תלמוד בבלי

עם ביאור

עיון העמוד

עיקרי הסוגיות וביאוריהן על פי דברי הראשונים
והאחרונים עד למסקנת ההלכה למעשה
בתוספת ביאור 'שפה ברורה' מהדורת 'עוז והדר'

שבת ג

דפים סז - צו

דרשו ד' ועוזו
העמוד היומי

מהדורה מיוחדת ללומדי 'העמוד היומי'

שו"ע או"ח סי' קי ס"ח: הנכנס לבית המדרש יתפלל

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁלֹּא יֵאָרַע דְּבַר תַּקָּלָה עַל יָדִי וְלֹא אֶכָּשֵׁל בִּדְבַר הֲלָכָה וְיִשְׂמְחוּ בִּי חֲבֵרַי וְלֹא אוֹמַר עַל טָמֵא טָהוֹר וְלֹא עַל טָהוֹר טָמֵא וְלֹא עַל מֻתָּר אָסוּר וְלֹא עַל אָסוּר מֻתָּר וְלֹא יִכָּשְׁלוּ חֲבֵרַי בִּדְבַר הֲלָכָה וְאֶשְׂמַח בָּהֶם: גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ:

וכתב הט"ז (שם ס"ק ח): נ"ל דהוא הדין במי שיושב ללמוד אפילו ביחידות, ונ"ל נוסחא אחרת קצרה כוללת הרבה וזו היא:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתָּאִיר עֵינַי בְּמְאוֹר תּוֹרָתֶךָ וְתַצִּילֵנִי מִכָּל מִכְשׁוֹל וְטָעוּת חֵן בְּדִינַי אִסּוּר וְהֶתֵּר חֵן בְּדִינֵי מָמוֹנוֹת חֵן בְּהוֹרָאָה חֵן בִּלְמוּד: גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ: וּמַה שֶּׁשָּׁגִיתִי כְּבָר הַעֲמִידֵנִי עַל הָאֱמֶת וְאַל תַּצֵּל מִפִּי דְּבַר אֱמֶת עַד מְאֹד: כִּי ה' יִתֵּן חָכְמָה מִפִּיו דַּעַת וְתְבוּנָה:

וביציאתו יאמר:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁשַּׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא שַׂמְתָּ חֶלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. שֶׁאֲנִי מַשְׁכִּים וְהֵם מַשְׁכִּימִים, אֲנִי מַשְׁכִּים לְדִבְרֵי תוֹרָה וְהֵם מַשְׁכִּימִים לְדָבָרִים בְּטֵלִים. אֲנִי עָמֵל וְהֵם עֲמֵלִים, אֲנִי עָמֵל וּמְקַבֵּל שָׂכָר וְהֵם עֲמֵלִים וְאֵינָם מְקַבְּלִים שָׂכָר. אֲנִי רָץ וְהֵם רָצִים, אֲנִי רָץ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְהֵם רָצִים לִבְאֵר שַׁחַת, שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִדֵם לִבְאֵר שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ:

קדושת השבת המתאחדת בתורתך

ברוך הוא אלוקינו אשר טוב גמלנו, כרחמיו וכרוב חסדיו הגדיל לנו, וזיכנו לשוב ולעמוד בפתחו של קונטרס 'עיון העמוד' השלישי בשבת; אלה וכאלה יוסף עמנו להגדיל שמו הגדול ולהגביר חיילים לתורתו הקדושה, כאשר רבבות אלפי ישראל נענים בחדווה לרעיון 'העמוד היומי' ומצטרפים בחשק ובהתלהבות אל החזון הנפלא הזה, המושך כל לב מבין - לקנות קנין נצח אשר לא יסולא בפז, של לימוד הש"ס במתינות ובהבנה יסודית.

בזאת הפעם, נוסף עליו קנין גדול לאין ערוך בד' אמות של הלכה, כאשר בהשגחה עליונה נזדמנה ללומדי 'דרשו' תחילת הלימוד של הלכות שבת, בחלק ג' של המשנה ברורה ב'דף היומי בהלכה', יחד עם לימוד מסכת שבת ב'עמוד היומי'; ובאו כולם בברית יחד, 'נעשה' ו'נשמע' כאחד, מזה ומזה הם כתובים, דברי רבותינו בעלי הגמרא ומפרשיה עם דברי רבותינו הפוסקים והכרעותיהם, בשלימות מפעימה של "תורת ה' תמימה" עם "קדושת השבת המתאחדת בתורתך".

ומאליה יוצאת הקריאה לכל בר לבב אשר עדיין לא זכה ליטול חלק בלימוד 'העמוד היומי' או 'הדף היומי בהלכה', עורו נא! התעוררו נא! אחזו נא בהזדמנות הנפלאה הזו אשר לפנינו, לימוד מסכתא דשבת באופן המובחר ביותר – "לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא" - כשכל הדינים העולים מסוגית הגמרא מתמצים להלכה ולמעשה בדברי המשנה ברורה וגדולי הפוסקים, ומוסיפים בהירות על בהירות הן בידיעת הגמרא והן בידיעת ההלכה.

■

צריכה היא השעה לכך, כאשר בארץ ישראל ובעולם כולו צרות רבות וגזירות קשות מתחדשות, ה' ירחמנו ויצילנו, ואין לנו שיור רק התורה הזאת. נצטרף כולנו ביתר שאת וביתר עוז אל המהפכה בעצומה בלימוד התורה, ובדבקותנו בתורה ובנותן התורה נאמר לפניו יתברך: ריבון העולמים, גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב, שאור שבעיסה ושעבוד מלכויות. יהי רצון מלפניך שתצילנו מידם, ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם, במהרה בימינו אמן!

הגאון רבי דוד הופשטטר שליט"א
נשיא 'דרשו'

בגדר מלאכת הוצאה ושאר מלאכות שבת[1]

במשנה בריש מסכת שבת (ב ע"א): "יציאות השבת שתים שהן ארבע", מוזכרים ארבעה אופנים של איסור הוצאה לעומד בפנים, דהיינו מרשות היחיד לרשות הרבים – שנים מדאורייתא ושנים מדרבנן; ועוד ארבעה אופנים של איסור הוצאה לעומד בחוץ, דהיינו מרשות הרבים לרשות היחיד – שנים מדאורייתא ושנים מדרבנן.

והקשו התוספות (ד"ה פשט), מדוע הוצרכה המשנה להזכיר את כל האופנים האלו, והרי האופנים האסורים לעומד בחוץ הם אותם אופנים ממש האסורים לעומד בפנים, רק בכיוון ההפוך. ותירצו: "נראה לר"י דאיצטריך לאשמועינן משום דהוצאה מלאכה גרועה היא, דמה לי מוציא מרשות היחיד לרשות הרבים מה לי מוציא מרשות היחיד לרשות היחיד, ולא הוה גמרינן הוצאה דעני מבעל הבית ולא בעל הבית מעני". והיינו, שבמלאכת הוצאה יש גריעותא, שיש מקומות שלא חייבה בהם התורה על צורת מלאכה זו ויש מקומות שכן חייבה, ולכן אין ללמוד את אופני המלאכה זה מזה, והוצרך התנא לחדש לחייב בכל אופן בפני עצמו.

והביאו התוספות ראיה לכך, ממה שהוצרכו שני פסוקים לענין מלאכת הוצאה, דרשה אחת להלן בפרק הזורק (צו ע"ב) מדכתיב (שמות לו, ו): 'ויכלא העם מהביא', והדרשה השניה בסוף פ"ק דעירובין (יז ע"ב) מדכתיב (שם טז, כט): 'אל יצא איש ממקומו', ודרשינן 'אל יוציא'. והטעם שצריך שני פסוקים הוא, שאחד מדובר בעומד ברשות הרבים והשני מדובר בעומד ברשות היחיד. וכן הביאו עוד ראיות שבלא מקור מפסוק או מהלכה למשה מסיני, אין לחייב על שום אופן של מלאכה זו, אף אם הוא דומה לאב. והיינו גם כן מהטעם דלעיל, שכיון שהוצאה מלאכה גרועה היא, אי אפשר ללמוד צורה מסוימת של הוצאה מחברתה.

ובחידושי הרמב"ן (שבת ב ע"א ד"ה ואיכא דקשיא, הובא בחי' הרשב"א ב ע"ב ד"ה אמר רב אשי) הביא את שיטת התוספות בשינוי קצת, והוא, שפירש טעם אחר לכך שהוצאה היא מלאכה גרועה, שכיון שאם מעביר דבר כבד ממקום למקום באותו הרשות אינו עובר איסור, וכשמוציא מרה"י לרה"ר אפילו דבר קטן כגרוגרת הוא חייב[2], אם כן מוכח שהוצאה היא דבר מחודש,

---

1. נמסר במסגרת הקונוונשן של 'דרשו' בארה"ב, אדר א' תשפ"ד.

2. ויש להבין, שהרי בשאר מלאכות אין אנו מתייחסים לקושי ולכבידות המלאכה הנעשית, אלא לתוצאה הנוצרת ממעשיו, וגדר מלאכה בשבת אינו תלוי במה שהיא מלאכה קשה אלא במה שיש בה יצירה חשובה. ולדוגמא אם יצייר ויכתוב כל היום כולו קוים ללא משמעות, לא יתחייב משום כותב כל זמן שלא כתב שתי אותיות, ולעומת זאת אם נטל

ואין לך בו אלא חידושו, ולכן אין ללמוד הלכותיה זו מזו[3].

דברי האור זרוע

אמנם האור זרוע (ח"ב סי' פ"ב בשם ר"ת) כתב טעם אחר לכך שהוצאה היא מלאכה גרועה – "דמלאכה שאינה חשובה היא, דמה מלאכה עשה שהוציאו מרשות, מעיקרא חפץ והשתא נמי חפץ". ומבואר שהחילוק בין הוצאה לבין שאר המלאכות, הוא שבשאר המלאכות נעשה שינוי בחפץ ונשאר רושם מהמלאכה בגוף הדבר, ומה שיוצר על ידי פעולתו דבר מחודש שלא היה קודם לכן, חשוב להיקרא מלאכה.

מה שאין כן בהוצאה, שאין כל שינוי בעצם החפץ שנעשית בו ההוצאה, שהרי הוא אותו דבר בין ברשות שהיה בה בתחילה, ובין באותה רשות שהוא עתה בה, ורק שינה את מקומו[4].

ולכן נחשבת הוצאה למלאכה גרועה שלא היה ראוי לחייב עליה, ומה שחייבה עליה תורה הוי חידוש, ואין לך בו אלא חידושו.

[ובאמת מצינו חילוק להלכה על פי סברא זו שאין מעשה ההוצאה מחדש דבר בגוף החפץ, והוא לענין מעשה שבת, שבמזיד אסור לעולם ובשוגג עד מוצאי שבת בכדי שיעשה. אולם לענין הוצאה, כתב החיי אדם (הל' שבת כלל ט סי"א) שאינו נאסר אפילו במזיד, לפי שלא אסרו חכמים מעשה שבת לעולם אלא כשיש מחמת מלאכתו תוצאה בחפץ, אבל בהוצאה שלא נעשה כל שינוי בחפץ מצד המלאכה, לא הוי בכלל איסור מעשה שבת].

אמנם גם אחר שלמדנו מגזירת הכתוב שחייבה התורה על מלאכת הוצאה, מכל מקום עדיין צריך לבאר מה הוא גדר חיוב זה. ובפשטות נראה שלדברי האור זרוע

גג של חי"ת ועשאה שני זייני"ן, חייב משום כותב (שבת קד ע"ב). ואף שאם נדון מצד קושי המלאכה הרי באופן הראשון התאמץ יותר, מכל מקום כיון שלא היה כאן מעשה כתיבה אין לחייבו. ואם כן מדוע במלאכת הוצאה אנו מתייחסים לכך שטרחה גדולה מסוג זה הנעשית בתוך רשות היחיד אין מתחייבים עליה, והלא סוף סוף בתוך רשות היחיד אין כאן "הוצאה" ואילו בהוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים יש כאן "הוצאה", ומדוע תיחשב בשל כך מלאכה גרועה.

3. ובהמשך דבריו חלק הרמב"ן על התוספות, וכתב שבאמת אין צריך שני פסוקים להוצאה, ומה שהובאו שתי דרשות בגמרא, הוא משום שנחלקו התנאים מאיזה פסוק לומדים דין הוצאה [למ"ד תחומין דאורייתא (עי' עירובין יז ע"ב ותוס' שם ד"ה לאו), הפסוק 'אל יצא איש ממקומו' בא ללמד איסור תחומין, ולכן לומדים איסור הוצאה מ'ויכלא'. ומ"ד תחומין דרבנן, לומד איסור הוצאה מהפסוק 'אל יצא']. אמנם משמע מדבריו שלא חזר בו לגמרי מסברתו הראשונה, וגם הוא סובר שכיון שהוצאה מלאכה גרועה היא צריך ללומדה מפסוק בפני עצמו ולולי זה לא היינו מחייבים עליה משום מלאכה, אמנם לאחר שלמדנו מהפסוק שחייבים על הוצאה, סובר הרמב"ן שיש ללמוד כל אופני ההוצאה זה מזה ואין צריך פסוק מיוחד לכל אחד מהם.

4. ואף שלכאורה כן הוא גם במלאכת צידה, שלא נוצר מאומה בבעל-חי [וראה בחי' רבי שמעון שקאפ כתובות (סי' ה) מש"כ לחלק לדינא בין מלאכת צידה לשאר המלאכות שצריך בה כוונה, אבל עכ"פ לא מצינו שתהא נחשבת כמלאכה גרועה]. אולם מבואר באבני נזר (או"ח סי' קפט אות ז), שאף מלאכת צידה נחשבת כיצירה, שלפני הצידה אין הבע"ח ברשותו ואינו יכול להשתמש בו לשום דבר, ולאחר הצידה ביכולתו להשתמש בו לצרכו, והופך אותו מאינו מזומן למזומן עבורו לשימושו. [ויתכן שגם במעמר אינו נחשב ממש שינוי בגוף החפץ, אלא שהתקבצותם יחד נחשבת מלאכה לגבי האדם שבכך נגמרה מלאכתו בשדה, וע"י העימור נוח לו לעשות בכל הפירות יחד את שאר מלאכות המכינות אותם לאכילה]. עוד יש לדון לגבי זורע, דהנה ידוע הנידון באחרונים (מנחת חינוך, רש"ש ועוד) אם חייב דוקא באופן שנקלט לבסוף, ולכאורה אם נאמר שחייב גם באופן שלא נקלט לבסוף הרי שחייבה התורה על עצם הפעולה הגם שאין כל שינוי בחפץ. ואין לומר שעצם זריעתו בקרקע נחשבת שינוי, שהרי בגמ' בב"מ (נו ע"ב) נסתפקו לגבי כמה דינים אם "כמאן דשדי בכדא דמיין ויש להם אונאה, או דלמא בטלינהו אגב ארעא", ומבואר שמ"מ אין כאן שינוי של ממש. וצ"ל כעין המבואר בזה לענין צידה, שהשינוי בייעוד של הזרע שמעתה הוא מונח מקרקע ומזומן להצמיח, נחשב שינוי מספיק לענין מלאכת שבת.

גדר מלאכת הוצאה חלוק משאר המלאכות, שבשאר מלאכות החיוב הוא על התוצאה שנוצרה מחמת מעשיו, אבל במלאכת הוצאה שהשינוי הנעשה בה הוא שינוי רק במקום החפץ ולא בחפץ עצמו, באמת אין החיוב על התוצאה, אלא רק על עצם הפעולה שעושה עקירה, העברה והנחה.

דברי האחרונים שחיוב הוצאה הוא על הפעולה

ומצינו בדברי האחרונים שני ענינים המתפרשים על פי יסוד זה שחיוב הוצאה הוא על רק על הפעולה ולא על התוצאה:

א] לענין דין מלאכה המתקיימת, דהנה מבואר בגמרא בשבת (ד ע"א) שהזורק מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים באמצע, לדעת רבי עקיבא אמרינן 'קלוטה כמי שהונחה', והוי כמו שנח החפץ ברשות הרבים, ונחשב שהוציא מרה"י לרה"ר ומרה"ר לרה"י וחייב שתים.

והקשה האבני נזר (או"ח סי' רי אות טז), היאך נחייבו משום הוצאה מרה"ר לרה"י, הרי קיימא לן שאינו חייב אלא על מלאכה המתקיימת בשבת, וכמו ששנינו (שבת קד ע"ב) שהכותב במי פירות אינו חייב, ומבואר במגיד משנה (פ"ט משבת הי"ג) שהוא הדין לגבי שאר מלאכות שאינו חייב על דבר שאינו מתקיים, ואם כן גם בנדון דידן, הרי אין זו הנחה המתקיימת, ומדוע חייב עליה.

וכתב האבני נזר, שיש לחלק בין שאר המלאכות שפטור על דבר שאין מתקיים, לבין מלאכת הוצאה שחייב אף על דבר שאינו מתקיים. והטעם, שכיון שאין ההוצאה פועלת בגוף החפץ ומשנה בו, אין צריך בה מלאכה המתקיימת, דדוקא היכא שהמלאכה היא יצירה בגוף החפץ אז יש לומר שמה שאינו מתקיים הוי חסרון במלאכה, דהיינו שאין כאן יצירה גמורה כיון שאין לו קיום. אבל בהוצאה, לעולם אין כאן יצירת דבר בגוף החפץ, ובהכרח שהחיוב בה אינו על יצירה בגוף החפץ אלא על עצם פעולתו, ולכן אין צריך שיהיה לה קיום.

ב] לענין פטור מקלקל, דהנה בגמרא בשבת (צא ע"א) נסתפקו בזרק כזית של תרומה לבית טמא, ונצטרפה שם לכזית אחר לשיעור כביצה שמטמא טומאת אוכלים. והספק הוא, שמצד אחד אין לחייבו משום שאין כאן שיעור חשוב מצד הוצאה, דהיינו כגרוגרת, ומצד שני על ידי הוצאה זו נשלם שיעור כביצה לענין טומאה, ועל ידי זה יש חשיבות למעשה ההוצאה.

והקשה בשו"ת בית יצחק (או"ח סי' לד), דאדרבה, כיון שעל ידי זריקה זו נטמאה התרומה, אם כן אפילו אם יזרוק כגרוגרת לבית טמא יהא פטור, משום דקיימא לן (שבת קה ע"ב): "כל המקלקלין פטורים".

ובישוב קושיא זו חידש הבית יצחק, שבהוצאה לא נאמר כלל פטור 'מקלקל', דדוקא בשאר מלאכות שהחיוב הוא על מה שיצר בגוף החפץ, אם כן כשמקלקל את החפץ במעשיו אין כאן 'מלאכת מחשבת' של תיקון בגוף הדבר, ולפיכך פטור. אבל בהוצאה אין כלל יצירה בגוף החפץ, ולכן גם מקלקל חייב. והדברים מבוארים היטב על פי האמור לעיל, שחיוב מוציא מרשות לרשות הוא על המעשה של ההוצאה ולא על התוצאה שהחפץ נמצא במקום פלוני[5], ולכן יש לחייבו גם כשהוא מקלקל.

אמנם יש להעיר על דברי הבית יצחק, דהנה עיקר דין 'מלאכה שאינה צריכה לגופה' נשנה בשבת (צג ע"ב) לענין הוצאת המת, ובטעם הפטור מבואר ברש"י שם: "דברצונו לא באה לו, ולא היה צריך לה, הלכך לאו מלאכת מחשבת היא". ולכאורה קשה, לדברי הבית יצחק שאין דין 'מלאכת מחשבת' בהוצאה ולכן מקלקל חייב

5. שאז היה שייך לדונו כמקלקל משום שהימצאות התרומה באותו מקום מטמאת אותה.

בה, אם כן גם ב'מלאכה שאינה צריכה לגופה' היה לנו לחייב מטעם זה[6].

זורה ורוח מסייעתו

והנה בעיקר היסוד שנתבאר שבמלאכות שבת יש שני חלקים – מעשה ותוצאה, יש לדון בהגדרתם של שני חלקים אלו בכל המלאכות, אם שניהם עיקר או אחד מהם, ואיזה מהם. ונקדים בזה את דברי הגמרא בבבא קמא (ס ע"א), שמבואר שם לענין מבעיר, שאם ליבה וליבתה הרוח ואין בליבויו לבד כדי להבעיר את האש – פטור. ובטעם הדבר מבואר בתוספות שם (ד"ה ליבה), שאינו נחשב "המבעיר את הבערה" אלא אם עשה בעצמו את כל מעשה ההבערה[7]. והקשו בגמרא שם: "ליהוי כזורה ורוח מסייעתו" ופירשו התוספות (שם): "ליהוי כשעושה הליבוי על ידי סיוע הרוח, כאילו עשאה בפני עצמו, כמו לענין שבת דחשיב זורה ורוח מסייעתו כעושה בפני עצמו". ותירצו [בתירוץ ג]: "רב אשי אמר: כי אמרינן זורה ורוח מסייעתו, הני מילי לענין שבת, דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל הכא גרמא בעלמא הוא, וגרמא בנזקין פטור".

ופירש הרא"ש שם (פ"ו סי' יא), שהחיוב לענין שבת באופן ש'רוח מסייעתו', הוא דין מיוחד רק בזורה – "כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה על ידי רוח", אבל בשאר מלאכות, אם הרוח מסייעתו אין זה נחשב שעשה את כל המלאכה בעצמו ופטור, והוא הדין לענין נזיקין, אם הרוח מסייעתו אינו נחשב שעשה את כל המלאכה בעצמו.

---

6. וכעי"ז הקשו התוס' (עה ע"א ד"ה טפי) על האמור בגמ' בשבת (קו ע"א) שחובל ומבעיר חייבים גם במקלקל, שהרי טעם הפטור במקלקל הוא משום 'מלאכת מחשבת', ובגמרא בחגיגה (י, ב) משמע שגם טעם הפטור במשאצל"ג הוא משום 'מלאכת מחשבת', ואם כן כשם שחובל ומבעיר חייבים במקלקל, כמו כן יש לחייבם במלאכה שאינה צריכה לגופה [ועי"ש במהר"ם ובחי' רא"מ מפינסק מש"כ לתרץ בזה, ותירוציהם אינם שייכים בנדון דידן]. ואמנם על הבית יצחק עצמו אין להקשות, שהרי הוא ייסד את דבריו על דברי התוס' בשבת (צד, א ד"ה ר"ש), שכתבו: "דמלאכה שאינה צריכה לגופה קרי כשאין צריך לאותו צורך כעין שהיו צריכין לה במשכן, כי הצורך שהיתה מלאכה נעשית בשבילו במשכן הוא גוף המלאכה ושורשו... ובמשכן היו צריכין לחפצים שהוציאו". והיינו שיסוד הדין של משאצל"ג אינו מטעם 'מלאכת מחשבת', אלא כמו שכתבו התוס' ביומא (לד ע"ב ד"ה ה"מ) "דילפינן ממשכן" [וכן ביארו רבים ממחברי זמננו (משנת השבת לר"א גרבוז ועוד) שיש כאן מחלוקת רש"י ותוס' (הנ"ל בדף צד וביומא) בטעם הדין של משאצל"ג ובזה יש לתלות את הדין בחובל ומבעיר, ורש"י לשיטתו אכן סובר שחובל ומבעיר חייב גם במשאצל"ג].

ולפי זה מובן היטב, שגם אם נאמר שבהוצאה לא צריך 'מלאכת מחשבת', והתוצאה של שינוי המקום איננה חלק מהמלאכה [ולכן אינה צריכה להיות דוקא תוצאה של תיקון, אלא גם בקלקול חייבים עליה], מכל מקום במעשה ההוצאה עצמו בעינן 'צריכה לגופה', דאף שיש כאן מעשה גמור ושלם של הוצאה מרשות לרשות, מכל מקום ילפינן ממשכן שאותו מעשה של הוצאה מרשות לרשות צריך להיעשות לתכלית של צורך בחפץ כמו במשכן. ואמנם אם יוציא מרשות לרשות לשֵם קלקול הדבר, ממילא נמצא שאין זו 'צריכה לגופה' ואין זה כדרך ההוצאה שהיתה במשכן. אבל אם זורק כזית תרומה לבית טמא, הרי עצם הזריקה נעשית לצורך הימצאות הכזית באותו מקום והריהי הוצאה גמורה כדרך מלאכת הוצאה שבמשכן, רק שעל ידי הזריקה נתקלקל הכזית ולכן חשיב מקלקל.

אכן לשיטת רש"י וכן לשיטת התוס' בדף עה ע"א, שהפטור במלאכה שאינה צריכה לגופה הוא משום 'מלאכת מחשבת', בהכרח גם מקלקל פטור בהוצאה, ואם כן תחזור קושית הבית יצחק למקומה: מדוע הזורק כזית תרומה לבית טמא חייב, והלא קלקל את התרומה על ידי זריקה זו. אך לכאורה יש ליישב גם לשיטת רש"י מיניה וביה, דאדרבה, בשאר מלאכות שהחיוב הוא על התוצאה, אם כן דין 'מלאכת מחשבת' נאמר בהן על התוצאה, וממילא בחובל ומבעיר תקשה קושית התוס' שאם לא נאמר בתוצאה פטור 'מקלקל', ממילא גם לא נאמר בה פטור משאצל"ג. אבל בהוצאה שחיוב הוא על המעשה, אם כן אדרבה, זה גופא החידוש שבתוצאה לא נאמר 'מלאכת מחשבת' משום שלא עליה החיוב בהוצאה, אלא ב'מעשה' הוא שנאמר דין 'מלאכת מחשבת', ולכן במעשה עדיין נאמר פטור משאצל"ג.

7. ובמרדכי מבואר מטעם זה, שאם ליבו שניים ואין בכל אחד כדי ללבות - חייב. והביאו הרמ"א בשו"ע סי' תיח בשם י"א.

אבל רש"י שם (ד"ה מלאכת) כתב: "מלאכת מחשבת – נתקיימה מחשבתו דניחא ליה ברוח מסייעתו". ונקטו האחרונים (אבני נזר או"ח סי' שפח, אחיעזר ח"ג סי' ס, ועוד רבים) בכוונת דבריו, שהוא דין כללי בכל מלאכות שבת, שכשגורם מלאכה באופן זה חייב משום 'מלאכת מחשבת'.

ובביאור הדברים נראה, שבמלאכת שבת – "מלאכת מחשבת אסרה תורה", ונתחדש בזה שעיקר מלאכת שבת הוא התוצאה, ולא המעשה, והואיל ונתקיימה מחשבתו לעשות את המלאכה באופן זה, הרי שהתוצאה מתייחסת אליו גם כאשר עשה רק חלק מהמלאכה ואילו השאר נעשה על ידי הרוח המסייעת. מה שאין כן באש, הואיל ולא נתחדש בזה דין 'מלאכת מחשבת', הרי שרק אם עשה מעשה מושלם של העמדת המזיק אז מתייחס הנזק אליו, אבל אם לא עשה מעשה מושלם של העמדת המזיק, אין הנזק מתייחס אליו[8].

[אמנם לענייננו יש להעיר, שעל פי המבואר לעיל נראה שחידוש זה שבכל מלאכות שבת חייב גם ב'רוח מסייעתו', זה הוא דוקא בכל המלאכות חוץ מהוצאה, שהרי התבאר שבמלאכת הוצאה החיוב הוא לכאורה רק על הפעולה ולא על התוצאה. ואם כן בשלמא בכל המלאכות שהעיקר הוא התוצאה, שפיר מתחייב אף שלא עשה את כל המעשה. אבל בהוצאה שהתוצאה איננה חלק מהמלאכה, לא יתחייב אלא אם נעשה הכל מכוחו, כיון שהחיוב הוא רק על המעשה[9]].

מקרב דבר אצל האש

ואגב דאיירינן בחילוק שבין מלאכות שבת לנזיקין, יש לבאר בזה מה שמצינו לענין מקרב דבר אצל האש, דהנה התוספות בשבת (מז ע"ב ד"ה מפני) כתבו בשם ה"ר פורת, שאף על פי שאם נתן מים תחת הנר ואחר כך נפלו לתוכם ניצוצות וכבו - פטור, מכל מקום אם נתן את המים בשעה שהניצוצות נופלים או שהגביה את הכלי כנגדם בשעת נפילתם – חייב משום מכבה. ויתירה מזו כתב הריטב"א שם (ד"ה ומהדרינן) בדעת רש"י, שכל שמניח מים במקום שנופל הניצוץ ודאי, אף אם הניחם קודם נפילת הניצוצות, מכל מקום הריהו כנותן מים במקום שהאש שם, והוה ליה מכבה. אולם לענין נזיקין[10] מצינו בתוספות בסנהדרין (עז ע"א ד"ה סוף) בתירוץ שני, וכן מבואר מדברי הגר"ח (סטנסיל ב"ב יז ע"א) בדעת הרמב"ם, שהמקרב דבר אצל האש לא חשיב מעשה דידיה[11].

---

8. והאחרונים דנו אם הוא דין מיוחד דוקא באש שאין לך בו אלא חידושו שחייב על ידי כוח אחר אלא כשעושה את כל שאר המעשה לבדו, או שהוא דין כללי בכל סוגי הנזקים.

9. וכ"כ מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בספר מאורי אש (השלם ח"א עמ' רח-רט) בהערות. אמנם, בגוף הדברים במאורי אש שם נקט הגרש"ז אויערבך ש'רוח מסייעתו' מועילה גם במלאכת הוצאה; וכן מבואר בהדיא בביאור הלכה (סו"ס שיט) שגם בהוצאה מתחייב ב'רוח מסייעתו', וגם הרבה אחרונים שהשיגו על דבריו מטעמים שונים, מכל מקום משמע שלא נחלקו בעיקר הנדון דידן, שלדעת רש"י שייך 'רוח מסייעתו' גם בהוצאה.

10. הנה בגמ' בב"ק (כו ע"ב) איתא דזרק תינוק מראש הגג ובא אחר וקבלו בסייף, לכולי עלמא נחשב מעשה רציחה [אלא דלרבנן פטור משום דבלאו הכי היה מת מחמת נפילתו לארץ], ולכאורה מקרה זה דומה לדברי התוס' לענין כלי תחת הנר. אולם באמת יש לחלק ש'קיבלו' האמור שם היינו שמקבלו להדיא והורג אותו בסייף תוף כדי נפילתו, אבל הנפילה אינה מסייעת כלל בהריגה ונמצא שכל המעשה נעשה מכוחו, וא"כ אינו דומה למניח כלי בשעת נפילת הניצוצות, שנעשה הכיבוי רק בצירוף נפילת הניצוצות, ובודאי שאינו דומה למקרה השני שרק מגביה את הכלי אבל כבר היה מונח שם בלאו הכי, וא"כ גם בלא מעשהו היו נופלים ונכבים.

11. בגמ' בסנהדרין (עז ע"א) איתא: "אמר רבא, כפתו בחמה ומת - חייב. סוף חמה לבא - פטור [שלא היה ההורג מזומן להריגה וגרמא הוא (רש"י)]". וכתבו התוס' שם (ד"ה סוף) בתירוץ א', וכ"כ התוס' בב"ק (נו ע"א ד"ה מפני), ש"סוף חמה לבא"

ולפי דברינו יובן היטב החילוק בין שבת לנזיקין, שאף על פי שבשניהם צריך מעשה ותוצאה, מכל מקום בשבת התוצאה היא העיקר, ולכן די בכך שמקרב את הכלי אצל הניצוצות כדי שיחשב מעשה דידיה להתחייב עליו, אבל בנזיקין צריך מעשה גמור כדי שיחשב מעשה דידיה להתחייב עליו. וזה הוא הטעם – כאמור – לחלק בין 'רוח מסייעתו' שאינה מועילה לחייב בנזיקין, לעומת מלאכת שבת, שחייב גם ב'רוח מסייעתו'.

גרמא במלאכת שבת

אמנם, רבים מן האחרונים (זרע אמת, אבני נזר, חלקת יואב, אחיעזר ועוד) הקשו על דברי רש"י, דהא משנה ערוכה היא בשבת (קכ ע"א) שעושים מחיצה בכלים מלאים מים בפני האש, משום דגרם כיבוי שרי. ומבואר שאף על פי שנתקיימה מחשבתו שנכבתה האש, אין המעשה של העמדת הכלים מספיק כדי לייחס אליו את התוצאה של הכיבוי, אלא נחשב לגרמא בעלמא ופטור.

והתירוץ המפורסם בזה הוא מה שתירצו בשו"ת זרע אמת (ח"א סי' מד) ועוד הרבה אחרונים, שיש לחלק בין דרגות הגרמא, שאם אינו עושה מעשה בשעת המלאכה, רק עושה מעשה שלאחר זמן גורם שתיעשה המלאכה מאליה על ידי דבר אחר, כגון מחיצת הכלים, זה הוא גרמא גמור, שאין הכיבוי נעשה מכוחו כלל וכשהניח את הכלים לא התחיל עדיין הכיבוי, וכולו נעשה אחר כך על ידי האש עצמה שהגיעה אל הכלים וביקעה אותם. אבל "כשעושה המלאכה עצמה על ידי פעולתו, אף על פי שנעשית בסיוע דבר אחר, חייב, דומיא דזורה ורוח מסייעתו".

וביאור הדברים, דאמנם התבאר שבמלאכות שבת העיקר הוא התוצאה, אבל בודאי גם הפעולה עצמה היא חלק מהמלאכה, ולכן אם לא עשה את המלאכה באופן ישיר, אין המלאכה יכולה להתייחס אליו ואין זה אלא גרמא ופטור. אולם אם עשה חלק מהמלאכה באופן ישיר, אזי התוצאה שהיא עיקר המלאכה מתייחסת אליו. ואף שלא עשה את כל המעשה מכל מקום חייב, כיון שבמלאכות שבת עיקר המלאכה בשבת היא התוצאה.

ביאור גדר מלאכת הוצאה

ומעתה נשוב לדון בגדר מלאכת הוצאה, דהנה התבאר לעיל שבפשטות מלאכת הוצאה חלוקה לגמרי משאר מלאכות שבת, שבכולן החיוב הוא על התוצאה, ובהוצאה החיוב הוא על המעשה. אמנם לפי המבואר בזה שבכל מלאכות שבת גם המעשה וגם התוצאה הם חלק מהמלאכה, רק שהעיקר הוא התוצאה, אם כן יש לבאר שגם מלאכת הוצאה שווה בגדרה לכל מלאכות שבת לענין זה שגם המעשה וגם התוצאה הן חלק מהמלאכה. דהיינו, שמה שהשתנה מקומו של החפץ, שעד עתה היה

היינו דוקא שהיה שם כבר ובא זה וכפתו שלא יוכל לברוח, אבל אם כפתו בפנים והוציאו לחוץ, חייב גם באופן זה למ"ד 'אשו משום חציו', משום "שאין חילוק בין מקרב דבר אצל האש ובין מקרב האש אצל הדבר", ולמדו זאת ממה שאמרו בגמ' ב"ק (נו ע"א) שהכופף קמתו של חבירו בפני הדליקה חייב. ורבותינו האחרונים (הגרב"ד ליבוביץ' והגר"ש שקופ והקובץ שיעורים ועוד) נחלקו בדעתם אם החיוב הוא מטעם אדם המזיק או מטעם 'אשו משום חציו' [וברש"י שם (ד"ה ברוח) מבואר בהדיא לענין מקרב דבר אצל האש דחשיב אדם המזיק, אולם יש מן האחרונים שנקטו דכוונתו דוקא באופן שמכופף את הקמה סמוך ממש להאש, אבל אם מכופף במקום שסופה לבוא לאחר זמן, אינו חייב אלא מטעם 'אשו משום חציו']. ומכל מקום חשיב מעשה דידיה וחייב, כמבואר בנימוקי יוסף הידוע בב"ק (י ע"א מדפי הרי"ף) ד'אשו משום חציו' הוי טעם לחייב גם לענין שבת..

אמנם בתירוצם השני נקטו התוס' שגם במקרב דבר אצל האש חשיב כוח כוחו, וכן הוכיח הגר"ח (סטנסיל ב"ב יז) מדברי הרמב"ם [ומה שחייב בכופף קמתו, כתבו התוס' שהוא מטעם 'אשו משום ממונו', ובדעת הרמב"ם כתבו חכמי זמננו שחיובו הוא משום גרמי].

ברשות היחיד ועתה הוא ברשות הרבים, גם זה נחשב שינוי ותוצאה שהיא חלק מהמלאכה, רק שזו היא תוצאה גרועה וטפלה משום שאין בה שינוי בגוף החפץ, ולכן במלאכה זו העיקר הוא המעשה והתוצאה היא רק טפל. אבל סוף סוף ודאי גם במלאכה זו התוצאה היא חלק מהמלאכה כמו בשאר מלאכות, אלא שבניגוד לשאר מלאכות שהעיקר הוא התוצאה והמעשה טפל, הרי שבמלאכה זו - המעשה עיקר והתוצאה טפלה, וזו היא גריעותה.

[אמנם לענין מוציא ורוח מסייעתו, עדיין יש לומר שאינו חייב, לפי שאף שגם התוצאה היא חלק מהמלאכה, מכל מקום העיקר הוא המעשה ולכן אם לא עשה את כולו אינו מתחייב].

יישוב קושית האבני נזר

אמנם מאחר שנתבאר שבמלאכת הוצאה החיוב הוא גם על התוצאה, אם כן יש לנו לחזור וליישב את קושית האבני נזר מדין 'קלוטה כמי שהונחה' ואת קושית הבית יצחק מדין 'הזורק כזית תרומה לבית טמא', דמאחר שגם התוצאה היא חלק ממלאכת הוצאה, אם כן מדוע לא נצריך בה 'מלאכה המתקיימת' ומדוע לא יפטר בה מטעם 'מקלקל'.

ואשר נראה לבאר בזה, דהנה האבני נזר נקט שבהוצאה העיקר הוא הפעולה, ולכן אין בה את התנאי היסודי שיש בשאר מלאכות – שתהיה 'מלאכה המתקיימת'. אבל לפי המבואר בזה שגם בהוצאה התוצאה היא חלק מהמעשה, אם כן בודאי גם בה יש להצריך תוצאה המתקיימת, שאם לא כן לא חשיבא 'תוצאה'. אמנם בזה חלוקה מלאכת הוצאה משאר המלאכות, שבשאר מלאכות צריך 'קיום חשוב', דהיינו תוצאה שעומדת לזמן, ולכן למשל 'כתב שאינו מתקיים' אינו נחשב מלאכה, שכן קיום מועט כזה אינו נחשב 'מתקיים' לגבי מלאכת שבת.

אבל בהוצאה נתחדש שאפילו קיום מועט של כהרף עין, ואפילו אם זה רק 'כמי שהונחה', גם זה נחשב קיום מספיק של 'תוצאה' להתחייב עליה. וביאור הדברים, שדוקא בשאר מלאכות שעניינן אינו רק תוצאה בעלמא, אלא יצירה של דבר חדש או שינוי מהותי בתכונת החפץ או ייעודו, ולכן צריך שינוי לזמן, משום שיצירה לרגע אינה נחשבת יצירה – 'כתב שאינו מתקיים' אינו כתב. מה שאין כן בהוצאה, שהמלאכה באה לשנות רק את המקום של החפץ, אין צריך כאן אלא 'תוצאה' בעלמא של שינוי מקום, וכל שנתקיימה תוצאה זו אפילו לרגע אחד, כבר נתקיימה המלאכה[12]. וכל זה הוא מכלל ה'מלאכה גרועה' שבהוצאה, דהיינו שלמרות שגם התוצאה היא חלק מהמלאכה כמו בשאר מלאכות, מכל מקום אינה אלא טפל במלאכה ולכן אינה צריכה קיום יותר מאשר משהו, ואפילו אם אינו אלא 'כמי שהונחה' ולא נחה בפועל.

ישוב קושית הבית יצחק

ומה שהקשה הבית יצחק מזורק כזית תרומה לבית טמא, נראה לתרץ בפשיטות על פי דברי המנחת חינוך (מוסך השבת מכה בפטיש אות ג) שכתב לענין 'מכה בפטיש', שתיקון שאינו תיקון אלא מצד דיני התורה ולא מצד המציאות, כגון מילה, אינו נחשב 'מכה בפטיש'[13]. ומזה יש ללמוד לענין קלקול בכל המלאכות, ש'מקלקל' שאינו אלא מצד

---

12. ויש לבאר עוד, ש'מקום' של חפץ אין לו חשיבות כלל, שהרי החפץ מצד טבעו וייעודו מיטלטל ממקום למקום ואינו 'קונה את מקומו', וא"כ גם אם יוסיף להתקיים במקום אליו יצא במשך זמן רב, לא יוסיף בכך חשיבות יותר מאשר אילו נתקיים שם רגע אחד.

13. ואפילו בנזיקין קי"ל דהיזק שאינו ניכר לאו שמיה היזק, ולדעת חלק מהפוסקים (בעל הדור רביעי אב"ד קלויזנבורג נין

דיני התורה, ולא מצד המציאות, אינו נחשב מקלקל, ולכן בעניינו – הזורק תרומה לבית טמא שאינו מקלקל את האוכל במציאות, אלא רק מצד דיני התורה שמצטרף לשיעור טומאה, אינו נחשב 'מקלקל'[14].

אמנם לכאורה לפי דברינו יקשה ממה שאמרו בגמרא בשבת (קב ע"א) שהזורק ונחה בפי הכבשן חייב משום דמחשבתו משויא ליה מקום, ואם נאמר שבאמת גם בהוצאה נאמר פטור דמקלקל, אם כן מדוע חייב על זריקה זו שהיא מקלקל גמור.

וצריך לומר שבדוקא נקטו בגמרא 'בפי הכבשן', ולא 'באש' או 'בשלהבת', משום שרק באופן זה מתחייב[15], משום שכשנכנס בפי הכבשן כבר מחשבתו משויא ליה מקום ובזה נחשב כבר כמונח, דהיינו שהיתה כוונתו שינוח בפי הכבשן וזה הוא מקומו, ואז עדיין אינו מקלקל, ורק לאחר מכן נשרף בשלהבת[16].

ולפי זה נמצא, שאם נתכוון שינוח בשלהבת ממש, הרי זה מקלקל, ואינו מתחייב הוצאה זו. אמנם לדעת הבית יצחק הנ"ל גם באופן זה יתחייב, שהרי לדעתו לא נאמר בהוצאה פטור 'מקלקל'.

■ ■ ■

החת"ס, וכן נקטו חלק מפוסקי זמננו) היינו דוקא בהיזק רוחני, אבל בהיזק גשמי [כגון חיידקים] אף אם אינו ניכר שמיה היזק.

14. וכעין זה כתב הבית יצחק עצמו שם. אמנם קשה, שהרי גם מה שמתחייב על הוצאה בכזית הוא מצד דיני התורה שמשלים לכביצה לטומאת אוכלין, ואיך יתכן שהמלאכה עצמה תיחשב מלאכה אעפ"י שהיא רק מצד דיני התורה, ואילו הקלקול שבה לא יחשב קלקול כיון שהוא רק מצד דיני התורה. ולכאורה היא קושיא על המנחת חינוך עצמו, שהרי יש כאן מלאכה שאינה אלא מצד דיני התורה ולא מצד המציאות, ובכל זאת חייבים עליה.

ויתכן לומר, שדברי המנחת חינוך הם דוקא לענין עצם המלאכה, דהיינו שכשאנו באים להגדיר שיש כאן בכלל מלאכה, כגון מכה בפטיש שכל ענינו הוא 'תיקון', הדבר נמדד לפי טבעו של עולם, אם יש כאן 'תיקון' מצד המציאות. אבל כשמצד טבעו של עולם בודאי יש כאן מלאכה, ורק חסר בחשיבות שלה, כגון בשיעור, אז גם אם החשיבות היא רק מצד דיני התורה, די בזה כדי להחשיב את המלאכה. אמנם למרות שכל חשיבות המלאכה הוא רק מצד דיני התורה, אין די בקלקול מצד דיני התורה כדי להפחית מחשיבותה, הואיל ובעצמותה היא מלאכה מצד המציאות, ולכן אף שמקלקל בזה את התרומה במה שנטמאת, מ"מ חייב על הזריקה.

[ועי"ש במנחת חינוך שכתב לענין שוחט בשבת, שאעפ"י שהתיקון שבו הוא רק מצד דיני התורה, מ"מ חייב, כיון שמצד המציאות היא מלאכה גמורה של נטילת נשמה רק שיש בה חסרון משום שהוא 'מקלקל' בהריגת הבהמה, ולזה מועיל מה שהוא תיקון מצד שמכשירו לאכילה. והיינו ג"כ כעין המבואר בזה, שכשהמלאכה היא מלאכה גמורה מצד טבעו של עולם, רק שיש בה מצד אחר חסרון של 'מקלקל', מועיל גם תיקון מצד דיני התורה להחשיבה למלאכה].

15. אמנם אפשר שנקטו כן אגב "בפי הכלב".

16. ואין לומר שנח ממש בקרקע בתוך האש, דהא פירש רש"י שם: "שנשרפה בשלהבת", והיינו באוויר קודם שנחה, וכמו שביאר מרן הגרי"ש זצ"ל (הערות שם): "דאין החסרון רק מצד חשיבות מקום ההנחה, אלא דבעצם לא היה כאן הנחה כלל, דהרי קודם שנחה בקרקע נשרפה בשלהבת, וא"כ הוי חסרון בעצם מעשה המלאכה, ומ"מ מהני החשבתו לעשותו כאילו נח בקרקע ועשה מלאכה".

תלמוד בבלי

עם ביאור

עיון העמוד

עיקרי הסוגיות וביאוריהן על פי דברי הראשונים
והאחרונים עד למסקנת ההלכה למעשה
בתוספת ביאור 'שפה ברורה' מהדורת 'עוז והדר'

שבת ג

דפים סז - צו

מהדורה מיוחדת ללומדי 'העמוד היומי'

במה אשה פרק ששי שבת

כלל גדול. **כל המודע עיקר שבת חייב על כל שבת ושבת.** **פי׳ נקומעם** מע״כ שלא נודע לו בינתים ממניין יומים שבינתים הויין יגיעה לחלק שני שאין מפסיק שלא שמע בינתים שאותו יום שבת היה אלא שלא זכר במלאכות. **וקשה לה״ר אלישזר** למאי דגמרא (לקמן דף ג:) קלר ונטן בגרוגרת בשבת שבת וחזן במלאכות ואזר וקלר ונטן בגרוגרת בזדון שבת ובשגגת מלאכות קלילה ומתניה גוררת עמיה פירות ואינו חייב אלא אחת ובשבת אחת חייב דבשני שבתות היו בינתים יומים שבינתים הויין יגיעה לחלק אלמא מע״כ שנודע לו קודם קלילה מחרונה שלמחו יום שבת הוא ולמה נזדון שבת קלר ונטן אפי׳ כשלא נודע לו שאחטוי שבת אלא שנודע לו בינתים שהיה יום שבת הוא ולמה לא יהא חייב אלא אחת אלא ודאי כשנודע לו בינתים אע״פ שלא נודע לו אלא בשעת מלאכה מותר׳ ונמצא משום לכתיבי[1] ולו הודע ללוי מעלמו שיהיה לו יגיעה חנוך **ועוד קשה** ליי״ס דבגמרא מפקינן לה מקלי ואי כלפי׳ נקומעם שלי אפשר שלא נודע לו למה לן קלי **ועוד קשה לי״** דתנן בפרק קמהן לו (כריתות טו.) ת״ל עקיבת שלמני את ר׳ לועזר שנשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה מעון מלאכה כו׳ תמר לי חייב על כל אחת ואחת ק״ו מגדה כו׳ ופליגי התם אמוראי בגמרא היכי בעי מיניה וקאמר נקוף בשמעתא[2] ולרב אסקלי למאי דגמרא שבת וזדון מלאכות הוא דבעא מיניה לי יומים שבינתים הויין יגיעה לחלק לו לא נדה מאי יומים שבינתים מיכא ומאי שבת עליה ומסה ועטלה ולאחה וחזר וכח עליה ומסה לפלוי מיתבי כמה שנים ולו עטלה תשיב הכל העלם אחד אלא כשעטלה[3] יומי היתר שבינתים מע״כ אלא יש כמי שיהא שבת זמי ס״ל נגי שבת מע״כ אלא שמע יומי היתר שבינתים הויין יגיעה לחלק דגזרת היא שמא תלמוד שבת ומעשה שבת ומגדה ומדבריה לעלי כי לגיעזר שבת מגדה ומדבריה כשבת כתיב קרא ונגדה לו כתיב. ומגמה לי״ל דהא דנקפה לן מקרא בגמרא היינו כרבי לגיעזר[4] דרבי לגיעזר שבת שבת ושבת ומאי רבי עקיבא לרבי לגיעזר אלא הכא על הנדה וכשיב לו רבי לגיעזר חייבי על כל אחת ואחת ק״ו מבשבת.

היודע עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה חייב על כל שבת ושבת. [1]היודע שהוא שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה חייב על כל **הרבה.** על ידי שגגת שבת שבשבת היום, מדקתני סיפא היודע שהוא שבת מכלל דרישא בזדון יודע שהוא שבת, ועשה מלאכות הרבה בשבשגגות הרבה בענין זה ולא נודע לו בינתים אמטו. אמטו אחת לכל שבת, ותע״ש שלא נודע לו בינתים וכעלם אחד הוא מחייבין יומים שבינתים הויין יגיעה שלא נודע לו[5], שת״ל שלא שמע בינתים שאותו היום היה שבת אלא שלא זכר לו במלאכות שעשה[6] כו׳, ושגגה קמייתא משום שבת הוה לחודיה והא תמיהא לית ביה כיון, ומיהו על הרבה מלאכות שבכל שבת לא מיחייב אלא אחת כולה שבת שגגה, דהא לא שגג אלא במלאכות ליודע הוא שבשלאכות אלו אסור אלא **שהוא שבת ועשה מ״אבות הרבה.** שלא ידע שהמלאכות הללו אסורות ועשאם כמה פעמים בכמה שבתות **חייב על כל אב מ״אבה** אחת אחת, ואף על פי שאחר ובפלה בכמה שבתות כולה אחת שגגה היא דהא לא נודע לו בינתים, ולענין שגגת שבת הוא דאיכא למימר יומים שבינתים הויין יגיעה לחלק, אבל לענין שגגת מלאכות לא אמרו הכי, דמשום הפסק יומים אין לו לדעת אלא אם כן יצא ועסק בפני מכמים בהלכות שבת, ומיהו בתחלת אחת לא מיפקיר על כל שבת, דשגגה לאו בשבת הוא אלא במלאכות ושגגות טובא הוו בשבת אחת, ובגמרא (לקמן דף ב.) ילף פעמים שהוא חייב על כל אחת ואחת ופעמים שאינו חייב אלא אחת על כל שבת, ומסתברא דמיומא בזדון שבת ושגגת מלאכות לחילא שגגות טובא, ופטורא בשגגת שבת אחת בזדון מלאכות דמזדי שגגת שבת.

האומר גד גדי וסנוק לא אשכי וברושכי יש בו משום דרכי האמורי ר׳ יהודה אומר גד אינו אלא לשון ע״ז שנאמר [א] העורכים לגד שלחן הוא בשבת והיא בשמו יש בו משום דרכי האמורי [ב] **דונו דני יש בו משום דרכי האמורי** ר׳ יהודה אומר אין דן אלא לשון ע״ז שנאמר [ג] הנשבעים באשמת שומרון ואמרו חי אלהיך דן האומר [ד] לעורב צרה ולעורבתא שריקי והחזירי לי זנבך לטובה יש בו משום דרכי האמורי [ה] **האומר שחטו** תרנגול זה שקרא ערבית ותרנגולת שקראה גברית יש בו משום דרכי האמורי אשתה ואותיר אשתה ואותיר יש בו משום דרכי האמורי [ו] **המבקעת ביצים בבותה.** אפילו ביצים (ז) מוקצות. (ז) ממוזג בקליפות במקל וקונבעתן בכותל לכפיסה, ואזו לנתם שלא יעמוד: **המרקדת בבותה.** כשעושה כותם מרקדת לפניו, והוא מימוז שיתמזג: **המשתקת בעדשים.** כשעושה בקדירה משתקת את כל העושמים כדי שיתבשלו, ועגרסין מלוותה: מ״ע **אבי** [ח] **נותנין קיסם של תות.** מוריי״ר [ט] שמוק הוא כמוזן ומועיל לבשל, ומן זה לנתם: ס״ג **אבי אפרו חכמים בשברי זבוחים.** מע״ע שמשם דרכי האמורי אין לנו אלא **אבי שבי שי מזה.** מלה לגרוף מלא: **בשביי שתאיר ותדליק.** שלין זה ימוש שלא מקויע ממש, שהמלה נולל את המזן וימשך אחר הפתילה: **טיט וחרסית.** מלגנין את המזן ומיט דולק מהר: **המבשל שרוא המשהא.** שעושה לו כיסוי למעלה ממהר לילקל: **נפט.** כשמגלין אותו האור דולק ומשך אלין ומנעיר: **חברא** וחיי. כשמוזגין ונותנין כוס אומר כן לברכה בעלמא:

הדרן עלך במה אשה

כלל גדול. בגמרא מפקת אמאי קרי ליה גדול: **השוכח עיקר שבת.** כשבור אין שבת בתורה: **אינו חייב אלא אחת אחת.** בגמרא (לקמן דף פט:) ילף לה שמיכה אחת לשבתות הרבה ושמיכה לכל שבת ושבת, ומשמבת דכי כתיב שמיכה אחת לשבתות הרבה כי ליה גוונא כתיב דכולה חדא שגגה היא, וקבון מיגזר שלמי: **היודע עיקר שבת.** שיש שבת בתורה ומלמדו בה מלאכות: **ועשה מ״אבות הרבה בשבתות הרבה** [ב] **אבות מלאכות הן אב הבונה** [ג] **אב המכה בפטיש** [ד] **אב המבעיר** [ה] **אב המכבה** [ו] **אב הממחק** [ז] **אב המכה בפטיש** [ח] **אב המוליך** [ט] **אב המכניס** [י] **אב המוציא** [יא] **אב התופר** [יב] **אב הקורע** [יג] **אב הצד** [יד] **אב השוחט** [טו] **אב המפשיט** [טז] **אב המעבד** [יז] **אב העושה שני בתים** [יח] **אב המחתך** [יט] **אב הכותב** [כ] **אב המוחק** [כא] **אב הבונה** [כב] **אב המכה בפטיש** [כג] **אב המעביר** [כד] **אב המכבה** [כה] **אב המחתך** [כו] **אב הכותב** [כז] **אב המוחק** [כח] **אב הבונה** [כט] **אב המכה בפטיש** [ל] **אב המעביר** [לא] **אב המכבה** [לב] **אב המחתך** [לג] **אב הכותב** [לד] **אב המוחק** [לה] **אב הבונה** [לו] **אב המכה בפטיש** [לז] **אב המעביר** [לח] **אב המכבה** [לט] **אב המחתך** [מ] **אב הכותב** [מא] **אב המוחק** [מב] **אב הבונה** [מג] **אב המכה בפטיש** [מד] **אב המעביר** [מה] **אב המכבה** [מו] **אב המחתך** [מז] **אב הכותב** [מח] **אב המוחק** [מט] **אב הבונה** [נ] **אב המכה בפטיש** [נא] **אב המעביר** [נב] **אב המכבה** [נג] **אב המחתך** [נד] **אב הכותב** [נה] **אב המוחק** [נו] **אב הבונה** [נז] **אב המכה בפטיש** [נח] **אב המעביר** [נט] **אב המכבה** [ס] **אב המחתך** [סא] **אב הכותב** [סב] **אב המוחק** [סג] **אב הבונה** [סד] **אב המכה בפטיש** [סה] **אב המעביר** [סו] **אב המכבה** [סז] **אב המחתך** [סח] **אב הכותב** [סט] **אב המוחק** [ע] **אב הבונה** [עא] **אב המכה בפטיש** [עב] **אב המעביר** [עג] **אב המכבה** [עד] **אב המחתך** [עה] **אב הכותב** [עו] **אב המוחק** [עז] **אב הבונה** [עח] **אב המכה בפטיש** [עט] **אב המעביר** [פ] **אב המכבה** [פא] **אב המחתך** [פב] **אב הכותב** [פג] **אב המוחק** [פד] **אב הבונה** [פה] **אב המכה בפטיש** [פו] **אב המעביר** [פז] **אב המכבה** [פח] **אב המחתך** [פט] **אב הכותב** [צ] **אב המוחק** [צא] **אב הבונה** [צב] **אב המכה בפטיש** [צג] **אב המעביר** [צד] **אב המכבה** [צה] **אב המחתך** [צו] **אב הכותב** [צז] **אב המוחק** [צח] **אב הבונה** [צט] **אב המכה בפטיש** [ק] **אב המעביר** [קא] **אב המכבה** [קב] **אב המחתך** [קג] **אב הכותב** [קד] **אב המוחק** [קה] **אב הבונה** [קו] **אב המכה בפטיש** [קז] **אב המעביר** [קח] **אב המכבה** [קט] **אב המחתך** [קי] **אב הכותב** [קיא] **אב המוחק** [קיב] **אב הבונה** [קיג] **אב המכה בפטיש** [קיד] **אב המעביר** [קטו] **אב המכבה** [קטז] **אב המחתך** [קיז] **אב הכותב** [קיח] **אב המוחק** [קיט] **אב הבונה** [קכ] **אב המכה בפטיש** [קכא] **אב המעביר** [קכב] **אב המכבה** [קכג] **אב המחתך** [קכד] **אב הכותב** [קכה] **אב המוחק** [קכו] **אב הבונה** [קכז] **אב המכה בפטיש** [קכח] **אב המעביר** [קכט] **אב המכבה** [קל] **אב המחתך** [קלא] **אב הכותב** [קלב] **אב המוחק** [קלג] **אב הבונה** [קלד] **אב המכה בפטיש** [קלה] **אב המעביר** [קלו] **אב המכבה** [קלז] **אב המחתך** [קלח] **אב הכותב** [קלט] **אב המוחק** [קמ] **אב הבונה** [קמא] **אב המכה בפטיש** [קמב] **אב המעביר** [קמג] **אב המכבה** [קמד] **אב המחתך** [קמה] **אב הכותב** [קמו] **אב המוחק** [קמז] **אב הבונה** [קמח] **אב המכה בפטיש** [קמט] **אב המעביר** [קנ] **אב המכבה** [קנא] **אב המחתך** [קנב] **אב הכותב** [קנג] **אב המוחק** [קנד] **אב הבונה** [קנה] **אב המכה בפטיש** [קנו] **אב המעביר** [קנז] **אב המכבה** [קנח] **אב המחתך** [קנט] **אב הכותב** [קס] **אב המוחק** [קסא] **אב הבונה** [קסב] **אב המכה בפטיש** [קסג] **אב המעביר** [קסד] **אב המכבה** [קסה] **אב המחתך** [קסו] **אב הכותב** [קסז] **אב המוחק** [קסח] **אב הבונה** [קסט] **אב המכה בפטיש** [קע] **אב המעביר** [קעא] **אב המכבה** [קעב] **אב המחתך** [קעג] **אב הכותב** [קעד] **אב המוחק** [קעה] **אב הבונה** [קעו] **אב המכה בפטיש** [קעז] **אב המעביר** [קעח] **אב המכבה** [קעט] **אב המחתך** [קפ] **אב הכותב** [קפא] **אב המוחק** [קפב] **אב הבונה** [קפג] **אב המכה בפטיש** [קפד] **אב המעביר** [קפה] **אב המכבה** [קפו] **אב המחתך** [קפז] **אב הכותב** [קפח] **אב המוחק** [קפט] **אב הבונה** [קצ] **אב המכה בפטיש** [קצא] **אב המעביר** [קצב] **אב המכבה** [קצג] **אב המחתך** [קצד] **אב הכותב** [קצה] **אב המוחק** [קצו] **אב הבונה** [קצז] **אב המכה בפטיש** [קצח] **אב המעביר** [קצט] **אב המכבה** [ר] **אב המחתך** [רא] **אב הכותב** [רב] **אב המוחק** [רג] **אב הבונה** [רד] **אב המכה בפטיש** [רה] **אב המעביר** [רו] **אב המכבה** [רז] **אב המחתך** [רח] **אב הכותב** [רט] **אב המוחק** [רי] **אב הבונה** [ריא] **אב המכה בפטיש** [ריב] **אב המעביר** [ריג] **אב המכבה** [ריד] **אב המחתך** [רטו] **אב הכותב** [רטז] **אב המוחק** [ריח] **אב הבונה** [ריט] **אב המכה בפטיש** [רכ] **אב המעביר** [רכא] **אב המכבה** [רכב] **אב המחתך** [רכג] **אב הכותב** [רכד] **אב המוחק** [רכה] **אב הבונה** [רכו] **אב המכה בפטיש** [רכז] **אב המעביר** [רכח] **אב המכבה** [רכט] **אב המחתך** [רל] **אב הכותב** [רלא] **אב המוחק** [רלב] **אב הבונה** [רלג] **אב המכה בפטיש** [רלד] **אב המעביר** [רלה] **אב המכבה** [רלו] **אב המחתך** [רלז] **אב הכותב** [רלח] **אב המוחק** [רלט] **אב הבונה** [רמ] **אב המכה בפטיש** [רמא] **אב המעביר** [רמב] **אב המכבה** [רמג] **אב המחתך** [רמד] **אב הכותב** [רמה] **אב המוחק** [רמו] **אב הבונה** [רמז] **אב המכה בפטיש** [רמח] **אב המעביר** [רמט] **אב המכבה** [רנ] **אב המחתך** [רנא] **אב הכותב** [רנב] **אב המוחק** [רנג] **אב הבונה** [רנד] **אב המכה בפטיש** [רנה] **אב המעביר** [רנו] **אב המכבה** [רנז] **אב המחתך** [רנח] **אב הכותב** [רנט] **אב המוחק** [רס] **אב הבונה** [רסא] **אב המכה בפטיש** [רסב] **אב המעביר** [רסג] **אב המכבה** [רסד] **אב המחתך** [רסה] **אב הכותב** [רסו] **אב המוחק** [רסז] **אב הבונה** [רסח] **אב המכה בפטיש** [רסט] **אב המעביר** [רע] **אב המכבה** [רעא] **אב המחתך** [רעב] **אב הכותב** [רעג] **אב המוחק** [רעד] **אב הבונה** [רעה] **אב המכה בפטיש** [רעו] **אב המעביר** [רעז] **אב המכבה** [רעח] **אב המחתך** [רעט] **אב הכותב** [רפ] **אב המוחק** [רפא] **אב הבונה** [רפב] **אב המכה בפטיש** [רפג] **אב המעביר** [רפד] **אב המכבה** [רפה] **אב המחתך** [רפו] **אב הכותב** [רפז] **אב המוחק** [רפח] **אב הבונה** [רפט] **אב המכה בפטיש** [רצ] **אב המעביר** [רצא] **אב המכבה** [רצב] **אב המחתך** [רצג] **אב הכותב** [רצד] **אב המוחק** [רצה] **אב הבונה** [רצו] **אב המכה בפטיש** [רצז] **אב המעביר** [רצח] **אב המכבה** [רצט] **אב המחתך** [רק] **אב הכותב** [רקא] **אב המוחק** [רקב] **אב הבונה** [רקג] **אב המכה בפטיש** [רקד] **אב המעביר** [רקה] **אב המכבה** [רקו] **אב המחתך** [רקז] **אב הכותב** [רקח] **אב המוחק** [רקט] **אב הבונה** [רקי] **אב המכה בפטיש** [רקיא] **אב המעביר** [רקיב] **אב המכבה** [רקיג] **אב המחתך** [רקיד] **אב הכותב** [רקטו] **אב המוחק** [רקטז] **אב הבונה** [רקיח] **אב המכה בפטיש** [רקיט] **אב המעביר** [רקכ] **אב המכבה** [רקכא] **אב המחתך** [רקכב] **אב הכותב** [רקכג] **אב המוחק** [רקכד] **אב הבונה** [רקכה] **אב המכה בפטיש** [רקכו] **אב המעביר** [רקכז] **אב המכבה** [רקכח] **אב המחתך** [רקכט] **אב הכותב** [רקל] **אב המוחק** [רקלא] **אב הבונה** [רקלב] **אב המכה בפטיש** [רקלג] **אב המעביר** [רקלד] **אב המכבה** [רקלה] **אב המחתך** [רקלו] **אב הכותב** [רקלז] **אב המוחק** [רקלח] **אב הבונה** [רקלט] **אב המכה בפטיש** [רקמ] **אב המעביר** [רקמא] **אב המכבה** [רקמב] **אב המחתך** [רקמג] **אב הכותב** [רקמד] **אב המוחק** [רקמה] **אב הבונה** [רקמו] **אב המכה בפטיש** [רקמז] **אב המעביר** [רקמח] **אב המכבה** [רקמט] **אב המחתך** [רקנ] **אב הכותב** [רקנא] **אב המוחק** [רקנב] **אב הבונה** [רקנג] **אב המכה בפטיש** [רקנד] **אב המעביר** [רקנה] **אב המכבה** [רקנו] **אב המחתך** [רקנז] **אב הכותב** [רקנח] **אב המוחק** [רקנט] **אב הבונה** [רקס] **אב המכה בפטיש** [רקסא] **אב המעביר** [רקסב] **אב המכבה** [רקסג] **אב המחתך** [רקסד] **אב הכותב** [רקסה] **אב המוחק** [רקסו] **אב הבונה** [רקסז] **אב המכה בפטיש** [רקסח] **אב המעביר** [רקסט] **אב המכבה** [רקע] **אב המחתך** [רקעא] **אב הכותב** [רקעב] **אב המוחק** [רקעג] **אב הבונה** [רקעד] **אב המכה בפטיש** [רקעה] **אב המעביר** [רקעו] **אב המכבה** [רקעז] **אב המחתך** [רקעח] **אב הכותב** [רקעט] **אב המוחק** [רקפ] **אב הבונה** [רקפא] **אב המכה בפטיש** [רקפב] **אב המעביר** [רקפג] **אב המכבה** [רקפד] **אב המחתך** [רקפה] **אב הכותב** [רקפו] **אב המוחק** [רקפז] **אב הבונה** [רקפח] **אב המכה בפטיש** [רקפט] **אב המעביר** [רקצ] **אב המכבה** [רקצא] **אב המחתך** [רקצב] **אב הכותב** [רקצג] **אב המוחק** [רקצד] **אב הבונה** [רקצה] **אב המכה בפטיש** [רקצו] **אב המעביר** [רקצז] **אב המכבה** [רקצח] **אב המחתך** [רקצט] **אב הכותב** [רקק] **אב המוחק** [רקקא] **אב הבונה** [רקקב] **אב המכה בפטיש** [רקקג] **אב המעביר** [רקקד] **אב המכבה** [רקקה] **אב המחתך** [רקקו] **אב הכותב** [רקקז] **אב המוחק** [רקקח] **אב הבונה** [רקקט] **אב המכה בפטיש** [רקקי] **אב המעביר** [רקקיא] **אב המכבה** [רקקיב] **אב המחתך** [רקקיג] **אב הכותב** [רקקיד] **אב המוחק** [רקקטו] **אב הבונה** [רקקטז] **אב המכה בפטיש** [רקקיח] **אב המעביר** [רקקיט] **אב המכבה** [רקקכ] **אב המחתך** [רקקכא] **אב הכותב** [רקקכב] **אב המוחק** [רקקכג] **אב הבונה** [רקקכד] **אב המכה בפטיש** [רקקכה] **אב המעביר** [רקקכו] **אב המכבה** [רקקכז] **אב המחתך** [רקקכח] **אב הכותב** [רקקכט] **אב המוחק** [רקקל] **אב הבונה** [רקקלא] **אב המכה בפטיש** [רקקלב] **אב המעביר** [רקקלג] **אב המכבה** [רקקלד] **אב המחתך** [רקקלה] **אב הכותב** [רקקלו] **אב המוחק** [רקקלז] **אב הבונה** [רקקלח] **אב המכה בפטיש** [רקקלט] **אב המעביר** [רקקמ] **אב המכבה** [רקקמא] **אב המחתך** [רקקמב] **אב הכותב** [רקקמג] **אב המוחק** [רקקמד] **אב הבונה** [רקקמה] **אב המכה בפטיש** [רקקמו] **אב המעביר** [רקקמז] **אב המכבה** [רקקמח] **אב המחתך** [רקקמט] **אב הכותב** [רקקנ] **אב המוחק** [רקקנא] **אב הבונה** [רקקנב] **אב המכה בפטיש** [רקקנג] **אב המעביר** [רקקנד] **אב המכבה** [רקקנה] **אב המחתך** [רקקנו] **אב הכותב** [רקקנז] **אב המוחק** [רקקנח] **אב הבונה** [רקקנט] **אב המכה בפטיש** [רקקס] **אב המעביר** [רקקסא] **אב המכבה** [רקקסב] **אב המחתך** [רקקסג] **אב הכותב** [רקקסד] **אב המוחק** [רקקסה] **אב הבונה** [רקקסו] **אב המכה בפטיש** [רקקסז] **אב המעביר** [רקקסח] **אב המכבה** [רקקסט] **אב המחתך** [רקקע] **אב הכותב** [רקקעא] **אב המוחק** [רקקעב] **אב הבונה** [רקקעג] **אב המכה בפטיש** [רקקעד] **אב המעביר** [רקקעה] **אב המכבה** [רקקעו] **אב המחתך** [רקקעז] **אב הכותב** [רקקעח] **אב המוחק** [רקקעט] **אב הבונה** [רקקפ] **אב המכה בפטיש** [רקקפא] **אב המעביר** [רקקפב] **אב המכבה** [רקקפג] **אב המחתך** [רקקפד] **אב הכותב** [רקקפה] **אב המוחק** [רקקפו] **אב הבונה** [רקקפז] **אב המכה בפטיש** [רקקפח] **אב המעביר** [רקקפט] **אב המכבה** [רקקצ] **אב המחתך** [רקקצא] **אב הכותב** [רקקצב] **אב המוחק** [רקקצג] **אב הבונה** [רקקצד] **אב המכה בפטיש** [רקקצה] **אב המעביר** [רקקצו] **אב המכבה** [רקקצז] **אב המחתך** [רקקצח] **אב הכותב** [רקקצט] **אב המוחק** [רקקק] **אב הבונה** [רקקקא] **אב המכה בפטיש** [רקקקב] **אב המעביר** [רקקקג] **אב המכבה** [רקקקד] **אב המחתך** [רקקקה] **אב הכותב** [רקקקו] **אב המוחק** [רקקקז] **אב הבונה** [רקקקח] **אב המכה בפטיש** [רקקקט] **אב המעביר** [רקקר] **אב המכבה** [רקקרא] **אב המחתך** [רקקרב] **אב הכותב** [רקקרג] **אב המוחק** [רקקרד] **אב הבונה** [רקקרה] **אב המכה בפטיש** [רקקרו] **אב המעביר** [רקקרז] **אב המכבה** [רקקרח] **אב המחתך** [רקקרט] **אב הכותב** [רקקש] **אב המוחק** [רקקשא] **אב הבונה** [רקקשב] **אב המכה בפטיש** [רקקשג] **אב המעביר** [רקקשד] **אב המכבה** [רקקשה] **אב המחתך** [רקקשו] **אב הכותב** [רקקשז] **אב המוחק** [רקקשח] **אב הבונה** [רקקשט] **אב המכה בפטיש** [רקקת] **אב המעביר** [רקקתא] **אב המכבה** [רקקתב] **אב המחתך** [רקקתג] **אב הכותב** [רקקתד] **אב המוחק** [רקקתה] **אב הבונה** [רקקתו] **אב המכה בפטיש** [רקקתז] **אב המעביר** [רקקתח] **אב המכבה** [רקקתט] **אב המחתך** [רקקי] **אב הכותב** [רקקיא] **אב המוחק** [רקקיב] **אב הבונה** [רקקיג] **אב המכה בפטיש** [רקקיד] **אב המעביר** [רקקיה] **אב המכבה** [רקקיו] **אב המחתך** [רקקיז] **אב הכותב** [רקקיח] **אב המוחק** [רקקיט] **אב הבונה** [רקקכ] **אב המכה בפטיש** [רקקכא] **אב המעביר** [רקקכב] **אב המכבה** [רקקכג] **אב המחתך** [רקקכד] **אב הכותב** [רקקכה] **אב המוחק** [רקקכו] **אב הבונה** [רקקכז] **אב המכה בפטיש** [רקקכח] **אב המעביר** [רקקכט] **אב המכבה** [רקקל] **אב המחתך** [רקקלא] **אב הכותב** [רקקלב] **אב המוחק** [רקקלג] **אב הבונה** [רקקלד] **אב המכה בפטיש** [רקקלה] **אב המעביר** [רקקלו] **אב המכבה** [רקקלז] **אב המחתך** [רקקלח] **אב הכותב** [רקקלט] **אב המוחק** [רקקמ] **אב הבונה** [רקקמא] **אב המכה בפטיש** [רקקמב] **אב המעביר** [רקקמג] **אב המכבה** [רקקמד] **אב המחתך** [רקקמה] **אב הכותב** [רקקמו] **אב המוחק** [רקקמז] **אב הבונה** [רקקמח] **אב המכה בפטיש** [רקקמט] **אב המעביר** [רקקנ] **אב המכבה** [רקקנא] **אב המחתך** [רקקנב] **אב הכותב** [רקקנג] **אב המוחק** [רקקנד] **אב הבונה** [רקקנה] **אב המכה בפטיש** [רקקנו] **אב המעביר** [רקקנז] **אב המכבה** [רקקנח] **אב המחתך** [רקקנט] **אב הכותב** [רקקס] **אב המוחק** [רקקסא] **אב הבונה** [רקקסב] **אב המכה בפטיש** [רקקסג] **אב המעביר** [רקקסד] **אב המכבה** [רקקסה] **אב המחתך** [רקקסו] **אב הכותב** [רקקסז] **אב המוחק** [רקקסח] **אב הבונה** [רקקסט] **אב המכה בפטיש** [רקקע] **אב המעביר** [רקקעא] **אב המכבה** [רקקעב] **אב המחתך** [רקקעג] **אב הכותב** [רקקעד] **אב המוחק** [רקקעה] **אב הבונה** [רקקעו] **אב המכה בפטיש** [רקקעז] **אב המעביר** [רקקעח] **אב המכבה** [רקקעט] **אב המחתך** [רקקפ] **אב הכותב** [רקקפא] **אב המוחק** [רקקפב] **אב הבונה** [רקקפג] **אב המכה בפטיש** [רקקפד] **אב המעביר** [רקקפה] **אב המכבה** [רקקפו] **אב המחתך** [רקקפז] **אב הכותב** [רקקפח] **אב המוחק** [רקקפט] **אב הבונה** [רקקצ] **אב המכה בפטיש** [רקקצא] **אב המעביר** [רקקצב] **אב המכבה** [רקקצג] **אב המחתך** [רקקצד] **אב הכותב** [רקקצה] **אב המוחק** [רקקצו] **אב הבונה** [רקקצז] **אב המכה בפטיש** [רקקצח] **אב המעביר** [רקקצט] **אב המכבה** [רקקק] **אב המחתך** [רקקקא] **אב הכותב** [רקקקב] **אב המוחק** [רקקקג] **אב הבונה** [רקקקד] **אב המכה בפטיש** [רקקקה] **אב המעביר** [רקקקו] **אב המכבה** [רקקקז] **אב המחתך** [רקקקח] **אב הכותב** [רקקקט] **אב המוחק** [רקקר] **אב הבונה** [רקקרא] **אב המכה בפטיש** [רקקרב] **אב המעביר** [רקקרג] **אב המכבה** [רקקרד] **אב המחתך** [רקקרה] **אב הכותב** [רקקרו] **אב המוחק** [רקקרז] **אב הבונה** [רקקרח] **אב המכה בפטיש** [רקקרט] **אב המעביר** [רקקש] **אב המכבה** [רקקשא] **אב המחתך** [רקקשב] **אב הכותב** [רקקשג] **אב המוחק** [רקקשד] **אב הבונה** [רקקשה] **אב המכה בפטיש** [רקקשו] **אב המעביר** [רקקשז] **אב המכבה** [רקקשח] **אב המחתך** [רקקשט] **אב הכותב** [רקקת] **אב המוחק** [רקקתא] **אב הבונה** [רקקתב] **אב המכה בפטיש** [רקקתג] **אב המעביר** [רקקתד] **אב המכבה** [רקקתה] **אב המחתך** [רקקתו] **אב הכותב** [רקקתז] **אב המוחק** [רקקתח] **אב הבונה** [רקקתט] **אב המכה בפטיש** [רקקי] **אב המעביר** [רקקיא] **אב המכבה** [רקקיב] **אב המחתך** [רקקיג] **אב הכותב** [רקקיד] **אב המוחק** [רקקטו] **אב הבונה** [רקקטז] **אב המכה בפטיש** [רקקיח] **אב המעביר** [רקקיט] **אב המכבה** [רקקכ] **אב המחתך** [רקקכא] **אב הכותב** [רקקכב] **אב המוחק** [רקקכג] **אב הבונה** [רקקכד] **אב המכה בפטיש** [רקקכה] **אב המעביר** [רקקכו] **אב המכבה** [רקקכז] **אב המחתך** [רקקכח] **אב הכותב** [רקקכט] **אב המוחק** [רקקל] **אב הבונה** [רקקלא] **אב המכה בפטיש** [רקקלב] **אב המעביר** [רקקלג] **אב המכבה** [רקקלד] **אב המחתך** [רקקלה] **אב הכותב** [רקקלו] **אב המוחק** [רקקלז] **אב הבונה** [רקקלח] **אב המכה בפטיש** [רקקלט] **אב המעביר** [רקקמ] **אב המכבה** [רקקמא] **אב המחתך** [רקקמב] **אב הכותב** [רקקמג] **אב המוחק** [רקקמד] **אב הבונה** [רקקמה] **אב המכה בפטיש** [רקקמו] **אב המעביר** [רקקמז] **אב המכבה** [רקקמח] **אב המחתך** [רקקמט] **אב הכותב** [רקקנ] **אב המוחק** [רקקנא] **אב הבונה** [רקקנב] **אב המכה בפטיש** [רקקנג] **אב המעביר** [רקקנד] **אב המכבה** [רקקנה] **אב המחתך** [רקקנו] **אב הכותב** [רקקנז] **אב המוחק** [רקקנח] **אב הבונה** [רקקנט] **אב המכה בפטיש** [רקקס] **אב המעביר** [רקקסא] **אב המכבה** [רקקסב] **אב המחתך** [רקקסג] **אב הכותב** [רקקסד] **אב המוחק** [רקקסה] **אב הבונה** [רקקסו] **אב המכה בפטיש** [רקקסז] **אב המעביר** [רקקסח] **אב המכבה** [רקקסט] **אב המחתך** [רקקע] **אב הכותב** [רקקעא] **אב המוחק** [רקקעב] **אב הבונה** [רקקעג] **אב המכה בפטיש** [רקקעד] **אב המעביר** [רקקעה] **אב המכבה** [רקקעו] **אב המחתך** [רקקעז] **אב הכותב** [רקקעח] **אב המוחק** [רקקעט] **אב הבונה** [רקקפ] **אב המכה בפטיש** [רקקפא] **אב המעביר** [רקקפב] **אב המכבה** [רקקפג] **אב המחתך** [רקקפד] **אב הכותב** [רקקפה] **אב המוחק** [רקקפו] **אב הבונה** [רקקפז] **אב המכה בפטיש** [רקקפח] **אב המעביר** [רקקפט] **אב המכבה** [רקקצ] **אב המחתך** [רקקצא] **אב הכותב** [רקקצב] **אב המוחק** [רקקצג] **אב הבונה** [רקקצד] **אב המכה בפטיש** [רקקצה] **אב המעביר** [רקקצו] **אב המכבה** [רקקצז] **אב המחתך** [רקקצח] **אב הכותב** [רקקצט] **אב המוחק** [רקקק] **אב הבונה** [רקקקא] **אב המכה בפטיש** [רקקקב] **אב המעביר** [רקקקג] **אב המכבה** [רקקקד] **אב המחתך** [רקקקה] **אב הכותב** [רקקקו] **אב המוחק** [רקקקז] **אב הבונה** [רקקקח] **אב המכה בפטיש** [רקקקט] **אב המעביר** [רקקר] **אב המכבה** [רקקרא] **אב המחתך** [רקקרב] **אב הכותב** [רקקרג] **אב המוחק** [רקקרד] **אב הבונה** [רקקרה] **אב המכה בפטיש** [רקקרו] **אב המעביר** [רקקרז] **אב המכבה** [רקקרח] **אב המחתך** [רקקרט] **אב הכותב** [רקקש] **אב המוחק** [רקקשא] **אב הבונה** [רקקשב] **אב המכה בפטיש** [רקקשג] **אב המעביר** [רקקשד] **אב המכבה** [רקקשה] **אב המחתך** [רקקשו] **אב הכותב** [רקקשז] **אב המוחק** [רקקשח] **אב הבונה** [רקקשט] **אב המכה בפטיש** [רקקת] **אב המעביר** [רקקתא] **אב המכבה** [רקקתב] **אב המחתך** [רקקתג] **אב הכותב** [רקקתד] **אב המוחק** [רקקתה] **אב הבונה** [רקקתו] **אב המכה בפטיש** [רקקתז] **אב המעביר** [רקקתח] **אב המכבה** [רקקתט] **אב המחתך** [רקקי] **אב הכותב** [רקקיא] **אב המוחק** [רקקיב] **אב הבונה** [רקקיג] **אב המכה בפטיש** [רקקיד] **אב המעביר** [רקקיה] **אב המכבה** [רקקיו] **אב המחתך** [רקקיז] **אב הכותב** [רקקיח] **אב המוחק** [רקקיט] **אב הבונה** [רקקכ] **אב המכה בפטיש** [רקקכא] **אב המעביר** [רקקכב] **אב המכבה** [רקקכג] **אב המחתך** [רקקכד] **אב הכותב** [רקקכה] **אב המוחק** [רקקכו] **אב הבונה** [רקקכז] **אב המכה בפטיש** [רקקכח] **אב המעביר** [רקקכט] **אב המכבה** [רקקל] **אב המחתך** [רקקלא] **אב הכותב** [רקקלב] **אב המוחק** [רקקלג] **אב הבונה** [רקקלד] **אב המכה בפטיש** [רקקלה] **אב המעביר** [רקקלו] **אב המכבה** [רקקלז] **אב המחתך** [רקקלח] **אב הכותב** [רקקלט] **אב המוחק** [רקקמ] **אב הבונה** [רקקמא] **אב המכה בפטיש** [רקקמב] **אב המעביר** [רקקמג] **אב המכבה** [רקקמד] **אב המחתך** [רקקמה] **אב הכותב** [רקקמו] **אב המוחק** [רקקמז] **אב הבונה** [רקקמח] **אב המכה בפטיש** [רקקמט] **אב המעביר** [רקקנ] **אב המכבה** [רקקנא] **אב המחתך** [רקקנב] **אב הכותב** [רקקנג] **אב המוחק** [רקקנד] **אב הבונה** [רקקנה] **אב המכה בפטיש** [רקקנו] **אב המעביר** [רקקנז] **אב המכבה** [רקקנח] **אב המחתך** [רקקנט] **אב הכותב** [רקקס] **אב המוחק** [רקקסא] **אב הבונה** [רקקסב] **אב המכה בפטיש** [רקקסג] **אב המעביר** [רקקסד] **אב המכבה** [רקקסה] **אב המחתך** [רקקסו] **אב הכותב** [רקקסז] **אב המוחק** [רקקסח] **אב הבונה** [רקקסט] **אב המכה בפטיש** [רקקע] **אב המעביר** [רקקעא] **אב המכבה** [רקקעב] **אב המחתך** [רקקעג] **אב הכותב** [רקקעד] **אב המוחק** [רקקעה] **אב הבונה** [רקקעו] **אב המכה בפטיש** [רקקעז] **אב המעביר** [רקקעח

פרק שביעי - כלל גדול

הקדמה: בפרק זה יתבארו כמה ענינים, במשנה הראשונה יתבאר כמה קרבנות חייב אדם להביא כשעשה כמה מלאכות בשבת בשוגג. במשנה השניה (עג, ב) יתבארו המלאכות האסורות בשבת. ובהמשך הפרק [ובפרקים הבאים] יתבארו שיעורי ופרטי דיני הוצאה בשבת (מאירי).

מַשְׁנָה. הקדמה: כשאדם עבר בשוגג עבירה שחייבים על זדונה כרת, מביא קרבן חטאת על שגגתו (כריתות ב, א), ואם עשה את אותה עבירה כמה פעמים בשגגה אחת [-שהאיסור לא נודע לו בין עבירה לעבירה], מביא קרבן אחד על שתי העבירות, אך אם עשה שתי עבירות שונות בשגגה אחת, מביא קרבן על כל עבירה ועבירה, כמבואר בכריתות (יא, ב). ובשבת כשעושה כמה מלאכות בשגגה אחת, אף שכל המלאכות נאסרו בלאו אחד שנאמר (שמות כ, י) 'לא תעשה כל מלאכה', למדו להלן בגמ' (ע, א) מדרשות הפסוקים שבאופנים מסויימים כל המלאכות נחשבות כעבירה אחת, ובאופנים מסויימים כל מלאכה ומלאכה נחשבת כעבירה בפני עצמה וחייב קרבן על כל אחת ואחת לחוד.

הַיּוֹדֵעַ עִקַּר שַׁבָּת וְעָשָׂה מְלָאכוֹת הַרְבֵּה בְּשַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה, חַיָּיב עַל כָּל שַׁבָּת וְשַׁבָּת, ואפילו כשבימות החול שבין שבת לשבת לא נודע לו שחטא ועשה מלאכה בשבת, כיון שבימות החול ודאי נודע לו שאותו היום שבת היה, וכן הוא יודע שמלאכה זו אסור לעשותה בשבת, אלא שכשנזכר שאותו היום שבת היה אינו זוכר שעשה מלאכה בשבת, חידשה התורה שגם ידיעה זו נחשבת לידיעה שמחלקת בין עבירותיו, וחייב חטאת על כל שבת ושבת (רמב"ן וחי' הר"ן בדעת רש"י, ובכך מיישבים את קושיות התוס' על רש"י, וראה במהרש"א). ויש מפרשים, שגם כשלא נודע לו בימות החול שאותו היום היה שבת, עצם מציאות ימות החול שבין שבת לשבת נחשבים כידיעה שמחלקת בין שבת לשבת, שהרי גזירת הכתוב היא שתהא שמירה לכל שבת ושבת (תוס', רשב"א בשם תוס').

הַיּוֹדֵעַ שֶׁהוּא שַׁבָּת וְעָשָׂה מְלָאכוֹת הַרְבֵּה בְּשַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה, חַיָּיב עַל כָּל אַב מְלָאכָה וּמְלָאכָה, ואינו חייב קרבן על כל שבת ושבת, שהשגגה שלו לא היתה לגבי ידיעת השבת אלא לגבי עשיית המלאכה שהיא מותרת, ומחמת שגגה זו הוא עשה מלאכה בכמה שבתות (רש"י), ואף שבכריתות (טז, ב) נחלקו בזה אמוראים האם חייב על כל אב מלאכה של כל שבת ושבת או שאינו חייב אלא חטאת אחת על כל השבתות [וראה ברש"י (שם ד"ה וזדון) ביאור מחלוקתם], רש"י העדיף לבאר את המשנה לפי הדעה שמביא חטאת אחת על כל השבתות וכפשטות המשנה (רש"ש, וראה ברמב"ן וברשב"א).

ולדברי התוס' שגזירת הכתוב היא שעצם מציאות הימים שבינתיים מחלקים בין שבת לשבת, דין זה הוא רק בשגגת שבת ולא בשגגת מלאכות, שכן שגגת שבת אינה שייכת בימי החול, וחידשה התורה שימי ההיתר שלא שייך בהם שגגת שבת מחלקים בין שגגה לשגגה, אך בשגגת מלאכות ימי החול אינם נחשבים כימי היתר, שהרי גם בחול שייך שגגת מלאכות, שגם בחול סבור הוא שמותר לעשות מלאכה זו בשבת (עולת שלמה כריתות טז, ב ד"ה פשיטא, וכעי"ז בחפץ ה' [לבעל האור החיים הקדוש], וראה במגיני שלמה ובחי' רעק"א בספר זכרון וזאת ליהודה עמ' לא, שמשום קושיה זו רש"י מיאן בביאור התוס').

הָעוֹשֶׂה מְלָאכוֹת הַרְבֵּה מֵעֵין מְלָאכָה אַחַת, אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת, בין כשעשה אב ותולדה שלו, ובין כשעשה שתי תולדות של אב אחד (רש"י), ופירש כן כחכמים (להלן צו, ב, ב"ק ב, א) שסוברים שכשעושה אב ותולדה שלו מביא קרבן אחד, אך לרבי אליעזר שכשעושה אב ותולדה שלו מביא שני קרבנות, המשנה מדברת כשעשה שתי תולדות של אב אחד (תוס' להלן עה, ב ד"ה הרי אלו). ויש מפרשים, שהמשנה עוסקת כשעשה שתי אבות מלאכות הדומות זו לזו, וכגון זורע זרעים ונוטע אילנות, ששניהם נחשבים כאבות של מלאכת זורע, וגם רבי אליעזר מודה שחייב על שניהם קרבן אחד בלבד (חי' הר"ן להלן עה, ב ד"ה אלו, רמב"ם שגגות, ז, ז-ח, ולחם משנה שם).

גְּמָרָא. וּלְבַר קַפָּרָא דְּתָנֵי כְּלָל גָּדוֹל בְּמַעֲשֵׂר, מַאי אָבוֹת וּמַאי תּוֹלָדוֹת אִיכָּא, ואף שלבר קפרא ניתן לתרץ בפשיטות שנקטו כלל גדול בכל מקום והכלל הראשון גדול יותר מהכלל [וכפי שתירצה הגמ' בתחילה], מכל מקום בר קפרא עצמו שונה במעשר כלל אחד בלבד. ועוד, שהגמ' העדיפה לומר טעם אחד שמתאים גם לרבנן וגם לבר קפרא (רמב"ן, רשב"א).

וְאִילּוּ שְׁבִיעִית בְּתָלוּשׁ לֵיתָא בְּמֻחְבָּר אִיתָא, שהאיסור לאכול פירות שביעית הוא רק בפירות שהיו מחוברים בשביעית, ולא בפירות שנתלשו קודם שביעית (רש"י, וראה בתוס' שביאר באופן נוסף). ויש שפירש, שאותן מלאכות עצמן שבשביעית אסורות רק במחובר, אסורות בשבת גם בתלוש, וכגון לתלוש פטריות ממקום גידולם, שבשבת אסור אף שהפטריות אינם מחוברות לאדמה כמבואר להלן (קח, א), ובשביעית מותר (תוצאות חיים ח, וראה שם מדוע הראשונים מיאנו בביאור זה).

וְאִילּוּ מַעֲשֵׂר בְּמַאֲכַל אָדָם אִיתָא בְּמַאֲכַל בְּהֵמָה לֵיתָא, שמהתורה חייבים להפריש תרומות ומעשרות רק מדגן תירוש ויצהר [-חמשת מיני דגן, ענבים, וזיתים], וחכמים תיקנו להפריש מכל הפירות והירקות הראויים למאכל אדם (רש"י, וראה ברב ניסים גאון שהביא לכך סמך מהפסוק).

כָּל שֶׁהוּא אוֹכֶל וְנִשְׁמָר וְכוּ', חַיָּיב בְּפֵאָה מהתורה (תוס' ראש"ש נדה נ, א ד"ה למעוטי תאנה, בדעת רש"י, רמב"ן), ויש מפרשים, שמהתורה רק דגן תירוש ויצהר חייבים בפאה, אבל שאר המינים חיובם הוא רק מדרבנן (תוס' כאן ובנדה נ, א ד"ה למעוטי, וראה עוד בדרך אמונה מתנות עניים ב, ז).

וְנִשְׁמָר לְמַעוֹטֵי הֶפְקֵר, וכגון שבעל השדה הפקיר את השדה ואדם אחר זכה בה, אך אם בעל השדה עצמו חזר וזכה בשדה חייב בפאה [כמבואר בב"ק (צד, א)] (ריטב"א, וראה בדרך אמונה מתנות עניים ב, כד). ויש שסובר, שגם כשבעל השדה חזר וזכה בשדה חייב בפאה רק מדרבנן (מאירי). ויש שסובר, שבא למעט מין שעל פי רוב גדל בשדה הפקר, שפטור מפאה גם כשיש לו בעלים (ראב"ד על תורת כהנים קדושים א, ח).

וּלְקִיטָתוֹ כְּאַחַת לְמַעוֹטֵי תְּאֵנָה, כיון שהתאנים אינן מתבשלות יחד, אלא בכל יום מימות הקיץ יש תאנים שהבשילו כבר ויש תאנים שרק כעת התחילו לצמוח (רש"י פסחים נו, ב ד"ה ספיחי). ורוב האילנות חוץ משמונה אילנות המנויות במשנה (פאה א, ה) אינם מבשילות יחד ופטורות מפאה כתאנה, והגמ' נקטה תאנה משום שלקיטתה מפוזרת יותר משאר האילנות (תוס', תוס' ראש"ש, אולם ראה בריטב"א בשם רשב"ם).

וּמַכְנִיסוֹ לְקִיּוּם לְמַעוֹטֵי יָרָק, כגון לפת וקפלוטות (רש"י) שעליו אינם מתקיימים ימים רבים ורק הירק עצמו מתקיים ימים רבים (רש"י פסחים נו, ב ד"ה ומכניסו), ולכך אם קצר את הירק חייב להשאיר פאה גם כנגד העלים, ואם קצר את העלים לחוד אינו חייב להשאיר מהם פאה, שהרי אינם מתקיימים לבדם (ע"פ רש"י בפסחים שם ד"ה ללפת, וראה בדרך אמונה מתנות עניים ב ציה"ל כד).

וְאִילּוּ לְקִיטָתוֹ כְּאַחַת וּמַכְנִיסוֹ לְקִיּוּם לֹא תְּנַן, כיון שחיוב תרומות ומעשרות מהתורה הוא רק בדגן תירוש ויצהר, וכשתיקנו חכמים להפריש גם משאר המינים לא חילקו בתקנתם, אלא תיקנו להפריש בכל המינים (רש"י), אך פאה שחיובה מהתורה הוא בכל המינים, לא רצו חכמים לתקן תקנה מיוחדת רק לתאנה וירק (חתם סופר השלם בדעת רש"י, תוס' רא"ש בשם הרב פור"ת), ויש מפרשים, שחיוב פאה מהתורה הוא רק בדגן תירוש ויצהר, ושאר המינים חייבים רק מדרבנן, והטעם שחכמים לא תיקנו להשאיר פאה אף בתאנה וירק, כיון שהרווח בהם לעניים אינו גדול כל כך, ובמקום אחר יכולים הם להרוויח יותר, שתאנה אינה נלקטת בזמן אחד והעניים אינם יודעים מתי זמן לקיטתה, והירק אין בו רווח מרובה שאינו עומד לקיום (תוס' וריטב"א בשם ר"ת).

מַתְנִיתִין בְּתִינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה לְבֵין הַנָּכְרִים, ולא שמע מעולם על שבת (רש"י, מאירי), ויש שפירש, שתינוק זה גדל בין הגויים ואינו יודע כלל מהם ישראל ומהי דתם (רמב"ם שגגות ב, ו, וראה בחוט המשולש [להגר"ח מוולאזי'ן] יג), ואף שתינוק זה אנוס הוא ואינו חייב מיתה או מלקות, אך עדיין זקוק הוא להביא קרבן לכפרה (פני יהושע להלן ע"ב ד"ה בד"ה אבל תינוק), כיון שהחיוב להביא קרבן כפרה אינה לכפרה על פשיעתו, אלא על עצם מה שנתלכלך בחטא (שיחות חכמה ומוסר [קראנגלאס] א, מאמר ה, וכעי"ז בתורת האדם לרמב"ן שער הגמול), אמנם, באונס גמור שאין מציאות שידע מהאיסור, אינו חייב להביא קרבן לכפרה [כמבואר בשבועות (יח, א)] (שיחות חכמה ומוסר שם, וכעי"ז בקובץ שיעורים כתובות עה, וראה עוד במאסף תורני ישורון יד, רלד, בשם ר' ירוחם ממיר).

וְגֵר שֶׁנִּתְגַּיֵּר לְבֵין הַנָּכְרִים, ולא הודיעו לו בשעת הגירות מצות שבת (תוס'), ואף שבשעת הגירות מודיעים לו מקצת מצוות, כמבואר ביבמות (מז, א), כאן הודיעו לו מצוות אחרות ולא הודיעו לו מצות שבת, או שהבית דין טעו ולא הודיעו לו כלל מקצת מצוות (רמב"ן), לפי שדין זה להודיעו מקצת המצוות הוא רק לכתחילה ואינו מעכב את הגירות בדיעבד (ריטב"א ונימוקי יוסף יבמות שם). ואף שהיא אינה מעכבת בדיעבד, מכל מקום חייב הוא לקבל על עצמו לעשות את כל המצוות שילמדוהו, ואם לא קיבל על עצמו כן, אף בדיעבד אינו גר (חמדת שלמה יו"ד כט, כב והובאו דבריו באחיעזר ג, כו).

אֲבָל הִכִּיר וּלְבַסּוֹף שָׁכַח, חַיָּיב עַל כָּל שַׁבָּת וְשַׁבָּת, כיון שהשכחה של שבת זו אינה סיבה שגם בשבת הבאה ישכח ממנה, הואיל ובעבר ידע שיש שבת בעולם, ובכל יום עומד הוא להיזכר בכך, ונמצא שכל שבת שגגה היא בפני עצמה, אך תינוק שנשבה ולא שמע מעולם על שבת, כל המלאכות שעשה נובעות משגגה אחת (שפת אמת לעיל סז, ב ד"ה היודע).

ולסברת הגמ' כעת [שגם בהכיר ולבסוף שכח חייב על כל שבת ושבת], מוכח שהסיבה שבשגגת שבת חייב על כל שבת ושבת אינה משום שבמשך השבוע ודאי נודע לו שאותו היום שבת היה [וכמו שביאר רש"י במשנה], שהרי בהכיר ולבסוף שכח לא נודע לו באמצע השבוע מאומה, אלא גזירת הכתוב היא שחייב על כל שבת ושבת (לשון הזהב, וכעי"ז בעץ הדעת טוב, וראה שם שבכך מיישבים את קושיית המהרש"א סח, ב ד"ה בפרש"י).

תְּנַן הַשּׁוֹכֵחַ עִקַּר שַׁבָּת, לָאו מִכְּלָל וְכוּ', ומלשון 'שוכח' משמע שהיתה לו ידיעה ושכח, ולא משמע שלא היתה לו ידיעה מעולם (רשב"א).

אב מלאכה ומלאכה. [א]העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת אינו חייב אלא חטאת אחת: **גמ׳** מ״ט תנא כלל גדול אילימא משום דקבעי למיתני עוד כלל אחר תנא כלל גדול וגבי שביעית נמי משום דקבעי למיתני [ב]עוד כלל אחר תנא [ג]כלל גדול והא גבי מעשר דקתני (א) כלל אחר ולא תני כלל גדול א״ר יוסי בר אבין שבת ושביעית דאית בהו אבות ותולדות תנא גדול מעשר דלית בה אבות ותולדות לא תנא כלל גדול ולבר קפרא דתני כלל גדול במעשר מאי אבות ומאי תולדות איכא אלא לאו היינו טעמא [א]גדול עונשו של שבת יותר משל שביעית דאילו שבת איתא בין בתלוש בין במחובר ואילו שביעית בתלוש ליתא במחובר איתא וגדול עונשה של שביעית יותר מן המעשר דאילו שביעית איתא בין במאכל אדם בין במאכל בהמה ואילו מעשר במאכל אדם איתא במאכל בהמה ליתא ולבר קפרא דתני כלל גדול במעשר גדול עונשו של מעשר יותר משל פיאה דאילו מעשר איתא בתאנה וירק ואילו פיאה ליתא בתאנה וירק [ד]דתנן כלל אמרו בפיאה כל שהוא אוכל ונשמר וגידולו מן הארץ ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום חייב בפיאה אוכל למעוטי ספיחי סטים וקוצה ונשמר למעוטי הפקר וגידולו מן הארץ למעוטי כמיהין ופטריות ולקיטתו כאחת [ה]למעוטי תאנה ומכניסו לקיום למעוטי ירק ואילו גבי מעשר [ו]תנן כלל אמרו במעשר כל שהוא אוכל ונשמר וגידולו מן הארץ חייב במעשר ואילו לקיטתו כאחת ומכניסו לקיום לא תנן: [ז]רב ושמואל דאמרי תרוייהו מתניתין בתינוק שנשבה לבין הנכרים וגר שנתגייר לבין[ג] הנכרים אבל הכיר ולבסוף שכח חייב על כל שבת ושבת תנן השוכח עיקר שבת לאו מכלל דהויא ליה ידיעה מעיקרא לא מאי כל השוכח עיקר שבת דהיתה שכוח ממנו עיקרה של שבת אבל הכיר ולבסוף שכח מאי חייב על כל שבת ושבת אדתני היודע עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה חייב על כל שבת ושבת ליתני הכיר ולבסוף שכח וכ״ש הא מאי היודע עיקר שבת מי שהיה יודע עיקרה של שבת ושכחה אבל

רש״י

אב מלאכה דנקט לאו למעוטי תולדות, דה״ה לתולדות ובלבד שיהו תולדות דשני אבות, אלא למעוטי היכא דהוו ב׳ תולדות דאב אחד או אב ותולדה שלו דאינו חייב אלא אחת, כדקתני סיפא העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת שתי תולדות של אב אחד אינו חייב אלא חטאת אחת דהרי הוא כעושה וחוזר ועושה בהעלם אחד, ואין חילוק חטאות בהעלם אחד אלא בגופי עבירה שאינן דומין[י] או בחילוק שבתות לענין שגגת שבת: **גמ׳ עוד כלל אחר.** לקמן בפירקין (דף עה:) ולא כלל בו אלא ב׳ דברים כל הכשר להצניע וכל שאינו כשר להצניע, וכאן כלל יותר ומשום הכי קרי להו גדול: **וגבי שביעית.** בפרק בנות שוח[ל]: **גבי מעשר.** בפ״ק דמסכת מעשרות[ו]: **אית ביה אבות.** ארבעים חסר אחת שהוצרכו למשכן, ותולדות הדומות לכל אחת הויא תולדות דידיה. אבות דשביעית זריעה וקצירה וזמירה ובצירה דכתיבן[א], תולדות שאר עבודות שבשדה וכרם, כדאמרינן במועד קטן בפ״ק (דף ג.): **ולבר קפרא דתנא.** בתוספתא דידיה במעשר מאי אבות כו׳: **אלא לאו היינו טעמא.** משום אבות ותולדות, אלא דבר שנאמר בו כלל ועונשו גדול מדבר אחר שנאמר בו כלל תני ביה כלל גדול: **שבת איתא.** לאיסור דידה בין בדבר שהיה תלוש מבעוד יום כגון טוחן ולש, בין בדבר שמחובר משקדש היום: **ואילו שביעית.** בדבר שהיה מחובר משקדשה שביעית איתא, אבל בדבר שהיה תלוש לפני שביעית ליתא: **שביעית.** נמי איתיה במאכל בהמה דכתיב [ב]ולבהמתך ולחיה וגו׳ (ויקרא כה), מעשר ליתיה במאכל בהמה, דמדאורייתא [ג]דגן תירוש ויצהר כתיב, ורבנן תקון פירות האילן וירק דמאכל אדם כדקתני כל שהוא אוכל כו׳: **איתיה בתאנה וירק.** מדרבנן: **כל שהוא אוכל כו׳.** לגבי פיאה [ד]קציר כתיב, מה קציר מיוחד שיש בו כל אלו[ה]: **למעוטי ספיחי סטים וקוצה.** שעומדים לצבע. להכי נקט ספיחים, דאין דרך ללוקטן בשנה שנזרעים אלא לסוף ד׳ וה׳ שנים שהשרשין מתפשטין בארץ ומשביחין, ושורש שלהן עיקר. והא דנקט הני ולא נקט שאר מינים שאינן ראוין לאכילה, משום דאיידי דגבי שביעית תני להו דיש להן שביעית[ט] נקט הכא דבפיאה ומעשר ליתנהו, לשון רבינו הלוי. סטים ווישד״א[פ], קוצה וורנצ״א[נ]: **ומכניסו לקיום למעוטי ירק.** כגון לפת וקפלוטות: **ואילו מכניסו לקיום ולקיטתו כאחד לא תנן.** דכי תקון רבנן אדידהו לא פלוג בפירות האילן ובירק בין מין למין: **מתניתין. לפטור בחד חטאת: בתינוק שנשבה.** ולא ידע שבת מעולם: **אבל הכיר ולבסוף שכח.** הוה ליה כשוכח שהיום שבת ויודע עיקר שבת וחייב על כל שבת ושבת: **שהיתה שכוחה ממנו. מעולם: לתני הכיר ולבסוף שכח.** דחייב ואע״ג דליכא למימר ימים שבינתים הוויין ידיעה לחלק, וכ״ש הא דאיכא למימר שימים שבינתים הוויין ליה ידיעה לחלק: **אבל**

תוספות

וגבי שביעית נמי כו׳. הכי תנן בשביעית (פ״ז מ״א) כלל גדול אמרו כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין ואינו מתקיים בארץ פירוש שכלה לחיה יש לו שביעית ולדמיו שביעית יש לו ביעור ולדמיו ביעור ועוד כלל אחר אמרו דקתני[ו] כל שאינו מאכל אדם ומאכל בהמה וכו׳ ומתקיים בארץ יש לו שביעית ולדמיו שביעית ואין לו ולדמיו ביעור דכלל הראשון גדול דיש לו ביעור והאחרון אין לו ביעור. **ואע״ג** דקתני התם[ז] בבבא אחריתא כלל גדול אמרו בשביעית ולא קתני בתריה כלל אחר כיון דקתני כלל קטן קמיה שייך למתני בתריה כלל גדול: **והא** גבי מעשר דקתני עוד כלל אחר אמרו כו׳. תימה למה ישנה בראשון כלל גדול כיון דאינו גדול מן השני וצ״ע:

דאית ביה אבות ותולדות. ואפילו לרבא דאמר במועד קטן (דף ג:) גבי שביעית אבות אסר רחמנא תולדות לא אסר רחמנא מ״מ מדרבנן מיהא אית ביה אבות ותולדות. **וא״ת** במעשר איכא נמי אבות ותולדות דמדאורייתא דגן ותירוש ויצהר ומדרבנן כל מילי. וי״ל דלא שייך להזכיר אבות ותולדות במילי דלית ביה איסור מלאכות. **וא״ת** ובכלל אחר דשבת ושביעית ליתני נמי כלל גדול מהאי טעמא. ויש לומר דלא צריך למיתני דאכלל גדול קמא קאי וה״ק עוד כלל גדול אחר אמרו:

גדול עונשו של שבת משל שביעית. **לפירוש הקונטרס** דמפרש בתלוש שנתלש קודם שבת וקודם שביעית משמע שרוצה לפרש שביעית במחובר איתא היינו במחובר ערב שביעית ונתלש בשביעית ומיירי באיסור פירות שביעית לאכילה. וקשה לר״י דלפי׳ לא הוה ליה למימר אלא גדול עונשו של שבת ושביעית משל מעשר דאיתנהו במאכל בהמה מה שאין כן במעשר ולמה ליה למימר כלל גדול עונשה של שבת משל שביעית. **אלא נראה לר״י** דבמידי דאכילה דלא שייכא לענין שבת לא שייך למימר גדול שבת לא משביעית ולא ממעשר ולהכי לא קאמר גדול שבת ושביעית ממעשר אלא קאמר גדול שבת משביעית דאיסור מלאכות איתנהו בין בתלוש בין במחובר ואילו איסור מלאכות דשביעית במחובר איתא בתלוש ליתא וכן משמע בירושלמי[כ] דקתני שהשבת חלה על הכל ושביעית לא חלה אלא על עבודת הארץ בלבד:

ולבר קפרא דתני כלל גדול במעשר כו׳. נראה לרשב״א דאחרים לא שנו כלל גדול במעשר לפי שאינו גדול מפאה אלא מדרבנן אבל כלל גדול לשבת גדול משביעית מדאורייתא וכן של שביעית משל מעשר: **ואילו** פאה ליתא בתאנה וירק. לאו דוקא תאנה דהא רוב אילנות אין לקיטתן כאחד ואינך רק ה׳ אילנות דחשיב בפ״ק דפאה (מ״ה) דחייב בפאה אלא נקט תאנה משום דנלקטת כמה פעמים כדאמרינן בחזקת הבתים (ב״ב דף כח:) אבל ג׳ פירי בחד יומא כגון תאנה כו׳. **ואומר ר״ת** דמדאורייתא לא מיחייב בפאה אלא בדגן ותירוש ויצהר דסתם קציר דכתיב גבי פאה[ד] הוא דגן וכתיב [ה]כי תחבוט זיתך כי תבצור כרמך. והא דדריש בת״כ[ק] יכול שאני מרבה קישואין ודלועין שיהיו חייבים בפאה ת״ל [ד]ובקוצרכם את קציר ארצכם מה קציר שהוא אוכל ונשמר כו׳ אסמכתא היא דהתם נמי[ל] דריש מעשר ירק מקרא אע״ג דהוי מדרבנן. **ומה** שלא תקנו פאה בירק ובתאנה ודלמי לה כמו שתקנו מעשר מהן אומר ר״ת משום דאין לקיטתן כאחד דבר מועט הוא פאה דידיה ויש הפסד לעניים בה יותר מן הריוח שמתבטלין לפי שאין יודעים זמן לקיטתן[מ] ודבר שאין מכניסו לקיום נמי לא חשיב[פ] ויפסידו יותר ממה שירויחו במקום אחר[י]: **ספיחי** סטים וקוצה. הא דלא קאמר סתם למעוטי מידי דלאו אוכל אלא נקט הני אומר ר״י משום דקלת הם ראויים לאכילה וקמ״ל דאפילו הכי אין פאה נוהגת בהן וכן מלא רשב״ס בתשובת רש״י. **והא דנקט** ספיחים משום דשמא סטים וקוצה עצמם אינם ראוים כלל לאכילת אדם ולא הוה חידוש או שמא הן אוכל גמור ולא ממעטינן[פ]: **גר** שנתגייר בין הנכרים. בפני ג׳ ולא הודיעוהו מלות שבת דאי נתגייר בינו לבין עצמו לא הוי גר כדאמרינן בהחולץ (יבמות דף מז.): אבל

עין משפט נר מצוה

ג א מיי׳ פ״ז מהל׳ שגגות הלכה ז ופ״ז מהלכות שבת הלכה ט:

רב נסים גאון

פרק ז אמרו גדול עונשה של שבת יותר משל שביעית דאילו שבת איתא בין בתלוש ובין במחובר. ודבר זה מפורסם וברור כי אפילו המוציא מרשות לרשות בשבת חייב חטאת והרבה מן המלאכות שאינן במחובר והן ידועות ואין אנו צריכין למנותן: **ואילו שביעית במחובר איתא בתלוש ליתא.** ועיקר דילה בתורת כהנים הזרע והזמיר בכלל היו ולמה יצאו להקיש אליהן מה זרע וזמר מיוחדין שהן עבודה בארץ ובאילן אף אין לי אלא דבר שהיא עבודה בארץ ובאילן. ועיקר דילה בפרק משקין בית השלחין (מועד קטן דף ג): **וגדול עונשה של שביעית יותר משל מעשר דאילו שביעית איתא בין במאכל אדם בין במאכל בהמה.** ועיקרה בתורה דכתיב (ויקרא כה) ולבהמתך ולחיה אשר בארצך ובמשנה (שביעית פ׳ ז׳) כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאוכל אדם ומאוכל בהמה וממין הצובעים ואינו מתקיים בארץ יש לו שביעית ולדמיו שביעית: **ואילו מעשר במאכל אדם איתיה במאכל בהמה ליתיה.** עיקר דבר זה הוא כתוב בתורה (דברים יד) עשר תעשר את כל תבואת זרעך וסמיך ליה ואכלת דבר שהוא אוכל ובמשנה (מעשרות פרק א) כל שהוא אוכל:

רבינו חננאל

תנא כלל גדול הכא משום חומרא דשבת גדולה מכלל שביעית דאילו איסורא דשבת חלה בין בתלוש ובין במחובר ואיסורא דשביעית אינה אלא מן המחובר לקרקע. **ותוב איסורא דשביעית** גדולה מאיסורא דמעשר שהשביעית חלה באוכלי אדם ובאוכלי בהמה והמעשר אינו חל [אלא] על אוכלי אדם בלבד לפיכך קתני כלל גדול בשביעית. **ולבר קפרא** משום דעונש של מעשרות גדול מעונשה של פאה לפיכך תני כלל גדול במעשר. ותנא דיוקן שבת ושביעית דחומרא דאורייתא תני כלל גדול אבל מעשר כגון ירק וכיוצא בו דחומרא דרבנן הוא לא קתני כלל גדול.

ליקוטי רש״י

דאילו מעשר איתא בתאנה וירק. מדרבנן דמדאורייתא לא מיחייב אלא דגן ותירוש ויצהר. **כל שהוא אוכל וכו׳.** בפאה כתיב (ויקרא יט) ובקוצרכם את קציר וגו׳ דומיא דקציר דמכניסו לקיום ואוכלא כל הני [נדה נ.]. **ונשמר.** שאינו מופקר ומקפידין עליו לשומרו. ומכניסו לקיום.

מסורת הש״ס עם הוספות

א) [כריתות דף טז:], ב) שביעית פ״ז מ״ב, ג) שם משנה א, ד) פאה פ״א מ״ד פסחים נו: נדה נ., ה) מעשרות פ״א מ״א נדה נ., ו) לקמן סט. וארי״ שאם עשאן וכו׳ ולקמן ע. חילוק מלאכות מנלן וכו׳, ז) משנה א, ח) תר״כ קדושים פרק א ה״ז, ט) שביעית פ״ז מ״א, י) פ״ח מ״א, כ) ריש פירקין, ל) תו״כ בחקתי פרק יב ה״ט, מ) עיין לעיל כב ריש ע״ב, נ) ע׳ תוס׳ פסחים נו: ד״ה כלל ונדה נ. ד״ה למעוטי, ס) ועי׳ תוס׳ נדה נ. ד״ה ספיחי.

הגהות הב״ח

(א) גמרא מעשר דקתני עוד כלל אחר:

גליון הש״ס

גמרא למעוטי תאנה. עיין ר״ה דף טו ע״ב תוס׳ ד״ה נהגו העם:

הגהות וציונים

א] יש להוסיף **אלא** גדול (כן מוכח ברש״י, דבש תמר, ב״ש), ובכת״י אלא היינו טעמא **דקתני כלל גדול** גדול עונשו: ב] בכת״י נוסף כאן פיסקא **כל השוכח עיקר שבת וכו׳**: ג] **בין** הנכרים (מהר״ם וכ״ה בתוס׳) ועי׳ השלמות: ד] [צ״ל פרק שביעי] (גליון): ה] צמח שמפיקים ממנו צבע כחול בהיר: ו] פואה (רש״י לעיל סו: ולקמן עט.), שמשורשו מפיקים צבע אדום (ועי׳ תוס׳ הרא״ש לעיל סו ע״ב ד״ה קשורי ומהרש״ל כאן): ז] תיבת ״דקתני״ ט״ס (ב״ש, וכן ליתא במהר״ם) והבאה״מ מגיה **וקתני** ועוד כלל אחר אמרו כל: ח] צ״ל לא **חשוב** (ב״ש):

תורה אור השלם

א) וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַייָ שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר: אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר וְאֶת עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ: [ויקרא כה, ד-ה]

ב) וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָל תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל: [ויקרא כה, ז]

ג) רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן לוֹ: [דברים יח, ד]

ד) וּבְקֻצְרְכֶם אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לִקְצֹר וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט: [ויקרא יט, ט]

ה) כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ לֹא תְפַאֵר אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה: כִּי תִבְצֹר כַּרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה: [דברים כד, כ-כא]

שמתקיים ימים רבים [פסחים נו:]. שאדם יכול לאוצרו [נדה שם]. למעוטי ספיחי סטים וקוצה. סטים קרוג״א בלע״ז כרכום קוצה גווד״א בלע״ז [ב״ק קא:]. דאין אוכל אלא מין צבע. סטים, קרו״ג. קוצה, גייסד״א ולא ידענא אמאי נקט ספיחים ומצומחים לי שהכשירום לאכיס לאכילה [נדה שם]. ספיחי, ספיחי סטים וקוצה שלהם ספיחים מוו לאכילה. סטים, מוריק, קרו״ג. קוצה, ווישד״א. תאנה. אינה מתכפלת כאחת אלא זו נגמרה היום וזו למחר וזו לאחר זמן. ומכניסו לקיום למעוטי ירק. שאין מכניסו לקיום דמתעפש מהר [פסחים שם]. ואילו לקיטתו כאחד. דמעשר תאנה ומכניסו לקיום דמתעטמים ירק [נדה שם]. כמיהין ופטריות. יולאין כמות שהן בלילה אחד והכמין ועגולין כגלוסקאות [לעיל ל:]. בוליי״ן בלע״ז שיצאו מלחלות הגשמים [תענית כג.]. מאוירא ינקי שאין להם שרשים בארץ [נדרים נה:]. דלאו פירות הארץ נינהו [ר״ן שם]. מלחלוחית הארץ הם גדלים על העצים ועל הכלים [ברכות מ:].

עין משפט נר מצוה

ד א מיי' פ"ב מהלכות שגגות הלכה ו ופ"ז הלכה ב סמג עשין ריג:

אבל לא שכחה מאי [א] חייב על כל מלאכה ומלאכה אדתני היודע שהוא שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה חייב על כל מלאכה ומלאכה ליתני היודע עיקר שבת וכל שכן הא אלא מתניתין כשהכיר ולבסוף שכח ודרב ושמואל נמי כהכיר ולבסוף שכח דמי והכי איתמר רב ושמואל דאמרי תרווייהו [א]אפילו תינוק שנשבה בין הנכרים וגר שנתגייר לבין הנכרים כהכיר ולבסוף שכח דמי וחייב. ורבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש דאמרי תרווייהו דוקא הכיר ולבסוף שכח אבל תינוק שנשבה בין הנכרים וגר שנתגייר לבין הנכרים פטור. מיתיבי [ה]כלל גדול אמרו בשבת כל השוכח עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא אחת כיצד תינוק שנשבה לבין הנכרים וגר שנתגייר בין הנכרים ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת וחייב על הדם אחת ועל החלב אחת ועל ע"ז אחת ומונבז פוטר וכך היה מונבז דן לפני רבי עקיבא הואיל ומזיד קרוי חוטא ושוגג קרוי חוטא מה מזיד שהיתה לו ידיעה אף שוגג שהיתה לו ידיעה אמר לו ר' עקיבא הריני מוסיף על דבריך אי מה מזיד שהיתה הידיעה בשעת מעשה אף שוגג שהיתה לו ידיעה בשעת מעשה אמר לו הן וכל שכן שהוספת אמר לו לדבריך אין זה קרוי שוגג אלא מזיד קתני מיהא כיצד תינוק בשלמא לרב ושמואל ניחא אלא לרבי יוחנן ולרבי שמעון בן לקיש קשיא אמרי לך רבי יוחנן וריש לקיש לאו מי איכא מונבז דפטר אנן דאמרינן כמונבז. מאי טעמא דמונבז דכתיב [א]תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה וסמיך ליה [ב]והנפש אשר תעשה ביד רמה הקיש שוגג למזיד מה מזיד שהיתה לו ידיעה אף שוגג שהיתה לו ידיעה ורבנן האי תורה אחת מאי עבדי ליה מיבעי להו [ג]לכדמקרי ליה ר' יהושע בן לוי לבריה תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה וכתיב וכי

אבל לא שכחה. לעיקר שבת אלא ששכח שהיום שבת מאי: חייב על כל אב מלאכה. דע"כ אי הוה סבירא ליה דאינו חייב אלא אחת לכל שבת ושבת הוה ליה (א) למיכרך ולמיתני הכי מי שידע עיקר שבת ושכחה וכן היודע עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה חייב על כל שבת ושבת: ליתני היודע עיקר שבת. דהוה שגגת שבת וזדון מלאכות הרבה[א] חייב על כל מלאכה אע"ג דבכל שבת ליכא אלא חדא שגגה, וכ"ש שגגת מלאכות וזדון שבת דאיכא שגגות הרבה: כהכיר ולבסוף שכח דמי. ומתניתין איצטריך למינקט הכיר ולבסוף שכח דלא תימא חייב על כל שבת ושבת: פטור. דקסברי רבי יוחנן ור"ל אומר מותר אנוס הוא, ולא שגגה היא: וחייב על הדם. שאכל כל ימיו אחת, וכן על כל דבר כרת שבתורה: מזיד קרוי חוטא. דכתיב (ויקרא ה) בשבועת העדות [ג]נפש כי תחטא ושמעה וגומר ולא כתיב ביה ונעלם[ד]: הריני מוסיף על דבריך. כלומר אם כך באת לדרוש ג"ש ללמד שוגג ממזיד, בא ואוסיף גם אני על דבריך עוד וזה תראה אם יעמדו דבריך: אף שוגג שהיתה לו ידיעה בשעת מעשה. תחייבהו גם בזו חטאת: כ"ש שהוספת. על דברי והרי אתה מסייעני, וגם בזו אני אומר שהוא חייב. ולקמן מפרש במאי שגג: קתני מיהא. רישא תינוק שנשבה לבין הנכרים חייב: בשלמא לרב ושמואל ניחא. דאינהו נמי מחייבי, ואיכא לאוקמי דהוא הדין להכיר ולבסוף שכח כי מתניתין, וברייתא דקתני תינוק היא גופא איצטריך לאשמעינן פלוגתא דמונבז ורבנן: מאי טעמא דמונבז. אבנין אב ודאי לא סמיך למיעבד שוגג דומיא למזיד, דהא שוגג חילוף דמזיד וליכא לדמויינהו, דהאי חייב והאי פטור: מקיש שוגג. לענין חטאת למזיד לענין כרת, ואף על גב דלא דמו ע"כ הקישן הכתוב: ורבנן. הך הקישא בעיא לכדרבי יהושע בן לוי: תורה אחת יהיה לכם. גבי קרבן ע"ז כתיב בפרשת שלח לך אנשים: וכי

אבל לא שכחה מאי חייב על כל מלאכה ומלאכה. תימה לר"י מנא ליה למידק הכי אימא דלא שכחה נמי אינו חייב על כל מלאכה ומלאכה אלא על כל שבת ושבת כמו בהכיר ולבסוף שכח ותנא הכיר ולבסוף שכח וכ"ש הא כדפרי' [ג]. ומה שפי' בקונטרס דלייק דחייב על כל מלאכה ומלאכה מדלא כייל להו אהדדי מי שידע עיקר שבת ושכחה והיודע עיקר שבת חייב על כל שבת ושבת דהוה משמע דוקא על כל שבת ושבת ולא על כל מלאכה אין נראה לר"י דא"כ היכי פריך לעיל לתני הכיר ולבסוף שכח וכל שכן הא דמשמע דהא לא איצטריך למיתני והא נמי איצטריך לאשמעינן דאינו חייב על כל מלאכה ומלאכה. ונראה לר"י דלעיל דקאמר ליתני הכיר ולבסוף שכח וכ"ש הא לא בעי למימר דלא ליתני' כלל במשנה אלא ה"פ מדקתני חייב על כל שבת ושבת ולא קתני אינו חייב אלא על כל שבת דהוה משמע ולא על כל מלאכה ומלאכה משמע דעיקר מתניתין חיובא אתא לאשמעינן דחייב על כל שבת ושבת ולא פטורא דאינו חייב על כל מלאכה ואם כן ליתני הכיר ולבסוף שכח דהוי רבותא טפי וכ"ש האי דחייב על כל שבת ולא הוה צריך למתנייה בהאי בבא אלא ה"ל למיתני בתר הכי בבבא אחריתי היודע עיקר שבת אינו חייב אלא על כל שבת ושבת לאשמעינן דאינו חייב על כל מלאכה והשתא דייק שפיר אבל לא שכחה מאי חייב על כל מלאכה ומלאכה מדלא תני בבבא [ג] אחריתי דאינו חייב אלא על כל שבת ושבת ב):

ליתני היודע עיקר שבת וכ"ש הא. תימה לר"י לרבא [ד] דאמר בכריתות בסוף פרק אמרו לו (דף טז:) דזדון שבת ושגגת מלאכות לא מיחייב אכל שבת ושבת ודייק ממתניתין דהכא דלא קתני חייב על כל אב מלאכה ומלאכה של כל שבת ושבת לדידיה היכי פריך הכא ליתני היודע עיקר שבת הא לא מצי למיתני הכי דאם כן הוה משמע דלא מיחייב היודע עיקר שבת אכל שבת ושבת. ופירך להכי פריך דליתני היודע עיקר שבת דחייב אכל אב מלאכה של כל שבת ושבת. ורשב"א מפרש דאי הוה תני בהדיא היודע עיקר שבת חייב על כל אב מלאכה ליכא למידק דלא מיחייב אכל שבת מדלא קתני חייב על כל אב מלאכה של כל שבת דלא צריך למיתני' דמרישא שמעינן ליה דקתני בהכיר ולבסוף שכח דחייב על כל שבת ושבת כ"ש יודע עיקר שבת כדאמר לעיל: וכ"ש האי. ה"נ לא בעי למימר דלא לתני' כלל במשנה דאם כן הוה אמינא דחייב נמי על כל שבת ושבת ואינו כן לרבה דכריתות אלא ליתני בבא אחריתי היודע שהוא שבת אינו חייב על כל שבת:

כי הכיר ולבסוף שכח דמי. פירש בקונטרס להכי לא תנא במתניתין שכח[ה] מעיקרו דהיינו תינוק שנשבה דלא תימא דהכיר ולבסוף שכח חייב על כל שבת. וקשה לר"י דמ"מ ליתנייה וליתני נמי בתר הכי הכיר ולבסוף שכח אינו חייב אלא אחת דכה"ג פריך לעיל ליתני הכיר ולבסוף שכח וכ"ש הא כדפרישית. ונראה לר"י דודאי אי הוה תני חייב חטאת דהוה אתי לאשמעינן חיובא הוה שייך למיפרך דליתני תינוק שנשבה דהוי רבותא טפי אבל השתא דקתני אינו חייב אלא אחת דפטורא אתא לאשמעינן נקט הכיר ולבסוף שכח דהוי רבותא טפי. ומיהו קשה לר"י דמ"מ ליתני תינוק שנשבה דלא נטעה לומר דפטור כרבי יוחנן וריש לקיש והדר ליתני הכיר ולבסוף שכח:

אבל תינוק שנשבה פטור. פירש בקונטרס דקסברי אומר מותר אנוס הוא. ואין נראה דטעמייהו כמונבז כדאמר בסמוך וטעמא דמונבז מפרש לקמן דיליף מקרא. והא דאמרינן בפ"ב דמכות (דף ז:) גבי גלות בשגגה פרט למזיד ומפרש (אביי) [נ"ל רבא] פרט לאומר מותר ופריך ליה (רבא) [נ"ל אביי] אומר מותר אנוס הוא לאו דוקא קאמר אנוס דבכל מקום מחייבין ליה אלא לגבי גלות דוקא ממעט (אביי) [נ"ל רבא] אומר מותר משום דטובא בשגגה כתיב התם[ז] דהא בפירקין (ג) מחייבי אומר מותר בע"ז ובחלב אע"ג דכתיב בהן בשגגה (ורבא) [נ"ל ואביי] פריך ליה אומר מותר אנוס הוא ולא הוה ליה למיתני בברייתא בשגגה פרט אלא פרט למזיד לאנוס דיותר דמי וקרוב לאנוס מלמזיד:

וחייב על הדם אחת. אע"ג דמילתא דפשיטא היא דאכל מה שאכל דם אינו חייב אלא אחת כיון שאין בדם חילוק איסור כמו שיש בשבת חילוק מלאכות וכל אדם נמי בלא תינוק שנשבה אכל דם ודם אינו חייב אלא אחת אלא אומר ר"י דמיירי דאפי' אכלן בכמה תמחויין דלרבי יהושע (לקמן דף עא.) אדם אחר חייב על כל תמחוי אפי' בהעלם אחד ובתינוק שנשבה אינו חייב אלא אחד. אך קשה לרשב"א דמאי איצטריך תו לאשמעינן ולמתני ועל החלב אחד:

כל שכן שהוספת. כדפירש בקונטרס דאף בזו מחייב ומחייב נמי כי ליכא ידיעה בשעת מעשה דהא רבי יוחנן וריש לקיש סברי כמונבז ומחייבי הכיר ולבסוף שכח ותניא נמי לקמן (סט.) שגג בזה ובזה זהו שוגג האמור בתורה ומוקמינן לה כמונבז והיינו טעמא משום דסברא הוא דלא איתקש שוגג למזיד לאפוקי ליה ממשמעות שגגה דאדרבה שוגג משמע דלית ליה ידיעה בשעת מעשה ולא אתא היקשא אלא לחייב נמי כי אית ליה ידיעה בשעת מעשה. ומיהו קשה לר"י דהא פטרי מהיקשא תינוק שנשבה מהאי טעמא נמי יפטור הכיר ולבסוף שכח:

מה

רב נסים גאון

ורבנן כדמקרי ליה ר' יהושע בן לוי לבריה תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה והנפש אשר תעשה ביד רמה הוקשה כל התורה כולה לע"ז.

רבינו חננאל

מסורת הש"ס עם תוספות

א) עי' תוספתא פ"ט ה"ד, ב) יבמות דף ע. הוריות ח., ג) שבועות לא:, ד) עי' לקמן עב: תוד"ה באומר מותר,

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה חייב על וכו' ה"ל למיתני כל"ל ותיבת למיכרך נמחק

תורה אור השלם

א) הָאֶזְרָח בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם לָעֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה: [במדבר טו, כט]

ב) וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיָד רָמָה מִן הָאֶזְרָח וּמִן הַגֵּר אֶת יְיָ הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ: [במדבר טו, ל]

ג) וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ: [ויקרא ה, א]

הגהות וציונים

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

תוספות ישנים

אֲבָל לֹא שְׁכָחָהּ מֵאִי, חַיָּיב עַל כָּל מְלָאכָה וּמְלָאכָה, ונעמיד את הפסוק שמלמד שחייב על כל אב מלאכה ומלאכה, בין כששכח שהיום שבת, ובין כששכח שמלאכות אלו אסורות בשבת (תוס' ישנים), והטעם שגם בשגגת שבת חייב על כל מלאכה ומלאכה הוא, שכיון שיודע עיקר שבת ויודע שמלאכה זו אסורה בשבת, ידיעה זו נחשבת כידיעה במקצת לחלק בין מלאכה למלאכה, אף שאינו יודע כלל שהיום שבת (שפת אמת).

תִּינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה בֵּין הַנָּכְרִים וְכוּ', כְּהֵכִיר וּלְבַסּוֹף שָׁכַח דָּמֵי וְחַיָּיב, והתנא הוצרך להשמיע שבהכיר ולבסוף שכח חייב חטאת אחת, שאם היה משמיע דין זה בתינוק שנשבה, היינו סוברים שבהכיר ולבסוף שכח חייב חטאת על כל שבת ושבת, ולא די לו בקרבן אחד על כל השבתות (רש"י, וראה בתוס' שביאר באופן נוסף), והמשנה לא הוצרכה להשמיע שתינוק שנשבה אינו פטור מקרבן, שלפי רב ושמואל דין זה פשוט הוא ואין צורך להשמיעו (תוס' רא"ש, ריטב"א המיוחס לר"ן בשם הרא"ה, ובכך מיישבים את קושיית תוס'). ויש מפרשים, שלתירוץ הגמ' מה שנקטה המשנה 'היודע עיקר שבת', כולל גם הכיר ולבסוף שכח וגם תינוק שנשבה (רמב"ן בע"א, רשב"א).

אֲבָל תִּינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה בֵּין הַנָּכְרִים וְגֵר שֶׁנִּתְגַּיֵּר לְבֵין הַנָּכְרִים פָּטוּר, כיון שאומר מותר אונס הוא ופטור מקרבן (רש"י), ואומר מותר נחשב כאנוס רק כשלא שמע את האיסור מעולם כתינוק שנשבה וכגר שנתגייר לבין הגויים, אבל אם ידע את האיסור ושכחו, סוברים רבי יוחנן וריש לקיש שחייב להביא קרבן משום שאינו נחשב כאנוס אלא כשוגג בעלמא (חוט המשולש [להגר"ח מוולאזי'ן] יג), כיון שאם היה שם לב למעשיו היה נזכר שמעשה זה הוא מעשה אסור (דברות משה סד, ט). ויש שפירש, שהדין שתינוק שנשבה פטור מקרבן נלמד מגזירה שוה, וכדעת מונבז בסמוך [והטעם שאינו נפטר מצד אונס התבאר לעיל בע"א] (תוס').

וְחַיָּיב עַל הַדָּם אַחַת וְעַל הַחֵלֶב אַחַת, והוצרכו חכמים לחדש שחייב על הדם אחת ועל החלב אחת, ללמדנו שתינוק שנשבה שאכל דם או חלב שהתבשלו בכמה סוגי בישול, מביא קרבן אחד על שני הסוגים, אך אדם רגיל שהתחלפו לו שני סוגי חלב בשתי חתיכות שומן, לדעת רבי יהושע (להלן עא, א) מביא קרבן על כל סוג וסוג (תוס', ריטב"א). והטעם, שדינו של רבי יהושע הוא רק כששגג בשתי שגגות וכגון שהתחלפו לו שתי חתיכות חלב בשתי חתיכות שומן, שמעיקר הדין צריך להביא שני קרבנות אלא שחידשה תורה שכיון שנעשו בהעלם אחד די לו בקרבן אחד, ובמקרה זה סובר רבי יהושע שכשהם שני סוגים אינם מצטרפים וצריך להביא קרבן על כל עבירה ועבירה, אבל תינוק שנשבה שאינו יודע כלל איסור חלב, מעיקר הדין חייב רק קרבן אחד על כל אכילותיו, ולכן גם כשאכל שני סוגי חלב די לו בקרבן אחד (חי' רבי אריה לייב מאלין ב, נו, חזון יחזקאל כריתות ב, ח).

ויש מפרשים, שהחידוש בכך שחייב על הדם אחת ועל החלב אחת, שצריך להביא קרבן על אכילת דם בנפרד ועל אכילת חלב בנפרד ולא די בקרבן אחד על שניהם, ואף שכל עבירותיו נעשו בשגגה אחת שהרי תינוק שנשבה הוא שאינו יודע מאומה (תוס' רא"ש, פני יהושע), כיון שבאמת שוגג הוא בשתי שגגות, שהרי אינו יודע מאיסור דם וכן אינו יודע מאיסור חלב, אבל אדם ששגג שגגה אחת ומחמתה עבר שני עבירות, וכגון שסבר שמותר לאכול ספק איסור ומחמת כן אכל ספק דם וספק חלב, יתכן ודי לו בקרבן אחד על שתי עבירותיו שהרי נעשו בשגגה אחת (רש"ש כריתות יז, ב ד"ה אכל). ויש אומרים, שגם אדם זה צריך להביא שני קרבנות, שכל חטא וחטא מחייב קרבן בפני עצמו אפילו שהשגגה שלו אחת היא (מצפה איתן כריתות ב, א ד"ה בא"ד קודש, מרחשת א, יג ב).

וְעַל עֲבוֹדָה זָרָה אַחַת, ודין זה שייך רק בתינוק שנשבה לבין הגויים, אך גר שנתגייר ולא נודע לו איסור עבודה זרה, לא חלה גירותו ואינו נחשב כישראל, כמבואר בתוס' (להלן עב, ב ד"ה עד כאן), אך מסתימת לשון רש"י כאן משמע שדין זה נאמר גם על גר שנתגייר, ולדבריו צריך לומר שבשביל להתגייר די בכך שיודע שהקדוש ברוך הוא ברא את העולם והוא אחד יחיד ומיוחד, ואף שלא הודיעו לו שאסור לעבוד לצבא השמים ולמלאכים (דברות משה סד, יא, וראה שם שהאריך בזה).

אָמַר לוֹ הֵן וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁהוֹסִפְתָּ, ומההיקש למזיד למדנו שגם כשיודע שמעשה זה אסור, נחשב עדיין כשוגג ומביא קרבן חטאת, באופן שלא יודע שחייבים קרבן על עבירה זו כמבואר בסמוך (סט, א), אך שוגג רגיל ששכח שהמעשה אסור, חייב להביא קרבן אפילו שאינו דומה למזיד, כיון שההיקש אינו בא להשמיע דין שהוא נגד המשמעות הפשוטה של הפסוק, אלא ההיקש ממעט רק תינוק שנשבה מחיוב קרבן, כיון שלא היתה לו ידיעה כלל (תוס' רא"ש, וראה בתוס' ד"ה כל שכן). ויש מפרשים, שההיקש למזיד אינו בא למעט כלל שוגג מחיוב קרבן, אלא רק לרבות שגם כשיודע שהדבר אסור חייב להביא קרבן [אם אינו יודע שמביאים קרבן על עבירה זו], והטעם שתינוק שנשבה פטור מקרבן אינו בגלל ההיקש, אלא משום שהתורה קראה לשוגג חוטא וכפי שקראה למזיד [כמבואר להלן בסמוך], ומסתבר שתינוק שנשבה שהוא אנוס אינו בכלל חוטא ופטור מקרבן (פני יהושע וחוט המשולש [להגר"ח מוולאזי'ן] יג בדעת רש"י, וכעי"ז ברמב"ן וברשב"א). ויש שפירש, שלמונבז שוגג חייב בקרבן רק כשיודע שהדבר אסור ושגג בקרבן, אך כששכח את האיסור, לדעת מונבז אינו חייב בקרבן, שהרי אינו דומה למזיד (רבינו חננאל).

אֲנַן דְּאָמְרִינַן כְּמוֹנְבַז בשני הדינים שחידש, א, שתינוק שנשבה פטור מקרבן. ב, שגם כשידע שמעשה זה אסור הוא, חייב בקרבן (תוס'), ולביאור שמונבז פוטר מקרבן גם בשוגג רגיל ששכח את האיסור, רבי יוחנן וריש לקיש אינם מודים לו בזה אלא סוברים כמותו רק שתינוק שנשבה פטור מקרבן (רבינו חננאל).

אף כָּל דָּבָר שֶׁחַיָּיבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת – אין מביאים חטאת אלא על דבר שזדונו כרת (רש"י), וגם כשהחוטא הוא פחות מבן עשרים שנה שאינו חייב כרת, שהרי אינו ננעש בדיני שמים כמבואר להלן (פט, ב), מכל מקום חייב להביא חטאת על שגגתו, לפי שהקרבן בשוגג אינו בא אלא על עבירה חמורה שחייבים על זדונה כרת גם אם בפועל לא יחייבוהו מפאת גילו (חכם צבי מט, פתיחה כוללת לפרי מגדים ג, כא).

ולמונבז שלומד מההיקש שגם כשהיתה לו ידיעה נחשב כשוגג ומביא חטאת, דין זה [שאין מביאים קרבן אלא על דבר שזדונו כרת] נלמד מפסוק אחר (תוס'). ויש מפרשים, שמונבז למד את שני הדינים מההיקש, שהרי אין היקש למחצה (רמב"ן, רשב"א, וראה בפני יהושע מדוע התוס' מיאן בביאור זה).

וְרַבָּנַן שִׁגְגַת קָרְבָּן לֹא שְׁמָהּ שְׁגָגָה עד שישגוג בעבירה עצמה (רש"י), ולמונבז אין צורך שישגוג בחטא, ודי בכך ששגג בקרבן (חי' מהר"ל מפראג). והטעם, שלמונבז הקרבן בא כעונש על החטא, ולכן גם כששגג בקרבן נחשב ששגג בחטא, שאילו היה יודע שהחטא כל כך חמור שיש עליו עונש של קרבן לא היה חוטא, אבל לרבנן הקרבן בא רק ככפרה על החטא, ולכן שגגה בקרבן אינה נחשבת כשגגה בעבירה עצמה (חתם סופר לעיל סח, ב ד"ה האמנם, וראה עוד בהגהות רא"מ הורביץ).

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר כֵּיוָן שֶׁשָּׁגַג בְּכָרֵת אַף עַל פִּי שֶׁחֲזִיד בָּלָאו, לפי שחיוב קרבן בשוגג הוא רק בעבירות שחייבים על זדונם כרת, ובהכרח שהכרת הוא הגורם את חיוב הקרבן בשוגג (אור שמח תרומות ו, ו, וראה עוד באחיעזר ג, פג ה, בשם הגר"ח מבריסק). ובמקרה זה [שהזיד בלאו ושגג בכרת] אם התרו בו על הלאו, לוקה על הלאו ומביא קרבן על הכרת, שהרי על הלאו מזיד הוא, ועל הכרת שוגג הוא (ירושלמי תרומות ו, א, אולם ראה ברש"ש שבועות לז, א ד"ה גמ' כיון דחידוש, ובחזו"א חו"מ ו, יב).

הָשַׁב מִידִיעָתוֹ – שאם היה נודע לו שהוא דבר איסור, היה פורש ולא עושה את האיסור (רש"י חולין ה, ב ד"ה השב), אך אם עשה איסור בשוגג, וגם אם היה נודע לו שהדבר אסור היה עובר על האיסור, אינו יכול להביא עליו קרבן גם לאחר שחזר בתשובה (תוס' שם ד"ה אינו). ויש שפירש, שהפסוק ממעט שאינו יכול להביא קרבן כל עוד שלא חזר בתשובה, אך לאחר שחזר בתשובה יכול להביא קרבן על שגגה שעשה בזמן שהיה מומר (משנה למלך בדעת הרמב"ם שגגות ג, ז, אולם ראה בקהלות יעקב שבת כט).

לֹא שָׁב מִידִיעָתוֹ אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן עַל שְׁגָגָתוֹ, ולשיטה זו, אם הוא מומר לחלב יכול להביא קרבן על שגגת דם, שהרי לגבי דם הוא נחשב כשב מידיעתו, אך לתנא קמא שלומד מעם הארץ פרט למומר, גם אם הוא מומר לחלב אינו יכול להביא קרבן על דם (גמ' חולין ה, ב, וראה בתוס' שם ד"ה מעם, שמדובר שהוא מומר לחלב ולכל התורה כולה חוץ מדם, שאם לא כן אינו מומר ויכול להביא קרבן).

תְּנַן אֲבוֹת מְלָאכוֹת אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת וְכוּ', שֶׁאִם עָשָׂאָן כֻּלָּן בְּהֶעְלֵם אֶחָד חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, ורבי יוחנן דייק ממה שמנתה המשנה ל"ט אבות מלאכות, שגם כשעשה את כולם בהעלם אחד חייב קרבן על כל מלאכה ומלאכה, אף שאינו יודע שום מלאכה ממלאכות שבת, אך עיקר הדין שכששגג במלאכות חייב להביא קרבן על כל מלאכה ומלאכה, נשנה בפירוש במשנה בתחילת הפרק (רמב"ן, רשב"א).

הֵיכִי מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ, בְּזִדּוֹן שַׁבָּת וְשִׁגְגַת מְלָאכוֹת, כיון שרק במקרה זה נחשב ששגג במלאכות וחייב קרבן על כל מלאכה ומלאכה, אך אם אינו יודע שאסור לעשות מלאכות בשבת, אין זה נחשב כשגגת מלאכות אלא כשגגת שבת ודי לו בקרבן אחד על כל המלאכות שעשה באותה השבת, שלפי דעתו שבת הוא לא יום האסור במלאכה, אלא הוא כאחד מימי החול (רש"י). ואף אם הוא יודע ששבת שונה היא מימי החול בכך שיש מצוה מהתורה לקדש ולהבדיל בשבת, מכל מקום כיון שאינו יודע שאסור לעשות מלאכה בשבת, עדיין הוא נחשב שעשה מלאכה בשגגת שבת ולא בשגגת מלאכה (עמודי אור יד, ב, וראה בריטב"א).

מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ כְּגוֹן דְּיָדַע לָהּ לְשַׁבָּת בְּלָאו, ואף שלדעת רבי יוחנן ידיעת לאו אינה סיבה להחשיבו למזיד, שהרי גם כשהזיד בלאו עדיין נחשב כשוגג אם שגג בכרת, מכל מקום ידיעה זו יש בכוחה להחשיבו שעשה מלאכה בזדון שבת ושגגת מלאכות, שהרי גם כשידע ששבת אסורה באיסור תחומין שאין עליהם כרת, נחשב שעשה מלאכה בזדון שבת כמבואר בסמוך (ריטב"א המיוחס לר"ן בשם הרא"ה, וכעי"ז ברמב"ן להלן ע, ב, ד"ה אי, אולם הרמב"ן כאן הניח את הקושיה בצ"ע, וראה עוד באגרות משה אה"ע ג, מ). ואף שבמקרה זה [שידע לה לשבת בלאו] השגגה שלו בכל המלאכות אחת היא, שהרי סבור הוא שלא נאמר כרת במלאכות שבת, מכל מקום כיון שכל מלאכה ומלאכה נחשבת לאיסור בפני עצמה, חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה (אפיקי ים ב, קונטרס אחרון ו).

אֶלָּא לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ דְּאָמַר עַד שֶׁיִּשְׁגֹּוג בְּלָאו וּבְכָרֵת, דְּיָדַע לֵיהּ לְשַׁבָּת בְּמַאי, והוא הדין שהגמ' היתה יכולה לתרץ שיודע הוא שיש מצות עשה לשבות בשבת, אך אינו יודע שיש גם איסור של 'לא תעשה' (רשב"א, ובכך מיישב את קושיית תוס'). ויש מפרשים, שלריש לקיש רק כשחושב שהדבר מותר לגמרי נחשב כשוגג, אך אם חושב שהדבר אסור באיסור עשה אינו נחשב שוגג (רמב"ן ריטב"א).

דְּיָדְעָה בְּתַחּוּמִין וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא, שסובר שמהתורה אסור לצאת מחוץ לתחום בשבת, וממה שהגמ' העמידה רק כרבי עקיבא, מוכח שלחכמים אין איסור תחומין מהתורה, אמנם בירושלמי (עירובין ה, ד) מבואר שגם לחכמים אסור מהתורה לצאת מחוץ לתחום יותר מי"ב מיל (תוס' חגיגה יז, ב ד"ה דכתיב). ואף שגם לרבי עקיבא ידיעת הלאו של תחומין אין בה ידיעת הלאו של איסור מלאכה בשבת, שהרי נלמדים משני פסוקים שונים [איסור מלאכה נלמד מ'לא תעשה כל מלאכה', ואיסור תחומין נלמד מהפסוק 'אל יצא איש ממקומו ביום השביעי' כמבואר בעירובין (יז, ב)], מכל מקום כיון שהוא יודע ששבת הוא יום שיש בו איסור מלאכה, לכן כשעושה מלאכה בשוגג נחשב שעושה כן בשגגת מלאכות ולא בשגגת שבת (אבי עזרי שגגות ז, ג).

אָמַר אַבַּיֵי, הַכֹּל מוֹדִים בִּשְׁבוּעַת בִּיטּוּי שֶׁאֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ קָרְבָּן עַד שֶׁיִּשְׁגֹּוג בְּלָאו שָׁבָּה, והשגגה היא ששכח שנשבע בשעה שעבר על שבועתו (רש"י), אך אם הוא זוכר שנשבע אלא שסבור שמותר לעבור על שבועתו, אינו נחשב שוגג אלא אנוס, והתורה מיעטה אונס מקרבן שבועה [כמבואר בשבועות (כו, א)] (ראש יוסף וחתם סופר בדעת רש"י). ויש מפרשים, שגם כשסבור שמותר לעבור על השבועה חייב קרבן, והמיעוט מקרבן הוא רק כשהוא אנוס בשעת השבועה, וכגון שבשעת השבועה שכח שאכל ונשבע שלא אכל, אך אם לאחר שנשבע סבור הוא שמותר לעבור על שבועתו חייב להביא קרבן (תוס', וראה במהר"ם שגם רש"י מודה לזה). ויש סוברים, שרק אם אכל ושכח מאכילתו ונשבע על כך נחשב כאונס ופטור מקרבן, אך כשסבור שמותר לעבור על שבועתו, אינו נחשב כאונס וחייב בקרבן (רמב"ן ורשב"א ע"ב).

המשך במילואים

א) וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה וכתיב ב) והנפש אשר תעשה ביד רמה א) הוקשו כולם לע"ז א) מה להלן דבר שחייבים על זדונו כרת ושגגתו חטאת אף כל דבר שחייבין על זדונו כרת ועל א) שגגתו חטאת. ואלא מונבז שגגה במאי כגון ששגג בקרבן ורבנן ב) שגגת קרבן לא שמה שגגה ורבנן שגגה במאי רבי יוחנן אמר ג) כיון ששגג בכרת אף על פי שהזיד בלאו וריש לקיש אמר עד שישגוג בלאו וכרת אמר רבא מאי טעמא דרשב"ל אמר קרא ג) אשר לא תעשינה (בשגגה ב) ואשם עד שישגוג בלאו וכרת שבה ורבי יוחנן האי קרא דרשב"ל מאי עביד ליה מיבעי ליה ג) לכדתניא ד) מעם הארץ פרט למומר רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי שמעון אשר לא תעשינה (בשגגה ב) ואשם ג) השב מידיעתו מביא קרבן על שגגתו לא שב מידיעתו אינו מביא קרבן על שגגתו: תנן ד) אבות מלאכות ארבעים חסר אחת והוינן בה ה) מנינא למה לי ואמר ר' יוחנן ד) שאם עשאן כולן בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת היכי משכחת לה בזדון שבת ושגגת מלאכות בשלמא לרבי יוחנן דאמר כיון ששגג בכרת אע"פ שהזיד בלאו משכחת לה כגון דידע לה לשבת בלאו אלא לר"ש ב"ל דאמר עד שישגוג בלאו ובכרת דידע ליה לשבת במאי דידעה ו) בתחומין ו) ואליבא דר"ע. מאן תנא להא דתנו רבנן שגג בזה ובזה זהו שוגג האמור בתורה הזיד בזה ובזה זה הוא מזיד האמור בתורה שגג בשבת והזיד במלאכות או ששגג במלאכות והזיד בשבת או שאמר יודע אני שמלאכה זו אסורה אבל איני יודע שחייבין עליה קרבן או לא חייב כמאן כמונבז. אמר אביי הכל מודים בשבועת ביטוי שאין חייבין עליה קרבן עד שישגוג בלאו שבה הכל מודים מאן ר' יוחנן פשיטא כי קא"ר יוחנן היכא דאיכא כרת אבל הכא דליכא כרת לא סד"א הואיל וחייב קרבן ט) חידוש הוא דבכל התורה כולה לא אשכחן לאו דמייתי עליה קרבן והכא מייתי כי שגג בקרבן נמי ליחייב קמ"ל

וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה. וילפינן בהוריות (דף ח.) זו ע"ז שהיא שקולה ככל המצות, וכתיב ו) תורה אחת כל התורה במשמע: הוקשו. קרבנות של שגגות של כל עבירות לשל ע"ז, מה ע"ז קרבן שלה אינו בא אלא על עבירה גמורה שחייב על זדונו כרת, דסמיך ליה והנפש אשר תעשה ביד רמה ונכרתה: אף כל התורה. אין מביאין חטאת אלא על דבר שזדונו כרת: ואלא מונבז. דאמר לעיל דמי שהיתה לו ידיעה בשעת מעשה חייב חטאת: דשגג במאי. הא גבי חטאת שגגה כתיב: דשגג בקרבן. דיודע שחייב על זדונו כרת אבל אינו יודע שחייב עליה חטאת: לא שמה שגגה. עד שישגג בעבירה עצמה: ורבנן. דבעו שגגה בעבירה עצמה שגגה במאי קאמרי, שגגה בכולה מילתא בלאו וכרת או בכרת לחודיה: כיון ששגג בכרת אע"ג שהזיד בלאו. שאז הקרבן ד) על הכרת הוא בא, כדאמרן לעושה בשגגה וסמיך ליה והנפש אשר תעשה וגו': לא תעשינה. היינו לאו: מנינא למה לי. ליתני אבות מלאכות הזורע והחורש כו' למה לי למיתנא ארבעים חסר אחת, ליתנינהו ואנן ידעינן דמ' חסר אחת איכא: שאם עשאן כולן כו'. וסימנא בעלמא אשמעינן לידע כמה חטאות חייב על חילול שבת אחת: היכי משכחת לה. דמיחייב, ע"כ לא משכחת לה אלא בזדון שבת דיודע שהוא שבת ושגגת מלאכות דאינו יודע שהמלאכות הללו אסורות, דאי בזדון מלאכות ושגגת שבת דיודע שהן אסורות בשבת אבל שכח שהיום שבת הא תנן דאינו חייב אלא אחת לכל שבת, וזדון שבת לא הוי אא"כ יודע אחת מהלכותיה, דאי לא ידע בחדא מינייהו אין שבת חלוק לו משאר ימים, וזה ששגג בכולן אין כאן זדון שבת: בשלמא לר' יוחנן. דאמר שגגת כרת שמה שגגה: משכחת לה. זדון שבת בלאוין ושגגת מלאכות בכריתות, דיודע לה לשבת שהוזהר על הלאוין או של כולן או של אחת מהן: דידע לה לשבת במאי. הלא בכולן שגג, כסבור שכל ל"ט מלאכות מותרות: בתחומין. דאין בקרבן: ואליבא דר' עקיבא. דאמר במסכת סוטה (א) תחומין דאורייתא ניהו, דתנן בו ביום דרש רבי עקיבא ז) ומדותם מחוץ לעיר כו': זהו שוגג האמור בתורה. כלומר היכא דשגג בשבת ובמלאכות אין כאן לא דין ולא דיין לקנתר, ואין לך שוגג כזה: הזיד בזה ובזה. אין לך מזיד כזה: שגג באחת מהן. אף זה שוגג וחייבים עליה קרבן: שבועת ביטוי. שאוכל ולא אוכל שאכלתי ולא אכלתי חייב עליה קרבן ח), וכתיב ביה ה) ונעלם דהיינו שוגג, הכל מודים בשוגג שלה דאם נשבע שלא אוכל ואכל אינו חייב אלא אם כן שכח שבועתו כשאכל דהשתא שגג בלאו שבה: הכל מודים מאן רבי יוחנן. כלומר על כרחין אביי לאו אפלוגתא דמונבז ורבנן קאי דליטמעינן דמודה מונבז בהא (דהא) שגגת ט) קרבן לא הויא שגגה, דמהיכא תיתי והא ק"ו היא, השתא בכל התורה כולה דליכא חידוש בקרבן דידהו אמר מונבז דמיחייב בשגגת קרבן, הכא דחידוש הוא דאין בה כרת ומביא קרבן עליה לא כ"ש, אלא לרבנן קאמר, ואפלוגתא דר"י ור"ל קאי, ומאן הכל מודים ר"י, דאף על גב דבעלמא קאמר אף על פי שהזיד בלאו הכא בעינן שישגוג בלאו: פשיטא. כיון דאליבא דרבנן איפליג דאמרי שגגת קרבן לאו שגגה היא, אי בלאו שלה הזיד במאי שגג, דעד כאן לא קאמר ר' יוחנן בעלמא אלא במקום כרת דשגג בכרת: סלקא דעתך אמינא. בשבועת ביטוי נמי קאי רבי יוחנן במילתיה דאף על פי שהזיד בלאו, ודקשיא לך במאי שגג שגג בקרבן, דהואיל וחידוש מודו ביה רבנן: קמ"ל

מה ע"ז שחייבים על זדונו כרת. וא"ת מ"מ היקשא דשוגג למזיד למה לי דאפילו לא הוי כתיב התם קרא דוהנפש אשר תעשה ביד רמה ילפינן שפיר מע"ז שחייב על זדונה כרת כו'. וי"ל דלית לן לאקושה לע"ז אלא במאי דכתיב בההיא פרשה כדמשמע מתוך פירוש הקונטרס ולהכי אצטריך לאתויי הכא והנפש אשר תעשה. תדע דהא לא ילפינן מע"ז דניבעי על זדונו סקילה כע"ז משום דלא כתיב סקילה בההיא פרשה אלא כרת. והא דממעטינן בריש פרק בתרא דמכות (יג:) פסח ומילה מקרבן אע"פ שיש בהן כרת משום דמה ע"ז דאמר רחמנא לא תעביד והני קום עשה ניהו היינו נמי משום דכתיב והנפש אשר תעשה ביד רמה ט) דמשמע מה שצויתי שלא לעשות. **וא"ת** רבנן דהכא ר' עקיבא ור' עקיבא אית ליה בפ"ק דכריתות (ז:) דהאי קרא דמגדף במברך את השם כתיב. וי"ל דלישנא דנקט הכא הוקשה כל התורה כולה לע"ז נקט אליבא דרבנן דרבי עקיבא אבל לר"ע אית לן למימר דהוקשה כל התורה כולה למברך את השם. **וא"ת** ולמונבז האי דרשא דר' יהושע בן לוי מנא ליה. ואומר ר"י דנפקא ליה כדדריש רבי בפ"ק דיבמות (ט.) ובפ"ב דהוריות (ח.) נאמר כאן ח) ונודעה החטאת אשר חטאו עליה ונאמר ט) ואשה אל אחותה לא תקח לצרור לגלות ערותה עליה: **אלא** למונבז שגגה במאי. לא מצי למימר ששגג בלאו והזיד בקרבן דאין סברא לחייב בהזיד בקרבן דלא שב מידיעתו הוא וליכא נמי למימר שגג בלאו וקרבן דסברא הוא דכיון דמקיש למזיד אפי' מזיד בכל דבר ושוגג רק בדבר אחד דהיינו בקרבן יש לנו לחייבו א). **ומיהו** היכא דאיכא סקילה בעינן שיהא שוגג גם בסקילה דאי הוה מזיד בסקילה אין לחייבו בקרבן דכיון דאינו שב מסקילה פשיטא שאפילו היה יודע שחייב גם קרבן שלא היה שב ולא שב מידיעתו הוא **ולע"ג** דבהזיד בכרת חשיב ליה שב מידיעתו לקרבן היינו משום דכרת אפשר בתשובה וקרבן לא אפשר בתשובה. **ועוד** דגבי כרת שייך שפיר למימר אם היה יודע שחייב כרת עם הקרבן היה שב: **כגון** ששגג בכרת אע"פ שהזיד בלאו. וטעמא דר' יוחנן משום דלא כתיב לאו בהיקשא דר' יהושע [בן לוי] ולא כתיב אלא כרת בההיא ענינא ולהכי בעי מ"ט דריש לקיש ולא בעי מ"ט דר' יוחנן. **וי"ל** דרבי יוחנן מיירי אליבא דרבנן דאית להו היקשא דרבי יהושע בן לוי ט) אבל לרבי ט) דנפקא ליה מג"ש דעליה מודה רבי יוחנן דבעי עד שישגוג בלאו וכרת דהא כתיב לאו בההוא קרא ואשה אל אחותה לא תקח וגו': **אמר** קרא אשר לא תעשינה בשגגה. קשה לר"י מנא ליה לריש לקיש דרבנן דרשי הכי ובעו שגגת לאו וליכא למימר דמשמע ליה למדרש קרא הכי דהא ע"כ סבירא ליה דאין סברא לדרוש כן דהא איהו סבר כמונבז כדאמר לעיל ומונבז לא בעי שגגת לאו אלא שגגת קרבן גרידא דבהדיא תניא לקמן או שאמר יודע אני שמלאכה זו אסורה אבל איני יודע אם חייבים עליה קרבן אם לאו חייב ולא קאמר קרבן ומלקות אם לאו: **דידע** לה בתחומין ב). לא מצי למימר דידע לה בדאיסי דבהוצאה נמי חייב חטאת כדפירשתי בפרק קמא (דף ו: בד"ה הא קמ"ל). **תימה לר"י** דאמאי לא קאמר דידע לה לשבת בעשה דכתיב י) וביום השביעי תשבות וגו' (שמות כג) וכתיב נמי ב) ושמרתם את השבת (שם לא): **עד** שישגוג בלאו שבה. כגון נשבע שלא יאכל ואכל ובשעת אכילה שכח איסור שבועה וקרינן ביה האדם י) דבשעת שבועה שנשבע היה יודע היטב איסור שבועה אלא שבשעת אכילה היה סבור דמותר לעבור על שבועתו. **ורש"י פירש** דבשעת אכילה שכח שנשבע. ואין נראה דאין זה קרוי שגג בלאו שבה במה שאינו נזכר שנשבע: הא

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [לקמן דף קנג: ע"ש], ב) יומא פ. הוריות ב. יא. ע"ש חולין ה: תו"כ דיבורא דחובה פרשה ז ה"ז, ג) שבועות כו: וש"נ, ד) לקמן עג. [עו:] [לעיל ו:], ה) לעיל ו: עיי"ש בתוס' ישנים אות א לקמן ע: עג. עו: כריתות ב:, ו) [לקמן ע: עג. קנג: סנהדרין סו.] [עי' תוספות חגיגה יז: ד"ה דכתיב ותוס' לעיל ו: ד"ה הא קמ"ל], ז) [סוטה כז: וש"נ], ח) שבועות יט:, ט) יבמות ט. והובא לעיל בתוס' ד"ה מה, י) שבועות כו. ועי' לקמן ע"ב רש"י ד"ה איזהו.

תוספות ישנים

בידע עיקר שבת ולא שכחה כדמשמע לישנא. ומשמע דוקא לא שכחה אבל שכחה אינו חייב על כל שבת. דאי חייב ליתני הכיר ולבסוף שכחה בהדיא וכל שכן היודע עיקר שבת ולא שכחה כדפרי' לעיל:

א) דהא ו) ודאי ליכא למימר דשגג בכרת דא"כ הייטו רבנן. ועוד כיון דמקיש שוגג למזיד בכרת ז) אית לן למימר דמכרת אית ליה ידיעה בשעת מעשה. ועוד דשגגת לאו אפילו לרבנן לא חיישינן [עיין תוס' הרא"ש ד"ה אלא למונבז]:

ב) לא מצי למימר דידע ליה בלאו דמתמר למ"ד בפרק בתרא (קנג:) דאין בו חטאת דכיון דסבור דעצמו מותר בכל המלאכות כ"ש שסבור שאינו מוזהר על בהמתו. ולא מצי למימר דידע ליה בהבערה אליבא דרבי יוסי (לקמן ע.) דהא קתני ליה במתניתין. וליכא למימר דידע לה בתולדה דכיון דלא ידע אבות כ"ש תולדות. וליכא למימר דידע לה בסקילה דאם כן לא שב מידיעתו הוא. ואין סברא לומר כגון שטעה בשיעורין כגון דסבר דלא מיחייב אלא בהעביר ה' אמות ברשות הרבים או בתופר ג' תפירות וכותב ג' אותיות דלא שכיח שישכח ויאמר מדעתו שיעור שאינו:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ואליבא דרבי עקיבא דאמר במסכת סוטה. נכתב בגלו דף כז ע"ב ודף ל ע"ב:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה מה ע"ז וכו' דמשמע מה שצויתי **שלא** לעשות. עיין בנ"ק דף קה ע"ב תוס' ד"ה מאי לאו: שם ד"ה **כגון** ששגג וכו' **אבל** לרבי דנפקא ליה מגז"ש. עיין בחידושי הר"ן שבועות דף ה ע"א ובמי' הרמב"ן שם:

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

הגהות וציונים

א] בכת"י ובילקוט שמעוני (רמז תשמט) על זדונו כרת חייבין **על** שגגתו חטאת. ובדבש תמר יישב הגירסא שלפנינו ע"פ תוס' הוריות ח ע"א ד"ה אין, עיי"ש: ב] בדפוסים אחרונים סבבו תיבת "בשגגה" למיותר (ולגי' זו ילפי' לה מחטאת יחיד ויקרא ד, כז) ושגגה היא כי כן כתיב בשעיר נשיא (ויקרא ד, כב) וכ"ה בכל המקומות שציין במסורת הש"ס ובת"כ (רש"ש), אמנם המהרש"א והב"ח בהוריות ב ע"א ג"כ מחקו תיבת "בשגגה" וע"ע שם בבאר שבע: ג] הואיל וחידוש הוא כצ"ל מהרש"ל (גליון) עי' השלמות: ד] בכת"י **שהקרבן** (ותיבת "שאז" ליתא): ה] צ"ל בהא דשגגת קרבן, מהרש"ל (גליון): ו] נדצ"ל **והא**: ז] נדצ"ל **דבכרת**:

עין משפט נר מצוה

ה א מיי' פ"א מהלכות שגגות הלכה ב:

ו ב ג מיי' פ"ב מהלכות שגגות הלכה ג סמג עשין ריג:

ז ד מיי' שם ופ"ז ה"ג:

רב נסים גאון

דידע להו בתחומים ואליבא דרבי עקיבא. כמה דאמר ר' עקיבא במסכת סוטה בפ' כשם שהמים בודקין אותה (דף כו) בו ביום דרש רבי עקיבא ומדותם מחוץ לעיר ומקרא אחד אומר מקיר העיר וחוצה אלף אמה אי אפשר לומר אלף אמה שכבר נאמר אלפים אמה ואי אפשר לומר אלפים שכבר נאמר אלף ולמה נאמר אלף ולמה נאמר אלפים אלא אלף אמה מגרש ואלפים אמה תחום שבת ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אלף אמה מגרש ואלפים שדות וכרמים ואמרו בגמרא במאי קמיפלגי מר סבר תחומין דאורייתא ומר סבר תחומין דרבנן:

רבינו חננאל

כוותיה וקא מפרש ר' יוחנן כטעמא דרבנן כיון ששגג בכרת אע"פ שהזיד בלאו חייב חטאת ור"ל אמר אינו חייב חטאת עד שישגוג בלאו וכרת. ומותבינן על ר"ל הא דתנן אבות מלאכות ארבעים חסר אחת והוינן בה מנינא למה לי ואמר ר' יוחנן אם עשאן כולם בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת ואוקימנא בזדון שבת ושגגת מלאכות בשלמא לר' יוחנן כגון שהזיד בלאו. פי' ידע שהיא היום שבת וידע שהעושה מלאכה (חייב כרת) [עובר בלאו] אמרי' כיון ששגג [בכרת] אף על פי שהזיד בלאו שגגה היא וחייב חטאת. אלא לריש לקיש דאמר עד שישגוג בלאו וכרת דזדון שבת היכי משכחת ליה. ומשני כגון דידע לשבת בתחומין. אמר אין השבת אסור אלא בתחומין כדכתיב אל יצא איש ממקומו וגו' וכרבי עקיבא דסבר תחומין דאורייתא כדמפרש בסוטה פ' ה' ואף על גב דדחי התם ואמרינן (עירובין סא: לו) לית דחש להא דרבי עקיבא: אמר אביי הכל מודים בשבועת ביטוי שאין חייבין עליה קרבן עד שישגוג בלאו שבה. מאן הכל מודים רבי יוחנן דסבר עד שישגוג בכרת והאי כיון דלית בה כרת בעי שגגה בלאו. ואמרינן פשיטא מהו דתימא הואיל וחדוש הוא דלא אשכחן בכל התורה לאו שאין בה כרת שמייתי קרבן והכא בשבועת ביטוי מייתי קרבן אע"פ שאין בה כרת הוה אמינא כי שגג בקרבן (נמי) בלבד [נמי] מחייב

חשק שלמה על רב נסים גאון

א) ע"ש דלא מיירי כלל מדין תחומין דאורייתא. אבל מ"מ יש ללמוד מסתם דגם בדין תחומין דאורייתא לא קיי"ל כר"ע. ועיין תוס' שם ד"ה לית ודו"ק:

תורה אור השלם

א) וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה: [במדבר טו, כב]

ב) וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיָד רָמָה מִן הָאֶזְרָח וּמִן הַגֵּר אֶת יְיָ הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ: [במדבר טו, ל]

ג) אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל מִצְוֹת יְיָ אֱלֹהָיו אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה בִּשְׁגָגָה וְאָשֵׁם: [ויקרא ד, כב] ד) וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִשְׁגָגָה מֵעַם הָאָרֶץ בַּעֲשֹׂתָהּ אַחַת מִמִּצְוֹת יְיָ אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁם: [ויקרא ד, כז] ה) אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִשְׂפָתַיִם לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב לְכֹל אֲשֶׁר יְבַטֵּא הָאָדָם בִּשְׁבֻעָה וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאָשֵׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה: [ויקרא ה, ד] ו) הָאֶזְרָח בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם לָעֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה: [במדבר טו, כט] ז) וּמַדֹּתֶם מִחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת פְּאַת נֶגֶב אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת פְּאַת יָם אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֵת פְּאַת צָפוֹן אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְהָעִיר בַּתָּוֶךְ זֶה יִהְיֶה לָהֶם מִגְרְשֵׁי הֶעָרִים: [במדבר לה, ה] ח) וְנוֹדְעָה הַחַטָּאת אֲשֶׁר חָטְאוּ עָלֶיהָ וְהִקְרִיבוּ הַקָּהָל פַּר בֶּן בָּקָר לְחַטָּאת וְהֵבִיאוּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד: [ויקרא ד, יד] ט) וְאִשָּׁה אֶל אֲחֹתָהּ לֹא תִקָּח לִצְרֹר לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ עָלֶיהָ בְּחַיֶּיהָ: [ויקרא יח, יח] י) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן אֲמָתְךָ וְהַגֵּר: [שמות כג, יב] כ) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ: [שמות לא, יד]

גמרא

קמ"ל מיתיבי [א] איזהו [א] שגגת שבועת ביטוי לשעבר שאם אמר יודע אני ששבועה זו אסורה אבל איני יודע אם חייבין עליה קרבן או לא חייב הא מני מונבז היא (לישנא אחרינא [ב] מני אילימא מונבז פשיטא השתא בכל התורה דלאו חידוש הוא אמר (א) שגגת קרבן שמה שגגה הכא דחידוש הוא לא כ"ש אלא לאו רבנן היא ותיובתא דאביי תיובתא): ואמר אביי הכל מודים בתרומה שאין חייבין עליה חומש עד שישגוג בלאו שבה הכל מודים מאן רבי יוחנן פשיטא כי אמר רבי יוחנן היכא דאיכא כרת היכא דליכא כרת לא מהו דתימא מיתה במקום כרת עומדת וכי שגג במיתה נמי ליחייב קמ"ל רבא אמר [ב] מיתה במקום כרת עומדת וחומש במקום קרבן קאי: אמר רב הונא [ג] היה מהלך (בדרך או [ג]) במדבר ואינו יודע אימתי שבת מונה ששה ימים ומשמר יום אחד חייא בר רב אומר משמר יום אחד ומונה ששה במאי קמיפלגי מר סבר כברייתו של עולם ומר סבר כאדם הראשון. מיתיבי היה מהלך בדרך ואינו יודע אימתי שבת משמר יום אחד לששה מאי לאו מונה ששה ומשמר יום אחד לא משמר יום אחד ומונה ששה אי הכי משמר יום אחד לששה משמר יום אחד ומונה ששה מיבעי ליה ועוד תניא היה מהלך בדרך או במדבר ואינו יודע אימתי שבת מונה ששה ומשמר יום אחד תיובתא דר' חייא [ד] בר רב תיובתא. אמר רבא בכל יום ויום עושה לו כדי פרנסתו [בר מההוא יומא] וההוא יומא לימות דעביד [ה] מאתמול שתי פרנסות ודילמא מאתמול שבת הואי אלא [ד] כל יום ויום עושה לו פרנסתו אפילו ההוא יומא וההוא יומא במאי מינכר ליה בקידושא ואבדלתא. אמר רבא [ה] אם היה מכיר מקצת [ו] היום שיצא בו עושה מלאכה כל היום כולו פשיטא מהו דתימא כיון דשבת לא נפיק במעלי שבתא [נמי] לא נפיק והאי אי נמי [ז] בחמשה בשבתא נפיק לישתרי ליה למיעבד מלאכה תרי יומי קא משמע לן זימנין דמשכח שיירתא ומקרי ונפיק: **היודע** עיקר שבת: מנהני מילי אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה תרי קראי כתיבי [א] ושמרו בני ישראל את השבת וכתי' [ב] ואת [ח] שבתותי תשמורו הא כיצד ושמרו בני ישראל את השבת שמירה אחת לשבתות הרבה ואת שבתותי תשמורו שמירה אחת לכל שבת ושבת מתקיף לה רב נחמן בר יצחק אדרבה איפכא מסתברא ושמרו בני ישראל את השבת שמירה אחת לכל שבת ושבת ואת שבתותי תשמורו שמירה אחת לשבתות הרבה: **היודע** שהוא שבת: מאי

רש"י

קמ"ל. אביי דמודה רבי יוחנן בה דבעינן שגגת לאו, דאי הזיד בלאו תו ליכא שגגה, דהא נמי פליגי רבנן אמונבז ואמרי דאין שגגת קרבן שגגה: **איזהו [שגגת] שבועת ביטוי לשעבר.** בשלמא להבא כגון שלא אוכל משכחת לה כגון שנתעלמה השבועה ואכל, אלא לשעבר כגון שאכלתי והוא לא אכל אין כאן שוגג, דאי כסבור שאכל בשעה שנשבע אינו חייב קרבן, דתניא בשבועות (פ"ג דף כו.) [ג] האדם בשבועה פרט לאנוס, כלומר האדם בשבועה שיהא אדם בשעת שבועה שתהא דעתו עליו בשעת שבועה, ופרשינן לה התם לאפוקי כי האי גוונא, ומהשתא לא משכחת שגגה אלא בקרבן: **אמר יודע אני שאני נשבע לשקר.** ונזהרתי [ם] על כך: **אבל איני יודע כו'.** דאי בנתעלמה ממנו אזהרת שבועה אין לך אונס בשעת שבועה כזה: **חייב.** אלמא מודו ביה רבנן דמיחייב אשגגת קרבן: **הא מני מונבז היא.** דאמר נמי בעלמא שמה שגגה, אבל לרבנן דפליגי עליה לית להו ביטוי לשעבר, דסברי כר' ישמעאל דאמר בשבועות אינו חייב אלא על העתיד לבא (שם דף כה.). יש גורסין הא מני (ב) מונבז פשיטא, השתא בכל התורה אמר מונבז שגגת קרבן שמה שגגה הכא דחידוש הוא לא כ"ש, אלא לאו רבנן, תיובתא דאביי תיובתא, ולא נהירא לי, דמאי פשיטותא הא איצטריך לאשמעינן דחלוקה שגגה זו משאר שגגות, דאילו בכל התורה למונבז בין ששגג בקרבן בין ששגג בלאו וכרת שמה שגגה, וכאן בלשעבר אם שגג בלאו שבה לאו שגגה היא דכתיב האדם בשבועה: **הכל מודים בתרומה.** זר שאכל תרומה בשוגג משלם חומש על שגגתו דכתיב (ויקרא כב) [ד] ואיש כי יאכל קדש בשגגה [ע], אבל מזיד אין מוסיף חומש, וחייב מיתה בידי שמים דכתיב (שם) [ה] ומתו בו כי יחללוהו וסמיך ליה וכל זר לא יאכל קדש [ס]: **בלאו שבה.** כסבור חולין [הן] ואין כאן לאו: **מיתה.** דכתיב בתרומה: **במקום כרת.** דשאר עבירות: **וחומש.** דשגגת תרומה במקום קרבן דשגגת שאר עבירות, ולרבי יוחנן מיחייב חומש אשגגת מיתה: **מונה ו'.** מיום ששם אל לבו שכחתו ומשמר השביעי: **משמר יום אחד ומונה ו'.** וכל יום [י] ששם אל לבו אינו משמר דשמא עשה מלאכה, אבל יום המחרת משמר. ולקמן מפרש דההוא דאינו משמר לא עביד נמי מלאכה אלא כדי פרנסת היום: **כברייתו של עולם.** ימי חול נמנו תחלה: **כאדם הראשון.** שנברא בע"ש, ויום ראשון למנינו שבת היה: **יום אחד לששה.** משמע לו' שעברו: **וההוא יומא לימות.** בתמיה: **ודלמא אתמול שבת הוה.** ונמצא מחלל שבת שלא לפקוח נפש: **בקדושתא ואבדלתא.** לזכרון בעלמא, שיהא לו שם יום חלוק משאר ימים ולא תשתכח שבת ממנו: **אם היה מכיר מקצת יום שיצא בו.** לא שזכר איזה יום בשבת היה, אלא זכור שהיום יום שלישי ליציאתו או רביעי ליציאתו ומתוך כך ידע [כ] שמונה ליציאתו, עושה מלאכה כל יום שמיני וכן לעולם, דודאי זהו יום שיצא בו, וקים ליה דבשבת לא יצא, שהרי בישוב לא שכח את השבת: **במעלי שבתא נמי לא נפיק.** דאין דרך לצאת מפני כבוד השבת, ועל כן כל יום ח' וט' ליציאתו ליסתרו דליכא לספוקינהו בשבת: **מנא הני מילי.** שיש מחלל בשבתות הרבה וחייב אחת על כולן, ויש מחללן וחייב על כל שבת: הכי גרסינן **הא כיצד ושמרו בני ישראל את השבת** שמירה אחת לשבתות הרבה, ואת שבתותי תשמורו שמירה לכל שבת ושבת. דקרא קמא חדא שבת הוא דחשיב משמע שאינו מקפיד אלא על האחת, והכא כתיב את שבתותי אכולהו קפיד, ולא מסרן אלא לחכמים להודיען מסברא האי בשכח עיקר שבת דחדא שגגה היא, והאי בשוכח שהיום שבת אבל יודע עיקר שבת דאיכא למימר ימים שבינתים [הוין] ידיעה לחלק [ל]: **איפכא מסתברא.** ושמרו בני ישראל את השבת משמע שמירה אחת לשבת אחת, ואת שבתותי תשמורו ב' שבתות ואינו מזהיר אלא על שמירה אחת, ובין רב נחמן ובין רב נחמן בר יצחק לא פליגי אלא במשמעותא, מאי דיליף מר מהאי קרא יליף מר מאידך: מאי

תוספות

הא מני מונבז היא. **פירש בקונטרס** אבל לרבנן דפליגי אמונבז לא אשכחן שגגת שבועת ביטוי לשעבר וסברי כרבי ישמעאל דאמר בשבועות דאינו חייב אלא על העתיד לבא. והקשה ה"ר אליעזר לרבינו שמואל דהא רבנן דמונבז רבי עקיבא ור"ע מחייב בהדיא על לשעבר בשבועות [פ"ג [ד]]. **וכלשון אחר שפי' בקונטרס** מוכח בשבועות] בפ"ג (כו:) דאמרינן בעא מיניה רבא מרב נחמן איזהו שגגת ביטוי לשעבר אמר ליה כגון דאמר יודע אני ששבועה זו אסורה אבל איני יודע אם חייבין עליה קרבן אם לאו ופריך ליה כמאן כמונבז ומשני אפילו תימא רבנן אע"ג דבכל התורה כולה לית להו שגגה בקרבן כו'. ומה שהקשה בקונטרס מאי פשיטא הא קמ"ל אף על גב דבעלמא (ג) הוי שגגה הכא לאו שגגה היא משום דהאדם בשבועה בעינן לאו פירכא היא דאי משום הא איצטריך ליתני בהדיא האדם בשבועה פרט לאנוס אלא משמע דשגגת קרבן אתא לאשמעינן שמה שגגה. ומיהו קשה דבלאו הך ברייתא הוה מצי למיפרך לאביי ממתניתין דשבועות [ד] דמחייב ר"ע שבועת ביטוי לשעבר ולא משכחת לה אלא אם כן הזיד בלאו. **על כן נראה כפירוש רבינו שמואל** שהשיב (ד) לרבנן דשגגת קרבן לאו שמה שגגה משכחת שגגת שבועת ביטוי לשעבר כגון שיודע ששבועה זו אסורה אבל אינו יודע שיש בה לאו אבל סבור שיש בה איסור עשה וחשיב שפיר האדם בשבועה בענין זה וכן מוכח בשבועות (כו.) דמהאדם בשבועה לא ממעט אלא כסבור בשעת שבועה שבאמת נשבע כגון תלמידי דרב דמר משתבע דהכי אמר רב כו' הלכך הא מני מונבז הוא דלרבנן הוה ליה למיתני ואיני יודע אם חייבין עליה לאו והוא דשבועות דבעא מיניה רבא מרב נחמן פליגא אדאביי: **עושה** כדי פרנסתו. אבל להלך יכול כל מה שירצה רק ביום שמשמר [ז] דאי לאו הכי לא יגיע לעולם ליישוב והא דקאמר במאי מינכר משום דאין זה היכר שבת במה שיושב ואינו הולך. **אי נמי** אפי' ביום שמשמר הולך כמו שרוצה והשתא לא מינכר אלא בקידושא. הרב פור"ת: אם

עין משפט נר מצוה

ח א מיי' פ"ג מהלכות שבועות הלכה ז:
ט ב מיי' פ"י מהלכות תרומות הלכה א:
י ג ד מיי' פ"ב מהלכות שבת הלכה כב טוש"ע א"ח סי' שדמ סעיף א:
יא ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף ב:

רב נסים גאון

אמר אביי הכל מודים בתרומה שאין חייבין עליה חומש כו'. עיקר דבר זה הוא כתוב בתורה (ויקרא כב) ואיש כי יאכל

ליקוטי רש"י

איזהו שגגת שבועת ביטוי לשעבר. כיון דבעינן אדם בשבועה שיהי משכחת לה שוגג, אי דידע בשעת שבועה שנשבע לשקר, מזיד הוא ואיקרא כתב ועלם בשלמא להבא משכחת לה שנשבע בשעת שבועה דעתו מיושבת עליו ולאחר זמן נתעלמה ממנו שבועה [שבועות כו:]. ומקרי ונפיק. לשון ויקר מקרה (רות ב) [רשב"ם ב"ב לג:].

רבינו חננאל

קמ"ל דלא מחייב רבי יוחנן עד שישגוג בלאו שבה. קיי"ל דכל לאו שבתורה שחייבין עליו מלקות בלבד ואין בו כרת אינו חייב עליו חטאת וכי אינו חייב חטאת אלא על דבר שזדונו חייב כרת בשגגתו חייב חטאת זולתי המביאין על הזדון כשגגה. ומותבינן עליה דר' יוחנן איזהו שבועת ביטוי לשעבר שאמר אני יודע ששבועה זו אסורה אבל איני יודע אם חייבין עליה קרבן אם לאו חייב ורחוי ר' יוחנן לא למונבז היא ואנא דאמרי כרבנן מיהא שמעינן דרבי יוחנן פליג עליה דמונבז בהא. תו אמר אביי הכל מודים בזר שאכל תרומה שאין חייבין עליה חומש עד שישגוג [בלאו] שבה מ"ט כיון דתרומה יש בה מיתה שנאמר ומתו בו כי יחללוהו אבל כרת לית בה עד שישגוג בלאו שבה דקיי"ל שגגת דכרת הויא שגגה וכל מאן דלית ליה כרת בעינן שגגה בלאו שבה. ואע"ג דתרומה עון מיתה היא בשגגת דמיה אינה חשובה כשגגה דכרת אלא בעינן שגגה בלאו שבה. ודחה רבא להא דאביי ואמר לעולם מיתה במקום כרת עומדת וכשם שבשאר מצות אם שגג בכרת אע"פ שהזיד בלאו לר' יוחנן מביא קרבן הכי נמי לענין תרומה אם שגג במיתה אע"פ שהזיד בלאו מוסיף חומש שחומש במקום קרבן הוא וקיי"ל כרבא. וקמייתא נמי דאמר אביי בשבועת ביטוי עד שישגוג בלאו שבה אבל שגגת קרבן לאו שמה שגגה לרבנן [אוקימנה] להא מתניתא בשבועות פר' ב' אפילו תימא רבנן בשגגת קרבן בשבועת ביטוי מחייבי דעד כאן לא פליגי רבנן עליה דמונבז אלא בעלמא אבל בשבועת ביטוי דהוא חידוש דלא אשכחן מזיד קאי בלאו בשוגג מייתי קרבן והכא בשבועת ביטוי מזיד קאי בלאו ושוגג מייתי קרבן שגגה דקרבן נמי הוא שגגה וחייב חטאת: **הא דאמר רב הונא היה מהלך במדבר ואינו יודע מתי שבת כו'.** א) קיי"ל כרבא דאמר חושש בכל יום שמא היום שבת הוא ואעפ"כ עושה כדי פרנסתו בכל יום ומונה ו' ימים ומשמר שביעי ואם אין לו מאין יתפרנס עושה גם בו ביום כדי פרנסתו ומינכר ליה בקידושא ובאבדלתא כלומר בו ביום מקדש ומבדיל לעשות היכר בין זה היום לשאר ששה ימים ואם מכיר סכום הימים שיצא כל יום שמיני מותר לעשות מלאכה כל היום דלא מספקא ליה דודאי יום שבת לא יצא וכל יום שמיני ליציאתו הוא יום יציאתו ואם ברי לו שלא יצא בע"ש עושה יום שמיני ויום תשיעי בלא ספק אבל אי לא ידע בבירור חיישינן דלמא אזדמן ליה שיירא ונפק בע"ש: **היודע עיקר שבת** ונעלם ממנו שהיום יום שבת הוא ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת בכל שבת ושבת ושמעינן ליה מדכתיב ושמרתם את השבת וכתיב את שבתותי תשמורו ופשוטה היא לרבה בר אבוה כטעמיה ולרב נחמן בר יצחק כטעמיה זה סובר [ושמרו ב"י את השבת שמירה אחת לשבתות הרבה כנגד השוכח עיקר שבת ואת שבתותי תשמורו שמירה לכל שבת ושבת כנגד היודע עיקר שבת וזה סובר] ושמרו בני ישראל את השבת שמירה לכל שבת ושבת כנגד היודע עיקר שבת את שבתותי תשמורו שמירה אחת לשבתות הרבה כנגד (היודע) [השוכח] עיקר שבת: **היודע שהוא שבת** והזיד בה ושגג במלאכות **ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה חייב על כל מלאכה ומלאכה.**

מסורת הש"ס עם הוספות

א) שבועות כו: [ע"ש היטב], ב) סנהדרין דף סב:, ג) כריתות טז., ד) כה ע"א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר כמונבז שגגת קרבן: (ב) רש"י ד"ה הא מני וכו' יש גורסין הא מני אילימא מונבז פשיטא השתא בכל התורה דלאו חידוש הוא אמר מונבז: (ג) תוס' ד"ה הא מני וכו' אע"ג דבעלמא שגגת לאו נמי הויא שגגה: (ד) בא"ד רבינו שמואל שהשיב להר"א דלרבנן דשגגת:

גליון הש"ס

גמ' רבא אמר מיתה במקום כרת. עי' בר"ש רפ"ו דתרומות:

תורה אור השלם

א) ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם: [שמות לא, טז]

ב) איש אמו ואביו תיראו ואת שבתתי תשמרו אני יי אלהיכם: [ויקרא יט, ג] ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדרתיכם לדעת כי אני יי מקדשכם: [שמות לא, יג, עיין הערך]

ג) או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב לכל אשר יבטא האדם בשבעה ונעלם ממנו והוא ידע ואשם לאחת מאלה: [ויקרא ה, ד]

ד) ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמשיתו עליו ונתן לכהן את הקדש: [ויקרא כב, יד]

ה) ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי יחללהו אני יי מקדשם: וכל זר לא יאכל קדש תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש: [ויקרא כב, ט-י]

הגהות וציונים

א] אין זה לשון התלמוד אלא פירש"י מצא בספרים גירסא זו (מהרש"ל) ועי' תוס': ב] [שתי תיבות הללו ליתא בהרי"ף והרא"ש והרמב"ם ובטור וש"ע (גליון): ג] צ"ל תיובתא דחייא בר רב (גליון): ד] ס"א לעביד (מהרש"ל, גליון): ה] נ"א סכום (גליון) כ"ה בכת"י וברי"ף, ובר"ח סכום הימים: ו] תיבות "אי נמי" ליתא ברי"ף ובכת"י וכן מחקם המהר"ם: ז] בכדה"פ את שבתותי וגו' (שמות לא, יג) וכ"ה בדפו"י ברש"י ד"ה הכי גרסינן וברי"ח, וכן מוכרח ע"פ דברי הפני יהושע, וכ"כ באוה"ח הק' בשמות שם בפירוש פסוק זה, ועי' חת"ס: ם] בכת"י והוזהרתי על כך: ע] בכת"י נוסף המשך הפסוק ויסף חמישיתו עליו: י] אולי צ"ל ויום במקום "וכל יום" (ב"ש): כ] ברש"י שברי"ף יודע איזה יום שמיני ליציאתו: ל] יש להוסיף שמשמר לא (ברכות שמים):

חשק שלמה על רבינו חננאל א) מן קיי"ל כרבא עד סוף הענין הובא בא"ז בשם רבינו:

קָא מַשְׁמַע לָן, והטעם שאביי השמיע את החידוש רק לרבי יוחנן שסובר שצריך לשגוג בכרת ולא לריש לקיש שסובר שגם שגגת לאו נחשבת כשגגה, כיון שלרבי יוחנן שרק שגגת כרת נחשבת כשגגה, יש מקום לומר שבשבועת ביטוי די בשגגת קרבן, שהרי לא שייך בה שגגת כרת כמו בשאר לאוין, אך לריש לקיש ששגגת לאו נחשבת כשגגה, אין סיבה לומר ששבועת ביטוי שונה היא משאר לאוין (ריטב"א, ובדבריו מוכח שלרבי יוחנן השגגה היא רק בכרת ולא בלאו, וראה עוד ברש"ש בע"א).

הַכֹּל מוֹדִים בְּתִרוּמָה שֶׁאֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ חוֹמֶשׁ עַד שֶׁיִּשְׁגּוֹג בְּלָאו שֶׁבָּהּ – שסבור הוא שחולין הם ואין איסור לאוכלם (רש"י), והוא הדין שטעה וסבר שזר יכול לאכול תרומה (ריטב"א המיוחס לר"ן, וראה שם ובמהר"ם מדוע רש"י לא ביאר באופן זה).

מִיתָה בְּמָקוֹם כָּרֵת עוֹמֶדֶת וְחוֹמֶשׁ בְּמָקוֹם קָרְבָּן קָאֵי, ולכן כששגג במיתה שהיא במקום כרת, חייב להביא חומש שהוא במקום קרבן (רבינו חננאל, מאירי). ויש מפרשים, שרבא מחדש כאן שני חידושים, א. ששגגה במיתה נחשבת כשגגה בכרת לדעת רבנן. ב. שלדעת מונבז ששגגת קרבן נחשבת שגגה, גם שגגה בחומש נחשבת כשגגה, כיון שהחומש במקום קרבן הוא (ריטב"א, שפת אמת). ויסוד מחלוקתם של אביי ורבא היא, שלדעת רבא החומש בשוגג הוא במקום המיתה בידי שמים במזיד, ולכן כששגג במיתה חייב בחומש, אך לאביי החומש אינו בא במקום המיתה אלא במקום הלאו, ולכן גם אם שגג במיתה אינו חייב חומש (דברות משה נו, וראה שם שהאריך בזה).

הָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ אוֹ בַּמִּדְבָּר וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵימָתַי שַׁבָּת וְכוּ', והוא הדין אדם שנשבה בין הגויים (ירושלמי שבת ז, א), ■ וכן נפסק להלכה (משנ"ב שדמ, א, וראה שם שבמקרה זה לפעמים יכול לדעת מתי שבת לפי חשבונותיהם).

מוֹנֶה שִׁשָּׁה יָמִים, והיום שנזכר בו בכלל הששה ימים הוא (ב"ח או"ח שדמ א, משנ"ב שם ב). ובששה ימים אינו יכול לעשות מלאכה סתם, אלא רק מלאכות הנצרכות לו משום פיקוח נפש (רש"י). ויש מפרשים, שלדעה זו יכול לעשות את כל המלאכות בששה ימים (ע"פ רבינו חננאל ואור זרוע טו שכתבו שהלכה כרבא, וראה בירושלמי שבת ז, א), והטעם, משום שהולכים אחר רוב הימים שאינם שבת (קובץ הערות כז, ה). וראה בהמשך [ד"ה אמר רבא] ביאור מחלוקתם.

וּמְשַׁמֵּר יוֹם אֶחָד לזכרון בעלמא, שיהיה יום חלוק משאר הימים שלא תשתכח ממנו תורת שבת (רש"י ד"ה בקידושתא, ריטב"א, וראה שם בריטב"א שכתב טעם נוסף, וראה בהמשך [ד"ה אמר רבא]). ויש שפירש, ששביתה זו מעיקר הדין היא, לפי שעיקר דין השבת ניתן לכל אחד מישראל לשבות יום אחד בשבוע, ולכן כשאינו יודע מתי הוא היום השביעי, צריך לקיים את השביתה באחד הימים מימי השבוע (גליוני הש"ס ע"פ רדב"ז א, עו, ומגיד מישרים [לבית יוסף] פר' משפטים). והטעם, כיון ששני טעמים נאמרו בתורה לשמירת שבת, א. זכר למעשה בראשית, ב. זכר ליציאת מצרים, וביארו במדרש (שמות רבה א, כח) שכשראה משה שבני ישראל עובדים במצרים בלי מנוחה, ביקש מפרעה לתת להם יום אחד מנוחה והסכים לכך פרעה, וזכר לזה שובתים בשבת, ולטעם זה צריך לשבות יום אחד בשבוע ולאו דוקא ביום השביעי (חתם סופר השלם, וראה שם שהטעם ששבת היא רק ביום השביעי, הוא רק משום שהשבת היא גם זכר ליציאת מצרים). ■ להלכה, ההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת, מונה ששה ימים מהיום בו התחיל להסתפק ומשמר יום אחד (שו"ע או"ח שדמ, א).

אָמַר רָבָא בְּכָל יוֹם וְיוֹם עוֹשֶׂה לוֹ כְּדֵי פַּרְנָסָתוֹ ולא יותר שמא שבת היום, ומשום כך מותר לו להתפרנס רק בצמצום ולא ברווח, שהיתר הוא רק משום פיקוח נפש (ר"ן על הרי"ף), ואף שרוב הימים ימי חול הם, אין מתירים לו לעשות בהם מלאכה מדין רוב, לפי שהשבת נחשבת ל'קבוע', וגזירת הכתוב היא שכל קבוע כמחצה על מחצה הוא (מג"א שדמ, א), ואף שקבוע שאינו ניכר אינו נחשב קבוע מדאורייתא כמבואר בתוס' (נזיר יב, א ד"ה אסור), מכל מקום די בכך שהשבת ניכרת לרוב העולם (פמ"ג א"א שם, ג), ויש סוברים, שמדאורייתא השבת אינה נחשבת כ'קבוע' לפי שאינה ניכרת, ורק מדרבנן השבת נחשבת ל'קבוע' (שפת אמת, חזון איש דמאי ח, ד, וראה בביאה"ל שם, א, ד"ה אפילו, שהסתפק בזה).

והטעם שלא התירו לו לעשות מלאכה מרובה ביום אחד לצורך כמה ימים, וכך יתכן שלא יחלל שבת כלל, ולא יצטרך לעשות בכל יום כדי פרנסתו שאז ודאי מחלל הוא את השבת, שכשעושה מלאכה בכל יום כדי פרנסתו אין זה נחשב כחילול שבת שהרי פיקוח נפש הוא, אך אם יעשה מלאכה מראש לכמה ימים יש כאן ספק חילול שבת (ביאה"ל שם ד"ה מצומצמת).

אֲבָל כָּל יוֹם וְיוֹם עוֹשֶׂה לוֹ כְּדֵי פַּרְנָסָתוֹ אֲפִילּוּ הֲהוּא יוֹמָא, ובכל הימים יכול ללכת כמה שירצה, חוץ מהיום שמשמר לשבתו, שאם יעמוד במקומו ולא ילך, לא יצא מהמדבר לעולם, או שגם ביום שמשמר לשבתו יכול ללכת כדי שיוכל למהר ולצאת מהמדבר (תוס', רא"ש ז, א), ומדבריהם מוכח ששאר איסורים דרבנן חוץ מאיסור תחומין אסור לעשותם ביום שמשמר לשבתו, ואף ש'ספק דרבנן לקולא', לפי שיום זה אינו אסור רק בגלל שהוא ספק שבת, אלא חז"ל נתנו לו דין שבת גמורה מדרבנן, וכשם שתיקנו יום טוב שני מדרבנן (מג"א שדמ, ג), אך בשאר הימים שאסורים רק בגלל שספק שמא שבת הם, יכול לעשות בהם מלאכה האסורה מדרבנן, שספק דרבנן לקולא (שו"ע הרב שם, א). ויש אומרים שגם ביום שמשמר לשבתו יכול לעשות איסורים דרבנן, שהרי ספק דרבנן הוא (רמב"ן, ר"ן). ■ להלכה, אם יש לו ממה להתפרנס אסור לו לעשות מלאכה כלל עד שיכלה כל מה שיש לו, ואז יעשה מלאכה בכל יום, ואפילו ביום שמשמר לשבתו (שו"ע או"ח שדמ, א), ואם יש לו לחם אסור לו לעבוד כדי שיוכל לאכול תבשיל (משנ"ב שם), ואם יכול להתענות יום אחד בלי חשש סכנה, יש אומרים שבאותו היום יתענה ולא יעשה מלאכה שהרי אין כאן פיקוח נפש, ויש אומרים שאין צריך לסגף את עצמו בתענית, כדי שיוכל למהר ולצאת מהמדבר (ביאה"ל שם). וביום שמשמר לשבתו, יש אומרים שאסור לעשות מלאכה דרבנן, ויש מתירים לעשות מלאכה דרבנן (משנ"ב שם).

בְּקִידּוּשָׁא וְאַבְדָּלְתָּא, והטעם שאין כאן חשש ברכה לבטלה, משום שחכמים תיקנו לקדש כדי שלא תשתכח ממנו תורת שבת (שעה"צ שדמ, ב, ע"פ רש"י והר"ן, וראה עוד בריטב"א). ואף אם קידוש היום מהתורה הוא, אינו חייב לקדש בכל יום מספק, כיון שמהתורה הולכים אחרי הרוב, ורוב הימים אינם שבת, והאיסור לעשות מלאכה הוא רק מדרבנן (קובץ שיעורים ביצה ט). ויש שפירש, שכיון שעיקר הקידוש הוא על ידי שאומר שהיום הוא יום השביעי, כשיש ספק האם היום הוא היום השביעי, לא שייך לקדש את היום המסופק (אמרות משה פר' יתרו בשם הקהלות יעקב, ותירוץ זה מיישב גם לפי הצד שמהתורה אין הולכים אחרי הרוב).

המשך במילואים

מאי שְׁנָא רֵישָׁא ומאי שְׁנָא סֵיפָא – מאחר שנלמד בהמשך בגמ' מפסוקים שבשגגת מלאכות מביא חטאת לכל מלאכה ומלאכה וכמבואר בסיפא, מדוע שלא נאמר כן גם ברישא בשגגת שבת וזדון מלאכות, שיהיה חיוב חטאת לכל מלאכה ומלאכה (ריטב"א).

אָמַר רַב סַפְרָא כָּאן מִידֵּעַת שַׁבָּת הוּא פּוֹרֵשׁ וְכוּ', אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן כְּלוּם פָּרִישׁ מִשַּׁבָּת וְכוּ', רב ספרא סובר שברישא של המשנה שאומרים לו 'שבת היום' והוא פורש מכל המלאכות, נחשב ששגג בשגגה אחת, אך בסיפא שפורש ממלאכה רק כשאומרים לו שאסור לעשות מלאכה זו בשבת, נחשב ששגג בכמה שגגות, ורב נחמן דחה את דבריו שאף כשאמרו לו 'שבת היום' הוא פורש ממלאכה גם בגלל המלאכות, ואף כשאמרו לו שמלאכות אלו אסורות הוא פורש ממלאכה גם בגלל השבת (רש"י, רבינו חננאל). ויש מפרשים, שרב ספרא סובר שברישא כיון שבידיעה אחת שהיום שבת נודע לו שחטא בכל המלאכות, די לו בקרבן אחד, אך בסיפא שכל מלאכה ומלאכה נודעה לו בנפרד, כל ידיעה וידיעה היא סיבה לחיוב קרבן בפני עצמו, ורב נחמן דחה את דבריו שאף כשהודיעו לו את השבת יש כאן ידיעה גם על המלאכות, ואף כשהודיעו לו על המלאכות יש כאן ידיעה על שבת (תוס' רי"ד, וכעי"ז בחתם סופר).

אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן קָרְבָּן דְּחַיֵּיב רַחֲמָנָא אַמַּאי אַשְּׁגָּגָה וְכוּ', שהשגגה נקבעת לפי שורש הטעות שלו, וכששכח ששבת היום שגג בשגגה אחת, וכששכח שהמלאכות אסורות שגג בכמה שגגות (תוס' רי"ד).

חִילּוּק מְלָאכוֹת מִנְלָן, והטעם שנצרך פסוק לחילוק מלאכות ואינו נלמד מסברא, כיון של"ט אבות מלאכות אינן נחשבות לאיסורים שונים כאכילת חלב ואכילת דם, אלא כל המלאכות נכללות ב'לא תעשה כל מלאכה', ולכן לולי הפסוק היה די בקרבן אחד על כל המלאכות (ריטב"א), ואף שכל מלאכה נעשית בשגגה נפרדת, שהרי אדם זה סבר שמותר לזרוע בשבת, וכן סבר שמותר לקצור בשבת, מכל מקום כיון ששתי המלאכות אסורות בלאו אחד, לולי הפסוק היה די להן בקרבן אחד, אף ששגג בכמה שגגות (הג"ד זלמן אוסבסקי הי"ד, קובץ כתבי בית ישראל [קובנא] ב, שגגות א, ח).

אָמַר קְרָא מְחַלְּלֶיהָ מוֹת יוּמָת הַתּוֹרָה רִבְּתָה מִיתוֹת הַרְבֵּה עַל חִילּוּל אֶחָד, וחידשה התורה שאף שכל המלאכות נאסרו בלאו אחד, מכל מקום כשעושה שתי מלאכות נחשב כאילו עשה את אותה עבירה בשני גופים שונים, וחייב קרבן על כל גוף וגוף (תוצאות חיים ה, ב, ע"פ רש"י להלן עב, ב ד"ה חלב ודם, וראה עוד ברש"י להלן קג, ב ד"ה אחת, וראה שם בתוצאות חיים שאין זה כשני גופים ממש). ויש מפרשים, שחידוש התורה הוא שכל אב מלאכה נחשב כלאו בפני עצמו, וכאילו כתבה התורה בפירוש לאו נפרד על כל אב מלאכה ומלאכה (תוצאות חיים שם, ע"פ תוס' רי"ד להלן קלח, א ד"ה משום, ורש"י סנהדרין סב, א ד"ה חלב, וראה בתוצאות חיים שם שיישב את סתירת דברי רש"י).

אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְמַזִּיד דִּכְתִיב כָּל הָעֹשֶׂה מְלָאכָה יוּמָת, ואם לא היה נכתב פסוק נוסף במזיד, היינו מעמידים את הפסוק הזה במזיד, אף שבמזיד אין משמעות למילים 'מות יומת' שהרי אין אפשרות להרוג אותו פעמיים, מכל מקום 'דברה תורה כלשון בני אדם', שבני אדם רגילים להתבטא כך (תוס', חי' הר"ן), אך לאחר שהגמ' הוכיחה שהפסוק מדבר על שוגג, אם כן לומדים מ'מות יומת' שהתורה ריבתה מיתות הרבה, ואין אומרים 'דברה תורה כלשון בני אדם' אם אין הכרח לכך (מהר"ם בענט). ויש מפרשים, שאם לא היה פסוק נוסף למזיד, היינו מרבים מפסוק זה שאם אין אפשרות להרוג אותו במיתה הכתובה בו, הורגים אותו במיתה אחרת (ריטב"א, חי' הר"ן, וראה בריטב"א שם, שבסנהדרין נג, א יש מאן דאמר שלומד הלכה זו מפסוק זה).

וּמַאי יוּמָת יוּמָת בְּמָמוֹן – בכך שנצרך להרבות בחטאות (רש"י), ומדבריו משמע שעונש החטאת מלבד מה שהיא עצמה מכפרת על החטא, יש בה גם עונש ממון במה שמרבה בחטאות העולות ממון רב, והתורה הענישה את החוטא בשוגג בעונש ממון (אמת ליעקב, וראה באברבנאל הקדמה לספר ויקרא שכתב כן).

יָכוֹל עֲשָׂאָן כּוּלָּן בְּהֶעְלֵם אֶחָד אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת, והטעם שהתורה חילקה מלאכות שבת לל"ט אבות מלאכות [לסברת הגמ' כעת שכשעשאן בהעלם אחד מביא קרבן אחד], ללמדנו שגם מלאכות שאינן חשובות כל כך, אם הם היו במשכן נחשבות כמלאכה וחייב עליהן (תוס'). ויש סוברים [וגורסים כן בגמרא] שלסברת הגמ' כעת אינו מביא קרבן עד שיעשה את כל המלאכות כולן (תוס', רמב"ן), ואף שמזיד ודאי נהרג גם כשעשה מלאכה אחת בשבת, שהרי המקושש עשה מלאכה אחת ונהרג כמבואר להלן (צו, ב), מכל מקום שמא שונה שוגג ממזיד, ואינו מביא קרבן אלא כשעשה את כל המלאכות כולן (רמב"ן). ויש שסוברי, שלדעה זו, אם התורה לא היתה מחלקת את מלאכות שבת לל"ט אבות מלאכות, גם מזיד היה נהרג רק כשעשה את כל המלאכות יחד (רש"י יבמות ו, ב ד"ה לחלק), ולדבריו, בהכרח שסקילת המקושש היתה בהוראת שעה (ר"א מזרחי שמות לה, ג).

מָה הַבְעָרָה שֶׁהִיא אַב מְלָאכָה וְכוּ', אַף כֹּל שֶׁהוּא אַב מְלָאכָה וְכוּ', ורבי נתן שמחדש ש'הבערה לחלק יצאת', הוצרך בתחילת דבריו להביא את הדרשה של 'אלה הדברים' וללמוד ממנה שבשבת נאסרו ל"ט אבות מלאכות והבערה בכללן, שלולי כן ודאי שהיינו אומרים ש'הבערה ללאו יצאת' ואין חייבים סקילה על הבערה, שכך היא משמעות הפסוקים, אך לאחר שלמדנו שבשבת נאסרו ל"ט אבות מלאכות, והפסוק (שמות לה, ב) 'כל העושה בו מלאכה יומת' נאמר על כל המלאכות והבערה בכללן, בהכרח ש'הבערה לחלק יצאת' (פני יהושע).

הַבְעָרָה לְלָאו יָצְאַת, ואין חייבים עליה כרת וסקילה כשאר מלאכות (רש"י כאן וביבמות ו, ב ד"ה ללאו), כיון שאינה נחשבת למלאכה (תוס' פסחים ה, ב ד"ה לחלק, וראה שם שיתכן שמטעם זה הבערה מותרת ביו"ט). ויש שסוברי, שאף שהבערה אינה נחשבת כמלאכה מכל מקום חייב עליה מיתה, כיון שגם היא בכלל 'מחלליה מות יומת' (אור שמח סנהדרין יח, ב, וראה שם שדן בזה מכמה סוגיות). ולדעת האומרים שבהבערה אין כרת וסקילה, מלאכת כיבוי, יש שכתב שאינה כהבערה, אלא חייבים עליה כרת וסקילה (תוס' ישנים, ע"פ הגמ' בכריתות כ, ב), ויש שסוברי שדינה כהבערה ואין חייבים עליה כרת וסקילה (חוות יאיר קלב).

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֶנָּה, ולרבי יוסי שחילוק מלאכות נלמד מפסוק שנאמר בפרשת קרבן חטאת, יש ללמוד מפסוק זה חילוק מלאכות גם ביום הכיפורים ולא רק בשבת, אך לרבי נתן ושמואל שלמדו חילוק מלאכות מפסוקים שנאמרו בפרשת שבת, אין ללמוד חילוק מלאכות משבת ליום הכיפורים, שכן שבת חמורה מיום הכיפורים שחייבים על זדונה סקילה (פני יהושע, שער המלך שמיטה ויובל א, א, וראה במכות כא, ב שנחלקו אביי ורבא האם יש חילוק מלאכות ביו"ט). ויש אומרים, שגם לרבי נתן ושמואל נאמר חילוק מלאכות ביום הכיפורים, לפי שגם יום הכיפורים נקרא שבת (בית הלוי א, טז, ד, וכעי"ז ברעק"א מערכה ז, נדפס בחי' רעק"א מכות כא, ב ד"ה יש).

מאי שנא ורישא ומאי שנא סיפא אמר רב ספרא כאן מידיעת שבת הוא פורש וכאן מידיעת מלאכה הוא פורש א"ל רב נחמן כלום פריש משבת אלא משום מלאכות וכלום פריש ממלאכות אלא משום שבת אלא אמר רב נחמן קרבן דחייב רחמנא אמאי אשגגה התם חדא שגגה הכא טובא שגגות הויין: חייב על כל מלאכה ומלאכה: חילוק מלאכות מנלן אמר שמואל אמר קרא [א] מחלליה מות יומת התורה רבתה מיתות הרבה על חילול אחד האי במזיד כתיב אם אינו ענין למזיד דכתיב [ב] כל העושה (א) מלאכה יומת תנהו ענין לשוגג ומאי יומת בממון. ותיפוק ליה חילוק מלאכות מהיכא דנפקא ליה לר' נתן דתניא ר' נתן אומר [ג] לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת מה ת"ל לפי שנאמר [ד] ויקהל משה את כל עדת בני ישראל אלה הדברים וגו' [ב] ששת ימים תעשה מלאכה [א] דברים הדברים אלה הדברים אלו שלשים ותשע מלאכות שנאמרו למשה בסיני יכול עשאן כולן בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת ת"ל [ה] בחריש ובקציר תשבות [ג] ועדיין אני אומר על חרישה ועל הקצירה חייב שתים ועל כולן אינו חייב אלא אחת ת"ל [ג] לא תבערו אש הבערה בכלל היתה ולמה יצאת להקיש אליה ולומר לך מה הבערה שהיא אב מלאכה וחייבין עליה בפני עצמה אף כל שהוא אב מלאכה חייבין עליה בפני עצמה שמואל סבר לה כרבי יוסי דאמר הבערה ללאו יצאת [ג] דתניא הבערה ללאו יצאת דברי רבי יוסי ר' נתן אומר [ד] לחלק יצאת. ותיפוק ליה לחלוק מלאכות מהיכא דנפקא ליה לר' יוסי [ה] דתניא רבי יוסי אומר [ו] ועשה מאחת מהנה פעמים שחייבים אחת על כולן ופעמים שחייבין על כל אחת ואחת ואמר ר' יוסי בר' חנינא מ"ט דר' יוסי אחת מאחת הנה מהנה אחת שהיא הנה הנה שהיא אחת אחת שמעון מאחת שם

רש"י

מאי שנא רישא. דשגגת שבת וזדון מלאכות לא מיחייב אלא אחת לכל שבת, וסיפא לזדון שבת ושגגת מלאכות חייב על כל מלאכה ומלאכה: כאן מידיעת שבת הוא פורש. רישא כי אמרי ליה שבת הוא פורש מן המלאכה ומכיר שחטא ועל כך הוא מביא קרבן, הלכך שגגת שבת היא ועל השבת הוא צריך להביא: כאן מידיעת מלאכות הוא פורש. כי אמרי ליה שבת הוא לא פריש דהא נמי ידע, וכי אמרי ליה מלאכה חשובה היא זו פריש, הלכך על מנין המלאכות יביא: כלום פריש משבת אלא משום. דכי אודעיה שבת הוא הכיר שחטא על המלאכות: וכלום פריש ממלאכה. כלומר ע"י ידיעת המלאכות אלא משום שבת, דכי אמרו ליה מלאכות הן הכיר שחילל שבת: חילוק מלאכות. שגופי מלאכות מתחלקים לחטאות ואע"פ שבהעלם אחד: מות יומת. מיתות הרבה: בממון. לאפושי קרבנות: מה ת"ל. והלא כבר נאמר [ז] לא תעשה כל מלאכה: דברים. משמע תרי, ה' לרבות חד הרי שלשה, אלה בגמטריא ל"ו הרי ל"ט: ת"ל בחריש ובקציר תשבות. כלומר בלאו לא תבערו הוה לן למילף מהאי אם לא שיש להשיב: ועדיין אני אומר על חריש וקציר חייב שתים. אם עשאן בהעלם אחד, שהרי הוציאם מן הכלל לחלקן לשתים ומשמע אזהרה לקציר לעצמה ואזהרה לחריש לעצמה: ועל כולן אחת. דכולא מלאכה כיילינהו וחד לאו. ובדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד כו' לא דיינין ליה, דהוי ליה כלל בלא תעשה ופרט בעשה ואין דנין אותו בכלל ופרט, אי נמי הוי חריש וקציר שני כתובין הבאין כאחד ואין מלמדין, דהוה ליה למיכתב חד: ת"ל לא תבערו כו'. וחריש וקציר לדרשה אחרינא, אי כר' עקיבא דדריש ליה בעלמא (ר"ה דף ט.) לענין תוספת שביעית, אי כרבי ישמעאל לענין שבת מה חריש רשות אף קציר רשות, ללמד על קציר העומר שדוחה שבת: בכלל היתה. דלא תעשה כל מלאכה [ז]: להקיש אליה. כל שאר המלאכות שנכללו עמה בכלל, שזו מדה בתורה כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא כו': ללאו. שאין חייבין עליה כרת וסקילה כשאר מלאכות אלא מה שאמור בה: לחלק. כדאמרן מה הבערה מיוחדת: ועשה מאחת מהנה. האמור לענין חטאות הוה ליה למכתב ועשה אחת ולישתוק, אייתר ליה שארא מ"ם דמאחת וכל תיבת מהנה לדרשה, ודרוש הכי פעמים שכל מעשה עבירותיו חשוב אחת, ופעמים שהוא קרוי הנה לשון רבים: וא"ר יוסי ברבי חנינא מ"ט דרבי יוסי. כלומר מאי דריש ביה, דאכתי מ' דמהנה ומ' דמאחת למאי אתא: אחת מאחת. אחת הוה ליה למכתב וכתיב מאחת, וכן נמי הנה ה"ל למכתב (הנה) [למדרש פעמים שהוא הנה] [א] וכתב מהנה, ודרוש אחת והנה בלא מ"ם הכי, פעמים אחת שהוא הנה שבת [אחת] לבדו הוא מחלל ויש כאן חטאות הרבה דאזלי בתר מלאכות, ופעמים הנה שהיא אחת מלאכות הרבה עשה ואינו חייב אלא אחת, דבהנך תרי גווני איכא למשמע ועשה אחת וחייב הנה, ואיכא למימר נמי הכי ועשה אחת הנה עשייתו הויא [ב] אחת אע"פ שהן הנה [וחייב א'], ומ"ם יתירה [דרוש הכי] לרבות שהכותב שם משמעון, דאע"ג שנתכוון לעשות תיבה גדולה, הואיל ושתי אותיות הראשונות שם במקום אחר הן חייב, והיינו מאחת מקצת המלאכה ולא כולה יביא חטאת: מהנה

תוספות

אם אינו ענין למזיד דהא כתיב כו'. ואם תאמר ולימא אם אינו ענין למזיד משום דלאו בתרי קטלא קטלת ליה. וי"ל דאי לאו קרא אחרינא דמייתי הוה מוקמינן ליה להאי קרא במזיד ומות יומת דברה תורה כלשון בני אדם אבל השתא דלא איצטריך למזיד מוקמי ליה ע"כ בשוגג ולחייב קרבן על כל א':

יכול שאם עשאן כולם בהעלם אחד כו'. תימה א"כ מניינא דקרא דברים הדברים אלה הדברים למה לי כיון דלא אתא לחלק. ויש לומר דצריך למניינא לפי שיש מלאכות שאינן חשובות ואיצטריך מניינא לאשמעינן דכולהו הויין מלאכות להתחייב עליהן ומיהו ממתניתין דמ' מלאכות [ו] דייק שפיר [ז] דבהעלם אחד חייב על כל אחת דלא הוה צריך למניינא כיון דמני כולהו בהדיא. ומיהו קשה לר"י לקמן בהזורק (דף צז:) משמע דהאי מניינא אתיא לחלק דאמר התם למימרא דמחייב רבי אתולדה במקום אב והתניא רבי אומר דברים הדברים אלה הדברים כו' ופי' בקונטרס התם דהכי פריך הואיל ומניינא לא אתא אלא לחילוק חטאות ואי ס"ד דמחייב אתולדה במקום אב טובא ה"ל למימני ולפי מה שפירשנו דמניינא לא אתא אלא לאשמעינן דכולהו חשובות מלאכות להתחייב עליהם לא הוה פריך מידי. ונראה לר"י דגרסינן הכא כמו במכילתא [ח] דתניא התם רבי נתן אומר לא תבערו אש למה נאמר לפי שנאמר ויקהל משה [וכו'] שומע אני שלא יהא חייב עד שיעבור ל"ט מלאכות תלמוד לומר בחריש ובקציר וכו' והשתא אי לאו לא תבערו ה"א דמניינא אתא למימר שאינו חייב על אחת או שתים עד שיעבור כל ל"ט וכיון דכתיב לא תבערו דילפינן מיניה דחייב על כל אחת בפני עצמה אם כן מניינא אתא למימר דאל"ט דווקא הוא דחייב על כל אחת ואחת אבל אתולדה במקום אב לא והשתא מוכח שפיר בהזורק דרבי לא מחייב אתולדה במקום אב. ואתי נמי שפיר להאי גירסא דקתני לפי שנאמר דברים הדברים וגו' יכול כו' דמשמע דמתוך קרא דהדברים הוא דמשמע ליה דאינו חייב עד שיעבור כולן וכן בפ"ק דפסחים (דף ה:) לפי שנאמר [ח] לא יראה לך יכול יטמין ויקבל פקדונות מן הנכרים אבל לגירסת הספרים מאי קאמר לפי שנאמר בלאו קרא נמי הוה אמרינן הכי כל כמה דלא נפקא לן חילוק מלאכות משום מקום:

על חרישה וקצירה חייב שתים. וא"ת מנא ליה דחייב שתים נימא דלא מיחייב אתרוייהו אלא אחת. וי"ל משום דכתיב בחריש ובקציר דמשמע תרי מילי מדלא כתב בחריש וקציר:

ועל כולן אינו חייב אלא אחת. פירש בקונט' משום דהוי ליה כלל בלא תעשה ופרט בעשה. וקשה דכללא נמי כתיב בעשה [ה] וביום השביעי תשבות ועוד דגבי כלל ופרט דוקא הוא דאמרינן בפרק קמא דמו"ק (דף ג.) דלא דיינינן כשאין הכלל בלשון הפרט אבל לגבי דבר שהוא יצא מן הכלל לא אשכחן בשום מקום ועוד דבמועד קטן איכא למ"ד דנין. ונראה כפי' אחרון שפי' בקונט' דלא ילפינן מחריש וקציר משום דהוו שני כתובים הבאים כאחד וכה"ג אמרינן בפרק ד' מיתות (סנהדרין סז:) אוב וידעוני בכלל כל המכשפים היו כו' ופריך וליהוי אוב וידעוני שני כתובים הבאין כא'. ואם תאמר והיכי יליף מלא תבערו כל שכן דהוי ג' כתובים הבאין כאחד ואין מלמדין לכ"ע [ט] וכ"ת דחריש וקציר אתא לכדדרשינן בריש מו"ק (ד' ד.) מה חריש רשות כו' אם כן היכי הוה בעי למילף מיניה מעיקרא הא לא אתי להכי. ואומר ר"י דלא הוו ג' כתובים מדלא כתבינהו או כולהו בלאו או כולהו בעשה ולהכי ילפינן מהבערה ומהשתא אייתר ליה חריש וקציר לכדדרשינן במו"ק:

הבערה ללאו יצאת. וא"ת [י] והא איצטריך למיכתב לא תבערו משום סיפיה דקרא דכתיב בכל מושבותיכם דדרשינן מינה ביבמות (דף ו:) ובסנהדרין (לה:) דאין רציחה דוחה שבת. וי"ל דהוה מצי למיכתב בלישנא אחריתי ולא לכתוב לא תבערו ומשום [ג] דדרשינן בפ"ק (דף כ.) אבל אתה מבעיר כו' לא הוה צריך למיכתב לא תבערו:

מאי טעמא דר' יוסי. פי' בקונט' כלומר דאכתי מ"ם דמאחת ומהנה למה לי. ולשון מאי טעמא אינו משמע כן. ונראה לר"י דה"פ מ"ט דר' יוסי הא איצטריך קרא לשם משמעון ולאבות ולתולדות ומנא ליה דחייב על כל אחת ואחת ומפרש דמאחת שם משמעון ומהנה לאבות ותולדות ומ"מ מדסמכינהו להדדי דרשינן אחת שהיא הנה והנה שהיא אחת: שם

רבינו חננאל

ואקשינן מאי שנא בהיודע עיקר שבת דחייב על כל שבת ושבת וביודע שהיא שבת דחייב על כל מלאכה ומלאכה. ופריק רב חסדא כאן מידיעת שבתות הוא פורש כו'. פי' היודע עיקר שבת ואינו יודע שהיום שבת הוא כיון שאמרו לו היום שבת היא מיד פורש נמצאת שגגתו על השבת לפיכך אינו חייב אלא אחת על כל שבת ושבת אבל היודע שהוא שבת ושגג ועשה מלאכות הרבה וכיון שאומרים לו הלא מלאכה היא זו מיד פורש נמצאת שגגתו על המלאכות לפיכך חייב על כל מלאכה ומלאכה. ודחה רב נחמן ואמר כלום פורש מן השבת אלא משום מלאכות כו' אלא אמר רב נחמן קרבן [דחייב רחמנא] אמאי אשגגה הוא השתא כיון דכי אמרו ליה שבת היא היום מיד פורש מכל מלאכה נמצאת בידו שגגה אחת שהיא שגגת שבת לפיכך אינו חייב אלא חטאת אחת אבל המזיד בשבת ושגג במלאכות אם מחייעים לו שהיא מלאכה פורש ממנה ועושה מלאכה אחרת ועוד מודיעין אותו ופורש ממנה ומתעסק באחרת הלכך כיון שצריך להודיעו על כל מלאכה ומלאכה נמצאו שגגותיו מרובים לפיכך חייב כנגד שגגותיו: העושה מלאכו' הרבה בשבת אחת בשגגה מנלן דחייב על כל מלאכה ומלאכה ופשט שמואל מדכתיב כל העושה בו מלאכה יומת דילפינן מיניה קטלא למזיד וכתיב קרא אחרינא מחלליה מות יומת דלא צריך ליה לקטלא דהא ילפינן מיניה פשטא לשוגג וכתיב מות יומת מיתות הרבה נמצאו בחילול שבת אחת מיתות הרבה ומאי נינהו חטאות הרבה ומאי יומת בממון כלומר יתן חטאות הרבה. ור' נתן פשט ליה מלא תבערו אש הבערה בכלל היתה למה יצאת לחלק ולומר כשם שחייבין על ההבערה בפני עצמה כך חייבין בכל אחת ואחת בפני עצמה אשר אחר שפירש בחריש ובקציר שביתה וכתב רחמנא אלה הדברים מדהוה ליה למכתב ויאמר אליהם דברים אשר צוה ה' לעשות וכת' והוסיף אלה הדברים בגימטריא ל"ו ועוד מדהוה למכתב דברים אלה שהן אלה ל"ו ודברים תרי הרי ל"ח

והוסיף ה' בהדברים למדנו ממנו עוד אחת הרי ארבעים חסר אחת. ור' יוסי מדכתיב ועשה מאחת מהנה דריש ועשה מאחת פעמים שהוא חייב אחת על כולן וזהו היודע עיקר שבת. מהנה פעמים שחייב על כל אחת ואחת

רב נסים גאון

קודש בשגגה ויסף חמישיתו עליו וכמו כן עוד חיוב המיתה הוא כתוב בתורה (שם) ומתו בו כי יחללוהו וכמה ששנינו במסכת ביכורים בפ' התרומה והביכורים חייבין עליהן מיתה וחומש ופי' אל א) בריתא במסכת זבחים בפרק רבי אומר [בתוספתא דזבחים פ' י"ג] הפרש בין השוחט בפנים ובמסכת כריתות בפ' א' אלו שהן במיתה האוכל את הטבל וכהן טמא שאכל תרומה טהורה וזר שאכל את התרומה ותמצאנו בתלמוד במס' סנהדרין (פג) בפ' אלו הן הנשרפין:

חשק שלמה על רב נסים גאון
א) וכו' בכריתות.

מסורת הש"ס

א) לקמן דף נז: וש"נ, ב) מכילתא פרשת ויקהל, ג) יבמות ו: לג: סנהדרין לה: ודף קב. [כריתות כ:], ד) [פסחים ה:], ה) לקמן קג: סנהדרין סב. [כריתות ג.] תו"כ ויקרא דיבורא דחובה פרק א ה"ו, ו) לקמן עג., ז) לקמן ע"ב, ח) סוף פ' ויקהל, ט) קידושין לה ע"א, י) [כך קושיא מלי קאי גם למ"ד הבערה ללחק יצאת ועי' תוס' יבמות ו: ד"ה טעמא וכו' ובסנהדרין לה: ד"ה מושבות וכו' מבואר דבריהם היטב. ועי' ע"ע תוס' לעיל כ. ד"ה לאשרי ותוספות לקמן קו. ד"ה מה לי ותוס' מנחות נה: ד"ה אם כן].

הגהות הב"ח

(א) גמ' כל העושה בו מלאכה:

הגהות וציונים

א] גירסת המהרש"ל והחכמת מנוח ה"ל למכתב הנה וכתב מהנה למדרש דרוש אחת, ועיין השלמות: ב] גירסת המהרש"ל עשייתו הנה וחייב אחת אע"פ שהן הנה ומ"ם יתירה דרוש הכי לרבות. ועיין רש"י לקמן קג ע"ב ד"ה הנה מהנה. וע"ע השלמות: ג] יש להוסיף ומשום הא (כ"ש).

ליקוטי רש"י
[נדפס בהשמטות]

תורה אור השלם

א) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ: [שמות לא, יד]

ב) שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן לַיְיָ כָּל הָעֹשֶׂה בוֹ מְלָאכָה יוּמָת: [שמות לה, ב]

ג) לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת: [שמות לה, ג]

ד) וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה אֶת כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ לַעֲשֹׂת אֹתָם: [שמות לה, א]

ה) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת: [שמות לד, כא]

ו) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא בִשְׁגָגָה מִכֹּל מִצְוֹת יְיָ אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה: [ויקרא ד, ב]

ז) וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ: [שמות כ, י]

ח) מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלֶךָ: [שמות יג, ז]

שם משמעון הנה אבות מהנה תולדות אחת שהיא הנה זדון שבת ושגגת מלאכות הנה שהיא אחת שגגת שבת וזדון מלאכות ושמואל אחת שהיא הנה והנה שהיא אחת לא משמע ליה: בעא מיניה רבא מרב נחמן [א]העלם זה וזה בידו מהו א"ל הרי העלם שבת בידו ואינו חייב אלא אחת אדרבה הרי העלם מלאכות בידו וחייב על כל אחת ואחת אלא אמר רב אשי חזינן אי משום שבת קא פריש הרי העלם שבת בידו ואינו חייב אלא אחת ואי משום מלאכה קפריש הרי העלם מלאכות בידו וחייב על כל אחת ואחת א"ל רבינא לרב אשי כלום פריש משבת אלא משום מלאכות כלום פריש ממלאכות אלא משום שבת [א]אלא לא שנא. תנן [ב]אבות מלאכות ארבעים חסר אחת והוינן בה מנינא למה לי ואמר ר' יוחנן שאם עשאן כולן בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת אי אמרת בשלמא העלם זה וזה בידו חייב על כל אחת ואחת שפיר אלא אי אמרת העלם שבת[א] בידו אינו חייב אלא אחת היכי משכחת לה בזדון שבת ושגגת מלאכות הניחא אי סבר ליה [ג]כרבי יוחנן דאמר כיון ששגג בכרת אע"פ שהזיד בלאו משכחת לה דידע ליה שבת בלאו אלא אי סבר לה כרבי שמעון בן לקיש דאמר עד שישגוג בלאו וכרת דידע ליה שבת במאי [ד]דידע לה בתחומין ואליבא דרבי עקיבא: אמר [ה]רבא קצר וטחן כגרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות וחזר וקצר וטחן כגרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות ונודע לו על קצירה וטחינה של שגגת שבת וזדון מלאכות וחזר ונודע לו על קצירה ועל טחינה של זדון שבת ושגגת מלאכות

קצירה

רש"י

מהנה לרבות תולדות. כלומר היוצאות מהן מן האבות: אחת שהיא הנה. לאמרן פעמים שחייב על כל אחת ואחת מאי היא כגון שעשאן בזדון שבת ושגגת מלאכות דאיכא שגגות טובא: והנה שהיא אחת. לאמרן פעמים שחייב אחת על כולן מאי היא כגון שגגת שבת וזדון מלאכות, דיודע שהמלאכות אסורות בשבת אבל שכח ששבת היום: לא משמע ליה. דמיבעיא ליה כוליה לשם משמעון ולתולדות: זה וזה. שבת ומלאכות: מהו. חייב אחת על כולן או על כל אחת ואחת, וקמבעיא ליה הא דתני לעיל (דף סט.) שגג בזה ובזה זהו שוגג האמור בתורה מהו לחיובי חדא או לחיובי אכולהו. ומתני' דהשוכח עיקר שבת דאינו חייב אלא אחת לא שמעינן ליה, דהשוכח עיקר שבת חדא שגגה היא, וכי מיבעיא לן ביודע עיקר שבת אבל מלאכות הללו אינו יודע שאסורות, ועוד נעלם ממנו שהיום שבת, דאיכא למיתלי שגגה אכל מלאכה ומלאכה הואיל ויודע עיקר שבת, ואיכא למתלי אהעלם שבת וחדא שגגה היא: אי משום שבת קא פריש. זה שפירש מן העבירה ובא להתכפר, אי משום שבת היתה שאמרו לו שבת היום ופירש אישתכח דמשום העלם שבת היה עושה: ה"ג ואי משום מלאכות הללו קא פריש. שאמרו לו מלאכה היא זו ופירש הרי העלם מלאכה בידו, וזיל בתר מלאכות: כלום פריש משבת אלא משום מלאכות. כשאמרו לו שבת היום הבין שהמלאכות הללו אסורות, דאי לא אסורות למה הוזקקו לומר שבת היום: אלא לא שנא. ואינו חייב אלא אחת: עשאן לכולן. היינו העלם זה וזה בידו דהא לא ידע שבת במידי, כיון דכל הלכותיה נעלמות ממנו אין חילוק היום משאר ימים: אא"א כו' היכי משכחת לה. דניחייב איניש אכל חדא, ע"כ בזדון שבת ושגגת מלאכות הוא דמשכחת לה, והכא מאי זדון שבת איכא: הניחא לר' יוחנן כו'. משכחת ליה שלא נעלמו ממנו אלא הכריתות ויודע הלאוין והיינו זדון שבת: כגרוגרת. שיעור הוא לכל איסורי מלאכות של שבת באוכלים[ו]: קצר. כגרוגרת וטחן כגרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות דלא מיחייב אלא חדא: וחזר וקצר. כגרוגרת וטחן כגרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות דמיחייב תרתי, ולא נודע לו בינתיים שחטא: ונודע לו אחרי כן על הקצירה ועל הטחינה. כלומר או על זו או על זו, וכ"ש על שתיהן: על[ז] שגגת שבת וזדון מלאכות. והפריש חטאת, וחטאת זו מכפרת על שתיהן דהא חדא הוא דמיחייב עלייהו:

קצירה

תוספות

שם משמעון. האי לישנא לא הוה צריך למימר כיון דאליבא דר' יוסי קאי דסבר בפ' הבונה (לקמן ד' קג:) דאפי' שריטה אחת על שני נסרים או שני שריטות על נסר אחד חייב אלא ניחא ליה למנקט לישנא דמתני' דהבונה (שם.) א"ר יהודה מצינו שם קטן משם גדול שם משמעון: לא משמע ליה. שמואל דלא כר' נתן ודלא כר' יוסי וצ"ל דמקבלה קים ליה לשמואל הכי[ז]: העלם זה וזה בידו מהו. אומר ר"י דאפי' לא ידע לשבת בשום מלאכה חשיב ליה העלם זה וזה כדמוכח בסמוך דקאמר (ר"י) אי אמרת בשלמא העלם זה וזה בידו חייב כו' אלמא אע"ג דלא ידע לשבת במידי חשוב העלם זה וזה וצריך לחלק בין זה לשוכח עיקר שבת דהכא אינו שכוח כל כך דכי מדכרו ליה מדכר אבל שכח עיקר שבת היינו כעין תינוק שנשבה לבין הנכרים: אמר ליה הרי העלם שבת בידו כו'. בשבועות בפ"ב (ד' יט.) בעא מיניה רבא מרב נחמן העלם זה וזה בידו מהו א"ל הרי העלם טומאה בידו וחייב והתם בפ"ג (דף כו.) נמי השיבו הרי העלם שבועה בידו וחייב התם שפיר למהדר ליה לחומרא והא למהדר ליה הכא לפוטרו משום דקסבר שגגת שבת עיקר דעיקר המצוה היא משום שבת: חזינן אי משום שבת קא פריש כו'. פי' בקונטרס שאמרו לו שבת היום ופירש. וקשה דשמא כי הוו אמרי ליה נמי מלאכה היא היה פורש אפי' לא יזכירוהו שבת. אלא נראה לר"י דה"פ אי משום שבת קא פריש שאומר בעצמו דאי הוו מודעי ליה אשבת לבד היה פורש ואי הוו מודעי ליה אמלאכות לא היה פורש א"כ העלם שבת עיקר שהוא היה שכוח יותר ואי משום מלאכות פריש דשיילינן ליה ואמר דאי הוו מודעי ליה אמלאכות לא הוה צריך לאודועיה אשבת ואי הוו מודעי ליה אשבת הוה צריך לאודועיה אמלאכות הרי העלם מלאכות עיקר וחייב על כל אחת ואחת אבל כשניהם שכוחות בשוה מזה לא פשט כלום ולא בא רב אשי אלא לפשוט מקצת הבעיא כלומר לפעמים נוכל להבחין איזו העלמה עיקר. ול"ג מה שכתוב בספרים ואי כי מודעי ליה אשבת אכתי צריך לאודועיה אמלאכות העלם מלאכות בידו כו' דלפי מה שפי' ר"י אכתי הוה צריך לפרושי וכי מודעת[ג] ליה אמלאכות לא הוה צריך לאודועיה אשבת אלא גרסי' ואי משום מלאכות קא פריש כו' וקאמר רבינא כלום פריש משבת אלא משום מלאכות כו' כלומר כיון ששניהם שכוחים במה שזה שכוח יותר מזה לא נפקא מיניה מידי אלא לא שנא ותרווייהו תבעי. ורשב"א מקיים גירסת הספרים ומפרש דרב אשי בא לפשוט דהעלם זה וזה (א) חייב[ד] אי משום שבת קפריש שהשבת שכוחה יותר העלם שבת בידו ואי כי מודעת[ב] ליה אשבת אכתי צריך לאודועי אמלאכות אפילו אי כי נמי מודעת[ג] ליה אמלאכות צריך לאודועיה אשבת דהוי העלם זה וזה חשיב כהעלם מלאכות וחייב וכן מוכח מדנקט לעיל אי משום שבת קא פריש והכא נקט אי כי מודעת[ג] ליה אשבת כו' והא דקאמר כלום פריש ממלאכות אלא משום שבת ה"פ אלא משום שבת ותהא שגגת שבת עיקר ולא מיחייב אלא חדא דבענין אחר לא הוה פריך מידי כיון דבשניהן שוה חייב על כל אחת:

נודע לו על הקצירה ועל הטחינה של שגגת שבת וזדון מלאכות. פי' רבינו שמואל שנודע לו והפריש קרבן וקודם שנתכפר חזר ונודע לו על הקצירה וטחינה של שגגת מלאכות אבל אם לא נודע לו עד אחר הכפרה אין נגררין וצריכין שתי חטאות דלכ"ע כפרה מחלקת[ח] ודווקא הפריש קרבן אבל אם לא הפריש קרבן וחזר ונודע לו על קצירה וטחינה של שגגת מלאכות[ט] יביא איזה שירצה דבו תליא מילתא אם ירצה יפריש חטאת אחת על שגגת שבת ונגררין של שגגת מלאכות עמה או אם ירצה יפריש ב' קרבנות על הקצירה וטחינה של שגגת מלאכות ויגררו עמהן של שגגת שבת כדאמר רבא בסמוך אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על אחד מהן כו' הביא קרבן על הראשון כו' אלמא אע"ג דנודע לו על הראשון תחלה הואיל ועדיין לא הפריש קרבן עליו אינו גורר האמצעי עמו כדי להתחייב קרבן על השלישי אלא אם ירצה יביא קרבן על האמצעי ויתכפרו כולן. וא"ת דהשתא משמע דסבר רבא דאין הפרשות מחלקות מדנגררות של שגגת מלאכות עם של שגגת שבת והיינו כריש לקיש[ט] ורבא גופיה לא פסיק כוותיה בהחולץ (יבמות לו.) אלא בג' מקומות[י]. ומיהו מתוך פי' ר"ח שפירש דהלכתא כרבה רבו של אביי משמע דגרס רבה וכן משמע שמזכירו לפני אביי וכן בסמוך דקאמר מילתא דפשיטא לה לרבא ואביי. ואפי' גרסי' רבא י"ל דלא איירי ביבמות אלא בדברים הנוהגים בזמן הזה. מיהו תימה לר"י לקמן[ט] דמיבעיא לן אי פליגי בהפרשות מחלקות או לא תפשוט דבהפרשות פליגי דאי בידיעות פליגי אבל הפרשות מחלקות לכ"ע א"כ רבה ואביי דסברי הכא דאין הפרשות מחלקות כמאן. וי"ל דאיכא למדחי דהכא מיירי שלא הפריש עד אחר שחזר ונודע לו גם על שגגת מלאכות והא דנקט ונודע לו על שגגת שבת היינו כלומר שלבסוף הפריש על שגגת שבת:

גרירה

עין משפט נר מצוה

יב א מיי' פ"ז מהלכות שגגות הלכה ד:

רבינו חננאל

כיצד זדון שבת ושגגת מלאכות. ושמואל הא דר' נתן סבר לה כר' יוסי דאמר הבערה ללאו יצאת ולא לחלק ודרשה דר' יוסי אחת שהיא הנה והנה שהיא אחת לא משמע ליה: בעא מיניה (רבה) [רבא] מר' נחמן העלם שגגת שבת ושגגת מלאכות כשגגת שבת דיינינן ליה וחייב אחת על כל שבת ושבת או כשגגת מלאכות דיינינן ליה וחייב על כל מלאכה ומלאכה. בכריתות תנן המחלל את השבת שהיא אחת מל"ו כריתות ואקשינן חדא מחייב מ' חסר אחת הווין חיובי שבת ואוקמה ר' יוחנן בשגגת שבת וזדון מלאכות (מחדא לא פליג) דלא מחייב אלא חדא ומקשינן וליתני זדון שבת ושגגת מלאכות דחייב על כל אחת ואחת ושנינן הא קמ"ל דאפי' שגגת שבת וזדון מלאכו' מחדא לא פליט'. ופשט ליה רב נחמן לרבא [הרי העלם שבת בידו ואינו חייב אלא אחת וא"ל אדרבה] הרי העלם מלאכה בידו וחייב על כל מלאכה. ואתא רב אשי ואמר הדא מלתא בעא בירור אי משום שבת לא מחייב אלא חדא כרב נחמן ואי כי מודעת כי שבת הוא היום עדיין צריך לאודועי הכי החורש הוא חייב. ושביק ליה לחרישה והדר לזריעה תוב צריך לאודועה כי גם הזריעה חייב עליה וכן הקוצר ושאר מלאכות כל אחת ואחת חייב עליה על כל אחת ואחת בפני עצמה ובכל אחת ואחת צריך ידיעה בפני עצמה. הרי שגגת (שבת) [מלאכות] וחייב על כל מלאכה ולא אמרינן מפני שנוספה על שגגת מלאכות שגגת שבת פקעה לה שגגת מלאכות אלא במקומה עומדת ואי לא מסתברא דודאי זדון מלאכות ושגגת שבת הוא כרבא עבדין דאיסורא דספיקא דאורייתא היא וכל איסורא דספיקא דאורייתא לחומרא עבדינן. ואתא רבינא ודחייא להא דרב אשי ואמר כלום פריש משבת (א' לא') [אלא] משום מלאכות כו' ומסתברא דרבינא כר"נ. והכי קיימא בזדון שבת ושגגת מלאכות כגון שמכיר כי היום הוא שבת וגם היה יודע שהמלאכות אסורות ונעלם ממנו איסור מלאכות עכשיו או שידע איסור מלאכות בלאו ונעלם ממנו איסורא דכרת שנמצאת ידיעת שבת בידו והעלם על כל מלאכה ומלאכה זהו שחייב על כל מלאכה ומלאכה אבל השוכח עיקר שבת ועיקר איסור מלאכות ולא מהניא לך כהודעת ליה עיקר שבת ועדיין צריכת לאודועיה איסור מלאכות דאי לא מודעת ליה איסור מלאכות מי ידע דאסירן דלפרוש הלכך ידיעת שבת תליא בידיעת איסור מלאכות ואיסור מלאכות תליין משום שבת וכיון שאפשר שתודיעו (א' לא') איסור שבת ואיסור מלאכות כאחת נמצאת כאילו שגגה אחת היא ואינו חייב אלא אחת כרב נחמן. ומקשינן על רב נחמן מדר' יוחנן דאמר אם עשאן כולם בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת. בשלמא אי אמרת העלם זה וזה בידו חייב על כל אחת ואחת היינו דמשכחת לה הכי אלא אי אמרת כל כי האי גוונא לא מחייב אלא חדא היכי משכחת לה דחייב על כל אחת ואחת ואם תאמר בזדון שבת ושגגת מלאכות הניחא אליבא דר' יוחנן משכחת לה דזדון שבת [כו']. ומשני ר' נחמן דידע לה שהוא אסור בתחומין ואליבא דר' עקיבא כדאמרינן לעיל (סט.) שנמצאת זדון בתחומין. וכי הדין בעיא דרבא העלם זה וזה בידו רבינן גרסינן בשבועות (יט.) בענין ידיעות הטומאה ואסיקנא להו בהא: אמר (רבא) [רבה] קצר וטחן כגרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות דאע"ג דשני אבות נינהו לא מחייב אלא חדא דהא תרווייהו בשגגת שבת הוו וחזר וקצר וטחן כגרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות דחייב על כל אחת ואחת ונודע לו על קצירה של שגגת שבת וזדון מלאכות דלא מחייב עלה ואטחינה דבהדה אלא חדא.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [סנהדרין דף סב.] שבועות יט. כו. [כריתות ג:], ב) [לקמן דף עג. וש"נ], ג) לעיל דף סט., ד) [לעיל דף סט. וש"נ], ה) [עמ"ש לקמן עב ריש ע"ב על הגליון] ועי' תוס' כאן ד"ה נודע, ו) לקמן עו: פ סוף ע"ב, ז) [עי' לקמן קו. ד"ה מה לי לבשל כו' כתבו דשמואל כר"ש ק"ל ע"ש], ח) לקמן עא., ט) עא:, י) ועי' תוס' בכורות יד. ד"ה רב אשי (מעמ' הקודם).

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה חזינן וכו' לפשוט דהעלם זה וזה בידו חייב:

הגהות וציונים

א] העלם זה וזה בידו (מהרש"ל, וכ"ה בבעל המאור ובכת"י): ב] [צ"ל של שגגת] (גליון): ג] צ"ל מודעי (ב"ש): ד] יש להוסיף וקאמר (בארות המים): ה] צ"ל שגגת שבת ופי' דקאי אסיפא אבל נודע לו קצירה של זדון שבת [מהר"ם] וע"ש (גליון): ו] עי' תוס' ד"ה נודע:

ליקוטי רש"י

מהנה תולדות. דנפקא לן מדדמי להו לאבות והיינו מהנה כלומר מן הדומות להם [סנהדרין סב.]. הנה הוי משמע אבות כתב מהנה לרבוי תולדות [לקמן קג:]. אחת שהיא הנה. לאמרן לעיל פעמים שמתחייב על כל אחת ואחת דהיינו על אחת הנה על מלוה אחת כמה חטאות כגון עושה מלאכות הרבה בזדון שבת ושגגות מלאכות כדפרישית לעיל דיש כאן שגגות הרבה [סנהדרין שם]. לאמרן לעיל היכי דמי כגון שעשאן בזדון שבת ושגגת מלאכות ואע"ג דכולן אין אלא חילול שבת אחת מיחייב לכל מלאכה ומלאכה דגופי מלאכות מחלקין הואיל ואיכא שגגה טובא. שגגת שבת וזדון מלאכות. שאע"פ שהן גופי מלאכות הרבה אינו חייב אלא אחת דחדא שגגה היא [לקמן שם]. יודע שמלאכות הללו אסורות בשבת אבל כסבור אין שבת היום כולה חדא שגגה היא [סנהדרין שם]. כלום פריש וכו'. כשהודיעוהו אחד מהם שם אל לבו לומר מה בכך ומתוך כך נזכר על השני ומ"מ העלם שניהם היה בידו [שבועות יט.]. מנינא למה לי. ליתני אבות מלאכות הזורע והחורש כו' למה לי לאשמעינן מניינא הא מני להו ואזיל [לעיל ו:]. ליתני אבות מלאכות הזורע והחורש כו' למה לי למיתנא ארבעים חסר אחת ליתנינהו ואנן ידעינן דארבעים חסר אחת איכא [שם סט.]. שאם עשאן כולן וכו'. וכא להודיענו סכום החטאות שאדם חייב באיסורי שבת בהעלם אחד ולאשמעינן ארבעים חסר אחת הן ותו לא שאפילו עשה תולדותיהן עמהן אינו מביא על התולדה היכא דעשאה עם אביה דהוה ליה כעושה וחוזר ועושה דכולה חדא עבירה היא [שם ו:]. וסימנא בעלמא אשמעינן לידע כמה חטאות חייב על חילול שבת אחת [שם סט.]. ובא להודיעך שאם נתעלמו כל הלכות שבת ממנו כמה חטאות [חייב] עליו [לקמן עג:].

[המשך בהשמטות]

הֲנָּה שֶׁהֵיא אַחַת שִׁגְּגַת שַׁבָּת וְזִדּוֹן מְלָאכוֹת, ורבי נתן ושמואל (לעיל ע"א) שלמדו חילוק מלאכות מפסוקים אחרים, אף שלשיטתם אין מקור לכך שבשגגת שבת מביא רק קרבן אחד, מכל מקום סברו שאפשר ללמוד דין זה מסברא (תוס' רא"ש).

הֲרֵי הָעֲלֵם זֶה וְזֶה בְּיָדוֹ מַהוּ, וצדדי הספק הם, האם העלם שבת הוא עיקר השגגה, וחייב רק קרבן אחד, או שהעלם המלאכות הוא עיקר השגגה, וחייב קרבן על כל מלאכה ומלאכה. וספק הגמ' הוא רק באדם שיודע האיסור של חלק ממלאכות שבת, אך אם הוא אינו יודע שאסור לעשות מלאכה בשבת, מבואר במשנה לעיל (סז, ב) שנחשב ששגג בעיקר שבת ומביא קרבן אחד בלבד (רש"י, בעל המאור). ואף שלהלן בסמוך מבואר שיתכן שבשבת אחת יביא ל"ט חטאות על ל"ט אבות מלאכות ונחשב ל'העלם זה וזה בידו', מכל מקום שם לא מדובר כששכח בבת אחת את כל המלאכות, אלא בבוקר יום השבת ידע חלק מהמלאכות ואת חלקן שכח ושגג בהן, ולקראת ערב נזכר במלאכות ששגג בהן בבוקר, ושכח ושגג במלאכות שידע אותן בבוקר (בעל המאור, רמב"ן בשם הר"ר משה ב"ר יוסף). ויש מפרשים, שגם כששכח את האיסור של כל המלאכות נחשב ששגג בשגגת מלאכות, כיון שאם יזכירו לו שאסור לעשות מלאכה בשבת הוא יזכר, אך שוכח 'עיקר שבת' מדובר ששכח לגמרי את כל המלאכות, וגם אם יזכירו לו שאסור לעשות מלאכה בשבת לא יזכר [כעין תינוק שנשבה] (תוס', תוס' רא"ש). ויש מפרשים, שאדם זה יודע שאסור לעשות מלאכה בשבת, אלא שהוא לא יודע מה הן המלאכות האסורות ומה הן המלאכות המותרות, או שסובר שהמלאכות שהיו במשכן אינן מלאכות ומותר לעשותן בשבת, והמלאכות שלא היו במשכן הן המלאכות שאסור לעשותן בשבת, ומשום כך אינו דומה ל'שוכח עיקר שבת' שאינו יודע כלל שיש איסור מלאכה בשבת (רמב"ן, ריטב"א המיוחס לר"ן בשם הרמב"ן והרא"ה, אולם ראה בברכת אברהם לר"א בן הרמב"ם, יב).

הֲרֵי הָעֲלֵם שַׁבָּת בְּיָדוֹ וְאֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת, כיון שעיקר מצות השביתה משום שבת היא (תוס'), ששביתת שבת מפורשת בפסוקים (תוס' רא"ש), ולכן מסתבר שהסיבה שהוא פורש ממלאכות היא משום שבת ולא משום מלאכות (פני יהושע). ויש שפירש, שהטעם, כיון שבמשנה (סז, ב) מוכח שככל שידיעת האדם מועטת, הוא מביא פחות קרבנות, ולכן סובר רב נחמן שאדם זה שידיעתו מועטת ביותר שאינו יודע שהיום שבת ואינו יודע מלאכות, די לו בקרבן אחד (בעל המאור). ויש שפירש, שהעלם שבת הוא עיקר לפי שהוא יותר כללי מהעלם מלאכות, שהרי העלם זה גורם לו לעשות את כל המלאכות (שפת אמת).

הֲרֵי הָעֲלֵם מְלָאכוֹת בְּיָדוֹ וְחַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, לפי שהקרבן על השגגה הוא בא, לכן כששגג גם במלאכות וגם בשבת ויש בידו כמה שגגות, כל שכן שצריך להרבות בקרבנות (בעל המאור). ויש שפירש, שכיון שבהעלם מלאכות לחוד מביא קרבן על כל מלאכה ומלאכה, אין סברא לומר שכששגג גם במלאכות וגם בשבת ירוויח מכך ויביא רק קרבן אחד, ואילו כששגג בשבת לחוד ולא שגג במלאכות נפטר בקרבן אחד (ריטב"א).

חֲזִינָן אִי מִשּׁוּם שַׁבָּת קָא פָּרִישׁ הֲרֵי הָעֲלֵם שַׁבָּת בְּיָדוֹ וְכוּ' – אם כשאמרו לו 'שבת היום' פרש מעשיית מלאכה, נמצא שעשה את המלאכה משום העלם שבת (רש"י), ואף שגם המלאכות נעלמו ממנו, מכל מקום כיון שכשאומרים לו 'שבת היום' הוא פורש ממלאכות, מוכח שעיקר השגגה שלו היא שגגת שבת, ואם היה נזכר שהיום שבת היה נזכר גם במלאכות, ואם פרש מעשיית המלאכה כשאמרו לו שמלאכות אלו אסורות, מוכח שעיקר השגגה שלו היא שגגת מלאכות, ורב אשי אינו בא לפשוט את עיקר הספק של רבא מה הדין ב'העלם זה וזה בידו' באופן שפורש ממלאכה רק כשמזכירים לו את שניהם ששבת היום ומלאכה זו אסורה (רמב"ן, וכעי"ז בחי' הר"ן).

ויש מפרשים, שלא די בכך שפורש כשמזכירים ששבת היום, ששמא גם אם היו אומרים לו שמלאכה זו אסור לעשותה בשבת היה פורש ממנה, אלא רק כשאומר בפירוש שהיה פורש ממלאכה רק אם היה נודע לו ששבת היום ולא היה פורש ממלאכה אם היה נודע לו שמלאכה זו אסורה, נחשב ששגג בשגגת שבת, וכן להיפך בשגגת מלאכות (תוס', תוס' רא"ש, וראה שם שהביאו ביאור נוסף בשם הרשב"א).

ויש מפרשים, שכיון שהידיעה היא הגורמת את חיוב הקרבן, שכשאדם חטא ולא נודע לו שחטא אינו חייב קרבן, לכן אם הודיעו לו ששבת היום וחל עליו חיוב קרבן בידיעת שבת, נחשב ששגג בשגגת שבת ומביא רק קרבן אחד, אך אם הודיעו לו שמלאכה זו אסורה בשבת וחל עליו חיוב קרבן בידיעת מלאכות, נחשב ששגג בשגגת מלאכות ומביא קרבן על כל מלאכה ומלאכה (חפץ ה' [לבעל האורח חיים הקדוש] בדעת רש"י, הגהות רא"מ הורביץ, וכעי"ז בתוס' שבועות יט, א ד"ה אמר).

אֶלָּא לֹא שָׁנָא, ומביא רק קרבן אחד (רש"י כאן ובכריתות ג, א ד"ה לישנא אחרינא, רמב"ם שגגות ז, ד, וראה במהר"י קורקוס שם), שכיון שרב אשי בא לחלוק על רב נחמן ודבריו נדחו, מסתמא חזרנו לדעת רב נחמן שחייב רק קרבן אחד (ריטב"א). ויש מפרשים, שכוונת הגמ' היא שגם כשפרש ממלאכה בידיעת שבת לחוד או בידיעת מלאכות לחוד, נחשב כ'העלם זה וזה בידו', כיון שלמעשה נשכחו ממנו גם השבת וגם המלאכות, ובכל המקרים נשארנו בספק האם מביא קרבן אחד או כמה קרבנות (תוס', מהרש"א בדעת רש"י, וראה שם שמה שכתב רש"י שמביא רק קרבן אחד היינו מספק, כדי שלא יביא חולין לעזרה).

קָצַר וְטָחַן כִּגְרוֹגֶרֶת בִּשְׁגָגַת שַׁבָּת וְזִדּוֹן מְלָאכוֹת וְחָזַר וְקָצַר וְטָחַן וְכוּ', ואף שבין קצירה לקצירה נודע לו שאותו היום שבת היה, מכל מקום אין ידיעה זו חשובה לחלק בין שתי הקצירות ולחייבו קרבן על כל קצירה וקצירה, כיון שעדיין לא נודע לו שחטא, שהרי כעת הוא חושב שמלאכה זו מותר לעשותה בשבת (תוס' לעיל סז, ב ד"ה כלל). ויש שפירש, שרק כשבשעת הקצירה השניה שכח את הקצירה הראשונה נחשב שעשאן בהעלם אחד, אך אם בשעת הקצירה השניה זכר את הקצירה הראשונה, אף שלא נודע לו שחטא, נחשב שהיתה לו ידיעה בין קצירה לקצירה ומביא שני קרבנות (מאירי בשם קצת מפרשים, וראה בתשובת רשב"ם שבסוף שו"ת ראב"ן).

וְנוֹדַע לוֹ עַל קְצִירָה וּטְחִינָה שֶׁל שְׁגָגַת שַׁבָּת וְזִדּוֹן מְלָאכוֹת – ונודע לו על קצירה בלבד או על טחינה בלבד, וכל שכן כשנודע לו על שתיהן (רש"י), שבשגגת שבת נחשבות כל המלאכות כמלאכה אחת, ויכולות להתכפר בקרבן אחד, וכשנודע לו על הקצירה והפריש עליה קרבן, נחשב כאילו הפריש גם על הטחינה (ריטב"א), אך מכל מקום לפני ההקרבה צריך שתהיה לו ידיעה גם מהקצירה וגם מהטחינה, שהרי להלן (עא, ב) מבואר, שאם אכל שני כזיתי חלב בהעלם אחד, ונודע לו על אחד מהם והביא עליו קרבן, כשיוודע לו על השני חייב להביא עליו קרבן בנפרד ואינו מתכפר בקרבן הראשון, לפי ש'כפרות מחלקות' [כפרת הקרבן בשעה שנודע לו על אכילת איסור אחת קודם שנודע לו על האכילה השניה, מחלקת אותן לקרבנות נפרדים] (תוס' רא"ש, וכעי"ז בריטב"א).

המשך במילואים

קְצִירָה גּוֹרֶרֶת קְצִירָה וּטְחִינָה שֶׁעִמָּהּ, והגרירה נצרכת רק בכדי לפטור את הטחינה שנעשתה בשגגת שבת עם הקצירה, אך שתי הקצירות נפטרות בקרבן אחד מעיקר הדין, שהרי שתיהן נעשו בהעלם אחד ולא נודע לו שחטא בין קצירה לקצירה, ואפילו שאינן דומות ממש שהקצירה הראשונה נעשתה בשגגת שבת והקצירה השניה נעשתה בשגגת מלאכות (רש"י, ריטב"א), ומה שנקטה הגמ' 'קצירה גוררת קצירה', לשון מושאל הוא (ריטב"א). והטעם שרק שתי הקצירות מתכפרות בקרבן אחד מעיקר הדין, והטחינה מתכפרת עם הקצירה רק בגרירה, לפי שעיקר הקרבן על מעשה המלאכה האסורה הוא בא, ואינו בא על השגגה, ולכן שתי הקצירות מתכפרות בקרבן אחד מעיקר הדין, אבל הטחינה שהיא מלאכה נפרדת מתכפרת רק בגרירה (ברכת אברהם).

ויש מפרשים, שהטחינה שנעשתה בשגגת שבת נפטרת עם הקצירה שנעשתה בשגגת שבת מעיקר הדין, כיון שאי אפשר לכפר על הקצירה שנעשתה בשגגת שבת אלא אם כן תתכפר הטחינה יחד עמה, שהרי שניהם נעשו בשגגה אחת, והגרירה נצרכת כדי לפטור את שתי הקצירות בקרבן אחד, שללא גרירה אינן נפטרות בקרבן אחד, שהקצירה הראשונה נעשתה בשגגת שבת, והקצירה השניה נעשתה בשגגת מלאכות (תוס'), והטעם ששתי הקצירות מתכפרות רק בגרירה, והטחינה מתכפרת עם הקצירה מעיקר הדין, שלשיטתם עיקר הקרבן על השגגה הוא בא ולא על מעשה המלאכה, ולכן הקצירה והטחינה שנעשו באותה שגגה מתכפרות מעיקר הדין בקרבן אחד, אבל הקצירה שנעשתה בהעלם שבת, אינה מתכפרת עם הקצירה שנעשתה בהעלם מלאכות אלא על ידי גרירה (ברכת אברהם, וראה עוד באפיקי ים ב, ה).

וּטְחִינָה שֶׁכְּנֶגְדָּהּ בְּמָקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת, והטחינה שנעשתה בשגגת מלאכות אינה יכולה להתכפר עם הטחינה שנעשתה בשגגת שבת [אף ששתי הטחינות מתכפרות בקרבן אחד מעיקר הדין לדעת רש"י והריטב"א הנ"ל], שכיון שהטחינה שנעשתה בשגגת שבת אינה מתכפרת אלא על ידי שנגררת אחרי הקצירה שנעשתה בשגגת שבת, אין הטחינה השניה יכולה להתכפר עמה (ריטב"א). ויש שפירש, שהטחינה שנעשתה בהעלם שבת אינה מתכפרת עם הטחינה שנעשתה בהעלם מלאכות, משום שאינה נחשבת אותה מלאכה, שהרי היא מתכפרת עם הקצירה שנעשתה בהעלם שבת, ובהכרח שמתייחסים לטחינה זו כקצירה ולא כטחינה (חתם סופר השלם).

טְחִינָה נַמִּי גּוֹרֶרֶת טְחִינָה שֵׁם טְחִינָה אַחַת הִיא, ואפילו שהטחינה הראשונה מתכפרת בגרירה יכולה היא לגרור אחריה את הטחינה השניה, כיון שאומרים גרירה לגרירה (רש"י). ויש שפירש, שלדעת אביי אין זה גרירה לגרירה כיון שעל ידי הגרירה מחשיבים שהקרבן הופרש גם על הטחינה הראשונה, ולכן אין כאן אלא גרירה אחת, אבל רבא סובר שהגרירה היא רק בכפרת הקרבן, אך עיקר הקרבן הוא רק על הקצירה, ולכן הטחינה שנגררה אחרי הקצירה אינה יכולה לגרור אחריה את הטחינה השניה (חזון יחזקאל). ויש שפירש, שאביי סובר שאין זה גרירה לגרירה כיון ששם טחינה אחד הוא, והקצירה גוררת איתה את שתי הטחינות יחד (לשון הזהב, וראה בתוס' מנחות פ, ב ד"ה כולהו).

בָּתַר דְּשַׁמְעָהּ מֵאַבָּיֵי סַבָרָה, ומודה הוא לאביי שהקרבן שהביא על הכזית הראשון גורר אחריו את הכזית השלישי, ומשום כך חידש רבא שהקצירה של שגגת מלאכות גוררת אחריה את הקצירה והטחינה של שגגת שבת (רש"י, ריטב"א). ויש מפרשים, שגם למסקנא רבא סובר שהקרבן שהביא על הכזית הראשון אינו גורר את הכזית השלישי, שהרי הגמ' לא אמרה שרבא חוזר בו, אלא כוונת הגמ' שרבא שמע מאביי את עיקר דין גרירה, ולכן סבר שהקצירה שנעשתה בשגגת מלאכות גוררת אחריה את הקצירה והטחינה שנעשו בשגגת שבת, אך לשיטתו הכזית השלישי אינו נגרר אחרי הכזית הראשון, כיון שהיתה ידיעה ביניהם (חפץ ה' [לבעל האורח חיים הקדוש], וכעי"ז בכסף משנה שגגות ז י, בדעת הרמב"ם, וראה עוד במאירי).

אִי הָכִי טְחִינָה נַמִּי תִּגְרֹר לִטְחִינָה, שכיון שרבא למד מאביי דין גרירה, מדוע הוא לא למד ממנו גם גרירה לגרירה (ריטב"א).

קָצַר וְטָחַן חֲצִי גְּרוֹגֶרֶת בְּשִׁגְגַּת שַׁבָּת וּזְדוֹן מְלָאכוֹת וְכוּ', ובשני ספיקות הסתפק רבי זירא: א. האם קרבן אחד מכפר על קצירה שנעשתה בשגגת שבת ועל קצירה שנעשתה בשגגת מלאכות. ב. האם חצי שיעור בשגגת שבת וחצי שיעור בשגגת מלאכות מצטרפים לשיעור, והגמ' קיצרה והביאה רק את הספק האחרון, ולביאור זה רבי זירא הסתפק בנדון של אביי ורבא (תוס' רא"ש, ריטב"א בדעת רש"י, אולם ראה במהר"ם). ויש מפרשים, שרבי זירא הסתפק רק האם חצי שיעור שנעשה בשגגת שבת מצטרף עם חצי שיעור שנעשה בשגגת מלאכות לחיוב קרבן, אך קצירה שנעשתה בשגגת שבת אינה מתכפרת בקרבן אחד עם קצירה שנעשתה בשגגת מלאכות, ולביאור זה מה שאמרה הגמ' שרבי זירא הסתפק בנדון של אביי ורבא, נאמר על חצי גרוגרת, שלאביי ורבא שמביא קרבן אחד על שתי הקצירות, כל שכן שחצי זית של שגגת שבת מצטרף לחצי זית של שגגת מלאכות (ריטב"א בדעת תוס', תוס' רא"ש בתחילת דבריו).

אָמַר לֵיהּ חֲלוּקִין לַחֲטָאוֹת וְלֹא מְצַטְרְפִין – חלוקין לחטאות כשיש שיעור בכל אחד מהם, ומשום כך אינם מצטרפים כשאין בהם שיעור (רש"י). ויש שפירש, שכיון שבהעלם שבת מביא קרבן אחד על כל המלאכות, ובהעלם מלאכות מביא קרבן על כל מלאכה ומלאכה, אינם דומים זה לזה ואינם מצטרפים (רבינו חננאל).

והטעם שלשיטתם שגגת שבת ושגגת מלאכות אינם מתכפרים בקרבן אחד, משום שכל אחד מהם נחשב כהעלם בפני עצמו (רש"י ד"ה מילתא). ולביאור ששתי הקצירות נפטרות בקרבן אחד מדין גרירה (ראה לעיל ד"ה אבל), לשיטתם לא התחדש דין גרירה (תוס' ד"ה גרירה). ויש מפרשים, שאפילו שלא היתה ידיעת חטא בין הקצירות, מכל מקום די בידיעה קלושה זו לחלק ביניהם (חי' הר"ן, תוס' שבועות יח, א ד"ה אי בעם הארץ בתי' השני).

וְהָתְנַן אָכַל חֵלֶב וְחֶלֶב בְּהֶעְלֵם אֶחָד אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת, אפילו אם הפסיק ביניהם יותר מכדי אכילת פרס, ואכלם בשתי אכילות (רש"י), שכן משמע מלשון המשנה שכתבה 'אכל חלב וחלב', שמשמע מזה שאכלם בשתי אכילות ולא כתבה 'אכל שני כזיתי חלב', שמשמע שאכלם באכילה אחת (אפיקי ים ב, ה).

שֶׁאִם אָכַל חֲצִי זַיִת וְחָזַר וְאָכַל חֲצִי זַיִת מִמִּין אֶחָד חַיָּיב, כשאכלם באותו ההעלם ולא שהה מתחילת האכילה ועד סופה יותר מכדי אכילת פרס (רש"י), שבשביל להתחייב על אכילת איסור לא די שלא יפסיק בין האכילות יותר מכדי אכילת פרס, אלא צריך שיאכל את שתי האכילות בתוך כדי אכילת פרס, אך לאכילת מצוה [כגון באכילת מצה] די בכך שלא שהה בין האכילות יותר מכדי אכילת פרס (באר אברהם לבעל המצפה איתן, וראה שם שיישב לפי"ז את סתירת דברי רש"י, והו"ד בקצרה ברש"ש). ויש סוברים, שגם באכילת מצוה צריך שלא ישהה מתחילת האכילה ועד סופה יותר מכדי אכילת פרס (רש"ש ע"פ הירושלמי, מג"א תעה, טו). ■ וכן נפסק להלכה (משנ"ב שם, מב).

המשך במילואים

[א] קצירה גוררת קצירה וטחינה גוררת טחינה אבל נודע לו על קצירה של זדון שבת ושגגת מלאכות קצירה גוררת קצירה וטחינה שעמה וטחינה שכנגדה במקומה עומדת אביי אמר טחינה נמי גוררת טחינה שם טחינה אחת היא. ומי אית ליה לרבא גרירה והא איתמר אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על אחת מהן וחזר ואכל כזית בהעלמו של שני אמר [א] רבא [ב] הביא קרבן על ראשון ראשון ושני מתכפרין שלישי אינו מתכפר הביא קרבן על השלישי שלישי ושני מתכפרין ראשון אינו מתכפר הביא קרבן על האמצעי נתכפרו כולן אביי אמר אפילו הביא קרבן על אחד מהן נתכפרו כולן בתר דשמעה מאביי סברה אי הכי טחינה נמי תגרר לטחינה גרירה אית ליה גרירה דגרירה לית ליה. מילתא דפשיטא להו (א) לאביי ורבא מבעיא לר' זירא דבעי רבי זירא מרבי אסי ואמרי לה בעא מיניה רבי ירמיה מרבי זירא [א] [ג] קצר וטחן חצי גרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות וחזר וקצר וטחן חצי גרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות מהו שיצטרפו אמר ליה חלוקין לחטאות ולא מצטרפין. וכל היכא דחלוקין לחטאות לא מצטרפי והתנן [ד] אכל חלב וחלב בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת אכל [ה] חלב ודם ונותר ופגול בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת זו חומר במינין הרבה ממין אחד וזו חומר במין אחד ממינין הרבה שאם אכל חצי זית וחזר ואכל חצי זית ממין אחד חייב [ו] משני מינין פטור והוינן בה ממין אחד חייב צריכא למימר ואמר ריש לקיש משום בר תוטני הכא במאי עסקינן [ז] כגון שאכלו בשני תמחויין ורבי יהושע היא [ח] דאמר תמחויין מחלקין מהו דתימא אמר רבי יהושע בין לקולא בין לחומרא קא משמע לן דלקולא לא אמר לחומרא קאמר והא הכא דחלוקין לחטאות וקא מצטרפי אמר ליה מר ארישא מתני לה וקשיא ליה אנן אסיפא מתנינן לה ולא קשיא לן משני מינין פטור צריכא למימר ואמר ריש לקיש משום בר תוטני לעולם ממין אחד ואמאי קרי ליה שני מינין שאכלו בשני תמחויין ור' יהושע היא דאמר תמחויין מחלקין והא קא משמע לן דאמר רבי יהושע בין לקולא בין לחומרא מדסיפא מין אחד ושני תמחויין מכלל

רש"י

קצירה גוררת קצירה. שניה בכפרתה, וטחינה גוררת את הטחינה השניה, ונתכפרו כולן, דקיימא לן אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת, וזה שעשה שתי קצירות בהעלם אחד שלא נודע לו בין קצירה לקצירה שחטא, ואע"פ שהעלמה של שניה חלוק קצת משל ראשונה סוף סוף העלם אחד הוא דלא נודע לו חטאו בינתים, וידיעות [חטא] הוא דמחלקות, הלכך חטאת זו שבאה על הקצירה וטחינה ראשונה אתרווייהו קיימא, ונתכפרו עם הקצירה כל קצירות שעליו שנעשו בהעלם אחד, ועם הטחינה נתכפרו כל הטחינות שעליו כשעשאן בהעלם אחד: אבל נודע לו על הקצירה. אחרונה שבזדון שבת ושגגת מלאכות והפריש עליה קרבן, הואיל ובקרבן זה לא שייכא טחינה שעמה, דהא אכל חדא מיחייב אי הוו מתידעי ליה תרווייהו: קצירה גוררת קצירה. ראשונה: וטחינה שעמה. של ראשונה: וטחינה. אחרונה שכנגדה של ראשונה במקומה עומדת וכי מתידע ליה מיחייב עלה. קצירה גוררת קצירה כמשפט [ב] דשני זיתי חלב בהעלם אחד הן, וטחינה שעם קצירה ראשונה היינו משום גרירה, דאף על גב דעיקר קרבן לאו משום קצירה דבהדה אתא, הואיל ואיכפר ליה בהדי קצירה בתרייתא גררה לטחינה שעמה בהדה, שהרי שתיהן היו תלויות בקרבן אחד ואין כפרה לזו בלא זו וטחינה שכנגדה עומדת במקומה דגרירה לגרירה לא אמרינן לאיכפורי טחינה אחרונה עם טחינה ראשונה משום שני זיתי חלב בהעלם אחד, דהא קמייתא גופה בגרירה היא דמיכפרה: שם טחינה אחת היא. ואע"ג דקמייתא גופא בגרירה אתיא אמרינן גרירה לגרירה: ומי אית ליה לרבא גרירה. אטחינה שעמה קפריך דמגררה עם הקצירה ואע"ג דקרבן לאו אההיא קצירה איפריש, דאיך כולהו לאו גרירה איכא, דקצירה וקצירה בהעלם אחד לאו גרירה היא, דכל שם עבירה הנכפל כמה פעמים בהעלם אחד אין בו אלא חטאת אחת: ראשון ושני מתכפרין. שהרי בהעלמו היה: שלישי אין מתכפר. ולא אמרינן הואיל והשני מתכפר עם הראשון שבהעלמו ליגרריה לשלישי עמו בכפרתו ואע"ג דלא שייך בהדי ראשון: הביא קרבן כו'. שכשהפרישו הזכיר בו שם אותו זית: הביא קרבן על האמצעי נתכפרו כולם. ואין זה גרירה, אלא כולם בהעלם של זה היו: אביי אמר כו'. דאית ליה גרירה: בתר דשמעיה. רבא מאביי דאמר אפילו הביא קרבן על אחד מהם נתכפרו כולם דאית ליה גרירה, הדר ביה איהו ואמר להאיא דלעיל דמיכפרה טחינה שעמה בגרירה: אי הכי. דכאביי סבירא ליה דאמר גרירה: טחינה. שעמה דאיכפרה בגרירה [ג] תגרור נמי לטחינה שכנגדה משום שני זיתי חלב בהעלם אחד: גרירה דגרירה. כי הך דטחינה קמייתא לא איכפרה אלא בגרירה, דלא עליה ולא על קצירה שעמה בא הקרבן אלא דאגריר בהדי קצירה, הלכך לא הדרה גררא לבתרייתא משום שם טחינה: מילתא דפשיטא להו. דזדון שבת ושגגת מלאכות וזדון מלאכות ושגגת שבת אין חלוקין לחטאות, כדקאמרי דזה מתכפר בקרבנו של זה, ולא אמרינן כשני העלמות נינהו וניחייב חד אזדון שבת ושגגת מלאכות וחד אשגגת שבת וזדון מלאכות ואע"ג דחד גופה דעבירה היא, מספקא ליה כו': קצר וטחן. קצר או טחן: וחזר וקצר כו'. ולא נודע לו בינתים על חטאו: מהו שיצטרפו. קצירה וקצירה לכשיעור ויתחייב, מי הוי העלם אחד ומצטרפי, או דילמא כשני העלמות נינהו ולא מצטרפין: חלוקין לחטאות. אי הוי כשיעור לכל חד אין אחד מהן מתכפר בקרבן הבא על חברו, הלכך לא מצטרפי: הכי גרסינן וכל היכא דחלוקין לחטאות לא מצטרפי, והא תנן כו': חלב וחלב. שני זיתים, והפסיק ביניהם יותר מכדי אכילת פרס דהוו להו שתי אכילות: שאם אכל חצי זית וחזר ואכל חצי זית. באותו העלם, וכגון שלא שהה מתחילתו של ראשון עד סוף גמר אכילת אחרון יותר מכדי אכילת פרס ממין אחד מצטרפין: צריכא למימר. הא חדא אכילה היא, דבשתי אכילות ליכא למאן דאמר חייב: תוטני. שם חכם: שני תמחויין. שני מיני תבשיל, אחד צלי ואחד שלוק: ורבי יהושע היא בכריתות דאמר תמחויין מחלקין. לאוכל שני זיתים בהעלם אחד בשני תמחויין לחייבו שתי חטאות, ואיצטריכא לאשמעינן לענין חצי שיעור מצטרפי, דמהו דתימא בין לקולא כי הכא בין לחומרא כגון שיעור שלם אמר רבי יהושע דחלוקין הן, וגבי שני חצאי שיעור פטור והיינו קולא, וגבי שני זיתים שלימים חייב שתים והיינו חומרא: אסיפא מתנינן לה. להא דריש לקיש: ארישא מתני. ולא איתמר הכי:

תוספות

גרירה דגרירה לית ליה. ומה שגוררת קצירה (ב) וטחינה שעמה לא חשיב גרירה דגרירה כדפי' בקונט' דמה שגוררת קצירה לקצירה לא חשיב גרירה כיון דהוי בהעלם אחד אבל (ג) טחינה שכנגדה חשיבא גרירה משום דקצירה של זדון שבת אינה גוררת טחינה של שגגת שבת אלא על ידי הקצירה שעמה היא נגררת שעיקר קרבן אינה בשבילה[ד]. ולר"י נראה דקצירה חשיבא גרירה מדקאמר קצירה גוררת קצירה אבל ההיא דטחינה [ה] לא חשיבא גרירה דגרירה שאינו יכול לכפר על הקצירה אא"כ תתכפר הטחינה עמה ואע"ג דשני זיתי חלב בהעלם אחד לא חשיבא גרירה מ"מ קצירה וקצירה שאני שהאחת בשגגת שבת והאחת בזדון שבת וטעמא דמאן דאמר בסמוך דקצירה וקצירה אין מצטרפין היינו משום דלית ליה גרירה. וקשה לרשב"א לפי זה הוה מצי למצוא פלוגתייהו דאביי ורבא אפילו בשלשה קצירות כגון שקצר בשגגת שבת וזדון מלאכות וחזר וקצר בזדון שבת ושגגת מלאכות ונודע לו הראשונה וחזר וקצר בשגגת שבת וזדון מלאכות דלרבא הביא קרבן על הראשון שני נתכפר שלישי לא נתכפר ולאביי גם שלישי נתכפר: ממין אחד חייב פשיטא. הוה מצי לשנויי הא מני רבן גמליאל היא כדאמרינן בסמוך:

אנן אסיפא מתנינן לה. אפילו אריפא הוה מצי לשנויי כגון שאכלו בשני תמחויין ולאפוקי מרבי יהושע דאמר תמחויין מחלקין אפילו לקולא אלא דניחא ליה לאוקמי כר' יהושע: משני מינין פשיטא. אף על גב דלענין מלקות מצטרפין כדאמרינן בפרק בתרא דמס' ע"ז (דף סו.) ובמס' מעילה (דף יז:) לענין קרבן פשיטא ליה דאין מצטרפין[ה]:

מכלל

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) [עמ"ש לקמן עב ריש ע"ב על הגליון], ב) כריתות יא:, ג) שם יב:, ד) שם טו:, ה) עיין תוס' לקמן פט: ד"ה אסורין.

הגהות הב"ח

(א) גמרא דפשיטא להו לרבא ואביי וכו' דבעי מיניה ר' זירא מר' אסי: (ב) תוס' ד"ה גרירה וכו' ומה שגוררת קצירה לטחינה שעמה: (ג) בא"ד אבל דטחינה שעמה חשיבא:

גליון הש"ס

גמ' אמר רבא הביא קרבן על ראשון. עי' מנחות דף פ ע"ב ובתוס' ד"ה כולהו חליפין: שם מילתא דפשיטא להו לאביי ורבא. עי' שבועות ד' יח ע"א תוס' ד"ה אי בע"ה: שם אכל חלב ודם. עי' לקמן דף פט ע"ב תוס' ד"ה אסורין:

הגהות וציונים

א] במהרש"ל מוחק תיבות "ואמרי לה בעא מיניה רבי ירמיה מרבי זירא", דהא אמרי' "מילתא דפשיטא להו לאביי ורבא מבעיא לר' זירא" וע"ע שם, אבל הריטב"א כתב דלישנא קלילא נקט, ועי' השלמות: ב] יותר נכון לגרוס כמשפט הראשון (ב"ש): ג] נדצ"ל טחינה. דאיכפרה בגרירה דקצירה שעמה (רש"ש): ד] מהרש"ל מוחק תיבות "שעיקר קרבן אינה בשבילה", ועי' השלמות: ה] יש להוסיף דטחינה שעמה (באה"מ):

רבינו חננאל

קצירה [הראשונה] גוררת (הראשונה) קצירה וכיון שמביא חטאת על קציר' של שגגת (חטאת) [שבת] נתכפר לו קצירה שהיא בזדון שבת וכן כיון שנתכפרה הטחינה הראשונה שהיא מכלל הקצירה שבשתיהן חטאת אחת הוא חייב גררה נמי הטחינה הראשונה את הטחינה השניה ונתכפר בשלה. אבל אם נודע לו בקצירה שהיא בזדון שבת ושגגת מלאכות שהוא חייב בקצירה חטאת אחת ובטחינה חטאת אחרת (מביא) [והביא] בקצירה זו שנודע לו בה קצירה זו גוררת הקצירה הראשונ' ששתיהן קצירה ומעין מלאכה אחת הן והטחינה הראשונה נגררת בכלל הקצירה הראשונה שהקצירה הראשונה והטחינה הראשונה אינו חייב בהן אלא אחת וכיון שנתכפר מקצתה נתכפר כולה. נמצאו שנתכפר בקצירה וטחינה שהיא בשגגת שבת וזדון מלאכות בקרבן שהביא על הקצירה שהיא בזדון שבת ושגגת מלאכות והטחינה שעמה עומדת במקומה לכשתוודע לו מביא עליה חטאת. (אמר) אביי [אמר] גם הטחינה הראשונ' גוררת הטחינ' השני' שהטחינ' אחת היא. ומקשי' ומי אית ליה לרבה גרירה והא אתמר אכל שני זיתי חלב בהעלם אחת ונודע לו על אחת וחזר (ונודע לו על אחת וחזר) ואכל (שני זיתי) כזית א' בהעלמו של שני אמר (רבא)

עין משפט
נר מצוה

יג א מיי' פ"ז מהל' שגגות הלכה י:
יד ב מיי' פ"ו מהלכות שגגות הלכה יא:
טו ג מיי' פ"ז מהלכות שגגות הלכה י:
טז ד מיי' פ"ו מהלכות שגגות הלכה א ט סמג עשין ריג:
יז ה מיי' שם הלכה ד:
יח ו שם הלכה ז ופ"ד מהלכות מאכלות אסורות הלכה טז סמג שם:
יט ז מיי' פ"ו מהלכות שגגות הלכה א:

רב נסים גאון

הכא כגון שאכלו בשני תמחויין מחלקין. אצל קול א) ר' יהושע במס' כריתות בפרק אמרו לו אכלת חלב (דף טו) אמר ר' יהושע

חשק שלמה על רב נסים גאון

א) פירושו בערבי מאמר [גם תיבת "אצל" היא מלה ערבית ופירושה הוא "עיקר" והיינו "אצל קול" פירושו "עיקר מאמר"]:

ליקוטי רש"י

[נדפס בעמוד ב]

רבינו חננאל

[המשך מטור א]

מצטרפת ונגררת עם קצירה דשגגת שבת דאע"פ שחלוקין לחטאות מיבעיא ליה לר' זירא. דבעי ר' זירא קצר וטחן חצי גרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות ששתיהן חטאת הן וחזר וטחן חצי גרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות שחייב שתים מהו שיצטרפו שני חצאי גרוגרות והנה קצר וטחן כגרוגרת להתחייב חטאת אי לא. ואמרו ליה חלוקין לחטאת הן דזדון מלאכות ושגגת שבת חייב אחת על כולן וזדון שבת ושגגת מלאכות חייב על כל אחת ואחת וכיון שחלוקין לחטאות שהעושה מלאכות הרבה אינו חייב אלא אחת וזה חייב על כל מלאכה ומלאכה חטאת לא מצטרפי דהא שגגת שבת וזדון מלאכות פטור הוא דהא אינו חייב אלא אחת בכולן. ואקשינן איני והא תנן בכריתות פרק ג' אכל חלב וחלב בהעלם אחת אינו חייב אלא אחת אכל חלב ודם (מותר) [ונותר] כו' והוינן בה ממין אחד צריכא למימר ואמר ר"ל משום בר (תיטיני) [תוטינין] הכא במאי עסקינן כגון שאכלו בב' תמחויין ור' יהושע היא דאמר תמחויין מחלקין. כלומר אם אכל חלב וחלב בב' תמחויין חייב ב' חטאות ולא תימא דר' יהושע סבר (דאפי') [דאכל] חלב כשני חצאי זיתים בהעלם אחד בב' תמחויין תמחויין מחלקין ופטור אלא לחומרא אמרינן לקולא לא אמרינן והוא כגון דאכל כזית בב' תמחויין לפוטרו לא והנה אכל ב' זיתי חלב בתמחוי אחד בהעלם אחד חייב אחת כשגגת שבת וזדון מלאכות בב' תמחויין חייב שתים כזדון שבת ושגגת מלאכות. ר' יהושע מאי היא דתנן בכריתות בפ' ג' א"ר יהושע שמעתי שהאוכל מזבח אחד בה' תמחויין בהעלם אחת חייב על כל אחת משום מעילה ואמרינן התם הוי

[רבה] הביא קרבן על הראשון ראשון ושני מתכפרין שהרי הם בהעלם אחת שלישי אינו מתכפר שהרי לא היה בהעלמו של ראשון ואע"פ שהיה בהעלמו של שני ואין השני גורר לכפרה. וכן אם הפריש קרבן על השלישי שלישי ושני מתכפרין ראשון אינו מתכפר שהרי לא היה בהעלמו של שלישי. הביא קרבן על האמצעי נתכפרו כולן שהרי כולן היו בהעלמו של אמצעי אבל גרירה לא אית ליה. ושנינן (רבא) [רבה] כי אמר לה להא שמעתא לא (הוא) [אית] ליה גרירה כיון דשמע לה מאביי אמר אפילו הפריש קרבן על אחד מהן כולן מתכפרין מ"ט כולהן בני בקתא דהדדי נינהו וגררי להדדי סברה ואמר אף נמי גרירה. ואקשינן אי הכי (דרבא) [דרבה] כאביי סבירא ליה טחינה נמי תגרר טחינה. וקי"ל כרבה דאביי תלמידיה הוא והלכתא כרבה. והא שנינתא דפשיטא ליה לרבה ולאביי קצירה דזדון שבת

דמי בה' תמחויין ואמר שמואל (טעמא) א) חזקיה אמר בחמשה אברים וריש לקיש אמר אפי' באבר א' [משכחת להן] בכותף ור' יוחנן אמר בחמשה מיני קדירה ור' יצחק נפחא [אמר] בה' טעמים. הרי הוא כיון שהוא אכל כזית בב' תמחויין כמי שאינו שם חייב חטאות הוא ואקשי' מצטרפין וחייב חטאת. ושנינן מי סברת הא דריש לקיש משום בר תוטני אריסא היא דקתני שאם אכל כחצי זית וחזר ואכל כחצי זית ממין אחד חייב במלתא דחלוקין לחטאות מוקמי ליה כר' יהושע וכגון שאכלו בב' תמחויין לא אסיפא היא דקתני סיפא אם אכל כחצי זית אחד וכחצי זית אחד משני מינין פטור עלה אמרי צריכא למימר ואמר ר"ל משום [בר] תוטני לעולם ממין אחד ואמאי (תני) [קרי] לה בב' מינין כגון שאכלו בב' תמחויין ור' יהושע היא דאמר תמחויין מחלקין בין לקולא בין לחומרא ונמצא גם זו ב' דברים שאין חלוקין לחטאות. ואקשינן אי הכי מדסיפא ב' חצאי מין אחד בב' תמחויין וקתני פטור

חשק שלמה על רבינו חננאל א) חסר כאן וה"ל ואמר שמואל כלאחם שחייב משום חמשה דברים בעולה מלטרפין הכבד והחלב והיין והסולת והשמן:

מכלל דרישא מין אחד ותמחוי אחד מין אחד ותמחוי אחד צריכא למימר אמר רב הונא הכא במאי עסקינן כגון שהיתה לו ידיעה בינתיים ורבן גמליאל היא דאמר אין ידיעה לחצי שיעור: איתמר אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על הראשון וחזר ונודע לו על השני ר' יוחנן אמר חייב שתים וריש לקיש אמר אינו חייב אלא אחת רבי יוחנן אמר חייב על חטאתו והביא וריש לקיש אמר פטור מחטאתו ונסלח לו וריש לקיש הכתיב על חטאתו והביא ההוא לאחר כפרה ולרבי יוחנן נמי הכתיב מחטאתו ונסלח לו הכא במאי עסקינן כגון שאכל כזית ומחצה ונודע לו על כזית וחזר ואכל כחצי זית אחר בהעלמו של שני מהו דתימא ליצטרפו קמ"ל. א"ל רבינא לרב אשי דאיתידע ליה קודם הפרשה פליגי ובהא פליגי דמר סבר ידיעות מחלקות ומר סבר הפרשות מחלקות אבל לאחר הפרשה מודי ליה ריש לקיש לר' יוחנן דחייב שתים או דילמא דאיתידע ליה לאחר הפרשה פליגי ובהא פליגי דמר סבר הפרשות מחלקות ומר סבר כפרות מחלקות אבל קודם הפרשה מודי ליה ר' יוחנן לריש לקיש דאינו חייב אלא אחת או דילמא בין בזו ובין בזו מחלוקת א"ל מסתברא בין בזו ובין בזו מחלוקת דאי סלקא דעתך קודם הפרשה פליגי אבל לאחר הפרשה מודה ליה ריש לקיש לר' יוחנן דחייב שתים אדמוקים ליה קרא לאחר כפרה לוקמיה לאחר הפרשה ואי אחר הפרשה פליגי אבל קודם הפרשה מודה ליה רבי יוחנן לריש לקיש דאינו חייב אלא אחת אדמוקי ליה קרא בכזית ומחצה לוקמיה קודם הפרשה ודילמא ספוקי מספקא (א) ליה ואם תימצי לומר קאמר אם תימצי לומר קודם הפרשה פליגי בה רבי יוחנן היכי מוקי ליה לקרא בכזית ומחצה ואם תימצי לומר לאחר הפרשה פליגי ריש לקיש היכי מוקי ליה לקרא בלאחר כפרה: אמר עולא למאן דאמר אשם ודאי לא בעיא ידיעה בתחילה

בעל

רש"י

מכלל דרישא. דקאמר חייב: מין אחד ותמחוי אחד. בתמיה: שהיתה לו ידיעה. בין שני חצאי שיעור, ואיצטריך לאשמעינן דליצטרפו, דס"ד אמינא הואיל ובשיעורין שלמים חלוקין לחטאות הכא נמי לא ליצטרפו, קמ"ל דהתם הויא ידיעה, אבל ידיעת חצי שיעור לאו ידיעה היא: רבן גמליאל היא דאמר. לקמן בפרק הבונה אין ידיעה לחצי שיעור: וחזר ונודע לו. לקמן בעי ליה אי קודם שהפריש קרבן על ידיעה ראשונה, וקסבר ידיעות מחלקות לחטאות ואע"פ שלא היתה ידיעה בין אכילה לאכילה, או לאחר הפרשה וקסבר הפרשות מחלקות. והא דאביי ורבא דאמרי לעיל(ג) ונודע לו על אחת מהן וחזר ואכל כו' אלמא לחדא הוא דמיחייב, אי סבירא להו פלוגתא דר' יוחנן וריש לקיש בקודם הפרשה אינהו דאמור כריש לקיש, אי נמי סבירא להו דלאחר הפרשה פליגי, ואינהו דאמור קודם הפרשה נודע על השני ודברי הכל אין חלוקין לחטאות: על חטאתו והביא. והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על חטאתו אשר חטא (ויקרא ד) משמע על כל חטאת וחטאת יביא: מחטאתו ונסלח לו. אפי' לא הביא אלא על מקצת חטאתו ונסלח לו כולו: קמ"ל. כיון (ב) דהאי חצי זית עם זית קמא שייך בתר ידיעה קמייתא והוה כאילו נודע לו על הכל, דהא אי הוה מייתי קרבן הוה מיכפר בהדיה [דזית] בלא שום ידיעה, דפחות מכשיעור לא חשיב, אבל כזית לא מיכפר בלא ידיעה, הלכך כי לא איתידע ליה בהדיה אלא זה אחר זה הוו ידיעות מחלקות: דאיתידע ליה. על השני קודם שהפריש קרבן על ידיעה הראשונה פליגי: אדמוקים לאחר כפרה. כי פרכינן לעיל לריש לקיש הא כתיב על חטאתו והביא ואוקמה שיטתיה דתלמודא בלאחר כפרה לוקמא בלאחר הפרשה, אבל השתא דאוקימנא בלאחר כפרה ש"מ דפשיטא לבני הישיבה שסדרו הגמ' דלאחר הפרשה נמי פטר ריש לקיש: הכי גרסינן בספרים ישנים ודילמא ספוקי מספקא להו, ואת"ל קאמר, אם תמצא לומר קודם הפרשה פליגי רבי יוחנן היכי מוקי ליה לקרא בכזית ומחצה, את"ל אחר הפרשה פליגי ר"ל היכי מוקי ליה לקרא בלאחר כפרה. והכי פירושא ודילמא לבני התלמוד נמי מספקא להו פלוגתא דר"י ור"ל במאי כי היכי דמספקא ליה לדידי אי בקודם אי בלאחר אי בתרווייהו, וכי פריך בעל התלמוד לרבי יוחנן נמי והא כתיב מחטאתו ונסלח לו ומשני ליה בכזית ומחצה בלשון את"ל פריך ליה ומשני ליה, והכי קאמר אי הוה פשיטא לן דלאחר הפרשה הוא דמחייב [ר' יוחנן תרתי] אבל בקודם הפרשה מודה [לר"ל] לא הוה קשיא לן מידי דאוקימנא מחטאתו ונסלח לו בקודם הפרשה, אבל השתא קשיא לן את"ל כהך בעיא דרבינא דבקודם הפרשה נמי פליגי וא"ר יוחנן חייב שתים ר' יוחנן היכי מוקי לקרא דמחטאתו ונסלח לו, ושני ליה בכזית ומחצה, והכי קמשני אפי' את"ל דקודם הפרשה לחודא פליגי אי נמי בתרווייהו פליגי איכא לאוקמא בכזית ומחצה. ולר"ל נמי כי פריך ליה תלמודא הכתיב על חטאתו והביא ושני ליה בעל התלמוד בלאחר כפרה, לעולם ספוקי מספקא ליה במאי פליגי כלדידי, ובאת"ל פריך ומשני, והכי קאמר את"ל בלאחר הפרשה נמי פליגי דבלאחר הפרשה פטר ליה בחד קרבן, דהשתא ליכא לאוקמא לקרא דמחייב בלאחר הפרשה, ריש לקיש היאך מוקי ליה להאי קרא כלומר במאי מוקי ליה, ושני ליה אפילו אם תמצא לומר בלאחר הפרשה פליגי איכא לאוקמי בלאחר כפרה. ורוב התלמידים שגו בשיטה זו, ודימו דהאי דהיכי מוקי לה לקרא בכזית ומחצה וחברו היכי מוקי ליה לקרא בלאחר כפרה לשון קושיא הוא ולפרושי כמו מ"ט, והוצרכו לשבש את הספרים ולמחוק הוי"ו דואת"ל (ג) קמא ולהגיה קאמרינן, ולהגיה על קודם לאחר ועל לאחר קודם, ואין שיטת התלמוד כפי סוגייתם: למ"ד אשם ודאי לא בעי ידיעה. פלוגתא דר"ט ור"ע היא בכריתות בפ' דם שחיטה (דף כב.), ר"ע מחייב על ספק מעילות אשם תלוי, ופי' היו לפניו שתי חתיכות א' של קדש וא' של חולין ואכל אחת מהן ואינו יודע איזו אכל מביא אשם תלוי, ומודה ר"ע שאינו מביא את מעילתו כלומר אינו משלם קרן וחומש עד שיודע לו ויביא עמה אשם מעילות ודאי, כי היכי דאשם תלוי דשאר עבירות דספק כרת אינו מכפר כפרה גמורה וכשיודע לו דודאי חטא מביא חטאת, אף זה כשיודע לו יחזור ויביא אשם ודאי, ר"ט אומר מה לזה מביא שתי אשמות, ולא דמי לאשם תלוי דספק חטאת, ה) דהתם ספיקו איל ודאו נקבה הלכך כי מתידע ליה בעי לאתויי נקבה, אבל זה ששניהם מין אחד כדאמר התם שממין שמביא על הודע מביא על לא הודע, שזה איל וזה איל, יביא קרן וחומש ויביא איל, ויאמר אם ודאי מעלתי זו מעילתי וזו אשמי, ואם ספק שלא עתיד ספיקי להודע לי אשם זה יהיה אשם תלוי והקדש זה לנדבה, ולכי מתיידע ליה לא בעי לאתויי אשם אחרינא, אלמא לא בעי ידיעה בתחילה באשם ודאי קודם הבאת כפרתו, דהא לא איתידע ליה כי אתיי' ומכפר עליה: אשם ודאי. כל אשמות קרוין אשם ודאי חוץ מאשם תלוי שהוא בא על לא הודע, והן שלשה הבאין על חטא, אשם מעילות, אשם גזילות, אשם שפחה חרופה:

בעל

תוספות

מכלל דרישא מין אחד ותמחוי אחד כו'. לעיל לא בעי למיפרך מכלל דסיפא משני מינין ושני תמחויין צריכא למימר שלא חש להאריך כיון דלא קאי הכי: מאן דאמר אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחלה. פי' בקונטרס דאיכא פלוגתא דר' עקיבא ורבי טרפון בפרק דם שחיטה בכריתות (דף כב.). וליתא דהא תנן התם דלוקא במעילה מרובה קאמר ר"ע שמביא שתי אשמות משום דטוב לו שיביא שתי אשמות משיביא אשם אחד ויתנה שאם לא יוודע לו תהא מעילתו נדבה אבל במעילה מועטת מודה ר"ע שמביא אשם אחד ויתנה ונוח לו שיתן מעילה מועטת על הספק משיביא שתי אשמות וקאמרינן בגמ' מדברי שניהם נלמד [א] אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחלה. ואם תאמר רבי טרפון דקאמר מה לזה מביא שתי אשמות משמע דעלה טובה קמ"ל אדרבה כיון דבמעילה מרובה פליגי אם כן טוב לו שיביא שתי אשמות כדאמר ר' עקיבא משיביא אשם אחד ומעילתו ויתנה כדפרישית. יש לומר דר' טרפון לאו עלה טובה קאמר אלא לעולם אינו יוצא מידי עבירה בשתי אשמות אלא שיביא אשם ומעילתו ויתנה. ואם תאמר ולרבי עקיבא אמאי מביא שתי אשמות במרובה ובמעוטה אשם ומעילה יביא לעולם אשם אחד ויתנה וכשיודע אז יביא מעילתו. ויש לומר משום דאמרינן ה) המביא אשמו עד שלא הביא מעילתו לא יצא:

בעל

עין משפט נר מצוה

כ א מיי' פ"ו מהלכות שגגות הלכה ט:
כא ב שם הלכה י:
כב ג מיי' פ"ה מהלכות שגגות הלכה א ופ"ו הלכה א והלכה ט סמג עשין ריג [עיין מלא הרועים]:

רב נסים גאון

שמעתי באוכל מזבח אחד בחמשה תמחויין בהעלם אחד שהוא חייב על כל אחד ואחד ובגמרא גרסי היכי דמי ה' תמחויין אמר שמואל כאותה ששנינו חמשה דברים בעולה מצטרפין הבשר והחלב והיין והסולת והשמן חזקיה אמר כגון שאכל מה' אברים ר"ל אמר אפילו תימא באבר אחד משכחת לה בכתף ר' יצחק אמר כגון שאכל בה' מיני קדירה ר' יוחנן אמר כגון שאכלה בה' טעמים: ורבן גמליאל הוא דאמר אין ידיעה לחצי שיעור. בפרק הבונה (לקמן דף קה) הכותב ב' אותיות בב' העלמות אחת בשחרית ואחת בין הערבים רבן גמליאל מחייב וחכמים פוטרים ובגמ' גרסי במאי קא מיפלגי רבן גמליאל סבר אין ידיעה לחצי שיעור: אמר עולא למאן דאמר אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחילה. משכחת לה במס' כריתות בפרק דם שחיטה (דף כב) אמר ר' טרפון ומה לזה מביא ב' אשמות אמר לו ר' עקיבא נראין דבריך במעילה כו' ובגמ' גרסי אמר רבא מדברי שניהם נלמוד אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחילה ומכלל זו המימרא נלמוד כי מי שחולק על ר"ע ור' טרפון בדבר הזה סובר שאשם ודאי בעי ידיעה בתחילה וזה האשם נידון כחטאת מה חטאת בעינן ידיעה בתחילה אף אשם ודאי נמי בעי ידיעה בתחלה:

רבינו חננאל

רישא משום שהוא מין אחד בתמחוי אחד לפיכך חייב אמאי איצטריך למתניא להא פשיטא. ומשני רבינא כגון שהיו ב' זיתי חלב בתמחוי אחד וכגון שאכל חצי זית אחד מהן ונודע לו והדר ושכח ואכל חצי זית האחר ומתניתין רבן גמליאל היא דאמר [אין] ידיעה לחצי שיעור דתנן הכותב ב' אותיות בב' העלמות אחת בשחרית ואחת בין הערבים רבן גמליאל מחייב וחכמים פוטרין ואמרינן במאי פליגי רבן גמליאל סבר אין ידיעה לחצי שיעור ורבנן סברי יש ידיעה לחצי שיעור וכיון דרבן גמליאל סבר דאין ידיעה לחצי שיעו' כאלו אין שם ידיעה בינתים ובהעלם אחת כולן לפיכך חייב: אתמר אכל ב' זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על הראשון וחזר ונודע לו על השני ר' יוחנן אומר חייב שתים. ר"ל אומר אינו חייב אלא אחת ר' יוחנן אומר ידיעה מחלקת לפיכך חייב שתים. ר"ל אומר אין ידיעה מחלקת ואין חייב אלא חטאת אחת ר' יוחנן דריש על חטאתו והביא כיון שנודעה לו חטאתו נתחייב בה וכשיתודע לו השניה עוד מתחייב בה דאין אדם פורע חובו במה שכבר נתחייב בו ור"ל דריש מחטאתו ונסלח כל שהוא בהעלם אחד חטאת אחד הוא ומחטאתו ונסלח קרינן ביה. ור' יוחנן האי קרא דר"ל דריש ביה הכי מניין אם אכל כזית ומחצה ונודע לו על כזית ולא נודע לו על מחצה. וחזר ואכל [חצי] זית אחר בהעלמו של שני מהו דתימא לצטרף עם חצי זית הראשון ויתחייב קמ"ל מחטאתו אם כבר נתכפר מקצת מחטאתו פטור בנשאר. ור"ל האי על חטאתו והביא מיבעי ליה כשנודע לו על כזית אחד וכפר עליו. ולאחר שנתכפר לו [נודע לו] על כזית השני כגון זה מודה ר"ל דצריך קרבן. והא דרב [אשי] ודרבינא לא מוכחא בהדיא במאי פליגי מיהו סוגיא דשמעתא לדברי הכל לאחר כפרה דראשון נודע לו השני צריך חטאת שניה. והא סברא דרבה ואביי בגרירה פליגא אתרווייהו דהא אוקימנא דלתרווייהו לר' יוחנן ולר"ל כשנודע לו לאחר שנתכפר על הראשון צריך חטאת שניה ורבה אמר אכל ב' זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על אחד מהן וחזר ואכל כזית אחד בהעלמו של שני הביא קרבן על הראשון ראשון ושני מתכפר (הוה) [אלמא] ודאי אם נודע לו על השני אחר שנתכפר על הראשון אינו חייב על השני קרבן אחר שכבר נתכפר בגרירה עם הראשון ואביי עדיפא (מדרבא) [מדרבה] וקיי"ל כוותיהו דאינון בתראי: אמר עולא לדברי האומר אשם ודאי לא בעי ידיעה בתחלה

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן קג. [קה. וש"נ], ב) [לקמן לד.], ג) ע"א, ד) שם בכריתות כב:, ה) [נ"ק קיא.].

הגהות הב"ח

(א) גמ' ספוקי מספקא להו ואם תימצי וכו' הפרשה פליגי ר' יוחנן כצ"ל ותיבת בה נמחק: (ב) רש"י ד"ה קא משמע לן דהאי כצ"ל ותיבת כיון נמחק: (ג) ד"ה הכי גרסי' וכו' ולמחוק הוי"ו ואם תמצי לומר קאמר ולהגיה [בדפו"י שהיה לפניו נדפס "דואם תמצא קאמר" וכוונת הב"ח להוסיף תיבת "לומר", ולפנינו ברש"י תוקן ע"פ המהרש"ל]:

הגהות הגר"א

[א] תוס' ד"ה מאן. מדברי שניהם נלמד כו'. נ"ב אבל הוא רבי יוסי (וכ"כ הרז"ה והרמב"ן בחידושיו דלא כרש"ל) דבעי ידיעה בתחלה כמ"ש [כריתות דף ז' ב'] מודה רבי יוסי בממוקר כפרה ש"מ התם בעי גברא ידיעה כו' וכזה מחולק שם רבי יוסי ורבי שמעון:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה למ"ד אשם ודאי וכו' דהתם ספיקו איל. עיין מג"א סימן א ס"ק יא:

הגהות וציונים

א] בכת"י ההוא דאיתידע ליה לאחר כפרה:

תורה אור השלם

א) אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְהֵבִיא קָרְבָּנוֹ שְׂעִירַת עִזִּים תְּמִימָה נְקֵבָה עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא: [ויקרא ד, כח]

ב) וְאֶת כָּל חֶלְבּוֹ יַקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה כְּחֵלֶב זֶבַח הַשְּׁלָמִים וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ וְנִסְלַח לוֹ: [ויקרא ד, כו]

ליקוטי רש"י

[שייך לעמוד א]

בין לקולא. כגון אכל שני חצאי זיתים בשני תמחויין לא מצטרפין. בין לחומרא. דאם אכל שני זיתים בשני תמחויין בהעלם אחד חייב שתים קמ"ל ממין אחד חייב אפילו בשני תמחויין ולא פליג ר' יהושע דלחומרא קאמר. מדסיפא. דאין מצטרפין איירי במין אחד ושני תמחויין מכלל דרישא דקתני ממין אחד חייב דמצטרפין מין אחד ותמחוי אחד קאמר פשיטא [כריתות יב:]. [ע"כ שייך לעמוד א] אין ידיעה לחצי שיעור. לחלק כדי שלא יצטרף עמו חצי האחר [לקמן קה.]. אכל חצי שיעור ונודע לא הויא ידיעה לחלק דאם חזר ואכל חצי שיעור מצטרפין [כריתות יב:]. למ"ד אשם ודאי. כי אתייה מספק על תנאי עולה לו לאשם ודאי כי מתיידע ליה [שם כב:].

וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל הִיא דְּאָמַר אֵין יְדִיעָה לַחֲצִי שִׁעּוּר, כיון שנאמר (ויקרא ד, כח) 'או הודע אליו חטאתו', ולמדנו מזה שרק ידיעה שיש בה חיוב חטאת נחשבת כידיעה לחלק, אך ידיעה שאין בה חיוב חטאת אינה נחשבת ידיעה לחלק (תוס' להלן קה, א ד"ה רבן גמליאל). ואף שמרבן גמליאל עצמו לכאורה מוכח שגם במקרה שחלוקין לחטאות עדיין מצטרפים הם לשיעור, שהרי כשיש בכל אחד מהם כזית ונודע לו ביניהם שחטא מביא שני קרבנות, אך כשאין בהם כזית אין הידיעה מחלקת ביניהם ומצטרפים הם לחיוב קרבן, מכל מקום לא הביאו ראיה ממנו לכך, שאין הלכה כמותו. ועוד, שהנדון בגמ' הוא האם אותו מחלק שמחלק שני כזיתים לשני קרבנות, מחלק את הכזית עצמו לשנים ופוטרו מקרבן, ולזה אין ראיה מרבן גמליאל, שלשיטתו בחצי שיעור מעולם לא היתה לו ידיעה, שהרי רק ידיעת חיוב חטאת נחשבת כידיעה (ריטב"א).

וְנוֹדַע לוֹ עַל הָרִאשׁוֹן וְחָזַר וְנוֹדַע לוֹ עַל הַשֵּׁנִי, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר חַיָּיב שְׁתַּיִם, שכיון שנתחייב בקרבן מיד לאחר שנודע לו החטא הראשון, אינו יכול לפטור בקרבן זה את החיוב הנוסף שחל עליו מחמת החטא השני (רבינו חננאל). ויש מפרשים, שרבי יוחנן סובר שהידיעה עצמה היא גורמת את חיוב הקרבן, ולכן היא מחלקת בין שתי האכילות (קובץ שיעורים שבועות ה, קהלות יעקב שבת לג, וראה עוד ברש"י להלן עב, א ד"ה בעל).

ודברי רבי יוחנן נאמרו רק כשאכל שתי אכילות נפרדות בהעלם אחד, אבל אם אכל את שני הכזיתים באכילה אחת ממש ונודע לו רק על אחד מהם, מודה רבי יוחנן שמביא רק קרבן אחד (מאירי להלן צ, א ד"ה המשנה השישית, כסף משנה שגגות ו, יא, בשם מהר"י בירבי), כיון שבשתי אכילות נפרדות מעיקר הדין מחוייב הוא בשני קרבנות, אך כיון שנעשו בהעלם אחד נפטר בקרבן אחד, ובזה חידש רבי יוחנן שאם נודע לו על אכילה אחת, עדיין חייב להביא קרבן על האכילה השניה, אבל כשאכל שני כזיתים באכילה אחת ממש, מעיקר הדין די לו בקרבן אחד על שניהם, ולכן כשנודע לו על הראשון שהוא חלב והביא עליו קרבן, אינו צריך להביא קרבן על השני (אפיקי ים ב, ו, ד"ה ובזה יוסברו).

וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת, ואביי ורבא שאמרו לעיל (ע"א) שאם אכל שני כזיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על אחד מהם והביא עליו קרבן מתכפר בו גם הכזית השני, סוברים כריש לקיש שידיעות שלאחר מעשה אינם מחלקות (רש"י). ויש סוברים, שרבי יוחנן וריש לקיש נחלקו רק כששגג וסבר שהחתיכות שאכל שומן הם ולא חלב, ובמקרה זה סובר רבי יוחנן שידיעות מחלקות, כיון שהידיעה על הכזית הראשון אינה ידיעה כלל על הכזית השני, אך אביי ורבא לעיל מדברים כששגג בכך שסבר שחלב מותר באכילה, וכשנודע לו שחלב אסור באכילה שכח מהאכילה השניה, ובמקרה זה גם לרבי יוחנן הידיעות אינן מחלקות, כיון שהידיעה על הכזית הראשון נחשבת כידיעה גם על הכזית השני ואפילו שאינו זוכר את האכילה השניה כלל (חכם צבי קסד, חזון איש או"ח סב, יד בדעת הרמב"ם).

וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר פָּטוּר, מְחַטָּאתוֹ וְנִסְלַח לוֹ, אפילו כשהביא קרבן על מקצת חטאו מתכפר לו (רש"י), ואף שריש לקיש סובר שידיעה שלאחר מעשה אינה מחלקת, ואם כן הקרבן אינו בא רק על מקצת חטא אלא על כל החטא, מכל מקום עיקר הקרבן בא רק על החטא שנודע לו והפריש עליו קרבן, וחידשה התורה שהכזית השני מתכפר עם הראשון (חי' רבי אריה לייב א, ח).

הֲהוּא לְאַחַר כַּפָּרָה, וכפרות מחלקות בין לרבי יוחנן ובין לריש לקיש (רבינו חננאל, תוס' לעיל ע, ב ד"ה נודע). ויש מפרשים, שרק לריש לקיש ידיעות אינן מחלקות וכפרות מחלקות, אבל לרבי יוחנן ידיעות מחלקות וכפרות אינן מחלקות (מהר"י קורקוס וכסף משנה שגגות ו, יא, בדעת הרמב"ם שם). והטעם, שידיעות וכפרות מחלקות רק כשיש חיוב להביא קרבן על העבירה השניה, אך כשאין חיוב קרבן על העבירה השניה, לעולם מתכפרת היא עם העבירה הראשונה, וכמבואר להלן בסמוך שחצי זית שאין לו כפרה מתכפר עם הכזית הראשון, משום שסובר רבי יוחנן שידיעת החטא היא הגורמת את חיוב הקרבן, ומשום כך חשובה היא הידיעה לחלק בין אכילותיו, ומטעם זה עצמו כשלא נודע לו כלל על הכזית השני, ועדיין לא חל עליו חיוב קרבן, מתכפר הוא יחד עם הכזית הראשון. אך ריש לקיש סובר שעיקר חיוב הקרבן הוא על החטא עצמו, ולכן לשיטתו ידיעה אינה חשובה כדי לחלק בין אכילותיו, ומטעם זה עצמו גם כשלא נודע לו כלל על הכזית השני, אינו יכול להתכפר יחד עם הכזית הראשון, שגם קודם הידיעה התחייב בקרבן גם על הכזית השני אלא שאינו יכול להתכפר בלי ידיעה (קהלות יעקב שבת לג).

כְּגוֹן שֶׁאָכַל כַּזַּיִת וּמֶחֱצָה וְכוּ', **מַהוּ דְּתֵימָא לִיצְטָרְפוּ קָא מַשְׁמַע לָן**, שכיון שהחצי זית שאין בו שיעור אינו חשוב בפני עצמו, ומשתייך הוא לכזית ומתכפר יחד עמו (רש"י, וראה ברש"ש), ורבי יוחנן אמר כן לשיטתו ביומא (עג, ב) שחצי שיעור אסור מהתורה באיסור עשה, ומשום כך הקרבן שמביא על הכזית מכפר גם על החצי זית, שחטאת מכפרת גם על חייבי עשה כמבואר בזבחים (ז, א), אך ריש לקיש אינו יכול להעמיד את הפסוק לרבות דין זה, כיון שלשיטתו (יומא שם) חצי שיעור מותר מהתורה, ולכן אינו מצטרף עם הכזית לכפרה, ולשיטתו שני חצאי הזיתים מצטרפים יחד לחיוב קרבן (מרומי שדה, דברות משה סד, כה).

אָמַר עוּלָּא לְמַאן דְּאָמַר אָשָׁם וַדַּאי לֹא בָּעֵי יְדִיעָה בַּתְּחִלָּה, כן דעת רבי טרפון בכריתות (כב, א) שאדם המסופק האם מעל בהקדש, יכול להביא קרבן אשם מעילות ולהתנות שאם יתברר לו שמעל, יעלה לו הקרבן לאשם ודאי, ואם לא יתברר לו, יעלה לו הקרבן לאשם תלוי [-אשם הבא על ספק עבירה], אך רבי עקיבא חולק וסובר שבתחילה מביא אשם תלוי, ואם יתברר לו שחטא יביא עוד אשם ודאי (רש"י), ואף שרבי עקיבא מודה לרבי טרפון שאם מעל בסכום מועט יכול להביא אשם אחד ולהתנות עליו, מכל מקום סובר עולא שרבי עקיבא אמר כן רק לשיטת רבי טרפון שאשם ודאי אינו צריך ידיעה, אך לשיטתו שאשם ודאי צריך ידיעה, בכל מקרה אינו יכול להביא אשם ודאי ולהתנות עליו (מהר"י קורקוס שגגות ט, י, ראש יוסף, ובכך מיישבים את קושיית תוס').

ויש מפרשים, שרבי עקיבא מודה לרבי טרפון שאפשר להביא אשם ללא ידיעה, אך חולק עליו שאינו חייב להביא אשם ללא ידיעה, ומשום כך לרבי עקיבא הידיעה באשם חשובה היא, שכן היא יוצרת את החיוב להביא קרבן (אבן עוזר, שיח השדה).

ויש מפרשים, שהתנא שסובר שאשם צריך ידיעה הוא רבי יוסי (כריתות כג, א), שסובר ששני אנשים שמסופקים מי מהם מעל אינם יכולים להביא קרבן אחד ולהתנות שהקרבן יעלה למי שמעל (בעל המאור, רמב"ן, אולם ראה במהרש"ל). ויש מפרשים שהאמוראים מצאו כן בתוספתא, אך לא התפרש בש"ס מי סובר כן (מהרש"ל ומהר"ם בדעת התוס').

המשך במילואים

בָּעַל חֲמֵשׁ בְּעִילוֹת בְּשִׁפְחָה חֲרוּפָה וְכוּ', הקדמה: לעיל בסוגיא נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש האם באיסור חֵלֶב ידיעות מחלקות או לא, ומחלוקתם היא [ללשון אחד בגמרא] באופן שחטא כמה פעמים בהעלם אחד, ואחר כך נודע לו כל אחד בזמן אחר, אך אם נודע לו שחטא בין אכילה לאכילה, גם לריש לקיש שאין ידיעות מחלקות מביא שני קרבנות, כיון שהקרבן על השגגה הוא בא וכל חלב נאכל בשגגה נפרדת. ושפחה חרופה שונה היא מאיסור חֵלֶב בשני דברים, א. שעל חלב מביא קרבן חטאת ועל שפחה חרופה מביא קרבן אשם, ורק באשם נחלקו האם חל חיוב קרבן גם כשלא נודע לו שחטא. ב. שבחלב מביא קרבן רק בשוגג, ובשפחה חרופה מביא קרבן גם במזיד [ונדרש מהפסוק 'בִּקֹּרֶת תהיה' (רש"י)], ואין השגגה גורמת את חיוב הקרבן].

אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת, ואפילו אם נודע לו בין ביאה לביאה מביא רק אשם אחד על כל הביאות, כיון שאין הידיעה גורמת כפרה, שהרי יכול להביא אשם אפילו כשלא נודע לו שחטא, ויתנה שאם חטא יהיה זה אשם ואם לא חטא יהיה זה שלמים, אך אינו יכול להתנות שאם יוודע לו שחטא יהיה זה אשם ודאי, ואם לא יוודע לו יהיה זה אשם תלוי, כיון שלא מצאנו אשם תלוי [-אשם הבא על ספק עבירה] בשפחה חרופה (תוס'). ויש שפירש, כגון שבאו הוא וחבירו על שתי נשים ואחת מהם שפחה חרופה, שיכולים להביא קרבן אחד ולהתנות שהקרבן יעלה למי שבא על השפחה חרופה (רמב"ן). ויש מפרשים, שאפילו שבשפחה חרופה אינו יכול להביא קרבן מספק, מכל מקום כיון שבשאר אשמות שמביאים בהם אשם תלוי, יכול להביא אשם ולהתנות שאם יוודע לו שחטא יעלה לו לאשם ודאי, אם כן מוכח שאשם ודאי מכפר גם ללא ידיעה, ולכן אף שאשם שפחה חרופה אין אפשרות להביא אותו בלי ידיעה, אין הידיעה בו חשובה לחלק בין המעשים (ריטב"א המיוחס לר"ן בשם הרא"ה, וכעי"ז בריטב"א).

והטעם שעולא השמיע חידוש זה דוקא באשם הבא על שפחה חרופה ולא באשם מעילות [שבו נשנו בכריתות (כב, ב) דיני ידיעה באשם], משום שבשפחה חרופה שמביא קרבן גם על מזיד יש חידוש נוסף, שאף אם נודע לו שחטא בין ביאה לביאה מביא קרבן אחד, אבל במעילה שמביא קרבן רק על שוגג, אם נודע לו שחטא בין ביאה לביאה, חייב להביא קרבן על כל ביאה וביאה, שעל ידי הידיעות נחשב שכל אחת נעשתה בשגגה נפרדת (תוס', אולם ראה בגליון הש"ס). ויש שפירש, שעולא השמיע חידוש זה בשפחה חרופה, ללמדנו שגם בשפחה חרופה שאין מביאים עליה אשם תלוי, ואינו יכול להביא אשם ללא ידיעה, אין הידיעה מחלקת בה (ריטב"א סוף עא, ב).

בָּעַל וְחָזַר וּבָעַל וְהִפְרִישׁ קָרְבָּן וְכוּ' – כיון שאתה משווה ידיעה שלאחר מעשה לידיעה שבין מעשה למעשה, ולכן גם אם נודע לו בין ביאה לביאה די לו בקרבן אחד על כל הביאות, אם כן לריש לקיש שסובר לעיל (עא, ב) שהפרשות שאחרי המעשה אינם מחלקות, גם הפרשת קרבן בין ביאה לביאה לא תחלק, והקרבן יכפר על חטא שנעשה אחרי ההפרשה (תוס', וראה שם שביאר שני ביאורים האם קושיית הגמ' היא רק לריש לקיש או גם לרבי יוחנן). ויש שפירש, שאף ששנינו לעיל שידיעה שיש עמה הפרשת קרבן מחלקת יותר מאשר ידיעה שאין עמה הפרשת קרבן, מכל מקום כל זה כשנודע לו אחרי כל המעשים, אבל כשנודע לו בין מעשה למעשה, הידיעה חשובה כמו ידיעה והפרשה (ריטב"א), ויש שפירש, שכל המעלה של הפרשה היא רק בצירוף ידיעה, וכיון שעולא חידש שידיעה באשם אינה נחשבת כידיעה, אם כן גם ההפרשה אינה מחלקת (ריטב"א, בשם ה"ר ידידיה).

וְאָמַר הַמְתִּינוּ לִי עַד שֶׁאֶבְעַל בשוגג (מהר"ם ומהר"ם בענט ע"פ תוס'), ויש מפרשים, שאומר המתינו לי עד שאבעול במזיד (אבן עזרא, אגרות משה אה"ע א, כב), והוא יכול להביא קרבן אפילו שהוא רשע, שהרי התורה חידשה בשפחה חרופה שאף כשהוא מזיד והוא רשע מביא אשם (באר יצחק או"ח כו).

כִּי אָתָא רַב דִּימִי וְכוּ', בָּעַל חֲמֵשׁ בְּעִילוֹת בְּשִׁפְחָה חֲרוּפָה חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, כשבעל בשוגג ונודע לו שחטא בין ביאה לביאה, כיון שהידיעות עצמם נחשבות כהבאת כפרה לרבי יוחנן שסובר ידיעות מחלקות, אך לריש לקיש שסובר שידיעות אינם מחלקות, גם כשנודע לו בין ביאה לביאה מביא רק קרבן אחד [אבל בשאר עבירות שמביא קרבן רק על שוגג ולא על מזיד, אם נודע לו בין עבירה לעבירה, מודה ריש לקיש שמביא קרבן על כל עבירה ועבירה, לפי שהקרבן על השגגה הוא בא, וכל עבירה נעשתה בשגגה נפרדת] (רש"י, וראה בריטב"א ובקובץ שעורים שבועות ה).

ויש מפרשים, שלאחר שבעל את חמש הבעילות נודע לו על ביאה אחת והפריש עליה קרבן וכן בין כל ידיעה וידיעה הפריש קרבן (רבינו חננאל), אך כשלא הפריש קרבן על כל אחת ואחת, מתכפרות כל הביאות באשם אחד אפילו כשנודע לו בין ביאה לביאה, כיון שבשפחה חרופה חידשה התורה שקרבן אחד מכפר על ביאות הרבה גם כשבא עליה במזיד [ואין שגגה אחת שמחברת את כל הביאות], ולכן גם כשנודע לו ביניהם מתכפרות כל הביאות בקרבן אחד, וכל החילוק בשפחה חרופה בין רבי יוחנן לריש לקיש הוא, שלרבי יוחנן שידיעה מחלקת, כל ביאה וביאה לבדה היא סיבה נפרדת לחיוב קרבן כשיש ידיעה ביניהם, ולכן כשהפריש קרבן על ביאה אחת, אין הביאה השניה יכולה להתכפר באותו קרבן, אך לריש לקיש שידיעה אינה מחלקת, חל עליו רק חיוב קרבן אחד על כל הביאות, ולכן גם אם הפריש קרבן על ביאה זו, מתכפרות כל הביאות ביחד עמה (הג"ר זלמן אוסבסקי הי"ד, קובץ כתבי בית ישראל [קובנא] ב, שגגות ב, ז, וכעי"ז במהר"י קורקוס שגגות ט, ו, בדעת הרמב"ם שם).

אָמַר לֵיהּ דִּלְמָא בְּמֵעֶשֶׂה דִּלְאַחַר הַפְרָשָׁה קָאֲמַרַתְּ וְכִדְרַב הַמְנוּנָא, אָמַר לֵיהּ אֵין, ורב דימי חולק על עולא, שלעולא כולם מודים שאשם אינו מכפר על עבירות שנעשו לאחר הפרשה, אך לרב דימי אשם אינו מכפר על עבירות שנעשו לאחר הפרשה רק למי שסובר שאשם צריך ידיעה, אך לרבי טרפון שסובר שאשם אינו צריך ידיעה אשם מכפר גם על עבירות שנעשו לאחר הפרשה, וכמו שעולה [שמכפרת על עשה] מכפרת על עשה שעבר לאחר הפרשה (תוס', אולם ראה באור שמח שגגות ט, ו), ועולא סובר שדוקא עולה שאינה באה לכפר על עשה מסויים מכפרת גם על עשה שלאחר הפרשה, אבל אשם שבא על חטא מסויים אינו יכול לכפר על עבירה שנעשתה לאחר הפרשה (רמב"ן, ריטב"א המיוחס לר"ן). ויש מפרשים, שגם לרב דימי כולם מודים שאשם אינו מכפר על עבירות שנעשו לאחר הפרשה, ורב דימי העמיד את דבריו למי שסובר שאשם צריך ידיעה, להשמיע שגם למאן דאמר זה הידיעות מחלקות רק לרבי יוחנן שסובר שידיעות חשובות הם לחלק, אך לריש לקיש אין הידיעות מחלקות אלא ההפרשות (תוס' בשם רשב"א, רמב"ן).

בעל חמש בעילות בשפחה חרופה [א] אינו חייב אלא אחת מתקיף לה רב המנונא אלא מעתה בעל (א) וחזר ובעל והפריש קרבן ואמר המתינו לי עד שאבעול הכי נמי דאינו חייב אלא אחת א"ל מעשה דלאחר הפרשה קאמרת [א]מעשה דלאחר הפרשה לא קאמינא. כי אתא רב דימי אמר למאן דאמר אשם ודאי בעי ידיעה בתחלה [ב]בעל חמש בעילות בשפחה חרופה חייב על כל אחת ואחת אמר ליה אביי הרי חטאת דבעינן ידיעה בתחלה ופליגי ר' יוחנן ורבי שמעון בן לקיש אישתיק אמר ליה דלמא [ג]במעשה דלאחר הפרשה קאמרת וכדרב המנונא א"ל אין. כי אתא רבין אמר הכל מודים בשפחה חרופה והכל מודים בשפחה חרופה ומחלוקת בשפחה חרופה הכל מודים בשפחה חרופה דאינו חייב אלא אחת כדעולא והכל מודים בשפחה חרופה דחייב על כל אחת ואחת כרב המנונא ומחלוקת בשפחה חרופה למ"ד אשם ודאי בעי ידיעה בתחלה מחלוקת דרבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש: איתמר נתכוין

בעל ה' בעילות בשפחה חרופה. בשוגג ונודע לו בין כל אחת ואחת אינו חייב אלא אחת, להכי נקט שפחה חרופה משום דמביא קרבן אחד על עבירות הרבה, כדתנן בכריתות (דף ט.) ה' מביאין קרבן אחד על עבירות הרבה הבא על השפחה ביאות הרבה וכו', וכי תנן מתני' דנפטר בקרבן אחד הני מילי במזיד, שהוא מן המביאים על המזיד כשוגג דכתיב (ויקרא יט) א)בקורת תהיה ומלקות בשוגג ליכא, וגבי מזיד רבי קרא דנפטר בקרבן אחד על ביאות הרבה כדיליף התם, וכ"ש על ביאות שוגג הרבה בהעלם אחד, אבל שוגג ונודע לו בין ביאה לביאה, למאן דבעי ידיעה בתחלה באשם ודאי חשיב הוא לחלק לאשמות כהבאת כפרה המחלקת לעושה מזיד, וצריך להביא על כל אחת ואחת אליבא דר' יוחנן דאמר לעיל באוכל שני זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו בשתי ידיעות שמביא חטאת על כל אחת ואחת, דחשיבא ליה חילוק ידיעה כאילו הביא קרבן בין ידיעה לידיעה, הכא נמי חשיב חילוק ידיעה כאילו הביא קרבן בין ביאה לביאה, ואשמעינן עולא דלמאן דלא בעי ידיעה באשם בתחלה אינה חשובה לחלק בינתים ואינו חייב אלא אחת, דכיון דלא חשיבא ליה ידיעה לא מחלקת. והא מילתא דעולא נקט לה הכא משום דרב דימי דאיירי עלה ופרכינן עלה מפלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש: **המתינו.** שלא תקריבוהו עד שאבעול עוד: **כי אתא רב דימי.** לא פליג אדעולא, אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא: **חייב על כל אחת ואחת.** קס"ד השתא לרב דימי הא דתנן הבא על השפחה ביאות הרבה אינו חייב אלא אחת הני מילי מזיד, אי נמי שוגג בהעלם אחד, אבל שוגג ונודע לו בינתים למאן דחשיבא ליה ידיעה באשם מחלקת ואפילו לריש לקיש: **והרי חטאת דבעי ידיעה בתחלה.** שאם הביא חטאתו קודם שנודע לו החטא אינה מכפרת דכתיב (ויקרא ד) ב)או הודע אליו והביא[א]: **ופליגי** ר' יוחנן וריש לקיש. וקאמר ריש לקיש דאין ידיעות מחלקות להתחייב בשתים על שני זיתי חלב בהעלם אחד, אלמא לא חשיבא ליה חילוק ידיעה כחילוק כפרה, וגבי שפחה חרופה בידיעות שבין ביאה לביאה לאו כהבאת קרבן חשיבי לחלק, וכי היכי דבמזיד דידיה מביא אחת על כולן הכא נמי מביא אחת על כולן. ולא דמי לידיעות שבין אכילת חלב לאכילת חלב שמחלקות לדברי הכל, דהתם חיובי אשגגות הוא, וכיון שיש ידיעה בינתים הויין ליה שתי שגגות: **אמר ליה אביי דילמא.** הא דפשטת דלמאן דבעי ידיעה חייב ואפילו לריש לקיש: **במעשה דלאחר הפרשה קאמרת.** וכאתקפתא דרב המנונא לעיל, אבל בידיעה דקודם אפילו לר"ע פלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש היא, לרבי יוחנן דחשיבא ליה ידיעה לחלק באכילת חלב אפילו שתי אכילות שנאכלו בהעלם אחד ה"נ מחלקת, וריש[ב] לקיש דאמר התם לא מחלקת ה"נ אפי' דבין ביאה לביאה לא מחלקת, דבין ביאה לביאה דהכא כשתי אכילות דחלב בהעלם אחד ונודע לו על כל אחד ואחד לבדו דמיא: **הכל מודים.** ר' יוחנן וריש לקיש בשפחה חרופה דיש חילוק: **והכל מודים.** בה דאין חילוק: **ומחלוקת.** שניהם בה דלר' יוחנן יש חילוק ולריש לקיש אין חילוק, וכולהו מפרש להו: **כדעולא.** למאן דלא בעי ידיעה בתחלה, דאפי' ר' יוחנן מודה דלר' טרפון לא חשיבא ידיעה לחלק, וכי א"ר יוחנן ידיעות מחלקות ואפילו בין שתים הנעשות בהעלם אחד ה"מ בחטאת דחשיב ידיעה דילה: **והכל מודים.** ואפילו ר"ל דיש חילוק ואפילו לרבי טרפון כגון בביאה שלאחר הפרשה כדרב המנונא: **ומחלוקת.** דרבי יוחנן ור"ל בשפחה חרופה ואליבא דמאן דחשיבא ליה ידיעה דאשם, לר' יוחנן דאמר ידיעת חטאת הואיל וחשיבא היא מחלקת אפי' חטאת[ג] דהעלם אחד, הכא נמי מחלקת בין דהעלם אחד בין דשתי העלמות, ולר"ל דאמר ידיעה דחטאת אף על גב דחשיבא לא מחלקת עבירות דהעלם אחד, הכא אפילו דשתי העלמות לא מחלקת וכדפרישית: נתכוין

בעל חמש בעילות בשפחה חרופה אינו חייב **אלא אחת.** אבל למאן דבעי ידיעה בתחלה הוי פלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש דלר' יוחנן כיון שהיא ידיעה (ג) שהיא גורמת כפרה מחלקות אפילו ידיעות של אחר הבעילות כ"ש ידיעות שבין ביאה לביאה דמחלקות ור"ל דסבר דידיעות לא מחלקות הכא בשפחה חרופה אפילו ידיעות שבין ביאה לביאה אין מחלקות אע"ג דגבי חלב מודה ר"ל דידיעות שבין אכילה לאכילה מחלקות לא דמי דהתם בשגגה תלה רחמנא וידיעות מחלקות השגגות אבל בשפחה חרופה שמביא על הזדון כשגגה אין הידיעה חשובה לחלק אבל למאן דלא בעי ידיעה בתחלה אפילו רבי יוחנן מודה כיון שאין הידיעה גורמת כפרה דלא חשיבא לחלק אפי' בין ביאה לביאה כל שכן אחר כל המעשים. **וא"ת** הניחא אי איכא אשם תלוי בשפחה חרופה אתי שפיר למאן דלא בעי ידיעה דאינו חייב אלא אחת שאין הידיעה גורמת כפרה שיכול להביא אשם ולהתנות כמו במעילה אבל אי לית בה אשם תלוי דהא לא אשכחן בשום מקום בשפחה חרופה אשם תלוי אמאי אינו חייב אלא אחת ליחייב שתים דהא צריך ידיעה אחת לכל הפחות דאם לא נודע לו לא היה יכול להביא שום קרבן והרי אותה ידיעה גורמת כפרה. ויש לומר דאפי' אין אשם תלוי בשפחה חרופה יכול להביא אשם על תנאי ולהתנות בשלמים[ו] ואפילו למאן דאמר אין מביאין קדשים לבית הפסול[ז] דהשתא ממעט ליה מאכילתו מ"מ לא חשיב גורם כפרה כיון דאם עבר והתנה מה שעשה עשוי. **והא דנקט** עולא שפחה חרופה ולא נקט מילתיה במעילה דגבי מעילה הוא דתנן דאשם ודאי לא בעי ידיעה משום דאתא לאשמעינן דאפי' בין מעשה למעשה לא חשיבא ידיעה לחלק אבל במעילה פשיטא דמחלקת כמו בחטאת. **וכן משמע** בפרק ארבעה מחוסרי כפרה (כריתות ט.) דאמר בעא מיניה ר' חייא טירנאה מר' יוחנן הבא על ה' שפחות[ד] בהעלם אחד מהו א"ל חייב על כל אחת ואחת ומ"ש מה' העלמות בשפחה אחת אמר ליה התם אין גופים מוחלקין הכא גופים מוחלקין והיינו למאן דלא בעי ידיעה אלמא דלא מחלקות אפי' ידיעות שבין ביאה לביאה ואית ספרים דגרסי במילתיה דעולא ונודע לו בין כל אחת ואחת והיינו כדפרישית. **וא"ת** תפשוט מדעולא דלר' יוחנן ידיעות מחלקות. וי"ל דעולא את"ל קאמר:

מתקיף לה רב המנונא **אלא** מעתה בעל והפריש קרבן כו'. תימה מאי פריך רב המנונא דאי קסבר דהפרשה מחלקת בין ביאה לביאה כשבעל במזיד בשוגג נמי יש לחלק והיכי מדמה ליה לידיעה שאין מחלקת במזיד ואי קסבר דאין הפרשה מחלקת במזיד הכי נמי דלא מחלקת בשוגג. ונראה לר"י דהכי פריך כיון דלא מחלקת[ה] בין ידיעות שבין מעשים לידיעות שלאחר מעשים אלא מעתה הפרשות נמי דאין מחלקות לר"ל לאחר כל המעשים את"ל דבהפרשות פליגי ואפי' לר' יוחנן איכא למימר דהכא מודה דאין הפרשות מחלקות דדוקא גבי חטאת קאמר דמחלקות משום דאיכא נמי בהדי הפרשות ידיעות חשובות שגורמות כפרה אבל הכא דליכא אלא הפרשה לחודא אפי' רבי יוחנן מודה דלא מחלקת אחר כל המעשים ה"נ דלא מחלקת בין ביאה לביאה והא ודאי סברא היא דמחלקת ואין מתכפר בקרבן שכבר הפריש עבירה שאחר הפרשה אמר ליה מעשה דלאחר הפרשה לא קאמינא פי' איני משוה[ו] בין מעשה למעשה לאחר כל המעשים: **כי אתא רב דימי אמר** למ"ד **בעי ידיעה** כו'. השתא ס"ד דמיירי בידיעה וקאמר דאפי' לריש לקיש מחלקת כיון דגורמת כפרה ואפילו לאחר כל המעשים והכי פריך והרי חטאת כו' ומסיק דלאחר הפרשה קאמר. **ואומר ר"י** דרב דימי פליג אדעולא מדנקט למ"ד בעי ידיעה משמע אבל למאן דלא בעי ידיעה לא שמשוה אותו להפרשה דלאחר כל המעשים. ואין לתמוה על סברא דרב דימי דה"נ עולה מכפרת אעשה דלאחר הפרשה אף על גב דבעיא היא בפרק קמא דזבחים (דף ו.) ולא איפשיט דדחי ליה הש"ס בסוף הסוגיא דחויא בעלמא הוא. א"נ התם בעי אליבא דעולא דאמר הכא דאין קרבן מכפר אעבירה דאחר הפרשה דילמא עולה דדורון היא מכפרת[ז]. א"נ אין רוצה לפשוט התם מדברי האמוראים אלא ממשנה או מברייתא [כדאשכחן בפרק אין בין המודר (נדרים דף לה:)[ח]]. **ורשב"א מפרש** דהא דנקט למאן דבעי ידיעה רבותא נקט דאפי' לדידיה לא מיחייב לר"ל על כל אחת אלא במעשה דלאחר הפרשה ולא פליג אעולא: נתכוין

עין משפט נר מצוה

כג א ב ג מיי' פ"ט מהלכות שגגות הלכה ו:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה בעל וכו'. וכ"מ בפ"ד מחוסרי כפרה. והכי מוכח מסוגיין דמיירי ע"כ בנודע בין ביאה לביאה. דאלו אחר כל הביאות איך ס"ד לומר דידיעות מחלקות הא כיון דלא בעי ידיעה תחלה אפילו כיפר קודם שנודע לו על השניות ממילא כולם מתכפרים עמה כיון דמכפר בלא ידיעה. וא"כ ממילא לא מצי למנקט בבעולם [ו] דממ"נ בין מעשה למעשה ודאי מחלקת כיון דאינו בהעלם אחת ולאחר כל המעשים פשיטא דל"ש לומר ידיעה מחלקת דהא הקרבן מכפר מיד על כולם כיון דל"ל ידיעה תחלה. ומה"ט י"ל על קושיית תוס' דאיך שייך בשפחה חרופה דלא בעי ידיעה תחלה. די"ל דהיינו לענין זה דבבעל חמש בעילות ואח"כ כיפר על א' קודם שנודע לו על אינך כולם מתכפרין דלא בעי ידיעה תחלה ודו"ק:

תורה אור השלם

א) וְאִישׁ כִּי יִשְׁכַּב אֶת אִשָּׁה שִׁכְבַת זֶרַע וְהִוא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ וְהָפְדֵּה לֹא נִפְדָּתָה אוֹ חֻפְשָׁה לֹא נִתַּן לָהּ בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה לֹא יוּמְתוּ כִּי לֹא חֻפָּשָׁה: [ויקרא יט, כ]

ב) אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְהֵבִיא קָרְבָּנוֹ שְׂעִירַת עִזִּים תְּמִימָה נְקֵבָה עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא: [ויקרא ד, כח]

רבינו חננאל

[המשך מטור א]

דמהניא ידיעה לגבי חטאת לחייב על כל ידיעה וידיעה הכי [נמי] מהניא גבי אשמות. אמר ליה אביי והא חטאות דלדברי הכל בעינן ידיעה בתחלה וכשעשה כמה עבירות בהעלם א' שהוא חייב על כל אחת ואחת. דלמא (בידיעה ולאחר) [במעשה דלאחר] הפרשה קאמרת כדרב המנונא דאוקימנא בבעילה דלאחר הפרשה א"ל רב דימי אין. כי אתא רבין אמר הכל מודין בשפחה חרופה שאינו חייב אלא אחת כדעולא. פי' הכל מודין הוא ר' יוחנן דמחייב על כל ידיעה חטאת בשפחה חרופה מודה דכיון דשוגג כמזיד הוא לא דמיא ידיעתו כידיעת חטאת וכדעולא. הכל מודין בשפחה חרופה דחייב על כל אחת ואחת. פי' אפילו ריש לקיש מודה שאם בעל והפריש עליה קרבן וחזר ובעל שאינו מתכפר בקרבן שהפריש על הראשונה אלא חייב קרבן אחר וכ"ש ר' יוחנן ולא גמרינן הפרשה דלאחר מעשה מקמי ידיעה והפרשה דקמי מעשה דאיכא למימר בהפרשה דמקמי מעשה מודה ר"ל דהא בעינן

מסורת הש"ס עם הוספות

א) כריתות דף יט., ב) זבחים עה:, ג) פי' הפרשה בין מעשה למעשה להפרשה שלאחר כל המעשים, ד) זבחים דף ז:, ה) [ועי' תוספות יומא דף יט: ד"ה מי איכא וקדושין כג: ד"ה דאמר וב"ק פו: ד"ה בייש וב"מ דף יז: ד"ה מן] ונדרים לה: ד"ה איבעיא, ו) ע"פ מנחות כד ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) גמ' אלא מעתה בעל והפריש כצ"ל ותיבות וחזר ובעל נמחק: (ב) תוס' ד"ה בעל וכו' שהיא ידיעה חשובה שהיא גורמת:

הגהות וציונים

א] ס"א נוסף **ונודע לו בין כל אחת ואחת** (חכמת מנוח, גליון) וכ"ה ברש"י ועי' תוס' סד"ה בעל: ב] בכת"י **ולריש**: ג] בכת"י **חטא**: ד] **שפחות חרופות** (כ"ה בכריתות שם): ה] צ"ל **דלא חלקת** (חכמת מנוח): ו] צ"ל **במעילה**:

רבינו חננאל

בעל ה' בעילות בשפחה חרופה אינו חייב אלא אחת. עיקר זה בכריתות במשנה פרק ד' מחוסרי כפרה (פ"ר מ"ב) אלו מביאין קרבן על עבירות הרבה ועל הזדון כשגגה וחד מינייהו הבא על שפחה חרופה ואמרינן עלה (כריתות ט.) תני תנא קמיה דר' אלעזר וכפר עליו הכהן באיל האשם מלמד שמביא קרבן אחד על עבירות הרבה באיל האשם ונסלח לו מלמד שמביא על הזדון כשגגה ואקשינן והא עיקר קרבן במזיד כתיב דכתיב בקרת תהיה. פי' מלקות ואין מלקות אלא במזיד ובמקום שהיא חייבת מלקות הוא חייב קרבן ושנינן אימא מלמד שמביא קרבן על השגגה כזדון והתם פליגי אית דאמר דכד בעיל שפחה חרופה בשגגה בעי ידיעה בתחלה כדבעי לענין חטאת דעלמא וכדמפרשינן השוכח עיקר שבת מכלל דהוי ליה ידיעה ואית מאן דאמר כיון דמזיד ושוגג כי הדדי מייתי אף שוגג שלא היתה לו ידיעה בתחלה מייתי אשם. וקאמר עולא למ"ד לא בעי ידיעה בתחלה סבר דהא לא דמיא הא שגגה לשגגת חטאת דעלמא וכשם שבזדון מביא קרבן אחד על בעילות הרבה הכי נמי שוגג אם בעל כמה בעילות בכמה העלמות או מהן בזדון ומהן בשגגה אינו מביא אלא קרבן אחד. ואתקיף עליה רב המנונא אלא מעתה בעל ונודע לו וכיון שנודע לו והפריש קרבן ואמר המתינו לי עד שאבעול ובעל הכי נמי דאינו חייב בבעילה אחרונה קרבן אחר. ודחי עולא ואמר מעשה דלאחר הפרשה קאמרת כלומר שבעילה דלאחר

הפרשה לא קאמינא שמתכפר בקרבן ראשון. כי אתא רב דימי אמר לדברי האומר אשם ודאי בעי ידיעה בתחלה וכי כמו חטאת דעלמא (אינו) [אילן] בעל הני חמש בעילות בשפחה כגון שבעל בשפחה חרופה שוגג ה' בעילות ונודע לו על הראשונה והפריש קרבן וחזר ונודע לו על השניה ואח"כ על השלישית ואח"כ על הרביעית ועדיין לא הקריבו ונודע לו על ה' פעמים כי האי גוונא חייב ה' אשמות ולא תימא כיון דשוגג ומזיד בשפחה חרופה דינם שוה ידיעתו בכל אחת ואחת לא מהניא דהא אילו היו אלו ה' בעילות כולן במזיד מתחלה עד סוף אינו חייב בהן [אלא אחת] אלא כשם דמפריש האי קרבן לא הוה עליה זיקת עבירה אחרת והאי קרבן הוה לו לאותה עבירה בלבד לפיכך אם אח"כ עבר עבירה אחרת חייב עליה אבל האי דהוו עליה ה' עבירות בהעלם אחד ואילו נודע לו על כולן כאחד אין חייב אלא קרבן אחד כך אפילו אם נודע לו על אחת מהן והפריש עליה קרבן ואח"כ נודע לו על השאר כיון שעדיין לא נקרבה החטאת שהפריש מתכפרין כולן בזו החטאת שהפריש מ"ט כולהו בני בקתא דהדדי נינהו [ו] וכולהו אית להו דרב המנונא. ומחלוקת בשפחה חרופה למ"ד אשם ודאי בעי ידיעה ובפלוגתא דר' יוחנן ור"ל פשוטה היא: אתמר

נתכוין אלהגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור לחתוך את התלוש וחתך את המחובר רבא אמר בפטור אביי אמר חייב רבא אמר פטור דהא לא נתכוון לחתיכה דאיסורא אביי אמר חייב דהא קמיכוין לחתיכה בעלמא. אמר רבא מנא אמינא לה גדתניא חומר שבת משאר מצות וחומר שאר מצות משבת חומר שבת משאר מצות שהשבת עשה שתים בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת מה שאין כן בשאר מצות וחומר שאר מצות משבת שבשאר מצות שגג בלא מתכוין חייב מה שאין כן בשבת: אמר מר חומר שבת משאר מצות שהשבת עשה שתים בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת מה שאין כן בשאר מצות היכי דמי אילימא דעבד קצירה וטחינה דכוותה גבי שאר מצות אכל חלב ודם הכא תרתי מיחייב והכא תרתי מיחייב אלא שאר מצות דלא מיחייב אלא חדא היכי דמי דאכל חלב וחלב דכוותה גבי שבת דעבד קצירה וקצירה הכא חדא מיחייב והכא חדא מיחייב לעולם דעבד קצירה וטחינה ומאי מה שאין כן בשאר מצות אעבודה זרה וכדרבי אמי גדא"ר אמי זיבח וקיטר וניסך בהעלמה אחת אינו חייב אלא אחת במאי אוקימתא בע"ז אימא סיפא חומר בשאר מצות שבשאר מצות שגג בלא מתכוין חייב מה שאין כן בשבת גהאי שגג בלא מתכוין דע"ז היכי דמי אילימא כסבור בית הכנסת הוא והשתחוה לה הרי לבו לשמים ואלא ודחזי אנדרטא וסגיד לה היכי דמי אי דקבלה עליה באלוה מזיד הוא ואי דלא קבלה עליה באלוה לאו כלום הוא אלא מאהבה ומיראה הניחא לאביי זדאמר חייב אלא לרבא דאמר פטור מאי איכא למימר אלא באומר מותר משא"כ בשבת דפטור לגמרי ע"כ לא בעא מיני' רבא מרב נחמן אלא אי לחיובי חדא אי לחיובי תרתי אבל מפטרי לגמרי לא אלא

נתכוין להגביה את התלוש. כגון דנפל סכין בערוגת הירק ונתכוין להגביהו: וחתך את המחובר פטור. דכתיב א)אשר חטא בה ודרשינן בכריתות ה) פרט למתעסק בדבר אחר ועשה דבר זה, ושוגג היכי דמי כגון שנתכוין לכך אבל שגג דסבר שאין היום שבת או סבר שמלאכה זו מותרת, וזה מתעסק בהגבהה היה ולא בחתיכה: דהא לא איכוין אחתיכה דאיסורא. בשגגת שבת או בשגגת מלאכות, אלא מתעסק בחתיכת היתר הוה, שיודע שהוא שבת ויודע שחתיכת מחובר אסור: משא"כ בשאר מצות. כולה מפרש לה ואזיל: שגג בלא מתכוין. לקמן מפרש לה: חלב ודם. דומיא דטחינה וקצירה שהן שני גופין: אלא גבי שאר מצות היכי דמי. דפטור: כגון חלב וחלב. בהעלם אחד: דרבי אמי. במסכת סנהדרין בפרק ד' מיתות ו) יליף למילתיה מקרא דאין חילוק חטאות לע"ז: והשתחוה לה. והיינו שגג שהיא ע"ז, בלא מתכוין שלא נתכוון להשתחוות לע"ז: הרי לבו לשמים. ומה חיוב יש כאן, אפי' ידע שהוא בית ע"ז והשתחוה בו לשמים אין חיוב כאן: אנדרטא. צורת המלך שעושין לכבוד המלך, והשתחוה לה ולא לשם אלהות: מאהבה ומיראה. מאהבת אדם או מיראת אדם השתחוה לע"ז, וקרי ליה שוגג בלא מתכוין כלומר שגג בהכי דסבור כיון דאין מתכוין לבו לאלהות מותר: אלא באומר מותר. כגון גר שנתגייר בין הנכרים כסבור שאין ע"ז בתורה, וקרי ליה שגג בלא מתכוין: דפטור לגמרי. בתמיה: עד כאן לא קבעי מיניה רבא מרב נחמן. העלם זה וזה בידו מהו לעיל בפירקין (דף ע:), דהיינו אומר מותר דאמר אין שבת בתורה היינו העלם זה וזה: דסבור

נתכוין להגביה את התלוש. **פירש בקונטרס** כגון סכין מוטל בערוגת ירק ונתכוין להגביהו וחתך את המחובר א"כ הא דפליגי בנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר היינו לחתוך תלוש (א) וחתך מחובר אחר אבל לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר משמע דחייב לכ"ע. **וקשה לר"ת** דבסוף פ' ספק אכל (כריתות יט:) אמר שמואל המתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה בשבת פטור דמלאכת מחשבת אסרה תורה ומוכח התם דאפילו בנתכוין ללקוט תאנה זו וליקט תאנה אחרת פטר שמואל ולקמן בפרק הזורק (דף צז:) פטר (ב) רבא ט) נתכוון לזרוק ארבע וזרק שמנה כי לא אמר כל מקום שתרצה תנוח וכל שכן בנתכוין לזרוק בצד זה וזרק בצד אחר דלא נעשה כלל רצונו או נתכוין לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר דפטור. **ונראה לר"ת** דהכא מיירי בנתכוין לחתוך תלוש ונמצא שהוא מחובר וחותך מה שהיה מתכוין אלא שלא היה יודע שהיה מחובר ופליגי אביי ורבא בקרא דאשר חטא בה דמוקי ליה רבי אליעזר בפרק ספק אכל (יט.-יט:) פרט למתעסק והכי איתא התם בהדיא דקאמר עלה לרבא משכחת לה שנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר לאביי שנתכוין להגביה את התלוש כו' ושמואל דפטר מטעם מלאכת מחשבת היינו בנתכוין לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר דלא נעשה מחשבתו והשתא אתי שפיר (ג) דקאמר לקמן דמפרש שגג בלא מתכוין דשאר מצות היכי דמי כגון דסבור שומן הוא ואכלו דהיינו ממש דומיא דשבת לפר"ת י):

הניחא לאביי דאמר חייב. פי' הניחא לאביי בהא דמשכחת גבי ע"ז שגג בלא מתכוין אבל מ"מ גם לאביי לא מיתוקמא ברייתא שפיר בהכי דהא אם חלל שבת מאהבה ומיראה נמי חייב ולהכי איצטריך בסמוך לאוקמא אליבא דאביי שגג בלא מתכוין ה"ד דסבור רוק הוא ובלעו: **עד** כאן לא בעא מיניה רבא מרב נחמן כו'. וא"ת אמאי לא מייתי מתני' דהשוכח עיקר שבת דאינו חייב אלא אחת ולא הוי פטור לגמרי. וי"ל דניחא ליה לאתויי מרבא דמספקא ליה בהעלם זה וזה דדילמא אפי' תרתי מיחייב דכי אוקי הכא באומר מותר היינו בנתעלמה ממנו לפי שעה דהיינו דומיא דהעלם זה וזה בידו כדפי' לעיל יא) דאם לא נודע לו מעולם איסור ע"ז אינו ישראל כלל כיון שמודה בע"ז דדוחק להעמיד בתינוק שנשבה לבין העכו"ם: **רבא** ג) אמר פטור. **ואם תאמר** והא אמרינן בפרק בן סורר ומורה (סנהדרין דף עד.) דע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים יהרג ואל יעבור אם כן אפילו לא מקבל ליה חייב ואין לומר דרבא לטעמיה דאמר במס' ע"ז בפרק ר' ישמעאל (דף נד.) דאפילו בע"ז בצינעא ב)וחי בהם ולא שימות בהם והא דקאמר רבא בפ"ב דכתובות (דף יט.) גבי עדים שאמרו להם חתמו שקר כו' שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא ע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים ה"פ אפילו מאן דמחמיר לא מחמיר אלא בע"ז ג"ע ושפיכות דמים דאם כן דטעמא דרבא דפטר הוי משום הכי מאי מייתי אביי בפ' ד' מיתות (סנהדרין סא:) מכמה ברייתות לימא דאתיא כמ"ד בפרק בן סורר (שם עד.) יהרג ואל יעבור דפלוגתא דתנאי היא. **וי"ל** דסבר רבא דאפי' למ"ד דחייב למסור את עצמו אם לא מסר עצמו לא מיחייב מיתה בבית דין. וקשה לרשב"א דאמר רבא במסכת ע"ז יב) הכל היו בכלל לא תעבדם כשפרט לך הכתוב וחי בהם יצא אונס משמע דלא מפיק אלא אונס מיתה אבל שאר אונסין הוו בכלל לא תעבדם וחייב והכא פטור אפי' מאהבה דליכא אונס מיתה. א) **וי"מ** דההיא דאמר יהרג ואל יעבור היינו בסתם אע"ג דלא מקבל עליה לאלוה אבל הכא במפרש דקעביד מאהבה ומיראה. **אי נמי** אפילו בסתם ובע"ז שהכל אין עובדין אותה אלא מאהבה ומיראה דומיא דהמן דמייתי עלה התם להם אי אתה משתחוה אבל אתה משתחוה לאדם כמותך יכול אפי' נעבד כהמן ת"ל לא תעבדם [וקאמר רבא כהמן ולא כהמן דאילו התם מיראה והכא לאו מיראה]. ומההיא גופא נמי יש לדקדק דחייב אע"ג דלא קבל עליה באלוה דמשמע דאסר נעבד כהמן דומיא דאדם שכמותך דשרי והיינו בלא קיבלו עליו באלוה. ועוד דאמרינן בפרק ד' מיתות (סנהדרין דף ס:) הפוער עצמו לפעור זו היא עבודתו אע"ג דקא מכוין לבזוייה יג) הזורק אבן למרקולים זו היא עבודתו אע"ג דקא מכוין למירגמיה אלמא דחייב אע"פ שאין מקבל עליו באלוה ומיהו יש לפרש אע"ג דקא מכוין לבזוייה מכוין לעובדה דרך בזיון וברגימה זו והא דלא דחי ראיות דאביי בעובד מאהבה ומיראה התם משום דסתם עובד כמדעתו יד) דמי. **וא"ת** ולמאי דפטר רבא אמאי לא השתחוה מרדכי להמן. **וי"ל** כדאמרינן במדרש טו) שהיו צלמים היו על לבו. **ועוד** משום קידוש השם כדאשכחן בירושלמי במסכת שביעית בפ"ד) כגון פפוס ולוליינוס אחיו שנתנו להם מים בזכוכית צבועה ולא קבלו מהם):

באומר מותר. והא דממעטינן בפ"ב דמכות (דף ז: ושם) בשגגה פרט לאומר מותר שאני גבי גלות דטובא בשגגה כתיבי התם) ולהכי נמי אמר בסוף פ"ב דב"ק (דף כו: ושם) היתה אבן מונחת לו בחיקו ולא הכיר בה מעולם לענין גלות פטור מבשגגה לענין שבת פטור משום דבעינן מלאכת מחשבת והשתא תיפוק ליה דגבי שבת נמי כתיב בשגגה אלא ודאי דוקא גבי גלות ממעטינן משום דכתיבי בשגגה טובא: אלא

עין משפט נר מצוה

כד א מיי' פ"ב מהלכות שגגות הלכה ז:
כה ב מיי' פ"א מהלכו' שבת הלכה ח ופ"ז מהלכות שגגות הל' יא:

רב נסים גאון

ואלא מאהבה ומיראה הניחא לאביי דאמר חייב אלא למאן דאמר פטור מאי איכא למימר. ופלוגתא דאביי ורבא משכחת במס' סנהדרין בפרק ד' מיתות (דף סא) איתמר העובד ע"ז מאהבה ומיראה אביי אמר חייב ורבא אמר פטור אביי אמר חייב דהא פלחה רבא אמר פטור דלא קבלה עליה באלוה אי קיבלה עליה אין ואי לא לא:

רבינו חננאל

נתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר לכולי עלמא לא מחייב קרבן דהא לא אתכוין למלתא דאית בה איסורא אלא להגביה בעולם נתכוין אע"פ שחותך את המחובר לא קרינן ביה נפש כי תחטא בשגגה ולא הוי חוטא בשגגה אלא מתכוין למעשה מביא לידי חטא והוא אינו יודע שהוא חוטא. אבל אם נתכוון לחתוך את התלוש שהוא מותר ונזדמן לו מחובר וחתכו רבה אמר פטור דס"ל שאינו קורא ביה נפש כי תחטא בשגגה אלא בזמן שמתכוון לדבר אסור כשיקרא שוגג באיסורו וזה לא נתכוון אלא לחתיכת תלוש. **אביי** אמר חייב דהוא מכוון לחתיכה בעלמא ויש בחתיכה איסור וסבר אביי שאין צריך להתכוון במעשיו לדבר שהוא באיסורו אלא כל מעשה שיש במינו איסור אף על פי שלא נתכוון לדבר שיש בה איסור כיון שנזדמן לו דבר איסור הריני קורא בו כי תחטא בשגגה. וכך לענין נתכוון לזרוק שתים וזרק ד' לרבה פטור דהא לא נתכוון לדבר האיסור בשגגת איסורו אע"פ שמתכוון למקצתו דסבר ליה צריך להתכוון לכל האיסור בשגגת איסורו ולאביי חייב דהא נתכוון לזריקה ונזדמנה לו זריקה אסורה. אמ' (רבא) [רבה] מנא אמינא לה דתניא חומר בשבת משאר מצות שהשבת עושה שתים בהעלם אחת חייב שתים מה שאין כן בשאר מצות חומר בשאר מצות ששאר מצות שגג בלא מתכוין חייב משא"כ בשבת ואוקימנא דשגג בלא מתכוין בשבת דפטור [בכה"ג דנתכוין לחתוך את התלוש וכו'] וחתך [כדאמר כרבה] [ש"מ] הא מתניא כרבה דאמר נתכוון לחתוך את התלוש וחתך את המחובר פטור דהא לא נתכוון לחתיכה (דאיסור דא) [דאיסורא]. ושקלו וטרו בהא דתנן עשה שתים בהעלם אחד חייב שתים ובשאר מצות כי האי גוונא אינו חייב אלא אחת היכי דמי [אילימא] ... כיוצא בו בשאר מצות אכל חלב ודם הכא שתים מחייב והכא שתים מחייב אלא קצר וחזר וקצר ... בו בשאר מצות אכל חלב וחזר ואכל חלב בהעלם אחד הכא חדא מחייב והכא חדא מחייב. **ודחינן** ... **שאר מצות דקתני** ע"ז. והכי קתני חומר בשבת שאם קצר וטחן בהעלם אחד בזדון שבת ושגגת מלאכות חייב שתים מה שאין כן בע"ז כי (אם) בע"ז אם זיבח וקיטר וניסך בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת וכדר' (יוסי) [אמי]. **ודחינן** ... לא מיתוקמא בע"ז דקתני סיפא שגג בלא מתכוין בשאר מצות חייב משא"כ בשבת שגג בלא מתכוין בע"ז היכי משכחת לה אי נימא דחזא ע"ז וסבר כי היא בית הכנסת והשתחוה [לה] כי האי גוונא פטור הוא דהא לבו לשמים ואלא ... דחזא אנדרטא וסגיד לה אי דקבלה עילויה באלוה מזיד הוא ולאו בר קרבן הוא ואי לא קבלה עילויה באלוה כיון דבשוגג השתחוה כנגד האי אנדרטא לא מחייב דהא לא עביד מידי. **אלא כגון שהשתחוה לע"ז מאהבה**. שראה צורת ע"ז ... שהעמיד עצמו ע"ז כהמן והשתחוה לו מאהבה בשגגת אלהים אחרים פי' שנעלם ממנו שמשתחוה לע"ז מאהבה חייב או שנעלם ממנו כי אלו העבירות בע"ז מחייב וזה פי' מאהבה. או מיראה נמי כגון מי שנתיירא מן הע"ז ... שגגת אלהים אחרים או בשגגת עבירות דלא הוה ידע כי האי גוונא חייב אי אמרת כי האי גוונא שגג בלא מתכוין בע"ז חייב ניחא לאביי דמחייב דגרסינן בסנהדרין פרק ארבע מיתות דאתמר העובד ע"ז מאהבה ומיראה כגון ... לו או מיראתו ממנו לאדם הנעבד כהמן בשוגג שלא היה יודע כי העובד מאהבה או מיראה חייב [אביי אמר חייב] דהא פלחא לע"ז רבא אמר פטור דהא לא קבלה עליו באלוה הניחא לאביי אלא לרבא דאמר פטור מאי ... מרינן **לא משכחת שגג בלא מתכוין לע"ז אלא באומר מותר**. פי' כגון מי שנעלם ממנו עבודת אלהים אחרים ששכח הכל לגמרי שנמצא בידו העלם אלהים אחרים והעלם עבירות ואומר שמותר. וכי האי גוונא בע"ז ... בשבת פטור לגמרי. **ואקשי'** ומי איכא למימר דפטור לגמרי דהא עד כאן לא בעא מיניה רבא מרב נחמן העלם זה וזה בידו. פי' העלם שבת והעלם מלאכות בידו מהו אלא לחיובי חדא או תרתי אבל למפטריה לגמרי לא.

מסורת הש"ס עם תוספות

א) כריתות דף יט., ב) סנהדרין דף סב:, ג) שם סא: [כריתות ג.], ד) שם, שם, יט: ו) סג., ז) עי' תוס' סנהדרין סב: ד"ה להגביה ושבועות יט. ד"ה פרט וכריתות יט: ד"ה לשון, ח) ע: ד"ה העלם, ט) [דף צז.], י) סנהדרין סד., כ) עיין אסתר רבה ריש פ"ז, ל) ה"ב, מ) [ועי' תוספות סנהדרין סא: ד"ה רבא אמר], נ) עיין תוס' לעיל סח: ד"ה אבל תינוק ושי"נ.

תוספות ישנים

א) וי"ל דבלאומר אלי אתה מודה רבא דחייב אפילו מאהבה ומיראה דהיינו קבל עליו באלוה כיון דקאמר אלי אתה לע"פ שאומר באונס כ"פ במס' ע"ז דף ה) בכלל לא תעבדם כשאמר אלי אתה. אבל מקטיר דאונס כ"פ הוי בכלל לא תעבדם. ומיהו בהכתו דמייתי אביי הוה מצי לאוקמי בלאי אלי אתה. והר"א ממיץ מפרש בע"ז שכבר עבדוה פעם אחת לשם ע"ז חייב בה אפי' מאהבה ומיראה:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה נתכוין וכו' לחתוך תלוש זה וחתך: (ב) בא"ד בפ' הזורק פטר רב אשי נתכוון וכו': (ג) בא"ד והשתא אתי שפיר לקמן כל"ל ותיבת דקאמר נמחק:

גליון הש"ס

גמ' דחזי אנדרטא. עי' מס' ע"ז דף מ ע"ב תוד"ה ובאנדרטי:

תורה אור השלם

א) אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ וְהֵבִיא אֶת קָרְבָּנוֹ שְׂעִיר עִזִּים זָכָר תָּמִים: [ויקרא ד, כג]
ב) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֲנִי יְיָ: [ויקרא יח, ה]

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

הגהות וציונים

א] [לפמ"ש תוס' לעיל כב ע"ב ד"ה גזרה וכו"כ עוד לעיל ע ע"ב ד"ה נודע ולמ"ש הרא"ש פרק הזהב סי' יט שלא מצינו בכל הגמ' שמקדים רבא לאביי כי אביי מלך קודם רבא ע"ש וכ"כ עוד בשאר דוכתי א"כ יש לגרוס הכא **אביי** אמר וכו' או דצ"ל **רבה** אמר פטור וכו' אמר **רבה** מנא אמינא לה וכו' וע"ע מ"ש פסחים מא ע"א על הגליון] (גליון) ובכריתות יט ע"ב **אביי אמר** חייב כו' **רבא אמר** פטור: ב] ע"ש שצ"ל **רבינא** (גליון) או **רב אשי** כבהגהות הב"ח, ועי' גירסת הר"ח שם: ג] צ"ל **לרבא דאמר פטור** (וכ"ה במהר"ם, ב"ש) והדיבור הקודם "עד כאן וכו'" צ"ל אחר ד"ה "באומר מותר": ד] דסתם **כעובד מדעתו** דמי (מהר"ם): ס] צ"ל **הכל היו** בכלל:

נִתְכַּוִּין לְהַגְבִּיהַּ אֶת הַתָּלוּשׁ וְחָתַךְ אֶת הַמְּחֻבָּר פָּטוּר וְכוּ' – כגון שנתכוון להגביה סכין שנפל לארץ וחתך ירק מחובר, וכן במקרה השני התכוון לחתוך ירק תלוש וחתך ירק אחר מחובר, שפטור מדין 'מתעסק', כיון שלא התכוון כלל למעשה שנעשה (רש"י), אך אם התכוון לחתוך ירק מחובר מסויים, וחתך ירק מחובר אחר חייב, כיון שכוונתו היתה לעשות מעשה איסור (מגיני שלמה וצל"ח, ע"פ רש"י כריתות יט, ב ד"ה אפילו רבי יהושע, לחם משנה שבת א, י, ע"פ הרמב"ם שם) [שלא כדעת שמואל בכריתות (יט, ב) הסובר שבמקרה זה פטור בשבת, כיון שמלאכת מחשבת אסרה תורה, שצריך לחשוב ולהתכוון למלאכה זו עצמה (רש"י שם)]. ומאידך, אם התכוון לחתוך ירק מסויים וחשב שהוא תלוש, ולבסוף התברר שהיה מחובר, אף שהתכוון לפעולת היתר אינו נחשב מתעסק אלא שוגג, שהרי חתך את הירק שאותו התכוון לחתוך (רש"י שבועות יט, א ד"ה פרט, וראה עוד במגיני שלמה כריתות יט, א ד"ה שם שנתכוון).

ויש מפרשים, שבאופן שהתכוון לחתוך ירק מחובר זה וחתך ירק מחובר אחר לדברי הכל פטור, משום שבשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה [וכדברי שמואל שם], אכן כשהתכוון לירק זה וסבר שהוא תלוש והתכוון להגביהו והתברר שהוא מחובר, וכן במקרה השני כשהתכוון לחתוך ירק תלוש והתברר שהוא מחובר, כיון שעשה את המעשה באותו ירק שהתכוון אליו, אין בזה חיסרון של מלאכת מחשבת, והפטור בהם הוא רק משום מתעסק (תוס', רמב"ן).

פָּטוּר, וגדר פטור 'מתעסק', היינו שמעשה שנעשה במתעסק התורה מחשיבה אותו כמעשה שנעשה מאליו ולא על ידי האדם, ואינו נחשב כמעשה עבירה כלל (קובץ שיעורים ב, כג, ו, וכעי"ז באתוון דאורייתא כד). ויש אומרים, שגם מעשה שנעשה במתעסק נחשב כמעשה איסור בשוגג, אלא שהתורה מיעטה אותו רק מקרבן חטאת ממה שנאמר בפסוק (ויקרא ד, כג) 'אשר חטא בה', אך המיעוט אינו מיעוט מגוף האיסור, ולכן אם רואים אדם שעובר עבירה במתעסק, מצוה להפרישו מאיסור (רעק"א קמא ח, עולת שלמה כריתות יט, ב, ד"ה והנה).

דְּהָא לֹא נָתְכַּוֵּן לְחַתִּיכָה דְּאִסּוּרָא, ואינו דומה לשוגג, שמתעסק רצה לחתוך ירק תלוש ולבסוף חתך ירק אחר מחובר, אך שוגג רצה לחתוך ירק זה ולא ידע שהוא מחובר (רש"י שבועות יט, א ד"ה פרט, וכעי"ז בכריתות יט, ב ד"ה מתעסק בעריות). ולשיטת תוס' שגם כשרצה לחתוך ירק זה ולא ידע שהוא מחובר נחשב כמתעסק, החילוק בין שוגג למתעסק הוא, ששוגג טועה בדין וחושב שמותר לעשות מעשה שהוא באמת מעשה אסור, אך מתעסק יודע את הדין אלא שאינו יודע את המציאות [שחושב שהירק אינו מחובר], ולפי דעתו הוא עושה מעשה שהוא באמת מעשה המותר (תוס' כריתות יט, ב ד"ה דהא, וראה בעולת שלמה שם ד"ה אך ק"ל [השני]).

דְּאָכַל חֵלֶב וְחֵלֶב וְכוּ', הָכָא חָדָא מִיחַיֵּיב וְהָכָא חָדָא מִיחַיֵּיב, ומה ששנינו לעיל (סז, ב) שאם עשה אותה מלאכה בכמה שבתות בשגגת שבת, מביא קרבן על כל שבת ושבת, היינו שבשבת שימי היתר מחלקים בין שבת לשבת, מביא קרבן על כל שבת ושבת, ובשאר איסורים שאין ימי היתר מחלקים בין איסור לאיסור, די לו בקרבן אחד, אך גם בשאר איסורים כשימי היתר מחלקים, מביא קרבן על כל עבירה ועבירה, וכשם שמצינו בנדה שכשימי היתר מחלקים בין ביאה לביאה, מביא כמה חטאות [כמבואר בכריתות (יז, א)] (ריטב"א, ראש יוסף).

וּמַאי מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר מִצְוֹת, אַעֲבוֹדָה זָרָה, ומכיון שעבודה זרה שקולה כנגד כל המצות, נקטה הברייתא לשון 'שאר מצוות' (תוס' סנהדרין סב, ב ד"ה רישא). ויש שפירש ש'שאר מצות' היינו חלק משאר מצות (ריטב"א).

זִיבַּח וְקִיטֵּר וְנִיסֵּךְ בְּהַעֲלָמָה אַחַת אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת, שנאמר (שמות כ, ה) 'לא תעבדם', שהתורה כללה יחד את כל העבודות (סנהדרין סג, א ורש"י שם).

הֲרֵי לְבוֹ לַשָּׁמַיִם, ואינו חייב מיתה וקרבן אפילו אם ידע שהוא בית עבודה זרה (רש"י), אכן, משום חילול ה' אסור לו להשתחוות לעבודה זרה ולכוון ליבו לשמים, שהרי אם אנסוהו לעבוד עבודה זרה אינו יכול לומר אשתחווה לה ואכוון ליבי לשמים, אלא חייב למסור את נפשו (ריטב"א, וראה בספר מצות הקצר [לבעל הח"ח] ה).

וְאִי דְּלֹא קָבְלֵיהּ עֲלֵיהּ בֶּאֱלוֹהַּ לָאו כְּלוּם הוּא, כיון שהאנדרטא לא נעשתה לשם עבודה זרה אלא רק לכבוד המלך (ע"פ רש"י כאן ובכריתות ג, א ד"ה ה"ג אי), אך בעבודה זרה ממש, גם כשלא קיבל אותה לאלוה אסור להשתחוות לה (ריטב"א, חי' הר"ן, וראה עוד בתוס' ד"ה רבא).

אֶלָּא מֵאַהֲבָה וּמִיִּרְאָה – שעבד עבודה זרה מאהבת אדם או מירא אדם (רש"י, ראב"ד ע"ז ג, ו), ויש מפרשים, שעבד עבודה זרה מאהבתה כגון שחשק בה שהיא נאה ביותר, או מירא שחושש שמא תרע לו (רמב"ם שם, רמב"ן בשם אחרים, וראה ברמב"ן שם שאין מחלוקת בין הפירושים, אולם ראה בחי' הר"ן סנהדרין סא, ב ד"ה איתמר).

הָנִיחָא לְאַבַּיֵי דְּאָמַר חַיָּיב, ולאביי מיושב מהו שגג בלא מתכוון בעבודה זרה, אך גם לדבריו הברייתא עדיין לא מובנת, שהרי אם חילל שבת מאהבה ומירא חייב סקילה, ומדוע אמרה הברייתא ששגג בלא מתכוון בשבת פטור (תוס'). ויש מפרשים, שכשמחלל שבת מאהבה ויראה פטור מקרבן וממיתה לרבי יהודה (להלן עג, ב) שסובר שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, שהרי כשעושה מלאכה מאהבה ומירא אינו צריך את גוף המלאכה (פני יהושע, הגהות רא"מ הורביץ). ויש שפירש, שהברייתא עוסקת במקרה שאמרו לו שאם לא יחלל שבת יהרגוהו, ובשבת שאינו צריך למסור את נפשו, יעשה מלאכה ולא יהרג, מה שאין כן בעבודה זרה (רמב"ן, וראה במהר"ם מדוע התוס' מיאן בתי' זה).

אֶלָּא לְרָבָא דְּאָמַר פָּטוּר מַאי אִיכָּא לְמֵימַר, ולרבא אף שכשמכריחים אותו לעבוד עבודה זרה חייב למסור על כך את הנפש, מכל מקום כשלא מסר את הנפש ועבד עבודה זרה מאהבה ומירא אינו חייב מיתה או קרבן על כך (רמב"ן, וראה בתוס' שחולק על כך). ויש מפרשים, שרק כשעובד עבודה זרה סתם חייב למסור על כך את הנפש, אבל כשאומר בפירוש שעובד עבודה זרה מאהבה ומיראה, או שעובד עבודה זרה שכולם רגילים לעובדה רק מאהבה ומיראה, אינו חייב למסור את נפשו על כך (תוס'). ויש שפירש, שחייב למסור את נפשו רק כשאומר לעבוד זרה אלי אתה, ואביי ורבא נחלקו כשעובד עבודה זרה מאהבה ומירא ולא אומר לה אלי אתה (חי' הר"ן סנהדרין סא, ב ד"ה איתמר בשם הר"ר דוד).

לסיכום – א. אם משתחווה לבית עבודה זרה ומתכוון להשתחוות לשמים פטור, אך לכתחילה אסור לעשות כן משום קידוש ה'. ב. אנדרטא שנעשתה לכבוד, אם לא קיבל אותה באלוה מותר להשתחוות לה, אך אם נעשתה לעבודה זרה אסור להשתחוות לה אפילו כשלא קיבל אותה לאלוה. ג. לאביי, אסור לעבוד עבודה זרה מאהבה ויראה, לרבא, יש אומרים שלכתחילה אסור ואם עבד אינו חייב מיתה וקרבן. ויש אומרים שרק כשאומר במפורש שעובד מאהבה ויראה אינו חייב מיתה. ויש אומרים שצריך למסור את הנפש רק כשאומר לעבודה זרה במפורש אלי אתה.

המשך במילואים

אֶלָּא לָאו רֵישָׁא בְּעִכּוּ"ם וְסֵיפָא בְּשָׂאר מַצָּוֹת, וכוונת הברייתא היא, ששבת חמורה מחלק מהמצוות, וחלק מהמצוות חמורות הם משבת (ריטב"א).

דְּסָבוּר דְּשׁוּמָּן הוּא וַאֲכָלוֹ – היו לפניו שתי חתיכות אחת של חלב ואחת של שומן, ורצה לאכול את חתיכת השומן, ובטעות אכל את חתיכת החלב, אך אם רצה לאכול חתיכה וחשב שהיא שומן ונמצאת של חלב, אינו נחשב מתעסק אלא שוגג (צל"ח עב, ב ד"ה איתמר, ע"פ רש"י בכריתות יט, ב ד"ה פרט). ולשיטת התוס' לעיל (עב, ב ד"ה נתכוין) גם כשהתכוון לאכול חתיכת שומן ונמצאה של חלב נחשב כמתעסק.

והטעם שבאיסור חלב אין פטור מתעסק, שהמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה כמבואר בכריתות (יט, ב), אבל בשבת מתעסק פטור כיון שאינו נהנה (רש"י), ומכל מקום גם מלאכות שנהנה מהם בשבת נאמר בהם פטור של מתעסק, כיון שבשבת התורה אסרה רק את מעשה המלאכה ולא את ההנאה מהמלאכה, ומעשה הנעשה במתעסק נחשב כמעשה הנעשה מאליו ולא על ידי האדם, אבל בחלבים ועריות התורה אסרה בהם גם את ההנאה ולא רק את גוף המעשה, ולכן גם מתעסק חייב בהם (מגן אבות מ, ב מדפי הספר ד"ה ובתי"ט, וראה עוד בקובץ שעורים ב, כג, ו, ובאתוון דאורייתא כד). ויש שסובר, שמלאכות שהוא נהנה מהם בשבת אין בהם פטור מתעסק כמו בחלבים ועריות (תוס' סנהדרין סב, ב ד"ה להגביה), ולדבריו, עיקר פטור מתעסק הוא משום שהתורה לא אסרה מעשה הנעשה ללא כוונה [ולא משום שמתעסק נחשב כמעשה הנעשה מאליו], וההנאה שיש לו מהמעשה נחשבת ככוונה, ולכן גם כשנהנה ממלאכות שבת אינו נחשב כמתעסק (קהלות יעקב שבת לה, אבי עזרי מעילה ז, ה).

דְּסָבוּר רוֹק הוּא וּבָלָעוֹ, וכגון שהיה חלב נימוח ובלעו כסבור שהוא רוק, ולא נחשב שהתכוון לאכילה, כיון שרוק אינו בר אכילה אלא בר בליעה (רש"י), ומדבריו מוכח שמותר לבלוע את הרוק ביום הכיפורים, שבליעת הרוק אינה נחשבת לאכילה (ב"ח תריב, ו, אולם ראה במג"א תקסז, ח). ויש שפירש, שאביי מתיר רק כשחשב שחתיכה זו היא חלק מרוקו ובלעו, שבמקרה זה לא התכוון לאכילה כלל אלא רק לבלוע את רוקו, אבל אם אכל חתיכה וחשב שהיא חתיכת רוק והתברר שהיא חתיכת חלב, לדעת אביי אינו נחשב מתעסק וחייב (תוס' רי"ד).

ובמקרה זה גם לדעת רש"י (כריתות יט, ב ד"ה פרט) שסובר שאם התכוון לאכול חתיכת שומן ונמצאת של חלב אינו נחשב כמתעסק אלא כשוגג, כאן שהתכוון לבלוע רוק ונמצא שהוא חלב נחשב כמתעסק, כיון שלא התכוון כלל לאכילה אלא רק לבליעת רוק (ראש יוסף לעיל עב, ב ד"ה אתמר).

דְּנָתְכַּוֵּן לְהַגְבִּיהַּ אֶת הַתָּלוּשׁ וְכוּ', ורבא שהביא ראיה מהברייתא לשיטתו שגם כשהתכוון לאכול שומן ואכל חלב נחשב כמתעסק, סבר שמלשון הברייתא 'שגג בלא מתכוון' לא משמע שמדובר כשהתכוון לבלוע רוק ואכל חלב (פני יהושע).

אִיתְּמַר נְתָכַּוֵּן לִזְרוֹק שְׁתַּיִם וְזָרַק אַרְבַּע, רָבָא אָמַר פָּטוּר וְכוּ' – לשיטת רש"י (לעיל עב, ב) שמחלוקתם של אביי ורבא היא כשהתכוון לחתוך ירק תלוש ולבסוף חתך ירק אחר מחובר, גם כאן נחלקו אביי ורבא כשהתכוון לזרוק חפץ שתי אמות, ולבסוף זרק ארבע אמות (ריטב"א), אך אם התכוון לזרוק שתי אמות ונמצא שהם ארבע אמות, אינו נחשב מתעסק אלא שוגג שהרי נעשית מחשבתו (ר"י מלוניל ב"ק כו, ב ד"ה לענין). ולשיטת תוס' (לעיל שם ד"ה נתכוין) שאביי ורבא נחלקו רק כשהתכוון לחתוך ירק תלוש ונמצא שהוא מחובר, אך כשהתכוון לחתוך ירק תלוש ולבסוף חתך ירק אחר מחובר פטור, בהכרח שגם כאן נחלקו אביי ורבא כשהתכוון לזרוק שתי אמות ונמצא שהם ארבע אמות (תוס' ב"ק כו, ב ד"ה נתכוין, ריטב"א).

ולשיטת רש"י [שהתכוון לזרוק שתי אמות ולבסוף זרק ארבע אמות] מדובר כאן שכשזרק את החפץ אמר שדעתו היא שהחפץ יכול לנוח בכל מקום, שאם רצה לזרוק את החפץ למקום מסויים ולבסוף נח במקום אחר, גם אם התכוון לזרוק ארבע אמות וזרק שמונה אמות פטור, שהרי לא נעשית מחשבתו כמבואר להלן (צז, ב), ומכל מקום גם כשדעתו שהחפץ יכול לנוח בכל מקום סובר רבא שפטור משום מתעסק, שכשנתכוון לזרוק שתים לא התכוון לעשות כלל מלאכה (רש"י ב"ק כו, ב ד"ה אם אמר, ראש יוסף).

דְּהָא לֹא קָמִיכַּוֵּין לְזָרִיקָה דְּאַרְבַּע, ואף שזריקת שתי אמות אסורה מהתורה מדין 'חצי שיעור' לדעת רבי יוחנן (יומא עג, ב), וכשהתכוון לעשות איסור אחד ועלה בידו איסור אחר אין זה מתעסק, מכל מקום כיון שהתכוון לעשות איסור קל של חצי שיעור ועלה בידו איסור חמור של שיעור שלם נחשב כמתעסק (ראש יוסף, אולם ראה בשביתת השבת מעשה חושב ה).

מַתְנִי' מְלָאכוֹת שֶׁהָיוּ צְרִיכוֹת לַמִּשְׁכָּן. הקדמה: אמר הכתוב (שמות כ, י): 'ויום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה', וקיבל משה מסיני פרטי המלאכות הנכללות בכתוב זה (ראה לעיל ע, א). והן המלאכות הפועלות שינוי ותיקון בדברים שנעשית בהם המלאכה [מלבד 'הוצאה', שאמרו עליה שהיא 'מלאכה גרועה', שאינה פועלת שום שינוי בחפץ שנפעלה בו המלאכה] (ראה אור זרוע ב, פב). המקור לשלשים ותשע אבות, התבאר לעיל (מט, ב ובביאורנו שם). בגדרי אב ותולדה, ראה בהמשך. גדריהן ופרטיהן של מלאכות רבות, נידונו במשניות ובגמרות לאורך המסכת.

אֲבוֹת מְלָאכוֹת, הן המלאכות שהיו במשכן (ראה לעיל מט, ב), ונצרכו לבניית המשכן (ראה רש"י ד"ה והאופה), ויש מוסיפים, אף מלאכות שנעשות בעת הקרבת קרבנות, שאינן דוחות את השבת (רב האי גאון, ע"פ אגלי טל פתיחה, ה), הרי הוא אב מלאכה (רמב"ם שבת ז, ב), ולכל אב מלאכה יש תולדות, והם הפעולות הדומות לאב מלאכה בפעולתן או בתכליתן, וחיובם מדאורייתא (ראה רמב"ם שם, ה ואילך), יש הדומות לאב בתכלית המלאכה ולא בפעולה [כגון השקייה תולדת זריעה], ויש הדומות לאב, בפעולה ולא בתכלית [כגון מגבן תולדת בונה, שהא מקבץ חלקים, אף שאינו בונה בנין וכדומה] (כלכלת שבת, א). חיובו של העובר על אב או על תולדה, וכן החילוק בין אבות לתולדות, יתבאר להלן (צו, ב; וברמב"ם שם, ז).

הַזּוֹרֵעַ וְכוּ', גדר המלאכה, ראה בדברינו להלן (ע"ב). ושיעור המלאכה כגרוגרת, כמו שאר המלאכות שנשנו כאן על סדר עשיית הפת, מלבד חורש ששיעורו בכל שהוא (ראה רש"י ופמ"ג פתיחה לשבת, כ). ויש אומרים ששיעורו של הזורע, בכל שהוא (רמב"ם שבת ח, ב).

וְהַחוֹרֵשׁ – גדר המלאכה, ראה בדברינו להלן (ע"ב).

וְהַמְעַמֵּר – האוסף שיבולים ומקבצם לעומר אחד, וכן האוסף את העומרים וקושרם יחד זה לזה (מאירי לעיל ע"א), ודוקא כשעושה כן במקום גידולם (ריטב"א; תוס' ביצה לא, א ד"ה מן).

המשך במילואים

אלא לאו רישא בעבודה זרה וסיפא בשאר מצות ושגג בלא מתכוין בשאר מצות ה"ד דסבור דשומן הוא ואכלו משא"כ בשבת דפטור דנתכוון לחתוך את התלוש וחתך את המחובר פטור ואביי שגג בלא מתכוין ה"ד [א] דסבור רוק הוא ובלעו משא"כ בשבת דפטור דנתכוון להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור אבל נתכוון לחתוך את התלוש וחתך את המחובר חייב: איתמר [א] נתכוון לזרוק שתים וזרק ארבע [ג] רבא אמר פטור אביי אמר חייב רבא אמר פטור (א) דלא קמיכוין לזריקה דארבע אביי אמר חייב דהא קמיכוין לזריקה בעלמא. כסבור רשות היחיד ונמצאת רשות הרבים רבא אמר [ב] פטור ואביי אמר חייב רבא אמר פטור דהא לא מיכוין לזריקה דאיסורא ואביי אמר חייב דהא קא מיכוין לזריקה בעלמא. וצריכא דאי אשמעינן קמייתא בההוא קאמר רבא דהא לא קמיכוין לחתיכה דאיסורא אבל נתכוון לזרוק שתים וזרק ארבע דארבע בלא תרתי לא (ב) מיזרקא ליה אימא מודה ליה לאביי ואי אשמעינן בהא בהא קאמר רבא דהא לא קמיכוין לזריקה דארבע אבל כסבור רה"י ונמצא רה"ר דמכוין לזריקה דארבע אימא מודי ליה לאביי צריכא. [ג] תנן אבות מלאכות ארבעים חסר אחת והוינן בה מנינא למה לי וא"ר יוחנן שאם עשאן כולם בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת בשלמא לאביי דאמר כי האי גוונא חייב משכחת לה דידע (ג) דאסורא שבת וידע לה איסור מלאכות וקא טעה בשיעורין אלא לרבא דאמר פטור היכי משכחת לה בזדון שבת ושגגת מלאכות הניחא אי סבר לה [ד] כר' יוחנן דאמר כיון ששגג בכרת אע"פ שהזיד בלאו משכחת לה דידע לה לשבת בלאו אלא אי סבר לה כרשב"ל דאמר עד שישגוג בלאו וכרת דידע לה לשבת במאי [ז] דידע לה בתחומין ואליבא דר"ע:

מתני' [א] אבות [ה] [ג] מלאכות ארבעים חסר אחת הזורע והחורש והקוצר והמעמר והדש והזורה הבורר הטוחן והמרקד והלש והאופה. הגוזז את הצמר המלבנו והמנפצו והצובעו והטווה [ו] והמיסך והעושה שתי בתי נירין והאורג שני חוטין והפוצע שני חוטין הקושר והמתיר [ז] והתופר שתי תפירות הקורע על מנת לתפור [שתי תפירות]. הצד צבי השוחטו והמפשיטו המולחו והמעבד את עורו והממחקו והמחתכו. הכותב שתי אותיות והמוחק על מנת לכתוב שתי אותיות הבונה והסותר המכבה והמבעיר המכה בפטיש [ס] המוציא מרשות לרשות הרי אלו אבות מלאכות ארבעים חסר אחת:

גמ'

דסבור שומן הוא ואכלו. והיינו לשגג דסבור שומן הוא ולא נתכוין לאכול חלב וחייב, ואף על פי דמתעסק הוא לרבא דהא לא מתכוין לאכילת איסור חייב, דאמר שמואל בכריתות (פ"ד דף יט:) בחלבי' ועריות מתעסק חייב שכן נהנה, אבל בשבת פטור דלא נהנה, והיינו סייעתא לדידיה דאמר נתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר פטור: ואביי. אמר לך לעולם כי האי גוונא אף בשבת חייב דלאו מתעסק הוא, והיכי דמי מתעסק דשאר מצות חייב קסבר רוק הוא שהיה חלב נימוח ובלעו דלא איכוין לאכילה, דרוק לאו בר אכילה הוא אלא בליעה דכתיב (איוב ז) [א] עד בלעי רוקי, ועלתה בידו אכילה, דהא לא איכוין לאכילה, ודכוותייהו לשבת דפטור נתכוין להגביה ועלתה בידו חתיכה: דהא לא איכוין לזריקה דאיסור. ויהא שוגג בשבת או במלאכה, אבל זה אינו שוגג לא בשבת ולא במלאכות אלא מתעסק בדבר אחד של היתר ועלתה בידו איסור: וצריכא. לאיפלוגי בכולהו אף על גב דדמו להדדי: דארבע בלא תרתי לא מזדריק. וזה שנתכוין לשתים וזרק ארבע נעשית מחשבתו דהא יש בכלל ד' שתים, הלכך לאו מתעסק הוא: דלא איכוין לזריקה דארבע. ובציר מהכי לא שם זריקה עלה: אבל כסבור רה"י הוא וכו'. דנתכוין לזריקה גמורה: משכחת לה. להאי שנשתכחה תורת כל הלכות שבת ממנו, ואפילו הכי חשיבא ליה כזדון שבת ושגגת מלאכות לחיוביה אכל חדא, כגון דידע ליה לשבת באיסורין וטעה בשיעורין, שנתכוין לפחות מכשיעור ועשה כשיעור, דלכולן יש שיעור: אלא לרבא דאמר פטור היכי משכחת לה. דמיחייב שום אדם על כל מלאכה ומלאכה שבהעלם אחד, על כרחך בזדון שבת ושגגת מלאכות הוא דבעית לאשכוחיה, והכא דאיעלימו כולהו מיניה מאי זדון שבת איכא במה ניכר לו שבת משאר ימים: מתני' הזורה. ברחת לרוח: הבורר. פסולת בידיו: המרקד. בנפה. ובגמ' [ט] פריך הני כולהו חדא היא, להפריש פסולת מתוך אוכל נעשות שלשתן: האופה. לא הוה במשכן, דלא שייך אלא בפת ופת לא שייכא במלאכת המשכן, אבל כולהו קמייתא הואי בסממנין של צבע תכלת וארגמן ותולעת שני, ובגמרא [י] פריך דבשיל תנא מבשל דהוי בסממנים ונקט אופה. ושיעורן של אלו כגרוגרת [כ] חוץ ממורש דבכל שהוא, לקמן בפרק הבונה (דף קג.): הגוזז צמר. וכל שאר מלאכות שייכי בצמר של מלאכת המשכן: המלבנו. מכבסו בנהר: המנפצו. קרפי"ר [א] בלע"ז: המיסך. אורדי"ר [ב]: בתי נירין. ליצ"ש [ג], שנתן שני חוטין בתוך הבית ניר. ובגוזז ובמלבן וכולהו איך מפרש שיעורן לקמן בפרק האורג [ל]: הפוצע. מנתק, פעמים שיש בשני [ד] חוטין יותר מדאי ומנתק מהן ומקליטן לצורך. והני כולהו ממיסך ואילך עד קושר ומתיר שייכי ביריעות, ולקמן [מ] מפרש מאי קושר ומאי מתיר איכא: ותופר וקורע. [ו] ביריעות הוא: על מנת לתפור. פעמים שהנקב עגול ואינו יכול לתופרו יפה אא"כ קורעו כדמפרש בגמרא [נ], אבל קורע שלא לתפור לא הוי במשכן: הצד את הצבי. וכל מלאכת עורו נוהגת בתחשים למשכן בעורותיהן: המולחו. לעור: ממחקו. מגרר שערו: מחתכו. מקצעו ומחתכו לרצועות וסנדלים: כותב ומוחק. לקמן (דף קג.) מפרש למאי מיבעיא למשכן שכן רושמין על קרשי המשכן לידע איזה בן זוגו וכותב אות בזו ואות בזו, ומוחק פעמים שטעה: מכבה ומבעיר. באש שתחת היוד של סממנין: מכה בפטיש. הוא גמר כל מלאכה, שכן אומן מכה בקורנס על הסדן להחליקו בגמר מלאכה [ס], ומתניתין נמי לא מחייב ליה אלא בגמר מלאכה:

גמרא

אלא לאו רישא בע"ז וסיפא בשאר מצות. תימה לר"י לוקמא כולה בשאר מצות ומאי מה שאין כן בשאר מצות כגון שחט וזרק בחוץ דאינו חייב אלא אחת כדאמר אביי בפרק אחד דיני ממונות (סנהדרין לד:) [ב] שם תעשה עשאן הכתוב עשיה אחת ור' אבהו נמי דפליג מודה לרבי ישמעאל בשחיטה וזריקה ולר' עקיבא בהעלאה וזריקה דאינו חייב אלא אחת דמחד קרא נפקי ושגג בלא מתכוין כגון שנתכוין לשחוט בהמת חולין והיה צריך לשל חולין ונמצאת (ד) של קדשים דכוותה בשבת נתכוין לחתוך תלוש ונמצא מחובר ולא היה צריך אלא לתלוש דפטור דמלאכת מחשבת בעינן. וי"ל דלא מצינן לפרושי הכי דמשמע דפטור בשבת לפי ששגג בלא מתכוין דכה"ג [ז] אפילו נתכוין למחובר זה ונמצא מחובר אחר פטור דאין זה מלאכת מחשבת וליכא לאוקמי נמי דמיירי כשנעשית מחשבתו כגון שהיה צריך לחתוך מה שחתך אלא שהיה סבור שהוא תלוש ונמצא שהוא מחובר הא ליכא למימר דכה"ג אם פטור לענין שבת מאשר חטא בה [ס] פטור נמי לענין חוץ. ומיהו עוד קשה דלוקמא כולה בשאר מצות כגון (ה) נרבע לזכר ורבע את הזכר והבא על הבהמה והביא בהמה עליו דבין לאביי ובין לר' אבהו לר' עקיבא אינו חייב אלא אחת והשתא שגג בלא מתכוין מיתוקם שפיר דמיפטר בשבת מאשר חטא בה וכגון שנעשית מחשבתו וגבי עריות לא מיפטר שכן נהנה:

העושה שני בתי נירין. צריך לפרש למה פירש כאן ובאורג [ע] ובפוצע ובתופר ובכותב שיעור טפי מבשאר:

הקושר והמתיר. נ"ע אי מיחייב במתיר שלא על מנת לקשור או לא. ומדלא תני ליה כדתני מוחק ע"מ לכתוב אין לדקדק דהכי נמי לא קתני סותר ע"מ לבנות ובפ' במה מדליקין (לעיל לא:) אמרינן בהדיא דבעינן סותר ע"מ לבנות **ולפי מה שפירש רש"י** בגמרא (דף עד:) דאי מתרמי ליה תרי קיטרי בהדי הדדי בשני חוטין זה אצל זה שרי חד ומניח חד משמע דמיחייב בלא על מנת לקשור. ולשון קטר לא משמע כפירושו **אבל ר"ח פירש** וכן משמע בירושלמי [פ] כשנפסק חוט בשני מקומות ונקשר מתירין ב' הקשרים ומשליכין לחוץ האמצעי וחוזרין וקושרין שתי הראשים זה בזה ואין בו אלא קשר א' ולפי זה משמע דבעי מתיר ע"מ לקשור. והא דלא תני ליה במתיר ובסותר פירשתי בפרק ב' (דף לא: ד"ה וסותר):

מכדי

עין משפט נר מצוה

כו א מיי' פ"ב מהלכות שגגות הלכה ז:
כז ב מיי' פ"א מהלכות שבת הלכה ח:
כח ג מיי' פ"ז מהלכות שבת הלכה א סמג לאוין סה:

רבינו חננאל

וחזרנו לפרק פירוק אחר משום דקשיא דלא מיתוקמא סיפא דהא מתניתין בע"ז אוקמי הכי רישא בע"ז דקתני עשה שתים בהעלם א' בשבת חייב ב' משא"כ בע"ז שאם זיבח וקיטר וניסך בהעלם א' אינו חייב אלא אחת כר' אמי אבל סיפא דקתני בשאר מצות שגג בלא מתכוין חייב משא"כ בשבת דפטור. בשאר מצות דלאו ע"ז היא והיכי דמי כגון שהי' סבור שהוא שומן ואכלו ונמצא חלב כגון זה בשאר מצות הוא דחייב אבל בשבת כי האי גוונא נתכוון לחתוך בתלוש וחתכו ונמצא דמחובר לקרקע פטור. **ודחי אביי** ואמר לא כי האי גוונא (לע"ז) לעולם אימא לך חייב והיכי דמי שגג בלא מתכוין דבשאר מצות חייב ובשבת פטור כגון שנתכוין בבליעה דרוק ובלעה ונמצא חלב שאע"פ שלא נתכוין לאכילה דחייב בשאר מצות ובשבת כה"ג דנתכוין להגביה דבר תלוש והגביהו ונמצא שחתכו מן המחובר [פטור] אבל אם נתכוין לחתיכה בעלמא חייב (כגון) [וכ"ש] בשאר מצות אם נתכוין לאכילה בעלמא [חייב] וכדר' נחמן דאמר המתעסק בחלבין ובעריות אע"פ שלא נתכוון חייב שכבר נהנה והמתעסק בשבת פטור מלאכת מחשבת אסרה תורה. **ור' יוחנן** התם בפרק ארבע מיתות כדתני תנא הדא מתניתין קמיה דחאה ואמר ליה פוק תני לברא דכל מתניתין דלא מיתוקמא רישא וסיפא בחד טעמא לאו מתנית' תרצתא היא ר' יוחנן לטעמיה דאמר בסוף פרק המפקיד מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא מובילנא מאניה בתריה לבי מסותא: **נתכוון לזרוק ב' וזרק ד' אמות** (רבא) [רבה] אמר (חייב) [פטור] אביי אמר (פטור) [חייב] פשוט' היא. **ומקשינן** (לרבא) [לרבה] ממתנית' דקתני ארבעים חסר אחת ואמר ר' יוחנן עלה שאם עשאן כולם בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת ולא משכחת כהאי גוונא דחייב בכולן אלא בזדון שבת ושגגת מלאכות בשלמא לאביי דאמר כי האי גוונא חייב [כו'] [וקא טעה] בשיעורין כגון זריקת ב' אמות וזריקת ד' וכיוצא בהן אלא (לרבא) [לרבה] דאמר כל כה"ג פטור היכי משכחת [לה] בזדון [שבת] ושגגת מלאכה. הניחא אליבא דר' יוחנן דאמר כיון ששגג בכרת אע"פ שהזיד בלאו משכחת לה דידע דאיסור השבת בלאו אלא אליבא לר"ל דאמר עד שישגוג בלאו וכרת היכי משכחת לה. **ושנינן** דידע לה בתחומין ואליבא דר' עקיבא כמו שאמרנו למעלה. דאביי אליבא דר' יוחנן פשוטה היא אלא אפילו לריש לקיש כיון דסבר אביי כשנתכוון למקצת האיסור בשגגת איסורו ונזדמן לו כל האיסור חייב כגון המתכוון לזרוק ב' אמות שהן מקצת איסורו כי האיסור ד' אמות ונתכוון לזרוק שתים מתוך ארבע (וניזדרק) [ונזדמן] לו שזרק ד' חייב. מוקים לה אליבא דר"ל במכיר את השבת באיסור מלאכות וידע (בשיעורן) [בכולן] ושוגג בלאו שבשיעור: **אבות מלאכות ארבעים חסר אחת.**

למה

מסורת הש"ס עם הוספות

(א) [נ"ק דף כו: ע"ש], (ב) [עמ"ש לעיל עב: על הגליון], (ג) [לעיל סט. וש"נ], (ד) [לעיל סט. ע:], (ה) לעיל ו: מט: סט. ע: לקמן נו: ב"ק ב. [כריתות ב:], (ו) [פי' מותח חוטי השתי], (ז) [לקמן דף קה.], (ח) לעיל ב: [שבועות ה:], (ט) סוף ע"ב, (י) עד:, (כ) לקמן פ סוף ע"ב, (ל) קה ע"א וע"ב ושיעורו של גוזז מבואר בתוספתא פרק ט ה"א, (מ) עד:, (נ) לקמן דף קג. עיי"ש, (ס) כריתות יט.-יט:, (ע) [עי' תוי"ט ד"ה והעושה שתי] וע"ע שם בראשון לציון על המשניות, (פ) סג ע"א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' רבא אמר פטור דהא לא קמיכוין: (ב) שם תרתי לא מיזדרקא ליה: (ג) שם משכח' לה דידע לאיסורא דשבת וידע לה לאיסור מלאכות: (ד) תוס' ד"ה אלא וכו' לשל חולין ונמצאת אחרת והיא של קדשים וכו' תלוש זה ונמצא מחובר אחר ולא: (ה) בא"ד בשאר מצות כגון הבא על הזכור והביא עליו זכור והבא על הבהמה. נ"ב עי' פרק ד' מיתות דף נד [ע"ב]:

תורה אור השלם

א) כַּמָּה לֹא תִשְׁעֶה מִמֶּנִּי לֹא תַרְפֵּנִי עַד בִּלְעִי רֻקִּי: [איוב ז, יט]

ב) כִּי אִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ שָׁם תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כֹּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ: [דברים יב, יד]

הגהות וציונים

א] ס"א **אלו** אבות (גליון) כן הגיה המהרש"ל וכ"ה בתוס' לקמן עה ע"ב ד"ה חסר: ב] לפספס (רש"י לקמן פא: ולעיל נ:) דהיינו להפריד ולהבדיל שערות זו מזו (המפרש ותוס' בנזיר). והוא ביד (רש"י ב"ק צג:): ג] למתוח חוטי השתי על המסכת שרוצין לארוג בה (מאירי כי"פ) ע"י גלגולם סביב הכובד: ד] לע"ז של "נירין", מיתרים שקבועין בהם לולאות שבתוכן עוברים חוטי השתי: ה] נדצ"ל שיש **בִּשְׁתֵּי** חוטין, עיין השלמות: ו] בכת"י ותופר וקורע. **נמי** ביריעות הוה: ז] צ"ל **ובכה"ג** (ב"ש):

ליקוטי רש"י

ואביי שגג בלא מתכוין ה"ד וכו'. כגון חלב המהותך לפניו וכסבור רוק הוא ובלעו דלא מתכוין לאכילה אלא מתעסק בדבר אחר בבליעת רוק והיכי דמי שוגג גמור כסבור שומן הוא ואכלו דנתכוין לאכילה אבל זה לא שוגג הוא ואפילו הכי חייב כדאמרן לקמן בשמעתין שכן נהנה מה שאין כן בשבת כגון נתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור שנאמר (ויקרא ד) אשר חטא בה עד שיתכוין למלאכה זו פרט למתעסק בדבר אחר ועלתה בידו מלאכה זו ומיהו מתעסק ועלה בידו אכילת חלבים או עריות חייב שכבר נהנה. **דסבור דשומן הוא ואכלו.** היה מתעסק ולא נתכוין לכך כל מתעסק קרי ליה שאינו מתכוין בדבר זה כלל [סנהדרין סב:]. **דידע לה לשבת במאי.** הלא כולן שגג כסבור שכל שלשים ותשע מלאכות מותרות. **בתחומין.** דלאין בקרבן [לעיל סט.]. דאינו יודע שמלאכות הללו אסורות אבל יודע מצות שבת בדבר אחד כגון דידע שאסור לצאת חוץ לתחום [כריתות ג.]. **ואליבא דר' עקיבא.** דאמר במסכת סוטה תחומין דאורייתא ניהנו דתנן בו ביום דרש רבי עקיבא ומדותם מחוץ לעיר כו' [לעיל שם]. דאמר (סוטה כז:) דאורייתא ניהנו והוי מחלל ומיהו אין חייבין לא על שגגתו חטאת כו' [לקמן קנג:]. ור' עקיבא מודה נמי בתחומים דאין חייבים עליהם כרת [ב"ב כד:]. **והזורה.** כשהכרי גדול צריך להגביה התבואה ברחת וזורק כלפי מעלה והרוח מנשבת ודוחפת המוץ למרחוק [ב"ב כד:]. **אבות מלאכות ארבעים חסר אחת** ולא פליג ר' עקיבא [סנהדרין סו.]. **[המשך בהשמטות]**

עג: כלל גדול פרק שביעי שבת

מכדי מכרב רבי ברישא והדר בו׳. לא שייך למילף מכל מלאכות שחוזרת ומחזקת כי לקמיה ממכסה בריפה והלל מתעניר [1] ניעור׳ [2] ומחזיק אי מחזיק [3] שאב ושעשן בי׳. וכן להשיעך שלא מתעלמו לו מלכות שבת ממנו (ג) מייב כמה מטלות עליו: **מכרב רבי.** מוכיחין: בא״ר. קשה היא ואין יכול לכתוב בלא מרישא:

גמ׳ מנינא למה לי [4] א״ר יוחנן [5] משום עשרים כולם בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת: הזורע והחורש: מכדי מכרב רבי ברישא ליתני חורש והדר ליתני זורע [6] תנא בארץ ישראל קאי דזרעי ברישא והדר כרבי. תנא [7] הזורע והזומר והנוטע והמבריך והמדביק כולן מלאכה אחת הן מאי קמ״ל [הא קמ״ל] העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת אינו חייב אלא אחת. א״ר אחא [8] א״ר חייא בר אשי א״ר אבי [9] זומר חייב משום נוטע והנוטע והמבריך והמרכיב חייב משום זורע משום זורע. אמר [10] רב כהנא [11] זומר וצריך לעצים חייב שתים אחת משום קוצר ואחת משום נוטע א״ר יוסף האי מאן דקטל אספסתא חייב שתים אחת משום קוצר ואחת משום נוטע אמר אבי האי מאן דקנים סילקא חייב שתים אחת משום קוצר ואחת משום (ו) זורע: **תנא** [12] החורש והחופר והחורץ כולן מלאכה אחת הן אמר רב ששת [13] היתה לו בשושיות ונשלה בבית חייב משום בונה בשדה חייב משום חורש [14] אמר רבא היתה לו גומא וטמטמה בבית חייב משום בונה בשדה (ז) משום חורש. [15] אמר רבי אבא [16] החופר גומא בשבת ואינו צריך אלא לעפרה פטור עליה ואפילו לדבי הודה דאמר [17] מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה ה״מ מתקן האי מקלקל הוא: **תנא** [18] הקוצר הבורר והגורר [19] והמסיק והאורה כולן מלאכה אחת. אמר רב פפא האי מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי חייב שתים אחת משום תרשת ואחת משום מפרק רב אשי אמר אין דרך תלישה בכך ואין דרך פריקה בכך: והעמרה: אמר רבא [20] האי מאן דבניף אילחא ממלחתא חייב משום מעמר אביי אמר [21] אין עימור אלא בגודלי קרקע: **והדש**: תנא הדש והמנפץ [22] והמעפת כולן מלאכה אחת הן: **הזורה** הבורר והבוחן והמרקד: זרה היינו בורר היינו מרקד אביי ורבא דאמרי תרוויהו כל מילתא דהויא במשבר

מכדי מכרב רבי ברישא והדר בו׳. לא שייך למילף מכל מלאכות שחוזרת ומחזקת כי לקמיה ממכסה בריפה והלל מתעניר [1] ניעור׳ [2] ומחזיק אי מחזיק [3] שאב ושעשן בי׳. וכן להשיעך שלא מתעלמו לו מלכות שבת ממנו (ג) מייב כמה מטלות עליו: **מכרב רבי.** מוכיחין: בא״ר. קשה היא ואין יכול לכתוב בלא מרישא:

גמ׳ מנינא למה לי [4] א״ר יוחנן [5] משום עשרים כולם בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת: הזורע והחורש: מכדי מכרב רבי ברישא ליתני חורש והדר ליתני זורע [6] תנא בארץ ישראל קאי דזרעי ברישא והדר כרבי. תנא [7] הזורע והזומר והנוטע והמבריך והמרכיב חייב משום זורע משום זורע. אמר [10] רב כהנא [11] זומר וצריך לעצים חייב שתים אחת משום קוצר ואחת משום נוטע א״ר יוסף האי מאן דקטל אספסתא חייב שתים אחת משום קוצר ואחת משום נוטע אמר אבי האי מאן דקנים סילקא חייב שתים אחת משום קוצר ואחת משום (ו) זורע: **תנא** [12] החורש והחופר והחורץ כולן מלאכה אחת הן אמר רב ששת [13] היתה לו בשושיות ונשלה בבית חייב משום בונה בשדה חייב משום חורש [14] אמר רבא היתה לו גומא וטמטמה בבית חייב משום בונה בשדה (ז) משום חורש. [15] אמר רבי אבא [16] החופר גומא בשבת ואינו צריך אלא לעפרה פטור עליה ואפילו לדבי הודה דאמר [17] מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה ה״מ מתקן האי מקלקל הוא: **תנא** [18] הקוצר הבורר והגורר [19] והמסיק והאורה כולן מלאכה אחת. אמר רב פפא האי מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי חייב שתים אחת משום תרשת ואחת משום מפרק רב אשי אמר אין דרך תלישה בכך ואין דרך פריקה בכך: והעמרה: אמר רבא [20] האי מאן דבניף אילחא ממלחתא חייב משום מעמר אביי אמר [21] אין עימור אלא בגודלי קרקע: **והדש**: תנא הדש והמנפץ [22] והמעפת כולן מלאכה אחת הן: **הזורה** הבורר והבוחן והמרקד: זרה היינו בורר היינו מרקד אביי ורבא דאמרי תרוויהו כל מילתא דהויא במשבר

מבורר מוכיח: **מפרק.** מולדה לדש מפרק מגולה מכלאים, נשון פורק מן המעור. דיקלקרגיי״ר בלע״ז, כניגו לו׳, וגם במשנה כניגו משום הגמון מגלמי כן, ואף זה מפרק המעורים מן המכבשות: **אין דרך תלישה** בריקה בכך. כל ימי זיקקם, אלא מי מיל או בכלי, ומולק כלאחר יד הוא ופטור: **דבניף מ״מ אילחא.** שאבר מלח ממערכות ים סוף [23] דמתרגמינן מרילי ימ׳ (יהושע יח). ומשמיך לאוכו מים מן הים ומתמה טוכקאן הוכן ונעשין מלח, ומזחו מתרי קרי מלחמתא: **משום מעמר.** שלף הוא ממלפף בשבלין הוא: **המנפץ.** שמר גפן בעלי קרקע כדלקמיכן, ומתר גפן גידולי קרקע הוא, לאכי קרי ליפוט דילים מולדה לדש שמפרק בגיעיכן ממנו ולא קרי ליה מולדת מעפר אילמר: ס״ג היינו זורה היינו בורר היינו מרקד. היינו, כמו כי ניטו, ללומר למפלגיא לזו מגל דמתניתין דלעלא, והלא כולן מלאכה אחת הן דמפרקי אוכל הוא דיתור מקלקל הוא ביו בבית. וכי תימא מלאכה אחרי בהכל חייבין בראה (תניא ד) שהן כהדדי: **ת״ר הקוצר** הבוצר המגיע בשעורה בקרא מעט הלכות פרוכות: **ת״ר** מלאכה אחת הן. מ״ר **פרסה.** צורר של אדמה נוטעין בלילקא ואחר תמרי קייליל כרם אשי דאמר מר דרך תלישה ולא דרך פריקה בכך. **הא דאמר רבה מאן דבניף מלילחא ממלחתא חייב משום מעמר.** קייל כאביי

גמ׳ מנינא למה לי [4] א״ר יוחנן [5] משום עשרים כולם בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת: הזורע והחורש: מכדי מכרב רבי ברישא ליתני חורש והדר ליתני זורע [6] תנא בארץ ישראל קאי דזרעי ברישא והדר כרבי. תנא [7] הזורע והזומר והנוטע והמבריך והמרכיב חייב משום זורע משום זורע. אמר [10] רב כהנא [11] זומר וצריך לעצים חייב שתים אחת משום קוצר ואחת משום נוטע א״ר יוסף האי מאן דקטל אספסתא חייב שתים אחת משום קוצר ואחת משום נוטע אמר אבי האי מאן דקנים סילקא חייב שתים אחת משום קוצר ואחת משום (ו) זורע: **תנא** [12] החורש והחופר והחורץ כולן מלאכה אחת הן אמר רב ששת [13] היתה לו בשושיות ונשלה בבית חייב משום בונה בשדה חייב משום חורש [14] אמר רבא היתה לו גומא וטמטמה בבית חייב משום בונה בשדה (ז) משום חורש. [15] אמר רבי אבא [16] החופר גומא בשבת ואינו צריך אלא לעפרה פטור עליה ואפילו לדבי הודה דאמר [17] מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה ה״מ מתקן האי מקלקל הוא: **תנא** [18] הקוצר הבורר והגורר [19] והמסיק והאורה כולן מלאכה אחת. אמר רב פפא האי מאן דשדא פיסא לדיקלא ואתר תמרי חייב שתים אחת משום תרשת ואחת משום מפרק רב אשי אמר אין דרך תלישה בכך ואין דרך פריקה בכך: והעמרה: אמר רבא [20] האי מאן דבניף אילחא ממלחתא חייב משום מעמר אביי אמר [21] אין עימור אלא בגודלי קרקע: **והדש**: תנא הדש והמנפץ [22] והמעפת כולן מלאכה אחת הן: **הזורה** הבורר והבוחן והמרקד: זרה היינו בורר היינו מרקד אביי ורבא דאמרי תרוויהו כל מילתא דהויא במשבר

מבורר מוכיח: **מפרק.** מולדה לדש מפרק מגולה מכלאים, נשון פורק מן המעור. דיקלקרגיי״ר בלע״ז, כניגו לו׳, וגם במשנה כניגו משום הגמון מגלמי כן, ואף זה מפרק המעורים מן המכבשות: **אין דרך תלישה** בריקה בכך. כל ימי זיקקם, אלא מי מיל או בכלי, ומולק כלאחר יד הוא ופטור: **דבניף מ״מ אילחא.** שאבר מלח ממערכות ים סוף [23] דמתרגמינן מרילי ימ׳ (יהושע יח). ומשמיך לאוכו מים מן הים ומתמה טוכקאן הוכן ונעשין מלח, ומזחו מתרי קרי מלחמתא: **משום מעמר.** שלף הוא ממלפף בשבלין הוא: **המנפץ.** שמר גפן בעלי קרקע הוא, לאכי קרי ליפוט דילים מולדה לדש שמפרק בגיעיכן ממנו ולא קרי ליה מולדת מעפר אילמר: ס״ג היינו זורה היינו בורר היינו מרקד. היינו, כמו כי ניטו, ללומר למפלגיא לזו מגל דמתניתין דלעלא, והלא כולן מלאכה אחת הן דמפרקי אוכל הוא דיתור מקלקל הוא ביו בבית. וכי תימא מלאכה אחרי בהכל חייבין בראה (תניא ד) שהן כהדדי: **ת״ר הקוצר** הבוצר המגיע בשעורה בקרא מעט הלכות פרוכות: **ת״ר** מלאכה אחת הן. מ״ר **פרסה.** צורר של אדמה נוטעין בלילקא ואחר תמרי קייליל כרם אשי דאמר מר דרך תלישה ולא דרך פריקה בכך. **הא דאמר רבה מאן דבניף מלילחא ממלחתא חייב משום מעמר.** קייל כאביי

מבורר מוכיח: **מפרק.** מולדה לדש מפרק מגולה מכלאים, נשון פורק מן המעור. דיקלקרגיי״ר בלע״ז, כניגו לו׳, וגם במשנה כניגו משום הגמון מגלמי כן, ואף זה מפרק המעורים מן המכבשות: **אין דרך תלישה** בריקה בכך. כל ימי זיקקם, אלא מי מיל או בכלי, ומולק כלאחר יד הוא ופטור: **דבניף מ״מ אילחא.** שאבר מלח ממערכות ים סוף [23] דמתרגמינן מרילי ימ׳ (יהושע יח). ומשמיך לאוכו מים מן הים ומתמה טוכקאן הוכן ונעשין מלח, ומזחו מתרי קרי מלחמתא: **משום מעמר.** שלף הוא ממלפף בשבלין הוא: **המנפץ.** שמר גפן בעלי קרקע הוא, לאכי קרי ליפוט דילים מולדה לדש שמפרק בגיעיכן ממנו ולא קרי ליה מולדת מעפר אילמר: ס״ג היינו זורה היינו בורר היינו מרקד. היינו, כמו כי ניטו, ללומר למפלגיא לזו מגל דמתניתין דלעלא, והלא כולן מלאכה אחת הן דמפרקי אוכל הוא דיתור מקלקל הוא ביו בבית. וכי תימא מלאכה אחרי בהכל חייבין בראה (תניא ד) שהן כהדדי: **ת״ר הקוצר** הבוצר המגיע בשעורה בקרא מעט הלכות פרוכות: **ת״ר** מלאכה אחת הן. מ״ר **פרסה.** צורר של אדמה נוטעין בלילקא ואחר תמרי קייליל כרם אשי דאמר מר דרך תלישה ולא דרך פריקה בכך. **הא דאמר רבה מאן דבניף מלילחא ממלחתא חייב משום מעמר.** קייל כאביי

ב) [גמ׳ מנינא] ומ״ש מהלכות שבת פ״ז מהלכות שבת הלכה ח ופ״ח מהלכות שבת הלכה ג והלכה ט: **ג)** [משנ״ת בפ״ב ה״ב]. **ד)** נתקן לך פת: ע״ש. **ה)** פרה ח, תוספ׳ ה, ו. **ו)** [גמ׳ יש, ב]: נתקן לך: ק. נקנ״ט: ער׳ תוס׳ נתקן בא, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בזה. **ז)** [ג״ל הכונתם שיש גמ׳ נמחק ממהדורתנו שלפנינו ואין לו עיקר ולא מצינו מי שגרסו׳ ומ״ש מהרש״ל ע״ז ע״ש]. **ח)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **ט)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **י)** [ג״ל הכונתם שיש גמ׳ נמחק ממהדורתנו שלפנינו ואין לו עיקר ולא מצינו מי שגרסו׳ ומ״ש מהרש״ל ע״ז ע״ש]. **יא)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **יב)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **יג)** [ג״ל הכונתם שיש גמ׳ נמחק ממהדורתנו שלפנינו ואין לו עיקר ולא מצינו מי שגרסו׳ ומ״ש מהרש״ל ע״ז ע״ש]. **יד)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **טו)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **טז)** [ג״ל הכונתם שיש גמ׳ נמחק ממהדורתנו שלפנינו ואין לו עיקר ולא מצינו מי שגרסו׳ ומ״ש מהרש״ל ע״ז ע״ש]. **יז)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **יח)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **יט)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **כ)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **כא)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **כב)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **כג)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **כד)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **כה)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **כו)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **כז)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **כח)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **כט)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **ל)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **לא)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **לב)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **לג)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **לד)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **לה)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **לו)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **לז)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **לח)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **לט)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **מ)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **מא)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **מב)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **מג)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **מד)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **מה)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **מו)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **מז)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **מח)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **מט)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **נ)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **נא)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **נב)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **נג)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **נד)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **נה)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **נו)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **נז)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **נח)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **נט)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **ס)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **סא)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **סב)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **סג)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **סד)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **סה)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **סו)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **סז)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **סח)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **סט)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **ע)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **עא)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **עב)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **עג)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **עד)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **עה)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **עו)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **עז)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **עח)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **עט)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **פ)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **פא)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **פב)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **פג)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **פד)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **פה)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **פו)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **פז)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **פח)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **פט)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **צ)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **צא)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **צב)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **צג)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **צד)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **צה)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **צו)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **צז)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **צח)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **צט)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **ק)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קא)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קב)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קג)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קד)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קה)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קו)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קז)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קח)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קט)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קי)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קיא)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קיב)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קיג)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קיד)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קטו)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קטז)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קיז)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קיח)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קיט)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קכ)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קכא)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קכב)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קכג)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קכד)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קכה)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קכו)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קכז)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קכח)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קכט)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קל)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קלא)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קלב)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קלג)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קלד)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קלה)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קלו)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קלז)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קלח)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קלט)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קמ)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קמא)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קמב)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קמג)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קמד)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קמה)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קמו)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קמז)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קמח)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קמט)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קנ)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קנא)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קנב)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קנג)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קנד)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קנה)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קנו)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קנז)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קנח)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קנט)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קס)** פרי״ב בב, ד״ה לא מת כמת ומ״ש ר״ן, ד״ה לא מת כמת ומ״ש מהרש״ל בח״א]. **קסא)** [ג״ל אבא ובכ״מ בכ״ה] ע״ש הרשב״א בתוספ׳ ד״ה מחלוקת, **קסב)** פרי

גְּמָרָא. בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קָאֵי, דְּזָרְעֵי בְּרִישָׁא, ועדיין הזרעים מגולים, לפי שהקרקע של ארץ ישראל קשה (רש"י), ועל הנחת זרעים בקרקע עוברים משום 'מלאכת זורע' אף כשהם מגולים [אכן, חיפוי זרעים בעפר מועיל לזרעים, והמחפה זרעים בעפר, עובר אף הוא משום מלאכת זורע] (אגלי טל זורע, ס"ק ז).

וַהֲדַר כָּרְבֵי, וחידשה המשנה, שאף על חרישה זו חייבים משום מלאכת חורש (רש"י), שלא נטעה לומר שהחיוב בחרישה הוא רק על החרישה הראשונה שמטרתה להרפות את הקרקע (פסקי רי"ד).

הַזּוֹרֵעַ. גדר המלאכה, השלכת זרעים לאדמה, שבכך פועל בהם שיהיו ראויים להצמיח, ואף במקרה שיצאו הזרעים מהקרקע קודם להשרשתם, התקיימה המלאכה בעצם השלכתם באדמה (מנחת חינוך רחב, אגלי טל זורע ס"ק ח). ויש שכתב שגדר המלאכה, במה שהזרע נקלט ונשרש באדמה מכוחו, ואף שהקליטה לא נעשית בשבת אלא בימות החול, אבל במקרה שיצאו הזרעים מהקרקע לאחר זריעתם בשבת קודם להשרשתם, נמצא שלא נקלט זרע מכוחו ולא התקיימה כלל המלאכה (רש"ש לעיל ע"א).

ומצינו מלאכת 'זורע' במשכן, שהשתמשו בסממנים מגידולי קרקע להפיק מהם צבע למלאכת המשכן, ואף שבפועל לא זרעו במדבר, שאינו מקום זרע, אלא הביאו עמם סממנים מוכנים ממצרים, מכל מקום השתמשו למלאכת המשכן בצמחים הגדלים על ידי מלאכת זריעה (פני יהושע להלן עה, א). ויש שכתבו שישראל זרעו בפועל את הסממנים במדבר (נשמת אדם שבת ט, ב; מנחת חינוך לב, חורש ו).

וְהַזּוֹטֵר וְהַנּוֹטֵעַ וְהַמַּבְרִיךְ וְהַמַּרְכִּיב כֻּלָּן מְלָאכָה אַחַת הֵן. שכל הפעולות הללו, עניינם להצמיח (רמב"ם שבת ז, ג), וכולן מלבד זומר, בכלל האב מלאכה, ואילו זומר הוא תולדה (רש"י), שזמירה אינה מסדר הנטיעה, אלא שכאשר מתייבשים ענפים, מזמרים אותם לטובת צמיחת הענפים הטובים (אגלי טל זורע ס"ק ד), ויש שכתבו שאף 'זומר' בכלל האב מלאכה (רמב"ם שם), והיינו בזמירה שהיא מסדר הנטיעה שקוצצים במקום יזוע כדי לחזק את כח האילן (אגלי טל שם, וראה שם שלדינא אין מחלוקת בין הרש"י והרמב"ם).

אֵימָא אַף מְשׁוּם זוֹרֵעַ, שאם עשה מלאכות אלו יחד עם מלאכת זורע, אינו חייב אלא חטאת אחת, שכולם ענין אחד הם (רש"י), ויש מפרשים לענין התראה, שאם התרו בו משום זורע חייב (תוס' ד"ה משום, ע"פ מהר"ם). וכמו כן הזומר בכלל מלאכות אלו, שאם זמר וזרע, אינו חייב אלא אחת, ומה שאמר רבי אחא בתחילת דבריו שזומר חייב משום 'נוטע', לא בא להבדיל את זומר משאר המלאכות, אלא נצרך רבי אחא ללמד את עיקר הדבר שמלאכת זומר נחשבת כנוטע, למרות שעושה פעולת קצירה (חפץ ה' [לבעל האורח חיים הקדוש]). ■ להלכה, הזורע זרעים בשבת, או הנוטע אילנות, או המבריך אילנות, או המרכיב, או הזומר, חייב מהתורה (רמב"ם שבת ז, ג).

זוֹמֵר וְצָרִיךְ לָעֵצִים, שכוונתו גם להצמיח את הגפן, ולכן חייב אף משום נוטע (ראש יוסף ושפת אמת בדעת רש"י), ויש סוברים, שהכוונה שזימור מועיל בודאי לצמיחת הגפן, וגם כאשר אין כוונתו להצמיח, חייב משום נוטע כי לכך זה מועיל (תוס' מו"ק ב, ב ד"ה חייב).

חַיָּיב שְׁתַּיִם, שיש כאן שתי תוצאות חלוקות ושונות בתכלית, שהזמירה משביחה את עץ הגפן, והקצירה היא בעצים שתולש, ובשונה מהעושה שתי מלאכות שעניינם אחד, שאינו חייב אלא משום מלאכה אחת (מרכבת המשנה חעלמא שבת י, יד, וכעי"ז בחזו"א שביעית יח, א).

אַחַת מִשּׁוּם קוֹצֵר, שהמחשבה לעצים נותנת לזמירה חשיבות של קצירה, אבל בלא מחשבה לעצים, אין הזמירה נחשבת לקצירה כלל, וזהו פטור מוסכם לדעת הכל, ואינו שייך למחלוקת התנאים בדין מלאכה שאינה צריכה לגופה (תוס' ד"ה וצריך), ומצינו כמה מלאכות מעין אלו, שהכוונה מחשיבה את המעשה למלאכה, והיינו בפעולות מסוימות שאין דרך בני אדם להתעסק בהן לשם אותה התכלית של המלאכה, והמחשבה היא זו שנותנת לפעולה חשיבות של מלאכה (קהלות יעקב שבת לו).

הַאי מַאן דְּקָטַל אִסְפַּסְתָּא וְכוּ' מְשׁוּם קוֹצֵר, ואף שאינו צריך לאספסתא, מעשה חיתוך של ירקות ועשבים העומדים למאכל בהמה נחשב למלאכת קצירה גם בלא כוונה מיוחדת לכך [וכן לענין חותך סילקא דלהלן בגמ'], ואינו דומה לזומר, שסתם חיתוך עצים לא נחשב קצירה, בלא מחשבה מיוחדת (נשמת אדם שבת יא, ב). ■ להלכה, הזומר וצריך לעצים, וכן הקוצר זרע שקצירתו מצמחת אותו ומגדלתו, חייב שתי חטאות (רמב"ם שבת ח, ד).

וְהַחוֹרֵשׁ. גדר מלאכת חורש, ריכוך הקרקע והכשרתה לזריעה, וכן הכנסת אדמה רפויה וטובה לזריעה למקום שנועד לכך [וכמו שמצינו להלן בסותם גומא בשדה] (רש"י ואגלי טל חורש ס"ק ט בדעתו), ויש סוברים שגדר המלאכה, יפוי הקרקע על ידי הכנתה לזריעה באופנים שונים המייפים אותה, ואפילו בפעולות כמו הוצאת אבנים ממנה וכדומה (רבינו חננאל ורמב"ם ואגלי טל שם, בדעתם).

בַּבַּיִת, ובכל מקום העומד לדירה או להילוך בני אדם, כחצר מבוי ורחוב העיר (אגלי טל חורש ס"ק טז), ויש סוברים שאף המתקן שדה שלא למטרת זריעה, חייב משום בונה (פני יהושע ד"ה מכדי).

בַּשָּׂדֶה, ובכל מקום הראוי לזריעה, ורוב המקומות שבעולם הם בכלל 'בית' או בכלל 'שדה' (אגלי טל שם). **חַיָּיב מְשׁוּם חוֹרֵשׁ,** שעקירת הגבשושית המחוברת בקרקע, גורם להרפיית הקרקע שמסביב (אגלי טל חורש ס"ק ט, לדעת רש"י הנ"ל בגדר חורש), ויש מפרשים, שעקירת הגבשושית מייפה את הקרקע (אגלי טל שם בדעת רבינו חננאל והרמב"ם הנ"ל בגדר חורש).

הַחוֹפֵר גּוּמָּא בְּשַׁבָּת, בבית, שהוא מקלקל את הבית (רש"י), אבל בשדה, חפירת גומא אינה מקלקלת, אלא משביחה את השדה (תוס' פסחים מז, ב ד"ה כתישה).

הַאי מְקַלְקֵל הוּא, וכל המקלקלים בשבת, פטורים (רש"י ביצה ח, א; רמב"ם שבת א, יז), ויש מפרשים, שאין דומה לשאר מקלקלים, שחפירת גומא שאין בה תיקון אינה בגדר מלאכה כלל, שהרי לא בנה כלום בחפירתו [ובשונה משאר המקלקלים, שהם בכלל מלאכה אלא שאין בהם תיקון, כגון מבעיר אש בשביל לקלקל, שבפועל הבעיר אש] (תוס' רי"ד להלן קו, א; חזו"א או"ח נא, טז). ■ להלכה, המשוה גומות, בשדה חייב משום חורש, ובבית חייב משום בונה, וכן כל ייפוי קרקע הוא תולדת חורש (משנ"ב שלז, הקדמה), החופר גומא ואין צריך אלא לעפרה, פטור (משנ"ב רעח, ג).

הַקּוֹצֵר הַבּוֹצֵר וְכוּ' כֻּלָּן מְלָאכָה אַחַת, וכולן בכלל האב מלאכה של קוצר, שעיקרו הוא לעקור דבר מגידולו (רמב"ם שבת ז, ד; אגלי טל קצירה ס"ק א, בדעת רש"י). ויש מפרשים, שהאב מלאכה הוא רק בקצירת זרעים, ואילו קטיפת פירות מהאילן נחשב תולדה (מאירי לעיל ע"א; יראים רעד).

המשך במילואים

אַף עַל גַּב דְּאִיכָּא דְּדַמְיָא לְהּ חָשִׁיב לָהּ – אף שיש דמיון בין המלאכות, נחשבות לשלש אבות מלאכות, לפי שיש חילוק ביניהן, שהזורה מוציא את הקש, והבורר מוציא את האבנים, והמרקד מוציא את הפסולת מהקמח, או שזרייה נעשית ברוח, וברירה ביד, וכתישה בכלי. אכן מלאכות הדומות לגמרי בעניינן, נחשבות אב מלאכה אחד (ראה רש"י לעיל עג, א, ולהלן עה, ב, וריטב"א שם; תוס' ד"ה אע"ג).

כּוֹתֵשׁ – המסיר את הקליפה הפנימית שעל החיטה במכתשת, שזה דומה למלאכת דש, שבה מפרקים את החיטה מהקליפה העליונה שנקראת 'מוץ' (ראה רש"י ומנחת חינוך מוסך השבת, ה), שכיון שמסיר את הקליפה הפנימית במכתשת, יש לזה חשיבות של מלאכה, אבל כשמסירים אותה ביד, אין לזה חשיבות מלאכה כלל (ביאה"ל שכא, יט, ע"פ רש"י הנ"ל). ■ וכך נפסק להלכה (שם).

שֶׁכֵּן עָנִי, וכן רוב בני אדם, מלבד העשירים הגדולים והמעונגים, שענין המלאכות נקבע לפי רוב בני אדם (מיוחס לר"ן; ריטב"א, וישבו בכך קושית התוס' ממרקד).

אוֹכֶל פִּתּוֹ בְּלֹא כְּתִישָׁה, ולכן אין זו מלאכה זו בפני עצמה, אלא נכללת במלאכת דש (שפת אמת בדעת רש"י; רעק"א ע"פ ראשונים ופוסקים), ויש סוברים שהיא מלאכה בפני עצמה, אלא שלא נמנית בכלל שלשים ותשע אבות מלאכות (רעק"א בדעת רש"י).

הקדמה למלאכת בורר: [א] הברירה פועלת תיקון ויפוי באוכל, שנעשה נקי וברור מהפסולת או מדברים אחרים המעורבים בו, ולכן זו 'מלאכה הצריכה לגופה', אף כשמעשה הברירה הוא בפסולת שנוטלו ומשליכו (ביאה"ל שיט, ג). [ב] גדר ברירה, הפרדת מינים המעורבים יחדיו, ואין בכלל המלאכה הפרדת דברים העומדים מסודר זה לצד זה, אכן, קשה ליתן שיעור מדויק בגדר תערובת (תרומת הדשן נז). [ג] מלאכת ברירה המוזכרת במשנה [כעין מה שנלמד ממלאכת המשכן], עניינה להוציא את האבנים מתוך החיטים, לפני הכנסתן לאוצר, וכל ברירה הדומה למלאכה זו, שנועדה לתקן ולהכין את המאכל, נכללת במלאכה, ואילו ברירה בדרך אכילה לא נכללת במלאכה, ע"פ הכללים שיתבארו להלן בסוגיא. [ד] מלאכת בורר שייכת גם בשאר דברים שאינם אוכל (רש"י להלן ע"ב ד"ה שבע וד"ה חייב; משנ"ב שיט, טו).

הָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי מִינֵי אוֹכְלִין, מסוג אחד, ומעורב בהם פסולת, וחפץ לברור ולהפריד בין האוכל והפסולת (רש"י וריטב"א בביאור דבריו), ויש גורסים 'שני מיני אוכלין', וחפץ לברור ולהפריד בין שני המינים, שאף שעיקר מלאכת ברירה היא ניקוי אוכל מפסולת, כל דבר שאינו חפץ בו עכשיו נחשב פסולת לענין זה (תוס' ד"ה היו, וראה פני יהושע שאף רש"י לא נחלק להלכה בזה, וכמבואר להלן ד"ה היו לפניו), או שעיקר מלאכת ברירה שייכת גם בהפרדת שני דברים זה מזה, אף שאין אחד מהם מוגדר כפסולת (ראה נתן בדעת הרמב"ם בביאה"ל שיט, ג ד"ה ומניח). אכן, במין אחד, לא שייך מלאכת ברירה (תרומת הדשן נז), אף כשמפריד בין חתיכות גדולות וקטנות (רמ"א שם), שגדר ברירה להפריד בין שני מינים המעורבים שאחד מהם מוגדר כאוכל והשני מוגדר כפסולת (תרומת הדשן שם). ■ להלכה המפריד שני מינים זה מזה, חייב משום בורר [וכדעת תוס' והרמב"ם] (ביאה"ל שם), אבל במין אחד, אין חיוב משום בורר אף כשמפריד בין גדולים וקטנים (רמ"א שם, וראה במשנ"ב שם, דוגמאות למין אחד ושני מינים).

בּוֹרֵר וּמַנִּיחַ, לצורך אחרים (תוס' ד"ה בורר). ■ וכך נפסק להלכה, שבאופני ברירה המותרים [שיתבארו להלן] מותר לברור אף לצורך אחרים (רמ"א או"ח שיט, א), שכל זה בכלל דרך אכילה, ואפילו כשאינו אוכל עמהם (משנ"ב שם).

בּוֹרֵר וְאוֹכֵל לְבוֹ בַּיּוֹם, שלדעת עולא, אין שֵׁם מלאכת בורר אלא בבורר לאוצר ולזמן מרובה [וכעין ההיתר של 'לאלתר' שיתבאר להלן] (ריטב"א וחפץ ה' [לבעל אור החיים הקדוש]).

בּוֹרֵר וְאוֹכֵל פָּחוֹת מִכַּשַּׂעוֹרָה, שלדעת רב חסדא, ברירה פחות משיעור נחשבת דרך אכילה (תוס' ד"ה וכיון), שאינו אלא כמכשיר ומתקן את מאכלו (ריטב"א).

בּוֹרֵר וְאוֹכֵל בַּיָּד, שאינו דומה לבורר (רש"י), שזוהי דרך אכילה (משנ"ב שיט, הקדמה).

בְּקָנוֹן וּבְתַמְחוּי וְכוּ' פָּטוּר אֲבָל אָסוּר, שזהו שינוי ממלאכת הבוררים שדרכם לברור בנפה ובכברה, ולכן אינו חייב מהתורה, אך כיון שנעזר בכלי לברירה, אסור מדרבנן (רש"י), וכמו כן הבורר בשאר כלים המסייעים לברירה, כמזלג וכף, אלא אם כן השימוש בכלים נועד בשביל שלא יטנפו ידיו, שאז זה נחשב כברירה ביד (אגרות משה או"ח א, קכד).

אוֹכֵל מִתּוֹךְ הַפְּסוֹלֶת, שאין זו דרך ברירה (רש"י), שנטילת אוכל מתוך הפסולת בשביל לאכלו מיד, אינה מעין מלאכה, אלא כדרך האוכלים, הנוטלים בידם את האוכל שרוצים לאכול (ריטב"א).

לְאַלְתַּר, לא לאלתר ממש, אלא כשיעור מה שנצרך לאכילתו באותה סעודה (רבינו חננאל וראי"ש בשמו), וכמשמעות הגמ' שהאיסור הוא רק כאשר הברירה היא 'לבו ביום', הרי שההיתר הוא אף כשאינו 'לאלתר' ממש (ביאור הגר"א לשו"ע או"ח שיט, ג). ■ וכך נפסק להלכה (רמ"א שם), ונחשב לאלתר גם כשסעודתו נמשכת כמה שעות, ובורר סמוך לסעודה (משנ"ב שם, וראה במשנ"ב מהדו' דרשו שם, שיעור לאלתר למעשה).

הָיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי מִינֵי אוֹכְלִין, שאיסור ברירה שייך גם בהפרדת אוכל מאוכל אחר המעורב בו (ראה לעיל, ואף לפירוש רש"י, כמובא לעיל בשם הפני יהושע). ■ להלכה, מותר לכתחילה לברור בהצטרפות שלשה תנאים: שבורר אוכל מתוך פסולת, ובידו, ולצורך שימוש לאלתר [וכשלש האוקימתות האחרונות בסוגיא], שאין זו דרך ברירה אלא דרך אכילה, ובהעדר אחד מהתנאים חייב מהתורה [מלבד ברירה בכלי שאינו מיועד לכך, שאיסורה מדרבנן] (שו"ע או"ח שיט, א-ד, ומשנ"ב בהקדמה לסימן שם). והבורר תוך כדי אכילתו, יש אומרים שנחשב דרך אכילה ומותר, אף כשבורר את הפסולת מהאוכל (ראה ביאה"ל שם, ד).

אִי מִשּׁוּם דְּסָבַר אוֹכֵל מִתּוֹךְ פְּסוֹלֶת אָסוּר, ואפילו לאלתר, ולכן שיטח לפניהם את הפירות, ובכך נפרדו הפירות מן העלים, בלא שיעבור על מלאכת ברירה [שכל שאינו מתעסק בברירה ובהפרדה, אלא שוטח האוכל והפסולת בשווה, אינו בכלל בורר], ואף אלו שיטלו את הפירות לאוכלם, לא יעברו על מלאכת בורר, שכבר אין האוכל והפסולת מעורבים (ראה רש"י ומהר"ם בדעתו), שמותר לפזר ולשטוח מינים שונים המעורבים זה בזה, כדי שיהיה מותר לאדם אחר להמשיך ולהוציא את הפסולת מתוך האוכל (הגרש"ז אויערבך, שש"כ ג הע' ז, וראה שם, לענין אדם אחד שממשיך בעצמו את מעשה הברירה) [אך ראה דעת הגרי"ש אלישיב (איל משולש בורר ט הע' פה), שאסור]. ויש מפרשים 'לא ידענא אי משום דסבר אוכל מתוך פסולת אסור' היינו שלא לאלתר, שאילו ברירת אוכל מתוך פסולת לאלתר, מותרת לדעת הכל (תוס' ד"ה ולא).

לט א ב מיי' פ"ח מהל' שבת הלכה יג סמג לאוין סה טוש"ע או"ח סימן שיט סעיף א:
מ ג מיי' שם הלכה יג טוש"ע שם סעיף ד:
מא ד מיי' שם הלכה יב טוש"ע שם סעיף א ב:
מב ה מיי' שם הלכה יג טוש"ע שם סעיף ג:
מג ו מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה:

רבינו חננאל

[שייך לדף עג:]

דאמר אין עימור אלא בגידולי קרקע ואינו חייב אלא כשמעמר ד' אמות ברה"ר[ו]. הדש. (תנא) [הוא] המפרק הפסולת המחוברת באוכל ומכינתן לבוריה או כברה [בזוריה] או בהרקדה. המנפץ. נופץ עפרורית מן האוכל וכן המנפט מולל שבלים. נמצא זורה והבורר והמרקד כולן מעבירין פסולת המעורבות באוכל ואינה מחוברת (ואינה) כגון קליפה שצריכה פירוק או כגון עפרורית שצריך ניפוץ אלא מעורבת בלבד וכן אם נטל בידו אדם תבוא' בתיבנא ובפסולת שיש בה וניפח בה ברוח פיו ובירר חשוב הוא כזורה. פי' בורר. נוטל פסולת מבין האוכל ומשליכ' או נוטל האוכל ומניח הפסולת. מרקד. שמטיל את האוכל והפסולת בכברה ונשארת האוכל ואם האוכל דק והפסולת עבה כמין תבן יוצא האוכל ונשארת הפסולת בכברה. וכיון דאסיק' כי הזורה והבורר והמרקד כולן מעין מלאכה אחת הן מפריש הפסולת מן האוכל ומשום דהוו במשכן הוו להו תלתא וחייב על כל אחת ואחת.

[ע"כ שייך לדף עג:]

ואקשינן ונחשוב נמי כותש. שהוא מסיר קליפת החיטין מעליהן לטחון אותם להוציא סולת כגון כותש לעשות דייסא או טיסני והנה גם זה מפריש פסולת מן האוכל הוא. ומשני אביי שכן עני אוכל פתו בלא כתישה. כלומר כל בני אדם טוחנין בחיטין שלהן סלת הנה דרך העניים לברור ולטחון ולעשות עיסה בלוסה ואין אוכלין סלת לפיכך אין צריכין כתישה ואע"פ דכתישה מלאכה היא דהא לגבי יו"ט גרסי' (ביצה יד.) אין כותשין במכתשת אע"פ שמותר ביו"ט אוכל נפש וכ"ש בשבת אמר אביי האי דלא חשיב לה בהדי אבות משום דלא חשיבא שלא כל אדם אוכל בכתישה כמו שאמרנו לפיכך אינה אלא כתולדות דמיא. רבא אמר אמאי לא חשיב לכותש בהדייהו משום דמתניתין ר' (חזיא) [היא] דאמר קבלה היא בידינו אבות מלאכות [ארבעים] חסר אחת כנגד א) עבודת המשכן [illegible]

רש"י

אע"ג דאיכא. אחריתי בהדה דדמיא לה חשבינהו לתרווייהו כאבות ואע"ג דחדא נינהו: וליחשב נמי כותש. חטין במכתשת להסיר קליפתן דהואי במקדש בסממנין, אלא לאו משום דדמיא לדש לא חשיב לה, דהא נמי מיפרקה מלבוש היא: שכן עני אוכל פתו בלא כתישה. לכך אע"ג דהואי במקדש ואב מלאכה היא כיון דתנא ליה דש לא תנא לה, אבל זורה ובורר ומרקד סידורא דפת נינהו, וכיון דהוו במקדש והכא אתחיל בסידורא דפת תנינהו, כדאמרינן גבי אופה[ג] דה"ל למתני מבשל ולא אופה דלא הוה במקדש אלא משום סדורא דפת נקט ואתא הואיל ואופה בפת כמבשל בסממנין, אבל כתישה עשירים הוא דלתתי וכתשי לעשות סלת נקיה אבל עניים לא טרחי, הלכך לא תנא לה, ומיהו ודאי אב מלאכה היא ובכלל דש היא: רבי היא. דיליף לקמן בפרק הזורק (מז:) דברים הדברים א) אלה הדברים למניינא: וליפוק חדא מהנך. או זורה או בורר או מרקד דהוו חדא ליפוק מינייהו חדא וליתני הך, דהכי עדיף למיתני תרתי מהא ותרתי מהא מלמיתני ולמיכפל תלתא זימני בחדא ואיכא חדא דלא כפיל ביה מידי: היו לפניו מיני אוכלין גרסי', ול"ג שני: ולא יברור. לקמיה פריך מאי קאמר, ברישא תנא בורר והדר תנא לא יברור: ולמחר. לצורך מחר: וכי מותר לאפות ולבשל לבו ביום. וה"נ אב מלאכה היא כיון דאמרת ולמחר חייב חטאת: פחות מכשיעור. פחות מכגרוגרת: וכי מותר לאפות פחות מכשיעור. נהי דחיוב חטאת ליכא איסורא מיהא איכא, דקיימא לן חצי שיעור אסור מן התורה בפרק בתרא דיומא (דף עד.), והיכי קתני בורר לכתחלה: בקנון. כלי עץ שעושין כעין צינור רחב מלאחריו וקצר מלפניו, ובעלי מטבע עושים אותו, והבורר בו קטנית נותן קטנית במקום הרחב ומנענעו, והקטנית מפני שהוא סגלגל מתגלגל ויורד דרך פיו הקצר והפסולת נשאר בכלי: פטור אבל אסור. מותר לכתחלה לא הוי דדמי לברירה, וחייב חטאת לא הוי דכלאחר יד הוא, דעיקר ברירה בנפה וכברה, אבל ביד לא דמי לבורר כלל: מידי קנון ותמחוי קתני. ה"ה נמי דפריך מידי נפה וכברה קתני, אלא חדא מינייהו נקט: אוכל מתוך הפסולת. לא דרך ברירה היא: ובורר ומניח לאלתר. לאכול לאלתר, שאין זה דרך בוררין: לאוצר. להצניע: נחמני. אביי: והתניא. לעיל חייב, ואי בבורר ומניח לאלתר מותר לכתחלה הוא ופטור אבל אסור ליכא: שבתא דרב ביבי הואי. הגיע יומו להיות עומד ומשמש על התלמידים: ושדא קמייהו. ולא רצה לברור האוכל מתוך העלין ולתת לפני כל אחד ואחד, אלא שטמן והם נוטלים ואוכלים, ובשטות זה נפרש האוכל מאליו: הבורר תורמוסין. לאחר שבשלן הוא בורר אוכל מתוך הקליפה: דשלקי.

גמרא

אע"ג דאיכא דדמיא לה חשיב לה וליחשב נמי כותש אמר אביי שכן עני אוכל פתו בלא כתישה רבא אמר הא מני רבי היא דאמר אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ואי חשיב כותש הויא ליה ארבעים וליפוק חדא מהנך ולעייל כותש אלא מחוורתא כדאביי: ת"ר היו לפניו מיני אוכלין בורר ואוכל בורר ומניח ולא יברור ואם בירר חייב חטאת מאי קאמר אמר עולא הכי קאמר בורר ואוכל לבו ביום ובורר ומניח לבו ביום ולמחר לא יברור ואם בירר חייב חטאת. מתקיף לה רב חסדא וכי מותר לאפות לבו ביום וכי מותר לבשל לבו ביום אלא אמר רב חסדא בורר ואוכל פחות מכשיעור בורר ומניח פחות מכשיעור וכשיעור לא יברור ואם בירר חייב חטאת. מתקיף לה רב יוסף וכי מותר לאפות פחות מכשיעור אלא אמר רב יוסף א בורר ואוכל ביד בורר ומניח ביד בקנון ובתמחוי לא יברור ואם בירר פטור אבל אסור ובנפה ובכברה לא יברור ואם בירר חייב חטאת. מתקיף לה רב המנונא מידי קנון ותמחוי קתני אלא אמר רב המנונא ב בורר ואוכל אוכל מתוך הפסולת בורר ומניח אוכל מתוך הפסולת ג פסולת מתוך אוכל לא יברור ואם בירר חייב חטאת. מתקיף לה אביי מידי אוכל מתוך פסולת קתני אלא אמר אביי ד בורר ואוכל לאלתר ובורר ומניח לאלתר ולבו ביום לא יברור ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת אמרוה רבנן קמיה דרבא אמר להו [א] שפיר אמר נחמני. ה היו לפניו שני[א] מיני אוכלין ובירר ואכל ובירר והניח רב אשי מתני פטור רבי ירמיה מדיפתי מתני חייב רב אשי מתני פטור והא תני חייב לא קשיא הא בקנון ותמחוי הא בנפה וכברה. כי אתא רב דימי אמר שבתא דרב ביבי הואי ואיקלעו רבי אמי ור' אסי שדא קמייהו כלכלה דפירי ולא ידענא אי משום דסבר אוכל מתוך פסולת אסור אי משום עין יפה הוא דמכוין. חזקיה אמר[ב] ו הבורר תורמוסים מתוך פסולת שלהן חייב לימא קסבר חזקיה אוכל מתוך פסולת אסור שאני תורמוסים דשלקי

תוספות

אע"ג דאיכא דדמיא לה חשיב (א). והא דלא חשיב שוטט ומדקדק לפי [ט] שהם לגמרי בכלל מיסך ואורג ולא חשיב נמי מנפץ אע"ג שבמשכן היו מנפצין פשתן לעשות יריעות ושאר דברים משום דהיינו דש ממש אלא שזה בתבואה וזה בפשתן אבל זורה ובורר ומרקד הם שלשה דברים[ג]:

שכן עני אוכל פתו בלא כתישה. וא"ת מ"מ ליחשיב כתישת סממנין דהוה במשכן ואע"ג דעני אוכל פתו בלא כתישה לענין סממנים מלאכה חשובה היא. ואומר ר"י דלאו דוקא אוכל פתו אלא ה"ה דעני צובע בסממנים בלא כתישה. וא"ת מרקד נמי לא ליתני שכן עני אוכל פתו בעיסה בלוסה כדאמרינן בסוף פרקין[ד]. ויש לומר דרוב עניים אין אוכלין בלא הרקדה אלא שלענין חלה מצטרפין הסובין דקרינן ביה מלחם הארץ כיון דיש עניים שאוכלים בעיסה בלוסה ור"ת פירש בע"א[ד] ולא נתיישב לר"י:

היו לפניו שני מיני אוכלין גרסי'. וכן פירש ר"ח דבאוכל מתוך אוכל שייכא ברירה שבורר אותו שאינו חפץ לאכול מתוך אותו שרוצה לאכול דאותו שאינו חפץ בו חשיב פסולת לגבי אותו שחפץ לאכול וכן משמע בירושלמי[ה] דגרס הבורר אוכלים מתוך אוכלים חזקיה אמר כו':

בורר ומניח[ז]. פי' לצורך אחרים:

וכי מותר לאפות פחות מכשיעור. והמתרץ ס"ד דפחות מכשיעור הוי דרך אכילה:

מתקיף לה רב המנונא מידי קנון ותמחוי קתני. פי' הקונט' דה"נ הוה מצי למיפרך מידי נפה וכברה קתני. וקשה לר"י מאי קמשני רב המנונא לדידיה נמי תקשה מידי [אוכל] מתוך פסולת קתני. ועוד בסמוך פירש הקונטרס והתניא חייב דהיינו הך דהכא ומשני דבנפה וכברה מיירי והיכי משני הכא[ט] מידי נפה וכברה קתני. ונראה לרבינו יצחק דדוקא מקנון ותמחוי פריך וה"פ מידי קנון ותמחוי קתני כיון דנחת לפרושי דיני ברירה דביד מותר ובנפה וכברה חייב חטאת לא היה לו להניח מלשנות קנון ותמחוי דפטור אבל אסור:

בורר ואוכל אוכל מתוך פסולת. משמע דאוכל מתוך פסולת אין דרך ברירה בכך וקשה דבריש פרק תולין (לקמן קלח.) אמרי' מה דרכו של בורר (ב) בורר אוכל מתוך פסולת. וי"ל דהתם בפסולת מרובה על האוכל הוי אוכל מתוך פסולת דרך ברירה דהתם במשמר איירי. וקשה לרשב"א דתנן בפ"ק דבילה (דף יד:) הבורר קטניות בי"ט ב"ש אומרים בורר אוכל ואוכל וב"ה אומרים בורר כדרכו ואמרינן בגמרא בד"א כשהאוכל מרובה על הפסולת אבל פסולת מרובה על האוכל ד"ה נוטל את האוכל ומניח את הפסולת ואי בפסולת מרובה על האוכל הוי אוכל מתוך פסולת דרך ברירה היכי שרי לב"ש הא אינהו אסרי לברור כדרכו וצ"ע שם:

והתניא חייב. פי' בקונטרס דהיינו ברייתא דלעיל. וקשה לר"י דלמאי דמוקמינן לה בנפה וכברה משמע דוקא לבו ביום אסור אבל לאלתר אפי' בנפה וכברה שרי ובפ"ק דבילה (דף יד: ושם) משמע דבנפה וכברה אסור בכל ענין [illegible] ונראה לר"י דברייתא דלעיל איירי בבורר ביד והכא דמוקמי לה בנפה וכברה ברייתא אחריתי היא [illegible]

ולא ידענא אי משום דסבר אוכל מתוך פסולת אסור. [illegible]

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה אע"ג וכו' חשיב לה והא דלא חשיב. נ"ב עיין לקמן בפ' הזורק דף צו ומביאו לעיל בד' עג [אולי צ"ל עיין לקמן דף צז ע"ב ומביאו בדף עה ע"ב]: (ב) ד"ה בורר וכו' דרכו של בורר נוטל אוכל ומניח פסולת:

מסורת הש"ס

א) [נדרים נד: וע"ש בר"ן טעם דקרי לאביי נחמני וע"ע פירש"י בגיטין לד:], ב) לקמן עמוד ב, ג) עו:, ד) עיין תוס' הרא"ש מובא באריכות פירוש ר"ת, ה) ס ע"ב, ו) עי' ספר העיתים סי' רכג ובהגהות עיתים לבינה שם.

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אע"ג וכו' לפי שהם לגמרי בכלל מיסך. עי' לקמן דף עה ע"ב ברש"י ד"ה שוטט:

תורה אור השלם

א) וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה אֶת כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ לַעֲשֹׂת אֹתָם: [שמות לה, א]

הגהות וציונים

א] עיין רש"י לעיל ד"ה היו לפניו שלא גרסינן "שני", וכתבו בחי' הב"ח (בסוף המסכ') ובחי' מהר"ם בנעט שגם כאן לא גרס רש"י "שני", אבל בב"ח או"ח ריש סי' שיט כתב שכאן גם לרש"י גרסינן "שני" וכ"כ הפנ"י בסו"ד והראש יוסף והחת"ס. וע"ע רמב"ן ד"ה והתניא חייב: ב] בריי"ף ובהרא"ש איתא אמר חזקיה וכ"ה בכת"י ונכון (דק"ס): ג] בתוס' הרא"ש נוסף הם שלשה דברים שאין האחד יכול לברור מה שחבירו בורר (ועיין רש"י לקמן עה ע"ב ד"ה הרי הוא אורג): ד] דיבור זה קאי אאוקימתא דעולא ובתוס' הרא"ש בורר ומניח לבו ביום פי': ה] צ"ל הכי (גנזי יוסף, ב"ש) וכ"ה בכת"י:

ליקוטי רש"י

פחות מכשיעור. כגרוגרת שיעור הוא לכל איסורי מלאכות של שבת באוכלים [לעיל ע:]. וכי מותר לאפות פחות מכשיעור. הא מדאורייתא אסור דקי"ל חצי שיעור אסור מן התורה [illegible] קנון. כלי הוא [illegible] תמחוי. קערה גדולה [ביצה יד.] שפיר אמר נחמני. הוא אביי [illegible]

[illegible]

דשלקי ליה שבעא זימני ואי לא (א) שקלי ליה מסרח וכפסולת מתוך אוכל דמי: והטוחן: א"ר פפא °[א]האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן אמר רב מנשה [ב]האי מאן דסלית סילתי חייב משום טוחן אמר רב אשי אי קפיד אמשחתא חייב משום מחתך: והלש והאופה: אמר רב פפא שבק תנא דידן בישול סממנין דהוה במשכן ונקט אופה תנא דידן סידורא דפת נקט. אמר רב אחא בר רב עוירא [ו]האי מאן [ג]דשדא סיכתא לאתונא חייב משום מבשל פשיטא מהו דתימא לשרורי מנא קא מיכוין קמ"ל דמירפא רפי והדר קמיט. אמר רבה בר רב הונא [ד]האי מאן דארתח כופרא חייב משום מבשל פשיטא מהו דתימא כיון דהדר ואיקושא אימא לא קמ"ל. אמר רבא [ה]האי מאן דעבד חביתא חייב משום שבע חטאות תנורא חייב משום שמונה חטאות אמר אביי האי מאן דעבד [ו]חלתא חייב אחת עשרה חטאות ואי חייטיה לפומיה חייב שלש עשרה חטאות: הגוזז את הצמר והמלבנו: אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הטווה צמר שעל גבי בהמה בשבת חייב שלש חטאות אחת משום גוזז ואחת משום מנפץ ואחת משום טווה רב כהנא אמר [י]אין דרך גזיזה בכך ואין דרך מנפץ בכך ואין דרך טווי בכך ולא והתניא משמיה דרבי נחמיה [ג]שטוף בעזים [א]וטוו בעזים אלמא טוויה על גבי בהמה שמה טוויה חכמה יתירה שאני. תנו רבנן [ד]התולש את הכנף והקוטמו והמורטו חייב שלש חטאות וא"ר[ה] שמעון בן לקיש °[ו]תולש חייב משום גוזז [ח]קוטם חייב משום מחתך [ט]ממרט חייב משום ממחק: [י]הקושר והמתיר: קשירה במשכן היכא הואי אמר רבא (ב) שכן קושרין ביתדות אהלים (קושרים) [י]ההוא קושר על מנת להתיר הוא אלא אמר אביי שכן אורגי יריעות שנפסקה להן נימא קושרים אותה א"ל רבא תרצת קושר מתיר מאי איכא למימר וכי תימא °דאי מתרמי ליה תרי (ג) חוטי קיטרי בהדי הדדי שרי חד וקטר חד °[ס]השתא לפני מלך בשר ודם אין עושין כן לפני ממ"ה הקב"ה עושין אלא אמר רבא ואיתימא רבי עילאי שכן צדי חלזון קושרין ומתירין: [כ]והתופר שתי תפירות: והא לא קיימא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן והוא שקשרן: [ל]הקורע על מנת לתפור: קריעה במשכן מי הוה רבה ורבי זירא דאמרי תרווייהו שכן

רש"י

דשלקי ליה שבעא זימנין. למתקן: ואי לא שקלי ליה. לאוכל מתוך הפסולת, מתוך שהוא רך ונימוק ע"י שנשלק הרבה מסרח והלכך אוכל נמי כל זמן שמעורב בו הוי כפסולת, ומיהו אוכל הוא, ומחמירין עליה למיהוי ההוא דשקיל כפסולת מתוך אוכל. ול"נ הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהן משלקן פעם אחת ממרקין ומערין[ט] אותן המים ובורר המתולעות שלהן כמו שעושין לפולין, וכן בכל פעם ופעם, וזה בורר האוכל ומניח הפסולת, ואי לא שלקי ליה מסרח גרסינן, הלכך משלקום פעמים ושלש חשיב ליה פסולת הואיל ואי שביק להו הכי דלא הדר שליק להו מסרחי, וכשהוא נוטלן מתוך שאר מינין גרועין המעורבין בהן כפסולת מתוך אוכל דמי, דהנהו שאר מינין לא מסרחי דגמר להו בישולייהו פעם ראשונה ושניה. ורבינו הלוי גריס ואי שקלי ליה מסרח, כשנוטלו נימוח בין אצבעותיו ונמאס, הלכך ההוא דשקיל הוי כפסולת, והנשאר הוי אוכל עד שחוזר ונוטלו: דפרים סילקא. במ"ס גרסינן ולא בסמ"ך, כדפרים בהעור והרוטב (חולין קכ.) מאי קיפה פירמא, מינצי"ר[ד] בלע"ז, מחתכו הדק: דסלית סילתי. עצים דקים להבעיר אש: ואי קפיד אמשחתא. לחותכן במדה: מחתך. העור מקצצו במדה: ונקט אופה. דלא שייך במלאכת המשכן כלל: סדורא דפת. שהתחיל בו נקט, ואופה במקום בשול דסממנין הוא דהוה בישול דפת: דשדא סיכתא. שהשליך יתד לח לתנור חם ליבשו שיתקשה: לשרורי. לחזק, ואין כאן בישול: דמרפי רפי. ע"י חום האור והמים שבתוכו יוצאין[ס], ולאחר שיצאו מימיו קמיט מתקשה, וכי רפי ברישא הוי בישולו: דארתח כופרא. שהתיך זפת: דהדר אקושי. חוזר ומתקשה: חביתא. של חרס: שבע חטאות. טוחן הרגבים ושוחקן הדק הוי טוחן, ובורר הצרורות הגסות מתוכו הרי שתים, ומרקידן בנפה, ומגבל הטיט דהיינו לש, וממרח הטיט כשעושה הגולם שיהא חלק הרי ממחק, ומבעיר את האור בכבשן, ומגרפו בתוכו הרי מבשל. חיובא דתופר ליכא דאינו צריך אלא לעפרה: תנור חייב שמנה. לאחר שצרפו בכבשן הוא טח עליו טפילה שיהא עב וחומו מתקיים והוא גמר מלאכתו, ואמרינן לקמן (דף עה:) כל מידי דהוי גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש, אבל גבי חבית ליכא משום מכה בפטיש, דמאליה נגמרה מלאכתו בתנור: חלתא. כוורת של קנים: חייב י"א. זומר הקנים והוא צריך להם חייב משום קוצר ומשום נוטע, אוספם יחד הרי זה מעמר, בירר יפות הרי זה בורר, החליקן הרי זה ממחק, עשאן דקות מאחת שתים או שלש הרי זה טוחן, חתכן במדה הרי זה מחתך, הסיך השתי הרי זה מיסך, ארג אחת למעלה ואחת למטה כדי להעמידו הרי עושה שתי בתי נירין (ד), ארג הרי זה אורג, חתך לאחר אריגתה כדי להשוותם הרי זה מכה בפטיש, כדאמרינן לקמן [עה:] האי מאן דשקיל אקופי מגלימי חייב משום מכה בפטיש, הרי י"א: ואי חייטיה לפומיה. לעשות לה שפה הוסיף כאן תופר וקושר, שצריך לקשור לאחר התפירה. ומשום בונה ליכא לחיוביה לא בחבית ולא בתנור ולא בכוורת, דאין בנין בכלים[י]. מפשיט ליכא למימר בקנים, דאין הפשטה אלא בעור. וי"מ שקודח נקבים בעץ שתוחבין בו ראשי הקנים של שתי, ומחייב ליה משום טוחן, ולא נהירא לי, דההיא טחינה מלאכה שאינה צריכה לגופה היא, וטוב לי לפרש שעושה אותן דקות והוי כמאן דסלית סילתי: שטוף בעזים וטוו בעזים. קרא קדריש [א]טוו את העזים (שמות לה) בגופן של עזים משמע: חכמה יתירה. כדכתיב [א]וכל אשה חכמת לב[י], אבל להדיוט אין דרכו בכך והוי כלאחר יד: התולש את הכנף. נוצה גדולה מן כנף העוף: והקוטמו. לאחר שתלשו חותך ראשו שהוא דק וראוי להניחו בכר וכסת: והמורטו. לצד זנבו שהוא קשה מורט שערו מכאן ומכאן, ומשליך הקנה, ונותן השיער בכר וכסת: משום מחתך. דקפיד לחתוך עד מקום שהוא ראוי, וגם מן הקנה אורג כובעים, ועושה כובעים מכנפי עוף בלא שיער: משום ממחק. דתנן גבי עור הממחקו: ביתדות אהלים. נועצים יתידות בקרקע כדכתיב [ב]יתדות המשכן, וקושרין היריעות בהן במיתריהם: קושר ע"מ להתיר הוא. וכי האי גוונא פטרינן ליה לקמן[י], דתנן כל קשר שאינו של קיימא אין חייבין עליו: בהדי הדדי. בשני חוטין זה אצל זה: שרי חד. לאחר אריגתן מתיר האחד, מפני שבולטין ונראין: וקטר חד. כלומר מניח כמו שהוא: השתא כו' (ה) אין עושין. שכשמתירו נראה הנקב ביריעה, שחוטיה היו כפולין ששה[ח] והיו גסין, ומתחלה היו זריזין בכך, וכי מתרמו להו תרי קיטרי קושרין האחד, ונותקין החוט השני מלמטה ולמעלה ומספקן בחוט ארוך וקושרין למעלה ולמטה, ואין שם שניה קשרים סמוכין: צדי חלזון. לצבוע התכלת בדמו, והוא כמין דג קטן ועולה אחת לשבעים שנה[ט]: קושרין ומתירין. שכל רשתות עשויות קשרים קשרים והן קשרי קיימא, ופעמים שצריך ליטול חוטין מרשת זו ולהוסיף על זו מתיר מכאן וקושר מכאן: והא לא קיימא. הכי, וכיון דלא קיימא לאו מלאכה היא: שקשרן. שקשר שני ראשי החוט:

דרנא

תוספות

האי מאן דפרים סילקא. דוקא בסילקא שייך טחינה אבל שאר אוכלין שרי[י]: מהו דתימא לשרורי מנא קא מכוין. ה"פ ואין בו בשול כלל קמ"ל דנהי דלשרורי מנא קא מכוין בשול מיהא יש בו דמירפא רפי והדר קמיט וחייב אבל אין לפרש קמ"ל דלא אמרי' לשרורי מנא קא מכוין דבפרק אין מעמידין (ע"ז לח.) אמרי' גבי האי נכרי דשדא סיכתא לאתונא אי קבר בה ישראל קרא מעיקרא שפיר דמי ופריך פשיטא ומשני מהו דתימא לבשולי מנא קא מכוין קמ"ל לשרורי מנא קא מכוין[ט]: חביתא ותנורא וחלתא. פי' רש"י דמשום בונה לא מיחייב דאין בנין בכלים. ואין נראה דדוקא במחזיר מטה ומנורה של חוליות אמרי'[י] דאין בנין בכלים אבל כשעושה לגמרי כל הכלי מיחייב משום בונה דאמרינן בריש הבונה (לקמן ד' קב:) האי מאן דעייל שופתא בקופינא דמרא חייב משום בונה. ול"ע דלא ליקשי ממנפח בכלי זכוכית דסוף פרקין[כ]: חכמה יתירה שאני. והעושים אותם בטלה דעתם אצל כל אדם כדאמרינן בהמצניע (לקמן ד' צג:) גבי אנשי הוצל: שכן צדי חלזון כו'. בריש אלו קשרים (לקמן קיא:) פירש בקונט' קושרין ומתירין פעמים קושרין את המכמורות ופעמים מתירין אותם:

עין משפט נר מצוה

מד א מיי' פ"ז מהלכות שבת הלכה ה ופ"ח הלכה טו ופכ"א הלכה יח סמג לאוין סה טוש"ע או"ח סי' שכא סעיף יב:
מה ב מיי' שם פ"ח הלכה טו:
מו ג ד מיי' פ"ט מהל' שבת הלכה ו סמג שם:
מז ה מיי' פ"י מהלכות שבת הלכה יג:
מח ו ז מיי' פ"ט מהל' שבת הלכה ז:
מט ח מיי' פי"א מהל' שבת הלכה ז:
נ ט שם הלכה ו:
נא י מיי' פ"י שם הל' א סמג שם טוש"ע או"ח סימן שיז סעיף א:
נב כ מיי' שם הל"ט:
נג ל מיי' שם הלכה י:

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

רב נסים גאון

שכן צדי חלזון קושרין ומתירין. וזה חלזון היו צובעין בדמו תכלת ומשכחת לה במנחות בפרק התכלת (דף מד) תנו רבנן חלזון זה גופו

רבינו חננאל

דשלקי להו ז' זמני כו'. שמעינן מינה דאוכל מתוך הפסולת זולתי תורמסין שרי וכדאביי דשרי לאלתר כי היכי דלא תקשי חדא אחברתה וכבר פירשנוהו השמועה סלקא כאביי וכרב אשי וכחזקיה שמעינן מדברי שלשתן כי בורר ואוכל ביד בורר ומניח ביד שרי ולא כל היכא דבעי שרי אלא ברירת אוכל מתוך פסולת אבל פסולת מתוך אוכל לא. והאוכל מתוך פסול' דשרי [היינו] לברור ולאכול או לברור ולהניח כדי לאוכלו לאלתר על השולחן כמו שפירשנו אבל להניח שלא לאלתר לא. וזה שאמרנו כי מותר לברור ולאכול ולברור ולהניח ולאוכלו לאלתר שרי ה"מ ביד אבל בקנון ובתמחוי לא ואם בירר פטור אבל אסור ובנפה ובכברה דברי הכל אסור ואם בירר נעשה כמי שבירר לאוצר בשוגג חייב חטאת. ואע"פ דגרסינן (גיטין כז כח) לענין מי שאבד לו גט אם מצאו לאלתר כשר ואמרינן היכי דמי לאלתר י"א כל שלא עבר [אדם] שם ואחרים אומרים כל שלא שהה אדם שם הכא כיון דאשכחינן מפורש בתלמוד א"י כוותיה עבדינן ומסקינן לשמעתיה שיעור מה שמיסב על השולחן באותה סעודה בלבד. וכענין הזה גרסינן בגמרא ביו"ט פרק א' (ביצה יג:) תנן התם המקלף שעורין מקלף אחת אחת על יד ואוכל ואם קילף ונתן לתוך חיקו חייב א"ר אלעזר וכן לשבת והא רב מקלפי ליה כסי כסי ור' חייא מקלפי ליה כסי כסי אלא אי אתמר אסיפא איתמר המולל מלילות של חיטין (למחר) מנפח על יד על יד ואוכל ואם נפח ונתן לתוך ידו חייב א"ר אלעזר וכן לשבת. מ"ט דמלאכת מחשבת אסרה תורה והאי לאו מלאכת מחשבת היא דלא קא מכוון במלאכה אלא לאכילה בלבד ולפי' א' כיצד מנפח ואסיק' א"ר אלעזר מנפח בידו אחת ובכל כחו. הטוחן. אמר רב פפא האי מאן דפרים סילקא. פי' כעין כתישה ולא כעין חיתוך חייב משום טוחן. וכן מאן דסלית סילתי. פי' עצי דקלים שעומדין שיבי כעין נימין וכשמפרק הנימין הללו יוצא ביניהן כמין קמח דק לפיכך המנפצם חייב משום טוחן. ואי קפיד אמשחתא. כלומר אם מתכוין לחתוך אלו סילתי זרת זרת אורך כל אחד ואחד חייב משום מחתך. הלש והאופה. אמר רב פפא שביק בישול סממנים ונקיט אפיה ולא מפרש בהדיא האי מלתא א) ואשכחן בירושלמי דאמר הכי את חמי אפיה תולדת בישול הוא ואת אמרת הכן אלא כיון דתני סדר עיסה תניתא בהדייהו. ההוא דשחק [מלח] חסף (מלא) [פלפלין] חייב משום טוחן. האי מאן דגבל גירגבסין עפר קילורין מלוגמא סממנין חייב משום לש. מאן דשדא סיכתא לאתונא חייב משום מבשל. פי' הנותן יתידות לחים בכבשן כדי לייבשן לנעצם בספינות וכיוצא בהן. פי' לשרורי. לחזק. ויש מי שאומרים סיכתא הן גלל בהמה דקיקין אם הטילם לכבשן מה שחייב משום מבעיר הרי חייב ועוד חייב משום מבשל. וזה שנצרך לומר כן דלא תימא אין המפחר כלי חרס מבשל מפני שמחזיק הכלי. אשמעי' דמירפה רפה כשהן טיט ומתבשלין ואחר כך מתחזקין כשיצטרפו (מתחפרו) [ויתפחרון]. וכן מאן דארתח כופרא אף על גב דהדר אקיש מבשל הוא. אמר רבה מאן דעבד חביתא חייב ז' חטאות. פי' כגון שהיתה לו גבשושית ונטלה וייפה הקרקע חייב משום חורש שחק חייב משום טוחן ניקהו מן הצרורות חייב משום בורר וכשמחתך (ממנו) [היינו] מחתך ועיקר מלאכה ג) (בנין מלאכה) וגמר מלאכה והשואתה חייב משום מכה בפטיש הרי שבע ג) בתנור עוד מוסיף אחד שצריך להחליק את תוכו ולשוף אותו גחלים וחייב משום ממחק. מאן דעבד חלתא חייב י"א חטאות. חתך קנה נעשה זומר וצריך לעצים חייב משום קוצר ומשום נוטע כינס הקנים חייב משום מעמר דקדק הקנים חייב משום טוחן חתכם כשיעור כגון אמה אמה חייב משום מחתך קילפם חייב משום דש השליך קליפיהן וקנין שאין ראויין למלאכה חייב משום בורר הטיל שתיו חייב משום מיסך וכשמטיל הערב עושה שתי בתי נירין וכשמכה אותן כדי לקרבן זה לזה (ולהדחיק אריג) ד) זה כל זמן

חשק שלמה על רבינו חננאל א) לפנינו בגמ' מפרש בהדיא הטעם משום דסידורא דפת נקיט וכמש"כ בירושלמי. ואולי דלפני רבינו לא היה זה בנוסחת הגמ': ב) אולי צ"ל ועל עיקר מלאכת החבית חייב משום בונה וגמר מלאכה וכו' [בכת"י ועיקר מלאכה בנין דגמר מלאכה והשואתה]: ג) לפי מה דחשיב רבינו אין כאן רק שש חטאות. ואולי דחסר בדברי רבינו וצ"ל וכשמצרף אח"כ בכבשן חייב משום מבשל וכ"ה ברש"י [בערוך ערך חבית נוסף מלאכת לש]: ד) אולי צ"ל חייב משום אורג וזה כל זמן וכו' [צ"ע דלפי זה הוו י"ב חטאות, ובערוך ערך חלתא איתא כמ"ש כאן]:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) ע"ז לח., ב) [פי' הערוך ע"ז בלריכות תמלא בערך תלתא ע"ש דקחשיב חייב משום בונה (וכ"ה בר"ח) ולא קחשיב זה שכ' רש"י הכא בד"ה חייב משום ממחק עיי"ש ומה תבין דעת ותבלת תוס' ד"ה חביתא], ג) לקמן דף לט., ד) בכורות כה. [תוספתא פ"י הל' יג], ה) [פסחים עה: יומא מז.], ו) לקמן דף קכב:, ז) קיג., ח) עי' יומא עא:, ט) מנחות מד., י) [ועי' בתוס' לקמן קיד: ד"ה אלא לקינת ירק כו' ע"ש], כ) עיי"ש בתוס' ד"ה קא משמע לן לשרורי מנא, ל) [לעיל מו. עי' תוס' שם ד"ה דתוליות], מ) [דף עה:].

הגהות הב"ח

(א) גמ' שבעה זימני ואי לא שקלי. נ"ב ס"א לא שלקי וס"א ואי שקלי: (ב) שם אמר רבה שכן קושרים ביתדי אהלים ההוא כצ"ל. ותיבת קושרים נמחק: (ג) שם דאי מיתרמו ליה תרי קיטרי כצ"ל ותיבת חוטי נמחק: (ד) רש"י ד"ה חייב וכו' עושה שתי בתי נירין. נ"ב ולקמן ר"פ האורג פי' רש"י דהכך לאו נירין ממש כו' ע"ש בדף קה ע"א: (ה) ד"ה השתא כו' שכשמתירו נראה כצ"ל ותיבות אין עושין נמחק:

גליון הש"ס

גמ' האי מאן דפרים סילקא חייב. עי' לקמן דף קכח ע"א ברש"י ד"ה שלא יקטוס: שם תולש חייב משום גוזז. עי' לקמן דף קז ע"ב ובחידושי רשב"א שם: שם דאי מתרמי ליה תרי חוטי. עי' לעיל דף עג ע"א תוס' ד"ה הקושר: שם השתא לפני מלך וכו'. פסחים דף עה ע"ב. יומא דף מז ע"א:

תורה אור השלם

א) וְכָל אִשָּׁה חַכְמַת לֵב בְּיָדֶיהָ טָווּ וַיָּבִיאוּ מַטְוֶה אֶת הַתְּכֵלֶת וְאֶת הָאַרְגָּמָן אֶת תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת הַשֵּׁשׁ: וְכָל הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן אֹתָנָה בְּחָכְמָה טָווּ אֶת הָעִזִּים: [שמות לה, כה-כו]

ב) אֶת יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת יִתְדֹת הֶחָצֵר וְאֶת מֵיתְרֵיהֶם: [שמות לה, יח]

הגהות וציונים

א] [צ"ל אמר ר'] (גליון): ב] אהלים א"ל אביי ההוא כצ"ל (גליון) כ"ה במהרש"ל: ג] צ"ל ממרקן ומצרה (מור וקציעה על בית יוסף סי' שיט) והוא מלשון ומרק ושטף במים ויקרא ו, כא: ד] לקצץ לחתיכות קטנות: ה] תיבת "יוצאין" ליתא בכת"י ורפו"ר ונוספה ע"פ המהרש"ל, ועיין הנוסח ברש"י שעל הרי"ף: ו] צ"ל וכל הנשים אשר נשא לבן אותנה בחכמה טוו את העזים (שמות לה כו) עיין לקמן צט ריש ע"א (רש"ש) וכ"ה בר"ח:

וְאִי לֹא שָׁקְלֵי לֵיהּ מַסְרַח וְכִפְסוֹלֶת מִתּוֹךְ אוֹכֶל דָּמֵי, וחייב אפילו כשנותל את התורמוסים על מנת לאוכלם לאלתר (ר"ן לעיל ע"א), שאם שוהים מלהפריד בין האוכל והפסולת, האוכל מסריח והפסולת אינה מסריחה, לכן בתורמוסים גם הוצאת האוכל מהפסולת נחשבת כהוצאת פסולת מאוכל (רש"י בפי' ראשון ור"ן), שבאופן זה הוצאת האוכל מוגדרת כתיקון המאכל, ויש לזה חשיבות של מלאכה, בשונה מהאופנים הרגילים שנטילת האוכל מוגדרת כדרך אכילה, כפי הרגילות שבשעת האכילה נוטלים את האוכל (מהר"ל). ■ להלכה, הבורר תורמוסים מתוך פסולת שלהם, חייב (שו"ע או"ח שיט, ה).

אָמַר רַב פָּפָּא, הָאי מָאן דְּפָרֵים סִילְקָא – החותך ירק דק (ראה רש"י וראי"ש בשמו), ואפילו ירק שאפשר לאוכלו גם ללא טחינה (ראי"ש בשם רש"י), ויש מפרשים שרק בסילקא, חייב החותך משום טוחן (תוס' ד"ה האי), שדרכו בכך (תוס' הרא"ש), אבל ב'אוכלים' שאין דרכם בטחינה, לא שייך 'מלאכת טוחן' (ראה תרומת הדשן נו, בתחילת דבריו), ועוד, שהסילקא אינה נאכלת קודם בישולה, ולכן חייבים על טחינתה משום 'מלאכת טוחן', אבל חיתוך אוכל הראוי לאכילה, אינו נחשב מלאכה (ריטב"א; מיוחס לר"ן).

חָיֵיב מְשׁוּם טוֹחֵן. ■ להלכה, המחתך ירק דק, חייב משום טוחן, ואפילו ירקות הראויים לאכילה בלא בישול [וכדעת רש"י] (שו"ע או"ח שכא, יב, ע"פ משנ"ב שם), והמחתך ירק לחתיכות קצת דקות, עובר על איסור מדרבנן, ולא נודע לנו שיעור העובי (ביאה"ל שם ד"ה המחתך), ויש מקילים כשחותך סמוך לסעודה (רמ"א שם), שזהו דרך אכילה [וכעין היתר 'לאלתר' בבורר], ודוקא כשאינו חותך בכלי המיועד לכך (משנ"ב וביאה"ל שם), ויש מפקפקים בהיתר (משנ"ב שם).

אָמַר רַב מְנַשֶּׁה הַאי מָאן דְּסָלֵית סִילְתֵּי וְכוּ' ■ וכך נפסק להלכה, שהמבקע עצים לחתיכות קטנות, חייב משום טוחן, ואם מקפיד על המידה, חייב אף משום מחתך (משנ"ב שיד, מא). ועל מלאכת מחתך חייבים כשעושים כדרך המלאכה, שדבר שדרכו לחתך בכלי, חייבים רק כשמחתך בכלי (ביאה"ל שכב, ה).

הַאי מָאן דְּשָׁדָא סִיכְתָּא לְאַתּוּנָא חָיֵיב מְשׁוּם מְבַשֵּׁל, על הרפיית היתד (רש"י), שגדר מלאכת מבשל, להרפות דבר קשה בחום האש (חידושי ר"מ קזיס, ושעה"צ שיח, ד, בדעת הרמב"ם), ויש סוברים שגדר מלאכת מבשל, לשנות צורת הדבר בחום האש, בין להרפות גוף קשה, ובין להקשות גוף רך (ראה רמב"ם שבת ט, ו ולחם משנה שם, בדעתו).

מַהוּ דְּתֵימָא לְשָׁרוּרֵי מָנָא וְכוּ' – ואין לחייבו על חיזוק הכלי, שבישול עניינו להרפות (רש"י, ור"מ קזיס הנ"ל). ויש מפרשים, שאין לחייבו משום שהכלי חזק עוד קודם הבישול, ואין זה אלא תוספת חיזוק בלבד (לחם משנה שם ואגלי טל האופה ס"ק ט, בדעת הרמב"ם הנ"ל שחייבים על בישול אף בהקשיית דבר רך).

קָא מַשְׁמַע לָן דְּמִרְפָּא רָפֵי וַהֲדַר קָמֵיט, וכיון שהתועלת של הריכוך מתקיימת, חייב משום מבשל [לדעת רש"י הנ"ל, שהחיוב משום ריכוך], למרות שהריכוך אינו מתקיים לזמן ארוך, ובשונה ממלאכות אחרות ככתיבה וכדומה, שתכליתן להתקיים לזמן רב, ואין חייבים עליהם אלא בעשייתן באופן המתקיים (שביתת השבת מבשל לג). ומכל מקום אין זה אלא תולדת מבשל (אגלי טל אופה ס"ק ט).

מֵאן דְּאַרְתַּח כּוּפְרָא חָיֵיב מְשׁוּם מְבַשֵּׁל, כיון שהתועלת של המלאכה מתקיימת, אף שאין קיום להרפיית הזפת (שביתת השבת שם, וכמבואר לעיל). ■ להלכה, האופה והמבשל עניינם אחד, והמשנה צורתו של דבר באש, חייב משום מבשל, כגון הנותן חתיכת עץ בתנור ליבשו, או הממיס זפת (משנ"ב שיח, א).

דְּעָבַד חֲבִיתָא חָיֵיב מְשׁוּם שֶׁבַע חַטָּאוֹת, שבטחינת הרגבים חייב משום טוחן (רש"י), שעפר דינו כגידולי קרקע, שיש חיוב על טחינתם (שו"ת רעק"א קמא, כ, וכדעת הסוברים שמלאכת טוחן הוא רק בגידולי קרקע). ובברירת הצרורות הגסים, חייב משום בורר (רש"י), שמלאכת בורר נוהגת גם בדברים שאינם אוכלים (ט"ז או"ח שיט, יב), והצרורות הגסים מקלקלים את החבית, וברירתם מתוך הרגבים נחשבת כברירת פסולת מתוך אוכל [למרות שהכל נחשב כמין אחד, שאין בו ברירה כשאין ביניהם אוכל ופסולת] (מנחת פתים שיט, ג), אכן, משום 'מכה בפטיש' אינו חייב בעשיית חבית, שמאליה נגמרה המלאכה (רש"י ומאירי), ואילו צורת המלאכה במשכן היתה בהכאה בפטיש על ידי מעשה, ובשונה ממלאכות בישול וכדומה, שחייבים עליהם אף שנגמרת המלאכה מאליה, שכך היא צורת מלאכות אלו, כדרך שהיה במשכן (מנחת חינוך לב, יא).

דְּעָבַד חֲלָתָא חָיֵיב אַחַת עֶשְׂרֵה חַטָּאוֹת, שבברירת הקנים היפים מתוך הרעים חייב משום בורר (רש"י), שהקנים הרעים נחשבים כפסולת, שאין ראוי לעשות מהם קנים, וגם ב'מין אחד' יש ברירה בין פסולת לאוכל (אגלי טל בורר ס"ק יז), ועשיית כלי אינה נחשבת כשימוש לאלתר, ולכן אסור אף בהוצאת הקנים היפים מתוך הרעים, שאילו בשימוש לאלתר של אכילה או תשמיש בכלי, מותר להוציא אוכל מתוך פסולת לאלתר (מנחת חינוך לב, ז, בביאור הרש"י הנ"ל, ושביתת השבת בורר יג), ובחיתוך הקנים הָדֵק, לשתים או שלש חתיכות [בהתאם לרוחב הקנה], חייב משום טוחן (רש"י ואגרות משה או"ח ד, עד בדעתו), שחיתוך קנים לצורך עשיית כלי, נחשב טחינה, אף בחתיכות בגודל שבאוכלים אין חייבים עליהם משום טוחן (אגרות משה שם). ויש שהוסיפו, שדוקא חיתוך קנים נחשב טוחן, שהחיתוך מכשירו ומתקנו לעשיית כלים, מה שאין כן בעצים העומדים להבערה, שאין חייבים אלא בטחינתם דק דק (שביתת השבת, פתיחה למלאכת טוחן, ג).

וְאִי חַיְּיטֵיהּ לְפַמֵּיהּ חָיֵיב שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה חַטָּאוֹת, ובכללן, מלאכת תופר (רש"י). ■ להלכה, בחיבור עצים, חייבים לפעמים משום מלאכת תופר (ראה ביאה"ל שמ, יד).

אַחַת מְשׁוּם גּוֹזֵז, שטויית הצמר גורמת שהצמר יפסיק לגדול, ונחשב כגוזזו, או שמדובר שגזז בפועל את הצמר לאחר טוייתו (הגר"א ברמב"ם פרנקל, שבת ט, ז).

אֵין דֶּרֶךְ גְּזִיזָה בְּכָךְ – לגזוז צמר ביד (רא"ש) בגזיזה כזו הנעשית על ידי טויה (הגר"א שם, לפי הפי' הראשון הנ"ל), או שאין דרך לגזוז צמר לאחר טוייתו (הגר"א שם, לפי הפי' השני הנ"ל).

חָכְמָה יְתֵירָה שַׁאנִי, אבל מי שאינו אומן אין דרכו בכך, ונחשב שינוי (רש"י), והעושים כן בטלה דעתם אצל כל אדם (תוס' ד"ה חכמה), אכן, אומנים העושים כן, חייבים, שכלפיהם אין זה שינוי, ולא בטלה דעתם (אגלי טל גוזז ס"ק ז, בהגהה, ע"פ משמעות רש"י ותוס'), ויש סוברים שאף אומנים העושים כן, בטלה דעתם ופטורים (מהר"ם בנעט בדעת תוס'). ■ להלכה, הטווה צמר על בהמה בעודה בחייה, פטור על הטויה ועל הגזיזה, שאין דרך טויה וגזיזה בכך. והתולש צמר ביד, אינו חייב משום גוזז, שאין זה דרך גזיזה (משנ"ב שמ, ה).

המשך במילואים

קוֹרְעִין בָּהּ וְתוֹפְרִין אוֹתָהּ – קורעים את כל הירעה לאורכה, על מנת לתופרה כראוי בתפירות רבות, וכך עשו במשכן (רש"י ותוס' ד"ה שכן), ואף שלענין מלאכת שבת, חייבים אף בשיעור של שתי תפירות, לא היה מצוי במשכן מלאכה של שתי תפירות והוא מסברת חכמים לחייב בשתי תפירות כי הוא שיעור חשוב (תוס' שם), ושיעור המלאכות נמסר לחכמים, ואילו ממשכן למדים רק את צורת המלאכה (חתם סופר).

הַמּוֹתֵחַ חוּט שֶׁל תְּפִירָה בְּשַׁבָּת, בבגד תפור בשביל לחבר חלקי הבגד שנתפרדו (רש"י), והמתיחה מתקיימת על ידי קשירה, או על ידי חיבור לתפירות נוספות שבבגד (מאירי). והחוט אינו מותקן בבגד לשם כך, אלא שנפרם קצת ומותחו להדקו, אבל בגד שיש בו שרוכים העשויים להידוק ולהרחבת הבגד, אין חייבים על מתיחתו משום 'תופר', כיון שעשוי לכך (מיוחס לר"ן), ויש שהוסיפו, שהיתר זה הוא דוקא כשהנקבים רחבים ומתוקנים לכך, שאז הוא כסוגר בגד בכפתורים הקבועים בו (פסקי רי"ד).

חַיָּיב חַטָּאת, משום 'תופר' (רש"י), וזו תולדה של מלאכת תופר (יראים רעד), ויש מפרשים שחייב משום שמתיחת החוט באופן זה מצרכי התפירה (רמב"ם שבת י, ט, ע"פ מגיד משנה ואליה רבה שם, יד), ויש אומרים שחייב משום טווה (רבינו חננאל לעיל עד, א). ■ להלכה המותח חוט באופן המתקיים, חייב משום תופר (ראה שו"ע או"ח שם, ו, ומשנ"ב ושעה"צ שם), ובבגד שמותקנים בו שרוכים, מותר להדקו ולהרחיבו באופנים מסוימים (ראה שם, ז, ובמשנ"ב שם).

וְהַיּוֹדֵעַ לְחַשֵּׁב תְּקוּפוֹת וּמַזָּלוֹת וְכוּ', שהיא חכמה מפוארה המביאה את האדם להכיר גדולות הבורא שתיקנם כרצונו, ואין בהם כח לשנות מה שגזר עליהם, ובכך יכיר טעות עובדי האלילים המייחסים כוחות לגורמי השמים (מיוחס לר"ן), והתבוננות במעשי ה' ובברואיו מביאה את האדם ליראת ה' ואהבתו, וכמאמר דוד: 'כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך וכו' מה אנוש כי תזכרנו' (רמב"ם יסודי התורה ב, ב).

אָסוּר לְסַפֵּר הֵימֶנּוּ – אסור לומר דברי תורה בשמו, שאין זה כבוד התורה שלומדיה רחוקים מחכמה זו (ראה אליה רבה שם, יד; הגהות רא"מ הורביץ).

וְחַד אָמַר גָּדוֹפֵי – מין, האדוק ומסית לעבודה זרה (רש"י), ומסירו מדרך החיים לדרך מיתה ולכך חייב מיתה (רבינו פרחיה). ■ להלכה, הלומד ממין או ממכשף חייב מיתה [שספק אם הלכה כרב או כשמואל] (ב"י ושו"ע יו"ד קעט, יט). [וראה בש"ך ובביאור הגר"א (שם)].

מִנַּיִן שֶׁמְּצָוֶה עַל הָאָדָם לְחַשֵּׁב תְּקוּפוֹת וּמַזָּלוֹת וְכוּ'. ■ להלכה, יש סוברים שמצוה מהתורה ללמוד ולדעת עניינים אלו, ויש סוברים שזו מצוה מדרבנן שהסמיכוה על הפסוק (ראה הגר"ח קניבסקי שקל הקודש, הקדמה).

פְּצִיעָה בְּכָלַל דִּישָׁה – שהפוצע דומה למפרק תבואה מהקשים כשמפרק את הדם מהחלזון (רש"י), וכן כל החובל בבעל חי ומוציא את דמו, חייב משום 'דש' (רמב"ם שבת ח, ז), ויש סוברים שדוקא פוצע חלזון נחשב 'דש' שהפוצעו לוחצו ודוחקו בשביל להוציא את דמו, ובשונה מ'חובל' בבעלי חיים, שאינו חייב משום 'דש' [אלא משום 'נטילת נשמה'], שהחובל אינו פועל בדם עצמו, אלא מכה את הגוף, והדם הזורם בגוף, זב מאליו בהגיעו למקום החתך (קהלות יעקב שבת לט, ג, בדעת ראשונים).

אֵין דִּישָׁה אֶלָּא לְגִדּוּלֵי קַרְקַע, כדרך שהיה במשכן, שדשו את הסממנים (תוס' שם), וחשיבות של מלאכת דישה היא רק בגידולי קרקע, ואף שבמשכן פצעו גם חלזון, אין לפציעתו חשיבות של מלאכה [וכדרך שאין חייבים על טלטול ארבע אמות ברשות היחיד, למרות שהיה כזה טלטול במשכן] (הערות הגרי"ש אלישיב). וכל בעלי החיים אינם בכלל גידולי קרקע (תוס' לעיל עג, ב ד"ה מפרק), ויש מפרשים שרק חלזון ודגים הגדלים בים, אינם בכלל גידולי קרקע, ואילו בעלי חיים שביבשה הניזונים וגדלים מהקרקע, נחשבים לגידולי קרקע (ראה מגיד משנה שבת, ח, ז, בדעת הרמב"ם שם, ורש"י עירובין כז, ב). ולדעת רבי יהודה יש דישה אפילו שלא בגידולי קרקע (ראה תוס' לעיל עג, ב שם), ויש מבארים שאף לדעת רבי יהודה אין דישה אלא בגידולי קרקע, אלא שלדעתו דגים נחשבים כגידולי קרקע (אור זרוע שבת, נח, בפי' השני) [שאף הדגים ניזונים מהקרקע (ראה רש"י עירובין כז, ב ד"ה דגים ורש"י ביצה כג, ב)]. ■ להלכה, מלאכת דישה נוהגת רק בגידולי קרקע [וכדעת חכמים] (רמב"ם שבת ח, ז; ביאה"ל שיט, יז).

וְלִיחַיֵּיב נַמִּי מְשׁוּם נְטִילַת נְשָׁמָה, כשפוצעו ומוציא את דמו, אך על הוצאתו מהמים אין חייבים משום 'נטילת נשמה', לפי שעדיין ניתן להחזירו למים ולהציל את חייו, ולאחר הוצאתו הוא מפרכס ומקרב בעצמו את מיתתו, ולכן אין להוצאה מהמים חשיבות של 'נטילת נשמה', ובשונה משחיטת בהמה, שאי אפשר להצילה לאחר שחיטתה, ויש לשחיטה חשיבות של 'נטילת נשמה' למרות פרכוס הבהמה, ובשונה מדג שאינו מפרכס, ולהוצאתו מהמים יש חשיבות של 'נטילת נשמה' (דובב מישרים ב, כה, בביאור תוס' ד"ה הצד). ויש מפרשים, שמדובר שהוציאו את החלזון מהים בכלי מלא מים, ולכן אין בהוצאתו משום 'נטילת נשמה' (ריטב"א).

מִתְעַסֵּק הוּא אֵצֶל נְטִילַת נְשָׁמָה – והוא פטור של 'מתעסק' שמצינו בשאר מקומות במלאכת שבת, שנאמר בהם 'מלאכת מחשבת' לפטור את המתעסק, ואף שלא נעשתה כאן טעות או שגגה במעשיו שזה גדר 'מתעסק', מכל מקום כיון שמתאמץ שלא תינטל נשמתו, נחשב ל'מתעסק' (רש"י ומגיני שלמה בדעתו; ראה ר"ח ורב ניסים גאון). ויש מפרשים, שפטור משום שאינו חפץ כלל במלאכה, ויסוד הפטור מדין 'אינו מתכוון' (תוס' ד"ה מתעסק), וגם רבי יהודה [המוזכר בברייתא] המחמיר ב'אינו מתכוון', מיקל כשאינו חפץ כלל במלאכה, ולכן נקט רבא לשון 'מתעסק' שהכונה שאינו מתכוון וחפץ במלאכה כלל [אך הפטור הרגיל של 'מתעסק' שמצינו בשאר מקומות, אינו נוהג במלאכת חובל] (פני יהושע).

מוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן בִּפְסִיק רֵישָׁא וְלֹא יָמוּת, שכיון שהתוצאה מוכרחת מהמעשה, אנן סהדי שעושה המלאכה מתכוון אף לתוצאה זו (ראה רא"ש להלן טז, ח), ויש מפרשים, שכיון שהתוצאה מוכרחת מהמעשה, די בכוונה על המעשה, ואין צריך שיכוון על התוצאה (ראה חי' ר' שמואל כתובות ז, ב).

שֶׁאנִי הָכָא דְּכַמָּה דְּאִית בֵּיהּ נְשָׁמָה טָפֵי נָיְחָא לֵיהּ, ואילו החיוב ב'פסיק רישיה' הוא רק כאשר לא איכפת לו במלאכה, ולא כשהתוצאה מפריעה לו (רש"י), ויש מפרשים, שהחיוב ב'פסיק רישיה' הוא רק כאשר 'ניחא ליה' מהתוצאה של המלאכה, אבל 'פסיק רישא דלא ניחא ליה' מותר [וכדעת בעל הערוך] (מיוחס לר"ן), ויש מפרשים, שפטור משום 'מלאכה שאינה צריכה לגופה' (תוס' ד"ה טפי).

המשך במילואים

שכן יריעה שנפל בה דרנא קורעין בה ותופרין אותה. אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב [א]המותח חוט של תפירה בשבת חייב חטאת [ב]והלומד דבר אחד מן המגוש חייב מיתה והיודע לחשב תקופות ומזלות ואינו חושב אסור לספר הימנו. מגושתא[א] רב ושמואל חד אמר חרשי וחד אמר גדופי תסתיים דרב דאמר גדופי דאמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב הלומד דבר אחד מן המגוש חייב מיתה דאי ס"ד חרשי הכתיב [א] לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות תסתיים. אר"ש בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו חושב עליו הכתוב אומר [ב] ואת פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו א"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן[ב] [ג]מנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות שנאמר [ג] ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות: [ד]הצד צבי וכו': ת"ר [ג]הצד חלזון והפוצעו אינו חייב אלא אחת רבי יהודה אומר חייב שתים שהיה ר' יהודה אומר [ה]פציעה בכלל דישה אמרו לו אין פציעה בכלל דישה אמר רבא מ"ט דרבנן קסברי [ו]אין דישה אלא לגדולי קרקע. וליחייב נמי משום נטילת נשמה אמר רבי יוחנן שפצעו מת רבא אמר אפילו תימא שפצעו חי מתעסק הוא אצל נטילת נשמה והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו [ז]מודה [ד]ר"ש בפסיק רישא ולא ימות (א) שאני הכא דכמה דאית ביה נשמה טפי ניחא ליה כי היכי [ה]דליציל ציבעיה: [ח]והשוחטו: שוחט משום מאי חייב רב אמר משום צובע ושמואל אמר משום [ט]נטילת נשמה משום

רש"י

דרנא. תולעת, ומנקבת בו נקב קטן ועגול, וצריך לקרוע למטה ולמעלה את הנקב שלא תהא התפירה עשויה קמטין קמטין: המותח חוט של תפירה. בגד התפור ועומד והניח החוט ארוך, ונתפרדו שתי חתיכות הבגד זו מזו במקצת וחוטי התפירות נמשכין, ומותח את ראשי החוט להדק ולחבר זו היא תפירתו וחייב: והלומד דבר אחד מן המגוש. מין הממשיכו לע"ז, אפי' דבר תורה אסור ללמוד ממנו[ה]: והיודע כו'. הני תלת שמעתתא שמעינהו מר[ג] זוטרא מרב כי הדדי וגרסינהו: אמגושא. דאמרינן בכל דוכתא, רב ושמואל פליגי ביה: חד אמר חרשי. מכשף: וחד אמר גדופי. מין האדוק בע"ז ומגדף תמיד את השם, ומסית אנשים לע"ז: דאי סלקא דעתך חרשי. וטעמא משום דכתיב [ד]לא ימצא בך וגו' וקא חשיב מכשף: והא כתיב. לעיל מיניה לא תלמד לעשות כדי שתעשה: להבין. שתוכל לעמוד בהן, ואם יעשה נביא שקר לפניך שתבין שהוא מכשף: תסתיים. דגדופי הוא, הלכך כל דבריו מינות, והסתלק מעליו שלא ישיאך: לעיני העמים. שחכמה הניכרת היא, שמראה להם סימן לדבריו בהילוך החמה והמזלו' שמעידין כדבריו, שאומר שנה זו גשומה והיא כן שנה זו שחונה והיא כן, שכל העיתים לפי מהלך החמה במזלותיה ומולדותיה במזל תלוי, הכל לפי השעה המתחלת לשמש בכניסת החמה למזל: הפוצעו. דוחקו בידיו שיצא דמו: אינו חייב אלא אחת. משום צידה, אבל אפליעה ליכא חיוב: בכלל דישה. שמפרק דמו הימנו כמפרק תבואה מקשין שלה: מתעסק הוא אצל נטילת נשמה. כלומר לגבי נטילת נשמה הוי מתעסק בדבר אחר ולא הויא מלאכת מחשבת, שאינו מתכוין שימות: טפי ניחא ליה. שדם החי טוב מדם המת, וכיון דכל עצמו מתכוין וטורח לשומרו שלא ימות בידו אפי' מת אין כאן אלא מתעסק, וכי מודה ר' שמעון במידי דלא איכפת ליה אי מיתרמי ומיהו איכווני לא מיכוין: דליציל ציבעיה. גרסי', שתהא מראית צבעו צלולה: שוחט משום מאי מיחייב. שחיטה במלאכת המשכן היכא ומאי עבידתה, אי מעורות אילים מאדמים למה לי בהו שחיטה בחניקה נמי סגי:*) משום

*) המשך רש"י השייך כאן נדפס בע"ב

תוספות

שכן יריעה שנפל בה דרנא כו'. תימה לר"י דבריש האורג[י] אמרי' קורע על מנת לתפור שתי תפירות היכי משכחת לה ומשני דעבידא ככיסתא. ואומר ר"י דבמשכן היו אומנים ביותר והיו נזהרים שלא היו עושים ככיסתא והכא לא קאמר שנפל בה דרנא דנקט דשכיח טפי ועוד דהתם בעי לאשכוחי קורע על מנת לתפור שתי תפירות ותו לא ויריעה שנפל בה דרנא צריך לקורעה מתחלתה ועד סופה ויש בה כמה תפירות. ואע"ג דהשתא לא משכח' במשכן על מנת לתפור שתי תפירות ותו לא סברא הוא דבשתי תפירות הוי דבר חשוב: **אמגושא.** פי' בערוך[י] דפליגי בהא דאמר רב פפא באלו מגלחין (מו"ק יח.) פרעה אמגושי היה דכתיב [ה]הנה יוצא המימה חד אמר לעשות כשפים היה יוצא וחד אמר גדופי שהיה עושה עצמו ע"ז שהיה אומר [ו]לי יאורי ואני עשיתני. **ואין נראה לר"י** דפליגי רב ושמואל במאי דאמר רב פפא אלא פליגי אאמגושא שנזכר בשום מקום במשנה או בברייתא: **הצד** חלזון. למאן דמוקי לה בשפלטו חי אתי שפיר הא דנקט הצד חלזון דדרך לפולטו מיד אחר צידה כל זמן שהוא חי וקמ"ל דאע"פ שפלטו חי לא מיחייב משום נטילת נשמה ואפילו למאן דמוקי לה כשפלטו מת קמ"ל דלא מיחייב בצידה שלו משום נטילת נשמה דאף על גב דאמרי' בפרק שמונה שרצים (לקמן דף קז:) השולה דג מן הים כיון שיבש בו כו' הכא שמא חלזון דרכו לפרכס ולקרב מיתתו. **ול"ע** דבירושלמי[ח] משמע דצד חלזון לא מיחייב משום צידה: **וליחייב** נמי משום נטילת נשמה. ואפי' לרבי יהודה דאמר מקלקל בחבורה פטור[ט] פריך שפיר דהיכא דאיכא תקון קצת חייב כדאמרי' בפסחים בסוף אלו דברים (דף עג.) והכא נמי במה שממיתו יש תקון קצת שאינו מפרכס לכאן ולכאן ונוח ליטול ממנו הדם ולמאי דמסיק דכמה דאית ביה נשמה טפי ניחא ליה אתי שפיר נמי לרבי יהודה דהשתא ליכא תיקון כלל **ומיהו** שמעתין אתיא אפי' לר"ש דמחייב מקלקל בחבורה מדמשני מתעסק הוא אבל נטילת נשמה ולא קאמר מקלקל הוא: **מתעסק** הוא אצל נטילת נשמה. הא מתעסק לאו דוקא דהא מתעסק בחבורה חייב לר"ש דאמרינן בס"פ ספק אכל (כריתות יט:) הנח לתינוקות הואיל ומקלקל בחבורה חייב מתעסק נמי חייב וטעמא כדיליף בהאורג (לקמן קו.) מדאיצטריך למישרי מילה מכלל דמקלקל בחבורה חייב ולא חיישינן למלאכת מחשבת דמקלקל דעלמא לא מיפטר אלא משום מלאכת מחשבת כדאמרינן בספ"ק דחגיגה (דף י:) ומתעסק דהכא היינו דבר שאין מתכוין כיון דאין מתכוין כלל למלאכה מותר אפי' בחבורה אע"פ דלא בעי מלאכת מחשבת כמו כל איסורים שבתורה דלא שייך בהו מלאכת מחשבת ושרו אין מתכוין כדאמרינן מוכרי כסות מוכרין כדרכן ובלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה כו' (כלאים פ"ט משנה ה) וכן מוכח בפ"ק דכתובות (ד' ה:) דאמרינן את"ל דם חבורי מיחבר לדם הוא צריך או להנאת עצמו הוא צריך ואת"ל להנאת עצמו הוא צריך הלכה כרבי יהודה או הלכה כר"ש פירוש בדבר שאין מתכוין ואת"ל הלכה כר' יהודה בדבר שאין מתכוין במקלקל הלכה כמאן משמע דאי הלכה כר"ש בדבר שאין מתכוין תו ליכא לספוקי במקלקל דאפי' מקלקל בחבורה חייב כיון דאין מתכוין מותר:

טפי ניחא ליה כי היכי דליציל ציבעי'. פי' אע"ג דהוי פסיק רישיה דמודה ר"ש הכא מיפטר משום דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה דאפי' במקלקל[י] פטור ר"ש במלאכה שאינה צריכה לגופה כדאמרינן בפרק הנחנקין (סנהדרין פד:) מאן שמעת ליה דאמר מקלקל בחבורה חייב ר"ש הא אמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה וכי מודה ר"ש בפסיק רישיה ה"מ במידי דניחא ליה אי מתרמי דהוי צריכה לגופה אבל במידי דלא איכפת ליה לא מודה. **ורש"י פי'** דהא דמודה ר"ש בפסיק רישיה היינו במאי דלא איכפת ליה אי מתרמי וליתא דהא מזרד זרדין בארעא דחבריה פטור ר"ש בפ' הבונה (לקמן קג.[י]) והתם לא איכפת ליה אי מתרמי אלא כדפי'. **ותימה** דבספ"ק דחגיגה (דף י:) משמע דהא דפטר ר"ש מלאכה שאינה צריכה לגופה היינו משום דבעי מלאכת מחשבת וא"כ בחבורה דלא בעי מלאכת מחשבת ליחייב בה מלאכה שאינה צריכה לגופה: **כי** היכי דליציל ציבעיה. קשה לר"י דמ"מ על נטילת הדם ליחייב משום נטילת נשמה דנראה כלשון אחר שפי' בקונט' בריש שמונה שרצים (לקמן קז.) דחובל בהן חייב משום דהוי תולדה דשוחט וחייב משום נטילת נשמה ונטילת הדם היינו נטילת נשמה כדכתיב [ז]כי הדם הוא הנפש ולכך ח' שרצים שיש להם עור חייב בנצרר הדם אע"פ שלא יצא[י] דכיון שנצרר סופו לצאת אלא שעתה העור מעכבו ושאר שרצים שאין להם עור אינו חייב עד שיצא מהם דם אבל בנצרר הדם ולא יצא לא מיחייב דכיון שלא יצא סופו לחזור דאם היה סופו לצאת היה יוצא מיד שאין העור מעכבו. והשיב לו ר"ת דדם חלזון הראוי לצביעה מיפקד פקיד[י] ולא מיחייב על אותו הדם משום נטילת נשמה ועל דם אחר היוצא עמו נמי לא מיחייב דלא ניחא ליה כי היכי דליציל ציבעיה. אבל אין לפרש דנטילת נשמה היינו שמחלים אותו דבר שחובל בו דגבי דם בתולים[י] מה צריך לחלישות האשה וגבי מילה[י] מה צריך לחלישות התינוק אלא לנטילת הדם קרי נטילת נשמה כדפי': **שוחט** משום מאי מיחייב. לאו אשוחט דמתני' קאי דההוא פשיטא דלא הוי אלא משום נטילת נשמה דלצובע תנן בהדיא במתני' עביד דבר אלא אשוחט דעלמא קאי: אין

עין משפט נר מצוה

נד א מיי' פ"י מהל' שבת הלכה ט סמג לאוין סה טור שו"ע או"ח סימן ש"מ סעיף ו:
נה ב טוש"ע יו"ד סימן קעט סעיף יט:
נו ג סמג עשין מז:
נז ד מיי' פ"ח מהלכות שבת הלכה יט סמג לאוין סה טוש"ע או"ח סימן שטז סעיף ה:
נח ה מיי' פ"ח מהלכות שבת הלכה ז ופכ"ל הלכה יב:
נט ו מיי' שם פ"א הלכה ז:
ס ז מיי' פי"א מהלכות שבת הלכה ו טוש"ע או"ח סימן שלו סעיף ח:
סא ח ט מיי' פי"א מהל' שבת הלכה א:

רב נסים גאון

דומה ליה בריתו דומה לדג ועולה פעם אחת לע' שנה ובדמו צובעין תכלת לפיכך דמיו יקרים ואמרו עוד (שם מב) אמר ליה אביי לרב שמואל בר יהודה הא תכילתא היכא צבעיתו אמר ליה מייתינן דם חלזון וסמנין כו': שכן קרש[י] שנפל בו דרנא. פי' דרנא תולעת ובסוף פרק אלו טריפות (חולין דף סו) משתחת ואת הנבלתם תשקצו לרבות את הדרנין של בהמה: רבא אמר אפילו תימא שפצעו חי מתעסק הוא אצל

רבינו חננאל

[שייך לדף עד:]

שעושה (ארבעת) [ארעי'] הכוורות וכשכופף הקנים למעלה לאריגה [והן] קירותיה בונה הוא וגמר מלאכה שישבר קרומית היוצאת משום מכה בפטיש הרי אלו י"א מלאכות ואם כפף פיה למטה ותפרה (כשיבוש החייט) [כשמותח החוט] חייב משום תופר כרב דאמר המותח חוט של תפירה בשבת חייב (משום) חטאת וכשתופר חייב משום תופר הרי אלו י"ג חטאות: ירושלמי ההיא איתתא כד משתייא בקיבה משום מיסכת כד יהבה קירומה משום עושה בתין. כד מקימה לון משום בונה. כד מחזי מלאכתה כד מקטעא בגימא משום מחתכת. כד גמרה מלאכתה משום מכה בפטיש. אזנים של דיסקיא [קושר ומתיר] נעשה כנועל ופותח וכן חוחלות של תמרים קושר ומתיר. א"ר יוחנן הטווה צמר מעל גבי בהמה בשבת חייב ג' חטאות משום גוזז ומנפץ וטווה. ודחה רב כהנא ואמר אין דרך גזיזה בכך ולא דרך טוויה בכך. ואקשינן על רב כהנא והתניא משום [רבן] נחמיה שטוף בעזים אלמא שטפוהו בעזים וטוו מעליהן בלא גזיזה. ופרקינן חכמה יתירה שאני דכתיב וכל הנשים אשר נשא לבן אותנה בחכמה טוו את העזים. ואע"ג דרב כהנא לגבי רב[י] תלמיד הוה כיון (דייש) דאשכחן בתלמוד א"י דקיימי כוותיה דגרסינן (פ"ו ה"ב) התולש כנף מן העוף חייב משום גוזז המורט חייב משום מוחק הקוטמו חייב משום מכה בפטיש ורחינן לא דמיא תולש כנף עוף לתולש שער בהמה דעוף שאין לו גזיזה תלישתה היא גזיזתה ברם בהמה אינו חייב עד שינזז תרע שהוא כן דתני תלש מן המתה חייב תלישתה זו היא גזיזתו מן החיה פטור מה מדרנן (לקמן צד:) הנוטל צפרניו זו בזו או בשיניו וכן שערו וכן שפמו וכן זקנו ר' אליעזר מחייב חטאת וחכמים

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [ר"ה כד: ע"ז יח. מג: סנהד' סח.], ב) [תוספתא פ"ט ה"ב ע"ש], ג) לקמן קג. קיז. קח: קכ: קלג. קמג. [כתובות ו.], ד) [נ"ל כתובות ו: בכורות כה. סוכה לג:], ה) [צ"ל דליציל פי' דלא ימאס ליה לעיל נשמה לכל כמה דאית ביה נשמה טפי ניחא לעיל לבעניו שלנבעו מתעלמה יפה ויהא לבעו יפה וברא [כמו] כי אז תצליח (יהושע א ח). ערוך ערך צלל, ו) עיין ע"ז דף יז., ז) ערך אמגושא, ח) ה"ב פ"ז, ט) לקמן קו., י) ושם ד"ה לא צריכא ורש"ה בארצא, כ) לקמן קז:, ל) לשון הגמ' לקמן קלג: כתובות ה: ועיי"ש תוד"ה דם, מ) כתובות דף ה:, נ) לקמן קו. קלג:, ס) כריתות יט ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) גמ' שאני הכא. נ"ב עמ"ש דף קג:

תורה אור השלם

א) כִּי אַתָּה בָּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם: [דברים יח, ט]

ב) וְהָיָה כִנּוֹר וָנֶבֶל תֹּף וְחָלִיל וָיַיִן מִשְׁתֵּיהֶם וְאֵת פֹּעַל יְיָ לֹא יַבִּיטוּ וּמַעֲשֵׂה יָדָיו לֹא רָאוּ: [ישעיה ה, יב]

ג) וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה: [דברים ד, ו]

ד) לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף: [דברים יח, י]

ה) לֵךְ אֶל פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמַּיְמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ עַל שְׂפַת הַיְאֹר וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדֶךָ: [שמות ז, טו]

ו) דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְיָ הִנְנִי עָלֶיךָ פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָּדוֹל הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאֹרָיו אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי: [יחזקאל כט, ג]

ז) רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר: [דברים יב, כג]

הגהות וציונים

א] ס"א אמגושא (גליון) וכ"ה ברש"י ותוס': ב] צ"ל יונתן (גליון): ג] צ"ל רב זוטרא (גליון): ד] יש להוסיף רק בחבורה פטר (באה"מ): ה] אולי צ"ל יריעה, ו] צ"ל ואשר דשייך לקמן קב ע"ב: ז] צ"ל רבי יוחנן (שו"ת שבט הלוי ח"א סוסי' צה עיי"ש).

ליקוטי רש"י

קורעין בה ותופרין אותה. שהנקב עגול ואינו יכול לתופרו יפה אלא אם כן קורעו אבל קורע שלא לתפור לא הוי בזמן המשכן [לעיל עג.]. גדופי. עובדי עבודה זרה [סנהדרין צח.]. ואת פועל ה' לא יביטו. ובתחייתו דה' לא אסתכלו. ומעשה ידיו לא ראו. עסו עצמם כאילו לא ראו את גבורותיו [ישעיה ה, יב]. כי היא חכמתכם ובינתכם וגו'. בזאת תחשבו חכמים ונבונים לעיני העמים [דברים ד, ו]. לעיני העמים. אמגושתא. פי' בלשון ערבי זמומה. מגוש. בלשון יון מכשף. גדופי. כופר בעיקר: הצד צבי השוחטו כו'. ת"ר הצד חלזון [לעיל עג.]. נטילת נשמה. שהיא אב מלאכה המשכן [לעיל עג:]. דכל שאין מתכוין מותר [כתובות ה:]. בפסיק רישא ולא ימות. כלומר אם תחתוך ראשו של חי אינו מת והלא ודאי ימות כו'. ה"מ והפוצעו [דברים ה, ח]. והפוצעו. שעלוקין ופולעין את החלזון להוליא דמו [לעיל עג:] ... שאין מתכוין לזה והוא מוכרח ... [סוכה לג:].

[ע"כ שייך לדף עד:] ... אומרים משום שבות כלומר אין דרך נטילת שיער בשיניים וכיון דקיימי חכמים כרב כהנא קי"ל כוותיה: אמגושתא. פי' בלשון ערבי זמזמה. מגוש. בלשון יון מכשף. גדופי. כופר בעיקר: הצד צבי השוחטו כו'. ת"ר הצד חלזון והפוצעו אינו חייב אלא אחת ר' יהודה אומר חייב שתים שהיה ר' יהודה אומר פציעה בכלל דישה ורבנן סברי אין דישה אלא בגידולי קרקע ואקשינן וליחייב נמי משום נטילת נשמה ... רבא אמר אפילו תימא שפצעו חי מתעסק הוא אצל נטילת נשמה ... שוחט משום מאי מחייב רב אמר משום צובע

משום צובע אין משום נטילת נשמה לא אימא אף משום צובע אמר רב מילתא דאמרי אימא בה מילתא דלא ליתו דרי בתראי וליחכו עלי צובע במאי ניחא ליה ניחא דליתווס בית השחיטה דמא כי היכי דליחזוה אינשי וליתו ליזבנו מיניה: והמולחו והמעבדו: [א] היינו מולח והיינו מעבד ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו אפיק חד מינייהו ועייל [ב] שירטוט. אמר רבה בר רב הונא האי מאן דמלח בישרא חייב משום מעבד [ג] רבא אמר אין עיבוד באוכלין אמר רב אשי ואפילו רבה בר רב הונא לא אמר אלא דקא בעי ליה לאורחא אבל לביתא לא משווי איניש מיכליה עץ: [ד] והממחקו והמחתכו: אמר רבי אחא בר חנינא [ה] השף בין העמודים בשבת חייב משום ממחק. אמר רבי חייא בר אבא ג' דברים סח לי רב אשי[א] משמיה דרבי יהושע בן לוי [ו] המגרר ראשי כלונסות בשבת חייב משום מחתך [ז] הממרח רטיה בשבת חייב משום ממחק [ח][א] והמסתת את האבן בשבת חייב משום מכה בפטיש. אמר ר' שמעון (א) בן קיסמא אמר רבי שמעון בן לקיש [ט] הצר צורה בכלי והמנפח בכלי זכוכית חייב משום מכה בפטיש. א"ר יהודה [י] האי מאן דשקיל אקופי מגלימי חייב משום מכה בפטיש והני מילי דקפיד עלייהו: [כ] והכותב שתי אותיות: ת"ר [ב][ל] כתב אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתים פטור מחק אות גדולה ויש במקומה לכתוב שתים חייב אמר רבי מנחם בר' יוסי וזה חומר במוחק מבכותב: הבונה והסותר המכבה והמבעיר והמכה בפטיש: רבה ור' זירא דאמרי תרוייהו [מ] כל מידי דאית ביה גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש: אלו אבות מלאכות: [ג] אלו [נ] לאפוקי מדרבי אליעזר דמחייב על תולדה במקום אב: [ס] חסר אחת: לאפוקי מדר' יהודה [ד] דתניא ר' יהודה מוסיף את השובט והמדקדק אמרו לו [ע] שובט הרי הוא בכלל מיסך מדקדק הרי הוא בכלל אורג: **מתני'** ועוד כלל אחר אמרו [צ] כל הכשר להצניע ומצניעין כמוהו והוציאו בשבת חייב חטאת עליו וכל שאינו כשר להצניע ואין מצניעין כמוהו והוציאו בשבת אינו חייב אלא המצניעו: **גמ'** כל הכשר להצניע לאפוקי מאי אמר רב פפא [ק] לאפוקי דם נדה מר עוקבא אמר לאפוקי עצי אשרה מאן דאמר דם נדה כ"ש עצי אשרה מאן דאמר עצי אשרה אבל דם נדה מצנע ליה לשונרא ואידך כיון דהלשא לא מצנע ליה. אמר רבי יוסי בר חנינא האי דלא כר"ש דאי כר"ש האמר [ה] לא אמרו כל השיעורין הללו אלא למצניעיהן: וכל שאינו כשר להצניע: אמר

רש"י

[ג] משום צובע. שצובע את הבשר של בית השחיטה, ולקמיה מפרש אמאי מיכוין לצובעו, וצביעה הואי במשכן אב מלאכה: משום נטילת נשמה. דנטילת נשמה הואי במשכן בחילזון ותחש [י] ואילים מאדמים: אף משום צביעה. ונפקא מינה לחיוביה תרתי: מילתא דאמרי אימא כו'. דבר תימה אמרתי להזכיר צביעה בשחיטה, צריך אני לומר בו דבר טעם דלא ליתו דרי בתראי השומעים וליחכו עלי: צובע בשר במאי ניחא ליה. להאי שוחט בצביעת הבשר, היינו חוכא, ואני אומר בו טעם: ניחא ליה דליתווס בית השחיטה בדמא. שיהא צבוע בדם: כי היכי דניחזייה אינשי. שנשחטה היום וניתו ונזבנו: היינו מולח היינו מעבד. אטו מליחה לאו צורך עיבוד הוא: ועייל שירטוט. לפי שדרך הרצענין כשהוא בא לחתכו משרטטו תחלה כפי מה שהוא רוצה להאריך ולהרחיב ולקצר החיתוך ואחר כך מעביר הסכין דרך השירטוט, וכן [ד] בעורות המשכן כשחתכום: דקבעי ליה לאורחא. שמולחה הרבה: השף בין העמודים. כגון עמודי אכסדראות שעשוים חלוקות חלוקות ונסמכין בחלונות בין עמוד לעמוד, והשף שם בקרקעית הבנין שנשענין עליו כדי שיהא חלק חייב משום ממחק: המגרר ראשי כלונסות. שיהו ראשיהן שוין וחדין: ממרח רטיה. מחליק תחבושת על המכה: מסתת את האבן. לאחר שנעקרה מן ההר ונחצבה מחליקה: משום מכה בפטיש. שהוא גמר מלאכה: הצר (ג) בכלי צורה. בכלי שעומד לכך לנאותו: מנפח בכלי זכוכית. כשהותך נעשה על ידי נפוח: דשקיל אקופי. ראשי חוטין התלויין ביריעה במקום קשורין[ה] כשניתק בה חוט וקשרוהו, וכן קשין וקסמים דקין שנארגו בה בלא מתכוין ונוטלין אותם ממנה לאחר אריגה, גמר מלאכה הוא וחייב משום מכה בפטיש: כתב אות אחת גדולה כו' פטור. שבקרשי המשכן שתים היו כותבים, אחת בזו ואחת בזו, כדי לזווגן כשסותרים אותן: מחק אות אחת כו' חייב. שאין מלאכת מחיקה חשובה אלא ע"מ לכתוב, והרי יש מקום לשתי אותיות: אמר רבי מנחם ברבי יוסי. הא קמ"ל מאן תנא קמא ר' מנחם ברבי יוסי: לאפוקי מדרבי אליעזר. דהא אמרן[ו] דלא נמנו כאן אלא להודיענו מנין חטאות של העלם אחד, ותנא הרי אלו למעוטי שאם עשה תולדותיהם עמהן דאינו מביא עליהן חטאת, ודלא כרבי אליעזר דמחייב אתולדה עם האב בכריתות[ח]: שובט. משוה השתי בכרכר[ט] שקורין ריו"ל[י]: מדקדק. כשמותח חוט הערב מכה בכרכר עליו במקומות מקומות ליישבו שלא יהא מתוח יותר מדאי, שהמתיחה מעכבתו מהתחבר יפה עם הארג: שובט הרי הוא בכלל מיסך. דהיינו מיסך ממש שמסדר חוטי השתי: הרי הוא אורג. דהיינו אורג ממש. ולא דמי לזורה ובורר ומרקד, דזה בקשין וזה בצרורות וזה בקמח: **מתני'** כל הכשר להצניע. שהוא מין העשוי לצורך האדם: ומצניעין כמוהו. כמות זה, כלומר שיש בו שיעור הראוי להצניעו: אין חייב אלא המצניעו. אם נעשה חביב לאדם א' והצניעו חייב על הוצאתו אם חזר והוציאו, אבל אדם אחר אינו חייב עליו, דלגביה לאו מלאכה הוא: גמ' מ"ד דם נדה. אינו כשר להצניע, כ"ש עצי אשרה דאיסורי הנאה נינהו ומאיסי) וצריך לאדכן: כיון דהלשא. המאכיל דם לאדם לחתול נעשה חלש אותו אדם: הא. דתנן כל הכשר להצניע ויש בו שיעור שרוב בני אדם עשויין להצניע כשיעור הזה חייב כל אדם על הוצאתו, ואפילו אדם עשיר שאין שיעור זה חשוב לו: דלא כר' שמעון. לקמן בהמוציא:

תוספות

אין עיבוד באוכלין. אין להתיר מכאן מליחת אוכלין לאסור מדרבנן מליחה בפרק שמונה שרצים (לקמן דף קח:) ואפילו בי"ט אסור בפ"ק דביצה (דף יא.): **השף** בין העמודים בשבת חייב. **פירש ר"ח** [כ] דשף העור על העמוד כדי להחליקו וכן משמע בירושלמי[ל]. **ורש"י פירש** ששף קרקעית שבין עמודי חלונות ולא נהירא: **והמסתת** את האבן כו' חייב משום מכה בפטיש. אבל משום מסתת וממחק לא מיחייב דמיירי שכבר היא מרובעת ומתוקנת אלא שמייפה אותה ועושה בה שירטוטין ויפוי כעין שעושין עכשיו מסתתי האבנים. ר"י וכן ריב"א: **הרי** אלו לאפוקי מדרבי אליעזר דמחייב אתולדה במקום אב. וא"ת מרישא שמעינן לה דתנן[מ] העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת אינו חייב אלא אחת. וי"מ דה"ק[נ] מעין מלאכה אחת היינו שתי תולדות מאב א' אבל אב ותולדה דידיה מיחייב תרתי קמ"ל: **חסר** אחת לאפוקי מדר' יהודה. תימה דממנינא דרישא שמעינן לה וליכא למימר תנא ושייר [ס] דהא אלו קתני. ומיהו הא ליכא לאקשויי דהא מאלו דרישא שמעינן לאפוקי מדר' אליעזר דאיכא למימר דנקט ברישא אלו אבות משום דקאי אדקתני לעיל[ע] חייב על כל אב מלאכה. וי"ל דממנינא דרישא לא שמעינן לאפוקי מדרבי יהודה דאיכא למימר דלא חשיב אלא מלאכות חשובות אבל שובט ומדקדק אע"ג דמלאכות הן לא קתני להו משום דאינם מבוררות כל כך וכה"ג משני בפ"ק דקדושין (טז:) גבי אלו מעניקין להן דבר שיש לו קצבה קתני דבר שאין לו קצבה לא קתני[פ]: **לאפוקי** עצי אשרה. דלא כרבי יהודה דאמר בפרק רבי עקיבא (לקמן דף צ.) אף המוציא משמשי ע"ז כל שהוא חייב אלא כת"ק דפליג עליה כן פירש בקונט' התם **וקשה לרשב"א** הא דקאמר הכא מ"ד דם נדה כ"ש עצי אשרה מנא ליה דילמא סבר כרבי יהודה ומחייב בעצי אשרה שמצניעין אותן לשריפה: **הא** דלא כר' שמעון. **פירש בקונטרס** הא דתנן כל הכשר כו' שרוב בני אדם עשויים להצניע כשיעור הזה חייב כל אדם על הוצאתו אפילו אדם עשיר שאין שיעור זה חשוב לו משמע מדבריו דלא מחייב[צ] ר' שמעון אלא בסתם בני אדם שרגילין להצניעו שאותו שיעור חשוב להן ואפילו לא הצניעו הוא **ולקמן**[ע] **פי'** לא נאמרו שיעורים שבמשנה אלא למצניעין אותו קודם לכן וחזר המצניע והוציאו משמע דוקא בהצניעו חייב. **ואומר ר"י דיש ליישב פירושו** דמה שמצריך

עין משפט נר מצוה

כב א מיי' פי"א מהלכות שבת הלכה ה סמג לאוין סה טוש"ע או"ח סימן שכא סעיף ה:
כג ב [מיי' פי"א מהל' שבת הלכה א ופי"א הלכה יז]:
כד ג ד מיי' פי"א מהלכות שבת הלכה ה סמג שם:
כה [מיי' פי"א שם הלכה יז]:
כו ו מיי' שם הלכה ז:
כז ז מיי' שם הלכה ו ופכ"ג הלכה יא טור שו"ע או"ח סימן שכח סעיף כו:
כח ח מיי' פי"א מהלכות שבת הלכה יח:
כט ט שם הלכה טז:
ל י מיי' שם הלכה יח טוש"ע או"ח סימן שב סעיף ג:
לא כ ל מיי' פי"א מהל' שבת הלכה ט סמג שם טוש"ע או"ח סימן שמ סעיף ג:
לב מ מיי' פ"י שם הלכה טז ופכ"ג הלכה ד סמג שם:
לג נ מיי' פ"ז שם הל"ז וח ופ"ז מהל' שגגות הלכה ב:
לד ס [מיי' פ"ט מהל' שבת הלכה יח ויט]:
לה ע פ מיי' פי"ח מהל' שבת הלכה כב:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן דף קב:, ב) [תוספתא פרק יב ה"ז], ג) לקמן עו: ב"ק ג. כריתות טז:, ד) לקמן לז:, ה) לקמן עו:, ו) עיין מהרש"א ומהרש"ל ותוס' רעק"א שבת פי"ד מ"א אות קלב, ז) לעיל עג:, ח) טו:, ט) לקמן צב סוף ע"ב, י) ביצה לט., כ) [עי' בערוך ערך שף], ל) סד., מ) סח., נ) סז:, ס) [ועי' בחס שלימת בס"ד בתוס' יבמות פד: ד"ה אלא], ע) עו ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר ר"ש בר ביסנא אמר ר"ש בן לקיש הצר: (ב) רש"י ד"ה הצר צורה בכלי כל"ל ותיבת בכלי הראשון נמחק [ולפ"ז הפסק הנקודה ברש"י צ"ל אחר תיבת "בכלי" הב"ח]:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה חסר אחת וכו' דהא אלו קתני. כדאי' בקדושין דף טז ע"ב:

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

הגהות וציונים

א] [צ"ל אסי] (גליון) (וכ"ה בדפו"ר) וכתב הרש"ש על זה שאינו מוכרח כי היה ג"כ רב אשי קדמון עיי"ש: ב] צ"ל בפיסקא ארבעים חסר אחת (מהרש"ל): ג] ד"ה משום צובע וד"ה משום נטילת נשמה שייך לע"א: ד] וכן עשו בעורות (דבש תמר, וכ"ה בר"ן): ה] בכתי' במקום הקשרים: ו] עין שיש לאורגין וראשי חד (רש"י לקמן פא.): ז] בדפו"ר דה"א: ח] צ"ל משמע מדבריו דמחייב ר"ש בסתם בני אדם (מהרש"ם בנעט): ט] נרצ"ל מליח ולא קמיה:

רבינו חננאל

אסיק' ניחא ליה כי היכי דנתווס בית שחיטה דידיה דמא כי היכי דידעי אינשי דחיה הוה וכי היכי [דניחה] [דנחזיה] אינשי דנשחט הוא וקאתי למזבן מיניה ולא יימרו של נבילה הוא. והא דאמר רב משום צובע הכי קאמר הא משום נטילת נשמה דהא בהדיא תנן באבות מלאכות השוחט וסבר רב השוחט בשבת חייב שתים אחת משום נטילת נשמה ואחת משום צובע והוא אב (אחר) [אחר]. והמולחו והמעבדו. אקשינן המולח היינו מעבד כדאמרינן (לקמן עט.) לענין חיפה מליח וקמיח[ט] שנמצאת מליחתו עבודתו ופרקין ר' יוחנן ור"ל דהמולח והמעבד תרווייהו מלאכת עיבוד נינהו ותני חדא והוא הדין לאחריתא. אי הכי בצרי להו עייל שירטוט ושני במתני' המולחו המשרטטו: ירושלמי מה עיבוד היה במשכן שהיו משרטטין בעורות מהו משרטטין מסרגלין. נליחת בשר חי בשבת אם כוונתו לצאת בו לדרך או לאוכלו אחר כמה ימים חייב משום מעבד אבל לאוכלו ביומו לא וליכא הלכתא כדרבה בר רב הונא (דרבה בר רב הונא) [דרבא] דחי לה ואמר אין עיבוד באוכלין. השף בין העמודים. פי' מחליק חייב משום מוחק והוא כמו ממרח את הרטיה: ירושלמי הממחקו. מה מחיקה היתה במשכן (פי') שהיה שפין העורות ע"ג העמוד. השף את העור ע"ג העמוד חייב משום (מוחק) [ממחק]. המגרר איסטלגית חייב משום מוחק. הגורר ראשי כלונסות חייב משום מחתך. הממרח רטיה חייב משום מוחק. וכן הצר בכלי צורה

רב נסים גאון

נטילת נשמה. קיי"ל שהמתעסק לענין שבת פטור. ומשכחת עיקר דילה במסכת כריתות בפרק ספק אכל חלב (דף יט) אמר רב נחמן אמר שמואל [המתעסק] בחלבים ובעריות [חייב] חייב שכבר נהנה מתעסק בשבת פטור מלאכת מחשבת אסרה תורה ומשכחת לה בסנהדרין בפ' ד' מיתות (דף סב) ובגמרא דהזורק דבני מערבא (הלכה ו) גרסי הזורק בשבת פטור האיך עבידא אמר הורני קוצר חצי גרגרות וקצר כגרוגרת פטור בגמ' כל שעה בפסחים (דף לג) גרסי לה אם אמרו בשאר מצות שכן לא חייב בהן שאין מתעסק כמתעסק שאם נתכוין להגביה את התלוש וחתך המחובר פטור וכגון זה כל מלאכה שהיא באה

כל שהוא חייב משום מכה בפטיש ואע"ג דפליג ר' ישמעאל (לקמן קג.) ואמר עד שיצור כל הצורה יחזקאל היא ואי ההיא צורה אית בה אותיות דמיקרו חייב משום מכה בפטיש ואי לאו חייב משום כותב וכן המנפח בכלי זכוכית בנפיחה הוא. פי' אקופי. כגון נימין הניתקין מן האריגה דנתלין בבגד או חתיכות עצים קטנים המסובכין בצמר של בגדים חדשים וכשמשלים האומן מלאכתו כל ראשי נימין התלויים בין קיסם וקליפה שנתסבכו בבגד נוטלן ונקראין אקופי ומנקה הבגד דתנינן בכמה מקומות. ואם נשארו כגון אלו בבגד ובעל הבגד קפיד עלייהו ושקיל להו בשבת חייב משום מכה בפטיש. פי' כל דבר שהוא גמר

חילוף מה שנתכוון העושה אותה מתעסק מיקרי שהרי לא נעשית מחשבתו: אלו לאפוקי מדר' אליעזר דמחייב על תולדה במקום אב. ואשכחנן דברי ר' אליעזר בכריתות בפרק אמרו לו אכלת חלב (דף טו) אמר ר' עקיבא שאלתי את ר' אליעזר העושה מלאכות הרבה בשבתות הרבה מעין מלאכה אחת בהעלם אחד מהו חייב על כל אחת ואחת או אינו חייב אלא אחת על כולן אמר לו חייב על כל אחת ואחת ... דמיין או לא ופשט ליה דהוא לדולדי מלאכות כמלאכות דמיין: דאי ר' שמעון הא אמר לא נאמרו כל השיעורין האלו אלא למצניעיהן. בפירקא דלקמן המוציא יין (דף עו) משכחת להא דר' שמעון: סליק פרק כלל גדול

צוֹבֵעַ בְּמַאי נִיחָא לֵיהּ, שכל מלאכה שאין בה צורך כלל, אין חייבים עליה, אף המחייבים ב'מלאכה שאינה צריכה לגופה', היינו רק כשיש לו תועלת מהמלאכה (אגלי טל טוחן ס"ק י), וכל מלאכה שאין בה תיקון, נכללת בפטור של 'מקלקל', למרות שאין קלקול בצביעת בית השחיטה (חזו"א, מובא בקהלות יעקב שבת מו, א).

כִּי הֵיכִי דְּלִיחֲזוּהַּ אֵינָשֵׁי, וְלֵיתוּ לְיִזְבְּנוּ מִינֵּיהּ, והיינו בשוחט על מנת למכור, אבל השוחט שלא על מנת למכור לאחרים, אינו חייב משום צובע (ריטב"א לעיל ע"א). אכן לדעת שמואל, שוחט אינו חייב משום מלאכת צובע, שלדעתו אין חיבים על צובע אלא במקום שיש תועלת ותיקון לגוף הדבר בצבע שנקלט בו, ולא בצביעת בית השחיטה, שהתועלת היא חיצונית לידיעת זמן השחיטה כדי למוכרה (קהלות יעקב שבת, מ). ■ להלכה, השוחט או המכה בעל חי ונוטל את נשמתו, חייב משום 'נטילת נשמה', ולא משום צובע [וכדעת שמואל] (ראה רמב"ם שבת יא, א ונושאי כליו שם).

וְעַיֵּיל שִׁירְטוּט – כדרך הרצענים המשרטטים בעור במקום שרוצים לחתוך בו (רש"י), ויש מפרשים, שמשרטט שורות לצורך כתיבה (רמב"ם שבת יא, יז). ■ להלכה, חייבים בשרטוט של עור או קלף, בשני האופנים, לצורך חיתוך או לצורך כתיבה (משנ"ב שמ, כב).

דְּקָא בָּעֵי לֵיהּ לְאוֹרְחָא, או שדעתו להניח את הבשר לכמה ימים (רבינו חננאל), ומולחו בהרבה מלח (רש"י), שגדר מלאכת מעבד, חיזוק דברים רכים שלא יתקלקלו מהר (ראה רמב"ם בפיהמ"ש).

אֲבָל לְבֵיתָא לֹא מְשַׁוֵּי אִינִישׁ מֵיכְלֵיהּ עֵץ, שאינו מולחו אלא כדי להוציא את דמו, ונותן עליו מלח במידה הנצרכת ולא מעבר לכך, בשביל שיהא ראוי לאכילה (ראבי"ה אלף קמב). ■ להלכה, אין עיבוד באוכלים [וכדעת רבא] (רמב"ם שבת יא, ה), ומדרבנן אסור (משנ"ב שכא, ט), וכגון מליחת בשר מבושל, בשביל להניחו לאחר זמן, אסורה מדרבנן (שו"ע שם, ה ומשנ"ב שם, וראה שם פרטים נוספים).

הַשָּׁף בֵּין הָעַמּוּדִים – המשפשף קרקע באמצעות כלי להחליקה ולהדקה (רש"י ומיוחס לר"ן בשמו, ע"פ קרבן נתנאל). ויש מפרשים, המשפשף עור (תוס' ד"ה השף, בשם רבינו חננאל), כדי לרככו ולהחליקו כדרך הרצענים [ואילו המשפשף קרקע להחליקה, חייב בבית משום בונה, ובשדה משום חורש] (רמב"ן), והחידוש [לרמב"ן] הוא שחייב משום ממחק אף שאין זו הפעולה הרגילה של 'ממחק' שעניינה להסיר את השער מהעור (קרבן נתנאל). ■ להלכה, השף בידו על העור המתוח בין העמודים חייב משום ממחק (רמב"ם שבת יא, ו; מג"א שכז, ב).

הַמְגָרֵר רָאשֵׁי כְּלוֹנְסוֹת, בשביל שיהיו ראשיהם שוים וחדים (רש"י), שגדר מלאכת 'מחתך' לחתוך דבר במידה מכוונת (רמב"ם שבת יא, ז), וכאן מקפיד שיהיו ראשי הכלונסאות שוים זה לזה (טל אורות האחרון, המחתך). ■ וכך נפסק להלכה (משנ"ב שכב, יח, וראה שם פרטים נוספים).

הַמְמָרֵחַ רְטָיָה – מחליק תחבושת על המכה, ומשווה את פני המשחה (רש"י כאן ובעירובין קב, ב), בשביל לפזר את המשחה בצורה שווה (ר"י מלוניל), בין שמחליק את המשחה על המכה, ובין שמחליקה על תחבושת (פסקי רי"ד). ■ להלכה, המשווה פני רטיה, חייב משום ממרח, שהיא תולדת ממחק (שו"ע או"ח שכח, כו, ועולת שבת ועטרת צבי שם).

הָצָר צוּרָה בִּכְלִי, בשביל ליפות את הכלי (רש"י), ואפילו בעשיית חלק מהצורה, חייב משום מכה בפטיש (רמב"ם שבת י, טז), שגם ה'מכה בפטיש' בגמר המלאכה, מכה מספר פעמים, וחייב על כל הכאה והכאה משום 'מכה בפטיש' (מאירי). ■ להלכה, העושה אפילו מקצת הפעולה שרגילים לעשות בגמר מלאכה נחשב ל'מכה בפטיש' (ביאה"ל שב, ב).

וְהַמְנַפֵּחַ בִּכְלִי זְכוּכִית חַיָּיב מִשּׁוּם מַכֶּה בְּפַטִּישׁ, שהעושה כלי חייב משום 'מכה בפטיש', ולא משום בונה, שאין בנין בכלים (ראה רש"י לעיל מז, א), ויש מפרשים שנופח בכלי פעם שניה לאחר שכבר עשוי בצורתו, בשביל להשלים את עשייתו (ראה שיטה לר"ן לעיל עג, א, ומרכבת המשנה חעלמא שבת י, טז, וקהלות יעקב שבת לז), אבל היוצר כלי מתחילתו, חייב משום בונה ולא משום מכה בפטיש, שבאופן זה יש 'בנין בכלים' (ראה תוס' לעיל עד, ב ד"ה חביתא ומרכת המשנה שם, וראה להלן ד"ה כל מידי, שיש סוברים שאף באופן זה 'אין בנין בכלים'). ■ להלכה, המנפח בכלי זכוכית, חייב משום מכה בפטיש (רמב"ם שבת י, טז), והיוצר כלי מתחילתו, נחלקו הפוסקים אם חיובו משום בונה, או משום מכה בפטיש (משנ"ב שיד, א, ז, וסי' שח, לז).

הַאי מַאן דְּשָׁקִיל אַקּוּפֵי מַגָּלֵימֵי – לאחר גמר אריגת הבגד נוטל ממנו חוטים מיותרים, או פסולת שנאחזה בו (רש"י), או פיסות צמר קטנות (רמב"ם שבת י, יח), שזהו גמר מלאכת עשיית הבגד (לבוש או"ח שב, ב).

וְהָנֵי מִילֵּי דְּקָפִיד עֲלַיְיהוּ – שמקפיד לא ללבוש את הבגד לפני הסרתם (רא"ש), ויש מפרשים שמסירם בכוונה בשביל ליפות את הבגד, הגם שאינו נמנע מללבוש את הבגד קודם הסרתם (ראה רמב"ם י, יח, וכסף משנה שם בדעתו). ■ להלכה, המסיר דברים שנותרו בבגד לאחר אריגתו, בשביל ליפות את הבגד [וכדעת הרמב"ם], חייב משום מכה בפטיש (שו"ע או"ח שב, ב, ומשנ"ב שם), ואפילו כשנוטל רק חלק מהחוטים המיותרים (ביאה"ל שם, וכמובא לעיל ד"ה הצר). [הסרת תוית מהבגד, ראה במשנ"ב דרשו שם (הע' 17)].

וְיֵשׁ בְּמָקוֹמָהּ לִכְתּוֹב שְׁתַּיִם, חַיָּיב, וכשכוונתו לכתוב שתי אותיות באותו מקום, ואפילו כשדעתו לכתוב בימות החול (פמ"ג משב"ז שמ, א). שחשיבות מלאכת מוחק תלויה בתיקון חשוב שנפעל מהמחיקה, והרי הכשיר מקום לכתיבת שתי אותיות (רש"י), ואף המוחק טיפת דיו שאין לה צורת אות, ויש במקומה לכתוב שתי אותיות, חייב (רא"ש). ■ להלכה, המוחק דיו שעל גבי מקום העומד לכתיבה, ויש במקומו לכתוב שתי אותיות, חייב (שו"ע או"ח שמ, ג), וכשדעתו לכתוב באותו מקום, ובפחות משיעור זה, אסור מהתורה מדין 'חצי שעור' (משנ"ב שם), אכן, כשנשפך דיו על אות כתובה בספר ומוחקו כדי לכתוב אות אחרת במקומה, חייב, אפילו בשיעור של אות אחת, שהרי הכותב אות אחת ומשלימו לספר, חייב משום כותב (ביאה"ל שם).

כָּל מִידֵּי דְּאִית בֵּיהּ גְּמַר מְלָאכָה, חַיָּיב מִשּׁוּם מַכֶּה בְּפַטִּישׁ – העושה פעולה שעל ידה הושלמה עשיית הכלי, ואין לפעולה זו חשיבות של מלאכה לעצמה, מלבד 'גמר הכלי' (מיוחס לר"ן שבת עג, א), אבל פעולה שיש לה חשיבות של מלאכה, אין חייבים עליה משום מלאכת מכה בפטיש, כגון, המשלים את קצירת השדה [שחייב משום קוצר], או המשלים אות אחרונה בספר [שחייב משום כותב] (מאירי שבת קה, א), וכל פעולה שחייבים עליה משום אחת משלשים ושמונה מלאכות אין חייבים עליה משום

המשך במילואים

נִתְחַיֵּיב זֶה בְּמַחְשַׁבְתָּה שֶׁל זֶה – שיש חשיבות של מלאכה, כלפי כל העולם, אחר שהמצניע החשיבו (רש"י זבחים מז, א). ■ להלכה, דבר שאין דרך להצניעו, ואינו ראוי להצניע, והצניעו אחד והוציאו חייב, ואחרים פטורים (רמב"ם שבת יח, כב).

מִשְׁנָה. לַחִים כִּגְרוֹגֶרֶת, שהם ראויים למאכל אדם ולא למאכל בהמה (רש"י), שאילו היו עלים אלו ראויים למאכל בהמה, היה ראוי שיתחייב במקרה שנותרו לאדם עשבים בשיעור מלוא פי גדי, ופחות מגרוגרת, והוציאם, לפי שדרך האדם להשליך שיירי מאכלו לבעלי חיים, וכלפי בעלי חיים יש בזה שיעור חשוב של אכילת הגדי (דברות משה סי' סד הע' מח), ויש מפרשים, שעלים אלו ראויים למאכל אדם ולמאכל בהמה, אלא שבפועל הם נאכלים לאדם יותר ממה שנאכלים לבהמה, ושיעורי שבת נקבעים לפי הדבר המצוי יותר (ריטב"א). כאשר מוציא בסתמא (ראה בביאורנו להלן עח, א).

גְּמָרָא. תֶּבֶן כְּמִלֹּא פִּי פָּרָה לְגָמָל וְכוּ' פָּטוּר – ששיעורי הוצאת מאכל בהמה אינם 'הלכה למשה מסיני', וסבר ריש לקיש [לדעתו של רב דימי], שהשיעור משתנה מאדם לאדם ותלוי בכוונת המוציא, וכיון שהוציא את התבן לגמל, אין חשיבות להוצאתו, למרות שהוציא שיעור הראוי לאכילת פרה [שמצינו שני אופנים של 'שיעורי תורה', ישנם שיעורים 'הלכה למשה מסיני', שאינם משתנים מאדם לאדם, כמו שיעור הוצאת אוכלי אדם בגרוגרת, שהוא בין לעניים ובין לעשירים (ראה רש"י לעיל עה, ב ד"ה הא), ומאידך, ישנם שיעורים המשתנים מאדם לאדם] (פני יהושע).

דְּהָא חֲזֵי לְפָרָה, ושיעור חשוב הוא, אף שאינו מתכוון להוציאו לשם כך (רש"י), שחיוב הוצאה תלוי בחשיבות מה שמוציא, כפי מה ששיערו חכמים את חשיבותו, ואינו תלוי בדעת המוציא (ראה משנה למלך שבת יח, א).

אֲכִילָה עַל יְדֵי הַדְּחָק לֹא שְׁמָהּ אֲכִילָה, ואין לה חשיבות בשביל לחייב את המוציא לצורך כך (רש"י), ובטלה דעתו אצל כל אדם, בשונה מהמייחד את אחד המינים לשימוש אחר מהשימוש הרגיל, כמו מצניע מיני אוכלים לזרע ולדוגמה ולרפואה, שחייב בכל שהוא מדין 'אחשביה' (כמבואר להלן צג, ב וברש"י שם), שאותם השימושים הם שימושים רגילים אצל שאר בני אדם, ולא בטלה דעתו (מיוחס לר"ן).

אֲכִילָה עַל יְדֵי הַדְּחָק שְׁמָהּ אֲכִילָה, לענין כל התורה, מלבד לענין נזיקין, שבהמה האוכלת דבר הראוי לה על ידי הדחק, יש לאכילתה 'שם אכילה', ונחשב 'שן', שאין זה שינוי גמור כמו 'קרן', עוד יש לפרש, שלענין כל התורה 'לא שמה אכילה', מלבד בשבת, שאין חייבים אלא על 'מלאכת מחשבת' (ראה תוס' ד"ה אכילה ור"י ענגיל בית האוצר כלל קנד, שיש לפרש דבריהם בשני האופנים הנ"ל). ■ להלכה, אכילה על ידי הדחק, שמה אכילה (רמב"ם שבת יח, ג).

אִידִי וְאִידִי חַד שִׁיעוּרָא הוּא, ונקטה המשנה שיעור 'פי טלה' להשמיענו טעם השיעור, שעומד למאכל הטלה (תוס' ד"ה אידי), והברייתא פירשה ששיעור זה נמדד בגרוגרת (ריטב"א).

מְצָטְרְפִין לְקַל שֶׁבָּהֶן – וכגון המוציא תבן ועצה בשיעור גדול של 'מלוא פי הגמל', חייב (רש"י), הגם שתערובתם אינה עומדת למאכל בהמה, ואין רגילות לערבם, נאמר בהם דין צירוף לחיוב הוצאה [מהטעם שיתבאר להלן] (ריטב"א ויד דוד בדעת רש"י), ויש מפרשים, שהתערובת ראויה למאכל הגמל, ומאחר שיש לשני המינים שימוש יחדיו, לכן נאמר בהם דין צירוף (תוס' ד"ה מפני), אבל בשני מינים שאין להם שימוש יחדיו, לא נאמר דין צירוף (הגהות רא"מ הורוויץ ומהר"ם בנעט).

וְכָל דְּלֹא שָׁווּ בְּשִׁיעוּרֵיהוּ מִי מְצָטְרְפִין – שכיון שהמינים חלוקים, שכל אחד עומד לתשמיש אחר ושיעורם שונה, ותערובתם אינה עומדת למאכל, ואין רגילות לעשותה, אין ראוי שיאמר בהם דין צירוף (ריטב"א ויד דוד בדעת רש"י הנ"ל), ויש מפרשים, שכיון שכל אחד מהם שיעור אחר, אין ראוי שיאמר בהם דין צירוף [אף שתערובתם ראויה למאכל] (תוס' ד"ה הואיל, לשיטתם הנ"ל).

שָׁלְשָׁה עַל שָׁלְשָׁה – שכאשר יש בו שיעור שלשה טפחים לכל הפחות, ראוי להיטמא טומאת מדרס (רש"י), שמשיעור זה הוא ראוי לישיבה (רמב"ם פיה"מ כלים כז, ב).

מַפָּץ – סוגי מחצלאות ושטיחים העשויים לשכיבה, מקנים, או מענפים שונים הארוגים וקלועים זה בזה, והוא מיטמא בטומאת 'מדרס', אף שאין לו בית קיבול ואינו בכלל הכלים האמורים בתורה לענין שאר טומאות [בשונה מבגד ושק, שהם כלים אף לענין שאר טומאות], אכן, כאשר יש בו שיעור ששה על ששה ומיטמא מדרס, הוא נטמא אף בשאר טומאות (רמב"ם בפיהמ"ש כלים כד, י, ובהל' כלים כג, א. וראה תוס' ד"ה ואמר).

הַשַּׂק וְהָעוֹר הָעוֹר וְהַמַּפָּץ מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה – וכן שאר כל המינים מצטרפים, אף שאין עומדים לשימוש יחדיו, שדין צירוף נאמר גם בדברים שאין עומדים לשימוש בעודם מחוברים (חפץ ה' [לבעל האורח חיים הקדוש] ויד דוד בדעת רש"י הנ"ל). ויש מפרשים, שמצטרפים רק את הזוגות שנקטה המשנה, כגון בגד ושק, או שק ועור וכו', שזוגות אלו דומים קצת זה לזה, ורגילים לפעמים לחברם בשביל להשתמש בהם יחד, אבל בגד ועור או שק ומפץ וכו', שאינם דומים זה לזה, אין רגילות לחברם לשימוש יחד, והמחברם, בטלה דעתו, שאין מצרפים אלא דברים העומדים לשימוש בעודם מחוברים (חפץ ה' ויד דוד בדעת התוס' הנ"ל).

מִפְּנֵי שֶׁרָאוּיִין לְיִטַּמֵּא מוֹשָׁב – שיש אופן שבו משתמשים בהם יחדיו, בטלאי למרדעת החמור, שאין מקפידים לעשותו ממין אחד (רש"י), ולכן נאמר בהם דין צירוף גם כשלא משתמשים בהם יחדיו (ריטב"א בדעת רש"י), וכל המינים מצטרפים זה לזה, גם שק ומפץ שאין עומדים לשימוש יחדיו [ולא רק הזוגות שמנתה המשנה 'בגד ושק' 'שק ועור' וכו'] (חפץ ה' בדעת רש"י). ויש מפרשים, שיש אופן שבו שיעור כל המינים האלו שווה, שהחותך טלאי למרדעת החמור מכל מין שהוא, שיעורו בטפח, ולכן נאמר בהם דין צירוף, גם כששיעורם חלוק (תוס' ד"ה הואיל), ובלבד שתהא רגילות לחברם לשימוש כשהם יחדיו, וכגון בזוגות שמנתה המשנה 'בגד ושק' 'שק ועור' וכו' שהם דברים דומים ורגילות לחברם (תוס' ד"ה הבגד ומשנה למלך כלים כג, ד בדעת רש"י סוכה יז, ב).

אָמַר רָבָא הָכָא נַמִּי חֲזֵיָא לְדוּגְמָא – שיש למוכר תועלת בכינוס המינים יחדיו שלא יעופו בחלונו ברוח (רש"י, וכשיטתו הנ"ל), ולכן נאמר בהם דין צירוף גם כשאין בהם שימוש יחדיו (ריטב"א בדעת רש"י). ויש מפרשים, שיש אופן שבו שיעור כל המינים האלו שווה, כשמצניעים לדוגמא ששיעורם בכל שהוא, ולכן נאמר בהם דין צירוף, גם כששיעורם חלוק, ובתנאי שתהא רגילות לחברם לשימוש כשהם יחדיו (תוס' ד"ה הואיל, ע"פ הגהות רא"מ הורוויץ ומהר"ם בענט הנ"ל).

לסיכום, צירוף מינים שיש להם שיעור שונה, להוצאה או לטומאה, לדעת רש"י (ע"פ הריטב"א), במינים שיש בהם אופן אחד של שימוש יחדיו, נאמר דין צירוף, אפילו כשאין משתמשים בהם יחדיו. ואילו לדעת תוס' (ע"פ הגהות רא"מ הורוויץ ומהר"ם בענט), נאמר דין צירוף, רק כאשר מתקיימים שני תנאים: [א] שבאופן זה ראוי להשתמש בהם יחדיו. [ב] שיש אופן מסויים שיש להם שיעור שווה.

עב א ב מיי' פי"ח מהל' שבת הל' ג: ג [מיי' שם]:

א"ר אלעזר הא דלא כר"ש בן אלעזר (א) דתניא כלל אמר ר' שמעון בן אלעזר כל שאינו כשר להצניע ואין מצניעין כמוהו והוכשר לזה והצניעו ובא אחר והוציאו נתחייב זה במחשבה של זה: **מתני'** (א) המוציא תבן כמלא פי פרה עצה כמלא פי גמל עמיר כמלא פי טלה עשבים כמלא פי גדי עלי שום ועלי בצלים לחים כגרוגרת יבשים כמלא פי גדי ואין מצטרפין זה עם זה מפני שלא שוו בשיעוריהן: **גמ'** מאי עצה אמר רב יהודה תבן של מיני קטנית. כי אתא רב דימי אמר המוציא תבן כמלא פי פרה לגמל ר' יוחנן אמר חייב ר"ש בן לקיש אמר פטור (ג) באורתא א"ר יוחנן הכי לצפרא הדר ביה אמר רב יוסף שפיר עבד דהדר דהא לא חזי לגמל א"ל אביי אדרבה כדמעיקרא מסתברא דהא חזי לפרה אלא כי אתא רבין אמר המוציא תבן כמלא פי פרה לגמל דכולי עלמא לא פליגי דחייב כי פליגי במוציא עצה כמלא פי פרה לפרה (ה) ואיפכא איתמר ר' יוחנן אמר פטור (ו) ריש לקיש (א) אמר חייב ר' יוחנן אמר פטור אכילה על ידי הדחק לא שמה אכילה ריש לקיש אמר (ב) חייב אכילה (ג) ע"י הדחק שמה אכילה: עמיר כמלא פי טלה: והתניא כגרוגרת אידי ואידי חד שיעורא הוא: עלי שום ועלי בצלים לחים כגרוגרת ויבשים כמלא פי הגדי ואין מצטרפין זה עם זה מפני שלא שוו בשיעוריהן: אמר ר' יוסי בר חנינא (ג) אין מצטרפין לחמור שבהן אבל מצטרפין לקל שבהן וכל דלא שוו בשיעורייהו מי מצטרפין והתנן (ד) הבגד שלשה על שלשה והשק ארבעה על ארבעה והעור חמשה על חמשה מפץ ששה על ששה (ה) ותני עלה הבגד והשק והעור העור והמפץ מצטרפין זה עם זה ואמר ר"ש מה טעם מפני שראויין ליטמא מושב טעמא דראויין ליטמא מושב אבל אין ראוי ליטמא מושב לא אמר רבא

ה"נ

רש"י

א"ר אלעזר הא. דקתני מתניתין דאינו כשר להצניע והצניעו אחר (ג) הוא מתחייב על הוצאתו וכל אדם פטורין דלא כר' שמעון בן אלעזר: **מתני'** עצה. מפרש בגמרא: כמלא פי גמל. נפיש שיעורא מפי פרה, אבל כמלא פי פרה לא מיחייב דהא לא חזו לפרה: עמיר. קשין של שבלין: פי טלה. נפיש מפי גדי, הלכך עמיר דלא חזי לגדי לא מיחייב כמלא פי גדי עד דאיכא מלא פי טלה, אבל עשבים הואיל וחזו בין לטלה בין לגדי מיחייב אפי' כמלא פי גדי: לחין. הראויין לאדם כגרוגרת, דזה שיעור לכל מאכל אדם לשבת (ו), אבל כמלא פי גדי לא, דלאדם לא חזו לגדי: **גמ'** המוציא תבן כמלא פי פרה. והוליאו להאכילו לגמל, שפי גמל גדול מפי פרה: דהא חזי לפי פרה. הלכך שיעור חשוב הוא, ולכל מי שהוליאו לא פקע שיעוריה בהכי: דחייב. דהאיכא שיעורא דחזי לפרה, הלכך כשר להצניע הוא ומצניעין כמוהו: עצה. לא חזיא לפרה אלא ע"י הדחק, אלא לגמל הוא דחזי, וזה הוליאו לפרה: רבי יוחנן אמר פטור. דהא לגמל דחזי ליה ליכא שיעורא, ואי משום דלצורך פרה הוליאו ולגבה איכא שיעור אכילה ע"י הדחק לאו אכילה היא, הלכך לא משערי' ליה בפרה: אין מצטרפין לחמור שבהם. מי ששיעורו גדול הוי קל, ואינו מצטרף להשלים שיעורו של חמור דהא לא חשיב כי ההוא, אבל החשוב משלים את הקל לכשיעור, תבן מצטרף עם עצה להשלי' פי גמל, ועצה אין מצטרף עם התבן להשלים מלא פי פרה: מי מצטרפין. אפילו להשלים חמור את הקל: שלשה על שלשה. לטומאת מדרס הזב ליעשות אב הטומאה: הבגד והשק מצטרפין. שהבגד משלים שיעור השק. שק עשוי מנוצה של עזים (ז): ואמר ר' שמעון מה טעם. מצטרפין: הואיל וראויין ליטמא מושב. אם לירף משנים יחד לטלאי מרדעת של חמור כשיעורו לענין מושב הזב (ג), אם קלע משנים מהן ותקן טפח על טפח לישב עליו מיטמא ליה אב הטומאה במושב הזב, דתניא (א) המקלע מכולן טפח על טפח טמא מושב, ואמרינן טעמא בפ"ק דסוכה (ח) הואיל וראוי לטלות על גבי חמור, שאינו מקפיד אם הוא משני מינין: הכא חמור לקל כגון תבן לעצה למלא פי גמל ואפי' לא יהא תבן ראוי לגמל שמא אגב העצה הוא ראוי:

תוספות

שמצריך לקמן הצנעה היינו לאדם עשיר שאין דרכו להצניע ומכל מקום פירוש מילתיה דר"ש צריך לפרש כמו שפירש כאן דאי מיירי במצניעין לאותו דבר עצמו שמפורש במשנה כמו שפירש התם אם כן כולהו הוה מצי למימר בכל שהוא בכדי שיפת קילור (ט) כדתנן בפ' המצניע (לקמן צ:) דלרפואה בכל שהוא ואתיא כר"ש מדלא קאמר התם בגמ' הא דלא כר"ש כי היכי דקאמר (דף נא.) הא דלא כר"ש בן אלעזר ומהתם נמי יש לדקדק דלר' שמעון שתם בני אדם שרגילין להצניעו מיחייבי אפי' לא הצניעוהו מדקתני המצניע לזרע כו' וכל אדם אין חייבין עליו אלא כשיעורו משמע בלא הצנעה וכר"ש נמי אתיא כדפי' **ואין לפרש** דבעשיר שאין דרכו להצניע לא מיחייב לר"ש אפי' בהצניעו דהא אמר בהמוציא יין (י) בד"א במוציא אבל במצניע כל שהוא ר"ש אומר בד"א במצניע כו' ומפרש מצניע דרבנן בתלמיד שאמר לו כו' דבר שאינו חשוב לכל אי אצנעיה רביה אין אי לא לא ודומיא דהכי נראה דהוי מצניע דר"ש דתליא מילתא באותו שהצניעו היינו בעשיר. **קשה לרשב"א** דמהאי טעמא דקאמר הכא מתני' דלא כר"ש משום דמתני' סתמא קתני דחייב משמע שכל בני אדם חייבין עליו אפי' אותן שאין חשוב להן שיעור זה מהאי טעמא נמי הוה ליה למימר בההיא דפרק המצניע דהויא דלא כר"ש. ושמא י"ל דהכא דנקט לפרושי הוה ליה לפרושי טפי:

אכילה ע"י הדחק לא שמה אכילה. והא דאמרינן בפ' כילד הרגל (ב"ק יט:) אכילה ע"י הדחק שמה אכילה ה"מ לענין ניזקין דלא חשבינן ליה משונה אבל לאחשובה לענין שבת לא חשיבא אכילה:

אידי ואידי חד שיעורא הוא. והא דנקט במתני' כמלא פי טלה ולא נקט כגרוגרת לאשמעי' דמשום אכילת טלה נתנו בו חכמים שיעור זה דאי נקט כגרוגרת לא הוה ידעינן למה נתנו בו חכמים שיעור זה:

מפני שלא שוו בשיעוריהן. אבל אותם ששוו כגון עמיר ועלי שום ועלי בצלים לחים מצטרפין וכן חמור לקל כגון תבן לעצה למלא פי גמל ואפי' לא יהא תבן ראוי לגמל שמא אגב העצה הוא ראוי:

הבגד והשק והעור כו'. דוקא בכה"ג הבגד והשק השק והעור והשק והמפץ אין מצטרפין שאין ראויין להתחבר יחד והמתחבכן בטלה דעתו ואין טמאים מדרס. ר"י: **ואמר** ר"ש מה טעם כו'. תימה לר"י דמה צריך להאי טעמא דהא כיון דמצטרפין (ז) זה עם זה א"כ ראוי לחברן וחזו למדרס וכיון דחזו למדרס פשיטא דמצטרפין לטומאת מדרס דהא אפי' כופת שאור שיחדה לישיבה טמאה מדרס כדאמרינן בהעור והרוטב (חולין קכט.) והכא בטומאת מדרס איירי מדקאמר הבגד שלשה על שלשה דלענין טומאת מת אפי' שלש על שלש כדפרישית לעיל (ס). ואור"י דודאי הא דקתני הבגד שלשה על שלשה לא מיירי אלא למדרס אבל סיפא דשק ועור ומפץ מיירי נמי בטומאת מת והכי איתא במס' כלים בפכ"ז הבגד (ע) שלשה על שלשה [למדרס ומשום שלש על שלש] לטומאת מת השק ארבעה על ארבעה העור חמשה על חמשה המפץ ששה על ששה שוו בין למדרס בין לטמא מת אלא שהתלמוד מביאה בקוצר כמו שרגיל בכמה מקומות (פ) ועל טומאת מת קאמר מה טעם מצטרפין בשלא יחדו למדרס ולא צריך האי טעמא אצירוף דעור ומפץ (צ) דמפץ לא מטמא במת אלא כשטמא בזב דהיינו כשיחדו למדרס ומק"ו דפכין קטנים כדאמרינן בפ' ר' עקיבא (לקמן פד.): **הואיל** וראויין ליטמא מושב. **פי' בקונטרס** אם קילע משנים ולירף יחד לטלאי מרדעת החמור והיא דהמקלע מכולם טפח על טפח דמעילה היינו שבין כולם יש טפח. ואין נראה לר"י דמה צריך להביא ראיה (ק) שראויין להצטרף בלאו טעמא דמושב נמי שמעינן ממתני' דהכא שראויין להצטרף יחד באותו סדר כמו ששנויים בגד לשק ושק לעור ועור למפץ (ר) דדוקא נקט לפי שאלו ראויין להצטרף יחד. **ונראה לר"י כמו שפי' ריב"א** דהואיל וראויין ליטמא מושב היינו הואיל ושוו שיעוריהן לענין מושב וכמו שפירש בקונטרס בפ"ק דסוכה (דף יז:) דהמקלע מכולן היינו מאיזה מהן שיקלע יהא טמא ואע"ג שכאן אין שיעורן שוה מצטרפין הואיל ולענין מושב שיעורן שוה. והא דקאמר ה"נ חזו לדוגמא היינו נמי דשיעורן שוה לדוגמא כדתנן בפרק המצניע (ש) לדוגמא כל שהוא הלכך מצטרפין אפי' לענין דבר דלא שוו שיעורייהו וה"ה דהוי מצי למינקט הכא ולזרע ולרפואה דהוו נמי בכל שהוא אלא דלא כל דברים שייך בהו זרע ורפואה אבל דוגמא שייכא בכל דבר. והא דקאמר בסוכה המקלע מכולן כו' הואיל וראוי לטלות על גבי חמורו לשון הואיל וראוי לאו דוקא דדוקא אם עשה מהן טלאי ויחדן לכך טמא בטפח על טפח וכן מלינו לקמן בפ' א"ר עקיבא (דף ו.) הואיל וראויין למתק הקדרה דהוה ליה למימר הואיל וממתקין דהא מיירי שנפלו לתוך הקדרה. ר"י: **תוספתא** (ת) המקלע למשכב אין פחות משלשה על שלשה למושב טפח ולמעמד כל שהוא (ס):

חמשת

רבינו חננאל [שייך לדף עה:]

... ואם כתב ב' אותיות מלאכה נקרא מכה בפטיש. המוחק אות אחת גדולה שיש במקומה שיעור לכתוב ב' אותיות חייב ...

אלו אבות מלאכות ...

כמו דתנן המצניע לזרע לדוגמא ולרפואה והוציאו בשבת חייב עליו כל שהוא ושאר כל אדם אין חייבין עליו אלא כשיעורו. **נמצא** ר' שמעון מיקל מדברי חכמים [ע"כ שייך לדף עה:] ור' שמעון בן אלעזר מחמיר מדבריהם דקאמר כל שאינו כשר להצניע ואין מצניעין כמוהו והוכשר לזה והצניעו ובא אחד והוציאו נתחייב המוציאו ממחשבת המצניעו ואע"פ שאינו כשר להצניעו ואין מצניעין כמוהו חייב עליו ורבנן אמרי אינו חייב בפחות מכשיעור אלא המצניעו. תמו הכללות ובאנו לפרש שיעורי ההוצאה: **המוציא תבן כמלוא פי פרה** עצה תבן הקטנית וקשה ממנו שיעורו כמלוא פי גמל עמיר כמלוא פי טלה עשבים כמלוא פי גדי **ולענין המוציא תבן כמלוא פי פרה לגמל** (הלכה) כו"ע לא פליגי דחייב שזה הוא שיעור הוצאתו ולא אכפת לן [אין] לגמל נתכוין להוציאו או לפרה אלא כי פליגי ר' יוחנן ור' אושעי' במוציא עצה כמלוא פי פרה לפרה ועיקר הדבר שאין העצה מאכל פרה ואין שיעור כמלוא פי פרה אלא כמלוא פי גמל שהוא יותר ממלוא פי פרה ועכשיו שנתכוון לפרה איפליגו ר' אושעי' סבר אכילה ע"י הדחק שמה אכילה אע"פ שאין פרה אוכלת אותו כדרכה אלא כיון שאוכלת אותו ע"י הדחק וישנו מלא פיה והוציאו לה חייב עליו (ור') [ור"י] סבר אכילה שע"י הדחק לאו שמה אכילה (וזה) ופטור: **לענין הא דתנן אין מצטרפין זה עם זה** מפני שלא שוו בשיעוריהן א"ר יוסי ב"ר חנינא אין מצטרפין לחמור שבהן אבל מצטרפין לקל שבהן אם הוציא עמיר ועשבים אם יש בין שניהם כמלוא פי טלה מצטרפין כי החמור משלים לקל וחייב אבל אם אין בהם כמלוא פי טלה אע"פ שיש בהן כמלוא פי הגדי פטור שאין מצטרפין כי אין הקל משלים לחמור וכן עשבים משלימין לתבן ואין התבן משלים לעשבים. **ומקשינן** היאך תאמר בהני דלא שוו בשיעוריהן להדדי דמצטרפין והלא הבגד והשק והעור לענין טומאה שלא שוו בשיעוריהן אע"ג דתנן הבגד והשק מצטרפין והשק והעור מצטרפין והעור והמפץ מצטרפין דקתני סיפא א"ר שמעון מה טעם הואיל וראויין ליטמא מושב דייקת מיניה טעמא דראויין ליטמא מושב הא אי לא הוו ראויין ליטמא מושב לא הוו מצטרפין משום שלא שוו בשיעוריהן להדדי וא"כ היכי קאמר ר' יוסי בר' חנינא מצטרפין לקל שבהן והכין הוה ראוי שלא יצטרפו כל עיקר.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה הוא וכו' דתנא. נ"ב במעילה פ"ק קדשי המזבח דף יח (ועי' מתני' כלים פכ"ז מ"ד):

גליון הש"ס

גמ' ואיפכא איתמר. ...

הגהות וציונים

...

ליקוטי רש"י

שאינו כשר להצניע. ...

חשק שלמה על רבינו חננאל

א) עי' ערוך ערך שבט א' וערך דוק:

עין משפט נר מצוה

עג א מיי' פי"ח מהל' שבת הלכה ח:
ב מיי' פ"ו מהל' ביכורים הלכה טו והלכה יח טוש"ע יו"ד סימן שכט סעיף א ג:
א ג ד מיי' פי"ח מהל' שבת הלכה ב:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) חלה פ"ב מ"ו ע"ש פסחים מח: עדיות פ"א מ"ב, ב) עי' תוס' לעיל דף עד. ד"ה שכן, ג) [עירובין דף כט:], ד) [גי' הערוך ערך גס ד' גמיאה] ועיין לקמן עז סוף ע"א, ה) [נזיר דף לח.], ו) [לעיל דף עה:], ז) [עירובין כט:], ח) לקמן עז., ט) עז., י) פ"ט ה"ז, כ) [דף עט.], ל) עמוד א, מ) גם בדף עח., נ) [עי' תוס' פסחים קט. ד"ה הכולל], ס) וע"ע תוס' פסחים דף קט. ד"ה רביעית, ע) [וע"ע תוספות ברכות נ: ד"ה מודים], פ) ושם ד"ה הכא וש"נ, צ) עז ע"א.

ה"נ חזיא לדוגמא: **מתני'** [א] המוציא אוכלים כגרוגרת חייב ומצטרפין זה עם זה מפני ששוו בשיעורידהן חוץ מקליפתן וגרעיניהן ועוקציהן וסובן ומורסנן ר' יהודה אומר חוץ מקליפי עדשין שמתבשלות עמהן: **גמ'** וסובן ומורסנן לא מצטרפין והתנן [ב] חמשת רבעים קמח ועוד חייבין בחלה הן וסובן ומורסנן אמר אביי שכן [א] עני אוכל פתו בעיסה בלוסה: רבי יהודה אומר חוץ מקליפי עדשים המתבשלות עמהן: עדשים אין פולין לא והתניא ר' יהודה אומר חוץ מקליפי פולין ועדשים לא קשיא הא בחדתי הא בעתיקי עתיקי מ"ט לא אמר ר' אבהו מפני שנראין כזבובין בקערה:

הדרן עלך כלל גדול

[ג] **המוציא** [ג] יין כדי מזיגת הכוס חלב כדי [ד] גמיעה דבש כדי ליתן על הכתית [ה] שמן כדי לסוך אבר קטן מים כדי לשוף בהם את הקילור [ו] ושאר כל המשקין ברביעית וכל השופכין ברביעית ר"ש אומר כולן ברביעית ולא נאמרו [ו] כל השיעורין הללו אלא למצניעיהן: **גמ'** תנא [ז] כדי מזיגת כוס יפה ומאי כוס יפה כוס של ברכה [ד] אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה כוס של ברכה צריך שיהא בו רובע רביעית כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית אמר רבא אף אנן נמי תנינא

רש"י

הכא נמי חזי. ביחד: לדוגמא. מי שיש לו למכור אוצר מכולן ונותן לפני חלונו להראות שיש לו למכור מכולן, וניחא ליה שיהו מחוברין יחד, דאיידי דזוטרי כל חד וחד הרוח מפזרתו: **מתני'** אוכלים כו'. למאכל[ב] אדם: ומצטרפין. כל אוכלי אדם זה עם זה: חוץ מקליפיהן. שאינן אוכל, ואין משלימין השיעור: ועוקציהן. זנב הפרי, דהוא עץ בעלמא: וסובן. קליפת חטין הנושרת מחמת כתישה: ומורסנן. הנשאר בנפה: ר' יהודה אומר. כל הקליפין אין מצטרפין כדאמרן, חוץ מקליפי עדשים שמצטרפות אותן שמתבשלות עמהן לאפוקי קליפה חיצונה שהן גדלות בתוכה הנושרות בגורן: **גמ'** בלוסה. מעורבת בסובנה ובמורסנה, הלכך [א] לחם הארץ קרינן ביה, ומיהו לענין שבת מידי דחשיב בעינן[ח], וסתמייהו דהני לאו אוכל נינהו: פולין חדתי. קליפתן מצטרפין: כזבובין. לפי שהן שחורות:

הדרן עלך כלל גדול

המוציא יין. חי: כדי מזיגת הכוס. כשיעור שנותנין יין חי לתוך כוס להוסיף עליו מים כהלכתו ולמזוג אותו בהן. ובגמרא מפרש באיזה כוס משערו: כתית. [ג] שבגבי הסוסים והגמלים מחמת המשאות, רדוי"ש בלע"ז, והכי אמרינן בהמפקיד בבבא מציעא (דף לח.) דבש והדבים למאי חזי לכתותא דגמלי, אבל רבותי פירשו כתית מכה שעל גב היד ושע"ג הרגל: לשוף. לשפשף ולהמחות בהן: קילור. שנותנין על העין, לודיי"א [ד] בלע"ז: ברביעית. בילה ומחלה, רביעית הלוג: שופכים. מים סרוחים. ובגמרא[ט] מפרש למאי חזו: כולן ברביעית. אף היין והחלב והדבש: ולא נאמרו. שיעורין שבמשנה אלא למצניעיהן לבד וחזר המצניע והוציאו חייב, אבל שאר כל אדם שהוציאו אינו חייב, וסבירא לי' לר"ש דמצניע עצמו בעי שיעורא זוטא ובכליר מהא שיעורא לא מיחייב, כדאמרינן בפרקין דלעיל (דף עה:) דלית ליה לר"ש כל שאין כשר להצניע ואין מצניעים כמוהו שיתחייב עליו מצניעו: **גמ'** תנא. בתוספתא[י] המוציא יין כדי מזיגת כוס יפה פירוש לכוס דמתני': כוס של ברכה. ברכת המזון שהצריכו חכמים ליפותו, כדאמרי' בברכות (דף נא.) עיטור ועיטוף הדחה ושטיפה חי ומלא: אמר רב נחמן גרסי', ולא גרסי' דאמר: שיעור כוס של ברכה צריך שיהא בו. יין חי רובע של רביעית הלוג: כדי שימזגנו. במים שלשה חלקים מים ואחד יין: ויעמוד על רביעי'. הלוג: תנינא

תוספות

חמשת רבעים קמח ועוד גרסי' כדפרשתי בפ"ק (דף טו.):

הדרן עלך כלל גדול

המוציא יין. חלב כדי גמיעה. הקשה רבינו אפרים דתניא בשילהי המצניע (לקמן צה.) החולב והמחבץ והמגבן כגרוגרת ואין חילוק בין מוציא לחולב דהא לקמן בפירקין[כ] אמרי' דהמעבד עור שיעורו כמוציא עור. **ותירץ ר"י** דהתם חלב לגמיאה דנפיש מגרוגרת והתם איירי בחולב לגבינה דאחשובי אחשביה וכן מוכח דכדי גמיאה נפיש מגרוגרת דבפ' בתרא דיומא (פ.) גבי שותה ביוה"כ איכא דמחייב ברביעית ואיכא למ"ד בכדי גמיאה ובעירובין (דף פב:) משמע דתשע סעודות יש בקב ובפרק חלון (שם פ:) משמע שיש י"ח גרוגרות בשתי סעודות ואי כדי גמיאה פחות מגרוגרת א"כ הוו יותר מדאי חלוקים זה מזה. **ומיהו** (א) כגרוגרת דהמצניע (לקמן צה.) איירי ביבש אפשר שבתחלה היה יותר מכדי גמיאה **ולפי זה** צריך לפרש דסתם חלב הוי לגבינה והא דמיחייב הכא בכדי גמיאה היינו במפרש בהדיא לשתיה אבל אי סתם חלב הוי לאכול ולשתות ולא לגבינה אפי' היה מפרש בהדיא לגבינה היה חייב אכדי גמיאה דזוטרא הואיל וסתמו לכך כדאמרינן לעיל[ל] המוציא תבן כמלא פי פרה לגמל חייב דהא חזי לפרה. **וי"מ** דכשהחלב כבר בעין מיחייב בכדי גמיאה אבל חולב לא מיחייב אלא כגרוגרת דאין אדם טורח לחלוב בפחות מגרוגרת דכה"ג אמרי' לקמן (עט.[מ]) דאין אדם טורח לגבל טיט לעשות פי כור. ומיהו אומר ר"י דלא דמי דהתם אין המים חשובין מחמת שראוי לגבל בהן את הטיט כמו הטיט עצמו שהוא מגובל כבר אבל הכא כשחולב להוציא מן הדד בכדי גמיאה יש לו להיות חשוב כמו במקום אחר[נ]: **כדי** גמיעה. פי' הר"ר פור"ת מלא לוגמא ולא משמע כן במסכת יומא בפרק בתרא (דף פ.):

צריך שיהא בו רובע רביעית. רביעית דהכא היינו רביעית הלוג כדפי' הקונט' ועוד יש לדקדק דהיינו רביעית[ס] דפרק ג' מינין (נזיר לח.) הם רביעית הלוג מדפריך ותו ליכא והאיכא רביעית נוטלין לידים ובמסכת ידים (פ"א מ"א) משמע בהדיא דהוי רביעית הלוג ועוד דבערבי פסחים (פסחים קט.) משמע דכוס [ה] הוי רביעית של תורה ומתוך חשבון דמקוה משמע דהיינו רביעית הלוג[פ] והא דקאמר התם קיסתא דמורייסא הות בציפורי והות כמין לוגא דמקדשא ובה משערין רביעית של פסח לאו בכולה משערין דהיינו כל הלוג אלא כלומר ברובע של אותה מדה משערין רביעית של פסח: **כדי** שימזגנו ויעמוד על רביעית. משמע דכוס של ברכה טעון מזיגה וכן בפ' שלשה שאכלו (ברכות נ:) אר"י בר חנינא מודים חכמים לר' אליעזר בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים. **ותימה** דבסוף פר' שלשה שאכלו (שם דף נא.) אמרו עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה הדחה ושטיפה חי ומלא אלמא חי בעינן. **ומיהו התם פירש בקונטרס** דלא שיהא חי כשמברכין עליו אלא דנותנו חי בכוס שמברכין בו לאפוקי שלא ימזגנו ויתננו בכוס של ברכה. **ור"ת מפרש** דחי דקאמר היינו מזוג ולא מזוג דמיקרי חי כדאמרי' בפ' בן סורר (סנהדרין ע.) עד שיאכל תרטימר בשר וישתה יין חי ומוקי לה התם במזוג ולא מזוג ובברכת הארץ מוסיף מים עד שיהא מזוג כראוי כדאמרינן בפ' שלשה שאכלו (ברכות נא.) שמוסיף בברכת הארץ ולא כמו שפירש שם בקונטרס שמוסיף יין בברכת הארץ. **ובני נרבונא מפרשים** דחי קאי אכוס שצריך שיהא שלם ואתי שפיר דכל אותן דברים דחשיב התם הוו כולהו בכוס ולא ביין וכה"ג בפרק בתרא דמכות (דף טז:) ריסק ט' נמלים ואחד חי דהיינו שלם דאפי' מת חשיב בריה כדאמרינן בסוף פ' גיד הנשה (חולין דף קב:)[ע]: **ויעמוד** על רביעית. ואע"ג דאמרינן בערבי פסחים (דף קז.) המקדש אם טעם מלא לוגמא יצא ומלא לוגמא הוי טפי מרביעית כדמוכח בפ' בתרא דיומא (דף פ.[פ]) יש לומר דמלא לוגמא דהתם לאו דוקא אלא כדי שיסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמא כדמפרש ביומא להנהו דהתם. ועוד יש לומר לדוקא מקדש:

אף אנן נמי תנינא. דכוס של ברכה טעון רביעית דמסתמא יין שיעורו כדשימזגנו ויעמוד על רביעית כמו שאר משקין דקתני סיפא דהוו ברביעית וקתני כדי מזיגת כוס יפה משמע דכוס של ברכה כשימזוג בעינן שיהא רביעית כמו בהוצאה אבל הא דבעינן יין רובע רביעית לא שמעינן ממתני' אלא ממילא ידעינן דהא מזיגה הויא על חד תלת. והא דלא נקט במתני' כדי מזיגת רביעית מילתא אגב אורחיה קמ"ל דכוס של ברכה ברביעית. ועוד משום דמהאי טעמא דחזי לכוס של ברכה חשיב ומיחייב בפחות מרביעית לפי שיכול להוסיף עליו מים ושאר משקין לא מיחייב בפחות מרביעית אע"פ שיכול להוסיף עליהן כדמסיק ודקאמרת מים בכד ומצטרפין לגבי שבת מידי דחשיב בעינן:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה המוציא וכו' ומיהו אי כגרוגרת דהמצניע:

גליון הש"ס

מתני' שמן כדי לסוך. עי' פ"ב מ"ג דכלים בר"ש שם:

תורה אור השלם

א) וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תָּרִימוּ תְרוּמָה לַיי: [במדבר טו, יט]

הגהות וציונים

א] בס"י איתא אמרו (גליון) ולפנינו הוא מהמהרש"ל ע"פ רש"י: ב] כל מאכל אדם (כ"ה בכת"י וברש"י שברי"ף): ג] מכה שבגבי (כת"י): ד] תחבושת (רש"י לעיל יח.): ה] צ"ל דהנהו רביעיות (כת"י וכ"ה בתוס' הרא"ש): ו] יש להוסיף דכוס דאצבעים על אצבעים (עיי"ש בגמרא).

ליקוטי רש"י

כגרוגרת. היא תאנה יבישה וכה שיעורו כל אוכל אדם לענין הוצאת שבת [עירובין ד:]. וסובן. ...

רב נסים גאון

פ"ח המוציא יין. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה כוס של ברכה צריך שיהא בו רובע רביעית כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית. משתכח פירושיה בפרק ערבי פסחים (דף קח) אמר רב יהודה אמר שמואל ד' כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי מזיגת כוס יפה ...

רבינו חננאל

ופריק רבא לר' יוסי ב"ר חנינא ואמר הכי נמי חזיא לדוגמא. ...

מִשְׁנָה. הַמּוֹצִיא אוֹכָלִים כִּגְרוֹגֶרֶת – כשיעור תאנה יבשה שנצטמקה (רש"י מנחות נד, ב), שדרך בני אדם להחשיב מאכל אדם בשיעור גרוגרת (רשב"א להלן צא, א), ויש תועלת בהוצאתו (רמב"ם שבת יח, א), והוא שיעור קבוע מ'הלכה למשה מסיני' שאינו משתנה מאדם לאדם, והוא שיעור חשוב אף לאדם עשיר שאינו מחשיב שיעור זה (ראה סוכה ו, א; פני יהושע לעיל ע"א; חתם סופר לעיל עד, א), והסמיכוהו חכמים על הכתוב 'ארץ חטה וגו' ותאנה', כגרוגרת לשיעור שבת (ראה סוכה שם). [גרוגרת הוא שיעור חשיבות גם במלאכות נוספות בשבת, שנעשות במאכלים (ראה לעיל רש"י עג, א, ולהלן צה, א)]. ושיעורה, שליש ביצת תרנגלת בינונית (רמב"ם שבת ח, ה), ויש אומרים ששיעורה גדול יותר (ראה שו"ע או"ח סשח, ג).

מִפְּנֵי שֶׁשָּׁוִוּ בְּשִׁיעוּרֵיהֶן, וכן אוכלי בהמה התלויים בשיעור גרוגרת, מצטרפים עם אוכלי אדם (תוס' לעיל ע"א ד"ה מפני).

חוּץ מִקְּלִיפָּתָן – שהקליפות לא נחשבות אוכל ולא מצטרפות לשיעור גרוגרת (רש"י), וכגון קליפות קשות כקליפי אגוזים שאינן נאכלות עם הפרי, אבל קליפות הנאכלות עם הפרי יתכן שמצטרפות לשיעור (ראש יוסף).

וְגַרְעִינֵיהֶן – וכגון גרעינים קשים שאינם נאכלים עם הפרי, אבל גרעינים הנאכלים עם הפרי יתכן שמצטרפים לשיעור (שם).

גְּמָרָא. שֶׁכֵּן עָנִי אוֹכֵל פִּתּוֹ בְּעִיסָּה בְּלוּסָּה – מעורבת עם הסובין והמורסן, ולכן נחשבת 'לחם הארץ' לענין הפרשת חלה, אבל לענין שבת אין להם חשיבות אוכל (רש"י), ששיעור שבת תלוי באנשים בינוניים ולא בעניים (ריטב"א). ויש שפירשו, שאף לענין שבת, פת קיבר שנאפתה עם הסובין והמורסן, המוציא ממנה בשיעור גרוגרת, חייב, שכיון שצירפם לאפיית הפת, החשיבם (תוס' רי"ד; ראש יוסף).

פרק שמיני – המוציא יין

מִשְׁנָה. הקדמה: אחר שלמדנו בסוף הפרק הקודם שיעור האוכלים עליהם חייבים בהוצאה, בפרקים הבאים נלמד שיעור משקים וחפצים (ע"פ ריטב"א המיוחס לר"ן; מאירי).

הַמּוֹצִיא יַיִן, בכלי, שאם הוציאו ביד פטור, כי אין דרך הוצאה בכך [וכן הדין בשאר משקין] (חי' ר"א מגריידיץ על המשניות).

חָלָב – בהמה טהורה הראוי לשתיה, אבל חלב בהמה טמאה שיעורו כדי כחילת עין אחת שלענין זה היתר שימושו (ירושלמי; רמב"ם בפיהמ"ש, ובהל' שבת יח, ב; מאירי), ויש סוברים שהמשנה סתמה, ובין חלב בהמה טהורה ובין חלב בהמה טמאה שיעורם כדי גמיעה (מאירי, בשם יש מפרשים). ושיעור חלב אשה, יתבאר בברייתא להלן (עז, ב).

כְּדֵי גְּמִיעָה, שהוא יותר מגרוגרת (ר"י בתוס'), ויש סוברים שהוא פחות מרביעית, והראיה, שלדעת רבי שמעון כולן ברביעית היינו לעשירים, ולא נאמרו כל השיעורים הללו אלא למצניעיהם, הרי שהוא פחות מרביעית (ריטב"א ומאירי), ויש סובר שהוא שיעור מלוא לוגמיו (ה"ר פורת בתוס'), ויש סוברים שהוא אינו אותו שיעור של מלוא לוגמיו [שהרי ביומא (פ, א) נחלקו מהו שיעור שתיה ביום כיפורים, לבית שמאי ברביעית, לבית הלל במלוא לוגמיו, ולרבי יהודה בן בתירא הוא בכדי גמיעה, הרי שאינו אותו שיעור] (תוס'; רמב"ן; חי' הר"ן), אלא הוא אפילו פחות ממלוא לוגמיו (מגיד משנה שבת יח, ב).

ומשערים לפי אדם בינוני, ולא לכל אדם לפי מה שהוא כפי שיש סוברים שמשערים לענין יום כיפור [ראה ביומא שם], כי ביום כיפור המחייב הוא 'יתובי דעתא', ודעתו של אדם מתיישבת כל אחד לפי מה שהוא, אבל בשבת המחייב הוא הוצאת דבר חשוב, שהוא שיעור גמיעה של אדם בינוני (מאירי; ר"ן).

דְּבַשׁ דבורים, שהוא אחד משבעה משקים, אבל דבש תמרים שיעורו ברביעית כשאר משקים (שנות אליהו).

כְּדֵי לִתֵּן עַל הַכָּתִית – מכה שבגב הסוסים והגמלים הנגרם להם מחמת משׂאן (רש"י), או הכוונה מכה שעל גב היד או הרגל (רש"י בשם רבותיו), ואפילו שעיקר שימוש בדבש הוא לאכילה, אין שיעורו כשיעור מאכל או משקה, משום שהשימוש בדבש לרפואה מצוי, וכל דבר שיש לו שני שימושים מצויים הולכים אחר השיעור החמור, ואפילו אם השיעור השני מצוי יותר [אבל דבר שאינו מצוי, כגון יין שמשמש לשתיה, וקצת בני אדם משתמשים בו לרפואה, הולכים רק אחר השתיה המצוי] (מאירי וריטב"א המיוחס לר"ן, ע"פ הגמ' להלן עח, א).

ושינוי השיעורים הוא רק במשקים, לא כן באוכלים ששיעורם קבוע בגרוגרת [כפי שסתמה המשנה לעיל], ואפילו אם מצוי שימוש באוכל לרפואה, כי שיעור גרוגרת באוכלים הוא הלכה למשה מסיני [ראה סוכה (ו, א)], ואילו שיעור משקה אינו הלכה למשה מסיני, הקובע בו הוא החשיבות, ושיעורו מסור לחכמים (פני יהושע בפ' ראשון).

וּשְׁאָר כָּל הַמַּשְׁקִין בִּרְבִיעִית. שלדעת החזו"א הוא 150 סמ"ק [כמנין 'כוס הגון'] (שיעורין של תורה שיעורי המצוות יח), ולדעת הגר"ח נאה הוא 86.4 סמ"ק [כמנין 'כוס'] (שיעורי תורה ג, ו).

וכל השיעורים המנויים במשנתנו הם רק לענין חיוב חטאת, אבל איסור דאורייתא יש אפילו בכל שהוא, שהרי 'חצי שיעור אסור מהתורה' (טור או"ח שא; הגהות אשר"י כאן, ולעיל ז, יא; מאירי ג, ב), ויש סובר, ש'חצי שיעור' שייך רק באיסורי אכילה, לא בשאר איסורים (שו"ת חכם צבי, פו, בתירוץ ראשון). ■ להלכה, חצי שיעור אסור מדאורייתא, ובכל האיסורים (משנ"ב שמ, ג, וביאה"ל ד"ה על; וראה משנ"ב מהדו' דרשו תמב הע' 52).

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר כָּלָן בִּרְבִיעִית, אף היין, החלב והדבש (רש"י; נמוקי יוסף; רע"ב), והשמן (מאירי), והמים (ריבב"ן, וראה עוד בתפארת ישראל בועז א, שדן שרש"י נקט יין חלב ודבש בדוקא, לאפוקי שמן).

וְלֹא נֶאֶמְרוּ כָל הַשִּׁיעוּרִין הָלָלוּ אֶלָּא לְמַצְנִיעֵיהֶן, שנחלקו תנא קמא ורבי שמעון בשתי מחלוקות. א: לדעת תנא קמא, כל אדם חייב אם הוציא כשיעורים המפורטים, ואילו לדעת רבי שמעון, מי שדרכו להצניע את השיעורים המפורטים חייב עליהם, גם אם בפועל לא הצניע, ומי שאין דרכו להצניע, אינו חייב אלא ברביעית. ב: לדעת תנא קמא (לעיל עה, ב), שיעורי ההוצאה נאמרו רק כלפי אחרים, אבל המצניע חייב אפילו בכל שהוא, ואילו לדעת רבי שמעון (במשנתנו), המצניע חייב רק אם הוציא כשיעורים המפורטים בדעת תנא קמא (רש"י, ע"פ רש"ש ומרומי שדה). ויש שפירש, שנחלקו רק במחלוקת הראשונה, אבל מודה רבי שמעון שהמצניע עצמו חייב אפילו בכל שהוא (רש"י לעיל עה, ב ד"ה ולא), וחזר בו כאן ממה שפירש לעיל (רש"ש ומרומי שדה, וראה תוס' שם ד"ה הא, יישוב ר"י שרש"י לא חזר בו).

גְּמָרָא. כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה – כוס של ברכת המזון, שהצריכו חכמים ליפותו בעשרה דברים [ראה ברכות (נא, א)] (רש"י), ולמרות שאחד מהדברים הוא 'חי', אמרו כאן 'כדי שימזגנו', כי 'חי' אין הכוונה שאסור למוזגו, אלא שצריך לתת את היין בכוס כשהוא חי ורק אחר כך למוזגו (הערות הגרי"ש אלישיב, ע"פ רש"י שם).

כְּדֵי שֶׁיְּמַזְּגֶנּוּ וְיַעֲמֹד עַל רְבִיעִית. ובימינו שהיין נחלש, ואי אפשר למוזגו כל כך הרבה, ישתנה שיעור ההוצאה ביין (רבינו פרחיה; חסדי דוד על התוספתא כאן, ט, ז).

אָמַר אַבַּיֵי שְׁתֵּי תְּשׁוּבוֹת בְּדָבָר, על מה שרבא למד ממשנתנו (רש"י), ולא על דברי רב נחמן אמר רבה בר אבוה, למרות שגם מדבריו עולה ששיעור מזיגה הוא שלשה חלקי מים על חלק אחד יין, שהרי אמר שצריך לתת בכוס רובע רביעית יין חי 'כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית', כי לולי דברי רבא היינו אומרים ששני אופני מזיגה מצויים ביין חי, האוהבים חריף מוזגים בשני חלקי מים, ואחרים בשלשה חלקי מים, וכוס של ברכה ששיעורו ברביעית זקוק לכל הפחות לרובע רביעית יין חי כמאמרו של רב נחמן, אבל רבא שמפרש את המשנה שסתמה ואמרה ששיעור המוציא יין הוא כדי מזיגת הכוס, ולדבריו היינו שלשה חלקי מים, א"כ נמצא שלדבריו שזה דרך מזיגת העולם, וקשה על דבריו מהמשנה בנדה בה מבואר שמזיגה הוא שני חלקי מים על חלק אחד יין (לשון הזהב).

וְעוֹד, מַיִם בַּכַּד וּמְצָטָרְפִין, לדעת אביי טעם החיוב על הוצאת יין בכדי מזיגת הכוס, אינו משום שהוא ראוי למזיגה ויעמוד על רביעית, אלא כי יין חשוב משאר משקין, וחייב גם אם אחר המזיגה לא יעמוד הכוס על רביעית (רש"י [וראה תוס']), ולדעתו גם בכוס של ברכה אין צורך ברביעית (ריטב"א). ואביי לא חלק על כך שחיוב הוצאת יין הוא רובע רביעית יין חי, רק חלק על כך שאין צורך שיעמוד אחר המזיגה על רביעית (תוס' בדעת רש"י). ויש סוברי, שלדעת אביי אינו חייב אלא אם הוציא רביעית יין חי, וכן כוס של ברכה טעון רביעית יין חי. והטעם שהוציא התנא את יין משאר משקים למרות ששיעורם שווה ברביעית, שאילו היה אומר יין ברביעית, היה מקום לטעות ולומר כרבא, שהכוונה ליין חי שראוי למזוג ממנו רביעית. ויין חי חייב ברביעית רק משום שראוי לכוס של ברכה, ולולי טעם זה לא היה חייב בהוצאת יין אפילו אם הוציא רביעית שחייב עליהן בשאר משקין, כיון שאינו ראוי לשתיה כמות שהוא חי, אך כיון שראוי למזיגת הכוס יש בו חשיבות וחייב [ואם נפסל לקידוש כגון שנפגם וכדומה, אינו חייב אפילו על הוצאת רביעית] (ר"י בתוס').

ויש סוברים, שאביי מודה ששיעור כוס של ברכה הוא רביעית, גם מודה שמוציא כדי מזיגת הכוס חייב כי כשימזוג יעמוד על רביעית, אבל חולק על רבא שלדעתו די ברובע רביעית לחיוב הוצאה, ולאביי המזיגה היא שני חלקי מים על חלק אחד יין, ולכן כדי להתחייב בהוצאה צריך שיוציא שליש רביעית יין חי, והקשה, שאם מזיגה היא שני חלקי מים מובן שהמים מצטרפים לחיוב למרות שעדיין לא נמזגו, כי אי אפשר לשתות את היין ללא מזיגה, וכל העומד להימזג כמזוג דמי, אבל אם המזיגה היא שלשה חלקי מים כדעת רבא, הרי אין היין עומד להימזג כך, כי רק מיעוט אנשים מוזגים כן (רמב"ן; ריטב"א המיוחס לר"ן).

יַיִן הַשִּׁירוֹנִי לְחוּד דְּרָפֵי, ואילו אביי סבר, שאמנם אמר התנא 'יין השירוני', אבל הוא הדין שאר יינות, וכפי שסתם התנא במשנתנו שיעור שווה לכל היינות (שבת של מי).

לְעִנְיַן שֶׁבֶת מִידֵּי דַּחֲשִׁיב בָּעֵינָן וְהָא נַמֵּי הָא חֲשִׁיב, ומעלה יש ביין על שאר משקים, שכיון שראוי לכוס של ברכה הוא חשוב, וחייב משום שיכול להוסיף עליו, אבל שאר משקים אינו חייב בפחות מרביעית אפילו אם יכול להוסיף עליהם (תוס' לעיל עו, ב ד"ה אף).

יָבֵשׁ בְּכַזַּיִת, שהוא רביעית בלח, ולא די ברובע רביעית לח שנקרש, משום שיבש אינו ראוי למזיגה (רש"י), שהרי כל חשיבותו של רובע רביעית יין שהוא ראוי למזיגה, כשאינו ראוי למזיגה שוב אין לו חשיבות, ושיעורו ברביעית כשאר משקים (מאירי).

בֵּית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין, שאינו בכלל בשר הנבילה שהוא אב הטומאה, אבל הוא ראשון לטומאה כשאר משקין שנגעו בנבילה (רש"י; מאירי), ויש סוברים שאינו מטמא כלל (רש"י מביא פי' זה אבל חולק עליו; תוס' רי"ד).

וּבֵית הִלֵּל מְטַמְּאִין, שלדעתם דם נבילה בכלל בשרה, ושיעור דם בכזית כבשרה, ולכן יש צורך שיהא בו רביעית דם לח שהוא כזית כשהוא יבש (תוס' בפי' ראשון; תוס' רא"ש וריטב"א בדעת רש"י), ויש שפירש, שגם בית הלל מודים שדם נבילה אינו בכלל בשרה, אלא שדרשו [מריבוי שאינו ידוע לנו] שלמרות שאינו בכלל בשרה הוא מטמא טומאת נבילה, ומה שאמרו 'הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית' אינו טעם לעיקר הטומאה, אלא רק לקביעת השיעור, שאחרי שריבתה תורה שדם נבילה מטמא כבשרה, מסתבר שלא יהא חמור בשיעורו מבשרה, וכשם שבשרה מטמא בכזית כך הדם יטמא בכזית (תוס' בפי' שני). ויש סובר, שטומאת דם לבית הלל היא מדרבנן, שכיון שאחרי שהוא נקרש הוא דומה לבשר, גזרו עליו טומאה, כדי שלא יבואו לזלזל בטומאת בשר נבילה (ראב"ד עדויות ה, א).

הוֹאִיל וְיָכוֹל לְקָרוֹשׁ וְלַעֲמֹד עַל כַּזַּיִת, ואם אכלו כשהוא קרוש שיעורו בכזית, אכלו כשהוא לח שיעורו ברביעית (רש"ש יבמות קיד, ב, ליישב סתירת הסוגיות אם שיעור איסור דם הוא בכזית או ברביעית). ודין זה של 'יכול לקרוש ולעמוד על כזית' הוא גם בשאר איסורים, שאם נפל כזית איסור קרוש בהיתר ונימוח, שאינו מתבטל בשיעור שישים זיתים, אלא בשיעור שישים רביעיות בלח, שהרי כשנימוח נתרבה שיעורו וחזר לרביעית (ריטב"א המיוחס לר"ן בשם רבי אשר מלוניל והרא"ה; מאירי בשם יש דנין), ויש סובר שהוא כלל הנאמר רק לגבי שבת וטומאה, שבשבת מחויב בהוצאת דבר חשוב בלבד, ובטומאה שיהא חשוב כבשר, אבל בשאר איסורים משערים בכזית, שמדאורייתא מספיק ביטול ברוב של חד בתרי, ושיעור ביטול בשישים הוא מדרבנן, ולכך אנו מקילים (ריטב"א המיוחס לר"ן, ועי"ש טעמים נוספים).

כְּדֵי גְּמִיאָה אוֹ כְּדֵי גְּמִיעָה, ועל כגון זה אמרה המשנה באבות (ו, ג) 'הלומד מחברו פרק אחד וכו' או אפילו אות אחת, צריך לנהוג בו כבוד' (כלה רבתי ח, יד; רבינו יונה באבות שם).

הַגְמִיאִינִי נָא מְעַט מַיִם מִכַּדֵּךְ, ולמרות שפשטה הגמ' מהפסוק שגמיאה הוא הנכון, לא הקפידו חכמים בזה, וכתבו (להלן קיא, א) 'לא יגמע' ו'מגמע ופולט', וכדומה (רמב"ן דברים כא, יד).

מסורת הש"ס עם הוספות

עין משפט נר מצוה

תנינא המוציא יין כדי מזיגת כוס ותני עלה כדי מזיגת כוס יפה וקתני סיפא ושאר כל המשקין ברביעית ורבא לטעמיה [א] דאמר רבא כל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא הוא אמר אביי שתי תשובות בדבר חדא דתנן [ב] והמזוג שני חלקי מים ואחד יין מן היין השירוני ועוד מים בכד ומצטרפין א"ל רבא הא דקאמרת שני חלקי מים ואחד יין מן היין השירוני יין השירוני לחוד דרפי א"נ התם משום חזותא אבל לטעמא בעי טפי ודקאמרת מים בכד ומצטרפין לענין שבת מידי דחשיב בעינן והא נמי הא חשיב. תנא [ג] א יבש בכזית דברי רבי נתן אמר רב יוסף רבי נתן ורבי יוסי ברבי יהודה אמרו דבר אחד רבי נתן הא דאמרן ורבי יוסי ברבי יהודה דתניא רבי יהודה אומר [ד] ששה דברים מקולי בית שמאי ומחומרי ב"ה דם נבלה ב"ש [ב] מטהרין וב"ה מטמאין א"ר יוסי ברבי יהודה אף כשטמאו ב"ה לא טמאו אלא בדם שיש בו רביעית הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית אמר אביי דילמא לא היא עד כאן לא קאמר רבי נתן הכא דבעי רביעית אלא ביין דקליש אבל בדם דסמיך כזית לא בעי רביעית אי נמי עד כאן לא קאמר רבי יוסי בר' יהודה התם דכזית סגי ליה ברביעי' אלא בדם דסמיך אבל יין דקליש כזית הוי יותר מרביעית וכי מפיק פחות מכזית ליחייב: חלב כדי גמיעה: איבעיא להו כדי גמיאה או כדי גמיעה א"ר נחמן בר יצחק [א] הגמיאיני נא מעט מים מכדך איבעיא להו

תנינא. ממתניתין נמי שמעינן דזהו שיעורו, מדתני בשאר משקין רביעית שמעינן מיניה דאין הולאה במשקה הראוי לשתייה בפחות מרביעית, הלכך על כרחיך כי שיערו ביין כדי מזיגת כוס של ברכה שיעור הראוי לשתיית רביעית נקט והיינו רובע רביעית, דכי יהיב על חד תלת מיא כדרך המזיגות הראויות לשתייה יעמוד על רביעית. יש טועים בשמועה זו לומר רובע רביעית [א] רובע הלוג, ויעמוד על רביעית על לוג שהוא רביעית הקב, וטעות הוא בידם ורבותינו לא אמרו כן, ורא' יש לדבר במס' נזיר (דף לח.) ד' רביעיות הן חמש סומקתא כלומר שנאמרו ביין ודם וה' חיוורתא שנאמרו בשאר משקין, וחשיב להא הולאת שבת דשאר משקין גבי חיוורתא, ועל כרחיך הנהו כולהו ברביעית הלוג נינהו, דקא חשיב בהדייהו רביעית שמן לנזיר דהוא חלי שיעורה של שמן התודה במנחות, וחלי לוג שמן לתודה ילפינן במנחות (דף פט.): שתי תשובות בדבר. דלא חלי למילף ממתניתין: חדא. דחמרא לא דרי מיא אלא על חד תרין, במס' נדה (פ"ב דף יט.) חמשה מראה דמי' טמאין הן וחד מינייהו כמזוג, ומפרש במשנה וכמזוג שאמרתי לך בשני חלקי מים ואחד יין: מן היין השירוני. גדל בשרון, שם מדינה הוא: ועוד מים בכד ומצטרפין. אי טעמא דמתני' ביין משום דלכי מזיג ליה הולאה לשתייה יהא בו רביעית, השתא נמי כי מפיק ליה עדיין לא נמזג ואין כאן שיעור מים [ג] שעודן בכד היאך מצטרפין לחייבו, אלא על כרחך טעמא לאו משום דליתחזי לשתייה ברביעית כשאר משקין הוא אלא הכי שיעוריה ואע"ג דכי מזיג ליה לא הוי רביעית: דרפי. רך: א"נ התם משום חזותא. נקט ליה, והכי נמי דדרי על חד תלת בטעמא מראית דם לא הוי אלא בשני חלקים מים ואחד יין, ואי יהיב ביה טפי דם הדומה לו כדם ירוק הוא וטהור: הא חשיב. דחזי לצרופי ביה מיא: יבש. יין קרוש: בכזית. דמעיקרא הוה ביה רביעית, וכקרוש רביעית שלימה בעינן דלאו בר מזיגה: ר' יהודה אומר ו' דברים מקולי כו'. לאו דאיכא הני ותו לא דאכתי טובא איכא, אלא כשנכנסו לכרם ביבנה והעידו כל אחד ואחד על אותו שבידו במס' עדיות העיד ר' יהודה על אלו: ב"ש מטהרין. דאינו כבשר לטמאה בנבלה בכזית, ולא תורת משקין לטומאה קלה. לי' [ג] נראה דהאי דב"ש מטהרין מטומאת נבלות לחודא קאמר שלא יטמא אדם, אבל טומאה קלה יש בו [ד]: על כזית. שהוא שיעור נבלה לטמא אדם, והיינו אמרו דבר אחד שכזית היבש כשיעור הוי רביעית: עד כאן לא קאמר ר' נתן הכא. דכזית יבש בעי רביעית דלח ובליר מרביעית לא ליכא כזית יבש, דקאמר לכזית קרוש הויא ביה רביעית: אלא ביין דקליש. וכשהוא לח רב נפחו, וכשמתייבש נצמק לשיעור קטן: אבל דם. כשהוא לח הוי סמיך עב וקרוב להיות קרוש, וכשיבש אינו נצמק לשיעור קטן אלא מעט, וכזית יבש לא בעי רביעית לח, ודם נבילות מטמא בפחות מרביעית:

דאמר רבא כל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא כו'. והא דאמרי' בפ' אחד דיני ממונות (סנהדרין לז.) גבי סנהדרין [ב] אל יחסר המזוג אם הולרך אחד מהם ללאת אם יש כ"ג יולא כו' דהיינו שליש מסנהדרין משמע למזיגה על חד תרין אומר ריב"א דרבא דוקא קאי' מוזג כמשפט המזיגה [ט] על חד תלת כדאמרינן בהזהב (ב"מ ס.) אמר רבא מזיגה דידי מידע ידיעא ובכילד מעברין (עירובין נג.) דמי האי מזיגה למזיגה דרבא בריה דרב יוסף בר חמא אבל שאר העולם האוהבים יין חזק אין מוזגין אלא על חד תרין. ואין נראה לר"י דא"כ מאי פריך אביי לוקי מתני' דנדה במזיגת שאר בני אדם. אלא נראה לר"י דקרא דאל יחסר המזג ביין השירוני משום דליכא לאוקמי לקרא בסתם מזיגה דהוי רביע דרביע סנהדרין למאי חזו אבל שליש חזו לדיני נפשות. ומיהו להאי לישנא דהתם משום חזותא דלא מחלק בין יין השירוני קשה ויש לפרש משום חזותא כדי שלא יפסיד המראה דלך למוזגו על חד תרין ולא יותר [ט]: חדא דתנן והמזוג שני חלקי מים. וא"ת לאביי דסתם מזוג על חד תרין אדרבה תקשה אמאי איצטריך לפרש שני חלקי מים הוה ליה למימר כמזוג סתם. וי"ל דס"ד [י] דאגב אורחיה קמ"ל דהכי הוי כל מזוג: ועוד מים בכד ומצטרפין. אלא ע"כ טעמא לאו משום דלכי מזיג ליה הוה רביעית וחזי לשתייה כשאר משקין אלא הכי שיעורא אע"ג דלכי מזיג ליה לא הוי רביעית כדפירש בקונטרס אלא משום דיין חשוב הוא ורחוי להצניעו לכוס של ברכה ואע"פ שאינו ראוי לכוס של ברכה בלא מים מ"מ הוי כמו מים שמצניען לשוף בהן את הקילור אע"פ שאין ראויין בלא קילור ואביי לא פליג אלא בהא דלא מצריך רביעית מזוג אבל רובע רביעית יין חי צריך לכוס של ברכה כדמשמע בערבי פסחים (דף קח:) דאמר רב יהודה אמר שמואל ד' כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי מזיגת כוס יפה מיתיבי ד' כוסות הללו צריך שיהא בהם כדי רביעית אידי ואידי חד שיעורא הוא כדי מזיגת כוס יפה לכל אחד ואחד היינו כדי רביעית משמע דרביעית דברייתא היינו לכל ארבע כוסות דהוי לכל חד רובע רביעית שהוא מזיגת כוס יפה והא דקתני התם בסיפא דברייתא אחד חי ואחד מזוג ה"פ אחד ישתה אותו רובע רביעית כמו שהוא חי ואחד ימזגנו וישתה. ומיהו קשה לר"י דבסמוך קאמר אביי ע"כ לא קאמר ר' נתן הכא לכזית בעי רביעי' כו' משמע דסבירא ליה לאביי דלכוס של ברכה בעי רביעית יין חי. ולפי מה שפירש בקונטרס בסמוך דביין קרוש בעי רביעית משום דאינו ראוי למזיגת כוס מצינן למימר דלעולם סבר אביי דאפי' ביין מזוג לא בעי רביעית. אבל קשה לר"י לפי' הקונטרס דאי כזית יבש לא חזי למזיגה למה חשוב מטעם שהיה בו רביעית מתחלה מאי שנא מגרוגרת שלמקה דריש המלניע (לקמן לה.). ונראה לר"י לרב יוסף ואביי סבירא להו לכוס של ברכה בעי רביעית יין חי כדמשמע בסמוך וברייתא דערבי פסחים דקתני שיהא בהן כדי רביעית היינו לכל אחד ומה ששנה במתניתין יין כדי מזיגת כוס יפה ולא תנא רביעית כשאר משקין נראה לר"י דנקט כדי מזיגת כוס לאשמועינן דאע"ג דהוי רביעית כשאר משקין היינו משום דלא נקט נקט דרביעית לענין עוד רביעית ואף הא דלא תנא לה גבי שאר משקין משום דניחא ליה למיתנא כדי מזיגת כוס יפה דהכוס להנחתו לכוס של ברכה הוא דמיחייב בהוצאת רביעית אבל אי מיפסל משום ברכה אבל אי מיפסל משום ברכה מה בהוצאת רביעית לא מחייב ברביעית משום דראוי לשתיית ישראל או נכרי משום דלא מגנעי ליה כשיעור זוטר כולי האי הואיל ולא חזי אלא ע"י מזיגה ובעינן תקון ולא חשיב כשאר משקין שראוין בלא מים ולגיבול טיט [ז] נמי לא מגנעי ליה כמו כלן דלא חשיב כשיעור קשר מוכסין אע"פ שחשוב יותר מנייר [ז] משום דלא מגנעי ליה להכי: הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית. ותימה א"כ אמאי לריך קרא בפ' בהמה המקשה (חולין עב.) וברים סנהדרין (דף ד.) לרביעית דם מת לטומאה באהל מיפוק ליה דהוי כבשר משום שיכול לקרוש. ואומר ר"י דגבי מת בעי קרא לרביעית דם משום דבריש דם הנדה (נדה נה.) אמרינן דבטומאת מת בעינן אין גזעו מחליף דומיא דעלם ואפילו בשר הוא מטהרין אי לאו דאין גזעו מחליף הוא. ועוד י"ל דהאי תנא דהכא לא מטמא דם נבלות משום שיכול לקרוש אלא אית ליה שום דרשה דלא ילפינן דם נבלות טמא והאי טעמא דיכול לקרוש אילטריך שלא יטמא ממים הדם אלא ברביעית ולא בפחות שאז אין בו כדי שיעור בשר אבל בלא קרא לא הוי כבשר מודו כ"ע דלא הוי כבשר והכי איתא בפ' דם נבלות (מנחות קג:) ועי"ש קד. ד"ה הואיל] דאמר שהעידו על דם נבלות שהוא טהור. וכן משמע בכל מקום דדם לא הוי בכלל בשר נבלה דבפרק כל שעה (פסחים דף כב.) מפיק דגיד והחלב מותר בהנאה משום דכשהותרה נבלה היא והלבה וגידה הותרו והכי פריך התם והרי דם כו' לא משני כשהותרה נבלה היא ודמה הותרה ובמעילה (דף יז.) נמי בפרק קדשי מזבח מפיק דם השרץ מוזה ומטמא משום דלא הויא בכלל שרץ:

רבינו חננאל

תנינא המוציא יין כדי מזיגת הכוס וקתני סיפא ושאר כל המשקין ברביעית. רבא לטעמי' דאמר כל חמרא דלא דרי על חד תלתא מיא לאו חמרא הוא. שמטיל לכוס רובע רביעית יין ושלשה רבעי רביעית שאם ימזגנו כראוי לו יהיה רביעית חייב דדמי כמאן דאפיק רביעית. ואקשינן אמר אביי שתי תשובות בדבר חדא דתנן במס' נדה במזוג ב' חלקי מים ואחד יין מן היין השירוני דאלמא כוס מזוג שהוא רביעית צריך שיהא בו שליש רביעית יין. ועוד בין כך ובין כך אי מחייבת ליה למוציא [רובע] רביעית משום שאם ימזגנו יהא רביעית היאך יצטרפו לו המים והרי הן בכד ואין בו מהן כלום. א"ל רבא דקא מקשת ב' חלקי מים ואחד יין ההוא הא מפרש מן היין השירוני דרפי חמריה. ועוד איכא למימר לאו משום דהכין חזי שיעור מזיגה אלא התם בעינן מראית דמים טמאים משום חזותא הוא ואי לא נפיש חמריה פאכה סומק אע"ג דדארי מיא טפי. ודקא מתמהת ואמרת מים בכד ומצטרפין לא מצטרפין בהדי יין מים [א] אלא מאי דחשיב למימזגי ממים שבכד אפילו למחר ועומד. אם מוזג כוס ההוא כדי מזיגת כוס יפה והחייבין עליו שכשר להצניעו ומצניעין כמוהו: תנא יין יבש בכזית כדברי ר' נתן. פי' והאי יין יבש כההיא דתניא (בסוכה דף מט) ר' אלעזר בר צדוק אומר לול קטן היה בין כבש למזבח למערבו של כבש אחד לשבעים שנה פרחי כהונה יורדין לשם ומלקטין משם יין קרוש שהוא דומה לעיגולי דבילה ובאין ושורפין אותו בקדושה שנאמר הסך נסך שכר לה' וקסבר ר' נתן דכזית יין יבש אם מוציאו ממנו כזית חייב. אמר רב יוסף ר' נתן ור' יוסי ב"ר יהודה אמרו דבר אחד ר' נתן הא דאמרן ר' יוסי ב"ר יהודה מאי היא דתניא ר' יהודה אומר ששה דברים מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה דם הנבילות ב"ש מטהרין וב"ה מטמאין אמר ר' יוסי ב"ר יהודה אף כשטמאו ב"ה לא טימאו אלא בדם שיש בו רביעית הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית. וקאמר רב יוסף דקסבר ר' נתן דכזית יין יבש לא הוי אלא מרביעית ורביעית יין לכשיקרוש יהא בו כזית ואתיא דר"נ כר' שמעון. ובני א"י מתנו בהדי' [בירושלמי] בפירקין הא' רבנן דקיסרין [א] ר' יוסי ר' אבין בש"ר יוחנן אתיא דר' נתן כר' שמעון דהכין סבר ר' יוסי ב"ר יהודה [דמתניתין] דכולן ברביעית] דרביעית דם לכשיקרוש יהא בו כזית וכפשוטו של דברים. והא מילתא מיפרשא בגמ' [דהמנחות והנסכין]. לרבי

ב א מיי' פי"ח מהלכות שבת הלכה ג: ב [מיי' פ"ב מהלכות שאר אבות הטומאות הלכה ז]:

[ב] כ"ב לו: עירובין כט:, [ג] נדה יט., [ג] [תוספתא פ"ט ה"ז], [ד] מנחות קג. עדיות פרק ה מ"א [ועי' תוס' כב' דר"י יהודה ליתא במשנה דעדיות ולכך שפיר גרסינן דתניא], [ה] [וע"ע תוס' עירובין כט: ד"ה כל ותוס' ב"מ ס. ד"ה רבא ותוס' ב"ב לו: ד"ה כל ותוספות סנהדרין יד: ד"ה אל יחסר], [ו] עיין לקמן עח., [ז] עיין לקמן עט סע"א רע"ב.

תורה אור השלם

א) וַיָּרָץ הָעֶבֶד לִקְרָאתָהּ וַיֹּאמֶר הַגְמִיאִינִי נָא מְעַט מַיִם מִכַּדֵּךְ: [בראשית כד, יז]

ב) שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים: [שיר השירים ז, ג]

ג) וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא בַּשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ הַחֹלֶד וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב לְמִינֵהוּ: [ויקרא יא, כט]

הגהות וציונים

[א] בכת"י נוסף הוא רובע: [ב] צ"ל וכמים (ב"ש וכ"ה בכת"י): [ג] צ"ל ולי' נראה (חכ"מ) וכ"ה בכת"י: [ד] בכת"י נוסף יש בו לטמא טומאת אוכלין: [ה] תיבות "כמשפט המזיגה" לכאורה צ"ב (ברכת שמים, ובכת"י ליתא): [ו] בכת"י שלא נטעה לומר כדרבא דחשיב:

ליקוטי רש"י

ששה דברים מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה. יש אחרות הרבה אבל באלו ששה לא היו מודים לו חבריו שיהו ב"ש מקילין וב"ה מחמירין [חולין קד:]. ששה דברים. במסכת עדיות קא חשיב להו. על כזית. ושיעור טומאת נבלה בכזית [מנחות קג.]. הגמיאיני נא. לשון גמיעה תרגום אונקלוס גמעה [בראשית כד, יז].

חשק שלמה על רבינו חננאל

א) הלשון מגומגם ונראה דל"ל אלא מאן דעביד למימזגי ממים שבכד אפילו למחר חשיב לענין שבת. ואולי הוא בחילוף ... כדי מזיגת כוס יפה מיין עליו וכו':

דא' רב ביבי אריב"ל מעשה בפרה של בית רבי שמחה וכן הלכה דקא עבדין בה מעשה ואע"ג דמותיה ר' יצחק בר ביסנא העיד ר' יהושע בן בתירה על דם שהוא טהור וא"ר יהושע בן בתירה מעשה היו נוחרין עדרות לאריות בסרטיא של מלך והיו עולי רגלים בוקעין עד ארכובותיהן בדם ולא אמרו להן דבר אישתיק. ומאן דטהריה לדם נבלות סבר הדם משקה ניהו ולאו נבילה הוא ומאן דטמא סבר כיון דתהי דמי לבשר בכלל נבלה. הא אמרינן עלה מאי היא אמר רב יוסף מוריאנא כר' יהודה שאותי דבר אחד ר' יהודה דתני בה כשמעתיה דב"ה מטמאין וא"ר יוסי בר' יהודה דקשיטמאו ב"ה לא טימאו אלא ברביעית הואיל ויכולה לקרוש ולעמוד על כזית. א"ל אביי לרב יוסף אמאי תימא דר' יוסי בר' יהודה אמר דבר אחד דילמא עד כאן לא קאמר רבי נתן הכא דכזית בעינן רביעית אלא ביין דקליש שאם תקרש רביעית יין לא יהא בה כזית. אי נמי עד כאן לא קאמר ר' יוסי בר' יהודה שרביעית יהא בה כזית יבש כי אלא בדם דסמיך אבל ביין דקליש אין כזית יבש בא אלא מהרבה רביעיות הלכך לר' יוסי בר' יהודה פחות מכזית יבש חייב דאפשר שיש בו רביעית:

ג א ב ג מיי' פי"ח מהל' שבת הלכה ג:

גראינין. מתניתין דפרקין לעיל[פ] חוץ מקליפתן וגרעיניהן: **ונגרע.** והגרעינין זורקין ונגרעין מתוך האוכל: **אוממות.** גבי גחלים מייתינן ליה בכילד צולין[ט] (ה) גחלים יכול עוממות ת"ל אש, אי אש יכול שלהבת כו': **עממוהו.** לא החשיכו מראיתו להיות הם נאים ממנו: **מאמצין.** לקמן גבי עיניים של מת בפ' שואל (דף קנא:): **במשיפה של קילור.** שרגילין לשופו בחלב של אשה: **כדי לשוף במים.** לשני עיניים: **כדי שיפה או כדי אחיזה ושיפה.** מה שנדבק באצבעותיו לבד מה שנותן בעיניו: **אפומא דכולה כתית.** וכל מכה[א] קרויה פה: **מורשא קמא.** עליון של מכה: **שבלול.** לימצ"א[ב] (ו): **לכתית.** מניחה (לכתית) עליו: **זבוב לצירעה.** למי שעקצו צירעה כותש זבוב ומניחה עליו: **לחפפית.** מין שחין: **סממית.** איירא"ניא"ה[ג] בלע"ז: **לעקרב.** עקיצת עקרב כותש סממית ומניחה עליו: **ושייף.** ומושח: **מפגיע.** חיה קטנה וקולה גדול, ושומע[ד] ויראה שתהא בריה גדולה ובורח: **יתוש.** נכנס לפיל בחוטמו, וכן סממית לעקרב נכנס לו באזנו: **סנונית.** ארונדייל"א, נכנסת תחת כנפי הנשר ומעכבו מפרישת כנפיו: **כילבית.** שרץ קטן, ונכנס לדג גדול באזנו[י]: **המבליג שוד על עז.** המחזיק שדוד על הגבור: **כל חללי עלמא.** פירוש דברים הנעשים בכל חלל העולם: **מסגיין בריש עדרא.** מהלכות בראש העדר: **ברישא חשוכא.** סתם עזים שחורות, סתם רחלות לבנות: **מכסיין.** בזנב: **והני מגליין.** העזים אין להם אליה: **הני דמכסינן מינייהו.** רחלים שאנחנו מתכסין מצמרן גם הן מכוסות: **דאכלה כיסי.** קוצים, לפיכך זנבו קצר כדי שלא ידבקו בה הקוצים: **ובעי לכרכושי בקי.** להבריח היתושין: **קמצא.** ארבה, ול"נ קמצא [נמלה]: **חילפי.** ערבה: **ואי קשיא נדיא ומתעוורא.** ואם היתה קשה תנוד ותעקר כשתכה בעלים: **ומתעוורא.** יסתמו עיניה, שמראות עיניה תלויה בה כדשמואל: **תימרא דתרנגולא מידליא לעילא.** ריס של עין התחתון כשעולם עיניו עולה למעלה מן העליון, ובשאר כל בריה העליון סוכב על התחתון: **משום דדייר אדפי.** שעולה בלילות על הקרשים והקורות, צריך שיעלה התחתון על העליון מפני העשן שלא יכנס בעיניו: **מתכוליתא.** דבר שמטבילין בו, כגון כותח או שאר ליפתן: **מתי תכלה דא.** לכשיכלה מה נאכל. ול"נ מתי תכלה דא לפי שאינו כלה עד זמן ארוך, שאינו נאכל אלא מעט מעט: **ביתא בא ואיתיב.** שדרך ליסב בבית: **בקתא.** בית צר וקטן: **בי עקתא.** בית צר: **כופתא.** מכתשת, ל"א מדה לחטין. ול"נ כמין גולם עץ עשוי לישיבה, כמו כופת שאור שיחדה לישיבה דתניא בפסחים (דף מה:): **כוף תיב.** כפוף אותו ושב עליו: **לבני לבני בני.** מתקיים לדורות הרבה: **הוצא.** גדר קוצים או לולבים: **חציצה.** אינו דבר קיימא אלא חלילה בעלמא: **כוזא.** כלי חרס קטן: **כזה.** כלומר דבר מועט וקל כמו זהו מהו חשוב למלאותו לי מייך במתנה: **שוטיתא.** בד של הדס שמרקדין בו לפני כלה[כ]: **שטותא.** נראה המרקד כשוטה[ל]: **משיכלא.** ספל גדול שהכל רוחצים ידיהם ורגליהם ממנו: **משו כולא.** רוחץ את הכל: **משכילתא.** ספל קטן ונאה: **משיא כלתא.** מיוחד לחשובים כמו כלה ואשה חשובה לרחוץ ממנו: **אסיתא.** מורטיי"ר[מ]: **חסירתא.** שחסר התקיקה מבפנים: **בוכנא.** עלי שכותשין בו: **לבושא.** חלוק עליון שקורין שרו"ק: **לא בושה.** למנוע הבושה, שמכסה כל החלוקים התחתונים הקרועים ורעים: **כגולם.** שאין לו חיתוך אברים[נ]: **גולתא.** מקטורן נאה: **גלי ותיב.** כשהוא יושב מגלה עצמו שלא ישב עליו, שלא ילכלכנו ולא ישופנו בקרקע ויסיר שערו ויקרע ויבלה: **בור זינקא.** בור שיבשו מימיו קורין כן: **נקי.** חסר מימיו: **סודרא.** דרך תלמידי חכמים לעטוף סודר[ס]: **אפדנא.** טרקלין של מלכים: **אפתחא [דין].** אל פתח זה יבאו הכל, אם למשפט אם לשרת המלך: **אבר קטן.** אחד מפרקי אצבע קטנה: **דגדול.** של אדם גדול, והאי קטן דאבר קאי. אי נמי אבר גדול של קטן, והאי קטן אגברא קאי ולא אאבר: **לא, אבר קטן.** וקטן אכולא מילתא קאי, אבר קטן של גוף קטן: **דרבי שמעון כו'.** והכי קאמר כדי לסוך בו אבר קטן, וקטן יהא הגוף בן יומו. ורבי נתן סבר חד קטן אמרינן, או האבר או הגוף, אבל תרי קוטני לא: ה"ג דכולי עלמא אבר קטן של קטן בן יומו לא:
וליתא

גראינין או גרעינין אמר רבא בר עולא [א] ונגרע מערכך איבעיא להו [א] אוממות או עוממות אמר רב יצחק בר אבדימי [ב] ארזים לא עממוהו בגן אלהים איבעיא להו [ג] מאמצין תנן או מעמצין א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן [ג] ועוצם עיניו מראות ברע. ת"ר [א] המוציא חלב של בהמה כדי גמיאה חלב של אשה ולובן של ביצה כדי ליתן במשיפא (א) של קילור [קילור] כדי לשוף במים בעי רב אשי כדי שיפה או כדי אחיזה ושיפה תיקו: דבש כדי ליתן על הכתית: תנא כדי ליתן על פי כתית בעי רב אשי על כתית אפומא דכולה כתית או דילמא [ב] אמורשא קמא דכתית לאפוקי (ב) הודרנא דלא תיקו: אמר רב יהודה אמר רב כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה ברא שבלול לכתית ברא זבוב לצירעה יתוש לנחש ונחש לחפפית וסממית לעקרב (ג) היכי עביד ליה מייתי חדא אוכמא וחדא חיורא ושלקי להו ושייפי ליה. ת"ר חמשה אימות הן אימת חלש על גבור אימת מפגיע על ארי אימת יתוש על הפיל אימת סממית על העקרב אימת סנונית על הנשר אימת [ו] כילבית על לויתן א"ר יהודה אמר רב מאי קרא [ד] המבליג שוד על עז: (ד) רבי זירא אשכח לרב יהודה דהוה קאי אפיתחא דבי חמוה וחזייה דהוה בדיחא דעתיה ואי בעי מיניה כל חללי עלמא הוה אמר ליה א"ל מ"ט עיזי מסגן ברישא והדר אימרי א"ל כברייתו של עולם דברישא חשוכא והדר נהורא מ"ט הני מכסיין והני מגליין הני דמכסינן מינייהו מכסיין והני דלא מכסינן מינייהו מגליין מ"ט גמלא זוטר גנובתיה משום דאכל [ד] כיסי מ"ט תורא אריכא גנובתיה משום דדייר באגמי ובעי לכרכושי בקי מ"ט קרנא דקמצא רכיכא משום דדיירא בחילפי ואי קשיא נדיא ומתעוורא דאמר שמואל האי מאן דבעי דליסמיה לקמצא לשלופינהו לקרני' מ"ט האי תימרא דתרנגולתא מדלי לעילא דדיירי אדפי ואי עייל קטרא מתעוורא. [ס] דשא דרך שם דרגא דרך גג מתכוליתא מתי תכלה דא ביתא בא ואיתיב בה ביקתא בי עקתא כופתא כוף ותיב לבני לבני בני הוצא חציצה חצבא שחוצב מים מן הנהר כוזה כזה שוטיתא שטותא משיכלא מאשי כולה משכילתא [ו] משיא כלתא [ו] אסיתא חסירתא בוכנה בוא ואכנה לבושא לא בושה גלימא שנעשה בו כגלם גולתא גלי ואיתיב פוריא שפרין ורבין עליה בור זינקא בור זה נקי סודרא [ה] סוד ה' ליראיו אפדנא אפיתחא דין. ת"ר [ז] שלשה כל זמן שמזקינין מוסיפין גבורה ואלו הן דג ונחש וחזיר: שמן כדי לסוך אבר קטן: אמרי דבי ר' ינאי שמן כדי לסוך אבר קטן של קטן בן יומו מיתיבי שמן כדי לסוך אבר קטן וקטן בן יומו מאי לאו אבר קטן דגדול ואבר גדול של קטן בן יומו אמרי לך דבי ר' ינאי לא [ג] ה"ק שמן כדי לסוך אבר קטן של קטן בן יומו. לימא כתנאי שמן כדי לסוך אבר קטן וקטן בן יומו דברי ר' שמעון בן אלעזר ר' נתן אומר כדי לסוך אבר קטן מאי לאו בהא קמיפלגי דר"ש בן אלעזר סבר אבר קטן של קטן ור' נתן סבר אבר קטן דגדול או אבר גדול דקטן אבל אבר קטן של קטן בן יומו לא לא דכולי עלמא אבר קטן דקטן בן יומו לא
וליתא

דרבי שמעון בן אלעזר סבר אבר קטן של קטן בן יומו כו'. **תימה** לאדרבה איפכא מסתברא דר' נתן דקאמר אבר קטן משמע טפי של קטן בן יומו מרשב"א דקאמר אבר קטן וקטן בן יומו דהא לעיל פריך אדבי ינאי דמפרש אבר קטן דמתניתין אבר קטן של קטן בן יומו דהוי כלישנא דר' נתן מברייתא דקתני בה כלישנא דרשב"א. **ויש לומר** דלמאי דמשני[י] הוי סברא איפכא ונקט הכא כדמסיק לעיל. **ואית ספרים דגרסי** איפכא ואין נראה דהא מסיק דלרשב"א אבר קטן של קטן בן יומו ולמאי דגרס איפכא לא הוי כמסקנא[פ] לא לפי דמייתי השתא ולא לפי מה שדוחה לא דכולי עלמא כו':
שכן

רבינו חננאל

כתית. הוא הנקרא בלשון ישמעאל דומל. ולא נודע לנו על הכתית כולה להוציא סביבין או על פיו להוציא מורשא שלו שהיו גבהן כולן והוא גופו. שבלול. אמרו הוא דביש שנקרא חבלילו. **חפיפית.** בל' ישמעאל וקובה והוא דבר שמתכנס על העור מן הטינוף. **מפגיע.** חיה קטנה שהיא מהלכת בין רגלי הארי וצועקת בקול גדול ומבהלת הארי ונקראת אל פרת אך. **סבונית.** שנקרא בלשון ישמעאל אלכט נאף. מ"ט רחלות מיכסיאן באליה ועיזי מיגליאן א"ל רחלות גזוזות צמר ואנן מכסין מהן אבל עזים לא מכסין. כסי קוצים קוצים. **דרגא.** סולם. **מסיכלא.** ספל קטן של מים. **שמן כדי לסוך אבר קטן** של תינוק קטן בן יומו. והא דתניא כדי לסוך אבר קטן וקטן בן יומו לא פירושא ב' סיכות אבר קטן וקטן נמי בן יומו אלא אבר קטן והקטן ההוא בן יומו:

[מכאן שייך לדף עח.]

אמר אביי מכדי לענין שיעור הוצאה כל דבר שיש בו ב' צרכים ב' מדות אחת מצויה ואחת שאינה מצויה הלכו חכמים בשיעור הוצאתו אחר ההנאה המצויה אע"ג שהיא מרובה מן האחרת ומצאת לקולא ואם שתיהן מצויות הלכו להחמיר. **חלב שתייתו שכיחא** ורפואתו לא שכיחא אזול רבנן בתר שתייתו לקולא. יין שתייתו שכיח' ורפואתו לא שכיחא אזול רבנן נמי בתר שתייתו לקולא. דבש אכילתו שכיחא ורפואתו שכיחא אזול רבנן אחר רפואתו לחומרא. **ושאלו את אביי** מים מכדי שתייתו שכיחא ורפואתו לא שכיחא מ"ט אזול רבנן בתר רפואתו ואמרו כדי לשוף בהן את הקילור.

ליקוטי רש"י

עוממות. כהויות. **ארזים לא עממוהו בגן אלהים.** לא הכהו את מראיתו לפי שהיה נאה מכל אילנות ועל הירם מלך צור נאמר [פסחים עה:]. לא כהו תארו כלומר לא היה בהם אחד נאה ממנו. **בגן אלהים.** כלומר בכל העולם [יחזקאל לא, ח]. **ועצם.** סוגר וכן (ישעיה כט) ויעצם את עיניכם [ישעי' לג, טו]. **[הדר] הודרנא.** לשון סמור סמור [פסחים עו.]. **שבלול.** שקורין לימצו"ן כשיוצא חוץ מגרתיקו רירות טופלות ממנו עד שהוא נימוח ומת [מו"ק ו:]. **חומט.** אומר אני שהוא מין שרץ שקורין לימג"א הגדל בקליפה ההולכת ומעגלת תמיד כל כמה שגדל ותחילת הגידל קליפה של עדשה היא [חגיגה יא. עי' המתרגם]. **חומט.** לימצ"א שתחלת ברייתו כעדשה לא ונדוק בתיק שלה שגדל והולך עמה תחלתו כעדשה ממש הוא בשוליו [חולין קכב.]. **צירעה.** עוקצת את האדם [תענית יד.]. **סממית.** עכביש [סנהדרין קג:]. **סנונית.** ועגור. וסנוניתא, סטנית ארונדיל"א בלע"ז [ירמיה ח, ז]. **כילבית.** כילכית. שקץ דגים קטן [חולין צו. ועי' כאן בהגרי"ב]. **אימת כילבית על לויתן.** בנחיריו של דג נכנס השרץ [רשב"ם ב"ב עג:]. **המבליג.** המגביר כמו ואבליגה מעט (איוב י) מבליגיתי עלי יגון (ירמיה ח). **שוד.** אדם שדוד ומלא דמגבר מלשין על תקיפין ובוזזין על כרכי תקיפין מעליש [עמוס ה, ט]. **גנובתיה.** זנבו [חולין ס.]. **בקי.** לינלג"ש [סוכה כו.]. **בקא.** מין זבוב לינצ"ש והיא נושכת כלורות [חולין נג.]. **דישא.** דלת [ברכות נו.]. **חצבא.** כד של חרס שהשואבין בו המים [סוכה כט.]. **משיכלא.** כלי ארוך ונלשון כנען אקדון ומחתין בו מים כדאמרינן (שבת עז:) משיכלא מאי כולה מתכנסין בו נגדים ורוחצין בו ידיהן [ע"ז נא:]. **בובנה.** מקכת ונוטפין בו מעין ותכלין [עירובין קב.]. מדוך. בובנא דוכין בו מכתשת [ביצה יא.]. [מכין בו במדוכה] [שם יד.]. **גולתא.** [שם לח:].

מסורת הש"ס עם הוספות

א) פסחים דף עה: ע"ש ברכות נג: ע"ש, ב) [לקמן קנא: ע"ש], ג) [גי' הערוך בלבית ועי' חולין נז. כילכית באלפס ופירש"י כמו הכא ועי' משנה בע"ז לה: ובברייתא שם לט: מ. איתא כילבית], ד) [גי' הערוך ערך בס ג' ביסי פי' עשבים שיש בהן קוצים ביותר], ה) כתובות י: ע"ש, ו) פי' מדוכה, ז) ע"ז לג:, ח) דף עו:, ט) פסחים עה:, י) עי' ברשב"ם ב"ב עג: ד"ה באוסיים, כ) כתובות יז., ל) שם, מ) כדמשמע בקידושין ח. עיי"ש.

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולובן של ביצה כדי ליתן במשיפא קילור כדי כצ"ל ותיבת של נמחק[ע]: (ב) שם דכתית לאפוקי הדר הודרנא: (ג) שם וסממית לעקרב ונחש לחפפית היכי עביד: (ד) שם שוד על עז אמר ר' זירא אשכחיה לרב יהודה [עיין השלמות]: (ה) רש"י ד"ה אוממות וכו' בכילד צולין ולקח מלא המחתה גחלי אש גחלים יכול עוממות: (ו) ד"ה שבלול לימצא. נ"ב שקורין שנעק בל"א:

גליון הש"ס

גמ' משיא כלתא. עי' רש"י ע"ז דף נא ע"ב ד"ה דקמיפא:

תורה אור השלם

א) וְאִם אַחַר הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ וְחִשַּׁב לוֹ הַכֹּהֵן אֶת הַכֶּסֶף עַל פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ: [ויקרא כז, יח]

ב) אֲרָזִים לֹא עֲמָמֻהוּ בְּגַן אֱלֹהִים בְּרוֹשִׁים לֹא דָמוּ אֶל סְעַפֹּתָיו וְעַרְמֹנִים לֹא הָיוּ כְּפֹארֹתָיו כָּל עֵץ בְּגַן אֱלֹהִים לֹא דָמָה אֵלָיו בְּיָפְיוֹ: [יחזקאל לא, ח]

ג) הֹלֵךְ צְדָקוֹת וְדֹבֵר מֵישָׁרִים מֹאֵס בְּבֶצַע מַעֲשַׁקּוֹת נֹעֵר כַּפָּיו מִתְּמֹךְ בַּשֹּׁחַד אֹטֵם אָזְנוֹ מִשְּׁמֹעַ דָּמִים וְעֹצֵם עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּרָע: [ישעיה לג, טו]

ד) הַמַּבְלִיג שֹׁד עַל עָז וְשֹׁד עַל מִבְצָר יָבוֹא: [עמוס ה, ט]

ה) סוֹד יְיָ לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם: [תהלים כה, יד]

הגהות וציונים

א] צ"ל וכל המכה (ברכות שמים וכ"ה בכת"י): ב] חומט (מהרש"ל): ג] עכביש: ד] ושומע הארי ויורא שמא בריה גדולה היא ובורח (כת"י): ס] מכתשת: ו] בכת"י נוסף שבולו מעוטף בו: ז] יש להוסיף דמשני לעיל: מ] בדפו"י במסקנא: ע] הגירסא שלפנינו "כדי ליתן במשיפא של קילור קילור כדי לשוף" היא נכונה מאד והוא גם בר"ף בגליון בשם דרך תמים, והא דהגיהו מהרש"ל ומהר"ם וב"ח [וע"ג בר"ף בהגהות חו"י ובראב"ש] שצריך למחוק תיבת "של" ורק "במשיפא" גרסינן, הוא משום שבדפוס שלפניהם תיבת "קילור" נדפס רק פעם אחת, אבל לגירסא שלפנינו אתי שפיר ואדרבה לגירסת רבותינו ז"ל לא א"ש היטב מהו "משיפא" כמובן (ב"ש):

וְנִגְרָע מֵעָרְכָּךְ, וגרעינים הוא מלשון גירוע ופיחות, שהגרעינים נגרעים ונזרקים מן המאכל (רש"י), או משום שהם החלק הגרוע שבפרי (ערוך ערך גרע).

מְאַמְּצִין תְּנַן אוֹ מְעַמְּצִין, שאסור לסגור את עיני המת בשבת [כמבואר להלן (קנא, ב)], ואם גורסים 'אין מאמצין' הכוונה שאין סוגרים אותם בחוזק, אבל סוגרים אותם שלא תהיינה פתוחות, ואילו גורסים 'מעמצין' הכוונה שלא סוגרים אותם כלל (ליקוטי חבר בן חיים).

הַמּוֹצִיא חֶלֶב שֶׁל בְּהֵמָה כְּדֵי גְּמִיאָה, בין חלב בהמה טהורה, ובין חלב בהמה טמאה (מאירי, בשם יש מפרשים). ויש סוברים, שחלב בהמה טהורה שיעורו כדי גמיאה, וחלב בהמה טמאה שאינו ראוי לשתיה שיעורו כדי לכחול בה עין אחת (מאירי, בשם ירושלמי, ורמב"ם בפיהמ"ש, ובהלכות שבת יח, ב).

כְּדֵי לָשׁוּף בְּמַיִם שתי עיניים (רש"י; ריטב"א המיוחס לר"ן), ויש סובר, שאפילו עין אחת, שהרי מצוי שעין אחת לבד חולה, והוא כבר שיעור חשוב (מאירי).

כְּדֵי שִׁיפָה אוֹ כְּדֵי אֲחִיזָה וְשִׁיפָה – 'כדי שיפה' הוא כדי משיחת העין בדיוק, ו'כדי אחיזה ושיפה', הוא שיעור גדול יותר, הכולל גם מה שנדבק ונשאר על האצבע, מלבד מה שמניח על העין (רש"י). והספק, שכיון שהדרך למרוח באצבע, פחות משיעור זה לא מצניעים, או שמא מאחר ויכול למרוח עם נוצה וכדומה, מצניעים גם פחות משיעור זה (חדש האביב [לבעל הפלא יועץ]).

כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ לֹא בָרָא דָּבָר אֶחָד לְבַטָּלָה וְכוּ', שהכל נברא בשביל האדם, וכולם משמשים את האדם באיזה אופן, ואפילו הזאב והארי אילולי אדם היה חוטא, אף הם היו משמשים אותו (מהר"ל). ואין כוונת רב לבאר על כלל הנבראים למה נבראו, שאם כן היה לו לבאר גם למה הצירעה החפפנית והעקרב עצמם נבראו, אלא שכל הבריות נבראו לצורך, וכגון המזיקים נבראו כדי לייסר את הבריות, ובא לבאר על אלו שנראה שאין בהם תועלת, כגון השבלול היתוש הזבוב והסממית, שהן הבריות הקטנות והחלושות, שגם בהם יש צורך (מהרש"א).

וְשַׁלָּקֵי לְהוּ, שכל שהוא לצורך האדם, לבריאותו או להנאת ממון, אין בזה לא 'צער בעלי חיים', ולא 'בל תשחית', ומכאן ראיה להיתר עריכת ניסויים רפואיים על בעלי חיים (שבות יעקב ג, עא. וראה עוד בנין ציון א, קח; שרידי אש ג, ז).

אֵימַת חֲלָשׁ עַל גִּבּוֹר וְכוּ', ומכאן ילמד אדם לא לסמוך על גבורתו ומעלתו, שהרבה שלוחים למקום, וברצונו אפילו לחלשים נותן כח לגבור על גיבורים (מהרש"א ד"ה כל מה).

סָמָמִית – לטאה (הערוך ערך אקמתה, וערך שממיתא, ע"פ תרגום יונתן בן עוזיאל [ויקרא י, ל] שאת 'הלטאה' מתרגם 'שממיתא'), ויש סובר, שהיא מין חיה (ריטב"א), ויש סובר שהיא קוף (ספר השרשים לרד"ק ערך שׁמם, בשם יש מפרשים), ויש סובר שהיא עכביש (רד"ק שם), אשר ברשתו צד אפילו את העקרב, ומוצץ את דמו עד אשר ממיתו. והפליאו חכמים שלא ברא הבורא דבר לבטלה, שהעכביש מוכן להריגת העקרב מצד אחד, ומצד שני אם עקרב נשך, הרפואה היא בשחיקת העכביש [כמבואר בגמ' לעיל] (זמרת הארץ ושמים על פרק שירה, בביאור שירתה של שממית).

דַּהֲוָה קָאֵי אַפִּתְחָא דְּבֵי חַמּוֹהָ וְכוּ', אפילו שכוונתו בשאלות היתה לרמוז על דברי תורה, מכיון שלעיני הרואה נדמה כי הם שאלות בענייני חול, לא שאל אותם מרבו בהיותו לפניו בבית המדרש (בן יהוידע).

וְחַזְיֵיהּ דַּהֲוָה בָּדִיחָא דַּעְתֵּיהּ וְכוּ', שכיון שהיה שמח היה יכול לשאול אותו כל שאלות שבעולם, שהשמחה פותחת את הלב, והיא סיבה גדולה לתלמוד תורה (מהר"ל דרך חיים פ"ו).

מַאי טַעְמָא עֵזִי מַסְגֵּן בְּרֵישָׁא וְכוּ', ואמנם נתנו חכמי הטבע טעם ליצירה בכל דבר, וגם מובא כן מעט בתלמוד [ראה כתובות (ה, ב) מפני מה האוזן קשה והאליה רכה, והאצבעות דומות ליתדות], כאן דחוק לפרש לפי פשוטו (מהרש"א), וכל אגדות שבש"ס קשים להבנה, ולמרות שאיננו מבינים עומק הדברים, מקיימים בזה מצות תלמוד תורה, כי כל מה שנכתב בגמ' ונמסר לנו, יש בו קיום מצות תלמוד תורה (הערות הגרי"ש אלישיב).

ויש לפרש שהוא משל למלכות יון המשולה לעז, ולישראל המשולים לשׂה, ושאל מה הטעם שבבית שני מלכו מלכי יון תחילה ואחריהם מלכו מלכים מישראל. והשיבו, כי כבר בבריאת העולם נרמז כן, שתחילה נברא החושך ואחריו האור, ואמרו חז"ל (בראשית רבה ב, ד) ש'חושך על פני תהום' זו יון שהחשיכה עיני ישראל, ואח"כ מלכו בית חשמונאי שמלכו על ידי נס נרות חנוכה ולכן נמשלו לאור (מהרש"א).

מַאי טַעְמָא חֲנֵי מִכַּסְיֵין וְהֲנֵי מִגַּלְיֵין וְכוּ', שביומא (ט, ב) מבואר כי ראשונים שנתגלה עוונם נתגלה קצם, אחרונים שלא נתגלה עוונם לא נתגלה קצם, כלומר, שהראשונים דור בית ראשון לא כיסו עוונם, ולכן נתגלה קיצם לשבעים שנה, אבל האחרונים דור בית שני שעשו עוונם בסתר, כך גם לא נתגלה קיצם (מהרש"א). ויש שפירש, שלכבשים יש מידת צניעות, ועל ידם מתכסה האדם ואינו מגולה, ולכן הם מכוסים באליה, אבל לעזים אין מידת הצניעות, ולכן אינם מכוסים באליה. ומאמר זה הוא המשך למאמר הקודם, שהעיזים הולכים בראש העדר כי אין להם צניעות, והכבשים הולכים בסוף העדר כי יש להם צניעות (מהר"ל).

דַּשָּׁא דֶּרֶךְ שָׁם וְכוּ', שמאחר והתרגום קרוב ללשון הקודש [ראה פסחים (פז, ב)], דרש שיש מילים שהם קיצור מילים של לשון הקודש (מהרש"א). ויש שפירש, שמקודם אמרה הגמ' שלא ברא הי"ת שום דבר לבטלה, וכעת מוסיפה שאף הלשון שנתן לבני אדם אינו לבטלה, שלשון אינו הסכמה של בני אדם וכשם שקוראים לדבר מה באופן מסוים היו יכולים לקרוא לו באופן אחר, אלא הלשון הוא שכלי, ומביאה הגמ' כמה דוגמאות מהם נקיש על כלל הלשון שהוא שכל, גם מילים שאיננו יודעים לפרש משמעותם (מהר"ל).

סוּדָרָא סוֹד ה' לִירֵאָיו, שבגדי האדם הם רמז על מידותיו, וכמאמר הכתוב (קהלת ט, ח) 'בכל עת יהיו בגדיך לבנים', וכיון שהמידה המעולה היא הירא, לכן סודר הוא מלשון סוד ה', שהוא מיוחד ליראי ה' (מהרש"א).

כְּדֵי לָסוּךְ אֵבֶר קָטָן שֶׁל קָטָן בֶּן יוֹמוֹ, אחד מפרקי אצבע קטנה שלו (רש"י). ויש סוברים, שהוא כל האצבע הקטנה (ריטב"א ומאירי במשנה לעיל עו, ב), של הרגל (רמב"ם בפיהמ"ש, ובהלכות שבת יח, ב).

מַאי לָאו אֵבֶר קָטָן דְּגָדוֹל וְאֵבֶר גָּדוֹל שֶׁל קָטָן בֶּן יוֹמוֹ, שאמנם גודל האיברים לא שווה, ואבר גדול של קטן [שהוא ירכו] גדול יותר מאבר קטן של גדול, אבל שיעור השמן הנדרש לסיכתם שווה, כי סיכה היא הכנסת השמן לבשר, ומאחר ובשרו של גדול קשה, סיכת אבר קטן שלו דורשת כמות של שמן, המספיקה לאבר גדול של בשר תינוק הרך (מרומי שדה).

וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגֵי וְכוּ', ולא נחלקו במציאות ולכולי עלמא אבר גדול של קטן גדול יותר מאבר קטן של גדול, אלא שרבי שמעון בן אלעזר סבר שצריך סיכה המבליעה את השמן בבשר, וכיון שבשר אדם גדול הוא קשה, צריך לסיכתו כמות גדולה יותר של שמן מאשר סיכת בשר של קטן שבשרו רך, ולכן שיעורם שווה. ורבי נתן מחמיר וסובר שלא צריך סיכה המבליעה את השמן בבשר, אלא סיכה חיצונית, ומשכך הוא חייב בהוצאת שיעור סיכת אבר קטן של גדול שהוא מועט מסיכת אבר גדול של קטן [ומה שאמרה הגמ' 'אבר גדול דקטן בן יומו לא', אין הכוונה שאינו חייב על שיעור זה, שהרי כל שכן שחייב עליו, אלא הכוונה שאין זה השיעור הקובע] (מרומי שדה והערות הגרי"ש אלישיב). או שהיו שני סוגי שמנים, אחד לקטן ואחד לגדול, ורבי נתן מיקל, ולדעתו השיעור הוא משמן של גדול (שפת אמת).

כָּל מִילְתָא דְּשָׁכִיחָא וְלָא שָׁכִיחָא וְכוּ', כללי שיעורים אלו שאמר אביי הם דוקא במיני משקה, ששיעורם אינו הלכה למשה מסיני, ובהם הקובע הוא החשיבות, ושיעורם מסור לחכמים, לא כן באוכלים ששיעורם הלכה למשה מסיני, ואינו תלוי אם יש לו שימוש לרפואה ואיזה שימוש מצוי יותר. ואפילו אם נאמר שגם שיעור רביעית במשקה הוא הלכה למשה מסיני, אבל המשקים המוזכרים במשנה אינם עומדים לשתיה, ולכן שיעורם שונה. ומים שאף עליהם הגמ' דנה, והם ודאי עומדים לשתיה, הלא הגמ' [להלן] מעמידה על מים בגליל, שהיה מצוי להם יין הרבה [כפי התוס' לעיל (מז, א ד"ה בגלילא)], והיו המים מצוים להם לרחיצה יותר מאשר לשתיה (פני יהושע כאן, ולעיל עו, ב במשנה).

אָזוּל רַבָּנָן בָּתַר דְּשָׁכִיחָא לְקוּלָּא, אם מוציא בסתמא, אבל אם מוציא על דעת להשתמש בשימוש הפחות מצוי, מחשבתו קובעת וחייב על הוצאה בשיעור הקטן. ואם השימוש המצוי הוא השיעור הקטן, הולכים אחריו להחמיר אפילו אם מוציא על דעת להשתמש בשימוש הפחות מצוי. ובאופן ששני השימושים מצויים, שהולכים אחר השיעור הקטן לחומרא, זהו דוקא כאשר מוציא בסתמא, אבל אם מוציא על דעת להשתמש בשימוש ששיעורו גדול יותר, מועילה בזה מחשבתו לקולא, ויתחייב רק אם יוציא את השיעור הגדול (משנה למלך שבת יח, א ד"ה ודע; מרכבת המשנה שם, ו-ז).

בְּגָלִילָא שָׁנוּ, שמחמת שהיו עניים חסו על החלב ושאר משקין מלשוף בהם את הקילור, ושפו במים, והיו המים לשתיה ולרפואה שני תשמישים מצויים, וקבעו שיעור הוצאתם לחומרא (רש"י). ואף שהשתיה היתה יותר מצויה וגם עיקר שתייתם היה מים, מכל מקום כיון שהרפואה במים אף היא מצויה, הולכים אחריה לחומרא, שאם יש שני שימושים מצויים, הולכים לחומרא אחר השיעור הקטן, אף שהוא פחות שכיח (חי' הר"ן). ויש שפירש, שהיין היה מצוי להם מאד, והוא היה עיקר שתייתם, ורפואת המים היתה מצויה יותר משתייתו (תוס' לעיל מז, א ד"ה בגלילא).

אֲפִילּוּ תֵּימָא בִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת וְכוּ', שכיון שהרפואה מצויה, הולכים אחריה לחומרא אפילו שהשתיה מצויה יותר, שאם יש שני שימושים מצויים, הולכים לחומרא אחר השיעור הקטן, אף שהוא פחות שכיח (רמב"ן; ריטב"א).

דָּם וְכוּ' בְּרְבִיעִית, ואף שראוי רק לחיה, נתנו לו שיעור משקה של אדם שאין יותר משיעור רביעית במשקה [וגרוגרת באוכלים] (מרומי שדה), או משום שראוי לשתיית נכרי (לשון הזהב).

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר וְכוּ' רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר וְכוּ', ואינם חולקים על תנא קמא על כלל הדמים ששיעורם ברביעית, אלא סוברים שיש מיני דמים ששיעורם פחות מרביעית (רבינו חננאל). ותנא קמא חולק, וסובר שגם מיני דמים אלו ברביעית, שלדעתו רפואתם אינה שכיחה, והולכים אחר השימוש השכיח (חסדי דוד על התוספתא ט, ז, בדעת הרמב"ם, שפסק שכל מיני דמים ברביעית).

אֲבָל בְּמַצְנִיעַ כָּל שֶׁהוּא חַיָּיב, כשהצניע לזרע, לדוגמא או לרפואה, וכמבואר במשנה להלן (צ, ב) שחייב אם הוציא כל שהוא, אבל אם הצניע לאכילה חייב רק בגרוגרת, כי אין דרך להצניע פחות משיעור גרוגרת, ובטלה דעתו אצל כל אדם. אבל כשמצניע לזרע לדוגמא או לרפואה, לא אומרים בטלה דעתו אצל כל אדם, כי יש קצת בני אדם שמצניעים כל שהוא עבור שימושים אלו (רשב"א שם ומשנה למלך שבת יח, כא), ועוד, ששיעור גרוגרת לאכילה הוא הלכה למשה מסיני, ואינו תלוי בהחשבת בני אדם (מרומי שדה שם).

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר וְכוּ', בביאור מחלוקתם ראה מה שכתבנו לעיל (עו, ב ד"ה ולא נאמרו).

וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּמוֹצִיא שׁוֹפְכִין לִרְשׁוּת הָרַבִּים שֶׁשִּׁעוּרָן בִּרְבִיעִית, חכמים היינו תנא קמא של הברייתא שאמר שהמצניע חייב בכל שהוא [כשהצניעו רבו, כמבואר להלן בגמ'], מודה בשופכים שאפילו אם הצניעו אינו חייב אלא ברביעית, שאין דרך להצניעם פחות מרביעית (ריטב"א המיוחס לר"ן). ויש שפירש, שחכמים היינו רבי שמעון בן אלעזר ורבי שמעון בן גמליאל שלדעתם המוציא דם שיעורו כדי לכחול עין, ומודים במוציא שופכים [ולא הצניעם מקודם] ששיעורן ברביעית (מגיני שלמה).

אַטּוּ מַצְנִיעַ לָאו מוֹצִיא הוּא, הלא שניהם מוציאים, והיה לתנא לשנות 'במה דברים אמורים בשלא הצניע, אבל הצניע' וכו' (רש"י, ע"פ ריטב"א המיוחס לר"ן בביאור שני).

בְּתַלְמִיד שֶׁאָמַר לוֹ רַבּוֹ וְכוּ', כגון שוליא של נגר, שאמנם הוציא דבר שאינו חשוב לכל, אבל כיון שרבו הצניעו חייב על ההוצאה, שסובר התנא של הברייתא כדעת רבי שמעון בן אלעזר (לעיל עו, א) שאדם מתחייב מחמת הצנעת אדם אחר, וזהו ביאור הברייתא 'במה דברים אמורים במוציא', שאז צריך שיעור לחיוב, 'אבל במצניע', שחשיבותו מחמת הצנעתו, חייב כל אדם המוציאו אפילו בכל שהוא (רש"י). ויש שפירש, שהברייתא אף כדעת רבנן שאדם לא מתחייב מחמת הצנעת אחר, אבל שוליא של נגרא חייב בהצנעת רבו, כיון שתלמיד עושה הכל על דעת רבו (תוס'), ודוקא כשציוה הרב על התלמיד להוציא את הדבר שהצניעו, שאז עושה התלמיד את ההוצאה על דעת רבו, וכשם שהיה הרב חייב על הוצאתו כיון שהצניע והחשיב את הדבר, חייב התלמיד המוציא בציווי רבו (בית האוצר כלל מא, ו). ויש סובר, שחייב דוקא כשידע או ראה שרבו הצניע, שטעם החיוב הוא משום שתלמיד נגרר אחר דעת רבו, ובהצנעת הרב מחשיבה התלמיד בדעתו שלו אף שלא ציוהו (מאירי).

לָךְ וּפַנֵּה לִי הַמָּקוֹם לְסָעוּדָה וְכוּ', ודעת תנא זה שמלאכה שאין צריך לגופה חייב. או שמדובר באופן שמלבד מה שאינו רוצה את הדבר כאן, יש לו גם צורך שיהא במקום אליו הוא מפנה, ואז היא מלאכה הצריכה לגופה (הערות הגרי"ש אלישיב).

המשך במילואים

גמרא

וליתא דרבי ינאי והכא בהא קמיפלגי ר"ש בן אלעזר סבר אבר קטן דגדול ואבר גדול דקטן בן יומו כי הדדי נינהו ורבי נתן סבר אבר קטן דגדול אין אבר גדול דקטן בן יומו לא מאי הוי עלה תא שמע דתניא [א] רבי שמעון בן אלעזר אומר שמן כדי לסוך אבר קטן של קטן בן יומו: מים כדי לשוף בהן את הקילור: אמר אביי מכדי כל מילתא דשכיחא ולא שכיחא אזול רבנן בתר דשכיחא לקולא שכיחא ושכיחא אזול רבנן בתר דשכיחא לחומרא יין שתייתו שכיחא רפואתו לא שכיחא אזול רבנן בתר שתייתו דשכיחא לקולא חלב אכילתו שכיחא רפואתו לא שכיחא אזול רבנן בתר אכילתו לקולא דבש אכילתו שכיחא רפואתו שכיחא אזול רבנן בתר רפואתו לחומרא אלא מים מכדי שתייתו שכיחא רפואתו לא שכיחא מאי טעמא אזול רבנן בתר רפואתו לחומרא [ג] אמר אביי [ג] בגלילא שנו רבא אמר אפי' תימא בשאר מקומות כדשמואל דאמר שמואל כל שקייני מסו ומטללי לבר ממיא דמסו ולא מטללי: ושאר כל המשקין ברביעית: תנו רבנן [ד] א דם וכל מיני משקין ברביעית רבי שמעון בן אלעזר אומר דם כדי לכחול בעין אחת [ה] שכן כוחלין לברקית ומאי נינהו דמא דתרנגולת ברא רשב"ג אומר דם כדי לכחול בו עין אחת שכן כוחלין [ה] ליארוד ומאי ניהו דמא דכרושתינא וסימניך גוא לגוא ברא לברא בד"א במוציא אבל במצניע כל שהוא חייב רבי שמעון אומר בד"א במצניע אבל במוציא אינו חייב אלא ברביעית [ו] ומודים חכמים לר"ש במוציא שופכין לרה"ר ששיעורן ברביעית: אמר מר בד"א במוציא אבל במצניע כל שהוא אטו מצניע לאו מוציא הוא אמר אביי הכא במאי עסקינן בתלמיד שאמר לו רבו לך ופנה לי המקום לסעודה הלך ופנה לו דבר חשוב לכל חייב עילויה דבר שאינו חשוב לכל אי אצנעי' רביה מיחייב עילויה ואי לא לא מיחייב: אמר מר מודים חכמים לר"ש [ב] במוציא שופכין לרה"ר ששיעורן ברביעית: שופכין למאי חזו אמר רבי ירמיה לגבל בהן את הטיט והתניא [ז] טיט כדי לעשות בהן פי כור לא קשיא הא דמיגבל הא דלא מיגבל לפי שאין אדם טורח לגבל טיט לעשות פי כור:

מתני' [ג] המוציא חבל כדי לעשות אוזן לקופה. גמי כדי לעשות תלאי לנפה ולכברה [ח] רבי יהודה אומר כדי ליטול ממנו מדת מנעל לקטן. נייר כדי לכתוב עליו קשר מוכסין [*] והמוציא קשר מוכסין חייב.

[*] עיין תוס' על זה בע"ב ד"ה והמוציא

רש"י

וליתא לדרבי ינאי. ור' שמעון בן אלעזר או או קתני, או אבר קטן של גדול או להפך, וכולה חד שיעורא הוא: ת"ש כו'. ולדרבי ינאי תנאי היא: מכדי כל מילתא דשכיחא ולא שכיחא. כל ששיערו חכמים לענין שבת והוא ראוי לשני דברים חדא שכיחא וחדא לא שכיחא אזול רבנן בשיעורן בתר דשכיחא, ואפילו היא קולא ששיעורה גדול אמרינן סתמיה להא עביד, ולא אמרי' הואיל וחזי נמי למילתא אחריתי ששיעורה קטן ניזיל בתרה לחומרא ואע"פ דלא שכיחא: שכיחא ושכיחא. והיכא דשכיחי תרוייהו אזלינן לחומרא ומשערינן בשיעורא זוטא: רפואתו לא שכיחא. כגון לשוף בו קילור ואע"ג דחזי לה [א] דאיכא דעביד בחלב אשה ואיכא דעביד במיא וחסין על היין שדמיו יקרים, הלכך אזול בתר שתייתו ושיערוהו בכדי מזיגת כוס ואע"ג דלקולא שיש כאן שיעור גדול. וכן חלב נמי חזי לאכילה ולשוף קילור, ומיהו לא שכיחא שהרי אף המים ראויין לכך ויש עושין ממים, הלכך אזול רבנן בתר אכילתו ושיעורו בכדי גמיאה ואע"ג דקולא היא: דבש רפואתו נמי שכיחא. שאין משקה אחר ראוי לכתית: לחומרא. הואיל ותרוייהו שכיחן לחומרא בעינן לשעוריה: רפואתו לא שכיחא. שהרי שאר משקין ראויין לכך, ויש שפין קילור בשאר משקין, ושתייתו שכיחא שרוב שתיית מים הם, שאין אדם שותה יין לכל צמאו כי אם לסעודתו: בגלילא שנו. [ס] שהן עניים ומקפידין בדבר מועט, וחסין על יין וחלב לשוף (א) קילור ואין שפין אלא במים, והלכך רפואתו נמי שכיחא ובעינן למיזל לחומרא: כל שקייני. כל משקין ששפין בהן קילור: מסו. מרפאי: ומטללי. מסככין על העין ומונעין מראיתו עד שיכלה מראיתו לגמרי, מפני שהן עבין, ונגלדין כמין דבק שקורין גלוי"ר [ב]: בר ממיא. דעדיפי מכולהו דמסו ולא מטללי, שנבלעין מיד או ניגבין מהר ולא נגלדין על גב העין: שכן כוחלין לברקית. מייל"א [ג] שבולטת בעין: ומאי נינהו. מאיזה דם כוחלין אותו: ליארוד. תבלול, ובתוספתא [ט] ראיתי לחורור, והן טיפות דקות של לובן הטולדות בעין כדתנן בבכורות גבי מומין (דף לח:): דמא דכרושתינא. עטלף שקורין טלפ"א: גוא. כרושתינא מצוי בתוך היישוב, שהוא ליארוד שהוא שוקע בתוך העין: לברא. דמא דתרנגולת ברא לברקית שהיא בולטת: בד"א. דבעינן שיעורא במוציא לר"ה: אבל המצניע. והוציאו חייב בכל שהוא. לקמיה פריך אטו מצניע לאו מוציא הוא: ר' שמעון אומר בד"א. דמיחייב בשיעורא זוטא כי האי: במצניע. בשיעור הזה וחזר והוציאו: אבל במוציא. אדם שלא הצניעו והוציאו אינו חייב אלא ברביעית: במוציא שופכין. אדם שלא הצניען אינו חייב אלא ברביעית, דבציר מהכי לא חזו כדלקמן לגבל טיט [ד]: אטו מצניע לאו מוציא הוא. הלא אין מתחייב אלא על ידי הוצאה: אמר אביי הכא בתלמיד. כגון שולית דנגרי [י] שאומר לו רבו לך ופנה לי המקום: דבר שחשוב לכל מיחייב עליה. ואף על גב דלא אצנעיה רביה לצרכו: דבר שאינו חשוב לכל כו'. והכי קאמרי בד"א דבעינן שעורא דחשיב במוציא, כלומר בדבר שאין לך לילך בו אלא אחר הוצאתו של זה שהמחשבה תלויה בזה שהוציא, אבל במצניע בדבר שיש לך לילך אחר מחשבה של מצניע כגון המצניע כל שהוא חייב זה המוציאו, ורשב"א אמרה, ואזיל לטעמיה דאמר בפרקין לעיל [כ] לדבר שאין מצניעין כמוהו והוכשר לזה והצניעו [ה] נתחייב זה במחשבתו של זה. וה"ה דמצי לאוקמי במצניע גופיה, ולמימר הכי בד"א במוציא בדבר שלא הוצנע ואין לך לילך בו אלא אחר הוצאתו של זה, אבל אם היה זה מצניע דבר זה מתחילה וחזר והוציאו חייב, אלא משום דשמעי' לי' לאמר נתחייב זה במחשבה של זה אוקמה אביי אפי' באחר שהוציאו, וכ"ש אם הוציאו הוא עצמו: פי כור. נקב שנותנין בו המפוח, ושיעורא זוטא הוא, ומרביעית חזי לגבל טובא, וכיון דהוצאת טיט חשיבא בכדי פי כור בעינן נמי לשעוריה בהנך (ב) דעבדי לטיט בכדי גיבול פי כור: דמיגבל. כבר חשוב בכדי פי כור, אבל זה שעדיין לא נגבל אינו נשער בכך לפי שאין אדם טורח לגבל שיעור מועט כזה, ואם בא לגבל מגבל יותר ועושה בו דברים אחרים: **מתני'** אזן לקופה. לאוחזה בה: תלאי. לתלותו בו: מדת מנעל. להראותו לאומן כמדה זו אני צריך: נייר. מעשבים עושים אותו: קשר של מוכסין. יש לך אדם שנותן המכס לראש הנהר במקום אחד או מוחל לו במתנה, והוא מוסר לו חותם להראות למוכס שמחל לו המכס, ודרכו לכתוב בו שתי אותיות, והן גדולות משתי אותיות שלנו:

נייר

תוספות

שכן כוחלין ליארוד. אין נראה לר"י לפרש דהיינו תבלול דבתוספתא [ט] קתני בהך מילתא גופה שכוחלים לחורור ובבכורות (דף לח:) חשיב תבלול וחורור אלמא תבלול לאו היינו חורור: **דם** וכל מיני משקין ברביעית. בתוספתא [ט] גרסינן ושאר מיני משקין וכן נראה דהא כל מיני משקין אינן ברביעית דיין ושמן ודבש ומים שיעורן כדתנן במתני': **אטו** מצניע לאו מוציא הוא. פירש בקונט' דהוה מצי למימר הב"ע כשהצניעו והוציאו אלא דניחא ליה לשניי בשלא הוציאו המצניע עצמו משום דאתיא כרשב"א. וקשה דמנלן דאתיא כרשב"א אדרבה כרשב"ג אתיא דמיירי לבסוף ועוד דלמאי נקט בתלמיד שא"ל רבו אפילו אדם בעלמא נמי ודוחק לומר דלא מחייב רבי שמעון [ו] במחשבתו של זה אלא תלמיד במחשבתו של רבו. **לכן נראה** דה"פ אטו מצניע לאו מוציא הוא דמדלא קתני אבל המצניע בכל שהוא דהוה משמע דהמצניע הוא המוציא כדדייק לעיל [ז] אינו חייב אלא המצניעו מתניתין דלא כרשב"א אלא קתני במצניע משמע אפילו אחר הצניעו חייב המוציא ולהכי קשיא ליה אטו מצניע לאו מוציא הוא דהא שום תנא לא מחייב אא"כ הוציאו המצניע אלא רשב"א לבדו [מ] ומתניתין דכלל גדול (לעיל עה:) דהמצניע [ז] דלא כוותיה ומשני בתלמיד שאמר לו רבו דכה"ג כ"ע מודו שהתלמיד עושה הכל לדעת רבו: **שופכין** למאי חזו. דוקא אברייתא קא בעי וכן משמע לקמן (דף עט.) דלאמר והא טיט דמקמי דליגבליה תנא מודים חכמים לרבי שמעון במוציא שופכין כו' והוינן בה שופכין למאי חזו משמע דבמתני' אתי שפיר ונרא' לר"י דהיינו טעמא משום דשופכין דמתניתין איכא למימר דחזו לכמה דברים לרחוץ בהם כוסות וקערות דלא מאיסי כולי האי אלא שאין ראויין לשתיה אבל הכא דומיא דדם קתני דמאיסי טובא ולכך בעי למאי חזו:

רבנ

רבינו חננאל

ואהדר אביי בגלילא שנו. כלומר מי גליל שהן ידועין שמועילין לעין בקילור שהן כמי דקלים שהן ידועין שמועילין לירוקה אבל מים דעלמא ברביעית. רבא אמר אפי' תימא מים שבשאר מקומו' שיעורן כדי לשוף בהן את הקילור כדשמואל דאמר שמואל כולהו שקייני מעלו ומעדי בר מן מיא דמעלו וגרדי. וכן תורף הדברים שאין המים סועדין כמיני מאכל אלא עיקר שתייתן כעין רפואה היא לפיכך שיעורן כרפואה: דם ברביעית ודם של דוכיפת דא תרנגולא ברא או של עטלף כדי לכחול עין אחת ברקית כאותה ששנינו השוכר את חמר' והבריק'. [ליארוד]. חוורורי שמלבין שחור שבעין. כרושתינא. תרנגולא דביתא וי"א אלכפאש ודמה מועיל לכאב שבתוך עין ודם דוכיפת מועיל לכאב שמחורן לעין: תנא במה דברים אמורים במוציא. שהוציא דבר שלא קדם הצניעו שהוא צריך לשיעורין הללו. אבל הצניע דבר בחול לצורכו והוציאו בשבת חייב עליו בכל שהוא. ר"ש אומר כל השיעורין הללו לא נאמרו אלא למצניעיהן שאם הצניע בחול בשיעורין הללו הוציאו בשבת חייב אבל אם הוציא כלום מן כל אלו בין יין בין חלב בין דבש ובין מים שלא קדם והצניעו אינו חייב אלא על רביעית. ואקשי' אמר מר ר' שמעון אומר בד"א במצניע אבל במוציא אינו חייב אלא ברביעי'. ואמרינן וכי מאחר שהצניעו לצרכו היאך אינו חייב אלא על הוצאתו א). פי' בכל שהוא והיאך צריך שיעור פי' המוציא יין כו'. ואוקימנא לדר' שמעון בתלמיד שאמר לו רבו לך ופנה לי מקום לסעודה והלך ופינה כל מה שהיה שם והצניעו ובא רבו בשבת והוציא כל מה שהצניע לו תלמידו אם הוציא הרב דבר שהוא חשוב לכל כשיעורין הללו הרי הוא חייב ואם הוציא הרב דבר שאינו חשוב לכל ופיחת מן השיעורין הללו אילו הוא בעצמו הצניעו חייב עליו בכל שהוא אבל תלמידו הצניעו ופיחת הוא מן השיעורין הללו מוצאו פטור ואם הוציא מן המשקין מה שלא הצניע אינו חייב אלא ברביעית שנמצאו דברי ר"ש שאמר לא נאמרו כל השיעורין הללו אלא למצניעיהן למי שהצניעום לו. (שמשו) ויש שמפרשין שמועה זו פי' אחר דהכין קאמר ר"ש לא נאמרו כל השיעורין הללו אלא לענין הצנעה. ולא סלקא. ויש שגורסין שיטה זו דאביי ארישא דברייתא בד"א במוציא אבל במצניע כל שהוא.

ומקשי' הכי אטו מוציא לאו מצניע הוא. ומפרק' פירוק דאביי ואנחנא לא קא סלקא לנא הכי וכלישנא דפרשנא דוקא. פי כוש. קורין אותו בל' ארמי ריש פילכא ובלשון ישמעאל פלכה שעושין על פי הכוש כמו כדור אצל הציגורה כדי שיכבד הכוש ויסוב ... את הטיט והלא טיט של פי כוש מתגבל בפחות מרביעית והשבנו בזה השיעור אם הטיט מגובל ועומד ... לגבל טיט לעשות פי כוש: מתני' נייר כדי לכתוב עליו קשר מוכסין [כו']. ותנא

חשק שלמה על רבינו חננאל א) ונראה דצ"ל הוצאתו כו' בכל שהוא יהא חייב והאיך צריך שיעור המפורש במשנה המוציא יין וכו'.

עין משפט נר מצוה

ד א ב מיי' פי"ח מהל' שבת הלכה ג:
ה ג שם הלכה יב:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) עיין תוספתא פ"ט ה"ו, ב) לעיל דף מז. [ע"ש בתוספות], ג) [גי' הערוך בדגלילא שנו פי' מי גליל שהן ידועין כי מועילין לענין קילור כמו מי דקלים (לקמן דף קי.) שהם ידועים שמועילין להרקה בערך גליל (וכן פירש רבינו חננאל) ועי' תוס' לעיל מז. ד"ה בגלילא. וכן בתוס' מגילה דף כח. ד"ה בגלילא], ד) [תוספתא פ"ט ה"ו], ה) [גי' הערוך לירוד פי' שנעלה קרמית על גב עין], ו) [לקמן עט.], ז) [לקמן עט. פ:], ח) [לקמן פ.], ט) פ"ט (עיי"ש), י) עיין פסחים קח. מכות ח:, כ) עו., ל) עו., מ) לעיל עו ע"א.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה בגלילא שנו וכו' לשוף בו קילור. נ"ב ע"ל בדף מז ע"ש התוס' ד"ה בגלילא: (ב) ד"ה פי כור וכו' בהנך מיא דעבדי לטיט:

גליון הש"ס

גמ' שכן כוחלין לברקית. עי' כתובות דף לא ע"ב תוס' ד"ה וסימנך: [מכת"י] רש"י ד"ה בגלילא שנו. שהן עניים ומקפידין בדבר מועט. עי' לעיל מז ע"ב בתוס' ד"ה [בגלילא] שנו וכו':

ליקוטי רש"י

תרנגולתא ברא. הדוכיפת. תרנגול הבר וכרבלתו כפולה ובלע"ז הרופ"א ... נגר טורא נקרא על שם מעשיו כמו שפירשו רבותינו במסכת גיטין בפרק מי שאחזו (סח:) [ויקרא יא, יט]. ... כור. כור של צורף ... מוכסין. ... [כתובות לו:].

הגהות וציונים

א] יש להוסיף כיון דאיכא (באה"מ): ב] דבק חזק שמשמשים בו ללכוד צפורים: ג] כתם: ד] נדצ"ל לא חזו לגבל טיט כדלקמן (באה"מ): ה] בדפו"ר הצניעו ובא אחר והוציאו נתחייב (ונשמט בטעות, דק"ס): ו] יש להוסיף רבי שמעון בן אלעזר: ז] צ"ל והמצניע (לקמן צ ע"ב).

עין משפט
נר מצוה

ו א מיי' פי"ח מהלכות שבת הלכה י:
ז ב ג ד שם הלכה טו:

רב נסים גאון

אסור לשהות שטר פרוע א"ב. משכחת לה במסכתא דכתובות בפ' האשה שנתארמלה (דף יט ע"ב) אמר ר' יהושע בן לוי אסור לאדם

רבינו חננאל

ותנא כמה קשר מוכסין ב' אותיות לא שנו אלא באותו קשר [מוכסין] שהיו מכירין אותו באותו פרק שכותבין בו ב' אותיות בכתב יווני שהן גדולות מאותיות שלנו אם יש בנייר החלק שיעור ב' אותיות הללו חייב עליו ואם לאו פטור. ורמינהי המוציא נייר חלק אם יש בו כדי לכתוב ב' אותיות חייב ואם לאו פטור. מדקאמר ב' אותיות סתם אסיקנן אדעתין ב' אותיות דילן דזוטרן מן ב' אותיות של קשר מוכסין וקא מחייב עליה ומן ההיא קמייתא פטור. אמר רב ששת ב' אותיו' דתנינא בהא ברייתא שנייה נמי דקשר מוכסין. רבא אמר ב' אותיות דילן ובית אחיזה. הכי אמר רבא לא תימא אם מכיל הנייר ב' אותיות חייב עליו אלא אימא הכי אם אפשר לכתוב עליו ב' אותיות ואי אפשר עד שיהא בו בית אחיזה כדי לכתוב למעלה הימנו ונמצא מקום ב' אותיות ובית אחיזה כשיעור קשר מוכסין: מיתיבי המוציא נייר מחוק ושטר פרוע אם יש בלובן שלו כדי לכתוב ב' אותיות או בכולן כדי לכרוך על פי צלוחית קטנה של פלייטון חייב ואם לאו פטור לרב ששת דאמר בב' אותיות של קשר מוכסין שפיר דהוה ליה כמתניתין ופירשה אלא לרבא דאמר צריך שיהא הנייר החלק כולו כשיעור ב' אותיות של קשר מוכסין הוא שיעור ב' אותיות דילן ובית אחיזה הא השתא לא הוה שיעור ב' אותיות דילן ובית אחיזה שיש בו לבן ויש בו בית אחיזה ומקום להוכיח שלו ב' אותיות שלנו ולא צריך מקום ב' אותיות של קשר מוכסין קשיא: הא דתנן המוציא קשר מוכסין חייב אוקימנא בכגון שלא הראהו למוכס מפני שהוא צריך לו אבל אם הראהו למוכס ואינו צריך לו פטור ור' יהודה פליג ואמר אף משהראהו למוכס חייב מפני שהוא צריך לו. ובעינן למידע במאי פלוגתייהו ומאי בינייהו אמר אביי (דאשו) [רהיטי] מוכסא איכא בינייהו. בזמן שיש כמה רצין לפני המוכס מחפשין מי נתן המכס ונטל הקשר ומי שלא נתן קאמר ר' יהודה חושש הוא שמא ישיגוהו רצי המכס בזמן שאין עמו קשר שמיכך צריך לו לרחותם אע"פ שהראהו לגדול אבל היכא דליכא רהיטי מכסא קאמר אביי אפילו ר' יהודה מודי דפטור. רבא אמר מוכס גדול ומוכס קטן איכא בינייהו. ומימריה קרוב למימרא דאביי וסבירא ליה שאם אין שם מוכס קטן משהראהו למוכס לא פליג ר' יהודה דפטור. רב אשי אמר לעולם פליגי ולא מילתא איכא בינייהו אלא לב' אפי' היכא דליכא רהיטי ולא שני מוכסין צריך ליה לקשר דכד אתי מוכסא אחרינא מחוי ליה למוכס דקדים מוכס שני וא"ל הזי דגברא דמכס אנא ורגילא לשלומי מכסא שיהא לו פנים אצלו. או דאמרו ליה ולא רחוק ליה: המוציא שטר חוב שהוא עליו עד שלא פרעו כגון שנגנב מן המלוה או שנפל מן המלוה ומצאו הלוה [ט] בשבת עד שלא פרעו העבירו ד' אמות

תוספות

רבב. פירש בקונטרס שומן או שמן וע"כ אינו שמן דשמן נתנו בו חכמים שיעור אחר במתני'[י]: **תחת** איספוגין קטנה. ואע"ג דבפ' כל שעה (פסחים ל:) אמרינן אין טשין את התנור באליה ואם טש כל הפת כולה אסורה הא אמר התם בההיא פרקא[כ] דכעין תורא שרי: [מ]**והמוציא** קשר מוכסין חייב. אצטריך לאשמועינן אפילו כתב על הקלף אע"ג דקתני בסמוך דשיעור קלף כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין:

ובית אחיזה. בשעת כתיבה צריך בית אחיזה וקשר מוכסין צ"ל דיכול לכותבו בלא אחיזה. **ובקונטרס פי'** בשעה שרואה בו בעי אחיזה:

ת"ק סבר מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו. ומשום הכי כי אמר לוה פרעתי פטור דאין השטר ראוי לגבות בו ומיירי שיודע שלא יוכל כלל למצוא עדי קיום. **וא"ת** כי לא פרע נמי אמאי חייב מה תועלת יש בשטר כיון שאינו יכול לקיימו שאם יטעון הלוה פרעתי או מזוייף יפטר ואם יודה זה אינו מכח השטר. **וי"ל** דמועיל לו השטר דמתוך כך נזכר הלוה שלוה ממנו. **אי נמי** (א) לטרוף ממשעבדי אם יודה הלוה שאינו מזוייף. **וא"ת** ומשפרעו אמאי פטור המוליא נהי דלא חזי לגבות חובו הא ראוי הוא לצור ע"פ צלוחיתו ואע"ג דאסור להשהות שטר פרוע הכא היאך נוליאנו מידו כיון שהוא עומד ולוה שאינו פרוע (ב). וי"ל דמיירי כגון שאמר אין לי עדים ואין לי ראיה[ע] ולא אמצא קיום ואפילו מצא אחרי כן אינו מועיל ולכך אסור להשהותו שמא לבסוף יקיימנו ויגבה בו שלא כדין. ואי לא הוה טענינן ללקוחות וליתומין מזוייף (ג) הוה אתי שפיר דאסור להשהותו אך פירשתי בבבא קמא[פ] ובבבא מליעא[צ] ובגיטין[ק] דטענינן ללקוחות וליתומין פרוע ומזוייף ושם הארכתי (ד). **ואם תאמר** ולמאי לא קאמר איפכא דת"ק סבר אין צריך לקיימו ומשפרעו הוי כמשמעו שפרעו ממש ולכך פטור דאסור להשהות שטר פרוע שמא יגבה בו פעם אחרת שכשיטעון הלוה האמת שפרעו לא יהא המלוה צריך לקיימו ויגבה שנית ור' יהודה סבר צריך לקיימו ואף משפרעו חייב דצריך הוא לצור על פי צלוחיתו ואין אסור להשהותו דמיירי כגון בידוע שלא ימצא עדי קיום ולא יוכל לגבות שנית דכשיטעון הלוה האמת שפרע יצטרך המלוה לקיימו. ויש לומר דאף לר' יהודה הוה אסור להשהותו שמא יקיימנו באקראי בעלמא ויגבה בו שלא כדין:

*) **רש"י** גרים דכולי עלמא מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו. וכן נראה דהכי קי"ל דאית ליה לרב נחמן הכי בפרק שני דכתובות (דף יט.) וקיימא לן כוותיה בדיני[ר]:

*) שייך לדף עט ע"א

נייר מחוק כדי לכרוך על צלוחית קטנה של פליטון. עור כדי לעשות קמיע. (דוכסוסטום כדי לכתוב מזוזה[א]) קלף כדי לכתוב עליו [א] פרשה קטנה שבתפילין שהיא שמע ישראל. דיו כדי לכתוב ב' אותיות. כחול כדי לכחול עין אחת. דבק כדי ליתן בראש השפשף. זפת וגפרית כדי לעשות נקב. שעוה כדי ליתן על פי נקב קטן. חרסית כדי לעשות פי כור של צורפי זהב רבי יהודה אומר כדי לעשות פיטפוט. סובין כדי ליתן על פי כור של צורפי זהב. סיד כדי לסוד קטנה שבבנות [ב] ר' יהודה אומר כדי לעשות כלכל רבי נחמיה אומר כדי לסוד אונדפי: **גמ'** חבל נמי ליחייב כדי לעשות תלאי לנפה ולכברה כיון דחריק במנא לא עבדי אינשי. תנו רבנן [ג] הוצין כדי לעשות אוזן לסל כפיפה מצרית סיב אחרים אומרים כדי ליתן על פי משפך קטן לסנן את היין [א] רבב כדי לסוך תחת [ד] אספגין קטנה וכמה שיעורה כסלע והתניא כגרוגרת אידי ואידי חד שיעורא הוא מוכין כדי לעשות כדור קטנה וכמה שיעורו כאגוז: נייר כדי לכתוב עליו קשר מוכסין: תנא כמה קשר מוכסין [ב] שתי אותיות (של קשר מוכסין[ע]) ורמינהו המוציא נייר חלק אם יש בו כדי לכתוב שתי אותיות חייב ואם לאו פטור אמר רב ששת מאי שתי אותיות שתי אותיות של קשר מוכסין רבא אמר שתי אותיות דידן ובית אחיזה דהיינו קשר מוכסין. מיתיבי [ג] המוציא נייר מחוק [ה] ושטר פרוע אם יש בלובן שלו כדי לכתוב שתי אותיות או בכולו כדי לכרוך ע"פ צלוחית קטנה של פליטון חייב ואם לאו פטור בשלמא לרב ששת דאמר מאי שתי אותיות שתי אותיות של קשר מוכסין שפיר אלא לרבא דאמר שתי אותיות דידן ובית אחיזה דהיינו קשר מוכסין הכא בית אחיזה לא צריך קשיא. תנו רבנן [ו] המוציא קשר מוכסין עד שלא הראהו למוכס חייב משהראהו למוכס פטור רבי יהודה אומר [ד] אף משהראהו למוכס חייב מפני שצריך לו מאי בינייהו אמר אביי איכא בינייהו רהיטי מוכסא רבא אמר מוכס גדול ומוכס קטן איכא בינייהו רב אשי אמר חד מוכס איכא בינייהו מפני שצריך לו להראות למוכס שני דא"ל חזי גברא דמוכס אנא: ת"ר המוציא שטר חוב עד שלא פרעו חייב משפרעו פטור רבי יהודה אומר אף משפרעו חייב מפני שצריך לו מאי בינייהו אמר רב יוסף [ז] אסור לשהות שטר פרוע איכא בינייהו [ח] רבנן סברי אסור לשהות שטר פרוע ורבי יהודה סבר מותר לשהות שטר פרוע אביי אמר דכולי עלמא אסור לשהות שטר פרוע והכא [ט] במודה בשטר שכתבו שצריך לקיימו קמיפלגי תנא קמא סבר מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו ורבי יהודה סבר מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו ומאי עד שלא פרעו ומשפרעו

רש"י

נייר מחוק. שוב אינו ראוי לכתוב, לפיכך צריך שיעור גדול לכרוך ע"פ צלוחית: קלף כדי לכתוב פרשה קטנה. דאיידי דדמיו יקרים לא עבדי מיניה קשרי מוכסין אלא תפילין ומזוזות, ולא מיחייב בשיעורא זוטא: דיו לכתוב שתי אותיות. לרושם על שתי חוליות של כלי או על קרשים לזווגן: כדי לכחול עין אחת. לקמן[ט] פריך עין אחת הא לא כחלי: דבק. גלי"ד[ג]: כדי ליתן בראש השפשף. בגמרא[ט] מפרש לה: כדי לעשות נקב קטן. כלי שנותנין בו כסף חי סותם פיו בזפת או בגפרית, ונוקב בתוך הסתימה נקב דק להוציא בו: חרסית. לבינה כתושה: לעשות פי כור. שהמפוח נכנס בו: פטפוט. רגל למקום מושב הכור, שהיו מושיבין על כן העשוי לכך, כגון טרפיי"ד[ד] לשפות הקדירה: סובין כדי ליתן ע"פ כור של צורפי זהב. במקום שאין פחמין צורפין זהב באש של סובין: לסוד קטנה שבבנות. טופלות סיד להשיר את השיער: גמ' חבל נמי ליחייב. בשיעורא זוטא דחזי נמי לתלאי דנפה וכברה: דחריק. כעין [י]חרקי, מתוך שהוא קשה פוגם את העץ: הוצא. של לולבי דקל: כפיפה מצרית. של העשוי מנורי דקל: סיב. ודיל"א[ס], שגדל סביב הדקל כעין מלבוש וכרוך סביבותיו ועולה: על פי משפך. אונטודיי"ר: לסנן את היין. שמעכב הפסולת והקמחים מליכנס לפי הכלי: רבב. שומן או שמן: אספוגין. רקיק שנותנין בתנור, וטחין תחתיו אליה: וכמה שיעורא. של איספוגין: כדור. פלוט"א[ו]: נייר חלק. שלא נכתב בו מעולם: שתי אותיות. קס"ד שתי אותיות דידן דזוטרן: קשר של מוכסין. לא בעי גליון לבית אחיזה, שאוחזו כולו בכפו פשוט ורואה: בלובן. גליון: הכא בית אחיזה לא צריך. שיכול לאוחזו במקום המחק והשטר במקום הכתב: משהראהו למוכס. ורואה שמחל לו ראש הנהר את המכס שוב אין צריך לו, ולא חזי למידי: מאי בינייהו. כלומר במאי פליגי, ולמאי קאמר רבי יהודה דצריך לו: רהיטי מוכסא. קורלנ"ש[ז], שרצין אחר העוברים להעליל עליהם שלא נתנו המכס, וטורח לעוברים לחזור למוכס ומצניע החותם להראות לאלו, ולת"ק לא מצנע ליה להכי, דכי רהטי בתריה הדר לגבי מוכס: מוכס קטן. פעמים שיש מוכס גדול שטורח לו לעמוד על הגשר כל היום וממנה מוכס קטן, וזה מתחלה אינו מראה החותם של מלך אלא לגדול, ולרבי יהודה צריך לו שהרי הקטן ימנענו מלעבור, ולת"ק אין צריך לו שהגדול מוסר לו סימן דברים ואומר לקטן ועובר: למוכס שני. של מעבר אחר, ולא לפוטרו מן המכס אלא להראות שהוא נאמן וחשוב ואינו מבריח עצמו מן המכס, כדי שלא יעליל עליו לאחר זמן: משפרעו (לוה) פטור. לקמיה מפרש להו: מאי בינייהו. כלומר מאי פלוגתייהו ומה טעם נותנין לדבריהם: אסור לשהות שטר פרוע. משום שנא' (איוב יא) [א] אל תשכן באהליך עולה[ז], הלכך מלוה לא משהי ליה לצור ע"פ צלוחיתו משום איסור, ולוה נמי לא משהי ליה שמא יבא לידי מלוה ויחזור ויתבענו: מותר. הלכך כי הוציאו מלוה חייב, דצריך לו לכרוך ע"פ צלוחית: במודה בשטר שכתבו. הלוה מודה שכתבו צריך לקיימו ולומר לא פרעתי[ו], וכל כמה דלא אמר הכי לאו שטרא הוא אי לא משכח סהדי להכיר החתימה, דמאן קא משוי ליה שטרא לוה דאמר כתבתיו, לוה נמי הא קאמר פרעתי[מ], הפה שאסר הוא הפה שהתיר, הלכך משפרעו כלומר משיאמר פרעתי פטור דלא צריך ליה, ור' יהודה סבר אין צריך לקיימו, דכיון דמודה שכתבו ולוה בו הרי הוא כאלו קיימוהו חותמיו, וגובה בו כ"ז שמוליאו:

על

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) [עי' תוס' סוטה יז. ד"ה אינו כותב], ב) [נזיר נו.], ג) תוספתא פ"ט ה"ה, ד) [רקיקי מלות מתגלגלין אספוגין פטירין ערוך וכן ברב אלפסי], ה) [תוספתא פרק ט ה"ט], ו) [שם ה"ח], ז) [כתובות יט:], ח) [שם כ"מ ז. ע"ב: כ"ב קעו. קעט.], ט) פ., י) הוא לשון שנם (רש"י כתובות קה. ד"ה בחריקאי), כ) כתובות יט:, ל) בכתובות יט. פירש"י דהמלוה מקיימו בעדים ועיין מהרש"א ופני יהושע, מ) ב"מ ז., נ) לעיל עו., ס) [דף לו. ע"ש], ע) עי' סנהדרין לא:, פ) ה: ד"ה דינא, צ) יג: ד"ה הא, ק) ב. ד"ה ואם, וע"ע כתובות צב: ד"ה דינא, ר) כתובות יג ע"א.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה ת"ק סבר וכו' א"נ לטרוף ממשעבדי. נ"ב דלא חיישינן לקנוניא אלא היכא דאיתרע שטרא דהיינו שנאבד ומצאו [עיין ב"מ יג ע"א וברש"י שם ד"ה מוקין]: (ב) בא"ד עומד ולוה שאינו פרוע ואי לא הוה טענינן. ומיתום וי"ל דמיירי וכו' עד שלא כדין שייך להלן בהת ד: (ג) בא"ד ללקוחות וליתומים של מזוייף ופרעתי הוה אתי שפיר וכו': (ד) בא"ד ושם הארכתי וי"ל דמיירי כגון שאמר אין לי וכו' שלא כדין ואם תאמר ולמאי לא קאמר כל"ל:

גליון הש"ס

גמ' רבנן סברי אסור לשהות. ק"ל הא חזי ליה למחוק השטר ויהיה מותר להשהותו לצור ע"פ צלוחיתו וצ"ע:

הגהות וציונים

א] מהרש"ל מחק זה וכן משמע לקמן בגמ' עט ע"ב (גליון): ב] [גר' הערוך ערך שתי תנא כמה קשר מוכסין שתי אותיות בכתב יווני שהן גדולו' מאותיות שלנו] (גליון), ומה שהקיפו בחצאי לבינה תיבות "של קשר מוכסין" להורות שצריך למוחקן לגמרי הוא ע"פ המהרש"ם שכתב דברי"ף ורא"ש ליתא, וכתבו המפרשים שאינו ידועים למה שהרי על זה קאי פירכת הגמרא מברייתא דתנא סתמא שתי אותיות וקס"ד שתי אותיות דידן כמ"ש רש"י ואין ראיה מהרי"ף והרא"ש שלא העתיקו קושיית הגמ' וקצרו (גנזי יוסף, ב"ש, דק"ס), ועיין השלמות: ג] דבק חזק שמשתמשים בו ללכוד צפורים: ד] בעל שלש רגלים: ה] פיצולין (רש"י לקמן פט.), קנוקנת של צמחים מטפסים: ו] כדור צמר או בד: ז] רצים: ס] שייך לע"א במשנה (גליון): ע] נרצ"ל ומצאו הלוה:

תורה אור השלם

א) אִם אָוֶן בְּיָדְךָ הַרְחִיקֵהוּ וְאַל תַּשְׁכֵּן בְּאֹהָלֶיךָ עַוְלָה: [איוב יא, יד]

ליקוטי רש"י
[נדפס בהשמטות]

רבינו חננאל
[המשך מטור א]

עליו שטר אמר שמעון שטר זה כתבתיו לו על עצמי אלא שפרעתיו אם יכול ראובן המלוה לקיים את השטר בחותמיו כולי עלמא לא פליגי שחייב שמעון בממון דאמר רב פפא האי מאן

דמפיק שטרא אחבריה וא"ל שטרא פריעא הוא לאו כל כמיניה. אבל אם אין ראובן המלוה יכול לקיימו בחותמיו ואין נודע כי נכתב באמת אלא מדברי שמעון מר סבר אם מודה לוה בשטר שכתבו צריך המלוה לקיימו בו ואם לא יקימנו ואמר לוה כתבתיו ופרעתיו אומרים לו הפה שאסר הוא הפה שהתיר ומר סבר כיון שהודה לוה שהוא כתבו אין המלוה צריך לקיימו הלכך נקיים לכך ואין המלוה צריך לקיימו ואם יאמר לוה כתבתיו ופרעתיו אומרים לו הבא ראיה או תן זה הממון הילכך צריך לקיימו עכשיו. וקא' אביי ת"ק סבר מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו ולא איכפת ליה ללוה אע"ג דנקיט ליה מלוה ור' יהודה סבר מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו וצריך ליה לוה לחזור על הוצאתו.

בדה"ר כו' כי לא פליגי שהוא אסור חייב. כי פליגי כגון שהוציאו לוה אחר שפרעו רבנן סברי פטור משום דלית ליה צורך ביה ור' יהודה סבר עדיין צריך לו ואע"ג שפרעו חייב. מאי בינייהו דפליגי ביה. אמר רב יוסף לשהות שטר פרוע איכא בינייהו ת"ק סבר אסור וכיון שהמלוה אסור לשהותו אין הלוה צריך לו כי לא פליגי פטור דהוה ליה כמתעסק. ור' יהודה סבר מותר לאדם לשהות שטר פרוע הלכך הלוה חושש מן השטר ויש לו צורך בהוצאתו חייב. אביי אמר דכולי עלמא אסור לשהות שטר פרוע והכא במודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו. ועיקר דהא שמעתתא בהאשה שנתארמלה ובכמה דוכתי נמי איכא והכין הוא ראובן שתבע את שמעון במנה והוציא

נֵיר מָחוּק כְּדֵי לִכְרֹךְ עַל צְלוֹחִית קְטַנָּה שֶׁל פַּלְיֶיטוֹן, שֶׁכֵּיוָן שאינו ראוי לכתיבה, צריך שיעור גדול לכרוך על פי צלוחית (רש"י), ואף שכשר הוא לכתיבת גט [ראה להלן (עט, א)], שימושו שכיח יותר לכריכת צלוחית, וכשיש שני שימושים הולכים אחר השכיח ואפילו להקל (חשק שלמה על המשניות).

עוֹר כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קָמֵיעַ, לעשות ממנו תיק שמניחים בו קמיע (רמב"ם בפיהמ"ש; ריטב"א; ריטב"א המיוחס לר"ן להלן עט, א בשם רש"י), ויש שפירש, שהכוונה עור שעתידים לעבד אותו ולכתוב עליו קמיע (ריטב"א המיוחס לר"ן שם בשם יש מפרשים). ולפירושם, כיון שקמיע הוא על עור בהמה טהורה, צ"ע מה שיעור הוצאה בעור בהמה טמאה (חידושי שבט הלוי).

קֻלָּף כְּדֵי לִכְתֹּב עָלָיו פָּרָשָׁה קְטַנָּה שֶׁבַּתְּפִלִּין, שכיון שדמיו יקרים, לא משתמשים בו לקשר מוכסין (רש"י), ומעבדים אותו רק לתפילין, ואחר שעיבדוהו לשם תפילין, אסור לעשות ממנו קשר של מוכסין (רש"ש; עונג יו"ט, ז). וצ"ע מהו שיעור 'כדי לכתוב', שהרי אין שיעור לגודל האותיות (בית דוד על המשניות שבת ח, ג).

שֶׁהֱיא שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, והוצרך התנא להשמיענו דבר פשוט זה שפרשה קטנה של תפילין היא 'שמע ישראל', כי במנחות (לד, א) מבואר שארבעת פרשיות שבתפילין מעכבות זו את זו, א"כ היה מקום לומר שצריך שיעור קלף הראוי לכתיבת כל הפרשיות (תוס' יו"ט).

זֶפֶת וְגֶפְרִית כְּדֵי לַעֲשׂוֹת נֶקֶב קטן, בכלי בו נותנים כסף חי, שסותמים פיו בזפת או בגפרית, ונוקב בתוך הסתימה נקב דק להוציא ממנו הכסף (רש"י. וראה מגיד משנה שבת יח, י, שמה שכתב רש"י 'קטן' הוא פירוש רש"י, ולא מגירסת המשנה). ויש שפירש, שהכוונה לסתימת הנקב הדק [הנ"ל], אותו סותמים בזפת או בגפרית (ריטב"א המיוחס לר"ן, בשם הרא"ה להלן עט, א. ושיעורם קטן יותר משל רש"י). ויש שפירש, שהוא לסתימת נקב גדול, שנסדקה חבית יין סדק רחב [ולכן דקדקה המשנה שעל שעוה אמרה 'כדי ליתן על פי נקב קטן', שלסתימת נקב קטן שעוה מועילה, ואילו על סתימת נקב גדול סתמה ואמרה 'כדי לעשות נקב', ולא הזכירה 'קטן'] (ר"י מלוניל, הובא גם במאירי וברי"א המיוחס לר"ן).

גְּמָרָא. כֵּיוָן דַּחֲרִיק בְּמָנָא לֹא עָבְדֵי אִינָשֵׁי, אבל הגמי הוא רך ואינו עושה חריצים בעץ, ואף שאינו חזק כחבל, מועיל הוא לנפה וכברה שהם כלים קלים. אבל קופה שהיא רכה שעשויה מעלי דקלים, אין החבל עושה בה חריצים (ריטב"א המיוחס לר"ן; מאירי במשנה).

רֻבָּב, שומן או שמן (רש"י), ויש סוברים, שאינו שמן, שהרי שיעור שמן מפורש במשנה לעיל (עו, ב) שהוא כדי לסוך אבר קטן (תוס'), או הכוונה שיש שני סוגי שמן, שמן הראוי גם לסיכה וגם לאכילה הקובע הוא השיעור הקטן שהוא כדי סיכת אבר קטן, אך שמן שאינו ראוי לסיכה מחמת חשיבותו, הקובע הוא השיעור הגדול שהוא לאכילה (מגיני שלמה בישוב רש"י בתירוץ ראשון), או שתלוי בין המקומות, שבמקום שיש הרבה שמן, הסיכה והאכילה מצויים, הקובע הוא השיעור הקטן שהוא כדי סיכה, ובמקום שאין הרבה שמן, הקובע הוא השיעור הגדול של אכילה (מגיני שלמה בתירוץ שני).

אִידִי וְאִידִי חַד שִׁיעוּרָא הוּא, שאיספגין שגודלו כגרוגרת, השטח שלו הוא כסלע (ריטב"א). ויש שפירש, שאיספגין שגודלו כגרוגרת, משקלו הוא כסלע (הגהות רא"מ הורביץ).

רָבָא אָמַר וְכוּ', ורבא ורב ששת נחלקו אם שיעור הנייר הוא נייר חלק בשיעור כדי לכתוב שתי אותיות גדולות כדעת רב ששת, או נייר חלק בשיעור שתי אותיות קטנות, ועוד בית אחיזה אף אם הוא נייר חלק כדעת רבא (ריטב"א המיוחס לר"ן, בדעת רש"י), ושיעורם שווה, ולא נחלקו לדינא (הערות הגרי"ש אלישיב). או שנחלקו, שלרב ששת צריך נייר חלק בשיעור שתי אותיות גדולות, ועוד בית אחיזה אף אם הוא נייר מחוק, ולרבא צריך נייר חלק בשיעור שתי אותיות קטנות ועוד בית אחיזה, ואף הוא נייר חלק (ריטב"א המיוחס לר"ן).

וּבֵית אָחִיזָה, וקשר של מוכסין אינו צריך בית אחיזה, משום שיכול לאחוז את כולו בכף ידו הפשוטה, וירא את הכתוב (רש"י). ויש שפירש, שבית האחיזה הנצרך הוא לשעת הכתיבה, וקשר של מוכסין אפשר לכתוב ללא בית אחיזה (תוס'), משום שדרכם של מוכסים לכתוב כמה חותמות על נייר גדול, ואחר כך חותך ביניהם, ובשעת כתיבה יש לו בית אחיזה (שפת אמת).

אֵיכָא בֵּינַיְיהוּ רְחִיטֵי מוֹכְסָא, שיש מוכסים הרצים אחרי העוברים להעליל עליהם שלא נתנו המכס, ומטריחים לחזור לבית המכס להוכיח שפרעו, וסבר רבי יהודה שחייב מפני שמצניעו להראותו לרצים, ותנא קמא סובר שאחרי שכבר הראה למוכס אינו מצניעו אצלו כי הרצים אינם שכיחים, וגם אם ירוצו אחריו, ישוב למוכס (ע"פ רש"י וריטב"א). ואביי רבא ורב אשי אינם חולקים לדינא [שאם כן היה לגמ' לפרש במה נחלקו], וכל אחד אומר נפקא מינא אחרת (שבת של מי). ויש שפירש שנחלקו, שלדעת אביי אחרי שהגיע לביתו אינו מצניעו ופטור על הוצאתו, ולדעת רבא כבר משעבר את הגשר אינו מצניעו ופטור, ולדעת רב אשי לעולם הוא חייב, אפילו אחר כמה שנים (חתם סופר השלם).

אָסוּר לַשָּׁהוֹת שָׁטָר פָּרוּעַ אֵיכָא בֵּינַיְיהוּ וְכוּ', שלדעת תנא קמא אסור למלוה להשהות שטר פרוע מחשש שיחזור ויתבע על ידו שלא כדין, ואם כן אין לשטר אצלו כל ערך, ופטור על הוצאתו, ולדעת רבי יהודה מותר להשהות, שלא חוששים שיחזור ויתבע, ואם כן חייב על הוצאתו, שהרי ראוי הוא לצור על פי צלוחיתו (רש"י). ולדעת תנא קמא אפילו שיכול למחוק את השטר ויהא ראוי הנייר לצור על פי צלוחיתו [קושיית רעק"א בגליון הש"ס], כיון שכעת אינו ראוי לשימוש, מה שיכול לתקנו אינו מחייב על הוצאתו (רש"ש; הגהות רא"מ הורביץ). או כיון שכדי לא לעבור בכל רגע על איסור שלא להשהות שטר פרוע, הוא צריך להחזירו ללוה מיד בשבת, ואינו יכול להמתין למוצאי שבת שיוכל למוחקו (חי' רבי יוסף שאול, הגהה ז).

ויש סוברים, שהכל מודים שלמלוה אסור להשהות שטר פרוע, ונחלקו על הלוה, שלדעת תנא קמא גם לו אסור להשהות שטר פרוע, מחשש שיעשה קנוניא עם המלוה להחזיר לו את השטר, כדי לגבות נכסים מן הלקוחות שלא כדין, ורבי יהודה אינו חושש לקנוניא (רבינו חננאל; וריטב"א בשם תוס').

תַּנָּא קַמָּא סָבַר מוֹדֶה בְּשִׁטָּר שֶׁכָּתָבוֹ צָרִיךְ לְקַיְּימוֹ, שאם הלוה טוען פרוע הוא, אין המלוה יכול לגבות בו, ואין לו שימוש בשטר זה, ופטור על הוצאתו (רש"י). ומדובר באופן שהמלוה ביקש לקיים את השטר ולא מצא לו עידי קיום, שלמרות שיתכן ועוד ימצא עדיין עדים שיקימוהו, כיון שכבר ביקש ולא מצא, אינו נחשב שטר ופטור על הוצאתו (חי' הר"ן; ריטב"א המיוחס לר"ן). ואינו משתמש בשטר לצור על פי צלוחיתו, כי עדיין תקוה קלושה בידו למצוא עדי קיום (ריטב"א המיוחס לר"ן, בתי' שני).

עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ פָּרַעְתִּי וְלֹא פָּרַעְתָּנִי, שלשטר יש חשיבות, וחייב מלוה על הוצאתו כל עוד והלוה לא טען פרעתי [וזה הכוונה 'עד שלא פרעו'], ואם טען פרעתי [וזה הכוונה 'משפרעו'], אין לו חשיבות ופטור המלוה על הוצאתו (רש"י). ואף שאם הלוה טוען שפרע את החוב, המלוה אינו גובה את החוב אפילו עם השטר, ואם הלוה מודה גובה המלוה גם ללא השטר [שאלת תוס'], השטר מועיל להזכיר ללוה את ההלואה, ולא יכפור בה (תוס' בתירוץ ראשון). גם מועיל לגביה מהיורשים ומהלקוחות, כדין מלוה בשטר (תוס' בתירוץ שני). גם מועיל שהלוה יפחד לשקר שהשטר מזויף, מחשש שיתפס בשקר (רמב"ן).

וְהָכָא בְּכוֹתְבִין שׁוֹבֵר קָמִיפְלְגִי וְכוּ', שפרע הלוה את החוב בערב שבת על דעת שהמלוה יחזיר לו את השטר קודם שבת, ולא החזירו, והוציאו המלוה בשבת, לדעת תנא קמא פטור, שהרי אין לו צורך בשטר, שגם אם ישרף או יאבד יכתוב במקומו שובר. ואין צורך להחזיר ללוה את השטר לצור בו צלוחיתו, שאין דרך לוה לשמור שטר כזה, מחשש שיתגלגל למלוה ויתבענו שוב. ולדעת רבי יהודה אם הוציא המלוה את השטר חייב על ההוצאה, שכיון שאין כותבים שובר, נמצא שהמלוה צריך את השטר להשבתו ללוה, שאם לא ישיב ללוה את השטר, יצטרך להחזיר ללוה את המעות אפילו שכבר פרע, ולכן אם הוציאו בשבת חייב (ע"פ רש"י וריטב"א). ואין מקור אחר לחידוש זה שיצטרך המלוה להשיבו ללוה, שהיה מקום לומר שאם כבר פרע את החוב, אינו יכול לתבוע מהמלוה את הממון, כיון שהוא רק חשש שמא יאבד שוברו, ואחרי שכבר פרע פרע ורק יכתוב לו שובר (רמב"ן; והריטב"א המיוחס לר"ן מוסיף, שהרא"ה כתב שהוא הפירוש הנכון).

רַב אַשִׁי אָמַר מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לְהַרְאוֹתוֹ לְבַעַל חוֹב שֵׁנִי וְכוּ', ונחלקו כשהוציאו לוה, שלדעת תנא קמא דרך לוה לקרוע שטר מחשש שיתגלגל למלוה ויתבע שנית, ולכך פטור על הוצאתו, ולדעת רבי יהודה משתמש בו להראות שהוא פורע חובות (רש"י). והרישא של דברי תנא קמא 'עד שלא פרעו' הוא במלוה שהוציא את השטר, ואילו הסיפא 'משפרעו' הוא בלוה שהוציאו (ריטב"א המיוחס לר"ן).

הַמּוֹצִיא עוֹר בְּכַמָּה, ורבא ידע את המשנה, אבל שאל אגב השאלות הבאות (רש"י), או שהיה מסופק אם המשנה עוסקת גם בעור מעובד (ריטב"א).

הַמַּעֲבֵדוֹ בְּכַמָּה, אָמַר לֵיהּ לֹא שָׁנָא, שאמנם שנינו ששיעור החיוב בהוצאת עור הוא כדי לעשות ממנו קמיע, שאלו לענין מלאכת מעבד, שמא המעבד אינו חייב על שיעור כזה, כי בעיבוד העור יש טירחה, ואין אדם טורח על חתיכה קטנה כזו (ריטב"א). ומדובר באופן שכוונתו לעבד את כל העור, כי אם כוונתו לעבד רק את העור הזה, חייב אפילו על כל שהוא [כיון שראוי לו, כמו המצניע גרגיר חיטה אחד שחייב על הוצאתו, כיון שגילה דעתו שזה חשוב אצלו (ראה משנה להלן צ, ב)] (מרומי שדה).

כְּמִלֹּא רֹחַב הַסִּיט כָּפוּל – 'סיט' הוא המרחק שבין אצבע לאמה (רש"י), כשמותח ככל יכלתו (רע"ב להלן יג, ד). ויש סובר, שהוא המרחק בין אגודל לאצבע, כשמותח ככל יכלתו (רמב"ם בהלכות שבת ט, ז, ובפיהמ"ש להלן יג, ד בשם 'גאון'), ויש סובר שהוא שישית זרת (רמב"ם בפיהמ"ש שם).

וְשָׁלֹא לְעַבְּדוֹ בְּכַמָּה, אָמַר לֵיהּ לֹא שָׁנָא, ולעיל שאמר רב נחמן שעור העומד לעיבוד שיעורו כעור המעובד, משום שכל העומד לעיבוד נחשב כמעובד, ומשמע שבעור שאינו מעובד אין אומרים כן, אמר כן ליישב דעתו של רבא שהבין שיש חילוק בין עור העומד לעיבוד לעור שאינו עומד לעיבוד, וכפי ששאלו על עור העומד לעיבוד, אבל רב נחמן סובר שלא חילקו חכמים בשיעור, כי יתכן שישנה דעתו ויעבדו, או יעשה ממנו כיסוי לקמיע (ריטב"א).

וְלָא שָׁנֵי בֵּין מְעַבֵּד לְשֶׁאֵינוֹ מְעַבֵּד, אֵיתֵיבֵיהּ וְכוּ', וממה שהקשה 'ולא שני בין מעובד לשאינו מעובד', ולא הקשה 'ולא שני בין העומד לעבדו לשאינו עומד לעבדו', משמע שהקושיא היא גם על מה שרב נחמן פשט בשאלה הקודמת, ששיעור עור העומד לעבדו כעור מעובד, והקושיא היא מקליפי רימונים וכו' שמן הסתם עומדים לעשיית צבע, ודומים לעור העומד לעבדו, ואף על פי כן אומר התנא שאין חייבים על שיעור הוצאתם בשיעור של סממני הצבע (ריטב"א בביאור ראשון).

ואף שהביא רב נחמן מקודם ראיה שאין חילוק בין עור מעובד לעור שאינו מעובד, ממה ששנינו שצמר טווי וצמר שאינו טווי שווים בשיעורם, כוונת רבא להקשות, שגבי סממנים מבואר חילוק בין סממנים שרוים לסממנים שאינם שרוים, ובהכרח שזה תלוי בסוג החומרים, יש שהדבר המעובד שוה לדבר שאינו מעובד, ויש שאינם שוים, ולכן שאל מנין לרב נחמן לדמות עור לצמר, ואין חילוק בו בין מעובד לשאינו מעובד, שמא עור דומה לסממנים, ושיעור עור שאינו מעובד יהא גדול משיעור עור מעובד (שם).

זֶרְעוֹנֵי גִּינָּה פָּחוֹת מִכְּגַרְוֹגֶרֶת – קרוב לגרוגרת (רמב"ם בפיהמ"ש להלן ט, ז), שכיון שלא פירש כמה השיעור, משמע מעט פחות מגרוגרת (תוס' יו"ט שם, וראה עוד בדבריו להלן י, א). ואף על פי שזרעוני גינה ראוים לאכילה, ושיעור הוצאת אוכלים הוא כגרוגרת (לעיל עו, ב), זרעונים משמשים גם לזריעה, ואמר אביי (לעיל עח, א) שדבר שיש לו שני שימושים, ושניהם שכיחים, משערים לפי השיעור הקטן (רש"י להלן צ, א ד"ה פחות, ע"פ תוס' יו"ט להלן ט, ז). ויש סוברים, שזרעוני גינה כאן הכוונה כאלו שאינם ראוים לאכילה (רמב"ם בפיהמ"ש להלן שם; מאירי להלן צ, א).

רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר חֲמִשָּׁה, חולק על תנא קמא, ומחמיר יותר ממנו (רמב"ם בפיהמ"ש להלן ט, ז). וחמשה זרעונים היא כמות שזורעים בערוגה אחת (ירושלמי שם). ואם הם גדולים ויש בהם כגרוגרת, חייב גם אם אינם חמשה, כי מאחר וראוים לאכילת אדם או טלה, דבר שיש לו שני שימושים, הולכים אחר השיעור הקטן (רא"מ הורביץ להלן צ, א).

שְׁלֹשָׁה עוֹרוֹת הֵן, וקלף [המעובד במלח, קמח ועפצים] לא מנה, כי אין שמו עור, אלא קלף (רש"י גיטין כב, א ד"ה לכתוב), או משום שכבר שנוי הוא במשנה ששיעורו כדי לכתוב פרשה קטנה שבתפילין [ואמנם שנינו עור כדי לעשות קמיע, חזר ומנאו לבאר שהיינו חיפה] (תוס' שם ד"ה שלש).

מַצָּה כְּמַשְׁמָעוֹ, דְּלֹא מְלִיחַ וְכוּ', כשם שמצה לא עברה עיבוד ותיקון כלחם חמץ, כך עור זה לא עובד (רש"י כאן ובגיטין כב, א ד"ה כמשמעו; ריטב"א המיוחס לר"ן). ויש מפרשים, כמצה שאין בה כל תוספת מלבד קמח ומים, כך עור זה אין בו מלח, קמח ומי עפצים (ריטב"א המיוחס לר"ן בשם 'יש לומדין'). ונפקא מינה, אם מותר לתת מלח במצה בפסח [שאם 'מצה כמשמעו' פירושו כ'יש לומדין' שאין בה כל תוספת, מכאן ראיה שאין לתת מלח, והטעם, שהמלח מחמם את הבצק ומביאו לידי חימוץ, אך אם פירושו שלא עובד, אין ראיה] (ריטב"א המיוחס לר"ן; ביאור הגר"א או"ח תנה, כז, וראה שם מדוע לדעתם אין חשש שיחמיץ).

עד שיאמר לוה פרעתי ולא פרעתי רבא אמר דכולי עלמא מודה בשטר שכתבו שצריך לקיימו והכא בכותבין שובר קמיפלגי תנא קמא סבר כותבין שובר [א] ורבי יהודה סבר אין כותבין שובר רב אשי אמר מפני שצריך להראותו לבעל חוב שני דאמר ליה חזי גברא דפרע אנא: עור כדי לעשות כו': בעא מיניה רבא מרב נחמן המוציא עור בכמה א"ל כדתנן עור כדי לעשות קמיע [א המעבדו בכמה א"ל לא שנא] לעבדו בכמה א"ל לא שנא ומנא תימרא כדתנן [ג] המלבן והמנפץ והצובע והטווה שיעורו כמלא רוחב הסיט כפול והאורג שני חוטין שיעורו כמלא רוחב הסיט (כפול[א]) אלמא כיון דלטוייה קאי שיעורו כטווי ה"נ כיון דלעבדו קאי שיעורו כמעובד ושלא לעבדו בכמה אמר ליה לא שנא ולא שני בין מעובד לשאינו מעובד איתיביה המוציא [ג] סמנין שרוין כדי לצבוע בהן דוגמא לאירא ואילו בסמנין שאינן שרוין תנן [ד] קליפי אגוזים וקליפי רמונין סטים ופואה כדי לצבוע בהן בגד קטן [לפי] סבכה הא איתמר עלה [ה] אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לפי שאין אדם טורח לשרות סמנין לצבוע בהן דוגמא לאירא והרי זרעוני גינה דמקמי דזרעינהו תנן [ו] זרעוני גינה פחות מכגרוגרת רבי יהודה בן בתירא אומר חמשה ואילו בתר דזרעינהו תנן [ז] זבל וחול הדק כדי לזבל בו קלח של כרוב דברי רבי עקיבא וחכמים אומרים כדי לזבל כרישא הא איתמר עלה [ח] אמר רב פפא הא דזריע הא דלא זריע לפי שאין אדם טורח להוציא נימא אחת לזריעה והרי טיט דמקמי דליגבליה תניא [ט] מודים חכמים לרבי שמעון במוציא שופכין לרה"ר ששיעורן ברביעית והוינן [בה] שופכין למאי חזו וא"ר ירמיה לגבל בהן את הטיט ואילו בתר דגבליה תניא [י] טיט כדי לעשות בהן פי כור התם נמי כדאמרן לפי שאין אדם טורח (א) (בהן) לגבל את הטיט לעשות בו פי כור. ת"ש [כ] דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא [ב] שלשה עורות הן מצה וחיפה ודיפתרא מצה כמשמעו דלא מליח ודלא קמיח ודלא עפיץ וכמה שיעורו תני רב שמואל בר רב יהודה [ל] כדי לצור בו משקולת קטנה וכמה אמר אביי ריבעא דריבעא דפומבדיתא חיפה דמליח ולא קמיח ולא עפיץ וכמה שיעורו כדתנן עור כדי לעשות קמיע דיפתרא דמליח וקמיח ולא עפיץ וכמה שיעורו כדי לכתוב עליו את הגט קתני מיהת כדי לצור בו משקולת קטנה ואמר אביי ריבעא דריבעא דפומבדיתא התם בבישולא והתנן [מ] הבגד שלשה על שלשה למדרס השק ארבעה על ארבעה העור חמשה על חמשה מפץ ששה על ששה בין למדרס בין למת ותאני עלה [ג] הבגד והשק והעור כשיעור לטומאה כך שיעור להוצאה ההוא [ד] בקורטובלא:

רש"י

עד שיאמר פרעתי ולא פרעתי. כלומר עד שלא אמר פרעתי חייב, משאמר פרעתי פטור דבטל ליה: דכולי עלמא צריך לקיימו. והכא בפרעו ולא פרעו ממש קאמר, ובשטר מקוייס, ודכולי עלמא אסור לשהות שטר פרוע: והכא בכותבין שובר קא מיפלגי. יש גורסין ת"ק סבר אין כותבין שובר על שטר פרוע שאתה מצריכו לשמור שוברו מן העכברים[מ], אלא מחזיר לו ושורפו[ט] ואסור להשהותו, ורבי יהודה סבר כותבין שובר, ועל ידי שובר מותר לשהות שטר פרוע לצור ע"פ צלוחיתו. ולא היא, חדא דכיון דאסור לשהות שטר פרוע אפי' על ידי שובר נמי אסור להשהותו שמא יאבד השובר וזה חוזר וגובה בו, ועוד לרבי יהודה אין כותבין שובר שמעינן ליה בבבא בתרא (דף קע:), דתנן מי שפרע מקצת חובו ר' יהודה אומר יחליף רבי יוסי אומר יכתוב שובר. וה"ג ת"ק סבר כותבים שובר, והכי קאמר משפרעו לוה והוציאו מלוה בשבת פטור שאינו צריך לו, ואי אמרת כיון דראוי לצור ע"פ צלוחיתו הוא דבעי אהדורי ללוה לא משהי ליה שמא יבא לידי מלוה ויחזור ויתבענו, ואי נמי לא מהדר ליה מלוה לא איכפת ליה ללוה דמלוה כתב ליה ללוה שובר עילויה, ורבי יהודה סבר אין כותבין שובר, הלכך צריך הוא [ב] המלוה דבעי אהדורי, (ג) ואי לא מהדר ליה חוזר ותובעו לו מה שפרעו, דלא סגי ליה בשובר דצריך לשומרו מן העכברים: רב אשי אמר. פלוגתייהו כשהוציאו לוה הוא, ומה הוא צריך לו דקאמר ודאי לא לצור, למשום סתימת פי צלוחית לא משהי ליה שמא יבא ליד המלוה, אלא משהי ליה להראותו לשאר בעלי חובות ולהתהלל שהוא פורע חובותיו: המוציא עור בכמה. משום דבעי למיבעי מיניה הנך בעיי אחרייתא בעא מיניה הא ואף על גב דמתני' היא: לעבד. עור העומד לעבדו ועדיין לא עבדו בכמה שיעור הוצאתו: המלבן. למר: סיט. כדי הפרש אצבע מהאמה: כפול. שני סיטין: אלמא. כיון דמנפץ ומלבן לטווייה קאי שיעוריה כטווי: שלא לעבדו. אינו עומד לעבד: דוגמא. כלומר מעט, כעין שמראין לדוגמא לומר רוצה אתה בזה: לאירא. והוא כשיעור הצריך לאירא של גרדי לסתום פי קנה שפקעית הערב נתונה בו: קליפי אגוזים. קליפה לחה שעל קליפי האגוז: סטים. ויסוד"א [ג]: פואה. וורנל"א [ד]: פי סבכה. קופ"א [ה] נותנין בגד באמצעיתה, והאי שיעורא נפיש: שאין אדם טורח כו'. ואם בא לשרותה שורה כדי פי סבכה, אבל עור טורח אדם לעבד כדי קמיע, ומעובד נמי פחות מכדי קמיע לא חשיב: חמשה. גרעינין: ואילו בתר דזרעינהו תנן. דקלא אחד חשוב: כרישא. קפלוט: הא איתמר עלה. לקמן בפרק רבי עקיבא מתרץ לה רב פפא הכי: נימא. גרעינין[ו]: מצה כמשמעו. שאין לה שום תיקון: קמיח. משהין אותו בקמח ומים: עפיץ. מתקנין אותו בשחיקת עפצים, כמו שעושין כאן בשחיקת קליפת ארז שקורין טנ"א [ז]: וכמה שיעורו. להוצאת שבת: רבעא דרבעא דפומבדיתא. רובע ליטרא של פומבדיתא. דרך הסוחרים לצור משקולת של עופרת כדי שלא תפחת, לפי שהמתכת נשחקת תמיד ונפחת מאליו: קמיע. בציר שיעוריה מכדי לצור משקולת: לכתוב גט. ותנן (גיטין דף פה.) גופו של גט הרי את מותרת לכל אדם ושמו ושמה והעדים והזמן, ושיעור זה קטן מכולן: וקתני מיהת כו'. אלמא שיעור דאין מעובד נפיש: בבישולא. לא כמו שהופשט קרי בשולא, לשון בשול שהוא לח, דהכתי לא חזי לעיבוד, אבל יבש חזי לעיבוד, וכיון דחזי לעיבוד הוי כמעובד: שלשה על שלשה לטומאת מדרס. אבל למגע שלש על שלש והן אצבעות: כך שיעור להוצאת שבת. אלמא שאין מעובד חמשה טפחים בעינן, ומתניתין מוקי במעובד: בקורטבלא. מבשלו ברותחין ומתקשה לישב עליו, ולכסות לדוכקאות שקורין פושלטוויי"ל [ח] ומטות, ולעשותו שולחן: דוכסוסטוס

תוספות

ת"ק סבר כותבין שובר. ומיירי שכבר יש לו שובר ולכך משפרע פטור דאין זקוק להחזיר השטר. ומתוך פירוש הקונטרס משמע שעדיין לא נכתב השובר וקשה דהרי צריך להחזירו ללוה שלא יצטרך לכתוב שובר: חזי דגברא דפרע אנא. ברב אשי תניא בתוספתא דמכילתין[ס] ר' יהודה אומר אף המוציא שטר פרוע כל שהוא חייב מפני שמשמרו לבעל חוב ולשאר אמוראי קשה לרשב"א: אלמא כיון דלטווייה קאי. הוה ליה למינקט כיון דלאריגה קאי (ג) שהוא רחוק יותר אלא שמא לאו כולהו קיימי לאריגה: כדי לכתוב עליו את הגט. סבירא ליה כרבי אלעזר דאמר עדי מסירה כרתי דלר' מאיר אין כותבין על הדפתרא דתנן בגיטין (כא:) אין כותבין על נייר מחוק ועל הדפתרא וחכמים מכשירין ואמרינן בגמ' מאן חכמים ר' אלעזר. ונכנס פי' בקונטרס דשיעור גט קטן מכולן דהא אשכחן דקלף כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין ונייר דגרע טפי שיעורו לכתוב עליו קשר מוכסין וטעמא דקלף שהוא חשוב אין מצניעין אותו לקשר מוכסין וכן יש לפרש כאן: וקתני מיהא כדי לצור ואמר אביי. קשה לר"י דלא הוה ליה לאתויי מילתא דאביי הכא:

עין משפט נר מצוה

ח א מיי' פי"א מהלכות שבת הלכה ה:
ט ב מיי' פי"ח מהלכות שבת הלכה יד:
י ג שם הלכה יג:
יא ד שם הלכה יד:

רב נסים גאון

שישהה שטר פרוע בתוך ביתו שנא' (איוב יא) ואל תשכן באהליך עולה. וכן עוד תמצא בזה הפר' עיקר הדברים במודה בשטר שכתבו אמר רב הונא אמר רב מודה שכתבו אינו צריך לקיימו אמר ליה רב נחמן גנבא גנובי למה לך אי סבירא לך כר' מאיר אימא כר' מאיר אמר ליה ומר היכי סבירא ליה אמר ליה כי אתו לקמן אמרי' להו קיימו שטרייכו ונחותו לדינא והלכתא כרב נחמן שצריך לקיימו. בכותבין שובר קמיפלגי. משכחת לה בפרק גט פשוט (בבא בתרא דף קעא) דקעביד ר' חנינא בר (פאסי) [פפי] כר' יוחנן וריש לקיש דקאמרי כותבין שובר וכן כי אתא רבין אמר ר' אלעא כותבין שובר וכן הלכה ומישתכח עוד בפרק האשה שנתאלמנה (כתובות דף טז) אמר ר' אבהו כותבין שובר ובפרק הכותב (גט) לאשתו (שם דף פט) אמרו במקום דלא אפשר ודאי כותבין שובר:

רבינו חננאל

רבא אמר דכ"ע מודו בשטר שכתבו צריך לקיימו והכא בכותבין שובר קא מיפלגי. ועיקרא הא בגמ' דגט פשוט במתני' מי שפרע מקצת חובו ר' יהודה אומר יחליף ר' יוסי אומר יכתוב שובר ואמרינן עלה אמר רב הונא אמר רב אין הלכה לא כר' יהודה ולא כר' יוסי אלא ב"ד מקרעין את השטר וכותבין לו שטר אחר מזמן ראשון. ודבר זה בין בפריעת מקצת בין בפריעת השטר כולו אם אמר המלוה אבד שטרי דקאמרינן (שם) אמר ר"ה בריה דרב יהושע אפי' למ"ד כותבין שובר ה"מ אפלגא אבל אכוליה שטרא לא כתבינן ולא היא אפי' אכולי שטרא נמי כתבינן ופלוגתא היא דרב ושמואל אמרי אין כותבין שובר ור' יוחנן ור"ל אמרי כותבין שובר והלכתא כותבין שובר. השתא הכא לענין לוה שהוציא את השטר בשבת אחר שפרעו קאמר רבא בכותבין שובר פלוגתייהו ת"ק דסבר פטור קסבר כותבין שובר דאסיק אדעתי' [שמא יאמר] שלא פרעו אלא [מבקש ממנו] שובר וכיון שיש בידו שובר לא צריך ליה. ור' יהודה סבר אין כותבין שובר והאי פרע ליה ועדיין שטר שעליו קיים והלכך צריך ליה א) ולא עליה מיניה חורבא. וכולהו הני סבארי אידחו בגמרא דרב אשי וקאמר כ"ע כותבין שובר והכא צריך ליה לוה לשטרא דאיבעי למיזף מן איניש אחרינא מחוי ליה וא"ל חזי דגברא דפרע אנא. ומהכא מחייב ליה ר' יהודה: בעא מיניה רבא מרב נחמן עור שיעורו בכמה א"ל תנינא עור כדי לעשות בו קמיע ולא שנא מעובד (שלא לעבדו) שראוי לקמיע ולא שנא שלא מעובד לעבדו ול"ש שאינו מעובד שלא לעבדו. ומנא תימרא דלא שנא לן בין מעובד בין שאינו מעובד דקאי לעבוד דהא המלבן והמנפס שהוא עומד לטויה שיעור כשיעור טויה. ואיתיביה רבא תלת תיובתא לרב נחמן דאמר לא שנא לן בין מעובד לשאינו מעובד. ראשונה מסמנין שהרי השורין שיעורן כדי לצבוע בהן (דאמא לאמא) [דוגמא לאירא] ושאינן שרויין שיעורן גדול מזה כדי לצבוע בהן בגד קטן פי סבכא דאלמא טובא איכא בין שרוין בין שאינן שרויין. ופריק רב נחמן התם שני בין שרוין ובין שאינן שרויין דהא איתמר עלה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לפי שאין אדם טורח לשרות סממנים לצבוע בהן (ריגמא לאינא) [דוגמא לאירא] והילכך אין דרך המוציא להוציא סממנין לשרות לצבוע אבל שרויין מוציא אדם שיעור זה. אבל הכא עור מעובד כצמר מנופץ וכטויה דמי. שנית. איתיביה זרעוני גינה בזמן שאינן זרועין שיעור הוצאתו שנים ובזמן שהן זרועין שיעור המוציא להן זבל כדי לזבל כרישה אחת דאלמא שני בין זרועין לשאינן זרועין. ופריק בהא נמי שאני זרעוני גינה דאמר רב פפא לפי שאין אדם טורח להוציא נימא אחת לזריעה וטורח הוא לזבל כרישה אחת אבל עור לא שני לן בין מעובד לשאינו מעובד. שלישית. שופכין ששיעורן ברביעית כדי לגבל טיט אבל טיט מגובל לעשות פי כוש. ופרקי' ההיא שניא בדאמיד בה שאין אדם טורח אבל טיט [שיעורו] לעשות פי כוש אבל הכא בעור לא שנא. תא שמע דאמר רב חייא בר אמי משמיה דעולא ג' עורות הן וקא יהיב תלתא שיעורי וחד מנהון מצה דלא מליח ודלא קמיח ודלא נפיץ וזהו שאינו מעובד ושיעורו ריבעא דריבעא דפומבדיתא והוא כדי לצור משקולת קטנה. (בני) [פי'] רבינו האי גאון זצ"ל צוררין משקל של אבן כדי שלא יחסר. דאלמא פליג על רב נחמן דאמר לא שנא בין מעובד לשאינו מעובד. ופרקי' בישלה שאני. ופירושה בישלה העור שנתעבד כמה שהוא בלא מלח ובישל ונפסד כשמלבישין אותו על משקל או על זולתו יבש וקשה מאד (וזהו שהכנת) [ודרך חנונין] לצרור משקולת ולעשות ממנו כלים לשמן שנקרעין ככל אחד לאביי ושיעור קטן שלו הוא המפורש וקא מפרקינן לרב נחמן שאם לא בישל העור ולא נפסד ועדיין ראוי הוא לעיבוד שיעורו כמעובד כדי לעשות קמיע אבל מליח וקמיח סגי בפחות מן הלין תרי שיעורי בין לצור משקולת ובין עשיית קמיע. והכין נמי הא דתנן העור המליח חמשה על חמשה ותניא אידך העור כשיעורו לטומאה כך שיעורו להוצאה. דאמרי צריך שיעור גדול. ופריק התם בקורטובלא והוא בלשון ישמעאל ספארה:

חשק שלמה על רבינו חננאל א) אולי צ"ל ולא ישליכנו למקום הפקר דנפיק מיניה חורבא:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [ב"ב קע:], ב) לקמן קה:, ג) לקמן צ., ד) לקמן פט: [לקמן צ.], ה) שם, ו) לקמן פ:, ז) [לקמן צ:], ט) לעיל עח., י) שם לקמן פ:, כ) גיטין כב. ע"ש, ל) לעיל עו. ע"ש, מ) כלים פכ"ז מ"ב, נ) ב"ב דף קע: ר"ל או שורפו (מהרש"א), ס) [פ"ט ה"ט].

הגהות הב"ח

(א) גמ' אדם טורח לגבל כל"ל ותיבת בהן נמחק: (ב) רש"י ד"ה והכא בכותבין שובר וכו' דבעי אהדורי דאי לא מהדר ליה חוזר ותובעו לוה מה שפרעו: (ג) תוס' ד"ה אלמא וכו' דלאריגה קאי. נ"ב נ"ל דהכתוב לשון רש"י היו גורסים והאורג וכו' רוחב הסיט כפול:

גליון הש"ס

גמ' כדי לצור בו משקולת קטנה. עיין בב"ב פט ע"ב תוס' ד"ה ולא בשל:

הגהות וציונים

א] המהרש"ל מחקו וכ"ה במתני' דלקמן קה ע"ב ועיין ב"ח אות ג ומהרש"א בתוד"ה אלמא: ב] יש להוסיף צריך הוא דו (ב"ש): ג] צמח שמפיקים ממנו צבע כחול בהיר: ד] קוצה (רש"י לעיל סח.), שמשורשו מפיקים צבע אדום: ה] כמין כיפת כובע (רש"י שמות כח ד ומלכים א' ז יז): ו] גרעינה: ז] פירורי קליפות עצים שהיו מערבבים עם מים ומשרים בהם את העורות: ח] כסא מתקפל:

ליקוטי רש"י

בכותבין שובר קמיפלגי. ופלוגתא דרבי יהודה ורבי יוסי היא בבבא בתרא (קע:) דר' יהודה אין כותבין שובר אלא יקרעו את השטר לפיכך צריך זה לשמור שוברו מן העכברים [סוטה ז:]. כותבין שובר. על כרחו של לוה ואינו יכול להשמיט עצמו לומר לא אפרע עד שתחזור לי שטרי שמא מחזור ותוליאו אלא אומרים לו פרע והוא יכתוב לך שובר [כתובות פט.]. היכא דפרע מקצת חובו ר' יהודה היכא דפרע כל חובו וטוען מלוה אירכס שטרי כמפרקן מקמן כותבין שובר ונותנין ללוה להודיע שפרע כל חובו [רשב"ם ב"ב קע.]. אין כותבין שובר. דמשום לא יצטרך לוה לשומרו מן העכברים ומי שיש לו שטר על חבור או יגבה הגטר ויחזירנו או לא יטול כלום [כתובות טז:]. משום דלא יצטרך לוה לשומרו מן העכברים דאי מרקב הכל הא וגבי שטריה כוליה [שם נו.]. המלבן. מכבסו בנהר [לעיל עג.]. [המשך בהשמטות]

עט: המוציא יין פרק שמיני שבת

קלף ודוכסוסטוס כו׳. גויל הוא עור שלם אלא שהשיעור המיוחד לס״ת שמא: שבתפילין. דתסם ד׳ אגרות לד׳ פרקים, ושיעור כתב מיניהו דכיון שמע קטנה שכתב: במצות את הידים, לענין מרומה, כדאמרן ס״ח דכל דוכסוסטוס ויין

קלף כדי לכתוב עליו פרשה קטנה; ורמינהו [ב] קלף וזוכסוסטוס כדי לכתוב עליו מזוזה מאי מזוזה מזוזה שבתפילין וקרי להו לתפילין מזוזה אין והתניא [ג] רצועות תפילין עם התפילין ממצאות את הידים בפני עצמן אין ממצאות את הידים רבי שמעון בן יהודה אומר משום ר״ש [ד] הנוגע ברצועה טהור עד שיגע בקציצה רבי זכאי משמו אומר טהור עד שיגע במזוזה עצמה והא מדקתני סיפא קלף כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין שהוא שמע ישראל מכלל דרישא במזוזה עצמה עסקינן [ה] הכי קתני קלף וזוכסוסטוס שיעורן בכמה [א]זוכסוסטוס כדי לכתוב עליו מזוזה קלף כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין שהוא שמע ישראל: אמר רב זוכסוסטוס הרי היא בקלף מה קלף כותבין עליו תפילין אף זוכסוסטוס כותבין עליו תפילין. תנן קלף כדי לכתוב [ו] פרשה קטנה שבתפילין שהוא שמע ישראל [ז] ב״ה הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף ומזוזה על זוכסוסטוס קלף במקום בשר זוכסוסטוס במקום שיער למצוי והתניא שינה פסול אמזוזה והתניא שינה בזה ובזה פסול אידי ואידי אמזוזה והא דכתבינהו אקלף במקום שיער אי נמי אזוכסוסטוס במקום בשר ואיבעית אימא שינה בזה ובזה תנאי היא דתניא [ז]שינה בזה ובזה פסול רבי אחא מכשיר משום רבי אחי בר חנינא ואמרי לה משום רבי יעקב בר׳ חנינא רב פפא אמר רב דאמר כתנא דתנא דבי מנשה כתבה על הניר ועל הממלוק פסולה על הקלף ועל הגויל ועל הזוכסוסטוס בשרה כתבה מאי אילימא מזוזה מזוזה אקלף מי כתבינן אלא לאו תפילין וליטעמיך תפילין אגויל מי כתבינן [אלא] כי תניא היא ב״ס״ת. אימא מסיע ליה [ח] כיוצא בו ״תפילין שבלו

וספר תורה שבלה אין עושין מהן מזוזה לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה מעמא דאין מורידין הא מורידין עושין דכתיבא אמאי לאו דכתיבא אזוכסוסטוס לא דכתיבא על הקלף ומזוזה אקלף מי כתבינן אין והתניא כתבה על הקלף על הניר ועל הממלוט פסולה [ט] אמר רבי שמעון בן אלעזר רבי מאיר היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת השתא דאתית להכי לרב נמי לא תימא דוכסוסטוס הרי הוא כקלף [י]אלא אימא קלף הרי הוא כדוכסוסטוס מה דוכסוסטוס כותבין עליו מזוזה אף קלף כותבין עליו מזוזה. דיו כדי לכתוב

תנא

ורבי אהאי מבשיר. ומ״ח ומי סבר רב כרבי אחאי לימא נמי קלף הרי הוא כדוזכסוסטוס. [יא] לרבי אחאי לא מפקרב אלא [יב] לא אתפילין. והא דקתני כתבה לשון נקבה דהוי גם הוא נקרא דיו דתנא ב׳ אותיות שאמרו ב׳ אותיות בקלף. ב׳ אותיות בקלפון. ואיבא למידע אי דאיבא בקלפונות בכרוי ב׳ אותיות כשהוא כתוב בין בי דיתקא ובין בקלפון ואי לא בקלפונות אין ב׳ אותיות. דיכול למיכתב מעיינהו ב׳ אותיות משני שא״א שיצא כולן בקלפונ׳ שהרי [נשאר] בדיו שהוא כלי או בקלפונות או בקלפונ׳ ומ״ש צריך שיעור בדיו שכתובין בה ולחיפיה על הדיו שהוא בית הדיו או על הקלפונות אין בשתיהם בית שלהבדיא דיו לכתוב בו הוא מתכתין עליו הוא חיוב האינו חיוב על הכלי שהוא בו ממני שהכלי שפיכה לו דתנן המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי שהכלי שפיכה לו ותניא עליה המוציא אוכלין כשיעור בכלי פטור על הכלי חזיב בי האוכלין. קלפונין אישר כך היא ששנינו בסדר טהרות קלפונין ופירושו [בלשון ישמעאל]

מסורת הש״ס עם הוספות

ב) תוספתא שבת פ״ט ה״ח, ג) תוספתא דדיום פרק 3 ה״ד ועי׳ מהני׳ ירים פ״ב מ״ג, ג) [שם], ד) מנחות נב., ה) מנחות נב., ו) [עי׳ תוס׳ ד״ה אלא], ז) [בב״ב יב. ד״ה ומהו דתנאין ודבי], ח) ברכות דף יח:, ט) כדרפידים ושאינו בד״ה קלף אין וכו׳, י) פ״א ה״ה ועי׳ תוס׳ מנחות לא: ד״ה הא, כ) ד״ס, ל) [שבת יז:], מ) עיין עירוין סכ לסוקמוסטוס (משנ שנאמר).

הגהות הב״ח

(ב) גמ׳ מנן קלף כדי לכתוב עליו פרשה וכו׳: (ג) שם שמע ישראל] (קלף אין דוכסוסטוס לב) מ״ש ובי״ג ו׳ ה״ה גירסת רש״י וכ״ה ליתא בכ״י: (ד) פירוש רשב״ם משמע דלא גרס בגמרא ובמ״ש דוכסוסטוס] (מהראה כהן): (ה) נ״א ואמר ר׳ אחא בר יעקב: (ו) נ״א והתניא סדר שלנו (מהראה כהן): (ז) נראה להגיה לשון התוס׳ מפרש דהא דתני דוכסוסטוס אותו לא מיירי אלא אתפילין (מהרכה כהן): (ח) עיין בהוספות ד״ה ומהו ובמהרש״ל [מזרזישים] על תוי״ט תנן קלף, ומשמע שם שהוחזק כן היה להם שי זה:

תורה אור השלם

א) וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ: [דברים ו, ו]

ב) וְכָתַבְתָּ אֶת הָאֲלָה הָאֵלֶּה הַמְּבֹאָר בְּסֵפֶר וְהָרֹתָ אֶל מֵי הַמָּרִירִים: [במדבר ה, כג]

ליקוטי רש״י

(נדפס בהשמטות)

רבינו חננאל

קלף כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין שהוא שמע ישראל. ורבינהדי קלף דוכסוסטוס כדי לכתוב עליו מזוזה האלמא בענין זו בענין שיעור ב׳ פרשיות. ופרקי׳ מאי מזוזה האמר הכא מזוזה שבתפילין דקאמר לה לתפילין מזוזה ופשיטא ר׳ זכאי אומר משמו אף עם הקציצה טהור עד שיגיע לעצמה מזוזה. ומקשי׳ הא מדקתני סיפא קלף כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין האלמא בענין זו בענין שיעור ב׳ פרשיות. ומתרצין להו, אמר רב דוכסוסטוס הרי הוא כקלף מה קלף כותבין עליו תפילין אף דוכסוסטוס כותבין עליו תפילין. ובמתניתא מייתי מעילתא דמעברא בחמרי וקמהא דשעורי ומתח ליה עד דיבעי רבי פינסי׳ ויחזר ויחזר שלא יעקב רקאי קלף לתורי׳ ומעבר ליה לקלף דהוא אפא דמעילתא מקלפין בשר חוט בשפא לשפה וכתו׳ פרשיות על מקום שער(ס) מהנא הכין הוא. ורקאמר רב כי היכי דכתיבנן תפילין זו הקלף דהוא אפא דמעילתא הכין נמי כותבין תפילין על דוכסוסטוס דאיקלף מן קלף אם כתב על זה כשר ואם כתב על זה כשר. ונכותבין ליה תפילין מזוזה על קלף דוכסוסטוס קלף במקום בשר דוכסוסטוס במקום שיער. ונסרסין רב שאם כתב על דוכסוסטוס יצא מיהא על הקלף מצדה. ונמותבי׳ שינה בזה ובזה פסל ופרקי׳ בשכח לענין מזוזה ובבחזקת לענין תפילין. ואפא דנעילתא דהוא אימא דמיקרי קלף הוא מקום שיער בהאי ומן גואי דיליה כתבינן וזה דאמרי׳ במזוזה כתבינן על דוכסוסטוס במקום שיער לאו במקום [שנון] ממש דאי סד״ר אפא דמעילתא הא הוי זה בהדיא הל״מ תפילין על הקלף הוי יצא מקום השיער וגופו בכלל קלף אלא שיש מאי מקום מקום שנקלף שיער הוא מקום שנקלף קלף עומד לבדו ומקום שיער העיקר בו אין כותב שם כלום לתפילין דוכסוסטוס שהוא עשוי לבדו אלא אם אפיה אחרניתא דוכסוסטוס שהוא כתוב בשר ובהמקום שהיה דבוק על בשר ובהמקום כתוב עליו מזוזה מאותן הפנים אפי הפנים

האחרות. **והא** שמעתא דרב דקאמר דוכסוסטוס הרי הוא כקלף וקא מפרשא לאכשרי תפילין על הדוכסוסטוס דקא מהדבוק ליה לרב שבח ובח וקא מיפקרא זה פיקרא אירי ואירי במזוזה. ועוד מיפקרא שאינו בזה ובזה פסל תנאי היא וקא קאי רב כיחזיקאה. **ורב ספא** קא מוקי ליה לרב כותבא דכי מעשה דחנא כחבה על העיר ועל המגילה ועל הקלף ועל הדוכסוסטוס כשרה וליבא לאוקמה במזוזה שאין מזוזה נכתבת על הקלף והילכך כתפילין הוא. ואי משום דאית ליה בגויל ותפילין לא מכתבן על גויל כי קתני גויל לענין ס״ת. **ואתיבן** נמי לסיועיתיה דרב דאמר כותבין תפילין על דוכסוסטוס מדתניא תפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה ומזוזה שבלו אין עושין מהן תפילין. ואמרינן דכיון דמזוזה אין נכתבת על הקלף שמעינן דזוי תפילין אדוכסוסטוס הוה כתבין נאי לאן קדושה חמורה היו נעשות מזוזה. **והדר פרכינן** ולא הויא הא

רבינו חננאל

[המשך מטור א]

סיועתא לרב דהא ר״מ היה כותב מזוזה על הקלף ותפילין שבלו על הקלף היה אין אי לאו קדושה חמורה הוצרה הוה מעברן מזוזה. **ושתא** דאיתותיה להכי הוצרה הוה נמי לרב מנשה דאמר כל פסא ופי ליה לעגא ואיכמא בתפילין משום דמזוזה אין נכתבת אל הקלף והרי היא נכתבת על הקלף. **ואיבעית אימא** שינה בזה ובזה פסול אף על גב דלא פרים קלף כדי לכתוב עליו מזוזה שנין נכתבת על זה ועל זה אבל תפילין אין

הגהות והגירסאות

(ב) נראה להגיה לשון התוס׳ מפרש **דיהא** דרבי דאתא בכ״י: (ג) תוספתא שבת פ״ט ה״ח, ד) ברכות דף יח:, ה) כדרפידים ושאינו בד״ה קלף אין וכו׳, ו) [עי׳ תוס׳ מנחות לא: ד״ה הא], ז) ד״ס, ח) [שבת יז:], ט) כדרפידים ושאינו בד״ה קלף אין וכו׳, י) פ״א ה״ה ועי׳ תוס׳ מנחות לא: ד״ה הא], כ) ד״ס, ל) [שבת יז:], מ) עיין עירוין סכ לסוקמוסטוס (משנ שנאמר).

מסורת הש״ס עם הוספות

ב) תוספתא שבת פ״ט ה״ח, ג) תוספתא דדיום פרק 3 ה״ד ועי׳ מהני׳ ירים פ״ב מ״ג, ג) [שם], ד) מנחות נב., ה) מנחות נב., ו) [עי׳ תוס׳ מנחות לא: ד״ה הא], ז) [בב״ב יב. ד״ה ומהו דתנאין ודבי], ח) ברכות דף יח:, ט) כדרפידים ושאינו בד״ה קלף אין וכו׳, י) פ״א ה״ה ועי׳ תוס׳ מנחות לא: ד״ה הא], כ) ד״ס, ל) [שבת יז:], מ) עיין עירוין סכ לסוקמוסטוס (משנ שנאמר).

הגהות והגירסאות

(ב) גמ׳ מנן קלף כדי לכתוב עליו פרשה וכו׳: (ג) שם שמע ישראל] (קלף אין דוכסוסטוס לב) מ״ש ובי״ג ו׳ ה״ה גירסת רש״י וכ״ה ליתא בכ״י: (ד) פירוש רשב״ם משמע דלא גרס בגמרא ובמ״ש דוכסוסטוס] (מהראה כהן): (ה) נ״א ואמר ר׳ אחא בר יעקב: (ו) נ״א והתניא סדר שלנו (מהראה כהן): (ז) נראה להגיה לשון התוס׳ מפרש **דיהא** דרבי דאתא בכ״י: (ח) עיין בהוספות ד״ה ומהו ובמהרש״ל [מזרזישים] על תוי״ט תנן קלף, ומשמע שם שהוחזק כן היה להם שי זה:

קְלָף וְדוֹכְסוֹסְטוֹס, שחולקים את העור לשנים בעוביו לשתי שכבות, הצד החיצון שכלפי השיער הוא ה'קלף', והצד הפנימי שכלפי הבשר הוא 'דוכסוסטוס' (רש"י, ומאידי בביאורו; תוס' בשם ר"ת). ויש סוברים להיפך, ש'קלף' הוא החלק שכלפי הבשר, ו'דוכסוסטוס' הוא הצד החיצון שכלפי השיער (רמב"ן; ריטב"א; שו"ת הרשב"א א, תקפ). ובהמשך הגמרא יתבאר נפקא מינה לפירושם.

מַאי מְזוּזָה, מְזוּזָה שֶׁבַּתְּפִלִּין, שנקראת כן, על שם שגנוזה בתוך בתי התפילין כמזוזה (ריטב"א).

עִם הַתְּפִלִּין מְטַמְּאוֹת אֶת הַיָּדַיִם, בִּפְנֵי עַצְמָן אֵין מְטַמְּאוֹת אֶת הַיָּדַיִם, וטעם החילוק, שכשהרצועות מחוברות לתפילין, יש להם דין 'ידות הכלים', הגורם שהנוגע בהם כמי שנוגע בבתים (משנה אחרונה ידים ג, ג), או שכשהרצועות מחוברות לתפילין, יש להם שם 'רצועות של תפילין' ומטמאות מצד עצמן ולא מצד 'ידות', וכשאינן מחוברות לתפילין חסר בעיקר שמן, שחיבורם לתפילין אינו מועיל רק למצוותן, אלא לעיקר שמן (ברכת מרדכי עניינים, לא).

וְהָא מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא וְכוּ' מִכְּלָל דְּרֵישָׁא בְּמְזוּזָה עַצְמָהּ עַסְקִינַן, וקשה מרישא לסיפא, שברישא שנינו ששיעור קלף הוא כדי לכתוב מזוזה, ובסיפא שנינו שהשיעור הוא כדי לכתוב פרשה קטנה שבתפילין (רש"י). ויש מפרשים, שהקושיא היא מהמשנה, שכיון שבהכרח הברייתא עוסקת במזוזה ממש ולא במזוזה שבתפילין, חוזרת הקושיא שהקשינו לעיל, שבברייתא מבואר שהשיעור הוא כדי לכתוב מזוזה, ובמשנה שנינו שהוא כדי לכתוב פרשה קטנה שבתפילין. ולא שאלה סתירה בין הרישא לסיפא בברייתא, שדרך הגמ' להקשות על המשנה (תוס'), או משום שיש ליישב שהרישא מדברת בקלף שעיבדו אותו לשם מזוזה, שכיון שלא עובד לשם תפילין אינו ראוי לכתוב עליו תפילין, ולכן שיעורו כדי לכתוב עליו מזוזה, והסיפא מדברת כשעיבדו אותו לשם תפילין (שפת אמת; עונג יו"ט ז).

קְלָף כְּדֵי לִכְתֹּב עָלָיו פָּרָשָׁה קְטַנָּה שֶׁבַּתְּפִלִּין שֶׁהִיא שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, שלענין שבת משערים בפרשה קטנה שבתפילין, כי לכתחילה כותבים מזוזה על דוכסוסטוס ולא על קלף [כפי שתבאר הגמ' להלן], או משום שהוא השיעור הקטן יותר [שבתפילין פרשה אחת, ובמזוזה פרשיות 'שמע' ו'והיה עם שמוע'], והתבאר לעיל (עח, א) שכל דבר שיש לו שני שימושים, ושניהם שכיחים, הולכים לפי השיעור הקטן (ריטב"א).

דוֹכְסוֹסְטוֹס חֲרֵי הִיא כְּקֻלָּף, מַה קֻּלָּף וְכוּ', רב אמר 'דוכסוסטוס הרי הוא כקלף', וההמשך 'מה קלף' וכו', הוא ביאור דבריו [ולהלן מסקנת הגמ' לפרש דבריו באופן אחר] (תוס' ד"ה השתא; ריטב"א). ובמשנה בה שנינו ששיעור קלף הוא כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין, מבואר שתפילין נכתבים על קלף, ומוסיף רב שכשרים אף על דוכסוסטוס, אבל מזוזה רק על דוכסוסטוס, וטעם החילוק, כי מזוזה כולה צריכה שרטוט, ואם לא יהא קשה ועבה לא יתקיים, והקלף הדק מתאים לתפילין שצריך שרטוט רק בשורה ראשונה [ראה מגילה (יח, ב) וגיטין (ו, ב)]. ועוד, שאת פרשיות התפילין כופלים לכמה כפלים, ודוחקים אותם בבית התפילין הקטן והצר, לא כן המזוזה שאינה נכפלת, ומונחת בבית כפי מידתה (ר"י מלוניל).

קְלָף אֵין דוֹכְסוֹסְטוֹס לֹא, לְמֶצְוָה, שמצוה מן המובחר לכתוב תפילין על קלף, ולכן אין דרך להצניע דוכסוסטוס לתפילין, ונחשב כדבר ש'אין מצניעים כמוהו', ששנינו לעיל (עה, ב) שאין חייבים על הוצאתו [מלבד המצניעו], ולכן שיעורו כדי לכתוב עליו מזוזה (רש"י). ויש שפירש, שכיון שאין דרך להצניעו כדי לכתוב עליו תפילין, כבר התבאר לעיל (עח, א) שכל דבר שיש לו שני שימושים, אחד שכיח ואחד שאינו שכיח, הולכים אחר השכיח, ואפילו לקולא (ריטב"א).

קְלָף בְּמְקוֹם בָּשָׂר, דוֹכְסוֹסְטוֹס בְּמְקוֹם שֵׂיעָר, בביאור המציאות מהו קלף ומהו דוכסוסטוס, הבאנו לעיל (ד"ה קלף ודוכסוסטוס) מחלוקת ראשונים, לסוברים שקלף היא השכבה הפנימית ודוכסוסטוס השכבה החיצונית, מתפרשת הברייתא כפשוטה. ולסוברים ההיפך, שקלף היא השכבה החיצונית ודוכסוסטוס השכבה הפנימית, הברייתא כאן לא באה לבאר מה נקרא קלף ומה נקרא דוכסוסטוס, אלא לבאר היכן כותבים עליהם, כלומר, קלף היא השכבה החיצונית, אבל כותבים על הצד הפנימי שלו, 'וקלף במקום בשר' הכוונה בצד הקרוב לבשר. ודוכסוסטוס היא השכבה הפנימית, אבל כותבים על הצד החיצוני שלה, ו'דוכסוסטוס במקום שיער' הכוונה שכותבים על הצד החיצוני שלה, הקרוב לשיער (ריטב"א).

אֵידִי וְאֵידִי אַמְּזוּזָה וְכוּ', ויכלה הגמ' לתרץ 'אידי ואידי אתפילין', ו'שינה בזה ובזה' הכוונה שכתב על קלף במקום שיער, או על דוכסוסטוס במקום בשר, אך אחרי שכבר העמידה את הברייתא הקודמת במזוזה, נוח לה להעמיד גם ברייתא זו במזוזה (תוס'). ויש מוכיחים ממה שלא אמרה 'אידי ואידי אתפילין', שהדין שונה ממזוזה, ואם שינה וכתב תפילין על קלף במקום שיער כשרים, כמו אם שינה וכתבם על דוכסוסטוס כשרים (תוס' מנחות לב, א ד"ה אידי, בתי' ראשון).

רַבִּי אַחָא מַכְשִׁיר וְכוּ', ורב מעמיד שרבי אחא הכשיר בתפילין שנכתבו על דוכסוסטוס, וסובר כמותו (רש"י; תוס'). ויש שסובר, שרבי אחא הכשיר בין בתפילין שנכתבו על דוכסוסטוס, ובין במזוזה שנכתבה על קלף, אלא ש'רב תנא ופליג' [ראה עירובין (נ, ב) ועוד], וסובר כרבי אחא בתפילין, וחולק עליו במזוזה (ריטב"א).

וְעַל הַגְּוִיל – עור מעובד בעפצים (רש"י), אבל קלף ודוכסוסטוס אפילו שאינם מעובדים בעפצים, כשרים. ומה שמבואר להלן שקלף ודוכסוסטוס כשרים לספר תורה, והרי ללא עיפוץ אינם נחשבים 'ספר' [כפי שהוכיחו תוס' (ד"ה קלף)], הטעם הוא, כי כשם שקלפים שלנו כשרים ללא עיפוץ מחמת שמתקנים אותם על ידי תיקון אחר [כמבואר בתוס'], כך היו מתקנים את הקלף והדוכסוסטוס בתיקון שלא על ידי עיפוץ, תיקון שלא הועיל לגויל (חתם סופר; שפת אמת).

תְּפִלִּין אַגְּוִיל מִי כָּתְבִינַן, שלא מצינו אף תנא או אמורא שיכשיר תפילין על גויל, ואפילו רב הכשיר דוכסוסטוס ולא גויל (ריטב"א), או שקבלה היתה בידם שפסול (ריטב"א המיוחס לר"ן). וממה שכאן בלבד הגמ' שואלת 'תפילין אגויל מי כתבינן', ואילו רב פפא שאל 'מזוזה אקלף מי כתבינן', ולא שאל 'מזוזה אקלף ואגויל מי כתבינן', משמע שמזוזה כשרה להיכתב על הגויל (רמב"ן; ריטב"א בשם רבו; ר"ן). ויש סוברים, שאף מזוזה פסולה להיכתב על הגויל (תוס'; ריטב"א בשם כל הגאונים), ולעיל הגמ' לא הקשתה כן, כי כבר הקשתה שפסולה להיכתב על הקלף (ריטב"א בתי' ראשון).

המשך במילואים

שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת בְּדָיוֹ, יבש (רש"י). ויש סוברים, שבדיו יבש פטור על הוצאת שיעור שתי אותיות, כי מאחר ואי אפשר לכתוב בו, וצריך להתיכו במים, אין אדם טורח על שיעור קטן כזה ואינו מחשיבו, אלא הכוונה לדיו לח, שמוציאו בידו (תוס' רא"ש).

ושיעור הדיו הוא שתי אותיות, אפילו שבפועל אי אפשר לכתוב בו שתי אותיות [בדיו וקלמרין], כי ישאר דבוק מעט על הכלי (רש"י; מאירי בדעת הבבלי). ויש סוברים, שאם הוציא על הקסת חייב בשיעור שתי אותיות, אבל אם הוציאו הדיו לחוד, צריך שיעור דיו של יותר משתי אותיות, כדי שיוכלו בפועל לכתוב בו שתי אותיות (ירושלמי; רבינו חננאל; רמב"ם שבת יח, ט).

אוֹת אַחַת בְּדָיוֹ אוֹת אַחַת בְּקָלְמוֹס, שאם הוציא אות אחת בקולמוס אחד, ואות אחרת בקולמוס שני, ודאי מצטרפים [כמבואר להלן, שחייבים על שני מעשי הוצאה, אפילו אם עשאם בזה אחר זה, כל שכן בבת אחת], אבל כשהוציא אות אחת בדיו ואחת בקולמוס וכדומה, שמא לא מצטרפים (תוס'). ויש מפרשים, שלדעות הסוברות שאם מוציא את הדיו על ידי כלי צריך יותר משתי אותיות [ראה הערה קודמת], צדדי הספק הם, שכיון שאין שיעורן שווה לא יצטרפו, וכפי ששנינו לעיל (עו, א) שכל שאין שיעוריהן שוין, אינם מצטרפים. או שמא יש לומר, שכיון שיסוד השיעורים שווה והוא כתיבת שתי אותיות, אלא שכדי להגיע לכתיבת שתי אותיות שיעור הדיו הנצרך אינו שווה, לכן יצטרפו (חתם סופר; שפת אמת).

וספיקו של רבא הוא על הדיו, אבל על הוצאת הקולמוס פטור, משום שהוא טפל לדיו, וכמו ששנינו להלן (צג, ב) שהמוציא אוכלין פחות מהשיעור בכלי פטור אף על הכלי, מפני שהכלי טפל להם (רש"י; רבינו חננאל). ואף שהקולמוס ראוי לכתיבה נוספת, וכשצריך את הכלי לשימוש אחר, חייב על הוצאת הכלי אפילו אם האוכל שבו פחות מכשיעור [ראה רש"י שם (ד"ה ואם היה צריך)], היינו דוקא באופן שראוי הכלי לשימוש אחר, שלכן אינו נעשה טפל לאוכל שבתוכו לגמרי, אבל קולמוס שאינו ראוי לשימוש אחר מלבד כתיבה, הוא נעשה טפל לשימוש הכתיבה לגמרי, וחשיבותו נמדדת רק לפי שיעור הדיו לכתיבה שיש בו עכשיו, ומה שיכול להוסיף לו דיו אינו נותן לו חשיבות (הערות הגרי"ש אלישיב).

כְּתִיבָתָן זוֹ הִיא הֲנָחָתָן, שאף שאינו חייב אלא אם עשה עקירה והנחה וכאן המשיך להלך ולא נח, כתיבת האותיות על הנייר היא הנחתן (רש"י), ואפילו שהנחה על גבי אדם מהלך אינה נחשבת הנחה, הנחה על הנייר נחשבת הנחה אפילו שהולך עם הנייר, כי הניח את הדיו במקומו בו ישאר לעולם (תוס' לעיל ה, ב ד"ה אגוזז). ודוקא כתיבה על הנייר נחשבת הנחה, אבל אם אינו כותב אלא רק מניח את הדיו על הנייר, אינו חייב עד שיניחנו על הקרקע כשאר הנחות (מאירי בשם 'יש אומרים'), ויש סוברים, שאין חילוק, וגם הנחת דיו על נייר בלא כתיבה נחשבת הנחה, וחייב (מאירי בשם 'יש חולקין'). והנדון כאן הוא מלאכת הוצאה של הדיו, אבל על מלאכת הכתיבה ודאי חייב גם אם אין הדיו נחשב מונח (ריטב"א). ומה שאין כאן נדון על חיובו בהוצאת הנייר, כי מדובר שכבר היה שם מקודם, או שלא היה בנייר שיעור כתיבת שתי אותיות גדולות של קשר מוכסין [המבואר לעיל (עח, ב)] (ריטב"א המיוחס לר"ן).

בְּעִידְנָא דְּאַפְּקָא לְבַתְרַיְיתָא חָסַר לֵיהּ לְשִׁעְוּרָא דְּקַמַּיְיתָא, שבזמן שהוציא את הדיו לכתיבת האות האחרונה, כבר התייבשה האות הראשונה ונחסרה מעט משיעורה, ואין בשני חצאי השיעור כדי שיעור שלם (רש"י). ואינו דומה לאוכל חצי זית חֵלֶב וחוזר ואוכל חצי זית חֵלֶב בהעלם אחד, שמצטרפים שתי האכילות למרות שבשעה שאכל את החצי השני כבר לא היה בעולם החצי הראשון, כי כך הדרך באכילה, ואפילו האוכל כזית שלם שבסיימו אכילתו אין כזית שלם, חייב, שהמחייב הוא על הנאה בכזית והרי נהנה בכזית, לא כן בהוצאה שהמחייב הוא שכל זמן ההוצאה יש שיעור הוצאה, בזה צריך שהחצי הראשון יהיה קיים כדי שיצטרף אליו החצי השני (מאירי).

נַעֲשֵׂית רִאשׁוֹנָה כְּמִי שֶׁקִּלְטָהּ כֶּלֶב אוֹ שֶׁנִּשְׂרְפָה, קודם שנחה על הארץ, שאין כאן מעשה הנחה, הואיל ולא נעשתה מכוחו, גם כאן כשהוציא הוצאה שניה כבר בטלה הוצאה ראשונה וכמי שלא היתה כלל (רש"י), ויש שלא גורסים 'נעשה כמי שקלטה כלב', אלא 'נעשה כמי שקלטה או שנשרפה', וטעם הפטור של 'קלטה או נשרפה' ושל 'הגביה קודם שהוציא השניה' הוא אחד, שבשעה שהוציא את השני, הראשון כבר אינו בעולם (רש"ש, ותמה על רש"י, שכאשר קלטה כלב החיסרון שאין כאן הנחה מכוחו). ויש להסתפק אם דין זה נאמר דוקא בהוצאה משום שמלאכה גרועה היא [ראה תוס' לעיל (ב, א ד"ה פשט) ועוד], ואין לך בו אלא חידושו, או גם בשאר מלאכות, כגון קצר וטחן חצי שיעור, אם נשרף חצי השיעור הראשון קודם שקצר או טחן את חצי שיעור השני פטור (פמ"ג פתיחה להלכות שבת ד"ה נסתפקתי).

כְּגוֹן שֶׁהֶעֱבִירָהּ תּוֹךְ שְׁלֹשָׁה, ודין זה של 'לבוד' נכון גם אם העביר את חצי השיעור השני תוך שלשה טפחים לקרקע במקום אחר באותה רשות, אפילו שהוא לא היה תוך שלשה טפחים מעל לחצי השיעור הראשון, כי כיון שהוא לבוד לקרקע הרי הוא כמונח בקרקע, ונמצא שהוציא שתי חצאי שיעור המצטרפים לשיעור וחייב. ורבא מחדש, שחייב אפילו אם העבירו מעל שלשה טפחים מהקרקע, כיון שהוא תוך שלשה לחצי שיעור הראשון, כי אנו דנים שהוא מונח על גביו (תוס'). ואם היה מניחו תוך שלשה לחפץ אחר המונח על הקרקע היה פטור, ורק אם מניחו על גבי חצי שיעור הראשון חייב, כי לגבי שני החצאים יש נדון של איסור הוצאה, ונחשבים לענין זה כגרוגרת אחת (חתם סופר).

כָּאן בְּזוֹרֵק כָּאן בְּמַעֲבִיר, שמעביר לא צריך הנחה בפועל על הקרקע, שהרי מונחת בידו, וידו סמוכה לארץ (רש"י), שכשמונח החפץ בידו, נחשב שמונח כל שהוא בקרקע (חזו"א או"ח סב, כג), מה שאין כן בזורק, ואפילו שזורק הוא תולדת מוציא, קבלה היתה בידם שדינם שונה (חידושים מבן הרמב"ם המובאים בתחילת ספר מעשה רוקח, על פרק יח, ד"ה זרק זה).

בְּהֶעְלֵם אֶחָד חַיָּיב בִּשְׁתֵּי הֶעְלֵמוֹת פָּטוּר, שחיוב חטאת חל אחר שנודע החטא, וכמאמר הכתוב 'או הודע אליו חטאתו אשר חטא בה והביא את קרבנו' (ויקרא ד, כג), ובכל פעם שחטא ונודע לו מתחייב בחטאת חדשה (רש"י כריתות ד, א). או שאם מוציא בהעלמה אחת, ההעלמה מצרפת את ההוצאות, וכאילו הוציאן בבת אחת, אבל כשנודע לו אחר הוצאת החצי הראשון, נעשה חצי זה כמי שנשרף או נאכל שאינו מצטרף לחצי השני (יד רמה ב"ב נה, ב).

המשך במילואים

תנא א' שתי אותיות בדיו ושתי(א) אותיות בקולמוס שתי אותיות בקלמרין בעי רבא אות אחת בדיו אות אחת בקולמוס אות אחת בקלמרין מהו תיקו. אמר רבא ב' הוציא שתי אותיות וכתבן כשהוא מהלך חייב כתיבתן זו היא הנחתן. ואמר רבא ג' הוציא אות אחת וכתבה וחזר והוציא אות אחת וכתבה פטור מאי טעמא בעידנא דאפקא לבתרייתא חסר ליה לשיעורא דקמייתא. ואמר רבא ד' הוציא חצי גרוגרת אחת והניחה וחזר והוציא חצי גרוגרת אחת והניחה ראשונה נעשה כמי שקלטה [כלב] או שנשרפה ופטור ואמאי הא מנחה הכי קאמר ואם קדם והגביה ראשונה קודם הנחת שנייה נעשית ראשונה כמי שנקלטה (א) או שנשרפה ופטור. ואמר רבא ה' הוציא חצי גרוגרת והניחה וחזר והוציא חצי גרוגרת והעבירה דרך עליה חייב ואמאי הא לא נח כגון שהעבירה תוך שלשה (א) והאמר רבא תוך שלשה לרבנן צריך הנחה על גבי משהו לא קשיא ב' כאן בזורק כאן במעביר. ג' תנו רבנן הוציא חצי גרוגרת וחזר והוציא חצי גרוגרת בהעלם אחד חייב ס' בשתי העלמות פטור ס' רבי יוסי אומר י' בהעלם אחד לרשות אחד חייב לשתי רשויות (ב) פטור ד' אמר רבה ז' והוא שיש חיוב חטאת ביניהם אבל כרמלית לא אביי אמר אפילו כרמלית אבל פיסלא לא ורבא אמר אפילו פיסלא ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא רשות שבת כרשות גיטין דמיא: ח' כחול כדי לכחול עין אחת: עין אחת הא לא כחלי אמר רב הונא שכן צנועות כוחלות עין אחת מיתיבי ט' רבי שמעון בן אלעזר אומר כחול אם לרפואה כדי לכחול עין אחת אם לקשט בב' עינים תרגמא הילל בריה דר' שמואל בר נחמני כי תניא ההוא בעירניות: (ג) ט' שעוה כדי ליתן ע"פ נקב קטן: תנא כדי ליתן ע"פ נקב קטן של יין: דבק כדי ליתן בראש השפשף: תנא כדי ליתן בראש שפשף שבראש קנה של ציידין: (ד) זפת וגפרית כדי לעשות כו': תנא כדי לעשות נקב קטן: י' חרסית כדי לעשות פי כור כו': למימרא דשיעורא דרבי יהודה נפיש י' הא קיי"ל דשיעורא דרבנן נפיש דתנן י' רבי יהודה אומר כדי ליטול הימנו מדת מנעל לקטן אימא כדי לסוד פיטפוט כירה קטנה: (סובין כדי ליתן על פי כור של צורפי זהב פ'): ת"ר

רש"י

ב' אותיות בדיו. דיו יבש: שתי אותיות בקולמוס. כלומר כל היכא דמפיק ליה שיעורו כשתי אותיות: קלמרין. קסת הסופר: אות אחת בדיו אות אחת בקולמוס. מי מצטרפי או לא, ואי אמרת תיפוק ליה משום קולמוס לא מחייב עליה משום שהוא טפל לפחות מכשיעור, דתנן לקמן (דף צג:) המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי מפני שהכלי טפילה לו: כשהוא מהלך. שלא עמד לפוש(ס) דתהוי הנחת גופו הנחה (ה) אפילו הכי חייב, דעיקר הנחת דיו על הכתב הוא: וחזר והוציא. בהעלם אחד: חסר (ו) שיעור דקמייתא. כשמתייבשה נחסר השיעור, ולכי גמרה הוצאה דבעינן לגרופה אין כאן שיעור ב' אותיות: ואמאי הא מנחה. וכיון דבהעלם אחד (ז) מצטרפי לכי גמרה הוצאה: כמי שקלטה כלב. דתנן לקמן (דף קב.) הזורק וקלטה כלב פטור דלא הויא הנחה מכחו, והכא נמי כי גמרה הוצאה בטלה לה הנחה קמייתא והויא כמאן דליתא: לרבנן. דפליגי לקמן בהזורק(ט) ולית להו קלוטה כמו שהונחה, אפילו עברה סמוך לקרקע לא מיחייב עד שתנוח על גבי משהו מקום כל שהוא, ולא בעינן מקום ד' הואיל ובתוך ג' הוא מ"מ הנחה כל דהו בעינן: מעביר. לא צריך הנחה, דהא מנחה בידו דידו(ג) סמוכה לקרקע: לשתי רשויות. ושתיהן ר"ה אלא שיש הפסק ביניהם: והוא שיש חיוב חטאת ביניהם. שמופסקות ברה"י, אבל אם היה כרמלית מפסיקן(ס) כגון קרפף יותר מבית סאתים או בקעה, וב' בתים פתוחים אחד לרה"ר זה ואחד לזה, והוציא חצי גרוגרת מבית זה לרשות זה וחצי גרוגרת מבית זה לרשות זה שהיא פתוחה לה חייב, דכיון דלא מפסיק לה רה"י חדא רשותא הוא: פיסלא. עץ שוכב לרחבו של רה"ר וממלא כל רחבו, והוציא חצי גרוגרת מביתו מכאן וחצי גרוגרת מכאן: כרשות גיטין דמי. ולענין גיטין פיסלא רשות לנפשיה הוא, כדאמרן בהזורק (גיטין דף עז:) ההוא גברא דזרק גיטא לדביתהו בחצירו איגנדר גיטא ונפל בפיסלא, ואוקי התם שהשאיל לה מקום בחצירו, חד מקום מושלי אינשי תרי מקומות לא מושלי אינשי: הא לא כחלי. אלא שתי עינים: צנועות. שהולכות מעוטפות, ואין מגלות אלא עין אחד לראות וכוחלות אותו: בעירניות. בנות י' כפרים אינן צריכות צניעות כל כך, שאין שחוק וקלות ראש מצוי שם(ס) ועמה מועטין, ואינן מכסין פניהם וכוחלות ב' עיניהם: שפשף שבראש קנה של ציידין. מושיבין נסר קטן בראש קנה ונותנין עליו דבק והעוף יושב עליה ונדבק בו, וצריך ליתן שם הרבה כדי שיהא העוף נדבק בו: של יין. למעוטי שמן ודבש, שהיין זב דרך נקב קטן יותר משמן ודבש: לסוד. לטוח בקעים שבו: שיעור

תוספות

אות אחת בקולמוס ואות אחת בקלמרין. אע"פ ששני קולמוסים מצטרפי כה"ג שמא לא מצטרפי: והעבירה דרך עליה. מפרש הרב פורת דה"ה אפי' שלא דרך עליה אם העבירה תוך שלשה לקרקע מצטרף דהא אמרינן בסמוך בהעלם אחד חייב אפילו לשתי רשויות ואפילו רבי יוסי לא בעי אלא רשות אחת אבל עליה לא בעי ונקט דרך עליה דאפי' גבוה מן הקרקע ג' טפחים חייב כיון דהוי תוך ג' לחצי גרוגרת המונחת ע"ג קרקע(ל): והא אמר רבא תוך שלשה לרבנן צריך הנחה ע"ג משהו. תימה לר"י דתנן לקמן בריש הזורק (דף צז.) הזורק מרה"י לרה"י ורה"ר באמצע ר' עקיבא מחייב וחכמים פוטרין ותני עלה בגמרא [צז.] תוך ג' לד"ה חייב אלמא לכ"ע לא בעינן הנחה ע"ג משהו תוך ג'. ותירץ דרבא סבר כרבי יהודה דהמוצא תפילין (עירובין צז:) גבי היה קורא על ראש הגג כו' רבי יהודה אומר אפילו אינו מסולק מן הארץ אלא מלא החוט גוללו אצלו וטעמא דאפילו אין אוגדו בידו ליכא איסור אם מביאו אצלו דבעי הנחה ע"ג משהו כדאמר התם בגמרא. וא"ת ומאי פריך התם(מ) לימא רבא כתנאי אמרה לשמעתיה דע"כ כתנאי אמרה דתנא דברייתא דהזורק לא סבר כוותיה. וי"ל דהכי פריך לימא כתנאי דמתניתין דהתם אמרה לשמעתיה דבהא לא קפיד אם תנא דברייתא פליג עליה אלא דלא ליפלגו עליה רבנן דמתניתין דהתם. מיהו קשה לר"י דלקמן בהזורק (דף צז:) תנא י' מרה"י לרשות הרבים ועבר ד' אמות ברה"ר ר' יהודה מחייב וחכמים פוטרין ומסיק לעולם רבי יהודה חדא הוא דמחייב וחכמים פוטרין לגמרי ומשכחת לה דאמר עד דנפקא לרה"ר תנוח דרבי יהודה סבר אמרי' קלוטה כמי שהונחה דמיא אלמא לא בעינן לרבי יהודה הנחה ע"ג משהו. ונראה לר"י דהתם מיירי במתגלגל ברה"ר ועדיף משאר קלוטה באויר והוי כמונח לרבי יהודה. והא דקשה ממתני' דהתם(י) דקתני זרק לתוך ארבע אמות ונתגלגל חוץ לארבע כו' שם [בד"ה אחזתו] נפרש בעז"ה: בהעלם אחד לרשות אחד חייב. הקשה רבינו תם דאמרי' בהבונה (לקמן קד:) כתב אות אחת בטבריא ואות אחת בציפורי חייב. ונראה לו כגירסת ר"ח מרשות אחת חייב מב' רשויות פטור דבעי' עקירה ממקום אחד. ור"י אומר דודאי גבי כתיבה אית לן למימר מחוסר קריבה לאו כמחוסר מעשה דמי אבל הוצאה לא הויא עד דמייתי תרוייהו לרשות אחד(ס): אבל פיסלא לא. בגיטין בפרק הזורק (דף עז:) משמע דאית ביה ד' אמות על ד' אמות(ס) ואינו גבוה י' א"נ גבוה י' ואינו רחב ד'. ואומר ריב"א דלליטנא קמא צריך לפרש הכא שהוא רשות הרבים כגון שרבים מכתפין עליו דאי כרמלית האמר אביי אפילו כרמלית ורבא דאמר אפילו פיסלא סבר אף על פי שהוא רשות הרבים כיון דלענין גיטין חשוב מקום בפני עצמו הכי נמי מחלק רשויות. ולר"י נראה אפילו פיסלא שהוא כרמלית ושני ליה לאביי בין כרמלית המיטלטלת לשאינה מיטלטלת: מיתיבי רשב"א אומר. לרב הונא פריך דאי לאו רב הונא הוה מוקמי מתני' לרפואה: אם לרפואה. פי' רבינו שמואל אם לרפואה הלניעו זה חייבין עליו כל העולם כדי לכחול עין אחת דלרשב"א אית ליה(ע) דנתחייב זה במחשבתו של זה ואם לקשט כלומר אם לא הלניעו לרפואה אלא לקשט(ו) כדי שתי עינים דסתמו עומד לקישוט. ואין נראה לר"י דלעיל(פ) תנא דם כדי לכחול עין אחת בד"א במוציא אבל במצניע בכל שהוא אלמא במצניע חייב בפחות מלכחול בו עין אחת. ונראה לר"י דה"פ אם לרפואה שבאותו מקום עושין אותו לרפואה ואם לקשט שעושין אותו לקישוט ואין רגילין לעשות ממנו רפואה כדי לכחול שתי עינים: חרסית כדי לעשות פי כור. אע"ג דאמרינן לעיל (דף עח.) אין אדם טורח לגבל טיט כדי לעשות בו פי כור חרסית חשיב טפי מטיט דמצניעין אותו לעשות פי כור של צורפי זהב. אי נמי הכא מיירי במגובל: המוציא

עין משפט נר מצוה

יז א ב ג מיי' פי"ח מהל' שבת הלכה ט:
יח ד ה שם הלכה כג:
יט ו ז שם הלכה כד:
כ ח ט שם הלכה י:
כא י שם הלכה יא:

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

רבינו חננאל

מחברא ותנן (מקואות פ"י מ"א) קלמרין של יוסף הכהן היתה נקובה מצידה: כתיבתן הנחתן. אע"ג דבעיא בהוצאה עקירה מרשות זה והנחה ברשות אחרת ע"ג מקום ד' כי היכי דהתם אמרינן ידו של אדם חשובה לו כד' [על ד'] הכי נמי הכא כתיבתו הנחתו. והיכא דהוציא חצי גרוגרת שהוא חצי שיעור הוצאה והניחה וחזר והוציא חצי גרוגרת אחרת אם הניח את החצי השני קרוב לראשון או שהעבירו דרך עליו של ראשון בקרוב ג' טפחים חייב וזו היא שמעתא דרבא משום דהאי חצי גרוגרת וההיא חצי גרוגרת מצטרפין לחיובו ואף על פי שלא הניחו דהתם דצריך לנוח בזורק אבל הכא במעביר אין צריך הנחה. אבל אם קדים והגביה את החצי הראשון קודם הנחת החצי השני ודוקא ברחוק יותר מג' מן ההיא חצי ראשון כדי שלא יהא מעביר עליו נעשה הראשון כמו שנקלט או שנשרף ופטור: ת"ר הוציא חצי גרוגרת והניח ברה"ר וחזר והוציא חצי גרוגרת בהעלם אחד חייב. ב' העלמות פטור ר' יוסי אומר בהעלם א' מרשות אחד חייב מב' רשויות פטור. ואיכא דטעו בגירסא דהא ברייתא וגרסי ברשות אחד חייב בב' רשויות פטור ומסתמא לפום כן שמעתא ואי איכא דשטיף וא' ב' לרשות אחת לב' רשויות א) טעות גדולה היא. דילמא הכי קסברי אם הכניס מרה"ר לרשות אחת חייב לב' רשויות פטור והכי קאמר אי אפיק מרה"י בהעלם חצי שיעור לרה"ר וחזר והוציא באותו העלם חצי שיעור אחר לרה"ר אם מחדא רשותא אפקינון לתרווייהו מצטרפין וחייב ואם מן ב' רשויות אפקינון פטור. אמר (רבא) [רבה] והוא שיש חיוב חטאת ביניהם אבל כרמלית לא. כי פרשינן בפרק יציאות השבת שמוציא מרה"י לרה"ר חייב אבל המוציא מכרמלית לרה"ר פטור וקאמר רבה אי הנך ב' רשויות היחיד שהוציא חצי שיעור מזו וחצי שיעור מזו מרחקין מן הדדי ויש ביניהם רה"ר והמוציא והמכניס מזו לזו יש בו חיוב חטאת הרי נחלקו ועליהם קאמר ר' יוסי מב' רשויות פטור אבל יש ביניהם כרמלית דלית בה חיוב חטאת כחדא רשותא דמיין ואם הוציא מזו חצי שיעור וחזר והוציא מזו חצי שיעור חייב: אביי אמר אפילו יש ביניהן כרמלית דאע"ג דלית בה חיוב חטאת אסור להוציא מזו לזו שמרשות [לרשות] הן ואם הוציא מזו חצי שיעור ומזו חצי שיעור פטור אבל אם יש ביניהן פיסלא דלא חשיב למיהוה כרמלית אלא מקום פטור הוא הרי הוא כרשות אחת ואם הוציא מזו חצי שיעור ומזו חצי שיעור חייב רבא אמר אפילו איכא פיסלא ביניהן כיון שהוא חולק רשות לעצמו אע"ג דלאו כרמלית הוא דכרשות הוא קאי כיון שאסור להוציא אליו כלום מרה"י כב' רשויות דמיין ואם הוציא מזו חצי שיעור ומזו חצי שיעור פטור. רבא לטעמיה דאמר רבא רשות שבת כרשות הגיטין. ועיקר הא שמעתא בגיטין בהזורק ההוא גברא דזרק לגיטא לדביתהו הוה קיימא בחצר ואזל גיטא ונח בפיסלא אמר רב יוסף אי הואי ארבע אמות על ארבע אמות פלוג ליה רשותא לנפשי' ואי לא חדא רשותא היא וקסבר רבא חדא רשותא בשבת מיפלגא בפיסלא כי היכי דמפלגא לענין גיטין. ופי' פיסלא. מקום כגון עמוד גבה עשרה ורחב ד': כחול כדי לכחול עין אחת. וא"ר הונא שכן צנועות כוחלות עין אחת. הכין פירושא שכוחלת עין אחת ומכסה את העין האחרת ויוצאה לשוק ותראה באחת מעיניה. (ורב) [ור'] הונא הוא דמתנינן לאו רב הונא. והיא דר' שמעון בן אלעזר אם לתכשיט ב' עינים אוקימנא (בעניות) [בערניות] שאינן רגילות לצאת (רגילות לצאת) לשוק (ואם) [שאין] שם שוק לצאת אליו: חרסית כדי לעשות פי כור של צורפי זהב ר' יהודה אומר כדי לעשות פיטפוט. פירוש פיטפוט. גבשוש. או בנין בארץ ששופתין עליו את הקדירה וג' פיטפוטין הן ויש שסומכין פטפוט לכותל ומניחין עליו את הקדירה וסומכין אותו לכותל. ומקשי' כי מכדי בשיעור' דשבת קא חזינן דר' יהודה קא מחייב וממעט מן שיעורי דרבנן דהא לענין גמי דרבנן לא מחייב אלא בכדי לעשות תלאי לנפה ולכברה ור' יהודה מחייב אפילו על מה שנוטלין

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן ק. [עירובין לח:], ב) עי' תוס' עירובין צח: ד"ה נימא ובתוס' הרא"ש שם, ג) כ"ב נה: כריתות דף יז., ד) [כ"ב דף נו.], ה) תוספתא פ"ט הט"ז, ו) [לקמן ע"ב ודף פא.], ז) [לעיל עח.], ח) לעיל דף ה:, ט) [דף לז.], י) נגילה לב. רש"י ד"ה אלפסין ארניות משמע שעירניות ג"כ לשון עיר ופירושו בנות כרך קטן ובל"א קליינשטעדטערינען, כ) עירובין כא:, ל) [וע"ע תוס' פסחים פה: ד"ה בנגררין], מ) בעירובין צח:, נ) דף ק., ס) עי' תוס' ב"ב נה: ד"ה בהעלם וע"ע תוס' מנחות נז. ד"ה בשנים מש"כ הסברא לת"ק, ע) [לעיל עו.], פ) עח ע"א.

רב נסים גאון

ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא רשות שבת כרשות גיטין דמיא. ותמצא עיקר דילה במס' גיטין בפרק הזורק (דף עט) אמר רב חסדא רשויות חלוקות בגיטין ומיקמי הכי (שם דף עז) אמרו ההוא גברא

הגהות הב"ח

(א) גמ' נעשית ראשונה כמי שקלטה כלב או שנשרפה: (ב) שם לשתי רשויות פטור. נ"ב ע"ל בפ' הזורק ריש דף לח: (ג) שם תיבות "שעוה כדי ליתן על פי נקב קטן תנא כדי ליתן על פי נקב קטן של יין" שייכות להלן אחר תיבות קנה של ציידין: (ד) שם תיבות "זפת וגפרית כדי לעשות כו' תנא כדי לעשות נקב קטן" נמחק [משום דכבר גרס במתני' לעיל עח: זפת וגפרית כדי לעשות נקב קטן, כגירסת רש"י והרי"ף, שבת של מין]: (ה) רש"י ד"ה כשהוא מהלך וכו' הנחת גופו הנחת חפץ אפילו הכי: (ו) ד"ה חסר ליה שיעור: (ז) ד"ה ואמאי וכו' דבהעלם אחד הוציא מצטרפי לכי:

גליון הש"ס

גמ' בשתי העלמות פטור. עי' לקמן דף קה ע"א: שם ר"א בהעלם א' לרשות אחד חייב. עיין לקמן דף לח ע"א: רש"י ד"ה והוא שיש חיוב חטאת וכו' כגון קרפף יותר מבית סאתים. עי' לעיל דף ז ע"א וצ"ע:

הגהות וציונים

א] [צ"ל שתי] (גליון): ב] מהרש"ל מוחק זה (גליון), דהברייתא דלהלן איירי בעשיית פי כור דשייך לחרסית, ולא שייך לסובין דאיירי בהיסק: ג] בכת"י וידו: ד] גירסת מהרש"ל הזורק מרה"י והמהרש"א חולק עליו דל"ג כן אלא כלפנינו, אולם בתוס' עירובין צח ע"ב ד"ה אלא מפורש כהמהרש"ל (ברכות שמים): ס] ד' אמות לאו דוקא דלגבי שבת די בארבעה טפחים, כן מבואר במהרש"א בגיטין עיי"ש, ועיין שפת אמת מש"כ (ברכות שמים) ובכת"י ד' על ד': ו] בכת"י אלא סתם כדי לקשט שתי, ועי' תוס' הרא"ש:

חשק שלמה על רבינו חננאל

א) לשון זה משולל הבנה וצריך תיקון:

המוציא שיער כדי לגבל בו את הטיט טיט כדי לעשות פי כור. כן גרסינן בתוספתא וכן גרס רש"י ולהך גירסא שיעור כדי לגבל בו את הטיט כשיעור טיט הנעשה מרביעית שופכין. **אבל לספרים דגרסי** שיער כדי לגבל בו טיט לעשות פי כור של צורפי זהב קשה דאמרינן לעיל (עח.) אין אדם טורח לגבל טיט כדי לעשות פי כור. ויש לפרש דמיירי בטיט שהוא מגובל כבר ואחר הגיבול נותנין בו שיער כדי לתקנו:

שהגיעו לפירקן ולא הגיעו. פירוש בסמוך לפירקן שקרובות להנשא ועושות כדי ליפות וללבן עצמן כדאמרינן בפרק אע"פ (כתובות דף נט:) הרוצה ללבן את בתו ישקנה חלב ויאכילנה אפרוחין סמוך לפירקה: מכאן שייך לקמן פא.

למימרא דשיעורא דר' יהודה נפיש. ואע"ג דאשכחן תרווד שהוא גדול הרבה כדאמרינן בנזיר בפרק כה"ג (דף נ:) גבי מלא תרווד רקב כמה שיעורו חזקיה אמר מלא פיסת יד ור' יוחנן אמר מלא חפניו התם ודאי מיירי בתרווד גדול כדתנן במסכת כלים בפ' י"ז (משנה יב) [יש] שאמרו מידה גסה מלא תרווד רקב כמלא תרווד גדול של רופאים אבל הכא להוצאת שבת מידי דחשיב בעינן[נ] ותרווד קטן חשוב הוא הרבה (א"נ)[מ] חף סלקא דעתך שהוא חף גל שהוא גדול ומשני בחפי פותחת שהן קטנים:
חפי

ת"ר (א) המוציא שיער כדי לגבל בו את הטיט [(ג) טיט] לעשות פי כור של צורפי זהב: סיד כדי לסוד: תנא כדי לסוד אצבע קטנה שבבנות. אמר רב יהודה אמר רב (ג) בנות ישראל שהגיעו לפירקן ולא הגיעו [לשנים] בנות עניים טופלות אותן בסיד בנות עשירים טופלות אותן בסולת בנות מלכים טופלות אותן בשמן המור שנאמר (א) ששה חדשים בשמן המור (ד) מאי שמן המור רב הונא בר חייא אמר (ה) סטכת רב ירמיה בר אבא אמר שמן זית שלא הביא שליש תניא רבי יהודה אומר אנפיקנון שמן זית שלא הביא שליש ולמה סכין אותו שמשיר את השיער ומעדן הבשר. (ו) רב ביבי הויא ליה ברתא טפלה אבר אבר שקל בה ד' מאות זוזי הוה ההוא נכרי בשבבותיה הויא ליה ברתא טפלה בחד זימנא ומתה אמר קטל רב(א) ביבי לברתי אמר רב נחמן רב ביבי דשתי שיכרא (ז) בעיין בנתיה טפלא אנן דלא שתינן שיכרא לא בעיין בנתן טפלא: ר' יהודה אומר כדי לסוד כלכול: מאי כלכול ומאי אנדיפי (ח) אמר רב צידעא ובת צידעא למימרא דשיעורא דר' יהודה נפיש (ט) הא קיי"ל דשיעורא דרבנן נפיש זוטא מדרבנן ונפיש מדרבי נחמיה מיתיבי (י) א"ר נראין דברי רבי יהודה בחבוט ודברי רבי נחמיה בביצת (כ) הסיד ואי ס"ד צידעא ובת צידעא אידי ואידי חבוט אלא אמר רבי יצחק אמרי דבי רבי אמי אנדיפא מתקיף לה רב כהנא וכי אדם עושה מעותיו אנפרות אלא אמר רב כהנא שנתות כדתנן (ל) שנתות היו בהין עד כאן לפר עד כאן לאיל עד כאן לכבש ואיבעית אימא מאי אנדיפא אפותא וכי הא דההוא בר גלילא [דאיקלע לבבל] דאמרו ליה קום דרוש לנו במעשה מרכבה (א) אמר להו אדרוש לכו כדדרש רבי נחמיה לחבריה ונפקת ערעיתא מן כותל ומחתיה באנדיפיה ומית ואמרו ליה מן דיליה דא ליה: **מתני'** אדמה כחותם המרצופין דברי רבי עקיבא וחכמים אומרים (ב) כחותם האיגרות. (מ) זבל וחול הדק כדי לזבל קלח של כרוב דברי רבי עקיבא וחכ"א (ג) כדי לזבל כרישא. (נ) חול הגס כדי ליתן על מלא כף סיד. (ס) קנה כדי לעשות קולמוס ואם היה עבה או מרוסס כדי לבשל בו ביצה קלה שבביצים טרופה ונתונה באילפס: **גמ'** על מלא כף סיד תנא כדי ליתן על פי כף של סיידין מאן תנא דחול מעלי ליה לסיד אמר רב חסדא רבי יהודה היא (פ) דתניא לא יסוד אדם את ביתו בסיד אא"כ עירב בו תבן או חול ר' יהודה אומר תבן מותר חול אסור מפני שהוא טרכסיד רבא אמר אפילו תימא רבנן קילקולו זהו תיקונו: קנה כדי לעשות קולמוס: (ד) תנא (ע) קולמוס המגיע לקשרי אצבעותיו בעי רב אשי קשר העליון או קשר התחתון תיקו: ואם היה עבה כו': תנא טרופה בשמן ונתונה באילפס אמר ליה מר בריה דרבינא לבריה מי שמיע לך ביצה קלה מאי היא אמר ליה ביעתא (פ) דצילצלא מאי טעמא משום דזוטרא אימא דציפרתא אישתיק אמר ליה מידי שמיע לך בהא [אמר ליה הכי] אמר רב ששת ביצת תרנגולת (ב) ומאי קרו לה ביצה קלה שיערו חכמים אין לך ביצה קלה לבשל יותר מביצת תרנגולת ומאי שנא כל שיעורי שבת כגרוגרת והכא כביצה אמר ליה הכי אמר רב נחמן (ה) כגרוגרת מביצה קלה:
מתני'

שיעור. יפה לטיט: ה"ג טיט כדי לעשות פי כור של צורפי זהב: **אצבע קטנה.** דרכן לסוד את כל הגוף להאדים: **שהגיעו לפרקן ולא הגיעו.** שהביאו שתי שערות ולא באו לכלל שנים הראויות לכך, ומתביישות בדבר: **טופלות.** מושחות: **אנפיקנון.** דתנן במנחות (דף פה:) אין מביאין אנפיקנון הוא שמן זית שלא הביא שליש: **ולמה סכין אותו.** היינו שמן המור: **טפלה.** בסיד: **שקל בה ד' מאות זוזי.** שנתייפתה, וקפצו עליה המהוגנין לה ונתנו לה[ב] ממון: **השכר משחיר ומרבה שיער: כלכול צידעא.** טינפל"א[ג], וסדין אותה להשכיב[ד] השיער: **בת צידעא.** למטה הימנה להסיר שיער דק, והוא אנדיפי: **למימרא דשיעורה דר' יהודה נפיש.** בתמיה, והא קיימא לן גבי גמי[ה] דשיעורה דרבי יהודה זוטר ומחמיר בשיעורי שבת: **ומשני נפיש מדר' נחמיה,** וזוטר מדרבנן. דאמרי לסוד אצבע קטנה: **בחבוט.** סיד הנימוח במים הרבה, דהוא עשוי לסוד כלכול: **ודברי רבי נחמיה בביצת הסיד.** הנגבל במים ועשוי ביצים, מטונ"ש[ו] בלע"ז, דהוא עשוי לסוד אנדיפי: **ואי ס"ד.** אנדיפי נמי שיעור[ז] הוא כגון בת צידעא: **אידי ואידי.** כלכול ואנדיפי תרווייהו בסיד חבוט ונמוח סדין אותו: **אנדיפא.** כלי חרס ולו שני דדין אחת למעלה ואחת למטה, וכשרוצה למלאותו סותם את הדד התחתון, ולשון אנדיפי שתי פיות כדתניא (עירובין דף קד.) מעלין בדיופי, ובתוספתא[ח] גרס באנדיפי: **אנפרות.** הפסד, לשום יין בכלי סתום בסיד והיין ממחה הסיד ויוצא: **שנתות.** סימנים, כלי חרס גדול ויש בו בליטות בליטות כמין אגוזים קטנים עד כאן לסאה עד כאן לסאתים, וסדין אותו בסיד כדי שיהיו לבנות ונכרות: **כדתנן.** במנחות שנתות היו בהין: **עד כאן לפר.** חצי ההין: **עד כאן לאיל.** שלישית ההין: **עד כאן לכבש.** רביעית ההין, דכתיב ב)חצי ההין יהיה לפר וגו', כן לשון מורי הזקן מפי אביו ששמע מר' שמעון. ורבותי מפרשים אנדיפא כל הגוף, ומתוך שאינו עשוי להשכיב השיער אלא להאדים בעי סיד עב: **אנפרות.** שאינו סד בו בתו לאחר שקנאו[ט], דחיים שמא תמות כי ברתיה דההוא נכרי: **שנתות.** כלומר אבר אבר יטפלנה. ואי אפשי בלשון זה, ולא נאמר שיטת התלמוד כן להזכיר אבר אבר בלשון שנתות ויצטרך להביא פירוש לפירושו שנתות היו בהין: **אפותא.** פדחת שלא במקום שיער ולהאדים: **ערעיתא.** צירעה: **באנדיפיה.** פדחתו: **מן דיליה דא ליה.** מידו היתה זאת לו, שלא היה לו לדרוש במרכבה: **מתני' אדמה.** ארזיל"י[י]: **מרצופין.** שקין העשוין מקליפת עץ גדול[כ] שנושאין בהן פרקמטיא בספינות וחותמין אותם: **כחותם האיגרות.** שחותמין אותם שלא יקרב[ל] איש בהן אלא מי שנשתלחו לו, ושיעורא דרבנן זוטר: **כרישא.** קפלוט, ושיעוריה זוטר משל כרוב: **על מלא כף סיד.** בגמרא מפרש כף של סיידין, טרואי"ל[מ] בלע"ז: **מרוסס.** סדוק סדקין הרבה, כמו ג)והכה הבית הגדול רסיסים (עמוס ו): **ביצה קלה.** בגמרא מפרש לה: **גמ' לא יסוד אדם את ביתו בסיד.** לאחר חורבן, משום אבילות של ירושלים: **תבן או חול.** שלא יהא לבן כל צרכו: **טרכסיד.** סיד חזק, ומתקשה יותר משאם לא עירב בו: **קילקולו זהו תיקונו.** דאי לאו דמקלקל ליה ומשחירו לא היה מישתרי, הלכך ע"כ הא דקשיא ליה מעליותא היא לגביה ומשערינן ביה. ורבותי מפרשין קילקולו [לענין] לובן זה תיקונו לענין חוזק, ולא נהירא לי דקילקולו זהו תקונו משמע דשם הקלקול מתקנו, ולהאי לישנא אין שם הקלקול מתקנו ולמה הוזכר קילקול כאן, הכי הוי [ליה] לתרוצי נהי דאשחורי משחיר אחזוקי מחזיק: **קשר עליון.** של אמצע היד: **או קשר תחתון.** של אמצע האצבע: **טרופה בשמן.** שממהרת לבשלה: **דצילצלתא.** עוף קטן: **כל שיעורי שבת.** באוכלין וכל הוצאתן וקצירתן וטחינתן[נ] כגרוגרת. **מביצת תרנגולת** שהיא ממהרת לבשל[ס], ולא כביצה שלימה שעורו:
מתני'

עין משפט נר מצוה

כב א ב ג מיי' פי"ח מהל' שבת הלכה יא:
כג ד ה מיי' שם הלכה ד ופ"ט הלכה ה:

רב נסים גאון

דזרק לה גיטא לדביתהו הוות קיימא בחצר ואזל גיטא נפל בפיסלא אמר רב יוסף חזינן אי הוי ד' אמות אארבע אמות פלג לה רשותא לנפשה כו' וסבר רבא כי דין רשויות של גיטין הוא וכמו שאם יש בזה הפסל ד' אמות על ד' אמות או שיש בגובהו י' טפחים עשה רשות לעצמו ונבדל מכלל החצר כמו כן הוא מבדיל בין ב' רשויות לענין שבת. **ובזה הפרק** (שם דף עט) אמר עוד רבא ג' מידות בגיטין הודיע אותנו באלו השלש מידות חלוקות דין הגיטין מדין השבת ולענין רשויות שוו יחד ואין ביניהן חלוקה בדבר זה וגם נזכרה זו השמועה של רבא עם זו הברייתא בפרק חזקת הבתים (ב"ב דף נה): **הא דתניא לא יסוד אדם את ביתו בסיד אלא אם כן עירב בו חול וכו'.** הדבר

רבינו חננאל

ממנו מדת מנעל לקטן. **ומוקמינן** להלהא פטפוט לכירה קטנה קאמר והוא בציר מן פי הכור של צורפי זהב: **אמר רב יהודה אמר רב בנות שהגיעו לפרקן ולא הגיעו.** שהגיעו לשנים שהאשה בוגרת ולא בגרה ולא גדלה בשר מה עושין להן עניות טופלין אותן בסיד. **טפילה.** זו בלשון ישמעאל טלא טח את העור בשרה בסיד ומה צורך לכך כדי שיסתתמו נקבים קטנים בטיית אל מסאס וגומות שיער שבעור וכיוצא בהן ויכנס הבל לפנים ולא יצא ויחם קרבה ותבגור ותגדל בשר. **ואם בת** עשירים היא טופלין אותן בסולת. **והמלכים** יש להם סממנים אחרי' כגון שמן המור וכיוצא בו. טפית קורין אותו סטנת ויש שקורין אותו סטקת והוא בלשון ארמית שומנא דמורא ובל' ישמעאל לבן אל נאמן וריחו טוב ולא מן הרמונים הוא אלא כך נקרא וממימי שרף הוא והוא הנקרא עוד בל' ארמית מירא והוא תרגם מר דרור ומי שטופל את הבת את כל בשרה פעם אחת כל הבל שלה נכנס לפנים והיא מתחממת ומתה כדרך שהשיג את הגוי. **ולענין חלוקת ר' יהודה ור' נחמיה בשיעור סיד** שר' יהודה אומר כדי לסוך כלכול ור' נחמיה אומר כדי לסוך אנדיפי. באנו לפרש תחלה כל של צידעא ואנדיפי בלשון ישמעאל אצדג והוא מקום מקצוע הפנים מן הצד מן סוף שיער של [בנות] עד סוף [הפנים] סדין אותו בסיד ונקרא כלכול וסדים מצידו מקום אחד דק כמו חוט ונקרא בת צידעא. **ואקשינן** על זאת למימרא דשיעורא דר' יהודה נפיש והתנן ר' יהודה אומר כדי ליטול ממנו מדת מנעל לקטן. ופרקינן שכך נראה כן בגמ' דשיעורא דר' יהודה מעיט משיעורא דרבנן ולא נראה לכן טעם לר' נחמיה דאיכא למימר שיעורא זוטר מדרבנן. ונפיש מדר' נחמיה. **ואותיבנן** א"ר נראין דברי ר' יהודה בחבוט ודברי ר' נחמיה בביצת הגיר. **הגיר.** הוא הסיד הלבן הנשרף הנקרא אספיראג וכן כתיב כאבני גיר מנופצות וכענין כתב שנראה לכל צד בגירא הביצר שלו הן האבנים הפסולת השרופות. **והחבוט.** הוא הדק ונקרא אל מרתות בלשון ישמעאל שחובטין אותו במקלות. אם אתה אומר כלכול ואנדיפי צירעא ובת צירעא שניהן לא יעשו אלא מן החבוט ובטל פירוש זה. **ובאנו לפירושא זו.** לאנדיפי אמר יצחק דבי ר' אמי אנדיפא. מתקיף לה רב כהנא וכי אדם עושה מעותיו אנפרות אנדיפא זה אומרין בן פתרונות שלא עלו על דעתנו ואין נודע בלשוננו אנדיפא. ומ"מ בטל הפתרון הזה **אלא אמר רב כהנא מאי אנדיפי** (שבתות) **[שנתות].** שהוא משים סמנים בכלים ולמדות ומצייר בתוכן בביצת הגיר רושם האוי יבטפיהן בשל אספירגבטה והן שיעור הוצאת הסיד לר' נחמיה ולפום הכין נראין דברי ר' יהודה בחבוט ודברי ר' נחמיה בביצת הגיר. ואי [בעית] אימא מאי אנדיפא דקאמר יצחק דבי ר' אמי אפותא. שהיא פדחת בלשון חכמים מצח בלשון תורה כההוא גלילאה דאמר להו משום חבריה דנפקת פרעתיה והיא הצרעה ממיני דבורים ומחיתיה על אנדיפיה וקרו עליה מן דיליה דא ליה משלו זאת לו א): **מאן תנא דחול מעלי לסיד אמר רב חסדא ר' יהודה.** ובריתא בסוף גמ' דחזקת הבתים לענין אבל שעל בית המקדש דקאמר ר' יהודה אם עירב חול בסיד הוא טרכסיד ואסור וקסבר דהא מתני' חול גס כדי ליתן על מלא כף סיד ר' יהודה היא. (רב פפא) **[רבא] אמר אפי' תימא רבנן קלקולו זהו תקונו.** אית ביה ב' פירושים חד לענין שופריה דסיד האי ברייתא (לאו) לענין שחרירותיה וקסברי רבנן דסיד שעירה בו חול אע"פ שהוא מחזק כן הלך יופיו ומותר בגולה. והכא משו"ה קאמרי חול גס כדי ליתן על מלא כף סיד. **ופירוש שני** כיון דלא שרי למיסד ביה בגולה עד שיערב בו חול (הוה ליה) הקלקול דקא מקלקל הוא התקון והלכך משערינן חול גס כדי ליתן על מלוא כף סיד דחשיב ליה כדי שיהא מותר לסוד בו: **צוצלא.** עוף ממין התורי' ובלשון חכמים ריציפי וקורין אותה אל פאכתי:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [תוספתא פרק ט ה"י], ב) [לעיל דף עח. עט:], ג) פסחים מג. מו"ק ט:, ד) [פסחים שם ע"ש ומו"ק ע"ש] מנחות פו. מגילה יג. ע"ש, ה) פי' שמן מבושם [ערוך ערך פי' מירה דכיאל], ו) [מו"ק דף ט: ע"ש], ז) כדאמרי' בגמרא כתובות ס. דשתא שיכרא הוו לה בני אוכמי (מלא הרועים), ח) נזיר ג., ט) [לעיל ע"ח לקמן פא.], י) [תוספתא פרק ט הי"א], כ) [גיר' הערוך הגיר פירוש שהוא עב כאבני גיר וע"ש בערך גר ג"ב], ל) מנחות פז:, מ) [לעיל עט. לקמן צ:], נ) ב"ב נג:, ס) [תוספתא סוטה פרק ט"ו ה"ד], ע) [תוספתא פרק ט הי"ב], פ) [גירסת הערוך דציצלתא ועי' ב"ב עה. וסנהדרין ק. דגרס השתא כביעתא דצילצלא וכו'], צ) לעיל עח., ק) עיין תוספתא שבת פ"ב ה"ג, ר) לעיל דף ע: ולעיל עו ע"א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' במעשה מרכבה דריש להו ואמר להו: (ב) שם ביצת תרנגולת ואמאי:

גליון הש"ס

מתני' חול הגס כדי ליתן. עי' לקמן דף צ ע"א תוס' ד"ה בורית:

תורה אור השלם

א) וּבְהַגִּיעַ תֹּר נַעֲרָה וְנַעֲרָה לָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מִקֵּץ הֱיוֹת לָהּ כְּדָת הַנָּשִׁים שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ כִּי כֵּן יִמְלְאוּ יְמֵי מְרוּקֵיהֶן שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בְּשֶׁמֶן הַמֹּר וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בַּבְּשָׂמִים וּבְתַמְרוּקֵי הַנָּשִׁים: [אסתר ב, יב]

ב) וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: [במדבר כח, יד]

ג) כִּי הִנֵּה יְיָ מְצַוֶּה וְהִכָּה הַבַּיִת הַגָּדוֹל רְסִיסִים וְהַבַּיִת הַקָּטֹן בְּקִעִים: [עמוס ו, יא]

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

הגהות וציונים

א] [מלת רב ליתא במו"ק ט ע"ב וכצ"ל] (גליון). ב] צ"ל לו' (גליון) וכ"ה בכת"י. ג] רקה (רש"י שופטים ד כב), צד המצח שליד האוזן. ד] בכת"י להשיר השיער, וכ"ה ברש"י שבר"ף, ועיין רש"י נזיר ג ע"א ד"ה כדי לסוד. ה] גושים. ו] נ"א שיעור (גליון) כ"ה בדפו"ר. ז] שקנאו והוציא את מעותיו מהרש"ל (גליון). ח] חורסית. ט] צ"ל גדולים (דפו"ר) ובכת"י שקין גדולים העשוין מקליפת עץ וכ"ה ברי"ן. י] צ"ל יקראו (גליון) כ"ה בדפו"ר. כ] מין כף בעלת שטח ישר. ל] כת"י להתבשל. מ] גי' מהרש"ל דכאן מתחיל הדבור כפ"ע חף ס"ד וכו' (גליון) למהרש"א הוא המשך הדיבור (וכ"ה בדפו"ר ושם איתא והדף), ועיין תוס' הרא"ש דמשמע קצת כמהרש"א:

חשק שלמה על רבינו חננאל

א) עיין ערוך ערך אנדיפי:

לְסוּד אֶצְבַּע קְטַנָּה שֶׁבַּבָּנוֹת, ודרך המשיחה הוא אבר אבר, כי משיחת כל הגוף כאחת היא סכנה [כמבואר בגמ' להלן], לכן השיעור הוא כדי משיחת אבר קטן, האצבע קטנה (מאירי), שהיא סיכה שלימה בפעם אחת (הערות הגרי"ש אלישיב).

בְּנוֹת עֲשִׁירִים טוֹפְלוֹת אוֹתָן בְּסֹלֶת, אבל אין חייבים על הוצאת סולת בשיעור זה, כיון שהוא שימוש שאינו שכיח (הערות הגרי"ש אלישיב).

סְטָכְת, לא התפרש מהו (רש"י פסחים מג, א). ויש מפרש, שהוא שמן אפרסמון (רבינו גרשום מנחות פו, א). ויש מפרש, שהוא שמן העשוי ומתוקן בבשמים (מהרש"ל).

שֶׁמֶן זַיִת שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁלִישׁ, ולכן נקרא 'מור', שהוא מר ביותר (רש"ש).

שֶׁמַּשִּׁיר אֶת הַשֵּׂיעָר וּמַעֲדֵן הַבָּשָׂר, כי כיון שהוא בוסר, יש בו כח (רש"י מנחות פו, א).

שָׁקַל בָּהּ אַרְבַּע מֵאָה זוּזֵי, וקפצו עליה המהוגנין לה ונתנו ממון (רש"י), כלומר, חלילה לחשוב על רב ביבי שימכור את בתו למי שאינו הגון לה בעד בצע כסף, אלא שהיו מהוגנים לה, וגם נתנו ממון (הערות הגרי"ש אלישיב).

אֲדְרוֹשׁ לְכוּ כִּדְדָרַשׁ רַבִּי נְחֶמְיָה לְחַבְרֵיהּ וְכוּ', ורבי נחמיה לא נענש, כי בחגיגה (יא, ב) מבואר שאפילו ליחיד אין למסור מעשה מרכבה אלא אם כן הוא חכם ומבין מדעתו, שאינו מבאר ומפרש דברים מפורשים אלא רק ראשי פרקים, ומשמע שלרבים גם באופן זה אסור, ולכן רבי נחמיה לא נענש כי דרש ליחיד [וכלשון הגמ' שדרש 'לחבריה'], ואילו הבר גליל נענש כי דרש לרבים [וכלשון הגמ' אדרוש 'לכו'] (עין ישראל).

מִשְׁנָה. אֲדָמָה כְּחוֹתֶם הַמַּרְצוּפִין, שינתה המשנה מלשונה, ולא אמרה 'אדמה כדי לחתום מרצוף' או 'לחתום אגרת' [כלשון המשנה על שאר דברים], משום שהדרך לחתום המרצופין והאגרות בשנים או שלשה חותמות, ואילו היתה אומרת 'כדי לחתום' וכו', היה משמע כפי הרגילות לחתום, ויתחייב רק בשיעור שנים או שלשה חותמות, אבל 'כחותם המרצופין' משמעו חותם אחד (חדש האביב [לבעל הפלא יועץ]).

קָנֶה כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קָלְמוּס, ובזמן הזה שאין כותבים בקולמוס, שיעור מוציא קנה כשיעור מוציא שאר עצים [כדי לבשל כגרוגרת מביצת תרנגולת] (ערוך השלחן או"ח שא, יג).

וּנְתוּנָה בְּאֵילְפַס – במחבת, שהיא דקה וקלה, ועל כן מתחממת מהר (ספר הנר). ובאילפס שכבר חיממוה קודם בחום בינוני (רמב"ם ורע"ב בפ' המשנה כאן. וראה בכלים ה, ב, שם הזכירו שחיממוה אבל לא הזכירו חום בינוני). ויש סוברים שאפילו אם היא צוננת (שפת אמת, בדעת הר"ש והרא"ש שם בכלים, שסתמו ולא הזכירו שהיא חמה. גם תמה על הרמב"ם, שבהלכות שבת יח, ד וכלים טו, א, סתם ולא הזכיר שהיא חמה).

גְּמָרָא. מֵאן תַּנָּא דְּחוֹלֹ מְעַלֵּי לֵיהּ לְסִיד, אָמַר רַב חִסְדָּא רַבִּי יְהוּדָה הִיא וְכוּ', ומאחר ולדעת רבי יהודה אסור לערב חול בסיד, אין הדרך לעשות כן, ומשנתנו המחייבת הוא באופן שעירב גם תבן בסיד, או באופן שהסיד אינו לסיוד בית אלא לסיוד כלים וכדומה, או באופן שמניח אמה על אמה בבית ללא סיד, שבאופן זה מותר לסייד בית גם ללא תבן (שפת אמת).

לֹא יָסוּד אָדָם אֶת בֵּיתוֹ בְּסִיד, אחר חורבן בית המקדש, משום אבילות על ירושלים (רש"י), ודקדקו ואמרו 'את ביתו', לומר כי דוקא בית שדר בו לא יסוד אותו בסיד, אבל אם בונה בית על מנת למוכרו, מותר לסודו בסיד [וכמו שהקונה בית מגוי אינו צריך לקלפו, כך הקונה ממנו גם אינו צריך לקלפו] (אגרות משה או"ח ג, פו. וראה משנ"ב מהדו' דרשו תקס הע' 10 דינו של שוכר).

תֶּבֶן מוּתָּר חוֹל אָסוּר, ואף שהוא משחיר את הכותל, כיון שהסיד מועיל לחיזוקו זהו נוי שלו, ואסור (מהרש"ל ברש"י ד"ה טרכסיד; ריטב"א ב"ב ס, ב).

קִלְקוּלוֹ זֶהוּ תִּקּוּנוֹ, קילקולו של הסיד תיקון הוא לו, שבכך ניתר שימושו, ולכן שיעור החול שמוסיפים לסיד הוא שיעור חשוב וחייבים עליו, שאחר החורבן דרכו בכך מפני מצות חכמים (רש"י בפ' ראשון, וריטב"א בדעתו). ואף שהמשנה מבארת מה הם שיעורי ההוצאה לענין חיוב חטאת וסקילה [שהרי לענין איסור, גם חצי שיעור אסור מן התורה, ראה מה שכתבנו לעיל (עו, ב ד"ה ושאר)], ואחר החורבן אין חטאת וסקילה [שאלת תוס' רא"ש בשם ריב"א], כוונתה ללמד את השיעור עליו יתחייב לכשיבנה בית המקדש (תוס' רא"ש). או 'קילקולו זהו תיקונו' הכוונה שקילקולו את הלובן מחמת עירוב החול, זהו תיקונו לענין החוזק, שיהא הבית חזק יותר (רש"י בשם רבותיו; ר"י מלוניל).

קָלְמוּס הַמַּגִּיעַ לְקִשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתָיו, ששיעור הקנה הוא הראוי לעשות ממנו קולמוס המגיע לקשרי אצבעותיו. אבל אם הוציא קולמוס המתוקן כבר, חייב אפילו אם אינו מגיע לקשרי אצבעותיו, שראוי הוא לכתיבה בשעת הדחק (שפת אמת).

קֶשֶׁר הָעֶלְיוֹן אוֹ קֶשֶׁר הַתַּחְתּוֹן, 'קשר עליון' של אמצע היד, מקום חיבור האצבע לכף היד, או 'קשר תחתון' של אמצע האצבע (רש"י ומאירי, ומעשה רוקח בדעת הרמב"ם שבת יח, ד). ויש סובר, ש'קשר תחתון' הוא סוף האצבע [הקרוב לצפרניים] (בית דוד [לר"ד קורינאלדי], וחי' ר"א גוטמכר על המשניות, בדעת הרמב"ם).

אִישְׁתִּיךְ, רק שתק, אבל לא הודה לאביו, כי קבלה היתה בידו מרבותיו שהיא ביצת הצילצלא (חדש האביב [לבעל הפלא יועץ]).

מִשְׁנָה. צְרוֹר אוֹ אֶבֶן, כְּדֵי לְזָרוֹק בָּעוֹף – צרור של עץ לח שאינו ראוי להסקה שיעורו כדי לזרוק בעוף, אבל עץ יבש הראוי להסקה, שיעורו כדי לבשל ביצה קלה כמבואר במשנה לעיל (פ, ב), שכיון שהיסק הוא השימוש מצוי יותר מזריקה על עוף, משערים לפי המצוי, ואפילו לקולא [כמבואר לעיל (עח, א)] (שפת אמת). ויש גורסים 'צרור אבן' (רי"ף; רמב"ם שבת יח, יא).

רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר יַעֲקֹב אוֹמֵר כְּדֵי לְזָרוֹק בִּבְהֵמָה, במוציא סתם, אבל אם מוציא בפירוש על דעת לזרוק על העוף, מודה רבי אלעזר בר יעקב שחייב (מרכבת המשנה שבת כד, ט, ע"פ משנה למלך שם יח, א ד"ה ודע).

גְּמָרָא. הָא קָיְימָא לָן דְּשִׁיעוּרָא דְּרַבָּנָן נָפִישׁ, ראה מה שכתבנו לעיל (פ, א ד"ה הא קיימא לן).

חַפֵּי פּוֹתַחַת טְהוֹרִין, שיני מנעול העשויות מעצם (רש"י). והן טהורות משום שעדיין אינן ראויות לכלום, ואין להן שֵׁם כלי לקבלת טומאה (רש"י). וכתבה המשנה דין פשוט זה [קושית תוס' ותוס' רא"ש על פי' רש"י], אגב הדין של הסיפא שאם קבען בפותחת, טמאים (מגיני שלמה). ויש מפרשים, שמדובר על שיניים העשויות ממתכת, והן טהורות לפי שעדיין לא נגמרה מלאכתן ונחשבות גולמי כלי מתכות הטהורים, למרות שאפשר להשתמש בהן קצת למנעול (תוס' והראשונים).

קְבָעָן בְּפוֹתַחַת טְמֵאִין, שכיון שקבע את השיניים במנעול הן מקבלות שֵׁם כלי, ואפילו שהם 'פשוטי כלי' [כלי שאין לו בית קיבול], שדין כלי עצם כדין כלי מתכות, שפשוטיהם מקבלים טומאה (רש"י, ולשיטתו שהשיניים עשויות מעצם). ומטעם נוסף הן מקבלות טומאה, משום חיבורן למנעול שאף הוא מקבל טומאה (רש"י, ע"פ מהרש"א). ויש מפרשים שמדובר על שיני מתכת, וכיון שקבען בפותחת נגמרה מלאכתן [ולדעתם 'פשוטי כלי עצם' כדין 'פשוטי כלי עץ' שאינם מקבלים טומאה] (תוס' והראשונים, לשיטות שהשיניים עשויות מתכת).

שֶׁל גַּל וְכוּ' טְהוֹרִין, שֶׁכָּל הַמְּחֻבָּר לַקַּרְקַע חֲרֵי הוּא כְּקַרְקַע, שהדלת מחוברת לבית המחובר לקרקע, וכל המחובר לדלת דינו כדין הדלת (רש"י). ואף לרבנן הסוברים שתלוש ולבסוף חיברו, אינו נחשב כמחובר מתחילה, ומקבל טומאה [ונחלקו על רבי אליעזר הסובר שכיון שחיברו לקרקע שוב דינו כקרקע. ראה בבא בתרא (סו, ב)], כיון שהחפים לא היו ראויים לקבל טומאה טרם חיבורם לקרקע, הכל מודים שהם טהורים (מצפה איתן).

סְכוּכִית, כְּדֵי לְפָצֹעַ בָּהּ שְׁנֵי נִימִין כְּאַחַת, ושיעור זה הוא באותו הגודל של שיעור כדי גרירת ראש הכרכר המוזכר במשנתנו (מאירי), או שמא שני שיעורים הם, אחד בזכוכית חדה, ואחד בזכוכית שאינה חדה [ולא נחלקו] (מרכבת המשנה, בדעת הרמב"ם שבת יח, יב).

וְהוּא שֶׁמַּרְגֶּשֶׁת בָּהּ, באבן או בצרור שנזרק עליה (רש"י), שהיא אבן גדולה הגורמת לבהמה לברוח מחמת הכאב של הפגיעה, אבל אבן קטנה יותר שמשתמשים בה רק לאיים על הבהמה, אינה חשובה מספיק ואין דרך להצניעה (גור אריה למהר"ל; חדש האביב [לבעל הפלא יועץ]). ויש סובר, שמספיק שהבהמה תרגיש את האבן, אפילו אם אינה בורחת מחמת כן (ריבב"ן).

אֲבָנִים שֶׁל בֵּית הַכִּסֵּא שֶׁעוּרָן כְּכַמָּה, לענין חיוב כשמוציאן מרשות לרשות, או לענין טלטולן משום מוקצה, שהתירו חכמים טלטול מוקצה משום כבוד הבריות, וכמה אבנים התירו לטלטל משום זה. ולענין אבני בית הכסא, שיעורי הוצאה וטלטול מוקצה דומים, שבשיעור הראוי לשימוש בבית הכסא הן חשובות (רש"י כאן, וסוכה לו, ב; ר"ן על הרי"ף). והנדון כאן על אבנים מקורזלות הראויות לקינוח, שאין דרך בני אדם לזורקם על עוף או בהמה, ואינן בכלל האבנים ששנינו במשנה ששיעורן לענין הוצאה הוא כדי לזרוק על עוף או בהמה (חפץ ה' [לבעל האורח חיים הקדוש]). ויש סוברים, שהנדון כאן הוא רק לענין טלטול, אבל לענין הוצאה מרשות לרשות, חייבים אפילו באבן אחת בלבד הראויה לקינוח (מאירי).

נִמְנוּ וְגָמְרוּ מְלֹא הַיָּד, כמות אבנים שנכנסות בכף ידו, אפילו ארבע או חמש אבנים (רש"י). ויש סובר, שדוקא שלש אבנים, ששיעור כולן יחד כמלוא היד (ר"י מלונדל). ויש סוברים שהכוונה שלש אבנים שכל אחת מהן בגודל מלוא היד (רבינו חננאל; ריטב"א; ריטב"א המיוחס לר"ן בשם הרא"ה). ו'מלוא היד' היינו כשיעור כף יד של אדם בינוני (שיעורי הגרי"ש אלישיב). ויש סובר, שלכל אדם משערים כגודל כף ידו (אילת השחר). ■ להלכה, מותר לטלטל אפילו ארבע או חמש אבנים [כדעת רש"י], ואפילו אם הן גדולות יותר מכביצה, ובלבד שלא יהיו כולן יחד יותר מגודל מלוא היד (שו"ע או"ח שיב, א, משנ"ב שם ג, ושעה"צ שם ד).

מוּתָּר לְהַכְנִיס לְבֵית הַכִּסֵּא, בחצר, או כשאינו מעבירם ארבע אמות ברשות הרבים (רש"י). ואפילו כמה פעמים פחות מארבע אמות בכל פעם [שאם לא כן מה החידוש, הלא בתוך ארבע אמות ברשות הרבים אין איסור טלטול] (פמ"ג או"ח שיב משב"ז א). אבל להכניס מכרמלית לרשות היחיד או להיפך אסור (תוס' ותוס' רא"ש סוכה לו, ב, בדעת רש"י שם), שאמנם משום כבוד הבריות יש מקום להתיר לעבור גם על שני איסורים, אבל איסור טלטול שאפשר לתקנו על ידי כיכר או תינוק, החמירו בו שלא להתירו כשיש מלבדו איסור נוסף (תוספת שבת שיב, ה). ויש סוברים, שמותר להכניס לבית הכסא אפילו מכרמלית לרשות היחיד, או להיפך (תוס' ותוס' רא"ש שם). ■ להלכה, מותר להכניס אפילו מכרמלית לרשות היחיד, או להיפך (רמ"א או"ח שיב א, ומשנ"ב שם ח).

כְּמַחֲלֹקֶת בְּאֶתְרוֹג כָּךְ מַחֲלֹקֶת כָּאן, שמי שישכח את המחלוקת באבנים, יזכר בה על ידי המחלוקת באתרוג (רש"י). או שבא ללמד שכשם שנחלקו גבי אתרוג מהו שיעור אתרוג אחד, אף השיעור של אגוז או ביצה אינו שיעור לכל שלשת האבנים אלא לכל אבן ואבן (שפת אמת).

אָמַר רָבָא אָסוּר לְמַשְׁמֵשׁ בִּצְרוֹר בְּשַׁבָּת משום שישיר שערות, ויעבור על איסור גוזז (רש"י), ואמנם דעת רבא כדעת רבי שמעון שדבר שאינו מתכוין מותר [ראה ביצה (כג, א)], משמוש בצרור הוא 'פסיק רישיה', שמודה בו רבי שמעון שאסור (תוס'; רמב"ן, אך דחה שאינו נראה). ויש סובר, ש'אסור למשמש בצרור' היינו שאסור להחליק צרור שלא יהא חד, שנראה מתקן מנא (רמב"ן וחי' הר"ן וריטב"א המיוחס לר"ן, בשם רבינו חננאל), או שעובר בכך על איסור טוחן (רבינו חננאל, וראה שעה"צ שיב, כד).

כִּלְאַחַר יָד, שאוחז הצרור בשתי אצבעות, שבאחיזה כזו אינו מהדק כל כך את הצרור, אלא תופסו בנחת וממשמש בנחת (רש"י), ולכן אינו פסיק רישא שיתלוש שערות (ב"י או"ח שיב, ז). ואמנם השרת שיער על ידי צרור אסורה רק מדרבנן, שאין דרך הגוזזים לגזוז כן, וכן היא מלאכה שאינה צריכה לגופא שהרי אינו צריך לשיער, וגם אינו מייפה את העור בכך, וכן עושה לשם רפואה כדי שלא יבוא לדי סכנה, מכל מקום כל שאפשר לעשות בשינוי עושין (קצות השלחן קלה, בדי השלחן י).

המשך במילואים

מתני׳ תרווד. קף, קולי״ר[1]: חק. קס״ד דפוסנטא של קף[2] עסמה. בדי ׳זרוק בבהמה. גלף טרח פיעם למשקל לרוב משום עוף לבציר. דרבנן נפשיע. גבי [3]דשיעורא דר׳ יהודה נפיש הא קיימא לן [4]דשיעורא דרבנן נפיש אמר עולא חפי פותחת: תנו רבנן חפי פותחת טהורין קבעון בפותחת טמאין ושל גל אף על פי שחיברן בדלת וקבעון בממחרים טהורין שכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע: זכוכית כדי לגרור בו: תנא [5]זכוכית כדי לפצוע בה שני נימין כאחת: צרור או אבן כדי ׳זרוק בעוף: רבי אליעזר כו׳: אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן והוא שמרגשת בה [6]ובמה שיעורו תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר משקל עשרה זוז: זונין על לבי מדרשא אמר להו רבותי אבנים של בית הכסא שיעורן בכמה אמרו לו כזית באגוז ובכיצה כתרנגולת ד[7]נמנו וגמרו מלא היד תניא [8]רבי יוסי אומר כזית באגוז וכביצה ר״ש[9] ברבי יוסי אומר משום אביו מלא היד: ת״ר (בשבת) [10]ג׳ אבנים מקורזלות מותר להכניס לבית הכסא ובמה שיעורן ר״מ אומר באגוז רבי יהודה אומר בביצה [11]אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא במחלוקת כאן כך במחלוקת בארתרוז התם מתניתין הכא בריייתא אלא במחלוקת באתרוג כך מחלוקת כאן. אמר רב יהודה [12]אבל לא את הפאיים מאי פאיים אמר רבי זירא כרשיני בלייתא. [13]אמר רבא ׳אסור למשמש בצרור בשבת בדרך שממשמש בחול מתקיף לה מר זוטרא ליסתכן כלאחד ד. אמר רבי יצחק ׳אם יש מקום קבוע לבית הכסא מלא היד אם לאו כהרבן. מדוכה קטנה של בשמים אמר רב ששת אם יש עליה עד מותר מיתיבי [14]עשרה דברים מבאין את האדם לידי תחתוניות ואלו הן האוכל עלי קנים ועלי גפנים ולוכלך בפנים ומורידי בהמה בלא מלח ושדרו של דג וד׳ מליח שלא בישל כל צורכו והשותה שמרי יין והמקנח בסיד ובחרסית בצרור [15]שקנח בו חברו ויש אומרים אף התולה עצמו בבית הכסא [16]לא קשיא הא בלח הא ביבש ואיבעיא אימא אם מצד אחד ואכן מב׳ צדדין ואיבעיא אימא הא דיהיה הא דחברים א״ל אביי לרב יוסף [17]ירדו עליה גשמים ונטשטשו מהו א״ל אם היה רישונן ניכר מותר. בעא מיניה רבה בר רב שילא מרב

חפי פותחת טהורין. **מי׳ נקוטרס** סיעים של עפס ומתעין מותם בפותחת (ג) לפתוח וקודס שלא נקבעו אין לחוש לכלוס קבוע ופותחת ממעין לכלי עפס כמחבות ופסוקיהס עמיקס לכתר בהכל ומתעין מותם לגי דף בהסם לא מיירי אלא בגולמי של עפס אבל פסוקי כלי עפס הל תנן[18] ומייתי לה בפ״ק (דף מ.). פסוקי כלי עץ כל שור כלי עפס הל פסוקיהס כלי עפס הל פסוקיהס ים לה בית קיבול פחות מכביצה ממקבלת מפתח. **ומה שפירס** דפסוקי כלי עפס עמיקס כתכלס בהכל ומתעין מותם בפותחת ממעין דכלי עפס כמחבות ופסוקיהס עמיקס כתכלס בהכל ומתעין מותם (הולין דף סה:) ולי משום דמחובר לפותחת ומהמוחבר לטוהר טהור פותחת ים לה בית קיבול אפילו בהמ

מהו להעלותם לגג. **פי' בקונט'** מי חיישינן לטרחא יתירתא וקשה לר"י א"כ הא דפריך (ג) דאסור ליטול קיסם משלפניו תיקשי לכולה שמעתין דשרי לטלטל אבנים מקורזלות. **ונראה לר"י** דהכא מבעיא ליה משום דבית הכסא קרוב על הגג ויכול להכין שם מע"ש ומהדר ליה דאפ"ה שרי ולהכי פריך ליה (ד) דאסור לטלטל קיסם משלפניו לפי שהיה יכול להזמין מאתמול. אבל אכולה שמעתא לא מצי פריך שדרכן היה לפנות בשדה ובית הכסא רחוק ולא אטרחוה רבנן להכניס שם מע"ש וגם אם יזמינם שמא יקחם אחר:

וחכמים אומרים לא יטול אלא מן האבוס כו'. נראה לר"י דלאו דוקא מן האבוס אלא מן הראוי לאבוס דליכא למימר דכשאינו באבוס אסור דבטל אגב קרקע דהא תנן בהמביא כדי יין (ביצה דף לג.) וחכמים אומרים מגבב משלפניו ומדליק אלמא לאו בטל הוא והא דלא שרו בקיסם לחצות שיניו אלא להדליק משום דסברי לא ניתנו עצים אלא להסקה אבל בדבר הראוי לאבוס בהמה שרי אפי' לחצות שיניו. ורבי אליעזר דאמר התם נוטל אדם קיסם משלפניו לחצות שיניו ומגבב מן החצר ומדליק סבר דמה שבבית מוכן לכל מה שירצה אפי' לחצות שיניו אבל שבחצר אינו מוכן אלא להסקה:

והניחו ע"ג יתדות מיחייב משום תולש. הא מיחייב מכת מרדות מדרבנן כדפירש בקונטרס מדשרי ריש לקיש. **וקשה לר"י** דאמרי' בפ"ק דגיטין (ז:) א"ר יוחנן עציץ נקוב המונח ע"ג יתדות באנו למחלוקת ר' יהודה ורבנן דלר"י פטור מן המעשר כדמפליג בין ספינה גוששת לשאינה גוששת ולרבנן חייב אמר רבא דילמא לא היא ע"כ לא קאמרי רבנן אלא בספינה דלא מפסיק אויר אבל עציץ דמיפסיק אוירא אפילו רבנן מודו הא בשמעתין חשבינן ליה כמחובר מדאורייתא אפי' הניחו על גבי יתדות ולא מיחייב משום תולש אלא מדרבנן. ונראה לר"י דשמעתין לא סברא לחויא דרבא דהתם:

והאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה כו'. וא"ת והא בהגוזל קמא (ב"ק קב.) ובפ"ק דמס' ע"ז (ז.) אמרינן בתרי מסכתות אין סדר למשנה והכא סתם בנזיר ופלוגתא בפרק שני דביצה (דף כג:) ר' יהודה אומר כל הכלים אין נגררין חוץ מן העגלה שכובשת ואין הלכה כסתם דשמא סתם ואח"כ מחלוקת היא. ואין לומר דלר' יוחנן אפי' סתם ואח"כ מחלוקת הלכה כסתם דהא מסקינן בהחולץ (יבמות מב:) אליבא דר' יוחנן דרמי לך לא חש לקימחיה סתם ואח"כ מחלוקת היא ואין הלכה כסתם. ותירץ רבינו שמואל מוורדון דמחלוקת ואח"כ סתם בחדא מסכת לכ"ע הלכה כסתם כדפריש בפ"ק דמס' ע"ז (דף ז.) בהא דפסיק כרבי יהודה דכל המשנה ידו על התחתונה פשיטא דמחלוקת ואח"כ סתם הוא אבל בתרי מסכתות כל אמוראי סברי דאין הלכה כסתם ור' יוחנן אית ליה דאפי' בתרי מסכתות הלכה כסתם או סתם במתני' ומחלוקת בברייתא דמסתמא סתם לבסוף ואין לנו לומר שסתם רבי קודם ושוב חזר ממה שפסק ואמוראי ניהו אליבא דרבי יוחנן כדאמרינן באלו טרפות (חולין דף מג.):

הדרן עלך המוציא יין

חסדא [א]מהו להעלותם אחריו לגג א"ל [א] גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה יתיב מרימר וקאמר לה להא שמעתא איתיביה רבינא למרימר [ב] ר' אליעזר אומר נוטל אדם קיסם משלפניו לחצות בו שיניו וחכמים אומרים לא יטול אלא מן האבוס של בהמה הכי השתא התם אדם קובע מקום לסעודה הכא אדם קובע מקום לבית הכסא. אמר רב הונא [ב]אסור לפנות בשדה ניר בשבת מאי טעמא אילימא משום דוושא אפילו בחול נמי ואלא משום עשבים והאמר ריש לקיש צרור שעלו בו עשבים מותר לקנח בה והתולש ממנה בשבת חייב חטאת אלא דילמא נקיט מעילאי ושדא לתתאי ומיחייב משום דרבה [ג] דאמר רבה [ג]היתה לו גומא וטממה בבית חייב משום בונה בשדה חייב משום חורש. גופא [ד]אמר ר"ל צרור שעלו בו עשבים מותר לקנח בה [ה]והתולש ממנה בשבת חייב חטאת אמר רב פפי ש"מ מדר"ל האי פרפיסא שרי לטלטולי מתקיף לה רב כהנא אם אמרו לצורך יאמרו שלא לצורך. אמר אביי פרפיסא [ז] הואיל ואתא לידן לימא [ב] ביה מילתא [ו]היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתידות מיחייב משום תולש היה מונח על גבי יתידות והניחו על גבי קרקע חייב משום נוטע. א"ר יוחנן אסור לקנח בחרס בשבת מאי טעמא אילימא משום סכנה אפילו בחול נמי ואלא משום כשפים אפי' בחול נמי לא ואלא משום השרת נימין דבר שאין מתכוין הוא אמר להו רב נתן בר אושעיא גברא רבה אמר מילתא נימא בה טעמא [ז]לא מיבעיא בחול דאסור אבל בשבת הואיל ואיכא תורת כלי עליו שפיר דמי קמ"ל רבא מתני לה משום השרת נימין וקשיא ליה דר' יוחנן אדר' יוחנן מי א"ר יוחנן אסור לקנח בחרס בשבת אלמא דבר שאין מתכוין אסור והאמר [ט] ר' יוחנן הלכה כסתם משנה [ט] ותנן [י] נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק אלא מחוורתא כדרב נתן בר אושעיא. מאי כשפים כי הא [י]דרב חסדא ורבה בר רב הונא הוו קא אזלי בארבא אמרה להו ההיא מטרוניתא אותבן בהדייכו ולא אותבוה אמרה איהי מילתא אסרתה לארבא אמרו אינהו מילתא [ג] שריוהא אמרה להו מאי איעביד לכו

דלא

מהו להעלותם אחריו לגג. אם עלה שם לפנות, מי חיישינן לטירחא יתירתא או לא: שדוחה את לא תעשה. דכתיב (דברים כב) [א]והתעלמת מהם פרט לזקן ואינו לפי כבודו [ב], והכא נמי טלטול דרבנן אלאו דלא תסור [ב] אסמכוה רבנן, ובמקום כבוד הבריות נדחה: משלפניו. קסמין המוטלין על גבי קרקע, ולא אמרינן מוקצין נינהו: לחצות. לטול הבשר שבין השינים ולחצות ביניהן: מן האבוס. שהוא מוכן, אלמא העמידו דבריהם במקום כבוד הבריות, שפעמים שנראה מבחוץ וגנאי הוא לו: התם אדם קובע לסעודה. והיה לו להכין שם מאתמול: הכא אדם קובע לבה"כ. בתמיה, פעמים שמולא אדם שם והולך למקום אחר. בית הכסא לא היה מצוי להם בבתיהן, שהיו דרין בבתיהן בעלייה מפני דוחק בתים: בשדה ניר. חרישה ראשונה ועומד לזריעה: משום דוושא. ובשדה חבירו, מפני שדש את נירו ומתקשה (את) [ג] החרישה: משום עשבים. שמחמת לחלוחית הניר עשבים עולין על הצרור, וכשהוא מקנח בו נתלשים: מותר לקנח. דאינו מתכוין לתלוש ומותר, דהלכה כר"ש: והתולש ממנו. במתכוין חייב, דמקום גידולו הוא (א) אע"פ שהוא צרור ואינו עפר: שקיל מעילאי. ממקום גבשושית: ושדי לתתאי. למקום גומא ומשוה החרישה, והוי תולדה דחורש: בבית. שייך בנין, וזה שמשוה גומות בנין הרצפה הוא, ובשדה מתקן החרישה: מדריש לקיש. דאמר מותר לקנח בו, ולא אמרינן צרור זה העשבים שעליו מלחלוחית הקרקע הן יונאין וכשמגביהן הרי הוא כעוקרן מגידוליהן: האי פרפיסא. עציץ נקוב שזרעו בו. ובתשובת הגאונים מצאתי שעושין חותלות מכפות תמרים וממלאין אותם עפר וזבל בהמה, וכ"ב או ט"ו יום לפני ר"ה עושין כל אחד ואחד לשם כל קטן וקטנה שבבית וזורעים לתוכן פול המצרי או קיטנית וקורין לו פורפיסא וצומח, ובערב ר"ה נוטל כל אחד שלו ומחזירו סביבות ראשו שבעה פעמים ואומר זה תחת זה וזה חליפתי וזה תמורתי ומשליכו לנהר: שרי לטלטולי. ולא אמרינן תולש הוא: לצורך. קינוח כבוד הבריות: חייב משום תולש. דאינו נהנה שוב מריח הקרקע. ול"נ דהאי [ס] חייב לאו דווקא אלא אסור משום דדמי לתולש, דאי חייב ממש קאמר לצורך היכי שרו רבנן איסור כרת וסקילה משום קינוח, ודומה לו במסכת סנהדרין (דף פג.) הבא על הנכרית חייב משום נשג"ז דלאו מדאורייתא היא אלא מדרבנן: משום סכנה. שלא ינתק בו שיני הכרכשא שהיא תלויה בהן [ט]: משום כשפים. כדלקמן בשמעתין: השרת נימין. שמשיר את השיער מפני שהוא חדוד: דבר שאין מתכוין הוא. ושמעינן ליה לר' יוחנן דאמר דבר שאינו מתכוין מותר, לקמן בשמעתין: לא מיבעיא בחול. שאין איסור טלטול בצרורות, דאסור לקנח בחרס משום כשפים שהרי יכול לקנח בצרור: אבל בשבת הואיל ואיכא תורת כלי עליו. לחתות בו אור או לחשוף מים מגבא [ט], אימא שפיר דמי דמוטב שיקנח בו מלטלטל צרור: קמ"ל. דלא, אי משום סכנה אי משום כשפים: חופף. מחליק שערו: ומפספס. קרפי"ר [ז]: אבל לא סורק. במסרק, דודאי משיר שיער, ומודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות, אבל חופף ומפספס פעמים שאינו משיר, וכשמשיר דבר שאין מתכוין מותר: מטרוניתא. נכרית היתה: אמרה מילתא. לכשפים ואסרתה לארבא ולא זזה ממקומה: אמרי אינהו מילתא. על ידי שם טהרה (ג):

דלא

רבינו חננאל

[illegible]

עין משפט נר מצוה

[illegible]

מסורת הש"ס עם הוספות

[illegible]

הגהות הב"ח

[illegible]

גליון הש"ס

[illegible]

תורה אור השלם

א) לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לאחיך: [דברים כב, א]

ב) על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל: [דברים יז, יא]

הגהות וציונים

[illegible]

ליקוטי רש"י [illegible]

חשק שלמה על רבינו חננאל א) עיין ערוך ערך פרפס:

[illegible]

מִהוּ לְהַעֲלוֹתָם אַחֲרָיו לְגַג, שמא אסור לטלטל אבנים המוקצים משום טרחה יתירה (רש"י). ויש מפרשים, שהספק אם התירו בבית הכסא הקרוב לביתו, שהרי יכול להעלות האבנים בערב שבת (תוס'). ■ להלכה, לבית הכסא קבוע מותר להכניס אבנים, שאפילו אם ישתיירו לו אבנים מליל שבת יוכל לקנח בהם ביום השבת, ובבית הכסא הקרוב לביתו ומיוחד רק עבורו, יש אומרים שאסור לטלטל בשבת כלל, שהיה לו להכין מאתמול (הגהות אשר"י). ויש אומרים שגם באופן זה מותר, ומשום שאדם לא מעלה בדעתו להכין לו אבנים מערב שבת (לבוש, אליה רבה, הובא במשנ"ב שיב, ב).

גָּדוֹל כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת שֶׁדּוֹחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה, שנאמר לענין השבת אבידה 'והתעלמת מהם' (דברים כב, א), ודורשת הגמ' (ברכות יט, ב) ממשמעות הפסוק שלפעמים יש להתעלם, וכגון 'דקן ואינה לפי כבודו', וגם כאן יש להתיר איסור טלטול שאסור מדרבנן שנלמד מ'לא תסור' (רש"י). ויש שפירש, שבמקום כבוד הבריות חכמים לא גזרו גזירתם (רעק"א, שתמה על רש"י שכבוד הבריות דוחה רק ב'שב ואל תעשה', ואילו טלטול האבנים הוא ב'קום ועשה').

נוֹטֵל אָדָם קֵיסָם מִשֶּׁלְפָנָיו לַחֲצוֹת בּוֹ שִׁנָּיו, 'משלפניו' לאו דוקא, שכן כל המונח לאדם בחצרו מוכן הוא עבורו [והזכיר 'משלפניו', משום שלרבנן אסור ליטול אפילו משלפניו] (רש"י ביצה לג, א). ויש סוברים, שלא התיר רבי אליעזר אלא מהמונחים לפניו בבית ולא מהמונחים בחצר (תוס' שם ד"ה רבי).

הָתָם אָדָם קוֹבֵעַ מָקוֹם לְסָעוּדָה, והיה לו להכין מאתמול (רש"י). ואם הזמינו חבירו לסעודה בשבת, כיון שלא היה יכול להכין מאתמול, מותר לטלטל קיסם לחצוץ שיניו משום כבוד הבריות, כשאין לו דבר אחר לחצוץ בו בין שיניו, ובמקום שבשר בין השיניים נחשב לגנאי (מג"א שכב, ד). ■ וכן הלכה (משנ"ב שם יד).

הָכָא אָדָם קוֹבֵעַ מָקוֹם לְבֵית הַכִּסֵּא, וכיון שאדם לא יודע מראש היכן יתפנה, התירו משום כבוד הבריות גם אם יש טורח בעלייתם (רש"י). ולדעת הסוברים שהנדון בגמ' הוא לענין בית הכסא הקרוב לביתו שהיה יכול להעלות לשם אבנים מערב שבת [דעת תוס' שהובאה לעיל (ד"ה מהו)], תירוץ הגמ' הוא שלסעודה דרכו של אדם לקבוע לו מקום, ולכן לא התירו לו כשהיה יכול להכין מאתמול, ובשונה מהכנת אבנים לבית הכסא שאין דעתו של אדם על כך כל כך מאתמול, לכן התירו למרות שהיה יכול להכין מאתמול (שפת אמת).

אָסוּר לְפָנוֹת בְּשַׁבָּת נִיר בְּשַׁבָּת, מַאי טַעְמָא וְכוּ', שהרי אין בכך איסור משום שמזבל בכך את השדה, כיון שהוא בשינוי ['כלאחר יד'], וגם אינו מתכוון, ומותר משום כבוד הבריות (חזו"א שביעית יח, ב. וראה ביאה"ל שלו, ג ד"ה או שאר). ■ להלכה, אסור ליפנות בשדה ניר בשבת [ובשדה חבירו אסור אפילו בחול, משום שמקלקל את שדהו] (שו"ע או"ח שיב, ט. וראה ביאה"ל שם ד"ה ואם היה).

צָרוֹר שֶׁעָלוּ בּוֹ עֲשָׂבִים מוּתָּר לְקַנְּחַ בָּהּ, שהלכה כרבי שמעון שדבר שאינו מתכוין מותר (רש"י), ואין זה 'פסיק רישיה' שמודה בו רבי שמעון שאסור, משום שאפשר לקנח בו ללא תלישת עשבים (ב"י שיב, ג). ואף שאסור מדרבנן להגביה את הצרור משום שנראה כתולש [כמבואר להלן], התירו משום כבוד הבריות (ריטב"א).

וְהַתּוֹלֵשׁ מִמֶּנָּה בְּשַׁבָּת חַיָּיב חַטָּאת, שתלשם ממקום גידולם, למרות שהם גדלים על צרור ולא בקרקע, (רש"י). ו'חייב חטאת' היינו כשמתכוון לתלוש, שאילו התולש תוך כדי קינוח מותר, שאינו מתכוון לתלוש, והלכה כרבי שמעון שדבר שאינו מתכוון פטור, ולכן התירו לקנח משום כבוד הבריות (כסף משנה שבת ח, ד). ויש שלא גרס 'חייב חטאת' אלא 'חייב' בלבד, והיינו מכת מרדות מדרבנן, שאילו היה אסור מדאורייתא, לא היו מתירים משום כבוד הבריות [כמבואר ברש"י להלן (ד"ה חייב) שמותר משום כבוד הבריות] (מגיד משנה שם, בדעת רש"י).

דִּילְמָא נָקִיט מֵעֵילָאֵי וְשָׁדֶה לְתַתָּאֵי וּמִיחַיַּיב וְכוּ', שמא יקח עפר מהגבשושית ויניחה בגומא וישווה החרישה, ויעבור על תולדה של מלאכת חורש (רש"י), שכאשר רואה מקום אחד גבוה ומקום אחר נמוך, עולה בדעתו ליישר את הקרקע [אבל לענין הלכה, החלקת גבשושית אסורה גם במקום שאין בו גומא כמבואר לעיל (עג, ב)] (הערות הגרי"ש אלישיב), וכיון שקרוב הדבר שיבוא לידי איסור תורה, גזרו גם במקום כבוד הבריות (בית שלמה לר"ש דרימר או"ח קיא, בתי' ראשון).

הָיְתָה לוֹ גוּמָּא וּטְמָמָהּ, בַּבַּיִת חַיָּיב מִשּׁוּם בּוֹנֶה, בַּשָּׂדֶה חַיָּיב מִשּׁוּם חוֹרֵשׁ, ולמרות שאיסור השוואת פני הקרקע קיים גם בשדה שלא נחרשה כלל וכן בשדה שכבר נחרשה חרישה שניה, אבל האיסור להתפנות נאמר רק בשדה שנחרשה חרישה אחת [שזהו 'שדה ניר' כמבואר ברש"י (ד"ה בשדה ניר)], שמצויים בה רגבים וגומות, ויש חשש שיקח רגב ויניחנו בגומא (ביאה"ל שיב, ט, ד"ה בשדה, בביאור דברי הפמ"ג).

הַאי פַּרְפִּיסָא שָׁרֵי לְטַלְטוֹלֵי, שאין איסור תולש בטלטול עציץ נקוב (רש"י), שגם כשהעציץ באויר הוא ממשיך לינוק מהקרקע (מהר"ם, בביאור תוס' ד"ה והניחו). וכשהזמינו לכך מערב שבת, ולכן אין בו איסור מוקצה (ריטב"א המיוחס לר"ן; שעה"צ שלו, לח, בשם פמ"ג שם א"א טו). ויש סובר, שכיון שהוא עומד להרחה, אין בו איסור מוקצה (חי' הר"ן).

הָיָה מוּנָּח עַל גַּבֵּי קַרְקַע וְהֵנִיחוֹ עַל גַּבֵּי יְתֵדוֹת מֵיחַיַּיב מִשּׁוּם תּוֹלֵשׁ, שממעט כח יניקתו, ואיסורו רק מדרבנן כיון שלא פסקה יניקתו לגמרי [ואיסור תולש הוא תלישת החיבור, ולא מיעוט היניקה], שאילו היה חייב מדאורייתא, לא היה מתיר ריש לקיש לצורך קינוח משום כבוד הבריות (רש"י ותוס', וב"י או"ח שיב ד"ה צרור, ושלו ד"ה כתב, ודברי יחזקאל ב, א, בביאור דעתם). ויש סובר, שחיובו מדאורייתא (רמב"ם שבת ח, ד), ואילו היתרו של ריש לקיש לקנח הוא בצרור המונח מתחילה על גבי יתדות, שנחשב כתלוש (מגיד משנה שם).

הָיָה מוּנָּח עַל גַּבֵּי יְתֵדוֹת וְהֵנִיחוֹ עַל גַּבֵּי קַרְקַע חַיָּיב מִשּׁוּם נוֹטֵעַ, מדרבנן, שגם כשהיה מונח על היתידות היה יונק מעט, וכשמעבירו לקרקע רק מגביר את היניקה ואין בכך חיוב של נוטע מדאורייתא (הגהות אשר"י; ב"י או"ח שלו, ח). ויש סוברים, שחייב מדאורייתא, שלהרבות כח יניקה דומה להשקיית זרעים במים האסורה מדאורייתא, ובשונה ממיעוט כח יניקה שאיסורו מדרבנן [לדעת רש"י הנ"ל] (מנחת חינוך מוסך השבת, זריעה ג; דברי יחזקאל שם. וראה אגלי טל זורע כב, ב). ■ להלכה, עציץ אפילו שאינו נקוב, אסור ליטלו מעל גבי קרקע ולהניחו על גבי יתדות, וכן להיפך (שו"ע או"ח שלו, ז, וראה ביאה"ל שם).

אֲלָמָּא דָּבָר שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּן אָסוּר, ואף שאיסור אינו מתכוין הוא רק מדרבנן (דעת רש"י להלן קכא, ב, ותוס' לעיל מא, ב), אינו נדחה משום כבוד הבריות, לפי ששורש איסורו תלוי בדאורייתא, והוא שבות חמור משאר איסורי דרבנן (רעק"א).

■ המשך במילואים

דְּלֹא מְקַנֵּחַ לְכוּ בְּחַסְפָּא וְכוּ', וכיון שאתם נזהרים בדברים הללו, אין הכשפים יכולים להזיק לכם (רש"י כאן, ובחולין קה, ב). ויש מפרשים שבאמת הם לא נזהרו בדברים הללו, ולכן הועילה בכשפיה לאסור ספינתם, ורק על ידי אמירתם שֵׁם משמות הקודש, התירוה, והיא סברה שהם אינם בקיאים בהסרת כשפים, אלא שמחמת שהיו נזהרים בדברים הללו לא הצליחה להזיקם (ר"י מלוניל).

כָּל שֶׁכֵּן זִיל לְגַבֵּיהּ, שעל ידי שמירה על בריאותך תוכל ללמוד יותר תורה (הערות הגרי"ש אלישיב). ובלימוד בעניני רפואה הנמסרים על ידי חז"ל, מקיימים מצות תלמוד תורה [וכמו שאמר החזו"א על חשבונות המולדות שכתב הרמב"ם, שאמנם העתיקם מחכמי יון, אבל אחר שכתבם בספרו הם נעשו תורה] (אילת השחר).

בְּאוֹגְנֵי כֵּלִים, וכשם שאין סכנה באוגני כלים, גם כשפים אין בהם (ריטב"א; קרבן נתנאל ע, בשם כנסת הגדולה או"ח סי' שיב), או שאכן יש בהם חשש כשפים, אבל אף על פי כן עדיף לקנח בהם מאשר בחרס (ב"ח או"ח ג, מג"א שיב, ד).

הָיוּ לְפָנָיו צְרוֹר וַעֲשָׂבִים וְכוּ', ונחלקו לענין קינוח בימות החול, שהדעה הראשונה סוברת שקינוח בצרור עדיף על קינוח בעשבים לחים, משום שעשבים עשויים לחתוך בבשרו (רש"י), ועוד, שישנם עשבים המזיקים באופן טבעי או סגולי, ואין הכל בקיאים בהם (ריטב"א; ריטב"א המיוחס לר"ן בשם הרא"ה). והדעה השניה סוברת, שהיזק צרור שאינו חלק לגמרי ברור יותר מהיזק של עשבים (ריטב"א). ויש שפירשו, שנחלקו לענין קינוח בשבת, שהדעה הראשונה סוברת שקינוח בצרור עדיף על קינוח בעשבים לחים, משום חשש שהעשבים יתלשו, והדעה השניה סוברת שקינוח בעשבים עדיפה, משום שאבנים הם מוקצה (רש"י בשם רבותיו), ועשבים אינם מוקצה (ריטב"א המיוחס לר"ן; אליה רבה שיב, יב, ותוספת שבת שם יא, ו-שלו, ד, המוסיף לבאר שמה שרש"י כתב 'ולא יזיזם' הכוונה שלא יתלשם), ויש סוברים, שגם עשבים הם מוקצה, אבל יקנח בהם מבלי להזיזם בידו אלא על ידי גופו, שטלטול בגופו מותר (מג"א שיב, ו, ופמ"ג שם א"א ו).

מְקַנֵּחַ בָּעֲשָׂבִים, רכים שאינם נשברים, שאין בהם איסור של שימוש במחובר שנאסר באילנות וצמחים קשים (רש"י). או שמדובר בעשבים שגבהם פחות משלשה טפחים, שהאיסור של שימוש במחובר הוא רק בגבוהים שלשה טפחים (מאירי).

הָא בְּלַחְיֵן הָא בְּיֵבֶשִׁין, שבעשבים לחים שאין האש שולטת בהם, יקנח, וביבשים שהאש שולטת, אל יקנח (רש"י; רמב"ם שבת כו, ה). ויש מפרשים להיפך, שביבשים, שאין בהם איסור תלישה [שהם נחשבים כתלושים], יקנח, ובלחים שמשירין השיניים, אל יקנח (ע"פ ר"י מלוניל, מאירי, ומגיד משנה שם בשם הרי"ף וספר העתים). ולפירוש זה, יבשים שמקנח בהם, הכוונה שאינם יבשים לגמרי, שהרי ביבשים שנפרכים אין לקנח, כמבואר לעיל (פא, א) שאין לקנח ב'כרשיני בבלייתא' שהם מוקצה מחמת שנפרכים ואינם ראוים לקינוח (שלטי גבורים). ■ להלכה, היו לפניו בשבת צרור ועשבים לחים, יקנח בעשבים ואפילו הם מחוברים, שאינם מוקצה ומותר להזיזם, ובלבד שיזהר לא לתלשם. ואם העשבים יבשים, יקנח בצרור (שו"ע שיב, ה-ו, ומשנ"ב שם יז ו-יט. ובזמננו שאין רגילים לקנח בעשבים, ראה משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 13).

הַנַּצְרָךְ לִפָּנוֹת וְאֵינוֹ נִפְנֶה וְכוּ', שלעולם יקדש אדם עצמו בנקיות כמה שאפשר לו (מאירי).

הֲנֵכְנָס לִסְעוּדַת קֶבַע, וגנאי הוא לו אם יצטרך לעמוד מן הסעודה וליפנות (רש"י), 'שדרכי תלמידי חכמים להיות נאים בכל מעשיהם, כדי שידבקו בני אדם אליהם וילמדו תורה מהם' (רבנו פרחיה).

וְאָמְרֵי לָהּ אַרְבַּע פְּעָמִים שֶׁל עֶשֶׂר עֶשֶׂר אַמּוֹת, שלדעתם הליכה ארוכה יותר, מועילה יותר (רש"י). ויש סובר שאין מחלוקת בין הדעות, ושני השיעורים שוים, אלא שכל אחד אמר כלשון רבו (אור זרוע טהרת קריאת שמע, קלח).

מַשְׁנָה. חֶרֶס כְּדֵי לִתֵּן בֵּין פַּצִּים לַחֲבֵרוֹ, שכשמסדרים שורה של קורות על הארץ ויש חלל ביניהם, נותנים ביניהם חרס כדי שלא יתעקמו (רש"י), או כאשר מסדרים עצים שאינם שווים בעוביים, מניחים חרסים תחת העצים הדקים שישתוו לעצים העבים (רש"י ביצה לט, א). ויש מפרש ש'פצים' היינו חצאי לבנים, שממלאים את החלל שביניהם בחרסים ואבנים קטנות (רמב"ם בפיהמ"ש). ולכל אותם פירושים, שיעורו של רבי יהודה הוא פחות משיעורי רבי מאיר ורבי יוסי, וכמבואר בגמ' לעיל (פ, א) שרבי יהודה הוא המחמיר בשיעורי הוצאת שבת (שפת אמת).

ויש שפירש, ש'פצים' היינו פסי עץ שהיו קובעים בחלונות הבתים לצניעות, וכדי שיכנס האור היו מרחיקים אותם מעט זה מזה על ידי חתיכות חרס שהיו נותנים ביניהם, וטחים אותם בטיט (רש"י ב"ב כ, ב). ולפירוש זה, שיעורו של רבי יהודה אמנם גדול יותר, אבל הוא מחמיר שיתחייב המוציאו אפילו אם אין בחרס בית קיבול למים (שפת אמת).

גְּמָרָא. וּמִקְּרָא שִׁיעוּרָא דְּרַבִּי מֵאִיר נָפֵישׁ – מתוך לשון הפסוק משמע ששיעורו של רבי מאיר גדול יותר (רש"י), אבל מתשובתו של רבי יוסי לרבי מאיר במשנה אין להוכיח כן [שהשיב לו, שבאותו הפסוק שהביא רבי מאיר כהוכחה לדבריו, נזכר גם שיעור של קבלת מים, ולכאורה בכלי שיש בו שני שימושים, משערים בקטן], שאף אילו שיעורו של רבי יוסי היה גדול יותר, היה ניתן לפרש שכיון ששימוש של הוצאת מים מצוי יותר, הולכים אחריו [כמבואר לעיל (עח, א)] אפילו שהוא הגדול ולקולא [ורבי מאיר סבר, שאינו ראוי אלא לחתות, ולכן על פי זה משערים] (משמרות כהונה).

פרק תשיעי – אמר רבי עקיבא

הקדמה: המשניות בחלקו הראשון של פרק תשיעי עוסקות בהבאת מקורות מפסוקים להלכות שונות. משניות אלו סודרו כאן אף שאינן שייכות לעניני שבת, אגב המשנה דלהלן (פו, א) שהביאה מקור להיתר הטיפול בברית מילה בשבת, והואיל ומשנה זו נכתבה בלשון 'מנין ל...', הובאו במשניות מקורות נוספים לדינים בלשון 'מנין ל...' (רש"י). ויש מפרשים, שאגב שבסוף הפרק הקודם הובאו אסמכתות מפסוקים בישעי' פרק ל, המשיכה המשנה באסמכתא הנלמדת מפסוק שבאותו הפרק (תוס' ד"ה אמר), ואגב זה הובאו משניות נוספות שיש בהן אסמכתות מפסוקים (מאירי).

מַשְׁנָה. מִנַּיִן לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁמִּטַּמְּאָה בְּמַשָּׂא, למרות שאינו נוגע בה, ולא נטמא בטומאת 'מגע' (מאירי).

גְּמָרָא. מִי שֶׁהָיְתָה בֵּיתוֹ סָמוּךְ לַעֲבוֹדָה זָרָה – שאחד מכותלי ביתו היה קיר משותף לבית שיש בו עבודה זרה (ראה רש"י ורמב"ן בדעתו), שבית שיש בו עבודה זרה נחשב כ'משמשי עבודה זרה' (מאירי להלן ע"ב) שיש איסור לבנותו (ש"ך יו"ד קמג, א). ויש מפרשים שהבית עצמו נעבד לעבודה זרה (ריטב"א; רש"י ע"ז מז, א), ולדעה זו בניית בית שיש בו עבודה זרה, יש סוברים שמותר, שאינו נחשב כמהנה את העבודה זרה (ב"ח יו"ד קמג, א), ויש סוברים שאסור (ש"ך שם).

המשך במילואים

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [גי' הערוך ליטחר פי' לא יעלים עלמו מאד ללאת], ב) [לעיל נב: וש"נ], ג) חולין טז:, ד) לעיל מא. ע"ש, ה) ברכות כג:, ו) ב"ב כ: בילה לט., ז) [נותנין חרס בין הנסרים כדי שיכנס בהן הרוח וייבשו מפני שלחין הן. ערוך ערך פלס], ח) [לעיל כט: וש"נ], ט) ע"ז מז:, י) ע"ז מז., כ) לקמן פו., ל) [וע"ע תוספות ע"ז יג. ד"ה אבל מהנה].

הגהות הב"ח

(א) גמ' מסברא שיעורא דר' יוסי נפיש ותיבות איבעיא להו וכו' עד או שיעורא דרבי יוסי נפיש נמחק [וכן הגיה המהרש"ל]: (ב) רש"י ד"ה ואינו מקנח וכו' ובקנים ועוזרדין ופרישין קשין. נ"ב לשון משנה בריש כלאים וריש מעשרות הפרישין והעוזרדין [מגיה נוסח דפו"י "ופירושן" קשין, ולפנינו ע"פ המהרש"ל עיי"ש, ועיין מהר"ם]: (ג) ד"ה מסברא שיעורא דר' יוסי: (ד) גמ' מי שהיה כותלו סמוך לע"ז:

תורה אור השלם

א) וּשְׁבָרָהּ כְּשֵׁבֶר נֵבֶל יוֹצְרִים כָּתוּת לֹא יַחְמֹל וְלֹא יִמָּצֵא בִמְכִתָּתוֹ חֶרֶשׂ לַחְתּוֹת אֵשׁ מִיָּקוּד וְלַחְשֹׂף מַיִם מִגֶּבֶא: [ישעיה ל, יד]

ב) וְטִמֵּאתֶם אֶת צִפּוּי פְּסִילֵי כַסְפֶּךָ וְאֶת אֲפֻדַּת מַסֵּכַת זְהָבֶךָ תִּזְרֵם כְּמוֹ דָוָה צֵא תֹּאמַר לוֹ: [ישעיה ל, כב]

ג) קְחִי רֵחַיִם וְטַחֲנִי קָמַח גַּלִּי צַמָּתֵךְ חֶשְׂפִּי שֹׁבֶל גַּלִּי שׁוֹק עִבְרִי נְהָרוֹת: [ישעיה מז, ב]

הגהות וציונים

א] [ברב אלפס איתא הנצרך להפנות ואבל רב חסדא ורבינא וכו' ע"ש] (גליון): ב] ללחוץ: ג] צ"ל שהעשבים חדים וחותכין (נהר שלום סי' שיב) בכת"י "שהעשבים חותכין": ד] הד"א (ב"ש וכ"ה בדפו"ר): ה] בכת"י דכרכשתא:

ליקוטי רש"י

[שייך לדף פא:]

ניר. חרישה כדכתיב נירו לכם ניר (הושע י) [רשב"ם ב"ב לו.]. גומא וטממה. בעפר. בבית. שייך בנין שמתכוין להשוות קרקעיתו. משום חורש. שהעפר שמילאה בו הוי רפוי וטוב לזריעה והשוה לקרקע להיות נזרע עם השדה [לעיל עג:]. משום כשפים. הרואה אותו יכול לעשות לו כשפים והנשמר ממנו אין כשפים נוחין לחול עליו [חולין קה:]. הלכה כסתם משנה. רבי הוא סדר המשנה וכשראה דברי חכם וישרו בעיניו שנאן סתם ולא הזכיר שם אומרו עליהן כדי שלא יהו שנויה מפי יחיד ונראין כאילו נשנו מפי המרובים ויעשו כמותן [ביצה ב:]. נזיר. כמול ככל אדם בשבת. חופף. שערו בנתר וחול [לעיל נ:]. לשון שפשוף [מגילה כו.]. כמו חופף עליו כל היום (דברים לג) לשון מגרד ובלע"ז פרי"ר [נזיר מב.]. ומפספס. מנפץ שערו דכיון דאינו מתכוין מותר ועל כרחיך ר' שמעון קא אמר לה [לעיל שם]. שמפריד שערותיו זו מזו אבל לא [סורק] [נזיר שם]. בארבא. בספינה [ברכות נו.]. מטרוניתא. שרית נכרית [ב"מ פד.]. אותבן בהדייהו. הושיבוני עמהם בספינה. אמרה איהי מילתא. לחש של מכשפות. אמרו אינהו מילתא. אף הן היו בקיאין בדבר ועושין להציל עצמם מיד המכשול ואיכא דאמרי שאמרו שם ולא מוכחא מילתא. מאי איעבד לבו. שאין מכשפות שולטת בכם שאתם נשמרין מכל דבר הקשה להן [חולין קה:]. [ע"כ שייך לדף פא:]

דלא מקנח לבו בחספא. אין אתם מקנחין עצמכם בחרס בבית הכסא ואין אתם הורגין כינה במלבושכם. מכישא דאסיר גינאה. שאין מוליאין שום או כרישין מאגודה שאוגדין מוכרי ירק לאוכלו [חולין קה:]. שיניו התחתונות נושרות. שיני [הפה] ושיני [בית הנקב ש]הכרכשא מחוברת בהן [לעצמות והן] כעין תלתולי בשר [שם טז:]. רוח זוהמא. כל גופו מוזהם בזיעה תמיד [לעיל מא.]. טייעא. סוחר ישמעאלי [מ"ק כה:]. ערבי [ב"ק נה.]. סוחר ערבי [ברכות ו:]. הנכנס

[המשך מטור א]

לסעודת קבע. וגנאי הוא שיצטרך לנקביו בתוך הסעודה. יהלך עשרה פעמים כו'. וככל פעם ופעם בודק עצמו ויושב אולי יוכל להפנות שההילוך מוריד הגדולים לנקב [ברכות כג:]. חרס. לענין הוצאת שבת. כדי ליתן בין פצים לחברו. פלימי חלונות שבכותל מרחיקין זה מזה ברוחב החלון ליכנס האורה בין כל אחד ואחד ונותן בחומה למטה ולמעלה חרס רחב בין זה לזה וטח בטיט והחרס עב והוי שם כאבן [ב"ב כ:]. פלים כמו פלימי פתחים (סוכה יח.) ופלימי חלונות (בבא בתרא יב.) הקבועים בחומה והן של עץ וסודרין אותם למטה ולמעלה ומשתי רוחות ופעמים שהן קלרין ברוחב ומושיבין שנים זה בצד זה וצריך להושיבן בשוה שלא יהא זה נמוך מזה ולא יהו עקומים וכשהאחד נוטה נותן לתחתיו חרס או אבן להשוותו או בשאין די ברוחב שניהם מבדילן זה מזה מעט ונותן חרסים דקים ביניהם [ביצה לט.]. לא ימצא. במכתת שבריו חרס גדול שיהא ראוי לחתות בו אש מיקוד ולשאוב בו אש מן ההסק כל שאיבת אש נופל בה לשון חתייה. ולחשוף מים. לדלות וכן (חגי ב) לחשוף חמשים פורה וכן חשפי שובל (ישעיה מז) דלי מים מן שבילך אשפויי"ט בלע"ז. מגבא. גומא מלא מים [ישעיה ל, יד]. נדה מטמאה במשא. אדם הנושאה דאיתקש לזב והדוה בנדתה והזב את זובו וגו' (ויקרא טו) וזב מטמא במשא דכתיב (שם) וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו יטמא עד הערב והנושא אותם וגו' אף הזב במשמע אותם [לקמן ע"ב]. דכתיב וכל הנוגע בכל כלי אשר תשב עליו אלמא טמיאה לכלי אשר נשא אותה ואע"פ שלא נגעה שאפילו היו עשרה כלים זה על זה כולן בכלל אשר תשב עליו הן [ע"ז מז: ועיי"ש בב"ח]. כמו דוה. יהיו מאוסי' בעיניך כנדה [ישעיה שם, כב]. אף עבודה זרה מטמאה במשא. מיהו הסיא טומאה דרבנן היא כדאמרינן בפרק ר"ע (שבת פג:) וקרא אסמכתא בעלמא הוא [חולין קכח.]. מי שהיה [כותלו] סמוך לעבודה זרה. שהיה אחד מכותלי עבודת כוכבים והבית עצמו נעבד. אסור לבנותו. שבונה כותל לעבודת כוכבים. כונס. לתוך קרקעו ד' אמות [ע"ז שם.].

גמרא

דלא מקנח לבו בחספא ולא קטיל לבו כינא אמנייכו ולא שליף לבו ירקא ואכיל לבו מכישא דאסיר גינאה: אמר ליה רב הונא לרבה בריה מאי טעמא לא שכיחת קמיה דרב חסדא דמחדדן שמעתיה אמר ליה מאי איזיל לגביה דכי אזילנא לגביה מותיב לי במילי דעלמא אמר לי מאן דעייל לבית הכסא לא ליתיב בהדיא ולא ליטרח טפי דהאי כרכשתא אתלת שיני יתיב דילמא משתמטא שיני דכרכשתא ואתי לידי סכנה א"ל הוא עסיק בחיי דברייתא ואת אמרת במילי דעלמא כ"ש זיל לגביה. [א]היו לפניו צרור וחרס רב הונא אמר מקנח בצרור ואין מקנח בחרס ורב חסדא אמר מקנח בחרס ואין מקנח בצרור מיתיבי היו לפניו צרור וחרס מקנח בחרס ואין מקנח בצרור תיובתא דרב הונא תרגמא רפרם בר פפא קמיה דרב חסדא אליבא דרב הונא באוגני כלים: [ב]היו לפניו צרור ועשבים רב חסדא ורב המנונא חד אמר מקנח בצרור ואין מקנח בעשבים וחד אמר מקנח בעשבים ואין מקנח בצרור מיתיבי [ג]המקנח בדבר שהאור שולטת בו שיניו התחתונות נושרות לא קשיא הא בלחין הא ביבשין. הנצרך לפנות ואינו נפנה[א] רב חסדא ורבינא חד אמר רוח רעה שולטת בו וחד אמר רוח זוהמא שולטת בו תניא כמאן דאמר רוח זוהמא שולטת בו דתניא [ד]הנצרך לנקביו ואוכל דומה לתנור שהסיקוהו על גב אפרו וזו היא תחלת רוח זוהמא. הוצרך ליפנות ואינו יכול ליפנות אמר רב חסדא יעמוד וישב יעמוד וישב רב חנן מנהרדעא אמר יסתלק לצדדין רב המנונא אמר ימשמש בצרור באותו מקום ורבנן אמרי יסיח דעתו אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי כל שכן דכי מסח דעתיה לא מפני אמר ליה יסיח דעתו מדברים אחרים אמר רב ירמיה מדיפתי לדידי חזי לי ההוא טייעא דקם ויתיב וקם ויתיב עד דשפך ככדרה ת"ר הנכנס לסעודת קבע יהלך י' פעמים של ארבע [ארבע] אמות ואמרי לה ד' פעמים של עשר עשר אמות ונפנה ונכנס ויושב במקומו: **מתני'** חרס כדי ליתן בין פצים לחברו דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר כדי לחתות בו את האור רבי יוסי אומר [ה]כדי לקבל בו רביעית אמר רבי מאיר אף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר [א]לא ימצא במכיתתו חרש לחתות אש מיקוד אמר לו רבי יוסי משם ראיה [א]ולחשוף מים מגבא: **גמ'** (א) (איבעיא להו שיעורא דרבי מאיר נפיש או שיעורא דרבי יוסי נפיש) מסתברא שיעורא דרבי יוסי נפיש ומקרא שיעורא דרבי מאיר נפיש דאי סלקא דעתך שיעורא דרבי יוסי נפיש לייט לה במנא זוטרא והדר לייט לה במנא רבה אמר אביי [מתני' נמי] לחתות אש מיקידה גדולה: רבי יוסי אומר משם ראיה: שפיר קאמר ליה רבי יוסי לרבי מאיר ורבי מאיר לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא מידי דחשיב לאינשי דלא לישתכח ליה אלא אפילו מידי דלא חשיב לאינשי לא לישתכח ליה:

הדרן עלך המוציא יין

אמר רבי עקיבא מניין לעבודה זרה שמטמאה במשא כנדה שנאמר [ב]תזרם כמו דוה צא תאמר לו מה נדה מטמאה במשא אף עבודה זרה מטמאה במשא: **גמ'** תנן התם מי שהיה (ד) ביתו סמוך לעבודה זרה ונפל אסור לבנותו כיצד יעשה כונס לתוך שלו ארבע אמות ובונה

היה

רש"י

דלא מקנחיתו בחספא. שאוכל לעשות לכם כשפים: ולא קטיל לבו כינא אמנייכו. ואין אתם הורגין כינה בבגדיכם: ולא אכיל לבו ירקא מכישא דאסר גינאה. אין אתם מוליאין שום וכרישא ובצל מאגודה שאוגדין הגננים ואוכלים, אלא אתם מתירין האגודה תחילה, ש"מ כל הני קשו לכשפים: מותיב לי במילי דעלמא. מושיבני לפניו בדברי חנם שאין תורה: לא ליתיב בהדיא. במהרה ובחוזק, לפי שנפתח הנקב בחוזקה וניתקין שיני הכרכשא ויוצאת: ולא ליטרח טפי. פריימבר"א בלע"ז: מקנח בצרור. בשבת אע"פ דלאו בר טלטול הוא בעלמא: ואינו מקנח בחרס. משום סכנה: מקנח בחרס. שיש תורת כלי עליה: באוגני כלים. שהם חלקים ואין מקרעין את הבשר: ואינו מקנח בעשבים. שהעשבים לחים[ג] וחותכין את הבשר. ורבותינו מפרשים משום תלישה, ואיני יודע מהו דאי בעשבים מחוברין מי איכא מאן דשרי, וכמדומה אני דמוקמי לה במחוברין ומקנח בהן במיכוך: [ד] ואינו מקנח בצרור. דלאו בר טלטול הוא, הלכך מקנח בעשבים כשהן במחובר ולא יזיז, ומשום שימוש במחובר לא מיתסר כדאמרי' בעירובין בפרק ג' (דף לד:) דלא אסרו אלא באילן ובקנים (ב) עוזרדין לפי שהן קשין: שיניו נשורות. שיני הפה מכרכשא[ה]: לחוץ. אין אור שולט בו: רוח רעה. ריח הפה, שהזבל מרקב במעיים ויוצא ריח דרך פיו: רוח זוהמא. כל גופו מסריח בזיעה מסרחת, שהריח נבלע בבשרו ובאבריו והוה בו לזיעה מזוהמת: ואינו יכול לפנות. שאין הנקב נפתח: יסתלק לצדדין. כשבדק עצמו בזוית זו יסתלק לזוית אחרת ויבדוק: טייעא. ישמעאל: הנכנס לסעודת קבע. וגנאי הוא לו אם יצטרך לעמוד מן הסעודה ולפנות: י' פעמים. ימתין בין פעם לפעם ויבדוק עצמו: ואמרי לה ד' פעמים של י' י'. דהכי עדיף טפי, שהילוך מרובה מוריד הזבל לנקביו: מתני' בין פצים לחברו. כשמסדרין פלימין ועמודים וקורות ועושין סולם של קורות על הארץ ויש חלל בין זה לזה סומכן מתחתיו שלא יתעקם: זכר לדבר. דחרס חשיב בחתיית אור: לחשוף. לדלות, וחבירו חשפי שובל (ישעיה מז), חשפי מים שעל הנתיבה שהצטרכו לעבור הגשמים ושריעת נהרות: מגבא. גומא שמים נקבלין בתוכה: גמ' (ג) מסתברא שיעורא דרבי יוסי נפיש ומקרא שיעורא דר' מאיר נפיש. אתקפתא היא, כלומר לפי דבריהם נראה שרבי מאיר מחמיר דאמר לחתות בו אור ולא פי' שיעורא וחרס פורתא חזי לחדא גחלת ואילו לקבל רביעית מים נפיש שיעורא, וכי מעיינת בקרא לחשוף מים זוטר, דאי ס"ד לחשוף מים נפיש לייט לה שלא יותר בה אפילו כלי קטן והדר אמר כלי גדול וכי דרך המקללים כן: אמר אביי מתני'. דקאמר רבי מאיר לחתות אור מיקידה גדולה קאמר, שאפילו גחלת קטנה אינו ראוי לחתות בה אלא בחרס גדול מפני שהוא נכוה: שפיר קאמר ר' יוסי. דמלייט לה בה ש"מ דחזי: אפילו מידי דלא חשיב. כגון לחשוף מים לא ישתכח בה, ולעולם לא חשיב שיעורא אלא לחתות אור:

הדרן עלך המוציא יין

אמר רבי עקיבא מניין לעבודה זרה כו'. משום דבעי למיתני בהדייהו מניין שמרחיצין את המילה כייל להו להנך דדמיין לה: במשא. אדם הנושאה: תזרם כמו דוה וגו'. בעבודה זרה משתעי: גמ' כותלו סמוך לעבודה זרה. שהיה אותו כותל מחיצה אף לבית עבודה זרה: אסור לבנותו. דקמהני לעבודה זרה:

היה

תוספות

אמר רבי עקיבא מניין לע"ז כו'. פי' בקונטרס דנקט לה הכא משום דבעי למיתני מניין שמרחיצין את הקטן. ואין נראה דא"כ בההוא הוה ליה להתחיל ועוד דהוה ליה למתנייה בפרק רבי אליעזר דמילה. אלא נראה אגב דתנא לעיל בסוף המוציא קראי דאסמכתא גבי חרס נקט נמי הני קראי דאסמכתא וקרא [ב]דתזרם כו' הוא סמוך להאי קרא דאייתי לעיל [א]לא ימצא במכיתתו חרש וגו': **אסור** לבנותו. אפילו למ"ד בפרק קמא דמס' ע"ז (דף יג.) נהנה אסור מהנה מותר ה"מ לגבי מכס שאין נראה כל כך לע"ז כוונתו אלא שנותן כדי שיניחוהו לעבור אבל הכא נראה כאילו בונה לה בית ר"י: **כונס** לתוך שלו ד"א. במסכת ע"ז פריך עלה והא שביק רווחא לעבודה זרה ומשני לה:

אבניו

עין משפט נר מצוה

לז א ב מיי' פכ"ו מהל' שבת הלכה ה טוש"ע או"ח סימן שיב סעיף ה: ג [טוש"ע או"ח סימן ג סעיף יא]:

לח ד מיי' פ"ד מהלכות דעות הלכה ב:

לט ה מיי' פי"ח מהל' שבת הלכה יא:

א ו מיי' פ"ח מהלכות ע"ז הלכה ה טוש"ע יו"ד סימן קמג סעיף א:

רבינו חננאל

ולענין חרס. מיסברא שיעורא ר' יהודה [זוטר] ור"מ נפיש מיניה ודר' יוסי נפיש מיניה אבל מן קראי שיעורא דר"מ נפיש דאי ס"ד שיעורא דר' יוסי נפיש דההוא כדי לקבל רביעית לייט להו תחלה שלא ימצא דבר קטן שהוא כדי לחתות אש מיקוד והדר לייט שלא ימצא דבר גדול כדי לקבל רביעית. ומקשינן היכי אמרת דמקרא דשיעורא דר"מ נפיש מדר' יוסי והלא דבר ידוע שיש לחתות אש בחרס קטנה שאין בה כדי לקבל רביעית. ופרקיה אביי להאי קושיא לא תימא לחתות אש כדי להדליק ממנה במקום אחד אלא לחתות אש מיקידה גדולה כדי להתחמם כנגדה. ומקשי' אי מחשב קא חשבת מקראי (ושיעורא) [דשיעורא] דר' מאיר נפיש שפיר קאמר ליה ר' יוסי משם ראיה. דהא חשיב חרס לחשוף מים. ומפרקינן לדר"מ דאמר ולחשוף מים לא חשיבותא היא ולא חשיב אלא לחתות אש ולא מיבעיא קאמר דלא מיבעיא מידי דחשיב דלא שבקינא אלא מאי דלא חשיב נמי לא שבקינא ולעולם שיעור הוצאה מאי דחשיב הוא:

סליק פרק שמיני

פרק ט אמר ר' עקיבא מניין לע"ז שהיא מטמאה במשא כנדה שנאמר תזרם כמו דוה. אגב דתניא אסמכתא מן קראי בסוף המוציא יין לענין שיעור חרס אדכר נמי (הנשאה) [הני משניות]. אסמכתא ראשונה אליבא דר"ע ושארא כולהו לדברי הכל.

היה שלו ושל ע"ז נידון מחצה על מחצה אבניו ועציו ועפריו מטמאים כשרץ שנאמר [א] שקץ תשקצנו וגו' רבי עקיבא אומר כנדה שנאמר [ב] תזרם כמו דוה מה נדה מטמאה במשא אף ע"ז מטמאה במשא אמר רבה תזרם דאמר קרא נכרינהו מינך כזר[א] [ב] צא תאמר לו הכנס אל תאמר לו. ואמר רבה במשא דכ"ע לא פליגי דמטמאה דהא אתקש לנדה כי פליגי באבן מסמא רבי עקיבא סבר כנדה מה נדה מטמאה באבן מסמא אף ע"ז מטמאה באבן מסמא ורבנן סברי כשרץ מה שרץ לא מטמא באבן מסמא אף ע"ז לא מטמאה באבן מסמא ולר' עקיבא למאי הלכתא איתקש לשרץ למשמשיה ולרבנן למאי הלכתא איתקש לנדה למשא ולוקשה רחמנא לנבלה אין הכי נמי [א] אלא מה נדה אינה לאברין [ב] אף ע"ז אינה לאברין ואלא הא דבעי רב חמא בר גוריא ע"ז ישנה לאברין או אינה לאברין תיפשוט ליה מהא דלרבנן אינה לאברין רב חמא בר גוריא אליבא דרבי עקיבא בעי לה. ורבי אלעזר אמר באבן מסמא דכ"ע לא פליגי דלא מטמאה [ב] כי פליגי במשא ר"ע סבר כנדה מה נדה מטמאה במשא אף ע"ז מטמא' במשא ורבנן [ג] סברי כשרץ מה שרץ לא מטמא במשא אף ע"ז לא מטמאה במשא ור"ע למאי הלכתא איתקש לשרץ למשמשיה ורבנן למאי הלכתא איתקש לנדה מה נדה אינה לאברים אף ע"ז אינה לאברים

ורבי

רש"י

היה שלו ושל ע"ז. שהיה חצי מקום הכותל של ע"ז: **נדון מחצה על מחצה.** המחצה שלו נחשבת כארבע אמות של כניסה, לפי שחייבוהו חכמים להרחיקו משלו ארבע אמות וליכנס כולו בתוך שלו: **שקץ תשקצנו.** לשון שקץ, כשרץ שאינו מטמא במשא: **נדה מטמאה במשא.** אדם הנושאה, דאיתקש לזב [ג] [ג] והדוה בנדתה והזב את זובו וגו' [א] (ויקרא טו), וזב מטמא במשא דכתיב (שם) [ד] וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו יטמא עד הערב והנושא אותם וגו' אף הזב במשמע אותם[ג]: **באבן מסמא.** אבן ששמוה[ג] על גבי יתידות וכלים תחתיה, כדכתיב (דניאל ו) [ה] והיתית אבן חדא ושמת על פום גובא[ז], ונדה או זב יושבין עליה, אע"פ שלא הכבידו על הכלים טמאים הכלים דכתיב [ה] כל אשר יהיה תחתיו: **למשמשיה.** שאין הכלים המשמשין מטמאים לא במשא ולא באבן מסמא: **למשא.** אבל לא לאבן מסמא, דלהכי אהני היקשא דשרץ: **ולוקשה לנבלה.** דאית בה משא ולית בה אבן מסמא, והכי עדיף דתו לא צריך לאקושה לשרץ למעוטי מאבן מסמא: **אינה לאברים.** אם נחתך אבר ממנה מטמא במשא ובאהל משום תורת אבר מן החי אבל לא משום תורת אבר מן הנדה, ונפקא מינה דלא מטמא באבן מסמא: **אף ע"ז אינה לאברים.** כגון ע"ז של חוליות, (אבר) אבר ממנה אינו מטמא כלל משום ע"ז: **דבעי רב חמא.** לקמן (דף פג:): **אליבא דרבי עקיבא בעי לה.** דאקשה לנדה למשא[ה], מי אמרינן להא נמי איתקש או דילמא לחומרא מקשינן לקולא לא מקשינן: **דלא מטמאה.** דהא איתקש לשרץ, ובשרץ כתיב [ו] מגע ולא כתיב משא: **למשמשיה.** תירוצא היא:

ורבי

תוספות

אבניו ועציו ועפריו מטמאים כשרץ. ואפי' למ"ד בפ"ג דמסכת ע"ז (דף מא:) ע"ז שנשתברה מאליה מותרת הא מוקי לה בירושלמי[ה] כגון שהשתחוה לכל אבן ואבן ולכל עץ ועץ ולכל עפר ועפר דהוי ע"ז שלימה[ו]: **אמר** רבה במשא כ"ע לא פליגי דמטמאה דהא איתקש לנדה. קשה לר"ת מ"ט דרבנן אי אית להו הא דאמרינן בסוף שמעתין (דף פג:) טומאה דע"ז דרבנן היא ולקולא מקשינן א"כ אמאי מטמאה במשא נימא דהיקשא דנדה דאינה [ט] לאיברים והיקשא דשרץ דלא מטמאה במשא ואי סברי רבנן לחומרא מקשינן נימא אהני היקשא דנדה לטמויי באבן מסמא ודשרץ לטמויי בכעדשה ולר' עקיבא נמי אי לחומרא מקיש אמאי איצטריך למימר דהיקשא דשרץ למשמשיה נימא לטמויי בכעדשה ואי לקולא מקיש לא תטמא אפילו במשא והיקשא דנדה דאינה לאברים והיקשא דשרץ דלא מטמא במשא וכן לר' אלעזר אליבא דר' עקיבא. ונראה לר"ת[ז] דגרסי' לעיל בספרים אמר רבה תזרם דאמר קרא[ו] נכרינהו מינך כזר צא תאמר לו הכנס אל תאמר לו פירוש כיון דכתיב כבר בריש' וטמאתם את צפוי פסילי כספך וגו' ל"ל תו למימר תזרם כמו דוה אלא לומר שמאד יש להרחיק ואתא למימר אע"ג דשאר קראי נדרשות לקולא משום דטומאת ע"ז דרבנן [ז] מנדה ילפינן לחומרא מש"ה קאמר רבה לכ"ע מטמא במשא דאית להו דרשא דתזרם ולרבנן נמי הוית מטמא באבן מסמא כנדה אי לאו דממעטין מדאיתקש לשרץ: **באבן** מסמא. פי' בקונטרס אבן מונחת על גבי יתידות ונדה יושבת עליה וכלים תחת האבן וטמא מולל אשר יהיה תחתיו. וקשה דבת"כ[ח] מפיק אבן מסמא [ז] מוכל המשכב וקרא דכל אשר יהיה תחתיו מוקמינן בפרק בנות כותים (נדה לג:) לעליונו של זב ובת"כ[ט] מוקי לה במרכב ועוד דאי מוכל אשר יהיה תחתיו נפקא א"כ אפי' כלים שאין ראויין למשכב ומושב ובת"כ[ט] מוכח בהדיא דכלים שאין ראויין למשכב ומושב אין להם אפי' טומאה קלה ועוד אמאי נקט אבן אפי' דף ע"ג יתידות נמי. **ומפרש ר"ת** דאבן מסמא היינו אבן גדולה שהיא כבידה ואין הכלים מרגישים כובד הזב והנדה מחמת כובד האבן ומסמא היינו משא[ח] גדולה שצריכה שימה כדכתיב והיתית אבן חדא ושמת על פום גובא[ז]. **אך קשה** דבת"כ מרבה אבן מסמא מוכל המשכב משמע דמרבה מטעם משכב ומושב וכל הש"ס משמע דהוי מטעם משא דבמתני' קרי ליה משא ובפ' בתרא דנדה (דף סט:) תנן הזב והזבה מטמאין במשא ומפרש בגמרא מאי משא אבן מסמא וברייש דם הנדה [נדה נה.] ממעט מדוה מאבן מסמא מוהנושא אותם ובתוספתא דכלים[י] תניא אין טומאה לכלי חרס אלא מאוירו ובהיסט הזב ע"ג אבן מסמא והיסט [היינו] משא כדאמרינן בהעור והרוטב (חולין דף קכד:) אטו נושא לאו היסט הוא משמע ע"ג אבן מסמא שהכלים ע"ג האבן דלא שייך כלל למשכב ומושב ועוד דמדרס כלי חרס טהור[כ]. וי"ל דהא דמרבה בת"כ אבן מסמא מטעם משכב ומושב היינו כשהזב ע"ג האבן והכלים תחתיה אבל כשיד הטהור או רגלו תחת האבן הוי מטעם משא שהטהור נושא את הטמא או כשאצבעו של זב תחת האבן והכלים עליה טמא מטעם היסט דהיינו משא הזב והיינו היסט הזב ע"ג אבן מסמא דתוספתא. **וא"ת** ברייש דם הנדה (נדה דף נד:) דממעט דם הנדה ממשכב ומושב [ח] מהיא יושבת מאי פריך תו אי מה היא מטמאה באבן מסמא אף מדוה נמי מטמאה באבן מסמא כיון דלכבר מיעט מאשר היא יושבת מדוה ממשכב ומושב היכי סלקא דעתך תו למימר דמטמא באבן מסמא. ואור"י דאבן מסמא נפקא לה משום דרשה דלא מטמא אלא אוכלין ומשקין להכי איצטריך התם למעוטי מדוה אף מאבן מסמא שהיא טומאה קלה[ל]: **ורבנן** סברי כשרץ כו'. וא"ת אמאי איצטריך שרץ למעוטי אבן מסמא תיפוק ליה מדאיתקש למת (לקמן דף פג:). וי"ל דכיון דגלי לן קרא דנכרינהו מינך כזר דאית לן לאקושי לנדה לחומרא לא הוה ממעטינן ממת אבן מסמא בע"ז כיון דאיצטריך היקשא דמת לשיעור כזית. א"נ לכדאמרינן בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מז:) מה ע"ז במחובר לא מיתסרא אף קבר במחובר לא מיתסר: **ולרבי** עקיבא למאי הלכתא איתקש לשרץ כו'. **תימה לר"י** מאי קמיבעיא ליה הא איצטריך לאפוקי שלא יטמא באהל המת[מ] דמנדה דילמא לא ילפינן שום קולא דהא בעי רב חמא בר גוריא בסמוך אי ישנה לאברים אע"ג דנדה אינה לאברים. **ויש לומר** דלענין דליכא בע"ז חומרא דמת שפיר ילפינן מנדה ואע"ג דהיקשא דנדה לחומרא קולא נמי אית לן למילף והא דמספקא ליה לענין אברים משום דלא דמי לאברי נדה ואברי ע"ז מיהא אומן יכול להחזירם. **א"נ** הא דקאמר למאי הלכתא וכן הא דקא משני למשמשיה היינו את"ל דילפינן קולא מנדה: **למשמשיה.** **פירש בקונטרס** שאין כלים המשמשין לע"ז מטמאין לא במשא ולא באבן מסמא משמע דאי לאו דאיתקש לשרץ הוו מטמו כע"ז באבן מסמא. ותימה דלרבנן דהיקשא דשרץ לא אתא למשמשיה מנלן דמשמשין לא מטמו במשא כמו ע"ז עצמה דלקמן קאמר רב אשי אליבא דרבה משמשין בין הן שהסיטו אחרים בין אחרים שהסיטו אותן טהורין. **ונראה לר"י** דאי לאו דאיתקש משמשין לשרץ לא הוה מטמינן להו כלל ורבנן דמטמו למשמשיה מדכתיב שקץ תשקצנו כי חרם הוא משמע כל דבר שהוא חרם פירוש שאסור בהנאה הוי כשרץ ומשמשין אסירי בהנאה[נ]. ובזה לא יתיישב פי' הקונטרס דמכי חרם הוא לא משמע למעוטי משמשין דלא מטמו במשא דאין שום יתור לכך אבל הא דמשמשיה טמאין משתמע שפיר: **ולוקשה** רחמנא לנבלה. אמאי דהוקשה למת[ס] ליכא למיפרך דלוקש לנבלה דהא איצטריך למת לכדדרשינן בנגמר הדין[ס]. ובקונט' פי' דהכי פריך ולוקשה לנבלה משום דאז לא הוה צריך לאקושה לשרץ: **ורבי** אלעזר אמר כו'. **פי' רבינו שמואל** דבמילתיה דר' אלעזר ל"ג ור"ע למאי הלכתא איתקש לשרץ למשמשיה דהא איצטריך למעוטה מאבן מסמא כדאמר דכ"ע לא פליגי דלא מטמא באבן מסמא דהא איתקש לשרץ. **ויש ספרים דל"ג** דהא איתקש לשרץ ולפי זה מצינן למימר דטעמא דר' אלעזר דכ"ע לא פליגי דלא מטמא באבן מסמא לאו משום דאיתקש לשרץ אלא בלא שום יתור לא מחמרינן כולי האי לטמאות באבן מסמא ולפי זה גרסי' שפיר ור"ע למאי הלכתא כו'. והא דפריך בתר הכי ולוקשה רחמנא לנבלה לא פריך לוקשה לנבלה ותו לא צריך לאקושה לשרץ דהשתא נמי לא צריך לאקושי משום הכי לשרץ אלא הכי פריך דהוה ליה טפי לאקושה לנבלה דדמיא ממש לנבלה אבל לנדה לא דמיא דנדה מטמאה באבן מסמא משא"כ בע"ז:

מיתיבי

עין משפט נר מצוה

ב א מיי' פ"ח מהלכות משכב ומושב הל"ד:
ג ב מיי' פ"ו מהלכות שאר אבות הטומאות הלכה ג:
ד ג שם הלכה ב:

רבינו חננאל

ובהא איפליגו רבה ור' אלעזר אליבא דר"ע ורבנן. **רבה סבר** דלרבנן לא מטמיא ע"ז באבן מסמא. **ופי' אבן** מסמא. כגון א) אבן (שומא) [שומה] על מושב ועל האבן ע"ז וניטלה ע"ז וניטלה האבן ובא אדם וישב על אותו מושב והאי היא דכתיב והיושב על הכלי אשר ישב עליו הזב ותני עלה אפי' ישב על עשרה מצעות זה ע"ג זה אפילו ע"ג אבן מסמא דאע"ג דהא בזב אמורה נדה נמי ומושב נדה מטמא באבן מסמא דאמר רבה דסבר ר' עקיבא ע"ז כנדה. אבל לענין משא סבר רבה דאפילו רבנן מודו שהיא מטמאה במשא. **ור' אלעזר** סבר באבן מסמא כולי עלמא לא פליגי שאין ע"ז מטמא

רב נסים גאון

פ"ט כי פליגי באבן מסמא כו'.
א) עיקר דילה בתורת כהנים והיושב על הכלי אשר ישב עליו הזב אין לי אלא בזמן שהוא יושב עליו ונוגע בו מנין לעשרה מושבות זה על גבי זה ואפילו על גבי אבן מסמא ת"ל והיושב וכיוצא בו אמרו בנדה ובועלה יכול היא והוא לא יטמאו טומאה חמורה כו' ומנין לי' מושבות זה על גבי זה ואפילו על אבן מסמא ת"ל וכל המשכב. **ובמסכת נדה** בפרק דם הנדה (דף נה) אמרו או מה היא מטמאה באבן מסמא אף דמה נמי מטמא באבן מסמא אמר קרא (ויקרא טו) אתם אתם מיעוטא הוא. **ובתחלת** תוספתא טהרות אמרו זוב הזב ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו ורביעית מן המת ודם נדה כיוצא במרכב חומר במרכב מבהן וחומר בהן מבמרכב שהן שוה מגען למשאן לטמא אדם ולטמא בגדים מה שאין במרכב חומר במרכב שהמרכב תחת אבן מסמא מה שאין כן בהן ובמשנה נמי בתחילת הסדר יש כזה הענין. **ובפרק תינוקת** (דף סט) שנינו הזב והנדה והזבה והיולדת והמצורע שמתו מטמאין במשא עד שימוק הבשר ובתלמוד אמרו מאי במשא ממש אטו כל מת מי לא מטמא במשא אלא מה במשא באבן מסמא דכתיב (דניאל ו) והיתית אבן חדא ושומת על פום גובא מה שרץ לא מטמא באבן מסמא אף ע"ז לא מטמא באבן מסמא. **ודע שהשרץ** הזכיר בו הכתוב נגיעה כדכתיב (ויקרא יא) ונוגע בנבלתם ומפרשי ליה רבנן במגע הן מטמאין ואינן מטמאין במשא והואיל ואינו מטמא אלא בנגיעה בלבד כמו כן אינו מטמא על גבי אבן מסמא שהרי לא נגע:

חשק שלמה על ר"ח ורנ"ג

א) עיין ערוך ערך אבן מסמא:

מסורת הש"ס עם הוספות

א) ב"ק כד., ב) עיין תו"כ זבים פ"ד ה"ד, ג) המהרש"ל גורס ברש"י כמו שהעתיקו התוס' ד"ה באבן, עיי"ש, ד) נדה דף סט:, ה) ע"ז פ"ג ה"ו (כב.), ו) [וע"ע תוס' ע"ז מז: ד"ה אבניו], ז) ספר הישר סי' רס, ח) מצורע פרשת זבים סוף פרק ז, ט) שם ריש פרק ד, י) ב"ק פ"ו ה"א, כ) לקמן פד., ל) עיין תוס' עירובין כז. ד"ה כל שהזב, מ) ע"ז דף נא:, נ) לקמן פג: עיי"ש, ס) סנהדרין מז ע"ב.

תורה אור השלם

א) וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב תְּתַעֲבֶנּוּ כִּי חֵרֶם הוּא: [דברים ז, כו]

ב) וְטִמֵּאתֶם אֶת צִפּוּי פְּסִילֵי כַסְפֶּךָ וְאֶת אֲפֻדַּת מַסֵּכַת זְהָבֶךָ תִּזְרֵם כְּמוֹ דָוָה צֵא תֹּאמַר לוֹ: [ישעיה ל, כב]

ג) וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ וְהַזָּב אֶת זוֹבוֹ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה וּלְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם טְמֵאָה: [ויקרא טו, לג]

ד) וְכָל הַנֹּגֵעַ בְּכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַחְתָּיו יִטְמָא עַד הָעָרֶב וְהַנּוֹשֵׂא אוֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב: [ויקרא טו, י]

ה) וְהֵיתָיִת אֶבֶן חֲדָה וְשֻׂמַת עַל פֻּם גֻּבָּא וְחַתְמַהּ מַלְכָּא בְּעִזְקְתֵהּ וּבְעִזְקָת רַבְרְבָנוֹהִי דִּי לָא תִשְׁנֵא צְבוּ בְּדָנִיֵּאל: [דניאל ו, יח]

ו) אֵלֶּה הַטְּמֵאִים לָכֶם בְּכָל הַשָּׁרֶץ כָּל הַנֹּגֵעַ בָּהֶם בְּמֹתָם יִטְמָא עַד הָעָרֶב: [ויקרא יא, לא]

ז) וְאִם שָׁכֹב יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים וְכָל הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו יִטְמָא: [ויקרא טו, כד]

ח) וְאִם עַל הַמִּשְׁכָּב הוּא אוֹ עַל הַכְּלִי אֲשֶׁר הִוא יֹשֶׁבֶת עָלָיו בְּנָגְעוֹ בוֹ יִטְמָא עַד הָעָרֶב: [ויקרא טו, כג]

ליקוטי רש"י

היה שלו ושל ע"ז. שמקום עובי הכותל חליו שלו [ע"ז מז.].

[המשך בהשמטות]

הגהות וציונים

א] כת"י "אף ע"ז מטמאה במשא ורבנן נכרינהו מיניה כזר שנאמר תזרם כמו דוה צא", והגירסא שלפנינו היא גירסת ר"ת, עיין תוס' ותוס' הרא"ש: ב] דלא מטמאה **דהא איתקש לשרץ** כי פליגי כצ"ל מהרש"ל ועי' רש"י ד"ה דלא מטמאה ותוספות ד"ה ור"א (גליון): ג] יש להוסיף **דכתיב** (באה"מ): ד] [צ"ל לנדה **לאבן מסמא**] (גליון) וכ"ה במהרש"ל: ה] צ"ל דאינה **מטמאה** לאברים (מהר"ם): ו] דאמר קרא נכרינהו כצ"ל מהרש"ל ומ"כ דלפני תוס' לא היה. כתוב האי מימרא דרבה ולכך לא מרשים תוס' לעיל "ואמר" רבה (גליון) עי' השלמות: ז] יש להוסיף **למשא** מנדה (בארות המים): ח] היינו **אבן** גדולה שצריכה שימה **והשתא אתי שפיר הא דמייתי בפרק בתרא דנדה** דהיתית אבן חדא ושומת על פום גובא **שצריכה שימה ואתויי** אך קשה כצ"ל (גליון): ט] צ"ל באהל **כמת** (מהרש"ל, מהרש"א)

נִדּוֹן מָחֳצָה עַל מֶחֱצָה, שאם הכותל היה בנוי חציו על שטח שלו וחציו על שטח בית העבודה זרה, שיעור הרחקת ארבע אמות נמדד מתחילת חצי הכותל שלו, ולא מתחילת המקום שבו היה בנוי הכותל [כולל חצי הכותל של בית העבודה זרה] (רש"י). ויש מפרשים, שחצי מאבני הכותל שניכר עליהם שעמדו בצד שלו, מותרים בהנאה, וחצי מאבני הכותל שניכר עליהם שהיו בצד של בית העבודה זרה, אסורים בהנאה, שלא אסר הגוי אלא את חצי הכותל הקרוב אליו, שדעתו שיהא חלקו ברור ומיוחד לעבודה זרה, ואף דעתו של היהודי שיהא חלקו ברור לו, כדי שלא יוכל הגוי לאוסרו, שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו (רמב"ן וריטב"א לעיל ע"א, וראה בקטע הסמוך).

אֲבָנָיו וְעֵצָיו וַעֲפָרָיו, של האבנים שניכר עליהם שהם מחלקו של בית העבודה זרה (ראה רמב"ן וריטב"א המובאים לעיל), ויש מפרשים שכל הכותל נחשב כעבודה זרה, שהרי יש לגוי בעלות על כל הקיר בשני צדדיו, כדין כל שותפים שיש להם קיר משותף, שיש לשניהם חלק בבעלות בכל הקיר, ואף אם יחלקו היהודי והגוי את אבני הקיר לאחר נפילתו, אין אומרים שהוברר למפרע שכל אחד מהם הבעלים על מה שהגיע לחלקו, לפי ש'אין ברירה' (רש"י ע"ז מז, ב ד"ה אבניו, ע"פ תרומת הדשן שלו, ולכן פירש לעיל בסמוך, ש'נדון מחצה על מחצה' לא נאמר לענין אבני הכותל), שכיון שכלפי איסור ההנאה מעבודה זרה נוקטים לחומרא ש'אין ברירה', כפי הכלל שבדאורייתא 'אין ברירה', שוב לא מחלקים בדבר, ומחמירים אף כלפי הטומאה מדרבנן (שפת אמת).

מְטַמְּאִים, ואף שעבודה זרה שנשתברה בטילה ומותרת, כיון שהשתחווה לכל אבן בפני עצמה, וכל אבן היא עבודה זרה שלימה שלא נשברה (ראה תוס' ד"ה אבניו, בשם הירושלמי), או שמדובר בעבודה זרה של ישראל, שאין הביטול מועיל בה (תוס' ע"ז מז, ב ד"ה אבניו).

שֶׁנֶּאֱמַר שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ – מלשון 'שרץ' (רש"י), ודרשוהו חכמים כאסמכתא לטומאת שרץ, ועיקר הפסוק בא לכנות את העבודה זרה בכינוי של גנאי (רש"י להלן פג, ב).

אָמַר רַבָּה וְכוּ' נַכְרִינְהוּ מִינָּךְ כְּזָר – הפסוק מלמד שיש להתרחק מעבודה זרה באופן מיוחד, ודברי רבה אלו, הם הקדמה לדבריו הבאים, שמקישים את עבודה זרה לנדה לחומרא, בשונה משאר מקומות שמקישים לקולא באיסורים דרבנן (תוס' ד"ה אמר), ויש מפרשים, שהפסוק מלמד שיש להתרחק לגמרי מעבודה זרה, וכפי שהנדה מרוחקת מאוד, ובשונה ממת שאף שטומאתו חמורה יותר, מצוה להתקרב אליו בשביל להתעסק בכבודו (חתם סופר).

וְאָמַר רַבָּה בְּמַשָּׂא וְכוּ'. הקדמה: מצינו כמה דרכים להעברת טומאה מדבר טמא לדבר טהור, והדבר משתנה לפי חומרת הטומאה, ואלו הן ארבע דרגות [הנוגעות לסוגיתנו]: [א] השרץ אינו מטמא אלא כאשר מתקיים מגע בינו לבין דבר טהור. [ב] חמורה ממנו, הנבילה, המטמאת אף את האדם הנושאה, הגם שיש דבר חוצץ בינו לבינה המונעת 'טומאת מגע' ביניהם. [ג] חמורים מהם הזב והזבה הנדה והיולדת בשלשה דברים, לענין שמטמאים אף ב'משכב ומושב' [המכונה גם 'טומאת מדרס'], כשיושבים או שוכבים על דבר העשוי לכך, ולענין שמטמאים ב'אבן מסמא' (שעניינו יתבאר להלן), ולענין שמטמאים אף ב'היסט', כשהטמא מסיט את הדבר הטהור (וכפי שיתבאר להלן פג, א). [ד] חומר מיוחד מצינו במת, שהוא מטמא אף באוהל (וכדלהלן פג, ב).

נִדָּה מְטַמְּאָה בְּאֶבֶן מְסַמָּא – דין טומאת 'אבן מסמא' הוא הוספה בטומאת 'משכב ומושב', שכלי שיש מעליו אבן [או כל דבר אחר], והאבן נוגעת בכלי, אבל אינה מונחת ונשענת על גבי הכלי, לפי שהיא מונחת על גבי עמודים המחזיקים אותה מן הצדדים, וישבה נדה על האבן, נטמא הכלי, למרות שהנדה לא הכבידה בישיבתה על הכלי, שהרי האבן מונחת על העמודים, ולמרות שהאבן היא דבר שאינו מקבל טומאה [וכל שכן כשהאבן מונחת ממש על דבר העשוי למשכב ומושב, ואפילו עשר מצעות זו תחת זו, וישבה הנדה על גביהם, שנטמאו כולם בטומאת 'מושב'] (ראה רש"י ומאירי). ויש מפרשים טומאת 'אבן מסמא' שהיא כטומאת 'משכב ומושב', שהאבן מונחת ונשענת על הכלים, והנדה יושבת על האבן, והחידוש ב'אבן מסמא' הוא שהאבן כבידה ביותר, והנדה שיושבת עליה אינה מוסיפה כובד על הכלים, ומכל מקום הם טמאים כדין מושב הנדה המטמא אפילו הרבה מושבים זה זה תחת זה (תוס' ד"ה באבן, וראה בדבריהם ובריטב"א דינים נוספים ב'אבן מסמא').

לְמַשְׁמַשֶׁיהָ – ללמד שהכלים המשמשים לצורך עבודה זרה, מטמאים רק במגע, ולא במשא או באבן מסמא (רש"י), שהפסוק 'לא תביא תועבה אל ביתך' נאמר לענין משמשי עבודה זרה, ועל זה נאמר בהמשך הפסוק 'שקץ תשקצנו' שמטמאים כשרץ במגע (ריטב"א, וראה רמב"ם ע"ז ז, ב), ואלמלא המיעוט שבפסוק זה, היו ה'משמשים' טמאים כעבודה זרה עצמה, וכמו שמצינו לענין דברים נוספים שמשמשי עבודה זרה חמורים כעבודה זרה עצמה (מגיני שלמה, בישוב שאלת תוס' על פירש"י), אבל לרבנן, הפסוק 'לא תביא תועבה וגו' שקץ תשקצנו' נאמר על עבודה זרה עצמה, המטמאת במשא ואין המשמשים מטמאים אלא במגע, שסברא היא שלא יהיו משמשי עבודה זרה חמורים כעבודה זרה עצמה המטמאת במשא (ריטב"א) [וכעין זה כתב הרמב"ן (ל"ת קצד), שאיסור משמשי עבודה זרה לא נלמד מהפסוק 'לא תביא תועבה' אלא מהפסוק 'לא תחמוד כסף וזהב עליהם'].

מַה נִּדָּה אֵינָהּ לְאֶבֶרִין, שאיבר הנחתך מהנדה, אינו מטמא בטומאת 'נדה' [אלא בטומאת 'אבר מן החי', שאינה מטמאת ב'אבן מסמא'] (רש"י), ויש מפרשים, שנדה שהכניסה אבר שלה כגון ידה או רגלה לאויר כלי חרס, אינה מטמאת את הכלי [ואילו נכנסה כולה לתוך הכלי, מטמאתו] (רמב"ם משכב ומושב ח, ד), ובשונה מנדה שנגעה בכלי, שאף שנגעה בו רק בידה, המגע מתייחס לכל הגוף ונחשב שכל הנדה נגעה בכלי דרך היד, ואילו בטומאת כלי חרס שנטמאים מדין 'תוך' [שדבר טמא הנכנס לתוך חללו של הכלי מטמאו], מתייחסים רק למה שנכנס בפועל לתוך הכלי (חי' רבינו חיים הלוי שם). ויש מפרשים, שנדה שהניחה אבר שלה כגון ידה או רגלה על המשכב, אינו נטמא בטומאת 'מדרס' [ואילו נשענה ברוב כוחה עליו נטמא] (ראב"ד שם).

מִי אֲלִימָא מַמַּתְנִיתִין וְכוּ' וְאוֹקִימְנָא מַאי כְּשֶׁרֵץ וְכוּ', ואילו המקשן סבר שהברייתא אלימא להקשות ממנה יותר מהמשנה, שבברייתא מבואר שעבודה זרה כשרץ ומשמשיה כשרץ, ומשמע שדין עבודה זרה כדין משמשיה שאין מטמאים במשא (תוס' ד"ה מיתיבי), ותירוץ הגמ', אדרבה, שמלשון הברייתא 'עבודה זרה כשרץ ומשמשיה כשרץ', ולא אמר 'עבודה זרה ומשמשיה כשרץ', משמע שחילקם התנא להשמיע שחלוקים הם בדיניהם, ורק עבודה זרה מטמאת במשא (ריטב"א).

הֵן וְלֹא הֵיסֵּטָן וְכוּ' – הקדמה: יש להבדיל בין שני אופנים של טומאה הנגרמת על ידי הזזה או נשיאה מבלי מגע בדבר הטמא עצמו: [א] הזזת דבר טמא - אדם טהור הנושא או מזיז דבר טמא בטומאה חמורה של נבילה, או טומאות החמורות ממנה, אף שאינו נוגע בטומאה, חלה עליו 'טומאת משא' (רמב"ם טומאת מת א, ו-ז). [ב] טמא המזיז דבר אחר - הטמאים החמורים בטומאת זב וזבה נדה ויולדת, שנשאו או הזיזו דבר טהור, אף שלא נגעו בו, טמאוהו, שההיסט של טמאים חמורים אלו נחשב כנגיעה (רמב"ם מטמאי משכב ומושב ח, ב). לשון 'היסט' בש"ס בדרך כלל מתייחד לטמא שהסיט את הטהור [האופן השני הנ"ל], אכן מצינו לפעמים לשון 'היסט' על טהור שהסיט את הטמא [האופן הראשון הנ"ל]. ובביאור 'היסטן' שבברייתא שלפנינו, סברה הגמרא בתחילה שהכוונה לטהור שהסיט את הטמא, עד שביאר רב אשי שהכוונה לטומאת היסט כמשמעות הלשון הרגילה בש"ס שהטמא הסיט את הטהור (רש"י).

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר הֵן וְהֵיסֵּטָן, שנכרי ונכרית ועבודה זרה מטמאים גם במשא, אבל אין זה מוסב על 'משמשי עבודה זרה' שהוזכרו בברייתא, שמשמשי עבודה זרה אין מטמאים אלא במגע, כמבואר לעיל בגמ' (ראה תוס' רי"ד, שבהכרח לומר כן גם בהו"א של הגמ').

וְאֵין נָכְרִים מְטַמְּאִין בְּזִיבָה, ולא בשאר טומאות היוצאות מן הגוף הנוהגות בישראל, כמו דם נדה וטומאת לידה (רמב"ם משכב ומושב ב, י), והוא הדין שגויים אינם נטמאים בטומאת מגע, כפי שהדבר נלמד מפסוק אחר (ראה תוס' ב"ב כ, א ד"ה ועובד).

אֲבָל גָּזְרוּ עֲלֵיהֶן שֶׁיְּהוּ כְּזָבִין לְכָל דְּבָרֵיהֶן – שמדרבנן, כל הגוים טמאים בטומאת זיבה מגיל הראוי לביאה, הזכרים מגיל תשע והנקבות מגיל שלש, ואפילו כשלא ראו מראה טומאה, ועיקר הגזירה נועדה בשביל שלא יהיה תינוק ישראל מצוי אצל תינוק גוי למשכב זכור, ולפי שטומאה זו מדרבנן, הקלו בה בכמה דברים, בשביל שלא יטעו לומר שהיא מדאורייתא (רמב"ם משכב ומושב ב, י), וטומאה זו משמונה עשר דבר שגזרו בית הלל ובית שמאי (לעיל יז, ב), ועוד גזרו חכמים שתינוק או תינוקת גוים אפילו בני יומם שראו מראה טומאה, הרי הם מטמאים (מאירי ע"ז לו, ב, וכן משמע ברש"י לעיל יז, ב ד"ה שמטמא, ע"פ גליון הש"ס שם, וראה תוס' נדה לב, א ד"ה רבי מאיר), וגזירה זו [של גוי שראה זיבה] יתכן שהיא גזירה מוקדמת, שנהגה כבר בתקופת החשמונאים (ראה מהרש"א לעיל כא, ב). וגדר טומאת זיבה אצל גוי עניינה שיהא 'מטמא' את האחרים כדוגמת זב, שאילו גופו של הגוי בעצמו אינו 'טמא', שאין טומאה שייכת בגוי (מקדש דוד טהרות מב, ו; זכר יצחק נז, א).

הִיא שֶׁהֶסִיטָה אֶת אֲחֵרִים הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ, שחפץ דומם [עבודה זרה] יזיז דברים אחרים (רש"י), ובהמה שעשאוה לעבודה זרה [שיכולה להזיז דברים אחרים], אינה מטמאת בטומאת עבודה זרה, כדרך שאינה נאסרת בהנאה, שלא חל על בעלי חיים אלא דין 'נעבד' לפוסלם מן המזבח (ברכת אברהם).

ורבי עקיבא למאי הלכתא איתקש לנדה למשא לוקשיה לנבלה אין הכי נמי אלא מה נדה אינה לאברין אף ע"ז אינה לאברין אלא הא דבעי רב חמא בר גוריא ע"ז ישנה לאברים או אינה לאברים תיפשוט ליה מהא בין לרבנן בין לרבי עקיבא דאינה לאברים רב חמא בר גוריא כרבה מתני ובעי לה אליבא דרבי עקיבא. מיתיבי ע"ז כשרץ א)ומשמשיה כשרץ רבי עקיבא אומר ע"ז כנדה ומשמשיה כשרץ בשלמא לרבי אלעזר ניחא אלא לרבה קשיא ◦אמר לך רבה מי אלימא ממתניתין דקתני עציו ואבניו ועפריו מטמאין כשרץ ואוקימנא מאי כשרץ דלא מטמא באבן מסמא ה"נ דלא מטמא באבן מסמא. מיתיבי נכרי ונכרית ע"ז ומשמשיה הן ולא היסטן רבי עקיבא אומר הן והיסטן בשלמא לרבי אלעזר ניחא אלא לרבה קשיא אמר לך רבה וליטעמיך נכרי ונכרית נמי הן ולא היסטן ו)והתניא א)דבר אל בני ישראל וגו' בני ישראל מטמאין בזיבה ג)ואין נכרים מטמאין בזיבה אבל גזרו עליהן שיהו כזבין לכל דבריהן אלא רבה מתרץ לטעמיה נכרי ונכרית הן והיסטן ואבן מסמא שלהן ע"ז היא והיסטה אבל לא אבן מסמא שלה רבי עקיבא אומר ע"ז היא והיסטה ואבן מסמא שלה ורבי אלעזר מתרץ לטעמיה נכרי ונכרית הן והיסטן ואבן מסמא שלהן ע"ז היא ולא היסטה ורבי עקיבא אומר ע"ז היא והיסטה. מתקיף לה רב אשי מאי הן אלא אמר רב אשי הכי קאמר נכרי ונכרית בין הן שהסיטו את אחרים ובין אחרים שהסיטו אותן טמאים ע"ז שהסיטה אחרים טהורין אחרים שהסיטו אותה טמאים משמשיה בין הן שהסיטו את אחרים ובין אחרים שהסיטו אותן טהורים רבי עקיבא אומר נכרי ונכרית וע"ז בין הן שהסיטו את אחרים ובין אחרים שהסיטו אותן טמאים משמשיה בין הן שהסיטו אחרים ובין אחרים שהסיטו אותן טהורין. ע"ז בשלמא אחרים שהסיטו אותה משכחת לה אלא היא שהסיטה את אחרים היכי משכחת לה אמר רמי בריה דרב ייבא כדתנן ג) ב)הזב בכף מאזנים ואוכלין ומשקין בכף שנייה כרע הזב טמאין

כרעו

רש"י

ור' עקיבא למאי הלכתא איתקש לנדה למשא. לחודה, לוקשה לנבלה: כרבה מתני לה. דאמר לעיל דר"ע לאבן מסמא נמי אקשה לנדה ולא מצי לאקושה לנבלה: ובעי לה אליבא דר' עקיבא. מי מקיש נמי לענין נדה דאינה לאברים או לא: ניחא. דקתני לרבנן כשרץ אלמא לא מטמיא במשא: ממתני'. דמסכת ע"ז ד) אבניו ועליו כו': ה"ג נכרי ונכרית ע"ז ומשמשיה כו'. ול"ג מגע נכרי מגע ע"ז: נכרי ונכרית. שגזרו חכמים עליהן טומאת זבין: הן ולא היסטן. קס"ד היסטן משמע שהוסטו דהיינו משא, ולא כשאר היסיטות שבתלמודא דמשמעו שהטמא הסיט האחרים: בשלמא לר"א ניחא. דקתני ולא היסטן דמשמע דלא מטמא במשא. ולקמיה פריך מאי הן, אי הן טמאין קאמר פשיטא השתא היסטן טמא הם מיבעיא, הכי איבעי ליה למתני מגען ולא היסטן: לכל דבריהם (א). אלמא מטמאו במשא, דאי לא מטמאו אלא במגע מאי כזבין לימא כטמאי מתים: אלא. הא משבשתא היא ובעי לתרוצי, ורבה מתרץ לטעמיה ורבי אלעזר לטעמיה: ואבן מסמא שלהן גרסי' גבי נכרי ונכרית בין בתרלתא דרבה בין בדר' אלעזר, והכי אמרינן בפרק בתרא דמסכת נדה (דף סט:) נכרי ונכרית מטמאין באבן מסמא: ר' אלעזר מתרץ לטעמיה כו' ע"ז היא ולא היסטה. ולא משאה, שאינה מטמאה במשא: מתקיף לה רב אשי מאי הן. אי רבה ורבי אלעזר היסט דברייתא לשון משא משמע להו שהסיטום אחרים דהיינו משא מאי הן והיסטן הן ולא היסטן דקתני בין לר' עקיבא בין לרבנן, אי למימרא דהן עצמן טמאים פשיטא דאי טהורים הם היסט מנא להו, הכי איבעיא לאיפלוגי ע"ז אין היסטה טמא ר' עקיבא אומר היסטה טמא: אלא אמר רב אשי הכי קאמר נכרי ונכרית בין הן שהסיטו אחרים. והיינו היסטן דקתני בה ככל היסט שבמשנה: בין אחרים שהסיטו אותן. דהיינו משא וזהו הן דקתני בברייתא, והכי משמע הן והיסטן דלישנא דברייתא משא שהזכירו חכמים בנכרי ונכרית בין הן שהוסטו על ידי אדם בין היסטן כלומר מה שהסיטו הן טמאין דתורת זבין עליהם, דזב שהוסטו ע"י אדם או הסיט את האדם ואת כל דבר טמאוהו דתנן (זבין פ"ה משנה ב) כל הנישא על גבי זב טמא והיינו היסט, וילפינן לה במסכת נדה (לג.) ב)מוכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו ומוקמינן לקרא התם ע"כ דה"ק וכל הנוגע בכל אשר יהיה הזב תחתיו דהיינו נישא על גבי הזב: ע"ז שהסיטה את אחרים טהורים. דאיתקש לשרץ להכי שלא תטמא לא בהיסט ולא באבן מסמא, ואליבא דרבה קמתרץ לה רב אשי: אחרים שהסיטוה טמאים. דהיינו משא, ומודו רבנן דמטמאה במשא דאיתקש לנדה: רבי עקיבא אומר. ע"ז נמי כנכרי ונכרית בין שהסיטה בין שהוסטה וה"ה לאבן מסמא דאיתקש לנדה. והכי תני רב אשי לברייתא אליבא דרבה, נכרי ונכרית הן המשא שלהן והיסטן ע"ז היא המשא שלה ולא היסטה משמשיה לא הן ולא היסטן, ר' עקיבא אומר נכרי ונכרית וע"ז הן והיסטן משמשיה לא הן ולא היסטן. וממילא לר' אלעזר מתרץ לה רב אשי הכי, נכרי ונכרית הן והיסטן ע"ז ומשמשיה לא הן ולא היסטן, ר' עקיבא אומר נכרי ונכרית הן והיסטן ע"ז היא ולא היסטה דבמשא מטמיא ולא באבן מסמא דהוא דומיא דהיסט משמשיה לא הן ולא היסטן, כך נראה לי סוגיא זו. ולא פירשו רבותי כן, והם פירשו מאי הן דאתקפתא דרב אשי אדרבי עקיבא קאי ולא קשיא ליה אלא דתני לה בלשון רבים, והכי קשיא ליה כיון דר"ע אע"ז לחודה קאי אמאי תנא הן והיסטן היא והיסטה איבעיא ליה למיתני. ולא נהירא לי דקשיא לי טובא בגוה, חדא דלא אתקפתא היא דכיון דאמרן דמתני' מחסרתא היא ואוסופי מוספינן עלה שפיר מיתני בה [הן] לר"ע בין לרבה דקאמר ר"ע אכולהו קאי וקאמר הן והיסטן (א) ולר' אלעזר נמי קאי אכולהו דהכי קאמר ר' עקיבא ע"ז לענין היסט דהיינו משא כנכרי ונכרית וכולן הן והיסטן והכי קתני רבי עקיבא אומר נכרי ונכרית ע"ז הן והיסטן, ועוד מ"ש דלא מיפלגי בין הסיטו להוסטו אלא בתרלתא דרב אשי ומאי דוחקיה לפלוגי בהו אי לאו דהן דברייתא משמע ליה שהוסטו והיסטן משמע ליה שהסיטו, ועוד דסוף סוף בתירוצא דרב אשי לא מיתרלה אתקפתיה, דאי הן משום מגע משמשיה קאמר [לא(ג)] הן ולא היסטן הוא ואילו רבי עקיבא הן והיסטן קאמר, ואי אנכרי ונכרית הכי נמי ה"מ לתרולי כלישנא(ג) קמא ומאי אתקפתיה: היכי משכחת לה. שהחפץ יסיט אדם או חפץ אחר: כרע הזב טמאין. שהרי הסיטן זב, והיסטו של זב כי האי גוונא כתיב בין בכלים בין באדם בין באוכלין ומשקין, בכלים כתיב ג)וכלי חרש אשר יגע בו הזב ותניא בת"כ(ה) יכול יטמאנו מאחוריו נאמר כאן בו ונאמר להלן ד)אשר תבושל בו מה להלן מאוירו אף כאן מאוירו א"כ למה נאמר אשר יגע בו פשיטא מי גרע משאר טומאות שמטמאין כלי חרס מאוירן כיון דכתיב גבי שרצים ה) ל"ל למכתבי' הכא אלא להביא מגעו שהוא ככולו ואפי' מאחוריו ואיזהו זה היסטו, וגבי אדם נמי (ו) וכל אשר יגע בו הזב ו) ואי משום מגע הא כתיב ז)נוגע בבשר הזב אלא להביא מגעו שהוא ככולו ואפי' מאחוריו(ז) ואיזה זה היסטו(י), וגבי אוכלין ומשקין תנא(ח) וכל כלי עץ ישטף במים(ג) אמר ר' שמעון ומה בא זה ללמדנו אם ללמד שיטמא הזב כלי שטף במגע והלא כבר נאמר ז)הנוגע בבשר הזב יכבס בגדיו אם הנוגע בו יכבס בגדיו שהן כלי שטף במגע הוא עצמו לא יטמא כלי שטף במגע, אלא למה נאמר ג)וכל כלי עץ וגו' להביא אוכלין ומשקין וכלים(ו) הנישאין ע"ג הזב דבסיפיה דקרא ג)לאשר יגע בו הזב כתיב דאוקמינן למשתעי בהיסט, והיינו דתנן(ח) כל הנישא על גבי הזב טמא:

תוספות

מיתיבי ע"ז כשרץ ומשמשיה כשרץ. ◦מברייתא אלים ליה למיפרך ממתני' משום דקתני בה משמשיה משמע דע"ז דומיא למשמשיה דלא מטמו במשא: ומשמשיה בין הן שהסיטו כו'. בשנוייא קמא לא מדכר משמשיה משום דהוי בכלל הן ולא היסטן דברייתא אבל רב אשי הוצרך לפרש דמשמשיה לא הן ולא היסטן ולא(ו) הוי בכלל הא דקתני בברייתא הן ולא היסטן:

ורבי עקיבא. הרב פור"ת לא גרים משמשיה במילתיה דר"ע דלא פליג במשמשיה ארבנן:

הזב בכף מאזנים כו'. במס' זבים (פ"ד משנה ה) גרסינן הזב בכף מאזנים ומשכב ומושב בכף שנייה כרע הזב טהורין פי' ממדרס ומ"מ טמאין כדין היסט הזב כרעו הן טמאים פי' מדרס כיון שהזב למעלה הרי נשען עליהן. וגירסת הקונט' מיושב יותר אך לא נמצא כן אם לא שברייתא היא בשום מקום:

ע"ז

עין משפט נר מצוה

ה א מיי' פ"ו מהלכות שאר אבות הטומאות הלכה ה:

ו ב מיי' פ"ח מהלכות משכב ומושב הלכה ו סמג עשין רמג:

רבינו חננאל

ובמשא הוא דפליגי רבנן סברי לא מטמאה במשא ור"ע סבר מטמאה במשא. והלכה כרבנן ואליבא דר' אלעזר (דרבא) [דרבה] משני בשינוייא דחיקי. וטומאת ע"ז דרבנן היא. ולענין הא דמסקינן בין אליבא [דרבה] בין אליבא דר' אלעזר דלר' עקיבא האי הא איתקש ע"ז לשקץ דכתיב שקץ תשקצנו משום משמשיה קשיא למקצת תלמידים כי מכדי משמשי ע"ז אפי' אליבא דר' עקיבא בשקץ היכי קתני לענין בית ע"ז אבניו ועציו ועפריו מטמאין כשרץ ר"ע אומר כנדה דאהדרינן דהאי בית היא גופיה ע"ז דתנן בתרה (כתריא) [במשנה] ג' בתים הן בית שבנה מתחלה לע"ז הרי זה אסור ואמרינן עלה אמר רב המשתחוה לבית לא אסרו. ומותבינן לרבה דאמר במשא כולי עלמא לא פליגי דאף רבנן מודו [דמטמא] קשיא ע"ז כשרץ. ודחי א) (ומותבינן) נמי מגע נכרי ונכרית ע"ז ומשמשיה הן [ולא היסטן]. ופרקינן דאמר לך רבה וליטעמיך דקאמ' נכרי ונכרי' ולא היסטן ר"ע אומר הן והיסטן ופי' היסט נדנוד. שאם אמרה הא ברייתא אין נכרי ונכרית נטל אדם קנה או קיסם ונדנד את הבגד אומרין שהסיטן. ומי מטמאין בהיסט הלא גזרה היא שנשא כלום כבר הסיטן. ויש מסיט שלא כמשא. וכגון עליהן שיהו כזבין לכל שמן המשנה הזו ע"ז מטמא במגע ואין מטמא בהיסט דבריהן והרי הזב מטמא בהיסט הרי נוגע באמת שאינה מטמא במשא כמו מגע נכרי. אלא רבה מפרש טעמיה דרבי אלעזר דנכרי ונכרי' כי הנושאה מסיטה לפי שהוא מתנד' מתרץ לטעמיה. רבה מוקים לה בכהן כדפרשינן לעילא ור"ע אומר הן היסטן [ואבן מסמא שלהן ופליגתא] באבן מסמא אבל לענין כל המסיט ע"ז טמא והנושא בכלל מסיט. בשלמא ע"ז ומסלק היסט מן פלוגתא. ולר' אלעזר במשא פליגי ניחא הא ברייתא אלא לר' אלעזר מסלק פלוגתא מן נכרי ונכרית לענין בסיס ומוקי לה לפלוגתא לענין ע"ז ומשמשיה בלחוד. מתקיף לה רב אשי מאי הן דפשטא דברייתא הן ולא היסטן ר' עקיבא אומר הן והיסטן בלשון רבים על מגע נכרי ונכרית וע"ז. והאי תירוצא דאמרינן לרבה היא ולא אבן מסמא ר"ע אומר היא ואבן מסמא לית בה לענין ע"ז פלוגתא בהסיט כל עיקר וקאי מפיק לה לברייתא מן פשטא כלל. אבל ר' אלעזר קא מתרץ הן אבל לא הסיטן לרבנן ולר' עקיבא הן והסיטן על ע"ז ומפיק להו נכרי ונכרית בראיה ברורה דהא אימורה כי היכין דאף רבה מפקינון שהרי גזרו עליהן שהן כזבין לכל דבריהן. והא גזירה לענין תרומה ששורפין אותה על מגע גוי והסיטן כדמפרש בתורת כהנים אבל חולין לא גזרו בהן טומאת נכרי.

והכין לישנא דגמרא איצטרכינן למיכתבא משום דמשמש ואית בה חילופי רבה מתרץ לטעמיה נכרי ונכרית הן והיסטן ואבן מסמא שלהן ע"ז היא והיסטה אבל לא אבן מסמא שלה ר"ע אומר היא ואבן מסמא שלהם ר' אלעזר מתרץ לטעמיה נכרי ונכרית הן והיסטן אבל לא אבן מסמא שלהן ע"ז היא אבל לא היסטה ר' עקיבא אומר ע"ז היא והיסטה ומשמשיה הן ולא היסטן מתקיף לה רב אשי מאי הן והא אתקפתא דרב אשי על מימרא דרבה היא בלחוד דאילו ר' אלעזר הא קא מתרץ אבל לא היסטן ור' עקיבא אומר הן והיסטן לענין ע"ז וליכא אתקפתא עליה. ומשום הכין מתרץ רב אשי אליבא דרבה ולא קא מתרץ אליבא דר' אלעזר ולא מכלל דסבר לה כרבה ולא סבר לה כר' אלעזר אלא משום דתרצתא דר' אלעזר תרצא וסיומא ודרבה צריכה עדיין תרצתא ולא שויא רב אשי תיובתא אלא תריץ לה תירוצא דחיקא. ולעולם אימא לך דכר' אלעזר סבירא ליה והכין קא מתרץ רב אשי אליבא דרבה האי דקאמרו מאי הן אבל לא היסטן ר' עקיבא אומר הן והיסטן דאפלגו לענין ע"ז אמר לך רבה הכי קאמר ע"ז ומשמשיה הן אבל לא היסטן שהיסטו הן את אחרים ר"ע אומר הן והיסטן אפי' שהיסטו הן את אחרים. ולפום הכין שאילנן. ע"ז שמסיטה היא את אחרים היכי משכחת לה. ופריש רמי בר ייבא כגון שהיתה היא בכף מאזנים ואחרים בכף מאזנים וכרעה ע"ז ותלה נחתא משום יוקרא מכחה שמכרעת סלקין אחרים בכף מאזנים אחרת ונמצאת כנושא אותן וניסוטין מכחה כדתנן בזב.

חשק שלמה על רבינו חננאל א) דברי רבינו אלו מסוללי הבנה ועיין בסוף המסכתא [בילקוט מפרשים]:

מסורת הש"ס

א) נדה לד., ב) [ע' תוס' ב"ב כ. ד"ה ונכרין], ג) זבין פ"ד מ"ו ע"ש [לפמ"ש תוס' ד"ה הזב כו' אם לא שבריית' היא כו' צ"ל כדתניא] ועיין רמב"ן, ד) מו:, ה) זבים פרשתא ג ה"א-ב, ו) נדה מג., ז) תו"כ זבים פרשתא ג ה"ג, ח) זבים פ"ה מ"ב.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לכל דבריהם. נ"ב ע"ל דף פד ע"ב:

גליון הש"ס

גמ' אמר לך רבה מי אלימא ממתני'. לעיל דף יט ע"א. עירובין דף פט ע"ב: תוס' ד"ה מיתיבי וכו' מברייתא אלים ליה. עי' לעיל דף יג ע"ב תוס' ד"ה מי אלימא:

תורה אור השלם

א) דַּבְּרוּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַרְתֶּם אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ זוֹבוֹ טָמֵא הוּא: [ויקרא טו, ב]

ב) וְכָל הַנֹּגֵעַ בְּכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַחְתָּיו יִטְמָא עַד הָעָרֶב וְהַנּוֹשֵׂא אוֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב: [ויקרא טו, י]

ג) וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ הַזָּב יִשָּׁבֵר וְכָל כְּלִי עֵץ יִשָּׁטֵף בַּמָּיִם: [ויקרא טו, יב]

ד) וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל בּוֹ יִשָּׁבֵר וְאִם בִּכְלִי נְחֹשֶׁת בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם: [ויקרא ו, כא]

ה) וְכָל כְּלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֹתוֹ תִשְׁבֹּרוּ: [ויקרא יא, לג]

ו) וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ הַזָּב וְיָדָיו לֹא שָׁטַף בַּמָּיִם וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב: [ויקרא טו, יא]

ז) וְהַנֹּגֵעַ בִּבְשַׂר הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב: [ויקרא טו, ז]

הגהות וציונים

א] הן היסטן ואבן מסמא שלהן כצ"ל (גליון) כ"ה במהר"ם: ב] נוסף כאן "לא" הן, ולא הבינותי דהא השתא "הן" אמגע קאי ובמגע מטמאו משמשיו (גנזי יוסף) ובכת"י קאמר להו הן: ג] נדצ"ל בלישנא (באה"מ): ד] בכת"י נמי כתיב וכו': ה] לשון "ואפילו מאחוריו" גבי אדם אינו מובן ובכת"י ליתא והגנזי יוסף כתב דאגב שיטפא דכלי חרס נקיט: ו] נדצ"ל וכלי שטף (מצור דבש): ז] בכת"י דלא:

ליקוטי רש"י

גזרו עליהן שיהו כזבין לכל דבריהן. משום שלא יהא תינוק ישראל רגיל אצלו במשכב זכור [נדה לד.]. ואפילו אינו זב [לעיל יז:]. אפי' לא ראה גזרו עליו להיות כזב [ע"ז לו:].

כרעו הן טהורין. כמאן אזלא הא דתניא [א] כל הטמאות המסיטות טהורות חוץ מהיסטו של זב [ב] שלא מצינו לו חבר בכל התורה כולה לימא דלא כרבי עקיבא דאי כרבי עקיבא איכא נמי ע"ז אפילו תימא ר' עקיבא תנא זב וכל דדמי ליה. [ג] בעי רב חמא בר גוריא ע"ז ישנה לאברים או אינה לאברים היכא דהדיוט יכול להחזירה לא תיבעי לך דכמאן דמחברת דמי כי תיבעי לך היכא דאין הדיוט יכול להחזירה מאי כיון דאין הדיוט יכול להחזירה כמאן דמתברא דמי או דילמא הא לא מחסרה ואיכא דבעי לה להך גיסא היכא דאין הדיוט יכול להחזירה לא תיבעי לך דכמאן דמתברא דמי כי תבעי לך היכא דהדיוט יכול להחזירה מאי כיון דהדיוט יכול להחזירה כמאן דמחברא דמי או דילמא [ב] השתא מיהא קשלפה ושריא תיקו. בעי רב אחדבוי בר אמי ע"ז פחותה מכזית מהו מתקיף לה רב יוסף למאי אילימא לענין איסורא לא יהא אלא זבוב בעל עקרון דתניא [א] וישימו להם בעל ברית לאלהים זה זבוב בעל עקרון [ג] מלמד שכל אחד ואחד עשה דמות יראתו ומניחה בתוך כיסו כיון שזוכרה מוציאה מתוך כיסו ומחבקה ומנשקה אלא לענין טומאה מאי כיון [ד] דאיתקיש לשרץ מה שרץ בכעדשה אף ע"ז נמי בכעדשה או דילמא הא איתקיש למת מה מת בכזית אף ע"ז בכזית אמר רב אויא ואיתימא רבה בר עולא ת"ש דתניא [ג] ע"ז פחותה מכזית אין בה טומאה כל עיקר שנאמר [ב] וישלך את עפרה אל[א] קבר בני העם מה מת בכזית אף ע"ז בכזית. ורבנן למאי הלכתא איתקש לשרץ דלא מטמא במשא לנדה דאינה לאברין למת דלא מטמא בכעדשה אימא לחומרא למאי הלכתא אקשה רחמנא לשרץ לטמויי בכעדשה לנדה לטמויי באבן מסמא אקשה רחמנא למת לטמויי באהל [ד] טומאת עבודה זרה דרבנן היא וקולא וחומרא לקולא מקשינן לחומרא לא מקשינן: **מתני'** [ה] מנין לספינה שהיא [ו] טהורה שנאמר [ג] דרך אניה בלב ים:

גמ' פשיטא אניה בלב ים היא הא קמ"ל כים מה ים טהור אף ספינה טהורה תניא חנניה אומר נלמדה [ד] משק [ט] מה שק מיטלטל מלא וריקן אף כל מיטלטל מלא וריקן לאפוקי ספינה דאינה מיטלטלת מלא וריקן מאי בינייהו איכא בינייהו ספינה של חרס מאן דאמר אניה בלב ים [י] הא נמי בלב ים היא למ"ד כשק הנך (היא) דכתיבי גבי [ד] שק דאי מיטלטלת מלא וריקן אין אי לא לא [י] אבל ספינה של חרס אע"ג דאינה מיטלטלת מלא וריקן אי נמי ספינת הירדן [כ] למ"ד אניה בלב ים היא הא נמי אניה בלב ים היא למ"ד מיטלטלת מלא וריקן הא נמי מיטלטלת מלא וריקן דא"ר חנינא בן עקביא מפני מה אמרו ספינת הירדן טמאה מפני שטוענים אותה ביבשה ומורידין אותה למים. א"ר יהודה אמר רב [ל] לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ואפי' שעה אחת שהרי כמה שנים נשנית משנה זו בבית המדרש ולא נתגלה טעמה עד שבא רבי חנינא בן עקביא ופירשה אמר רבי יונתן לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ומדברי תורה [ז] ואפי' בשעת מיתה שנא' [ה] זאת התורה אדם כי ימות באהל אפי' בשעת מיתה תהא עוסק בתורה [מ] אמר ר"ל [ה] אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל. אמר רבא

רש"י

כרעו הן. ונשאו הן את הזב: טהורין. דתנן [ט] כל שהזב נישא עליו טהור חוץ מן הראוי למשכב ומושב האדם[ג], אבל כל שאר כלים ואוכלים אין מיטמאין מחמת משכב ומושב, כדתניא (לעיל דף נט.) מי שמיוחד לישיבה יצא זה שאומרים עמוד ונעשה מלאכתנו. ולמהוי אפילו ראשון לטומאה מחמת משא הזב נמי לא, [ט] דכי כתיב משא הזב באדם כתיב [ו] והנושא אותם וגו', והא דאמרן לעיל נכרי ונכרית וע"ז שהסיטום אחרים טמאים באדם קאמרינן: כל הטמאו' המסיטות. אחרים, כגון בכף מאזנים, או אדם טמא מת שהסיט את חברו, טהורין: שלא מצינו לו. בשאר טומאות שבתורה אלא בזב: וכל דדמי ליה. דאתי מריבויא דזב, וע"ז מנדה גמרי דהיינו זב: ישנה לאברים. כגון של חוליות, ישנה לטומאתה אבר אבר או לא: דהדיוט יכול להחזירה. שאין צריך אומן לכך: פחותה מכזית. והיא שלמה: לענין איסור. ליאסר בהנאה: ומחבקה ומנשקה. וזהו לשון ברית אהבה וחבה, אלמא אדוקים בה וע"ז היא: הא איתקש למת. כדלקמן [ב] אל[א] קבר בני העם: ורבנן למאי הלכתא כו'. אתקפתא היא, לרבנן דאמרי אינה מטמאה במשא למאי הלכתא אמרו אלידייהו דאיתקש לנדה דאינה לאברים, ולשרץ דלא מטמיא במשא, למת דאינה מטמאה בכעדשה, כולהו לקולא: אימא. כולהו לחומרא: דרבנן. דכל הנך היקשות דברי קבלה נינהו ואסמכתא בעלמא, [ו] ושקץ תשקצנו לאו לשון שרץ ממש הוא אלא עיקר קרא לכנות לה שם לגנאי אתא[ט]: מתני' שהיא טהורה. שאינה מקבלת טומאה: בלב ים. הרי היא כים: גמ' פשיטא אניה בלב ים היא. לאו פירכא היא, אלא פירוש למתני': נלמדנה משק. שהרי כלי עץ היא, והוקשה לשק לענין טומאה: אף כו'. וזו אינה מיטלטל' מלאה דגדולה היא: ספינה של חרס. דלא איתקש לשק: אי נמי ספינת הירדן איכא בינייהו. שהיא קטנה ומיטלטלת מלאה וריקנית, לפי שהנהר קטן: הא נמי בלב ים. דים לאו דוקא, וכל הנהרות נמי טהורין הן: נשנית משנה זו. של מסכת [ט] כלים דתני בה ספינת הירדן טמאה ולא נתגלה הטעם למה:

ולחנניה

תוספות

ע"ז ישנה לאיברים כו'. בשל חוליות מבעיא ליה אבל ע"ז שנשתברה פשיטא ליה דלא מטמאה ולא משום היקישא דנדה פשיטא ליה בנשתברה דדמיא לגמרי לנדה שאין אדם יכול להחזירה דא"כ אמאי קאמר לעיל דמבעיא ליה אליבא דר' עקיבא אליבא דרבנן נמי מצי למיבעי דהא דנפקא להו דע"ז אינה לאיברים מנדה הני מילי כשנשתברה לגמרי אלא ודאי בלא נדה פשיטא ליה דנשתברה טהורה: **כי** תבעי לך היכא דאין הדיוט כו'. לענין טומאה מבעיא ליה כדפי' הקונט' ולעיל נמי מייתי אפלוגתא דרבי עקיבא ורבנן אבל לענין איסורא דאורייתא לא שייך למילף מנדה ואע"ג דאסור בהנאה בטומאה דרבנן מיבעיא ליה אי פרסה אי לאו משמע דבהדיוט יכול להחזירה פשיטא דאסירה אפילו ללישנא בתרא מדבעי לענין טומאה בהדיוט יכול להחזירה דאי איסור הנאה דאורייתא שרי כ"ש דלא מטמא. [ט] **וקשה לר"י** דבפרק ג' דמסכת ע"ז (ד' מט:) פליגי רב ושמואל בע"ז שנשתברה מאליה דרב אמר צריכה לבטל כל קיסם וקיסם ושמואל אמר אין ע"ז צריכה לבטל אלא דרך גדילתה ובעי לאוקמא פלוגתייהו בשברי שברים ומסיק דבע"ז של חוליות עסקינן והדיוט יכול להחזירה קא מיפלגי דרב סבר כיון דהדיוט יכול להחזירה כו'[ד] לא בטלה משמע דבאין הדיוט יכול להחזירה אפי' רב מודה דשריא. **ונראה לר"י** דהתם פליגי בחוליות קטנים דכשמתפרקין הוו כעין שברי שברים דקאמר התם מעיקרא אבל הכא מיירי בחוליות גדולות דאפי' שמואל מודה דאסירי בהנאה אפי' אין הדיוט יכול להחזירה: **וישימו** להם בעל ברית וגו'. האי קרא בשופטים כתיב. **וקשה לר"י** למה לא הביא קרא דמלכים (ב א) [ח] זבוב בעל עקרון[ט] ולמה ליה לאתויי ברייתא. וי"ל דאי מהתם ה"א זבוב גדול היה אלא שהיה לו דמות זבוב לכך מייתי מהכא שהיה קטן כשאר זבובים כדקתני ומניחה בתוך כיסו ודריש לה מדכתיב בעל ברית משמע שכרתו להן ברית להיות כל שעה אצלם ומסברא קאמר זה זבוב בעל עקרון: **מה** מת בכזית אף ע"ז בכזית. תימה [לר"י] לרבי עקיבא אי ישנה לאברים נוקי האי היקישא לקולא דבעי כזית אאברים אבל ע"ז שלימה אפילו אין בה כזית דומיא דמת כשהוא שלם דמטמא אפילו אין בו כזית כדאמרינן בנזיר בפרק כה"ג (נ.). ויש לומר דבמת אפי' אבר שלם שאין בו כזית טמא כדאמרינן נמי התם א"כ כך לי אבר אחד כמו כולה. **ואם תאמר** אכתי מאי לאוקמא היקישא בחוליא אחת שכנגדה במת לא חשיב אבר. וי"ל דההיא אפילו כזית לא מטמא דכשברי שברים חשיבא: **נלמדנה** משק. דספינה אינה מיוחדת למדרס אף על פי שכל שעה יושבין בה בני אדם מכל מקום עיקרן עשויות לפרגמטיא ואומרים בה עמוד ונעשה מלאכתנו דאי ספינה מיוחדת למדרס לא הוה ילפינן משק כדאמרינן בריש אלו מומין (בכורות לח.) דמדרסות לא איתקוש לשק[ו]: **לאפוקי** ספינה שאינה מיטלטלת מליאה. ומה שמיטלטלת בים לא חשיב ליה טלטול כיון דעיקר הילוכה מחמת המים:

עין משפט נר מצוה

ז א מיי' פ"ח מהלכות משכב ומושב הלכה א ג:
ח ב מיי' פ"ו מהלכות שאר אבות הטומאות הלכה ד:
ט ג שם הלכה ב ה:
י ד שם הלכה א:
יא ה ו ז מיי' פרק יח מהלכות כלים הל"ט:
יב ח מיי' פ"ג מהלכות ת"ת הלכה יב טוש"ע יו"ד סימן רמו סעיף כא:

רב נסים גאון

כמאן אזלא כל הטמאות המסיטות טהורות חוץ מהיסטו של זב שלא מצינו בכל התורה כולה. עיקר דילה בתורת כהנים וכלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר אין לי אלא כלי חרס מנין לרבות כלי כו' ומאחר שלמדנו שאין מטמאין אותו אלא מאוירו מה ת"ל אשר יגע בו מגע שהוא ככולו הוי אומר זה היסטו ואמרו וכל אשר יגע בו הזב זה הוא היסטו של זב הרי למדנו מיכן שכל מה שיסיטנו הזב טמא וזבה ונדה ויולדת וכל דדמי לזב טומאתן כטומאת הזב. ומזה העיקר אמרו במשנה (זבין פ"ד מ"ו) הזב בכף מאזנים ואוכלין ומשקין בכף שנייה וכו' ובאדם לא פרט בין הטהור המסיט את הזב ובין הזב המסיט את הטהור כמו ששנינו (שם פ"ה) המסיט את הזב או שהזב מסיט בו מטמא אוכלין כו'. ובתוספתא (זבין פ"ד) אמרו בין שהזב מכריען מטמא אחד כו' ותנן נמי (שם פ"ג מ"א) עלו באילן שכוחו רע ובסוכה שכוחה רע טמא אלא אם כן יהיה ההיסט במקום בית הסתרים אז יהיה דינו משונה כמפורש במס' נדה בפרק יוצא דופן (דף מג) אמר ריש לקיש קנה בקומטו של זב הסיט בו את הטהור טהור קנה בקומטו של טהור והסיט בו את הזב טמא מאי טעמא דאמר קרא (ויקרא טו) וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים זה הסיטו

רבינו חננאל

כמאן אזלא הא דתניא כל הטומאות המסיטות אחרי' טהורין חוץ מן הזב שלא מצינו לו בכל התורה כולה ניתא דלא כר"ע דאי ר"ע הא אף ע"ז שהסיטה את אחרים טמאין. ודחינן אפילו תימא ר"ע תנא זב וכל דדמי ליה. **נמצא דברי רב אשי.** דפלוגתא דרבה ור' אלעזר בתרצתא דהא מתניתי' דר' אלעזר סבר בהיסט שהסיטו אחרים את ע"ז פלוגתא דרבנן ודר' עקיבא אבל הסיטה היא את אחרים טהורין. ורבה סבר בהיסט שהסיטה ע"ז את אחרים פלוגתייהו אבל אם הסיטוה אחרים טמאין. **ובעיא דרמי בר חמא** הא אמרינן כרבה בעי לה ואליבא דר"ע אבל לרבה לרבנן אינה לאברים ולר' אלעזר בין אליבא דרבנן ובין אליבא דר' עקיבא אינה לאברים וכן הלכה. **ובעיא דרב אחדבוי בר אמי** ע"ז פחותה מכזית לענין איסורא פשטא דאסורא דהא זבוב בעל ע"ז עקרון אסור אבל לענין טומאה אין בה טומאה של כלום דלהכין איתקש למת ואיתקש לנדה שאינה לאברים ואיתקש לשרץ שאינה מטמא במשא ולא מצית למימר לחומרא לשרץ כעדשה ולנדה לאבן מסמא ולמת לאהל משום דטומאת ע"ז דרבנן היא וכי איכא חומרא וקולא לקולא היא דמקשינן: [מתני'] מנין לספינה שהיא טהורה כו'. פי' שאינה מקבלת טומאה. רבנן דמתני' (משום) מדמי לה ספינה לים מה הים אין מקבל טומאה אף ספינה אינה מקבלת טומאה. וחנניה מפיק לה למילתא דספינה שאין מקבלת טומאה מן השק דכתיב מכל כלי עץ או בגד או עור או שק מה שק מטלטל מלא וריקן מקבל טומאה לאפוקי ספינה שאינה מטלטלת מלא וריקן לפיכך אינה מקבלת טומאה. מאי בינייהו איכא בינייהו ספינה של חרס לרבנן [שמקישין] אותה לים אף ספינה של חרס טהורה ולחנניה שהוא [למד] לטהרת ספינה משק ספינה של חרס [מקבלת] טומאה דא' לן עץ ובגד ועור ושק דכתיבי בעניינא גמרינן להו משק [illegible] אין השק מלמד עליו דאע"פ שאינו מטלטל מלא וריקן מקבל טומאה. אי נמי איכא בין רבנן שלמדין מן הים ובין חנניה שהוא למד מן השק [לענין] ספינת הירדן דרבנן טהורה ולחנניה [illegible] מפני שהיא מיטלטלת מליאה וריקנית [illegible] חנניה בן עקביה: אמר (רבה) [רבא]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [זבחים לז: נז. מנחות לא: בכורות כח. נדה מג. ועי' תוס' בכורות כח. ד"ה שלא], ב) [לעיל פב:], ג) סנהדרין דף סג., ד) עי' כלים פרק ב מ"ג, ה) [לקמן קכז: חגיגה כו:] מנחות לו: בכורות לח., ו) [ביצה כד:], ז) נראה דהאי "ואפילו בשעת מיתה" לא קאי אלא אדברי תורה (מהרש"א ח"א), ח) ברכות סג: גיטין נז:, ט) זבים פ"ה מ"ב, י) ע"ז דף מו., כ) עיין רש"ש בגמרא, ל) [וע"ע תוס' מנחות לא. ד"ה שידה].

גליון הש"ס

רש"י ד"ה טהורין וכו' דכי כתיב משא הזב באדם כתיב. עי' נדה דף לד ע"ב ברש"י ד"ה היא עושה ולע"ג: תוס' ד"ה כי תיבעי וכו' וק' לר"י. ק"ל הא שם מבואר דמדין ביטול הוא ואם כן [י"ל] דהאיבעיא בע"ז של ישראל דלא מהני ביטול אם טהור מטומאה. וצ"ע:

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

הגהות וציונים

א) [צ"ל על קבר] (גליון): ב) בכת"י נוסף איכא בינייהו (וכ"ה ברש"י): ג) צ"ל והאדם (רש"ש, וכ"ה בכת"י ובמשנה בזבחים): ד) בכת"י יכול להחזירה לא בטלה כו' (וכ"ה לשון הגמ' בע"ז): ה) צ"ל בעל זבוב אלהי עקרון (גליון):

תורה אור השלם

א) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר מֵת גִּדְעוֹן וַיָּשׁוּבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים וַיָּשִׂימוּ לָהֶם בַּעַל בְּרִית לֵאלֹהִים: [שופטים ח, לג]

ב) וַיֹּצֵא אֶת הָאֲשֵׁרָה מִבֵּית יְיָ מִחוּץ לִירוּשָׁלַיִם אֶל נַחַל קִדְרוֹן וַיִּשְׂרֹף אֹתָהּ בְּנַחַל קִדְרוֹן וַיָּדֶק לְעָפָר וַיַּשְׁלֵךְ אֶת עֲפָרָהּ עַל קֶבֶר בְּנֵי הָעָם: [מלכים ב כג, ו]

ג) דֶּרֶךְ הַנֶּשֶׁר בַּשָּׁמַיִם דֶּרֶךְ נָחָשׁ עֲלֵי צוּר דֶּרֶךְ אֳנִיָּה בְלֶב יָם וְדֶרֶךְ גֶּבֶר בְּעַלְמָה: [משלי ל, יט]

ד) וְכֹל אֲשֶׁר יִפֹּל עָלָיו מֵהֶם בְּמֹתָם יִטְמָא מִכָּל כְּלִי עֵץ אוֹ בֶגֶד אוֹ עוֹר אוֹ שָׂק כָּל כְּלִי אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מְלָאכָה בָּהֶם בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהֵר: [ויקרא יא, לב]

ה) זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל הַבָּא אֶל הָאֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים: [במדבר יט, יד]

ו) וְכָל הַנֹּגֵעַ בְּכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַחְתָּיו יִטְמָא עַד הָעָרֶב וְהַנּוֹשֵׂא אוֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב: [ויקרא טו, י]

ז) וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב תְּתַעֲבֶנּוּ כִּי חֵרֶם הוּא: [דברים ז, כו]

ח) וַיִּפֹּל אֲחַזְיָה בְּעַד הַשְּׂבָכָה בַּעֲלִיָּתוֹ אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן וַיָּחַל וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ דִרְשׁוּ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן אִם אֶחְיֶה מֵחֳלִי זֶה: [מלכים ב א, ב]

כְּרעוּ הֵן טָהוֹרִין, אף שקיימות שתי סיבות לטמא את המאכלים והמשקים: [א] משום 'טומאת מדרס', שהאוכלים והמשקים שהגביהו את הזב, נושאים את משקלו, ונחשבים כעין משכב ומושב המחזיקים את משקלו של הזב, אכן אין טומאה זו חלה אלא על דברים העומדים לכך, ואילו אוכלים ומשקים אין עומדים לכך (רש"י), ואכן במקרה שיהיו מונחים בכף מאזנים מצעות העשויות למשכב ומושב ויכריעו את הזב, תחול עליהם טומאת מדרס (ראה לעיל ע"א, תוס' ד"ה הזב; מאירי). [ב] משום 'טומאת משא', שהמאכלים והמשקים שהגביהו את הכף של הזב, הרי הם כנושאים אותו, וראוי שתחול עליהם 'טומאת משא', אלא שאין טומאת משא חלה אלא על אדם הנושא את הטומאה ולא על שאר דברים הנושאים את הזב (רש"י, וכן דעת הרמב"ם טומאת מת א, ט). ויש סוברים, שטומאת משא חלה על כל דבר הנושא את הזב, ולא רק על אדם הנושא, והאמור כאן 'כרעו הן טהורין' היינו מטומאת מדרס החמורה שהיא אב הטומאה, ואכן טמאים הם בטומאת משא שהיא ראשון לטומאה (ראה רש"י נדה נד, ב המובא בגליון הש"ס, ובדברי הרעק"א המובאים בתפארת ישראל כלים א בועז א וברש"ש).

עֲבוֹדָה זָרָה יֶשְׁנָהּ לְאֵבָרִים אוֹ אֵינָהּ לְאֵבָרִים – עבודה זרה העשויה מחוליות חוליות והתפרקה, האם יש לאבר המפורק טומאת עבודה זרה (רש"י), אבל גוף שלם של עבודה זרה שאינו עשוי מחוליות שנשבר, או עבודה זרה של חוליות שנשברה באופן שאי אפשר לתקנה, פשוט מסברא שאינה מטמאה (תוס' ד"ה ע"ז וריטב"א), כדרך שאר דברים טמאים ששבירתן מטהרתן (פני יהושע). וספק הגמ' הוא דוקא שנשברה מאליה, שהאיסור הנאה מדאורייתא לא פקע ממנה [באופנים המבוארים במסכת עבודה זרה], והסתפק רב חמא בר גוריא, האם מקילים לומר שפרחה ממנה הטומאה, שאינה אלא מדרבנן (ראה תוס' ד"ה כי, ורמב"ן וריטב"א), אבל אם שיברו את העבודה זרה בידים, והיא שייכת לגוי, נתבטלה העבודה זרה אפילו מאיסורה, וכל שכן מטומאתה (ראה תוס' שם ורעק"א).

דְּתַנְיָא וְכוּ' זֶה זְבוּב בַּעַל עֶקְרוֹן וְכוּ', שהאליל של יושבי עקרון היה בדמות זבוב שגודלו פחות מכזית, והובאה הברייתא ללמד שהיתה זו אצלם עבודה זרה גמורה שהיו אדוקים בה וקשורים אליה בקשר של ברית ואהבה, ולא שהיתה דמות העשויה לזכר לעבודה זרה, שאין לה דין עבודה זרה (רש"י, ע"פ רמב"ן), ויש מפרשים שהובאה הברייתא ללמד שהאליל שלהם היה בדמות זבוב ממש, שהוא קטן וניתן להניחו בכיס, ולא גוף גדול העשוי בצורת זבוב (תוס' ד"ה וישימו וריטב"א).

לְקוּלָּא מַקְשִׁינַן, אכן לדעת רבה מקישים עבודה זרה לנדה לחומרא [כמבואר בסוגיא לעיל (פב, ב)], כפי שדרש רבה את משמעות הפסוק המשווה עבודה זרה לנדה (תוס' שם, ד"ה אמר), וכמו כן לדעת רבי עקיבא מקישים עבודה זרה לחומרא לדעת הכל [כמבואר בסוגיא לעיל], ומכל מקום לענין טומאת אהל לא מחמירים בטומאת עבודה זרה, שחכמים לא מחמירים בטומאתם יותר מטומאות שבתורה, ולא מצינו בטומאה דאורייתא דבר שמטמא גם באבן מסמא וגם באוהל (רמב"ן).

מִשְׁנָה. שֶׁנֶּאֱמַר דֶּרֶךְ אֳנִיָּה בְּלֶב יָם, והפסוק משמש כ'גלוי מילתא' ש'הלכה למשה מסיני' שספינה טהורה (חתם סופר), ויש טעם בדבר שאניה לא מקבלת טומאה, שהיא דומה לבית, שנכנסים לתוכה אנשים וסחורות, ואינה בכלל 'כלי קיבול' שנתרבו לטומאה (פני שלמה, ע"פ רמב"ם כלים יח, ט).

גְּמָרָא. מַה יָּם טָהוֹר – שמים שבקרקע אינם נטמאים בנגיעת דבר טמא, וכפי שנאמר (ויקרא יא, לו) 'אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור' (מאירי).

חֲנַנְיָה אוֹמֵר נִלְמְדָה מִשֹּׁק וְכוּ', ואף התנא של המשנה לא נחלק על כך שכלי עץ טמאים רק כשהם דומים לשק, אלא שלדעתו ספינה טהורה משום שהוקשה לים, וטהורה אפילו בספינות [שיבואו להלן בגמ'] שלא שייך לטהרם מההיקש לשק (מאירי).

אַף כָּל מַטַּלְטֵל מָלֵא וְרֵיקָן – למעט כלי עץ גדולים, המחזיקים ארבעים סאה, שאין מקבלים טומאה, שאין מטלטלים אותם כשהם מלאים, שמא ישברו (רש"י לעיל לה, א) [וכן למדנו מדמיון כלי עץ לשק, שכלי עץ שאין רגילים לטלטלם כלל, אין מקבלים טומאה (ראה רש"י חגיגה כו, ב), וש'פשוטי כלי עץ', שאין להם בית קיבול, אין מקבלים טומאה (להלן קכג, ב)]. ולענין 'טומאת מדרס' בכלים העומדים לישיבה ולשכיבה, שאין מטלטלים אותם כשהם מלאים, יש סוברים שמקבלים טומאת מדרס (ראה רש"י להלן פד, א ד"ה טהורה; תוס' ד"ה נלמדה), ויש סוברים שאין מקבלים טומאת מדרס (ראה רמב"ן; מיוחס לר"ן; פני יהושע להלן פד, א בדעת הרמב"ם), שאינם חשובים כלי (פני יהושע שם).

לְאַפּוּקֵי סְפִינָה דְּאֵינָהּ מְטַלְטֶלֶת מָלֵא וְרֵיקָן, שכיון שהיא גדולה, אם יטלטלוה ביבשה כשהיא מלאה, תישבר (מאירי), וזהו דין כללי שנוהג בכל כלי עץ, והחידוש בספינה הוא שאף שהספינה מיטלטלת כשהיא מלאה במים, אין זה נחשב כטלטול, שעיקר נסיעתה על ידי תנועת המים, ולא על ידי החובלים המוליכים אותה במשוטים, ואינה דומה לשק שהאדם מטלטלה בידיו (רמב"ן; חי' הר"ן, וכעי"ז בתוס' ד"ה לאפוקי, ע"פ חזו"א אה"ע קמד, ח).

וטומאת מדרס גם לא חלה על ספינה, למרות שטומאת מדרס חלה גם על כלי עץ שאינו מיטלטל מלא וריקן [לדעה הראשונה המובאת לעיל (ד"ה אף כל)], שמדובר כאן בספינה העשויה בעיקר למשא ולא למשכב ולמושב (תוס' ד"ה נלמדה, ותוס' מנחות לא, א ד"ה שידה), ויש מפרשים, שכל הספינות לא נחשבות כעשויות לישיבה ולשכיבה, לפי שיושבים ושוכבים בהן על כסאות ומחצלאות, והספינה אינה אלא כקרקע (רמב"ן), או לפי שעיקר השימוש בספינה לעבור בה ממקום למקום ולא לישיבה ולשכיבה (תוס' מנחות שם, בתי' שני; רשב"א ביצה כג, ב). ויש מפרשים הטעם שטומאת מדרס לא חלה על ספינה, לפי שאין טומאה זו חלה על כלי עץ שאינו מיטלטל מלא וריקן (ראה במקורות של הדעה השניה לעיל שבסוף ד"ה אף).

וַאֲפִילּוּ בְּשָׁעַת מִיתָה, שהוחלש כבר כח היצר הרע, ואין האדם זקוק עוד לתורה שתשמש כתבלין מפני היצר הרע, מכל מקום יעסוק בתורה (משך חכמה בראשית כב, יט), ואף ששעת מיתה היא שעת תשובה ווידוי, אין זה פוטר מלעסוק גם בתורה (אילת השחר). ■ להלכה, חייב אדם ללמוד עד המיתה (שו"ע יו"ד רמו, ג).

אֵין דִּבְרֵי תּוֹרָה מִתְקַיְּימִין אֶלָּא בְּמִי שֶׁמֵּמִית עַצְמוֹ עָלֶיהָ – שמצער גופו תמיד לשקידת התורה במניעת שינה ותענוגי הזמן (רמב"ם תלמוד תורה ג, יב), ובנטיה מפשוטם של החיים השטחיים ובשבירת המידות, והממית אפילו מידה אחת נחשב כאילו המית את כל גופו (קובץ אגרות חזו"א ח"א אגרת ג). אכן, אין דברי תורה נקנים אלא בישוב הדעת, ועבודת האדם להמית עצמו על התורה הינה לרומם עצמו מכל דבר המפריעו, ולמצוא ישוב הדעת ומנוחה ללימוד מתוך אהבה ושמחה (אבי עזרי הקדמה לנשים).

וְלַחֲנַנְיָא, הסובר שספינה המיטלטלת טמאה (רש"י), ועיקר דברי רבא נאמרו לדעת הכל, בנוגע לשאר כלים המקבלים טומאה רק כשהם מיטלטלים, שבגדרי 'מיטלטל' לא מצינו שנחלקו חכמים וחנניא (ראה תוס' ד"ה ולחנניה ותוס' הרא"ש), ויש מפרשים הטעם שדיבר רבא אליבא דחנניה, משום שהוא טימא את ספינת הירדן המיטלטלת רק על ידי שוורים, ומוכרח מדבריו שטלטול על ידי שוורים נחשב טלטול (תוס' רי"ד; ר"י מלוניל).

טַלְטוּל עַל יְדֵי שְׁוָרִים שְׁמֵיהּ טַלְטוּל – שאפילו כלי גדול המחזיק ארבעים סאה, שאינו מיטלטל כשהוא מלא על ידי אנשים (ראה תוס' ד"ה ולחנניא), ודרך לטלטלו על ידי שוורים, וכגון שיש לו גלגלים, נחשב כדבר המיטלטל, אכן, כלי שאינו מיטלטל בעצמו על ידי שוורים, אלא שדרך להניחו על עגלה הנוסעת על ידי שוורים, אינו נחשב כדבר המיטלטל, לפי שהכלי נחשב כמונח, והעגלה היא הנוסעת (חתם סופר לעיל פג, ב), וכיון שהשוורים עומדים לתשמיש האדם, טלטול שלהם נחשב טלטול הדומה לשק המיטלטל על ידי האדם, אבל טלטול על ידי שאר כוחות, כגון על ידי מנוע, אינו נחשב טלטול, וכדוגמת מה ששנינו שספינה המיטלטלת על ידי המים אינה נחשבת כדבר המיטלטל (חזו"א יו"ד ריא, ח).

עֲשׂוּיָה כְּקַתֵּידְרָא – הנועדה לישיבה (רש"י), ומשתמשים בה להנאת טיול שיש לזה חשיבות של 'מושב', שאילו לעגלה המיועדת רק להעברת אדם ממקום למקום, אין חשיבות של 'מושב' [בדומה לספינה המשמשת להעביר את האדם ממקום למקום, ראה בבאורנו לעיל (פג, ב ד"ה לאפוקי)] (חזו"א שם).

טְמֵאָה מִדְּרָס, וכל שכן שנטמאת בשאר טומאות (ראה רש"י להלן ע"ב ד"ה מפץ, ורע"ב כלים כד, א).

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן וְכוּ', ומדבריו מוכח שכלי המיטלטל על ידי שוורים, כגון עגלה של אבנים שאינה מנוקבת, נחשב כדבר המיטלטל (רש"י), שסתם עגלה של אבנים, היא עגלה גדולה שאינה מיטלטלת אלא על ידי שוורים (ריטב"א), ויש מפרשים שעיקר ראיית הגמ' מהשוואת שתי המשניות, שבמשנת 'שלש תיבות' [המובאת להלן] נכתב שתיבה גדולה שאינה מיטלטלת טהורה, ואילו במשנת 'שלש עגלות' לא נכתב שעגלה גדולה שאינה מיטלטלת על ידי אדם, טהורה, ומזה משמע שהיא טמאה לפי שהיא מיטלטלת על ידי שוורים שהוא נחשב טלטול, ודבריו של רבי יוחנן הובאו רק בשביל שלא נטעה לפרש שהטעם שעגלה של אבנים טהורה משום שהיא גדולה ואינה מיטלטלת על ידי אדם, ומאידך, מדבריו של רבי יוחנן בפני עצמם אין להוכיח לטלטול על ידי שוורים, לפי שלא מפורש בדבריו שמדובר בעגלה גדולה שאינה נישאת אלא על ידי שוורים (רמב"ן).

וְאִם יֵשׁ בָּהּ בֵּית קִבּוּל רִמּוֹנִים טְמֵאָה, שכלים מקבלים טומאה רק כאשר אין להם נקב בשיעור 'מוציא רימון' (רש"י), ואפילו שגם נקב בשיעור בית קיבול רימונים אינו מגרע בתשמיש העגלה העשויה לנשיאת אבנים גדולים, כך נמסר השיעור שנקב בשיעור זה מפקיע 'שם כלי' (מקדש דוד טהרות נד, א).

שָׁלֹשׁ תֵּבוֹת הֵן, בבא זו הובאה בגמ' כאן רק אגב הרישא של 'שלש עגלות' (ראה תוס' ד"ה שלש ומלאכת שלמה כלים כד, ד), ויש מפרשים שבבא זו הובאה כחלק מהוכחת הגמ' לדין טלטול על ידי שוורים (ראה רמב"ן המובא לעיל ד"ה ואמר).

וְהַבָּאָה בְּמִדָּה טְהוֹרָה מְכַלּוּם – תיבה גדולה שאינה מיטלטלת כשהיא מלאה, אינה מקבלת טומאה, כנלמד משק, שכלי עץ מקבלים טומאה רק כשהם מיטלטלים ריקנים ומלאים, ואף טומאת מדרס לא חלה על תיבה זו [למרות שלענין טומאת מדרס לא נאמר הכלל שצריך להיטלטל מלא וריקן] לפי שפתחה מלמעלה, ואינה ראויה לשמש לשכיבה (רש"י ופני יהושע בדעתו). ויש סוברים, שאף לענין טומאת מדרס נאמר הכלל שצריך להיטלטל מלא וריק, ולכן אינה מקבלת טומאה, ואף כאשר פתחה מצידה, וראויה לשמש לשכיבה (פני יהושע בדעת הרמב"ם, וכן דעת הרמב"ן והמיוחס לר"ן לעיל פג, ב).

מַאי קָאָמַר, והלא ספינה טהורה ממגע, ואינה ראויה למדרס (רש"י). והטעם שאין ספינה ראויה למדרס, ראה בביאורנו לעיל (פג, ב).

מַה הוּא אִית לֵיהּ טָהֳרָה בְּמִקְוֶה – שהאדם נטהר מטומאות רגילות על ידי טבילה במקוה (רמב"ן; חי' הר"ן), אבל מטומאת זיבה עליו לטבול דוקא במים חיים, ונקטה הגמ' בלשונה שיש לו טהרה 'במקוה' אגב משכבו [דלהלן], שנטהר במקוה (תוס' ד"ה מה; רמב"ן; חי' הר"ן).

אַף מִשְׁכָּבוֹ נַמִי אִית לֵיהּ טָהֳרָה בְּמִקְוֶה, אכן חלוקה טהרת המשכב שהיא במקוה מטהרת הזב שהיא במים חיים מטהרת, ודי בכך שיהיו דומים קצת שיש להם טהרה (תוס' ד"ה מה), שאם לא כן, לא יוכל ההיקש לשמש לשום דבר, שמלבד זב אין דבר הנטהר רק במים חיים (תוס' הרא"ש).

מַה הִיא אִית לָהּ טָהֳרָה בְּמִקְוֶה אַף מִשְׁכָּבָהּ נַמִי, והנדה והמשכב דומים לגמרי זה לזה, שטהרתם במקוה ואינם צריכים 'מים חיים', וזוהי ילפותא יותר מרווחת מהילפותא של חזקיה שהקיש זב ומשכב שאינם דומים לגמרי זה לזה [וכמו שהתבאר לעיל בסמוך] (חתם סופר).

מָתִיב רַבִּי אִילְעָא וְכוּ'. הקדמה: ב'כלי עץ' מצינו נדון בגדרם ובדין טומאתם. בגדרם, נחלקו ראשונים, יש סוברים שרק כלי העשוי מעץ ממש נחשב 'כלי עץ', אבל כלי העשוי מענפים ומעשבים הגדלים בקרקע, כגון שיפה וגמי, אינו בכלל 'כלי עץ' (ראה תוס' ד"ה מפץ, ותוס' לעיל סו, א ד"ה כוורת), ויש סוברים, שכל כלי העשוי מדבר הגדל בקרקע בכלל 'כלי עץ', ואף העשוי מענפים ומעשבים וכדומה (רמב"ם כלים א, יג). [ובדעת רש"י בסוגיין מבואר שמפץ העשוי מ'קנים' נחשב ככלי עץ]. בדין טומאת כלי עץ, מצינו שלשה חילוקים [הנוגעים לסוגיתנו]: [א] כלי תשמיש שאין לו בית קיבול, כגון סולם, נקרא 'פשוטי כלי עץ', ואינו מקבל טומאה. [ב] כלי עץ שיש להם בית קיבול, מקבלים טומאה מהתורה, ויש להם טהרה במקוה. [ג] כלי עץ העשויים למשכב ולמושב ואין להם בית קיבול, כגון מפץ, מקבלים טומאה מהתורה, ונחלקו ראשונים האם יש להם טהרה במקוה (וכמו שיתבאר להלן בסוגיא).

מַפָּץ בְּמֵת מְנַיָּן – כלי עץ שאין לו בית קיבול, שנתמעט מטומאת מגע, ונתרבה לטומאת מדרס, מנין שכאשר הוא מיועד למשכב ולמושב, וראוי לקבל טומאת מדרס, נעשה ראוי גם לקבלת טומאת מת (רש"י), ויש מפרשים, שמדובר על מפץ העשוי משיפה וגמי, שאינו נחשב כלי עץ [וכמבואר בהקדמתנו לסוגיא], ואף כאשר יש לו בית קיבול אינו מקבל טומאת מגע, ומנין שכאשר הוא מיועד למשכב ולמושב, וראוי לקבל טומאת מדרס, נעשה ראוי גם לטומאת מת (תוס' ד"ה מפץ ומהר"ם בדעתם; רמב"ן להלן ע"ב; ריטב"א).

ולחנניה טילטול על ידי שוורים שמיה טילטול (א) (אין) [א] דתנן [א] שלש עגלות הן העשויה כקתידרא טמאה מדרס כמטה טמאה טמא מת של אבנים טהורה מכלום ואמר ר' יוחנן ואם יש בה בית קבול רמונים טמאה טמא מת [ב] [ב] שלש תיבות הן תיבה שפתחה מצדה טמאה מדרס מלמעלה טמאה טמא מת [ג] והבאה במדה טהורה מכלום. [ג] ת"ר [ד] מדרס כלי חרס טהור ר' יוסי אומר אף הספינה מאי קאמר אמר רב זביד הכי קאמר מדרס כלי חרס טהור ומגעו טמא וספינה של חרס טמאה כחנניה ר' יוסי אומר אף הספינה טהורה כתנא דידן מתקיף לה רב פפא מאי אף (ב) אלא אמר רב פפא הכי קאמר מדרס כלי חרס טהור ומגעו טמא ושל עץ בין מדרסו ובין מגעו טמא וספינת הירדן טהורה כתנא דידן ר' יוסי אומר אף הספינה טמאה כחנניה. [ה] ומדרס כלי חרס מנלן דטהור אמר חזקיה דאמר קרא [א] ואיש אשר יגע במשכבו מקיש משכבו לו מה הוא אית ליה טהרה במקוה אף משכבו נמי אית ליה טהרה במקוה דבי ר' ישמעאל תנא [ב] כמשכב נדתה יהיה לה מקיש משכבה לה מה היא אית לה טהרה במקוה אף משכבה נמי אית לה טהרה במקוה לאפוקי כלי חרס [ו] דלית ליה טהרה במקוה. מתיב ר' אילעא [ז] [ה] מפץ במת מנין ודין

רש"י

ולחנניה. דאמר ספינה המיטלטלת מלאה מיטלטלת אלא על ידי שוורים מרוב גודלה הוי טילטול וטמאה: בקתידרא. קלרה ומוקפת משלש לדדין: מיוחדת היא: כמטה. שהיא ארוכה ומתחתיה מקבלת [א] כמטה של עור שאין בה שום נקב: טמאה טומאת מת. כלומר מקבלת שאר טומאות כולן חוץ מטומאת מדרס, דכלי הוה לקבל טומאה ולישיבה אינה מיוחדת שטוענין בה פרגמטיא ואומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו. והא דנקט טמא מת משום דאב הטומאה הוא, והכי קאמר אב הטומאה הוא על ידי מת ולא על ידי זב: ושל אבנים. העשויה להוליך בה אבנים: טהורה מכלום. אינה מקבלת שום טומאה, לפי שפרולה מתחתיה נקבים גדולים ולא כלי הוא דכל הכלים שיעורן כרמונים[י]: ואמר רבי יוחנן כו'. אלמא אף על גב דשל עץ איתקש לשק דבעינן מיטלטל מלא וריקן, וזו אינה מיטלטלת אלא על ידי שוורים, קאמר טמאה טמא מת: תיבה שפתחה מצדה טמאה מדרס. לפי שמשמשת שכיבה עם מלאכתה, שמשתמשין בה דרך פתחה ואין לריך לומר לשוכב עליה עמוד ונעשה מלאכתנו[י]: מלמעלה. פתחה, כאותן שלנו: טמאה טמא מת. כלומר נעשית אב הטומאה על ידי מת כשאר כל הכלים הראויין לקבל טומאה שאם האהיל אהל המת עליהן נעשין אב הטומאה ולענין שאר טומאות הויין ראשון לטומאה ככל הכלים, ולא אשמעינן מתניתין אלא דכלי הוא לטומאה ומדרס לא הויא דאינה מיוחדת לשכיבה דלריך לומר לו עמוד. יש מקשין הכל על משנה זו הא דאמר רבי יוחנן בפרק במה אשה (לעיל דף נט.) אף אומרים בטומאת מת עמוד ונעשה מלאכתנו, והכל הוא בפיהם דכי איתמר ההיא לענין כלי שנשבר ועודנו ראוי למלאכה ולא מעין מלאכה ראשונה וקאמר רבי יוחנן דטיהור מטומאתו ראשונה דאומרים בו עמוד ונעשה מלאכתנו הראשונה והרי הוא אינו ראוי, אבל לומר שתהא מיוחדת למת ולא למלאכה אחרת לא תהא זאת בישראל דהא כתיב (במדבר יט) [ג] כל אשר באהל יטמא וכל כלי פתוח וגו', וכל טמא מת שבתלמוד הנזכר אצל מדרס הוא הדין לטמא שרץ או לטומאת נבלה, ולא הוזכר מת אלא משום דעל ידי מת נעשה אב הטומאה [כמו] על ידי מדרס, ולא בא ללמדנו אלא לומר שהוא כלי מקבל כל טומאה חוץ מטומאת מדרס אם ישב עליו זב אינו נעשה אב הטומאה: הבאה במדה. תיבה גדולה שאינה מיטלטלת ויש לה חלון מלמעלה להשתמש בתוכה: טהורה מכלום. למדרס לא חזיא הואיל וחלונה מלמעלה אינה משמשת שכיבה עם מלאכתה, ולשאר טומאות לא חזיא דאינה מטלטלת מליאה. ולא איתפרש מה לשון באה במדה, ולי נראה על שם [ד] אנשי מדות, כלומר שלריכה למוד ארכה ורחבה: מדרס כלי חרס טהור. שאם ישב עליו הזב ולא נגע באוירו טהור ואינו מטמא משום מדרס, ולקמיה יליף לה מקרא: מאי קאמר. מה ענין ספינה אצל מדרס, ספינה טהורה אף מטומאת מגע ולמדרס לא חזיא: ומגעו טמא. אם נגע הזב בתוכו: וספינה של חרס טמאה. במגעה: כחנניה. דיליף טעמא משק, וחרס לא איתקש לשק: כתנא דידן. דיליף מבלב ים, והא נמי בלב ים היא: מאי אף ספינה. על כרחיך טהורה ממגע קאמר ומאי אף הא לא טיהר תנא קמא כלי [חרס] ממגע דנימא אף זו כיולא בו: וספינת הירדן טהורה כתנא דידן. דיליף מבלב ים לא שנא גדולה לא שנא קטנה. והוא הדין נמי דמלי לתרולי וספינה של חרס טהורה בתר דמפכינן דתנא קמא לרבי יוסי, אלא משום דשכיחא טפי של עץ משל חרס: משכבו[י]. הוא והמשכב הוזכר כאן: כלי חרס אין לו טהרה במקוה. דכתיב (ויקרא טו יב) [ה] ישבר, אין לו טהרה אלא שבירתו[י]: מפץ. של קנים: במת מניין. שהוא טמא, לפי שמלינו שפשוטי כלי עץ טהורין מטומאת [ט] מגע שרץ, מניין שכלי הראוי למשכב ומושב מקבל טומאת מגע במת:

תוספות

ולחנניה טילטול על ידי שוורים שמיה טילטול. נראה לר"י אפילו בים בה מ' סאה. תימה לר' יצחק אמאי נקט חנניה הא רבנן נמי לא פליגי בהא דמה שמטהרין ספינת הירדן היינו משום [י] דרך אניה בלב ים (משלי ל) ולאו משום דלא שמיה טילטול. ועוד דנראה דספינת הירדן מיטלטלת אפילו על ידי בני אדם דאי אינה מיטלטלת אלא על ידי שוורים אם כן ממתניתין [י] דכלים דתנן ספינת הירדן טמאה הוי מצי לאוכוחי דלחנניה שמיה טילטול:

ואמר רבי יוחנן אם יש בה בית קיבול רימונים כו'. מהא דקתני כמטה טמאה טמא מת לא מצי לאתויי ראייה דאיכא למימר שמיטלטלת על ידי בני אדם:

שלש תיבות הן. קשה לר"י דאמאי מייתי לה דאי משום דהיא סיפא דההיא דג' עגלות הן אם כן הוה ליה לאתויי ההיא דג' עריבות שהן בינתים:

הבאה במדה טהורה מכלום. אפתחה למעלה קאי דפתחה מצידה דחזיא למדרס לא בעי מיטלטל מלא וריקן[ס] כדאמרי' בבכורות (דף לח.):

אלא אמר רב פפא ה"ק כו' ושל עץ בין מדרסו בין מגעו טמא. תימה לרבינו תם דלמה לו להגיה של עץ וספינת הירדן לא הוה ליה אלא לאפוכי סינוא קמא דלת"ק ספינה של חרס טהורה כתנא דידן ולר' יוסי אף הספינה טמאה כחנניה ואף דרבי יוסי אמגע דקאמר ת"ק דטמא. על כן נראה לרבינו תם כגי' ר"ח דגרסינן במילתיה דרב זביד וספינה של חרס טהורה כתנא דידן ורבי יוסי אומר אף הספינה טמאה כחנניה כמו מגע [דכלי חרס] ופריך מאי אף דהשתא לא קאי אעיקר מילתיה דת"ק אלא אדקדוק דבריו דדייקינן הא מגעו טמא אלא א"ר פפא ה"ק כו' וספינה של חרס טמאה כחנניה ר' יוסי אומר אף הספינה טהורה כתנא דידן כמו מדרס כלי חרס דקתני תנא קמא בהדיא דטהור:

מה הוא דאית ליה טהרה במקוה. לאו דוקא נקט מקוה דהא זב בעי מים חיים אלא משום דבעי למינקט מקוה גבי משכב ומושב ולענין מים חיים לא מצרכי' שיהא טעון במשכב ומושב כזב דלא בעינן אלא דדמי ליה פורתא דאית ליה טהרה:

לאפוקי כלי חרס דלית ליה טהרה במקוה. תימה דהא כופת שאור שיחדה לישיבה טמאה מדרס כדאמרינן בהעור והרוטב (חולין דף קכט.) אע"ג דלית ליה טהרה במקוה. ואומר רבינו תם דיש במינו בגידולי קרקע טהרה במקוה כגון כלי עץ:

מפץ במת מניין. פירש בקונטרס דמיירי במפץ של עץ. ואין נראה לרבינו תם דהא פשוטי כלי עץ יש להם טהרה במקוה כדמוכח בפרק קמא דסוכה (דף טז. ושם) [ל] דאמר מטה מיטהרת איברים ומוקי לה בפשוטי כלי עץ כגון ארוכה ושתי כרעים. ואומר ר"ת דהכא במפץ של שיפה ושל גמי דאין לו שום טומאה אלא מדרבנן לבד מטומאת מדרס כדפירש[מ] לעיל בפרק במה אשה (דף סו.[מ]). והא דפשוטי כלי עץ אית להו טהרה במקוה אומר ר"י דנפקא לן מדכתיב (במדבר לא) [ז] וכל כלי עץ תתחטאו דמשמע אפילו פשוטי דומיא דכלי מתכות דכתיבי התם. ואף על גב דכתיב וכל מעשה עזים ליכא למילף מה מעשה עזים מיטלטל מלא וריקן אף כלי עץ דלא שייך למילף הכי אלא משק [ד] כדכתיב (בראשית מב) [ח] ויהי הם מריקים שקיהם ולהכי נקט נמי בכל דוכתא מה שק מיטלטל מלא וריקן כו' ולא נקט מה בגד מיטלטל מלא וריקן אף על גב דבגד נמי כתיב גבי שק [ט] או בגד או עור או שק: מה

אמרו אמר רב אשי כל שבזב טמא בגוי עושה יין נסך וכל שבזב טהור בגוי אינו עושה יין נסך מיכן אמר ר"ש [א] קנה של זב כו' ובבבא קמא בפרק כיצד הרגל (דף יז) אמרו עוד אמר רבה משלם נזק שלם כו': אמר רבה ולחנניה טילטול על ידי שוורים שמיה טילטול דתנן ג' עגלות הן העשויה כקתדרא טמאה מדרס כמטה טמאה טמא מת כו'. זו המשנה במס' כלים בו יש המשנה האחרת ג' תיבות הן וראוי לנו לבאר כי אע"פ שהמת הוא חמור מכל הטמאות וקשה מהן כמו ששנינו במשנה (כלים פ"א מ"ד) חמור מכולם המת שהוא מטמא באהל מה שאין מטמא משכב ומושב כמו שהוא בתורת כהנים הזב מטמא משכב ומושב לא המת מה אם הזב שאינו מטמא טומאת ז' מטמא משכב ומושב מת שהוא מטמא טומאת ז' אינו דין שיטמא משכב ומושב המת ר"ש אומר אשר ישכב עליו ואשר ישב עליו את שיש לו שכיבה וישיבה מטמא משכב ומושב ואין זב שמת מטמא משכב ומושב ושאמרו הזב שמת מטמא במשא עד שימוק הבשר נידון כמת אינו עושה משכב ומושב (לדבריהם) (כלים פ"א) חומר בבועל נדה מטמא מת שבועל נדה כר תחתון כעליון מה שאין כן בטמא מת ואמרו במשנה חומר בזב מבמת שהזב עושה משכב ומושב מתחתיו כו' מה שאין המת מטמא טמא מת ששכב על י' מצעות אינו מטמא אלא העליון ששכב עליו והשאר טהורין לפי שלא יעשה משכב ומושב ולפיכך היו החכמים קורים לכל דבר שאינו מטמא כדין משכב ומושב ולכל דבר שהוא נעשה משכב ומושב היו קורין אותו בשם מדרס בלשון קצרה ולכן כל דבר שהוא מטמא דהיינו טמא מת לפי הכינוי שכינו לו וכל דבר שאינו ראוי למשכב ומושב הוא טמא טמא מת כדין הנגיעה ואינו מיטמא מדרס וכדבר הזה אמרה המשנה בפרק בא סימן התחתון (נדה מט) כל המיטמא מדרס מטמא טמא מת ויש שהוא מטמא טמא מת ואינו מטמא מדרס ואמרו בתלמוד (שם) כל המטמא מדרס מטמא טמא מת כל דחזי ליה למדרס מטמא טמא מת ויש שהוא מטמא טמא מת ואינו מטמא מדרס לאיתויי והיושב על הכלי יכול כפה סאה או תרקב וישב עליו יהא טמא ת"ל אשר ישב עליו הזב כל שמיוחד לישיבה יצא זה [שאומרים לו] עמוד ונעשה מלאכתנו. ובתוספתא (שם דכלים פ"ב) עריבות היתה משמשת שכיבה הרי זו טמאה מדרס מטה שמוכרין עליה כלים הרי זו טמאה טמא מת היתה משמשת שכיבה וישיבה הרי זו טמאה מדרס ומאלו העיקרים יתברר לך פירוש טומאת מת היתה התיבה שפתחה מצידה שהיא ראויה למושב טמאה מדרס ושפתחה מלמעלה שאינה ראויה למושב טמאה טמא מת במגע ולא טומאת מושב הבין זה ושמור אותו בלבך כי הוא עיקר גדול: יצא כלי חרש דאין כו' דלית ליה טהרה במקוה. כמו שכתוב בתורה (ויקרא יא לג) ואותו תשברו ואמרו רבותינו ז"ל (תו"כ שמיני פרשתא ז הי"ג) מלמד שאין לו טהרה אלא שבירה:

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' פכ"ז מהלכות כלים הלכה ג:
יד ב שם הלכה א ופכ"ה הלכה טו ופרק כו הלכה ו:
טו ג מיי' פכ"ז שם ופ"ג שם הלכה ג ופ"ו מהלכות טומאת מת הלכה ב:
טז ד מיי' פ"א מהלכות כלים הלכה ח ופי"ח הלכה א:
יז ה מיי' שם פ"א הלכה יג ופכ"ג הלכה א:

רבינו חננאל

ולחנניה טילטול ע"י שוורין שמיה טילטול. פי' הא דקא מטלטל מלא וריקן אפי' על ידי שוורין: שלש עגלות הנה העשויה כקתידרא טמאה מדרס. מפני שאדם סומך עליה כדאמרינן בי"ט לענין עגלה של קטן לפיכך אם דרס טמא עליה ויש ביניהן דבר חוצץ [און] (ו)נפל עליה מכחו אע"פ שלא נגע בה טמאה. העשויה כמטה טמאה טמא מת אבל עגלה של אבנים טהורה מכלום ואינה מקבלת טומאה. והיאך היא עגלה של אבנים עצים מסובכין שתי וערב ועשויין כחלונות חלונות מניחין שם אבנים ומושכין אותן. א"ר יוחנן ואם יש בה בית קיבול רמונים טמאה. פי' כגון שאותן החלונו' רחוקות ואין הרמונים נופלים משם: שלש תיבו' הן שפתחה מצדה טמאה מדרס וזו שנקראת בבבל כזאנה מפני שיש שיושבין למעל' ממנה. פתחה מלמעלה טמאה טמא מת והוא הנקרא בבבל צנדוק. הבאה במדה טהורה מכלום העשויה למוד בה (כביל) [בכייל]: ת"ר מדרס כלי חרס טהור ר' יוסי אמר אף הספינה אתא רב זביד לפרושה מדרס כלי חרס טהור ומגעו טמא וספינה בין במגע בין במדרס טהורה כרבנן ור' יוסי ספינה של חרס טמאה כחנניה ולא [כתנא] קמא וקא מתקיף לה רב פפא מאי אף דאלמא אטהורה קאי ר' יוסי ולא אטומאה. אלא אמר רב פפא ת"ק סבר מדרס כלי חרס טהור אבל ספינה של [מ] טמאה כחנניה ור' יוסי סבר אף הספינה טהורה כרבנן. ומדרס כלי חרס מנלן דטהור הוא אמר חזקיה דאמר קרא ואיש אשר יגע במשכבו מקיש משכבו לו מה הוא דאית ליה טהרה במקוה אף משכבו נמי דבר שיש לו טהרה במקוה הוא טמא מדרס אבל דבר שאין לו טהרה במקוה אינו מיטמא במדרס. ודבי ר' ישמעאל תנא כמשכב נדתה יהיה לה כענין הזה: מותיב ר' (אלעזר) [אילעא] מפץ במת מניין

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

רב נסים גאון

של זב שלא מצינו בכל התורה כולה ואפקיה רחמנא בלשון נגיעה למימרא דהיסט ונגיעה כידו מה התם מבראי אף הכא מבראי ובתורת כהנים אמרו מה ידיו בנראה פרט לבית הסתרים אף כל בשרו בנראה פרט לבית הסתרים דאלמא כי מגיד טהור לזב במקום בית הסתרים טהור הוא. ובמס' ע"ז בפרק ר' ישמעאל אומר ג' אבנים זו בצד זו (דף ס)

מסורת הש"ס עם הוספות

א) כלים פכ"ד מ"ב, ב) ג"ז שם מ"ד ושם פי"ט מ"ז ומ"ט, ג) בכורות לח. [תוספתא כלים ב"ק פ"ב ה"א], ד) [עירובין דף קד:], ה) ב"ק כה:, ו) כלים פרק יז מ"א, ז) תו"כ זבים פרק ב ה"ו, ח) [עי' פירש"י עירובין קד: ד"ה דאין לו טהרה] עי"ש דיליף מפסוק אחר, ועפ"י התו"כ שמיני פרשתא ז הי"ג, ט) עיין מהרש"א ומהר"ם, י) עיין רש"ש בגמ' פג ע"ב, כ) עיין תוס' לעיל מד: ד"ה מוכני (ב"ש), ל) עי' רש"י סוכה כ. ד"ה והמתן כל המיטמא, מ) ד"ה כוורת, ועיין מהר"ם.

הגהות הב"ח

(א) גמ' ע"י שוורים שמיה טילטול דתנן כצ"ל ותיבת אין נמחק [וכן מחק המהרש"ל]: (ב) שם מאי אף ספינה אלא:

גליון הש"ס

גמ' ומדרס כלי חרס מנלן דטהור. עי' רש"י עירובין דף קד ע"ב ד"ה לא. ובבכורות דף לח ע"א רש"י ד"ה אין מדרס וצ"ע:

הגהות וציונים

א] בכת"י נוסף כלים: ב] צ"ל בד"ה משכבו לו. (מהרש"ל): ג] צ"ל בדפירשתי (ב"ש): ד] בכת"י נוסף אלא משק שאין שום דבר שדרך לעשות לטלטלו מלא וריקן אלא שק כדכתיב: ס] יש להוסיף חרס:

תורה אור השלם

א) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכָּבוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב: [ויקרא טו, ה]
ב) כָּל הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב עָלָיו כָּל יְמֵי זוֹבָהּ כְּמִשְׁכַּב נִדָּתָהּ יִהְיֶה לָּהּ וְכָל הַכְּלִי אֲשֶׁר תֵּשֵׁב עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה כְּטֻמְאַת נִדָּתָהּ: [ויקרא טו, כו]
ג) זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל הַבָּא אֶל הָאֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים: וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא: [במדבר יט, יד-טו]
ד) וַיֹּצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אֹתָהּ אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִוא וְכָל הָעָם אֲשֶׁר רָאִינוּ בְתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מִדּוֹת: [במדבר יג, לב]
ה) וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ הַזָּב יִשָּׁבֵר וְכָל כְּלִי עֵץ יִשָּׁטֵף בַּמָּיִם: [ויקרא טו, יב]
ו) דֶּרֶךְ הַנֶּשֶׁר בַּשָּׁמַיִם דֶּרֶךְ נָחָשׁ עֲלֵי צוּר דֶּרֶךְ אֳנִיָּה בְלֶב יָם וְדֶרֶךְ גֶּבֶר בְּעַלְמָה: [משלי ל, יט]
ז) וְכָל בֶּגֶד וְכָל כְּלִי עוֹר וְכָל מַעֲשֵׂה עִזִּים וְכָל כְּלִי עֵץ תִּתְחַטָּאוּ: [במדבר לא, כ]
ח) וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם וְהִנֵּה אִישׁ צְרוֹר כַּסְפּוֹ בְּשַׂקּוֹ וַיִּרְאוּ אֶת צְרֹרוֹת כַּסְפֵּיהֶם הֵמָּה וַאֲבִיהֶם וַיִּירָאוּ: [בראשית מב, לה]
ט) וְכֹל אֲשֶׁר יִפֹּל עָלָיו מֵהֶם בְּמֹתָם יִטְמָא מִכָּל כְּלִי עֵץ אוֹ בֶגֶד אוֹ עוֹר אוֹ שָׂק כָּל כְּלִי אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מְלָאכָה בָּהֶם בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהֵר: [ויקרא יא, לב]

חשק שלמה על רב נסים גאון

א) עיין סיטיע כתוס' שם ד"ה כל דע"כ לא דכל טמאו טהור לא קאי אקנה בקומתו של זב. ודברי רבינו צ"ע:

ודין הוא ומה פכין קטנים שטהורין בזב טמאים במת א) מפץ שטמא בזב אינו דין שיהא טמא במת ואמאי הא לית ליה טהרה במקוה א"ל ר' חנינא שאני התם הואיל ואיכא במינו א"ל א) רחמנא ליצלן מהאי דעתא א] אדרבה רחמנא ליצלן מדעתא דידך וטעמא מאי תרי קראי כתיבי כתיב א) ואיש אשר יגע במשכבו וכתיב ב) וכל המשכב אשר ישכב עליו הזב יטמא הא כיצד יש במינו אע"ג דלית ליה טהרה במקוה אין במינו מקיש משכבו לו. רבא אמר מדרס כלי חרס טהור מהכא (א) ג) וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו ג) הא יש צמיד פתיל עליו טהור הוא מי לא עסקינן דיחדינהו לאשתו נדה וקאמר רחמנא טהור: **מתני'** ג) ב) מנין לערוגה שהיא ששה על ששה טפחים שזורעין בתוכה חמשה זרעונין ד) ארבעה על ארבע רוחות הערוגה ואחת באמצע שנא' ד) כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח זרעה לא נאמר אלא זרועיה: **גמ'** מאי משמע אמר רב יהודה כי כארץ תוציא צמחה תוציא חד צמחה חד הרי תרי זרועיה תרי הא ארבע תצמיח חד הא חמשה

וקים

מה פכין קטנים שטהורין בזב. תימה דמסתא ותרקבא ותיבה שפתחה למעלה יכול לעשות ק"ו דלא מטמא מדרס מטמא במת מפך שמטמא מדרס אינו דין שיטמא במת. וי"ל דמה להנך שכן נעשין אב הטומאה מה שאין כן במפך דכיון שאין לו טהרה במקוה אינו נעשה אב הטומאה כדמוכח בפרק בתרא דעירובין (קד:). **אבל קשה** דמפכים גדולים מלי למיעבד ק"ו דלא מטמו מדרס כדאמר הכא דמדרס כלי חרס טהור ומטמו במת. וי"ל דטפי ניחא ליה למיעבד ק"ו מפכים קטנים שטהורין מכל טומאת הזב לגמרי. **וקשה** דבמעיינות הזב מנלן דלא מיטמו פכין קטנים דנהי דבשיער הזב לא מיטמו היינו משום דבעינן ראוי לנגיעת בשר כדפירש בקונטרס דמבשר הזב נפקא טומאת שיער אבל רוקו דכתיב בהדיא ח) וכי ירוק הזב בטהור פשיטא דלא בעינן ראוי לנגיעת בשר. **וא"ת** והיכי עביד ק"ו מפכין קטנים מה לפכין קטנים שכן מטמאין מאוירן תאמר במפך כו' וליכא למימר דעביד ק"ו הכי מה זב הקל שאין מטמא פכין קטנים מטמא מפך מת החמור דמטמא פכין קטנים אינו דין שיטמא מפך דמה [לזב שכן ס)] מטמא במשכב ומושב (ב). ויש לומר דאיכא למימר שאר כלים יוכיחו שאין מטמאין מאוירן ומטמאין במת אף אני אביא מפך מה לשאר כלים שכן נעשין אב הטומאה פכין קטנים יוכיחו ע):

שטהורים בזב. שאינו יכול ליגע בתוכם לפי שפיהם צר ובהיסט נמי לא מטמו כדפירש בקונטרס דאת שאינו בא לכלל מגע אינו בא לכלל היסט. **וא"ת** א"כ כלי חרס המוקף צמיד פתיל לא יטמא בהיסט ובפ"ק דנדה (ה:) אמר שאינו ניזול במעת לעת שבנדה ובפ' הניזקין (גיטין דף סא:) נמי פריך וליחוש שמא תסיטם אשתו נדה. ואור"ת דצמיד פתיל חשיב בא לכלל מגע לפי שעומד ליפתח ולא דמי לקולית נבלה דאמ' בהעור והרוטב (חולין קכו:) מחוסר נקיבה כמחוסר מעשה דמי ואע"פ שחישב עליה לנוקבה אין טמאה במשא דהתם סתמא אינה עומדת לנקיבה אלא ע"י מחשבה אבל מוקף צמיד פתיל סתמו עומד ליפתח:

מפץ שטמא בזב אינו דין שיטמא במת. מק"ו דהכא קי"ל בכל דוכתא י) דכל המטמא מדרס מטמא טמא מת ° **וא"ת** כלי חרס המוקף צמיד פתיל יוכיח שטמא בזב דמטמא בהיסט כדפרישית לעיל וטהור במת. ואומר ר"ת דלא שייך למימר יוכיח מצמיד פתיל דמה שהוא [טמא] בהיסט הזב היינו משום דהוי כאילו נגע הזב בתוכו כדאמרי' מ) איזהו מגע שהוא ככולו הוי אומר זה היסטו ובמת אם היה כזית ממנו בתוכו היה טמא: **והא** לית ליה טהרה במקוה. **תימה** דבסוף כילד הרגל (ב"ק כה:) קאמר עלה דמפץ דהכא וקא מייתי לה בין לטומאת ערב בין לטומאת ז' מה שייך להזכיר טומאת ערב וז' כיון דאין לו טהרה לעולם. **וי"ל** דהאי ק"ו אהני נמי לפשוטי כלי עץ המיוחדים למדרס דטמאים במת ומייתי הא לטומאת ז'. **אי נמי** ברייתא איירי בכל מפצים בין במפץ עץ בין במפץ שיפה וגמי ובמפץ עץ קאמר התם דמייתי ליה לטומאת שבעה דאית ליה טהרה במקוה:

מי לא עסקינן דייחדינהו לאשתו נדה. **פי' בקונטרס** ואי מיטמא מדרס היכי מציל והלא כל דבר טמא אינו חוצץ בפני הטומאה אלא ש"מ דלא מיטמא מדרס הלכך כלי חרס המוקף צמיד פתיל טהור מכל טומאה ובהיסט נמי לא מטמא דכל דבר שלא בא לכלל מגע אינו בא לכלל משא. ואין נראה דודאי מטמא בהיסט כלי חרס מוקף צמיד פתיל כדמוכח בנדה (ה:) ובגיטין (סא:) כדפירשתי לעיל. **ומפרש ר"ת** דמדכתיב וכל כלי דייק דמי לא עסקינן דיחדינהו לאשתו נדה דכל טומאות הבאות דרך גב יש לנו לטהרו מדכתיב וכל הילכך אפילו ייחד להו לישיבה טהורים אבל בהיסט מטמו דטומאה הבאה דרך תוך הוא דחשבינן כאילו נגע בפנים כדאמרינן מ) איזהו מגעו שהוא ככולו הוי אומר זה היסטו. **ור"י מפרש** דלא בעי למימר דמיירי קרא בכל ענין אפי' ישבה עליהם אשתו נדה או היסיטן אלא אם ו) ייחד כלי חרס לאשתו נדה טהור דאין כלי חרס מטמא מדרס דאי (ייחד ו)) טמא לא יציל בצמיד פתיל אע"ג דלא ישבה עליו דאע"פ שבמת אינו מקבל טומאה מגבו כיון דבמדרס יכול לקבל טומאה אין לו לחוץ באהל המת ומסופק ר"י בכך: **מניין** לערוגה שהיא ו' כו'. י"א דערוגה ו' נפקא לן מדכתיב ט) לחייו כערוגת הבושם (שיר ה) ומשמע לחייו לשון לוחות והם היו ו' על ו' י) מכלל דערוגה נמי כן היא: **ארבעה על** ארבע רוחות הערוגה. באמצע הרוח כדמוכח בגמרא לפי מה שאפרש בעז"ה פ). **ומה שפירש הקונטרס** דכלאי זרעים דרבנן **אינו נראה לר"י** דהא אמרי' בפ' כל הבשר (חולין קטו.) כלאי זרעים ליתסרו דהא תיעבתי לך הוא ואין נראה לומר דלהרכבת האילן קרי כלאי זרעים משום דבספ"ק דקידושין (דף לט.) מפיק הרכבת האילן י) משדך לא תזרע כלאים ע) ועוד דהתם בקידושין אמר אההיא מילתא גופא בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה ומה בהמתך נוהג בין בארץ בין בחו"ל אף שדך נוהג בין בארץ בין בחו"ל ופריך ואלא הא כתיב שדך ומשני ההוא למעוטי זרעים שבחו"ל ובפ' המביא מ) משמע דבא"י אסירי מדאורייתא. ואפי' לר' יאשיה דאמר אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד פ) היינו להתחייב משום כלאי הכרם כ) דלא תזרע כרמך אבל אלאו דלא תזרע שדך מודה דחייב:

ודין הוא ומה פכין קטנים של חרס שטהורין בזב. שאינן מטמאין על ידו בשום טומאה, דלמדרס לא חזו דאין עשויין לישיבה ועוד שהן של חרס, ובמגע לא לטמאו ב] דאין מטמאות אלא מאוירן ואין יכול להכניס אצבעו לתוכן מפני שפיהן צר, ובהיסט לא דאפקיה רחמנא בלשון נגיעה ט) דכל שאינו מטמא במגע אינו מטמא בהיסט, ובהעור והרוטב (חולין קכד:) אמרינן נמי הכי לגבי טומאת משא את שבא לכלל מגע בא לכלל משא. אע"פ ג] שאפשר ליגע בחוט השערה ותניא בת"כ י) דשיער הזב מטמא הנ"מ כלי הראוי לנגיעת בשרו ולהכי אפקיה רחמנא בלשון נגיעת בשר כדכתיב (ויקרא טו) ה) והנוגע בבשר הזב: **טמאין במת.** באהל המת, דכתיב (במדבר יט) ג) וכל כלי פתוח: **מפץ שטמא בזב.** דהא חזי למשכב, וכתיב ב) וכל המשכב וגו'. ומהכא נפקא לן בעלמא (נדה מט:) דכל המטמא במדרס מטמא טומאת מת ואפילו פשוטי כלי עץ: **ואמאי.** טמא בזב טומאת מדרס: **והא לית** ליה טהרה במקוה. דכי כתיב טבילה בפרשת שרצים ו) ובפרשת מדין ז) כתיבא, והנך כלים דכתיבי התם ילפינן להו טבילה, אבל פשוטי כלי עץ שלא נכתבו שם לענין טומאה לא ילפינן להו טבילה ולית להו טהרה במקוה דהא לא כתיבא בהו, כי היכי דאוכל ומשקה אין להם טהרה במקוה לפי שלא למדנו להם טבילה בתורה: **שאני** התם דאיכא במינו. יש בכלי עץ שיש להן טהרה במקוה כגון מקבלים: **רחמנא** ליצלן מהאי דעתא. דכיון דלדידיה ליכא טהרה במקוה לא שאני מכלי חרס: **וטעמא מאי.** היכא כתיבא דמשום דאיכא במינו אע"ג דבדידיה ליכא [מיטמא, נימא] הואיל ואקישתיה לזב עצמו בעי דתיהוי ליה טהרה לדידיה: **כתיב** משכבו. מקיש משכבו לו: וכתיב וכל המשכב. אע"ג דלא דמי לזב דהא לא כתיב משכבו: וכל כלי פתוח. כלי חרס קאמר שהטומאה נכנסת לו דרך פתחו י): **מי לא** עסקינן. מי לא משמע במקרא דאפי' ייחדו לאותו כלי לאשתו נדה לישב עליו כל ימיה ד] אמר קרא דמציל על מה שבתוכו באהל המת, ואי טמא מדרס היכי מציל והא כל דבר טומאה אין חוצץ בפני הטומאה פ), אלא ש"מ דאין מדרס בכלי חרס, הלכך כלי חרס המוקף צמיד פתיל טהור מכל טומאה, ובהיסט נמי לא מטמיא ליה כדפרישית לעיל דכל שלא בא לכלל מגע לא בא לכלל משא, לפיכך מציל על מה שבתוכו: **מתני'** שזורעין בתוכה ה' זרעונין. ולא הוי עירבוב, שיש בה כדי להפריש ביניהם הפרש הראוי: ד' מד' רוחות הערוגה. ממלא את כל הרוח עד סמוך לקרן: **ואחת באמצע.** גרעין אחד, ואע"פ שכל אצל הקרנות סמוכין זה לזה ואין ביניהם הרחקה ג' טפחים ויונקים זה מזה, אין כאן בית מיחוש, דגבי כלאים היכרא הוא דבעינן דלא להוי עירבוב דהא אכלאים קפיד קרא, אבל לייניקה לא חיישינן אפילו בכלאי הכרם דאורייתא כדתנן (ב"ב דף כו.) זה סומך לגדר מכאן וזה סומך לגדר מכאן ואע"ג דיניקי מתתאי וכ"ש כלאי זרעים דרבנן דלא חיישינן ליניקה כדתנן גבי ראש תור לקמן בשמעתין ט) וגבי ב' שורות ט), והרי יש כאן היכר גדול רוח זו זרועה לצפון ודרום וזו זרועה מזרח ומערב, אבל בין זרע האמצעי לזרעוני הרוחות צריך הרחקה כדי יניקה דאין שם היכר ואי הוו מקרבי הוי עירבוב. והמפרש ד' גרעינין בד' הרוחות טועה, דאי ההרחקה משום יניקה ט' זרעונין יש לזרוע בו ד' בד' הקרנות ואחד בכל רוח ורוח באמצעו וא' באמצע הערוגה ויש בין כל אחד ואחד ג' טפחים כשיעור יניקה טפח ומחצה לכל אחד, הלכך לכל הרוח הוא ממלא עד סמוך לקרן, ואפילו אין בין זרע שברוח זו לזרע שברוח זו ג' טפחים לא איכפת לן דלענין כלאים היכר בעלמא הוא דבעינן כדפרישית: **זרועיה.** ובגמ' מפרש היכי משמע ה' זרעונים בו' טפחים: **גמ'** תוציא חד צמחה חד זרועיה תרי תצמיח חד. וששה טפחים דליכא למילף מקרא

(כזה)

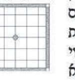

קים

עין משפט נר מצוה

יח א מיי' פ"א מהל' כלים הי"ג ופכ"ג הלכה א:
יט ב מיי' פ"ו מהלכות כלאים הלכה ט סמג לאוין רעט:

רב נסים גאון

פכין קטנים שטהורין בזב טמאים במת. ממה שאמרה התורה בענין הזב (ויקרא טו) וכלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר ולא אמרה וכל כלי חרש למדנו שפכין קטנים טהורין בזב ואמרו במת (במדבר יט) וכל כלי פתוח אפילו כל שהוא וכבר פירשנו בברכות הרי למדנו שפכין קטנים טמאין:

רבינו חננאל

שהוא טמא. עיקר הדבר הזה שלא נאמר במת אלא כל בגד וכל כלי עור וכל מעשה עזים והמפץ שהוא כמין מחצלת שעשויה מן החילף ומן כיוצא בו לא נאמר בה ואף לא נאמר מפץ בשרץ כי כן כתיב בו מכל כלי עץ או בגד או עור או שק, ומן מתני' כבר גמרינן שהמפץ טמא דתנן (כלים פכ"ד מ"ו) שלשה מפצין הן העשוי לשכיבה טמא מדרס של צבעים טמא טמא מת ושל גתות טהור מכלום. א) ואפילו דגיתות קאמרינן דשמואל עביד לה לבונתיה מפצות ביומי תשרי. וצריכין למידע מהיכא ילפינן טומאה למפץ במת ובשרץ. ואמרינן הני [illegible] הרגל מועדת לענין דרשת דיו לבא מן הדין להיות כנדון. ב) השתא כיון דמפץ לאו כלי עץ הוא ולא בגד ולא עור ולא שק ולא מעשה עזים. (ט) ובזב קא דרשינן ליה (טומאה) דלית ליה טהרה במקוה וקא מטמא מדרס קא מותיב מיניה ר' אלעא למאן [דאמר] [illegible] דבר שאין לו טהרה במקוה אין טמא מדרס. א"ל ר' חנינא הואיל [illegible] ויש במינו. [illegible] עליהן הוא אומר כל המשכב אשר ישכב עליו. [illegible] במשכבו מקיש משכבו לו. [illegible] לר' אילעא משום הכי קאמר ליה לר' חנינא רחמנא ליצלן מן [illegible] האי דעתא [illegible] טעמא דתרין קראי כתיבי. [illegible] רבא אמר מדרס כלי חרס דטהורה מהכא וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הא יש עליו צמיד פתיל טהור. [illegible] אע"ג דחזיה לאשתו נדה [illegible] טהור הוא: מתני' מנין לערוגה שהיא ששה על ששה טפחים שזורעין בתוכה ה' זרעונים ד' על ד' רוחות הערוגה ואחת באמצע כו':

חשק שלמה על רבינו חננאל

א) הטעות גלויה לעין והמתקיים לכונן תבוא עליהם ברכה. [illegible]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [כתובות מה: ב"ק סה:], ב) [חולין כה.], ג) כלאים פ"ג מ"א פסחים לט:, ד) [קידושין לט:], ה) עיין לעיל פד. ד"ה כרע, ו) זבים פ"ג ה"ה, ז) חולין כה., ח) ב"ב יט:, ט) פה:, י) לעיל נט., כ) [ועי' תוס' חגיגה כג: ד"ה ילא], ל) [נדה מט. סוכה כ.], מ) תו"כ זבים פרשתא ג ה"ב, נ) נדרים לח:, ס) פה. ד"ה אמר, ע) עיין מהרש"א ומהר"ם, פ) ברכות כב.

הגהות הב"ח

(א) גמ' מסכלה דכתיב וכל כלי: (ב) תוס' ד"ה מה פכין וכו' דמה לזב שכן מטמא משכב ומושב תאמר במת שאין מטמא משכב ומושב וי"ל דאיכא:

גליון הש"ס

[מכת"י] תוס' ד"ה מפץ וכו' וא"ת כלי חרס המוקף צמיד פתיל יוכיח וכו'. [ע'] [illegible]

תורה אור השלם

א) וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכָּבוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב: [ויקרא טו, ה]
ב) כָּל הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא וְכָל הַכְּלִי אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו יִטְמָא: [ויקרא טו, ד]
ג) וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא: [במדבר יט, טו]
ד) כִּי כָאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגַנָּה זֵרוּעֶיהָ תַצְמִיחַ כֵּן אֲדֹנָי אֱלֹהִים יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל הַגּוֹיִם: [ישעיה סא, יא]
ה) וְהַנֹּגֵעַ בִּבְשַׂר הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב: [ויקרא טו, ז]
ו) וְכֹל אֲשֶׁר יִפֹּל עָלָיו מֵהֶם בְּמֹתָם יִטְמָא מִכָּל כְּלִי עֵץ אוֹ בֶגֶד אוֹ עוֹר אוֹ שָׂק כָּל כְּלִי אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מְלָאכָה בָּהֶם בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהֵר: [ויקרא יא, לב]
ז) כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהֵר אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא וְכֹל אֲשֶׁר לֹא יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַמָּיִם: [במדבר לא, כג]
ח) וְכִי יָרֹק הַזָּב בַּטָּהוֹר וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב: [ויקרא טו, ח]
ט) לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר: [שיר השירים ה, יג]
י) אֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם שָׂדְךָ לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ: [ויקרא יט, יט]
כ) לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם פֶּן תִּקְדַּשׁ הַמְלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם: [דברים כב, ט]

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

הגהות וציונים

א] בכת"י נוסף אמר ליה: ב] נדצ"ל לא מטמאו: ג] בכת"י ואף ע"ג שאפשר ליגע בחוט השערה של זב ותניא: ד] כל ימי נדותה (כת"י): ה] בדפו"ר דמה למת שאין טמא ועיין מהר"ם, ולפנינו הוא עפ"י המהרש"א: ו] בכת"י דאם:

ז] המהרש"א והמהר"ם מחקו ועיי"ש, ועיין מהרש"ל, והבאה"מ הגיה דאי טמא ייחד לא יציל: ח] וי"ג ובפ' מעשר בהמה משמע בהדיא דאסור מדאוריי' והוא בבכורות נד ע"א (גליון) ועי' מצפה איתן בילק"מ: ט] לפי הנראה נשתרבבה הערה משולי הגליון בתוך כת"י דברי רבינו (עפ"י הרנצ"ה הלוי בקובץ תורני). והקפנו בסוגר עגול המילים השייכות להערה, ויש לקרוא דברי הר"ח בנפרד, ואחרי תיבות "דתרין קראי כתיבי" יש לקרוא המילים המוקפות בנפרד וכסדר:

פַּכִּין קְטַנִּים שֶׁטְּהוֹרִין בְּזָב – כלי חרס קטנים שלא נטמאים בשום טומאה מזב, לא בטומאת מגע, לפי שמרוב קוטנם של הכלים אין הזב יכול להכניס אפילו את אצבעו לתוכם, ולא בשאר טומאות, וכנלמד מהכתובים (רש"י), ויש מפרשים הקל וחומר, מכלים שאינם ראויים לישיבה, וכגון כלים קטנים העשויים מעץ, שאין טמאים בטומאת מדרס, אפילו אם ייחדום הבעלים לכך [ולדעתם אין הבדל להלכה בין כלי חרס קטנים לגדולים, שכולם טהורים מטומאת מדרס, ומיטמאים במגע ובמשא] (רמב"ן וחי' הר"ן בשם גאונים).

אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא טָמֵא בְּמֵת, ומכאן הכלל הנקוט בידינו (נדה מט, א), שכל המיטמא במדרס, מטמא אף בטומאת מת (רש"י), והוא הדין שמפץ זה נעשה ראוי גם לקבלת טומאה משרץ (גמ' ב"ק כה, ב), ומשאר אבות הטומאה (רש"י נדה מט, א; רא"ש בשיטמ"ק ב"ק כה, ב), שתשמיש של מדרס חשוב יותר משאר תשמישים, לפעול חלות 'שם כלי' אף על כלי עץ שאין לו בית קיבול, וכיון שיש לו 'שם כלי', הרי הוא מיטמא בכל הטומאות, בשונה משאר תשמישים שאינם חשובים לפעול חלות שם כלי על כלי עץ שאין לו בית קיבול [ואין הביאור שטומאת מדרס חמורה יותר משאר טומאות, אלא שתשמיש של מדרס חשוב יותר משאר תשמישים] (ראה רש"י סוכה כ, א; קהלות יעקב שבת כה. אכן, ראה להלן ד"ה וקאמר, בשם חי' ר' אריה לייב).

וְאַמַּאי הָא לֵית לֵיהּ טָהֳרָה בְּמִקְוֶה, שפשוטי כלי עץ הראוים למדרס, לא הוזכרו בפסוקי התורה העוסקים בטהרה במקוה (רש"י; רמב"ם מקוואות א, ד) והם כאוכלים ומשקים המקבלים טומאה ואין להם טהרה במקוה, לפי שלא הוזכרו באותם הפסוקים (רש"י), והקל וחומר לפכין קטנים מועיל רק להחמיר שתהא טומאה לכלים האלו, ולא להקל שתועיל להם טבילה, ועוד ש'דיו לבא מן הדין להיות כנדון', ופכים קטנים עצמם אין להם טהרה במקוה (יראים תכא). ויש מפרשים, שמדובר על מפץ העשוי משיפה וגמי, ודוקא לכלים העשויים מחומרים כגון אלו, אין טהרה במקוה, שאינם בכלל 'כלי עץ', ואילו פשוטי כלי עץ הראוים למדרס, יש להם טבילה במקוה (תוס' לעיל ע"א ד"ה מפץ, רמב"ן, ריטב"א לעיל ע"א), שגם בכלים אלו נכללים בפסוקים העוסקים בטהרה במקוה (תוס' שם), או שהם נלמדים בילפותא מכלי עץ שיש להם בית קיבול המוזכרים בפסוקים (רמב"ן).

שַׁאנִי הָתָם הוֹאִיל וְאִיכָּא בְּמִינוֹ – שכלי עץ שיש להם בית קיבול, נטהרים במקוה (רש"י), ויש מפרשים, שמדובר על מפץ של שיפה וגמי שאינם נחשבים 'כלי עץ' (כמובא בבאורנו לעיל ע"א ד"ה מפץ) ויש במינם טהרה במקוה, שכלי עץ הם ממינם של כלים אלו וגידולי קרקע כמותם (ריטב"א לעיל ע"א), או לפי ששיפה וגמי לאחר ייבושם נעשים כעץ (מאירי).

אֲשֶׁר אֵין צָמִיד פָּתִיל עָלָיו – שכלי חרס טהור שיש לו כיסוי המוצמד אליו היטב, אינו נטמא באהל המת, ואף מציל על הדברים שבתוכו מלהיטמא, שכיון שכלי חרס מקבל טומאה רק דרך פתחו, כשהוא סגור בסגירה הדוקה, אין טומאת האהל יכולה להיכנס לתוכו (ראה חולין כה, א, וראה להלן צו, א ברש"י ובתוס' ד"ה ולענין).

דְּיַחֲדִינְהוּ לְאַשְׁתּוֹ נִדָּה, והיא ישבה על הכלי בימי נדותה (רש"י, ע"פ תוס' ד"ה מי ומהרש"א), שאילו היה כלי חרס נטמא במדרס, לא היה יכול להציל מאהל המת על הדברים שבתוכו שלא יטמאו בטומאת מת החמורה [והיה נוסף להם טומאה על הטומאה הקלה שכבר נטמאו מטומאת המדרס של הכלי (רש"ש)], שאין דבר טמא מציל מפני הטומאה (רש"י), אבל כל שלא ישבה עליו הנדה, ראוי הוא לחצוץ [אף אילו היה הדין שכלי חרס נטמא במדרס], שהכלל 'שדבר הראוי לקבל טומאה אינו חוצץ בפני אהל המת', נאמר רק על כלי הראוי לקבל 'טומאת מת' וכלי חרס אינו מקבל טומאת מת מגבו (חתם סופר). ויש מפרשים, שיחד את הכלי לישיבה, אבל עדיין לא ישבה עליו אשתו הנדה, ואילו כלי חרס היה נטמא במדרס לא היה חוצץ בפני הטומאה, שדבר הראוי לקבל טומאה אינו מציל מפני הטומאה (ראה תוס' ד"ה מי, ומשום שהוקשה להם על פירוש רש"י, שלדעתם כלי חרס מיטמא בהיסט), שגם על כלי חרס הראוי לטומאת מדרס נאמר הכלל 'שדבר הראוי לקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה' (חתם סופר).

וְקָאָמַר רַחֲמָנָא טָהוֹר. אכן, מצינו טעם נוסף לטהרת כלי חרס מטומאת מדרס, לפי שאין רגילים לייחדם למדרס, מחשש שישברו (ראה בדברי רש"י המצויינים בגליון הש"ס לעיל ע"א), שמצינו שני אופנים חלוקים בקבלת טומאת מדרס: [א] כלי שיש לו 'דין כלי' המיועד גם למדרס וגם לשימוש, מקבל טומאת מדרס בתורת 'כלי', והלימוד של רבא מהפסוק ממעט כלי חרס מדין זה של מדרס. [ב] אלא שיש דין נוסף, שדבר שכל יעודו למדרס, מקבל טומאת מדרס גם כאשר אין לו 'דין כלי', ולזה צריכים לטעם הנוסף, שאין רגילים לייחד כלי חרס למדרס בלבד, בשביל למעט כלי חרס גם מדין זה של מדרס (חי' ר' אריה לייב ב, ע).

מִשְׁנָה. הקדמה: נאמר בתורה (דברים כב, ט) 'לא תזרע כרמך כלאים', ומכאן לאיסור דאורייתא של 'כלאי הכרם' בזריעת מין נוסף יחד עם הכרם, ונאמר עוד (ויקרא יט, יט) 'שדך לא תזרע כלאים', ומכאן לאיסור דאורייתא של 'כלאי אילן' בהרכבת שני מיני אילנות זה על זה (ראה קידושין לט, א), והוסיפו חכמים לגזור אף על 'כלאי זרעים' בזריעת שני מיני ירקות או תבואה בערבוב (ראה רש"י, ע"פ דרך אמונה כלאים א, א בבהה"ל), מאידך, לדעת כל הראשונים אף איסור 'כלאי זרעים' מהתורה, וכפשטות לשון הכתוב 'שדך לא תזרע כלאים' (ראה תוס' ד"ה ארבע, ורמב"ם שם ובבהה"ל שם).

אַרְבָּעָה עַל אַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם – שבכל רוח מארבע רוחות זורע מין אחר של זרעונים לאורך כל הרוח, מלבד הקצוות שמשאירים ריקנים, בשביל להפריד בין המין הזרוע לאורך הרוח הצפונית לבין המין הזרוע לאורך הרוח המזרחית (רש"י), והוא הדין שאפשר לזרוע בערוגה כזו תשעה גרעינים בודדים מתשעה מינים שונים, שזורע ארבעה גרעינים בארבע זויות פינות הערוגה, ועוד ארבעה גרעינים באמצע כל רוח ורוח, במרחק שלשה טפחים מהגרעינים שבקצוות, ועוד גרעין אחד באמצע הערוגה, שבאופן זה יש רווח שלשה טפחים בין גרעין לגרעין (כן משמע ברש"י, וראה תוס' להלן פה, א ד"ה וקים בתי' השני ומאירי), אלא שבאופן זה אינו יכול לגדל אלא גרעין אחד מכל מין, והחשבון של חמשה זרעונים הוא בגדר 'עצה טובה' שיוכל לזרוע הרבה גרעינים מחמשה מינים שונים (תוס' שם ומאירי, וראה עוד בתוס' שם, שיש אוסרים).

וְאַחַת בָּאֶמְצַע, במרחק שלשה טפחים משאר כל הזרעונים, בשביל למנוע את היניקה (רש"י), וראה בביאורנו להלן (פה, א ד"ה וקים).

גְּמָרָא. וְקִים לְהוּ לְרַבָּנָן דְּחַמְשָׁא בְּשִׁיתָּא לֹא יָנְקֵי מֵהֲדֵדֵי, ששיעור יניקת כל זרע, טפח ומחצה, ובהרחקת שלשה טפחים, אין מקום אחד בקרקע שיש בו יניקה משותפת של שני מינים שונים (רש"י). ויש מפרשים, ששיעור יניקת כל זרע שלשה טפחים, ובהרחקת שלשה טפחים מחבירו, כבר אין הזרע יונק מגופו של חבירו (רמב"ן לעיל פד, ב; חי' הר"ן שם).

הטעם ששיעור היניקה משפיע על איסור כלאים, משום שגדר איסור כלאי זרעים, שלא יהיו זרועים שני מינים בערבוב, והדבר תלוי במראית העין על פי גדרי חז"ל (רש"י ויד רמה ב"ב עב, א), ובגדר 'סימן' בעלמא, לפעמים יניקה משותפת של שני מינים שונים מגדירה אותם כמעורבים [שאין היניקה 'סיבת' האיסור, שהרי איסור כלאים תלוי רק בערבוב], ולפעמים למרות היניקה המשותפת, המינים השונים לא נחשבים כמעורבים, בגלל צורת הזריעה המבדילה בין הגידולים, וכמו כן נוהג איסור כלאים בשני מינים הנראים כמעורבים, אף שאין להם יניקה משותפת (ראה תוס' ד"ה וקים, ותורת זרעים כלאים עמ' מ בדעתם). ויש סוברים, שגדר איסור כלאי זרעים תלוי גם ביניקה משותפת וגם בתערובת הניכרת למראה העין [והיניקה המשותפת היא מ'סיבת האיסור'] ובכל אופן שחסר אחד משני התנאים, לא נוהג איסור כלאים (רמב"ן לעיל פד, ב וריטב"א, ע"פ תורת זרעים שם).

וּמִנְלָן דְּהָא דְּקִים לְהוּ לְרַבָּנָן מִילְּתָא הִיא – מנין שרבנן בקיאים בעבודת האדמה לידע שיעור יניקה, ואיך יוכלו הבריות לעמוד על כך (רש"י), שאין לסמוך על ידיעות מחכמת הטבע אלא אם כן יש להם קבלה בתורה שבעל פה (ריטב"א), ואף שלא נסתר דבר מרוח קודשם של חז"ל, אין מכריעים בדיני תורה על פי רוח הקודש (הערות הגרי"ש אלישיב).

גְּבוּל שֶׁגָּבְלוּ רְאשׁוֹנִים לֹא תַסִּיג – שיש איסור של 'דיני ממונות' בזריעה סמוך לגבול שבין שותפים, בשביל שלא תוכחש הקרקע של השכן מיניקת הזרעים, וצריך להרחיק כשיעור יניקה הידוע מבני האומות הקדמוניות שהיו בקיאים בחכמה זו, ומכאן לומדים שהבריות יכולות לעמוד על שיעור יניקה (רש"י), והאיסור שבפסוק זה אינו שייך להלכות כלאים (ראה דרך אמונה בביה"ל כלאים א, א, בדעת רש"י וכל הראשונים מוני המצוות), ויש מפרשים, שמפסוק זה לומדים איסור נוסף שיש בזריעת כלאים, שלא לזרוע מין אחד בתוך גבול יניקתו של מין אחר (תוס' ד"ה לא תסיג, ע"פ מהרש"א ומהר"ם), באופן שיש בו איסור על פי גדרי כלאים, כשהזרעים נראים מעורבים זה בזה (דרך אמונה שם).

אָטוּ כּוּלֵּי עָלְמָא יוֹשְׁבֵי רָקִיעַ נִינְהוּ, שפסוק זה אין לו פשר, שלא הוזכר איה מקום מושבם, ומשמע שהם יושבים על כדור הארץ, ובשונה משאר מקראות שמוזכר בהם לשון של 'יושב הארץ' אבל פשרם מובן, שמוזכר בהם מקום מושבם, כגון 'יושב הארץ הכנעני' וכדומה (מהרש"א).

גְּבוּלֵיהָ בְּכַמָּה – מהו רוחב הגבול, בשביל להחשיב את הערוגה לערוגה שנוהג בה היתר 'ראש תור' [שעניינו יתבאר בהמשך הסוגיא] (רש"י), ויש מפרשים, מהו רוחב הגבול לענין מקח ומכר, לאדם שמכר ערוגה וגבוליה (תוס' ד"ה גבוליה), ויש מפרשים, מהו רוחב הגבול לענין היתר חמש זרעונים בגינה, שהגבולות מסיימים את הערוגה לגינה בפני עצמה וניכר ההבדל שבין הגידולים, אבל בערוגה שבאמצע השדה שאין לה גבולות, אסור מדרבנן לזרוע חמש זרעונים, משום שנראים כמעורבים, אף כאשר יש הרחקה בין הזרעונים בשיעור המונע את היניקה המשותפת (ריטב"א), שלדעת רב אסי מותר לזרוע חמש זרעונים אף בערוגה שבאמצע שדה [וכדעת שמואל דלהלן] (מיוחס לר"ן).

רוֹחַב, כְּמִלֹּא רוֹחַב פַּרְסָה, הוא שיעור חשוב המועיל להפרדה בין גידולים שונים בשדה, שלא יהיו נראים כמעורבים זה בזה, ומסתבר שזהו שיעור חשוב גם לשיעור גבול להפריד את הערוגה משאר השדה (תוס' ורמב"ן).

מַה רֶּגֶל טֶפַח אַף גְּבוּל נַמִּי טֶפַח, וגובה הגבול יכול להיות שווה לגובה שאר השדה, והגבול יהא סביב כל ארבע רוחות הערוגה, שיוכלו ללכת עליו סביב ולהשקות את כל חלקי הערוגה, ולא מועיל כאן 'רובו ככולו' (חזו"א כלאים ז, ב), והגבול שבין שתי ערוגות, רוחבו שני טפחים, כשיעור טפח לכל ערוגה בנפרד (ראה רש"י להלן ותוס' ד"ה ואמר ומיוחס לר"ן), ויש סוברים שדי בגבול אחד של טפח בין ערוגה לערוגה, שההולך על הגבול משקה את הערוגות שמשני הצדדים (ראה תוס' רא"ש לעיל פד, ב; מאירי).

וְהָאֵיכָּא מְקוֹם קְרָנוֹת, שיכול לזרוע באופן חלקי את הקרנות, באופן שיהיה רווח ראוי בין הזרעונים שבערוגה זו לזרעונים שבערוגה הסמוכה לה, שהזרעונים הנזרעים לשני כיוונים שונים אין צריך להפרידם זה מזה, שאינם נראים כמעורבים [כגון, הזרעונים המסודרים ממזרח למערב של ערוגה זו, הסמוכים לזרעונים המסודרים מצפון לדרום בערוגה שלצדה] (כמבואר ברש"י במשנה), והזרעונים הנזרעים לאותו כיוון [כגון, הזרעונים המסודרים ממזרח למערב של ערוגה זו, הסמוכים לזרעונים המסודרים אף הם ממזרח למערב בערוגה שלצדה] יזרעם באופן שתהא ביניהם הרחקה ראויה של ריבוע אדמה ריק מזרעים שארכו שני טפחים [מצירוף גבול ערוגה זו וגבול ערוגה זו] ורחבו טפח (ראה רש"י), ודי בהרחקה זו בשביל שלא יהיו נראים הזרעונים מעורבים זה בזה, ואף שאין ביניהם רווח בשיעור שלשה טפחים המונע את היניקה המשותפת בין הזרעונים [כיון שנראה כהרחקת שלשה טפחים, מצירוף שני טפחים אורך וטפח רוחב הריבוע הריק שביניהם] (חפץ ה' [לבעל האורח חיים הקדוש]; יד דוד מהדו"ק, ומיושב שאלת תוס' להלן ע"ב ד"ה והא איכא, שרש"י לא דק בחשבונו בכך שלא הצריך הרחקה של שלשה טפחים למניעת היניקה).

בְּמִמַּלֵּא אֶת הַקְּרָנוֹת, שזורע את הרוח הצפונית והדרומית לכל אורך הרוח [ולכן אינו יכול לזרוע ערוגות בצידן], וברוח המזרחית והמערבית זורע רק גרעין אחד באמצע הערוגה [וכמצוייר ברש"י], ובכך יש רווח של שלשה טפחים, שהוא שיעור יניקה בין כל חמשת הזרעונים השונים שבערוגה (ריטב"א בדעת רש"י; חזו"א כלאים ז, ו, בהצעה שניה ברש"י), אכן, לזרוע את כל ארבע רוחות הערוגה לכל ארכן, מלבד מקום הקרנות [כדרך שביאר רש"י במשנה], אסור לדעת רב, שלדעתו אף זרעונים המסודרים לשתי רוחות חלוקות נראים כמעורבים זה בזה, וכמבואר להלן בדברי רב (בן אורי לעיל פד, ב; חזו"א שם), ופירוש רש"י במשנה, שמותר לזרוע באופן זה, נאמרו לדעת רבי יוחנן שבהמשך הסוגיא (בן אורי שם, וראה בחזו"א שם שנשאר בצ"ע איך לפרש את רש"י במשנה).

וקים להו לרבנן דחמשה בשיתא לא ינקי מהדדי. ומנלן דהא דקים להו לרבנן (דחמשה בשיתא[א]) מילתא היא דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מאי דכתיב [א]לא תסיג גבול רעך [אשר גבלו ראשונים] גבול שגבלו ראשונים לא תסיג. מאי גבלו ראשונים אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן[ב] (מאי) דכתיב [ב]אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ אטו כולי עלמא יושבי רקיע נינהו אלא שהיו בקיאין בישובה של ארץ שהיו אומרים מלא קנה זה לזית מלא קנה זה לגפנים מלא קנה זה לתאנים וחורי שמריחים את הארץ [ג]וחוי אמר רב פפא שהיו טועמין את הארץ כחויא רב אחא בר יעקב אמר חורי שנעשו בני חורין מנכסיהן. אמר רב אסי ערוגה תוכה ו' חוץ מגבוליה תניא נמי הכי ערוגה תוכה ששה גבוליה בכמה [א]כדתנן רבי יהודה אומר רוחב כמלא רוחב פרסה א"ר זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא מ"ט דר' יהודה דכתיב [ד]והשקית ברגלך כגן הירק מה רגל טפח אף גבול נמי טפח. אמר רב [א]ערוגה בחורבה שנינו והאיכא מקום קרנות אמרי בי רב משמיה דרב בממלא את הקרנות וליזרע מאבראי ולא לימלי מגואי גזירה

רש"י

קים להו לרבנן דסתם ערוגה המזרעת בה ה' זרעונין כך היא מדתה, דחמשה זרעונין בשיתא טפחים לא ינקי אמלעי ושברוחות מהדדי דשיעור יניקת כל זרע טפח ומחלה עם מקום הזרע הרי מן הזרע הנזרע (סמוך לגבולה) [בגבול הערוגה] כנגד האמלעי ועד האמלעי ג"ט, ומאלו השנים אנו למדים דסבר תנא דידן שיניקת הזרע טפח ומחלה, מדלא קבע מקום לזרע הנזרע אלל הגבול להושיבו[ג] אלל הקרן אלא אפי' אם בא לזורעו כנגד אמלעיתה זורעו אלמא בהרחקת ג' טפחים סגי, ואע"ג דלענין כלאים היכרא בעלמא בעינן ולא חיישינן ליניקה כדתנן לקמן בשמעתין גבי ראש תור וגבי ב' שורות, מיהו הפרש זרעוני ערוגה דלא להוי ערבוב ליכא היכרא בבציר משיעור יניקה, דגבי ראש תור ושתי שורות דלקמן איכא היכרא, הלכך כי רמיז לן קרא ה' זרעונין בערוגה בשל ו' טפחים קאמר: **ומנא לן דהא דקים להו לרבנן.** בשיעור יניקה מילתא היא למיסמך עלה ולומר בקיאין הן החכמים בעבודת אדמה לידע כמה יונקים, שלא תתמה לומר מי הודיע לבריות שיעור יניקה ואיך יוכלו לעמוד על כן: **גבול רעך.** ליטע סמוך למילר להכחיש קרקעו כשיעור אשר גבלו הראשונים, ומי הם ראשונים אמוריים וחויים שהיו בקיאים בכך כדאשכחן בבני שעיר: **מלא קנה זה.** קנה המדה שבו מודדין הקרקע: **לזית.** ראוי לגדל זיתים, וזה לתאנה, והיו יודעין להפריש את הארץ בין קנה לקנה בריחה וטעמה היכן לזיתים והיכן הוא לתאנים, וממילא דבקיאים היו בשיעור יניקה: **שמריחין.** סרס את התיבה ודורשה: **וחוי.** למה נקרא חוי: **שטועמין את הארץ.** לאיזה דבר ראויה: **כחויא.** כנחש שאוכלו עפר: **שנעשו בני חורים מנכסיהם.** שנטרדו מנחלתם ולא הולרכו לעבוד אדמתן, כדכתיב [ה]ובני עשו יירשום (דברים ב): **אמר רב אשי ערוגה.** שאמרו לריכה להיות ו' חוץ מגבוליה, שהיו מניחין בערוגה קרקע חלק סביבות הזריעה למקום דישה כשהוא משקה הזרעים מהלך בגבולין, ואשמעינן רב אשי דלא תימא ו' עם הגבולין וכשהניח טפח חלק לכאן וטפח חלק לכאן לא תהא ערוגה מקום יניקתה אלא ארבעה ואין הפרש בין אמלעי לשכנגדו אלא הגבול אלא טפחיים: **בכמה.** כמה רחבן להיות ערוגה כהלכתה ותהא עליה תורת הערוגה לכל דבריה כדלקמן להתיר ראש תור ירק הנכנס לה והיולא ממנה, דכי ליתא כשיעורא לא חשיב למיהוי לה קולי שדה: **פרסה.** פרסת רגל: **והשקית ברגלך.** להטעין על כתפך מים ולהלך ברגלך סביבותיה להשקותה, למ"ל למכתב רגלך, לומר שמקום מהלכו להשקותה כשיעור רגל הוא: **אמר רב ערוגה בחורבה שנינו.** במשנתנו להתיר בה ה' זרעונין, אבל לא כשסביבותיה ערוגות, שהרי לא פירשו לך אלא הפרש זרעונין שבתוכה, ואם תזרע ערוגות סביבותיה לא תוכל להרחיק בין אותן שבתוכה ולזרוע אותן שברוחות הערוגה סמוך לגבול להרחיקה[ד] מן האמלעי כשיעורו לפי שאתה מקריבו אלל זרע הנזרע בחברתה אלל גבולה שאין ביניהן אלא שני טפחים של גבולי הערוגה ואנן ג' בעינן: **והא איכא מקום קרנות.** מאי דוחקיה דלא לאוקומיה בערוגה בין הערוגות מוקפת מכל לד ג' ערוגות שהן ח' כזה * ולזרוע באמלע וכן בכולן ה' זרעונין, והא איכא בכל ערוגה מקום קרנות זויותיה ואתה יכול להמשיך זרע גרעין שתזרע בלד גבולן של זו לצפון ושל זו לדרום של זו למזרח ושל זו למערב ולזרוע אותן גרעינין אלל הקרנות ואינך לריך להמשיכן מכנגד אותן שבחבירו מבפנים אלא הפרש טפח, ואמאי אמר רב בערוגה שבחורבה שנינו:

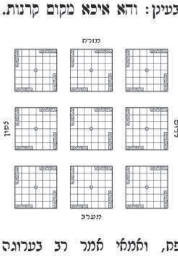

בממלא את הקרנות. רב מוקי מתניתין בממלא את כל הרוח של ערוגה לצפון מן המזרח למערב וכן רוח דרומי, אבל המזרחי והמערבי זורע מעט[ה] ויניח הפרש מכאן ומכאן (כזה), הלכך אי אתה יכול לזרוע עוד בערוגה שאללה לצפון ושאללה לדרום מפני עירבוב של ב' הערוגות: **וליזרע מאבראי.** ויקיפנה ערוגות מכל לד ואת הקרנות שבתוכה לא ימלא (א), ומאי דוחקיה דרב לאוקמיה בערוגה שבחורבה שאין שם אלא היא:

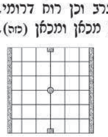

גזירה

תוספות

וקים להו לרבנן דחמשה בשיתא לא ינקי. ואומר ר"ת דמכל מקום אילטריך קרא דאי לאו קרא ה"א אע"ג דלא ינקי איכא עירבוב ואסור קמ"ל קרא דבכה"ג ליכא עירבוב ובקרא לחודיה נמי לא סגי דלא הוה ידעינן חמשה בכמה שרי קרא אבל השתא דקים להו לרבנן דחמשה בשיתא לא ינקי אית לן לאוקמי קרא בשיתא. **וא"ת** אכתי ינקי מהדדי דאין כאן ג' טפחים בין זרע לזרע דחסר מקום הזרעים שכל הערוגה אינה רק ששה טפחים. **ואומר ר"ת** דלא קשה מידי דאמות של כלאים שוחקות הן כדמוכח בריש עירובין (דף ג:). **ואומר ר"י[ו]** דה"נ גמירי דחמשה בשיתא לא ינקי עם מקום הזרעים. **וא"ת** יזרעו ט' מינין בערוגה ד' בד' קרנות וד' באמלע כל רוח ואחד באמלע דכל אחד רחוק מחבירו ג' טפחים. **וי"ל** דבכולי האי הוי עירבוב. **ועוד** דאז לא היה יכול לזרוע אלא גרעין אחד מכל מין ומין אבל בחמשה זרעונים יכול לזרוע מארבע מינים הרבה לכל רוח. **ומיהו קשה לר"י** דמנלן לאוקמי קרא בערוגה ו' על ו' אפילו פחות נמי רק שיש באלכסונה ו' ויזרע ד' לד' קרנות ואחת באמלע דהשתא נמי לא ינקי מהדדי. **וי"ל** דסברא דבענין זה אסור פן לא ידקדק לזרוע ממש בסוף הקרן ויש לחוש ליניקה אבל השתא אין לריך לדקדק אלא בגרעין האמלעית **ומהאי טעמא** נמי אתי שפיר שאין זורעין ט' בערוגה. **אבל קשה לרשב"א** דלוקי בערוגה ה' על ה' דהשתא יש באלכסונה (ו') [ז] דכל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונה[ז] ויכול לזרוע בקרנות בלא דקדוק. ותירץ לו ר"י דאין להעמיד המקרא בענין זה שאינו שיעור לא ליניקה ולא לשום דבר:

לא תסיג גבול רעך. **וא"ת** א"כ הזורע כלאים ילקה שתים משום לא תזרע ומשום לא תסיג גבול ובפרק אותו ואת בנו (חולין פב:) אמרינן הזורע כלאים [כלאים] לוקה שתים משמע דבחד כלאים אינו לוקה אלא אחת. [ט]**וי"ל** דלא לקי אהאי לאו משום דקרא נמי איירי בהסגת גבול ממש דאין לוקין בלאו דניתן להשבון[ג]. **ועוד** דהוי לאו שבכללות[ד]:

חוי. אור"ת דלאו היינו חוי דשבעה עממין שהרי אינו דורש כולם למה שמם כן אלא בני שעיר גופיה איקרו חוי כדכתיב [ג]בת לבעון החוי (בראשית לו):

גבוליה בכמה. **פירש בקונטרס** דנפקא מינה לענין ראש תור. והא דקאמר בסמוך[ה] דאין ראש תור בערוגה היינו מערוגה לערוגה[ו]. **ור"י אומר** דנפקא מינה למקח וממכר אם מכר לו ערוגה וגבוליה:

דתנן רבי יהודה אומר כו'. אף על גב דרבי יהודה לא איירי מידי בגבול אלא בהפסק שבין עבודת ירק לירק אחר כדאיתא בפ"ג דכלאים (משנה ג) דתנן היתה שדהו זרועה ירק ומבקש ליטע שם ירק אחר ר' שמעון[י] אומר עד שיהא התלם מפולש ר' יהודה אומר רוחב כמלא רוחב פרסה נראה להש"ס דכי היכי דחשיב הפסק לענין כלאים חשיב נמי להיות גבול לערוגה:

אמר רב ערוגה בחורבה שנינו. פירש ר"ת דקס"ד שאינו ממלא כל הרוח אלא זורע באמלע כל רוח טפח וג' חומשין ומניח מכל לד ולד קרנות טפחיים וחומש חרב דהשתא זרעוני רוח זה רחוקין מזרעוני רוח האחרת כשיעור אלכסון של טפחיים וחומש על טפחיים וחומש דהוי ג"ט ויותר שני חומשי חומש ופריך והא איכא מקום קרנות שיכול לעשות שם ערוגות אע"פ שלא ירחיק אלא שיעור ב' הגבולים דהשתא איכא טובא בין זרע הפנימית שבאמלע הרוחות ובין זרע החילונה של לד הקרן דהא איכא ב' גבולין ומקום חרב שהוא ב' טפחים וחומש בכל קרן (ב) ומשני **בממלא את הקרנות** של מזרח ומערב וברוח לפון ודרום גרעין לכל רוח כאשר תלייר (ג) דבאותה ערוגה איכא הרחקה ג' (כזה) ואם באת לסבבה בערוגות (אפילו[ח]) במקום קרנות[ט] לא יהיו ג' טפחים בין זרעוני ערוגה אמלעי לזרעוני ערוגה שבקרנות שאין הפרש ביניהם אלא שיעור שני גבולין אע"פ שיוכל עדיין לזרוע גרעין אחד בכל קרן החילונות הא מסיק דגזרינן שמא לא ידקדק וימלא קרנות הכי נמי גזרינן בחילונות שמא ימלא:

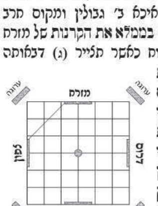

[י]**וליזרע** מאבראי. וליזרע ערוגות ללד קרנות האמלעי כדפרישית ולא ימלא הקרנות דהכי עדיף טפי שיכול להרבות בערוגות:

גזירה

מסורת הש"ס עם הוספות

א) כלאים פ"ג מ"ג, ב) עירובין נז., ג) עיין מכות טז., ד) פסחים כד., ה) עמוד ב, ו) כן כתב רש"י פו. ד"ה התם.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה וליזרע מאבראי וכו' לא ימלא כזה:

(ב) תום' ד"ה אמר רב וכו' ב' טפחים וחומש בכל קרן כזה:

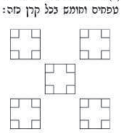

(ג) בא"ד גרעין לכל רוח כאשר תלייר כזה:

הגהות וציונים

א] ס"א ל"ג (גליון) כ"ה במהרש"ל: ב] י"ג גם כאן יוחנן (גליון) כ"ה בדפו"ר: ג] מהרש"ל להמשיכו (גליון) וכ"ה בכת"י: ד] בכת"י להרחיקו [כלו' להרחיק את הזרע]: ה] עיין רש"ש שגורס זורע ויניח הפרש מעט, והציור הנדפס רק גרעין אחד במזרח ומערב הוא שבוש עיי"ש, ובמנחם משיב נפש כ' דא"ש להגיה דמהרש"ל שבערוגות הסמוכות לצד מזרח ומערב יכול לזרוע, ולהרש"ש גם שם לא יוכל לזרוע: ו] צ"ל ור"י אומר (מהר"ם עיי"ש): ז] צ"ל ר' ישמעאל (גליון): ח] אין למחוק (באה"מ): ט] כאן צ"ל בזה במקום לעיל (באה"מ): י] הד"א (דפו"י) הדבור המתחיל אמר רב נמשך עד לקמן ד"ה ולזרע (מהרש"ל, הגהות הב"ח בע"ב אות ג ד):

תורה אור השלם

א) לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשנים בנחלתך אשר תנחל בארץ אשר יי אלהיך נתן לך לרשתה: [דברים יט, יד]

ב) אלה בני שעיר החרי ישבי הארץ לוטן ושובל וצבעון וענה: [בראשית לו, כ]

ג) עשו לקח את נשיו מבנות כנען את עדה בת אילון החתי ואת אהליבמה בת ענה בת צבעון החוי: [בראשית לו, ב]

ד) כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים הוא אשר יצאתם משם אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך כגן הירק: [דברים יא, י]

ה) ובשעיר ישבו החרים לפנים ובני עשו יירשום וישמידום מפניהם וישבו תחתם כאשר עשה ישראל לארץ ירשתו אשר נתן יי להם: [דברים ב, יב]

עין משפט נר מצוה

ב א מיי' פ"ד מהל' כלאים הלכה י:

רבינו חננאל

עיקרה דמילתא דקים להו לרבנן דה' זרעונים בו' טפחים לא ינקי להדדי וכל דקים להו לרבנן מילתא היא **ואיכא** יושבי הארץ שבקיאין בישיבתה של ארץ דברירין להון אלין מילוי וסליקא דהני ששה דערוגה הן מקום זרעונים ואיכא סביביהון גבול טפח ומפרש במתני' היה לו גובל טפח זורע לתוכה י"ג זרעונין. **ומפרש' הכא רב אשי דהא ערוגה ו' על ו' חוץ מגבולה.** ועיקר דהא מילתא דלא מפק למהוה בין ירק לירק טפח אחד דהאי הוה מפיק בין ירק לירק טפח אחד אפילו ערוגה שהיא ה' על ה' הוה אפשר למזרע ח' על ד' רוחותיה וד' באמצע משום דהויא כ"ה טפחים י"ב מהן הן נזרעין. **ודאיצטריכין** למימר הכין דחזינן מרב סעדיה גאון מחסיא דאיסתברא ליה כמן הכין ולאו כי דאיסתברא ליה בהאי אלא קים להו לרבנן דה' זרעונים כל אחד אין פחות מטפח על טפח בו' על ו' לא ינקי מהדדי. והיכי דמי כל זוית טפח ומחצה על טפח ומחצה חרב ובכל רוח ג"ט אורך רק ברוחב טפח ובאמצע [מין] אחד טפח על טפח דמשכחת בין כל אחד ואחד טפח ומחצה באורך. וכן צורתו

למראית עין. ודבר זה בזמן שהזרעונים החמשה נזרעין כולן בתוך הערוגה שהיא ו' על ו' שנמצא הזרעונים גופן של ד' רוחות אוכלין בהן ג' ב' טפחי' באמצע נשארו ג' טפחים א' ומחצה מיכן וא' ומחצה מיכן ונמצא ד' הקרנות פנויין ולא אפשר למיהוי טפי מן הכי בזמן שארבעה הקרנות פנויין והוא (איכי) שיעור ו' על ו' והזרעונין בתוכן. אבל אם הזרעונים חוץ לששה שיהא בה ט' זרעונין שבין כל א' לחבירו טפח ומחצה וד' הקרנות פנויין כי היכי דאיתא בערוגה. ומן הכין כי אמרו בתלמוד א"י כהנא בשם ריש לקיש כולהן חוץ לששה אקשו עליה א"כ ליתני ט' וכן היא. הרי אלו ט' זרעונין סביבי ערוגה ו' על ו' בזמן שהן חוץ לששה ואף זה כהוגן הוא. אבל אם זרעונים בתוך ששה הן אם אינו מחריב את הארבעה הקרנות אלא מניח טפח ומחצה זורע טפח אפשר דהוה ח' זרעונים שכולן בתוך ערוגה שהיא ו' על ו' ולא תקינו ר' רבנן הכין אלא תקינו ה' בלחוד: **אמר רב ערוגה בחורבה שנינו** ואקשינן עליה דהא דתקינו רבנן דה' זרעונים לתוך ו' ואע"ג דאפשר לעשות ח' לא תקינו אלא ה' בלבד אלא מפני שתקנו להחריב את ד' הקרנות

[המשך בעמוד ב]

גליון הש"ס

תוס' ד"ה לא תסיג וכו' וי"ל דלא לקי אהאי לאו. עי' יומא דף לו ע"ב בתוס' ד"ה לאו דנבלה:

ליקוטי רש"י

שהיו טועמין את הארץ. שהיו טועמין העפר ויודעין אי זו נטיעה ראויה לה [בראשית לו, כ].

עין משפט
נר מצוה

מסורת הש"ס
עם הוספות

גזירה שמא ימלא כו' ולא יהא אלא ראש תור. ואפילו ימלא את הקרנות אין כאן עירבוב דהא קרנות אמלעית הולכות כנגד ריבוע הערוגות שסביבותיה והוי כעין ראש תור דשרי אע"ג דאין הרחקה ג' טפחים כיון שיש בהן היכר. אין ראש תור בערוגה לפי שקטנה היא וליכא היכירא:

(ג) ושמואל אמר ערוגה בין ערוגות שנינו. וללד הקרנות דאפי' ימלא הקרנות אין בכך כלום דסבר דיש ראש תור בערוגה:

והא קא מיערבבו אהדדי. שעליהן שלמעלה מעורבבים יחד ואע"ג דאיכא ראש תור מלמטה אסור כיון דמערבי למעלה העלין דאוירא מבלבל דאפי' לא ינקי מהדדי אסור כדאמרינן (כלאים פ"ז משנה ד) המסכך גפנו ע"ג תבואתו קידש משום דאוירא מבלבל אבל בערוגה אחת ידיע וליכא עירבוב וכולי האי אין סברא להתיר משום ראש תור:

(ד) בנוטה שורה לכאן ושורה לכאן. בנוטה שער ערוגה זו לתוכה וזו לתוכה כדתנן במס' כלאים (פ"ד מ"ט) ומייתי לה בב"ב (פב:) מעשה בצלמון כו' והיה הופך שער שורה לכאן ועוד תנן בפ"ג דכלאים (משנה ה) נוטע אדם קישות ודלעת בתוך גומא ובלבד שתהא זו נוטה ללד זו וזו ללד זו:

אמר עולא בעו במערבא הפקיע תלם אחד על פני כולה מהו. פי' העמיק תלם א' על פני סביבותיה לד' רוחותיה מהו דבלא העמיק בין לרב בין לשמואל אסור לעשות ערוגות סביבותיה אבל כשחפר והעמיק כשיעור תלם דהיינו טפח בעי אי הוי היכירא כמו בשדה דהוי היכירא כדתנן בכלאים (פ"ג משנה ג) היתה שדהו זרועה ירק כו' רש"א[ו] עד שיהיה התלם מפולש ולעיל[ח] הבאתיה. א"ר ששת בא עירבוב וביטל את השורה פירוש מבטל הפסק התלם ולא הוי היכירא ותלם היינו שורה ובני ארץ ישראל קרו ליה תלם ובני בבל קרו ליה שורה רב אשי אמר אין עירבוב מבטל השורה:

איתיביה הנוטע שתי שורות כו' מותר. דשתי שורות של דלועין מפסיקין בין קישואין לפול המלרי דקישואין ודלועין לא הוי כלאים דמינכרי כדתנן בסיפא דהך ולעיל[י] הבאתיה נוטע אדם קישות ודלעת בתוך גומא ובלבד כו' וכן דלועין ופול המלרי מינכרי אבל קישואין ופול המלרי הוו כלאים[ק] אבל שורה של קישואין כו' אסור דשורה אחת של דלועין לא מפסקה בין קישואין לפול המלרי וכי היכי דקישואין ופול המלרי מבטלין שורה של דלועין שבאמלע ה"נ עירבוב זרעוני הערוגות מבטל תלם שהפקיע. ומשני שאני התם דאיכא שראבא שהן גדולים וגסים והכא בזרעונים דקין דלא מבטלי עומק התלם ומפסיק:

אמר ר' יוחנן הרוצה למלאות כל גינתו ירק עושה בה ערוגה ו' על ו' ועוגל כו'. פירוש עושה ערוגה מרובעת ו' על ו' ובתוכה מרבע עוד ה' על ה' ויהיה הפסק בין האמלעי לחילון חלי טפח מכל לד ועוגל בה בתוך הריבוע הפנימי ה' על ה' וימלא העוגל במין אחד ובקרנות ריבוע הפנימי יזרע מין א' בכל קרן וקרן (כזה)

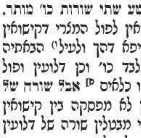

והשתא הוי בריבוע הפנימי ה' מינין ואע"פ שבין זרע שבתוך העוגל לזרע שבקרנות אין הפסק רק משהו אין לחוש דעוגל הוי היכירא ובלבד שיהא ג' טפחים בין זרע קרן זה לקרן זה וכן יכול לעשות ערוגות בכל סביבותיה בענין זה דהשתא יש ג"ט בין ערוגה לערוגה דריבוע החילון חלי טפח חרב וכן לאחרת הרי טפח וב' גבולין שהיו ב' טפחים הרי ג"ט. וא"ת מאי איריא ששה אפי' ה' על ה' נמי ועוגל בה ארבעה כיון דעוגל חשיב היכירא. ויש לומר דעוגל ה' חשיב היכירא אבל ד' לא:

והא איכא ביני וביני. ס"ד דממלא כל הקרנות וזורע בקרנות ריבוע

[א] גזירה שמא ימלא את הקרנות ולא יהא אלא ראש תור ירק מי לא תנן [א] היה ראש תור ירק נכנס לתוך שדה אחר מותר מפני שנראה סוף שדה אין ראש תור בערוגה. ושמואל אמר ערוגה בין הערוגות שנינו והא קא מיתערבי בהדדי [ב] בנוטה שורה לכאן ושורה לכאן. אמר עולא בעו במערבא הפקיע תלם אחד על פני כולה מהו אמר רב ששת בא ערבוב וביטל את השורה רב אשי אמר [ג] אין עירובו מבטל את השורה [ב] איתיביה רבינא לרב אשי [ג] הנוטע שתי שורות של קישואין שתי שורות של דילועין שתי שורות של פול המצרי מותר שורה אחת של קישואין ושורה אחת של דילועין ושורה אחת של פול המצרי אסור שאני הכא [ד] דאיכא [ה] שראבא. אמר רב כהנא א"ר יוחנן [ד] הרוצה למלאות כל גינתו ירק עושה ערוגה ששה על ששה ועוגל בה חמשה וממלא קרנותיה כל מה שירצה והא איכא דביני וביני אמרי דבי רבי ינאי במחריב בין הביניים רב אשי אמר [ה] אם היו זרועין שתי זורען ערב זורען שתי איתיביה רבינא לרב אשי [ו] עבודת ירק בירק אחר ששה טפחים ורואין אותם כטבלא

גזירה שמא ימלא. ואחר כך יזרע בחברתה אצל הגבול מתוכה כאשר זרע האמצעית, ולא ישים ללבו עירבוב של שתי הערוגות: ולא יהא אלא ראש תור. כלומר אפילו מילא אותו ואחר כך זרע גרעין אחד[ג] בחברתה ואין הפרש כשיעור בינו לבין זרע שבזו מה בכך, לא יהא נדון אלא כראש תור ירק הנמשך ובא משדה זו לשדה זו שנראה יפה שאינו מזו שנכנס לה אלא מזו שיוצא ממנה ואיכא היכירא, ולינקה לא חיישינן. ראש תור קרי ליה לפי שכן דרך לסוף השדה להיות מתקצרת החרישה ולימשך באלכסון כראש תור (כזה)

: אין ראש תור בערוגה. אין תורת היתר ראש תור מערוגה לערוגה, אלא משדה גדולה לתוך ערוגה או מערוגה לתוך שדה גדולה או משדה גדולה לתוך שדה גדולה, אבל שתי ערוגות לא הוי היכר אלא דומה כאילו הן אחת, דלא חשיבא כל חדא באפיה נפשה: והא קא (ה) מערבי בהדדי. העלין של ערוגה זו בעלין של חברתה מלמעלה, שאין ביניהן אלא שני טפחים של גבולין: בנוטה שורה לכאן ושורה לכאן. ממשיך של רוח זו בצד קרן מזרחית צפונית ושל רוח זו לצד מערבית דרומית וכן כולן להרחיקן שלא יהיו זה כנגד זה, כמו שפירשתי גבי אתקפתא דלעיל דמקום קרנות, ולא גזר שמואל שמא ימלא את הקרנות, כך נראית שיטה זו בעיני. ולא פירשו רבותי כן, שהם פירשו קרנות אלו גבולין, ויש לי גמגומים בה הרבה, גם בכל הש"ס לא שמעתי קרנות אלא זויות, ומצאתי לי סמך ביסודו של רבי שמעון הזקן אחי אמי מפי רבינו גרשום אבי הגולה, ותשובת רבינו יצחק בן יהודה שהושיבה בג' פנים לא ישרו בעיני: הפקיע. לשון קריעה, שקורע הקרקע, כמו מבלאי מכנסי הכהנים היו מפקיעין (סוכה דף נא.): תלם. מענה, שורה: על פני כולה. שהעביר מזרע שבצפון לזרע שבדרום דרך האמצעי וזרעו מאחד המינין או ממין שני[ד]: מהו. מי מבטל תורת[ה] שורה הלכות ערוגה בשביל תלם אחד או לא: בא עירבוב וביטל את השורה. ואסור: שתי שורות של קישואים. ואצלן שתי שורות של דלועין ואצלן ב' שורות של פול המצרי, ולא בערוגה אלא בשדה גדולה: מותר. דשתי שורות חשיבי למיהוי שדה לנפשייהו, והוי היכירא דכל מין ומין מילתא באנפי נפשיה: שורה אחת. מכל אחד הוי עירבוב [דלא חשיבא כל חד שדה לנפשה, אלמא תלם אחד הוי עירבוב]: דאיכא שראבא. זמורותיהן ארוכות ומתערבות הרבה מלמעלה ונראה עירבובן במקומות הרבה: כל גנתו ירק. של הרבה מינין: עושה. כל ערוגותיה מרובעות ו': ועוגל. בכל ערוגה ה' וזורע בעוגל מין אחד ויש היכר הרבה לדבר ואין צריך (ג) להרחיב בין ערוגה לחברתה, וזורע חצי טפח הסובב את כל ערוגה וערוגה משאר מינין לפי שכל אחד ואחד נראה מקומו חלוק לעצמו[ו]: והאיכא דביני וביני. הן גבולי הערוגה שאמרנו למעלה ערוגה ו' חוץ מגבולין, ואותן גבולין כשיזרעם מחבריס את היקף ריבוע הערוגות והוי עירבוב שהרי הם של שני מינין: במחריב בין הביניים. ואינו זורען, ולמלאות דקאמר ר' יוחנן לאו דוקא למלאות כל הגנה קאמר, אלא שיהיו כל ערוגותיה מליאות, ולעולם חוץ מגבוליהן: אם היו. ריבוע הערוגות זרועין שתי זורע בין הביניים ערב: עבודת ירק בירק אחר. כמה שיעור עבודתו להרחיק חבירו ממנו כדי עבודתו: ו' טפחים. לה' זרעונין כמו ששנינו: כטבלא

רבינו חננאל

הגהות הב"ח

ליקוטי רש"י

הגהות וציונים

רבינו חננאל

גְּזֵרָה שֶׁמָּא יְמַלֵּא אֶת הַקֶּרָנוֹת, ואחר כך ימלא בטעות גם את קרנות הערוגה הסמוכה, ויעבור על איסור כלאים (רש"י), ומשום סייג אסרו חכמים להשתמש בהיתר זריעת חמש זרעונים בערוגה שבין הערוגות, גם באופן שמרחיק כראוי (מאירי ומיוחס לר"ן לעיל ע"א), שיתכן שיזרע כל ערוגה בזמן אחר ולא ידקדק למנוע את הכלאים ביניהם, מה שאין כן בערוגה אחת, מותר לזרוע בה חמש זרעונים, שכיון שזורעה בפעם אחת, ודאי ידקדק לזורעם באופן המותר (רמב"ן פד, ב בתי' שני; חי' הר"ן פה, א), ועוד, שכיון שכל ערוגה עומדת לעצמה, עלולים לטעות שאין ערוגה אחת אוסרת על חברתה (רשב"ם, בקובץ שיטות קמאי; חזו"א כלאים ז, יג).

וְלֹא יְהֵא אֶלָּא רֹאשׁ תּוֹר יָרָק – שזריעה בצורה שנקראת 'ראש תור' משמשת דוגמה להלכה יסודית בהלכות כלאים, שיניקה משותפת של שני מינים אינה אוסרת כל זמן שיש היכר בין המינים [גדר הלכה זו, ראה בביאורנו לעיל (ע"א ד"ה וקים)], ומדוע אסור לזרוע על סמך היתר זה כמה ערוגות זו לצד זו, שבכל אחת חמשה זרעונים שונים, שכל ערוגה ניכרת ומופרשת לעצמה, בכך שהיא זרועה בצורה המיוחדת של ארבעה זרעונים מארבע רוחות הערוגה ואחד באמצע, וגבול טפח סביב (רש"י, וחזו"א כלאים ז, א, בדעתו).

אֵין רֹאשׁ תּוֹר בַּעֲרוּגָה, שהדין המכונה 'ראש תור', המתיר יניקה משותפת של שני מינים כשיש היכר ביניהם, לא נאמר בין שתי ערוגות קטנות של ששה טפחים העומדות זו לצד זו, ונראות כשדה אחת גדולה (רש"י), אכן, באופנים שיש היכר משמעותי בין הזרעונים השונים, נוהג הדין המכונה 'ראש תור' גם בערוגות קטנות (חזו"א כלאים ז, א-ב).

וּשְׁמוּאֵל אָמַר וְכוּ'. הקדמה: לעיל בסוגיא נדונו שני אופנים של היתר זריעת ערוגה בין הערוגות [היינו, זריעת תשע ערוגות שכל אחת מהן זרועה בחמשה מיני זרעונים שונים, ארבעה על ארבע רוחות הערוגה ואחד באמצע], האופן הראשון, כשאינו ממלא את מקום הקרנות, שזורע את הקרנות באופן חלקי [כמצוייר בגמ' לעיל (ע"א)], ויסוד ההיתר, משום שיש שיעור הרחקה ראוי בין הזרעונים שבערוגות השונות, ולדעת רב אסור לזרוע כן, משום שחששו חכמים שמא ישכח ויזרע את הקרנות לכל אורכן. האופן השני, כשממלא את מקום הקרנות לכל אורכן, ויסוד ההיתר משום הדין המכונה 'ראש תור', שיניקה משותפת של שני מינים אינה אוסרת כל זמן שיש היכר ביניהם, ולדעת רב אסור לזרוע כן, לפי שבערוגות קטנות לא נאמר היתר זה. עתה תובא דעת שמואל שמותר לזרוע ערוגה בין הערוגות, וצריך להבחין האם כוונתו להתיר בזריעה כאופן הראשון, או שכוונתו להתיר בזריעה כאופן השני (וכפי שיבואר להלן).

וְהָא קָא מִיתְעָרְבֵי בַּהֲדֵדֵי, שהעלים העליונים של ערוגה זו מתערבים בעלים העליונים של הערוגה הסמוכה לה (רש"י), שבהוה אמינא סברה הגמ' שלדעת שמואל מותר אף כשממלא את הקרנות [וכאופן השני שבהקדמתנו לסוגיא] (מיוחס לר"ן), וכיון שיש הרבה גידולים שונים בתוך שטח קטן, ראוי לאסור כשהעלים מתערבים זה בזה, למרות שבדרך כלל ב'כלאי זרעים' אין הקפדה על תערובת העלים, כל זמן שהזרעונים שבפנים האדמה מרוחקים כהלכה (חזו"א כלאים ז, ט).

בְּנוֹטֵה שׁוּרָה לְכָאן וְשׁוּרָה לְכָאן, שלא התיר שמואל אלא כשאינו ממלא את מקום הקרנות [וכאופן הראשון שבהקדמתנו לסוגיא], ולא גזר שמא ימלא את הקרנות, ונחלק בכך על רב שאסר משום שמא ימלא את הקרנות (רש"י ומיוחס לר"ן), ויש מפרשים, שמטה את הזרעונים שבערוגות הסמוכות שכל אחת תפנה לכיוון אחר, וכך אין תערובת בעלים, והתיר שמואל אף כשממלא את מקום הקרנות [וכאופן הראשון שבהקדמתנו לסוגיא], שלדעתו, ההיתר המכונה 'ראש תור' מועיל אף בערוגות קטנות (תוס' ד"ה ושמואל וד"ה והא, ותוס' רא"ש, ע"פ חזו"א כלאים ז, ז).

הִפְקִיעַ תֵּלֶם אֶחָד עַל פְּנֵי כּוּלָּהּ מַהוּ – ערוגה שיש בה הפרשי גובה, כגון שחפר חריץ בערוגה, האם הפרש הגובה של החריץ משאר הערוגה מהווה היכר והבדלה משאר הערוגה, שיהיה מותר להוסיף ולזרוע בעומק החריץ שורה נוספת של זרעונים מאחד מחמשת המינים, או אפילו ממין שישי, למרות שאין ביניהם שיעור הרחקה הנדרש של שלשה טפחים (רש"י ומיוחס לר"ן בדעתו), ויש מפרשים, שהספק על ערוגה שגובהה אחיד בכל שטחה, והספק על המין החמישי שהתירה המשנה לזרוע במרכז הערוגה, האם מותר לזרוע ממנו שורה שלימה, שהיתר זריעת חמשה מיני זרעונים בערוגה מיוסד על אחד משני דינים, או על הפרש שלשה טפחים בין זרע לזרע, או על זריעה לכיוונים שונים הגורמת להבדלה ולהיכר, ומעתה אף אם הזרע החמישי יהא זרוע על פני שורה שלמה יש להתיר, וכגון שיזרע שורה במרכז הערוגה מצפון לדרום, שאם באנו לדון על כלאים בין שורה זו לזרעונים שנזרעו בקצוות הערוגה באותו כיוון, מצפון לדרום, יש להתיר משום שיעור הרחקה שלשה טפחים שיש ביניהם, ואם באנו לדון על כלאים שבין שורה זו לזרעונים שנזרעו בקצוות הערוגה בכיוון שונה, ממזרח למערב, יש להתיר משום שזריעה לכיוונים שונים גורמת להבדלה ולהיכר [וכדרך ההיתר הנוהג בזריעה בגבולות הערוגה, שהזרעונים שמצפון לדרום מגיעים עד סמוך לזרעונים שממזרח למערב], או דלמא לא התירו חכמים לזרוע מהמין החמישי אלא גרעין אחד במרכז הערוגה בלבד [וכמו שפירש רש"י במשנה], שבשטח קטן החמירו חכמים שלא יהיה ניכר כערבוביא (חזו"א כלאים ז, י).

שׁוּרָה אַחַת שֶׁל קִשּׁוּאִין וְכוּ' אָסוּר, ששורה אחת אינה מועילה להיכר (רש"י), ואפילו כשחפר חריץ בין הגידולים השונים (מיוחס לר"ן).

וְעוֹגֵל בָּהּ חֲמִשָּׁה וּמְמַלֵּא קַרְנוֹתֶיהָ כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה, שבצורת זריעה מיוחדת זו נוהגים שתי קולות: [א] שניתן לזרוע כמות גדולה מהמין החמישי שבפנים הערוגה, לפי שצורת הזריעה העגולה מפרידה בין המין החמישי לבין הזרעונים שבצדדים, ואף שאין הרחקה המונעת את היניקה בין הזרעונים שבצדדים לזרעונים שבעיגול. [ב] שניתן לזרוע ערוגות רבות סמוכות זו לזו שבכל אחת מהן חמשה זרעונים שונים, ואף שאין הרחקה בשיעור שלשה טפחים בין הערוגות [ובשונה מערוגה בצורת זריעה רגילה, שאסור לזרוע סמוך לערוגות אחרות לדעת רב, או שמותר רק כאשר זורעה באופן חלקי, לדעת שמואל] (ע"פ רש"י ומאירי).

וְהָא אִיכָּא דְּבֵינֵי וּבֵינֵי – שבין ערוגה לערוגה יש גבול בשיעור טפח לכל ערוגה, ומלשונו של רבי יוחנן שאמר 'הרוצה למלאות כל גינתו ירק', הבינה הגמ' שזורע גם הגבולות האלו, ואם כן יש תערובת בין הגידולים (רש"י וריטב"א בדעתו).

המשך במילואים

מִשְׁנָה. מַנִּין לְפוֹלֶטֶת שִׁכְבַת זֶרַע בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי שֶׁתְּהֵא טְמֵאָה, ובטומאה זו נחלקו תנאים (נדה מא, ב) אם היא דוקא כשפלטה את הזרע מגופה לגמרי, או גם אם פלטה אותו לבית החיצון שבגופה.

והקפיד הכתוב על טומאת קרי במתן תורה (רש"י), לפי שבאה על ידי קלות ראש, וקבלת התורה צריך שתהיה באימה וביראה (תוס', ע"פ הגמ' ברכות כב, א). ולאנשים היה די בטבילה כדי שלא יהיו בעלי קרי ומותרים מיד, ורק משום פליטת שכבת זרע של הנשים, הצריכם לפרוש שלשה ימים, שאז נסרח הזרע ואינו מטמאה בפליטתו (ע"פ רש"י כאן, גמ' שם כא, ב ורש"י שם כ, ב). ואף שהרהור בדברי תורה לא נאסר לבעל קרי, מכל מקום בקבלת התורה שמעו את הדברות, ו'שומע כעונה' (תוס' שם כ, ב).

הָיוּ נְכוֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים, ואף שבפסוק נאמר (שמות יט, י) 'וקדשתם היום ומחר' שמשמע שני ימים ותו לא, מכל מקום ממה שכתוב (שם, טו) 'היו נכונים לשלשת ימים', לומדים שגם ביום השלישי היא טמאה אם פולטת [וראה בגמ' להלן (פז, א) כיצד דרש משה לפי דעה זו את 'היום ומחר'] (פני יהושע).

מַנִּין שֶׁמְּרַחִיצִין אֶת הַמִּילָה וְכוּ' בְּשַׁבָּת, שצריך לחממם עבורו בשבת, לפי שהיא סכנת נפשות אם לא ירחצוהו במים חמים (רמב"ם בפיהמ"ש). ומלשון המשנה משמע שהחיתר הוא לרחוץ רק את מקום המילה ולא את כל גופו של הקטן, אך במשנה להלן (קלד, ב) הגירסא היא 'מרחיצין את הקטן', דהיינו את כל גופו וכמבואר בגמ' שם (חתם סופר), ויש שגרסו כן גם במשנה כאן (רי"ף. ובירושלמי נחלקו בזה והכריעו כגירסא זו). ■ להלכה, דין זה נהג בזמן חכמי הגמ', שאז היתה זו סכנה לתינוק, אך בזמננו לא נהגו לרחוץ את התינוק מחמת המילה, לפי שנשתנו הטבעים, ומשום כך דין רחיצתו במים חמים בשבת בזמננו הוא כדין רחיצת כל אדם, אלא אם כן ידוע לנו שמסתכן אם לא ירחצוהו אחר המילה, שאז בודאי מותר לרוחצו ולחלל עליו שבת ככל חולה שיש בו סכנה (שו"ע ורמ"א או"ח שלא, ט ומשנ"ב שם לא).

בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, כלומר, מנין שאפילו ביום השלישי הוא עדיין בסכנה, וכל שכן שמרחיצין ביום הראשון והשני שאז בודאי הוא בסכנה (רש"י כביאור השפת אמת, ור"ן נג, א מדפי הרי"ף בשם יש אומרים, ור"י מלוניל). ויש שכתבו, שדוקא ביום הראשון וביום השלישי נחשב בסכנה, שביום הראשון הוא בסכנה לפי שהוא מיד לאחר המילה, וביום השלישי הוא בסכנה לפי שאז החולי מתחזק יותר, אבל ביום השני אינו נחשב חולה מסוכן (ר"ן שם, בדעת הרי"ף והרמב"ם מילה ב, ח).

שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים, ואף שביום הראשון והשני היו יותר בסכנה מחמת המילה, מכל מקום המתינו ליום השלישי מהמילה כי אז כבר נחלשו יותר על ידי התמשכות זמן החולי, ולא היו יכולים לברוח ולהילחם (ר"ן שם וחפץ ה' [לבעל האור החיים הקדוש] לשיטת רש"י לעיל). ויש שפירשו, שהמתינו ליום השלישי כי אז היו בסכנה יותר מהיום הראשון, שהחולי מתחזק יותר ביום השלישי (ר"ן שם, לשיטת הרי"ף והרמב"ם לעיל).

וראיה זו מאנשי שכם, כתוב בברייתא להלן (קלד, ב) שאינה ראיה גמורה אלא זֵכֶר לדבר, ובטעם הדבר פירשה הגמ' (שם), שאנשי שכם היו גדולים, וגדול שמל אין המכה שבבשרו מתרפאת מהר, אבל קטן מתרפאת מכתו מהר.

מַנִּין שֶׁקּוֹשְׁרִין לְשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית בְּרֹאשׁ שָׁעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, כלומר, מנין שהבטיחם הקב"ה שיראה להם בפרהסיא את האות הגדול הזה שהלשון ילבין (ר"י מלוניל), וכמבואר במשנה (יומא ו, ח ובגמ' שם סז, א) שבשעה שהגיע השעיר למדבר, היה הלשון מלבין מאליו כאות למחילת העוונות. ואין ראיה מהפסוק על נתינת הלשון בראש השעיר, אלא רק על כך שכשהלשון מלבין זהו סימן למחילת העוונות, ומה שנתנוהו דוקא בראש השעיר המשתלח הוא משום שעיקר כפרת עוונות ישראל היא על ידו (אילת השחר). וגם על השעיר לה' קשרו לשון של זהורית בצוארו (משנה שם ד, ב, וגמ' שם מא, ב), והטעם שקשרו הלשונות בשני השעירים לזה בצוארו ולזה בראשו, כדי שלא יתחלפו זה בזה, ושלא יתחלפו באחרים שלא היתה בהם לשון (גמ' שם), ורק שקשרו בלשון של זהורית משום 'אם יהיו חטאיכם כשנים' וגו' (תוס' שם).

ואמנם בראשונה לא היו קושרים את לשון הזהורית בראש השעיר, אלא כל אחד היה קושרו בחלון ביתו, ויש שלא היה הלשון מלבין להם, והיו מתביישים זה מזה, התקינו שלא יהיו קושרים אלא בפתח ההיכל, והיו שנים שלא היה מלבין [שמשמת שמעון הצדיק לפעמים לא היה מלבין (יומא לט, א)] והיו עצבים ומתביישים, התקינו לקושרו בראש שעיר המשתלח, ולא היה רואהו אלא מוליכו לבדו (ירושלמי הובא בר"י מלוניל, וכעין זה בגמ' יומא סז, א).

אִם יִהְיוּ חַטֹּאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ, שהחטא נמשל לאדום שהוא צבע חזק ונראה למרחוק, ואם יהיה בבגד כתם מאותו צבע, לא יסור בכיבוס, והתשובה היא ליבון הכתם (רד"ק ישעיה א, יח).

מַנִּין לְסִיכָה שֶׁהִיא כְּשָׁתְיָה, אך אינה כשתיה מהתורה אלא רק מדרבנן, והפסוקים המובאים בזה הם אסמכתא בעלמא (תוס' יומא עז, א ותוס' ישנים שם עג, ב). ויש סוברים, שסיכה כשתיה מהתורה, אלא שאינה לגמרי כשתיה לפי שאין בה חיוב כרת או קרבן (שאילתות שאילתא קסז ורמב"ם שביתת עשור א, ה לדעת המגיד משנה שם והר"ן שם א, א מדפי הרי"ף), ולפיכך אמרו דוקא בדין זה שהפסוק אינו אלא זכר לדבר, כיון שאינה כשתיה לגמרי לכרת וקרבן (ר"י מלוניל. וראה תוס' שאין ראיה גמורה מהפסוק). ■ להלכה, יש נפקא מינה במחלוקת זו לענין ספק, וראוי להחמיר (משנ"ב תריא, ג).

בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וסיכה בשומן של איסור, יש סוברים שמותר, כי דוקא לענין יום הכיפורים אמרו שסיכה כשתיה [וכן בתרומה ובאיסורי הנאה] (תוס' יומא עז, א). ויש סוברים, שגם בשאר איסורים סיכה כשתיה (ב"י יו"ד קיז, בשם הארחות חיים), ונקטו דוקא יום הכיפורים, כדי להשמיענו שסיכה חמורה בו משאר עינויים, כיון שנחשבת כשתיה (מרומי שדה). ■ להלכה, יש שנקט להחמיר גם בשאר איסורים (ביאה"ל שכו, י בשם ביאור הגר"א שם, וראה ביאה"ל שם לענין בורית העשויה מחֵלב).

וַתָּבֹא כַמַּיִם בְּקִרְבּוֹ וְכַשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו, והטעם שהביאה המשנה מקור דוקא לסיכה ולא לשאר העינויים, יש שביאר שמהפסוק כאן למדים שסיכה כשתיה, ולפיכך עונשה חמור משאר עינויים (מרומי שדה, הובא לעיל), ולפי זה חולה שמוכרח לרחוץ או לסוך ביום הכיפורים, עדיף שירחץ ולא יסוך (הערות הגרי"ש אלישיב).

גְּמָרָא. תָּנָא רֵישָׁא טָהוֹרָה, וכוונת המשנה לגירסא זו 'מנין שהיא טהורה', שמסברא היה לנו לומר שפולטת לעולם טמאה כל זמן שהשכבת זרע לחה, וכמו באיש, כמבואר להלן בע"ב. ועוד, שמסברא היה לנו לומר שלענין פולטת צריך שיעבור 'מעת לעת' ולא נאמר בזה 'מקצת היום [השלישי] ככולו' וכמבואר להלן בסמוך (פני יהושע).

■ המשך במילואים

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לקמן קלו:, ע"ש, ב) יומא עז., ג) שם עו: נדה לב., ד) מקוואות פ"ח מ"ג [תוספתא מקוואות פ"ו ה"ז], ה) [ע"כ במשנה מכאן ואילך בתוספתא], ו) [זבחים קח.], ז) נדה יז., ח) כתובות סה:, ט) נדה נו., י) נדה לג: ל) פז., ל) עמוד ב', מ) נדה סז:, נ) [ועי' תוס' יומא עז. ד"ה מנין לסיכה וכו'], ס) לו: ע"ב, ע) [נדה סז ע"ב].

גליון הש"ס

תוס' ד"ה תני רישא וכו' אלא בלא"ה איכא. וכעין זה איתא במגילה דף ג ע"ב:

הגהות וציונים

א] [צ"ל שהיא] (גליון): ב] בכת"י נוסף שחרית וכ"ה ברש"י: ג] ס"א וקסבר (גליון). וכ"ה במהרש"א, ועיין מהרש"א בהגהות והערות שם: ד] בכת"י משבש נמי לה הא:

רבינו חננאל

[שייך לדף פה:]

אבל בזו מן הני אין עירבוב שבזו מבטל שורה שבזו: אמר רב כהנא אמר ר' יוחנן הרוצה שימלא את גנתו ירק עושה ערוגה ששה טפחים ועוגל בה חמשה וממלא את גנתו ירק כן צורת מרובעת זה ה' על ד' שיש בה ה' עגולין. אקשינן על ר' יוחנן והא איכא בין הביניים. ומפרקינן אמרי דבי ר' ינאי במחריב בין הביניים. שמרחיק מה שהוא צריך להרחיק בין כל ירק וירק אלא שנשכר מה שבין העגול למרובע הרבה הוא נשכר בזאת ולא קא מעיין ר' יוחנן להרחיק את הקרנות כדי שיודע כי אותה הערוגה דהוי ששה על ששה אין בה זריעה אלא ט"ו טפחים מכלל ל"ו [ל"ו] טפחים ובהעגילו כך ה' עגולים אע"פ שהוא מניח בין ירק לירק כדי צורכו הרי הוא נשכר הרבה. רב אשי אמר אם היה זורע שתי זורע את האחר ערב. כגון זה זורע בזה שתי ובזה ערב כי היכי דליהוי היכרא ואין צריך להרחיק אלא מעט: איתיביה רבינא לרב אשי עבודת ירק בירק שנכנס לתוך שרש ירק אחר וראוי אותה

[ע"כ שייך לדף פה:]

כטבלא מרובעת הכי קא מקשי כטבלא מרובעת הוא דשרי הא למהוה אחד שתי ואחד ערב לא. ופריק רב אשי האי דקאמר כטבלא מרובעת לאו לאחמורי אלא לאקולי בה קולא אחרינא להתיר ראש תור הנכנס לה וראש תור היוצא ממנה: מתני' מנין לפולטת שכבת זרע ביום השלישי שהיא טמאה כו'. ותנן התם הפולטת שכבת זרע ביום שלישי טהורה דברי ר' אלעזר בן עזריה הא מתניתין דהכא דלא כר' אלעזר בן עזריה. ואקשינן אימא סיפא מנין שמרחיצין את הקטן ביום שלישי שחל להיות בשבת ותנן לקמן בהא מסכתא רבי אלעזר בן עזריה אומר מרחיצין את הקטן ביום שלישי שחל להיות בשבת. ופריקנן למאן דמוקים כתנאי [תני אבעי טמאה ורישא רבנן וסיפא ר' אלעזר בן עזריה, דלא מוקים כתנאי רישא טהורה וכולה ר' אלעזר בן עזריה היא ועד השתא איכא] תנאי דתני טהורה ואיכא תנאי דתני טמאה. ואיכא רבנן דמפרשי רב מוקים לה כתנאי ר' יוחנן לא מוקים לה כתנאי ומאן דלא מוקים לה

רש"י

כטבלא מרובעת. אלמא עגולה לאו ערוגה היא: התם. דבעי מרובעת לאשוויה שדה קאמר להתיר ראש תור כו', ולית ליה לר' יוחנן הא דאמרן לעיל אין ראש תור בערוגה, אי נמי אית ליה מערוגה לערוגה אבל משדה לערוגה יש ראש תור: מתני' שהיא טמאה. דיום השלישי אכתי לא מסרחה שכבת זרע וראויה לקלוט ולהיות ולד נוצר הימנה, וקרינן שכבת זרע הראוי להזריע: לג' ימים. דהקפיד הכתוב על טומאת קרי במתן תורה, וקס"ד[ג] עם יום הפרישה קאמר, דבד' בשבת פירשו מנשותיהן וקבלו תורה בשבת שהוא רביעי לאותם ששימשו מטותיה' ברביעי לפני הפרישה וטבלו לילי שבת, ולא חש הכתוב אם יפלטו בשבת דמסרחת ואינו שכבת זרע הראוי להזריע אבל אם פלטו ע"ש בשלישי טמאות, לכך הפריש שלשה ימים: מנין שמרחיצין. דאף ביום ג' מסוכן הוא: כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו. מקיש סיכה לשתיה: גמ' רישא. דמתני': דלא כר' אלעזר בן עזריה. דאילו לדידי' שמעינן ליה פולטת ביום השלישי טהורה לקמן בברייתא: וסיפא. דקתני מרחיצין את המילה כו' ר' אלעזר בן עזריה, דהוא אמר לה לקמן בפרק ר' אליעזר: מאן דלא מוקי כתנאי. דדחיק ומוקי מתניתין בתרי טעמי או משבש לה ומפרש לה דלא לאוקמי כתנאי, משבש לה[ד] ואמר משבשתא היא ותני בה טהורה: ומאן דמוקי לה כתנאי. דניחא ליה לאוקמי כתנאי מלמימר משבשתא היא ומלאוקמי בתרי טעמי, מוקי נמי להאי כתנאי. ופלוגתא היא בהמפקיד (ב"מ מא.) גבי חבית דאמר ר' יוחנן מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא מובילנא ליה מאני לבי מסותא ומוקי רישא ר' ישמעאל וסיפא רבי עקיבא, ואי הוה בעי הוה מצי לאוקמי בתרי טעמי ובחד תנא, ואיכא למוקי לה התם בחד תנא ומוקי סיפא בשהניחה במקום שאינו מקומה: ביום השלישי. כגון ששמשה בה' ופלטה שכבת זרע בשבת, ל"ש שמשה תחילת ליל חמישי דאישתהי ד' עונות שלמות ליל ה' וה' ליל ו' וו', ל"ש שמשה יום ה' עם חשיכה דלא אישתהי אלא מקצת ה' וליל ו' וו' דליכא אלא ג' עונות שלמות. העונה או יום או לילה: ר' ישמעאל אומר פעמים שהן כו'. בא לחלוק ולומר דפולטת בג' לשימושה טמאה, אבל פולטת בד' טהורה, ומודינא לך דמקצת היום ככולו[ס] דלא הקפידה תורה אלא במנין של הימים ולא במנין העונות: ופעמים שהם ד' עונות. שלמות, שאם שמשה ד' בשבת עם חשיכה פליטתה טמאה עד תחלת שבת: פעמים שהם ה' עונות. כגון ששמשה בתחלת היום של ד': פעמים שהם ו'. כגון ששמשה בתחלת ליל ד' בין השמשות: נותנין לה מקצת עונת ו'. להשלים ה', וכל הפולטת בתוך ה' עונות שלמות טמאה: אמרוה. להא אתקפתא דלקמיה: בשלמא כו'. פלוגתא דרבנן ור' יוסי בברייתא ומייתי לה בהאי פירקא לקמן[פ] לרבנן בה' בשבת פרשו ולר' יוסי בד' ולכ"ע בשבת ניתנו עשרת הדברות וכיון דבשבת נתנו ע"כ בליל שבת טבלו ולא שחרית כדמתרץ לקמן[ל] שלא יהו הללו טובלין והללו מהלכין לקבל תורה, הלכך בשלמא ר' אלעזר כרבנן דאמרי בחמשה בשבת עבוד פרישה ויש שלא פרשו אלא עם חשיכה, ומדטבלו ליל שבת ולא חשו שמא תפלטנה עוד ש"מ דפולטת בג' טהורה ומקצת היום של תשמיש ככולו: ור' ישמעאל. דאומר בג' טמאה בד' טהורה קסבר בד' עבוד פרישה כר' יוסי דהוה ליל שבת רביעי, ומיהו יש שלא פירשו עד סמוך לחשיכה וליכא אלא ד' עונות ליל ה' וה' ליל ו' וו' ואפילו הכי מטבלו פליטתן טהורה דלא הקפידה תורה אלא בימים: אלא רבי עקיבא. דאמר כל ה' עונות טמאה אם תפלוט, כמאן, ומהיכא למד דאעונות קפיד קרא הא [א]ימים כתיב וקיימא לן מקצת היום ככולו[י]: לעולם ר' עקיבא כר' יוסי. וכדרב אדא דאמר משה כל עליותיו בהשכמה עלה וכל ירידותיו בהשכמה, הלכך ירידה דכתיב [ז]וירד משה מן ההר אל העם ויקדש את העם דהיינו פרישה בהשכמת רביעי היתה, ומדהוזקק להפרישן בהשכמה ש"מ עד ה' עונות שלמות קפיד קרא: ופרכינן למה ליה למימרא להו. שחרית, בלאו הכי נמי לא הוו משמשי: דהאמר רב הונא. דאין משמשין ביום דכתיב [ח]בוזה דרכיו ימות (משלי יט): דבעי לצניעותא שלא יסתכל: תלמיד חכם. שהוא צנוע ולא יסתכל סגי ליה במאפיל בטליתו:

והא

גמרא

כטבלא מרובעת כטבלא הוא דשרי הא לאו הכי אסור התם לאקולי בה קולא אחרינא להתיר ראש תור היוצא הימנה:

מתני' מנין לפולטת שכבת זרע ביום השלישי שתהא[א] טמאה שנא' [א]היו נכונים לשלשת ימים. [ב]א מנין שמרחיצין את המילה ביום השלישי שחל להיות בשבת שנאמר [ב]ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים. [ג]ב מנין שקושרין לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח שנאמר [ג]אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. ג מנין [ד]לסיכה שהיא כשתייה ביוה"כ אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנא' [ד]ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו:

גמ' רישא דלא כר' אלעזר בן עזריה סיפא כר"א בן עזריה דאי כרבי אלעזר בן עזריה טהורה שמענא ליה מאן דלא מוקי כתנאי תנא רישא טהורה ומוקי לה לכולה כר"א בן עזריה ומאן דמוקים כתנאי רישא רבנן וסיפא כר' אלעזר בן עזריה. ת"ר [ה]ד פולטת שכבת זרע ביום השלישי טהורה דברי רבי אלעזר בן עזריה רבי ישמעאל אומר פעמים שהן ד' עונות פעמים שהן ה' עונות פעמים שהן ו' עונות ר' עקיבא אומר לעולם ה' [ו]ואם יצאתה מקצת עונה ראשונה נותנין לה מקצת עונה ששית. אמרוה רבנן קמיה דרב פפא ואמרי לה רב פפא לרבא בשלמא ר' אלעזר בן עזריה כרבנן דאמרי בה' עבוד פרישה ור' ישמעאל כר' יוסי דאמר בד' עבוד פרישה אלא רבי עקיבא כמאן לעולם כר' יוסי וכדאמר רב אדא בר אהבה [ז]משה בהשכמה עלה ובהשכמה ירד בהשכמה עלה דכתיב [ה]וישכם משה בבקר ויעל אל הר סיני בהשכמה ירד דכתיב [ו]לך רד ועלית אתה ואהרן עמך מקיש ירידה לעלייה מה עלייה בהשכמה אף ירידה בהשכמה למה ליה למימרא להו [ח]והא אמר רב הונא [ה]ישראל קדושים הן ואין משמשין מטותיהן ביום [ט]הא אמר רבא אם היה בית אפל מותר ואמר רבא ואיתימא רב פפא תלמיד חכם מאפיל בטליתו ומותר.

והא

תוספות

מנין לפולטת כו' שנא' היו נכונים לשלשת ימים. אע"פ שבאותה שעה עדיין לא ניתנה תורה מ"מ מסתמא הקפידה תורה על דבר שעתיד להיות טומאה אחר מתן תורה. ואע"ג דלא הקפידה על זבין ומצורעין ובועלי נדות היינו משום טעמא דתניא בפרק מי שמתו (ברכות כב.) כתיב [ט]והודעתם לבניך ולבני בניך וכתיב [ט]יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב מה להלן באימה וביראה וברתת ובזיע כו' מכאן אמרו זבין ומצורעים ובועלי נדות מותרין לקרות בתורה בנביאים ולשנות במשנה ובתלמוד בהלכות ובאגדות ובעלי קריין אסורין פירוש דבעל קרי אינו באימה וביראה דמחמת קלות ראש הוא בא:

אע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר שנאמר ותבא כמים וגו'. ומיהו ראיה גמורה לא הוי משום דקרא לא מישתעי בשתיה אלא ברחיצה משום דמשמע מים דומיא דשמן מה שמן מאבראי אף מים מאבראי. **וקשה לר"י** דבפרק בתרא דיומא (דף עו:) קאמר דרחיצה איקרי עינוי מנלן א"ר זוטרא מהכא ותבא כמים בקרבו וגו' מים דומיא דשמן מה שמן מאבראי כו' ופריך והא האי תנא איפכא נסיב לה דתנן מנין לסיכה כו' ומאי פריך הא תנא דמתני' קאמר שאין ראיה לדבר אלא זכר לדבר משום דמים דומיא דשמן כדפרישי'. ואומר ר"י דפריך הכי דאי חשיבא ראיה גמורה דרחיצה כסיכה כדקאמרת לא הוה ליה להאי תנא למעבד מינה אפי' זכר בעלמא. **קשה לרשב"א** דאמאי מייתי האי קרא שאינו אלא זכר בעלמא הוה ליה לאיתויי קרא [י]דלחם חמודות לא אכלתי ובשר ויין לא בא אל פי וסוך לא סכתי (דניאל י) דהוי דרשה גמורה ומיניה נפקא לן בפרק בתרא דיומא (שם) דסיכה איקרי עינוי[נ]:

תני רישא טהורה ומוקי לה כו'. אומר ר"י דמשום הכי אינו מגיה למיתני טהורה כדי לאוקמי כולה כרבי אלעזר [ס]אלא בלאו הכי איכא דתני טהורה ואיכא דתני טמאה הלכך מאן דלא מוקי כתנאי נוח לו לשנות כאותן ששונין טהורה ומאן דמוקי כתנאי לא קפיד לשנות טמאה. **וא"ת** אכתי הויא מתני' כתנאי דרישא דמתני' רבי עקיבא קתני לה וסיפא דקתני פולטת טהורה היינו דלא כר"ע דפליג בסמוך אר' אלעזר בן עזריה. וי"ל דלא קפיד לאוקמי כתנאי אלא בתרי בבי דסמוכות זו אחר זו אבל אההיא דריש פירקין המרוחקת מההיא דפולטת לא קפיד. **וא"ת** למאן דתני טהורה טפי הוה ליה למנקט במתני' קרא [כ]דוקדשתם היום ומחר (שמות יט) דמשמע כרבי אלעזר בן עזריה. ואומר ר"י דניחא ליה לאתויי [א]היו נכונים לשלשת ימים דמוכח דמשום פליטת זרע הקפיד דכתיב ביה אל תגשו אל אשה:

פעמים שהן ד' כו'. במלתא דרבי אלעזר בן עזריה ה"מ נמי לשנות בענין זה פעמים שהן שתים פעמים שהן ג' כו' אלא להכי נקט ר' ישמעאל משום דסבר ברביעי עבוד פרישה כרבי עקיבא ובעונות לא בעי למתלי כמו שתולה רבי עקיבא:

בהשכמה עלה. אליבא דרבי עקיבא איירי:

ישראל קדושים הן כו'. ובלאו הכי היו פורשין [ס]דאמרינן [ח]בוזה דרכיו ימות זה המשמש מטתו ביום. ועוד דקראן קדושים [ל]ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש:

וליטבלו

עין משפט נר מצוה

כד א מיי' פ"ב מהלכות מילה הלכה ח טוש"ע או"ח סימן של"א סעיף ט:

כה ב מיי' פ"ג מהלכות עבודת יום הכפורים הלכה ד:

כו ג מיי' פ"ג מהלכות שביתת עשור הלכה ט טוש"ע או"ח סימן תריד סעיף א:

כז ד מיי' פ"ה מהלכות שאר אבות הטומאות הל' יא יב סמג עשין רמח:

כח ה מיי' פכ"א מהל' איסורי ביאה הלכה יו"ד טוש"ע או"ח סי' ר"מ סעיף יא וטור וש"ע אה"ע סימן כה סעיף ה:

רב נסים גאון

סיפא ר' אלעזר בן עזריה. הוא זה ששנינו מנין שמרחיצין את הקטן ביום השלישי ודבר זה אמור משום ר' אלעזר בן עזריה בפרק ר' אליעזר אומר אם לא הביא כלי:

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

תורה אור השלם

א) וַיֹּאמֶר אֶל הָעָם הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים אַל תִּגְּשׁוּ אֶל אִשָּׁה: [שמות יט, טו]

ב) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ וַיָּבֹאוּ עַל הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר: [בראשית לד, כה]

ג) לְכוּ נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר יְיָ אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ אִם יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ: [ישעיה א, יח]

ד) וַיִּלְבַּשׁ קְלָלָה כְּמַדּוֹ וַתָּבֹא כַמַּיִם בְּקִרְבּוֹ וְכַשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו: [תהלים קט, יח]

ה) וַיִּפְסֹל שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל הַר סִינַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים: [שמות לד, ד]

ו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְיָ לֶךְ רֵד וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אַל יֶהֶרְסוּ לַעֲלֹת אֶל יְיָ פֶּן יִפְרָץ בָּם: [שמות יט, כד]

ז) וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן הָהָר אֶל הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת הָעָם וַיְכַבְּסוּ שִׂמְלֹתָם: [שמות יט, יד]

ח) שֹׁמֵר מִצְוָה שֹׁמֵר נַפְשׁוֹ בּוֹזֵה דְרָכָיו יוּמָת: [משלי יט, טז]

ט) רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ: יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר יְיָ אֵלַי הַקְהֶל לִי אֶת הָעָם וְאַשְׁמִעֵם אֶת דְּבָרָי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל הָאֲדָמָה וְאֶת בְּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן: [דברים ד, ט-י]

י) לֶחֶם חֲמֻדוֹת לֹא אָכַלְתִּי וּבָשָׂר וָיַיִן לֹא בָא אֶל פִּי וְסוֹךְ לֹא סָכְתִּי עַד מְלֹאת שְׁלֹשֶׁת שָׁבֻעִים יָמִים: [דניאל י, ג]

כ) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵךְ אֶל הָעָם וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר וְכִבְּסוּ שִׂמְלֹתָם: [שמות יט, י]

ל) וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: [שמות יט, ו]

רבינו חננאל (המשך)

כתנאי דעדיפא למהוה מתני' אליבא דחד תנא מפלגא מאני' בתרי לבי מסותא. ואמר רב פפא מוקמינן לה מתניתין כתרי תלתא טעמי ולא מוקמינן בתרי תלתא תנאי וכי דרשינן בפירקין קמאי:

תנן התם הפולטת ש"ז ביום השלישי טהורה דברי ר' אלעזר בן עזריה. טעמיה דר' אלעזר בן עזריה אפילו ב' עונות שלימות ומשהו והעונה יום או לילה [illegible]

עין משפט נר מצוה

מסורת הש"ס עם הוספות

והא טבולי יום נינהו אביי בר רבין ורב חנינא בר אבין דאמרי תרווייהו ניתנה תורה לטבולי יום יתיב מרימר וקאמר לה להא שמעתא א"ל רבינא למרימר ניתנה קאמרת או ראויה קאמרת אמר ליה ראויה קאמינא. וליטבלו ביני שימשי וליקבלו תורה ביני שימשי אמר רבי יצחק לא מראש בסתר דברתי (א) וליטבלו בצפרא דשבתא וליקבלו תורה בצפרא דשבתא א"ר יצחק שלא יהא הללו הולכין לקבל תורה והללו הולכין לטבילה. א"ר חייא ברבי אבא א"ר יוחנן זו דברי ר' ישמעאל ור' עקיבא אבל חכמים אומרים [א] שש עונות שלמות בעינן. אמר רב חסדא מחלוקת שפירשה מן האשה אבל פירשה מן האיש טמאה כל זמן שהיא לחה מתיב רב ששת (א) וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע פרט לשכבת זרע שהיא סרוחה מאי לאו שפירשה מן האיש לא שפירשה מן האשה. בעי רב פפא (ג) שכבת זרע של ישראל במעי נכרית מהו ישראל דדאיגי במצות חביל גופייהו עכו"ם דלא דאיגי במצות לא או דילמא כיון דאכלין שקצים ורמשים חביל גופייהו ואם תמצי לומר כיון דאכלי שקצים ורמשים חביל גופייהו במעי בהמה מהו אשה (היא) דאית לה פרוזדור מסרחת אבל בהמה דלית לה פרוזדור לא או דילמא לא שנא תיקו: ת"ר בששי בחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל רבי יוסי אומר בשבעה בו אמר רבא דכולי עלמא בר"ח אתו למדבר סיני כתיב הכא ביום הזה באו מדבר סיני וכתיב התם החדש הזה לכם ראש חדשים מה להלן ר"ח אף כאן ר"ח ודכולי עלמא בשבת ניתנה תורה לישראל כתיב הכא זכור את יום השבת לקדשו וכתיב התם ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה מה להלן בעצומו של יום אף כאן בעצומו של יום כי פליגי בקביעא דירחא רבי יוסי סבר בחד בשבא איקבע ירחא ובחד בשבא לא אמר להו ולא מידי משום חולשא דאורחא בתרי בשבא אמר להו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים בתלתא

רש"י

והא טבולי יום נינהו. כיון דלכולהו שמעינן דבלילי שבת טבלו הוו להו טבולי יום כשקבלו תורה שלא היה להם הערב שמש אחר הטבילה, וכיון דהכי הוא איכא למימר דמבע"י טבלו שם ואפ"ה פליטתן טהורה ובצרי להו חדא עונה אליבא דכולהו: ראויה קאמינא. ראויה ליתן לטבולי יום וקסברי הני תנאי לא הקפידה תורה על טבולי יום דלא כתיב הערב שמש אלא לענין קדשים, הלכך כל ג' ימים האמורים לענין פרישה הוזקקו להיות קודם טבילה, ומיהו לא ניתנה לטבולי יום לפי שטבלו מבעו"י ולא פלטו ואם היו פולטות יחזרו ויטבלו משתחשך אבל לא הוצרכו לכך: וליטבלו בי שמשי וליקבלו תורה בי שמשי. לילי שבת קרי בי שמשא בכל דוכתא, מפני שבין השמשות שלו חלוק מכל ימים והוצרך להזכירו בכמה מקומות. והכי פריך לר' עקיבא דאמר הקפידה תורה על מנין העונות ולא הקפידה אלא על חמש למה לא קבלוה בלילה, ומדהמתין עד הבקר איכא למימר שהקפידה על פליטת הלילה ואיכא ו' עונות: לא בסתר דברתי. במקום ארץ חשך, ולילה חשך הוא: ליטבלו בשבתא בצפרא. ולמה הוצרך (ג) לירד בהשכמה דיום אי פרשו עם חשכה בד' ויטבלו בשבת שחרית ואם פלטו לאחר טבילה טהורין דהא עברו ה' עונות שלמות, ואם פלטו לילי שבת ונטמאו לא איכפת לן (ג) וטובלין שחרית דהא בעל קרי טובל ביומו ואת אמרת ניתנה תורה לטבולי יום. ויש ספרים דגרסינן ביה תרי לישני וגרסינן הכי לרבי אלעזר לישמשו ביממא דחמשא לר' ישמעאל לישמשו (ד) בליליא דחמשא לרבי עקיבא לישמשו ביממא דארבעה, ואומר אני שהוא שיבוש והגורסו טעה ולא ידע לפרש מהו שאמר ר' ישמעאל פעמים שהן ה' עונות כו': אבל חכמים אומרים ו' עונות שלמות. סברי להו כר' יוסי דאמר בארבעה עביד פרישה והשכמה כר' עקיבא, ולית להו שטבלו בלילי שבת אלא סבירא להו דאותן שטבלו לילי שבת ופלטו לאחר טבילה הוצרכו לטבול בשבת שחרית, ולפיכך נתעכבה שכינה מליתן עד הבקר, ולא משום לא בסתר דברתי לחודיה: שפירשה מן האשה. כגון פולטת שכבת זרע שקבלה מזכר, הוא דאמר ר' אלעזר בן עזריה דבתרי יומי מסרחת מפני שמתחממת בגופה: אבל פירשה מן האיש. על הבגד מטמאה לעולם: כל זמן שהיא לחה. ומיהו משיבשה לא מטמיא, דתו לא חזיא להזריע: מאי לאו שפירשה מן האיש. על הבגד ומטהר לה להה מסרחת, דלא קתני פרט לכשיבשה: של ישראל במעי נכרית מהו. מי מסרחת בג' ימים כישראלית ואי פלטה ליה בתר ג' טהור הנוגע בטיפה או לא, ולהכי נקט שכבת זרע של ישראל דאילו דנכרי אמרינן במסכת נדה קריו טהור בפ' בנות כותים (נדה דף לד.): דדייגי במצות. לקיים מצות וחרדים בדבר, ומתוך דאגה מתחממין כדכתיב (תהלים לט) חם לבי בקרבי: חביל. חם: דאית לה פרוזדור. בשר כותלי בית הרחם בולט מן השינים ולחוץ, ובית הרחם הוי מן השינים ולפנים: אשה אית לה פרוזדור. לפיכך לא שליט בה אויר בגופה ומתחממת: בו' בחדש כו'. דהא דכתיב ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי סבירא להו כר' יוסי הגלילי דאמר בפ"ק דיומא (דף ד.) זה היה מעשה אחר עשרת הדברות, ור' יוסי סבירא ליה דמשה וכל ישראל עומדים לקבל עשרת הדברות ולא בא הכתוב אלא לחלק כבוד למשה: כתיב הכא. הזה הזה לגזירה שוה: מה להלן. זכור את היום הזה בעצמו של יום הזכירה דיציאת מצרים נאמר להו כדכתיב הזה, אף כאן בעצמו של יום הזכירה לשבת נאמר להן זכור את יום וגו': בקביעא דירחא. באיזה יום הוקבע החדש: משום חולשא דאורחא גרסינן: בתרי בשבא אמר להו ואתם תהיו לי. ומשה עלה ויקרא אליו כל הענין עד אלה הדברים אשר תדבר וגו' הדברים האלה נאמרו לו למחרת ביאתם, כדאמרינן כל עליותיו בהשכמה היו, ואפי' למאן דלית ליה בהשכמה עלה דהא בהדיא כתיב קרא: בתלתא

תוספות

וליטבלו ביני שימשי וליקבלו תורה ביני שימשי. פירש בקונטרס דלר' עקיבא פריך. ור"י אומר דאדר' אלעזר בן עזריה ור' ישמעאל נמי פריך דנילף מהכא לאעונות קפיד קרא דאי איימים לקבלו תורה בי שימשי:

וליטבלו בצפרא דשבתא. הא ודאי לא פריך אלא לר' עקיבא דס"ל דאעונות קפיד קרא דנימא דילמא בעינן שש עונות וכי תימא אם היו פולטות בסוף ליל שבת מתי יטבלו ליטבלו בצפרא דשבתא אבל לר"א ורבי ישמעאל לא פריך דנימא דילמא קפיד רחמנא אעונות דפעמים היא קולא כגון אם שימשה בתחילת הלילה דאי קפדינן אעונות משעברו ה' עונות טהורה והשתא דקפיד אימים אינה טהורה עד יום רביעי. ומיהו מצינן למימר דפריך דילמא קפיד אעונות ואימים אתרווייהו לחומרא כששימשה בתחילת הלילה ניזיל בתר יומי וכי שימשה בסוף היום ניזיל בתר עונות: אמר ר' יצחק שלא יהא הללו הולכים לקבל תורה. וא"ת א"כ מה צריך רבי יצחק לדרשה דלא מראש בסתר דברתי. ויש לומר דאיצטריך דאי לאו הכי ליטבלו בתחילת לילי השבת ומחצות לילה ואילך יקבלו תורה אבל ביום אם היו מאחרים עד שיטבלו כולם היו מתבטלין מת"ת: אבל פירשה מן האיש טמאה כל זמן שהיא לחה. הקשה ר"ת דמתני' היא דתנן בפרק דם הנדה (נדה נד:) הזוב והניע והרוק ושכבת זרע מטמאין לחין ואין מטמאין יבישין. ומיהו לא קשה כולי האי דאיכא למימר מטמאין לחין תוך ג'. ור"ת מפרש דהכא בזכר שנרבע ופלט זרע דומיא דאשה והתם בראה קרי וכן פי' ר"ח: וכתיב התם החדש הזה לכם. תימה דבפרק קמא דפסחים (דף ו:) פריך אהאי קרא גופיה ממאי דבריש ירחא קאי. וי"ל דודאי בריש ירחא קאי דאמרי' במדרש (מכילתא) שהראהו הקב"ה למשה באצבע ובפסחים לא פריך אלא דבעי למילף מינה הא דאמר רשב"ג שדורשין לפני הפסח בהלכות הפסח שתי שבתות שהרי נביא עומד בר"ח ומזהיר על הפסח וממאי דנביא בריש ירחא קאי ונהי דבראש חדש אמר ליה הקב"ה דילמא משה כשאמר לישראל בארבע' בירחא או בחמשא הוה קאי ומסיק דיליף מדבר ממדבר דבההוא דבאחד לחדש השני אמירת משה לישראל היתה בו ביום כדכתיב באחד לחדש השני ויתילדו על משפחותם וגו'. וא"ת דאמאי לא יליף הכא מדבר ממדבר כדיליף התם דהכא נמי כתיב מדבר באו מדבר סיני. ויש לומר דטפי ניחא ליה למילף הזה הזה ולא מדבר ממדבר:

*) בתלתא אמר להו מצות הגבלה. לכ"ע הגבלה קדמה לפרישה דתלתא ויאמר כתיבי וסברא הוא דלכל אחד נאמר ביומו בקמא כתיב ואתם תהיו לי וגו' ובבתרא כתיב מצות פרישה ומצות הגבלה ובאמצעי לא כתב ביה מידי שיעשה משה שליחות לישראל ואית לן למימר דבאמצעי הגבלה אהסיא אמירה ולא מצות פרישה שהרי מיד אחר אמירה אחרונה כתיבא מצות פרישה:

תורה אור השלם

ד) הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: [שמות יב, ב] ה) זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: [שמות כ, ח] ו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְיָ אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ: [שמות יג, ג] ז) וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: [שמות יט, ו]

נִתְּנָה קָאָמְרַתְּ אוֹ רְאוּיָה קָאָמְרַתְּ, כלומר, האם למעשה טבלו בליל שבת והיו טבולי יום בקבלת התורה, או שלמעשה לא ניתנה תורה לטבולי יום, לפי שטבלו מבעוד יום ולא פלטו לאחר טבילתן (רש"י). ואף שמרימר לא יכול היה לדעת מעצמו מה אירע באותו הזמן, סבר רבינא שהיה הדבר מקובל וידוע לו, הגם שאין בספק זה כל נפקא מינה (תוס' ר"י הזקן). ויש שחלקו, שלא מסתבר שהיה שואל רבינא על דבר שאין בו נפקא מינה, ומה שהיה היה, וגם מנין ידע מרימר שלא היו בהם טבולי יום (פלתי קפד, ד ושו"ת חתם סופר ז, סה) [וראה מה שביארו בזה (שם)]. ויש שביאר, ששורש הספק הוא, האם יש הידור לכתחילה לקבל את התורה לאחר הערב שמש, ואם כן יש להניח שטבלו מבעוד יום אף שיש בכך טירחא למי שתפלוט לאחר הטבילה שתצטרך לחזור ולטבול בלילה, או שאין בכך הידור אף לכתחילה, ואם כך מסתבר שטבלו בליל שבת כדי שלא להטריח את מי שתראה אחר הטבילה לחזור ולטבול. ויש נפקא מינה בזה לענין בעל קרי, שאמרו (ברכות כא, ב) שאסור בדברי תורה עד שיטבול כמו שהיה במתן תורה, האם עליו להזדרז לכתחילה לטבול קודם הלילה, כדי שיהא לימודו לאחר הערב שמש (לשון הזהב).

לֹא מֵרֹאשׁ בַּסֵּתֶר דִּבַּרְתִּי, שאין זה דרך ארץ וכבוד התורה שתינתן התורה בלילה ובסתר (ע"פ ריטב"א ופנים מסבירות), או כדי שלא לתת לאומות העולם פתחון פה לעתיד לבוא, שיאמרו 'אילו נתת את התורה בפרהסיא היינו מקבלים' (מהרש"א).

חֲכָמִים אוֹמְרִים שֵׁשׁ עוֹנוֹת שְׁלֵמוֹת בָּעֵינָן, שסוברים כרבי יוסי שפירשו מהאשה ביום רביעי, וכרבי עקיבא שפירשו בהשכמה, אלא שלדעתם הטעם שניתנה התורה בשבת בבוקר ולא בלילה הוא עבור אלו שיפלטו בליל שבת, שיצטרכו לטבול בשבת בשחרית כיון שעדיין לא חלפו שש עונות מהפרישה (רש"י), ולדעתם אין חיסרון במה שיהיו הללו הולכים לקבל תורה והללו הולכים לטבילה (חי' הר"ן). ואין לומר שאולי די בחמש עונות ומה שלא ניתנה תורה בלילה הוא רק משום 'לא בסתר דברתי', כי אם כן, היה יכול להפרישם בסוף יום רביעי ולא בהשכמה, ואותן שיפלטו בליל שבת יטבלו בשחרית (שם בביאור רש"י). ויש שכתב, שחכמים חולקים על הטעם של 'לא בסתר דברתי', ובהכרח שהטעם שלא ניתנה בליל שבת הוא משום שאם תפלוט תהיה טמאה כי לא עברו שש עונות (ריטב"א המיוחס לר"ן). ■ להלכה, אין שכבת זרע נעשית סרוחה עד שיעברו עליה שש עונות שלימות מעת לעת [כחכמים, אך במג"א (הקדמה לסי' תצד) כתב שזהו רק לחומרא, ראה בביאורים להלן]. ונפקא מינה לענין הזמן שבו יכולה להתחיל לספור שבעה נקיים בלי לחשוש שתפלוט ותסתור ספירתה (שו"ע יו"ד קצו, יא, ראה שם וברמ"א פרטי הדין).

פָּרֵט לְשֶׁכְּבַת זֶרַע שֶׁהִיא סְרוּחָה, שדרשו ממה שנאמר בפסוק שלאחריו (ויקרא טו, יח) 'ואשה אשר ישכב איש אתה שכבת זרע', שכשם ששכבת זרע האמורה שם אינה סרוחה [שהרי בשעת שכיבה דיבר הכתוב], כך שכבת זרע האמורה כאן היא כשאינה סרוחה (תורת כהנים שם, יז).

מַאי לָאו שֶׁפֵּרְשָׁה מִן הָאִישׁ, שסברה הגמ' שהפסוק של 'וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע' הוא המשכו של הפסוק הקודם שבו נאמר 'ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע', דהיינו ששכבת זרע שפירשה מן האיש על גבי בגד או עור, הרי הם נטמאים (מנחם משיב נפש).

שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּמֵעֵי כּוּתִית מַהוּ – האם נטמא הנוגע בשכבת זרע כשפלטה אותה לאחר שלשה ימים (רש"י). אך הנכרית עצמה בודאי אינה נטמאת בפליטתה, כי היא כבהמה בעלמא ולא שייך בה טומאה (רש"י נדה לד, א).

יִשְׂרָאֵל דְּדָאֵיגִי בְּמֵצָוֹת חָבִיל גּוּפֵיהּ, שאף שחיוב הפרישה לשלשה ימים היה לפני מתן תורה ואז עדיין לא התחייבו במצוות, מכל מקום היו כבר מוטלות עליהם אז כמה מצוות, כגון אלו שהצטוו עליהן במרה (מהר"ץ חיות). ויש שביאר, שמאהבת קבלת התורה התחמם גופם (חתם סופר).

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר בְּשַׁבָּעָה בּוֹ, ומה שאנו אומרים בתפילת חג השבועות 'זמן מתן תורתנו' ובזמננו הרי חל תמיד בו' בסיון, זהו משום שמעיקר הדין הלכה כחכמים שבו' בסיון ניתנה תורה (מג"א הקדמה לסי' תצד). ויש שביאר, שאכן מטעם זה אין אומרים 'יום מתן תורתנו', אלא 'זמן מתן תורתנו', לפי שאינו היום עצמו שבו ניתנה תורה, אלא שבזמן זה של חג השבועות ניתנה התורה (ר"י אבן שועיב בדרשתו לשבועות ומנחת חינוך שט, ב). ויש שביאר, שבו' בסיון היו ראויים לקבל את התורה מצד הקב"ה, ועל כן נקרא 'זמן מתן תורתנו' (מהר"ל תפארת ישראל כז), אלא שהוסיף משה יום אחד מדעתו כמבואר להלן (פז, א) [וראה כעין זה בתוס' (ע"ז ג, א)] (שו"ת חתם סופר יו"ד קעט).

כְּתִיב הָכָא בַּיּוֹם הַזֶּה וְכוּ', שהיה ראוי לכתוב 'ביום ההוא', ולכך נכתב 'ביום הזה' כדי לדרוש גזירה שוה (מהרש"א).

בְּשַׁבָּת נִתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, שהקב"ה בירך את היום השביעי, ומפני זה הוא יום מוכן לביאת התורה מהעליונים לתחתונים, שהתורה גם היא כולה ברכה. ועוד, שיום השבת הוא קדוש ומובדל מהגשמיות שאין בו מלאכה, ולפיכך ראוי שתינתן בו התורה שהיא שכלית ומופשטת מהגשמיות. ועוד, שיום השבת הוא השלמת העולם, וגם נתינת התורה היא השלמת העולם (מהר"ל תפארת ישראל כז).

וּבְחַד בְּשַׁבָּא לֹא אֲמַר לְהוּ וְלֹא מִדֵּי, כלומר, שלא אמר להם דבר בשם הקב"ה, אבל מעצמו אמר להם שכרן ועונשן של מצוות, כמבואר בברייתא להלן פז, א (ריטב"א).

מְשׁוּם חֶלְשָׁא דְּאוֹרְחָא, ולולא חולשא דאורחא היה אומר להם בו ביום, שאף שכל עליותיו בהשכמה היו, אין זה אלא בעליותיו שעלה מעצמו אבל לא בעליות שעל פי הדבור (מזרחי שמות יט, ג). ויש שכתב, שמלשון 'כל עליותיו בהשכמה היו' לא משמע כן, אלא יתכן שבהשכמה באו להר סיני, ולכן לולא חולשא דאורחא, בו ביום שבאו היה יכול משה לעלות בהשכמה (מהרש"א להלן פז, א). ויש שכתב, שנראה להגיה ברש"י - 'משום חולשא דאורחא 'לא' גרסינן', שהרי רש"י להלן כתב שהטעם שרק למחרת נאמר לו 'ואתם תהיו לי' וגו' הוא משום שכל עליותיו בהשכמה היו (רש"ש). ויש שכתב, שכל הטעם שעליותיו היו בהשכמה הוא מצד שזריזים מקדימים לדבר מצוה, ואם כן ביום שבאו להר סיני אם היה זה באמצע היום והיה עולה תיכף עם ביאתו, היה נחשב מן הזריזין, ובהכרח שלא עלה משום חולשא דאורחא (קיקיון דיונה).

יוֹם אֶחָד הוֹסִיף מֹשֶׁה מִדַּעְתּוֹ, שבא משה והוסיף יום אחד של פרישה שהוא יום שישי, וקבלת התורה היתה בשבת, אבל לולא ההוספה היה די לרבי יוסי בכך שיפרשו ביום רביעי וחמישי, כדי לקבל התורה בשישי, ונמצא לדבריו שבתחילה חשב הקב"ה לתת את התורה בערב שבת. ואף שלעיל (פו, ב) למדו מגזירה שוה של 'זכור' 'זכור' שהתורה ניתנה בשבת, יש לומר שבתחילה כשחשב הקב"ה לתת את התורה בערב שבת, רצה לומר להם רק 'שמור את יום השבת' [כפי הנוסח של עשרת הדברות בפרשת ואתחנן (דברים ה, יב)], ולאחר שהסכים לדעת משה ליתנה בשבת, הוצרך לומר להם גם כן 'זכור' לצורך גזירה שוה זו, כדי לחלוק בכך כבוד למשה, וזה מה שאמרו (שבועות כ, ב) 'זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו' (פני יהושע לעיל פו, ב).

שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים עָשָׂה מֹשֶׁה מִדַּעְתּוֹ, וכל שלשת הדברים הללו יסודם הוא אחד, שציווי הקב"ה היה על פי העתידות הגלויות לו, ואילו משה נהג על פי ידיעת בני האדם, כי מאחר שאין אנו יודעים את העתידות, עלינו לקיים את המצוות על פי ידיעתנו. ומטעם זה הקב"ה היודע עתידות הפרישם רק יומיים קודם מתן תורה, משום שידע שלא יפלטו הנשים ביום השלישי, ואילו משה שלא ידע זאת, הוסיף יום אחד מדעתו. כמו כן, הקב"ה לא ציוה עליו לפרוש מציפורה, כי ידע שלא ידבר עם משה בעת טומאתו, אבל משה שלא ידע זאת, פירש מן האשה. וכן לענין הלוחות, הקב"ה ידע שישראל יעשו תשובה, ולפיכך לא ציוה עליו לשבור את הלוחות, אבל משה שלא ידע זאת, שברם (הגהות רא"מ הורביץ).

וּפֵרַשׁ מִן הָאִשָּׁה, שעשה לה אהל נפרד, או שגירשה ונתן לה גט (תוס' הרא"ש; תוס' יבמות סב, א). אולם לדעת האומר (ע"ז כד, ב) יתרו לאחר מתן תורה בא, אין הכוונה שפירש ממנה בפועל, שהרי ציפורה באה עם יתרו אביה [כנאמר בשמות יח, ב], ונמצא שמיד לאחר מתן תורה כשפירש מן האשה לגמרי [שאמר לו אז הקב"ה 'ואתה פה עמוד עמדי' כמבואר בגמ' להלן] לא היתה ציפורה עמו, אלא שאז גמר בדעתו לפרוש ממנה לכשתבוא (תוס' ע"ז שם, ע"פ מהר"ם), או שאף שלא היתה אז עמו, מכל מקום פירש כבר מהאהל שהיה מיוחד לשניהם, ועשה לו אהל לעצמו (תוס' רבינו אלחנן שם).

הַיּוֹם כְּמָחָר, ואף שדרש משה כן מהפסוק, נחשב שעשה זאת משה מדעתו, משום שאין זו דרשה גמורה, כי 'היום ומחר' מתפרש גם על יום שאין לילו עמו, רק שכיון שגלוי היה לפני ה' שיוסיף משה עוד יום לפרישה, אמר לו בלשון 'היום ומחר', כדי שאם ירצה משה לדרוש 'היום כמחר', לא יהיה נחשב כמעביר על דברי ה' שאמר לו בתחילה 'היו נכונים ליום השלישי' (תוס' ורמב"ן). ויש שהוסיף, שנחשב שעשה משה כן מדעתו, משום שפשטות לשון 'היום ומחר' היא ש'היום' הוא אותו יום שעומד בו (ריטב"א).

אֲנִי שֶׁכָּל שָׁעָה וְשָׁעָה שְׁכִינָה מְדַבֶּרֶת עִמִּי ולא הסתמך משה על כך שיוכל לטבול מיד לאחר התשמיש, משום שיש תוספת טהרה בכך שלא ידבר עמו הקב"ה בעודו טבול יום (ריטב"א שם).

עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, ולכן אף שלא נולדה לו בת ולא קיים מצות פריה ורביה [לדעת בית הלל שיוצא ידי המצוה רק בבן ובת], מכל מקום מכח הקל וחומר הוכרח לפרוש מאשתו (גמ' יבמות סב, א).

שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם – להתיר נשותיכם שאסרתי לכם לתשמיש (רש"י). ואף שהאיסור מתחילה היה רק מחמת קבלת התורה, לא הותר האיסור ממילא לאחר שקיבלו את התורה, שהואיל והקב"ה אסר, צריך הוא להתיר להם במפורש, והוא הדין לכל דבר שבמנין שצריך מנין אחר להתירו (ביצה ה, ב ורש"י שם). והגם שמתחילה האיסור היה מוגבל לשלשה ימים, שהרי אמר להם 'היו נכונים ליום השלישי', מכל מקום גם באיסור שנקבע לו זמן צריך מנין אחר להתירו (תוס' שם בע"א בשם יש אומרים, ובסנהדרין נט, ב בשם רש"י). ויש שכתב, שאין פירוש הפסוק שהגביל את האיסור מתחילה, אלא רק שאמר להם להזמין עצמם ליום השלישי, אבל אם היה מגביל את האיסור מתחילה, היו מותרים מאליהם (תוס' שם, וראה תוס' סנהדרין שם שגם רש"י חזר בו).

וְאִית דְּאָמְרִי פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֶּר בּוֹ, כלומר, פה אל פה [דהיינו בפירוש] אמרתי לו לפרוש מן האשה, שאמרתי לו 'ואתה פה עמוד עמדי' (רש"י במדבר יב, ח, ע"פ הספרי). ויש שכתב, שמלשון הגמ' כאן 'ואית דאמרי' משמע שיש כאן ראיה אחרת לכך שהסכים עמו הקב"ה, והכונה בזה היא שכיון שלאחר שהתרעמו אהרן ומרים על משה שפירש מן האשה באומרם 'הרק אך במשה דיבר ה' הלא גם בנו דיבר', השיב להם ה' 'לא כן עבדי משה וגו' פה אל פה אדבר בו וגו'', מוכח שהסכים הקב"ה עם משה (מהרש"א).

וְכָל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ – זהו מומר, ונקרא 'בן נכר' לפי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים (רש"י), אף שאינו מומר לכל התורה (רש"י פסחים כח, ב) אלא לדבר אחד (מזרחי שמות יב, מג, בדעתו). ויש שכתב, ש'בן נכר' הוא העובד לאל נכר, דהיינו מומר לעבודה זרה (רמב"ם קרבן פסח ט, ז, וכך לשון המכילתא דרשב"י שם).

הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ כָּאן, תלויה בלוחות הללו (רש"י), שכל תרי"ג מצוות כלולות בעשרת הדברות (רש"י שמות כד, יב).

וְיִשְׂרָאֵל מוּמָרִים, ואף ששבט לוי לא טעו בעגל, ולגבי פסח הדין הוא שאם שחט למולין ולערלים כשר, שם מדובר באופן שלב הערלים גם כן לשמים, מה שאין כן כאן (מהרש"א יבמות סב, א, בשם פענח רזי). ומה שלא דן משה קל וחומר זה מיד כשאמר לו הקב"ה (שמות לב, ז) 'לך רד כי שחת עמך', הוא כדי ללמד שהשומע עדות מפי עד אחד אפילו אם הוא נאמן עליו, אסור לו לקבל עדותו ולעשות מעשה על פיו עד שיראה במו עיניו (מהרש"א יבמות סב, א, בשם מדרש רבה שם מו, א). ויש שביאר, שצערו של משה כשראה בעיניו שחטאו בעגל היה גדול ממה ששמע על כך מפי הקב"ה [ועל זה נאמר (שם, יט) 'וירא את העגל ומחולות ויחר אף משה וישלך מידו את הלוחות וישבר אותם'], שכשרואה האדם בעיניו דבר הגורם לו צער, מצטער יותר מאשר הידיעה על כך, לפי שאדם מתפעל מהמורגש בחוש יותר ממה שמתפעל מידיעת הדבר (שם בשם בעל העיקרים ד, טו).

עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, שיש לשוברם, כדי שלא תינתן התורה לעובדי עבודה זרה (תנחומא שמות ל). ואף שיש לדחות את הקל וחומר ולומר שאדרבה ראוי לתת להם את התורה כדי שישובו בתשובה ואולי יקיימוה ויתכפרו (תוס' וריטב"א), מכל מקום דרש משה כעין קל וחומר שלא ליתנה להם כדי לחוש לכבודו של הקב"ה, וכעין הבא להיטמא פותחים לו (ריטב"א). והטעם שהוצרך לשוברם ולא היה די במה שלא יתנם לישראל, הוא משום שעל ידי שבירתם לימד משה זכות על ישראל, שאמר לפני הקדוש ברוך הוא, שישראל לא ידעו את העונש הכתוב בתורה על עבודה זרה ולכך נחשבים שוגגים, שאילו היו יודעים העונש על מעשה העגל, לא היו חוטאים (מדרש רבה שמות מג, א).

המשך במילואים

בתלתא אמר להו מצות הגבלה שנאמרו לו בעמי ילד לעגל וחמרן לחמרן בכלכתן [ב]ויצא משם ויקרע לזקני העם וגו', ולממרח משכים ועלה [ג]ויקב משם את דכי טעם וגו' כלומר לו עליותיו בכשבתם מיו, ומן ביום מחמר לו וגו', ומנות הגבלתם [ד]להשמרו לכם עלות בהר פ"ע שהיא כתובה אחר [ה]וקדשתם היום ומחר שהיא מנות פרישה קודם לכן ולמחרב, דכתיב בהשלים עליה שעלה בשליש להציע להקב"ה דברי תורה ועשרה (ומעמד) [ו]הנה אנכי בא אליך בעב הענן ולממרח בד' הכשים ועלה [ז]והגיד שקבלו עליהם מנות הגבלה, ולממרח לו מנות פרישה [ח]וקדשתם היום וממר. ולפ"ש שיש עוד ב' ימים עד יום שנת הממרין לקמיה לר' יוסי ממשה מוסיף יום אחד מדעתו: היום ומחר. משמע הני ב' ימים הם מנות פרישה ור' אבא [ט]ר' יוסי, ולכך נכתבי בקריא נאמר ד' ימים ד' וה', והוסי מוסיף יום אחד והכשים הקב"ה לדעתו: ושיהיו מן השמה. לגמרי לאחר ממן מוסב אזל משפיכת מי מביניו שוב לא חזר לתמציים: אף היום. כריך לסיום ליל עתו, והכי לה לפשר: [י]קבע שם זמן, פיימני דכר עמהם: אמרה תורה והיו נכונים וגו'. (ו) פיכלו משמותיהן: [יא]ה קבע שי זמן. לדבורו שאוכל לפרישת קודש לכן: [יב]אהיכם. לאחוכי נשותיכם לתשמיש שלפרישה בלפס: בן נבר. משומד שאתכוכו מעשיו לאחיו בשבמיכם[ג]: התורה בוזה. מלויה בלומות הללו ויעבירל משומדים. על אחת כמה וכמה שומים שאינם כך לה: אשר. לימור, שלימדו ושימתו על פיכיכן: ס"ג והיו נכונים [יג]יום השלישי. ול"ג והיו נכוים לשלשת ימים: הא אמרן יום אחד הוסיף. ומאי קמ"ל [יד]והיו נכונים ליום השלישי ביבין הוא מתר ליום (ג), ומשה אחר להן [טו]היו נכונים לשלשת ימים ולא אחר לי ביומין ג' ימים, ולכך לכתוב בהבר השלישי ביהום הבר ליום השלישי [טז]ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר חזק מאד ויחרד כל העם אשר במחנה: (שמות יט, טו) [יז]וירד משה מן ההר אל העם ויקדש את העם ויכבסו שמלותם: [יח]ויאמר אל העם היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה. (שמות יט, יד-טו)

ו) [יט]וירד ביום השלישי בהלת הבקר ויהי קולת וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר חזק מאד ויחרד כל העם אשר במחנה: (שמות יט, טז) [כ]וקד אמר להם אל תגשו אל אשה. (שמות יט, טו) [כא]ויאמר ה' אל משה ירד העד בעם פן יהרסו אל ה' לראות ונפל ממנו רב: [כב]וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו פן יפרץ בהם ה': [כג]ויאמר משה אל ה' לא יוכל העם לעלת אל הר סיני כי אתה העדת בנו לאמר הגבל את ההר והקדשת אתו: [כד]ויאמר אליו ה' לך רד ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים והעם אל יהרסו לעלת אל ה' פן יפרץ בהם: [כה]וירד משה אל העם ויאמר אליהם: (שמות יט, כ-כה)

ז) [א]וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר: [ב]אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים: [ג]לא יהיה לך אלהים אחרים על פני: [ד]לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ: [ה]לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי ה' אלהיך אל קנא פקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי: [ו]ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי: [ז]לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא: [ח]זכור את יום השבת לקדשו: [ט]ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך: [י]ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך: [יא]כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו: [יב]כבד את אביך ואת אמך למען יארכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך: [יג]לא תרצח: [יד]ולא תנאף: [טו]ולא תגנב: [טז]ולא תענה ברעך עד שקר: [יז]ולא תחמד בית רעך לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו שורו וחמרו וכל אשר לרעך: [יח]וכל העם רואים את הקולת ואת הלפדים ואת קול השופר ואת ההר עשן וירא העם וינעו ויעמדו מרחק: [יט]ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות: [כ]ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו: [כא]ויעמד העם מרחק וגו' (שמות כ, יד-כא)

ח) [כב]ויאמר ה' אל משה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם: [כג]לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם: [כד]מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עלתיך ואת שלמיך את צאנך ואת בקרך בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך: [כה]ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחללה: [כו]ולא תעלה במעלת על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו: [א]ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם: [ב]כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשביעת יצא לחפשי חנם: [ג]אם בגפו יבא בגפו יצא אם בעל אשתו הוא ויצאה אשתו עמו: [ד]אם אדניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לאדניה והוא יצא בגפו: [ה]ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי: [ו]והגיש אדניו אל האלהים והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעלם: [ז]וכי ימכר איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים: [ח]אם רעת בעיני אדניה אשר לא יעדה והפדה לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגדו בה: [ט]ואם לבנו יעדנה כמשפט הבנות יעשה לה: [י]אם אחרת לו שארה כסותה ועונתה לא יגרע: [יא]ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאת חנם אין כסף: [יב]מכה איש ומת מות יומת: [יג]ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה: [יד]וכי יזד איש על רעהו להרגו ברמה מעם מזבחי תקחנו למות: [טו]ומכה אביו ואמו מות יומת: [טז]וגנב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת: [יז]ומקלל אביו ואמו מות יומת: [יח]וכי יריבן אנשים ונגף איש את רעהו באבן או באגרף ולא ימות ונפל למשכב: [יט]אם יקום והתהלך בחוצ על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן ורפא ירפא: [כ]וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו נקם ינקם: [כא]אך אם יום או יומים יעמד לא יקם כי כספו הוא: [כב]וכי ינצו אנשים והנגפו אשה הרה וילדו ולא יהיה אסון ענוש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפלילים: [כג]ואם אסון יהיה ונתת נפש תחת נפש: [כד]עין תחת עין שן תחת שן יד תחת יד רגל תחת רגל: [כה]כוית תחת כוית פצע תחת פצע חבורה תחת חבורה: [כו]וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו ושחתה לחפשי ישלחנו תחת עינו: [כז]ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל לחפשי ישלחנו תחת שנו: [כח]וכי יגח שור את איש או את אשה ומת סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו ובעל השור נקי: [כט]ואם שור נגח הוא מתמל שלשם והועד בבעליו ולא ישמרנו והמית איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת: [ל]אם כפר יושת עליו וגתן פדון נפשו ככל אשר יושת עליו: [לא]או בן יגח או בת יגח כמשפט הזה יעשה לו: [לב]אם עבד יגח השור או אמה כסף שלשים שקלים יתן לאדניו והשור יסקל: [לג]וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור ולא יכסנו וגפל שמה שור או חמור: [לד]בעל הבור ישלם כסף ישיב לבעליו והמת יהיה לו: [לה]וכי יגף שור איש את שור רעהו ומת והמכרו את השור החי וחצו את כספו וגם את המת יחצון: [לו]או נודע כי שור נגח הוא מתמל שלשם ולא ישמרנו בעליו שלם ישלם שור תחת השור והמת יהיה לו: [א]כי יגנב איש שור או שה וטבחו או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה: [ב]אם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים: [ג]אם זרחה השמש עליו דמים לו שלם ישלם אם אין לו ונמכר בגנבתו: [ד]אם המצא תמצא בידו מן השור מאור עד חמור עד שה חיים שנים ישלם: [ה]כי יבער איש שדה או כרם ושלח את בעירה ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם: [ו]כי תצא אש ומצאה קצים ונאכל גדיש או השדה העמד הבער את הבערה ישלם האש: [ז]כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר ונגנב מבית האיש אם ימצא הגנב ישלם שנים: [ח]אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו: [ט]על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה עד הבעלים יבא דבר שניהם אשר ירשיענון אלהים ישלם שנים לרעהו: [י]כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמר ומת או נשבר או נשבה אין ראה: [יא]שבעת ה' תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו במלאכת רעהו ולקח בעליו לא ישלם: [יב]ואם גנב יגנב מעמו ישלם לבעליו: [יג]אם טרף יטרף יביאהו עד הטרפה לא ישלם: [יד]וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם: [טו]אם בעליו עמו לא ישלם אם שכיר הוא בא בשכרו: [טז]וכי יפתה איש בתולה אשר לא ארשה ושכב עמה מהר ימהרנה לו לאשה: [יז]אם מאן ימאן אביה לתתה לו כסף ישקל כמהר הבתולת: [יח]מכשפה לא תחיה: [יט]כל שכב עם בהמה מות יומת: [כ]זבח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו: [כא]וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים: [כב]כל אלמנה ויתום לא תענון: [כג]אם ענה תענה אתו כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו: [כד]וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים: [כה]אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה לא תשימון עליו נשך: [כו]אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו: [כז]כי היא כסתה לבדה היא שמלתו לעורו במה ישכב והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני: [כח]אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר: [כט]בכרך ודמעך לא תאחר בכור בניך תתן לי: [ל]כן תעשה לשורך לצאנך שבעת ימים יהיה עם אמו ביום השמיני תתנו לי: [לא]ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשלכון אתו: [א]לא תשא שמע שוא אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס: [ב]לא תהיה אחרי רבים לרעת ולא תענה על רב לנטת אחרי רבים להטת: [ג]ודל לא תהדר בריבו: [ד]כי תפגע שור אויבך או חמרו תעה השב תשיבנו לו: [ה]כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב תעזב עמו עזב תעזב עמו: [ו]לא תטה משפט אביונך בריבו: [ז]מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרג כי לא אצדיק רשע: [ח]ושחד לא תקח כי השחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים: [ט]וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים: [י]ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה: [יא]ושבעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל חית השדה כן תעשה לכרמך לזיתך: [יב]ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת למען ינוח שורך וחמרך ויפש בן אמתך והגר: [יג]ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא יעלה על פיך: [יד]שלש רגלים תחג לי בשנה: [טו]את חג המצות תשמר שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתיך למועד חדש האביב כי בו יצאת ממצרים ולא יראו פני ריקם: [טז]וחג הקצר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה וחג האסף בצאת השנה באספך את מעשיך מן השדה: [יז]שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה' אלהי ישראל: [יח]לא תזבח על חמץ דם זבחי ולא ילין חלב חגי עד בקר: [יט]ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו: [כ]הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכנתי: [כא]השמר מפניו ושמע בקלו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבו: [כב]כי אם שמוע תשמע בקלו ועשית כל אשר אדבר ואיבתי את איביך וצרתי את צריך: [כג]כי ילך מלאכי לפניך והביאך אל האמרי והחתי והפרזי והכנעני והחוי והיבוסי והכחדתיו: [כד]לא תשתחוה לאלהיהם ולא תעבדם ולא תעשה כמעשיהם כי הרס תהרסם ושבר תשבר מצבותיהם: [כה]ועבדתם את ה' אלהיכם והברך את לחמך ואת מימיך והסרתי מחלה מקרבך: [כו]לא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא: [כז]את אימתי אשלח לפניך והמתי את כל העם אשר תבוא בהם ונתתי את כל אויביך אליך עורף: [כח]ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשה את החוי את הכנעני ואת החתי מלפניך: [כט]לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן תהיה הארץ שממה ורבה עליך חית השדה: [ל]מעט מעט אגרשנו מפניך עד אשר תפרה ונחלת את הארץ: [לא]ושתי את גבולך מים סוף ועד ים פלשתים וממדבר עד הנהר כי אתן בידכם את יושבי הארץ וגרשתמו מפניך: [לב]לא תכרת להם ולאלהיהם ברית: [לג]לא ישבו בארצך פן יחטיאו אתך לי כי תעבד את אלהיהם כי יהיה לך למוקש: [א]ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל והשתחויתם מרחק: [ב]ונגש משה לבדו אל ה' והם לא יגשו ועם לא יעלו איתו: [ג]ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל הדברים אשר דבר ה' נעשה: [ד]ויכתב משה את כל דברי ה' וישכם בבקר ויבן מזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל: [ה]וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים: [ו]ויקח משה חצי הדם וישם באגנת וחצי הדם זרק על המזבח: [ז]ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע: [ח]ויקח משה את הדם ויזרק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה: [ט]ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל: [י]וירא את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר: [יא]ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו: [יב]ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם: [יג]ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר האלהים: [יד]ואל הזקנים אמר שבו לנו בזאת עד אשר נשוב אליכם והנה אהרן וחור עמכם מי בעל דברים יגש אליהם: [טו]ויעל משה אל ההר ויכס הענן את ההר: [טז]וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן: [יז]ומראה כבוד ה' כאש אכלת בראש ההר לעיני בני ישראל: [יח]ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה: [א]וידבר ה' אל משה לאמר: [ב]דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי: [ג]וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת: [ד]ותכלת וארגמן ותולעת שני ושש ועזים: [ה]ועורת אילם מאדמים ועורת תחשים ועצי שטים: [ו]שמן למאור בשמים לשמן המשחה ולקטרת הסמים: [ז]אבני שהם ואבני מלאים לאפד ולחשן: [ח]ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם: [ט]ככל אשר אני מראה אתך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו: [י]ועשו ארון עצי שטים אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו: [יא]וצפית אתו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו ועשית עליו זר זהב סביב: [יב]ויצקת לו ארבע טבעת זהב ונתת על ארבע פעמתיו ושתי טבעת על צלעו האחת ושתי טבעת על צלעו השנית: [יג]ועשית בדי עצי שטים וצפית אתם זהב: [יד]והבאת את הבדים בטבעת על צלעת הארן לשאת את הארן בהם: [טו]בטבעת הארן יהיו הבדים לא יסרו ממנו: [טז]ונתת אל הארן את העדת אשר אתן אליך: [יז]ועשית כפרת זהב טהור אמתים וחצי ארכה ואמה וחצי רחבה: [יח]ועשית שני כרבים זהב מקשה תעשה אתם משני קצות הכפרת: [יט]ועשה כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה מן הכפרת תעשו את הכרבים על שני קצותיו: [כ]והיו הכרבים פרשי כנפים למעלה סככים בכנפיהם על הכפרת ופניהם איש אל אחיו אל הכפרת יהיו פני הכרבים: [כא]ונתת את הכפרת על הארן ומלמעלה אל הארן תתן את העדת אשר אתן אליך: [כב]ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרבים אשר על ארון העדת את כל אשר אצוה אתך אל בני ישראל: [כג]ועשית שלחן עצי שטים אמתים ארכו ואמה רחבו ואמה וחצי קומתו: [כד]וצפית אתו זהב טהור ועשית לו זר זהב סביב: [כה]ועשית לו מסגרת טפח סביב ועשית זר זהב למסגרתו סביב: [כו]ועשית לו ארבע טבעת זהב ונתת את הטבעת על ארבע הפאת אשר לארבע רגליו: [כז]לעמת המסגרת יהיו הטבעת בתים לבדים לשאת את השלחן: [כח]ועשית את הבדים עצי שטים וצפית אתם זהב ונשא בהם את השלחן: [כט]ועשית קערתיו וכפתיו וקשותיו ומנקיתיו אשר יסך בהן לבונה זכה תעשה אתם: [ל]ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד: [לא]ועשית מנורת זהב טהור מקשה תעשה המנורה ירכה וקנה גביעיה כפתריה ופרחיה ממנה יהיו: [לב]ושש קנים יצאים מצדיה שלשה קני מנורה מצדה האחד ושלשה קני מנורה מצדה השני: [לג]שלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתר ופרח ושלשה גבעים משקדים בקנה האחד כפתר ופרח כן לששת הקנים היוצאים מן המנורה: [לד]ובמנורה ארבעה גבעים משקדים כפתריה ופרחיה: [לה]וכפתר תחת שני הקנים ממנה וכפתר תחת שני הקנים ממנה וכפתר תחת שני הקנים ממנה לששת הקנים היוצאים ממנורה: [לו]כפתריהם וקניהם ממנה יהיו כלה מקשה אחת זהב טהור: [לז]ועשית את נרתיה שבעה והעלה את נרתיה והאיר על עבר פניה: [לח]ומלקחתיה ומחתתיה זהב טהור: [לט]ככר זהב טהור יעשה אתה את כל הכלים האלה: [מ]וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מרא בהר: [א]והמשכן תעשה את עשר יריעת שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני כרבי מעשה חשב יעשה אתם: [ב]ארך היריעה האחת שמנה ועשרים באמה ורחב היריעה האחת ארבע באמה מדה אחת ליריעת: [ג]חמש היריעת תחברנה אחת אל אחת וחמש יריעת תחברנה אחת אל אחת: [ד]ועשית לולאת תכלת על שפת היריעה האחת מקצה בחברת וכן תעשה בשפת היריעה החיצנה במחברת השנית: [ה]חמשים לולאת תעשה ביריעה האחת וחמשים לולאת תעשה בקצה היריעה אשר במחברת השנית מקבילת הלולאת אחת אל אחת: [ו]ועשית חמשים קרסי זהב וחברת את היריעת אשת אל אחתו בקרסים והיה המשכן אחד: [ז]ועשית יריעת עזים לאהל על המשכן עשתי עשרה יריעת תעשינה: [ח]אורך היריעה האחת שלשים באמה והיריעה האחת ארבע באמה אחת לעשתי עשרה יריעת מדה: [ט]וחברת את חמש היריעת לבד ואת שש היריעת לבד וכפלת את היריעה הששית אל מול פני האהל: [י]ועשית חמשים לולאת על שפת היריעה הקצה החברת ושתי חמשים לולאת על שפת היריעה החברת השנית: [יא]ועשית חמשים קרסי נחשת והבאת את הקרסים בלולאת וחברת את האהל והיה אחד: [יב]והנעדף הנעדף ביריעת האהל חצי היריעה הנעדפת תסר על אחרי מאחרי המשכן: [יג]והאמה מזה והאמה מזה הנעדף באורך יריעת האהל על צדי זה וזה יהיה סך על צדי המשכן מזה ומזה לכסתו: [יד]ועשית מכסה לאהל עורת אילם מאדמים ומכסה עורת תחשים מלמעלה: [טו]ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עמדים: [טז]עשר אמות ארך הקרש ואמה וחצי האמה רחב הקרש האחד: [יז]שתי ידות לקרש האחד משלבת אחת אל אחת כן תעשה לכל קרשי המשכן: [יח]ועשית את הקרשים למשכן עשרים קרש לפאת נגבה תימנה: [יט]ומאת ארבעים אדני כסף תעשה תחת עשרים הקרש שני אדני תחת הקרש האחד לשתי ידתיו ושני אדנים תחת הקרש האחד לשתי ידתיו: [כ]ולצלע המשכן השנית לפאת צפון עשרים קרש: [כא]ומאתים אדניהם כסף שני אדנים תחת הקרש האחד ושני אדנים תחת הקרש האחד: [כב]ולירכתי המשכן ימה תעשה ששה קרשים: [כג]ושני קרשים תעשה למקצעת המשכן בירכתים: [כד]והיו תאמים מלמטה ויחדו יהיו תמים אל הראש אל הטבעת האחת כן יהיה לשניהם המה למקצעת יהיו: [כה]והיו שמנה קרשים ואדניהם כסף שש עשרה אדנים שנים אדנים תחת הקרש האחד ושני אדנים תחת הקרש האחד: [כו]ועשית בריחם עצי שטים חמשה לקרשי צלע המשכן האחת: [כז]וחמשה בריחם לקרשי צלע המשכן השנית וחמשה בריחם לקרשי צלע המשכן לירכתים ימה: [כח]והבריח התיכן בתוך הקרשים מבריח מקצה אל קצה: [כט]ואת הקרשים תצפה זהב ואת טבעתיהם תעשה זהב בתים לבריחם ותצפה את הבריחם זהב: [ל]והקמת את המשכן כמשפטו אשר הראית בהר: [לא]ועשית פרכת תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר כרבי מעשה חשב יעשה אתה: [לב]ונתתה אתה על ארבעה עמדי שטים מצפים זהב וויהם זהב על ארבעה אדני כסף: [לג]ונתתה את הפרכת תחת הקרסים והבאת שמה מבית לפרכת את ארון העדת והבדיל הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים: [לד]ונתת את הכפרת על ארון העדת בקדש הקדשים: [לה]ושמת את השלחן מחוץ לפרכת ואת המנורה נכח השלחן על צלע המשכן תימנה והשלחן תתן על צלע צפון: [לו]ועשית למסך לפתח האהל תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה רקם: [לז]ועשית למסך חמשה עמדי שטים וצפית אתם זהב ווהם זהב וייצקת להם חמשה אדני נחשת: [א]ועשית את המזבח עצי שטים חמש אמות ארך ומש אמות רחב רבוע יהיה המזבח ושלש אמות קומתו: [ב]ועשית קרנתיו על ארבע פנתיו ממנו תהיו קרנתיו וצפית אתו נחשת: [ג]ועשית סירתיו לדשנו ויעיו ומזרקתיו ומזלגתיו ומחתתיו לכל כליו תעשה נחשת: [ד]ועשית לו מכבר מעשה רשת נחשת ועשית על הרשת ארבע טבעת נחשת על ארבע קצותיו: [ה]ונתתה אתה תחת כרכב המזבח למטה והיתה הרשת עד חצי המזבח: [ו]ועשית בדים למזבח בדי עצי שטים וצפית אתם נחשת: [ז]והובא את בדיו בטבעת והיו הבדים על שתי צלעת המזבח בשאת אתו: [ח]נבוב לחת עשה אתו כאשר הראה בהר כן יעשו: [ט]ועשית את חצר המשכן לפאת נגבה תימנה קלעים לחצר שש משזר מאת באמה ארך לפאה האחת: [י]ועמודיהם עשרים ואדניהם עשרים נחשת וויהם עמודים וחשקיהם כסף: [יא]וכן לפאת צפון באורך קלעים מאת ארכו עמודיהם עשרים ואדניהם עשרים נחשת וויהם עמודים וחשקיהם כסף: [יב]ורחב החצר לפאת ים קלעים חמשים אמה עמודיהם עשרה ואדניהם עשרה: [יג]ורחב החצר לפאת קדמה מזרחה חמשים אמה: [יד]קלעים לכתף חמש עשרה אמה עמודיהם שלשה ואדניהם שלשה: [טו]ולכתף השנית חמש עשרה קלעים עמודיהם שלשה ואדניהם שלשה: [טז]ולשער החצר מסך עשרים אמה תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה רקם עמודיהם ארבעה ואדניהם ארבעה: [יז]כל עמודי החצר סביב מחשקים כסף וויהם כסף ואדניהם נחשת: [יח]ארך החצר מאה באמה ורחב חמשים בחמשים וקומה חמש אמות שש משזר ואדניהם נחשת: [יט]כל כלי המשכן לכל עבדתו ויתדתיו וכל יתדת החצר נחשת: [כ]ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת נר תמיד: [כא]באהל מועד מחוץ לפרכת אשר על העדת יערך אתו אהרן ובניו מערב עד בקר לפני ה' חקת עולם לדרתם מאת בני ישראל: [א]והקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו מתוך בני ישראל לכהנו לי אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר בני אהרן: [ב]ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת: [ג]ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתיו רוח חכמה ועשו את בגדי אהרן לקדשו לכהנו לי: [ד]ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפד ומעיל וכתנת תשבץ מצנפת ואבנט ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך ולבניו לכהנו לי: [ה]והם יקחו את הזהב ואת התכלת ואת הארגמן ואת תולעת השני ואת השש: [ו]ועשו את האפד זהב תכלת וארגמן תולעת שני ושש משזר מעשה חשב: [ז]שתי כתפת חברת יהיה אל שני קצותיו וחבר: [ח]וחשב אפדתו אשר עליו כמעשהו ממנו יהיה זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר: [ט]ולקחת את שתי אבני שהם ופתחת עליהם שמות בני ישראל: [י]ששה משמותם על האבן האחת ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית כתולדתם: [יא]מעשה חרש אבן פתוחי חותם תפתח את שתי האבנים על שמות בני ישראל משבצות זהב תעשה אתם: [יב]ושמת את שתי האבנים על כתפות האפד אבני זכרון לבני ישראל ונשא אהרן את שמותם לפני ה' על שתי כתפיו לזכרון: [יג]ועשית משבצות זהב: [יד]ושתי שרשרת זהב טהור מגבלת תעשה אתם מעשה עבת תתן את השרשרת העבתת על המשבצת: [טו]ועשית חשן משפט מעשה חשב כמעשה אפד תעשנו זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר תעשה אתו: [טז]רבוע יהיה כפול ארת ורחב זרת: [יז]ומלאת בו מלאת אבן ארבעה טורי אבן טור אדם פטדה וברקת הטור האחד: [יח]והטור השני נפך ספיר וישפה: [יט]והטור השלישי לשם שבו ואחלמה: [כ]והטור הרביעי תרשיש שהם ויספה מסבת זהב תהיינה במלאתם: [כא]והאבנים תהיינה על שמת בני ישראל שתים עשרה על שמתם פתוחי חותם איש על שמו תהיינה לשנים עשר שבט: [כב]ועשית על החשן שרשת גבלת מעשה עבת זהב טהור: [כג]ועשית על החשן שתי טבעת זהב ונתת את שתי הטבעת על שתי קצות החשן: [כד]ונתת את שתי עבתת הזהב על שתי הטבעת אל קצות החשן: [כה]ואת שתי קצות שתי העבתת תתן על שתי המשבצת ונתת על כתפות האפד אל מול פניו: [כו]ועשית שתי טבעת זהב וישמת על שני קצות החשן על שפתו אשר אל עבר האפד בית: [כז]ועשית שתי טבעת זהב ונתת אתם על שתי כתפות האפד מלמטה מלפניו אל מול מפתו מעל חשב האפד: [כח]וירכסו את החשן מטבעתיו אל טבעת האפד בפתיל תכלת להיות על חשב האפד ולא יזח החשן מעל האפד: [כט]ונשא אהרן את שמות בני ישראל בחשן המשפט על לבו בבאו אל הקדש לזכרון לפני ה' תמיד: [ל]ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התמים והיו על לב אהרן בבאו לפני ה' ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו לפני ה' תמיד: [לא]ועשית את מעיל האפד כליל תכלת: [לב]והיה פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב מעשה ארג כפי תחרא יהיה לו לא יקרע: [לג]ועשית על שוליו רמני תכלת וארגמן ותולעת שני על שוליו סביב ופעמני זהב בתוכם סביב: [לד]פעמן זהב ורמן פעמן זהב ורמן על שולי המעיל סביב: [לה]והיה על אהרן לשרת ונשמע קולו בבאו אל הקדש לפני ה' ובצאתו ולא ימות: [לו]ועשית ציץ זהב טהור ופתחת עליו פתוחי חותם קדש לה': [לז]ושמת אתו על פתיל תכלת והיה על המצנפת אל מול פני המצנפת יהיה: [לח]והיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנת קדשיהם והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה': [לט]ושבצת שש המצנפת ואבני שש תעשה אבנט מעשה רקם: [מ]ולבני אהרן תעשה כתנת ועשית להם אבנטים ומגבעות תעשה להם לכבוד ולתפארת: [מא]והלבשת אתם את אהרן אחיך ואת בניו אתו ומשחת אתם וקדשת אתם וכהנו לי: [מב]ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה מחלצים ועד ירכים יהיו: [מג]והיו על אהרן ועל בניו בבאם אל אהל מועד או בגשתם אל המזבח לשרת בקדש ולא ישאו עון ומתו חק עולם לו ולזרעו אחריו: [א]וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אתם לכהן לי קח פר בן בקר ואילם שנים תמימם: [ב]ומצות ולחם חלת בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן סלת חטים תעשה אתם: [ג]ונתתה אתם על סל אחד והקרבת אתם בסל וגו' (שמות כט, א-ג) [ד]ואת פר העלה ואת שני האילם ואת סל המצות ואת כלי המשחה תעשה על מזבח העלה ואת כל הכלים אשר לו תעשה מנחת נסכים ומנחת מנחה ומנחת שלמים לעשות עליו לכפר עליו ועל ביתו: [ה]ואת פר החטאת ואת שני האילים ואת סל המצות ואת כלי המשחה תעשה על מזבח העלה ואת כל הכלים אשר לו תעשה מנחת נסכים ומנחת מנחה ומנחת שלמים לעשות עליו לכפר עליו ועל ביתו: [ו]ואת פר החטאת ואת שני האילים ואת סל המצות ואת כלי המשחה תעשה על מזבח העלה ואת כל הכלים אשר לו תעשה מנחת נסכים ומנחת מנחה ומנחת שלמים לעשות עליו לכפר עליו ועל ביתו: [ז]ואת פר החטאת ואת שני האילים ואת סל המצות ואת כלי המשחה תעשה על מזבח העלה ואת כל הכלים אשר לו תעשה מנחת נסכים ומנחת מנחה ומנחת שלמים לעשות עליו לכפר עליו ועל ביתו: [ח]ואת פר החטאת ואת שני האילים ואת סל המצות ואת כלי המשחה תעשה על מזבח העלה ואת כל הכלים אשר לו תעשה מנחת נסכים ומנחת מנחה ומנחת שלמים לעשות עליו לכפר עליו ועל ביתו: [ט]ואת פר החטאת ואת שני האילים ואת סל המצות ואת כלי המשחה תעשה על מזבח העלה ואת כל הכלים אשר לו תעשה מנחת נסכים ומנחת מנחה ומנחת שלמים לעשות עליו לכפר עליו ועל ביתו: [י]ואת פר החטאת ואת שני האילים ואת סל המצות ואת כלי המשחה תעשה על מזבח העלה ואת כל הכלים אשר לו תעשה מנחת נסכים ומנחת מנחה ומנחת של

לחנייתן רב אחא בר יעקב אמר למסען וקמיפלגי בשבת דמרה דכתיב א) כאשר צוך ה' אלהיך ו) ואמר רב יהודה אמר רב כאשר צוך במרה מר סבר אשבת איפקוד אתחומין לא איפקוד ומר סבר אתחומין נמי איפקוד. ת"ש ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים בארבעה עשר שחטו פסחיהם ובחמשה עשר יצאו ולערב לקו בכורות לערב ס"ד אלא (א) מבערב לקו בכורות ואותו היום חמישי בשבת היה מדחמיסר בניסן חמשה בשבת ריש ירחא דאייר שבתא וריש ירחא דסיון חד בשבת קשיא לרבנן אמרי לך רבנן אייר דההיא שתא עבורי עברוה תא שמע דלא עברוה ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים בארבעה עשר שחטו פסחיהם בחמשה עשר יצאו ולערב לקו בכורות לערב ס"ד אלא אימא מבערב לקו בכורות ואותו היום חמישי בשבת היה השלים ניסן ואירע אייר להיות בשבת חסר אייר ואירע סיון להיות באחד בשבת קשיא לרבנן הא מני ר' יוסי היא. אמר רב פפא ת"ש ב) ויסעו מאלים ויבואו כל עדת בני ישראל וגו' בחמשה עשר יום לחדש השני ואותו היום שבת היה דכתיב ד) ובקר וראיתם את כבוד ה' וכתיב ו) ששת ימים תלקטוהו ומדחמיסר באייר שבתא ריש ירחא דסיון חד בשבת קשיא לרבנן אמרי לך רבנן אייר דההיא שתא עבורי עברוה. א"ל רב (ב) חביבי מחוזנאה לרב אשי ת"ש ח) ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן תנא ג) אותו יום נטל עשר עטרות ראשון למעשה בראשית ראשון לנשיאים ראשון לכהונה ראשון לעבודה ראשון לירידת האש ראשון לאכילת קדשים ראשון לשכון (ג) שכינה ראשון לברך את ישראל ראשון לאיסור הבמות ראשון לחדשים ומדריש ירחא דניסן דהאי שתא חד בשבת דאשתקד [בד'] בשבת דתניא ג) אחרים אומרים אין בין עצרת לעצרת ואין בין ר"ה לר"ה (ד) אלא ד' ימים בלבד ואם היתה שנה מעוברת ה' הוה ליה ריש ירחא דאייר מעלי שבתא וריש ירחא דסיון שבתא קשיא בין לרבי יוסי בין לרבנן לר' יוסי שבעה חסרין עבוד לרבנן

רש"י

לחנייתן. שהרי בר"ח חנו, והכי קאמר ששי לחנייתן הוא הששי בחדש הוא ששי בשבת: למסען. אף למסען, שביום שבאו למדבר סיני נסעו מרפידים: וקא מיפלגי. רב אחא ורבא במצות שבת שנאמר להם במרה אם נצטוו על התחומין בו ביום או לא: דכתיב. בדברות האחרונות שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ש"מ קודם הדברות נצטוו בה: ואר"י במרה. דכתיב א) שם שם לו חק ומשפט ט) (שמות טו): אתחומין לא איפקוד. הלכך כשנסעו מרפידים נסעו בשבת, שלא הוזהרו (ה) לילך יותר מאלפים אמה: לערב. לערב משמע לערב הבא: ריש ירחא דאייר שבתא. שהרי ניסן מלא הוא לעולם (ו), וריש ירחא דסיון בחד בשבתא: השלים ניסן. נתמלא בשלשים יום, לשון שלם: חיסר אייר. (ז) שהרי אייר חסר כסדרן, ומתרמי סיון בחד בשבתא: ואותו היום שבת היה שנא' ובקר וראיתם וגו'. שנתרעמו בו ביום על המן כדכתיב ג) וילונו על משה וגו' להמית את כל הקהל הזה ברעב, והבטיחם להוריד להם מן למחר, וע"כ באחד בשבת ירד להם מן תחלה שנאמר ו) ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי לירידתו שבת לא יהיה בו: ריש ירחא דסיון חד בשבת. כשתשלים לאייר על ד) ט"ו ויום ט"ו ר"ח סיון: עשר עטרות. ראשון לעשרה דברים: ראשון לבריאת עולם. שאחד בשבת היה: ראשון לנשיאים. להקרבת נשיאים לחנוכת הבית: ראשון לכהונה. אותו היום שמיני למילואים ועבודה באהרן ובניו, ועד עכשיו היה בבכורות ז): ראשון לעבודה. לסדר עבודת ציבור, תמידין ושאר קרבנות של תרומת הלשכה ח): לירידת אש. ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח וגו' י) (ויקרא ט): לאכילת קדשים. במחיצה, ועד עכשיו היו נאכלים בכל מקום: לשכון. בישראל, שכינה שרתה שם, כדכתיב כ) ושכנתי בתוכם מכלל דעד השתא לא (ח) שרתה: לברך. ברכת כהנים, כדכתיב ל) וישא אהרן את ידיו וגו': לאיסור הבמות. מעכשיו נאסרו, שהוא ראוי לפתח אהל מועד, כדכתיב מ) ואל פתח אהל מועד לא הביאו י): דהאי שתא. שנה השנית ליציאתם הוקם המשכן: ד' ימים. כשאתה קובע כל החדשים כסדרן אחד מלא ואחד חסר הוו ארבעה ימים בין תחלת שנה לתחלת שנה אחרת, שמנין חדשי לבנה כסדרן שנ"ד ימים כולן שבועין חוץ מארבעה ימים: ואם היתה שנה מעוברת ה'. דקסבר שני האדרים עבדינן חסרים, ופסח דהוי יום אחד לקמיה: ז' חסרים עבוד. ולא היו אלא ג' בין פסח לפסח, הלכך דאישתקד בה' בשבא, ולית ליה דאחרים דאמרי אין מעברין ואין מחסרין שום חדש לצורך אלא לעולם אחד מלא ואחד חסר: לרבנן

תוספות

כאשר צוך במרה. ואם תאמר מנא ליה דבמרה איפקוד אשבת דילמא כאשר צוך בפרשת מן דאשכחן דיני שבת כתובין שם ה) את אשר תאפו אפו וגו'. וי"ל משום דבכיבוד אב ואם נמי כתיב ס) כאשר צוך ומסתמא כי היכי דהאי כאשר צוך במרה הכי נמי האי וכן מוכח בפרק ד' מיתות (סנהדרין דף נו:) דאיתמר מילתיה דר' יהודה אתרוייהו. וא"ת וכיון דבמרה איפקוד אשבת היכי אמרינן בפ' כל כתבי (לקמן קיח:) אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהן אומה ולשון שנאמר ו) ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט וגו' וכתיב בתריה נ) ויבא עמלק אמאי קרי להאי שבת ראשונה כיון דבמרה נצטוו והא לא היתה שבת ראשונה דמעיקרא כתיב ויסעו מאילם ויבאו וגו' ואמרינן בסמוך דאותו היום שבת היה. ועוד מקשים דמשמע מתוך הפסוקים ששתי שבתות היו קודם ראשונה כשנסעו מאילם ואחר אותו שבת ירד להם המן וכתיב ה) ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה וגו' ויניחו אותו עד הבקר וגו' ו) [ויאמר משה אכלוהו היום וגו' ששת ימים תלקטוהו וגו' ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט וגו'] משמע שבשבת שלישית שאחר מרה היא:

ואמר רב יהודה כאשר צוך במרה. האי קרא במשנה תורה כתיב וליכא למימר (ט) כאשר צוך במתן תורה שהרי משה לא היה מספר אלא על הסדר ובכולהו לא כתיב כאשר צוך:

אתחומין לא איפקוד. אין נ"ל דאתיא כר' עקיבא דאמר ז) תחומין דאורייתא דהא משמע לכ"ע דבשיני לכל הפחות איפקוד אתחומין דלאו דוקא נקט תחומין אלא כלומר הוצאה שהיו מוליכין עמהן כל אשר להן ומר סבר אהוצאה לא איפקוד ומר סבר איפקוד. ואע"ג דבפרשת מן כתיב ז) אל יצא איש ממקומו ודרשינן מיניה הוצאה בספ"ק דעירובין (דף יז:) איכא למימר שאחר מתן תורה נאמר אחר שנעשה המשכן [כמו] שאמר הקב"ה ע) להניח צנצנת ג] לפני העדות ומשום דשייכי למילי דמן כתבינהו התם ולמאן דאמר איפקוד אע"פ שבמרה נאמר כתביה התם כדפרישית:

ואותו יום חמישי בשבת היה כו'. ואם כן ברביעי שחטו פסחיהם ונמצא בשבת שעברה לקחו פסחיהן שאז היה בעשור לחדש ועל כן קורין אותו שבת הגדול לפי שנעשה בו נס גדול כדאמרינן במדרש (שמות רבה פ' טו ח)) כשלקחו פסחיהם באותה שבת נתקבצו בכורות אומות העולם ד] אצל ישראל ושאלום למה היו עושין כך אמרו להן זבח פסח לה' שיהרוג בכורי מצרים הלכו אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש ממנו שישלחו ישראל ולא רצו ועשו בכורות מלחמה והרגו מהן הרבה הה"ד פ) למכה מצרים בבכוריהם:

וכתיב ששת ימים תלקטוהו. תימה היכי מייתי ראיה מהאי קרא דבשבת היה והלא זה הפסוק נכתב אחר שירד כבר מן שבוע כשהגידו נשיאי העדה למשה שלקטו לחם משנה דכתיב ו) ויאמר משה אכלוהו היום וגו' ששת ימים תלקטוהו והמן כבר ירד מיום ראשון שעבר. ואור"י דאע"ג דלא נאמר עד אח"כ מ"מ מוכח שפיר דמשה שכח לומר להם והיה אומר היה לי לומר לכם מה שאמר הקב"ה כשנתן את המן שתלקטוהו ששת ימים וא"כ אחד בשבת היה:

עשר עטרות נטל אותו היום. הא דלא חשיב ראשון להקמת המשכן משום דאמרינן במדרש (ויקרא רבה פ' שמיני י)) שכל ז' ימי המלואים היה משה מעמיד המשכן ומפרקו. אי נמי משום דעליה להקמת המשכן קאי דה"ק אותו היום של הקמת המשכן נטל עשר עטרות אחרות:

ראשון לאכילת קדשים. וא"ת ב"מ במקום אכילת קדשים קדשי קלים שחיטה בצפון: *)

לרבנן ח' חסירין עבוד. אומר ר' יצחק דלא הוי צ"ל ח' חסירין עבוד אלא ז' חסירין וליהוי דהשתא שתא עבורי עבורה כדאמרינן לעיל אלא משום דלר' יוסי איצטריך למימר דשבעה חסירין עבוד דהא תניא לעיל דאותו יום ה' בשבת היה נקט נמי לרבנן שמנה:

*) שייך לדף פח ע"א

כפה

רבינו חננאל

לחנייתן דאלמא בשבת במסען היו ולא היו מצווין על התחומין באותה שעה. רב אחא בר יעקב אמר אף ביום חנייתן היה מסען והוא חד בשב' ומצווין היו על התחומין. ת"ש ניסן שיצאו בו ישראל ממצרים ביום חמישי היה המשכתם אייר בו' וסיון בחד בשבא. אמרי לך רבנן אייר דההיא שתא עבורי עבורה. ת"ש דלא עבורה. דתניא יום ט"ו בניסן יום חמישי השלים ניסן אירע אייר להיות בשבת חיסר אייר אירע סיון להיות באחד בשבת הא מני ר' יוסי היא. אמר רב פפא ת"ש בחמשה עשר יום לחודש השני אותו היום (ערב) שבת היה ומדר"ח באייר שבשבא ריש ירחא דסיון בחד בשבא ופרקי דעיבורי עבורה לאייר וריש ירח סיון תרין בשבתא. א"ל רב חבי מחוזנאה לרב אשי ת"ש ויהי בחודש הראשון בשנה השנית באחד לחודש הוקם המשכן ותניא אותו היום נטל עשר עטרות ראשון למעשה בראשית אלמא אחד בשבא היה ומדר"ח ניסן שנה שנית חד בשבת ר"ח ניסן דראשונה ארבע בשבת דתניא אחרים אומרים אין בין עצרת לעצרת ואין בין ראש השנה לראש השנה אלא ד' ימים בלבד ואם היתה שנה מעוברת חמשה וכיון דר"ח ניסן ארבעה ר"ח סיון שבת. וקשיא בין לרבנן דאמרי תרין בשבא ובין לר' יוסי דאמר חד בשבא. ופרקינן לרבנן ח' חסרין עבוד לר' יוסי ז' חסירין עבוד דכי אמרו אחרים אין בין עצרת לעצרת ד' ימים בזמן שחדשי השנה כסדרן אחד מלא ואחד חסר דהוו ו' שלמין ושישה חסרין הוו יומי דשתא שנ"ד דנאכלין ש"ן מנהון בשבועי ומשתיירין ד' אבל כדהוו בה ז' חסרין הוו להו יומי שנ"ג וכד אזלין שביעי משתיירי מינה ג' הילכך כד הוי ראש ניסן דשניה יום אחד בשבת והוה בראשונה ז' חסרין הוי ניסן ראשונה בחמשה וסיון בחד בשבא כר' יוסי ואי הוי בשנה ראשונה שמנה חסרין הווה יום שנ"ב דמשתיירי מינה תרין וכד הוי ראש ניסן שנייה בחד בשבא הוי ראש ניסן שנה ראשונה במעלי שבתא וראש סיון תרין בשבא כרבנן. ותנן אין פוחתין מארבעה חדשים המעוברין בשנה וכד הוו ד' מעוברין הוו ח' מחוסרין ואפי' למאן דפריש ולא נראה לחכמים לחסר יותר על שמונה:

ליקוטי רש"י
[נדפס בהשמטות]

מסורת הש"ס עם הוספות

א) סנהדרין נו:, ב) תורת כהנים שמיני פרשה א ה"א, ג) ערכין טו: סוטה נד: ר"ה ו: כ. [תוספתא ערכין פ"א ה"ו], ד) זבחים קיב:, ה) עיין ר"ה דף ז., ו) זבחים קט., ז) [סוטה כו:], ח) ליתא שם רק בפס"ר פי"ו סימן ו ובתנחומא החדש פ' בא וכ"ה בטור או"ח סימן תל, ט) צ"ל במד"ר פ' נשא (פי"ב סימן ט סוד"ה ביום), י) ריש פ' שמיני ולפנינו ליתא רק בב"ר סוף פ"ג (יפ"ע).

הגהות הב"ח

(א) גמ' אלא אימא מבערב: (ב) שם א"ל רב אסי מחוזנאה: (ג) שם ראשון לשכון בישראל ראשון לברכת כהנים ראשון לאיסור הבמות: (ד) שם ואין בין ר"ה לר"ה ואין בין פסח לפסח אלא ד' ימים: (ה) רש"י ד"ה אתחומין וכו' שלא הוזהרו שלא לילך: (ו) ד"ה ריש ירחא וכו' לעולם הס"ד ואח"כ מה"ד וריש ירחא דסיון בחד בשבא. שהרי אייר חסר כסדרן ומתרמי סיון בחד בשבא הס"ד [וכ"ה במהרש"ל]: (ז) ד"ה חיסר אייר. עשהו חסר כסדרן הס"ד והשאר נמחק [וכ"ה במהרש"ל]: (ח) ד"ה לשכון וכו' לא שכן הס"ד: (ט) תוס' ד"ה ואמר ר' יהודה וכו' וליכא למימר. נ"ב וכדם מס' סנהדרין דף ט [ע"ב] משני מירון אחר ע"ז ע"ש:

הגהות וציונים

א] צ"ל דכתיב בה (מהרש"ל): ב] נדצ"ל שוד (מנחם משיב נפש): ג] יש להוסיף הכן (באה"מ): ד] "אומות העולם" ליתא בדפו"ר וכת"י:

תורה אור השלם

א) שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ: [דברים ה, יב]

ב) וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיָּבֹאוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל מִדְבַּר סִין אֲשֶׁר בֵּין אֵילִם וּבֵין סִינָי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: [שמות טז, א]

ג) וַיִּלּוֹנוּ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן בַּמִּדְבָּר: וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי יִתֵּן מוּתֵנוּ בְיַד יְיָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל סִיר הַבָּשָׂר בְּאָכְלֵנוּ לֶחֶם לָשֹׂבַע כִּי הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת כָּל הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעָב: וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא: [שמות טז, ב-ד]

ד) וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם אֶת כְּבוֹד יְיָ בְּשָׁמְעוֹ אֶת תְּלֻנֹּתֵיכֶם עַל יְיָ וְנַחְנוּ מָה כִּי תַלִּינוּ עָלֵינוּ: [שמות טז, ז]

ה) וַיְהִי בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה שְׁנֵי הָעֹמֶר לָאֶחָד וַיָּבֹאוּ כָּל נְשִׂיאֵי הָעֵדָה וַיַּגִּידוּ לְמֹשֶׁה: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת קֹדֶשׁ לַייָ מָחָר אֵת אֲשֶׁר תֹּאפוּ אֵפוּ וְאֵת אֲשֶׁר תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵּׁלוּ וְאֵת כָּל הָעֹדֵף הַנִּיחוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד הַבֹּקֶר: וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ עַד הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא הִבְאִישׁ וְרִמָּה לֹא הָיְתָה בּוֹ: [שמות טז, כב-כד]

ו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלֻהוּ הַיּוֹם כִּי שַׁבָּת הַיּוֹם לַייָ הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה: שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטֻהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לֹא יִהְיֶה בּוֹ: וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יָצְאוּ מִן הָעָם לִלְקֹט וְלֹא מָצָאוּ: [שמות טז, כה-כז]

ז) רְאוּ כִּי יְיָ נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: [שמות טז, כט]

ח) וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הוּקַם הַמִּשְׁכָּן: [שמות מ, יז]

ט) וַיִּצְעַק אֶל יְיָ וַיּוֹרֵהוּ יְיָ עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ אֶל הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמָּיִם שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסָּהוּ: [שמות טו, כה]

י) וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְיָ וַתֹּאכַל עַל הַמִּזְבֵּחַ אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַחֲלָבִים וַיַּרְא כָּל הָעָם וַיָּרֹנּוּ וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם: [ויקרא ט, כד]

כ) וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם: [שמות כה, ח]

ל) וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת יָדָו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מֵעֲשֹׂת הַחַטָּאת וְהָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים: [ויקרא ט, כב]

מ) וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ לְהַקְרִיב קָרְבָּן לַייָ לִפְנֵי מִשְׁכַּן יְיָ דָּם יֵחָשֵׁב לָאִישׁ הַהוּא דָּם שָׁפָךְ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ: [ויקרא יז, ד]

נ) וַיָּבֹא עֲמָלֵק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בִּרְפִידִם: [שמות יז, ח]

ס) כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: [דברים ה, טו]

ע) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן קַח צִנְצֶנֶת אַחַת וְתֶן שָׁמָּה מְלֹא הָעֹמֶר מָן וְהַנַּח אֹתוֹ לִפְנֵי יְיָ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם: [שמות טז, לג]

פ) לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: [תהלים קלו, י]

מַר סָבַר אַשַּׁבָּת אִיפְּקוּד, ועל עשר מצוות נצטוו ישראל במרה, שבע מצוות שקיבלו עליהם בני נח, והוסיפו עליהן דינים ושבת וכיבוד אב ואם (ברייתא סנהדרין נו, ב).

אַתְּחוּמֵּין לֹא אִיפְּקוּד, שעל לאו גרידא כאיסור תחומין שאין בו כרת וסקילה [כמבואר בגמ' להלן (קנג, ב)] לא הצטוו (ריטב"א חי' הר"ן ומיוחס לר"ן) [והאיסור של 'אל יצא איש ממקומו' (שמות טז, כט), נאמר בסיני אלא שנכתב במרה (רמב"ן, חי' הר"ן), או שפירושו איסור הוצאה ולא איסור תחומין (מיוחס לר"ן)]. ולפיכך כשנסעו מרפידים נסעו בשבת, שלא הוזהרו שלא לילך יותר מאלפים אמה (רש"י). ועל איסור הוצאה לא עברו במסעם, כיון שהניחו את כליהם ואוהליהם על חמוריהם, והדבר היה מותר להם כי גם על לאו של מחמר לא הצטוו במרה, משום שאין בו כרת וסקילה (רמב"ן וריטב"א).

ויש שכתב, שלאו דוקא נקטה הגמ' תחומין, שהרי יש אומרים (סוטה ל, ב) שאין בתחומין כלל איסור מהתורה [ואילו כאן משמע שלכולי עלמא לאחר מתן תורה הצטוו על תחומין], אלא מדובר על איסור הוצאה, שהיו מוליכים עמהם כל אשר להם (תוס') [ולשון 'תחומין' פירושו רשות היחיד והרבים (רמב"ן)]. וכדי שלא לעבור על איסור סותר [אף שסתרו את אהליהם בשבת עצמה ולא מערב שבת, שהרי רק בהעלות הענן ידעו על מסעם (מצפה איתן)], עשו זאת בשינוי או על ידי שנים, שאין בזה איסור מהתורה (פני יהושע וחתם סופר).

ויש שכתב, שהמחלוקת אם הצטוו על 'תחומין', אינה על הוצאה גמורה מרשות היחיד לרשות הרבים, שהרי זו מלאכה כשאר מלאכות ובודאי הצטוו עליה במרה, אלא מדובר על העברת ארבע אמות ברשות הרבים שהיא הלכה למשה מסיני ועליה הצטוו בסיני ולא במרה, אבל להוצאה גמורה לא הוצרכו כי סתרו את אהליהם מערב שבת ולא היתה להם רשות היחיד (מרומי שדה, ושלא כהמצפה איתן לעיל).

וַיִּסְעוּ מֵאֵלִים וְכוּ' וְאוֹתוֹ הַיּוֹם שַׁבָּת הָיָה, ולרב אחא בר יעקב הסובר בגמ' לעיל שכבר במרה הצטוו על תחומין, צריך לומר שנסיעתם מאילים היתה בערב שבת, ובשבת באו למדבר סין, ועל כך אמרה הברייתא שאותו היום שבת היה (מזרחי שמות טז, א). ויש שכתב, שאכן לדעת התנא בברייתא זו שנסעו מאילים בשבת, לא הצטוו על תחומין במרה (אור זרוע הל' שבת פה).

אוֹתוֹ יוֹם נָטַל עֶשֶׂר עֲטָרוֹת, ראשון לעשרה דברים (רש"י). והמעלה בכך שאותו יום הוא הראשון לכל אותם דברים, הוא משום שההתחלה של כל דבר היא היסוד והשורש שלו, ובה כלול כל הדבר עד תכליתו, ואינו נצרך אלא לצאת מן הכח אל הפועל (אמרות חיים [ויסוקיד] עמ' כו).

רִאשׁוֹן לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, שראש חודש ניסן באותה שנה חל ביום ראשון בשבוע שהוא היום הראשון לבריאת העולם (רש"י). ויש שהוסיפו, שהוא כדעת האומר (ר"ה יא, א) שבניסן נברא העולם [שגם מצד היום בחודש הוא ראשון למעשה בראשית] (ריטב"א ור"ן).

רִאשׁוֹן לָעֲבוֹדָה, שבשבעת ימי המילואים אף שהקריבו קרבנות, היתה זו הכנה לעבודת המשכן ליום השמיני למילואים שבו התחילה עיקר העבודה (שפת אמת, וברש"י יומא ג, ב מבואר, שעבודת משה בשבעת ימי המילואים אינה קרויה עבודה ביחס לעבודת הכהנים, לפי שלא היתה בבגדי כהונה).

רִאשׁוֹן לַאֲכִילַת קָדָשִׁים, לפנים מן המחיצה, ועד עכשיו היו נאכלים בכל מקום (רש"י). והכונה היא לקדשים קלים הנאכלים בתוך מחנה ישראל [ומשבאו לירושלים בתוך החומות], שקודם המשכן היו נאכלים בכל מקום [שלא היה אז עדיין דין שלש מחנות (ביאור החפץ חיים לתורת כהנים ריש פרשת שמיני)], אבל קדשי קדשים אכלו כבר בשבעת ימי המילואים בתוך מחיצתם בחצר המשכן (הגהות רא"מ הורביץ). ויש שכתב, שגם קדשי קדשים לא אכלו בשבעת ימי המילואים בתוך מחיצתם, כיון שבכל יום משבעת ימי המילואים היו מפרקים את המשכן [כמובא בתוס'], ובשעת אכילה היה המשכן מפורק (יפה עינים, ע"פ הירושלמי יומא א, א, וכעין זה בעץ יוסף בשם היפה תאר במדבר רבה יג, ו). ויש שביאר, ש'ראשון לאכילת קדשים' פירושו שאז התחדשה אכילת קדשי קדשים, שאינם קרבים בבמות (ראב"ד תורת כהנים שם).

הָא מַנִּי רַבָּנָן הִיא, שאף שרבי יוסי הוא ששנה הברייתא של סדר עולם, מבואר בגמ' (יבמות פב, ב) שישנם דברים ששנה בברייתא זו ואינם כשיטתו (רש"ש).

בַּחֲמִישִׁי בָּנָה מִזְבֵּחַ, כמו שנאמר (שמות כד, ד) 'ויבן מזבח תחת ההר' (רש"י). ומסתבר שהיה זה בחמישי, לפי שאז לא עלה משה להר, ומסתמא לא הלך בטל באותו יום אלא שבנה מזבח (מהרש"א). ואף שפסוק זה נאמר אחר מתן תורה, אין מוקדם ומאוחר בתורה (שם בשם רש"י שם יט, יא).

מְשׁוּם טוֹרַח שַׁבָּת, אין הפירוש שלולא טורח שבת היה עולה משה לקבל את התורה בערב שבת, שהרי הברייתא כאן היא רבי יוסי, ולשיטתו משה הוסיף את ערב שבת לפרישה, אלא שמשום טורח שבת לא עלה משה בערב שבת כמו בימים לפני כן. אמנם לולא ציווי הפרישה, לא היה מניח משה מלקבל את התורה משום טורח שבת (מהרש"א).

אוֹרְיָן תְּלִיתָאֵי, תורה נביאים וכתובים (רש"י), ואלו שלש דרגות בתורה זו למעלה מזו, שהכתובים ניתנו ברוח הקודש, ולמעלה מהם הנביאים שנאמרו בנבואה, ולמעלה מהם התורה שניתנה על ידי משה רבינו באספקלריא המאירה (מהרש"א). ויש מפרשים, שהשילוש הוא תורה שבכתב, תורה שבעל פה, וסתרי תורה (ריטב"א), או סיפורי התורה, מצוות התורה, וסתרי תורה (שם).

לְעַם תְּלִיתָאֵי, כהנים לוים וישראלים (רש"י), והם בשלש דרגות זו למעלה מזו, שישראל קדושים מהאומות, ולמעלה מהם הלוים, ולמעלה מהם הכהנים (מהרש"א).

עַל יְדֵי תְּלִיתָאֵי, משה הוא שלישי לבטן - מרים אהרן ומשה (רש"י). והם בשלש דרגות זו למעלה מזו, שמרים היתה לה מעלה בנבואה בדברים שאינם נוגעים למצוות התורה, ויותר ממנה במעלה אהרן שכמה פרשיות בתורה נאמרו לו מפי הקב"ה, ויותר מהם במעלה משה שלא קם כמוהו בנבואה וכל התורה נקראת על שמו (מהרש"א).

בְּיוֹם תְּלִיתָאֵי, לפרישה (רש"י), וגם כאן יש שלש דרגות זו למעלה מזו, שביום הראשון לפרישה לא היו פרושים מתשמיש של לילה, ולמעלה ממנו יום שני של הפרישה שהיו פרושים מהלילה, ולמעלה מהם יום השלישי שנגמרה הפרישה וטבלו ונטהרו לקבל את התורה (מהרש"א).

בְּיַרְחָא תְּלִיתָאֵי, שישראל היו שטופים בעבירות כמעשה מצרים ולא היו ראויים לקבל את התורה עד לאחר חמישים יום כדי שיזדככו באותם ימים. ועלו מדרגה לדרגה, שבחודש הראשון נתן להם הקב"ה מצות מילה ופסח כדי שיפרישו עצמם ממעשה מצרים, ובחודש השני עלו במעלתם וניתנו להם כמה מצוות במרה ובמן, ובחדש השלישי באו למעלה עליונה עד שהיו ראויים לקבל את התורה (מהרש"א).

כְּמַאן כְּרַבָּנָן, הסוברים שביום חמישי בשבוע הפרישם, וכיון שבשבת ניתנה תורה, נמצא שהיא היום השלישי לפרישה [מה שאין כן לרבי יוסי שביום רביעי בשבוע הפרישם, שבת שבה ניתנה תורה היתה היום הרביעי לפרישה] (רבינו חננאל). ואף שכבר בפסוק נאמר (שמות יט, טז) 'ויהי ביום השלישי', ובהכרח שלרבי יוסי הפירוש הוא 'שלישי' של ימים שלמים לילה ויום (רש"י לעיל פז, א), אין לפרש גם את הדרשה כאן ש'שלישי' הוא של ימים שלמים ולהעמידה כרבי יוסי [קושיית הרעק"א], כיון ששלשת הימים האמורים בדרשה כאן, הם שלשה ימים שמעלתם גדולה זו מזו, ומעלת היום השני מהראשון היא שביום שני הפרישה היתה ליום שלם שלילו עמו [כביאור המהרש"א שהובא לעיל], וזה שלא כרבי יוסי שלדעתו 'שלישי' הוא לימים השלמים ונמצא שהיום הראשון והשני היו שוים במעלתם (רש"ש). ויש שתירץ, שהדרשן כאן אמר במפורש שדבריו הם כרבנן (תוס' רי"ד).

מְלַמֵּד שֶׁכָּפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם אֶת הָהָר כְּגִיגִית, שממה שנאמר 'בתחתית ההר' ולא 'תחת ההר', משמע שהיו בתוך תחתית ההר כגיגית שמוקפת גם מהצדדים (מהרש"א).

וְאִם לָאו שָׁם תְּהֵא קְבוּרַתְכֶם, ומה שכפה והכריחם לקבל את התורה, כיון שכך היתה כוונתו מתחילה, שהתנה הקב"ה בבריאת העולם שאם לא יקבלו את התורה יחזור העולם לתוהו ובוהו (פני יהושע). ומה שהוצרך לכפות עליהם את ההר ולא היה די בכך שיאמר להם שהעולם יחזור לתוהו ובוהו אם לא יקבלו את התורה, באמת היינו הך, וכפיית ההר פירושה שהודיע להם שהעולם עומד לחזור לתוהו ובוהו אם ימאנו לקבל את התורה, ויקברו במים שיציפו את העולם (מהרש"א ע"ז ב, ב).

ואף שכבר הקדימו נעשה לנשמע ולמה היתה נצרכת הכפיה, אלא שהיה חשש שמא יחזרו בהם כשיראו את האש הגדולה שיצאה נשמתם מחמתה (תוס'). ויש שביאר, שהסכימו לקבל רק את התורה שבכתב, אבל את התורה שבעל פה לא רצו לקבל לפי שצריך הרבה עמל ויגיעה כדי ללומדה ויש בה דקדוקי מצוות, ולכך הוצרך לכופם לקבל גם את התורה שבעל פה (תנחומא נח, ג). ויש שביאר, שהכפייה היתה רק כדי להראות את מעלת התורה שקבלתה היא הכרחית לקיום העולם ואינה תלויה ברצונם, שלולא קיבלו את התורה היה העולם חוזר לתוהו ובוהו. ועוד שעל ידי הכפיה הוברר לישראל שאינם יכולים לחזור בהם מקבלתם, כיון שקבלת התורה היא קיום העולם (מהר"ל תפארת ישראל לב).

מִכָּאן מוֹדָעָא רַבָּה לְאוֹרָיְיתָא, ומה שנענשו בגלות בית ראשון קודם שקיבלוה מרצון בימי אחשורוש, יש שביאר, שהיה זה עבור התורה שבכתב אותה קיבלו מרצון (פני יהושע, וכדעת המדרש לעיל). ויש שביאר, שארץ ישראל ניתנה להם בתנאי שישמרו את התורה, ועל כך אמר להם 'שם תהא קבורתכם', שאם לא יקבלו את התורה לא יכנסו לארץ ישראל אלא ימותו במדבר, ומשגלו מסרו מודעא שמעתה אין הם מחויבים לקיים את התורה, כיון שהקבלה היתה רק לענין זכותם לשבת בארץ (רמב"ן וחי' הר"ן). ויש שביאר, שמצד הדין אין כאן 'מודעא' כיון שעל כל פנים התכוונו לקבל ופיהם וליבם היו שוים, וכוונת הגמ' היא שאם יטענו המינים בדורותינו שקיבלוה באונס, נשיב להם שגם לשיטתם בטלה כבר טענתם, שכן בימי אחשורוש חזרו וקיבלוה מרצון (ריטב"א).

הֲדוּר קַבְּלוּהָ בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ, מאהבת הנס שנעשה להם (רש"י). ויש שחלק, שהרי הרבה ניסים נעשו לישראל ובמה שונה נס זה משאר ניסים, אלא הטעם הוא, שכיון שקיבלו עליהם מקרא מגילה והוסיפו מצוה מחמת עצמם, גילו בדעתם שכל התורה היא גם כן מרצון, שאם היא מתוך אונס מדוע הוסיפו עליה מצוה מרצונם, ודומה זה למה ששנינו (ב"ב ד, ב) 'עמד ניקף וגדר את הרביעית מגלגלים עליו את הכל', מפני שבזה שהוסיף לגדור מחיצה רביעית גילה דעתו שרוצה בהיקף כולו (מהר"ל בגור אריה שמות יט, יז ובחידושיו כאן).

המשך במילואים

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) פרק ה', **ג)** ע"ז דף ג: ע"ש, **ג)** שמות לט, **ד)** ע"ז ג., **ה)** [ע"ז שם. ע"ש ודף ה. ע"ש], **ו)** [מנחות קי:], **ז)** ער' לקמן שמות ב ועיין דברים יח טז, **ח)** [ע"ש תוס' שמות לט. ד"ה קיימו] מגילה ז. ד"ה ולכולהו תניהו י. ד"ה ולאמא, **ט)** מוכח לה ע"א.

הגהות הב"ח

(ה) גמ' ואמר רבה ז' תפיס"ב: **(ו)** תוס' ד"ה מודעא: ומפרש לה מקמי אמרו שקבלו:

גליון הש"ם

גמ' בהאי בגוה מוכח. עיין מגיה לך ו ע"ש בא"ש ד"ה ומצה לפני הישנו: שם בשעה שהקדימו בה. ער' מצה"ן מ"ב ענין ש"ד: [מכ"מ רשיא ד"ה ובהאי בגוה מוכח. בדפוסים ובכ"י מוכח תחת החר. שמות כ ל(ז): תוס' ד"ה ירדו ובו' ואף על גב הבדולח מדה מוכח. ומת פ' עי"ש: שם ד"ה פרט ובו' בירושה דאברהנם. עיין תענית לך כט ע"ב תוס' ד"ה על תפוחים:

הגהות וציונים

ב) ציל **ד"ה**: (מהרש"ל). **ג)** כלו גדול שבו מחסיפין השכר או הין. **ג)** "ביה נמי הא" ומחק ובדש חמר וכן ליתא בכת"י: **ד)** מתוס' משמע דגרסי' **רבא** (גנוי יוסף):

לימודי ש"ש

[נדפס בהשטטות]

תורה אור השלם

א) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶת הָעָם לְקְרָאֵת הָאֱלֹהִים מִן הַמַּחֲנֶה וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר: [שמות יט, יז]

ב) קַדְּמוּ וְקִבְּלוּ הַחֲרוּדִים עֲלֵיהֶם וְעוֹד וְקָם עַל בֵּית הַנְּגִידִים עֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲבֹר לְהָרִים עֹשִׂים אֶת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה בְּתִכּוּמָם בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה: [אסתר ט, כז]

ג) מִשְׁפָּט הַשְׁמֻעָתָ דִּין אַרְיֵה וְיָאֵה וְשַׁבְטָה: [תהלים ע"ו, ט]

ד) וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי: [בראשית א, לא]

ה) וַיִּתְנַצְּלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב: [שמות לג, ו]

ו) וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֹהֶל וְנָטָה לוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה הַרְחֵק מִן הַמַּחֲנֶה וְקָרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל מְבַקֵּשׁ יְיָ יֵצֵא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה: [שמות לג, ז]

ז) וְעַתָּה אִם מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדִיעֵנִי נָא אֶת דְּרָכֶךָ וְאֵדָעֲךָ לְמַעַן אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ וּרְאֵה כִּי עַמְּךָ הַגּוֹי הַזֶּה: [שמות לג, יג]

ח) וְהָיָה כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל הָאֹהֶל יָקוּמוּ כָל הָעָם וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד בֹּאוֹ הָאֹהֱלָה: [שמות לג, ח]

ט) וְהָיָה כְּצֵאת מֹשֶׁה הָאֹהֱלָה יֵרְדוּן עַמּוּד הֶעָנָן וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל וְדִבֶּר עִם מֹשֶׁה: [שמות לג, ט]

י) וְרָאָה כָל הָעָם אֶת עַמּוּד הֶעָנָן עֹמֵד פֶּתַח הָאֹהֶל וְקָם כָּל הָעָם וְהִשְׁתַּחֲווּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ: [שמות לג, י]

יא) וְדִבֶּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן נַעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל: [שמות לג, יא]

יב) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי הַעַל אֶת הָעָם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי אֵת אֲשֶׁר תִּשְׁלַח עִמִּי וְאַתָּה אָמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְשֵׁם וְגַם מָצָאתָ חֵן בְּעֵינָי: [שמות לג, יב]

יג) וְעַתָּה אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדִיעֵנִי נָא אֶת דְּרָכֶךָ וְאֵדָעֲךָ לְמַעַן אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ וּרְאֵה כִּי עַמְּךָ הַגּוֹי הַזֶּה: [שמות לג, יג]

יד) וַיֹּאמֶר פָּנַי יֵלֵכוּ וְהֵנִחֹתִי לָךְ: [שמות לג, יד]

טו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים אַל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה: [שמות לג, טו]

טז) וּבַמֶּה יִוָּדַע אֲנִי וְעַמְּךָ הֲלֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכֹּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: [שמות לג, טז]

יז) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה גַּם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה כִּי מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי וָאֵדָעֲךָ בְּשֵׁם: [שמות לג, יז]

יח) וַיֹּאמֶר הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבֹדֶךָ: [שמות לג, יח]

יט) וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר כָּל טוּבִי עַל פָּנֶיךָ וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְיָ לְפָנֶיךָ וְחַנֹּתִי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת אֲשֶׁר אֲרַחֵם: [שמות לג, יט]

כ) וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לְרְאֹת אֶת פָּנָי כִּי לֹא יִרְאָנִי הָאָדָם וָחָי: [שמות לג, כ]

כא) וַיֹּאמֶר יְיָ הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי וְנִצַּבְתָּ עַל הַצּוּר: [שמות לג, כא]

כב) וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשַׂכֹּתִי כַפִּי עָלֶיךָ עַד עָבְרִי: [שמות לג, כב]

כג) וְהֵסַרְתִּי אֶת כַּפִּי וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ: [שמות לג, כג]

כפה עליהן הר כגיגית. ופ"ש שכבר הקדימו נעשה לנשמע ואמ' יהיו חוכים כשילכו אחם הגדולה שניתנה בסיני. **ומ"ש לממרין** בפ"ק דמס' ע"ז (דף ג:) כלומ כשיש עליהו כר כגיגית ומשמע דאפ היה טופה עליהן לא היה להן למהוי ממרין דמודעה רבה לגוומייהו מ"מ אינו אלא קבלה מחודשת:

מודעא רבה **לאורייתא.** והא לממרין נמלכים (סה.). שכאת משה בכית עם ישראל על המורה ומתנות והשביעה על כך ובפ' אלו נאמרין (סוטה מ:) (ג) שקבלו את כל המורה בכר נחוש ומכר עיבל תורה. וא"ת ע"פ הדיבור היה והרי כבעל כרחם קבל בימי אחשורוש קבלו מדעתם הטם. **ומה** שכאת עמהן בימי יהושע בעבוד אח ה' הטם לה קבלו אלא שבא לעבוד ע"ז (יהושע כד) ג)לילה לנו מעמוד לכלכמיך:

אמר רבא הדר קבלוה ביומי אחשורוש. תימה ל"ל דגמגילה (קף ז.) גבי אמאך בוחש הקדש אמרינן אמאך כל כי יהודה אמר שמואל אי מהאי טעמא לא ליכתוב אסתר למעלה מה שקבלו למעה קיימו וקבלו היהודים קיימו למעלה מה שקבלו למעה ומה רבא קבלוה אית ליה פירכא לבר משמואל דליה ליה פירכא ואסתר שמואל נמי אית ליה פירכא לרבא גופיה מוקי לה קרא למדחי אמרינן בפ"ק דמגילה (קף י.) גבי חימר מלרים פורמין בחור קאמר קבלוה אית ליה פירכא ואסיק פירכא לה למדחי קרא למדחי **ומי גמרינן** החם רבא למדחי אמרינן **ומי לא גמרינן** מגמילה מוקמו לה אית ליה פירכא שאמר מנחים שמואל מוקמינן בסנהדרין כלאמר אמר שמואל אימו מוקמה כל כך לא גמרי למפטרינהו קרא למדחי אמרינן:

שני בתרים. של טוד של ליפיך כמגילה משה קרן עור פניו ג) **ירדו** ק"ב **ויבא.** מלכתיב ויתנצלו לרים מרי שמעי ויש הפרים שכתוב כאן בהשיל ויתנצלו לא נאמר ולא ויתנצלו. **ופ"ע** דגמולה מרם מופה ממהת פוערנות הכא שמי גדולה היה שהיו כולם קוראי שני מקרים ומשלח יכול ת"ל ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב

פרין קודם **לעליו.** הקשה ר"ת שהרי אין כוופים שנגלל בשאר מילות. ומפרש דתפוח היינו אתרוג ג) וליה לאקי כתפוחים (שיר ז) מתרגמינן כריחם כתפוחים ואתרוג פרין קודם לעליו שהי כתילן מעבה לעינה[ה] ואחר שהוא עגול ומעבה לעינה[ו] ואחר שהוא נוטרין עליו על מאכלך ואפיו לעליו אחרים הוא פרין קודם לפומפו עליו. **אך מימה** שמצינו קלת בתפוח בשני הינר שהשאר קלת בו נמשלו ישראל לתפוח שנאמר כתפוח בעצי היער וגו' למה נמשלו ישראל לתפוח לפי שהקב"ה נמשלו כן דוד ין הנשים וקלת לריח אקי כתפוחים הוה ליה למתוי טפי:

ולמ

לרבנן ח' חסרים עבוד. ת"ש דתניא בסדר עולם ד) ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים בארבעה עשר שחטו פסחיהן בחמשה עשר יצאו ואותו היום ע"ש היה ומדרש ירחא דניסן ערב שבת ריש ירחא דאייר חד שבשא וסיון בתרי בשבא קשיא לר' יוסי אמר לך ר' יוסי הא מני רבנן היא. ת"ש רבי יוסי אומר בשני עלה משה וירד בשלישי עלה וירד בד' ירד ושוב לא עלה ומאחר שלא עלה מהיכן ירד אלא ברביעי עלה וירד ° בחמישי בנה מזבח והקריב עליו קרבן בששי לא היה לו פנאי מאי לאו משום תורה לא משום תורה שבת. דרש הוא גלילאה דרב חסדא בריך רחמנא דיהב אוריאן תליתאי לעם תליתאי על ידי תליתאי ביום תליתאי בירחא תליתאי כמאן כרבנן: (ו) ויתצבו בתחתית ההר ° א"ר אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם א"ר אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא אמר (ו) רבא אעפ"כ הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קיימו וקבלו היהודים ° קיימו מה שקבלו כבר. ° אמר חזקיה מאי דכתיב ° משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה אלא בתחילה יראה ולבסוף שקטה ולמה יראה כדרייש לקיש דאמר ° ריש לקיש מאי דכתיב ° ויהי ערב ויהי בקר יום הששי ה' יתירה למה לי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו: דרש ר' סימאי ° בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים ריבוא של מלאכי השרת לכל[ז] אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע וכיון שחטאו ישראל ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה ופירקום שנאמר ° ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב א"ר חמא בר חנינא בחורב טענו בחורב פרקו בחורב טענו כדאמרן בחורב פרקו דכתיב ויתנצלו בני ישראל וגו' א"ר יוחנן וכולן זכה משה ונטלן דסמיך ליה ° ומשה יקח את האהל אמר ר"ל עתיד הקב"ה להחזירן לנו שנאמר ° ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה וישמחת עולם על ראשם שמחה שמעולם על ראשם. אמר רבי אלעזר בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצאה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו דכתיב ° וברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ישראל להתפות לומר לך מה תפוח זה פרין קודם לעליו אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע ההוא מינא דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעתא ויתבה אבעבתא דידיה תותי כרעא וקא מייין בהו וקא מבעו אבעבתא דמא ° א"ל עמא פזיזא הקדמיתו פומייכו לאודנייכו אכתי בפחזותיכו קיימיתו ברישא אימי מציתו קבליתו אי לא לא קבליתו א"ל אנן

לרבנן ח' חסרים עבוד. ת"ש דתניא בסדר עולם ד) ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים בארבעה עשר שחטו פסחיהן בחמשה עשר יצאו ואותו היום ע"ש היה ומדרש ירחא דניסן ערב שבת ריש ירחא דאייר חד שבשא וסיון בתרי בשבא קשיא לר' יוסי אמר לך ר' יוסי הא מני רבנן היא. ת"ש רבי יוסי אומר בשני עלה משה וירד בשלישי עלה וירד בד' ירד ושוב לא עלה ומאחר שלא עלה מהיכן ירד אלא ברביעי עלה וירד ° בחמישי בנה מזבח והקריב עליו קרבן בששי לא היה לו פנאי מאי לאו משום תורה לא משום תורה שבת. דרש הוא גלילאה דרב חסדא בריך רחמנא דיהב אוריאן תליתאי לעם תליתאי על ידי תליתאי ביום תליתאי בירחא תליתאי כמאן כרבנן: (ו) ויתצבו בתחתית ההר ° א"ר אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם א"ר אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא אמר (ו) רבא אעפ"כ הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב ° קיימו וקבלו היהודים ° קיימו מה שקבלו כבר. ° אמר חזקיה מאי דכתיב ° משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה אלא בתחילה יראה ולבסוף שקטה ולמה יראה כדרייש לקיש דאמר ° ריש לקיש מאי דכתיב ° ויהי ערב ויהי בקר יום הששי ה' יתירה למה לי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו: דרש ר' סימאי ° בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים ריבוא של מלאכי השרת לכל[ז] אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע וכיון שחטאו ישראל ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה ופירקום שנאמר ° ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב א"ר חמא בר חנינא בחורב טענו בחורב פרקו בחורב טענו כדאמרן בחורב פרקו דכתיב ויתנצלו בני ישראל וגו' א"ר יוחנן וכולן זכה משה ונטלן דסמיך ליה ° ומשה יקח את האהל אמר ר"ל עתיד הקב"ה להחזירן לנו שנאמר ° ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה וישמחת עולם על ראשם שמחה שמעולם על ראשם. אמר רבי אלעזר בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצאה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו דכתיב ° וברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ישראל להתפות לומר לך מה תפוח זה פרין קודם לעליו אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע ההוא מינא דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעתא ויתבה אבעבתא דידיה תותי כרעא וקא מייין בהו וקא מבעו אבעבתא דמא ° א"ל עמא פזיזא הקדמיתו פומייכו לאודנייכו אכתי בפחזותיכו קיימיתו ברישא אימי מציתו קבליתו אי לא לא קבליתו א"ל אנן

ת"ש רבי יוסי אומר בשני עלה וירד. פי' שני שלישי במדבר סיני לאו להעיד על עצמו נזכרה כן תורה ושויתה ברכה לרבנן. ותחי ר' יוסי לא אלא הוא דע"ש ומשום שהוא ושבת אלא היה לו פנאי: דרש ההוא גלילאה עליו דרש חסדא בריך רחמנא דיהב אוריין לעם תליתאי ביום תליתאי בירחא תליתאי כיום תליתאי ואיתאי בירח תליתאי. ואית רבנן דמרחקי ונרסינן כאלו כדרבן ומיישנה דרבנן מן כיום תליתאי יום ג' לפרישה דאלמא בחמשה עביד להו פרישה בכאן כדרבן ותרין בשבא הוה ר"ש סיון ובשישה בו נתנה תורה ומפרשא שלוגלא ומי בגמ' דשבעת ימים.

רב נסים גאון

דרש ההוא גלילאה עליו דרש חסדא בריך רחמנא דיהב אוריין לעם תליתאי. פי' תורה בכראי' ובתוכיכ. ביום תליתאי. פי' ביום שלישי לפרישה כדכתי' דאמר בחמישי עבד להי פרישה. ע"א תליתאי. ע"י משה שהוא שלישי אהרן ומרים ומשה. לעם תליתאי. כהנים לוים וישראל. בירח תליתאי. בחודש השלישי ניסן אייר סיון ובסיון ניתנה התורה והוסיפה הגדה בדבר זה אותותיה משולשים כלומר שהותזרה ונקרית אמת מנגיפי מצרים (משלי כב) אמת קנה ואל תמכור ומפסר אמת ג' אותיות ישראל בני אבות ג' אברהם יצחק ויעקב משבט שלישי לראובן שמעון לוי ומן לוי נולד משה שנאי ידוי ניתנה תורה לוי ייש בו ג' אותיות נבעון ג' ירחים כדכתי' (שמות ב) ותצפנהו ג' ירחים וכתה אמרו אמר ר' לוי אה לפרוסה שכל מעשה אותו היום היה משולש וכנון זה ערד יש במדרש (תנחומא פרשה יתרו) ולא כתבתי לך שלישים אמר ר' יהושע בן נחמיה הן תורה משולשת אותותיה משולשות אלף בית ג'מל והכל היה משולש תורה משולשת תורה נביאים וכתובים משנה משולשת משלי תלמד ולכלכת ואגדות תפלה משולשת ערב ובוקר וצהרים קדושה משולשת קדוש קדוש קדוש ישראל משולשים כהנים לוים וישראלים ומשה אותיותיו משולשים משבט לוי שאותיותיו משולשין מורע אברהם יצחק ויעקב אבות שלשה בחודש משלש ניסן אייר סיון בסיני שאותיותיו משולשים לשלשה ימים ונקדושו שנאמר (שמות יט) והיו נכונים ליום השלישי:

תורה אור השלם

[המשך מטור א]

שִׁפְתֹתֵיהֶם: וְאֹאבֵר אֶל מֹשֶׁה בְּרֻנָּה וְשִׁמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּ וְנָבוֹ יָגוֹן וַאֲנָחָה: [ישעיה לה, י] ח) בְּרִבְבוֹ יֵרֵד מִמְּלָכִים מִלְּאָכֵי זֹאת גִּבְרֵי כֹּחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ: [תהלים קג, כ] ט) כְּתִפּוּחַ בַּעֲצֵי הַיָּעַר כֵּן דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי: [שיר השירים ב, ג] י) וְאֶתֶם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: [שמות יט, ו] יא) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיָּשֶׂם אֶת פְּנֵי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ יְיָ: [שמות יט, ז] יב) וַתַּעֲנוּ כָל הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ נַעֲשֶׂה וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת דִּבְרֵי הָעָם אֶל יְיָ: [שמות יט, ח] יג) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם וַיַּגֶּד מֹשֶׁה אֶת דִּבְרֵי הָעָם אֶל יְיָ: [שמות יט, ט] יד) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵךְ אֶל הָעָם וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר וְכִבְּסוּ שִׂמְלֹתָם: [שמות יט, י] טו) וְהָיוּ נְכֹנִים לַיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי כִּי בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי יֵרֵד יְיָ לְעֵינֵי כָל הָעָם עַל הַר סִינָי: [שמות יט, יא] טז) וְהִגְבַּלְתָּ אֶת הָעָם סָבִיב לֵאמֹר הִשָּׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת בָּהָר וּנְגֹעַ בְּקָצֵהוּ כָּל הַנֹּגֵעַ בָּהָר מוֹת יוּמָת: [שמות יט, יב] יז) וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן הָהָר אֶל הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת הָעָם וַיְכַבְּסוּ

לסגיון

פח: אמר רבי עקיבא פרק תשיעי שבת

ולא כתיב הכריה. לפון מגוזה לא היה לו לכתוב אלא כלומר ולא
כתב עכ"פ[ב] ויכול להכות משמע הכאים אלא כתב מתן לשון
מכיוון: **מזה** פשיט זה מתחלק ל"בבה ניצוצות. **הקשה רבינו שמואל**
והא קרא משמע להפטיש מפוקן את הסלע מלמד כתיב והפטיש
יפוצצנו סלע וכן אתו רוחץ שהפטיש מפוקן סלעים ולינא למיגרס מה
סלע מפולק לכמה ניצוצות ה"נ פיטול להיות להיטיו מוזה ממשלה לפטיש
ולא לסלע. **ונקוטעם פי'** מה פטיש מחלק הסלע על ידו ואינו מזיקה
שהפיטול הוא עצמו מחלק ואינו ממין גמור. **ומוכר ר"ת** דקדק מיהי
נתנן המפוקן בחל דאמר במגילה (דף ז ע"ב) מעשה בחלד שקדה שפיירין
ועל נפולקה נתנה על הסלע והכה עליה בקולקם נתלק הפטיש ונשבר
הסלע ושפיירין על זה ממקומו הס"ל ופטיש יפוצץ סלע ופף על גב דלא
כתיב יפוצצנו סלע הכה הקדוש פטוקים שם בענין זה (ת"א) **פ"ש** שחקו מים
(איוב יד) פי' שחקו מוקמן מים. ואמי שפיר דאמרינן בפ"ק דקידושין (ג:)
תנא דבי רבי ישמעאל כל טוב הס פגע בן מעוז לא משכהו לעיטמ"ל הס
לבן הוא ממוז שמ' מגביש עושין מאהבה ושמחין ביסורין עליהן הכתוב אומר (משלי ז) ואוהבי בצאת השמש בגבורתו. א"ר יוחנן מאי הכתיב ה' יתן אומר המבשרות צבא רב כל דיבור ודיבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות תני דבי ר' ישמעאל ובפטיש יפוצץ סלע מה פטיש זה נחלק לכמה ניצוצות אף כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נחלק לשבעים לשונות. אמר רב הנאאל בר פפא מ"ד שמעו כי נגידים אדבר למה נמשלו דברי תורה כנגיד לומר לך מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות אף ד"ת יש בם להמית ולהחיות הינו דאמר רבא למיימינין בה סמא דחיי למשמאילים בה סמא דמותא ד"א נגידים כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה קושרים לו שני כתרים: א"ר יהושע בן לוי מ"ד צרור המור דודי לי בין שדי ילין אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה בש"ע אף אל פי שמיצר ומימר לי דודי בין שדי ילין אשכול הכופר דודי לי בכרמי עין גדי מי אשכול שלו מכפר לי על עון גדי שכרמתי לי מאי משמע דהאי כרמי לישנא דמכניש הוא אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן כדתנן כסא של כובס שכורמים עליו את הכלים: וא"ר יהושע בן לוי מאי הכתיב לחיין דומה כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נתמלא כל העולם כולו בשמים וכיון שמדיבור ראשון נתמלא דיבור שני להיכן הלך הוציא הקב"ה הרוח מאוצרותיו והיה מעביר ראשון ראשון שנאמר שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר אל תקרי שושנים אלא ששונים: ואריב"ל כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה יצתה נשמתן של ישראל שנאמר נפשי יצאה בדברו ומאחר שמדיבור ראשון יצתה נשמתן דיבור שני האיך קיבלו הורייה בטל שעתיד להחיות בו מתים והחיה אותם שנאמר גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה ואמר ר' יהושע בן לוי כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה חזרו ישראל לאחוריהן ב"מ מיל והיו מלאכי השרת מדדין אותן שנאמר מלאכי צבאות ידודון ידודון אל תיקרי ידודון אלא ידדין: ואריב"ל בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מה לילוד אשה בינינו אמר להן לקבל תורה בא אמרו לפניו חמודה[ג] גנוזה שגנזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות[ג] קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם[ג] מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים אמר לו הקב"ה למשה החזר להן תשובה אמר לפניו רבש"ע מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם אמר לו אחוז בכסא כבודי וחוור להן תשובה שנאמר[ג] מאחז פני כסא פרשו עליו עננו ואמר ר' נחום[ג] מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו וענגו עליו אמר לפניו רבונו של עולם תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה[ג] אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים אמר להן למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם תורה למה תהא לכם שוב מה כתיב בה[ג] לא יהיה לך אלהים אחרים בין עמים אתם שרויין שעובדין ע"ז

מסורת הש"ס עם הוספות

ג) ניסין ל:, ג) ב"ז סס ויומא כב., ג) [מכילתא ד"ר ל:], ד) [יומא סע: ס"ב], ה) כלים פכ"ג מ"ב, ו) [נעיל ג:] פסחים קיז., ז) [נקיל כתיב ויכ"], ח) [מכילתא ד"ר נה:], ט) [מכילתא ד"ר נה:], י) [מוכה כ.], יא) [מוכה נד:], יב) לעיל ס:, יג) מנחות קי., יד) [נעיל ג:], טו) [מכילתא ד"ר נה:], טז) ראשית חכמה פרי כח סוף פ' יראה ס"ו ג"ב ד"ה ועיין בתניא פרק לא ולפלא סוף פרק יג ולפלא סוף פ"ד.

הגהות הב"ח

(ב) גמ' מנו רבנן דבעלבוסין: (ג) ר"ש ד"ה במיימינין. ב"ב פי' נעול דף קג ע"ב: (ד) ד"ה מעבור למשן ראשון נ"ב: (ה) ד"ה ומתקנינ"ה דזומה. ב"ב ועיין בתניא פרק לח ולפלא סוף פ"ד.

גליון הש"ס

[מסמ"ע צטרא דמיימינין בה סמא דחיי. תענית דף ז ע"ב (תניא היא ר' כגלא סומר כל השוקל בשבת כאילו נעשית ע"ז סם מוסן) עבודה זרה ד"ה תתקבל וזרוזו וכו' וראה הקב"ה שאין השי"ם מתקיימים. ממנכ"ם בתוספות פ"ק דחולין דף כ"ט ע"ב ד"ה ואי קשיא] כל"ן זוזות והתקבל"ל שתלן כל זוז וזוז וכן עוד פעם שבזוזות: תוס' ד"ה מה פטיש וכו' ויצא בפס"ק דסנהדרין אחד עיר כהכ"ם פרשת ואתה עיי בהגה"ט פרשת ואתה דפסוק ט':

הגהות וציונים

ב) [בגיטין אי: ר"ב (גלינקי)] ג) [גירסת הילקוט שמעוני (שיר השירים רמז תתקפ"ו) איש שהכל שלו (וכתב מהרש"א בח"א שזה יותר נכון עיי"ש)] ג) בכתי"י נכתוב יעקב הבדה נהוה: ד) [בסוהכה איהא תנחומ]. ה) [סוכה ה.], ו) ב"א עזב (גלינקי) כ"ה בכתה"י ובתוס' ניטין לו ע"ב ד"ה דכתיב:

תורה אור השלם

א) חָפֵת יְשָׁרִים תַּגְרֵם וְסֹלֶפֵי בּוֹגְדִים יְשָׁדֵם: [משלי יא, ג]

ב) לְמַבְּחִנִי אֶתְחִי כַּלָּה לְמַבְּחִנִי בָּאֲחַת מֵעֵינָיִךְ בְּאַחַד עָנָק מִצַּוְּארָיִךְ: [שיר השירים ד, ט]

ג) עַד שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ: [שיר השירים א, יב]

ד) בֵּן אֲבִיגַיִל כָּל אוֹיְבֶיךָ יְיָ וְאוֹהֲבֵי בְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ וְתִשְׁכֹּח הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה: [שופטים ה, לא]

ה) אֲדֹנָי יְהֹוָה אֲשֶׁר הַמַּבְּטִיחֹת צָבָא רַב: [תהלים סח, יב]

ו) הֲלוֹא כֹּה דְּבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם יְיָ וְכַפַּטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע: [ירמיה כג, כט]

ז) צְרוֹר הַמֹּר דּוֹדִי לִי בֵּין שָׁדַי יָלִין: [שיר השירים א, יג]

ח) לְחֵיַי מַעֲרוֹגוֹת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר: [שיר השירים ה, יג]

ט) נָתַתָּהּ אֲנִי לְדוֹדִי חֶמֶץ עֹבֵר נִשְׁעָה בְּרִבְדֵי מִשְׁכָּבֵיהוּ וְלֹא מְצָאַתְנִי קְדֵאתְנִי וְלֹא עֲנֵנִי: [שיר השירים ח, ו]

י) נָשָׂא נְהָרוֹת יְיָ נָשָׂא נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם: [תהלים צג, ג]

כ) מַה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ וּבֶן אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ: [תהלים ח, ה]

ל) יְיָ אֲדֹנֵינוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ אֲשֶׁר תְּנָה הוֹדְךָ עַל הַשָּׁמָיִם: [תהלים ח, ב]

מ) לֹא תִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי: [שמות כ, ג]

נ) וְקָל הָעָם רֹאִים אֶת הַלַּפִּידִים וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֵת הָהָר עָשֵׁן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק: [שמות כ, טו]

ס) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עֲשִׂיתֶם כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם: [שמות כ, יט]

ע) לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם: [שמות כ, כ]

פ) וַיִּסְּעוּ מֵהָר יְיָ דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַאֲרוֹן בְּרִית יְיָ נֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה: [במדבר י, לג]

צ) וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יְיָ וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ: [במדבר י, לה]

ק) מִי יִתֵּן מִצִּיּוֹן יְשׁוּעוֹת יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּב יְיָ שְׁבוּת עַמּוֹ יָגֵל יַעֲקֹב תִּשְׂמַח יִשְׂרָאֵל: [תהלים יד, ז]

ר) אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִיַּעֲקֹב אֶת גְּאוֹן אֲשֶׁר אָהַב סֶלָה: [תהלים מז, ה]

ש) וְזֹאת עֹנֶי כִּי שְׁנוֹת יְמִין עֶלְיוֹן: [תהלים עז, יא]

ת) זְכֹר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר: [תהלים קה, ח]

מסורת הש"ס

א) פי' לא כתיב מלא:

רב נסים גאון

אמרו לפניו רבונו של עולם חמודה שגנזתה לפנך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם. הא מילתא

לוקוטי רש"י

תנחם. מנחלם. ישבתם. שלדם (משלי יא, ג). **בבתני.** משמע שם לבי שלוך (שמ"ב ה, ח). קרקמני שלבך ממתם טי מעמיך (לעיל נג:). **בזה מוזה בתוך חופתה.** פעול שניהם ושניהלן כמקיי עשו לה שבעל שבבי לה נקטו מקיי עד לאחר הקמת המשכן בשנה שניה כדכתיב ויהי בשנה השנית בחדש השני וגו' ויקמו בני ישראל למשפיהם במדבר קיני (במדבר י) [נעיל לב:]. **ברה דבת שבוא.** כשהם מקומות קרי ביה בי רחל ובת שמואל היתה ובשביל כן שמעה לקרות בה בת קול (סנ.), וכן עליה אמר ובמעבדיה הימנו ואחר כך מגביר ושמיה לישקול בלאמריהן ושמיה לישקול בגיזרת ורב ושמיה לישקול בגיזרת ורב מרי שהיתה בקדושה ושמה בקדושה ושמה בקדושה בעודו שלבהיה של בת אחד (ב"מ עג:). **מאי קרא.** היש להרות עליהם כלה מזנה בחופתה (ניטין שם). **עד שהכלך במטיבו.** פעול המלך על הסלמן מקיים ריחו. פלוף בהפלוף פעול שהפליקה מקיי קלקלתי בעגל (שה"ש א, יב). פלפני מפני ריחו הטוב כמו ולא נתן פחותן לת יפולל וגו' (במדבר כג) [ניטין שם]. **ושדיירי חביבותא הוא גבו.** ולפון מיהא כתב הכמלן מן נתן ולא כתב הכלים או ע"ש]. **מגיש** שהסיכך בקלקלתן לו הסיכך לגלה בת מפרש. שיעיין. מלות מהסכת מנחות הלא ניטול שכר לא מיהלם מלוכנות (ניטין שם). **ואוהבו בצאתה.** לעתיד לבא שבעתים שהיו על אחת שלא מלות מלוח ותחבושים ושלם מעמקי תהומים ומעלים ומשם שבעתים (משלי ח, כא). **שבעתים.** פ"ק בלמ"ן ויש לומר מעיי"ל עה"ת (ויקה"ר כה, כמ). **שמעו בי נגידים אדבר.** לכבי עניות ומפוקח (משלי ח, ו). **פ"פטיניון.** מפפסטון מלקוק. **פ"משמאיל"ים בה.** שפין יגעים בה כל נתן לו נמי מיימיין מ"מ מפלקים לשמה ולעיל מב ע"ש). **בין** שני בני אפתון (שה"ש שם יג). **נשם** נדבות תניף אלהים וגו'. מתן תורה כתיב אחר שיתה בשמתן שנאמר נפשי יצאה בדברו (שיר השירים ה) והניף עליהן כל אמיתה שנאמר נשם נדבות תניף אלהים ומפי אלהים נתנה תורה שנאמר[ג] **אנכי ישראל פאחזורין.** סיי נתפקיע לאחזוריהם ד"א מיל לאחוך מחנכם ומלאכי השרת קוראין לה להחזיק אנכי (תהלים קמ) מלכי נצפות יהודון יהודון (שמות כ, טו). **שפירש שדי מזיו שכינתו.** פרשו שמרוקן קו דרים (סוכה ה.).

ל) מלכי צבאות יִדֹּדוּן יִדֹּדוּן וְנוֹת בֵּית תִּחְלֹק שָׁלָל: [תהלים סח, יג]

נ) אַדֹנָי בְּשָׂעִיר בְּצֵאתְךָ מִשְּׂדֵה אֱדוֹם אֶרֶץ רָעֲשָׁה גַּם שָׁמַיִם נָטָפוּ גַּם עָבִים נָטְפוּ מָיִם: [שופטים ה, ד]

ע) וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶל הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְיָ מִן הָהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגִּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: [שמות יט, ג]

עין"ש

ולא כתיב הכריה. לשון מגוזה לא היה לו לכתוב אלא כלומר ולא כתב עכ"פ[ב] ויכול להכות משמע הכאים אלא כתב מתן לשון מכיוון: **מזה** פשיט זה מתחלק ל"בבה ניצוצות. **הקשה רבינו שמואל** והא קרא משמע להפטיש מפוקן את הסלע מלמד כתיב והפטיש יפוצצנו סלע וכן אתו רוחץ שהפטיש מפוקן סלעים ולינא למיגרס מה סלע מפולק לכמה ניצוצות ה"נ פיטול להיות להיטיו מוזה ממשלה לפטיש ולא לסלע. **ונקוטעם פי'** מה פטיש מחלק הסלע על ידו ואינו מזיקה שהפיטול הוא עצמו מחלק ואינו ממין גמור. **ומוכר ר"ת** דקדק מיהי נתנן המפוקן בחל דאמר במגילה (דף ז ע"ב) מעשה בחלד שקדה שפיירין ועל נפולקה נתנה על הסלע והכה עליה בקולקם נתלק הפטיש ונשבר הסלע ושפיירין על זה ממקומו הס"ל ופטיש יפוצץ סלע ופף על גב דלא כתיב יפוצצנו סלע הכה הקדוש פטוקים שם בענין זה (ת"א) **פ"ש** שחקו מים (איוב יד) פי' שחקו מוקמן מים. ואמי שפיר דאמרינן בפ"ק דקידושין (ג:) תנא דבי רבי ישמעאל כל טוב הס פגע בן מעוז לא משכהו לעיטמ"ל הס לבן הוא ממוז שמ' מגביש עושין מאהבה ושמחין ביסורין עליהן הכתוב אומר (משלי ז) ואוהבי בצאת השמש בגבורתו. א"ר יוחנן מאי הכתיב ה' יתן אומר המבשרות צבא רב כל דיבור ודיבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות תני דבי ר' ישמעאל ובפטיש יפוצץ סלע מה פטיש זה נחלק לכמה ניצוצות אף כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נחלק לשבעים לשונות. אמר רב הנאאל בר פפא מ"ד שמעו כי נגידים אדבר למה נמשלו דברי תורה כנגיד לומר לך מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות אף ד"ת יש בם להמית ולהחיות הינו דאמר רבא למיימינין בה סמא דחיי למשמאילים בה סמא דמותא ד"א נגידים כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה קושרים לו שני כתרים: א"ר יהושע בן לוי מ"ד צרור המור דודי לי בין שדי ילין אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה בש"ע אף אל פי שמיצר ומימר לי דודי בין שדי ילין אשכול הכופר דודי לי בכרמי עין גדי מי אשכול שלו מכפר לי על עון גדי שכרמתי לי מאי משמע דהאי כרמי לישנא דמכניש הוא אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן כדתנן כסא של כובס שכורמים עליו את הכלים: וא"ר יהושע בן לוי מאי הכתיב לחיין דומה כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נתמלא כל העולם כולו בשמים וכיון שמדיבור ראשון נתמלא דיבור שני להיכן הלך הוציא הקב"ה הרוח מאוצרותיו והיה מעביר ראשון ראשון שנאמר שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר אל תקרי שושנים אלא ששונים: ואריב"ל כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה יצתה נשמתן של ישראל שנאמר נפשי יצאה בדברו ומאחר שמדיבור ראשון יצתה נשמתן דיבור שני האיך קיבלו הוריה בטל שעתיד להחיות בו מתים והחיה אותם שנאמר גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה ואמר ר' יהושע בן לוי כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה חזרו ישראל לאחוריהן ב"מ מיל והיו מלאכי השרת מדדין אותן שנאמר מלאכי צבאות יִדֹּדוּן יִדֹּדוּן אל תיקרי יִדֹּדוּן אלא יִדַּדוּן: ואריב"ל בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מה לילוד אשה בינינו אמר להן לקבל תורה בא אמרו לפניו חמודה[ג] גנוזה שגנזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות[ג] קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם[ג] מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים אמר לו הקב"ה למשה החזר להן תשובה אמר לפניו רבש"ע מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם אמר לו אחוז בכסא כבודי וחוור להן תשובה שנאמר[ג] מאחז פני כסא פרשו עליו עננו ואמר ר' נחום[ג] מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו וענגו עליו אמר לפניו רבונו של עולם תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה[ג] אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים אמר להן למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם תורה למה תהא לכם שוב מה כתיב בה[ג] לא יהיה לך אלהים אחרים בין עמים אתם שרויין שעובדין ע"ז

דסגנון בשלימותא כתיב בן[א] תומת ישרים תנחם הגך אינשי דסגן בעלילותא כתיב בהו[א] **ולפ"ה** בוגדים ישדם: א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב[ב] **לבבתני** אחותי כלה לבבתני באחת מעיניך בתחילה באחת מעיניך לכשתעשי בשתי עיניך. [ג] אמר עולא עלובה כלה מזנה בתוך חופתה אמר רב מרי ברה דבת שמואל מאי קרא דכתיב[ג] **עד** שהמלך במסיבו נרדי וגו' אמר רב[ד] ועדיין חביבותא היא גבן דכתי' [ה] נתן ולא פטיש. ממחלק הסלע על ידו כלומר שמשמש בידו ומחלק הסלע ואינו ממין גמור. (ו) **ומוכר** שמיני ועוד[ז] **פ"ש** שחקו מים (איוב יד) פי' שחקו מוקמן מים. ואמי שפיר דאמרינן בפ"ק דקידושין (ג:) תנא דבי רבי ישמעאל כל טוב הס פגע בן מעוז לא משכהו לעיטמ"ל הס לבן הוא ממוז שמ' מגביש עושין מאהבה ושמחין ביסורין עליהן הכתוב אומר (משלי ז) ואוהבי בצאת השמש בגבורתו. א"ר יוחנן מאי הכתיב ה' יתן אומר המבשרות צבא רב כל דיבור ודיבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות תני דבי ר' ישמעאל ובפטיש יפוצץ סלע מה פטיש זה נחלק לכמה ניצוצות אף כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נחלק לשבעים לשונות. אמר רב הנאאל בר פפא מ"ד שמעו כי נגידים אדבר למה נמשלו דברי תורה כנגיד לומר לך מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות אף ד"ת יש בם להמית ולהחיות הינו דאמר רבא למיימינין בה סמא דחיי למשמאילים בה סמא דמותא ד"א נגידים כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה קושרים לו שני כתרים: א"ר יהושע בן לוי מ"ד צרור המור דודי לי בין שדי ילין אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה בש"ע אף אל פי שמיצר ומימר לי דודי בין שדי ילין אשכול הכופר דודי לי בכרמי עין גדי מי אשכול שלו מכפר לי על עון גדי שכרמתי לי מאי משמע דהאי כרמי לישנא דמכניש הוא אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן כדתנן כסא של כובס שכורמים עליו את הכלים: וא"ר יהושע בן לוי מאי הכתיב לחיין דומה כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה נתמלא כל העולם כולו בשמים וכיון שמדיבור ראשון נתמלא דיבור שני להיכן הלך הוציא הקב"ה הרוח מאוצרותיו והיה מעביר ראשון ראשון שנאמר שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר אל תקרי שושנים אלא ששונים: ואריב"ל כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה יצתה נשמתן של ישראל שנאמר נפשי יצאה בדברו ומאחר שמדיבור ראשון יצתה נשמתן דיבור שני האיך קיבלו הוריה בטל שעתיד להחיות בו מתים והחיה אותם שנאמר גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה ואמר ר' יהושע בן לוי כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה חזרו ישראל לאחוריהן ב"מ מיל והיו מלאכי השרת מדדין אותן שנאמר מלאכי צבאות יִדֹּדוּן יִדֹּדוּן אל תיקרי יִדֹּדוּן אלא יִדַּדוּן: ואריב"ל בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מה לילוד אשה בינינו אמר להן לקבל תורה בא אמרו לפניו חמודה[ג] גנוזה שגנזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות[ג] קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם[ג] מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים אמר לו הקב"ה למשה החזר להן תשובה אמר לפניו רבש"ע מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם אמר לו אחוז בכסא כבודי וחוור להן תשובה שנאמר[ג] מאחז פני כסא פרשו עליו עננו ואמר ר' נחום[ג] מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו וענגו עליו אמר לפניו רבונו של עולם תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה[ג] אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים אמר להן למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם תורה למה תהא לכם שוב מה כתיב בה[ג] לא יהיה לך אלהים אחרים בין עמים אתם שרויין שעובדין ע"ז

דְּסָגֵינַן בְּשָׁלִימוּתָא וְכוּ' , התהלכנו עמו בתום לב כדרך העושים מאהבה, וסמכנו עליו שלא יטיל עלינו דבר שלא נוכל לעמוד בו (רש"י). ויש שביאר, שאותו המין סבר שהקדמת נעשה לנשמע מעידה על פחזותם, שמעשיהם אינם על פי הסדר הנכון, והשיב לו רבא, כי ההיפך הוא הנכון, שהם שהולכים בעלילות ותחבולות לפני המקום, הליכתם עקומה, אבל ישראל הולכים בתמימות והליכת תם היא ההליכה הישרה, שעל פי הסדר הנכון ראוי להקדים העשיה לשמיעה, כי העשיה היא מטרת בריאת האדם (מהר"ל תפארת ישראל כט ונתיב התמימות ב).

בַּהֲחִילָה בְּאַחַת מֵעֵינֶיךָ, לְכָשֶׁתַּעֲשֶׂה בְּשְׁתֵּי עֵינֶיךָ, שבתחילה כשקיבלו את התורה, נחשב 'באחת מעיניך', וכשקיימוה נחשב 'בשתי עיניך' (רש"י), ששתי העינים רומזות לשני סוגי הראיה - הראיה השכלית והראיה החושית, ובתחילה כשקיבלוה ועדיין לא קיימוה בפועל, נחשב הדבר כראיה שכלית בלבד, ומשקיימוה בפועל, נחשב גם כראיה חושית (מהרש"א).

עוֹשִׂין מֵאַהֲבָה לה' את המצוות, ולא כדי ליטול שכר ולא מיראת פורענות (רש"י גיטין לו, ב). ויש שפירשו, ש'עושין מאהבה' היינו שמאהבת ה' אינם משיבים למחרפיהם (חפץ ה' [לבעל האור החיים הקדוש], שמירת הלשון שער התבונה ח). ויתבאר עוד להלן.

וְאוֹהֲבָיו, שהעושים את המצוות מאהבה, וכן השמחים ביסורים ומקבלים אותם באהבה, נקראים 'אוהביו', וגם הנעלבים ואינם עולבים והשומעים חרפתם ואינם משיבים נקראים 'אוהביו', כיון שבכך הם אהובים לבריות, וכל האהוב לבריות הוא אהוב לשמים (מהרש"א גיטין לו, ב). ויש שכתב, שיש כאן שלש דרגות, א. 'נעלבין ואינן עולבין' - שאינו עובד בחזרה אך עדיין עולל להשיב למי שהעליבו. ב. 'שומעין חרפתן ואינן משיבין' - שאינו משיב כלל לדברי המחרפו, אך אין זה מאהבת ה' אלא מחשש שמא יבזהו חבירו על ידי זה יותר. ג. 'עושין מאהבה ושמחין ביסורין' - שמה שאינו משיב הוא מצד אהבת ה' ומקבל את יסורי העלבון בשמחה. ועל המגיע למדרגה השלישית אמרו 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו', כי מידה זו באה מצד אמונתו בה' שמשגיח על כל דרכיו ועושה הכל לטובתו כדי לכפר על עוונותיו (שמירת הלשון שער התבונה ח).

כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבָרְתּוֹ, שלעתיד לבוא יאירו פניהם של אוהבי ה' כאור השמש שלעתיד לבא, שנאמר בה (ישעיה ל, כו) 'ואור החמה שבעתים כאור שבעת הימים' (ע"פ קהלת רבה א, ז, תרגום יונתן ורש"י שופטים ה, לא). ויש שפירש, שכמו שהשמש יוצאת בבוקר ואורה הולך ומתחזק עד שהוא בגבורתו בחצי היום, כן יהיו אוהבי ה' הולכים וחזקים עד אשר יהיו בגובה המעלה (רד"ק ומצודת דוד שם). ויש שביאר, שדימה את השותקים על עלבונם, לשמש ששמעה ושתקה כשקטרגה הלבנה (חולין ס, ב) ואמרה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד (תוס' הרא"ש), ונשארה בגודלה ובגבורתה והירח התקטן, כך גם הנעלבים ושותקים לא ינזקו מחמת שתיקתם, אלא העולבים הם שישפלו (מאירי גיטין לו, ב).

כָּל דִּיבּוּר וְדִיבּוּר שֶׁיָּצָא מִפִּי הַגְּבוּרָה נֶחֱלַק לְשִׁבְעִים לְשׁוֹנוֹת, כדי שלא יטענו אומות העולם לעתיד לבוא שאם היו שומעים את התורה בלשונם, היו מקבלים אותה (מהרש"א). וכל אומה מהשבעים אומות היתה שומעת את הדיבור בלשונה, והיו מתים מחמת שלא קיבלו את התורה (שמות רבה ד, ט).

לַמְיַמְּינִין בָּהּ סַמָּא דְּחַיֵּי לְמַשְׁמְאִילִים בָּהּ סַמָּא דְּמוֹתָא 'למיימינין בה' - שעמלים להבינה בכל כוחם, כאדם המשתמש ביד ימינו שהיא העיקר (רש"י), 'למשמאילים בה' - שאינם יגעים בה כל צורכם (רש"י לעיל סג, א), שהלומד את התורה שלא בכל כוחו, הוא מחמת שחסרה לו אהבה לתורה, ובאופן זה הלימוד עלול להביאו אף לידי שנאת התורה ולהזיק לו (מכתב מאליהו ב עמ' 41). ואין הפירוש שמביאה את הלומד לידי מיתה, שמדוע יענש כל כך מחמת שלא יגע בה כל צורכו, אלא הפירוש הוא שאינה מוסיפה בו חיים כמו למיימינין בה, אלא רק מונעת אותו מהמיתה (הערות הגרי"ש אלישיב), או שהכוונה שלמשמאילים היא סם המוות, שאין נותנים לו שכר לעולם הבא (חי' ר"ש וורטהיימר מאמר תורה לשמה ב, וכמבואר בגמ' שם שהמשמאילים זוכים רק ל'עושר וכבוד' ולא ל'אורך ימים', דהיינו לעולם שכולו ארוך). ויש שביאר, ש'למיימינין בה' פירושו שעוסקים בה לשמה, ו'למשמאילים בה', היינו שלא לשמה (רש"י שם בפירוש שני, ובמהרש"א כאן מבואר שהכל הוא פירוש אחד), **ונעשית לו סם המות כשלומד על מנת לקנטר** (תוס' תענית ז, א).

נְגִידִים, כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר וְכוּ' קוֹשְׁרִים לוֹ שְׁנֵי כְתָרִים, ש'נגיד' הוא מלשון שררה וכתר מלכות, וממה שנאמר 'נגידים' בלשון רבים, דרשו שהיו שני כתרים, שמיעוט רבים שנים. ושני הכתרים הללו, הם עבור שני חלקי הדיבור, חלק הנגלה וחלק הנסתר (מהרש"א), או עבור הטעם העליון והטעם התחתון שיש בעשרת הדברות, שהם כתרי האותיות (עיין יעקב), או כדי להראות ש'אלו ואלו דברי אלקים חיים', שהן האוסרים והן המתירים זוכים לכתר תורה (שם), או שהם רמז לשני העולמות שזוכה המקיים את דברי התורה, העולם הזה והעולם הבא (עין אליהו).

כָּל דִּיבּוּר וְדִיבּוּר שבלוחות (מהרש"א), ש'לחייו' הוא מלשון לוחות (שם, ובתוס' לעיל פד, ב).

נִתְמַלֵּא כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ בְּשָׂמִים, להשיב נפשם, כי נחלשו מחרדת הקולות (מהרש"א). ויש שפירשו, שמחמת עצם מעלת כל דיבור, התמלא העולם בריח טוב (עיין יעקב ובן יהוידע והערות הגרי"ש אלישיב המובאים להלן).

כֵּיוָן שֶׁמִּדִּיבּוּר רִאשׁוֹן נִתְמַלֵּא דִּיבּוּר שֵׁנִי לְהֵיכָן הָלַךְ, שאף שהריח אינו דבר ממשי ואינו תופס מקום, מכל מקום כיון שהעולם התמלא כבר ריח טוב מהדיבור הראשון, לא היתה ניכרת תוספת ריח בדיבור השני (בן יהוידע).

וְהָיָה מַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן ומה שלא השאיר את הריח הראשון, הוא כדי להראות שכל דיבור ראוי לריח טוב מצד עצמו (עיין יעקב), או משום שבדיבור השני זכו לדרגה אחרת של ריח, ולכך הוצרך להעביר את הריח הראשון כדי שיוכלו לקבל את מעלת הריח שבדיבור שני (הערות הגרי"ש אלישיב).

חָזְרוּ יִשְׂרָאֵל לַאֲחוֹרֵיהֶן שְׁנֵים עָשָׂר מִיל, ושלש כיתות היו בעם ישראל, יש מהם שמחרדת הקולות נעשו חלשים ולא מתו ולהם הועילו הבשמים, ויש מהם יותר חלושים בטבע עד שמתו והוצרכו לטל תחיה, ויש מהם שחזרו לאחוריהם שנים עשר מיל (מהרש"א).

אַתָּה מְבַקֵּשׁ לִיתְּנָהּ לְבָשָׂר וָדָם, שאינם ראויים לקבל את חלק הנסתר שבתורה שהוא דבר רוחני (מהרש"א). ויש שביאר, שטענת המלאכים שכל הדברים הטבעיים נבראו בששת ימי בראשית, אבל התורה לפי שהיא שכל גמור ומעלתה ומדרגתה מעל הטבע, קדמה לבריאת העולם, ולפיכך אין ראוי לתת אותה לבשר ודם שהוא טבעי ונברא כשאר ברואי הטבע בבריאת העולם (מהר"ל תפארת ישראל כד).

המשך במילואים

קְנָאָה יֵשׁ בֵּינֵיכֶם, דוקא בינם לבין עצמם אין להם קנאה, אבל על בני אדם יתכן שתהיה להם קנאה [כמו שמצינו ברש"י (בראשית א, כו), ציינו בגליון הש"ס, וכן מבואר בתוס' (ברכות ג, א)] (דברי דוד לט"ז בראשית שם, וכן מפורש בזוהר חדש שיר השירים סט, ב). ויש שכתב, שלא שייכת קנאה כלל אצל המלאכים, לפי שאין להם יצר הרע, והקנאה במלאכים כלפי בני אדם פירושה הוא שהמלאכים סבורים על איזו מעלה הניתנת לאדם, שהיא שייכת בהם ולא באדם שהוא גשמי [שזהו ענין 'קנאה' בין בני אדם, כשרואה מעלה אצל חבירו וסבור שאינה ראויה לו] (רבינו בחיי תחילת פר' וארא).

מַיִד כָּל אֶחָד וְאֶחָד נַעֲשָׂה לוֹ אוֹהֵב, כיון שנהג בהם כבוד והשיב להם בענוה, שלא אמר להם שדרגתו גבוהה משלהם שהוא אוחז בכסא הכבוד, אלא רק אמר להם שהמצוות המעשיות אינן שייכות אצלם (חתם סופר לעיל פח, ב).

וּמָסַר לוֹ דָּבָר, שכל אחד גילה לו דבר מסודות התורה (מהרש"א לעיל פח, ב).

בְּשֶׁכֵּר שֶׁקָּרָאוּךָ אָדָם לָקְחָתָ מַתָּנוֹת, שבתחילה קראוך 'אדם' ואמרו שאינך ראוי לקבל סתרי תורה, אבל עתה לאחר שניצחת אותם וראו שגם האדם מוכן לקבל סתרי תורה מצד הנשמה והשכל שבו, נתנו לך סתרי תורה במתנה [כדי להראות שמודים הם שאתה ראוי לקבל סתרי תורה] (מהרש"א לעיל פח, ב).

אִי לָאו דְּאָמַר לֵיהּ מִי הָוֶה יָדַע, שהלא בתורה לא נכתב דבר זה (רש"י). ואף שמצינו כמה דברים שלא נכתבו בתורה ומתוך סיפור המעשה בתורה למדנו שהצטוה משה עליהם מהקב"ה, כאן מסתבר שלא הצטוה משה מפי הקב"ה לכפר עליהם בקטורת, שהרי ה' אמר להם (במדבר יז, י) 'הרומו מתוך העדה ואכלה אותם', ומוכח שמלאך המות הוא שמסר למשה דבר זה (מהרש"א).

תּוֹרָה הֵיכָן הִיא, שלא היה יודע שניתנה תורה לישראל, לפי שטרדו הקב"ה בשעת מתן תורה, כדי שלא יקטרג על ישראל שאינם ראויים לקבל התורה לפי שעתידים לחטוא בעגל (תוס'). ויש שכתב, שבגמ' לעיל משמע שידע שקיבל משה את התורה, שהרי אמרו שלאחר שניצח משה את המלאכים והוכיח שהתורה ראויה לישראל, מסר לו מלאך המות את סוד הקטורת [ומלאך המות הוא השטן, כמובא בתוס' מהגמ' בב"ב (טז, א)], אלא הפירוש הוא שלאחר שירד משה, בא השטן וקטרג שאינם ראויים לקבל את התורה מפני עומק המושג וקוצר המשיג של בני האדם שהם גשמיים, ולזה אמר 'תורה היכן היא', כלומר היכן המקום שבו תוכל להתקיים התורה למטה בארץ, הרי על התורה נאמר (איוב יא, ט) 'ארוכה מארץ מדה', ואין המועט מחזיק את המרובה (מהרש"א).

נְתַתִּיהָ לָאָרֶץ, לעולם התחתון (מהרש"א).

הָלַךְ אֵצֶל אֶרֶץ – לשר הממונה על הארץ, וכן להלן 'אצל ים' ו'אצל תהום' ו'אבדון ומות', הפירוש הוא שהלך לשר הממונה עליהם (מהרש"א).

אֱלֹהִים הֵבִין דַּרְכָּהּ וגו' וְהוּא יָדַע אֶת מְקוֹמָהּ, שהוא היודע באיזה מקום בעולם התחתון תוכל התורה להתקיים (מהרש"א).

אֲבַדּוֹן וָמָוֶת, הוא השר ממונה על הגיהנם, כי סבר השטן ששם יתכן שתינתן התורה מצד שהמקום שם הוא מאד גדול, כמו שאמרו (פסחים צד, א) 'העולם אחד משישים בגן, וגן אחד משישים בעדן, ועדן אחד משישים בגיהנם' (מהרש"א).

חִיפַּשְׂתִּי בְּכָל הָאָרֶץ בכל העולם התחתון, **וְלֹא מְצָאתִיהָ,** ולא מצאתי שתוכל להתקבל שם, כי המועט אינו מחזיק המרובה (מהרש"א).

לְךָ אֵצֶל בֶּן עַמְרָם הֲלַךְ אֵצֶל מֹשֶׁה, שהקב"ה הורה לשטן [שהוא מלאך המות] שילך אצל 'בן עמרם', דהיינו שהתורה ניתנה למי שאביו הוא כמלאך שאין מלאך המות שולט בו, כמו שאמרו לעיל (נה, ב) שעמרם מת בעטיו של נחש, אבל מלאך המות לא השגיח בזה, והלך אצל 'משה' כאילו לא היה מיוחס לבן עמרם (מהרש"א).

תּוֹרָה שֶׁנָּתַן לְךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵיכָן הִיא, שאי אפשר לך לקיימה מעומק המושג וקוצר המשיג, מאחר וילוד אשה אתה (מהרש"א).

וְכִי מָה אֲנִי שֶׁנָּתַן לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תּוֹרָה, וכאילו הודה לדברי השטן שלא ניתן לו כי אם חלק הנגלה בתורה, אבל חלק הסוד והנסתר של התורה לא ניתן לו, משום שהוא דבר עמוק שאינו שייך לילוד אשה (מהרש"א).

מֹשֶׁה בַּדַּאי אַתָּה, שהרי תוכל לקבל גם חלק הנסתר, משום שפירשתי עליך מזיו שכינתי [כמבואר לעיל (פח, ב)] (מהרש"א).

חֲמוּדָה גְּנוּזָה יֵשׁ לְךָ, חלק הנסתר הגנוז בתורה (מהרש"א).

אֲנִי אַחְזִיק טוֹבָה לְעַצְמִי, שהרי מצדי שאני ילוד אשה לא הייתי ראוי לכך, לולא שפרשת מזיו שכינתך עלי (מהרש"א).

קוֹשֶׁר כְּתָרִים לְאוֹתִיּוֹת, הם התגים שעל האותיות (רש"י), ורומזים לסתרי התורה, וגם על פי הנגלה יש בהם דרשות, כמבואר בגמ' (מנחות כט, ב) שרבי עקיבא היה דורש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות (מהרש"א).

אֵין שָׁלוֹם בְּעִירֶךָ, אין דרך ליתן שלום במקומך (רש"י). והתכוין ללמדו בכך מנהג דרך ארץ (ריטב"א).

כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שֶׁנּוֹתֵן שָׁלוֹם לְרַבּוֹ, ומה שמצינו (ב"ק עג, ב) ש'תוך כדי דיבור' הוא כדי שאילת שלום של תלמיד לרב, עבד שונה מתלמיד, מפני שאימת האדון עליו, ובשום ענין אין לו ליתן שלום (תוס' שם). ויש שחילק בין שאילת שלום לנתינת שלום, ש'שאילת שלום' שבעל הבית שואל את האורח אם היה לו שלום בדרך, שייכת גם בתלמיד לרב, אבל 'נתינת שלום' שהאורח נותן שלום לבעל הבית, אינה שייכת בתלמיד לרב (מהרש"א).

הָיָה לְךָ לְעָזְרֵנִי, לומר 'תצלח מלאכתך' (רש"י), שהצדיקים בדיבורם מוסיפים כח וגבורה בפמליא של מעלה (מהרש"א). ויש שביאר, שהיה לך להתפלל שיעזור ה' לישראל למשול ביצרם ולקיים התורה, וזו היא עזרה לה', כי עזרתם של ישראל היא עזרתו של הקדוש ברוך הוא (ריטב"א).

וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ ה' כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ, כמו שאמרת לי לעזרך בדיבורי. ואף שפסוק זה נאמר בחטא המרגלים, אין מוקדם ומאוחר בתורה, ויתכן שקבלה היתה בידי רבי יהושע בן לוי שפסוק זה נאמר במתן תורה, ושזהו פירוש הפסוק (מהרש"א).

כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ, שמלשון 'זה' משמע שראוהו. ואף על פי כן אמרו 'לא ידענו מה היה לו', משום שגם לאחר שראוהו מת, היו מסתפקים קצת שמא מעשה שטן הוא (מהרש"א). ויש שביאר, שאין הכוונה כפשוטו שראו את מיטתו, וכן לא כפשוטו שאמר להם השטן שהוא מת, אלא הביאור בזה הוא שבתחילה היה הדבר בגדר ספק אצלם, ונקרא 'שמיעה', ואחר כך כשהוחלט אצלם הענין, נחשב ש'ראו' זאת בעיניהם (מהר"ל תפארת ישראל מח).

המשך במילואים

א) זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: (שמות כ, ח)

ב) לֹא תַעֲשֶׂה אֶת שִׁבְתְּךָ אֶלָּא לְחֶפְצְךָ וְלִשְׁוֹא לֹא תְנַאֵץ אֶת שֵׁם יְיָ אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמִי לְשָׁוְא: (שמות כ, יג)

ג) כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: (שמות כ, יב)

ד) לֹא תִרְצָח לֹא תִנְאָף לֹא תִגְנֹב לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר: (שמות כ, יג)

ה) יְיָ אֲדֹנֵינוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ: (תהלים ח, ו)

ו) עֲלֵיהֶ לְפָרְחָם שִׁבְרֵתְ שָׁבֵי לְקַחְתָּךְ מְתֻנּוֹת בָּאָדָם וְאַף סוֹרְרִים לְשָׁכֵן יָהּ אֱלֹהִים: (תהלים סח, יט)

ז) וַיִּקַּח אַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיַּרְץ אֶל תּוֹךְ הַקָּהָל וְהִנֵּה הֵחֵל הַנֶּגֶף בָּעָם וַיִּתֵּן אֶת הַקְּטֹרֶת וַיְכַפֵּר עַל הָעָם: (במדבר יז, יב)

ח) וַיַּעֲמֹד בֵּין הַמֵּתִים וּבֵין הַחַיִּים וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה: (במדבר יז, יג)

ט) אֵלֶּהִים חֲנֵן וְיָבָרְכֵנוּ וְיָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה: (תהלים סז, ב)

י) תּוֹדוּם אֲמַר לֹא בִי הִיא יָיָ אֲמַר אֵין עֲפָרִי: (איוב כה, יד)

יא) אֲבָהוֹן דְּעַמְיָת אֲמְרוּ בְּאָזְנֵינוּ שְׁמַעְנוּנָא וְנִשְׁמָע: (איוב כה, כב)

יב) זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֹתוֹ בְּחוֹרֵב עַל כָּל יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים: (מלאכי ג, כב)

יג) וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר: (במדבר יד, יז)

יד) וְיָרְא הָעָם כִּי בֹשֵׁשׁ מֹשֶׁה לָרֶדֶת מִן הָהָר וַיִּקָּהֲל הָעָם עַל אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה הָיָה לוֹ: (שמות לב, א)

טו) וַיַּעֲלוּ וַיַּחֲנוּ אֶת הָאָרֹן מְמֻדְבַּר צִן עַד רֶחֹב לְבֹא חֲמָת: (במדבר יג, כא)

טז) קוֹל יְיָ יְחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְיָ מִדְבַּר קָדֵשׁ: (תהלים כט, ח)

יז) וַאֲשֶׁלַּח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת אֶל סִיחוֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן דִּבְרֵי שָׁלוֹם לֵאמֹר: (דברים ב, כו)

יח) וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַסְעֵיהֶם מִמִּדְבַּר סִינָי וַיִּשְׁכֹּן הֶעָנָן בְּמִדְבַּר פָּארָן: (במדבר י, יב)

יט) לְפָנֶיו יֵלֵךְ דֶּבֶר וְיֵצֵא רֶשֶׁף לְרַגְלָיו: (דברים לב, כד)

כ) גַּם זֹאת עֲשׂוּ יְיָ

תורה חיבן היא. וע"ת וכי שמן לג היה יודע מתן תורה. ול"ל דלמתיניתן במדבר יט) לפניו יל דבר כ) שנרמז הקב"ה למלאך שמות בשעת מתן תורה שלא יקטרג לומר לומה שעמידים למחוה לנוף מ' יום בעבור שתהא מתן תורה להם בתורה והוא שמן והוא מלאך כשמות דלמתני' בפ"ק דע"ז (דף ט:). ומתני' שם במקבלתן (מו:). כ) ומושיה שעימה מפני השמן:

לסוף מ' יום אני בא. **פירש מקונטרס** לשומו יום שעלה בו ליו מן השמיי והוא ד) היה לומר להם מ' יום שלימים יום ולילו עמו ויום שלימים יום ולילו עמו בשביל עליית מ' יום ומ' לילה כשמשה לילה שלחר היום. ושלו שם ג' ימים שלחרון עד שלחר היום. ולחר שלמו מ' ימים שלחרונם עד שלחר היום שבפרוים ושלמו ביום"ב שלו שלמ"ל הקב"ה למשה ה). **מדבר** ציז. **קמה לר"י** דע"ל מדבר לין לשו היינו מדבר פלחן למדבר לין לשו היינו מדבר פלחן למדבר לין לשו היינו מדבר שלמ"ל הקב"ה למשה משה בדאי אתה אמר לפניו רבונו של עולם חמודה ו) גנוזה יש לך שאתה משתעשע בה בכל יום אני אחזיק טובה לעצמי אמר לו הקב"ה למשה הואיל ומיעטת עצמך תקרא על שמך שנאמר ז) זכרו תורת משה עבדי וגו': וא"ר יהושע בן לוי ח) בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות אמר לו משה אין שלום בעירך אמר לפניו ט) יש לך עבד שנותן שלום לרבו א"ל היה לך לעזרני מיד אמר לו י) ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת. אמר ר' יהושע בן לוי מ"ד י) וירא העם כי בושש משה אל תקרי בושש אלא באו שש בשעה שעלה משה למרום אמר להן לישראל לסוף ארבעים יום בתחלת שש אני בא לסוף מ' יום בא שטן ועירבב את העולם אמר להן משה רבכם היכן הוא אמרו לו עלה למרום אמר להן באו שש ולא השגיחו עליו מת ולא השגיחו עליו הראה להן דמות מטתו והיינו דקאמרי ליה לאהרן י) כי זה משה האיש וגו': א"ל הוא מרבנן לרב כהנא מי שמיע לך מאי הר סיני א"ל הר שנעשו בו נסים לישראל הר ניסאי מיבעי ליה אלא הר שנעשה סימן טוב לישראל הר סימנאי מיבעי ליה א"ל מ"ט לא שכיחת קמיה דרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע דמעייני באגדתא דרב חסדא ורבה בר"ר דרב הונא דאמרי תרוייהו מאי הר סיני הר שירדה שנאה לאומות העולם עליו והיינו דאמר ר' יוסי בר' חנינא ה' שמות יש לו יא) מדבר ציז שנצטוו ישראל עליו יב) מדבר קדש שנתקדשו ישראל עליו יג) מדבר קדמות שנתנה קדושה עליו יד) מדבר פארן שפרו

עבודה זרה שוב מה כתיב בה א) זכור את יום השבת לקדשו כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות שוב מה כתיב בה ב) לא תעשה משא ומתן יש ביניכם שוב מה כתיב בה ג) כבד את אביך ואת אמך אב ואם יש לכם שוב מה כתיב בה ד) לא תרצח לא תנאף לא תגנוב ה) קנאה יש ביניכם יצר הרע יש ביניכם ו) מיד הודו לו להקב"ה שנאמר ז) ה' אדונינו מה אדיר שמך וגו' ואילו תנה הודך על השמים לא כתיב מיד כל אחד ואחד נעשה לו אוהב ומסר לו דבר שנאמר ח) עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם בשכר שקראוך אדם לקחת מתנות אף מלאך המות מסר לו דבר שנאמר ט) ויתן את הקטורת ויכפר על העם ואומר י) ויעמוד בין המתים ובין החיים וגו' אי לאו דאמר ליה מי הוה דע: וא"ר יהושע בן לוי בשעה שירד משה מלפני הקב"ה בא שטן ואמר לפניו רבונו של עולם תורה היכן היא אמר לו נתתיה לארץ הלך אצל ארץ אמר לה תורה היכן היא אמרה לו כ) אלהים הבין דרכה וגו' הלך אצל ים ואמר לו אין עמדי הלך אצל תהום א"ל אין בי שנאמר ל) התהום אמר לא בי היא ים אמר אין עמדי אין אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמועה חזר ואמר לפני הקב"ה רבש"ע חיפשתי בכל הארץ ולא מצאתיה אמר לו לך אצל בן עמרם הלך אצל משה אמר לו תורה שנתן לך הקב"ה היכן היא אמר לו כי מה אני שנתן לי הקב"ה תורה א"ל הקב"ה למשה משה בדאי אתה אמר לפניו רבונו של עולם חמודה ו) גנוזה יש לך שאתה משתעשע בה בכל יום אני אחזיק טובה לעצמי אמר לו הקב"ה למשה הואיל ומיעטת עצמך תקרא על שמך שנאמר ז) זכרו תורת משה עבדי וגו': וא"ר יהושע בן לוי ח) בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות אמר לו משה אין שלום בעירך אמר לפניו ט) יש לך עבד שנותן שלום לרבו א"ל היה לך לעזרני מיד אמר לו י) ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת. אמר ר' יהושע בן לוי מ"ד י) וירא העם כי בושש משה אל תקרי בושש אלא באו שש בשעה שעלה משה למרום אמר להן לישראל לסוף ארבעים יום בתחלת שש אני בא לסוף מ' יום בא שטן ועירבב את העולם אמר להן משה רבכם היכן הוא אמרו לו עלה למרום אמר להן באו שש ולא השגיחו עליו מת ולא השגיחו עליו הראה להן דמות מטתו והיינו דקאמרי ליה לאהרן י) כי זה משה האיש וגו': א"ל הוא מרבנן לרב כהנא מי שמיע לך מאי הר סיני א"ל הר שנעשו בו נסים לישראל הר ניסאי מיבעי ליה אלא הר שנעשה סימן טוב לישראל הר סימנאי מיבעי ליה א"ל מ"ט לא שכיחת קמיה דרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע דמעייני באגדתא דרב חסדא ורבה בר"ר דרב הונא דאמרי תרוייהו מאי הר סיני הר שירדה שנאה לאומות העולם עליו והיינו דאמר ר' יוסי בר' חנינא ה' שמות יש לו יא) מדבר ציז שנצטוו ישראל עליו יב) מדבר קדש שנתקדשו ישראל עליו יג) מדבר קדמות שנתנה קדושה עליו יד) מדבר פארן שפרו

של עוכד כוכבים פטור. **ול"ג** ברים מסכת ע"ז (דף ס:) מפי בני בשעיר ומפי בני בפארן ב) דהוה משמע דפלחן היא מומה מחמת ג) שעיר אלא נרסינן מפי בני בשעיר ומפי בני פארן וסיני מפי בני פארן וסיני מפי מיני מדבר כן לכתיב ד) מדבר סיני כדכתיב בספר מהלים (שם) מן) קול ה' יחיל מדבר קדש משמע דהיינו מדבר קדמות אל מ"ש מדבר קדש. **ומיהו קשה לר"י** דהא מדבר קדמות הוי מזחה ומדבר של מלך דכתיב (דברים ג) ויושלח מלאכים ממדבר קדמות אל סיחון מלך חשבון וגו' כשהיה במזחה של מ"ש (שם ד) (לא) כעבר הירדן מזחה שמע ומדבר סיני ופארן היינו כדומה כמו שמשמע בפסוקים שהנחתי ואין יחכן דמדבר קדמות היינו מדבר סיני: **מגלין**

א) ממנות כט:, ב) [ער מוקפות נכנ קמב עג:, ג) ב"ב טו:, ד) תענית כח:, ה) האי קרא במתן תורה כתיב (מהרש"ל), ו) סדר עולם פ"ו, ז) שמות לב יא, ח) [ער"ש מוקפות נכנ קמב פב. ד"ה כלו], ט) [ער' תוס' ע"ז ג: ד"ה מלי כט:], י) מכילתא יתרו בחדש פ"ה.

נפקא להו לרבנן (ב"ר פכ"ח) מהאי קרא (כתיב בתהלים קח) זכר לעולם בריותי דבר צוה לאלף דור שלשי שמצאנו מן יצירת אדם הראשון ועד נתינת התורה כ"ו דור ונתינת התורה וכבר שלמו כ"ו דורות ודעו כי התורה היתה נגזרה ותתקי"ת דורות וכיון שעברה עליה פימות העולם כ"ו דורות שהן השלמת אלף דור ניתנה התורה כדי שיהקיים דבר צוה לאלף דור:

(ב) תוס' ד"ה מדבר ומי פלח נגב ממדבר לין [גמרא דפריש "מדבר" ציז ולפנינו כתב תוקן ע"פ המהרש"ל]:

גמ' קנאה יש ביניכם. עי' בב"י ממומם ברמ"א ס"ב וב"ח ס"ס: שם מיד הודו לו. עי' תוס' מיש מנחות דף עח ד"ה ולמה נכתבו: שם בלום יש עבד שנותן שלום. עי' מהרש"ל ס"ק ס"ד דבכתוב. וקוזיתיו ומיולנו מתוס' ב"ק נב ע"ב ד"ה כלו:

ב) בכת"י ובציון יעקב חבדה גנוזה: ג) ב"ל ואבוי (גליון): ג) ב"ל ובבבו (מהרש"ל, רש"ש): ד) ב"ל שהוא (באה"ס, דבש תמר): ה) נדב"ע אחת (באה"ס וכ"ה הלשון בתוס' בע"ז):

ציז. אלה ענוך עמו משה כן עמנם למנוס (תהלים סח, יט). שנאמר ויתן את הקטורת וכפר (במדבר יז, יא). אלהים חבין דרכה. וכתוב יבין אח מקומה שיודע הוא היכן מוכה (איוב כח, כג). בתריה. נגון התנין בבושש בשח. כתרגומו (שם) ויחילו כי טוש (שם ג, כה). וישרבב את השיפה. לומר דמשי מת בקבר בא מיכאל ומשכו משם עד שכאה עשה מתמה מיכא דמבעים יום שעריה ואלמנה ליקין שהוא מלא עד שעריה (דברים לד, ו). כי זה בשה האיש. ממין דמות משה הרמה לבה שמעון שנשפחיה מוה כמיר ריקע הממיים (שמות שם). שנתנה קדושה. המורה קלקמה לעולם (בראשית ב, כה).

פט: אמר רבי עקיבא פרק תשיעי שבת

תבלין שנים ושלשה שמות והן מין אחד. **פירש רש"י** כמו פלפל מרוח פלפל נקי פלפל שחור ולפי"ז הם לקמני בסיפא ר"ש קומר ג' שמות ממין אחד לו שני מינין משם אחד אין מצטרפין מצטרפת לה שני מינין משם אחד כעין שמציע לקמן (דף ג.) תבלי גווני תבלא. אבל פיטם ובי בציבל שם להם שם אחד יש להן להצטרף יותר מה מועיל שהם לגרום לכיווך כיון שהם שני מינין ואין טעמם שוה. **ומפרש רש"י** דג' ענייני לימור כגון שלא עלה לו על בלתי הכרס ושל לתבלים ושל עיר הנלחמת קרי ג' שמות כדאמרינן שלא השם המציאו לגיי (מכות מכות) אף אני כתוב בתבלי אדם. בתבלים (בתבלים פט) אף אני כתוב בתבלי אדם. (נחלת יעקב) תבלין נגזלים כמו המקבל זהו משומו ומדלגו כלן אחם מקריב על מנת שקריב על מנת שלקריב. יעקב מעשו (שמות ה, כב). **בתבלי אדם.** בתבלים רבים וכו' בלומר מתוקנים המשך חכמה (הושע יא, ד).

[המשך בהמשמות]

תורה אור השלם

א) בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי:
(שמות יט, א)

ב) לָכוֹ נָא וְנַכֶּתָּה אֹאבֶר מִ֖ן הָעַ֑מִּים כִּֽי־יֵ֤שׁ רַבִּים֙ בְּתֹ֣וךְ הָאָ֔רֶץ וְהִנֵּ֥ה אַתָּ֖ה רֹאֶ֑ה וְהֵפַ֤רְתָּ אֶת־בְּרִיתִי֙ אֲשֶׁ֣ר כָּרַ֔תִּי לָהֶ֖ם וְאֶת־בְּרִיתִ֣י אֲשֶׁר־כָּרַ֔תִּי לָהֶ֖ם וְנָתַתִּ֥י אֶתְכֶ֖ם לִפְנֵיהֶֽם:
(שמות לב, יב)

ג) וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹ֤עַ תֵּדַע֙ כִּֽי־גֵ֣ר תִּהְיֶ֣ה זַרְעֶ֔ךָ בְּאֶ֥רֶץ לֹ֖א לָהֶ֑ם וַעֲבָד֣וּם וְעִנּ֔וּ אֹתָ֖ם אַרְבַּ֥ע מֵאֽוֹת שָׁנָֽה:
(בראשית טו, יג)

ד) וְנָתַ֤תִּי חִרְפַּ֙ת הַתִּינֹ֔ק וְאֶת־אֲחֹרֵ֥ית הָעֲבֹ֖ד תְּחִיֶּ֑ה כַּאֲשֶׁ֤ר תָּרִיד֙ וְפָרַ֣קְתָּ עָלָ֔יו מֵעַ֖ל צַוָּארֶֽךָ:
(בראשית טז, טו)

ה) אֲנִי֙ אֵרֵ֣ד עִמְּךָ֔ מִצְרַ֖יְמָה וְאָנֹכִ֣י אֶֽעֱלֶךָּ֑ גַּ֥ם עָלֹ֖ה וְיוֹסֵ֥ף יָשִׁ֖ית יָדֹ֥ו עַל־עֵינֶֽיךָ:
(בראשית מו, ד)

ו) כִּי אֹתָ֥ה אֲבִ֛ינוּ כִּ֥י אַבְרָהָ֖ם לֹ֣א יַכִּירֵ֑נוּ וְיִשְׂרָאֵ֖ל לֹ֥א יַֽדְעֵ֛נוּ אַתָּ֥ה יְיָ֖ אֲבִינוּ גֹּאֲלֵ֣נוּ מֵעֹולָ֑ם שְׁמֶֽךָ:
(ישעיה סג, טז)

ז) וְאַתְּ֣ה אֲל֤ פְּרֹעֹה֙ כֹּ֣ה אָמַ֔ר יְיָ֖ בְּנִ֣י בְכֹרִ֑י יִשְׂרָאֵֽל: (שמות ד, כב)

ח) בְּחֻבְּלֵי֙ אָדָ֔ם אֲמָשְׁכֵ֑ם בְּעֲבֹתֹ֖ות אַהֲבָ֣ה וָאֱהִ֤י לָהֶם֙ כְּמֹרְמֵ֣י עֹ֔ל עַל־לְחֵיהֶ֖ם וָאֵ֥ט אֵלָ֖יו אוכיל:
(הושע יא, ד)

ט) לָךְ אָמַר֙ לִבִּ֣י בַקְּשׁ֔וּ פָּנָ֖י אֶת־פָּנֶ֣יךָ יְיָ֑ אֲבַקֵּֽשׁ:
(תהלים כז, ח)

י) בְּמַעֲבַר חַוָּה יְפֻלּוּ֮ פְּרָרֶ֪יהָ כָּל־מְקֹרְבֶ֫יהָ מָגֵ֥ן לְכָל־מַחֲסֵיהֶ֑ם עֲשָׂרִ֥ים שָׁנָ֗ה וַתְּפַלֵּ֥ט כָּל־צְבָאֹ֑ות אֲשֶׁ֖ר חִלְּלֹ֣ום עָפָֽר:
(במדבר יד, כט)

כ) לֹא תֹאבֵל עָלָ֖יו מַצֹּ֣ות שִׁבְעַ֣ת הַיָּמִ֑ים וְגַ֣ם לֶ֤חֶם עֹנִי֙ אֲשֶׁ֣ר אָכַ֣לְתָּ בֹּ֔ו כִּ֣י בְחִפָּז֔וֹן יָצָ֖אתָ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרָ֑יִם לְמַ֣עַן תִּזְכֹּ֗ר אֶת־יֹום֙ צֵאתְךָ֔ מֵאֶ֖רֶץ מִצְרַ֥יִם כֹּ֖ל יְמֵ֥י חַיֶּֽיךָ:
(דברים טז, ג)

ל) וְאָכְלוּ֙ אֹתָ֣ם אֲשֶׁ֔ר מָנ֥וּחַ בָּהֶ֖ם אֶת־הַכִּפֻּרִ֑ים לְמַלֵּ֤א אֶת־יָדָם֙ לְקַדֵּ֣שׁ אֹתָ֔ם וְזָ֖ר לֹ֥א יֹאכַ֑ל כִּ֥י קֹדֶ֖שׁ הֵֽם:
(שמות כט, לג)

שפרו ורבו עליה ישראל א) מדבר סיני שירדה שנאה לאומות העולם עליו ומה שמו חורב שמו ופלגיא דר' אבהו ר"א אבהו הר סיני שמו ולמה נקרא הר חורב שירדה חורבה לאומות העולם עליו: מנין שקושרין לשון של יהורית וכו': ב) בשנים בשני מיבעי ליה א"ר יצחק אמר להם הקב"ה לישראל אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות מששת ימי בראשית ועד עכשיו כשלג ילבינו: דרש רבא מאי דכתיב ב) לכו נא ונוכחה יאמר ה' לכו נא בואו נא מיבעי ליה יאמר ה' אמר ה' מיבעי ליה לעתיד לבא יאמר להם הקב"ה לישראל לכו נא אצל אבותיכם ויוכיחו אתכם ויאמרו לפניו רבש"ע אצל מי נלך אצל אברהם שאמרת לו ג) ידוע תדע ולא בקש רחמים עלינו אצל יצחק שביוד את עשו ד) והיה כאשר תריד ולא בקש רחמים עלינו אצל יעקב שאמרת לו ה) אנכי ארד עמך מצרימה ולא בקש רחמים עלינו אצל מי נלך עכשיו יאמר ה' אמר להן הקב"ה הואיל ותליתם עצמכם בי ב) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו: א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מ"ד ו) כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך לעתיד לבא יאמר לו הקב"ה לאברהם בניך חטאו לי אמר לפניו רבש"ע יחמו על קדושת שמך אמר אימר ליה ליעקב דהוה ליה צער גידול בנים אפשר דבעי רחמי עליהו אמר ליה בניך חטאו אמר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך אמר לא בסבי טעמא ולא ברדרקי עצה אמר לו ליצחק בניך חטאו לי אמר לפניו רבש"ע בני ולא בניך בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע קראת להם ז) בני בכורי עכשיו בני ולא בניך ועוד כמה חטאו כמה שנותיו של אדם שבעים שנה דל עשרין דלא עשית עליהו פשו להו חמשין דל כ"ה דלילותא פשו להו כ"ה דל תרתי סרי ופלגא דצלויי ומיכל ודבית הכסא פשו להו תרתי סרי ופלגא אם אתה סובל את כולם מוטב ואם לאו פלגא עלי ופלגא עליך ואת"ל כולם עלי הא קריבית נפיש קמך פתחו ואמרו ז) כי אתה אבינו אמר להם יצחק עד שאתם מקלסין לי קלסו להקב"ה ומחוי להו יצחק הקב"ה בעיניהו מיד נשאו עיניהם למרום ואומרים ח) אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל אלא שזכותו גרמה לו דכתיב ט) בחבלי אדם אמשכם בעבותות אהבה ואהיה להם כמרימי עול על לחיהם ואט אליו אוכיל: **מתני'** י) **המוציא** עצים כדי לבשל ביצה קלה ז) תבלין כדי לתבל ביצה קלה ומצטרפין זה עם זה. כ) קליפי אגוזין קליפי רמונים אימטים ופואה כדי לצבוע בהן בגד קטן פי סבכה רבי יהודה מי רגלים נתר וכורית י) קמוליא ואשלג כדי לכבס בגד קטן פי סבכה רבי יהודה אומר כדי להעביר את הכתם: **גמ'** תנינא הדא דתנינא ז) קנה כדי לעשות קולמוס אם היה עב או מרוסס כדי לבשל ביצה קלה שבביצים טרופה ונתונה באליפס מהו דתימא התם הוא דלא חזי למידי אבל עצים דחזו לכבא דאקלידא אפילו כל שהוא קמ"ל: תבלין כדי לתבל ביצה קלה: ורמינהו י) תבלין שנים וג' שמות ממין אחד או משלשה מינין (ושם אחד כ) אסורין ומצטרפין זה עם זה ואמר חזקה במיני

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) פיטם. ג) נמצל מעט. ד) ס"ז מגלין עמ"ש. ה) ס' עסק פרוסקין בו לשוחט שהמסק [ניר מקוה ס"ק קמוציא ומי מקוה]. ו) נמצל ס"ב. ז) ס"ז סו. עלה ס"ב מ"ר. ח) נמצל דף פז:, ט) עיין לעיל דף פז:. י) עיין מהרש"ל והמהרש"א בח"א (ע"א סוד"ה מאי הר סיני). כ) [נמצל פ:]. נדה דף מא:. ל) [ע' תוס' ע"ז סו. ד"ה מגלין וכו' והם מין ב].

הגהות הב"ח

(ב) תוס' ד"ה מגלין וכו' ומתוס' משמר ותוספות נעשה של ממש והמלה: (ג) ד"ה קמוקין ומי שקמלא בו ודם ופיטל: (ג) **באו"ז** ומכן ספיטל והנותר אין מצטרפין כל"ל ומיכן והטעמא נמסק: (ד) **באו"ז** והא דלעילמיך ר' אלישנדר לפתחי קרפ: (ס) **באו"ז** ומיהו לפי זה וכו' ממו אין מצטרפין דסיפא דר"ש: (ו) **באו"ז** והטעמא הוי מצטרפין דרישא כמו אין מצטרפין:

גליון הש"ס

רש"י בד"ה שפרו ורבו וכו' **לא ידענוה.** עי' בכתוס שם ע"ב ברש"י ד"ה מלן שמעת ליה: תוס' ד"ה **תבלין** ורבי בראבורי **שלא השם** המביאו לידי מכות. מכות דף ד ע"ש.

הגהות וציונים

ג) עיין מהרש"ל והמהרש"א בתוס' ד"ה תבלין דלפרש"י לא גרסינן ליה, וברש"י לפנינו חיכות "שם אחד" בסוגר וליתא בדפוסי: **ד)** בכת"י **אדר עבך** גירות **אחד אעלך** גירות **שני גם** גירות **שלישי עלה** גירות רבישי כאן רמז: **ה)** [צ"ל **על**] (גליון) ברש"י והושע שם הוא ב"כ כלפנינו וא"צ בהגהה יעלי (מצור דבש): **ו)** כל **הביצה** (כת"י): **ז)** צ"ע כאן ומכן [תמרי]: **ח)** ר"ל ג' מינין וג' שמות ולא גרסינן לרש"י "שם אחד" בגמ' כמ"ש המפרשים וגם כאן יש למחקו: ועיין בתוס' "שם אחד" ברש"י: **ט)** צ"ל **לאסור** (ר"ל את הקדירה, ב"ש וכ"ה בדפוסי"ר):

ל) אמר ר' מ"י מלכו' (שבת נה, ב): **מ)** ב סב ע"ב ה: **נ)** ג ס ע"ב ה:

ליקוטי רש"י

זחיר באשר תזיר. (שמן נער כמו (מלכים נה, ג) תזיר בשיחי עלמר כשעבאו (שבת לא, ב) פה להסעיר על הכרכות שמעל ופרקם עלו וגו' (בראשית כה, מ). **בני בבודי.** (שמן נגולים כמו (מלכים פט) אף אני כתוב בתבלי אדם. כמו שנולה ממנו ומדלגו כלן אחם מקריב על מנת שקריב על מנת שלקריב. יעקב מעשו (שמות ה, כב). **בתבלי אדם.** בתבלים רבים וכו' בלומר מתוקנים (הושע יא, ד).

[המשך בהמשמות]

תורה אור השלם

א) בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי:
(שמות יט, א)

ב) לָכוֹ נָא וְנַכֶּתָּה אֹאבֶר מִן הָעַמִּים כִּי יֵשׁ רַבִּים בְּתוֹךְ הָאָרֶץ וְהִנֵּה אַתָּה רֹאֶה וְהֵפַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי לָהֶם וְאֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי לָהֶם וְנָתַתִּי אֶתְכֶם לִפְנֵיהֶם:
(שמות לב, יב)

ג) וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה:
(בראשית טו, יג)

ד) וְגַל חִרְפַּת תְּחִתָּה וְאֶת אַחֲרִית הָעֹבֵד תִּהְיֶה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וּפָרַקְתָּ עָלָיו מֵעַל צַוָּארֶךָ:
(בראשית טז, טו)

ה) אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה וְאָנֹכִי אַעֲלֶךָּ גַּם עָלֹה וְיוֹסֵף יָשִׁית יָדוֹ עַל עֵינֶיךָ:
(בראשית מו, ד)

ו) כִּי אַתָּה אָבִינוּ כִּי אַבְרָהָם לֹא יַדְּעֵנוּ וְיִשְׂרָאֵל לֹא יַכִּירֵנוּ אַתָּה יְיָ אָבִינוּ גֹּאֲלֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ:
(ישעיה סג, טז)

ז) וְאֶמַרְתָּ אֶל פַּרְעֹה כֹּה אָמַר יְיָ בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל: (שמות ד, כב)

ח) בְּחַבְלֵי אָדָם אֲמָשְׁכֵם בַּעֲבֹתוֹת אַהֲבָה וָאֶהְיֶה לָהֶם כְּמֹרִימֵי עֹל עַל לְחָיֵיהֶם וְאֵט אֵלָיו אוכיל:
(הושע יא, ד)

ט) לְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנַי אֶת פָּנֶיךָ יְיָ אֲבַקֵּשׁ:
(תהלים כז, ח)

י) בְּמַעֲבַר חַוָּה יִפֹּלוּ פְּרָרֶיהָ כָּל מְקֹרְבֶיהָ מָגֵן לְכָל מַחֲסֵיהֶם עֶשְׂרִים שָׁנָה וַתְּפַלֵּט כָּל צְבָאוֹת אֲשֶׁר חִלְּלוֹם עָפָר:
(במדבר יד, כט)

כ) לֹא תֹאכַל עָלָיו מַצּוֹת שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו לֶחֶם עֹנִי כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ:
(דברים טז, ג)

ל) וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם לְמַלֵּא אֶת יָדָם לְקַדֵּשׁ אֹתָם וְזָר לֹא יֹאכַל כִּי קֹדֶשׁ הֵם:
(שמות כט, לג)

מסורת הש"ס עם הוספות

ב) פיטם. ג) נמצל מעט. ד) ס"ז מגלין עמ"ש. ה) ס' עסק פרוסקין בו לשוחט שהמסק [ניר מקוה ס"ק קמוציא ומי שקמלא]. ו) נמצל ס"ב. ז) ס"ז סו. עלה ס"ב מ"ר. ח) נמצל דף פז:, ט) עיין לעיל דף פז:. י) עיין מהרש"ל והמהרש"א בח"א (ע"א סוד"ה מאי הר סיני). כ) [נמצל פ:]. נדה דף מא:. ל) [ע' תוס' ע"ז סו. ד"ה מגלין וכו' והם מין ב].

הגהות הב"ח

(ב) תוס' ד"ה מגלין וכו' ומתוס' משמר ותוספות נעשה של ממש והמלה: (ג) ד"ה קמוקין ומי שקמלא בו ודם ופיטל: (ג) **באו"ז** ומכן ספיטל והנותר אין מצטרפין כל"ל ומיכן והטעמא נמסק: (ד) **באו"ז** והא דלעילמיך ר' אלישנדר לפתחי קרפ: (ס) **באו"ז** ומיהו לפי זה וכו' ממו אין מצטרפין דסיפא דר"ש: (ו) **באו"ז** והטעמא הוי מצטרפין דרישא כמו אין מצטרפין:

גליון הש"ס

רש"י בד"ה שפרו ורבו וכו' **לא ידענוה.** עי' בכתוס שם ע"ב ברש"י ד"ה מלן שמעת ליה: תוס' ד"ה **תבלין** ורבי בראבורי **שלא השם** המביאו לידי מכות. מכות דף ד ע"ש.

הגהות וציונים

ג) עיין מהרש"ל והמהרש"א בתוס' ד"ה תבלין דלפרש"י לא גרסינן ליה, וברש"י לפנינו חיכות "שם אחד" בסוגר וליתא בדפוסי: **ד)** בכת"י **אדר עבך** גירות **אחד אעלך** גירות **שני גם** גירות **שלישי עלה** גירות רבישי כאן רמז: **ה)** [צ"ל **על**] (גליון) ברש"י והושע שם הוא ב"כ כלפנינו וא"צ בהגהה יעלי (מצור דבש): **ו)** כל **הביצה** (כת"י): **ז)** צ"ע כאן ומכן [תמרי]: **ח)** ר"ל ג' מינין וג' שמות ולא גרסינן לרש"י "שם אחד" בגמ' כמ"ש המפרשים וגם כאן יש למחקו: ועיין בתוס' "שם אחד" ברש"י: **ט)** צ"ל **לאסור** (ר"ל את הקדירה, ב"ש וכ"ה בדפוסי"ר):

שֻׁפְרוּ וְרִבּוּ יִשְׂרָאֵל עָלָיו, שכל אחד התעברה אשתו זכר כשאמר להם 'שובו לכם לאהליכם' (רש"י), ודרשו שזו כוונת הפסוק, ממה שנאמר לאחר חנוכת בית ראשון (מלכים א ח, סו) 'וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב', ודרשו חז"ל לעיל (ל, א) 'וטובי לב' - שכל אחד התעברה אשתו וילדה זכר, ואם כן קל וחומר שכך גם היה במתן תורה. ועוד, שיש ללומדם זה מזה, ששם נאמר 'וילכו לאהליהם' וגם כאן 'שובו לכם לאהליכם' (מהרש"ל).

הַר סִינַי שְׁמוֹ, על שם הסנה הגדל בו (אבן עזרא שמות ג, ב, רמב"ן דברים לג, טז).

שֶׁיְּרֵדָה חוּרְבָּה לְאוּמּוֹת הָעוֹלָם עָלָיו, שקודם מתן תורה כאשר עדיין לא בחר ה' בישראל, היו האומות נחשבות למציאות בעולם, וכאשר בחר ה' בישראל במתן תורה, נחרבו שאר האומות, שמעתה אינן נחשבות למציאות כלל (מהר"ל באר הגולה באר הרביעי טז). ונקרא ההר דוקא על שם החורבן לאומות ולא על שם הטובה לישראל, לפי שהטובה לישראל לא באה מיד עם קבלת התורה אלא רק כאשר קיימו את התורה, אבל לאומות העולם הגיע החורבן מיד כשקיבלו ישראל את התורה (שם גבורות ה' כג).

כַּשָּׁנִים הַלָּלוּ שֶׁסְּדוּרוֹת וּבָאוֹת מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית וְעַד עֲכָשָׁיו, שיהיו חטאיכם רבים כריבוי השנים שמששת ימי בראשית ועד עכשיו (מהרש"א). ויש שביאר, שאף אם יהיו חטאיכם שלא על דרך מקרה אלא קבועים וסדורים כמו השנים שהן קבועות וסדורות משׁשת ימי בראשית, מכל מקום יתכפרו חטאיכם וילבינו כשלג, כי גם שנות העולם עתידות להתבטל שהרי העולם עתיד להיחרב, וזה מצד שהעולם הוא גשמי, וכך גם חטאי ישראל אף שנעשים בקביעות, עתידים להתבטל משום שהחטא הוא גשמי, ומדרגת ישראל היא רוחנית, ולעתיד לבוא יסלק ה' את ישראל מהגשמיות ועל ידי זה יסיר מהם לגמרי את חטאיהם (חידושי אגדות למהר"ל).

לֶעָתִיד לָבֹא יֹאמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לבינונים שבהם שיש להם מחצה עוונות ומחצה זכויות, שעליהם אמרו (ר"ה יז, א וברש"י שם) שביום הדין בתחיית המתים, הקב"ה שהוא 'רב חסד' מטה את ההכרע לצד הזכות [על ידי שהוא 'מעביר ראשון ראשון', שהעוון הראשון הבא לכף העוונות, מעבירו הקב"ה ושומטו, וכיון שחסר אחד מהעוונות, כף הזכויות מכריעה (שם, ורש"י שם)], ואינם יורדים לגיהנום (מהרש"א).

לְכוּ נָא אֶצֶל אֲבוֹתֵיכֶם וְיוֹכִיחוּ אֶתְכֶם על מחצה עוונותיכם, וידונו אתכם כפי הדין בבית דין של מטה. ובדוקא אמר להם שילכו לאבותיהם, כדי שירחמו עליהם בדין, כי בודאי רחמי האב על הבן (מהרש"א).

אֵצֶל אַבְרָהָם שֶׁאָמַרְתָּ לוֹ יָדֹעַ תֵּדַע בעוון שאמר 'במה אדע' (נדרים לב, א) **וְלֹא בִקֵּשׁ רַחֲמִים עָלֵינוּ** שימחל אותו עוון, כי אף שאתה 'רב חסד' ו'מעביר ראשון ראשון', דרך הצדיקים שלא לבקש לילך עמהם בדרך החסד בעולם הזה, כדי למרק עוונותיהם ולזכותם בעולם הבא, ואם כן גם עתה בדין העולם הבא מה לנו לילך אליו (מהרש"א).

אֵצֶל יַעֲקֹב שֶׁאָמַרְתָּ לוֹ אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה וְאָנֹכִי אַעַלְךָ גַּם עָל�ֹה - ובמילה 'גם' רמז לו על ארבע הגלויות העתידות לבוא עלינו (רש"י). **וְלֹא בִקֵּשׁ רַחֲמִים עָלֵינוּ** – שהיה לו לבקש רחמים על שאר הגלויות. אבל על גלות מצרים אין טענה על יעקב, שכבר נגזר הדבר בימי אברהם ולא התפלל אברהם שתתבטל הגזרה (מהרש"ל בביאור רש"י).

אֵצֶל מִי נֵלֵךְ עֲכָשָׁיו, יֹאמַר ה', שאין לנו מי שיבקש עלינו רחמים, אלא אליך אנו באים לבקש, שתעשה עמנו בדין עולם הבא כפי מידת טובך ורחמיך, שלבינונים אתה מטה את ההכרע בכף המאזנים כלפי חסד (מהרש"א).

הוֹאִיל וּתְלִיתֶם עַצְמְכֶם בִּי, שאנהג בכם לפי מידת טובי ורחמים שלי שאני 'מטה כלפי חסד' ו'מעביר ראשון ראשון' (מהרש"א), והואיל ובטחתם בי - 'הבוטח בה' חסד יסובבנו' (תהלים לב, י), ולפיכך אני 'מטה כלפי חסד' (עיון יעקב).

אִם יִהְיוּ חַטָּאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ, וגם לפי דרשה זו 'כשנים' הוא מלשון 'שנה', אלא שלפי דרשה זו 'שנים' הם שתי שנים, ש'מיעוט רבים שנים', והכוונה היא שאם יהיו לכם שני חטאים [כנגד שתי זכויות], אז 'כשלג ילבינו', שאני 'מעביר ראשון ראשון' ולא נשאר אלא חטא אחד וכף הזכות מכריעה (מהרש"א).

יִמָּחוּ עַל קְדוּשַׁת שְׁמֶךָ וְכוּ', וכל אחד מהאבות נהג כהנהגתו עם בניו, שאברהם לא חס על בנו ישמעאל וגירשו, וכן יעקב לא חס על שמעון ולוי שהרגו את אנשי שכם ואמר עליהם (בראשית מט, ז) 'ארור אפם כי עז', אבל יצחק חס על עשיו אף שהיה רשע (עיון יעקב). וראה עוד להלן.

לֹא בְּסֶבֶל טַעֲמָא וְלֹא בְּדַרְדַּקֵי עֲצָה, ואף שאברהם הוא מידת החסד ויעקב הוא מידת האמת הכלולה ממידת החסד והדין, ואילו יצחק הוא מידת הדין (קושיות השל"ה תורה אור פר' וירא, ראה שם מה שביאר בזה), מכל מקום דוקא על ידי מידת הדין ניתן ללמד זכות על ישראל, כי מידת הדין מגבילה גם את הדין עצמו שלא יצא מגדרו, שמצד הדין יש לעשות גם לפנים משורת הדין ולכבוש כעס בדין, ולכן תבע יצחק שהדין מחייב שלא יחמו ישראל כדי שלא יהיה הדין מתפשט יותר מדי (רבי צדוק הכהן ישראל קדושים מג-מד, ע"פ מכתב מאליהו ד עמ' 55).

דַּל עֶשְׁרִין דְּלֹא עָנַשְׁתָּ עֲלַיְיהוּ, בבית דין של מעלה (ירושלמי ביכורים ב, א), בעונש כרת (שם, ובפיה"מ לרמב"ם סנהדרין ז, ד). ויש שכתב, שכלל זה הוא דוקא על עונשים בעולם הזה, אבל בעולם הבא נענש משעה שיש בו דעת [וכאן מדובר בעונש לחיים ולא למתים, שהרי אברהם ויעקב אמרו 'ימחו על קדושת שמך', ופירש רש"י שעל ידי שתעשה בהם דין יתקדש שמך בעולם, וזה בהכרח עונש לחיים, כי כשנעשה דין במתים לאחר מיתה לא מתקדש שמו בעולם, שהרי אין דבר זה גלוי בעולם הזה] (חכם צבי מט, נודע ביהודה יו"ד קסד), או שאין זה כלל קבוע, אלא רק לפעמים לא מענישים בפחות מעשרים, ולכן ביקש יצחק שגם לעתיד לבוא לא יענישום על כך (חכם צבי שם). ויש שכתב, שכלל זה הוא רק על דבר שאינו מפורש בתורה אלא נלמד מסברא, שבזה אין עונשים בבית דין של מעלה לפני גיל עשרים (חות יאיר קסו, אך העיר החיד"א בעין זוכר מערכת ב אות לד, שבירושלמי מפורש שאין כרת בפחות מבן עשרים). ויש שכתבו, שדברים אלו הם דברי אגדה ואין למדים מהם (חכם צבי שם, חתם סופר יו"ד קנה).

פְּשׁוּ לְהוּ תַּרְתֵּי סָרֵי וּפַלְגָא, ונמצא שמיעוט השנים הם בחטא ותכפר להם, כי האדם נידון על פי הרוב (מהרש"א).

המשך במילואים

בְּמִינֵי מְתִיקָה שָׁנוּ הוֹאִיל וּרְאוּיִין לְמַתֵּק קְדֵירָה, שכשטעם כל המינים הוא מתוק הם מצטרפים, משום שטעמם שוה למתק בהם את הקדירה (רש"י ע"ז סז, א). ולאו דוקא שטעמם מתוק, אלא גם אם טעמם מלוח מצטרפים [וכמבואר בגמ' להלן שהתבלינים המצטרפים לתיבול ביצה הם 'למתק'], והכוונה היא שיהיה טעמם שוה ולא שיהיו טעמים מנוגדים, כגון שאחד מתוק ואחד מלוח (חזו"א ערלה ה, א). ויש שביאר, שבאו למעט בזה מלח שאינו בא למתק את הקדירה ולהטעימה אלא כדי שלא יהא המאכל תפל, אבל כל שאר מיני תבלין, מצטרפים (ערוך השלחן או"ח שא, יד, בדעת הרמב"ם).

הָא לָאו הָכִי לֹא, ואף שמיני אוכלין שונים מצטרפים לאיסור הוצאה בכגרוגרת [כמבואר במשנה לעיל (עו, ב)], זה דוקא באוכלין, ששיעור האכילה שוה בכולם בכגרוגרת, ומשום כך מצטרפים גם לענין הוצאה לשיעור זה [אם הם מיני אוכלין שנאכלים זה עם זה (אילת השחר)], אבל מיני תבלין אין שיעורם שוה, שיש תבלין ששמים ממנו מעט בקדרה ויש ששמים ממנו הרבה, ויש תבלין שהוא מתוק ויש שהוא מלוח, ולפיכך אין לצרפם בהוצאה לשיעור אחד, שהרי אם תצרפם ותתבל בהם ביצה, לא תהיה מתובלת בכך, כיון שאין טעמם שוה (רמב"ן ותוס' רי"ד).

מִשְׁנָה. פִּלְפֶּלְתָּ כָּל שֶׁהוּא, ואינו פלפל שלנו (רש"י), שכן פלפל שלנו הוא תבלין, ושיעורו אינו בכל שהוא אלא כדי לתבל בו ביצה קלה (משמעות הר"ש ערלה ב, י), כי אף שיש בו שימוש בכל שהוא לריח הפה [קושיית התוס' יו"ט], הולכים אחר עיקר שימושו שהוא לתבלין (לחם שמים [ליעב"ץ]). ויש שכתב, שההכרח שאינו פלפל שלנו הוא מצד שמו שנקרא 'פלפלת' ולא 'פלפל' (תוס' יו"ט). אך יש שהעיר שבמשנה לעיל (סד, ב) שנו 'פלפל' ופירשה הגמ' שם שראוי לריח הפה כמו כאן, ומוכח ש'פלפל' היינו 'פלפלת' (רש"ש). ואכן יש שכתב, שפלפלת הוא הפלפל שלנו, ואף שהוא תבלין שיעורו בכל שהוא, כיון שראוי גם להעביר בו ריח רע, שהולכים לחומרא אחר השיעור הקטן [ולדעתם אין עיקר שימושו לתבלין יותר מאשר להעברת ריח רע] (ר"י מלוניל ומאירי). ויש שכתב, שפלפלת הוא כשאינו שחוק, אבל כשהוא שחוק הרי זה תבלין ושיעורו כדי לתבל בו ביצה (ריבב"ן בשם הירושלמי).

שֶׁמַּצְנִיעִין אוֹתָן לְגוֹנְנָן, שכיון שיש בכך מצוה, חייב על הוצאתם בכל שהוא (שנות אליהו לגר"א). אך כיון שאינו צריך להם לעצמו אלא רק כדי לגוזמם, אינו חייב אלא לרבי יהודה הסובר שמלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה, אבל לרבי שמעון פטור משום שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה (רמב"ן). ויש שכתב, שרבי שמעון מודה בזה שנקראת מלאכה הצריכה לגופה וחייב, שאף על פי שאינו צריך להשתמש בהם, מכל מקום כיון שיש בהם קדושה, אינו משליכם לחוץ אלא מצניעם עד שימצא מקום לגוזמם (תוס' רי"ד; וכן מבואר בר"י מלוניל ובמאירי). וראה עוד בביאורים להלן בסמוך לענין משמשי עבודה זרה.

אַף הַמּוֹצִיא מְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה כָּל שֶׁהוּא, שכיון שהתורה החשיבה את האיסור בכל שהוא, יש חשיבות בכל שהוא גם לענין הוצאה. ולדעת תנא קמא פטור, כיון שעל כל פנים אין לו צורך בהם (רש"י ותוס' יו"ט). ויש שכתב, שגם לרבי יהודה אינו חייב אלא במוציאם כדי לשורפם או להוליכם לים המלח (רמב"ן), ורבי יהודה לשיטתו שמלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה (שם ובתוס' להלן צד, א). ויש אומרים שחייב גם לרבי שמעון (ריטב"א בשם יש אומרים, והריטב"א חולק עליהם), כיון שתיקון גדול עושה כשמוציאו מביתו, שאסור לו להשהותו בבית (ר"י מלונייל). וראה להלן בסמוך לענין הוצאת ריח רע.

שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם, ואיסור זה נאמר גם על משמשי עבודה זרה (רמב"ם ספר המצוות לא תעשה כה; הל' עבודה זרה ז, ב). ויש שחלק, שאיסור זה נאמר על עבודה זרה עצמה ולא על משמשיה, שרק עבודה זרה עצמה נקראת 'חרם', אלא הכוונה כאן היא שמאחר שמצינו שאיסור עבודה זרה עצמה הוא בכל שהוא, למדים מזה שגם לענין משמשי עבודה זרה יש חשיבות בכל שהוא אף שאינו עובר בזה על הלאו להתחייב במלקות (רמב"ן לא תעשה קצד).

גְּמָרָא. הַמּוֹצִיא רֵיחַ רַע כָּל שֶׁהוּא, שמועיל להבריח מזיקים מעל חולים ותינוקות (רש"י). וזו היא מלאכה הצריכה לגופה, אבל אם מוציא ריח רע כדי לסלקו מהבית, פטור לרבי שמעון, כיון שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה (ריטב"א). ויש אומרים, שאף אם מוציא ריח רע כדי לסלקו מהבית חייב ואפילו לרבי שמעון, משום שנחשבת מלאכה הצריכה לגופה, שרק מלאכה למניעת נזק נחשבת 'אינה צריכה לגופה', אבל אחר שכבר בא הנזק ורוצה להסירו, נחשבת מלאכה הצריכה לגופה (רב ניסים גאון לעיל יב, א בשם רב האי גאון, ורבינו חננאל להלן צד, ב ע"פ הירושלמי, וכביאור הצמח צדק להלן שם).

לֹא יִפְחוֹת מִמָּעָה כֶּסֶף, ואין די בפרוטה של נחושת [קושיית התוס'], לפי שאינה חשובה, ואומדים בדעתו של הנודר שהתכוון לנחושת בשווי מעה כסף (ריטב"א). ויש שפירשו, שמדובר כשאמר סתם 'הרי עלי נחושת' ולא 'הרי עלי מטבע נחושת', ולכן תולים שדעתו לנחושת בשווי מעה כסף (חק נתן ועולת שלמה מנחות קו, ב).

כּוּלְּהוּ סַכָּנְתָא, ומה שלא הזכיר שיש בזה גם איסור אכילת תולעים, יתכן שמדובר כשהתליעו בתלוש שאינן אסורות באכילה [כמבואר בשו"ע (יו"ד פד, ד)], ומכל מקום אסור לאוכלן משום סכנה (אילת השחר).

מִשְׁנָה. אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִינִין הַרְבֵּה אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת, שאין כאן אלא הוצאה אחת (רש"י). ואין זה משום צירוף הכלי, אלא משום שהמעשה הוא אחד (תוס' ר"י הזקן). ויש שביאר, שהקופה מצרפת אותם לדבר אחד (תוס' ר"י הזקן, בדעת ר"ת המובא בתוס'), וכמבואר להלן (צא, ב) שאגד כלי שמו אגד (רבינו פרחיה ושנות אליהו להגר"א).

זֶרְעוֹנֵי גִינָּה פְּחוֹת מִכִּגְרוֹגֶרֶת, קרוב לגרוגרת (פיה"מ לרמב"ם) [ושיעור גרוגרת הוא כחצי ביצה או כשליש ביצה, ראה שו"ע (או"ח שסח, ג)], שכיון שלא פירשה המשנה את השיעור, יש ללמוד מזה שהכוונה היא בפחות מעט מכגרוגרת (תוס' יו"ט בביאור מקור הרמב"ם), והיינו בכזית (תוס' ר"י הזקן; תוס' יו"ט להלן י, א; רעק"א להלן צא, א). וראה להלן בסמוך דעת הריבב"ן והפני יהושע.

ואף שכל האוכלים שיעורם בכגרוגרת, זרעוני גינה אף שראויים לאכילה, כיון שעומדים לזריעה שיעורם בפחות מכגרוגרת, שבשני שימושים שכיחים שלהם שיעורים שונים, הולכים לחומרא אחר השיעור הקטן (רש"י, ע"פ ביאור התוס' יו"ט). ויש שכתב, שמדובר בזרעונים שאינם ראויים לאכילה, כגון זרעונים של בצל ולפת (פיה"מ לרמב"ם), אבל זרעונים הנאכלים שיעורם בכגרוגרת [כשאר אוכלין] (מאירי).

המשך במילואים

אמר רבי עקיבא פרק תשיעי שבת צ.

מסורת הש"ס עם הוספות

ג) נעיל עמ', ב) נדה סב. ע"ש, ג) עי' תוס' שבועות פרק ה ד"ה, ד) ע"ז יב. נדה סב., ה) נדה סב. ו) [עי' תוס' לעיל נד. ד"ה מת סתם], ז) [עי' תוס' ע"ז שם], וכ"כ הר' יהונתן מלוניל, ח) [עי' תוס' ע"ז שם], ט) [עי' תוס' ע"ז שם], י) [עי' תוס' ע"ז שם], כ) [עי' תוס' ע"ז שם], ל) [עי' תוס' ע"ז שם], מ) [עי' תוס' ע"ז שם], נ) [עי' תוס' ע"ז שם], ס) [עי' תוס' ע"ז שם], ע) [עי' תוס' ע"ז שם], פ) [עי' תוס' ע"ז שם], צ) [עי' תוס' ע"ז שם], ק) [עי' תוס' ע"ז שם], ר) [עי' תוס' ע"ז שם], ש) [עי' תוס' ע"ז שם], ת) [עי' תוס' ע"ז שם], א) [עי' תוס' ע"ז שם], ב) [עי' תוס' ע"ז שם], ג) [עי' תוס' ע"ז שם], ד) [עי' תוס' ע"ז שם], ה) [עי' תוס' ע"ז שם], ו) [עי' תוס' ע"ז שם], ז) [עי' תוס' ע"ז שם], ח) [עי' תוס' ע"ז שם], ט) [עי' תוס' ע"ז שם], י) [עי' תוס' ע"ז שם], כ) [עי' תוס' ע"ז שם], ל) [עי' תוס' ע"ז שם], מ) [עי' תוס' ע"ז שם], נ) [עי' תוס' ע"ז שם], ס) [עי' תוס' ע"ז שם], ע) [עי' תוס' ע"ז שם], פ) [עי' תוס' ע"ז שם], צ) [עי' תוס' ע"ז שם], ק) [עי' תוס' ע"ז שם], ר) [עי' תוס' ע"ז שם], ש) [עי' תוס' ע"ז שם], ת) [עי' תוס' ע"ז שם],

הגהות הב"ח

(ב) גמ' מי רגלים עד ט' יום כו'. עיקר ומיהו בן ממתק: (ג) רש"י ד"ה שיש לו עיקר ומי שאין לו עיקר הוא שלא על עורב הוא כמו: (ד) ד"ה ללמד ועורב] של אמת על אמה אבנה מה': (ה) ד"ה נמוק מוצב קטן ממ"ש ומיהו מעשן שמוץ בו זהב ולבדק מצוי ממה: (ו) ד"ה מז' ממתק: (ז) ד"ה מומחתן ע"ז פעולות מומחתין לי"ג כו'.

הגהות אור השלם

א) וְלֹא יְדַבֵּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם לְמַעַן יָשׁוּב ה' מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחֲמְךָ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ: (דברים יג, יח)

הגהות וציונים

ב) [ע"ל והתניא] (גליון) רעי' הר' הרמב"ן ג) [ני' הערוך שבועהמתין רעי' ביצה לב ע"ב] (גליון): ג) בכת"י וכו"ם וכו"א ש"ס הגי' אמר קמ"ל ביחיד (ומלה "ליחא, וכאמת הוא מיותר, ד"ק): ד) [תלכיי, צמח שיש בו שרף הדומה לחלב, בירושלמי (עבודת ה"ז ה"א) ביצי נץ החלב: ה) נץ אוהן: ו) [מקדח] ז) ע"ל כל הכשר להצניע (עי' שבת יא, ב): ח) בכת"י בייחיר אחד: ט) ע"ל לקיטון (גליון) כן כתב המהרש"ל: י) [להסיר את הקצה השורף מהפתילה]: כ) [מהרש"ל מ"ז ועי' מהרש"א (גליון): ל) יש להוסיף כ"ב] (כ"ה בתוס' נדה סב ע"א ד"ה תרי, וכנה לא יהיה תוס' זה מחויבה עם דברי הקודם בשם רבינו מאיר ולכבכון ודע הגמרא דליכא תרי גווני חול, פחזי אינשי שם): מ) ע"ל רבה (רש"ש): ס) ומיהו היה לו להזכיר ר' יהושע אלא ד"ה רבי אליעזר דמחייב אתי"ה בכתוב אב (לקמן צו ע"ב) מהרש"ל (גליון) ועיין במהרש"א באופן אחר:

מסורת הש"ס

ה) ב ג שם הלכה ה: ו) ה מיי' פ"ב מהלכות עכו"ם הלכה ט: ז) ה מיי' פ"ב מהל' עכו"ם הלכה ט: ח) ו מיי' פ"ח מהל' שבת הלכה ה:

רבינו חננאל

בעלי**תהא**. בלשון ישמעאל א' שקוקה פתילת הורוד שעושיתן מצמר גפן צבוע כעין ורד וקורין אותו הורוד וכן אמרו (כתובות עב.) לענין יצאת הראשה פרועה ושוזה בשוק בשוזה הורד כנוד פניה בלבישון פרס ונקרא גולגון נודע בבבל:

רב נסים גאון

האומר הרי עלי ברזל לא יאפות מאכזה על אכזה למאי חזי אמר רב יוסף לכלה ערוב. המצאנו במסכת מדות פתילת הורוד שעושיתן בפרק ד' ההיכל מאה על מאה על רום מאה האומנ ר' אמות ונוהבות ארבעים אכזה אכזה כיור ואמותים [כיות] דילפה אכזה חיקרה ואמה מעזיבה וג' אמות מעקה ואמה כלה ערוב ר' יהודה אומר לא היה כלה ערוב עולה מן המדה אלא ד' אמות (עולה) היה מעקה וכנון זה במנחות (דף צו) בפרק הרי עלי עשרון:

לקוטי רש"י

בבינוי מתיקה שנו. שסתן מינו ממיקא לקילה, אבל מן אמר מן מעכרב, ומתניתן לן מפלוג: **דומגא אוירא**. מעבו אמר שהוא כמין דוגמא שמלאה הלבע"ס כזה ממפוך או כזה, והוא כדי ליתן בפיהלא על קנה של גרלד, ויעזרוהו מועט: **שערות**. ומתני' בשלמין שרויין, והבל לשרות היו שורה ממש מכלי בגד קטן: **אנפטרין**. מקום: **הוסיפו עליהם**. לענין שבעית: **החליבו**. לעניו: **בבירית**. גפרית: **שיש לו עיקר**. שעשוה גפרך. ולפי דעתי מוכיחות דגלסיון במס"ע כדר שתן לו שורש (ב) הוא כמו זה, ולא כמו שמפרשין אותו פיוט"ק: **שלוח דוין**. לח מיתפרש, אבל כך שמו: **ברמצא דפרזלא**. פוליולוי"ן של כחל: **מתני' פ"ב כ"ד שהוא**. ואיזו ולא נתר אנפטרין: בורית: אמר רב יהודה זה חול והתניא הבורית והחול אלא מאי בורית כבריתא מיתיבי: הוסיפו עליהן החלביצין והלענינן והבורית והאהל ואי ס"ד בבריתא כבריתא מי איתא בשבעית והתנן זה הכלל כל שיש לו עיקר יש לו שבעית ושאין לו עיקר אין לו שבעית אלא מאי בורית אהא והתניא והבורית ואהלא (אלא) תרי גווני אהלא: קימוליא: אמר רב יהודה שלוף דוין: אשלג: אמר שמואל שאלתיניהו לכל נחותי ימא ואמרו לי שונאנה שמיה ומשתכח בנוקבא דמרגניתא ומפקי ליה ברמצא דפרזלא: **מתני'** פלפלת כל שהוא ועמרן כל שהוא מיני בשמים ומיני מרכוח כל שהן מאבני המזבח ומעפר המזבח מקק ספרים ומקק מטפחותיהם כל שהוא שמצניעין אותן לגונזן רבי יהודה אומר אף המוציא משמשי ע"ז כל שהוא שנאמר ולא יִדבק בידך מאומה מן החרם: **גמ'** פלפלת כל שהוא למאי חזיא לריח הפה: עיטרן כל שהוא: למאי חזיא לצילחתא: מיני בשמים כל שהן: ת"ר המוציא ריח רע כל שהוא שמן טוב כל שהוא ארגמן כל שהוא ובתולת הוורד אחת: מיני מתכות כל שהן: למאי חזיו תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר שכן ראוי לעשות ממנה דרכן קטן ת"ר האומר הרי עלי ברזל אחרים אומרים לא יפחות מאמה על אמה למאי חזיא אמר רב יוסף לכלייא עורב ואיבא דאמרי אחרים אומרים לא יפחות מכלייא עורב וכמה אמר רב יוסף אמה על אמה נחשת לא יפחות ממעה כסף תניא רבי אליעזר אומר לא יפחות מצינורא קטנה של נחשת למאי חזיא אמר אביי שמחטטין בה את הפתילות ומקנחין הנרות: מקק ספרים ומקק מטפחותיהם: א"ר יהודה מקק ספרי תכד דשיראי ואילא דעינבי ופה דתאני והה דרימוני כולהו שבנהא ההוא לתלמידא דהוה יתיב קמיה דר' יוחנן הוה קאכיל תאני אמר ליה רבי קוציץ יש בתאנים א"ל קטלייה פה לדין: **מתני'** המוציא קופת הרוכלין אף על פי שיש בה מינין הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת. זורעוני גינה פחות מכגרוגרת ר' יהודה בן בתירה אומר חמשה זרע

בבינוי מתיקה שנו האויל ואויזיו למתק קדירה במיני מתיקה שנו האויל ואויזיו למתק קדירה טעמא דחזו למתק את הקדירה הא לאו הכי לא הכא נמי חזו למתק: קליפי אגוזין וקליפי רמונים סמטים ופואה כדי לצבוע בגד קטן: ורמינהי המוציא סמנים שרויין כדי לצבוע בהן דוגמא לאירא (הא איתמר עלה) אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לפי שאין אדם טורח לשרות סממנים לצבוע בהן דוגמא לאירא: מי רגלים: תנא מי רגלים עד (ב) בן מ' יום: נתר: תנא נתר אלכסנדרית ולא נתר אנפטרין: בורית: אמר רב יהודה זה חול והתניא הבורית והחול אלא מאי בורית כבריתא מיתיבי: הוסיפו עליהן החלביצין והלענינן והבורית והאהל ואי ס"ד בבריתא כבריתא מי איתא בשבעית והתנן זה הכלל כל שיש לו עיקר יש לו שבעית ושאין לו עיקר אין לו שבעית אלא מאי בורית אהא והתניא והבורית ואהלא (אלא) תרי גווני אהלא: קימוליא: אמר רב יהודה שלוף דוין: אשלג: אמר שמואל שאלתיניהו לכל נחותי ימא ואמרו לי שונאנה שמיה ומשתכח בנוקבא דמרגניתא ומפקי ליה ברמצא דפרזלא: **מתני'** פלפלת כל שהוא ועמרן כל שהוא מיני בשמים ומיני מרכוח כל שהן מאבני המזבח ומעפר המזבח מקק ספרים ומקק מטפחותיהם כל שהוא שמצניעין אותן לגונזן רבי יהודה אומר אף המוציא משמשי ע"ז כל שהוא שנאמר ולא יִדבק בידך מאומה מן החרם: **גמ'** פלפלת כל שהוא למאי חזיא לריח הפה: עיטרן כל שהוא: למאי חזיא לצילחתא: מיני בשמים כל שהן: ת"ר המוציא ריח רע כל שהוא שמן טוב כל שהוא ארגמן כל שהוא ובתולת הוורד אחת: מיני מתכות כל שהן: למאי חזיו תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר שכן ראוי לעשות ממנה דרכן קטן ת"ר האומר הרי עלי ברזל אחרים אומרים לא יפחות מאמה על אמה למאי חזיא אמר רב יוסף לכלייא עורב ואיבא דאמרי אחרים אומרים לא יפחות מכלייא עורב וכמה אמר רב יוסף אמה על אמה נחשת לא יפחות ממעה כסף תניא רבי אליעזר אומר לא יפחות מצינורא קטנה של נחשת למאי חזיא אמר אביי שמחטטין בה את הפתילות ומקנחין הנרות: מקק ספרים ומקק מטפחותיהם: א"ר יהודה מקק ספרי תכד דשיראי ואילא דעינבי ופה דתאני והה דרימוני כולהו שבנהא ההוא לתלמידא דהוה יתיב קמיה דר' יוחנן הוה קאכיל תאני אמר ליה רבי קוציץ יש בתאנים א"ל קטלייה פה לדין: **מתני'** המוציא קופת הרוכלין אף על פי שיש בה מינין הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת. זורעוני גינה פחות מכגרוגרת ר' יהודה בן בתירה אומר חמשה זרע

מגיה כהלכתא הכי ויש מייב על כל אחת ואחת קמ"ל פי' דס"ד למיימ מלקלן כדאי"ל יהושע ממעויין מלקלן: **ברמצא דפרזלא**. במקמר אחרון של כחל (לקמן קג.). **שנאר**. פקולות דזיפתא, לאחר שיוצא הזפת מן הבור זב ממנו על ידי אותר פקולת לגול בשמן והוא שימון (קונטרס בלשון בעון) (לעיל כ:). **מקק ספרים**. דקטנים של שלמה המוציא קופת הרוכלין אף על פי שיש בה מינין הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת. זורעוני גינה פחות מכגרוגרת ר' יהודה בן בתירה אומר חמשה זרע

כהלכתא הכי ויש מייב על כל אחת ואחת קמ"ל פי' דס"ד למיימ מלקלן כדאי"ל יהושע ממעויין מלקלן: **ברמצא דפרזלא**. במקמר אחרון של כחל (לקמן קג.). **שנאר**. פקולות דזיפתא, לאחר שיוצא הזפת מן הבור זב ממנו על ידי אותר פקולת לגול בשמן והוא שימון (קונטרס בלשון בעון) (לעיל כ:). **מקק ספרים**. דקטנים של שלמה

עין משפט נר מצוה

מ א מיי' פי"ח מהלכות שבת הלכה יח:
מא ב שם הלכה ז:
מב ג שם הלכה יג:
א ד ה מיי' שם הלכה כ כא:

רב נסים גאון

זרע פול המצרי שנים. פול המצרי הוא אל לוביה בלשון ישמעאל והן דמות פולים קטנים ביותר ובאמצעיתן שחור תמצא דבר זה מפורש בתלמוד (ירושלמי כלאים פ"ח) כלאים פול המצרי כד דהוא רטיב אינון צווחין ליה לוביה כד הוא נגיב אינון צווחין ליה פול המצרי: דהא רב כהנא הוה קאי קמיה דרב והוה קא מעבר שושיבא אפומיה. שושיבא הוא ממיני ארבה וביאור דבר זה במסכת ע"ז בפרק אין מעמידין (דף לז) אמר איל קמצא רב פפא אמר שושיבא:

סליק פרק אמר רבי עקיבא

רבינו חננאל

וכי תנן זרע קישואין שנים זרע דלועין שנים זרע פול המצרי שנים ורמינן עלה למה לי שנים במעה אחת ליחייב דהא לענין זבל וחול הדק כדי לזבל כרישה אחת. אמר רב פפא כד זריע מזבל אפילו בחצה אחת. לפיכך חייב על זבל שיש בו שיעור לזבל אחת אבל לזרוע בתחלה אין אדם טורח להוציא נימה אחת לזריעה: א) אירא ונקרא עירא בלשון ארמי (אורזא) [אודרא] והוא כמין מוך חתיכה קטנה מן הצמר או מן הפשתן או מן צמר של גפנים שאורגין אותן בתוך מטפחות ספג (כמו) [של] מילת נקראת בל' ישמעאל כמל הרהבה צובעין אותן. צורי דקל ותורי דקל. (כול שמענן) צורי דקל הוצין שחולקין אותן לשנים וג' וארבעה וקולעין אותן ושל שמלפפין אותן ועושין אותן כמין חבל. תורי דקל. קליפי תריות הויינו (ריתא ג) (דהוה היה רב הונא בן) ויש שפירשוהו נבארא שהוא ליף בלשון ישמעאל ולא דמי כי נבארא סיב נקרא. צפורת כרמים. ממיני חגבים. רבנן סברי חגב חי [טהור] כל שהוא מפני שמצניעין אותו לקטן לשחק בו כדכתיב (איוב מ, כט) התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך אבל חגב מת כאוכלין דמי ושיעורו כגרוגרת. ור' יהודה סבר אף טמא חי כל שהוא. ואמרינן ת"ק מ"ט לא אמר חגב חי טמא כל שהוא אמר לך ת"ק לא רגילי אינשי להצניע טמא לקטן לשחק בו דלמא אתי למכליה. ואקשי' חגב חי טהור נמי לא להביה ליה לקטן דלמא אתי למכליה כשהוא חי ואית ביה משום בל תשקצו דהא רב קאמר ליה לרב כהנא לא תעבר שושיבא אפומך דלא לימרו דקא אכיל ליה וקא עבר משום בל תשקצו ושושיבא הוא איל קמצא ובזה העידו על איל קמצא דהוא דכן. אמרי לך רבנן לא רגילי סתם קטן למיכל דבר חי והאי דלא יהבי ליה לקטן חגב חי טמא לשחק בו לאו דלמא אכיל ליה כשהוא חי אלא דילמא מאית ואכיל ליה. ור' יהודה סבר סתם קטן כשהוא משחק בחגב חי או[ס] מאית בין טהור הוא בין טמא הוא קשי ליה ומיספד ספיד ליה אבל מיכל לא אכיל ליה:

הדרן עלך אמר ר"ע

זרע קישואין שנים זרע דילועין שנים זרע פול המצרי שנים (א) א חגב חי טהור כל שהוא מת כגרוגרת צפורת כרמים בין חיה בין מתה כל שהוא שמצניעין אותה לרפואה ר' יהודה אומר אף המוציא חגב חי טמא כל שהוא שמצניעין אותו לקטן לשחוק בו: **גמ'** ורמינהי א) זבל וחול הדק כדי לזבל קלח של כרוב דברי ר"ע וחכמים אומרים כדי לזבל כרישא ב) אמר רב פפא הא דזריע הא דלא זריע לפי שאין אדם טורח להוציא נימא אחת לזריעה: זרע קישואין: ת"ר ג) ב המוציא גרעינין אם לנטיעה שתים אם לאכילה כמלא פי חזיר וכמה מלא פי חזיר אחת אם להסיק כדי לבשל ביצה קלה אם לחשבון שתים אחרים אומרים חמש. ד) ת"ר ג המוציא שני נימין מזנב הסוס ומזנב הפרה חייב שמצניעין אותן לנישבין מקשה של חזיר אחת צורי דקל שתים תורי דקל אחת: ציפורת כרמים בין חיה בין מתה כל שהוא: מאי ציפורת כרמים אמר רב פליא ביארי אמר אביי ומשתכח בדיקלא דחד נבארא ועבדי לה לחוכמא אכיל ליה לפלגא דימיני' ופלגא דשמאליה רמי לה בגובתא דנחשא וחתים לה בשיתין גושפנקי ותלי לה באיברא דשמאלא וסימניך א) לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו וחכים כמה דבעי וגמר כמה דבעי ואכיל ליה לאידך פלגא דאי לא מיעקר תלמודו: ר' יהודה אומר אף המוציא כו': ותנא קמא סבר לא מאי טעמא דילמא אכיל ליה ה) אי הכי טהור נמי דהא רב כהנא הוה קאים קמיה דרב והוה קמעבר שושיבא אפומיה אמר ליה שקליה דלא לימרו מיכל קאכיל ליה וקעבר משום ב) בל תשקצו את נפשותיכם אלא דילמא מיית ואכיל ליה ורבי יהודה אי מיית קטן מיספד ספיד ליה:

הדרן עלך אמר רבי עקיבא

המצניע ד לזרע ולדוגמא ולרפואה והוציאו בשבת חייב בכל שהוא וכל אדם אין חייב עליו אלא כשיעורו חזר והכניסו אינו חייב אלא כשיעורו: **גמ'** למה ליה למיתני המצניע ליתני המוציא לזרע ולדוגמא ולרפואה חייב בכל שהוא אמר אביי הכא במאי עסקינן ה כגון שהצניעו ושכח למה הצניעו והשתא קא מפיק ליה סתמא מהו

רש"י

זרע קישואין. חשוב הוא, וחייב בשני גרגרין: המוציא חגב חי (ב) כל שהוא. שמצניעין אותו לקטן לשחק בו, כדמפרש רבי יהודה בסיפא דמתני': מת. הרי הוא כשאר אוכלין וחייב בכגרוגרת: ציפורת כרמים. לקמיה מפרש מאי היא ומאי רפואתו: שמצניעים אותו לקטן כו'. ות"ק מהאי טעמא נמי מחייב ליה בחגב טהור, ומיהו אטמא פליג, דלא מצנעי ליה לשחק דילמא אכיל ליה כדלקמן: גמ' כדי לזבל. אלמא זרע הבא מגרעין אחד חשיב: הא דזריע. מאחר שהן זרועין חשיב כל אחד ואחד ואדם טורח לזבל אחד מהם, אבל דלא זריע אין אדם טורח לזרוע גרגיר אחד: המוציא גרעינין. גרעיני תמרה: ביצה קלה. כגרוגרת מבילה שהיא קלה לבשל, וזו של תרנגולת: לחשבון. כמו שנותנים לסימן (ג) עדות לכל דינר פשוט: אחרים אומרים ה'. דעד ד' כללות חשיב איניש ולא מינשי ואין צריך לתת סימן, אבל חמש מינשי, ומותיב סימנא לכולהו: לנישבין. לצוד עופות, ובלע"ז ליל"ש א]: מקשה של חזיר. נימין קשין שבשדרה של חזיר: אחת. דחזיא לאושכפי לתת בראש המשיחה של תפירה: צורי דקלים. נצרים קלופים לעשות סלים: שתים. לשתי בתי נירין: תורי דקל. דקין מצורי, והן מן הסיב הגדל סביבותיו, ה ולא ידעתי למאי חזי ב]: פיילי ביירי. כך שמו: ומשתכח בדיקלא דחד נבארא. בדקל בחור שלא נכרך עדיין אלא בסיב א', שגדל סביבותיו וכורכו: לחוכמא. לפתוח הלב: גובתא. קנה: שיתין. לאו דוקא, אלא מכסהו כסויין הרבה, כגון זפת וסעוה על גבה ואדמה ג]: גושפנקי. חותמות: ותלי ליה באיברא דשמאל'. בזרוע השמאלי: וסימן לב כסיל. כגון זה שצריך לפקח לב, לשמאלו: ואכיל לאידך פלגא. בתר דאחכים: ואי לא. אכיל ליה אלא שדי ליה: מיעקר תלמודו. וחכמתו שלמד על ידו נעקר ממנו: ות"ק סבר. חגב טמא לא מצנעי ליה לקטן לשחק: דילמא אכיל. ואפי' למאן דאמר ד] קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין עליו להפרישו מודה הוא דלא יהבינן ליה בידים, דתניא (יבמות קיד.) ג לא תאכלום לא תאכילום, להזהיר גדולים על הקטנים: אי הכי טהור. חי נמי דילמא אכיל ליה, ואי משום דאין בו איסור אבר מן החי דחגב אין טעון שחיטה אית ביה מיהא משום בל תשקצו ה] במסכת מכות (דף טז:), כדרב כהנא כו': שושיבא. מין חגב טהור: אלא. לאו משום דחייש דילמא אכיל לי' חי, אלא דילמא מיית ואכיל לי' וקאכיל טמא, אבל טהור ש"ד: מיספד ספיד ליה. תינוק, ולאו אורחיה למיכליה:

הדרן עלך א"ר עקיבא

המצניע בכל שהוא. דהא אחשביה: אלא כשיעורו. בכל אחד שיעור המפורש לו, בזרעונין חמשה, זרע קישואין או דילועין או פול המצרי שנים ו], ובשאר דברים כגון יין או אוכלין או גמי כשיעור המפורש בכלל גדול ובהמוציא: חזר והכניסו. זה שהצניע פחות מכשיעור והוציאו, אם חזר ונמלך שלא לזורעו והכניסו: (ד) אינו חייב. בהכנסה זו אלא אם כן יש בו שיעור שלם, דכיון דנמלך עליו שלא לזורעו ביטל מחשבתו והרי הוא ככל אדם: גמ' ליתני המוציא זרע בכל שהוא חייב. ואף על גב דלא אצנעיה מעיקרא להכי, דהא דבעינן שיעורא היינו טעמא כדאמרן ט] שאין אדם טורח להוציא נימא אחת לזריעה הלכך מוציא סתם פטור עד שיהא בו שיעור, אבל זה שהוציא נימא אחת לזריעה בהדיא גלי דעתיה דטרח ואחשביה: אמר אביי. ודאי מוציא לזריעה חייב ואף על גב דלא אצנעיה מעיקרא, ומתניתין דבעי מצניע במוציא סתם קאמר כגון לטלטלו מבית לבית דאינו חייב אלא משום דאחשביה בהצנעתו, ואם תאמר כבר שנו בכלל גדול (עה:) (ה) כל שאינו כשר להצניע אינו חייב אלא מצניעו הא מצניעו חייב הכא במאי עסקינן דאיצטריך למתנייה כגון שהצניעו האי מצניע לזרע או לדוגמא ושכח למה מצניעו והשתא מפיק ליה סתמא לטלטלו מבית לבית:

תוספות

אם לנטיעה שתים. פי' אותם שהם ראויים לנטיעה י]. אי נמי כלומר במקום שרגילין לנוטען והוי סתמא לנטוע דאי במוציא ממש לנטיעה הא אמרינן בריש פ' המצניע (לקמן צא.) מחייב היה ר' מאיר במוציא חטה א' לזריעה: **שמצניעין** אותו לחזיר. פירוש שראוי ליתן לעובד כוכבים או למכור לו אבל ישראל אסור לגדל חזיר כ]:

דלא לימרו מיכל קא אכיל ליה ועבר משום בל תשקצו. אומר רשב"א דמשמע מכאן דחגב טהור אין טעון שחיטה מדלא קאמר דלא לימרו דקאכיל ליה בלא שחיטה. ועוד דת"ק קאמר בסמוך בחגב חי טמא דילמא מיית ואכיל ליה ובטהור לא חייש והיינו משום דמותר בלא שחיטה ובתוספתא דמסכת תרומות ל] תניא אוכל אדם חגבים בין חיין בין שחוטין מ] ואע"ג דאסור לאכול חי משום בל תשקצו מ"מ מותר לחתוך ממנו אבר ולאוכלו על ידי רחילה ואין בו משום אבר מן החי. ורש"י הביאו באלו טרפות (חולין דף סו.) מה"ג דמפיק דחגבים אין טעונין שחיטה מדכתיב ד) ואת כל נ] נפש החיה הרומשת במים אלו דגים ד) ואת כל נפש השורצת אלו חגבים מדכתיב חגבים אחר דגים משמע דאין טעונין שחיטה כדגים ס] ואפילו עוף הוה פטרינן ליה בולא כלום אי לאו דהוקש לבהמה כדאמרינן בהשוחט (שם כז:) ע]: **ועובר** משום בל תשקצו. משמע דשושיבא שרי ואומר ר"ת דבפ"ב דמס' ע"ז (דף לז.) גבי איל קמצא דמפרש רב פפא דהיינו שושיבא ורב חייא בר אשי אמר משמיה דעולא סוסבל וקאמר התם דבראשו ארוך דהיינו שושיבא כ"ע לא פליגי דאסור ל"ג דאסור אלא גרסינן כ"ע לא פליגי דשרי דהכא משמע דשושיבא שרי ולית ביה אלא משום בל תשקצו וסתם מתניתין דפרק אלו טריפות (חולין דף סה:) שרי ראשו ארוך לכך נראה לר"ת דגרסינן כ"ע לא פליגי דשרי פ]:

הדרן עלך א"ר עקיבא

המצניע וכל אדם אין חייבין עליו אלא כשיעורו. תימה לר"י דאמאי איצטריך למיתני ליה הא תנא ליה חדא זימנא בפרק כלל גדול (לעיל דף עה:) (ו) ושאינו כשר להצניע אינו חייב אלא המצניע צ]: מתקיף

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל עט. פ:, ב) [לעיל דף עט.], ג) [תוספתא פרק ט הל' טז], ד) תוספתא פ"י ה"א, ה) [ועירוב ערך תר כתב דמז לתפור פי' דלשת ע"ש], ו) עיין תוס' סוכה: ד"ה שיתין (ב"ש), ז) יבמות קיד., ח) לעיל במשנה בעמוד זה, ט) לעיל בעמוד זה, י) עיין תוס' לעיל פ. ד"ה אם לרפואה (ב"ש), כ) ב"ק עט:, ל) [פ"ט ה"ו], מ) חולין כז: (ב"ש), נ) [וע"ע תוס' ע"ז לח. ד"ה לעולם ותוס' חולין סו. ד"ה מאחר], ס) [נזהר סה: כתוב וכן אלא בספר ישן ובע"ז לז: ד"ה בראשו כתוב וגי' זו נמצאת בפי' ר"ח], ע) [ועיין תוס' יו"ט מייסב תמי' ז].

הגהות הב"ח

(א) גמ' פול המצרי שנים המוציא חגב: (ב) רש"י ד"ה המוציא חגב חי טהור כל שהוא: (ג) ד"ה לחשבון וכו' לסימן לכל כל"ל ותיבת עדות נמחק: (ד) רש"י ד"ה חזר והכניסו וד"ה אינו חייב הכ"ל: (ה) ד"ה אמר אביי וכו' בכלל גדול וכל שאינו כשר להצניע ואין מצניעין כמוהו אינו חייב כו"ל והד"א עם ד"ה מהו דתימא וד"ה בכולה וד"ה קמ"ל דכל: (ו) תוס' ד"ה המצניע וכו' בפ' כלל גדול וכל שאין כשר להצניע ואין מצניעין כמוהו אינו חייב:

גליון הש"ס

גמ' אי הכי טהור נמי. עי' משנה למלך פרק י"ז הלכה כז מהל' מ"א: רש"י ד"ה תורי בו' ול"י בר. עי' ברכות דף כה ע"ב ברש"י ד"ה מאן שמעת ליה:

תורה אור השלם

א) לֵב חָכָם לִימִינוֹ וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ: [קהלת י, ב]

ב) אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם: [ויקרא יא, מג]

ג) כֹּל הוֹלֵךְ עַל גָּחוֹן וְכֹל הוֹלֵךְ עַל אַרְבַּע עַד כָּל מַרְבֵּה רַגְלַיִם לְכָל הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלוּם כִּי שֶׁקֶץ הֵם: [ויקרא יא, מב]

ד) זֹאת תּוֹרַת הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף וְכֹל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת בַּמָּיִם וּלְכָל נֶפֶשׁ הַשֹּׁרֶצֶת עַל הָאָרֶץ: [ויקרא יא, מו]

הגהות וציונים

א] מלכודת עשויה מחוט עם עניבה: ב] משום בל תשקצו דמאיס הוא דכל דבר מיאוס אית בי' משום בל תשקצו כדאיתא במס' מכות וכו' כצ"ל (מהרש"ל, גליון): ג] צ"ל מתים כ"ה בתוספתא וכן העתיקו התוס' חולין סו ע"א ד"ה במאי (דבש תמר): ד] צ"ל וכל נפש החיה הרומשת במים וכו' ולכל נפש השורצת (רש"ש): ה] נדצ"ל אי:

ליקוטי רש"י

פול המצרי. מין קטנית [וסמן] פאזול"א [מנחות ל:]. ציפורת כרמים. מין ארבה דאין לו גבחת [חולין סה.]. ברישא. קפלוט ושיעוריה זוטר משל כרוב [לעיל פ:]. הא דזריע. דקלא אחד חשוב. נימא. גרעינן [שם עט.]. ביצה קלה. כבר מפורש (לעיל פ:) שזה ביצת תרנגולת שהיא קלה לבשל ולא בשיעור כל ביצה שיעורו אלא כגרוגרת מביצה קלה [שם פט:]. שהיא קלה לבשל מכל הביצים ושיערו חכמים זו ביצת תרנגולת [ביצה לט.]. לנישבין. רשתות ומכמורות [ב"מ פה:]. פחים [ב"ק עט:]. לצוד חיה ועוף [לעיל יז:]. צורי דקל. סיב הגדל סביב הדקל וכרוך עליו [סוטה ז:]. זרדים שגדלין סביב הדקל [סוטה יז.]. נבארא. סיב שגדל ומתגלגל סביב הדקל כעין ויגיל"א של גפנים [עירובין נח.]. שושיבא. מין חגב וראשו ארוך [ע"ז לז. ועיין בתוס' שם:]. וכל אדם אין חייב עליו אלא כשיעורו. ואע"פ שהוכשר לזה והצניעו [לקמן צא.]. דלגביה לאו מלאכה היא [לעיל עה:].

פ"י **המצניע**. כבר מפורש בפירקא קמא כל שאינו כשר להצניע ואין מצניעין כמוהו אם הוציאו בשבת אין חייב עליו אלא המצניעו והשתא אתא ופריש המצניע כלום בחול שאינו כשיעור הוצאה לזרע או לדוגמא או לרפואה והוציאו בשבת חייב עליו בכל שהוא ואלמלא שהצניעו לא היה חייב עליו ואחרים שלא הצניעוהו אין חייבים עליו אלא כשיעורו. **למה לי למיתנא המצניע ליתני המוציא לזרע**. פי' הכי קאמר אמאי לא תנן המוציא לזרע או לדוגמא או לרפואה מה שהצניעו לכך חייב עליו כל שהוא ומ"ט אדכרה למחשבה באצנעה ולא אדכרה בהוצאה ואהדרינן. **אמר אביי הכא במאי עסקינן כגון שהצניעו ושכחו למה הצניעו וקא מפיק ליה בסתמא**. פי' אגמרינן דלא אכפת לן מאי קא מכוין בשעת הוצאה בין קא מכוין להוציאו לאותו דבר שהצניעו לו ובין אפקיה בסתמא כיון דמעיקרא הצניעו לאחד מג' דברים הללו או כיוצא בהן אע"פ ששכח למה הצניעו והוציאו בסתם חייב.

חשק שלמה על רבינו חננאל א) דברי רבינו אלו צ"ע [illegible] ב) [illegible]

זֶרַע קִישׁוּאִין שְׁנַיִם וְכוּ', לפי שחשוב הוא (רש"י), וכן זרע דלועין וזרע פול המצרי חשובים הם (רע"ב). ושיעורים אלו הם גם לדעת תנא קמא (פיה"מ לרמב"ם).

שֶׁמַּצְנִיעִין אוֹתוֹ לְקָטָן לִשְׂחוֹק בּוֹ, ומשום כך אין בו גם איסור מוקצה (קצות השלחן קמז בדי השלחן ט ו-יא). ויש שכתב, שבאמת הוא מוקצה, כאפרוח שהוא מוקצה אף שראוי לקטן לשחק בו [כמבואר בתוס' לעיל (מה, ב), ושלא כדעת ה"ר יוסף שם. וראה גם מהר"ח אור זרוע (פב) שדעת הרא"ש לאסור טלטול ציפורי שיר, משום שלא חילקו חכמים במוקצה של בעלי חיים], אלא שמכל מקום יש בו חשיבות בהוצאת כל שהוא, כיון שבחול הוא ראוי למשחק הקטן (הערות לגרי"ש אלישיב). ויש שכתב, שגם האוסרים טלטול אפרוח מודים שחגב אינו מוקצה, שדוקא אפרוח אסור ליתנו לקטן לשחק בו, שמא ימות ויאכלנו, ואסור לאכלו בלא שחיטה [וכמו שאסור לתת לו חגב טמא לחכמים שמא יאכלנו]. וגם המתיר באפרוח [ה"ר יוסף שם], הוא רק ליתנו לו כשבוכה, שזה לשעה קלה ואין חשש שבתוך כך ימות ויאכלנו [ודוקא באפרוח שבשרו רך יש חשש שיאכלנו, אולם לגבי עוף טמא, כתב המג"א (שמג, ג) שמבואר בגמ' (ב"ב כ, א) שמותר ליתנו לתינוק, לפי שאף אם ימות אינו ראוי לאוכלו כמות שהוא]. ועוד יש לחלק בין אפרוח לחגב, שאפרוח הוא מוקצה משום שאין דרך ליתנו לקטן, לפי שעומד לגדלו לתרנגול, ואינו רוצה שימות בידי הקטן בהתעסקו עמו (דברות משה שבת ב לד, מב. וראה משנ"ב מהדו' דרשו שח הע' 145 בענין טלטול אקווריום עם דגים).

גְּמָרָא. לְאָכְלָה כְּמִלְאָה פִּי חֲזִיר, שראוי לתת או למכור את הגרעינים לגוי שיאכילם לחזיר שלו, אבל לישראל אסור לגדל חזיר (תוס'). ומשערים בהוצאה גם לפי מה שראוי לגוי (תוס' הרא"ש). ויש שכתב, שדוקא כשמוציאם בפירוש להאכיל לבהמה, אבל אם הוציא סתם, אין משערים לפי מה שראוי לגוי אלא לפי מה שראוי לישראל (מיוחס לר"ן, וכמבואר להלן בסמוך לענין חגב טמא). ועוד יש לפרש, שמדובר בחזיר של ישראל שנפל לו בירושה מבית אבי אמו הנכרי, או שנתנו לו במתנה, שהאיסור לגדל חזיר הוא דוקא כשקונה אותו כדי להרויח (שם).

וְתַנָּא קַמָּא סָבַר לֹא, ואף שראוי ליתנו לקטן גוי לשחק בו, שיעור הוצאה אינו אלא על פי דבר הראוי לישראל (מיוחס לר"ן, וראה לעיל בסמוך). ולדעת תנא קמא שיעור חגב טמא הוא כמלוא פי כלב (ירושלמי). ויש שכתב, שחגב טמא שמת, שיעורו בכזית כשיעור טומאתו [וראה יד דוד (בתרא) שתמה שחגב מת אינו טמא], אבל חגב חי טמא פטור, מהטעם המבואר בגמ' (מאירי).

דִּילְמָא אָכֵיל לֵיהּ, ואסור לתת לקטן בידים מאכל אסור, כפי שדרשו בברייתא (יבמות קיד, א) מהפסוק (ויקרא יא, מב) 'לא תאכלום', שמיתור הפסוק למדים שיש לקרוא 'לא תאכילום', ובא הכתוב להזהיר גדולים מלהאכיל איסור לקטנים (רש"י). ואף שאינו נותן החגב בתוך פיו, כיון שנותנו לקטן נחשב כמאכילו בידים, על אף שנותנו לו רק לשחק בו [ואפילו שאין חשש שיאכלנו בעודו חי אלא רק אם ימות, וכמבואר בגמ' להלן] (מג"א שמג, ג). ■ וכן נפסק להלכה (משנ"ב שם, ד). ודוקא באיסורי מאכלות נחשב הנותן כמאכיל בידים, אבל לא בשאר איסורים, ולכן מותר לתת חפץ לקטן בשבת אפילו אם ידוע שיעשה בו מלאכה, שכיון שמתכוין להנאת עצמו אין צריך להפרישו (שלחן ערוך הרב שם, י, וכן מתבאר מהמשנ"ב שמ, יד). ומטעם זה מותר לתת לקטן חגב טהור לשחק בו בשבת, אף שיתכן שיבוא לידי חילול שבת, כגון שימיתנו או יתלוש ממנו אבר (קצות השלחן קמז בדי השלחן יא). ויש שנראה מדעתם, שגם בשאר איסורים אסור לתת לו, לפי שנחשב כספיה בידיים (תורת שבת שמ, ו, מחצית השקל שם, ה, כף החיים שם, כט. וראה גם תהלה לדוד שמג, ב שהעיר כן מהמג"א שא, לה שאסור לתת לתינוק זוג שמשמיע קול משום שנחשב כמאכילו בידיים).

דְּלֹא לֵימְרוּ מֵיכַל קָאָכֵיל לֵיהּ, וכיון שהוא דבר המאוס לכל העולם או רובו, אסור משום 'בל תשקצו' גם למי שאינו מאוס לו, שבטלה דעתו [כמבואר בפרי חדש (יו"ד קטז, יא)], שאם לא כן, למה יאמרו הרואים שעבר על 'בל תשקצו', הרי יתכן שלרב כהנא לא היה הדבר מאוס (קצות השלחן קמז, בדי השלחן י).

וְקָעָבַר מְשׁוּם בַּל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם, ואיסור זה הוא מדרבנן, שהפסוק אינו אלא אסמכתא [שבפסוק מדובר על אכילת שרצים] (ריטב"א מכות טז, ב בשם כל המפרשים). ויש אומרים שאיסור זה הוא מהתורה (יראים עג, ריטב"א שם בדעת הרמ"ה). ■ להלכה, רוב הפוסקים כתבו שהוא מדרבנן (לבוש יו"ד קטז, ו, פרי חדש שם יא, מג"א צב, ב). ויש שמבואר מדבריו שהוא מהתורה (ט"ז יו"ד קטז, ו). ויש שהסתפקו בזה (ב"י יו"ד שם, תבואות שור יג, ב, ליקוטי הלכות מכות שם עין משפט פ). ומסקנת ההלכה שהוא איסור מדרבנן, ולכן נדחה במקום כבוד הבריות (משנ"ב צב, ז).

ואף שאיסור 'בל תשקצו' הוא איסור דרבנן, גם איסור דרבנן אסור להאכיל לקטן [כמבואר בשו"ע (או"ח שמג, א), וכדעת הרמב"ם (מאכלות אסורות יז, כז)], ולפיכך הקשתה הגמ' שאסור לתת חגב חי לקטן שמא יאכלו [ואין זו 'גזירה לגזירה'], וכיון שדרך הקטן לאכול מה שבא לידיו הרי זה כמאכילו בידים (פרי חדש שם). ולדעת המתירים ספיה לקטן באיסור דרבנן לצורך הקטן (הרשב"א ביבמות קיד, א, והר"ן שבת מה, ב מדפי הרי"ף), הטעם שסברה הגמ' שאסור לתת לו חגב טהור חי [קושיית המשנה למלך שם, ראה תירוצו], משום שאיסור 'בל תשקצו' הוא מהתורה (מנחת יעקב על התורת חטאת מז, ב וערוך לנר מכות שם, בדעתם). ויש שביאר, שגם לדעה זו הרי ההיתר להאכילו איסור דרבנן הוא רק כשיש צורך לקטן, וכאן אין בזה צורך לקטן (בית הלוי ג, נה, א). ויש שביאר, שמצד הדין נתינת החגב אינה נחשבת כהאכלה בידיים, אלא שמכל מקום אין דרך לתת לקטן לשחק בו, כי אינו רוצה שיאכל איסור (יד דוד [בתרא], מלא הרועים).

ומה שאסור להאכיל דבר מאוס לקטן על אף שלקטן עצמו אין זה מאוס, זהו משום שהדבר הוא מאוס בעצם ורק מחמת חוסר הבנת הקטן אינו מאוס לו (אגרות משה יו"ד א, לא).

מִשְׁנָה. הקדמה: אחר שלמדנו שיש דברים שמתחייבים על הוצאתם רק בשיעור מסוים, כל דבר ושיעורו (כמפורט במשנה הקודמת, ולעיל עו, ב; עח, א), ויש דברים שחייב על הוצאתם בכל שהוא (כמפורט במשנה צ, א), כעת מוסיפה המשנה אופן בו מתחייבים על הוצאת חפץ אף בפחות מהשיעור האמור בו (מאירי).

הַמַּצְנִיעַ – בימות החול, שבאופן זה מוכיח כי החשיב את הדבר (רבינו חננאל; נמוקי יוסף), ועוד שאילו בתחילת השבת עדיין לא הצניעו והיה פטור על הוצאתו, היה בזה דיחוי ואין מתחייב גם אם אח"כ החשיבו שוב (תוצאות חיים יח, יג). ויש שפירש אף בימות החול, שהרי בגמ' מבואר שמדובר ששכח לשם מה הצניע, והמשנה מחדשת שכוונתו בהוצאה היא על דעת הסיבה שבשבילה הצניע, ואילו הצניע בשבת ורק קודם ההוצאה שכח, פשיטא שעל דעת ההצנעה הוא עושה (הון עשיר).

■ המשך במילואים

כָּל הָעוֹשֶׂה עַל דַּעַת רִאשׁוֹנָה הוּא עוֹשֶׂה – אף שההצנעה וההוצאה אינם ביום אחד [שהרי ההצנעה היתה בערב שבת, כדברי רבינו חננאל הנזכרים במשנה, ואילו ההוצאה בשבת]. ומכאן יש ללמוד לדינים אחרים התלויים בדעת ראשונה, כגון טויית ציצית לשמה, שאם אמר בתחילת הטווי 'לשם מצות ציצית', די בזה אף ליום אחר (משנ"ב יא, ה ושעה"צ שם ג). ואפילו אם אומר בפירוש שאינו עושה על דעת ראשונה, לא יועילו דבריו, שכן כלל זה הוא 'דין' ולא אומדנא בדעת בני אדם (חידושי הגרי"ז מנחות טז, א).

כָּל שֶׁהוּא לְאַפּוֹקֵי מִגְּרוֹגֶרֶת וּלְעוֹלָם עַד דְּאִיכָּא כְּזַיִת, שסתם חיטה עומדת לאכילה, ועל כן היה מקום לומר שכאשר חשב עליה לזריעה תועיל מחשבתו רק שלא יצטרך כגרוגרת שהוא שיעור אכילה בשביל להתחייב, אך עדיין יצטרך כזית שהוא שיעור זריעה. מה שאין כן שאר זרעים סתמם עומדים לזריעה, ולכן בסתם, שיעורם בזרעים בודדים כדרך שהרגילות להוציא לזריעה (כמבואר במשנה לעיל צ, א-ב), ומי שמחשיב אף זרע אחד חייב עליה (רעק"א; חתם סופר). אך יש שפירש הצד שצריך כזית משום שזהו 'שיעור אכילה', שבחיטה הראויה לאכילה אם חשב עליה לזריעה מועיל שיהא שיעורו כשיעור הכי פחות חשוב של אוכלין שהוא בכזית (פני יהושע).

וּלְעוֹלָם עַד דְּאִיכָּא כְּזַיִת, ואף ש'כל שהוא' על פי רוב פירושו ללא שיעור כלל, פעמים שפירושו שיעור קטן, כפי שמצינו (חולין קלז, ב) לגבי ראשית הגז ששיעור 'כל שהן' הוא מנה ופרס (ריטב"א).

חִשֵּׁב לְהוֹצִיא כָּל בֵּיתוֹ – שחישב להוציא הכל בבת אחת ולמעשה הוציא מעט מעט (רש"י). ויש שפירש שקיפל כל כלי ביתו בחבילה אחת, וכסבור שהוציא כל כלי ביתו, ונמצא שלא היו כולם (ריטב"א המיוחס לר"ן).

בָּטְלָה דַּעְתּוֹ אֵצֶל כָּל אָדָם, שאין כח בידו שלא להחשיב דבר החשוב לכל העולם כולו, אבל יש כח בידו להחשיב דבר שאינו חשוב לשאר בני אדם רק משום שאינם רוצים לטרוח בכך, והוא כן רוצה לטרוח (רשב"א וריטב"א).

כֵּיוָן דְּבָעְדָנָא דְּאַפֵּקֵיהּ לֹא הֲוָה בֵּיהּ שִׁעוּר אֲכִילָה לֹא מִיחַיַּב, שכן במלאכת הוצאה מצינו (לעיל ה, ב) שחייב רק אם כל העקירה וההנחה היו במחשבת איסור, ואם פינה חפץ מזוית לזוית ונמלך בהליכתו והוציאו לרשות הרבים פטור כיון שבשעת עקירה לא היתה דעתו לכך, ואף כאן לא היו העקירה וההנחה במחשבת איסור ולכן יתכן שפטור (רבינו חננאל).

אכן, אם תפחה קודם העקירה ודאי שחייב, ואף שלולא התפיחה לא היה בו שיעור - כיון שמדובר בגרוגרת ממש, שיכול לבשלה עד שתצטמק לשיעורה הראשון (כמבואר במנחות נה, א), חייב, אכן בדבר שאינו יכול לחזור לשיעורו הראשון, מפורש במנחות (נד, א) שאין הולכים אחר התפיחה (רמב"ן). ויש שפירשו, שאם אין שיעור במאכל עצמו ללא התפיחה אין התפיחה מועילה, שאינה אלא מראית עין, אך מלאכת הוצאה שיעורה תלוי בחשיבות, ולכן אם תפח כגרוגרת הרי מראהו חשוב וחייב על הוצאתו (רשב"א וריטב"א).

וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר בָּתַר הַשְׁתָּא אָזְלִינַן וּמִיחַיַּיב, שאם לא אזלינן בתר השתא, א"כ בשעה שצמקה הגרוגרת לא היה בידו כלל לעשות שיתחייב, ובאופן זה ודאי שיש דיחוי לענין שבת (גור אריה).

אוֹ אֵין דִּחוּי לְעִנְיַן שַׁבָּת – שכיון שלא נדחית מהשיעור האחרון, אין זה נחשב לדיחוי ממלאכת שבת, אך בספק הקודם שצמקה ונמלך, ודאי נחשב דיחוי מאחר שנדחית אף מהשיעור האחרון (תוספות). ובאופן אחר ניתן לחלק, שבצמקה ונמלך לזריעה ודאי אין זה דיחוי, כיון שמיד בתחילת הדיחוי היה בידו לחשוב לזורעה, ורק בתפחה, שלא היה בידו לתופחה, בזה יתכן שיש דיחוי (רעק"א).

זָרַק כַּזַּיִת תְּרוּמָה לְבֵית טָמֵא – ואף שנפסל בכך חייב על הוצאתו, שבמלאכת הוצאה חייב אף במקלקל, כיון שאין החיוב על התוצאה אלא על המעשה (בית יצחק או"ח לד). ויש שפירש שאינו פטור משום מקלקל, משום שאין שם מקלקל אלא בעושה מלאכה דרך השחתה (אפיקי ים ב ד, ד).

מִדְּמִצְטָרֵף לְעִנְיַן טָמְאָה מִחַיֵּיב נַמִּי לְעִנְיַן שַׁבָּת – שאיסור טומאה ואיסור שבת באים כאחת (ריטב"א). ואף שבעקירה לא היה שיעור לטומאה, מכל מקום כיון שלא שייך להניח בלא לעקור וכבר מעת העקירה היתה כוונתו להנחה זו, לכן נחשב כבר מתחילתו שזרק את כל השיעור (רשב"א). ויש שפירש, שמכיון שקודם שנטמא היה בו כזית, שיש בו חשיבות לחייב זר על אכילתו, לכן הוא חשוב לחייבו אף לענין שבת, ורק בהנחתו שנטמא וירד מחשיבותו - צריך שיעור כביצה לענין טומאה וממילא גם לענין שבת (רמב"ן, בשם רשב"ם).

מהו דתימא בטולי בטלה מחשבתו קמ"ל כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה אמר רב יהודה אמר שמואל מחייב היה רבי מאיר אף במוציא חטה אחת לזריעה פשיטא כל שהוא תנן מהו דתימא כל שהוא לאפוקי מגרוגרת ולעולם °עד דאיכא כזית קמ"ל מתקיף לה רב יצחק בריה דרב יהודה אלא מעתה חישב להוציא כל ביתו הכי נמי דלא מיחייב עד דמפיק לכוליה התם בטלה דעתו אצל כל אדם: וכל אדם אין חייבין עליו אלא כשיעורו: מתניתין דלא כרבי שמעון בן אלעזר [א] דתניא כלל א"ר שמעון בן אלעזר כל שאינו כשר להצניע ואין מצניעין כמוהו והוכשר לזה והצניעו ובא אחר והוציא נתחייב זה במחשבתו של זה. אמר רבא אמר רב נחמן הוציא כגרוגרת לאכילה ונמלך עליה לזריעה אי נמי לזריעה ונמלך עליה לאכילה חייב פשיטא זיל הכא איכא שיעורא וזיל הכא איכא שיעורא מהו דתימא בעינן עקירה והנחה בחדא מחשבה והא ליכא קמ"ל. בעי רבא הוציא חצי גרוגרת לזריעה °ותפחה ונמלך עליה לאכילה מהו את"ל התם הוא דמיחייב דזיל הכא איכא שיעורא וזיל הכא איכא שיעורא אבל הכא כיון דבעידנא דאפקה לא הוה ביה שיעור אכילה לא מיחייב או דילמא כיון דאילו אישתיק ולא חשיב עליה מיחייב אמחשבה דזריעה השתא נמי מיחייב ואת"ל [א] כיון דאילו אישתיק ולא חשיב עליה מיחייב אמחשבה דזריעה [ב] השתא נמי מיחייב הוציא כגרוגרת לאכילה °וצמקה ונמלך עליה לזריעה מהו הכא ודאי כי אישתיק אמחשבה קמייתא לא מיחייב או דילמא בתר השתא אזלינן ומיחייב ואת"ל [ג] בתר השתא אזלינן ומיחייב הוציא כגרוגרת לאכילה וצמקה וחזרה ותפחה מהו יש דיחוי לענין שבת או אין דיחוי לענין שבת [ד] תיקו: בעא מיניה רבא מרב נחמן [ה] זרק כזית תרומה לבית טמא מהו למאי אי לענין שבת כגרוגרת בעינן אי לענין טומאה כביצה אוכלין בעינן לעולם לענין שבת °וכגון דאיכא פחות מכביצה אוכלין והאי משלימו לביצה מאי מדמצטרף לענין טומאה מיחייב נמי לענין שבת או דילמא כל לענין שבת כגרוגרת בעינן א"ל תניתוה אבא שאול אומר שתי הלחם ולחם הפנים שיעורן כגרוגרת ואמאי לימא מדלענין

יוצא

רש"י

מהו דתימא. כיון דשכח בשעת הוצאה שלא היה זכור בהצנעתו: בטלה לו מחשבתו. ואין כאן לא חשיבות מחשבת הצנעה ולא מחשבת הוצאה: קמ"ל. דכל העושה סתם על דעת הראשונה עושה, ובחשיבותיה קמא קאי: כל שהוא תנן. וסתם משנה רבי מאיר[ג]: לאפוקי מגרוגרת. דשאר אוכלין: אלא מעתה. למתני' בדעתיה תלינן כדקאמרת משום דעל דעת ראשונה מחשבת ליה שיעורא: חישב להוציא כל ביתו. בהוצאה אחת, דלא אחשבה אלא אם כן הוציא כולה כאחד: הכי נמי. דכי אפקא פורתא פורתא לא מיחייב: בטלה דעתיה. ושיעורא דחשיב לאינשי חשיב[ו]: וכל אדם אין חייבין אלא כשיעורו. ואע"פ שהוכשר לזה והצניעו: כגרוגרת. איכא שיעורא לאכילה ולהוצאה וכ"ש לזריעה דשיעורא בכל שהוא: ותפחה. ועמדה על גרוגרת קודם הנחה: ונמלך עליה לאוכלה. והניחה, מהו: את"ל. בההיא אע"ג דעקירה והנחה לאו בחדא מחשבה הואי מיחייב: התם הוא דזיל הכא כו'. בשעת מחשבה ראשונה היה בו כשיעור למחשבתו ושיעור (א) למחשבה שניה הלכך מיצטרפי עקירה והנחה: אבל הכא בעידנא דאפקה לא הוה בה שיעור. למחשבה שניה של הנחה, ולא מצטרפי הנחה לעקירה: כיון דאילו אשתיק. בהך שניה אית בה שיעור לזריעה ומיחייב: השתא נמי מיחייב. הואיל ויש שיעור למחשבה אחרונה, ובשיעור זה איכא שיעורא למחשבה ראשונה ויותר: לא מיחייב. דהא בשעת הנחה ליכא שיעור למחשבה קמייתא: בתר השתא. בתר מחשבה דהשתא אזלינן לענין הנחה: יש דיחוי. מה שחסרה בינתים אילו הנחה בההיא שעתא לא מיחייב (ב), מי אמרינן תורת דיחוי לנדחה לו מחיוב חטאת ובטלה לה עקירה וכי הדר תפחה והניחה הוי הנחה בלא עקירה: אי לענין טומאה. למיבעיא לך אם נטמא לטמא טומאת אוכלין או לאו, כביצה בעינן: והאי משלימו. שנחה אצלו והשלימו, וע"י הנחה זו נטמאו: מאי. מדחשיב הך זריקה לענין טומאה חשיב נמי לענין שבת כאלו הוא כגרוגרת ומיחייב, או לא:*)

*) עוד דיבור רש"י השייכים לכאן נדפס בע"ב

תוספות

מתקיף לה רב יצחק. פירש בקונטרס דפריך אאביי וקשה לאמאי נטר ליה עד הכא. ואומר הרב פור"ת בשם רבינו שמואל דאדרב יהודה אבוה פריך וה"פ כיון דאמרת דמוציא חטה אחת לזריעה חייב אע"פ שאין רגילות משום דבתר מחשבתו אזלינן ה"נ כשחישב להוציא כל ביתו ניזול בתר מחשבתו ולא נחייבנו בפחות כיון דלפחות מיכן אינו חשוב בעיניו ומשני התם בטלה דעתו אצל כל אדם דאין אדם שלא יהא חשוב בעיניו פחות מכן אבל הכא יש בני אדם שחשובה להם חטה אחת לזריעה:

או דילמא בתר השתא אזלינן. משמע דאי בתר השתא אזלינן ליכא למיבעיא מידי מדקאמר את"ל בתר השתא אזלינן הוציא גרוגרת לאכילה וצמקה וחזרה ותפחה מהו ולא מיבעיא ליה אקמייתא ואמאי אכתי תיבעי ליה אי הוה דיחוי אצל שבת או לא כדבעי בסמוך דהא מיד כשצמקה נדחית. וי"ל דדוקא ההיא דבסמוך חשיב ליה דיחוי שנדחית בין משיעור ראשון בין משיעור אחרון אבל הכא דמשיעור אחרון מיהא לא נדחית לא חשיב ליה דיחוי:

אי לענין טומאה כביצה אוכלין בעינן. °משמע דלא מקבל אוכל טומאה בפחות מכביצה. ומה שהביא [ד] רש"י מת"כ[ה] דאוכל מקבל טומאה בכל שהוא דתניא [א] מכל האוכל (ג) שמטמא בכל שהוא יכול יהא מטמא אחרים ת"ל אשר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת הוי אומר זה בילת תרנגולת אומר ר"ת דאסמכתא היא דה"נ מעשר ירק מרבינן בת"כ[ו] [ב] מוכל מעשר הארץ ולא הוי אלא אסמכתא בעלמא. והא דפריך בפרק כל שעה (פסחים ד' לג:) למ"ד משקין מיבלע בליעי מהא דתנן טמא מת שסחטן זיתים וענבים כביצה מכוונת טהורים ואי מיבלע בליעי אמאי טהורים ומוקי לה בענבים שלא הוכשרו לאימת קא מיתכשרי לכי סחיט להו וכי סחיט להו בציר ליה שיעוריה אתי שפיר גם לפי' הקונטרס דאע"ג דמקבל טומאה בכל שהוא מ"מ בציר ליה שיעורא מלקבל הכשר לפירוש הרב פור"ת דמפרש בשם רש"י בפ' חבית (לקמן קמה.) דאין אוכל מקבל הכשר בפחות מכביצה וטעמא משום דמאשר יאכל נפקא לן לטמא אחרים בכביצה והאי כתב אשר יבא עליו מים. וכן בפרק אלו עוברין (פסחים מו.) גבי בצק שבסידקי עריבה דמפרש אביי כגון דאיכא פחות מכביצה אוכלין וגעו בהאי בצק בפסח לאיסורו חושבו מצטרף אע"ג דבלא צירוף פחות מכביצה הוה מצי לאוקמי דנגע שרץ[א] בכזית שבסידקי עריבה בפסח לאיסורו חושבו מקבל טומאה בשאר ימות השנה אי קפיד אין אי לא [ב] לא אלא דלענין קבלת טומאה עצמה לא נפקא לן מינה מידי דבלאו הכי אסורה משום חמץ להכי נקט לענין לטמא אחרים. ומייתי רבינו תם ראיה דאין אוכל מקבל טומאה פחות מכביצה דתניא בפרק אלו עוברין (שם מד.) המקפה של תרומה והשום והשמן של חולין ונגע טבול יום במקצתן פסל את כולן מקפה של חולין ושום ושמן של תרומה ונגע טבול יום במקצתן לא פסל אלא מקום מגעו והוינן בה מקום מגעו אמאי פסל והא לא הוי כביצה. ורש"י ל"ג הכי אלא גרים והא בטל ברובא ומפרש דהכי פריך מקום מגעו אמאי פסול והא בטל שום ושמן אגב מקפה דהא משום הכי קתני ברישא פסל את כולן ואין נראה למחוק הספרים ועוד נהי דבטלי ברישא להחמיר להקל לא אמרינן דבטלי ועוד דלא שייך למימר דבטלי השום והשמן כיון שהן בעין מדקתני לא פסל אלא מקום מגעו ועוד דתניא בתוספתא[ג] בד"א בזמן שהיא גוש בקערה משמע שהן בעין ואין להאריך. ורש"י חזר בו בכריתות (דף כא:) וגבי פרה מיטמא טומאת אוכלין (חולין דף פב.). והא דאמרינן בפ"ק דחולין (דף כד:) התורה העידה על כלי חרס אפילו מלא חרדל לאו דוקא חרדל אלא כלומר מלא ביצים ומשום דבחרדל איכא טובא ראשון ושני כו' ומקבל טומאה מדרבנן נקט ליה[ז]:

אי לענין שבת כגרוגרת בעינן. הוה מצי למיפרך אמאי נקט זרק ואמאי נקט תרומה ולבית טמא: כגון דאיכא פחות מכביצה אוכלים כו'. אור"י דלהכי נקט זרק דהשתא בהדי הדדי קא אתיין דלא מחייב לענין שבת עד דנח כדאמרינן בפרק המוציא (לעיל דף פ.) תוך ג' לרבנן בעיא הנחה על גבי משהו אבל מכניס מכי אתי תוך ג' איכא איסור שבת ואיסור טומאה ליכא עד דמצטרף ולא מתון

עין משפט נר מצוה

ב א מיי' פי"ח מהל' שבת הלכה כו:
ג ב מיי' שם:
ד ג מיי' שם:
ה ד מיי' שם הל' כז:
ו ה מיי' שם:

רב נסים גאון

פי' למאי אי לענין שבת כגרוגרת בעינן אי לענין טומאה כביצה אוכלין בעינן. אימא כגרוגרת להוצאת שבת הא אמור בכמה מקומות במשנה (דף עו) המוציא אוכלין כגרוגרת והרבה כזה ואסמכתא דילה מקרא דכתיב (דברים ח) ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ואמרו תאנה כגרוגרת להוצאת שבת וכביצה לענין טומאת אוכלין בתורת כהנים [פ' שמיני] אוכל יטמא מלמד שהוא מיטמא בכל שהוא [א] ת"ל אשר יאכל הא אינו מיטמא אלא בכביצה. ובפרק יום הכפורים (יומא פ) תניא ר' אומר כל איסורין שבתורה בכזית חוץ מטומאת אוכלין כו' וטומאת אוכלין מנלן דאמר ר' אבהו אמר ר' אלעזר אמר קרא (ויקרא יא) מכל האוכל אשר יאכל אוכל שאתה יכול לאוכלו בבת אחת ושיערו חכמים שאין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת והזכרנו דבר זה בברכות (ופי' אל) משנה במסכת מעילה בפרק קדשי מזבח (דף יז) שנינו כל האוכלין מצטרפין לפסול את הגויה בכחצי פרס ומזון ב' סעודות לעירוב וכביצה לטמא טומאת אוכלין וכגרוגרת להוצאת שבת וככותבת ליום הכפורים:

חשק שלמה על רב נסים גאון

א) יכול יטמא לאחרים כצ"ש:

רבינו חננאל

ולא תימא בטולי מבטלא למחשבתו אלא כל העושה על דעת מחשבתו ראשונה הוא עושה. אמר רב יהודה אמר שמואל מחייב היה רבי מאיר אף במוציא חטה אחת לזריעה. פי' הני מילי לענין המצניע אפילו הצניע חטה אחת והוציאה [חייב] וההיא דתנן באידך פרקין זרעוני גינה פחות מגרוגרת ותנן זרע קישואין ודלועין ופול המצרי שנים שיעורין דעלמא דלאו למצניעין שאין אדם מוציא נימה אחת לזריעה אבל המצניע אפי' אחת חייב עליה. וכל אדם שהוציאו סתם בשלא הצניעו אינו חייב עליו אלא כשיעור אע"פ [שהצניע הראשון] ואינו מתחייב במחשבת הראשון ומתניתין דלא כרבי שמעון בן אלעזר אבל אם הוציאו השני מדעת המצניע הראשון חייב. ואם הוציא כגרוגרת שהוא כשיעור הוצאה [לאכילה] ומעיקרא היתה מחשבתו לאכילה ונמלך עליה לזריעה או לזריעה ונמלך עליה לאכילה חייב ולא אמרינן צריך שתהא עקירה והנחה בחדא מחשבה. ובעי דרבא לא איפשיטו. [illegible] עקירה הוה מחייב אמחשבתו ושיעור [illegible] עקירה וכשצמקה וחסרה נמלך עליה [illegible] וכך מספקא לן יש דחוי אצל שבת [illegible] [והוציאן] פטור שלא היתה עקירה [illegible] מצע [ושאלינן] למאי קא בעי רבא [illegible] רבא. ואהדרינן לעולם לענין שבת [illegible] דקא מצטרף לענין טומאה ומחייב [illegible] אומר אם היתה שבת והוציא חייב [illegible] ולחם הפנים שיעורן כגרוגרת.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל עו. זבחים מז., ב) עירובי' צו: וש"נ, ג) לעיל פב., ד) [פסחים דף לג: ד"ה בכבילה], ה) שמיני פרק ט ה"א, ו) בחוקתי פרק יב ה"ט ועיין תוס' לעיל סח. ד"ה ואילו, ז) [וע"ע תוס' פסחים לג: ד"ה לאימת ותוס' [נדה] יז: ד"ה אפילו].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה התם וכו' ושיעור למחשבתו שניה: (ב) ד"ה יש דיחוי וכו' לא מיחייב חטאת מי: (ג) תוס' ד"ה אי לענין וכו' דתניא מכל האוכל מלמד שמיטמא בכל שהוא:

גליון הש"ס

גמ' עד דאיכא כזית. עיין עירובין דף פ ע"ב תוס' ד"ה אגב: שם ותפחה ונמלך עליה. עי' מנחות דף נד ע"א תוס' ד"ה דמעיקרא: שם וצמקה ונמלך. עיין לעיל עז ע"א תוס' ד"ה ועוד: שם וכגון דאיכא פחות מכביצ' אוכלין. עיין משנה למלך פ"ד ה"א מהל' ט"א: תוס' ד"ה אי לענין. משמע דלא מקבל אוכל טומאה. עי' זבחים דף לא. תוס' ד"ה אמר רב המנונא:

הגהות וציונים

א] עיין רש"ש שמגיה טומאה (במקום "שרץ") ור"ל ראשון לטומאה, עיי"ש: ב] צ"ל אי לא קפיד אלא רוצה בקיומו לא אלא כו' מהרש"ל (גליון): ג] [צ"ל דתני בסיפא שהרי הוא שם במשנה ואדרב' בתוספתא פ"ב דטבול יום ליתא וכ"ה ג"כ בתוס' פסחים שם ד"ה ה"ג רש"י] (גליון):

ליקוטי רש"י

שאין כשר להצניע. במסכת שבת כגון דם נדה או איסור (או) הנאה. ואין מצניעין כמוהו. שכשר הוא להצניעו אצל מי [מי שיעור] אבל שיעורו של זה מועט הוא ואין אדם מצניעו להצניעו. ובא אחר והוציא. בשעת להכי"ר חייב דחשיב מלאכה מפני מחשבתו של זה שהכשר לו והצניעו [זבחים מז.].

[המשך בהשמטות]

תורה אור השלם

א) מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא וְכָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי יִטְמָא: [ויקרא יא, לד]

ב) וְכָל מַעְשַׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ לַייָ הוּא קֹדֶשׁ לַייָ: [ויקרא כז, ל]

יוצא בכזית לענין שבת נמי בכזית הכי השתא התם מדאפקיה חוץ לחומת העזרה איפסיל ליה ביוצא אשבת לא מיחייב עד דמפיק ליה לרה"ר הכא שבת וטומאה בהדי הדדי קאתיין: חזר והכניסו אינו חייב אלא כשיעורו: פשיטא אמר אביי הכא במאי עסקינן כגון שזרקו לאוצר ומקומו ניכר מהו דתימא כיון דמקומו ניכר במילתיה קמייתא קאי קמ"ל מדזרקיה לאוצר בטולי בטליה:

מתני' [א] המוציא אוכלין ונתנן על האסקופה בין שחזר והוציאן בין שהוציאן אחר פטור מפני שלא עשה מלאכתו בבת אחת. קופה שהיא מליאה פירות ונתנה על אסקופה החיצונה אע"פ שרוב פירות מבחוץ פטור עד שיוציא את כל הקופה:

גמ' האי אסקופה מאי אילימא אסקופ' רה"ר פטור הא קא מפיק מרה"י לרה"ר אלא אסקופה רה"י בין שחזר והוציאן בין שהוציאן אחר פטור הא קא מפיק מרה"י לרה"ר [ב] אלא אסקופה כרמלית והא קמ"ל טעמא דנח בכרמלית הא לא נח בכרמלית מיחייב מתני' דלא כבן עזאי דתניא [א] המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו חייב ובן עזאי פוטר: [ג] קופה שהיא מליאה כו': אמר חזקיה לא שנו אלא בקופה מליאה קישואין ודלועין אבל מליאה חרדל חייב אלמא קסבר אגד כלי לא שמיה אגד ור' יוחנן אמר [ד] אפי' מליאה חרדל פטור ° אלמא קסבר אגד כלי שמיה אגד. א"ר זירא מתני' דלא כחזקיה דיקא ודלא כר' יוחנן דיקא כחזקיה לא דיקא דקתני עד שיוציא את כל הקופה טעמא דכל הקופה הא כל הפירות פטור אלמא קסבר אגד כלי שמיה אגד כרבי יוחנן לא דיקא דקתני אע"פ שרוב פירות בחוץ טעמא דרוב פירות הא כל פירות אע"ג דאגידא קופה מגואי חייב אלמא קסבר אגד כלי לא שמיה אגד ואלא קשיא חזקיה מתרץ לטעמי' ור' יוחנן מתרץ לטעמיה חזקיה מתרץ לטעמיה עד שיוציא את כל הקופה בד"א בקופה מליאה קישואין ודלועין אבל מליאה חרדל נעשה כמי שהוציא את כל הקופה וחייב ר"י מתרץ לטעמיה אע"פ שרוב פירות בחוץ ולא רוב פירות בלבד אלא אפילו כל פירות פטור עד שיוציא את כל הקופה. מיתיבי המוציא קופת הרוכלין [א] ונתנה על אסקופה החיצונה אע"פ שרוב מינין בחוץ פטור עד שיוציא את כל הקופה קס"ד בצררי קשיא לחזקיה אמר לך חזקיה הכא במאי עסקינן באורנסי. מתיב רב ביבי בר אביי [ב] [ה] הגונב כיס [ב] בשבת חייב שכבר נתחייב בגניבה קודם שיבא לידי איסור שבת [ו] היה מגרר ויוצא פטור שהרי איסור גניבה ואיסור שבת באין כאחד ואי סלקא דעתך אגד כלי שמיה אגד קדים ליה איסור גניבה לאיסור שבת ° אי דאפקיה דרך פיו הכי נמי הכא במאי עסקינן דאפקיה דרך שוליו והאיכא מקום חלמה

דאי

רש"י

[ג] שיעורן בגרוגרת. אם הוציאן לרה"ר בשבת: ואמאי לימא. בכזית מיחייב, דהא חשיבה הוצאה לענין איפסולי ביוצא דאי אכליה הוא עובר בלאו דכל שבקודש פסול בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו[ג] ואכילה בכזית: חוץ לחומת עזרה. להיקף החיל שלפני עזרת נשים או לעזרת נשים שהיא בחיל[ד]: בהדי הדדי אתיין. דעד דאתנח ונצטרף עם השאר (לא קבל טומאתו מן האויר דהא[ה]) לא הוי ביה שיעור: פשיטא. כיון דלא זרעיה בטליה ממחשבה קמייתא והוה ליה ככל אדם: אמר אביי. מתניתין בשלא נמלך עליו בפירוש אלא שזרקו לאוצר עם פירותיו, וזהו ביטול מחשבה מדלא אצנעיה לחודיה, ולמיתנייה איצטריך כגון שמקומו ניכר שלא נתערב יפה עם השאר והרי הוא ניכר ביניהם: מ"ד כיון דמקומו ניכר במילתא קמייתא קאי. דהוה ליה כמאן דאצנעיה לחודיה: ה"ג קמ"ל מדזרקיה לאוצר בטולי בטליה: מתני' על האסקופה. בגמרא מוקי לה באסקופה כרמלית: מלאכתו בבת אחת. עקירה ממקום חיוב והנחה במקום חיוב, (א) [והכא] הוה ליה עקירה ממקום חיוב והנחה במקום פטור והדר עקרייה ממקום פטור ואנחיה במקום חיוב: עד שיוציא. כלומר אלא אם כן הוציא בראשונה כל הקופה. ובגמ' מפרש לה: גמ' אי נימא איסקופה רה"ר. כגון גבוהה ט' ורחבה (ב) ארבעה ורבים מכתפין עליו, דחזיא לרבים לכתופי כדאמרינן בפ"ק (דף ח.): רשות היחיד. גבוהה י' ורחבה ד', כי חזר והוציאה ליחייב דאיכא עקירה מרה"י והנחה ברה"ר: אלא אסקופה כרמלית. מג' ועד ט' [ולא ט' בכלל] ואינה מקורה ורחבה ד': הא לא נח מיחייב. ואע"ג דהעבירו דרך כרמלית, ולא אמרינן מהלך כעומד דמי ואיכא הנחת גופו דהוי כהנחת חפץ: מחנות. רה"י: פלטיא. רה"ר: סטיו. מקום מוקף איצטבאות לישב, והוא כרמלית דלא בקעי ביה רבים להדיא: קישואין ודילועין. שהן ארוכין ועדיין יש מהם בפנים, וכל מה דאגיד לגואי כל דהו לאו הוצאה היא: אבל מליאה חרדל. שהרי יש ממנו כולו בחוץ אע"פ שעל ידי הכלי הוא נאגד לצד פנים חייב, דאגד כלי לא שמיה אגד לומר לא יצא כולו ועדיין אגדו בידו[ו] בפנים. זהו לשון הש"ס לענין שבת כל כמה דלא נפיק ליה כוליה קרי ליה אגוד, דאגיד ושייך לגבי רשות קמא: בד"א. דעד שיוציא את כל הקופה: במליאה קישואין. שהן ממלאין בארכן את כל רוחב הקופה, וכל כמה דלא נפק כולה קופה לא נפיק אינהו (ג): ר' יוחנן מתרץ לטעמיה. תרתי קתני מתני' לא זו אף זו דסיפא [מוכחא] דקתני כל הקופה ולא קתני כל הפירות, והכי קאמר אף על פי שרוב הפירות מבחוץ או אפילו כל הפירות מבחוץ נמי פטור עד שיוציא כל הקופה: רוכלין. מוכרי בשמים: קס"ד בצררי. שהיו בה צרורות של בשמים שחוקין, דכי אפקה למקצת קופה נפיק בההיא פורתא כמה צרורות כולן, וקתני פטור אלמא אגד כלי שמיה אגד: באורנסי. אגודות פרשין ארוכין או קנה או קליפה של קנמון שהן ארוכין: הגונב כיס בשבת חייב. בתשלומין, ואע"פ שנדון בנפשו, שכבר נתחייב בגניבה בשעה שהגביה הכיס בבית הבעלים: היה מגרר ויוצא. שלא קנאה בהגבהה אלא בהוצאה מבית הבעלים: פטור. מתשלומין: שהרי איסור שבת כו'. ובכתובות (לא:) פריך אי דאפקיה לרה"ר איסור גניבה ליכא דרשות הרבים לאו מקום קנייה היא, ומוקי לה בצדי רה"ר, אי נמי שצירף ידו למטה מג' וקבלה: קדים ליה איסור גניבה לאיסור שבת. דכיון שהוציאו מקצתו קנה כל המעות שמבחוץ שיכול להוציאו דרך פיו, ולענין שבת מפטר דאגידי גבי רשות היחיד על ידי הכלי: דרך שוליו. וכיון דלא מצי למשקל לא קני בהגבהתו[ז]: הא איכא מקום חלמה. מקום התפירה שיכול לקרוע ולהוציא. חלמה שולדור"א[ח], כמו בהעור והרוטב (חולין קכג:) שאני עור דקליס:

מפקע

תוספות

אתון בהדי הדדי. ודוקא נקט כזית תרומה דאיכא איסור לאוכלו בטומאה אבל פחות מכזית לא וכן כזית חולין כיון דאין איסור לאוכלו בטומאה לא שייך לומר מיגו דמצטרף לענין טומאה מצטרף לענין שבת. וא"ת מ"מ כזית תרומה מאי זית דהא בתרומה טמאה ליכא אלא עשה כדמוכח בהערל (יבמות עג:) דהאוכלה בטומאת עצמה אינו לוקה ומאי זית נמי הא קי"ל כר' יוחנן דחצי שיעור אסור מן התורה (יומא עד.). וי"ל דמ"מ כזית חמיר טפי שהרי זית הוא שיעור ללקות עליו בכל מקום. ודוקא לבית טמא אבל לבית טהור לא אע"ג דחשיב ללקות עליו זר האוכלו מ"מ לא חשיב בפחות מגרוגרת כיון דלאיסור זרות לא בא ע"י הוצאה זו: *) **פחות** מכביצה אוכלין. ה"ה דה"מ למימר דאיכא כביצה אוכלין שאין הם צריכין לצירוף וכזית לבד צריך לצירופן. א"נ אור"י דנקט דוקא פחות מכביצה אבל כביצה אפשר דאין מצטרף כיון שקודם צירוף כבר מטמא דילמא שבע לה טומאה דבעיא היא בהקומץ רבה (מנחות כד.) גבי עשרון שחלקו ונטמא אחד מהן והניחו בכלי ונגע טבול יום בטמא מהו מי אמרי' שבע לה טומאה ולא נטמא הטהור אע"ג דאם היו שניהם טהורים ונגע טבול יום באחד מהן שניהם טמאין דכלי מצרף מה שבתוכו לקדש השתא דשבע לה טומאה לא מצטריף או דילמא לא אמרי' שבע לה טומאה ומשום דהתם מספקא לן נקט פחות מכביצה:

קס"ד בצררי קשיא לחזקיה. ואלימא ליה ממתני' משום דסתם קופת הרוכלים אית ביה צררי וכ"מ מדקתני ובה מינין הרבה ומשני באורנסי [ט] ובה מינין הרבה אורחא דמילתא נקט וכל המינין ארוכים:

*) שייך לעיל צא ע"א

דאי

עין משפט נר מצוה

ז א ב מיי' פי"ד מהל' שבת הלכה יד:

ח ג ד מיי' פי"ב מהל' שבת הלכה יא:

ט ה מיי' פ"ג מהל' גניבה הלכה ב טוש"ע ח"מ סי' שנא סעיף א:

י ו מיי' פי"ג מהל' שבת הלכה יא:

רב נסים גאון

התם מדאפקיה חוץ לחומת העזרה איפסיל ליה ביוצא. עיקר זה בתורת כהנים שכל היוצא מן הקדשים חוץ למחיצתו נפסל וישרף באש כמו שנאמר בפירוש פסוק (ויקרא ז) והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף אין לי טעון שריפה אלא הטמא והנותר ומנין לנשחטה בלילה ושנשפך דמה חוץ לקלעים הלן והיוצא ת"ל לא יאכל כי קודש הוא כל שהוא קודש [פסול] טעון שריפה הבשר לרבות בשר הפנימי שהוא מותר והלא דין הוא הואיל והטמא פסול והיוצא פסול מה הטמא אם נטמא מקצתו כולו פסול אף היוצא אם יצא מקצתו יהא כולו פסול ת"ל והבשר לרבות בשר הפנימי שהוא מותר מיכן אמרו אבר שיצא מקצתו חוץ לחומה בפסחים חותך עד שמגיע לעצם וקולף עד לפרק ומתירו מן הפרק ובמקדשין גורד כל מקום שהוא יוצא שאין בהם [משום] שבירת העצם. ובפרק כיצד צולין את הפסח (פסחים דף פב) שנינו הפסח שיצא או שנטמא ישרף מיד ואמרו בתלמוד בשלמא נטמא דכתיב והבשר אשר יגע בכל טמא אלא יוצא מנלן אלא כל שפסולו בקודש בשרפה הלכתא גמירי לה:

רבינו חננאל

וקא דייק מינה רב נחמן דהא מפיק מן הקדש בשבת שתי הלחם ולחם הפנים אע"ג דמפסיל לענין יוצא בכזית לא קא מחייב לענין שבת בשבת עד דהוי כגרוגרת ואם איתא דכיון דאחשביה מיחייב ואע"ג דשיעור הוה ר' יוחנן דפחות מחייב בשבת על כזית בהוצאת שתי הלחם ולחם הפנים. ואהדר ליה רבא הכי השתא התם מדאפקיה חוץ לחומת עזרה איפסיל ליה ביוצא ועדיין לא מחייב ליה לענין שבת כל עיקר עד דמפיק ליה לרה"ר אבל הכא לענין האי בעיא דהוא זרק כזית תרומה לבית טמא להשלים אוכל לכביצה שבת וטומאה בהדי הדדי קא אתיין ולא איפשיט: חזר והכניסו אינו חייב אלא כשיעור. פירוש דאחשביה והצניעו ואפקיה לצורך ואע"ג דלית ביה כשיעור הוצאה מחייב עליה כד מפיק ליה בשבת אי לא איכוין ליה כשיעור צורכיה וחזר והכניסן בחול אם חזר אח"כ לשבת אחרת והוציאו סתם לא מחייב עליה עד דהוי ביה כשיעור הוצאה אא"כ הוא שחזר והכניסו בתורת מצניע אבל אם הכניסו סתם כגון שזרקו לאוצר אע"פ שישנו (בו) [מקומו] ניכר הוא לא אמרינן כיון שהוא מכיר את מקומו במלתיה קאי וחייב על הוצאתו אלא בטוליה בטליה לההיא הצנעה קמייתא ודיניה בכל מידעם דלא מחייב עליה אלא בשיעורו:

מתני' המוציא אוכלין ונתנן על האסקופה. אם האסקופה שנתן עליה רה"ר [חייב] ואם רשות היחיד פטור הא אם חזר והוציאן ממנה לרה"ר חייב [אבל אם האסקופה כרמלית היא דרה"ר עומדת לפניה אם נחו האוכלין בכרמלית וחזר ועקרן מכרמלית והוציאן לרה"ר פטור] אבל אם לא נחו בכרמלית אע"פ שעברו מרה"י לרה"ר[כ] דרך כרמלית חייב. **ואשמעינן** מתניתין דלא כבן עזאי דתניא המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו חייב ובן עזאי פוטר. וחזקי האסקופה מפורשין בגמ' דיציאות השבת היכי הויא רה"ר והיכי הויא רה"י והיכי הויא כרמלית. **קופה שהיא מליאה פירות** ונתונה על האסקופה החיצונה אע"פ שרוב פירות מבחוץ פטור עד שיוציא את כל הקופה. **סבר חזקיה בקופה של קישואין ושל דלועין מתני'.** שעדיין מקצת כל קישות וכל דלעת בפנים ולא נתקם מבפנים לחוץ אבל קופה שהיא מלאה פירות אחרים כגון אגוזים ושקדים ותאנים ורמונים וכיוצא בהן וכ"ש חרדל כיון שיש מן הפירות גופן מה שיצא כולן לחוץ יש בו שיעור גרוגרת חייב ואע"פ שהן בתוך הכלי ומקצת הכלי עדיין בפנים ויכול למושכו לפנים ולהכניסו וממילא מה שהוא בחוץ נמשך עם הקופה ונכנס אע"פ שלא נגע בו אלמא קסבר חזקיה אגד כלי לאו שמיה אגד ואית ליה למידק מן מתניתין הדין א"ר זירא דתנן אע"פ שרוב פירות מבחוץ פטור רובה של קישות ורובה של דלעת אבל אם הקישות כולה או הגרוגרת כולה בחוץ חייב ואע"פ שהוא בתוך הכלי ומקצת הכלי בפנים. **ור' יוחנן סבר אפילו קופה מליאה חרדל** ויצא רובה לחוץ כיון שהוא מפורצת ואית ליה גדפאני איגד כלי שמיה איגד ועדיין אגודה היא לפנים ופטור עד שתנתק כולה לחוץ ודייק מן מתניתין כדר' זירא עד שיוציא את כל הקופה הא אם הוציא כל הפירות פטור

חוטי לפילכה ונמצאו אלו הרבה בקופת הרוכלים ויש להן ארך כקישואין ודלועין. **מיתיבי רב ביבי בר אביי** הגונב כיס בשבת חייב שכבר נתחייב בגנבה (ואבדה) קודם שבא לידי איסור שבת היה מגרר ויוצא פטור שאיסור שבת ואיסור גניבה באין כאחד. ועיקר הא מלתא שכל המתחייב בנפשו פטור מן התשלומין אבל אם נתחייב בתשלומין קודם שיתחייב בנפשו לא מיפטר. וכי אמר ר' אבין (כתובות לא) הזורק חץ מתחלת ארבע לסוף ארבע וקרע שיראין בהליכתו פטור שעקירה צורך הנחה היא אותיב שם רב ביבי בר אביי כי הא תשובה דקא מותיב מהא מתניתא הגונב כיס בשבת ופריקו ליה וה"נ קא מותיב ליה למאן דאמר אגד כלי שמיה אגד מהא מתניתא וקאמר ליה (את) [אם] אמרת מעות המונחים בכיס ופירות המונחים בקופה אע"פ שהוציא מקצת כיס ומקצת הקופה וכבר יצאו מעות הרבה ופירות הרבה לחוץ כיון שאגודים בכיס ומקצת הכיס בפנים פטור והכא קתני היה מגרר ויוצא פטור שהרי איסור שבת ואיסור גנבה באין כאחד ואי הוה אגד כלי שמיה אגד היה זה מתחייב בגניבה קודם שיבוא לידי איסור שבת דמן כד מפיק פורתא מן הכלי לחוץ נתחייב בגניבה דאי בעי שרי ושקיל ולדבריך עדיין לא בא לידי איסור שבת שהרי לא הוציא את כל הכיס וכיון שהוא בא לכלל איסור שבת בהוצאת מקצת הכיס שהרי הגנבה והשבת באין כאחד תיובתא דר' יוחנן. **ופרקינן** אמר לך ר' יוחנן אי אפקי לכיס דרך פיו הכי נמי דמחייב שהרי נתחייב בגנבה קודם שיבוא לידי איסור שבת והא מתניתין לא אתאמרא אלא בדאפקיה לכיס דרך שוליו דלא מצי למשקל מיניה מידעם עד דמפיק ליה לכוליה והבהון גנבה ואיסור שבת באין כאחד. **והדר אקשינן ליה לר' יוחנן והא איכא חלאמא.** שהוא המקום התפור בשולי הכיס

מסורת הש"ס עם הוספות

א) לעיל ה:, ב) כ"ב פ. סנהדרין עב. כתובות לא. [תוספתא דב"ק פ"ט ה"ז], ג) מכות דף יח סוע"א.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מלאכתו וכו' במקום חיוב אבל הכא הוי ליה: (ב) ד"ה אי נימא וכו' ארבעה. נ"ב ע"ל בפ"ק דף ח ע"א פי' רש"י דלא בעי ד' אלא בין רחב בין קצר: (ג) ד"ה מלאה קישואין וכו' אינהו כולהו הס"ד:

גליון הש"ס

גמ' אלמא קסבר אגד כלי שמיה אגד. עי' פסחים דף פה ע"ב תוד"ה בגגין: שם אי דאפקיה דרך פיו ה"נ. עי' בהרא"ש פ"א דב"מ סימן כג:

הגהות וציונים

א] צ"ל המוציא קופת הרוכלין ובה מינין הרבה ונתנה כו'. חילופי גרסאות (גליון): ב] בתוספתא איתא והוציאו בשבת (דבש תמר): ג] ב' דיבורים הראשונים שייכים לעיל צא ע"א: ד] בכת"י שהיא בחיל, והחתם סופר מגיה שלפני עזרת ישראל או לעזרת נשים שהיא בחיל, ופי' שכשיוצאים מעזרת ישראל לצד מזרח הוא עזרת נשים אבל כשיוצאים לשאר רוחות הוא החיל: ה] מהרש"א מ"ז ואינו מוכרח דר"ל דקאי אקבלת טומאה לטמא אחרים ועי' במהרש"א (גליון): ו] "בידו" לכאורה מיותר: ז] נראה להגיה בהמשכתו (רש"ש) ובמנוחת משיב נפש כתב דא"צ להגיה ור"ל אפילו בהגבהתו לא מקרי הגבהה למאי דמוקי לה בצירוף ידו וכ"ש במשיכתו למאי דמוקי לה בצדי רה"ר: ח] תפר: ט] יש להוסיף ודקתני (בארות המים): י] כ"ה בדפו"י "דהוו" ואינו מהב"ח, ולכאו' גם להב"ח צ"ל כלפנינו "דהה" ליה: כ] נדצ"ל לרה"ר:

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

רבינו חננאל

[המשך מטור א]

וחזקיה מתרץ לה למתני' כטעמיה ור' יוחנן מתרץ לה כטעמיה. ומותבינן לחזקיה המוציא קופת הרוכלין ונתנה על האסקופה החיצונה אע"פ שרוב מינין מבחוץ פטור עד שיוציא את כל הקופה קס"ד דאית בקופת הרוכלים חפצים קטנים כגון חוליות ומרגליות או כיוצא בהן דצייריין בצררי וקאמר אע"פ שרובי הצרורות מבחוץ פטור מפני שאגד כלי [שמיה] אגד עד שיוציא כל הקופה. ופריקנא אמר לך חזקיה לית בה בהאי קופה צררי דדמי לאגוזים ותאנים ולחרדל אלא הני מינין דאית בה אורנסי וכיוצא בהן שהן דומין לקישואין ולדלועין שכל אחד מהן נותר ממנו כלום בפנים ובלשון ארמי שנודע עכשיו בינותינו אין אנן יודעין [מהן] אורנסי אלא עצים או קנים שעושין אותן לכרוך עליהן צמר או פשתן והאשה נושאה אותן בידה ומושכה מהן וצריא מיניה

מִדְּאִפְּקֵיהּ חוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה אִפְּסִיל לֵיהּ בְּיוֹצֵא – אך בכגרוגרת חייב, אף שאינו ראוי לאכילה, משום שצריך להצניעו לצורך מצות שריפת קדשים, ומעיקר הדין היה צריך להתחייב בכזית כיון שאינם עומדים לאכילה, אלא שכיון שמכח אוכלין הם באים – לא יהא סופם חמור מתחילתם ודינם כאוכלין (תוס' רי"ד).

שֶׁזָּרְקוֹ לָאוֹצָר וּמְקוֹמוֹ נִכָּר, שזריקתו לאוצר עם שאר הפירות – אף שמקומו ניכר - מבטלת את מחשבתו הראשונה, ואין צריך להמלך בפירוש (רש"י). ויש שפירש, שנמלך בפירוש ממחשבתו הראשונה ולכן זרקו לאוצר, ומכל מקום רוצה שיהא מקומו ניכר כדי שאם יחזור בו וירצה לזורעו ימצאנו בקלות, ומשום כך היה מקום לומר שעדיין בחשיבותו עומד אף בפחות מכשיעור, והוצרך להשמיענו שכיון שעתה חזר ממחשבתו הראשונה פקעה חשיבותו וחייב עליו אף בפחות מכשיעור (ריטב"א, בשם מורו).

מַשְׁנָה. וְנִתְּנָה עַל אַסְקוּפָּה הַחִיצוֹנָה – ונקראת 'חיצונה', מפני שנחשבת רשות הרבים, וכגון שאינה גבוהה שלשה טפחים, או שגבוהה תשעה טפחים ורחבה ארבעה טפחים ונוח לרבים לכתף עליה. ו'רוב פירות מבחוץ' פירושו שרוב הפירות על האיסקופה (ריטב"א; שיטה להר"ן). ויש שפירשו שאיסקופה זו נחשבת כרמלית, ונקראת 'חיצונה' מכיון שאינה מתחת המשקוף העליון, אלא בולטת לצד רשות הרבים. ו'רוב פירות מבחוץ' פירושו שרוב הפירות נמצאים חוץ לאיסקופה ברשות הרבים (ע"פ פיה"מ י, ב, ורש"ש).

אַף עַל פִּי שֶׁרֹּב פֵּרוֹת מִבַּחוּץ פָּטוּר, ואין אומרים שמדין 'רובו ככולו' נחשב כאילו הוציא את כל הפירות, מפני שבמלאכת הוצאה אין אומרים 'רובו ככולו', שאינו נחשב דרך הוצאה עד שיוציא את כולו (שפת אמת). ויש שביאר, שדין 'רובו ככולו' נאמר רק היכן שבכל משהו מהמעשה או המלאכה יש את שם הדבר, ורק חסר בשיעור, ובזה אומרים שרוב השיעור ככולו, וכגון בשחיטה, שאין צריך לשחוט את שני הסימנים שבבהמה, אלא די בשחיטת רובם, מכיון שבכל משהו שחיטה יש שם של מעשה שחיטה. אבל כאן, ענין המלאכה הוא שהחפץ יצא מרשות זו ונמצא ברשות אחרת, ואם כל החפץ לא נמצא ברשות השניה, אף על המקצת שהוציא אין שם הוצאה כלל, ולכן לא שייך לומר 'רובו ככולו', מכיון שחסר בעצם ההוצאה ולא רק בשיעור ההוצאה (משמרת חיים [להגרח"פ שיינברג] א שבת כו; וראה אילת השחר).

עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת כָּל הַקֻּפָּה – שיחזור ויוציאנה מתחילה מרשות היחיד לרשות הרבים, אבל קופה זו שהוציא כבר מקצתה והניחה על האיסקופה, גם אם יחזור ויוציא את כולה לא יתחייב, משום שבהוצאה השניה לא הוציא את כולה, שהרי מקצתה כבר היה ברשות הרבים (רש"י, ומגיד משנה שבת יב, יא בדעתו; ר"י מלוניל; רא"ש א, טז).

גְּמָרָא. אֶלָּא אַסְקוּפָּה כַּרְמְלִית ■ להלכה, המוציא חפץ מרשות הרבים לכרמלית והניחו שם, וחזר ועקרו מכרמלית והכניסו לרשות היחיד, או להיפך, הרי זה פטור (רמב"ם שבת יד, יד).

אֲגַד כָּלְ שֶׁמֵּיהּ אֲגַד – שהכלי גורם להחשיב כל מה שיש בו לחפץ אחד (רמב"ם שבת יב, יא; מאירי). ואין הפירוש שהחפצים שבכלי נחשבים אגודים עם הכלי, אלא שנחשבים אגודים ומחוברים זה עם זה (ר"מ קזיס בדעת הרמב"ם שם, ונפק"מ משאם היה בכלי רק חפץ אחד והוציא מקצת הכלי בצד שהחפץ בו, חייב, שאין החפץ אגוד עם הכלי; אמנם ראה חזו"א או"ח סב, ח, ושו"ת חזו"א תכ, שאגד כלי גדרו שהקופה ומה שבתוכה נחשבים כחפץ אחד וכגשם אחד עבה). ואגד כלי שנחשב אגד, יש סוברים שזה דוקא בכלי שיש לו תוך [-בית קיבול], שעל ידי הכלי יכול להביא כל מה שבתוכו לרשות שנמצא בה (תוס' פסחים פה, ב ד"ה בנגררין; וכן נראה ברבינו חננאל כאן; וכעי"ז בזרע אברהם [לר"א לופטביר] אגד כלי א, בדעת הרמב"ם שם, וראה ר"מ קזיס שהסתפק בדעת הרמב"ם בזה). ■ להלכה, קופה שהיא מלאה חפצים, אפילו מלאה חרדל, והוציא רוב הקופה מרשות זו לרשות זו, פטור, עד שיוציא את כל הקופה [כדעת רבי יוחנן] (רמב"ם שבת יב, יא).

הַגּוֹנֵב כִּיס בְּשַׁבָּת וְכוּ' ■ וכן נפסק להלכה, שהגביהו חייב, וגררו פטור (שו"ע חו"מ שנא, א, וראה שם פרטים נוספים; וראה רמב"ם גניבה ג, ב שפסק כן, ואע"פ שפסק שאגד כלי נחשב אגד, וכנ"ל, לא העמיד דוקא בנסכא כדברי הגמ' להלן צב, א, ובביאור שיטתו ראה שער המלך וחי' רבנו חיים הלוי שם ועוד). והמגרר חפץ ברשות הרבים על הארץ מתחלת ארבע לסוף ארבע, חייב, שהמגרר עוקר הוא (רמב"ם שבת יג, יא, וראה מגיד משנה שמקורו מסוגייתנו, וראה ספר המפתח ברמב"ם מהד' פרנקל, לטעם ששינה ולא כתב דין זה במוציא מרשות היחיד לרשות הרבים; משנ"ב שמח, י).

קָדִים לֵיהּ אִיסּוּר גְּנֵיבָה לְאִיסּוּר שַׁבָּת – ומדובר שהוציא את החפץ לצידי רשות הרבים, שמשיכה קונה בהם, אבל אם הוציאו לרשות הרבים אינו מתחייב על הגניבה במשיכת הכיס, משום שמשיכה אינה קונה ברשות הרבים. או, שמדובר שהוציאו לרשות הרבים, ולא הניחו על קרקע רשות הרבים, אלא גרר את החפץ לחוץ ונפל וקיבלו בידו שנמצאת בגובה פחות משלשה טפחים מהקרקע, וידו של אדם קונה אפילו ברשות הרבים (רש"י, על פי הגמ' בכתובות לא, ב). ויש שכתבו, שמהסוגיא כאן נראה שאינה סוברת שמדובר שקיבל את הגניבה בידו ברשות הרבים, שהרי באופן זה קיבל בידו בבת אחת את כל הכיס, ואין להוכיח מכאן שאגד כלי לא נחשב אגד (רמב"ן; ריטב"א, ובדעת רש"י ביאר, שמקצת הכלי נח בידו ומקצתו עדיין בתוך הבית).

והסוגיא כאן אינה סוברת כרבי אבין (כתובות לא, א, בלשון ראשון) שאמר שהזורק חץ בשבת ארבע אמות ברשות הרבים והזיק בהליכתו, פטור מתשלומים מדין קים ליה בדרבה מיניה, אע"פ שבשעה שהזיק עדיין לא נתחייב מיתה, שמכיון שעקירת החץ צורך הנחתו היא, ואי אפשר להנחה בלא עקירה, נחשב שהמלאכה כבר התחילה משעת עקירת החפץ. שהרי לדעתו, גם אם אגד כלי נחשב אגד, לא יתחייב על הגניבה, מפני שאי אפשר להנחת הכיס ברשות הרבים בלא עקירתו, ובהכרח שסוגייתנו חולקת (רש"ש; הגהות רא"מ הורביץ).

ואע"פ שאת הכיס עצמו לא קנה עד שיוציא כולו, כיון שהוציא מקצתו קנה את המעות שבתוכו, שמשיכה קונה בכליו של מוכר [-בעל החפץ] (רמב"ן; ריטב"א).

דְּאַפְּקֵיהּ דֶּרֶךְ שׁוּלָיו – וכיון שאינו יכול ליטול את המעות, אינו קונה אותן במשיכתו (רש"י, וכהגהת הרש"ש). ויש ללמוד מכאן, שמשיכה בכליו של מוכר אינה קונה אם אין הקונה יכול ליטול את החפץ (ע"פ רמב"ן ורשב"א; וראה גם דבר אברהם א כא, יז).

וְהָאֵיכָא מָקוֹם חֲלָמָה וְכוּ' – שיכול לקרוע שם את הכיס ולהוציא את המעות (רש"י). וכיסים שלהם לא היו תפורים בחוזק, ומקום זה נח לקריעה, ונחשב שיכול להוציא משם את החפץ, ולכן הגמ' שואלת דוקא על מקום זה (תוס' להלן צב, א ד"ה דאי). ויש שפירש, שהגמ' מקשה על מקום זה, מפני שיכול לקורעו בלי לקלקל את הכיס (שיטה להר"ן; וראה במאירי ביאור נוסף).

בְּנִסְכָּא – בחתיכות ארוכות של כסף, וכל זמן שמקצתן בפנים, לא קנה (רש"י). וכעת הגמ' חוזרת בה מהתירוץ הקודם (לעיל צא, ב) שמדובר שהוציאו דרך שוליו, אלא אפילו הוציא פי הכיס תחילה אינו חייב משום גניבה עד שיוציא את כל הנסכא, ואיסור שבת ואיסור גניבה באים כאחד (תוס' רי"ד; ריטב"א). ויש שפירש, שהגמ' לא חוזרת בה מהתירוץ שהוציאו דרך שוליו, משום שאילו הוציאו דרך פיו, קנה את מקצת הנסכא שהוציא, וחייב עליו משום גניבה, ואיסור גניבה קדם לאיסור שבת (מאירי לעיל צא, ב, ודבר אברהם א כא, יג בדעתו). ■ להלכה בדין הגונב כיס, ראה ביאורים לעיל צא, ב.

וּשְׁנָצִין אֲגִידִי מְגַוַּאי – ואפילו אם הוציאו דרך פיו, השנצין שבשולי הכיס נשארו בפנים, ואיסור גניבה קדם לאיסור שבת (תוס' רי"ד; וראה פירוש נוסף ברשב"א ובריטב"א).

אֵיפוּךְ – את דברי אביי ורבא לגמרי, ולאביי ביד פטור ובכלי חייב, ולרבא ביד חייב ובכלי פטור (ריטב"א בדעת רש"י; רמב"ן בשם יש מפרשים; רשב"א בשם יש מפרשים; מגיד משנה שבת יג, ו, בדעת הרמב"ם שם). ויש שפירשו, שיש להפוך את דברי אביי ורבא לגבי כלי בלבד, ולאביי בין ביד ובין בכלי חייב, ולרבא בין ביד ובין בכלי פטור (רמב"ן בשם יש מפרשים; רשב"א בשם יש מפרשים; ריטב"א בשם ר"י).

הָתָם לְמַעְלָה מִשְּׁלֹשָׁה וְכוּ' – במשנה ש'פשט בעל הבית את ידו לחוץ וכו' פטורין', מדובר שידו היתה למעלה משלשה טפחים, ואע"פ שאגד גופו אינו נחשב אגד, פטורים, מפני שהחפץ לא נח ברשות הרבים (רש"י; תוס' ד"ה התם). ויש שפירש, שגם כאשר החפץ למעלה משלשה, נחשב כמונח ברשות הרבים, אלא שסובר רבא שבאופן שהחפץ למעלה משלשה, אגד גופו נחשב אגד, שכיון שנמצא בידו שנגררת אחר גופו, היד מבטלת את שם רשות הרבים, ונחשב שהחפץ מונח במקום שגופו נמצא בו, ולא ברשות הרבים. אבל כשהחפץ למטה משלשה, אין אומרים אגד גופו אגד, כיון שאין היד מבטלת את שם רשות הרבים, וגם כאשר אוחז את החפץ בידו, החפץ נחשב כמונח ברשות הרבים (ע"פ תוס' שם בשם ר"י, ושו"ת חזו"א תכ בדעתו, וראה גם חזו"א או"ח סב, ח). ■ להלכה, מי שהיה עומד ברשות אחת ופשט ידו לרשות שניה וחפץ בידו, ונטלו אחר ממנו, או שנתן אחד לידו חפץ והחזיר ידו אליו, שניהם פטורים, שזה עקר וזה הניח. במה דברים אמורים, כשהיתה ידו למעלה משלשה, אבל אם היתה ידו בתוך שלשה סמוך לארץ, נחשב כמי שהניח את החפץ בארץ וחייב [כדעת רבא, וראה ביאורים לעיל (ד"ה איפוך)] (רמב"ם שבת יג, ה-ו).

מְשָׁנָה. הקדמה: משנה זו באה לבאר שההוצאה המחייבת בשבת היא רק הוצאה כדרך שרגילים להוציא.

עַל כְּחֻפָּיו – שמהוצאה שבמשכן נלמד שהוצאה בכתף נחשבת דרך הוצאה (מאירי). ויש שפירש, שמהוצאה שבמשכן נלמד שהוצאה בכתף נחשבת מלאכה, וגזירת הכתוב היא שחייבים עליה אע"פ שאינה דרך הוצאה (פני יהושע בדעת רש"י, וראה שפת אמת).

שֶׁכֵּן מַשָּׂא בְּנֵי קְהָת – שנשאו את המשכן בכתיפם, ומכאן שהמוציא על כתיפיו חייב. והמוציא בימינו ובשמאלו חייב, מפני שכן דרך הוצאה (רש"י). ויש שפירש, שכל אופני ההוצאה האלו היו במשכן בקרבנות שנשא אלעזר הכהן, בימינו ובשמאלו נטל את שמן המאור ואת שמן המשחה, בחיקו נטל את הקטורת, ובכתף נטל את המנחת חביתין (ירושלמי שבת י, ג, הובא ברש"י בריטב"א ובר"ן בשם הגאונים). ולפירוש זה, הלימוד ממלאכת המשכן למלאכות שבת הוא גם ממלאכת הקרבנות, ולא רק ממלאכת בניית המשכן או נשיאתו (אגלי טל, פתיחה, ו, וראה בזה גם בביאורים לעיל מט, ב ד"ה כנגד, ולעיל עג, א ד"ה אבות).

וּבְמַרְפְּקוֹ – בבית השחי (רש"י, וריטב"א בדעתו; רמב"ן; רשב"א). ויש שפירשו, במה שנקרא בזמננו מרפק [-הפרק האמצעי שבזרוע] (תוס' ד"ה במרפקו; רע"ב י, ג). ולפירוש זה, דוקא כשנשא את המשא בזרועו, כגון שהניחו כנגד המרפק וכפף זרועו עליו, אבל אם תלה כלי במרפק, נחשב דרך הוצאה וחייב (ע"פ ריטב"א ותוס' יו"ט שם). ■ להלכה, כל הדינים שבמשנה נפסקו להלכה (רמב"ם שבת יב, יב-יג).

גְּמָרָא. הַמּוֹצִיא מַשְׂאוֹי לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים חַיָּיב, ואפילו עמד והחפץ בידו למעלה מעשרה במקום פטור, חייב, שכיון שגופו נח על הקרקע, החפץ נחשב כמונח למטה מעשרה (שו"ע הרב שמז קו"א א, וחזו"א או"ח סב, יט א, בדעת רש"י ד"ה המוציא). ויש שפירש, דוקא אם הניחו למטה מעשרה, אבל אם עמד והחפץ בידו למעלה מעשרה פטור, מפני שהחפץ מונח במקום פטור (תוס' עירובין לג, א ד"ה והא, וראה שו"ע הרב שם; וראה משנ"ב שמז, ח שנחלקו הפוסקים בהניח ביד חבירו למעלה מעשרה, וראה קהלות יעקב שבת א).

ודוקא המעביר חפץ ארבע אמות ברשות הרבים למעלה מעשרה חייב, אבל המעביר חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים למעלה מעשרה, פטור, מפני שלא הניחו בקרקע למטה מעשרה (ריטב"א עירובין לג, א בשם ר"י, וחזו"א או"ח שם, בדעתו). ויש אומרים שחייב (חזו"א שם, בדעת תוס' להלן קב, א ד"ה והוציאו; ריטב"א עירובין שם), ואע"פ שלמעלה מעשרה הוא מקום פטור, כיון שהחפץ מונח בידו, הרי הוא כמונח בין רגליו למטה מעשרה (ריטב"א שם).

ואע"פ שכבר שנינו שהמוציא על כתיפו חייב, והרי המשאוי שעל כתיפו הוא למעלה מעשרה, הגמ' מחדשת שאפילו אם החפץ בידו ואינו מונח על כתיפו, המוציאו למעלה מעשרה חייב (רש"י), שכיון שלמדנו מהמשכן שהמוציא על כתיפו חייב, והוצאה שבכתף היא טפילה להוצאה ביד שהיא עיקר הוצאה, ממילא למדנו שאף המוציא ביד למעלה מעשרה חייב (מאירי). ויש שפירש, שהגמ' מחדשת שחייב אפילו אם אין מקצת המשאוי למטה מעשרה, אלא כולו למעלה מעשרה (ר"ן; וראה פירוש נוסף במגיד משנה שבת יב, יב, בדעת הרמב"ם שם).

גּוֹבְהָן שֶׁל לְוִיִּים עֶשֶׂר אַמּוֹת – וכל שבט לוי במשמע (ריטב"א בדעת רש"י). ויש שפירש, שהלויים שנבחרו לפרוש את המשכן, היו גבוהים עשר אמות (מאירי; וראה רשב"א בשם רה"ג).

ומשה רבינו שעבד במשכן בשבעת ימי המילואים, אע"פ שגובה המשכן היה רק עשר אמות, יש לומר שהתכופף קצת בשעת העבודה (שיטמ"ק מהד' הרב אילן בכורות מד, א, בשם תוס' חיצוניות). ויש שדחה תירוץ זה, שהרי לפני מלך בשר ודם אין עושים כן, וכל שכן לפני הקב"ה (ע"פ מושב זקנים [לבעלי התוס'] שמות כו, א).

אִישְׁתְּכַח דְּלְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה הֲוָה קָאֵי – שהטבעות שבדי הארון קבועים בהן, היו קבועות בזויות העליונות הארון, סמוך לכפורת (ראה רש"י שמות כה, יב). ויש שסובר שהטבעות היו קבועות בזויות התחתונות של הארון (רמב"ן שמות שם), ולדעתו בארון הברית שבו היו הלוחות לא שייך לומר בו 'כל טונא' וכו', מכיון שלא שייך בו כובד, שהיה נושא את נושאיו, אבל בגמ' כאן מדובר על הארון שבו היו שברי הלוחות, והטבעות היו קבועות בו בחלקו העליון, וארון זה לא היה נושא את נושאיו (חתם סופר כאן).

דאי בעי מפקע ליה ושקיל בנסכא וכיון דאיכא שנצין מפיק ליה עד פומיה ושרי ושקיל ושנצין אגידי מגואי דליכא שנצין ואיבעית אימא דאית ליה ומכרכי עילויה. וכן אמר רבא לא שנו אלא בקופה מלאה קישואין ודלועין אבל מלאה חרדל חייב אלמא קסבר אגד כלי לא שמיה אגד אביי אמר אפילו מלאה חרדל פטור אלמא קסבר אגד כלי שמיה אגד קם אביי בשיטתיה דרבא קם רבא בשיטתיה דאביי ורמי דאביי אדאביי ורמי דרבא אדרבא דאיתמר המוציא פירות לרה"ר אביי אמר ביד חייב בכלי פטור ורבא אמר ביד פטור בכלי חייב איפוך. ביד חייב והתנן פשט בעל הבית את ידו לחוץ ונטל העני מתוכה או שנתן לתוכה והכנים שניהן פטורין התם למעלה מג' הכא למטה מג': **מתני'** המוציא בין בימינו בין בשמאלו בתוך חיקו או על כתיפיו חייב שכן משא בני קהת. כלאחר ידו ברגלו בפיו ובמרפקו באזנו ובשערו ובפונדתו ופיה למטה בין פונדתו לחלוקו ובשפת חלוקו במנעלו בסנדלו פטור שלא הוציא כדרך המוציאין: **גמ'** אמר ר' אלעזר המוציא משאוי למעלה מעשרה טפחים חייב שכן משא בני קהת ומשא בני קהת מנלן דכתיב (א) על המשכן ועל המזבח סביב מקיש מזבח למשכן מה משכן י' אמות אף מזבח י' אמות ומשכן גופיה מנלן דכתיב עשר אמות אורך הקרש וכתיב ויפרוש את האהל על המשכן ואמר רב משה רבינו פרשו מכאן אתה למד גובהן של לויים עשר אמות וגמירי דכל טונא דמידלי במוטות תילתא מלעיל ותרי תילתי מלתחת אישתכח דהוה מידלי טובא ואיבעית אימא מארון דאמר מר ארון תשעה וכפורת טפח הרי כאן י' וגמירי דכל טונא דמידלי במוטות תילתא מלעיל ותרי תילתי מלרע אישתכח דלמעלה מי' הוה קאי וליגמר ממשה דילמא משה שאני דאמר מר אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה. אמר רב משום רבי חייא המוציא משאוי בשבת על ראשו חייב חטאת שכן אנשי הוצל עושין כן ואנשי הוצל רובא דעלמא אלא אי איתמר הכי איתמר אמר רב משום רבי חייא אחד מבני הוצל שהוציא משוי על ראשו בשבת חייב שכן בני עירו עושין כן ותיבטל דעתו אצל כל אדם אלא אי איתמר הכי איתמר המוציא משוי על ראשו פטור

רש"י

מפקע. קורע: בנסכא. שהן חתיכות ארוכות, וכל זמן שמקלתן בפניס לא קנה: ופרכינן וכיון דאיכא שנצין. רלועות שקורין אשטולד"ן: מפיק ליה עד פומיה ושקיל. וכיון דמלי למשקלינהו קני, ולענין שבת לא מיחייב עד דמפיק להו לשנלין דעל ידו הוא אגוד לרה"י שהרי לא ילאו: ומכרכי עילויה. שאין יכול להוליאו (ג) בלא שנלין: קם אביי בשיטתיה כו'. שניהם חזרו בדבריהם והחליפוס: ביד חייב. משילאו הפירות, ואע"פ שגופו ברשות היחיד ולא אמרינן אגד גופו שמיה אגד: בכלי פטור. כל זמן שיש מקלת הכלי בביתו: ביד פטור. דאגד גופו שמיה אגד דידו בתר גופו גרירא, בכלי חייב, וקשיא אתרוייהו למה שהחליפו שיטתן: התם למעלה מג'. וטעמא משום דלא נח ולא משום אגד גופו: והכא למטה מג'. דליכא למיפטרי' משום הנחה דכמונח דמי: **מתני'** שכן משא בני קהת. בכתף ישאו (במדבר ז), וימין ושמאל וחיק אורח ארעא. ובשם רבינו יצחק בר יהודה מצאתי שאמר בשם רב האי שמפורש בתלמוד ירושלמי ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור וקטורת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה [שמן] אחד בימין [ושמן] אחד בשמאל והקטורת בחיקו והחביתין בכתף: מרפקו. איישיל"א: פונדתו. אזור חלול: ופיה למטה. אין דרך הוצאה בכך, אבל פיה למעלה דרך הוצאה: שפת חלוקו. שפה התחתונה: **גמ'** המוציא משאוי למעלה מי'. מעבירו באויר בידו ואינו על כתפו וגבוה מן הארץ [עשרה] קאמר, דאי במונח על כתפו מתניתין היא. והא דתנן (לקמן דף ק.) הזורק ד' אמות בכותל למעלה מעשרה כזורק באויר אלמא אין למעלה מעשרה רשות הרבים, דווקא זורק, אבל מעביר חייב דיליף מבני קהת במשכן: אשר על המשכן וגו'. בקלעי החצר משתעי: אף מזבח גובהו י' אמות. והולרך לסובבו בקלעים של י' אמות רחב, ומה אני מקיים וג' אמות קומתו (שמות כז) משפת סובב ולמעלה, ומה אני מקיים וקומה ה' דקלעים משפת מזבח ולמעלה, כך מפורש בזבחים (דף נט:) שהיו הקלעים ט"ו אמות: מכאן אתה למד. דקס"ד שאר הלוים נמי גביהי כמשה: תילתא מלעיל. וכיון דמזבח י' אמות והוא נושא בכתף כדכתיב (במדבר ז) ולבני קהת לא נתן (עגלות) וגו' והלוים י' אמות, כי מדלו ליה תילתא למעלה מראשיהן או מכתיפן נמלא גבוה מן הארץ קרוב לשליש של י' אמות דהוו טובא טפי יותר מי' טפחים: ואיבעית אימא. לא גביהי לוים, ולאו ממזבח גמרינן דשמא לוים לא גביהי אלא ז' אמות ואין משאן דמזבח גבוה מן הארץ אלא ב' או ג' טפחים, ומארון גמר לה ר' אלעזר: אשתכח דלמעלה מי' קאי. טובא, אפילו אין גובהן של לוים אלא ג' אמות כמוגו הרי י"ח טפחים, וארון אינו תלוי למטה מכתפותיהן אלא ו' טפחים וב' שלישי טפח, אישתכח דגבוה י' ויותר: וליגמר ממשה. שפרש המשכן ונמלא דגובהן של לוים עשר אמות, ונילף מלוים נושאי המזבח: דאמר מר. במסכת נדרים: אנשי הוצל. היו נושאין כדי מים ויין על ראשיהן ואין אוחזין אותם בידים: מתני' לריך ארבע אמות. והא דאמרינן במי שהוליאוהו (עירובין דף מח.) דמקומו

תוספות

דאי בעי מפקע ליה. נראה לר"י שכיסין שלהם לא היו תפורות בחוזק כמו שלנו ולהכי פריך ...

ורמי דאביי אדאביי. ...

ב) עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקָּרֶשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה רֹחַב הַקָּרֶשׁ [במדבר ג, כו]
ג) וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן וַיָּשֶׂם אֶת מִכְסֵה הָאֹהֶל עָלָיו מִלְמָעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ
ד) וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ: [במדבר ז, ט]
ה) וּפְקֻדַּת ... שֶׁמֶן הַמָּאוֹר וּקְטֹרֶת הַסַּמִּים וּמִנְחַת הַתָּמִיד וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה פְּקֻדַּת כָּל הַמִּשְׁכָּן וְכָל אֲשֶׁר

ואת"ל אנשי הוצל עושין כן [ה] בטלה דעתן אצל כל אדם: **מתני'** [א] המתכוין להוציא לפניו ובא לו לאחריו פטור לאחריו ובא לו לפניו חייב באמת אמרו האשה החוגרת בסינר בין מלפניה ובין מלאחריה חייבת שכן ראוי להיות חוזר רבי יהודה אומר אף מקבלי פתקין: **גמ'** מאי שנא לפניו ובא לו לאחריו דפטור דלא אתעביד מחשבתו לאחריו ובא לו לפניו נמי הא לא אתעביד מחשבתו א"ר אלעזר [ג] תברא מי ששנה זו לא שנה זו אמר רבא ומאי קושיא דילמא לפניו ובא לו לאחריו היינו טעמא דפטור [ב] דנתכוון לשמירה מעולה ועלתה בידו שמירה פחותה לאחריו ובא לו לפניו היינו טעמא דחייב דנתכוון לשמירה פחותה ועלתה בידו שמירה מעולה אלא מאי קושיא דיוקא דמתני' קשיא המתכוין להוציא לפניו ובא לו לאחריו פטור הא לאחריו ובא לו לאחריו חייב אימא סיפא לאחריו ובא לו לפניו הוא דחייב הא לאחריו ובא לו לאחריו פטור א"ר אלעזר תברא מי ששנה זו לא שנה זו אמר רב אשי מאי קושיא דילמא לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא לאחריו ובא לו לאחריו דחייב דאיתעבידא מחשבתו אלא אפילו לאחריו ובא לו לפניו איצטריכא ליה סלקא דעתך אמינא הואיל ולא איתעביד מחשבתו לא ליחייב קמ"ל דנתכוון לשמירה פחותה ועלתה בידו שמירה מעולה דחייב. [א] ולאחריו ובא לו לאחריו תנאי היא דתניא [א] [ג] המוציא מעות בפונדתו ופיה למעלה חייב פיה למטה רבי יהודה מחייב וחכמים פוטרין אמר להן ר' יהודה אי אתם מודים בלאחריו ובא לו לאחריו שהוא חייב ואמרו לו ואי אתה מודה כלאחר ידו ורגלו שהוא פטור אמר ר' יהודה אני אמרתי דבר אחד והן אמרו דבר אחד אני לא מצאתי תשובה לדבריהם והן לא מצאו תשובה לדברי מדקאמר להו אי אתם מודין לאו מכלל דפטרי רבנן וליטעמיך דקאמרי ליה אי אתה מודה מכלל דמחייב רבי יהודה והתניא לאחר ידו ורגלו ד"ה פטור אלא לאחריו ובא לו לאחריו ד"ה חייב לאחר ידו ורגלו דברי הכל פטור כי פליגי בפונדתו ופיה למטה מר מדמי ליה לאחריו ובא לו לאחריו ומר מדמי ליה לאחר ידו ורגלו: [ג] באמת אמרו האשה כו': [תנא [ד] כל באמת הלכה היא: רבי יהודה אומר אף מקבלי פתקין]: תנא שכן [ה] לבלרי מלכות עושין כן: **מתני'** המוציא ככר לרשות הרבים חייב [ד] הוציאוהו שנים פטורין [ה] לא יכול אחד להוציאו והוציאוהו שנים חייבין ור' שמעון פוטר: **גמ'** אמר רב יהודה אמר רב ואמרי לה אמר אביי ואמרי לה במתניתא תנא זה יכול וזה יכול רבי מאיר מחייב ור' יהודה ור' שמעון פוטרים זה אינו יכול וזה אינו יכול רבי יהודה ור' מאיר מחייבים ורבי שמעון פוטר [י] זה יכול וזה אינו יכול דברי הכל חייב תניא נמי הכי המוציא ככר לרשות הרבים חייב הוציאו שנים רבי מאיר מחייב ורבי יהודה אומר אם לא יכול אחד להוציאו והוציאו שנים חייבין ואם לאו פטורים ורבי שמעון פוטר מנא הני מילי [ו] דתנו רבנן [א] בעשותה העושה את כולה ולא העושה את מקצתה כיצד שנים שהיו אוחזין [ז] במלגז ולוגזין בכרכר ושובטין בקולמוס וכותבין בקנה והוציאוהו לרשות הרבים יכול יהו חייבין תלמוד לומר בעשותה העושה את כולה ולא העושה מקצתה בעיגול

מתני' המתכוין להוציא לפניו. כגון שצרר מעות בסדינו כדי שיהיו תלוין לפניו ובא לו לאחריו: פטור. דלא נתקיימה מחשבתו, וה"ל כמתעסק ולא מתכוין: לאחריו ובא לו לפניו חייב. בגמ' מפרש טעמא: סינר. כעין מכנסיים קטנים וחוגרת אותו לצניעות, [ח] ואם תלתה בו שום דבר להוציא ובא לו לצד אחר חייבת: שכן ראוי להיות חוזר. דרכו להיות חוזר סביבותיה, ומתחלתה ידעה שסופו להתהפך: ר' יהודה אומר אף מקבלי פתקין. של מלך למוסרם לרצים, אף הם חייבים בהולאתן אפילו לא נתקיימה מחשבתן, כגון הוליאן על מנת לתתן לרך זה ונתנו לזה, כך לשון רבותי ולבי מגמגם: **גמ'** מי ששנה זו לא שנה זו. ת"ק פטר בתרוייהו ותנא בתרא מחייב בתרוייהו: ועלתה בידו שמירה פחותה. ואנן סהדי דלא ניחא ליה, אבל סיפא כל שכן דניחא ליה: דיוקא דמתני' קשיא. (א) דיוקא דמלינן למידק ממתני': לאחריו ובא לו לפניו הוא דחייב. דעלתה בידו שמירה מעולה: וחכמים פוטרין. שאין דרך הולאה בכך: אני אמרתי דבר אחד. אי אתם מודים כו': והם אמרו דבר א'. אי אתה מודה כו': מכלל דמחייב רבי יהודה. בתמיה, הא ודאי דברי הכל פטור דלא מפקי אינשי הכי: לאחריו ובא לו לאחריו דברי הכל חייב. דיש מוליאין כן בשמירה פחותה: לאחר ידו דברי הכל פטור. דאין מוליאין כן: מר מדמי לה לאחריו. דשמירה פחותה היא: ומר מדמי לה לאחר ידו. דלא דמי למוליא לאחריו, דהתם משתמרים הן מן הגנבים אבל אלו נופלין מאליהן ואין מוליאין כן: שכן לבלרי מלכות עושין כן. בדעתו למוסרן לזה ואינו מולאו ודבר המלך נחוץ ומולא אחר ומוסרו לו: **מתני'** (ב) הוציאו שנים פטורין. כדילפינן [א] בעשותה יחיד ולא שנים: חייבים. וטעמא מפרש בגמרא: **גמ'** זה יכול. להוליאו לבדו וזה יכול להוליאו לבדו והוליאו שניהם: ר"מ מחייב. דלא דריש בעשותה להכי אלא לפטור יחיד שעשה בהוראת ב"ד כדלקמן [ט]: ור' יהודה פוטר. דלאו אורחיה בהכי, וסתם מתני' ר' יהודה היא: זה אינו יכול וזה אינו יכול. דאורחייהו להוליא בשנים, בהא סבירא ליה לר' יהודה כר' מאיר דחייב:, ורבי שמעון פוטר. דיליף מקרא כדלקמן [ט]: זה יכול וזה אינו יכול. והוליאו שניהן דברי הכל חייב, ולקמן מפרש הי מינייהו חייב: ה"ג הוליאוהו שנים ר' מאיר מחייב ול"ג פטור: ר' יהודה אומר אם לא יכול אחד. כלומר כל אחד ואחד: ואם לאו. אלא זה יכול וזה יכול פטור, וממילא דבכי האי גוונא ר' מאיר מחייב: מלגז. פורק"א [י] בת ג' שיניים, ומהפכין בה תבואה בגורן, והוא מעמר דהוא אב מלאכה [י]: ולוגזין. מאספין השבלין: בכרכר ושובטין. דהוא מיסך, כדאמר' בפרק כלל גדול (לעיל דף עה:) שובט הרי הוא בכלל מיסך: בקנה והוציאוהו כו'. וכל הנך זה יכול וזה יכול נינהו:

ואת"ל אנשי הוצל עושין כן בטלה דעתן אצל כל אדם. משמע דעל אתרא נמי אמרי' דבטלה דעתן וכן בריש בכל מערבין (עירובין דף כח.) פריך ובבל הוי רובא דעלמא והתניא כו' וכן בתר הכי (ג) פריך ופרסאי הוי רובא דעלמא וקשה דבפ' חבית (לקמן קמד:) גבי של בית מנשיא היו קוטפים ברמונים (ד) ופריך בית מנשיא הוי רובא דעלמא ומשני אין דהתנן המקיים קוצים בכרם כו' שכן בערביא מקיימין קוצים לגמליהן ופריך מי דמי ערביא אתרא הוא הכא בטלה דעתו אצל כל אדם. וי"ל דהתם חשוב מנהג ערביא דלכל העולם נמי אם היה להם רוב גמלים הוו נמי מקיימי אבל בית מנשיא דחד גברא בטלה דעתו אע"ג דלכל העולם אם היה להם רמונים הרבה היו קוטפין:

רבי יהודה אומר אף מקבלי פיתקין. מפרש רבינו שמואל שיש אדם ממונה למלך שנושא פיתקין של מלך לידע מנין גבוריו וחייליו ובית אולרותיו ונושאין אותן בכיסיהן התלויין באזוריהן ואותן כיסין חוזרין פעמים לפניהן ופעמים לאחוריהן והוי ממש דומיא דסינר דלעיל שהוא חוזר ות"ק דר' יהודה לא חשיב ליה חוזר והא דמייתי בגמרא תנא שכן לבלרי מלכות עושין כן כלומר שחוזר דבענין זה איירי רישא (דברייתא) [דמתני']:

תברא מי ששנה זו כו'. ת"ק ה"ל למינקט לאחריו ובא לו לפניו פטור ולתנא בתרא דמחייב הוה ליה למינקט לפניו ובא לו לאחריו דהוי רבותא טפי אלא דהשתא לא ידע [ס] שיש בזה שום חילוק:

הא לאחריו ובא לאחריו פטור. לעיל (דף נג:) גבי חזקיה משני נעשה ובפ"ק דקדושין (דף ה:) גבי נתנה היא ואמרה היא ובכמה דוכתי לא משני:

זה אינו יכול וזה אינו יכול ר"מ ורבי יהודה מחייבין. מה שהקשה ריב"א אמאי לא אמרינן חטאת אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלשה כדאמרינן גבי כופר מפורש בפרק ד' וה' (ב"ק דף מ. ד"ה כופר): תלתא

עין משפט
נר מצוה

טז א ב מיי' פ"א מהל' שבת הל' יב סמג לאוין סה:
טז ג מיי' שם הלכה יג:
יז ד מיי' שם הלכה טו:
יח ה ו שם הלכה טז:

רבינו חננאל
[שייך לעמוד א]

טעמי ואיפריכו ולבסוף אמרי' א"ר אבהו כגון ששלשל ידו למטה משלשה וקבלה ואקשינא והא עומד קתני ואוקימנא בשוחה אי נמי דקאי בגומא ואי איתא נפק הך טעמא מהלכתא ואע"ג דלא קמה ביה מתניתין מדאקשינן איכפל תנא לאשמעינן כולהי הני ולא משום דמימרא בטל הוא ובפירקא אחרינא (לקמן בהזורק צז.) אמרי' אמר רב חלקיה בר טובי לא תוך שלשה דברי הכל חייב למעלה מעשרה דברי הכל פטור מג' ועד י' באין מחלוקת ר' עקיבא ורבנן ושמעתא דכל פחות מג' כלבוד דמי גמרא גמירי לה ובהא דוכתי מפרשי לה כתיקונה בסייעתא דשמיא. והא מלתא דאמרנה לענין קם אביי בשיטתיה דרבא דפרישנא הדר מן מימריה ואמר כמימריה דרבא והוי תרווייהו שיטה אית לה דומיא בכמה דוכתי מגמרא. בלולב וערבה אמרי' לוי אמר אתרוג בשמיני נמי אסורה אבוה דשמואל אמר אתרוג בשביעי אסורה בשמיני מותרת קם ר' זירא בשיטתיה דאבוה דשמואל קם אבוה דשמואל בשיטתיה דלוי דא"ר זירא אתרוג שנפסלה אסור לאכילה כל שבעה פירושיה ברור דא"ר זירא כמימרא דאבוה דשמואל קמא שאסורה כל שבעה ובשמיני מותרת והדר [illegible] בכל קם במימרא קמא דר' זירא דהוה אמר בבבל: בין בימינו ובין בשמאלו ובחיקו ועל כתפו הני ארבע דתנן חייב שכן משא בני קהת והוה אמרינן רבוואתא שכן הוה אלעזר בן אהרן נושא שמן המאור וקטורת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה. ואשכחינן בתלמוד א"י שמן המאור בימינו וקטורת הסמים בשמאלו ומנחת התמיד תלויה בזרועו ושמן המשחה ר' אבין בשם ר' אלעזר כמין צלוחה קטנה היתה תלויה באפונדתו: א"ר אלעזר המוציא משאוי למעלה מעשרה טפחים חייב שכן משא בני קהת ומנ"ל דמשא בני קהת למעלה מעשרה טפחים דאשכחינן דמזבח עשר אמות היה גובהו וקא פרסו לוים פריסא עליה וכו' ופרשו עליו כסוי עור תחש ומיכן את למד ללוים שקומתן עשר אמות ואי לאו הכין לא יכלין למפרס פרסא אמזבח. ומנ"ל דמזבח גובהו עשר אמות דאיתקש למשכן דכתיב ואת קלעי החצר ואת מסך [פתח] שער החצר אשר על המשכן ועל המזבח סביב מקיש מזבח למשכן מה משכן עשר אמות דכתיב עשר אמות אורך הקרש אף מזבח עשר אמות ואשכחן במשה רבינו שהיתה קומתו עשר אמות דכתיב ויפרוש את האהל על המשכן ואמר רב משה פירשו. והא מלתא דגובהה דמזבח עשר אמות אע"ג דכתיב ושלש אמות קומתו מפרשא בגמרא דקדשים בפרק קדשי קדשים והכין אמרי' שם ר' יהודה לטעמיה דאמר מזבח משה גדול היה דתניא ה' אמות אורך וה' אמות רחב רבוע היה המזבח וגו' דברים ככתבן דברי רבי יוסי ר' יהודה [אומר] נאמר כאן רבוע ונאמר להלן רבוע מה להלן מאמצעיתו הוא מודד אף כאן מאמצעיתו הוא מודד. ואמרינן ור' יוסי כי גמיר גזירה שוה בגובהא גמירי דתניא ושלש אמות קומתו דברים ככתבן דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר נאמר כאן רבוע ונאמר להלן במזבח הזהב רבוע מה להלן גובהן כשנים כרחבו אף כאן גובהו כשנים כרחבו א"ל רבי יהודה והלא כבר נאמר ארך החצר מאה באמה ורחב חמשים

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) לקמן קמד: ברכות לה: וש"נ, ב) [יבמות יג. כתובות עה: ב"ק מז: ועי' תוס' כתובות עה: ד"ה פיוזנו של תברא], ג) [תוספתא פ"י ה"ד ע"ש], ד) [ב"מ ס. וע"ש רש"י], ה) [ערוך ערך לבלר פירש לבלר סופרי מלכות חוגרין בסינר ותולין פיתקין במתניהן פעמים שבלין לפניהן ופעמים שבלין לאחור], ו) לעיל דף ג. ועיין תוספתא פ"י ה"ה, ז) [פי' מזלג של דכך מיזלף הלומיות כמו כגם כסג, מוסף ערוך], ח) ב"ק פב., ט) לקמן צג., י) לעיל עג ע"א.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה דיוקא דמתניתין קשיא דמלינן כצ"ל ותיבת דיוקא נמחק: (ב) ד"ה הוציאוהו שני': (ג) תוס' ד"ה ואת"ל וכו' בתר הכי פריך. נ"ב סוף דף כ"ט: (ד) בא"ד היו קוטפין ברימונים דפריך ובית מנשיא וכו' ומשני אין דתנן המקיים:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה תברא וכו' שיש בזה שום חילוק. עי' תוס' כתובות דף עה ע"ב ד"ה מי ששנה. וביבמות דף י ע"ב ד"ה וליתני:

הגהות הגר"א

[א] גמרא דתניא המוציא מעות בפונדתו ופיה למעלה כו'. נ"ב בתוספתא הגירס' המתכוין להוציא בפונדתו ופיה למעלה והוציא בפונדתו ופיה למטה. המתכוין להוציא בפונדתו ופיה למטה ר"י מחייב וחכמים פוטרין. ובזה מובן תשובת ר' יהודה אי אתם מודים בלאחריו ובא לו לאחריו:

תורה אור השלם

א) וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִשְׁגָגָה מֵעַם הָאָרֶץ בַּעֲשֹׂתָהּ אַחַת מִמִּצְוֹת יְיָ אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁם: [ויקרא ד, כז]

הגהות וציונים

א] לימא לאחריו ובא לו כצ"ל (גליון): ב] קלשון (רש"י שמואל א' יג כא):

ליקוטי רש"י
[נדפס בהשמטות]

רבינו חננאל
[המשך מעמוד א]

בחמשים וקומה חמש אמות אפשר כהן עומד ע"ג מזבח ועבודה בידו וכל העם רואין אותו מבחוץ ואתה אי אתה אומר כן גבהו והלא כבר נאמר אשר על המשכן ועל המזבח סביב מה משכן עשר אמות אף מזבח עשר אמות ואומר קלעים חמש עשרה אמה לכתף ומה ת"ל וחמש אמות קומתו משפת מזבח ולמעלה ומה ת"ל ושלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה ור' יהודה כי גמיר ג"ש ברוחבה לר' יהודה נמי קא מיתחזי כהן נהי דכהן מיתחזי עבודה בידו מי מתחזיא. וכיון שקומת הלוים עשר אמות וראה שאפי' המזבח שגבהו עשר אמות הוא נשוי למעלה מעשרה טפחים משום דטבעות שהן בתים לבדים קבועות בסוף שליש העליון של מזבח וגמירי דכל טעונא דמידלי במטות תילתא מלעיל ותרי תילתא מלתחת ומשכחת תילתיה עילאה לעיל מן כתפיהן דהוא ג' אמות (ושליש) [ושש] מכתף לוי ולמטה והויא קומתם עשר אמות צא מהם שש אמות ושני שלישי אמה שאר המזבח נשתייר ג' אמות ושליש שהן כי"ז טפחים והיינו דקא אשתכח דקא מידלי טובא. ואי [בעית] אימא מארון דאמר מר ארון ט' וכפרת טפח ובדים למעל' משליש העליון נשתייר מכתפי לוים ועד סוף ארון פחות מז' טפחים ואפילו אין אנו למידין לגובהן של לוים שהוא עשר אמות אלא אמרינן קומתו מן כתיפו למטה ג' אמות שהן י"ח טפחים ושני שלישים צא מהן ו' טפחים לשני שלישי ארון שמלמטה נמצא המשוי למעלה מי"א טפחים ושליש. ומקשינן למה לי דקא יליף לקומות הלוים מן קומת מזבח דאתי בהקישא ובגזירה שוה כדמפרש לעילא. נגמר מן משה רבינו דאמ' רב משה רבינו פירש את האהל והוא על ראש עשר אמות. ומפרקינן דלמא שאני משה דאמר מר אין השכינה שורה אלא על חכם וגבור ועשיר ואיכא למימר שאין שאר הלוים כמוהו לכך אצטריכנן למילף לשאר לוים. והמוציא משוי על ראשו פטור. כלישנא בתרא דאפילו אחד מבני הוצל: [ע"כ שייך לעמוד א]

המתכוין להוציא לפניו ובא לו לאחריו פטור. שנתכוין לשמירה מעולה ועלתה בידו שמירה פחותה לאחריו ובא

בְּטֵלָה דַּעְתָּן אֲצֶל כָּל אָדָם – ואף לאנשי הוצל עצמם נחשבת הוצאה שלא כדרך, שהוצאה על הראש היא מנהג משונה. וכאשר המנהג אינו משונה, ורק לא התקבל בשאר מקומות, מועיל לבני המקום שנהגו בו (ריטב"א; מאירי לעיל ע"א; וראה תוס' ד"ה ואת"ל). ויש שפירש, שהטעם שאף לאנשי הוצל נחשבת הוצאה שלא כדרך, מפני שהיא עיר קטנה ואנשיה מועטים, ומנהגם אינו חשוב, אבל מנהג שנהגו אנשים רבים בעיר גדולה, מועיל לבני אותו מקום (שיטה להר"ן; מאירי שם בשם יש מתרצים).

מַתְנִי' הַמְּתַכֵּוֵן לְהוֹצִיא וְכוּ'. בֵּאֲמֶת אָמְרוּ הָאִשָּׁה וְכוּ' ■ וכן הלכה (רמב"ם שבת א, יב-יג).

אַף מְקַבְּלֵי פְּתָקִין – של המלך למוסרם לרצים, חייבים אפילו לא נתקיימה מחשבתם, כגון שהוציאו על מנת לתיתם לרץ זה, ונתנו לרץ אחר (רש"י בשם רבותיו, וגמגם בזה). ויש שפירשו, הממונים מטעם המלך לשאת את הפתקים שכתוב בהם מנין גבוריו וחייליו ואוצרותיו, ונושאים אותם בכיסיהם התלויים באזור, וכיסים אלו חוזרים [-מסתובבים] פעמים לפניהם ופעמים לאחוריהם, והחידוש שאף שאינם חוזרים כל כך כמו סינר נשים, מכל מקום נחשב שדרך כיסים אלו לחזור לאחור ולפנים (תוס' ד"ה רבי יהודה בשם רבינו שמואל; וכעי"ז בשאר ראשונים). ותנא קמא חולק, שמכיון שאינם חוזרים כסינר אשה, אינו נחשב כעשוי לחזור (תוס' שם, ותוס' יו"ט י, ד בדעתם). ויש שפירש, שתנא קמא אינו חולק על רבי יהודה (מאירי).

גְּמָרָא. אֵימָא סֵיפָא וְכוּ' הָא לְאַחֲרָיו וּבָא לוֹ לְאַחֲרָיו פָּטוּר – ובנתכוין לאחריו ובא לפניו חייב, אע"פ שמתחילה התכוין למעשה שפטור עליו, ואינו דומה לנתכוין לחתוך את התלוש ולבסוף חתך מחובר שפטור (לדעת רבא לעיל עב, ב), מכיון שבנתכוין לאחריו, נוח לו שיבוא לפניו וישתמר בשמירה מעולה, והרי זה כנתכוין מתחילה שיבוא לפניו, אבל בנתכוין לחתוך את התלוש, אי אפשר לתלוש שיעשה מחובר, ולא נתכוין כלל למחובר. ונתכוין לאחריו ובא לפניו שחייב, דוקא בשכח שהיום שבת או שנעלם ממנו איסור הוצאה בשבת, אבל אם ידע שהיום שבת וסבר שהוצאה לאחריו מותרת, ולכן נתכוין להוציא לאחריו, גם אם בא לפניו לא נוח לו בכך, ונחשב מתעסק ופטור (חי' חזון יחזקאל, בישוב קושיית רעק"א; וראה הגהות רא"מ הורביץ).

מִדְּקָאָמַר לְהוּ אִי אַתֶּם מוֹדִין לָאו מִכְּלָל דְּפָטְרִי רַבָּנָן – שהרי הודו לרבי יהודה שהשוה בין המוציא בפונדתו ופיה למטה לבין נתכוין לאחריו ובא לאחריו, שכך משמע מדברי רבי יהודה 'והן לא מצאו תשובה לדברי', שחכמים לא מצאו חילוק ביניהם, וכיון שחכמים לא חזרו בהם מכך שהמוציא בפונדתו ופיה למטה פטור, והשוו זה לזה, מוכח שגם בנתכוין לאחריו ובא לאחריו סוברים שפטור (רמב"ן; רשב"א; ר"ן).

כָּל בֵּאֲמֶת הֲלָכָה הִיא – ואין חולק ומגמגם בדבר (ע"פ רש"י סוכה לח, א ד"ה באמת, וב"מ ס, א ד"ה באמת). ויש שפירש, הלכה למשה מסיני היא (רבינו חננאל, נדפס להלן צג, א; פיה"מ תרומות ב, א; המפרש נזיר נד, ב; וכן פירש הירושלמי כאן; וראה מהרי"ץ חיות ושפת אמת).

מַתְנִי' הַמּוֹצִיא כְּפָר לִרְשׁוּת הָרַבִּים חַיָּיב – והשמיענו התנא דין זה, אף שאין בו חידוש, אגב הדינים שבהמשך המשנה (ריטב"א; מאירי).

גְּמָרָא. זֶה יָכוֹל וְזֶה יָכוֹל רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב – שפטור 'שנים שעשאוה' נאמר דוקא כשכל אחד עשה מקצת המלאכה, כגון שזה עקר וזה הניח, אבל אם נמשך כוחו בכל המלאכה חייב, שאע"פ שנשתתף אחר עמו בעשיית המלאכה, נחשב כאילו עשאה לבדו (ריטב"א).

זֶה אֵינוֹ יָכוֹל וְזֶה אֵינוֹ יָכוֹל רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי מֵאִיר מְחַיְּיבִים – שכיון שאינו יכול להוציא לבדו, דרך להוציא בשנים, אבל זה יכול וזה יכול פוטר רבי יהודה, שכיון שיכול להוציא לבדו, אין דרך להוציא בשנים (רש"י ד"ה ור' יהודה, וד"ה זה אינו; וראה ביאורים להלן צג, א ד"ה טהורות). ויש שפירשו, שבזה אינו יכול וזה אינו יכול, כל אחד עשה את המלאכה בכל כוחו, ולכן נחשב שעשה כל המלאכה, אבל בזה יכול וזה יכול פוטר רבי יהודה, שאף אחד מהם לא עשה את המלאכה בכל כוחו, ונחשב 'שנים שעשאוה' (רמב"ן ורשב"א להלן צג, א בשם ה"ר משה ב"ר יוסף; ריטב"א כאן בשם הר"ם).

ויש שפירשו, שבזה אינו יכול וזה אינו יכול מחייב רבי יהודה, שכיון שהמלאכה תלויה בכל אחד מהם, וצריכה לזה כמו לזה, נחשב כאילו כל אחד מהם עשה את כולה (רמב"ן ורשב"א שם; ריטב"א כאן בשם אחרים).

זֶה יָכוֹל וְזֶה אֵינוֹ יָכוֹל הָא לְאַחֲרָיו וּבָא לוֹ לְאַחֲרָיו פָּטוּר – ו'זה אינו יכול', אין פירושו שאין לו כח להוציא לבדו, אלא אפילו יש לו כח הרבה, ורק נושא את המשא באופן שאינו יכול לשאתה לבדו (תוס' להלן צג, א ד"ה אמר מר; רמב"ן; רשב"א; ריטב"א; וראה מהרש"א בדעת התוס', שבזה אינו יכול וזה אינו יכול מודים שרק אם אין בכוחו לשאת פטור, אמנם ברמב"ן ובריטב"א מבואר, שגם בזה אפילו אם נושא באופן שאינו יכול לשאת לבדו פטור; וראה חתם סופר להלן צג, א בדעת רש"י בזה). ■ להלכה, מלאכה שהיחיד יכול לעשות אותה לבדו, ועשו אותה שנים בשותפות, כגון שאחזו כיכר והוציאוהו מרשות לרשות הרי אלו פטורים [כרבי יהודה ורבי שמעון]. ואם אין אחד מהם יכול להוציא לבדו, כגון שנים שאחזו קורה והוציאוה, הואיל ואין כח באחד מהם לעשותה לבדו שניהם חייבים [כרבי יהודה ורבי מאיר]. יש כח באחד להוציא קורה זו לבדו, והשני אינו יכול להוציאה לבדו [ואפילו יש בו כח אלא שמוציא באופן שאינו יכול להוציא לבדו (ראה ביאה"ל שטז, ה ד"ה אין)], והוציאוה שניהם, זה שיכול חייב, והשני מסייע הוא ואינו חייב כלום (רמב"ם שבת א, טו-טז, וראה שם דינים נוספים; ולענין מלאכת צד פסק כן השו"ע או"ח שטז, ה ומשנ"ב שם, כב, וראה שם שהמסייע פטור מדאורייתא, אבל אסור מדרבנן).

בַּעֲשׂוֹתָהּ, הָעוֹשֶׂה אֶת כֻּלָּהּ וְלֹא הָעוֹשֶׂה אֶת מְקַצָּתָהּ – ורק מחטאת פטורים, שפסוק זה נאמר בקרבן חטאת, אבל יש בכך איסור דאורייתא (ע"פ רעק"א על הרמב"ם כלאים ט, ט, בשם מהר"ם די בוטון סג; בכור שור חולין פב, א). ויש סוברים שאינו אסור אלא מדרבנן (חיי אדם שבת ט, ט; אבני נזר יו"ד שצג, ט).

בְּעַשׂוֹתָהּ וְכוּ', **שְׁנַיִם שֶׁעָשָׂאוּהָ פְּטוּרִין** – ושינה מלשון הדרשה שבתחילת הברייתא (לעיל צב, ב) 'בעשותה העושה את כולה ולא העושה את מקצתה', כדי לומר שגם שנים שעשאוה וזה אינו יכול וזה אינו יכול, פטורים. וטעם הפטור הינו משום 'ולא העושה מקצתה', אלא שבא לפרש את הלימוד מהפסוק, ש'העושה את כולה' לבדו, חייב, ולא 'העושה את מקצתה', וחבירו מקצתה, ונעשית המלאכה על ידי שניהם (ע"פ תוס' ד"ה תלתא, ורשב"א).

לְמַעוֹטֵי זֶה עוֹקֵר וְזֶה מַנִּיחַ – ודוקא באופנים אלו צריך מיעוט, שלא נאמר שהוצאה או הכנסה בלא הנחה נחשבות מלאכה שלימה, אבל בשאר מלאכות פשוט שאינו חייב על חצי מלאכה, כגון כתב אות אחת וחבירו כתב אות נוספת (תוס' ד"ה חד, ואפיקי ים ב, ד ענף ח ד"ה ויסוד, בדעתם; וראה תוס' לעיל ג, א ד"ה שניהם).

הֵי מַנְיְיהוּ מִיחַיַּיב – האם זה שיכול חייב, וזה שאינו יכול פטור, שאינו אלא מסייע, או שמא זה שיכול פטור, שלא עשה לבדו כדרכו, וזה שאינו יכול חייב, שדרכו לעשות מלאכה עם אדם נוסף (מהרש"ל וחתם סופר בדעת רש"י ד"ה אין). ויש שפירשו את ספק הגמ', האם זה שיכול חייב, שהוא עושה את עיקר המעשה אבל אינו עושה בכל כוחו, או זה שאינו יכול חייב, שעושה בכל כוחו ויכולתו וזה נחשב עשיית מלאכה (רמב"ן, רשב"א, וריטב"א בשם ה"ר משה ב"ר יוסף, וראה בדבריהם פירוש נוסף, וראה גם ביאורים לעיל צב, ב ד"ה זה אינו). ויש שפירשו, שפשוט לגמ' שזה שיכול ודאי חייב, וספק הגמ' הוא שמא גם זה שאינו יכול חייב, שהרי המלאכה נעשית גם על ידו, אבל אין סברא לחייב את זה שאינו יכול ולפטור את זה שיכול (ע"פ תוס' ד"ה הי, ותוס' רא"ש).

מְסַיֵּיע אֵין בּוֹ מַמָּשׁ – מי שאינו אלא מסייע בדבר, ואינו יכול לעשותו לבדו, אין בו ממש (רש"י). אבל המסייע סיוע גדול וכגון המסייע לאחר להקיף את פאת ראשו, על ידי שמזמין [-מקרב] לו שערו, חייב משום הקפת הראש (מכות כ, ב), שאין כל המסייעים שוים, וסיוע גדול כזה שמזמין לו שערו, יש בו ממש (ריטב"א שם בתירוץ ראשון; חתם סופר בדעת הט"ז או"ח שכח, א). ויש שסובר שכל מסייע אין בו ממש ופטור, ורק בניקף גזירת הכתוב היא שמסייע חייב (ריטב"א שם בתירוץ שני, וחתם סופר בדעתו; ש"ך יו"ד קצח נקודות הכסף א).

וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מְטַהֵר – ורבי שמעון לשיטתו ששנים שהוציאו בשבת וזה אינו יכול וזה אינו יכול פטור, שכל אחד אינו נחשב כעושה מעשה אלא רק כמסייע, ואף לענין טומאת משכב, כיון שכל רגל לבדה אינה יכולה לשאת את המיטה, נחשבת רק כמסייעת וטלית שתחתיה טהורה (רש"י בפירוש ראשון, וראה הגהת הב"ח; רשב"א; ריטב"א). ויש שפירשו, שאין משכב הזב טמא אלא כאשר הוא נושא את רוב משקל הזב, וכיון שכל רגל לבדה אינה יכולה לשאת את רוב משקל הזב, אינה טמאה משכב (רש"י בפירוש שני; תוס' ד"ה ור"ש). ויש שפירשו ששני הפירושים שנתבארו אחד הם, שכיון שסובר רבי שמעון שזה אינו יכול וזה אינו יכול פטור, שאין אחד מהם נחשב כעושה מלאכה בשבת, גם לענין טומאה אינו נחשב שרוב משקל הזב מוטל על כל רגל, אבל לחכמים שזה אינו יכול וזה אינו יכול חייב, מפני שכל אחד מהם נחשב כעושה את כל המעשה, גם לענין טומאה נחשב שכל רגל נושאת את רוב משקל הזב (תוס' רא"ש; אליה רבא [להגר"א] זבים ד, ד).

הָיָה רוֹכֵב עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה – והבהמה עומדת, אבל בהמה מהלכת עוקרת בכל שעה רגל אחת ועומדת על שלש רגלים, ומה שתחתיהן טמא, שבהליכתה אינה יכולה לעמוד על שתי רגלים בלבד (תוס' ד"ה היה; ר"ש זבים ד, ז). ויש שפירשו שהברייתא עוסקת אף בבהמה מהלכת, ואע"פ שבשעת הילוכה עוקרת רגל אחת ועומדת רק על שלש רגליים, מה שתחתיהן טהור, כיון שאף הרגל שעקרה מסייעת להילוכה, ונותנת לה כח לסמוך על רגליה האחרות. וראיה לכך, שאילו נחתכה הרגל הרביעית או נקשרה כלפי מעלה, לא היתה הבהמה יכולה לעמוד או ללכת (ריטב"א; שיטה להר"ן בשם הרא"ה).

טְהוֹרוֹת מִפְּנֵי שֶׁיְּכוֹלָה לַעֲמוֹד עַל שָׁלֹשׁ – וכל רגל נחשבת כאילו היא הרגל הרביעית שהבהמה יכולה לעמוד בלעדיה, ואינה אלא מסייעת. והמשנה סוברת כרבי יהודה שזה יכול וזה יכול נחשב מסייע ופטור, וגם בזה יכול וזה אינו יכול, זה שאינו יכול פטור משום שנחשב כמסייע, ואף לענין טומאת משכב, כל רגל נחשבת כאילו היא המסייעת, ומה שתחתיהן טהור (רש"י; ר"ש ורא"ש זבים ד, ז). אבל מעיקר דברי רבי יהודה שזה יכול וזה יכול פטור לענין שבת, אין להוכיח שמסייע אין בו ממש, מכיון שאפשר שטעמו שכיון שכל אחד יכול לעשות לבדו, אין דרכו לעשות בשנים [וזה אינו יכול וזה אינו יכול חייבים, שדרכם לעשות יחד (ראה רש"י ד"ה וחד, שזה יכול וזה יכול פטורים משום שאין דרכם לעשות בשנים, וראה להלן שנחלקו האחרונים האם טעם זה נשאר למסקנא)], ולכן הוצרכה הגמ' להוכיח מדיני טומאה, שלא שייך בהם טעם זה, ובהכרח שטעמו משום שנחשב מסייע ואין בו ממש (מהרש"א בדעת רש"י ד"ה מפני; ולדבריו למסקנא טעם הפטור בזה יכול וזה יכול אינו משום שלא עשה כדרך המלאכה, אלא משום שנחשב מסייע, וכן כתב החתם סופר. אולם יש שנקטו בדעת רש"י, שגם למסקנא הפטור בזה יכול וזה יכול הינו משום שלא עשה כדרך המלאכה, ראה רעק"א חולין טו, ב, ואבני נזר יו"ד שצג, י, וראה גם רש"י להלן קו, ב ד"ה לא יכול).

ויש שפירשו, שאפילו לרבי מאיר שמחייב בזה יכול וזה יכול, טהורות, שהרגל הרביעית אינה נצרכת לנשיאת הזב, ונחשבת רק כמסייע ואינה נושאת את הזב, וכיון שהרגל הרביעית אינה מסויימת, נחשב כאילו כל רגל היא הרביעית, ואינה אלא כמסייע. ודוקא בזה יכול וזה יכול מחייב רבי מאיר, שאין האחד עיקר יותר מחבירו, וכל אחד נחשב כעושה את עיקר המעשה ולא כמסייע (תוס' ד"ה מפני; רשב"א; ריטב"א). ■ להלכה, זב שהיה יושב על גבי המיטה, וארבע טליתות תחת ארבע רגלי המיטה, כולן טמאות, מפני שאינה יכולה לעמוד על שלש [כתנא קמא]. היה רוכב על גבי בהמה, וארבע טליתות תחת ארבע רגליה, כולן טהורות, מפני שהבהמה יכולה לעמוד על שלש, ונמצאת הרביעית מסייע, ומסייע אין בו ממש (רמב"ם מטמאי משכב ומושב ז, ה-ו).

וְכֵיוָן דְּזִימְנִין עָקְרָה הָא וְכוּ' – גם אם לא עקרה יש לטמאות משום מסייע לסוברים שיש בו ממש, וקושיית הגמ' היא בדרך רבותא, שכיון שפעמים עוקרת זו ופעמים עוקרת זו, יש לטמאות גם בלא דין מסייע, אלא מחמת שהזב נשען עליו ממש (רשב"א).

המשך במילואים

עין משפט נר מצוה

יט א ב מיי' פ"א מהל' שגגות הלכה טז:
כ ג מיי' פ"ז מהל' משכב ומושב הלכה ה:
כא ד שם הלכה ו:
כב ה שם הלכה ז:

תלתא מיעוטי כתיבי. והא דנקט בעשותה בברייתא טפי מהנך משום שהוא מיעוט אחרון שבפסוק ובהא פליגי. ולא ידע ר"י דלמאי נקט במילתיה דר' שמעון יחיד שעשאה חייב כו' ולא נקט לישנא דלעיל העושה את כולה ולא העושה את מקצתה ושמא לישנא דשנים שעשאוה פטורין משמע טפי אפי' זה אינו יכול וזה אינו יכול:

בעיגול של דבילה והוציאוהו לרשות הרבים בקורה והוציאוה לרה"ר רבי יהודה אומר אם לא יכול אחד להוציאו והוציאוהו שנים חייבין ואם לאו פטורין ר"ש אומר אע"פ שלא יכול אחד להוציאו והוציאוהו שנים פטורים לכך נאמר א) בעשותה יחיד שעשאה חייב שנים שעשאוה פטורין במאי קמיפלגי בהאי קרא א) ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשותה ר"ש סבר תלתא מיעוטי כתיבי נפש תחטא אחת תחטא בעשותה תחטא חד למעוטי זה עוקר וזה מניח וחד למעוטי זה יכול וזה יכול וחד למעוטי זה אינו יכול וזה אינו יכול ורבי יהודה חד למעוטי זה עוקר וזה מניח וחד למעוטי זה יכול וזה יכול וחד למעוטי יחיד שעשאה בהוראת ב"ד ור"ש[א] יחיד שעשאה בהוראת ב"ד חייב ור"מ מי כתיב נפש תחטא אחת תחטא בעשותה תחטא תרי מעוטי כתיבי חד למעוטי זה עוקר וזה מניח וחד למעוטי יחיד שעשאה בהוראת ב"ד: אמר מר זה יכול וזה אינו יכול דברי הכל חייב הי מנייהו מיחייב אמר רב חסדא א זה שיכול דאי זה שאינו יכול מאי קא עביד אמר ליה רב המנונא דקא[ב] מסייע בהדיה אמר ליה ב) ב מסייע אין בו ממש. אמר רב זביד משמיה דרבא אף אנן נמי תנינא ג) ג היה יושב על גבי המטה וארבע טליות תחת רגלי המטה טמאות מפני שאינה יכולה לעמוד על שלש ור' שמעון מטהר ד) ד היה רוכב על גבי בהמה וד' טליות תחת רגלי הבהמה טהורות מפני שיכולה לעמוד על ג' ואמאי הא קמסייע בהדי הדדי לאו משום דאמרינן מסייע אין בו ממש אמר רב יהודה מדיסקרתא לעולם אימא לך מסייע יש בו ממש ושאני הכא דעקרה לה לגמרי וכיון דזימנין עקרה הא וזימנין עקרה הא ליהוי כזב המתהפך מי לא תנן ה) ה זב שהיה מוטל על ה' ספסלין או על ה' פונדאות לאורכן טמאים לרחבן טהורין ישן ספק מתהפך עלידן טמאין אלא לאו משום דאמרינן מסייע אין בו ממש. אמר רב פפי משמיה דרבא אף אנן נמי תנינא רבי

עיגול וקורה גדולים הן, ואין אחד יכול להוציאו: ואם לאו. שיכול אחד להוציאו: נפש תחטא. משמע נפש ולא נפשות: חד למעוטי זה עוקר. מרשות הרבים: וזה מניח. ברשות היחיד, דכל כמה דלא כתיב אלא חד מיעוט מסתברא דהאי הוא דממעט דהאי קעביד פלגא והאי פלגא וליכא חד דמסייע בכולה: וחד. יתורא למעוטי אף על פי דעבדי כי הדדי דהאי עביד כולה והאי עביד כולה, ומיהו זה יכול וזה יכול הוא דממעיט דלאו אורחיה למעבדה בתרי: וחד. יתורא למעוטי נמי זה אינו יכול וזה אינו יכול, דאף על גב דאורחייהו למיעבד בתרי מעטינהו: יחיד שעשה בהוראת ב"ד. הורו ב"ד שחלב מותר והלך היחיד ועשה על פיהם לאנוס הוא. ורבי שמעון לטעמיה דאמר בהוריות יחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב: תרי מיעוטי כתיבי. נפש אחת חד מיעוטא הוא, דאורחיה דקרא לאישתעי הכי: זה שיכול. דאיהו עבדה לכולה: אין בו ממש. מי שאינו אלא מסייע בדבר ואם בא לעשותו לבדו אינו יכול אין בו ממש, ולא חשיב מידי, ולא מיפטר אידך: אף אנן נמי תנינא. דמסייע אין בו ממש: היה. זב יושב על גבי מטה: וד' טליות. טליתות: שאינה יכולה לעמוד על ג'. וכיון דזה אינו יכול וזה אינו יכול כל אחד ואחד כולי מעשה עביד, וגבי מדרס הזב בעינן שינשא רובו עליו בת"כ[ו]: ור' שמעון מטהר. ר' שמעון לטעמיה דאמר זה אינו יכול וזה אינו יכול נמי אינו אלא כמסייע ופטור (א) (ל"א דבעי שיעור זיבה לזה ושיעור זיבה לזה כלומר רובו של זב מכביד על כל אחד ואחד ואפילו מסייע לא הוי): מפני שיכולה לעמוד על ג'. הלכך כל אחד ואחד ה"ל רביעי ואינו אלא מסייע, וסתמא כר' יהודה דזה יכול וזה יכול[ג] קרי מסייע: דעקרה ליה לגמרי. עוקרת הרגל מן הארץ ואפי' מסייע לא הוי: ופרכינן ואי טעמא משום דעקרה ליה כיון דזימנין דעקרה האי וזימנין עקרה האי ובכל ג' איכא לספוקי שמא הכבידה עליהן ולא עקרתן, לטמינהו מספק כזב (ב) המהפך על ה' פונדאות דמטמינן ליה[ד] מספק: פונדאות. כמין חריטין, כיסים ארוכים ונותנין בהן מעות ובלעז בריד"ש[ה], ורגילין לשמש שכיבה עם מלאכתן, שיושב עליהם והם מלאות מעות ופותח פיהם ונוטל ואין צריך לומר לו עמוד ונעשה מלאכתנו[ו]: לאורכן. כגון שהיה שוכב על מיעיו או פרקדן ואורכו מוטל על (ג) אורכן: טמאים גרסינן במשנה לטהרות[ח], דיש לומר בכל אחת מהן שנישא רובו עליו פעמים על זו ופעמים על זו: לרחבן טהורין. לפי שארכו מוטל על רחבן ואין רובו נישא על אחת מהן: ישן. לו עליהן לרחבן: ספק נתהפך. על ארכו[ו] ונמצא כולו נשען על אחת מהן: טמאות. דכל חדא איכא למימר על זו נתהפך, אלמא מטמינן מספק, והתם נמי אי משום עקירה הוא ניטמינהו מספיקא, אלא לאו טעמא משום דכולהו הוו כל חדא וחדא מסייע ואין בו ממש, כן נראה בעיני משנה זו. ורבותי גורסין לאורכן טהורין, ופירשו טעמא דלאורכן טהורין משום דאמרי שמא ביניהן שכב ולא עליהם, וקשיא לי א"כ לקולא תלינן ואמאי תני סיפא ספק נתהפך טמאים:

הסוס

חד למעוטי זה עוקר וזה מניח. וזה כתב אות אחת ובא חבירו וכתב אות שניה לא איצטריך קרא אלא אהוצאה דה"א אהכנסה והוצאה הוא דקפיד רחמנא וליחייב אפי' בלא הנחה: ה"ג ורבי שמעון יחיד שעשאה בהוראת ב"ד לא צריך קרא ול"ג ר"ש לטעמיה דאמר יחיד שעשאה בהוראת ב"ד חייב כדפירש בקונטרס דהא תנן בהדיא בפ"ק דהוריות (דף ג:) הלך ועשה על פיהן בין הביאו כפרתן בין לא כו' ר' שמעון פוטר ומפרש טעמא תולה בב"ד אנוס הוא: אמר מר זה יכול וזה אינו יכול. נראה לר"י דהאי אינו יכול היינו אפי' בעל כח הרבה אלא שהוא נושא הקורה בענין זה בכי האי גוונא שאלמלא אחר לא היה יכול לנושאה לבדו כגון באצבע או תופשה בענין זה שאינו יכול לנושאה לבדו דמה לנו לכחו כיון דהשתא מיהא אינו יכול לנושאה: הי מינייהו מיחייב. לא בעי למימר שיהא פטור אותו שיכול וליחייב שאינו יכול דאין זה סברא אלא קאמר דליתחייב נמי אפילו שאינו יכול כמו לר' יהודה ור"מ דאמרי לעיל[ט] זה אינו יכול וזה אינו יכול חייב: אמר רב זביד משמיה דרבא אף אנן נמי תנינא. פירוש דמסייע אין בו ממש. קשה לר"י דהכא אית ליה לרב זביד דמסייע אין בו ממש וכן רב אשי בסמוך ובפ"ב דביצה (דף כב.) אמרינן אמימר כחל עינא על יד נכרי בשבת א"ל רב אשי מאי דעתיך כו' ואמר רב כהנא חולה שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה הא[י] מסייע בהדיה דקא עמיץ ופתח א"ל איכא רב זביד דקאי כוותך ושני ליה מסייע אין בו ממש משמע דרב זביד ורב אשי סוברים דיש בו ממש. ואין לומר דהא דאמר הכא אין בו ממש לא שיפטר[כ] לגמרי אלא דאין בו חיוב חטאת דהא מייתי רב אשי דעבודתו כשרה משמע דאפי' פסולא דרבנן ליכא א"כ לענין שבת נמי מנלן שיש בו איסורא דרבנן. ומיהו לרב אשי איכא למימר דבתר דשמעה מאמימר סברה אלא לרב זביד קשה דאיהו גופיה קאמר משמיה דרבא דאין בו ממש ואמימר היה הרבה אחר רבא ואפי' אחר רב פפא שהיה תלמידו של רבא. ושמא בתר מעשה דאמימר שמעה רב זביד משמיה דרבא ולא ° מרבא עצמו. ועוד אור"י דהכי פריך התם והא קא מסייע בהדיה דקא עמיץ ופתח ואע"ג דמסייע אין בו ממש בעלמא הא אית לן למימר דאסרו משום שחיקת סממנין[ל] ומשני דאין בו ממש אפילו לענין זה: ור"ש מטהר. פי' בקונטרס דר"ש לטעמיה דפטר זה אינו יכול וזה אינו יכול. [ואינו] נראה לרשב"א דשאני התם דגלי רחמנא דאיכא קרא לפטור. ונראה דטעמא משום דבעי שיהיה רוב הזב נישא על כל אחד וכן משמע במסכת זבים פ"ד (משנה ה) דתנן הזב בכף מאזנים ומשכב ומושב כנגדו כרע הזב טהורין כרעו הן טמאין ר"ש אומר ביחיד טמאין פי' כשאין אלא משכב אחד או מושב אחד במרובין טהורין שאין כ"א נושא רובו: היה רוכב ע"ג בהמה. בעומדת איירי דאי במהלכת כל שעה עוקרת רגל הא' ועומדת על ג' וטמא מה שתחתיהן שאינה יכולה לעמוד על שתים: מפני שיכולה לעמוד על ג'. וה"ל כל רגל אינו יכול והג' אחרים יכולין: וכיון דזימנין עקרה הא וזימנין הא ליהוי כזב המתהפך. ואפילו כרה"ר טמא: לאורכן טמאין. כן גרים הקונטרס ופי' דטמאין משום דאיכא למימר דכל אחד נושא רובו עליו פעמים על זה ופעמים על זה לרוחבן טהורין שאין רובו נישא על כל[מ] אחד מהן ולפי זה אתיא כר"ש דבעי שיהא רוב הזב נישא עליו. ור"י אומר דמצי למימר דאתיא אפילו כרבנן וטעמא דטהורין משום דה"ל כל אחד מסייע שאין בו ממש. ומהך רישא הוה מצי למיפרך דמטמאין לאורכן מספיקא אלא ניחא ליה למיפרך מסיפא דמפרש בה טעמא אמאי טמאין:

רב נסים גאון

זב שהיה מוטל על ה' ספסלין או על ה' פונדאות לאורכן טמאין לרחבן טהורין. פירוש דבר זה מצוי בתוספתא (זבים פרק ו) זב שהיה מוטל על ה' כסאות לרחבן טהורות שאין אחד מהן נושא רובו ומשכחת לה בת"כ [סוף פ' מצורע] אשר ישב עליו עד שינשא רובו עליו:

תורה אור השלם

א) וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִשְׁגָגָה מֵעַם הָאָרֶץ בַּעֲשֹׂתָהּ אַחַת מִמִּצְוֹת יְיָ אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁם: [ויקרא ד, כז]

ליקוטי רש"י

וחד למעוטי יחיד שעשאה בהוראת ב"ד. דמשמע בעשותה מפי עצמו חייב למעוטי תולה בבית דין דפטור [הוריות ב:]. מסייע אין בו ממש. מי שאינו עושה מלאכה ממש אלא מסייע מעט כי האי ובלאו הוא מתעבדא אין בו ממש [ביצה כב.].

רבינו חננאל

[המשך מטור א]

ושניהם מצי ביה ר' יהודה מחייב ור' שמעון פוטר. [ע"כ שייך לדף צב:] וקא מיפלגי בהאי קרא ואם נפש אחת תחטא בשגגה בעשותה ר' שמעון סבר תלתא מיעוטא כתיבי נפש אחת בעשותה חד למעוטי זה עוקר וזה מניח כגון פשט העני את ידו לפנים ונתן בעה"ב לתוכה והוציא וחד למעוטי זה יכול וזה יכול וחד למעוטי זה אינו יכול וזה אינו יכול ור' יהודה סבר זה יכול וזה אינו יכול לא אימעט ומיעוטא שלישי לאפוקי יחיד שעשה בהוראת ב"ד ופטור מן הקרבן והיכי דמי כגון הא דתנן נשאת ע"פ ב"ד תצא ופטורה מן הקרבן שלא ע"פ ב"ד תצא וחייבת בקרבן ור' שמעון אמר לך יחיד שעשה בהוראת ב"ד לא צריך קרא למעוטיה ור' מאיר דקא מחייב זה יכול וזה יכול אמר לך תרין מיעוטי אינון ואם נפש אחת תחטא בשגגה אחת לאו מיעוטא הוא אלא נפש תחטא בעשותה חד לזה עוקר וזה מניח וחד ליחיד שעשה בהוראת בית דין. ובזמן שאחד יכול ואחד אינו יכול והוציאו (שניהם פטורין) [נ"ה חייבין]. אמר רב חסדא היכול הוא דחייב ואידך שאינו יכול לא קא עביד מידי אלא מסייע הוא ומסייע אין בו ממש ואיסתייע רב חסדא בכמה סייעתא. וסימן רב זביד משמיה דרבא סייעיה מהא דתני זב היה רוכב ע"ג בהמה וד' טליות

מסורת הש"ס עם הוספות

א) הוריות ג:, עיין הג' בן אריה, [ב] [ביצה כב.], ג) זבין פ"ד מ"ז, ד) ג"ז שם, ס) שם מ"ד, ו) זבים פרשתא ד הי"ד, ו) ע' תו"כ זבים פ"ב ה"ו, ח) זבין פ"ד מ"ד, ט) צב:, י) לעיל נג ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ור' שמעון וכו' כמסייע ופטור (נ"ב דבעי וכו' לא הוי). תא"מ ונ"ב ס"פ דממתק האי נ"ב כי אינו מפירש"י אלא מפי' הסוס וכו' במהרש"ל: (ב) ד"ה ופרכינן וכו' כזב המתהפך על: (ג) ד"ה לארכן וכו' מוטל על רחבן [הגהה זו קאי על נוסח דפרי"ו ולפנינו כבר תוקן באופן אחר, עיין השלמות]:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אמר רב זביד וכו' ולא מרבא עצמו. עי' חולין קיז ע"ב ברש"י ד"ה הא דרביה:

הגהות וציונים

א] צ"ל ור' שמעון לטעמיה דאמר יחיד וכו' מהרש"ל (גליון): ב] צ"ל הא קא (גליון): ג] עי' מהרש"א, הרהטב"א גורס ברש"י וזה אינו יכול, וכן בר"ש ורא"ש בזבים: ד] צ"ל להו וכ"ה בכת"י: ה] כיסים שסוגרים בקשרי חוטים: ו] בכת"י על ארכן: ז] צ"ל הא מר קא מסייע (רבש תמר, ובדפו"י איתא הא קא): ח] מצ"ל שמותר: ט] תיבת "כל" ליתא ברש"י וכן ליתא בדפו"ר:

רבינו חננאל

[שייך לדף צב:]

לפניו שנתכוון לשמירה פתוחה ועלתה בידו שמירה מעולה כדרכה ולאו כדלקיו אדעתא דר' אלעזר דמי ששנה זו לא שנה זו [נדוקא דקא קשיא] דמדתנן לפניו ובא לאחריו פטור דייקינן שאם נתכוון לאחריו ובא לאחריו חייב ומדתנן סיפא לאחריו ובא לפניו חייב איכא למדק לאחריו ובא לאחריו פטור ואסתברא ליה לר' אלעזר מי ששנה זו לא שנה זו האי נמי לא קם אלא כרב אשי דלא מיבעיא קאמר לא מיבעיא לאחריו ובא לאחריו [דחייב] דאיתעבדא מחשבתו אלא אפילו לאחריו ובא לו לפניו דלא איתעבדא מחשבתו גם כן חייב. ומסקינן לאחריו ובא לאחריו דברי הכל היא וכי פליגי רבי יהודה ורבנן בפונדתו ופיה למטה מר מדמי לה לאחריו ובא לאחריו דלאו שמירה מעולה היא וחייב ומר מדמי לאחר ידו פטור והלכתא כרבנן. ואשה החוגרת בסינר ומחתה ביה מידעם אפילו נתכוונה לפניה וחזרה לאחריה חייבת שכן ראוי להיות חוזר וקיי"ל כל באמת הל"מ. ולבלרי מלכות חוגרין בסינר ותולין פתקין במתניהם פעמים שבאין לפנים ופעמים שבאין לאחור ואי אפכת להון [חייב]. ולענין שנים שהוציאו כבר

דתנן פטורים ואם לא יכול אחד להוציא הוציאו שנים חייבים ור' שמעון פוטר [illegible] כל אחד מהן יכול לבדו להוציא אלא שהוציאוהו שנים ר' מאיר מחייב וחכמים פוטרים ור' שמעון פוטר [illegible] ותלמודא דשנים שעשו פטורין [illegible] כגון הוצאת עיגול של דבילה [illegible]

שטמעגת

תחת ד' רגלי בהמה טהורות מפני שהיא יכולה לעמוד על שלש [illegible] ומסייע אין בו ממש [illegible] אמר רב יהודה מדסקרתא [illegible] ספק הא מתעקרא [illegible] ולא אמרינן מסייע אין בו ממש. ורב פפי משמיה דרבא סייע מהא

ר' יוסי אומר [א] הסום מטמא על ידיו החמור על רגליו שמשענת הסוס על ידיו וחמור על רגליו ואמאי הא קא מסייע בהדי הדדי לאו משום דאמרינן מסייע אין בו ממש. אמר רב אשי אף אנן נמי תנינא ר' אליעזר אומר רגלו אחת על הכלי ורגלו אחת על הרצפה רגלו אחת על האבן ורגלו אחת על הרצפה רואין כל שאילו ינטל הכלי ותינטל האבן יכול לעמוד על רגלו אחת עבודתו כשרה ואם לאו עבודתו פסולה ואמאי הא קא מסייע בהדי הדדי לאו משום דאמרינן מסייע אין בו ממש. אמר רבינא אף אנן נמי תנינא קיבל בימין ושמאל מסייעתו עבודתו כשרה ואמאי הא קא מסייע בהדי הדדי לאו משום דאמרינן מסייע אין בו ממש ש"מ: אמר מר זה יכול וזה יכול ר"מ מחייב איבעיא להו בעינן שיעור לזה ושיעור לזה או דילמא שיעור אחד לכולם רב חסדא ורב המנונא חד אמר שיעור לזה ושיעור לזה וחד אמר שיעור אחד לכולן. אמר רב פפא משמיה דרבא אף אנן נמי תנינא היה יושב על גבי מטה וארבע טליות תחת ארבע רגלי המטה טמאות מפני שאין יכולה לעמוד על שלש ואמאי ליבעי שיעור זיבה לזה ושיעור זיבה לזה לאו משום דאמרינן שיעור אחד לכולן. אמר רב נחמן בר יצחק אף אנן נמי תנינא צבי שנכנס לבית ונעל אחד בפניו חייב נעלו שנים פטורין לא יכול אחד לנעול ונעלו שנים חייבים ואמאי ליבעי שיעור צידה לזה ושיעור צידה לזה לאו משום דאמרינן שיעור אחד לכולם. אמר רבינא אף אנן נמי תנינא השותפין שגנבו וטבחו חייבין ואמאי ליבעי שיעור טביחה לזה ושיעור טביחה לזה לאו משום דאמרינן שיעור אחד לכולם. אמר רב אשי אף אנן נמי תנינא שנים שהוציאו קנה של גרדי חייבין ואמאי ליבעי שיעור הוצאה לזה ושיעור הוצאה לזה לאו משום דאמרי' שיעור א' לכולם א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי דילמא דאית ביה כדי לבשל ביצה קלה לזה וביצה קלה לזה א"כ לישמעינן קנה דעלמא מ"ש דגרדי ודילמא דאית בי' כדי לארוג מפה לזה וכדי לארוג מפה לזה אלא מהא ליכא למשמע מינה. תני תנא קמיה דרב נחמן שנים שהוציאו קנה של גרדי פטורין ורבי שמעון מחייב כלפי לייא אלא אימא חייבין ור"ש פוטר:

מתני' המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי שהכלי טפלה לו. את החי במטה פטור אף על המטה שהמטה טפלה לו. את המת במטה חייב וכן כזית מן המת וכזית מן הנבלה וכעדשה מן השרץ חייב ורבי שמעון פוטר:

גמ' ת"ר המוציא אוכלין כשיעור אם בכלי חייב על האוכלין ופטור על הכלי ואם היה כלי צריך לו חייב אף על הכלי שמע מינה אוכל שני זיתי חלב בהעלם אחד חייב שתים אמר רב ששת הכא במאי עסקינן כגון ששגג

רש"י

הסום מטמא בידיו. אם הזב רוכב עליו וטלית תחת אחת מידיו של סוס טמאה, אבל תחת רגליו טהורה שאין משענתו על רגליו, והא דתנן לעיל ד' טליות תחת רגלי הבהמה טהורות דלא כרבי יוסי: כהן העומד על גבי כלי או אבן או סוס דבר החוצץ בינו לבין הרצפה ועבד עבודתו פסולה, דכתיב ושרת ככל אחיו הלוים העומדים שתהא עמידתו כשאר אחיו, ותנא דבי ר' ישמעאל הואיל ורצפה מקודשת וכלי שרת מקודשין כו' בזבחים: שמאל פסולה לעבודה כדאמרינן בפ"ק דחולין (כב.) כל מקום שנאמר אצבע וכהונה אינו אלא ימין: שיעור לזה. גרוגרת אם אוכל הוא: שיעור זיבה. שיכביד רובו עליו, וצריך להיות כאן ד' זבים: נעל אחד בפניו. זו היא צידתו: נעלו שנים פטורין. ור' יהודה הוא דפטר בשניהם יכולין: שיעור. צידת צבי לכל אחד ואחד, אלא שמע מינה שיעור אחד לכולן, ומדר' יהודה נשמע לר' מאיר בשניהן יכולים דבהא לא פליגי: חייבין לשלם. תשלומי ד' וה': קנה גרדי. אורחא דמילתא, והוא העולה ויורד בשתי: קנה דעלמא. שאינו עומד אלא להסקה דהוי שיעורו כעלים, דאילו האי שיעורו כדי אריגה: כלפי לייא. כלפי היכן נהפך דבר זה, הא רבי שמעון הוא דפטר שנים שהוציאוהו: מתני' את החי במטה. וחי לא מיחייב על הוצאתו דהוא מקיל עצמו ונושא עצמו: וכן כזית מן המת. חייב אם הוציא, דהואיל ומטמא הוצאה חשובה היא להציל עצמו מן הטומאה: ור' שמעון פוטר. אפילו במת שלם, דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, וכל מלאכה שאינה צריכה (לגופה) אלא לסלקה מעליו הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה דברצונו לא באה לו ולא היה צריך לה, הלכך לאו מלאכת מחשבת היא לר' שמעון: גמ' ופטור על הכלי. שהיא טפילה לאוכל: ואם היה צריך לכלי. להשתמש בו תשמיש אחר במקום שמוליכו שם: חייב. על כל אחד ואחד, כי היכי דמיחייב ליה תרתי אתרתי הוצאות בהעלם אחד: ששגג

תוספות

שמשענת הסוס על ידיו. הכי תנן לה במס' זבים פ"ד (משנה ז) היה רוכב על גבי בהמה וארבע טליות תחת רגלי בהמה טהורות מפני שיכולה לעמוד על שלש היתה טלית אחת תחת שתי ידים תחת שתי רגלים תחת יד ורגל טמאה רבי יוסי אומר הסוס מטמא בידיו כו' ונראה לר"י דרבי יוסי לא פליג אלא ארישא אבל אסיפא דקתני תחת שתי רגלים טמאה לא פליג דאף על גב דמשענת הסוס על ידיו דבר פשוט הוא דבלא שתי רגליו לא היה יכול לעמוד. קשה לר"י מה ראה רב פפי להביא מסיפא ולא מייתי מרישא ממילתייהו דרבנן כדאייתי לעיל. ואומר ר"י דמשום דמרישא איכא לדחויי כדבעי למימר לעיל שאני הכא דעקרה לגמרי אבל אר' יוסי ליכא למידחי דטעמיה משום דעקרה דא"כ לא יטמא הסוס אפילו בידיו דפשיטא נמי דעקרה להו: ויכול לעמוד על רגלו אחת עבודתו כשרה ואם לאו פסולה. מהכא ליכא למיפשט דמין במינו חוצץ דאבן הוא ממין הרצפה ומין בשאינו מינו (א) חוצץ דכלי אינו ממין הרצפה ובעיא הוא בפ' הוציאו לו (יומא דף נח.) בהניח סיב בתוך המזרק וקיבל בו את הדם דודאי סיב מבטל ליה אבל כלי ואבן לא מבטל ליה דאבן נתקלים בה ההולכים שם: אמר מר זה יכול וזה יכול רבי מאיר מחייב איבעיא להו כו'. תימה לר"ח דאמאי בעי לה אליבא דרבי מאיר ומאי למיבעי בזה אינו יכול וזה אינו יכול אליבא דר"י דקיימא מתני' כוותיה ונראה [לו] דגירסא זו טעות וגרסי' אמר מר זה אינו יכול וזה אינו יכול. ואומר ר"י דאין למחוק הספרים משום זה דהא דלא נקט זה אינו יכול כו' משום דאין רגילות באין יכול שלא יהא בו שיעור לכל א'. ועל גי' ר"ח קשה לר"י דמאן דבעי שיעור לזה ולזה אטו מי לא שמיע ליה מתני' דמייתי בסמוך לא יכול אחד לנעול ונעלו שנים חייבין אבל לגיר' הספרים דפליגי בזה יכול וזה יכול איכא למימר דבאין יכול מודו כולהו דשיעור אחד לכולן. ומאן דמייתי סייעתא מצבי שנכנס לבית אין נראה לו לחלק בין שניהם יכולין לאין יכולין ומיהו לגי' ר"ח איכא למימר דמאן דבעי שיעור לכל אחד יאמר דצבי שנכנס לאו דוקא אחד אלא כלומר שנים: ואמאי ליבעי שיעור טביחה כו'. אבל מגנבו דרישא לא מצי למיפרך דהתם לא בעי שיעור דתשלומי כפל נוהג בכל דבר ובכל שהוא: דילמא דאית ביה כדי לארוג מפה לזה כו'. והא דלא נקט קנה דעלמא לאשמעינן דאע"ג דאין רגילות לארוג שתי מפות בקנה אחד אם יש שיעור לארוג מפה לזה ולזה חייב: אלא אימא חייבין ור' שמעון פוטר. ובקנה כבד דה"ל זה אינו יכול וזה אינו יכול: *) ששגג על האוכלין והזיד על הכלי. וחייב על הכלי היינו סקילה כפי' רש"י. ורבינו שמואל קשה לו לאוקמי ברייתא בחיוב סקילה דבכל דוכתא איירי בחיוב חטאת והגיה הגירסא כגון ששגג על הכלי והזיד על האוכלין ולא התרו בו דליכא באוכלין לא סקילה ולא חטאת ועל הכלי חייב חטאת. ואין נראה לר"י לא פי' הקונטרס ולא פי' רשב"ס דכשהזיד באחד אינו חייב חטאת על השני ששגג בו דלא שב מידיעתו הוא כיון שהזיד באחד מהן. ונראה דהשתא דמוקי בהזיד בכלי איירי הכל לענין סקילה וה"פ דברייתא המוציא אוכלין כשיעור בכלי חייב סקילה על האוכלין כגון שהתרו בו על האוכלין ופטור על הכלי אם התרו בו משום כלי ואם היה צריך לכלי חייב סקילה אף אם התרו בו משום כלי ופריך והא אף על הכלי קתני משמע דחייב שתים:

*) שייך לדף צד ע"א

וכפלוגתא

רב נסים גאון

המוציא אוכלים פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי שהכלי טפילה לו. בגמ' דבני מערבא גרסי הא דאת אמר בצריכין לכלים כגון אלין תותיא אבל אם אינן צריכין לכלים חייב אף על הכלי:

וְאִם לְאוּ עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה – שכהן העומד על דבר החוצץ בינו לבין הרצפה, עבודתו פסולה, שנאמר (ע"פ דברים יח, ז) 'ושרת ככל אחיו הלוים', שתהא עבודתו בדרך שירות, כשאר אחיו (רש"י בטעם ראשון, ומקורו בתוספתא מנחות א, ח; וראה תוס' זבחים קי, א ד"ה מין; ובחי' הגרי"ז זבחים כו, א ביאר, שפסולו שאם אינו עומד כדרך עמידת שאר אחיו נחשב שאינו עומד על הרצפה, וראה גם חי' הגרי"ז שם קי, א). ועוד יש לפרש, שלומדים ב'בנין אב', כשם שחציצה בין ידו לכלי פוסלת, כך חציצה בין רגליו לרצפה פוסלת (רש"י בפירוש שני, ע"פ הגמ' זבחים כד, א). ■ להלכה, רגלו אחת על הכלי או על האבן ורגלו אחת על הרצפה, רואין כל שאילו ינטל הכלי או האבן ויכול לעמוד על רגלו אחת, עבודתו כשירה, ואם לאו עבודתו פסולה (רמב"ם ביאת מקדש ה, יח).

קִיבֵּל בְּיָמִין וְשָׂמְאל מְסַיֵּיעְתּוֹ עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה – וכוס של ברכת המזון שצריך להחזיקה בימינו, אין לסייע ביד שמאל ליד ימין לאחוז הכוס (ברכות נא, ב), שבכוס של ברכה צריך להידור גדול לאוחזה בימין בלא סיוע (מאירי; וראה ט"ז או"ח קפג, ג). ויש שפירש, שדין כוס של ברכה שוה לדין עבודה, שאין לאחוז הכלי בשמאלו ולסייע, אבל מותר לאחוז הכלי בימינו ולתת יד שמאלו תחת יד ימינו לסייעה (מג"א או"ח קפג, ו בדעת שבלי הלקט קנו, הובא ברמ"א שם, ד). ■ להלכה, קיבל בימין ושמאל מסייעתו, עבודתו כשירה, שהמסייע אין משגיחין עליו (רמב"ם ביאת מקדש ה, יח). ולענין כוס של ברכת המזון, מותר לאחוז הכלי ביד ימינו ולתת יד שמאלו תחת יד ימינו לסייעה [כדעת שבלי הלקט]. והאחרונים כתבו שיש להחמיר אם אינו עושה כן לצורך (רמ"א או"ח קפג, ד, ומשנ"ב שם, יח).

בְּעֵינָן שִׁיעוּר לָזֶה וְשִׁיעוּר לָזֶה וְכוּ' – ויסוד הספק הינו בגדר החיוב בשנים שעשו, האם נחשב שכל אחד עשה את כל המעשה, ואם כן די בשיעור אחד לשניהם, או שנחשב שכל אחד עשה רק חצי מעשה, ואם כן צריך שיעור לזה ושיעור לזה (חי' הגר"ש שקאפ ב"מ ט, ז; קובץ שעורים ב"ק עד). ויש שפירש, שיסוד הספק הוא האם על שיעור אחד של הוצאה אי אפשר לחייב שני חיובי חטאת, או שמא כיון שכל אחד נחשב עושה המלאכה, אפשר לחייב את שניהם (ע"פ אור שמח השמטות להל' גניבה ג, יז בשם חתנו, וראה שם בביאור ראיית הגמ' להלן משותפין שגנבו).

שִׁיעוּר אֶחָד לְכֻלָּן ■ וכן נפסק להלכה (רמב"ם שבת א, טז).

מִשְׁנָה. הקדמה: המשנה דנה על הוצאת דברים שטפלים לעיקר הדבר שמוציאו, או שמוציאם לא לצורך עצמם אלא כדי להרחיקם ממקום זה.

שֶׁהַכְּלִי טְפֵלָה לוֹ – ועיקר מחשבתו על האוכל, והרי הוא כמתעסק לגבי הוצאת הכלי, ואינו מלאכת מחשבת (פסקי רי"ד; וכעי"ז פירשו רבינו פרחיה, וקרית ספר שבת יח). ויש שפירש, שאין מעשה הוצאת הכלי נחשב כלל מעשה, כיון שהוא בטל לגבי עיקר המעשה שהוא הוצאת האוכל (קובץ שעורים ביצה עג, בדרך שניה).

ומשנתנו עוסקת גם באוכל שאינו צריך לכלי, שכיון שהכלי בטל לגביו, פטור על הכלי (מגיד משנה שבת יח, כח, בדעת הרמב"ם שם). ויש שפירשו את משנתנו ע"פ הירושלמי (י, ה), שדוקא באוכלים שצריכים לכלי, כגון תותים, אע"פ שהוציאם בכלי פטור (רב ניסים גאון; ראב"ד שבת שם). ■ להלכה, המוציא פחות מכשיעור, אע"פ שהוציאו בכלי פטור (רמב"ם שבת יח, כח). ויש אומרים שדין זה אמור דוקא באוכלים שצריכים לכלי כגון תותים (ראב"ד שם).

כַּזַּיִת מִן הַמֵּת – שהואיל ומטמא באהל, הוצאה חשובה היא להציל עצמו מן הטומאה (רש"י). אבל פחות מכזית, אין הוצאתו מצילה מן הטומאה שהרי אינו מטמא באהל, ואף אין מוציאים אותו כדי לקוברו, לפי שאינו טעון קבורה (תוס' יו"ט י, ה; וראה משנה למלך אבל יד, כא שהקשה עליו, שחיוב קבורה הוא רק בראשו ורובו של מת, אמנם ראה חזו"א יו"ד רח, ו, שי"ל שיש מצות קבורה אף בפחות מכזית). ויש שכתב, שאף המוציא עצם כשעורה שאינו מטמא באהל חייב, משום שמוציא טומאה מן הבית, ובדומה לכזית מן הנבילה וכעדשה מן השרץ שהמוציאם חייב אע"פ שאינם מטמאים באהל (שפת אמת).

וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר – שהוצאה זו היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, שאינו נצרך לגוף ההוצאה, והיה רצונו שלא יצטרך לה כלל, וכל רצונו בה הוא כדי לסלק המת מעליו (ע"פ רש"י כאן ולעיל יב, א ד"ה הא רבי; רמב"ן להלן צד, ב; רשב"א להלן צד, א; ריטב"א שם), ופטור משום שהתורה אסרה דוקא 'מלאכת מחשבת', שחשב ונתכוין לה (ע"פ רש"י כאן, וגמ' חגיגה י, ב ורש"י שם ד"ה מלאכת). ויש שפירשו, שטעם הפטור במלאכה שאינה צריכה לגופה אינו משום 'מלאכת מחשבת', אלא משום שאינה נעשית לאותו צורך שהיתה נעשית במשכן, שהוא 'גוף' האיסור ושורשו (תוס' להלן צד, א ד"ה רבי שמעון; תוס' רא"ש שם; תוס' יומא לד, ב ד"ה הני; וראה פני יהושע להלן צד, א ביישוב הגמ' הנ"ל בחגיגה). ■ להלכה, המוציא כזית מן המת, יש שפסק שחייב [כתנא קמא] (רמב"ם שבת יח, יח), ופסק כן לפי שיטתו שהעושה מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב (רמב"ם שם א, ז). ויש אומרים שהעושה מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור [כרבי שמעון] (ראב"ד שם), וכן הלכה (משנ"ב שלד, פה, וראה גם משנ"ב שטז, כז, ושם רעח, ג, וביאה"ל שמ, א ד"ה וחייב).

גְּמָרָא. וְאִם הָיָה כְּלִי צָרִיךְ לוֹ וְכוּ' – לאדם, שהכלי נצרך לו להשתמש בו ותשמיש אחר במקום שמוציאו לשם (רש"י). ויש שפירש, שהכלי נצרך לאוכל, שאי אפשר להוציאו אלא בכלי (רבינו חננאל בפירוש שני; רבינו פרחיה; וראה לעיל שיש שפירשו ע"פ הירושלמי שבאוכלים שצריכים לכלי כגון תותים פטור על הכלי).

חַיָּיב אַף עַל הַכְּלִי – ומכאן ראיה, לסוברים שריבוי בשיעורים בשבת [כגון המבשל לחולה שיש בו סכנה יותר מהשיעור הנצרך לו] אסור מן התורה (ר"ן ביצה ט, ב מדפי הרי"ף), שכשם שהמוציא אוכל בכלי בהוצאה אחת חייב באותו מעשה גם על האוכל וגם על הכלי, כך המבשל יותר מהשיעור הנצרך לחולה, חייב באותו מעשה בישול על השיעור הנוסף, וקשה על הסוברים שאיסורו אינו אלא מדרבנן (כן דעת התוס' במנחות סד, א ד"ה שתים, והרשב"א חולין טו, ב; אמנם ברשב"א המובא להלן ד"ה שמע מינה, מבואר, שהאוכל והכלי נחשבים כשתי הוצאות נפרדות). ויש לדחות, שהתנא סובר שאגד כלי אינו נחשב אגד (ראה לעיל צא, ב), והחיוב על הוצאת האוכל הוא מיד כאשר הוציאו לרשות הרבים, וקדם לחיוב על הוצאת הכלי, שהוא רק כאשר נגמרה הוצאת הכלי לרשות הרבים, ולכן חייב שתים (אור שמח שבת יח, א; וראה גם הר צבי או"ח א, קעז, ומנחת יצחק ה לו, טז).

שָׁמַע מִינָּהּ אוֹכֶל שְׁנֵי זֵיתֵי חֵלֶב וְכוּ' – ואף שהעושה עבירה אחת כמה פעמים, אם עשאה בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת, שאלת הגמ' היא שכיון שהגמ' בחולין (פב, ב) מסתפקת האם גם סומכוס סובר כך, אם כן נוכיח ממשנתנו שלדעתו חייב שתים (רמב"ן; רשב"א; ריטב"א בשם רבו). ואע"פ שהוציא האוכל והכלי בבת אחת, והרי הבולע שני זיתי חלב בבת אחת ודאי שאינו חייב אלא אחת, מכל מקום, כיון שהאוכל והכלי הם שני שמות [-סוגים], וגם הם גופים מוחלקים, נחשב כאילו הוציאם בזה אחר זה (רשב"א; ריטב"א). ויש שפירש, ששאלת הגמ' היא בדרך תימה, שהרי באופן זה שהוציא שניהם בבת אחת, אין תנא שסובר שחייב שתים (ריטב"א).

שֶׁשָּׁגַג עַל הָאוֹכְלִין וְהֶזִּיד עַל הַכֶּלִי – ועל האוכלין חייב חטאת, ועל הכלי חייב סקילה (רש"י; רבינו חננאל; רשב"א בשם רה"ג). ויש סוברים שאינו חייב חטאת על האוכלין, שאינו שב מידיעתו [שאין חייבים חטאת על עבירה בשוגג אלא באופן שאם היה איסורה נודע לו היה פורש ולא עובר עליה, וכיון שהזיד על הכלי, יש לומר שגם אם היה נודע לו שאסור להוציא את האוכלין, היה מוציאם] (רמב"ן; רשב"א בפירוש ראשון; ר"ן; וראה תוס' לעיל צג, ב ד"ה ששגג). ויש שגרס 'ששגג על הכלי והזיד על האוכלין', ועל הכלי חייב חטאת, אבל על האוכלין אינו חייב סקילה, שלא התרו בו עליהם (תוס' שם בשם רשב"ם; רמב"ן ורשב"א בשם רבינו חננאל, וראה לעיל בשם רבינו חננאל שלפנינו). ויש שגרס רק 'כגון שהזיד בכלי', ולא 'ששגג על האוכלין', ופירש, שכל דברי הברייתא אמורים לענין סקילה, ועל האוכלין חייב סקילה כשהתרו בו משום אוכלין, ועל הכלי חייב סקילה אם התרו בו משום כלי (תוס' שם, ומהר"ם בדעתם).

ויש שהוכיח מכאן [לפי פירוש רש"י הנ"ל] שהעושה מעשה שחייב עליו קרבן ומיתה, אינו פטור מקרבן שבא לכפרה מדין קים ליה בדרבה מיניה (תוס' פסחים כט, א ד"ה רבי נחוניא בשם ריב"א, ע"פ דבר יעקב). ויש שפירש טעם אחר לכך שאינו פטור מקרבן מדין קים ליה בדרבה מיניה, שהאוכל והכלי הם שני גופים (שיטה להר"ן לעיל צג, ב, והקשו עליו מכתובות לא, א: זר שאכל תרומה שלו וקרע שיראין של חבירו).

שֶׁהֶחֱי נוֹשֵׂא אֶת עַצְמוֹ – מיקל עצמו על הנושאים אותו (רש"י לעיל צג, ב ד"ה את), ומשקלו קל ממשקלו של המת (תוס' ערכין יט, ב ד"ה ושוקל, ע"פ גיטין נו, א). והנושאו פטור, שאינו כהוצאה שבמשכן, שלא הוציאו דבר חי (תוס' ד"ה שהחי, בשם ר"י) שמיקל עצמו (קרבן נתנאל י, ו, ויישב בזה שגם חכמים שמחייבים בבהמה חיה ועוף, לומדים ממשכן שאדם פטור, שלדעתם רק הוא מיקל עצמו). ויש שפירש, שטעם הפטור, כיון שהחי מיקל עצמו, נחשב כשנים שעשאוה שפטורים, ואינו דומה לזה יכול וזה אינו יכול [-שהנושאו יכול לשאתו אפילו היה מת, והחי אינו יכול לשאת עצמו], משום שהנושאו אינו יכול לשאתו בלי שהחי יסייע לו, ונחשב כמסייע שיש בו ממש (תוס' רא"ש, וראה תוס' ד"ה שהחי). ויש שפירש, שטעם הפטור, שכיון שיכול לשאת עצמו ולהגיע בעצמו למקום שמטלטלו, אין טלטולו דומה להוצאה החשובה שהיתה במשכן שבלא מעשה האדם לא היה החפץ יכול להגיע לבדו למקום שמטלטלו (אגרות משה או"ח ד, צ ויו"ד א, ב בדעת בעל המאור נט, א מדפי הרי"ף).

והמוציא את החי פטור אף על הבגדים שלובש (להלן קמב, א), שהם טפלים לו, בדומה לכלי שמבואר לעיל (צג, ב) שטפל לאוכלים פחות מכשיעור (רש"י להלן שם ד"ה פטור; רמב"ם שבת יח, יז; תפארת יעקב על כלכלת שבת ו).

דְּמִשְׁרְבְּטִי נַפְשַׁיְיהוּ – שאינם מקילים ונושאים את עצמם, אלא אדרבא נשמטים כלפי מטה, ומכבידים עצמם כדי להשמט מיד הנושאם (רש"י; מאירי). ויש שפירשו, שמחמת ביעותא אינם מקילים ונושאים עצמם, ולא מחמת שמכבידים עצמם כדי להשמט מיד הנושאם (ע"פ רבינו חננאל, ומהרש"ל בשם ר"ת).

אֲבָל אָדָם חַי וְכוּ' אֲפִילּוּ רַבָּנָן מוֹדוּ – ובתינוק בן יומו, חכמים סוברים שאינו נושא את עצמו (תוס' ד"ה אבל, וכהגהת מהרש"ל), שהוא כחולה, לפי שנתפרקו אבריו מחמת הלידה, אבל בתינוק בן שמונה ימים מודים שנושא את עצמו (ע"פ תוס' להלן קל, א ד"ה רבי אליעזר, ותוספת שבת שח, קה בדעתם, וראה רעק"א להלן קכח, ב שדחה פירושו). ויש שפירש לדעה זו, שלאו דוקא בתינוק בן יומו, אלא כל זמן שגורר רגליו ואינו נוטל אחת ומניח אחת (ראה להלן קכח, ב), סוברים חכמים שאינו נושא את עצמו (חזו"א או"ח מה, ג). ויש שפירשו, ששלש מידות בקטן: תינוק קטן ממש שאינו מהלך כלל, נחשב ככפות [ראה בגמ' להלן], ואפילו רבי נתן מודה שאינו נושא את עצמו. ותינוק שמהלך ונוטל רגלו אחת ומניח אחת, אפילו חכמים מודים שנושא את עצמו. ומחלוקתם בתינוק שמהלך וגורר את רגליו, לרבי נתן נושא את עצמו, ולחכמים אינו נושא את עצמו (רמב"ן להלן קמא, ב; רשב"א שם; ר"ן שם; וראה ביאורים להלן ד"ה ומודה).

בָּן בְּתֵירָא מַתִּיר בַּסּוּס – מפני שעומד לרכיבת אדם, והחי נושא את עצמו (רש"י). ואין צריך לבדוק בכיסי האדם שמא יש בהם חפץ [שבו אין את ההיתר של 'חי נושא את עצמו'], מפני שגם אם יש שם חפץ, הוא טפל לרוכב, ומותר להוציאו על ידי הבהמה (הערות לגרי"ש אלישיב בכורות ב, א, וראה חי' הגרי"ז בכורות שם בשם הגר"ח שהניח בצ"ע).

בְּסוּס הַמְיוּחָד לְעוֹפוֹת – וחכמים אוסרים למכור לנכרי גם בסוס המיוחד לאדם, גזירה משום סוס המיוחד לעופות (תוס' ד"ה בסוס; ריטב"א בפירוש ראשון), או משום שגזרו שמא ישנהו ממלאכתו לנשיאת אדם, וייחדהו לנשיאת משא, או משום שכאשר הסוס מזקין, עושה בו מלאכה של טחינה בריחיים והוא אב מלאכה (רמב"ן; ריטב"א בפירוש שני; ר"ן). ויש שפירש, שבסוס המיוחד לאדם מודים חכמים שמותר למוכרו, ולא נחלקו אלא בסוס המיוחד לעופות (תוס' ע"ז יד, ב ד"ה ובן).

וּמוֹדֶה רַבִּי נָתָן בְּכָפוּת – ובחולה (גמ' יומא סו, ב). שכיון שאינם יכולים להשמט מיד הנושאם, משרבטים ומכבידים עצמם שרוצים לברוח מיד שוביהם (ע"פ רש"י ד"ה דבי, ומהרש"א בדעתו). ויש שפירש, שמודה באלו משום שאינם יכולים לשאת ולהקל עצמם (רבינו חננאל; וראה בביאורים לעיל ד"ה אבל, שכל שאינו יכול ללכת אף לרבי נתן אינו נושא את עצמו). ■ להלכה, המוציא בהמה חיה ועוף, אע"פ שהם חיים, חייב [כדעת חכמים]. והמוציא אדם חי פטור אבל אסור מדרבנן, ואם היה כפות או חולה, המוציאו חייב (רמב"ם שבת יח, טז; משנ"ב שח, קנ, ו-קנג; וראה גם שו"ע שה, כב ומשנ"ב שם, עה). וקטן שאינו יכול להלך בעצמו כלל, המוציאו חייב (משנ"ב שח, קנד, וראה שעה"צ שם, קכד, וביאה"ל שם, וכן משנ"ב שיא, יא).

הֲנֵי פַּרְסָאֵי דִּכְמַאן דִּכְפִיתֵי דָּמוּ – שהם רוכבים מעוטפים בבגדים רחבים, ונמנעים מלהציג רגליהם על הארץ מרוב עינוגם (רש"י). ויש שפירשו, שהם בעלי בשר, ואינם מתנדנדים כלל כשרוכבים על בהמה (ע"פ ריטב"א ומאירי).

ששגג על האוכלין והזיד על הכלי מתקיף לה רב אשי והא אף על הכלי קתני אלא א"ר אשי כגון ששגג בזה ובזה ונודע לו וחזר ונודע לו ובפלוגתא [א] דרבי יוחנן ור"ש בן לקיש: את החי במטה פטור אף על המטה: לימא מתני' רבי נתן היא ולא רבנן דתניא [ג] [א] המוציא בהמה חיה ועוף לרה"ר בין חיין ובין שחוטין חייב רבי נתן אומר על שחוטין חייב ועל חיין פטור [ג] שהחי נושא את עצמו אמר רבא אפילו תימא רבנן ע"כ לא פליגי רבנן עליה דרבי נתן אלא בבהמה חיה ועוף דמשרבטי נפשייהו אבל אדם חי דנושא את עצמו אפילו רבנן מודו. א"ל רב אדא בר אהבה לרבא והא דתנן [ד] בן בתירא מתיר בסוס ותניא [ה] בן בתירא [ב] מתיר בסוס מפני שהוא עושה בו מלאכה שאין חייבין עליו חטאת ואמר רבי יוחנן בן בתירא ורבי נתן אמרו דבר אחד ואי אמרת דלא פליגי רבנן עליה דר' נתן אלא בבהמה חיה ועוף משום דמשרבטי נפשייהו מאי איריא בן בתירא ורבי נתן והאמרת אפילו רבנן מודו כי א"ר יוחנן בסוס המיוחד לעופות ומי איכא סוס המיוחד לעופות אין איכא [ו] דבי וייאדן. א"ר יוחנן [ג] ומודה ר' נתן בכפות א"ל רב אדא בר מתנה לאביי והא הני פרסאי דכמאן דכפיתי דמו וא"ר יוחנן בן בתירא ור' נתן אמרו דבר אחד התם [ז] רמות רוחא הוא דנקיט להו דההוא פרדשכא דרתח מלכא עילויה ורהיט תלתא פרסי בכרעיה: את המת במטה חייב וכן כזית מן המת וכו': אמר רבה בב"ח [ו] א"ר יוחנן וא"ר יוסף אמר רשב"ל פוטר היה ר"ש אף

רש"י

ששגג על האוכלין והזיד על הכלי. ומאי חייב דקתני מיתה: והא אף קתני. משמע שני חיובין שוין: בפלוגתא דר"י ור"ל. דאיפלגו בידיעות מחלקות בפ' כלל גדול (לעיל דף עא:) איפלוג נמי רב ששת ורב אשי הכא, רב ששת דלא מוקי לה הכי קסבר דאין ידיעות מחלקות ורב אשי סבר ידיעות מחלקות: דמשרבטי נפשייהו. משמטים כלפי מטה ומכבידין עצמן להשמיט מיד הנושאן: מתיר בסוס. למוכרו לנכרי, מפני שמלאכת הסוס אם היה אדם עושה אותה אין חייב עליה חטאת דלרכיבה עומד והחי נושא את עצמו, והא דאסרו למכור בהמה גסה לנכרי משום שאלה ומשום שכירות אסור[ח], וסוס אי נמי דמושיל ומוגר לאו איסורא דאורייתא איכא שאין זו מלאכה אלא הסוס, וגבי אזהרת שביתת בהמה [א] מלאכה כתיב': ואמר רבי יוחנן גרסינן: דבי וייאדן. של ציידי עופות, שנותנין על הסוס עופות כשהן חיין כגון נץ ומינו לצוד שאר עופות, ולא משרבטי נפשייהו דלא קשירי[ט] והשתא נמי החי נושא את עצמו, ומשום הכי א"ר יוחנן בן בתירא ורבי נתן אמרו דבר אחד: בכפות. בין עוף בין אדם: כמאן דכפיתי דמו. שרוכבים מעוטפין בבגדים רחבים, וגם הם עצמן מעונגין מהלג על הארץ[י]: ואמר רבי יוחנן גרסינן: בן בתירא ור' נתן אמרו דבר אחד. והא אמרת מודה ר' נתן בכפות[ב], ואי משום דאוקמינן בסוס המיוחד לעופות משום רבנן אוקמינן דפליגי עליה, ולמימר דאילו באדם שניהם שוין לפטור, ואי בכפות מודה רבי נתן היכי מתוקמא דבן בתירא כר' נתן משום דחי נושא את עצמו הא בן בתירא מתיר אפילו למכור לפרסיים דכמאן דכפיתי דמו, דכל האומות קרי להו נכרים, דסבר דכפות נושא את עצמו: רמות רוחא. גסות. הא דלא מסגו בכרעייהו גסות הוא: פרדשכא. סרדיוט: אף

תוספות

ובפלוגתא דר' יוחנן ור"ל. פי' חייב שתי חטאות לרבי יוחנן כשנודע לו וחזר ונודע לו דידיעות מחלקות ולר"ל אחר שנתכפר (א) נודע לו על אחד. ופי' הקונטרס אין נראה לר"י דנהי דלית ליה לרב ששת ידיעות מחלקות מ"מ יעמיד בנודע לו על האחד בשכבר כיפר דכפרות לכ"ע[יא] מחלקות:

שהחי נושא את עצמו. תימה לר"י למה פטור דאי משום שהחי מיקל עצמו והלא אפילו במשא קל יותר חייב ואי משום דשנים שעשאוה פטורין הא הוי זה יכול וזה אינו יכול[יב] שאין הנישא יכול לישא עצמו בלא הנושא והנושא יש בו כח לנושאו אפילו היה מת. ואומר ר"י דממשכן גמרינן שלא היו נושאין דבר חי שהתחשים והאילים היו הולכים ברגליהם והחלזון (ב) מיד היו פוצעין אותו טרם ימות דכמה דאית ביה נשמה טפי ניחא ליה כי היכי דליצליל ליבעיה[יג]: אבל אדם חי נושא את עצמו. תימה דברים נוטל (לקמן דף קמא:) משמע דפליגי נמי באדם דקאמר גבי תינוק רבא כרבי נתן סבירא ליה. ואומר רשב"א דקטן כבהמה דמי דמשרביט נפשיה. אך קשה לן דבפרק מפנין (שם דף קכח:) תניא מדדין בהמה חיה ועוף בחצר אבל לא ברה"ר והאשה מדדה את בנה ברה"ר ופירש התם בקונטרס דבהמה ברה"ר לא שמא יגביהנה מן הארץ וסתמא כרבנן דר' נתן דמחייבי אבל בנה אי נמי מגבה ליה הא באדם מודו רבנן דחי נושא את עצמו. [ושמא ההוא דבפרק נוטל איירי בתינוק בן יומו]: בסוס המיוחד לעופות. ובן בתירא מתיר בסוס בכל הסוסים קאמר ורבנן אוסרין בכל הסוסים משום סוס המיוחד לעופות דלא חילקו חכמים בסוסים[יד]: סוסא דבי וייאדן. פר"ח שכן ציידי עופות מניחין עליהן עופות שלהן שצדין בהן עופות אחרים. אבל אין לפרש בעופות הנילודין דהני כפותין נינהו ואמר בסמוך דמודה רבי נתן בכפות: והא הני פרסאי. ואיהו לא מפליג למכור לשום נכרי: [ג] את המת במטה חייב. נראה לר"י דמהכא קים לן בכל דוכתא[טו] דאית ליה לר' יהודה מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה דמסתמא ת"ק דר"ש היינו רבי יהודה כי ההיא דלעיל[טז] זה אינו יכול וזה אינו יכול דת"ק דר"ש היינו ר' יהודה כדמוכח בגמ'. ורשב"א אומר דיש להביא מדתנן לעיל (דף ג.) ר' יהודה אומר אף המוציא משמשי ע"ז דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה: [ג] רבי שמעון פוטר. נראה לר"י דמלאכה שאינה צריכה לגופה קרי כשעושה מלאכה ואין צריך לאותו צורך כעין שהיו צריכין לה במשכן אלא לענין אחר כי הצורך שהיתה מלאכה נעשית בשבילו במשכן הוא גוף (איסור) המלאכה ושורשו ולפי זה אתי כולהו שפיר. הוצאת המת אין צריך למת ובמשכן היו צריכין לחפצים שהוציאו. צד נחש שלא ישכנו[יז] אינו צריך לנחש ובמשכן היו צריכין לתחש וחלזון. ומפיס מורסא להוציא ליחה[יח] המזיקתו ואין עומד להכניס אויר ולהוציא ליחה תמיד אע"פ שנעשה פתח גמור שהרי ראוי הוא להכניס ולהוציא אם היה צריך מ"מ לא דמי לפתחים שבמשכן שהיו עומדין להכניס ולהוציא[יט] אבל לעשות לה פה[כ] דמיא למשכן וחייב. והורגת המזיקין[כא] אין צריך להם ובמשכן היו צריכין לעורות אילים הנשחטים. וחופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה[כב] ובמשכן היו צריכין לגומא לנעוץ בה או לדבר אחר. וזב בכיס שלא יטנפו כליו[כג] הוי אינה צריכה לגופה שאינו צריך לכיס עצמו ואפילו למנות ראיותיו או נקיים דלריך הכיס מ"מ אין צריך להוצאה זו דה"נ סגי ליה אי יתיב בחד דוכתא. ומכבה גחלת שלא יזוקו בה רבים[כד]. וכתם על הנר ועל השמן או על הפתילה המהובהבת כבר[כה] אין צריכין לגופן שבמשכן לא היה כיבוי אלא לעשות פחמין בכיבוי זה ומתקנין על ידי כיבוי זה שיהו ראויין למלאכת הצורפין וכיבוי כדי שלא יקדיחו הסממנין בבישולן לא היה במשכן כי זהירים היו שלא להרבות אש יותר מדאי. וכן סותר ע"מ לבנות[כו] נמי לא מחייב ר' שמעון דבעי שתהא צריכה לגופה [ג] אלא כגון שסותר ע"מ לתקן יותר ממה שהיה בתחלה כגון שהבנין האחרון טוב מן הראשון כדמוכח במעתין[כז] דחס על הנר. וכן קורע (ג) על מתו[כח] או שובר כלים למירמי אימתא אאינשי דביתיה[כט] אין צריכין לגופה דבמשכן היתה קריעה לצורך תיקון דבר הנקרע[ד]. ואע"ג דבהוצאה לא בעי רבי שמעון שיהא לגמרי כמו שהיה במשכן (ד) דלא בעי מר לעשות לו טס או ס"ת להגיה אע"פ שבמשכן הוצאת הנדבה היתה כדי לתקנה לעשות ממנה משכן וכלים במקלקלים כגון מכבה וסותר וקורע מסתברא דלריך שיהא על מנת לתקן כמו במשכן ולא חשיבי המקלקלים צריכות לגופה עד דהוי לגופו ולגופה והא דלא קרי לה לגופו ולגופה כיון דבעו תרוייהו בכלל לגופה היא אבל לגבי מר וס"ת כיון דלא בעי אלא לגופו דהא לא בעי במר לעשות בו טס וס"ת [ה] כדי להגיה בו לא הוי בכלל לגופה ולפי שצריכות לגופה הוי כעין דהוי במשכן כמו שפיר' הוצרך להשמיענו במר דלא בעינן לעשות לו טס כמו שהיה במשכן. ורש"י דפירש דברצונו לא היתה באה לו ולא היה צריך לה שאינה אלא לסלקה מעליו כמו צד נחש שלא ישכנו או מכבה גחלת שלא יזוקו בו רבים דברצונו שלא היה בעולם[ל] וכן בפרק במה מדליקין (לעיל דף לא:) פירש כחס על הפתילה המהובהבת כבר דאינה צריכה לגופה משום דאין צריך לכיבוי זה ואם לא הובערה מעולם הוה ניחא ליה טפי הוה ניחא ליה בה כי אית בה קשה מסותר על מנת לבנות כמו בתחלה וקורע בחמתו למירמי[לא] אימתא אאינשי דביתיה דהתם צריך למלאכה ורוצה הוא שיהא בעולם ואין לומר דלא ניחא ליה שיצטרך למירמי אימתא אם כן מפיס מורסא לעשות לה פה יהא פטור דברצונו היה שלא היה מורסא מעולם וכן קורע יריעה שנפל בה דרנא על מנת לתפור[לב] דברצונו לא היה נופל בה וכן תופר בגד קרוע ברצונו שלא היה קרוע אלא צריך לפרש כדפירשתי[לג]: (שייך לע"ב) גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. קשה לר"ת דגבי טלטול דהוי איסורא דרבנן לא שרינן משום כבוד הבריות אלא ע"י ככר או תינוק כדאמרינן בפרק במה מדליקין (לעיל דף ל:) ובפרק כירה (שם דף מג:). [ט] ויש לומר דשאני טלטול דאפשר על ידי ככר או תינוק לכך לא התירו בענין אחר: אהני

כח א מיי' פי"ח מהל' שגגות הלכה טו:
כט ב מיי' פ"ב שם הלכה ז:
ל ג מיי' פי"ח שם הלכ' טז:

תורה אור השלם

א) וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַייָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ: [שמות כ, י]

רב נסים גאון

ובפלוגתא דר' יוחנן וריש לקיש. עיקר דיליה בפרק כלל גדול (דף עא):

רבינו חננאל

מתקיף לה רב אשי וכו' כגון ששגג בזה ובזה ונודע לו על זה וחזר ונודע לו על זה ובפלוגתא דר' יוחנן ור"ל וכבר פרישנא לעיל בכלל גדול והכא קא מסתייע ר"י דאמר חייב שתים [דכתיב] על חטאתו והביא: ואת החי במטה פטור אף על המטה שהמטה טפלה לו. אוקימנא באדם חי מפני שהוא נושא את עצמו ודברי הכל בין לר' נתן ובין לרבנן אבל בבהמה חיה ועוף פליגי רבנן ור' נתן רבנן מחייבי עליהו דסברי אגב ביעותיה משרבטי נפשייהו ומתרשלין ואין נושאין את עצמן ור' נתן פטר (בחיים) [בכל בע"ח]. א"ל רב אדא בר אבא לרבא הא דתנן לענין אין מוכרין בהמה גסה לנכרים בן בתירא מתיר בסוס ותניא עלה בן בתירא מתיר בסוס מפני שהוא עושה מלאכה שאין חייבין עליה חטאת וסליק אדעתין שהוא נושא את האדם החי דהוי בן בתירא כר"נ דאמר חי נושא את עצמו ורבנן נמי קאמרי הכי היכי אמר בן בתירא ור' נתן אמרו דבר אחד אלמא רבנן פליגי עליהו לימא בן בתירא ור' נתן ורבנן אמרו דבר אחד. א"ל רבה רבנן באדם בלבד הוא דמודו אבל כל בהמה חיה ועוף בין חיים בין מתים רבנן מחייבי עלייהו ובן בתירא ור' נתן תרוייהו שאמרו דבר אחד לענין הוצאת בהמה חיה ועוף לאו לענין הוצאת אדם ודתניא מפני שהוא מלאכה שאין חייבין עליה חטאת לאו נשיאת אדם כדאסיקנא אדעתין מעיקרא אלא אפי' בסוס המיוחד לעופות קאמר פליגי רבנן עליה. ומקשינן ומי איכא סוס מיוחד לעופות ואמרי' איכא דבי זיידן הנך וכיוצא בו שהמלכים צדין בהן עופות וקורין אותו כאז והאחד העוסק [בהן] קורין אותו בלשון פרסי כאזיאר ובזמן שהוא יותר מאחד קוראין להן כאזארן ויש להן סוסים מיוחדין לכך לשאת את העופות הדורסן הנקראין כאזי אמרינן א"ר יוחנן הלכה כבן בתירא. א"ר יוחנן ואדם כפות מודה רבי נתן שאינו יכול לשאת את עצמו והמוציאו בשבת חייב א"ל רב אדא בר מתנא לאביי והא הני פרסאי דכפיתי דמו שאת רואה אותן שאינן יכולין להלך על רגליהן ואינן יוצאין ובאין אלא ברכובין הסוסים נושא אותן ובן בתירא מתיר למכרן לנכרים וסבר ליה שהוא עושה מלאכה שאין חייבין עליה חטאת דאלמא אף הכפות בן בתירא פוטר עליו וא"ר יוחנן בן בתירא ור' נתן אמרו דבר אחד והא א"ר יוחנן מודה ר' נתן בכפות. ופריק ליה אביי הנך פרסאי יש בהו כח להלך ואף הן נושאין את עצמן ומפני דנקיטו להו רמות רוחא אינם מנענעין את עצמן מלהלך כדכתיב (דברים כח) אשר לא נסתה כף רגלה וגו' מהתענג ומרוך ... ההוא פרדשכא דרתח מלכא עלויה והריט תלתא פרסי בכרעיה אלמא ... לא כר' נתן דאי כר' נתן האמר חי נושא את עצמו אפי' תימא ר' נתן ... אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן וא"ר יוסף אמר ר"ל פוטר היה ר' שמעון ...

א) [לעיל דף עא:], ב) [תוספתא פ"ט ה"יז], ג) [לקמן קמא: יומא סו: עירובין קג.], ד) ע"ז יד: בכורות ב. [פסחים נג.], ה) ע"ז טו., ו) [בערוך ערך זיין גרס דבי זיידן וע"ש מ"ש בשם רב האי גאון ועי' ר"ח], ז) [ע"ז עא.] קידושין ע:, ח) ע"ז טו., ט) עיין מהרש"ל ומהרש"א וע"ע השלמות להגרי"ש, י) ע"פ לשה"כ דברים כח נו, יא) לעיל עא סע"ב, יב) לעיל צג., יג) [וע"ע תוס' עירובין לג: ד"ה את החי], יד) וע"ע תוס' יד: ד"ה ובן בתירא, טו) לעיל עג: רש"נ, טז) צג:, יז) לקמן קז ע"א וע"ב, יח) עיין לקמן קמו סוף ע"א, יט) הטעם מבואר בתוס' לעיל ג. ד"ה ומפיס בשם ר"ח, כ) לקמן קכא., כא) לעיל עג:, כב) לעיל יא סוף ע"ב, כג) לעיל מב., כד) לעיל לא., כה) [לעיל לא:], כו) לקמן קה., כז) ועי' גם ברש"י לעיל יב. ד"ה הא רבי יהודה, כח) לעיל עה רע"א, כט) [ועי' תוס' חגיגה י: ד"ה מלאכת].

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה ובפלוגתא וכו' ולר"ל אחר שנתכפר על אחד חוזר ונודע לו על אחר: (ב) ד"ה שהחי וכו' והחלזון. נ"ב עיין לעיל בדף עה ע"א: (ג) ד"ה ר"ש וכו' וכן קורע בחמתו או סוגר. כצ"ל ונ"ב עי' בפרק הגוזל קמא דף צג: (ד) בא"ד דהא לא בעי גבי מר לעשות בו טס:

גליון הש"ס

[מכת"י גמרא ששגג על האוכלין והזיד על הכלי. עי' פסחים דף סט ע"א תוס' ד"ה רבי: גמ' ונודע לו וחזר ונודע לו. עי' לעיל דף ע ע"א תוס' ד"ה המולה: תוס' ד"ה ר"ש וכו' ד"ה רבי שמעון וכו' וכן סותר ע"מ לבנות נמי לא מחייב ר' שמעון וכו' אלא כגון שסותר ע"מ לתקן יותר ממה שהיה בתחלה כגון שהבנין האחרון טוב מן הראשון. עי' לעיל דף לא ע"ב תוס' ד"ה וסותר וכו': תוס' ד"ה גדול וי"ל דשאני טלטול דאפשר ע"י ככר. ק"ל הא מבואר לעיל דף מג ע"ב דלקולא ככר מועיל מן הצד ...] סוס:

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

הגהות וציונים

א] בכת"י הגי' אמר רבא א"ר יוחנן ורב יוסף אמר ריש לקיש (גליון): ב] צ"ל כאן ואי בכפות מודה ר' נתן וכו' עד סה"ד ואח"כ שייך ואי משום וכו' עד "לפטור" וכן הגיה הב"ח: ג] שייך לעיל במשנה צג ע"ב (גליון): ד] הנקרע ומיתקן בכך ואע"ג כר' כצ"ל (גליון): ה] וס"א אלא כדי לקרות בו כ"ה בס"א (גליון ועי' השלמות): ו] נדצ"ל למירמי:

אף במוציא את המת לקוברו אמר רבא ומודה ר' שמעון במר לחפור בו וספר תורה לקרות בו דחייב פשיטא דאי הא נמי מלאכה שאינה צריכה לגופה היא אלא מלאכה שצריכה לגופה לרבי שמעון היכי משכחת לה מהו דתימא עד דאיכא לגופו ולגופה כגון מר לעשות לו טס ולחפור ספר תורה להגיה ולקרות בו קא משמע לן. ההוא שכבא דהוה בדרוקרת שרא רב נחמן בר יצחק לאפוקיה לכרמלית א"ל רבי יוחנן אחוה דמר בריה דרבנא לרב נחמן בר יצחק כמאן כר"ש אימר דפטר ר"ש מחיוב חטאת איסורא דרבנן מיהא איכא א"ל האלהים דעיילת ביה את ואפילו לר' יהודה (שרי) דמי קאמינא לרה"ר לכרמלית קאמינא גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. תנן התם התולש סימני טומאה והכוה המחיה עובר בלא תעשה איתמר אחת משתים חייב אחת משלש רב נחמן אמר חייב רב ששת אמר פטור רב נחמן אמר חייב אהני מעשיו דאי משתקלא חדא אחריתי אזלה לה טומאה רב ששת אמר פטור השתא מידת הא איתא לטומאה אמר רב ששת מנא אמינא לה דתנן וכן כזית מן המת וכזית מן הנבילה חייב הא חצי זית פטור והתניא חצי זית חייב מאי לאו הא דתניא חייב דאפיק חצי זית מכזית והא דתנן פטור דאפיק חצי זית מכזית ומחצה ורב נחמן אידי ואידי חייב והא דתנן פטור דאפיק חצי זית ממת גדול: **מתני'** הנוטל צפרניו זו בזו או בשיניו וכן שערו וכן שפמו וכן זקנו וכן הגודלת וכן הכוחלת וכן הפוקסת רבי אליעזר מחייב וחכמים אוסרין משום שבות: **גמ'** אמר ר' אלעזר מחלוקת ביד אבל בכלי (א) חייב פשיטא זו בזו תנן מהו דתימא רבנן בכלי נמי פטרי והא דקתני זו בזו להודיעך כחו דר' אליעזר קא משמע לן. ואמר רבי אלעזר מחלוקת לעצמו אבל לחבירו דברי הכל פטור פשיטא צפרניו תנן מהו דתימא רבי אליעזר לחבירו נמי מחייב והא דקתני צפרניו להודיעך כחן דרבנן קמ"ל: וכן שערו כו': תנא הנוטל מלא פי הזוג חייב וכמה מלא פי הזוג אמר רב יהודה שתים והתניא ולקרחה שתים אימא וכן לקרחה שתים תניא נמי הכי הנוטל מלא פי הזוג בשבת חייב וכמה מלא פי הזוג שתים רבי אליעזר אומר אחת ומודים חכמים לר"א במלקט לבנות מתוך שחורות שאפילו אחת חייב ודבר זה אף בחול אסור משום שנאמר לא ילבש גבר שמלת אשה. תניא ר"ש בן אלעזר אומר צפורן שפירש רובה וציצין שפרשו רובן ביד מותר בכלי חייב חטאת מי איכא מידי דבכלי חייב חטאת וביד מותר לכתחלה הכי קאמר פירשו רובן ביד מותר בכלי פטור אבל אסור לא פירשו רובן ביד פטור אבל אסור בכלי חייב חטאת אמר רב יהודה הלכה כרבי שמעון בן אלעזר אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן והוא שפרשו כלפי מעלה ומצערות אותו: וכן הגודלת כו': גודלת כוחלת ופוקסת משום מאי מחייבא אמר רבי אבין א"ר יוסי בר' חנינא גודלת משום אורגת כוחלת משום כותבת פוקסת משום טווה אמרו רבנן קמיה דרבי אבהו וכי דרך אריגה בכך וכי דרך כתיבה בכך וכי דרך טויה בכך אלא א"ר אבהו לדידי מפרשא לי מיניה דר' יוסי בר' חנינא כוחלת

רש"י

אף במוציא את המת לקוברו. ולא תימא לא פטר אלא במניחו לחוץ דאין צורך לא לגופו של מוציא ולא לגופה של הוצאה, דאפילו הוא צורך המת פטור: מר לחפור בו. שהוא צורך המוציא: מר לעשות לו טס ולחפור. מרה שנרצף פיו, וצריך להושיב עליו כמין טס דק שיהא ראוי לחפור: להגיה ולקרות: לאפוקיה לכרמלית. שהיה מוטל בבזיון או בדליקה או בחמה, ואי משום טלטול מניח עליו ככר או תינוק: לא תעשה. לאו דלא תסור כי הכא: התולש סימני טומאה. שתי שערות לבנות שבבהרת מטמאה בהן: והכוה את המחיה. מחית בשר חי והוא סימן טומאה בשאת, והכוה זה לבטלה משום מחיה ולטהרה: עובר בלא תעשה. דהשמר בנגע הצרעת (דברים כד): אחד מב'. שלא היו בה אלא שתי שערות ותלש האחד: חייב. דשקלא לטומאה, שאין מטמאה בפחות מב', דהכי ילפינן לה בת"כ שיער שנים וחייב מלקות: מאי לאו הא דתניא חייב דאפיק חצי זית מכזית. דשקליה ובצריה לשיעורא: והא דתני פטור דאפיק חצי זית מכזית ומחצה. דאף על גב דמצמצם לשיעור לאו מילתא היא, ולא אמרינן אהני דאי שקיל מיניה פורתא תו ליתא לשיעורא: ממת גדול. דלא אהני מידי: מתני' וכן שערו. תולש שער ראשו בידיו: וכן הגודלת. שערה: וכן הכוחלת. עיניה: וכן הפוקסת. יש מרבותי אומרים מתקנת שערה במסרק או בידי', ויש שמפרשין טחה כמין בצק על פניה וכשנוטלתו מאדים הבשר: רבי אליעזר מחייב. בכולם חטאת, וחכמים אוסרין משום שבות, וטעמא דרבי אליעזר מפרש בגמרא משום מאי מיחייב: גמ' מחלוקת ביד. בהא שנוטלן בידו ולא בכלי הוא דפטרי רבנן, שאין דרך גזיזה בכך בחול: מהו דתימא בכלי נמי פטרי רבנן. דאין כאן משום גוזז דלא שייך אלא בצמר בהמה: מחלוקת לעצמו. בהא הוא דמחייב ר' אליעזר, שיכול לאמן ידו לעצמו לתקנו בלא כלי: אבל לחברו. אין יכול לאמן את ידו ליטול יפה בלא כלי: פשיטא צפרניו תנן. של עצמו: הנוטל מלא פי הזוג. מלא ראש המספרים: חייב. בשבת לרבנן בכלי לר' אליעזר אף ביד, וזהו שיעורו: והא תניא. בההיא ברייתא בסיפא ולקרחה שהזהירה תורה לא תשימו קרחה (דברים יד) שתים הוי קרחה, מכלל דפי הזוג לאו ב' שערות נינהו: תניא נמי הכי. כרב יהודה דאמר שתים: רבי אליעזר אומר. באחת הוא חייב ולא בעינן מלא פי הזוג: אחת חייב. שבאחת הוא מקפיד שלא יהא נראה כזקן: שמלת אשה. ודרך הנשים להקפיד על כך ולהתנאות: ציצין. כמין רצועות דקות הפורשות מעור האצבע סביב הצפורן: שפירשו רובן. קרובין לינתק: מי איכא מידי כו'. כיון דבכלי חייב חטאת ביד איכא שבות גזירה אטו כלי: כלפי מעלה. לצד הצפורן התחילו לפרוש, דקא מצערו ליה טפי: משום כותבת. שמוליכה מכחול סביב העין כאדם המוליך קולמוס סביב האות: טווה. שמתקנת שערה בין אצבעותיה ופושטתו כשהוא נכרך. וללשון השני עושה מאותו בצק כמין חוט: לעצמה

תוספות

אהני מעשיו דאי משתקלא חדא כו'. בלאת מהרבע דאי משתקלא חדא אחריתי נמי לא אזלא לה טומאה כ"ע מודו דפטור דהוי כמו חצי זית ממת גדול: **והא** דתנן פטור דאפיק חצי זית ממת גדול. וה"ה דהוה מצי לאוקמיה כגון דליכא אלא חצי זית בלבד אלא דניחא ליה לשנויי בחצי זית ממת גדול דהוי רבותא טפי דאי ליכא אלא חצי זית מן הכל פשיטא דפטור. **ודווקא** חצי זית אבל כזית ממת גדול חייב אע"ג דאי משתקלא זית אחר לא אזלא טומאה מ"מ אהני מעשיו דמשמתכו לא גריר בתר המת וכשיוציאו המת מן הבית וישאר כזית זה יטמא כל הבית ונמצא שעתה בהוצאה זו הוא גורם טהרה: **ממת** גדול. לאו דווקא גדול אלא כלומר מב' זיתים או ג': **אבל** בכלי ד"ה חייב. היינו כרבי יהודה דמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה. **וא"ת** ודילמא רבנן כר"ש סבירא להו ומנא ליה דמחייבי בכלי. ויש לומר דא"כ ליפלגי בכלי להודיעך כחן דרבנן. **והא דקאמר** מהו דתימא רבנן בכלי נמי פטרי היינו פירושו דס"ל כר"ש וכדפרישית. **אבל רש"י פירש** דפטרי משום דלא שייכא גזיזה אלא בצמר. ואין נראה לר"י דהא ליכא למיטעי דבכל בעלי חיים שייכא גזיזה כדאמר לעיל התולש כנף חייב משום גוזז: **והוא** שפירשו כלפי מעלה. **פירש בקונטרס** כנגד ראשי אצבעותיו שהן למעלה כשמגביה ידיו. **ור"ת מפרש** שכלפי גוף קרי כלפי מעלה כדאשכחן בפ"ב דנדה (דף יג:) דקאמר מן העטרה ולמעלה והתם היינו לצד הגוף: **פוקסת.** מה שפירש בקונטרס פוקסת היינו סורקת ביד או במסרק אין נראה דבגמרא משמע דהוי כעין טוויה וסריקה איננה כעין טוויה כלל ועוד דא"כ היה שונה סורקת כדתנן (נזיר דף מב.) נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק: **וכי** דרך אריגה בכך. ואף על גב דקולע נימין חשיבא אריגה כדאמרינן בפרק במה אשה (ב) (לעיל ד' סד.) הכא בשער לא חשיבא אריגה כמו בנגד. **ועוד** דהכא אין סופה להתקיים שעומדת לסתירה:

עין משפט נר מצוה

לא א מיי' פט"ו מהל' שבת הלכה כב ופכ"ו הלכה כג סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' שי"א סעיף ב:

לב ב ג מיי' פ"י מהל' טומאת צרעת הלכה א סמג לאוין שסג:

לג ד ה ו ז ח מיי' פ"ט מהל' שבת הלכה ח ט סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' שמ סעיף א:

לד ט מיי' פי"ב מהל' ע"ז הלכה י סמג לאוין ס טוש"ע שם וטוש"ע י"ד סי' קפב סעיף ו:

לה י כ מיי' פ"ט מהל' שבת הלכה ט סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' שכח סעיף לא:

רב נסים גאון

גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. [נדפס בהשלמות]

התולש סימני טומאה והכוה את המחיה עובר בלא תעשה. [נדפס בהשלמות]

רבינו חננאל

אף במוציא את המת לקוברו וטעמיה דר' שמעון דהוצאת המת לקוברו מלאכה שאינה צריכה לגופה היא וכל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. ואשכחנן דרבא ס"ל כר' שמעון בהא מלתא ואף סבירא ליה כר' נתן כההוא קמייתא דתני בריש פירקא נוטל אדם את בנו והאבן בידו דאמרינן עלה אמר רבא הוציא תינוק וכיס תלוי לו בצוארו חייב וליחייב משום תינוק רבא כר' נתן סבירא ליה דאמר חי נושא את עצמו וליבטל כיס לגבי תינוק מי לא תנן ואת החי במטה פטור אף על המטה שהמטה טפלה לו מטה לגבי חי מבטל לה כיס לגבי תינוק לא מבטיל ליה. הוציא תינוק מת וכיס תלוי לו בצוארו פטור וליחייב משום תינוק רבה כר' שמעון סבירא ליה [דאמר] כל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. ומדקדקי רבנן בההיא דקא מפטר המוציא את מת דהני מילי דהיכא דלית ליה ריחא דאי אית ליה ריחא נמצאת הוצאתו מלאכה שצריכה לגופה ותניא בפ' א"ר עקיבא בסופיה המוציא ריח רע כל

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [עירובין מא: מגילה ג:] לעיל פא: ברכות יט: מנחות לז:, ב) נגעים פ"ז מ"ד, ג) עירובין קג: (רש"ש), ד) מכות דף כ: ע"ש, ה) [תוספתא פ"י ה"ח ע"ש], ו) [שם], ז) לעיל מג:, ח) ברכות יט:, ט) לקמן קלב:, י) תזריע פרק ב ה"ב, כ) עיין לעיל סד: רש"י ד"ה ולא מיפקום, ל) היש מפרשים לעיל במשנה ד"ה וכן הפוקסת, מ) דף עד:, נ) [ועיין תוס' מנחות יא. ד"ה מלמטה], ס) [וע"ע תוס' כתובות ד: ד"ה פוקסת ועי' תוס' מו"ק ט: ד"ה פוקסת מבואר היטב], ע) עי' תוס' לעיל דף ג ע"א ד"ה הלך שהביאו קושיא זו בשם בה"ג וע"ש (חשק שלמה),

הגהות הב"ח

(א) גמ' אבל בכלי ד"ה חייב: (ב) תוס' ד"ה וכי דרך וכו' בפ' במה אשה. נ"ב ע"ל נז ע"א גבי תיכי חלילתא. ועי' עוד בדף סד ריש ע"א אלא ותולה בצואר כתו:

גליון הש"ס

גמ' שרא ר"נ בר יצחק לאפוקיה לכרמלית. עי' סוכה לו ע"ב תוס' ד"ה בשבת: שם אחת משלש. עי' תרומת הדשן סי' מח:

תורה אור השלם

א) לֹא יִהְיֶה כְלִי גֶבֶר עַל אִשָּׁה וְלֹא יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה כִּי תוֹעֲבַת יְיָ אֱלֹהֶיךָ כָּל עֹשֵׂה אֵלֶּה: [דברים כב, ה]

ב) הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת לִשְׁמֹר מְאֹד וְלַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּ אֶתְכֶם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת: [דברים כד, ח]

ג) בָּנִים אַתֶּם לַייָ אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגֹּדְדוּ וְלֹא תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת: [דברים יד, א]

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

הגהות וציונים

רבינו חננאל

[המשך מטור א]

אַף בְּמוֹצִיא אֶת הַמֵּת לְקוֹבְרוֹ – ואף על פי שהוא צורך המת, פטור כיון שהוא לא צורך גופו ולא צורך ההוצאה אלא צורך מצוה לקוברו (רש"י). ואף לסוברים שמלאכה הנעשית לצורך מצוה נחשבת מלאכה הצריכה לגופה (ראה תוס' להלן קה, ב ד"ה האי), אין הוצאת המת נחשבת מלאכה שצריכה לגופה משום מצות קבורה, מכיון שאפשר לקוברו בחצר ולקיים מצות קבורה גם בלי ההוצאה (יד דוד מהדו"ב; וראה רשב"א וריטב"א להלן שם שהקשו מסוגייתנו על התוס' הנ"ל), או מכיון שעיקר כוונתו אינה לקיום מצות קבורה, אלא כדי לפנות את המת מעליו (אבני נזר או"ח רמז). ויש סוברים, שהגמ' עוסקת דוקא במת גוי, שאין מצוה לקוברו (מאירי לעיל צג, ב, בשם הירושלמי שבת י, ה).

בְּמָר לְחָפּוֹר בּוֹ, שהוצאתו נחשבת מלאכה שצריכה לגופה, מפני צורך המוציא (רש"י). ודוקא כשהוציאו כדי לחפור בו לצורך עצמו, אבל אם הוציאו כדי לחפור בו קבר למת, אין ההוצאה נחשבת מלאכה שצריכה לגופה (תוס' להלן קו, א ד"ה מה; שיטה להר"ן כאן), הואיל ועצם חפירת הקבר למת אינה נחשבת צורך [שמטרתה סילוק המת מבני אדם, ואינה נעשית כדי להשתמש בחפירה] (תוס' רא"ש שם).

לְאַפּוֹקֵיהּ לְכַרְמְלִית – ומשום איסור מוקצה שיש בטלטול המת, יניח על המת ככר או תינוק (רש"י; רשב"א; ר"ן; וראה ריטב"א לעיל מג, ב שמועיל מפני שהמת נעשה טפל להם, וראה גם משנ"ב שיא, ב, וביאורים לעיל שם ד"ה מניח), ולא הותר איסור מוקצה משום כבוד הבריות, כיון שיש לו תקנה על ידי ככר או תינוק (רמב"ן בדעת רש"י). ויש סוברים שמותר להוציאו אף בלא ככר או תינוק, ואדרבא אסור להוציא את הככר והתינוק לכרמלית, שאין בכך משום כבוד הבריות (רמב"ן בחי' ובתורת האדם מהדו' מוה"ק עמ' עז; ריטב"א; קרבן נתנאל על הרא"ש י, ב אות ח, בדעת הרי"ף והרא"ש).

לְכַרְמְלִית קָאָמֵינָא וְכוּ' – אבל להוציאו לרשות הרבים לא התירו משום כבוד הבריות, ואפילו לדעת רבי שמעון שמלאכה שאינה צריכה לגופה אסורה רק מדרבנן, שכיון שטלטול לצורך גופו לרשות הרבים אסור מן התורה, גנאי הוא למת אם נתירנו, ודוקא טלטול לכרמלית התירו, שאין בו כלל איסור תורה (רמב"ן ורשב"א בשם רבינו חננאל; ר"ן). ויש שפירש, שלדעת רבי שמעון מותר להוציאו אף לרשות הרבים, שאינו אלא איסור דרבנן ומותר במקום כבוד הבריות, ורב נחמן בר יצחק שהתיר לכרמלית, מעשה שהיה כך היה, ומה שאמר שהתיר דוקא לכרמלית, הוא כדי לבאר שאפילו לרבי יהודה מותר (רמב"ן בתורת האדם מהדו' מוה"ק עמ' עח, וטור או"ח שיא, בשמו).

כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת – כבודו של מת, שמוטל בבזיון, או במקום דליקה, או בחמה שסופו להסריח (רש"י; טור או"ח שיא, וב"י בדעתם). ויש שפירשו, כבוד החיים, שהמת הסריח, והתירו להוציאו כדי לסלק הריח (רשב"א בשם הראב"ד; מגיד משנה שבת כו, כג, בדעת הרמב"ם שם). ויש שפירשו, שבכל כבוד הבריות הותר לטלטל, בין כבוד המת, ובין כבוד החיים (ריטב"א; מאירי). ■ להלכה, מת שהסריח בבית ונמצא מתבזה בין החיים, והם מתבזים ממנו, מותר להוציאו לכרמלית [כדעת הרמב"ם] (שו"ע או"ח שיא, ב). ויש אומרים שאפלו לא הסריח עדיין, אלא שקרוב להסריח [כדעת רש"י והטור] (רמ"א שם). ויש אומרים שלא התירו להוציאו לכרמלית אלא על ידי ככר או תינוק [כדעת רש"י], ויש אומרים שאם מוציאו לכרמלית מוטב להוציאו בלא ככר או תינוק, כדי למעט בהוצאה [כדעת הרמב"ן], ולהלכה, יוציאנו לכרמלית על ידי ככר או תינוק, אם יש לו (משנ"ב שם, ט). ויש מי שמתיר להוציאו אף לרשות הרבים על ידי תינוק, אבל לא על ידי ככר [כדעת הרמב"ן] (שו"ע שם), והלכה כדעה ראשונה שרק לכרמלית מותר להוציא [כדעת רבינו חננאל והר"ן] (משנ"ב שם, י, וראה שם פרטים נוספים).

רַב שֵׁשֶׁת אָמַר פָּטוּר ממלקות, אבל עובר באיסור לאו של 'השמר בנגע הצרעת' (רמב"ם טומאת צרעת י, א ומשנה למלך שם בדעתו, וראה גם יד דוד; מאירי). ויש שפירש, שאיסורו מדרבנן (חזו"א נגעים ח, י ד"ה במל"מ).

והוא הדין בתלש שתי שערות לבנות מתוך ארבע, שפטור לדעת רב ששת, משום שמעשיו לא הועילו לטהר. והגמ' העמידה את מחלוקתם בתלש אחת מתוך שלש, להודיע כוחו של רב נחמן שמחייב אע"פ ששער אחד אינו סימן טומאה (שפת אמת; וכן משמע באליהו רבא שם). ■ להלכה, התולש סימני טומאה אינו לוקה עד שיועילו מעשיו, ואם לא הועילו אינו לוקה. כיצד, היתה בו בהרת ובה שלש שערות לבנות, ותלש אחת, אינו לוקה [כרב ששת], ומכים אותו מכת מרדות (רמב"ם שם).

הָא חֲצִי זַיִת פָּטוּר וְהָתַנְיָא וְכוּ' – ובלא הסתירה מהברייתא היינו מעמידים את המשנה בהוציא חצי זית מכזית, ואע"פ שמעשיו הועילו להוציא הטומאה מהבית, שכעת אין בו כזית מן המת, מכל מקום אינו חייב, כיון שהוציא שיעור שאין בו חשיבות לענין טומאה או שבת (מהרש"א בדרך ראשון).

מַשְׁנָה. הקדמה: משנתנו עוסקת בדינים שאינם קשורים לענייני הוצאה שבהם עוסק שאר הפרק, ואגב שנתבאר (לעיל צג, ב) דין המוציא את המת במיטה, שהוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, מבארת המשנה אופנים נוספים של מלאכה שאינה צריכה לגופה (מלאכת שלמה י, ו בפירוש שני; רש"ש; וראה ביאורים להלן ד"ה אבל).

הַנּוֹטֵל צִפָּרְנָיו וְכוּ' וְכֵן שְׂעָרוֹ וְכוּ' רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב – משום גוזז (ראה רש"י ד"ה מהו, ותוס' ד"ה אבל; ריטב"א; מאירי). ויש שפירש, משום עוקר דבר מגידולו שאסור משום תולדת קוצר (שיטה להר"ן בשם י"מ, והקשה שאין קוצר אלא בגידולי קרקע, וכן כתבו רמב"ן ורשב"א להלן קז, ב, שמטעם זה אינו חייב משום קוֹצֵר).

גְּמָרָא. אֲבָל בִּכְלֵי חַיָּיב – לדעת רבי יהודה שמחייב על מלאכה שאינה צריכה לגופה (לעיל עג, ב), כנטילת צפרניו ושערו, שאינו צריך את צפרניו ואת שערו אלא רק מסלקן ממנו (תוס' ד"ה אבל; תוס' מכות כ, ב ד"ה במלקט בשם רשב"ם). ויש סוברים שהוא אף לדעת רבי שמעון שפוטר מלאכה שאינה צריכה לגופה, שנטילת צפרניו ושערו נחשבת מלאכה הצריכה לגופה, שצריך לכך כדי ליפות עצמו (רמב"ן להלן קו, א, והגהות רא"ז מלצר בדעתו; ריטב"א). ויש שפירשו, שנחשבת מלאכה הצריכה לגופה, מפני שאף גזיזת הצמר שבמשכן לא היתה לצורך הצמר והשער רק לצורך העור (שיטה להר"ן; ריב"ש שצד, הובאו בביאה"ל שמ, א ד"ה וחייב).

לְחֲבֵירוֹ דִּבְרֵי הַכֹּל פָּטוּר – שאינו יכול לאמן את ידיו ליטול צפרני חבירו יפה בלא כלי (רש"י). ויש שפירשו, שאין דרך בני אדם בכך, משום מיאוס (ר"י מלוניל; מאירי).

המשך במילואים

כּוֹחֲלֶת מִשּׁוּם צוֹבַעַת – ולדעת חכמים פטורה, מפני שהצבע אינו מתקיים (נשמת אדם שבת כד, א). ויש שפירש, משום שאין איסור צביעה מדאורייתא בעור אדם (משנ"ב שג, עט).

גּוֹדֶלֶת וּפוֹסֶקֶת מִשּׁוּם בּוֹנָה – וחייב אע"פ שאינו בנין העומד להתקיים (רמב"ן במלחמות מח, ב בדפי הרי"ף; וראה חזון יחזקאל בדעת תוס' צד, ב ד"ה וכי, שאינו דומה לבנין שאינו מתקיים, משום שהקליעה מצד עצמה עשויה להתקיים ורק דרך האשה לסותרה).

ולדעת חכמים אינה חייבת משום בונה, משום שאינו נחשב דרך בנין (רמב"ם פיה"מ י, ו, ושלטי גיבורים אות ד בדעתו). ויש שפירשו, משום שאינו בנין המתקיים (ראה רמב"ן שם; מהר"ם קזיס בפירוש שני). ויש שפירש, משם שאין בונה בשער שהוא טפל לגוף האדם (מהר"ם קזיס בפירוש ראשון).

מִפְּנֵי שֶׁצּוֹבַעַת – ורבי אליעזר לשיטתו, כשם שכוחלת חייבת משום צובעת, כך מעברת סרק חייבת משום צובע, אבל לדעת חכמים שכוחלת פטורה, אף מעברת סרק פטורה (נשמת אדם שבת כד, א, בדעת הרמב"ם שבת כב, כג; ביאה"ל שג, כה ד"ה משום. וטעם הפטור לחכמים, ראה לעיל ד"ה כוחלת). ■ להלכה, אסור לאשה להעביר בשבת סרק על פניה, משום צובע. ומטעם זה אסורה גם לכחול בשבת, וכן לטוח בצק על פניה, שכשנוטלתו מאדים הבשר. ואיסורים אלו הינם מדרבנן [כחכמים] (שו"ע או"ח שג, כה, וביאה"ל שם ד"ה משום). ודוקא אשה, שדרכה ליפות עצמה על ידי צביעת פניה, ונראה כצובע, אבל איש שאין דרכו בכך, מותר, שאינו נראה כצובע (משנ"ב שם, עט).

אסור לאשה לקלוע שערה בשבת (שו"ע שם, כו), משום שדומה לבנין (משנ"ב שם, פב).

הַמְכַבֵּד וְהַמְרַבֵּץ – לרבי אליעזר חייב משום בונה, שהקרקע מתניפה בכך ונחשב בונה (רש"י; רמב"ן רשב"א וריטב"א בפירוש ראשון), או משום מכה בפטיש, שהוא גמר תיקון הקרקע (רמב"ן רשב"א וריטב"א בפירוש שני). ויש שפירש, משום שפסיק רישיה שיבוא להשוות גומות, ולחכמים פטור, שאינו פסיק רישיה (תוס' ד"ה המכבד; על דעת חכמים בדין מכבד, ראה עוד להלן ד"ה והאידנא).

הֶזִּיד בְּיוֹם טוֹב לוֹקֶה אַרְבָּעִים וְכוּ' – ודוקא המכבד והמרבץ לוקים, אבל החובל, המחבץ, והמגבן, אינם לוקים, משום שהם מלאכת אוכל נפש שהותרה ביום טוב [כמבואר במגילה (ז, ב)] (רמב"ן במסקנתו; רשב"א בפירוש ראשון; חי' הר"ן). ויש שפירשו, שגם אלו לוקים, וכגון שעשו כן בדברים האסורים באכילה, שאינם 'אוכל נפש' (רמב"ן ורשב"א בפירוש שני, וכעי"ז בתוס' ד"ה והרודה בפירוש שני), או שעשו כן סמוך לחשיכה שאינו ראוי לאוכל נפש ביום טוב (תוס' שם בפירוש ראשון).

ולדעת רבי אליעזר שהרודה חלות דבש בשבת חייב משום קוצר [כדלהלן בגמ'], אם רדה ביום טוב לוקה, שמלאכת קוצר לא הותרה לצורך אוכל נפש (רמב"ן; רשב"א; ריטב"א; חי' הר"ן). ויש שפירשו, שמלאכת קוצר הותרה לצורך אוכל נפש, והרודה אינו לוקה, ובלבד שרדה בשעה שראוי לאוכל נפש ביום טוב (תוס' שם). ■ להלכה, קצירה הותרה ביום טוב לצורך אוכל נפש, ואסורה מדרבנן [כדעת תוס'] (שו"ע או"ח תצה, ב). ויש סוברים שלא הותרה, ואסורה מן התורה [כדעת הרמב"ן ושאר ראשונים] (משנ"ב שם, יג).

חוֹלֵב חַיָּיב מִשּׁוּם מְפָרֵק – שמפרק האוכל [-החלב] ממקום שמכוסה בו, ואסור משום תולדת דש (רש"י; תוס' ד"ה החולב), וכדעת רבי יהודה (לעיל עה, א) שיש דישה בדבר שאינו גידולי קרקע (תוס' שם, וראה גם תוס' לעיל עג, ב ד"ה מפרק; רשב"א וריטב"א בדעת רש"י; חי' הר"ן בפירוש שני). ולפירוש זה, חכמים חולקים על רבי אליעזר וסוברים שחולב אינו חייב משום מפרק שהוא תולדת דש(רבינו חננאל בשם י"א; רמב"ן בדעה ראשונה, וכן נקט להלן קמד, ב), שאין דישה אלא בגידולי קרקע (רמב"ן כאן).

ויש שפירשו, שדוקא דישה בגופו של פרי, אינה אלא בגידולי קרקע, אבל חליבה, שעניינה הוצאת הפרי [-החלב] מכיסויו, אסורה אע"פ שאינה בגידולי קרקע. או, שבהמה נחשבת כגידולי קרקע לענין דישה. ולפירוש זה, אף חכמים מודים שחולב חייב משום מפרק (שו"ת הרי"ף שיב, הובא ברמב"ן להלן קמד, ב; רמב"ן; רשב"א בדעת רבינו חננאל; חי' הר"ן בפירוש ראשון).

ויש שפירשו, שהחולב חייב משום תולדת קוצר (ירושלמי ז, ב; רש"י בשם י"מ), שהמבדיל דבר מחיותו נחשב קוצר (קרבן העדה על הירושלמי שם, ובגליון הש"ס על הירושלמי שם כתב שהבבלי חולק, לפי שהבהמה אינה גידולי קרקע). ויש שדחה, שאין לחייבו משום קוצר, שהחלב אינו מחובר לגוף הפרה אלא כנוס בה בפני עצמו (רש"י). ■ להלכה, החולב חייב משום מפרק (רמב"ם שבת ח, ז, הובא במשנ"ב שה, עא, וראה שם פרטים נוספים).

מְחַבֵּץ חַיָּיב מִשּׁוּם בּוֹרֵר – הנותן קיבת בהמה בתוך חלב כדי לעשותו גבינה, ונמצא בורר את הגבינה מהחלב (ע"פ רש"י בפירוש ראשון, ושו"ע הרב שיט, כה, ואגלי טל בורר ס"ק יד). ועוד יש לפרש, הנותן חלב שנעשה גבינה בתוך כלי מנוקב כדי שמי החלב ינטפו וישארו פתיתי הגבינה לבדם (ע"פ רש"י בפירוש שני, ואגלי טל שם). ויש שפירש, שמוציא החמאה מהחלב (ערוך ערך חבץ - הראשון). וחכמים חולקים וסוברים שאינו חייב משום בורר (רבינו חננאל בשם י"א; רמב"ן להלן קמד, ב), שאין דרך בירה בכך (שיטה להר"ן). ויש סוברים שחכמים מודים שחייב משום בורר (רבינו חננאל שם בשם י"א).

ואע"פ שאין בורר במין אוכל אחד, והרי הגבינה ומי החלב מין אחד הם, מכל מקום כיון שהם דברים לחים שמתערבים היטב זה בזה, והוא מפרידם, נחשב בורר, משא"כ בדברים יבשים, שאינם תערובת גמורה, וכל אחד עומד בפני עצמו בתוך התערובת, אינו נחשב בורר (מגיד משנה שביתת עשור א, ג, הובא במג"א שיט, ה, ומחצית השקל שם בדעתו; שו"ע הרב שם). ■ להלכה, המחבץ, תולדת בורר הוא, ו'מחבץ' פירושו שמוציא החמאה מהחלב, או שנותן בחלב קיבה כדי לחבצו, או שעושה כמין כלי ונותן בו הגבינה ומימיה נוטפים (שו"ע או"ח שיט, יז, ומשנ"ב שם).

מָגַבֵּן חַיָּיב מִשּׁוּם בּוֹנֶה – המקבץ פתיתי גבינה לעשותם גוש אחד (ערוך ערך גבן - הראשון), וכל המקבץ חלק אל חלק ודיבק הכל ועשהו גוף אחד, דומה לבנין (רמב"ם שבת ז, ו; וראה אבן האזל שבת י, יז, שמכאן מוכח שיסוד בונה הוא קיבוץ חלק לחלק לגוף אחד, והאב הוא כאשר עושה אהל בקיבוץ חלקים, והמגבן שאינו עושה אהל, ורק מקבץ החלקים, הוא תולדה, וראה בזה גם קהלות יעקב שבת לז).

ואע"פ שאין בנין בכלים (להלן קכב, ב), והוא הדין באוכלים, העושה כלי מתחילתו חייב משום בונה, והוא הדין העושה גוש הגבינה מתחילתו (רשב"א להלן קב, ב, וראה ריטב"א שם). ויש שפירש, שאע"פ שאין בנין בכלים, באוכלים יש בנין (מאירי).

■ המשך במילואים

א כוחלת משום צובעת ב גודלת ופוקסת משום בונה וכי דרך בנין בכך אין א כדדרש רבי שמעון בן מנסיא א) ויבן ה' אלהים את הצלע מלמד שקילעה הקב"ה לחוה והביאה אצל אדם שכן בכרכי הים קורין לקלעיתא בניתא. תניא ב ר"ש בן אלעזר אומר גודלת כוחלת ופוקסת לעצמה פטורה לחברתה חייבת וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אליעזר ג אשה לא תעביר ג סרק על פניה מפני שצובעת. תנו רבנן ד ד החולב והמחבץ ה והמגבן כגרוגרת ה המכבד והמרבץ והרודה חלות דבש שגג בשבת חייב חטאת הזיד ביום טוב לוקה ארבעים דברי ר' אליעזר וחכ"א ו אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות. רב נחמן בר גוריא איקלע לנהרדעא בעו מיניה חולב משום מאי מיחייב אמר להו משום חולב מחבץ משום מאי מיחייב אמר להו משום מחבץ ו מגבן משום מאי חייב אמר להו משום מגבן אמרו ליה רבך ז קטיל קני באגמא הוה אתא שאיל בי מדרשא אמרו ליה ז חולב חייב משום מפרק ח מחבץ חייב משום בורר ט מגבן חייב משום בונה. המכבד המרבץ והרודה חלות דבש שגג בשבת חייב חטאת הזיד ביו"ט לוקה ארבעים דברי רבי אליעזר ח א"ר אלעזר ט מ"ט דר' אליעזר דכתיב ב) ויטבול אותה ביערת הדבש וכי מה ענין יער אצל דבש אלא לומר לך מה יער התולש ממנו בשבת חייב חטאת אף חלות דבש הרודה ממנו בשבת חייב חטאת. י אמימר שרא זילחא במחוזא אמר טעמא מאי אמור רבנן דילמא אתי לאשוויי גומות הכא ליכא גומות (א) רבא תוספאה אשכחיה לרבינא דקא מצטער מהבלא ואמרי לה מר קשישא ברי' דרבא אשכחיה לרב אשי דקא מצטער מהבלא א"ל לא סבר לה מר להא דתניא הרוצה לרבץ את ביתו בשבת מביא עריבה מלאה מים ורוחץ פניו בזוית זו ידיו בזוית זו רגליו בזוית זו ונמצא הבית מתרבץ מאליו א"ל י לאו אדעתאי תנא אשה חכמה מרבצת ביתה בשבת כ והאידנא דסבירא לן כר' שמעון שרי אפי' לכתחלה: **מתני'** ל ל התולש מעציץ נקוב חייב ושאינו נקוב פטור ור"ש פוטר בזה ובזה: **גמ'** רמי ליה אביי לרבא ואמרי לה רבי חייא בר רב לרב תנן רבי שמעון פוטר בזה ובזה אלמא נקוב לר"ש כשאינו נקוב משוי ליה ורמינהו מ ר"ש אומר אין בין נקוב לשאינו נקוב אלא

רש"י

לעצמה פטורה. שאינה יכולה לבנות יפה, ואין דרך בנין אלא אשה לחברתה שרואה ועושה: וכן. מילתא אחריתי דשבת לאיסורא: סרק. לבע אדום הוא הבא בקניס שקורין טיפוניי"ן: המחבץ. המעמיד החלב בקיבה. ול"נ מחבץ עושה כמין כלי גמי[א] ונותן הקפוי בתוכו ומי החלב שהן נסיובי נוטפין, ולועזין אותן אנקייד"ש: המכבד. את הבית: והמרבץ. במים, להרבץ את האבק שלא יעלה: חייב חטאת. לקמיה מפרש טעמא, דהרודה חלות דבש חייב משום תולש (מחבץ חייב משום בורר), ומכבד ומרבץ משום בונה: אחד זה ואחד זה. אחד שבת ואחד יו"ט: משום שבות. דילמא כי כניס ליה מתמלאין הגומות שבבית מאליהן והוי בנין[ל]: קטיל קני באגמא. חותך קנים מן האגם הוה, לא ידע לפרש משנה: מפרק. כמו מפרק משאוי, שפורק אוכל ממקום שנתכסה בו והוי תולדת דש. ואית דאמרי תולדה דקולר[מ], ולא היא דלאו מחובר הוא אלא פקיד ועקיר וקאי בעטיני הדד כתבואה בקשיה, ולשון מפרק נמי לא שייך למימר אלא לשון תולש: בורר. אוכל מתוך פסולת: זילחא. לרבץ הבית, ורצפת אבנים היתה ◦ בכל [ב] העיר: מהבלא. שהיה אבק עולה ומרבה הבל: לאו אדעתאי. לא הייתי זכור. ורבותי פירשו לא סבירא לי: אשה חכמה. אשת ת"ח או בת ת"ח שמשמעה מאביה: מרבצת ביתה. רוחצת קיתוניות בזוית זו וכוסות בזוית זו: כרבי שמעון. דדבר שאין מתכוין מותר, והמרבץ אינו מתכוין להדביק עפר בגומא ולהשוות הבית אלא שלא יעלה אבק: **מתני'** התולש מעציץ נקוב חייב. דהוי כמחובר, דיונק מן הקרקע ע"י הנקב שמריח לחלוחית הקרקע ואפילו הנקב בדופנו: **גמ'** אלא

תוספות

החולב. משום דש הוא כדפי' בקונט' ואתיא ברייתא כר' יהודה דאמר יש דישה שלא בגידולי קרקע כדפרי' לעיל בפ' כלל גדול (לעיל דף עג:[ס]) וכן נראה לר"י דודאי כרבי יהודה אתיא דהא אסרי חכמים ריבון משום שבות ולר"ש שרי לקמן אפילו לכתחלה:

המכבד והמרבץ. תימה דע"כ מיירי דלא הוי פסיק רישיה שישוה הגומות דאי פסיק רישיה היכי שרי לקמן ר"ש[ג] לכתחילה הא מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות וכיון דלא הוי פסיק רישיה אמאי מחייב ר' אליעזר חטאת האמרינן בפ' אמר להם הממונה (יומא ד' לד:)[ק] גבי צירוף עששיות דדבר דאין מתכוין מותר לר' יהודה מן התורה דלא הוי מלאכת מחשבת וי"ל דבהא פליגי דר' אליעזר סבר דהוי פסיק רישיה ורבנן סברי דלא הוי. **והא דאמרינן** והאידנא דסבירא לן כר' שמעון שרי לכתחלה אע"ג דאפשר דסבר ר"ש דהוי פסיק רישיה מכל מקום הש"ס סבר כרבנן דלא הוי פסיק רישיה הילכך שרי לכתחלה כיון דקיימא לן כר"ש [עי' תוספות סנהדרין פה. ד"ה ורבי שמעון]:

והרודה חלות דבש. **תימה לר"י** אמאי לוקה בי"ט לרבי אליעזר ורבנן נמי לא פליגי אלא משום דלא חשבי לה מלאכה והא תנן בפ"ק דמגילה (דף ז:) אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד ר' יהודה אומר אף מכשירי אוכל נפש וקאמר בגמ' מ"ט דת"ק אמר קרא ג) הוא לבדו יעשה לכם הוא ולא מכשירין ורבי יהודה כתיב הוא וכתיב לכם כאן במכשירין שאפשר לעשותן מעי"ט וכאן במכשירין שא"א כו' מכלל דאוכל נפש שרי רבי יהודה אפי' באפשר ורבנן נמי משמע דלא פליגי אלא במכשירין ולא באוכל נפש. ועוד דהך ברייתא כר' יהודה כדפרישית[ע]. ועוד דבפ' תולין (לקמן דף קלז:) אמרינן דר' אליעזר סבר כרבי יהודה ועדיפא מדרבי יהודה ושרי אפילו אפשר לעשותן מעי"ט[פ] **וליכא למימר** דמיירי ברודה לצורך חול דמכ"מ תקשי למאן דאית ליה הואיל ואי מקלעי ליה אורחין בפרק אלו עוברין (פסחים מו:) ועוד דרבי אליעזר גופיה אית ליה התם[צ] הואיל. **ואור"י** דאיכא לאוקמי ברודה סמוך לחשיכה דלא חזי תו לאורחין. **אי נמי** בדבש שהדבים או אסור בהנאה דלא חזי לאכילה. **ומיהו** תימה לר"י כיון דמותר לגבן בי"ט מן התורה אפילו באפשר (ב) אפילו לא יהא מותר מדרבנן אלא בדלא אפשר אם כן נפל ביתו בי"ט יהא מותר לבנותו בי"ט דמתוך שהותר בנין לצורך דמגבן הוי משום בונה כדאמר בסמוך הותר נמי שלא לצורך ובלבד שיהא צורך היום[ק] לאכול בתוכו שלא יכנו שרב ושמש. וי"ל דאסור מדרבנן דהוי עובדא דחול כי היכי דאסורין טחינה והרקדה ביו"ט[ר]: **שרא** זילחא במחוזא. **תימה** דבשילהי תמיד נשחט (שם ד' סד.) תנן כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת אלא שהכהנים מדיחים את העזרה שלא ברצון חכמים ומפרש בגמ'[ש] דשלא ברצון חכמים היינו שלא ברצון ר' אליעזר דאי רבנן שבות הוא ואין שבות במקדש דתניא המכבד והמרבץ כו' ומדמוקי מתני' כר"א משמע דמחייב מדאורייתא אפי' בעזרה דאיכא רצפה והכא משמע דברצפה ליכא אשוויי גומות. **וי"ל** דבהדחה איכא אשוויי גומות טפי שהיו מתמלאות הגומות שבין רובד לרובד. **א"נ** בעזרה נמי לא אסור לר"א אלא משום שבות אטו היכא דליכא רצפה דאיכא חיוב חטאת לר"א ותמיר האי שבות ונוהג אפילו במקדש וכמה שבות אשכחן במקדש (ג) בפ' בתרא דעירובין (דף קג:) אבל לרבנן לא תמיר האי שבות כיון דאפי' בלא רצפה לא הוי לדידהו אלא איסורא דרבנן הלכך אינו נוהג במקדש: **והאידנא** דקי"ל כר"ש שרי אפי' לכתחלה. **בה"ג** שרי כיבוד מהאי טעמא אפי' בדהוצין. **ואין נראה לר"י** דבפרק כל הכלים (לקמן דף קכד:) אמר ר' אליעזר[ד] אף מכבדות של תמרה מותר לטלטלן ופריך אי מחמה לכל בהא לימא ר' אליעזר[ד] אפי' בשל תמרה משמע דפשיטא ליה דליכא מאן דשרי אפי' לרבי שמעון משום דהוי מלאכתו לאיסור ואי שרי לכבד הוי מלאכתו להיתר. **אלא ודאי** כיבוד אסור לכולי עלמא מפני שמזיז עפר ממקומו[ת] ולא שרינן הכא לרבי שמעון אלא דווקא ריבון: **ורמינהו** רבי שמעון אומר אין בין נקוב כו'. **תימה** מאי קפריך והא בהך ברייתא נמי קתני כמו במתני' דלכל מילי נקוב כשאינו נקוב בר מלענין הכשר זרעים בלבד ואי קשיא ליה מ"ש שבת מהכשר זרעים אם כן בלא משנה תקשי ליה ברייתא גופה מ"ש להכשר זרעים חשיב נקוב כמחובר ולענין שאר דברים חשוב כתלוש. **ואומר ר"ת** דהכי פריך כיון דלענין שבת חשיב נקוב כשאינו נקוב אף על גב דהוי לקולא ופטור וכן לענין כלאים במסכת כלאים (פ"ז מ"ח) לר"ש אית לן לאחשוביה נקוב כשאינו נקוב דהוי לחומרא ובברייתא קתני דנקוב הוי כמחובר לענין הכשר זרעים שאינו מכשיר והכי פירושא דברייתא אין בין נקוב לשאינו נקוב

עין משפט נר מצוה

לו א מיי' פכ"א מהל' שבת הלכה כג [נ"ל פכ"ג הל' יג [ועש] כתב כוחלת משום כותבת וכתב השלטי הגבורים בשם ריא"ז ולא ידעתי לו ישוב אם לא שנאמר שבגירסת מיימוני היה כתוב גם בלישנא בתרא דכוחלת הוי משום כותבת ע"ש ולעדתי לריכים אנו לומר כן גם בסמג לאוין סה שכתב כוחלת משום כותבת וכו' האיר עיני בערוך ערך גדל כתב הגירסא במסקנא כוחלת משום כותבת גודלת ופוקסת משום בונה מעתה זכינו שגם הרמב"ם והסמג מגרטנוה היה גרסתם כך ושוב אין מקום לתמיהות התי"ט ע"ש] סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' שג סעיף כה:
לז ב מיי' שם הלכה כה סמג שם טוש"ע שם סעיף כו:
ג [מיי' פכ"א שם הלכה כג טוש"ע שם סעיף כה:]
ד [מיי' פ"ז שם הלכה ו ופ"ח הל' ו ובהר"ף פרק כלל גדול עמוד פא וברא"ש שם סי' כ]:
לח ה ו מיי' פכ"א מהל' שבת הל' ג וסמג שם טוש"ע א"ח סי' שלז סעיף ב ופר' שלז סעי' ג:
לט ז מיי' פ"ח מהל' שבת הלכה ז סמג שם טוש"ע א"ח סי' שיט סעיף כ:
מ ח מיי' פכ"א שם הלכה יא ופ"א הלכה יז סמג שם טוש"ע א"ח סי' שיא סעיף יג:
מא ט מיי' פ"ח מהלכות שבת הלכה ו ופי"י הלכה יג:
מב י מיי' פכ"א שם הלכה ג סמג שם טוש"ע א"ח סי' שלז סעיף ג:
מג כ מיי' וסמג שם טוש"ע שם סעיף ד:
מד ל מיי' פ"ח מהל' שבת הל' ג טוש"ע א"ח סי' שלו סעיף ז:

רבינו חננאל

[שייך לדף צד:]

הנוטל צפורניו זו בזו או בשיניו או בידו שלא בכלי וכן שערו וכן שפמו וכן זקנו שנוטלו בשיניו או בידו שלא בכלי בין לעצמו בין לחבירו אסור משום שבות אבל אם נטלו בכלי כגון אזמל או בגוסטר חייב. וצפורן שפרש רובו וציצין שפירשו רובן כלפי למעלה ומצערות אותו מותר לנוטלן ביד אבל בכלי אסור ואם לא פירש (חייב עליהן) ביד פטור אבל אסור בכלי חייב חטאת. תנא הנוטל מלא פי הזוג חייב וכמה מלא פי הזוג שתים וכן לקרחה שתים (באהנוס) אבל המלקט שער לבן מתוך שחור אפילו שערה אחת אסור משום לא יהיה כלי גבר על אשה. וכן הגודלת וכן הפוקסת ר' אלעזר מחייב חטאת וחכ"א משום שבות ואוקימנא כוחלת משום כותבת גודלת ופוקסת משום בונה: ירושלמי גודלת משום בונה כוחלת משום כותבת פוקסת מכרעא אלנשרי ובלשון ערבית תנעד אל אצדע פוקסת משום צובעת.

מסורת הש"ס עם תוספות

א) ברכות סא. עירובין יח. נדה מה: ע"ש, ב) [תוספתא פי"ז ה"י], ג) [גירסת הערוך שרק], ד) פסחים קה. [תוספתא פרק י ה"י], ה) [פי' המקפה גבינה ומקבץ פתותי החלב [הקפוי] לעשותם חריץ של גבינה ערוך (ערך גבן)], ו) [סנהדרין דף לג.], ז) ב"ב סו. פ:, ח) [ברכות כו. וש"נ], ט) [עירובין דף ק:], י) לקמן דף קח., כ) תוספתא כלאים פ"ד ה"א, ל) לעיל עג:, מ) וכ"ה בירושלמי פ' כלל גדול שה"ב (דף סד.) ועיין שירי קרבן שם ועיין גליון הש"ס על הירושלמי, נ) ד"ה מפרק, ס) עיין לעיל מא: תוס' ד"ה מיחם וש"נ, ע) לעיל ד"ה החולב, פ) וע"ע תוס' פסחים סח: ד"ה מה ראיה, צ) [ממ.], ק) עיין תוס' ביצה יב. ד"ה הו"ג, ר) [וע' תוס' ביצה ג. סד"ה גזירה שמא], ש) קה., ת) כמו לעיל לט ע"א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' רבה תוספאה: (ב) תוס' ד"ה והרודה וכו' אפי' לא יהא מותר. נ"ב ע"י פרק ז' דמילה דף קלד: (ג) ד"ה שרא וכו' אשכחן במקדש. נ"ב עי' פרק כל הכלים דף קכג ע"ב ד"ה (הרי הוא ככל) [לא קידוק]:

גליון הש"ס

גמרא והמגבן כגרוגרת. עי' לעיל דף עג ע"ב תוד"ה המוליא: שם מ"ט דר"א דכתיב ויטבול. עי' פ"י מ"ה דשביעית בפי' הרע"ב: רש"י ד"ה זילחא ע"ז בכל העיר. עי' לעיל כט ע"ב תוד"ה גזירה. ולקמן דף קנא ע"ב רש"י ד"ה קרקע:

הגהות וציונים

א] נדצ"ל מגמי. או שצ"ל כמין גומא בכלי (ב"ח): ב] נדצ"ל בכל בתי העיר (דבש תמר): ג] נדצ"ל לר"ש (באה"מ): ד] [צ"ל אליעזר] (גליון):

תורה אור השלם

א) וַיִּבֶן יְיָ אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל הָאָדָם: [בראשית ב, כב]

ב) וְיוֹנָתָן לֹא שָׁמַע בְּהַשְׁבִּיעַ אָבִיו אֶת הָעָם וַיִּשְׁלַח אֶת קְצֵה הַמַּטֶּה אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַיִּטְבֹּל אוֹתָהּ בְּיַעְרַת הַדְּבָשׁ וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל פִּיו וַתָּאֹרְנָה עֵינָיו: [שמואל א' יד, כז]

ג) וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלָאכָה לֹא יֵעָשֶׂה בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם: [שמות יב, טז]

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

ומהמפרשי רבנן טעמיה דר' אליעזר ש"מ הלכתא כוותיה ויש מי שחולק ואומר הלכה כחכמים דאמרי משום שבות ומ"ד כר' אליעזר טפי עדיף דאיסורא דאורייתא היא ולחומרא עבדינן. [ע"כ שייך לדף צד:] וכן נמי לענין החולב והמחבץ והמכבד והמרבץ והרודה חלות דבש שגג בשבת חייב חטאת הזיד ביו"ט לוקה מ' דברי ר' אליעזר וחכמים אומרים א' [זה] ואחד [זה חייב] משום שבות. ומהמפרשי [illegible]

מה א מיי׳ פ״ט מהל׳ מלוה ולוה הלכה ב׳:

רב נסים גאון

אמנר רבא ה׳ נזדות בכללי חרש כר׳. משכחת לה בתורות כהנים כל אשר בתוכו יטמא כמה שיעורו של נקב בכלי

רבינו חננאל

ופריק רבא לעולם ר׳ שמעון לכל מילי נקוב כשאינו נקוב נשוי לה ואיכא דגרסי כחלדש משוי והדור אחד הוא פי׳ כיון דפותר ר׳ שמעון אפילו בחגלש מעצין נקוב דייקינן מינה דסבר כל מאי דהוי ביה כחלדש דמי ואע״פ שהוא נקוב כשאינו נקוב חשוב הוא דשני ביניהון לענין הכשר דרעים דתני בסוף (פ״ב) דערוקצים עצין נקוב אינו מכשיר את הזרעים ושאינו נקוב מכשיר את הזרעים וקא פרהה בה ר״ש ואלמא זרעים שזן בעציץ שאינו נקוב כחלדש דמי ומפיס הניחנין עליהן הרי הן ככלי יתן ומכשיירין אבל עציץ נקוב זרעים שיש בו מחזורים דמו וכל מים הניחנין בהן אין מכשירין אותן הכא בשבת חשיב הנקוב כשאינו נקוב לפטור הכא בזרעים משני בין נקוב לשאינו נקוב קשיין אהדדי ומשני הכשר זרעים שאני שהתורה רבתה להן טהרה וכי יתן מים על זרע (ב) דזרע אשר יזרע טהור הא פי׳ כל זרע שאינו ראוי שכשיר לזריעה טהור הוא אין המים מכשיריין אותן הא כיון שהוא מחזר כמי שאינו ראוי לזריעה הוא. וא״ת א״ה אפי׳ שאינו נקוב נמי שאני התם כיון דאינו נקוב לאו זריעה הוא רבל זריעה שאינה בארץ לאו זריעה הוא הואי דאמר לכל מילי כגון החוא דתנן בכלאים פרק (ו) עציץ נקוב מקרש כברים ושאינו נקוב אינו מקרש ר״ש אומר זה וזה אסורין ואין מקרשין לעצין כלאים נמי אינא לימחר דשליב ר׳ אבל רבנן דהכי בזרע הוא משנה שלמה בכרמאי פרק (ח) שעציץ נקוב הרי הוא כארץ תנן תו אין הארץ על עציץ נקוב ועל עציץ נקוב על האריג ותרומתו תרומה כו׳. והלכתא כרבנן שהתולש מעציץ נקוב וחייב בתרומות ומעשרות בסוף פרק חזקת שנטשה פקחת לא יאמר אדם לתינוק הבא לי קסם אלא מניחו תולש ומניחו זורק אמר אביי תולש מעציץ שאינו נקוב חוזק כברזלים מרדכון ורגרסי נמי במסורת (ר׳ ע) אמר רב טובי בר קיסא אמר שמואל חוזק כלאים בעציץ שאינו נקוב אמר אמר אביי מאי ק״ל בשלמא אי אשמעינן לוקה מכת מרדות מרדכון שפיר אלא האי קאמר אמר מאי ק״ל דהוי זרוקה מרדכון תניא משאינו נקוב על הנקוב תרומה ויחזור ויתרום כו׳. דייקינן לר׳ שמעון דפטר התולש בעציץ נקוב דבעא מיניה **הלוי** מרבי **הונא סבא** מרי **זירא** מה שהיה חוזר בעציץ נקוב הנקב מה לו אמר ר׳ שמעון בזה אשחרה ויחזר ואע״ג דאינו חוזר ומחזר ר׳ שמעון אומר אשחרה ויחזר הקאמר ר׳ שמעון דאין חוזר אלא בעציץ נקוב בכלי אחרים פי׳ בחבית ויחזר שהתולש ממנו חייב אי שיורט כנגד הנקב בעציץ נקוב מיהו ולא משהטה לו לפטורה נקוב ככלי שהרחו מהניגיא. **אמר אביי אם איתא לדר׳ זירא** הכי אתנה ר׳ שמעון שאם נקב למטה מרביעית פי׳ הכי קאמר אביי שפיר עבר ר׳ זירא ולא אהדר ליה לההוא סבא דאי אתמר הכי אתמר מדזה ר׳ שמעון שאם נקב הניצרן באויריהו או קרוב לאויריהו במקום שלא נשאר בו כדי לקבל רביעית ודיקין דלית ביה כדי לקבל רביעית בטל פתורת כלי דכי מנקיב עציץ בההוא דזוקמא דאי שריטי להדיא רביעית שיש בו מניץ לארץ הוזי הן כזורעים בארץ דהשתלש מהן חייב אבל נקב הניצרן מצדו ונשאר בו כדי לקבל רביעית עדיין כלי הוא והניגיא שהרחיב הנקב ונעשה כדי לקבל רביעית עדיין כלי הוא והניגיא דאי אתמר הכי אתמר ר׳ שמעון דבר חוצץ בינו לבינה עדיין מיכבי אליבא דר׳ שמעון. **אמר רבא** ה׳ נזדות בכללי חרש. עיקרא דכלי שהרחו מהניגיא שנשבר נשבר מיהו לא מחשיב כמי שאינו שומאה עד שניקב שנאמר ונתר מיהו לא מחשיב כמי שאינו שומאה עד שניקב שיעור הכנסת משקין או הוצאת משקין וכן כלי חרס שהוכן לאוכלין אע״פ שניקב בכדוים משקה מקבל שומאה עד שניקב שיעור הוצאת זיתים. כדתנן שיעור כלי חרס לטהר השעור לאוכלין שיעור ביתום עשוי כמשקין שיעורו כמשקין עשוי לאוכלין ולמשקין מטילין אותו להוסרו ביתום ולענין רימונים ולחוקת אמרוהו היא אבל כמשנה זו לא מצינו בכלי חרס שיעור ברימונים ולא הנינהו אלא עד זיתים ולענין כלי ענן או כלי עור או כיוצא בו הא דתנן כל כלי בעלי בתים שיעורו ברימונים. **השתא** הני חמש מדות דאמר רבא חדא דניקב בכותרא נשטה טהור מלטבא גסטרא

ממדות הש״ס
עם הוספות

ב) [נמי תוס׳ ק״ב קונ. ד״ה מיתתו קטן], **ג)** [נ״ב תוס׳ שיטה מקובצת ד״ה כל ונמי״ל שיטתו], **ד)** [ענין סמ״ג], **ה)** [עיין תוס׳ ב״מ ד״ה ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **ו)** כלים פרק ב׳ מ״א, **ז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **ח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **ט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **י)** עיין [ברכות יח, ב], **יא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **יב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **יג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **יד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **טו)** עיין [ברכות יח, ב], **טז)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **יז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **יח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **יט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **כ)** עיין [ברכות יח, ב], **כא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **כב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **כג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **כד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **כה)** עיין [ברכות יח, ב], **כו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **כז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **כח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **כט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **ל)** עיין [ברכות יח, ב], **לא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **לב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **לג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **לד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **לה)** עיין [ברכות יח, ב], **לו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **לז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **לח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **לט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **מ)** עיין [ברכות יח, ב], **מא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **מב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **מג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **מד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **מה)** עיין [ברכות יח, ב], **מו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **מז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **מח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **מט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **נ)** עיין [ברכות יח, ב], **נא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **נב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **נג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **נד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **נה)** עיין [ברכות יח, ב], **נו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **נז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **נח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **נט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **ס)** עיין [ברכות יח, ב], **סא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **סב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **סג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **סד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **סה)** עיין [ברכות יח, ב], **סו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **סז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **סח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **סט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **ע)** עיין [ברכות יח, ב], **עא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **עב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **עג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **עד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **עה)** עיין [ברכות יח, ב], **עו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **עז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **עח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **עט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **פ)** עיין [ברכות יח, ב], **פא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **פב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **פג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **פד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **פה)** עיין [ברכות יח, ב], **פו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **פז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **פח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **פט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **צ)** עיין [ברכות יח, ב], **צא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **צב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **צג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **צד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **צה)** עיין [ברכות יח, ב], **צו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **צז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **צח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **צט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **ק)** עיין [ברכות יח, ב], **קא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **קג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קה)** עיין [ברכות יח, ב], **קו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **קח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קי)** עיין [ברכות יח, ב], **קיא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קיב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **קיג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קיד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קטו)** עיין [ברכות יח, ב], **קטז)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קיז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **קיח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קיט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קכ)** עיין [ברכות יח, ב], **קכא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קכב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **קכג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קכד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קכה)** עיין [ברכות יח, ב], **קכו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קכז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **קכח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קכט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קל)** עיין [ברכות יח, ב], **קלא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קלב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **קלג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קלד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קלה)** עיין [ברכות יח, ב], **קלו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קלז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **קלח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קלט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קמ)** עיין [ברכות יח, ב], **קמא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קמב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **קמג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קמד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קמה)** עיין [ברכות יח, ב], **קמו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קמז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **קמח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קמט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קנ)** עיין [ברכות יח, ב], **קנא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קנב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **קנג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קנד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קנה)** עיין [ברכות יח, ב], **קנו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קנז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **קנח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קנט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קס)** עיין [ברכות יח, ב], **קסא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קסב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **קסג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קסד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קסה)** עיין [ברכות יח, ב], **קסו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קסז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **קסח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קסט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קע)** עיין [ברכות יח, ב], **קעא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קעב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **קעג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קעד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קעה)** עיין [ברכות יח, ב], **קעו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קעז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **קעח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קעט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קפ)** עיין [ברכות יח, ב], **קפא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קפב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **קפג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קפד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קפה)** עיין [ברכות יח, ב], **קפו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קפז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **קפח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קפט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קצ)** עיין [ברכות יח, ב], **קצא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קצב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **קצג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קצד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קצה)** עיין [ברכות יח, ב], **קצו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קצז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **קצח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קצט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קצ)** עיין [ברכות יח, ב], **קצא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קצב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **קצג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קצד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **קצה)** עיין [ברכות יח, ב], **קצו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **קצז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **קצח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **קצט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **ר)** עיין [ברכות יח, ב], **רא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רה)** עיין [ברכות יח, ב], **רו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רי)** עיין [ברכות יח, ב], **ריא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **ריב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **ריג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **ריד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רטו)** עיין [ברכות יח, ב], **רטז)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **ריז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **ריח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **ריט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רכ)** עיין [ברכות יח, ב], **רכא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רכב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רכג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רכד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רכה)** עיין [ברכות יח, ב], **רכו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רכז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רכח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רכט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רל)** עיין [ברכות יח, ב], **רלא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רלב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רלג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רלד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רלה)** עיין [ברכות יח, ב], **רלו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רלז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רלח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רלט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רמ)** עיין [ברכות יח, ב], **רמא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רמב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רמג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רמד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רמה)** עיין [ברכות יח, ב], **רמו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רמז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רמח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רמט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רנ)** עיין [ברכות יח, ב], **רנא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רנב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רנג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רנד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רנה)** עיין [ברכות יח, ב], **רנו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רנז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רנח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רנט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רס)** עיין [ברכות יח, ב], **רסא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רסב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רסג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רסד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רסה)** עיין [ברכות יח, ב], **רסו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רסז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רסח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רסט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רע)** עיין [ברכות יח, ב], **רעא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רעב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רעג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רעד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רעה)** עיין [ברכות יח, ב], **רעו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רעז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רעח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רעט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רפ)** עיין [ברכות יח, ב], **רפא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רפב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רפג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רפד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רפה)** עיין [ברכות יח, ב], **רפו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רפז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רפח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רפט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רצ)** עיין [ברכות יח, ב], **רצא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רצב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רצג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רצד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רצה)** עיין [ברכות יח, ב], **רצו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רצז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רצח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רצט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רק)** עיין [ברכות יח, ב], **רקא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רקג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקה)** עיין [ברכות יח, ב], **רקו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רקח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקי)** עיין [ברכות יח, ב], **רקיא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקיב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רקיג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקיד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקטו)** עיין [ברכות יח, ב], **רקטז)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקיז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רקיח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקיט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקכ)** עיין [ברכות יח, ב], **רקכא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקכב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רקכג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקכד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקכה)** עיין [ברכות יח, ב], **רקכו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקכז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רקכח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקכט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקל)** עיין [ברכות יח, ב], **רקלא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקלב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רקלג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקלד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקלה)** עיין [ברכות יח, ב], **רקלו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקלז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רקלח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקלט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקמ)** עיין [ברכות יח, ב], **רקמא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקמב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רקמג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקמד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקמה)** עיין [ברכות יח, ב], **רקמו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקמז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רקמח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקמט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקנ)** עיין [ברכות יח, ב], **רקנא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקנב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רקנג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקנד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקנה)** עיין [ברכות יח, ב], **רקנו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקנז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רקנח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקנט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקס)** עיין [ברכות יח, ב], **רקסא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקסב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רקסג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקסד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקסה)** עיין [ברכות יח, ב], **רקסו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקסז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רקסח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקסט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקע)** עיין [ברכות יח, ב], **רקעא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקעב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רקעג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקעד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקעה)** עיין [ברכות יח, ב], **רקעו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקעז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רקעח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקעט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקפ)** עיין [ברכות יח, ב], **רקפא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקפב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רקפג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקפד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקפה)** עיין [ברכות יח, ב], **רקפו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקפז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רקפח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקפט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקצ)** עיין [ברכות יח, ב], **רקצא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקצב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רקצג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקצד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקצה)** עיין [ברכות יח, ב], **רקצו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקצז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רקצח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקצט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקק)** עיין [ברכות יח, ב], **רקקא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקקב)** כלים פרק ב׳ מ״א, **רקקג)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקקד)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקקה)** עיין [ברכות יח, ב], **רקקו)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **רקקז)** צר׳ כלים פרק ב׳ מ״א, **רקקח)** לא תאכלם [ויקרא יט, כג], **רקקט)** [ענין סמ״ג שביעית פ״ו מ״ו], **רקקי)** עיין [ברכות יח, ב], **רקקיא)** כלים פ״ב מ״ב ומכוה בגמ׳ תוהין שם (עיין בתוס׳ ד״ה ניקבו), **ר

אֶלָּא לְהַכְשִׁיר זְרָעִים בְּלֵבַד – שכיון שהזרעים יונקים מהקרקע דרך הנקב, נחשבים מחוברים, אבל לענין שאר דיני התורה, סובר רבי שמעון שלא די בכך שהזרעים יונקים, משום שהעציץ שיש עליו תורת כלי, חוצץ בינם לקרקע, ומפקיע מהם דין מחובר (תורת זרעים כלאים ז, ח).

וחכמים סוברים, שגם לשאר דיני התורה דין מחובר אינו תלוי בביטול תורת כלי מהעציץ, אלא כיון שהזרעים יונקים דרך הנקב, נחשבים כמחוברים. או, שלדעתם גם בניקב כדי שורש קטן, בטל מתורת כלי, ואינו מפקיע מהזרעים דין מחובר (אפיקי ים ב, מג).

וּמוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן שֶׁאִם נִיקַּב בִּכְדֵי טָהֳרָתוֹ – שבטל ממנו שם כלי, והזרעים שבתוכו נחשבים מחוברים (רש"י; תוס' ד"ה ומודה; שיטה להר"ן). וכיון שטעמו של רבי שמעון הוא משום שאע"פ שהזרעים יונקים מהקרקע, העציץ שיש לו תורת כלי מפקיע מהם דין מחובר, לכן כיון שניקב בכדי טהרתו ובטל ממנו תורת כלי, אינו מפקיע מהזרעים דין מחובר (אפיקי ים ב, מג, וראה לעיל ד"ה אלא). ויש שביאר טעם אחר לכך שמודה רבי שמעון בזה, שכיון שניקב בכדי טהרתו, הזרעים שבו יונקים מהקרקע, ולכן נחשבים כמחוברים (חי' הר"ן).

נִיקַּב בִּכְדֵי טָהֳרָתוֹ מִיבַּעְיָא – שיש להסתפק בדינו כשאינו כנגד הנקב (רש"י). ומכך שבניקב בכדי טהרתו מודה רבי שמעון, שכיון שבטל ממנו שם כלי, הזרעים נחשבים מחוברים לקרקע, יש ללמוד שאף בשורש כנגד נקב מודה רבי שמעון, שכן למקום הנקב עצמו אין שם כלי גם בניקב פחות מכדי טהרתו, ואם כן השורש אינו מונח בכלי, ונחשב כמחובר לקרקע (עמק ברכה, נטילת ידים א; ולמפרשים שבניקב כדי טהרתו מודה רבי שמעון משום שהזרעים יונקים, גם בשורש כנגד נקב יונקים מהקרקע).

וּמוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן שֶׁאִם נִיקַּב לְמַטָּה מֵרְבִיעִית – שאין שם כלי עליו, והגידולים שבו נחשבים מחוברים לקרקע (רבינו חננאל; רש"י; שיטה להר"ן; מאירי). ויש שפירשו, שכיון שהנקב סמוך לשולי הכלי, ודאי הגידולים שבו יונקים מהקרקע (ריטב"א; חי' הר"ן).

ולדעת חכמים גם בניקב למעלה מרביעית, נחשב כעציץ נקוב, ויש ללמוד מכאן, שגם כאשר הנקב אינו בתחתית העציץ, אלא בדופנו, נחשב העציץ כנקוב (שו"ת הרשב"א ג, שמא; וכן דעת רש"י לעיל ע"א ד"ה התולש, ור"י מלוניל שם), שטבע הזרעים שיונקים מלחלוחית הקרקע, בין למטה ובין באלכסון (חזו"א עוקצין ד, ב). ויש שפירש, שדוקא אם הנקב בתחתית העציץ נחשב כנקוב (מאירי, וראה במאירי לעיל צד, ב שכתב כדעה ראשונה; וראה גם משנה למלך ביכורים ב, ט, וחזו"א או"ח סב, כא). ■ להלכה, אסור לתלוש, אפילו מעציץ שאינו נקוב. והתולש מעציץ נקוב חייב, לפי שיונק מלחלוחית הקרקע דרך הנקב, ואפילו שיעור הנקב רק כדי שיצא ממנו שורש קטן, ואפילו הנקב בדופן העציץ כנגד העפר שטמון בו הגזע, וכל שכן אם הוא בשוליו נגד השורש (שו"ע או"ח שלו, ז ומשנ"ב שם, מב).

חָמֵשׁ מִדּוֹת וְכוּ' – שבהן בטל הכלי מתורת קבלת טומאה, אבל 'הוקף צמיד פתיל עד שיפחת רובו' אינו ממידות אלו, שאדרבה, בנפחת רובו הטומאה נכנסת לתוכו (חי' הב"ח). ויש שפירש, ש'מדות' הן כלי מדידה, שמצינו חמשה כלי מדידה שיש בהם חילוקי דינים (מהרש"א, וראה שפת אמת).

וַעֲדַיִין כְּלִי הוּא לְקַדֵּשׁ בּוֹ מֵי חַטָּאת – ואינו נפסל מחמת הנקב, שמי החטאת הם סמיכים מחמת האפר המעורב בהם, ובזמן הקידוש יוצא מהם רק שיעור מועט (מאירי, וראה עוד בשפת אמת).

ומה שאמרו (יומא ב, א) שכל מעשי הפרה בכלי גללים או בכלי אבנים או בכלי אדמה, שאינם מקבלים טומאה, ולא בכלי חרס, דין זה הוא דוקא באותם שבעה ימים שהיו מזים על הכהן השורף את הפרה, ולא בשעת קידוש מי החטאת (תוס' נדה מט, א ד"ה כשר, וראה בראשונים שם תירוצים נוספים).

טָהוֹר מִלְּקַדֵּשׁ בּוֹ מֵי חַטָּאת – ואפילו הוא כלי המיוחד לאוכלים, שעדיין מקבל טומאה (כלים ט, ח), בטל מתורת כלי לענין מי חטאת (ע"פ רש"י, ותוס' ד"ה טהור מלקדש), משום שצריך שיהיה ראוי למלאכתו לקבל מי חטאת שהם משקים, ולכן לגבי מי חטאת דינו ככלי העשוי למשקים, ששיעורו בכונס משקה (ע"פ ריטב"א, וחזו"א כלים כב, ו).

נִיקַּב כְּשׁוֹרֶשׁ קָטָן טָהוֹר מִלְּהַכְשִׁיר בּוֹ זְרָעִים הזרועים בו, שיונקים מהקרקע ונחשבים כמחוברים, ואם נפלו עליהם מים לא הוכשרו לקבל טומאה (ע"פ רש"י ד"ה אלא להכשיר, וד"ה ועדיין - השני), אבל המים שבעציץ נחשבים כתלושים ואם נגעו בהם זרעים, הוכשרו לקבל טומאה (אפיקי ים ב, מג, בדעת רש"י). ויש שפירשו, טהור מלהכשיר זרעים במים שבו, שהמים נחשבים כמחוברים ואם נגעו בהם זרעים, לא הוכשרו לקבל טומאה (רמב"ם כלים יט, ב; מאירי), ודינם כעפר שבעציץ, שאף הוא נחשב מחובר (אפיקי ים שם; חזו"א עוקצין ד, ו, בדעת הר"ש עוקצין ב, י, וראה בחזו"א שהעפר נחשב כמחובר דוקא כשזרועים בו זרעים, וראה בזה מנחת שלמה א, מ, חידושי הגר"ח סטנסיל גיטין ז, ב, ושיעורי ר' שמואל שם אות צג).

נִיקַּב כְּמוֹצִיא זֵיתִים – שזהו שיעור הנקב שבו כלי חרס שעשויים לאוכלים אינם מקבלים טומאה (רש"י), ואפילו אם הם מיוחדים למינים קטנים יותר, שיוצאים בנקב דק, שיעורם בכמוציא זית, משום שאם ינקבו נקב דק ולא יהיו ראויים למין שמיוחדים לו, ישתמש בהם למינים גדולים יותר (חזו"א כלים ה, י).

וַעֲדַיִין כְּלִי הוּא לְקַבֵּל בּוֹ רִימּוֹנִים – ואם יחדו לרימונים מקבל טומאה מכאן ולהבא, וכן אם היה מיוחד לרימונים מתחילה, אינו נטהר בנקב זה (רש"י). ויש שסוברי, שאף כלי המיוחד לרימונים, אם ניקב כמוציא זיתים נטהר, שמסתמא לא ישתמש בכלי שבור, ודברי רבא נאמרו בכלי שיחדו לרימונים לאחר שניקב (חזו"א כלים ה, י בדעת הר"ש כלים ג, א).

וְאִם הָקַף צָמִיד פְּתִיל עַד שֶׁיִּפָּחֵת רֻבּוֹ אם הוקף צמיד פתיל בפתחו העליון, הכלי מציל על מה שבתוכו, ואפילו הנקב אינו סתום, שאין טומאה נכנסת לכלי אלא דרך הפתח, ולא דרך הנקב (רש"י), ואם נפחת רובו, יש שם פתח על הנקב, ואין הכלי מציל עד שיסתום הנקב בצמיד פתיל (תוס' ד"ה ולענין בשם ר"י, וחזו"א כלים ו, ב, בדעת רש"י). ויש שפירשו, 'אם הוקף' פתח הכלי או הנקב, ולדעתם דוקא אם הנקב סתום ויש בנקב צמיד פתיל, הכלי מציל על שבתוכו, אבל אם אין הנקב סתום אינו מציל, הואיל ואפשר לגעת במה שבתוכו דרך מקום הנקב. ואם נפחת רובו, בטל ממנו תורת כלי, ואפילו מוקף צמיד פתיל אינו מציל (ע"פ תוס' שם בשם ר"ת, ורמב"ן רשב"א חי' הר"ן וריטב"א בשמו; רמב"ם בפיה"מ כלים ט, ח, ובהל' טומאת מת כב, ג).

הָא בְּרִבְרֵבֵי וְהָא בְּזוּטְרֵי – בכלים גדולים, ששיעור רוב הכלי גדול ממוציא רימון, שיעורו עד שיפחת רובו, ובכלים קטנים, ששיעור כמוציא רימון גדול משיעור רוב הכלי, שיעורו כמוציא רימון (רש"י, ורמב"ן ומהרש"א בדעתו; רמב"ם טומאת מת כב, ג). ויש שפירשו, בכלים גדולים, שיעורו כמוציא רימון, ובכלים קטנים, ששיעור כמוציא רימון הוא יותר מרוב הכלי, שיעורו עד שיפחת רובו (תוס' ד"ה הא, בשם ר"י; ראב"ד על הרמב"ם שם; רמב"ן; רשב"א).

פְּלִיגִי בָּהּ תְּרֵי אֲמוֹרָאֵי וְכוּ' – בשיעור נקב הכלי לענין הכשר זרעים, ונחלקו לפי רבי שמעון (לעיל צה, ב) שמיקל בדין עציץ נקוב וסובר שלכל דיני התורה מלבד לענין הכשר זרעים, עציץ נקוב דינו כעציץ שאינו כנקוב, אבל לחכמים שיעור הנקב בכדי שורש קטן [כפי ששנינו בעוקצין (פ"ב מ"י)] (רש"י, ושיטה להר"ן בדעתו; רמב"ן; שיטה להר"ן בשם הרא"ה). ויש שפירש, שנחלקו בשיעור נקב הכלי לענין הצלה במוקף צמיד פתיל, שאם ניקב בשיעור זה אינו מועיל צמיד פתיל להציל מפני הטומאה (תוס' ד"ה פליגי, בשם ר"ת, וראה ביאורים לעיל צה, ב שיש סוברים שאפילו נפחת רוב הכלי מועיל צמיד פתיל), ומחלוקתם בסתם כלי שאינו עומד לאוכלין או למשקין, אבל כלי שמיוחד לאוכלין או למשקין, שיעור הנקב שבו מקבל טומאה ואינו ניצל בצמיד פתיל, כשיעור הנקב שבו נטהר מטומאתו (ריטב"א בדעת ר"ת).

כְּלִי חֶרֶס שִׁיעוּרוֹ כְּמוֹצִיא זֵיתִים – שאם ניקב כמוציא זיתים אינו מקבל טומאה אף אם יחדו לרימונים, וחולק על רבא (לעיל צה, ב) שסובר שאם יחדו לרימונים מקבל טומאה (תוס' ד"ה שיעורו). והטעם שלדעתו לא מועיל יחוד לרימונים, משום שסובר שכלי חרס שטהר אין לו טומאה לעולם (ראה רמב"ם כלים טז, ח), ונעשה ככלי גללים ואבנים שאין להם כלל דין קבלת טומאה, אף מכאן ולהבא (משאת משה [לר"מ חברוני] פסחים, מב; וכעי"ז בחזון יחזקאל).

וּכְלֵי אֲדָמָה, העשויים מטיט ומתייבשים בחמה, ללא צירוף בכבשן ככלי חרס (ע"פ רש"י לעיל נח, א ד"ה אלא, ותוס' מנחות סט, ב). ובמקום אחר פירש, שנעשים ע"י חקיקה ככלי אבן, מסוג אדמה שהיא כאבן רכה, ואינם ככלי חרס הנעשים מטיט שמגבלים אותו במים ונצרפים בכבשן (ע"פ רש"י לעיל טז, ב ד"ה כלי אדמה, ויומא ב, א ד"ה כלי אדמה, ומגיני שלמה ביצה לב, א).

הא ברברבי והא בזוטרי. [א]אמר רב אסי [א]שונין כלי חרס שיעורו בכונס משקה ולא אמרו מוציא משקה אלא לענין גיסטרא בלבד מאי טעמא אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן לפי שאין אומרים הבא גיסטרא לגיסטרא. אמר עולא [ב]פליגי בה תרי אמוראי במערבא רבי יוסי בר' אבין ור' יוסי בר זבדא חד אמר כמוציא רמון וחד אמר כשורש קטן וסימניך [ג]אחד המרבה ואחד הממעיט. אמר רב חיננא בר כהנא משמיה דרבי אליעזר כלי חרס שיעורו כמוציא זיתים ומר קשישא בריה דרבה מסיים בה משמיה דרבי אליעזר והרי הן ככלי גללים וכלי אבנים וכלי אדמה [ד]שאין מקבלין טומאה לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים ולענין צמיד פתיל עד שיפחת רובו:

הדרן עלך המצניע

הזורק [ה]מרשות היחיד לרשות הרבים מרשות הרבים לרשות היחיד חייב. [ו]מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים באמצע רבי עקיבא מחייב וחכמים פוטרין כיצד [ז][ג]שתי גזוזטראות זו כנגד זו ברשות הרבים המושיט והזורק מזו לזו פטור היו [ד]שתיהן בדיוטא אחת המושיט חייב[ז] והזורק פטור שכך היתה עבודת הלוים שתי עגלות זו אחר זו ברשות הרבים מושיטין הקרשים מזו לזו אבל לא זורקין:

גמ'

ברברבי. ברובו: **זוטרי.** כמוציא רמון בטל ליה מכלי: **שונין.** התנאים שונין ברייתא: **כלי חרס.** שיעור הראשון האמור בו לבטלו במקבלת משום כלי: **כבונס משקה.** הוא דמבטל ליה מיהא מתורת מי חטאת, ולא אמרו נקב מוציא משקה חשוב נקב לכלום אלא לגיסטרא, דהתם ודאי אי נקבה הכי[א] כמוציא משקה משלא שדי ליה: **שאין אומרים הבא גיסטרא.** אחרת לגיסטרא זו להניח תחתיה לקבל הטיפין, אבל כלי שלם חסין עליו ומשום נקב פורתא לא שדו ליה ומניחין גיסטרא תחתיו: **פליגי בה.** בהכשר זרעים: **וסימן.** דלא תיטעי למימר חד אמר כמוציא זית: **אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין כו'.** ברייתא[ב] היא (מנחות קי.), והיא לך לסימן שאחד מן האמוראים ריבה לשער בגדול שבשלשתן ואחד ממעט לשער בקטן שבשלשתן ולא בבינוני. כונס משקה ומוציא משקה ליכא למיטעי בהן לענין זרעים: **שיעורו כמוציא זיתים.** ליטהר מטומאה: **הרי הוא ככלי גללים.** משניקב כמוציא זית, ואפילו יחדוס לרמונים, והא דתנן כלי בעלי בתים שיעורן כרמונים גבי כלי עץ תנינן לה במסכת כלים (פ' יז מ"א):

הדרן עלך המצניע

הזורק רבי עקיבא מחייב. טעמא מפרש בגמרא[ח]: **כיצד שתי גזוזטראות כו'.** רבנן קאמרי להו: **גזוזטראות.** זיזין היוצאין מן הכותל ומניחין עליהן נסרים להלך: **זו כנגד זו.** בשני צידי רה"ר, והן רה"י שגבוהות י' ורחבות ד': **פטור.** שלא מצינו זריקה והושטה במלאכת המשכן מרה"י לרשות היחיד ורחב רה"ר מפסיק ביניהן, שלא היתה עבודת הלוים כך להושיט קרשים מעגלה לעגלה שבצדה אלא לעגלה שלפניה (ושלאחריה), שארבע עגלות היו לבני מררי שהיו נושאין קרשי המשכן והן הולכין שתים כאחד זו בצד זו כדאמרינן בגמ'[ט], וכשהיו פורקין את המשכן לטעון על העגלות היו מעמידין העגלות כדרך הליכתן שתים זו אצל זו סמוך למשכן ושתים זו אצל זו לפניהם דרך הליכתן לאורך רה"ר שהיו רוצים להלך אחר עמוד הענן ההולך לפניהם, ופורקי המשכן היו מושיטין הקרשים לאותן שעל שתי העגלות הסמוכות למשכן והן מושיטין לאותן שלפניהם, אבל מעגלה לעגלה שבצדה לא היו צריכין להושיט שהרי שתיהן סמוכות לפורקי המשכן: **היו שתיהן בדיוטא אחת.** כלומר בעלייה אחת באורך רה"ר על פני הבית, ויש הפסק רה"ר ביניהם: **הזורק פטור.** הואיל ולמעלה מי', ולא מצינו זריקה מרה"י לרה"י דרך רה"ר במשכן לא באורך ולא ברוחב: **והמושיט חייב.** שמצינו הושטה כיוצא בה למעלה מי' במשכן מרה"י לרה"י וקצת אורך רשות הרבים מפסיק ביניהם: **שכך היתה עבודת הלוים.** ומפרש ואזיל כיצד מצינו כזו בעבודתן, שבשתי עגלות זו אחר זו ברשות הרבים פורקי משכן מושיטין לאותן שעל העגלות שאצלן והן מושיטין לאלו שלפניהם: **אבל לא זורקין.** שאין אותן קרשים נזרקות מפני כובדן:

גמרא

הא ברברבי והא בזוטרי. **פי' בקונטרס** לברבי ברובו זוטרי כמוציא רמון. וקשה לר"י דאין זו שיעור ומה קרי רברבי ומה קרי זוטרי לידע איזה הוא כמוציא רמון. **ונראה לר"י** דברברבי כמוציא רמון ובזוטרי שמוציא רמון הוא יותר מרוב סגי ברוב והא דקאמר עד (א) שתיפחת רובו לא קאי אשיעור דמוציא רמון אלא אשיעור דמוציא זית:

[ג]**ולענין** צמיד פתיל עד שיפחת רובו. **פירש רש"י** דאין טומאה נכנסת דרך נקב [א]דכל כלי פתוח כתיב דדרך פתחו נכנסת ולא דרך נקב. [ב]ומקשין דתנן בפ"י דמסכת כלים (מ"א) ואלו מצילין בצמיד פתיל כו' ומצילין בין מפיהם בין מצידיהם משמע דצריך שיהא מוקף צמיד פתיל כשניקב מצידו. ועוד דתנן בתר הכי[ג] ובמה מקיפין בסיד ובחרסית כו' ובכל דבר שהוא מתמרח ואין מקיפין לא בבעץ ולא בעופרת מפני שהוא פתיל ואינו צמיד משמע דבנקב כל שהוא נכנסת טומאה. ועוד דתנן התם ומייתי לה בהגוזל קמא (ב"ק קה.) חבית שניקבה וסתמוה שמרים הצילוה פקקה בזמורה עד שימרח מן הצדדים היו שתים עד שימרח מן הצדדין ובין זמורה לחבירתה[ד]. ואומר ר"י דאינם קושיות לפירוש הקונט' דודאי בפתח נכנסת טומאה אפילו דרך נקב קטן ובעינן עד שיסתם לגמרי כל הפתח ולהכי צריך מירוח וההיא דבין מפיהם בין מצדיהן לא מיירי שניקב ונשבר מן הצד אלא נעשה לצורך פתח וההיא דהגוזל דחבית שניקבה מיירי כשנפחתה רובה או כמוציא רמון לחשיב כפתח ובעי סתימה מעליא. **וריב"א הקשה** מהא דתנן במסכת כלים פ"ט (משנה ח) נקב העשוי לאוכלין שיעורן כזיתים העשוי למשקין שיעורן כמשקין העשוי לכך ולכך מטילין אותו לחומרא בצמיד פתיל ובכונס משקה פירוש כיון שעשוי למשקים ולאוכלים ויש בו נקב כונס משקה אינו מציל בצמיד פתיל על מה שבתוכו דגזרו אטו ההוא דמיוחד למשקין לחודייהו ולענין קבלת טומאה הוי כלי כיון שמיוחד לאוכלין ובנקב כי האי (ב) נכנסה טומאה. ותירץ ר"י דהא דבעי הכא נפחת רובו או כמוציא רמון היינו דוקא בניקב במקום שנשאר עוד שיעור כלי מן הנקב ולמטה כשיעור המפורש בההיא דמייתי באלו טריפות (חולין נה.) אבל ניקב למטה במקום שאין נשאר למטה מן הנקב כשיעור כלי הוי שיעור לאוכלים בכזית ולמשקין בכונס משקה כי ההוא דמסכת כלים פ"ט (משנה ח). **ור"ת מפרש** בשמעתין הכי עד שיפחת רובו מועיל צמיד פתיל אם הנקבים נסתמים אבל בנפחת רובו או במוציא רמון שוב אין מועלת סתימה אלא הוי כאוכלין שגבלן בטיט שאין ניצולין כדאמרינן בריש זבחים (דף ג:) דכיון שנפחת רובו בטלו להו מתורת כלי וההיא דחבית שנקבה וסתמוה שמרים מיירי בשלא נפחתה כשיעור וסתמו שמרים כל הנקב והא דבעי רבא התם (ב"ק שם) סתם[ה] אגף חציה מהו ה"פ אגף חציה וסתמוה שמרים חציה מאי מי הוי סתימה מעליא או לא ומייתי מפקקה בזמורה דלא חשיבא סתימה בלא מירוח בין זמורה לחבירתה הכי נמי לא חשיבא סתימה אגף חציה וסתמוה שמרים חציה ומשני התם לא קאי הכא קאי:

פליגי בה תרי אמוראי. **פי' בקונטרס** [ו]דלענין הכשר זרעים פליגי. ואומר ר"ת דבמסכת עוקצין (פ"ג משנה י) תנן דהכשר זרעים כשורש קטן **אלא אמר ר"ת** דלענין מוקף צמיד פתיל פליגי:

שיעורו כמוציא זיתים. ה"ג ברוב ספרים ובפי' ר"ח ורש"י וא"ת מתני' היא במס' כלים (פ"ג מ"א) העשוי לאוכלין שיעורו כזיתים. וי"ל דאיצטריך ליה לאשמעינן דלא מהני ביה יחוד לרמונים ולאפוקי מדרבא ולהכי מסיים בהו לפרושה הרי הן ככלי אבנים שהם טהורין בכל ענין:

הדרן עלך המצניע

הזורק. כיצד שתי גזוזטראות כו'. תימה לרבה דמוקי פלוגתא דרבי עקיבא ורבנן (לעיל ד' ד.) בקלוטה ופליגי למטה מעשרה לא אתי שפיר כיצד דהא לא קאי אדלעיל דהכא איירי בגזוזטראות למעלה מעשרה דומיא דעגלות ואפילו ר' עקיבא נמי מודה התם ולמאן דמוקי[ל] פלוגתייהו למעלה מעשרה אתי שפיר. ומיהו יש בירושלמי[מ] איכא דתני כיצד ואיכא דלא תני כיצד ומפרש התם דההוא אמורא דמוקי לה למטה מעשרה לא תני כיצד:

הוצאה

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [נדה מט.], ב) כעין זה לעיל כא., ג) [ברכות ה: יומא מב. מנחות קי. שבועות טו.], ד) כלים פי"ז מ"א לעיל נח. מנחות סט:, ה) לעיל ד., ו) תוס' על זה תמצא לקמן צט. ד"ה שתי גזוזטראות, ז) עיין רש"י עירובין לד. ד"ה אם למעלה ותוס' שם ד"ה או, ח) צז., ט) צט., י) מ"כ, כ) עי' בתוס' פ"ה מ"א דאהלות, ל) הוא ר' אלעזר לקמן צז., מ) כאן, נ) עיין השלמות להגרי"צ.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה הא כו' דקאמר עד שיפחות רובו: (ב) ד"ה ולענין וכו' בנקב כי האי איך נכנסת טומאה:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה ולענין צמיד פתיל וכו'. ומקשי' דתנן פ"י דמס' כלים. עי' תוי"ט רפ"ה דאהלות: ד"ה פליגי בה כו' דלענין הכשר זרעים פליגי. עי' זבחים לד ע"ב תוד"ה ל"ש בקס"ד לא ע"א:

תורה אור השלם

א) וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא: [במדבר יט, טו]

הגהות וציונים

א] ודאי מכוי אינקבה כמוציא (דפו"י): ב] צ"ל מתניתין (גליון): ג] שייך לעיל לעיל צ"ב (גליון): ד] תיבה "סתם" נראה ט"ס (ברכות שמים, ועיי"ש) ועי' השלמות:

ליקוטי רש"י

שונין. הלכה למשה מסיני. שיעורו בכונס משקה. פחות של שיעורים המבטלים אותו מהיות כלי כונס משקה הוא שיעור הראשון שהוא מבטלו מהיות כלי למי חטאת כדאמר במסכת שבת (צה:) חמש מדות בכלי חרס [ניקב כמוציא משקה טהור מלטמא בגסטרא ועדיין] וכו' נמצא כונס משקה הוא שיעור הראשון אבל כמוציא משקה לא בטיל. ולא אמרו מוציא משקה. בטיל אלא לענין גסטרא בלבד אע"פ שאינו מכניס לפי שאין אומרים הבא גסטרא לגסטרא שניקבה משקה אין עליה ואינו משתמש בה שאין אומר הבא גסטרא אחרת ונניח תחת גסטרא זו לקבל משקה היוצא אבל בכלי שלם שנקב כמוציא משקה לא בטיל מכלום לפי שהוא חס עליו ואינו שוברו ומשתמש בו ומביא גסטרא ומניח תחתיו לקבל משקה היוצא [נדה מט.]. וסימניך. משנה זו תהא לך סימן ששנינו (מנחות קי.) אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים בסימן זה תזכור לומר שהאחד נתן בה שיעור המרבה מכולן והאחד נתן בה שיעור וקא ממעט מכולן אבל שיעור בינוני לא הוזכר כאן [יומא מב.]. אחד המרבה ואחד הממעיט. לענין קרבנות שנויה בשלהי מנחות (קי.) נאמר בעולת בהמה ריח ניחוח ובמנחה ריח ניחוח ללמדך שאחד המרבה וכו' [ברכות ה:]. כלי גללים. כלי גללי בהמה [מנחות סט: ע"ש בתוס' ובהגרי"ב]. לפיכך בקר מפרש להו במנחות בפרק ר' ישמעאל (סט:) [יומא ב. ועיי"ש בגה"ש]. לפיכך בקר שעשה מהן כלי [לעיל נח.]. גללים, שיים [שם טז: וע"ש בב"ח ובגה"ש]. [המשך בהשמטות]

עין משפט נר מצוה

מו א מיי' פי"ט מהל' כלים הלכה א:
א ב מיי' פי"ב מהלכות שבת הלכה י סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סי' שמ סעיף א:
ב ג מיי' פי"ג שם הלכה יט:
ג ד שם הלכה יח:

רב נסים גאון

חרש בכונס משקה ובכלי שטף במוציא זיתים ובמסכת כלים פרק ג' שיעור כלי חרס לטהר העשוי לאוכלין שיעורו כזיתים העשוי למשקין שיעורו כמשקין כו' הלפס הקדירה שיעורן כזיתים כו' ובפרק ד' שנינו וכן גיסטרא שנתרועעה ואינה מקבלת משקין אע"פ שמקבלת אוכלין טהורה שאין שירין לשירין אי זו היא גיסטרא כל שניטלו אזניה והזיר בה חדודין יוצאין ובתוספתא בפ' ג' נסדקה למטה מאוזניה אע"פ שאזניה קיימות הרי זו כגיסטרא ואם מתחילה עשאה בלא אזנים נידונת כתבנית וכן עוד אמרו אם היתה גיסטרא הרי זו טהורה שלא אמרו שירים לשירים אלא שירים לכלים ובפ' ד' כיצד בודקין כלי חרס לידע אם ניקב בכונס משקה אם לאו מביא עריבה מליאה מים ונותן את הקדירה לתוכה אם כינסה בידוע שבכונס משקה ואם לאו בידוע שבמוציא משקה כו' ומשכחת לה בגמ' במסכת נידה בפרק בא סימן התחתון (דף מט) ושנינו בו כל כלי חרס מכניס ומוציא ויש שהוא מוציא ואינו מכניס והני עלה מכניס פסול למי חטאת לפי שאמרה תורה במי חטאת (במדבר יט) ונתן עליו מים חיים אל כלי ואם ניקב בכונס משקה יצא מתורת כלי באלו הראיות ובמשנה במסכת פרה בפרק ה' מפני שאין ממלאין ואין מקדשין ואין מזין מי חטאת אלא בכלי ולהה אמרו ניקב בכונס משקה פסול למי חטאת ומשום גיסטרא דאמר רב אשי שונין כלי חרס שיעורו בכונס משקה לא אמרו מוציא משקה אלא לענין גיסטרא בלבד מאי טעמא אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן לפי שאין אומרין הבא גיסטרא לגיסטרא ובפרק כל הבשר (חולין דף קז) אמר רבא כלי חרס שניקב בכונס משקה אין נוטלין ממנו לידים:

רבינו חננאל

[שייך לדף צה:]

רמון מעמידה בידוע שבמוציא משקה ואם לאו בידוע שבכונס משקה היתה יורדת טפה אחר טפה בידוע שבכונס משקה מאי איכא בין ת"ק לר' יהודה אמר עולא כינוס ע"י הדחק איכא בינייהו אשמעינן אע"פ שרחב הנקב והוסיף על כדי הוצאת משקה והגיע להכנסת משקה עדיין אותו עציץ כשאינו נקוב דמי ומכשיר את הזרעים כדפרשינן לעילא: **שלישית.** ניקב בשורש קטן טיהר מלהכשיר זרעים ועדיין כלי הוא לקבל בו זיתים. בהא אשמעינן רבה דלא כר' שמעון דאמר אם ניקב למטה מרביעית וקאמר אפילו ניקב בשורש קטן דאפשר דמתחברין אותו זרעים שיש בו לקרקע ודומה לעציץ נקוב וטהור מלהכשיר זרעים אם לא הגיע הנקב לכדי הוצאת זיתים עדיין כלי הוא ומקבל טומאה: **רביעית. ניקב במוציא זיתים.** אמר רבא אם הוכן מעיקרא זה הכלי לקבל רימונים אע"פ שניקב במוציא זיתים עדיין טמא הוא אבל אם מעיקרא לא הוכן אלא לקבל זיתים כיון שניקב במוציא זיתים טהור והא מלתא פליגי בה רבה סבר דכלי חרס רברבי שיעורו במוציא זיתים לפום דמפרש ליה לחסא וחסא נמי אמר הכין שמעתי [ע"כ שייך לדף צה:] וחד מתרי אמוראי דמערבא חד סבר במוציא רימון וחד סבר בשורש קטן וסימניך אחד המרבה ואחד הממעיט ורב חננא בר שלמיא משום רבי אליעזר [illegible] שאין מקבלין טומאה לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים ולענין צמיד פתיל עד שיפחת רובה: פרק יא הזורק מרה"י לרה"ר או מרה"ר לרה"י חייב.

מילואים

המשך מדף סט.

הוֹאִיל וְחַיָּיב קָרְבָּן חִידּוּשׁ הוּא וְכוּ', ומכיון שזהו חידוש מיוחד בשבועת ביטוי שמביאים עליה חטאת אף שאין חייבים על זדונה כרת, יש להחשיב את שגגת הקרבן כשגגה, אך כששגג וסבר שאין מביאים קרבן על עבירה רגילה שחייבים על זדונה כרת, אין להחשיב שגגה זו כשגגה אלא קרוב למזיד הוא, שהרי כל העבירות שחייבים על זדונם כרת מביאים חטאת על שגגתם (מאירי שבועות כז, א ד"ה כבר ידעת).

המשך מדף סט:

■ להלכה, כשמגיע ליום השביעי, מקדש את היום בקידוש והבדלה (שו"ע או"ח שדמ, א), וכן מתפלל ביום זה תפילות של שבת (משנ"ב שם), אך להניח תפילין חייב גם ביום זה, שספק דאורייתא לחומרא, וגם אם נאמר שחכמים תיקנו שבת גמורה מדרבנן, מכל מקום תיקנו כן רק להחמיר ולא להקל (ביאה"ל שם ד"ה אפילו, וראה שם שהאריך בזה).

אִם הָיָה מַכִּיר מִקְצָת הַיּוֹם שֶׁיָּצָא בּוֹ, עוֹשֶׂה מְלָאכָה כָּל הַיּוֹם כּוּלּוֹ, וביום זה ראוי לעשות מלאכה לכל שאר ימות השבוע (ריטב"א) ■ וכן נפסק להלכה (שו"ע או"ח שדמ, ב, משנ"ב ושעה"צ שם).

המשך מדף ע:

וְחָזַר וְנוֹדַע לוֹ עַל קְצִירָה וְעַל טְחִינָה וְכוּ', קודם שהקריב את הקרבן על שגגת שבת, אך אם נודע לו שחטא רק לאחר שהקריב את הקרבן, חייב להביא קרבן נוסף, כיון ש'כפרות מחלקות' (תוס', ריטב"א, וראה בהערה הקודמת). ויש סוברים, שגם אם נודע לו לאחר ההקרבה אינו מביא קרבן נוסף, כיון שסובר רבא ש'כפרות אינן מחלקות' (מאירי, רבינו חננאל להלן עא, ב).

המשך מדף עא.

דִּלְקוּלָּא לֹא אָמַר לְחוּמְרָא קָאָמַר, שכזית שלם כיון שהוא חשוב בפני עצמו, מתחלק מהכזית השני בחילוק תמחויין אפילו שהוא חילוק קל, אך חצי זית שאינו חשוב בפני עצמו, אינו מתחלק בחילוק קל כחילוק תמחויין [ואין לומר שתמחויין מחלקים רק מספק ולכן אומרים כן רק לחומרא ולא לקולא, שאם כן אדרבה שני חצאי זיתים לא יצטרפו כדי שלא יביא ספק חולין לעזרה, ושני כזיתים יצטרפו ויביא רק קרבן אחד] (חי' הר"ן).

מִשְּׁנֵי מִינִין פָּטוּר צְרִיכָה לְמֵימַר, ואפילו שפיגול ונותר מצטרפים לגבי מלקות, ודורשים כן מהפסוק (שמות כט, לד) 'לא יאכל כי קודש הוא' כמבואר במעילה (יז, ב), מכל מקום אינם מצטרפים לחיוב קרבן (תוס'), כיון שבחצי זית פיגול וחצי זית נותר, המלקות אינם על הלאו של פיגול או נותר שהרי לא אכל מהם כזית, אלא לוקה הוא על הלאו הנלמד מהפסוק 'לא יאכל', ועל הלאו הזה אין חיוב קרבן שהרי אין חייבים על זדונו כרת (אחיעזר ב, י, ה). ויש סוברים, שחצי זית פיגול וחצי זית נותר מצטרפים זה עם זה גם לענין קרבן, ונחשבים הם כשני מינים רק לגבי זה שאם אכל כזית פיגול וכזית נותר מביא שני קרבנות (רמב"ן, ריטב"א), כיון שלשיטתם הפסוק 'לא יאכל' אינו לאו נפרד, אלא הוא מלמדנו שפיגול ונותר מצטרפים זה עם זה אף שהם שני מינים, וכשם שמצטרפים למלקות, כך מצטרפים גם כן לקרבן (אחיעזר שם, וכעי"ז בקהלות יעקב זבחים לג).

המשך מדף עא:

ודין זה שייך רק בעבירות שמביאים על זדונם אשם, אבל בעבירות שמביאים על זדונם חטאת, אינו יכול להביא קרבן אחד ולהתנות עליו שאם חייב חטאת יעלה הקרבן לחטאת, ואם אינו חייב חטאת יעלה לאשם תלוי, כיון שחטאת באה נקבה ואשם בא זכר (רש"י), ומדבריו מוכח שהגמ' כאן סוברת שלא רק אשם אינו צריך ידיעה אלא גם חטאת, ולכן הוצרך רש"י לבאר שחטאת באה נקבה ואשם בא זכר, אך במסקנת הסוגיא (להלן עב, א) מבואר שחטאת צריכה ידיעה (מג"א א, יא, וראה בפמ"ג שם שתמה שדין זה לא השתנה בסוגיא). ויש שפירש, שרש"י הוצרך לכתוב כן לדעת רבי שמעון בכריתות (שם), ששני אנשים שמסופקים מי מהם חטא, יכולים להביא חטאת אחת מספק (משכנות יעקב או"ח א, וכעי"ז במרומי שדה).

המשך מדף עב:

אֶלָּא בְּאוֹמֵר מוּתָר, כגון גר שנתגייר לבין הנכרים וסבור שאין עבודה זרה בתורה (רש"י), וראה לעיל (סח, ב ד"ה ועל ע"ז) מה שנתבאר בזה.

עַד כָּאן לֹא בָּעָא מִינֵּיהּ רָבָא מֵרַב נַחְמָן וְכוּ', רבא לעיל (ע, ב) הסתפק האם בהעלם שבת ומלאכות מביא קרבן אחד כדין העלם שבת או כמה קרבנות כדין העלם מלאכות, והעלם שבת היינו אומר מותר שאינו יודע שיש שבת בתורה (רש"י), ורש"י כאן סתר את ביאורו לעיל (שם ד"ה מהו, וראה במהר"ם).

המשך מדף עג.

וְהַדָּשׁ – המפרק תבואה מהשיבולים (רש"י להלן ע"ב), שמפרק פסולת ואוכל המחוברים זה בזה וצריכים פירוק, ובשונה ממלאכות זורה בורר ומרקד שעניינם להפריד פסולת המעורבת באוכל ואינה מחוברת בו (רבינו חננאל להלן עד, א) [וראה להלן (ע"ב) מפרק תולדת דש].

וְהַמְנַפֵּצוֹ – המפריד את שערות הצמר במסרק, או על ידי חבטה במקלות (רע"ב, ע"פ רש"י ופיה"מ), כדי לטוות ממנו חוטים (אבני נזר או"ח קה), או לעשות ממנו לבדים (חיי אדם שבת כג, א).

וְהַטּוֹוֶה – המקבץ את החלקים הנפרדים שבצמר והופכם לחוט (ראה רש"י מו"ק יט, א, ושו"ת מהרלב"ח, כג), בין ביד ובין בכלי, וכמו שנאמר 'בידיה טוו' (חיי אדם שבת כה, א), וכן הטווה כל דבר ששייך לטוותו, כגון פשתן, נוצות שיער וגידים (רמב"ם שבת ט, טו), וכן השוזר כמה חוטים דקים לחוט אחד עבה (חיי אדם שם ומשנ"ב שמד, יא).

וְהַמֵּיסֵךְ – המותח את חוטי השתי (רש"י להלן עה, ב) על הכלי שאורגים בו (תפארת ישראל).

וְהָעוֹשֶׂה שְׁתֵּי בָתֵּי נִירִין – המכניס שני חוטים לתוך הלולאות המותקנות בכלי האריגה (רש"י כאן ולהלן קה, א), ויש מפרשים המתקין את הלולאות בכלי האריגה [ואילו המכניס את החוטים בלולאות, לדעתם הוא בכלל מיסך] (תוס' רי"ד; לחם משנה שבת ט,

טז, בדעת הרמב"ם). ונוהגת המלאכה בכל דבר שעושים אותו בצורה מעין זו (רמב"ם שם).

וְהַפּוֹצֵעַ – ההופך חוט עבה לחוט דק, על ידי שמקצץ את רוחבו (רש"י), ויש מפרשים, המוציא חוטי שתי או ערב מהאריג (רמב"ם שבת ט, כ), ויש מפרשים, החותך את יתרת החוט לאחר סיום האריגה (ראב"ד שם).

הַמּוֹלֵחַ וְהַמְעַבֵּד אֶת עוֹרוֹ – היא מלאכה אחת (ראה להלן עה, ב), שמתקן את העור באמצעות סיד, או במי עפצים, או במלח (כלכלת שבת לתפארת ישראל).

הַמַּכֶּבֶּה וְהַמַּבְעִיר, שתי מלאכות אלו נסדרו שלא כסדר עשייתן, שאין כיבוי שלא קדמה לו הבערה (תוס' להלן ע"ב ד"ה מכדי), ויש מפרשים כוונת המשנה, מכבה פחמים להבעיר בהם אש לבישול, שהעדיף התנא לנקוט דוגמה של הבערה לצורך בישול, כפי שהיה במלאכת המשכן (תוס' הרא"ש שם).

המשך מדף עג:

הָאי מַאן דְּשָׁדָא פִּיסָא לִדְיקְלָא וַאֲתַר תַּמְרֵי, תלש אשכולות ובהם תמרים מהאילן, ולאחר מכן נתלשו התמרים מהאשכולות (שפת אמת ואגלי טל דש ס"ק ב, בדעת רש"י, וישבו בכך את שאלת הראשונים על רש"י לפי גירסתם, מדוע על כל קטיפת פירות אין חייבים משום מפרק). [וראה להלן פי' התוס'].

אַחַת מִשּׁוּם תּוֹלֵשׁ – על תלישת האשכולות מהאילן, שהתולש הוא תולדת קוצר (רש"י), שתלישה נעשית ביד, ואילו האב מלאכה של קוצר הוא כשקוצר בכלי (לחם משנה שבת ח, ג).

וְאַחַת מִשּׁוּם מְפָרֵק – על תלישת התמרים מהאשכולות, והמפרק הוא תולדת מלאכת דש, שהאב מלאכה של דש הוא הוצאת גרעיני חיטה מתוך השיבולים שגדלו בהם (רש"י; רמב"ן; ר"ן). ויש מפרשים שמדובר בפירוק התמרים מהקליפה העליונה שעליהם, שדומה למפרק גרעינים מהשיבולים (תוס' ד"ה ואחת).

הָאי מַאן דְּכָנֵיף מִילְחָא מִמִּלְחָתָא – ממקום ייצור המלח (רש"י), שזה נחשב כמקום גידולו (ריטב"א ותוס' הנ"ל).

חַיָּיב מִשּׁוּם מְעַמֵּר, שהוא כמאסף שיבולים (רש"י), שאסיפת גופים נפרדים [במקום גידולם] לערימה אחת, היא מלאכת מעמר, למרות שגרגרי המלח אינם מתחברים זה לזה ולא נעשים לגוף אחד, והכל תלוי בדרך עשיית המלאכה [ולפעמים אין חיוב על מעמר אלא בקשירה, שהכל תלוי לפי דרך המלאכה] (אגלי טל מעמר ס"ק א).

אֵין עָמוּר אֶלָּא בְּגִדּוּלֵי קַרְקַע, שעימור שלא בגידולי קרקע הוא שינוי מעיקר צורת המלאכה שנעשתה במשכן, ולכן זה לא נחשב למלאכה (ראה נשמת אדם יז, א וחזו"א או"ח סוף סי' נז). ■ להלכה, מלאכת מעמר היא רק בגידולי קרקע, ולכן באסיפת מלח מהמשרפות אין חיוב מהתורה, אלא מדרבנן, שדומה למעמר (שו"ע או"ח שמ, ט ומשנ"ב שם).

וְהַמְנַפֵּץ – מפריד פשתן מהגבעול שגדל בו (רש"י), ואין זה שייך למלאכת 'מנפץ' ששנינו במשנה (לעיל ע"א), שהיא ממלאכות הצמר, ואין שם הפרדת דבר ממקום גידולו (ראה מיוחס לר"ן ומאירי).

כָּלָן מְלָאכָה אַחַת הֵן – שאלו הן תולדות דש (ראה רש"י ואגלי דש דש ס"ק א), ויש מפרשים, שכולן בכלל האב מלאכה, ואין מונים כל אחת מהן לעצמה, שהן ענין אחד ממש, אלא ששמן משתנה בהתאם לדבר שנעשית בו המלאכה (ראה תוס' להלן עד, א ד"ה אע"ג, ומיוחס לר"ן ואגלי טל שם).

הָיְינוּ זוֹרֶה הָיְינוּ בּוֹרֵר הָיְינוּ מְרַקֵּד, שענין שלשת מלאכות אלו להפריד אוכל מהפסולת המעורבת בו ואינה מחוברת בו [שהפרדת פסולת מחוברת היא 'מנפץ'] (רבינו חננאל), ובניגוד לדעת הירושלמי שגדר מלאכת 'זורה' היינו הפרדת דבר לחלקים קטנים, ונכלל בזה אף הרוקק רוק מפיו והרוח מפזרת את הרוק (שו"ת רעק"א קמא, כ). ■ להלכה, הרוקק והרוח מפרצתו, חייב משום זורה [וכדעת הירושלמי] (רמ"א או"ח שיט, יז), ואין חוששים לכך (משנ"ב שם).

המשך מדף עד:

חַיָּיב מִשּׁוּם גּוֹזֵז, משום שתלש כנף מן העוף בעודו חי (רש"י על הרי"ף; ר"י מלוניל), אבל אין חייבים על גזיזה לאחר המיתה (מאירי בדעת רש"י), שגדר מלאכת גוזז, לעקור דבר ממקום גידולו (ראה אגלי טל גוזז ס"ק ב), ויש סוברים שחייבים אף על גזיזה לאחר המיתה, שגדר גוזז הוא כל עקירת דבר ממקומו (רמב"ן; מאירי). ■ להלכה, חיוב גזיזה הוא בין כשגוזז מן החי, בין כשגוזז מן המת, ויש להזהר שלא לתלוש שערות מפרווה טבעית וכדומה (משנ"ב שמ, ה).

שֶׁכֵּן אוֹרְגֵי יְרִיעוֹת שֶׁנִּפְסְקָה לָהֶן נִימָא וְכוּ', שהקשירה מצויה במלאכת האורגים העוסקים במלאכת המשכן, ודי בכך בשביל להחשיב את קושר בכלל מלאכות שבת, ואף שבפועל יתכן שלא אירע מאורע כזה במלאכת המשכן (בית אפרים או"ח כד).

שְׁנֵי חַד וְקַשַּׁר חַד – שאם הזדמנו שני קשרים בשני חוטים סמוכים, מתיר אחד מהקשרים ומניח את השני קשור (רש"י), שהמתיר חייב אף שלא על מנת לחזור ולקשור (תוס' לעיל עג, א ד"ה הקושר), ויש מפרשים, שאם הזדמנו שני קשרים בחוט אחד, מתיר את הקשרים וקושר מחדש בקשר אחד, שהמתיר חייב רק על מנת לחזור ולקשור (תוס' שם, בשם רבינו חננאל ומשמעות הירושלמי). ■ להלכה, המתיר קשר באופן שיש בזה תיקון, חייב, אף כשהתיר שלא על מנת לקשור (ביאה"ל שיז, א).

וְהָא לָא קָיְימָא, ומלאכה שאינה מתקיימת, אינה מלאכה (רש"י), ואינה אסורה אלא מדרבנן (קרבן נתנאל).

וְהוּא שֶׁקְּשָׁרָן – שקשר את קצה החוט שמכאן בפני עצמו, ואת קצה החוט שמכאן בפני עצמו (אבני נזר או"ח קפ, בדעת רש"י והרמב"ם שבת י, ט), ויש מפרשים, שחיבר את שני הקצוות וקשרם יחד (רא"ש כלאים ט, י; ראה ראש יוסף שאפשר לפרש כן ברש"י). וחיובו גם משום קושר וגם משום תופר (מאירי עג, א; רע"ב), ויש מפרשים, שאינו חייב משום קושר, וכגון שקשר קשר שאינו מתקיים (יראים רעד; ר"ן), ומכל מקום חייב משום תופר, שדי בקשירה כזו לחזק ולהחשיב את התפירה (ראה אבני נזר או"ח קפ, ז), או שאינו חייב משום קושר, משום שתכלית הקשירה להעמיד את התפירה, ואין לה חשיבות של קושר אלא של תופר (ריטב"א). ■ להלכה, התופר שתי תפירות וקשר ראשי החוט מכאן ומכאן, חייב מהתורה [ובקשירה של קיימא, חייב אף משום קושר], ואם לא קשר, אסור מדרבנן, ובתפירת שלש תפירות ומעלה, חייבים אף בלא קשירה, שהתפירה מתקיימת (משנ"ב שמ, כז).

המשך מדף עה.

שׁוֹחֵט מְשׁוּם מַאי חָיֵיב, שהרי במשכן לא היו מוכרחים לשחוט את האילים שהשתמשו בעורותיהם, אלא היו יכולים לחונקם (רש"י), וסברה הגמ' בהוה אמינא שאב מלאכה של שוחט, היינו דוקא בשחיטה ולא בכל הוצאת נשמה (חתם סופר).

מְשׁוּם צוֹבֵעַ – שצובע את בשר בית השחיטה (רש"י להלן ע"ב) וכיון שהתועלת בצביעה אינה לתיקון האוכל והשבחתו [אלא לידיעת זמן השחיטה (כמבואר להלן בגמ')], חייבים עליה, בשונה מממה שמצינו ש'אין צביעה באוכלים' (חתם סופר; קהלות יעקב שבת, מ, א). ויש מפרשים שהצביעה האמורה כאן, היא צביעת העור של בית השחיטה (אור זרוע שבת סג), ואין זה שייך לצביעה באוכלים, שהעור אינו אוכל (ביאה"ל שכ, יט).

מְשׁוּם נְטִילַת נְשָׁמָה, וכל הנוטל נשמה חייב, ולא רק בדרך שחיטה [כפי שסברה הגמ' בהוא אמינא] (חתם סופר הנ"ל).

המשך מדף עה:

מכה בפטיש (אבן האזל שבת י, יז), ויש סוברים, שאף העושה כלי מתחילתו, שאינו חייב עליו משום בונה, משום ש'אין בנין בכלים', חייב עליו משום מכה בפטיש (דעת רש"י לעיל מז, א, וראה לעיל ד"ה והמנפח, שיש סוברים שבאופן זה 'יש בנין בכלים'), ומצינו פעולות שונות שנחלקו עליהם אמוראים, האם הן בכלל מלאכת בונה, או מלאכת 'מכה בפטיש (ראה להלן קב, ב). ■ להלכה, מכה בפטיש הוא שם כולל לכל גמר מלאכה [כדרך שהאומן מכה בפטיש על הכלי בשעת גמר עשייתו להשוות עקמימותו] (משנ"ב שיד, ח).

מִשְׁנָה. הקדמה: [א] ממשנה זו ולהלן, יידונו שיעורי הוצאה של דברים שונים, והאריך התנא לדון במלאכת הוצאה, שפרטיה רבים (מאירי להלן עו, ב), והקדים לדון עליה לפני שאר המלאכות, שהיא המלאכה האחרונה שבה סיים התנא במשנה הקודמת, והיא מלאכה שכיחה ומצויה (תוס' יו"ט להלן משנה ד). [ב] השיעורים השונים מגדירים את חשיבות האוכלים או החפצים שמוציא, שבשיעורים אלו יש בהם תועלת לאדם (ראה רמב"ם שבת, יח, א), וכמו שמצינו במלאכת המשכן שהוציאו דברים שיש בהם תועלת (קרית ספר שם, יב). [ג] המוציא פחות מהשיעור, פטור (רמב"ם שבת יב, ט) [וראה בביאורנו להלן (עו, ב)].

כָּל הַכָּשֵׁר לְהַצָּנִיעַ – דבר העשוי לשימוש האדם (רש"י), ואינו מתקלקל כשמכניסים אותו לאוצר (רמב"ם בפיה"מ).

וּמַצְנִיעִין כָּמוֹהוּ – שיש בו שיעור הראוי להצניע (רש"י), בהתאם לשיעורים שיתבארו במשניות הבאות (מאירי), או שדרך בני אדם להכניסו לאוצר (רמב"ם בפיה"מ).

וְהוֹצִיאוֹ בְּשַׁבָּת חַיָּיב וְכוּ' – שאם הושלמו בו שני התנאים והוציאו, חייב, ובהעדר אחד מהתנאים, פטור, כמשמעות הרישא של המשנה [ולא כמשמעות הסיפא של המשנה] (פני יהושע; רעק"א).

גְּמָרָא. לְאַפּוֹקֵי עֲצֵי אֲשֵׁרָה, או שאר איסורי הנאה (רש"י זבחים מז, א).

לֹא אָמְרוּ כָּל הַשִּׁיעוּרִין הַלָּלוּ אֶלָּא לְמַצְנִיעֵיהֶן, ראה להלן (עו, ב).

המשך מדף עח.

שׁוֹפְכִין לְמַאי חָזוּ, ושאלה הגמ' דוקא על הברייתא ולא על המשנה ששנינו 'וכל השופכין ברביעית', כי את המשנה אפשר להעמיד במים שאינם מאוסים לגמרי, וראוים לשטיפת כלים וכדומה, אך בברייתא ששנתה דין שופכים אחרי דין דם, משמע שכשם שהדם מאוס לגמרי, כך המים מאוסים לגמרי (תוס'), או משום שהברייתא אמרה 'המוציא שופכים לרשות הרבים', ומשמע שהם מים סרוחים לגמרי, הראוים רק לשפיכה (ריטב"א להלן עט, א).

מִשְׁנָה. גֶּמִי כְּדֵי לַעֲשׂוֹת תְּלַאי לְנָפָּה וְלִכְבָרָה, והוא שיעור קטן יותר משיעור חבל לעשות בו אוזן לקופה, כי נפה וכברה הם כלים קלים, ודי במועט כדי לתופסן [והגמ' (בע"ב) שואלת מדוע גם בחבל לא יהא חייב בשיעור זה] (מאירי; ריטב"א המיוחס לר"ן).

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר כְּדֵי לְטוֹל מִמֶּנּוּ מִדַּת מִנְעָל לְקָטָן, להראות לאומן המידה שהוא צריך (רש"י). ויש מפרשים, שהוא לקשירת הנעל שלא תיפול מהרגל (מאירי; ריטב"א המיוחס לר"ן). ורבי יהודה חולק על חכמים, וזהו השיעור לדעתו הן של חבל, והן של גמי, ושיעור זה הוא קטן יותר משיעורם של חכמים, כמבואר בגמ' להלן (פ, א).

וְהַמּוֹצִיא קֶשֶׁר מוֹכְסִין חַיָּיב, אחר שהשמיעה לנו המשנה ששיעור הוצאת נייר הוא כדי לכתוב עליו קשר של מוכסין, מוסיפה שחייב אפילו כשכתב כן על קלף, אף ששיעור קלף הוא כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין (תוס' להלן ע"ב ד"ה והמוציא). או שהחידוש שהמוציא קשר של מוכסין חייב אפילו אם כבר הראהו למוכס [וסתמה כדעת רבי יהודה להלן ע"ב] (רמב"ן; חי' הר"ן).

המשך מדף עט.

כְּדֵי לִכְתֹּב עָלָיו אֶת הַגֵּט, את 'תורף הגט', שהוא שם האיש ושם האשה, הזמן, והמילים 'הרי את מותרת לכל אדם', וחתימת העדים, ושיעור זה הוא הקטן מכולם (רש"י). שככל והעור יותר מעובד הוא חשוב יותר, ולכן שיעורו נעשה קטן יותר (ריטב"א בדעת רש"י). ויש סוברים, ש'כדי לכתוב עליו את הגט' היינו 'טופס הגט', כלומר, כל נוסח הגט, והוא שיעור גדול יותר מ'כדי לעשות קמיע' (תוס'), ואפילו ש'דיפתרא' חשובה מ'חיפה', שיעורה גדול יותר, כי אין רגילות להשתמש בעור חשוב לחפות קמיע אלא לכתיבה, ואמר אביי (לעיל עח, א) שהולכים אחר השימוש המצוי אפילו לקולא (ריטב"א בדעת תוס').

המשך מדף עט:

כִּי תַּנְיָא הַהִיא בְּסֵפֶר תּוֹרָה, ונמצא מבואר בסוגייתנו שספר תורה ניתן לכתוב על קלף, גויל או דוכסוסטוס. ומצוה לכתחילה על הגויל, ולכן נקטה הברייתא 'כשרה' לשון דיעבד (רמב"ן; ר"ן; ריטב"א המיוחס לר"ן). ויש סובר, שספר תורה שנכתב על דוכסוסטוס פסול, אפילו בדיעבד (רמב"ם תפילין א, ט), וכנראה מצא איזה ברייתא בה מבואר שספר תורה נכתב על הגויל [ובודאי לא באה למעט קלף, שהרי מצאנו בכמה מקומות שהוא כשר לספר תורה, אלא למעט דוכסוסטוס] (ב"י יו"ד רעא, ג, בדעת הרמב"ם).

לְפִי שֶׁאֵין מוֹרִידִין מִקְדֻּשָּׁה חֲמוּרָה לְקֻדָּשָׁה קַלָּה, שהתפילין שיש בהם ארבע פרשיות, קדושתן חמורה ממזוזה שיש בה שתי פרשיות (רש"י מנחות לב, א ד"ה תפילין). וכל שכן ספר תורה שקדושתו חמורה יותר, אין עושים ממנו תפילין (פסקי הרי"ד מנחות לב, א, בדעת רש"י). ויש סובר, שממה שהברייתא לא הזכירה שאין עושים מספר תורה שבלה תפילין, משמע שמותר, וטעם החילוק, שתפילין וספר תורה קדושתן חמורה ממזוזה, כי מקום המזוזה על סף הבית, ואילו תפילין מקומם על הראש, וספר תורה מקומו על התיבה, ולעשות מהם מזוזה זהו הורדה מקדושתן, אבל ספר תורה שבלה מותר לעשות ממנו תפילין, שאדרבה, מעלהו מקדושתו, שהיה על התיבה, וכעת יהא על הראש (פסקי הרי"ד שם).

הָא מוֹרִידִין עוֹשִׂין, כגון חדשים, או שהתנה עליהם תחילה (ריטב"א). ואף שפרשיות 'שמע' ו'והיה אם שמוע' אינן סמוכות בספר תורה זה לזה וכיצד יחברם בשביל מזוזה, אכן באופן שפרשת 'שמע' כתובה בסוף העמוד, יוכל לכתוב על הגליון החלק תחתיה פרשת 'והיה אם שמוע'. או להיפך, אם פרשת 'והיה אם שמוע' כתובה בראש העמוד, יוכל לכתוב על הגליון החלק מעליה פרשת 'שמע' (תוס'; ובמנחות לב, א ד"ה דילמא בתי' שני), או שיחתוך פרשת 'שמע' ופרשת 'והיה אם שמוע' ויתפרם. ומה שמבואר בירושלמי (מגילה א, ט), שתפילין ומזוזות אינן נכתבות אלא על עור אחד, הכוונה שלא יהיו שני חתיכות ללא תפירה (ריטב"א; תוס' במנחות שם בתי' ראשון), או שיוציא את כל הירעה בה כתובים פרשיות 'שמע' ו'והיה אם שמוע', ויעשנה מזוזה, ואין חיסרון במה שפרשיות אחרות ביניהן (קרן אורה מנחות לב, א בתוס' ד"ה דילמא, בדעת רש"י).

רַבִּי מֵאִיר הָיָה כּוֹתְבָהּ עַל הַקֶּלָף, מִפְּנֵי שֶׁמִּשְׁתַּמֶּרֶת, ולכן לכתחילה היה כותבה על הקלף (רמב"ן; רא"ש הל' מזוזה ו). והברייתא שאמרה 'הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף, ומזוזה על דוכסוסטוס', הכוונה שתפילין נכתבים על קלף בלבד, ואילו מזוזה כשירה על דוכסוסטוס, ואפילו לכתחילה (ריטב"א). ויש סוברים, שמזוזה לכתחילה תיכתב על דוכסוסטוס, אלא שבדיעבד כשרה גם על קלף (רי"ף הל' מזוזה; רמב"ם תפילין ומזוזה א, ט). ו'רבי מאיר היה כותבה על הקלף', היינו באופן שלא היה לו דוכסוסטוס, או במזוזה הנקבעת במקום בו עלולה להתקלקל בקלות, ובכדי שתישמר יפה (ר"ן). ומה שמביא ראיה מרבי מאיר, ולא להיפך, להקשות מתנא קמא, כי רבי מאיר היה עושה כן למעשה (ריטב"א המיוחס לר"ן). ■ **להלכה: ספר תורה** – מצוה מן המובחר לכתבו על הגויל, כתב על הקלף, כשר (שו"ע יו"ד רעא, ג), וקלף שלנו מובחר מגויל, ומצוה לכתוב עליו (רמ"א שם, ע"פ תוס' כאן ד"ה קלף). כתב על דוכסוסטוס, לדעת השו"ע פסול [כדעת הרמב"ם, המובא לעיל (ד"ה כי תניא)] (שם), ולדעת הגר"א, בדיעבד כשר [כדעת שאר הראשונים] (שם, ט). **תפילין** – אינן נכתבים אלא על הקלף (שו"ע או"ח לב, ז). **מזוזה** – מצוה מן המובחר שתיכתב על דוכסוסטוס [כדעת הרמב"ם, המובא לעיל (ד"ה רבי מאיר)], כתבה על הקלף או על הגויל, כשרה [כדעת הראשונים, שלא כדעת תוס', המובאים לעיל (ד"ה תפילין אגויל)] (שו"ע יו"ד רפח, ו). וקלף שלנו מובחר מדוכסוסטוס, ומצוה לכתוב עליו (רמ"א שם).

המשך מדף פ.

בְּהֶעְלֵם אֶחָד לִרְשׁוּת אֶחָד חַיָּיב, לִשְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת פָּטוּר, ואף שלגבי כתיבה, אם כתב אות אחת בטבריה ואות אחרת בציפורי, חייב [ראה להלן (קד, ב)], טעם החילוק, שבכתיבת שתי אותיות נגמרה המלאכה, אלא שצריך לקרבן כדי שיוכלו לקרוא אותן, וחסרון קירוב האותיות אינו נחשב כחסרון מעשה המלאכה, אבל מלאכת הוצאה אינה מסתיימת עד שיביא את שניהם לרשות אחת (ר"י בתוס', ותוס' רא"ש). ויש סוברים, שחילוקו של רבי יוסי בין רשות אחת לשתי רשויות נאמר לגבי עקירת חפץ שצריך שיוציא מרשות אחת, שאם כבר הוציא משתי רשויות, שוב אין בידו לצרפן, אבל לגבי הנחת חפץ אין חילוק אם הוציא לרשות אחת או הוציא לשתי רשויות, כיון שבידו לתקן עוד על ידי הקרבה [והגירסא בדברי רבי יוסי היא 'מרשות אחד חייב, משתי רשויות פטור'] (ר"ת בתוס', ע"פ שפת אמת).

אֲבָל כַּרְמְלִית לֹא, כגון כרמלית שרשות הרבים עוברת משני צדדיו, ובית פתוח לכל אחת מרשויות הרבים הללו, והוציא חצי גרוגרת מכל בית לרשות הרבים הסמוך לו (רש"י). ולאו דוקא באופן זה שהוציא משני רשות היחיד, אלא שאין מצוי בית אחד שממנו יוצאים שני רשויות הרבים שונים וכרמלית מפסיקה ביניהם (מהר"ם בתי' ראשון, בדעת רש"י).

אֲפִילּוּ כַּרְמְלִית, שגם מדאוריתא יש לו חשיבות מקום, שאם לא כן, רבנן לא היו אוסרים אותו (קובץ שיעורים ב"ב רמז). **אֲבָל פֵּיסְלָא לֹא,** כיון שאינו עתיד להישאר מונח ברשות הרבים, אינו חשוב להפסקת רשויות (ריטב"א המיוחס לר"ן).

אֲפִילּוּ פֵּיסְלָא, השוכב לרוחב רשות הרבים, וממלא כל רוחבו, והוציא חצי גרוגרת מביתו מצד אחד, וחצי גרוגרת מהצד השני (רש"י; ריטב"א המיוחס לר"ן), ואם אינו ממלא את כל רוחב רשות הרבים, אמנם הפיסלא חולק רשות לעצמו, אך כיון שרשות הרבים אינה מופרדת לחלוטין, נחשב לרשות הרבים אחד. אך לענין גט אין צורך שימלא כל רוחב רשות הרבים, ודי במה שהוא חולק רשות לעצמו (שפת אמת). ודוקא אם גבוה שלשה טפחים, שאם לא כן הוי 'לבוד', ואינו נחשב רשות לעצמו, ואינו חולק רשויות (ריטב"א המיוחס לר"ן; תוס' גיטין עז, ב ד"ה פליג). ויש סוברים, שאין צורך גם לענין שבת שימלא את כל רוחב רשות הרבים, ודי בגבוה עשרה טפחים או ברוחב ארבעה טפחים (תוס', ושפת אמת בדעתו; מאירי).

וְאַזְדָּא רָבָא לְטַעֲמֵיהּ דְּאָמַר רָבָא רְשׁוּת שַׁבָּת כִּרְשׁוּת גִּטִּין דָּמְיָא, שמבואר בגיטין (עז, ב) לגבי אשה שבעלה הקנה לה מקום בחצרה כדי שיוכל לתת בו את גיטה, וזרק את הגט ונפל על פיסלא, שאינה מגורשת, כי הפיסלא קובע לו מקום בפני עצמו, ואותו הרי לא הקנה לה (רש"י). ורבא לא אמר שם בפירוש שרשות שבת כרשות גיטין, אלא שמצינו שאמר (שם עט, א) שיש שלש הלכות בהם חלוקים שבת וגיטין, ואת הפיסלא שמובא לעיל (עז, ב) לא מנה ביניהם, הרי שסובר שאף פיסלא חולק מקום לענין שבת (ריטב"א המיוחס לר"ן).

שֶׁכֵּן צְנוּעוֹת כּוֹחֲלוֹת עַיִן אַחַת, המגולה (רש"י), ויש שפירש להיפך, שאת העין המכוסה כוחלות, ואת המגולה אינן כוחלות (רבינו פרחיה). וכיון שרוב בנות צנועות הן, השיעור נקבע לפי הנהגתן ואף לשאינן צנועות (מאירי).

כִּי תֵּנֵא הָהוּא בָּעֵירָנְיוֹת, בבנות הכפרים ששני עיניהם מגולות ולכך שיעור הוצאה שלהן הוא כדי לכחול שתי עינים (רש"י). ומכאן ראיה, שלהגדרת רשות הרבים די שיהא ט"ז אמה, ואין צורך שיעברו בו ששים ריבוא איש [ראה מה שכתבנו לעיל (ו, ב

ד"ה כאן בזמן הזה)], שהרי בנות הכפרים חייבות על הוצאתן אפילו שאין עוברים בכפרים ששים ריבוא [ואין לומר שמדובר בבת כפר הנמצאת בעיר, כי כשהיא בעיר היא כפופה למנהג המקום, וחייבת בשיעור כחילת עין אחת] (משכנות יעקב או"ח, קכ ד"ה ועוד בפרק).

הָא קָיְימָא לָן דְּשִׁיעוּרָא דְּרַבָּנָן נָפִישׁ, והניחה הגמ' שאם שיעורו של רבי יהודה במחלוקתם גבי גמי קטן משיעור של חכמים, כך גם צריך להיות במחלוקתם גבי חרסית, משום ששורש מחלוקתם אחד הוא, שהרי דבר שיש לו שני תשמישים האחד מצוי והשני אינו מצוי, הולכים אחר התשמיש המצוי, ואפילו לקולא [כמבואר לעיל (עח, א)], ונחלקו רבי יהודה וחכמים בדבר שיש לו שני תשמישים ושניהם מצויים, אלא שאחד מצוי יותר מהשני, חכמים אמרו לענין גמי שחייב רק בשיעור הגדול, שהולכים אחר השימוש המצוי יותר, ואפילו לקולא, ואילו רבי יהודה סבר שחייב כבר בשיעור הקטן, שהולכים אחר השימוש הפחות מצוי לחומרא, לכן שואלת הגמ' שגם גבי חרסית, שיש לו שני שימושים אחד יותר ואחד פחות, היה לרבי יהודה לומר את השיעור הקטן (רמב"ן; ריטב"א).

המשך מדף פא.

אִם יֵשׁ מָקוֹם קָבוּעַ לְבֵית הַכִּסֵּא מְלֹא הַיָּד, שהחיתר ששנינו לטלטל שלש אבנים כמלוא היד, הוא רק באופן שיש לו מקום קבוע לבית הכסא, שאם ישתיירו לו בתחילת שבת, ישתמש בהם בהמשך השבת (ע"פ רש"י ומאירי). וכיון שהוא בית כסא קבוע, אפילו אם אחרים ישתמשו באבנים, נחשב טלטול לצורך (מג"א ואליה רבה או"ח שיב, א, ומשנ"ב שם ב). ויש סוברים שמותר דוקא בבית הכסא הקבוע לו לבדו, אבל אם הוא גם של אחרים, מותר לטלטל אבן אחת בלבד לצרכו ולא כמלוא היד, שיתכן שבשאר האבנים ישתמשו אחרים, ונחשב טלטול שלא לצורך (ב"ח שם, בדעת רש"י).

אִם לָאו, כְּהֶכְרֵעַ, רק אבן אחת (ר"י מלוניל; מאירי), ויש סוברים, שאסור להכניס מלא היד, אבל מותר להכניס שלש אבנים, שכל אחת מהן כאגוז (ריבב"ן; פסקי הרי"ד).

מְדוֹכָה קְטַנָּה שֶׁל בְּשָׂמִים, אָמַר רַב שֵׁשֶׁת אִם יֵשׁ עָלֶיהָ עַד מָתָר, שמכתשת קטנה של בשמים, אם יש עליה סימן שכבר השתמשו בה לקינוח, מותר לטלטלה, ואם לא אסורה בטלטול משום כלי שמלאכתו לאיסור (רש"י). ויש מפרשים [ע"פ פיסוק הגמ' באופן שונה: 'אם לאו, כהכרע מדוכה קטנה של בשמים'] שבבית הכסא שאינו קבוע מותר לטלטל רק כהכרע מדוכה קטנה של בשמים (תוס' פי' שהכוונה לרגל [-'הַכְּרַע'] המדוכה; ושא"ר פי' שהכוונה למשקל המדוכה [-'הֶכְרֵעַ']), והוא פחות מכמלוא היד [ולא ניחא להו בפירוש רש"י, כי כלי שמלאכתו לאיסור מותר בטלטול לצורך גופו או מקומו, ומטעמים נוספים]. ורב ששת אומר הוראה חדשה, שאבן שיש עליה עד מותר לטלטלה אפילו היא גדולה הרבה, כיון שמוכח שמוכנה כבר לקינוח (תוס' וראשונים). ■ להלכה, לבית כסא שאינו קבוע, מכניס עמו כשיעור ראש בוכנא קטנה שדכים בה את הבושם [וכדעת תוס' והראשונים] (שו"ע או"ח שיב, א, ומשנ"ב שם ד).

המשך מדף פא:

אֶלָּא מַחֲזוֹרְתָּא כְּדַרְבָ נָתָן בַּר אוֹשַׁעְיָא ■ להלכה, אין לקנח בחרס הן בשבת והן בימות החול. שחרס שאינו חלק עלול לקרוע את הבשר ואסור משום סכנה, וחרס חלק אסור משום כשפים (שו"ע או"ח ג, יא, ומשנ"ב שם יח; שיב, ד, וביאה"ל ד"ה משום סכנה).

וְלֹא אוֹתְבוּהָ, שמא הגוי ייענש בטביעת הספינה ויטבע יחד עמו (עיון יעקב על עין יעקב).

המשך מדף פב.

אָסוּר לְבָנוֹתוֹ – שאסור להנות את העבודה זרה (רש"י), אבל כל זמן שלא נפל הכותל, אין איסור במה שכותלו משמש מצדו השני לעבודה זרה, משום שבשעת בניית הכותל, לא היתה עבודה זרה בחלקו של הגוי (ריטב"א; מאירי).

כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת, שחייבוהו חכמים להרחיק שיעור מקום חשוב מהעבודה זרה (רש"י להלן ע"ב, וריטב"א כאן בדעתו). ויש סוברים, שכונס מעט, ובונה את הכותל בתוך השטח שלו, ולאו דוקא 'ארבע אמות' (ריטב"א בשם הרמב"ן; רא"ה ע"ז מז, א). ובמקום הפנוי שבין ביתו לבית העבודה זרה, יעשה בית הכסא לתינוקות, או יניח שם קוצים וברקנים, שלא יהא רווח לעבודה זרה בכך שהתרחק ממנה (גמ' ע"ז מז, ב).

המשך מדף פה:

אִם הָיוּ זְרוּעִין שֶׁתֵּי זוֹרָעָן עֵרֶב, עֵרֶב זוֹרָעָן שֶׁתֵּי, שזורע את חצי הטפח שבתוך הערוגות בזרעונים מסוג אחד, ואת הגבולות שבין הערוגות בזרעונים מסוג אחר, וזורע את חצי הטפח בשורות ארוכות ממזרח למערב, ואת הגבולות שבין הערוגות בשורות קצרות מצפון לדרום [או להיפך], ואף שהזרעונים סמוכים זה לזה, זריעה לכיוונים שונים גורמת להבדלה ולהיכר (רש"י, ע"פ חזו"א כלאים ז, ד).

אֵיתִיבֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי וְכוּ', וקושיתו על עיקר דברי רבי יוחנן שמחשיב ערוגה עגולה לערוגה (ראה רש"י וריטב"א להלן פו, א בדעתו).

המשך מדף פו.

פּוֹלֶטֶת שְׁכֻבַת זֶרַע בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי טְהוֹרָה, גם אם לא עברו שלשה ימים מעת לעת, משום ש'מקצת היום ככולו', שכיון שנאמר בפסוק 'ימים', למדנו שלא הקפידה תורה אלא על מנין הימים ולא על מנין העונות [שהוא מעת לעת] (רש"י). וגזירת הכתוב היא לתלות בימים [ו'מקצת היום ככולו'] ולא במנין השעות [שהוא מעת לעת] (ר"י מלוניל), כי מסברא היה לנו לומר שבפולטת שכבת זרע לא שייך דין 'מקצת היום ככולו' אלא צריך שיעבור מעת לעת, כיון שהדבר תלוי בשיעור שבו ראוי הזרע להסריח, אלא שכיון שמצינו בפסוק שתלה זאת בימים, ממילא משמע ש'מקצת היום ככולו', כי כך הדין בכל התורה כולה (פני יהושע).

בְּהַשְׁכָּמָה עָלָה את כל עליותיו (רש"י) **דִּכְתִיב וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַּבֹּקֶר**, ואין לומר שרק עליה זו היתה בהשכמה משום שכך צוה לו הקב"ה בפירוש (שמות לד, ב) 'ועלית בבקר אל הר סיני', משום שבצווי לא נאמר אלא שיעלה 'בבוקר', ו'בוקר' משמע עד ארבע שעות ביום, וממה שמשה הקדים לעלות בהשכמה, יש לנו לומר

שעשה כן לפי שכל עליותיו היו כך גם ללא ציווי הקב"ה, משום ש'זריזין מקדימין למצוה' (מהרש"א).

המשך מדף פז.

ועוד, שהלוחות הם ככתובה בין ישראל למקום, ועל ידי שבירתם נידונו כפנויה שזינתה ולא כאשת איש שזינתה [שע"י קריעת הכתובה יכולה להכחיש ולומר פנויה הייתי (עץ יוסף שם), או משום שאף שמשה היה שלוחם של ישראל לקבל את הלוחות, כיון ששברם לא התקיימה השליחות ודינם כפנויה (ידי משה שם)] (מדרש רבה שם, הובא ברש"י שמות לד, א. וראה ביאורים נוספים ברבינו בחיי לעיל שם וברשב"ם ובספורנו שם, יט). וראה עוד להלן בטעם ששיבחו הקב"ה על שבירתם.

אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ, 'אשר' מלשון אישור ויישר כח, שאישרו ושיבחו על שבירתם (רש"י כאן וביבמות סב, א וגליון הש"ס כאן). ואף שכמה פעמים נכתב 'אשר' בתורה ולא נדרש מלשון אישור [קושיית הרמב"ן], כאן 'אשר' זה הוא מיותר, שהרי כבר כתוב בתחילת הפסוק 'אשר היו על הלוחות הראשונים' (מיוחס לר"ן), והיה יכול לכתוב 'ששברת' או לכתוב רק 'אשר היו על הלוחות הראשונים' לחוד בלי להוסיף 'אשר שברת', שהרי ודאי הם אלו ששבר (מהרש"א יבמות סב, א). ויש שביאר, שהראיה היא מהפסוק (דברים י, ב) 'אשר שברת ושמתם בארון', ואם היה חטא בשבירתם לא היה מצוהו הקב"ה לתת את שברי הלוחות בארון, כי 'אין קטיגור במקום סניגור', אלא מוכח שהיתה שבירתם חביבה לפני הקב"ה (רמב"ן).

וַיִּשַּׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ, והמעלה בכך ששברם עד ששיבחו הקב"ה על כך, ראה לעיל בטעם שבירת הלוחות. ועוד, שעל ידי שבירת הלוחות שלטו האומות בישראל (גמ' עירובין נד, א), והיתה להם כפרה בזה מעוון עבודה זרה ולא הוצרך הקב"ה לכלותם (טעמא דקרא שמות לב, יט).

וּלְבַסּוֹף פִּירֵשׁ מַתַּן שְׂכָרָהּ, שלדעה זו טוב יותר לסיים בשכר שהוא הדבר הטוב, כדי שישאר בלבם ענין השכר ולא היראה מהעונש (מהר"ל).

בַּתְּחִילָּה פִּירֵשׁ מַתַּן שְׂכָרָהּ, שלדעה זו טוב יותר לפתוח בשכר כדי לקרב לבם אל התורה, שאם היה פותח בעונש היו מתיראים ולא היה מתקרב לבם אל התורה (מהר"ל).

המשך מדף פח.

קִיְּמוּ וְקִבְּלוּ הַיְּהוּדִים, שהיה לו לכתוב 'קיבלו וקימו היהודים', שהרי הקבלה קודמת לקיום, ומכך ששינה הכתוב ואמר 'קימו וקבלו' משמע ש'קימו' זו קבלה נוספת מלבד מה ש'קבלו' כבר (מהרש"א).

בַּתְּחִילָּה יָרְאָה, שמא לא יקבלוה ויחזור העולם לתהו ובהו (רש"י) **וּלְבַסּוֹף שָׁקְטָה**, כשקיבלוה ב'נעשה ונשמע' (שם ע"ז ג, א). ומכך ששקטה לאחר שקיבלוה, יש שהוכיחו שקיום העולם תלוי בקבלה בלבד, אף אם לא יקיימוה אחר כך [ראה כל המחלוקת בזה בביאורים להלן] (עיין יעקב, חתם סופר השלם שם). ויש שדחה, שכיון שראתה הארץ את מעלתם וחסידותם שקיבלוה ב'נעשה ונשמע' [כפי שדקדק לפרש רש"י] ולא אמרו 'נשמע אם נוכל לקיים ורק אחר כך נעשה', שקטה הארץ - שבודאי גם יקיימוה (לחם סתרים שם).

יוֹם הַשִּׁשִּׁי, ואף לרבי יוסי הסובר שבשביעי בחודש ניתנה תורה, יש לומר שהיום הראשון בסיון אינו מן המנין לפי שלא אמר להם באותו יום דבר משום חולשת הדרך [כמבואר בגמ' לעיל (פו, ב)] וממילא יום מתן תורה נחשב כיום שישי. ועוד יש לפרש, שהתורה היתה ראויה להינתן בשישי אלא שהוסיף משה יום אחד מדעתו [כמבואר בגמ' לעיל (פז, א)] (תוס' ע"ז ג, א). ויש שביאר, שלרבי יוסי הי"א היתירה מרמזת על חמשה חומשי תורה, שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית על מנת שיקבלו עליהם ישראל את חמשה חומשי תורה, ו'שישי' הכונה היא למעשה בראשית שבששת ימי בראשית ולא לשישי בסיון (צל"ח, ע"פ הפירוש השני ברש"י בראשית א, לא).

אִם יִשְׂרָאֵל מְקַבְּלִים הַתּוֹרָה אַתֶּם מִתְקַיְּמִין, ומשיקבלו את התורה, אף אם לא יקיימוה לא יחרב העולם (תוס' ע"ז ג, א בתירוץ שני). ויש שכתב, שגם קיום התורה הוא תנאי לקיום העולם (תוס' שם בתירוץ ראשון, ובהגהות מים חיים וחתם סופר השלם שם, שכן מוכח בגמ' פסחים סח, ב וסנהדרין צט, ב). ויש שהוסיפו שגם לימוד התורה הוא תנאי לקיום העולם (תוס' יו"ט אבות א, ב), ואם יהיה העולם פנוי אפילו רגע אחד מעסק התורה שלא יהיה אפילו אדם אחד שעוסק בה, מיד יחרבו כל העולמות, וכמו שנאמר (ירמיה לג, כה) 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי', כיון שהתורה היא מקור חיות העולם (נפש החיים שער ד, יא, כה-כו בשם הזוהר, וכן מבואר בגמ' שם ושם).

וְאִם לָאו אֲנִי מַחֲזִיר אֶתְכֶם לְתוֹהוּ וָבוֹהוּ, לפי שלא נברא העולם אלא לצורך האדם, ותכלית בריאת האדם היא כדי שיכיר את בוראו וידע על ידי התורה איזה מעשה הוא טוב בעיני הבורא ואיזה רע, ונמצא שאם לא היו מקבלים ישראל את התורה, היתה כוונת בריאת העולם בטלה (דרשת הרמב"ן תורה תמימה). ואף שהקב"ה נשבע לאחר המבול שלא יחריב את עולמו, אין הכוונה כאן שיחרב העולם בפועל אלא שממילא יחשב כאילו הוא חרוב, כיון שאין נחת רוח לבורא בעולמו (חתם סופר השלם, אולם משאר המפרשים שהובאו לעיל מבואר שהכוונה היא כפשוטו, שהעולם היה נחרב בפועל אם לא היו מקבלים את התורה).

אֶחָד כְּנֶגֶד נַעֲשֶׂה וְאֶחָד כְּנֶגֶד נִשְׁמַע, שכיון שהקדימו נעשה לנשמע, היו ראויים לכתר גם עבור 'נשמע', כיון שבאופן זה ה'נשמע' אינו רק אמצעי עבור ה'נעשה' כדי לדעת אם לקבל את התורה, אלא השמיעה עומדת בפני עצמה כדי לדעת מה הן המצוות וטעמיהן, ולפיכך זכו עבורה לכתר נוסף (מהרש"א במהדו"ב).

וְכוּלָּן זָכָה מֹשֶׁה וְנָטְלָן כי משה שקול כנגד כל ישראל, וכל ישראל כלולים בו (מהר"ל תפארת ישראל כט).

בְּרֵישָׁא עֲשֵׂי וַהֲדַר לְשָׁמְעָ, שהמלאכים מוכנים לעשות את ציווי ה' קודם שישמעו (רש"י), לפי שאין למלאכים יצר הרע וכל רצונם הוא לקיים את ציווי ה' [ודבר זה נקרא 'רז' כי הוא דבר סודי מצד שהמלאך כולו רוחני], וכך ישראל במתן תורה הגיעו לדרגת המלאכים להיות מוכנים לעשות רצון ה' אף קודם שישמעו מה הציווי (מהרש"א).

נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְתַפּוּחַ, ואף שבפסוק זה הקב"ה הוא שנמשל לתפוח כמו שנאמר בהמשך הפסוק 'כן דודי בין הבנים' [קושיית התוס'], יש לומר שלשון הפסוק 'כתפוח בעצי היער' מתייחס גם לסוף הפסוק שלפניו המדבר על ישראל, כמו שנאמר שם 'כן רעיתי בין הבנות' (מהרש"א). ויש שביאר, שהקב"ה נמשל לעץ

התפוח בין עצי היער, ואם כן ממילא פירות אותו אילן הם ישראל שהם פירותיו ובניו של הקב"ה, ונמצא שגם ישראל נמשלו לתפוח (חתם סופר).

מָה תַּפּוּחַ זֶה פֵּרְיוֹ קוֹדֶם לְעָלָיו אַף יִשְׂרָאֵל הִקְדִּימוּ נַעֲשֶׂה לְנִשְׁמָע, שהעשיה נמשלה לפרי ולימוד התורה לעלים, וכמו שאמרו (אבות א, יז) 'לא התלמוד עיקר אלא המעשה' (מהרש"א). ויש שביאר, שפרי התפוח קודם לעליו ומראה שאינו זקוק לשמירת העלים, וכך ישראל הקדימו נעשה לנשמע, והראו שאינם צריכים את השמיעה כדי להישמר מלקבל עשיה שתהיה קשה להם (מרומי שדה).

עַמָּא פְּזִיזָא דְּקַדְּמִיתוּ פּוּמַיְיכוּ לְאוּדְנַיְיכוּ אֲמַתִּי בְּפַחְזוּתַיְיכוּ קֳיְימִיתוּ – שמתחילה היתה התנהגותכם משונה שלא כדרך בני אדם, לקבל לעשות לפני השמיעה, ואף עתה נוהגים אתם באופן משונה שהינך עוסק בתורה מבלי להרגיש שמתמעכים אצבעותיך ונוטף מהם דם (הערות הגרי"ש אלישיב). ויש שביאר, שכוונת עם ישראל במה שהקדימו 'נעשה' ל'נשמע' היא שהקנו את גופם להיות עבדים לה', ולכן התחייבו לקיים גם טרם השמיעה, כי על העבד מוטלת החובה לקיים כל מה שיצוה האדון עוד לפני ששמע את הציווי, שלא כבן חורין שממתין לשמוע את הציווי ולהחליט אם חפץ לקבלו עליו, ואף יגיעת רבא בתורה עד כדי הפקרת גופו וגרימת נזק לגופו מתוך עמל התורה, היתה מחמת שישראל הקנו את גופם לה' ולפיכך מחויבים למסור עצמם עבור עמל התורה וקיום המצוות [וזו כוונת הצדוקי שנהגתם אז בפזיזות לשעבד גופכם לעבדים טרם שידעתם מה יטיל עליכם, וכך גם עתה הנכם נוהגים במנהג עבדות להפקיר גופכם ולגרום לו נזק] (בית הלוי דרוש יז).

המשך מדף פח:

תְּנָה הוֹדְךָ – שהוא חלק הנסתר שבתורה, **עַל הַשָּׁמַיִם** – למלאכי השרת שהם מוכנים לקבל דברים רוחניים (מהרש"א). ויש שביאר בזה, שהתורה כתובה לפני הקב"ה באותיות שאינן מחולקות למילים, ובכל עולם ועולם מצורפות האותיות בענין אחר המובן לאנשי אותו העולם לפי מדרגתם [כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה, והתיבות מתחלקות לשמות בענין אחר (רמב"ן בהקדמה לתורה)], ולזאת רצו המלאכים שתינתן להם התורה על פי צירופי האותיות שבעולם העליון (חתם סופר).

שֶׁמָּא יִשְׂרְפוּנִי בְּהֶבֶל שֶׁבְּפִיהֶם, כלומר, שמא ינצחוני בהבל פיהם שהוא כולו רוחני ומוכן יותר להשיג דבר רוחני מבן אדם שהוא חומרי, או שכוונתו שמא ינצחוני בהבל פיהם שאינו של חטא, מה שאין כן הבל פיהם של בני אדם שהוא בחטא (מהרש"א).

אֶחֱזוֹ בְּכִסֵּא כְּבוֹדִי, כלומר, שאף שהאדם הוא גשמי, מכל מקום מצד אחיזתו בכסא הכבוד - שנשמות הצדיקים צרורות בצרור החיים תחת כסא הכבוד, מוכן הוא לקבל את חלק הנסתר שבתורה שהם עניינים רוחניים (מהרש"א).

שֶׁפֵּירֵשׁ שַׁדַּי מִזִּיו שְׁכִינָתוֹ וַעֲנָנוֹ עָלָיו, שפירש עליו אצילות רוחנית לקבל סתרי תורה, ומעתה שראוי הוא לחלק הנסתר והנגלה שבתורה, עדיף הוא מהמלאכים שאינם ראויים לחלק הנגלה (מהרש"א).

המשך מדף פט.

מַאי הַר סִינַי, שהרי חורב הוא עיקר שמו [וכדעת האומר כן בע"ב], שכך נקרא תחילה בתורה (שמות ג, א) 'ויבא אל הר האלהים חורבה', ולמה השתנה שמו במתן תורה ל'סיני' (מהרש"א).

הַר שֶׁנַּעֲשׂוּ בּוֹ נִסִּים לְיִשְׂרָאֵל, שאחרי כל דיבור ודיבור מעשרת הדיברות יצאה נשמתם והחיה אותם הקב"ה, כמבואר בגמ' לעיל פח, ב (בן יהוידע).

הַר שֶׁנַּעֲשָׂה סִימָן טוֹב לְיִשְׂרָאֵל, שניתנו בו לוחות שניות שנאמר בהם 'טוב' [שבכיבוד אב ואם נאמר בלוחות שניות (דברים ה, טז) 'ולמען ייטב לך', ראה ב"ק (נה, א)] (בן יהוידע).

דְּמַעֲיַינִי בַּאֲגַדְתָּא, אבל אתה אינך מעיין באגדתא, ולפיכך אמרת פירושים שאינם מדויקים (הגהות רא"מ הורביץ).

הַר שֶׁיָּרְדָה שְׁנָאָה לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם עָלָיו, משום שלא רצו לקבל את התורה [כמבואר בגמ' (ע"ז ב, ב)] (רש"י), ולפיכך נהיו הגויים שנואים לקב"ה (מדרש רבה במדבר א, ח), כי התורה היא קרובתו ואהובתו של ה', וכיון שהרחיקו אותה הגויים, התרחקו גם מה', שהמרחיק את אוהבו וקרובו של אחד, מרחיק גם כן את אותו אחד (מהר"ל תפארת ישראל כו). ויש שביאר, שבהר סיני ירדה שנאה לגויים על ישראל, שמקנאים בנו על התורה (מדרש לקח טוב שמות יט, יח), ושונאים אותנו מפני שהובדלנו מהם שלא נתחתן עמהם ושלא נאכל ממאכלות אסורות שהם אוכלים, והריחוק וההבדל מהם מביאם לידי שנאה (דרשות הר"ן דרוש ז, עיין יעקב, וכן מבואר ברש"י איכה א, כא).

המשך מדף פט:

אִם אַתָּה סוֹבֵל אֶת כֻּלָּם, שכל חטאיהם הם בינם לבין המקום, **מוּטָב, וְאִם לָאו,** שיש להם גם חטאים בינם לבין הבריות וצריכים לפייסם, **פַּלָּגָא** שבינם ובין הבריות **עָלַי, וּפַלָּגָא,** שבינך לבינם יהיו **עָלֶיךָ, וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר כֻּלָּם עָלַי,** דהיינו שכל חטאיהם בינם לבין הבריות, **הָא קָרֵיבִית נַפְשִׁי קָמָךְ,** ואני אוכל לסבול את כולם (מהרש"א).

קָלְסוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כי יתכן שכל חטאיכם הם בינכם לבינו (מהרש"א).

מִשְׁנָה. תַּבְלִין כְּדֵי לְתַבֵּל בֵּיצָה קַלָּה, דהיינו ביצת תרנגולת שהיא עריבה לחיך יותר משאר ביצים, ולכך אינה צריכה תיבול רב כדי לתת בה טעם (תפארת ישראל יכין כב).

וגם בזה יש אומרים שאין צריך תבלין לביצה שלימה אלא בכגרוגרת [וכמו שאמרו לעיל (פ, ב וברש"י כאן) לגבי עצים לבישול ביצה קלה, שהשיעור הוא בכגרוגרת מביצה קלה. ושיעור גרוגרת הוא כחצי ביצה או כשליש ביצה, ראה שו"ע (או"ח שסח, ג)] (מאירי, וכן משמע מהירושלמי לעיל ח, ה, שכל ביצה ששנינו בשבת השיעור הוא כגרוגרת מכביצה). ויש שנראה מדבריו, שלענין תבלין משערים בביצה שלמה (רמב"ם שבת יח, ה, כפי שהעירו הגהות הרמ"ך והשפת אמת, אך ראה ערוך השלחן או"ח שא, יד, שיתכן שהרמב"ם סמך על מה שכתב לעיל שם הל' ד, שבעצים לבישול השיעור הוא בכגרוגרת).

ותבלין זה ששיעורו כדי לתבל ביצה קלה, יש שכתב שהוא דוקא בתבלינים כפלפל וזנגביל, אבל ירקות העשויים לתיבול, כגון שום

ובצל, שיעורם בכגרוגרת כשאר מיני אוכלין (חתם סופר, בביאור הרמב"ם בפיה"מ).

וּמְצַטְרְפִין זֶה עִם זֶה, גם בזה יש שכתב, שהוא דוקא בתבלינים כפלפל וזנגביל, אבל ירקות העשויים לתיבול, כגון שום ובצל, אינם מצטרפים זה עם זה (תוס' יו"ט, בביאור הרמב"ם בפיה"מ). ויש שכתב, שגם שום ובצל מצטרפים זה עם זה, אלא שירקות עם תבלינים כגון שום עם פלפל, אינם מצטרפים כיון שאין פעולתם שוה (שפת אמת להלן צ, א בדעת הרמב"ם).

גְּמָרָא. אֲפִילּוּ כָּל שֶׁהוּא קָא מַשְׁמַע לָן, שכיון שעיקר תשמישם של עצים הוא להסקה, שיעורם הוא לפי זה, וכמבואר לעיל (עח, א) שהולכים אחר התשמיש העיקרי אפילו לקולא (ריטב"א).

המשך מדף צ.

רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר חֲמִשָּׁה, שכך הדרך לזרוע בערוגה (ירושלמי). וחולק על דעת תנא קמא הסובר שאין די בחמשה זרעונים אלא צריך שיהא בהם קרוב לגרוגרת (פיה"מ לרמב"ם). ואם הם זרעונים גדולים ששיעור חמשה מהם הוא יותר מכגרוגרת, די בכגרוגרת [אם ראויים לאכילה, ראה לעיל בסמוך] כשאר אוכלין [כי הולכים לחומרא אחר השיעור הקטן] (הגהות רא"מ הורביץ). ויש שכתבו, שרבי יהודה בן בתירה בא לבאר את דעת תנא קמא ולא לחלוק עליו (ריבב"ן; פני יהושע להלן צא, א בדעת רש"י להלן ע"ב).

המשך מדף צ:

לְזֵרַע וּלְדַגְמָא וְלִרְפוּאָה, שיש בהם חשיבות אף בכל שהוא, אך המצניע לאכילה פחות מכגרוגרת אינו מתחייב בהוצאתו, כיון שאין חשיבות באכילה פחות מכגרוגרת, ועוד ששיעור גרוגרת לאכילה הוא הלכה למשה מסיני ולא שייך להחשיבו בפחות מכך (רשב"א; מרומי שדה). וי"א שאף המצניע לאכילה פחות מגרוגרת חייב (תוס' רי"ד).

חַיָּיב בְּכָל שֶׁהוּא, שכיון שהצניעו גילה דעתו שהדבר חשוב וחביב עליו, ואף שאחרים לא מחשיבים אותו, אין אומרים בטלה דעתו אצל כל אדם (רש"י לעיל עה, ב ד"ה הא; רש"ש לעיל פ, א). ודוקא במלאכת הוצאה התלויה בחשיבות הדבר, מועילה מחשבת יחיד להחשיב פחות מכשיעור להתחייב עליו, לא כן בשאר מלאכות שבת ששיעורם קבוע מהלכה למשה מסיני (פני יהושע צא, א, וכעי"ז ברשב"א).

וְכָל אָדָם אֵין חַיָּיב עָלָיו אֶלָּא כְּשֶׁעוּרוֹ, כמפורש במשנה לעיל (עה, ב). ואף שהתבאר שם שאין מעשהו של אחד מחשיב לאחרים, הוצרך התנא כאן להשמיע כן גם במשנתנו, משום ששם מדובר בדברים שאין הדרך להוציאם כלל, ואילו כאן מדובר במיני אוכלין, שהדרך להצניעם בשיעור מסוים, והיה מקום לומר שכאשר הצניע פחות מכשיעור יתחייבו גם אחרים על הוצאתם משום ש'נתחייב זה במחשבה של זה' כדברי רבי שמעון בן אלעזר (לקמן צא, א), לכך מחדשת המשנה שאפילו באופן זה נחלקו עליו חכמים שאחרים אינם חייבים בפחות מכשיעור (פני יהושע).

חָזַר וְהִכְנִיסוֹ – לאחר שהוציא לרשות הרבים זרע שהצניעו פחות מכשיעור, חזר ונמלך שלא לזורעו, והכניסו לרשות היחיד (רש"י). ויש שפירשו שאחר שהוציאו מאוצרו והצניע לזרע, חזר והכניסו לאוצרו ואח"כ הוציאו לרשות הרבים (רבינו חננאל צא, ב; רש"ש).

גְּמָרָא. שֶׁהִצְנִיעוֹ וְשָׁכַח לָמָּה הִצְנִיעוֹ, ומכל מקום רוצה הוא באותה הצנעה, שאולי יזכר למה הצניעו ויעשה כך ונמצא שעל דעת ראשונה הוא עושה (ריטב"א המיוחס לר"ן). אכן אם שכח ההצנעה לגמרי - אינו חייב אלא בשיעורו, שסתם הוצאת אוכלין לאכילה היא (תוס' רי"ד).

המשך מדף צב.

דִּילְמָא מִשֶּׁה שָׁאנֵי, אבל גובהם של שאר הלויים היה רק שבע אמות (רש"י). ואין לומר שגובהם היה שלש אמות כשאר בני אדם, שהרי אם כך לא היו יכולים לשאת את המזבח שגובהו עשר אמות, ושני שלישים מגובה זה היו מתחת לכתפיהם (ריטב"א; שיטה להר"ן, בשם הרא"ה בפירוש ראשון). ועוד יש לפרש, שלתירוץ זה הגמ' חוזרת בה, וסוברת שגובה המזבח היה פחות מעשר אמות, ואם כן אפשר שגובה הלויים הינו שלש אמות (שיטה להר"ן, בשם הרא"ה בפירוש שני).

אֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה וְכוּ' – בקביעות (פי' הרא"ש נדרים לח, א), אבל לפרקים שורה גם על מי שאין בו מעלות אלו, כפי שמצינו ששרתה על הגר, לבן, אבימלך, בלעם, ועוד (כסף משנה יסודי התורה ז, א; יעב"ץ נדרים שם).

אֶלָּא עַל חָכָם גִּבּוֹר וְעָשִׁיר – ומעלת הגיבור והעשיר הינה במידות טובות, גיבור, במידותיו, שמתגבר בדעתו על יצרו תמיד. עשיר, שהוא שמח בחלקו, וכפי ששנינו (אבות ד, א) איזהו עשיר השמח בחלקו (רמב"ם בשמונה פרקים ז, ומורה הנבוכים ב, לב, והל' יסודי התורה ז, א, ומגדל עוז שם בדעתו, וראה כסף משנה שם). ויש שפירש, שמעלת הגיבור היא בכח, ומעלת העשיר היא בממון, שבהיות בו מעלות אלו הוא נכבד בעיני כל חלקי העם, ודבריו נשמעים (דרשות הר"ן ג, ושם, ה).

הַמּוֹצִיא מַשּׂוּי עַל רֹאשׁוֹ פָּטוּר – ודוקא בחפץ קל, שנתנו על ראשו ולא אחזו בידו, אבל חפץ כבד שנתנו על ראשו ואחזו בידו והוציאו, חייב, שכן דרך המוציאים (רמב"ם שבת יב, יד, ומגיד משנה בדעתו, ודקדק כן גם מרש"י ד"ה אנשי, שדוקא כשאינו אוחז החפץ בידו; וראה מאירי שהקשה שאם כן הדבר תלוי רק אם אוחזו בידו, ולא האם החפץ קל או כבד). ■ וכן הלכה (רמב"ם שם).

המשך מדף צג.

לֵיוֵי כְּזָב הַמִּתְהַפֵּךְ – שמה שתחתיו טמא מספק, ואף מה שתחת רגלי הבהמה יהיה טמא מספק (וראה ביאורים להלן ד"ה לאורכן). ואין לומר שמה שתחתיה טהור מדין 'ספק טומאה ברשות הרבים', שהרי רוכב על הבהמה ברשות הרבים, שכיון שאף בשעה שעוקרת רגל אחת, עדיין שלשת רגליה מונחות, אם כן בכל שעה יש ודאי שלש רגלים מונחות, ורק אין אנחנו יודעים אלו הן, ואין לטהר בזה מדין 'ספק טומאה ברשות הרבים'. ודומה הדבר לשני שבילים שאחד מהם טמא, והלך אחד בזה ואחד בזה, ובאו לישאל בבת אחת, ששניהם טמאים אף ברשות הרבים, שכיון שאנו דנים על שניהם בבת אחת, וודאי אחד מהם טמא, אין לטהר בכך מדין 'ספק טומאה ברשות הרבים' (מהרש"א בדעת תוס' ד"ה וכיון). ויש שפירש, שאין לטהר מדין 'ספק טומאה ברשות הרבים', משום שהחמירו חכמים במדרס לטמא אף ברשות הרבים (חזו"א זבים ג, יא).

לְאַרְכָּן טְמֵאִים – מספק, שמא הזב נישא על אחד מהם (רש"י; תוס' ד"ה לאורכן). ויש שפירש, טמאים בודאי, שודאי הזב נישא על כל אחד מהם, פעמים על זה, ופעמים על זה (ר"ש רא"ש ורע"ב זבים ד, ד, ומשנה אחרונה שם בדעתם; רמב"ם מטמאי משכב ומושב ז, ד).

המשך מדף צד:

וְכַמָּה מְלֹא פִּי הַזּוֹג שְׁתַּיִם – והנוטל שערה אחת, מותר (עולת שבת שמ, א). ויש שפירש, שאסור משום 'חצי שיעור' (מג"א שם, ב; ביאה"ל שם, א ד"ה על, שכן הסכמת האחרונים). ■ להלכה, אסור ליטול שערו או ציפורניו, בין ביד ובין בכלי, בין לעצמו ובין לאחרים. והנוטל שתי שערותיו בכלי חייב, וביד פטור [כדעת חכמים], והנוטל שערה אחת אסור משום 'חצי שיעור'. והמלקט שערות לבנות מתוך שחורות, אפילו ליקט אחת בידו חייב, שהיא מלאכה חשובה, שמקפיד ללקטה כדי שלא יראה זקן. והנוטל ציפורניו חייב אפילו נטל אחת (שו"ע או"ח שמ, א ומשנ"ב שם וביאה"ל שם ד"ה אפילו; וראה ביאה"ל שם ד"ה ומלקט, שמצדד שבמלקט שערה לבנה אחת מתוך שחורות, חייב אפילו אם נשארו עוד שערות לבנות).

וְדָבָר זֶה אַף בַּחוֹלֹ אָסוּר מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יִלְבַּשׁ – ואיסורו מדרבנן, שעיקר הכתוב נאמר על תכשיטי אשה ממש (ריטב"א כאן, ובמכות כ, ב, ושם הוסיף, שזה כדעת חכמים בנזיר נט, א, אבל לראב"י שם איסורו מדאורייתא). ויש שסובר, שאיסורו מן התורה (רמב"ם עבודה זרה יב, י, וראה ראב"ד שם). ■ להלכה, אסור לאיש ללקט אפילו שער אחד לבן מתוך שערות שחורות, משום לא ילבש גבר (שו"ע או"ח שמ, א; שו"ע יו"ד קפב, ו; וראה ביאה"ל או"ח שם ד"ה ומלקט, בשם ב"י יו"ד שם ד"ה ואם, שמצדד שחייב אפילו נשארו עוד שערות לבנות).

פֵּירְשׁוּ רַבָּן בַּיָּד מַתָּר – שכיון שפירשו רובן, קרובים להנתק לגמרי ונחשבים כתלושים, ולכן במקום צער לא גזרו חכמים כשמסירו בשיניו, דהיינו בידו (משנ"ב שכח, צו).

וְהוּא שֶׁפֵּרְשׁוּ כְּלַפֵּי מַעְלָה וּמְצָעֲרוֹת אוֹתוֹ – שמחמת שפירשו כלפי מעלה, מצערות אותו (טור או"ח שכח בדעת רש"י). ויש שפירש, והוא שפירשו כלפי מעלה, והוא שמצערות אותו, אבל אם אינן מצערות אותו, אפילו פירשו כלפי מעלה אסור (טור שם בדעת הרמב"ם שבת ט, ט).

ופירוש 'כלפי מעלה', לצד ראשי אצבעותיו, שהם למעלה כאשר מגביה ידו (תוס' ד"ה והוא בדעת רש"י, וראה רש"י ד"ה כלפי). ויש שפירש, כלפי גופו (תוס' שם בשם ר"ת; שיטה להר"ן). ■ להלכה, ציפורן שפירשה, וציצין שפירשו מעור האצבע סביב הציפורן, אם פרשו רובם כלפי מעלה ומצערים אותו, מותר להסירם ביד, אבל בכלי, פטור אבל אסור. ואם לא פרשו רובם, המסירם ביד, פטור אבל אסור, ובכלי, חייב חטאת. ופירוש 'כלפי מעלה', לרש"י כלפי ראשי אצבעותיו, ולר"ת כלפי הגוף. וצריך לחוש לשני הפירושים, ולכן למעשה אפילו פירשו רובם, אסור להסירם אפילו ביד (שו"ע או"ח שכח, לא ומשנ"ב שם, צט, וראה שם פרטים נוספים).

וְכִי דֶּרֶךְ אֲרִיגָה בְּכָךְ – ואע"פ שקלישת שער נחשבת אריגה (לעיל סד, א), בשער מחובר אינה דרך אריגה (תוס' ד"ה וכי בתירוץ ראשון, ומשנ"ב שג, פב בדעתם). ויש לפרש עוד, שבגודלת אין סוף הקליעה להתקיים, שעומדת לסתירה, ואין חייבים בשבת אלא על מלאכה שסופה להתקיים (תוס' שם בתירוץ שני, ושעה"צ שם, סח בדעתם, וראה שם שדן האם דוקא במתקיימת לעולם).

המשך מדף צה.

וחכמים חולקים וסוברים שאינו חייב משום בונה (רבינו חננאל בשם י"א; רמב"ן להלן קמד, ב), שאין דרך בנין בכך (שיטה להר"ן), או משום שאין בנין באוכלים (ריטב"א להלן קב, ב ובעירובין לה, א). ויש סוברים שחכמים מודים שחייב משום בונה (רבינו חננאל בשם י"א). ■ להלכה, המעמיד חלב במקום חם כדי שיעשה גבינה, וכן הלוקח הקום ועושה גבינה, חייב משום בונה, שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שנעשה גוף אחד, דומה לבנין (משנ"ב שיט, סג).

מַה יַּעַר הַתּוֹלֵשׁ מִמֶּנּוּ בְּשַׁבָּת חַיָּיב חַטָּאת אַף חֲלוֹת דְּבַשׁ וְכוּ' – וגזירת הכתוב היא שהכוורת נחשבת כמחובר לקרקע (רשב"ם ב"ב סו, א ד"ה ה"ג התם). ויש שפירש, שגזירת הכתוב היא שהדבש נחשב מחובר לכוורת (ריטב"א שם; תוס' שם סה, ב ד"ה הרי), ואף על פי שהדבש אינו גדל בכוורת, נחשב קוצר, שגדר קוצר אינו שתולשו ממקום גידולו וחיותו, אלא שתולשו ממקום חיבורו (הגרח"פ שיינברג, חידושי בתרא על המשנ"ב שכא, מז). ■ להלכה, אסור לרדות חלות דבש מהכוורת, מפני שדומה לתולש [כדעת חכמים] (שו"ע או"ח שכא, יג, וראה שם פרטים נוספים).

הָרוֹצֶה לְרַבֵּץ אֶת בֵּיתוֹ וְכוּ' אִשָּׁה חֲכָמָה מְרַבֶּצֶת וְכוּ' – והתירו הערמה זו, משום שהחשש שמא ישווה גומות הוא חשש רחוק (רמב"ן). ויש סוברים, שלא התירו אלא לצורבא מרבנן, שלא יבוא לדמות מילתא למילתא ולהתיר גם השוואת גומות (ר"י מלוניל; מאירי).

וְהָאֵידָנָא דְּסַבִירָא לָן כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְכוּ' – ודוקא ריבוץ מותר, אבל כיבוד אסור מדאורייתא, שפסיק רישיה שישווה גומות (בעל המאור מח, א בדפי הרי"ף). ויש שפירש, שאף כיבוד מותר, שאינו פסיק רישיה (תוס' ד"ה והאידנא ורשב"א בשם בה"ג; רי"ף מח, א בדפי הרי"ף, ורשב"א בדעתו; רשב"א בשם רה"ג). ויש שפירשו, שכיבוד אסור מדרבנן, מפני שמזיז עפר ממקומו (תוס' שם; רא"ש י, ג).

מִשְׁנָה. וְשֶׁאֵינוֹ נָקוּב פָּטוּר – שאין דרך זריעה שם (גמ' לקמן קח, א ורש"י ד"ה לאו), ואינו נחשב עוקר דבר מגידולו, אלא כשעוקרו ממקום שדרך לגדלו בו (דברי יחזקאל ג, ו).

גְּמָרָא. וּרְמִינְהוּ רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר אֵין בֵּין נָקוּב לְשֶׁאֵינוֹ נָקוּב וְכוּ' – שלענין מעשר, פאה, וכלאים, שדינם תלוי האם גדלו בשדה או בכרם, אין חילוק בין נקוב לשאינו נקוב, ושניהם אינם נחשבים שגדלו בשדה ובכרם, ורק לענין הכשר זרעים שתלוי האם נחשב מחובר, שאינו נקוב חלוק מנקוב ואינו נחשב מחובר, וכן לענין שבת שתלוי האם נחשב מחובר, שאינו נקוב אינו נחשב מחובר, וקשה שבמשנה מבואר שגם לענין שבת דינו כנקוב (תוס' ד"ה ורמינהו בשם ר"י, בפירוש שני, וראה בתוס' ובראשונים פירושים נוספים).

פירוש בהיר וצח
משולב על סדר הגמרא
מיוסד ע"פ רש"י והראשונים ז"ל
בשפה ברורה ונעימה

שבת

עולם התלמוד

תלמוד בבלי עוז והדר המבואר
שפה ברורה
יוצא לאור על ידי
ממלכת התורה עוז והדר

©
כל הזכויות שמורות
ממלכת התורה "עוז והדר"
Rabbi Y. Leifer
8 Truman Ave.
New Square, N.Y. 10977

היות ומושקע במהדורה חדשה מפוארת זו הון רב ויגיעה רבה, לכן ע"פ דין תורה ולהבדיל עפ"י הזכויות בכל המדינות אנו אוסרים בכל תוקף כל הדפסה צילום והעתקה כולל העתקה חלקית מספר זה, וכן אין לתרגם או לאחסן במחשב או לקלוט בכל דרך שהיא כל חלק שהוא מהספר, וכן אין לעשות כל שימוש מסחרי בחומר הנדפס, בביאורים במקורות ובכל ההוספות. ואין הספר נמכר אלא על מנת שלא יעשה בו שימוש שלא כדין. ושארית ישראל לא יעשו עולה.

הפצה והזמנות:
'היכלי תורה'
בארץ ישראל: טלפון 9924603(02) פקס5435884(03)
בארה"ב: Tel. (718)437-0054 Fax. (718)437-3514
באירופה: Tel. 44-20-8806-0176

נדפס על נייר חו"ל שאין בו חשש חילול שבת

נדפס בארץ ישראל
Printed in E. ISRAEL

מהדורה שלישית – שנת תש"פ

הארות והערות יתקבלו בברכה
בת.ד. 9359 בית שמש פקס: 03-5423180
editor@oz-vehadar.com

לתרומות והנצחות: 845-406-9099
oiz@oizusa.com
PO Box 340 Monsey NY 10952

ומתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב, שם עולם אתן לו

ברכה לראש משביר

הרה"ח המו"מ בתורה ביראה ובחסידות, הנגיד המפואר רודף צדקה וחסד,
כביר המעש, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, רחים ומוקיר רבנן, יקר רוח

מוה"ר **יודא לייב פערלמוטער** שליט"א

מנאמני ביתו של כ"ק אדמו"ר מפשעווארסק שליט"א

פטרון תלמוד בבלי המבואר "מתיבתא"

אשריך שזכית להיות ממסייעין לדבר מצוה וממקימי תורה שבע"פ בהוצאת הש"ס הנסדר מחדש ברוב פאר והדר בהוספות ומעלות נשגבות אשר כמוהו לא היה לעולמים, והכל על ידי תלמידי חכמים מופלגים יראים ושלמים, ובדין הוא שיטול שכרו, וצדקתו עומדת לעד ולדור דורים זה הכותב ספרים וכו'.

זכות זיכוי הרבים וזכות לימוד התורה ע"י רבבות אלפי בני ישראל, יגן בעדו שיזכה לאריכות ימים ושנים טובות ושיהיה תמיד הון ועושר בביתו, ויזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות, ואך טוב וחסד ירדפוהו כל ימי חייו, יהי ה' אלוקיו עמו ויתנהו למעלה למעלה.

כעתירת
הנהלת עוז והדר

לזכר עולם יהיה צדיק

רב האי גאון וצדיק המפורסם משיירי כנה"ג
בוצינא קדישא חסידא ופרישא נר ישראל עמוד הימיני
כקש"ת **רבי יעקב לייזער** זצוקלה"ה
האדמו"ר מפשעווארסק
אשר אור תורתו, צדקתו וחסידותו האיר פני תבל ממקום מושבו בעי"ת אנטווערפין יע"א
נסתלק לגנזי מרומים ביום כ"ז מרחשוון תשנ"ט

לעילוי נשמת
הרב החסיד המפו' ת"ח ובר אוריין,
מחדש חידושים נפלאים ומתוקים ובפרט בספרי החסידות,
יראי שמים מרבים, שיף עייל שיף נפיק ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
מוה"ר **משה פערלמוטער** ע"ה
בן הרה"ח ר' **אברהם** ז"ל
נלב"ע כ"ו כסלו תשנ"ט

ולעילוי נשמת
חמיו הרה"ח המפואר
מוה"ר **מרדכי** בהר"ר יחזקאל הלוי
ווערצבערגער זצ"ל
נלב"ע י"ג אייר תשמ"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

תלמוד בבלי "עוז והדר" המבואר
שפה ברורה

יוצא לאור על ידי
ממלכת התורה "עוז והדר"

בנשיאות הגאון רבי **יהושע לייפער** שליט"א
אב"ד דק"ק 'באר משה' מאנסי
מייסד ונשיא ממלכת התורה "עוז והדר"

ראש בית המדרש ועורך ראשי
הרב מנחם מנדל פומרנץ

עורכי הביאורים במסכת ברכות

הרב שמואל חיים חדש
עורך אחראי וראש המערכת

הרב יהודה אבני	הרב מרדכי שמואל הורביץ	הרב אברהם מישקין
הרב אלעד אברמצ'יק	הרב שמואל הלפרין	הרב יואל סלומון
הרב בצלאל אוירבך	הרב נתנאל זילבר	הרב איתן פויכטונגר
הרב מאיר בוימל	הרב ישראל כהן	הרב עקיבא פרוינדליך
הרב אברהם בריסק	הרב אברהם כץ	הרב חגי קלעג'י
הרב בן ציון שכנא גליק	הרב רן יוסף לב	הרב עמיר רביב
הרב מרדכי דוד גרוסגליק	הרב יהושע לינטופ	הרב יעקב רוזנקרנץ
הרב מאיר גריינר	הרב דוד מושקוביץ	הרב ישעיה שיינברגר

מבקרים:

הרב אבינועם אהרוני	הרב אלחנן פרידמן	הרב שמעון שוולב
הרב אברהם ברנר	הרב יעקב קונופניצקי	הרב שמואל שולביץ
הרב מתתיהו הוכברגר	הרב מיכאל קליין	הרב אברהם שלמון
הרב משה זייברט	הרב מנחם מנדל קרויזר	הרב יוסף שמעוני
הרב פנחס לייטנר	הרב חזקיה צבי קנר	הרב אליהו שנקר
הרב שמואל פורטנוי	הרב שלמה רוזנבאום	הרב דוד שפירא

חברי המערכת:

הרב אברהם בריכטא	הרב משה פישביין	הרב יצחק קפלר
הרב לייביש לסקר	הרב משה פלדמן	הרב ישראל רכניצר
הרב יעקב מרדכי סופר	הרב יצחק אביגדור קלוגמן	הרב שמעון שפיצר

הגמרא מביאה מהתוספתא דברים נוספים האסורים משום דרכי האמורי: הָאוֹמֵר ג֣וֹד גַּדִּי - התמול [-התגבר] מזלי **וְכׇל**ה לַ֣יְלָה, יֶ֣שׁ בּ֔וֹ - ואל תהא עייף[א] **אֲשֶׁ֖בֶ**ת **וּבוֹשֶׁ֑בֶ**ת - ביום ובלילה, יֶ֣שׁ בּ֔וֹ - באמירה זו **מִשּׁ֖וּם** דַּרְכֵ֥י הָאֱמֹרִ֛י. **דעה החולקת בזה: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, גַּ֣דׄ אֲרִ֔נוּ** - אין איסורו משום דרכי האמורי **אֶ֥לָּא** לְשׁוֹן עֲבוֹדָה זָרָה, **שֶׁנֶּאֱמַ֕ר** (ישעיה סה יא) **וְהָעֹרְכִ֥ים לַ֖גַּד שֻׁלְחָ֑ן**, והקורא בלשון זו חייב משום שקרא בשם עבודה זרה[ב].

איש ואשה המחליפים שמותיהם זה בזו בלילה, **הוּא** נקרא **בְּשָׁמָ֖הּ וְהִ֣יא** נקראת **בְּשׁ֑מוֹ**, משום ניוושא[ג]. **יֶ֣שׁ בּ֔וֹ מִשּׁ֖וּם** דַּרְכֵ֥י הָאֱמֹרִ֛י.

האומר 'דּוּגִּי דָּגַי' - התחזקו חביותי, **יֶ֣שׁ בּ֔וֹ מִשּׁ֖וּם** דַּרְכֵ֥י הָאֱמֹרִ֛י. **דעה החולקת בזה: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין** אמירת 'דָּג' **אֶ֥לָּא** לְשׁוֹן עֲבוֹדָה זָרָה ממש, **שֶׁנֶּאֱמַ֕ר** (עמוס ח יד) **הַנִּשְׁבָּעִים בְּאַשְׁמַ֣ת שֹׁמְר֔וֹן וְאָמְר֣וּ חַי אֱלֹהֶ֔יךָ דָּ֖ן**, ויש לדרוש מכך ש'דָּן' הוא לשון עבודה זרה[ד], והקורא בלשון זו חייב משום שקרא בשם עבודה זרה.

הָאוֹמֵר לְעֹרֵב את הלחש 'צְרָחִי' כשהוא קורא, **וְלְעֹרְבָתָא** - ולעורב נקבה כשהיא קוראת אומר 'שְׁרִיקִי' [-תשרוק] **וְהַחֲזִירִי לִי וְנְקִיבְךְ לְטוּבָה, יֶ֣שׁ בּ֔וֹ מִשּׁ֖וּם** דַּרְכֵ֥י הָאֱמֹרִ֛י.

הָאוֹמֵר שַׁחְטוּ תַּרְנְגוֹלְ זֶה משום **שֶׁקָּרֵא עֲרָבִית** - שקרא כעורב[ה], **וְהאומר שחטו תַּרְנְגוֹלְת** זו משום **שֶׁקָּרְאָה נְּקֵבִית** - כתרנגול זכר[ו], **יֶ֣שׁ בּ֔וֹ מִשּׁ֖וּם** דַּרְכֵ֥י הָאֱמֹרִ֛י.

האומר **אֶשְׁתְּךָ וְאוֹתִיר אֶשְׁתְּךָ וְאוֹתִיר**, כדי שתהא ברכה מצויה ביניו, **יֶ֣שׁ בּ֔וֹ מִשּׁ֖וּם** דַּרְכֵ֥י הָאֱמֹרִ֛י.

הַמְבַקֵּעַת בֵּיצִים בְּפוּמְלְ - המבקעת בכוחל קליפות ביצים שיצאו מהן אפרוחים, **(והמחה[ז]) בְּפֵנֵי הָאֲפְרוֹחִים** שיצאו מהן, ועושה כן לניחוש שלא ימותו[ח], **יֶ֣שׁ בּ֔וֹ מִשּׁ֖וּם** דַּרְכֵ֥י הָאֱמֹרִ֛י. וְכן **הַמְּגִים** - מערב לובן ביצה בקערה **בְּפֵנֵי אֲפְרוֹחִים**[ט], **יֶ֣שׁ בּ֔וֹ מִשּׁ֖וּם** דַּרְכֵ֥י הָאֱמֹרִ֛י.

הַמְרַקֶּדֶת לפני האפרוחים, **וְהַמּוֹנָה שְׁבָעִים וְאֶחָד אֲפְרוֹחִין**, ועושה כן לניחוש **בְּשׁ֣בֶ֔יל שֶׁלֹּא יָמוּתוּ**[י], **יֶ֣שׁ בּ֔וֹ מִשּׁ֖וּם** דַּרְכֵ֥י הָאֱמֹרִ֛י. **הַמְרַקֶּדֶת לְבִיתָהּ** - לפני הכותח[יא] בעת עשייתו, לניחוש כדי שיתחזק[יב], **וְהַמְשַׁתֶּקֶת לְעַבָּדִים** - המשתקת את העומדים סביבה בעת שנותנת עדשים בקדירה כדי שיתבשלו מהרי[יג], **וְהַמְּנַוֶּנֶת לְגָרִיסִין** - בשעה שנותנת גריסים בקדירה כדי שיתבשלו מהר, **יֶ֣שׁ בּ֔וֹ** - בכל אחד ממעשים אלו **מִשּׁ֖וּם** דַּרְכֵ֥י הָאֱמֹרִ֛י. וכן **הַמְשַׁתֶּקֶת בְּפֵנֵי קְדֵירָתָהּ בְּשׁ֣בֶ֔יל שֶׁתִּתְבַּשֵּׁל מְהֵרָה, יֶ֣שׁ בּ֔וֹ מִשּׁ֖וּם** דַּרְכֵ֥י הָאֱמֹרִ֛י.

הגמרא מביאה ברייתא מתוספתא דבר שאין בו משום דרכי האמורי ומותר: אֲבָל נוֹתְנִין קִיסָּם שֶׁל התות החזק כחומין ומועיל לבישול, וכן **שְׁבָרֵי זְכוּכִית** המועילים לבישול **בָּקְדֵירָה, בְּשׁ֣בֶ֔יל שֶׁתִּתְבַּשֵּׁל מְהֵרָה**, כיון שאין זה ניחוש אלא שתכונת דברים אלו למהר את הבישול[יד]. **וַחֲכָמִים אוֹסְרִין**[טו] **בְּשׁ֣בְרֵי זְכוּכִית** להניחם בקדירה, **מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה**, דהיינו שחששו שמא תשאר הזכוכית בקדירה ויבלענה באכילתו ויסכן[טז].

הגמרא מביאה שיש דברים הנראים כסגולה, אך אין בהם משום דרכי האמורי ומותרים: תָּנוּ רַבָּנָן, נוֹתְנִין - מותר לתת מידת **בּוֹ**ל [-מלא אגרון] **שֶׁל חָלָּה לְתוֹךְ הַיַּ֫ין** - הכלי שבו השמן והפתילה הדולקת, **בְּשׁ֣בֶ֔יל** שֶׁתתגבר ולהבה בפתילה **וְתֵאִיר וְתַדְלִ֖יק** יותר, שאין בכך ניחוש, אלא הוא מעשה טבע גמור[יז], שהמלח עושה את השמן צלול יותר, ונמשך יותר אחר הפתילה. וכן **נוֹתְנִין** - מותר להניח **טִיט** [-עפר ומים מעורבים][יח] **וְחַרְסִית** [-לבינה כתושה][יט] **תַּחַת הַיַּ֫ין, בְּשׁ֣בֶ֔יל שֶׁתִּתְמַ֖עֵט וְתַדְלִ֑יק** - שתמתין מלדלוק, כלומר שידלק זמן רב יותר ולא יסתיים מהר, שהטיט והחרסית מצננים את השמן[כ], ואינו נמשך כל כך אחר הפתילה.

הגמרא מביאה דין בענין זה: אָמַר רַב זוּטְרָא, הָאי מַאן דְּמִיכַּפֵּי שְׁרָגָא דְּמִשְׁחָא - המכסה את הנר של שמן, ובכך גורם שימשך השמן אחר הפתילה וידלק מהר יותר, **זִמְנִּי נְפַטְרָא** - וכן המסיר את הכיסוי מהנר של נפט, ובכך גורם שהאש נמשכת אחריו ובוערת יותר, ודולקת מהר יותר, **קָסָבַר** - עובר **בְּכׇל מִשּׁ֖וּם** איסור **עַל תַּשְׁחִית'** (דברים כ יט), שהרי בכך הוא גורם שיתכלו השמן והנפט מהר יותר מכפי הצורך.

הגמרא חוזרת להביא מהתוספתא בענין דרכי האמורי, ומביאה דבר נוסף שאין בו משום דרכי האמורי: האומר בעת שמחזג ונותן את הכוס לפני המסובים, **חַמְרָא וְחַיֵּי לְפ֣וּם רַבָּנָן** - יין וחיים לפיהם של החכמים, **אֵין בּ֔וֹ מִשּׁ֖וּם** דַּרְכֵ֥י הָאֱמֹרִ֛י, שהרי אומר זאת לברכה ולא לניחוש[כא].

מביאה התוספתא מעשה בענין זה: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי עֲקִיבָא שֶׁעָשָׂה מִשְׁתֶּה של נישואין **לְבְנוֹ, וְעַל בָּ֫ל פּ֥וּם וְכׇל פּ֥וּם שֶׁהֵבִיא** ומזג ונתן לפני המסובים, **אָמַר חַמְרָא וְחַיֵּי לְפ֣וּם רַבָּנָן** - יין וחיים לפיהם של החכמים, **חַיֵּי וְחַמְרָא לְפ֣וּם רַבָּנָן וְלְפ֣וּם תַּלְמִידֵיהוֹן** - חיים ויין לפיהם של החכמים ולפי תלמידיהם[כב].

הדרן עלך במה אשה

פרק שביעי - כלל גדול

כל מצות לא תעשה שהעובר עליה במזיד חייב כרת, **אם** עבר עליה בשגגה, חייב להביא קרבן חטאת[כג].

העובר בשוגג על כמה עבירות שחייבים עליהם חטאת, כגון האוכל חלב ודם, חייב חטאת על כל עבירה ועבירה, ואפילו עשה כמה עבירות במעשה אחד, חייב חטאת על כל עבירה[כד]. אולם העושה עבירה אחת כמה פעמים אינו חייב אלא חטאת אחת. ומכל מקום לענין מלאכות שבת למדנו מהפסוקים[כה] 'חילוק מלאכות', בלומר, שהעושה הרבה אבות מלאכות בשוגג חייב חטאת על כל אב מלאכה, אף על פי שכל המלאכות בכלל האזהרה של 'לא תעשה כל מלאכה' (שמות כ י)[כו].

אינו חייב חטאת על עבירה בשוגג אלא אם כן נודע לו אחר כך שחטא בהראי, שנאמר (ויקרא ד כח) 'אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְהֵבִיא קָרְבָּנוֹ', וגו', שכשחטא היה סבור שהוא היתר ולאחר מכן נודע לו שאיסור הוא היה[כז]. הלכך אף על פי שהעובר עבירה אחת בשוגג כמה פעמים בהלעם אחד ושלא נודע לו בינתיים שחטא] אינו חייב אלא חטאת אחת, שהכל שגגה אחת היא, וכמעשה אחד הוא חשוב [ואינו דומה לעובר על כמה איסורים בהעלם אחד שהוא חייב חטאת על כל מין עבירה][כח], מכל מקום אם שגג בה ואחר כך נודע לו, וחזר ושגג באותה עבירה עצמה, חייב חטאת על כל אחת ואחת,

---

א. 'סְנוּגִי' הוא לשון עייפות. רש"י בפסחים (נ: ד"ה כנגדי). ב. **ישעיה** מוכיח את ישראל על כך שערוכים שולחן במאכלים להקריב לעבודת כוכבים ששמה 'גד' [שם כוכב]. מצודת דוד (שם). ג. **עַל** פי מה שהבין המהרש"א (מ"ש ד"ה ר' יוחנן) ברש"י להלן (ד"ה זקן). איסור זה מקורו בפסוק (שמות כג יג) 'וְשֵׁם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך', שדרשו ממנו חכמים (סנהדרין סג:) שאסור לנדור ולקיים או אף להזכיר שם עבודה זרה לצורך כלשהו [כגון האומר לחבירו 'המתן לי בצד עבודה זרה פלונית']. 'חִיבּוּי' שכתב רש"י, כנראה היינו מלקות משום הלאו הנ"ל, וכדעת הרמב"ם (שם. ד"ה מכות). פירש"י (עבודה זרה יב: ד"ה לא תלמד) - ד. **דְּהַהוּא** מהם השדים והרוחות, שיש מהם זכרים ויש מהם נקבות, ונדבקים לבני אדם [לפי שמותיהם], ולכן מחליפים שמותיהם לנחש שיתרחקו מהם, שהזכר מחליף שמו לנקבה שיתרחקו ממנו הזכרים, והנקבה מחליפה שמה לזכר שיתרחקו ממנה הנקבות. בן יהוידע (ד"ה כתב). ה. **הנביא** נתנבא על ענושם של הנשבעים בעגלי הזהב שהעמיד ירבעם בן נבט בבית אל, שאותם קרא 'אשמת שומרון', ובעגלי הזהב שהעמיד בדן, שאותם קרא 'אלהיך דן'. רש"י ומצודת דוד (שם). ו. **אף** שבפסוק נקרא על שם המקום שהיה בו. ז. **מפני** שכשהעורב קורא הוא מבשר בשורות, ולוחש לו לחש זה. רש"י (ד"ה שלחמה לעגלון). ח. **רש"י** (ד"ה שקרא) בפירוש שני, וכתב שכך נראה לו. ובפירוש ראשון כתב, שאיחר לקרוא יותר משאר התרנגולים. ובמיוחס לר"ן (ד"ה שלחמה שחטו) הביא פירוש נוסף [הפוך מפירוש הראשון ברש"י], שהקדים לקרוא קודם שאר התרנגולים. ט. **הנקרא** 'עבור' (ויקרא כ:). רש"י (ד"ה שקרא לפלגש). י. **יש** גורסים 'המקבעת', ופירושו הוא, שנוקבת קליפות ביצים שבקעו מהן אפרוחים וחוזרות אותן במקל, וקובעתו בכותל. רש"י (ד"ה המקבעת). יא. **נמחק** על פי מהרש"ל בדפוס ראשון. הגהות וציונים. יב. **רש"י** (ד"ה המקבעת) כתב, בשעושה כן לכפרה על האפרוחים שלא ימותו, כשם שעושים לאדם כפרה בתרנגול. **שדרך** לובן ביצה שכאשר מערבים אותו מתרפה ונולה וממלא את הקערה כולה, ועושים זאת לסימן שגם אפרוחים אלו ירבו וגדלו בשופן ובשר עד שיהיו כפלי כפלים מכמות שהם. בן יהוידע (שם). יג. **הריקוד** הוא לסימן שאפרוחים קטנים אלו שאינם זזים ממקומם, יגדלו כראוי, ואז ירקדו בבית לכאן ולכאן כדרך עופות ותרנגולים לדלג ממקום למקום, ומונה הדיוקנים שברוקדה לחזק את הניחוש, שכל דבר הנמנה מתחזק יותר. בן יהוידע (שם). טו. **עשוי** מפת מעופש ונסויבר חלב ומי חלב שנשארו לאחר עשיית הגבינה]. על פי גמרא בפסחים (מב.). ורש"י (שם ד"ה נסויבר. קונטרס). טו. **רש"י** (ד"ה שמקרקפן). ובבן יהוידע (ד"ה שמקרקפן) ביאר, שכיון שמזמן עשייתו עד שיושלם נמשך כמה שעות עד שיושלם תיקונו, מרקרת לפניו בשעות אלו כדי שיתחזק

וירושלם תיקונו מהר. יז. **מפני** שהנעדשים עגולים ואין להם פה [ולכן הם מאכל אבלים], לכך מנחשת להם בשתיקה כאילו אין לה פה לדבר כדוגמת הנעדשים. בן יהוידע (שם). יח. **עַל** פי רש"י (ד"ה ולא) ב[ב]מה שהבין המהרש"א (מ"ש ד"ה ר' יוחנן) ברש"י להלן (ד"ה זקן). איסור זה מקורו בפסוק (שמות כג יג) 'וְשֵׁם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיך', שדרשו ממנו חכמים (סנהדרין סג:) שאסור לנדור ולקיים או אף להזכיר שם עבודה זרה לצורך כלשהו [כגון האומר לחבירו 'המתן לי בצד עבודה זרה פלונית']. 'חִיבּוּי' שכתב רש"י, כנראה היינו מלקות משום הלאו הנ"ל, וכדעת הרמב"ם (שם. ד"ה מכות). פירש"י (עבודה זרה יב: ד"ה לא תלמד) - ד. **דְּהַהוּא** מהם השדים והרוחות, שיש מהם זכרים ויש מהם נקבות, ונדבקים לבני אדם [לפי שמותיהם], ולכן מחליפים שמותיהם לנחש שיתרחקו מהם, שהזכר מחליף שמו לנקבה שיתרחקו ממנו הזכרים, והנקבה מחליפה שמה לזכר שיתרחקו ממנה הנקבות. בן יהוידע (ד"ה כתב). ה. **הנביא** נתנבא על ענושם של הנשבעים בעגלי הזהב שהעמיד ירבעם בן נבט בבית אל, שאותם קרא 'אשמת שומרון', ובעגלי הזהב שהעמיד בדן, שאותם קרא 'אלהיך דן'. רש"י ומצודת דוד (שם). ו. **אף** שבפסוק נקרא על שם המקום שהיה בו. ז. **מפני** שכשהעורב קורא הוא מבשר בשורות, ולוחש לו לחש זה. רש"י (ד"ה שלחמה לעגלון). ח. **רש"י** (ד"ה שקרא) בפירוש שני, וכתב שכך נראה לו. ובפירוש ראשון כתב, שאיחר לקרוא יותר משאר התרנגולים. ובמיוחס לר"ן (ד"ה שלחמה שחטו) הביא פירוש נוסף [הפוך מפירוש הראשון ברש"י], שהקדים לקרוא קודם שאר התרנגולים. ט. **הנקרא** 'עבור' (ויקרא כ:). רש"י (ד"ה שקרא לפלגש). י. **יש** גורסים 'המקבעת', ופירושו הוא, שנוקבת קליפות ביצים שבקעו מהן אפרוחים וחוזרות אותן במקל, וקובעתו בכותל. רש"י (ד"ה המקבעת). יא. **נמחק** על פי מהרש"ל בדפוס ראשון. הגהות וציונים. יב. **רש"י** (ד"ה המקבעת) כתב, בשעושה כן לכפרה על האפרוחים שלא ימותו, כשם שעושים לאדם כפרה בתרנגול. **שדרך** לובן ביצה שכאשר מערבים אותו מתרפה ונולה וממלא את הקערה כולה, ועושים זאת לסימן שגם אפרוחים אלו ירבו וגדלו בשופן ובשר עד שיהיו כפלי כפלים מכמות שהם. בן יהוידע (שם). יג. **הריקוד** הוא לסימן שאפרוחים קטנים אלו שאינם זזים ממקומם, יגדלו כראוי, ואז ירקדו בבית לכאן ולכאן כדרך עופות ותרנגולים לדלג ממקום למקום, ומונה הדיוקנים שברוקדה לחזק את הניחוש, שכל דבר הנמנה מתחזק יותר. בן יהוידע (שם). טו. **עשוי** מפת מעופש ונסויבר חלב ומי חלב שנשארו לאחר עשיית הגבינה]. על פי גמרא בפסחים (מב.). ורש"י (שם ד"ה נסויבר. קונטרס). טו. **רש"י** (ד"ה שמקרקפן). ובבן יהוידע (ד"ה שמקרקפן) ביאר, שכיון שמזמן עשייתו עד שיושלם נמשך כמה שעות עד שיושלם תיקונו, מרקרת לפניו בשעות אלו כדי שיתחזק

שה'ידיעה' שנודע לו שעשה איסור מחלקת את המעשים, והרי הן כשתי שגגות[לג].

וכמה מיני שגגות יש, א. אי ידיעת האיסור, כגון שאינו יודע שאסור לזרוע בשבת וזרע. ב. אי ידיעת הסיבה הגורמת לאיסור, כגון שאינו יודע ששבת היום עשה מלאכה. המשנה להלן תבאר באיזו שגגה מביא חטאת על כל מלאכה, ובאיזו שגגה אינו מביא אלא חטאת אחת על כל המלאכות שעשה בכל השבתות או על כל המלאכות שעשה בכל שבת ושבת. ג. כפי שיבואר בגמרא להלן (פט:) יש מקרה נוסף של שגגה והוא אי ידיעת חומר העונש, כגון שלא ידע שהמחלל שבת דינו כרת ועשה מלאכה.

משנה **העושה אחת מהמלאכות האסורות בשבת במזיד בעדים ובהתראה חייב סקילה**[לד]. **ובלא עדים או התראה חייב כרת, ובשוגג חייב חטאת**[לה]. **משנה** **זו מבארת כמה חטאות צריך להביא אדם שעשה כמה שגגות בשבת: בָּלֹ֥֫ נָּדוֹ֛ אָמְרוּ֥ בָשַׁבָּ֖ת, בָּלֹ֥֫ הַשּׁוֹמֵ֖חַ עִיקַּ֣ר שַׁבָּ֑ת** - שאינו יודע שיש איסור שבת בתורה[לו], **וּמחמת** כך **עָשָׂ֣ה מְלָאכ֔וֹת הַרְבֵּ֖ה בְּשַׁבָּתֹ֣ות הַרְבֵּ֑ה, אֵינ֣וֹ חַיָּ֔יב אֶ֫אָּ֥ חַטָּ֖את אֶחָ֑ת** על כל השבתות שחילל, מפני שהכל נקרא שגגה אחת[לז].

הַיּוֹדֵ֣עַ עִיקַּ֣ר שַׁבָּ֔ת - שיודע שיש איסור שבת בתורה ושאסור לעשות בה מלאכות, אבל שכח שהיום שבת[לח], וכן היה כמה שבתות ששכח שהיום שבת, **וּמחמת** כך **עָשָׂ֣ה מְלָאכ֔וֹת הַרְבֵּ֖ה בְּשַׁבָּתֹ֣ות הַרְבֵּ֑ה**, ולא נודע לו בינתיים שחטא, **חַיָּ֔יב** חטאת אחת **עַל֙ כָּלֹ֥֫ שַׁבָּ֔ת וְשַׁבָּ֖ת** שחילל[לט].

הַיּוֹדֵ֣עַ שֶׁהִוא֮ שַׁבָּ֒ת, וְעָשָׂ֣ה מְלָאכ֔וֹת הַרְבֵּ֖ה בְּשַׁבָּתֹ֣ות הַרְבֵּ֑ה, לפי שלא ידע שמלאכות אלו אסורות, ועשאן כמה פעמים בכמה שבתות, **חַיָּ֔יב** חטאת אחת **עַל֙ כָּלֹ֥֫**

לחם משנה (שם) שדייק מדבריו שדווקא אם עשה כמה מלאכות שהם מעין מלאכה אחת, כגון זריעה נטיעה והברכה, חייב כמה חטאות, אבל אם עשה מלאכה אחת ממש, אין השבתות נגופים לחלק ואינו חייב אלא אחת. ועיין ערוך לנר (כריתות ח. ד"ה שמחלל) ואור שמח (שגגות פ"ו ה"ט) שביארו טעם הדברן. אמנם דעת רבה (שם) שאין השבתות נחשבים כגופים מחולקים, ואינו חייב אלא חטאת אחת על כל השבתות. וכן כגון ששכח שהיום שבת ועשה מלאכה אחת בשבתות הרבה חייב חטאת על כל שבת ושבת, ענין זה יבואר להלן, ראה בהערות בענין 'ימים שבינתיים נחשבים כידיעה לחלק'.

לג. **שחייב** החטאת על השגגה הוא בא, ולכן אם לא נודע לו בין מעשה למעשה, הרי הכל שגגה אחת, ואינו חייב אלא חטאת אחת, אבל אם נודע לו בין מעשה למעשה הרי אלו שתי שגגות, ולכן חייב שתי חטאות. רש"י (לעיל עב. ד"ה ושלנין). ויש שפירשו שהוא מפני שתלה הכתוב את חיוב החטאת בידיעה, שנאמר (ויקרא ד כג) 'או הודע אליו חטאתו אשר חטא והביא את קרבנו', הלכך אם לא נודע לו אלא לבסוף על שניהם, אין כאן אלא ידיעה אחת המחייבת אותו בקרבן, אבל אם נודע לו על הראשון קודם שחטא פעם אחרת, כבר נתחייב קרבן על הראשון, ואם שוב נודע לו שחטא הרי הוא חייב קרבן אחר. רמב"ם (שגגות פ"ב ה"ח) על פי אבני נזר (או"ח סי' קפ"ג ס"ק ה). להלן (פט:) נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש במי ששעה עבירה אחת שתי פעמים בהעלם אחד, ונודע לו על הראשונה וחזר ונודע לו על השניה, אם באופן זה חייב שתי חטאות או אינו חייב אלא חטאת אחת. לד. **משנה** (מכות כג.).

לה. **בשגה** (כריתות ג.). לו. **רש"י** (ד"ה שמחלל). והיינו שהוא סבור שאין איסור מלאכה בשבת, וסובר שהיא באה רק כדי להתענג ולהנפש בה. חידושי המלבי"ם (ד"ה נגמ"ל). ונחלקו תנאים בברייתא (לעיל שם:) אם גם תינוק שנשבה לבין הנכרים שלא ידע מעולם שיש איסור שבת חייב חטאת, או שרק אם ידע ושכח חייב חטאת, אבל תינוק שנשבה אנוס הוא ופטור. לז. **שני** פסוקים כתובים בענין, האחד (שמות לא יג) 'ושמרו בני ישראל את השבת', ונזכרה בו 'שבת' בלשון יחיד, משמע שמירה אחת לכמה שבתות, דהיינו שמביא חטאת אחת על כמה שבתות, והאחר (שמות לא יג) 'את שבתותי תשמורו' ונזכר בו 'שבתותי' בלשון רבים, משמע שמירה לכל שבת ושבת, דהיינו שמביא חטאת על כל שבת ושבת, ומטר הכתוב לחכמים לפרש באיזה אופן מדבר כל פסוק, ופירשו מסכרא שהפסוק המחייב חטאת אחת על כמה שבתות מדבר בשוכח עיקר שבת, שהכל שגגה אחת, והפסוק המחייב חטאת על כל שבת מדבר בשוכח שהיום שבת אבל יודע עיקר שבת, שהימים שבינתיים נחשבים ידיעה לחלק [כפי שיבואר בהערה להלן]. רש"י (ד"ה אינו, לעיל פט:). לח. **מכך** ששנינו בסיפא 'היודע שהוא שבת' משמע שכאן ברישא מדובר במי שלא ידע שהיום שבת. רש"י (ד"ה ושמח). התנא לא שנה בפירוש 'השוכח שהוא שבת' משום שאם היה שונה כן היה אפשר לפרש שכל שבת ושבת שכח שהוא שבת, אבל היתה לו ידיעה בינתיים שחטא, ולכך שנה 'היודע עיקר שבת' להשמיענו שאפילו אם לא היתה לו ידיעה בינתיים חייב, והיינו משום שהימים שבינתיים נחשבים כידיעה לחלק [כפי שיבואר בהערה להלן]. חורש האביב (ד"ה סיומן). לט. **אף** על פי שהעובר עבירה אחת בשוגג כמה פעמים ב'הפלם אחד' [-שלא נודע לו בינתיים שחטא] אינו חייב אלא חטאת אחת, זה שעשה מלאכות בכמה שבתות חייב חטאת על כל שבת ושבת, שהימים שבינתיים נחשבים כידיעה לחלק, וכל שבת נחשבת כשגגה בפני עצמה, כמבואר בכריתות (שם), וטעם הדבר הוא, משום שאי אפשר שבימים שעברו בינתיים לא שמע שאותו יום היה שבת [ולפי זה אם בודאי לא שמע בינתיים שאותו היום היה שבת, כגון שהיה מהלך במדבר, אינו חייב אלא חטאת אחת על כל השבתות, חידושי רבינו משה קויס (ד"ה כאב הרי"ן). ודווקא אם עברו ששה ימי חול אלא חטאת אחת נודע לו בינתיים שהיה שבת, אבל אם לא עברו ששה ימי חול, כגון שבת ויום הכיפורים הסמוכים זה לזה והיה יום אחד או שני ימים בינתיים ועשה אב מלאכה אחד בשבת וביום הכיפורים, אין אומרים שהימים שבינתיים מחלקים. ראש יוסף (ד"ה והכא)]. וידיעה זו נחשבת כידיעה לחלק אף שלא נודע לו שחטא, כיון שהשגגה היתה שלא ידע שהיה שבת ודבר זה נודע לו, ולכן חייב חטאת על כל שבת ושבת, ומכל מקום אינו חייב אלא חטאת אחת על כל המלאכות שעשה בשבת כיון ששגג בשבת [-שלא ידע שהיום שבת] ולא במלאכות. רש"י (ד"ה חייב). והרמב"ן (ד"ה לו עלמא) פירש מה שאמרו 'ימים שבינתיים נחשבים כידיעה לחלק', שאין הכוונה ששמע שאותו היום שבת, ולא שנזכר מאליו, אלא מכיון שהוא יודע שיש מצות שבת וידוע שיום השביעי הוא שבת, וידע בכל ימות השבוע שהם ימות החול, ואילו נתן דעתו לחשוב ודאי היה יודע שאותו יום שעשה בו מלאכה היה שבת, אף שבפועל לא נתן דעתו לכך נחשב לידיעה, וכתב שאפשר שלזה נתכוון רש"י. וכן משמע לכאורה ברש"י בכריתות (שם ד"ה לו עלמא) שכתב 'ימים שבינתיים הויין ידיעה כמו שנודע לו ששבת היא', ומשמע שמה שידע בינתיים שהוא חול זה עצמו נקרא ידיעה המחלקת, ורבינו שמואל (פרי"ל כריתות שם) פירש מה שאמרו 'ימים שבינתיים נחשבים כידיעה לחלק', שכשהגיע יום חול ונודע לו שהיום יום חול, הרי יצא מהספק הראשון, ולכן בשבת הבאה נחשב כשכחה אחרת, והתוספות (ד"ה נגמ"ל) פירשו, שגזירת הכתוב היא שימות החול נחשבים כידיעה לחלק.

אַב מְלָאכָה וְתוֹלְדָתָהּא, מפני שכל מלאכה נחשבת כשגגה אחת[ב]. **הָעוֹשֶׂה מְלָאכוֹת הַרְבֵּה מֵצֵין מְלָאכָה אַחַת**, שעשה כמה מלאכות שהן תולדות של אב אחד[ג], או שעשה אב מלאכה ותולדה שלו, **אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת** על כל המלאכות, מפני שנחשב כמו שחזר ועשה עבירה אחת כמה פעמים.

*

גמ' **שנינו במשנה 'כלל גדול אמרו בשבת' וכו'. הגמרא מבארת את הלשון 'כלל גדול'.** שואלת הגמ': **מַאי טַעֲמָא תָּנָא** - מה הסיבה ששנה התנא **'כְּלָל גָּדוֹל, אִיצְטְרִיךְ מִשּׁוּם דְּקָמִיפַּלְגִי לְמִיתְנֵי** - אם נאמר שמשום שרצה לשנות להלן (עמ' ב) **'עוֹד כְּלָל אַחֵר'**, ולא כלל בו אלא שני פרטים[ד] וכאן כלל ארבעה פרטים, לכך **תָּנָא** כאן **'כְּלָל גָּדוֹל'** כיון שהוא כולל יותר פרטים, **וְתֹאמַר שִׁלְּגֵי שְׁבִיעִית נָמֵי** - גם שנה התנא (ספפ"ש פ"ו מ"ח) 'כלל גדול אמרו בשביעית', **מִשּׁוּם דְּקָמִיפַּלְגִי לְמִיתְנֵי** - שרצה לשנות **'עוֹד כְּלָל אַחֵר'** (שם מ"ג), ולכך **תָּנָא** - שנה ברישא **'כְּלָל גָּדוֹל'** כיון שהוא כולל יותר פרטים. **וְהָא** [-והרי] **לְגַבֵּי מַעֲשֵׂר דְּקָתָנֵי** - ששנה התנא (מעשרות פ"ג מ"ט) 'עוד **כְּלָל אַחֵר**', **וְלָא תָּנֵי** (שם) בכלל הראשון **'כְּלָל גָּדוֹל'** אף שגם שם הראשון כולל יותר פרטים[ה], ואם כן חוזרת הקושיא מדוע כאן שנה התנא 'כלל גדול'.

משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר אֲבִין, לגבי **שְׁבִיעִית, דְּאִית בָּהּ** - שיש בהן **אֲבוֹת וְתוֹלְדוֹת**ו, **תָּנָא 'כְּלָל גָּדוֹל'**ז, אבל לגבי **מַעֲשֵׂר לֵית בָּהּ** - שאין בה **אֲבוֹת וְתוֹלְדוֹת, לָא תָּנָא 'כְּלָל גָּדוֹל'**ח.

מקשה הגמרא: וְלָבָר קַמָּךְ תָּנֵי 'כְּלָל גָּדוֹל' ששנה בתוספתא שלו[ט] **'כְּלָל גָּדוֹל'** גם **בְּמַעֲשֵׂר**, קשה, **מַאי אָבוֹת וּמַאי תּוֹלְדוֹת אִיכָּא** - איזה אבות ואיזה תולדות יש במעשר, ומכך שאמר 'כלל גדול' לגבי מעשר מוכח שאומרים 'כלל גדול' אף בדברים שאין בהם תולדות[י].

הגמרא מבארת טעם אחר מדוע שנה התנא 'כלל גדול': אֶלָּא הֲיֵינוּ טַעֲמָא - לא זהו הטעם שהתנא שונה 'כלל גדול' לגבי שבת ושביעית משום שיש בהם אבות ותולדות, אלא הוא שונה כן במקום שעונשו גדול מדבר אחר, ולכן לגבי שבת שנה התנא 'כלל גדול' משום **שֶׁעוֹנְשׁוֹ שֶׁל שַׁבָּת יוֹתֵר מִשֶּׁל שְׁבִיעִית** - שאיסור שבת חמור מאיסור שביעית[יא], **דְּאִיתְּיְהִיב** איסור **שַׁבָּת אִיתָא בֵּין בְּתֹרַשׁ** - בדבר שנתלש לפני שבת, כגון איסור טוחן ולש, **וּבֵין בְּמַחוּבָּר** - בדבר שהיה מחובר בכניסת השבת, **וְאִיתְּיְהִיב** איסור **שְׁבִיעִית, בְּתֹרַשׁ לָיְתָא בְּמַחוּבָּר אִיתָא** - אינו בתלוש אלא רק במחובר, שאין קדושת שביעית חלה אלא על פירות שהיו מחוברים לקרקע בכניסת השנה השביעית[יב]. **וּלְגַבֵּי** שביעית שנה 'כלל גדול' משום **שֶׁעוֹנְשׁוֹ שֶׁל שְׁבִיעִית יוֹתֵר מִן הַמַּעֲשֵׂר** - שאיסור שביעית חמור ממעשר, **דְּאִיתְּיְהִיב** איסור **שְׁבִיעִית אִיתָא** - ישנו **בֵּין בְּמֵאֲכָל אָדָם וּבֵין בְּמַאֲכַל בְּהֵמָה**יג, **וְאִיתְּיְהִיב מַעֲשֵׂר בְּמַאֲכַל אָדָם אִיתָא, בְּמַאֲכַל בְּהֵמָה לָיְתָא** - אינו נוהגת **בְּתַאֲנָה וְגֶרֶן**[יג].

ומביאה הגמרא ראיה מהמשנית שיש חילוק בין מעשר לפאה לגבי תאנה ויוק: **דְּתַנַּן** במשנה (ספפ פ"ג מ"ב), **'כָּל אֲמִרּוּ בְּפֵאָה**יד, **כֹּל דִּבֵּר שֶׁהוּא אוֹכֶל, וְנִשְׁכָּר** - שאינו מופקר ובעליו שומרים אותו[טו], **וְנִידּוֹתוֹ מִן הָאָרֶץ**טז, **וְלִקִּיטָתוֹ בְּאָחַת** - ישנם אף **בְּתַאֲנָה וְגֶרֶן** מדרבנן[יז], **וְאִיתְּיְהִיב פֵּיאָה לָיְתָא** - אינה נוהגת **בְּתַאֲנָה וְגֶרֶן**[יח].

מבארת הגמרא מה באה המשנה למעט בכללים אלו: 'אוֹכֶל' לְמֵעוּטֵי לְקִיטֵי הַפְקֵר [-ספיחין של] **סְדֹם וְקוֹצָה**כא המשמשים לצביעת בגדים. **'וְנִשְׁכָּר' לְמֵעוּטֵי לְמֵצוּי הַקֶּבֶר**כב. **'וְנִידּוֹתוֹ מִן הָאָרֶץ' לְמֵעוּטֵי בְּמֵיהֶן וְעִפְרִיּוֹת** שאינם יונקים מהקרקע אלא מהלחלוחית שבאויר[כג]. **'וְלִקִּיטָתוֹ בְּאָחַת' לְמֵעוּטֵי תְּאֵנָה** שאין

א. **אין** כוונת התנא למעט שאינו חייב על תולדות, שהוא הדין שחייב על כל מלאכה אם עשה תולדות של שני אבות, אלא כוונתו לומר שאם עשה שתי תולדות של אב מלאכה אחד או שעשה אב מלאכה ותולדה שלו אינו חייב אלא אחת, וכפי שמפורש בסיפא של המשנה. רש"י (ל"ב ב"ח).

ב. **אף** על פי שחזר ועשה בכמה שבתות אינו חייב אלא חטאת אחת על כל מלאכה, שהכל נחשב כשגגה אחת כיון שלא נודע לו ביניהם שחטא, דהוקש לענין שגגת שבת אומרים שהימים שביניהם נחשבים ידיעה לחלק, שאי אפשר שלא נודע לו ביניהם שהיה שבת, אבל לענין שגגת מלאכות אין לו לדעת אם לא שיעשב ועסק לפני חכמים בהלכות שבת. אמנם אינו נפטר בחטאת אחת על כל המלאכות שעשה באותה שבת, שהרי השגגה שלו לא היתה בידיעה של השבת אלא בידיעה של המלאכות, והיו כמה שגגות בכל שבת. רש"י (לעיל מ: ד"ה חייבים). והוא כדעת רבה בבריתות (מז:). אך רב חסדא (שם) סבר שהשבתות הן בגופים מוחלקים [-שהשבתות הן כגופי מלאכות שאינן דומות זו לזו, כזדיעה וקצירה. רש"י (שם מז. ד"ה אלא). וחייב על כל מלאכה ומלאכה שבכל שבת ושבת, ולדעתו מה ששנינו שחייב על כל מלאכה ומלאכה, היינו שחייב על כל מלאכה ומלאכה שבכל שבת ושבת. רש"י (בירושלמי מז: ד"ה כל חטאת). ג. **כגון** שקצר וכבר ומסק בהעלם אחד, שכולם תולדות קוצר. רמב"ם (פירוש המשניות). ד. **רש"י** (ל"ב ב"ח), ומשנתנו שנויה כדעת חכמים הסוברים שהעושה אב ותולדה שלו אינו חייב אלא חטאת אחת, ולא כדעת רבי אליעזר הסובר שחייב אחת על האב ואחת על התולדה (כריתות פ:). אמנם ראה תוספות להלן (עמ' ד"ה הרי). והרמב"ם (שבת פ"ו מ"ט, ומעיל מעמ שם) ביאר שכוונת התנא להשמיענו שהעושה כמה אבות מלאכות הדומים זה לזה חייב חטאת אחת. ה. **ששנינו** שם שני דברים, א. כל הכשר להצניע, ומצניעין כמותו, והוציאו בשבת, חייב חטאת עליו. ב. וכל שאינו כשר להצניע, ואין מצניעין כמותו, והוציאו בשבת, אינו חייב אלא המצניעו. רש"י (ל"ב ב"ח). ו. **בשיטה** א' שנינו, כלל גדול אמרו בשביעית, כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין המצוים ומתקיים בארץ יש לו בשביעית ולדמיו בשביעית, אין לו ביעור ואין לדמיו ביעור [שאף כשכלה לחיה מהשדה אין חיוב לבער אותו ואת הדבר שנקנה בדמים שקיבל עבורן. מרש"י (ל"ב ב"ח)] משמע ש'כלל גדול' היינו שיש בו הרבה פרטים, אולם התוספות (ל"ב ב"ח ובגי') ביארו, ש'כלל גדול' היינו שהוא חמור יותר. וראה עוד יוסף חי (כלים פ"ב שם) ושפת אמת (ל"ב ב"ח משום) בטעם המחלוקת. ז. **ברישא** שנינו, כלל אמרו במעשרות, כל שהוא אוכל [-שאפשר לאכלו לכתחילה ולא רק על ידי ההדחק] ונשמר [-שאינו הפקר] וגדוליו מן הארץ, חייב במעשרות. ובסיפא שנינו, ועוד כלל אחר אמרו, כל שהתלוש אוכל וסופו אוכל [כגון ירקות, שמיד כשהם גדלים ראויים לאכילה]. אף על פי שהוא שומרו להוסיף אוכל [שהוא רוצה שיהיו גדולים יותר]. חייב קטן וגדול [-בין שהוא קטן בין שהוא גדול חייב במעשרות], וכל שאין תחלתו אוכל אבל סופו אוכל [כגון פירות, שאינם ראויים לאכילה עד שיכשילו], אינו חייב עד שיעשה אוכל. והכלל הראשון כולל יותר פרטים מהכלל השני. ח. **וְלִגְבֵי** שבת האבות הם ל"ט מלאכות שהיו במשכן, והמלאכות הדומות לכל אב הן תולדותיו. ולגבי שביעית מלאכות המכתובות בפירוש בפסוק [זדיעה וקצירה ומזירה ובציר] נקראות אבות, ושאר המלאכות שבשדה ובכרם נקראות תולדות (מרא"ש ג:). רש"י (ל"ב ב"ח). ט. **אפי'** לרבא (מו"ק ג:) הסובר שמדאורייתא אין תולדות בשביעית שיהיו לומר שאנו 'כלל גדול' משום אבות ותולדות, כיון שמכל מקום יש להם תולדות מדרבנן. תוספות (ל"ב ב"ח). י. **ולפי** זה צריך לומר שנה ששנה התנא להלן (עמ' ב) ובשביעית (ל"ו ע"ב) 'עוד כלל אחר' ולא שנה 'כלל גדול' אף שיש להם תולדות, היינו משום שסמך על כך שכתב במשנה הראשונה 'כלל גדול', וכוונת התנא לומר שעוד כלל גדול נאמר בשבת ובשביעית. תוספות (ל"ב ב"ח), והחתם סופר (לעיל מז: ד"ה כלל) מבאר שגם למסקנת הגמרא שרק בדבר שיש לו אבות ותולדות שיוך לומר כלל גדול, משם מקום זהו רק בדבר שהוא כולל יותר פרטים או שהוא חמור יותר כמו שסברו בתחילה, ולכן בדין השני בשבת ושביעית לא שנה התנא כלל גדול. יא. **בר** קפרא חיבר בריתות לבאר את דברי המשנה. אורחות צדיקים (שמר התורה). יב. **צריך** ביאור, שהרי מתחילה סברה הגמרא שהתנא שנה 'כלל גדול' משום שעונו גדול יותר מהכלל שאחריו, ורק משום שהוקשה לגמרא מדוע לגבי מעשר לא שנה התנא 'כלל גדול' אף על פי שהכלל הראשון גדול מהכלל שלאחריו חזרה בה הגמרא מתירוץ זה, ואם כן לבר קפרא ששנה בברייתא שלו 'כלל

מלקטים פירותיה בפעם אחת[כג]. 'וּמַכְנִיסוֹ לְקֵיּוּם' לְמַשּׁוֹ יָרָק, כגון לפת וקפלוטות[כד] שאינם מתקיימים זמן רב[כה].

וְאִיפּוֹ לְגַבֵּי מַעֲשֶׂה תְּנַן במשנה (מעבירות פ״ק מ״ח), **כָּל אֲמִרּוּ בַּמַּעֲשֶׂה, כָּל שֶׁהוּא אוֹכֶל, וְנַעֲשֶׂה, וְגִידּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, חַיָּב בַּמַּעֲשֵׂר. וְאִיפּוֹ** מה ששנינו לגבי פאה שצריך שתהא **לְקֵיּוּם וּמַכְנִיסוֹ לְקֵיּוּם לֹא תְּנַן** לגבי מעשר, ואם כן תאנה שאין לקיטתה כאחת וירק שאינו נשמר חייבים במעשר ופטורים מפאה[כו], נמצא שמעשר חמור מפאה.

★

שנינו במשנה (לעיל קז:) **'הַשּׁוֹכַח עִיקַּר שַׁבָּת וְעָשָׂה מְלָאכוֹת הַרְבֵּה בְּשַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת'. הַגְּמָרָא דָּנָה בַּהֲלָכָה זוֹ: רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ** - אמרו שניהם, **מַתְנִיתִין** - משנתנו האומרת בכלל הראשון שהשוכח עיקר שבת אינו חייב אלא אחת מדברת **בְּתִינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה לְבֵין הַנָּכְרִים, וְגֵר שֶׁנִּתְגַּיֵּיר** והלך **לְבֵין הַנָּכְרִים**, שלא ידעו מעולם שיש איסור שבת בתורה[כז]. **אֲבָל הָכִיר** שיש איסור שבת **וְלָבַסּוֹף שָׁכַח** שיש איסור שבת, **חַיָּב** חטאת **עַל כָּל שַׁבָּת וְשַׁבָּת**, מפני שדינו כיודע עיקר שבת ושכח שהיום שבת, ששנינו במשנה שחייב חטאת על כל שבת[כח].

מַקְשֶׁה הַגְּמָרָא: תְּנַן - שנינו במשנתנו בכלל הראשון, **הַשּׁוֹכֵחַ עִיקַּר שַׁבָּת** ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה, אינו חייב אלא חטאת אחת. ומדייקת הגמרא מכך שאמר התנא 'השוכח', **לְאוֹ מִכְּלָל דְּהָוְיָא לֵיהּ יְדִיעָה מֵעִיקָּרָא** - האם אין להוכיח מלשון זו שמדובר שמתחילה ידע שיש איסור שבת ולבסוף שכחם[כט], ומכל מקום אינו חייב אלא חטאת אחת, ולא כמו שמשמע מדברי רב ושמואל שבאופן זה חייב חטאת על כל שבת.

מתרצת הגמרא: לָא, אין להוכיח כן, **וּמַאי** כוונת התנא ששנה **'כָּל הַשּׁוֹכֵחַ עִיקַּר שַׁבָּת', דַּהֲוָיְתָה שִׁכְחָה מְמֻנַּוּ עִיקָּרָהּ שֶׁל שַׁבָּת** מעולם[ל], ולכן אינו חייב אלא חטאת אחת, אבל אם ידע עיקר שבת ושכח חייב על כל שבת ושבת.

חוזרת הגמרא ומקשה: מכך שהעמידו רב ושמואל את המשנה ששנינו שחייב חטאת אחת על כל השבתות באופן שלא ידע מעולם שיש איסור שבת, משמע שדווקא באופן זה אינו חייב אלא חטאת אחת, **אֲבָל** אם מתחילה **הָכִיר** שיש איסור שבת **וּלְבַסּוֹף שָׁכַח, מַאי** - מה יהיה דינו, **חַיָּב** חטאת **עַל כָּל שַׁבָּת וְשַׁבָּת**[לא], אם כן קשה, **אַדְּתָנֵי** - עד ששנה התנא בכלל השני **שֶׁהַיּוֹדֵעַ עִיקַּר שַׁבָּת** אלא ששכח שהיום שבת **וְעָשָׂה מְלָאכוֹת הַרְבֵּה בְּשַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה, חַיָּב** חטאת **עַל כָּל שַׁבָּת וְשַׁבָּת, לֵיתְנֵי** - היה לו לשנות שאם **הָכִיר** שיש איסור שבת **וּלְבַסּוֹף שָׁכַח** שיש איסור שבת, חייב חטאת על כל שבת ושבת, **וְנִדַע שֶׁכָּל שֶׁכֵּן הָא** - דין זה שהיודע עיקר שבת ושכח שהיום שבת, חייב חטאת על כל שבת ושבת[לב].

מתרצת הגמרא: מַאי כוונת התנא במה ששנה **'הַיּוֹדֵעַ עִיקַּר שַׁבָּת'**, כוונתו, **כִּי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ עִיקָּרָהּ שֶׁל שַׁבָּת, וְשָׁכְחָהּ**, ועכשיו אינו יודע כלל שיש איסור שבת, ואם כן באמת השמיענו התנא שבאופן ששכח עיקר שבת חייב חטאת על כל שבת ושבת.

כג. **ומכניסו לקיום** פאה ברוב האילנות, שאין לקיטתן כאחת, ונוהגת רק בשמונה אילנות המפורשים במשנה (פאה פ״ק מ״ו), שרק בהם נמצאו התנאים שנימנו בסוגייתנו. תוספות (ד״ה ומכניסו ופ״ה ומ״ש).

כד. **בלוטות**, רוב הירקות, שאינם מתקיימים זמן רב, אבל יש ירקות החייבים בפאה, כגון שומים ובצלים שמתקיימים זמן רב. ר״ש (פאה פ״ק מ״ו).

כה. **שכאשר** תיקנו חכמים לחייב את פירות האילן והירקות במעשר לא חילקו בין מין למין. רש״י (ד״ה ומכניסו). ודווקא לגבי מעשר כיון שתיקנו חיוב מעשר ברוב האילנות לא חילקו בין תאנה [שאין לקיטתה כאחת] וירק [שאין מכניסו לקיום] לשאר המינים ותיקנו בכולם, אבל לגבי פאה שהאילנות חייבים בפאה מן התורה, לא רצו חכמים לעשות תקנה מיוחדת לתאנה וירק שאינם חשובים כל כך. מהר״ם בנעט (כתב״י ד״ה שפיטים) ודברי חן (כתב״י פ״ה ד״ה וכיון) בדעת רש״י. וכן כתבו הרשב״ם (סוד״ה כיוצא) והר״ר פורת (סוד״ה כתפוחים הכל) ד״ה ולכן). אבל רבינו תם (סוד״ה כתוב) כתב, שמן התורה אין חיוב פאה נוהג אלא בדגן תירוש ויצהר כמו מעשר, ובשאר כל המינים אינו אלא מתקנת חכמים. ומה שתיקנו חכמים חיוב פאה בכל המינים, ולא תיקנו בתאנה [שאין לקיטתה כאחת] וירק [שאין מכניסו לקיום], הוא משום שאין זו טובה לעניים, שבדבר שאין לקיטתו כאחת הפאה שלו היא דבר מועט בכל פעם, וכיון שזמן לקיטתו אינו ידוע, אם יבואו העניים לראות אם כבר הניח פאה יתבטלו בזמן הזה מלאסוף פאה במקום אחר שיש בו הרבה פאה, וכן בדבר שאינו מכניסו לקיום לא תיקנו לפי שאינו דבר חשוב, ואם יתעסקו העניים בלקיטתו יפסידו במקום אחר. כז. **ומדובר** שהתנייר בפני שלשה ולא הודיעוהו מצות שבת, אבל אם התנייר בינו לבין עצמו אינו גר (יבמות מז:). תוספות (ד״ה גר). ואף על פי שבשעת הגירות צריך להודיע לגר מקצת מצוות חמורות ומקצת מצוות קלות (יבמות שם), יש לומר שהודיעוהו מקצת מצוות אחרות ולא הודיעוהו מצות שבת. רמב״ן (ד״ה גר). כח. **רב** ושמואל אמרו רק שמשנתנו מדברת בתינוק שנשבה לבין הנכרים וגר שנתגייר לבין הנכרים, ומה שאמרה הגמרא 'אבל הכיר ולבסוף שכח חייב על כל שבת ושבת' אין אלו דברי רב ושמואל עצמם, אלא הגמרא הוסיפה כן בדבריהם לפי מה שסברה עתה שרב ושמואל דיברו על דין הפטור של המשנה שאינו חייב אלא חטאת אחת, והעמידו שמדובר במי שלא ידע מעולם שיש איסור שבת בתורה, ולכן דייקה מדבריהם שאם ידע שיש איסור שבת בתורה ושכח חייב חטאת על כל שבת ושבת, ובמסקנא (לקמן ע״ב) סוברת הגמרא שרב ושמואל דיברו על דין החיוב של המשנה, שעל כל פנים חייב חטאת אחת, והעמידו שמדובר במי שלא ידע מעולם שיש איסור שבת בתורה, ובאה המשנה להשמיענו שחייב חטאת [ולא כמנבזו הסובר שפטור לגמרי], ולפי זה אין לדייק מדבריהם שהיודע עיקר שבת חייב חטאת על כל שבת ושבת. ראש יוסף (ד״ה רבי). וכן מבואר בחידושי הב״ח ובלשון הזהב (ד״ה אבל), כט. **שהרי** לא שייך לשון 'שוכח' אלא במי שידע ושכח. רשב״א ורי״ט (ד״ה ומה) ל. **ומה** שנקט התנא לשון 'שוכח' לאו דווקא הוא, אלא נקט לשון קלה. ריטב״א (שם). לא. **ראה** בהגרה לעיל שמה שאמרה הגמרא 'אבל הכיר ולבסוף שכח חייב על כל שבת ושבת' אינו מדברי רב ושמואל. לב. **שבת** שחייב חטאת על כל שבת באופן ששכח עיקר שבת הוא חידוש גדול יותר, שאף על פי שלא שייך לומר שהיומים שבינתים נחשבים ידיעה לחלק, שכיון ששכח שיש איסור שבת לא ידע בינתים שיש איסור שבת, ואם כן נדע לבד שכל שכן שאם יודע שיש איסור שבת ושכח שהיום שבת חייב חטאת. רש״י (ד״ה לימא).

מקשה הגמרא: מכך שהעמדנו את מה ששנינו במשנה שחייב חטאת על כל שבת ושבת במי ששכח עיקר שבת, משמע שדווקא משום כך אינו חייב אלא חטאת אחת על כל שבת, **אֲבָל** אם **לֹא שָׁכְחָה**, את עיקר שבת אלא שכח שהיום שבת, **מַאי, חַיָּיב** חטאת **עַל כָּל מְלָאכָה וּמְלָאכָה**? שאם היה החטא סובר שאינו חייב אלא חטאת אחת על כל שבת, היה לו לערב את שני הדינים ולשנות כך, מי שידע עיקר שבת ושכחה, וכן היודע עיקר שבת אלא ששכח שהיום שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה, חייב חטאת על כל שבת ושבת, ומכך שלא עירבם משמע שדווקא אם שכח עיקר שבת אינו חייב אלא חטאת אחת על כל שבת, אבל אם יודע עיקר שבת אלא ששכח שהיום שבת חייב על כל מלאכה ומלאכה, אם כן **אַדְּתָנֵי** - עד ששנה התנא בכלל השלישי **שֶׁהַיּוֹדֵעַ שֶׁהוּא שַׁבָּת וְעָשָׂה מְלָאכוֹת הַרְבֵּה בְּשַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה, חַיָּיב** חטאת **עַל כָּל מְלָאכָה וּמְלָאכָה, לֵיתָנֵי** - היה עליו לשנות **שֶׁהַיּוֹדֵעַ עִיקַּר שַׁבָּת** ושכח שהיום שבת, חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה, שזה חידוש גדול יותר שחייב על כל מלאכה אף שאין כאן אלא שגגה אחת ששכח שהיום שבת, **וְנִדַּע שֶׁכָּל הָא** - דין זה שיודע שהיום שבת ועשה מלאכות הרבה, שחייב חטאת אחת על כל מלאכה, שהרי יש כאן שגגות הרבה[2].

מסיקה הגמרא שדברי רב ושמואל נאמרו באופן שונה: אֶלָּא רב ושמואל העמידו את **בָּרַיְיתָא** - משנתנו ששנינו בכלל הראשון שהשוכח עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת, **בְּשֶׁהֶחְזִיר שֶׁכָּחָה, וְלָבְסוֹף** ולא כמו שסברנו בתחילה שהעמידו את המשנה במי שלא ידע מעולם שיש איסור שבת, **וְדָרַשׁ וְשָׁמוּאֵל** - והאופן שבו דיברו רב ושמואל, דהיינו תינוק שנשבה לבין הגויים או גר שנתגייר, **נָמֵי** - גם כן דינו **בְּהֶחְזִיר** שיש שבת **וְלָבְסוֹף שָׁכַח דְּמֵי, וְהָכִי אִיתְּמַר** - וכך נאמרו דבריהם, **רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, אֲפִילּוּ תִּינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה בֵּין הַגֹּיִים בְּרַיְיתָא וְגֵר שֶׁנִּתְגַּיֵּיר לְבֵין הַגֹּיִים, בְּהֶחְזִיר וְלָבְסוֹף שָׁכַח דְּמֵי, וְחַיָּיב** חטאת, כלומר, שרב ושמואל לא באו לפרש את דברי התנא, אלא להוסיף על דבריו, שהתנא שנה כלל זה באופן שידע שיש איסור שבת ושכח, כדי להשמיענו שאינו חייב אלא חטאת אחת על כל השבתות, ואין אומרים שחייב חטאת על כל שבת ושבת[3], ורב ושמואל הוסיפו שאף אם לא ידע מעולם שיש איסור שבת חייב חטאת אחת, ואין אומרים שפטור לגמרי.

★

הגמרא מביאה אמוראים החולקים על רב ושמואל: וְרַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ - אמרו שניהם, מה ששנינו שהשוכח עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת, הוא **דְּוָקָא** אם **הֶחְזִיר** שיש איסור שבת בתורה **וְלָבְסוֹף שָׁכַח, אֲבָל** אם **לֹא שָׁכְחָה**, את עיקר שבת אלא שכח שהיום שבת, **מַאי, חַיָּיב** חטאת **עַל כָּל מְלָאכָה וּמְלָאכָה**? שאם היה החטא סובר שאינו חייב אלא חטאת אחת על כל שבת, היה לו לערב את שני הדינים ולשנות כך, מי שידע עיקר שבת ושכחה, וכן היודע עיקר שבת אלא ששכח שהיום שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה, חייב חטאת על כל שבת ושבת, ומכך שלא עירבם משמע שדווקא אם שכח עיקר שבת אינו חייב אלא חטאת אחת על כל שבת, אבל אם יודע עיקר שבת אלא ששכח שהיום שבת חייב על כל מלאכה ומלאכה, אם כן **אַדְּתָנֵי** - עד ששנה התנא בכלל השלישי **שֶׁהַיּוֹדֵעַ שֶׁהוּא שַׁבָּת וְעָשָׂה מְלָאכוֹת הַרְבֵּה בְּשַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה, חַיָּיב** חטאת **עַל כָּל מְלָאכָה וּמְלָאכָה, לֵיתָנֵי** - היה עליו לשנות **שֶׁהַיּוֹדֵעַ עִיקַּר שַׁבָּת** ושכח שהיום שבת, חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה, שזה חידוש גדול יותר שחייב על כל מלאכה אף שאין כאן אלא שגגה אחת ששכח שהיום שבת, **וְנִדַּע שֶׁכָּל הָא** - דין זה שיודע שהיום שבת ועשה מלאכות הרבה, שחייב חטאת אחת על כל מלאכה, שהרי יש כאן שגגות הרבה[2].

מסיקה הגמרא שדברי רב ושמואל נאמרו באופן שונה: אֶלָּא רב ושמואל העמידו את **בָּרַיְיתָין** - משנתנו ששנינו בכלל הראשון שהשוכח עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת, **בְּשֶׁהֶחְזִיר שֶׁכָּחָה, וְלָבְסוֹף** ולא כמו שסברנו בתחילה שהעמידו את המשנה במי שלא ידע מעולם שיש איסור שבת, **וְדָרַשׁ וְשָׁמוּאֵל** - והאופן שבו דיברו רב ושמואל, דהיינו תינוק שנשבה לבין הגויים או גר שנתגייר, **נָמֵי** - גם כן דינו **בְּהֶחְזִיר** שיש שבת **וְלָבְסוֹף שָׁכַח דְּמֵי, וְהָכִי אִיתְּמַר** - וכך נאמרו דבריהם, **רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, אֲפִילּוּ תִּינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה בֵּין הַגֹּיִים בְּרַיְיתָא וְגֵר שֶׁנִּתְגַּיֵּיר לְבֵין הַגֹּיִים, בְּהֶחְזִיר וְלָבְסוֹף שָׁכַח דְּמֵי, וְחַיָּיב** חטאת, כלומר, שרב ושמואל לא באו לפרש את דברי התנא, אלא להוסיף על דבריו, שהתנא שנה כלל זה באופן שידע שיש איסור שבת ושכח, כדי להשמיענו שאינו חייב אלא חטאת אחת על כל השבתות, ואין ואומרים שחייב חטאת על כל שבת ושבת[3], ורב ושמואל הוסיפו שאף אם לא ידע מעולם שיש איסור שבת חייב חטאת אחת, ואין אומרים שפטור לגמרי.

★

הגמרא מביאה אמוראים החולקים על רב ושמואל: וְרַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ - אמרו שניהם, מה ששנינו שהשוכח עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת, הוא **דְּוָקָא** אם **הֶחְזִיר** שיש איסור שבת בתורה **וְלָבְסוֹף שָׁכַח, אֲבָל** אם **לֹא שָׁכְחָה**, את עיקר שבת אלא שכח שהיום שבת, **מַאי, חַיָּיב** חטאת **עַל כָּל מְלָאכָה וּמְלָאכָה**? שאם היה החטא סובר שאינו חייב אלא חטאת אחת על כל שבת, היה לו לערב את שני הדינים ולשנות כך, מי שידע עיקר שבת ושכחה, וכן היודע עיקר שבת אלא ששכח שהיום שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה, חייב חטאת על כל שבת ושבת, ומכך שלא עירבם משמע שדווקא אם שכח עיקר שבת אינו חייב אלא חטאת אחת על כל שבת, אבל אם יודע עיקר שבת אלא ששכח שהיום שבת חייב על כל מלאכה ומלאכה, אם כן **אַדְּתָנֵי** - עד ששנה התנא בכלל השלישי **שֶׁהַיּוֹדֵעַ שֶׁהוּא שַׁבָּת וְעָשָׂה מְלָאכוֹת הַרְבֵּה בְּשַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה, חַיָּיב** חטאת **עַל כָּל מְלָאכָה וּמְלָאכָה, לֵיתָנֵי** - היה עליו לשנות **שֶׁהַיּוֹדֵעַ עִיקַּר שַׁבָּת** ושכח שהיום שבת, חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה, שזה חידוש גדול יותר שחייב על כל מלאכה אף שאין כאן אלא שגגה אחת ששכח שהיום שבת, **וְנִדַּע שֶׁכָּל הָא** - דין זה שיודע שהיום שבת ועשה מלאכות הרבה, שחייב חטאת על כל מלאכה, שהרי יש כאן שגגות הרבה[2].

מסיקה הגמרא שדברי רב ושמואל נאמרו באופן שונה: אֶלָּא רב ושמואל העמידו את **בָּרַיְיתָין** - משנתנו ששנינו בכלל הראשון שהשוכח עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת, **בְּשֶׁהֶחְזִיר שֶׁכָּחָה, וְלָבְסוֹף** ולא כמו שסברנו בתחילה שהעמידו את המשנה במי שלא ידע מעולם שיש איסור שבת, **וְדָרַשׁ וְשָׁמוּאֵל** - והאופן שבו דיברו רב ושמואל, דהיינו תינוק שנשבה לבין הגויים או גר שנתגייר, **נָמֵי** - גם כן דינו **בְּהֶחְזִיר** שיש שבת **וְלָבְסוֹף שָׁכַח דְּמֵי, וְהָכִי אִיתְּמַר** - וכך נאמרו דבריהם, **רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, אֲפִילּוּ תִּינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה בֵּין הַגֹּיִים בְּרַיְיתָא וְגֵר שֶׁנִּתְגַּיֵּיר לְבֵין הַגֹּיִים, בְּהֶחְזִיר וְלָבְסוֹף שָׁכַח דְּמֵי, וְחַיָּיב** חטאת, כלומר, שרב ושמואל לא באו לפרש את דברי התנא, אלא להוסיף על דבריו, שהתנא שנה כלל זה באופן שידע שיש איסור שבת ושכח, כדי להשמיענו שאינו חייב אלא חטאת אחת על כל השבתות, ואין ואומרים שחייב חטאת על כל שבת ושבת[3], ורב ושמואל הוסיפו שאף אם לא ידע מעולם שיש איסור שבת חייב חטאת אחת, ואין אומרים שפטור לגמרי.

★

הגמרא מביאה אמוראים החולקים על רב ושמואל: וְרַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ - אמרו שניהם, מה ששנינו שהשוכח עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת, הוא **דְּוָקָא** אם **הֶחְזִיר** שיש איסור שבת בתורה **וְלָבְסוֹף שָׁכַח, אֲבָל** אם **לֹא שָׁכְחָה**, את עיקר שבת אלא שכח שהיום שבת, **מַאי, חַיָּיב** חטאת **עַל כָּל מְלָאכָה וּמְלָאכָה**? שאם היה החטא סובר שאינו חייב אלא חטאת אחת על כל שבת, היה לו לערב את שני הדינים ולשנות כך, מי שידע עיקר שבת ושכחה, וכן היודע עיקר שבת אלא ששכח שהיום שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה, חייב חטאת על כל שבת ושבת, ומכך שלא עירבם משמע שדווקא אם שכח עיקר שבת אינו חייב אלא חטאת אחת על כל שבת, אבל אם יודע עיקר שבת אלא ששכח שהיום שבת חייב על כל מלאכה ומלאכה, אם כן **אַדְּתָנֵי** - עד ששנה התנא בכלל השלישי **שֶׁהַיּוֹדֵעַ שֶׁהוּא שַׁבָּת וְעָשָׂה מְלָאכוֹת הַרְבֵּה בְּשַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה, חַיָּיב** חטאת **עַל כָּל מְלָאכָה וּמְלָאכָה, לֵיתָנֵי** - היה עליו לשנות **שֶׁהַיּוֹדֵעַ עִיקַּר שַׁבָּת** ושכח שהיום שבת, חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה, שזה חידוש גדול יותר שחייב על כל מלאכה אף שאין כאן אלא שגגה אחת ששכח שהיום שבת, **וְנִדַּע שֶׁכָּל הָא** - דין זה שיודע שהיום שבת ועשה מלאכות הרבה, שחייב חטאת על כל מלאכה, שהרי יש כאן שגגות הרבה[2].

מסיקה הגמרא שדברי רב ושמואל נאמרו באופן שונה: אֶלָּא רב ושמואל העמידו את **בָּרַיְיתָין** - משנתנו ששנינו בכלל הראשון שהשוכח עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת, **בְּשֶׁהֶחְזִיר שֶׁכָּחָה, וְלָבְסוֹף** ולא כמו שסברנו בתחילה שהעמידו את המשנה במי שלא ידע מעולם שיש איסור שבת, **וְדָרַשׁ וְשָׁמוּאֵל** - והאופן שבו דיברו רב ושמואל, דהיינו תינוק שנשבה לבין הגויים או גר שנתגייר, **נָמֵי** - גם כן דינו **בְּהֶחְזִיר** שיש שבת **וְלָבְסוֹף שָׁכַח דְּמֵי, וְהָכִי אִיתְּמַר** - וכך נאמרו דבריהם, **רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, אֲפִילּוּ תִּינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה בֵּין הַגֹּיִים בְּרַיְיתָא וְגֵר שֶׁנִּתְגַּיֵּיר לְבֵין הַגֹּיִים, בְּהֶחְזִיר וְלָבְסוֹף שָׁכַח דְּמֵי, וְחַיָּיב** חטאת, כלומר, שרב ושמואל לא באו לפרש את דברי התנא, אלא להוסיף על דבריו, שהתנא שנה כלל זה באופן שידע שיש איסור שבת ושכח, כדי להשמיענו שאינו חייב אלא חטאת אחת על כל השבתות, ואין ואומרים שחייב חטאת על כל שבת ושבת[3], ורב ושמואל הוסיפו שאף אם לא ידע מעולם שיש איסור שבת חייב חטאת אחת, ואין אומרים שפטור לגמרי.

א. **והטעם** לחלק בין שכח שהיום שבת לבין שכח עיקר שבת, כיון שהיודע עיקר שבת אף שאינו זוכר שהיום שבת, מכל מקום כל מלאכה שעושה יודע הוא שאסור לעשותה בשבת, ואם יעשה בשבת יהיה חייב על כל מלאכה ומלאכה, והרי זה כמקצת ידיעה לחלק, מה שאין כן כשאינו יודע עיקר שבת, שאין כאן ידיעה המחלקת. שפת אמת (ד"ה ואבל ס"ע). ב. **רש"י** (ד"ה חייב). גם לפי הבנת הגמרא כעת יש לחלק בין היודע עיקר שבת ושכח שהיום שבת, ליודע שהיום שבת ושכח שמלאכות אלו אסורות, שהשוכח שהיום שבת חייב על כל מלאכה ומלאכה על כל שבת ושבת, והשוכח שמלאכות אלו אסורות חייב על כל מלאכה ומלאכה אבל לא על כל שבת [כפי שהתבאר לעיל (ע"א)], ועדיין לומר שלא התכוונה הגמרא להקשות שלא ישנה התנא כלל דין זה של 'היודע שהוא שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה', דהיינו ששכח שמלאכות אלו אסורות, אלא כוונת הגמרא להקשות שהיה לו לתנא לשנות כלל נוסף כדי להשמיענו שני כללים אלו. תוספות (ד"ה וכ"ש).

ג. **שֶׁלֹּא** שנה התנא 'השוכח עיקר שבת' [-שידע ולבסוף שכח] ולא שנה שכוח מעיקרו [-תינוק שנשבה], מפני שרצה להשמיענו שהשוכח עיקר שבת חייב חטאת אחת על כל השבתות, שלא נטעה לומר שהוא חייב חטאת על כל שבת ושבת. רש"י (ד"ה שנה). ד. **רש"י** (ד"ה שנה). והקשו התוספות (ד"ה אבל פעמ) על פירושו, שהגמרא בסמוך העמידה את דברי רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש כמתנבו הלומד דין זה מפסוק ולא מסברא [ולדעת התוספות גם לרבי יוחנן וריש לקיש תינוק שנשבה נחשב כשוגג ולא כאנוס כמו לרב ושמואל, אלא שלדעתם לומדים מהפסוק ששוגג זה פטור מקרבן ואינו כשאר שגגות]. ורבינו חננאל (ד"ה ומצאנו) כתב, שרבי יוחנן וריש לקיש סוברים כמתנבו רק במה שאמר שתינוק שנשבה פטור מקרבן, ולא במה שדרש מהפסוק. והיינו שהם סוברים כמתנבו הפוטר אותו מן הקרבן אבל לא מעשנו, ולדבריו מישב פירוש רש"י, וכן ביאר המגיני שלמה (פמוס' שבת) בדעת רש"י, שמתנבו למד דין זה מפסוק, והם סוברים שהטעם הוא משום שנחשב כאומר מותר שהוא אנוס [וכן משמע בלשון הגמרא שאמרה 'אן דאמרינן כמתנבו' ולא אמרה 'סברינן כמתנבו'. ראש יוסף (ד"ה קתני)], וראה שם שהראיך לבאר מה דתק את רש"י לפרש כן. וכעין זה ביאר המהר"ם בנעט (ד"ה דמתניתין), שמכך שהגמרא שאלה בסמוך 'מאי טעמא דמתנבו' ולא שאלה מה טעמם של רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש מיד אחרי שהביאה את דבריהם, משמע שהיה פשוט לגמרא שטעמם משום שהוא אנוס, ורק בדעת מתנבו הוקשה לגמרא מה הטעם שמחייב בשגגת קרבן לחד כדלהלן. והפני יהושע והחדש האביב (פמוס' שב) ביארו, שדבר זה עצמו למד מתנבו מן הפסוק, שהאומר מותר נחשב כאנוס, והוה טעמם של רבי יוחנן וריש לקיש, הנה ה'אומר מותר' אינו לא אנוס ולא מזיד לדברי הכל, אך נחלקו אביי ורבא (מכמ ז:) אם הוא קרוב לאנוס או קרוב למזיד. ומכל מקום לדברי שניהם מביא חטאת ומתכפר לו, שבין לדעת האומר שהוא קרוב לאנוס מכל מקום אינו אנוס גמור שאמרו בו 'רחמנא פטריה', ובין לדעת האומר שהוא קרוב למזיד מכל מקום אינו מזיד ממש לגמרי 'יתכפר לו בחטאת. ודווקא לגבי תינוק שנשבה וגר שנתגייר כתב רש"י שהאומר מותר אנוס הוא ואינו מביא חטאת, לפי שאלו ודאי נחשבים כאנוס גמור. חתם סופר (סוי"ד סו"ס סי' נג). וכעין זה חילק הגור אריה (ד"ה אבל) בין שכח שהיום שבת שכחתו בתורה ודאי אנוסים הם. אמנם להלן (ע:

ד"ה אלא) כתב רש"י 'באומר מותר', כגון גר שנתגייר בין הנכרים' שהוא חייב חטאת. וצריך לומר שדווקא לענין שבועה זדה נחשב גר שנתגייר שוגג ולא אנוס, שהרי כמה בא להתגייר תחלה אם לא שנדע לו שיש עבודת ישראל ולא כמו שטעה הוא ועבד עבודה זרה, ונתן לבו להתהפך לדת אמת, ואם כן היה לו לחקור וללמוד כל דיני עבודה זרה, וכיון שלא למד הרי הוא שוגג, או אפילו קרוב למזיד, אבל לענין שאר עבירות שאפשר שלא ידע מהם כלל נחשב אונס. תחם סופר (שם).

ה. **רמב"ם** (פגנגות פ"י ה"י). ו. **התוספות** להלן (ע:ד"ה מי לפ) כתבו, שגר שלא נודע לו מעולם איסור עבודה זרה, אינו ישראל כלל, כיון שמחדה בעבודה זרה, ולדבריהם צריך לומר שדין זה מדובר רק בתינוק שנשבה ולא בגר שנתגייר, או שהתוספות אינם נוהגים עבודה זרה בבריית. דברות משה (ספי קר פוא יפ). ז. **והוא** הדין על כל איסורי כרת שעבר, שאינו חייב אלא חטאת אחת. רש"י (ד"ה וחייב). החידוש במה שחייב חטאת אחת על כל דם שאכל הוא, שאף לדבי יהושע הסובר (לעיל ע:) שהאוכל דם בכמה מיני תבשילים בהעלם אחד חייב חטאת על כל תבשיל, מכל מקום תינוק שנשבה אינו חייב אלא חטאת אחת. תוספות (ד"ה וחייב). אמנם הקשו, שמכל מקום צריך ביאור מדוע צריך להשמיענו שגם על החלב אינו חייב אלא אחת. ובתוספות הרא"ש (ד"ה וחייב) תירץ, שהחידוש הוא שלא נאמר שאינו חייב אלא חטאת אחת על כל העבירות כיון שנשבה לבין הגויים ונעלמה ממנו כל התורה, ולכך השמיענו שחייב על כל עבירה. ולגבי שבת לא הוקשה לתוספות מדוע הוצרך התנא להשמיענו שאינו חייב אלא חטאת אחת, שלא נאמר שחייב כמה חטאות כיון שעשה כמה מלאכות. ולגבי עבודה זרה יש לומר שהוצרך להשמיענו שלא נאמר שחייב כמה חטאות משום עבודה זרה כיון שעשה כמה עבודות [ויבוח קיטור ניסוך] שחייבים על כל אחת חטאת בפני עצמה. ראש יוסף (ד"ה וחייב). או כדי שלא נאמר שחייב על כל שם עבודה זרה בפני עצמו, כגון פעור ומרקולס. חדש האביב (ד"ה וחייב). ח. **שנאמר** לגבי הנשבע שבועת הערות [-שנשבע שאינו יודע עדות להכחיש] לשקר (ויקפ ה ס) 'ונפש כי תחטא', ולא נאמר שם 'ונעלם' הרי שמדובר במזיד. רש"י (ד"ה מזיד). ט. **שנאמר** לגבי העובר עבירה בשוגג (שם ד ס) 'נפש כי תחטא בשגגה'. י. **וראה** חדש האביב (ד"ה וחייב) שביאר מדוע לא רצה מנובז לדון להיפך 'מה שוגג שאין לו ידיעה אף מזיד שאין לו ידיעה', ונלמד שמי ששגג בכרת והזיד בלאו [-שידע שעובר בלאו אלא שלא ידע שחייבים עליו כרת] נקרא מזיד וחייב כרת. יא. **ומכל** מקום גם אם ידע את האיסור ואחר כך שכחו חייב חטאת, שלא באה הדרשה להרציא את המילה 'שוגגת' מפשוטה שהכוונה למי שהיה שוגג בשעת מעשה, אלא רק להוסיף שאף אם ידע בשעת מעשה חייב חטאת. תוספות (ד"ה כל). יב. **ולהלן** (שם) מבארת הגמרא מדוע נקרא שוגג אף שהיתה לו ידיעה בשעה שחטא. רש"י (ד"ה כ"ש).

יג. **חלשון** 'ניחא' מורה שיש קושיא אלא שאפשר ליישבה, והיינו שלכאורה קשה על מה שביארנו שהמשנה ששנינו 'השוכח עיקר שבת' מדברת בהכיר ולבסוף שכח, מכך שבהריית פירוש לשון זו שהכוונה לתינוק שנשבה וגר שנתגייר, ומסתמא כן הוא הפירוש גם בשמעתנו, ואם כן יש להעמיד משמעתנו דווקא בתינוק שנשבה וגר שנתגייר ולא בהכיר ולבסוף שכח, וכמו שהיינו בתחילה, וחזרת הקושיא שהקשינו לעיל. ומשום קושיא זו אומרת הגמרא שלרב ושמואל 'ניחא', והיינו משום שגם לפי הבריית יש לפרש את הלשון 'השוכח עיקר שבת' גם בהכיר ולבסוף שכח כמו שפירשנו

מתרצת הגמרא: אָמְרִי לָךְ - יאמרו לך **רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ, לָא מִי אִיכָּא** - וכי אין בברייתא את שיטת **מוֹנְבָז דְּקָטָר** תינוק שנשבה מחטאת, **אֲנַן דְּאָמְרִינַן** - אנחנו שאמרנו שתינוק שנשבה פטור מחטאת סברנו **כְּמוֹנְבָז**[יד].

★

שנינו בברייתא שמונבז מחייב חטאת אף את השוגג שהיתה לו ידיעה בשעת מעשה. הגמרא מבארת את טעמו של מונבז. מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּמוֹנְבָז - מה טעמו של מונבז[טו]. **משיבה הגמרא: דְּכָתִיב** לגבי חטאת של שגגת עבודה זרה (במדבר טו כט) 'תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם לָעוֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה', **וְסָמִיךְ לֵיהּ** - וסמוך לו לגבי מזיד כתוב (שם פסוק ל) 'וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְיָד רָמָה', **הַקִּישׁ** הכתוב **שׁוֹגֵג** לגבי חטאת **לְמֵזִיד** לגבי כרת, **מָה מֵזִיד** שחייב כרת מדובר **שֶׁהָיְתָה לוֹ יְדִיעָה, אַף שׁוֹגֵג** שחייב חטאת מדובר **שֶׁהָיְתָה לוֹ יְדִיעָה**[טז].

שואלת הגמרא: וְרַבָּנַן החולקים על מונבז, **הַאי** - היקש זה מהפסוק 'תּוֹרָה אַחַת', **מַאי עָבְדִי לֵיהּ** - מה הם דורשים ממנו. **משיבה הגמרא: מִיבָּעֵי לְהוּ** - הוא נצרך להם **לְכִדְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי לְבָרְיָה** - לדרשה שלימד רבי יהושע בן לוי את בנו, שנאמר 'תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם לָעוֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה', **וּכְתִיב** קרוב לכן בתחילת הענין (שם פסוק כב)

במשנתנו, ומה שביארה הברייתא שהכוונה לתינוק שנשבה וגר שנתגייר, אין כוונתה לומר שמדובר דווקא באלו ולא במי שהכיר ולבסוף שכח, ולעולם לשון זו כוללת את שניהם כמו שביארנו במשנתנו, אלא להשמיענו את מחלוקתם של מונבז ורבי עקיבא. רש"י (ד"ה כמונבז) על פי ראש יוסף (ד"ה קמנ"ל) ורמב"ן (ד"ה אי) ותוספות הרא"ש (ד"ה כ"ש). שאם טעמו של מונבז הוא רק משום ההיקש, אם כן צריך מונבז ללמוד מההיקש שרק מי שהיתה לו ידיעה בשעה שחטא חייב, אבל תינוק שנשבה וכן מי שידע ושכח יהיו פטורים, שהרי מקישים שוגג למזיד 'מה מזיד שהיתה לו ידיעה אף שוגג שהיתה לו ידיעה', ואין היקש למחצה, ומדוע מחייב מונבז בהכיר ולבסוף שכח. ובתוספות הרא"ש יישב דעת רש"י, שאין סברא לומר שהוקש שוגג למזיד להוציא את הלשון שוגג ממשמעותו, שהלשון שוגג משמע שלא ידע בשעת מעשה, ולכן יש לומר שלא בא ההיקש אלא לחייב אף אם היתה לו ידיעה בשעת מעשה, ולא בא למעט אלא תינוק שנשבה לבין הגוים שלא היתה לו ידיעה מעולם. והרמב"ן פירש, שמונבז לומד שוגג ממזיד בבנין אב, ולומד מכך שכל שלא היתה לו ידיעה בכלל פטור כיון שאינו דומה למזיד ואינו בכלל 'חוטא', וקושיית הגמרא היא מה טעמו של מונבז שמחייב כשהיתה לו ידיעה בשעת מעשה, שדין זה אין ללמוד בבנין אב, שהרי אם נלמד מהבנין אב שאינו נקרא חוטא עד שתהיה לו ידיעה בשעת מעשה אם כן נמצא שלעולם פטור עד שיזיד בלאו וכרת, והרי מונבז מודה שאם לא היתה לו ידיעה בשעה שחטא חייב חטאת. ותירצה הגמרא שדין זה לומד מונבז בהיקש, ונמצא שמהבנין אב לומד מונבז שתינוק שנשבה פטור, ומההיקש לומד מונבז שאף אם היתה לו ידיעה בשעה שחטא חייב חטאת.

טז. **ומכח** ההיקש יש ללמוד זה מזה אף שאין שוגג דומה למזיד, מפני שעל כרחך הקישם הכתוב זה לזה. רש"י (ד"ה מקיש). מבואר בדברי רש"י (ד"ה מקיש) שלפי מונבז הטעם הוא רק משום ההיקש ולא משום הבנין אב שאמר מונבז בברייתא הקודמת, והקשו התוספות (ד"ה כל) והרמב"ן (ד"ה אי) ותוספות הרא"ש (ד"ה כ"ש). שאם טעמו של מונבז הוא רק משום ההיקש, אם כן צריך מונבז ללמוד מההיקש שרק מי שהיתה לו ידיעה בשעה שחטא חייב, אבל תינוק שנשבה וכן מי שידע ושכח יהיו פטורים, שהרי מקישים שוגג למזיד 'מה מזיד שהיתה לו ידיעה אף שוגג שהיתה לו ידיעה', ואין היקש למחצה, ומדוע מחייב מונבז בהכיר ולבסוף שכח. ובתוספות הרא"ש יישב דעת רש"י, שאין סברא לומר שהוקש שוגג למזיד להוציא את הלשון שוגג ממשמעותו, שהלשון שוגג משמע שלא ידע בשעת מעשה, ולכן יש לומר שלא בא ההיקש אלא לחייב אף אם היתה לו ידיעה בשעת מעשה, ולא בא למעט אלא תינוק שנשבה לבין הגוים שלא היתה לו ידיעה מעולם. והרמב"ן פירש, שמונבז לומד שוגג ממזיד בבנין אב, ולומד מכך שכל שלא היתה לו ידיעה בכלל פטור כיון שאינו דומה למזיד ואינו בכלל 'חוטא', וקושיית הגמרא היא מה טעמו של מונבז שמחייב כשהיתה לו ידיעה בשעת מעשה, שדין זה אין ללמוד בבנין אב, שהרי אם נלמד מהבנין אב שאינו נקרא חוטא עד שתהיה לו ידיעה בשעת מעשה אם כן נמצא שלעולם פטור עד שיזיד בלאו וכרת, והרי מונבז מודה שאם לא היתה לו ידיעה בשעה שחטא חייב חטאת. ותירצה הגמרא שדין זה לומד מונבז בהיקש, ונמצא שמהבנין אב לומד מונבז שתינוק שנשבה פטור, ומההיקש לומד מונבז שאף אם היתה לו ידיעה בשעה שחטא חייב חטאת.

׳וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל **הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה**׳, ובהמשך הפרשה נאמר (במדבר טו כד-כט) שמביאים חטאת על שגגה זו, ו׳כל המצות׳ היינו עבודה זרה השקולה כנגד כל המצוות[א], דהיינו שחייבים חטאת על שגגת עבודה זרה[ב], **וּכְתִיב** בסוף הפרשה לגבי העובד עבודה זרה במזיד (שם טו ל), ׳**וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיָד רָמָה** וגו׳ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא מִקֶּרֶב עַמָּהּ׳, הרי שהעובד עבודה זרה במזיד חייב כרת ובשוגג חייב חטאת, ומכך שכתוב בפרשה זו (שם טו כט) ׳תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם לָעֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה׳, שדין זה נוהג בכל השגגות שבתורה, **הוּקְשׁוּ כּוּלָּם** - כל הקרבנות על שגגות של כל עבירות שבתורה לְקרבן שגגת **עֲבוֹדָה זָרָה, מָה לְהַלָּן** - בשגגת עבודה זרה, **דָּבָר שֶׁחַיָּיבִים עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת** - התורה מחייבת להביא חטאת רק על עבירה גמורה שאם עשאה במזיד חייב עליה כרת[ג], **אַף כָּל** - שאר עבירות שבתורה, **דָּבָר שֶׁחַיָּיבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת** - אינו חייב חטאת אלא על עבירה שאם עשאה במזיד חייב עליה כרת[ד]. וחכמים דורשים את סמיכות הפסוקים כרבי יהושע בן לוי, ולא כמונבז שלמד מסמיכות הפסוקים שהשוגג חייב חטאת אף אם היתה לו ידיעה בשעת מעשה[ה].

★

שנינו בברייתא (לעיל סח:) שלמונבז אף אם היתה לו ידיעה בשעת מעשה נחשב כשוגג, הגמרא מבארת במה שגג. מקשה הגמרא: **וְאֶלָּא מוּנְבָּז שְׁגָגָה בְּמַאי**, כלומר, כיון שידע בשעת מעשה שהוא חוטא במה הוא נחשב שוגג[ו].

מתרצת הגמרא: **כְּגוֹן שֶׁשָּׁגַג בְּקָרְבָּן** - שידע שעשה איסור שבמזיד חייבים עליו כרת, אבל לא ידע שבשוגג חייב עליו קרבן חטאת[ז]. **וְרַבָּנָן** [-רבי עקיבא החולקים על מונבז סוברים **שִׁשְׁגְגַת קָרְבָּן לֹא שְׁמָהּ שְׁגָגָה**, ואינו חייב חטאת אלא אם היה שוגג בעבירה עצמה[ח] [וכפי שיבואר להלן].

מבררת הגמרא: **וְרַבָּנָן** הסוברים שצריך להיות שוגג בעבירה עצמה, **שְׁגָגָה בְּמַאי** - במה צריכה להיות השגגה, האם צריך שיהיה שוגג בכל העבירה, שלא ידע כלל לא מהלאו ולא מהכרת, או שאפילו אם ידע שעובר בלאו אלא שלא ידע שחייבים עליו כרת הוא נחשב שוגג.

מביאה הגמרא: נחלקו בזה אמוראים, **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, כֵּיוָן שֶׁשָּׁגַג בְּכָרֵת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵזִיד בְּלָאו**, נחשב שוגג[ט]. **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר**, אינו נחשב כשוגג **עַד שֶׁיִּשְׁגּוֹג בְּלָאו וְכָרֵת**[י].

הגמרא מבארת את טעמו של ריש לקיש: **אָמַר רָבָא, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ** הסובר שאינו חייב חטאת עד שיהיה שוגג בלאו וכרת[יא], **אָמַר קְרָא** - נאמר בפסוק לענין נשיא שחטא (ויקרא ד כב), ׳אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל מִצְוֹת ה׳ אֱלֹהָיו **אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה בִּשְׁגָגָה וְאָשֵׁם**׳[יב], משמע שאינו חייב חטאת **עַד שֶׁיִּשְׁגּוֹג בְּלָאו וְכָרֵת שֶׁבָּהּ**, שבפסוק כתוב שעשה את המצוות ש׳לא תעשינה׳, דהיינו לאו, בשוגג[יג].

שואלת הגמרא: **וְרַבִּי יוֹחָנָן** הסובר שאף אם הזיד בלאו חייב חטאת, **הַאי קְרָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ מַאי עָבֵיד לֵיהּ** - מה ישיב על דרשה זו.

משיבה הגמרא: **מִיבָּעֵי לֵיהּ** - פסוק זה נצרך לו **לְכִדְתַנְיָא** בברייתא, נאמר לענין יחיד שחטא (שם ד כז), ׳וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִשְׁגָגָה **מֵעַם הָאָרֶץ**׳, ומכך שכתוב ׳מעם׳ במ״ם משמע שלא כל עם הארץ מביאים חטאת, ויש למעט **פְּרָט לְמוּמָר** לעבור עבירה במזיד[יד], שאינו מתכפר בחטאת אף אם עבר עליה בשוגג. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן**, דין זה שהמומר אינו מתכפר בקרבן נלמד ממה שנאמר לענין נשיא שחטא (שם ד כב), ׳**אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה בִּשְׁגָגָה וְאָשֵׁם**׳, ובסמוך כתוב (שם ד כג) ׳אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ וְהֵבִיא אֶת קָרְבָּנוֹ׳, משמע שאם מחמת השגגה עבר את האיסור חייב קרבן, ויש ללמוד מכך **שֶׁהַשָּׁב מִידִיעָתוֹ** - שאילו היה יודע שיש איסור במעשה זה היה נמנע מלעשותו[טו], **מֵבִיא קָרְבָּן עַל שִׁגְגָתוֹ**, אך אם **לֹא שָׁב מִידִיעָתוֹ** - שאף אילו היה יודע שיש איסור במעשה זה לא היה נמנע מלעשותו, **אֵינוֹ מֵבִיא קָרְבָּן עַל שִׁגְגָתוֹ**[טז]. ורבי יוחנן סובר כרבי שמעון בן אלעזר שפסוק זה בא למעט מומר.

הגמרא מקשה על שיטת רבי שמעון בן לקיש: **תְּנַן** במשנה (להלן עג.), **אֲבוֹת מְלָאכוֹת** האסורות בשבת, **אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת, וְהָוֵינַן בָּהּ** - ונשאנו ונתנו בדברי משנה זו (שם ע״ב), **מִנְיָנָא לְמָה לִי** - מדוע צריך התנא לפרש את מנין המלאכות, הרי בהמשך פירט את כולם, ואנו נמנה לבד כמה מלאכות הן[יז]. **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, התנא בא להשמיענו במנין זה, **שֶׁאִם עֲשָׂאָן** לכל המלאכות **כּוּלָּן בְּהֶעְלֵם אֶחָד** - שלא נודע לו בינתיים שחטא, **חַיָּיב** חטאת **עַל כָּל אַחַת וְאַחַת**, ולא די לו בחטאת אחת משום חילול שבת[יח]. **ומסיימת הגמרא את הראיה: הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ** - היכן אתה מוצא דין זה שיהיה חייב חטאת על כל אחת ואחת, **בִּזְדוֹן שַׁבָּת וְשִׁגְגַת מְלָאכוֹת** - שידע שיום זה הוא שבת אבל לא ידע שמלאכות אלו אסורות בשבת[יט], וזדון שבת היינו שידע שיש

א. **כמבואר** בהוריות (ח.). ב. **העובד** עבודה זרה במזיד חייב כרת, ואם היו שם עדים והתראה נסקל, ואם עבד בשוגג מביא קרבן חטאת. רמב״ם (עבודה זרה פ״ג ה״א). ג. **רש״י** (ד״ה הוקשו). והיינו כגון שזבח הקטיר ניסך והשתחוה לעבודה זרה, אבל מחבק ומנשק שאין חייבים עליהם כרת לא. רש״י יבמות (ט. ד״ה אלא). והקשו המהר״ל (הו״ד בשו״ת חכם צבי סי׳ מט) והחוות יאיר (שו״ת סוף סי׳ קסו), מדוע מי שאינו בן עשרים ואינו בר עונשים בבית דין של מעלה מביא חטאת אף שאינו חייב כרת. ותירץ החכם צבי (שם), שחיוב החטאת אינו תלוי בחיוב הכרת, אלא שאינו בא אלא על עבירה חמורה שיש בה חיוב כרת [וכן משמע מלשונו של רש״י כאן שכתב ׳קרבן שלה אינו בא אלא על עבירה גמורה׳]. ד. **רבי** יהושע בן לוי דורש שבכל התורה אין מביאים חטאת אלא על דבר שזדונו כרת מסמיכות הפסוקים, שמכך שהפסוק המחייב כרת בעבודה זרה [׳והנפש אשר תעשה ביד רמה וגו׳ ונכרתה׳] סמוך לפסוק המחייב חטאת בעבודה זרה [׳וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה׳], יש ללמוד שאין חיוב חטאת אלא בדבר שזדונו כרת, וכיון שבענין זה נאמר ׳תורה אחת׳ יש ללמוד שכן הוא בכל התורה, אבל לולי סמיכות הפסוקים לא היה דורש כן. וכן מוכח מכך שאינו לומד מעבודה זרה שאין חייבים חטאת אלא על דבר שחייבים עליו סקילה כמו עבודה זרה, והיינו משום שהפסוק המחייב סקילה בעבודה זרה אינו סמוך לפסוק המחייב חטאת בעבודה זרה. רש״י (ד״ה הוקשו) ותוספות (ד״ה מה). ׳רבנן׳ המוזכרים כאן הם רבי עקיבא החולק על מונבז בברייתא, ורבי עקיבא מפרש (כריתות ז:) פסוק זה במברך את השם ולא בעובד עבודה זרה, ומכל מקום יש ללמוד לכל התורה שאין חיוב חטאת אלא על דבר שזדונו כרת, שהלימוד מפסוק זה הוא ממה שחיוב חטאת הכתוב בפרשה הוא על עבירה שזדונה כרת, וכתוב ׳תורה אחת׳ ללמד שדין זה נוהג בכל עבירות שבתורה, ואין חילוק אם הפסוק מדבר בשגגת עבודה זרה או בשגגת עבירה אחרת שחייבים על זדונה כרת. תוספות (שם). ה. **גם** מונבז למד דרשה זו מסמיכות הפסוקים, אלא שהוא סובר ׳אין היקש למחצה׳ ולמד מכך שהוקש שוגג למזיד גם שהשוגג אינו חייב אלא אם כן היתה לו ידיעה כמו המזיד, ורבנן סוברים שאין מקישים שוגג למזיד כיון שאינם דומים זה לזה כפי שהתבאר לעיל. רמב״ן (ד״ה מה). והתוספות (ד״ה מה) כתבו שמונבז למד כן מדרשה אחרת. וראה רמב״ן (שם) שהקשה על פירושם. ו. **שהרי** אין חיוב חטאת אלא על העושה עבירה בשוגג. רש״י (ד״ה דשגג). ז. **מונבז** סבר שחיוב הקרבן הוא עונש [ולא רק כפרה], ומבואר בסמוך שחיוב חטאת הוא במי ש׳שב מידיעתו׳, דהיינו שאם היו מודיעים לו בשעת מעשה שהוא עושה איסור היה נמנע מלעשותו, וגם אם לא היה שב אלא מחמת ידיעת העונש שבדבר נקרא ׳שב מידיעתו׳ [ראה תוספות (ד״ה אלא)], ולכן אף בשגגת קרבן חייב חטאת, שיש לנו לומר שאם היה יודע שהחמירה התורה לחייבו קרבן על עבירה זו לא היה עושה. חתם סופר (לעיל סח: ד״ה האמנם). אף על פי שאדם זה יודע שיש עונש כרת על עבירה זו ומכל מקום אינו חוזר בו מלחטוא, יש לנו לומר שאם היה יודע שחייב עליו קרבן היה חוזר בו, כיון שהקרבן חמור לבני אדם יותר מכרת, שאת חיוב הכרת יכול לבטל אם יעשה תשובה, ואת חיוב הקרבן אינו יכול לבטל אף אם יעשה תשובה, ולכן נקרא ׳שב מידיעתו׳ וחייב קרבן על חטא זה. ועוד יש לומר, שאם היה יודע שעבירה זו חמורה כל כך שיש בה גם חיוב כרת וגם חיוב קרבן היה חוזר בו, ולכן נקרא ׳שב מידיעתו׳. תוספות (ד״ה אלא). וראה בהערה להלן בשם השפת אמת שחייב קרבן וכרת. ח. **רש״י** (ד״ה לא שמה). והיינו שצריך להיות שוגג בעבירה עצמה ולהיות סבור שאם יעבור עליה במזיד לא יתחייב כרת, אבל אם ידע שהעובר עליה במזיד חייב כרת אלא שלא ידע שבשוגג חייב עליה קרבן זה לא נקרא שוגג בעבירה עצמה. חדש האביב (ברש״י שם). ט. **רבי** יוחנן סובר שלדעת רבנן חיוב הקרבן אינו עונש מחמת חומר העבירה, אלא אדרבה התורה חסה עליו שתהיה לו כפרה על ידי קרבן, והלכך מה שלא ידע שחייב קרבן לא נחשב שוגג, ורק אם נעלם ממנו הכרת נחשב ׳שב מידיעתו׳, כיון שאפשר שאם היה יודע שחייב כרת היה חוזר בו מלעשות את העבירה. על פי חתם סופר (לעיל סח: ד״ה האמנם). רבנן למדו שהחטאת באה על עבירה שאם עשאה במזיד חייב עליה כרת מהסמיכות של ׳וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה׳ ל׳והנפש אשר תעשה ביד רמה וגו׳ ונכרתה׳, וסובר רבי יוחנן שיש ללמוד מסמיכות זו שאף באופן זה שהיה מזיד בלאו חייב חטאת אם היה שוגג בכרת [לפי שבפסוק זה לא נזכר הלאו. תוספות (ד״ה כגון)]. והקרבן אינו מכפר אלא על הכרת ולא על הלאו, שהחטאת מכפרת על השגגות. רש״י (ד״ה כיון) על פי מהר״ם בנעט (ברש״י שם). ולוקה על הלאו כמו על כל לאו שעבר עליו במזיד. ירושלמי (תרומות פ״ו ה״א), הובא בשפת אמת (ד״ה ומה). והוסיף השפת אמת שכן יש לומר למונבז בהזיד בכרת ושגג בקרבן, שחייב כרת וחטאת. אמנם ראה שואל ומשיב (שו״ת מהדו״ק ח״א סי׳ טו) שכתב להוכיח שהבבלי חולק על הירושלמי בזה וסובר שאין לוקים. וראה חזון איש (סו״מ סי׳ ו ס״ק יב) שמסתפק בדבר. י. **ראה** בהערה להלן אם צריך שיהיה שוגג גם בעיקר העבירה. יא. **הגמרא** לא שאלה מה טעמו של רבי יוחנן מפני שטעמו פשוט, שהרי באותו פסוק שממנו למדו חכמים בהיקש לכל התורה שחיוב חטאת בא על דבר שזדונו כרת לא נזכר לאו. תוספות (ד״ה כגון). יב. **בגמרא** לפנינו הניחו תיבת ׳בשגגה׳ בסוגריים, וטעות היא, משום שכוונת הגמרא לפסוק שכתוב לגבי שעיר נשיא, ושם כתוב כן. רש״ש (ד״ה אשר). יג. **מכך** שלמד ריש לקיש דינו מהפסוק שנאמר בו ׳אשר לא תעשנה׳ [-׳לא תעשנה׳] משמע שבשוגג בלאו חייב קרבן אף אם יודע הוא שיש איסור בדבר, כגון שיודע שעובר בעשה. רשב״א (ד״ה עד). וכן מבואר בתוספות (ד״ה לידע, הו״ד בהערה להלן על דברי הגמרא ׳דידעה בתחומין׳). וכן ביאר הראש יוסף (ד״ה ומ״ש) בדעת רש״י. אמנם הרמב״ן (ד״ה עד) והריטב״א (ד״ה ור״ל) מבארים שצריך שיחשוב שהדבר מותר לגמרי ואין בו אפילו איסור עשה, ומה שלמד ריש לקיש מהפסוק שנאמר בו ׳אשר לא תעשנה׳ היינו שלא ידע שיש בדבר איסור עשיה, ואף לא איסור עשה. והוכיחו כן מהגמרא בסמוך (הו״ד בהערה להלן על דברי הגמרא ׳דידעה בתחומין׳). יד. **הגמרא** בחולין (ה.) מבארת מהו מומר. טו. **רש״י** (חולין ה: ד״ה היושב) גורס בדברי רבי שמעון ׳היושב מידיעתו׳, ומפרש, שאם היה יודע שחתיכה זו שלפניו אסורה היה יושב ונמנע מלאכלה. וכתב עוד, שאף לפי הגירסא שלפנינו ׳השב מידיעתו׳ יש לפרש כן, שאם היה יודע שדבר זה אסור היה פורש ממנו ונמנע מלעשותו. טז. **אם** גם בשעה שמביא את הקרבן אינו חוזר בתשובה פשוט הוא שאין מקבלים ממנו את הקרבן, משום ׳זבח רשעים תועבה׳ (משלי כא כז), ומפסוק זה לומדים שגם אם בשעה שמביא את הקרבן חזר בתשובה אין מקבלים ממנו, כיון שבשעת העבירה לא היה ׳שב מידיעתו׳. תוספות (חולין ה: ד״ה אינו). יז. **רש״י** (לקמן עג: ד״ה מנינא). יח. **ובא** התנא להשמיענו סימן בעלמא שנדע כמה חטאות חייב על חילול שבת אחת. רש״י (ד״ה שאם). אמנם להלן (עג: ד״ה שאם) פירש רש״י, שבא התנא להשמיענו שאפילו אם עשה את כל המלאכות בהעלם אחד חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה. וביאר רבי עקיבא איגר (שם ד״ה מנינא) בדבריו, שאף שכבר שנינו (לעיל סז:) שהיודע שהיום שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה בהעלם אחד חייב על כל אב מלאכה ומלאכה, משם לא שמענו אלא באופן ששגג בכמה מלאכות אבל ידע שיש מלאכות האסורות בשבת, אבל מי שנתעלמו ממנו כל המלאכות היינו סבורים שדינו כמי ששכח שהיום שבת ואינו חייב אלא חטאת אחת, לפיכך השמיענו התנא כאן שיכול להתחייב חטאת על כל המלאכות, וכגון ששגג בכרת והזיד בלאו, או שידע שיש איסור תחומים. וכן כתבו התוספות ישנים (לעיל ו: ד״ה הקשה, בגליון הש״ס) והרמב״ן (ד״ה והא דל״ר). וברש״י לעיל (ו: ד״ה חייב על) פירש, שבא התנא להשמיענו את מנין החטאות שיכול אדם להתחייב כשעושה את כל המלאכות בהעלם אחד, ואנו למדים ממנין החטאות שאינו יכול להתחייב יותר ממנין זה, ואף אם עשה את כל המלאכות עם תולדותיהן, והיינו משום שעושה מלאכה ותולדותיה אינו חייב אלא חטאת אחת. והקשה רבי עקיבא איגר (שם), שהרי להלן (עה:) מבואר שלמדו דין זה מכך ששנינו במשנה (עג.) ׳הרי אלו אבות מלאכות׳. יט. **ואין** לומר שמדובר בזדון מלאכות ושגגת שבת, דהיינו שלא ידע שהיום שבת וידע שמלאכות

לפחות מלאכה אחת האסורה בשבת[ב], ואם כן **בְּשֶׁלָּמָא** - מובן הדבר **דְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר** שִׁבְיון **שֶׁשָּׁנָה בְּבָרַיְתָא אַף עַל פִּי שֶׁהֻזִּיד בָּאֶחָד** חייב חטאת, **מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ** - אתה מוצא אופן שהיה זדון שבת ושגגת מלאכות, **בְּגוֹן דְּיָדַע לָהּ שַׁבָּת בָּאֶחָד** - שידע שהעושה מלאכות אלו עובר בלאו, אבל לא ידע שחייב כרת, וזה נחשב זדון שבת כיון שעבר על הלאו במזיד, וחייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה כיון שהיה שוגג בכרת[בא]. **אֶלָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יָקִישׁ דְּאָמַר** שאין חייב חטאת **עַד שֶׁיִּשְׁגּוֹג בָּאֶחָד וּבְכָרֵת, דְּיָדַע לַהּ שַׁבָּת בְּמַאי** - במה נקרא זדון שבת כששגג בכל הל"ט מלאכות, הרי הוא סבור שכל המלאכות מותרות ואינו יודע שיש חילוק בין שבת לשאר הימים.

מתרצת הגמרא: לריש לקיש יש לומר שמדובר **דְּיָדְעָה בָּהֶתְחוּמִין** - שידע שיש איסור לצאת בשבת מחוץ לתחום[בב], שזהו איסור שאין חייבים עליו קרבן[בג][א], ומשנה זו ששנינו שהשוגג בכל המלאכות חייב חטאת, שנויה **אַשִּׁיטָא דְּרַבִּי עֲקִיבָא** - לשיטת רבי עקיבא הסובר שאיסור תחומין הוא מן התורה[בד], ולכך נחשב זדון שבת כיון שהוא יודע שיש חילוק בין שבת לשאר הימים.

★

התבאר לעיל שלמונבז שגגת קרבן שמה שגגה, ולרבנן אינה שגגה. הגמרא מביאה ברייתא בענין זה. שואלת הגמרא: מַאן תָּנָא דְּהָא דְּתַנְיָא רַבָּנָן - מי שנה ברייתא זו ששנינו בה, **שָׁנָה בָּזֶה וּבָזֶה** - עשה מלאכה בשגגת שבת ושגגת מלאכות, שלא ידע שהיום שבת וגם לא ידע שמלאכות אלו אסורות, **זֶהוּ שׁוֹגֵג הָאָמוּר בַּתּוֹרָה** - זה ודאי נקרא שוגג, וחייב חטאת. ואם **הֶזִיד בָּזֶה וּבָזֶה** - עשה מלאכה בזדון שבת וזדון מלאכות, שידע שהיום שבת וגם ידע שמלאכות אלו אסורות, **זוֹ הִיא מֻזָּד הָאָמוּר בַּתּוֹרָה** - זה ודאי נקרא מזיד ואינו מביא חטאת. **שָׁנָה בְּשַׁבָּת וְהֶזִיד בְּמֶלָאכוֹת** - שלא ידע שהיום שבת אבל ידע שמלאכות אלו אסורות בשבת, **אוֹ שָׁשָׁנָה בְּמֶלָאכוֹת וְהֶזִיד בְּשַׁבָּת** - שלא ידע שמלאכות אלו אסורות בשבת אבל ידע שהיום שבת, **אוֹ שֶׁאָמַר יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁמְּלָאכָה זוֹ אֲסוּרָה אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁחַיְּבִין** [-האם חייבים] **עָלֶיהָ קָרְבָּן אוֹ לָא**, במקרים אלו נקרא שוגג וחייב חטאת. **כְּמַאן** - כשיטת מי שנויה. **מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: כְּמוּנְבָּז** הסובר ששגגת קרבן שמה שגגה, ולכן גם באופן השלישי שלא ידע אם חייבים עליה קרבן הוא נחשב שוגג[בה].

★

לעיל נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בדעת חכמים, אם שגג בכרת והזיד בלאו אם נחשב שוגג וחייב חטאת. הגמרא מבארת שיש מקרה שבו מודה רבי יוחנן לריש לקיש: אָמַר אַבָּיֵי, הָכָל מוֹדִים בְּשֶׁבּוּעַת בִּיטּוּי[ג], שֶׁאֵין חַיָּבִין עָלֶיהָ קָרְבָּן, עַד שֶׁיִּשְׁגּוֹג בְּאֶחָד שַׁבָּת, כגון שנשבע שלא יאכל ושכח שנשבע, ואכל[בז].

מקשה הגמרא: הָכָל מוֹדִים מַאן - למי התכוין אביי במה שאמר הכל מודים, על כרחך **לְרַבִּי יוֹחָנָן**[בח], ואם כן קשה שהרי **פָּשִׁיטָא** - פשוט הדבר שמודה רבי יוחנן בשבועת ביטוי, שהרי **כִּי קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** שחייב קרבן אף אם לא שגג בלאו, היינו דווקא **הֵיכָא דַּאֲכַל**, במקום שיש **בָּרַת** ושגג בכרת, **אֲבָל הֵכָא דְּלֵיכָא, לָא** אמר שנחשב כשוגג אף אם לא שגג בלאו, שהרי אם היה מזיד בלאו אם כן במה היה שוגג[בט].

מתרצת הגמרא: סְלָקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא - היית מעלה על דעתך לומר, **הוֹאִיל וְמַה שֶׁחַיָּיב קָרְבָּן** על שבועת ביטוי **חִידּוּשׁ הוּא**[ל], **דְּבְכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ לָא אַשְׁכְּחַן** [-לא מצאנו] **לְאוּ** שאין בו כרת **דְּמֵיְיתֵי עֲלֵיהּ** - שצריך להביא עליו **קָרְבָּן, וְהָכָא מֵיְיתֵי**, וכאן מביא קרבן אף שהוא לאו שאין בו כרת, לכן מודים חכמים שאף **כִּי הֵזִיד בלאו וְשָׁגַג בְּקָרְבָּן נָמֵי לֵיחַיֵּיב** חטאת[לא].

אלו אסורות, שהרי שנינו במשנתנו שבאופן כזה אינו חייב אלא חטאת אחת על כל שבת. רש"י (ד"ה חייבין). כ. **שאם** לא ידע כלל שיש מלאכה האסורה בשבת אי אפשר לומר שנקרא שוגג כלאו שבה, שבת, שהרי הוא סבור שאין חילוק בין שבת לשאר הימים, וכיון ששגג בכל המלאכות הרי אין כאן זדון שבת. רש"י (ד"ה חייבין). או שהוא כשוכח עיקר שבת, ששנינו במשנתנו שאינו חייב אלא חטאת אחת. בעל המאור (נאלן ע: ד"ה ופמ"ה). כא. **צריך** ביאור, שהרי לרבי יוחנן הסובר ששגגת כרת שמה שגגה וידיעת הלאו אינה חשובה ידיעה, אם כן כיון שלא ידע שיש כרת בשבת הרי הוא שגגת שבת, ומדוע חייב על כל מלאכה ומלאכה. רמב"ן (ד"ה ופס"ה ולפמ"ש). ותירץ בחידושים המיוחסים להר"ן (ד"ה ופס"ה) בשם הרא"ה, שאפילו הידוע איסור תחומין נחשב כידיעת השבת, אף שלא ידע מאיסור מלאכות כלל, ואם כן כל שכן שבמה שידע שיש איסור לאו בכל המלאכות נחשב ידיעת השבת. כב. **אסור** לאדם לצאת מחוץ לתחום בשבת, והתחום שאסור לצאת ממנו הוא אלפיים אמה, השווה בעיר, יכול לצאת אלפיים אמה מחוץ לעיר. השווה במקום הנחשב כרשות היחיד [שהוא מקף מחיצות ואף שאינו עיר], יכול לצאת אלפיים אמה מחוץ לאותו מקום. השווה במקום שאינו מקף מחיצות, יש לו ארבע אמות, ויכול לצאת אלפיים אמה מחוץ לארבע אמות שלו. כג. **רש"י** (ד"ה בפחותין). וכתב המהר"ם (כלכ"ש סב) שהוצרך רש"י לפרש שאין חיוב קרבן על איסור תחומין, כדי שלא יקשה שאם משנה זו כרבי עקיבא מדוע לא שנה התנא שיש ארבעים אבות מלאכות, ויחשב גם איסור תחומין שחייב עליו קרבן אם עשאו בשוגג. כד. **חכמים** נחלקו על רבי עקיבא וסוברים שאיסור תחומין הוא מדרבנן (פוסט מ:). ולשיטתם ידיעת איסור זה אינה חשובה ידיעה מעיקר דין שבת. כה. **לְבָרַיְתָא** דבר פשוט הוא שברייתא זו שנויה כדעת מונבז, ומדוע הוצרכה הגמרא להביאה ללומר שכדעת מונבז היא, וביאר התוספות רי"ד (ד"ה כמ"ל), שהיה אפשר לטעות ולומר שמה שהשיב מונבז לרבי עקיבא שאמר לו לדבריך אף שוגג אינו חייב אלא אם היתה לו ידיעה 'כל שכן שהוספת', הוא רק כדי לדחות את דברי רבי עקיבא, אבל מונבז עצמו אינו סובר כן לפי האמת, ומודה שהשוגג חייב חטאת רק אם לא היתה לו ידיעה, ולכך הביאה הגמרא ברייתא זו ששמענו כה בפירוש שכך היא דעתו. וראה שבת של מי (ד"ה מפ) שפירש באופן אחר. כו. **שבועת** ביטוי היא בין אם נשבע על להבא, שאעשה כך או שלא אעשה, ובין אם נשבע על לשעבר, שעשיתי כך או שלא עשיתי. הנשבע שבועת ביטוי ועבר בשוגג על שבועתו או ששגג ולא ידע שלא היה כדבריו חייב קרבן. רש"י (ד"ה שבועתם). כז. **רש"י** (ד"ה שבועתם). והקשר התוספות (ד"ה פה), שמה ששכח שנשבע בשעה שאכל אי אפשר לומר שנקרא שוגג כלאו שבה, שהרי את האיסור לעבור על שבועה הוא יודע. ולכן פירשו שבשעה שנשבע ידע שיש איסור לעבור על השבועה, ובשעה שאכל שכח שיש איסור לעבור על שבועה. וכתב הרשב"א (ד"ה שכל) שרש"י לא פירש כן לפי שהוא סובר שאם בשעה שאכל לא ידע שיש איסור שבועה בתורה הרי הוא אנוס. וביאר הפני יהושע (נאלן פ"ג כלכ"ש ד"ה שלכן) שאף על פי שלענין שאר חטאות אפילו מונבז אינו פוטר אלא בתינוק שנשבה שלא ידע האיסור מעולם משום שהאומר מותר נחשב אונס, אבל מי שידע ושכח מודה שחייב חטאת, מכל מקום לענין קרבן שבועה אפילו מי שידע ושכח פטור לדברי הכל, ונלמד ממה שנאמר לגבי שבועת ביטוי (ויקרא ה ד) 'לכל אשר יבטא האדם בשבועה', ודרשים (שבועות כ:) שאינו חייב קרבן עד שיהיה 'אדם' בשעת השבועה, דהיינו שיעשה כן מדעת ולא יהיה אנוס בשעה שנשבע, וזה שלא ידע מהאיסור בשעת השבועה נחשב אנוס אף שבעבר ידע שיש איסור בדבר. והמהר"ם (ד"ה שכל) ביאר, שרש"י לא פירש כן, מכיון שדוחק לומר שבשעה שנשבע ידע שיש איסור שבועה ובשעה שעבר על שבועתו שכח שיש איסור שבועה. כח. **בלזמר**, על כרחך אין לומר שכוונתו למחלוקת מונבז וחכמים, וכא לומר שבשבועת ביטוי מודה מונבז שצריך שיהיה שוגג בלאו, אף על פי שבכל מקום סובר שאם שגג בקרבן נחשב שוגג אף על פי שהזיד בלאו, שהרי מנין לנו לומר כן, וקל וחומר הוא, אם בכל חייבי חטאות שאין חידוש בחיובם סובר מונבז שחייב חטאת אף על שגגת קרבן, כאן בשבועת ביטוי שחידוש הוא שחייב חטאת אף שאין חייבים כרת אם עבר על שבועתו במזיד [כמבואר בגמרא בסמוך], וראי יהיה חייב אף על שגגת חטאת, אלא כותנתו למחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש בדעת חכמים, וכא לומר שרבי יוחנן מודה לענין שבועת ביטוי שאינה שגגה עד שישגוג בלאו אף על פי שבשאר חטאות הוא סובר שלחכמים חייב חטאת אף אם לא שגג בלאו ושגג רק בכרת. רש"י (ד"ה מודים). כט. **ואין** לומר שהיה שוגג בקרבן, שהרי רבי יוחנן דיבר לפי חכמים הסוברים ששגגת קרבן אינה שגגה. רש"י (ד"ה שבועתם). ל. **המהרש"ל** מוחק תיבות 'וחזיב קרבן'. הגהות וציונים. לא. **ואף** על פי שבכל מקום חולקים רבנן על מונבז וסוברים ששגגת קרבן אינה שגגה, כאן שחידוש הוא שחייב קרבן, מודים חכמים ששגגת קרבן שמה שגגה וחייבים עליה קרבן. רש"י (ד"ה שלכן).

קָא מַשְׁמַע לָן - משמיענו אביי שאין הדבר כן, וגם כאן סוברים רבנן שאינו נקרא שוגג אם שגג בקרבן, ולכן מודה רבי יוחנן שאינו חייב קרבן עד שישגוג בלאו[א].

הגמרא מקשה על אביי: מֵיתִיבִי - הקשו בני הישיבה על דברי אביי, שנינו בברייתא, **אֵיזֶהוּ שְׁגָגַת בֵּיטּוּי? שֶׁשָּׁעָבַר**[ב] - אין שייך שיהיה אדם חייב חטאת על שבועת ביטוי לשעבר, שאם נשבע על להבא, כגון שבועה שלא אוכל, מובן שיש מקרה שנקרא שוגג, כגון שבשעה שעבר על שבועתו ואכל שכח שנשבע, אבל אם נשבע על לשעבר, כגון שבועה שאכלתי, והוא לא אכל, קשה איך שייך שיהיה שוגג, הרי אם בשעה שנשבע שאכל היה סבור שאכל, אנוס הוא ואינו חייב קרבן[ג]. **מבארת הברייתא:** כגון **שֶׁאָמַר יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁשָּׁבוּעָה זוֹ אֲסוּרָה, אֲבָל אֵינִי יוֹדֵעַ אִם חַיְּבִין עָלֶיהָ קָרְבָּן אוֹ לָא**, זוהי שבועת ביטוי לשעבר שחַיָּיב עליה חטאת. ומוכח ששגגת קרבן שמה שגגה, ולא כאביי שאמר הכל מודים בשבועת ביטוי שאין חייבים עליה קרבן עד שישגוג בלאו שבה.

מתרצת הגמרא: הָא מַנִּי - ברייתא זו בשיטת מי היא שנויה, בשיטת **מוֹנְבָז הִיא**, הסובר בכל מקום ששגגת קרבן שמה שגגה[ד], אבל לדעת חכמים הסוברים בכל מקום ששגגת קרבן אינה שגגה, גם בשבועת ביטוי אינה שגגה[ה].

(הגמרא מביאה מימרא זו בלשון אחרת[ו]: לִישָׁנָא אָחֲרִינָא - לשון אחר, **מַנִּי אֵילֵימָא** - אם נאמר שהיא כדעת **מוֹנְבָז**, אם כן **פְּשִׁיטָא** - פשוט הדבר שחייב קרבן, **הֲשְׁתָּא: שִׁבְעָה בָּר רַב אוֹמֵר, מְשַׁמֵּר יוֹם אֶחָד**, דהיינו את היום שאחר היום שעומד בו[ז], **וּמוֹנְבָז** לאחריו **שִׁשָּׁה** ימים כימות החול[ח].

מבארת הגמרא: בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי - במה נחלקו רב הונא וחייא בר רב. **מָר** - רב הונא **סָבַר**, שיש לו למנות **בְּבָרְיָיתוֹ שָׁלֹשׁ עוֹנּוֹת**, שימי החגל נמנו תחילה. **וְמָר** - חייא בר רב **סָבַר, בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן**, שנברא בערב שבת, ויום הראשון למנינו היה שבת[ט].

מקשה הגמרא על חייא בר רב: מֵיתִיבִי - הקשו בני הישיבה על דברי חייא בר רב, שנינו בברייתא, **הָיָה מְהַלֵּךְ בְּדַרְכּוֹ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזוֹהִי שַׁבָּת, מְשַׁמֵּר יוֹם אֶחָד לְשִׁשָּׁה. מַאי**[י] - מהי כוונת הברייתא, **לָאו** - האם אין הכוונה **שְׁמוֹנָה שִׁשָּׁה** ימים כימות החול **וּמְשַׁמֵּר יוֹם אֶחָד**, שכן משמע הלשון יום אחד לששה' יום אחד אחר ששה ימים.

מתרצת הגמרא: לֹא, כוונת הברייתא היא **שְׁמוֹנָה יוֹם אֶחָד** לשם שבת, **וּמוֹנֶה** אחריו **שִׁשָּׁה** ימים כימות החול.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם כן שהכוונה משמר יום אחד ומונה אחריו ששה ימים, מדוע שנה התנא **'מְשַׁמֵּר יוֹם אֶחָד לְשִׁשָּׁה'**, שמשמע שמשמר יום אחד לשם שבת אחר ששה ימים, **'מְשַׁמֵּר יוֹם אֶחָד וּמוֹנֶה שִׁשָּׁה' מִיבָּעֵי לֵיהּ** - היה צריך התנא לשנות. **וְעוֹד** קשה, **תַּנְיָא** בברייתא, **הָיָה מְהַלֵּךְ בְּדַרְכּוֹ אוֹ בְּמִדְבָּר, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזוֹהִי שַׁבָּת, מוֹנֶה שִׁשָּׁה וּמְשַׁמֵּר יוֹם אֶחָד**, ומשמע שלא כחייא בר רב הסובר שמונה קודם יום אחד לשם שבת. **אומרת הגמרא: תְּיוּבְתָּא** - לכאורה דבר זה הוא פירכא **(דרב חייא)[יא] בָּר רַב. מסיקה הגמרא: תְּיוּבְתָּא** - אכן פירכא היא, ונדחו דבריו[יב].

★

הגמרא מבארת שיש אופן נוסף שרבי יוחנן הסובר שאם שגג רק בכרת חייב חטאת מודה לריש לקיש הסובר שדווקא אם שגג גם בלאו חייב חטאת: וְאָמַר אַבָּיֵי, הַכָּל מוֹדִים בְּזֹר שאכל תְּרוּמָה בשוגג[יג], שֶׁאֵין חַיָּיבִין עָלֶיהָ חוֹמֶשׁ עַד שֶׁיִּשְׁגּוֹג בְּלָאו שֶׁבָּהּ - שיהיה סבור שהיא חולין ואין עובר בלאו באכילתם[יד].

מקשה הגמרא: הַכָּל מוֹדִים מַאן - למי התכוין אביי במה שאמר הכל מודים, על כרחך **לְרַבִּי יוֹחָנָן**[טו], ואם כן קשה שהרי **פְּשִׁיטָא** - פשוט הדבר שמודה רבי יוחנן בתרומה, שהרי **כִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** שחייב קרבן אף אם לא שגג בלאו, דווקא **הֵיכָא דְּאִיכָּא** - במקום שיש חיוב **כָּרֵת** ושגג בכרת, אבל **הֵיכָא דְּלֵיכָּא** - במקום שאין חיוב **כָּרֵת לֹא** אמר שנחשב כשוגג אף אם לא שגג בלאו, שהרי אם היה מזיד בלאו אם כן במה שגג.

מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא - שמא תהא סברה לומר **שְׁמִיתָה** בידי שמים **בְּמָקוֹם כָּרֵת** של שאר עבירות **עוֹדֶרֶת, וְכִי שָׁגַג בְּמִיתָה** - שהיה סבור שאין על זה חיוב מיתה בידי שמים, **נָמֵי לֵיחַיֵּיב** - גם יתחייב חומש כמו אם שגג בכרת, **קָא מַשְׁמַע לָן** - משמיענו אביי שמיתה בידי שמים אינה ככרת, ואינו נחשב שוגג לתחייבים בחומש עד שיהיה שוגג בלאו.

הגמרא מביאה דעה החולקת על אביי: רָבָא אָמַר, מִיתָה בידי שמים **בְּמָקוֹם כָּרֵת עוֹדֶרֶת, וְחוֹשֵׁשׁ בְּמָקוֹם קָרְבָּן קָאֵי** - עומד, ולכן סובר רבי יוחנן שכמו שחייבים קרבן על שגגת כרת, כך חייבים חומש על שגגת מיתה בידי שמים[טז].

★

הגמרא דנה מה עשה מי ששכח את חשבון הימים ואינו יודע מתי שבת: אָמַר רַב חוּנָא, הָיָה מְהַלֵּךְ (בְּדַרְכּוֹ אוֹ) בְּמִדְבָּר וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזוֹהִי שַׁבָּת, מוֹנֶה שִׁשָּׁה יָמִים מאותו יום ששם אל ליבו את שכחתו[יז], **וּמְשַׁמֵּר יוֹם אֶחָד** - את היום השביעי לשם שבת[יח]. **חִיָּיא בַּר רַב אוֹמֵר, מְשַׁמֵּר יוֹם אֶחָד**, דהיינו את היום שאחר היום שעומד בו[יט], **וּמוֹנֶה** לאחריו **שִׁשָּׁה** ימים כימות החול[כ].

מבארת הגמרא: בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי - במה נחלקו רב הונא וחייא בר רב. **מָר** - רב הונא **סָבַר**, שיש לו למנות **בְּבָרְיָיתוֹ שָׁלֹשׁ עוֹנּוֹת**, שימי החגל נמנו תחילה. **וְמָר** - חייא בר רב **סָבַר, בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן**, שנברא בערב שבת, ויום הראשון למנינו היה שבת[כא].

מקשה הגמרא על חייא בר רב: מֵיתִיבִי - הקשו בני הישיבה על דברי חייא בר רב, שנינו בברייתא, **הָיָה מְהַלֵּךְ בְּדַרְכּוֹ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזוֹהִי שַׁבָּת, מְשַׁמֵּר יוֹם אֶחָד לְשִׁשָּׁה. מַאי** - מהי כוונת הברייתא, **לָאו** - האם אין הכוונה **שְׁמוֹנָה שִׁשָּׁה** ימים כימות החול **וּמְשַׁמֵּר יוֹם אֶחָד**, שכן משמע הלשון יום אחד לששה' יום אחד אחר ששה ימים.

מתרצת הגמרא: לֹא, כוונת הברייתא היא **שְׁמוֹנָה יוֹם אֶחָד** לשם שבת, **וּמוֹנֶה** אחריו **שִׁשָּׁה** ימים כימות החול.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי - אם כן שהכוונה משמר יום אחד ומונה אחריו ששה ימים, מדוע שנה התנא **'מְשַׁמֵּר יוֹם אֶחָד לְשִׁשָּׁה'**, שמשמע שמשמר יום אחד לשם שבת אחר ששה ימים, **'מְשַׁמֵּר יוֹם אֶחָד וּמוֹנֶה שִׁשָּׁה' מִיבָּעֵי לֵיהּ** - היה צריך התנא לשנות. **וְעוֹד** קשה, **תַּנְיָא** בברייתא, **הָיָה מְהַלֵּךְ בְּדַרְכּוֹ אוֹ בְּמִדְבָּר, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵיזוֹהִי שַׁבָּת, מוֹנֶה שִׁשָּׁה וּמְשַׁמֵּר יוֹם אֶחָד**, ומשמע שלא כחייא בר רב הסובר שמונה קודם יום אחד לשם שבת. **אומרת הגמרא: תְּיוּבְתָּא** - לכאורה דבר זה הוא פירכא **(דרב חייא)[כב] בָּר רַב. מסיקה הגמרא: תְּיוּבְתָּא** - אכן פירכא היא, ונדחו דבריו.

★

א. **וזה** אינו חידוש אלא לרבי יוחנן הסובר בכל מקום ששגגת לאו אינה מעלה ואינה מורידה, אבל לריש לקיש הסובר בכל מקום שעצוך שיהיה שוגג בלאו, פשוט שגם כאן צריך שיהיה שוגג בלאו ולא די במה שיהיה שוגג בקרבן, אף שחידוש הוא מה שחייב קרבן. ריטב"א (ד"ה פר"מ).

ב. **ראה** בהגרה לעיל (ע"ח) ששבועת ביטוי היינו כגון שנשבע על להבא, שאפשה כך או שלא אעשה, או שנשבע על לשעבר, שעשיתי כך או שלא עשיתי. ג. **שכתוב** לגבי שבועת ביטוי (ויקרא ה ד) 'לכל אשר יבטא האדם לשבועה', ודורשים (שבועות כו:) שאינו חייב קרבן עד שיהיה 'אדם' בשעת השבועה, דהיינו שיעשה כן מדעת ולא יהיה אנוס [וזה שלא ידע שאכל ונשבע שלא אכל אנוס הוא]. רש"י (ע"ח ב"ח). ד. **ולדבריהם** באמת אין מקרה שיהיה חייב קרבן על שבועת ביטוי לשעבר, כדעת רבי ישמעאל (שבועות כה:) שאין חייבים קרבן על שבועת ביטוי אלא אם נשבע על העתיד לבוא. רש"י (ע"ח ב"ה), והקשו התוספות (ע"ח ב"ה) על פירושו, שהחכמים החולקים על מונבז הם רבי עקיבא (לעיל ע"ח:), ורבי עקיבא הוא החולק על רבי ישמעאל ומחייב גם בשבועת ביטוי לשעבר (שבועות כה:), ואם כן אי אפשר לומר שחכמים כאן סוברים כרבי ישמעאל, ומשום קושיא זו רחו גירסא זו וכתבו שיש לגרוס כגירסא השניה שבגמרא. והמגיני שלמה (שבועות ס"ה ב"ה) תירץ, שלא נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא אלא לענין מלקות, אבל לענין קרבן מודה רבי עקיבא לרבי ישמעאל שאין חייב קרבן אלא אם נשבע על העתיד לבוא, וראה פני יהושע (שבועות ס"ה ב"ה) שדחה דבריו, ובעיקר קושיית התוספות ראה שם שהאריך להוכיח שהחכמים החולקים על מונבז אינם רבי עקיבא. והרשב"ם (פסחים ס"ה ב"ה) גרס כרש"י, וביאר שלפי רבנן הסוברים בכל התורה ששגגת קרבן אינה שגגה אפשר להעמיד שבועת ביטוי לשעבר במקרה שידע שעובר על איסור, אולם לא ידע שעובר על לאו וסבר שעובר רק על עשה. ולכן אמרה הגמרא שברייתא זו כמונבז, שאם הברייתא כרבנן היתה צריכה להעמיד את שבועת ביטוי לשעבר באופן זה. וראה עוד רמב"ן (ע"ח ב"ה) שתירץ באופן אחר. ה. **ראה** רש"י (ע"ח ב"ה) שכתב שיש גורסים כן בגמרא, וכתב המהרש"ל (ע"ח ב"ה) שאין זה מלשון הגמרא, אלא שרש"י מצא גירסא זו בספרים. וראה בהגרה לעיל. ו. **רש"י** (ע"ח ב"ה) גרס כלשון הראשון ודחה לשון זו, משום שגם לפי מונבז הצרכה הברייתא להשמיענו שחלוקה שגגה זו משאר שגגות שבתורה, שבכל התורה בין אם שגג בקרבן ובין אם שגג בלאו וכרת, שמה שגגה, אולם בשבועת ביטוי לשעבר, אם שגג בלאו שבה אינה שגגה, כיון שהיה אנוס בשעה שנשבע, ואם כן אין להקשות פשיטא. והתוספות (ע"ח ב"ה) נקטו כגירסא זו, ותירצו את קושיית רש"י, שאם באה הברייתא להשמיענו שאם שגג בלאו אינה שגגה, היה לה לומר דין זה בפירוש, ומכך שלא אמרה כן אלא אמרה שבשגגת קרבן חייב חטאת, משמע שזהו עיקר החידוש, ועל חידוש זה שאלה הגמרא שפשוט הוא. ז. **זר** האוכל תרומה בשוגג משלם חומש על שגגתו, שנאמר (ויקרא כב יד) 'ואיש כי יאכל קדש בשגגה וסף חמשיתו עליו ונתן לכהן את הקדש', אבל אם אכל במזיד אינו מוסיף חומש, וחייב מיתה בידי שמים, שנאמר (שם כב ט) 'ומתו בו כי יחללוהו' ובסמוך נאמר (שם כב י) 'וכל זר לא יאכל קדש'. רש"י (ע"ח ב"ה). ח. **רש"י** (ע"ח ב"ה), ולא פירש שיודע שהיא תרומה אלא שאינו יודע שיש לאו באכילת תרומה, משום ש'אר שישגוג בלאו שבה' משמע שאם שגג בלאו חייב חומש אף אם ידע שיש בו מיתה, ואם יודע שיש בו מיתה על כרחך יודע שיש בו לאו, שהרי חיוב המיתה נלמד מהפסוק שנאמר בו הלאו. חידושים המיוחסים לר"ן (ע"ח ב"ה), והמהר"ם (כתב"ם שם) ביאר, שמכיון שלעיל (ע"ח ב"ה) לגבי שבועת ביטוי הצריך רש"י לפרש בדברי אביי ש'על שישגוג בלאו שבה' היינו ששכח את השבועה [וכפי שהתבאר שם מדוע הצריך רש"י לפרש כן], לכך פירש גם כאן שהכוונה שהיה סבור שהוא חולין, ועיר ביאר, שרש"י רצה להשמיענו שגם זה נקרא שגג בלאו שבה. ט. **לפי** מה שעתה הגמרא עדיין לא ידעה שחומש במקום קרבן הוא עומד, אפשר לומר ש'הכל מודים' היינו מונבז, שבכל מקום הוא סובר שאם שגג בקרבן נחשב שוגג אף על פי שהזיד בלאו, ובאכילת תרומה שאין קרבן הוא מודה ששגגת חומש אינה שגגה. ומה שלא פירשה הגמרא כן, הוא רק משום שלעיל (שם) הוכרחנו לפרש את דברי אביי הראשונים לשיטת רבי יוחנן, לכן יש לומר שגם כאן הוא משמיע חידוש לשיטת רבי יוחנן, ומכל מקום גם מונבז הוא בכלל דברי אביי, ומודה שבתרומה פטור כששגג בחומש או במיתה, עד שישגוג בלאו. י. **ומה** שהזכיר רבא בדבריו שהחומש במקום קרבן, הוא להשמיענו שלדעת מונבז כמו שחייבים קרבן על שגגת קרבן כך חייבים חומש על שגגת חומש. מלא הרואים (כתב"ם ד"ה בשלמא), אולם ראה שפת אמת (ע"ח ב"ה) שמסתפק בדבר. אביי ורבא נחלקו בעיקר חיוב החומש, שלאביי חיוב החומש הוא על בלאו ומכלל שכהזיד בלאו לא שייך חומש, ורבא סובר שהחומש בא לכפרה על המיתה וממילא אם שגג במיתה שייך חיוב חומש. דברות משה (סי' נ ענף ב). יא. **ומונה** גם את היום שעומד בו. ב"ח (או"ח סי' שמח סק"ג). יב. **והטיעו** עליו לעשות כן כדי שלא תשתכח ממנו תורת שבת. ריטב"א (ד"ה מונה). וכן מבואר ברש"י (ד"ה ומשמר בקונטרס). עוד פירש הריטב"א, שהחמירו עליו לשמור יום אחד כדי שמתוך כך יבוא להזכר באיזה יום שבת. אמנם ראה מעשה רקח (שבת פ"ח סכ"ב, סו"ד בשבלי הלקט סו"ס כתבי הקודש ותשלי הסופרים ותשלי הסופרים) בדעת התוספות. יג. **אבל** את היום שעמוד בו אינו משמר, שמא כבר עשה בו מלאכה. ולהלן תבאר הגמרא שגם בימים שאינו משמר מותר לו לעשות מלאכה רק כדי מחייתו באותו היום. רש"י (ד"ה ומשמר). יד. **ראה** רדב"ז (סו"ד פ"ל סי' טו) שהאריך בענין זה. טו. **ראה** בהגרה לעיל בשם רש"י שאת היום שנזכר בו אינו משמר, ביארו האחרונים [קיקיון דיונה (כתב"ם שם) ראש יוסף (ד"ה ומשמר), וחדוש האביר (כתב"ם שם)] שעל ידי זה הוא כאדם הראשון שנברא ביום השישי, ורק ביום שאחר כך היה שבת. כפי שהתבאר בהגרה לעיל מה שצריך לשמר יום אחד אינו אלא מדרבנן כדי שלא תשתכח ממנו תורת שבת, ונחלקו רב הונא וחייא בר רב כיצד תיקנו לו חכמים שיעשה כדי שלא תשתכח ממנו השבת. טז. **הגהות** וציונים.

הגמרא דנה עוד בענין זה: אָמַר רָבָא, בְּכָל יוֹם וְיוֹם משנת הימים שנוהג בהם כימות החול, אינו **עוֹשֶׂה לוֹ** אלא **בְּדֵי פַּרְנָסָתוֹ** - כמה שצריך למחייתו של אותו יום, מפני פיקוח נפש[יז]. **[בָּר מֵהָהוּא יוֹמָא]** שמשמרו לשם שבת, שביום זה אינו עושה מלאכה[יח].

מקשה הגמרא: וְהָהוּא יוֹמָא לֵימוֹת - וכי באותו יום עליו למות, הלא לא התירו לו לעשות בכל יום אלא לצורך אותו יום, ואם כן ביום זה שאינו עושה כלום ממה יחיה[יט].

מתרצת הגמרא: דְּעָבִיד - עושה **מֵאַתְמוֹל** - ביום שלפני אותו יום שהוא משמר לשם שבת מלאכה בשיעור **שְׁתֵּי פַּרְנָסוֹת.**

חוזרת הגמרא ומקשה: וְדִילְמָא מֵאַתְמוֹל שַׁבָּת הֲוַאי - שמא יום האתמול שבת הוא, ואם עושה בו מלאכה בשיעור שתי פרנסות נמצא שעושה מלאכה בשבת שלא לצורך פיקוח נפש.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא צריך לומר **שֶׁכָּל יוֹם וְיוֹם עוֹשֶׂה לוֹ** מלאכה בשיעור **פַּרְנָסָתוֹ** של אותו יום[כ], **וְאִפִּילּוּ בַּהֲהוּא יוֹמָא** שמשמרו לשם שבת[כא].

שואלת הגמרא: וְהָהוּא יוֹמָא בְּמַאי מֵיזְנֵי לֵיהּ - במה הוא ניכר שמשמרו לשם שבת, הרי עושה בו מלאכה כבשאר הימים.

משיבה הגמרא: בְּקִידּוּשָׁא וַאֲבְדָלְתָא שעושה בכניסתו וביציאתו[כב].

★

הגמרא דנה עוד בענין זה: אָמַר רָבָא, אִם הָיָה מַגִּיעַ מִקְצַת הַיּוֹם שֶׁיֵּצֵא בּוֹ - שאינו יודע באיזה יום בשבוע יצא לדרך אבל יודע כמה ימים עברו מיום שיצא לדרך, **עוֹשֶׂה מְלָאכָה כָּל** אותו **הַיּוֹם כּוּלּוֹ** - יכול לעשות מלאכה ביום השמיני ליציאתו, וכן בכל שבוע עושה מלאכה באותו יום, שהרי ודאי שלא יצא לדרך בשבת.

מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא - פשוט הדבר שיכול לעשות מלאכה באותו יום.

מתרצת הגמרא: מַהוּ דְתֵימָא - שמא תהא סברה לומר **בֵּיוָן דְּשַׁבָּת לֹא נָפְקָא** - בערב שבת ודאי לא יצא לדרך, **בְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא [נַמִּין] לָא נָפְקִי** - גם בערב שבת ודאי לא יצא, שאין דרך לצאת לדרך בערב שבת מפני כבוד השבת, **וְהַאי** - אדם זה, **אִי נָמֵי בְּחַמְשָׁה בְּשַׁבְּתָא נָפִיק לֵיהֱוֵי לֵיהּ לְמֵיעְבַּד מְלָאכָה תְּרֵי יוֹמֵי** - אף אם יצא לדרך ביום חמישי יהא מותר לעשות מלאכה שני ימים, כלומר שיהיה מותר לו לעשות מלאכה ביום השמיני ליציאתו, שהוא אותו יום בשבוע שבו יצא לדרך, וביום התשיעי ליציאתו, שהרי אף אם יצא לדרך ביום חמישי בשבת, שהוא היום הסמוך ביותר לשבת שיכול לצאת בו לדרך[כג], יום התשיעי אינו שבת. **קָא מָשְׁמַע לָן** רבא, **דִּזְמַנִּין דְּמַשָּׁכַח שַׁיְירְתָּא וּמִקַּדֵּי וְנָפִיק** - שלפעמים מזדמנת שיירה היוצאת בערב שבת ויוצא עמהם, ולכן אין לו לעשות מלאכה אלא בשמיני[כד].

★

שנינו במשנה (לעיל פז:): **הַיּוֹדֵעַ עִיקַּר שַׁבָּת** ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה, חייב על כל שבת ושבת. וברישא שנינו, השוכח עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה אינו חייב אלא חטאת אחת. **הגמרא מבארת מנין למדו הלכות אלו. שואלת הגמרא: מְנָהֲנֵי מִילֵּי** - מה המקור לדינים אלו שלפעמים חייב חטאת על כל שבת ושבת ולפעמים חייב חטאת אחת על כמה שבתות.

משיבה הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, תְּרֵי קְרָאֵי כְּתִיבִי - שני פסוקים כתובים, האחד (שמות לא טז) **'וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת'**, שנזכר בו 'שבת' בלשון יחיד, משמע שאין הכתוב מקפיד אלא על שבת אחת, **וּכְתִיב** פסוק נוסף (שמות לא יג) **(ואת) [אַךְ אֶת]כֵּן שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ'**, שנזכר בו 'שבתותי' בלשון רבים, משמע שמקפיד על כולם, **הָא עָיְיצַד** ניישב הפסוקים שלא יהיו סותרים, כך יש לבאר, הפסוק **'וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת'** מלמד שיש **שְׁמִירָה אַחַת לְשַׁבָּתוֹת הָרְבֵּה**, דהיינו שיש אופן שמביא חטאת אחת על כמה שבתות, והפסוק **'וְאֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ'** מלמד שיש **שְׁמִירָה אַחַת לְכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת**, דהיינו שיש אופן שמביא חטאת על כל שבת ושבת, ומסר הכתוב לחכמים לפרש באיזה אופן מדבר כל פסוק, ופירשו שהפסוק המחייב חטאת אחת מדבר בשוכח עיקר שבת, שהכל שגגה אחת, והפסוק המחייב חטאת על כל שבת מדבר בשוכח שהיום שבת אבל יודע עיקר שבת, שהימים שבינתים נחשבים ידיעה לחלק[כה].

מַתְקִיף לַהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אַדְרַבָּה, אֵיפְכָא מְסַתְבְּרָא, שמהפסוק **'וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת'** שנזכרה בו השבת בלשון יחיד יש ללמוד **שְׁמִירָה אַחַת לְכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת** - שלכל שבת יש שמירה בפני עצמה, דהיינו שיש אופן שמביא חטאת על כל שבת ושבת, ומהפסוק **'וְאֶת שַׁבְּתוֹתַי תִּשְׁמֹרוּ'** שנזכרה בו השבת בלשון רבים יש ללמוד **שְׁמִירָה אַחַת לְשַׁבָּתוֹת הָרְבֵּה** - שלכל השבתות יש שמירה אחת, דהיינו שיש אופן שמביא חטאת אחת על כמה שבתות[כו].

★

שנינו במשנה (לעיל פז:): **הַיּוֹדֵעַ שֶׁהוּא שַׁבָּת** ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה [לפי שלא ידע שמלאכות אלו אסורות], חייב על כל אב מלאכה ומלאכה. וברישא שנינו, היודע עיקר שבת [אבל שכח שהיום שבת] ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה, חייב על כל שבת ושבת.

יז. **עַל** פי רש"י (ד"ה ולמחר). ומשמע שאם יש לו ממה לאכול [דהיינו שיש לו כסף, או שיוכל למכור איזה חפץ, או שיוכל להשיג בהקפה מבני השיירה עד שיגיע למקום ישוב. משנה ברורה (סי' שמ"ג סק"ס)] אין לו לעשות מלאכה כלל. בית יוסף (סי"ח סי' שמ"ג סק"ל ד"ה וכתב). וכן אם יש לו לחם לאכול אסור לו לבשל לבשיל. ט"ז (שם סק"ל). והסרי מגדים (שם משבצות זהב סק"ל) מסתפק במי שיש לו לחם והולך ברשות הרבים, אם ישא אותו עמו ולא יעשה מלאכה, או שישליכו ויעשה בכל יום שעה מועטת מלאכה. לכאורה קשה למה לא התשלוחו ביום אחד או בשני ימים הרבה יותר מכדי פרנסתו, כדי שיוכל לשבות אחר כך כמה ימים ממלאכה, ועל ידי זה אפשר שיקיים מצות שבת כהלכתה, שהרי עכשיו שאומרים לו לעשות מלאכה כל יום ודאי מחלל שבת במלאכה דאורייתא. ותירץ הביאור הלכה (סי' שמ"ג ס"ק ד"ה מפני) שעכשיו שאנו אומרים לו לעשות כל יום כדי פרנסתו אינו נקרא חילול שבת, שעושה כן מפני פיקוח נפש, ולכך זה עדיף משיעשה יום או יומים יותר מפרנסתו ויחלל שבת מספק בלא פיקוח נפש. ובאשי ישראל (ד"ה וכל) הקשה לדעת התוספות (מגשות סי. ד"ה שמש) שהאיסור להרבות בשיעורים אינו אלא מדרבנן, מדוע לא יבשל ביום אחד לצורך שני ימים. יח. **ועושה** רק מה שצריך כדי לקיים את נפשו. ירושלמי (ה"ק). יט. **לענין** יציאה מחוץ לתחומו, כתבו התוספות (ד"ה מוטב) שבכל הימים יכול להלך כמה שרוצה, שאם לא כן לא יגיע לעולם למקום ישוב [ולעולם יחלל את השבת, ולבסוף ימות במדבר. מגן אברהם (סי' שמ"ג סק"ג)]. והסתפקו התוספות האם גם ביום שמשמר לשם שבת יכול להלך כמה שרוצה [ולפי הצד שאינו יכול להלך ביאורו שמה שלא תירצו בגמרא שאותו יום ניכר שהוא שבת במה שאינו מהלך, לפי שמה שאינו עושה כלום אינו היכר שהוא שבת. וכתב המעשה רקח (מפע ז"ת סכ"ג) שלפי צד זה שכתבו התוספות צריך שיהיה היכר גמור לשמירת שבת, ולא כמו שפירש רש"י שתיקנו קידוש והבדלה כדי שלא תשתכח ממנו תורת שבת]. והרמב"ן (ד"ה ומפני) כתב שיכול להלך אף ביום שמשמר מפני שאיסור תחומין אינו אלא מדרבנן, ולא גזרו עליו. והוסיף שאפילו לסוברים שהוא מהאורייתא יש לומר שכיון שאינו אלא איסור עשה ולא איסור סקילה, לא החמירו. והריטב"א (ד"ה ומפני) כתב שעל כרחך יש להתיר לו ללילך, שאם נאסור עליו לצאת מתחומו באותו יום, אם כן גם בשאר הימים יש לאסור עליו ללך יותר מאלפים אמה, שהרי הם ספק שבת, והרי הוא נשאר בסכנה ימים רבים, ואתה גורם לו לחלל שבת במה שעושה בכל יום כדי פרנסתו, ולכן מוטב שילך בכל יום ויום כל מה שיוכל, כדי לצאת מן הספק ומן הסכנה. והמאירי (ד"ה מי) כתב שביום שמשמר יכול ללילך עד שלש פרסאות. ובספר הבתים (מבוא המשנה שמונה פרקים פרק שביעי, הו"ל בקונט שיטות קמקמ ח"א עמ' קלב בהג) כתב, שבכל יום יש לו לילך פחות משלש פרסאות [שאיסור תחומין מחזיק לשלש פרסאות הוא מהתורה]. כ. **ואינו** עושה כן אלא לזכרון בעלמא שלא תשתכח שבת ממנו. רש"י (ד"ה בקונטרס), והיינו שיעשה קידוש והבדלה על הפת, שהרי היין מן הסתם אינו מצוי במדבר, ואף על פי שאין מבדילים על הפת, כיון שאי אפשר באופן אחר התירו לו. ואם אין לו פת, מקדש ומבדיל בתפילה, כמו שאנו עושים ביום הכפורים שמקדשים בתפילה, ואפילו בשחל להיות בשבת. ריטב"א (ד"ה בקונטרס). והקשה הריטב"א (שם), איך התירו לו לומר ברכות מספק. ותירץ שספק ברכה לבטלה הוא איסור דרבנן, ולא גזרו עליו. עוד תירץ, שעושה קידוש והבדלה בלא ברכה. וכתב שהעיקר כתירוץ הראשון. כא. **אף** על פי שאסור לצאת לדרך שלשה ימים לפני השבת (פסוס מ"ב), מכל מקום אפשר שנזדמן לו צורך מצוה ויצא, אבל בערב שבת ודאי לא יצא. תחם סופר (ד"ה ומפלג). כב. **ובאותו** יום יש לו לעשות כל מה שיכול לפרנסת שאר הימים. ריטב"א (ד"ה ומפלג). כג. **הגהות** וציונים, ראה שם. כד. **רש"י** (ד"ה מכאן). והריטב"א (ד"ה הא) כתב שמסברא יש לפרש כן הפסוקים, שבפסוק 'ושמרו' שהקרים שמירה לשבת, משמע שמירה אחת לכל השבתות, ובפסוק 'את שבתותי' שהקדים שבתות לשמירה משמע שמירה לכל שבת ושבת. כה. **וביאר** החתם סופר (ד"ה ואיכא), שמסתבר שהפסוק שבפרשת קדושים מדבר בשוכח עיקר שבת, ולא הפסוק בפרשת כי תשא, שמה מדובר במלאכת המשכן, ושם לא היה אפשר ששכחו עיקר שבת. וכתב רש"י (ד"ה ואיכא) שלא נחלקו רב נחמן ורב נחמן בר יצחק אלא במשמעות הפסוקים, אבל להלכה לא נחלקו. אמנם ראה פני יהושע (ד"ה שיחזיק) שכתב שלולי פירוש רש"י יש לומר שנחלקו בסברא. וראה עוד אגרות משה (סוי"מ ח"ג סי' מ אות ב) בביאור הענין.

הגמרא מבארת מה החילוק בין הרישא לסיפא, שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא רֵישָׁא - במה שונה הרישא שלא ידע ששבת היום וידוע אלו מלאכות אסורות בשבת שאינו חייב אלא חטאת אחת על כל שבת, **וּמַאי שְׁנָא סֵיפָא** - ובמה שונה הסיפא שידע ששבת היום אלא שלא ידע שמלאכות אלו אסורות בשבת שחייב חטאת על כל מלאכה[א].

משיבה הגמרא: אָמַר רַב סָפְרָא, כָּאן - ברישא ששכח שהיום שבת, **מִידֵּיעֲיָא שָׁבַת הוּא פּוֹרֵשׁ** - על ידי שיאמרו לו שהיום שבת יפרוש ולא יעשה המלאכה[ב], ועל כך הוא מביא קרבן, ואם כן שגגת שבת היא, ועל השבת הוא מביא חטאת, הלכך אינו מביא אלא חטאת אחת על כל שבת. **וְכָאן** - בסיפא שידע שהיום שבת אלא שלא ידע שמלאכות אלו אסורות, **מִידֵּיעֲיָא מְלָאכָה הוּא פּוֹרֵשׁ** - על ידי שיאמרו לו שמלאכה זו אסורה בשבת יפרוש ולא יעשה המלאכה ומכיר שחטאת[ג], ועל כך הוא מביא קרבן, ואם כן שגגת מלאכה היא, ועל המלאכה הוא מביא חטאת, הלכך מביא חטאת על כל מלאכה ומלאכה[ד].

דוחה הגמרא: אֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן, בְּלוּם פָּרִישׁ מִשָּׁבָּת אֲפָא מִשּׁוּם מְלָאכוֹת - וכי מה שפורש מלעשות המלאכה כשאומרים לו שבת היום אינו משום שעל ידי כך נודע לו שמלאכה זו אסורה כיון ששכח היום, **וּבְלוּם פָּרִישׁ מִמְּלָאכוֹת אֶלָּא מִשּׁוּם שַׁבָּת** - וכן מה שפורש מלעשות המלאכה כשאומרים לו מלאכה זו אסורה, וכי אינו משום שעל ידי כך נודע לו שבעשיית מלאכות אלו הוא מחלל את השבת, ואם כן מה שיפרוש ולא יעשה את המלאכה הוא על ידי ידיעת שניהם.

הגמרא מביאה ביאור אחר בחילוק בין הרישא לסיפא: אֶלָּא אָמַר רַב נַחְמָן, קָרְבָּן דְּחַיָּיב דְּחַמְנָא אַמַּאי - על מה חייבה התורה להביא קרבן, **אַשְׁגָּגָה, וְלֹכֵן הָתָם** - שם ברישא שנעלם ממנו שהיום שבת אינו חייב אלא חטאת אחת על כל שבת, לפי **שְׁהָדָא שְׁגָגָה** - שגגה אחת היא, **אֲבָל הָכָא** - כאן בסיפא שנעלם ממנו שמלאכות אלו אסורות חייב חטאת על כל מלאכה, לפי **שְׁטוּבָא שְׁגָגוֹת הֲווֹ** - יש כאן הרבה שגגות, שכל מלאכה נעלמה ממנו בפני עצמה[ה].

*

שנינו במשנה: הידוע שהוא שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה [**ולא ידע שמלאכות אלו אסורות**], **חַיָּיב** חטאת **עַל כָּל מְלָאכָה וּמְלָאכָה. הגמרא מבארת מנין שחייב על כל מלאכה, מברירת הגמרא: חִיּוּךְ מְלָאכוֹת מִנַּיִן** - מנין שחייב חטאת על כל מלאכה בפני עצמה אף אם עשה את כולן בהעלם אחד[ו].

משיבה הגמרא: אָמַר שְׁמוּאֵל[ז], אֲמַר קְרָא לגבי המחלל את השבת (שמות לה יב), **'מְחֻלָּלֶיהָ מוֹת יוּמָת'**, ומכך שכתוב 'מות יומת', יש ללמוד **שֶׁהַתּוֹרָה**

רִבְּתָה מִיתוֹת הַרְבֵּה עַל חִיּוּךְ אֶחָד, והיינו כשעשה הרבה מלאכות בהעלם אחד.

מקשה הגמרא: הַאי בְּמַזִּיד בָּתְיב - הרי פסוק זה נאמר לגבי המחלל שבת במזיד שחייב סקילה, ואין נלמד ממנו לעושה מלאכה בשוגג שהוא חייב חטאת.

מתרצת הגמרא: אֵם אֵינוֹ נִנְזָן - אם אינו נצרך **לְמַחֵל** שבת **בְּמַזִּיד** ללמד שהוא חייב מיתה, **דִּכְתִיב** בו (שמות לה ג) **'כָּל הָעוֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה יוּמָת'**, ואין צריך פסוק נוסף ללמדנו שהמחלל שבת במזיד במיתה[ח], **תְּנַהוּ נִנְזָן לְשׁוֹגֵג, וְמַאי** - ומה כוונת הלשון **'יוּמָת'** שבפסוק אם אכן מדובר בשוגג, **יוּמָת בְּבֵמוֹן**, שצריך להביא הרבה קרבנות, ועולה לו ממון רב[ט].

מקשה הגמרא: מדוע הוצרך שמואל ללמוד דין חילוק מלאכות מ'מות יומת', **וְתֵיפּוֹק לֵיהּ** - והרי יכול היה ללמוד דין **חִיּוּךְ מְלָאכוֹת מֵהֲיקֵּשׁ דְּנַפְקָא לֵיהּ לְרַבִּי נָתָן** - מהיקש שלמד רבי נתן זה. **וְתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי נָתָן אוֹמֵר**, נאמר (שמות לה ג) **'לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת'**, **מָה תַּלְמוּד לוֹמַר** - מה בא הפסוק ללמדנו, הרי לא נצרך ללמדנו שאסור להבעיר אש, שכבר נאמר (שם לה ב) 'לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה', ואף הבערת אש מלאכה היא, **אֶלָּא** - **לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר** (שם לה ג) **'וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה אֶת כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'** וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם **אֵלֶּה הַדְּבָרִים** וגו' **שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה**, ומכך שכתוב **'הַדְּבָרִים'** בלשון רבים יש ללמוד ששני דברים בכלל, ומכך שכתב **'הַדְּבָרִים'** בה"א יש לרבות עוד אחד, הרי שלשה, ומכך שכתוב **'אֵלֶּה הַדְּבָרִים'**, באה תיבת 'אלה' שהיא בגימטריה ל"ו לרבות עוד שלושים ושנה, הרי שלושים ותשע, **אֵלּוּ שִׁלְּשִׁים וְתִשְׁעָה מְלָאכוֹת שֶׁנֶּאֶמְרוּ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי, יָכוֹל** היית לומר שאם **עָשָׂאָן** לכל המלאכות **כּוּלָּן בְּהֶעְלֵם אֶחָד אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא** חטאת **אַחַת**[י], לכך **תַּלְמוּד לוֹמַר** (שם לה כא) **'בָּחֳרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבּוֹת'**, ציוה הכתוב על החרישה בפני עצמה ועל הקצירה בפני עצמה, כדי ללמדנו שחייב חטאת על כל מלאכה[יא]. ממשיכה הברייתא, **וְעַדַיִין אֲנִי אוֹמֵר** שיש להשיב על לימוד זה, שמפסוק זה יש ללמוד **שֶׁעַל חֲרִישָׁה וְעַל הַקְצִירָה חַיָּיב שְׁתַּיִם** אף אם עשאן בהעלם אחד, שהרי**צאים הכתוב מכלל שאר** המלאכות ופירט כל אחת בפני עצמה[יב], **וְעַל כּוּלָּן** - אבל על שאר המלאכות **אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא** חטאת **אַחַת**, שהרי כלל הכתוב את כל המלאכות בלאו אחד[יג], לכך **תַּלְמוּד לוֹמַר 'לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ'**, ולכאורה קשה, הרי **הַבְעָרָה בְּכָלָל** המלאכות עליהן נאמר 'לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה' **הָיְתָה, וְלָמָּה יָצְאַת** להיכתב בפני עצמה, **אֶלָּא שֶׁהִקִּישׁ אֵלֶיהָ** שאר מלאכות שהיו עמה בכלל של 'לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה', **וְלוֹמַר לְךָ, מָה מְצִינוּ בַּהַבְעָרָה שֶׁהִיא אָב מְלָאכָה, וְחַיָּיבִין עָלֶיהָ** חטאת **בִּפְנֵי עַצְמָהּ**, שהרי נכתבה בפני עצמה, **אַף כָּל שֶׁהוּא אָב מְלָאכָה, חַיָּיבִין עָלֶיהָ** חטאת **בִּפְנֵי עַצְמָהּ**[יד]. וקשה, מדוע לא למד שמואל חילוק מלאכות מדרשה זו.

א. **כוונת** הגמרא להקשות שגם ברישא נאמר שהיה חייב על כל מלאכה בפני עצמה כמו בסיפא. אבל אין לומר שכוונת הגמרא להקשות שגם בסיפא לא יתחייב אלא חטאת אחת על כל המלאכות כמו ברישא, שאם כן אין מקרה שיתחייב חטאת על כל מלאכה בפני עצמה במקרה ששכח כמה מלאכות בהעלם אחד, ולהלן למדנו חילוק מלאכות [-שהפועלה כמה מלאכות בהעלם אחד חייב על כל מלאכה בפני עצמה] מפסוקים. ריטב"א (ד"ה ומאי) מפקפק בזה.

ב. **אבל** אם יאמרו לו שמלאכה זו אסורה בשבת לא יפרוש, שהרי הוא יודע שהיום שבת. מהר"ם בנעט (כתי"ק ד"ה ומאי טז) מקשה, שהרי יודע הוא שמלאכה זו אסורה אלא שאינו יודע שהיום שבת. **אבל** אם יאמרו לו שהיום שבת לא יפרוש, שהרי הוא יודע שהיום שבת אלא שחוא סבור שמלאכה זו מותרת. רש"י (ד"ה כאן מידיעת) מפרש כך.

ג. **יש** לומר שרב ספרא סבר שכיון שכיון שידיעת החטא היא המחייבת אותו חטאת [ראה בפתיחתה לפרק זה (לעיל ס:)], הלכך אם הודיעה המחייבת אותו חטאת היא ידיעת השבת, חייב חטאת אחת, שהרי לא חילל אלא שבת אחת, ואם הידיעה המחייבת אותו חטאת היא ידיעת המלאכות, חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה, שהרי עשה הרבה מלאכות.

ד. **יש** לומר שרב נחמן סבר שכיון שהחטאת באה על השגגה [והידיעה אינה אלא כדי לחייב על השגגה], הלכך אם שגג בשבת, חייב חטאת אחת, שהרי לא חילל אלא שבת אחת, ואם שגג במלאכות, חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה, שהרי עשה הרבה מלאכות.

ה. **השובר** בשוגג על כמה עבירות שחייבים עליהן חטאת, כגון האוכל חלב דם, חייב חטאת על כל עבירה ועבירה, ואפילו עשה כולם אחד, חייב חטאת על כל עבירה (כריתות ד:). אבל הועשה כמה מלאכות בשבת, שבכל המלאכות עשה איסור אחד של 'לא תעשה כל מלאכה', אם כן הרי הוא כאוכל חלב שתי פעמים בהעלם אחד, שאינו חייב אלא חטאת אחת, ומשום כן מברורת הגמרא מדוע חייב חטאת על כל מלאכה בפני עצמה. ריטב"א (ד"ה מלקין).

ז. **שמואל** אינו מפרש את טעם דין חילוק מלאכות לדעת משנתנו, שהרי בסמוך מבואר ששמואל סובר כרבי יוסי שאינו מחייב חטאת על הבערה, ואילו במשנתנו [לעיל שם] נמנתה מלאכה זו בכלל שאר המלאכות שחייבים עליהם חטאת. רמב"ן (ד"ה מלקין). והתנא של משנתנו למד דין זה מהיכן שלמדו רבי נתן בסמוך. חידושים המיוחסים לר"ן (ד"ה כי נתן).

ח. **אבל** אין לומר שמכך שכפל הפסוק לשון מיתה וכתב 'מות יומת' יש ללמוד שמדבר בשוגג ולענין חטאת ולא במזיד ולענין מיתה כיון שאי אפשר להמית אדם שתי פעמים, מפני שהיינו דוחים שהפסוק מדבר על מזיד ומה שאמר 'מות יומת' הוא משום שדברה תורה בלשון בני אדם. תוספות (ד"ה מחללה) [ואין להקשות שגם עכשיו לפי האמת נאמר דברה תורה בלשון בני אדם ולא נלמד חילוק מלאכות, שאין אומרים כן אלא במקום שאי אפשר לדדוש את הפסוק בשום אופן (תוספות מנחות יז: ד"ה ומלק). מהר"ם בנעט בפסוס ד"ה ומלק). או שאמר 'מות יומת' משום שבא הפסוק להשמיענו שאם אי אפשר להמיתו בסקילה יכולים להמיתו במיתה אחרת [כגון שהיה בורח בספינה, ואתה יכול לזורק בו חץ או להטביעו (כתי"ק ד"ה ומלק; ד"ה שבת לה:)]. רמב"ן (ד"ה ומלק). לכן הוצרכה הגמרא לומר שיש פסוק אחר שממנו למדים חייב מיתה במזיד, ואם כן 'מות יומת' מיותר מיותר ללמד שוגג.

ט. **הרמ"א** (שו"ת סי' שלב סכ"ו) כתב שמי שחילל שבת בזמן הזה יתן מעות לצדקה במקום החטאת. וכתבו האחרונים שכאן הוא המקור לדברין, שמשמע שהפסד הממון מכפר עליו.

י. **רש"י** (ד"ה מב). יא. **ולפי** זה מה שכתוב 'דברים' 'הדברים' 'אלה הדברים'

מתרצת הגמרא: הטעם **שְׁמוּאֵל** הוצרך ללמוד שחייב על כל מלאכה שעשה בהעלם אחד בפני עצמה מ'מחלליה' ולא מ'לא תבערו' הוא מפני **שֶׁכָּבַר ה' בְּרַבִּי יוֹסֵי יוֹמֵי דְּאָמַר הֲבָעָרָה לָמְּדוּ וְיָצְאוּ** - שהבערה נכתבה בפני עצמה כדי ללמד שאין חייבים עליה כרת וסקילה כשאר מלאכות[יז], אלא רק עובר בלאו[יח]. **הֲבָעָרָה לָמְּדוּ וְיָצְאוּ, הֲבֵרִי רַבִּי יוֹסֵי. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר לָחֶם יָצְאוּ** - ללמד שחייבים חטאת על כל מלאכה ומלאכה אף שעשאן בהעלם אחד[יט].

מוסיפה הגמרא ומקשה: מדוע הוצרך שמואל ללמוד דין חילוק מלאכות מ'מות יומת', **וְתִיפּוֹק לֵיהּ** - והרי יכול היה ללמוד **לְחִלּוּק דְּלָאו מִלְּאַכּוֹת מַחֲיֵיבָא דְּנָפְקָא לֵיהּ לְרַבִּי יוֹסֵי** - מהיכן שלמד רבי יוסי דין זה. **דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,** נאמר לגבי החוטא בשוגג (ויקרא ד ג) 'נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא בִשְׁגָגָה מִכֹּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה **וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה'.** מכך שלא כתוב 'ועשה אחת', ומ"מ מתיבת 'מאחת' מיותרת, וגם תיבת 'מהנה' מיותרת, יש ללמוד שיש **פְּעָמִים שֶׁחַיָּיבִים** חטאת **עַל כּוּלָּן** - על כל העבירות שעשה בהעלם אחד לפי שאינן חשובות אלא 'אחת', ויש **פְּעָמִים שֶׁחַיָּיבִין** חטאת **עַל כָּל אַחַת וְאַחַת** בפני עצמה, לפי שהעבירות שעשה נחשבות 'הנה', כלומר עוונות רבים, ש'הנה' הוא לשון רבים.

וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי - איך דורש רבי יוסי את הפסוק, הרי עדיין מ"ם של 'מהנה' ומ"ם של 'מאחת' מיותרות[יט], ומבאר רבי יוסי ברבי חנינא, שהיה יכול לכתוב **'אַחַת'** וכתב **'מַאַחַת',** וכן היה יכול לכתוב **'הַזֹּאת'** וכתב **'מֵהַזֹּאת',** ולכך יש לדרוש גם את התיבה עצמה, וגם את המ"ם המיותרת, שאת התיבות 'אחת' ו'הנה' יש לדרוש כך, בא הכתוב ללמד שיש **אַחַת** - חילול של שבת אחת, **שֶׁהֲיָא 'הַזֹּאת'** - שחייבים עליו כמה חטאות, כגון שעבר על מלאכות רבות באותה השבת, שהולכים אחר המלאכות, ויש **'הַזֹּאת'** - כמה מלאכות, **שֶׁהֲיָא אַחַת** - שאין חייבים עליהם אלא חטאת אחת[כ]. ואת המ"ם המיותרת שבשניהם יש ללרוש כך, שאם היה כתוב **'אַחַת'** היה משמע שאם נתכוין לכתוב **'שְׁמוֹנֶה'** אינו חייב אלא אם כתב את התיבה, ומכך שכתב **'מֵאַחַת'** במ"ם משמע שחייב אף אם עשה מקצת המלאכה.

הפסוק נאמר לענין שבת, שאם כן לא היה צריך להוציא את החרישה והקצירה מכלל שאר המלאכות, אלא יש לפרשו לענין שביעית, שבה נאסרו רק חרישה וקצירה. רש"י (ויק"כ ע. ד"ה אין) כתב [לפי דרכו שם שמבאר כפירוש התוספות שהנידון הוא האם אינו חייב חטאת עד שיעשה את כל המלאכות, הו"ד בהערה לעיל על דברי הגמרא 'עשאן כולן בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת'], שלימוד זה הוא גם לענין מזיד, שאם לא היתה הבערה לחלק היינו אומרים שאינו חייב סקילה עד שיעשה את כל המלאכות [אמנם לפירוש רש"י כאן (סוד"ה בפעמים שם) שהנידון הוא האם חייב חטאת על כל מלאכה בפני עצמה כשעשה את כל המלאכות בהעלם אחד, אבל זה ודאי שאם עשה מלאכה אחת חייב עליה חטאת, אין לומר שלימוד זה הוא גם לענין מזיד, שהרי לענין מזיד לא שייך העלם אחד, ופשוט שחייב סקילה על כל מלאכה בפני עצמה]. והמהרש"ל (כתים"י פיקומות שם) העיר על פירוש רש"י שם, שדבר תימה הוא לומר שלא יתחייב סקילה עד שיעשה את כל המלאכות יחד, שהרי כתוב (שמות כ י) 'לא תעשה כל מלאכה', וכל אחת קרויה מלאכה, ולא מסתבר לומר שהוצרך הפסוק להשמיענו שחייב סקילה על כל מלאכה בפני עצמה. והרא"ם (שמות לה ג) הקשה על פירוש רש"י ביבמות, שהרי מפורש בתורה בפרשת מקושש עצים שנענשים אפילו על מלאכה אחת, ותירץ שאם לא היתה הבערה לחלק היינו אומרים שהוראת שעה היתה להמית את המקושש. יט. **רש"י** (ד"ה חללים). אולם התוספות (ד"ה מלא) הקשו שהלשון 'מאי טעמא' משמע שכוונת הגמרא להקשות על דרשתו שאינה מובנת, ולא שכוונת הגמרא להקשות שצריך לא דרש את כל הפסוקים, וביארו, שהקושיא היא מנין לו לרבי יוסי דין זה, הרי הפסוקים שדרש נצרכים לדרשה אחרת, להשמיענו שהכותב שם משמען חייב, ולהשמיענו שחייב על אבות ותולדות, כמבואר בסמוך. וראה מגיני שלמה ואשי ישראל (בסוף שם) שישבו הלשון מאי טעמא לפירוש רש"י. כ. **שאפשר** לדרוש את הפסוק בשני אופנים, או 'ועשה אחת' וחייב 'הנה', והיינו שחילל שבת אחת וחייב עליה הרבה חטאות, או 'ועשה אחת' אף על פי שהיא 'הנה', והיינו שנחשב כאילו עשה עבירה אחת אף על פי שעשה הרבה עבירות. רש"י (ד"ה אחת מאחת) להלן קג: ד"ה אחת מהנה).

יז. **רש"י** ביבמות (ו: ד"ה למקץ) כתב [לפי דרכו שם שמבאר כפירוש התוספות שהנידון הוא האם אינו חייב חטאת עד שיעשה את כל המלאכות, הו"ד בהערה לעיל על דברי הגמרא 'עשאן כולן בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת'], שלימוד זה הוא גם לענין מזיד, שאם לא היתה הבערה לחלק היינו אומרים שאינו חייב סקילה עד שיעשה את כל המלאכות [אמנם לפירוש רש"י כאן (סוד"ה בפעמים שם) שהנידון הוא האם חייב חטאת על כל מלאכה בפני עצמה כשעשה את כל המלאכות בהעלם אחד, אבל זה ודאי שאם עשה מלאכה אחת חייב עליה חטאת, אין לומר שלימוד זה הוא גם לענין מזיד, שהרי לענין מזיד לא שייך העלם אחד, ופשוט שחייב סקילה על כל מלאכה בפני עצמה]. והמהרש"ל (כתים"י פיקומות שם) העיר על פירוש רש"י שם, שדבר תימה הוא לומר שלא יתחייב סקילה עד שיעשה את כל המלאכות יחד, שהרי כתוב (שמות כ י) 'לא תעשה כל מלאכה', וכל אחת קרויה מלאכה, ולא מסתבר לומר שהוצרך הפסוק להשמיענו שחייב סקילה על כל מלאכה בפני עצמה. והרא"ם (שמות לה ג) הקשה על פירוש רש"י ביבמות, שהרי מפורש בתורה בפרשת מקושש עצים שנענשים אפילו על מלאכה אחת, ותירץ שאם לא היתה הבערה לחלק היינו אומרים שהוראת שעה היתה להמית את המקושש. יט. **רש"י** (ד"ה חללים). אולם התוספות (ד"ה מלא) הקשו שהלשון 'מאי טעמא' משמע שכוונת הגמרא להקשות על דרשתו שאינה מובנת, ולא שכוונת הגמרא להקשות שצריך לא דרש את כל הפסוקים, וביארו, שהקושיא היא מנין לו לרבי יוסי דין זה, הרי הפסוקים שדרש נצרכים לדרשה אחרת, להשמיענו שהכותב שם משמען חייב, ולהשמיענו שחייב על אבות ותולדות, כמבואר בסמוך. וראה מגיני שלמה ואשי ישראל (בסוף שם) שישבו הלשון מאי טעמא לפירוש רש"י. כ. **שאפשר** לדרוש את הפסוק בשני אופנים, או 'ועשה אחת' וחייב 'הנה', והיינו שחילל שבת אחת וחייב עליה הרבה חטאות, או 'ועשה אחת' אף על פי שהיא 'הנה', והיינו שנחשב כאילו עשה עבירה אחת אף על פי שעשה הרבה עבירות. רש"י (ד"ה אחת מאחת) להלן קג: ד"ה אחת מהנה).

כא. **טעמו** של רבי יוסי לחלק בין הבערה לשאר המלאכות אף שגם היא היתה במשכן, לפי שהרבה פעמים דבר מתחמם ונשרף מעצמו, וכיון שמלאכה זו קרובה לטבע והשורף עושה פעולה טבעית, יז. **הַעֲשֵׂה** אחת מהמלאכות האסורות בשבת במזיד בערים ובהתראה חייב סקילה. ובלא עדים או התראה חייב כרת.

דהיינו שכתב אותיות 'שם' מחיכת 'שמעון', שאותיות אלו אפשר להתחייב עליהן בפני עצמן משום שחיבה בפני עצמה היא במקום אחר[א]. ואם היה כתוב 'הגה' היה משמע שחייב רק על **אבות** מלאכות, ומכך שכתב 'מהגה' במ"ם יש לרבות שחייב אף על **התולדות** היוצאים מ'הגה', דהיינו מהאבות.

ממשיך רבי יוסי ברבי חנינא לבאר את דרשת רבי יוסי: ומה שדרש רבי יוסי את התיבות 'אחת' ו'הנה', שבא הכתוב ללמד שיש אופן שחייב על חילול של שבת אחת כמה חטאות, ויש אופן שחייב על כמה מלאכות חטאת אחת, כוונתו כך, מה שדרשנו **אַחַת שֶׁהִיא הֶגֶה** - שחייב כמה חטאות על חילול של שבת אחת, היינו **בִּזְדוֹן שַׁבָּת וְשִׁגְגַּת מְלָאכוֹת** - שידע שהיום שבת אבל לא ידע שמלאכות אלו אסורות בשבת, שאז נחשב שעשה הרבה שגגות. ומה שדרשנו **הֶגֶה שֶׁהִיא אַחַת** - שחייב חטאת אחת על כמה מלאכות, היינו **בִּשְׁגִגַּת שַׁבָּת וְזִדּוֹן מְלָאכוֹת** - ששכח שהיום שבת אבל ידע שמלאכות אלו אסורות בשבת, שאז הכל בגדר שגגה אחת[ב]. ורקשה, מדוע לא למד שמואל חילוק מלאכות מדרשה זו.

מתרצת הגמרא: וְשָׁמוּאֵל לא דרש את דרשת רבי יוסי הנזכרת **אַחַת שֶׁהִיא הֶגֶה וְהֶגֶה שֶׁהִיא אַחַת** משום **שֶׁלֹּא מָצָטָע לֵיהּ** לדרוש כן, וסובר שכל הפסוק בא ללמדנו שחייב על 'שם' מ'שמעון', ושחייבים גם על התולדות[ג].

★

הגמרא מסתפקת במי ששגג גם בשבת וגם במלאכות: בָּעֵא מִינֵּיהּ - שאל ממנו **רַבָּא מָרֵיהּ דְּנַחְמָן, הֶעְלֵם זֶה וָזֶה בְּיָדוֹ** - מי שעשה בשבת אחת כמה מלאכות ונעלם ממנו שהיום שבת ונעלם ממנו גם שמלאכות אלו אסורות בשבת, **מַהוּ** דינו, האם חייב חטאת אחת על כולן כיון שנעלם ממנו שהיום שבת, או חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה כיון שנעלם ממנו שמלאכות אלו אסורות בשבת[ד].

משיבה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב נחמן לרבא, **הֲרֵי הֶעְלֵם שַׁבָּת בְּיָדוֹ**, ושבת היא עיקר המצוה[ה], וכיון שנעלם ממנו שהיום שבת **אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא** חטאת **אַחַת** משום שגגת שבת.

דוחה רבא: אַדְרַבָּה, הֲרֵי הֶעְלֵם מְלָאכוֹת בְּיָדוֹ וצריך להיות **חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת**, שכיון שבהעלם מלאכות חייב על כל מלאכה, לא מסתבר לומר שמחמת שנעלם ממנו גם שהיום שבת יהא נשכר, ויותר מסתבר שהתורה פטרה אותו מלהביא חטאת על כל מלאכה רק בשגגת שבת שאין עמה שגגת מלאכות[ו].

פושטת הגמרא את ספקה באופן אחר: אֶלָּא אֲמַר רַב אָשֵׁי, חֲזִינַן - אנו רואים מחמת מה פרש אותו אדם מלעשות המלאכה ובא להתכפר, **אִי מִשּׁוּם** שאמרו לו **'שַׁבָּת** היום' **קָא פָּרִישׁ**, אם כן **הֲרֵי הֶעְלֵם שַׁבָּת בְּיָדוֹ** - מוכח שעשה את המלאכה משום שנעלם ממנו שהיום שבת, **וְאֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא** חטאת **אַחַת** משום שגגת שבת. **וְאִי מִשּׁוּם** שאמרו לו **'מְלָאכָה** זו אסורה' **קָפָרִישׁ** [-פרש], אם כן **הֲרֵי הֶעְלֵם מְלָאכוֹת בְּיָדוֹ** - מוכח שעשה את המלאכה משום שנעלם ממנו שמלאכה זו אסורה, **וְחַיָּיב** חטאת **עַל כָּל אַחַת וְאַחַת** מהמלאכות[ז].

מקשה הגמרא: אֲמַר לֵיהּ רַבִינָא לָרַב אָשֵׁי, לְיוֹם פָּרִישׁ מִשַּׁבָּת אֶלָּא מִשּׁוּם מְלָאכוֹת - וכי מה שפרש מלעשות המלאכה כשאמרו לו ששבת היום אינו משום שהבין שמלאכה זו אסורה[ח]. **וּלְיוֹם פָּרִישׁ מִמְּלָאכוֹת אֶלָּא מִשּׁוּם שַׁבָּת** - וכן מה שפרש מלעשות המלאכה כשאמרו לו שמלאכה זו אסורה, וכי אינו משום שהבין ששבת היום, ואין ראיה ששגגת שבת או שגגת מלאכות בידו ממה שראינו שפירש מחמתו. **אֶלָּא לָא שָׁנָא** - בין אם פירש מחמת שאמרו לו ששבת היום או שפירש מחמת שאמרו לו שמלאכה זו אסורה, אינו חייב אלא חטאת אחת[ט].

הגמרא מקשה על מסקנתו של רבינא: תְּנַן במשנה (לעיל עג.), **אָבוֹת מְלָאכוֹת** האסורות בשבת, **אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת**. ומונה המשנה שם את כל אבות המלאכות. **וְחַיְינַן בָּהּ** - ונשאנו ונתנו (שם ע"ב) בדברי משנה זו, **מַנְּנָא לָמְדָה לְיָ** - מדוע הוצרך התנא לפרש את מנין המלאכות, והרי בהמשך פירט את כולם, ואנו נמנה לבד כמה מלאכות הן[י]. **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, התנא בא להשמיענו במנין זה, **שֶׁאִם עָשָׂאן** לכל המלאכות **פּוֹתֵן בְּהֶעְלֵם אֶחָד** - שלא נודע לו ביניהם שחטא, **חַיָּיב** חטאת **עַל כָּל אַחַת וְאַחַת**, ולא די לו בחטאת אחת משום חילול שבת[יא]. **מסיימת הגמרא את הקושיא: אִי אָמְרַתְ**

א. **דרשת** רבי יוסי (לעיל קג:) הכותב חייב אפילו אם שרטט אחת על שני נסרים או שני שרטוטין על נסר אחד ולא רק על כתיבת אותיות, ומה שפירש רבי יוסי ברבי חנינא בדבריו שכתב 'שם' מ'שמעון' הוא אגב לשון המשנה להלן (קג.) 'אמר רבי יהודה, מצינו שם קטן משם גדול שם משמעון'. תוספות (ד"ה שם) אולם מדברי הרמב"ם (פרקים משמשתנים פ"ח מ"ג) מבואר, שרושם הוא אב מלאכה כשפעל וכותב הוא אב מלאכה בפני עצמו. וכתב המהר"ם שיק (תשו' שם) שלפי דבריו מובן מדוע פירש רבי יוסי ברבי חנינא בדבריו שכתב 'שם' מ'שמעון', שהצורך להשמיענו לגבי אב מלאכה של כותב שחייב על שם משמעון. ב. **ושאר** התנאים והאמוראים שלמדו בסוגייתנו חילוק מלאכות בשגגת מלאכות מפסוקים אחרים, יש לומר שלא הוצרכו דרשה לכך שבשגגת שבת וזדון מלאכות אינו חייב אלא חטאת אחת משום שידעו כן מסברא, כיון שהקרבן בא על השגגה, ושגגת שבת שגגה אחת היא. תוספות הרא"ש (ד"ה פתח). ג. **רש"י** (ד"ה ל) וגם רבי נתן בברייתא לעיל שלמד חילוק מלאכות מ'לא תבערו' סבר כשמואל שלא לדרוש פסוק זה לחילוק מלאכות, ולכך הוצרך ללמוד חילוק מלאכות מהבערה. ר"ן (מפתח לה ג). שמואל חלק גם על הדרשה של רבי נתן וגם על הדרשה של רבי יוסי (אף שהיה אמורא ואינו יכול לחלוק על תנאים), לפי שכך היתה קבלה בידו מרבותיו. תוספות (ד"ה ל). אמנם רבי יהושע (פסוס ד"ה ל) והרש"ש (ד"ה ל) הוכיחו יוסף (ד"ה ואמאי) כתבו שאפשר ליישב את קושיית התוספות באופן אחר, שאף שפשוטא היה אמורא, הוצרך לדרוש חילוק מלאכות 'משום שסבר כרבי נתן במה שלא דרש את הפסוק 'אחת שהיא הגה' לחילוק מלאכות, וכרבי יוסי שדרש 'לא תבערו' ללאו, ולכך הוצרך למצוא דרשה אחרת לחילוק מלאכות, וראה שם שאף שאמורא אינו יכול לחלוק על תנא אחר הסובר כדבריו, היינו דווקא בעיקרי הדינים, אבל יכול לחלוק על תנא בפסוק ממנו דורשים דין זה אם אינו חולק בעיקר הדין. וראה בתוספות להלן (קו. ד"ה מה) דישנה נוסף לקושיית התוספות כאן, וכתבו הפני יהושע (לעיל ע"ג ד"ה חייב) השער המלך (ממעשה חיובל פ"ה ה"ח) והנודע אבן (מגילה ז: ד"ה לא), שלדבי יוסי שלמד חילוק מלאכות מהפסוק שכתוב לגבי חטאת יש ללמוד חילוק מלאכות גם ליום כיפור, אבל לרבי ישמעאל ורבי נתן שלמדו חילוק מלאכות מפסוק שנאמר לגבי שבת אין ללמוד חילוק מלאכות ליום כיפור, שאין ללמוד יום הכיפורים משבת. והוסיף הפני יהושע שלשלמן המשנה 'כלל גדול אמרו בשבת' משמע שכללים אלו נאמרו רק בשבת, ולפי זה מובן מדוע לא רצה רבי ישמעאל ללמוד חילוק מלאכות כרבי יוסי. ד. **רבא** הסתפק במה שאנינן בברייתא (לעיל שם), שגג בזה ובזה והו שוגג האמור בתורה, האם הכוונה שחייב חטאת על כל מלאכה, לפי שיודע עיקר שבת [-שיודע שיש איסור מלאכה בשבת (לעיל שם.)] ושגג במלאכות אלו ושכחם, או שחייב רק חטאת אחת, כיון שנעלם ממנו שהיום שבת. אבל אם אינו יודע עיקר שבת כלל פשוט שאינו חייב אלא חטאת אחת כמו ששנינו במשנתנו (לעיל סו:), ואינו דומה למקרה בו הסתפק רבא. רש"י (ד"ה פתח). אבל התוספות (ד"ה בזדון) הוכיחו שאף אם אינו זוכר שאסורה שבת מלאכה בשבת נקרא העלם זה וזה בידו, ואם כן גם בזה הסתפק רבא. ומכל מקום אינו דומה למשנתנו ששנינו שאם אינו יודע עיקר שבת חייב חטאת אחת, לפי שבמשנתנו מדובר בכך שאינו יודע כלל ענייני שבת והוא כמו תינוק שנשבה, ורבא הסתפק במי ששכח שכחה מועטת, ואם יזכירו לו ידע את כל דיני השבת. ה. **תוספות** (ד"ה פתח) ורבינו חננאל (ד"ה ושמואל קיימל) ביארו, שכיון שאינו פורש אלא אם כן יודע לו שהיום שבת ושהמלאכות הללו אסורות, נמצא כאילו הכל שגגה אחת היא. וראה אבני נזר (סוס"י סי' כסי' סוף ס) שמתוך דבריו מתבארים דברי רב נחמן באופן אחר. ו. **ריטב"א** (ד"ה פתח). והבעל המאור (ד"ה פתח) ביארו, שרב נחמן שפשט שחייב חטאת אחת טעמו הוא לפי שאנו רואים במשנתנו שכל שידיעתו ממעטת חיובו ממעטנו, שהרי כשידוע עיקר שבת ואינו יודע מכמה מלאכות חייב על כל אחת, ואילו כשאינו יודע מעיקר עיקר שבת אינו חייב אלא אחת, ואם כן זה שהעלם זה וזה בידו דין הוא שלא יתחייב יותר מהידוע עיקר שבת, שהרי נתמעטה ידיעתו פחות ממנו. ודחה רבא, שחייב הקרבן הוא על השגגות, ושאינו יודע עיקר שבת שגגה אחת לו, אבל שאינו יודע מלאכות שגגות הרבה לו, ואם כן כל שכן בזה ששגג גם בשבת וגם במלאכות שיתחייב הרבה חטאות. ז. **רש"י** (ד"ה לא יכול) וראה שם שגרס בגמרא 'ואי משום מלאכות הללו קא פריש'. והקשו התוספות (ד"ה פתח) שהרי אף אם פרש כשאמרו לו שבת היום, שמא גם אם היו אומרים לו שמלאכה זו אסורה היה פורש, ואם כן אין ראיה ששגגת שבת ושגגת מלאכות שוות. ולכך ביארו התוספות, שאין כוונת הגמרא שבודאי אימתי פרש, האם כשהזכירו לו ששבת היום או אם המלאכות, אלא שאם אותו אדם אומר בעצמו שאם היו אומרים לו שהיום שבת היה פורש, ואם היו אומרים לו שמלאכה זו אסורה בשבת לא היה פורש, הרי עיקר שכחתו היא מהשבת, ואינו חייב אלא אחת, ואם הוא אומר שאם היו אומרים לו שמלאכה זו אסורה היה פורש, ושכח שהיום שבת לא היה פורש, הרי עיקר שכחתו ממלאכות היא, וחייב על כל מלאכה. והוסיפו התוספות שבאמת לא בא רב אשי לפשוט מה הדין באופן שלא יפרוש עד שיזכירו לו שניהם ואין אחד מהם יודע, אלא רק לומר שלפעמים נוכל להבחין איזו הצלמה היא העיקר, ופושט בכך חלק מן הספק. והרי"ף (ד"ה אלא) הביא בשם הר"ר ידידיה שפירש, שמדובר שכשעשה את המלאכות נזער בו שתם, ואמרו לו 'מה אתה עושה', ואם השיב להם כשפירש ואמר להם בתמיהה 'וכי שבת היום', או ודאי משום שבת פירש, ואם כשפירש אמר להם בתמיהה 'וכי מלאכה היא זו', אז מתברר שמשום מלאכות פירש [והיינו שעל ידי אמירת האדם בעצמו אנו יודעים מה היא שגגתן].

ח. **שכשאומרים** לו שבת היום, הוא נותן אל לבו שבשביל המלאכות אומרים לו כן, שאם אינן אסורות למה אמרו לו ששבת היום. רש"י (ד"ה כלום) ורמב"ן (ד"ה אלא) והרש"ש (ד"ה אלא). או שאומר בדעתו כמו שטעיתי בשבת טעיתי במלאכות, ונזכר הכל. רמב"ן (שם). ט. **רש"י** (ד"ה אלא) ומקור דבריו, שכיון שרב אשי בא לחלוק על רב נחמן ולהציע פשיטות אחר לספק, ונדחית סברתו, מסתמא כוותנו לחזור לפשיטותו של רב נחמן ששגגת שבת היא העיקר. ריטב"א (ד"ה אלא) בביאור דברי רש"י, ורבינו חננאל (ד"ה ואמאי ופריש) והיינו שלמסקנת הגמרא הלכה כרב נחמן שמביא חטאת אחת, וכן נקט רש"י בכריתות (ג. ד"ה לפטור). והמאירי (ד"ה פריש) כתב שלא נתברר דין זה בגמרא, והכריע מסברא שאינו חייב אלא חטאת אחת. אולם התוספות (ד"ה פריש) כתבו, שהדבר ספק אם הוא כזדון שבת ושגגת מלאכות או שהוא כשגגת שבת וזדון מלאכות. וכן כתב המהרש"א (פסוס ד"ה) בדעת רש"י, וביאר שלכך כתב רש"י שאינו מביא אלא חטאת אחת, כדי שלא להביא ספק חולין בעזרה. ובחידושים המיוחסים לר"ן (ד"ה אלא) מסתפק בדעת רש"י אם המסקנא שאינו חייב אלא אחת בדאי או שהדבר ספק. יש לומר שרב נחמן שאמר אינו חייב אלא אחת הוא לשיטתו לעיל (ע"ב) [ראה בהערה שם על דברי הגמרא 'והכא טובא שגגות הורין'] שהשגגה היא המחייבת את הקרבן [והיודיעה אינה אלא כדי לחייב על השגגה], הלכך כיון ששגג גם בשבת, הרי שגגה זו מצרפת את כל המלאכות לשגגה אחת, ונפטר בחטאת אחת. ורבא שדחה את דברי סובר כרב נחמן לעיל (שם) [ראה בהערה שם על דברי הגמרא 'וכאן מודיעין מלאכה הוא פורש'] שידיעת החטא היא המחייבת אותו חטאת, הלכך אם ההידיעה תהיה מחמת שגגת מלאכות יש לחייבו חטאת על כל מלאכה ומלאכה, וכן סובר רב אשי, הלכך סובר שהכל תלוי מחמת מה פרש, אם פרש מחמת השבת אם כן ידיעת השבת היא המחייבת אותו, ואם פרש מחמת המלאכות אם כן ידיעת המלאכות היא המחייבת אותו. ורבינא סובר כרב נחמן, ולכך הקשה לרב אשי מה איכפת לנו מחמת מה פרש, שהרי מכל מקום פרש מחמת ידיעת שניהם, וזה ממש כקושיית רב נחמן לרב ספרא לעיל (שם) [שהקשה לו 'כלום פרש בשבת אלא משום מלאכות, וכלום פריש מלאכות אלא משום שבת']. ולכן מסקה הגמרא 'אלא לא שנא', ואינו חייב אלא חטאת אחת, והוא כמסקנא רב נחמן לעיל (שם), שהקרבן בא על השגגה, וכיון ששגג גם בשבת נפטר בחטאת אחת. ראה חתם סופר (לעיל ע"ב ד"ה אמר רב). י. **ראה** בהערה לעיל שלפירוש רש"י כן היא מסקנתו של רבינא, ולסוברים שרבינא מסופק בדבר יש לפרש שקושיית הגמרא היא על הצד שחייב חטאת אחת. יא. **רש"י** (לעיל שם: ד"ה מעמא). יב. **ובא** התנא להשמיענו שאפילו אם עשה את כל המלאכות בהעלם אחד חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה. רש"י (לעיל שם: ד"ה שבת) ורש"ש (שבת קמו:). ואף שכבר שנינו (לעיל שם: סוס"ד ה) שהיודע שהיום שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה בהעלם אחד חייב על כל אב מלאכה ומלאכה, משם לא שמענו אלא באופן ששגג בכמה מלאכות אבל ידע שיש מלאכות האסורות בשבת, אבל מי שנתעלמו ממנו כל המלאכות היינו סבורים שדינו כמי שאינו יודע שישנו דין שבת בתורה כלל ואינו חייב אלא חטאת אחת, לפיכך השמיענו התנא כאן שיכול להתחייב חטאת על כל המלאכות, וכגון ששגג ולא ידע שדין חילול שבת בכרת, אמנם ידע הוא שישנו לאו על חילול שבת, או שידע

בְּשֶׁלָּמָא - אם תאמר **שֶׁהֶעֱלָם זֶה וְזֶה בְּיָדוֹ חַיָּיב** חטאת **עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, שָׁפִיר** - מובן מה שלמדנו מהמשנה שחייב על כל מלאכה ומלאכה, שזה שנעלמו ממנו כל המלאכות הרי העלם זה וזה בידו[יג], **אֶלָּא אִי אָמְרַתְ** שבאופן שהעלם זה וזה בידו, כיון **שֶׁהֶעֱלָם שַׁבָּת בְּיָדוֹ אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת** וכמסקנת רבינא, אם כן **הֵיכִי מַשְׁכַּחַתְ לָהּ** - היכן אתה מוצא דין זה שחייב חטאת על כל אחת ואחת, דווקא **בְּזָדוֹן שַׁבָּת וְשִׁגְגַת מְלָאכוֹת** - שידע שיום זה הוא שבת אבל לא ידע שמלאכות אלו אסורות בשבת[יד], וזדון שבת היינו שידע לכל הפחות שיש מלאכה אחת האסורה בשבת, **הָנִיחָא אִי סָבַר לֵיהּ** - מובן הדבר אם הוא [-רבינא שפשט שהעלם זה וזה אינו חייב אלא חטאת אחת] סובר **כְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר** (לעיל סט.), **בֵּינוֹן שֶׁשָּׁנָה בְּכָרֵת אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה זְדוֹד בָּאוּ** - שאפילו אם עשה מלאכה וידע שעובר בלאו אלא שלא ידע שחייבים על מלאכה זו כרת נחשב שוגג, וחייב חטאת, **מַשְׁכַּחַתְ לָהּ** - אתה מוצא אופן שהיה זדון שבת ושגגת כל המלאכות, כגון **דְּיָדַע לֵיהּ שַׁבָּת בָּאוּ** - שידע שהעושה את כל המלאכות עובר בלאו, אבל לא ידע שחייב כרת, וזה נחשב זדון שבת כיון שידע ששבת היום ושהעובר על מלאכות שבת עובר בלאו, וחייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה כיון שהיה שוגג בכרת. **אֶלָּא אִי סָבַר** - אבל אם סובר רבינא **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, דְּאָמַר** שאין חייב חטאת **עַד שֶׁיִּשְׁגֹּוג בָּאוּ וְכָרֵת**, אבל אם ידע שישנו לאו במלאכות שבת אינו נחשב שוגג, **דְּיָדַע לֵיהּ שַׁבָּת בָּאי** - במה נקרא זדון שבת כששגג בכל הל"ט מלאכות, הרי הוא סבור שכל המלאכות מותרות ואינו יודע שיש חילוק בין שבת לשאר הימים. ואם כן אין אופן שחייב חטאת על כל אחת ואחת אלא בהעלם זה וזה בידו, ולא כדברי רבינא.

מתרצת הגמרא: אף אם סבר רבינא כריש לקיש יש אופן של זדון שבת ושגגת כל המלאכות שחייב על כל אחת ואחת, כגון **דְּיָדַע לָהּ בְּתְחוּמִין** - שידע שיש איסור לצאת בשבת מחדר לתחום[טו], שזהו איסור שאין חייבים עליו קרבן, **וּמשנה זו** ששנינו שהשוגג בכל המלאכות חייב חטאת, **שנויה אַאֲבָא דְּרַבִּי עֲקִיבָא** - לשיטת רבי עקיבא הסובר שאיסור תחומין הוא מן התורה[טז], וזה נחשב זדון שבת כיון שהוא יודע ששבת היום ויודע שיש חילוק בין שבת לשאר הימים.

★

הגמרא מבארת דין העושה מלאכה בשגגת שבת וחזר ועשאה בשגגת מלאכות:

אָמַר רָבָא, קָצַר וְטָחַן בשבת תבואה **בְּשִׁעוּר גְּרוֹגֶרֶת**[יז], **בִּשְׁגָגַת שַׁבָּת וְזָדוֹן מְלָאכוֹת** - שידע שמלאכות אלו אסורות בשבת אבל שכח שאותו היום הוא שבת, שאינו חייב אלא חטאת אחת על שתי המלאכות[יח], **וְחָזַר וְקָצַר וְטָחַן** פעם נוספת שיעור **בְּגְרוֹגֶרֶת בְּזָדוֹן שַׁבָּת וְשִׁגְגַת מְלָאכוֹת** - שנזכר שהיום שבת אבל שכח שמלאכות אלו אסורות, שחייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה[יט], וקודם שקצר וטחן בפעם השניה לא נודע לו שחטא כשקצר וטחן בפעם הראשונה[כ], **וּלבסוף נוֹדַע לוֹ עַל קְצִירָה וּמְחִינָה שֶׁל שִׁגְגַת שַׁבָּת וְזָדוֹן מְלָאכוֹת** שעשה בפעם ראשונה[כא], והפריש חטאת אחת על שתי מלאכות אלו[כב], וקודם שנתכפר בחטאת זו **חָזַר וְנוֹדַע לוֹ עַל קְצִירָה וְעַל מְחִינָה שֶׁל זְדוֹן שַׁבָּת וְשִׁגְגַת מְלָאכוֹת** שעשה בפעם השניה קודם שהפריש את החטאת[כג],

---

שיש איסור תחומים, שאינו אחד מן המלאכות אלא לאו, שיודע הוא שישנו דין שבת בתורה. רבי עקיבא איגר (גליון סה ד"ה מענתן). אולם ראה רש"י לעיל (סט. ד"ה שאם) ובהערה שם (על דברי הגמרא שיש על כל אחת ואחת).

יג. **שכיון** שאינו יודע שיש מלאכה האסורה בשבת נחשב דין זה גם לשגגת שבת, שהרי אין חילוק אצלו בין שבת לבין שאר הימים [שאינו נקרא יודע עיקר שבת אלא אם יודע שיש מלאכות האסורות בשבת, ראה בהערה לעיל (סז:) על דברי המשנה 'כל השוכח עיקר שבת']. רש"י (ד"ה בשבת). יד. **שהרי** אין לומר שמדובר בזדון מלאכות ושגגת שבת, דהיינו שלא ידע שהיום שבת וידע שמלאכות אלו אסורות, שהרי שנינו במשנתנו שבאופן כזה אינו חייב אלא חטאת אחת על כל שבת. רש"י (לעיל סט. ד"ה סיכין). טו. **אסור** לאדם לצאת מחרץ לתחום בשבת, והתחום שאסור לצאת ממנו הוא אלפיים אמה, השובתו בעיר, יכול לצאת אלפיים אמה מחרץ לעיר. השובתו במקום הנחשב כרשות היחיד [שהוא מוקף מחיצות ואף שאינו עיר], יכול לצאת אלפיים אמה מחרץ לאותו מקום. השובת במקום שאינו מוקף מחיצות, יש לו ארבע אמות, ויכול לצאת אלפיים אמה מחרץ לארבע אמות שלו. טז. **חכמים** נחלקו על רבי עקיבא וסוברים שאיסור תחומין הוא מדרבנן (סוטה מז:), ולשיטתם ידיעת איסור זה אינה חשובה ידיעה למיקר דין שבת. יז. **דהיינו** תאנה יבשה שצמקה ונתכווצה, ושיעור זה קטן הוא משיעור תאנה לחה, שכלי המחזיק מאה גרוגרות אינו מחזיק יותר מחמשים תאנים לחות. רש"י (מנחות נו: ד"ה תפלים ורש"י ממנין). וזה השיעור להתחייב בו על כל מלאכות שבת הנעשות באוכלים. רש"י (ד"ה כגרוגרת). יח. **כפי** ששנינו במשנתנו (לעיל סו:). יט. **כפי** ששנינו במשנתנו (שם). ומדובר שעשה כן בשבת אחת, שאם עשה כן בשתי שבתות היה חייב שתים, שהימים שבינתיים נחשבים ידיעה לחלק [ראה בהערה לעיל (סו:) על דברי המשנה 'חייב על כל שבת ושבת']. תוספות (לעיל סו: ד"ה כלל). כ. **וגמצא** שעשה את הרי לא נודע לו שחטא, שכן חשב שמלאכות אלו מותרות, ורק ידיעת החטא מחייבת קרבן. תוספות (שם) ומאירי (ד"ה מי). אבל הראב"ן (תשובות שכתוב בספר, ד"ה ושל חלמי רפ"ק קלב), ומאירי (שם) בשם קצת מפרשים ביארו, שמדובר שכשנזכר שהיום שבת לא זכר שעשה את השתים הראשונות כלל, ולכן אין בידיעת השבת משום ידיעת החטא. כא. **כלומר**, או על הקצירה או על הטחינה, וכל שכן אם נודע לו על שתי המלאכות. רש"י (ד"ה וחזר). שכיון שהקצירה והטחינה של שגגת שבת שגגה אחת היא, על כן כשנודע לו על הקצירה והפריש עליה חטאת נחשב כאילו הפריש גם על הטחינה, ואפילו שאינו יודע על השגגה של הטחינה קודם שהפריש את החטאת [כפי שיתבאר להלן (שם). שאם אכל שני כזיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו על אחד מהם, והפריש עליה חטאת, ראשון ושני מתכפרים בה]. ריטב"א (ד"ה ונודע). כב. **רש"י** (ד"ה ונודע), והוסיף לבאר שכיון שהיה שגגת שבת וזדון מלאכות לכך חייב חטאת אחת על הקצירה ועל הטחינה. אבל התוספות (ד"ה ונודע, פחימין הסמוך) כתבו, שמדובר שלא הפריש חטאת עד אחר שנודע לו גם על שגגת מלאכות, עיין שם. וראה מהרש"א להלן (שם: פרש"י ד"ה וחזר) שכן צריך לומר לפירוש השני שכתב רש"י שם. אולם ראה פני יהושע (בסוגי שם, ד"ה ליקוט ביאורים). כג. **ומדובר** שנודע לו קודם הכפרה, אבל אם נודע לו לאחר הכפרה לדברי הכל הכפרה מחלקת לחטאות (לעיל שם), וצריך להביא חטאת אחרת. תוספות (ד"ה עתידה) בדעת רש"י, ולדעת התוספות (שם, פחימין הסמוך) מדובר שנודע לו קודם שהפריש את החטאת, כפי שהתבאר בהערה לעיל.

הקְּצִירָה הראשונה **גּוֹרֶרֶת** את הקְּצִירָה השניה להתכפר עמה בחטאת אחת, **וְהַחֲזָקָה** הראשונה **גּוֹרֶרֶת** את הַחֲזָקָה השניה להתכפר עמה בחטאת אחת, כיון שנעשו שתיהן בהעלם אחד[א], ונמצא שמתכפר בחטאת אחת על ארבע המלאכות אף על פי שהקצירה והטחינה השניות נעשו בזדון שבת ושגגת מלאכות וללא הקצירה והטחינה הראשונות היה חייב עליהן שתי חטאות. **אֲבָל** אם **נוֹדַע לוֹ** תחילה **עַל הַקְּצִירָה** האחרונה **שֶׁל זְדוֹן שַׁבָּת וְשִׁגְגַת מְלָאכוֹת**, והפריש עליה חטאת, **הַקְּצִירָה** השניה **גּוֹרֶרֶת** את **הַקְּצִירָה** הראשונה להתכפר עמה, כיון שנעשו שתיהן בהעלם אחד[ב], **וְגוֹרֶרת** גם את **הַטְּחִינָה שֶׁעִמָּהּ**, דהיינו את הטחינה שעשה עם הקצירה הראשונה, שאף היא מתכפרת בקרבן הקצירה השניה, מפני שעל הקצירה והטחינה הראשונות שעשה בשגגת שבת היה צריך להביא רק קרבן אחד, ואין כפרה לזו בלא זו. **וְהַחֲזָקָה שֶׁבְּגִבְעָה**, דהיינו הטחינה שעשה עם הקצירה השניה, **בְּמַקּוֹמָהּ עוֹמֶדֶת**, ואינה מתכפרת בחטאת שמביא על הקצירה השניה, מכיון שעשאן בזדון שבת ושגגת מלאכות וחייב חטאת על כל אחת ואחת, וגם אין אומרים שהטחינה הראשונה תגרור את השניה ויתכפר על שתיהן באותה חטאת, מפני שהטחינה הראשונה עצמה מתכפרת על ידי גרירה ואין אומרים גרירה לגרירה[ג], אלא כשיוודע לו שחטא בטחינה השניה יביא עליה קרבן אחר[ד].

הגמרא מביאה דעה החולקת: אֲבָל אָמַר, הַחֲזָקָה הראשונה **גּוֹרֶרֶת** את **הַחֲזָקָה** השניה, לפי **שֶׁהֵם חֲזָקָה אַחַת הִיא**, ומביא חטאת אחת על ארבע המלאכות שעשה, ואף על פי שהטחינה הראשונה אינה מתכפרת אלא מדין גרירה, גוררת גם את השניה, שאומרים גרירה לגרירה.

הגמרא מקשה סתירה בדברי רבא: היאך אמר רבא שהטחינה הראשונה נגררת עם הקצירה הראשונה ומתכפרת באותו קרבן אף שהקרבן הופרש על הקצירה השניה, **וְהָא אִית לֵיהּ גְּרָבָא** - וכי סובר רבא דין **גְּרִירָה** כללי[ה], **וְהָא אִיתְּמַר** - והרי נאמר בבית המדרש, **אָכַל** שיעור **שְׁנֵי זֵיתֵי חֵלֶב** שהוא שיעור חזית שני קרבנות **בְּהֶעְלֵם אֶחָד, וְנוֹדַע לוֹ עַל אַחַת מֵהֶן**, דהיינו על הראשון, **וְחָזַר וְאָכַל שְׁלִישִׁי**, שלישי **בְּהֶעְלֵמוֹ שֶׁל שֵׁנִי** - קודם שנודע לו על הכזית השני, ונמצא שהראשון והשני היו בהעלם אחד, וגם השני והשלישי היו בהעלם אחד, אבל הראשון והשלישי לא היו בהעלם אחד, **אָמַר רַבָּא**, אם **הֲבִיא קָרְבָּן עַל ראשון** שאכל[ו], **רִאשׁוֹן וְשֵׁנִי מִתְכַּפְּרִין**, מפני שהיו בהעלם אחד, אבל **שְׁלִישִׁי אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר**, מפני שלא היה בהעלם אחד עם הראשון, ואין אומרים שהשני יגרור את השלישי להתכפר עמו כיון שהיה עמו בהעלם אחד. וכן אם **הֲבִיא קָרְבָּן עַל הַשְּׁלִישִׁי, שְׁלִישִׁי וְשֵׁנִי מִתְכַּפְּרִין**, לפי שהיו בהעלם אחד, אבל **רִאשׁוֹן אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר**, לפי שלא היה בהעלם אחד עם השלישי, ואין אומרים שהשני יגרור את הראשון להתכפר עמו כיון שהיה עמו בהעלם אחד. אבל אם **הֵבִיא קָרְבָּן עַל הָאֶמְצָעִי, נִתְכַּפְּרוּ כּוּלָּן**, לפי שגם הראשון וגם השלישי היו בהעלם אחד עם השני[ז]. **אֲבָל אִם הֵבִיא קָרְבָּן עַל אֶחָד מֵהֶן, נִתְכַּפְּרוּ כּוּלָּן**, לפי שהשני גורר את זה שהיה עמו בהעלם אחד, ואם הפריש על הראשון נתכפר עמו השני, והשני גורר את השלישי, וכן אם הפריש על השלישי נתכפר עמו השני, והשני גורר את השלישי. ומוכח שרבא אינו סובר דין גרירה כלל, וסותר את דבריו לעיל שאמר דין גרירה.

מתרצת הגמרא: אכן בתחילה לא סבר דין גרירה וכמבואר בדבריו לגבי חלב, אמנם **בָּתַר דְּשַׁמְעָהּ** - לאחר ששמע רבא **מֵאֲבָיֵי** שחלק עליו בדין חלב, וסבר שיש דין גרירה, **סָבְרָה** - הודה לדבריו, וגם הוא סובר שאומרים דין גרירה, ומשום כן בסוגייתנו לגבי קצירה וטחינה אמר דין גרירה[ח].

מקשה הגמרא: אִי הָכִי שהודה רבא לאביי, **מַחֲזָקָה** ראשונה **נָמֵי תִּגְרֵר לְמַחֲזָקָה** שניה ותתכפר עמה, ומדוע אמר רבא שטחינה שניה במקומה עומדת[ט].

מתרצת הגמרא: גְּרִירָה אִית לֵיהּ, גְּרִירָה דְּגְרִירָה לֵית לֵיהּ - אמנם הודה רבא לאביי שאומרים גרירה, אולם בגרירה לגרירה לא הודה לו.

★

הגמרא מביאה אמוראים שהסתפקו אם שגגת מלאכות מצטרפת לשגגת שבת להתכפר בחטאת אחת: מִי שָׁקְלְתָא דְּקָשְׁיָא לֵהּ - הדין שהיה פשוט **לְאַבָּיֵי וְרָבָא**, ששגגת מלאכות מצטרפת לשגגת שבת להתכפר בחטאת אחת[י], **מְבַעְיָא לְרַבִּי זֵירָא** - רבי זירא הסתפק בו[יא], **דְּבָעֵי** - ששאל **רַבִּי זֵירָא מֵרַבִּי אַסִּי, וְאָמְרִי לֵהּ** - ויש אומרים, **בָּעָא מִינֵּיהּ** - שאל **רַבִּי זֵירָא מֵרַבִּי אַסִּי, קַצָּר וְטָחַן** - קצר או טחן[יב] שיעור **חֲצִי גְּרוֹגֶרֶת**[יג] **בְּשִׁגְגַת שַׁבָּת וּזְדוֹן מְלָאכוֹת, וְחָזַר וְקָצַר וְטָחַן** - קצר או טחן שיעור **חֲצִי גְּרוֹגֶרֶת בְּזִדּוֹן שַׁבָּת וְשִׁגְגַת מְלָאכוֹת**, ולא נודע לו בינתיים שחטא, **מַהוּ שֶׁיְּצְטָרְפוּ** לשיעור גרוגרת ויתחייב חטאת, והספק הוא האם נחשב כהעלם אחד ושתי המלאכות מצטרפות, או שאינו נחשב כהעלם אחד, כיון שהאחת היתה בשגגת שבת והשניה היתה בשגגת מלאכות, ואינן מצטרפות[יד].

משיבה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רבי אסי[טו], **חֲלוּקִין הֵן חֲטָאוֹת, שֹׁאם** קצר או טחן בשיעור גרוגרת בכל פעם, מביא חטאת על כל אחת בפני עצמה, ולכן אם קצר או טחן בשיעור חצי גרוגרת בכל פעם **לֹא מִצְטָרְפִין** לשיעור גרוגרת להתחייב חטאת[טז].

חזר רבי זירא[יז] **ושאל: וְכָל הֵיכָא** - וכי בכל מקום **דְּחֲלוּקִין חֲטָאוֹת לֹא מִצְטָרְפִי** לחייבו חטאת שתלה המשיכ את דינים אלו זה בזה, **וְהָתַנְיָן** - והרי

א. **רש"י** (ד"ה קצירה - הכא) - הכא). וראה בהערה להלן. ב. **רש"י** (ד"ה קצירה - הכא) - הכא). וראה בהערה להלן. ג. **רש"י** (ד"ה ומחזקה שבגבעה) על פי הגמרא להלן בסמוך. אבל הטחינה הראשונה אינה גרירה לגרירה, שמה שהקצירה הראשונה מתכפרת אינה משום שנגררת אחר הקצירה השניה, אלא כיון שהיא עבירה אחת שעשאה שתי פעמים, ראה בהערה להלן. ד. **ביאורנו** לפי דעת רש"י (ד"ה קצירה - הכא) והכא ד"ה ומחזקה) שבאותן הראשון שהפרשת הקרבן היתה על ידיעת שגגת השבת שהיתה קודמת לידיעת שגגת המלאכות, אין אנו צריכים כלל לדין גרירה, שכיון שהקרבן מכפר על הקצירה והטחינה הראשונות שעשאן בשגגת שבת, הרי הקצירה השניה מתכפרת עם הראשונה וכן הטחינה השניה עם הראשונה מצד הדין, לפי שעשה את שתיהן בהעלם אחד, והרי זה כאוכל שני זיתי חלב בהעלם אחד שאינו חייב אלא חטאת אחת, ואף על פי שהראשונות נעשו בהעלם שבת והאחרונות בהעלם מלאכות, סוף סוף העלם אחד הוא, שלא נודע לו בינתיים שחטא, ודיעת החטא היא המחלקת לחטאות (ולשון 'קצירה גוררת קצירה' אינה בדוקא, שהרי לא מטעם הין גרירה הוא מתכפר. חידושים המיוחסים לר"ן (ד"ה ומ"ל הלמ"ה) אולם ראה צל"ח (פ: ד"ה אבל) ולשון הזהב (פ: בכתי"ד ד"ה ומיהו) שביארו שבדווקא נקט לשון גרירה). וכן באופן השני, שהפרשת הקרבן היתה על ידיעת שגגת מלאכות שהיתה קודמת לשגגת השבת, הקצירה הראשונה מתכפרת עם השניה מן הדין ולא מדין גרירה, לפי שעשה את שתיהן בהעלם אחד, ורק כפרת הטחינה הראשונה היא מדין גרירה, הואיל ועל הקצירה הראשונה לא הופרש עיקר הקרבן, אלא שמכל מקום מאחר שהיא מתכפרת עם הקצירה השניה גוררת את הטחינה שעמה להתכפר מדין גרירה, שכן שתיהן תלויות בקרבן אחד, ששגגה אחת של שבת לשתיהן, ואין כפרה לזו בלא זו. אבל ר"י (בתוס"ע בגיטין) ביאר, שגם כפרת הקצירות האחת עם השניה, בשני האופנים, וכן כפרת הטחינה השניה עם הראשונה, באופן הראשון, הם מדין גרירה, שכן אמר רבא 'קצירה גוררת קצירה וטחינה גוררת טחינה', ואינו דומה לאוכל שני זיתי חלב בהעלם אחד שכפרתו בקרבן אחד אינה מדין גרירה, שכאן אין העלמותיהן שוות, שזו בשגגת שבת וזו בשגגת מלאכות, אבל הטחינה הראשונה שמתכפרת עם הקצירה שעמה, באופן השני, אינה נחשבת לגרירה, אף על פי שהקצירה עצמה אינה מתכפרת אלא בתורת גרירה, שכיון ששתיהן תלויות בקרבן אחד, ששתיהן בשגגה אחת של שבת, כשמתכפרת הקצירה מתכפרת ממילא גם הטחינה שעמה, שאין כפרה לזו בלא זו [ולכן אינה גרירה לגרירה]. ה. **רש"י** (ד"ה ומ"ל) לפי ביאורו [וכבא בהערה לעיל] שרק באופן זה צריך לדין גרירה. ולדעת התוספות [בהערה שם] קושיית הגמרא היא על כפרת הקצירות האחת עם השניה, בשני האופנים, וכן על כפרת הטחינה השניה עם הראשונה, באופן הראשון. מהר"ם בנעט (פרק"י סב). אולם ראה לשון הזהב (בפוסק"י ד"ה גמ"ר) שמבאר את קושיית הגמרא לשיטת התוספות באופן אחר. ו. **שכשהפרישו** אמר שמפרישו לשם כזית ראשון שאכל. רש"י (ד"ה אפי' קרקן טי). ז. **ואינו** מדין גרירה, אלא מפני שסיימה היה עמו כפרה לזו בלא זו [ולכן אינה גרירה לגרירה]. ח. **כתב** המאירי (ד"ה אבל) שמה שתירצה הגמרא שרבא הודה לאביי, תירוץ רחוק הוא, ואין לסמוך עליו, ועיקר התירוץ הוא שטחינה וקצירה נחשבים כמעשה אחד, והיינו בשגגת שבת, אבל אם אכל שיעור שני זיתי חלב בהעלם אחד, ונודע על הראשון, ואכל כזית שלישי בהעלם שני, למה יתכפר השלישי בשביל השני, והרי לא הביא את הקרבן בשביל השני, אלא בשביל הראשון, ומפני שהיה השני עמו בהעלם אחד מתכפר, אבל אינו מתכפר מצד עצמו. גם הרמב"ם (פגגות פ"ג ה"י) פסק לגבי קצר וטחן כרבא שיש גרירה, ולגבי אוכל שני זיתי חלב בהעלם אחד פסק (שם פ"ו ה"ח) שאם הביא על המאצעי מתכפר לו הכל, ואם הביא על הראשון, שני מתכפר עמו ולא שלישי, וכן אם הביא קרבן על השלישי, שני מתכפר עמו ולא ראשון, הרי שלא פסק דין גרירה שם. ט. **שאם** היה מקבלה רבא מאדם אחר, היה אפשר לומר שכך קיבל, שאומרים גרירה ואין אומרים גרירה לגרירה, אבל עכשיו שאנו אומרים שקיבלה מאביי, אם כן הרי אביי סובר שאומרים גם גרירה לגרירה. ריטב"א (ד"ה ומ"ל הלמ"ה). י. **כפי** שאמר רבא לעיל, קצירה גוררת קצירה וטחינה גוררת טחינה, ואביי סובר כרבא ואף מוסיף על דבריו, ואין אומרים שכיון שאין העלמותיהן שוות צריך להביא חטאת על כל שגגה בפני עצמה. רש"י (ד"ה מילתא). יא. **הגמרא** קוראת בלשונה ואמרה שרבי זירא הסתפק כמה שהיה פשוט לאביי ורבא, שהרי ללשון אחת בגמרא בסמוך רבי ירמיה הוא שהסתפק בדבר. ריטב"א (ד"ה ומ"ל הלמ"ה). ולהלן פשטה הגמרא את הספק, ואם כן היה לה לומר 'מילתא דפשיטא להו לאביי ורבא לחד גיסא, פשיטא ליה לרבי זירא לאידך גיסא'. וביאר השפת אמת (ד"ה מילתא), שהגמרא אמרה 'מיבעיא לרבי זירא' להשמיענו שההלכה כאביי ורבא שאין חולקין לחטאות, שאין ספיקו של רבי זירא מציא מידי ודאי שלהם. יב. **רש"י** (ד"ה קצר). יג. **שיעור** החיוב במלאכות שבאוכלין הוא גרוגרת, שהוא שיעור חשוב לכל מאכל אדם [בני מעמד הגלן (עכו)]. יד. **לכאורה** תמוה מה שאמרה הגמרא שרבי זירא הסתפק במה שהיה פשוט לאביי ורבא, שהרי רבי זירא לא הסתפק אלא במי שאכל חצי גרוגרת וחזר ואכל חצי גרוגרת, והספק הוא האם מצטרפים לכגרוגרת, אבל באוכל שתי גרוגרות משמע שהיה פשוט לו שחולקים לחטאות. וביארו בתוספות הרא"ש (ד"ה ומ"ל הלמ"ה) בשם [בשם] הרי"ט (ד"ה ומ"ל בשם רש"י), שספיקו של רבי זירא כולל שני אופנים, האחד, באופן שאכל שתי גרוגרות, שבזה היה פשוט לאביי ורבא שאין חולקים ושגגה אחת היא, והשני, שאם נפשוט שחולקים, עדיין יש להסתפק האם באופן שאכל שני חצאי גרוגרות מצטרפים לכשיעור, והגמרא הביאה רק את חלקו השני של הספק, ובתוספות הרא"ש הוכיח שהספק היה אף לגבי חלוקה בשתי מתושבתו של רבי ירמיה, שהרי השיב שחלוקים לחטאות ואין מצטרפים, ואם לא היתה השאלה אלא בשני חצאי גרוגרות, היה לו להשיב שמכיון שבאופן שאכל שתי גרוגרות גם רבי זירא מודה שאין מצטרפים, שלכן לא הסתפק אלא באוכל שני חצאי גרוגרות, אם כן גם שני חצאי גרוגרות אין מצטרפים. וראה בראשונים אלו שיורדי נוסף. טו. **או** רבי זירא, לפי הלשון השני. טז. **ודעת** התוספות הסובר שהטעם ששגגת שבת וזדון מלאכות ושגגת מלאכות וזדון שבת מתכפרות זו עם זו הוא מדין גרירה [ור"ד בהערה לעיל על דברי הגמרא ש'טחינה שכגבעה בכמקומה עומדת'] חולק האמורא המשיכ [רבי אסי או רבי זירא] על כל דין הגרירה, וסובר ששגגת שבת וזדון מלאכות עם שגגת מלאכות וזדון שבת נחשבות כשתי העלמות, ואין האחת מתכפרת בקרבן שהביא על השניה. אבל לדעת רש"י [וד"ד בהערה שם] שמה שקצירה שניה מתכפרת עם הראשונה וכן הטחינה השניה עם הראשונה אינו מדין גרירה אלא משום שנעשו שתיהן בהעלם אחד, אם כן לא נתלק על דין הגרירה, וגם הוא מודה שבאופן שיש לומר גרירה, כגון בשלשה זיתי חלב, אומרים גרירה, ורק לענין קצירה גוררת קצירה וטחינה גוררת טחינה נתלק וסובר שאין מתכפרות בחטאת אחת כיון שנחשב שתי העלמות. יז. **או** רבי ירמיה, לפי הלשון השני.

שנינו במשנה (כריתות יא:), **אֲבָל** כזית **חֵלֶב** וְחזר ואכל כזית **חֵלֶב** נוסף, ושניהם **בְּהֶעְלֵם אֶחָד**[יח], אף על פי שהפסיק ביניהם יותר מכדי אכילת פרס[יט] ונחשב לו כשתי אכילות[ב], **אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא** חטאת **אַחַת**, מפני שאכל את שניהם בהעלם אחד. אבל אם **אֲבָל** כזית **חֵלֶב** וְכזית **דָּם** וְכזית **נוֹתָר**[כא] וכזית **פִּגּוּל**[כב], שהם ארבעה מיני איסורים, **בְּהֶעְלֵם אֶחָד**[כג], **חַיָּיב** חטאת **עַל כָּל אַחַת וְאַחַת.**

זוֹ - דין זה ששנינו הוא **חוֹמֶר** [-הדבר החמור] שמצינו **בְּאוכל** מאכלי איסור **מִמִּינֵי הָרְבָּה** יותר מבאוכל מאכלי איסור **מִמִּין אֶחָד. וְזוֹ** - והדין שיתבאר להלן, הוא **חוֹמֶר** שיש **בְּאוכל** מאכלי איסור **מִמִּין אֶחָד**, יותר מבאוכל מאכלי איסור **מִמִּינֵי הָרְבָּה, שֶׁאִם אָכַל חֲצִי זַיִת, וְחָזַר וְאָכַל חֲצִי זַיִת** בהעלם אחד, ולא שהה מתחילת אכילת הראשון עד שגמר אכילת האחרון יותר מכדי אכילת פרס, ושניהם היו **מִמִּין אֶחָד**, הרי הם מצטרפים לכזית **וְחַיָּיב** חטאת, שהרי אכל כזית ממין האסור, אבל אם אכל שיעור שני חצאי זיתים **מִשְּׁנֵי מִינִין**, אינם מצטרפים **וּפָטוּר**, שסוף סוף לא אכל מאף מאכל איסור כזית. וממשיכה הגמרא, **וְהֵיכָן הָא** - ונשאנו ונתנו בדברי משנה זו (שם יב:), וכי דין זה שאם אכל שיעור שני חצאי זיתים **מִמִּין אֶחָד חַיָּיב, צְרִיכָא לְמֵימַר** - הוצרך התנא להשמיענו, הרי פשוט שמצטרפים כיון שאכילה אחת היא, שהרי אכל את שניהם בכדי אכילת פרס[כד]. **וְאֶלָּא רִישׁ לָקִישׁ מְשַׁוֵּם** [-משמו של] **רַב תּוֹסְיָה** [-שם חכם], **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** - כאן, במשנה זו, במה המדובר, **בְּגוֹן שֶׁאָכַל**ו לכזית זה **בְּשָׁנֵי תַּמְחוּיִין** - בשני מיני תבשילים, כגון חצי זית צלי וחצי זית מבושל[כה], וְמשנה זו בשיטת **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא, דְּאָמַר** במשנה (כריתות טו:), האוכל שני זיתים בהעלם אחד בשני תמחויין, **תַּמְחוּיִין מְתַקָּנִין** וחזיב שתי חטאות, ובאה המשנה לחדש **שֶׁהוּא דְּתַיְמָא** - שמא תאא סבור לומר שמה **שֶׁאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** שמתחויין מחלקין הוא **בֵּין לְקוּלָּא בֵּין לְחוּמְרָא**, וכמו שאנו מחמירים על האוכל ומחייבים אותו שתי חטאות על אכילת שני זיתים בשני תמחויין אף שאכלם בהעלם אחד, כך גם לענין חצי שיעור נקל עליו ולא יצטרפו שני חצאי זיתים שאכל בשני תמחויין לחזיב חטאת, **קָא מַשְׁמַע לָן** - משמיעה לנו המשנה **דְּלִקוּלָּא לָא אָמַר** שאין מצטרפים, אלא רק **לְחוּמְרָא קָאָמַר**, והשמיענו שלענין חצי שיעור שני תמחויין מצטרפים, ואם אכל שני חצאי זיתים בשני תמחויין חייב חטאת[כו].

משיבה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב אסי[כז], **מָר אַרִישָׁא מַתְנֵי לֵיהּ** - אתה שונה את דברי ריש לקיש שהעמיד משנה זו כדעת רבי יהושע שמתחויים מחלקים על הרישא שאם אכל שני חצאי זיתים ממין אחד מצטרפים, **וְלִכְן קַשְׁיָא לֵיהּ** [-לך], שהרי עולה מדבריו שאף שבשני כזיתים מחלקים התמחויים בכזית אחד מצטרפים, אבל **אֲנַן אַסֵּיפָא מַתְנִינַן לֵיהּ** - אנו שונים את דברי ריש לקיש אלו על הסיפא שאם אכל שני חצאי זיתים משני מינים אינם מצטרפים, **וְלִכְן לֹא קַשְׁיָא לָן**, וכך אנו שונים, ששנינו בסיפא של המשנה (כריתות יא:), אם אכל שני חצאי זיתים **מִשְּׁנֵי מִינִין, פָּטוּר**, ועל דין זה הקשתה הגמרא, **צְרִיכָא לְמֵימַר** - וכי צריך להשמיענו שפטור, הרי פשוט הדבר שאינם מצטרפים כיון שהם שני איסורים[כח]. **וְליישׁ** קושיא זו **אָמַר רִישׁ לָקִישׁ מְשׁוּם רַב תּוֹסְיָה, לְעוֹלָם** מדובר בשאכל שני חצאי זיתים **מִמִּין אֶחָד, וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ** - ומדוע קורא לו התנא **שְׁנֵי מִינִין**, מכיון שמדובר **שֶׁאָכַלוֹ בְּשָׁנֵי תַּמְחוּיִין**[כט], ומשנה זו בשיטת **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִיא דְּאָמַר תַּמְחוּיִין מְחַלְּקִין,** ולכן שני החצאים אינם מצטרפים לחיזב חטאת, **וְהָא קָא מַשְׁמַע לָן** - ודבר זה משמיעה לנו המשנה, **דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** שתמחויין מחלקין **בֵּין לְקוּלָּא,** ששני חצאי זיתים בשני תמחויין אינם מצטרפים לכזית לחיבור חטאת, **וּבֵין לְחוּמְרָא,** שאם אכל שני זיתים בשני תמחויין חייב שתי חטאות.

הגמרא מקשה על פירוש זה: מְדַסֵּיפָא - מכך שבסיפא באוכל שני חצאי זיתים משני מינים פירשנו שמדובר ששניהם היו **מִמִּין אֶחָד וּשְׁנֵי תַּמְחוּיִין,** ופטור משום שתמחויים מחלקים,

---

יח. **שנעלם** ממנו שיש איסור לאכול חלב, או שנעלם ממנו שדבר זה שאוכל חלב הוא. ראה רש"י לעיל (סט: ד"ה נפלו) ומהר"ם (כרש"י שם, מיוחסין הפנים), הובאו דבריהם בהערה שם (ענ"ל דפני הגמרא) ועד שיפענח נפלאי שבפנים). יט. **פרס** הוא מלשון פרוסה, והוא חצי ככר, שזהו שיעור סעודה אחת, וכל מה שאכל בזמן שאוכלים חצי ככר, שהוא זמן סעודה, נחשב כאכילה אחת. רש"י (פירושו שם: ד"ה תוך) כ. **רש"י** (ד"ה אלא) כתב שאם הפסיק בין אכילת שני הזיתים שיעור אכילת פרס נחשב לו כשתי אכילות. ומשמע שכדי לחלק שיעור ההפסקה של כדי אכילת פרס נמדד מסוף אכילת הכזית הראשון לתחילת השני. ולכאורה דבריו סותרים למה שכתב להלן (ד"ה אבל) שאם לא שהה שיעור אכילת פרס מתחילת אכילת כזית ראשון עד סוף אכילת כזית שני שתי האכילות נחשבות אכילה אחת, ומשמע שאם שהה יותר משיעור אכילת פרס מתחילת אכילת כזית ראשון עד סוף אכילת כזית שני נחשב לו כשתי אכילות, אף אם לא הפסיק ביניהם מסוף הראשון לתחילת השני בשיעור אכילת פרס. והרש"ש (כרש"י ד"ה חלב) הביא בשם באר אברהם (לנענ"ד מתמטל לפמ"ז, ד"ה אבל) שתירץ, שיש חילוק בין אכילת איסור, שבזה שיעור אכילת פרס הוא מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה שניה, לאכילת מצה שבזה האכילות מצטרפות אפילו אם שהה יותר מכך כל זמן שלא הפסיק ביניהם בשיעור אכילת פרס. אמנם דחה תירוץ זה מהירושלמי. וכתבו האחרונים שצריך לומר שגם כאן כוונת רש"י שאין מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס ולא מסוף הראשונה לתחילת האחרונה. כא. **'נותר'** הוא בשר קדשים שנותר אחר זמן אכילה שנאמר באותו קרבן, וצריך לשורפו, והאוכלו במזיד חייב כרת (ויקרא יט ו-ח), ובשוגג חייב חטאת (משנה, כריתות ג:). כב. **'פיגול'** הוא קרבן שחשב עליו הכהן המקריב מחשבת פסול בשעת עבודתו, כגון שחשב שיקטיר ממנו מה שצריך להקטיר אחר הזמן שצריך להקטירו, או שיאכל בשרו אחר הזמן שצריך לאכלו, והאוכלו במזיד חייב כרת ובשוגג חייב חטאת (משנה, כריתות שם). כג. **וחייבו** כגון שהיה תינוק שנשבה בין הנוכרים [ולדעת חכמים (לעיל שם:) שהוא חייב חטאת על כל העבירות שעשה], או שטעה והיה סבור שהוא קטן הפטור מכל המצוות. כד. **שהרי** אם לא אכלם בשיעור זה פשוט שאינם מצטרפים. רש"י (ד"ה שני) כה. **רש"י** (ד"ה שני). והוא בדעת רבי יוחנן בכריתות (שם). וראה שם שנחלקו אמוראים מה נקרא שני תמחויין. כו. **ומעם** החילוק הוא, שזיתים שלמים חשובים הם כל אחד בפני עצמו, ולכן מחלקם אפילו חילוק קל, אבל שני חצאי זיתים אינם חשובים כל אחד בפני עצמו, ולכן נגרר האחד אחרי חבירו ואינו מתחלק ממנו אלא בחילוק גדול. תירוצי הר"ן (ד"ה מילתא). כז. **או** רבי זירא, לפי הלשון השני. כח. **הרמב"ן** (ד"ה ת"ש) ביאר, שרק חלב דם ונותר או חלב דם ופיגול אינם מצטרפין, אבל נותר ופיגול מצטרפים כמו שאמרו במעילה (יז:). אמנם התוספות (ד"ה מצטרפין) ביארו, שלא אמרו שם שמצטרפים אלא לענין מלקות, אבל לענין קרבן אינם מצטרפים [וראה חשק שלמה (כריתות יא: ד"ה ומצטרפין) בביאור החילוק בין מלקות לקרבן]. כט. **הקשה** הריטב"א (ד"ה ת"ש) שאם כן אין דומה הרישא לסיפא, שברישא מדובר בשני מינים ממש, וכאן מדובר במין אחד שנתבשל בשני תבשילים, ואי אפשר לומר כן, שהרי אמר 'יחומר בשני מינים מבמין אחד' ומשמע שורצה לומר שבאותם שני מינים שהם קלים לענין אחד יש בהם חומרה מצד שני. ותירץ, שבאמת בסיפא מדובר גם בשני מינים ממש, ומה שהגמרא אומרת שמדובר במין אחד בשני תבשילים כוונתה לומר שלא נצרכה הסיפא אלא לדין זה של שני תבשילים שבו נמצא עיקר חידושו.

מְבָלָּל הֲרֵישָׁא - משמע שברישא באוכל שני חצאי זיתים ממין אחד שחייב מדובר שהיו שניהם **מִין אֶחָד וְתַמְתְּחוּי אֶחָד**, ואם כן קשה, **מִין אֶחָד וְתַמְתְּחוּי אֶחָד צְרִיכָא לְמֵימַר** - וכי צריך התנא להשמיענו שבמקרה זה מצטרפים[א].

מתרצת הגמרא: אֲמַר רַב הוּנָא, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כאן, במשנה, במה מדובר, **בְּגוֹן שֶׁהָיְתָה לוֹ יְדִיעָה בֵּינְתַיִם** - שנודע לו שחטא בין שני חצאי הזיתים, **וּמשנה זו בשיטת רַבָּן גַּמְלִיאֵל הִיא, דְּאָמַר** (לעיל קף:) **אֵין יְדִיעָה** מחלקת **לְחֲצִי שִׁיעוּר**, ולא אומרים שכמו שידיעה בין אכילת שני שיעורים שלמים מחלקת כך גם ידיעה בין שני חצאי שיעור מחלקת, אלא מה שנודע לו שחטא לאחר שאכל את החצי זית הראשון אינו נחשב כידיעה לחלק ביניהם, ולכן שתי האכילות מצטרפות לשיעור כזית[ב].

*

הגמרא מבארת מה דין העושה שתי שגגות בהעלם אחד ונודע לו בזה אחר זה: אִיתְּמַר - נאמר בבית המדרש, **אַבַּי** שיעור **שֵׁנִי זַיְתֵי חֵלֶב בְּהֶעְלֵם אֶחָד, וְנוֹדַע לוֹ עַל הָרִאשׁוֹן** לאחר שאכל את השני, **וְחָזַר וְנוֹדַע לוֹ עַל הַשֵּׁנִי** לאחר זמן, **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, חַיָּיב שְׁתֵּים** - שתי חטאות, מפני שמיד כשנודע לו שאכל את הראשון נתחייב חטאת, ולאחר מכן כשנודע לו על השני צריך להביא חטאת נוספת, **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא** חטאת **אַחַת**, מפני שידיעה לבדה אינה מחלקת לחטאות, והרי זה כמו שנודע לו בבת אחת שאכל את שניהם, שאינו מביא אלא חטאת אחת כיון שאכלם בהעלם אחד[ג].

הגמרא מבארת מהיכן למדו דין זה: רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, חַיָּיב שתים, שנאמר בפרשת חטאת (ויקרא ד ג-ד) 'וְהִקְרִיב **עַל חַטָּאתוֹ** אֲשֶׁר חָטָא פַּר בֶּן בָּקָר וגו' **וְהֵבִיא** אֶת הַפָּר', ו'על חטאתו והביא' משמע שצריך להביא חטאת על כל חטא בפני עצמו[ד]. **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, פָּטוּר** מלהביא חטאת אחרת על האכילה השניה, שנאמר (שם ד פו) 'וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן **מֵחַטָּאתוֹ וְנִסְלַח לוֹ**', ו'מחטאתו' משמע שאפילו לא הביא אלא על מקצת חטאתו, נסלחה לו כל חטאתו.

הגמרא מבארת כיצד יישב כל אחד את הפסוק שהביא השני. שואלת הגמרא: וְרֵישׁ לָקִישׁ הסובר שאינו חייב אלא חטאת אחת, **הָכְתִיב** - הרי כתוב 'עַל **חַטָּאתוֹ וְהֵבִיא**', שמשמע שצריך להביא חטאת על כל חטא, ואיך ידרוש פסוק זה?

משיבה הגמרא: הָהוּא לְאַחַר כַּפָּרָה - ריש לקיש יעמיד פסוק זה במקרה שנודע לו אכילת הכזית השני לאחר שכבר הקריב את החטאת על הכזית הראשון, שאז ודאי שצריך להביא חטאת נוספת על הכזית השני.

שואלת הגמרא: וְרַבִּי יוֹחָנָן הסובר שחייב שתים, **נָמֵי** - גם קשה, **הָכְתִיב** הרי כתוב 'מֵחַטָּאתוֹ **וְנִסְלַח לוֹ**', שמשמע שאפילו אם הביא על מקצת חטאתו נסלחה לו כל חטאתו, ואיך יידרוש פסוק זה?

משיבה הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כאן, בפסוק, במה מדובר, **בְּגוֹן שֶׁאָכַל חֵלֶב, וְנוֹדַע לוֹ עַל גְּזֵירָת, וְחָזַר וְאָכַל בָּהֶעְלֵם זוֹ אַחַר בָּהֶעְלֵם שֵׁנִי** - קודם שנודע לו שחטא באכילת חצי זית הראשון, **מְהוּ לְהָבִיא לְיַצְטְרֵפוּ** - שמא תאמר שיצטרפו שניהם לכזית לחייבו חטאת אחרת כיון שאכלם בהעלם אחד, **קָא מַשְׁמַע לָן** - משמיענו הפסוק 'מחטאתו' שאין הדבר כן, אלא החטאת שיביא על הכזית הראשון מכפרת גם על החצי זית שאכל עמו[ה], ולכן אינו מצטרף עם החצי זית שאכל אחר כך, ואינו מביא חטאת על אותו חצי זית[ו].

הגמרא דנה באיזה מקרה נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש: אָמַר לֵיהּ רַבִּינָא לְרַב אֲשִׁי, רבי יוחנן וריש לקיש שנחלקו באכל שני זיתי חלב בהעלם אחד, **דְּאִיתְיְדַע לֵיהּ קוֹדֶם הַפְרָשָׁה פְּלִיגִי** - האם נחלקו במקרה שנודע לו אכילת הכזית השני קודם שהפריש קרבן על הכזית הראשון, **וּבְהָא פְּלִיגִי** - ובזה נחלקו, **דְּמַר** - שרבי יוחנן **סָבַר, יְדִיעוֹת מְחַלְּקוֹת** - ידיעת החטא מחלקת בין העבירות, לפי שהידיעה נחשבת כאילו הביא קרבן, ומיד כשנודע לו על אכילת כזית הראשון נחשב כאילו הביא קרבן, ואינו מכפר על הכזית השני שעדיין לא נודע לו, הלכך צריך להביא שתי חטאות. **וְמַר** - וריש לקיש **סָבַר, הַפְרָשׁוֹת מְחַלְּקוֹת** - דווקא הפרשת הקרבן מחלקת בין העבירות, אבל הידיעה אינה מחלקת, הלכך אם נודע לו על אכילת הכזית השני קודם שהפריש חטאת על הכזית הראשון מביא חטאת אחת על שניהם, ואינו נחשב כאילו נתכפר על מה שנודע לו[ז]. **אֲבָל** אם נודע לו אכילת הכזית השני **לְאַחַר הַפְרָשָׁה, מוֹדֵי לֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן דְּחַיָּיב שְׁתַּיִם**, כיון שהפרשות מחלקות. **אוֹ דִילְמָא דְּאִיתְיְדַע לֵיהּ** - או שמא במקרה שנודע לו אכילת הכזית השני **לְאַחַר הַפְרָשָׁה פְּלִיגִי** - נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, **וּבְהָא פְּלִיגִי** - ובזה נחלקו, **דְּמַר** - שרבי יוחנן **סָבַר, הַפְרָשׁוֹת מְחַלְּקוֹת** - הפרשת הקרבן מחלקת בין העבירות, וכשהפריש קרבן על אכילת הכזית הראשון קודם שנודע לו אכילת הכזית השני, אינו מכפר על הכזית השני, הלכך צריך להביא שתי חטאות. **וְמַר** - וריש לקיש **סָבַר, בָּפָרוֹת מְחַלְּקוֹת** - דווקא כפרת החטא מחלקת בין העבירות, אבל הפרשת הקרבן אינה מחלקת, הלכך אם נודע לו אכילת הכזית השני קודם שהקריב את החטאת על הכזית הראשון, מכפרת היא לו על שניהם[ח], **אֲבָל** אם נודע לו שאכל את הכזית השני **קוֹדֶם הַפְרָשָׁה, מוֹדֵי לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ דְּאֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא** חטאת **אַחַת**. **אוֹ דִילְמָא** - בין במקרה שנודע לו קודם הפרשה ובין במקרה שנודע לו לאחר הפרשה, שרבי יוחנן סובר שאפילו ידיעות מחלקות, וריש לקיש סובר שאפילו הפרשות אינן מחלקות[ט].

אָמַר לֵיהּ רב אשי לרבינא, **מִסְתַּבְרָא בֵּין בְּזוֹ וּבֵין בְּזוֹ מְחַלְּקוֹת** [כצד השלישי של הספק], **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ קוֹדֶם הַפְרָשָׁה פְּלִיגִי** - שאם היה עולה בדעתך לומר שנחלקו רק במקרה שנודע לו קודם הפרשה - **אֲבָל לְאַחַר הַפְרָשָׁה מוֹדֶה לֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן דְּחַיָּיב שְׁתַּיִם** [כצד הראשון של הספק], אם כן **אַדְמוֹקֵים לֵיהּ קְרָא לְאַחַר כַּפָּרָה** - עד שהעמידה הגמרא לדברי ריש לקיש את הפסוק 'על חטאתו והביא' שמשמע שצריך להביא שתי חטאות במקרה שנודע לו אכילת הכזית השני אחר שכבר הקריב את החטאת על הכזית הראשון, **לוֹקְמֵיהּ** - יכלו להעמיד שמדובר במקרה שנודע לו אכילת הכזית השני **לְאַחַר הַפְרָשָׁה**, שאז מודה ריש לקיש שצריך להביא שתי חטאות.

וְאִי - ואם נאמר שרק בנודע לו **אַחַר הַפְרָשָׁה פְּלִיגִי, אֲבָל** אם נודע לו **קוֹדֶם הַפְרָשָׁה מוֹדֶה לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ דְּאֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת** [כצד השני של הספק], אם כן **אַדְמוֹקֵי לֵיהּ קְרָא** - עד שהעמידה הגמרא לדברי רבי יוחנן את הפסוק 'מחטאתו ונסלח לו' שמשמע שאינו צריך להביא אלא חטאת אחת בלבד שאכל **בְּזִדּוֹת וּמֵהֶתְרָה**, ונודע לו על כזית ואחר כך אכל עוד חצי זית קודם שנודע לו אכילת חצי זית הראשון, שאז אם הביא על מקצת חטאתו נתכפר לו, **לוֹקְמֵיהּ** - יכלו להעמיד שמדובר במקרה שנודע לו **קוֹדֶם הַפְרָשָׁה**, שאז מודה רבי יוחנן שמביא חטאת אחת על שני הכזיתים. ומכך שבני הישיבה שסידרו את הגמרא לא פירשו כן, מוכח שהיה פשוט להם שרבי יוחנן וריש לקיש נחלקו בין במקרה שנודע לו קודם הפרשה ובין במקרה שנודע לו לאחר הפרשה [כצד השלישי של הספק].

א. **לְמֵימַר** שהעמדנו את דברי ריש לקיש משום בר תורני על הרישא לא הקשתה הגמרא 'מכלל דסיפא בשני מינין ושני תמחויין, בשני מינין ושני תמחויין צריכא למימר', משום שהגמרא לא רצתה להרהיר בעניין זה, כיון שלא נשאר לו למסקנא. תוספות (ד"ה מכלל), אמנם בכריתות (יב:) הביאה הגמרא שתי לשונות בדברי ריש לקיש משום בר תורני, שללשון אחת אמר כן על הסיפא וללשון אחרת אמר כן על הרישא, וגם לשון זו קיימת למסקנא. ויביארו התוספות (שם ד"ה מתניתין), שהגמרא לא הקשתה 'צריכא למימר' על הלשון שהעמידה את דבריו על הרישא, שאפשר לתרץ שאכן בסיפא אין הירידה, והתנא שנה את הסיפא אגב הרישא, אבל על הלשון שהעמידה את דבריו על הסיפא אי אפשר לתרץ שהתנא שנה את הרישא אגב הסיפא, שאין דרך התנא לשנות את הרישא אגב הסיפא. וכן תירץ הריטב"א (ד"ה מכלל). ב. **במשנה** בכריתות (יב:) נאמר בפירוש שדין זה שהאוכל שני חצאי זיתים ממין אחד חייב מדובר שאכלם בהעלם אחד, ולפיכך אין הכי נמי דמשנתנו מדובר שהיה לו ידיעה באמצע בין שני חצאי הזיתים, הרי אלו שתי העלמות. ותירצו התוספות (כריתות יב: ד"ה למימר), שבאמת מדובר שהיתה לו ידיעה באמצע, והמשנה שאמרה שאכלם בהעלם אחד הוא משום שלדעת רבן גמליאל אין ידיעה זו מחלקת, והרי הוא כעובר על שתיהם בהעלם אחד. אמנם הגמרא כאן הביאה את לשון המשנה ולא הביאה שמדובר בהעלם אחד [ראה מסורת הש"ס בכריתות שם]. ג. **וְהוֹלִין** תבאר הגמרא אם נחלקו במקרה שנודע לו שאכל את השני קודם שהפריש חטאת על אכילה ראשונה או לאחר שהפריש. ד. **פסוק** זה נאמר בתחילת פרשת חטאת לגבי כהן המשיח שחטא, ורש"י (ד"ה על) הביא את הפסוק שנאמר שם לגבי חטאת יחיד (ויקרא ד ב) 'והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על חטאתו אשר חטא', ולפי דבריו היה צריך לכתוב בגמרא 'והביא על חטאתו', ולא כמו שהוא לפנינו שכתוב 'על חטאתו והביא'. וביאר הפני יהושע (נכתי"ר ד"ה על) שרש"י שינה לפי שבכהן המשיח לא שייך ידיעות מחלקות, שחטאו הוא מה שהורה הלכה בשגגה, ועוד שלא כתוב שם 'או הודע' שמזה לומדים שידיעות מחלקות, וסובר שהגמרא נקטה את הפסוק שנאמר לגבי כהן המשיח לפי שהוא בתחילת הפרשה, אף שעיקר הלימוד הוא ממה שכתוב לגבי חטאת יחיד. ה. **ברש"י** (ד"ה על) משמע שהלימוד הוא מיתור הכתוב 'חטאתו אשר חטא', מהרי"ם בנעט (נכתי"ר שם). ו. **ואי** אפשר להעמיד את הפסוק במקרה שאכל שני זיתים משני מיני איסור, שדבר פשוט הוא שבמקרה זה חייב שתי חטאות, ולא הוצרך הפסוק להשמיענו. חדש האביב (ד"ה ולהירש"י). ז. **ואי** אפשר להעמיד את הפסוק במקרה שנודע לו על שני הזיתים בבת אחת, שדבר פשוט הוא שבמקרה זה חייב חטאת אחת, ולא הוצרך הפסוק להשמיענו. חדש האביב (שם). ח. **והטעם** שמכפרת על החצי זית אף שלא נודע לו, לפי שהוא פחות מהשיעור ואינו חשוב. רש"ש (ד"ה קמ"ל). ומכפרת אף אם נודע לו אותו חצי זית לאחר שכבר נתכפר על הכזית. רש"ש (ד"ה מחלק) על פי רש"י. ט. **רבי** יוחנן לשיטתו (ויומא מה.) שחצי שיעור אסור מן התורה, ולכן צריך ריבוי לכך שאין חצאי זיתים מצטרפין לחייבו חטאת אף על פי שחצי שיעור אסור מן התורה, אבל לריש לקיש הסובר (שם) שחצי שיעור מותר מן התורה, אין צריך ריבוי לכך, שכיון שאין בזה איסור פשוט שאינו מצטרף לחייבו חטאת, תחם סופר (ד"ה כגון). י. **רש"י** (לעיל עב. ד"ה כגון), ורבינו חננאל (ד"ה אחמה) ביאר את טעמו של רבי יוחנן, שאין אדם יכול לפרוע חובו בדבר שכבר התחייב בו, וידיעת החטא מחייבת אותו להביא חטאת, וכיון שכשנודע לו על הראשון כבר נתחייב להביא עליו חטאת, אינו יכול לפטור בחטאת זו גם את הכזית השני. יא. **רש"י** (שם ד"ה ופליגי), ורבינו חננאל (ד"ה אחמה) ביאר את טעמו של ריש לקיש, שמכיון שהכל בהעלם אחד היה, חטאת אחת היא, ואין הידיעה מחלקת. יב. **וראה** גור אריה (ד"ה דאיתידע למימרא) המכאר את הלשון 'נודע לו על כזית' לפי צד זה. יג. **לעיל** (ע"ש) נחלקו אביי ורבה במי שאכל שני זיתי חלב בהעלם אחד, ונודע לו על הראשון, וחזר ואכל כזית שלישי קודם שנודע לו על השני, ומצאנו שהראשון והשני היו בהעלם אחד, והשני והשלישי היו בהעלם אחד, אבל הראשון והשלישי לא היו בהעלם אחד, לדעת רבה אם הביא חטאת על הכזית הראשון אין השלישי מתכפר, ולדעת אביי מתכפר, ומכל מקום שניהם סוברים שהראשון והשני מתכפרים, אף שנודע לו על הראשון קודם שנודע לו על השני, ואם סוברים אביי ורבה שרבי יוחנן וריש לקיש נחלקו בנודע לו קודם הפרשה, צריך לומר שהם סוברים כריש לקיש, ואם סוברים שנחלקו בנודע לו לאחר הפרשה, יכולים לסברו גם כרבי יוחנן, ונאמר שהם דיברו במקרה שנודע לו קודם הפרשה. רש"ש (ד"ה ומזה).

רבינא דוהה את הכרעתו של רב אשי: אמר רבינא לרב אשי, **וְדִילְמָא סָפְקָא לֵיהּ** - שמא בני הישיבה שביארו את מחלוקתם של רבי יוחנן וריש לקיש הסתפקו באיזה מקרה נחלקו כמו שאני הסתפקתי, **וּבְדִרַב אִם תֵּימְצֵי לְמֵימַר** וכך ביארו, **אִם תֵּימְצֵי לְמֵימַר שְׁנֵיהֶם סָפְקָה הַפְרָשָׁה פְּלִיגִי בָּהּ** - אפילו אם נאמר שרבי יוחנן וריש לקיש נחלקו במקרה שנודע לו אכילת הכזית השני קודם שהפריש קרבן על הכזית הראשון [כצד הראשון של הספק], ובמקרה זה סובר רבי יוחנן שחייב שתים, מכל מקום לא קשה לו מהפסוק 'מחטאתו ונסלח לו' שממנו דורש ריש לקיש שאינו חייב אלא חטאת אחת[יז], **שַׁרְבִּי יוֹחָנָן הֵיכִי מְוַקֵּי לֵיהּ לְקְרָא** - איך הוא מעמיד פסוק זה, **בְּמַקְרֶה שֶׁאָכַל כַּזַּיִת וְנִזְכַּר, ונודע לו על כזית ואחר כך אכל עוד חצי זית קודם שנודע לו** אכילת חצי זית הראשון, שאז מודה הוא שחייב רק חטאת אחת[יח]. **וְאִם תֵּימְצֵי לְמֵימַר שֶׁאַחַר הַפְרָשָׁה פְּלִיגִי** - ואפילו אם נאמר שרבי יוחנן וריש לקיש נחלקו במקרה שנודע לו אכילת הכזית השני לאחר שהפריש קרבן על הכזית הראשון [כצד השני של הספק], ובמקרה זה סובר ריש לקיש שחייב אחת, מכל מקום לא קשה לו מהפסוק 'על חטאתו והביא' שממנו דורש רבי יוחנן שחייב שתים[יט], **שְׁרֵישׁ לָקִישׁ הֵיכִי מְוַקֵּי לֵיהּ לְקְרָא** - איך הוא מעמיד את הפסוק 'על חטאתו והביא', **בְּלֹא אַחַר כָּפָרָה** - במקרה שנודע לו אכילת הכזית השני לאחר שהקריב את החטאת על הכזית הראשון, שאז מודה הוא שחייב שתי חטאות[כ]. ואין להוכיח מדבריהם באיזה מקרה נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש[כא].

★

הגמרא מבארת מה דין העושה עבירה אחת כמה פעמים ונודע לו בין כל פעם ופעם?: אָמַר עוּלָּא, לְמַאן דְּאָמַר שְׁאָשָׁם וַדַּאי[כא] לֹא בָּעֵיא - אינו צריך **יְדִיעָה בָּתְחִילָּה**, ויכול להביא אשם ודאי אף אם עדיין לא נודע לו שחטא[כב].

יז. **כְּתִיב**, כשהקשנו לרבי יוחנן כיצד יעמיד את הפסוק 'מחטאתו ונסלח לו', ותירצנו שיעמיד במקרה שאכל כזית ומחצה, וכן כשהקשנו לריש לקיש כיצד יעמיד את הפסוק 'על חטאתו והביא', ותירצנו שיעמיד במקרה שנודע לו לאחר כפרה, אין כוונת הגמרא שכך מוכרחים להעמיד את הפסוקים לדבריהם, אלא הוא ברדך אם תמצי לומר, וכפי שיתבאר. רש"י (ד"ה כתיב ס"ג). טו. **וְרֵישׁ** לקיש ודאי לא קשה איך יפרש את הפסוק 'על חטאתו והביא' שממנו דורש רבי יוחנן שחייב שתים לפי צד זה, מפני שהוא יכול להעמיד בפשטות שמדובר במקרה שנודע לו אכילת הכזית השני לאחר הפרשה, ובא הפסוק להשמיענו שהפרשות מחלקות, וצריך להביא שתי חטאות. טז. **אבל** אם נפרש שנחלקו במקרה שנודע לו אכילת הכזית השני לאחר הפרשה לא קשה לרבי יוחנן כלל, שרבי יוחנן יכול להעמיד שמדובר במקרה שנודע לו קודם הפרשה, שאז גם הוא מודה שמביא חטאת אחת על שני הכזיתים, כפי שהציע רב אשי לעיל. רש"י (ד"ה כתיב ס"ג). יז. **וְרַבִּי** יוחנן לא קשה איך יפרש את הפסוק 'מחטאתו' שממנו דורש ריש לקיש שחייב אחת לפי צד זה, מפני שהוא יכול להעמיד בפשטות שמדובר במקרה שנודע לו אכילת הכזית השני קודם הפרשה, שאז לפי כולם מביא חטאת אחת על שני הכזיתים. יח. **אבל** אם נפרש שנחלקו במקרה שנודע לו אכילת הכזית השני קודם הפרשה לא קשה לריש לקיש כלל, שריש לקיש יכול להעמיד שמדובר במקרה שנודע לו לאחר הפרשה, שאז גם הוא מודה שמביא שתי חטאות, כפי שהציע רב אשי לעיל. רש"י (ד"ה כתיב ס"ג). יט. **ביארנו** את הגמרא לפי פירוש רש"י (ד"ה אימור תיקו, ד"ה מכפר כפרה נפקין) אולם רש"י הביא שרוב התלמידים פירשו את הגמרא, שריש לקיש עצמו העמיד את הפסוק 'על חטאתו והביא' במקרה שנודע לו אכילת הכזית השני לאחר שהקריב את החטאת על הכזית הלב הראשון, וכן רבי יוחנן עצמו העמיד את הפסוק 'מחטאתו ונסלח לו' במקרה שאכל כזית ומחצה חלב, ונודע לו על כזית, וחזר ואכל חצי זית אחר קודם שנודע לו שחטא באכילת חצי זית הראשון [ולא כמו שפירש רש"י שבעל התלמוד הוא שפירש כך את הפסוקים לפי דבריהם]. ורבינא שאל באיזה מקרה נחלקו. ופשט לו רב אשי שמדברי רבי יוחנן וריש לקיש עצמם שהעמידו את הפסוק 'על חטאתו והביא' במקרה שנודע לו לאחר כפרה, ואת הפסוק 'מחטאתו ונסלח לו' במקרה שאכל כזית ומחצה, מוכח שנחלקו בין בנודע לו קודם הפרשה ובין בנודע לו אחר הפרשה, והקשה לו רבינא 'דילמא ספוקי מספקא ליה', כלומר שמא רבי יוחנן וריש לקיש עצמם הסתפקו בדבר [אבל אין לומר שרבינא הקשה כן על רב אשי, שהרי רבי יוחנן וריש לקיש עצמם העמידו את הפסוקים כל אחד כשיטתו לפי גירסא זו]. ומה שאמרה הגמרא 'ואם תמצי לומר קאמר' אינו המשך דברי רבינא, אלא הוא תשובת רב אשי לרבינא [ולא כמו שפירש רש"י שהוא המשך תשובתו של רבינא], שדחה שאין לומר שרבי יוחנן וריש לקיש מסופקים בדבר זה כמו שרצה רבינא לומר, ש'אם תימצי לומר לאחר הפרשה פליגי רבי יוחנן היכי מוקי ליה לקרא בכזית ומחצה', כלומר, אם תרצה לומר שרבי יוחנן וריש לקיש נחלקו רק במקרה שנודע לו לאחר הפרשה, אם כן קשה מה טעמו של רבי יוחנן שהעמיד את הפסוק 'מחטאתו ונסלח לו' בכזית ומחצה, היה לו להעמיד את הפסוק במקרה שנודע לו קודם הפרשה. 'ואם תימצי לומר קודם הפרשה פליגי ריש לקיש היכי מוקי ליה לקרא בלאחר כפרה', כלומר, ואם תרצה לומר שרבי יוחנן וריש לקיש נחלקו רק במקרה שנודע לו קודם הפרשה, אם כן קשה מה טעמו של ריש לקיש שהעמיד את הפסוק 'על חטאתו והביא' במקרה שנודע לו לאחר כפרה, היה לו להעמיד את הפסוק במקרה שנודע לו לאחר הפרשה, ומסתבר לומר שנחלקו בין במקרה שנודע לו קודם הפרשה ובין במקרה שנודע לו לאחר הפרשה, אבל לא בא רב אשי להוכיח שרבי יוחנן וריש לקיש לא הסתפקו, אלא הוכיח שאין לומר שנחלקו רק במקרה שנודע לו קודם הפרשה או רק במקרה שנודע לו לאחר הפרשה. וכתב עליהם רש"י ששגו בשיטה זו. על פי הב"ח (פנ"א ד"ה לימוקים), וראה לשון הזהב (פנ"א ד"ה לימוקים) שביאר את דבריהם באופן אחר. כ. **דברי** עולא הובאו כאן משום דברי רב דימי המובאים בסמוך (לעיל עב:). המדברים באותו ענין, ואת דברי רב דימי הביאו כדי להקשות עליו ממחלוקתם של רבי יוחנן וריש לקיש. רש"י (לעיל עב. ד"ה ונפלג). כא. **אשם** ודאי היינו כגון אשם מעילות שהמועל בהקדש מביאו, או אשם גזילות שהנשבע לשקר בהלואה או פקדון וחזר והודה שנשבע לשקר מביאו, או אשם שפחה חרופה שהבא על אשה שחציה שפחה וחציה בת חורין המאורסת לעבד עברי מביאו, ואינו כאשם תלוי שהמסופק אם עשה עבירה מביאו. רש"י (ד"ה ספק). כב. **נחלקו** רבי טרפון ורבי עקיבא במשנה (כריתות כט.), במי שהיו לפניו שתי חתיכות בשר, אחת של הקדש ואחת של חולין, ואכל אחת מהן, ואינו יודע איזו אכל, לדעת רבי עקיבא מביא אשם תלוי, ואם יודע לו לאחר מכן שהפסוק 'על חטאתו והביא' שממנו דורש רבי יוחנן שחייב שתים[יז], **שְׁרֵישׁ לָקִישׁ הֵיכִי מְוַקֵּי לֵיהּ לְקְרָא** - איך הוא מעמיד את הפסוק 'על חטאתו והביא', **בְּלֹא כַּפָּרָה** - במקרה שנודע לו אכילת הכזית השני לאחר שהקריב קרבן על הכזית הראשון [כצד השני של הספק], ובמקרה זה סובר ריש לקיש שחייב אחת, מכל מקום לא קשה לו מהפסוק 'על חטאתו והביא' שממנו דורש רבי יוחנן שחייב שתים[יז], **שְׁרֵישׁ לָקִישׁ הֵיכִי מְוַקֵּי לֵיהּ לְקְרָא** - איך הוא מעמיד את הפסוק 'על חטאתו והביא', **בְּלֹא אַחַר כָּפָרָה** - במקרה שנודע לו אכילת הכזית השני לאחר שהקריב קרבן על הכזית הראשון, שאז מודה הוא שחייב שתי חטאות[יח]. ואין להוכיח מדבריהם באיזה מקרה נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש[יט].

★

הגמרא מבארת מה דין העושה עבירה אחת כמה פעמים ונודע לו בין כל פעם ופעם?: אָמַר עוּלָּא, לְמַאן דְּאָמַר שְׁאָשָׁם וַדַּאי[כא] לֹא בָּעֵיא - אינו צריך **יְדִיעָה בָּתְחִילָּה**, ויכול להביא אשם ודאי אף אם עדיין לא נודע לו שחטא[כב].

בָּעֵי חֲמֵשׁ בְּעִילּוֹת בְּשָׁפְחָה חָרוּפָה[א] בשוגג, ונודע לו חטאו בין כל אחת ואחת, **אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת** - אשם אחד, שהידיעה אינה מחלקת בין ביאה לביאה לפי שאינה חשובה, משום שלדעתו חיוב האשם אינו תלוי בידיעה[ב].

מקשה הגמרא: מַתְקִיף לַהּ - הקשה **רַב הַמְנוּנָא** על עולא, **אֶלָּא מַעֲתָּה** שאתה אומר בדעת הסובר שיכול להביא אשם ודאי אף אם עדיין לא נודע לו שחטא[ג], שהידיעות אינן מחלקות בין אם נודע לו בין כל אחת ואחת מהשגגות, ובין אם אחר השגגות נודע לו בזה אחר זה, אם כן, אם **בָּעֵי** שפחה חרופה בשוגג, **וְחָזַר וּבָעֵי** אותה פעם נוספת בשוגג[ד], **וְהִפְרִישׁ קָרְבָּן, וְאָמַר, הִתְקִינוּ לִי** מלהקריבו **עַד שֶׁאֶבְעֹל** פעם נוספת בשוגג[ה], **הֵכִי נָמֵי** - האם גם באופן זה תאמר **דְּאֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת,** והקרבן שהפריש יכפר לו גם על השגגה שאחר ההפרשה, שכמו שלעניין ידיעות אתה אומר שאין חילוק בין אם נודע לו לאחר כל השגגות בזה אחר זה לנודע לו בין כל אחת ואחת מהשגגות, שבכל אופן אינו חייב אלא אשם אחד, כך יש לומר גם לעניין הפרשת קרבן, שאין חילוק בין אם הפריש קרבן בין שגגה לשגגה להפריש קרבן לאחר כל השגגות, וכמו שאם הפריש קרבן באופן שנודע לו לאחר השגגות ההפרשה חלה על כל השגגות[ו], כך אם הפריש קרבן בין שגגה לשגגה אין ההפרשה מחלקת, ויביא קרבן אחד על כולם. ועל כרחך אין לומר כן, שהרי סברא פשוטה היא שהפרשת הקרבן מחלקת, וקרבן שהפריש על עבירה אחת אינו מכפר על עבירה שעשה לאחר מכן[ז].

מתרצת הגמרא: אָמַר לַהּ עולא, **מַעֲשֶׂה דְּאַחַר הַפְרָשָׁה קָאָמְרַתְּ** - וכי אתה מקשה ממעשה עבירה שנעשה לאחר הפרשת הקרבן, **מַעֲשֶׂה דְּלָאַחַר הַפְרָשָׁה לָא קָאָמִינָא** - בזה גם אני לא אמרתי שאין ההפרשה מחלקת, שודאי סברא פשוטה היא שאין הקרבן מכפר על עבירה שעשה לאחר ההפרשה[ח], אף שלעניין ידיעות אני סובר שאין חילוק בין אם נודע לו לאחר כל השגגות בזה אחר זה ובין אם נודע לו בין כל אחת ואחת מהשגגות.

★

הגמרא מביאה מאמר אחר בענין זה: רַבִּי אַתָּא - כשבא **רַב דִּימִי** מארץ ישראל לבבל **אָמַר, לְמַאן דְּאָמַר** - לדעת הסובר **אִשָּׁה וַדַּאי בָּעֵי יְדִיעָה בָּתְחִלָּה** - שאינו יכול להביא אשם ודאי אלא אם נודע לו שחטא[ט], ולשיטתו הידיעה באשם חשובה כמו הידיעה בחטאת, **בָּעֵי חֲמֵשׁ בְּעִילּוֹת בְּשָׁפְחָה חָרוּפָה** בשוגג, ונודע לו בין כל אחת ואחת, **חַיָּיב** אשם **עַל כָּל אַחַת וְאַחַת,** שהידיעה מחלקת בין השגגות לגבי אשם כמו שמחלקת לגבי חטאת[י].

מקשה הגמרא: אָמַר לַהּ אַבָּיֵי, הֲרֵי לְגַבֵּי חַטָּאת, דְּבָעֵינַן יְדִיעָה בָּתְחִלָּה כדי להתחייב בה[יא], **וְקָרֵינַן** - ומכל מקום נשלחן **רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ** אם הידיעות שאחר השגגות מחלקות[יב], וסובר ריש לקיש שאין הידיעות שאחר השגגות מחלקות לחייבו שתי חטאות על שני כזיתים שאכל בהעלם אחד, ואף שהפרשת קרבן ודאי מחלקת[יג], ידיעות אינן נחשבות כהפרשת קרבן, אם כן גם הכא על שפחה חרופה כמה פעמים ונודע לו בין כל אחת ואחת לדעת ריש לקיש יביא אשם אחד על כולם, שהרי הידיעות אינן נחשבות כהפרשת קרבן[יד]. **אֵישְׁתִּיק** - שתק רב דימי ולא השיב.

השיב אביי על קושיית עצמו: אָמַר לַהּ אביי לרב דימי, **הָלְמָא בְּמַעֲשֶׂה דְּלָאַחַר הַפְרָשָׁה קָאָמְרַתְּ** - שמא מה שאמרת שלדעת הסובר שאינו יכול להביא אשם ודאי קודם שנודע לו שחטא חייב אשם על כל אחת ואחת אף לריש לקיש, הוא רק באופן שעשה את השגגה השניה לאחר שהפריש קרבן על השגגה הראשונה, **וְדִבְרֵךְ הַמְנוּנָא** שאמר שדבר פשוט הוא שאין קרבן שהפריש על עבירה אחת מכפר על עבירה שעשה לאחר מכן[טו]. **אָמַר לַהּ** רב דימי, **אִין** - אכן לזה התיתה כוונתי[טז].

רָבִי אַתָּא - כשבא **רַבִּין** מארץ ישראל לבבל **אָמַר, הָכִי** - בין רבי יוחנן ובין ריש לקיש **מוֹדִים בְּשָׁפְחָה חָרוּפָה** שאם בא עליה כמה ביאות חייב אשם על כל ביאה וביאה, **וְהָכִי מוֹדִים בְּשָׁפְחָה חָרוּפָה** שאם בא עליה כמה ביאות אינו חייב אלא אחד, **וְשַׁלְּשׁוֹלֶת** רבי יוחנן וריש לקיש **בְּשָׁפְחָה חָרוּפָה** אם חייב אשם אחד על כמה ביאות או שחייב אשם על כל ביאה וביאה.

רבין מבאר את דבריו: מה שאמרתי **שֶׁהָכִי מוֹדִים בְּשָׁפְחָה חָרוּפָה דְּאֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת,** היינו **בְּדִבְעוֹלָא** שאמר בדעת הסובר שיכול להביא אשם ודאי אף אם עדיין לא נודע לו שחטא, שאם בעל חמש בעילות בשוגג ונודע לו בין כל אחת ואחת אינו חייב אלא אשם אחד, ואין זה דומה לחטא שחייבים עליו חטאת שבו הידיעה שבין המעשים מחייבת קרבנות נפרדים על כל שגגה ושגגה, מפני שבאשם שחייב עליו גם במזיד, אין חיובו תלוי בכל שגגה ושגגה. ואף לרבי יוחנן הסובר שאם עשה כמה מעשים שחייבם חטאת בהעלם אחד ונודעו לו בזה אחר זה, חייב קרבנות נפרדים מפני שהידיעה נחשבת כאילו כבר הביא כפרה, זהו רק בחטאת שהכפרה תלויה בידיעת השגגה, אבל באשם שחסרון ידיעת החטא לא מעכבת את הקרבן, אין הידיעה חשובה כהבאת הקרבן ולכן מביא רק אשם אחד. **וְמַה** שאמרתי **שֶׁהָכִי מוֹדִים בְּשָׁפְחָה חָרוּפָה דְּחַיָּיב אֲשָׁם עַל כָּל אַחַת וְאַחַת,** מדובר שבא עליה לאחר שהפריש קרבן על בעילה ראשונה, והיינו **בְּרַב הַמְנוּנָא** שאמר שאם הפריש קרבן בין שגגה לשגגה לדברי הכל מביא קרבן על כל שגגה. **וְמַה** שאמרתי שיש **מְחַלְּוֹקֶת בְּשָׁפְחָה חָרוּפָה,** היינו **לְמַאן דְּאָמַר שֶׁאֶשָּׁם וַדַּאי בָּעֵי יְדִיעָה בָּתְחִלָּה** - שאינו יכול להביא אשם ודאי קודם שנודע לו שחטא, שבזה יש **מַחְלוֹקֶת דְּרַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ** בין כשנודע לו בין חטא לחטא, ובין כשחטא בהעלם אחד ונודעו לו בזה אחר זה, שלרבי יוחנן הסובר לגבי חטאת שאפילו על שתי שגגות בהעלם אחד שנודעו לו בזה אחר זה חייב שתי חטאות מפני שהידיעה נחשבת כהבאת קרבן, הוא הדין לגבי קרבן אשם, מפני שגם הוא תלוי בידיעת החטא. אבל לריש לקיש הסובר שידיעת החטא אינה נחשבת כהבאת קרבן, אלא רק כשנודע לו בין המעשים מחייב קרבנות נפרדים על כל שגגה ושגגה, באשם שחיובו גם במזיד החיוב אינו על השגגה, ולכן ידיעת החטא אינה מחייבת קרבנות חלוקים.

★

הגמרא מבארת שיש חילוק שבת שלא במזיד שאינו בכלל שוגג להתחייב על כך קרבן: אֵיתְמַר - נאמר בבית המדרש,

---

א. **'חרופה'** פירושו מאורסת. ראה קידושין (ט.). כלומר שפחה כנענית המאורסת לעבד עברי. וראה כריתות (ח"ג). שנחלקו תנאים אם מדובר בחציה שפחה וחציה בת חורין או בשפחה גמורה. ב. **הבא** על שפחה חרופה מביא קרבן אחד על כמה בעילות, כמו ששנינו (כריתות ט.) חמשה מביאין קרבן אחד על עבירות הרבה, ואחד מהם הוא הבא על השפחה כמה פעמים. הדין זה שמביא קרבן אחד הוא כשבא עליה במזיד, שהבא על שפחה חרופה מביא אשם אף במזיד, או כשבא עליה בשוגג כמה פעמים בהעלם אחד, אבל אם בא עליה בשוגג ונודע לו שחטא בין ביאה לביאה, לרבי יוחנן שאמר (לעיל שם:) לגבי חטאת שהידיעות מחלקות, ואם אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד ונודע לו בזה אחר זה מביא שתי חטאות, אם כן בשפחה חרופה צריך להביא אשם על כל ביאה וביאה, מפני שכשנודע לו שחטא נחשב כאילו הפריש קרבן, וזה ודאי שאין הקרבן מכפר על עבירה שעשה אחר שהפרישו, ובא עולא להשמיענו שדין זה הוא דווקא לרבי עקיבא הסובר שאינו יכול להביא אשם ודאי קודם שנודע לו שחטא, שלדבריו חיוב האשם תלוי בידיעה, ולכן לרבי יוחנן כשנודע לו נחשב כאילו הביא כפרה [ולריש לקיש שאמר לגבי חטאת שהידיעות אינן מחלקות, גם כאן הידיעות אינן מחלקות. תוספות (ד"ה פעמ)], אבל לדעת רבי טרפון הסובר שיכול להביא אשם ודאי אף אם עדיין לא נודע לו על שחטא, אף לרבי יוחנן אין הידיעה מחלקת בין ביאה לביאה, כיון שאין חיובו תלוי בידיעות כלל, ואינו מביא אלא אשם אחד. ותירוצו של מעילות שאינו בא אלא על השוגג, ודאי הידיעה שבין שגגה לשגגה מחלקת בעיניהם לדברי הכל, כמו שלגבי חטאת הידיעה שבין שגגה לשגגה מחלקת בעיניהם לדברי הכל, שכיון שנודע לו בעיניהם הרי הם שתי שגגות [ולא נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש אלא אם הידיעה שלאחר החטא מחלקת בעיניהם לדברי הכל, רש"י (ד"ה פעמ)]. ג. **דתניא** רבי טרפון, ראה בהערה (לעיל סוף סע"ב). ד. **הב"ח** מוחק תיבות 'חזר ובעל', שאין חילוק כמה פעמים בעל קודם שהפריש קרבן, וכן הגירסא בתוספות (ד"ה מתקף). ה. **תוספות** (ד"ה מתקף) על פי מהר"ם (פוסקי סס). ולגומלא אמר כן, שודאי אי אפשר לומר שבעתיד אבעל בשוגג שכן אדם אינו יודע אם ישגוג, ואין הכונה אלא לומר שלפי דבריו אפילו אם יש ידיעה הפרשה בין בעולה לבעילה, לא תהא ההפרשה מחלקת, ריטב"א (ד"ה מתקף). ו. **וחייבו** לפי הצד שרצו לומר לעיל שרבי יוחנן וריש לקיש נחלקו אם הפרשות מחלקות, וסובר ריש לקיש שאם אכל כזית חלב וחזר ואכל כזית חלב, ונודע לו הראשון והפריש קרבן, ואחר כך נודע לו השני, אינו מביא קרבן אחר. ואפילו רבי יוחנן הסובר שאם הפריש קרבן על כזית הראשון קודם שנודע לו אכילת כזית השני צריך להביא קרבן אחר על השני, זה דווקא בחטאת שהידיעה מחלקת, אבל כאן לגבי אשם שסובר רבי טרפון שאין הידיעה גורמת כלום, ויכול להביא אשם אף קודם שנודע לו שחטא, מודה רבי יוחנן שההפרשה לבדה אינה מחלקת. תוספות (ד"ה מתקף). ז. **תוספות** (שם). ח. **שאי** אפשר לומר בקרבן שכבר הופרש שיחטא ויתכפר בו. חידושים המיוחסים לר"ן (ד"ה אמר מעתה). ט. **דתניא** רבי עקיבא, ראה בהערה (לעיל סוף סע"ב). י. **ומה** ששנינו (כריתות ט.) שהבא על שפחה חרופה כמה פעמים אינו מביא אלא אשם אחד, מדובר שבא עליה במזיד, שהבא על שפחה חרופה מביא אשם אף במזיד, או שבא עליה בשוגג כמה פעמים בהעלם אחד. רש"י (ד"ה פעמ). יא. **שאם** הביא חטאתו קודם שנודע לו החטא אינה מכפרת, שנאמר (ויקרא ד סה) 'או הודע אליו חטאתו אשר חטא והביא קרבנו', והיינו שאחר שנודע לו שחטא מביא חטאת. רש"י (ד"ה ואפי). יב. **וסברה** הגמרא שרב דימי אמר דבריו אף לריש לקיש. רש"י (ד"ה מחק). יג. **שאם** כבר הפריש קרבן קודם שנודע לו על אכילת כזית השני דראי צריך להביא קרבן אחר. יד. **ואף** שלגבי חטאת אם נודע לו בין שגגה לשגגה מביא שתי חטאות, אינו דומה לאשם, מפני שהחטאת באה על השוגג, ואם נודע לו בין שגגה לשגגה יש כאן שתי שגגות, אבל האשם אינו בא אלא על השגגה, שהרי אף המזיד מביא אשם. רש"י (ד"ה ופלגינן). טו. **אבל** אם שגג שוב לאחר שנודע לו וקודם שהפריש אשם, גם לדבי עקיבא הסובר שהידיעה באשם חשובה כמו הידיעה בחטאת זה הלוי במחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש, שלרבי יוחנן הסובר לגבי חטאת שהידיעות שלאחר השגגות מחלקות, ואפילו אם עשה שתי שגגות בהעלם אחד, אם נודע לו בזה אחר זה חייב שתי חטאות, כיון שהידיעה נחשבת כאילו כבר הקריב קרבן, אם כן גם כאן הידיעה מחלקת כאילו הקריב את האשם קודם שבא עליה פעם שניה, ולריש לקיש הסובר לגבי חטאת שהידיעות שלאחר השגגות אינן מחלקות, לפי שאין הידיעה נחשבת כהקרבת הקרבן, ואם עשה שתי שגגות בהעלם אחד חייב חטאת אחת אף אם נודע לו בזה אחר זה, גם כאן אין הידיעה שבין ביאה לביאה מחלקת, כיון שהבא על השפחה חרופה אין חיובו תלוי בשגגה, שהרי גם אם בא עליה במזיד מביא אשם, ואף אם נודע לו בין ביאה לביאה נחשב כהעלם אחד. רש"י (ד"ה מפקפק). טז. **שו"ת** ורב דימי לא נחלקו, אלא כל אחד דיבר לפי דעה אחרת, עולא אמר שלדעת רבי טרפון שאינו מצריך ידיעה בתחילה אין הידיעות מחלקות בין השגגות, ואף אם נודע לו שחטא בין בעולה לבעילה אינו חייב אלא חטאת אחת, אבל אם חטא אחר שכבר הפריש קרבן צריך להביא קרבן אחר על החטא שעשה לאחר ההפרשה. וגם רב דימי סובר כן, אלא שבא להוסיף שאף לדבי עקיבא המצריך ידיעה בתחילה, שלפי זה לריש לקיש הסובר שידיעה שלאחר החטא אינה מחלקת כי העבירות אינו חייב אלא אשם אחד על כל הבעילות, מכל מקום על מה שעשה לאחר שהפריש קרבן צריך להביא קרבן אחר. רש"י (ד"ה כן). על פי הריטב"א (ד"ה כן). אמנם התוספות (ד"ה כן) כתבו, שמכך שאמר רב דימי 'למאן דאמר אשם ודאי בעי ידיעה בתחילה', משמע שלא אמר כן אלא לדעת רבי עקיבא הסובר כן ולא לדעת רבי טרפון הסובר שאשם אינו צריך ידיעה בתחילה, ואם כן למסקנת הגמרא שרב דימי לא דיבר אלא בשגגה שעשה לאחר שהפריש קרבן, משמע שלדעתו לרבי טרפון הסובר שאשם אינו צריך ידיעה, מכפר הקרבן אף על השגגה שנעשתה לאחר שהפרישו, כמו שעולה מכפרת אף על עבירות שנעשו לאחר שהפרישה, וחלק על עולא שאמר שאף לרבי טרפון צריך להביא קרבן אחר על שגגה שעשה אחר הפרשת הקרבן. ועולא סבר שהאשם אינו דומה לעולה, שהעולה לא הופרשה על חטא מסוים, אבל את האשם הפריש על הבעילה הראשונה. רמב"ן (ד"ה אמר) בדעת התוספות. וראה עוד מהר"ם (פרקי"א ד"ה אל"ף) ופני יהושע (פרקי"א ד"ה כן) בענין זה.

נָתְנָיִן לָהּ הִגְבִּיהַּ א�ֶת הַתָּלוּשׁ מהקרקע, כגון שנפל סכין בערוגת הירק והתכוין להגביהו[א], **וְהָתָךְ** בשוגג **אֶת הַמְחוּבָּר**, שבטעות הגביה ירק מהערוגה ותלשו, **פָּטוּר** מחטאת, מפני שהוא מתעסק לעשות דבר אחד ועשה דבר אחר[ב], שלא התכוין כלל לעשות מעשה חיתוך. ואם התכוין **לָתֵת תּוֹךְ אֶת הַתָּלוּשׁ** מהקרקע, שהיתה כוונתו לעשות מעשה חיתוך, **וְהָתָךְ** בשוגג **אֶת הַמְחוּבָּר** - דבר אחר שהיה מחובר[ג], **רַבָּא אָמַר, פָּטוּר** מחטאת, **אַבָּיֵי אָמַר, חַיָּיב** חטאת.

הגמרא מבארת את סברת המחלוקת: רַבָּא אָמַר פָּטוּר, דְּהָא לָא נָתְנָיִן לָהַחְתִּיכָה דְּאִיסּוּרָא - שהרי לא התכוין כלל לעשות מעשה חיתוך האסור בשבת[ד], שהוא רצה לחתוך דבר חלוש, ונחשב מתעסק[ה]. **אַבָּיֵי אָמַר חַיָּיב, דְּהָא נָתְמִינָיִן לָהַחְתִּיכָה בְּעַלְמָא** - שהרי התכוין לעשות מעשה חיתוך, ואינו נחשב מתעסק אלא שוגג.

רבא מביא ראיה לדבריו מברייתא: אָמַר רָבָא, מְנָא אֲמִינָא לָהּ - מנין למדתי דין זה, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **חוֹמֶר** - יש חומרה **בְּשַׁבָּת מִשְּׁאָר מִצְוֹת, וְחוֹמֶר בְּשָׁאָר מִצְוֹת מִשַּׁבָּת.** ומבארת הברייתא, **הַחוֹמֶר** שיש **בְּשַׁבָּת מִשְּׁאָר מִצְוֹת** הוא, **שֶׁהַשַּׁבָּת** אם **עָשָׂה שְׁתַּיִם** - שתי מלאכות **בְּהֶעְלֵם אֶחָד, חַיָּיב** חטאת **עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשָׁאָר מִצְוֹת** שבהן אם עשה שתי איסורים בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת. **וְחוֹמֶר** שיש **בְּשָׁאָר מִצְוֹת מִשַּׁבָּת** הוא, **שֶׁבְּשָׁאָר מִצְוֹת** אם **שָׁגַג בְּלֹא מִתְכַּוֵּין, כְּלומר** שלא התכוין לעבירה שעשה אלא לדבר אחר ועלתה בידו עבירה זו[ו], **חַיָּיב** חטאת, **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשַׁבָּת.** שאם שגג בלא מתכוין פטור מחטאת.

★

הגמרא מבררת כוונת הברייתא ומבארת איך מוכה מהברייתא כדעת רבא: אָמַר מָר - הובא בברייתא, **חוֹמֶר** יש **בְּשַׁבָּת** יותר **מִשְּׁאָר מִצְוֹת, שֶׁהַשַּׁבָּת** אם **עָשָׂה שְׁתַּיִם** - שתי מלאכות **בְּהֶעְלֵם אֶחָד, חַיָּיב** חטאת **עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשָׁאָר מִצְוֹת** שאינו חייב אלא אחת. **מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי** - באיזה מקרה מדובר שבשבת חייב שתים על עבירות שנעשו בהעלם אחד, **אִילֵימָא דַּעֲבַד** - אם נאמר שמדובר במקרה שעשה **קְצִירָה וּטְחִינָה** בהעלם אחד, וחייב חטאת על כל אחת כיון שהם שני אבות מלאכה[ז], **דְּכוָותַהּ** - שבדומה לזה יש לפרש מה ששנינו **לְגַבֵּי שְׁאָר מִצְוֹת** שאם עשה שני איסורים בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת, במקרה **שֶׁאָכַל** כזית **חֵלֶב** וכזית **דָּם** בהעלם אחד, שהם איסורים חלוקים[ח]. אין לומר כן, שהרי **הָכָא תְּרֵתֵי מִיחַיַּיב וְהָכָא תְּרֵתֵי מִיחַיַּיב** - בשני המקרים יש לחייבו שתי חטאות, כיון שעשה שני איסורים נפרדים, ואין לחלק בין שבת לשאר מצוות.

אֶלָּא מה ששנינו לגבי **שְׁאָר מִצְוֹת דְּלֹא מִיחַיַּיב אֶלָּא חֲדָא** - שאם עשה שני איסורים בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת, **הֵיכִי דָּמֵי** - באיזה מקרה מדובר, כגון **דְּאָכַל** כזית **חֵלֶב** היום וחזר **וְאָכַל** כזית **חֵלֶב** למחר, ולא נודע לו ביניהם שחטא, שכיון ששניהם עם אחד של איסור אינו חייב אלא אחת, **דְּכוָותַהּ** - שבדומה לזה יש לפרש **לְגַבֵּי שַׁבָּת** ששנינו שאם עשה שתי מלאכות בהעלם אחד חייב חטאת על כל אחת ואחת, שמדובר במקרה **דַּעֲבַד קְצִירָה** וחזר **וְעָשָׂה קְצִירָה** בהעלם אחד, ששניהם שם אחד של איסור. גם זה אין לומר, שהרי **הָכָא חֲדָא מִיחַיַּיב וְהָכָא חֲדָא מִיחַיַּיב** - בשני המקרים אין לחייבו אלא חטאת אחת כיון שלא עשה אלא איסור אחד בהעלם אחד, ואין לחלק בין שבת לשאר מצוות.

אלא **לְעוֹלָם** צריך לפרש מה ששנינו שבשבת חייב על כל אחת כמו שפירשנו בתחילה, שמדובר במקרה **דַּעֲבַד** - שעשה **קְצִירָה וּטְחִינָה** בהעלם אחד, וחייב חטאת על כל אחת משום שהם שני אבות מלאכה, **וּמַאי** - ומה הכוונה במה ששנינו **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשָׁאָר מִצְוֹת** שחייב אחת. **אַבְּוּדָה זְרָה** - מדובר לגבי עובד עבודה זרה[ט], שאם עבד עבודה זרה בשתי עבודות, אף שהן כשני שמות נפרדים של איסור, אינו חייב אלא אחת, **וְכַדְרַבִּי אַמֵּי, דְּאָמַר רַבִּי אַמֵּי, זִיבָּח וְקִיטֵּר וְנִיסֵּךְ** - שחט והקטיר קרבן לעבודה זרה ואחר כך ניסך לה **בְּהֶעְלֵמָה אַחַת, אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא** חטאת **אַחַת**[י].

הגמרא ממשיכה לפרש את הסיפא לפי ביאור זה: בְּמֵאי אוֹקֵימְתָּא - במה העמדת ובירארת מה ששנינו ברישא לגבי שאר מצוות, **בַּעֲבוֹדָה זָרָה, אֵימָא סֵיפָא** - אם כן אמור ובאר את הסיפא של הברייתא, ששנינו, **חוֹמֶר** יש **בְּשָׁאָר מִצְוֹת** יותר מבשבת, **שֶׁבְּשָׁאָר מִצְוֹת** אם **שָׁגַג בְּלֹא מִתְכַּוֵּין, חַיָּיב** חטאת, **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשַׁבָּת** שאם שגג בלא מתכוין פטור מחטאת, ואם 'שאר מצוות' הכוונה לעבודה זרה, **הָאי שָׁגַג בְּלֹא מִתְכַּוֵּין דַּעֲבוֹדָה זָרָה הֵיכִי דָּמֵי** - איך תבאר אופן זה ששגג בלא מתכוין בעבודה זרה וחייב על כך, **אִילֵימָא בְּכַבּוּר** - אם נאמר שמדובר שראה בית עבודה זרה והיה סבור **שֶׁבַּיִת הֶקְפֵּנִי הוּא, וְהִשְׁתַּחֲוָה לָהּ** וכוונתו להשתחוות למי ששיכן שמו עליה[יא], הו כוונת הברייתא 'שגג בלא מתכוין', שהרי התכוין להשתחוות לבית הכנסת ולא לעבודה זרה[יב], אם כן יקשה מדוע חייב חטאת, **הָרֵי לָבוֹ לַשָּׁמַיִם**, ואף אם היה יודע שהוא בית עבודה זרה אינו חייב, שהרי לא התכוין כלל להשתחוות לעבודה זרה[יג].

וְאֶלָּא יש לומר ש'שגג בלא מתכוין' בעבודה זרה מדובר באופן **דְּחָזֵי אַגַּדְתָּא וּקְנִיד לָהּ** - שראה פסל שעשו בדמות המלך, שהיו רגילים לעשותו ולהשתחוות לו לכבוד המלך[יד], וישנם פסלים שאף עובדים אותם כעבודה זרה, ואותו פסל שראה עבדוהו ולא ידע[טו], ויש לברר, **הֵיכִי דָּמֵי** - באיזה אופן מדובר, **אִי דְּקָבְלָהּ עֲלֵיהּ בְּאַלּוֹהּ** - אם מדובר שקיבל על עצמו פסל זה לאלוה, הרי **בְּזִיד הוּא**, וחייב מיתה, ואין לומר שבאופן זה דיברה הברייתא שאמרה ששגג בלא מתכוין, **וְאִי דְּלָא קְבָלָהּ עֲלֵיהּ בְּאַלּוֹהּ** - ואם מדובר שלא קיבל על עצמו פסל זה לאלוה, אלא התכוין רק להשתחוות לו לכבוד המלך. הרי **לָאו בְּלוּם הוּא** - אין שום איסור במעשה זה, שהרי לא נעשה לשם עבודה זרה[טז], והוא לא התכוין להשתחוות לו לשם עבודה זרה, ואינו חייב חטאת.

אֶלָּא יש לפרש ש'שגג בלא מתכוין' מדובר באופן שהשתחוה לעבודה זרה **מַאֲהֲבָה וּמִיִּרְאָה** - מחמת שאוהב אדם הרוצה בכך או מתיירא ממנו[יז], ונקרא 'שגג בלא מתכוין' לפי ששגג במה שהיה סבור שאם אינו מתכוין מותרי[יח]. אלא שאם כן קשה, **הֵנִיחָא** - מובן הדבר **לְאַבָּיֵי דְּאָמַר** (סנהדרין סד:), העובד עבודה זרה מאהבה ומירא מיתה אם עשה כן במזיד ובהתראה, ואם שגג וסבר שמותר לעשות כן חייב חטאת, **אֶלָּא לְרַבָּא דְּאָמַר** שהעובד עבודה זרה מאהבה ומירא מיתה ומקרבן[יט], **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** - אין נבאר את הברייתא, שלדעתו אי אפשר להעמיד את הברייתא המחייבת חטאת בשאר המצוות, בעובד עבודה זרה מאהבה ומירא[כ].

מתרצת הגמרא: אֶלָּא יש לפרש ש'שגג בלא מתכוין' מדובר **בְּאוֹמֵר מוּתָּר** - במי שסבור שאין איסור עבודה זרה בתורה, כגון גר שנתגייר והלך לבין הנכרים[כא], ולכן אף אם עבד לה בכמה עבודות אינו חייב אלא חטאת אחת, ונקרא 'שגג בלא מתכוין' כיון שלא ידע מעולם שאסור לעבוד עבודה זרה[כב].

דוחה הגמרא: אֵין לוֹמַר כֵּן, משום שאם מדובר ב'אומר מותר' לא מובן **מַה שְּׁסִיֵּימָה** הברייתא ואמרה **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשַׁבָּת דְּתָנֵי רַבִּי, שֶׁהֵרֵי עַד כָּאן לֹא בָּטְא מִינַּיהּ** - לא שאל **רָבָא מָרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן** (לעיל ע:) אם חייב חטאת באופן שהוא אומר מותר, דהיינו שאינו יודע שיש איסור שבת בתורה[כג], **אֶלָּא אִי לְחִיּוּבֵי חֲדָא אִי לְחִיּוּבֵי תְּרֵתֵי** - האם חייב חטאת אחת או שתי חטאות, **אֲבָל מְפַקְּרֵי לָא** - אבל לענין שיפטר לגמרי מלהביא קרבן לא הסתפק רבא, והיה פשוט לו שלכל הפחות חייב חטאת אחת, ואם כן אין לומר שבאופן זה אמרה הברייתא שבשבת פטור לגמרי.

א. המתכוין לעשות דבר אחד ועשה דבר אחר, והיינו שטעה במציאות הדברים ולא שטעה בדין והיה סבור שהדבר מותר, אינו נחשב 'שוגג' אלא 'מתעסק' [-שמתעסק בדבר אחד ועשה דבר אחר], ופטור מחטאת. מקור פטור מתעסק למד רבי אליעזר (ויקרא יט) ממה שנאמר בחטאת (ויקרא ד כג) 'או הודע אליו חטאתו אשר חטא בה', ומכך שכתוב 'בה' משמע שאינו חייב חטאת עד שיתכוין לחטא זה, אלא ששגג והיה סבור שאין איסור בדבר מחמת הזמן, שלא ידע ששבת היום, או מחמת הפעולה, שלא ידע שמלאכה זו אסורה. רש"י (ל"ח ופסחים).

ב. שיוודע הוא ששבת היום, ושאסור לתחוך דבר המחובר. רש"י (ל"ח ופסחים). **ג. לדעת** רבא 'שוגג' שחייבה אותו התורה חטאת אינו אלא כשהתכוין לעשות מלאכה האסורה בשבת, אלא ששגג ולא ידע ששבת היום, או ששגג ולא ידע שמלאכה זו אסורה. על פי רש"י (ל"ח ופסחים). **ד. רש"י** (סנהדרין סד: ד"ה שגג).

ה. ואינו כשאר שוגג שמתכוין לעשות את המעשה שעשה אלא שלא ידע שאסור לעשותו, כגון שהיה סבור של תתיכת חלב שהיא שומן ואכל אותה. **ו. ושנינו** לעיל (פז:) שאם עשה כמה אבות מלאכות בהעלם אחד חייב חטאת על כל אב מלאכה. **ז. רש"י** (סנהדרין סד: ד"ה חלב). **ז. ונקרא** שאר מצוות מפני ששקולה עבודה זרה כנגד כל המצוות. תוספות (סנהדרין סד: ד"ה ר"ש).

ח. הגמרא (סנהדרין סב, וכמ"ש שם ד"ה ג) מבארת שרבי אמי למד דין זה מכך שכתוב כמה פעמים 'ולא תעבדון' (שמות כ ג, שם כג כד, דברים ה ו), ולא היה צריך לכתוב את כולם ובאו לדרוש מהם הלכות, ואחד מהם דרשו שבא לכלול את כולם כאחד. וראה ברש"י (שם ד"ה ס"ג) מדוע לא כלל רב אמי בין העבודות גם השתחוואה. **ט. רש"י** (סנהדרין סד: ד"ה הכי). **י. צריך** ביאור, מדוע נקרא שגג בלא מתכוין, שהרי התכוין להשתחוות לאותו בית אלא שהיה סבור שהוא בית הכנסת. וביאר הגרע"א יצחק (סנהדרין סב: ד"ה לא) שעבודה זרה שונה בזה משאר המצוות, שהעיקר בה הוא קבלת אלוהותה עליו, וכיון שלא קיבלה עליה אין במעשהו כלום, ונחשב שלא התכוין למעשה השתחוואה כלל.

יא. והיו מניחים אותו לשם כך על פתחי כפרים וערים וגדולות. יד רמ"ח (סנהדרין סד: ד"ה ואפילו). **יב. רש"י** (סנהדרין סד: ד"ה לבית). אולם ראה ריטב"א (ד"ה ולפי) בשם רש"י כאן, ונראה מדבריו שאינה עבודה זרה כלל, ולכך אינו חייב עד שיקבלה על עצמו באלוה, ולא כפירוש רש"י שם. **יג. רש"י** (כריתות ג, ד"ה ס"ג לא). **יד. רש"י** (ד"ה מחבצה). וראה בהערה להלן את מדובר שירא שמא יהרגנו או שירא שמא יזיקנו, והרמב"ם (פרושים זמ"ס ג"ב ס"ו) ורבינו חננאל (ד"ה לבית) פירשו, שאהבה היינו שחשק בצורתו זו מפני שהיתה נאה ביותר, ויראה היינו שירא שמא תזיקנו. **טו. ולפי** זה כוונת הברייתא במה שאמרה 'שגג בלא מתכוין' היא, ששגג בדבר זה והיה סבור שכיון שאינו מתכוין לאלהות מותר [ולא כמו שסברנו עד עכשיו ש'בלא מתכוין' הינו שעשה דבר זה בלא כוונה]. רש"י (ד"ה מחבצה). אולם ראה יד רמה (סנהדרין סד: ד"ה לפי) שתמה על פירוש זה ב'שגג בלא מתכוין' לפירוש באופן אחר. **טז. רש"י** (ד"ה לבית ולפומה). והקשו התוספות (ד"ה עד כאן) שגר שלא נודע לו מעולם איסור עבודה זרה, איני ישראל כלל, כיון שמודה בעבודה זרה, ולכן ביארו שבשעה שהשתחוה שכח שיש איסור עבודה זרה, [ודבריהם בזה לא כשיטת רש"י כאן שמדובר בגר שלא נודע לו מעולם איסור עבודה זרה]. **יז. רש"י** (ד"ה לבית ולפומה). סנהדרין סד: ד"ה לבית ולפומה).

אֶלָּא לָאו על כרחך אין לפרש שמה ששנינו בסיפא שבשאר מצוות שוגג בלא מתכוין חייב מדובר בעבודה זרה, וצריך לפרש שבְּרִישָׁא ששנינו לגבי שבת שאם עשה שתים בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת מה שאין כן בשאר מצוות, אכן מדובר בַּעֲבוֹדָה זָרָה כמו שביארנו לעיל, **וַסֵּיפָא** - אבל מה ששנינו בסיפא שבשאר מצוות שוגג בלא מתכוין חייב מה שאין כן בשבת, מדובר **בְּשֶׁאֵר מִצְוֹת** ולא בעבודה זרה[א], **וְ'שָׁנָה בְּלֹא מִתְכַּוֵּין' בְּשֶׁאֵר מִצְוֹת** שחייב **הֵיכִי דָּמֵי** - באיזה אופן מדובר, כגון שהיה מונח לפניו חלב, **הֶכְבּוּר דְּשׁוּמָן הוּא** - שהיה סבור שהוא שומן, **וַאֲכָלוֹ**, שחייב חטאת על אכילה זו אף שלא התכוין לאכול חלב אלא התעסק לפי שטותו באכילת שומן[ב], מפני שנהנה מהאיסור[ג], ומה ששנינו **'מַה שְּׁאֵין כֵּן בְּשָׁבָּת' הָכָתוּב**, מדובר כגון **הִנְתְּקוֹן לָהַחְזוֹתוֹ אֶת הַתָּלוּשׁ וְהֶחֱזִיקוֹ אֶת הַמְחוּבָּר, שֶׁפָּטוּר** מכיון שהוא מתעסק ואינו נהנה. ואם כן יש ראיה מהברייתא לרבא הסובר שהמתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר נחשב מתעסק ופטור.

מקשה הגמרא: וְאַבָּיֵי, שָׁנָה בְּלֹא מִתְכַּוֵּין הֵיכִי דָּמֵי - איך יפרש מה ששנינו ששוגג בלא מתכוין בשאר מצוות חייב ובשבת פטור, הרי הוא סובר ששוגג בלא מתכוין, דהיינו המתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר, חייב.

מתרצת הגמרא: אביי יפרש שמה ששנינו שבשאר מצוות שוגג בלא מתכוין חייב מדובר כגון שהיה חלב נימוח, וטעה **הֶכְבּוּר שרוֹק הוּא וּבְלָעוֹ**, שבאופן זה חייב אף שלא התכוין כלל למעשה אכילה[ד] אלא התעסק לפי טעותו בבליעת רוק[ה], משום שנהנה מהאיסור. ומה ששנינו **מַה שְּׁאֵין כֵּן בְּשַׁבָּת דְּפָטוּר**, מדובר באופן דומה כגון **הִנְתְּקוֹן לָהַנִּיחַ אֶת הַתָּלוּשׁ וְהֶחֱזִיקוֹ אֶת הַמְחוּבָּר**, שלא התכוין למעשה חיתוך כלל אלא למעשה הגבהה שאין בו איסור, **וּפָטוּר** כיון שהוא מתעסק ואינו נהנה, שבאופן זה מודה אביי שנחשב מתעסק כיון שלא התכוין כלל לעשות מעשה חיתוך, **אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּון לָהַתּוֹתוֹ אֶת הַתָּלוּשׁ וְהֶחֱזִיקוֹ אֶת הַמְחוּבָּר**, סובר אביי שחַיָּיב חטאת[ו].

★

הגמרא מביאה מקרה נוסף בו נחלקו אביי ורבא בענין מתעסק: אִיתְּמַר - נאמר בבית המדרש, **נִתְכַּוֵּון לְזוֹרוֹק** בשבת חפץ למרחק **שְׁתַּיִם** - שתי אמות, שאין חיוב חטאת על זריקה כזו, **וְזָרַק** למרחק **אַרְבַּע** אמות[ז], שעל זריקה כזו חייב חטאת, **רַבָּא אָמַר, פָּטוּר** מחטאת, **אַבָּיֵי אָמַר, חַיָּיב** חטאת.

הגמרא מבארת את סברת המחלוקת: רָבָא אָמַר פָּטוּר, דְּלָא קָמְיַנְיָין לְזָרִיקָה דְּאַרְבַּע - שהרי לא התכוין לעשות מעשה זריקה של ארבע אמות האסור בשבת, והוא נחשב מתעסק. **אַבָּיֵי אָמַר חַיָּיב, דְּהָא קָמְיַנְיָין לְזָרִיקָה בְּעָלְמָא** - שהרי התכוין לעשות מעשה זריקה, ואינו נחשב מתעסק אלא שוגג.

★

הגמרא מביאה מקרה נוסף בו נחלקו אביי ורבא בענין מתעסק: הזורק חפץ

א. **וְלָא** כמו שרצינו לומר בתחילה שמכך שבריישא מדובר בעבודה זרה מוכח שגם בסיפא מדובר בעבודה זרה, לפי מה שביארו התוספות (סנהדרין סב: ד"ה רישא) שעבודה זרה נקראת 'שאר מצות' מפני שהיא שקולה כנגד כל המצוות, צריך לומר שבסיפא קוראה הברייתא לאכילת חלב 'שאר מצות' לבלתי רוק. וי"ש לומר שרבא היה סבור שאין להעמיד את הברייתא באופן שהעמיד אביי כיון שאינו שכיח, או שלא משמע לו כן מלשון הברייתא. פני יהושע (ד"ה רבא).

ב. **לפי** האחרונים שביארו בדעת רש"י שהמתכוין לחתוך את התלוש ונמצא שהוא מחובר נקרא שוגג ולא מתעסק, וחייב חטאת לדברי הכל [ראה בהערה לעיל (עב:) על דברי הגמרא 'לחתוך את התלוש וחתך את המחובר'], צריך לומר שלא מדובר כאן במקרה שהיתה לפניו חתיכה אחת של חלב שהיה סבור שהיא של שומן, שבמקרה זה הוא שוגג וחייב חטאת לדברי הכל, אלא מדובר שהיו לפניו שתי חתיכות אחת של חלב ואחת של שומן, והוא התכוין לאכול את השומן ואכל את החלב. ראש יוסף (ד"ה ואפילו) כתב בשם רש"י בכריתות (יט: ד"ה מתעסק בחלבים, בפירוש הראשון), שמדובר שהיו לפניו שתי חתיכות אחת של חלב ואחת של שומן, וידע איזו של חלב ואיזו של שומן, והתכוין לאכול את השומן והכיוט למקום אחר והלכה ידו אל החלב ואכלו.

ג. **כגון** שאמר שמואל (בכיתות יט:) שהמתעסק בחלבים ועריות חייב משום שנהנה מהאיסור. פטור מתעסק לא נאמר במתעסק בחלבים ועריות, שבהם לא המעשה הוא החטא, אלא ההנאה היא החטא, וכיון שנהנה חייב חטאת. אחרון דאורייתא (כלל כג ד"ס ומתעסק) וקובץ שעורים (מ"ש סוף פ' ט"ו). וכתבו האחרונים שלפי זה במלאכת שבת אינו חייב אף אם נהנה, כיון שאיסור מלאכה בשבת הוא כשאר איסורים ואינו איסור הנאה, אך מהתוספות בסנהדרין (סב: ד"ה לכתפיה, כתיקון הכלמ"ה, סו"ד בתוספות לעיל עב: על דברי הגמרא 'אפילו לא מתכוון שהוא סרטני') לא משמע כן. וראה קהלות יעקב (סי' לב) שכתב טעם אחר מדוע מתעסק אין פטור מתעסק. ד. **שהרי** לא שייך ברוק אכילה אלא בליעה, כלשון הפסוק (שופ' ז יט) 'עד בלעי רוקו'. רש"י (ד"ה ופליג), התוספות רי"ד (ד"ה ופליג) הבין בכוונת רש"י שכיון שאינו לועס את הרוק אלא בולעו אין זה נחשב אכילה, ועל כן הקשה עליו שהרי חייבים גם על בליעת חלב והוא בלע את החלב, שהרי היה חלב נימוח, ואם כן עשה את הפעולה שרצה לעשות שהיא בליעה, ומדוע הוא נחשב מתעסק. ולכן פירש שמדובר באופן שחבירו תחב לו חלב לתוך פיו, והוא לא הרגיש בתחיבה והיה סבור שמה שיש בפיו הוא רוק קרוש של עצמו, כמו כיחו וניעו, ובלעו, וכיון שהיה סבור שאין בפיו דבר אחר מלבד רוק של עצמו הוא נחשב מתעסק, והרי זה כמתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר שלא התכוין למעשה חיתוך. אמנם בכ"ח (פ"ח סי' ס"ב סק"ו) משמע שבליעת רוק אינה נחשבת אכילה כיון שהוא דבר מאוס, והביא שמטעם זה התירו לבלוע רוק שלו ביום הכיפורים כמו שמותר לאכול אוכל שאינו ראוי, ולפי זה מובן מדוע מי שהתכוין לבלוע רוק ובלע חלב נחשב מתעסק, כיון שבליעת הרוק אינה נחשבת אכילה ואינה כבליעת חלב הנחשבת אכילה. ה. **גם** לפי האחרונים שביארו בדעת רש"י שהמתכוין לחתוך את התלוש ונמצא שהוא מחובר נקרא שוגג ולא מתעסק, וחייב חטאת לדברי הכל [ראה בהערה לעיל (עב:) על דברי הגמרא 'לחתוך את התלוש וחתך את המחובר'], במקרה זה שלא התכוין כלל למעשה אכילה ודאי פטור אם לא משום שנהנה, כפי שהתחבר בהערה לעיל (עב:).

ו. **צריך** ביאור מה הראיה מברייתא זו לרבא יותר מלאביי, הרי גם אביי מתרץ את הברייתא לשיטתו שמדובר במתכוין לבלוע רוק, וי"ש לומר שרבא היה סבור שאין להעמיד את הברייתא באופן שהעמיד אביי כיון שאינו שכיח, או שלא משמע לו כן מלשון הברייתא, פני יהושע (ד"ה ופליג).

ז. **לדעת** רש"י (לעיל עב: ד"ה נתכוין) הסובר שאביי ורבא נחלקו באופן שהתכוין לדבר אחד ועלה בידו דבר אחר, כגון שהתכוין להגביה סכין ותלש את המחובר, גם כאן צריך לפרש שהתכוין לזרוק למרחק שתי אמות, ובשעות זרק למרחק ארבע אמות. אבל לדעת רבינו תם (בפוסקי שם ד"ה נתכוין) שנחלקו באופן שהתכוין לעשות מעשה היתר בדבר אחד ועשה מעשה איסור באותו דבר, כגון שהתכוין לחתוך דבר שהיה סבור שהוא תלוש ונמצא שהיה מחובר, צריך לומר שכאן מדובר שרצה לזרוק למקום מסוים, והיה סבור שהוא למרחק ארבע אמות, ונמצא שהוא למרחק שתי אמות, ונמצא שאותו מקום רחוק ארבע אמות [וכן ביארו התוספות בבבא קמא (כו: ד"ה נתכוין)]. ריטב"א (ד"ה נתכוין). ח. **לדעת** רש"י שמדובר שהתכוין לזרוק למרחק שתי אמות, ובטעות זרק למרחק ארבע אמות [ראה בהערה לעיל על דברי הגמרא 'נתכוון לזרוק שתים זורק ארבע'], דברי הגמרא מתבארים כפשוטם שבכלל זריקת ארבע יש זריקת שתים. אבל לדעת רבינו תם שמדובר שרצה לזרוק למקום מסוים, והיה סבור שהוא רחוק שתי אמות, ונמצא שאותו מקום רחוק ארבע אמות [בהערה שם], אין לפרש כן, שהרי התכוין לזורקה זו אלא שטעה במדה והיה סבור שהיא שתים, וצריך לומר שכיון שבכל מקום כשרוצה לזרוק ארבע אינו יכול אם לא שיזרוק שתים, גם זריקת השתים בכלל מלאכת האיסור היא, ונחשב שהתכוין לזורקה זו והיינו חושבים שבאופן זה רבא לא יפטור. ריטב"א (ד"ה ופליג). ט. **לכאורה** מקרה זה שהיה סבור שהיא רשות היחיד ונמצאת רשות הרבים שוה למקרה שהתכוין לחתוך את התלוש ונמצא מחובר, שבשניהם התכוין לעשות מעשה היתר ועלה בידו מעשה איסור. וראה תוספות הרא"ש (לעיל עב: ד"ה נתכוין), חתם סופר (לעיל עב: ד"ה ופליג) וחדוש האביב (ד"ה ופליג) לביאור ההילוק ביניהם. י. **רש"י** (לעיל ע"ג ד"ה ונבא) התנא להשמיענו סימן בעלמא שנדע כמה חטאות חייב על הילול שבת אחת. רש"י (לעיל סע. ד"ה שלשה). יב. **אבל** אם לא ידע שאסור לעשות מלאכה בשבת וסבר שהיא באה רק כדי להתענג ולהנפש בה אינו נחשב שוגג שידע עיקר שבת, חידושי המלביי"ם (לעיל ד"ה ולכן). יג. **שלבל** מלאכות שבת יש שיעור. רש"י (ד"ה ונבא). וכתבו החדוש האביב (ד"ה ופליג) והפרי מגדים (משבצות לשבלול שפג, ד"ה ויהי יודע לכל) שאינו בדווקא, שהרי יש כמה מלאכות ששיעורן בכל שהוא, כגון החורש (רש"י לעיל ד"ה שלשה). וביאר החדוש האביב שכוונת רש"י שלכל המלאכות יש תנאי כדי להתחייב עליהם, כגון מה שאנינו להלן (קג:) כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב, והוא עשה את המלאכות בלא קיום התנאי.

מעשה היתר ועשה מעשה דומה של איסור, **פְּטוֹר, חַיָּבִי מְשַׁכָּחַת לָהּ** - היכן אתה מוצא דין זה שחייב חטאת על כל אחת ואחת, דווקא **בְּזִדּוֹן שַׁבָּת שְׁגָגַת מְלָאכוֹת** - שידע לכל הפחות שיש מלאכה אחת האסורה בשבת[יד], אבל היה שוגג במלאכות, שלא ידע שמלאכות אלו אסורות בשבת[טו], **הֲנִיחָא אִי סָבַר לָהּ** - מובן הדבר אם נאמר שרבא סובר **כְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר** (לעיל סט.), **שְׁגָיוֹן שֶׁשָּׁגָה בְּכָרֵת אַף עַל פִּי שֶׁהֶזִּיד בָּלָּאוֹ** - שאפילו אם ידע שעובר בלאו אלא שלא ידע שחייבים עליו כרת נחשב שוגג, וחייב חטאת, **כְּשֶׁכָּחַת לָהּ** אתה מוצא אופן שהיה זדון שבת ושגגת מלאכות, כגון **הֵיכִי דְּיָדַע לָהּ לָאו דְּשַׁבָּת בְּלָאו** - שידע שהעושה מלאכות אלו עובר בלאו, אבל לא ידע שחייב כרת, וזה נחשב זדון שבת כיון שעבר על הלאו במזיד, וחייב חטאת אע"פ שעל כל מלאכה ומלאכה כיון שהיה שוגג בכרת. **אֶלָּא אִי סָבַר לָהּ** - אבל אם סובר רבא **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, דְּאָמַר** שאין חייב חטאת **עַד שֶׁיִּשְׁגֹּוג בָּזֶה וְכָרֵת, הֵיכִי דְּיָדַע לָהּ לַשַּׁבָּת כְּמַאי** - במה נקרא זדון שבת כששגג בכל הל"ט מלאכות, הרי הוא סבור שכל המלאכות מותרות ואינו יודע שיש חילוק בין שבת לשאר הימים.

מתרצת הגמרא: אם רבא סובר כריש לקיש יש לומר שמדובר **הֵיכִי דְּיָדַע לָהּ בָּתְחִזְקְיָן** - שידע שיש איסור לצאת בשבת מחרץ לתחום[טז], שזהו איסור שאין חייבים עליו קרבן, ומשנה זו ששנינו שהשוגג בכל המלאכות חייב חטאת, שנויה **אַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא** - לשיטת רבי עקיבא (פוסק מ:) הסובר שאיסור תחומין הוא מן התורה[יז], וזה נחשב זדון שבת כיון שהוא יודע שיש חילוק בין שבת לשאר הימים[יח].

* * *

המקור לאיסור מלאכה בשבת ולמנין המלאכות:

איסור מלאכה בשבת נלמד מהכתוב (שמות כ י) **'לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה'**. איסור המלאכה אינו מחמת טרחת האדם, שהרי המפנה כלים בהם ביניהם פטור, והמוציא מחט מרשות היחיד לרשות הרבים חייב[יט], אלא כל הדברים הם מסורים למשה מסיני[כ], ונמסר לו שכל שלושים ותשע המלאכות שהוצרכו למלאכת בנין המשכן במדבר, וכל המלאכות הדומות להן, נכללות באיסור מלאכה בשבת[כא]. אמנם גם בתורה שבכתב נרמז הקשר בין מלאכות המשכן ואיסור מלאכה בשבת, שלכך נסמכה פרשת המשכן לפרשת שבת (שמות לה).

גדרים במעשה המלאכות:

לא רק את מהות המלאכה לומדים ממלאכת המשכן, אלא גם את איכות המלאכה, וכשם שבמלאכת המשכן היו המלאכות 'מלאכת מחשבת', שנאמר (שמות לה לג) 'לַעֲשׂוֹת בְּכָל מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת', גם בשבת לא נאסרה אלא 'מלאכת מחשבת', בלומר מלאכת אומנות וחשיבות[כב], ובלא זה אינה אסורה מן התורה, ואין חייבים עונש או קרבן על עשייתה[כג].

תנאי מלאכת מחשבת הם:

א. 'כדרכה'. מן התורה אין אדם חייב על עשיית המלאכה אלא אם עשה אותה כדרך שרגילים לעשותה, אבל אם עשאה שלא כדרכה, כגון הכותב ביד שמאל, פטור[כד].

ב. 'מלאכה הצריכה לגופה'. לדעת רבי שמעון (לעיל סג:), מן התורה אין אדם חייב על עשיית המלאכה אלא אם עשאה לצורך גופה[כה], אבל העושה מלאכה שאינה צריכה לגופה, דהיינו מלאכה שאינו רוצה בה מצד עצמה, אלא היא באה רק לדחות הנזק ממנו והיה מעדיף שלא יצטרך לה, כגון המוציא מת מביתו, שאין לו שום תועלת בהוצאה זו מפני שאינו זקוק למת, פטור[כו].

אך רבי יהודה מחייב אף על מלאכה שאינה צריכה לגופה[כז].

ג. 'מתכוין'. לדעת רבי שמעון (לעיל מפ:), מן התורה אין אדם חייב על עשיית המלאכה אלא אם עשאה במתכוין, כלומר שביקש להשיג בפעולתו את המלאכה. אבל אם לא היתה כוונתו למלאכה זו, כגון הגורר מיטה ועשה חריץ ונעשיית החריץ היא מלאכה[כח], כיון שאינו מתכוין לעשיית החריץ, וגם לא ודאי שיעשה חריץ[כט], פטור[ל]. אך רבי יהודה מחייב אף על דבר שאינו מתכוין. והלכה כרבי שמעון[לא].

ד. 'מתעסק'. מן התורה אין אדם חייב על עשיית המלאכה אלא אם התכוין לפעולה שעשה, אבל המתכוין לעשות דבר אחד ועשה דבר אחר, כגון שהתכוין להגביה מהקרקע דבר תלוש, שהוא מעשה הגבהה בעלמא, ועלה בידו דבר מחובר ונמצא שעשה מעשה תלישה, הרי הוא 'מתעסק'[לב], ופטור[לג].

ה. 'קיום'. מן התורה אין אדם חייב על עשיית המלאכה אלא אם עשה מלאכה המתקיימות לאורך זמן, אבל אם אינה מתקיימת, כגון הכותב בכתב שאינו מתקיים, פטור[לד].

יד. **שאם** לא ידע כלל שיש מלאכה האסורה בשבת אי אפשר לומר שנקרא זדון שבת, שהרי הוא סבור שאין חילוק בין שבת לשאר הימים. רש"י (סט.). טו. **ואין** לומר שמדובר בזדון מלאכות ושגגת שבת, דהיינו שלא ידע שהיום שבת וידע שמלאכות אלו אסורות, שהרי שנינו במשנתנו (לעיל סו:) שכאשתו כזה אינו חייב אלא חטאת אחת על כל שבת. רש"י (לעיל סט. ד"ה איכא). טז. **אפילו** לאדם שצאת מחוץ לתחום בשבת, והתחום שאסור לצאת ממנו הוא אלפיים אמה. השובת בעיר, יכול לצאת אלפיים אמה מחוץ לעיר. השובת במקום הנחשב כרשות היחיד [שהוא מוקף מחיצות ואף שאינו עיר], יכול לצאת אלפיים אמה מחוץ לאותו מקום. השובת במקום שאינו מוקף מחיצות, יש לו ארבע אמות, ויכול לצאת אלפיים אמה מחוץ לארבע אמות שלו. (שו"ע או"ח סי' שצ סעיפים ג-ד, סי' שצה סעיפים ב-ג, סי' שצו סעיף ב).

יז. **חכמים** נחלקו על רבי עקיבא וסוברים שאיסור תחומין הוא מדרבנן (סוטא מ:). ולשיטתם יודעית איסור זה אינה חשובה יודעית מעיקר דין שבת לגבי חילוק חטאות.

יח. **לעיל** כבר השיבה הגמרא תשובה זו בכמה מקומות (שם, עג:), ולכאורה לא היה צריך לשאול ולהשיב כן בכל מקום, אלא שהגמרא רוצה לראות אם יש אפשרות לומר תשובה אחרת, ומסיקה שגם אמורא זה צריך ליישב דבריו לפי דעת רבי עקיבא, ונמצא שגם הוא סובר כרבי עקיבא.

יט. **וכתב** באור החיים (שמות כ יא), שגדר איסור המלאכות אינו מצד הטורח שבדבר, אלא מצד הפעולה היוצאת ממנה, ולכן כל ששם מלאכה עליה, אף אם נעשית בלא טורחה חייב עליה.

כ. **לעיל** (עג.).

כא. **זכרו** תורת משה (מלאכי ג, כב). **רשי"י** (לעיל מט: ד"ה כעגר) ורמב"ן (שם ד"ה הא). והאגלי טל (פוסק קס"ל) ביאר, שכיון שמסמיכות פרשת שבת לפרשת המשכן למדו חז"ל (שמות לה, ב) שאין מלאכת המשכן דוחה שבת ואסור לבנות את המשכן בשבת, ממילא למדים שכל מלאכה שהיתה במשכן מלאכה היא. וראה עוד בגמרא שיש שלמדו את מנין המלאכות ממספר הפעמים שכתוב בתורה לשון מלאכה. ונחלקו בזה הראשונים שם, הרמב"ן (שם ד"ה הא) ועוד ראשונים כתבו, שלא נחלקו התנאים אלא לגבי מנין המלאכות, האם למדים אותו ממספר הפעמים שכתוב 'מלאכת' בתורה, או ממלאכת המשכן. אבל מהו אב ומהו תולדה, לדברי הכל למדים ממלאכת המשכן. אמנם התוספות (שם ד"ה מנין) כתבו, שאין למדים ממספר הפעמים שכתוב 'מלאכת', אין למדים כלום ממלאכת המשכן. עוד מצאנו בגמרא (לעיל עג.), שלמדו את מנין המלאכות ממה שכתוב (שמות לה ג-ג) 'ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אלהם, אלה הדברים וגו'. ששת ימים תעשה מלאכה' וגו', ומכך שכתוב 'דברים' בלשון רבים יש ללמוד שתים, ומכך שכתוב 'הדברים' בה"א יש ללדרות עוד אחד, הרי שלשה, ומכך שכתוב 'אלה הדברים', באה תיבת 'אלה' שהיא בגימטריה ל"ו ללדרות עוד שלשים ושנים, הרי שלושים ותשע, אלו שלושים ותשע מלאכות שנאמרו למשה בסיני [וראה בפני יהושע (לעיל מט: ד"ה תלת) שביאר, מדוע יש צורך גם בדרשה זו וגם בדרשה שהובאה לעיל]. וכתב הריטב"א (שם ד"ה תלת), שפסוקות זה שמנעו שמנין המלאכות החשובות שהיו במשכן הוא ל"ט, ולא נתפרשו המלאכות, והדבר נמסר ביד חכמים לפרש אלו מלאכות ממלאכות המשכן הן אבות המלאכות [והיינו כדרך הרמב"ן הנ"ל, שלדברי הכל למדים ממלאכת המשכן מהו אב ומהו תולדה, ולא נחלקו אלא מהיכן לומדים את מנין המלאכות].

כב. **עַל** פי רש"י (פיסקא יא: ד"ה מלאכת) ורשב"ם (ביא נה: ד"ה מעשה), וכפי שתרגם אונקלוס מלאכת מחשבת 'עבידת אומנין'. וראה רש"י בחגיגה (יב:) שביאר מלאכת מחשבת, שבשעת מעשה המלאכה חשב בדעתו המלאכה והתכוון לה [ויש אחרונים שביארו, שאף זה חיסרון במלאכת חשיבות ואומנות, שכשאינו מכוין למלאכה, הרי זה חיסרון בחשיבות המלאכה והיא כמלאכת הדיוטו].

כג. **אמנם** בדרך כלל אסרו חכמים לעשות את המלאכה בפי באופן שאינה מלאכת מחשבת.

כד. **משנה** (לעיל צה.) וגמרא (לעיל קב.) [הערוה שלא כדרכה, פעמים נקרא 'שינוי' או 'כלאחר יד']. וביאר החלקת מחוקק (אה"ע סי' קכג סק"ט) שטעם הפטור הוא משום 'מלאכת מחשבת'. אולם ראה אבני נזר (או"ח סי' רעו סוף סי"ב) שדייק מדברי רש"י בכמה מקומות שאינו משום 'מלאכת מחשבת'. וראה אגלי טל (פוסק קס"ג) מה שכתב לחלק בזה. כתב מהר"ח אור זרוע (או"ח סי' נה) שאינו נקרא 'שלא כדרכה' אלא אם עשה שינוי בגוף המלאכה, אבל המניח קדירה על האש כלאחר יד, ובעצם מעשה הבישול לא נעשה שינוי, אינו נקרא כלאחר יד וחייב [אמנם באגלי טל (שם) מבואר, שעיקר 'כלאחר יד' האמור רק לגבי שבת הוא באופן זה, וכגון המרצע בפיו חפץ מרשות לרשות].

כה. **בלמ"אבה** שאינה צריכה לגופה נחלקו רבי שמעון ורבי יהודה (שם), לרבי יהודה חייב, ולרבי שמעון פטור. וכתבו רוב הפוסקים [ראה משנה ברורה (סי' רעח סק"ג)] שהלכה כרבי שמעון. אולם הרמב"ם (שבת סי"ח ס"ח) פסק שהלכה כרבי יהודה.

כו. **רשי"י** (לעיל שם: ד"ה וכי שמעון). ובאופן זה, אף אם הוא צריך למלאכה לצורך דבר אחר, צריך היא מלאכה שאינה צריכה לגופה. וכגון החופר גומא בקרקע וצריך רק את העפר שמוציא ממנה, הרי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה. לפי שאף שיש לו תועלת בעפר, אך אילו היה יכול להגיע לתוצאת המלאכה בלי שתהיה גומא בקרקע, היה מעדיף זאת, ונמצא שאינו צריך את גוף המלאכה שהיא עשיית הגומא. רש"י (מועה ב, ד"ה מחמ שאינה) וראה עוד בדבריו להלן (קו, ד"ה ומכחמ"ד).

כז. **אמנם** שלמלאכה שאינה צריכה לגופה ענינה, שהתועלת מהמלאכה היא צדדית הנובעת מהמלאכה, ואינו תועלת בגוף המלאכה. והתוספות (להלן נה, ד"ה רבי) כתבו, שמלאכה שאינה צריכה לגופה היינו שלא עשאה לתכלית שעשו אותה במקדש. וראה עוד בכסף משנה (שבת פ"ז ה"ט) בשם רבינו אברהם בן הרמב"ם, מבואר בגמרא (מנחות יג:) שפטור 'מלאכת שאינה צריכה לגופה' הוא משום 'מלאכת מחשבת' [עיין שם ברש"י ותוספות (ד"ה ומלאכת)]. וכן כתבו רש"י (להלן נה: ד"ה וכי סתמעון) ותוספות (להלן פה, ד"ה פסק). כח. **רוב** הפוסקים פסקו כרבי שמעון [ראה משנה ברורה (סי' רעח סק"ע)]. אולם הרמב"ם (שם) פסק שהלכה כרבי יהודה.

כט. **אבל** אם הדבר ברור שתעשה המלאכה, כגון שחותך ראשו של בעל חי בשבת ואומר שלא התכוין להמיתו, אלא חותכו לצורך אחר, כגון להאכילו לכלב או שצריך לדמו או כדי שישחט בו קטן, הרי זה כמתכוין לעשותו ואסור. כלל זה נקרא 'פסיק רישא ולא ימות', כלומר, וכי אפשר שיתכוון את ראשו ולא ימות. ויש חילוק בין 'פסיק רישיה דניחא ליה', כלומר, שכשעושה את הפעולה המותרת, נוח לו מן המלאכה האסורה הנגררת מפעולתו, שאז איסור עשייתה הוא מן התורה, לבין 'פסיק רישיה דלא ניחא ליה', כלומר, שלא נוח לאדם מן המלאכה האסורה הנגררת מפעולתו, שאז איסור עשייתה הוא מדרבנן. ל. **וראה** תוספות (להלן קו: ד"ה מלמחר) אם דין זה נוהג אף בשאר איסורים שלא נאמר בהם דין 'מלאכת מחשבת'. וראה עוד ברי"ף (ביצה יב: בדפי הרי"ף) שאף לסוברים שדין זה נוהג בשאר איסורים לא לומר שלמדו מן משכן. לא. **גמרא** (לעיל קה:). לב. **כלומר**, שמתעסק בדבר אחד ועשה דבר אחר. רש"י (שבת: ד"ה ומתק). לג. **לשון** הגמרא בסנהדרין (סב:) 'המתעסק בשבת פטור, מלאכת מחשבת אסרה תורה'. וענין מתעסק התכאר באריכות בסוגיא הקודמת (עב: פג:). ראה שם מה נקרא מתעסק, ואם מקור פטור מתעסק הוא מ'מלאכת מחשבת' או מטעם אחר. וצריך להבין מה החילוק בין מתעסק לאינו מתכוין, שלכאורה במתעסק יש לפטור משום אינו מתכוין ובאינו מתכוין יש לפטור מטעם מתעסק, וביאר המגיני שלמה (להלן עה. כתוס' ד"ה מתעסק, מהריק"ש תמה, מהרי"ץ גיאת ד"ה מתעסק ס"ק סוף סי' נו) שבמתעסק התכוין למלאכה שעשה, אלא שטעה ונתחלף לו המקום המלוכלך בחפץ מחובר, ונמצא שסבור שעושה הגבהה לבדה ונמצא שעשה הגבהה שיש בה תלישה, אך מכל מקום התכוין לעשות את מעשה ההגבהה, ובאינו מתכוין אכן עשה את המעשה שהתכוין לעשותו, אך נעשתה מלאכה אחרת עימה. וכגון בגורר מיטה, אכן התכוין לגרור את המיטה וקיים את כוונתו, אך ממילא נעשתה מלאכת עשיית החריץ אגב מעשה הגרירה בלא שהתכוין אליה. וראה גם קובץ שיעורים (ח"ב סי' נב אות ג) בביאור החילוק שבין מתעסק לאינו מתכוין. לה. **משנה** להלן (קב:). ומבואר ברשב"א (להלן קמו: ד"ה מי לא) שטעם הפטור הוא משום 'מלאכת מחשבת', וכן כתב באבני נזר (או"ח סי' רעו אות ט-י). וראה שער הציון (סי' שב ס"ק סה) בגדר מלאכת המתקיימת.

ו. 'תיקון'. מן התורה אין אדם חייב על עשיית המלאכה אלא אם עשאה בדרך תיקון, או שעשה בדרך קלקול לצורך תיקון, כגון הקורע על מנת לתפור, אבל אם עשה בדרך קלקול והשחתה פטור[לה].

ז. 'שיעור'. מן התורה אין אדם חייב על עשיית המלאכה אלא אם עשה אותה בשיעור הראוי[לו], כגון הכותב, שאינו חייב אלא על כתיבת שתי אותיות, אבל אם לא עשה את כל שיעור המלאכה פטור[לז]. ואף שפטור על חצי שיעור, מכל מקום אסור לעשות זאת, ונחלקו אמוראים (יומא עה:) האם איסורו מן התורה או מדברי חכמים. והלכה כדעת הסוברים שחצי שיעור אסור מן התורה[לח], אפילו אם בא אדם אחר והשלים את המלאכה[לט], פטור[מ].

תנאים נוספים יש בעשיית המלאכות שאינו משום מלאכת מחשבת:

ח. 'כל המלאכה'. מן התורה אין אדם חייב על עשיית המלאכה אלא אם עשה הוא לבדו את המלאכה, אבל אם סייע לו חבירו פטור[מא].

ט. 'גרמא'. שהמלאכה תיעשה במישרין על ידי מעשה האדם, אבל אם פעולתו גורמת בעקיפין למלאכה שתיעשה, פטור. ולמדוהו חכמים מהכתוב (שמות כ יז) 'לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה', שמשמע שעשייה אסורה אבל גרמא מותרת[מב].

אבות ותולדות:

שלושים ותשע מלאכות האמורות להלן במשנה, אלו 'אבות מלאכות'.

ומלבדן יש למלאכות 'תולדות', שאף הן אסורות מן התורה. לכל אב יש תולדה, ודרשו זאת (ביצה ב:) מהכתוב (ויקרא ד ג) 'וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה', 'הנה', אלו האבות, ומהלשון 'מהנה' למדנו תולדות, כלומר, היוצאות מהן, ואין מספר לתולדות, כי לאב אחד יש הרבה תולדות[מג].

שאר מלאכות הדומות לאבות במקצת הן 'תולדות'[מה].

דין האבות והתולדות שזה, ששתיהן אסורות מדאורייתא, והעושה אותן במזיד בעדים ובהתראה חייב סקילה, ובלא התראה חייב כרת, ובשוגג חייב חטאת. ואין הבדל ביניהן, אלא לענין שהעושה שתי מלאכות בהעלם אחד חייב שתי חטאות[מו], אך אם עשה בשוגג אב ותולדה שלו בהעלם אחד, או שעשה כמה תולדות של אב אחד בהעלם אחד, אינו חייב אלא חטאת אחת[מז].

משנה משנה זו מונה את אבות המלאכות האסורות בשבת: **אֲבוֹת מְלָאכוֹת** האסורות בשבת, **אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת**[מח] - ואלו הן, **הַזּוֹרֵעַ**[מט], **וְהַחוֹרֵשׁ**[נ], **וְהַקּוֹצֵר**[נא], **וְהַמְעַמֵּר** - האוסף את השבולים הקצורות ועושה מהן עומרים[נב], **וְהַדָּשׁ** - החובט את השבולים כדי לנתק את הזרעים מחיבורם לגבעול[נג], **וְהַזּוֹרֶה** - המשליך את התבואה ברוח כדי להפריד את הזרעים מהפסולת[נד], **הַבּוֹרֵר** - מוציא פסולת מאוכל[נה], **הַמּוֹחֵן**[נו], **וְהַמְרַקֵּד** - מנפה את

לה. **משנה** להלן (קה:). ומבואר בגמרא (מנחות יז:), שטעם הפטור הוא משום 'מלאכת מחשבת'. וכן כתבו רש"י (ד"ה מקלקל) ותוספות (בחלין עח. ד"ה מתפקק). לו. **וְחִסַּר** במשנה נבאר את שיעורו של כל המלאכות. לז. **מבואר** בגמרא (יומא עה:) שפטור משום 'מלאכת מחשבת'. וכן כתב הרשב"ם (ב"ב נה: ד"ה מתפקק). לח. **רבים**[מלמלת לתוספות ש"ג ס"ו], רש"י להלן (עמ' ב"ח ובי - סעיף ט), לט. **נגון** שעשה האחר עקירה ובא חבירו ועשה הנחה [וראה פרי מגדים (בפתיחה ובי"מ סי' ש"ו)] ושפת אמת (ביצה ב ד"ה שניהם) אם הוא 'חצי שיעור' או 'חצי מלאכה']. מ. **שנאמר** לגבי קרבן חטאת (ויקרא ד כז) 'ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשתה', ודרשו חז"ל (שבת ג. 'בעשתה', עד שיעשה את כולה. מא. **נאמר** לגבי קרבן חטאת (ויקרא ד כז) 'ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשתה', ומכאן דרשו חכמים (לעיל נב.) יחיד ששאשה חייב, שנים שעשאה פטורים. [וראה שם שנחלקו התנאים באיזה אופן שנים שעשאה פטורים]. ובערי"ט שם (ד"ה ואם - פלוגתא) משמע שפטור זה הוא משום שהרי זה כעושה מלאכה שלא בדרכה, שפטור משום מלאכת מחשבת. ולפי זה לא נאמר שנים שעשו פטורים אלא בשבת [כן דייקו באבני נזר (סוי"ס שי"ד סי' שצ ס"ק ט-י)] ובמנחת שלמה (ח"ב סי' סט). ובמנחת שלמה הוסיף לבאר, שאף שאינו נחשב לגמרי שלא כדרכה, חדישה התורה בפטור 'ואם נפש אחת' וגו' שאף זה בכלל הפטור בשלא כדרכה]. אולם ישנם האשונים הסוברים ששנים שעשאה פטורים אף בשאר איסורים, ואם כן לדבריהם אינו משום מלאכת מחשבת [ואה באבני נזר ובמנחת שלמה שם]. מב. **גמרא** (לעיל קב:). ונחלקו הראשונים האם יש בו איסור מדרבנן במקום שאין הפסד בדבר ראה בשולחן ערוך (סוי"ס סי' שלה ס"ב). אמנם במלאכות שדרך עשיית המלאכה היא על ידי גרמא [כגון זורה, או צד בעזרת כלבים (ממש"כ שבת פ"ו הכ"ג)], חייב. וראה בענין זה במשנה ברורה (סי' שמ ס"ק יז) ובביאור הלכה (סי' רנב ס"ב ד"ה לשמעון). מג. **ואמרו** בירושלמי (פ"ז מסוכה פ"ג), רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש עסקו בענין המלאכות שלש שנים ומחצה, ומצאו ארבעים חסר אחת תולדות לכל אב. מד. **תוספות** (ביצה ב. ד"ה פ"ג) בפירוש השני לגירסא 'הך דהוה במשכן ותשיבה קרי לה אב'. ויש אומרים (תוס' שם בגירסא 'הך דהוה במשכן ושיבה קרי לה אב' ושפיר תוס' שם) שאבות מלאכה הם המלאכות החשובות שבמשכן, וכן כל מלאכה החשובה מצד עצמה, אף שלא הוזקה במשכן. ויש אומרים שצריך גם שתהיה מלאכה חשובה מצד עצמה, וגם שתהיה במשכן. ויש אומרים (תוספות לחלין עח: ד"ה ולרבי לעיל ד"ה ואמר ומקבל ויומא לה ב"ה) שכל מלאכה שהיתה במשכן היא ממלא חשובה, ונקראת אב, ולפי זה לא היו במשכן תולדות כלל. מה. **אבל** מלאכה הדומה לאב בדמיון גמור, כמברר או מרכיב, שהן דומין במעשה לבוררה לזורע ונוטע, שבכולן תוחב דבר תלוש לאב במחובר, דומה גם להן בתכליתן, שכוללן כוונתו שיגדל. או אפילו מלאכה הדומה למלאכה שבמשכן רק בתכליתה ולא בפעולה, כזומר, שחותך ענפי אילן ומתכוון לתכליתן שעל ידי זה יגדל האילן יותר. כל אלו נקראו אבות מלאכות אף שלא היו במשכן. אמנם מלאכה הדומה לאב רק בפעולה ולא בתכליתה, או אפילו אם דומה לאב בתכליתה אלא שנעשית בדבר אחר, הרי היא תולדה. כגון הטווחן מחכת, שדומה לפעולתו של הטוחן גרעינים, אבל תכליתה אינה דומה, שהרי אינו מתכוין לאכילת הדבר הטחון אלא לשימוש אחר בו, אינה אלא תולדה. וכגון המשקה צמחים ואילנות, שדומה לזורע בתכליתו, שכוונתו שיגדלו הצמחים, מכל מקום כיון שאינו עושה את הפעולה בגוף הצמחים אלא במים, הרי היא תולדה. תפארת ישראל (כלכלת שבת כלל ל"ט הערה סק"ח). מו. **כיוצא**, שלא נזדע לו בין מלאכה למלאכה שחטא. מז. **גמרא** (ביצה ב: לעיל נב:) [וראה בכריתות מחלוקת תנאים בענין זה]. רמב"ם (שבת פ"א ה"ו). וראה עוד בתוספות להלן (עמ' ב"ח ומשום, ט: ד"ה ואי"ת) ובכבא קמא (ב. ד"ה ולר"ח) שכתבו נפקא מינה בין אב לתולדה לענין התראה. ובתפארת יעקב (לעיל קב.) כתב נפקא מינה נוספת, בין אב לתולדה לענין חיוב חטאת [ובמילואים (שם) הביא מחלוקת בזה]. מח. **עשרים** ושתים המלאכות חלוקות לכמה ענינים: י"א בהכנת הפת. י"ג בהכנת בגדים. ט' בכתיבה [ובלולות בהן מלאכות הכנת העור, לפי שדרך כתיבה הוא על העור]. ב' בבנין. ב' באש. א' גמר מלאכה. א' הוצאה מרשות לרשות. ושנה התנא את המלאכות לפי מה שבצעי יותר, מתחילה עשיית הלחם, ואחר כך עשיית הבגד, ואחר כך ענין הכתיבה. ואחר כך שנה את שאר המלאכות הכתובות בפירוש במלאכת המשכן. ולפי יהושע (ב"י או"ח סי' שיח) בהנא אמר לעיל 'ארבעים חסר אחת' ולא 'שלושים ושתיי', מפני שנמשך אחר לשון המשנה במכות (כג.), שאמרו לגבי מלקות ארבעים חסר אחת, ושם הטעם משום שכתוב (דברים כה ג) 'ארבעים יכנו', וחכמים קיבלו שאינו לוקה אלא שלושים ושתע. תוספות יום טוב (מ"ב). וראה שם טעמים נוספים. מט. **מצאן** ואילך יובאו י"א מלאכות העוסקות בהכנת הפת. ובהגהה להלן (בגני שושנים) יתבאר היכן היו מלאכות אלו במשכן. הגדרת המלאכה - פעולה המביאה לגידול צמחים או מטיית לכך. רמב"ם (שבת פ"ז ה"ב). **שיעור המלאכה** - כל שהוא. א' גמר מלאכה. רמב"ם (שבת פ"ז ה"ג). והפרי מגדים (בפתיחה להלכות שבת ש"ו ובי"מ ס"ק ב) דייק מלשון רש"י (ד"ה מלשון שלושה) ששיעורה כגרוגרת. אולם ראה רש"ש (בביצה שם) שנראה מדבריו שגם לדעת רש"י שיעורו בכל שהוא. ושיעור כגרוגרת הוא בזרעים, ולא בגידולים שצמחו. מנחת חינוך (מוסך השבת, קוקיו), לכאורה היה התנא צריך לומר לשון 'זורעה' שהיא הפעולה, ולא 'הזורע' שהוא האדם שעושה את הפעולה, וכן בשאר המלאכות. אלא כיון שבא התנא להשמיענו את מניין ההמשאות המוסך על העושה מלאכות אלו [ראה להלן ע"ב]. לכן אמר לשון זו. תוספות יום טוב (מ"ב). וראה תירוץ נוסף באתוון דאורייתא (כללי י). נ. **הגדרת המלאכה** - תיקון והכשרת הקרקע לזריעה [בתחריישה מרפה את הקרקע ומשוה את פני הקרקע שתהיה ראויה לזריעה].

משנה ברורה (סקמ"ה לסי' שמ). שיעור המלאכה - כל שהוא. גמרא (לעיל קב). הגמרא להלן (ע"ב) מקשה מדוע הקדים התנא את הזריעה לחרישה. נא. **הגדרת המלאכה** - עקירת דבר ממקום גידולו על ידי כלי. רמב"ם (שבת פ"ז ה"ב), על פי לחם משנה (שם פ"ח ה"ב). **שיעור המלאכה** - אם קצר לאכילת אדם שיעורו כגרוגרת, ואם לאכילת בהמה שיעורו כמלוא פי גדי, ואם להסקה שיעורו כדי לבשל כגרוגרת מבציעה [והיינו ביצת תרנגול שהיא מהמרת להתכשל יותר משאר הביצים (לחם שמים)]. רמב"ם (שבת פ"ח ה"ט), וכתב הרמב"ם (שם ה"ג), שהתולש הוא תולדה של קוצר. וכתב בלחם משנה, שכוונתו לתולש ביד. וכן מבואר בתפארת ישראל (כלכלת שבת, קוקיו), שכל תולש ביד הוא תולדה. אך באגלי טל (קוקי קס"ד) כתב, שהתולש ביד דברים שדרכן בתלישה הרי זה אב מלאכה, ורק אם תולש דברים שדרכן בקצירה הרי זו תולדה, לדעת הירושלמי (ש"ב) אף השולה דג ממקום גידולו חייב משום קוצר. והרמב"ן והרשב"א (לחלין קז: ד"ה אם לחמרינן) כתבו שהבבלי חולק על הירושלמי וסובר שאין קצירה אלא בגידולי קרקע. אבל הרמב"ם (יט שו אומרים פ"ח ה"ג) פסק להלכה שחייב משום קוצר, וראה במנחת חינוך (מוסך השבת, קוקיו) שנוטה לומר שכן דעת הרמב"ם. נב. **הגדרת** המלאכה - אסיפת גידולי קרקע במקום גידולם [בתחת האילן או בשדה] לעירמה אחת. ויש אומרים שאינו חייב עד שיקשרם יחד. מאירי (ד"ה ומקשרם), חידושים המיוחסים להר"ן (ד"ה ומקשרם), ומרכבת המשנה (שבת פ"ח ה"ו) בדעת הרמב"ם (שם). וראה באגלי טל (מעמר סק"ל) שתלוי הדבר בדרך העולם, שבאסיפת עומרים לגרנים, שדרך לצבר ולקשרם, אינו חייב עד שיקשרם, אך באסיפת שבולים לעשות מהם עומרים קטנים, שאין דרך לקושרם, חייב אף בלא קשירה. שיעור המלאכה - לאכילת אדם שיעורו כגרוגרת, לאכילת בהמה שיעורו כמלוא פי גדי, ולהסקה שיעורו כדי לבשל כגרוגרת מבציה. רמב"ם (שבת פ"ח ה"ט). בדברים שאינם גידולי קרקע, נחלקו אביי ורבה (לעיל נ:) אם יש איסור מעמר מדאורייתא. נג. **ואחר** שאספו את התבואה לעמרים, היו דשים אותה כדי לפרק את הגרעינים ממקום חיבורם בשבולים. פעולה זו נעשית על ידי שהיו חובטים על השיבולים, או מוליכים בהמה עליהן. הגדרת המלאכה - פירוק אוכל מהפסולת שצמחה עמו, בגידולי קרקע. רמב"ם (שבת פ"ח ה"ט). **שיעור המלאכה** - כגרוגרת. רמב"ם (שם), ואינו קרוי דש אלא אם עשה כך על ידי כלי, אבל ביד הוא רק תולדה של דש. שו"ע הרב (סוי"ס סי' שיט ס"ט) ואגלי טל (דש ס"ק יב). נד. **ואחר** הדישה נשארים גרעיני החטה מעורבים עם הקש והמוץ שבשבולים. כדי להפריד ביניהם, משליכים את התערובת כלפי מעלה על ידי רחת, והרוח מפזרת את המוץ הקל, ואילו גרעיני החטה הכבדים נופלים למטה. אף על פי שמלאכה זו נעשית על ידי הרוח ולא על ידי האדם, והרי היא גרמא בעלמא, מכל מקום בשבת חייבה התורה על 'מלאכת מחשבת', והיינו שנתקיימה מחשבתו, ומאחר והוא זרה לרוח על מנת שהרוח תפריד הקש מהגרעינים, הרי זו מלאכת מחשבת וחייב עליה. גמרא (ביצה כב: ורש"י ד"ה מפני) והרא"ש (שם פ"ג ה"ח) כתב, שאף שאין הזריה לרוח אלא גרמא בעלמא, מכל מקום כשחייבה התורה על הזריה הראי באופן זה חייבה, מאחר ומלאכה זו עיקר עשייתה על ידי הרוח. הגדרת המלאכה - הפרדת פסולת מאוכל על ידי רוח, בעזרת כלי המיוחד לכך. אגלי טל (זורה סי"ב). **שיעור המלאכה** - גרוגרת. רמב"ם (שבת פ"ח ה"ט). נחלקו הפוסקים אם הפסולת מצטרפת לשיעור, במנחת חינוך (מוסך השבת, סוף מלאכת זורה), ונקט שצריך שיעור כגרוגרת במאכל עצמו, וכן כתב הפרי מגדים (פתיחה לסי' שיט סק"ו) מסתפק בזה, ונקט שצריך שיעור כגרוגרת (פתיחה לסי' שיט סק"ו). אך בישועות יעקב (כלכלת שבת כלל ל"ט סק"ח) כתב, שגם הפסולת מצטרפת לשיעור גרוגרת. ואינו קרוי זורה אלא אם עשה כן על ידי הרוח ובכלי המיוחד לכך, אבל אם עשה כן בנשיפת פיו או שהפריח בידיו אינו אב מלאכה, ומכל מקום חייב משום תולדה. אגלי טל (זורה סי"ב). ולענין זורה בדברים שאינם גידולי קרקע, ראה שו"ת רבי עקיבא איגר (קמא סי' כ). נה. **ואחר** פעולת הזריה בוררים את הגרוגרות [-אבנים קטנות] ושאר הפסולת שעדיין מעורבים בגרעיני החטה. הגדרת המלאכה - הפרדת פסולת ואוכל זה מזה בכלי המיוחד לכך. או הפרדת פסולת מאוכל אפילו בידיו. אגלי טל (בורר סי"ב) בדעת רש"י (ד"ה ואוכל) [גם הפרדת שני מיני אוכלים זה מזה הרי היא כהפרדת אוכל מפסולת, שהרבר שורצה בו עכשיו הוא אוכל, והרבר שאינו רוצה בו עכשיו הוא כפסולת, וראה בהערה להלן (עמ' על פכי) בשמעתא שני לשני מיני מוקצין] שיש ראשונים הסוברים שאין בורר בשני מיני אוכלין. שיעור המלאכה - כגרוגרת. רמב"ם (שבת פ"ח ה"ט). ושיעור זה הוא באוכלין, אך בשאר הדברים שיעורם כפי חשיבותם, וכפי שיתכבד בהשגיחות להלן (פתיחה ח-ט) לענין מלאכת הוצאה. מנחת חינוך (מוסך השבת, קוקיו). [ואף לענין מלאכת בורר נחלקו האחרונים אם הפסולת מצטרפת לשיעור זה, וכפי שנחלקו לענין זורה, ראה בהערה לעיל]. וכתב באגלי טל (מוסי סי"ב ואות) שנחלקו הבבלי והירושלמי בגרר מלאכת בורר, שלדעת הירושלמי מגדרה הוא תיקון המאכל, וכל זמן שלא השלים הוצאת הפסולת הלא נתקן המאכל אינו חייב עד שיגר מני התורה. ולדעת הבבלי גדרה הוא הוצאת פסולת [שבכל הוצאת פסולת יש תיקון מועט לאוכל], ולכך יש איסור מן התורה גם אם לא הוציא כל הפסולת, כל שברר כגרוגרת [אמנם ראה בפרי מגדים (סי' שיט מש"ז ס"ק יג) וביאור הלכה (סי' שמ ס"ק ד"ה ומלקט) מה שכתבנו בזה. ועיין עוד במה שהבאנו בזה בביאור הלכה (סי' שיט ס"ב ד"ה לשמעון) מדברי הישועות יעקב, בטעם שאין מלאכת בורר נחשבת מלאכה שאינה צריכה לגופה]. נו. **הגדרת** המלאכה - חלוקת דבר גדול לפירורים קטנים. רמב"ם (פתיחה למוקצה). **שיעור המלאכה** - בטוחן אוכלים כגרוגרת, החותך עצים לחתיכות קטנות לבישול שיעורו כדי לבשל בהם כגרוגרת מבציעת תרנגולת, השף מתכת שיעורו בכל שהוא. רמב"ם (שבת פ"ח ה"ט). והוא כשיעורים לענין הוצאה, וכן בשאר

כלל גדול פרק שביעי שבת

הקמח בנפה[נ], **וְהָאֹפֶת**[נא], **וְהָאוֹהָה**[נב]. **הַגּוֹזֵז אֶת הַצֶּמֶר** מן הבהמה[נג], **הַמְלַבְּנוֹ** - המכבסו את הצמר בנהר[נד], **וְהַמְנַפְּצוֹ**[נה] - חובט אותו במקל כדי להפריד את שערותיו[נו], **וְהַצּוֹבְעוֹ**[נז], **וְהַטּוֹוֶה** - העושה חוטים מגיזת הצמר[נח], **וְהַמֵּיקֵד** - המותח את חוטי השתי מצד לצד להכינם לאריגה[נט], **וְהָעוֹשֶׂה שְׁתֵּי בָתֵּי נִירִין** - המכניס שני חוטי שתי בתוך בתי נירין[ס], **וְהָאוֹרֵג שְׁנֵי חוּטִין** - המערב את חוטי הערב בשתי[סא], **וְהַמּוֹצִיא שְׁנֵי חוּטִין** - המסיר שני חוטי שתי או שני חוטי ערב מתוך האריג[סב], **הַקּוֹשֵׁר**[סג], **וְהַמַּתִּיר** קשר[סד], **וְהַתּוֹפֵר שְׁתֵּי תְּפִירוֹת** - שתחב את המחט בבגד שתי פעמים[סה], **הַקּוֹרֵעַ עַל מְנָת לִתְפּוֹר וְשָׁתֵי**

הדברים שיעורם הוא כפי שיעורם לענין הוצאה. מגיד משנה (שם). וראה מגן אברהם (סי' שכח ס"ק י"א) ומחצית השקל (שם) בענין טחינה בדבר שאינו גרוסלו קרקע. נג. **אחרי** טחינת החיטים צריך לנקות את הקמח מהסובין המעורבים בו. פעולה זו נעשית על ידי הרקדת הקמח בנפה, באופן שהקמח יוצא מהנפה ונשאר בה הסובין. הגדרת המלאכה - הפרדת אוכל מפסולת על ידי נפה וכדומה. **שיעור המלאכה** - כגרוגרת. רמב"ם (שבת פ"ז ה"ט). [אף לענין מרקד נחלקו האחרונים אם הפסולת מצטרפת לשיעור זה, וכפי שנחלקו לענין זורה, ראה בהערה לעיל]. להלן (ע"ב) דנה הגמרא מדוע מנה התנא את המלאכות זורה בורר ומרקד כשלשה אבות, הלא אף שיש חילוק מועט ביניהם, מכל מקום ענינם אחד, שהוא הפרדת פסולת מאוכל, והיה צריך להגדירם כאב אחד [אבל דישה אינה בכלל מלאכות אלו, שדישה היא פירוק הפסולת מהאוכל, ומלאכות אלו הן הפרדת פסולת ואוכל שאינם מחוברים, רבינו חננאל (לפלן שבת פ"ז ע"ב מ"מ)]. ובביאור גדר החילוק שבין זורה לבורר ומרקד, ברש"י כאן (ע"א ד"ה אבות, שם ד"ה מתקנתן) וברבינו חננאל (לפלן שם. ד"ה ומפלן) מבואר, שהחילוק הוא בצורת שעיירתם, שזורה הוא ברוח, בורר בידיו, ומרקד בנפה. [וראה שפת אמת (ע"א שבת) שכתב בביאור דברי רש"י, שאף שעיקר ברירה היא בכלי (רש"י לפלן שם. ד"ה שמוך) פירש רש"י שהבורר הוא בידיו, לפרש שיש חילוק בין הבורר לבין זורה ומרקד, שהבורר הוא גם בידיו, זורה ומרקד הם רק בכלי]. ובשביעית השבת (משנה שביעית פ"ח מ"ד) האריך בזה, ונקט שכן עיקר בדעת רש"י. וברש"י להלן (שם: ד"ה הכי) מבואר, שהחילוק הוא בדברים הנבררים, שזורה הוא בקש, בורר הוא שמרצא צרורות, ומרקד הוא בקמח [וכן דעת רוב הפוסקים. אגלי טל (זורה ס"ק ג)]. נד. **הגדרת המלאכה** - עירור דבר מוצע עם משקה [כגון מים עם קמח], ושעיתום בלילה אחת [ומן התורה אינו חייב אלא בבלילה קשה ועבה שאינה נשפכת]. **שיעור המלאכה** - באוכלין כגרוגרת, והמגבל את העפר לשיעורו כדי לעשות ממנו כלי צורפי זהב. רמב"ם (שבת פ"ח ה"ט). והוא בשיעורים לענין הוצאה, וכן בלישת שאר הדברים, שיעורם הוא כפי שיעורם לענין הוצאה. מגיד משנה (שם). נחלקו תנאים (לפלן יח) במי שנתן את המים ולא גיבל אם חייב משום לש, ולהלכה לדעת הרמב"ם (שבת פ"ח ה"ט, ושו"ת מהרי"ט ח"א מצפנת פרחים סי' שכח סק"ק) ועוד ראשונים, אינו חייב עד שיגבל, ולדעת הראב"ד (שם, ושו"ת מצפנת פרחים שם) ועוד ראשונים חייב אף בלי גיבול. ובדבר שאינו בר גיבול, לדעת הרמב"ם (שם, ושו"ת מצפנת פרחים שם) ועוד ראשונים אין בו איסור לישה אלא מדרבנן, ולדעת הראב"ד (שם, ושו"ת מצפנת פרחים שם) ועוד ראשונים חייב משום לש אף שרק נתן בו את המים ולא גבלו, לפי שזהו גיבולו. נה. **הגדרת המלאכה** - הכשרת דבר לשימוש על ידי האש או תולדת האש [-דבר שהתחמם על ידי האש], ואפילו בדבר שאינו דבר מאכל [כגון להתיך מתכת על ידי האש]. רמב"ם (שבת פ"ח ה"א). **שיעור המלאכה** - במלאכה זו ישנם שני שיעורים: א. הכמות הנפאיה. ב. איכות הנפאיה. במאכל, שיעור הכמות כגרוגרת, והשיעור באיכות, שיאפה או יחבשל עד שיהיה ראוי לאכילה בשעת הדחק ['כמאכל בן דרוסאי', שהוא שליש בישול (רש"י לעיל כ. ד"ה כן) או חצי בישול (רמב"ם שם ה"ג)]. והנה ידוע שדרך הפת לתפוח באפיה, ודרך בשר להצטמק בצליה, ומסתפק המגחת חינוך (מוסך השבת, השלחן) אם שיעור גרוגרת משערים לפני האפיה והבישול או לאחריהם. שיעור המלאכה במחמם מים, בכמות. כשיעור הנצרך לרחרץ אבר קטן שבגוף, ובאיכות, שיתחמם עד שתהיה היד סולדת בו [כלומר שידו נמשכת לאחוריה מדאגה שלא תכוה. רש"י (לעיל מ. ד"ה סולדת)]. שיעור המלאכה במבשל סממנין לצביעה, בכמות, כדי לצבוע בגד קטן ע"פ שבכה [מעין משפחת], ובאיכות, כדי שיהיו הראויים לדבר שמבשלים אותם לו. רמב"ם וראב"ד (שם פ"ח ה"ט), על פי דברי ירמיהו (שם), וראה עוד במרכבת המשנה (שם) ובמנחת חינוך (מוסך השבת, השלחן) בענין השיעור בסממנים. לדעת הירושלמי (ס"ה) אפיה היא תולדת מבשל [ומשום שנקט התנא את סדר הכנת הפת, נקט בסדר ל"ש מלאכות את האופה שהוא תולדה ולא את המבשל שהוא האבן]. ועיין אגלי טל (שם ס"ק ג), שמדברי רש"י והרמב"ם נראה שהאופה הוא אב, ולא כדעת הירושלמי. עד כאן מנה התנא אחת עשרה מלאכות של הכנת הפת. ובמשכן נעשו מלאכות אלו בהכנת הסממנים של צבע תכלת וארגמן ותולעת שני, מלבד אפיה שלא היתה במלאכת המשכן אלא בישול סממנים, ואפיה בכלל בישול. ולהלן (שב:) מבארת הגמרא, שהתנא שנה אפיה כיון ששנה את המלאכות לפי סדר עשיית הפת, ובפת יש אפיה ולא בישול. רש"י (ע"א ד"ה ומפלן). וראה בהערה לעיל (שם ושבת ומלנלן) בשם רב ראי נאון, שהאפיה נלמדת מהמנחות שבמשכן. אף על פי שהלכו ישראל במדבר ומדבר אינו מקום חרישה זרויעה וקצירה, צריך לומר שמדבר סיני שעשו בו את המשכן, היה ראוי לזריעה וחרישה. נשמת אדם (מ"ע כלל ט ס"ק). עוד יש לומר על פי התוספות בחולין (שה: ד"ה ולפי) שבזמן שהיו ישראל במדבר היו זורעין ומצמיחה. מנחת חינוך (מוסך השבת, שם). וראה אור החיים (במדבר פו יב) בשם המדרש, שבארה של מרים היה מסקה והיה מעלה גנות ופרדסים. וכתב המנחת חינוך (שם), שיותר נראה שהסממנים היו מוכנים בירם ולא חרשו וזרעו כדי לגדלם לצורך המשכן, אך כיון שאין הסממנים באים אלא על ידי חרישה וזריעה, היה במשכן צורך לסממנים, לכך החרישה והזריעה נחשבות מלאכות שהיו במשכן. וכן דעת הפני יהושע (לפלן שם. ד"ה ומפלן). ובאגלי טל (שבת פ"ח ס"ק ג) כתב, שהיה מקובל בירם מיעקב אבינו שיעשו משכן, ומצינו (תנחומא פרשת פר' נו) שציוה אותם שיטעו ארזים במצרים, ולכך אף חרשו וזרעו סממנים שיהיו מוכנים בירם לצורך המשכן כשיבנה. ס. **מבאן** ואילך יובאו י"ג מלאכות לגבי הכנת הצמר. והצמר שימש לכמה דברים במלאכת המשכן. הגדרת המלאכה - ניתוק דבר [כמו צמר או שערות] ממקום גידולו על גוף בעלי חיים [אך גזיזת שער אדם היא תולדה. רמב"ם (שבת פ"ז ה"ט)]. **שיעור המלאכה** - לדעת הרמב"ם (שבת פ"ז ה"י) כדי לטוות ממנו חוט שארכו כארבעה טפחים, ולדעת רש"י (לפלן קה: ד"ה ומחצית מזה. משנה ברורה (סי' שב ס"ק כ"ה). והגאונ שער אדם חייב על שתי שערות. רמב"ם (שם פ"ז ה"ט). וראה ערוך השולחן (סי' שב סעי' ט"ו). שהוכיח מדברי רש"י (ע"א ד"ה ממקון) שאין איסור גוזז בבעל חי שמת. אולם ראה משנה ברורה (שם) שדעת רוב האחרונים שיש איסור גם בבעל חי שמת. סא. **רש"י** (ע"א ד"ה ממלנגן). ויש גורסים ברש"י 'מכבסו בנהר'. הגהות וציונים. לאחר גזיזת הצמר יש לשוטפו ולנקותו קודם הטווית. הגדרת המלאכה - ניקוי גיזה, או בגדים ואריגים וכדומה. **שיעור המלאכה** - לדעת הרמב"ם (שבת פ"ח ה"י) כדי לטוות ממנו חוט שארכו ארבעה טפחים, ולדעת רש"י (שבת קה:) מחצית מזה. וזהו במלבן גיזת צמר או פשתן העומדים לטוויה וכיוצא בזה, אבל בבגד אדוג שיעורו שלשה טפחים על שלשה טפחים. רמב"ן (לפלן קלו: ד"ה ופ). ובשקץ [ועשרה משער עיזים] ארבעה על ארבעה ובעור חמשה על חמשה. מנחת חינוך (מוסך השבת, מלבן סוף ז) על פי הרמב"ן הנ"ל. סב. **שערות** הגיזה מעורבות ומפולתות זו בזו, ואחר הליכון יש להפרידן כדי שיעורם. **הגדרת המלאכה** - לטווית. לצורך זה חובטים תחילה את הצמר במקל, כדי לפורר את הלכלוכים שעדיין דבוקים בו ומבריקים את הסיבים כך שיהיו מפורידים את הסיבים ביד. לאחר מכן, סורקים את הצמר במסרקות של ברזל כדי להפריד לגמרי את סיבי הלנקות מפירורי הלכלוך. ברש"י (ע"ב ד"ה מיקד) משמע שהניערתן הוא הנעשה ביד. והרמב"ם (פירוש המשניות) כתב שהוא הנעשה במקל [וברש"י לעיל (כ: ד"ה נפץ) מבואר, שהניערתן עניינו לנענר צמר או פשתן מן הדק שבו. מהרש"ל (על יומא"ת, לחלין סי' סה)]. וראה אבני נזר (יו"ד סי' קנ אות ט) שלדעת רש"י גם הסירוק בכלל הניערת. **הגדרת המלאכה** - לפורר לסיבים דבר העומד לטוויה, כדי להכשירו לטוויה. [כגון צמר ופשתן] לעשותם חוטים. **שיעור המלאכה** - לדעת הרמב"ם (שבת פ"ז ה"י) כדי לטוות ממנו חוט שארכו כארבעה טפחים, ולדעת רש"י מחצית מזה. סג. **הצבירה** היתה נעשית קודם הטוויה, כדי שהצבר יבלע היטב בכל שערות הצמר. **הגדרת המלאכה** - צבירת דבר בצבע המתקיים. **שיעור המלאכה** - לדעת הרמב"ם (שבת פ"ז ה"י) צבירת חוט באורך ארבעה טפחים, ולדעת רש"י מחצית מזה. סד. **הגדרת המלאכה** - עשיית חוטים מכל דבר הנטווה, בכלי או ביד. רמב"ם (שבת פ"ז ה"א, ופ"ח ה"ט). וזכרו תורת משה (סי' מ). **שיעור המלאכה** - לדעת הרמב"ם (שבת פ"ז ה"י) טווית חוט שארכו כארבעה טפחים, ולדעת רש"י מחצית מזה. סה. **הבנת** המלאכות 'המיסך' 'העושה שתי בתי נירין' 'האורג שני חוטין' ו'הפוצע שני חוטין' נקרים לבאר כיצד נעשית מלאכת האריגה. פעולת האריגה היא יצירת אריג מחוטים המשולבים שתי וערב. מתחילה מותחים חוטי שתי [חוטי האורך] מצד לצד על גבי שני מקלות עץ, שהאחד קרוי כובד העליון והשני קרוי כובד התחתון, ופעולה זו קרויה 'מיסך'. לאחר מכן מערבים את חוטי הערב [רוחבן] בחוטי השתי [אורך] על ידי הכנסת חוטי הערב לסירוגין מעל ומתחת לחוטי השתי. על מנת להקל את שילוב חוטי הערב בחוטי השתי משתמשים בשני 'נירים' שהיו בין הכובד העליון והתחתון. ה'נירי' הוא מסגרת עץ עומדת, ובה מתוחים חוטים מלמעלה למטה, ובאמצע חוטים אלו היו שבועות שהם 'בתי נירי' [ציור א]. בבתי הנירים היו מכניסים את חוטי השתי לסרוגין. כיצד, את חוט השתי הראשון העבירו בבית ניר אחד מלפנים, ואת החוט השני שאחריו העבירו בבית ניר של השניה ולא של הראשונה, וכך היו מעבירים את כל החוטים בסדר זה, אחד בבית ניר של הניר [המסגרת] הראשון ואת החוט הסמוך לו בבית ניר של הניר השני [ציור ב]. השחלת החוטים בבתי נירים קרויה 'ענישה בתי נירין' [לדעת רש"י (ע"א ד"ה ענישה) ולפמ"ש הרמב"ם (שבת פ"ח ה"ט) ועוד]. אבל לדעת התוספות (ע"א ד"ה ענישה) 'ענישה בתי נירין' היא עשיית הבתי נירים עצמם, דהיינו קשירת החוטים במסגרת הקרויה ניר. על ידי הרמת ניר אחד היו חוטי השתי שעוברים בתוך הלולאות של אותו ניר מורמים, ונמצא שהיו חוטי השתי מורמים לסירוגין, חוט אחד למעלה והחוט הסמוך לו [העובר בניר השני נשאר למטה, וכן כולם, אחד למעלה ואחד למטה. את חוטי הערב מניחים בתוך קנה, וסותמים את פי הקנה על ידי צמר או צמר גפן ומשירי נקב קטן שדרכו יצא החוט, וזורק את הקנה ברווח שנוצר בין חוטי השתי העליונים לתחתונים, ומשתחרר חוט ערב מהקנה. לאחר מכן מוריד את הניר העליון ומעלה את התחתון [ונמצא שהחוטים שהיו עלינים נעשו תחתונים ולהפך], ונוטל את הקנה עם חוט הערב מהמקום שנפל, ושוב זורקו דרך רווח שנוצר בין חוטי השתי. וכך חוזר חלילה עד סיום האריגה [ציור ג]. העברת חוטי הערב בין חוטי השתי קרויה 'אורג חוטין'. הגדרת המלאכה - 'הסכה' היא מתיחת חוטי השתי כדי להכינם לאריגה. **שיעור המלאכה** - מתיחת חוטי שתי ברוחב שתי אצבעות. רמב"ם (שבת פ"ז ה"י). סו. **הגדרת המלאכה** - לדעת רש"י (ע"ב ד"ה בתי) הכנסת חוטי השתי בתוך בתי נירין [כאילו כתוב במשנתנו 'העושה בשתי בתי נירין'. תוספות יום טוב]. לדעת הרמב"ם (שבת פ"ז ה"ט, ע"ב ד"ה ומפלן שבת) ותוספות (ע"ב ד"ה מיקד שבת) [ועיין מנחת חינוך (מוסך השבת, השלחן)] הכנסת חוטי הערב בין חוטי השתי. ועיין בתי הנירים עצמם [ויתפרש לשון המשנה 'העושה שתי בתי נירין' כפשוטו]. **שיעור המלאכה** - לרש"י הכנסת שני חוטים. לרמב"ם ותוספות (ע"ב ד"ה ומפלן) לדעת [ראה בהערה להלן (לנני קונס) מדוע הזכיר התנא במלאכה זו את שיעורה]. סז. **הגדרת המלאכה** - עירוב חוטי הערב בין חוטי השתי. **שיעור המלאכה** - שני חוטים [-לעברת חוט הערב בין חוטי השתי שתי פעמים] באורך שתי אצבעות. רמב"ם (שבת פ"ז ה"י). סח. **פעמים** היה צורך להציגה חוטים מתוך החלק האורג, לתועלת הבגד. רמב"ם (שבת פ"ז ס"ב). וכתב המגיד משנה שכן דעת רש"י (ע"ב ד"ה ופעמים) [כלומר, פעמים הוברר לאחר האריגה שחוטי השתי או הערב צפופים מדי, היה מוציא חוטים מתוך האריג לפי הצורך. אחרונים]. והמהרי"ט בנתב (מגן אבות, ע"ב ד"ה ופעמים) ביאר בדעת רש"י, פעמים שבמקומות מסויימים נתעבו החוטים, ועל ידי ניתוק סיבים מעובי החוט נעשים החוטים שדים בעביים. הגדרת המלאכה - סתירת האריגה לשם תיקון האריג. **שיעור המלאכה** - פציעת שני חוטים. סט. **הגדרת המלאכה** - עשיית קשר המתקיים [דהיינו שאינו קורצ זמן בדעתו להתירו והוא קשר שעשוי להתקיים תמיד. משנה ברורה (שם)]. לדעת הרי"ף (לפלן קיב. והרמב"ם (שבת פ"ח ה"ה), אינו חייב אם תורתה אלא בקשר שהוא מעשה אומן. ולדעת רש"י והרא"ש (לפלן שבת ה. ע"ב ד"ה והטור (או"ח סי' שא סי"ג) חייב מן התורה אף בקשר שהוא מעשה הדיוט. בית יוסף (או"ח סי' שא סי"ג ד"ה כתב). ע. **הגדרת המלאכה** - התרת קשר שחייבים על קשירתו בשבת. וראה תוספות (ע"ב ד"ה שמותר) שהסתפקו האם כל התרת קשר בכלל מלאכת מתיר, או דווקא מתיר על מנת לקשור. עא. **הגדרת המלאכה** - חיבור שני דברים על ידי תפר המתקיים [בתפירת שתי תפירות צריך שיקשור את ראשי החוטים זה לזה כדי שתתקיים התפירה.

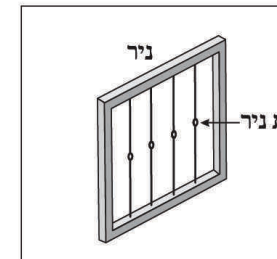

ציור א

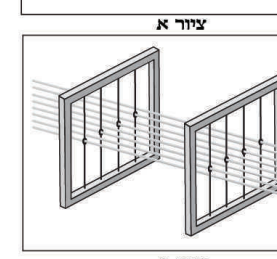
ציור ב

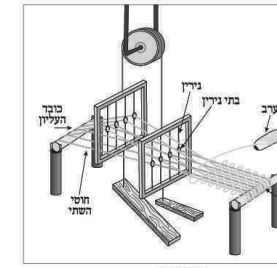

ציור ג

תְּפִירוֹת][עב], שהוא מקלקל על מנת לתקן[עג]. **הָאֵד אָבִי**[עד], **הַשּׁוֹחֲטוֹ**[עה], **וְהַמְפַשְּׁטוֹ** מעורה[עו], **הַמּוֹלֵחוֹ** - המולח את העור, שזהו תחילת עיבודו של העור, **וְהַמְעַבֵּד אֶת עוֹרוֹ** על ידי השרימו בסיד[עז], **וְהַמְמַחֲקוֹ** - מגרד את השיער שעל העור כדי להחליקו[עח], **וְהַמַּחְתֵּכוֹ** - החותך בקצוות העור ליישרו, או חותכו לרצועות וסנדלים[עט]. **הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת**[פ], **וְהַמּוֹחֵק עַל מְנָת לִכְתּוֹב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת** במקום המחיקה[פא]. **הַבּוֹנֶה**[פב], **וְהַסּוֹתֵר** - השובר את הבנין[פג]. **הַמַּכֶּה** אש[פד], **וְהַמַּכְעִיר** אש[פה] - גמר כל מלאכה, וקרוי כן לפי שדרך האומן להכות בקורנס על הסדן להחליקן בגמר המלאכה[פו]. **הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לָרְשׁוּת** - מוציא חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים וכן להיפך[פז]. **הֲרֵי אֵלּוּ אָבוֹת מְלָאכוֹת אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת**[פח].

★

ובתופר יותר משתי תפירות מתקיימת התפירה אף אם לא קשר את ראשי החוטים. רמב"ם (פכח פ"י ה"ט)[עב]. **שיעור המלאכה** - שתי תפירות [כלומר, שתחזיר את המחט עם החוט פעמיים בבגד], ונמצאו שני ראשי החוט מצד אחד של הבגד]. שאין חייבים אלא על תפירה חשובה, וחכמים שיערו שבשתי תפירות הוא דבר חשוב. תוספות (לעיל פכ. ד"ה שבת). ולהלן (נד:) מבארת הגמרא שלאחר שתפר קשר את החוט, אבל אם לא קשר אינו חייב כיון שתפירה זו אינה מתקיימת [וראה שם בראשונים מדוע אינו חייב אף משום קושר]. השיעור שמתחייבים עליו בשאר המלאכות שבצמר, נשנה להלן (קיב:). ממנ כתבו התוספות (ד"ה שבשעה) שצריך לתת טעם מדוע פרשה משנתנו את שיעור המלאכה דוקא במלאכות אלו, הועשה שתי בתי נירין, האורג שני חוטים, הפוצע שני חוטים, התופר שתי תפירות, והכותב שתי אותיות, ולא פירשה בשאר המלאכות את שיעורן. וביארו המהר"ם בנעט (מגן אבות פ"ז ממ"ב) ובקרן אורה (פסוק שם), שבשאר המלאכות גם חצי שיעור אסור מן התורה, ושיעורן הוא רק לענין חיוב חטאת [ראה בפתיחה לעיל בענין 'שיעורין'], אך במלאכות ששיעורין נזכר במשנה, אם עשה חצי שיעור לא עשה מלאכה כלל, ולכן השמיענו התנא את שיעורן שהוא שיעור במהות המלאכה, ולא רק שיעור כדי לחייבו. אך בקרן אורה הקשה על תירוץ זה מהגמרא להלן (קב:), שמשמע שכתיבת אות אחת היא בכלל חצי שיעור שבכל התורה [וכן פסק המשנה ברורה (סי' שמ ס"ק כט), שהכותב אות אחת דינו כעושה חצי שיעור שאסור מן התורה]. וראה עוד באבני נזר (או"ח סי' קפז) ובשפת אמת (פסוק שם) בענין זה. עט. **לְמַעֲשִׂים** נצר בירושלים נקב עגול, וכדי לתפרו יפה ללא קמטים היה צריך לקרוע מעט למעלה ולמטה ממנו. ולא היה במשכן קורע שלא על מנת לתפור. רש"י (ד"ה שבת). **הגדרת המלאכה** - קרוע או הפרדת דברים המחוברים בחיבור התפתיים, על מנת לתקנם. **שיעור המלאכה** - קרע בשיעור שיכול לתפור שם שתי תפירות [ראה שפת אמת (ד"ה פקוחין) שתיבות 'שתי תפירות' חזרות גם על תיבת 'הקורע', כלומר מעשה הקריעה עצמו עליו להיות בשיעור זה, אך אם היה קרע קטן והשלימו לשיעור הראוי לתפור שתי תפירות אינו חייב]. נחלקו הראשונים בקורע שלא על מנת לתפור אלא לצורך תיקון אחר, כגון לקיים מצות קריעה על המת. לדעת רוב הפוסקים חייב משום תולדה של קורע. ויש אומרים שמהות מלאכת קורע היא קריעה שהיא לקלקל, אלא שעושה אותה על מנת לתקן. אבל קריעה שהיא עצמה לתקון, אינה דומה למלאכת קורע שבמשכן. ביאור הלכה (סי' שמ ס"ה ד"ה ולפ נמטען), וראה שם שהאריך בדבריהם. עא. **מְלֵאכֶת** גוזז ועד כאן אלו שלש עשרה מלאכות שבעשיית הבגדים, ובמשכן נעשו מלאכות אלו בצמר שבמלאכת המשכן. רש"י (ד"ה ואלו) וכתב עוד (ד"ה השולחן), שמימיו ואילך עד קושר ומתיר היו בירושת שבמשכן. מלאכות קושר ומתיר היו לצורך צידת החילזון [שמדמו עשר את התכלת ליריעות]. שהיו הצידים קושרים ומתירים את החוטים שברשתותיהם, שלפעמים היו צריכים להעביר חוטים מרשת אחת לרשת אחרת. גמרא (לעיל עג:) ורש"י (שם ד"ה קושרין). עב. **מִבַּאן** ואילך יוכאר ד' מלאכות הנוסקות בהכנת עורות ועיבודן'. ובמשכן נעשו מלאכות אלו בעורות התחשים, שמימיהו ליריעות ולכיסוי הכלים. איסור צידה אינו דווקא בצבי, ודיבר בו התנא לפי שהוא מצוי. תוספות ים טוב. **הגדרת המלאכה** - שלילת חיירותו של בעל חיים שדרך בני אדם לצודו. **שיעור המלאכה** - אין שיעור למלאכת צידה לענין חיוב, והצד צפור ודעתו לאכלה, אין צריך שיהיה בה שיעור אכילה שהוא כגרוגרת, אלא בכל בעל חי חייב. ברכי יוסף (חו"מ סי' שמ סק"ג). עג. **הגדרת המלאכה** - נטילת נשמה של בעל חי. רמב"ם (פכח פ"ו ה"ג). **שיעור המלאכה** - אין שיעור למלאכת שחוט, וכל בעל חי שנטל נשמתו חייב. על פי ביאור הלכה (סי' שמ ס"ק ג ד"ה ואפופ). עד. **הגדרת המלאכה** - הפשטת עור של בעל חיים לאחר מיתתו. **שיעור המלאכה** - שיפשיט עור הראוי לעשות ממנו קמיע. רמב"ם (פכח פ"ו ה"ה). והוא בשיעורו לענין הוצאה, וכן בשאר המלאכות הנעשות בעור שיעורן כדי לעשות קמיע. מגיד משנה (שם) [בירושלמי (פ"ב ה"ג) נאמר לגבי שיעור 'כדי לעשות קמיע', שבעור רך שיעורו כדי לכתוב קמיע. ובעור קשה כדי לעשות תיק לקמיע. וראה בפירוש המשניות לרמב"ם (פ"ח מ"ג) ובריטב"א (לעיל עח: ד"ה עור) ובמיוחס לר"ן (עני. ד"ה עור) בענין זה]. עה. **לְהַזּן** (פכ:) מקשה הגמרא שגם מולח בכלל מעבד, שגם המליחה נעשית כדי לעבד את העור. ומתרצת שאכן אינו ממנין ל"ש מלאכות, ובמקומו יש למנות 'משרטט'. וכתב הרמב"ם (שחיטה פ"ג ה"ב), שהזכיר התנא מליחה להשמיענו שהיא בכלל העיבוד. מלאכת עיבוד: **הגדרת המלאכה** - הכשרת העור לשימושים שונים. **שיעור המלאכה** - כדי לעשות קמיע. ובמיני עורות שאין עושים מהן קמיע, שיעור החיוב לענין עיבודם הוא כשיעורם לענין הוצאה, ולא בכדי לעשות מהם קמיע. מנחת חינוך (מוקף השפת, שמעמד). וראה שם עוד שדן בשיעור כמות המלח הדרוש המליחה הנצרכים לענין חיוב. מלאכת שרטוט: **הגדרת המלאכה** - עשיית סימנים על העור כדי לחתוך על פיהם. רש"י (לעיל פכ: ד"ה ושייל), והרמב"ם (פכח פ"ו ה"י) כתב, שמשרטט כדי לכתוב בשורה תחת השרטוט, והשרטוט הוא בין בצבע ובין בעושה חריץ בעור, וכל כיוצא בזה. **שיעור המלאכה** - המשרטט כדי לחתוך העור, שיעורו כדי לעשות קמיע. מנחת חינוך (מוקף השפת, שמשטען) [והסתפק מהו שיעור המשרטט באבנים או בזכוכית וכיוצא בהן כדי לחתכם]. המשרטט כדי לכתוב, שיעורו כדי לכתוב תחתיו שתי אותיות. רמב"ם (שם). עו. **הֵעִיבּוּד** בסיד משחית ומכלה את שאריות הבשר והשערות שעל העור, ויש לגרד את העור כדי להסירם. הגדרת המלאכה - התלקת העור להכשירו לשימושים שונים. **שיעור המלאכה** - כדי לעשות קמיע. רמב"ם (שם ס"ה ה"ח). עז. **הגדרת המלאכה** - חיתוך דבר לפי מידה או צורה מסויימת. **שיעור המלאכה** - כדי לעשות קמיע. רמב"ם (פכח פ"ו ה"י). ממלאכת צד ועד כאן אלו שבע מלאכות הנעשות בעור, ובמשכן נעשו מלאכות אלו לצורך יריעות עיזים ותחשים. פ. **הגדרת המלאכה** - כתיבת אותיות בדיו המתקיים על גבי דבר המתקיים. רמב"ם (פכח פ"ו ה"א). **שיעור המלאכה** - שתי אותיות [וראה בהערה לעיל (בענין 'שהוסיפה שתי תפירות')] אם יש איסור לכתוב אות אחת], או שכתב אות אחת והשלים בה את הספר. [ובמנחת חינוך (מוקף השפת, שכותב) כתב, שאין לחייב על אות אחת שהשלים בה את הספר אלא על ספר מעשרים וארבע ספרי הקודש, שיש קפידא על השלמת מנין אותיותיהן]. ושאר אותיות שאמרו, הן בכל כתב ולשון, ואפילו הכותב שתי סימניות [בגון מספרים] חייב. רמב"ם (פכח פ"ו ה"ב-ג). מלאכות כותב ומחוק היו בקרשי המשכן, שהיו רושמים אותיות על הקרשים כדי לדעת איזהו בן זוגו [מפני שהיו מפוקים ומעמידים אותו, ואין להחליף סדר הנחת הקרשים], ולפעמים היו טועים באות אחת ומוחקים אותה כדי לכתוב במקומה את האות הנכונה. גמרא (לעיל קב:). פא. **הגדרת המלאכה** - מחיקת כתב לשם כתיבה במקום המחיקה. **שיעור המלאכה** - מחיקת כתב כדי לכתוב שתי אותיות במקומו, ומסתבר שמשערים באותיות בינוניות. מנחת חינוך (מוקף השפת, שמוחק). ואם מחק את אחת רבוה תיקן את הספר, חייב על אות זו, כשם שאמרנו לענין כותב. פרי מגדים (או"ח סי' שמ משבצות זהב סק"ג). ראה בהערה לעיל (בענין כותב). היכן היה מותק במשכן. פב. **הגדרת המלאכה** - עשיית בנין מחובר לקרקע, או הוספה עליו, או תיקון בו. **שיעור המלאכה** - כל שהוא. רמב"ם (פכח פ"ו ה"ג). פג. **הגדרת המלאכה** - הריסת בנין או חלק ממנו, לצורך תיקון. רמב"ם (פכח פ"ו ה"ג). **שיעור המלאכה** - כל שהוא. רמב"ם (שם). מלאכות בונה וסותר היו בהקמת המשכן ובפירוקו. פד. **הגדרת המלאכה** - כיבוי אש או הקטנתה [ודוקא כשמכבה לעשות פחמים, או כשמכבה הפחלה כדי שיאחז בה האש כשיחזור וידלקנה, אך בלא זה הכיבוי הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה. ולדעת הרמב"ם (פכח פ"ו ה"ג) חייב אף אם כיבה שלא לצורך פחמים, ובלבד שיהא צורך את הכיבוי. משנה ברורה (סי' רעח ס"ק ג)]. **שיעור המלאכה** - כל שהוא. רמב"ם (שם). המשנה לא פירשה לגבי סותר ומכבה שהסותר אינו חייב אלא אם סתר על מנת לבנות והמכבה אינו חייב אלא אם כיבה על מנת להבעיר כמו שפירשה לגבי מוחק וקורע, לפי שדבר פשוט הוא שאין חייבים על מלאכה של קלקול. ודוקא לגבי מחק וקורע, רצתה המשנה להשמיענו מהו השיעור שחייבים על מחיקתו או על קריעתו [שתי אותיות ושתי תפירות], אבל בסותר ומכבה שחייבים עליהם בכל שהוא, לא הוצרכה המשנה להשמיענו ענין זה. תוספות (לעיל נג: ד"ה ומכבה). פה. **הגדרת המלאכה** - הדלקת האש או הגדלתה, ובלבד שלא יבעיר דרך השחתה. רמב"ם (פכח פ"ו ה"ג). **שיעור המלאכה** - כל שהוא. רמב"ם (שם). מלאכות מכבה ומבעיר נעשו במשכן באש שתחת הדוד של הסממנים. רש"י (ד"ה מכבה). אבל התוספות (לעיל נד. ד"ה רבי) כתבו, שבבישול הסממנין לא הוצרכו לכיבוי, שהיו חיירים שלא להרבות אש יותר מדי, ומלאכת מכבה שהיתה במשכן נעשתה לצורך עשיית פחמים [להתיך הזהב והכסף]. התנא הקדים את הכיבוי להבערה, להשמיענו שיש דעה הסוברת (לעיל נד:) שאין בהבערה חיוב חטאת אלא לאו בלבד. תוספות ים טוב, וראה עוד בתוספות (לעיל ע"ג ד"ה מבעיר). פו. **רִישׁ** (ד"ה מכה) [קורנס הוא מין פטיש. סדן הוא עץ עבה התקוע בארץ שעליו מרדד הנפח את הברזל]. ועוד"ק כן להחליף את הקורנס, כדי שלא יבקע את טס המתכת שהוא מכה עליו לרדדו, וכן היו עושים במשכן. רש"י (לעיל קנ. ד"ה שתין). ורבינו חננאל (הו"ד בתמ"ץ ד"ה מכה) פירש, שכוונת המשנה להכאה שמכה האומן על הכלי בשעת גמר המלאכה כדי ליישרו. וכן מבואר מדברי התוספות (לעיל קב:). **הגדרת המלאכה** - גמר המלאכה והשלמתה. **שיעור המלאכה** - כל שהוא. משנה (לעיל קב:). מלאכה זו היתה במשכן בגמר מלאכת הכלים. פז. **הגדרת המלאכה** - הוצאת חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים או להיפך [בגמרא להלן (ע:) מבואר שהוצאה לרשות הרבים אב, והכנסה לרשות היחיד תולדה, והאור שמח (פכח פ"י ה"ח) ציין לירושלמי ששניהם אב]. **שיעור המלאכה** - בכל דבר כפי חשיבותו, כגון במאכל, שיעורו כגרוגרת, במאכל דחמה כמלא פי ההמה. שיעורי ההוצאה יובארו באריכות בסוף פרק זה ובפרקים הי"א. מלאכה זו היתה במכאיי נדבת המשכן, שהביאו ישראל את הנדבה מביתם שהוא רשות היחיד למשה שהיה במחנה לויה שהוא רשות הרבים [שכל ישראל היו מצויים אצל משה רבינו. רש"י (לעיל נו: ד"ה ממצוי)]. וכן היתה מלאכה זו בהעברת קרשי המשכן מהקרקע שהיא רשות הרבים לעגלה שהיא רשות היחיד [מקום עמידת העגלות היה רשות הרבים, לפי שהיו מעמידים אותן כשהן מכוונות לנסוע אחרי עמוד הענן שהיה הולך לפני בני ישראל, ומקום הליכת בני ישראל הוא רשות הרבים. רש"י (לעיל נו. ד"ה שנוהג)]. העגלות עצמן נחשבות כרשות היחיד, כיון שאורכן ורוחבן היה יותר מארבעה טפחים, וגובהן עשרה טפחים. רש"י (לעיל שם: ד"ה ועגלה)]. כל האבות שנזכרו במשנה הם רק דוגמאות, כגון קוצר שהוא מאבות מלאכות, והוא הדין לכל חותך צמח מחובר לארץ, כגון האורה בתאנים הבוצר בענבים והמוסק בזתים, שמלאכות אלו אינן תולדת קוצר, אלא הן הקצירה עצמה. וכשם שאין אומרים בשוחט כבש או שור שהוא תולדת שוחט, או שמי שבשל מאכל בו מהאכלים שהוא תולדת אופה, אלא הוא האופה בעצמו. אמנם התולדה, גדרה הוא דבר המביא לאותה תוצאה של פעולת האב, כגון טוחן, שהוא מאבות מלאכות, ועניינו טחינת חלק גדול והפיכתו לחלקים קטנים, ולפיכך חיתוך הירקות בשבת דק דק, או נסירת העץ לצורך הנסורת שלו, או שיפת המתכת לצורך הנסורת שלה, וכן קוצר שהוא מאבות מלאכות, או המחמם אותה הרי זה תולדת אופה. ועל דרך זו תדרן בכולן. רמב"ם (שחיטה ומכירה פ"ג ה"ט). וראה בהערה לעיל (בפסוקים, בענין פטוח ומולמוח) בשם התפארת ישראל. פח. **לְהַלָּן** (שם:) מבארת הגמרא מה בא התנא להשמיענו במה שחזר ושנה מנין זה.

גמרא שנינו במשנה, אבות מלאכות ארבעים חסר אחת. הגמרא מבארת מדוע הוצרך התנא להשמיענו מנין זה. שואלת הגמרא: מִנְיָנָא מָה לִי - מדוע הוצרך התנא לפרש את מנין המלאכות, הרי בהמשך פירט את כולם, ואנו נמנה לבד כמה מלאכות הן.

משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, התנא בא להשמיענו במנין זה שֶׁאִם עָשָׂאן לכל המלאכות בּוֹלָּם בְּהֶעְלֵם אֶחָד - שלא נודע לו בינתים שחטא, חַיָּיב חטאת עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, ולא די לו בחטאת אחת משום חילול שבתא.

★

שנינו במשנה: הַזּוֹרֵעַ וְהַחוֹרֵשׁ. הגמרא תבאר מדוע נשנו מלאכות אלו בסדר זה. מקשה הגמרא: מִקַּדְּ מִקַּדְּ בְּרֵישָׁא - הרי החרישה נעשית קודם הזריעה, שכן הדרך לחרוש את הקרקע ולרככה כדי שתקלוט את הזרעים, ואם כן לֵיתְנֵי - ישנה התנא מלאכת חוֹרֵשׁ, וְהַדַּר לֵיתְנֵי - ולאחר מכן ישנה מלאכת זוֹרֵעַ.

מתרצת הגמרא: הָתָנֵא ששנה את משנתנו בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קָאֵי - היה עומד, דְּזָרְעֵי בְּרֵישָׁא וְהַדַּר בָּרְבֵי - ששם שהקרקע קשה צריך לחרוש גם לאחר הזריעה כדי לכסות את הזרעים[1], ובא התנא להשמיענו שגם חרישה זו שנעשית לאחר הזריעה היא אב מלאכה[2].

★

הגמרא מביאה ברייתא המונה מלאכות נוספות שהן בכלל זורע: תָּנָא בברייתא, הַזּוֹרֵעַ, וְהַזּוֹמֵר - הגוזם את ענפי הגפן כדי שיגדל האילן יפה, וְהַנּוֹטֵעַ ענף של אילן, וְהַמַּבְרִיךְ - המכופף את ענף האילן לקרקע ומכסהו בעפר, שיצמח ממנו אילן חדש, וְהַמַּרְכִּיב שני אילנות זה בזה", פּוֹתֵּן שם מְלֹאכָה אַחַת הֵן, שכולן עשויין לגדל צמחים.

שואלת הגמרא: מַאי קָא מַשְׁמַע לַן - מה באה הברייתא להשמיענו במה שאמרה שכל אלו מלאכה אחת הן.

משיבה הגמרא: וְהָא קָא מַשְׁמַע לַן שֶׁהָעוֹשֶׂה מְלָאכוֹת הַרְבֵּה מֵעֵין מְלָאכָה אַחַת, דהיינו כגון שעשה מלאכות אלו שהם מעין מלאכה אחת, אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא חטאת אַחַת.

הגמרא דנה עוד בענין מלאכות אלו: אָמַר רַבִּי אַחָא אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַשִׁי אָמַר רַב אַמֵּי, הַזּוֹמֵר חַיָּיב מִשּׁוּם תּוֹלֵדָה של נוֹטֵעַ, ואם עשה את שניהם אינו חייב אלא חטאת אחת. וְהַנּוֹטֵעַ וְהַמַּבְרִיךְ וְהַמַּרְכִּיב חַיָּיב מִשּׁוּם שהם כּוֹזֵרֵעַ, ואם עשה אחת מהן וגם זרע אינו חייב אלא חטאת אחת[3].

מקשה הגמרא: מִשּׁוּם זוֹרֵעַ אֵין - וכי המבריך והמרכיב חייבים משום זורע, אבל מִשּׁוּם נוֹטֵעַ יֵשׁ, ולפי זה אם הבריך או הרכיב וגם נטע יתחייב שתי חטאות, והרי מלאכות אלו נעשות באילן ודומות לנוטע יותר מלזורע[4].

מתרצת הגמרא: אִיכָּא - אמור שחייב אַף מִשּׁוּם זוֹרֵעַ, ובאה הברייתא להשמיענו שמלאכת הזריעה דומה למלאכות אלו, ואם נטע, הבריך או הרכיב, וגם זרע, אינו חייב אלא חטאת אחת, ואינו מביא על הזריעה חטאת אחרת[5].

הגמרא מביאה כמה אופנים שחייב שתי חטאות על קצירה: אָמַר רַב חֲנָא, הַזּוֹמֵר ענפי הגפן כדי שתגדל יפה[6], וְצָרִיךְ לְעֲצֵים להסקה, חַיָּיב שְׁתַּיִם, אַחַת מִשּׁוּם קוֹצֵר[7], מפני שהוא צריך את הדבר הנקצר[8], וְאַחַת מִשּׁוּם נוֹטֵעַ, מפני שמסייע לגפן שתגדל יפה[9]. אָמַר רַב יוֹסֵף, הַאי מַאן דְּקָטַל אַקְּפַּקְתָּא[10] - מי שקצץ שחת, ועל ידי כך חזרו וצמחו, חַיָּיב שְׁתַּיִם, אַחַת מִשּׁוּם קוֹצֵר[11], וְאַחַת מִשּׁוּם נוֹטֵעַ[12], מפני שמסייע לשחת שתחזור ותצמח. אֲבַּיֵי הַאי מַאן דְּקָנִיב סִילְקָא - מי שחתך תחיכה מהסלק המחובר לקרקע, ועל ידי כן חזר וגדל, חַיָּיב שְׁתַּיִם, אַחַת מִשּׁוּם קוֹצֵר, וְאַחַת מִשּׁוּם זוֹרֵעַ[13], מפני שמסייע לסלק שיחזור ויגדל[14].

★

שנינו במשנה: וְהַחוֹרֵשׁ. הגמרא מביאה ברייתא המונה מלאכות נוספות שהן בכלל חורש: תָּנָא, הַחוֹרֵשׁ, וְהַחוֹפֵר, וְהַחוֹרֵץ - עושה חריצים בקרקע[15], פּוֹתֵּן שם מְלֹאכָה אַחַת הֵן[16], שכולן עשויות להכשיר את הקרקע לזריעה, ואם עשה את כולן בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת.

הגמרא דנה עוד בענין מלאכת חורש: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, הָיְתָה לוֹ שְׁתֵּי נְגָשׁוֹשִׁית - תל קטן של עפר, וְנָטְלָה, אם עשה כן בְּבַת[17], חַיָּיב חטאת מִשּׁוּם בּוֹנֶה, כיון שהתכוין ליישר את הקרקע ולתקן את הבית, ואם עשה כן בְּשֶׁדֶה[18], חַיָּיב חטאת מִשּׁוּם חוֹרֵשׁ, כיון שמרפה את הקרקע כשנוטל את הגבשושית[19].

א. **ובא** התנא להשמיענו שאפילו אם עשה את כל המלאכות בהעלם אחד חייב חטאת על כל מלאכה ומלאכה. רש"י (ד"ה שם) ס"ל. וביאר רבי עקיבא איגר (סה ד"ה מנינא) בדבריו, שאף שכבר שנינו (לעיל סו:) שהזורע שהזיט שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה בהעלם אחד חייב על כל אב מלאכה ומלאכה, משם לא שמענו אלא באופן ששגג בכמה מלאכות אבות ידע שיש מלאכות האסורות בשבת, אבל מי שנתעלמו ממנו כל המלאכות היינו סבורים שדינו כמי ששכח שהיום שבת ואינו חייב אלא חטאת אחת, לפיכך השמיענו התנא כאן שיכול להתחייב חטאת על כל המלאכות, וכגון דשגג בכולן והזיד בלאו, או שידע שיש איסור תחומין, וכן כתב התוספות ישנים (לעיל ו: ד"ה הקפת, מהריק"ו שמעון).

ולעיל (סט. ד"ה שם) פירש רש"י, שבא התנא להשמיענו סימן בעלמא שנדע כמה חטאות חייב על חילול שבת אחת. עוד פירש רש"י לעיל (ו: ד"ה שיש עלו), שבא התנא להשמיענו את מנין החטאות שיכול אדם להתחייב כשעושה את כל המלאכות בהעלם אחד, ואנו למדים ממנין החטאות שאינו יכול להתחייב יותר ממנין זה, ואף אם עשה את כל המלאכות עם תולדותיהן, והיינו משום שעושה מלאכה ותולדותיה אינו חייב אלא חטאת אחת. והקשה רבי עקיבא איגר (שם), שהרי להלן (שם:) מבואר שלמדו דין זה מכך ששנינו במשנה (שם), 'הרי אלו אבות מלאכות'. ב. **שהרי** התנא שנה את המלאכות לפי סדר עשיית הפת, והיה לו לשנות חרישה קודם לזריעה. תוספות (ד"ה מנינא).

ג. **וצריך** לומר שגם בחרישה זו היו מתכוונים לרפות את הקרקע, שאם היו מתכוונים רק לכסות את הזרע לא היה נקרא חורש אלא זורע. תירוצו רבינו משה קוזיס (לעיל ס"ל ד"ה חוזיס), וכתב המנחת חינוך (מוסף השמטות, סי' רסיסה) שחייב על חרישה זו גם משום תולדת זורע. אבל המצפה איתן (בכ"מ ד"ה בפ"ח) כתב שיש לחלק באופן החריישה, שכאן שהקרקע קשה וצריכה חרישה כדי לחפות את הזרע ואינה צריכה חרישה כדי לחפות בה, נחשב מעשה החרישה שאחר הזריעה למעשה זריעה מאחר ועל ידו מחפה הזרע בעפר. ד. **רש"י** (ד"ה שם). ונקט התנא חרישה זו להשמיענו חידוש זה, אבל לולי חידושו זה היה לו לנקוט את החרישה הראשונה, שהרי בה בארץ ישראל חורשים קודם הזריעה. מנחת חינוך (שם) ואבני נזר (יו"ד סי' שם אות ז). אולם ראה חדש האביב (בכ"מ ד"ה בפ"ח) שכתב שאחד מהמברי הגמרא משמע שבארץ ישראל לא היו חורשים קודם הזריעה. ה. **שעושה** נקב באילן אחד, ומכניס לתוכו ענף רך מאילן אחר, ומאותו ענף יוצאים פירות ממין אותו אילן שנטל ממנו ענף זה. רש"י (פוסקים מג:). ו. **הנוטע** והמרכיב המבריך הם אבות מלאכה כמו הזורע, אלא שהזורע הוא בזרעים ואלו באילנות, אבל הזומר הוא תולדה [שאינו מעשה של יצירת הצמח, אלא מעשה המסייע לו]. רש"י (ד"ה שלו). אולם רבינו חננאל (ד"ה שמכינן) ועוד ראשונים כתבו, שרק הזורע הוא אב, וכל השאר הם תולדות, ואף הנוטע הוא תולדה, ומתוך כך הוכיח שיש תולדה לתולדה, שהרי המברכיר והמרכיב הם תולדות של נוטע ולא של זורע, ונוטע עצמו הוא רק תולדה של זורע ואינו אב. והרטיב"א (ד"ה ומזרי) הביא בשם רבו שזורע ונוטע הן אבות, וכל השאר תולדות הן. והרמב"ם (שבת פ"ז ה"ג) כתב, שכל החמש מלאכות אבות מלאכה הן. ז. **ואף** שאפשר לדייק דין זה מהא ששנינו (לעיל שם), 'הנושה מלאכות הרבה מעין אחת חייב אלא חטאת אחת' [ואינו מפורש, לפי ששם פירושו שעשה כמה תולדות של אב אחד], או מכך שאמר התנא (לעיל ס"ל) שיש רק ל"ט מלאכות, התנא לא הבריחנא אמר דין זה בפירוש. ריטב"א (ד"ה שם). ח. **כן** הוא לדעת רש"י (פ"ד ד"ה בשבת לעיל), אבל לדעת הרמב"ם (שבת פ"ז ה"ב) שהזומר הוא אב, יש לפרש בדברי שהזומר חייב משום שהוא נוטע, וכמו שפירש רש"י (ד"ה שייב) לגבי נוטע מברך ומרכיב.

ט. **שכוונתו** להצמיח את האילן. רש"י (ד"ה וזומר). י. **רש"י** על פי ראש יוסף (ד"ה וחכם). יא. **רש"י** על פי ראש יוסף (שם). וכפי שהתבאר לעיל [לדעת רש"י] שזורע ונוטע אבות הן, אלא שזה לא בזרעים וזה לא באילנות. יב. **ויפי** זה מה שאמר רבי אחא שהזומר חייב משום נוטע, היינו שהזומר חייב רק משום נוטע ולא משום זורע, [ואם זמר זורע חייב שתי חטאות, ריטב"א (ד"ה שמא)] בדעת רש"י. ביארנו את הגמרא לפי דעת רש"י שדברי רב אמי נאמרו לענין חייב חטאת, אבל התוספות (ד"ה מנינא) ביארו שדבריו נאמרו לענין התראה, ולא לענין חייב חטאת, וכא להשמיענו שבזומר מתרים משום נוטע, ובנוטע מברך ומרכיב מתרים משום זורע [שאף שכולן מלאכה אחת הן לענין חטאת, מכל מקום אם יתרו בזומר שעובר על מלאכת זורע אין זו חשובה התראה, כיון שהזומר אינו דומה לזורע ולא יקבל בלבו את ההתראה, אלא צריך לומר לו שעובר על מלאכת נוטע. ריטב"א (שם) בשם תוספות]. ועל זה הקשתה הגמרא, שיש להתרות בנוטע מברך ומרכיב משום נוטע כיון שמלאכות אלו נעשות באילן. ותירצה, שכותנת רב אמי לומר שמתרים בו אף משום זורע, כלומר שאף שמברך ומרכיב דומים לנוטע מלוותר, מכל מקום אם התרו בו משום זורע חייב, וכל שכן שאם התרו בו משום נוטע חייב. יג. **רש"י** (ד"ה ומזרי). ומבואר בדבריו שרק אם זומר על מנת להצמיח את האילן חייב. אולם מדברי התוספות (ד"ה ומזרי) משמע, שאף אם אין כוונתו אלא לעצים ולא להצמיח את האילן חייב משום נוטע, כיון שבפועל מתקן הוא את האילן [וכן מפורש בתוספות במועד קטן (כ: ד"ה שייב)]. שפת אמת (ד"ה ומזרי). יד. **רש"י** (ד"ה ותירץ) כתב שחייב משום תולדה של קוצר, והראש יוסף (ד"ה אמר רב כהנא) תמה מדוע אינו חייב משום אב מלאכה של קוצר. טו. **אבל** אם אינו צריך לעצים אינו חייב משום קוצר אף שיש לו תועלת בזמירתם, לפי שאינו נחשב קוצר אם אינו צריך לדבר. תוספות (ד"ה ותירץ). טז. **רב** כהנא בא לחדש שלא נאמר שאינו חייב אלא אחת, כמו שמשמע במועד קטן (ב:) שלולי דבריו היינו אומרים שאינו חייב אלא אחת. יז. **אספסתא** הוא מין זרע המיועד למאכל בהמות, ואחרי שלשים יום עוקרים אותו ווזרעים אחר במקומו, ובתוך שלשים יום אלו קוצרים אותו שלש פעמים, וחוזר וצומח [ובתוך שלשים יום אלו קוצרים אותו מיד בתחילת גדילתו שיוצאים העלים, וקודם שיצאו הגבעולים שמהם יוצאים השבלים, שאז חוזר ורומה. על פי תוספות (ב"ב כה. ד"ה שלשים)]. רש"י (ב"ב כה: ד"ה אספסתא). יח. **כאן** לא אמרה הגמרא שהוא צריך לשחת כמו שאמרו לגבי עצים שזומר וצריך לעצים. והחיי אדם (הל' שבת כלל ל' ס"ק) פסק על פי הגמרא שדווקא החותך ענפים מן האילן כדי שיגדל יותר ותיעבדה אינו חייב משום קוצר אם אינו צריך את העצים, אבל החותך עשבים ושאר ירקות כדי שהנשארים יגדלו יותר טוב, חייב משום קוצר אף על פי שאינו צריך את מה שחותך. ובנשמת אדם (שם סק"ב) ביאר את החילוק, שדוקא הזומר עצים שעיקר כוונתו לזמור כדי שיצמחו, אינו חייב משום קוצר אלא אם כן צריך לעצים, אבל אם כוונתו רק לחתוך עצים מן האילן, אף על פי שאינו צריך לעצים חייב משום קוצר. ובאגלי טל (מוסף פרה ז ס"ק ט-יט) ביאר את החילוק בין אילן לשאר דברים, שאילן חשוב כקרקע לכל דבר, והתולש מן האילן נחשב כתולש מהקרקע, ולכן כשתולש ענף מהאילן אינו דומה לקוצר שתולש פרי, אלא כחותך חלק מן הקרקע, ורק בצריך לעצים שחותך הרי הוא התשיכם כמו פירות, ולכן חייב משום קוצר. יט. **וצריך** ביאור מדוע חייב משום נוטע ולא משום זורע, שהרי הוא מין זרע ולא אילן. אגלי טל (מוסף פרה ז ס"ק כ), ורואלי יש לומר שכיון שאינו זורע מחדש אלא גדלים מאליהם נקרא נוטע, שתורגנים. ועיין בהערה הבאה מה שנזרס בהגהות הב"ח. כ. **הב"ח** (שם ס"ק ו) הגיה שצריך לומר 'נוטע', וכן כתב הרש"ש (ד"ה שם) בשם הרי"ף והרא"ש. וראה בהערה לעיל בשם האגלי טל.

כא. **רב** כהנא רב יוסף ורבי אבהו אמרו דין אחד, שהקוצץ דבר ומועיל לצמיחתו חייב גם משום קוצר וגם משום זורע, וכל אחד השמיענו את טבע הדבר שהוא גדל על ידי קציצתו. חדש האביב (ד"ה שמכן).

כב. **חורש** היינו על ידי בהמה, וחופר [וחורץ] היינו בכלי, ראש יוסף (לעיל עב. ד"ה שמכן). החופר מניח את העפר במקומו, והחורץ מסיר את העפר ממקומו. ר"י מלוניל (ד"ה והחופר וד"ה והחורץ).

כג. **הרמב"ם** (שבת פ"ז ה"ב) כתב שכל מלאכות אלו אבות הן, שכל אחת ואחת מהן תפריה בקרקע וענין אחד הוא, וכן כתב הריטב"א (ד"ה שמחזיר). אבל ברש"י (לעיל עו: ד"ה שמחזיר) ותוספות (לעיל לט. ד"ה מעפר) מבואר שחופר הוא תולדה של חורש ואינו אב. וראה אגלי טל (שם פרה ז ס"ק ג) שבחופר גומא לזריעה מדרה רש"י שהוא אב. כד. **בית** הוא כל מקום המוכן לדירה חצר או מבוי. אגלי טל (שם פרה ז ס"ק יח).

כה. **שדה** הוא כל מקום שראוי לזריעה ואינו עומד לדירה או להילוך בני אדם. אגלי טל (שם). כו. **רש"י** (ד"ה משום חורש). כמו התרחישה שמרחפה את הקרקע שתהיה הראיה לזריעה. אבל החורש בקרקע סלעית, או שחורש כדי ליישר את הקרקע, אינו חייב משום חורש אלא משום בונה, מפני שאינו מרכך את הקרקע. פני יהושע (ד"ה ומכלל).

דין נוסף בענין מלאכת חורש: **אָמַר רָבָא, הָיְתָה לוֹ גּוּמָא וּמְמָמָהּ** - וסתמה בעפר, אם עשה כן **בָּעֵית, חַיָּיב מְשׁוּם בּוֹנֶה**, ואם עשה כן **בָּשָׁרָה, חַיָּיב מְשׁוּם חוֹרֵשׁ**, שהעפר שהניח בגומא הוא רך וטוב לזריעה, והשוה את הגומא לשאר הקרקע שיהא נוח לזרוע אותה עם שאר השדה.

הגמרא מביאה דין נוסף במלאכת חורש: **אָמַר רַבִּי אַבָּא, הַחוֹסֵף גּוּמָא** בבית **בָּשָׁבָת, וְאֵינוֹ צָרִיךְ אֶלָּא לְמַעֲרֶה**, כלומר, חפירת הגומא היתה לצורך העפר ולא לצורך עשיית גומא, כגון שצריך את העפר כדי לכסות צואה, **פָּטוּר עָלָיו**, מפני שאינו עושה תיקון בבנין אלא קלקול, וגם אינו מכשיר את הקרקע לזריעה שהרי חופר בבית ולא בשדה, **וַאֲפִילּוּ לְרַבִּי יְהוּדָה דְּאָמַר** (לעיל נג:), **מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ** - דהיינו מלאכה שאינו רוצה בה מצד עצמה, והיה מעדיף שלא יצטרך להּ[כז], **חַיָּיב אֲלֵיהָ** כיון שסוף סוף עשה מלאכה[כח], מכל מקום **הָנֵי מִילֵּי** - דין זה שחייב אינו אלא באופן שהוא **מְתַקֵּן** איזה דבר על ידי מלאכה זו, אבל **הָאי** - אדם זה שחפר גומא בביתו, **מְקַלְקֵל הוּא**, שאין לו תועלת בגומא[כט], ובאופן כזה מודה רבי יהודה שפטור.

★

שנינו במשנה: וְהַקּוֹצֵר. הגמרא מביאה ברייתא המונה מלאכות נוספות שהן בכלל קוצר: תָּנָא, הַקּוֹצֵר תבואה, **הַבּוֹצֵר** ענבים, **וְהַגּוֹדֵר** תמרים, **וְהַמַּסֵּיק** זיתים, **וְהָאוֹרֶה** תאנים[ל], **כּוּלָּן** שם **מְלָאכָה אַחַת** הן[לא], שכולן הן עקירת דבר ממקום גידולו, ואם עשה את כולן בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת.

הגמרא דנה עוד בענין מלאכת קוצר: אָמַר רַב פָּפָּא, הָאי מַאן דְּשָׁדָא פִּיקָא זְרִיקְלָא וְאָתֵר תָּמְרֵי - אדם שזרק גוש עפר על עץ דקל והשיר ממנו תמרים, **חַיָּיב שְׁתַּיִם** - שתי חטאות, **אַחַת מְשׁוּם תּוֹלֵשׁ** שהוא תולדה של קוצר[לב],

וְאַחַת מְשׁוּם מְפָרֵק שהוא תולדה של דש[לג]. **רַב אַשִׁי אָמַר, אֵין דֶּרֶךְ תְּלִישָׁה בְּכָךְ וְאֵין דֶּרֶךְ פְּרִיקָה בְּכָךְ** - אין הדרך לתלוש או לפרק על ידי זריקת גושי עפר אלא ביד או בכלי, והרי הוא תולש כלאחר יד[לד], ופטור.

★

שנינו במשנה: וְהַמְעַמֵּר. הגמרא דנה עוד בענין מלאכת מעמר: אָמַר רָבָא, הָאי מַאן דְּכָנִיף מִילְּחָא מִמְּלְחָתָא - אדם שאסף את המלח מחרישי המלח[לה], **חַיָּיב מְשׁוּם מְעַמֵּר**, שהוא כמו האוסף שבלים. **אֲבָיֵי אָמַר, אֵין עִימּוּר אֶלָּא בְּגִידּוּלֵי קַרְקַע[לו].**

★

שנינו במשנה: וְהַדָּשׁ. הגמרא מביאה ברייתא המונה מלאכות נוספות שהן בכלל דש: תָּנָא, הַדָּשׁ, וְהַמְנַפֶּה - המפרק פשתן מהגבעולים שלו, **וְהַמְנַפֵּץ** - המפרק גרעינים מצמר גפן בקשת כדרך האומנים[לז], **כּוּלָּן** שם **מְלָאכָה אַחַת הֵן**, שכולן הן הפרדת גידולי קרקע מהפסולת שלהן, ואם עשה את כולן בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת.

★

שנינו במשנה: הַזּוֹרֶה הַבּוֹרֵר וְהַמְּחַתֶּה וְהַמְבָרֵר. מקשה הגמרא: הֵיינוּ זוֹרֶה הֵיינוּ בּוֹרֵר הֵיינוּ מְבָרֵר, כלומר שלש מלאכות אלו שוות הן, ומדוע חילקן התנא ומנה כל אחת מהן כאב בפני עצמו.

מתרצת הגמרא: אֲבָיֵי וְרָבָא דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ - אמרו שניהם, **לָא מִיתְּמָא** שהמנפץ **דְּהַוְיָא בְּמִשְׁכָּן** - כל דבר שהיה במשכן,

---

כז. **כגון** המרוצא מת מביתו (לעיל נג:), שאין לו שום תועלת בהוצאה זו מפני שאינו זקוק למת. רש"י (סם ד"ה ומי ממעון), והתוספות (לעיל נה: ד"ה לפי שמעון) ביארו, שמלאכה שאינה צריכה לגופה היינו שלא עשאה לתכלית שעשו אותה במקדש. כח. **רבי** שמעון נחלק על רבי יהודה, וסובר שאין חייבים על מלאכה שאינה צריכה לגופה. כט. **מדברי** רש"י (ד"ה פטור) מבואר שהטעם שנחשב מקלקל הוא מפני שהמדובר בחופר גומא בביתו, ולכן כל שאינו צריך לה יש כאן קלקול. אבל רבינו חננאל והמאירי (ד"ה שחופר) כתבו שאף בשדה מקלקל הוא, כיון שאינו צריך לגומא. ל. **המלקט** את הענבים מהאילן נקרא 'בוצר', המלקט את התמרים נקרא 'גודר', המלקט את הזיתים נקרא 'מוסק', והמלקט את התאנים נקרא 'אורה', ובשאר אילנות נקרא 'מלקט' סתם. רשב"ם (ב"ב פג: ד"ה המלקט). לא. **הרמב"ם** (פסח פ"ו ה"ל) כתב, שכל מלאכות אלו אבות הן, שכל אחת מהן היא עקירת דבר מגידולו, וכן משמע ברש"י (שבת עה: ד"ה בפל מכבדות), אבל המאירי (לעיל עג. ד"ה ומלמטה) כתב, שרק הקוצר הוא אב והשאר הם תולדות. לב. **קוצר** היינו בכלי ותולש היינו ביד, והתולש הוא תולדה של קוצר. רמב"ם (שם פ"ח ה"ג) ולחם משנה (שם). ובאגלי טל (קוסי לות ד) חילק וכתב, שהתולש ביד דברים שדרכן בתלישה הרי זה אב מלאכה, ורק אם תולש דברים שדרכן בקצירה הרי זו תולדה. לג. **שהדש** מפרש תבואה מהשבלים, וזה פירק תמרים מענפי הדקל. רש"י (ד"ה מפרק). אולם הרמב"ן (ד"ה שם) הקשה על פירושו, שלפי דבריו שנחשב מפרק מפני שמפרק את האילן מהפירות שעליו, קשה, שהרי זה שויך בכל הפירות ולא רק בדקל, וגם בבוצר ומוסק יהא חייב שתים. וכתב השפת אמת (ד"ה ומ"ש), שרש"י דייק וכתב שמפרק את התמרים מן המכבדות, וכוונתו שחייב על פירוק התמרים מהמכבדות אחר נפילתם מהאילן. אבל לפי זה יהיה הדין שגם כשיתלוש ענבים מהאשכול התלוש יתחייב משום מפרק, ובגמרא אמרו כן לגבי דקל, ולא אמרו סתם אילן. והתוספות פירשו שיש על התמרים קליפה עליונה, ועל הסדת קליפה זו חייב משום מפרק, וכתב השפת אמת (שם) שלפי זה מובן למה אמרו כן בגמרא רק לגבי דקל, כיון שבשאר פירות אין ענר קליפה. לד. **ואין** חייבים אלא על עשיית המלאכה כדרכה, ראה בפתיחה למלאכות שבת (לעיל ע"ג). לה. **שהיו** מושכים מים מהים לתוך חריצים, והשמש מאדה את המים ונשאר מלח בחריצים. רש"י (ד"ה לכנקין). לו. **כמו** שאמרו (לעיל עה.) לגבי דישה שאינה אלא בגידולי קרקע. ונראה הדבר לפי שמלאכות שבת נלמדו מהמלאכות שהיו במשכן, ובמשכן עשו דישה ועימור בסממנים שהם גידולי קרקע. וכתב הריטב"א (ד"ה אלא) שגם רבא אינו מחייב אלא במלח שהוא מקום גידולו. אולם ראה מגן אברהם (סי' שמ ס"ק טו) שמבואר מדבריו שרבא נחלק לענין דישה, וסובר שיש דישה גם בדבר שאינו גידולי קרקע. לז. **צמר** גפן הוא גידולי קרקע, ולכן ניפוט הוא תולדה של דש, שמפורק גרעיניך ממנו, ולא תולדה של המנפץ צמר. רש"י (ד"ה המנפץ). ומשמע מרש"י והמאירי (ד"ה שם) שהמנפץ והמנפט הם תולדות. אולם התוספות (לעיל עה. ד"ה ומנפץ) כתבו שכולם אב מלאכה של דש הם.

אַף עַל גַּב דְּאִיכָּא דָּמְיָא לָהּ - אף שיש מלאכה אחרת שנעשתה במשכן והיא דומה לה, **חַיָּיבִים לָהּ** - מנה אותן התנא כשני אבות מלאכות, ולכן מנה התנא זורה בורר ומרקד כשלשה אבות מפני ששלשתם היו במשכן[א].

מקשה הגמרא: אם כן, שכל מלאכה שהיתה במשכן נמנית כאב מלאכה בפני עצמו, **וְלֵימְחַשְּׁבְינְהוּ נָמֵי פּוֹתֵשׁ** - ימנה התנא גם כותש חטים במכתשת להסיר קליפתם קודם שטוחנים אותם כאב מלאכה, אף שמלאכה זו דומה למלאכת דש[ב], שהרי מלאכה זו היתה במשכן בעשיית הסממנים, ומכך שלא מנה מלאכה זו יש ללמוד שלא מנה התנא שתי מלאכות דומות אף ששתיהן היו במשכן, ואם כן חזרת הקושיא מדוע מנה התנא זורה בורר ומרקד.

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, באמת התנא מונה גם מלאכות דומות שהיו במשכן, ואף על פי כן לא מנה מלאכת כותש **שֶׁכֵּן עָנֵי אוֹכֵל פִּתּוֹ בְּלֹא כְּתִישָׁה**[ג], והתנא מנה כאן את המלאכות הנצרכות לעשיית הפת, וכיוון שמלאכה זו אינה נצרכת כל כך לעשיית הפת לא מנה אותה, וסמך על כך שמנה את מלאכת הדישה, ונמצא שמלאכת כותש היא אכן אב מלאכה אך היא בכלל דישה[ד].

תירוץ נוסף: רָבָא אָמַר, הָא מַנִּי - משנתנו בשיטת מי היא שנויה, הלא בשיטת **רַבִּי הִיא, דְּאָמַר** (לעיל עג:) שיש לדרוש מהפסוק **שִׁבְּתֹת מְלָאכוֹת** הם **אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת**[ה], **וְאִי חֲשִׁיבִי** - ואם היה התנא מונה גם מלאכת **פּוֹתֵשׁ, הָוְיָא לַהּ אַרְבָּעִים** - היו ארבעים מלאכות, ולכן לא מנה את מלאכת הכתישה בפני עצמה, וכללה עם מלאכת דש.

מקשה הגמרא על תירוצו של רבא: וְלֵיפּוֹזְקֵהּ חֲדָא מֵהָנָךְ - יוציא התנא אחד משלשה אבות אלו, דהיינו זורה בורר ומרקד, **וְלֵעָבֵיד לֵיהּ פּוֹתֵשׁ** - ויכניס במקומו מלאכת כותש, וכך עדיף לשנות, לפי שעכשיו מונה שני אבות מכל ענין, שני אבות מענין בירה ושני אבות מענין דישה, וזה עדיף מלשנות שלשה אבות מענין אחד ואב אחר מענין אחר. **מסיקה הגמרא: אֶלָּא מֵהֲווּרְתָּא דְּאַבָּיֵי** - אלא דבר ברור הוא שצריך לומר כתירוצו של אביי.

★

הגמרא דנה עוד בענין מלאכת בורר: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, הָיוּ לְפָנָיו מִינֵי אוֹכְלִין[ו], ורוצה ליטול את האוכל מתוך הפסולת[ז], **בּוֹרֵר וְאוֹכֵל וּבוֹרֵר וּמְנִיחַ לְצורך אחרים שיאכלו[ח], וְלֹא יִבְרוֹר**[ט], **וְאִם** עבר **וּבֵירַר חַיָּיב חַטָּאת.**

מקשה הגמרא: מַאי קָאָמַר - מה כוונת התנא לומר, שמתחילה אמר שבורר ואוכל, ולבסוף אמר שלא יברור.

מתרצת הגמרא: אָמַר עוּלָּא, הָכִי קָאָמַר - כך כוונת התנא לומר, **בּוֹרֵר וְאוֹכֵל לְבוֹ בַּיּוֹם** - לצורך אותה שבת, **וּבוֹרֵר וּמְנִיחַ** לאחרים **לְבוֹ בַּיּוֹם**, לפי שאין נקרא בורר אם עושה לאותו יום[י], **וְלָמָּחָר** - אבל לצורך מחר **לֹא יִבְרוֹר, וְאִם** עבר **וּבֵירַר** לצורך מחר **חַיָּיב חַטָּאת**[יא].

רב חסדא מקשה על תירוצו של עולא: מָתְקִיף לַהּ רַב חִסְדָּא, וְכִי מוּתָּר אֲפִילּוּ לְבוֹ בַּיּוֹם - על מנת לאכול באותה שבת, **וְכִי מוּתָּר לָבֹשׁ לְבוֹ בַּיּוֹם**, הרי ודאי שאסור לאפות ולבשל על מנת לאכול בו ביום, וכיון שאתה אומר שהבורר לצורך מחר חייב חטאת, אם כן 'בורר' אב מלאכה הוא, ויהא אסור לברור אפילו על מנת לאכול בו ביום כמו שאסור לעשות את שאר המלאכות אפילו לצורך אותו יום.

רב חסדא מפרש את הברייתא באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רַב חִסְדָּא, כך כוונת התנא לומר, **בּוֹרֵר וְאוֹכֵל פָּחוֹת מִכַּשִּׁיעוּר** - פחות מגרוגרת[יב], וכן **בּוֹרֵר וּמְנִיחַ** לצורך אחרים **פָּחוֹת מִכַּשִּׁיעוּר**, שברירה של פחות מכשיעור נחשבת דרך אכילה ולא דרך מלאכה[יג], **וְכַשִּׁיעוּר לֹא יִבְרוֹר, וְאִם** עבר **וּבֵירַר חַיָּיב חַטָּאת.**

רב יוסף מקשה על תירוצו של רב חסדא: מָתְקִיף לַהּ רַב יוֹסֵף, וְכִי מוּתָּר לֶאֱפוֹת פָּחוֹת מִכַּשִּׁיעוּר, ואף שהאופה פחות מגרוגרת אינו חייב חטאת, מכל מקום ודאי יש איסור בדבר, שהרי חצי שיעור אסור מן התורה[יד], ואין אמר התנא שלכתחילה יכול לברור על מנת לאכול בו ביום[טו].

רב יוסף מפרש את הברייתא באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רַב יוֹסֵף, כך כוונת התנא לומר, **בּוֹרֵר וְאוֹכֵל בָּיָּד**, וכן **בּוֹרֵר וּמְנִיחַ** לצורך אחרים **בָּיָּד** - אבל **בְּקַנּוֹן** - כלי עץ העשוי כעין צינור שרחב מצדו האחד וצר מצדו השני[טז], **וּבְתַמְחוּי** - קערה גדולה[יז], דהיינו כלים שאינם מיוחדים לברור בהם[יח], **לֹא יִבְרוֹר, וְאִם** עבר **וּבֵירַר** בהם, **פָּטוּר, אֲבָל אָסוּר** לעשות כן לכתחילה. **וּבְנָפָה וּבְכַבָּרָה**[יט], שהם כלים המיוחדים לברור בהם, **לֹא יִבְרוֹר, וְאִם** עבר **וּבֵירַר** בהם **חַיָּיב חַטָּאת**[כ].

רב המנונא מקשה על תירוצו של רב יוסף: מָתְקִיף לַהּ רַב הַמְנוּנָא, מִידֵּי קַנּוֹן וְתַמְחוּי קָתָנֵי - וכי שנינו בברייתא שמדובר בבורר על ידי קנון ותמחוי, הרי הברייתא אמרה בורר סתם ומשמע שהיא מדברת בכל כלי שבורר בו[כא].

א. **אף** כל פעולה שנעשתה במשכן נחשבת מלאכה בפני עצמה, וכפי שאמרו רבנן לרבי יהודה (לעיל עב:) 'שובתו הרי הוא בכלל מיסך מדקדק הרי הוא בכלל אורג', ולא מנו את השובתו והמדקדק בפני עצמם אף שהיו במשכן, אלא רק אם אכן יש חילוק בין המלאכות מנו אותן, ולכן לדעת רבנן לא מנו את השובתו והמדקדק משום שהן שוות לגמרי למיסך ואורג, אבל מנו זורה בורר ומרקד שהן חלוקות זו מזו, שזורה הוא בקש, בורר הוא אחד כך כשמרצא את הצרורות, ומרקד הוא בקמח. רש"י (שם ד"ה הכי). וכן מבואר בתוספות (ד"ה אף) ובר"ן (מ"ק ב.). ובדבינו חננאל (ד"ה ומפני, פרי"ח בפנקסי על זורה פוח ג ס"ק ח) מבואר שהחילוק ביניהם הוא בצורת עשייתם, שהזורה הוא המפריד ברחת לרוח, הבורר הוא המפריד פסולת ביידיו, והמרקד הוא המפריד בנפה. ב. **רש"י** (ד"ה ולימחוק). **והרמב"ן** (ד"ה שבת) כתב בשם רש"י שהכותש חייב משום בורר. והריטב"א (ד"ה ולימחוק) כתב שחייב משום טוחן. ג. **ורוש** בני אדם עניים הם לגבי כתישה, כלומר אוכלים פיתם בלא כתישה, ורק מי שהוא מפונק ביותר כותש את החטים קודם הטחינה. ולא שנה התנא מלאכת כותש משום כתישת סממנין, לפי שגם בזה אין דרך רוב בני אדם לכתוש. תירוצו הר"ן (ד"ה אלמלא) כתב שהריטב"א (ד"ה אלמלא) שלבינתים שהם רוב קורא אביי 'עניי'. ד. **משמע** מדברי רש"י (ד"ה אף שבת) שהכותש הוא אב מלאכה בפני עצמו, ולא מנה אותו התנא כיון שאינה מלאכה הנצרכת כל כך לעשיית הפת, ואם כן יש ארבעים אבות מלאכות, ונקשה, שהרי הגמרא העמידה משנה זו כרבי שלמד מהפסוק שיש רק ל"ט אבות מלאכה. וריטב"א (ד"ה אלמלא) מהמאיר"א (מהמאיר"י מכתי"ו ד"ה אף שבת) ורע"א (ד"ה אף שבת) מביא שמדברי הרמב"ם שמנה (פמ"ח ה"ט) זורה מרקד ובורר אף שדומים זה לזה, ולגבי דש (שם ה"ו) לא מנה עמו כותש, וכן מהתוספות (ד"ה אף) משמע שפירשו את תירוצו אביי שענני אוכל פתו בלא כתישה, שמטעם זה אינה נחשבת מלאכה, שמכיון שאין הכרח לעשותה אינה מלאכה חשובה, ובתירוצו של רבא יש לומר שגם לפירוש רש"י כותש אינו חשוב אב בפני עצמו, אלא הוא אב אחד עם דישה, או שהוא תולדה של דישה. ה. **רבי** דורש את הפסוק (שמות לה ב) 'אלה הדברים אשר צוה ה'', מכך שכתוב 'דברים' בלשון רבים יש ללמוד ששני דברים בכלל, ומכך שכתב 'הדברים' בה"א יש לדרוש עוד אחד, הרי שלשה, ומכך שכתוב 'אלה הדברים', באה תיבת 'אלה' שהיא בגימטריה ל"ל לדרוש עוד שלשים ושמה, הרי שלשים ותשע מלאכות שנאמרו למשה מסיני. ו. **כן** הוא לרש"י (ד"ה אין) הסובר שאין לגרוס 'שני מיני אוכלין', כמבואר בגמרא להלן שמדובר כאן בבורר אוכל מתוך פסולת. ומה שאמרו 'היו לפניו מיני אוכלין' ולא 'היו לפניו אוכלין', הוא משום שכן שנוי בדרך התנא לכתוב בלשון ריבוי. וריטב"א (ד"ה ומניח) ורש"ש (ד"ה אין) ועוד הראשונים גורסים 'שני מיני אוכלין', והוא רוצה לברור אוכל מתוך אוכל, ואותו מין שאינו חפץ בו נחשב פסולת לגבי המין שרוצה ליטול. וראה פרי מגדים (סדר שיט מפמ"ז סק"ב ד"ה אין) ואגלי טל (פוכל ס"ק עו פוח ג) שנחלקו אם יש איסור לברור שני מיני אוכלים כשרוצה לאכול את שניהם באותו זמן אלא שרוצה להפרידם זה מזה. וראה גם ביאור הלכה (שם ד"ה ומניח ד"ה אין ד"ה ואין) בענין זה. ז. **תוספות** (ד"ה פוכל ומניח) וריטב"א (ד"ה אין) כתבו, כוונת התוספות לפרש תיבת 'מניח', שאין לומר בכוונת הברייתא שמניח כדי לאכול לאחר זמן, ולפי זה 'בורר ואוכל' היינו שבורר ואוכל מיד, 'ובורר ומניח' היינו שבורר ומניח כדי לאכול לאחר זמן, שאם כן איך אמרו בגמרא להלן ש'בורר ואוכל' היינו כדי לאכול בו ביום, ואחר כך אמרו ש'בורר ואוכל' היינו כדי לאכול לאלתר, שאם 'בורר ואוכל' היינו שבורר בשעה שאוכל [שנוהל אף האוכל מתוך הפסולת ומכניסו מיד לפיו], מה שייך לומר שבורר לבו ביום או לאלתר, אלא ודאי 'בורר ואוכל' היינו שבורר כדי לאכול אחר כך בו ביום או לאלתר בסעודה, 'ובורר ומניח' היינו שאינו בורר לצורך אכילת עצמו אלא מניח לאחרים. מהריט"ץ (שו"ת יפעת, סי' נג). וראה שם עוד שהביא בשם הר"י אבוהלעפיא שכתב שרש"י חולק על תוספות ומפרש ש'בורר ואוכל' היינו שבורר בשעה שאוכל, והאריך להוכיח שלא כדבריו. ח. **הגמרא** תבאר מיד מהי כוונת הברייתא.

ט. **ומותר** אפילו בכלי העשוי לברור בו. ריטב"א (ד"ה הכי). ומותר אפילו לכתחילה. פני יהושע (ד"ה מלא).

י. **עולא** סובר שמלאכה זו אינה דומה לשאר המלאכות שאסורות אף אם עושה אותן לצורך אותו יום, שבמלאכה זו אינו עושה שינוי בדבר הנברר, ולא נקרא מלאכת מחשבת אלא אם כן בורר לצורך מחר. שביתת השבת (השמ"ש מלמ"ה פוכל). יא. **רש"י** (ד"ה פסוק). שהזהיר השיעור שחייבים עליו משום בורר. יב. **תוספות** (ד"ה וכי). יג. **רש"י** (ד"ה וכי - הגה"ה). לכאורה לא היה רש"י צריך לומר שחצי שיעור אסור מן התורה, שאפילו אם היה אסור רק מדרבנן קשה לרב יוסף כיון שעל כל פנים אסור לעשות כן, ורש"י נקט את האמת שלהלכה חצי שיעור אסור מן התורה. ועוד יש לומר, שרק אם חצי שיעור אסור מן התורה, והיינו משום שהוא ראוי להצטרף לשיעור שלם, קשה לרב יוסף, שמטעם זה יש לאסור לברור חצי שיעור כיון שראוי להצטרף לשיעור שלם, אבל אם חצי שיעור אסור רק מדרבנן, והיינו משום שאין חשששים לכך שראוי להצטרף לשיעור שלם רק שגזרו חכמים לאסור חצי שיעור, אם כן אפשר שלא גזרו אלא באיסור אכילה ולא בשאר איסורים. יד דוד (ד"ה וכי). יד. **רב** חסדא היה סבור שהבורר פחות מכשיעור שונה מהעושה שאר מלאכות פחות מכשיעור, מפני שברירה בכמות מועטה כל כך היא דרך אכילה ולא דרך מלאכה. תוספות (ד"ה וכי), והיה סבור שהרי זה כמי שאכל ומצא פסולת בתחיכה שהוא אוכל, שודאי מותר להוציא את הפסולת כדי שיוכל לאכול. ורב יוסף סבר שגם פחות מכשיעור הוא דרך ברירה, שכל בורר דרכו לברור מעט מעט עד שמצטרף לשיעור גדול. רמב"ן (ד"ה וכי). כתב הביאור הלכה (סי' שיט ד"ה סבור) שנחלקו הראשונים אם מותר להוציא פסולת מהאוכל בשעת האכילה, ומביא שהרמב"ן סובר שאין איסור בזה. אולם החזון איש (או"ח סי' נד סק"ל) כתב שלא מסתבר לומר כן, ועיין לומר שהרמב"ן מדבר באופן שמוציא הפסולת מתחיכה שבתוך פיו. טו. **כלי** זה עשוי למטבעות, ואפשר להניח בו את הקטניות במקום הרחב, ולנענע את הכלי, והקטניות יוצאת דרך הפתח הצר והפסולת נשארת בכלי. רש"י (ד"ה קנון). טז. **וכניה** את הקטניות בצד אחד של הקערה, ומטה את הקערה על צידה, והקטניות שהיא עגולה מתגלגלת ויורדת למטה לשפת הקערה והפסולת נשארת למעלה. ב"ח (או"ח סי' שיט ד"ה ומניח פוכל). יז. **ברירה** בכלים אלו נחשבת ברירה כלאחר יד, ואינה אסורה אלא מדרבנן כיון שדומה לברירה, והעושה כן אינו חייב חטאת. אבל ביד מותר לברור לכתחילה, שאין זו דרך ברירה כלל. רש"י (ד"ה פטור). ומותר לברור ביד רק אם בורר את האוכל מתוך הפסולת. אגלי טל (פוכל פוח ג סק"ח). יח. **כברה** היא כעין נפה, אלא שנקביה גדולים יותר. הכברה עשויה לברור חבואה הנפוצה לברור קמח. רמב"ם בפירוש המשניות (כלים פרי"ז מ"ד, שמיטים פ"ח מ"ט). יט. **ותירוצו** של רב יוסף כך הוא פירוש הברייתא, מה ששנינו 'בורר ואוכל בורר ומניח' היינו ביידו, שמותר לברור כל לכתחילה. ומה שאינו 'לא יברור' היינו בקנון ותמחוי, שפטור מחטאת אבל אסור לעשות כן, ומה ששנינו 'ואם עבר וברר חייב חטאת' היינו בנפה וכברה. על פי רש"י (ד"ה מידי) [ראה שפת אמת (כתוב"ס ד"ה מתקיף), הובאו דבריו בהערה להלן]. והטעם שלא פירש רב יוסף כמו שפירשו עולא ורב חסדא שמה ששנינו 'לא יברור ואם בירר חייב חטאת' הוא בבא אחת הוא, שכיון שיש אופן אמצעי שכן פטור אבל אסור, אין דרך התנא לשנות אופן שמותר לכתחילה ומיד אחריו אופן שאסור וחייב עליו חטאת, ולכן הוסיף רב יוסף דין אמצעי, ופירש מה ששנינו 'לא יברור' שמדובר בקנון ותמחוי ופטור אבל אסור, ומ"מ [ד"ה ואם] כי. **עיקר** הקושיא היא שבברייתא לא מפורש שיש הבדל באיזה כלי בורר, והוא הדין שהיה יכול להקשות שלא מפורש בברייתא שמדובר בנפה וכברה. רש"י (ד"ה מידי) ורמב"ן (ד"ה ומניח), והוסיף הרמב"ן להוכיח כפירושו זה, שאם כוונת הגמרא להקשות רק ממה שלא מפורש בברייתא קנון ותמחוי, אם כן היה רב יוסף יכול לפרש מה ששנינו 'לא יברור ואם בירר חייב חטאת' בברור בנפה וכברה, וכדרך שפירשו עולא ורב חסדא שהוא בבא אחת. אולם התוספות (ד"ה מתקיף) פירשו שקושיית הגמרא היא רק מקנון ותמחוי, שמאחר שיש אופן אמצעי שפטור אבל אסור, היה לתנא לשנותו במפורש. וכתב השפת אמת (כתוב"ס שם) שנראה מדבריהם שמה שאמר רב יוסף שבקנון ותמחוי פטור אבל אסור אינו פירוש לדברי הברייתא,

רב המנונא מפרש את הברייתא באופן אחר: אָמַר רַב הַמְנוּנָא, בין ברישא ובין בסיפא מדובר שבורר בידו[כא]. וכך היא כוונת התנא, **בּוֹרֵר וְאוֹכֵל**, בתנאי שיהא בורר את **הָאוֹכֶל מִתּוֹךְ הַפְּסוֹלֶת**[כב], שאין זו דרך ברירה[כג], וכן **בּוֹרֵר וּמְנַיֵּחַ** לצורך אחרים בתנאי שיהא בורר **אוֹכֶל מִתּוֹךְ הַפְּסוֹלֶת**[כד], אבל **פְּסוֹלֶת מִתּוֹךְ אוֹכֶל לֹא יְבָרֵר** אפילו בידו, שזו היא דרך ברירה[כה], **וְאִם** עבר **וּבֵירַר** פסולת מתוך אוכל **חַיָּיב חַטָּאת**[כו].

אביי מקשה על תירוצו של רב המנונא: מָתְקִיף לַהּ אַבָּיֵי, מִידֵּי אוֹכֶל מִתּוֹךְ פְּסוֹלֶת קָתָנֵי - וכי שנינו בברייתא שברישא מדובר בבורר אוכל מתוך פסולת, הרי הברייתא שנויה בסתם, ולא חילקה בין בורר אוכל מתוך פסולת לבורר פסולת מתוך אוכל[כז].

אביי מפרש את הברייתא באופן אחר: אָלָּא אָמַר אַבָּיֵי, בין ברישא ובין בסיפא מדובר שבורר אוכל מתוך פסולת[כח], וכך היא כוונת התנא, **בּוֹרֵר וְאוֹכֵל** בתנאי שיאכל **לְאַלְתַּר** - מיד[כט], וכן **וּבוֹרֵר וּמְנַיֵּחַ** לצורך אחרים בתנאי שיאכלו **לְאַלְתַּר**, שאין זו דרך ברירה[ל]. **וְלֹא יְבָרֵר**, **וְאִם** עבר **וּבֵירַר** כדי לאכול באותה שבת לאחר זמן **נֶעֱשָׂה כְּבוֹרֵר לְאוֹצָר**[לא], **וְחַיָּיב חַטָּאת**[לב].

אָמְרוּהָ רַבָּנָן קַמֵּיהּ דְּרַבָּא - אמרו החכמים את תירוצו של אביי לפני רבא, **אָמַר לְהוּ** רבא - אמר להם רבא, **שָׁפִיר אָמַר נַחְמָנִי** - יפה אמר אבייל[לג].

★

הגמרא דנה עוד בענין מלאכת בורר: הֵיוּ לְפָנָיו שְׁנֵי מִינֵי אוֹכָלִין[לד], **וּבֵירַר** אחד מהם **וְאָכַל**, **וּבֵירַר וְהִנִּיחַ** - או שבירר והניח לצורך אחרים שיאכלו, **רַב אַשֵׁי מָתְנֵי** - מלמד **שְׁפוּטֵי**, **רַבִּי יְרְמְיָה מְדִיפְתִּי מָתְנֵי** - מלמד **שְׁחִיָּיב**.

מקשה הגמרא: רַב אַשֵׁי מָתְנֵי פְּטוּר - וכי רב אשי מלמד שפטור, **וְהָא תָּנֵי** - והרי שנינו בברייתא שהובאה לעיל[לה] שאם ברר על מנת לאכול לאחר זמן **חַיָּיב**[לו].

מתרצת הגמרא: לָא קַשְׁיָא, הָא - רב אשי שאמר שהוא פטור מדבר באופן שבורר **בְּקָנוּן וְתַמְחוּי**, שאף שאסור לברור בכלים אלו מכל מקום פטור, כיון שאינם כלים העשויים לכך ואין זו דרך ברירה לגמרי[לז]. **הָא** - הברייתא שאמרה שהוא חייב מדברת באופן שבורר **בְּנָפָה וּבְכָבָרָה**, שהם כלים העשויים לכך, והבורר בהם חייב חטאת[לח].

רַבִּי אַתָּא רַב דִּימִי - כשבא רב דימי מארץ ישראל לבבל **אָמַר** - סיפר, **שָׁבְתָא דְּרַב בֵּיבִי הֲוַאי** - כשהגיע היום שהיה תורו של רב ביבי לשמש את התלמידים, והיה זה בשבת, **וְאֵיקָלְעוּ** - הזדמנו לשם **רַבִּי אַמֵּי וְרַבִּי אַסִּי, שְׁרָא קָמֵיהוּ בָּלָּאָה דְּפָרֵי** - הניח לפניהם רב ביבי טלטלה מלאה פירות, ולא רצה לברור הפירות מהעלים ולתת לפני כל אחד ואחד, אלא שטח את הפירות לפניהם ועל ידי כן ממילא נפרש האוכל מאליו, והם נטלו ואכלו. **וְלָא יָדְעִנְא אִי מִשּׁוּם דְּכַבָּר אוֹכֶל מִתּוֹךְ פְּסוֹלֶת אָסוּר** - ואינני יודע אם עשה כן משום שסבר שאסור לברור אוכל מתוך פסולת אפילו ביד ועל מנת לאכול מיד[לט][מ], **אִי מִשּׁוּם עַיִן יָפָה הוּא דְּמָנְיָין** - או שעשה כן כדי לכבדם בעין יפה, ולהגיש לפניהם את כל הפירות.

★

הגמרא מביאה דין נוסף בענין בורר: חֲזָקָה אָמְרִי[מא], **הַבּוֹרֵר תּוֹרְמוֹסִים** - מין קטניות, **מִתּוֹךְ פְּסוֹלֶת שֶׁהֵן**[מא], **חַיָּיב** חטאת.

שואלת הגמרא: לֵימָא קָסָבַר - האם נאמר שסובר **חֲזָקָה** שלברור **אוֹכֶל מִתּוֹךְ פְּסוֹלֶת אָסוּר** אפילו על מנת לאכול לאלתר[מב].

משיבה הגמרא: שָׁאנֵי תּוֹרְמוֹסִים - שונים תורמוסים משאר מיני אוכלין,

---

אלא רב יוסף אמר כן מסברא, ולכן הקשה רב המנונא שאם כן היה התנא צריך לומר דין זה במפורש. אמנם כתב שם שמפשט הגמרא נראה שכוונת רב יוסף לפרש את הברייתא, ולכן רש"י לא פירש כתוספות. כא. **ריטב"א** (ד"ה אלא) ומהר"ם מלובלין (ד"ה ורב המנונא). כב. **לגירסת** התוספות (ד"ה ורב) ומהר"ם מלובלין (ד"ה הא) שהברייתא מדברת בבורר אוכל מאוכל אחר, והפסולת הינו האוכל שאינו רוצה לאכול עכשיו. כג. **רש"י** (ד"ה בורר) ותוספות (ד"ה בורר ואוכל), והריטב"א (ד"ה אבל) בשם הראב"ד ביאר, שכשנוטל את האוכל לאוכלו מיד אינו נראה כבורר, אלא שנוטל מה שהוא רוצה לתת לפיו [ולדבריו מותר לברור אוכל מתוך פסולת רק אם אוכל מיד ממש, דהיינו שמוציא את האוכל ונותנו לתוך פיו]. כד. **ומכל** מקום בנפה וכברה שהם כלים העשויים לברור אסור אפילו אוכל מתוך פסולת, שרב המנונא אינו חולק על רב יוסף בעיקר הדין שמותר לברור רק ביד, אלא בא להוסיף שגם ביד מותר רק אוכל מתוך פסולת. ריטב"א (ד"ה אלא) ומהר"ם מלובלין (ד"ה ורב המנונא). כה. **ראה** בהערה לעיל בשם התוספות (סט). כו. **וכן** משמע לשון התנא 'בורר ואוכל' שבורר האוכל מתוך פסולת ואוכלו. ולכן אין להקשות על תירוצו של רב המנונא שגם לדבריו קשה שחילוק זה אינו מוכר בברייתא כמו שהקשה רב המנונא עצמו על תירוצו של רב יוסף. שפת אמת (מנחת ד"ה מתקיף) בדעת רש"י. כז. **ורב** המנונא סבר שחילוק זה מפורש בברייתא כמו שהתבאר בהערה לעיל. כח. **ריטב"א** (ד"ה אלא) בשם רבו. כט. **'לאלתר'** היינו מה שבורר לצורך אותה סעודה שכבר מיסב בה על השולחן. רבינו חננאל (ד"ה ואם) ומאירי (ד"ה זה). ולא רק אם אוכל מיד אחר שבירר, אלא כל שהוא מיסב ודעתו לאכלם קודם עקירת השולחן הרי זה 'לאלתר'. מאירי (סט). אבל אם רוצה לאכול לאחר שעה, הרי זה כבורר להניח לאוצר וחייב. ראב"ן (סי' שנ"ג, טור"ד בהשגות מהרמ"ך ד"ה טוהר). ורבינו ירוחם (נתיב יב חלק ח) [לפירוש הבית יוסף (סי"ח סי' ש"ט ס"ק ט"ו בשם טהורה) בדעתן כתב, שאפילו אם בורר כמה שעות קודם האכילה, כל שאוכל בסעודה הסמוכה לבירורו, הרי זה 'לאלתר']. ל. **רש"י** (ד"ה ובורר) ורבינו חננאל (פיסקא ד"ה ועוד) כתב, שטעם ההיתר הוא משום 'מלאכת מחשבת אסורה תורה', וכל שאינו מתכוין למלאכה אלא לתקן האוכל בלבד אין זה בכלל מלאכת מחשבת. לא. **עיקר** מלאכת בורר הוא שבורר לאוצר, אלא שכל שבורר לאחר זמן נראה כאילו בורר לאוצר אף אם מתכוין לאכול בו ביום. חידושים המיוחסים לר"ן (ד"ה ותנינן). לב. **ולתירוצו** של אביי לא קשה שלא מפורש בברייתא שיש הבדל בין אם בורר מיד או שבורר לבו ביום, מפני שלשון הברייתא 'בורר ואוכל בורר ומניח' משמע שבורר על מנת לאכול לאלתר, ובורר סתם משמע שבורר לאכול בו ביום. רמב"ן (ד"ה ופר"י). לג. **לפי** מה שהתבאר שרב המנונא מודה לרב יוסף במה שאמר שמותר לברור רק ביד, ואביי מודה לרב המנונא במה שאמר שמותר לברור רק על מנת לאכול מיד, נמצינו למדים למסקנא שכדי להתיר ברירה בשבת צריך שלשה תנאים, א. שיברור בידו ולא בכלי העשוי לכך [ובכלי שאינו עשוי לכך פטור אבל אסור], ב. שיברור אוכל מתוך פסולת, ג. שיבורר על מנת לאכול מיד. וכן נפסק בשלחן ערוך (או"ח סי' שי"ט ס"ק ט"). אביי היה יתום, ורבה בר נחמני גידלו ולמדו תורה, וקרא לו נחמני על שם אביו. רש"י (גיטין ל: ד"ה ואלכסנדרי). ונתנו סימן על שהיה יתום, כי זה מרומז בשם אביי שהוא ראשי תיבות א'שר ב'ך י'רחום י'תום. של"ה (כללי התלמוד אות מ"ה). ויש שפירשו ששמו היה נחמני, ורבה בר נחמני לא קרא לו כן מפני כבוד אביו שלא לקרוא לאדם אחר בשמו, וקראו אביי שהוא 'אבי' בלשון ארמי, לרמז ששמו כשם אביו, ואחריו קראו לו כן שאר החכמים. מבוא התלמוד (ד"ה אביי אות כג). ספר היחסין (סוף מלמד להועיל). לד. **ראה** בהערה לעיל על דברי הגמרא 'היו לפניו מיני אוכלין' שרש"י לא גרס 'שני מיני אוכלין', אבל כאן גם לרש"י הגירסא היא 'שני מיני אוכלין', כיון שאם רוצה לאכול את האחד, מיד השני נחשב כפסולת, ולעיל מדובר שאוכל לאחר זמן, ולכן סובר רש"י שאין לומר שהשני פסולת יותר מהראשון. ראש יוסף (ד"ה ומשמע). אולם הפני יהושע (ד"ה ת"ל) כתב שגם כאן אין לגרוס 'שני' לדעת רש"י. לה. **רש"י** (ד"ה ואלכסנדרי) והיינו כפירושו של אביי בברייתא שבסיפא מדובר בבורר לאחר זמן. לו. **ואין** לדחות ולפרש את הברייתא בבורר על מנת לאכול מיד, שאם כן מותר לכתחילה לעשות כן, ורב אשי אמר שאם עשה כן 'פטור', ומשמע פטור אבל אסור. רש"י (סט). לז. **יש** לפרש שרב אשי ורבי ירמיה מדיפתי נחלקו אם בקנון ותמחוי נחשב בורר כלאחר יד. אחרונים. לח. **לפירוש** רש"י (בפיסקא לעיל) שקושיית הגמרא היא מהברייתא שהובאה לעיל 'ולא יבורר ואם בירר חייב חטאת' וכפירושו של אביי, שאם בורר כדי לאכול לאלתר מותר לכתחילה, ואם בורר כדי לאכול לאחר זמן חייב חטאת, נמצא שלתירוץ הגמרא שברייתא זו מדברת בבורר בנפה וכברה, מותר לברור בנפה וכברה כדי לאכול לאלתר. וזיל גו בורר בנפה וכברה כדי לאכול לאחר זמן חייב חטאת [אבל בידו מותר לברור לכתחילה אפילו כדי לאכול לאחר זמן, שהרי את דברי רב אשי שאמר 'פטור' העמדנו בבורר בקנון ותמחוי כדי לאכול לאחר זמן, ומשמע שבידו מותר לכתחילה]. תוספות (ד"ה ומשמע). אולם הראשונים [תוספות (סט) ועוד] הקשו עליו מכמה מקומות שמשמע שאסור לברור בנפה וכברה אפילו כדי לאכול לאלתר, ולכך פירשו שקושיית הגמרא היא מברייתא אחרת שנאמר בה 'בירר ואכל בירר והניח חייב', ולא מהברייתא שהובאה לעיל שעניינו בה שמותר לברור כדי לאכול לאלתר, שברייתא זו אי אפשר לפרש בבורר בנפה וכברה. לט. **מהר"ם** (בפ"ש ד"ה ופלא) בביאור דעת רש"י. מ. **ברימב"א** (ד"ה ת"ל מתוך פסולת) הגירסא 'אמר חזקיה', שכן אינו חולק על הדין הקודם אלא בא לומר דין חדש. מא. **לאחר** ששולקים את התורמוסין בוררים את האוכל מתוך הקליפה. רש"י (ד"ה פטור). מב. **שהרי** אמר דין זה בסתם ולא חילק בין אם עושה כן על מנת לאכול לאלתר או שעושה כן על מנת לאכול לאחר זמן. ריטב"א (ד"ה ת"ל). אולם ראה ביאור הלכה (סי' שי"ט ד"ה מתוך) שכתב בשם התוספות שחזקיה דיבר בבורר על מנת לאכול לאחר זמן.

דְּשָׁקֵי לֵיהּ שְׁבָעָא זִימְנֵי - שמבשלים אותם שבע פעמים כדי למתק, **וְאִי לָא שָׁקֵיל לֵיהּ מָרָה** - ומאחר שנעשה רך מאוד על ידי שהתבשל הרבה, אם לא יטלו את התורמוסין מתוך הפסולת שלהם יסריחו, וגם האוכל יחשב כפסולת, **וְכִבְורֵי פְּסוֹלֶת מִתּוֹךְ אוֹכֶל הֵמָּה**, כלומר, התורמוסין הם אוכל, ומחמירים שיחשבו גם כפסולת כיון שאם לא יוציאם יסריחו, ולכן הוצאת התורמוסין מתוך התורמוסין שבקדירה נחשבת כהוצאת פסולת מתוך אוכל[א].

★

שנינו במשנה: וְהַטּוֹחֵן. הגמרא מביאה כמה אופנים שחייב בהם משום טוחן: אָמַר רַב פָּפָּא, הָאי מַאן דְּפָרֵים סִיקָּא - מי שחותך סלק[ב] לחתיכות דקות[ג], **חַיָּיב מִשּׁוּם טוֹחֵן**[א].

אָמַר רַב מְנַשֶּׁה, הָאי מַאן דְּקָלֵית סִיקָּתֵי - מי שמבקע עצים כדי לעשות מהם עצים דקים, להבעיר בהם אש, **חַיָּיב מִשּׁוּם טוֹחֵן. מוסיף רב אשי: אָמַר רַב אָשֵׁי, אִי קָפִיד אַמְשְׁחָתָא** - אם מקפיד לחתכם במדה מסוימת[ד], **חַיָּיב** גם[ו] **מִשּׁוּם מְחַתֵּךְ.**

★

שנינו במשנה: וְהַשָּׁפֵשׁ וְהַמּוֹפֵחַ. שואלת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, שָׁבָק פָּפָּא, תְּנָא דִּידָן בִּישׁוּלֵי סָמָנִין דַּהֲוָה בְּמָשְׁכָּן - מדוע הניח התנא במנין המלאכות את מלאכת בישול שהיתה במשכן [שבישלו את הסממנים לצורך צביעת היריעות], **וְנָקֵט אוֹפֶה** שהיא מלאכה שלא היתה כלל במשכן[ה]. **משיבה הגמרא: תְּנָא דִּידָן קִידּוּרָא דְּפַת נָקֵט** - התנא של משנתנו פירט את המלאכות לפי סדר עשיית הפת שהתחיל בו בתחילה[ז], ולכן במקום מבשל סממנים, שנה אופה, שהוא בישול הפת[ח].

הגמרא מביאה כמה אופנים שחייב בהם משום משום מבשל: אָמַר רַב עֲנִירָא, הָאי מַאן דְּשָׁדֵא סִיכְתָּא לְאַתּוּנָא - מי שהשליך יתד לח העשוי עץ[ט] לתוך תנור חם על מנת ליבשו, כדי שיתקשה[י], **חַיָּיב מִשּׁוּם מְבַשֵּׁל**[יא].

מקשה הגמרא: פָּשְׁטָא - הלא פשוט הוא דין זה, ולמה הוצרך רב אחא להשמיעו. **מתרצת הגמרא: מֵהוּ דְּתֵימָא שָׁרְווּרֵי מָנָא קָא מְיַקַּנְיָן** - שמא תאמר שכיון שהוא מתקן את הכלי, הרי זה בישול[יב].

אופן נוסף שחייב משום מבשל: אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, הָאי מָאן דְּאָרְתָּח כּוּפְרָא - מי שהתיך זפת, **חַיָּיב מִשּׁוּם מְבַשֵּׁל.**

מקשה הגמרא: פָּשְׁטָא - פשוט הדבר, ולמה הוצרך רבה בר רב הונא להשמיעו. **מתרצת הגמרא: מֵהוּ דְּתֵימָא בֵּינּוֹן דְּהֶדֶר וְאִיקּוּשָׁא אִיקְּווּשָׁא לָא** - שמא תאמר שכיון שהזפת חוזר ומתקשה לאחר שמתקרר, לא יתחייב על בישול זה שאינו מלאכה המתקיימת, **קָא מְשַׁמַּע לַן** שחייב[יג].

★

הגמרא מביאה כמה אופנים שחייבים בהם כמה חטאות על מעשה אחד: אָמַר רָבָא, הָאי מָאן דְּאָבֵד חֲבִיתָא - מי שעשה חבית של חרס, **חַיָּיב מִשּׁוּם שָׁבָע חֲטָאוֹת** על שבע מלאכות שעשה: א. טוחן, שטחן את רגבי העפר ושחקן הדק. ב. בורר, שברר את הצרורות הגסים מתוך העפר הטחון. ג. מרקד, שהרקיד את העפר בנפה. ד. לש, שגיבל את הטיט. ה. ממחק, שמירח את הטיט כשעשה את גולם החבית, כדי שתהא החבית חלקה. ו. מבעיר, שהבעיר אש בכבשן שבו מצרפים את החבית. ז. מבשל, שצירף את החבית בכבשן[יד].

ואם עשה **תַּנּוּרָא** - תנור של חרס, **חַיָּיב מִשּׁוּם שְׁמוֹנֶה חֲטָאוֹת** על שמונה מלאכות שעשה, שבנוסף על שבע המלאכות שהזכרנו לגבי חבית, חייב משום מלאכת בפטיש, שאחר שצירפו בכבשן מרח עליו עוד שכבת טיט כדי שיהיה עבה וישמור על חומו, והוא גמר מלאכתו[טו].

אָמַר אַבָּיֵי, הָאי מָאן דְּעָבֵד חַלְּתָא - אדם שעשה כוורת של קנים, **חַיָּיב אַחַת עֶשְׂרֵה חֲטָאוֹת** על אחת עשרה מלאכות שעשה: א. נוטע. ב. קוצר. שהזמור קנים וצרף אותם, חייב משום שתיקן. ג. מעמר, שאסף את הקנים יחד. ד. בורר, שברר את הקנים היפים[טז]. ה. ממחק, שהחליק את הקנים. ו. טוחן, שחתך כל קנה לשתים או שלש רצועות דקות[יז]. ז. מחתך, שחתכן לפי מדה. ח. מיסך, שמתח את הרצועות של השתי לאריגת הכוורת. ט. עושה שתי בתי נירין, שארג שתי רצועות של ערב אחת למעלה ואחת למטה, כדי להעמיד את השתי[יח]. י. אורג, שארג את רצועות הערב בשתי. יא. מכה בפטיש, שמחתך את הרצועות לאחר שאריגתם כדי להשוותם[יט].

מתרפה על ידי חום האש, והמים יוצאים ממנו, ורק לאחר מכן מתקשה. וכשמתרפה בתחילה, הרי זה בישול[יב].

אופן נוסף שחייב משום מבשל: אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, הָאי מָאן דְּאָרְתָּח כּוּפְרָא - מי שהתיך זפת, **חַיָּיב מִשּׁוּם מְבַשֵּׁל.**

מקשה הגמרא: פָּשְׁטָא - פשוט הדבר, ולמה הוצרך רבה בר רב הונא להשמיעו. **מתרצת הגמרא: מֵהוּ דְּתֵימָא בֵּינּוֹן דְּהֶדֶר וְאִיקּוּשָׁא אִיקְּווּשָׁא לָא** - שמא תאמר שכיון שהזפת חוזר ומתקשה לאחר שמתקרר, לא יתחייב על בישול זה שאינו מלאכה המתקיימת, **קָא מְשַׁמַּע לַן** שחייב[יג].

★

הגמרא מביאה כמה אופנים שחייבים בהם כמה חטאות על מעשה אחד: אָמַר רָבָא, הָאי מָאן דְּאָבֵד חֲבִיתָא - מי שעשה חבית של חרס, **חַיָּיב מִשּׁוּם שָׁבָע חֲטָאוֹת** על שבע מלאכות שעשה: א. טוחן, שטחן את רגבי העפר ושחקן הדק. ב. בורר, שברר את הצרורות הגסים מתוך העפר הטחון. ג. מרקד, שהרקיד את העפר בנפה. ד. לש, שגיבל את הטיט. ה. ממחק, שמירח את הטיט כשעשה את גולם החבית, כדי שתהא החבית חלקה. ו. מבעיר, שהבעיר אש בכבשן שבו מצרפים את החבית. ז. מבשל, שצירף את החבית בכבשן[יד].

ואם עשה **תַּנּוּרָא** - תנור של חרס, **חַיָּיב מִשּׁוּם שְׁמוֹנֶה חֲטָאוֹת** על שמונה מלאכות שעשה, שבנוסף על שבע המלאכות שהזכרנו לגבי חבית, חייב משום מלאכת בפטיש, שאחר שצירפו בכבשן מרח עליו עוד שכבת טיט כדי שיהיה עבה וישמור על חומו, והוא גמר מלאכתו[טו].

אָמַר אַבָּיֵי, הָאי מָאן דְּעָבֵד חַלְּתָא - אדם שעשה כוורת של קנים, **חַיָּיב אַחַת עֶשְׂרֵה חֲטָאוֹת** על אחת עשרה מלאכות שעשה: א. נוטע. ב. קוצר. שהזמור קנים וצרף אותם, חייב משום שתיקן. ג. מעמר, שאסף את הקנים יחד. ד. בורר, שברר את הקנים היפים[טז]. ה. ממחק, שהחליק את הקנים. ו. טוחן, שחתך כל קנה לשתים או שלש רצועות דקות[יז]. ז. מחתך, שחתכן לפי מדה. ח. מיסך, שמתח את הרצועות של השתי לאריגת הכוורת. ט. עושה שתי בתי נירין, שארג שתי רצועות של ערב אחת למעלה ואחת למטה, כדי להעמיד את השתי[יח]. י. אורג, שארג את רצועות הערב בשתי. יא. מכה בפטיש, שמחתך את הרצועות לאחר שאריגתם כדי להשוותם[יט].

א. **רש"י** (ד"ה דשקי) כשיוצאו הסיקסון [סלק] משמש לן (בגמרא) שכתבנו שהוא בישול גרוע, ולכן בכישולי נכרים הקילו בזה, אבל לגבי איסור שבת התמירו בזה. ג. **אף** שהיא מלאכה שאינה מתקיימת, חייב משום מבשל מפני שמלאכת בישול שונה משאר מלאכות, וחייבים עליה אף כשאינה מתקיימת, מפני שגם במלאכת המשכן היה בישול שאינו מתקיים, שהיו מתיכים בו מתכות, שלאחר שמתקררים חוזרים ומתקשים. אגלי אל (פוסקים פוס ס סק"י) וראה בפני יהושע (פמ"ג פס"ב פנ"ב) שסובר שאין חייבים על מלאכה שאינה מתקיימת גם בכישול. יד. **אף** שחפר והוציא עפר לצורך החבית, אינו חייב משום מלאכת חופר, כיון שאינו צריך אלא לעפרה. רש"י (ד"ה משם) (פס פנ"ב), והיינו משום שמבואר לעיל (פנ:) שהחופר גומא ואינו צריך אלא לעפרה, הרי הוא מלקלק ופטור. אך אם היה צריך לגומא, יש לחייבו בשמונה חטאות, מאירי (ד"ה חפשה) פירשנו על פי רש"י (פס) וראה בסמוך לגבי כוורת של קנים שיבואר מדוע לא מנה את מלאכת בונה במנין המלאכות. ברכיני חנגאל (ד"ה אבד) מנה את שבע המלאכות שעובר עליהן באופן אחר: א. חופר, כגון שהיתה בגשושית עפר ונטלה. ב. טוחן, שחק את העפר. ג. בורר, שניקה את העפר הטחון מהצרורות. ד. מחתך, כשמחתך ממנו. ה. בונה, על עיקר מלאכת בניית החבית [על פי החשק שלמה והגהות ויצינסן]. ו. מכה בפטיש, על גמר מלאכתה. לגבי המלאכה השביעית שלא הוזכרה ברבינו חנגאל, כתב החשק שלמה (פוס ס) שהיא מבשל, כשמצרפה בכבשן. ובהגהות ויצינסן מובא שהמלאכה השביעית היא לש, שמגבל את הטיט. ובעל המאור (ד"ה דשקי) מנה אותן באופן אחר: א. חופר, שחופר גומא וצריך לעפרה. ב. בורר, כשברר מתוכו הצרורות. ג. מרקד, כשמרקיד העפר בנפה. ד. לש, כשמגבל הטיט. ה. ממחק, כשעושה את הכלי ומחליקו. ו. מבעיר, כשמבעיר את האש בכבשן. ז. מבשל, כשמצרפו בכבשן. טז. **אבל** כשעשה חבית, אף שנגמרה מלאכתה כשצירפה בתנור, אין לחייבו משום מכה בפטיש, מפני שמלאכתה נגמרה מאיליה. רש"י (ד"ה מעיר). וביאר המנחת חינוך (מוסך השבת פוס ס אות ז) שברור, והואיל ובמשכן מלאכת מכה בפטיש נעשתה על ידי הכאה בפטיש, ועל ידי זה נגמרה המלאכה, אם כן גם לגבי איסור שבת יש לומר שחייב דווקא אם בעשייתו יהיה גמר מלאכה, אך אם לאחר מכן תגמר מאיליה, אין זה דומה למלאכת המשכן ולא יתחייב. וראה בעיני השפט לגבי המשליך יתד לאש, מה שהובא בשם השפת אמת, ולדבריו מבואר באופן אחר מדוע אין לחייב בחבית של חרס משום מכה בפטיש. ביאורנו על פי רש"י (ד"ה מעיר). אך רבינו חנגאל (ד"ה אבד) כתב שבתנור חייב שמונה משום שנוספה בזה מלאכת מחתך, שצריך להחליק את תוכו ולשוף אותו גחלים. טז. **רש"י** (ד"ה חייב) משמע מדבריו שבורר את הקנים היפים מתוך הגרועים, וכן קשה, הרי זה כבורר אוכל מתוך פסולת שפטור. וביאר הנשמת אדם (פמ"ב כלל טז סק"ג), שכוונת רש"י היא שבורר לצורך היפות, אך למעשה בורר את הרעות מתוך היפות, וראה ערוך בגאלי שי (פמ"ב אות ג) מה שכתב בזה. יז. **רש"י** (פס) בפירוש הראשון, וביאר (ד"ה ולפי מיימיה) שהוא כמו חותך עצים דקים, שאינו בתחילת העמרו שחייב משום טוחן. אך בפירושו השני הביא (פס) שיש מפרשים שקורח נקבים בעץ שתוחבים בו את ראשי הקנים של שתי, ולכן חייב משום טוחן. דרשה פירושם משום שטחינה זו היא מלאכה שאינה צריכה לגופה. יח. **ראה** לקמן (קכ:) ברש"י (ד"ה מפסק) שכתב שאין זה בתי נירין ממש, אלא רק משרשר ומרכיב חוט אחד למעלה וחוט אחד למטה כדי להעמיד את השתי כתיקונו. יט. **רש"י** (ד"ה מיח י"פ). אין למנות גם את מלאכת מפשיט לגבי קנים, משום שמלאכה זו שייכת רק בעור. רש"י לא מנה את מלאכת בונה במנין המלאכות לגבי כוורת של קנים, וכן לגבי חבית ותנור של חרס לעיל, משום שאין בנין בכלים, כמבואר לקמן (קכב:). רש"י (ד"ה ולפי מיימיה). והקשו תוספות (ד"ה מניחין) על דבריו, הרי מה שאמרו שאין בנין בכלים, היינו דווקא בכלים השעשויים באופן שניתן לבנותם ולסותרם, כגון מחזיר מטה, ומנורה של חוליות, אך בשאר כלים שאינם עשויים באופן כזה, יש בנין. ומקשים עוד ממה ששנינו להלן (פס:), שהמנפח בכלי זכוכית חייב משום מכה בפטיש, ולדבריהם, היה לו להתחייב גם משום בונה. וצריך עיון. ברבינו חנגאל (ד"ה מאן דעבד) הוסיף על המלאכות שמנה רש"י את מלאכות דש ובונה, והשמיט את מלאכת ממחק. ונראה מדבריו שהשמיט גם את מלאכת אורג, וכן הוא בערוך (ערך אחת).

וְאִי חֲיִישַׁהּ לְפוֹמַיְהּ - ואם כפף את פיה למטה כדי לעשות לה שפה, **חָיֵיב שָׁלֹשׁ עֲשְׂרֵה חֲטָאוֹת**, שבנוסף לאחת עשרה המלאכות שמנינו, הוסיף גם תופר, שתפר את השפה, וגם קושר, שלאחר התפירה קשר את החוט[2].

★

שנינו במשנה: הַגּוֹזֵז אֶת הַצֶּמֶר וְהַמְּלָבְּנוֹ והמנפצו, והצובעו, והטווה. **הגמרא דנה בענין מלאכות אלו, ומביאה מחלוקת בדין טווה על גבי בהמה: אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַטּוֹוֶה צֶמֶר שֶׁעַל גַּבֵּי בְּהֵמָה בַּשַּׁבָּת** - הסורק צמר בעודו מחובר לבהמה, וטוואו על גביה, ולאחר מכן תלשו[בא], **חַיָּיב שָׁלֹשׁ חֲטָאוֹת, אַחַת מְשׁוּם גּוֹזֵז, וְאַחַת מְשׁוּם מְנַפֵּץ, וְאַחַת מְשׁוּם טוֹוֶה. רַב פָּפָּא אָמַר אֵין דָּרְךְּ גְּזִיזָה בְּכָךְ** - אין רגילות לתלוש צמר מהבהמה בירך[בב], **וְאֵין דָּרְךְּ מְנַפֵּץ בְּכָךְ, וְאֵין דָּרְךְּ טְווִי בְּכָךְ** - ואין דרך לנפץ ולטוות את הצמר בעודו מחובר לבהמה, והרי הן מלאכות שנעשו שלא כדרכן, ופטור.

מקשה הגמרא: וְלָא - וכי אין רגילות לעשות כן, **וְהָתַנְיָא מְשִׁמֵיהּ דְּרַבִּי נְחֶמְיָה** - והלא שנינו בברייתא משמו של רבי נחמיה, נאמר במלאכת המשכן (שמות לה כו), 'וְכָל הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן אֹתָנָה בְּחָכְמָה טָווּ אֶת הָעִזִּים', דורשת הברייתא, ש'טוו את העזים' היינו **שְׁטוּחַ צֶמֶר וְטָווּ בְּצֶמֶר** - ששטפו את העיזים וטוו את הצמר בעת שהיה עדיין מחובר לעיזים, **אֶלָּמָא** - מוכח **שְׁטוֹוֶה עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה, שְׁמָהּ טְווִיָּה. מתרצת הגמרא: חָכְמָה יְתֵירָה שָׁאנֵי** - שונה הדבר במי שיש בו חכמה יתירה, כמו הנשים המוזכרות בפסוק[בג], אך אין דרך שאר בני אדם לעשות כן, והעושה כן, פטור[בד].

★

תָּנוּ רַבָּנָן, הַתּוֹלֵשׁ אֶת הַפֶּנֶךְ - התולש נוצה מכנף עוף[בה], **וְהַקּוֹמְטוֹ** - לאחר שתלשו קטם את ראש הנוצה, שהוא דק וראוי להניחו בכר או בכסת, **וְהַמְּזָרְבוֹ** - מוריד את השער שעל הקנה לצד זנבו שהוא קשה, ונותנו בכר או בכסת, **חַיָּיב שָׁלֹשׁ חֲטָאוֹת. (ו)אָמְרוּ[בו] רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ** בביאור הברייתא, **הַתּוֹלֵשׁ** את הנוצה מהעוף **חַיָּיב מְשׁוּם גּוֹזֵז**[בז], שהוא כגוזז צמר מבהמה. **הַקּוֹמְטוֹ חַיָּיב מְשׁוּם מְחַתֵּךְ**, מפני שמקפיד לחתוך עד המקום שהוא ראוי כדי להניחו בכר או בכסת. **הַמְּזָרְבוֹ חַיָּיב מְשׁוּם מְמַחֵק**, מפני שדומה למסיר את השיער מעור הבהמה כדי להחליקו, ששנינו (לעיל עג.) שחייב משום ממחק[בח].

★

שנינו במשנה: הַקּוֹשֵׁר וְהַמַּתִּיר. הגמרא מבארת היכן היתה מלאכת קושר ומתיר במשכן. שואלת הגמרא: קְשִׁירָה בְּמַשְׁכָּן הֵיכָא הֲוַאי - היכן היתה מלאכת קשירה בעשיית המשכן. **משיב רבא: אָמַר רָבָא, שָׁבָן הָיוּ קוֹשְׁרִין** את מיתרי הירועות **בִּיתֵדוֹת** של **אֲהָלִים** שהיו נעוצים בקרקע. ובזה היה גם מלאכת קשה מדוע חייב משום ממחק, הרי אינו צריך את המיחוק, ונחשב כמלאכה שאינה צריכה לגופה. וראה בספר המאורות (ד"ה לממחק) שמשמע מדבריו שהוא פירוש אחר. כט. **ראה** הגהות וציונים.

ל. **כמבואר** במשנה (לקמן קיג.). לא. **רש"י** (ד"ה אבל) אולם תוספות (לעיל עב. ד"ה הקומקם) הקשו על פירושו, וביארו כפירוש רבינו חננאל, שכשהיו שני קשרים סמוכים היו מתירים את שניהם, והיו משליכים את האמצעי וקושרים את שני קצוות החוט הגדול זה לזה. וראה עוד בתוספות שם שדקדקו מכאן שלפי רש"י במלאכת מתיר אין צריך שיהיה על מנת לקשור כמו בסותר וקורע ומחתך. וביאר התפארת שמואל (על סח"ס ס"ק ז) שסותר וקורע ומחתך הם מלאכות של קלקול, ומסברא אין לחייב אלא באופן שמצאנו מלאכה זו במלאכת המשכן, והיינו כשנעשה על מנת לתקן, אבל מתיר אינה מלאכה של קלקול, ואין טעם לומר שחייבים עליה רק אם עושה על מנת לקשור. לב. **החזון הוא** כמין רג קטן שעולה אחת לשבעים שנה. רש"י (ד"ה ומבואר במנחות (מג.) שמראה גופו דומה ליס. לג. **רש"י** (ד"ה קומקמין) והיינו מחיר על מנת לקשור. אך תוספות הביאו מרש"י לקמן (קיג:) שפירש שפמים קושרים את המכמורת, ופעמים מתירים אותה, והיינו מתיר שלא על מנת לקשור. וכתב התחם סדר (לעיל עג. ד"ה אם) שברש"י לפנינו פירש שמתירים את המכמורת כדי לקצרה או להאריכה, והיינו שחייב רק במתיר על מנת לקשור. אך לעיל בהערה הבאנו את דברי תוספות שלמדו בדעת רש"י שחייב אף במתיר שלא על מנת לקשור. וראה מה שיישב בזה תוספות רבי עקיבא איגר (ס"ז מ"ג). לד. **מדובר** בקשר שאינו קשר גמור, שאם לא כן למה לי מלאכת תופר, הרי כבר חייב משום קושר. רמב"ן (ד"ה ומתירו). אולם הריטב"א (ד"ה ומתירו) כתב בשם תוספות, שאף אם עשה קשר גמור אינו חייב משום קושר, כיון שאינו עשוי אלא להעמיד את התפירה. ועוד ביאר שמדובר שקשר על מנת להתיר ולכן אינו חייב משום קושר, אך משום תופר חייב כיון שהתפירה מתקיימת עכשיו.

כ. **רש"י** (ד"ה ופ) ורבינו חננאל (ד"ה מפן דשמר) כתב שכשעושה שפה מתחייב משום טווה ומשום תופר. כא. **על** פי הרא"ש (סי' ו) שסוגייתנו עוסקת כשתלש הצמר ביד, ומחמת כן אמר רב כהנא בסמוך שאין זו דרך גזיזה, ופטור. כב. **על** פי הרא"ש (שם), אך ראה בהגר"א (סוד"ש נתמ"ס מהדורת סרנקא) שם ס"ט ס"ק י) שביאר את דברי רב כהנא בשני אופנים אחרים. כג. **רש"י** (ד"ה ומנפץ) כתב שהכוונה למה שנאמר (שמות לה כה), 'וכל אשה חכמת לב בידיה טוו'. אך כתב הרש"ש (נכ"ש שם) שעל פי המבואר בסוגיא לקמן (נא.), הרי זה טעות סופר, וצריך לומר שכוונתו למה שנאמר (שמות לה כו), 'וכל הנשים אשר נשא לבן אתנה בחכמה טוו את העזים'. וכן מבואר ברבינו חננאל (ד"ה ומנפץ). כד. **מדברי** רש"י (שם) משמע שרק מי שאין בו חכמה יתירה ואינו רגיל בכך, פטור, אך אנשים בעלי חכמה יתירה, הרגילים לעשות כן, חייבים. אך מתוספות (ד"ה אבל חכמה) משמע לכאורה שאף בעלי חכמה יתירה יהיו פטורים על כך, משום שבטלה דעתם אצל כל אדם. וכן משמע מהרמב"ם (שבת פ"ז ה"ו) ששפסק שהטווה את הצמר מהלך, פטור, ולא חילק בין בעלי חכמה יתירה, לאלו שאינם בעלי חכמי יתירה. אך ראה באגלי טל (גוז אות ז) (סי' כ) שביאר כוונת תוספות באופן אחר. כה. **בין** מחיים ובין לאחר מיתה. רמב"ן (ד"ה אם), ורש"י על הרי"ף (ד"ה מתולש) כתב שמדובר שתולש מעוף חי. כו. **על** פי הגהות וציונים. כז. **אף** שרב כהנא אמר לעיל שהתולש צמר מהבהמה בידו, פטור משום שאין זו דרך גזיזה, יש לחלק בין בהמה לעוף, שבעוף לא שייכת גזיזה, ולכן תלישתה היא גזיזה, מה שאין כן בבהמה חיה, אינו חייב עד שינזוז. רא"ש (שם) בשם הירושלמי (פ"ז ה"ג). כח. **ברש"י** (ד"ה ומנתקינהו) כתב שלאחר שמדדו את שערו, משליך את הקנה ונותן את השיער בכר וכסת. ואילו בסמוך (ד"ה משום מסתק) לכאורה סתר דבריו וכתב שעושה כובעים מכנפי עוף בלא שיער. והריטב"א (ד"ה קומקם) כתב שאלו שני פירושים ברש"י, והנכון כפירושו השני שעושה מהם כובעים, משום שלתירוצו הראשון

שֶׁכֵּן וְרִיעָה שֶׁנָּפַל בָּהּ דֶּרֶנָא - תולעת שעושה נקב קטן ועגול, **קוֹרְצִין בָּהּ וְתוֹפְרִין אוֹתָהּ** - היו קורעים את היריעה למעלה ולמטה ממקום הנקב ותופרים, לפי שאם היו תופרים רק את מקום הנקב היתה היריעה מתקמטת[א].

★

הגמרא מביאה שלש הלכות ששמע רב זוטרא בר טוביה מרב ואחת מהן בענין מלאכת תופר: אָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה, אָמַר רַב, הַמּוֹתֵחַ חוּט שֶׁל תְּפִירָה בַּשַּׁבָּת - בגד התפור ועומד והניח בו חוט ארוך בסוף תפירתו, ונפרדו שני חלקי הבגד זה מזה, ומותח את ראשי החוט כדי להדק ולחבר את חלקי הבגד, זו היא תפירתו **וְחַיָּיב חַטָּאת. וְהַיּוֹשֵׁב דֶּבֶר אֶחָד מִן הַמְּגוּשׁ** - ממין המושכו לעבודה זרה[ב], ואפילו דבר תורה, **חַיָּיב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם. וְהַיּוֹדֵעַ לְחֶשְׁבּוֹן תְּקוּפוֹת וּמַזָּלוֹת** - היודע לחשב אם שנה זו תהא גשומה או שחונה על פי הילוך המזלות[ג], **וְאֵינוֹ חוֹשֵׁב, אֲסוּר לְסַפֵּר הֵימֶנּוּ** - אסור לומר דבר הלכה משמו[ד].

הגמרא מבארת מהו מגוש: מְגוּשְׁתָּא[ה] שהוזכר בכל מקום, נחלקו **רַב וּשְׁמוּאֵל**[ו] **מהו, חַד אָמַר, חֲרָשֵׁי** - אחד מהם אמר שהוא מכשף, **וְחַד אָמַר, גַּדּוּפֵי** - ואחד מהם אמר שהוא מין האדוק בעבודה זרה ומגדף תמיד את השם, ומסית אנשים לעבודה זרה[ז].

מוכיחה הגמרא שרב הוא הסובר ש'מגושתא' פירושו מין: תְּקִתְיִים דְּרַב דְּאָמַר גַּדּוּפֵי - יש להוכיח שרב הוא הסובר שמגוש היינו מין, **דְּאָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב, הַיּוֹשֵׁב דֶּבֶר אֶחָד מִן הַמְּגוּשׁ חַיָּיב מִיתָה**, ומוכח שרב סובר שמגוש היינו מין, **דְּאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ חֲרָשֵׁי** - שאם יעלה על דעתך לומר שרב סובר שמגוש היינו מכשף, והטעם שאסור ללמוד ממנו הוא משום שנאמר (דברים יח י) 'לֹא יִמָּצֵא בְךָ וגו' מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף', **הָכְתִיב** - הרי כתוב בפסוק שלפניו (פסוק ט) **'לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת** כְּתוֹעֲבַת הַגּוֹיִם הָהֵם', ממה שנאמר 'לעשות', משמע שהאיסור הוא רק כשלומד על מנת לעשות, **אֲבָל אַתָּה לָמֵד** מהם כדי **לְהָבִין** - לידע מהו כישוף, שאם יבוא נביא שקר ויעשה כן לפניך תבין שהוא מכשף, וכדי **לְהוֹרוֹת** זאת לאחרים. **מסיקה הגמרא: תְּקִתְיִים** - אכן מוכח הדבר שרב הוא הסובר שמגוש היינו מין, ולכן אמר שאין ללמוד ממנו שום דבר, כיון שכל דבריו הם מינות.

הגמרא מבארת מהיכן למדים שיש מצוה לחשב תקופות ומזלות: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מִשּׁוּם בַּר קַפָּרָא, כָּל הַיּוֹדֵעַ לְחֶשְׁבּוֹ בְּתְקוּפוֹת וּמַזָּלוֹת וְאֵינוֹ חוֹשֵׁב, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (ישעיה ה יב) **'וְאֶת פֹּעַל ה' לֹא יַבִּיטוּ, וּמַעֲשֵׂה יָדָיו לֹא רָאוּ'** - עשו עצמם כאילו אינם רואים גבורות ה'[ח]. **אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מְנַיִן שֶׁמִּגְנָה עַל הָאָדָם לְחֶשְׁבּוֹ תְּקוּפוֹת וּמַזָּלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים ד ו) **'וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים, אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֶת כָּל הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה**. ניכרת **לְעֵינֵי הָעַמִּים**, שיכול החכם לתת סימן שכן הוא כדבריו, **הֲוֵי אוֹמֵר זֶה חִישּׁוּב תְּקוּפוֹת וּמַזָּלוֹת**, כגון שאומר אם שנה זו תהא שחונה או גשומה, שיכול לתת סימן לדבריו על ידי הילוך השמש והמזלות, שענין זה תלוי בהם.

★

שנינו במשנה בין המלאכות האסורות בשבת: הַמַּכֶּה בְּצִפָּרְנָיו וכו'. הגמרא דנה בענין מלאכת צידה: תָּנוּ רַבָּנָן, הַמַּכֶּה חַלּוֹן וְהַפּוֹצְעוֹ - ודחקו בידיו לאחר מכן כדי להוציא דמו, **אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא** חטאת **אַחַת** משום צידה, אבל על הפציעה אינו חייב. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר חַיָּיב שְׁתַּיִם**, אחת על הצידה ואחת על הפציעה, **שֶׁהֲרֵי רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, פְּצִיעָה** הרי היא **בְּכֻלָּל** מלאכת **דִּישָׁה**, שמפרק את דמו ממנו והרי זה דומה למפרק תבואה מקשיה, וחייב עליה משום מלאכת דש. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים, **אֵין פְּצִיעָה בְּכֻלָּל דִּישָׁה. מבררת הגמרא: אָמַר רָבָא, מַאי טַעְמָא דְּרַבָּנָן** שהסוברים שאין פציעה בכלל דישה. **מבארת הגמרא: קָסָבְרֵי** - חכמים סוברים **שֶׁאֵין דִּישָׁה אֶלָּא לְגִדּוּלֵי קַרְקַע**, מפני שמלאכות שבת נלמדו מהמלאכות שהיו מצויות במשכן, ובמשכן היתה דישה רק בסממנים שהם גידולי קרקע[ט].

מקשה הגמרא: וְלֵיחַיֵּיב נָמֵי - ונחייב את הפוצע חלזון גם **מִשּׁוּם נְטִילַת נְשָׁמָה**, שהרי ממיתו בהוצאת דמו[י]. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, מה ששנינו שהפוצעו אינו חייב משום נטילת נשמה מדובר באופן **שֶׁפָּצָעוֹ** לאחר שכבר **מֵת. רָבָא אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא** - אפילו אם תאמר שמדובר באופן **שֶׁפָּצָעוֹ** כשהיה **חַי**, אינו חייב משום נטילת נשמה, משום **שֶׁמִּתְעַסֵּק הוּא אֲצֵל נְמִילַת נְשָׁמָה** - לגבי נטילת נשמה הרי הוא מתעסק בדבר אחר, ואין זה מלאכת מחשבת מפני שאינו מתכוין שימות. **מקשה הגמרא: וְהָא אֲבָיֵי וְרָבָא דְּאָמְרֵי תַּרְוַויְהוּ** - שאמרו שניהם, **מוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּפִסְקֵי רֵישָׁא וְלֹא יָמוּת** - שאף רבי שמעון הסובר שדבר שאינו מתכוין מותר, מודה שהיינו דווקא במקום שאפשר שיעשה האיסור ואפשר שלא יעשה, אבל אם בודאי יעשה האיסור, כגון שחותך ראשו של בעל חי בשבת ואומר שלא נתכוין להמיתו, אלא חותכו לצורך אחר[יא], הרי זה כמתכוין להמיתו, ומודה רבי שמעון שאסור, ואם כן גם כאן יש לחייבו מפני שהחלזון ודאי ימות בהוצאת דמו. **מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָכָא** - שונה הדבר כאן שפוצע את החלזון, **דַּהֲוָה לֵיהּ דְּאִית בֵּיהּ נְשָׁמָה טָפֵי נִיקָּא לֵיהּ** - שכל זמן שהוא חי יותר נוח לו, **כֵּי הֵיכִי דְּלֵיצֵי צִיבְעֵיהּ** - כדי שיהא צבעו צלול, מכיון שצבע דמו של חלזון חי צלול יותר. וכיון שאינו רוצה שימות, אפילו אם מת אינו נחשב מתכוין, ולא אמרו שמודה רבי שמעון בפסיק רישא שאסור אלא בדבר שלא איכפת לו שיעשה, אך אינו מתכוין[יב].

★

שנינו במשנה: וְהַשּׁוֹחֵט. הגמרא מבררת משום איזו מלאכה חייב השוחט: שׁוֹחֵט, מִשּׁוּם מַאי חַיָּיב - משום איזו מלאכה מתחייב, הרי לא מצאנו מלאכה כזו בעשיית המשכן[יג]. **משיבה הגמרא: רַב אָמַר**, חייב **מִשּׁוּם צוֹבֵעַ**, שכששוחט יותר, הדם שנשפך מהשחיטה, ומלאכת צובע דומה למלאכת בישול בשבת, **וּשְׁמוּאֵל אָמַר**, חייב **מִשּׁוּם נְטִילַת נְשָׁמָה**, ומלאכה זו היתה במשכן באילים מאדמים ובתחשים[יד].

א. **אף** שהיה צריך יותר משתי תפירות לחבר היריעה, מכל מקום כיון שמצאנו מלאכת תופר במשכן, מסתבר לחייב אף בשתי תפירות, שגם תפירה כזו היא דבר חשוב. תוספות (ד"ה שכן).

ב. **רש"י** (ד"ה והמוסיף), והיינו למסקנת הגמרא בסמוך. ג. **רש"י** (ד"ה לעיל). והמאירי (ד"ה מגוש) מבאר שתקופות ומזלות היינו אותות השמים ולקות המאורות, והרמב"ם (פרי"ח, פ' קנ) כתב שחישוב תקופות ומזלות היינו חכמת התכונה [-אסטרונומיה], וביאר שצריך לחשב חכמה זו משום 'והסתכלת במעשיו שתתר כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם', והשפת אמת (ד"ה ויחיהו) הסתפק אם מצוה זו היא דווקא למי שהוא פנוי מתלמוד תורה, או שצריך לבטל מלימודו כמו בכל המצוות.

ד. **הגהות** הא"מ הורביץ (ד"ה ואסור) וביאר שם הטעם שאין לומר הלכה משמו, משום שאין זה כבוד התורה שאין לומדיה יודעים חישוב תקופות ומזלות שהיא תפארתנו לעיני העמים. והכן 'והודיע (ד"ה ואסור) ופנים יפות (דברים ד ו) מפרשים שאין לספר בשבחו של אותו אדם, והוא מדה כנגד מדה על שאינו מספר בשבחו של מקום. ה. **רש"י** גורס 'אמגושא'. ו. **ביאר** הב"ח (ד"ה מי קצט ס"ק טו) שרב ושמואל נחלקו בסתם מכשף, האם הוא מין ואסור ללמוד ממנו שום דבר אלא אם כן ידוע בודאי שאינו מין, או שסתם מכשף אינו מין ומותר ללמוד ממנו אם אין יודעים בודאי שהוא מין, והלכה כרב שאסור ללמוד מסתם מכשף, אלא אם כן ידוע שאינו מין. אולם הש"ך (שם ס"ק כג) כתב שלדברי כולם מותר ללמוד ממכשף ואסור ללמוד ממין, ולפי זה לא נחלקו רב ושמואל אלא אם מגוש הוא מין או מכשף. ז. **רש"י** (ד"ה ויחיהו ס יב), וכתב הרד"ק (שם) ש'פועל ה"י ר'מעשה ידיו' היינו חכמת הכוכבים, שממנה יגיע האדם לכבוד הבורא, כלומר, כל מי שיעמוד על סוד בריאתם, ידע כבוד האל. וראה שם ברש"י שפירש עוד באופן אחר.

ח. **תוספות** (לעיל מג: ד"ה מפסק), ונחלקו הראשונים לגבי בהמה חיה ועוף האם הם נקראים גידולי קרקע לענין מלאכת דישה, ראה אגלי טל (פ' שור כג) שהארוך בזה. ט. **הקשו** תוספות (ד"ה פי סיכן), מדוע אינו מתחייב בהוצאת הדם עצמו משום נטילת נשמה, שהרי החובל חייב משום נטילת נשמה. ותירצו בשם רבינו תם שהדם שצובעים בו הוא 'מיפקר פקיד' [הוא כמו פקדון כנוס ועומד, ואינו נבלע בגופו, אלא שהפתח נעול בפניו ופותחין לו ויוצא, ראה רש"י (כתובות ס:

(ד"ה מיפקד)] ואינו כשאר הדם. והריטב"א (ד"ה מתעסק) תירץ שהחלזון אינו בעל איברים, ובבעל חי שאין לו איברים אין חייבים משום נטילת נשמה אלא כשנוטל נשמתו לגמרי. אמנם רש"י (לקמן קנ. ד"ה והמוסיף - גיטין ל:) כתב שהחובל חייב משום צובע ולא משום נטילת נשמה. והטעם שאין חייבים משום נטילת נשמה במה שצדו והוציאו מהמים, לפי שדרכו של החלזון לפרכס כשמוציאים אותו מהמים, ומקרב מיתת עצמו. תוספות (ד"ה מתעסק). כלומר, החלזון אינו דומה לשאר דגים שמתים כשמוציאים אותם מהמים, אלא הוא מת רק על ידי הפירכוס. ראש יוסף (ד"ה אלא). והבית שערים (שער ג' פי' קנ) ביאר שהמרציא דג מהמים והחזירו קודם שיבש ומת פטור, כמו הרודה פת מהתנור קודם שנאפתה, אבל אם השהה אותו מחוץ למים עד שמת חייב משום נטילת נשמה, ולכן בחלזון אף שאם משהה אותו זמן רב מחוץ למים מת מעצמו, מכל מקום כיון שקורב מיתת עצמו על ידי הפירכוס, ואם לא היה מפרכס היה עדיין חי והיה אפשר להחזירו למים, אינו חייב משום נטילת נשמה. והריטב"א (ד"ה ומשיב) כתב, שאין חייבים משום נטילת נשמה כיון שהרוך להוציאו בכלי אלא מים. י. **מה** שאמרו בגמרא שהוא נחשב כמתעסק אינו בדווקא, שהרי הפוצעה חבורה אינו פטור משום מתעסק, אלא הכוונה שהוצאת הדם נחשבת כדבר שאינו מתכוין. תוספות (ד"ה מתעסק). יא. **בגמ'** להאכילו לכלב או שצריך לדמו או כדי שישחק בו קטן. יב. **רש"י** (ד"ה פסיק). והרמב"ן (ד"ה לא) ביאר בדבריו שאין כאן פסיק רישיה כלל, שכיון שדמו של חי טוב יותר, הוא מתכוין דווקא לשמור שלא ימות בידו, ופוצעו בדרך שאפשר שלא ימות, ואפילו מת אינו אלא מתעסק שלא נעשתה מחשבתו. יג. **אף** שהיו צריכים לעורות אילים מאדמים, לא היו צריכים לשחטם אלא אפשר היה לחנקם. רש"י (ד"ה משום) ותוספות (ד"ה משום) ביארו שהיה פשוט לגמרא בכוונת התנא שחייב משום נטילת נשמה, שהרי מלאכת צובע בבר שניהם קרוים לכן, וקושיית הגמרא היא על איזה מלאכות עובר אדם ששוחט בהמה מלבד נטילת נשמה. יד. **רש"י** להלן (ע"ב ד"ה משום נטילת). ומה שכתב רש"י שהיה גם בחלזון, ראה מהריט"ל (פרשת"י שם) שרש"י כתב כן רק לדעת רבי יוחנן שאמר לעיל שמימתו, אבל לרבא התבאר לעיל שאין חייבים בחלזון משום נטילת נשמה כיון שרוצה שיחיה.

מקשה הגמרא על דברי רב: וכי אפשר לומר שרק **מְשׁוּם צוֹבֵעַ אֵין** - אכן חייב, אבל **מְשׁוּם נְטִילַת נְשָׁמָה לֹא**, הרי אם כן יקשה מדוע חילקה המשנה וכתבה שוחט וצובע בשני אבות מלאכה[א]. **מתרצת הגמרא: אֵימָא** - אמור שכוונת רב היא שחייב משום נטילת נשמה **וְאַף מְשׁוּם צוֹבֵעַ**, וכיון שעובר על שני אבות מלאכה חייב שתי חטאות. **אָמַר רַב, מֵיפְּתָא דְּאָמְרִי** - הדבר התמוה שאמרתי, שהשוחט חייב משום צובע, **אֵימָא בָּהּ מֵיפְתָא** - אומר בר ביאור, **דְּלָא לֵיתֵי דְּרֵי בָּתְרַאֵי וְלֵיחְכּוּ עֲלֵי** - שלא יבואו דורות אחרונים וישחקו עלי, ויקשו על דברי, **צוֹבֵעַ בְּמַאי נִיחָא לֵיהּ** - במה נוח לשוחט שנצבע הבשר בדם, וכיון שאין נוח לו הרי זה כצובע דבר שאין דרכו לצבוע, שפסור[ב], ולכן אבאר הדבר, **גִּיחָא דְּלֵיתְנִיס בֵּית הַשְּׁחִיטָה קָמָא** - נוח לו שיחלכלך בית השחיטה בדם, **בְּי הֵיכֵי דְּלֶיחֱווֹזוּ אִינָשֵׁי וְלֵיתוּ לֵיזְבְּנוּ מִינַּיהּ** - כדי שיראו בני אדם ויבואו לקנות ממנו את הבהמה, שזה יהיה להם סימן שהבהמה נשחטה היום[ג].

★

שנינו במשנה במנין ל"ט המלאכות: וְהַמְּוַלֹּחַ וְהַמְעַבֵּד.

מקשה הגמרא: הֵיינוּ מוֹלֵחַ וְהֵיינוּ מְעַבֵּד - מליחת העורות היא לצורך עיבודם[ד], ואם כן כששנה התנא שמעבד הוא אב מלאכה נכלל בזה גם מולח[ה], ומדוע הוצרך התנא לשנות שניהם? **מתרצת הגמרא: רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ** - אמרו שניהם, **אֲפִילּוּ חַד מִינַּיְיהוּ וְעַיְּילוּ שִׁירְטוּטוֹ** - יש להוציא אחת ממלאכות אלו ממנין ל"ט המלאכות, ולמנות במקומה מלאכת שירטוט, שדרך הרצענים החותכים את העור, שמשרטטים תחילה את המקום שרוצים לחתוך, ולאחר מכן מעבירים את הסכין במקום השירטוט, וחותכים את העור, ומלאכה זו היתה במשכן בחיתוך העורות שהוצרכו לכיסוי המשכן[ו].

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בענין מליחת בשר: אָמַר רָבָה בַּר רַב הוּנָא, הָאי מַאן דְּמָלַח בִּישְׂרָא - אדם שמולח בשר בשבת, **חַיָּיב חטאת מְשׁוּם מְעַבֵּד**, שכן המליחה היא בכלל עיבוד. **רָבָא אָמַר, אֵין עִיבּוּד בְּאוֹכָלִין**[ז], ואין חייבים על מליחת בשר בשבת[ח].

אָמַר רַב אַשִׁי, וְאַפִילּוּ רָבָה בַּר רַב הוּנָא לֹא אָמַר שמליחת בשר חשובה עיבוד וחייבים עליה, **אֶלָּא הָתָם בְּצִי לְאוֹרְחָא** - באופן שצריך את הבשר לדרך, שאז נותן עליו מלח רב, ודומה לעיבוד כיון שהמלח מקיימו עד שעת האכילה[ט], **אֲבָל לְבֵיתָא** - אם צריך את הבשר לאכלו בביתו, **לֹא מְשַׁוֵּי אִינִישׁ מֵיכְלֵיהּ עֵין** - אין אדם עושה מאכליו יבשים כעין, כלומר אינו נותן מלח רב בבשר עד שיתייבש ויהיה כעין[י], אלא נותן מעט מלח כדי שיהא בו טעם, ולכן אינו בכלל מעבד בשבת.

★

שנינו במשנה במנין ל"ט המלאכות: וְהַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, והמחק על מנת לכתוב שתי אותיות.

הגמרא מביאה בריימא בענין זה: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **כָּתַב אוֹת אַחַת גְּדוֹלָה, וְיֵשׁ בְּמְקוֹמָהּ לִכְתּוֹב שְׁתַּיִם**, כלומר שבמקום כתיבתה היה אפשר לכתוב שתי אותיות בינוניות, **פָּטוּר**, משום שבמשכן שממנו לומדים מלאכות שבת, היו כותבים שתי אותיות[יא], והוא לא כתב אלא אות אחת. **אבל פָּחַק אוֹת גְּדוֹלָה וְיֵשׁ בְּמְקוֹמָהּ לִכְתּוֹב שְׁתַּיִם** - שתי אותיות בינוניות[יב], **חַיָּיב**, משום שחשיבותה של מלאכת מחיקה היא בכך שמכשירה לכתיבה את המקום המחוק, וכיון שיכול לכתוב במקום המחוק שתי אותיות, הרי זו מחיקה חשובה וחייב עליה[יב].

א. **רמב"ן** (לעיל ע"א ד"ה ולבסוף). ב. **ישועות יעקב** (סי' שנו סק"ו ד"ה והנה כתן). ג. **רש"י** (ד"ה כי), **וברבינו חננאל** (ד"ה שוחט) פירש שרצונו שידעו שנשחטה ואינה נבלה. ד. **שדרך** מעבדי עורות למולחם, כדי ליבשׁ את הלחות שיש בהם. ה. **ריטב"א** (ד"ה ומיהו) ואף שעל ידי המליחה לבדה אין העור נעבד, מכל מקום כיון שהמליחה לצורך עיבוד היא, הרי היא ככלל מלאכת מעבד. מנחת חינוך (מצוה לג, מוסף הספה - מלאכת מעבד אות ג). ו. **ועל** מה ששנה התנא (לעיל עג.) שלש מלאכות נפרדות לגבי מלאכת בורר, שהם 'זהורה הבורר והמרקד', לא קשה, משום שכל אחד מהם שייך בענין אחר, שהזוהרה בקשקֵר, והבורר בצרורות, והמרקד בקמח. שיטה לה"ר"ן (ד"ה ושיטין). ז. **רש"י** (ד"ה ואין), **ועוד ראשונים**. והרמב"ם (פכ"ח ה"ד) פירש שהמשרטט הוא העושה שירטוט כדי לכתוב תחתיו שתי אותיות [כפירושו של שירטוט בכל הש"ס, רש"ש (פכ"ח ד"ה ושיטין) ומשנה ברורה (סי' שמ סעי"ל ס"ק נג)]. ומסתבר שרש"י מודה לרמב"ם שגם זה בכלל משרטט, שאף שבמשכן היה שירטוט בעור כדי לחתכו אחר כך, מכל מקום בכלל זה כל שרטוט שעושה כדי לכוין על ידי זה את הפעולה שיעשה אחר כך. משנה ברורה (שם סעי"ל ס"ק נז). ח. **ראה** בית שערים (שו"ת, סו"ס סי' קמ"ו ד"ה ומעתה) שדייק שיש מפרשים אף דברי רבא, שאין העיבוד מועיל ופועל באוכלים, ויש מפרשים שבאוכלים לא שייך עיבוד אף שעושה את פעולת העיבוד. ט. **רק** מחזיב חטאת פטר רבא, אבל מודה רבא שמדרבנן אסור למלוח אוכלין. תוספות (ד"ה לית) ומכל מקום דבר שאינו מחזר תיקון לאכילה כתב הריטב"א (ד"ה רבא) שמותר למולחו או לטובלו במלח כדרכו בשעת האכילה [אף אם אוכלו לאחר זמן רב, כגון שנערך לו בדרכן], כמבואר בגמרא לקמן (קמ:). ובסמ"ג (לאוין סה ד"ה ומסיק רבא) ואהל מועד (שני הספה דלך ו מאמ ג) כתבו שהאיסור מדרבנן הוא משום עובדין דחול [שלא יעשה כדרך שעושה בחול]. י. **או** לאכלו אחר כמה ימים. רבינו חננאל (ד"ה מלאכתן). יא. **משנה** ברורה (סי' שכ סק"ס). יב. **שהרי** למלח את הבשר שמצניעים כדי ליבשו, רשב"א (מעתק לב, ד"ה ומצניעין). יג. **אבן האזרח** הוא מקום מקורה בלי דפנות, והקירות עומד על גבי עמודים, ואדם זה התחיל את המקרקע שבין העמודים. רש"ש (ד"ה והקשה). ועושה כן כדי שיהיה המקום נוח ליושבים שם. מאירי (ד"ה והקשה). רבינו חננאל (ד"ה והקשה, ס"ה ופשוט, ד"ה והקשה) פירש, שמשפשף את העור על גבי העמוד כדי להחליקו. וכן כתב הרמב"ם (פכ"ח סי"ו) השף בידו על העור המתות בית העמודים חייב משום מוחק. יד. **היעב"ץ** (ד"ה שם) והגליון (הוסיף בהגהות וימעט) הגיהו לגרוס כאן רב 'אסי' במקום רב אשי. ובטעמם שהרי רב אשי מפסדרי הש"ס היה, והיה בדורות האחרונים של האמוראים, וכיצד יבור עם רבי חייא בר אבא שהיה מתלמידי רבי יוחנן (בכתובות נח:), ועוד שאמר בשם רבי יהושע בן לוי שאף מוזכר במשניות (עוקצין פ"ג מי"ב). אמנם הרש"ש (ד"ה ולמסקנא) כתב, שאין צורך לזה כיון שהיה עוד רב אשי קדמון בזמן רב, ואכן בספר יוחסין (מלמד שני מלי למועלים אות ל"ץ סוף ערך רב אשי) כתב 'ויש רב אשי קדמון בזמן רב'. טו. **צריך** לומר 'המגרד'. מגיד משנה (שבת פ"י ה"ו), הגהות יעב"ץ (ד"ה ומגבלן). טז. **'רבינה'** היא תחיכת בד שמרוח עליה משחה המועלת לרפואה. רמב"ן (שיטת המפרשים שיטמון פ"י מי"ב). יז. **אבל** אם יש לו רטיה שכבר מרוח עליה משחה קודם השבת, אין איסור מן התורה לחובשה על מכתו בשבת. ומכל מקום מדרבנן אסור, גזירה משום שחיקת סממנין, או משום ממחק, ראה בזה בדברי המשנה והגמרא בעירובין (קד:) ובפירוש רש"י (ד"ה אפילו - שנאן) ותוספות (ד"ה ממחין) שם. יח. **רש"י** (ד"ה ממחק). ונתקשו הראשונים, מדוע חייב רק משום מכה בפטיש ולא גם משום ממחק ומתחך [והתוספות הרא"ש (ד"ה שתים) ממחק] הוסיף להקשות, שיתחייב גם משום בונה]. שהרי כשהוא שף את האבן, הוא ממחקו ומתחכו. התוספות (ד"ה ומשמחק) פירשו שמדובר שהאבן כבר מרובעת ומתוקנת, והוא מיפה אותה ועושה בה שירטוטים, ולכן אינו חייב אלא משום מכה בפטיש, כי עיקר המחיקה והחיתוך כבר נעשו. אמנם במיוחס להר"ן (ד"ה ומשמחק) כתב בדעת רש"י שמדובר במתקן את אורכה ורחבה [כך נקט הר"ן בדעת רש"י, וראה ברש"י להלן (קנ: ד"ה ממחק - הלפתן)]. וביאור, שאכן אין כוונת הגמרא שהמשחת חייב רק משום מכה בפטיש, אלא שחייב בה אף משום מכה בפטיש [מלבד מחתך וממחק]. יט. **כדברי** הגמרא להלן בסמוך, ועל פי דברי רש"י להלן (קנ: ד"ה מכה) שכתב, שכל גמר מלאכה הוא תולדה [ולא האב עצמן] של מכה בפטיש. כ. **כי** כלי שאינו עומד לנאותו, אינו חייב עליו. כי גם קודם שצר בו צורה כבר נגמרה מלאכתו. כא. **תוספות** לעיל (קנ: ד"ה ממחק) נתקשו לפי שיטתם שיש בנין וסתירה בכלים כשיוצר את כל הכלי, מדוע המנפח כלי זכוכית אינו חייב גם משום בונה. ובשבת של מי (ד"ה ומנפחת) כתב בשם מרכבת המשנה, שמדובר שהיה לו תואר בית קיבול קודם הנפיחה, והנפיחה באה רק כדי לקבוע לו צורה סתומה, ולכן אינו חייב משום בונה. כב. **בסוף** כל אריג קשורים את החוטים, למען לא יפרמו. ופעמים בשעה שקושר את החוטים, נתפס שלא במחברין חוט שכבר ניתק, או קשין וקטמין שהיו שם. כג. **שכן** על קרשי המשכן היו כותבים אותיות, אות אחת בקרש אחד ואות אחת בקרש הסמוך לו, כדי שלאחר שיסתרו את המשכן ויבואו להקימו, יוכלו לסדר את הקרשים שוב אחד ליד השני כפי שהיו בתחילה. רש"י (ד"ה כשם). והטעם שהקפידו על זה, כי דרשו בירושלמי (שבת פ"ז ה"ב) מהפסוק (שמות כו ו) 'והקמות את המשכן כמשפטו', שקרש שזכה להנתן בצפון יינתן בצפון, וקרש שזכה להנתן בדרום יינתן בדרום, ואין לשנות מקומם. כד. **המיומה** להר"ן (ד"ה ויש), וראה שם שכתב, שאינו חייב אלא אם יש מקום לכתוב שתי אותיות מאותו הכתב [-השפה] שמחק. וכמו כן מאותם אותיות שמחק, אבל אם מחק אות אל"ף, ויש מקום לכתוב במקום המחק רק שני יודי"ן [שהם אותיות קטנות], הרי הוא פטור. כה. **שכן** במשכן אם כתב אות אחת בטעות על קרש אחד, היה מוחקה על מנת לכתוב אות אחרת במקומה, ומן הדין היה ראוי לחייב אף את המחוק אות אחת על מנת לכתוב במקומה אות אחרת, שהרי כך היה במשכן כפי שנתבאר, אלא שאין ראוי לחייב על 'מחשבת הכתיבה' [דהיינו מחיקה שחייבים עליה רק משום שחושב לכתוב שם] יותר מאשר על הכתיבה עצמה, ומכיון שעל הכתיבה עצמה אינו חייב אלא על שתי אותיות, כך גם המחוק אינו חייב אלא על מנת לכתוב שתי אותיות. ראה ש"ש (פר' ט). מלשון הברייתא 'מחק אות גדולה' היה אפשר לדקדק, שרק המחוק אותיות חייב, אבל המחוק שתים דיו שנפלו על קלף וכדומה, על מנת לכתוב במקומם שתי אותיות, פטור. אלא שבתוספתא (פ"י ה"י) מפורש שגם באופן זה חייב. וצריך לומר שנקטה הברייתא 'מחק אות גדולה' אגב 'כתב אות אחת גדולה'. רא"ש (שם).

אָמַר רַבִּי מְנַחֵם בַּרַבִּי יוֹסֵי, וְזֶה חוֹמֶר בְּמוֹחֵק מִמַּכּוֹתֵב, שהכותב אות אחת גדולה פטור, והמוחק אות אחת גדולה חייב[כו].

★

שנינו במשנה במנין ל"ט המלאכות: הַבּוֹנֶה וְהַסּוֹתֵר, הַמְכַבֶּה וְהַמַּבְעִיר, וְהַמַּכֶּה בַּפַּטִּישׁ.

הגמרא מבארת מה נכלל במלאכת מכה בפטיש: רַבָּה וְרַבִּי זֵירָא דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ - אמרו שניהם, **כָּל מִידֵי דְּאִית בֵּיהּ** - כל מעשה שיש בו **גְּמַר מְלָאכָה, חַיָּיב עֲלֵיהּ מִשּׁוּם מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ[כז].**

★

שנינו במשנה בסיום מנין כל אבות המלאכות: אֵלּוּ אָבוֹת מְלָאכוֹת.

אומרת הגמרא: דקדק התנא לכתוב **'אֵלּוּ'** כדי **לְאַפּוֹקֵי** [-להוציא] **מִדְּרַבִּי אֶלְיעֶזֶר דְּמְחַיֵּיב עַל תּוֹלְדָה בְּמָקוֹם אָב** - הסובר (כריתות מז:) שהעובר בשבת בשוגג על אב ותולדה שלו חייב שתי חטאות, על האב ועל התולדה, ובא התנא להשמיע שאינו כן, אלא מביא חטאת על האב לבדו ולא על התולדה[כח], שהרי אמרו לעיל (פג:), שלא נמנו כאן מספר המלאכות אלא להודיענו מנין החטאות שניתן להביא בהעלם אחד, ודקדק התנא באמרו 'אלו אבות מלאכות', למעט את תולדותם שעליהם אינו מביא חטאת[כט].

★

שנינו במשנה, שמנין האבות מלאכות הם ארבעים חָסֵר אַחַת.

מבארת הגמרא: התנא ציין מנין המלאכות כדי **לְאַפּוֹקֵי** [-להוציא] **מִדְּרַבִּי יְהוּדָה[ל], דְּתָנָא, רַבִּי יְהוּדָה מוֹסִיף** על ל"ט המלאכות **אֶת הַשּׁוֹבֵט** - המכה בכרכר[לא] על חוטי השתי אחרי מתיחתם לאורך הנול כדי להפריד את החוטים שהסתבכו זה בזה, **וְהַמַּדְקֵדֵק** - חוט הערב הנארג על חוטי השתי צריך שלא יהיה מתוח יותר מדאי, ולכך מכהו בכרכר בכמה מקומות. **אָמְרוּ לוֹ** חכמים לרבי יהודה, **שׁוֹבֵט חֲרֵי הוּא בְּכָלָּ֫** מלאכת **מִיכָּךְ,** כי אף הוא מסדר את החוטים, **וּמְדַקְדֵּק חֲרֵי הוּא בְּכָלָּ֫** מלאכת **אוֹרֵג,** כי מלאכתו בכלל מעשה האריגה היא, ואין למנותם אבות מלאכה בפני עצמם.

★ ★ ★

משנה משנה זו מבארת את הכללים הנדרשים לדבר שמוציא מרשות לרשות כדי לעבור על מלאכת הוצאה[לב]: **וְעוֹד כָּלָּ֫ אַחֵר אָמְרוּ** מלבד הכלל הגדול ששנינו בתחילת הפרק (נעיל סז:), **כָּל הַכָּשֵׁר לְהָצְנִיעַ** - כל שהוא מין שראוי לצורך בני אדם, **וּמְצָנְיְעִין כְּמוֹהוּ** - ויש בו שיעור שרוב בני אדם עשויין להצניע אותו, **וְהוֹצִיאוֹ בָּשֶׁבֶת** מרשות היחיד לרשות הרבים[לג], **חַיָּיב חַטָּאת עָלָיו** - כל אדם שהוציאו חייב עליו חטאת, ואפילו אם הוא עשיר שאין שיעור זה חשוב לו[לד].

וְכָלָּ֫ דבר **שֶׁאֵינוֹ כָּשֵׁר לְהָצְנִיעַ** - שאינו עשוי לצורך בני אדם, **וְכֵן כָּל** דבר שהדרך להצניעו, אבל **אֵין מְצָנְיְעִין כְּמוֹהוּ** - אין בו שיעור הראוי להצניעו, **וְהוֹצִיאוֹ בָּשֶׁבֶת, אֵינוֹ חַיָּיב** חטאת **אֶלָּא הַמְצָנִיעוֹ** - אם יש אדם שדבר זה חביב אצלו והצניעו והוציאו מרשות לרשות, חייב חטאת, אבל שאר בני אדם שהוציאוהו מרשות לרשות פטורים[לה].

★

גמרא **שנינו במשנה, כל הכשר להצניע ומצניעין כמוהו והוציאו בשבת חייב חטאת.**

הגמרא מבררת מה בא התנא למעט בזה: כָּל הַכָּשֵׁר לְהָצְנִיעַ, לְאַפּוֹקֵי מַאי - מה בא התנא למעט מכלל זה, כלומר איזה דבר נחשב שאין ראוי להצניעו, ואין חייבין על הוצאתו. **מְשִׁיבָה הגמרא: רַב פָּפָּא אָמַר,** בא **לְאַפּוֹקֵי דָּם נִדָּה[לו],** שאינו חשוב ואין הדרך להצניעו[לז]. **מַר עוּקְבָא אָמַר,** התנא בא **לְאַפּוֹקֵי** - למעט **עֲצֵי אֲשֵׁרָה** של עבודה זרה, שאסורים בהנאה ואין הדרך להצניעם[לח].

הגמרא מבארת את הנפקא מינה ביניהם. אומרת הגמרא: מַאן דְּאָמַר - לרב פפא שאמר שהתנא בא למעט הוצאת **דָּם נִדָּה** מפני שאינו חשוב, **כָּל שֶׁכֵּן** שאין חייבים על הוצאת **עֲצֵי אֲשֵׁרָה,** כיון שאסורים בהנאה ומאוסים וצריך לאבדם. **וּמַאן דְּאָמַר** - ולמר עוקבא שאמר שהתנא בא למעט הוצאת **עֲצֵי אֲשֵׁרָה,** יש לומר שדווקא עצי אשירה אינם ראויים להצניע כיון שאסורים בהנאה ומאוסים וצריך לאבדם, **אֲבָל דָּם נִדָּה מְצַנְעָא לֵיהּ לְשׁוּנְרָא** - אדם רגיל להצניעו ליתנו לחתול, וחייבים על הוצאתו בשבת.

הגמרא מבארת את טעמו של רב פפא הסובר שאין אדם מצניע דם נדה: וְאִידָךְ - ורב פפא שאינו מחייב על הוצאת דם נדה, אף שראוי הוא ליתנו לחתול, הוא משום שסובר, **שַׁיְּנֵין דְּחָלָּשָׁא** - כיון שאדם שחתול אוכל דמו נחלש[לט], **לָא מְצַנְעָא לֵיהּ** - לכך אינו מצניעו כדי להאכילו לחתול.

★

הגמרא מוכיחה ששמעתנו אינה כדעת רבי שמעון: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, בא"י - כלל זה ששנינו במשנתנו שרבר העשוי לצורך בני אדם ויש בו שיעור שראוי להצניעו לרוב בני אדם, אסור בהוצאה אף לעשיר שאין שיעור זה חשוב אצלו, **דְּלָא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּאִי כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, הָאָמַר** (נקמץ ש:) לגבי השיעורים שהוזכרו במשנה (פפ) לענין הוצאת משקין, **לָא אָמְרוּ כָּל הַשִּׁיעוּרִין הַלָּלּוּ אֶלָּא לְמַצְנְיָעֵיהֶן** - לסתם בני אדם שדרכם להצניע שיעור זה [גם אם לא הצניעוהו בפועל[מ], אבל עשיר שאין דרכו להצניע שיעור זה, אם הוציא שיעור זה פטור, וזה שלא כדעת משנתנו שגם עשיר המוציא דבר שיש בו שיעור הראוי לרוב בני אדם חייב.

★

שנינו במשנה: וְכָלָּ֫ שֶׁאֵינוֹ כָּשֵׁר לְהָצְנִיעַ ואין מצניעין כמוהו והוציאו בשבת, אינו חייב אלא המצניעו.

כו. **ובאה** הגמרא להשמיענו שהתנא ששנה בריייתא זו הוא רבי מנחם ברבי יוסי, ור"ש (ז"ס ל"מ) וראה רש"י בחולין (קי: ד"ה כל) שכתב, שלפעמים התנא ששנה את המשנה שכח להזכיר שם התנא בתחילה וחזר והזכיר שמו בסוף. כז. **רש"י** להלן (קי: ד"ה מכה) כתב, שכל גמר מלאכה הוא תולדה (ולא האב עצמן) של מכה בפטיש. כח. **רש"י** (ב"ק ב. ד"ה לפ) (מיוחס) וכן משמע מדברי רש"י כאן (ל"ח) (מחוק). וראה מה שכתבו בדבריו התפארת שמואל והפורת יוסף (ב"ק פ"ב ס"ב). כט. **ואין** צריך לומר שהעושה הרבה תולדות של אב אחד, שאינו חייב אלא חטאת אחת. רמב"ם (מגנות פ"ו ה"ט). ל. **הכשו** התוספות (ז"ס ומכר) מדוע לא ניתן להוכיח שאין הלכה כרבי יהודה מהרישא של המשנה שפתחה במנין המלאכות שהם ארבעים חסר אחת. ותירצו הרמב"ן (ז"ס ומ"מ) והר"ן (ז"ס ומכר), שממנין הרישא אין להוכיח שיש רק ל"ט אבות, כיון שדרך התנא לשנות ולשייר, ויתכן שיש עוד מלאכות שלא מנה התנא. ורק מהסיפא שהוסיף התנא 'אלו' ניתן להוכיח שהמנין ל"ט הוא בדווקא [התוספות נרסו גם ברישא של המשנה 'אלו' אבות מלאכות (ע"פ מהר"ם פוס' שם), ולכן דחו תירוץ זה]. התוספות תירצו שאין ללמוד ממנין המלאכות ברישא של המשנה למעט מלאכות שרבו ומדקדק שהוסיף רבי יהודה, מכיון שמלאכות אלו אינן מלאכות חשובות ומבוררות, ואפשר שגם התנא של המשנה סובר כרבי יהודה שהן נחשבות כאב מלאכה, ולא מנה אותם מפני חוסר חשיבותם, וכבר מצאנו כן בקידושין (מז:) שתירצה הגמרא כעין זה. לא. **ענ** מיוחד שיש לאורגין שראשו חד. רש"י (לקמן פפ. ד"ה כלכל). לב. **והתם?** התנא בביאור מלאכת הוצאה, משום שדרך התנא לפתוח במה שסיים, ומלאכת הוצאה היא המלאכה האחרונה במנין ל"ט המלאכות, או משום שמלאכה זו מצויה ביותר. תוספות יום טוב (פ"ז מ"ק) [והתוספות יום טוב לא כתב כן על משנתנו, אלא על המשנה הבאה (עג:) 'המוציא חבין' וכו'. ויתכן, שעל משנה זו לא קשה, כי היא המשך למשנה הראשונה שבפרק 'כלל גדול', וכמו שמשמע מדברי התנא 'עוד כלל אחר אמרו'. אמנם התפארת ישראל (פפ יכין פוס טו) הביא בעמים אלו על משנתנו]. לג. **והוא** הדין אם הכניסו מרשות הרבים לרשות היחיד. או שטלטלו ארבע אמות ברשות הרבים. לד. **רש"י** (ב"ק פפ). לה. **נמצא,** שכדי להתחייב בהוצאה צריך שיתקיימו בדבר שהוציא שני תנאים. א. שיהא מין העשוי לבני אדם. ב. שיהא בו שיעור שראוי להצניעו. אבל אם חסר תנאי אחד, המוציאו פטור מחטאת. מגיד משנה

(פפא פ"ח ס"כ) ופני יהושע (ז"ס ומה). והאות ו"י שנינו בהמשך המשנה 'ואין מצניעין כמוהו', שיש לדקדק ממנה שרק אם חסרו שני התנאים הוא פטור, היא ו"י המחלקת, והרי זה כמו שהיה כתוב 'או', רבי עקיבא איגר (כ"ח ס"י ס"ב ומנחת). לו. **לְאַזהרה** לאו דווקא דם נדה. אלא גם דם איש ואשה שהוזרה, אלא משום שדם נדה מצוי יותר נקטוהו [נדם בהמה ועוף הנשחטים לא רצה לנקוט, אף שגם הם מצויים, משום שבגמרא בסמוך נתבאר, שטעמו של רב פפא הוא משום שאין אדם מצניע דם נדה ליתנו לחתולים, משום שהדם מזיק לאדם שממנו נלקח, ונסמא זה לא שייך בדם בהמה ועוף הנשחטים). לז. **הקשה** המיוחס להר"ן (ז"ס ומיתי) מדוע אין הדרך להצניע דם נדה, והלא צריך להראותו לחכם אם הוא טהור או טמא. ותירץ שכדי להראות לחכם די בכתם שעל הבד, ואין צורך להצניע את הדם עצמו. עוד תירץ שדברי רב פפא נאמרו על דם שכבר ההאהו לחכם וטמאו, ועל כן נקרא 'דם נדה'. לח. **בלשון** הזהב (ז"ס מנ) המתפק, האם רק על הוצאת עצי אשירה שהם מאוסים וצריך לאבדם, פטור נמי שמשמע קצת מדברי רש"י להלן (ז"ס מ"ז)]. אבל המוציא שאר איסורי הנאה שאינם מאוסים, היכול הנכרי ליהנות מהם, וגם ישראל יכול ליהנות מהם שלא כדרך הנאתן, חייב, או שבכל איסורי הנאה פטור, ונקט עצי אשירה לחדש שלא כרבי יהודה שחייב בהם. ובדברי הריטב"א (ז"ס ומפוקן) מבואר, שגם המוציא שאר איסורי הנאה פטור. לט. **רש"י** (ז"ס ויוק). מ. **כך** דקדקו התוספות (ז"ס פפ) מדברי רש"י (ז"ס פפ). והוסיפו, שמה שכתב רש"י להלן (עו: ד"ה לפ) שלדעת רבי שמעון לא נאמרו שיעורין אלו אלא למצניעין בפועל, כוונתו רק לאדם עשיר שאין דרכו להצניע, אבל סתם בני אדם, גם אם לא הצניעו, והוציאו שיעור זה, חייבין. ולפי זה לא נחלקו משנתנו ורבי שמעון אלא בדבר אחד, שלדעת משנתנו על שיעור הראוי לרוב בני אדם, מתחייב גם העשיר, ואילו לרבי שמעון העשיר מתחייב רק בשיעור הראוי לו, או אף בפחות מהשיעור הראוי לו, אם הצניעו בפועל. אבל הרמב"ן (ז"ס ומכר) והריטב"א (ז"ס פפ) כתבו בשם רש"י, שלדעת רבי שמעון כל השיעורים ששנינו במשניות הם רק באופן שהצניע בפועל, ולפי זה כתבו שמשנתנו ורבי שמעון נחלקו בשני דברים, א. שלדעת רבי שמעון אין העשיר חייב אלא בשיעור הראוי לו, ואילו לדעת משנתנו דין העשיר כדין רוב בני האדם. ב. שלדעת רבי שמעון גם המצניע בפועל צריך שיעור, ואילו לדעת משנתנו גם אם הצניע פחות מן השיעור, חייב.

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, הָא - כלל זה ששנינו במשנתנו, שכל שאינו מין העשוי לצורך האדם, והצניעו אדם אחד, הוא מתחייב על הוצאתו ואחרים פטורים, הוא **דְּלָא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, דְּתָנְיָא, כְּלָל אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, כָּל** דבר **שֶׁאֵינוֹ כָּשֵׁר לְהֶבְנֵיעַ** מפני שאינו מין חשוב, וכן כל דבר **שֶׁאֵין מַצְנִיעִין כְּמוֹהוּ** מפני שאין בו שיעור חשוב הראוי להצניעו, **וְהוּכְשַׁר לָזֶה** - והחשיבו אדם אחד **וְהֶבְנִיעוֹ, וּבָא** אדם **אַחֵר וְהוֹצִיאוֹ** לאותו חפץ שהצניע הראשון, **נִתְחַיֵּב זֶה** שהוציאו **בְּמַחֲשָׁבָה שֶׁל זֶה** שהצניעו, כלומר, שהמוציא חפץ זה חייב עליו הגם שאין בו שיעור, מפני שמחשבת המצניע נתנה לו חשיבות.

* * *

מתני' **משנה זו מפרשת שיעורים של מאכלי בהמה[א] שונים כדי להתחייב על הוצאתם[ב]: הַמּוֹצִיא תֶּבֶן**[ג], שיעורו להתחייב הוא **כְּמֹלֹא פִּי פָרָה**, מפני שהתבן הוא מאכל פרה. המוציא **עֲצָה** - תבן של קטניות[ד], שיעורה להתחייב הוא **כְּמֹלֹא פִּי גָּמָל**, שהוא יותר ממלוא פי פרה[ה], מפני שהיא מאכל גמל. המוציא **עָמִיר** - קשים של שבלים[ו], שיעורו **כְּמֹלֹא פִּי טָלֶה**, מפני שהוא מאכל טלה. המוציא **עֲשָׂבִים**, שיעורם **כְּמֹלֹא פִּי גְּדִי**, שהוא פחות מפי טלה[ז], מפני שהם מאכל גדי. המוציא **עֲלֵי שׁוּם וַעֲלֵי בְצָלִים**[ח], אם הם **לַחִים**, שיעורם **גַּרְגְּרֶת** - תאנה יבשה, משום שראויים למאכל אדם, ושיעור הוצאת מאכלי אדם הוא בגרגרת[ט], ואם הם **יְבֵשִׁים**, שיעורם **כְּמֹלֹא פִּי גְּדִי**, משום שהם מאכל גדי.

מוסיפה המשנה: וְאֵין מְצַטְרְפִין מינים אלו **זֶה עִם זֶה** להשלים השיעור הנצרך כדי להתחייב על הוצאתם, **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא שָׁווּ בְּשִׁעוּרֵיהֶן**, שלכל מין יש שיעור אחר שהחייבים על הוצאתו, ולא יחכו שמין שיעוריו גדול ישלים מין ששיעוריו קטן[י].

*

גמ' שנינו במשנה ששיעור העצה שחייבים על הוצאתה בשבת הוא כמלוא פי גמל. מבררת הגמרא: מַאי עֲצָה. מתיבי הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה, תֶּבֶן שֶׁל מִינֵי קִטְנִית[יא].

*

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים אודות חילוקי השיעורים השונים במשנתנו: בְּי אָתָא [-כשבא] **רַב דִּימִי** מארץ ישראל לבבל **אָמַר, הַמּוֹצִיא תֶּבֶן כְּמֹלֹא פִּי פָרָה** שהוא השיעור שחייבים על הוצאתו, אלא שהוציאו בכדי להאכילו **לְגָמָל**, שמלוא פיו גדול ממלוא פי פרה. **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, חַיָּיב** חטאת אף שלא הוציא שיעור הראוי לאכילת גמל, כיון שתבן ראוי לאכילת פרה, והוציא שיעור תבן הראוי לאכילת פרה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, פָּטוּר** מחטאת, שכיון שהוציאו לאכילת גמל, צריך שיהא בו מלוא פי גמל, ובמלוא פי פרה אין די כדי להאכיל גמל.

הגמרא דנה בדעת רבי יוחנן. אומרת הגמרא[יב]: בְּאוֹרְתָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן חֲבֵי - בערב אמר רבי יוחנן כך, שחייב, **לְצַפְרָא חֲדַר בֵּיהּ** - ולמחרת בבוקר חזר בו ואמר שפטור וכדעת רישׁ לקיש. **אָמַר רַב יוֹסֵף, שָׁפִיר אֲבַד דְּהָדְרֵי** - טוב עשה רבי יוחנן שחזר בו ופטר, **דְּהָא לָא חֲזֵי לְגָמָל** - שהרי הוציאו עבור אכילת גמל, ושיעור במלוא פי פרה אינו די לאכילת גמל[יג].

א. **המשנה** הקדימה לפרט שיעורי מאכלי בהמה, קודם שפרטה שיעורי מאכלי אדם, שהם נשנו להלן (ע"ג), משום שאמרו חז"ל (פרקות נ:) שאסור לאדם לאכול קודם שיאכיל את בהמתו, שנאמר (דברים יא טו) 'ונתתי עשב בשדך לבהמתך', ורק אחר כך נאמר 'ואכלת ושבעת'. חדוש האביר (לטלי ע"ג ד"ה סתמ"מ). ב. **המשניות** מכאן ואילך מפרטות שיעורי מינים שונים, שהמוציאם בשבת חייב (במזיד והתראה סקילה, ובשוגג קרבן חטאת) ובפחות מהם פטור. וכתבו רש"י (לעיל ע"ג ד"ה ומי) ורוב הראשונים, שהשיעורים שנאמרו במלאכות שבת (ולאו דווקא במלאכת הוצאה, אלא גם בשאר מלאכות) נאמרו רק לענין חיוב סקילה וקרבן חטאת. אבל לענין איסור תורה, גם אם עשה פחות מהשיעור עובר על איסור תורה, שהרי נפסק להלכה שחצי שיעור אסור מן התורה (ויומא עג:). אך הרמב"ן (לטלי ע"ב ד"ה מכל מקום) ובמיוחס לר"ן (שם ד"ה אמר מר) כתבו שכשם הרא"ה, שהמוציא פחות משכשיעור, איסורו מדרבנן בלבד. ג. **התבן** התחתון של השבלים [ונכנס לאחר שנקצרו מן השדה, נקרא תבן. ע"פ רש"י להלן (קה. ד"ה תבן ואח"כ)]. וכן כתבו התוספות (לעיל ע"ב ד"ה מכלי, ק"נ ד"ה ממקום), אמנם המהרש"א (לעיל ע"ב ד"ה קש) כתב, שלדעת רש"י שם התבן הנאסר מחובר בשדה הוא הנקרא תבן, ואילו החלק הנקצר עם השבלים נקרא קש. ד. **כפי** שמבארת הגמרא בסמוך. ה. **אבל** על כמלוא פי פרה אין חייבים, מפני שהתעצה אינה ראויה לפרה אלא על ידי הדחק. רש"י (ד"ה כמלא) ד"ה עלה - הסבר). ו. **רש"י** (ד"ה עמיר). ובתפארת ישראל (פ"ז אות יכו) כתב, שהוא החלק הדק העליון של הקש, שהוא רך וראוי גם לטלה. ז. **עמיר** שראוי לטלה ולא לגדי, אין חייבים על הוצאתו אלא בכמלוא פי טלה, אבל עשבים הראויים גם לטלה וגם לגדי, ולכן חייבים עליהם אפילו בשיעור קטן שהוא כמלוא פי גדי. רש"י (ד"ה עשבים). ח. **'עלי'** בצלים' הם כמין יד הגדילה בראש הבצל, אבל הגדל סביבות הבצל אינו נקרא 'עלה' אלא קליפה. תוספות יום טוב (פ"ו מ"ב) בשם בן רבי אברהם. ט. **אבל** אם הוציא רק כמלוא פי גדי אינו חייב, מפני שכשהם לחים אינם ראויים לאכילת גדי. רש"י (ד"ה לחים). הריטב"א (ד"ה והא) תמה על שרש"י הנזכר לפרש כן, משום שגם אם ראויים הם לאכילת גדי, אין להחמיר ולחייב על הוצאתם כמלוא פי גדי, משום שיותר מצוי שיאכלו לאדם מאשר לגדי. וראה בגמרא תענית (ב:) 'קסבר מאכל אדם אין מאכילין לבהמה', ופירש רש"י (שם ד"ה לחם), משום שנחשב כביזיון אוכלין וכבוזת בטובתו של הקדוש ברוך הוא, או משום שחסה התורה על ממונם של ישראל. י. **להלן** בגמרא יבואר, שרק מין ששיעורו גדול אינו מצטרף להשלים למין ששיעורו קטן, אבל להפיך, מין ששיעורו קטן מצטרף להשלים מין ששיעורו גדול. וכן מינים השונים בשיעוריהם, כגון עשבים ועלי שום ובצלים יבשים ששיעורם כמלוא פי גדי, מצטרפים.

יא. **ותבן** ששנינו במשנה ששיעורו כמלא פי פרה, הוא תבן של תבואה הראוי לאכילת פרה, ולכן שיעורו כמלוא פי פרה. אבל תבן של קטנית [-עצה] אינו ראוי לפרה [אלא על ידי הדחק. רש"י (ד"ה עצה - הסבר)] אלא לגמל, ולכן שיעורו כמלוא פי גמל. יב. **במתני'** חיות (ד"ה ים) הביא בשם הגר"א, שדברי הגמרא כאן הם המשך מדברי רב דימי. יג. **ואף** שלגבי שיעור גרוגרת האמור אצל מאכלי אדם שהוא הלכה למשה מסיני, וכן לגבי שיעורי משקין, אין לחלק בין סתם בני אדם לענין מלך הבשן, כמו שאמרו ביומא (פ:), מכל מקום סבר רב יוסף שהלענין מאכל בהמה חלוי הדבר בכוונתו, אם הוציאו לפרה או לגמל. פני יהושע (ד"ה ואף). יד. **מלשון** הגמרא בסמוך 'אלא' משמע, שאביי התקשה גם מהו טעמו של ריש לקיש שחולק ופוטר, והלא הוציא שיעור חשוב הראוי לפרה. טו. **שרב** דימי אמר, שרבי יוחנן מחייב וריש לקיש פוטר. ואילו רבין אמר להיפך, שרבי יוחנן פוטר וריש לקיש מחייב. טז. **ונקט** התנא שיעור 'מלוא פי טלה' ולא שיעור גרוגרת, כדי להשמיענו שהטעם שנתנו בו חכמים שיעור זה, הוא מפני שהוא מאכל טלה. תוספות (ד"ה ואף) והבריית"א נקטה שיעור גרוגרת ולא שיעור מלוא פי טלה, כדי להשמיענו שהשיעור של פי טלה ששנינו במשנה, הוא כגרוגרת [שהוא שיעור ירדנן]. ריטב"א (ד"ה ואף). יז. **שיעור** חמור הוא השיעור המועט שכבר בשיעור כזה חייבים עליו, ושיעור קל הוא השיעור המרובה. יח. **ותבן** התוספות (ד"ה ממנו), שאם הוציא עצה שאין בה כמלוא פי גמל, ותבן הראוי לפרה משלימו למלוא פי גמל, חייב, משום שאפשר שאגב העצה, גם התבן ראוי לאכילת הגמל. ומשמע מדבריהם שאם לאחר הצירוף אינו ראוי לא לאכילת פרה ולא לאכילת גמל, אינו חייב, כי נמצא שהוציא דבר שאינו ראוי לכלום. הרא"מ הורוויץ (פמ"ז אות סט). יט. **כל** דבר הראוי לישב או לשכב עליו, והניח עליו הזב את כובדו, נטמא טומאת מדרס, ואפילו אם היה דבר המפסיק בינו לבין הזב. וטומאת מדרס טומאה חמורה היא, שנעשה הדבר הנטמא אב הטומאה כמו הזב. כ. **אבל** לענין שאר טומאות, כגון טומאת מת, אין צריך שיהא בבגד שלשה על שלשה טפחים, אלא די בכך שיש בו שלש על שלש אצבעות. משנה (כלים פכ"ו מ"ג). בביאור החילוק בין טומאת מדרס לשאר טומאות, ראה ברע"ב (שם). כא. **בספורש** במשנה שם, והובא בתוספות (ד"ה ומכל).

טפחים עַל אַרְבָּעָה טפחים, וְהָעוֹר, שיעורו לקבל כל טומאה חֲמִשָּׁה טפחים עַל חֲמִשָּׁה טפחים, וְהַסָּפִין - מין מחצלת העשויה מקנים או מגמי[בב], שיעורו לקבל כל טומאה שִׁשָּׁה טפחים עַל שִׁשָּׁה טפחים.

וְתָנֵי עִלָּהּ - ושנינו (מעילה יח.) על משנה זו, הַבָּגֶד וְהַשָּׂק, הַשָּׂק וְהָעוֹר, הָעוֹר וְהַסָּפִין, מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה להשלים השיעור הקל [המרובה] הראוי לקבל טומאה, וכגון, שאם אין בשק ארבעה על ארבעה טפחים, הבגד שהוא חמור ממנו, משלימו. וכן אם אין בעור חמשה על חמשה טפחים, השק שהוא חמור ממנו, משלימו. וכן אם אין במפץ ששה על ששה טפחים, הערה החמור ממנו, משלימו ומכשירו לקבל טומאה[בג].

וְאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, מַה הַטַּעַם ששני מינים מצטרפים זה עם זה לשיעור טומאה, והלא אין רגילות לצרפם וממילא אינם חשובים[בד]. וביאר, מִפְּנֵי שֶׁרְאוּיִין הם לְיַטְמָא יחד בטומאת מוֹשָׁב, כלומר, שמצינו שמצרפים אותם יחד, שהרי רוכבי החמור מצרפים שני מיני בגדים יחד, ועושים מהם טלאי למרדעת שעליה יושבים הרוכבים, ואם יש בו טפח על טפח הרי הוא מקבל טומאה[בה], וכיון שמצאנו פעמים שמצרפים אותם, לכך מצטרפים זה עם זה להשלים השיעור לקבל טומאה[בו].

הגמרא מסיימת את הקושיא: ויש לדקדק, **טַעְמָא** שמצטרפים מיני בגדים אלו עם אלו לקבל טומאה, הוא משום **דְּרָאוְיִין לְיַטְמָא מוֹשָׁב**, כלומר, משום שמצינו פעמים שרגילים לצרפם יחד, וכדברי רבי שמעון, **אֲבָל** אם **אֵין רָאוּי לְיַטְמָא מוֹשָׁב, לָא** היו מצטרפים זה עם זה להשלים לשיעור טומאה. ואם כן קשה, איך אמר רבי יוסי בר חנינא שכל המינים השנויים במשנתנו מצטרפים להשלים לשיעור הקל, הרי אין רגילים לצרפם וליתנם לפני בהמה שאין דרכה לאכלם.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא

כב. **רע"ב** (כלים פ"כ מ"ח). כג. **דווקא** באופנים אלו מצטרפים, דהיינו הבגד והשק, השק והעור, העור והמפץ, אבל הבגד עם העור, והשק עם המפץ, וכל שכן הבגד עם המפץ, אינם מצטרפים זה עם זה, שאינם ראויים להתחבר יחד, ואם חיברם בטלה דעתו ואין זה נקרא חיבור. תוספות (ד"ה הבגד). וביאור הדברים, שעוביין של הבגד והשק קרוב להיות שוה, וכן שק ועור ועור ומפץ, ולכן ניתן לצרפם. אבל בגד ועור, ושק ומפץ אין עוביין קרוב להיות שוה, ולא ניתן לצרפם יחד. עפ"י רש"י סוכה (ח: ד"ה הבגד ושק). התוספות בסוכה (שם ד"ה ומפץ) ביארו באופן אחר, שרק הצירופים שהזכירו בברייתא מועילים, מכיון ששיעורם קרובים זה לזה, אבל בגד ועור או שק ומפץ ששיעורם רחוקים זה מזה, אינם מצטרפים. כד. **ריטב"א** (ד"ה ואמר) בדעת רש"י. כה. **ובדברי** המשנה בכלים (פכ"ו מ"ח) 'המקצע מכולם טפח על טפח טמא מושב', וזה שלעיל שנינו שיעורים אחרים כדי לקבל טומאה, הוא בחתיכת בגד שלא תיקנה וחתכה לישיבה, אבל המקצע שהוא המחתך והמתקן בגד כדי שיהא ראוי לישב עליו, אם יש בו טפח על טפח הרי הוא מקבל טומאה.

רע"ב (שם). כו. **שבמרדעת** של חמור אין מקפידים לעשות טלאי אף מכמה מינים. רש"י (ד"ה טלאי), ולפי זה, עיקר כוונת רבי שמעון היא להוכיח שמצינו שדרך בני אדם לפעמים לצרף שני מיני בגדים אלו, ולכך לעולם מועיל בהם צירוף לקבל טומאה. וביאור דברי המשנה בכלים הנ"ל 'המקצע מכולם טפח על טפח, טמא', הוא שאם צירף משני מינים ועשה מהם מושב טפח על טפח, הוכשרו לקבל טומאה. עפ"י ריטב"א (ד"ה ואמר) בדעת רש"י. ומה שנקט רבי שמעון 'מפני שראויין ליטמא מושב', תיבת 'ליטמא' אינה נצרכת לעצם הביאור, כי כאמור, לא מצד הדין טומאה שחל בהם מועיל הצירוף, אלא מפני עצם הדבר שדרך בני אדם לצרפם. וראה ברש"י במסכת סוכה (ח: ד"ה מפץ, ד"ה סוחלן - פחילתו של סוחלן) ותוספות (שם ד"ה סוחלן) שפירשו בענין אחר. האחרונים נתקשו, שכיון שטעם הצירוף הוא 'מפני שראויין ליטמא מושב', וכמו שאמר רבי שמעון, אם כן מה מקום יש לחלק את חילוקם של הראשונים [הובא בהערה לעיל] שהצירוף מועיל רק לזוגות שהזכירו במשנה, ולא באופן אחר.

הָא נָמֵי חֲזָא דְּרוּגְמָא - גם כאן במשנה לגבי מיני מאכלי בהמה, יש אופן שרגילים לצרף ולחבר כמה מינים יחד, שהמוכר מיני מאכלי בהמה שונים נותן בחלונו מעט מכל מין ומין להציגם בפני הקונים, ונוח לו שיהיו מחוברים יחד, שאם לא כן יתפזרו על ידי הרוח מחמת שיעורם המועט.

* * *

משנה משנה זו מפרטת שיעורם של מאכלי אדם לענין חיוב הוצאתם: **הַמּוֹצִיא אוֹכָלִים** - אוכלי אדם ויש בהם שיעור **גָּרוֹגֶרֶת** - תאנה יבשה שצמקה ונתכווצה[א], **חַיָּיב. וּמְצָטָרְפִין** כל מאכלי אדם **זֶה עִם זֶה** לשיעור כגרוגרת, **מִפְּנֵי שֶׁשָּׁווּ בְּשִׁיעוּרֵיהֶן** - ששיעור הוצאת כל מיני מאכלי אדם שוה, והוא כגרוגרת. **חוץ מִקְּלִיפָּתָן** של פירות **וְגַרְעִינֵיהֶן וְעוּקְצֵיהֶן** - זנב הפרי, שאינם מצטרפים לשיעור זה, כי אינם אוכל[ב]. **וְכֵן חוץ מִסּוּבָּן** - קליפת החיטים הנושרת מחמת הכתישה, **וּמִזּוֹרְנָן** - הפסולת הנשארת בנפה לאחר ברירת הקמח[ג], שאינן מצטרפות להשלים שיעור כגרוגרת משום שאינן ראויות למאכל אדם.

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כל הקליפות אינן מצטרפות להשלים שיעור כגרוגרת, **חוץ מִקְּלִיפֵי עֲדָשִׁין שְׁמִתְכַּשְּׁלוֹת עִמָּהֶן**, שמצטרפות. ואמנם זה רק בקליפות שהדרך לבשלן עם העדשים ולאכלן עם העדשים, אבל הקליפה החיצונה שנושרת בגורן ואינה מתבשלת עם העדשים אינה מצטרפת[ד].

*

גמרא שנינו במשנה שסובין ומורסן אינם מצטרפים לשיעור כגרוגרת לענין הוצאה.

מקשה הגמרא: וְכי **סוּבָּן וּמִזּוֹרְנָן לָא מְצַטְרְפִין, וְהָתְנַן** במשנה (פלא ס"ג מ"ו) לענין שיעור העיסה שחובה להפריש ממנה חלה[ה], **חֲמִשָּׁה רְבָעִים** של מדת הקב **קֶמַח וְעוֹד** מעט יותר מחמשת רבעים[ו], **חַיָּיבִין בְּחַלָּה** - זהו שיעור העיסה שחייבים להפריש ממנה חלה, **הֵן וְסוּבָּן וּמִזּוֹרְנָן,** כלומר הקמח הסובין והמורסן מצטרפין להשלים שיעור זה, ואם סובין ומורסן מצטרפים לשיעור חיוב חלה, מדוע לענין השיעור הנצרך להתחייב על הוצאה בשבת, הסובין והמורסן אינן מצטרפין עם הקמח.

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיי, דווקא לענין חלה מצטרפים, **שָׁאנִי אוֹכָל פִּתּוֹ בְּצִיפָּה בְּלוֹסָקָה** [-מעורבת], שדרך העני לאכול פת מקמח שמעורב בו סובין ומורסן, ולגבי חיוב חלה שנאמר בה (במדבר טו יט) 'לחם הארץ', אף לחם זה שדרך העני לאכלו בכלל זה, אבל לגבי שבת אין חייבים אלא על דבר חשוב, ולחם המעורב בסובין ומורסן אינו נאכל לסתם בני אדם ואינו חשוב, לכך אינו מצטרף לשיעור גרוגרת.

*

שנינו במשנה: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר חוּץ מִקְּלִיפֵי עֲדָשִׁים הַמִּתְבַּשְּׁלוֹת עִמָּהֶן.

מקשה הגמרא: מדברי רבי יהודה משמע, שקליפות **עֲדָשִׁים אֵין** - אכן מצטרפות לשיעור כגרוגרת, אבל קליפות **פּוֹלִין לָא** מצטרפות לשיעור כגרוגרת, **וְהָתַנְיָא** - והלא שנינו בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** כל הקליפות אינן מצטרפות להשלים שיעור כגרוגרת **חוּץ מִקְּלִיפֵי פּוֹלִין וַעֲדָשִׁים,** הרי שגם קליפי פולין מצטרפות, ומדוע נקט במשנתנו רק עדשים ולא גם פולין.

מתרצת הגמרא: לָא קַשְׁיָא, הָא דְּאִדְּחָתֵי - בברייתא שאיננו שגם קליפי פולין מצטרפות מדובר בקטניות חדשות, ובחדשות גם קליפי פולין מצטרפות, **הָא דְּאַתְּיָין** - אבל במשנתנו שאיננו בה שרק קליפי עדשים מצטרפות, מדובר בקטניות ישנות, ובישנות רק קליפי עדשים מצטרפות ולא קליפי פולין.

מבארת הגמרא: עַתִּיקֵי מַאי עֲבַדְתְּ לָא - מה הטעם שקליפי פולין ישנות אינן מצטרפות. **אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ מִפְּנֵי שֶׁמְּשַׁחִירוֹת מֵחֲמַת הַתִּישָׁנוּתָם וְנִרְאִין גַּזְבּוּבִין בָּקְעָרָה,** ולכן אין הדרך לבשל פולין ישנים עם קליפותיהם, ומשום כך אין קליפותיהן מצטרפות להשלים שיעור כגרוגרת.

הדרן עלך כל גדול

א. **רש"י** (מנחות נב: ד"ה תמצים). ועוד כתב רש"י שם (ד"ה ממנן) שכלי המתזיק מאה גרוגרות אינו מחזיק יותר מחמשים תאנים. ולעיל כתב רש"י (נ: ד"ה כגרוגרת) שזהו השיעור של כל מלאכות שבת הנעשות באוכלים. והגמרא בסוכה (ו.) אומרת ששיעור זה הלכה למשה מסיני הוא. וכתב הרשב"ם (ב"ב נה: ד"ה ממקמח) שהטעם ששיעורו בכגרוגרת הוא מפני שבשבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, והוצאת דבר פחות מכגרוגרת אינה הוצאת דבר חשוב. וראה בתוצאות חיים (מפתח סי' ס) שכתב לבאר מדוע אין דברי הרשב"ם נסתרים מדברי הגמרא בסוכה שהוא הלכה למשה מסיני. ומשערים בגרוגרת בינונית, לא גדולה ולא קטנה. רבי יהודה אומר, הגרוגלה שבארץ ישראל היא הבינונית שבמדינות. משנה (כלים פ"ז מ"ו). ופירש המשנה אחרונה (שם), שאין משערים בבינונית של ארץ ישראל, אלא בבינונית של כל העולם, שהיא בגדולה שבארץ ישראל. ב. **בראש** יוסף (ד"ה ומצטרפין) מצדד, שרק קליפות קשות, כמו של אגוזים וכיוצא בהם, אינם מצטרפות לשיעור גרוגרת, אבל קליפות תפוחים וכיוצא בהם הנאכלים לבני אדם, מצטרפות לשיעור גרוגרת. ועיין שם שהסתפק לענין קליפי תפוזים, שניתן לאכלם על ידי הדחק. וראה לעיל (ע"ב) שנתלקו ריש לקיש ורבי יוחנן לגבי המרצע עצה [מאכל גמל] כדי להאכילה לפרה, שאכילתה היא על ידי הדחק. ג. **כך** פירש רש"י במשנתנו, אמנם בחולין (שם: ד"ה פוסין, וע"ש מוכסן) פירש להיפך, שסובין הוא הפסולת הנשארת בנפה לאחר ניפוי הקמח, ומורסן הוא קליפות החיטים היוצאות מחמת הכתישה. ד. **בראש**

יוסף (ד"ה ויש) מביא שהרמב"ם (פיה"מ) כתב שאין הלכה כרבי יהודה, ומשמע מזה שתנא קמא חולק על רבי יהודה, ולדעתו גם קליפות עדשים אינן מצטרפות. אבל מדברי הרי"ף שהביא את דברי הגמרא שדנה בדברי רבי יהודה, מוכח שסובר שרבי יהודה אינו חולק על תנא קמא אלא מוסיף על דבריו, שקליפת עדשים מצטרפת [שאם היה סובר שנחלקו תנא קמא ורבי יהודה, לא היה פוסק כרבי יהודה אלא כתנא קמא]. ה. **כך** הנושה עיסה מחמשת מיני דגן, חייב להפריש ממנה חלה וליתנה לכהן. השיעור האמור כאן הוא לגבי העיסה המחוייבת בהפרשת חלה, שרק אם יש בה שיעור זה חייבת בחלה, פחות מזה הרי היא פטורה. ו. **שיעור** העיסה החייבת בחלה היא זו שיש בה כשיעור עיסת המדבר, שכן פרשת חלה נאמרה לישראל בזמן שהיו במדבר ונאמר בה (במדבר טו יט) 'ראשית ערסותיכם', ועיסת ישראל במדבר היתה עומר שהוא שיעור המן שירד להם כל יום, והעומר עשירית האיפה הוא, כמו שמפורש בכתוב (שמות טז לו). רש"י (חולין קלה: ד"ה כמ, ופעמ מקומות). והאיפה היא י"ח קבין, ועשירית האיפה היא קב אחד ושמונה עשיריות הקב. אלא שהוסיפו על המדה שתות [וכל ו' קבין נעשו ה' קבין, והוא הנקרא מדה ירושלמית], ונמצא שהאיפה היא ט"ו קבין, ועשירית האיפה היא קב ומחצה, וכפי שאמרו חכמים (לעיל סו.). אמנם שוב הגדילו את המדות [והוא הנקרא מדת ציפורין] ונתמעט מספר הקבים לפי המדה החדשה, עד ששיעור העיסה החייבת בחלה היא חמשת רבעי קב, וכמו שמבואר כאן.

פרק שמיני - המוציא יין

בפרק זה יבוארו השיעורים שחייבים על הוצאתם מרשות לרשות בשבת.

משנה **משנתנו מבארת מה הם שיעורי המשקים שחייבים על הוצאתם מרשות לרשות: הַמּוֹצִיא** יַיִן חַי, שאינו מעורב במים, **שִׁיעוּרוֹ בְּדֵי מְזִיגַת הַכּוֹס** - כשיעור שנותנין ממנו לתוך כוס[א], שכשיערב אותו במים כדי שיהיה ראוי לשתיה, תתמלא הכוס[ב]. המוציא **חֶלֶב** בהמה, שיעורו **בְּדֵי גְּמִיטָה** - כמה שאדם בינוני בולע בבת אחת[ג]. המוציא **דָּבָשׁ** דבורים[ד], שיעורו **בְּדֵי לִיתֵּן עַל הַבְּתִּית** - על מכה שיש לסוסים ולגמלים בגבם מחמת משאם[ה]. המוציא **שֶׁמֶן, שִׁיעוּרוֹ בְּדֵי לָסוּךְ** בו **אֵבֶר קָטָן**[ו]. המוציא **מַיִם**, שיעורם **בְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהָדִיחַ** בהם את **הַקִּילּוֹר**[ז]. **וְשֶׁאֵר כָּל הַמַּשְׁקִין** שאינם משמשים לרפואה, שיעורם **בְּרְבִיעִית** הלוג[ח]. וכן **כָּל הַשִּׁעוּרִין** - מים סרוחים[ט], שיעורם **בְּרְבִיעִית** הלוג. **רַבִּי שִׁמְעוֹן** חולק **וְאוֹמֵר, בְּזֵיתִים** - כל המשקים, ואף יין חלב ודבש[י], שיעורם **בְּרְבִיעִית** הלוג, **וְלֹא נֶאֶמְרוּ כָּל הַשִּׁיעוּרִין הָאֵלּוּ** הנזכרים במשנתנו, שהם פחות מרביעית, **אֶלָּא לְמַצְנִיעֵיהֶן** - למי שהצניע משקים אלו וחזר והוציאם, שהוא חייב אפילו בפחות מרביעית[יא], אבל שאר כל אדם אינו מתחייב אלא ברביעית[יב].

*

גמרא **שנינו במשנה ששיעור יין חי שחייבים על הוצאתו הוא כדי מזיגת הכוס.** **הגמרא מבארת באיזה כוס מדובר: תָּנָא** - שנה התנא בתוספתא (פ"ט ה"ז), המוציא יין, שיעורו **בְּדֵי מְזִיגַת כּוֹס יָפֶה**[יג]. **מבארת הגמרא: וְכַמָּאי** - מה היא **כּוֹס יָפֶה, כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה** - כוס שמברכים עליו ברכת המזון[יד].

הגמרא מבארת מהו שיעור כוס של ברכה: אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה צָרִיךְ שֶׁיְּהֵא בּוֹ יין חי בשיעור **רוֹבַע רְבִיעִית** - רבע של רביעית לוג, **בְּדֵי שֶׁיְּמַזְּגֶנּוּ** - שיערב בו שלשה חלקים מים **וְיַעֲמוֹד עַל רְבִיעִית** הלוג[טו].

רבא מדייק ממשנתנו כרבה בר אבוה: אָמַר רָבָא, אַף אֲנַן נְמִי

א. **הגמרא** בסמוך תבאר באיזו כוס משערים. ב. **שנות** אליהו. היינות שבזמנם היו חריפים והיה צריך לערבם במים כדי שיהיו ראויים לשתיה, ראה ברכות (נ:) ורש"י שם (ד"ה לפי). הגמרא בסמוך תבאר מהו שיעור המים שצריך לערב ביין. רש"י (ד"ה כדי מזיגת) כתב, 'כשיעור שנותנין יין חי לתוך כוס להוסיף עליו מים כהלכתו', והיינו שמתחילה צריך ליתן בכוס יין חי, כמובא בהערה להלן מהגמרא בברכות (נ:) שאחד מהדברים שנאמרו בכוס הוא שצריך להיות יין חי, ואחר כך מוזגים אותו. וכן מפורש ברש"י בברכות (שם ד"ה מן). מהר"י מברונא (פרי"ח סימן עב) אמנם התוספות (ד"ה כדי שימזגנו) כתבו בשם רבינו תם, שמה שאמרו שהכוס יהיה חי, היינו שמתחילה יהיה היין מזוג מעט, ובברכת הארץ מוסיף עוד מים עד שיהיה מזוג כראוי. ובשם בני נרבונא פירשו, שמה שאמרו שיהיה חי היינו הכוס עצמו שיהיה שלם ולא פגום, ואין הכוונה על היין עצמו שהוא באמת מזוג כראוי. ג. **ואין** משערים לכל אדם לפי מה שהוא. ושיעורו אינו ידוע לנו, אבל הוא פחות מרביעית. רמב"ן (ד"ה כדי). שיעור זה הוא דווקא בחלב בהמה, אבל חלב אשה שיעורו מבואר בברייתא להלן (נז:). יש מפרשים ששיעור זה נאמר בין בבהמה טהורה ובין בבהמה טמאה, אבל בירושלמי (פ"ח) מבואר שלא נאמר שיעור זה אלא בחלב בהמה טהורה, שהוא ראוי לשתיה, אבל חלב בהמה טמאה שיעורו כדי לכחול עין אחת. מאירי (ד"ה המצניע ורש"י ומ"ב). ד. **שהוא** אחד משבעה משקים, אבל דבש תמרים הוא בכלל שאר המשקים השנויים בסיפא של משנתנו ששיעורם ברביעית. שנות אליהו. ה. **כמבואר** בכבא מציעא (פז:) שדבש מקולקל ראוי לכתית של גמל. רש"י (ד"ה כמיתת) [ועל שם כך נקראת חטורטת הגמל 'דבשת', שרגילים למשוח שם דבש. פסקי רי"ד (ד"ה דבש)]. והוסיף רש"י, שרבותיו פירשו, שזו מכה שעל גב היד או הרגל של אדם. וכן פירש הריטב"א (ד"ה דבש), וכתב שדווקא דבש מקולקל ראוי להינתן על גבי מכה של בהמה, כמו שאמרו בכבא מציעא, אבל דבש טוב עומד לאכילה או לרפואת אדם. ו. **לָקָטָן** (שם:) יבואר באיזה אבר מדובר. ז. **קילּוֹר** הוא כעין משחה לרפואת העינים, וצריך לערבו במים להמיסו כדי שיהיה ראוי לשימוש. רש"י (ד"ה לסוף וד"ה קילור). ח. **שיעור** רביעית הלוג הוא ביצה ומחצה. רש"י (ד"ה כרביעית). ט. **הגמרא** (שם) תבאר למה הראוים מים אלו. י. **רש"י** (ד"ה טל) ומה שלא הזכיר רש"י שמן ומים, יש לומר שרצה להשמיענו שרבי שמעון חולק אף באלו המוזכרים בריש"א, וכל שכן שחולק לגבי שמן ומים הסמוכים לדבריו. תפארת ישראל (פ"ח מ"ל אות ל). וראה שם שביאר שיתכן שבדווקא כתב רש"י יין חלב ודבש, שלדעתו לא נחלק רבי שמעון אלא באלו ולא בשמן ומים. יא. **לפי** שבהצנענתו גילה שמשקה זה חשוב לו אפילו בשיעור מועט, ולגבי הוצאת שיעור זה נחשבת מלאכה. יב. **רבי** שמעון נחלק על דברי חנא קמא בשתי הלכות: א. חנא קמא אמר במשנתנו שכל אדם חייב אם הוציא כשיעורים המפורשים במשנה, ולדעתו של רבי שמעון כל אדם אינו חייב אלא בהוצאת רביעית. ב. חנא קמא אמר לעיל (פז:) שהמצניע דבר, חייב על הוצאתו, אפילו אם הצניע כל שהוא, ולדעתו של רבי שמעון אינו חייב אלא אם הצניע שיעור הראוי לשימוש, והיינו כשיעורים המפורשים במשנתנו, אבל על פחות מכן אינו חייב אף אם הצניעה, כמבואר שם שרבי שמעון אינו סובר את מה ששיננו שם, שכל שאינו כשר להצניע [-מין שאינו עשוי לצורך אדם], ואין מצניעין כמותו [-או שאין בו שיעור הראוי להצניעין], והוציאו בשבת אינו חייב אלא המצניעו, לפי שהוא סובר שגם למצניעו יש שיעור. רש"י (ד"ה ורש"י) על פי הרש"ש (כרכ"י שם) והמרומי שדה (ד"ה וחזר) וחזר בו רש"י ממה שפירש לעיל (שם: ד"ה כל). שרבי שמעון אינו חולק על רבנן בדין זה ומודה שהמצניע חייב אפילו אם הצניע כל שהוא. אמנם התוספות (לעיל שם: ד"ה כל) כתבו בשם ר"י שמה שכתב רש"י כאן שרק אם הצניעו חייב, כוונתו לעשיר שאין דרכו להצניע שיעור זה, שהוא אכן אינו חייב אלא אם הצניעו, וכמו שפירש לעיל [ומה שכתב רש"י 'שאר כל אדם שהוציאו אינו חייב' כוונתו לאדם עשיר. מהר"ם בנעט (כרכ"י כלן)]. כתב בהגהות אשר"י (פ"ט סי' ל ד"ה כל) שכל השיעורים כאן נאמרו רק לענין חיוב חטאת, אבל איסור דאורייתא יש אפילו בכל שהוא. אמנם התכס צבי (סי' שו) כתב שלא שייך איסור חצי שיעור אלא באיסורי אכילה ולא בשאר איסורים כמו גזילת שער נזיר או בתולש בשבת או במוציא פחות מן השיעור. ובדגול מרבבה (סי' תמג, על מגן אברהם ס"ק י) דייק כן מדברי התוספות בשבועות (מז: ד"ה מה"מ). יג. **בתוספתא** שלפנינו לא כתוב 'יפה', שבת של מי (כרכ"י ד"ה שמזג). אמנם בהגהות הגר"א (תוספתא שם) גרס 'יפה'. יד. **וגרסינן** 'כוס יפה' מפני שהצריכו חכמים ליפותו בכמה דברים (פרישת נדה). א. עיטור, שצריך לעטרו בתלמידים שישבו סביב המכרך, או שצריך לעטרו בכוסות יין אחרים. ב. עיטוף, שהמכרך צריך להתעטף בטלית, או לפרוס סודר לראשו. ג. הדחה, שצריך להדיח את הכוס מבפנים. ד. שטיפה, שצריך לשטוף את הכוס מבחוץ. ה. חי, שצריך ליתן היין לכוס כשהוא חי ורק אחר כך למזגו במים. או שצריך להביא יין חדש מהחבית לצורך כוס של ברכה. ו. מלא, שימלא הכוס. רש"י (ד"ה מפני). בברכות שם אמרו 'עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה', ומנה גם, ז. שצריך ליטלו בשתי ידיו. ח. צריך ליתנו בימינו. ט. צריך להגביהו מן הקרקע טפח. י. וצריך ליתן עיניו בו. וביארו האחרונים שלכך לא מנה רש"י כאן דברים אלו מפני שאינם נוגעים ליפוי הכוס אלא לאדם המברך. טו. **ואם** כן, שיעור זה [רובע רביעית], הוא השיעור שחייבים על הוצאת יין חי בשבת. וצריך ביאור איך אמרו כאן שדי ברביעית לכוס של ברכה, והלא בפסחים (קו:) אמרו שהמקדש יוצא ידי חובתו אם טעם מלוא לוגמיו, ומלוא לוגמיו הוא יותר מרביעית. ותירצו התוספות (ד"ה ויטמוך), שמה שאמרו שם שיטעום מלוא לוגמיו אינו בדווקא, אלא הכוונה שאם יסלק את היין ששתה לצד אחד של פיו יראה כמלוא לוגמיו. עוד תירצו, שדווקא בקידוש צריך מלא לוגמיו אבל בכוס של ברכה די ברביעית. וביאר מהר"י ברונא (פרי"ח סי' עב) בכוונתם, שמשום חיבוב מצוה צריך שישתה יותר משאר כוס של ברכה. להלן (עמ' ד"ה תנא קמא) הביא רש"י דעה ש'רובע רביעית' הכוונה לרביעית הלוג, 'רכדי שימזגנו ויעמוד על רביעית'. היינו שיעמוד על לוג שלם, שהוא רביעית הקב. וכתב שהיא טעות. והוכיח שרביעית האמורה כאן היא רביעית הלוג מהגמרא בנזיר (נח:), שמתוה עשרה דברים ששיעורם ברביעית, חמשה מתוכם נוהגים במשקה אדום, כלומר ביין דם, וחמשה מתוכם נוהגים במשקה לבן, כלומר, בשאר משקים, ואחד מחמשת הדברים של שאר משקים שנמנו שם הוא רביעית לענין הוצאת שבת המוזכרת במשנתנו. ושם כל הרביעיות הן ברביעית הלוג, שהרי נמנה שם רביעית שמן של הנזיר ששיעורו הוא חצי משיעור השמן של קרבן תודה, ושיעור שמן של תודה, חצי לוג כמבואר במנחות (פח:). וכתב הריטב"א (ד"ה ופשיטא) שכאן חזר בו רש"י ממה שפירש בעירובין (כט: ד"ה וקמני) כאותה דעה שהכוונה לרביעית הקב.

תְּנִינָא - גם אנו שנינו במשנתנו ששיעור הוצאה ביין הוא רובע רביעית, שכך שנינו, **הַמּוֹצִיא יַיִן חִי**, שיעורו **בְּדֵי מְזִיגַת פּוֹס, וְתֵנֵי עֻלְּהּ** - ושנינו בריייתא על משנתנו, שהוא **בְּדֵי מְזִיגַת כּוֹס וָסָה**, דהיינו כוס של ברכה. **וְקָתָנֵי סֵיפָא** - ושנינו בסוף משנתנו, **וְשָׁאַר כָּל הַמַּשְׁקִין** הראויים לשתייה שיעורם **בָּרְבִיעִית**, ואם הוציא פחות מרביעית פטור, ועל כרחך שמה ששנינו שחייבים על הוצאת יין חי בשיעור מזיגת כוס של ברכה, הכוונה לשיעור הראוי למזוג שתיית רביעית, והיינו רובע רביעית, שכשמזג בו שלשה חלקי מים לעשותו ראוי לשתייה, יעמוד על רביעית[א]. **מוסיפה הגמרא: וְרַבָּא כְּמַתְנִיתֵיהּ** - ומה שאמר רבא שאפשר ללמוד ממשנתנו שכוס של ברכה צריך שיהא בו רובע רביעית יין חי, לשיטתו אמר זאת, **דְּאָמַר רַבָּא, כָּל הַמְרָא דְּלָא דָרֵי עַל חַד תְּלָת מָנָא** - כל יין חי שאינו נושא על כל חלק אחד ממנו שלשה חלקים של מים, **לָאו חַמְרָא הוּא** - אינו יין, שאינו ראוי לשתייה מרוב חזקו. וכיון שסובר רבא שיין צריך מזיגת שלשה חלקי מים עליו, הרי ממה ששנינו במשנתנו ששיעור הוצאת שאר משקים הוא ברביעית, יש ללמוד ששיעור הוצאת יין הוא רובע רביעית, כדי שכשימזגנו יעמוד על רביעית[ב].

אביי דוחה את הראיה של רבא: אֲמַר אַבָּיֵי, שְׁתֵּי תְּשׁוּבוֹת יש להשיב **בָּדָבָר**, כלומר, על ראייתו של רבא ממשנתנו, **חֲדָא** - תשובה אחת, **דְּתָנַן** - ששנינו במשנה (מלא יט:), חמשה גוונים של דם טמא יש באשה, ואחד מהם הוא דם הנראה כיין אדום המזוג במים, ומפרשת המשנה, **וְהַמראה הַמְזוּג** הוא מראה של יין שיש בו **שְׁנֵי חֶלְקֵי מַיִם** ו**חֵלֶק אֶחָד יַיִן מִן הַיַּיִן הַשָּׁרוּט** - הגדל במדינה ששמה שרון. ומשמע ששיעור מזיגת יין הוא שני חלקי מים על חלק אחד יין, ולא שלשה חלקי מים על חלק אחד יין[ג], ואם כן אין להוכיח ממשנתנו ששיעור היין לכוס של ברכה הוא רובע רביעית. **וְעוֹד** תשובה, שאם אכן שיעור המוציא יין היה צריך להיות ברביעית כשאר משקין, והטעם ששיעורו במזיגת הכוס הוא משום שכשימזגנו ויהיה ראוי לשתייה יהיה בו רביעית, קשה, שהרי עכשיו כשמוציאו עדיין לא נמזג ואין בו שיעור, ואיך יתכן **שַׁמַּיִם** [התעתידים להימזג ביין] נמצאים עתה **בָּבַד**, ואינו מרויאם, **וּמְצַטָּרְפִין** להשלים את הרביעית לחייבו על הוצאת היין[ד]. אלא על כרחך הטעם שחייבים על הוצאת יין בשיעור מזיגת הכוס הוא, משום שזהו שיעורו, ואף אם לא יהא בו רביעית לאחר המזיגה[ה].

משיב רבא: אֲמַר לֵיהּ רָבָא לאביי, הָא דְּקָאָמְרַת - מה שאמרת להקשות עלי ממה ששנינו בנדה **שְׁנֵי חֶלְקֵי מַיִם וְאֶחָד** של **יַיִן מִן הַיַּיִן הַשָּׁרוּנִי**, יש לי להשיב, **שַׁיְּרוּנִי לְחוּד** [-לבדן] נמזג בשני חלקים מים, משום **דְּרַכָּי** - שהוא רך, כלומר שאינו חריף כל כך, אבל בשאר יינות מוזגים שלשה חלקי מים על חלק אחד של יין. **אִי נָמֵי** - באופן נוסף יש לדחות קושיא זו, **הָתָם מְשׁוּם חֲזוּתָא** - שם במסכת נדה, שנה התנא שיעור זה משום שרצה לבאר מהו מראה מזוג לענין מראות דמים הטמאים, שאם מוזג יותר מים, יהא הדם הדומה לו טהור, **אֲבָל** כשמטרת מזיגת היין היא **לְמַטְעֲמָא** - כדי להטעים אותו, **בְּעֵי טְפֵי** - צריך למזוג יותר מים, והיינו שלשה חלקי מים על חלק אחד של יין, ולפי זה אין חילוק בין יין השירוני לשאר היינות[ו]. **וְדִקְאָמְרַת** - ומה שאמרת להקשות עלי איך אפשר שיהיו **הַמַּיִם בָּבַד וּמְצַטָּרְפִין** להשלים לשיעור שחייבים על הוצאתו, יש לי להשיב **שְׁלָגְנָן לְחַיֵּב** משום הוצאה **שֶׁבָּבַת מִידֵּי דַּחֲשִׁיב בְּעֵינָן** - צריך שיהיה הדבר חשוב, **וְהָא נָמֵי הָא חֲשִׁיב** - ורובע רביעית גם הוא שיעור חשוב, מפני שראוי למוזגו במים עד שיעמוד על רביעית ויהיה ראוי לכוס של ברכה, ולכן חייב על שיעור זה אף שלא הוציא עמו את המים.

*

הגמרא דנה בשיעור החייב בהוצאה בין קרוש: תָּנָא בתוספתא (פ"ע ה"י), **יַיִן** - יין קרוש, שיעורו לענין חיוב הוצאה **בְּגוּמָּז,** משום שרביעית יין שנקרש יש בו כזית, והשיעור שחייבים בהוצאת יין קרוש הוא רביעית כשאר המשקים[ז]. **דִּבְרֵי רַבִּי נָתָן.**

אָמַר רַב יוֹסֵף, רַבִּי נָתָן וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד, וְהוּא, שרביעית דבר לח שנקרש יש בו כזית. רַבִּי נָתָן, הָא דַּאֲמַרְתָּן - מה שאמרנו, שיין קרוש שיעורו לענין הוצאה בכזית משום שרביעית יין לח שנקרש יש בו כזית. **וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּתָנָא** - ששנינו בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שִׁשָּׁה דְּבָרִים** אלו, הם **מְקוֹלֵּי** - מהקלות שמקילים בהן **בֵּית שַׁמַּאי, וּמַחְמִירִין** - ומהחלכות שבהן מחמירים **בֵּית הִלֵּל**[ח], ואחד מהם הוא **דָּם נִבְלָה**[ט], **שִׁבְעִית שַׁמַּאי מְטַהֲרִין**, כלומר, שאינו בכלל בשר הנבלה שהוא אב הטומאה[י], **וּבֵית הִלֵּל מְטַמְּאִין** אותו כבשר הנבלה[יא]. **וְאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה, אַף כְּשֶׁמָּאוּ בֵּית הִלֵּל דָּם נבלה, לֹא טִמְּאוּ אֶלָּא בְּדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רְבִיעִית, הוֹאִיל וְיָכוֹל הוּא לְקָרוֹשׁ וְלַעֲמוֹד עַל כְּזַיִת**[יב], שהוא רבא כשיעור המזיגה, וסובר שמזוגים שני חלקי מים על חלק אחד יין, וכדי להתחייב בהוצאת שבת צריך שיוציא שליש מרביעית לוג יין חי. ומה שהקשה אביי 'מים בכד ומצטרפין' אלא כוונתו להקשות איך יצטרפו מים בשיעור גדול כזה שאמר רבא, הלא רוב בני אדם אינם מוזגים בשיעור זה. ו. **רש"י** (ד"ה מ"ע), ואביי היה סבור שאף שהתנא שם אמר 'יין השירוני', מכל מקום הוא הדין לשאר היינות, שאם יש חילוק בין יין השירוני לשאר היינות, לא היה לו לתנא בפשטנתנו לסתום ולכתוב שיעור שאינו שוה בכל היינות. ורבא השיב לו שדבר ידוע הוא שאין יין השירוני שוה לשאר היינות ביין שאינו חריף כמותם, ומשנתנו מדברת ברוב היינות שבעולם. ובתירוץ השני השיב לו שאכן דינו של יין השירוני לענין הוצאה כשבת שוה לשאר יינות, ושם בנדה אמר התנא שיעור זה רק לענין מראה דם נדה. שבת של מי (ד"ה ומ"מ). אמנם התוספות (ד"ה ומ"מ) כתבו, שאף לתירוץ זה היו מהגים ביין השירוני שני חלקים מים על חלק אחד של יין בכל אופן, וכדי שלא יפסיד את מראהו. ז. **ואף** שסתם יין שיעורו רובע רביעית [כיון שראוי למזגו במים עד שיעמוד על רביעית]. ביין קרוש אינו חייב אלא ברביעית, מפני שיין קרוש אינו ראוי למזיגה. **רש"י** (ד"ה הוה הולך לשיטתו) (ד"ה ושוב, סוד"ה כשהגיע לגמל) שגם לאביי חייב על הוצאת רובע רביעית יין לח. אבל לדעת ר"י (תוס' ד"ה ושוב, סוד"ה כשהגיע לגמל) שלאביי אינו חייב אף ביין שאינו קרוש אלא אם כן הוציא רביעית שלם, לא קשה כלל. וביראים האחרונים [מגיהי שלמה (פתוס' ד"ה ושוב), מנחת חינוך (מצוה נב, מוסף הפסקת המלכת מצוה ה ס"ק ו)] רשפת אמת (סימן, סק"ב ומיוחסות)] בדעת רש"י, שמה שחייבים יין קרוש בשיעור כזית הבא מרביעית יין ולא בשיעור כגרוגרת כשאר אוכלים, היינו משום שבידוי להחמות את היין הקרוש ולהשיבו להיות לח כבתחילה ויהיה בו רביעית. אמנם החכם צבי (לקוטי תשובות סי' קלו ס"ק ו ומס) כתב שהתוכ שהתוכ ענין זה, ודבר ברור הוא שדבר שנקרש ונתייבש, כשיחזור חמם לא יחזור כשהיה שהיה. ובדי אליהו (לענין, סי' מ ס"ק נג) הביא בשם שו"ת מהרי"ל שהתוכ מעיד להיפך, שכן יחזור לכמות שהיה. אבל בתוספות (ד"ה ר"י ושוב) הביא מהירושלמי שאם שאף יין לח שיעורו ברביעית [ואמנם ראה מהרש"א (פתוס' ד"ה ושוב, פס"ח ומיוחס)] שכתב שלגמרא שלנו אין לומר שרבי נתן סובר כרבי שמעון]. וראה עוד ביד אליהו (לענין, סי' ט ס"ק ומיוחס) שכתב שגם להירושלמי רבי נתן לא סובר כרבי שמעון]. ח. **יש** הלכות נוספות שבהם בית שמאי מקולים ובית הלל מחמירים, אלא שבכמנכמנו לכרם ביבנה [שהיו יושבין שורות שורות של הכמים כרמם זה הנטוע שורות שורות של זפנים. ירושלמי (מסכת פ"ד ה"ח)] וכל אחד העיד על מה שבירו, העיד רבי יהודה על שש הלכות אלו. רש"י (ד"ה כי יהודה). ט. **נבלה** היינו בהמה או חיה שמתו שלא על ידי שחיטה כשרה. י. **אבל** הוא הראשון לטומאה כשאר משקין שנגעו בנבלה, ומטמא אוכלין ומשקין. רש"י (ד"ה ביש שומרים) והמאירי (ד"ה שבעלנו). עוד הביא רש"י שיש אומרים שאינו מטמא כלל, וחלק עליהם. וכדברי יש אומרים אלו כתב התוספות רי"ד (ד"ה דם). יא. **התוספות** הרא"ש (ד"ה שבעלנו) והריטב"א (ד"ה לח) כתבו, שמדברי רש"י (ד"ה דם) משמע שלדעת בית הלל הדם מטמא כיון שהוא בכלל בשר הנבלה. אמנם התוספות (ד"ה שבעלנו, פסחים קנ:) פירשו, שגם לדעת בית הלל הדם אינו בכלל הבשר, אלא שיש לתנא זה איזו דרשה בהם את הקילה, ומה שאמר רבי יוסי ברבי יהודה 'הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית', אין כוונתו לומר שלכך מטמא הדם, אלא בא לומר טעם מדוע שיעורו ברביעית ולא בפחות, והיינו משום שאז יש בו 'שיעור' השוה לשיעור בשר נבלה. יב. **חלקי** הדם מעורבים במים, וכשהוא נקרש נפרדים חלקי המים ממנו, ונשאר מרביעית דם לח כזית דם קרוש, ולכן כשהוא לח צריך רביעית, משום שרוב כזית ממנו הוא דם והשאר הם מים. בנין ציון (ד"ה כי מני מנו) [צריך לומר טעם הלקי היין מעורבים במים, וכשהיין נקרש נפרדים ממנו חלקי המים, ולכך מדמה הגמרא יין שנקרש לדם שנקרש, ואפשר שכן הוא בכל המשקים].

א. **הגמרא** סברה שיין דינו כשאר משקין ששיעורם ברביעית, וממילא יש ללמוד ממשנתנו שחייבים על הוצאת בשיעור שכשימזגנו יעמוד על רביעית, והיינו רובע רביעית. רש"י (ד"ה ומ"מ) ותוספות (נעמ"ש שו: ד"ה ופ). עוד הוסיפו התוספות, שהטעם שחייבים עליו בשיעור הראוי לעמוד על רביעית הוא, שמכיון שהוא ראוי לכוס של ברכה, חשוב הוא יותר משאר משקים, שאף על פי שגם עליהם יכול להוסיף עד שיהיו בשיעור רביעית, אינו חייב עליהם בפחות מרביעית. והקשה הרש"ש (פסוס' סב), שאם כן אין הביא רבא ראיה מהמשנה ששיעור כוס של ברכה הוא רביעית ממה שכל המשקים שיעורם ברביעית, הרי אפשר שיין שהוא משקה חשוב הראוי לכוס של ברכה, חייבים עליו אף בפחות מרביעית. ותירץ הרא"ש הורביץ (פסוס' סב), שכוונת רבא להוכיח ממה ששאר משקין שיעורם ברביעית, שרביעית הוא שיעור הראוי לשתיה, וממילא לא מסתבר שכוס של ברכה יהיה פחות מהשיעור הראוי לשתייה. ב. **כלומר**, אף על פי שמוכח ממשנתנו ששיעור היין לכוס של ברכה [שהוא השיעור שחייבים על הוצאתו] הוא כדי שיעמוד על רביעית אחרי שימזגנו במים, מכל מקום, עדיין אין ראיה מכך ששיעור היין הזה שצריך הוא רובע רביעית, אמנם מפני שרבא סובר ששיעור מזיגת יין הוא שלשה חלקי מים על חלק אחד יין, ממילא שמענו ששיעור היין הזה הנצרך לו שאכן יהא על ברכה הוא רובע רביעית. תוספות (נעמ"ש שו: ד"ה ופ). ג. **וחכשו** התוספות (ד"ה ופ), לאביי הסובר ששיעור מזיגת יין הוא שני חלקי מים על חלק אחד יין, למה הצריך התנא להשמיענו מהו המראה המזוג, היה לו לומר כמזוג סתם ולא לפרש. ותירצו, שאביי סבר שהתנא רצה להשמיענו בדרך אגב מהו שיעור המזיגה כמזוג סתם. ד. **לאוורה** היה לו לאביי להקשות קושיות אלו על דברי רב נחמן שאמר משמו של רבה בר אבוה שכוס של ברכה טעון רובע רביעית, משום שאחר המזיגה יעמוד על רביעית, ולא רק על דברי רבא שהביא ראיה לדבריו ממשנתנו. וביאר הפני יהושע (ד"ה ומ"מ), שמדברי רב נחמן לא משמע אלא שאם ימזוג יותר משלשה חלקי מים על חלק היין אין זה יין הראוי לכוס של ברכה, אבל אפשר שגם אם ימזוג פחות משלשה חלקי מים יהא יין עליו שם יין ויהא ראוי לכוס של ברכה, ואם כן לא קשה לדבריו ממה ששנינו בנדה שיש יין שמוזגים עליו שני חלקי מים, וכן אין להקשות עליו 'מים בכד ומצטרפין', שבודאי אף לאביי כל שמוציא יין בשיעור הראוי לצרף לו את המים הרי הוא חייב, כיון שהם מצויים, וכמו שכתבו במשנתנו שהמוציא מים שיעורו לשוף בהם את הקילור, אף שאינו מוציא קילור [והיינו גם כן משום שהקילור דבר מצוי הוא]. אמנם על דברי רבא שאמר שכל יין שלא נמזג בשלשה חלקי מים אינו יין, הקשה אביי מהא ששנינו בנדה שגם במזיגה של שני חלקי מים נחשב היין ליין. וכן הקשה, שכיון שדברי רבא שמזיגת יין הוא דווקא שלשה חלקי מים על חלק אחד של יין אינם פשוטים לכל כך, א"כ מדוע סתמה המשנה ואמרה ששיעור הנצאת יין הוא כדי מזיגת הכוס, וכי 'מים בכד ומצטרפין', ואין כוונתו להקשות שיהא פטור, שלא כוונתו להקשות, שהמשנה היתה צריכה לפרש חידוש גדול זה ששיעורו הוא רובע רביעית. וראה עוד לשון הזהב (ד"ה ומ"מ) בענין זה. ה. **רשב"ם** (ד"ה ומ"מ) שהטעם שחייבים על יין בפחות מרביעית הוא, משום שהשוב הוא ורגילים להצניעו לכוס של ברכה, ואף על פי שאינו ראוי לכוס של ברכה בלא מים, מכל מקום חייבים על הוצאתו, וכשם שחייבים עם משום שמצניעים אותם כדי לשוף בהם את הקילור, ואף על פי שאינם ראויים בלא קילור. וכתבו התוספות לפירוש זה, שאביי לא חלק על כך שהשיעור במשנה הוא רובע רביעית יין חי, אלא חלק על מה שהצריך רבא שיהא בכוס של ברכה לאחר המזיגה רביעית. אבל ר"י (סוד"ה כשהגיע לגמל) פירש, שלדעת אביי כוס של ברכה שטענה רביעית יין חי ולא די ברובע רביעית, דוו היא כוונת התנא במה שאמר 'כדי מזיגת כוס יפה', שאינו מתחייב אלא כאשר הוציא רביעית יין חי [וראה בתוספות שם שביארו לפי זה מדוע לא כלל התנא יין עם שאר המשקין ששיעורם ברביעית]. והרמב"ן (ד"ה ומ"מ) והריטב"א (ד"ה ושוב) פירשו, שגם לדעת אביי שיעור יין חי להוצאת שבת הוא כבדי שיהיה בו למזוג לכוס של רביעית, אלא שחולק על

השיעור שבשר נבלה מטמא בו. ומבואר בדבריו, שרביעית דבר לח שנקרש יש בו כזית[יג].

אביי דוחה את מה שאמר רב יוסף שרבי נתן ורבי יוסי ברבי יהודה אמרו דבר אחד: אָמַר אַבָּיֵי, דִּילְמָא לָא הֵיא - שמא אין זה נכון, משום שֶׁצָּד **קָאָמַר רַבִּי נָתָן הָכָא** [-כאן] **דְּבָעֵי רְבִיעִית** - שכדי שיהא שיעור כזית ביין הקרוש צריך שיהא בו רביעית כשאינו קרוש, **אֲבָל בֵּיוָן, דְּקָרֵישׁ** - שהוא קלוש ואינו עב, וכשהוא נקרש, מצטמק לשיעור קטן, **אֲבָל בְּדָם דְּסָמִיךְ** - שהוא עב, וכשמתייבש אינו מצטמק לשיעור קטן כל כך, אפשר שכדי שיהא **בָּזַיִת** דם קרוש **לָא בָּעֵי רְבִיעִית** - לא צריך שיהא מתחילה רביעית דם לחי"ת, ולא כרבי יוסי ברבי יהודה הסובר שגם בדם לח צריך רביעית כדי שיהא כזית כשיקרש. **אִי נָמֵי** - אפשר לדחות באופן נוסף, שֶׁצָּד **דְּאַן לָא קָאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה הָתָם** [-שם] **דְּכָזַיִת** - שבכדי שיהא כזית כשיקרש **סָגֵי לֵיהּ בִּרְבִיעִית** - די לו שכשהוא לח יהא בו רביעית, **אֲבָל בְּדָם דְּסָמִיךְ, אֲבָל בֵּיוָן דְּקָרֵישׁ** - שהוא קלוש ואינו עב, אפשר שבכדי שיהא **בָּזַיִת** יין כשנקרש **הֲוֵי יוֹתֵר מֵרְבִיעִית** - צריך שיהא בו יותר מרביעית יין כשהוא עדיין לח, **וְכִי מָשִׁיךְ** - וכשמוציא **אַף פָּחוֹת מִבָּזַיִת** יין קרוש **לֵיחַייֵב** - יתחייב על הוצאתו, משום שמרביעית כשהוא לח נעשה פחות מכזית כשנקרש, ולא כרבי נתן הסובר שהמוציא יין קרוש חייב רק בכזית.

★

שנינו במשנה: המוציא **חָלָב** שיעורו **כְּדֵי גְּמִיעָה. הגמרא מבררת מה היא הגירסא הנכונה: אִיבָּעֵיָא לְהוּ** - הסתפקו בני הישיבה, האם הגירסא במשנתנו היא 'כְּדֵי גְּמִיאָה' **אוֹ** 'כְּדֵי גְּמִיעָה'. **מישיבה הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק,** כתוב (בראשית כד יח) 'הַגְמִיאִינִי נָא מְעַט מַיִם מִכַּדֵּךְ', ומוכח שיש לגרוס 'גמיאה' באל"ף.

★

הגמרא מסתפקת לגבי שלשה מקומות נוספים האם הגירסא היא באל"ף או בעי"ן: אִיבָּעֵיָא לְהוּ - הסתפקו בני הישיבה, היאך יש לגרוס כמה ששנינו לעיל (עו:) שאין לצרף את הגרעינים לשיעור האוכלים שחייבים על הוצאתם,

---

יג. **בדברי** רבי נתן ורבי יוסי ברבי יהודה מבואר שרביעית דבר לח שנקרש יש בו כזית, ויש לעיין אם הוא הדין להיפך שכזית דבר קרוש שנעשה לח יש בו רביעית. ורש"י (ד"ה עב) כתב, שלדברי שניהם כזית היכש כשנימוח יש בו רביעית, ומבואר בדבריו שהוא הדין להיפך. וכן כתבו האחרונים (סו"ס פשגה נעיל עב דפני שנמנע יפת פמיח) בדעת רש"י כדי ליישב מדוע יין קרוש שיעורו ברביעית ולא בשיעור כגרוגרת כבשאר אוכלים [אמנם עדיין צריך ביאור מדוע אכן פירש רש"י ש'אמרו דבר אחד' היינו שכזית יבש שנימוח יש בו רביעית, הרי הם לא אמרו אלא שרביעית דבר לח שנעשה קרוש יש בו כזית, והיה לו לפרש את דבריהם ואחר כך להוסיף כלל זה]. וכן הביא המאירי (ד"ה עב) כתב, שלדברי דנין ללמוד מכאן, שמאחר שאמרו שכל כזית קרוש הוא רביעית לח, אם נפל כזית חֵלֶב לתוך קדירה ונימוח, אי אפשר לבטלה בשיעור של ששים זיתים, אלא בשיעור של ששים רביעיות בלח, שהוא יותר, שהרי כשנימוח התרבה ונעשה רביעיות. יד. **ולדבריו** מטמא דם נבלה בפחות מרביעית. רש"י (ד"ה אבל).

האם **'גַּרְאִינִין' אוֹ 'גַּרְעִינִין'**. משיבה הגמרא: **אָמַר רָבָא בַּר עוּלָּא**, כתוב בענין הפודה שדה אחוזה מההקדש (ויקרא כז יח) **'וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ'** - יש לגרע מדמי הפדיון את מספר השנים שעברו מהיובל[א], ומוכח שיש לגרוס 'גרעינין' בעי"ן[ב].

אִיבַּעְיָא לְהוּ - עוד הסתפקו בני הישיבה בענין מה שנאמר בעבודת יום הכפורים (ויקרא טז יב) 'וְלָקַח מְלֹא הַמַּחְתָּה גַּחֲלֵי אֵשׁ', ושנינו בברייתא (פסחים עה:), אילו היה נאמר רק 'גחלי' הייתי אומר שיביא גחלים עוממות, כלומר כבויות[ג], לכך נאמר 'אש' ללמד שצריך להביא גחלים לוחשות, כלומר בוערות. והסתפקו האם הגירסא בברייתא היא **'אוֹמְמוֹת' אוֹ 'עוֹמְמוֹת'**. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי**, כתוב בענין מלכות אשור (יחזקאל לא ח) **'אֲרָזִים לֹא עֲמָמֻהוּ בְּגַן אֱלֹהִים'** - הארזים שבכל העולם[ד] אינם מחשיכים מראהו, שאין אחד מהם שהוא נאה ממנו[ה], כלומר, שלא היה בעולם מלך אדיר ותקיף כמלך אשור[ו], ומוכח שיש לגרוס 'עוממות' בעי"ן.

אִיבַּעְיָא לְהוּ - עוד הסתפקו בני הישיבה, היאך היא הגירסא במה ששנינו להלן (קנא:), אין מעמצין[ז] [-סוגרים] את עיני המת בשבת[ח], האם **'מְאַמְּצִין' תְּנַן, אוֹ 'מְעַמְּצִין'**. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, כתוב (ישעיה לג טו) **'וְעֹצֵם עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּרָע'**, ומוכח שיש לגרוס 'מעמצין' בעי"ן[ט].

★

הגמרא מביאה ברייתא בענין שיעור ההוצאה של דברים נוספים: **תָּנוּ רַבָּנָן, הַמּוֹצִיא חֲלֵב שֶׁל בְּהֵמָה** טהורה, שיעורו **כְּדֵי גְּמִיאָה** - כמה שאדם בינוני בולע בבת אחת[י]. המוציא **חֲלֵב שֶׁל אִשָּׁה, וְכֵן** המוציא **לוֹבֶן** - חלבון **שֶׁל בֵּיצָה**, שיעורם **כְּדֵי לִיתֵּן בְּמִשִׁיפָא שֶׁל קִילוֹר** - כשיעור שנותנים לתוך הקילור כדי להמיסו[יא]. המוציא **[קִילוֹר]**, שיעורו **כְּדֵי לָשׁוּף בַּמַּיִם** - כדי להמיסו במים וליתנו על שתי העינים[יב].

רב אשי הסתפק בענין שיעור הקילור: **בָּעֵי רַב אַשִׁי**, האם השיעור שחייבים בהוצאת קילור הוא **כְּדֵי שִׁיפָה** - כמה שצריך כדי למשוח את העינים, **אוֹ כְּדֵי אֲחִיזָה וְשִׁיפָה** - כמה שצריך כדי ליתן באצבע ולמרוח בעינים, שנשאר מעט דבוק באצבעותיו[יג]. אומרת הגמרא: **תֵּיקוּ** - תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

★

שנינו במשנה: המוציא **דְּבַשׁ** שיעורו **כְּדֵי לִיתֵּן עַל הַכָּתִית** - על מכה שבגב הסוס או הגמל שנעשית מחמת משאם. **הגמרא מביאה ברייתא המבארת שיעור זה: תָּנָא** בברייתא, שהכוונה היא **כְּדֵי לִיתֵּן עַל פִּי הַכָּתִית.**

רב אשי הסתפק בכוונת הברייתא: **בָּעֵי רַב אַשִׁי**, האם מה ששנינו בברייתא **'עַל פִּי כָּתִית'**, הכוונה היא שצריך שיעור שיש בו כדי למרוח **אַפּוּמָא דְּכוּלָּהּ כָּתִית** - על המכה כולה[יד], **אוֹ דִּילְמָא** - או שמא הכוונה היא שיש בו כדי למרוח **אַמּוּרְשָׁא קַמָּא דְּכָתִית** - על הקצה העליון של המכה, **לְאַפּוּקֵי הוּדְרְנָא דִּלָּא** - להוציא את סביבות המכה, שאינו בכלל פי המכה. **אומרת הגמרא: תֵּיקוּ** - תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

★

הגמרא מביאה עוד ענייני רפואה[טו]: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, לֹא בָרָא דָּבָר אֶחָד לְבַטָּלָה, בָּרָא שַׁבְּלוּל** - חלזון, **לְכָתִית** - להניחו על המכה שתתרפא[טז]. **בָּרָא זְבוּב**, לרפואה **לַעֲקִיצַת צִירְעָה**, שכותשים את הזבוב ומניחים על מקום העקיצה. ברא **יַתּוּשׁ**, לרפואה **לִנְשִׁיכַת נָחָשׁ. וְנָחָשׁ** לרפואה **לַחֲפָפִית** - מין שחין[יז]. **וּסְמָמִית** - עכביש, לרפואה **לַעֲקִיצַת עַקְרָב**, שכותשים את העכביש ומניחים על מקום העקיצה[יח].

הגמרא מבארת כיצד נעשית רפואת הכתית על ידי החלזון[יט]: **הֵיכִי עָבִיד לֵיהּ** - כיצד עושה רפואה זו, **מַיְיתֵי חֲדָא אוּכָּמָא וַחֲדָא חִיוָּרָא** - מביאים חלזון אחד שחור וחלזון אחד לבן, **וְשָׁלְקֵי לְהוּ** - ומבשלים אותם, **וְשָׁיְיפִי לֵיהּ** - ומורחים על מקום המכה.

הגמרא מביאה ברייתא בענין אימת חלש על גיבור[כ]: **תָּנוּ רַבָּנָן, חֲמִשָּׁה אֵימוֹת** [-פחדים] **הֵן, שֶׁאֵימַת חַלָּשׁ עַל גִּבּוֹר** - שהגיבור מפחד מהחלש: א. **אֵימַת מַפְגִּיעַ** - חיה קטנה שקולה חזק, **עַל אֲרִי**, שכששומע האריה את קולה חושב שהיא בריה גדולה, ובורח. ב. **אֵימַת יַתּוּשׁ עַל הַפִּיל**, שנכנס לפיל בחוטמו ואין הוא יכול להיפטר ממנו. ג. **אֵימַת סְמָמִית** [-עכביש] **עַל הָעַקְרָב**, שנכנס לו באזנו ואינו יכול להיפטר ממנו. ד. **אֵימַת סְנוּנִית** - מין עוף, **עַל הַנֶּשֶׁר**, שנכנסת תחת כנפי הנשר ומעכבתו מלפרוש כנפיו. ה. **אֵימַת כִּילְבִּית** - שרץ ים קטן, **עַל לִוְיָתָן** - דג גדול, שנכנס לו באזנו ואינו יכול להיפטר ממנו. **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב מַאי קְרָא** - מהו הפסוק בו נרמז ענין זה שאימת החלש על הגיבור, שנאמר (עמוס ה ט) **'הַמַּבְלִיג שֹׁד עַל עָז'** - המגביר [-הקדוש ברוך הוא הוא הנותן כח] לאדם שדוד וחלש על החזק[כא].

★

הגמרא מבארת דברים נוספים בענייני טבע העולם: **רַבִּי זֵירָא אַשְׁכַּח** - מצא **לְרַב יְהוּדָה דַּהֲוָה קָאֵי אַפִּיתְחָא דְּבֵי חֲמוּהּ** - שעמד בפתח בית חמיו[כב], **וַחֲזְיֵיהּ דַּהֲוָה בְּדִיחָא דַּעְתֵּיהּ** - וראה שהיה לבו שמח, **וְאִי בָּעֵי מִינֵּיהּ כָּל חַלָּלֵי עָלְמָא הֲוָה אָמַר לֵיהּ** - ואם ישאלנו על כל דבר הנעשה בחלל העולם ישיב לו, ושאל אותו כמה שאלות בענין טבע העולם.

אָמַר לֵיהּ רבי זירא לרב יהודה, **מַאי טַעְמָא** - מה הטעם **שְׁעִיזֵי מַסְגָּן בְּרֵישָׁא** - העיזים מהלכות בראש העדר, **וַהֲדַר אִימְּרֵי** - ואחר כך הכבשים. **אָמַר לֵיהּ** רב יהודה לרבי זירא, **כִּבְרִיָּיתוֹ שֶׁל עוֹלָם, דִּבְרֵישָׁא חֲשׁוֹכָא וַהֲדַר נְהוֹרָא** - שמתחילה היה חושך ואחר כך נברא האור, כך העיזים שרובן שחורות הולכות לפני הכבשים שרובם לבנים[כג].

עוד שאלו רבי זירא: **מַאי טַעְמָא הָנֵי מְכַסְיָין וְהָנֵי מְגַלְיָין** - מה הטעם שאחוריהם של הכבשים מכוסה בזנב ואחוריהן של העיזים אינו מכוסה, שאין להן אליה. **השיב רב יהודה: הָנֵי דְּמִכַּסִּינַן מִינַּיְיהוּ, מְכַסְיָין** - הכבשים שאנו מתכסים מצמרם, מכוסים הם, **וְהָנֵי דְּלָא מִכַּסִּינַן מִינַּיְיהוּ, מְגַלְיָין** - והעיזים שאין אנו מתכסים מהן[כד] אינן מכוסות.

עוד שאלו רבי זירא: **מַאי טַעְמָא גַּמְלָא זוּטַר גְּנוּבְתֵּיהּ** - מה הטעם שזנבו של הגמל קטן. **השיב רב יהודה: מִשּׁוּם דְּאָכַל כִּיפֵי** - שאוכל קוצים, ואם יהיה זנבו ארוך ידבקו בו הקוצים כשמהלך ביניהם.

א. **המקדיש** שדה אחוזה [-שדה שבאה לאדם בירושה מאבותיו] בזמן שהיובל נוהג, ובא לפדותה, מודדים ומעריכים אותה לפי הערך הקצוב בתורה, דהיינו בית זרע חומר שעורים [-מקום הראוי לזרוע בו כור שעורים] בחמשים שקל כסף. ונמצא שערך כל שנה עולה לשקל ואחד מארבעים ותשעה בשקל. ואם בא לפדותה לאחר שכבר עברו כמה שנים מהיובל, נותן להקדש לכל בית זרע חומר שעורים כמספר השנים שנשארו עד היובל, שמגרעים ומנכים כל הערך של השנים שעברו מהיובל שעבר עד שעת הפדיון, ונותן עבור כל שנה מעת הפדיון עד ליובל הבא, שקל ואחד מארבעים ותשעה בשקל (ויקרא כז טז-יח ורש"י שם). ב. **'גרעינים'** הוא מלשון גירוע, שהגרעינים נזרקים ונגרעים מתוך האוכל. רש"י (ד"ה ונגרע). והערוך (ערך גרע) פירש שהם החלק הגרוע שבפרי. ג. **רש"י** (פסחים עה: ד"ה גחלי). ד. **כל** העולם נקרא 'גן אלהים'. רש"י (יחזקאל לא ח). ה. **רש"י** (ד"ה עממוהו, יחזקאל לא ח). ו. **מלבי"ם** (שם). ז. **שם** לפנינו הגירסא 'מעצמין', וראה הגהות וציונים שם שהגירסא הנכונה היא 'מעמצין'. ח. **המת** מוקצה בשבת ואסור להזיז בו אבר. רש"י (קנא: ד"ה אין). ט. **אף** על פי שכאן המ"ם קודם לצד"י אין בכך כלום [ראה בהערה לעיל בענין הגירסא להלן (קנא:)]. ריטב"א (ד"ה עולם) [בריטב"א כתב שהמ"ם קודם לעי"ן, וטעות סופר הוא]. והוא כמו שמצאנו שהכבש נקרא כשב, ושמלה נקראת שלמה, ראה רד"ק (הושע י ט). י. **מאירי** (לעיל עו: ד"ה המשנה הרלשונה). יא. **קילור** הוא כעין משחה לרפואת העינים. יש שהיו מערבים אותו במים ויש שהיו מערבים אותו בחלב אשה [ופעמים שהיו מערבים אותו בלובן של ביצה] כדי להמיסו שיהא ראוי לשימוש. רש"י (להלן עח. ד"ה לסולמו). להלן (עח.) מבואר שדבר שיש לו שימוש שכיח ושימוש שאינו שכיח הולכים אחרי הדבר השכיח, ומחייבים על הוצאתו בשיעור הראוי לשימוש זה. ואם כן צריך ביאור מדוע חייבים על לובן של ביצה בשיעור הראוי להמיס בו את הקילור, הרי שימוש זה אינו שכיח כיון שיכולים להמיסו במים, ועיקר השימוש בלובן של ביצה הוא לאכילה. וצריך לומר שיש מין חולי עיניים שצריך לרפואתו דווקא לובן של ביצה, ואם כן גם שימוש זה שכיח [ראה בהערה להלן (שם) בשם הרמב"ן (שם ד"ה אמר) שאם הוא דבר שכיח הולכים אחריו אף על פי שיש דברים שכיחים יותר]. ועוד י"ל, שמדובר בביצה שאינה ראויה לאכילה, כגון שיש בה דם. יב. **רש"י** (ד"ה כדי לשוף). חדש האביב (ד"ה לובן). אבל המאירי (ד"ה המוציא) כתב ששיעורו כדי ליתן על עין אחת, שכן פעמים רבות יש לאדם חולי רק בעין אחת, ואם כן גם לשיעור זה יש חשיבות [וכן אמרו להלן (עח.), דם כדי לכחול בעין אחת]. ובדעת רש"י יש לומר שיש מיני חולי הבאים על עין אחת, ויש מיני חולי הבאים על שתי העינים יחד [כגון החולי המוזכר כאן] ולחולאים אלו מועיל הקילור המוזכר כאן. חדש האביב (להלן עח. ד"ה דם, בסימן הסני). יג. **רש"י** (ד"ה כדי שיפה). וצריך ביאור, שהרי ודאי צריך שיעור כדי אחיזה ושיפה, שפחות מכך אינו ראוי כיון שאינו יכול למרחו על עיניו. הגהות רא"מ הורביץ (ד"ה כדי). וראה שם מה שביאר. ובחדש האביב (ד"ה בעי ר"א כדי) מבאר, שהספק הוא האם כיון שהדרך היא ליתן על האצבע ולמרוח אינו חשוב בפחות משיעור זה, או שמכיון שאפשר למרוח על ידי נוצה של עוף ולא יפסד ממנו חייבים גם בשיעור הראוי למריחה בלא אחיזה. יד. **שכל** המכה קרויה פה. רש"י (ד"ה אפומא). והוצרכה הברייתא לפרש שהשיעור הוא כדי ליתן על 'פי הכתית' משום ש'כתית' סתם כולל גם את האדום שסביב המכה, וממה ששנינו במשנה שהשיעור הוא כדי ליתן על הכתית היינו סבורים ששיעורו כדי ליתן גם על האדום שסביב המכה. חדש האביב (ד"ה בעי ר"א אפומא). עוד יש לומר, שבאמת לא באה הברייתא להוסיף כלום על משנתנו, וכל תנא תפס לשון אחרת. שם. טו. **וביניהם** מוזכרת רפואה אחרת לכתית. טז. **הגמרא** תבאר בסמוך כיצד נעשית רפואה זו. יז. **מרתיחים** את הנחש בשמן זית ומורחים אותו על המכה. הערוך (ערך חף ה). יח. **רב** לא בא ליתן טעם על כל הנבראים למה נבראו, שאם כן יש לשאול על צירעה, נחש, חפפית ועקרב עצמם למה נבראו, אלא משום שהשבלול ויתוש וזבוב וסממית קטנים וחלשים הם, ונראה שאין צריך להם בעולם, לכן הוצרך לומר שגם בהם יש צורך להציל מהמזיקים האלו, אך על צירעה, נחש, חפפית ועקרב שהם מזיקים, לא הוצרך לומר טעם למה נבראו, שודאי נבראו להזיק ולייסר בהם את הבריות. מהרש"א (ח"א ד"ה כל). יט. **ריטב"א** (ד"ה לכתית). כ. **הברייתא** באה ללמד שאף הבריות הקטנות לא נבראו לבטלה, אלא יש להם תפקיד בעולם, והיינו להפחיד את בעלי החיים החזקים, ולכן הביאה הגמרא ברייתא זו כאן כהמשך למה שנתבאר לעיל שלא ברא הקדוש ברוך הוא בעולמו דבר אחד לבטלה. מהרש"א (ח"א ד"ה כל). כא. **רש"י** (עמוס ה ט). כב. **הגמרא** הזכירה את המקום בו עמד רב יהודה [-בית חמיו], ללמדנו שאף שהיתה כוונת רבי זירא בשאלותיו לרמוז לדברים של תורה, מכל מקום כיון שלפי פשוטם לעיני הרואים הם שאלות בענייני העולם, לא מלאו לבו של רבי זירא לשאול שאלות אלו מרבו בהיותו יושב בבית המדרש, ורק כשראהו עומד בפתח בית חמיו, שאלו שאלות אלו. בן יהוידע (ד"ה דהוה). כג. **המהרש"א** (ד"ה מ"ט עיזי) כתב, שטעמים אלו הם דחוקים לפי פשוטם, וביאר, שהכוונה כאן ובסמוך היא בדרך משל. ראה שם שהאריך לבאר עניינים אלו. כד. **צמרן** אינו ראוי אלא לעשות ממנו שקים. ריטב"א (ד"ה מלי).

עוד שאלו רבי זירא: מַאי טַעְמָא תּוֹרָא אֲרִיכָא גְּנוּבְתֵּיהּ - מה הטעם שגנבו את השור ארוך. **השיב רב יהודה:** מְשׁוּם דְּדָיֵיר בְּאַגְמֵי - מפני שדר באגמים[ב], וְכִי לָךְ כְּרִכּוּשֵׁי דְּכָךְ - וצריך לגרש בכשכוש הזנב את היתושים המצויים שם שלא יציערו אותו.

עוד שאלו רבי זירא: מַאי טַעְמָא קָרְנָא דְּכַסְבָּא רְבִיכָא - מה הטעם שקרני הנמלה[ג] רכות. **השיב רב יהודה:** מְשׁוּם דְּדָיְרָא בְּחִיפְּתֵי - שהיא דרה בין עצי ערבה, **וְאִי** קָשְׁיָא נְדָרָא וּמְתַעֲוְורָא - ואם יהיו קרניה קשות, ינודו ממקומן כשתיתקל בעץ, ויעקרו, ותתעוור, משום שראיית הנמלה תלויה בהן, **דְּאָמַר** שְׁמוּאֵל, הָאי מַאן דְּכַסְיָא דְּלֵיסְתֵּיהּ לְמַטְבְּאָא - הרוצה לסמא את הנמלה, לְשַׁלְּפוּפֵי לְקַרְנֵיהּ - יעקור את קרניה.

עוד שאלו רבי זירא: מַאי טַעְמָא הָאי תִּיטְרָא דְּתַרְנְגוֹלְתָא מְזַיְּין לְצֵיאָה - מה הטעם שכשעוצם התרנגול את עיניו עולה העפעף התחתון על העליון ואינו כשאר בעלי חיים שהעפעף העליון יורד על התחתון. **השיב רב יהודה:** משום דְּדָיְרִי אַדַּפֵּי - שדרים על הקרשים והקורות ועולים עליהם בלילות, **וְאִי** צִיְּיל קָמְרָא מִתְעַוְּורָא - ואם יכנס לעיניהם העשן שדרכו לעלות למעלה יתעוורו, ולכן עולה העפעף התחתון על העליון ומונע את כניסת העשן לעיניהם.

עוד שאלו רבי זירא את רב יהודה על מקורן של כמה מילים ארמיות[ד]. שאל רבי זירא: מדוע נקראת דלת דֶּשֶׁא. **השיב רב יהודה:** מלשון דֶּרֶךְ שָׁם, היינו שעוברים שם כשנכנסים לבית. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע נקרא הסולם שעולים בו לגג דַּרְגָּא. **השיב רב יהודה:** מלשון דֶּרֶךְ גַּג, היינו שדרכו עולים לגג[ה]. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע הלפתן שמטבילים בו את המאכל נקרא קָתְבּוֹלִיתָא. **השיב רב יהודה:** מלשון מָתֵי תִּתְבְּלֵה הָא - מתי יגמר זה, והאוכלים שואלים כן, מפני שהוא נאכל מעט מעט[ו]. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע נקרא בית בִּירְתָא. **השיב רב יהודה:** מלשון **בָּא** וְאִיתַיהּ בָּהּ - בא ואשב בו, כיון שהדרך לשבת בבית. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע בית צר וקטן נקרא בִּיקְתָא. **השיב רב יהודה:** מלשון בֵּי עַקְתָא - בית צר. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע חתיכת עץ גדולה המשמשת לישיבה נקראת פּוּסְתָּא[ז]. **השיב רב יהודה:** מלשון פּוּשׁ וְתֵיב - כפה אותו ושב עליו. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע לְבֵנִים נקראות לְבֵנֵי. **השיב רב יהודה:** מלשון לְבֵנֵי בָּנֵי - לבני בנים, שבנין מלבנים מתקיים לדורות רבים. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע גדר העשויה מקוצים או לולבים נקראת הוּצָא. **השיב רב יהודה:** מלשון חֲצִיצָה, שגדר קוצים אינה דבר המתקיים אלא חציצה ארעית. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע הדלי ששואבים בו מים מהנהר נקרא חַבָּא. **השיב רב יהודה:** כיון שֶׁחוֹצֵב עמו מַיִם מִן הַגָּהָר[ח]. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע כלי חרס קטן נקרא פּוּזָּה. **השיב רב יהודה:** מלשון בָּזֶה, היינו, דבר מועט ורקל כזה[ט]. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע בד של הדס שמרקדים עמו לפני הכלה נקרא שׁוּשְׁיתָא. **השיב רב יהודה:** מלשון שָׁטוּת, שהמרקד עמו נראה כשוטה[י]. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע ספל גדול שרוחצים ממנו ידים ורגלים נקרא מְשִׁיכְלָא. **השיב רב יהודה:** מלשון מָאשֵׁי בּוּקָּה - רוחץ את כולם. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע ספל קטן ונאה המשמש לרחיצה נקרא מְשַׁכְשֵׁכְתָּא. **השיב רב יהודה:** מלשון מָשְׁיָא בָּלְתָא - רוחץ את הכלה, משום שכלי זה מיוחד לרחיצה לכלה ולאנשים חשובים בלבד. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע נקראת מדוכה אַסְיָתָא. **השיב רב יהודה:** מלשון חָסְרָתָא - חסרה, שחסר בה מה שנחקק ממנה מבפנים. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע העלי שכותשים עמו במכתשת נקרא בּוּכְנָה. **השיב רב יהודה:** מלשון בּוֹא וְאֶכְנֵה - בא ונכה במאכל שבמכתשת. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע נקרא החלוק העליון לְבוּשָׁה. **השיב רב יהודה:** מלשון **לָא** בּוּשָׁה, היינו, שמונע הבושה, מפני שמכסה כל החלוקים התחתונים הקרועים. **עוד שאל רבי זירא:** מַאי טַעְמָא תּוֹרָא אֲרִיכָא גְּנוּבְתֵּיהּ - מה הטעם שגנבו את השור ארוך. **השיב רב יהודה:** מְשׁוּם דְּדָיֵיר בְּאַגְמֵי - מפני שדר באגמים[ב], וְכִי לָךְ כְּרִכּוּשֵׁי דְּכָךְ - וצריך לגרש בכשכוש הזנב את היתושים המצויים שם שלא יציערו אותו.

עוד שאלו רבי זירא: מַאי טַעְמָא קָרְנָא דְּכַסְבָּא רְבִיכָא - מה הטעם שקרני הנמלה[ג] רכות. **השיב רב יהודה:** מְשׁוּם דְּדָיְרָא בְּחִיפְּתֵי - שהיא דרה בין עצי ערבה, **וְאִי** קָשְׁיָא נְדָרָא וּמְתַעֲוְורָא - ואם יהיו קרניה קשות, ינודו ממקומן כשתיתקל בעץ, ויעקרו, ותתעוור, משום שראיית הנמלה תלויה בהן, **דְּאָמַר** שְׁמוּאֵל, הָאי מַאן דְּכַסְיָא דְּלֵיסְתֵּיהּ לְמַטְבְּאָא - הרוצה לסמא את הנמלה, לְשַׁלְּפוּפֵי לְקַרְנֵיהּ - יעקור את קרניה.

עוד שאלו רבי זירא: מַאי טַעְמָא הָאי תִּיטְרָא דְּתַרְנְגוֹלְתָא מְזַיְּין לְצֵיאָה - מה הטעם שכשעוצם התרנגול את עיניו עולה העפעף התחתון על העליון ואינו כשאר בעלי חיים שהעפעף העליון יורד על התחתון. **השיב רב יהודה:** משום דְּדָיְרִי אַדַּפֵּי - שדרים על הקרשים והקורות ועולים עליהם בלילות, **וְאִי** צִיְּיל קָמְרָא מִתְעַוְּורָא - ואם יכנס לעיניהם העשן שדרכו לעלות למעלה יתעוורו, ולכן עולה העפעף התחתון על העליון ומונע את כניסת העשן לעיניהם.

עוד שאל רבי זירא את רב יהודה על מקורן של כמה מילים ארמיות[ד]. שאל רבי זירא: מדוע נקראת דלת דֶּשֶׁא. **השיב רב יהודה:** מלשון דֶּרֶךְ שָׁם, היינו שעוברים שם כשנכנסים לבית. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע נקרא הסולם שעולים בו לגג דַּרְגָּא. **השיב רב יהודה:** מלשון דֶּרֶךְ גַּג, היינו שדרכו עולים לגג[ח]. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע הלפתן שמטבילים בו את המאכל נקרא קָתְבּוֹלִיתָא. **השיב רב יהודה:** מלשון מָתֵי תִּתְבְּלֵה הָא - מתי יגמר זה, והאוכלים שואלים כן, מפני שהוא נאכל מעט מעט[ט]. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע נקרא בית בִּירְתָא. **השיב רב יהודה:** מלשון **בָּא** וְאִיתַיהּ בָּהּ - בא ואשב בו, כיון שהדרך לשבת בבית. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע בית צר וקטן נקרא בִּיקְתָא. **השיב רב יהודה:** מלשון בֵּי עַקְתָא - בית צר. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע חתיכת עץ גדולה המשמשת לישיבה נקראת פּוּסְתָּא[י]. **השיב רב יהודה:** מלשון פּוּשׁ וְתֵיב - כפה אותו ושב עליו. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע לְבֵנִים נקראות לְבֵנֵי. **השיב רב יהודה:** מלשון לְבֵנֵי בָּנֵי - לבני בנים, שבנין מלבנים מתקיים לדורות רבים. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע גדר העשויה מקוצים או לולבים נקראת הוּצָא. **השיב רב יהודה:** מלשון חֲצִיצָה, שגדר קוצים אינה דבר המתקיים אלא חציצה ארעית. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע הדלי ששואבים בו מים מהנהר נקרא חַבָּא. **השיב רב יהודה:** כיון שֶׁחוֹצֵב עמו מַיִם מִן הַגָּהָר[יא]. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע כלי חרס קטן נקרא פּוּזָּה. **השיב רב יהודה:** מלשון בָּזֶה, היינו, דבר מועט ורקל כזה[יב]. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע בד של הדס שמרקדים עמו לפני הכלה נקרא שׁוּשְׁיתָא. **השיב רב יהודה:** מלשון שָׁטוּת, שהמרקד עמו נראה כשוטה[יג]. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע ספל גדול שרוחצים ממנו ידים ורגלים נקרא מְשִׁיכְלָא. **השיב רב יהודה:** מלשון מָאשֵׁי בּוּקָּה - רוחץ את כולם. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע ספל קטן ונאה המשמש לרחיצה נקרא מְשַׁכְשֵׁכְתָּא. **השיב רב יהודה:** מלשון מָשְׁיָא בָּלְתָא - רוחץ את הכלה, משום שכלי זה מיוחד לרחיצה לכלה ולאנשים חשובים בלבד. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע נקראת מדוכה אַסְיָתָא. **השיב רב יהודה:** מלשון חָסְרָתָא - חסרה, שחסר בה מה שנחקק ממנה מבפנים. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע העלי שכותשים עמו במכתשת נקרא בּוּכְנָה. **השיב רב יהודה:** מלשון בּוֹא וְאֶכְנֵה - בא ונכה במאכל שבמכתשת. **עוד שאל רבי זירא:** מדוע נקרא החלוק העליון לְבוּשָׁה. **השיב רב יהודה:** מלשון **לָא** בּוּשָׁה, היינו, שמונע הבושה, מפני שמכסה כל החלוקים התחתונים

הגמרא מביאה ברייתא בעניני טבע העולם: תְּנוּ רַבָּנָן, ישנם שִׁשָּׁה בעלי חיים **שֶׁבָּל זְמַן שֶׁמְּזוֹנָיִן מְזֻמָּנִין גְּבוּרָה** ואינם כשאר בעלי חיים שנחלשים, **וְאֵלּוּ הֵן, דֹּג וְנָחָשׁ וְחֲזִיר.**

★

שנינו במשנה: המוציא **שָׁמֶן**, שיעורו **כְּדֵי לָסוּךְ** בו **אֵבֶר קָטָן. הגמרא מבארת מהו אבר קטן: אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי** - אמרו בבית מדרשו של רבי ינאי, שיעור השָּׁמֶן הוא **כְּדֵי לָסוּךְ** בו **אֵבֶר קָטָן שֶׁל קָטָן בֶּן יוֹמוֹ** - אחד מפרקי אצבע קטנה של תינוק שנולד באותו יום[יד]. **מקשה הגמרא: מֵיתִיבֵי** - הקשו בני הישיבה על דברי דבי רבי ינאי, שנינו בברייתא, המוציא **שֶׁמֶן** שיעורו **כְּדֵי לָסוּךְ** בו **אֵבֶר קָטָן וְקָטָן בֶּן יוֹמוֹ. מַאי** - מה היא כוונת הברייתא, **לָאו** - האם אין כוונתה שהשיעור הוא שיהא בו כדי לסוך **אֵבֶר קָטָן דְּקָטָן בֶּן יוֹמוֹ** - של אדם גדול, **וְאֵבֶר גָּדוֹל שֶׁל קָטָן בֶּן יוֹמוֹ** - או אבר גדול של תינוק בן יומו, וכוונת הברייתא לבאר שהתיבה 'קטן' ששנינו במשנה מתייחסת אל על האבר, והיינו אבר קטן של אדם גדול, או על האדם, והיינו אבר גדול של אדם קטן[טו], ולא כמו שאמרו בבית מדרשו של רבי ינאי שהשיעור הוא כדי לסוך בו אבר קטן של תינוק בן יומו. **מתרצת הגמרא: אָמְרֵי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי** - יכולים להשיב לך בני בית מדרשו של רבי ינאי, **לָא** זו היא כוונת הברייתא, אלא **הָכִי קָאָמַר** - כך כוונת הברייתא לומר, המוציא **שֶׁמֶן**, שיעורו **כְּדֵי לָסוּךְ אֵבֶר קָטָן שֶׁל קָטָן בֶּן יוֹמוֹ**, וכוונת הברייתא לבאר שהתיבה 'קטן' ששנינו במשנה מתייחסת גם על האבר וגם על האדם, והיינו, שהשיעור הוא כדי לסוך אבר קטן של אדם קטן, וכמו שאמרו בבית מדרשו של רבי ינאי.

הגמרא שואלת האם ניתן לומר שדברי דבי רבי ינאי שנויים במחלוקת תנאים: לֵימָא תְּנָאֵי - האם נאמר שדבר זה תלוי במחלוקת תנאים, ששנינו בברייתא, המוציא **שֶׁמֶן** שיעורו **כְּדֵי לָסוּךְ** בו **אֵבֶר קָטָן וְקָטָן בֶּן יוֹמוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר,** שיעורו **כְּדֵי לָסוּךְ** בו **אֵבֶר קָטָן. מַאי לָאו בֶּהָא קָמִיפַּלְגִי** - האם לא בזה נחלקו, **דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר סָבַר** שהשיעור הוא כדי לסוך בו **אֵבֶר קָטָן שֶׁל** תינוק **קָטָן בֶּן יוֹמוֹ, וְרַבִּי נָתָן סָבַר** שהשיעור הוא כדי לסוך בו **אֵבֶר קָטָן דְּקָטָן בֶּן יוֹמוֹ** - של אדם גדול, **אוֹ אֵבֶר גָּדוֹל דְּקָטָן** - של תינוק קטן, **אֶבֶל** אם יש בו רק כדי לסוך **אֵבֶר קָטָן שֶׁל קָטָן בֶּן יוֹמוֹ, לָא** - אין חייבים על הוצאתו[טז].

דוחה הגמרא: לָא - אין להוכיח מהברייתא שנחלקו תנאים בדבר זה, ואפשר לומר **הָכוֹ אֲפִילּוּ עֲלָמָא** - שלדברי הכל המוציא שמן שיש בו רק כדי לסוך **אֵבֶר קָטָן דְּקָטָן בֶּן יוֹמוֹ, לָא** - אינו חייב על הוצאתו.

כה. **שמצוי בהם המרעה.** כו. **רש"י** (ד"ה קמ"ל). והביא שיש שפירשו שהכוונה לארבה. כז. **כן** נראה, שגם עניינים אלו הם ממה ששאל רבי זירא את רב יהודה. חדש האביב (ד"ה דיצר). כח. **בזמנם** לא היו עושים מדריגות לגג, אלא היו עולים אליו בסולם. וכן היו להם סולמות לעלות לשובכים כדי להזהיר מהם עופות, אך לשל שובכים קראו 'סולם' ולשל גג קראו 'דרגא', והגמרא מבארת שנקרא דרגא לומר שדרך כאן עולים לגג, ואינו סולם לעלות בו לשובכים שהוא מוקצה בשבת. בניהו (מכת"י, ד"ה ולגבי). כט. **רש"י** (ד"ה מאי). והביא שיש שפירשו דהיינו לכשילכלה מה נאכל, כלומר כשיכלה הליפתן מה נאכל, שאין המאכל ערב בלא ליפתן. ל. **רש"י** (ד"ה ומאי). והביא שיש שפירשו שהיא מדה לחיטים. ויש שפירשו שהיא מכתשת. ובבניהו (מכת"י, ד"ה ופשפש) ביאר לפירוש זה, שכאשר שוכרים אדם לכתוש במכתשת ורוצים שלא יכתוש עוד, אומרים לו הפוך אותה ושב עליה, כלומר, אין אתה צריך לכתוש עוד. לא. **אין** הדרך לחצוב מים מהנהר בחבית [שהיא גדולה וכבדה], וגם אין דרך לחצוב בכד קטן [שיצטרך לטרוח פעמים רבות], אלא חוצבים בכד גדול, ודרכם היה לקרוא לכד זה 'חצבא' על שם שחוצבים בו מים מן הנהר. בניהו (מכת"י, ד"ה לפיכך). לב. **שאינו** חשוב, ואין אדם מתבייש לבקש מחבירו שימלא לו כלי זה מינו במתנה. רש"י (ד"ה סם). לג. **שהיה** דרכם לרקוד עם הכוסות לפני הכלה והיו משתים ומבזים עצמם. ראה כתובות (יז:). לד. **את** הגלימה היו לובשים על החלוק העליון הנקרא 'לבושה', ולא היו עושים לה בתי ידים [שרוולים], אלא כולה תחיכה אחת, ומניחים אותה על הכתפיים וקושרים אותה למעלה תחת הזוקן ומחכסה בה כל הגוף, וגם הידים לא היו יוצאות ממנה, וכשהיה צריך לעסוק בידיו היה מוציאם מהצדדים. בניהו (מכת"י, ד"ה ופשפש). לה. **הסודר** המוזכר כאן הוא לצטיפת הראש. וראה ביאור הגר"א (שו"ע סי' ס קס"ו) שהאריך להוכיח שמעיקר הדין אין חיוב ללילך בכיסוי הראש של היום, והביא ראיה גם מהגמרא כאן שרק תלמידי חכמים היה דרכם ללילך בסודר לכיסוי הראש של היום, אבל שאר בני אדם לא היו הולכים בכיסוי הראש. לו. **רש"י** (ד"ה ואפילו). והרמב"ן (שבת סי' קי"א [ד"ה ומאי]). והמאירי (שם [ד"ה ומן]). ביארו שהכוונה לאצבע קטנה שלמה שלו. והרמב"ם (שבת סי"ח ס"ב) כתב שהוא אצבע קטנה של רגל שלו. לז. **ושיעורם** שוה כדלהלן (עת"ס). וראה שם מה שהאבנו בהערה מהחדש האביב (ד"ה ואפילו) והמרומי שדה (עת"ס, ד"ה ושפ"ח). האיך שיעורם שוה. לח. **לכאורה** קשה, שהרי אדרבה מסתבר לפרש בלשונו של רבי נתן שאמר 'אבר קטן' דהיינו אבר קטן של קטן בן יומו, ולא בלשונו של רבי שמעון בן אלעזר שאמר 'אבר קטן וקטן בן יומו', שהרי לעיל בסמוך הקשו על רבי ינאי שפירש במשנה אבר קטן של קטן בן יומו מברייתא ששנינו בה 'אבר קטן וקטן בן יומו', ומוכח שפשוט זו [שהרא גם לשונו של רבי שמעון בן אלעזר] לא משמע אבר קטן של קטן בן יומו, ותירצו התוספות (ד"ה ואפילו), שמתחילה אכן סברה הגמרא שמהלשון 'אבר קטן וקטן בן יומו' לא משמע אבר קטן של קטן בן יומו, אבל למסקנת הגמרא לעיל בסמוך, שכוונת הברייתא 'אבר קטן וקטן בן יומו' היא לשמן שיש בו שיעור כדי לסוך אבר קטן של קטן בן יומו, שוב יש לפרש כך גם בדברי רבי שמעון בן אלעזר.

וַיְהִי־תָא דְּרַבִּי יַנַּאי - ולפי ביאור זה בברייתא, הדברים שנאמרו בבית מדרשו של רבי ינאי אינם להלכה, משום שנדחו מפני דברי התנאים החולקים עליהם, וְהָכָא [-כאן], בברייתא בָּהָא קָמִיפַּלְגִי - בזה נחלקו התנאים, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר סָבַר שהשיעור כדי לסוך אֲבָר קָטָן הֲגִדּוּל, וְהשיעור כדי לסוך אֲבָר גָּדוֹל הֲקָטָן בֶּן יוֹמוֹ, כְּדֵי חֲדָדֵי נִינְהוּ - שוים הם[א], ואם הוציא כשיעור זה חייב, וְרַבִּי נָתָן סָבַר שאין שיעורים אלו שוים, ואמנם, אם הוציא כשיעור הנצרך לסוך אֲבָר קָטָן הֲגָדוֹל, אין - אכן חייב, אבל אם הוציא רק כשיעור הנצרך לסוך אֲבָר גָּדוֹל הֲקָטָן בֶּן יוֹמוֹ, לָא - אינו חייב[ב].

שואלת הגמרא: מַאי הֲוֵי עֲלָהּ - מה היא ההכרעה בביאור המחלוקת בברייתא. **משיבה הגמרא: תָּא שְׁמַע, דְּתָנְיָא** בברייתא נוספת, **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר**, המוציא **שֶׁמֶן**, שיעורו **כְּדֵי סְפוֹג** בו **אֲבָר קָטָן שֶׁל קָטָן בֶּן יוֹמוֹ**, ומוכח כמו שאמרה הגמרא בתחילה, שלדבי שמעון בן אלעזר השיעור הוא כדי לסוך בו אבר קטן של קטן, ולרבי נתן השיעור הוא כדי לסוך בו אבר קטן של אדם גדול או אבר גדול של אדם קטן, וממילא, הדברים שנאמרו בבית מדרשו של רבי ינאי תלויים במחלוקת תנאים זו[ג].

★

שנינו במשנה: הַמּוֹצִיא מַיִם שיעורו **כְּדֵי לֶשׁוֹף בָּהֶן אֶת הַקִּיתּוֹר** - כשיעור המים שנותנים לתוך הקילור להמיסו. הגמרא תבאר מדוע חייבים אף בשיעור זה ולא רק בשיעור הראוי לשתיה. **מקשה הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, מִכְּדֵי כָּל מִילְּתָא דְּשָׁכִיחָא וְלָא שָׁכִיחָא** - הרי בכל דבר שיש לו שימוש שכיח ושימוש שאינו שכיח, **אָזוּל רַבָּנַן בָּתַר דְּשָׁכִיחָא לְקוּלָּא** - הלכו חכמים אחרי השימוש השכיח, ואמרו שהשיעור הנצרך לשימוש זה, הוא השיעור שחייבים על הוצאתו, ואף אם שיעור זה הוא גדול מהשיעור הנצרך לשימוש השני ויש בזה קולא. **שְׁכִיחָא וּשְׁכִיחָא** - ובדבר ששני השימושים בו שכיחים, **אָזוּל רַבָּנַן בָּתַר דְּשָׁכִיחָא לְחוּמְרָא** - הלכו חכמים אחרי השימוש השכיח שהשיעור הנצרך לו הוא קטן יותר[ד], והחמירו לחייב בשיעור זה. ולכן, **בֵּינִי שִׁתֵּיתְיוּ שְׁכִיחָא וּרְפוּאָתוּ לָא שְׁכִיחָא**[ה], **אָזוּל רַבָּנַן בָּתַר שִׁתֵּיתְיוּ דְּשָׁכִיחָא לְקוּלָּא** - הלכו חכמים אחרי השיעור הגדול הנצרך לשתייתו, שהוא כדי מזיגת הכוס, כיון שהוא שימוש שכיח, ואף שיש בזה קולא. **בְּהָלָּכָה** מהטורה **שֶׁאֲכָלָתְהוּ שְׁכִיחָא וּרְפוּאָתוּ לָא שְׁכִיחָא, אָזוּל רַבָּנַן בָּתַר אֲכִילָתְהוּ לְקוּלָּא** - הלכו רבנן אחרי השיעור הנצרך לאכילתו, שהוא כדי גמיעה, כיון שהוא שימוש שכיח, ואף שיש בזה קולא. **וּבְדָבָשׁ שֶׁאֲכִילָתְהוּ שְׁכִיחָא** וגם **רְפוּאָתוּ שְׁכִיחָא**[ו], **אָזוּל רַבָּנַן בָּתַר רְפוּאָתוּ לְחוּמְרָא** - הלכו חכמים לחומרא אחרי השיעור הנצרך לרפואתו, שהוא השיעור הקטן. **אֶלָּא מַיִם, מִכְּדֵי** - הרי **שְׁתֵּיתְיוּ שְׁכִיחָא**[ז], **וּרְפוּאָתוּ לָא שְׁכִיחָא**, ואם כן קשה, **מַאי מַעְמָא אָזוּל רַבָּנַן בָּתַר רְפוּאָתוּ** - מה הטעם שהלכו חכמים לחומרא אחרי השיעור הנצרך לרפואה שהוא לשתוף בהם את הקילור, ולא הלכו אחרי השיעור הנצרך לשתייה [ברביעית] שהוא שימוש שכיח יותר.

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, גְּזֵרָה שְׁנָא - משנתנו נשנתה בגליל, שהדרים שם עניים, וחסים על יין וחלב, ולא היו שפים את הקילור אלא במים ולא ביין וחלב, וממילא, השימוש במים לרפואה גם כן נחשב שכיח, ולכן הלכו רבנן אחרי השיעור הנצרך לרפואה לחומרא[ח].

רבא מתרץ באופן נוסף: רַבָּא אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא - אפילו אם תאמר שמשנתנו נשנתה **בְּשָׁאַר מְקוֹמוֹת**, לא יקשה מדוע הלכו רבנן במים אחר השיעור הנצרך לרפואה, **וּדְשַׁמּוּאֵל** - ועל פי מה שאמר שמואל, **דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, כָּל שֶׁקָּרִינוּ מִפּוּ וּמִפֵּלָּךְ** - כל המשקין ששפים בהם את הקילור, מרפאים את החולי, אבל מונעים את העין מלראות עד שאינו רואה כלום, לפי שהם עבים, ונקרשים ונעשים כמין גלד על העין, **לָבָן מִפֵּלָּא וְלָא מִמֵּלָּךְ** - חרן ממים שגם מרפאים את העין, וגם אינם מונעים את העין מלראות, כיון שהם נבלעים בעין או מתנגבים מהרי[ט].

★

שנינו במשנה: וְשָׁאַר כָּל הַמַּשְׁקִין, שיעורם **כָּרְבִיעִית. הגמרא מביאה ברייתא המבארת מהו השיעור שחייבים בהוצאת דם: תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, המוציא **דָּם וְכָל מִינֵי מַשְׁקִין**, שיעורם **כָּרְבִיעִית**[י].

הברייתא מביאה תנאים הסוברים שיעור מיני דם מסויימים הוא בפחות מרביעית: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, יש **דָּם** ששיעורו הוא מה שנצרך **כְּדֵי לְהָחוֹת בְּצִיר אֶחָת**[יא], **שֶׁכֵּן מוֹחֲלִין לְבָרְקִית** - שהרי מורחים דם לרפואת ברקית[יב] שבעין. **מבארת הגמרא: וּמַאי נִינְהוּ** - ומהו דם זה שמשתמשים בו לרפואה זו, **הָמֵא דְּתַרְגְּלָת בְּרָא** - דם של תרנגולת הבר.

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, יש **דָּם** ששיעורו הוא מה שנצרך **כְּדֵי לְהָחוֹת בּוֹ עֵין אֶחָת, שֶׁכֵּן מוֹחֲלִין לְיַאֲרוּדּ** - שהרי מורחים דם לרפואה לחולי תבלול שבעין[יג]. **מבארת הגמרא: וּמַאי נִינְהוּ** - ומהו דם זה שמשתמשים בו לרפואה זו, **הָמֵא דְּכַרְשְׁתָּא** - דם של חפרסת[יד]. **וְקִינְחָנְהוּ** - והסימן לזכור איזה דם מועיל לאיזה חולי, **גָּוָא גָּוָא** - הפנימי מועיל לפנימי, כלומר דם החפרסת שהיא דרה בתוך הישוב, מועיל ליארוד שהוא שקוע בתוך העין, **וּבָרָא לְבָרָא** - והחיצוני מועיל לחיצוני, כלומר דם תרנגולת הבר שהיא דרה מחוץ לישוב, מועיל לברקית שהיא בולטת על העין.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין שיעור החיוב בהוצאת דם: בָּמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים שצריך שיעור כדי להתחייב בהוצאה לרשות הרבים, כגון דם תרנגולת

א. **ומה** שאמר רבי שמעון בן אלעזר שהשיעור הוא 'כדי לסוך אבר קטן וקטן בן יומו' הכוונה היא, או אבר קטן של אדם גדול, או אבר גדול של קטן בן יומו. רש"י (ד"ה ופליגי). וביאור החדש האביר (בגליון שו: ד"ה אלא) והמרומני שדה (ד"ה ובמ"ק), שודאי אבר גדול של קטן גדול מפרק של אצבע קטנה של גדול, אלא שגדול בשרו קשה וצריך לסוכו יותר מבשרו הרך של תינוק, ולכן שיעורם שוה.

ב. **ראה** בהערה לעיל שלדעת רבי שמעון בן אלעזר שיעור הסיכה גם אבר גדול של קטן שוה לשיעור הסיכה של פרק קטן של גדול משום שבשרו של הגדול קשה לסוכו יותר מבשרו הרך של תינוק. ורבי נתן חולק וסובר שאין צריך שיעור שיש בו כדי לסוך אבר קטן של גדול עד שייספג בבשרו, אלא די בסיכה מועטת, ואם כן שיעור זה קטן מהשיעור שצריך כדי לסוך אבר גדול של תינוק בן יומו. מרומי שדה (ד"ה ובמ"ק).

ג. **ועקשה**, שמתחילה הקשתה הגמרא 'לימא כתנאי', ואחר כך אמרה שדברי דבי רבי ינאי אינם כשום תנא, ואין זו דרך הגמרא. ועוד קשה, מהי קושיית הגמרא 'מאי הוה עלה', הרי הגמרא כבר הסיקה שדברי דבי רבי ינאי נדחו מפני התנאים שבברייתא. ועוד קשה, למסקנת הגמרא שאכן נחלקו התנאים בדברי דבי רבי ינאי חזרת הקושיא 'לימא כתנאי'. וביאר השבת של מי (בגליון שו: ד"ה לימא), שקושיית הגמרא לעיל 'לימא כתנאי' היא מדוע אמרו דבי רבי ינאי הלכה זו מעצמם ולא אמרו שהלכה כרבי שמעון בן אלעזר. ותירצה הגמרא שאפשר לומר שלא בזה נחלקו התנאים, וכיון שאפשר לפרש את דברי רבי שמעון בן אלעזר שלא כדברי רבי ינאי, לכן הוצרכו לפרש את דבריהם ולא אמרו סתם שהלכה כרבי שמעון בן אלעזר. ומה שאמרה הגמרא לפי זה 'וליתא דרבי ינאי', אין כוונתה לומר שנדחו דבריו, אלא שהיה אפשר לפרש את מחלוקת התנאים באופן אחר ואז היו נדחים דבריו, אך רבי ינאי אכן פירש שאכן מחלוקת בן אלעזר היא כפירושו שהשיעור הוא אבר קטן של קטן, ולכן שאלה הגמרא לאחר מכן 'מאי הוה עלה', כיון שאפשר לפרש כך וכך. והסיקה הגמרא מכח ראיה מברייתא אחרת שצריך לפרש בדברי רבי שמעון בן אלעזר כמו שפירש רבי ינאי. ד. **ראה** להלן בהערה שנחלקו הראשונים אם גם בדבר שיש לו שני משומשים שכיחים אלא שאחד מהם שכיח יותר הולכים אחרי השימוש שהשיעור הנצרך לו קטן יותר, אף שהוא שכיח פחות. ה. **יש** ששפים את הקילור בחלב אשה [שאינו עומד לשתיה] ויש ששפים במים, אבל ביין אינו מצוי שישופו בו את הקילור אף שהוא ראוי לכך, משום שחסים עליו לפי שדמיו יקרים. רש"י (ד"ה ומשום) - ה'חלמון'.

ו. **באמת** ליעקב (ד"ה יין) ביאר שהגמרא שינתה בלשונה ונקטה 'אכילה' לגבי חלב על פי מה שכתבו התוספות לעיל (שו: ד"ה ומשום) שסתם חלב עומד לגבינה. ואף אם נאמר שאביי אמר את דבריו על החלב הנזכר במשנתנו שעומד לשתיה, מכל מקום נקטה הגמרא לשון אכילה כיון ש'אכילה' כולל גם שתיה, וחלב עומד גם לאכילה וגם לשתיה. ז. **אף** שהחלב גם הוא ראוי לשוף בו את הקילור אין דרך בני אדם להשתמש בו לצורך זה, שהרי אף המים הראויים לכך, וחסים על החלב שדמיו יקרים. רש"י (שם). ח. **שאין** משקה אחד הראוי לרפואה לכתחיל. רש"י (ד"ה דבמ"ק). ואף ששתיית הדבש מצויה יותר מרפואתו, מכל מקום כיון שאף רפואתו מצויה הולכים אחר שיעור זה לחומרא, שלא אמרו שהולכים אחר השימוש השכיח לקולא אלא ששהשימוש האחד אינו שכיח, אבל בם שניהם שכיחים הולכים אחר השיעור הקטן אף שהשיעור הגדול שכיח יותר. מגיני שלמה (בגליון מ: פסוק"ד ד"ה בגמ"ק) ושבת של מי (ד"ה ובגמ"ק) דומה ל'. **שרוב** השתיה שאדם שותה היא מים, ואין אדם שותה יין כשהוא צמא אלא בסעודה. רש"י (ד"ה ובפוסקים - הסמ"ק). י. **שהרי** גם שאר המשקין ראויים לשוף בהם את הקילור, ויש בני אדם ששפים קילור רק בשאר משקין. רש"י (שם). יא. **רש"י** (ד"ה

הבר שיש בו כדי לכחול עין אחת[יז], **בְּמוֹצִיא** דבר שלא הצניעו קודם לכן, **אֲבָל בְּמַצְנִיעַ** איזה דבר והוציאו, אפילו **בְּכָל שֶׁהוּא חַיָּיב. רַבִּי שִׁמְעוֹן** חולק **וְאוֹמֵר, בָּזֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שחייבים **בְּמַצְנִיעַ** בשיעור זה ואחר כך הוציאו, **אֲבָל בְּמוֹצִיא** - באדם שלא הצניע והוציא, **אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא בְּרְבִיעִית.**[יח] **וּמוֹדִים חֲכָמִים** [-רבי שמעון בן אלעזר ורבן שמעון בן גמליאל, שנתנו שיעור לדם פחות מרביעית][יט] **לְרַבִּי שִׁמְעוֹן** הסובר במשנתנו שכל המשקין שיעורן ברביעית, **בְּמוֹצִיא שׁוֹתָן לְרִאשׁוֹת חֲרָבִים,** ולא הצניעם קודם לכן, **שֶׁשִּׁיעוּרָן בְּרְבִיעִית,** משום שבפחות מכן אינם ראויים לשימוש[כא].

★

הגמרא מבארת את הברייתא: אָמַר מָר, בָּזֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים שצריך שיעור כדי להתחייב בהוצאה, **בְּמוֹצִיא** סתם דבר, **אֲבָל בְּמַצְנִיעַ** איזה דבר והוציאו, חייב אפילו **בְּכָל שֶׁהוּא. מקשה הגמרא: אִמַּאי מַצְנִיעַ לְאוֹ מוֹצִיא הוּא** - וכי המצניע אינו מוציא מרשות לרשות, והרי אינו מתחייב אלא אם כן הוציא, ומלשון התנא שכתב באופן הראשון 'מוציא' ובאופן השני 'מצניע' משמע שהמצניע חייב אף אם לא הוציא[כב].

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, בְּתַלְמִיד, כגון שוליא של נגר, **שֶׁאָמַר לוֹ רַבּוֹ** המלמדו אומנות[כג]**, לֵךְ וְקַנֵּה לִי הַמְקוֹם** מכלי המלאכה **לְקַעֲרָה, וְהָלַךְ** התלמיד **וְקַנָּה לוֹ,** והוציא לרשות הרבים, אם היה זה **דָּבָר הַחֲשׁוּב לְכָל, חַיָּיב עֲלָיו הוּא** - חייב על הוצאתו אפילו אם לא הצניעו רבו, ואם הוא **דָּבָר שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב לְכָל, אִי אֲצְנְעֵיהּ רַבֵּיהּ** - אם רבו הצניעו, **מִיחַיַּיב עֲלָיו הוּא** - חייב התלמיד על הוצאתו[כד]**, וְאִי לָא** - ואם לא הצניעו רבו, **לָא מִיחַיַּיב** - אינו חייב על הוצאתו. וזהו הביאור בברייתא, במה דברים אמורים, שצריכים שיעורים אלו כדי להתחייב בהוצאה, במוציא, כלומר, בדבר שחשיבותו הינה רק מחמת המוציא, אבל במצניע, כלומר, בדבר שחשיבותו הינה מחמת שיש אדם שהצניע דבר זה, חייב כל אדם המוציאו אפילו בכל שהוא[כה].

★

הגמרא ממשיכה לבאר את הברייתא: אָמַר מָר, מוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּמוֹצִיא שׁוֹתָן לְרִאשׁוֹת חֲרָבִים, שֶׁשִּׁיעוּרָן בְּרְבִיעִית. מקשה הגמרא: שׁוֹתָן מַאי עֲבִידְתַּיְיהוּ, רְאוּיִים הֵם לְגַבָּךְ הֵחָזֵי אֶת הֲטִיטִי.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא בברייתא, המוציא **טִיט,** שיעורו **בְּדֵי לַעֲשׂוֹת בֶּהֶן פִּי כּוֹר** - לסתום את הנקב [שבתנור הצורפים] שנותנים בו את המפוח, כדי שיכנס בו המפוח בדוחק, ושיעור מועט הוא, וכיון שטיט בשיעור זה חשוב לחייב על הוצאתו, אם כן, שופכין בשיעור הראוי לגבל טיט בשיעור זה, גם הם חשובים לחייב על הוצאתם, ומדוע שנינו ששיעורם ברביעית. **מתרצת הגמרא: לָא קַשְׁיָא, הָא** - זה ששנינו שהמוציא טיט שיעורו כדי לעשות פי כור, מדובר בטיט **דְּמֵינַּח** - שכבר מגובל ומוכן לשימוש, וכיון שמוכן הוא ויש בו כדי לסתום פי כור הרי הוא חשוב, **וְהָא** - זה ששנינו שהמוציא שופכין שיעורם ברביעית, מדובר בשופכין **דְּלָא מֵינַּח** - שעדיין אינם מגובלים בטיט, וצריך לטרוח כדי להכינו, ולכן אינו חייב בשיעור הראוי לגבל טיט כדי לסתום פי כור, **לְפִי שֶׁאֵין אָדָם טוֹרֵחַ לְנַּחַ טִיט** בכמות קטנה כדי **לַעֲשׂוֹת פִּי כּוֹר,** שהוא שיעור מועט מאוד, ואם צריך טיט כדי לסתום פי כור, מגבל טיט בכמות גדולה יותר משיעור מלא פי כור, ואת שאר הטיט הוא נוטל לשימושים אחרים.

★ ★ ★

משנה משנה זו ממשיכה לבאר את השיעורים שחייבים על הוצאה מרשות לרשות בשבת: הַמּוֹצִיא חָבָל, שיעורו **בְּדֵי לַעֲשׂוֹת** ממנו **אוֹזֶן לְקוּפָּה** - ידית אחיזה לסל. המוציא **גֶּמִי** - גומא, והוא מין קנה רך, שיעורו **בְּדֵי לַעֲשׂוֹת תַּלְאֵי לְקֻפָּה וְלַכְּבָרָה**[כז] - מתלה לתולתן בו[כח]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** שיעורו[כט] הוא **בְּדֵי לִיטּוֹל מִמֶּנּוּ מִדַּת מְנֻעָל לְקָטָן** - למדוד עמו רגלו של קטן ולהראות לאומן שיעשה נעל במדה זו[ל]. המוציא **גֵּיר,** שיעורו **בְּדֵי לְכַתּוֹב עָלָיו חֶשֶׁר מוֹכְסִין** - מי שראש הנהר מחל לו את המכס, מקבל ממנו שטר[לא] ובו שתי אותיות[לב], כדי להראות למוכס העומד ליד הנהר שאינו צריך לשלם עוד[לג]. **וְהַמּוֹצִיא חֶשֶׁר מוֹכְסִין** - שטר שיש בו חותם זה, **חַיָּיב**[לד].

יח. **שבת** של מי (ד"ה מג"ל). יט. **וכבר** הובאה דעתו במשנה לעיל (עג:) והתבארה שם. כ. **מנחם** משיב נפש (ד"ה מג"ל) בדעת רש"י. כא. **כלומר,** אף על פי שלדעת חכמים משערים כל דבר במה שראוי לו אף על פי שאדם זה אינו מצניעו לכך, ולדבריהם היה צריך לחייב כל אדם על הוצאת שופכין בשיעור הראוי לגבל טיט כדי לעשות פי כור, שהוא פחות מרביעית, מכל מקום מודים הם לרבי שמעון שאין חייב בפחות מרביעית אלא מי שהצניעו, כיון שאין אדם טורח לגבל טיט בשיעור זה [כמבואר בגמרא להלן]. חדש האביב (ד"ה ומודים) ולשון הזהב (ד"ה אמאי מג.) כב. **ועל** מה שאנו לעיל (עב:) 'אינו חייב אלא המצניעו' לא קשה, שודאי המצניע היינו שהצניע והוציא, אבל בברייתא כאן שאנו 'במה דברים אמורים במוציא', משמע שבסיפא לא מדובר במוציא אלא במצניע. לשון הזהב (ד"ה אמר מר) ועיי"ש מה שפירש לפי זה. כג. **רש"י** (ד"ה אמר מר). ספסים קמ. ד"ה בשלמא דעבדי. ומה שפירש (ספסים שם) שמדובר ברבו המלמדו אומנות, היינו משום שרבו המלמדו תורה ודאי לא יאמר לו לעשות איסור. מתנת חלקו (פתוח סתם ד"ה שם). וראה עוד תירוצי מהר"ם בנעט (בנ"ש שם) מה שביאר בזה. כד. **ולכן** שנה התנא 'מצניע' ולא 'מוציא', שאם היה שונה 'מצניעו ומוציאו' היה משמע שהמצניע עצמו הוציאו, והתנא רצה להשמיענו שאפילו אם אחר הוציאו חייב. מאירי (ד"ה ומפ). כה. **ביארנו** את קושיית הגמרא ותירוצה על פי רש"י (ד"ה אמר מר ד"ה בשלמא). והוסיף רש"י (שם) לבאר, שאף שאביי היה יכול לפרש שהמצניע הוא עצמו המוציא, מכל מקום פירש שהוציאו אחר, משום שהתנא בברייתא הוא רבי שמעון בן אלעזר הסובר (לעיל עג.) שדבר שהחשיבו אדם אחד והצניעו, חייב כל אדם על הוצאתו [ומה שנקטה הגמרא בתירוץ 'רב ותלמיד' אינו בדוקא, והוא הדין כל אדם]. ולא ביאר רש"י מהו ההכרח לומר שברייתא זו שנויה כדעת רבי שמעון בן אלעזר. אמנם התוספות (ד"ה אמר מר) כתבו שדוחק לפרש כן, וביארו את קושיית הגמרא באופן אחר, שמלשון הברייתא 'במה דברים אמורים במוציא, אבל במצניע כל שהוא חייב' ולא שנתה 'אבל המצניע', משמע שמדובר בשני בני אדם, שהאחד הצניעו והאחר הוציאו. ועל כך הקשתה הגמרא, מדוע מתחייב זה בהצנעתו של זה, הלא רק רבי שמעון בן אלעזר סובר כן, ולעיל (עב:) סתמה המשנה שלא כדבריו. והשיבה, שמדובר ברב ותלמיד, ובאופן כזה מודים רבנן שחייב, שהתלמיד עושה הכל על דעת רבו. וראה מגיני שלמה (פתוח ד"ה אמר מר) מה שביאר בדעת רש"י. כו. **גם** במשנתנו שנינו 'יכול השופכים ברביעית', ומה שהגמרא שאלה 'שופכים למאי חזו' על הברייתא ולא על משנתנו, היינו משום שעל המשנה יש לתרץ שמדובר במים שאינם מאוסים לגמרי, ועדיין ראויים הם לכמה דברים, כגון לרחרן בהם כלים, אבל בברייתא משמע שמדובר בשופכים הדומים לדם שהוכחר בברייתא, והם מאוסים לגמרי. תוספות (ד"ה שופכין). כז. **כברה** היא כעין נפה, אלא שנקביה גדולים יותר. רמב"ם (פרוש המשניות). כח. **והוא** שיעור קטן מהשיעור הנצרך כדי לעשות אוזן לקופה, כי נפה וכברה אינם כבדים, ואינם צריכים ידית חזקה ואורכה לנשאם. חידושי המיוחסים להר"ן (ד"ה גמי). כט. **בשאירי** (ד"ה ר"י) מבואר שרבי יהודה חולק גם לגבי שיעור החבל ולא רק לגבי שיעור הגמי, והמהר"ם בנעט (בנ"ש ד"ה מדת) כתב, שמשמע שבחבל אינו חולק, כיון שאין הדרך להשתמש בחבל לצורך מדידת מנעל. ל. **רש"י** (ד"ה מדת). ושיעור זה הוא פחות מהשיעור הנצרך לאוזן ולתלאי. מאירי (שם). ויש מפרשים שהשיעור הוא כדי לקשור עם החבל מנעל של קטן ברגלו שלא יפול. וכן משמע בירושלמי (ה"ב) שאמרו שמדובר בקטן היודע לנעול, והיינו שהשיעור הוא קשירת המנעל עם החבל להרגל ולא לקיחת המדה מרגלו. חידושים המיוחסים להר"ן (ד"ה גמי). לא. **קשר** הוא מלשון סימן. הרמב"ם (פירוש המשניות) והרשב"א (ד"ה נמי). במסגרת זהב (על המשניות) פירש דברי הרמב"ם, שמשום ששתי האותיות שכתב המוכס היו משלובות זה תוך זה ומקושרות יחד כקשר הנעשה מחוטין, לפיכך נקרא קשר. לב. **וחן** אותיות גדולות יותר מהאותיות שלנו. רש"י (ד"ה קמן). אבל אין חיבים על הוצאת נייר הראוי לכתוב שתי אותיות שלנו, משום שאינו דבר חשוב. חידושים המיוחסים לר"ן (ד"ה נייר). לג. **ראש** הנהר הוא שמו של השר המממונה על הנהר. חכמת מנוח (פרש"י ד"ה קמן). וראש הנהר אינו יושב ליד הנהר, אלא יש לו מוכסים הישובים שם, והם ממונים תחתיו לגבות את המכס, ומי שראש הנהר מחל לו את המכס היה מקבל קשר זה שיראוהו למוכס הישוב בנהר. על פי רש"י (לעיל ד"ה ר"ש ממשלטאו ד"ה מוכס). והרע"ב פירש, שהעובר בנהר ומשלם למוכס שבעבר האחד של הנהר היה מקבל ממנו קשר זה כדי להראותו למוכס שבעבר השני להודיעו שפרע את המכס. לד. **אף** שכבר שנינו שהמוציא נייר שיעורו כדי לכתוב עליו קשר מוכסין, בא התנא להשמיענו שהמוציא חותם זה חייב אף אם הוא על קלף, ואף ששיעורו של הקלף הוא כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין ולא די בשיעור זה [כיון שאין רגילות להשתמש בו לקשר של מוכסים], מכל מקום אם חתם עליו המוכס חשוב הוא וחייבים על הוצאתו. תוספות (לקמן ע"ב ד"ה המוציא). והרמב"ן (ד"ה אם, בשיטת מגי' תירוץ, שמדובר בקשר של מוכסין שכבר הראהו למוכס [והמשנה סתמה כדעתו של רבי יהודה (לעיל פ"ג)] הסובר שחייבים על הוצאת קשר מוכסין אף אחר שהראהו למוכס].

המוציא **גָּזִיר מֻחזָק** שאינו ראוי לכתיבה[א], שיעורו **כְּדֵי לְכָרוֹךְ** ולכסות **עַל פִּי צְלוֹחִית קְטַנָּה שֶׁל פֶּלְיטוֹן** - שמן אפרסמון[ב]. המוציא **עוֹר** בהמה שאינו מעובד כל צרכו ואינו ראוי לכתיבה[ג], שיעורו **כְּדֵי לַעֲשׂוֹת** ממנו תיק **לְקָמִיעַ**[ד]. **(הוֹכְסְטוּס כְּדֵי לִכְתּוֹב מְזוּזָה[ה]).** המוציא **חֻלָּה**[ו], שיעורו **כְּדֵי לִכְתּוֹב עֲלֵיהָ פָּרָשָׁה קְטַנָּה שֶׁבַּתּוֹרָה[ז]** שֶׁהִיא פרשת **שְׁמַע יִשְׂרָאֵל** (דב"ס ו ד-ט)[ח]. המוציא **דְּיוֹ**, שיעורו **כְּדֵי לִכְתּוֹב** בו **שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת**. המוציא **קְוֹחוֹ** - צבע לעין, שיעורו **כְּדֵי לְקַחוֹ** בו **עֵין אַחַת**. המוציא **דֶּבֶק**, שיעורו **כְּדֵי לִיתֵּן בְּרֹאשׁ הַשָּׁפָשֵׁף** - נסר קטן[ט]. המוציא **וָפֶת וְנִפְרִית**, שיעורם **כְּדֵי לַעֲשׂוֹת נֶקֶב** - לסתום כלי שנותנים בו כסף חי[י]. המוציא **שַׁעֲוָה**, שיעורה **כְּדֵי לִיתֵּן עַל פִּי נֶקֶב קָטָן** - לסתום נקב קטן שבחבית של יין[יא]. המוציא **חֲרָסִית** - לבינה כתושה, שיעורו **כְּדֵי לַעֲשׂוֹת פִּי כּוּר שֶׁל צוֹרְפֵי זָהָב** למלא את הנקב שבתנור של צורפי זהב שבו נותנים את המפוח, כדי שיכנס בו המפוח בדוחק. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, שיעורו **כְּדֵי לַעֲשׂוֹת פִּיפִּפְתּוֹ** - כן שעליו מושיבים את הכור של הצורפים[יב]. המוציא **סוּדָן**, שיעורו **כְּדֵי לִיתֵּן עַל פִּי כּוּר שֶׁל צוֹרְפֵי זָהָב**, שבמקום שאין פחמים, מבעירים את האש בכור על ידי סודן[יג]. המוציא **סִיד**, שיעורו **כְּדֵי לָסוּד** את **הַקְּטָנָה שֶׁבַּבָּנוֹת**[יד], על מנת להשיר שערה[טו]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, שיעורו **כְּדֵי לַעֲשׂוֹת כַּלְכָּל** - לסוד את הרוקח כדי להשכיב את השיער[טז]. **רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר**, שיעורו **כְּדֵי לָסוּד אוּגְדָּפִי**[יז].

★

גמרא שנינו במשנה: המוציא חבל שיעורו כדי לעשות ידית לאחוז בסל, ואילו המוציא גמי שיעורו כדי לעשות מתלה לנפה וכברה, ושיעור זה הוא פחות מהשיעור הראוי לעשות ידית לסל. **הגמרא תבאר מדוע אין חייבים על הוצאת חבל בשיעור הראוי לעשות בו מתלה. שואלת הגמרא:** המוציא **חֶבֶל נְמִי לֵיחַיֵּיב** - גם יתחייב בשיעור מועט שיש בו **כְּדֵי לַעֲשׂוֹת תְּלָאֵי לְנָפָה וְלַכְּבָרָה**, שהרי ראוי הוא לעשות ממנו מתלה. **משיבה הגמרא: קָסָ"ד חֲרִיךְ בְּמָנָא** - שהחבל, מתוך קשיותו, עושה חריצים בכלי, **לֹא עֲבְדֵי אִינָשֵׁי** - אין בני אדם עושים ממנו מתלה לנפה וכברה[יח].

★

הגמרא מבארת את שיעור ההוצאה של דברים נוספים: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, המוציא **הוֹצִין** - עלים של הלולבי דקל, שיעורם **כְּדֵי לַעֲשׂוֹת אוֹזֶן** - ידית **לְסַל קְטַנָּה מִצְרִית** - סל"ח העשוי מנצרים[יט] הגדלים בבבל הקלב[כ]. המוציא **סִיב** - כמין חוט הגדל ונכרך סביב הדקל, **אֲחֵרִים אוֹמְרִים**[כא], שיעורו **כְּדֵי לִיתֵּן עַל פִּי מַשְׂפֵּךְ קָטָן לְסַנֵּן בּוֹ אֶת הַיַּיִן**[כב]. המוציא **רֶבֶב** - שומן או שמן[כג], שיעורו **כְּדֵי לָסוּךְ תַּחַת אַסְפַּגְנִין קְטַנָּה** - עוגה קטנה[כד], **וְכַמָּה שִׁיעוּרָהּ** של אסספגין קטנה זו, **כָּסָ"ט**.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא בברייתא אחרת, ששיעור האיספגין הוא **גַּרְוֹגֶּרֶת**, **מתרצת הגמרא:** **אִידֵי וְאִידֵי** - זה וזה, דהיינו כסלע וכגרוגרת, **חַד שִׁיעוּרָא הוּא** - הם אותו השיעור[כה].

הגמרא מביאה את המשך הברייתא הראשונה: המוציא **מוֹכִין** - דבר רך[כו], שיעורו **כְּדֵי לַעֲשׂוֹת בַּדּוּר קְטַנָּה[כז]. וְכַמָּה שִׁיעוּרוֹ** של הכדור, **בָּאגוז.**

★

שנינו במשנה: המוציא **גָּזִיר**, שיעורו **כְּדֵי לִכְתּוֹב עָלָיו שֶׁאֵר מוֹכְסָנִין. הגמרא מבארת מהו שיעור זה: תָּנָא** בברייתא, **שֶׁאֵר** הוא **מוֹכְסָנִין, שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת[כח]** (**שֶׁל שֶׁאֵר מוֹכְסָנִין[כט]**).

הגמרא מקשה סתירה: וְרַמְיָנְהוּ - ואקשה סתירה ממה ששנינו, **הַמּוֹצִיא גָּזִיר חֻלָּק** - שלא נכתב בו מעולם, **אִם יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לִכְתּוֹב** עליו **שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, חַיָּיב, וְאִם לָאו, פָּטוּר**, ומשמע שהשיעור הוא כדי כתיבת שתי אותיות שלנו[ל], ולא כמו שמשמע בברייתא הקודמת שהשיעור הוא כדי לכתוב שתי אותיות של מוכסים שהן גדולות יותר[לא].

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, מַאי - מה כוונת הברייתא במה שאמרה שהשיעור הוא כדי כתיבת **שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת שֶׁל שֶׁאֵר מוֹכְסָנִין**, שהם אותיות גדולות.

הגמרא מתרצת באופן נוסף: רָבָא אָמַר, כוונת הברייתא היא שיש בנייר כדי כתיבת **שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת דְּיָדֵן** - שלנו, **וּבֵית אַחֵיהוּ** - ומקום חלק כדי לאחוז בו, **דְּהֵיינוּ** - שזהו שיעור השוה **לְשֶׁאֵר מוֹכְסָנִין**, שהמוכסים אינם משאירים מקום חלק לאחוז בו, כיון שהמקבלו מראש הנהר אוחזו בכף ירו כשהוא פתוח ופשוט וכך הוא מראהו למוכס[לב].

מקשה הגמרא על תירוצו של רבא: מֵיתִיבִי - הקשו בני הישיבה על דברי רבא, שנינו בברייתא, **הַמּוֹצִיא גָּזִיר מְחֻזָּק**, שאינו ראוי לכתיבה, **וְשָׁטַר** - או שטר הלוואה **פָּרוּעַ**, שגם הוא אינו ראוי לכתיבה, **אִם יֵשׁ בָּעֹבְיוֹ שְׁתַּיִם** - במקום החלק שלא נכתב בו, **כְּדֵי לִכְתּוֹב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, אוֹ** שיש **בְּנִיר בּוּלְיוֹ כְּדֵי לְכָרוֹךְ עַל פִּי צְלוֹחִית קְטַנָּה שֶׁל פֶּלְיטוֹן** - שמן אפרסמון[לג], **חַיָּיב, וְאִם לָאו, פָּטוּר. בְּשִׁלְמָא לְרַב שֵׁשֶׁת דְּאָמַר מָאי** - מהי כוונת הברייתא לעיל במה שאמרה שהשיעור של נייר חלק הוא כדי כתיבת **שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת שֶׁל שֶׁאֵר מוֹכְסָנִין, שְׁפִיר** - מובן הדבר, משום שכך יש ליישב גם ברייתא זו, שאם יש במקום החלק שיעור כתיבת שתי אותיות של קשר מוכסים חיים. **אֶלָּא לְרַבָּא דְּאָמַר** שכוונת הברייתא לעיל היא **לִשְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת דִּידָן** - שלנו **וּבֵית אַחֵיהוּ** - ומקום חלק לאחוז בו, **דְּהֵיינוּ** - שזהו שיעור השוה **לְשֶׁאֵר מוֹכְסָנִין**, קשה, שהרי **הָכָא** - כאן, בנייר מחוק ובשטר פרוע שיש במקום החלק שלהם שיעור הראוי לכתיבת שתי אותיות, **בֵּית אַחֵיהוּ לָא צָרִיךְ** - לא צריך מקום לאחוז בנייר, שהרי יכול לאחוז בנייר במקום המחוק, ובשטר, במקום כתב השטר[לד]. **קָשְׁיָא** - אכן קשה הדברים[לה].

★

א. **רש"י** (לעיל סב. ד"ה פליטיון). ב. **לְכָרוֹךְ** (שם). מבואר שהעור במשנתנו הוא מליח ולא קמיח ולא עפיץ, והיינו עור שאינו ראוי לכתיבה. ג. **הרמב"ם** (פירוש המשניות מ"ג) והריטב"א (ד"ה עוה). וכן הביא בחידושים המיוחסים להר"ן (לקמן עט. ד"ה עוה) בשם רש"י. והוסיף הריטב"א (שם) שזהו שימושו מפני שאינו ראוי לכתוב על עור שאינו מעובד. אמנם בחידושים המיוחסים להר"ן (שם) הביא יש מפרשים שהכוונה שכותבים עליו את הקמיע [ולדבריהם מדובר בעור מעובד]. הקמיע הוא קלף שכותבים בו לחשים ותולים אותו על הצואר לרפואה או לשמירה ממחלה. ד. **המחרש"ל** מחק תיבות אלו. וכן משמע להלן (עמ:) שאין לגרוס כן במשנתנו [ראה בהערה שם על דברי הגמרא 'קלף אין דוכסוסטוס לא']. הגהות וציונים. ה. **העור** לאחר שהוא מעובד מחלקים אותו בעוביו לשנים, החלק החיצוני שכלפי שער הבהמה קרוי 'קלף', וכשר לכתיבת תפילין ומזוזה, והחלק הפנימי שכלפי הבשר קרוי 'דוכסוסטוס', ואינו כשר אלא לכתיבת מזוזה. להלן (עמ:), רש"י שם (ד"ה דוכסוסטוס) ותוספות שם (ד"ה קלף). ו. **כיון** שדמיו יקרים לא משתמשים בו לקשרי מוכסים אלא לתפילין ומזוזות. רש"י (ד"ה קלף). ז. **שראוי** לכתוב בו שתי אותיות על שני חלקי כלי או שני קרשים, כדרך שרגילים לעשות כדי לידע היאך להברם. רש"י (ד"ה ויש). ח. **רע"ב** (מ"ג). הגמרא (לעיל ב.). מבואר למה משמע נסר זה. ט. **סותמים** הכלי בזפת או בגפרית, וכשרוצה להוציא ממנו נסך חי עושה נקב קטן בסתימה זו [ואחר שסיים להוציא את שרצה סותם שוב בזפת או בגפרית]. רש"י (ד"ה כדי לעשות), ריטב"א (ד"ה ושפשוף), והמיוחס לר"ן (עמ. ד"ה ואפילו). י. **וְחַלָּה** (שם). יא. **רש"י** (ד"ה שעוה). ולמסקנת הגמרא (לעיל ב.) היינו כדי למלא את הסדקים שיש בכן שעליו מושיבים את הכור של הצורפים. יב. **רש"י** (ד"ה פיפתו). והריטב"א (ד"ה פיפתו) כתב, שדש"י לא היה בקי במלאכת הצורפים, ומה שנותנים בכור של זהב את הסובין, הוא כדי לצחצח את מראה הזהב בה הכסף. יג. **בברייתא** שבגמרא (לעיל ב.) משמע שאין הכוונה לבת קטנה, אלא לאבצב קטנה של הבנות. היתו עושים כן לבנות גדולות שהגיעו לפירקן כדי לנאותן. יד. **רש"י** (ד"ה לסוד). להלן (שם) מבואר בגמרא שהסיד משמש לשתי מטרות, להשיר את השיער, ולעדן את הבשר. וראה עוד רש"י שם (בד"ה ובמה שנתבאר שם). טו. **רש"י** (לעיל ב. ד"ה כדי לגלגל). וברש"י כתב יד (שם) כתוב להשיר השיער'. הגהות וציונים (שם). טז. **הגמרא** להלן (ב.) תבאר מהו אונדפי. יז. **כיון** שהחבל קשה ושובר את הכלי אין עושים ממנו מתלה לדברים קשים אלא לדברים רכים. ר"י מלוניל (בעל ס"ת מתוק"ס) מפי מקובץ שיטות קמאי שמי' קלף קלף). יח. **האחרונים** העירו שלכאורה הוא כפל לשון, שהרי 'כפיפה' פירושו 'סל' (ילקוט ראובני לחלק קלף: ד"ה כפיפה), וברי"ף לא נכתב 'סל'. יט. **'מצרית'** פירושו 'צנרים' [-זרדים]. רש"י (פסחים יח. ד"ה כפיפה). מהר"ם בנעט (פרש"י ד"ה כפיפה). כ. **רש"י** (פסחים שם). כא. **'אחרים'** הוא רבי מאיר, וקנסו אותו שלא יהיה נקרא בשמו משום מעשה שהיה (שבועות יג:). כב. **שנותנו** בפי המשפך להקטין את החור שבמשפך, והיין עובר דרכו, כל' הפסוקת. רש"י (לעיל שם). כג. **רש"י** (ד"ה ויש). אמנם התוספות (לעיל עו:) כתבו שאי אפשר לפרש שהרבב הוא שמן, שהרי שיעור השמן מפורש במשנתנו (לעיל עו:) שהוא כדי לסוך אבר קטן.

ובדעת רש"י יש לומר, שבמשנתנו מדובר בשמן שאינו ראוי לאכילה אלא לסיכה, כגון שהוא בכלי מאוס, או שהוא אסור באכילה, וכאן מדובר בשמן הראוי לאכילה, ולכך הלכו בו אחרי השיעור הראוי לאכילה. מלבושי שלמה ולשון הזהב (פסוק שם). 'רבבי' הוא שם כולל לכל דבר הניתך, כגון שמן, שומן, חֵלֶב ושעוה. רש"י (לעיל כ: ד"ה רבב, וזבחים נח: ד"ה רבב). וכאן אין לפרש שהכוונה לחלב ושעוה, שהרי כאן מדובר בדבר הראוי לאכילה והם אינם ראויים לאכילה. מגיני שלמה (ד"ה רבב). כד. **שכסבים** אותה בשמן לפני שנותנים אותה בתנור [כדי שלא תדבק בדפנות התנור]. רש"י (ד"ה ספוגין). כה. **דהיינו** שאחד אמר את שיעור האיספגין, שהוא כגרוגרת, ואחד אמר את שיעור השמן הנצוך לסוך איספגין זה, שהוא כסלע. ריטב"א (ד"ה ואידי) והרא"מ הורוויץ (ד"ה ואידי). ביאר שפת שנגרדות כגרוגרת משקלה הוא כסלע. כו. **כל** דבר רך קרוי 'מוכין', כגון צמר גפן, ותחתיות צמר רך של בהמה, או שאריות בגדים בלויים. רש"י (לעיל מז: ד"ה מוכין). כז. **כדרך** שעושים לבנות קטנות. ריטב"א (ד"ה כמה). כח. **ואותיות** אלו שהמוכסים כותבים, גדולות יותר מאותיות שלנו, כמו שנתבאר לעיל במשנה (בפסחים). כט. **המפרשים** מחקו תיבות אלו כיון ששאלת הברייתא היא כמה אותיות יש בקשר של מוכסים, ולא באילו אותיות מדובר. מהר"ם בנעט (ד"ה כמה). ל. **מבה** שענה התנא 'שתי אותיות' סתם משמע שהכוונה לשתי אותיות קטנות שלנו, שאם לא כן היה התנא צריך לפרש שהכוונה לשתי אותיות גדולות. רבינו חננאל (ד"ה ומפרש). לא. **בברייתא** הקודמת ודאי הכוונה לשתי אותיות גדולות של מוכסים, שכן בברייתא באה ללמד מהו קשר של מוכסים. לב. **רש"י** (ד"ה קשר). רבא אינו חולק על רב ששת בשעת הדבר שחייבים על הוצאת נייר בשיעור זה, והיינו משום שראוי לכתוב עליו קשר של מוכסים, אלא שהוא מפרש את הלשון ששנינו בברייתא 'שתי אותיות' באופן שונה מרב ששת, שלרב ששת הכוונה לשתי אותיות גדולות של מוכסים, ולרבא הכוונה לשתי אותיות קטנות שלנו עם בית אחיזה. שפת אמת (ד"ה ולפי) בדעת רש"י. ואף שהתעם שמצניעים שטר זה שיש בו כדי לכתוב שתי אותיות קטנות שלנו עם בית אחיזה הוא משום שהוא ראוי לקשר של מוכסים, מכל מקום הזכיר שיעור אותיות קטנות שהוא ידוע לכולם. חדש האביב (ד"ה ובמה). וראה בהערה להלן בשם חידושים המיוחסים להר"ן שביאר את הגמרא באופן אחר. לג. **שזהו** השיעור שחייבים על הוצאת נייר מחוק ושטר פרוע, כמו ששנינו במשנתנו. לד. **קושיית** הגמרא היא, שבלשון 'שתי אותיות' שבברייתא זו אי אפשר לפרש שהכוונה לשתי אותיות שלנו עם בית אחיזה, כמו שפירש רבא בברייתא שהובאה לעיל, שהרי אין צריך מקום לבית אחיזה במקום החלק, כיון שאפשר לאחוז במקום המחוק או במקום כתיבת השטר. וצריך לומר שהכוונה לשתי אותיות שלנו בלא בית אחיזה, ואם כן אין במקום החלק שבנייר שיעור של שתי אותיות גדולות של מוכסים, ומדוע חייבים על הוצאתו. ובעל כרחך צריך לפרש כרב ששת ש'שתי אותיות' הכוונה לשתי אותיות גדולות של מוכסים, ואם כן בברייתא הקדומה יש לפרש כן, על פי שפת אמת (שם). לה. **יש** מהראשונים שכתבו שבכל מקום שאמרה הגמרא 'קשיא' ולא 'תיובתא' אינה דחייה גמורה וניתן לתרץ את הקושיא (ראה פסחים ג"ג נג: ד"ה ופסקו).

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים בענין הוצאת קשר מוכסים: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **הַמּוֹצִיא שֶׁטַר מוֹכְסִין, עַד שֶׁלֹּא הֶרְאָהוּ לַמּוֹכֵס** - אם הוציאו קודם שהראהו למוכס העומד ליד הנהר, **חַיָּיב** על הוצאתו, אבל אם הוציאו **מִשֶּׁהֶרְאָהוּ לַמּוֹכֵס, פָּטוּר** על הוצאתו, שמעתה אינו ראוי לכלום. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף** אם הוציאו **מִשֶּׁהֶרְאָהוּ לַמּוֹכֵס חַיָּיב, מִפְּנֵי שֶׁעדיין הוּא צָרִיךְ לוֹ.**

שואלת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ - במה נחלקו, ומדוע אמר רבי יהודה שהוא צריך לו אפילו לאחר שהראהו למוכס. **משיבה הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, אִיפָּא בֵּינַיְיהוּ רְהֵיטֵי מוֹכְסָא** - המחלוקת שביניהם היא האם דרכן של בני אדם לשמור את הקשר של מוכסים כדי להראותו לרצים של המכס, שרצים אחרי העוברים בנהר ומעלילים עליהם שלא נתנו מכס, רבי יהודה סובר, שדרכן של בני אדם לשמור את השטר להראותו לרצים אלו, כדי שלא יהיו צריכים לטרוח ולחזור למוכס שיכיר בהם את פרעו את המכס. ותנא קמא סובר, שאין דרכן של בני אדם לשמור את השטר לצורך זה, שהוא דבר שאינו שכיח, ואף אם יזדמן שיעלילו עליהם הרצים שלא פרעו את המכס, יכולים הם להיפטר מהם על ידי שיחזרו למוכס שיכיר בהם שפרעו את המכס[לי].

הגמרא מבארת את מחלוקתם באופן נוסף: רָבָא אָמַר, מוֹכֵס גַּדּוֹל וּמוֹכֵס קָטָן אִיפָּא בֵּינַיְיהוּ - המחלוקת שביניהם היא במקום שיש מוכס גדול ומוכס קטן, והיינו, שפעמים שיש מוכס גדול שממנה תחתיו מוכס קטן, מפני שאינו רוצה לטרוח ולעמוד על הגשר שעל הנהר כל היום, וזה שיש לו שטר מראש הנהר שאינו צריך לשלם המכס מראהו למוכס הגדול בביתו, ורבי יהודה סובר שדרכו לשמור את השטר כדי להראותו גם למוכס הקטן שלא ימנע אותו מלעבור, אך תנא קמא סובר, שאינו שומר את השטר, מפני שהגדול מוסר לו סימנים שיאמר לקטן ויניחנו לעבור.

אופן נוסף: רַב אַשֵׁי אָמַר, חַד מוֹכֵס אִיפָּא בֵּינַיְיהוּ - המחלוקת שביניהם היא אף במקום שיש מוכס אחד, ואינו צריך את השטר להראותו לרצים או למוכס קטן, ומכל מקום סובר רבי יהודה שדרכו לשמור את השטר **מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לוֹ לְהָרְאוֹת לְמוֹכֵס שֵׁנִי** - לדעת רבי יהודה, כיון שהוא צריך לשטר זה, שמא יאבד לו וימצאנו המלוה ויחזור ויגבה בו. רש"י (ד"ה מוכס) על פי הראש משביר (כלים"ב סה). ורבינו חננאל (ד"ה מלא) ביאר, שמרובר שהלוה מוציא את השטר מבית המלוה, והוא פטור כיון שאינו צריך את השטר, שהרי המלוה אסור להשהותו אחר שנפרע [ואם היה מותר להשהותו, היה הלוה רוצה ליטול את השטר ולהוציאו מרשות המלוה כדי שלא יבוא המלוה לגבות ממנו שוב לאחר זמן, אבל כיון שאסור להשהותו אינו צריך לן].

רש"י (ד"ה מוכס) מנראה מדבריו שהלוה אינו חייב לפי הוצאת שטר פרוע אף לדעת רבי יהודה. וכן כתב בחידושים המיוחסים להר"ן (ד"ה ת"ק - אלפסי"ן), וביאר הטעם, שאף שמותר להשהות את השטר ולהשתמש בו לצורך על פי צלותיתו, מכל מקום הלוה אינו משהה אותו, שהוא ירא שמא יאבד ממנו השטר וימצאנו המלוה ויחזור ויגבה בו [ולפי טעם זה, אם הוציאו אדם אחר חייב על הוצאתו כיון שהוא ראוי לו לצורך על פי צלותיתו, ורק הלוה אינו חייב על הוצאתו]. אולם ראה השטה של מי (ד"ה אלא), שכאן יש לתרץ לדעת רבא, שרק בנייר חלק צריך שתי אותיות ובית אותיות, אבל בנייר מחוק שיכול לאחוז במקום המחוק די שיהיה בלובן כדי לכתוב שתי אותיות. וראה ריטב"א (ד"ה קטן) שתירץ קושיית הגמרא באופן אחר.

לו. רש"י (ד"ה המוציא) וריטב"א (ד"ה המוציא) גרסו (ד"ה אמר).

לז. רש"י (ד"ה לעוכס) ביאר קושיית הגמרא באופן שני. וביאור דבריו הוא, שאינו חרוש מפני המוכס הראשון שיעיל עליו בפעם אחרת שלא פרע את המכס, שהרי המוכס אינו מכירו ויודע שפרע פעם אחת, אבל חרוש משום מוכס אחר שאינו מכירו שיעיל עליו שאינו פורע את המכס.

חדש האביב (כלים"ב סה). אביי ורבא ורב אשי לא נחלקו, אלא כל אחד מצא אופן אחר שבו נחלקו תנא קמא ורבי יהודה. שבת של מי (ד"ה אמר רבינו חננאל) (ד"ה רבינו), ממנם ראה רבינו חננאל (ד"ה רבינו), ד"ה רבינו) ד"ה אמר).

שמבואר בדבריו שיש ביניהם מחלוקת. **לח. לְאוּדְרֵה** דבר פשוט הוא שחייבים על ההצאת שטר חוב שלא נפרע, ולא היה צריך התנא להשמיענו דין זה. וביאר בחדש האביב (ד"ה ת"ק), שהתנא בא להשמיענו שאפילו אם כבר נפרע כל החוב חרץ משה פרוטה, שאין המלוה חרוש כל כך להצניע את השטר בשביל חוב מועט כזה, או אם הלוה הוא אדם אמיד ונאמן, והמלוה אינו צריך כל כך לשטר כדי להיפרע ממנו חובו, מכל מקום חייב על הוצאתו.

לט. וראה בהערה להלן מה הדין אם הלוה או אדם אחר הוציאו.

מ. וכשכשהה את השטר בידו עובר משום 'לא תשכן באהליך עולה' (שיב"ם יח יח). ואין לומר שהמלוה צריך את השטר כדי להזהירו ללוה, והלוה יכול לקיימו כדי לכסות בו את צלוחיתו, ואם כן השטר ראוי לשימוש ויהיו חייבים על הוצאתו, שגם הלוה אינו משהה בידו שטר זה, שמא יאבד לו וימצאנו המלוה ויחזור ויגבה בו. רש"י (ד"ה מלוה) על פי הראש משביר (כלים"ב סה). ורבינו חננאל (ד"ה מלא) ביאר, שמרובר שהלוה מוציא את השטר מבית המלוה, והוא פטור כיון שאינו צריך את השטר, שהרי המלוה אסור להשהותו אחר שנפרע [ואם היה מותר להשהותו, היה הלוה רוצה ליטול את השטר ולהוציאו מרשות המלוה כדי שלא יבוא המלוה לגבות ממנו שוב לאחר זמן, אבל כיון שאסור להשהותו אינו צריך לן].

מא. רש"י (ד"ה מוכס) מנראה מדבריו שהלוה אינו חייב לפי הוצאת שטר פרוע אף לדעת רבי יהודה. וכן כתב בחידושים המיוחסים להר"ן (ד"ה ת"ק - אלפסי"ן), וביאר הטעם, שאף שמותר להשהות את השטר ולהשתמש בו לצורך על פי צלותיתו, מכל מקום הלוה אינו משהה אותו, שהוא ירא שמא יאבד ממנו השטר וימצאנו המלוה ויחזור ויגבה בו [ולפי טעם זה, אם הוציאו אדם אחר חייב על הוצאתו כיון שהוא ראוי לו לצורך על פי צלותיתו, ורק הלוה אינו חייב על הוצאתו]. אולם ראה רבינו חננאל (סופק בסמ"ע נמ"ל) שפירש את כל הסוגיא לענין הוצאת הלוה.

מב. מן התורה אין שטר חוב צריך קיום כלל, שכן עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בבית דין, אלא שחכמים הצריכו את המלוה לקיים את השטר כשהלוה טוען שהוא מזויף. גיטין (ג). וקיום השטר הוא [על ידי העדים החתומים על השטר שמעידים שחתימת ידיהם היא. רש"י (כתובות יט. ד"ה מזויף). און על ידי עדים אחרים המעידים שזהו כתב ידם של העדים החתומים על השטר. ונחלקו תנאים ואמוראים באופן שהודה הלוה בשטר שכתבו ואינו מזויף, אלא שטוען פרוע הוא. יש סוברים שצריך המלוה לקיימו, וכל עוד שלא נתקיים השטר הוא כחרס בעלמא, ונאמן הלוה לטעון פרוע הוא, לפי שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, שהוא המקרים את השטר והוא האומר פרוע הוא. רש"י (ד"ה כמזויף). ויש סוברים שאין המלוה צריך לקיימו, ונוכח בשטר זה אף שהלוה טוען פרוע הוא, וסוברים שאין אומרים כאן הפה שאסר הוא הפה שהתיר, שכיון שהודה הלוה שהשטר אינו מזויף, אינו נאמן לומר שפרוע, שהרי השטר ביד המלוה הוא [ויכול המלוה לומר ללוה, אם פרעת את החוב האיך נמצא השטר בידי. ריטב"א (ד"ה מזויף)]. רש"י (כתובות שם). עוד יש לבאר בדעת הסוברים שאין הלוה נאמן לטעון פרוע, לפי שמן התורה אין השטר צריך קיום כלל, ולא הצריכו חכמים את המלוה לקיים את השטר אלא כשהלוה טוען מזויף, אבל בשאר טענות, כגון שטענת פרוע, לא הצריכוהו קיום. תוספות בשם רש"י (כתובות שם ד"ה מזויף). בדברי רש"י כאן (ד"ה כמזויף) מבואר שהמודה בשטר שכתבו צריך לקיימו היינו שהלוה צריך לקיים את השטר, ולכאורה פירושו תמוה, שבכמה מקומות שהובא דין זה (ב"מ ו. ד"ה טוען, שם שב. ד"ה מזיף, כתובות יט. ד"ה לעין) פירש רש"י עצמו שהכוונה שהמלוה צריך לקיימו, ומדוע פירש כאן באופן אחר. מהר"ם (שם ד"ה מזיף), ותירץ הפני יהושע (ד"ה ת"ק, שרש"י דייק מלשון הגמרא 'מאי עד שלא פרעו ומשפרעו עד שיאמר פרעתי ולא פרעתי', שמשמע שאם הלוה אומר 'לא פרעתי' זהו קיומו של השטר לעשותו לשטר גמור שניתן לגבות על ידו מנכסים משועבדים, כמו שכתבו התוספות (ד"ה ת"ק).

מג. וראה לעיל בהערה בשם רש"י מדוע אינו נאמן.

מד. רש"י (ד"ה כמזויף), וראה לעיל בהערה בשם רש"י והריטב"א ביתר ביאור מדוע אינו נאמן.

מה. בְּיוֹבוֹ, לתירוצו של רבא מתפרשת הברייתא כפשוטה, ש'עד שלא פרעו' היינו שטר חוב שאינו פרוע, ו'משפרעו' היינו שטר חוב פרוע, אבל לאביי שגם באופן זה שמא יחזור ויגבה, אם כן לא שייך לומר 'משפרעו'.

הכוונה היא, **עַד שֶׁיֹּאמַר הַלָּזֶה פָּרַעְתִּי וְלֹא פָּרַעְתִּי**, היינו, שאם הוציא המלוה את השטר ׳עד שלא פרעו׳, כלומר שהלוה אינו טוען שפרעו, חייב, אבל אם הוציאו ׳משפרעו׳, כלומר שהלוה טוען שפרע את החוב הכתוב בשטר, אין המלוה חייב על הוצאתו, מפני שאינו ראוי לכלום. ורבי יהודה חולק וסובר שגם אם טוען הלוה שפרע את החוב הכתוב בשטר יכול המלוה לגבות את חובו בשטר זה, ולכך חייב על הוצאתו.

אופן נוסף בביאור מחלוקתם: רָבָא אָמַר[א], **דִּכְוָתֵי עַלְמָא** - הכל מודים **בְּמִזְדָּה בְּשָׁטָר שֶׁנִּתְבְּלוּ**, **שֶׁצָּרִיךְ** הלוה **לְקַיְּמוֹ** ולהודות שלא פרעו, ואם טוען הלוה שפרעו אין חייבים על הוצאת השטר, כיון שאינו ראוי לכלום[ב], ומדובר בשטר מקויים, **וְהָכָא בְּכוֹתְבֵיהֶן שׁוֹבְרִין קַמֵּיפְּלָגִי** - וכאן בברייתא נחלקו תנא קמא ורבי יהודה האם כשטוען המלוה שאבד לו השטר, חייב הלוה לפרעו, והמלוה יתן לו שובר על הפרעון, או שיכול הלוה לומר שאינו רוצה לקבל שובר שיהא צריך לשמרו כל ימיו שלא יאבד ושלא יאכלוהו העכברים, ומה ששינו בברייתא ׳משפרעו׳, היינו שהוציאו המלוה בשבת לאחר שפרעו הלוה.

תָּנָא קָמָא סָבַר, פּוֹתְבִין שׁוֹבָר - המלוה יכול לכתוב את הלוה לקבל ממנו שובר על הפרעון ולא את השטר, וממילא, לא צריך המלוה את השטר לאחר שנפרע[ג], ולפיכך פטור אם הוציאו[ד]. **וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר, אֵין כּוֹתְבִין שׁוֹבָר** - אין המלוה יכול לכתוב את הלוה שיקבל ממנו שובר, אלא הלוה יכול לכתוב אותו שיחזיר לו את השטר, וממילא, צריך המלוה את השטר כדי להחזירו ללוה, משום שאם לא יחזירנו לו, יתבע הלוה שישיב לו מה שפרעו[ה], ולפיכך חייב על הוצאתו[ו].

אופן נוסף בביאור מחלוקתם: רַב אָשֵׁי אָמַר, תנא קמא ורבי יהודה נחלקו באופן שהוציא הלוה את השטר לאחר שפרע את החוב והחזירו לו המלוה[ז], ומה ששינו בברייתא המוציא שטר חוב ׳משפרעו׳ היינו שפרע הלוה את החוב ונולד את השטר, תנא קמא סבר שפטור מכיון שאינו צריך לשטר, ורבי יהודה סבר שחייב **מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ** לשטר **לְהַרְאוֹתוֹ** [**לְ**]**בַעַל חוֹב שֶׁנִּי** - לאדם אחר שהוא רוצה ללוות ממנו, **דְּאָמַר לֵיהּ חֲזִי נַבְרָא דְּקָרֵא אָנָא** - שרוצה לומר לו, ראה שאדם נאמן אני שפורע חובותיו[ח].

★

שנינו במשנה: המוציא **עוֹר**, שיעורו **כְּדֵי עֲשׂוֹת כִּיס** תיק לקמיע. **הגמרא דנה בשיעור העור שחייבים על הוצאתו: בָּעָא מִינֵּיהּ רָבָא מָרֵיהּ נַחְמָן, הַמּוֹצִיא עוֹר** מעובד[ט], **בְּכַמָּה** שיעורו להתחייב על הוצאתו. **אָמַר לֵיהּ** רב נחמן, **כְּדֶתָנֵן** - כמו ששנינו במשנתנו, **המוציא עוֹר**, שיעורו **כְּדֵי עֲשׂוֹת כִּיס** ממנו תיק לקמיע[י].

ועוד שאל: הַמְעַבְּדוֹ, על ידי מליחתו, **בְּכַמָּה** שיעורו להתחייב עליו משום מלאכת מעבד[יא]. **אָמַר לֵיהּ** רב נחמן, **לֹא שָׁנָא** - אינו שונה מהשיעור שחייבים עליו לענין הוצאה, שהוא כדי לעשות תיק לקמיע[יב].

עוד שאל: המוציא עור העומד **לְהַעֲבִדוֹ**, ועדיין לא עיבדו[יג], **בְּכַמָּה** שיעורו להתחייב על הוצאתו. **אָמַר לֵיהּ** רב נחמן, **לֹא שָׁנָא** - אינו שונה מהשיעור שחייב על הוצאת עור מעובד, שהוא כדי לעשות תיק לקמיע.

רב נחמן מביא ראיה לדבריו: וְנִמְצָא תֵּיקָרָא - ומנין למדתי לומר כן, שעור שאינו מעובד שיעורו כעור מעובד, **דְּתָנֵן** במשנה (לעיל קף:), **הַמְכַבֵּס** - המכבס את הצמר במים, **וְהַמְנַפֵּץ** - מפריד בידו את חוטי הצמר זה מזה[יד], **וְהַצּוֹבֵעַ** אותו, **וְהַטּוֹוֶה** - העושה ממנו חוטים, **שִׁיעוּרוֹ** להתחייב משום מלאכות אלו הוא **בְּמֻלָּא רוֹחַב הַטִּיט כָּפוּל** - פי שנים מהרווח שיש בין האצבע לאמה כשמרחיבין[טו], שאם ליבן או ניפץ או צבע או טוה חוט אורך כשיעור הזה חייב. **וְהָאוֹרֵג שְׁנֵי חוּטִין** - המכניס שני חוטי ערב בתוך חוטי השתי, **שִׁיעוּרוֹ** להתחייב משום אורג הוא אם ארג ברוחב הבגד **בְּמֻלָּא רוֹחַב הַטִּיט (כָּפוּל)**[טז] - כמו הרווח שיש בין האצבע לאמה כשמרחיבין[יז]. ומכך שהמלבן והמנפץ חייבים בשיעור שחייב הטווה, **אֲלָמָּא** - מוכח **שֶׁצִּיּוּן דְּמָטְוִיָּה קָאֵי שִׁיעוּרָא בְּמָווּי** - כיון שהצמר עומד לטויה שיעורו לענין כל המלאכות הנעשות בו כצמר טווי[יח], **הָכָא נָמֵי** - גם כאן בעור שאינו מעובד, **צִיּוּן דְּלָעֲבָדוֹ קָאֵי שִׁיעוּרוֹ כִּמְעוּבָּד** - כיון שהעור עומד לעיבוד שיעורו כעור מעובד.

עוד שאל: וְעוֹר שאינו מעובד **שֶׁלֹּא לְהַעֲבִדוֹ, בְּכַמָּה** שיעורו להתחייב על הוצאתו. **אָמַר לֵיהּ** רב נחמן, **לֹא שָׁנָא** - אינו שונה מהשיעור שחייב על הוצאת עור מעובד, שהוא כדי לעשות תיק לקמיע[יט].

רבא מקשה על רב נחמן: וְלֹא שָׁנֵי - וכי אין חילוק **בֵּין** המוציא עור **מְעוּבָּד לְמוֹצִיא עוֹר שֶׁאֵינוֹ מְעוּבָּד, מֵיתִיבֵיהּ** - הקשה רבא לרב נחמן, שנינו בברייתא, **הַמּוֹצִיא** סַמָּנִין של צבע **שָׁרְוִין** במים, שכבר רואים לצבוע בהם, שיעורם **כְּדֵי לְצַבּוֹעַ בָּהֶן דּוּגְמָא** - לצבוע מעט צמר ולהראותו כדוגמא ללוקח לדעת אם רוצה צבע זה, והוא כאותו שיעור צמר הנצרך **לְאִירָא** - לסתום את פי הקנה שבו נותן את חוט הערב[כ]. **וְאִיפּוֹ בְּסַמָּנִין שֶׁאֵינָן שְׁרוּיִין** במים, **תָּנֵן** במשנה (לעיל פט:), המוציא **קְלָפֵי אֱגוֹזִים** - קליפה לחה הגדלה על קליפת האגוז בעודו לח, **וְקִלְפֵי רִמּוֹנִין, סְמָנִים** - מין צמח שמוציאים ממנו צבע כחול, **וְסוּמָאק** - מין צמח שמוציאים ממנו צבע אדום, שכל אלו עומדים לשרותם במים לעשות מהם צבע, שיעורם שיהא ראוי לעשות מהם צבע **כְּדֵי לְצַבּוֹעַ בָּהֶן כְּגֹד קָטָן [לְפִין] סָבְכָה** - בגד קטן שנותנות הנשים באמצע הכיסוי שעל ראשיהן[כא]. והוא שיעור גדול יותר מכדי לצבוע דוגמא לאירא, ומוכח שעשיעור הצבע שאינו מוכן גדול משיעור הצבע המוכן, וממילא, גם לגבי המוציא עור יש לומר, שעור שאינו מעובד שיעורו גדול מעור מעובד, ולא כרב נחמן שהשוה ביניהם[כב].

מתרצת הגמרא: הָא אֵיתְמַר עָלָּהּ - הרי כבר נאמר על משנה זו טעם החילוק בין סממני צבע המוכנים לשימוש, לסממנים שאינם מוכנים לשימוש, **אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, לְפִי שֵׁאֵין אָדָם מוֹרֵחַ לְשָׁרוֹת** שיעור מועט של **סַמָּנִין** הראויים רק **לְצַבּוֹעַ בָּהֶן דּוּגְמָא** כשיעור הנצרך **לְאִירָא**[כג], ולכן כשצריך אינם שרויים, אינם חשובים בשיעור מועט זה, אבל בעור, אדם טורח לעבדו גם בשיעור הראוי לתיק לקמיע, ולכן אף כשאינו מעובד חשוב הוא בשיעור זה[כד].

רבא מוסיף להקשות לרב נחמן: וְהָתַנְיָא המוציא **זַרְעוֹנֵי גִינָּה, דְּמַקְּפֵי דְּזַרְעִינְהוּ** - שלענין הרצאתם קודם זריעתם **תָּנֵן** במשנה (לעיל ג:) **זַרְעוֹנֵי גִינָּה** שיעורם **פְּחוֹת מְפֻגְרוֹגֶרֶת**[כה], **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר**, אפילו אם לא הוציא אלא **חֲמִשָּׁה** זרעונים חייב[כו]. **וְאִיפּוֹ בְּתָרֵי דְּזַרְעִינְהוּ** - לענין זרעונים לאחר שנזרעו **תָּנֵן** במשנה (לעיל ב:), המוציא **זֶבֶל וְחוֹל חָדָשׁ**, שיעורו הוא **כְּדֵי לְזַבֵּל בּוֹ חֶלְקָה אחד שֶׁל קְרוּב, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, שיעורו

א. **רבא** לא רצה לפרש כאביי שתנא קמא ורבי יהודה נחלקו האם מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו, משום שלא רצה לדחוק את לשון הברייתא ש׳עד שפרעו׳ ו׳משפרעו׳ הכוונה על הודאת הלוה, ועוד, שההלכה היא שמודה בשטר שכתבו צריך לקיימו, ולא רצה להעמיד את דברי רבי יהודה שלא כהלכה. רי״טב״א (ל״ח וכ״ג). ב. **פירושו** של רבא יתכן גם אם לדברי הכל מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו, ונקט שלדברי הכל מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו כיון שכך היא ההלכה. תוספות (לעיל עח: ד״ה כ״ש, על פי פלוגתא דמאכ״ם) והרשב״א (ל״ח כ״ג). ג. **רש״י** (ל״ח כ״ג). והוסיף לבאר, שאין לומר שהמלוה צריך את השטר כדי להחזירו ללוה שישתמש בו לצרור בו על פי צלוחיתו, שהרי הלוה לא ישתמש בשטר לצרור זה, מחשש שיגיע ליד המלוה ויחזור ויתבענו. וגם אין לומר שהמלוה צריך את השטר כדי להחזירו ללוה אם יתבענו [כדי להוכיח שהחוב פרוע], משום שלא איכפת ללוה שהמלוה לא יחזיר לו את השטר, שהרי יש בידו שובר. והוסיף המהרש״א (בכ״מ פ״ב פ״ו ע״ב), שהלוה אינו חרוש שמא יאבד לו השובר ויחזור המלוה ויגבה ממנו על ידי השטר, כיון שאסור למלוה להשהות את השטר אצלו וצריך לשורפו [אמנם אין הלוה מאמין למלוה שישרוף אותו, ורוצה שישיב לו את השטר. מהר״ם בנעט (בכ״מ פ״ב פ״ו ע״ה). ד. **רש״י** (ל״ח ושם). ואף שאסור למלוה להשהות את השטר צלוו וצריך לשורפו [אמנם אין הלוה מאמין למלוה שישרוף אותו, השטר, אלא שהוא סומך על השובר שבידו, אבל משום חשש רחוק שמא יאבד השובר מידו, לזה די לו במה שהמלוה חייב לשרוף את השטר. מהר״ם בנעט (בכ״מ פ״ב פ״ו ע״ב). ה. **גם** לדעת רבא הכל מודים שהלוה יכול לכתוב את הלוה שיקבל ממנו שובר, אלא הלוה יכול לכתוב אותו שיחזיר לו את השטר, וממילא, צריך המלוה את השטר כדי להחזירו ללוה, משום שאם לא יחזירנו לו, יתבע הלוה שישיב לו מה שפרעו[ז], ולפיכך חייב על הוצאתו[ח].

ו. **תנא קמא סבר** שטר חוב ׳משפרעו׳ היינו שפרע הלוה את החוב ונולד את השטר, תנא קמא סבר שפטור מכיון שאינו צריך לשטר, ורבי יהודה סבר שחייב **מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ** לשטר **לְהַרְאוֹתוֹ** [**לְ**]**בַעַל חוֹב שֶׁנִּי** - לאדם אחר שהוא רוצה ללוות ממנו, **דְּאָמַר לֵיהּ חֲזִי נַבְרָא דְּקָרֵא אָנָא** - שרוצה לומר לו, ראה שאדם נאמן אני שפורע חובותיו[ז]. ★

ז. **רב אשי אמר** שיעורו **כְּדֵי עֲשׂוֹת כִּיס** תיק לקמיע. **הגמרא דנה בשיעור העור שחייבים על הוצאתו: בָּעָא מִינֵּיהּ רָבָא מָרֵיהּ נַחְמָן, הַמּוֹצִיא עוֹר** מעובד[ט], **בְּכַמָּה** שיעורו להתחייב על הוצאתו. **אָמַר לֵיהּ** רב נחמן, **כְּדֶתָנֵן** - כמו ששנינו במשנתנו, המוציא **עוֹר**, שיעורו **כְּדֵי עֲשׂוֹת כִּיס** ממנו תיק לקמיע[י].

ח. **ועוד שאל: הַמְעַבְּדוֹ**, על ידי מליחתו, **בְּכַמָּה** שיעורו להתחייב עליו משום מלאכת מעבד[יא]. **אָמַר לֵיהּ** רב נחמן, **לֹא שָׁנָא** - אינו שונה מהשיעור שחייבים עליו לענין הוצאה, שהוא כדי לעשות תיק לקמיע[יב]. **עוד שאל:** המוציא עור העומד **לְהַעֲבִדוֹ**, ועדיין לא עיבדו[יג], **בְּכַמָּה** שיעורו להתחייב על הוצאתו. **אָמַר לֵיהּ** רב נחמן, **לֹא שָׁנָא** - אינו שונה מהשיעור שחייב על הוצאת עור מעובד, שהוא כדי לעשות תיק לקמיע.

ט. **רב נחמן מביא ראיה לדבריו: וְנִמְצָא תֵּיקָרָא** - ומנין למדתי לומר כן, שעור שאינו מעובד שיעורו כעור מעובד, **דְּתָנֵן** במשנה (לעיל קף:), **הַמְכַבֵּס** - המכבס את הצמר במים, **וְהַמְנַפֵּץ** - מפריד בידו את חוטי הצמר זה מזה[יד], **וְהַצּוֹבֵעַ** אותו, **וְהַטּוֹוֶה** - העושה ממנו חוטים, **שִׁיעוּרוֹ** להתחייב משום מלאכות אלו הוא **בְּמֻלָּא רוֹחַב הַטִּיט כָּפוּל** - פי שנים מהרווח שיש בין האצבע לאמה כשמרחיבין[טו], שאם ליבן או ניפץ או צבע או טוה חוט אורך כשיעור הזה חייב. **וְהָאוֹרֵג שְׁנֵי חוּטִין** - המכניס שני חוטי ערב בתוך חוטי השתי, **שִׁיעוּרוֹ** להתחייב משום אורג הוא אם ארג ברוחב הבגד **בְּמֻלָּא רוֹחַב הַטִּיט (כָּפוּל)**[טז] - כמו הרווח שיש בין האצבע לאמה כשמרחיבין[יז]. ומכך שהמלבן והמנפץ חייבים בשיעור שחייב הטווה, **אֲלָמָּא** - מוכח **שֶׁצִּיּוּן דְּמָטְוִיָּה קָאֵי שִׁיעוּרָא בְּמָווּי** - כיון שהצמר עומד לטויה שיעורו לענין כל המלאכות הנעשות בו כצמר טווי[יח], **הָכָא נָמֵי** - גם כאן בעור שאינו מעובד, **צִיּוּן דְּלָעֲבָדוֹ קָאֵי שִׁיעוּרוֹ כִּמְעוּבָּד** - כיון שהעור עומד לעיבוד שיעורו כעור מעובד.

י. **עוד שאל: וְעוֹר** שאינו מעובד **שֶׁלֹּא לְהַעֲבִדוֹ, בְּכַמָּה** שיעורו להתחייב על הוצאתו. **אָמַר לֵיהּ** רב נחמן, **לֹא שָׁנָא** - אינו שונה מהשיעור שחייב על הוצאת עור מעובד, שהוא כדי לעשות תיק לקמיע[יט].

יא. **רבא מקשה על רב נחמן: וְלֹא שָׁנֵי** - וכי אין חילוק **בֵּין** המוציא עור **מְעוּבָּד לְמוֹצִיא עוֹר שֶׁאֵינוֹ מְעוּבָּד, מֵיתִיבֵיהּ** - הקשה רבא לרב נחמן, שנינו בברייתא, **הַמּוֹצִיא** סַמָּנִין של צבע **שָׁרְוִין** במים, שכבר רואים לצבוע בהם, שיעורם **כְּדֵי לְצַבּוֹעַ בָּהֶן דּוּגְמָא** - לצבוע מעט צמר ולהראותו כדוגמא ללוקח לדעת אם רוצה צבע זה, והוא כאותו שיעור צמר הנצרך **לְאִירָא** - לסתום את פי הקנה שבו נותן את חוט הערב[כ]. **וְאִיפּוֹ בְּסַמָּנִין שֶׁאֵינָן שְׁרוּיִין** במים, **תָּנֵן** במשנה (לעיל פט:), המוציא **קְלָפֵי אֱגוֹזִים** - קליפה לחה הגדלה על קליפת האגוז בעודו לח, **וְקִלְפֵי רִמּוֹנִין, סְמָנִים** - מין צמח שמוציאים ממנו צבע כחול, **וְסוּמָאק** - מין צמח שמוציאים ממנו צבע אדום, שכל אלו עומדים לשרותם במים לעשות מהם צבע, שיעורם שיהא ראוי לעשות מהם צבע **כְּדֵי לְצַבּוֹעַ בָּהֶן כְּגֹד קָטָן [לְפִין] סָבְכָה** - בגד קטן שנותנות הנשים באמצע הכיסוי שעל ראשיהן[כא]. והוא שיעור גדול יותר מכדי לצבוע דוגמא לאירא, ומוכח שעשיעור הצבע שאינו מוכן גדול משיעור הצבע המוכן, וממילא, גם לגבי המוציא עור יש לומר, שעור שאינו מעובד שיעורו גדול מעור מעובד, ולא כרב נחמן שהשוה ביניהם[כב].

יב. **מתרצת הגמרא: הָא אֵיתְמַר עָלָּהּ** - הרי כבר נאמר על משנה זו טעם החילוק בין סממני צבע המוכנים לשימוש, לסממנים שאינם מוכנים לשימוש, **אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, לְפִי שֵׁאֵין אָדָם מוֹרֵחַ לְשָׁרוֹת** שיעור מועט של **סַמָּנִין** הראויים רק **לְצַבּוֹעַ בָּהֶן דּוּגְמָא** כשיעור הנצרך **לְאִירָא**[כג], ולכן כשצריך אינם שרויים, אינם חשובים בשיעור מועט זה, אבל בעור, אדם טורח לעבדו גם בשיעור הראוי לתיק לקמיע, ולכן אף כשאינו מעובד חשוב הוא בשיעור זה[כד].

יג. **רבא מוסיף להקשות לרב נחמן: וְהָתַנְיָא** המוציא **זַרְעוֹנֵי גִינָּה, דְּמַקְּפֵי דְּזַרְעִינְהוּ** - שלענין הרצאתם קודם זריעתם **תָּנֵן** במשנה (לעיל ג:) **זַרְעוֹנֵי גִינָּה** שיעורם **פְּחוֹת מְפֻגְרוֹגֶרֶת**[כה], **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָא אוֹמֵר**, אפילו אם לא הוציא אלא **חֲמִשָּׁה** זרעונים חייב[כו]. **וְאִיפּוֹ בְּתָרֵי דְּזַרְעִינְהוּ** - לענין זרעונים לאחר שנזרעו **תָּנֵן** במשנה (לעיל ב:), המוציא **זֶבֶל וְחוֹל חָדָשׁ**, שיעורו הוא **כְּדֵי לְזַבֵּל בּוֹ חֶלְקָה אחד שֶׁל קְרוּב, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, שיעורו

יד. **אבל** אם חזרו לסורו, שוב אין בהם משום מלאכת מעבד. **אבל** אם חזרו לסורו, שוב אין בהם משום מלאכת מעבד. רש״י (ל״ח כ״ג ומעו״פ). והרמב״ן (ל״ח ע״ב ממעו״פ) כיאר שרבא היה מסופק באיזה עור מדובר במשנתנו, ולכן שאל בסתם כמה שיעורו של עור, וכותנתו היתה לשאול האם גם בעור מעובד השיעור הוא כמו ששינינו במשנה [ורב נחמן השיב לו שאכן המשנה גם כן מדברת בעור מעובד]. טו. **רבא** הסתפק שמא לא יתחייב אלא בשיעור גדול יותר משיעור של כדי לעשות קמיע, משום שאין אדם טורח לעבד עור קטן כזה. ריטב״א (ל״ח ממעו״פ). יא. **ראה** אבני נזר (סוי״ס סי׳ קנ סוס״ק ג-ט) שלדעת רש״י הנעשית בעיבוד בידו. והוסיף עוד, שגם הסירוק הנעשה לאחר הניפוץ הוא בכלל מלאכת הניפוץ. יב. **אצבע**׳ היא האצבע השניה הסמוכה לבוהן, ר׳אמה׳ היא האצבע האמצעית ביד. שיעור המרחק שבין האצבע לאמה כשמרחיבים כמה שאפשר קרוי ׳סיט׳, ופי שנים מאורך זה הוא ׳סיט כפול׳. רש״י (ל״ח סיט ושי״ח כפול). והטעם שלא שנה התנא ׳כדי שני סיטין׳ הוא כדי שלא נטעה לפרש שימדוד מאצבע לקמיצה, והוא פחות משתי פעמים מאצבע לאמה. חדש האביב (בכ״מ ל״ח סיט). והרמב״ם (פיהמ ממעו״פ, פ״ט מ״ד) פירש ש׳סיט׳ הוא שישית מהזרת ב׳סיט כפול׳ הוא שליש זרת. **גם שאף** על פי שלא ארג את חוטי הערב על פני כל רוחב הבגד אלא על פני רוחב סיט אחד חייב. רש״י (לעיל קכ: ל״ח ממעו״פ). יד. **שחזו** מניתוח את חוט הערב בתוך קנה, וסותם את פי הקנה על ידי צמר או צמר גפן ומשירי נקב קטן שדרכו יצא החוט, וזורק את הקנה בין חוטי השתי, והפקעת של חוט הערב מתגלגלת בתוכו, ואינה יכולה לצאת כולה בין שני פי הקנה סתום. רש״י (לעיל יא: ל״ח ממעו״פ). התנא הוצרך לפרש שחייבים בשיעור הנצרך לאירא, כיון שהשיעור הנצרך לדוגמא אינו יודע לכל. ומכל מקום פירש גם שחייבים בשיעור הנצרך לדוגמא, משום שאם היה אומר רק שהוא השיעור הנצרך לאירא לא היינו יודעים מדוע חייבים על צבע בשיעור זה, הלא אין צובעים את הצמר שונתים לאירא, ולכך פירש שהוא אותו שיעור הנצרך לצבוע צמר לדוגמא. עפ״י תוספות (עז. ד״ה ר׳מאיר). טז. **סבכה** היא רשת שונתות הנשים על ראשיהן, ונקביה דקים מאד. רמב״ם (פיהמ ממעו״פ, כלים פכ״ח מ״ט). טז. **ואם** צריך צבע כדי לצבוע דוגמא מכין שיעור הראוי לצבוע פי סבכה. רש״י (ל״ח שם). יז. **ומכל** מקום אף עור מעובד אינו חשוב בפחות מכדי לעשות ממנו כיסוי לקמיע. רש״י (ל״ח שם). יח. **רמב״ם** (פיהמ ממעו״פ, פ״ט מ״ז) ומבואר מדבריו שרבי יהודה בן בתירא חולק על תנא קמא ומיקל יותר ממנו. והטעם שחייבים בשיעור זה הוא כיון שזה היא הכמות שהורים בערוגה אחת. ירושלמי (פ״ט ה״ז). ומדוברי אריה (לעיל ג׳ ל״ח ד׳מעו״פ) כתב שהיה נראה לפרש שרבי יהודה בן בתירא אינו חולק על תנא קמא אלא מבאר את דבריו. וראה שם מה שביאר עוד בדברי רבי יהודה בן בתירא. וכתב הרא״ש הורוויץ

טו. **רבא** ידע את המשנה, ושאל שאלה זו אגב השאלות ששאל אחר כך בענין עור. רש״י (ל״ח ממעו״פ). והרמב״ן (ל״ח ממ״ב) כיאר שרבא היה מסופק באיזה עור מדובר במשנתנו, ולכן שאל בסתם כמה שיעורו של עור, וכותנתו היתה לשאול האם גם בעור מעובד השיעור הוא כמו ששינינו במשנה [ורב נחמן השיב לו שאכן המשנה גם כן מדברת בעור מעובד]. טו. **רבא** הסתפק שמא לא יתחייב אלא בשיעור גדול יותר משיעור של כדי לעשות קמיע, משום שאין אדם טורח לעבד עור קטן כזה. ריטב״א (ל״ח ממעו״פ). יא. **ראה** אבני נזר (סוי״ס סי׳ קנ סוס״ק ג-ט) שלדעת רש״י הנעשית בעיבוד בידו. והוסיף עוד, שגם הסירוק הנעשה לאחר הניפוץ הוא בכלל מלאכת הניפוץ. יב. **אצבע**׳ היא האצבע השניה הסמוכה לבוהן, ר׳אמה׳ היא האצבע האמצעית ביד. שיעור המרחק שבין האצבע לאמה כשמרחיבים כמה שאפשר קרוי ׳סיט׳, ופי שנים מאורך זה הוא ׳סיט כפול׳. רש״י (ל״ח סיט ושי״ח כפול). והטעם שלא שנה התנא ׳כדי שני סיטין׳ הוא כדי שלא נטעה לפרש שימדוד מאצבע לקמיצה, והוא פחות משתי פעמים מאצבע לאמה. חדש האביב (בכ״מ ל״ח סיט). והרמב״ם (פיהמ ממעו״פ, פ״ט מ״ד) פירש ש׳סיט׳ הוא שישית מהזרת ב׳סיט כפול׳ הוא שליש זרת. **גם שאף** על פי שלא ארג את חוטי הערב על פני כל רוחב הבגד אלא על פני רוחב סיט אחד חייב. רש״י (לעיל קכ: ל״ח ממעו״פ). יד. **שחזו** מניתוח את חוט הערב בתוך קנה, וסותם את פי הקנה על ידי צמר או צמר גפן ומשירי נקב קטן שדרכו יצא החוט, וזורק את הקנה בין חוטי השתי, והפקעת של חוט הערב מתגלגלת בתוכו, ואינה יכולה לצאת כולה בין שני פי הקנה סתום. רש״י (לעיל יא: ל״ח ממעו״פ). התנא הוצרך לפרש שחייבים בשיעור הנצרך לאירא, כיון שהשיעור הנצרך לדוגמא אינו יודע לכל. ומכל מקום פירש גם שחייבים בשיעור הנצרך לדוגמא, משום שאם היה אומר רק שהוא השיעור הנצרך לאירא לא היינו יודעים מדוע חייבים על צבע בשיעור זה, הלא אין צובעים את הצמר שונתים לאירא, ולכך פירש שהוא אותו שיעור הנצרך לצבוע צמר לדוגמא. עפ״י תוספות (עז. ד״ה ר׳מאיר). טז. **סבכה** היא רשת שונתות הנשים על ראשיהן, ונקביה דקים מאד. רמב״ם (פיהמ ממעו״פ, כלים פכ״ח מ״ט). טז. **ואם** צריך צבע כדי לצבוע דוגמא מכין שיעור הראוי לצבוע פי סבכה. רש״י (ל״ח שם). יז. **ומכל** מקום אף עור מעובד אינו חשוב בפחות מכדי לעשות ממנו כיסוי לקמיע. רש״י (ל״ח שם). יח. **רמב״ם** (פיהמ ממעו״פ, פ״ט מ״ז) ומבואר מדבריו שרבי יהודה בן בתירא חולק על תנא קמא ומיקל יותר ממנו. והטעם שחייבים בשיעור זה הוא כיון שזה היא הכמות שהורים בערוגה אחת. ירושלמי (פ״ט ה״ז). ומדוברי אריה (לעיל ג׳ ל״ח ד׳מעו״פ) כתב שהיה נראה לפרש שרבי יהודה בן בתירא אינו חולק על תנא קמא אלא מבאר את דבריו. וראה שם מה שביאר עוד בדברי רבי יהודה בן בתירא. וכתב הרא״ש הורוויץ

הוא **בְּדֵי לְגַבֵּי בְּרִיּשָׁא**[יט]. ומוכח, שלאחר הזריעה השיעור קטן יותר מלפני הזריעה, ואפילו זרע אחד חשוב הוא, ואם כן גם לגבי המוציא עור, יש לומר שעור מעובד שיעורו קטן מעור שאינו מעובד, ולא כרב נחמן שהשוה ביניהם.

מתרצת הגמרא: הָא אִיתְּמַר עֲלָהּ - הרי כבר נאמר על משנה זו טעם החילוק שבין המשניות, **אָמַר רַב פָּפָּא, הָא דְּזָרְעַ** - המשנה העוסקת בהוצאת זבל שמתבאר בה שזרע אחד חשוב הוא, מדברת בזרעונים שנזרעו, **וְהָא דְּלָא זָרְעַ** - המשנה העוסקת בהוצאת זרעונים שמתבאר בה שהשיעור הוא פחות מכגרוגרת, מדברת בזרעונים שעדיין לא נזרעו, ולכך אין המוציא מתחייב על הוצאת זרע אחד, **לְפִי שֶׁאֵין אָדָם טוֹרֵחַ לְהוֹצִיא נִיקָּא** [-גרעין] **אַחַת לְזָרִיעָה**, משום שמלאכת הזריעה יש בה טירחה גדולה ואין אדם טורח לזרוע גרעין אחד בלבד, לכן, קודם הזריעה אין גרעין אחד חשוב. אבל בעור, אדם טורח לעבדו גם בשיעור הראוי לתיק לקמיע, ולכן אף כשאינו מעובד, חשוב הוא בשיעור זה.

רבא מוסיף להקשות לרב נחמן: וְהָרֵי טִיט, דְּמַקְּפֵי דְּלָיְיבְּלֵיהּ - שכשעדיין לא גיבלו במים **תַּגְיָא** בברייתא, **מוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי שִׁמְעוֹן, בְּמוֹצִיא שׁוֹפָרָן** - מים סרוחים **לְרְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁשִּׁיעוּרָן בָּרְבִיעִית**, שבפחות מזה אינם ראויים לכלום, **וְהֵיוְינָן [דְּהָא]** - ונשאנו ונתנו בדברי ברייתא זו (לעיל עח.), **שׁוֹפָרָן לָמַאי חָזֵי** - למה הם ראויים, **וְאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה**, ראויים הם **לְגַבֵּי בָּהֵן אֶת הַטִּיט**. הרי שאין הטיט חשוב אלא כמן יש בו שיעור שצריך לגבל ברביעית מים. **וְאִילּוֹ בָּתַר דְּגַבֵּיהּ** - לגבי טיט שכבר גיבלו במים **תַּגְיָא** בברייתא, המוציא **מִיט** מגובל, שיעורו **בְּדֵי לַעֲשׂוֹת בָּהֵן פִּי כּוּר** - לסתום את הנקב שבתנור הצורפים, שבו נותנים את המפוח, כדי שיכנס בו המפוח בדוחק, ושיעור זה הוא קטן מהשיעור שנאמר לגבי טיט שאינו מגובל, וממילא, גם לגבי המוציא עור, יש לומר שעור מעובד שיעורו קטן מעור שאינו מעובד, ולא כרב נחמן שהשוה ביניהם.

מתרצת הגמרא: הָתָם נָמֵי בְּדְאָמְרַן - גם שם יש טעם לחלק כמו שאמרנו שם, **לְפִי שֶׁאֵין אָדָם טוֹרֵחַ [לְגַבֵּל] אֶת הַטִּיט** בשיעור הראוי **לַעֲשׂוֹת בּוֹ פִּי כּוּר**, שהוא שיעור מועט, משום שמלאכת הגיבול יש בה טירחה גדולה, ואם צריך טיט כדי לסתום פי כור, מגבל יותר ומשתמש בו לדברים נוספים, ולכן קודם גיבולו אינו חשוב בשיעור מועט זה, אבל בעור, אדם טורח לעבדו גם בשיעור הראוי לתיק לקמיע, ולכן אף כשאינו מעובד, חשוב הוא בשיעור זה.

הגמרא מקשה על רב נחמן: תָּא שְׁמַע - בא ושמע ראיה לדבר, **דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבִּי מִשְׁמֵיהּ** [-משמו] **דִּשְׁמוּאֵל, שְׁלֹשָׁה מִינֵי עוֹרוֹת הֵן** הַחוֹלְקִים בשמותיהם ובשיעוריהם לענין הוצאה בשבת[ב], **מַצָּה, וְחִיפָּה, וְדִיפְתְּרָא**[כא].

הגמרא מבארת מה הם שלשה מיני עורות אלו וכמה שיעורם: 'מַצָּה' כְּמַשְׁמָעוֹ - כמשמעות המילה מצה, שלא נעשה בו שום תיקון, וזהו עור **דְּלָא מְלַיְּיחַ**[כב], **וּדְלָא מְקַיְּיחַ** - ולא השרו אותו בקמח ומים[כג], **וּדְלָא עֲבָדִין** שעדיין לא נמלח[כד] **וּדְלָא קָמְיְיחַ** - ולא השרו אותו בקמח ומים[כה], **וּדְלָא עֲבָדִין** ולא השרו אותו בעפצים[כו], שהם דברים הנעשים בעיבוד העור, ודומה למצה שלא נעשה בה החימרן הנעשה בלחם הרגיל. **וְכַמָּה שִׁיעוּרוֹ** של העור הקרוי מצה להתחייב בה הוצאה בשבת. **תָּנֵי רַב שְׁמוּאֵל בַּר רַב יְהוּדָה**, שיעורו

(יט) ג. ד"ה ר"ש). ששיעור זה הוא בחמשה זרעונים שהם פחות משיעור גרוגרת, אבל אם הוציא זרעונים גדולים שיש בפחות מחמשה מהם שיעור גרוגרת, חייב שהרי הם ראויים לאכילת אדם או לפי טלה [ובכלל דבר שיש לו שני תשמישים הולכים אחרי השיעור הקטן כפי שנתבאר בהערה לעיל]. יט. **מִין** ירק, ושיעורו קטן מקלת של כרוב. רש"י (שם, ד"ה כי). כ. **רש"י** (נעיין כב. ד"ה ונלבן). כא. **וְלָא** מנה קלף גמור [שמעובד במלח וקמח ועפצים], לפי שאינו נקרא עור. רש"י (נעיין כב. ד"ה ונלבן). כב. **לְאַחר** שהעור מתייבש מולחים אותו [ראה להלן 'יתם בבישולא']. והמליחה מייבשת את העור לגמרי. מאירי (ד"ה ויפה). כג. **לְאַחר** שנמלח העור משרים אותו בקמח ומים כדי להסיר ממנו את השערות [ולעשותו ראוי לכתיבה]. נשמת אדם (כלל כח). כד. **לְאַחר** ששרה העור בקמח ומים היו משרים אותו במי עפצים שמכווצין את העור ומחזקין אותו. רמב"ם (פרקין פ"ט ה"י). ועל ידי כן אין הכתב יכול להימחק [על פי גיטין (יט:) 'יהא בעינן כתב שאינו יכול להדדייך וליכוה, בראפיינ"ן]. כה. **דְּרַךְ** הסוחרים לחפות את המשקולת בעור כדי שלא תיפחת על ידי השימוש, לפי שהמתכת נשחקת ונלכלוך זה אי אפשר בעור שאינו מעובד כלל). רש"י (ד"ה דפנות). כו. **לְיטְרָא** הוא לוג. רש"י (מימרון כט. ד"ה שלשלת). אולם הר"ש (מתוספת פ"י מ"ח) הביא מהירושלמי (פ"ט ה"י) שליטרא הוא חצי לוג. ורבינו ליטרא הוא המשקל הקטן ביותר שהיה בזמנם [ראה שולחן ערוך (או"ח סי' רמ"ו סי"ב). רש"י (נעיין כב. ד"ה ופפנות). כז. **וּסְתָם** עור מעובד היינו עור שנמלח. רמב"ן (ד"ה כתב). כח. **בְּיוֹן** שהוא מתוקן קצת ראוי לעשות בו קמיע. רש"י (נעיין כב. ד"ה ויפה). כט. **רש"י** (ד"ה דפנות). וביאר הרמב"ן (ד"ה כתב) שכיון שמדאורייתא די בכתיבה זו להתגרש, הרי זה שיעור חשוב לחייב עליו בהוצאת שבת. וכתבו התוספות (ד"ה כתב) שהוא כדעת חכמים (נעיין fn.) המכשירים גט הכתוב על הדיפתרא. ל. **הוּא** לשון בישול, ונקרא כן לפי שהבישול נעשה בדבר לח. רש"י (ד"ה פפנות). לא. **רש"י** (ד"ה ופפנות). וכיון שעדיין יש זמן רב עד שיהיה ראוי לעיבוד, אין אדם מחשיבו בשיעור הראוי לעשות בו תיק לקמיע. על פי חדש האביב (פרש"י שם). לב. **כל** דבר הראוי לישב או לשכב עליו, והניח עליו הזב את רוב משקל גופו, נטמא טומאת מדרס, אפילו אם היה דבר המפסיק בינו לבין הזב, וטומאת מדרס טומאה חמורה היא, שנעשה אב הטומאה כמו הזב. רמב"ם (משנה למשכב ומושב פ"ו ה"ב). לג. **אבל** לענין טומאת מגע [כגון שנגע הבגד במתן], די בשלש אצבעות על שלש אצבעות. רש"י (ד"ה שלשה). לד. **והוא** עבה יותר מהבגד, אבל אינו עבה כל כך כמו עור. רש"י (פרש"י ח: ד"ה קל). צמר של עזים קרוי 'צרצר' לפי שאינו רך כשאר צמר. רש"י (מגילה לג: ד"ה צמר גפנים). לה. **רש"י** (בחולין סב. ד"ה ומקן). וראה תוספות שם (ד"ה ומקן) שנחלקו עליו. לו. **וְלֹא** נאמר החילוק בין טומאת מדרס לטומאת מת אלא בבגד. לז. **והבגד** שיעורו שלשה טפחים על שלשה טפחים [כשיעורו לענין טומאת מדרס]. רמב"ם (פרק פ"ו ה"ג). וצריך ביאור, שכיון שלענין טומאת מת שיעורו שלש אצבעות על שלש אצבעות, אם כן חשוב הוא בשיעור זה, ומדוע לא יתחייבו על הוצאתו בשיעור זה. שפת אמת (ד"ה ומקן). אמנם בתוספות הרא"ש (ד"ה ומקן) כתב ששיעור הבגד שחייבים על הוצאתו הוא שלש אצבעות על שלש אצבעות, וכשיעורו לענין טומאת מת. לח. **שכך** צריך לחלק כדי שלא יקשה מהמשנה על הברייתא. על פי רש"י (ד"ה קל). לט. **צריך** ביאור, שהיה לו לעולא לומר 'ארבע עורות הן', ולמנות גם עור זה. שפת אמת (ד"ה ויפה). וראה מאירי (ד"ה ופפנות) מה שכתב ליישב קושיא זו.

★

שנינו במשנה: המוציא **קִדֵּשׁ**, שיעורו **בְּדֵי לִכְתּוֹב עֲלָיו פָּרָשָׁה קְטַנָּה שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁהִיא פָּרָשַׁת שְׁמַע יִשְׂרָאֵל**. **הגמרא דנה בשיעור הקלף. מקשה הגמרא:** **וְרַמִּינְהוּ** - וקשה מהברייתא שאנו שנינו, המוציא **קִדֵּשׁ** - החלק החיצוני של עור הבהמה שמחולקים אותו לשנים, **וְדוֹסְקוֹסְטוּם** - החלק הפנימי של עור הבהמה[א], השיעור הוא **בְּדֵי לִכְתּוֹב עֲלָיו מְזוּזָה**, והיינו פרשת 'שמע' ופרשת 'והיה אם שמוע' שהם הפרשיות הכתובות במזוזה, ולא כמו שמבואר במשנתנו ששיעור הקלף שחייבים כדי לכתוב עליו הוא כדי לכתוב פרשת 'שמע'. **הגמרא מתרצת:**

מתרצת הגמרא: מַאי מְזוּזָה - מה כוונת הברייתא במה שאמרה שהשיעור הוא כדי לכתוב מזוזה, **מְזוּזָה שֶׁבַּתְּפִילִּין**, כלומר פרשה אחת מארבע פרשיות שבתפילין[ב], והיינו הפרשה הקטנה שבהם שהיא פרשת 'שמע'.

שואלת הגמרא: וְקָרֵי לָהּ מְזוּזָה - וכי קוראים **לַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁבַּתְּפִילִּין, 'מְזוּזָה'.**

משיבה הגמרא: אִין - אכן, הפרשיות שבתפילין גם הן קריות מזוזה, **וְהָתַנְיָא** - וכן שנינו בברייתא, **רְצוּעוֹת תְּפִילִּין** המחוברות **עִם הַתְּפִילִּין, מְטַמְּאוֹת אֶת הַיָּדַיִם**, שהנוגע ברצועות, הרי הוא מטמא את התרומה בנגיעתו[ג], אבל אם הרצועות הן **בְּפָנֵי עַצְמָן**, ואינן מחוברות לתפילין, **אֵין מְטַמְּאוֹת אֶת הַיָּדַיִם. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם** [-משמו של] **רַבִּי שִׁמְעוֹן, הַנּוֹגֵעַ בָּרְצוּעָה** של תפילין, אף כשהיא מחוברת לתפילין, **טָהוֹר** - ידיו טהורות ואינן פוסלות את התרומה, **עַד שֶׁיִּגַּע בְּקֻבִּיטָה** - בבית של התפילין שהפרשיות בתוכו[ד]. **רַבִּי זְכַאי מִשְּׁמוֹ אוֹמֵר**, אף אם נגע בקציצה **טָהוֹר, עַד שֶׁיִּגַּע בַּמְּזוּזָה עַצְמָהּ** - בפרשיות עצמן[ה]. והרי לנו בלשונו של רבי זכאי שפרשיות התפילין קריות מזוזה.

מקשה הגמרא: איך ניתן לבאר את מה ששנינו בברייתא 'קלף ודוסקוסטוס כדי לכתוב עליו מזוזה' שהכוונה למזוזה שבתפילין, **וְהָא מְדַקְתָנֵי סֵיפָא** - והרי מכך ששנינו בסיפא של הברייתא, המוציא **קִדֵּשׁ** שיעורו **בְּדֵי לִכְתּוֹב עָלָיו פָּרָשָׁה קְטַנָּה שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁהִיא שְׁמַע יִשְׂרָאֵל**, **מִכְּלָל דִּרֵישָׁא** - משמע מזה שברישא שנינו לגבי הוצאת קלף ודוסקוסטוס ששיעורם 'כדי לכתוב עליו מזוזה', **בַּמְּזוּזָה עַצְמָהּ מֵעַכְשָׁיו** - מדובר במזוזה ממש, ולא בפרשיות התפילין הקריות מזוזה. ואם כן קשה מהרישא לסיפא, שברישא שנינו ששיעור הקלף הוא כדי לכתוב מזוזה, ואילו בסיפא שנינו ששיעור הקלף הוא כדי לכתוב פרשה קטנה שבתפילין?

מתרצת הגמרא: הָכִי קָתָנֵי - כך יש לשנות בברייתא, המוציא **קִדֵּשׁ** 'דוסקוסטוס **שִׁיעוּרוֹ כְּבָמָה**, **הַדּוֹסְקוֹסְטוּס, שִׁיעוּרוֹ בְּדֵי לִכְתּוֹב עָלָיו מְזוּזָה**', והיינו פרשת 'שמע' ופרשת 'והיה אם שמוע' הכתובות במזוזה, שהדוסקוסטוס אינו כשר לכתוב עליו תפילין, **וְהַקֶּלֶף** שיעורו **בְּדֵי לִכְתּוֹב עָלָיו פָּרָשָׁה קְטַנָּה שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁהִיא שְׁמַע יִשְׂרָאֵל**, שהקלף כשר לכתוב עליו תפילין.

★

הגמרא דנה עוד בענין דוסקוסטוס וקלף: אָמַר רַב, דּוֹסְקוֹסְטוּס הֲרֵי הִיא כְּקֶלֶף, מָה קֶלֶף כּוֹתְבִין עָלָיו - כשר הוא לכתוב עליו תְּפִילִּין, אַף דּוֹסְקוֹסְטוּס כּוֹתְבִין עָלָיו תְּפִילִּין.

מקשה הגמרא: תָּנַן - שנינו במשנתנו, המוציא **קִדֵּשׁ**, שיעורו **בְּדֵי לִכְתּוֹב עָלָיו פָּרָשָׁה קְטַנָּה שֶׁבַּתְּפִילִּין, שֶׁהִיא שְׁמַע יִשְׂרָאֵל**, ומכך שנקט התנא שיעור זה רק לגבי קלף, משמע שהמוציא (**קֶלֶף אֵין**) - אכן חייב על הוצאתו בשיעור מועט כדי לכתוב פרשת 'שמע', אבל המוציא **דּוֹסְקוֹסְטוּס לֹא** - אינו חייב בשיעור מועט כזה), אלא בשיעור הראוי לכתיבת מזוזה, דהיינו פרשת 'שמע' ופרשת 'והיה אם שמוע'. ולרב הסובר שדוכסוסטוס כשר לכתיבת תפילין כקלף, מדוע לא יתחייב על הוצאת דוכסוסטוס בשיעור הראוי לכתוב עליו פרשת 'שמע' כקלף?[ו]

מתרצת הגמרא: מְמַצָּה - באמת מצוה מן המובחר לכתוב תפילין על הקלף ולא על הדוסקוסטוס, וכיון שדרך בני אדם לעשות המצוה כמו שהיא לכתחילה, ואינם מצניעים דוכסוסטוס לתפילין, לפיכך אין חייבים על הוצאתו בשיעור זה[ז]. אמנם בוודאי רשאי לכתוב תפילין אף על הדוכסוסטוס וכדברי רב.

מוסיפה הגמרא להקשות על רב: תָּא שְׁמַע - בא ושמע ראיה לדבר מברייתא, **הַלָּבָה מְמֻשֶּׁה מִסִּינַי**, את פרשיות **הַתְּפִילִּין** כותבים **עַל הַקֶּלֶף** - החלק החיצוני של עור הבהמה, **וְאֵת הַמְּזוּזָה** כותבים **עַל דּוֹסְקוֹסְטוּס** - החלק הפנימי של עור הבהמה. על **הַקֶּלֶף** כותבים **בְּמָקוֹם בָּשָׂר** - בצידו הפנימי הפונה לכיוון הבשר, ועל **הדוסקוסטוס** כותבים **בְּמָקוֹם שֵׂעָר** - בצידו החיצוני הפונה לכיוון שיער בהבהמה[ח]. ומקשה לרב הסובר שכותבים תפילין על דוכסוסטוס[ט]. **מתרצת הגמרא:** מה ששנינו שהתפילין נכתבות על הקלף הוא רק **לְמִצְוָה** לכתחילה, אבל בדיעבד אף אם כתב על דוכסוסטוס כשר, כמו שאמר רב[י].

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא - והלא שנינו בברייתא, אם **שִׁינָּה** וכתב על קלף במקום שצריך דוכסוסטוס או על דוכסוסטוס במקום שצריך קלף, **פָּסוּל**. ואם כן אי אפשר לתרץ שמה ששנינו שהתפילין נכתבים על הקלף הוא רק למצוה ואינו מעכב. **מתרצת הגמרא: אֲמָּוזוּזָה** - דין זה שאם שינה פסול נאמר רק לגבי מזוזה, שאם שינה וכתבה על הקלף פסולה, אבל בתפילין אף אם שינה וכתבן על דוכסוסטוס כשירות.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא - והלא שנינו בברייתא, **שִׁינָּה בָּזֶה וּבָזֶה** - או בזה, **פָּסוּל**, והיינו, שבין אם שינה וכתב תפילין על דוכסוסטוס, ובין אם שינה וכתב מזוזה על הקלף פסול. **מתרצת הגמרא:** באמת אין כוונת הברייתא גם לתפילין, אלא **אִידִי וְאִידִי** - זה וזה, כלומר שני האופנים שהברייתא עוסקת בהם וכותבת עליהם 'בזה ובזה' הולכים **אֲמְּזוּזָה, וְהָא** - והאופן האחד שאם שינה פסול הוא באופן **הָכָתְבִינְהוּ אֶקֶלֶף** - שכתב את המזוזה על הקלף, ואפילו אם כתבו **בְּמָקוֹם שֵׂעָר**, וכל שכן אם כתבו במקום בשר", **אִי נָמֵי** - והאופן האחר שאם שינה פסול, הוא שכתב את המזוזה **אַדּוֹסְקוֹסְטוּס** כדינו, אלא ששינה וכתבה **בְּמָקוֹם בָּשָׂר** ולא במקום שיער[יא].

הגמרא מביאה תירוץ נוסף על קושייתה: וְאִיבָּעֵית אֵימָא - ואם תרצה תוכל ליישב זאת כך, שבאמת כוונת הברייתא 'בזה ובזה' לתפילין ולמזוזה, שאם כתב תפילין על דוכסוסטוס התפילין פסולות, ואם כתב מזוזה על קלף המזוזה פסולה, ואין לדחות דברי רב שהכשיר תפילין שנכתבו על הדוכסוסטוס מכח ברייתא זו, מפני שדין "**שִׁינָּה בָּזֶה וּבָזֶה**" **תַּנָּאֵי הִיא** - נחלקו בו תנאים, **דְּתַנְיָא**, בברייתא, **שִׁינָּה בָּזֶה וּבָזֶה** - בתפילין ובמזוזה, שכתב תפילין על דוכסוסטוס ומזוזה על קלף, **פָּסוּל. רַבִּי אֶחָא מִכְּשִׁיר מִשּׁוּם** [-משמו של] **רַבִּי אֲחִי בַּר חֲנִינָא, וְאָמְרֵי לָהּ** - ויש אומרים שרבי אחא אמר הלכה זו **מִשּׁוּם רַבִּי יַעֲקֹב בַּרְבִּי חֲנִינָא.** ורב מעמיד שרבי אחא שמכשיר היינו בתפילין שנכתבו על דוכסוסטוס, וסובר כמותו[יב].

אופן נוסף ליישב את הקושיא מהברייתא: רַב פָּפָּא אָמַר, אמנם כוונת הברייתא 'שינה בזה ובזה פסול' היא כפשוטו, שבין אם שינה וכתב תפילין

א. **רש"י** (ד"ה דוסקוסטום). הער לאחר שהוא מעובד מחלקים אותו בעביו לשנים, החלק שכלפי שיער הבהמה קרוי 'קלף' [מלשון קליפה, שהוא הקליפה העליונה של העור], וההחלק שכלפי בשרה קרוי 'דוסקוסטוס' ['דוד' מלשון מקום, 'סוסטוס' בלשון מדי הוא בשר, כלומר מקום הבשר]. תוספות (ד"ה קלף). אך רב האי גאון (סה"ת בסה"ע סי"ב סי' מקס) והרמב"ן (ד"ה דוסקוסטוס) ביארו להיפך, שהחלק שכלפי שער הבהמה קרוי 'דוסקוסטוס', והחלק שכלפי בשרה קרוי 'קלף'. ב. **ונקראת** מזוזה משום שגנוזה בתוך הבתים של התפילין הנגזזה בבית שלה. ריטב"א (ד"ה מקום). ג. **מבואר** בגמרא לעיל (יז:), שגודו חכמים על ידים שנגעו באהד מכתבי הקודש, שהן מטמאות את התרומה. ולדעת תנא קמא רצועות התפילין המחוברות לתפילין גם הם בכלל גזירה זו. ד. **לדעת** רבי שמעון בן יהודה הבית של התפילין היה בכלל הגזירה שגזרו על ידים שנגעו בכתבי הקודש, אבל הרצועות לא היו בכלל הגזירה. ה. **לדעתו** לא גזרו אלא על הידים שנגעו בפרשיות עצמן. ו. **רש"י** (ד"ה ופלג), ותוספות (ד"ה ופלג) ביארו, שכוונת הגמרא היא להקשות, שכיון שבהכרח מדובר בברייתא במזוזה ממש ולא במזוזה שבתפילין, חזרת הקושיא שהקשינו לעיל, שבברייתא שנינו שהשיעור הוא כדי לכתוב מזוזה, וכמשנה שנינו שהשיעור הוא כדי לכתוב פרשה קטנה שבתפילין. וכתבו התוספות שבאמת יכלה הגמרא להקשות מהסיפא לרישא, אלא שכן היא דרך הגמרא להקשות על המשנה. וראה רמב"ן (ד"ה ומקשה) וריטב"א (ד"ה ופלג מקשה) שביארו בזה באופן אחר.

ז. **כלומר** השיעור ששנינו ברישא 'כדי לכתוב עליו מזוזה', מוסב רק על דוכסוסטוס, ולא כמו שנראה מלשון הברייתא ששיעור זה מוסב גם על הקלף. רש"י (ד"ה מיבעי). ח. **ובלי** שכן שהוא כשר לכתיבת מזוזה, ומכל מקום לענין הוצאה בשבת משערים בפרשה קטנה שבתפילין מפני שלכתחילה יש לכתוב את המזוזה על דוכסוסטוס [כמבואר להלן בהמשך הסוגיא]. או משום שהוא השיעור הקטן [שבמזוזה כתובות פרשת שמע ופרשת והיה אם שמוע, ופרשה קטנה שבתפילין היא פרשת שמע לחוד], והתחבר לעיל (עמ'). שכל דבר שיש לו שני שימושים ושניהם שכיחים, משערים לפי השיעור הקטן לחומרה. ריטב"א (ד"ה קלף). ט. **רש"י** (ד"ה קלף). אמנם התוספות (ד"ה מבן), כתבו, שאין לדייק כן מדברי המשנה [שכן יש לומר שהמשנה נקטה קלף והוא הדין לדוסקוסטוס. מהר"ם (פסוקי עמ')], אלא שקושיית הגמרא היא מכח הברייתא המובאת לעיל ששנינו בפירוש ששיעור הדוכסוסטוס שתיבים על הוצאתו הוא כדי לכתוב עליו מזוזה. מכאן משמע שאין לגרוס במשנתנו (לעיל עמ'): 'דוכסוסטוס כדי לכתוב מזוזה', שאם לא כן היתה הגמרא מקשה מכח משנה מפורשת ולא מכח דיוק או מכח הברייתא. מהר"ם (לעיל עמ': ד"ה ומאחר). וראה לשון הזהב (ד"ה מפ' ד"ה הכא). י. **שכיון** שאינו ראוי לכתיבת תפילין לכתחילה, אין מצניעים אותו לצורך זה, ונחשב כדבר שאין בו שיעור הראוי להצניעו, ששנינו לעיל (עמ':) שאין חייבים על הוצאתו. רש"י (ד"ה ומצנפת). יא. **ובשניהם** הוא מקום החתך, שהינו טוב לכתיבה. תוספות (ד"ה יב. ד"ה גגולין). יב. **הגמרא** סברה כעת שה'הלכה למשה מסיני' משמע, שאם שינה פסול. ריטב"א (ד"ה ס"ד). יג. **אמנם** מה ששנינו בברייתא שהמזוזה נכתבת על הדוסקוסטוס הוא אפילו בדיעבד, שאם כתב את המזוזה על הקלף פסולה. ולא הקפידה הגמרא על כך ששתי ההלכות שהוזכרו בברייתא אינן שוות, שההלכה שנאמרה לגבי תפילין היא לכתחילה והוזהלה שנאמרה לגבי מזוזה היא אפילו בדיעבד. ריטב"א (ד"ה ומסקינן). יד. **על** פי רש"י (ד"ה ס"ד) שגרס בגמרא 'אפילו במקום שיער', וביאר שבא התנא להשמיענו שאף שקיים את ההלכה שצריך לכתוב את המזוזה בשיער, מכל מקום המזוזה פסולה, שצריך לכותבה דווקא על דוכסוסטוס ולא על הקלף. וכתב בתוספות המיוחסים לר"ן (ד"ה ס"ד) שרש"י נשמר בזה מקושיית הרא"ה, מדוע אמרה הגמרא שהפסול הוא כאשר כותב על הקלף במקום שיער, הלא מזוזה פסולה על הקלף אפילו במקום בשר. טו. **הגמרא** יכלה לתרץ 'אידי ואידי אתפילין', ולפרש מה שאמרו 'שינה בזה ובזה' ששינה וכתבם על קלף במקום שיער או ששינה וכתבם על הדוכסוסטוס במקום בשר, אלא שאחר שהעמידה הגמרא את הברייתא הקודמת במזוזה היה נח לה להשאר בתירוץ זה ולהעמיד גם ברייתא זו במזוזה. תוספות (ד"ה אידי). אמנם התוספות במנחות (לב: ד"ה אידי) כתבו בשם הר"ר יוסף, שמכך שלא אמרה הגמרא 'אידי ואידי אתפילין', נראה שאם שינה וכתב תפילין על קלף במקום שיער כשרים, כמו שאם שינה וכתבם על דוכסוסטוס כשרים. וראה שם תירוץ נוסף. טז. **רש"י** (ד"ה כי אתא) ותוספות (ד"ה ובכי). אמנם הריטב"א (ד"ה פפא) ביאר, שרבי אחא מכשיר בין בתפילין שנכתבו על דוכסוסטוס ובין במזוזה שנכתבה על הקלף, אלא שרב תנא הוא (מיימוני נ:), וסובר כרבי אחא בתפילין וחולק עליו במזוזה.

על דוכסוסטוס, ובין אם שינה וכתב מזוזה על הקלף פסול, אך לא קשה לרב מברייתא זו, משום שֶׁרַב דְּאָמַר תְּנָא דְּבֵי מְנַשֶּׁה - רב סובר כתנא מבית מדרשו של מנשה החולק על ברייתא זו, דְּתָנָא דְּבֵי מְנַשֶּׁה, בָּתְּבָה עַל הַגְּוִיר העשוי מעשבים וְעַל הַמְּטָלִית - תחיכת בר, פְּסוּלָה, אבל אם כתבה עַל הַקֶּלֶף וְעַל הַגְּוִיל[יי] וְעַל הוּכְסוֹסְטוּס, כְּשֵׁרָה.

מסיים רב פפא את תירוצו: בָּתְּבָה מְאוֹי - על מה אמר התנא שאם כתבה על קלף גויל ודוכסוסטוס כשרה, אֵילֵימָא - אם נאמר שאמר כן על מְזוּזָה, מְזוּזָה אֶקֶלֶף מִי בָּתְבִינַן - וכי מזוזה כשירה להיכתב על קלף[יי], אֶלָּא לָאו - אלא ודאי שאמר כן התנא על תְּפִלִּין[יי], וסבר שתפילין שנכתבו על דוכסוסטוס כשרים, וממילא יש לומר שאף רב סבר כמותו?.

דוחה הגמרא את תירוצו: וְלֵיטַעֲמֵיךְ - ולשיטתך שהעמדת את הברייתא בתפילין עדיין קשה, תְּפִלִּין אַגְוִיל מִי בָּתְבִינַן - וכי תפילין כשירות להיכתב על גויל[כא], וְאֶלָּא צריך לומר, דְּבֵי תָּנָיֵא הֲהִיא - שברייתא זו שנויה בְּסֵפֶר תּוֹרָה[כב], ואם כן אין ממנה ראיה לרב.

הגמרא מנסה להוכיח כדברי רב: לֵימָא מְסַיַּיע לֵיהּ - האם נאמר שיש סיוע לרב מהברייתא ששנינו, יָצְאוּ בוֹ[כג], תְּפִלִּין שֶׁכָּלּוּ וְנִפְסְלָה תּוֹרָה שֶׁכָּלְתָה, אֵין נוטלים מהם פרשת 'שמע' ופרשת 'והיה אם שמוע' ועושין מֵהֶן מְזוּזוֹת, לְפִי שֶׁאֵין מוֹרִידִין מִקְּדוּשָׁה חֲמוּרָה לְקְדוּשָׁה קַלָּה[כד].

מדייקת הגמרא: טַעֲמָא - הטעם שאין עושים מזוזה מספר תורה ותפילין, דְּאֵין מוֹרִידִין מקדושה חמורה לקדושה קלה, הָא - אבל אם היו מוֹרִידִין מקדושה חמורה לקדושה קלה, היו עושין מהם מזוזה[כה]. ויש לברר, דְּתֵיתְבָא אַמַּאי - על מה נכתבו ספר תורה ותפילין אלו, לָאו הוּכְסוֹסְטוּס, שהרי אם נכתבו על הקלף היו פסולים למזוזה גם לולא הטעם שאין מורידים מקדושה חמורה לקדושה קלה, וממילא, יש ראיה מהברייתא לרב שתפילין שנכתבו על דוכסוסטוס כשירות.

דוחה הגמרא: לָא - אין מדובר שנכתבו על דוכסוסטוס, אלא דְּכָתְבִינְהוּ [-שנכתבו] עַל הַקֶּלֶף, ואין ראיה לרב שתפילין שנכתבו על דוכסוסטוס כשרות.

מקשה הגמרא על הדחיה: וּמְזוּזָה אֶקֶלֶף מִי בָּתְבִינַן - האם כותבים מזוזה על קלף, הרי שנינו לעיל בסמוך שאם שינה וכתב מזוזה על קלף המזוזה פסולה, ואם כן כיצד ניתן לעשות מהן מזוזה. **מתרצת הגמרא:** אֵין - אכן, תנא זה סובר שמזוזה שנכתבה על קלף כשירה, וְהָתַנְיָא - וכן שנינו בברייתא, מזוזה שֶׁכָּתְבָהּ עַל הַקֶּלֶף עַל הַגְּוִיר וְעַל הַמְּטָלִית, פְּסוּלָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, רַבִּי מֵאִיר הָיָה כּוֹתְבָהּ עַל הַקֶּלֶף כְּפָנֵי שֶׁעַל יְדֵי כֵן מִשְׁתַּכֶּרֶת, שהקלף נשמר יותר מהדוכסוסטוס[כו], ואף התנא ששנה בריייתא זו סובר כרבי מאיר[כז].

אומרת הגמרא: הָשְׁתָּא דְּאָתֵית לְהָכִי - עכשיו שאתה מפרש כך, שיש תנא הסובר שמזוזה שנכתבה על קלף כשירה, לָרַב נָמֵי לֹא תֵּימָא - גם לפי רב אל תאמר ותפרש בדבריו שדּוּכְסוֹסְטוּס הֲרֵי הוּא כְּקֶלֶף, והיינו שכשר הוא לכתיבת תפילין כקלף, אֶלָּא אֵימָא - תאמר ותפרש את דבריו, שקֶלֶף הֲרֵי הוּא כְּדוּכְסוֹסְטוּס, מַה דּוּכְסוֹסְטוּס כּוֹתְבִין עָלָיו מְזוּזָה, אַף קֶלֶף כּוֹתְבִין עָלָיו מְזוּזָה[כח].

★

שנינו במשנה: המוציא דְּיוֹ, שיעורו כְּדֵי לִכְתּוֹב שתי אותיות.

יז. **גויל** היינו עור שלם שלא חצו אותו. תוספות (ד"ה קלף). יח. **הרי** שנינו לעיל בסמוך, שאם שינה וכתב מזוזה על קלף, המזוזה פסולה. יט. **ומה** שאמר התנא 'כתבה' בלשון נקבה הכוונה היא למזוזה שבתפילין. תוספות (ד"ה אלא). וראה מהרש"א (פתוס' שם). כ. **רב** פפא העדיף לומר שרב סובר כתנא דבי מנשה מלומר שסובר כרבי אחא, משום שאת דברי רבי אחא יש לפרש שאין כוונתו להכשיר בין קלף לדוכסוסטוס, אלא כששינה בקלף ולא כתב עליו במקום בשר אלא במקום שיער, וכן בדוכסוסטוס לא כתב במקום שיער אלא במקום בשר. אבל כאשר שינה מקלף לדוכסוסטוס או להיפך יתכן שלא הכשיר רבי אחא. פני יהושע (ד"ה רב שפפא). כא. **והרי** לא מצינו אף תנא או אמורא שהכשיר זאת. ריטב"א (ד"ה ופשיטא). כב. **מבואר** בסוגייתנו שניתן לכתוב ספר תורה בין על גויל ובין על דוכסוסטוס ובין על קלף. אמנם מצוה לכתחילה לכותבו על הגויל, ולכן אמרה הברייתא שאם כתבה על הקלף ועל הגויל ועל הוכסוסטוס 'כשירה', שהוא לשון רעיבה, משום שיש מהם שאינם כשרים אלא ברעיבה. רמב"ן (ד"ה אלא), אבל הרמב"ם (פסקים פ"ו ס"ו) כתב שספר תורה שנכתב על דוכסוסטוס פסול. וכתב הבית יוסף (יו"ד סי' רפ"ו ובכפתו), שנראה שהרמב"ם מצא איזו ברייתא שאמרו בה, הלכה למשה מסיני שספר תורה נכתב על הגויל, ופסק כמותה, והוכרח לפרש שלא באה למעט אלא שהדוכסוסטוס אינו כשר לכתיבת ספר תורה, משום שמצאנו בכמה מקומות שהקלף כשר לכתיבת ספר תורה, וסובר הרמב"ם שהברייתא כאן ששנינו שאם כתב ספר תורה על הדוכסוסטוס כשר אינה להלכה. כג. **חרישא** של הברייתא מובאת במנחות (לב:) שאפשר לעשות מתפילין של יד תפילין של ראש [דהיינו שנוטל את הבית של התפילין של יד ועושה ממנו ארבעה בתים ומכניס כל פרשה בבית שלה, והוא הדין שנוטל את הפרשיות ואת הרצועות של יד ונותנם בשל ראש. משנה ברורה (סי' מצ סק"ס)], אך משל ראש אין לעשות של יד [דהיינו שאם אין לו תפילין של יד ויש לו שני תפילין של ראש לא יעשה מהבית של ראש המחולק לארבעה בתים בית אחד וישתמש בו לתפילין של יד. וכן לא יטול אפילו רצועה מהתפילין של ראש לתפילין של יד. שו"ע (סי' סי' מצ ס"ג), והוא הדין שאסור לקחת את הנרתיק המיוחד לשל ראש ולהשתמש בו לשל יד. משנה ברורה (שם סק"ס)], לפי שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. שכן קדושת תפילין של ראש חמורה מקדושת תפילין של יד, לפי ששלש האותיות של שם 'שדי' מופיעות בזוג של תפילין, 'ש' בבית של ראש, 'ד' בקשר הרצועות של ראש, 'י' בקשר הרצועות של תפילין של יד, וכיון שרוב אותיות השם נמצאות בתפילין של ראש קדושתן חמורה משל יד. או משום שנאמר (דברים כח י) 'וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך', ומבואר בגמרא (מנחות לה:) שפסוק זה מדבר בתפילין של ראש. רש"י (שם ד"ה תפילין). כד. **שהתפילין** שיש בהן ארבע פרשיות קדושתן חמורה מהמזוזה שאין בה אלא שתי פרשיות [וכל שכן שספר תורה שלם קדושתו חמורה ממזוזה]. רש"י (מנחות לב: ד"ה מעגל). כה. **ואף** שבספר תורה פרשיות 'שמע' ו'והיה אם שמוע' אינן סמוכות זו לזו, היה אפשר לעשות מספר תורה מזוזה באופן שהיתה פרשת 'שמע' כתובה בסוף העמוד, וכשיחתוך אותה יוכל לכתוב פרשת 'והיה אם שמוע' בגליון החלק, או באופן שהיתה פרשת 'והיה אם שמוע' כתובה בתחילת העמוד, וכשיחתוך אותה יוכל לכתוב פרשת 'שמע' בגליון החלק שבראש העמוד. תוספות (ד"ה אלא). או על ידי שיחתוך פרשת 'שמע' ופרשת 'והיה אם שמוע' ויתפרם זו לזו, ומה שאמרו בירושלמי (מגילה פ"א ה"ט) שתפילין ומזוזות אינם נכתבין אלא על עור אחד, היינו בלא תפירה, אבל אם תפרם נחשב כעור אחד. ריטב"א (ד"ה ומה) ועוד (ד"ה ומה). וכתבו התחם סופר (ד"ה ש"מ) והשפת אמת (ד"ה אלא) שכן משמע מלשון רש"י (ד"ה ספר) שכתב 'אין מתחכין ממנה יריעה שפרשיות שמע והיה אם שמוע בתוכה, לקובען במזוזה', הרי שלולא האיסור להוריד מקדושה חמורה לקדושה קלה היה אפשר לחתוך פרשת 'שמע' ופרשת 'והיה אם שמוע' ולקובען במזוזה. כו. **לפי** שהקלף חזק יותר מהדוכסוסטוס. רא"ש (הלכות מזוזה סי' ו). והמאירי (הודפס לקמן שם; ד"ה כפל - הילמען) ביאר, שמשתמרת יותר כיון שמניחים את המזוזה בקנה דק, והקלף שהוא דק נגלל שם יפה. ומדברי הר"ן (ד"ה אלא) מבואר, שהכתב משתמר יותר על הקלף. מנחם משיב נפש (ד"ה קלף). כז. **הגמרא** הוכיחה ממעשיו של רבי מאיר שניתן לכתוב מזוזה על קלף ולא שאלה מדעת תנא קמא שאמר שפסולה, משום שמעשה רב עדיף. חידושים המיוחסים לר"ן (ד"ה מזוזה). כח. **היינו** ששמרתו של רב היתה שדוכסוסטוס וקלף שוים הם, ולא התפרש לענין מה אמר כן, ובתחילה סברה הגמרא שכוונתו לומר שתפילין כשירות להיכתב גם על דוכסוסטוס [והתעם שסברה כן, משום שדין הקלף מפורש במשנתנו, דהיינו דוכסוסטוס לא הוזכר בשום מקום, ומסתבר שחלה רב את הדבר שאינו מפורש בדבר המפורש ואמר שהדוכסוסטוס הרי הוא כקלף. חתם סופר (ד"ה דוכסוסטוס)], ובמסקנא מבארת הגמרא שכוונתו לומר שמזוזה כשירה להיכתב גם על קלף, אך תפילין שכתבן על דוכסוסטוס פסולות, ולפי מסקנא זו יש לפרש שמה ששנינו בברייתא שאם שינה בזה ובזה פסול היינו על תפילין, אבל מזוזה ששינה וכתבה על קלף כשירה. תוספות (ד"ה ומה) וראה מה שביאר המהרש"א (פתוס' שם) בדבריהם.

הגמרא דנה בענין שיעור הוצאת דיו בשבת: תָּנָא בברייתא, השיעור של כדי כתיבת שתי אותיות, הוא בין כשהוציא **שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת בְּדָיוֹ** יבש[א], ובין שהוציא **(ושתי) [שְׁתֵּי][ב] אוֹתִיּוֹת בְּקוֹלְמוֹס**, ובין שהוציא **שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת בְּמַקְּרִין** - בכלי שהסופר מניח בו את הדיו, שבכל אופן שמוציא דיו שיעורו הוא כדי כתיבת שתי אותיות[ג].

בָּעֵי רָבָא, המוציא **אוֹת אַחַת בְּדָיוֹ** יבש **ואוֹת אַחַת בְּקוֹלְמוֹס ואוֹת אַחַת בְּקַלְּקָרִין, מַהוּ**, האם מצטרפים לשיעור כתיבת שתי אותיות וחייב על הוצאתם, או אינם מצטרפים ופטור[ד]. **מסיקה הגמרא: תֵּיקוּ** - תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

★

אָמַר רָבָא, הוֹצִיא דיו מרשות היחיד לרשות הרבים בשיעור כתיבת **שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, וְכָתְבָן בְּשָׂהוּא מְהַפֵּךְ, חַיָּיב** על הוצאה זו[ה], **שִׁפְתִיכְתָן זוֹ הִיא הַפְּחָתָן**, ונחשב שעשה הנחה ברשות הרבים[ו].

★

וְאָמַר רָבָא, הוֹצִיא דיו בשיעור כתיבת **אוֹת אַחַת וְכָתְבָה, וְחָזַר וְהוֹצִיא** בהעלם אחד[ז] דיו בשיעור כתיבת **אוֹת אַחַת וְכָתְבָה, פָּטוּר** על ההוצאה[ח]. **מַאי טַעְמָא** - מה הטעם שאינם מצטרפים, משום **דִּבְעִידְנָא דְּאַפְּקָא לְהָהִיא חָסֵר לֵיהּ לְשִׁיעוּרֵיהּ דְּקַמָּיְתָא** - בזמן ההוצאה האחרונה כבר התייבש הדיו שהוציא בפעם הראשונה ונפחת משיעורו, וממילא, כשמסיים את מלאכת ההוצאה ואנו רוצים לצרף מה שהוציא בפעם הראשונה עם מה שהוציא בפעם השניה כדי לחייבו על הוצאה זו, אין כאן שיעור כתיבת שתי אותיות[ט].

★

אגב ההלכה הקודמת בענין הוצאת חצי שיעור של דיו, מביאה הגמרא עוד הלכה בענין חצי שיעור: וְאָמַר רָבָא, הוֹצִיא חֲצִי גְּרוֹגֶרֶת אַחַת של אוכל[י] מרשות היחיד לרשות הרבים **וְהִנִּיחָהּ, וְחָזַר וְהוֹצִיא** בהעלם אחד **חֲצִי גְּרוֹגֶרֶת אַחַת** מרשות היחיד לרשות הרבים **וְהִנִּיחָהּ. חצי גרוגרת הָרִאשׁוֹנָה נַעֲשֶׂה כְּמִי שֶׁקָּלָטָהּ [וְלָכְ]ךְ** בפיו ובלבוה[יא] **אוֹ שֶׁנִּשְׁרְפָה** קודם שנחה על הארץ, שאין כאן מעשה הנחה, ואף כאן בשעה שהוציא את החצי השני כבר בטלה ההנחה הראשונה, ונמצא שאין כאן מעשה הנחה, **וְפָטוּר.**

מקשה הגמרא: וְאַמַּאי - מדוע פטור על הוצאה זו, **הָא נָחָה** - הרי הניח את החצי השני, ונמצא שלא עשה הנחה בשיעור גרוגרת שלמה. **מתרצת הגמרא:** מדובר **בְּגוֹן שֶׁהֶעֱבִירָהּ** לחצי גרוגרת השניה **בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה** טפחים הסמוכים לחצי גרוגרת הראשונה, והרי הוא לבודי[יב], ולכן נחשבת גם היא כמונחת על הקרקע, ומצטרפת לחצי הראשון לחייב על הוצאתם[יג].

מקשה הגמרא: וְהָאָמַר רָבָא - והלא רבא עצמו אמר שחפץ הנמצא **בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה** טפחים הסמוכים לקרקע, **קָרְבָּנָן** הסוברים (לעיל ס:) שחפץ העובר באויר אינו נחשב כאילו מונח בקרקע[יד], **צָרִיךְ הַנָּחָה עַל גַּבֵּי מָשֶׁהוּ** - שינוח על גבי מקום כל שהוא כדי שיחשב כמונח[טו], וסותר לדבריו כאן שאם העביר חצי גרוגרת בתוך שלשה טפחים חייב אף שלא הניחה כלל.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, כָּאן - מה שאמר רבא שצריך שינוח על גבי משהו, מדובר **בְּזוֹרֵק** החפץ מרשות לרשות, **וְכָאן** - מה שאמר רבא שאם העביר חצי גרוגרת בתוך שלשה טפחים נחשב שהניחה, מדובר **בְּמַעֲבִיר** הגרוגרת בידו מרשות לרשות, וכיון שהחפץ מונח בידו, נחשב שעשה הנחה על מקום כל שהוא, וחייב.

★

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בענין חצי שיעור: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **הוֹצִיא חֲצִי גְּרוֹגֶרֶת** של אוכל מרשות היחיד לרשות הרבים, **וְחָזַר וְהוֹצִיא חֲצִי גְּרוֹגֶרֶת** מרשות היחיד לרשות הרבים **בְּהֶעְלֵם אֶחָד** - שלא נודע לו בנתיים שהיום שבת עד אחר שהוציא את החצי השני[טז], **חַיָּיב** חטאת. ואם הוציאם **בְּשָׁתֵּי הֶעְלֵמוֹת**, שנזכר שהיום שבת אחר שהוציא את הראשונה, וחזר ושכח והוציא את השניה, אין ההוצאות מצטרפות, **וְפָטוּר**, שידיעת האיסור בין ההוצאות מחלקת בניניהן, והרי הן כשתי שגגות[יז]. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר**, אף אם הוציא את שניהם **בְּהֶעְלֵם אֶחָד**, רק אם הוציאם **בְּרִאשׁוֹת** הרבים **אֶחָד, חַיָּיב**, אבל אם הוציא **בִּשְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת** הרבים שיש הפסק ביניהם, שהוציא חצי גרוגרת לרשות הרבים אחת וחצי גרוגרת לרשות הרבים אחרת, אין ההוצאות מצטרפות, **וְפָטוּר**, שכמו שידיעת האיסור מחלקת בין ההוצאות כך הפסק הרשויות מחלקות בין ההוצאות[יח].

הגמרא מביאה שלשה דעות מה נחשב הפסק לענין שיהא נחשב שתי רשויות לדעת רבי יוסי: אָמַר רָבָה, וְהוּא - מה שאמר רבי יוסי שאם הוציא שני חצאי גרוגרת לשתי רשויות הרבים פטור, מדובר **שֶׁיֵּשׁ חִיּוּב חֲטָאת** ברשות המפסיקה **בֵּינֵיהֶם**, והיינו, שרשות זו המפסיקה ביניהם הינה רשות היחיד, שאם היה שהגיחה מן הארץ בטלה הנחתה, ואין ההנחה השניה מצטרפת להנחה הראשונה, **וְפָטוּר.**

★

הלכה נוספת בענין חצי שיעור: וְאָמַר רָבָא, הוֹצִיא חֲצִי גְּרוֹגֶרֶת של אוכל מרשות היחיד לרשות הרבים **וְהִנִּיחָהּ, וְחָזַר וְהוֹצִיא** בהעלם אחד **חֲצִי גְּרוֹגֶרֶת** אחרת מרשות היחיד לרשות הרבים **וְהֶעֱבִירָהּ דֶּרֶךְ עָלָיו** - מעל הראשונה, **חַיָּיב**, ואף על פי שלא הניחה.

מקשה הגמרא: וְאַמַּאי - מדוע חייב, **הָא לֹא נָחָה** - הרי לא הניח את החצי השני, ונמצא שלא עשה הנחה בשיעור גרוגרת שלמה. **מתרצת הגמרא:** מדובר **בְּגוֹן שֶׁהֶעֱבִירָהּ** לחצי גרוגרת השניה **בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה** טפחים הסמוכים לחצי גרוגרת הראשונה, והרי הוא לבודי[יט], ולכן נחשבת גם היא כמונחת על הקרקע, ומצטרפת לחצי הראשון לחייב על הוצאתם[כ].

מקשה הגמרא: וְהָאָמַר רָבָא - והלא רבא עצמו אמר שחפץ הנמצא **בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה** טפחים הסמוכים לקרקע, **קָרְבָּנָן** הסוברים (לעיל ס:) שחפץ העובר באויר אינו נחשב כאילו מונח בקרקע[כא], **צָרִיךְ הַנָּחָה עַל גַּבֵּי מָשֶׁהוּ** - שינוח על גבי מקום כל שהוא כדי שיחשב כמונח[כב], וסותר לדבריו כאן שאם העביר חצי גרוגרת בתוך שלשה טפחים חייב אף שלא הניחה כלל.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, כָּאן - מה שאמר רבא שצריך שינוח על גבי משהו, מדובר **בְּזוֹרֵק** החפץ מרשות לרשות, **וְכָאן** - מה שאמר רבא שאם העביר חצי גרוגרת בתוך שלשה טפחים נחשב שהניחה, מדובר **בְּמַעֲבִיר** הגרוגרת בידו מרשות לרשות, וכיון שהחפץ מונח בידו, נחשב שעשה הנחה על מקום כל שהוא, וחייב.

★

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בענין חצי שיעור: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **הוֹצִיא חֲצִי גְּרוֹגֶרֶת** של אוכל מרשות היחיד לרשות הרבים, **וְחָזַר וְהוֹצִיא חֲצִי גְּרוֹגֶרֶת** מרשות היחיד לרשות הרבים **בְּהֶעְלֵם אֶחָד** - שלא נודע לו בנתיים שהיום שבת עד אחר שהוציא את החצי השני[כג], **חַיָּיב** חטאת. ואם הוציאם **בְּשָׁתֵּי הֶעְלֵמוֹת**, שנזכר שהיום שבת אחר שהוציא את הראשונה, וחזר ושכח והוציא את השניה, אין ההוצאות מצטרפות, **וְפָטוּר**, שידיעת האיסור בין ההוצאות מחלקת בניניהן, והרי הן כשתי שגגות[כד]. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר**, אף אם הוציא את שניהם **בְּהֶעְלֵם אֶחָד**, רק אם הוציאם **בְּרִאשׁוֹת** הרבים **אֶחָד, חַיָּיב**, אבל אם הוציא **בִּשְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת** הרבים שיש הפסק ביניהם, שהוציא חצי גרוגרת לרשות הרבים אחת וחצי גרוגרת לרשות הרבים אחרת, אין ההוצאות מצטרפות, **וְפָטוּר**, שכמו שידיעת האיסור מחלקת בין ההוצאות כך הפסק הרשויות מחלקות בין ההוצאות[כה].

הגמרא מביאה שלשה דעות מה נחשב הפסק לענין שיהא נחשב שתי רשויות לדעת רבי יוסי: אָמַר רָבָה, וְהוּא - מה שאמר רבי יוסי שאם הוציא שני חצאי גרוגרת לשתי רשויות הרבים פטור, מדובר **שֶׁיֵּשׁ חִיּוּב חֲטָאת** ברשות המפסיקה **בֵּינֵיהֶם**, והיינו, שרשות זו המפסיקה ביניהם הינה רשות היחיד, שאם היה

א. **רש"י** (ד"ה שתי אותיות כו'): [וראוי הוא לכתיבה על ידי שממחים אותו במים]. אמנם בתוספות הרא"ש (ד"ה שתי) הקשה על פירושו, וביאר שמדובר בדיו לח שנושא אותו בידיו. ב. **הגהות רצינוים.** ג. **רש"י** שם (ד"ה שתי אותיות בקולמוס). והמאירי (ד"ה דיו) כתב שכן משמע בסוגיתנו. אבל הרמב"ם (שבת פי"ח ה"ט) כתב על פי הירושלמי (ש"פ ס"ב), שהמוציא דיו בכלי או בידו, שיעורו הוא מעט יותר משתי אותיות, שהרי כשבא להטביל את הקולמוס בדיו על מנת לכתוב בו נחזר מהדיו מה שנדבק בקולמוס, וצריך שיהא בדיו היוצא מהקולמוס כדי כתיבת שתי אותיות. וראה שפת אמת (ד"ה תנו) שנראה מדבריו שלדעת הרמב"ם בזמת הברייתא השניה כאן כירושלמי. אמנם בלשון הזהב (ד"ה שתי אותיות) כתב שאף דעת רש"י כדעת הרמב"ם, ומה שכתב רש"י שבכל אופן שיעורו הוא בכדי כתיבת שתי אותיות, כוונתו שלעולם צריך לשער שיהיה בדיו היוצא מהקולמוס כדי כתיבת שתי אותיות, אבל באמת אין שיעורם שוה לגמרי. ד. **ספיקו** של רבא הוא האם חייב משום הוצאת הדיו, אבל משום הוצאת הקולמוס פשוט לו שאינו חייב, מפני שהקולמוס טפל לדיו שהוא פחות משיעור הוצאה, כמו שאנינו להלן (נג:), שהמוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי, פטור אף על הכלי מפני שהכלי טפל לאוכל. רש"י (ד"ה פחות מ) וכן כתב המאירי (ד"ה כאן). והוסיף, שגם לדעה הסוברת שהמוציא כלי עם אוכל פחות מהשיעור אין הכלי בטל אליו ומתחייב על הוצאת הכלי, יש לומר שכאן מדובר באופן ששגג על הוצאת הדיו והזיד על הוצאת הכלי, ומכלל לא הוצאת הכלי במזיד ודאי אינו חייב חטאת, שאין חיוב חטאת אלא בשוגג. אף על פי שהמוציא דיו בשיעור כתיבת שתי אותיות בשני קולמוסין חייב [שכל דבר ששיעורו שוה מצטרף (לעיל עו:)], מכל מקום באופן זה שהוציא אות אחת בקולמוס ואות אחת בקלמוס שמא אין מצטרפים. תוספות (ד"ה פחות). ובביאר החתם סופר (ד"ה תנו) את דברי התוספות לפי המבואר בירושלמי (הניחם בשבת פ"ט ה"ב) שמיעור הוצאת דיו בקולמוס אינו שוה לגמרי לשיעור הוצאת דיו בקפה, ולכן מסתפק רבא האם משום כך שאין שיעורם שוה אינם מצטרפים, או שמא מכיון ששיעורם שוה קצת, שכולם רואיים לכתיבת שתי אותיות, מצטרפים. וכן ביאר בלשון הזהב (ד"ה שתי). והוסיף, שמכאן מוכח כפירוש הרמב"ם ששיעורם אינו שוה לגמרי, שכן אם נפרש כרש"י לא מובן מה הספק של רבא, שהרי פשוט הדבר שמצטרפים כיון ששיעורם שוה [ורואה בהערה לעיל שכתב שגם בדברי רש"י יש לפרש כדעת הרמב"ם]. ה. **פשוט** הדבר שחייב גם משום כתיבה, שהרי כתב שתי אותיות (לעיל פג:), ורבא כאן דן האם חייב גם על ההוצאה. ריטב"א (ד"ה כשהוציא). ו. **הוצאה** מרשות היחיד לרשות הרבים אינו חייב אלא אם עשה עקירה והנחה, ומבואר בגמרא לעיל (ה:) שגם אם עמד לנוח נחשב שעשה הנחה, ובסוגיתנו אף שלא עמד לנוח חייב, כיון שעיקר הנחת הדיו הוא על הכתב. רש"י (ד"ה כשהוציא).

ז. **רש"י** (ד"ה בשעה שהוציא) כתב על פי הירושלמי (ש"פ ס"ב), שהמוציא דיו בכלי או בידו, שיעורו הוא מעט יותר משתי אותיות, שהרי כשבא להטביל את הקולמוס בדיו על מנת לכתוב בו נחזר מהדיו מה שנדבק בקולמוס, וצריך שיהא בדיו היוצא מהקולמוס כדי כתיבת שתי אותיות. וראה שפת אמת (ד"ה תנו) שנראה מדבריו שלדעת הרמב"ם בזמת הברייתא השניה כאן כירושלמי. אמנם בלשון הזהב (ד"ה שתי אותיות) כתב שאף דעת רש"י כדעת הרמב"ם, ומה שכתב רש"י שבכל אופן שיעורו הוא בכדי כתיבת שתי אותיות, כוונתו שלעולם צריך לשער שיהיה בדיו היוצא מהקולמוס כדי כתיבת שתי אותיות, אבל באמת אין שיעורם שוה לגמרי. ד. **ספיקו** של רבא הוא האם חייב משום הוצאת הדיו, אבל משום הוצאת הקולמוס פשוט לו שאינו חייב, מפני שהקולמוס טפל לדיו שהוא פחות משיעור הוצאה, כמו שאנינו להלן (נג:), שהמוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי, פטור אף על הכלי מפני שהכלי טפל לאוכל. רש"י (ד"ה פחות מ) וכן כתב המאירי (ד"ה כאן). והוסיף, שגם לדעה הסוברת שהמוציא כלי עם אוכל פחות מהשיעור אין הכלי בטל אליו ומתחייב על הוצאת הכלי, יש לומר שכאן מדובר באופן ששגג על הוצאת הדיו והזיד על הוצאת הכלי, ומכלל לא הוצאת הכלי במזיד ודאי אינו חייב חטאת, שאין חיוב חטאת אלא בשוגג. אף על פי שהמוציא דיו בשיעור כתיבת שתי אותיות בשני קולמוסין חייב [שכל דבר ששיעורו שוה מצטרף (לעיל עו:)], מכל מקום באופן זה שהוציא אות אחת בקולמוס ואות אחת בקלמוס שמא אין מצטרפים. תוספות (ד"ה פחות). ובביאר החתם סופר (ד"ה תנו) את דברי התוספות לפי המבואר בירושלמי (הניחם בשבת פ"ט ה"ב) שמיעור הוצאת דיו בקולמוס אינו שוה לגמרי לשיעור הוצאת דיו בקפה, ולכן מסתפק רבא האם משום כך שאין שיעורם שוה אינם מצטרפים, או שמא מכיון ששיעורם שוה קצת, שכולם רואיים לכתיבת שתי אותיות, מצטרפים. וכן ביאר בלשון הזהב (ד"ה פחות). והוסיף, שמכאן מוכח כפירוש הרמב"ם ששיעורם אינו שוה לגמרי, שכן אם נפרש כרש"י לא מובן מה הספק של רבא, שהרי פשוט הדבר שמצטרפים כיון ששיעורם שוה [ורואה בהערה לעיל שכתב שגם בדברי רש"י יש לפרש כדעת הרמב"ם]. ה. **פשוט** הדבר שחייב גם משום כתיבה, שהרי כתב שתי אותיות (לעיל פג:), ורבא כאן דן האם חייב גם על ההוצאה. ריטב"א (ד"ה כשהוציא). ו. **הוצאה** מרשות היחיד לרשות הרבים אינו חייב אלא אם עשה עקירה והנחה, ומבואר בגמרא לעיל (ה:) שגם אם עמד לנוח נחשב שעשה הנחה, ובסוגיתנו אף שלא עמד לנוח חייב, כיון שעיקר הנחת הדיו הוא על הכתב. רש"י (ד"ה כשהוציא).

ח. **אבל** משום מלאכת הכתיבה חייב, שהרי כתב שתי אותיות בהעלם אחד. ריטב"א (ד"ה כשהוציא) ומאירי (הוספת לעיל פג. ד"ה פחות מ) וע"ש. ט. **לעיל** (שם:) שנינו שהמוציא אוכלים בשיעור גרוגרת [תאנה יבשה שצמקה ונתכווצה], חייב. י. **שאין** זה נחשב הנחה הואיל ולא נעשתה ההנחה מכוחו כמבואר להלן (קג:). רש"י (ד"ה כמי) והמה הרש"ש (ד"ה ס"ק) שכיון ששם הטעם הוא משום שלא נעשתה ההנחה מכוחו אין זה שייך לכאן ששתי ההנחות נעשו מכוחו. ולכך ביאר שכוונת הגמרא לומר שהרי זה כמי שהכלה קלטה, שבשעת גמר ההוצאה החצי הראשון אינו בעולם, ואף כאן בשעת גמר ההוצאה, ההנחה הראשונה אינה קיימת. יא. **דיין** לבוד הוא שכל דבר הנמצא בתוך שלשה טפחים לדבר אחר נחשב כמחובר אליו. לבוד הוא מלשון סניף, כלומר דבר קצר שהוסיפו עליו והאריכוהו. רש"י (פירוש ב: ד"ה נוטה).

יב. **והוא** הדין אם לא העבירה מעל הראשונה, והעבירה בתוך שלשה טפחים סמוך לקרקע שמצטרפות כיון שהוציאן בהעלם אחד, אלא שנקט שהעבירה דרך עליה כדי להשמיענו שאף שלא העבירה בתוך שלשה סמוך לקרקע חייב, כיון שהעבירה בתוך שלשה טפחים לראשונה. תוספות (ד"ה ושתי) והחתם סופר (ד"ה ושתי) שאף ששאר דברים התחנצים בין הקרקע לדבר שמעביר עליהם, מפסיקים ולא נחשב שהונח על גבי הקרקע, כאן שעניינם מענין איסור הוצאה, הרי הם מצטרפים לשיעור גרוגרת ונחשב כאילו הכל גרוגרת אחת. יג. **להלן** (נו:) נחלקו רבי עקיבא וחכמים האם זורק חפץ מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים באמצע חייב, וביארה הגמרא (פו:) שמודבר באופן שהחפץ עבר ברשות הרבים למטה מעשרה טפחים, ונחלקו האם אומרים יקלוטה כמו שהונחה, לרבי עקיבא אומרים שחפץ העובר באויר נחשב כאילו מונח בקרקע, ומפילא, נחשב כאילו הונח החפץ ברשות הרבים, וחייב, ולחכמים אין אומרים שנחשב כמונח, והרי הוא כמעביר חפץ מרשות היחיד אחת לרשות היחיד אחרת, ופטור. יד. **אך** אין צורך שיהיה בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, כיון שהוא בתוך שלשה טפחים הסמוכים לקרקע. רש"י (ד"ה לקרקע). טו. **רש"ם** (ד"ה נחשב) וע"ע נה: ד"ה כמאן).

טז. **ובדעת** רבנן (לעיל קפ:) הסוברים יש ידיעה לחצי שיעור', והיינו שידיעת האיסור מחלקת גם בשעשה חצי מלאכה ונודע לו עליה. רש"י (כריתות יז. ד"ה כשפתן) [ובגן נחלקו שם על רבן גמליאל הסובר 'אין ידיעה לחצי שיעור'. וראה בתוספות (לעיל קפ. ד"ה וכן) שביארו טעמו של רבן גמליאל, ובמצפה איתן (פסוף שם) שביאר טעמם של רבנן].

יז. **רש"ם** (ד"ה ר' יוסי) וע"ע נה: ד"ה כשפתן).

מוציא ממנה לאחת מרשויות הרבים, או מכניס מאחת מרשויות הרבים לרשות זו היה מתחייב חטאת, ולכן רשות השוהה היא ומפסיקה ביניהם, **אֲבָל** אם יש ביניהם **פַּרְמְלִית**[יח] שאיסורה רק מדרבנן, **לֹא** - אינה חשובה להפסיק בין הרשויות, שמכיון שמהתורה בטלה הכרמלית לרשויות הרבים הסמוכות לה, נחשבות שתיהן לרשות אחת, ומודה בה רבי יוסי שאם הוציא חצי גרוגרת לרשות הרבים שבצידה האחד וחצי גרוגרת לרשות הרבים שבצידה האחר[יט] בהעלם אחד חייב חטאת.

אֲבָל אָמַר, אֲפִילּוּ אם יש ביניהם **פַּרְמְלִית** חשובה הפסק, **אֲבָל** אם יש ביניהם **פִּיקְלָא** חתיכת עין המונחת על כל רוחב רשות הרבים[כא], **לֹא** - אינה חשובה להפסיק בין הרשויות[כב], ומודה בה רבי יוסי שאם הוציא חצי גרוגרת לרשות הרבים שבצידה האחד וחצי גרוגרת לרשות הרבים שבצידה האחר בהעלם אחד חייב חטאת.

וְרַבָּא אָמַר, אֲפִילּוּ אם יש ביניהם **פִּיקְלָא** חשובה הפסק. **וְאִוְזָּא רַבָּא דְּאָמַר רַבָּה** - ודבר זה שאמר רבא, לשיטתו אמרו, **בְּרְשׁוּת גִּיטִּין דְּמָיָא** - רשויות שבת דומים בהלכותיהם להלכות רשות לגבי גיטין[כג], וכמו שאמרו לגבי גיטין שפיסקא חשובה רשות בפני עצמה[כד], כך לגבי שבת נחשבת הפיסקא כמקום בפני עצמו, ומחלקת את הרשויות.

★

שנינו במשנה: המוציא **בְּחוֹשׁ** - צבע לעין, שיעורו **בְּדֵי לְכַחֵשׁ עַיִן אַחַת.**

הגמרא תבאר מה הטעם לשיעור זה. מקשה הגמרא: מדוע שיעורו כדי לכחול **עַיִן אַחַת, הָא לֹא קָחֲלֵי** - הרי אין הדרך לכחול עין אחת, אלא שתי עינים. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא, שָׁאנֵי צְנוּעוֹת** שהולכות מעוטפות ואין מגלות אלא עין אחת כדי לראות, **כּוֹחֲלוֹת עַיִן אַחַת**, דהיינו העין הגלויה שהן רואות בה[כה].

מקשה הגמרא: מֵיתִיבֵי - הקשו בני הישיבה על דברי רב הונא, שנינו בברייתא, **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר,** המוציא **בְּחוֹשׁ, אִם** הוא מין כחול העשוי **לְרַפּוֹאָה,** שיעורו **בְּדֵי לְכַחֵשׁ עַיִן אַחַת, וְאִם** הוא מין כחול העשוי **לְתַשְׁמִישׁ** בו, שיעורו כדי לכחול **בְּשָׁתֵּי עֵינַיִם**[כו]. וקשה לרב הונא שהעמיד מה ששנינו ששיעורו כדי לכחול עין אחת בכחול העשוי לקשט[כז]. **מתרצת הגמרא: תַּרְגְּמָהּ** - העמיד וביאר **הִיא דְּבְרִיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּר נַחְמָנִי** את הברייתא, **כִּי תַּנְיָא הַהִוא** - מה ששנינו בברייתא שכחול העשוי לקישוט שיעורו כדי לכחול שתי עינים, מדובר **בְּצִירְנִיּוֹת** - בבנות כפרים שאינן צריכות לכסות פניהם, שאין שחוק וקלות ראש מצוי שם, ויש שם מעט בני אדם, והן כוחלות שתי עינים[כח].

★

(שנינו במשנה: המוציא **שָׁעָוָה,** שיעורו **בְּדֵי לִיתֵּן עַל פִּי נֶקֶב קָטָן שֶׁל** חבית **יַיִן,** שהוא שיעור מועט מהשיעור הנצרך לסתימת נקב בחבית שמן ודבש, שהם עבים ולא יוצאים מנקב קטן[כט]).

★

שנינו במשנה: המוציא **דֶּבֶק,** שיעורו **בְּדֵי לִיתֵּן בְּרֹאשׁ הַשָּׁפָּה** - נסר קטן. **הגמרא מביאה ברייתא המבארת שיעור זה: תָּנָא** בברייתא, המוציא דבק, שיעורו **בְּדֵי לִיתֵּן בְּרֹאשׁ שָׁפָּה** - נסר קטן **שֶׁבְּרֹאשׁ קָנֶה שֶׁל צַיָּדִין,** שהצַיידים מושיבים נסר קטן בראש קנה, ונותנים בו דבק, והעוף יושב על הנסר ונדבק בו, וצריך לתת הרבה דבק כדי שהעוף ידבק בו.

★

שנינו במשנה: המוציא **וָפֶת וְגָפְרִית** שיעורם **בְּדֵי עֲשׂוֹת כּוֹ'** נקב - לסתום נקב. **הגמרא מביאה ברייתא המבארת שיעור זה: תָּנָא** בברייתא, זפת וגפרית שיעורם **בְּדֵי** לסתום בהם את פי הכלי **וְלַעֲשׂוֹת** בסתימה **נֶקֶב קָטָן,** והיינו בכלי שנותנים בו כסף חי שסותמים את פיו בזפת וגפרית, ועושים בסתימתו נקב קטן כדי לשפוך מתוכו מעט מעט, ושיעור ההוצאה הוא בסתימה גדולה דיה, שכדי לשפוך יעשו בה נקב קטן ולא יסירו את כל הסתימה[ל].

★

שנינו במשנה: המוציא **חֶרֶסִית** - לבינה כתושה, שיעורה **בְּדֵי לַעֲשׂוֹת פִּי כּוּר כּוֹ'** של צורפי זהב - לסתום את הנקב שבתנור של צורפי זהב שבו נותנים את המפוח, כדי שיכנס בו המפוח בדחוק. רבי יהודה אומר, שיעורו כדי לעשות פיטפוט - כן שעליו מושיבים את הכור של הצורפים. **הגמרא דנה בשיעורו של רבי יהודה. מקשה הגמרא: לֵימְרָא** - האם ניתן לומר **דְּשִׁיעוּרָא דְּרַבִּי יְהוּדָה נָפֵישׁ** - שהשיעור של רבי יהודה גדול מהשיעור של רבנן, **הָא קְיָימָא לַן דְּשִׁיעוּרָא דְּרַבָּנַן נָפֵישׁ** - הרי מקובל בידינו ששיעורם של רבנן גדול יותר, **דְּתָנַן** - ששנינו במשנתנו, המוציא גמי, שיעורו כדי לעשות מתלה לנפה ולכברה, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר** שיעורו **בְּדֵי לְיַטּוֹ הַיְמֶנּוּ מִדַּת מִנְעָל לָקָטָן** - למדוד עמו רגלו של קטן ולהראות לאומן שיעשה נעל במדה זו, מוכח שרבי יהודה מחמיר ומחייב בשיעור קטן משיעורם של רבנן[לא].

מתרצת הגמרא: אֵימָא - אמור שכוונת רבי יהודה היא **בְּדֵי לָסוּד** - למלא את הבקעים שב**פִּיקְפּוּט** - כן שעליו מושיבים **בִּירָה קְטַנָּה,** ולא לעשות את הכן עצמו, ושיעור זה קטן מהשיעור שאמרו רבנן.

★

(שנינו במשנה: המוציא **סוּדָן** שיעורו **בְּדֵי לִיתֵּן עַל פִּי נֶקֶב קָטָן שֶׁל פִּי כּוּר שֶׁל צוֹרְפֵי זָהָב[לב]).**

יח. **פרמלית** הוא מקום ששטחו לפחות ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, והוא מוקף מחיצות שגובהן יותר משלשה טפחים ופחות מעשרה, או שהוא גבוה או נמוך מסביבתו שלשה עד פחות מעשרה טפחים, או שאין ברוחבו שש עשרה אמה, או שהוא מקורה, או שאין הרבים מצויים בו, כגון, שדה, ים, נהר ומדבר. וגזרו רבנן שאין להעביר ממנה לרשות היחיד ורשות הרבים, או להעביר מרשות היחיד ורשות הרבים לרשות זו, וכן אין לטלטל בתוכה יותר מארבע אמות כמו ברשות הרבים. גמרא (לעיל ג.), 'כרמלית' הוא מלשון הפסוק (ישעיה י יח) 'וְנָעֲרוּ וְכַרְמֶלוֹ', ופירוש 'כרמלו' הוא, מקום שדות וכרמים, שאינו מקום הילוך הרבים, וגם אינו רשות היחיד. רש"י (לעיל ג: ד"ה פניה). או שהוא לשון כארמלית [-כאלמנה], שאינה לא בתולה ולא נשואה, וכן מקום זה אינו לא רשות היחיד ולא רשות הרבים. רמב"ם (סוכה ממעמדות, פ"ו מ"ח). או שהוא מלשון 'כרמל' (ויקרא כג יד), שפירושו בדרך הנוטריקון 'רך ומלא', דהיינו לא לח ולא יבש, וכן מקום זה אינו לא רשות היחיד ולא רשות הרבים. תוספות (לעיל ג. ד"ה כרמלית).

יט. **כגון** שהיו שתי בתים פתוחים אחד לרשות הרבים זה ואחד לזה, והוציא חצי גרוגרת מבית אחד לרשות הרבים הסמוכה לו, וחצי גרוגרת מבית אחד לרשות הרבים הסמוכה לו. רש"י (ד"ה וחוזר). מלשון רש"י משמע שמדובר שהוציא כל חצי גרוגרת מבית אחר, כלומר שלא רק שהוציא כל חצי גרוגרת לרשות הרבים אחרת, אלא צריך גם שיוציא אותה מתוך רשות היחיד אחרת. אך בסוגיא לא משמע כך. ויתכן שרש"י נקט כן רק משום שכך מצוי יותר, שאינו מצוי שיהיה בית אחד שמפנו יוצאות שתי רשויות הרבים המופסקות ביניהם על ידי כרמלית. או יש לפרש שכוונת רש"י היא לשני אופנים, או שהוציא משני בתים לרשות הרבים אחת, או מבית אחד לשתי רשויות הרבים. מהר"ם (בכ"י מב). כ. **שמכיון** שרבנן אסרוה מוכח שיש לה חשיבות מקום גם מדאורייתא, שאם אין לה חשיבות מקום כלל, לא היו חכמים אוסרים. קובץ שיעורים (ג"י אות נמז).

כא. **רש"י** (ד"ה פיקלא). אבל אם אינו ממלא כל רוחב רשות הרבים, גם לרבא אינו חשוב הפסק. שפת אמת (בכ"י מב).

כב. **ומדובר** שאין בה ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, שהיא 'מקום פטור', ואפילו מדרבנן מותר לטלטל מתוכו לרשות הרבים ולרשות היחיד, וכן לטלטל משם לתוכו, וכיון שהוא בטל לכאן ולכאן אינו חשוב הפסק בין שתי רשויות הרבים. ועוד אפשר לומר שמדובר בפיסקא הרחבה יותר מארבעה טפחים [וכן מסתבר, שכך לא מצאנו רשות בפני עצמה שהיא חשובה להפסיק לענין שבת שאין בה ארבעה טפחים. תוספות (ניסין פז: ד"ה פלגין)], ואף שפיסקא כזו דינה ככרמלית, ולדעת אביי כרמלית חשובה להלק בין שתי רשויות הרבים, מכל מקום כיון שהיא דבר המיטלטל אינה מחלקת בין הרשויות. ועוד אפשר לומר שמדובר בפיסקא שרבים מכתפים עליה, ולכן חשובה כרשות הרבים (לעיל ח:), ואינה מפסקת בין שתי רשויות הרבים. תוספות (ד"ה פלגין). וראה מהרש"א ופני יהושע (כתוס' ניסין פז:).

כג. **רבא** לא אמר כן בפירוש, אלא נראה כן מדבריו במסכת גיטין (שם). שאמר שיש שלש הלכות שבהם חלוקה נתינת הגט מדין הנחה לשבת, ולא מנה ביניהם את הפיסקא, משמע שלענין זה רשות שבת כרשות גיטין. חידושים המיוחסים לר"ן (ד"ה ופותחו).

כד. **דין** זה מובא בגיטין (שם:) לגבי אשה העומדת בחצר בעלה, והקנה לה בעלה מקום בחצירו כדי שתקנה בו גיטה, חורק לה הגט ונפל על פיסלא, שמכיון שהפיסלא נחשבת רשות בפני עצמה, ממילא, לא הקנה לה הבעל גם מקום זה, ואינה מגורשת. רש"י (ד"ה פיסקא).

כה. **תוספות** (ד"ה כי כוחלי). כשם ר"י. וראה שם ביאור נוסף.

כו. **ולולי דבריו** היה אפשר להעמיד את דברי המשנה בכחול העשוי לרפואה, שהרגיל לכחול בו עין אחת. תוספות (ד"ה מיהיכי). וראה שבת של מי (פתוס' שם) שביאר את לשון הגמרא 'הא לא כחלי' לפי זה.

כז. **רש"י** (ד"ה כי כוחלי). ובערוך (ערך פרן) ביאר שאינן יוצאות לשוק לפי שאין שם שוק, והביא שיש מפרשים שבנות הכפר כוחלות שתי עינים לפי שאינן צנועות.

כט. **קטב** זה שייך להלן בסמוך קודם תיבות 'חרסית כדי לעשות'. הגהות הב"ח (אות ג) מהרש"ל (ד"ה שעור) ומהר"ם (ד"ה דפק ור"ה זפת).

ל. **כך** ביאר בחדש האביב (פת: ד"ה כמלא), וכעי"ז ביאר המשמרת מועד (שם), שהסתימה תהיה גדולה דיה בכדי שיהיה ניתן לעשות נקב קטן. ועל פי זה ביאר שלכן במשנה שנו 'נקב' ולא 'נקב קטן' [בשונה משיעור השעוה, בו נקטו במשנה 'נקב קטן']. כיון שהכוונה לסתימה פי הכלי ולא לסתימת הנקב. וכן נראה מדברי רש"י (שם: ד"ה כדי לעשות) ורבינו ירוחם (לחלק ושוה נתיב יב חלק ד') ופסקי הריא"ז, שהזכירו רק את סתימת הכלי בו עושים נקב, ולא הזכירו כלל את סתימת הנקב עצמו. וכן כתב בספר הבתים (שבת שער"י שער סימוך סוף"פ סוף כ). אולם בחידושים המיוחסים להר"ן (שם. ד"ה שם) ביאר, ששיעור ההוצאה הוא בכדי שסתימת הנקב הקטן לאחר שנמצר לשפוך ממנו. וכן נקט בפשיטות המרכבת המשנה (שבת שער"י ד"ה ר"י). ויתכן שזו גם כוונת הרייטב"א והמאירי (שם: ד"ה שם). עיי"ש. כתבו בהגהות הב"ח ובמהרש"ל (שם), שאין לגרוס קטע זה. אמנם במהר"ם (שם) כתב שיש לגרוס כן, וכתב השבת של מי (ד"ה שעור) שמפירוש רש"י (לעיל שם: ד"ה כדי לעשות) משמע כמו שהגיהו המהרש"ל והב"ח, שכן הוא גרס במשנה 'כדי לעשות נקב קטן', ואם כן בברייתא זו אינה מוסיפה כלום על משנתנו.

לא. **המבקש** ידע שמחלוקתם של רבי יהודה ורבנן בגמי ובחרסית דומה משום שיש בהם תשמיש אחד שכיח מאד ושיעורו גדול, ותשמיש אחר פחות שכיח ושיעורו קטן, ולגבי גמי מבואר שלרבנן הולכים אחר השיעור הגדול כיון שהוא שכיח יותר, ולרבי יהודה הולכים אחר השיעור הקטן לתומרא] כיון שגם הוא שכיח [אף שהשיעור הגדול שכיח יותר], ולכן הקשה מזה על מחלוקתם לגבי חרסית [וכך שאלה הגמרא להלן (ע"ב אות ס)], מפני שידעה שגם שם נחלקו בענין זה]. אבל בשאר הדברים אין לדמות שיעורי שבת זה לזה, שכל אחד שיעורו לפי תשיכותו. רמב"ן ור"ן וחידושים המיוחסים להר"ן (ד"ה ומעמידן).

לב. **המהדיר"ם** מוחק תיבות אלו, כיון שהברייתא המובאת בסמוך שייכת לענין המוציא חרסית ולא לענין המוציא סובין.

הגמרא מביאה ברייתא בענין הוצאת שיער[א]: **תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, **הַמּוֹצִיא שֵׂיעָר**, שיעורו **כְּדֵי שֶׁנָּפַל בּוֹ אֶת הַמִּיטּוֹ**[ב], שהשיער משביח את הטיט. המוציא **[נִימִין]** מגולב, שיעורו כדי **שֶׁיַּעֲשׂוֹת פֵּי פּוּרִי שֶׁל צוֹרְפֵי זָהָב** - לסתום את הנקב [שבתנור הצורפים] שנותנים בו את המפוח, כדי שיכנס בו המפוח בדוחק[ג].

★

שנינו במשנה, המוציא **סִיד**, שיעורו **כְּדֵי לָסוּד** קטנה שבבנות. **הגמרא** **מביאה ברייתא המבארת מהו שיעור זה: תָּנָא** בברייתא, המוציא סיד, שיעורו **כְּדֵי לָסוּד אֲצֵבַע קְטַנָּה**[ד] **שֶׁבִּבְנוֹת** להאדימה שתהא נאה[ה].

הגמרא מביאה **אופן נוסף בו היו סדין את הבנות: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, בְּנוֹת יְשָׁרֵאל שֶׁהִגִּיעוּ לְפֵירְקָן** - שהביאו שתי שערות, **וְלֹא הִגִּיעוּ [לְשָׁנִים]** - ולא הגיעו לגיל הראוי לכך, ומתביישות בדברי, **בְּנוֹת עֲנִיִּים מוֹסְקוֹת** - מושחות **אוֹתָן בְּסִיד** להשירן, **בְּנוֹת עֲשִׁירִים מוֹסְקוֹת אוֹתָן בְּסוּמָק** להשירן, **וּבְנוֹת מְלָכִים מוֹסְקוֹת אוֹתָן בְּשֶׁמֶן הַמּוֹר** להשירן, **שֶׁנֶּאֱמַר** בענין הנערות שבאו לאחשורוש אחר הריגת ושתי (אסתר ג יג) **שְׁשָׁה חֳדָשִׁים בְּשֶׁמֶן הַמּוֹר**, שהיו סכים אותן בשמן המור.

שואלת הגמרא: מַאי [-מהו] **שֶׁמֶן הַמּוֹר**. **משיבה הגמרא: רַב הוּנָא בַּר חִינָּיא אָמַר, סַמְבַּטְרָ**[ו]. **רַב יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר, שֶׁמֶן זֵית שֶׁאָּה הֲבִיאָה שָׁלִישׁ** - הקשו בני הישיבה על דברי רב שפירש מהו כלכול ואנדיפי, שנינו בברייתא, **אָמַר רַבִּי, נִרְאִין** - נראה להכריע **כִּדְבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה** שהשיעור הוא כדי לסוד כלכול, **פְּסִיד חֲבוּט** - סיד המעורב בהרבה מים, שהוא עשוי לסוד כלכול, **וְנִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי נְחֶמְיָה** שאמר שהשיעור הוא כדי לסוד אנדיפי, **בְּבֵיצַת הַסִּיד** - בסיד המגובל במעט מים ויש בו גושים ונראה כביצים, שהוא עשוי לסוד אנדיפי. **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - ואם עולה בדעתך לפרש שכלכול ואנדיפי היינו **צִיבְעָא וּבַת צִיבְעָא**, קשה, שהרי **אִידֵי וְאִידֵי חֲבוּט** - בין את הצבע ובין את הבת צבע גרילים למשוח בסיד המעורב בהרבה מים, ומדוע אמר רבי שהלכה כרבי נחמיה בביצת הסיד, הרי אין הדרך לסוד בו בת צבע.

הגמרא מנסה לבאר מהו אנדיפי באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי אֱמִי - אמרו בבית מדרשו של רבי אמי, אנדיפי היינו **אֲאַנְדֵיקָא** - כלי חרס שיש בו שני נקבים[ז], אחד למעלה ואחד למטה, וכשרוצה למלאותו סותם את החור התחתון בסיד, ולרבי נחמיה שיעור הסיד שחייבים על הוצאתו הוא בשיעור הראוי לסתימת חור זה, ורבי פסק כמותו בסיד עבה שעמו משתמשים לסתימת החור[ח].

דוחה הגמרא: מְתִקְיף לַהּ - הקשה **רַב הֲנָא** על רב יצחק, **וְכִי אָדָם עוֹשֶׂה מְעוּתָיו אֲגַרְטָל** - וכי אדם מניח את מעותיו להפסדים[ט], ומניח את היין בכלי שהנקב שלו סתום בסיד והיין מתחה את הסיד ויוצא.

רב כהנא מבאר מהו אנדיפי בשני אופנים: אֶלָּא אָמַר רַב הֲנָא, אנדיפי היינו **שְׁנָתוֹת** - בליטות שבכלי מדידה לצורך סימון המדה, וסדים בליטות אלו בסיד כדי שיהיו לבנות וניכרות, ולרבי נחמיה המוציא סיד בשיעור הראוי לסוד בליטה אחת חייב, ורבי פסק כמותו בסיד עבה שעמו משתמשים לצביעת הבליטות.

הגמרא מביאה ראיה לפירוש זה שאכן היו רגילים לעשות שנתות בכלים[י]: דְּתָנְיָא - כמו ששנינו במשנה (ממחות פז:), **שְׁנָתוֹת** [-בליטות] **הֵיוּ בָּהֶן** - בכלי שהיה במידת היין בבית המקדש, ובו היו מודדים את היין לנסכים, ובליטות אלו באו כדי לסמן **שָׁעָר רְאשׁוֹן** יש למלאות יין **לְנִסְכֵי פָּר**, שהיה צריך חצי הין, **וְעַד רְאשׁוֹן לְאֵיל**, שהיה צריך שליש הין, **וְעַד רְאשׁוֹן לַכֶּבֶשׂ**, שהיה צריך רבע הין[יא].

הגמרא - **אָמַר רַב**, כלכול היינו **צִיבְעָא** - רקה, וסדים אותה להשכיב השיער שעליה, **וְאַנְדִיפִי** היינו **בַּת צִיבְעָא** - המקום שתחת הרקה[יב], וסדים אותו להשיר השיער הגדל שם, ושיעור זה קטן מהשיעור הנצרך לצידעא.

מקשה הגמרא: לְמֵימְרָא - האם ניתן לומר **דְּשִׁשְׁעוּרָא דְּרַבִּי יְהוּדָה נָפֵישׁ** - שהשיעור של רבי יהודה גדול מהשיעור שאמר רבי נחמיה, **הָא קָיְימָא לַן דְּשִׁיעוּרָא דְּרַבָּנַן נָפֵישׁ** - הרי מקובל בידינו ששיעורם של רבנן גדול יותר, שרבי יהודה מחמיר בשיעורי שבת יותר משאר החכמים[יג].

מתרצת הגמרא: שיעורו של רבי יהודה אכן **זוּטָא מִדְּרַבָּנַן** - קטן משל רבנן[יד], **וְנָפֵישׁ מִדְּרַבִּי נְחֶמְיָה** - וגדול משל רבי נחמיה, שרבי נחמיה מחמיר יותר ממנו[טו].

הגמרא מקשה על הביאור של רב. מקשה הגמרא: מֵיתִיבֵי - הקשו בני הישיבה על דברי רב שפירש מהו כלכול ואנדיפי, שנינו בברייתא, **אָמַר רַבִּי, נִרְאִין** - נראה להכריע **כִּדְבָרֵי רַבִּי יְהוּדָה** שהשיעור הוא כדי לסוד כלכול, **פְּסִיד חֲבוּט** - סיד המעורב בהרבה מים, שהוא עשוי לסוד כלכול, **וְנִרְאִין דִּבְרֵי רַבִּי נְחֶמְיָה** שאמר שהשיעור הוא כדי לסוד אנדיפי, **בְּבֵיצַת הַסִּיד** - בסיד המגובל במעט מים ויש בו גושים ונראה כביצים, שהוא עשוי לסוד אנדיפי. **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - ואם עולה בדעתך לפרש שכלכול ואנדיפי היינו **צִיבְעָא וּבַת צִיבְעָא**, קשה, שהרי **אִידֵי וְאִידֵי חֲבוּט** - בין את הצבע ובין את הבת צבע גרילים למשוח בסיד המעורב בהרבה מים, ומדוע אמר רבי שהלכה כרבי נחמיה בביצת הסיד, הרי אין הדרך לסוד בו בת צבע.

הגמרא מנסה לבאר מהו אנדיפי באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי אֱמִי - אמרו בבית מדרשו של רבי אמי, אנדיפי היינו **אֲאַנְדֵיקָא** - כלי חרס שיש בו שני נקבים[ז], אחד למעלה ואחד למטה, וכשרוצה למלאותו סותם את החור התחתון בסיד, ולרבי נחמיה שיעור הסיד שחייבים על הוצאתו הוא בשיעור הראוי לסתימת חור זה, ורבי פסק כמותו בסיד עבה שעמו משתמשים לצביעת הבליטות.

דוחה הגמרא: מְתִקְיף לַהּ - הקשה **רַב הֲנָא** על רב יצחק, **וְכִי אָדָם עוֹשֶׂה מְעוּתָיו אֲגַרְטָל** - וכי אדם מניח את מעותיו להפסדים[ט], ומניח את היין בכלי שהנקב שלו סתום בסיד והיין מתחה את הסיד ויוצא.

רב כהנא מבאר מהו אנדיפי בשני אופנים: אֶלָּא אָמַר רַב הֲנָא, אנדיפי היינו **שְׁנָתוֹת** - בליטות שבכלי מדידה לצורך סימון המדה, וסדים בליטות אלו בסיד כדי שיהיו לבנות וניכרות, ולרבי נחמיה המוציא סיד בשיעור הראוי לסוד בליטה אחת חייב, ורבי פסק כמותו בסיד עבה שעמו משתמשים לצביעת הבליטות.

הגמרא מביאה ראיה לפירוש זה שאכן היו רגילים לעשות שנתות בכלים[י]: דְּתָנְיָא - כמו ששנינו במשנה (ממחות פז:), **שְׁנָתוֹת** [-בליטות] **הֵיוּ בָּהֶן** - בכלי שהיה במידת היין בבית המקדש, ובו היו מודדים את היין לנסכים, ובליטות אלו באו כדי לסמן **שָׁעָר רְאשׁוֹן** יש למלאות יין **לְנִסְכֵי פָּר**, שהיה צריך חצי הין, **וְעַד רְאשׁוֹן לְאֵיל**, שהיה צריך שליש הין, **וְעַד רְאשׁוֹן לַכֶּבֶשׂ**, שהיה צריך רבע הין[יא].

א. **הגמרא** מביאה ברייתא זו כהמשך למה ששנינו במשנה שהמוציא חרסית שיעורו כדי לעשות פי כור. מהרש"ל (לשל"ה ד"ה פוניון). ב. **והייטו** בשיעור טיט הנעשה מרבית שופכין, שכן בפחות מכן אין אדם טורח לגבל את הטיט כמבואר לעיל (עמ"ב). תוספות (ד"ה המוציא). ג. **וכמו** שביארה הגמרא לעיל (פט), שהטיט המגובל, חשוב הוא בשיעור מועט זה. ד. **כיומר**, מה ששנינו שיעורו כדי לסוד קטנה שבבנות, היינו אצבע קטנה ולא בת קטנה, ונושים כן כדי ליפות את הבשר ולהאדימו. ה. **שהיו** סדין את בת הגוף להאדימו שיהא נאה. רש"י (ד"ה לשנשנן). ומבאר המאירי (ד"ה סדין), שכיון שהיה דרכם לסוד אבר אבר ולא את כל הגוף בבת אחת [כיון שיש בזה סכנה, כמו שיבואר להלן], לכן חשוב הוא בשיעור מועט הראוי לאצבע קטנה. ונה בגמרא להלן מבואר שהסיד מועיל אף להשיר את השיער. וכן פירש רש"י במשנה (לעיל פח:): ד"ה ושהיו מושחות בשרן בסיד כדי להשיר את השיער, אמנם כאן אין לפרש כן, שכן התבאר בברייתא ששיעורו הוא כדי לסוד אצבע קטנה שבבנות, ובאצבעות אין שיער, לכך פירש רש"י שהיו עושין כן כדי להאדים את בשרן. מנחם משיב נפש (פרט"ו ד"ה שהיו מושחות). ו. **רש"י** (ד"ה סמבטרא). והיינו שלא הגיעו לכלל שתים עשרה שנה. ריטב"א (ד"ה סמבטרא). התוספות (ד"ה שמבטרא) ביארו, שהן נמצאות סמוך לפיתרן, והיינו שהן קרובות להינשא, ועושות כן כדי ליפות וללבן את עצמן [ונרמזת התוספות היא 'שהגיעו לפיתרן ולא הגיעו', ולא גרסו 'לשנים', וכן היא הגרסה בספרים ישנים. מלא הרועים (מהד' שם)]. ז. **רש"י** (מסקנת מג. ד"ה סלקא). כתב, שלא נתפרש מהו טסטכת. ורבינו גרשום (שם ד"ה סלקא) פירש שהוא שמן אפרסמון, והמהרש"ל (ד"ה רב) פירש שהוא שמן העשוי ומתוקן בבשמים, ונקרא 'שמן המור' ש'מור' הוא לשון בושם. ח. **ונקרא** 'שמן המור' על שם מרירותו. מהרש"ל (ד"ה רבי). הגמרא הביאה שנחלקו אמוראים מהו שמן המור משום שיש בזה נפקא מינה לנדר משמן המור האם נאסר בסטכת או בשמן זית שלא הביא שלישי. עין אליהו (מנחלי יג, ד"ה מלא). ט. **רש"י** (מ"ר ד"ה שהיו מושקעין). וברש"י כתב זד (שם ד"ה ר' יהודה) ביאר שרבי יהודה בא לפרש ששמן זית זה שסכין בו הוא אנפיקנון. י. **רש"י** (ד"ה ותמה). וביאר המנחם משיב נפש (ד"ה ותמה) שאין לומר שהקושיא היא גם על סיד וסולת, שהרי כבר נתבאר לעיל בסמוך שהיו עושים כן מפני שהגיעו לפרקן ולא הגיעו לשנים, ולכן פירש רש"י שהקושיא היא רק על שמן המור, וכוונת הגמרא להקשות מדוע בימי אחשורוש סכו את כל הבתולות בשמן המור, וכי כולן הגיעו לפרקן ולא הגיעו לשנים, ועל זה תירצה, שמתוך כך לעדן את הבשר, ולכן סכו את כולן. אמנם במועד קטן (ט: ד"ה ותמה) ביאר רש"י, שהקושיא היא גם על סיד וסולת. יא. **שבאחיב** את הבשר. רש"י (מנחלי יג, ד"ה מנענן). ורבינו חננאל (ד"ה ושהיו) שעל ידי שטופלין אותן בדברים אלו, נסתמים הנקבים הקטנים וגומות השיער שבעור, ונכנס ההבל לתוך הגוף ומחמם את גופה ועל ידי זה היא בוגרת ומגדלת בשר.

יב. **שאם** סכין את כל גוף הבת בפעם אחת, כל ההבל שלה נכנס לפנים והיא מתחממת ומתה. רבינו חננאל (שם). יג. **צריך** ביאור, הרי הוא גרם כן לעצמו במה שמשח את כל גופה בבת אחת, ומדוע אמר שרב ביבי הרג את בתו. ועוד, מדוע קראו אותו נכרי 'רב'. וביאר הפרשת מרדכי (ד"ה קטלא) שאותו נכרי היה סבור שהאי טוב יותר למשוח כל גופה בבת אחת, ומה שרב ביבי משח את בתו אבר אבר הוא כדי שלא ישגיחו בו שהוא מיפה את בתו, שאין זה הגון לתלמיד חכם לעשות כן, ולכך אמר אותו נכרי 'קטל רב ביבי לברתיי', כלומר מה שהוא 'רב' גרם לבתי שתמות. שהייתי סבור שעשה כן משום שהוא רב. וראה עוד בבן יהוידע (ד"ה פשט) בענין זה. יד. **רש"י** (מו"ק ט: ד"ה כעניין). טו. **רב** ביבי שלא היו לו מעות היה שוחה שכר חמרים ושעורים, ולכן הושחרו בנותיו, ורב נחמן היה עשיר ותחנו את הנשיא, ולכן אמר שהוא אינו צריך לכך, מפני שהוא שוחה יין. רבינו שלמה בן יהיתום (מו"ק ט: ד"ה אמכר). טז. **ונקרא** 'בת צידעא' לפי שהוא תחת הצידעא. יז. **ראה** בהערה לעיל סוף ע"א בשם הרמב"ן והר"ן. יח. **שלרבנן** השיעור הוא כדי לסוד אצבע קטנה. יט. **הגמרא** היתה סבורה שכמו ששיעורו של רבי יהודה קטן משל חכמים ומחמיר מהם, כך הוא מחמיר גם יותר משאר התנאים, ולכן הקשתה שלכאורה שיעורו של רבי נחמיה קטן משל רבי יהודה. והשיבה שאכן רבי יהודה מחמיר רק יותר מרבנן אך רבי נחמיה מחמיר עוד יותר ממנו. תירוצי הר"ן (ד"ה ומסתמא). כ. **ולשון** 'אנדיפי' הוא שתי פיות, כמו ששנינו בברייתא (שיחופין קו:), 'מעלין בדיופי', והיינו קנה שיש לו שתי פיות. רש"י (ד"ה אנדיפי). כא. **קושיות** הגמרא לעיל 'למימרא דשיעורא דרבי יהודה נפיש' אינה קשה אלא על פירושו של רב ש'אנדיפי' היינו בת צידעא, והוא שיעור קטן מהשיעור הנצרך לכלכול [-צידעא], אבל לפירושו של רבי יצחק ש'אנדיפי' היינו 'אאנדיפא', וכן לרב כהנא שפירש שהכוונה לשנתות או לאפותא לא קשה, שהשיעור הנצרך לדברים אלו אכן גדול מהשיעור הנצרך לכלכול, ורבי יהודה מחמיר יותר מרבי נחמיה. מהר"ם בנעט (כת"ש ד"ה אנדיפא). אמנם ראה מלאכת שלמה (מ"ר) שכתב שגם ה"ר יהונתן שגם לפירושם אלו רבי נחמיה מחמיר יותר מרבי יהודה. כב. **'אנפורות'** הוא לשון הפסד. רש"י (ד"ה אנפורות). כג. **מהר"ם** בנעט (כת"ש ד"ה ס"ק כג"ד שלמלך). כד. **ביארנו** את הסוגיא בפירוש רש"י, אבל בשם רבותיו פירש שמה שאמר רבי יצחק 'אאנדיפא' פירושו של הגוף, וכוונתו לומר שהשיעור שחייבים על הוצאתו הוא כמה שצריך כדי לסוד את כל הגוף. ועל כן פסק רבי כמותו בסיד עב, שכיון שהיו עושים כן כדי להאדים את העור ולא להשכיב את השיער עושים אותו בסיד עבה. והקשה רב כהנא, שאפילו אם שככר קנה סיד על דעת לעשות כן לבתו אינו עושה כן, ומנדיף שהסיד ילך לאיבוד ולא ישפול בו את בתו, מחשש שמא תמות כדרך שמתה בתו של הנכרי. ולכך פירש רב כהנא שאנדיפי היינו שנתות, כלומר שמורת את גופה אבר אבר. ודחה רש"י פירוש זה שאין דרך לכנות איבריו של אדם בלשון 'שנתות', ועוד שאין טעם להביא את זה ראיה מהמשנה שהיו עושים שנתות בהין שבמקדש.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא - ואם תרצה תוכל לבאר זאת כך, **מַאי אֲנָדִיקָא, אֲפוּתֵיהּ** - מצת במקום שאין בו שיער, ומושחים אותו בסיד כדי להאדימו וליפותו, ולרבי נחמיה המוציא סיד בשיעור הראוי לסוד את המצת חייב, ורבי פסק כמותו בסיד עבה שעמו משתמשים לסוד את המצח.

הגמרא מביאה ראיה לפירוש זה: וְכִי הָא דְּהָהוּא גַּבָּר גְּלִיקָא וַדְּאִיקָּע לְבָבָן - וכמו שהיה בבן גליל שנזדמן לבבל, **דְּאָמְרוּ לֵיהּ** בני בבל **קוּם דְּרוֹשׁ לָנוּ בְּמַעֲשֶׂה מֶרְכָּבָה** שביחזקאל[כה], **אָמַר לָהוּ**, וכי רוצים אתם **שְׁאֶדְרוֹשׁ לָכוּ בְּדִבְרֵי רַבִּי נְחֶמְיָה לְחַבְרִיהּ** - שאדרוש לכם כמו שדרש רבי נחמיה לחבירו במעשה מרכבה, **וּכְשֶׁדָּרַשׁ רַבִּי נְחֶמְיָה נִפְּקַת עֲרֵיצְיָתָא מִן תּוֹתָיו** - יצאה צירעה מהכותל, **וַהֲוָתָה אַגָּדְיֵיהּ וְזִמְיָיהּ**[כו] - ועקצה אותו באגדיפי שלו ומת, **וְאָמְרוּ לֵיהּ** - ואמרו עליו חבריו[כז], **מֵן הֵיכָא דָּא לֵיהּ** - מידו היתה לו זאת, שלא היה לו לדרוש במעשה מרכבה[כח].

* * *

משנה משנה זו ממשיכה לבאר את השיעורים שחייבים על הוצאתם מרשות לרשות בשבת: המוציא **אֲדָמָה** - טיט אדום[כט], שיעורו **כְּחוֹתֶם הַמְרַצּוּפִין** - כמו שצריך לחתימה על השקים[ל], **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, שיעורו **כְּחוֹתֶם הָאִיגְּרוֹת** - כמו שצריך לחתימה על האיגרות[לא].

המוציא **גֶּבֶל וְחוֹל הַחַק**, שיעורו **כְּדֵי לִזְבֹּל גֶּלֶח שֶׁל כְּרוּב, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, שיעורו **כְּדֵי לִיתֵּן עַל מִלֵּא גַּת סִידוֹ**[לב]. המוציא **חוֹל הַגַּם**, שיעורו **כְּדֵי לִיתֵּן עַל מִלֵּא גַּת סִידוֹ**[לג]. המוציא **חוֹל הָעֲשׂוּיוֹת** ממנו **קוֹלְמוֹס. וְאִם הָיָה** קנה **עָבֶה אוֹ מְרוּסָּק** - סדוק, שאינו ראוי לכתיבה, שיעורו **כְּדֵי לְכַשֵּׁל בּוֹ בֵּיצָה קַלָּה שֶׁבַּבֵּיצִים**[לד], כשהיא **מְרוּסָּקָה** - מעורבת[לה] **וְנִתּוּנָה בְּאֵילֶפֶּס** - במחבת[לו].

*

גמרא **שנינו במשנה:** המוציא חול הגס שיעורו כדי ליתן **עַל מִלֵּא גַּת סִיד.**

הגמרא מביאה ברייתא המבארת מהו שיעור זה: תָּנָא בברייתא, שיעורו **כְּדֵי לִיתֵּן עַל פִּי גַּת שֶׁל סַיָּדִין** - כשיעור הראוי לערב בסיד, בשיעור שיש בכוף של סיידים.

שואלת הגמרא: מַאן תָּנָא דְּחוֹל מַעֲלֶה לֵיהּ קִסֵּד - מיהו התנא הסובר שחול מועיל לסיד. **משיבה הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, רַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּתָנֵיָא** בברייתא, **לֹא יָסוּד אָדָם אֶת בֵּיתוֹ בְּסִיד** לאחר החורבן, משום אבילות על ירושלים, **אֶלָּא אִם כֵּן עֵירַב בּוֹ תֶּבֶן אוֹ חוֹל**, כדי שלא יהא לבן כל כך. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, אם עירב בו **תֶּבֶן, מוּתָּר** לסוד בו, אבל אם עירב בו **חוֹל, אָסוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַרְקִיבוֹ** - שנעשה חזק על ידי החול[לז]. והרי שלשיטת רבי יהודה החול מועיל לסיד, ואם כן המשנה שנויה כשיטתו[לח].

רָבָא אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא - אפילו אם תאמר שמשנתנו כְּרַבָּנַן הסוברים שהחול מקלקל את הסיד, מובן מדוע השיעור הוא כשיעור הנצרך לערב בסיד,

משום **שֶׁקִּלְקְלוֹ וְהוּ תִּיקּוּנוֹ** - מה שהחול מקלקל את הסיד ומשחירו, זהו תיקונו, שעל ידי כן מותר לסייד בו, ומטעם זה הדרך היא להוסיפו לסיד, ולכן חייבים על הוצאתו בשיעור זה[לט].

*

שנינו במשנה: המוציא **קָנֶה**, שיעורו **כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קוֹלְמוֹס. הגמרא מביאה ברייתא המבארת מהו שיעור זה: תָּנָא** בברייתא, המוציא קנה שיעורו כדי לעשות קוֹלְמוֹס **הַמְּגִיעַ** עד **לְקִשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתָיו** של הכותב, שכך נוח לכתוב בו.

בָּעֵי רַב אָשֵׁי, האם הכוונה **לְקֶשֶׁר הָעֶלְיוֹן** - לפרק המחבר את האצבע ליד[לט], **אוֹ לְקֶשֶׁר הַתַּחְתּוֹן** - לפרק שבאמצע האצבע. **מסיקה הגמרא: תֵּיקוּ** - תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה[מ].

*

שנינו במשנה: וְאִם הָיָה הקנה **עָבֶה כו'** או מרוסס, שיעורו כדי לבשל בו ביצה קלה שבביצים, כשהיא טרופה ונתונה באילפס. **הגמרא מביאה ברייתא המבארת שיעור זה: תָּנָא** בברייתא, המוציא קנה עבה או מרוסס, שיעורו כדי לבשל בו ביצה **טְרוּפָה** - מעורבת **בְּשָׁמֶן וְנִתּוּנָה בְּאֵילֶפֶּס** - במחבת, שעל ידי שהיא מעורבת בשמן מהמרת להתבשל.

הגמרא מבררת מהי ביצה קלה: אָמַר לֵיהּ מָר בְּרֵיהּ דְּרַבִּינָא לְבָרְיהּ, מִי שָׁמִיעַ לָךְ בֵּיצָה קַלָּה מַאי הִיא - האם שמעת מהי ביצה קלה. **אָמַר לֵיהּ** בנו, **בֵּיעָתָא דְּצִילְצְלָא** - ביצה של עוף קטן הנקרא צילצלא, שהיא קטנה וקלה משאר הביצים.

שאל מר בריה דרבינא את בנו: מַאי טַעְמָא - מה הטעם שאתה מפרש שזו היא ביצה קלה, האם **מִשּׁוּם דְּזוּטְרָא** - שהיא ביצה קטנה, אם כן, **אֵימָא דְּצִיפְרָתָא** - אמור שביצה קלה היינו ביצה של עוף הנקרא ציפרתא[מא] שהיא קטנה יותר.

אִישְׁתִּיק - שתק בנו, שלא היה בידו להשיב[מב], **וְאָמַר לֵיהּ** לאביו, **מִידֵּי שָׁמִיעַ לָךְ בְּהָא** - האם שמעת איזה דבר בענין זה.

[וְאָמַר לֵיהּ אביו, **הָכִי** - כן] **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת**, ביצה קלה שבביצים היא **בֵּיצַת תַּרְנְגוֹלֶת, וּמַאי קָרוּ לָהּ בֵּיצָה קַלָּה** - ומהו הטעם שהיא נקראת ביצה קלה, משום **שֶׁשְּׁעָרוֹ חֲכָמִים שְׁאֵין לָהּ בֵּיצָה** שהיא **קַלָּה כָּל שֶׁכֵּן** [-ממהרת להתבשל] **יוֹתֵר מִבֵּיצַת תַּרְנְגוֹלֶת**[מג].

שאל אותו בנו: וְמַאי שְׁנָא - ומה שונים **כָּל שֶׁכֵּן** באוכלים ששיערו אותם **בְּתַרְנְגֹלֶת**[מד] **וְהָכָא** - וכאן משערים **בְּבֵיצָה**[מה]. **אָמַר לֵיהּ** בנו, **הָכִי** - כך **אָמַר רַב נַחְמָן**, מה ששנינו שהשיעור הוא כדי לבשל ביצה קלה שבביצים, אין הכוונה לביצה קלה שלימה, **אֶלָּא בְּגַרוֹגֶרֶת מִבֵּיצָה קַלָּה.**

* * *

כה. **רשב"ם** (ב"ב קלב. ד"ה מעשה). והוא המראה שראה יחזקאל דמות כסא השכינה. כו. **הרש"ש** (ב"ב מוספתא). מחק תיבת 'ומת'. כז. **ראש** משביר (ב"ב ח"ל) ומנחם משיב נפש (ב"ב ל"מ). והאדרת אליהו (ב"ב ז"ל) ביאר שבני בבל אמרו כן לאותו בן גליל, שרבי נחמיה לא היה ראוי לדרוש ולכך אירע לו כן, אבל אתה ראוי לדרוש. והפרשת מרדכי (ב"ב ז"ל) ביאר, שהצירעה לא הכתה את רבי נחמיה אלא את חבירו של רבי נחמיה ששמע ממנו מה שדרש במעשה מרכבה, ואמר עליו רבי נחמיה 'מן דיליה דא ליה', שלא היה לו לבקש ממני שאלמד אותו עניינים אלו. כח. **והם** ידעו שהיה המעשה שרבי נחמיה נעקץ במצחו, ומכך שאותו בן גליל כינה את המצח בשם 'אגדיפי' יש להוכיח שהיו קורים למצח אגדיפי. מנחם משיב נפש (ב"ב ל"מ). וראה עוד מהר"ץ חיות (ב"ב ל"מ-ל"ח) איך הביאו ראיה ממעשה זה שאינו לא משנה ולא ברייתא. כט. **רמב"ם** (פירוש המשניות, ס"פ ב"ק). ל. **שהיו** עושים ממנו חותם על שקים העשויים מקליפת עץ גדול שהיו נותנים בהם את הסחורה שהיו מעבירים בספינות. רש"י (מלשון). לא. **שהיו** עושים ממנו חותם על האיגרות, כדי שיקרא בהן רק מי שנשלחת אליו. ושיעור זה מועט מהשיעור הנצרך לחתימת השקים. רש"י (ב"ב כ"ח ע"ב מחופז). לב. **מין** ירק. ושיעורו קטן מקלח של כרוב. רש"י (ב"ב ל"מ). לג. **הגמרא** תבאר מהו כף סיד. לד. **הגמרא** תבאר איזו ביצה היא. לה. **הגמרא** תבאר במה היא מעורבת. לו. **ומדובר** במחבת שכבר חיממו אותה ולא צריך להמתין עד שתתחמם. רמב"ם (פירוש המשניות). וראה רש"ש (ב"ב ע"ד ע"ב) ושפת אמת (ב"ב נ"ב ע"ב) שתמהו מנין לרמב"ם לפרש כן. וההוסיף השפת אמת שהר"ש והרא"ש (בלפ ס"א ס"ב) סתמו ולא כתבו כלום ומשמע שמדובר באילפס צונן וכמשמעות פשט הלשון, וגם הרמב"ם עצמו כתב שאינם אוכלים בוודאי מצינו שחייבים אף בפחות מגרוגרת, כגון כחול כדי לכחול עין אחת, שהוא וודאי פחות מגרוגרת. יד דוד (מהחי"ב, ד"ה מעשה). מה. **פֵּירוּשׁוֹ** של בנו שהכוונה לביצה של צילצלא לא קשה מכך שכל שיעורי שבת הם כגרוגרת, כיון שיש לומר שמה שאמרו שכל שיעורי שבת הם כגרוגרת הכוונה שאין שיעורים הגדולים מגרוגרת, אך אין הכוונה שאין דבר חשוב בפחות מכך, וביצת הצילצלא קטנה מגרוגרת, ולכן חייב על הוצאת שיעור הראוי לביצת הצילצלא, אמנם לפי פירושו של רב ששת שהשיעור הוא בביצת תרנגולת שהיא יותר מכגרוגרת, הקשו ששם מבואר שאין שיעורי שבת יותר מגרוגרת. חפץ ה' (ב"ב ומ"ב) ויד דוד (מהחי"ב, ד"ה מעשה).

כה. **רשב"ם** (ב"ב קלב. ד"ה מעשה). והוא המראה שראה יחזקאל דמות כסא השכינה. כו. **הרש"ש** (ב"ב מוספתא). מחק תיבת 'ומת'. כז. **ראש** משביר (ב"ב ח"ל) ומנחם משיב נפש (ב"ב ל"מ). והאדרת אליהו (ב"ב ז"ל) ביאר שבני בבל אמרו כן לאותו בן גליל, שרבי נחמיה לא היה ראוי לדרוש ולכך אירע לו כן, אבל אתה ראוי לדרוש. והפרשת מרדכי (ב"ב ז"ל) ביאר, שהצירעה לא הכתה את רבי נחמיה אלא את חבירו של רבי נחמיה ששמע ממנו מה שדרש במעשה מרכבה, ואמר עליו רבי נחמיה 'מן דיליה דא ליה', שלא היה לו לבקש ממני שאלמד אותו עניינים אלו. כח. **והם** ידעו שהיה המעשה שרבי נחמיה נעקץ במצחו, ומכך שאותו בן גליל כינה את המצח בשם 'אגדיפי' יש להוכיח שהיו קורים למצח אגדיפי. מנחם משיב נפש (ב"ב ל"מ). וראה עוד מהר"ץ חיות (ב"ב ל"מ-ל"ח) איך הביאו ראיה ממעשה זה שאינו לא משנה ולא ברייתא. כט. **רמב"ם** (פירוש המשניות, ס"פ ב"ק). ל. **שהיו** עושים ממנו חותם על שקים העשויים מקליפת עץ גדול שהיו נותנים בהם את הסחורה שהיו מעבירים בספינות. רש"י (מלשון). לא. **שהיו** עושים ממנו חותם על האיגרות, כדי שיקרא בהן רק מי שנשלחת אליו. ושיעור זה מועט מהשיעור הנצרך לחתימת השקים. רש"י (ב"ב כ"ח ע"ב מחופז). לב. **מין** ירק. ושיעורו קטן מקלח של כרוב. רש"י (ב"ב ל"מ). לג. **הגמרא** תבאר מהו כף סיד. לד. **הגמרא** תבאר איזו ביצה היא. לה. **הגמרא** תבאר במה היא מעורבת. לו. **ומדובר** במחבת שכבר חיממו אותה ולא צריך להמתין עד שתתחמם. רמב"ם (פירוש המשניות). וראה רש"ש (ב"ב נ"ב ע"ב) ושפת אמת (ב"ב נ"ב ע"ב) שתמהו מנין לרמב"ם לפרש כן. וההוסיף השפת אמת שהר"ש והרא"ש (בלפ ס"א ס"ב) סתמו ולא כתבו כלום ומשמע שמדובר באילפס צונן וכמשמעות פשט הלשון, וגם הרמב"ם עצמו כתב שאינם אוכלים בוודאי מצינו שחייבים אף בפחות מגרוגרת, כגון כחול כדי לכחול עין אחת, שהוא וודאי פחות מגרוגרת. יד דוד (מהחי"ב, ד"ה מעשה). מה. **פֵּירוּשׁוֹ** של בנו שהכוונה לביצה של צילצלא לא קשה מכך שכל שיעורי שבת הם כגרוגרת, כיון שיש לומר שמה שאמרו שכל שיעורי שבת הם כגרוגרת הכוונה שאין שיעורים הגדולים מגרוגרת, אך אין הכוונה שאין דבר חשוב בפחות מכך, וביצת הצילצלא קטנה מגרוגרת, ולכן חייב על הוצאת שיעור הראוי לביצת הצילצלא, אמנם לפי פירושו של רב ששת שהשיעור הוא בביצת תרנגולת שהיא יותר מכגרוגרת, הקשו ששם מבואר שאין שיעורי שבת יותר מגרוגרת. חפץ ה' (ב"ב ומ"ב) ויד דוד (מהחי"ב, ד"ה מעשה).

משנה משנה זו ממשיכה לבאר את השיעורים שחייבים על הוצאתם מרשות לרשות בשבת: המוציא **עֶצֶם**, שיעורו **כְּדֵי לַעֲשׂוֹת** ממנו **תַּרְווֹד** - כף קטנה[א]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, שיעורו **כְּדֵי לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ חָף** - מנעול[ב].

המוציא **זְכוּכִית**, שיעורו **כְּדֵי לִגְרוֹר בּוֹ** את **רֹאשׁ הַכַּרְכָּר** - עץ קטן שראשו חד[ג]. המוציא **צְרוֹר** - חתיכת עץ קטנה[ד], **אוֹ אֶבֶן**, שיעורו **כְּדֵי לִזְרוֹק בָּעוֹף** להבריחו. **רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר יַעֲקֹב אוֹמֵר**, שיעורו **כְּדֵי לִזְרוֹק בַּבְּהֵמָה** להבריחה, משום שאין אדם טורח ליטול צרור כדי להבריח עוף, כיון שיכול להבריחו בהשמעת קול[ה], ולכן שיעור הראוי להבריח עוף אינו חשוב.

★

גמרא שנינו במשנה: המוציא עצם, שיעורו כדי לעשות ממנו כף קטנה. רבי יהודה אומר, כדי לעשות ממנו חף. מקשה הגמרא: **לְמֵימְרָא** - האם ניתן לומר **דְּשִׁיעוּרָא דְּרַבִּי יְהוּדָה נְפִישׁ** - שהשיעור של רבי יהודה גדול מהשיעור שאמרו רבנן, **הָא קַיְימָא לָן דְּשִׁיעוּרָא דְּרַבָּנָן נְפִישׁ** - הרי מקובל בידינו ששיעורם של רבנן גדול יותר[ו].

מתרצת הגמרא: **אָמַר עוּלָּא**, 'חף' היינו **חָפֵּי פּוֹתַחַת** - שיני המנעול העשויים מעצם[ז], ולא המנעול עצמו, ושיעור זה קטן מהשיעור שאמרו רבנן.

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בדין חפי פותחת לענין טומאה: **תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, **חָפֵּי פּוֹתַחַת** - שיני המנעול שלא נקבעו עדיין במנעול, **טְהוֹרִין** - אינם מקבלים טומאה, שכל זמן שלא חיברם אינם ראויים לכלום, ואינם נחשבים כלי. ואם **קְבָעָן בַּפּוֹתַחַת** - במנעול, נחשבים הם כלי **וּטְמֵאִין** - מקבלים טומאה[ט]. **וְאם** אין המנעול של כלים אלא **שֶׁל גַּל** - דלת בנין[י], **אַף עַל פִּי שֶׁחִיבְּרָן** [-את שיני המנעול] **בַּדֶּלֶת וּקְבָעָן בְּמַסְמְרִים, טְהוֹרִין**, שכיון שהדלת מחוברת לקרקע, אינה מקבלת טומאה, משום **שֶׁכׇּל הַמְחוּבָּר לַקַּרְקַע הֲרֵי הוּא כַּקַּרְקַע**, שאינו מקבל טומאה[יא][א].

★

שנינו במשנה: המוציא **זְכוּכִית**, שיעורו **כְּדֵי לִגְרוֹר בּוֹ** את ראש הכרכר. הגמרא מביאה ברייתא בענין שיעור הזכוכית: **תָּנָא** בברייתא, המוציא **סְכוּכִית**[יב], שיעורה **כְּדֵי לִפְצוֹעַ בָּהּ שְׁנֵי נִימִין כְּאַחַת** - לחתוך שני חוטים מהאריג בבת אחת[יג].

★

שנינו במשנה: המוציא **צְרוֹר אוֹ אֶבֶן**, שיעורם **כְּדֵי לִזְרוֹק בָּעוֹף** כדי להבריחו. **רַבִּי אֶלְעָזָר** בר יעקב אומר כו', שיעורם כדי לזרוק בבהמה. הגמרא דנה בשיעורו של רבי אלעזר: **אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְהוּא** - מה שאמר רבי אלעזר שהשיעור הוא כדי לזרוק בבהמה ולהבריחה, היינו שבורחת מחמת **שֶׁמַּרְגֶּשֶׁת בָּהּ** [-באבן] כשפוגעת בה, אמנם אין די בכך שבורחת משום שנבהלת כשרואה את הצרור או את האבן נזרקים לעברה[יד].

שואלת הגמרא: **וְכַמָּה שִׁיעוּרוֹ** של הצרור או האבן. משיבה הגמרא: **תַּנְיָא** בברייתא, **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, מִשְׁקַל עֲשָׂרָה זוּז.**

★

הגמרא דנה בשיעור האבנים שמקנחים בהן בבית הכסא: **זוּנִין**[ב] **עָל לְבֵי מִדְרְשָׁא** - נכנס לבית המדרש, **אֲמַר לְהוּ** לחכמים, **רַבּוֹתַי, אֲבָנִים שֶׁל בֵּית הַכִּסֵּא** העשויות לקנח בהם **שִׁיעוּרָן בְּכַמָּה**[טו].

אָמְרוּ לוֹ החכמים, השיעור הוא שלש אבנים כשגודל אחת הוא **כַּזַּיִת** אחת **כָּאֱגוֹז** ואחת **כַּבֵּיצָה**[טז].

אָמַר לְהוּ זונין, **וְכִי טוּרְטְנֵי** [-מאזנים] **יַכְנִיס** עמו כדי לשקול את האבנים[יז].

נִמְנוּ החכמים למנין **וְגָמְרוּ** - וקבעו לפי רוב הדעות[יח], שיכול לטלטל עמו כמה אבנים שנכנסות **בִּמְלֹא הַיָּד**[יט][ג].

הגמרא מביאה שנחלקו בכך תנאים: **תַּנְיָא** בברייתא, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר**, מותר לטלטל לבית הכסא שלש אבנים ששיעורן הוא **כַּזַּיִת, כָּאֱגוֹז, וְכַבֵּיצָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר מִשּׁוּם אָבִיו**, מותר לטלטל כמה אבנים שנכנסות **בִּמְלֹא הַיָּד**[כ].

הגמרא מביאה דעות נוספות בענין הוצאת אבנים: **תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, **(בְּשַׁבָּת) שָׁלֹשׁ אֲבָנִים מְקוּרְזָלוֹת** - מחודדות [שהן ראויות לקינוח[כא]], **מוּתָּר לְהַכְנִיס לְבֵית הַכִּסֵּא**[כב][ד]. **וְכַמָּה שִׁיעוּרָן** של אותן אבנים. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר**, כל אחת שיעורה **כָּאֱגוֹז**[כג]. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, כל אחת שיעורה **כַּבֵּיצָה**[כד].

א. **ראה** להלן בהערה על דברי הגמרא 'למימרא דשיעורא דרבי יהודה נפיש'. ב. **כן** הוא הפירוש לפי מה שסברה הגמרא בתחילה. רש"י (ד"ה חף). ג. **עץ** זה עשוי להעביר בין חוטי השתי המתוחים ומוכנים לאריגה, כדי להפרידם שלא יסתבכו זה בזה, וכשנקטם ראשו מחדדים אותו בזכוכית. תפארת ישראל. ד. **שפת** אמת (ד"ה צרור). וביאר שמדובר בעצים לחים שאינם ראויים להסקה, ולכך שיעורם כדי לזרוק בעוף, אולם בעצים יבשים שיעורם הוא כדי לבשל בהם ביצה קלה כמבואר במשנה (לעיל פ:). והבית דוד (פ"ח מ"ו) ביאר שצרור הוא של סיד או טיט היון או חרס. וראה מלאכת שלמה (פ"ח מ"ו) שכתב, שצריך לגרוס 'צרור אבן', והיינו אבן קטנה, וכן היא הגירסא ברי"ף וברמב"ם (שבת פי"ח הי"א, ומגיד משנה שם). ה. **רש"י** (ד"ה כדי). והלב שלמה (שו"ת סי' לא) כתב, שהדעת נוטה שהרמת קול להבריח עוף יש בה טירחה יותר מאשר להשליך עליה צרור קטן. ולכך ביאר שכוונת רש"י היא במה שכתב 'דבקלא בעלמא דרמי ליה אזיל ליה' אינה להרמת קול, אלא לזריקת רגב אדמה כמו שפירש רש"י בכמה מקומות (פסחים סב: ד"ה כה. שבועות יח: ע"ז יח: ד"ה שקל) ש'קלא' הוא רגב אדמה, וכוונתו שבכדי להבריח עוף די לו בזריקת רגב אדמה הנמצא בכל מקום, ולכן אינו טורח להוציא מביתו אבן לצורך זה. ו. **שכן** שיעור העצם הנצרך כדי לעשות את כל המנעול גדול מהשיעור הנצרך כדי לעשות 'תרווד' דהיינו כף קטנה. ואין לומר ש'תרווד' הכוונה לתרווד גדול של רופאים המוזכר במשנה בכלים (פי"ז מי"ב), שכן לענין הוצאת שבת די לנו בשיעור קטן שיש בו חשיבות כדי לחייב על הוצאתו, ובוודאי הכוונה לתרווד קטן שגם בו יש חשיבות. תוספות (לעיל פ: ד"ה למימרא) [אמנם ראה תוספות הרא"ש וריטב"א (ד"ה עלם) שביארו באופן אחר]. ז. **כמו** שמצינו במשנה לעיל (עמ.) לגבי שיעור הגמי, ששיעורם של רבנן גדול יותר. רש"י (ד"ה והא). ראה בהערה לעיל (סוף פ.) בשם הרמב"ן והר"ן. ח. **ה'חף'** - שן, הוא בריח שנותנים אותו בקצה הדלת [ושן זו עשויה מעצם. רש"י (ד"ה חפי - הראשון)], וכשרוצים לנעול את הדלת מכניסים אותו בטבעת התלויה בכותל, והפותחת הוא בית המנעול החופה את הבריח, והבריח נמצא בתוכו, ויש בפותחת בית קיבול להכניס בו את המפתח, ופותחים וסוגרים את הבריח על ידי המפתח [ציור]. חתם סופר (ד"ה עלם) בביאור דעת רש"י.

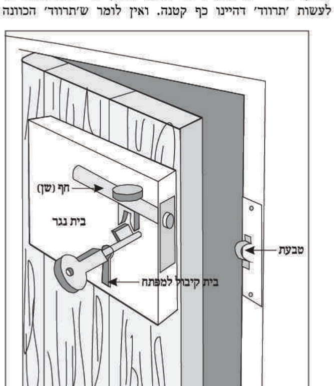

ט. **שכלים** העשויים מעצם דינם ככלי מתכות שמקבלים טומאה אף אם אין להם בית קיבול, ואינם ככלי עץ שאינם מקבלים טומאה אלא אם כן יש להם בית קיבול [ואף על פי שהמנעול עצמו הוא של עץ, וכל המחובר לדבר הרי הוא כמוהו, מכל מקום המנעול עצמו הוא בתורת קבלת טומאה שכן יש לו בית קיבול, שמקבל בו המפתח]. רש"י (ד"ה טמאין). והתוספות (ד"ה חפי) הקשו על פירוש רש"י, שהלא שנינו בכלים (פ"ב מ"א) שפשוטי כלי עצם טהורים, ולכך ביארו שמדובר בחפין של מתכת, וגם קודם שנקבעו בפותחת הם ראויים קצת לתת אותם בה ולנעול עמהם, ואף על פי כן הם טהורים, שכיון שלא נגמרה מלאכתן הרי הם כגולמי כלי מתכות שאינם מקבלים טומאה. י. **כמו** טרוקי גלי (ברכות כח.), שהכוונה סיגרו את השער. רש"י (ד"ה ושל). יא. **הדלת** מחוברת לבית שהוא מחובר לקרקע, וכל המחובר לדלת בטל אליה ואינו מקבל טומאה. רש"י (שם). יב. **היא** זכוכית, ונקראת 'סכוכית' משום שסוכין [מסתכלים] דרכה, ו'זכוכית' משום שהיא זכה. רש"י (ד"ה סכוכית). יג. **שיעור** זה שוה לשיעור הנצרך כדי לגרור בו את ראש הכרכר הנזכר במשנתנו. מאירי (ד"ה אמר המאירי עלם). וכן דייק בחידושי רבינו משה קזיס (ד"ה תנא) מהרמב"ם (שבת פי"ח הי"ג) שכתב, זכוכית כדי לגרוד בה ראש הכרכר או עד שיפצע שתי נימין כאחת. יד. **שכן** אין האדם מחזר להצניע אלא אבן כזו שודאי תברח הבהמה מפניה, אבל פחות מכן אינו טורח להצניע. חדש האביב (ד"ה אמר ריו"ח). וכן ביאר הגור אריה (ד"ה והוא). אבל הריבב"ן (ד"ה כדי) פירש בכוונת דברי רבי יוחנן, שדי באבן שהבהמה מרגישה בפגיעתה, ואפילו אינה בורחת מחמתה. טו. **והיינו** לענין להתחייב על הוצאתן מרשות לרשות, וכן לענין להתיר את טלטול האבנים [וכגון שמטלטלן בחצר שהיא רשות היחיד, להכניסן לבית הכסא המצוי בתוכה], שהתירו חכמים איסור טלטול מוקצה לצורך קינוח משום כבוד הבריות. והשיעור שהתירו חכמים לטלטלן משום כבוד הבריות, הוא גם השיעור שחייב עליהן כשמוציאן מרשות לרשות, משום שבשיעור זה חשובות הן, כיון שראויות לבית הכסא. רש"י (ד"ה שיעורן, סוכה לו: ד"ה מותר). אף על פי שכבר שנינו במשנתנו ששיעור האבנים להתחייב על הוצאתן הוא כדי לזרוק בעוף או בבהמה, מכל מקום אבנים מקורזלות הראויות לקינוח ועומדות לכך, אינו חייב על הוצאתן עד שיהא בהן שיעור הראוי לקינוח. חידושי רבינו משה קזיס (ד"ה אבנים). וראה להלן בהערה מה שהובא בזה בשם היד דוד (מהדו"ב, ד"ה אבנים). אמנם המאירי (ד"ה אבנים) ביאר, שהשאלה כאן היתה לגבי היתר הטלטול, אך לגבי החיוב על הוצאה, כל אבן שהיא ראויה לקינוח מתחייב על הוצאתה, אפילו באחת. טז. **משום** שצריך שלש אבנים לקינוח, ומקנח בזו אחר זו, ובתחילה מקנח פי הנקב בקטנה להסיר הצואה הדבוקה שם, משום שאם ישתמש בתחילה בגדולה, היא תלכלך את סביבותיה. רש"י (ד"ה מית). יז. **קושיא** זו היא רק לגבי טלטול האבנים לבית הכסא, שלא מסתבר שיהא צריך לשקול אבנים כל פעם שהולך לבית הכסא, אבל לענין הוצאה לא שייכת קושיא זו, דאם כן בכל שיעורי שבת יקשה כן. אחרונים. יח. **רש"י** (קידושין נג. ד"ה נמנו). יט. **ואפילו** ארבע וחמש אבנים, כל שיכול להוציא ביד אחת. רש"י (ד"ה מלא). אבל דעת הרמב"ם (שבת פכ"ו ה"ד) שיכול להכניס רק שלש אבנים, ושיעור כולן כמלא היד. חידושי הר"מ קזיס (ד"ה כמלוא). ובחידושים המיוחסים לר"ן (ד"ה נמנו) הביא בשם הרא"ה, שמסתבר ששיעור זה הוא בכל אחת מן האבנים. כ. **יתכן** שמתחילה אמר רבי יוסי שהשיעור הוא כזית כאגוז וכביצה, ומחמת קושייתו של זונין חזר מדבריו ואמר שהשיעור הוא כמלא היד, ומה שהביאה הברייתא משמו של רבי יוסי הוא מה שאמר בתחילה, ומה שאמר רבי שמעון בנו משמו הוא מה שאמר אחר שחזר בו. מנחת יהודה (ד"ה זונין). כא. **רש"י** (ד"ה מקורזלות) [לפי גירסת המהרש"ל (ברש"י שם)], וכן הוא ברש"י בסוכה (לו: ד"ה במקורזלות). והתוספות (שם ד"ה מקורזלות) פירשו שהן אבנים רכות. כב. **רש"י** בסוכה (לו: ד"ה מותר) כתב שמותר להכניסן רק לבית הכסא שבשדה שאינו מוקף מחיצות [אבל לבית הכסא המוקף מחיצות, שדינו כרשות היחיד, אסור], שהתירו רק לעבור על איסור דרבנן, אבל איסור דאורייתא של הוצאה מרשות לרשות, או איסור דרבנן שיש לו שורש באיסור תורה של הוצאה מכרמלית לרשות היחיד, לא התירו. אמנם התוספות (שם ד"ה בשבת) כתבו, שמותר להכניסן אפילו לבית הכסא שיש לו מחיצות, ואפילו שבאופן כזה נמצא שהוא מכניס מכרמלית לרשות היחיד שהוא איסור דרבנן, גם איסור זה התירו משום כבוד הבריות. כג. **לדעתו** אבן כזו ראויה לקינוח, אבל אבן הגדולה משיעור זה אינה ראויה לקנח בה. רש"י (סוכה לו: ד"ה כאגוז). כד. **אף** על פי ששנינו במשנתנו ששיעור האבן

הגמרא אומרת סימן לזכור את הדעות במחלוקת זו: אָמַר רַפְרָם בַּר פָּפָּא אָמַר רַב חִסְדָּא, בְּמַחֲלוֹקֶת רַבָּן - כמו שנחלקו כאן בברייתא בשיעור האבנים, **דְּבֵי מַתַּנְיָתָא בְּאַתְרוֹג** - כך נחלקו במשנה (סוכה לה:) בשיעור האתרוג הקטן ביותר הראוי למצוה, שלרבי מאיר שיעורו כאגוז, ולרבי יהודה שיעורו כביצה.

מקשה הגמרא: הרי **הָתָם מַתְנִיתִין** - המחלוקת שם באתרוג שנויה במשנה, והיא ידועה לכל התלמידים, **הָכָא בְּרַיְיתָא** - ואילו המחלוקת כאן באבנים שנויה בברייתא, שהיא אינה ידועה לכל התלמידים, ומדוע תולה רב חסדא את המחלוקת הידועה בזו שאינה ידועה.

ולכן אומרת הגמרא: אֶלָּא כך אמר רב חסדא, **בְּמַחֲלוֹקֶת רַבָּן** שנחלקו רבי מאיר ורבי יהודה **בְּאַתְרוֹג, דְּבֵי מַחֲלוֹקֶת דְּאָמַן**, באבנים, ואמר כן לסימן, שאם תשכח את המחלוקת שבברייתא ותחליף דברי רבי מאיר בדברי רבי יהודה, תיזכר על ידי המחלוקת שבמשנה, שהיא דומה להּ[נ].

★

הגמרא מבארת שיש דברים שלא התירו לטלטלן משום קינוח: אָמַר רַב יְהוּדָה, אֲבָל לֹא יטלטל **אֶת הַפָּאנִים.**

שואלת הגמרא: מַאי פָּאנִים. מְשִׁיבָה הגמרא: אָמַר רַבִּי זֵירָא, כָּרְשִׁינֵי בָּבְלְיָיתָא - גושי עפר שבבבל [שהיא ארץ לחה והמחרישה מעלה גושי עפר], שמכיון שהם מתפוררים, אינם ראויים לקינוח, ולכן אסור לטלטלם בשבתכה.

★

הגמרא מביאה דין הנוגע לשימוש בצרור בבית הכסא בשבת: אָמַר רָבָא, אָסוּר לְמֶשְׁמֶשׁ בפי הרעי **בְּצְרוֹר בְּשַׁבָּת בְּדֶרֶךְ שֶׁמְּמַשְׁמְשׁ בְּחוֹלִּכי**, כיון שמשיר שערות בכך[כי].

מקשה הגמרא: מָתְקִיף לָהּ - הקשה **מָר זוּטְרָא** לרבא, **לִיסְתָּבָּן** - האם יסכן עצמו, שהרי הנצרך להיפנות ואינו נפנה, סכנה היא לוכח.

מתרצת הגמרא: אין כוונת רבא שלא ימשמש כלל, אלא כוונתו היא, שלא ימשמש כדרך שממשמש בחול, אבל ראשי הוא למשמש **בְּלִאְחַר יָד**, כגון שאוחז את הצרור בשתי אצבעותיו ולא בכל ידוכט.

★

הגמרא שבה לדון בענין טלטול מוקצה לצורך קינוח: אָמַר רַבִּי יַנַּאי, אִם יֵשׁ מָקוֹם קָבוּעַ לְבֵית הַכִּסֵּא, מותר ליטול כמה אבנים שנכנסות ב**מִלֹּא חֵיקוֹ, אֲפִלּוּ** הן **הַרְבֵּה. וְאִם לָאו** - ואילו המחלוקת כאן באבנים שנויה בברייתא, שהיא אינה ידועה לכל התלמידים, ומדוע תולה רב חסדא את המחלוקת הידועה בזו שאינה ידועה.

ולכן אומרת הגמרא: אֶלָּא כך אמר רב חסדא, **בְּמַחֲלוֹקֶת דְּאָמַן** שנחלקו רבי מאיר ורבי יהודה שבברייתא ותחליף דברי רבי מאיר בדברי רבי יהודה, תיזכר על ידי המחלוקת שבמשנה, שהיא דומה להּ[נ].

★

הגמרא מבארת שיש דברים שלא התירו לטלטלן משום קינוח: אָמַר רַב יְהוּדָה, אֲבָל לֹא יטלטל **אֶת הַפָּאנִים.**

שואלת הגמרא: מַאי פָּאנִים. מְשִׁיבָה הגמרא: אָמַר רַבִּי זֵירָא, כָּרְשִׁינֵי בָּבְלְיָיתָא - גושי עפר שבבבל [שהיא ארץ לחה והמחרישה מעלה גושי עפר], שמכיון שהם מתפוררים, אינם ראויים לקינוח, ולכן אסור לטלטלם בשבתכה.

★

הגמרא מביאה דין הנוגע לשימוש בצרור בבית הכסא בשבת: אָמַר רָבָא, אָסוּר לְמֶשְׁמֶשׁ בפי הרעי **בְּצְרוֹר בְּשַׁבָּת בְּדֶרֶךְ שֶׁמְּמַשְׁמֵשׁ בְּחוֹלִּכי**, כיון שמשיר שערות בכך[כי].

מקשה הגמרא: מָתְקִיף לָהּ - הקשה **מָר זוּטְרָא** לרבא, **לִיסְתָּבָּן** - האם יסכן עצמו, שהרי הנצרך להיפנות ואינו נפנה, סכנה היא לוכח.

מתרצת הגמרא: אין כוונת רבא שלא ימשמש כלל, אלא כוונתו היא, שלא ימשמש כדרך שממשמש בחול, אבל ראשי הוא למשמש **בְּלִאְחַר יָד**, כגון שאוחז את הצרור בשתי אצבעותיו ולא בכל ידוכט.

★

הגמרא שבה לדון בענין טלטול מוקצה לצורך קינוח: אָמַר רַבִּי יַנַּאי, אִם יֵשׁ מָקוֹם קָבוּעַ לְבֵית הַכִּסֵּא, מותר ליטול כמה אבנים שנכנסות ב**מִלֹּא חֵיקוֹ, אֲפִלּוּ** הן **הַרְבֵּה. וְאִם לָאו** - אם אינו קבוע, מותר ליטול אבן אחתלא **בְּהֶכְרֵעָ** - כשיעור האמצעי מהשיעורים הנזכרים למעלה, שהם כזית כאגוז וכביצה, והיינו כאגוז.

מְדוּכָּה - מכתשת **קְטַנָּה שֶׁל בְּשָׂמִים**, שהיא כלי שמלאכתו לאיסור ואסור לטלטלהלב. **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, אִם יֵשׁ עָלֶיהָ עֵדִי** - רושם של קינוח, המעיד שעומדת לכך, **מוּתֶּרֶת** לטלטלה בשבת כדי לקנח בה, שכיון שהיא מלוכלכת, הרי היא עומדת לשם קינוח, ולא כדי לדוך בה בשמיםלג.

מקשה הגמרא: מֵיתִיבִי הקשו בני הישיבה על דברי רב ששת, שנינו בברייתא, **עֲשָׂרָה דְּבָרִים מְבִיאִין אֶת הָאָדָם לִידֵי תַּחְתּוֹנִיּוּת** - טחורים, **וְאֵלּוּ הֵן, הָאוֹכֵל עַל גַּבֵּי גֶּגִּים, וְעַל גַּבֵּי גְּגָנִים, וְלוֹבֵשׁ גְּגָנִים** - ענפים הגדלים סביב הגפן, **וּמוֹרִיד בְּהֵמָה** - בשר הבהמה במקומות שאינו חלקלד **בְּלֹא** הוספת **מֶלַח, וְשׁוֹתֶה שִׁכְרֵי יַיִן, וְהַמְקַנֵּחַ עַצְמוֹ בְּסִיד, וּבְחַרְסִית** [-לבינה כתושהלה], **וְהַשּׁוֹתֶה שִׁכְרֵי יַיִן, וְהַמְקַנֵּחַ עַצְמוֹ בְּסִיד, וּבְחַרְסִית** [-לבינה כתושהלה], **אוֹ בִּצְרוֹר שֶׁקָּנָנָה בּוֹ חֲבֵרוֹ**לו. **וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אַף הַתּוֹלֶה עַצְמוֹ בְּבֵית הַבָּקָר** - שאינו יושב כשמתפנה, אלא עומד על ברכיולו. והרי מוכח מברייתא זו, שדבר שקינח בו חבירו אינו ראוי לקינוח, וקשה לרב ששת שאמר שאם יש על המדוכה רושם של קינוח מותר לטלטלה כיון שעומדת לקינוח.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא - הברייתא ששנינו שיש סכנה לקנח בצרור שקינח בו חבירו, היינו **בְּלָח** - שהרושם שעליו עדיין לח, **וְהָא** - מה שאמר רב ששת שמדוכה שיש עליה רושם של קינוח, עומדת לקינוח נוסף, היינו **בְּרוּשׁ, יָבֵשׁ.**

תירוץ נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא - ואם תרצה תוכל ליישב זאת כך, **הָא** - הברייתא ששנינו שיש סכנה לקנח בצרור שקינח בו חבירו, היינו **כְּצַד אֶחָד**, כלומר, באותו צד שקינח בו חבירו, **וְהָא** - מה שאמר רב ששת שמדוכה שיש עליה רושם של קינוח, עומדת לקינוח נוסף, היינו **מִשְּׁנֵי צְדָדִין**, כלומר, שראויה היא לקינוח בצידה השנילח.

תירוץ נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, הָא - רב ששת מדבר כשהקינוח שעל המדוכה הוא **דִּידֵיהּ** [-שלו], **וְהָא** - הברייתא מדברת כשהקינוח שעל הצרור הוא **דְּחַבְרֵיהּ**לט.

הגמרא מבארת בענין המדוכה שיש עליה קינוח: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַב יוֹסֵף, זְרְדֵי עֲלֵיהּ [-על המדוכה] **גְּשָׁמִים, וְנִשְׁטַשְׁטְשׁוּ** הרושם שהיה בה, **מַהוּ**, האם כיון שאין עליה רושם בטל היחוד שלה לצורך קינוח ומוקצה היא, או לא. **מְשִׁיבָה הגמרא: אָמַר לֵיהּ** רב יוסף, **אִם הָיָה רִישׁוֹמֵן גִּיטָּר** קצת, כיון שעדיין מאוסה היא ואינה ראויה לדוך בה בשמים, לא בטל יחודה לצורך קינוח **וּמוּתֶּרֶת** לטלטלהמ.

★

הגמרא מסתפקת בענין טלטול אבנים לבית הכסא: בָּעָא מִינֵּיהּ - שאל ממנו **רַבָּה בַּר רַב שִׁילָא מֵרַב,**

שחייבים על הוצאתו הוא כדי לזרוק בבהמה, מכל מקום אבנים מקורזלות הראויות לקינוח, שיעורן הוא בכזית וכביצה שהוא השיעור הראוי לקינוח. שאין דרך בני אדם לזרוק אבנים כאלו על הבהמה [בענין מה שכתב רש"י לעיל (פה: ד"ה קלף) לגבי קלף]. חפץ ה' (ד"ה זוטן). או שאין אבנים אלו ראויות לזורקה שכיון שהן חדות מויקות הן בהמה. ולפירוש התוספות [שהובא בהערה לעיל] שאבנים מקורזלות היינו אבנים רכות, מיושב בפשיטות, שאין שייך לזרוק אבנים כאלו על הבהמה. יד דוד (ד"ה אבנים). כה. **רש"י** (ד"ה אבל). ואף על פי שאפשר לקנח בהם על ידי הדחק. חדש האביב (ד"ה אבנים). מדברי רש"י משמע שהוא אסור בטלטול משום מוקצה. אולם ברי"ף וברמב"ם (פסח פ"ו ה"ד) משמע שחורשים שפא ליתפר, ואסור משום טוחן. שער הציון (סי' שיב ס"ק יז). כו. **הנצרך** ליפנות ואינו יכול, ממשמש בצרור בנקב והוא נפתח כמבואר להלן (פב.). רש"י (ד"ה למשמש). כז. **רש"י** (ד"ה ומאמן). ואף על פי שאינו מתכוין להשיר את השיערה, ולדעת רבא (פיה כב) מותר כשאינו מתכוין, מכל מקום כאן הוא 'פסיק רישא', שודאי שישיר שיער, ומודה רבא שאסור. תוספות (ד"ה למשמש) פסחים. ורבינו חננאל (פסחים נא ע"ב ד"ה ממר, על פי שנוי מליון סי' שיב סק"כ) ביאר, שהאיסור הוא למשמש בידו ברגב אדמה קשה כאבן כדי להחליקו משום שבכך יבוא לידי כתישה או טחינה. ויש מהראשונים שכתבו, שאסור משום שנראה כמתקן כלי. ויש מהראשונים שכתבו שאסור משום ממחק. כח. **המשחה** נקבוע מביא עצמו לידי חולי הדרוסן [-חולי מעיים] (ממיד מ:). רש"י (ד"ה לשמשן). כט. **שאם** עושה כלאחר יד, אינו וראי שישיר שערות [וכן משמע ברמב"ן (ד"ה אסור) שכתב, ואפשר שכל הממשמש כדרך שממשמשים בחול כדי לפתוח אי אפשר בלא השרת נימין]. או שאף אם וראי ישיר שערות, התירו בשעושה כלאחר יד משום סכנה. שפת אמת (ד"ה כלשמן), והבית יוסף (או"ח סי' שיב ס"ה) ביאר שהכוונה שעושה כן כשתי אצבעותיו בנתת ומפשמש בנתת [ועל ידי כך אינו משיר שערות. משנה ברורה (סי' שכא ס"ק קג)]. ל. **שאם** ישתייר לו ערבית יקנח בהם שחרית. רש"י (ד"ה מוריד). לא. **רש"י** (ד"ה אבל). דדייק הב"ח (או"ח סי' שיב ס"ק ט) מלשון רש"י, שדווקא לבית הכסא המיוחד לו בלבד, התירו להכניס מלא היד, אבל אם גם אחרים משתמשים בו אסור. אמנם המגן אברהם (שם סק"ק) כתב, שאין כוונת הגמרא שיש לו מקום המיוחד לו בלבד, אלא כל שיש לו מקום קבוע שתמיד כשנצרך ליפנות נכנס לשם, מותר להכניס מלא היד, ואף שגם אחרים משתמשים בו, אינו נחשב טלטול שלא לצורך אף אם אותם אחרים ישתמשו באבנים אלו ואך אם מקום זה אינו קבוע לו ליפנות שם, אסור לו להכניס מלא היד, ואף שיכול להועיל בזה לאחרים, מכל מקום בשביל זה לבד אין מתירים לו לטלטל אבנים לכתחילה. ועוד, שגם האחרים יכולים להביא בעצמם. שער הציון (שם סק"ק). לא. **מאירי** (ד"ה ים כפונין). לב. **רש"י** (ד"ה מדוכה). והרמב"ן (ד"ה ואם) ועוד ראשונים הקשו, שהרי מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו. אמנם הריטב"א (ד"ה אם יש) ביאר בדעת רש"י על פי הגמרא להלן (קכב.) שהיא מוקצה מחמת חסרון כיס [שאדם מקפיד על מדוכה של בשמים ומקצה לה מקום מיוחד], ולכן אסור לטלטלה אף לצורך גופה ומקומה. והטעם שהצריך רש"י להוסיף שהיא כלי שמלאכתו לאיסור, משום שלדעת רש"י לא שייך מוקצה מחמת חסרון כיס אלא בכלי שמלאכתו לאיסור. אשי ישראל (פרק י"ב אות סה). ויש מהאחרונים שכתבו שאפשר שכוונת רש"י לומר שהיא כלי שכל מלאכתו לאיסור, ולכן אסור לטלטלה אף לצורך גופה ומקומה, כמו שכתבו התוספות (לעיל מב. ד"ה מעמ) לגבי מטה שיחדה למעות. לג. **אבל** אם אין הרושם ניכר, כגון שירדו עליה גשמים והסירו הלכלוך, בטל ממנה היחוד לצורך הקינוח, שצריך שיהיה ניכר עליה שייחדה לקינוח, כדלהלן בגמרא. ראה שלטי הגיבורים (על אלפסי, שבת ג.) צריך לומר שמדובר שיש לו שם חרס מאנני כלים לקנח בו (גאון שם), שאם לא כן יהא מותר לו לקנח במדוכה אף אם אין עליה עד, שכן התירו לטלטל מוקצה מפני כבוד הבריות כמבואר בכל הסוגיא. אשי ישראל (ד"ה מדוכה). ביארנו את הסוגיא על פי שיטת רש"י (ד"ה מסכתע, מוכוכ, וחם). אמנם התוספות (ד"ה וחם) ועוד ראשונים דחו את פירושו, וביארו את הגמרא כך, 'אם יש לו מקום קבוע מלא היד, ואם לאו כהכרע מדוכה קטנה של בשמים, כלומר, אם אין לו מקום קבוע יטול אבן בשיעור רגל של מדוכה קטנה של בשמים [וצריך לומר 'הֶכְרֵעַ' ולא 'הֶכְרֵעַ', והוא מלשון רגל]. ודברי רב ששת שהובאו לאחר מכן דחו דין חדש, שאם יש על האבן רושם של קינוח, מותר לטלטלה אפילו אם היא גדולה יותר משיעור כביצה, או שהן הרבה אבנים יותר ממלא היד, שכיון שיש עליה עד הרי היא עומדת לכך ואינה מוקצה ומותר לטלטלה. לה. **מלשון** 'מוֹרֵג קָרוּךְ' (ישעיה מא טו), שהוא כלי העשוי חריצים חריצים [ראה רש"י בעבודה זרה (כה: ד"ה מורגלין)]. כגון החיך ובית הכוסות שיש בהם בעין קוצים ופגימות. רש"י (ד"ה מוריגן). לה. **רש"י** (לעיל עח: ד"ה מקפיס). לו. **היינו** המקנח באחד משלשת הדברים הללו לאחר שקינח בהם חבירו. רש"י (ד"ה שקינח) [רש"י לא גרס בגמרא 'עשרה דברים' אלא 'שמונה דברים' מאחר שסיר חרסית וצרור שקינח בו חבירו דבר אחד הן, שכבולן בו שמביא לידי תחתוניות הוא מה שקינח בהן חבירו. מהרש"ל (ד"ה ומקנח)]. לז. **שצלי** ידי כך נפתחים נקביו יותר מדאי. רש"י (בכורות נה. ד"ה תחתונה). לח. **רש"י** (ד"ה מלח). ורבינו חננאל (ד"ה מיפיה) ביאר, שרב ששת מדבר כשחבירו קינח בו מצד אחד, ויכול הוא לקנח בצד השני, והברייתא מדברת כשחבירו קינח משני הצדדים, ולכן אינו ראוי לקנח בו עוד. לט. **ראה** למנצח לדוד (ד"ה ל"ק) מדוע הוצרכה הגמרא לכל התירוצים.

חַבְרָא, מַהוּ לְהַצָּלָתָם אֲחֲרָיו לָגֹג - האם מותר להעלות את האבנים לגג אם עולה שם לעשות צרכיו, או שאסור משום שיש בזה טרחה מרובה[א].

אָמַר לֵיהּ רב חסדא לרבה בר בר שילא, **גְּזוֹז כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת שְׁדוֹחֵהּ אֶת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה**, שכן מצינו שזזקן שאינו לפי כבודו להתעסק באבידה, רשאי להתעלם ממנה ואינו עובר בלאו של 'לא תוכל להתעלם' (דפ"ח כפ ג)[ב], ולכן אף שאסרו רבנן לטלטל אבן בשבת, והמטלטלה עובר בלאו של 'לא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל' (שם יז יא)[ג], מכל מקום נדחה לאו זה מפני כבוד הבריות[ד]. ולכן מותר להעלות את האבנים לגג, אף שיש בזה טרחה מרובה[ה].

וְיֵתִי מְרֵימָר וְנֶאֱמַר לֵהּ **הָא שְׁמַעְתָּא** - ישב מרימר ואמר שמועה זו. **אִיתֵיבֵיהּ** - הקשה **רַבִּינָא לְמֵרֵימָר**, שנינו בברייתא, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, זָקֵן אָדָם** ביום טוב **מֵהַקִּיסָמִים שֶׁפָּנָּיו** על גבי הקרקע **לַחֲצוֹת בּוֹ שִׁנָּיו** - ליטול הבשר שבין השינים ולחצרן ביניהן[ו]. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא יִטּוֹל** מקום **אֶלָּא מִן הָאֲבוּס שֶׁל בְּהֵמָה** - קערה שנותנים לפני הבהמות לאכול ממנה, שהקיסמים המונחים שם לאכילה לבהמות מוכנים לשימוש מערב יום טוב[ז], אבל אסור ליטול מהקיסמים המונחים לפניו על הקרקע כדי ליטול הבשר שבין השינים[ח]. והרי שאף שגנאי הוא לו, שלפעמים נראה הבשר שבין השינים מבחוץ, לא התירו לו לטלטלם. ומוכח מדברי חכמים, שלא הותר לטלטל מוקצה משום כבוד הבריות, וקשה לרב חסדא שהתיר להעלות אבנים לגג בשבת משום כבוד הבריות[ט].

מתרצת הגמרא: הָכִי הָשְׁתָּא - וכי כך נראה בעיניך עתה, שיש להקשות מברייתא זו על דברי רב חסדא, הרי יש לחלק ולומר דְּהָתָם - שם לענין נטילת קיסם שלא הוכן מערב יום טוב, לא התירו לטלטלו משום כבוד הבריות, כיון שֶׁאָדָם קוֹבֵעַ מָקוֹם לְפָסְוּדָה, והיה לו להכין שם קיסם מאתמול, וכיון שפשע ולא הכין, לא התירו לו לטלטלו משום כבוד הבריות[י]. אבל הָכָא - כאן לענין העלאת אבנים לגג לקחן בהן, וכי **אָדָם קוֹבֵעַ מָקוֹם לְבֵית הַבָּקָא**, הרי אינו יכול לדעת מערב שבת היכן יפנה, שאף אם יכין אבנים מערב שבת, אם יִמְצָא אדם במקום שהכין ילך הוא למקום אחר[יא], ולכן התירו להעלות אבנים לגג בשבת אף שיש בזה טירחה מרובה, משום כבוד הבריות[יב].

★

הגמרא דנה עוד בענין עשיית צרכיו בשבת: אָמַר רב הוּנָא, אֲסוּר לְפָנוֹת בְּשָׁדֶה נִיר - שדה שנחרשה ועומדת להיזרע[יג], **בְּשַׁבָּת**.

שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא - מה הטעם שאסור להפנות שם, **אֵילֵימָא** - אם נאמר שמדובר בשדה חבירו, והטעם הוא **מִשּׁוּם דְּווּשָׁא** - דריסת הרגל בשדה, שזורס שם ומקלקל את החרישה ומזיק לחבירו, אם כן **אֲפִילּוּ בְּחוֹל נָמֵי**, ומדוע אסר רב הונא רק בשבת. **וְאֶלָּא** נאמר שהטעם הוא **מִשּׁוּם** תלישת **עֲשָׂבִים**, שיש לחשוש שיטול אבנים שגרלו עליהן עשבים[יד] לקנח בהן, וכשיקנח יתלשו העשבים, **וְהֵרֵי אִין כְּאִין** כך **הָאֲמַר רֵישׁ לָקִישׁ, צְרוֹר** - דבר קשה שניתן לקנח בו[טו] **שֶׁעָלָו בּוֹ עֲשָׂבִים, מוּתָּר לְקַנֵּחַ בָּהּ** בשבת, משום שאינו מתכוין לתלוש עשבים[טז], **וְהַתּוֹלֵשׁ מִמֶּנָּה** עשבים בכוונה תחילה **בְּשַׁבָּת, חַיָּיב חַטָּאת**[יז]. הרי שאין לאסור ליפנות בשדה חברו בשבת משום שמא יקנח בצרור שעלו בו עשבים.

משיבה הגמרא: אֶלָּא צריך לומר שהטעם שאסר רב הונא ליפנות בשדה ניר בשבת הוא משום **דְּיֵלְמָא נָקֵיט מֵצְיָא וְשָׁדֵא לְתַתֵּי** - שמא יטול צרור מלמעלה [מתל שיש בשדה] לקנח בו, ויניחו למטה [בגומא שיש בשדה][יח], **וּמֵיחַיֵּיב** על הנחת הצרור בגומא **מִשּׁוּם דְּרָבָּה, דְּאָמַר רָבָה, הַיְתָה לוֹ גוּמְא, וְטָמְמָהּ** - וסתמה, אם עשה כן **בַּיּוֹת, חַיָּיב מִשּׁוּם בּוֹנֶה**, כיון שהוסיף לבנין הרצפה, ואם עשה כן **בְּשַׁבָּת, חַיָּיב מִשּׁוּם חוֹרֵשׁ**, כיון שהעפר שהניח בגומא הינו רפוי וטוב לזריעה, והשוה את פני הקרקע והכינה לזריעה[יט].

★

הגמרא דנה בדברי ריש לקיש בענין צרור שעלו בו עשבים: גּוּמְא - נשוב לעצם דברי ריש לקיש ונבאר אותם. **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, צְרוֹר שֶׁעָלָו בּוֹ עֲשָׂבִים, מוּתָּר לְקַנֵּחַ בָּהּ** בשבת, **וְהַתּוֹלֵשׁ מִמֶּנָּה** עשבים **בְּשַׁבָּת, חַיָּיב חַטָּאת.**

אָמַר רַב פָּפָּי, שָׁמַע מִינַּהּ - מוכח **מִדְּרֵישׁ לָקִישׁ** שאסר שמותר ליטול צרור שעלו בו עשבים כדי לקנח בו, ולא אומרים שכשמגביה את הצרור מדרבנן שתולש את העשבים שעליו מהקרקע שיונקים ממנה, **דְּאִי אִפְשָׁר** - עצין נקוב שזרעו בו[יט], **שָׁרֵי לְטַלְטוֹלֵי** - מותר להגביהו ולטלטלו בשבת, ואינו נחשב כתולש את הזרעים ממקום גידולם[כ].

דיוקה הגמרא: מֻתְקָף לֵהּ - הקשה **רַב כָּהֲנָא** לרב פפי, וכי **אִם אָמְרוּ** שמותר ליטול צרור שעלו בו עשבים **לְצוֹרְכָהּ** קינוח, שיש בו משום כבוד הבריות, **יֹאמְרוּ** שמותר לטלטל עציץ נקוב אף **שֶׁלֹּא לְצוֹרְכָהּ**, שאפשר שעובר בזה על איסור תולש מדרבנן ורק לצורך כבוד הבריות התירו[כא].

★

א. **רש"י** (ד"ה מהו). דבר פשוט הוא שמותר להעלות כלי שעודה וכדומה לגג אף אם יש בזה טירחה, ורק בדבר שהוא מוקצה התירו לטלטלו משום כבוד הבריות מסתפקת הגמרא אם התירו גם כשיש בזה טרחה מרובה. חדש האביב (ד"ה מהו). והתוספות (ד"ה מהו) ביארו שספק הגמרא הוא האם התירו אף באופן שבית הכסא נמצא על הגג והוא קרוב לביתו והיה יכול להעלות לשם אבנים בערב שבת, שאינו טרחה גדולה כל כך [אבל בבית הכסא שבשדה וראי אינו צריך להכין אבנים מערב שבת, שהוא טורח גדול]. וראה עוד בגור אריה (ד"ה מהו) שביאר את ספק הגמרא באופן אחר. ב. **שכחוב** (דפ"ח כפ ג) 'לֹא תוכל' - לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים התעלמת מהם', והגמרא (ב"מ ג) דורשת מכך שנאמר 'התעלמת', שיש פעמים שמותר להתעלם, כגון זקן ואינה לפי כבודו [ונלמד מלשון הפסוק כשמגיע בדרך החיוב ולא בדרך השלילה. רש"י (ב"מ ג. ד"ה והתעלמת). והרי"ף מלונדיל (בפירוש אלפסון) סוה"ד כשמגיע (שם ד"ה והתעלמת)]. וביאר, שנלמד מיתור הכתוב, שהרי כבר נאמר (דפ"ח כפ ג) 'לֹא תוכל להתעלם', ולמה הוצרך לומר (שם כפ ג) 'לֹא תוכל' - 'לֹא תראה וגו' והתעלמת מהם', אלא בא ללמד שפעמים מותר להתעלם]. ג. **כמתבאר** בגמרא לעיל (כג.) שכל הגזירות שגזרו חכמים, סמכו זאת על לאו זה. ד. **וְדִבְרֵי** התוספות שהובאו לעיל, אף שהיה יכול להכינם מערב שבת, מותר לטלטלם משום כבוד הבריות, ומכל שכן צריך כפרה על זה. חזות יאיר (פרי"ח סי' ל"ג, סו"ד ופוסקים שכתב סי' ש"ב סק"י). ה. **ובעמוד הוא**, שכל מה שברשותו של האדם, מוכן הוא עבורו, ואינו מוקצה. משנה (פסח ג:), ומה שנקט רבי אליעזר 'משלפניו' לאו דווקא הוא, שכן כל המונח בחצירו מוכן הוא עבורו, ומה שנקט 'משלפניו' הוא משום שלרבנן אסור ליטול אפילו משלפניו כמבואר להלן. רש"י (פסח ג:, ד"ה משלפניו). אבל התוספות (שם ד"ה רבי) כתבו שלא התיר רבי אליעזר ליטול אלא מהקיסמים המונחים לפניו בבית ולא מהמונחים בחצר. ו. **שדבר** הראוי לאכילה נחשב מוכן לכל צורך. רש"י (פסח ג:, ד"ה לו). ולא דווקא מן האבוס, אלא כל קיסם הראוי לאבוס [בגון שהוא נקי. האגודה (פרי תקו)] מותר ליטול. תוספות (ד"ה ואכמ"ל). ז. **שמתם** עצים עומדים להסקה, ואם רוצה להשתמש בהם בשבת צריך להכינם מבעוד יום. ריטב"א (ד"ה ואכמ"ל). ח. **אבל** אם הזמינו חבירו לסעודה בשבת, שלא היה יכול להכין קיסם מערב שבת, מותר לו לטלטל קיסם כדי לחצות בו שיניו אם אינו יכול לעשות באופן אחר. מגן אברהם (פרי תקכ סק"ל). ט. **בזמנם** לא היה מצוי לכל אחד בית הכסא בביתו, והיו דרים כמה בני אדם בבנין אחד ולכולם היה בית הכסא אחד, ופעמים שהיה אדם בבית הכסא ואדם אחר שנצרך להפנות היה צריך ללכת לבית הכסא אחר. רש"י (ד"ה מבית). י. **פירשנו** את תירוץ הגמרא על פי רש"י (ד"ה מפני ד"ה ספק). אמנם לפירוש התוספות (ד"ה מבית, סו"ד בהעיר לעיל), שהשאלה היתה האם מותר לטלטל אבנים לבית הכסא העמצא על הגג שהוא קרוב לביתו והיה יכול להעלות לשם אבנים בערב שבת, או שמא מדובר באדם שיש לו מקום קבוע לבית הכסא, וצריך לומר שהתירוץ הוא, שלסעודה דרך אדם לקבוע לו מקום, ולכן לא התירו לו לטלטל קיסם לצורך הסעודה, אבל לבית הכסא אין אדם רגיל להכין לו מקום, ולכן התירו לו לטלטל אבנים לצורך בית הכסא. שפת אמת (ד"ה ולפירוש). יא. **חבוזנה** לחרישה הראשונה שהיתה נעשית קודם הזריעה. רש"י (ד"ה בשדה) [ולא לחרישה הנעשית לאחר הזריעה, שיש מקומות בהם היו חורשים את השדה פעם שניה אחרי הזריעה כדי לכסות את הזרעים, ראה לעיל (נב:) 'תנא בארץ ישראל קאי דזרעי ברישא והדר כרכיי']. יב. **שמחמת** הלחלוחיות שיש בשדה, גדלים עשבים על האבנים שבתוכה. רש"י (ד"ה משום שפסיק). יג. **ברש"י** (ד"ה ואסור) כתב, שהצרור אינו עפר. וכן הביא האור זרוע (ס"ב סי' ש"ב) בשם רש"י, וכן הביא יוסף (פ"ח סי' שי"ב ד"ה נראה) וכן גרס המהרש"ל. אך ההגהות הב"ח (פ"ח ס"ק ו) כתב שיש למחוק מילים אלו מרש"י. [ולפי הגירסא שלפנינו, לכאורה כותנת רש"י שהצרור לא עשוי מעפר. אמנם יתכן שכותנתו שאין הוא כשאר עפר, אלא עפר צרור רגיל, ונפרד משאר העפר. וראה להלן]. והרשב"ם (ב"ב נ: ד"ה נראה) ביאר שהצרור הוא עפרורית. וכעי"ז כתב המצודות ציון (שמואל ב' יז יג, פנים יו ט). שהצרור הוא תחיכת עפר גסה. והשבט הלוי (שו"ת מ"ז סי' ל"ח) הביא בשם המאירי שהצרור אינו קרקע ועפר ממש' [עיין מאירי (ד"ה נראה)]. ועיין בר"ש משאנין (שקיעת ש"ש מ"א ד"ה כשנפלה) שמדברי משמע שהצרור האמור בסוגייתנו הוא צרור עפר. [והרד"ק (שמואל שם יט) כתב, שאבני החול הם צרורות קטנים, וצ"ע האם ניתן להוכיח מכך לענייננו. ובתרגום של הפסוק (שמואל שם) 'עֹר אשר לא נמצא שם גם צרור' תירגם 'אבנהא'. וכעי"ז בתרגום יונתן (שמות ט ט). אמנם ממה שאנינו במשנתנו (ע"ז) 'צרור או אבן', נראה שאין הכוונה לאבן]. והאור שמח (שבת פ"ח ה"ז) כתב, שהצרור אינו דומה לגבשושים עפר הבטילה לעפר, מפני שהוא דבר אחר מהעפר ומובדל ממנו. והחזון איש (שקיעת סי' ד אות ג) ביאר, שהכוונה לצרור עץ. יד. **והחלבה** היא כרבי שמעון, שדבר שאינו מתכוין פטור. רש"י (ד"ה מתוקף). ואף שאסור להגביה את הצרור מדרבנן משום שנראה כנותל את העשבים ממקום ניקתם כמבואר להלן, מכל מקום כאן התירו לצורך ככוד הבריות. ריטב"א (ד"ה מתוקף). טו. **ואף** שאינם גדלים בקרקע, מכל מקום חייב מפני שתלשם ממקום גידולם. רש"י (ד"ה והתולש). טז. **אין** הכוונה שחושבים שמא יעשה כן בלא כוונה, שהרי דבר שאינו מתכוין פטור, ואין זה פסיק רישיה שכן אינו וראי שיפול הצרור במקום הגומא, אלא הכוונה שחושבים שמא ישכח שהיום שבת ויעשה כן בכוונה [ראה תוספות להלן (קמח. ד"ה דלמא)]. גור אריה (ד"ה מתוקף) וכן מבואר בחדש האביב (ד"ה דלמא). וראה עוד מהרש"ם (ד"ה מתוקף). **ובעמוד הוא**, שכתב שנקט כך הוזכר בדברי רש"י בשדה ניר, משום שרק בשדה ניר אסור לעשות כן, שכאשר השדה חרושה והוא משוח את פני הקרקע על ידי טחימת הגומא יש בכך תיקון החרישה והכנת המקום לזריעה, אך כאשר סותם גומא בשדה שעדיין לא נחרשה לא הועיל בסתימה זו כלום. מגן אברהם (פרי תקכו סק"י). וביאור הלכה (פרי תקכו ד"ה בשדה) כתב, שרק בשדה ניר [שנחרשה חרישה ראשונה] גזרו שמא יקח רגב וניח בגומא, מפני שמצויים בה רגבים וגומות. יז. **רש"י** (שער עב: ד"ה מתוקף). ומדובר בשדה שלו, אבל בשדה חבירו אינו חייב, כמבואר להלן (קג:). ריטב"א (ד"ה מתוקף) מביא בשם המאירי קרקע ועפר ממש. יח. **רש"י** (ד"ה מתוקף) כתב שהיו עושים סלים נקובים מכפות תמרים עבור כל קטן וקטנה שבבית, ומפלאים אותם בעפר וזבל בהמה, ועשרים ושנים או חמשה עשר יום קודם ראש השנה היו זורעים בהם פול המצרי או קיטניות, וקוראים לו 'פורפיטא', וצומח לפני ראש השנה, ובערב ראש השנה נוטל כל אחד את הסל שלו, ומסובבו סביבות ראשו שבעה פעמים, ואומר 'זה תחת זה וזה תחליפתי וזה תמורתי', ומשליכו לנהר. והוא כמנהג הספרות שאנו עושים בתרנגולים. מגן אברהם (פרי תקכו ס"ק ג). והחתם סופר (ד"ה ומסובבו) כתב, שהיו עושים כן כדי שאם נגזר חלילה כריתת זרעו, יהיה זרע הנעציץ הזה במקום זרעו, ומשום כן זורעים אותו עבור כל קטן וקטנה שבבית. וראה חתם סופר השלם (כרס"ו שם) מדוע היו עושים כן בשעירים ושנים או חמשה עשר יום קודם ראש השנה. יט. **רש"י** (ד"ה אבל). וכן אין איסור לטלטלו משום מוקצה, מכיון שמגדלים בו עציים הנותנים ריח טוב ועשוי הוא להניחו על שולחנו או בראש מטתו כדי להריח בו. פסקי הרי"ד (ד"ה אבל ספ"ק ושם) ובתוספות הר"ן (ד"ה שם) כתב שעומד לכך ואין צריך להזמינו, ותירוצים המיוחסים לר"ן (ד"ה שם) כתב שצריך להכינו מערב שבת]. פירשנו על פי דעת רש"י שרב פפי בא להשמיענו לגבי עציץ נקוב שאין בו משום תולש. וצריך ביאור, שלשונו של רב פפי 'שרי לטלטולי' משמע שבא להשמיענו חידוש בענין טילטול מוקצה ולא בענין איסור תולש. ועוד קשה, מנין למד רב פפי מדברי ריש לקיש שאין בזה משום תולש, הלא יתכן שריש לקיש דיבר רק כשהצרור מונח על דבר המפסיק. ועוד, מנין לו לדמות מפריסא שהוא עציץ נקוב לצרור, הלא יתכן לומר שהצרור מפסיק בין הכסא שעליו לקרקע ונחשב כעציץ שאינו נקוב. אמנם הלחם משנה (שבת פ"ח ס"ו) פירש בדעת הרמב"ם, שרב פפי דיבר בעציץ שאינו מונח על הקרקע, ולדבריו יובן שרב פפי למד מדברי ריש לקיש לגבי עציץ שאינו מונח על הקרקע שמותר לטלטלו, ואין בו משום מוקצה. שפת אמת (ד"ה ת"ש). כ. **וכמו** שאמר רב חסדא לעיל שמשום כבוד הבריות התירו לעבור על איסור דרבנן ולהעלות אבנים לגג בשבת.

אגב ההלכה הקודמת אומרת הגמרא הלכה נוספת בענין עיצין נקוב: **אָמַר אַבָּיֵי, פָּרְקִיבָא** - עצין נקוב, **הוֹאִיל וַאֲתָא לִידֵי מוּמָא בֵּיהּ מִיפְּתָא** - כיון שבא לידינו, נוסיף לומר בו איזה דבר[כא], **הָהֵן** העצין **מוּזָּח עַל גַּבֵּי קַרְקַע**, והרימו **וְהִנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי יְתִידוֹת, מֵיחַיֵּיב מְשׁוּם תּוֹעֶשֶׂת**[כב][ה], ואם **הָיָה** העצין **מוּזָּח עַל גַּבֵּי יְתִידוֹת** והורידו **וְהִנִּיחוֹ עַל גַּבֵּי קַרְקַע, חַיָּיב מְשׁוּם נוֹטֵעַ**[כג].

★

הגמרא דנה עוד בענין קינוח בשבת: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אָסוּר לְקַנֵּחַ בְּשִׁבְרֵי חֶרֶס בְּשַׁבָּת.

שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא - מה הטעם שאסור, **אֵילֵימָא** - אם נאמר שהוא **מִשּׁוּם קְבָנָה**, שמא ינתקו שיני הכרכשתא[כד], אם כן **אֲפִילּוּ בָּחוֹל נָמֵי** - גם אסור לעשות כן, ומדוע אסר רבי יוחנן רק בשבת. **וְאֶלָּא** נאמר שהטעם הוא **מִשּׁוּם לְתוּשֵׁי**, שהמקנח בחרס אפשר להתורף על ידי כישוף[כה], אי אפשר לבאר כן, משום שגם לטעם זה יקשה, **אֲפִילּוּ בָּחוֹל נָמֵי לָא** ינקח בחרס, ומדוע אסר רבי יוחנן רק בשבת. **וְאֶלָּא** נאמר שהטעם שאסור לקנח בו בשבת הוא **מִשּׁוּם הַשְׁרַת נִימִין** - שמשיר את השיער שבפי הטבעת כיון שהוא חד, אין לבאר כך, שהרי השרת השיער **הָכָא שָׁאנֵי מְתַקַּנְתָּא הִוְא**, ורבי יוחנן סובר (לעיל פ:ממוך) שדבר שאינו מתכוין מותר.

מסיקה הגמרא: אֶלָּא מְחַוַּורְתָּא - ברור שצריך לומר שטעמו של רבי יוחנן שאסור לקנח בשברי חרס בשבת הוא **דְּגָרֵב נָתֵן בָּר אוֹשַׁעְיָא** שביאר שהוא משום סכנה או משום כשפים.

★

הגמרא מבארת את ענין הכשפים הנעשים למקנח בכלי חרס. שואלת הגמרא: מַאי כְּשָׁפִים - מהו ענין הכשפים השולטים במי שמקנח בחרס. **משיבה הגמרא: בְּנֵי הָא** - כמו המעשה **דְּגָרֵב חַסְדָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָּא הֲווּ קָא אָזְלִי בְּאָרְחָא** - הפליגו בספינה, **אָמְרָה לְהוּ הָהִיא מָטְרוֹנִיתָא** - אשה נכרית חשובה, **אוֹתְבַן דַּהֲדָיֵיכוּ** - הושיבו אותי עמכם בספינה, **וְלָא אוֹתְבוּהָ**[לא] - ולא הושיבוה. כיון שלא הושיבוה **אָמְרָה אִיהִי מִיפְּתָא** - אמרה היא דבר של כישוף, **וְאַסָּרָתָה לְאַרְבָּא** - וקשרה את הספינה שלא תוכל לזוז ממקומה[לב], **אָמְרוּ אִינְהוּ מִיפְּתָא** - אמרו הם דבר על ידי שם טהרה[לג][ו] **וְשָׁרְיוּהָא** - והתירו את הספינה. **אָמְרָה לְהוּ, מַאי אֶיעֲבִיד לְכוּ** - מה אוכל לעשות לכם, שאין אני יכולה להזיק לכם.

רָבָא מָתְנֵי לָהּ - רבא לומד שהטעם שאסר רבי יוחנן לקנח בשברי חרס הוא **מִשּׁוּם הַשָּׁרַת נִימִין** - שמשיר את השיער שבפי הטבעת, **וְקָשְׁיָא לֵיהּ** - וקשה לו **דְּרַבִּי יוֹחָנָן אַדְּרַבִּי יוֹחָנָן, מִי** [-וכן] **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שַׁאסּוּר לְקַנֵּחַ בְּחֶרֶס בְּשַׁבָּת** משום החשש שמא ישיר שערות, **אֶלָּא** - אם כן מוכח שסובר **שֶׁהָבָר שָׁאֵין מְתַקַּנְתָּן אָסוּר**, שהרי אינו מתכוין להשרת השיער, **וְהרי אי אפשר** לומר כן, **דְּהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַלָּכָה** נפסקת **בְּסָתָם מִשְׁנָה** - כמשנה שנשנית בסתם ולא הזכר שם התנא ששנאה, **וְתָנַן** - ושנינו בסתם משנה (מיר מג:), **נָזִיר**[כח] **חוֹפֵף** - מחליק שערות ראשו[כט], **וּמְסָפְּפָם** - מפריד ביניהן, ואף אם משיר שערו אינו מתכוין לכך, ודבר שאינו מתכוין מותר, **אֲבָל לֹא סוֹרֵק** במסרק, שכן ודאי משיר שיער בכך, ואף הסובר שדבר שאינו מתכוין מותר מודה ב'פסיק רישיה' שאסור[ל]. ואם כן רבי יוחנן הסובר שהלכה כסתם משנה, סובר שההלכה כמשנה זו שדבר שאינו מתכוין מותר.

כא. **ראה** גור אריה (ד"ה הויה), לשון הזהב (ד"ה אמר), ושפת אמת (ד"ה אמר), מה הוסיף אבני על דברי רב כהנא. כב. **שכיון** שהרימו מעל הקרקע הרי הוא כמעט בכך את כח יניקתו מהקרקע, והרי זה דומה לתולש מן הקרקע. אמנם אינו חייב בן התורה, שכיון שלא פסקה יניקתו לגמרי יש עדיין דין מחובר, ואינו נחשב כתולש מן התורה. ובהכרח אנו צריכים לפרש כן, שאם נפרש כפשוטו, שחייב משום תולש מדאורייתא, איך התיר זאת ריש לקיש לצורך קינוח משום כבוד הבריות. רש"י (ד"ה חייב) על פי הדברי יחזקאל (פי' ג פוש"ע ג). וכן כתבו התוספות (ד"ה והניחו) שמה שאמר אביי 'חייב משום תולש' כוונתו שחייב מכח מדרדת מדרבנן [וראה במהר"ץ חיות (פוש"ע שם) שפירש כן בדברי רש"י]. אבל מן התורה אין בזה איסור, משום שגם לאחר שהניח על גבי יתידות נחשב עדיין כמחובר [ואין לומר שהטעם שאינו חייב מן התורה הוא משום שגם מתחילה כשהיה מונח על גבי הקרקע לא היה מחובר, שהרי מבואר בגיטין (ז:) שעציץ נקוב המונח על גבי קרקע חייב במעשר. מהרש"א (פוש"ע שם)]. ולפי זה אם הניחו על גבי דבר המפסיק יניקתו לגמרי, כגון שהניחו על גבי עצים או על גבי בגד, חייב משום תולש מן התורה. הגהות אשרי (פי' ג ד"ה אמר"ם) ולפי זה מה שהתיר ריש לקיש לקנח בצרור שעלו עליו עשבים הוא משום שאי אפשר שלא ישאר ממנו שיעור מועט שיראה אח פני הקרקע. חידושי רבינו משה קיש (ד"ה הש מי שלמה שכלו). ביאורו את דברי רש"י לפי הבנת הדברי יחזקאל בדבריו, וכן נקטו הבית יוסף (פוש"ע סי' שלו ס"ק כתב רש"י) ועוד אחרונים, שלדעת רש"י הטעם שאינו חייב מדאורייתא כשמניח את העציץ על גבי היתדות הוא משום שגם לאחר שהניחו עליהם עדיין הוא יונק מהקרקע ונחשב מחובר לקרקע. אמנם היד דוד (פרש"י ד"ה שייב) ביאר בדעת רש"י [על פי דברי המגיד משנה (שבת פ"ח ה"ז)], שהטעם שאינו חייב מדאורייתא על הנחת העציץ על גבי יתדות הוא, משום שגם כשהניח העציץ מונח על גבי הקרקע אינו נחשב כמחובר מן התורה, שכן אין זה מקום גידולו [ועל פי זה מיושבים דברי המגיד משנה שכתב שצריך לומר בדעת רש"י שהתולש עשבים מהצרור בשבת אינו חייב חטאת, הוי"ד בעיוני הפשט לעיל]. וכן כתב המאירי (ד"ה צרור), שהעשבים אינם נחשבים מחוברים לקרקע אף על פי שהם יונקים ממנה. כג. **לשיטת** רש"י ותוספות שהובאה לעיל, אף חייב זה אינו אלא מדרבנן, שכן אף כשהיה מונח על גבי יתדות היה יונק מן הקרקע, וכשהוא מניחו על גבי הקרקע הוא רק מרבה את כח היניקה. הגהות אשרי (פי' ג ד"ה אמר"ם) בשם הריא"ז (ה"ג פוש"ע ג). והאחרונים [מנחת חינוך (מצוה לג, מוסף ג), מקוץ (ד"ה ואפשר בשלמא חדשים פוש"ע ג), אגלי טל (זורע פי' כג פוש"ע ג), חלקת יואב (פוש"ע סי' י ד"ה סוף), דברי יחזקאל (פי' ג פוש"ע ג)] הקשו על דברי ההגהות אשרי, שדורוקא למעט את כח היניקה של הצמח מהקרקע אין איסור מן התורה. אבל לרבות את כח היניקה של הצמח ודאי אסור מדאורייתא, כמו שאסור להשקות את הזרעים מים, וכמו שאסור לתלוש עשבים רעים כדי שהטובים יצמחו טוב יותר. ויש שכתבו שבדורוקא כתב רש"י שחייב מדרבנן רק לגבי תולש ולא לגבי נוטע. וראה שם מה שהאריכו בזה.

כד. **ברכשתא** היינו המעי התלוי בפי הטבעת, ועל ידי החרס ינתק ממקום חיבורו. כה. **כמבואר** בגמרא להלן (סב:). כו. **רש"י** (ד"ה ש) ראה בהערה להלן מדוע לא הזכיר רש"י שיש בו משום סכנה. כז. **משום** שבחרס יש סכנה שינתקו שיני הכרכשתא, או משום כשפים. רש"י (ד"ה קמ"ל) וכתב הב"ח (פוש"ע סי' שיב ס"ק ג ד"ה ומטו) שעיקר הטעם שהתירו לקנח בצרור הוא משום סכנה, אך משום כשפים לחוד לא היו מתירים איסור מוקצה [כן מוכח מדברי הגמרא להלן (סב:) שמקנח באונגי חרס, ראה שם. וכן משמע ברש"י לעיל (ד"ה ש)], ומה שכתב רש"י כאן [את שני הטעמים כתב כן לדוחות דמילתא, וכעין זה ביאר החתם סופר (ד"ה נפנפת)]. שלענין סכנת כשפים שהוא דבר שחוץ לטבע יש לסמוך על זכות שמירת שבת שאינו מטלטל צרור מוקצה שלא יארע לו תקלה, ושומר מצוה לא ידע דבר רע, אבל הסכנה שינתקו שיני כרכשתא היא סכנה טבעית, ובזה אין סומכים על הנס, ועדיף לקנח בצרור שהוא מוקצה מלקנח בחרס. ובזה מבואר מה החידוש בדברי רבי יוחנן לפי ביאורו של רב נתן בר אושעיא, שרבי יוחנן בא להשמיענו שלא נאמר שיש בזה רק חשש כשפים, ולכך בשבת עדיף שיקנח בחרס משיקנח בצרור וזכות השבת תגן עליו, אלא יש בזה גם חשש סכנה שינתקו שיני הכרכשתא, ולכך אף בשבת יקנח בצרור, ומאחר שמותר לו לקנח בצרור משום הסכנה שוב אינה מצוה לקנח דווקא בחרס, ואם יקנח בחרס זכות השבת אינה מגינה עליו. ונמצא שיש בזה גם משום חשש כשפים, ולכך הזכיר רש"י כאן גם חשש סכנה וגם חשש כשפים. אמנם בחידושים המיוחסים לר"ן (ד"ה שחו"ל) כתב, שהיינו סבורים שאף שיש בזה משום סכנה ומשום כשפים מכל מקום יותר טוב שיקנח בחרס ולא יחלל את השבת. כח. **בצורת** עשה שנזניר יגדל שער ראשו, שנאמר (במדבר ו ה) 'גדל פרע שער ראשו', ואם גילח בימי נזרו עובר בלא תעשה, שנאמר (שם) 'יתער לא יעבור על ראשו'. רמב"ם (מיהש פ"ג ה"ח). כט. **רש"י** (ד"ה מוסף). ולעיל (ד: ד"ה מוסף) פירש רש"י שמשפשף שערותיו בנחר וחול. ל. **אבל** לחפוף ולפספס שערו מותר כיון שאינו תולש כלל. וכן כתב הראי שישיר שיערו. רש"י (ד"ה אבל). לא. **הטעם** שלא רצו להורישה שמהם בספינה, הוא משום שחששו להנהגתו של רב (לעיל ג:), שלא היה עובר במעבורת יחד עם גוי, שמא מגיע לגוי שהמעבורת תטבע והוא יתפס עמו. ואפילו לדעת שמואל שם שלא חשש לכך, יש לומר שהחמירו על עצמם משום יחוד, או משום שחששו לכשפים שלה. עיין יעקב (ד"ה רבי). לב. **הספינה** היתה קשורה ליבשה, ולכן היתה יכול להזיק להם על ידי כשפים שלא תזוז הספינה ממקומה, ואלולי כן לא היתה יכולה להזיק להם, שאין הכשפים שולטים במים (מהרשדם סו:). בניהו (ד"ה אמרה). לג. **רש"י** (ד"ה אמרה). ובהולין (קה: ד"ה אמרי) פירש רש"י, שגם הם היו בקיאים בדבר ואמרו דברי כישוף, והותר להם לעשות כן כדי להציל עצמם. וראה ראש יוסף (פרש"י כשולין שם).

משום דְּלָא מְקַנַּח לְכוּ בְּחַסְפָּא - שאין אתם מקנחים בחרס. וְלָא מָטֵיל לְכוּ בֵּינָא אֲמָנֵיכוּ - ואין אתם הורגים כינה בבגדיכם[א]. וְלָא שָׁלֵיף לְכוּ נַרְקָא וְאָכֵיל לְכוּ מִבֵּישָׁא דַּאֲסִיר גִּינְאָה - ואין אתם מוציאים ירק מהאגודה שעושים הגננים ואוכלים, אלא אתם מתירים האגודה תחילה ואחר כך אוכלים. שמאחר שאין אתם עושים אחד מהדברים האלו איני יכולה להזיק לכם על ידי כישוף[ב]. ומכאן מוכח שהמקנח בחרס אפשר להזיק לו על ידי כישוף.

★

הגמרא מביאה מעשה בענין עשיית הצרכים: אֲמַר לֵיהּ רַב הוּנָא לְבַרְתֵּהּ בְּרִיהּ - בנו, מַאי טַעְמָא לָא שָׁכִיחַ קַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא - מדוע אינך מצוי לפני רב חסדא ללמוד ממנו, דְּמִיחַדַּן שַׁמַּתְּתֵיהּ - שההלכות שבפיו מחודדות[ג]. אֲמַר לֵיהּ רבה, מַאי אֲיֵיזֵל לְגַבֵּיהּ - מדוע אלך אצלו, דְּכִי אֵיזֵיל לְגַבֵּיהּ מוֹתְבִינַן לֵיהּ בְּמֵילֵּי דְּעָלְמָא - שכשאני הולך אצלו מושיבני לפניו ומדבר איתי בדברים סתם שאינם דברי תורה, שכשהלכתי אצלו אֲמַר לִי, מַאן דְּעָיֵיל - מי שנכנס לְבֵית הַכִּסֵּא, לָא לֵיתֵיב בְּהֲדֵיהּ - לא ישב במהרה ובחוזק, וְלָא לֵיסְרַח טָפֵי - ולא יתאמץ יותר מדאי כדי ליפנות, דְּהַאי בָּרְכְתָּא אַתְּלַת שְׁנֵי לֵיתֵיב - שהמעי החלוי בפי הטבעת יושב על שלש שינים, ואם ישב במהרה ובחוזק או שיתאמץ יותר מדאי, דְּיִלְמָא מְשַׁתְּמָטָא שְׁנֵי דְּבָרְכְתָּא וְאָתֵי לִידֵי סַכָּנָה - שמא ישמטו שיני הכרכשתא ממקומן ויבוא לידי סכנה. אֲמַר לֵיהּ רב הונא לבנו, הוּא עָסִיק בְּחֵינֵי דְּבָרַיְיתָא - הוא עוסק בהנהגות הנוגעות לחיי הבריות, וְאַתְּ אֲמַרְתְּ בְּמֵילֵּי דְּעָלְמָא - ואתה אומר שהוא עוסק בדברים סתם, כָּל שֶׁכֵּן זֵיל לְגַבֵּיהּ - ודאי שיש לך ללכת אצלו.

★

הגמרא שבה לדון בדברים האסורים והמותרים לקנח בהם בשבת: הנפנה לצרכיו בשבת, וְהָיוּ לְפָנָיו צְרוֹר וְחֶרֶס, רב הוּנָא אָמַר, מְקַנַּח בְּצְרוֹר, אף על פי שאבן אסורה בטלטול, וְאֵין מְקַנַּח בְּחֶרֶס, אף שאינו מוקצה[ד], משום סכנה[ה], וְרַב חִסְדָּא אָמַר, מְקַנַּח בְּחֶרֶס, שאינו מוקצה, וְאֵין מְקַנַּח בְּצְרוֹר, משום שהוא מוקצה.

מקשה הגמרא: מֵיתִיבֵי - הקשו בני הישיבה על דברי האומר שמקנח בעשבים, שנינו בברייתא: הַמְקַנֵּחַ בְּדָבָר שָׁהָאוּר בּוֹ, שֶׁיָּנוּ הַתַּחְתּוֹנוֹת המחברות את המעי שבפי הטבעת נִשְׂרָפוֹת. ומוכח שאין לקנח בעשבים, שהרי האש שולטת בהם.

מתרצת הגמרא: לָא קַשְׁיָא, הָא - זה שאמר שמקנח בעשבים, דִּיבֵר בְּעֵשָׂבִים לַחִין, שאין האש שולטת בהם, ואין סכנה לקנח בהם[ו], וְהָא - מה ששנינו שאין לקנח בדבר שהאש שולטת בו, הַיְינוּ דְּיָבְשִׁין שהאש שולטת בהם.

★

הגמרא מביאה עוד בענין עשיית צרכים: הַנִּצְרָךְ לְפָנוֹת וְאֵינוֹ נִפְנֶה[ז], נחלקו בזה רַב חִסְדָּא וְרַבִּינָא, חַד אָמַר, רוּחַ רָעָה שׁוֹלֶטֶת בּוֹ, הַיְינוּ, שהצרכים נרקבים במעיים, ויוצא ריח רע דרך פיו, וְחַד אָמַר, רוּחַ זוֹהֲמָא שׁוֹלֶטֶת בּוֹ, הַיְינוּ, שריח הצרכים נבלע בבשרו ובאבריו, והזיעה היוצאת ממנו מסרחת[ח].

תַּנְיָא כְּמַאן דְּאָמַר - שנינו בברייתא כמי שאומר שרוּחַ זוֹהֲמָא שׁוֹלֶטֶת בּוֹ, דְּתַנְיָא בברייתא, הַנִּצְרָךְ לְנַקְּבָיו ואינו מתפנה אלא מוסיף וְאוֹכֵל, דּוֹמֶה לְתַנּוּר שֶׁהִסְקִיקוּהוּ עַל גַּב אָפָרוֹ, כלומר, שהסיקוהו ולא פינו ממנו את האפר שהיה בו, שאינו בוער כראוי, וְזוֹ הִיא תְּחִלַּת רוּחַ זוֹהֲמָא, כלומר, שמה שאינו מתפנה גורם שרוח זוהמה תשלוט בגויה.

מי שהוּצְרַךְ לְפָנוֹת וְאֵינוֹ יָכוֹל לְפָנוֹת, שאין הנקב נפתח, אָמַר רַב חִסְדָּא, יַעֲמוֹד וְיֵשֵׁב יַעֲמוֹד וְיֵשֵׁב, שעל ידי כן יוכל לפנות. רַב חָנָן מִנְּהַרְדְּעָא אָמַר, יִתְּפֹּק לְאַדְּדִין - ילך לזוית אחרת וינסה שוב. רַב הַמְנוּנָא אָמַר, יְמַשְׁמֵשׁ בְּצְרוֹר בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, ועל ידי כן יפתח הנקב[ט]. וְרַבָּנָן אָמְרִי, יִסְתֹּם דַּעְתּוֹ.

שואלת הגמרא על דברי רבנן: אֲמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַבָּא לְרַב אָשֵׁי, כָּל שֶׁכֵּן הָכִי מַמָּשׁ דַּעְתֵּיהּ לָא מְפַנֵּי - ודאי שאם מסיח דעתו לא יוכל להתפנות. משיבה הגמרא: אֲמַר לֵיהּ רב אשי, הכוונה היא שִׁיסְחַ דַּעְתּוֹ מִדְּבָרִים אֲחֵרִים.

אֲמַר רַב יְרֻחָה מִדִּיפְתִּי, לְדִידִי חֲזִי לִי הָהוּא טַיָּיעָא - אני עצמי ראיתי ישמעאלי אחד הֲקָם וְיָתִיב וְקָם וְיָתִיב - שעמד וישב ועמד וישב, עַד דְּשָׁפַךְ בְּקַדָּרָה - שיצאו צרכיו כמו שנשפכו מקדרה[י].

תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, הַנִּנְקָם לְפְעוּדַת כָּבָע, וגנאי הוא לו אם יצטרך לצאת באמצע הסעודה להתפנות, וְהָלַךְ קודם הסעודה עָשָׂר פְּעָמִים הלכה שָׁלֹשׁ אַרְבַּע [אַרְבָּעִים] אֲמוֹת, ובין כל פעם ופעם יבדוק עצמו אם נצרך לנקביו, וְאָמְרִי לֵיהּ - ויש אומרים שעדיף שילך אַרְבַּע פְּעָמִים הלכה שָׁלֹשׁ עָשָׂר עָשָׂר אַמּוֹת, כיון שהליכה מרובה מועילה יותר להורידו את צרכיו[יא], וְאז נִנְקָם, וְנִנְקָם לסעודה וְיֵשֵׁב בְּמְקוֹמוֹ.

★ ★ ★

א. **אלא** מסירים אותה מהבגד ואחר כך הורגים אותה. ב. **ראה** תות יאיר (שו"ת סי' לג) מדוע דברים אלו קשים לכשפים, לכאורה קשה, שהרי באמת הועילו כשפיה לאסור את סופניתם, ורק על ידי מה שאמרו הם שם של שהרה התירוה. וביאר רבינו יהונתן מלוניל (ד"ה ומניא), שבאמת הם לא נזהרו בדברים אלו ולכך הועילו כשפיה, אבל היא חשבה שאינם מקיאים בהתרת כשפים ולכן סברה שהוא משום שנזהרו בדברים אלו. והפתח עינים (ד"ה ומניא) ביאר, שיש כישופים שרק העושה אותם יכול להתירם כמבואר בירושלמי (פסחים פ"ז ה"ג), ונהי מה שאמרה להם שאילולי היו נזהרים בדברים אלו לא היו יכולים להתיר את הכישוף. ג. **לפי** שרב חסדא ורב הונא הקפידו זה על זה, ולא באו זה להזה ואדבעיי שנה (ב"מ נג.), לכך גם רבה בנו של רב הונא לא הלך ללמוד לפני רב חסדא. ואביו הוכיחו על כך. פרשת מרדכי (ד"ה ב). ד. **לכאורה** מכך שאמר 'כל שכן' משמע שיותר יש לו לעסוק בזה מלעסוק בדברי תורה, ונקשה לומר כן. וביאר הבן יהודע (ד"ה ופוק), שהיתה כוונתו לומר שאף על פי שמדבר בדברים שהם דברי רפואה, וראי הוא מרמז בהם דברי תורה, ואומר אותם בדרך משל על דברי תורה, לקיים מה שכתוב (משלי ג' ו') 'בכל דרכיך דעהו' עפה תלמוד תורה עם דרך ארץ', כלומר שיש להלביש דברי תורה בדברים של דרך ארץ, ולכן אמר 'עסוק בחיי דברייתא', כלומר, שהוא עוסק בתורה באופן שמלבישו אותם בדברים שהם חיי הבריות. וראה שם עוד שמבאר איך נרמזו דברי תורה בדבריו. וראה ביאור נוסף בספר הבונה (על סנהדרין ק"ל ע"ב מושיבין). ה. **שיש** עליו דין כלי, שראוי לחתות בו את האש או לקבל בו מעט מים. רש"י (לעיל פה: ד"ה אפילו). ו. **הייינו** שמא ינתקו איברי הכרכשתא. ז. **הגמרא** יכלה להקשות מברייתא זו גם על דברי רבי יוחנן לעיל שאסור לקנח בחרס, אלא שעל רבי יוחנן היה אפשר לומר 'רבי יוחנן תנא הוא ופליג' (ראה רמב"ן להלן (קד: ד"ה ופפ) וספר הכריתות (לשון למודים שער ג אות קמח), אמנם ראה תוספות בכתובות (ק. ד"ה מקנח) ורא"ש (סי' יט). ולכך הקשתה הגמרא על רב הונא, ועוד יש לומר, שרב חסדא עצמו הקשה קושיא זו על רב הונא שנתלק עליו [ואחרי שתירצה הגמרא קושיא זו לרב הונא שוב לא קשה גם לרבי יוחנן], וכן משמע בגמרא להלן שאמרה 'תרגמא רפרם בר פפא קמיה דרב חסדא', והרי שרב חסדא עצמו הוא המקשה קושיא זו. ראש משביר (ד"ה משיבין). ח. **וכן** אין לחשוש בזה משום כשפים. ריטב"א (ד"ה ונצרך) אך במיחוש לר"ן (ד"ה ונצרך) כתב, שרב הונא חולק על רבי יוחנן, וסובר שבכל חרס אין לחשוש משום כשפים [אלא משום סכנה]. והב"ח (או"ח סי' שיב ס"ק ג' ד"ה ומותר) כתב שמכאן מוכח שלא התירו לקנח בצרור אלא משום סכנה, אבל משום חשש כשפים לא התירו [והעיר שמרשי"ל לעיל (סי' ד"ה קמ"ל) משמע שאף משום כשפים לחוד התירו. וכתב שיש לומר בכוונת רש"י שלא התירו אלא משום סכנה וכשפים יחד. וכן כתב הלשון הזוהב בביאור דברי רש"י שם]. וכעין זה כתב בחדש האביב (ד"ה ונצרך), שכיון שהחשש מפני הכשפים אינו חשש ודאי, שאפשר שלא יעשו לו כשפים, לכך אין להשתמש בצרור משום חשש זה בלבד. ט. **כן** פירש הריטב"א (ד"ה ויש) שהנידון הוא בחול. אמנם רש"י הביא בשם רבותיו שפירשו באופן אחר, ולפירושם מובר בשבת, ראה בהערה להלן. י. **ובאן** דאמר זה אינו סובר שעשבים לחים מותרים אם הבשר. ועוד יש לומר, שאף אם סובר שעשבים לחים מותרים אם הבשר, מכל מקום אינו סכנה גדולה כל כך כמו בצרור שמשיר את שיני הכרכשתא, ועדיף שיקנח בהם משיקנח בצרור. ראש משביר (מנחת ש"ב ד"ה ופוק). יא. **ביארנו** את הגמרא על פי הריטב"א (שם). רש"י (ד"ה ופוק) פירש בדעת האומר שאינו מקנח בעשבים שהוא משום שהם לחים ומקרעים את הבשר, ואפשר לפרש בדעתו כפירוש הריטב"א שהנידון הוא בחול ומשום סכנה, ויתכן לפרש בדעתו כדעה שהביא המאירי (ד"ה ויש) שהנידון הוא בשבת [ונחלקו רב חסדא ורב המנונא האם התירו לקנח בצרור שהוא מוקצה מפני שהעשבים מזיקים]. עוד הביא רש"י בשם רבותיו שפירשו, שהגמרא דנה בעשבים המחוברים לקרקע, האם מותר לקנח בהם בשבת, האחד סובר שעדיף לקנח באבנים אף שהם מוקצים, משום שאם יקנח בעשבים יש לחשוש שמא יחלשם, והאחד סובר שעדיף לקנח בעשבים אף שהם מחוברים, משום שהאבנים הם מוקצים ואסור לטלטלם. אבל בעשבים אין משום איסור מוקצה, שכל דבר שהוא מחובר אין בו איסור מוקצה. אליה רבה (סי' שיב ס"ק יח) ותוספות שבת (שם ס"ק ח). אמנם המגן אברהם (שם ס"ק יז) כתב שאף בעשבים המחוברים יש משום איסור מוקצה, ואסור לו להזיזם בידו, אלא שיכול לקנח בהם בגופו בלי שיגע בהם בידיו, ומותר לטלטל מוקצה בגופו. פרי מגדים (שם אשל אברהם ס"ק יז). יב. **רש"י** (ד"ה לנקביו). כל זה הוא לדעה הסוברת שמקנחים בעשבים, אבל לדעה שאין מקנחים בעשבים, אף בעשבים לחים יש סכנה, שכן הם מחתכים את הבשר כמבואר לעיל. ראש משביר (שם). המאירי (ד"ה ויש - ומצאו) הביא שיש מפרשים להיפך, שזה שאמר שמקנח בעשבים דיבר בעשבים יבשים, ומה ששנינו שאין לקנח בדבר שהאש שולטת בו מדובר בעשבים לחים. וכתב שאין הדברים נראים [שכן ידוע הוא שהאש שולטת בעשבים יבשים יותר מבעשבים לחים. מחצית השקל (סי' שיב ס"ק יח)]. יג. **גירסת** הריטב"א 'הנצרך להפנות ואכל'. הגהות וציונים, וראה להלן מה שכתבנו בזה. יד. **ונפקא** מינה לענין רפואה, שכדי לרפאות את החולי צריך לדעת מהי הסיבה הגורמת לו. חדוש האביב (ד"ה ונפקא). טו. **לגמרא** היה פשוט שמה שאינו נפנה גורם לריח זוהמה, ולאו דווקא האכילה בזמן זה, ומה ששנינו בברייתא שהאוכל כשהוא צריך לנקביו, אינו בדווקא, שלא האכילה גורמת לכך אלא ההמתנה. אמנם גירסת הרי"ף במהלוקתם של רב חסדא ורבינא היא 'הנצרך להפנות ואכל' וכו', ולפי זה הנידון בברייתא הוא ממש הנידון שבו נחלקו, כאשר אכל בעודו נצרך לנקביו. חדש האביב (ד"ה ונפקא). טז. **ראה** רש"י לעיל (שם ד"ה למפנמנם). יז. **שנפנה** הרבה. ריטב"ן (ד"ה ונצרך). יח. **רש"י** (ד"ה ומבואר בדבריו שהדעה השניה חולקת על הראשונה. אך באור זרוע (סי' תתכח ס"ק יח סי' קפ) כתב ששני השיעורים

משנה במשנה זו נחלקו התנאים באיזה שיעור חייבים על הוצאת חרס בשבת: המוציא חֶרֶס, שיעורו כְּדֵי לִיתֵּן בֵּין פָּצִים - קרש לַחֲבֵרוֹ, שכשמסדרים קרשים ועמודים זה על זה וישׂ חלל ביניהם, מניחים שם שברי חרס למלאות החלל שלא יתעקמו[יד], דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, שיעורו כְּדֵי לַחֲתוֹת בּוֹ אֶת הָאוּר - ליטול בו גחלת בוערת[2]. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שיעורו כְּדֵי לְקַבֵּל בּוֹ רְבִיעִית משקה. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר, שהרי חשוב כשיש בו שיעור הראוי לחתות בו גחלים, אך יש זֵכֶר לַדָּבָר, שנאמר בענין התוכחה שהוכיח ישעיה את ישראל על שבטחו במלך מצרים (ישעיה ל יד) 'וְלֹא יִמָּצֵא בִּמְכֻתַּתְהוּ חֶרֶשׂ לַחֲתוֹת אֵשׁ מִיָּקוֹד[טז]', כלומר, הבטחון במצרים יהפך לחומה הנשברת, ושבריה יהיו כשברי כלי חרס המצויים בידי היוצר ששוברם דק דק עד שאין בהם אפילו שיעור הראוי לחתות בו גחלים, ומשמע מכך שחרס בשיעור זה חשוב הוא. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹסֵי, וכי מִשָּׁם הבאת רְאָיָה לדבריך[כב], והרי אדרבה מהמשך הפסוק יש ראיה לדברי, שנאמר 'וְלָקַחַשׂ מַיִם מִגֻּבָא', והיינו, שאין בשברי כלי חרס שביד היוצר אפילו שיעור הראוי לדלות בו מים מהגומא, ומשמע שחרס בשיעור זה, חשוב הוא.

★

גמרא שנינו במשנה: המוציא חרס, רבי מאיר אומר, שיעורו כדי לחתות בו את האש, רבי יוסי אומר, שיעורו כדי לקבל בו רביעית משקה. **הגמרא** דנה מהו השיעור הגדול יותר. מקשה הגמרא: (אֲבָעְיָא לְהוּ) שִׁיעוּרָא דְּרַבִּי מֵאִיר נָפֵישׁ אוֹ שִׁיעוּרָא דְּרַבִּי יוֹסֵי נָפֵישׁ (שמא) מְסְתַּבְרָא שִׁיעוּרָא דְּרַבִּי יוֹסֵי נָפֵישׁ - ממשמעות דבריהם מסתבר שהשיעורו של רבי יוסי גדול משיעורו של רבי מאיר, שכן מדברי רבי מאיר משמע שאפילו אם ראוי לחתות בו גחלת אחת חשוב הוא[כג], והרי אף חרס קטן מאד ראוי לחתות בו גחלת אחת, ואילו לרבי יוסי נצרך שיעור שיוכל לקבל בו רביעית מים, וזהו שיעור גדול יותר, וּמִקְּרָא שִׁיעוּרָא דְּרַבִּי מֵאִיר נָפֵישׁ - ואילו מהפסוק נראה ששיעורו של רבי מאיר גדול משיעורו של רבי יוסי, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שִׁיעוּרָא דְּרַבִּי יוֹסֵי נָפֵישׁ - שאם עולה בדעתך לומר ששיעורו של רבי יוסי גדול יותר, לֵיטֵי לֵיהּ בְּמָנָא זוּטְרָא וְהָדַר לֵיטֵי לֵיהּ בְּמָנָא רַבָּה - וכי ניתן לומר שבתחילה קיללם הנביא שבשברי החומה לא ימצא אפילו כלי קטן, ואחר כך הוסיף לקללם שלא ימצא גם כלי גדול, שבתחילה אמר שלא ימצא חרס בשיעור הראוי לחתות בו גחלים, ואחר כך הוסיף שלא ימצא בשיעור הראוי לדלות בו מים, הרי אין דרך המקללים לומר כן[כד].

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי **וְאִתֵּימָא רַבִּין**, גם במשנתנו השיעור של לחתות בו את האש הוא השיעור הגדול, כיון שהכוונה היא שיש בו כדי לְחַתּוֹת אֵשׁ מִיקִּידָה גְּדוֹלָה - ממדורה גדולה, שאפילו אם רוצה ליטול ממנה גחלת קטנה, צריך חרס גדול יותר מהחרס הראוי לקבל בו רביעית מים, משום שאם יחתה בחרס קטן יקרב ידו לאש, ויכוה.

★

שרים, אלא שכל אחד אמר כלשון ששמע מרבו [וכן משמע בברכות (כג:), ששינוני, הרוצה ליכנס לסעודת קבע, מהלך עשרה פעמים ארבע אמות, או ארבע פעמים עשר אמות ויפנה, ואחר כך נכנס].

יד. רש"י (ד"ה פצים). ובביצה (לג. ד"ה כדי) פירש רש"י, שהיו נותנים קרשים מעין בכתלי הבתים כמסגרות לחלונות ולפתחים, ומסגרות אלו היו עשויות על ידי נתינת הקרשים [פצימים] מלמעלה ומלמטה ומשני הצדדים, ופעמים שלא היה מוצא קרש שהוא ברוחב כל הכותל, והיה מניח שני קרשים זה לצד זה, ועריך להושיבם באופן שזה, שלא יהיה האחד גבוה מהשני, וכדי שיהיו שני הקרשים שוים בגבהם, שלא יבלוט אחד מהם יותר מחבירו, נותן תחתיו חרס או אבן כדי להשוותו לשני. וכן כאשר אין שני הקרשים ממלאים את כל רוחב הכותל, מרחיק את הקרשים זה מזה, ונותן חרסים ברוחו שביניהם. ובכבא בתרא (כ: ד"ה כמי) פירש רש"י, שהיו נותנים פסי עץ [פצימים] בחלון שבכותל, ומרחיקים עצים אלו זה מזה כל ידי נתינת תחתיות חרס רחבות ביניהם מלמעלה ומלמטה כדי שיכנס האור ביניהם, ויטחו אותם בטיט. לכל הפירושים צריך לומר שהשיעור של רבי יהודה קטן יותר מהשיעורים של רבי מאיר ושל רבי יוסי, וכמו שאמרה הגמרא לעיל (ס.). שרבי יהודה הוא המתמיר בשיעורי הוצאת שבת. שפת אמת (ד"ה פרק). וראה שם עוד מה שהקשה לפי זה על פירוש רש"י בבבא בתרא [אמנם ראה לעיל (ס:) שלמסקנת הגמרא רבי יהודה מחמיר רק יותר מהכמים, אך יש תנאים המחמירים יותר מרבי יהודה. וראה עוד בהערה לעיל (ס.) בשם הרמב"ן והר"ן, שאין לדמות שיעורי שבת זה לזה, שכל אחד שיעורו לפי חשיבותו, ובמקומות שהגמרא שאלה שרבי יהודה מחמיר הוא משום שידעה שנחלקו באותה הסברא].

טו. נאמר בפסוק 'ושברה כשבר נבל יוצרים כתות לא יחמול ולא ימצא במכתתו חרש לחתות אש מיקוד ולחשוף מים מגבא'. **כב. לְמֵאוּרָה** היה לו לומר 'משם זכרי' ולא 'משם ראיה', שהלא רבי מאיר לא הביא ראיה מהפסוק שם אלא רק זכר. תוספות יום טוב (פ"א מ"ז). ויש לפרש שהוא כלשון ניחותא, שרבי יוסי אומר שמשם יש ראיה לדבריו. מנחם משיב נפש (ד"ה משם). **כג. שכן** לא פירש מהו שיעור האש. רש"י (ד"ה ומקבלת). **כד. לְמֵאוּרָה** יכלה הגמרא להוכיח גם ממשנתנו ששיעורו של רבי מאיר הוא השיעור הגדול, שאם שיעורו של רבי יוסי הוא הגדול, איך דחה רבי יוסי את דברי רבי מאיר מכך שבפסוק החוכר שימוש ששיעורו גדול יותר, הלא מאחר שהחוכר שם גם שימוש משיעורו קטן יותר, יש לחייב בשיעור הקטן הזה על הוצאת שבת, שהלא דבר שיש לו שני שימושים משערים בקטן שבהם לחומרא. אבל יש לדחות, שסבר רבי יוסי שאף אם שיעורו גדול יותר יש לשער בכין שהוא שכיח יותר, ואמרו (לעיל פא.) שבאשר שימוש אחד מצוי יותר, הולכים אחריו אפילו לקולא. משפתות כהונה (ד"ה ומקבלת). **כה. בדברי** רש"י בחולין (קמ. ד"ה שמשמשות) מבואר, שלימודים אלו אינם אלא אסמכתא בלבד, שהרי מבואר לקמן (פב:) שמותרת עבודה זרה אינה אלא מדרבנן, וכן כתבו התוספות, הריטב"א ומאירי (ד"ה ומקבלת). ובצעצע ענין האסמכתא, כתב הריטב"א (ד"ה טו. ד"ה ונמלט), שכל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק היצר הקב"ה שראוי לעשות

הפסוק יש להוכיח כדברי, שאפילו חרס שיש בו כדי לקבל רביעית מים, חשוב הוא. **הגמרא מיישבת את הראיה לדעת רבי מאיר. שואלת הגמרא: שֶׁפֵּר קָאָמַר** לַיהּ - יפה אמר לו **רַבִּי יוֹסֵי לְרַבִּי מֵאִיר**, שמכך שקיללם הנביא שלא ימצא אפילו כחרס הראוי לדלות בו מעט מים, משמע שיש בו חשיבות, ומה ישיב על כך רבי מאיר.

משיבה הגמרא: וְרַבִּי מֵאִיר ישיב על כך, **לֹא מִינַּצְנְיָא קָאָמַר** - מה שהזכיר הנביא 'ולחשוף מים מגבא', אמר זאת בדרך של 'אין צריך לומר', והיינו, **לֹא מִינַּצְנְיָא מִידֵּי דַּהֲחֵשֵׁיב דְּאִינָשֵׁי דְּלָא לְיִשְׁתְּבַח לֵיהּ** - אין צריך לומר שלא ימצא בהם חרס בשיעור שחשוב לבני אדם, שראוי לחתות בו גחלים, **אֶלָּא אַפִּיּוּ מִידֵּי דְּלָא חֲשֵׁיב דְּאִינָשֵׁי לָא לְיִשְׁתְּבַח לֵיהּ** - אפילו חרס בשיעור מועט שאינו חשוב לבני אדם, שראוי רק לקבל בו רביעית מים, גם לא ימצא בהם.

הדרן עלך המוציא יין

פרק תשיעי - אמר רבי עקיבא

פרק זה עוסק בדינים שונים הנלמדים מפסוקים שלא נאמרו כציווי לדינים אלו אלא מפסוקים שנאמרו בענין אחר, והסמיכו להם חכמים דינים אלו[כה]. ואגב שרצה התנא ללמדנו 'מנין שמרחיצין את המילה ביום השלישי שחל להיות בשבת' (לקמן פו:), הנלמד מפסוק שנאמר בענין מלחמת שמעון ולוי באנשי שכם, לכך שנה לנו התנא את כל שאר הדינים שבפרק[כו].

משנה **המשנה מביאה את דרשת רבי עקיבא לגבי טומאת עבודה זרה: אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, מִנַּיִן לָעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁמְּטַמְּאָה בְּמַשָּׂא בְּנָזִיר**, כלומר, מנין למדים שעבודה זרה מטמאת את האדם הנושא אותה אף על פי שלא נגע בה[כז], כשם שנזיר מטמאת את נושאה אף על פי שלא נגע בה[כח]. **שֶׁנֶּאֱמַר** בנבואת ישעיה שעם ישראל ישליכו את פסליהם ויתעבדם (ישעיה ל כב), **'תְּזָרֵם כְּמוֹ דָוֶה צֵא תֹאמַר לוֹ'**, כלומר, שכל אחד מעם ישראל ישליך את פסליו ויהיה מאוס בעיניו כשם שהנזיר מאוס על בעלה[כט], ויוסיפו ויאמרו לפסל צא החוצה[ל]. ויש ללמוד מלשון הפסוק שדימה את העבודה זרה לנזיר, **מָה נְּזִירָה מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא** - כמו שנזיר מטמאה את נושאה אף אם אינו נוגע בה[לא], **אַף עֲבוֹדָה זָרָה מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא[לב].**

★

גמרא **הגמרא מביאה משנה בה נחלקו חכמים ורבי עקיבא בדין טומאת עבודה זרה שנינו במשנתנו: תָּנָּא הָתָם** (ע"ז מז.), **מִי שֶׁהָיָה בֵּיתוֹ מָסוּךְ לָעֲבוֹדָה זָרָה**, כלומר, שנבנה סמוך לביתו בית שעובדים בו עבודה זרה[לג], ונמצא שאחד מקירות ביתו משמש גם כקיר של בית העבודה זרה[לד], **וְנָפַל**

כן אלא שלא קבעו חובה ומסרו לחכמים'. **כו. רש"י** (ד"ה ומקבלת) על פי המבואר במיתחם לר"ן (ד"ה ומקבלת). והקשו התוספות (ד"ה ומקבלת), שלפי דברי רש"י היה לתנא לפתוח ברין קודם לשאר הדינים. ועוד, הרי כל דיני מילה נשנו בפרק 'רבי אליעזר המילה' (לעיל קכ.), ומדוע דין רחיצת מילה נשנה בפרק זה. על כן ביארו התוספות, וכן כתבו רבינו חננאל, רבינו יהונתן והריטב"א (ד"ה ומקבלת), שפרק זה הוא המשך לפרק הקודם בו שנינו (לעיל) שיש אסמכתא ללמוד מה הוא גודל חרס שחייבים על הוצאתו, ואגב זה הביא התנא בפרק זה דינים נוספים הנלמדים באסמכתא. ופתח התנא בפרק זה בדין טומאת עבודה זרה, כיון שהפסוק 'תזרם כמו דוה צא תאמר לו' (ישעיה ל כב), נכתב סמוך לפסוק שהובא לעיל לגבי שיעור החיבב בהוצאת חרס (שם ל יד) 'ולא ימצא במכתתו חרש לחתות אש מיקוד ולחשוף מים מגבא' [עיין בפני יהושע (בפתוס' ד"ה ומקבלת) בביאור דבריהם]. **כז. רמב"ם** (פרק"ט מהל' מעה"א ה"ב). **כח. נדה** מטמאה במשא כזב, שנאמר (ויקרא טו יט) 'והדוה בנדתה והזב את זובו', הרי שהוקשה נדה לזב, מה זב מטמא במשא, שהרי נאמר בו (שם טו ו) 'והנושא אותם יכבס בגדיו' וגו', אף נדה מטמאה במשא. רש"י (בלעז ע"ג ד"ה נדה). ואף שעיקר משמעות המקרא שנאמר בזב מלמד שהנושא את מרדס הזב או את הרוקד נטמא, מכל מקום, מתיבת 'אותם' מרבים שאף הנושא את הזב עצמו נטמא, ראה בתו"כ (מהדו"ש זפיס פרשתא 3 פ"ב ה"ב). ורש"י כתב במסכת עבודה זרה (מז: ד"ה מת) שהמקור שנדה מטמאה במשא הוא מה שנאמר (שם טו טו כז) 'וכל הנוגע בכל כלי אשר תשב עליו', ומשמע שכל כלי שנשא אותה טמא, ואף על פי שהיו עשרה כלים זה על גבי זה. רבי עקיבא אמר 'מנין לעבודה זרה שמטמאה' וכו' ולא 'עבודה זרה מטמאה' וכו', משום שלשון 'מנין' הוא על המשנה במסכת עבודה זרה (שם) המובאת בסמוך שנחלקו חכמים ורבי עקיבא האם עבודה זרה מטמאת בשרץ או בנבלה. שנות אליהו (שבת פ"ג ע"ב מ"ש). **כט. רש"י** (ישעיה שם). עוד פירש הרד"ק (שם), שתרחיקו את העבודה זרה כמו הנדה שיושבת במקום רחוק מבעלה בימי נדתה. **ל. רד"ק** (שם) בפירושו הראשון ומצדדת דוד (שם). **לא. וכפי** שהתבאר לעיל. **לב. אמנם** הפסוק עוסק בציפוי וחגורת הפסלים שלכאורה אינם חלק מהעבודה זרה אלא רק משמשיה [וכלשון הפסוק (שם) 'צפוי פסיליו כספך ואת אפדת מסכת זהבך], ובזה מורה רבי עקיבא (לקמן ע"ב) שאינם מטמאים במשא כנדה אלא דינם כשרץ. אולם יש להעמיד שמדובר בחקוקים ומחוברים לעבודה זרה עצמה ולכך הם כעבודה זרה ממש. ירושלמי (ע"ז פ"ג ה"ח). **לג. בן** מבואר בירושלמי (ע"ז פ"ג ה"ח), וריטב"א (ע"ז מז. ד"ה מי) ובמאירי (שם ד"ה מי). **לד. רש"י** (ד"ה טומאתן) סתם וכתב 'לבית עבודה זרה'. ומדבריו בסמוך (ד"ה פסוד) שאסור לבנות את הכותל משום ש'מהנה לעבודה זרה' משמע, שאינו בונה את העבודה זרה עצמה אלא רק את הבית שבו נמצא העבודה זרה, וכן כתב הרמב"ן (ד"ה ומקבלת) בדעת רש"י. אולם רש"י במסכת עבודה זרה (מז. ד"ה מי) הוסיף וכתב 'והבית עצמו נעבד', וכן הכריחו הרמב"ן (שם) בשם רבינו חננאל, הריטב"א (ד"ה ומקבלת) ומאירי (ד"ה ומקבלת). **לה. בדברי** רש"י בחולין (קמ. ד"ה שמשמשות) מבואר, שלימודים אלו אינם אלא אסמכתא בלבד, שהרי מבואר לקמן (פב:) שמותרת עבודה זרה אינה אלא מדרבנן, וכן כתבו התוספות, הריטב"א ומאירי (ד"ה ומקבלת). ובצעצע ענין האסמכתא, כתב הריטב"א (ד"ה טו. ד"ה ונמלט), שכל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוק היצר הקב"ה שראוי לעשות

אותו הכותל, **אָסוּר** לבעל הבית לחזור ו**לִבְנוֹתוֹ**, כיון שנמצא שבונה גם את קיר הבית של העבודה זרה ומהנהו[לה]. אלא **כֵּיצַד יַעֲשֶׂה** אותו אדם הרוצה לבנות את ביתו שנפל, **כּוֹנֵס** [-נכנס] **לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת** - מרחיק ארבע אמות מרשות העבודה זרה לתוך רשותו[לו], **וּבוֹנֶה** שם כותל חדש[לז],

כשרץ כמבואר לקמן (ע"ב). אמנם, ראה בירושלמי (שבת פ"ט ה"א) שיש ברייתות בהם נשנה שבין העבודה זרה עצמה ובין משמשיה דינם כנדה, ויש ברייתות בהם נשנה שעבודה זרה עצמה דינה כנדה ואילו משמשיה דינם כשרץ, ולשתי השיטות ברייתות אלו נשנו בשיטת רבי עקיבא. הרי שיתכן ואף שהבית עצמו אינו אלא משמשי עבודה זרה, מכל מקום הוא יטמא כעבודה זרה עצמה. וראה במרומי שדה (בתוס' ד"ה לסור) שיישב בדעת רש"י, שכיון שיש ספק האם הכותל נעבד, לכך הוא מטמא כעבודה זרה עצמה, אך אינו נאסר אלא כמשמשי העבודה זרה, עיי"ש. לה. **אף** לשיטת ריש לקיש (ע"ז יג.), שלפי חכמים אסור ליהנות מעבודה זרה, אך מותר לשלם מכס לעבודה זרה אף על פי שהוא מהנה בכך לעבודה זרה. כאן אסור לבנות את הכותל ולהנות את העבודה זרה, כיון שדווקא לגבי מכס התירו כיון שאינו נראה כל כך כמהנה העבודה זרה אלא שמשלם כדי שיניחוהו לעבור, אבל כאן אסור כיון שנראה כמי שבונה לה בית. תוספות (ד"ה לסור). לו. **מדברי** רש"י לקמן (ע"ב, ד"ה נדון) משמע, שצריך לכנוס לתוך שלו ארבע אמות דווקא, וכן דייק הריטב"א (ד"ה והני) בדברי רש"י, שצריך להיכנס שיעור 'מקום'. אולם הוסיף הריטב"א, ששיטת הרא"ה (ע"ז מז. ד"ה מי) היא, שארבע אמות אינו דווקא, אלא העיקר הוא שיכנס לתוך רשותו ולא יבנה כותל לבית עבודה זרה. וראה בתוספות יום טוב (ע"ז פ"ג מ"ו), שיש נוסחאות בהם לא גרסו 'ארבע אמות'. וראה עוד בהערה לקמן (ע"ב), לגבי מה ששנינו בגמרא 'נידון מחצה על מחצה'. לז. **הגמרא** בעבודה זרה (מז:) מבארת שאדם זה שנכנס לתוך רשותו עושה שם בית הכסא לתינוקות [אבל לגדולים אין זה מקום צנוע], או שמגדר את המקום בקוצים וכך לא ניתן להשתמש באותו המקום לבית העבודה זרה ואינו מוסיף מקום לבית העבודה זרה.

הֲוָה הכותל שנפל שָׁוֹ֫ וְשָׁ֥ה עֲבוֹדָה זָרָה, והיינו באופן שנבנה הכותל בשותפות על מקום של שניהם[א], נִידּוֹן מקום הכותל מֻחֲצָה עַל מֻחֲצָה - שחציו של הישראל וחציו של בית העבודה זרה, וכשכונס הישראל אוכלא אמות לתוך שלו כדי לבנות את הכותל החדש, הוא מונה חצי ממקום הכותל בתוך האוכלא אמות שכונס[ב].

מוסיפה המשנה: אֲבָנָיו וְעֵצָיו וַעֲפָרָיו של אותו הכותל, **מֻתָּרִין** לגבי מצות איכוד עבודה זרה (דברים ז טז), **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי מצות איכוד עבודה זרה **תְּחַתֵּם כִּי חֵרֶם הוּא**, הרי שאמר הכתוב שיש לשקץ את העבודה זרה והיינו שיהיה כשרץ[ג]. אולם **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹסֵר**, אבני הכותל, עציו ואבניו, מטמאים **בְּנֶגְדָּה**, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה ל כב), **תְּזָרֵם כְּמוֹ דָוָה**, צֵא תֹּאמַר לוֹ, כלומר, שכל אחד מעם ישראל ישליך את פסליו ויהיה מאוס בעיניו כשם שהנדה מאוסה על בעלה[ד], ויוסיפו ויאמרו לפסל צא החוצה[ה]. ויש ללמוד מלשון הפסוק שדימה את העבודה זרה לנדה, **מָה נִּדָּה מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא** - כשם שנדה מטמאת את נושאה אף אם אינו נוגע בה[ו], **אַף עֲבוֹדָה זָרָה מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא**[ז].

הגמרא מביאה ביאור בלשון הפסוק ממנו דרש רבי עקיבא שעבודה זרה מטמאת במשא: אָמַר רָבָה, מה שרנו את ההיקש לנדה להחמיר בטומאת עבודה זרה ולא דנוהו להקל כמו בהיקשים לשרץ ולמתי[ח], הוא משום שלשון **תְּזָרֵם** כְּמוֹ דָוָה' **דְּאָמַר קְרָא** - שאמר הכתוב (שם) לגבי עבודה זרה, משמעותו, **נָזְרִיהוּ מִינֵּהּ כְּזָר** - תתנכר אליו כאל זר. ועל זה מסיים הכתוב ואומר **צֵא תֹּאמַר לוֹ**' לעבודה זרה, להחמיר בו, ואילו להקל ולומר **הָכְנֵס, אַל תֹּאמַר לוֹ**[ט].

הגמרא מביאה שתי שיטות בביאור מחלוקת רבי עקיבא וחכמים[י]: וְאָמְרִי רָבָה, בְּטוּמְאַת **מַשָּׂא, דִּכְוָתֵי עֲלְמָא לָא פְּלִיגִי דִּמְטַמְּאָה** - בין רבי עקיבא ובין חכמים אינם חולקים שעבודה זרה מטמאת, **דְּהָא אִתְּקַשׁ נְּגִידָה** - שהרי הקיש הכתוב עבודה זרה לנדה[יא]. **כִּי פְּלִיגִי** - ובאיזה אופן נחלקו, **בְּאֶבֶן מַסָּמָא** - באבן המונחת על גבי כלים באופן שאין הישוב עליה מזיז את הכלים שתחתיה, והניחו עבודה זרה על אבן זו, שבזה **רַבִּי עֲקִיבָא סָבַר**, שעבודה זרה הוקשה לנדה ולכן דינה **נְּגִידָה, מָה נִּדָּה מְטַמְּאָה בְּאֶבֶן מַסָּמָא** - כשם שנדה שישבה על אבן מסמא מטמאת את הכלים שתחת האבן, **אַף עֲבוֹדָה זָרָה מְטַמְּאָה בְּאֶבֶן מַסָּמָא. וְרַבָּנַן סְבָרִי** - ואילו חכמים סוברים, שעבודה זרה הוקשה לשרץ, ולכך דינה **כְּשֶׁרֶץ, מָה שֶּׁרֶץ לֹא מְטַמֵּא בְּאֶבֶן מַסָּמָא** - כשם ששרץ שהונח על אבן מסמא אינו מטמא את הכלים שתחת האבן, שהרי לא התרבתה טומאה זו אלא לגבי זב ונדה, **אַף עֲבוֹדָה זָרָה לֹא מְטַמְּאָה בְּאֶבֶן מַסָּמָא**[יב].

שואלת הגמרא: וְרַבִּי עֲקִיבָא הסובר שעבודה זרה מטמאה באבן מסמא כנדה, **לְמַאי הֲלְכְתָא אִיתְּקַשׁ לְשֶׁרֶץ** - לגבי איזו הלכה נאמר היקש זה של עבודה זרה לשרץ[יג]. **משיבה הגמרא:** היקש זה נאמר **לְעִנְיַן מְשַׁמְּשֶׁיהָ** של העבודה זרה, שאינם מטמאים לא במשא ולא באבן מסמא, אלא רק במגע כשרץ[יד].

מקשה הגמרא: וְרָבָנַן הסוברים שעבודה זרה אינה מטמאה באבן מסמא מחמת ההיקש לשרץ, הרי **לְמַאי הֲלְכְתָא אִיתְּקַשׁ** עבודה זרה **לְנִדָּה**, **לְעִנְיַן** שעבודה זרה מטמאה את נושאה, כך **מַשָּׂא**, שכשם שנדה מטמאה את נושאה, כך עבודה זרה מטמאה את נושאה, וקשה, מדוע הוצרך הכתוב להשוות את עבודה זרה לנדה ולשרץ כדי ללמוד שעבודה זרה מטמאה במשא ולא באבן מסמא, **וְלִיקְּשֵׁה רַחֲמָנָא לְנִבְלָה** - היה הכתוב יכול להקישה רק לנבלה שמטמאה במשא ולא באבן מסמא[טו].

מיישבת הגמרא: אֵין הָכִי נָמֵי - אכן כך הוא, שאם הלימוד מנדה היה רק שמטמאה במשא, היה ניתן ללמוד דין עבודה זרה רק מנבלה, וכיון שלשיטת חכמים כן הוקשה עבודה זרה לשרץ ונדה, על כרחך שאין ללמוד מנדה רק לענין טומאת משא, **אֶלָּא** יש ללמוד מנדה לימוד נוסף[טז], **מָה נִּדָּה אֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֶבְרִין** - כשם שאם נפל אבר מן הנדה, הוא מטמא באוהל ובמשא מדין אבר מן החי[יז], אך אינו מטמא באבן מסמא מדין נדה, כיון שאברי הנדה אינם מטמאים כנדה, **אַף עֲבוֹדָה זָרָה אֵינָהּ** מטמאה **לְאֶבְרִין**, ואם היתה עשויה מחולות והתפרקה ממנה חוליה אחת, אותה החוליה אינה מטמאת מדין עבודה זרה[יח].

חוזרת הגמרא ושואלת: וְאֶלָּא הָא דְּתָנֵי - ואלא דבר זה שהסתפק **רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא** (לקמן פג:), **עֲבוֹדָה זָרָה, כַּמָּה מְטַמְּאָה לְאֶבְרִין אוֹ אֵינָהּ לְאֶבְרִין**, ונשארה הגמרא שם בספק, **תִּיקְּשׁוֹט לֵיהּ מֵהָא** - הרי ניתן לפשוט את הספק מדין זה, **דְּלֵיתְנֵיהּ** הוקשה עבודה זרה לנדה שאין איבריה מטמאים מדין נדה, ואף עבודה זרה **אֵינָהּ לְאֶבְרִין** - אין חוליה שהתפרדה ממנה מטמאת כעבודה זרה עצמה. **משיבה הגמרא:** אכן לשיטת חכמים אין להסתפק בדין זה, אולם **רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא** שהסתפק, **אַלִּיבָא דְּרַבִּי עֲקִיבָא בְּעֵי לָהּ** - הוא הסתפק בשיטת רבי עקיבא שלומד מנדה שעבודה זרה מטמאה באבן מסמא, האם לשיטתו ניתן ללמוד מהיקש זה שעבודה זרה אינה מטמאת לאיברים, או שההיקש לנדה הוא רק לחומרא ולא לקולא[יט].

הגמרא מביאה את השיטה השניה בביאור מחלוקת רבי עקיבא וחכמים: וְרַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, בְּטוּמְאַת **מַשָּׂא, דִּכְוָתֵי עֲלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּלָא מְטַמְּאָה, שֶׁהֲרֵי הוֹקְּשָׁה עבודה זרה לשרץ**, ושרץ אינו מטמא באבן מסמא[כ]. **כִּי פְּלִיגִי** - ובאיזה אופן נחלקו, בְּטוּמְאַת **מַשָּׂא** המטמאת את נושאה. **רַבִּי עֲקִיבָא סָבַר**, שעבודה זרה הוקשה לנדה ולכך דינה **כְּנִדָּה, מָה נִּדָּה מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא** [-את נושאה], **אַף עֲבוֹדָה זָרָה מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא. וְאִילּוֹ רַבָּנַן סְבָרִי**, שעבודה זרה הוקשה לשרץ, ולכך דינה **כְּשֶׁרֶץ, מָה שֶּׁרֶץ לֹא מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא, אַף עֲבוֹדָה זָרָה לֹא מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא.**

שואלת הגמרא: וְלִשִׁיטַת רַבִּי עֲקִיבָא שעבודה זרה מטמאה במשא מחמת ההיקש לנדה, **לְמַאי הֲלְכְתָא אִיתְּקַשׁ** עבודה זרה **לְשֶׁרֶץ**[כא]. **משיבה הגמרא:** הכתוב הקישם **לְעִנְיַן מְשַׁמְּשֶׁיהָ** של עבודה זרה, שמטמאים טומאת מגע ולא טומאת משא.

חוזרת הגמרא ושואלת: וְלִשִׁיטַת רַבָּנַן הסוברים שעבודה זרה אינה מטמאה במשא מחמת ההיקש לשרץ, **לְמַאי הֲלְכְתָא אִיתְּקַשׁ** עבודה זרה **לְנִדָּה. משיבה הגמרא:** חכמים למדים מהיקש זה, **מָה נִּדָּה אֵינָהּ לְאֶבְרִים, אַף עֲבוֹדָה זָרָה אֵינָהּ** מטמאה **לְאֶבְרִים.**

א. בזמן בניית הכותל היתה זו שותפות בסתם של הישראל והנכרי, ולאחר מכן נמלך הנכרי ועשה מחלקו בית עבודה זרה. ריטב"א (ד"ה היה) ומאירי (לגיטין ע"ח ד"ה מן). **ב. שכן** שקץ הוא לשון שרץ. רש"י (ע"ז מז. ד"ה שקץ). עוד כתב רש"י (שם ד"ה אבנין), שכיון שהכותל משותף לישראל ולעבודה זרה, כל הכותל נאסר לפי שאין ברירה. וראה בהערה לעיל (ע"ז). שהתבאר שאף על פי ששיטת רש"י בסוגייתנו היא שהבית עצמו לא נעבד, מכל מקום שייך שיטמא כעבודה זרה עצמה, וכמבואר בירושלמי (ס"פ ה"ו). והקשה התוספות יו"ט (ע"ז פ"ג מ"ו), הרי בסוף הסוגיא (לעיל פג:) מבואר שטומאת עבודה זרה היא מדרבנן, ובדרבנן יש ברירה. ויישב, שאפשר משמום חומרת העבודה זרה אמרו שאין ברירה אפילו בדבר שאיסורו מדרבנן. וראה בעיוני הפשט שיש ראשונים שנחלקו על רש"י בזה. **ג. רש"י** (פסחים ל כב). וראה בהערה לעיל (ע"ז). שהובא ביאור נוסף. **ד. רד"ק** (שם) בפירושו הראשון ומצודת דוד (שם). **ה. וכמבואר** לעיל (ע"ז). **ו. גמרא** בסמוך תובא מחלוקת אמוראים בביאור מחלוקת חכמים ורבי עקיבא. **ז. כך** מבואר מדברי התוספות (ד"ה ממ"ה), וכמבואר בהערה בהמשך הסוגיא. וראה בהגהות ויציונים, שהובא בשם כת"י שהגירסא היא 'ורבנן', ובכריתו מיניה כזר שנאמר זורם כמו דוה' וכו', כלומר, הגמרא מבארת את הפסוק לשיטת חכמים. **ח. בגמרא** לקמן (פג:) נוסף היקש של עבודה זרה לנדה, ממה שנאמר (מלכים ג' כו ו) 'ויצא את האשרה מבית ה' מחוץ לירושלם אל נחל קדרון, וישרוף אתה בנחל קדרון ודק לעפר, וישלך את עפרה על קבר בני העם', הרי שבלשון הפסוק 'וישלך את עפרה על קבר בני העם' הוקשה עבודה זרה לנדה, כדי ללמד שכשם שמת אינו מטמא בפחות מכזית, כך עבודה זרה אינה מטמאת בפחות מכזית. **ט. ראה** בעיוני הפשט[כ]. בביאור ענין 'אבן מסמא'. **י. לְכאורה** שתי המימרות של רבה אינם קשורות זו לזו, ומה שהגמרא אומרת 'אמר רבה', הוא מחמת שמימרת המימרות נאמרו מפי אותו אמורא. אולם ראה בהערה בסמוך שיובאו דברי התוספות (ד"ה מחמת), בהם מבואר שדברי רבה בדין זה מבוארים רק מחמת דבריו הקודמים. **יא. ומה** ששנינו במשנה שהובאה לעיל 'אבניו ועציו ועפריו מטמאין כשרץ', היינו שאינם מטמאים בטומאת אבן מסמא כפי ששרץ אינו מטמא כמבואר בסמוך, וכמבואר בגמרא לקמן (פג:). הגמרא הבינה שחכמים מודים שיש לדרוש את ההיקש של עבודה זרה לנדה, כיון שפשט לשון הפסוק (ישעיה ל כב) 'וטמאתם את צפוי פסיליו כסף וגו' תזרם כמו דוה צא תאמר לו', הוא, שעוסק בטומאת העבודה זרה, שהיא כנדה. פני יהושע (ד"ה ומאי). **יב. הגמרא** הבינה שרבי עקיבא מודה שיש לדרוש את ההיקש של עבודה זרה לשרץ, על אף שלהלן (פג:) הגמרא מסיקה שאף לחכמים ההיקש אינו אלא אסמכתא בלבד, ואפשר שרבי עקיבא כלל אינו דורש היקש זה, משום שהמקשן סמך על דברי הברייתא לקמן (פג:) שעבודה זרה כנדה ומשמשיה כשרץ, ומכך שדימה רבי עקיבא את העבודה זרה לשרץ ולא לנבילה, משמע שדורש היקש זה. פני יהושע (ד"ה ורבנן). **יג. יש** להקשות, הרי על כרחך יש להקיש עבודה זרה לנדה ושרץ ולא לנבלה, שהרי משא הנבלה אינה מטמאת אלא את האדם המסיט, ואילו במשא הנדה נטמא גם כל הראוי למשכב ומושב. ויש ליישב, ששמא אף בעבודה זרה אין דין משכב ומושב. רמב"ן (ד"ה ולקמן). **יד. שכל** זמן שהאבר שלם הוא מטמא כמת עצמו, ולמדו זאת מהכתוב (במדבר יט טו) 'כחלל חרב או במת', כלומר, אבר שהבדילתו החרב מן החי הרי הוא כמת. רע"ב (משניות פ"ג מ"ט). **טו. רש"י** (ד"ה לעפ"ז). והוסיף הריטב"א (ד"ה כן), על אף ששיטת חכמים היא שאין עבודה זרה מטמאה לאיברים, ולא מצינו שרבי עקיבא חולק על כך, מכל מקום הסתפק רב חמא בר גוריא, שמא רבי עקיבא דרש פסוק זה רק לחומרא. ואף על פי ש'אין היקש לחצאין', הסתפקה הגמרא כיון שהגמרא 'תזרם כמו דוה צא תאמר לו', הוא מיותר (שהרי כבר נאמר לפניו באותו כתוב, 'וטמאתם את צפוי פסיליו כסף'), ואפשר שהייתור מלמד שאין להקל כלל. **טז. רש"י** (ד"ה ללמ). וכתבו התוספות (ד"ה ומיהו). שיש שגרסו כן בגמרא 'דהא איתקש לשרץ', וכן הגיה המהרש"ל (ד"ה ללמ). עוד כתבו התוספות, שלפי אלו שאינם גורסים כן, יש לבאר שכולם מודים שעבודה זרה אינה מטמאה באבן מסמא שהרי גם ללא הייתור בפסוק לכך, אין לנו להחמיר כל כך לטמא ב'אבן מסמא'. וראה עוד בענין זה בעיוני הפשט.

מקשה הגמרא: וּלְשִׁיטַת **רַבִּי עֲקִיבָא** הַסּוֹבֵר שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה אֵינָהּ מִטְּמֵאַת בְּאֹהֶל מִסְּמָא מַחְמַת הַהֶיכְרֵא לִשְׁרֵץ, הֲרֵי **לְמַאי הֲלְכְתָא אִיתְּקַשׁ לְנָזִיר**, לְעִנְיַן טוּמְאָה, וְכִמְבוֹאָר לְעֵיל (פס:). וְקַשְׁיָא, מְדוּעַ הוּצְרַךְ הַכָּתוּב לְהַקִּישׁ עֲבוֹדָה זָרָה לְנָזִיר וְשֹׁרֶץ, כְּדֵי לְלַמֵּד מִשְׁנֵיהֶם שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה מִטְּמֵאת בְּמַשָּׂא וְלֹא בְּאֹהֶל מִסְּמָא, **תִּיקְשֵׁיהּ נָזִיר** לְעֵדוּת - הֵיה הַכָּתוּב יָכוֹל לְהַקִּישׁ רַק לִנְבֵלָה שֶׁמִּטְּמֵאת בְּמַשָּׂא וְלֹא בְּאֹהֶל מִסְּמָא, וְלִלְמוֹד מִמֶּנָּה דִּין טוּמְאַת עֲבוֹדָה זָרָה. **מֵישֶׁבֶת הַגְּמָרָא:** **אֵין הָכִי נָמֵי**, שֶׁאִם לְמִידָה מִנְּזִירָה הָיָה רַק שֶׁמִּטְּמֵאת בְּמַשָּׂא, הֵיה נִיתָּן לְלַמֵּד דִּין עֲבוֹדָה זָרָה מִנְּבֵלָה, וְכֵיוָן שֶׁלִּשִׁיטַת רַבִּי עֲקִיבָא, כֵּן הוּקְשָׁה עֲבוֹדָה זָרָה לְשֹׁרֶץ וְנִדָּה, עַל כָּרְחַךְ שַׁאִין לְלַמֵּד מִנִּדָּה רַק לְעִנְיַן טוּמְאַת מַשָּׂא, **אֶלָּא** יֵשׁ לְלַמֵּד מִנִּדָּה נוֹסֵף, **מָה נִּדָּה אֵינָהּ** מִטְּמֵאת **לְאֲבָרִין**, אֶלָּא רַק גּוּף הַנִּדָּה עַצְמָהּ, **אַף עֲבוֹדָה זָרָה** שֶׁהִתְפָּרְקָה אַחַת מֵחֲלִיוֹתֶיהָ, **אֵינָהּ** מִטְּמֵאת **לְאֲבָרִין** - אוֹתָהּ חֲלִיָּה אֵינָהּ מִטְּמֵאת מִדִּין עֲבוֹדָה זָרָה.

חֲזֶרֶת הַגְּמָרָא וְשׁוֹאֶלֶת: **אֶלָּא הָא דְּתָנֵי** - דִּבֵּר זֶה שֶׁשָּׁאַל **רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא** שֶׁהִסְתַּפֵּק, **בָּרְכָה מֵיתֵי** - הוּא שְׁנָה בְּבֵיאוּר מַחְלוֹקֶת חֲכָמִים וְרַבִּי עֲקִיבָא כְּדִבְרֵי רִבָּה שֶׁהַמַּחְלוֹקֶת הִיא הָאִם עֲבוֹדָה זָרָה מִטְּמֵאת בְּאֹהֶל מִסְּמָא, **וּבְעֵי לַהּ** - וְהוּא שֶׁאֵל **אֲלִיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא** שְׁלוֹמֵד מִנְּדָה שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה מִטְּמֵאת בְּאֹהֶל מִסְּמָא, הָאִם לְשִׁיטָתוֹ נִיתָּן לְלַמֵּד גַּם שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה אֵינָהּ מִטְּמֵאת לְאֵיבָרִים, אוֹ שֶׁהַהִיקֵּשׁ לִנְדָה הוּא רַק לְחוּמְרָא וְלֹא לְקוּלָּא.

הַגְּמָרָא דָּנָה בְּמַחְלוֹקֶת רִבָּה וְרַבִּי אֲלִיעֶזֶר. מַקְשֶׁה הַגְּמָרָא: מֵיתֵיבֵי, שְׁנִינוּ בְּבְרַיְיתָא, **עֲבוֹדָה זָרָה** מִטְּמֵאת **בְּשָׂרָץ**, וְכֵן **מִשְׁמַשְׁיהָ** מִטְּמְאִים **בְּשָׂרָץ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, עֲבוֹדָה זָרָה** מִטְּמֵאת **בְּנֵדָּה**, וְאִילּוּ **מִשְׁמַשְׁיהָ** מִטְּמְאִים **בַּשָּׂרָץ.** וְיֵשׁ לְהַקְשׁוֹת מִבְּרַיְיתָא זוֹ, **בְּשִׁלְמָא** - בְּרַיְיתָא זוֹ מְיוּשֶׁבֶת לְדִבְרֵי **רַבִּי אֶלְעָזָר** הַסּוֹבֵר שֶׁכְּרִבִּי עֲקִיבָא נִחְלְקוּ הָאִם עֲבוֹדָה זָרָה מִטְּמֵאת בְּמַשָּׂא, מִשּׁוּם שֶׁלִּדְבְרֵי **נַיְיקָא** - מוֹבְנִים דִּבְרֵי הַבְּרַיְיתָא שֶׁחֲכָמִים וְרַבִּי עֲקִיבָא נִחְלְקוּ הָאִם עֲבוֹדָה זָרָה מִטְּמֵאת כְּנֵדָּה אוֹ כְּשָׁרֶץ. **אֶלָּא לְרַבָּה** הַסּוֹבֵר שֶׁבֵּין לַחֲכָמִים וּבֵין לְרַבִּי עֲקִיבָא עֲבוֹדָה זָרָה מִטְּמֵאת בְּמַשָּׂא, **קָשְׁיָא** מִדִּבְרֵי הַבְּרַיְיתָא שֶׁהוּבְאָה בָּהּ שִׁיטַת חֲכָמִים שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה מִטְּמֵאת כְּשָׁרֶץ וְהֵיינוּ טוּמְאַת מַגַּע בִּלְבַד[א]. **מֵישֶׁבֶת הַגְּמָרָא: אֲמַר לַהּ רַבָּה** - רִבָּה יָשִׁיב לְךָ בְּבֵיאוּר הַבְּרַיְיתָא[ב], **מִי אֲמְרִיקְא מְסַתְּגֵינַתְיךְ** - הַאִם מִלְּשׁוֹן הַבְּרַיְיתָא קָשֶׁה יוֹתֵר מִמַּה שֶׁקָּשֶׁה מִלְּשׁוֹן הַמִּשְׁנָה שֶׁהוּבְאָה לְעֵיל (פס:), **דְּקָתָנֵי** בָּהּ, **עֲצָיו וַאֲבָנָיו וַעֲפָרָיו מְטַמְּאִין בְּשָׂרָץ**, וּבְכָל זֹאת **אוֹקִימְנָא** - הֶעֱמַדְנוּ בְּבֵיאוּר דִּבְרֵי הַמִּשְׁנָה, **מַאי** לְשׁוֹן 'מְטַמְּאִין **בְּשָׂרָץ**', דְּאוּתּוֹ הַכּוֹתֵל שֶׁל בֵּית עֲבוֹדָה זָרָה **לֹא מְטַמֵּא בְּאֹהֶל מְשַׁמֵּא** כְּמוֹ שֶׁשָּׁרֵץ אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל מִסְּמָא, אֲבָל מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא בְּבְרַיְיתָא יֵשׁ לְבָאֵר, שֶׁ'כְּשָׁרֵץ' הַיְינוּ **דְּלָא מְטַמֵּא בְּאֹהֶל מְשַׁמֵּא**, אֲבָל מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא כִּנְדָּה[ג].

הַגְּמָרָא מוֹסִיפָה לְהַקְשׁוֹת עַל שִׁיטַת רִבָּה. מַקְשֶׁה הַגְּמָרָא: מֵיתֵיבֵי, שְׁנִינוּ בְּבְרַיְיתָא, **נְבָרִי וְנִבְרִית**[ד], **עֲבוֹדָה זָרָה** וּ**מִשְׁמַשְׁיהָ**, הֵן טְמֵאִים **וְלֹא הֵיסֵּטוּ**[ה] מִטְּמֵא, כְּלוֹמַר, אִם הֵסִיטוּ [-נִשְׂאוּ] אוֹתָם הֵם אֵינָם מְטַמְּאִים מִטּוּמְאַת הֵיסֵּט[ו]. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר**, נְכְרִי וְנִכְרִית, עֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשִׁיהָ, הֵן טְמֵאִים, **וְהֵיסֵּטוּ** [-נִשְׂאוּ] אוֹתָם אִם הֵסִיטוּ [-נִשְׂאוּ] אוֹתָם, כְּדֵין מַגָּע וְנוֹשֵׂא אֶת הַזָּב[ז]. וְיֵשׁ לְהַקְשׁוֹת מִבְּרַיְיתָא זוֹ, **בְּשִׁלְמָא** - בְּרַיְיתָא זוֹ מְיוּשֶׁבֶת לְדִבְרֵי **רַבִּי אֶלְעָזָר** הַסּוֹבֵר שֶׁחֲכָמִים וּרְבִי עֲקִיבָא נִחְלְקוּ הָאִם עֲבוֹדָה זָרָה מִטְּמֵאת בְּמַשָּׂא, מִשּׁוּם שֶׁלִּדְבְרֵי **נַיְיקָא** - מוֹבְנִים דִּבְרֵי הַבְּרַיְיתָא בָּהּ מִבּוֹאר שֶׁנִּחְלְקוּ חֲכָמִים וּרְבִי עֲקִיבָא הָאִם עֲבוֹדָה זָרָה מִטְּמֵאת בְּמַשָּׂא. **אֶלָּא לְרַבָּה** הַסּוֹבֵר שֶׁבֵּין לַחֲכָמִים וּבֵין לְרַבִּי עֲקִיבָא עֲבוֹדָה זָרָה מִטְּמֵאת בְּמַשָּׂא, וְנִחְלְקוּ הָאִם מִטְּמֵאת בְּאֹהֶל מִסְּמָא, **קָשְׁיָא** מִדִּבְרֵי הַבְּרַיְיתָא שֶׁמְּבוֹאָר בָּהּ כִּדְבְרֵי חֲכָמִים שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה אֵינָהּ מִטְּמֵאת בְּמַשָּׂא.

מַשִּׁיכָה הַגְּמָרָא: אֲמַר לַהּ רַבָּה, לֵימָא מְסָתְּמָא - וְכִי לְפִי שִׁיטָתְךָ בְּבֵיאוּר הַבְּרַיְיתָא לֹא קְשָׁה[ח], וְהֵרֵי מְבוֹאָר בְּבְרַיְיתָא **שְׁנֵי נְבָרִי וְנִבְרִית נְמֵי**, הֵן טְמֵאִים וְלֹא הֵיסֵּטוּ, שֶׁהוּבְאָה אֲפִילּוּ מִדְּעַת הַמִּשְׁנָה (פ"ז מ:) שֶׁהוּבְאָה לְעֵיל (פס:). ב. **וְלִשְׁיטַת** הַגְּמָרָא לְעֵיל (פס:) בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שֶׁרַבָּן גַּמְלִיאֵל כְּשֵׁרִים מִה שֶׁרֵץ לֹא מִטְּמֵא בְּאֹהֶל מִסְּמָא, אַף עֲבוֹדָה זָרָה לֹא מִטְּמֵאת בְּאֹהֶל מִסְּמָא'. ג. **אֵין** לְגָרוֹס 'מִגַּע נְכְרִי וְנִכְרִית', שֶׁהֲרֵי חֲכָמִים גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם שֶׁיִּהְיוּ כּוֹבְשִׁים לְכָל דְּבָרֵיהֶם, הֵרֵי שֶׁהֵם מְטַמְּאִים אַף בְּמַשָּׂא הַיֵּסֵט וְאֵין צָרִיךְ לְהוֹכִיחַ מִטּוּמְאַת מַגַּע. רַשְׁ"א (ד"ה וכן). ד. **אֲמְנָם** בְּרוּב הַמְּקוֹמוֹת בַּ"ס שֶׁהוּזְכַּר הֵיסֵּט (פרוש"י לפ' שמות לה: מגילה ח: ועוד) הַכַּוָּונָה הִיא שֶׁהַטֻּמְאָה הֵסִיט אֶת הַטָּהוֹר, אֲבָל בְּסוּגְיָיתֵנוּ הַבִּינָה הַגְּמָרָא שֶׁ'הֵיסֵּט' הַיְינוּ שֶׁהַטֻּמְאָה הוֹסִיטָה עַל יְדֵי הַטָּהוֹרִים. רַשְׁ"י (ד"ה וְלֹא הֵיסֵּט). ה. **וְכִמוֹ** שֶׁשָּׁנִינוּ (פסח ח ע"ב מ"ג), 'וְכֹל שֶׁהוּזַב נֶשֶׁא עֲלֵיו', חוּץ מִן הָרֹאשׁ לְמִשְׁכַּב וּלְמוֹשַׁב וְהָאֹהֶל'. ו. **יֵשׁ** לְהַקְשׁוֹת, מְדוּעַ דִּבְּרוּ רַבִּי אֶלְעָזָר וּמְבוֹאָם, הֵרֵי בִּבְרַיְיתָא זוֹ מְבוֹאָר בְּדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁבֵּין עֲבוֹדָה זָרָה וּבֵין מְשַׁמְּשִׁיהָ מִטְּמְאִים בְּהֵיסֵּט, וְאִילּוּ רַבִּי אֶלְעָזָר בֵּיאֵר (לעיל פס:) שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא דָּרַשׁ מֵהַהִיקֵּשׁ שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה לְשֹׁרֶץ, שֶׁמְּשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה אֵינָם מְטַמְּאִים אֶלָּא בְּמַגַּע. וְיֵשׁ לְיַישֵׁב, שֶׁדִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא 'הֵן וְהֵיסֵּטוּ' לֹא נֶאֱמְרוּ עַל מְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה, אֶלָּא עַל נְכְרֵי וְנִכְרִית וְעֲבוֹדָה זָרָה. תּוֹסְפוֹת רִי"ד (ד"ה בְּשִׁלְמָא). ז. **בְּלוּמַר**, טָהוֹר הַנּוֹשֵׂא אֶת הַנִּכְרִי, וְכִמְבוֹאָר בְּהָעֵרָה לְעֵיל. ח. **הַגְּמָרָא** לֹא הוֹזְכְּרָה דִּין מְשַׁמְּשֵׁי בְּדִבְרֵי רִבָּה וְכֵן בְּדִבְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בְּסִמְךְ, שֶׁהֲרֵי בְּמְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה אֵכֶן שַׁיָּיךְ לְשׁוֹן 'הֵן וְלֹא הֵיסֵּטוּ', כְּלוֹמַר, שֶׁהֵם עַצְמָם טְמֵאִים אַךְ אֵינָם מְטַמְּאִים אֶת נִשָּׂאוֹם. אֲמְנָם לְהַלָּן בִּדְבָרֵי רַב אַשִׁי שֶׁבֵּיאֵר שֶׁ'הֵן' הַיְינוּ שֶׁנִּשָּׂאוֹם. הוּצְרַךְ לְבָאֵר מַה שֶׁמְּשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהֲרֵי הֵם רְאוּיִים אֵינָם מְטַמְּאִים בְּמַשָּׂא. תּוֹסְפוֹת וְתוֹסְפוֹת הָרֹא"שׁ (ד"ה וּמְשַׁמְּשֵׁיהֶן). ט. **רִבָּה** מְבֵאר בְּלְשׁוֹן הַבְּרַיְיתָא כָּךְ, נְכְרִי וְנִכְרִית שֶׁהֵן הֵיסֵּטוּ וְאֵכֶן מְטַמְּאִים אַף בְּעֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ הֵן וְלֹא הֵיסֵּטוּ וְכֵן הַם מְטַמְּאִים וְלֹא מְשַׁמֵּא. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הֵן הֵיסֵּטוּ, עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ מְטַמֵּא אַף בְּהֵיסֵּט וְכֵן בְּאֹהֶל מִסְּמָא. יא. **רַבִּי** אֶלְעָזָר מְבֵאר בְּלְשׁוֹן הַבְּרַיְיתָא כָּךְ, נְכְרִי וְנִכְרִית הֵן הֵיסֵּטוּ וְאֵכֶן מְטַמְּאִים, עֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ הֵן וְלֹא הֵיסֵּטוּ, הֵם מְטַמְּאִים אַךְ אֵינָם מְטַמְּאִים בְּמַשָּׂא. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הֵן הֵיסֵּטוּ, עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ מְטַמֵּא אַף בְּהֵיסֵּט כְּלוֹמַר, בְּמַשָּׂא. יב. **רש"י** (ד"ה מקקץ). וְלֵעִיל (ד"ה בשלמא) פֵּירַשׁ רש"י, שֶׁקּוֹשְׁיַית רִבִּי אַשִׁי הִיא, שֶׁהִיה לְתַנּוֹת לְשׁוֹנוֹת 'מִגַּעַן' וְלֹא הֵיסֵּטוּ'. יג. **כְּמוֹ** שֶׁשָּׁנִינוּ (פסח ח ע"ב מ"ג) 'כֹּל הַנּוֹשֵׂא עַל גַּבֵּי הַזָּב, טָמֵא'. וְדִין זֶה נִלְמַד (פסח לג:) מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טו) 'וְכֹל הַנּוֹגֵעַ בְּכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַּחְתָּיו יִטְמָא עַד הָעֶרֶב', כְּלוֹמַר, וְכֹל הַנּוֹגֵעַ בְּכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה הַזָּב תַּחְתָּיו יִטְמָא. יד. **וְכְמוֹבֵאר** לְעֵיל (פס:), שֶׁנִּלְמַד מִיתּוּר אוֹ מִסְּבָרָא. טו. **וְהוּא** הַדִּין שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה מְטַמֵּאת גַּם בְּאֹהֶל מִסְּמָא כְּדִין נְדָה. רש"י (ד"ה כִּי קָקַץ). טז. **כְּמוֹבֵאר** לְעֵיל (פס:).

א. **רַאֲה** בְּעִינֵי הַמִּשְׁט[ט] שֶׁיְּבוֹאַר מִדּוּעַ הַגְּמָרָא הִקְשְׁתָה מֵהַבְּרַיְיתָא וְלֹא מִדִּבְרֵי הַמִּשְׁנָה (פ"ז מ:) שֶׁהוּבְאָה לְעֵיל (פס:). ב. **וְלִשִׁיטַת** הַגְּמָרָא לְעֵיל (פס:) בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שֶׁרַבָּן גַּמְלִיאֵל כְּשֵׁרִים מִה שֶׁרֵץ לֹא מִטְּמֵא בְּאֹהֶל מִסְּמָא, אַף עֲבוֹדָה זָרָה לֹא מִטְּמֵאת בְּאֹהֶל מִסְּמָא'. ג. **אֵין** לְגָרוֹס 'מִגַּע נְכְרִי וְנִכְרִית', שֶׁהֲרֵי חֲכָמִים גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם שֶׁיִּהְיוּ כּוֹבְשִׁים לְכָל דְּבָרֵיהֶם, הֵרֵי שֶׁהֵם מְטַמְּאִים אַף בְּמַשָּׂא הַיֵּסֵט וְאֵין צָרִיךְ לְהוֹכִיחַ מִטּוּמְאַת מַגַּע. רַשְׁ"א (ד"ה וכן). ד. **אֲמְנָם** בְּרוּב הַמְּקוֹמוֹת בַּ"ס שֶׁהוּזְכַּר הֵיסֵּט (פרוש"י לפ' שמות לה: מגילה ח: ועוד) הַכַּוָּונָה הִיא שֶׁהַטֻּמְאָה הֵסִיט אֶת הַטָּהוֹר, אֲבָל בְּסוּגְיָיתֵנוּ הַבִּינָה הַגְּמָרָא שֶׁ'הֵיסֵּט' הַיְינוּ שֶׁהַטֻּמְאָה הוֹסִיטָה עַל יְדֵי הַטָּהוֹרִים. רַשְׁ"י (ד"ה וְלֹא הֵיסֵּט). ה. **וְכִמוֹ** שֶׁשָּׁנִינוּ (פסח ח ע"ב מ"ג), 'וְכֹל שֶׁהוּזַב נֶשֶׁא עֲלֵיו', חוּץ מִן הָרֹאשׁ לְמִשְׁכַּב וּלְמוֹשַׁב וְהָאֹהֶל'. ו. **יֵשׁ** לְהַקְשׁוֹת, מְדוּעַ דִּבְּרוּ רַבִּי אֶלְעָזָר וּמְבוֹאָם, הֵרֵי בִּבְרַיְיתָא זוֹ מְבוֹאָר בְּדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁבֵּין עֲבוֹדָה זָרָה וּבֵין מְשַׁמְּשֵׁיהָ מִטְּמְאִים בְּהֵיסֵּט, וְאִילּוּ רַבִּי אֶלְעָזָר בֵּיאֵר (לעיל פס:) שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא דָּרַשׁ מֵהַהִיקֵּשׁ שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה לְשֹׁרֶץ, שֶׁמְּשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה אֵינָם מְטַמְּאִים אֶלָּא בְּמַגַּע. וְיֵשׁ לְיַישֵׁב, שֶׁדִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא 'הֵן וְהֵיסֵּטוּ' לֹא נֶאֱמְרוּ עַל מְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה, אֶלָּא עַל נְכְרֵי וְנִכְרִית וְעֲבוֹדָה זָרָה. תּוֹסְפוֹת רִי"ד (ד"ה בְּשִׁלְמָא). ז. **בְּלוּמַר**, טָהוֹר הַנּוֹשֵׂא אֶת הַנִּכְרִי, וְכִמְבוֹאָר בְּהָעֵרָה לְעֵיל. ח. **הַגְּמָרָא** לֹא הוֹזְכְּרָה דִּין מְשַׁמְּשֵׁי בְּדִבְרֵי רִבָּה וְכֵן בְּדִבְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בְּסִמְךְ, שֶׁהֲרֵי בְּמְשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה אֵכֶן שַׁיָּיךְ לְשׁוֹן 'הֵן וְלֹא הֵיסֵּטוּ', כְּלוֹמַר, שֶׁהֵם עַצְמָם טְמֵאִים אַךְ אֵינָם מְטַמְּאִים אֶת נִשָּׂאוֹם. אֲמְנָם לְהַלָּן בִּדְבָרֵי רַב אַשִׁי שֶׁבֵּיאֵר שֶׁ'הֵן' הַיְינוּ שֶׁנִּשָּׂאוֹם. הוּצְרַךְ לְבָאֵר מַה שֶׁמְּשַׁמְּשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהֲרֵי הֵם רְאוּיִים אֵינָם מְטַמְּאִים בְּמַשָּׂא. תּוֹסְפוֹת וְתוֹסְפוֹת הָרֹא"שׁ (ד"ה וּמְשַׁמְּשֵׁיהֶן). ט. **רִבָּה** מְבֵאר בְּלְשׁוֹן הַבְּרַיְיתָא כָּךְ, נְכְרִי וְנִכְרִית שֶׁהֵן הֵיסֵּטוּ וְאֵכֶן מְטַמְּאִים אַף בְּעֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ הֵן וְלֹא הֵיסֵּטוּ וְכֵן הַם מְטַמְּאִים וְלֹא מְשַׁמֵּא. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הֵן הֵיסֵּטוּ, עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ מְטַמֵּא אַף בְּהֵיסֵּט וְכֵן בְּאֹהֶל מִסְּמָא. יא. **רַבִּי** אֶלְעָזָר מְבֵאר בְּלְשׁוֹן הַבְּרַיְיתָא כָּךְ, נְכְרִי וְנִכְרִית הֵן הֵיסֵּטוּ וְאֵכֶן מְטַמְּאִים, עֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ הֵן וְלֹא הֵיסֵּטוּ, הֵם מְטַמְּאִים אַךְ אֵינָם מְטַמְּאִים בְּמַשָּׂא. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הֵן הֵיסֵּטוּ, עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ מְטַמֵּא אַף בְּהֵיסֵּט כְּלוֹמַר, בְּמַשָּׂא. יב. **רש"י** (ד"ה מקקץ). וְלֵעִיל (ד"ה בשלמא) פֵּירַשׁ רש"י, שֶׁקּוֹשְׁיַית רִבִּי אַשִׁי הִיא, שֶׁהִיה לְתַנּוֹת לְשׁוֹנוֹת 'מִגַּעַן' וְלֹא הֵיסֵּטוּ'. יג. **כְּמוֹ** שֶׁשָּׁנִינוּ (פסח ח ע"ב מ"ג) 'כֹּל הַנּוֹשֵׂא עַל גַּבֵּי הַזָּב, טָמֵא'. וְדִין זֶה נִלְמַד (פסח לג:) מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טו) 'וְכֹל הַנּוֹגֵעַ בְּכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַּחְתָּיו יִטְמָא עַד הָעֶרֶב', כְּלוֹמַר, וְכֹל הַנּוֹגֵעַ בְּכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה הַזָּב תַּחְתָּיו יִטְמָא. יד. **וְכְמוֹבֵאר** לְעֵיל (פס:), שֶׁנִּלְמַד מִיתּוּר אוֹ מִסְּבָרָא. טו. **וְהוּא** הַדִּין שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה מְטַמֵּאת גַּם בְּאֹהֶל מִסְּמָא כְּדִין נְדָה. רש"י (ד"ה כִּי קָקַץ). טז. **כְּמוֹבֵאר** לְעֵיל (פס:).

אולם אם בָּרְעוּ הֵן [-האוכלים והמשקים] הורידו והכריעו את הכף השניה ונמצא שהם מסיטים ונושאים את הזב, הם מְטַהֲרִין[1] מטומאת היסט, כיון שאין נטמא במשא הזב אלא דבר הראוי למשכב ומושב[א] והאדם. הרי שמבואר בברייתא שיש אופן בו דבר דומם יכול להסיט, וכמו כן ניתן לומר לגבי עבודה זרה, שיכולה להסיט את המטורים על ידי הכרעת כף המאזנים.

הגמרא מביאה ברייתא בענין טומאה המסיטה, ומבררת כמי נשנתה הברייתא.

שואלת הגמרא: בְּמַאן אָזְלָא הָא דְּתַנְיָא - כשיטת מי הולכת הברייתא ששנינו בה, **כָּל הַמְּאוּוֹת הַמְּסִיטוֹת** את הטהור על ידי כף המאזנים, או אדם טמא מת שהסיט טהור, **מְהוֹרוֹת** - לא נטמאו הטהורים מחמת ההיסט, **חוּץ מֵהֱיסֵּטוֹ שֶׁל זָב** שמטמא, **שֶׁאֵין מְצִינוּ לוֹ חָבֵר** [-אופן הדומה לו] **בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ**, שיטמא בהיסט כמותו. **לֵימָא** - האם נאמר, שברייתא היא **דְּלָא** כשיטת **רַבִּי עֲקִיבָא, דְּאִי רַבִּי עֲקִיבָא** היא, מדוע שנה התנא שלא מצינו שטמא שהסיט את הטהור משמא אלא בזב, והרי לשיטתו **אֵימָא נָמֵי** [-יש גם] **עֲבוֹדָה זָרָה** שמטמאת בהיסט, וכמבואר לעיל (ע"ש)[2]. **מישבה הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא** - אף אם תאמר שהברייתא כְּרַבִּי עֲקִיבָא, אין להקשות מהמבואר בה שרק זב מטמא בהיסט, כיון שֶׁתְּנָא [-התנא שנה] לשון **זָב**, וְכוותנו לְכָל הטומאות דְּתָנֵי **יֵיה** - הדומות לו ונלמדות ממנו, והיינו זבה, נדה ויולדת, שמטמאות בהיסט[3], ועבודה זרה בכללן, שהרי טומאתה נלמדת מנדה.

★

הגמרא מביאה ספק האם אברי עבודה זרה שהתפרקו מהעבודה זרה מטמאים או לא. מסתפקת הגמרא: בָּעֵי [-הסתפק] **רַב חָמָא בַּר גּוּרְיָא**[ד], טומאת **עֲבוֹדָה זָרָה**, האם **וָשְׁנָהּ לְאַבְרִים** - בכל אבר ואבר ואף אם אינו מחובר לגוף העבודה זרה, ואם כן, עבודה זרה העשויה מחוליות והתפרקה, כל אבר ממנה בפני עצמו, **אוֹ אֵינָהּ לְאַבְרִים** אלא רק כשצורת העבודה זרה שלימה, ואם כן, עבודה זרה שהתפרקה, אבריה אינם מטמאים[ה]. **ומבארת הגמרא באיזה אופן יש ספק: הֵיכָא** [-באופן] **דְּגַם הֲדִיוּט** [-אדם שאינו אומן] **יָכוֹל לְהַחֲזִירָהּ** לכפי שהיתה מתחילה **לֹא תֵּימָא קָאָ**, אין להסתפק בזה, אלא פשוט הוא **דְּכִמְאַן דְּמִתְבָּרָא דְּמֵי** - שיש להחשיב את העבודה זרה כמי שהיא מחוברת, ואבריה מטמאים כעבודה זרה שלימה. אלא **כִּי תֵּימָא קָאָ**: באיזה אופן יש לך להסתפק, **הֵיכָא דְּאֵין הֲדִיוּט יָכוֹל לְהַחֲזִירָהּ** להיות כפי שהיתה מתחילה, **מַאי** - מה דין העבודה זרה, האם **דַּיְּין הֲדִיוּט יָכוֹל לְהַחֲזִירָהּ** לצורתה הראשונה, **כְּמַאן דְּמִתְבָּרָא דְּמֵי** - הרי זה כמי שנשברה העבודה זרה, שבאופן זה ודאי אין השברים מטמאים[ו], **אוֹ דִילְמָא** - או שמא יש לומר, **הָא לֹא מְחַבְּרָה** - הרי לא חסרה הצורה כלום וכל חוליותיה לפנינו ואומן יכול לחברן, ולכך אבריה מטמאים[ח].

ומביאה הגמרא אופן נוסף לביאור ספיקו של רב חמא בר גוריא: וְאֵיפָא דְּבָעֵי הָךְ גְּוָנָא - ויש שהסתפקו בענין זה באופן אחר, **הֵיכָא דְּאֵין הֲדִיוּט יָכוֹל לְהַחֲזִירָהּ** כפי שהיתה מתחילה, **לֹא תֵּימָא קָאָ**, אלא דבר פשוט הוא דְּכִוָן שאינה חוזרת בקל לצורתה הראשונה **כְּמַאן דְּמִתְבָּרָא דְּמֵי** - הרי זה כמי שנשברה העבודה זרה ואין אבריה מטמאים. **כִּי תֵּימָא קָאָ דְּיַיְּין הֲדִיוּט יָכוֹל לְהַחֲזִירָהּ** לצורתה הראשונה, **מַאי** - מה דין אברי העבודה זרה, האם **בֵּין הֲדִיוּט יָכוֹל לְהַחֲזִירָהּ** לצורתה הראשונה, **כְּמַאן דְּמִתְבָּרָא דְּמֵי** - היא נחשבת כמחוברת ואבריה מטמאים כעבודה זרה שלימה, **אוֹ דִילְמָא**, על אף שגם אדם שאינו אומן יכול להחזירה לצורתה הראשונה, מכל מקום **הַשְׁתָּא מִיהָא קָשְׁיָא** - כעת הרי צורתה התפרקה ואין אבריה מחוברים, **וְשָׁרְיָא** - וממילא נשהרה עבודה זרה זו ומטומאתה כיון שאין צורתה שלימה. **מסיקה הגמרא: תֵּיקוּ** - אין הכרעה בספק זה אלא תעמוד בספק[ט].

★

הגמרא מסתפקת ספק נוסף בענין טומאת עבודה זרה. מסתפקת הגמרא: בָּעֵי רַב אַחֲדְבוֹי בַּר אֲמֵי[י], **עֲבוֹדָה זָרָה** שלימה **הַפְּחוּתָה** בגודלה **מִפְּוָזִית**[יא], **מַהוּ** - מה דינה, כלומר, האם דינה כעבודה זרה על אף קוטנה, או שמא אין לה כעבודה זרה. **מָתִיקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף** - הקשה רב יוסף על ספק זה, **לְמַאי** - לגבי איזה ענין יש להסתפק בעבודה זרה הקטנה משיעור כזית, **אִילֵימָא** - אם נאמר שהספק הוא **לְעָנְיַן אִיפּוּרָא** - לענין איסור הנאה מהעבודה זרה, האם דבר הפחות משיעור כזית שנעבד לא נאסר בהנאה או שאף בשיעור זה נאסר בהנאה, הרי אין להסתפק בזה, משום **שְׁלָא יֵהָא אֶלָּא** כִּזְבוּב **בָּעֵי עֲקָרוֹן** שהיה קטן ביותר ונאסר בהנאה, **דְּתָנְיָא** בברייתא, נאמר בפסוק (פופעים ז נ) "וְיָקְחוּ כַּאֲשֶׁר מֵת גִּדְעוֹן וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַבְּעָלִים וַיָּשִׂימוּ **[לָהֶם] בָּעֵל בְּרִית לֵאלֹהִים**", כלומר, ששמו לעצמם לאלוה עבודה זרה ששמה "בעל ברית". ומבארת הברייתא שעבודה זרה זו, **זֶה זְבוּב בָּעֵל עֲקרוֹן**[יב]. **ומבארת הברייתא: מַלְמֵד, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד עָשָׂה דְּמוּת יְרֵאָתוֹ** - העבודה זרה לה הוא עובד, **וּמַנִּיחָהּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְעַיִן שָׁזְקָפָה** [-ובכל פעם שנזכר בה], **מוֹצִיאָהּ מִתּוֹךְ בֵּיתוֹ וּמְחַבְּקָהּ וּמְנַשְּׁקָהּ**, ולכך נקראת "בעל ברית"[יג]. הרי מוכח מלשון הברייתא שאף עבודה זרה בצורת זבוב שהיא קטנה משיעור כזית שנעבדה, יש לה שם עבודה זרה וממילא היא נאסרת. **אֶלָּא** על כרחך ספיקו של רב אחדבוי בר אמי הוא **לְעָנְיַן טוּמְאָה** של עבודה זרה, **מַאי** - מה דין העבודה זרה לענין טומאה, האם **בֵּינוֹן דְּאִיתְּקִישׁ לְשֶׁרֶץ** - עבודה זרה הוקשה לשרץ כמבואר לעיל (פב:), יש לומר בה, **מָה שֶׁרֶץ** שיעור טומאתו **בְּכַעֲדָשָׁה, אַף עֲבוֹדָה זָרָה נָמֵי**, שיעור טומאתה **בְּכַעֲדָשָׁה, אוֹ דִילְמָא, הָא אִיתְּקִישׁ** עבודה זרה **לְמֵת**, וכמבואר בסמוך, ואם כן יש לומר, **מָה מֵת בְּכָזַיִת** - כשם שמת מטמא רק בשיעור כזית ולא בשיעור כעדשה, **אַף עֲבוֹדָה זָרָה** מטמאת רק **בְּכָזַיִת** ולא בכעדשה.

פושטת הגמרא את הספק: אָמַר רַב אַוְיָא[יד], **וְאִיתֵּימָא** - ויש אומרים שאמר זאת **רַבָּה בַּר עוּלָּא, תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא** בברייתא, **עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁפְּחוּתָה מִשִּׁעוּר פְּזָיִת, אֵין בָּהּ טוּמְאָה כָּל עִיקָּר**[טו], **שֶׁנֶּאֱמַר** כאשר יאשיהו המלך שיהר את ירושלים מכל העבודה זרה שהיתה בה מימי מנשה ואמון שמלכו לפניו (מלכים ב' כג ו), "וַיֹּצֵא אֶת הָאֲשֵׁרָה מִבֵּית ה' וגו' וַיִּשְׂרֹף אֹתָהּ בְּנַחַל קִדְרוֹן וַיִּדֶק לְעָפָר וַיִּשְׂלֹךְ **אֶת עֲפָרָהּ (אל) [עַל] קִבְרֵי בְּנֵי הָעָם**". ויש לדרוש מלשון הפסוק שהקיש את העבודה זרה לקבר המת[טז]. **מָה מֵת** מטמא רק **בְּכָזַיִת, אַף עֲבוֹדָה זָרָה** מטמאת **בְּכָזַיִת**[יז].

★

הגמרא חוזרת לדון בדרשות של ההיקשות שנאמרו בעבודה זרה. מקשה הגמרא: וְרַבָּנָן הסוברים [לשיטת רבי אלעזר[יח]] שעבודה זרה מטמאת רק במגע, הרי **לְמַאי הִלְכְתָא אִיתְּקַשׁ לְשֶׁרֶץ** - לגבי איזה הלכה הקיש הכתוב את העבודה זרה לשרץ, לענין זה **דְּלָא מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא** - שאין עבודה זרה מטמאת במשא אלא רק במגע כדין השרץ שאינו מטמא במשא אלא במגע. **ולהקיש** של עבודה זרה **לְנֶפֶשׁ**, הוא לענין זה **דְּאִינְהִי** מטמאת **לְאֲכָרִין**, כלומר, אם היתה העבודה זרה עשויה חוליות חוליות והתפרקה ממנה חוליה אחת, אותה החוליה אינה מטמאת מדין עבודה זרה. **וההיקש לְמֵת**, הוא לענין זה **דְּלָא מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא** העבודה זרה **כְּבַעֲדָשָׁה** כשרץ אלא משיעור כזית כמת. ויש לשאול על הלימודים אלו, מדוע נדרשו כל היקשות אלו להקל, **אֵימָא** - תאמר שיש לדרוש היקשות אלו **לְחוּמְרָא**, והיינו, **לְמַאי הִלְכְתָא אֶקְשָׁהּ רַחֲמָנָא** את העבודה זרה **לְשֶׁרֶץ**, להחמיר עליה **וְלָטְמְווֹיֵי בְּכַעֲדָשָׁה** - כבר משיעור כעדשה כמו שרץ ולא רק משיעור כזית. **ושהיקיש לְנֶפֶשׁ הוא** להחמיר **וְלָטְמְווֹיֵי אף בְּאָבָן מִסְמָא**[יט], ומה **דְּאֶקְשָׁהּ רַחֲמָנָא** את העבודה זרה **לְמֵת**, הוא כדי להחמיר **וְלָטְמְווֹיֵי בְּאָהֶל** - שעבודה זרה תטמא באהל, כשם שהמת מטמא באהל. **מתרצת הגמרא: טוּמְאַת עֲבוֹדָה זָרָה הֲרָבָּנָן הִיא** ולא נאמרה בתורה[כ], ומשום כן, אם יש אפשרות

א. **וזהוא** הנקרא בכל מקום 'מדרס', שהרי שנינו (פרה פ"א מ"ד) "הזב מטמא את המשכב בחמשה דרכים לטמא אדם לטמא בגדים, עומד, יושב, שוכב, נוגלה, ונושען", ורצו חכמים לקצר בלשונם וקראו לכל חמשה אלו 'מדרס'. השוואת הגאונים (גאוני מוצא ומשמ"ק סי' לט). ב. **שאלת** הגמרא היא על שיטת רבי עקיבא על פי דברי רבי, אולם על פי דברי רבי אלעזר אף רבי עקיבא מודה שעבודה זרה אינה בתוספות יו"ט לגבי היסט מצורע. ה. **רב** חמא בר גוריא היה בדור השני של האמוראים, וקבל מרב ושמואל יחד עם רב הונא, רב יהודה, רב מתנה, רבי חייא בר אשי ורבה בר אבוה. ספר יוחסין (מלמד שני סדר המוקדמים למשנתו ד"ה המוליאן). ו. **כך** מבואר בדברי התוספות (ד"ה כי) והרמב"ן (ד"ה ואפי) שיובאו להלן (בפנימי הספרים). ז. **היינו** כשיש לאותה חוליה צורת אבר, שאם לא כן הוא כשברי שברים שאינם מטמאים. תוספות (ד"ה פה). וכן משמע מדברי רש"י (ד"ה ואפי) שכתב "ישנה לטומאתה אבר אבר או לא", והיינו, שהספק הוא על צורת אבר ולא על חוליה ספק. ז. **דין** זה פשוט אף ללא היקש לנדה, אלא סברא הוא שאברים אינם מטמאים. תוספות (ד"ה ת"ש). ח. **בגמרא** לעיל (פב:-פג:) התבאר, שהספק הוא רק לשיטת רבה בדברי רבי עקיבא, שאין לדרוש ממה שהוקשה עבודה זרה לנדה שעבודה זרה אינה לאברים, אלא שעבודה זרה מטמאת באהל מספא. אמנם לשיטת רבה בדברי חכמים ולשיטת רבי אלעזר בדברי רבי עקיבא וחכמים אין מקום לספק זה, משום שלשיטתם אין ללמוד מההיקש את עבודה זרה לנדה שעבודה זרה מטמאת באהל מספא אלא יש ללמוד מהיקש זה שעבודה זרה מטמאת כעדשה. ט. **רב** אחדבוי בר אמי היה אמורא בבלי בדור השני והשלישי. מסר בשם רב (תמורה ג:). ונראה שאף קיבל תורה מפי רב חסדא (סנהדרין נה:), ואולי אף מרב ששת (סנהדרין נה:). או שלכל הפחות היה חברם. י. **היינו** שמתחילת עשייתה היתה בשיעור פחות מכזית. ריטב"א (ד"ה ת"ש). יא. **רש"י** (ד"ה ומתקק). והתוספות (ד"ה ומשום) ביארו, שנקרא בעל ברית על שם שכרתו ברית שיהיה אצלם בכל זמן. יב. **רב** אוא"ה היה אמורא בבלי בדור הרביעי. תלמידו של רב יוסף (פרקים סה:), חברו של אביי (סב) ושל רבא (סג, סה:, עה:). היה גם בארץ ישראל ולמד לפני רבי אמי (מועין נ:). יג. **ואף** אם עבד כמה חלקים הפחותים מכזית אחד כך חיברם לכזית הם אינם מטמאים, כיון שבשעה שעבד לא היו ראויים לטומאת עבודה זרה. בכור שור (לשל"ה מ"ב) [הר"ד בבלינוי הש"ס (ד"ה ת"ש)]. יד. **בנסנדרין** (מג:) הובאה דרשה זו ללמוד שקבר המחובר לקרקע אינו מטמא, ולשון הגמרא שם הוא "מקיש קבר בני העם לעבדת כוכבים", ומשמע שהוא היקש מה שהחזרו שניהם באותו הפסוק. אמנם בחדש האביב (ד"ה מאי) ביאר, שאין זה היקש ממשיכות התיבות, אלא הלימוד הוא ממה שיאשיהו השליך את העפר על הקברים ולא לים, והיינו כדי להורות להם שזה כזה. טו. **וזבוב** בעל עקרון שהיה פחות מכזית, אכן הוא אסור בהנאה ככל עבודה זרה, אולם לא היתה לו טומאת עבודה זרה מחמת שהיה קטן משיעור כזית, ובינו חננאל (ד"ה ומפיק לה). וביאר הריטב"א (ד"ה מאי) שאמנם מת שלם מטמא אף בפחות מכזית (מיל נ), אולם כיון שההיקש הוא מהפסוק (מלכים ב' כג ו) "וישלך את עפרה על קבר בני העם", הרי שלא מדובר בנפלים אלא במתים גדולים שאין בשרם מטמא בפחות מכזית. טז. **ומבואר** בעיוני הפשט בסמוך. יז. **וכמו** שהתבאר לעיל (פב:). מה הוא 'אבן מסמא'. יח. **והמקראות** שמהם הוקשה עבודה זרה לנדה [יתוזס כמו דוזה] ולמת [וישלך את עפרה על קבר בני העם], הינם דברי קבלה בלבד, ואילו ההיקש לשרץ ['שקץ תשקצנו'] אינו לשון שרץ ממש אלא המקרא קורא לה בלשון גנאי. רש"י (ד"ה ת"ש ולגבי).

לדרוש לקוֹלָא וְיֵשׁ אפשרות לדרוש לחוּמְרָא, לְקוֹלָא מַקְשִׁינַן - דורשים את ההיקש באופן המיקל בדין, ואילו לְחוּמְרָא לָא מַקְשִׁינַן[ז].

★ ★ ★

משנה משנתנו ממשיכה בדרשת דינים שהוסמכו למקראות[יז]: מַנַּיִן לְסַפִּינָה שֶׁהִיא טְהוֹרָה - שאינה מקבלת טומאה ואפילו היא של חרס[כג], שֶׁנֶּאֱמַר[כא] (משלי ל יט), 'דֶּרֶךְ אֳנִיָּה בְּלֶב יָם'[כב].

★

גמרא הגמרא מבארת את הלימוד שבמשנה: הרי פְּשִׁיטָא שדרכה של אֳנִיָּה בְּלֶב יָם הִיא, ומדוע נצרך הפסוק לומר שדרך האניה היא בלב יָם[כג], אלא הָא קָא מַשְׁמַע לַן - מקרא זה מלמדנו[כד] שדין ספינה בַּיָּם, מַה יָּם טָהוֹר - כשם שהים טהור ואינו מקבל טומאה[כה], וכן כל הנמצאים בתוך הים אינם מקבלים טומאה[כו], אַף סְפִינָה טְהוֹרָה ואינה מקבלת טומאה[כו].

הגמרא מביאה מקור נוסף לדין ספינה: תָּנְיָא בברייתא, חֲנִנְיָה אוֹמֵר[כח], נִקְמְדָה לדין זה שספינה טהורה מִשָּׁק, שהרי סתם ספינה עשויה עֵץ[כט], ודינה ככלי עץ שהוקשו לשק לענין טומאה, וּמַה שָּׁק מְיִטַּלְטֵל מְלָא וְרֵיקָן - כשם ששק ניתן לטלטלו בין כשהוא מלא ובין כשהוא ריק[ל], אַף כֹּל כלי עץ, מקבל טומאה אם הוא מְיִטַּלְטֵל מָלֵא וְרֵיקָן[לא], ומהיקש זה יש ללמוד - לְאַפּוּקֵי להוציא את הַסְּפִינָה שאינה מקבלת טומאה, משום דְּאֵינָהּ מְיִטַּלְטֶלֶת מְלֵאָה וְרֵיקָן מחמת גודלה[לח].

שואלת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ - מה החילוק להלכה בין דרשת התנא במשנתנו לדרשת חנניה. **מבארת הגמרא:** אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ - יש חילוק בין הדרשות באופן שהַסְּפִינָה היא שֶׁלֹּא ח�ֶרֶס. מָאן דְּאָמַר 'אֳנִיָּה בְּלֶב יָם' - לשיטת התנא במשנתנו שדין זה נלמד מהיקש אניה לים, הָא נָמֵי בְּלֶב יָם הִיא - אף ספינה של חרס היא בכלל לשון הכתוב 'דֶּרֶךְ אֳנִיָּה בְּלֶב יָם', ודינה ככל ספינה שאינה מקבלת טומאה. אולם לְמַאן דְּאָמַר שֶׁשָּׁק - לשיטת חנניה שדין ספינה נלמד מהיקש כלי עץ לשק, הָנָךְ - כלים אלו, כלומר, כלי עץ, (הִיא) דְּתִיתֵי נְמֵי שָׁק, ונלמדים ממנו דְּאִי [-שאם] מְיִטַּלְטֶלֶת מָלֵא וְרֵיקָן, אִין - הם אכן מקבלים טומאה, אבל אִי לָא מיטלטלים מלא וריקן, הם לָא מקבלים טומאה, אֲבָל סְפִינָה שֶׁלֹּא חֶרֶס שלא הוקשה לשק, מקבלת טומאה אַף עַל גַּב דְּאֵינָהּ מְיִטַּלְטֶלֶת מָלֵא וְרֵיקָן.

מביאה הגמרא חילוק נוסף: אִי נָמֵי, יש חילוק נוסף ביניהם, בדין סְפִינַת חַיַּרְדֵּן - ספינת עץ קטנה המשמשת בנהרות קטנים כנהר הירדן, וניתן לטלטלה אף כשהיא מלאה. לְמַאן דְּאָמַר 'אֳנִיָּה בְּלֶב יָם' הִיא, הָא נָמֵי - גם ספינה זו, בכלל לשון הכתוב 'דֶּרֶךְ אֳנִיָּה בְּלֶב יָם' הִיא[לב], המלמד שספינה אינה מקבלת טומאה. אולם לְמַאן דְּאָמַר שרק כלי המְיִטַּלְטֶלֶת מָלֵא וְרֵיקָן מקבל טומאה, הָא נָמֵי, מחמת קוטנה היא מְיִטַּלְטֶלֶת מָלֵא וְרֵיקָן[לג] כשק, ולפיכך מקבלת טומאה. ומוכיחה הגמרא שניתן לטלטלה אף כשהיא מלאה, דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּן עֲקַבְיָא, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ חכמים שסְּפִינַת חַיַּרְדֵּן טְמֵאָה, מִפְּנֵי שֶׁמּוֹשְׁכִים אוֹתָהּ בְּנָשָׁה וּמוֹרִידִין אוֹתָהּ טעונה לַמַּיִם, הרי שספינת הירדן מיטלטלת מלאה וריקנית[לד].

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, לְעוֹלָם אַל יִמְנַע אָדָם אֶת עַצְמוֹ מִלְּהִימָּצֵא בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ[לה], וְאַפִּילּוּ שָׁנָה אַחַת לֹא ימנע את עצמו, שֶׁהֲרֵי במשך בָּמָה שָׁנִים נִשְׁנֵית מִשְׁנָה זו[לו] ששנינו בה שספינת הירדן טמאה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְלֹא נִתְגַּלְּתָה טַעֲמָהּ מדוע היא מקבלת טומאה, ואין דינה כשאר הספינות שאינן מקבלות טומאה, עַד שֶׁבָּא רַבִּי חֲנִינָא בֶּן עֲקַבְיָא וּפֵירְשָׁהּ. ולכך אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת, כיון שבשעה קלה יכול להפסיד ביאור של דבר שהיה מוקשה כמה וכמה שנים.

אגב דברי רב יהודה בשם רב, מביאה הגמרא דרשה באותו הענין: אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, לְעוֹלָם אַל יִמְנַע אָדָם אֶת עַצְמוֹ מִלִּבְלוֹת לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְכן אל ימנע את עצמו מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, וַאֲפִילּוּ בְּשָׁעָה מְיִתָּה יעסוק בתורה[לז], שֶׁנֶּאֱמַר לגבי דין שהרת טמא מת על ידי פרה אדומה (במדבר יט יח), 'וְזֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל', ויש לדרוש מלשון הפסוק[לז], 'אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל', אֲפִילּוּ בְּשָׁעָתָהּ מְיִתָה, 'זֹאת הַתּוֹרָה', תֶּהֱא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה[לז].

הגמרא מביאה לימוד נוסף מפסוק זה: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, אֵין דִּבְרֵי תּוֹרָה מִתְקַיְּמִין[לח] אֶלָּא בְּמִי שֶׁמְּמִית עַצְמוֹ עֲלֵיהֶן - שירושב ועוסק בה תמיד אף מתוך הדחק[לח], שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל', כלומר, זאת היא התורה שמתקיימת אצל האדם, אם האדם ממית עצמו באהלה של תורה.

★

הגמרא דנה בדברי חנניה בטומאת ספינה: אָמַר רָבָא,

יט. **עַל** פי דברי רש"י לעיל (שם, ד"ה למה). כ. **רע"ב** (פ"ט מ"ג). ופירוש התוספות יום טוב (כלים פ"ב מ"ג), שספינה של עץ פשוט שאינה מקבלת טומאה, שהרי אינה מיטלטלת מלאה וריקנית, והיחיד המשנה שאפילו של חרס טהורה, ואין דינה כשאר כלי חרס שאפילו אינם מיטלטלים כשהם מלאים, הם נטמאים, ובשנות אליהו (מפתח פ"ט מ"ג) הוסיף, שמלשון המשנה משמע שהיה יודע שהספינה טהורה אלא שאשאלה המשנה מה המקור לדין זה, והיינו משום שאנו רגילים שבכלי חרס נאמר תמיד וכו', והספינה, והמגורה של חרס, הרי אלו טהורים'. כא. **שלמה** המלך אמר שיש שלשה דברים שאמנם ניתן לראותם, אולם הם מהמהרים להיעלם מעין אדם ואין רואים להיכן הלכו, ואחד מהם הוא דרך האניה בלב ים, כלומר, אמנם האניה נראית בשעת מסעה, אולם לאחר מכן היא נעלמת מהר מעיני הבריות. על פי רש"י (משלי ל יח). כב. **בגמרא** יבואר כיצד למדים דין זה מהפסוק שהובא במשנה. כג. **אין** זו קושיא ממש על לשון הפסוק, אלא הגמרא מדייקת את לשון הפסוק כדי לבאר את הלימוד של המשנה. רש"י (ד"ה פשיטא). כד. **מקור** הדין של התנא אינו פסוק זה, שהרי אם היתה הספינה נחשבת כלי המקבל טומאה מדאורייתא, לא היה התנא מטהרה מחמת פסוק מדברי קבלה, וביותר שהוא בספר משלי שאינו אלא דברי משל. אלא התנא סבר שכל ספינה אינה מיטלטלת מלאה וריקנית, ואף שספינת הירדן מיטלטלת ביבשה על ידי שוורים [וכמבואר להלן] אין זה טלטול, וכן הוא סובר שספינה אינה בכלל כלי, משום שסתם כלים עיקר תשמישם הוא ביבשה [ועיש לומר שרק כלים הדומים ללכי מדין שהשתמשו בהם ביבשה, מקבלים טומאה] והספינה עיקר תשמישה בים. אולם התנא הביא אסמכתא מפסוק במשלי משום שלא היה ברור לו האם ניתן לומר סברות אלו. פני יהושע (ד"ה מעיקן). כה. **כמו** שנאמר (ויקרא יא לו) 'אַךְ מעין ובור מקוה מים יהיה טהור', מאירי (ד"ה ומפשטא). כו. **וכמו** ששנינו (כלים פ"ו מ"ג) 'כל שבים טהורה', וביאור הרמב"ם (פירוש המשניות שם), שאפילו שרצים שבים אחר שמתו, או כלים שעשו מעצמות בעלי חיים שבים אינם מקבלים טומאה. כלומר, כל דבר שמקומו בים אינו מקבל טומאה. כז. **המאירי** (ד"ה ומפשטא) ביאר, שלשלמה המלך תמה על שלשה דברים שנסתר ממנו עניינם, ואחד מהם הוא מה שדרך אניה בלב ים'. ושאלה הגמרא, מה תמה שלמה המלך, הרי דבר פשוט שדרכה של האניה הוא בלב ים, והשיבה הגמרא, ששלמה המלך תמה על הלכה זו שכל הספינות הוקשו לים ואינן מקבלות טומאה, ואפילו ספינות של חרס וספינות קטנות המיטלטלות מליאות וריקניות. וראה בדברי ובדברי הר"ש מלוניל (ד"ה מעין) מה שביארו כיצד יתפרש בסגנון זה מה שתמה [באותו פסוק] על דרך הנשר בשמים ועל דרך הנחש עלי צור ועל דרך גבר בעלמה. כח. **בחקדם** לדברי חנניה יש להביא את הפסוק ממנו לומר חנניה את דינו, ואמר בתורה לגבי דיני טומאת כלים (ויקרא יא לג), 'וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא מכל כלי עץ או בגד או עור או שק כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם במים יובא וטמא עד הערב וטהר', הרי שבפסוק זה הוקשו כלי עץ ושק זה לזה. כט. **ראה** תוספות (ניסיון ז: ד"ה פעיקן). ל. **שהרי** השק מיועד לטלטל בו חפצים, וכמבואר בהערה בסמוך. לא. **הלימוד** הוא דווקא מפסוק זה ומלשון 'שק', ולא מלשון 'בגד' שנאמר בפסוק, או ממה שנאמר לגבי מלחמת מדין (במדבר לא כ) 'וכל מעשה עזים וכל כלי עץ תתחטאו', מה מעשה עזיים מיטלטל מלא וריקן אף כלי עץ אינו מקבל טומאה אלא אם מיטלטל מלא וריקן, כיון שרוב לגבי שק מצינו במקרא שהרגילות היא לטלטלו מלא וריקן, וכמו שנאמר (בראשית מב לה) 'איתי הם מריקים שקיהם', כלומר, שטלטלוהו מלא ולאחר טלטול הריקוהו. תוספות (לעיל סה. ד"ה ומפקן). לב. **משום** שלשון 'ים' שנאמר בפסוק לאו דווקא, אלא כל הנהרות גם כן טהורים. רש"י (ד"ה שם עמ"י). לג. **בגמרא** לקמן (שם), מבואר, שאף ביבשה היא מיטלטלת על ידי שוורים. לד. **ממה** שהגמרא לא הביאה יחד את שני החילוקים שבין שני הטעמים, מוכח שאין טעמם שוה אלא ספינה של חרס אינה מקבלת טומאה משום שאינה בכלל כלי שהרי עיקר תשמישה בים ולא ביבשה ככל הכלים. ואילו ספינה קטנה אינה מקבלת טומאה משום שאינה מיטלטלת ביבשה כשהיא מלאה אלא על ידי שוורים, וסובר התנא במשנתנו שאין זה נחשב כטלטול. פני יהושע (ד"ה ומפשטא). ביאורנו על פי הנראה מלשון הגמרא והראשונים שחנניה חולק על התנא במשנתנו מה המקור לדין ספינה, והגמרא מביאה שני חילוקים ביניהם. אולם המאירי (ד"ה ומפשטא) ביאר בדברי חנניה, שכוונתו להקשות על דברי התנא במשנתנו, מדוע נצרך התנא להביא את הפסוק 'דרך אניה בלב ים' כמקור לדין הספינה, הרי ניתן ללמדה מההיקש לשק ככל כלי עץ שאם היא אינה מיטלטלת מלא וריקן אינה מקבלת טומאה. והשיבה הגמרא, שהמשנה עוסקת בספינה של חרס שאינה נלמדת בהיקש משק, שהרי כלי חרס לא הוזכרו בפסוק שהזכירו כלי עץ. אור שמורבר בספינה קטנה שמיטלטלת ביבשה על ידי שוורים אף כשהיא מלאה, וללא ההיקש לים היתה ספינה זו יכולה לקבל טומאה, שהרי היא מיטלטלת מלא וריקן כשק. לה. **ואף** אם יודע שלומרים שם מה שכבר למד, לא ימנע עצמו מללכת לבית המדרש, כיון ש'אין בית המדרש ללא חידוש', וכמו שמוכיחה הגמרא שבשעה אחת התבאר דין שהיה קשה כמה שנים. עיון יעקב (ד"ה ומפקן). לו. **מדברי** רש"י (ד"ה ומפקן) נראה שהיא משנה במסכת כלים, וכן מבואר בדברי התוספות (לקמן סה. ד"ה ומפקן). אולם הקשה הרש"ש (ד"ה שהרי), שהרי לא מצאנו במסכת כלים משנה זו, ואדרבה, בדברי המשנה (כלים פ"ב מ"ג) מבואר שספינת חרס טהורה כשיטת חכמים. ולכך פירש הרש"ש, שדרך הש"ס לומר לפעמים לשון 'משנה' על ברייתא, וכלשון הגמרא (לקמן קכב:) 'בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו', והכוונה היא לברייתא, וראה לעיל (פ"ח ד"ה בעיניו הפשט), מה שהתבאר בענין זה. לז. **היינו**, שנאמר בתחילת ענין פרה אדומה (במדבר יט ג) 'ואת חוקת התורה', ושוב נכפל הלשון לגבי טומאה באהל (שם יט יח) 'זאת התורה אדם כי ימות באהל', מה שלא נכפל לגבי מגע ומשא, והיינו כדי לדרוש דרשות אלו. מהרש"א (ד"ה לא). לח. **היינו** ששיש ויכין ויתקיימו אצלו הדברים כמו ששנינו (מעלה ג:) 'אם יאמר לך אדם יגעתי [-בדברי תורה] ומצאתי תאמין', עיון יעקב (ד"ה אלא-ש"מ). עוד ביאר העיון יעקב, שהכוונה שהתורה מתקיימת אצלו לעולם בירושה לו ולבניו, עי"ש באריכות דבריו.

וְלַחֲנָיָא, הסובר שספינה המיטלטלת מלאה מקבלת טומאה, על כרחך יש **לומר שֶׁטִּלְטְלוּ עַל יְדֵי שְׁוֹרִים שֶׁמֵּיהֶ טְלָטְלוּ**[א] - גם כלי שאינו מיטלטל על ידי בני אדם מחמת גודלו אלא על ידי שורים[ב] נחשב ככלי המיטלטל, ומקבל טומאה[ג]. **(אין)** ומביא רבא ראיה לדבריו, **דְּתַנָּן** במשנה (כלים פכ"ד מ"ב), **שְׁלֹשׁ עֲגָלוֹת הֵן** - יש שלשה סוגי עגלות החלוקים בדינם, **עֲשׂוּיָה כְּקַתְדְּרָה** - עגלה שהיא קצרה ועשויה ככסא המוקף משלשה צדדים[א], **טְמֵאָה מִדְּרָס** - יכולה להיטמא אף טומאת מדרס[ב], לפי שהיא מיוחדת לישיבת אדם[ג]. **טְמֵאָה** - עגלה ארוכה ותחתיתה שלימה ללא כל נקב, **טְמֵאָה טְמֵא מַת** - יכולה להיטמא בכל שאר הטומאות מלבד טומאת מדרס[ד], לפי שאינה מיוחדת למדרס אלא למשא, ואם יושב או שוכב בה, אומרים לו 'עמוד ונעשה בה מלאכתנו'[ה]. ואילו עגלה **שֶׁלְּ אֲבָנִים** - שמוליכים בה אבנים גדולות, ובתחתיתה נקבים גדולים, **טְהוֹרָה מִכֻּלּוֹם** - אינה יכולה להיטמא כלל כיון שנקביה גדולים משיעור רימון, וכל כלי שיש בו נקב כשיעור 'מוצע רימון' אינו מקבל טומאה[ו]. **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** על משנה זו, **וְאִם** נקביה של עגלה זו קטנים **וְיֶשׁ בָּהּ בֵּית קִבּוּל לִרְמוֹנִים, טְמֵאָה טְמֵא מַת**, וכדין עגלה העשויה כמיטה. הרי שמוכח מדברי רבי יוחנן שעגלה הטעונה אבנים יכולה להיטמא אם נקביה קטנים משיעור 'מוציא רימונים', אף שהיא כבידה ואינה מיטלטלת אלא על ידי שורים[ז].

הגמרא מביאה את המשך המשניות במסכת כלים (פכ"ד מ"ד)[ח]: **שְׁלֹשׁ** סוגי **תֵּיבוֹת הֵן** החלוקים בדינם, **תֵּיבָה שֶׁפְּתָחָהּ מְצֻדָּדָה**, ואין השכיבה עליה מעכבת את שימושה העיקרי הנעשה דרך הפתח שבצד התיבה, **טְמֵאָה מִדְּרָס**, כיון שאין אומרים לשוכב עליה 'עמוד ונעשה מלאכתנו', ונמצא שמיועדת אף לשכיבה. תיבה שפתחה **מְלֻמְעָלָה**, והשכיבה עליה מעכבת את שימושה העיקרי הנעשה דרך הפתח שבגג התיבה, **טְמֵאָה אַף טְמֵא מֵת**, אבל לא במדרס, לפי שהישוב על גבה מונע את מלאכתה ואומרים לו 'עמוד ונעשה מלאכתנו', ונמצא שמיוחדת היא רק למלאכתה ולא לשכיבה. **וְאִילּוּ תֵּיבָה הֲבָאָה בְּמִדָּה** - שהיא גדולה עד שצריך למדוד את אורכה ורוחבה[ט] ואינה מיטלטלת מחמת גודלה, **וּפְתָחָהּ מִלְּמַעְלָה, טְהוֹרָה מִכֻּלּוֹם**, משום שאינה ראויה למדרס שהרי פתחה למעלה, וכן אינה ראויה לשאר טומאות, שהרי אינה מיטלטלת מלאה מחמת גודלה.

★

הגמרא מביאה ברייתא בענין טומאת ספינה ומבררת את טעמיה: תָּנוּ רַבָּנָן, מִדְרָס כֻּלֵּי חֶרֶס - כלי חרס המיוחד לישיבת הזב, **טָהוֹר**, ואינו נטמא כשאר מדרס אלא בנגיעת הזב מאוירו כמבואר בסמוך. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף הַסְּפִינָה**. **מושיבה שואלת הגמרא: מַאי קָאָמַר** - מה כוונת רבי יוסי בדבריו 'אף הספינה'[י]. **מושיבה הגמרא: אָמַר רַב זְבִיד, הָכִי קָאָמַר** - כך יש לבאר בדברי הברייתא', **מִדְרָס כֻּלֵּי חֶרֶס טָהוֹר**, כמבואר בסמוך, **וּמַגָּעוֹ** - אולם אם נגעה בו טומאה מאוירו, הכלי **טָמֵא**, **וְכֵן סְפִינָה שֶׁלְּ חֶרֶס טָמֵאָה** במגע, לפי שסובר תנא קמא **דְּתַנְיָא**, שהיא עגלה העשויה כקתדרא[יא] והערוך (ערך קתדרא). והרא"ש (כלים פכ"ד מ"ג) פירש, שהיא עגלה העשויה להוליך אנשים ממקום למקום. וכתב התפארת ישראל (כלים פכ"ד מ"ג יכן פוח ז), שעגלה זו אינה ארוכה ורחבה, אלא היא רק כמושב איש ומוקפת דפנות כשאר כסא, והיא שונה מהעגלה העשויה כמטה שמיועדת להוביל משאות שעושים אותה ארוכה ורחבה כדי שתכיל משא רב. ב. **שניהן** לגבי טומאת הזב (פכ"א מ"ב מ"ד). 'חוב טמא את המשכב בחמשה דרכים לטמא אדם לטמא בגדים, עומד, ישב, שוכב, נתלה, ונשען', ורצו חכמים לקצר בלשונם וקראו לכל חמשה אלו 'מדרס'. תשובות הגאונים (גאוני מזרח ומערב סי' ללט). וטומאה זו, אם ישב או שכב הזב על דבר הראוי למשכב ומושב, הוא מטמא את כל מה שתחתיו, ואפילו אם ישב על גבי עשר מצעות. רש"י (ויומא ו: ד"ה שמטמא). ואמנם לשון המשנה היא 'טומאה מדרס', אולם הוא הדין לשאר הטומאות ואף לטומאת מת, ואדרבה, אם הוא נטמא במדרס, ודאי נטמא בשאר הטומאות, וכמו ששנינו (נדה מב:). 'כל המטמא מדרס מטמא טמא מת, ויש שמטמא טמא מת ואינו מטמא מדרס'. ג. **עגלה** עשויה כדי לשבת בה גם שלא בשעת הליכתה, ולכך אין להקשות מדין זה על התוספות (מנחות נה: ד"ה שיהיה) ששיירה ['מרכבת נשים] אינה נעשית מדרס כיון שהיא בכה אינה אלא כדי לעבור בה ממקום למקום, וזה אינו מחשיבה מיוחד לישיבה. חזון איש (כלים סי' כח סק"י). ד. **התנא** שנה 'טמאה טמא מת' אף שכותנתו שיכולה להיטמא בכל הטומאות מלבד טומאת מדרס, משום שדברי המשנה אמורים לגבי 'אב הטומאה', שלא נטמאה העגלה באב הטומאה אלא על ידי מת ולא על ידי מדרס, ומכל מקום, גם על ידי שאר טומאות היא נטמאת להיות ראשון. רש"י (ב"ק מ"ח מ"ב מ"ה מ"ו מ"ח מ"ט מ"ט מ"ט). ה. **כך** הוא לשון הגמרא לעיל (מג.). והיינו, שכלי שיש לו שימוש נוסף מלבד ישיבה או שכיבה, נעשה מדרס רק כאשר הישיבה או השכיבה אינם סותרים את השימוש המיוחד לו [ובגמרא תיבה שפתחה מן הצד, שניתן להכניס ולהוציא ממנה גם כשיושבים או שוכבים על גבה]. אך אם הישיבה או השכיבה סותרים את השימוש המיוחד לכלי, וכדי להשתמש בכלי צריך לומר לאדם הישוב או שוכב על הכלי 'עמוד מן התיבה כדי שנוכל לעשות בה את מלאכתנו', אין הכלי נעשה מדרס. ו. **משנה** (כלים פ"ח מ"ו). וכתב התפארת ישראל (כלים פכ"ד מ"ג יכן פוח ז), שאמנם כלי העשוי לדברים גדולים אין הכלי נטהר מחמת נקב 'כמוציא רימונים' אלא לפי שימושו הרגיל [ראה משנה (כלים פ"ח מ"ג)]. אולם עגלה זו שהורה אף שמיועדת לנשיאת אבנים שהם גדולות משיעור הרימון, כיון שמדובר שניקבה רובה בשיעור הוצאת רימונים, ובאופן זה אין לה שם כלי. ז. **וכדישנו** הכתוב לגבי הענקים שראו המרגלים (במדבר יג: לג) 'אנשי מדות'. רש"י (ב"ק ח. **רש"י** (שם). והתוספות (ד"ה שפתחה) הוסיפו, שבפתחה מן הצד אין לחלק בין גדולה לקטנה, משום שבדבר הראוי למדרס אין צריך שיהיה ניתן לטלטלו כשהוא מלא, כמבואר במסכת כתובות (נב:). ט. **היה** פשוט לגמרא שלכן לומר שכותנת רבי יוסי היא שאף הספינה אינה נטמאת מדין מדרס, שהרי במשנתנו (לעיל פג:) מבואר שספינה שהורה אפילו במגע, ולמדרס היא אינה ראויה [כמבואר בהערה לעיל (פג:)]. רש"י (ב"ק מח:). י. **החזיו"ק** כתב 'הכי קאמר' ל'חסורי מחסרא' הוא, שכשאומר 'הכי קאמר' היינו שמפרש את לשון המשנה כמות שהיא, ואף על פי שהפירוש רחוק מלשון המשנה, מכל מקום היא מובנת לתרצן כמות שהיא. אבל כשאומר 'חסורי מחסרא', היינו שהתרצן מבין שלא ניתן לפרש את המשנה כמות שהיא שנויה, ולא ניתן לפרשה אלא כאילו היא חסרה, והיה צריך לשנותה בזה הלשון שאומר התרצן, שכך היא כוונת המשנה. ואמנם התחסרון בלשון המשנה עומד ואין להגיהה ממש, ונעלם מאתנו איך ניתן לבאר את המשנה בלשון זו, אבל מכל מקום האמת היא שכוונת המשנה היא כאילו היו תיבות אלו כתובות בה. של"ה (כללי התלמוד ר' כלל ג' אות יח). יא. **אין** לבאר שרבי יוסי חולק לענין טומאת מדרס, כמבואר לעיל. יב. **ספינה** קטנה המיטלטלת מלאה ורוקנים, כמבואר לעיל (פג:). יג. **היכי** זה אינו כורב ההיכיש שבש"ס שנדרשים שני ענינים שנכתבו במפורש בסמיכות זה לזה [בנון שהרת הספינה הנלמדת מסמיכות התיבות 'אניה' ו'בלב ים'], אלא ההיכיש הוא האופן בו נאמרה תיבה זו, שלשון 'משכבו' כולל במשמעותו 'משכב' ו'לו'. ע"פ הגר"צ בשם גליון (ימפוח סט. ד"ה והיינו) יד. **היינו** לאחר שפסקה זיבתו, והתחיל שבעה נקיים כפי שחייבתו התורה (ויקרא טו יג). טו. **ואינם** שוים לגמרי, שהזב נטהר במי מעין בלבד, ולמשכבו די בסתם מקוה, אלא שהם דומים בכך שיש להם שהרה. ונקט התנא לשון 'שהרה במקוה' ולא סתם ואמר 'טבילה', כדי שלא נאמר שבמשכב ומושב צריך טבילה במים חיים כזב, לכך השמיענו שדַּיָם במקוה. תוספות (ד"ה מים). טז. **שנאמר** (ויקרא טו יג) 'וכלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר', הרי שאין לו שהרה אלא שבירתו. רש"י (ד"ה כלי). ובעירובין (קד: ד"ה לתין) כתב רש"י שדין זה נלמד ממה שנאמר לגבי כלי חרס שנפל לתוכו שרץ (שם פ"ח נב) 'ואותו תשברו'. יז. **רש"י** (ד"ה מסך ובמקוה). וכתב תוספות הרי"ד (ד"ה ד"ה ומכ), שנקטה הגמרא 'מסך' ולא 'פשוטי כלי עץ', לחדש שאף מסך שהוא כלי גרוע נטמא בטומאת מת. אולם התוספות (ד"ה מסך) חלקו על רש"י, והוכיחו שפשוטי כלי עץ וראי יש להם שהרה במקוה, ולכך פירשו שהמסך הוא במסך של שיפה וגמי, וכן פירשו הרמב"ן, הריטב"א וחידושי הר"ן (ע"ז ד ע"ב ותמלון).

מבארת הברייתא: וְדִין הוּא - ודבר זה נלמד מקל וחומר, **וּמָה פְּגָעִים קַטָּנִים** מחרס שפיהן צר ואין אצבע אדם נכנסת בהם, **שֶׁמְּהוֹרִין בָּזֶב** משום שאינם ראויים למדרס וכן אין להם טהרה במקוה[א], ואינם נטמאים במגע שהרי כלי חרס אינו נטמא אלא מאויר ולא מאחוריו ופכים אלו לא ניתן לגעת בתוכם, ומכל מקום הם **מְטַמְּאִים** בְּאהל **הַמֵּת**[ב], **כָּפָּן שֶׁכָּמֵא** בְּמדרס **הַזָּב**, כיון שהוא ראוי למשכב הזב[ג], **אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא טָמֵא** בְּאהל **הַמֵּת**[ד]. וְהקשה רבי אילעא, **אֲמַאי** המפץ נטמא במדרס, **הָא לֵית לֵיהּ טְהָרָה בְּמַקְוֶה**[ה], ושנינו לעיל (ע"ש) שכל שאין לו טהרה במקוה אינו נטמא במדרס.

מיישבת הגמרא: אֲמַר לֵיהּ רבי **חֲנִינָא** לרבי אילעא, **שָׁאנֵי הָתָם** - שונה דין מפץ עץ מכלי חרס, שעל אף שאין לו טהרה במקוה הוא נטמא במדרס, **הוֹאִיל וְאִיכָּא בְּמִינוֹ** של המפץ כלים שיש להם טהרה במקוה, כגון כלי עץ שיש להם בית קיבול, ולכך אף המפץ אינו מתמעט מטומאת מדרס על ידי הלימודים הממעטים מטומאת מדרס את הכלים שאין להם טהרה במקוה, אולם כלי חרס שאין במינם כלים שניתן לטהרם במקוה, אינם נטמאים במדרס.

אֲמַר לֵיהּ רבי אילעא לרבי חנינא, **רַחֲמָנָא לֵיטְּלֵיהּ מֵהַאי דַּעְתָּא** - הקדוש ברוך הוא יצילנו מסברא זו, שאחת מטמא במדרס כל דבר שמינו נטהר במקוה, שהרי פשוט שכיון שאין המפץ עצמו נטהר במקוה, אין הוא שונה מכלי חרס שאינו נטמא במדרס. השיב רבי חנינא לרבי אילעא, **אֲדַרְבָּה** - להיפך, **רַחֲמָנָא לֵיטְּלֵיהּ מֵהַאי דִּידָךְ**, כיון שיש לחלק בין כלים שיש באותו סוג הכלי כלים שיש להם טהרה במקוה, לכלים שאין במינם כלים שיש להם טהרה במקוה.

מבררת הגמרא: וְהָתַנְיָא מַאי - ואכן מה טעמו של רבי חנינא הסובר שדבר שיש במינו שנטהר במקוה יכול להיטמא אף אם הוא אינו נטהר במקוה, ואינו מצריך שהוא עצמו יהיה נטהר בטבילה כמו זב ממנו נלמד דין טהרתו בטבילה. **מבארת הגמרא: תְּרֵי קְרָאֵי כְּתִיבִי** - שני פסוקים נאמרו לגבי מדרס הזב, בפסוק אחד **כְּתִיב** (ויקרא טו ח) **'וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכָּבוֹ** יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב', הרי שמקיש הכתוב טומאת מדרסו לטומאת גופו[ו], ובפסוק השני **כְּתִיב** (פסוק טו ז) **'וְכָל הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא** וְכָל הַכְּלִי אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו יִטְמָא', הרי שבפסוק זה לא הקיש הכתוב את משכב הזב לגופו אלא הזכיר כל אחד מהם לבדו, ואף נצרך לרבות את דין המשכב בלשון **'וְכָל הַמִּשְׁכָּב'**[ז]. ויש לשאול, **הָא בֵּיצַד** - כיצד יתבארו שני פסוקים אלו, שבאחד משמע שמשכב הזב הוקש לגופו, ואילו בפסוק האחר משמע שלא הוקש משכב הזב לגופו. אלא על כרחך יש לומר, שכל כלי **שֶׁיֵּשׁ בְּמִינוֹ** כלי אחר שנטהר במקוה, יש ללמוד מלשון הכתוב **'וְכָל הַמִּשְׁכָּב** שחילק הכתוב ביניהם ואין דין המשכב כדין הזב ממש, **וְאַף עַל גַּב דְּהַמִּשְׁכָּב** עצמו **לֵית לֵיהּ טְהָרָה בְּמִקְוֶה**, הוא נטמא אם במינו יש דבר אחר שנטהר במקוה, ולכך המפץ נטמא מדרס כיון שיש במינו כלי עץ שיש להם טהרה במקוה. ואילו בכלי **שְׁאֵין בְּמִינוֹ** כלי אחר שנטהר במקוה, יש ללמוד מלשון הכתוב **'בְּמִשְׁכָּבוֹ'**, **שֶׁמְּקַיֵּשׁ מִשְׁכָּבוֹ** של הזב **לְיו** - לזב עצמו, ודינו כדין הזב שטומאתו היא מחמת שיכול להטהר בטבילה, אולם כלי שאין במינו כלי אחר שנטהר במקוה אינו דומה לזב עצמו, ולכך כלי חרס שאין לו טהרה במקוה אינו נטמא במדרס.

הגמרא מביאה מקור נוסף לדין שהובא לעיל (ע"ש) **שכלי חרס אינו נטמא בטומאת מדרס: רַבָּא אָמַר**, דין זה **שְׁמַדְרָס בְּלֵי חֶרֶס טָהוֹר**, נלמד **מַהָכָא** - מפסוק זה שנאמר בענין טומאת כלי חרס באהל המת (במדבר יט טו), **'וְכֹל כְּלִי פָּתוּחַ אֲשֶׁר אֵין צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא'**, והיינו, שכל כלי חרס שאין לו מכסה שסוגר אותו ודבוק אליו, נטמא באהל המת, **הָא אִם יֵשׁ צָמִיד פָּתִיל עָלָיו, טָהוֹר הוּא**, וכן הוא מציל את האוכלים הנמצאים בתוכו מלקבל טומאה[ח]. **ומדייק רבא:** מאחר ובלשון הפסוק אין חילוק באלו כלי חרס נאמר דין זה, **מִי לֹא עָסְקִינַן** אף באופן **דְּנָסְבִינְהוּ** לכלי זה **לִישִׁיבַת אֶשְׁתּוּ נִדָּה**, ואכן ישבה עליהם אשתו כשהיא נדה, **וּמִכָּל מָקוֹם קָאָמַר רַחֲמָנָא** שהכלי **טָהוֹר** ומציל את האוכלים שבתוכו. ואם אכן היה הדין שכלי חרס נטמא בטומאת מדרס, כיצד הוא מציל את האוכלים שבתוכו מלקבל טומאה, הלא כיון שהוא עצמו טמא הוא אינו חוצץ בפני הטומאה, אלא מוכח מדין זה שכלי חרס אינו נעשה מדרס[ט].

* * *

משנה התנא שונה דין נוסף שהוסמך למקרא, בענין כלאי זרעים. מבררת המשנה: מְנַיִן שֶׁעֲרוּגָה של ירק **שֶׁהִיא שִׁשָּׁה עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים,** שיש אופן **שֶׁזּוֹרְעִין בְּתוֹכָהּ חֲמִשָּׁה וְרַעוֹנִין** של מינים שונים, ואין בכך ערבוב וכלאים, והיינו כשזורע **אַרְבָּעָה** מיני זרעונין, **עַל אַרְבָּע רוּחוֹת הָעֲרוּגָה**, מין בכל צד עד סמוך לקרן [ציור א], **וְאַחַת** [-וגרעין אחד] **בָּאֶמְצַ"א, שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה סא יא) **'כִּי כָאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגִנָּה זֵרוֹעֶיהָ**

ציור א

א. **וּמִכֵּיוָן** אינם נטמאים בהיסט, שהרי התורה ריבתה טומאת היסט בלשון מגע [שנאמר (ויקרא טו יג) 'וְכלי חרס אשר יגע בו הזב יִשָּׁבֵר' והכריחו בתורת כהנים שהכונה שהזב מסיט את הכלי מאחוריו. רש"י (לעיל סב, ד"ה כיצד)]. ויש ללמוד מכך, שכל שאינו שייך בטומאת מגע אינו נטמא בהיסט [אף לשיטת התוספות (ד"ה שמטמאין)]. ומטעם זה גם אינו נטמא במשא, שהרי שנינו (פרק"ק מ:) 'את שבא לכלל מגע בא לכלל משא'. ואין לתמוה, הלא הזב יכול לטמאו על ידי שיכניס שערו לתוך הכלי, ושערו מטמא כמו שנדרש בתורת כהנים (מצורע, פרשה ט"ו, ה"ב). משום שיש לומר שכיון שטומאת שער הזב נלמדת מלשון הכתוב (ויקרא טו ז) 'והנוגע בבשר הזב וגו' ומטמא', יש ללמוד שרק הראוי למגע בשרו נטמא במגע שערו. רש"י (ד"ה ויכן). הקשו התוספות (ד"ה מת), הרמב"ן והריטב"א (ד"ה ומפ), הרי ניתן לדחות, שפכים קטנים נטמאים במעיינות הזב כרוקו ומרי רגליו שלא התרבו מדין בשר הזב אלא נאמר פסוק נפרד (ויקרא טו ח) 'וכי ירק הזב בטהור וגו' וטמא עד הערב', ואם כן אפשר שמטמאים אף באופן שאין ראוי למגע בשרו. ועל כן ביארו הרמב"ן והריטב"א בשם הגאונים, שהקל וחומר הוא מפכים קטנים של עץ שנטמאים במגע הזב ובאהל המת, אולם מכל מקום אינם נעשים מדרס כיון שאינם ראויים לישיבה. עוד כתבו התוספות (שם), שאמנם היה ניתן ללמוד את טומאת המפץ אף בקל וחומר מפכים גדולים שאינם נטמאים במדרס הזב [כיון שהם של חרס], אולם התנא הנעזרת ללמוד מפכים קטנים שאינם נטמאים אפילו במגעו והסיטו של הזב. והוסיפו, שלא ניתן לדחות ולומר שפכי חרס המגרים יותר שהרי הם מטמאים באוירם אף ללא מגע, משום שיש ליישב דחיה זו, ששאר כלים יוכיחו שנטמאים במת על אף שאינם מטמאים אלא במגע. ב. **כמו** שנאמר (במדבר יט יט-כ) 'זאת התורה אדם כי ימות באהל וגו' וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא'. ג. **ראה** בקהלות יעקב (פר' סב ד"ה ופשוט"ק), שביאר כיצד נטמא המפץ על אף שאין לו בית קיבול. ד. **ואין** לדחות מכלי חרס המוקף צמיד פתיל שנטמא בהיסט הזב [לשיטת הראשונים החולקים על רש"י, כמובא לעיל] ולא באוהל המת, משום שטומאת היסט היא מחמת שנתשב שנוגע בכולו וזה התחדש בכלי המכוסה צמיד פתיל שהוא כנוגע גם בתוכו, אולם טומאת המת צריכה להיות דווקא מתוכו ואם אכן היה בתוך הכלי כזית מן המת היה נטמא, אולם בשהכלי מכוסה אין נכנסת בו הטומאה. תוספות (ד"ה מפץ). ה. **משום** שהמקוה מטהר רק את הכלים שנאמרו בפרשת שרצים (ויקרא יא לג) ובכפרשת מדין [לאחר מלחמת ישראל במדין שהביאו שלל במדין] (במדבר לא כג), ששם נאמרה טהרת המקוה, מה שאין כן שאר חפצים וכן פשוטי כלי עץ שלא נאמרו שם, אין להם טהרה במקוה, וכפי שמצינו שאוכלין ומשקין אין להם טהרה במקוה כיון שאינם בכלל הפסוקים. רש"י (ד"ה ופלג), אמנם התוספות ליעיל (ע"ש ד"ה מפץ) הוכיחו, שאף לפשוטי כלי עץ יש טהרה במקוה, ולפיכך העמידו את הברייתא במפץ העשוי משיפה או גמי שאין להם טהרה במקוה.

ו. **הֵיינוּ** כמבואר ליעיל (ע"ש) שהיקש זה הוא מאותה התיבה עצמה שאמרה התורה 'משכבו' שמשמעותה 'משכב' ר'שלו', ולא אמרה משכב הזב כמו בפסוק המובא בסמוך. ז. **רש"י** (ד"ה ומפיק), על פי המהרש"ל (פרש"י). ח. **טומאת** כלי חרס תלויה האם הכלי פתוח או סגור מה שלא מצינו בשאר הכלים, משום שבכלי חרס הטומאה היא רק דרך פתחו ולא מאחוריו. רש"י (ד"ה ואם). ט. **ואם** הכלי סגור, הוא אף אינו נטמא בהיסט, שכן כל שאינו ראוי למגע אינו נטמא בהיסט, וכלי שהוא סגור אין יכולים לגעג באויר, ומשום כך כלי סגור מצית את האוכל שבתוכו מטומאת אהל. רש"י (ד"ה מת). אולם התוספות (ד"ה מת) הביאו את שיטת רבינו תם החולק וסובר שכלי חרס המוקף בצמיד פתיל נטמא בהיסט. ולעיל (ד"ה ויכן), הקשו התוספות (ד"ה ומפ), שאף על פי שהכלי סגור הוא אינו בכלל כלי שאינו ראוי למגע שאינו מטמא בהיסט [וכפכים קטנים שאינם ראויים להכנסת אצבע], לפי שהכלי עתיד להיפתח ולהיות ראוי למגע. וכתבו הריטב"א וחידושי הר"ן (ד"ה מת), שלשיטת התוספות הכלי מצית את האוכלים שבתוכו אף שהוא ראוי לטומאת היסט, לפי שדווקא בטומאת היסט נתחדש שהוא כנוגע בכולו ואף בתוכו, ולכך נטמא הכלי, אולם לגבי אהל המת אינו כנוגע בכולו אלא מאהיל על גבו, וכלי חרס אינו נטמא מגבו אלא מתוכו. י. **על** פי רש"י (לעיל סב, ד"ה ממלי). יא. **ביאור** הדבר, כשזורע ארבעה מינים בארבע רוחות שבגבולות הערוגה, ורק קרן זוויות שביניהן נשארת פנויה, אף שיונקים שני המינים זה מזה [שהרי שיעור היניקה הוא טפח ומחצה לכל מין, וכדי שלא תתערב היניקה היה צריך להרחיק שלשה טפחים], אין להשוש, לפי שלא הקפידה התורה אלא על כלאים דהיינו ערבוב, וכשזורע שאינם מעורבים אין איסור בדבר [כפי שמצינו (ב"ק נו.) לענין כלאי הכרם שאיסורם מן התורה, שמותר לזרוע סמוך לגדר מצד זה חיטה ומצד זה גפן, לפי שהגדר עושה הבדל ניכר ביניהם, ואין חוששים לכך שמתערבת יניקתם תחת הגדר, ואם כך בכלאי הכרם שאיסורם מן התורה, קל וחומר שבכלאי זרעים שהוא רק איסור מדברי סופרים [ראה בהמשך ההערה בענין זה], שמתעילה הרחקה באופן שניכרים הזרעים ביניהם ואף אם יונקים זה מזה, וכן מצינו להלן (פסח:) לענין ראש תור ושתי שורות, שכל שיש היכר די בכך]. ומאחר שבין הזרעים שבגבולות ישנו היכר גדול, ששורה זו זרועה מזרח מערב וזו צפון דרום, ואין הדרך לזרוע באופן זה, שמקצת שורות לרוח זו ומקצתן לרוח אחרת, אלא זורעים את כולם לאותה הרוח, או מזרח מערב, או צפון דרום, וכשמשנה את כיווני הזריעה, ניכר הדבר שעושה זאת כדי שיהיה היכר בין המינים ומשום איסור כלאים (מפסח משיב נפש פרש"י ד"ה ואחת), לפיכך מותר לזרזרן אף שיש ביניהן מרחק מועט. אמנם בין הזרע האמצעי לבין הזרעים שלאורך הרוחות צריך להרחיק שלשה טפחים כדי שיעור יניקה, לפי שאין ביניהם היכר, ואם היו קרובים זה לזה יותר משיעור יניקה נחשב הדבר כערבוב. רש"י (ד"ה ואחת). והוסיף, שהמפרש מה ששנינו 'ארבע על ארבע רוחות הערוגה' הכוונה

תַּצְמִיחַיב, **זַרְעָהּ** ׳לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא **זַרְוִיעֶיהָ**׳ בלשון רבים. ובגמרא יתבאר כיצד משמע מכאן שהם חמשה זרעונים בששה טפחיים.

★

גמרא **הגמרא מבארת את דרשת המשנה. מבררת הגמרא: מַאי מַשְׁמַע** - כיצד משמע מהמקרא שזורעין חמשה זרעונין בערוגת ששה טפחים. **משיבה הגמרא:** אָמַר רַב יְהוּדָה, מכך שבמקרא ׳כִּי כָּאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ׳ הובאו חמשה לשונות של צימוח זרעים, ׳**תּוֹצִיא**׳ **חַד**, ׳**צִמְחָהּ**׳ **חַד**, **הֲרֵי תְּרֵי** - ביחד הם שנים, ׳**זַרְוִיעֶיהָ**׳ בלשון רבים **תְּרֵי**, **הָא אַרְבָּע**, ׳**תַּצְמִיחַ**׳ **חַד**, **הָא חֲמִשָּׁה**, הרי רמז לחמשה מיני זרעים. אמנם אין ללמוד מפסוק זה שהם בערוגה בת ששה טפחים, וממשיכה הגמרא לבאר,

---

שזורע ארבע גרעיני זרע בודדים בארבע רוחות הערוגה [ולא שממלא את כל השורה], טועה הוא, שאם תפרש כך, הלא ניתן לזרוע תשעה גרעינים בערוגה אחת, ארבעה בארבע פינות הערוגה, וארבעה נוספים באמצע כל רוח, וגרעין נוסף באמצע, שהרי בין כל אחד ואחד יש מרחק שלשה טפחים שהוא שיעור יניקה [וראה להלן בתוספות (סה. ד"ה וקים) שתירצו את קושייתן] [ציור ב], ומכך ששנינו שזורע רק חמשה מינים, בהכרח לפרש כדלעיל, שממלא את כל השורה חרץ מהזווית. התוספות (ד"ה ארבע) והלח"מ פס"ה (פ"ב מהל' מע"ב) חלקו על רש"י וביארו, שזורע רק את אמצע הרוח, באורך טפח ושלשה חומשי טפח, ומניח ריקים טפחים וחומש משני הצדדים של השטח הזרוע, ונמצא שזרעוני רוח זו רחוקים מזרעוני הרוח האחרת כשיעור אלכסון של מרובע של טפחים וחומש על טפחים וחומש, שהוא שלשה טפחים ושני חומשי חומש [ציור ג]. התוספות (ד"ה ארבע) נחלקו על רש"י שכתב שאיסור כלאי זרעים הוא מדברי סופרים, ולדעתם הוא איסור תורה, משום שמסוגיית הגמרא בקידושין (לט:) וחולין (קטו.) מוכח כן. וראה במשנה למלך (פ"ט מה' מ"א) שכתב שדברי רש"י כאן ובבכורות (יז.) שאיסור כלאי זרעים הוא רק מדברי סופרים, סותרים את דבריו בקידושין (לט. ד"ה ואפילו) שכתב שם, שבארץ ישראל איסורם מהתורה והניח בצ"ע. וראה בילקוט ביאורים בשם אחרונים מה שיישבו. יב. **המשך** הפסוק הוא ׳כן ה׳ אלהים יצמיח צדקה ותהלה נגד כל הגוים׳, והוא נבואת נחמת הנביא לישראל על ישועתם לעתיד לבוא, שאין להם להתיאש ממנה, אף שעתה הם מושפלים עד לעפר, כי היא תבוא ותצמח כמו זרעים שצומחים אחר ריקבונם והפסדם. ע"פ מצודת דוד. יג. **התוספות** (ד"ה מעין) כתבו בשם יש אומרים, שלמדים שערוגה היא בת ששה, מהפסוק (שיר השירים ה יג) ׳לחייו כערוגת הבשם׳ שמוסב על שני לוחות הברית, שהיו ששה על ששה טפחים (מג"א ס"ק ס"ו), משמע שגם שיעור ערוגה הוא כך.

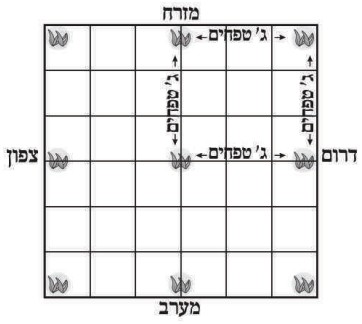

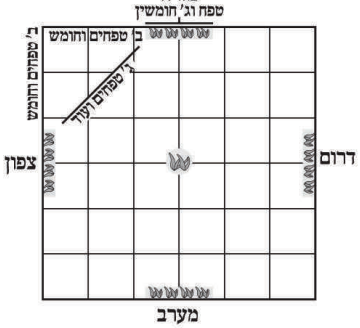

וְקָיְמִי לְהוּ לְרַבָּנַן - ובקיאים היו חכמים בענין זה, שסתם ערוגה שזורעים בה חמשה מיני זרעים, צריכה להיות בת ששה טפחים, כדי שלא יהיה בה משום כלאים, והטעם, **דְּחַמְשָׁא בְּשִׁיתָּא** - שחמשה זרעים הזורעים בערוגה בת ששה טפחים, **לָא יְנְקִי מַהֲדָדֵי** - אינו יונק הזרע האמצעי מהזרעים שבארבע הרוחות, ולא הם יונקים ממנו, לפי ששיעור יניקת זרע היא עד טפח ומחצה עם מקום הזרע[א], נמצא ששיעור ההרחקה בין הזרעים שבגבולות הערוגה לזרע האמצעי [והוא בכלל] בכדי שלא תתערב יניקת מין אחד בחבירו, הוא שלשה טפחים[ב], הרי בהכרח ששיעור הערוגה שוה על ששה טפחים [שלשה טפחים מהאמצעי לצד זה ושלשה לצד שכנגדו, וכך לכל הכיוונים] [ציורים א-ב][ג], ולפי חשבון זה ניתן לזרוע חמשה מיני זרעים בערוגה של ששה על ששה טפחים[ד].

ציור א
מזרח

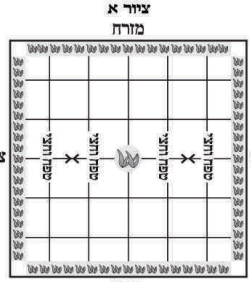

ציור ב
מזרח

מְבֹרָרֶת הַגְּמָרָא: וּמִגְּוָן דְּהָא דְּקָיְמִי לְהוּ לְרַבָּנַן (דְּחַמְשָׁא בְּשִׁיתָּא) מִיתָּא הָיְיא - ומניין שבקיאותם של חכמים בענין עבודת קרקע, הוא דבר ברור ומוסכם שאפשר לסמוך עליו בדיני תורה ולומר שאכן יכולים לדעת שיעור יניקתו של כל דבר[ה]. **מְבֹאָרֶת הַגְּמָרָא:** שיש לכך סמך מהתורה, **דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב** - מה משמעות הכתוב (דברים יט יג) **'לֹא תָּסִיג גְּבוּל רֵעֲךָ [אֲשֶׁר גָּבְלוּ רִאשֹׁנִים]'**, וכי גבול רעך שלא גבלו ראשונים מותר להסיג[ו], אלא המקרא מלמדנו ענין אחר, **שֶׁגָּבְלוּ רִאשׁוֹנִים** [כפי שיבואר בסמוך מי הם אותם ראשונים], ששיערו וגבלו מהו שיעור יניקת הזרע, אותו גבול **לֹא תָּסִיג**, כלומר לא תזרע סמוך לגבול שזה חבירך, באופן שהזרע יינק משדהו ויכחישה[ז], הרי למדנו מכאן שהתורה סמכה על חכמתם ובקיאותם של בני אדם בזה.

מְבֹרֶרֶת הַגְּמָרָא: מַאי 'גָּבְלוּ רִאשׁוֹנִים' - מי הם הראשונים שגבלו זאת.

מְבֹאָרֶת הַגְּמָרָא: אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל[ח] בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, (מַאי) דִּכְתִיב - שנאמר בענין בני שעיר, שישבו בארץ אדום קודם שהורישם עשו, **'אֵלֶּה בְּנֵי שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ'** (בראשית לו כ), ולשון הפסוק תמוה, **אִטּוּ כּוּלֵּי עָלְמָא** - וכי כל יושבי העולם חוץ מבני שעיר, **יוֹשְׁבֵי רְקִיעַ נִינְהוּ** [-הם], ומדוע דווקא עליהם אמר 'יושבי הארץ'[ט]. **אֶלָּא** לפי **שֶׁהָיוּ בְּקִיאִין בִּישׁוּבָהּ שֶׁל אָרֶץ** - שידעו מה ראוי לנטוע בכל מקום בארץ, **שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים, מִלָּא קָנֶה זֶה** [-קנה הוא קנה המדה שמדדו בו את מדות הקרקעות], ראוי **לִנְטִיעַת זַיִת, מִלָּא קָנֶה זֶה לַגְּפָנִים, מִלָּא קָנֶה זֶה לַתְּאֵנִים.** וְכֵינָה אותם **'חוֹרִי'**, על שם **שֶׁהָיוּ חוֹרֵיחִים אֶת הָאָרֶץ**, ועל פי זה היו יודעים מה היא ראויה לגדל[י]. וְכֵן מה שנקראה אחת משבעת האומות שבארץ ישראל **'חִוִּי'**, **אָמַר רַב פָּפָּא**, טעם הדבר, מפני **שֶׁהָיוּ טוֹעֲמִין אֶת הָאָרֶץ כְּחִוָּיָא** [-כנחש שמאכלו עפר] וידעו איזו נטיעה ראויה להי[יא]. **רַב אָחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר** טעם אחר למה שנקראו בני שעיר 'חורי', על שם **שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּנֵי חוֹרִין מִלְּטָרוּחַ בִּנְכָסֵיהֶן, שְׁנִטְּלוּם מהם בני עשיו[יב].**

★

הַגְּמָרָא מְבֹאָרֶת מַה שֶּׁנִּינוּ בְּמִשְׁנָה שִׁשִּׁיעוּר הָעֲרוּגָה שִׁשָּׁה עַל שִׁשָּׁה טְפָחִים:

אָמַר רַב אַפֵּי[יג], הֲעֲרוּגָה של ששה טפחים ששנינו במשנתנו, שניתן לזרוע בה חמשה מיני זרעונים, צריך שיהא **תּוֹכָהּ שִׁשָּׁה חוּץ מִגְּבוּלֶיהָ**, שדרך זורעי גינות להניח מקום שאינו זרוע סביב הערוגה, ששם הוא מהלך כשמשקה אותה והוא גבול הערוגה, ומשמיענו רב אסי, ששישה טפחים אינם כוללים מקום זה[יד]. **תַּנְיָא נָמֵי הָכִי** - שנינו כן בברייתא כמו שאמר רב אסי, **עֲרוּגָה**

א. **רש"י** (פה: ד"ה תפיסת) ור"י (סה"ד בתוספות ד"ה וקיים), וערוך כתב שם שהוא הלכה למשה מסיני. אמנם רבינו חם (תוספות שם), נחלק על רש"י בענין שיעור היניקה וסובר, שמדת האמה שנשנתה בכלאים הינה אמה שוחקת [גדולה מהאמה הרגילה], וכשמרחיק במדה שוחקת שלשה טפחים עם מקום הזרעים, הרחיק שלשה טפחים רגילים חוץ ממקום הזרעים. וכן דעת הרמב"ם (כלאים פ"ב ה"ט, ופיה"מ לתוספתא שם פ"ב ד"ה כמין) והרא"ש (כלאים פ"ב מ"ח) שהיניקה נחשב בלא מקום הזרוע. ב. **כך** היא דעת רש"י (שם) ותוספות (שם) והרמב"ן (ד"ה אלא) והריטב"א (ד"ה מעין) ועוד, אמנם דעת רבינו חננאל (ד"ה ולפלפלתיכן) והרמב"ם (שם) והר"ש והרא"ש (כלאים פ"ב מ"ח) שאין צריך להרחיק בין הזרעים רק טפח ומחצה. ג. **רש"י** (שם), והוסיף שמכאן יש ללמוד שסובר התנא של משנתנו שיעור יניקת זרע היא טפח ומחצה, שהרי לא אמר התנא שיש להרחיק את מקום זרעיתם של הזרעים הנזרעים ברוחות הערוגה, לצד זויותיה, כדי להרחיקם מן הזרע האמצעי, משמע שרשאי לזרוע אפילו כנגדו ממש, משום ששיעור היניקה אינו עולה על טפח ומחצה. עוד ביאר, שאף שאיסור כלאים הוא מצד ערבוב הזרעים ולא מצד ערבוב היניקה, כמו שמוכח להלן (ע"ב), שראש תור של ערוגה שנכנס לתוך שדה, וכן שני מיני זרעים שזורעים בסדר של שתי שורות שתי שורות לכל מין אין בהם משום כלאים, ואף שבאופנים אלו סמוכים הזרעים זה לזה ויונקים אלו מאלו, והטעם, מפני שיש היכר בין המינים. אולם בענינו שאין היכר בין המין האמצעי למינים הזורעים בשפת הערוגה, נקבע שיעור ההרחקה להבדיל בין הזרעים, ע"פ שיעור היניקה. כפי שנתבאר, שיטת רש"י וכן התוספות בסוגייתנו היא, שעיקר איסור כלאים הוא מצד ערבוב הזרעים, ולא מצד היניקה, אמנם דעת הרמב"ן (ע"ב והוי) וחידושי הר"ן (ע"ב ד"ה שפי' טפח), שאיסור כלאים הוא רק בשיש גם יניקה זה מזה וגם ערבוב ביניהם, ולכן כתבו, שאם שני המינים נראים מובדלים זה מזה, אין חרשים ליניקתם, וכן להיפך, בזמן שזורעים באופן שאינם יונקים זה מזה, אין חרשים למראית העין של ערבוביא. ד. **ומה** שהזרכה הגמרא ללמוד את דין ערוגה מפסוק, אף שלפי המבואר כאן יש לדעת זאת מקבלת החכמים בלבד, משום שבלא הפסוק לא היינו תולים את שיעור הערבוב לפי שיעור היניקה, והיינו אומרים שאף שאנים יונקים זה מזה אסור, משום שהם סמוכים זה לזה ונראים כמעורבים, ועל ידי שגילה לנו הפסוק שישנה אפשרות לזרוע בערוגה אחת חמשה מינים, אף שהם קרובים זה לזה, מסתבר שכוונתו לתלות את שיעור הערבוב ע"פ היניקה, ואמנם לא זה בפסוק בלבד, כי לא היינו יודעים לקבוע את שיעור ההרחקה באופן שהזורעים סמוכים זה לזה [דהיינו בין האמצעי לזורעים שבגבולותן] ע"פ שיעור היניקה, שהרי שיעורו אינו ידוע. אולם עתה שהודיענו חכמים מהו שיעור היניקה תולים לומר שזהו שיעור ההרחקה שאליו נתכוין הכתוב. ע"פ תוספות (ד"ה וקיים, כפה ד"ה ואפילו) ורשב"ם (שם: ד"ה ואפילו) ורא"ש (כלאים פ"ב סי' ט"ו) וראה בהגהות וחידושים (ר"א מ"ב הוזרוזין) (כלאים פ"ב: ד"ה וקיים) שהפסוק של ערוגה הוצרך כדי להתיר את זריעת הגרעין שבאמצע הערוגה, אולם לזריעת אבעבת והרחוות לא הוצרכנו לפסוק זה, לפי שהוא דבר הניכר שאינם מעורבים, כי רוח זה זורע ממזרח למערב וזה מצפון לדרום, הרי לכך ללמוד מלשון 'כלאים' שמשמעו ערבוב, כמו שכתב רש"י במשנה (ד"ה וקיים) ותוספות (שם) שאין להעמיד את הפסוק בערוגה הפתוחה משטה על ששה ורק שיהיה באלכסונה שטה, זורע ארבעה מינים באלכסון הזויות והתחמישי באמצע, ונמצא שהוא מרוחק מהם שלשה טפחים, משום שיש לחשוש שמא לא ידקדק לזרוע ממש בקרן זוית, ויקטן המרחק מג' טפחים ויש בכך משום ערבוב הזרעים, מה שאין כן בערוגת ששה על ששה אינו צריך לדקדק רק בגרעין האמצעי בלבד. ומטעם זה לא קשה שישנה אפשרות לזרוע תשעה מינים בערוגה בהרחקת שלשה זה מזה, משום החשש הנ"ל, שמא לא ידקדק בזריעתם [ראה קרשיית רש"י בסוגיה]. ה. **בריטב"א** (ע"ב ומע"ל) כיאר, שהיה יודוע לבעלי הגמרא, שחכמים ידעו שיעור יניקה ע"פ חכמת הטבע ולא בדרכי לימוד וקבלת התורה, ולכן שואלת הגמרא, האם אפשר לסמוך על זה בדיני התורה. ו. **פשוטו** של מקרא הוא מלשון 'נסוגו אחור' (ישעיה מב יז), שמחזיר סימן תלוקת הקרקע לאחור, לתוך שדה חבירו, למען הגדיל את שלו. ראשר גבלו הראשונים' משמעו, שרוצה לשנות בסתר את גבולות השדה אשר היו מאז, ויאמר שכאן היה הגבול מעולם. רש"י (דברים יט יד), וכתב הרמב"ן (שם) שנקט הכתוב הלשון 'ראשונים' שמשמעו גבול שנעשה בזמן קדום, ודיבר הכתוב בדבר ההווה, שגבול כזה עשוי אדם להסיגו, יותר מגבול שנעקבע בזמן קרוב, שהכל מכירים בו. ז. **ע"פ** חדש האביב (ר"ה ו"ח). ח. **רש"י** (ר"ה ונגון), והיינו שמפרש את הפסוק לענין שלא יזיק את שדה רעהו. אמנם לדעת התוספות (ר"ה ונגון) מוסב הכתוב לענין כלאים, ונאמרו בו שתי אזהרות, האחת שלא יסיג את גבול רעהו, על ידי הרחקת גבול חבירו והוא מטעם גזילה, ואיסור נוסף הוא לכלאים, וכאילו נאמר, 'ראשר גבלו ראשונים', היינו ששיערו את שיעור היניקה, ועל פיהם נקבע איסור כלאים. הגהות וחידושים הרא"מ הורוויץ (תוס"ר ע"ב) וראה בהרחש"א ומהרי"ם מה שביארו בדעת התוספות. בתחם סופר (ר"ה ונגון) מבאר את דרשת רבי יוחנן, ששענינה ביאור, שלכאורה רק היפך את לשון הכתוב ולא הוסיף כלום, אלא שפשוטו של הפסוק מוסב על איסור החזרת גבול הקרקע של חבירו לאחור, ותלה זאת ב'ראשונים' כנתינת טעם לאיסור, שיהושע הקנה לכל שבט את נחלתו, והרי יש כאן קנין גמור, או ש'ראשונים' הם חכמים שקבעו שקנין הקרקע שקונה אדם מחבירו מועיל, נמצא ע"פ זה שתיבת 'אשר' האמורה בפסוק משמעותה נתינת טעם לאיסור, אבל אינו אותו הגבול עצמו שגבלו הראשונים, אולם לדרשת רבי יוחנן מתפרש 'אשר' כפשוטו ממש, שאותו גבול עצמו שקבעו הראשונים ליניקת הקרקע, לא תסיג. והוה שדייק רבי יוחנן בלשונו 'גבול שגבלו ראשונים' היינו הגבול עצמו שגבלו. ט. **בכמה** מקומות מצינו במקרא 'יושב הארץ' [כנען] 'ואמרו אל יושב הארץ הזאת' (במדבר יד יד) ולא דייקו שם לשון זה, לפי ששם מדובר על ארץ מסוימת, אולם כאן אינו מייחס זאת לארץ מסוימת, משמע שבא להודיענו שהם היו יושבי עולם התחתון, לפיכך תמהה הגמרא, וכי שאר בני אדם הם יושבי רקיע. מהרש"א (מ"ל ד"ה ויושבי). י. **קנה** מדה זה נזכר ביחזקאל (מ ג) בענין מדות בית המקדש השלישי [ראה רמב"ם (פיה המשניות פ"ל מ"ה)] שנראה לו במראה הנבואה. אורכה היה שש אמות של ששה טפחים (שם מ ה ופסיק' ופיל' שם), ונקראת 'קנה' לפי שהיו מתמשכים זה בקנה וסוף. רד"ק (ספר השרשים שרש קנה). יא. **ודורשים** את הסירוס התיבה [הפיכת אותיות המלה] 'חורי' ללשון 'הרח'. רש"י (ר"ה שמשתיון). יב. **ולכך** נקראו החורי והאמורי 'ראשונים' [בפסוק 'אשר גבלו ראשונים'], מפני שדרו בארץ ישראל קודם שנכבשה על ידי בני ישראל [כך משמע מרש"י (ר"ה ונגון) שכתב שה'ראשונים' הם האמוריים וחזיים שהיו בקיאים בטבע הארץ כשם שהיו בקיאים בכך בני שעיר]. אמנם דברי רש"י צ"ב, שכלל בדבר זה גם את האמוריים אף שבגמרא לא נזכרה כלל אומה זו. ואולי יש לבאר שדעת רש"י ש'ראשונים' האמורים בפסוק הנ"ל מוסב על כל שבעת האומות, ומה שכתב 'אמוריים' אין כוונתו לאומה הנקראת 'אמורי' אלא הוא שם כולל של שבעת האומות (כלאים פ"ט מ"ב), ואף שבגמרא נזכר 'חורי' בלבד, סובר רש"י שהוא דוגמא לכך שהאומות ישבו הארץ שהורישום בני ישראל היו בקיאים בחכמת הארץ, והחזי יצא ללמד על כולם, שכן בפסוק נאמר 'ראשונים' סתם [וראה בירושלמי (כלאים פ"ט ה"ד) שמפורש שם שכל יושבי הארץ היו בקיאים בזה]. התוספות (ר"ה אור) כתבו ש'חורי' האמור כאן, אין הכוונה לחורי שהיה אחר משבעה עממים, שאם כן היה לו לדרוש את שמות כל שבעה העמים, אלא הכוונה לבני שעיר שנקרא 'חורי', שנאמר (דברים לג ב) 'זרח מסיני ויזרח משעיר למו' [וצבעון החורי היה מבני שעיר, שנמנה עם בניו (שם לו כ)]. ומדברי רש"י (ר"ה ונגון) משמע שחולק על התוספות, כמו שנתבאר בסמוך. יג. **שנאמר** (דברים ג יג) 'ובשעיר ישבו החרים לפניהם ובני עשו יירשום וישמידום מפניהם וישבו תחתם'. רש"י (ר"ה שנתנו). באחרונים העירו על דבריו, כיצד אפשר שנקראו בני חורין על שם שהשתרידום מנחלתם. יד. **גירסת** רבינו חננאל ורש"י 'רב אשי'. טו. **ובא** להוציא מכלל טעות, שלא נאמר שהששה טפחים של ערוגה ששנינו במשנה, כוללים את גבולותיה, ונמצא כשהניח מחוץ לערוגה טפח חלק מצד זה וטפח חלק מצד

'**תּוֹכָהּ שִׁשָּׁה** - הערוגה עצמה שיעורה ששה טפחים, משמע שהוא מלבד הגבולות.

הגמרא מוסיפה לבאר כמה הוא שיעור רוחב גבול הערוגה מבחוץ. מבררת הגמרא:

גְּבוֹהַּ כָּמָּה - מה הוא שיעור רוחבו של גבול הערוגה המקיף אותה מבחוץ[יז].

מבארת הגמרא: תָּנֵי - כמו ששנינו (כלאים פ"ג מ"ג) בענין מי שהיתה שדהו נטועה ירק ורוצה ליטע בתוכה שורה של ירק אחר, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, רוֹחַב** - צריך הוא להרחיק מהירק שבשדה לשורה **פַּרְסָה** - פרסת כף רגל, דהיינו טפח, ויש ללמוד מדבריו שכמו כן גבול ערוגה הוא טפח, כמו שיבואר בסמוך[יח].

אָמַר רַבִּי זֵירָא, וְאִיתֵּימָא - ויש אומרים **שֶׁרַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא** אמרו, **מַאי מַעֲמָיְהּ** - מה טעמו **דְּרַבִּי יְהוּדָה** שסבר שמקום שרוחבו טפח יש לו חשיבות להיות מבדיל בין השדה לשורה, **דִּכְתִיב** - שנאמר בפסוק שמשבח את ארץ ישראל שאין צריך לטרוח בהשקיית שדותיה, כי היא שותה למטר השמים, ואינה כארץ מצרים שעליה נאמר (דברים יא י) 'וְהִשְׁקִיתָ בְּרַגְלְךָ כְּגַן הַיָּרָק', שאתה צריך להטעין מים על כתפך ולהלך ברגלך סביבותיה להשקותה, ותיבת 'כרגלך' מיותרת ללמד, **מָה** - כשם שפרסת הרֶגֶל רחבה **טֶפַח, אַף גְּבוּל** הערוגה שעשוי לצורך השקייתה **נָמֵי** [-גם כן] שיעוריו **טֶפַח**, ויש ללמוד מכך שהחשיבה התורה מקום זה, שהוא חשוב גם לענין מראית העין ומוציא מידי ערבוב, וכמו כן לענייננו, כשמוקפת הערוגה בגבול טפח, הרי הוא מחשיב אותה כמקום בפני עצמו, לענין שיועיל בה ראש תור הנכנס לתוכה והיוצא ממנה, כשם שמועיל בשדה[יט] ['ראש תור' הוא כינוי לשטח בסוף השדה שזורע בצורת משולש, או ערוגת ירק הזרועה בצורה זו, ואם הוא נכנס לתוך שדה של מין אחר של ירק (ציור ג), אין בו משום איסור כלאים, מפני שראש התור נראה כסוף השדה של המין האחר, ואין כאן ערבוב[כ]].

★

הגמרא מבארת באיזה מקום זרועה הערוגה שבמשנתנו: אָמַר רַב, עֲרוּגָה בָּחוּרְבָּה שָׁנִינוּ - ערוגה זו ששנינו במשנתנו, שהותר לזרוע בה חמשה זרעונים בששה טפחים, הוא רק באופן שאין סביבה ערוגות נוספות ממינים אחרים, שהרי לא פירשה המשנה אלא את מקום זריעת חמשה הזרעונים שבתוכה, שארבעה מהם זרועים בארבע הרוחות ואחד באמצע, ואם היא מוקפת בערוגות סביבותיה, שהמרחק ביניהן שני טפחים [כשיעור רוחב הגבול של כל ערוגה] לא יוכל להרחיק את ארבעת הזרעים שברוחות מהאמצעי כשיעור הראוי, שהרי צריך להרחיק את הזרעים שבארבע רוחותיה מהזרעים שבערוגות שסביבה שלשה טפחים, ונותרו להרחקת הזרעים שבגבולות מהאמצעי רק שני טפחים.

הגמרא מקשה על רב: וְהָאִיכָּא מְקוֹם קְרָנוֹת - והרי יש את מקום הזויות של הערוגה שניתן לזרוע בו, כלומר, הרי אפילו אם תהיה מוקפת שלש ערוגות מכל צד שבה וביחד יהיו שמונה ערוגות [חוץ מהאמצעית], אפשר הדבר שיזרע בה חמשה זרעונים וגם ירחיקה משאר הערוגות כשיעור הראוי, והיינו, שיזרע את רוחות הערוגה סמוך לקרנות [ולא באמצע הרוח], שורה אחת לצפון ואחת לדרום אחת למזרח ואחת למערב, ויזרע מהקרן עד קרוב לחצי הרוח, ואת הערוגות הסמוכות לה יזרע בחציים השני של הרוחות, כך שישאר ביניהם מרחק של טפח ברוחב [כשנעמיד את זו מול זו], ועוד נוסיף לזה את רוחב הגבול של שתי הערוגות, וביחד הם שלשה טפחים [ציור ז][כא], ומדוע הוזקק רב לומר שמדובר דווקא בערוגה שבחורבה.

מתרצת הגמרא: אָמְרִי בֵּי רַב מַשְׁמִיהּ דְּרַב - אמרו בני הישיבה של רב בשם רב, משנתנו עסקה **בְּאוֹפֶן שֶׁהוּא מְמַלֵּא אֶת הַקְּרָנוֹת** - שזרע את כל רוחות הערוגה בצפון ובדרום, מקרן מערבית לקרן מזרחית, וברוח מזרחית ומערבית זרע גרעין אחד באמצעה, ונמצא שאינו יכול לזרוע סמוך לה בצד הצפוני והדרומי [ציור ח][כא].

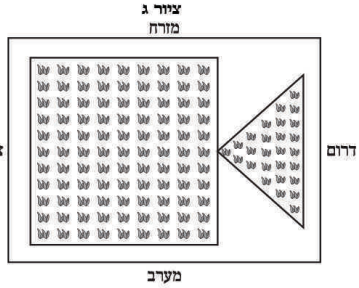

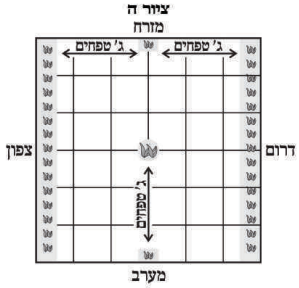

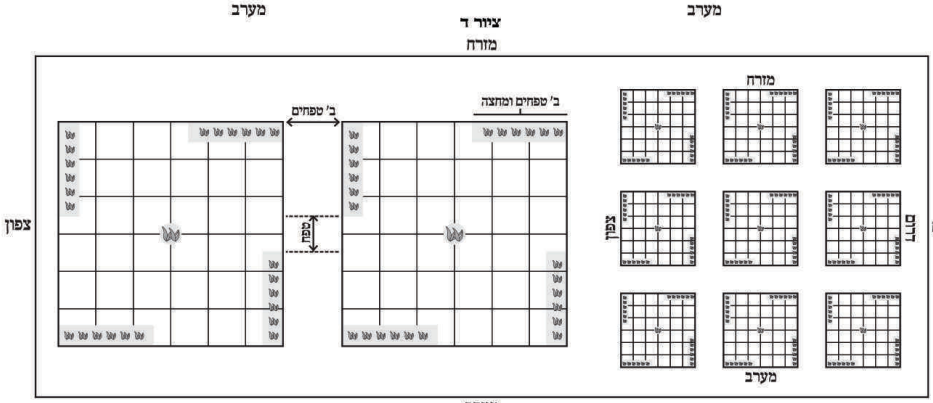

זה לגבולות הערוגה [כמבואר להלן], שזהו שיעור רוחב הגבול] לא נשאר למקום הזריעה של הערוגה אלא ארבעה על ארבעה טפחים, ולא הורחק הזורע האמצעי מהזרעים אלא שני טפחים. רש"י (ד"ה ממקום) כתב: **רש"י** (ד"ה ממקום) כתב, שהנפקא מינה בקבינת שיעור רוחבו של גבול הערוגה הוא, לענין שיהולו עליה שאר דיני ערוגה, ותהיה ניתרת בראש תור שנכנס לה או יוצא ממנה [ראה ביאורו בסמוך סוף ד"ה טפח], שאם אין רוחב גבולה כשיעור הראוי, אין לה קולא זו של שדה. והתוספות (ד"ה נמצאת) כתבו בשם ר"י, שנפקא מינה גם לענין מקח וממכר, שאם מכר לו ערוגה בגבוליה, צריך לתת לו גבול טפח סביבה. והריטב"א (ד"ה ומפני) כתב, שלא התירו זריעת חמשה זרעונים, רק בערוגה, שהואיל והיא מסוימת וניכרת לעצמה, ומסומנת בגבולותיה, לפיכך אין זריעת חמשת המינים נחשבת כעירבוב, אבל אם יזרע בתוך שדהו חמשה זרעונים וירחיק בשיעור ההרחקות האמורות בערוגה אסור, לפי שכשהם בתוך שדה הם נראים כעירבוב. לפיכך מבארת הגמרא כמה הוא שיעור גבולה. וראה עוד בחזון איש (כלאים סי' ז סק"ג).

יז. **במיוחסים** לר"ן (ד"ה אלמא) כתב, שרב אסי סובר שמדובר בערוגה בין הערוגות [כשיטת שמואל להלן (ע"ב)], שאם לא כן הרי גבולות הערוגה רחבים הרבה יותר מטפח. כתב הריטב"א (ד"ה ומפני) נתלה, אף שבמשנה בכלאים (שם), נחלקו תנאים על רבי יהודה, נקטה הגמרא את דעתו, או משום שדבריו מוכרחים בתחילת המשנה [לפנינו דבריו הם בסוף המשנה] או משום שהלכה כמותו. וראה בשפת אמת (ד"ה ומפני) שתמה מסוגייתנו על דעת הרמב"ם.

יח. **ע"פ** רש"י (ד"ה ופשקים) ורמב"ן (ד"ה נמצאת). יט. **ראה** כלאים (פ"ג מ"ג). כ. **רש"י** (ד"ה ופלג) והריטב"א (ד"ה ממ"נ כן) בביאור דבריו. וראה בתוספות (ע"א ד"ה ופלג - קמ"ב) שהקשו על רש"י שלשיטתו אין כאן הרחקה של שלשה טפחים, כי אלכסון של שני טפחים על טפח אינו עולה לשלשה טפחים. וביד דוד (שבת - קמ"ב ד"ה ומ"ש), כתב ליישב שרש"י לשיטתו שעיקר איסור כלאים הוא משום ערבוב ולא משום ענינה, לפיכך כאשר יש מרחק טפח לרוחב בין הזרעים ועוד שני הטפחים לאורך [של הגבולות] יש בכך די היכר, אף שאין באלכסונם ג' טפחים. כא. **רש"י** (ד"ה ממנלן). כך הציור בגמרות שלפנינו [ציור ח], וכך הוא בספר שבת של מי (ד"ה אמר רב) ובמנחם משיב נפש (כלאים ד"ה ממנלן).

מקשה הגמרא, **וְיִזְרַע מֵאַבְרַאי וְלָא יְמַלֵּי מְגָנָאי** - שיזרע את הערוגות המקיפות אותה, ואת מקום הקרנות שבערוגה הפנימית לא ימלא, כלומר, בשורות הפנימיות לא ימלא את כל הרוח בזרעים, אלא יזרע רק חלק מהשורה שבקצה הערוגה, וכן בשורה שבערוגה הסמוכה לא יזרע אלא באופן שנתבאר למעלה[ב], ומדוע נדחק רב להעמיד את המשנה בערוגה בחורבה, שאין שם ערוגה אחרת.

ל״ש ממ״ג). אמנם מהמהרש״א ומהרש״ש (כרמ״י) משמע שזורע גם את הרוח המערבית והמזרחית, אלא שמניח חרוב [שטח לא זורע] סמוך לקרנות, כדי שלא יתערב בזרעים של הרוח הצפונית והמערבית [ציור ח], ואף שאין מרחק ג׳ טפחים בין הזרוע במערב לזרוע בצפון, מכל מקום מותר משום שהוא כ׳ראש תור׳, שהרי זורע שורה, לא גרעין יחיד, ושורה זו זרועה מצפון לדרום, ההשורה שעל ידה זרועה מזרח מערב [כך ביאר במנחם משיב נפש את דבריהם]. וכך ציין הרש״ש שהציור שבדפוסים שלפנינו הוא משובש ואינו לדעת רש״י. וראה במנחם משיב נפש (כרמ״י סב) שסמך על הציור הנדפס, וכתב שכך מדויק מלשון רש״י, שרש״י כתב שמכיון שמילא את הקרנות, לא יוכל לזרוע בערוגה הסמוכה מצפון ומדרום, ואם כדברי המהרש״א והרש״ש, גם ממזרח וממערב אינו יכול לזרוע מחמת העירבוב, אבל אם נאמר שזורע במערב ובמזרח רק גרעין אחד באמצע, יוכל לזרוע בערוגה הסמוכה לה על ידי כך שיזרע בה בהרחקת טפח לרוחב [ציור ז]. אך יש להעיר, שלדבריו יוצא שהערוגות שסביב האמצעית אינן זרועות באותו אופן שזרועה האמצעית, שהרי אם מרחיק טפח לרוחב בערוגה הסמוכה [במזרחה] הרי הוא פוגע בתוך ג׳ טפחים של הזרעים שבצפון ובדרום, וחייבים לומר שבערוגות שסביבה לא מילא את הרוח הצפונית והדרומית. אמנם לפי המהרש״א יוצא שגם במזרח ומערב לא יוכל לזרוע סביבה וכנ״ל, וצריך לומר שהמהרש״א לא דייק את לשון רש״י כדיוקו של המנחם משיב נפש, וסבר שגם במזרח ומערב לא יוכל לזרוע, ומה שנקט רש״י ׳צפון דרום׳, כי שם מילא את הקרנות, וניכר הערבוב ביותר. באחרונים (שני יהושע ד״ה אמרי, לשון חכמה סד: כרמ״י ד״ה אמרי) העירו על רש״י שסתר את דברי עצמו, שבמשנה פירש, שמילא את כל הרוחות עד סמוך לקרן, וכאן פירש שאת הרוחות הצפונית והדרומית מילא לגמרי, ובמערבית והמזרחית זרע גרעין אחד. ויישבו, שכאן פירש לדעת רב החושש שמא ימלא את הקרן [כמבואר להלן], ולכן אם ממלא את כל הרוח חרץ מהקרן יש לחשוש שימלא גם את הקרן, מה שאין כן כשזורע את המזרחית והמערבית רק גרעין אחד זוכר שלא למלאות [ולכאורה דבריהם אינם כמהרש״א והרש״ש]. אבל במשנה פירש כדעת שמואל [להלן], שאינו גזור שמא ימלא את הקרן. התוספות (ד״ה אמר) נחלקו על רש״י בביאור כל הסוגיא, מהטעמים שביארו להלן (ע״ב ד״ה ופא - נפוסו), ופירשו בשם רבינו תם, מה שאמר רב ׳ערוגה בחורבה שנינו׳, הוא באופן שאינו ממלא את כל הרוח, אלא זורע באמצע כל רוח רק טפח וג׳ חומשין, ומשני צידי הזרוע מניח ריק טפחיים וחומש לצד הקרנות, ונמצא שזרעוני צד זה רחוקים מזרעוני הצד הסמוך לו יותר משלשה טפחים [שהוא האלכסון של טפחיים וחומש על טפחיים וחומש] [ציור ח]. וראה שם שנחלקו גם בביאור המשך מהלך הסוגיא. כב. **בקושיית** הגמרא ׳והאיכא מקום קרנות׳.

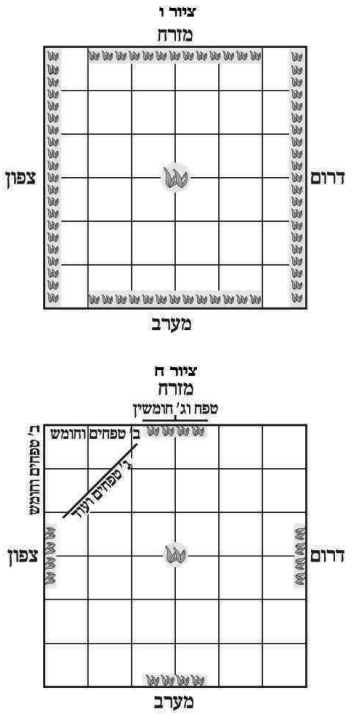

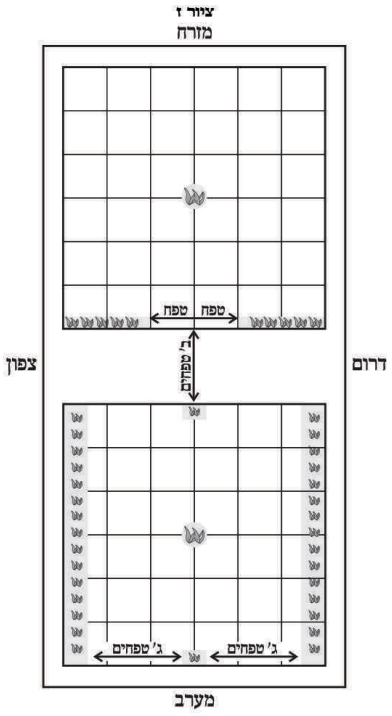

מתרצת הגמרא: גְּזִירָה שָׁמָא יְמַלֵּא אֶת הַקְּרָנוֹת - רב סובר שאם נתיר לו לזרוע ערוגות סביבה, יש לחשוש שמא בשעה שזורע את האמצעית ישכח וימלא את הקרנות, ואחר כך יזרע את הערוגות שסביבה כפי שזרע את הערוגה האמצעית, ולא ישים לבו לעירבוב הזרעים של שתי הערוגות, והרי אין בין הזרעים שבסוף ערוגה זו לאלו שבחבירתה, רק שני טפחים [של הגבולות של שתי הערוגות][א].

מקשה הגמרא על התירוץ: וְלָא וְהָא דין הערוגה **אַלָּא** כדין **רֹאשׁ תּוֹר** [ב]**רַךְ**, שהוא כצורת משולש[ב] שנמשך ובא משדה לשדה [ציור ב], שהואיל וניכר שאינו מזו שנכנס אליה אלא מזו שיצא ממנה, אין בו משום כלאים, ואף שהם יונקים זה מזה, **מִי לָא תְּנַן** - וכי לא כך שנינו (כלאים פ"ג מ"ב), **הָיָה רֹאשׁ תּוֹר יָרָק** - קרן זוית של שדה ירק הנראית כמשולש, **נִכְנָס לְתוֹךְ שָׂדֶה** של ירק **אַחֵר**, אף על פי שאין רווח ביניהם, **מוּתָּר, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה** וניכר שהוא **סוֹף הַשָּׂדֶה** הסמוכה ואין כאן עירבוב[ג], וקשה שגם בנידוננו נאמר כן, שהואיל והערוגות ניכרות ביניהן אין לחשוש לעירבוב, ומה בכך שיזרע את הערוגות שסביבותיה סמוך לערוגה זו? **מתרצת הגמרא: אֵין 'רֹאשׁ תּוֹר' בָּעֲרוּגָה** - רב סובר שאין היתר של ראש תור מתיר את היוצא מערוגה לערוגה, ורק אם הוא יוצא משדה לשדה, או מערוגה לשדה, או משדה לערוגה, שאלו ניכרות ומובדלות זו מזו, אבל שתי ערוגות אינן חשובות דיין כדי שתהא ניכרת כל אחת מהן בפני עצמה, ונראות הן כערוגה אחת[ד].

שיטת שמואל החולק על רב: וּשְׁמוּאֵל אָמַר, עֲרוּגָה בֵּין הֲעֲרוּגוֹת שָׁנִינוּ - משנתנו מדברת בערוגה הנטועה בין ערוגות, וחולק על רב שאמר שמדובר בערוגה בחורבה[ה]. **מקשה הגמרא על שמואל: וְהָא קָא מִיתְעָרְבֵי בָּהֲדֵי** - והלא מתוך שאין בין הערוגות אלא שני טפחים של גבולין, מתערבים עלי הערוגות אלו עם אלו! **מתרצת הגמרא: בְּגוֹמָּה שׁוֹרֶה לָהֶן וְשׁוֹרֶה לָהֶן** - מה שאמרנו העמיד את המשנה בערוגה בין ערוגות, לא נתכוין באופן שמילא את כל רוחות הערוגות סביב, רק את חציין[ו], כגון שבערוגה זו זרע את חציה מצד קרן מזרחית צפונית, ובסמוכה לה זרע מצד מערבית דרומית, כמו שנתבאר

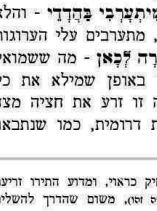

לעיל (ע"ב) בקושיית הגמרא 'והאיכא מקום קרנות', ונמצא שהזורע בשתי הערוגות רחוק זה מזה שלשה טפחים ואין העלים מתערבים[ז], ושמואל אינו חושש ל'שמא ימלא את הקרנות' כפי שחשש רב.

*

הגמרא מוסיפה לדון בענין הערוגה השניה במשנתנו: אָמַר עוּלָּא, בָּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שבארץ ישראל נסתפקו[ח], **הַפְקֵיעַ** - מלשון קריעה[ט], שקרע וחפר בקרקע **תֶּלֶם**[י] **אֶחָד** - חרץ עמוק טפח ורחב טפח **עַל פְּנֵי כּוֹתָּהּ** - על פני כל הערוגה באמצעה, וזרע בו שורה של זרעים [מאחד המינים שבצפון או בדרום, או מין חמישין העוברת מהמקום הזורע שבצפון למקום הזורע שבדרום, והרי שורה זו זרועה בפחות משלשה טפחים לזרעים שברוחות הערוגה, שהרי רוחבה טפח [ציור ג][יא], **מַהוּ** - מה דין הערוגה, האם יש לחשוש שעל ידי השורה שהעביר באמצע נעשה עירבוב, שהרי היא פוגעת בתוך שלשה לזרעים שברוחות, ובטל ההיתר של זרעית חמישה זרעונים, שלא התירו חכמים רק זרעית זרע יחידי באמצע הערוגה, שבאופן זה ניכר שהזרעים מובדלים, או שמא גם בהעברת שורה שלימה ישנו היכר[יב]. **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, בָּא הֲעֲרֵבוּב** שבין הזרעים שבתלם עם הזרעים שברוחות הערוגה, **וּבִיטֵּל אֶת הַשּׁוּרָה** - את הלכות הערוגה ששנינו במשנה ואסור[יג]. **רַב אָשֵׁי**[יד] **אָמַר, אֵין עֵירוּבוֹ מְבַטֵּל אֶת הַשּׁוּרָה**, ומותר.

הגמרא מקשה על רב אסי: אִיתֵּיבֵיהּ - הקשה **רְבִינָא חָבֵר אָשֵׁי** על דברי רב אסי[טו], והלא שנינו (כלאים פ"ג מ"ד), **הַנּוֹטֵעַ** בשדהו **שְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁל קִשּׁוּאִין**, ולצידם **שְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁל דְּיוֹיְנִין**, ולצידם **שְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁל פּוֹל הַמִּצְרִי**[טז], **מוּתָּר**, ואין זה עירבוב, שהואיל וכל מין נוטע בשתי שורות, הרי הוא חשוב כשדה בפני עצמו ויש בכך היכר, אבל הנוטע **שׁוּרָה אַחַת שֶׁל קִשּׁוּאִין, וּלְצִידָהּ שׁוּרָה אַחַת שֶׁל דְּיוֹיְנִין וּלְצִידָהּ שׁוּרָה אַחַת שֶׁל פּוֹל הַמִּצְרִי, אָסוּר**, לפי שאין שורה אחת נחשבת כשדה בפני עצמו, ורקשה לרב אסי שאמר שגם בזוירעת שורה אחת ישנו היכר. **מתרצת הגמרא:** לעולם שורה אחת נחשבת היכר, והטעם שלא התירה המשנה בכלאים

א. **קשה** שהרי גם כשזורע ערוגה אחת יש לחשוש שמא לא ירחיק כראוי, ומדוע התירו זריעת חמישה מינים בערוגה. ותירצו הראשונים (ממרן ר"י מיגאש, מאירי ר"י זהבי ושמואל) פירשו, שהראשי הצמחים נוטים אלו לצד זה והאחרים לצד אחר, וכך משמע ברבינו חננאל (ר"י מן המקנקן ור"י מן המיישב). ב. **דעת** רש"י עולה, שמחלוקת רב ושמואל היא, אם חרשים שמא ימלא את הקרנות או לא, אבל כולם סוברים שאין מועיל ראש תור בערוגה. אמנם דעת התוספות (ר"י מן המיישב ושמואל) שמשמואל סבר שגם אם ימלא בקרנות אין בכך איסור, משום שניתר כראש תור שמועיל גם בערוגה. ודעת הרמב"ם (פ"ח מ"ג מכלאים פ"ג מ"ג) שלא נחלקו כלל להלכה, רק בפירוש המשנה. כתב רש"י (ר"ה נוטע) בשם רבותיו, שפירשו מה שהוזכר בגמרא 'קרנות', שהכוונה לגבולים, אולם רש"י אומר שיש לו הרבה גמגומים על ביאור זה, וגם שלא מצינו בכל הש"ס ש'קרנות' משמשות במשמעות 'גבולים', אלא במשמעות 'זויות'. יא. **בכתובות** (קיב:) מובא שעולא היה רגיל לעלות לארץ ישראל, משמע, שהיה עושה דרך זו מספר פעמים, והיה מוסר לבני בבל שמעות בשם החכמים בני ארץ ישראל. יב. **כמו** ששנינו לענין שמחת בית השואבה (סוכה נא:), 'מבלאי מכנסי הכהנים היו מפקיעין', כלומר קורעים. יג. **תלם** היינו שורה שכשדה. וכתבו התוספות (ר"י מן המיישב ושמואל) שבבבל קראוהו 'שורה', ובארץ ישראל 'תלם'. יד. **המיוחסים** לר"ן (ר"י מן המיישב ושמואל הכהן ור"י מן המיישב ושמואל) פרש"י ז"ל פרישה. טו. **רש"י** בביאור דברי רב"א. והחזון איש (כלאים סי' ז סק"י) פירש, שזורע שורה אחת בלבד העוברת מצפון לדרום באמצע הערוגה [ולא כר"ש שעשה חריץ ברוחב טפח שיש בה יותר משורה אחת], ואף שהשורה רחוקה שלשה טפחים מהרוחות, וישנו כאן שיעור זניקה, וגם כלפי הזורעים שבצפון ובדרום יש להתירה מתורת ראש תור, שהרי הם זורעים ממזרח למערב והיא מעפן לדרום [וכך משמע ברש"ש (פכ"ו מ"ב)] [ציור ד], מכל מקום נסתפקו בגמרא, כיון שיתכן שלא התירו זריעת מין חמישי רק כשזורע יחידי ולא כשזורע שורה שלימה, כי אז נראה כעירבוב מפני ששתה הקטן של הערוגה. ובעין זה משמע בראש משביר (פכ"ו מ"ב), אלא שלדבריו הצד להתיר הוא רק משום שהשורה עוברת בתוך חריץ שזה היכר שהשורה אינה מעורבבת, ובחזו"א משמע שאין צריך לעשות חריץ. טז. **רש"י** (ר"ה ואי אמרת) וריטב"א (ר"ה אמר) בביאור דברי רש"י. טז. **שורה** היינו דין ערוגה השנוי במשנה. מנחם משיב נפש (מב) בביאור דברי רש"י [ונראה שפירש 'שורה' מלשון 'שורת הדין']. יח. **בהגהות** ועיונים הביא גירסת דפוסים ישנים שגורסים 'רב אשי', וכך היא גירסת התוספות (פורת"ם אמר מעלה) ורבינו חננאל. יח. **וגירסה** שנזכרה בהערה הסמוכה, שגורסים 'רב אשי', הקשה רבינא לרב אשי, שהיה בעל השמועה. יט. **ומדובר** כשנטועים בשדה גדולה, ולא בערוגה. רש"י (ר"ה שמא).

משיעור זניקה, מתערבים העלים מלמעלה. ח. **כלומר** קרוב לחציה, היינו טפחיים ומחצה. ט. **רש"י** (ר"ה פקיעה) ותוספות (ר"ה הפקיע) והמאירי (ר"ה ומשמואל) פירשו, שהראשי הצמחים נוטים אלו לצד זה והאחרים לצד אחר, וכך משמע ברבינו חננאל (ר"ה ומפקיעין ור"ה ומכיוון). י. **דעת** רש"י עולה, שמחלוקת רב ושמואל היא, אם חרשים שמא ימלא את הקרנות או לא, אבל כולם סוברים שאין מועיל ראש תור בערוגה. אמנם דעת התוספות (ר"ה ומשמואל) שמשמואל סבר שגם אם ימלא בקרנות אין בכך איסור, משום שניתר כראש תור שמועיל גם בערוגה. ודעת הרמב"ם (פ"ח מ"ג מכלאים פ"ג מ"ג) שלא נחלקו כלל להלכה, רק בפירוש המשנה. כתב רש"י (ר"ה נוטע) בשם רבותיו, שפירשו מה שהוזכר בגמרא 'קרנות', שהכוונה לגבולים, אולם רש"י אומר שיש לו הרבה גמגומים על ביאור זה, וגם שלא מצינו בכל הש"ס ש'קרנות' משמשות במשמעות 'גבולים', אלא במשמעות 'זויות'. יא. **בכתובות** (קיב:) מובא שעולא היה רגיל לעלות לארץ ישראל, משמע, שהיה עושה דרך זו מספר פעמים, והיה מוסר לבני בבל שמעות בשם החכמים בני ארץ ישראל. יב. **כמו** ששנינו לענין שמחת בית השואבה (סוכה נא:), 'מבלאי מכנסי הכהנים היו מפקיעין', כלומר קורעים. יג. **תלם** היינו שורה שכשדה. וכתבו התוספות (ר"ה אמר עולא) שבבבל קראוהו 'שורה', ובארץ ישראל 'תלם'. יד. **המיוחסים** לר"ן (ר"ה המקנקן ור"ה ומשמואל) פרש"י ז"ל פרישה. טו. **רש"י** בביאור דברי רב"א. והחזון איש (כלאים סי' ז סק"י) פירש, שזורע שורה אחת בלבד העוברת מצפון לדרום באמצע הערוגה [ולא כר"ש שעשה חריץ ברוחב טפח שיש בה יותר משורה אחת], ואף שהשורה רחוקה שלשה טפחים מהרוחות, וישנו כאן שיעור זניקה, וגם כלפי הזורעים שבצפון ובדרום יש להתירה מתורת ראש תור, שהרי הם זורעים ממזרח למערב והיא מעפן לדרום [וכך משמע ברש"ש (פכ"ו מ"ב)] [ציור ד], מכל מקום נסתפקו בגמרא, כיון שיתכן שלא התירו זריעת מין חמישי רק כשזורע יחידי ולא כשזורע שורה שלימה, כי אז נראה כעירבוב מפני ששתה הקטן של הערוגה. ובעין זה משמע בראש משביר (פכ"ו מ"ב), אלא שלדבריו הצד להתיר הוא רק משום שהשורה עוברת בתוך חריץ שזה היכר שהשורה אינה מעורבבת, ובחזו"א משמע שאין צריך לעשות חריץ. טז. **רש"י** (ר"ה ואי אמרת) וריטב"א (ר"ה אמר) בביאור דברי רש"י. טז. **שורה** היינו דין ערוגה השנוי במשנה. מנחם משיב נפש (מב) בביאור דברי רש"י [ונראה שפירש 'שורה' מלשון 'שורת הדין']. יח. **בהגהות** ועיונים הביא גירסת דפוסים ישנים שגורסים 'רב אשי', וכך היא גירסת התוספות (פורת"ם אמר מעלה) ורבינו חננאל. יח. **וגירסה** שנזכרה בהערה הסמוכה, שגורסים 'רב אשי', הקשה רבינא לרב אשי, שהיה בעל השמועה. יט. **ומדובר** כשנטועים בשדה גדולה, ולא בערוגה. רש"י (ר"ה שמא).

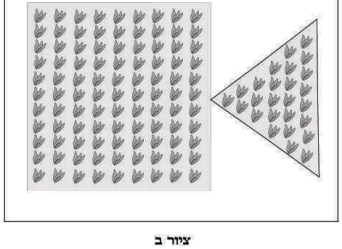

ציור ב

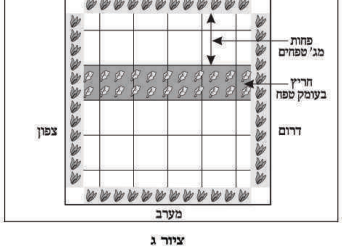

ציור ג

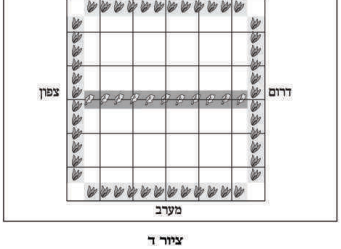

ציור ד

זריעת שורה אחת, **דְּשָׁאנֵי הָכָא** - שונה הדבר כאן במשנה[כ], **דְּאִיכָּא שָׂרָאכָא** - שהעלים ארוכים ומתערבים זה בזה בהרבה מקומות, ונראה כאילו נזרעו בכלאים, ולכך אין מועילה זריעת שורה ממין זה ושורה ממין זה, אלא אם הם שתי שורות, אולם בסתם זרעים גם בזריעת שורה אחת ישנו היכר[כא].

★

בהמשך לדין משנתנו ששנינו שאפשר לזרוע כמה מינים בערוגה, משמיענו רבי יוחנן כיצד יוכל אדם למלאות גינתו במיני ירק שונים: אָמַר רַב בָּהֲנָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הָרוֹצֶה לְמַלּאוֹת גִּינָּתוֹ יָרָק מהרכה מינים, **עוֹשֶׂה** כל ערוגה **וַעֲרוּגָה** מערוגות השדה, מרובעת **שָׁשָׁה עַל שִׁשָּׁה** טפחים, **וְעוֹנֶה בָּה** עיגול ברוחב **חֲמִשָּׁה**, וזורע אותו ממין אחד, **וּמְמַלֵּא קַרְנוֹתֶיהָ מִכָּל מָה שֶׁזָּרָעָה** - בקצה הערוגה זורע ברוחב חצי טפח מסביב, מין אחר של ירק[כב], ואין הנגיעה שבין הזרעים שבגבולי העיגול לחלקת הערוגה שנשארה סביבו חשובה עירבוב, לפי שכל מין ניכר בפני עצמו מפני צורת העיגול שזורע אחד המינים, וכמו כן אינו צריך להרחיק בין הערוגות, משום שהזריעה באופן זה יש לה היכר וניכרת כל ערוגה לעצמה[כג].

הגמרא מקשה על רבי יוחנן: וְהָא אִיכָּא דְּבֵינֵי וּבֵינֵי - כיצד אמר רבי יוחנן שיכול למלאות את גינתו במינים שונים, הרי כשזורע את גבולות הערוגות מתערבות הערוגות ביניהן[כד], שהרי כל אחת זרועה מין אחר[כה]. **מתרצת הגמרא: אָמְרִי דְּבֵי רַבִּי יַנַּאי, בְּמַחֲרִיב בֵּין הַבֵּינַיִים** ואינו זורע את הגבולות, ומה שרבי יוחנן אמר שממלא את גינתו, הוא לאו דווקא, וכוונתו שממלא רק את הערוגות בלא גבולותיהן, ומאחר שמניח את גבולן חרב, ניכרות הערוגות ביניהן ואין כאן עירוב[כו].

רַב אַשִׁי אָמַר, אפשר להעמיד את דינו של רבי יוחנן גם כשזורע את הגבולות וכדלהלן, **שֶׁאִם הָיוּ זְרוּעִין שְׁתֵּי** - אם הזרעים שזורעים בחצי הטפח המרובע שסביב העיגול זרועים שורה אחת ארוכה, כחוטי השתי הארוגים לאורך האריג, **זוֹרְעָן עֲרָב** - זורע אותם כנגד הראשונים בשורות של צורת רוחב, כחוטי ערב שארוגים לרוחב האריג[כז] [ציור ו], ואם היו ריבועי הערוגות זרועים **עֲרָב, זוֹרְעָן** לגבולים **שְׁתֵּי**, ועל ידי כך שניכרים גבולות הערוגות ניכרת כל ערוגה לעצמה, ונמצא שאף שהגבולות זרועים אין עירוב בין הערוגות[כח].

הגמרא מקשה על רבי יוחנן שאמר שזריעה בעיגול מתירה לזרוע סביבה: אִיתֵּיבֵיהּ - הקשה **רַבִּינָא זְרַע אֲשִׁי** על שיטת רבי יוחנן שהתיר זריעת שני מינים על ידי שאחד מהם זרוע בעיגול, ממה ששנינו בברייתא, **עֲבוֹדָת יָרָק בְּיָרָק אֶחָר** - כמה הוא שיעור עבודת ירק, להרחיק ירק אחר ממנו כדי עבודתו, ולא נחשוש עוד לערבוב, **שִׁשָּׁה טְפָחִים** לחמשה זרעונים, כמו ששנינו במשנתנו, **וְאֵז רוֹאִין אוֹתָם** - את הזרעים

כ. **בהגהות** וציונים הגיהו ע"פ רש"ש 'שאני התם', וכן הוא בתוספות (ד"ה משיקיה) בסופו. וראה עוד בשפת אמת מה שכתב בזה. כא. **שראכא**, היינו עלים רחבים וארוכים שנכנסים בסמוכים להם. רש"י (ד"ה דשאני) והר"י מיגאש (סוה"ש סי' נז) הוסיף, שנמתחים היטב ולכן מתערבבים אלו באלו. וכן הוא בתשובות הגאונים (מהכמ' סי' סכה) ובבעל המאור (ד"ה שאני סכה). אך גירסתם 'שראכא', והוסיפו שמשמעות הלשון 'שראכי' הוא שנקשרים זה עם זה. כב. **כך** הוא הציור לדעת רש"י (ד"ה ועונה) [ציור ה] וכך מבואר בהריטב"א (ד"ה אמר רב כהנא) ובר"י קורקוס (כלפי ס"ד שם), ובתוספת ביאור ע"פ דרך אמונה (כלפי שם בסה"ל ד"ה והיכא). כג. **הרמב"ן** (ד"ה והיכא) ובחידושים המיוחסים לר"ן (ד"ה ת"ל ייחנן) כתבו בשם רש"י, שמה שאמר רבי יוחנן 'ועונה בה חמשה', הכוונה שעושה חמישה עיגולים בתוך הערוגה, ומניח ביניהם הפרש מועט, וזורע בכל אחד מהם מין אחר, שצורתו המיוחדת של העיגול עושה היכר ואין כאן עירבוב. ומה שאמרו שממלא את קרנותיה, הכוונה לגבולים, שיכול לזרוע בזויותיהם, משום שהן מרוחקות מהעיגולים. אמנם בריטב"א ור"י קורקוס (כלפי ס"ד שם) כתבו בדעת רש"י כמו שכתבנו בפנים, וכדעת רבינו תם בתוספות (ד"ה ממלא). כד. **בנזכר** לעיל (ע"ב). כה. **רש"י** (ד"ה והא והתניא) ומבואר בדבריו שקושיית הגמרא היא על היקף הריבוע של חצי טפח שבערוגות שמתערב חצי טפח שבערוגה זו לזרוע בערוגה הסמוכה לה, על ידי שהגבולים זרועים כמו שבארנו בפנים. והריטב"א (ד"ה ומכיון) וכן הביא הר"י קורקוס (שם) בשם הרשב"א, הקשו לדעת רש"י שפירש שקושיית הגמרא 'והאיכא דביני ביני' הכוונה לזריעת הגבולים, הרי אין דרך לזורעם, ומדוע סברו שרבי יוחנן התכוין גם לגבולים. ועוד הוסיף הר"י קורקוס להקשות, שאם כוונת הגמרא להקשות מהגבולים, היה להם להקשות מצד העירוב של הערוגה עצמה, שהזורע בגבולים מתערב עם הזרעים הזורעים בריבוע שבצידי הערוגה. ועיין שם שפירש את קושיית הגמרא באופן אחר. כו. **ואף** שעדיין לא תהיינה הערוגות מרוחקות זו מזו רק שני טפחים, כרוחב הגבולים (כלפי ס"ד), ולעיל (שם) נתבאר שצריך מרחק של שלשה טפחים כשאין היכר אחר, כתב החזון איש (כלאים סי' ז סק"ל ד"ה ס"ד) שהעיגול שבכל ערוגה ביחד עם הגבול שסביבה גורם שתהא ניכרת כל ערוגה לעצמה. כז. **בחזון** איש (שם) ביאר, שצורת הערב ניכרת בכך שמרחיק בה את שורות הזרעים אלו מאלו, ועל ידי כך הן ניכרות משורות השתי שזורעות באופן צפוף יותר [ראה ציור ז]. כח. **והוסיף** החזון איש (שם), שגם אם יזרע את הגבולות שתי ביחד עם הריבוע של ערוגה זו, והגבול עם הריבוע של הערוגה הסמוכה יזרע ערב מותר, שעל ידי כך ישנו היכר בין הערוגות. [אמנם באופן שזורע הריבוע שתי והגבול ערב, אין צריך לעשות גם היכר בין הגבולות של הערוגות, שמתוך שניכר הגבול של כל ערוגה לעצמו, זה עצמו גורם היכר בין הערוגות, שכך היא צורת ערוגה, שמוקפת גבול סביבה, כמו שנתבאר בהערה לעיל (מדברי הגמרא 'ממציע בין הזריעים', ע"ב מתון לים שם).

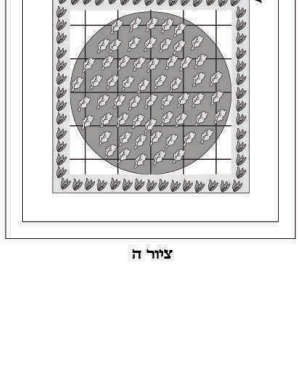

ציור ה

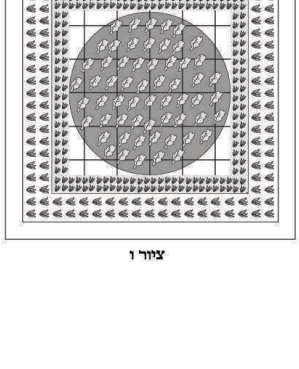
ציור ו

טָבְלָא מְרוּבַּעַת - כמו שהם זרועים במקום חלק ומרובע, שיש לו חשיבות, ואינם נראים כמעורבים[א]. מדייקת הגמרא, **טָבְלָא הוּא דְּשָׁרֵי** - ממה שנקטה הברייתא הלשון 'טבלא מרובעת' משמע שרק כשזורעים במרובע אינם חשובים כמעורבים[ב], **הָא לָאו הָכִי** - אבל בלא שרק כך, אלא שהיו זרועים בעיגול, **אֲסִיר**, מפני שכשזורעים בעיגול אין להם היכר, ועקשה על רבי יוחנן שאמר שגם כשזורעים בעיגול יש להם היכר[ג]. מתרצת הגמרא, **הָתָם** - מה שהצריכו שם שתהא מרובעת, הוא כדי **דְּאִקּוֹלֵי בָּהּ קוֹלָּא אֲחֲרִינָא** - להקל בה קולא נוספת, **דְּהָתִיר רֹאשׁ תּוֹר' הַיּוֹצֵא הֵימֶנָּה** - מערלה זו לתוך שדה אחרת, כלומר להתיר שתהא שורה מערלה זו יוצאת ופוגעת בערוגה הסמוכה לה על ידי צורה של ראש תור, דהיינו שמציר והולך, זה הותר רק בערוגה מרובעת, כי צריך לכך אופן הניכר ביותר, אבל לענין שיהיה מותר לזרוע בערוגה מין נוסף, וכן שיהיה מותר לזרוע בערוגה הסמוכה לה מינים אחרים, גם היכר של ערוגה עגולה מועיל לזה.

* * *

משנה המשנה שלפנינו היא המשך למשניות הקודמות בפרק זה, שנתקבצו בהן הלכות שנלמדו בדרך אסמכתא. הנידון ברישא של המשנה הוא, שכבת זרע שנפלטת מאשה[ד], מהו שיעור הזמן שתשהה בגופה של האשה ועדיין תטמא, שכן במסכת נדה (נו.) מבואר, שמכך שכינה אותה הכתוב 'שכבת זרע' יש ללמוד, שאינה מטמא אלא כשראויה להיות ולד נוצר ממנה, ולפיכך אם שהתה בגוף האשה שיעור זמן שבאה לידי סרחון ואינה ראויה עוד שיהיה ולד נוצר ממנה, אינה מטמא בפליטתה.

מִנַּיִן שְׁפּוֹלֶטֶת שִׁכְבַת זֶרַע בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי לשימושה **(שֶׁתְּהֵא)[ו] טְמֵאָה?** שֶׁנֶּאֱמַר קודם מתן תורה (שמות יט טו), 'וַיְהִי נְכֹנִים לַשְּׁלֹשֶׁת יָמִים אַל תִּגְּשׁוּ אֶל אִשָּׁה, כלומר ההזהרים שיפרשו מנשותיהם שלשה ימים, כדי שתוכל התורה להינתן ביום הרביעי, ופרישה זו היתה מחשש שמא ייטמאו נשים על ידי שכבת זרע שיפלטו, שהקפידה התורה על טומאת קרי במתן תורה[ז], ומכך שציוותה התורה לפרוש שלשה ימים ולא יותר, משמע שלאחר שטבלו ביליל רביעי אין עוד לחשוש מפליטת שכבת זרע, לפי שלא ייטמאו בה, אבל ביום השלישי אם פולטות, הרי הן טמאות[ח].

מִנַּיִן שֶׁמַּרְחִיצִין אֶת הַמְיֻלָּה' - שמותר לחמם מים ולרוחצה בשבת[ט], **בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי** למילה **שֶׁהָיוּת שֶׁבָּת**, שאף ביום השלישי הוא מסוכן, והמים החמים מחזקים את גופו ומבריאים אותו[י], **שֶׁנֶּאֱמַר** בשמעון ולוי בני יעקב שבאו לעיר שכם לאחר שנימולו[יא] (בראשית לד כה) 'וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים[יב], הרי שגם ביום השלישי היו עדיין בחזקת מסוכנים.

מִנַּיִן שֶׁקּוֹשְׁרִין פִּשּׁוּן שֶׁל זְהוּרִית [-רצועה של צמר סרוק ארוכה וצרה כצורת לשון, צבועה אדום[יג]] **בְּרֹאשׁ שַׁעַר הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ** לעוזאזל ביום הכיפורים, והיה מלבין מאליו, והוא סימן שמחל הקדוש ברוך הוא לישראל[יד], **שֶׁנֶּאֱמַר** בישעיה (ס יח) שהוכיח את ישראל ואמר להם שיודו על עוונותיהם, וגם אם סרחו תתקבל תשובתם, ואמר להם בשם ה', **אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ** - גם אם יהיו חטאיכם כבגד שהוכתם בצבע אדום, שנראה למרחוק וגם קשה להסירו, ילבין אותו הקב"ה כשלג, ומפסוק זה סמכו חכמים לקשור לשון של זהורית בראש שעיר המשתלח שבא לכפר על עוונותיהם של ישראל.

מִנַּיִן לְסִיכָה שֶׁהִיא בְּשַׁבָּתְיָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים - שאסור לסוך את הגוף ביום הכיפורים, כשם שאסור לשתות בו, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה** גמורה **לַדָּבָר**, אבל יש **זֵכֶר** [-מעין אסמכתא ורמז] **לַדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר** בתהלים (קט יח) במזמור המדבר באלו שדברו סרה על דוד או על ישראל, וקללם דוד, 'וַיִּלְבַּשׁ קְלָלָה כְּמַדּוֹ וַתָּבֹא כַמַּיִם בְּקִרְבּוֹ וְכַשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו'[טו], הרי שהתוקשה סיכת שמן לשתיית מים[יז].

*

גמרא הגמרא מקשה **על מה ששנינו ברישא של משנתנו, שהפולטת ביום השלישי היא טמאה.** מקשה הגמרא: **הָרִאשָׁא** של המשנה ששנינו שהפולטת בשלישי טמאה, היא **דְּלָא כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה**, שכן דעתו שהפולטת ביום השלישי טהורה, כמובא בברייתא בסמוך, ואילו **הָסֵיפָא** של המשנה, ששנינו בה שמרחיצין את המילה ביום השלישי שחל בשבת, היא **כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה**, שכך היא דעתו להלן במשנה (קלד:), **דְּאִי** [-שאם תאמר] שהרישא **כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה**, הרי **מְהוֹרָה שֶׁמָּנָּא לֵיהּ** - שמעינן מדבריו שהפולטת ביום השלישי הרי היא טהורה.

מתרצת הגמרא: מַאן דְּלָא מוֹקֵי כְּתַנָּאֵי - זה שלא נוח לו להעמיד המשנה כשני תנאים[יח], סובר שלשון המשנה משובש, **וְתָנֵא רֵישָׁא מְהוֹרָה** - משנה את גירסת הרישא של המשנה, ושונה בה 'טהורה', **וּמוֹקֵי לָהּ כְּרַבִּי אֶלְעָזָר** - ומעמיד את כל המשנה **כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה. וּמַאן דְּמוֹקֵים כְּתַנָּאֵי** - וזה שמעמיד את המשנה כשני תנאים, שכך עדיף לו, מאשר לומר שלשון המשנה משובש, או שהרישא בהסיפא מדברים בשני אופנים שונים, מעמיד את **הָרִישָׁא כְּרַבָּנָן, וְאֶת הַסֵּיפָא כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה**[יט].

א. **בחידושים** המיוחסים לר"ן (סה: מדפי הרי"ף ורוסו) כתב בשם יש מפרשים, שכוונת הברייתא להשמיענו, שאין צריך שהזריה הערוגה דווקא מרובעת שהוא של ששה, אלא גם אם היא רחבה טפח וארוכה שלושים וששה טפחים, יכול לזרוע בה חמשה מיני זרעים, והואיל ויכול לרבע אותה ותהיה ששה על ששה טפחים. ב. **בפירוש** הרשב"ם (ד"ה טבלא) כתב שדיוק הגמרא הוא מארכיות לשון הברייתא, שהוסיפה את המלים 'ורואים אותה' וכו', ולא הסתפקה כמה שאמרה 'ששה טפחים', משמע שבאה למעט ערוגה עגולה, שאין שמה ערוגה, ואין בה היכר כשעשאה באופן שאמר רבי יוחנן. ג. **הר"א** מיגש (פרי"ח סי' כו) כתב שהקושיא היא על דברי רב אשי שאמר, שאפשר לעשות היכר על ידי שתי ערב, ובברייתא מבואר, שרק ערוגה מרובעת עושה היכר מחמת חשיבותה, ולא שתי ערב. ותירוץ הגמרא לשיטתו, הוא כמו שביארנו בפנים. ד. **נתבאר** לעיל (סה:), שהכוונה שנכנס מזרעיים שזה זו לשדה אחרת בצורת משולש, ובאופנים מסוימים התירו זאת גם בשני מינים, משום שצורה זו יש לה היכר ואין המינים נראים מעורבים. כתב רש"י (ד"ה טבלא), אף שלעיל (סה ע"ב) אמרו שאין ראש תור בערוגה, רבי יוחנן חולק על כך וסובר שיש תורת ראש תור בערוגה. תירוץ נוסף, גם רבי יוחנן מודה לדין זה, אך סובר שאין הדברים אמורים אלא לענין התרת זריעת ראש תור מערוגה לערוגה משום שאין די היכר, אבל מערוגה לשדה יש היכר ומועיל ראש תור. ה. **שכבת** זרע היא מאבות הטומאה ומטמאת אדם וכלים במגע. ובגמרא (מפ:) למדו מהכתוב שאף הפולטת שכבת זרע הרי היא טמאה [אף שלא נגעה בה, היינו כשעבר לא יצאה מגופה ואז אינה מטמאה מחמת נגיעה שהוא בית הסתרים [מקום שאינו גלוי] ואינו נטמא במגע] ודינה כטומאת קרי. ו. **יש** גורסים 'שהיא'. הגהות יצינים בשם גליון. ז. **לפי** שכיום השלישי עדיין לא נפסד הדיוט וראוי להיקלט להיות נצר ממנו עובר, וכאמור שכבת זרע מטמאת כל זמן שראויה להזריע. ח. **ומשום** טומאת קרי של אנשים שבאה על ידי תשמיש, לא הוצרך לכך, מפני שבעל קרי אין טומאתו אלא עד הערב, דבינו יהונתן (ד"ה ומאן דמוקים כתנאי ד"ה ומאן דמוקים כתנאי) כתבו התוספות (ד"ה מעיין), אף על פי שבאותה שעה עדיין לא ניתנה תורה ולא נהג דין טומאה, מכל מקום מסתמא הקפיד הכתוב על דבר שעתיד להיות טומאה אחר מתן תורה. ואף שלא הקפיד על זבים ומצורעים ובועלי נדות, שונה טומאת קרי משאר טומאות, שהיא באה מתוך קלות ראש, וקבלת התורה היתה צריכה להיות באימה ובזריזה (פרקים כב), אבל שאר טומאות אינן באות מחמת קלות ראש. וראה עוד ברבינו יהונתן והמאירי. ט. **נמצא** לפי דעת התנא של משנתנו, פירשו מנשותיהם ביום רביעי של השבוע, וקבלו תורה בשבת, שהוא היום הרביעי לאלו שפירשו מנשותיהם ברביעי לפני הפרישה [ויום הפרישה עצמו נכלל בארבעת הימים], וטבלו ביליל שבת, ושוב לא היה חשש שמא יפלטו בשבת, מפני שפלטיה זו אינה מטמאה. רש"י (ד"ה לא). י. **בתוספות** ר"ת (ד"ה ביום מ"ב) העיר, שמשנה זו נשנתה גם להלן (קלב:), ושם הגירסא 'מרחיצין את הקטן', ובמשניות בירושלמי בם כמשנתנו גרסו כך. ובסוגיות הגמרא בירושלמי כאן נחלקו אמוראים בגירסת המשנה, אם גורסים 'מרחיצין את הקטן' או 'מרחיצין את המילה', כלומר אם התירו לרחוץ את כל גופו, או רק את מקום המילה, והסיקו שם שהלכה כדברי האומר 'מרחיצין את הקטן'. וראה בשפת אמת (ד"ה מעיין מ[מחיצין]) שכתב, שגם מסוגיית הגמרא כאן מוכח שגרסו 'מרחיצין את הקטן', וכך היא גירסת הרי"ף והרא"ש. יא. **כך** מבואר ברמב"ם (פי"ט מ"ב) ובכאורי (ד"ה מעיין) ובעוד מפרשים, שכוונת המשנה שמותר לחמם המים בשבת, וכך משמע מרש"י (ד"ה מעיין) שכתב שהוא מקום סכנה. וראה בשפת אמת (ד"ה מעיין) שכתב, שלשון המשנה כשלעצמו יכול להתפרש שהתירו רק איסור רחיצה דרבנן, משום צער התינוק [וראה שם בהגה הגרי"מ בירדמן שהביא שכך פירש בספר המכריע (פרי ז)]. יב. **רע"ב** (פ"ט מ"ג). מלשון רש"י (ד"ה מעיין) שכתב 'ראף ביום השלישי מסוכן הוא', משמע שביום השני פשוט הוא שהוא מסוכן [ובר"ע מפורש זאת יותר]. ואם כן יש לשאול, מדוע המתינו שמעון ולוי עד יום השלישי, ולא באו על אנשי שכם ביום הראשון. כתב המאירי (ד"ה מעיין מ[מחיצין]) שביום הראשון והשני נמלכו שמעון ולוי בעצמם אם להתגיע מחשבתם אל הפועל, וכשהגיע היום השלישי דנו בעצמם, שאם לא יהרגום יתחזקו אנשי שכם למחרתו, נימנו וגמרו להורגם. יג. **כדי** להורגם על שטימאו את אחותם. יד. **תרגום** של 'זהולית שני' 'זצבע ההורי'. טו. **רש"י** (ויקל לט:, ד"ה לשון). מקור הדברים במסכת יומא (מפ:), שם מבואר, שלאחר שנתן הכהן הגדול את הגורלות על שני השעירים, קשר לשון של זהורית בראש השעיר המשתלח, ומביאה המשנה אסמכתא לכך מן הכתוב 'אם יהיו חטאיכם כשנים וגו'. טז. **ביאור** הפסוק, יהיה עטוף בקללה כבגד העוטף את כל הגוף, וחבוא הקללה בקרבו כמים שאדם שותה, וכשמן שאדם מושח בו את גופו לכאב העצמות, שנכנס פנימה לתוך העצמות. יז. **בבסכת** יומא (שם:) מבואר, שלא הושוותה סיכה לשתיה, אלא לענין איסור, אבל לא לענין חיוב כרת, שאין חיוב כרת אלא על אכילה ושתיה, אבל לא על שאר ענייני. כתבו התוספות (ד"ה שלשים) שלפיכך אמרו שאינה ראויה גמורה מהפסוק, אף שהוקשה בו הסיכה לשתיה, לפי שהפסוק מדבר ברחיצה, מכך שהשווה מים לשמן, כשם ששמן מחזק לגופו, כך הם גם המים הנזכרים בפסוק. והריטב"א (יומא שם: ד"ה אע"פ) כתב, שאפילו אם נפרש את הפסוק בשתיה, מכל מקום אינה ראויה גמורה, כי הפסוק נאמר בדרך משל, ואין להביא ראיה מפסוק שנאמר דרך משל. כתב הנימוקי יוסף (ד"ה שם שפ"ח), הטעם שרק כאן הוסיף התנא לפרש שאינו לימוד גמור, אף שגם שאר הדברים שנישנו במשנתנו אינם דרשות גמורות רק סימוכין, מפני שכאן היה מקום לטעות ולחייב כרת על סיכה, מאחר שהשוותה אותה המשנה לשתיה. יח. **אלא** עדיף לו לפרש את הרישא והסיפא באופנים שונים, כדי שלא תהא סתירה ביניהם, או לשנות את הגירסא. יט. **שורש** המחלוקת נובע מכך שרבינו הקדוש סידר את המשניות, והסבירא נותנת שנקט כשיטת תנא אחד. ונחלקו האמוראים, עד כמה יש להיזהר כדי להעמיד המשנה כתנא אחד. מקור מחלוקת זו הוא בבבא מציעא (מפ:) בענין המשנה שם (מ:) 'המפקיד חבית אצל חבירו ולא יתדו לה בחבלים מקום'. שנחלקו תנאים בגוזלן שהשאיב את הגזילה לרשות הבעלים שלא מדעתם, אם נחשב הדבר כ'השבה' הראויה, ואינו עוד אחראי עליה, או שהשבת הגזילה חייבת להעשות רק מדעת הבעלים. ומקשה הגמרא (שם) סתירה מהרישא לסיפא, שמהרישא משמע שנתשבחה השבה, ומהסיפא משמע שלא, ואמר על כך רבי יוחנן 'מי שיעמיד את משנת 'חבית' כתנא אחד, אשמשנו ואולך את כליו אחריו לבית המרחץ'. ואף שהיה רבי יוחנן יכול להעמיד הרישא בשני אופנים שונים, ועל ידי כך תוכל המשנה להתפרש כתנא אחד, לא היה נוח לו בכך. ואמורא אחר העמיד את המשנה כתנא אחד, ופירש את הסיפא בשהחזיר בה את החבית למקום אחר שלא יחדו לה הבעלים, שבאופן זה לדעת כולם אינה השבה הראויה. רש"י (ד"ה ומאן דמוקים כתנאי). מלשון רש"י משמע שנידון סוגייתנו הוא כנידון הסוגיא בבבא מציעא, אמנם התוספות (ד"ה מעיין) כתבו, שטעמו של זה שמשנה את נוסח המשנה וגורס 'מרחיצין את הקטן' או 'מרחיצין את המילה', כלומר אם התירו לרחוץ את כל גופו, או רק את מקום המילה, והסיקו שם שהלכה כדברי האומר 'מרחיצין את הקטן'. וראה בשפת אמת (ד"ה מעיין מ[מחיצין]) שכתב, שגם מסוגיית הגמרא כאן מוכח שגרסו 'מרחיצין את הקטן', וכך היא גירסת הרי"ף והרא"ש. יא. **כך** מבואר ברמב"ם (פי"ט מ"ב) ובכאורי (ד"ה מעיין) ובעוד מפרשים, שכוונת המשנה שמותר לחמם המים בשבת, וכך משמע מרש"י (ד"ה מעיין) שכתב שהוא מקום סכנה. וראה בשפת אמת (ד"ה מעיין) שכתב, שלשון המשנה כשלעצמו יכול להתפרש שהתירו רק איסור רחיצה דרבנן, משום צער התינוק [וראה שם בהגה הגרי"מ בירדמן שהביא שכך פירש בספר המכריע (פרי ז)]. יב. **רע"ב** (פ"ט מ"ג). מלשון רש"י (ד"ה מעיין) שכתב 'ראף ביום השלישי מסוכן הוא', משמע שביום השני פשוט הוא שהוא מסוכן [ובר"ע

הגמרא מביאה את מחלוקת התנאים בענין פולטת: **תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא[2], **פּוֹלֶטֶת שְׁבָת וְעַד בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי** לשימושה, כגון ששימשה ביום חמישי ופלטה שכבת זרע בשבת, בין אם שימשה בתחילת ליל חמישי, ונמצא ששהתה ארבע עונות שלימות, ליל חמישי וחמישי ליל ששי וששי [עונה היא יום או לילה], ובין אם שימשה ביום חמישי סמוך לחשיכה, שלא שהתה רק מקצת יום חמישי וליל ששי וששי, ואין כאן אלא שתי עונות שלימות, בכל אופן היא **טְהוֹרָה, דִּבְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה**, שלדעתו הולכים אחר הימים, וכשפלטה ביום השלישי היא טהורה.

רַבִּי יְשְׁמָעֵאל חולק על רבי אלעזר בן עזריה, וסובר שהפולטת ביום השלישי טמאה, ורק הפולטת ביום הרביעי טהורה, אולם מודה הוא שמקצת היום ככולו, ולכן **אוֹמֵר, שִׁפְּעָמִים שָׁהַן אַרְבַּע עוֹנוֹת** שלימות שאם פלטה בהם הרי היא טמאה, כגון ששימשה בסוף יום רביעי, פליטתה מטמאת עד תחילת ליל שבת. **פְּעָמִים שָׁהַן חָמֵשׁ עוֹנוֹת**, כגון אם שימשה בתחילת היום של רביעי בשבת. **פְּעָמִים שֶׁהַן שֵׁשׁ עוֹנוֹת**, כגון אם שימשה בתחילת ליל רביעי, פליטתה מטמאת עד תחילת ליל שבת, שהן שש עונות. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר יְעוֹלָם חֲמֵשׁ** עונות שלימות, כל שפלטה בהם הרי היא טמאה. **וְלָכֵן אִם יָצְאתָה מִקְצָת עוֹנָה רִאשׁוֹנָה**, כגון שלא שימשה בתחילתה, **נוֹתְנִין לָהּ** לזמן טומאתה עוד **מִקְצָת מֵעוֹנָה שְׁשִׁית**, מה שנחסר מעונה ראשונה, כדי שישלמו שתי עונות שלימות[3].

להלן (ע"ב) נחלקו חכמים ורבי יוסי בברייתא, מתי פרשו ישראל מנשותיהם לפני קבלת התורה, לדעת חכמים היה זה ביום חמישי לימות השבוע, ולרבי יוסי ביום רביעי. עוד נתבאר שם, שלדברי הכל ניתנו עשרת הדברות בשבת, וטבלו הנשים לטהרתן מפליטות הזרע, בליל שבת [ולא בשבת בבוקר, כדי שלא יהיו הללו הולכים לקבל את התורה והללו הולכים לטבול].

הגמרא מקשה על דברי רבי עקיבא: **אֲמַרוּהָ רַבָּנָן** - אמרו חכמי הישיבה את הקושיא דלהלן **קַמֵּיהּ דְּרַב פָּפָּא** [-לפניו] - ויש אומרים, **שְׁרַב פָּפָּא** הקשה **לָרַבָּא, בְּשֶׁלָּמָא** - מובנים דברי **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה** שאומר שאם פלטה ביום השלישי הרי היא טהורה, משום שסובר **בָּרַבָּנָן, דְּאָמְרִי** [-שאומרים], **בָּהֶמְשֵׁהּ** בשבת **עֲבִיד פְּרִישָׁה** - פרשו מנשותיהם לפני מתן תורה, ויש שלא פרשו רק סמוך לחשיכה, ובליל שבת טבלו, ולא חששו עוד מפליטה, הרי מוכח מכך שהפולטת בשלישי טהורה [שמקצת יום תשמיש

ברישא, יש לומר שאותו אמורא שדחק עצמו להעמיד המשנה כדברי תנא אחד במקום שהרישא והסיפא עוסקים באותו ענין, יעדיף גם בענייננו לסמוך על המיעוט שגרסו במשנה 'טהורה' כדי להעמיד המשנה כתנא אחד, אולם אם לא היה מוצא מי שגורס כך בודאי שלא היה מושבש את לשון המשנה מדעתו. כ. **אף** שהיא משנה במקואות (פ"ח מ"ג), נקט הש"ס בלשון 'תנו רבנן', משום שסיום הדברים 'ואם יצאתה מקצת עונה' וכו', הם לשון התוספתא (מקואות פ"ו ה"ל). שבת של מי (כת"י ד"ס משפ). כא. **כשומר**, לפי רבי אלעזר בן עזריה ורבי ישמעאל הולכים אחר הימים, לרבי אלעזר בן עזריה, ביום השלישי טהורה, ולרבי ישמעאל, ביום הרביעי, ולרבי עקיבא הולכים אחר העונות, וצריך שיעברו עליה חמש עונות שלימות. ומה שנקט רבי עקיבא הלשון 'לעולם', להשמיענו את הדין האמור בהמשך הברייתא, שאם יצאה מקצת עונה, כגון ששימשה באמצעה, אין אומרים שהפסידה עונה זו וצריכה להוסיף עוד עונה, אלא די בכך שמשלימה את מה שנחסר ממנה, בעונה הששית. תפארת ישראל (מקואות פ"ט יכין §ו). אבל מפירוש הראב"ד לתורת כהנים (מנקע, זפש פרשתא ג פ"ו ס"ט) נראה שהתנא בא להשמיענו חומרא, שהייתי סבור לומר שמקצת עונה ככולה, ואינו צריך להשלימה בעונה הששית, משמיענו שצריך שיהיו חמש עונות שלימות. כב. **ומאחר** שהיו שלא פירשו רק ביום רביעי סמוך לחשיכה, נמצא שלא עברו עליהם עד ליל שבת רק ארבע עונות, ליל חמישי וחמישי, ליל ששי וששי, ומכל מקום אם טבלו בליל שבת, פליטתן טהורה, לפי שלא הקפידה התורה אלא על הימים. רש"י (ד"ה ורי' ושמעאל). כג. **שנאמר** (משלי יט טו) 'והי נכנים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה'. כד. **ברומבין** (ד"ה אלא). הוסיף, שאם נאמר שאינו סובר מקצת היום ככולו, [וגם סובר כרבי יוסי] הרי יש כאן שש עונות, ומנין לו לומר חמש עונות. כה. **עיפ"ה** רש"י (מהדו' קפ; ד"ה כשמשמ). כו. **ולומדים** מכאן גם לעילותיו להר סיני קודם מתן תורה, שהיו בבוקר. המהרש"א (פ"פ ד"ה כשמשמ) וכן החתם סופר (מהדורא תרפא פפא פ"ע עמ' טו ד"ה לך) תמהו, כיצד מוכח מכאן שכל עליותיו היו בהשכמה, הרי בעליה זו נצטוה מפי הקב"ה שיעלה בבוקר, שנאמר (שם יט ג) 'ועלית בבוקר אל הר סיני'. ותירץ המהרש"א, ש'בוקר' משמעו ארבע שעות ביום [כמבואר בברכות (ס.)], ואילו בפסוק נאמר שעלה בהשכמה, משמע שכך היה דרכו להזדרז ולעלות בבוקר מצד עצמו ולא מחמת הציווי, והתחם סופר הביא בשם המכילתא, שדרשו זאת מיתור התיבות 'כאשר צוה ה' אותו' [בפסוק 'וישכם משה בבוקר וגו' כאשר צוה ה' אותו'] ולשם מה הוצרך הכתוב לומר זאת, הרי נאמר כבר שה' צוהו לעלות בבוקר, אלא ללמד גם על מקומות אחרים, שהם בכלל הציווי של 'ועלית בבוקר'. כז. **המהרש"א** (שם) מבאר, שהתיקש ירידה לעליה, נדרש מיתור תיבת 'רד' שהיה לו לומר 'לך ועלית אתה ואהרן' וגו'. כח. **הטעם** שעלה וירד בהשכמה, כתב בעיון יעקב (ד"ה ומפני), מפני שזירוז מקדימין למצוות (ספרא ד:). ונזדרז לשמוע את דבר ה', וכן הזדרז ברדתו, כדי להודיע את דבר ה' לעם. כט. **רש"י** (ד"ה ושמעאל). וברומב"ן (ד"ה לשלשת) הוסיף, שמכך שהפרישם מהבוקר ולא מהערב, מוכח גם שהקפדת התורה היא על עונות ולא על ימים. בתחם סופר (שם עמ' יג ד"ה והשמיענו) הקשה, מאחר שכל ירידותיו היו בבוקר, איך מוכח מכאן שנצטוו לפרוש מיד. הרי יש לדחות ולומר, שאמנם ירד בבוקר אבל לא צוה אותם לפרוש מיד. ותירץ, שאם לא כן היה צריך משה רבינו לפרש איזמתי יפרשו, ומכך שציוום סתם ולא פירש להם כלום, משמע שנתכוין להפרישם מיד. וראה עוד בשו"ת מרן צבי (פ"פ סי' יט). ל. **יש** גורסים 'למה ליה למימר להו שחרית'. הגהות וציונים ע"פ גירסת כתב יד. לא. **ואין** להקשות שלכך הוצרך להפרישם בבוקר, כדי להשמיענו שהולכים אחר 'עונות' ולא אחר 'ימים', יש לומר שמאחר שגם בלא שנצטוו היו פורשים ביום, לא היה לתורה להשמיע זאת כאן [שנראה הדבר כמו שמזהירם ללא צורך]. מהרש"א (פ"ע כת"י ד"ס לעיעלו כשבמ).

הגמרא מקשה על המוסכם לדעת תנאי הברייתא שהנשים טבלו בליל שבת.
מקשה הגמרא: **וְהָא טְבוֹלֵי יוֹם נִינְהוּ** - מאחר שלדעת כל התנאים, טבלו הנשים בליל שבת, נמצא ששבעת קבלת התורה היו טבולי יום[א], שהרי קבלת התורה היתה בשבת בבוקר ולא העריב שמשן אחר הטבילה, והרי אין מסתבר לומר שהיו טבולי יום בשעת קבלת התורה, וצריך לומר שטבלו ביום ששי, ואם פלטו אז, פליטתם טהורה, אלא שאם נאמר כך, נמצא שנחסרה עונה אחת מפרישתן, ואין לך שלשה ימים לדעת רבי ישמעאל, ולא שני ימים לדעת רבי אלעזר בן עזריה, ולא חמש עונות לדעת רבי עקיבא, וקשה על דבריהם, שלדעתם היתה צריכה להיות טמאה[ב]. **מתרצת הגמרא: אֲבָיי בַּר רַבִּין וְרַב חֲנִינָא בַּר אַבִּין דְּאָמְרִי תַּרְוַויְיהוּ** - שניהם אמרו, **נִיתְּנָה תּוֹרָה לְטְבוּל יוֹם** - בהכרח לומר שתנאים אלו סוברים שניתנה תורה לטבולי יום[ג], והיו יכולות לטבול גם בליל שבת[ד].

יָתִיב [-ישב] **מָרֵימָר וְקָאָמַר** [-ואמר] **מַאי הָא שְׁמָעְתָּא** - את שמועתם של אביי ורב חנינא, שניתנה תורה לטבולי יום. **אֲמַר לֵיהּ רָבִינָא לְמָרֵימָר - נִיתְּנָה קָאָמְרַת** - האם כוונתך לומר שאכן ניתנה תורה לטבולי יום, משום שטבלו רק משחשיכה בשבת, **אוֹ רְאוּיָה קָאָמְרַת** - או שראויה היתה התורה להינתן גם לטבולי יום, אבל למעשה לא ניתנה לטבולי יום, משום שטבלו מבעוד יום ולא פלטו, אולם אם היו פליטות היו טובלות שוב משחשיכה[ה]. **אֲמַר לֵיהּ** מרימר לרבינא, **רְאוּיָה קָאָמִינָא** [-אמרתי], ראויה היתה התורה להינתן לטבולי יום, אולם לא ניתנה להם כשהיו טבולי יום, כי כולם טבלו מבעוד יום, ולא פלטו, ולא הוזקקו לטבול משתחשך[ו].

★

הגמרא מקשה על רבי עקיבא שאמר שפליטה מטמאת עד חמש עונות.
מקשה הגמרא: וְלֵימְבַלּוּ בֵּינֵי שִׁימְשֵׁי וְלֵיקְבְּלוּ תּוֹרָה בֵּינֵי שִׁימְשֵׁי - שיטבלו בליל שבת[ז] וגם יקבלו את התורה אז, ומכך שהמתין הקדוש ברוך הוא עד הבוקר, יש ללמוד שהקפידה התורה על שש עונות, ואין אמר רבי עקיבא שאין פליטה מטמאת אחר שעברו עליה חמש עונות[ח]. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יִצְחָק,** נאמר (ישעיה מח טז) על מתן תורה **'לֹא מֵרֹאשׁ בַּסָּתֶר דִּבַּרְתִּי'** - מתחילת התגלותי לעם ישראל לתת את התורה, לא דיברתי עמהם בסתר ובחושך[ט], הרי שנתפרש הדבר בדברי הנביא, שהטעם שלא קיבלו את התורה בלילה הוא משום שלא רצה הקדוש ברוך הוא ליתנה בסתר ובלילה[י], ולא מהטעם שלא נטהרו[יא].

הגמרא מוסיפה להקשות **על רבי עקיבא: וְלֵימְבַלּוּ בְּצָפְרָא דְּשַׁבְּתָא וְלֵיקְבְּלוּ תּוֹרָה בְּצָפְרָא דְּשַׁבְּתָא** - לדעת רבי עקיבא שאומר שלאחר חמש עונות פליטתה טהורה, מדוע הוצרך משה רבינו להפרישם ביום ד' בבוקר (ע"ש), והרי אפילו שהיו פורשים לעת ערב, היו יכולים לטבול ביום שבת בבוקר, ויש בכך חמש עונות[יב]. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, שֶׁלֹּא יְהֵא הַלַּיְלָה הוֹלְכִין לְקַבֵּל תּוֹרָה וְהַלַּיְלָה הוֹלְכִין לְקַבֵּל פְּגִימָה** - אם היו טובלים בבוקר, היתה מתאחרת קבלת התורה מחמת אלו שהוצרכו לטבול לטומאתם, ולפיכך טבלו בליל שבת[יג].

★

הגמרא מביאה שישה נוספת בענין 'פולטת': **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בְּרַבִּי אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** זו - הברייתא ששנינו לעיל (ע"ש) בענין פולטת שכבת זרע, היא **דְּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבִּי עֲקִיבָא, אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים, שֵׁשׁ עוֹנוֹת שְׁלֵמוֹת בְּצִינְן** - צריכים שיעברו שש עונות כדי שהפולטת לא תיטמא, וטעמם, משום שסוברים שפרשו ביום רביעי כדעת רבי יוסי, ובהשכמה, כדעת רבי עקיבא[יד], וגם סוברים שאלו שטבלו בליל שבת, ופלטו לאחר מכן, הוצרכו לחזור ולטבול בשבת בבוקר, ולפיכך נתעכבה נתינת התורה עד שבת בבוקר, כדי שישלמו שש עונות[טו].

★

אגב שעסקה **הגמרא בענין פולטת שכבת זרע, מביאה דין נוסף בענין זה: אָמַר רַב חִסְדָּא, מְחֻלָּפֶת** שנחלקו התנאים בענין פולטת שכבת זרע, היא **כְּשַׁפִּירָשָׁה מִן הָאִשָּׁה,** שמתוך שהיא מונחת במעיה היא מתחממת ומסרחת לאחר שני ימים או שלשה[טז], **אֲבָל פֵּירְשָׁה מִן הָאִישׁ** - היינו שיצאה ממנו שכבת זרע ומונחת על בגד[יז], הרי היא **מְמָאָה** לעולם, **כָּל זְמַן שֶׁהִיא לָחָה,** אולם כשיבשה אינה מטמאת, משום שאינה ראויה עוד להזריע[יח].

הגמרא מקשה על רב חסדא: מַתְנִיתִין - הקשה **רַב שֵׁשֶׁת** לרב חסדא, שנינו בברייתא, נאמר (ויקרא טו יח) **'וְכָל בֶּגֶד וְכָל עוֹר אֲשֶׁר יִהְיֶה עָלָיו שִׁכְבַת זָרַע כְּבַסִים בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב', פָּרַט לְשִׁכְבַת זֶרַע שֶׁהִיא קְרוּחָה**[יט], **מַאי** - מה כוונת הברייתא, **לָאו** - האם אין זה **שֶׁפֵּירְשָׁה מִן הָאִישׁ**[כ], ומטהרת אותה הברייתא אף על פי שהיא לחה ומסרחת, שהרי לא שנינו 'פרט לכשיבשה', וקשה על רב חסדא שאמר ששכבת זרע של איש מטמאת כל זמן שהיא לחה. **מתרצת הגמרא: לָא** כמו שסברת, אלא כוונת הברייתא, **שֶׁפֵּירְשָׁה מִן הָאִשָּׁה.**

★

הגמרא מסתפקת **שני ספיקות בענין פולטת שכבת זרע:** **בָּעֵי** - נסתפק **רַב פָּפָּא, שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁל יִשְׂרְאֵל בְּמֵעֵי בּוּתִית** [-גויה] **מַהוּ**[כא] - האם גם זו מסרחת בשלשה ימים כשל ישראלית, ואם פלטה לאחר שלשה ימים טהור הנוגע בה, או לא, **מבארת הגמרא את הספק: יִשְׂרְאֵל דְּדַאֲרִגִי בְּמֵצוֹת** - שדואגים וחרדים לקיים מצוות, **חֲבֵירְ גּוֹפֵיהּ** - מתחמם גופם מחמת הדאגה, וכך מצינו שדאגת הלב גורמת לחימום הגוף, שנאמר (תהלים לט ד) **'חַם לִבִּי בְּקִרְבִּי**[כב], **בְּעֹצֶם דָּלְקָה אִישִׁי בְּמִצּוֹתֶיךָ** - שאינם חרדים לקיים מצוות, **לָא** - אין גופם מתחמם, ואין שכבת זרע שבמעיהם מסריחה בשלשה ימים[כג], **אוֹ דִילְמָא** - או שמא **גַּיְּון דְּאָכְלִין** - שהם אוכלים **שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים חֲבֵירְ גּוֹפַיְיהוּ** - מתחמם גופם מכך.

וְאִם תֹּאמַר יוֹמֵר - ואם תרצה לומר **גַּיְּון דְּאָכְלִי שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים חֲבֵירְ גּוֹפַיְיהוּ,** שכבת זרע **בְּמֵעֵי בְּהֵמָה מְהוּ** - מה דינה, **אִשָּׁה** (היא) **דְּאֵית לָהּ** [-שיש לה] **פָּרוֹזְדוֹר** - בשר כותלי בית הרחם הבולט מן השיניים ולחוץ [ובית הרחם הוא מן השיניים ולפנים], ולפי שיש לה פרוזדור אין אויר שולט בבית הרחם שלה, ולכן שכבת זרע שבה **מְקָרַחַת, אֲבָל בְּהֵמָה דְּלֵית לָהּ** [-שאין] **לָהּ פָּרוֹזְדוֹר, לָא** - אין הזרע שבמעיה מתחמם, **אוֹ דִילְמָא לָא שְׁנָא** - או שמא אין חילוק[כד], **תֵּיקוּ** - תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

★

א. **הטמא** משעה שטבל ועד שעת הערב שמש דהיינו צאת הכוכבים (ממש"ש פרומות פ"ו ס"ק), קרוי טבול יום, והרי הוא מטמא לקדשים ותרומה, וטהור לחולין. ב. **רש"י** (ד"ה והא). אמנם ברייטא"א ובמיוחסים לר"ן (ד"ה והא) ביארו, שמכיון שלדעת כל התנאים, הפולטת בערב שבת טמאה, נמצא שזו שפלטה ביום ששי אחר הערב שמש שאין לה עוד שהות לטבול ביום, תטבול בליל שבת ותקבל תורה כשהיא טבולת יום. ג. **שלא** הקפידה התורה על טבולי יום רק לענין קדשים, ששם נאמר דין זה 'יבא השמש וטהר אחר יאכל מן הקדשים' (ויקרא כב ז). רש"ר (ד"ה ניתנה). ד. **השפת אמת** (ד"ה והא) הקשה, לפי מה שסברה הגמרא בתחילה, שאין התורה ראויה להינתן לטבולי יום, איזו עצה היתה לזה שראה קרי לאותן בשבת, כיצד יקבל את התורה. ותירץ, שלגבי אנשים היתה אפשרות לא לבוא לידי קרי, על ידי כך שיהיו נזהרים מטומאה. ה. **כתב** רש"ר (ד"ה ולפיכך) שכתב שמשי' הנזכר בש"ס הכוונה ללילל שבת, משום שבכין השמשות שלו נאמרו הלכות שונות. ובכתובות (קנ ד"ה כי אמש) כתב, לפי שבין השמשות שלו שגור בפי כל והכל חרדים אליו לגמור מלאכתן עד שלא תחשך. וראה במהר"ץ חיות (פסחים כא:) שהעיר שרש"י בתענית (כה. ד"ה כל) כתב שכל מקום שנזכר 'בי שמשי' הכוונה ערב שבת, וסותר לדבריו כאן, שכתב שהוא ליל שבת. ועיין במגדים חדשים מה שכתב ליישב. ו. **רש"י** (ד"ה ולפיכך) אמנם התוספות (ד"ה ולפיכך) כתבו שהקושיא מוסכת גם על שאר התנאים שבברייתא, שלשיטתם שהולכים אחר הימים ולא אחר עונות, היו צריכים לקבל את התורה בלילה מיד, ומכך שנתעכב הדבר עד הבוקר, מוכח שהולכים אחר עונות ולא אחר הימים. וראה ברייטא"א (ד"ה ולפיכך) שאף הוא מבאר שקושיית הגמרא היא לדברי הכל, אך באופן אחר, שמכיון שלדעת כולם היו יכולים לטבול בליל שבת ולהתאושים לקבל את התורה בלילה, לא היה צריך הדבר להשתהות אפילו רגע אחד. ז. **לישן** הפסוק הוא, 'קרבו אלי שמעו זאת, לא מראש בסתר דברתי, מעת היותה שם אני, ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו'. לפי פשוטו, הוא מדברי ישעיה שאומר, שמתחילה כשניבא על מפלת סנחריב מלך אשור, לא הסתיר את נבואתו, ומעת אותה הנבואה הוא מזמן לפני ה' לנבואה, ועתה שלחו ה' על ידי מלאכו, להיניבא על מפלת בבל. רד"ק. ח. **רש"י** (ישעיה שם) מביא דרשה זו בשם מדרש תנחומא, שדרש את תיבת 'זאת' שמוסבת על התורה, שנאמר (דברים ד מד) 'וזאת התורה'. ט. **בריטב"א** (ד"ה ולפיכך) כתב שאינו מנהג דרך ארץ [לדבר בלילה ובסתר]. ובמהרש"א (ד"ה ולפיכך) כתב הטעם, כדי שלא לתת פתחון פה לאומות העולם, שיאמרו, אילו ניתנה בפרהסיא קיבלנוה. י. **ואם** פלטו בבוקר לאחר שטבלו, הרי הן טהורות, משום שעברו עליהן חמש עונות, ואם פלטו בלילה ונטמאו, יטבלו בבוקר, שהרי דינם כבעל קרי [כמבואר בנדה (מז: מג.)], שאינו צריך להמתין לטבילתו עד הלילה [ולא כנדה שאינה רשאית לטבול רק ביום השביעי בלילה, כמבואר בפסחים (נ:)] וניתנה תורה לטבולי יום. רש"י (ד"ה לימבלו). והתוספות (ד"ה ולפיכך) ביארו הקושיא, שנאמר שטבלו בשבת בבוקר, ונמצא שישנם שש עונות מיום ד' בבוקר בו הופרשו לדעת רבי עקיבא, ונלמד מכאן ששניהן שש עונות, ומדוע אמר רבי עקיבא חמש עונות. ועיין עוד ברבריהם שדנו אם ניתן לפרש את קושיית הגמרא גם על רבי אלעזר בן עזריה ורבי ישמעאל. יא. **תוספות** (ד"ה ולפיכך) התוספות (שם) הקשה הרי תירוצו של רבי יצחק כאן יכול היה להתרץ גם את הקושיא לעיל מדוע לא ניתנה התורה בלילה, ומדוע תירץ רבי יצחק שם משום 'לא בסתר דברתי', שאין תירוץ זה מספיק לקושיא לעיל. משום שאם כדי שלא יהיו הלולים וכו', היו יכולים אלו שפלטו לטבול בתחילת הלילה, והתורה תינתן בחצות הלילה, מה שאין כן ביום, אם היו ממתינים עד חצות, יש בכך משום ביטול תורה [וראה בחדש"א הביאם (כתוספות) שביאר, שביטול תורה שייך רק ביום שאז היו לומדים תורה מפי משה כמו שנאמר (שמות יח ג) 'ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב']. יב. **ראה** לעיל (ע"ש) בענין זה. יג. **ראה** ברש"י (ד"ה שכחם) שכתב, שבאותן זה מטהר רבי אלעזר בן עזריה לאחר שני ימים. [ודבריו צריכים ביאור מדוע נקט רש"י רק את שיטת רבי אלעזר בן עזריה, הלא פלשתן רב חסדא משמע שדבריו מוסכים על כל התנאים, ולא רק על רבי אלעזר בן עזריה]. יד. **רש"י** (ד"ה ולפיכך) ואפשר שהטעם שנקט משונתם של 'בגד', משום שבפסוק מדובר באופן זה. טו. **ושכבת** זרע שאינה ראויה להזריע אינה מטמאת כמבואר בנדה (נג.). טז. **מדברי** השבת של מי (ד"ה מחלפת) משמע שדרשת הגמרא, היא הדרשה המובאת בתורת כהנים (מלואים פרשה יב ופרשה ג פ"ו ה) 'שכבת זרע, מה שכבת זרע האמורה למטה [ראשה אשר ישכב איש אותה שכבת זרע' (ויקרא טו יח)] כבריותה [שלא נשתנית מכמות שהיתה ולא נסרחה, שכן משמע שהיא שכבת זרע בשעת השכיבה, שלא היה בה עדיין שינוי] אף כאן [שכבת זרע המטמאת בגדים] כבריותה, פרט לשכבת זרע שנסרחה'. יז. **הטעם** שסבר המקשן לומר כך הוא, משום שבפסוק שלפני פסוק זה נאמר (ויקרא טו טז) 'ואיש אשר תצא ממנו שכבת זרע', ולכן היה סבור שהפסוק 'וכל בגד אשר יהיה עליו שכבת זרע' מוסב על פסוק זה. מנחם משיב נפש (ד"ה מלא). וראה גם בשבת של מי. יח. **הטעם** שנקטה הגמרא 'שכבת זרע של ישראל', משום ששכבת זרע של גוי אינה מטמאת, כמבואר בנדה (נה.). רש"י (ד"ה שכבת) יש להעיר, שכאן נקט רש"י בבאורו כשיטת רבי ישמעאל, שפליטת שכבת זרע טהורה רק לאחר שלשה ימים, ולעיל (ד"ה שפירשה) נקט כשיטת רבי אלעזר בן עזריה שביום השלישי שטהורה. יט. **בבוסורו** זה מחלוקן דוד על איפוקר מלונעון על הצער שציערוהו אוריבי, וצערו ודאגתו מאויביו גרמו לו להתחממות לבו. כ. **הרי"ש** (ד"ה ופלוגי) כתב שספק הגמרא לגבי בהמה, הוא רק באלו שאוכלים שקצים ורמשים, כמו חתול.

הגמרא מביאה את הברייתא שבה מבוארת המחלוקת שהוזכרה לעיל (ע"ב) **בענין זמן מתן תורה, ומבארת את סדר המאורעות שקדמו לו: תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, **בְּשִׁשִּׁי בְּחֹדֶשׁ** [-סיון] **נִיתְּנוּ עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת**[כא] **לְיִשְׂרָאֵל. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, בְּשִׁבְעָה בּוֹ**[כב].

רבא מבאר את מחלוקתם: אָמַר רָבָא, הָכוֹפֵי עָלְמָא - הכל מודים **שְׁבָּראשׁ** חוֹדֶשׁ סיון **אֲתוּ** - באו ישראל **לְמִדְבָּר סִינַי, הוּאיל וּכְתִיב הָכָא** - נאמר בעניננו (ממות יט ב), 'וַיִּחַן שָׁם יִשְׂרָאֵל וגו' **בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי', וּכְתִיב הָתָם** - ונאמר בקידוש החודש (שם יב ג), 'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים', ומתיבת 'הַזֶּה' האמורה בשני הכתובים למדים בגזירה שוה, **מַה לְּהַלָּן** - כמו ששם דיבר ה' עם משה **בראשׁ חוֹדֶשׁ**[כג], **אַף כָּאן** הכוונה היא **לראשׁ חוֹדֶשׁ. וְרַבָּנַי עָלְמָא** - והכל מודים עוד, **שַׁבָּשַׁבָּת נִיתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל**, הואיל **וּכְתִיב הָכָא** - נאמר במתן תורה (שם כ ח) 'זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ',

וּכְתִיב הָתָם - ונאמר ביציאת מצרים (שם יג ג) 'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם', ומתיבת 'זָכוֹר' למדים בגזירה שוה, **מַה** הָּתָם - כמו ששם נאמר ציווי הזכירה **בְּעַצְמוֹ** שֶׁל **יוֹם** שאותו נצטוו לזכור, יום יציאתם ממצרים[כד], **אַף כָּאן**, במתן תורה, נאמר ציווי זכירת השבת **בְּעַצְמוֹ** שֶׁל **יוֹם** השבת.

רַבִּי פְּלִיגִי - ומה שנחלקו הוא **בְּקַבִּיעָא דְּרַחֲא** - באיזה יום נקבע ראש חודש סיון, **רַבִּי יוֹסֵי סָבַר בְּחַד בְּשַׁבָּא אִיקְּבַע רַחֲא** - בראשון בשבת [-יום ראשון] נקבע ראש חודש, **וּבְחַד בְּשַׁבָּא** - ובאותו יום **לָא אָמַר לֵיהּ וְלָא מֵידִי** - לא אמר להם משה בשם ה' כלום, **מַשְׁמַע חוֹלְשָׁא דְּאוֹרְחָא** - חולשת וטרחת הדרך[כה], **בְּתָרֵי בְּשַׁבָּא** - בשני בשבת השכים משה ועלה אל ה', ואמר לו ה' דברים לומר לישראל, ובאותו יום ירד **וְאָמַר לֵיהּ** בשם ה'[כו] את כל האמור בכתוב עד 'וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים'[כז] (שם יט ו),

---

כא. **ביומא** (ד:) הגירסא 'ניתנה תורה'. כב. **ומה** שאנו אומרים בתפילה 'זמן מתן תורתנו' בו' בסיון, הוא רק לדעת רבנן. מגן אברהם (סי' תפז). אולם המהר"ל (ספא"ח יקה"ל שכ"ו) פירש שאנו אומרים כן גם לפי רבי יוסי, מפני שו' בסיון שהיה יום החמשים ממחרת יציאת מצרים היה ראוי לנתינת התורה מצד ה' שהוא הנותן, ואז היה 'מתן תורה', אבל 'קבלת התורה' על ידי ישראל יכלה להיות רק ביום החמשים ואחד שהוא ז' בסיון, וראה מה שדן בזה הריטב"א (לעיל שם: ד"ה לימרו). כג. **שנאמר** 'הזה' משום שהראה לו 'באצבע' את מולד הלבנה. מנחות (סט:). כד. **שנאמר** 'היום הזה'. רש"י (ד"ה מה). כה. **ברא"ם** (ממות יט ג) מבואר שהכוונה שמשום חולשת הדרך לא רצה ה' להטריח את משה לעלות ולהצטוות לדבר אל בני ישראל, אך הגור אריה (שם) כתב ש'משום חולשא דאורחא' הכוונה לישראל, שאי אפשר היה לומר להם את הדברים, ולכן לא עלה משה עד יום שני. כו. **שנאמר** (שמות יט ג) 'ומשה עלה אל האלהים וגו' כה תאמר וגו', 'ויבא משה ויקרא לזקני העם וישם לפניהם את כל הדברים האלה'. וזה היה בשני בחודש, שכן כל עליותיו של משה היו בהשכמה [כמבואר לעיל (ע"ב)], ואף הסובר שירידותיו לא היו בהשכמה, מודה בענין העליות, שהרי הדבר מפורש בכתוב (שם לד ז). רש"י (ד"ה בתרי, ועיין מהרש"א) ואין לומר שעלייתו היתה בשלישי, כיון שזרזיון מקדימין למצוות. רא"ם (שם יט ג). והשפתי חכמים (שם ממות ג) הוכיח כן מחשבון הימים. כז. **אתם** ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי. ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ. ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש'. (ממות יט ד-ו).

בְּתָלְתָּא - בשלישי חזר ועלה, והשיב אל ה' את דברי העם[א], וכשירד **אָמַר לְהוֹ מִצְוַת הַגַּבָּלָה** שנאמרה לו באותו יום[ב], **בְּאַרְבְּעָה** בשבת השכים ועלה ונצטוה על מצות הפרישה מתשמיש, וירד וציוה בה את ישראל, ובו ביום **עֲבִיד** - עשו **פְּרִישָׁה**[ג].

וַרְבְּנָן סָבְרִי, בְּתְרֵי בְּשַׁבְּא אִיקְּבַע יַרְחָא - ראש חודש נקבע בשני בשבת, **וּבְתְרֵי בְּשַׁבְּא** - באותו יום **לָא אָמַר לְהוֹ וְלָא מִידִּי, מְשׁוּם חוּלְשָׁא דְּאוֹרְחָא. בְּתְלָתָא** - בשלישי בשבת עלה אל ה' וחזר **וְאָמַר לְהוֹ מִצְוַת הַגְּבָלָה, וּבַחֲמִשָּׁה** בשבת **בְּאַרְבְּעָה** בשבת חזר ועלה, וכשירד **אָמַר לְהוֹ מִצְוַת הַגְּבָלָה, וּבַחֲמִשָּׁה** בשבת עלה ונצטוה על הפרישה, ובאותו יום **עֲבִיד פְּרִישָׁה**.

הגמרא מקשה על רבי יוסי: מֵיתִיבֵי - הקשו בני הישיבה, נאמר במצות הפרישה **'וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר'** (שמות יט י), ומשמע כרבנן שבחמישי בשבת נצטוו לפרוש בו ובששי, ובשבת ניתנה התורה, **וְקָשְׁיָא לְרַבִּי יוֹסֵי**, שלדבריו פרשו ברביעי חמישי וששי.

מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ - יתרץ **רַבִּי יוֹסֵי**, באמת משה נצטוה ברביעי לפרוש בו ובחמישי, **וְיוֹם אֶחָד הוֹסִיף מֹשֶׁה מִדַּעְתּוֹ**, והסכים ה' עמו, ולכן הפרישה נמשכה גם ששי.

הגמרא מביאה את הברייתא שבה נאמרה דעת רבי יוסי בזה: הָתְנֻיָא בברייתא, **שִׁשָּׁה דְּבָרִים עָשָׂה מֹשֶׁה מִדַּעְתּוֹ וְהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמּוֹ, הוֹסִיף יוֹם אֶחָד מִדַּעְתּוֹ** לימי הפרישה שקודם מתן תורה, **וּפֵירַשׁ מִן הָאִשָּׁה** לגמרי, שלא חזר לתשמיש לאחר מתן תורה, **וְשִׁבֵּר אֶת הַלּוּחוֹת**[ד].

הגמרא מבארת מדוע עשה דברים אלה, ומנין שה' הסכים עמו. מבררת הגמרא: הוֹסִיף יוֹם אֶחָד מִדַּעְתּוֹ, מֵאי דְּרִישׁ - מה דרש. **משיבה הגמרא:** מאחר שכצאיור נאמר **'וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר'**[ה], דרש משה **שֶׁהַיּוֹם** צריך להיות **בְּמָחָר** - כמו שיום מחר **לֵילוֹ עִמּוֹ**, שיפרשו גם בלילה שלפניו, **אַף הַיּוֹם** צריך להיות **לֵילוֹ עִמּוֹ, וְהֵרֵי לַיְלָה דְּהַאִידְּנָא** - הלילה של היום כבר **נִפְקָא לֵיהּ** - עבר, ולא פרשו בו, **שָׁמַע מִינָּהּ** - יש ללמוד מכאן שאין הכוונה להיום, **אֶלָּא תְּרֵי יוֹמֵי קָבָר מְהֵאִידָּנָא** - עוד שני ימים מלבד היום!. **שואלת הגמרא: וּמְנָלָן** - ומהיכן למדנו **דְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יְדֵי, מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: דִּלְמָא שָׁרְיָא** - שלא שרתה **הַשְׁכִּינָה** על הר סיני **עַד צַפְרָא דְּשַׁבְּתָא** - שבת בבוקר, ואילו לפי ציווי ה' היתה צריכה לשרות בששי בבוקר.

מְבוֹאר בְּהַגְמָרָא: וּפֵירַשׁ מִן הָאִשָּׁה, מַאי דְּרִישׁ, מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: נָשָׂא קָל וְחוֹמֶר בְּעַצְמוֹ, אָמַר, וּמָה יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הָבְרָה שְׁכִינָה עִמָּהֶן אֶלָּא שָׁעָה אַחַת, בהר סיני, וְקָבַע לָהֶן זְמַן מתי יידבר עמהם, אָמְרָה תּוֹרָה וְהָיוּ נְכוֹנִים וגו' אַל תִּגְּשׁוּ אֶל אִשָּׁה' (שם יט יג, טו), אֲנִי שֶׁכָּל שָׁעָה וְשָׁעָה שְׁכִינָה מְדַבֶּרֶת עִמִּי, וְאֵינוֹ קוֹבֵעַ לִי זְמַן מתי יידבר עמי, שאוכל לפרוש ולהטהר קודם לכן, **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שעלי לפרוש תמיד!. **שואלת הגמרא: וּמְנָלָן דְּהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יְדֵי. משיבה הגמרא: דִּכְתִיב** (דברים ה כז) אחרי מעמד הר סיני שה' ציוה לו **'לֵךְ אֱמוֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם'**, דהיינו לנשותיכם!, **וְכִתִיב בָּתְרֵיהּ** - וכתוב מיד אחרי זה **'וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי'**, ואל תשוב לאהלך. **וְאֵית דְּאָמְרִי** - ויש אומרים שלמדנו שה' הסכים עמו ממה שהצדיק את פרישתו באמרו (במדבר יב ח) **'פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֶּר בּוֹ'**.

מבוארת הגמרא: שָׁבַר אֶת הַלּוּחוֹת, מַאי דְּרִישׁ, כי מפני חטאם של ישראל לא היה לו לשברם[ו]. **משיבה הגמרא: אָמַר** משה קל וחומר, **וּמָה** קרבן **פֶּסַח**, **שֶׁהוּא אֶחָד מִתַּרְיַ"ג** - משש מאות ושלש עשרה **הַמִּצְוֹת, אָמְרָה תּוֹרָה** (שמות יב מג) **'וְכָל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ'**, והכוונה למומר לעבודה זרה[ז], **הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ [וְאַף]** תלויה בלוחות האלה[ח], **וְיִשְׂרָאֵל מוּזְהָרִים**, שהרי עבדו לעגל, **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שאינם ראויים לה ואין לתתה להם[ט]. **שואלת הגמרא: וּמְנָלָן דְּהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יְדֵי, מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: שְׁנֶאֱמַר** (שם לד א) **'וְהַלֻּחֹת וגו' אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ, וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ**, מהו **'אֲשֶׁר'**, אמר לו ה', **יישר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁיבַּרְתָּ**[י].

הגמרא חוזרת למחלוקת רבי יוסי ורבנן ומביאה ראיה להוכיח כאחת הדעות: תָּא שְׁמַע, וְהָיוּ נְכֹנִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי (שם יט יג), משמע שרק שני ימי פרישה קדמו ליום מתן תורה, **וְקָשְׁיָא לְרַבִּי יוֹסֵי. מתרצת הגמרא: הָא אָמְרִינַן** - הרי אמרנו **שְׁיוֹם אֶחָד הוֹסִיף מֹשֶׁה מִדַּעְתּוֹ**[יא].

ראיה נוספת לאחת הדעות: תָּא שְׁמַע, שִׁנּוּי בברייתא: היום **הַשְּׁלִישִׁי** היה **הַשְּׁלִישִׁי בְּתַרְגּוּם** וגם **שְׁלִישַׁאי שַׁבְּתָא**[יב]. אם כן נמצא שראש חודש היה בראשון בשבת, וימי הפרישה היו ברביעי חמישי וששי, ושבשבת בחודש ניתנה התורה[יג], **וְקָשְׁיָא לְרַבָּנַן. מתרצת הגמרא: אָמְרִי לָךְ** - יתרצו **רַבָּנַן, הָא מִנֵּי** - מיהו השונה בברייתא זו, **רַבִּי יוֹסֵי הִיא.**

א. **'כָּל** אשר דבר ה' נעשה' (שמות יט ח), והיה זה בשלישי שהרי כל עליותיו היו בהשכמה.

ב. **מצות הגבלה** היא הציווי **'והגבלת את העם** סביב לאמר השמרו לכם עלות בהר' וגו' (שם יט יב-יג), ועוד נאמר בו בשלישי **'הנה** אנכי בא אליך בעב הענן' וגו' (שם יט ט). ואף על פי שמצות הגבלה כתובה בתורה אחרי מצות הפרישה [שנאמרה ברביעי], מכל מקום היא נאמרה למשה בכר בשלישי, כמבואר בברייתא להלן, שאחרי דברי ה' ביום השלישי נאמר 'ויגד משה את דברי העם אל ה'', ולא נאמרו כאן דברים שאמר העם, אלא הפירוש שכשעלה ברביעי אמר שקיבלו עליהם את מצות ההגבלה שנצטוו בשלישי. רש"י (שמות יט יד ד"ה ויקדש), ור"ח (לפנ"ז ע"ב ד"ה ויגבלו), ורמב"ן (שם ד"ה ויקדש) כתב שקבלה היא שמצות הגבלה נאמרה תחילה.

ג. **באמור** 'ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקדשתם היום ומחר' וגו' והיו נכונים ליום השלישי', 'וירקדו את העם וגו' היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה' (שמות יט י-טו), ואע"פ שה' אמר רק 'היום ומחר', משה הוסיף יום אחד מדעתו, כמבואר להלן [ומשנת הפרישה צריך שאף הפולטת שכבת זרע אחר תשמיש תטבול ותטהר קודם מתן תורה, כמבואר לעיל (סו:)].

ד. **בראותו** את הענל שעשה העם ואת המחולות סביבו (שמות לב יט).

ה. **ויֹאמר** בקבוצה 'וקדשתם היום ומחר' (שמות יט יד). **ויירוש** 'היום ומחר' הוא יום והמחר שלו', ושניהם עם לילותיהם. ר"ח (לפנ"ז ע"ב ד"ה ויפרוק). **ז. קשה** על הקל וחומר, שהרי כל טעם ציווי הפרישה היה כדי שתהיינה הנשים מוהוררות ולא תיטמאנה בפליטת שכבת זרע (לעיל סו:), אך להטהרת האנשים מטומאת קרי היה די בטבילה סמוך לקבלת התורה [כי אין פגם בכך שיהיו 'טבולי יום' (לעיל סו:)], ואיך למד משה מציווי זה שהוא צריך לפרוש תמיד. ותירץ בחידושים המיוחסים לר"ן (ד"ה ומה) בשם הרא"ה, שמשה דרש ממשמעות הכתוב 'והיו נכונים', שמשמע שבפרישת שלשת הימים היתה הוספת טהרה גם לזכרים [ולא רק הסרת חשש הפליטה מן הנשים], ועל כן משה שלא נקבע לו זמן [ועלול להיות טמא אם לא יפרוש] קל וחומר שעליו להוסיף טהרה לפרוש. תוספות (ד"ה וקבע) הקשו קושיא אחרת, שאין ללמוד בזה קל וחומר, כיון שיש לומר שדווקא משום שקבע להם זמן וידעו בודאי שהשכינה תדבר איתם היה עליהם לפרוש, אבל משה שלא נקבע לו זמן אינו צריך לפרוש מספק. ותירצו, שגם לבני ישראל היה הר ספק, משום שיתכן שלא תהיה אשה שתפלוט שכבת זרע, ויהיו כולם טהורים אף מבלי לפרוש. וביארו עוד, שהקל וחומר, שמשה אמר, ומה ישראל שקבע להם זמן, וכדי שלא יהיו בעלי קרי לא הצריכו לפרוש שלושה ימים אלא די היה להם ביום אחד וכשיטבלו יהיו טהורים, ואף על פי כן משום חשש פליטה שהיא קלה נצטוו לפרוש שלושה ימים, אני שלא קבע לי זמן, ועלול אני להיות בעל קרי שהוא חמור בשעה שתגיעלו עלי השכינה פתאום, אל אחת כמה וכמה שמוטל עלי לפרוש. ובתירוץ זה מתיישבת גם קושיית החידושים המיוחסים לר"ן.

ח. **שבר** עתה נאסרו בתשמיש, וכאן התירו להם. ופירש המהרש"א (ד"ה ויגבלו) שמיתתו לכם להאליכם; מוכח שאינו כפשוטו. ט. **ומייתור עמדי'** מוכח שאין זה כפשוטו. מהרש"א (שם). אך קשה, אם כן מנין שפירש מדעתו, שמא עשה כן משום שנאמר לו בזה ציווי נמור לפרוש. ותירצו הרמב"ן (ד"ה ואמר) והריטב"א (ד"ה ומייתור), שאם לא שמדעתו עשה כן, מדוע לא נאמר לו ציווי זה קודם מתן תורה, שהרי היה מדבר עמו תדיר כמ קודם לכן, אלא שלא נצטוה בזה עד שהחליט על כך מדעתו. וראה תוספות (ד"ה ופסק) שתירצו בדרך אחרת.

י. **בתוכחתו** להאהן ומרים על שדיברו בפרישת משה מאשתו (במדבר יב ב-ג). בספרי מפורש (בהעלותך פק"ע) 'פה אל פה אמרתי לו לפרוש מן האשה, והיכן רבו ואתה פה עמוד עמדי'. ובמדבר יב ח) פירש: 'פה אל פה אמרתי לו לפרוש מן האשה, והיכן רבו ואתה פה עמוד עמדי'. אולם המהרש"א (מ"ק ד"ה פה) כתב, שמשמע בגמרא שלפי ה'ראית דאמרי' המקור להסכמת ה' עם פרישת משה הוא דברי ה' לאהרן ומרים 'לא כן עבדי משה וגו' פה אל פה אדבר בו' וגו', הרי שסתר את טענתם כנגד משה והסכים עמו. וכתב שמשמע שזהו מקור בפני עצמו, בלא 'ואתה פה עמוד עמדי'. אבל רש"י (במדבר יב ח) פירש, 'פה אל פה אמרתי לו לפרוש מן האשה, והיכן רבו ואתה פה עמוד עמדי'. וכמו כן העיר המהרש"ל בריטיעת שלמה (במדבר שם), שמי שלומד מ'ואתה פה עמוד עמדי' לא לומד מ'פה אל פה', וכן להיפך, ורש"י כתב את שניהם בפירוש אחד. וראה מה שביאר בזה היד דוד (ד"ה ופסק).

יא. **ריטב"א** (ד"ה ופסק). יב. **מכי'תא** דרשב"י (שמות יט ג). ר'בן נכר' היינו שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמיים. רש"י (ד"ה בן). יג. **כל** תרי"ג המצוות כלולות בעשרת הדברות, והדברים מפורשים באזהרות הרס"ג. רש"י (שמות כה יב).

יד. **קשה**, שמהקל וחומר אין ללמוד אלא שלא לתת את הלוחות לישראל, אבל מנין ההיתר לשברם. ואמנם לא עבר בזה משה על איסור המוחק את השם (לעיל קב:), שכן נאמר במדרש (פסיקתא דר"כ פמ"ג) שכאשר קרב משה אל העגל פרח הכתב מעל הלוחות, ורק אז השליכם (ר"י מ' פוח ע"ב), אולם קשה, שעדיין היו הלוחות קדושים, שכן גם ספר תורה שבלה טענן גניזה (מנחות לה:), ולמה נהג בהם מנהג בזיון לשברם. וכתב במושב זקנים (שמות לב יט) בשם ר"י"ח, שמשה שיברם מפני שהיו כבדים עליו והשליכם כדי למהר ללכת למחנה ישראל לסלקם מן העון, כי כל עוד שלא הגיע אליהם היו עדיין חוטאים, אך כתב שהמהגרא"א משמע כן. אמנם לפי האמור במדרש (פסיקתא דר"כ פמ"ג) משה לא שבר את הלוחות בכוונה [כדעת הברייתא כאן], אלא מאחר שפרח הכתב מעל הלוחות 'נמצאו כבדין על ידי משה ולא יכול משה לסבול את עצמו ולא את הלוחות, והשליכן מידיו ונשתברו'.

טו. **מ'שנין** אישור, שאישרו ושיבחו על ששברם. רש"י (ד"ה שנאמר). והריטב"א (ד"ה ומה) הקשה שהרי אי אפשר לדרוש כן בכל 'אשר' שבתורה, וכתב בשם הרמב"ן (ד"ה אשר) שבאמת דרשו שה' הסכים על ידו ממה שנאמר בדברים (דברים י ג) 'הלוחות הראשונים אשר שברת ושמתם בארון', ודרשו במנחות (נט:) מכאן ששברי הלוחות היו מונחים בארון, ואם היה בשבירתם שום חסרון לא היה הלוחות מונחים שם למזכרת עוונו של משה. [ובמנחות (נט: ד"ה שפיטלה) כתב שריש לקיש דרש 'יישר כחך', מזה שלא אמר לו בלשון כעס, אלא רק 'אשר שברת'. הראשונים (תוספות ד"ה היום וד"ה ומה-הלמעלה והבמ, מאירי ד"ה וסופך) הקשו על שלושת הדברים שמשה עשה מדעתו, שכיון שהיה לו לדרוש כפי שדרש בכל אחד מהם, הרי נצטוה בכך, ונמצא שאין זה מדעתו, וגם הקדוש ברוך הוא לא 'הסכים על ידו' אלא שמתחילה כך ציוה לו. ותירצו, שאין אלו דרשות בגמרות, וכן הוקשה לגמרא שאין קל וחומר מגמרים [מפני ש'היום' משמע היום ממש, ולא יום אחר (תוס' ד"ה היום). ומפני שאין לדמות את עשרת הדברות לשאר דיבוריו של ה' עם משה, וכן אין לומר שמפני שציוה פעם אחת להבטל מפריה ורביה יבטל לעולם (תוספות יבמות סב. ד"ה מדעתיה). וכן ממה שמומר אסור בפסח, אין הכרח, אין ללמוד שלא לתת ללוחות שברי, שהרי נאמר בתורה 'כל בן נכר לא יאכל בו', ואעפ"כ נתנו ללוים, אלא שהתורה נתנה לישראל, ולא ללוים, ואף על פי כן משום חשש פליטה שהיא קלה נצטוו לפרוש שלושה ימים, אני שלא קבע לי זמן, ועלול אני להיות בעל קרי שהוא חמור בשעה שתגיעלו עלי השכינה פתאום, אל אחת כמה וכמה שמוטל עלי לפרוש. ובתירוץ זה מתיישבת גם קושיית החידושים המיוחסים לר"ן.

ח. **שבר** עתה נאסרו בתשמיש, וכאן התירו להם. ופירש המהרש"א (מ"ק ד"ה ומייתור) שמיתתו לכם להאליכם; מוכח שאינו כפשוטו. ט. **ומייתור עמדי'** מוכח שאין זה כפשוטו. מהרש"א (שם). אך קשה, אם כן מנין שפירש מדעתו, שמא עשה כן משום שנאמר לו בזה ציווי נמור לפרוש. ותירצו הרמב"ן (ד"ה ואמר) והריטב"א (ד"ה ומייתור), שאם לא שמדעתו עשה כן, מדוע לא נאמר לו ציווי זה קודם מתן תורה, שהרי היה מדבר עמו תדיר כמ קודם לכן, אלא שלא נצטוה בזה עד שהחליט על כך מדעתו. וראה תוספות (ד"ה ופסק) שתירצו בדרך אחרת.

י. **בתוכחתו** להאהן ומרים על שדיברו בפרישת משה מאשתו (במדבר יב ב-ג). בספרי מפורש (בהעלותך פק"ע) 'פה אל פה אמרתי לו לפרוש מן האשה, והיכן רבו ואתה פה עמוד עמדי'. ובמדבר יב ח) פירש: 'פה אל פה אמרתי לו לפרוש מן האשה, והיכן רבו ואתה פה עמוד עמדי'. אולם המהרש"א (מ"ק ד"ה פה) כתב, שמשמע בגמרא שלפי ה'ראית דאמרי' המקור להסכמת ה' עם פרישת משה הוא דברי ה' לאהרן ומרים 'לא כן עבדי משה וגו' פה אל פה אדבר בו' וגו', הרי שסתר את טענתם כנגד משה והסכים עמו. וכתב שמשמע שזהו מקור בפני עצמו, בלא 'ואתה פה עמוד עמדי'. אבל רש"י (במדבר יב ח) פירש, 'פה אל פה אמרתי לו לפרוש מן האשה, והיכן רבו ואתה פה עמוד עמדי'. וכמו כן העיר המהרש"ל בריטיעת שלמה (במדבר שם), שמי שלומד מ'ואתה פה עמוד עמדי' לא לומד מ'פה אל פה', וכן להיפך, ורש"י כתב את שניהם בפירוש אחד. וראה מה שביאר בזה היד דוד (ד"ה ופסק).

יא. **'כל** אשר דבר ה' נעשה' (שמות יט ח), והיה זה בשלישי שהרי כל עליותיו היו בהשכמה.

ב. **מצות הגבלה** היא הציווי **'והגבלת את העם** סביב לאמר השמרו לכם עלות בהר' וגו' (שם יט יב-יג), ועוד נאמר בו בשלישי **'הנה** אנכי בא אליך בעב הענן' וגו' (שם יט ט). ואף על פי שמצות הגבלה כתובה בתורה אחרי מצות הפרישה [שנאמרה ברביעי], מכל מקום היא נאמרה למשה בכר בשלישי, כמבואר בברייתא להלן, שאחרי דברי ה' ביום השלישי נאמר 'ויגד משה את דברי העם אל ה'', ולא נאמרו כאן דברים שאמר העם, אלא הפירוש שכשעלה ברביעי אמר שקיבלו עליהם את מצות ההגבלה שנצטוו בשלישי. רש"י (ד"ה ויגבלו), ור"ח (לפנ"ז ע"ב ד"ה ויגבלו) כתב שקבלה היא שמצות הגבלה נאמרה תחילה.

ג. **באמור** 'ויאמר ה' אל משה לך אל העם וקדשתם היום ומחר' וגו' והיו נכונים ליום השלישי', 'וירקדו את העם וגו' היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה' (שמות יט י-טו), ואע"פ שה' אמר רק 'היום ומחר', משה הוסיף יום אחד מדעתו, כמבואר להלן [ומשנת הפרישה צריך שאף הפולטת שכבת זרע אחר תשמיש תטבול ותטהר קודם מתן תורה, כמבואר לעיל (סו:)].

ד. **בראותו** את הענל שעשה העם ואת המחולות סביבו (שמות לב יט).

ה. **ויֹאמר** בקבוצה 'וקדשתם היום ומחר' (שמות יט יד). **ויירוש** 'היום ומחר' הוא יום והמחר שלו', ושניהם עם לילותיהם. ר"ח (לפנ"ז ע"ב ד"ה ויפרוק). **ז. קשה** על הקל וחומר, שהרי כל טעם ציווי הפרישה היה כדי שתהיינה הנשים מוהוררות ולא תיטמאנה בפליטת שכבת זרע (לעיל סו:), אך להטהרת האנשים מטומאת קרי היה די בטבילה סמוך לקבלת התורה [כי אין פגם בכך שיהיו 'טבולי יום' (לעיל סו:)], ואיך למד משה מציווי זה שהוא צריך לפרוש תמיד. ותירץ בחידושים המיוחסים לר"ן (ד"ה ומה) בשם הרא"ה, שמשה דרש ממשמעות הכתוב 'והיו נכונים', שמשמע שבפרישת שלשת הימים היתה הוספת טהרה גם לזכרים [ולא רק הסרת חשש הפליטה מן הנשים], ועל כן משה שלא נקבע לו זמן [ועלול להיות טמא אם לא יפרוש] קל וחומר שעליו להוסיף טהרה לפרוש. תוספות (ד"ה וקבע) הקשו קושיא אחרת, שאין ללמוד בזה קל וחומר, כיון שיש לומר שדווקא משום שקבע להם זמן וידעו בודאי שהשכינה תדבר איתם היה עליהם לפרוש, אבל משה שלא נקבע לו זמן אינו צריך לפרוש מספק. ותירצו, שגם לבני ישראל היה הר ספק, משום שיתכן שלא תהיה אשה שתפלוט שכבת זרע, ויהיו כולם טהורים אף מבלי לפרוש. וביארו עוד, שהקל וחומר, שמשה אמר, ומה ישראל שקבע להם זמן, וכדי שלא יהיו בעלי קרי לא הצריכו לפרוש שלושה ימים אלא די היה להם ביום אחד וכשיטבלו יהיו טהורים, ואף על פי כן משום חשש פליטה שהיא קלה נצטוו לפרוש שלושה ימים, אני שלא קבע לי זמן, ועלול אני להיות בעל קרי שהוא חמור בשעה שתגיעלו עלי השכינה פתאום, אל אחת כמה וכמה שמוטל עלי לפרוש. ובתירוץ זה מתיישבת גם קושיית החידושים המיוחסים לר"ן.

ח. **שבר** עתה נאסרו בתשמיש, וכאן התירו להם. ופירש המהרש"א (מ"ק ד"ה ומייתור) שמיתתו לכם להאליכם; מוכח שאינו כפשוטו. ט. **ומייתור עמדי'** מוכח שאין זה כפשוטו. מהרש"א (שם). אך קשה, אם כן מנין שפירש מדעתו, שמא עשה כן משום שנאמר לו בזה ציווי נמור לפרוש. ותירצו הרמב"ן (ד"ה ואמר) והריטב"א (ד"ה ומייתור), שאם לא שמדעתו עשה כן, מדוע לא נאמר לו ציווי זה קודם מתן תורה, שהרי היה מדבר עמו תדיר כמ קודם לכן, אלא שלא נצטוה בזה עד שהחליט על כך מדעתו. וראה תוספות (ד"ה ופסק) שתירצו בדרך אחרת.

הגמרא מבארת ברייתא זו, ולשם כך היא מביאה ברייתא אחרת. שואלת הגמרא: היום השלישי שבו עוסקת הברייתא, **שְׁלִישֵׁי לָמָּאי** - שלישי לָמָה הוא, כי מלשון הברייתא משמע שהיא עוסקת ביום שלישי, ועליו אמרה שהיה מלבד זה שלישי גם לחודש ולשבת.

משיבה הגמרא: שלישי **לְבַתַּגְיָא** - לענין ששנינו בברייתא, נאמר (שם יט ח) **'וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת דִּבְרֵי הָעָם אֶל ה'' וּכְתִיב** בפסוק שאחריו **'וַיַּגֶּד מֹשֶׁה אֶת דִּבְרֵי הָעָם אֶל ה''. שואלת הברייתא: מָה אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה** לומר לישראל, לאחר שהשיב את דברי העם, **וּמָה אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל** בשם ה' כפי שנצטוה, **וּמָה אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה** על כך, **וּמָה הֵשִׁיב מֹשֶׁה לִפְנֵי הַגְּבוּרָה** שאמרו ישראל[כא]. **משיבה הברייתא: זוֹ מִצְוַת הַגְּבָלָה**, שאותה אמר ה' למשה לצוות לישראל, והוצרך משה להשיב שקבלוה עליהם[כב]. **דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה. רַבִּי אוֹמֵר**, בכתובים אלה נרמז **שֶׁבַּתְּחִילָּה** - משבאו לסיני **פֵּירֵשׁ** להם משה את **עוֹנָשָׁהּ** של התורה, למי שמצווה בה ואינו שומרה, **דִּכְתִיב 'וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה'**, רמז **לְדִבָּרִים שֶׁמְּשַׁכְּבִין** - ממרידים ומונעים **דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם** מלקבל את התורה[כג], **וּלְבַסּוֹף** - לאחר מכן, **פֵּירֵשׁ מַתָּן שְׂכָרָהּ** למקיימיה, **דִּכְתִיב 'וַיַּגֶּד מֹשֶׁה'**, רמז **לְדִבָּרִים שֶׁמְּשׂוּשָׂכִין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם** בְּדִבְרֵי אַגָּדָה[כד]. **הגמרא מביאה שיטה אחרת בדברי רבי: וְאֵיכָא דְּאָמְרִי** - יש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, **בַּתְּחִילָּה פֵּירֵשׁ מַתָּן שְׂכָרָהּ, דִּכְתִיב 'וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה'**, רמז **לְדִבָּרִים שֶׁמְּשִׁיבִין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם, וּלְבַסּוֹף פֵּירֵשׁ עוֹנָשָׁהּ, דִּכְתִיב 'וַיַּגֶּד מֹשֶׁה'**, רמז **לְדִבָּרִים שֶׁקָּשִׁין לָאָדָם גְּנֵידִין** [-ירק מר][כה]. וכוונת הגמרא לומר שהיום השלישי המוזכר בברייתא הקודמת היה שלישי לדברים, שכבר מראש חודש התחיל משה להמשיך לבם של ישראל בדברים לקבלת התורה, ולפרש עונשם ומתן שכרם[כה], ואמרה הברייתא שהיום השלישי לדברים היה גם שלישי בחודש ושלישי בשבת[כו].

ראיה נוספת לאחת הדעות: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא: היום **הַשִּׁשִּׁי** היה **הַשִּׁשִּׁי בַּחוֹדֶשׁ** וגם **הַשִּׁשִּׁי בַּשַּׁבָּת**[כז]. ונמצא שראש חודש היה בראשון בשבת, **וְקָשְׁיָא לָךְ לָמָּה לִי. מתרצת הגמרא: הָא נָמֵי** - גם ברייתא זו דברי **רַבִּי יוֹסֵי הִיא.**

הגמרא מבארת את הברייתא. שואלת הגמרא: היום הששי שבו עוסקת הברייתא, **שִׁשִּׁי לָמָּאי** - ששי לָמָה הוא. **משיבה הגמרא: רַבָּא אָמַר,**

הגמרא מבארת ברייתא זו, ולשם כך היא מביאה ברייתא אחרת. שואלת הגמרא: היום השלישי שבו עוסקת הברייתא, **שְׁלִישֵׁי לָמָּאי** - שלישי לָמָה הוא, כי מלשון הברייתא משמע שהיא עוסקת ביום שלישי, ועליו אמרה שהיה מלבד זה שלישי גם לחודש ולשבת.

משיבה הגמרא: שלישי לְבַתַּגְיָא - לענין ששנינו בברייתא, נאמר (שם יט ח) **'וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת דִּבְרֵי הָעָם אֶל ה''** וּכְתִיב בפסוק שאחריו **'וַיַּגֶּד מֹשֶׁה אֶת דִּבְרֵי הָעָם אֶל ה''. שואלת הברייתא: מָה אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה** לומר לישראל, לאחר שהשיב את דברי העם, **וּמָה אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל** בשם ה' כפי שנצטוה, **וּמָה אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה** על כך, **וּמָה הֵשִׁיב מֹשֶׁה לִפְנֵי הַגְּבוּרָה** שאמרו ישראל[כא]. **משיבה הברייתא: זוֹ מִצְוַת הַגְּבָלָה**, שאותה אמר ה' למשה לצוות לישראל, והוצרך משה להשיב שקבלוה עליהם[כב]. **דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה. רַבִּי אוֹמֵר**, בכתובים אלה נרמז **שֶׁבַּתְּחִילָּה** - משבאו לסיני **פֵּירֵשׁ** להם משה את **עוֹנָשָׁהּ** של התורה, למי שמצווה בה ואינו שומרה, **דִּכְתִיב 'וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה'**, רמז **לְדִבָּרִים שֶׁמְּשַׁכְּבִין דַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם** מלקבל את התורה[כג], **וּלְבַסּוֹף** - לאחר

יט. **שאמרו** 'כל אשר דבר ה' נעשה' (שמות יט ח). כ. **הָא** בין 'וישב' ל'ויגד' נאמר רק 'ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך' וגו', ולכן קשה על מה נאמר 'ויגד משה את דברי העם', הרי לא נאמרו כאן דברים שאמר לו ה' לומר להם, שהוצרך משה לחזור ולהשיב לפני ה' את תשובתם עליהם. **ראה** הערה לעיל על דברי הגמרא 'בתלתא אמר להו'. כב. **כְּמוֹ** 'וילך שובב בדרך לבו' (משלי ג ח), שהענושים שבתורה גורמים להמנע מלקבלה, שאם יקבלוה עליהם יענשו בהם, והדברים הללו מסירים את לבם מן המקום, ואף על פי כן קיבלו עליהם את התורה. ומשה השיב לפני ה' ביום השלישי את דברי העם שקיבלו עליהם את התורה בשני, אחרי ששמעו את הדברים המשכבים לבו של אדם. כג. **ומשה** הגיד ברביעי שקיבלו עליהם בשלישי (רש"י ל"ה שם) אחרי ששמעו את הדברים המושכים לבו של אדם [ומכאן שתחילה פירש משה את עונשה של התורה, ורק אחר כך את מתן שכרה]. כד. **שקשים** לאדם לקבלם כמו שקשה לחיך לקבל דבר מר. ספר הזכרון (לר"י קרקסאן, על רש"י שמות יט ג). במכילתא (ויקרא מכילתא קדושים פ"ב) מפורש שלפי שיטת רבי התשובה לשאלת הברייתא 'מה אמר' וכו' היא שמשה אמר לישראל ביום השלישי את דברי ה' 'הנה אנכי וגו' בעבור ישמע העם בדברי עמך' (שמות יט ט), והם השיבו 'רצוננו לשמוע מפי מלכנו, לא דומה שומע מפי פרגוד לשומע מפי המלך' [ובלשון אחרת אמרו 'רצוננו לראות את מלכנו, לא דומה שומע לרואה'], ועל זה נאמר (שם) 'ויגד משה את דברי העם אל ה'' ביום הרביעי, ותשובת ה' היתה שאכן יזכו למה שביקשו, כמובא ברש"י (שם יט ט-י). וראה בשבת של מי (ל"ה ל"ו) שכתב שגם לדעת רבי מצות הגבלה נאמרה בשלישי, ולא בא אלא להוסיף ולפרש את הכתובים. כה. **ומה** שנאמר שבראש חודש לא אמר להם כלום, פירושו שלא אמר להם אז דבר ששמע מפי ה' לומר להם, אבל אמר להם מעצמו שכרן ועונשן של המצוות. ריטב"א (לעיל פז: ד"ה משום). כו. **ומבואר** בגמרא שהברייתא 'שלישי שלישי בחדש ושלישי בשבת' היא כדברי רבי, ולא כרבי יוסי בר יהודה, שלשיטתו לא אמר להם כלום בראש חודש משום חולשא דאורחא, ורק למחרת התחיל לומר להם דברים, נמצא שהשלישי בחודש היה שני לדברים. חידושים המיוחסים לר"ן (ל"ה שלפנינו). כז. **וְהַלֵּן** מבררת הגמרא מה הוא הששי האמור כאן, ואין לפרש שגם זה ששי לדברים, כי מנין לנו שמשה הוסיף דברים אחרי היום השלישי. רש"י (ל"ה שבת).

ששי **חֲנָיְתָן** של ישראל במדבר סיני[א], **וְרַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר**, ששי לחנייתן וגם ששי **לַמַּתָּן** - לנסיעתם מרפידים[ב], שבאותו יום שנטעו משם באו למדבר סיני.

הגמרא מבארת את מחלוקת רבא ורב אחא: וְקַיְּמִיקְּלֵי - ונחלקו **בְּמִצְוֹת שַׁבָּת דְּמָרֵה** - שנצטוו בה במרה, שכן **מִדְּכָתִיב** בעשרת הדברות (דברים ה טז) 'שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וגו' **כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ**' משמע שכבר נצטוו במצוה זו עוד קודם הדברות[ג], **וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב**, שהכוונה היא '**כַּאֲשֶׁר צִוָּךְ**', כבר **בְּמָרָה**". **מָר** - רבא **סָבַר, אַשַּׁבָּת אִיפְּקוּד אַתְּחוֹמִין נָמֵי אִיפְּקוּד** - על איסור מלאכה בשבת נצטוו במרה, אך על התחומין עדיין לא הצטוו עד שניתנה תורה[ד], ולכן היה מותר להם ללכת בשבת יותר מאלפיים אמה[ה], ובנסיעתם מרפידים נסעו בשבת[ו], ובאו לסיני ביום ראשון, ויום זה היה ראשון רק לחנייתן. **וּמָר** - רב אחא **סָבַר, אַתְּחוֹמִין נָמֵי אִיפְּקוּד** - גם על התחומין נצטוו במרה ונאספה להם נסיעה בשבת, ולכן יצאו מרפידים רק ביום ראשון ובאותו יום באו לסיני, ויום זה היה ראשון גם למסעם.

ראיה נוספת לאחת הדעות: תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, **נִיסָן שָׁבוּ יָצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר בּוֹ שָׁחֲטוּ** את **פִּסְחֵיהֶם, וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יָצְאוּ** משם[ז], **וְ'שָׁבַר' לָקְּ הַכְּתוּבוֹת.**

וקודם שממשיכה הגמרא להביא את דברי הברייתא, מבארת הגמרא את מה שקשה בה. מקשה הגמרא: 'שָׁבַר' סָלְקָא דַּעְתָּךְ - וכי יעלה בדעתך שמכת ככורות היתה רק בערב שאחרי יציאתם ממצרים[ח].

הגמרא מבארת את הברייתא, וחוזרת להביא את המשך דבריה: אֶלָּא צריך לומר **שְׁמַבָּעֲרֵב לָקְּ הַכְּכוּרוֹת**, כלומר בלילה שקדם ליציאה. **ומשמיכה הברייתא: 'וְאוֹתוֹ הַיּוֹם** [-חמישה עשר] **חֲמִישִׁי בְּשַׁבָּת הָיָה. מדייקת הגמרא: מִדְּחַמְיסַר** - מאחר שחמשה עשר **בְּנִיסָן** היה **חֲמִשָּׁה בְּשַׁבָּת**, נמצא **רֵישׁ יַרְחָא** - ראש חודש **דְּאִיּיר, שַׁבְּתָא** - שבת, **וּלְסֵיכִי רֵישׁ יַרְחָא** - ראש חודש **דְּסִיוָן, חַד** - ראשון **בְּשַׁבְּתָא', וְשָׁיְירָא לָךְ בְּנִיסָן**, שאמרו שראש חודש סיון היה בשני בשבת.

מתרצת הגמרא: אָמְרִי לָךְ - יתרצו **רַבָּנָן, אִיּיר הֲהֵיא שַׁבְּתָא עִבּוּרֵי עִבּוּרֵיהּ** - אייר של אותה שנה היה חודש מעובר [-מלא], בן שלושים יום], ונמצא שראש חודש סיון חל בשני בשבת[י].

הגמרא דוחה תירוץ זה: תָּא שְׁמַע ראיה מהסיפא של אותה ברייתא[יב], שם מבואר **דְּלָא עִבּוּרֵיהּ** - שאייר לא היה מעובר, ששנינו, **נִיסָן שָׁבוּ יָצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר שָׁחֲטוּ פִּסְחֵיהֶם, בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יָצְאוּ, וְ'שָׁבַר' לָקְּ בְּכוּרוֹת. מבארת הגמרא: 'שָׁבַר' סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - וכי תעלה בדעתך כן. **מבארת הגמרא: אֶלָּא אֵימָא** - צריך לומר, **מִבְּעֲרֵב לָקְּ בְּכוּרוֹת. וממשיכה הברייתא: וְאוֹתוֹ הַיּוֹם חֲמִישִׁי בְּשַׁבָּת הָיָה, חֲשָׁלִים נִיסָן** - כלה ניסן בשלמות, כלומר שהיה מלא, **וְאִיּיר** ראש חודש **אִיּיר לְהֱיוֹת בְּשַׁבָּת, חֲסַר אִיּיר** - היה אייר חסר, **וְאִיּיר** ראש חודש **סִיוָן לִהְיוֹת בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת. מַשְׁיָא לְרַבָּנָן.**

מתרצת הגמרא: הָא מָנֵי - ברייתא זו דברי **רַבִּי יוֹסֵי הִיא**, אבל לפי רבנן אפשר אף לומר שחמשה עשר בניסן לא חל בחמישי, ואין צורך לתרץ שאייר באותה שנה היה מעובר[יג].

רב פפא מקשה על רבנן מברייתא שמדייקת את משמעות הפסוקים[יד]: אָמַר רַב פָּפָּא, תָּא שְׁמַע, נאמר (שמות טז ו) **'וַיֹּאמְרוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** אֶל מִדְבַּר סִין וגו' **בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי**', שהוא אייר, **וּבהכרח שאותו הַיּוֹם שֶׁבָּת הָיָה[טו]**, שהרי בו התרעמו על משה על הרעב[טז] והבטיח שה' יוריד להם מן למחרת, **הֲכָתִיב** (שם טז ז) **'וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם אֶת כְּבוֹד ה'**, **וְכָתִיב** (שם טז כו) שאמר להם משה **'שֵׁשֶׁת יָמִים תְּלָקְטֻהוּ, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת**, לֹא יִהְיֶה בּוֹ', אם כן שבת היתה רק לאחר ששה ימים שירד בהם המן[יז], ומכאן שירידת המן לראשונה היתה בראשון בשבת, והיום שבו הבטיחם עליה היה שבת. **מקשה רב פפא: וּמַדְּחַמְיסַר בְּאִיּיר שַׁבְּתָא** - ומאחר שחמשה עשר באייר היה שבת, ואייר הוא חודש חסר, הרי נותרו עד סוף אייר שני שבועות שלמים, ונמצא **רֵישׁ יַרְחָא דְּסִיוָן חַד** - ראשון **בְּשַׁבָּת, וְמַשְׁיָא לְרַבָּנָן.**

מתרצת הגמרא: אָמְרִי לָךְ - יתרצו **רַבָּנָן, אִיּיר הֲהֵיא שַׁבְּתָא עִבּוּרֵי עִבּוּרֵיהּ** - אייר של אותה שנה היה חודש מעובר [-מלא], בן שלושים יום], ונמצא שראש חודש סיון חל בשני בשבת[יח].

הגמרא מקשה מברייתא שאינה מתיישבת כאחת מן השיטות: אָמַר לֵיהּ רַב חֲנִינָא [-בן העיר מחוזא] **לְרַב אָשֵׁי, תָּא שְׁמַע,** נאמר (שמות מ יז) **'וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הוּקַם הַמִּשְׁכָּן'**", **וְתָנֵא בברייתא, אוֹתוֹ יוֹם** שהוקם המשכן **נִטַּל עֶשֶׂר עֲטָרוֹת**, כלומר שהיה ראשון לעשרה דברים[יט], ואלו הם: **רִאשׁוֹן לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית**, שיום זה חל בראשון בשבת[כ], **רִאשׁוֹן** לְהקרבת **הַנְּשִׂיאִים**[כא], **רִאשׁוֹן לְכָהוּנָּה**, שמאותו יום נמסרה עבודת הקרבנות לכהנים לבדם[כב], **רִאשׁוֹן** לְסדר **הָעֲבוֹדָה** הקבועה במקדש בקרבנות ציבור[כג], **רִאשׁוֹן לִירִידַת הָאֵשׁ** מן השמים על המזבח[כד], **רִאשׁוֹן לַאֲכִילַת הַקָּדָשִׁים** בגבולות הקבועים בתורה[כה], **רִאשׁוֹן לְשָׁכֵּן הַשְּׁכִינָה** בישראל[כו], **רִאשׁוֹן לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל** בברכת כהנים[כז], **רִאשׁוֹן לְאִיסּוּר הַבָּמוֹת**, שמאז נאסרה ההקרבה בבמות[כח], ועוד, שניסן הוא **הָרִאשׁוֹן לִכְכוֹרוֹת. מקשה הגמרא: 'שָׁבַר' סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - וכי תעלה בדעתך כן. **מבארת הגמרא: אֶלָּא אֵימָא** - צריך לומר, **מִבְּעֲרֵב לָקְּ בְּכוּרוֹת. וממשיכה הברייתא: וְאוֹתוֹ הַיּוֹם חֲמִישִׁי בְּשַׁבָּת הָיָה, חֲשָׁלִים נִיסָן** - כלה ניסן בשלמות, כלומר שהיה מלא, **וְאִיּיר** ראש חודש **אִיּיר לְהֱיוֹת בְּשַׁבָּת, חֲסַר אִיּיר** - היה אייר חסר, **וְאִיּיר** ראש חודש **סִיוָן לִהְיוֹת בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת. מַשְׁיָא לְרַבָּנָן.**

מתרצת הגמרא: הָא מָנֵי - ברייתא זו דברי **רַבִּי יוֹסֵי הִיא**, אבל לפי רבנן אפשר אף לומר שחמשה עשר בניסן לא חל בחמישי, ואין צורך לתרץ שאייר באותה שנה היה מעובר[יג].

רב פפא מקשה על רבנן מברייתא שמדייקת את משמעות הפסוקים[יד]: אָמַר רַב פָּפָּא, תָּא שְׁמַע, נאמר (שמות טז ו) **'וַיֹּאמְרוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** אֶל מִדְבַּר סִין וגו' **בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי**', שהוא אייר, **וּבהכרח שאותו הַיּוֹם שֶׁבָּת הָיָה[טו]**, שהרי בו התרעמו על משה על הרעב[טז] והבטיח שה' יוריד להם מן למחרת, **הֲכָתִיב** (שם טז ז) **'וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם אֶת כְּבוֹד ה'**, **וְכָתִיב** (שם טז כו) שאמר להם משה **'שֵׁשֶׁת יָמִים תְּלָקְטֻהוּ, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת**, לֹא יִהְיֶה בּוֹ', אם כן שבת היתה רק לאחר ששה ימים שירד בהם המן[יז], ומכאן שירידת המן לראשונה היתה בראשון בשבת, והיום שבו הבטיחם עליה היה שבת. **מקשה רב פפא: וּמַדְּחַמְיסַר בְּאִיּיר שַׁבְּתָא** - ומאחר שחמשה עשר באייר היה שבת, ואייר הוא חודש חסר, הרי נותרו עד סוף אייר שני שבועות שלמים, ונמצא **רֵישׁ יַרְחָא דְּסִיוָן חַד** - ראשון **בְּשַׁבָּת, וְמַשְׁיָא לְרַבָּנָן.**

מתרצת הגמרא: אָמְרִי לָךְ - יתרצו **רַבָּנָן, אִיּיר הֲהֵיא שַׁבְּתָא עִבּוּרֵי עִבּוּרֵיהּ** - אייר של אותה שנה היה חודש מעובר [-מלא], בן שלושים יום], ונמצא שראש חודש סיון חל בשני בשבת[יח].

הגמרא דוחה תירוץ זה: תָּא שְׁמַע ראיה מהסיפא של אותה ברייתא[יב], שם מבואר **דְּלָא עִבּוּרֵיהּ** - שאייר לא היה מעובר, ששנינו, **נִיסָן שָׁבוּ יָצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר שָׁחֲטוּ פִּסְחֵיהֶם, בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יָצְאוּ, וְ'שָׁבַר' לָקְּ**

א. **בראש** חודש באו לשם וחנו נגד ההר, כמבואר לעיל (פו:), ואמרה הברייתא שהיום הששי לחנייתם היה הששי בחודש וגם ששי בשבת, מאחר שראש חודש חל ביום ראשון [לדעת רבי יוסי שברייתא זו נאמרה בשיטתו]. ב. **מפרידים** באו למדבר סיני (שמות יט ב). ג. **שפירושו** 'כמו שכבר ציוה אותך'. ואמנם זה כתוב ב'דברות האחרונות' שנספר דברים, אבל כל מה שכתוב בהן נאמר בסיני והיה כתוב על הלוחות. רש"י (מנחת"ק) ע: ד"ה כאשר). ד. **עד** חנייתם במרה נאמר (שמות טו כה), שם שם לו חק ומשפט' שנצטוו שם על כמה מצוות, ואחת מהן היא השבת (פנחת"ק ע:). ה. **איסור** תחומין היה לאיסור לצאת בשבת מתוך לתחום, והוא איסור נפרד מאיסור מלאכה בשבת. מנחת חינוך (מצוה כה אות ו). באיסור זה נחלקו תנאים (סוטה ה:), יש אומרים שהוא מן התורה, שנאמר (שמות טז כט) 'אל יצא איש ממקומו ביום השביעי' (שילטי הג"ג), ויש אומרים שהוא מדברי חכמים והכתוב מדבר בליקוט המן ואינו אלא 'אסמכתא' (ר"ש שמות שם), לדעת רבא, במרה לא הצטוו על התחומין וגם לא על איסור הוצאה מרשות לרשות [שהרי אחת מלאכות שבת], ולכן היה מותר להם לנסוע ממקומם בשבת עם כל חפציהם. ואין הכרח לומר שסוגייתנו סוברת 'תחומין דאורייתא', אלא אפשר לפרשה כדעת הסובר 'תחומין דרבנן', ולבאר שלשון 'תחומין' בגמרא היא לאו דווקא, ורבא ורב אחא נחלקו רק באיסור הוצאה מרשות לרשות, אם הצטוו בו במרה או לא. תוספות (ד"ה אתחומין). אך הרישב"א (ד"ה בשבת) פירש בדרך אחרת. ו. **רש"י** (ד"ה אתחומין) כתב 'שלא ההזהירו [שלא] לילך יותר מאלפים אמה', והוא בשיטת רבי עקיבא הסובר שתחום שבת אין התורה הוא אלפיים אמה (סוטה ה:). אך אין הלכה כמותו. אמנם בירושלמי (פיסקון ש"ב ס"ק) מבואר שגם לשיטת הסוברים 'תחומין דרבנן' [ראה הערה לעיל] יש איסור מן התורה לצאת בשבת מתוך לתחום שנים עשר מיל, וחכמים הוסיפו על זה ואסרו את תחום אלפיים אמה, וכשיטה זו פסקו הרי"ף (פיסקון ק:) והרמב"ם (שבת כג, ה"ט), וראה מגיד משנה שם. ז. **ומה** שלא עברו באיסור 'סותר' בפירוש אהליהם כשיצאו מרפידים, פירש יהושע (פסוקי ד"ש אתחומין) שצריך לומר שסתרום בשינוי, ושעשו כן שנים יחד. רשנים שעשו מלאכה ביחד פטורים (לעיל ג:). ח. **שמות** (יב ו, כא), במדבר (לג ג). ט. **הלא** מפורש בכתוב (שמות יב כט-לג) שרק אחר שמתו הבכורות שילחו המצרים את ישראל מארצם. י. **כיון** שחודש ניסן תמיד מלא [חודש בן שלושים יום], ואייר חסר [עשרים ותשעה יום], שכך הוא סדר החודשים, אחד מלא ואחד חסר לסירוגין, ראה הערה להלן. יא. **כתב** החזון איש (ר"ה קנ"ו סק"ג), כשם שבזמן שהיו מקדשים את החודש על פי הראיה לא היתה קביעות לשנים מעוברות ולא לקביעת החדשים, כמו כן בזמן שקיימו את החורה קדם שניתנה, נהגו על פי הלכות ראיה ועל פי הוראת שעה על פי הסוד בחכמת האמת, ולא על פי חשבון קבוע [ראה פרקי דרבי אליעזר (פ"ח) מי עיבר את השנים קודם מתן תורה, וראה שמות רבה (טו ג) על עיבור החודש], ואין לנו שום מבוא לברר על פי החשבון מה היה בכל חודש ובכל שנה באותם הימים, ולכן חכמי הגמרא (בסוגייתנו ולהלן בעמוד יא, וביומא יט:) לא בחנו את הדברים לדעת המקובל החשבון, למצוא אם החדשים היו אז מלאים או חסרים ואם השנה היתה מעוברת או לא, אלא רק מכח ההוכחות והסברות המבוארות בגמרא. יב. **שפת אמת** (ד"ה ת"ש). יג. **שפת אמת** (שם). יד. **ומוכיח** שהכהרת רבי יוסי ורבנן חלוקים אם אייר היה מעובר. שפת אמת (שם). טו. **יש** להקשות מכאן על רב אחא בר יעקב, הסובר שלא נסעו בשבת משעה שנצטוו על התחומין במרה, והרי לאילים באו אחרי שכבר היו במרה (בעמוד לג א), ותירץ הרא"ם (שמות טז ו), שביום ששי נסעו מאילים וחנו בתוך אלפיים אמה למדבר סין, ומה שנאמר כאן 'ויבואו וגו' בחמשה עשר יום' הכוונה שבאו למדבר סין בשבת, אבל 'ויסעו מאילים' היה מאתמול. וראה מה שתירץ הרש"ש (ד"ה ת"ש).

טז. **שביד** אחרי 'ויבאו וגו' אל מדבר סין' נאמר (שמות טז ג-ו) 'וילונו כל עדת בני ישראל על משה וגו' ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים' וגו'. יז. **ויבוים** השביעי' היינו שביעי לירידת המן. רש"י (ד"ה ויום). ואמנם משה אמר להם זאת רק ביום הששי, כשבאו לשאלו על המן הכפול שירד בו, אך הוא נצטוה לומר כן לישראל כבר בתחילה קודם נתינת המן, ושכח ולא אמר עד יום ששי, ואז אמר היה לי לומר לכם מה שאמר ה' כשנתן את המן, שתלקטוהו ששת ימים ובשבת לא יהיה, ואם כן מוכח מכאן ששבת בשבת חלל המן לרדת. תוספות (ד"ה ויום). יח. **ליום** זה קדמו שבעת ימי המילואים [כנ"ל מט אורן] שבהם הוקרבו קרבנות מתחילים לקדש את הכהנים ולכפר על המזבח (שמות כט). ובכל יום העמיד משה את המשכן ופירקו, וביום השמיני [א' ניסן] הקימו ולא פירקו עוד, וזהו יום הקמת המשכן. רש"י (במדבר ז ו). יט. **בלימור** עשרה דברים מלבד הקמת המשכן. תוספות (ד"ה עשר). וראה מהרש"א (ב"מ ד"ה עשר) שביאר כיצד כל אחד מדברים אלה מורה שזה הוא הראשון ולא כשאר 'ראשון' שמשמעותו שיש שני אחריו, אלא 'ראשון' שאין בלתו. כ. **והמקור** שהיה זה אחד בשבת הוא ממה שנאמר בשניהם (במדבר ז יא) [ראה הערה הבאה] 'ביום הראשון', והיינו הראשון הידוע, הראשון לבריאת העולם. ראב"ד (מובא בשפתי חכמים שמות מ"ח). כא. **נישאי** השבטים נדבו קרבנות לחנוכת הבית והקריבום מיום זה ואילך, נשיא אחד בכל יום, במשך שנים עשר ימים. במדבר (ז י-פט). כב. **עד** אז הקרבת הקרבנות היתה עבודת הבכורות, ומשהוקם המשכן ביום השמיני למילואים נאסרה ההקרבה לזרים, והחלו אהרן ובניו לעבוד במשכן. זבחים (קיב:). כג. **קרבנות** התמיד ושאר הקרבנות הבאים מתרומת הלשכה, שכל ישראל שותפים בהם. רש"י (ד"ה לפנין לעבודה). ואף שגם בשבעת ימי המילואים הוקרב התמיד (רש"י ויקרא ח לה), אפשר לומר שלא היתה זו אלא הכנה, ועיקר העבודה היה מיום זה ואילך. שפת אמת (ד"ה לפנין). אמנם, הראב"ד (תורת כהנים שמיני פ"ח) כתב שהתמיד לא הוקרב כלל עד היום השמיני. בענין הפועלה שהקריבו ישראל בהר סיני (שמות כד ה) נחלקו בית הלל ובית שמאי (פסחים ו:) האם היתה זו 'עולת תמיד' או 'עולת האיילה', וצריך לפרש שדברי הברייתא כאן אמרים כדעת בית שמאי, שהיתה זו עולת האיילה. רא"מ הורוויץ (בית"ש ד"ה לפנין). וראה חזון איש (או"ח סי' קכ ס"ק קס"ג) שכתב שעיקר מצות התמיד התחיל לאחר הקמת המשכן, שהרי דין המזבח בסיני לא היה אלא כ'במה קטנה', ואין קרבן ציבור בבמה קטנה (מנחות פ:), והיתה זו הוראת שעה [ולפי זה אף לפי בית הלל יום הקמת המשכן היה ראשון לסדר העבודה הקבועה]. כד. **שנאמר** (ויקרא ט כד) 'ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח' וגו'. כה. **שבד** אז היו נאכלים בכל מקום, ומעתה התחדשה ההלכה שאין לאכלם חוץ למחיצותיהם [קדשי קדשים מחוץ לחצר המשכן, וקדשים קלים מחוץ למחנה] (ויקרא קיג:). רש"י (ד"ה לפנין). כו. **ה'** השרה את שכינתו בישראל במשכן, שנאמר (שמות כה ח) 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם', מכאן שקודם הקמתו לא היתה השראת שכינה בתוכם. רש"י (ד"ה לפנין). ומבואר בברייתא שרק ביום השמיני, הוא יום הקמת המשכן, שרתה בו השכינה, ולא בשבעת ימי המילואים. כז. **שנאמר** (ויקרא ט כב) 'וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם', בברכה שנצטוו הכהנים לברך את ישראל 'יברכך' וגו' (במדבר ו כג-כז). רש"י (ד"ה לפנין). וראה רמב"ן (ויקרא שם) שדין האם הכוונה לברכה זו. כח. **כל** עוד לא הוקם המשכן היו קרבנות קרבים בבמה [מקום להקריב עליו קרבנות מחוץ למקדש, 'במה קטנה' שהיחיד עושה אפילו בראש גגו, 'במה גדולה' של כל ישראל (מנחות פ:, זבחים קיב:)], אך משהוקם ונעשו הקרבנות ראויים להבאה אל 'פתח אהל מועד' נאסרה הקרבתם במקום אחר, שנאמר בהיסוד זה (ויקרא יז ד) 'ואל פתח אהל מועד לא הביאו' וגו'. רש"י (ד"ה לפתוח), על פי המשנה (זבחים קיב:), וראה שם (ע"ב) מה הם הזמנים שבהם היו הבמות מותרות.

חֳדָשִׁיםכט. **מדייק רב חביבי: וּמִדְּרֵישׁ נַרְחָא** - ומאחר שראש חודש דְּנִיסָן **דְּהַאי שַׁתָּא** - של השנה הזו[ל] היה בְּחַד - ראשון **בְּשַׁבְּתָא**, הרי ראש חודש ניסן **דְּאִשְׁתְּקַד** - של השנה הקודמת, שבה יצאו ממצרים, היה **[בְּאַרְבְּעָה] בְּשַׁבְּתָא**לא, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **אֲחֵרִים אוֹמְרִים, אֵין בֵּין עֲצֶרֶת** [-חג השבועות] **לַעֲצֶרֶת וְאֵין בֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה אֶלָּא אַרְבָּעָה יָמִים בִּלְבָד**, כלומר, בשנה הבאה יחול ראש השנה ארבעה ימים בשבוע אחרי היום שחל בו ראש השנה בשנה זו, וכן שאר המועדים, **וְאִם הָיְתָה שָׁנָה מְעוּבֶּרֶת**, יחול אחרי **חֲמִשָּׁה** ימים[לב]. וכיון שראש חודש ניסן היה ברביעי, **הֲוָה לֵיהּ רֵישׁ** סיון חל בראשון בשבת.

מתרצת הגמרא: לָדעת רַבִּי יוֹסֵי שָׁבְעָה חֲסֵרִין עֲבִיד - בשנה הראשונה עשו שבעה חדשים חסרים, ולכן ההפרש בין פסח שבשנה הראשונה לפסח שבשנה השניה היה רק שלשה ימים[לה], ואף שבשנה השניה ראש חודש ניסן חל בראשון בשבת, בשנה הראשונה הוא חל בחמישי בשבת, ולכן ראש חודש סיון חל בראשון בשבת.

כט. **שמות** (יב ג). ל. **השניה** ליציאת מצרים, שבה הוקם המשכן [כאמור בפסוק שבתחילת הברייתא]. לא. **דהיינו** שקדם לו ארבעה ימים בימי השבוע, כי הרביעי בשבת קודם לראשון בשבת ארבעה ימים. לב. **דברי** הברייתא אמורים בשנה שחודשיה 'כסדרן' [-אחד מלא ואחד חסר, ראה להלן], שמספר הימים בה הוא שלש מאות חמשים וארבעה, וכשמחלקים אותם לשבועות שלמים, הרי הם חמשים שבועות ועוד ארבעה ימים, וזהו ההפרש בימי השבוע בין תחילת שנה זו לתחילת השנה שאחריה. ובשנה מעוברת דעת אחרים שעושים גם את אדר הראשון חסר, ונוסף יום אחד להפרש, שהרי בחודש חסר יש ארבעה שבועות ויום אחד [ונמצא שבשנה מעוברת פסח נדחה ביום אחד בשבוע]. רש"י (ד"ה ד' וד"ה ואם), משך סיבוב הירח [שעל פי חשבונו מתקדשים החדשים] הוא מעט יותר מעשרים ותשעה ימים ומחצה, ולכן מקצת החדשים בני שלשים יום וקצתם בני עשרים ותשעה. אם היה משך הסיבוב עשרים ותשעה ומחצה בלבד, היו בשנה שלש מאות וחמישים וארבעה ימים בדיוק, והיו בה ששה חדשים מלאים ששה חדשים חסרים לסירוגין [וכשכך הם חודשי השנה, נקראת שנה זו שחודשיה 'כסדרן'], אולם כיון שמאותו המעט שיש בכל חודש יתר מזה מתקבצים במשך הזמן ימים נוספים, יש גם שנים שהחדשים המלאים רבים מהחסרים [או להיפך]. רמב"ם (קידוש החודש פ"ח הלכה ז-ו). דברי הברייתא אמורים בשנה שחודשיה 'כסדרן', שכן זו היא שיטת אחרים (פרקין ט:), שתמיד עושים אחד מלא ואחד חסר, מלבד המתקבץ במשך הזמן, כמבואר. רש"י (ד"ה ד' וד"ה ז). לג. **כיון** שניסן מלא ואייר חסר. לה. **שחרי** נתחסר בכך יום אחד מימות השנה. ורבי יוסי אינו סובר כדעת אחרים בברייתא, שלשיטתם (שם) תמיד עושים חודש אחד מלא ואחד חסר, ואין מעברים או מחסרים שום חודש, אפילו לצורך [וכן אין נוקקים לקדש על פי הראייה]. רש"י (ד"ה ז).

וְלִדְעַת **רַבָּנָן שְׁמוֹנָה** חדשים **חֲסָרִים עֲבוּד** - עשו באותה שנה[ב], ונמצא שהפרש בין פסח לפסח היה רק שני ימים, וראש חודש ניסן בשנה הראשונה חל בששי בשבת, וראש חודש סיון בשני בשבת[ג].

ראיה נוספת לאחת הדעות: **תָּא שְׁמַע, דְּתָנְיָא** בברייתא **סֶדֶר עוֹלָם, נִיסָּן שֶׁבּוֹ יָצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר שָׁחֲטוּ** את **פִּסְחֵיהֶן, בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יָצְאוּ** משם[ד], **וְאוֹתוֹ הַיּוֹם** שיצאו **עֶרֶב שַׁבָּת הָיָה.** מדייקת הגמרא: אם חמישה עשר בניסן היה בערב שבת, נמצא שגם ראש חודש ניסן היה בערב שבת, **וּמִדְּרִישׁ יָרֵחַּ** - ומאחר שראש חודש **דְּנִיסָן** היה **עֶרֶב שַׁבָּת,** נמצא **רֵישׁ יַרְחָא דְּאִיָּיר חַד בְּשַׁבָּא** - ראשון בשבת. וראש חודש **סִיוָן בְּתָרֵי בְּשַׁבָּא** - בשני בשבת. **וְקַשְׁיָא לְרַבִּי יוֹסֵי.**

אָמַר לָךְ **רַבִּי יוֹסֵי, הָא מַנֵּי** - ברייתא זו דברי **רַבָּנָן הִיא**[נא].

ראיה נוספת לאחת הדעות: **תָּא שְׁמַע,** שנינו בברייתא, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,** בְּיוֹם **הַשֵּׁנִי** לחנייתן במדבר סיני[ה] **עָלָה מֹשֶׁה** אל ה', ושמע ממנו דברים לומר לישראל[ו], **וְיָרַד** והגיד להם. **בָּשְׁלִישִׁי** חזר **וְעָלָה,** ושמע את ציווי ההגבלה, **וְיָרַד** והגיד, **בְּרְבִיעִי יָרַד, וְשׁוּב לֹא עָלָה** עד קבלת הדברות[נב].

הגמרא **מפסיקה את הברייתא כדי לבאר את מה שקשה בה.** מקשה הגמרא: **וּמֵאָחַר שֶׁלֹּא עָלָה** ברביעי, שהרי לא נאמר שעלה, **מֵהֵיכָן יָרַד.**

מתרצת הגמרא: אֶלָּא צריך לומר, **בְּרְבִיעִי עָלָה** ושמע את מצות הפרישה מתשמיש, **וְיָרַד** והפריש את ישראל, ושוב לא עלה עד קבלת הדברות.

הגמרא מביאה את המשך הברייתא: בַּחֲמִישִׁי בָּנָה מִזְבֵּחַ וְהִקְרִיב עֲלָיו קָרְבָּן, וְבַשִּׁשִּׁי לא עלה משום **שֹׁלֶא הָיָה לוֹ פָּנַאי. שואלת הגמרא:** מפני מה לא היה לו פנאי לעלות בששי, **מַאי לָאו** - האם אין זה **מִשּׁוּם** קבלת **הַתּוֹרָה,** שיום זה שהיה ששי לחנייתם היה שבת, ובו קיבלו כולם יחד את הדברות, ולא היה לו פנאי להשכים ולעלות לפני כן, ונקשה, שדברי רבי יוסי בברייתא זו סותרים לשיטתו שקבלת התורה היתה ביום השביעי לחנייתן?.

מתרצת הגמרא: לֹא, אלא הששי לחנייתם היה ששי בשבת, ולא היה לו פנאי **מִשּׁוּם טוּרַח** ההכנות **לְשַׁבָּת**[ח].

הגמרא מביאה מחלוקת אמורא שנאמרה בשיטת רבנן: דְּרֵישׁ הַהוּא גְּלִילָאָה [-גלילי] **עֲלֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא** - לפני רב חסדא[ט], ואמר, **בָּרִיךְ רַחֲמָנָא** - ברוך **ה' דִּיהַב אוֹרָיְיתָא לְיִשְׂרָאֵל** - שנתן תורה משולשת, והיינו תורה נביאים וכתובים, **לָעָם תְּלִיתָאי** - לעם משולש, שמחולק לכהנים לויים וישראלים[יא].

א. **וגם** רבנן אינם סוברים כדעת אחרים. ב. **כיון** שניסן מלא ואייר חסר. אמנם, על פי מה שתירצה הגמרא לעיל (ע"ב) בדעת רבנן שאייר באותה שנה היה מעובר, אין נכון לומר לפי שיטתם שעשו שמונה חסרים, אלא שעשו רק שבעה חסרים (כרבי יוסי) ולכן ראש חודש ניסן בשנה הראשונה חל בחמישי בשבת, ואף על פי כן ראש חודש סיון היה בשני בשבת משום שגם ניסן וגם אייר היו מעוברים, אלא כיון שהוצרכה הגמרא לתרץ את שיטת רבי יוסי בכך ששעו שבעה חסרים [כיון שלשיטתו אייר של אותה שנה היה חסר כמפורש בברייתא לעיל (שם)] שהעמידה הגמרא כשיטתו], נקטה תירוץ דומה גם לשיטת רבנן, שעשו שמונה חסרים ואייר לא היה מעובר. תוספות (שם ד"ה לימנין). וראה מה שדנו בזה מהמהר"ל במהר"א ובשפת אמת (מאוש"ס שם). ג. **ששת** (יב ע"ב ז"ה). במרבר (לג ג). ד. **רבינו חננאל** (ע"ב ד"ה ונ"ל). ה. **כאמור** בכתוב (שמות יט ג-ו) "ומשה עלה אל האלהים" וגו' עד "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש", כמבואר לעיל (שם). ו. **קודם** מתן תורה בנה משה מזבח בסיני והקריב עליו קרבנות (שמות כד ד-ה), ואמנם זה כתוב בתורה אחרי עשרת הדברות, אך 'אין מוקדם ומאוחר בתורה' (ע"ז ע"ב ופ"ח). ומכיון שלא עלה בחמישי, מן הסתם לא הלך בטל, על כן יש לומר שבו בנה את המזבח. מהרש"א (ע"ב בתוספות). ז. **ע"פ** רבינו חננאל (ע"ב ד"ה ונ"ל). והיינו על פי מה שפירש רבא לעיל (שם): שלדעת הכל בשבת ניתנה תורה, ומחלוקת רבי יוסי ורבנן היא האם היה זה בששי בסיון שהיה שמי לחנייתם, או בשביעי בסיון שהיה שביעי לחנייתם. ח. **ראה** שמות (טז ה). ט. **רב** חסדא ישב והדרשן הגלילי עמד, לפיכך נאמר 'עליה', שהעומד נדמה בעיני הרואים כאילו הוא מעל הישוב. רש"י (ע"ב ד"ה עליה). י. **רש"י** (ע"ב ד"ה ברוך) שאלו זה שלש דרגות, ה'כתובים' ניתנו ברוח הקודש, וה'נביאים' למעלה מזה, שנאמרו בנבואה, ו'תורה' היא למעלה מהם, שניתנה על ידי משה רבינו בדרגת נבואתו שאין למעלה ממנה, וראה עוד בדברי שכמו כן כיבד בכל ה'שלישים' המוזכרים כאן שענינם הוא שלש דרגות זו למעלה מזו. יא. **רש"י** (ע"ב ד"ה לעם). והעיון יעקב (ע"ב לעם) פירש שהם נסמכים על זכות שלושה אבות, ועוד, ששלושה סימנים יש בהם, רחמנים ביישנים וגומלי חסדים (ביצה פרק עגן). יב. **שנזף** אחרי מרים ואהרן. יג. **ובמדרש** תנחומא (ואתחנן ו) הוסיפו עוד כמה וכמה דברים שהתורה משולשת בהם, וכן דוגמאות לכך ש'לעולם השלישי חביב', וראה מה שביאר המהר"ל (לעיל על המשנה ד"ה ובשבת) במאמר זה, וראה אמת ליעקב (לג"י ולתיבתאי, ד"ה ד"ת). **משמע** לגמרא ש'יום הלילאה' הוא השלישי בשבת, וקשה שאין זה לא כרבי יוסי ולא כרבנן, כי לדברי הכל בשבת ניתנה התורה. שבת של מי (ד"ה לכל הסוף). טו. **כמבואר** לעיל (סז), שלדעת רבנן פרשו בחמישי בשבת, ויום השבת שבו ניתנה התורה היה היום השלישי לפרישה, ולדעת רבי יוסי פרשו ברביעי בשבת, ושבת היתה היום הרביעי לפרישה. קשה, שהרי מפורש בתורה (שמות יט יא) 'ויהי ביום השלישי', ופירש רש"י לעיל (שם ד"ה יום) שלפי רבי יוסי פירושו יום שלישי לימי פרישה שלמים, ומדוע אמרה הגמרא שדרשה זו היא דווקא כרבנן. ראה תוספות רי"ד (ד"ה ומשלש), ורש"ש (ד"ה לכל). טז. **לפי** פשוטו פירושו שעמדו לרגלי הר (רש"י שמות יט יז), וברכי אברהם דרש מכך שנקטה התורה לשון 'בתחתית ההר' ולא נקטה 'תחת', שמשמעו בתוך התחתית, כגירעון שמוקפת גם מהצדדים. מהרש"א (ד"ה בתחתית). יז. **יש** להקשות, שהרי כבר קבלוה עליהם ואף הקדימו 'נעשה' ל'נשמע' (שמות כד ז), ומדוע נצרכו לכפייה. ותירצו תוספות (ד"ה כפה), שעדיין היו עלולים לחזור בהם כשיראו את הגבורות הנלוות אתה, שהרי יצאה נשמתם אז כמבואר להלן (ע"ב) [אך מאחר שנכפה עליהם ההר אמרו מה לי כאן ומה לי שם, הלא הבורח מן האש יפול בכפיית ההר. וכהן סופר (ד"ה ויתיצבו)]. וביאר באמת ליעקב (לג"י קמלקל, כתוס' שם) שצריך לשני הדברים, גם עבודה מאהבה וגם מירא, ולכן אע"פ שקיבלו את התורה מאהבה ואמרו 'נעשה ונשמע' נצרכו עדיין לקבלה מיראה [ולזה רומזת האש הגדולה (לעיל מדפיה ד' ע"ב)]. אמנם, במדרש תנחומא (שה' ו' ג) מבואר ש'נעשה ונשמע' אמרו רק על התורה שבכתב 'שאין בה יגיעה ויצר והיא מעט', אך כדי שיקבלו גם את התורה שבעל פה נצרכה כפיית ההר, 'שיש בה דקדוק מצוות קלות וחמורות, והיא עזה כמות ורקשה כשאול קנאתה, לפי שאין לומר אותה אלא מי שאוהב הקב"ה בכל לבו וכו', לפי שיש בה צער גדול ונדחה שינה ויש מבלה ומנבל עצמו עליה', וראה דעת ספרים (בל התמוהים שם) שאין הכוונה שבלי הכפייה לא היו מקבלים את התורה שבעל פה, אלא שקבלתה לא היתה חזקה כנדרש, ועל ידי כפיית ההר והאיום עליהם תהיה הרגשת הכרח יחד עם הרצון העצמי [כמבואר לעיל בדברי התוספות], ויקבלוה עליהם כראוי. יח. **'מודעינא'** היא הודעה שמוסר אדם לעדים קודם עשיית מעשה [כגון מכירת נכס], שהוא עושהו שלא בכוונה שלמה [כגון מחמת אונס] ואין רצונו שיחול, ומודיעתו תועיל לו אחר כך לטעון שמעשהו בטל. רמב"ם (מכירה פ"י ה"ח). יט. **ומה** שנאמר בתורה (דברים פ ט) 'מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי' וגו' [שמשמע ששיקבל את התורה בלב שלם], וכן מה שקיבלוה עליהם שוב בבריית בערבות מואב (שם פה שמע), ובהר גריזים (דברים כז), כל זה היה בעל כרחם ומתוך יראה. תוספות (ע"ב מודעינא), וריטב"א (ע"ב מאי) בשמם. הקשה הרמב"ן (ע"ב ואפ"ה), אם כן שהיתה להם מודעא, מדוע אכן נענשו ישראל כשעברו על התורה. ואין לומר בטעם הדבר שמחמירים היו לקיים את גזירת המלך אף שנעשתה בה נגד רצונם, כי לפי זה נתבטל כל ענין המודעא, ועוד, אם כן מדוע היה צורך לכרות איתם ברית על זה. ותירץ, שמכל מקום אם ארץ ישראל לא נתן להם ה' אלא בתנאי שיקיימו את התורה, במפורש בכמה מקומות בתורה [ראה ויקרא (כ כב) ועוד], ולפיכך כשעברו עליה הגלה אותם מן הארץ, ועל ענין זה לא שייכת המודעא. וביאר בזה בדברי שאול (שם"ג, מהמה"ק עמ' סה). שהרי 'אותם לאו כמאן דעבדי' (ש"ך יו"ד סי' כז סק"ג), ומאחר שלא קיימו את התורה לא נתקיים התנאי. אמנם עדיין קשה, שהרי זו מסבירה את ענין הגלות, אך מדוע יענשו בשאר עונשים. וראה מה שתירץ האיי הים (ע"ב מאי רב האי גאון). כ. **כי** לפי פשוטו של קושיית הרמב"ן, כן מה שפירש בזה הבית מאיר (ע"ב ומאי). כא. **הרי** בשאר הימים נאמר 'יום אחד' 'יום שני' כלי ה"א. כב. **כפי** שהיו בתחילה. כג. **שכן** 'ששי' בה"א הידיעה משמע אותו שמיוחד במקום אחר, וכעין מה שאמרו (מועין שם) ש'הירך' (בילמדנו שם) הוא הירך ימין, שהיא הירך החשובה. רש"י (ע"ב מלמד, קיומין שם): 'הירך' (ע"ב הירך). כד. **ועל** פי דרשה זו מתפרש הכתוב 'ויהי ערב ויהי בקר יום ששי', שכל מעשה בראשית, הרמוז ב'ויהי ערב ויהי בקר' שנאמר בגמר מעשה בראשית, תלוי ביום ששי' שניתנה בו תורה. רש"י (ע"ב מלמד, בתוס' שם) ואף לדעת רבי יוסי הסובר (לעיל שם) שבשביעי בסיון ניתנה תורה, מכל מקום ראויה היתה להנתן בששי, שעדיין היו עלולים לחזור מדעתו. תוספות (ע"ז ב ע"ב ויום) ועי"ש מה שתירצו עוד. וראה צל"ח (ע"ב ויום). [אך מאחר שהביא הגר"א את הגמרא שם, שלרבי יוסי הה"א היתרה רומזת לחמשה חומשי תורה שיקבלו ישראל, ולא נזכר בתנאי יום מסוים.

ה' את התורה[כה] הארץ יראה שמא לא יקבלוה ויחזור העולם לתהו ובהו, ולבסוף כשקיבלוה שקטה[כו].

★

בקבלת התורה הקדימו ישראל 'נעשה' ל'נשמע'. הגמרא מביאה כמה מאמרים בענין זה: **דָּרַשׁ רַבִּי סִימַאי, בְּשָׁעָה שֶׁהִקְדִּימוּ יִשְׂרָאֵל 'נַעֲשֶׂה' ל'נִשְׁמַע'** [-רבבות] **שָׁלוֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים רִיבּוֹא** [-רבבות] **שֶׁל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, וּלְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שְׁנֵי כְתָרִים** מזיו שכינה, **אֶחָד בְּנֶגֶד 'נַעֲשֶׂה' וְאֶחָד בְּנֶגֶד 'נִשְׁמַע'**[כח]. **וְכֵיוָן שֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל** בעגל, **יָרְדוּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים רִיבּוֹא מַלְאֲכֵי חַבָּלָה, וּפֵירְקוּם, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות לג ו) **'וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב'**[כט], כלומר שהסירו[ל] מעליהם את העדי [-תכשיט[לא]] שהיה בידם מהר חורב[לב], והיינו הכתרים[לג].

הגמרא מביאה פירוש נוסף בפסוק זה: אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, בְּחוֹרֵב טָעֲנוּ, בְּחוֹרֵב פָּרְקוּ מַעֲלֵיהֶם.

רבי חמא מבאר מהיכן למדנו כן: בְּחוֹרֵב טָעֲנוּ, דִּכְתִיב - כפי שאמרנו, ש'ויתנצלו וגו' את עדים מהר חורב' מתפרש שהסירו את אותו העדי שקיבלו מחורב. **וּבְחוֹרֵב פָּרְקוּ, כְּיוֹן דִּכְתִיב 'וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל' וגו'** מהר חורב', ויש לפרש את דברי הכתוב בדרך נוספת, שהסירו את עדים בחורב[לד].

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְכוּלָּן - כל הכתרים הללו **זָכָה מֹשֶׁה וְנִטְּלָן**[לה], **דִּכְתִיב 'וַיְהִי** - שכן לפסוק 'ויתנצלו' וגו' את עדים' נסמך הפסוק **'וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֹהֶל'**, ונדרש 'האהל' לשון הארה וזריחה[לו], שזכה משה ליטול את אותם כתרים של זיו שכינה, וזה היה קירון עור פניו[לז].

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִירָן לָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר בנבואת ישעיה (נה י) **'וּפְדוּיֵי ה' יְשֻׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם'**, מהו 'שמחת עולם', **שִׂמְחָה שֶׁכְּבָר הִיתָה מֵעוֹלָם, עַל רֹאשָׁם**, והם כתרי זיו שכינה שהיו על ראשם בסיני[לח].

★

מאמר נוסף: אָמַר רַבִּי אַלְעָזָר, בָּשָׁעָה שֶׁהִקְדִּימוּ יִשְׂרָאֵל 'נַעֲשֶׂה' ל'נִשְׁמַע' וְיָצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶן, מִי גִּילָּה לִבְנַי רָז זֶה שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ[לי]. וראיה לכך שהמלאכים משתמשים ברז זה, **דִּכְתִיב** (תהלים קג כ) **'בָּרְכוּ ה' מַלְאָכָיו גִּבֹּרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ'**, **בָּרְשָׁא** - בתחילה נאמר **'עֹשֵׂי דְּבָרוֹ'**, **וַהֲדַר** - ורק אחרי כן נאמר **'לִשְׁמוֹעַ'**, שהמלאכים נקראים 'עושי דברו' עוד לפני ששמעו מהו הדבר, מפני שמוכנים הם לעשות עוד קודם שישמעו, שלא כדרך שאר עבדים, ששומעים תחילה את הדבר, כדי לדעת אם יכולים לקבלו עליהם או לא[מ].

★

מאמר נוסף: אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מַאי דִּכְתִיב - מה פירוש הכתוב (שיר השירים ג ג) **'כְּתַפּוּחַ בָּעֲצֵי הַיָּעַר' וגו'**, שנמשלו בו ישראל, **לָמָּה נִמְשְׁלוּ יִשְׂרָאֵל לְתַפּוּחַ**[לט], **לוֹמַר לָךְ, מָה עֵץ הַתַּפּוּחַ זֶה, פֵּרְיוֹ קוֹדֵם לְעָלָיו** בצמיחתו, והוא מקדים את הפרי, שהוא העיקר, לעלים, שלא כשאר האילנות[מא], **אַף יִשְׂרָאֵל הֶקְדִּימוּ 'נַעֲשֶׂה' ל'נִשְׁמַע'**, הקדימו את המעשה, שהוא העיקר, לשמיעה[מב].

מעשה העוסק בענין זה: הַהוּא צְדוֹקִי - מעשה במין אחד[מג] **דַּחֲזִיֵּיהּ לְרַבָּא, דַּקָּא מְצַיֵּין בְּשָׁמַיְתָא** - שראה את רבא שהיה מעיין בשמועה [-סוגיא], **וַיָּתְבָה אֲצַבְעָתָא דִּידֵיהּ תּוֹתֵי בָּרָעָא** - והיו אצבעות ידיו מונחות תחת רגליו, **וְקָא מְנַיֵּין בָּהּ** - ומתוך טרדת עיונו היה ממעכן ברגליו בלא לשים לב, **וְקָא מַנְּחָן אֲצַבְעָתֵיהּ דָּמְא** - ושתתו אצבעותיו דם. **אָמַר לֵיהּ, עַמָּא פְּזִיזָא** - עם בהול ונמהר אתם, **דְּקַדְּמִיתוּ פּוּמֵיכוּ לְאוּדְנֵיכוּ** - שזקדמתם פיכם לאוזניכם, וקיבלתם עליכם לקיים את התורה קודם ששמעתם איך וכמה היא קשה והאם תוכלו לעמוד בה, **אֲפִילּוּ בְּפָחוּזְתֵּיכוּ קָיְימִיתוּ** - ועדיין אתם עומדים בפיזותכם כבתחילה[מג]. **בָּרְשָׁא אִיבָּעְיָא לָכוּ דְּתִשְׁמְעוּ** - בתחילה היה לכם לשמוע מה כתוב בתורה, **אִי מְצִיתוּ קַבְּלִיתוּ** - אם תוכלו לקיים את הדברים, קבלום עליכם, **וְאִי לָא, לָא קַבְּלִיתוּ**[מד]. **אָמַר לֵיהּ** רבא, **אֲנָן**

כה. **'השמעת'** דין' היינו מתן תורה. רש"י (ע"ז ג. ד"ה המעפת). כו. **יש** להבין מדוע רק הארץ יראה ולא השמים, הלא התנאי היה עם כל מעשה שמים וארץ. ועוד יש להבין את שאלת 'אם יראה הלא שקטה ואם שקטה למה יראה', הלא הקושיא צריכה להיות רק על היראה, כי אחרי שנעץ מדוע יראה יתכן שנעץ גם מדוע שקטה. ראה ש"ת (לעל' סו. ד"ה ומ"ב) שהקשה כן, ומה שפירש במאמר זה. כז. **באמרם** 'כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע' (שמות כד ז). ואמנם זה כתוב בתורה אחרי עשרת הדברות, אך 'אין מוקדם ומאוחר בתורה' וכל האמור שם היה עוד קודם מתן תורה. רש"י (שם יט ית, כד ס). כח. **ששים** ריבוא מלאכים, מפני ש'ישראל היו ששים ריבוא (שמות יח ס). ולכל אחד מהם קשר מלאך אחד את שני הכתרים. תוספות (ד"ה ימיון). וראה הערה להלן. כט. **הוא** הר סיני (לעל' שם). ל. **תרגום** (שמות שם). **לא. רשב"ם** (שמות לג ד). לב. **רש"י** (ד"ה ענעו, שמות לג ו). ומכך שנאמר 'ויתנצלו' ולא 'וינצלו' דרשו שההסרה נעשתה על ידי שני מלאכים. והטעם, כי 'מדה טובה מרובה ממדת פורענות' (פסחים קיז:), לכן מלאך טוב קשר שני כתרים אך למלאך חבלה לא היה כח להסיר אלא אחד. תוספות (ד"ה ימיון). לג. **כ'מור**, אפשר לפרש את תיבות 'מהר חורב' שהן עוסקות במקום שענינם הכתרים, וכפי שהתפרש לפי רבי סימאי, ואפשר לפרש עוד, שהן עוסקות במקום הסרת הכתרים. ורבי חמא סובר שהכתוב צריך להתפרש בשתי הדרכים. רש"י (ד"ה ענעו, ד"ה כמור), תוהרת משה (לשלמי, שמות לג ד) ביאר באופן אחר, שרבי חמא בא לחלוק על רבי סימאי, שלא מלאכים קשרו ופירקו את הכתרים, אלא בני ישראל עצמם, ורבי חמא הביא לזה ראיה מן הכתוב, כי לפי הפירוש הראשון 'עדים מהר חורב' היינו העדי שקיבלו מהר חורב, ומפשטות הכתוב משמע העדי שקיבלו בעצמם מחורב, בלי אמצעי, והם טענו את עצמם בכתרים, ולפי הפירוש השני אמנם חיבת 'ויתנצלו' יכולה להתפרש שבני ישראל הסירו את הכתרים, ויכולה גם להתפרש שהכתרים הוסרו מהם על ידי אחרים, אך כיון שהקיש הכתוב ולימד את הטענה ואת הפרוקה באותו פסוק, לימד שגם הפרוקה נעשתה על ידם. לד. **כמו** 'בהלו נרו עלי ראשי'

(שיר כט ג). לה. **כבתוב** 'כי קרן עור פניו בדברו אתו' (שמות לד כט). ולפי פירוש אחר ברש"י (ד"ה ומשה) הדרשה היא רק ממסיכות 'את עדים' 'ומשה יקח', ודרשו שלקח את אותו עדי. לו. **וראה** רש"י על הפסוק (שיר כט ג) 'בהלו נרו עלי ראשי' שכתב שזו לשון אור ושמחה. לז. **הבן** יהודע (ד"ה לפחה) האריך לבאר שאין זו לשון שאלה [שהרי הכל גלוי לפני ה'], אלא הודעה, שהודיע את מעלתם של ישראל על פני המלאכים, להצילם מטענתם [ראה להלן (ע"ב) שהמלאכים טענו כנגד נתינת התורה לבני אדם]. לח. **תוספות** (ד"ה שניתן) הקשו, שהרי בפסוק זה נמשל הקב"ה לתפוח, ולא ישראל, שהרי נאמר שם 'כתפוח וגו' כן דודי בין הבנים' [וכל 'דודי' שבשיר השירים מכוון לקב"ה], ונשב החזיים (שמות ל ח"ע ובמ"ש) שתירצו. לט. **חנטת** פרי התפוח [בתחילת גדילת הפרי] קודמת ליציאת העלים. רש"י (ד"ה שניתן). ור"ת (פתוס' ד"ה שניתן) הקשה, שהרי אנו רואים שהתפוח גדל כשאר אילנות, ותירץ שתפוח זה הוא אתרוג, כתרגום הפסוק (שיר השירים ז ט) 'ורוח אפך כתפוחים', שבאתרוג הפרי נשאר על האילן משנה לשנה (פוסק לב.), אבל העלים נושרים, ונמצא שהפרי קודם לעלים של השנה הבאה. והבן יהודע (ד"ה נמק) פירש שהכוונה היא שכשנחנטו הפרי עדיין לא נגמר גידולם של העלים כל צרכם [אבל ודאי הם יוצאים ונראים קודם חנטת הפרי]. מ. **שבן** 'לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה' (מגלת ס"פ מ"ז). ור"ת (פתוס' ד"ה שניתן). מהרש"א (ד"ה דקמיתו). מא. **יש** לגרוס 'ההוא מינא', שהיה זה גוי הכופר בה' [ראה רמב"ם (הוספה ס"ב ה"ו) בביאור 'מין'], ואמר 'עמא פזיזא' מפני שהוא עצמו לא היה יהודי [אבל 'צדוקי' הוא יהודי הכופר בתורה שבעל פה (סנהדרין ס"ע ס"ב ומ"ש)]. הגהות וציונים. מב. **שבבחי'תוכם** עבור התורה אתם מקלקלים את גופכם, ואין אתם שמים לב למעשיכם. מג. **כפי** שעשו הגויים, שכאשר נגלה עליהם ה' ושאלם אם רוצים לקבלה, בקשו לדעת מה כתוב בה, וכששמעו דברים הקשים להם סירבו (שמות רבה כה ומנ). עיין יעקב (ד"ה ענח).

דְּתַנְיָין בְּשַׁלְּימוּתָא - אנו, שהתהלכנו עמו בתמימות[א], בְּתִיב בֵּן - נאמר בנו 'תַּאֲת יְשָׁרִים תְּגַחֵם' (משלי יח ג) וזכינו שתומתנו הנחתה והביאה אותנו אל הטוב לנו[ב], ואילו הֲוָה אִינְשֵׁי דְּכָאן בְּעַלְיָיתוּתָא - אותם אנשים [-אתם], שהולכים עמו בעליה[ג], כְּתִיב בֵּהוֹ - נאמר בהם 'וְסֹלֵף בּוֹגְדִים יְשָׁדֵּם' (שם), כלומר שעקמימותם שדרה מהם את נפשותם[ד].

★

הגמרא מביאה מאמר המפרש פסוק משיר השירים[ה] בענין קבלת התורה: אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מַאי דִּכְתִיב - מה פירוש הכתוב בדברי ה' לעם ישראל (שיר השירים ד ט) 'לְבַבְתִּנִי אֲחֹתִי כַּלָּה, לְבַבְתִּנִי בְּאַחַת מֵעֵינַיִךְ, דהיינו, מה הוא פעמיים 'לבבתני'[ו]. אלא כך הוא פירוש הפסוק: בָּתְּחִילָּה, כשקיבלת עליך את התורה, קרבת ומשכת את לבי אליך 'בְּאַחַת מֵעֵינַיִךְ', שהיתה לך רק הקבלה, שהיא דבר אחד, אך לְבַבְתִּנִי אַחֲשְׁוֵרוֹשׁ - לבסוף, כשקיימת את התורה, לבבתני בְּשָׁתֵּי עֵינַיִךְ, שיש בירך שני דברים, הקבלה והקיום[ז].

הגמרא מביאה מאמר בענין מעשי ישראל בסיני: אָמַר עוּלָּא, עַלּוּבָה - חצופה[ח] היא בַּתָּא שְׁמַזְנָא בְּתוֹךְ חוּפְּתָהּ, כמעשה ישראל, שבעודם בסיני, מקום בואם בברית עם ה'[ט], עשו את העגל וסרו ממצוותיו.

אָמַר רַב מָרִי בְּרֵהּ דְּרָבָא [-בן בתו של] שְׁמוּאֵל, מַאי קְרָא - מהו הפסוק בו נרמז הדימוי לכלה שקלקלה בחופתה, שנאמר (שם ו יג) 'עַד שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ, נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ', כלומר בעוד שהמלך [-ה'] מיסב במסיבת חופתו, בושם הַנֶּרְדְּ שלי חדל את ריחו הטוב.

אָמַר רַב, וְאַדְיָין - אף על פי שהכתוב הזה מדבר בגנותו, חֲבִיבוּתָא הִיא נָפְקָא לָנוּ בו לשון חיבה, דִּכְתִיב בו לשון 'נָתַן רֵיחוֹ', וְלָא כְּתִיב 'הִסְרִיחַ'[יא][נ].

★

כיון שהובא מאמר 'עלובה כלה', מביאה הגמרא מאמר בענין 'עלובין'[יב]: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, הָעֲלוּבִין וְאֵינָן עוֹלְבִין[יג], שׁוֹמְעִין חֶרְפָּתָן וְאֵינָן מְשִׁיבִין, עוֹשִׂין מצוות מֵאַהֲבָה לה'[יד], וְשָׂמְחִין בְּיִסּוּרִין שבסכילת עלבונם[טו], ומקבלים אותם באהבה[טז], עֲלֵיהֶן הַכָּתוּב אוֹמֵר, 'וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ' (שופטים ה לא), והיינו שיזכו שיאירו פניהם כאור השמש[יז][ב].

★

הגמרא מביאה כמה מאמרים בענין מעמד הר סיני: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב - מהו פירוש הכתוב (תהלים קמ יג) 'ה' יְתֵן אֹמֶר מְבַשְּׂרוֹת צָבָא רַב'[יח], כך הוא פירוש: כָּל דִּיבּוּר וְדִיבּוּר שֶׁיָּצָא מִפִּי הַגְּבוּרָה [-ה'] במתן תורה נֶחֱלַק שִׁבְעִים לְשׁוֹנוֹת[יט], ואמירה אחת [-אֹמֶר] התחלקה לאמירות רבות שבישרו את דברי התורה לצבא רב, דהיינו לכל אומות העולם בלשונותיהזקן[כ].

הגמרא מביאה ברייתא שדרשה כן מפסוק אחר: תָּנֵי דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, נאמר (ירמיה כג כט) 'הֲלֹא כֹה דְבָרַי כָּאֵשׁ נְאֻם ה', וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע', מַה פַּטִּישׁ זֶה, נֶחֱלָק הסלע על ידי הכאתו לְשִׁבְעָה נִיצוֹצוֹת, אַף כָּל דִּיבּוּר וְדִיבּוּר שֶׁיָּצָא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא במתן תורה נֶחֱלַק לְשִׁבְעִים לְשׁוֹנוֹת[כא].

מאמר נוסף: אָמַר רַב חֲנַנְאֵל בַּר פָּפָּא, מַאי דִּכְתִיב - מה הביאור בדברי התורה שמכריזה[כב] ואומרת 'שִׁמְעוּ בְּנֵי נְגִידִים אֲדַבֵּר' (משלי ח ו), לָמָּה נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה כְּנָגִיד - [-מלך ומושל][כג]. לְמֹרֶה לָךְ, מַה נָּגִיד זֶה יֵשׁ בּוֹ כח לְהַחֲיוֹת וּלְהָחֲרִיב, אַף דִּבְרֵי תּוֹרָה יֵשׁ בָּהֶם לְהַחֲיוֹת וּלְהָחֲרִיב[כד].

הגמרא מביאה את דברי רבא כדי לבאר אימתי הם מחיים ואימתי ממיתים: וְהֵיינוּ דְּאָמַר רָבָא, התורה הרי היא כ'סם'[כה], לְמֵימִינְיוּן בָּהּ - למי שעוסקים בה בכל כוחם[כו], הִיא סָמָא דְּחַיֵּי - סם חיים, וְלַמֵּימְאִילִים בָּהּ - שמתרפים ואינם יגעים בה כל צרכם, הִיא סָמָא דְּמוֹתָא - סם המות[כז].

דָּבָר אַחֵר - פירוש אחר בדברי הפסוק, דברי התורה מכונים כאן 'נְגִידִים', לשון שורה ומלוכה, לפי שֶׁכָּל דִּיבּוּר וְדִיבּוּר מעשרת הדברות שֶׁיָּצָא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בסיני היו קוֹשָׁרִים לוֹ - לדיבור שֶׁנֵּי כְתָרִים[כח], כי היתה ממשות בדיבור, והיו רואים אותו[כט].

הגמרא מביאה כמה מאמרים מרבי יהושע בן לוי בעניני מתן תורה: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מַאי דִּכְתִיב 'צְרוֹר הַמֹּר דּוֹדִי לִי בֵּין שָׁדַי יָלִין' (שיר השירים א יג), אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אַף עַל פִּי שֶׁמִּיצַּר וּמִיצַּר [-לשון צרה ולשון מרירות] לִי דּוֹדִי [-אהובי] לאחר חטא העגל, שציוה על הסרת הכתרים שניתנו לי בחורב[ל], מִיד אחרי כֵּן 'בֵּין שָׁדַי יָלִין', כלומר, אמר לי מיד לעשות לו משכן להשרות שכינתו בתוכי[לא]. וכן היא כוונת המשך הכתוב (שם ח יז), וְלֹא רק מלך נקרא נגיד, אלא כל בעל שררה וחשיבות, וכמו בדברי הימים (ג יא ג), אֲשֶׁר הֵכִין הָאָרוֹן אֹמֵר, מְכֻפָּר לִי עַל עֲוֹן הַנְּדִי [-העבודה הזרה בעגל][לב] שֶׁבָּרְכָתִנִי לִי - שאספתי לי להתאוות להרבה אלוהות[לג].

הגמרא מבארת את דרשת 'בכרמי'. שואלת הגמרא: מַאי מַשְׁמַע דַּהֲאי 'כַּרְמִי' - מהיכן שמענו[לד] ש'כרמי' לִישָׁנָא דְּמַכְנָיֵיתּ הוּא - לשון אסיפה היא. משיבה הגמרא: אָמַר מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן, פְּדָתָנֵי - כפי ששיננו במשנה (כלים פכ"ג מ"ד) בדיני טומאת מושב, בְּמָא שֶׁל כּוּבְּיָם שֶׁכּוֹרְכִים עֲלֵיהֶן אֶת הַבַּלִּים, והיינו שאוספים ועורמים עליו את הבגדים[לה].

★

א. **בתום** לב, כדרך העושים מאהבה, וסמכנו עליו שלא יעמיס עלינו דבר שלא נוכל לעמוד בו. רש"י (ע"ז לפנקון). ב. **ע"ש** מצודת דוד (מלי שם). **שמחתנו** תוארנו ויגלילתו לפרוש מאחרי. ע"ש רש"י (במדבר יח ל). ד. **מצודת** דוד ומצודת ציון (מלי שם). וביאר המהרש"א (ע"ז שומם). אנו בתומתנו רצינו ללכת בדרך ישרה ולכן הנחו אותנו מן השמים וסייעונו, כמו שאמרו חכמים 'בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו' (מכות י"ן), ר"ב ליטהר מסייעים אותו' (שבת קד:). ואתם שרציתם ללכת בדרך מוטלפת נתקיים בכם מאמרם (שם) 'הבא ליטמא פותחין לו'. ה. **ספר** שיר השירים הוא משל לאהבת ה' וישראל, שהיא כיחס איש ואשתו (לפי ירמיה ב ב), והוא שיר נעלה על כל השירים, שנאמר לה' מאת עדתו ועמו כנסת ישראל, בו היא מזכירה את השתוקקותה ואהבתה אליו, ואף הוא מזכיר חסדי נעוריה ומעלותיה הטובות אשר בהם נקשר עימה לאהבה עזה. רש"י (שיר השירים ב ז). ו. **מקשמע** כפ"א (שיר השירים ד ט). **ועוד**, למה כאן נאמר 'באחת מעיניך', ולהלן (שיר השירים ו ה) נאמר 'חסבי עיניך מנגדי', הרי שתי עינים. ריא"ף (על עין יעקב, ד"ה אלמא). ז. **שאף** אם היתה בך רק מעלה אחת ואיהיתי מתכבד ביותר, וכל שכן שיש בך את כולן. רש"י (שיר השירים ד ט). ח. **על** פי גיטין (נ:ט). ט. **מתן** תורה היה כנישואין של הקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל, וזהו 'יום חתונתו' האמור בשיר השירים (ג יא). תענית (כו:). ופירש המהרש"א (ניצוץ לו: מ"ש ד"ה ובגופה) בכוונת עולא, שמצד דיני אשת איש לא היה חשבם קשה כל כך, כי בארבעים יום שמקבלת הדברות עד שירד משה מן ההר היה דינם כאשה מאורסת, ודין בני נח הוא שכלה שנכנסה לחופה ולא נבעלה אין נענשים עליה (סנהדרין נח:). אולם חוצפה גדולה היא לכלה שתזנה בתוך חופתה. י. **נתן** היינו עזב לאחרים, כלומר שפסק ריחו. רש"י (ד"ה נתן). יא. **אין** הכוונה שהיה לו לומר 'הסריח', שהרי זו לשון מגונה, אלא היה ראוי לכתוב זאת בלשון נקיה כגון 'עזב ריחו', וכתוב 'נתן' בלשון חביבות. תוספות (ד"ה ופלו). וביאר הבן יהוידע (ד"ה מעיין) שהחביבות בלשון זו היא שיכולה להתפרש גם במשמעות טובה, שנתן ריח טוב, ולכן אמר 'עזיריך' [שעזרוני יש מקום לפרוש נוסף בדברי הכתוב. ופירוש זה אכן יתקיים אם יעשו תשובה מאהבה, שאז יתפכו להם הזדונות לזכויות (יומא פו:). יב. **וכתב** הריטב"ץ (ד"ה מ"ר) שטעם הסמיכות הוא שכל האמור בו הוא מידתה של כנסת ישראל הנזכרת לעיל. יג. **שאחרים** באים עליהם בחוצפה ומעליבים אותם והם אינם עושים כן. רש"י (ד"ה מעלבים). יד. **ולא** לשם שכר או מיראת העונש. רש"י (ניצוץ לו: ד"ה עושין). טו. **רש"י** (ד"ה עושין). טז. **שמחים** ביסורים היינו שמקבלים אותם באהבה, כמבואר בגמרא (ברכות ה:) גודל מעלת קבלת יסורים באהבה. מהרש"א (ניצוץ לו: מ"ש ד"ה מעלבין). יז. **ע"ש** קהלת רבה (ו יז), ר"בבגבורתו' היינו בשיא החוזק, והוא בחצי היום בתקופת תמוז, וכאור השמש שהולך ומתחזק עד אמצע היום כך יהיו אוהבי ה' הולכים ומתחזקים עד שיהיו בגבהי המעלה. מצודת דוד וחלב"ג (שופטים ה ל). והשכר הוא מדה כנגד מדה, כיון ששמע חרפתו ונתפכו פניו ליראקו, יבהיקם ה' יותר מאור השמש. כעבון שנאמר (תהלים ל ב) 'וכבוד ה' עליך זרח'. ארחות צדיקים (סוף שער סבונים). יח. **ותקשה**, מדוע נאמר 'אומר' בלשון יחיד ו'מבשרות' בלשון רבים. ריא"ף (על עין יעקב, ד"ה אלמא כפי יומנו). יט. **שזהו** סך כל הלשונות שבעולם, כי אומות העולם הן שבעים. מדרש (שמו"ר ה ט), וראה רמב"ן (במדבר יח מח). כ. **בדי** שלא יוכלו לטעון לעתיד לבוא, אילו היינו שומעים את התורה בלשוננו היינו מקבלים אותה. מהרש"א (ד"ה ר'). כא. **רש"י** (ד"ה מה שמים). וכתב העיון יעקב (ד"ה כל - לתלמון) שכמו שבעים לשונות שמעו אומות העולם הם הניצוצות. ואין את פירוש התורה קיבלו ישראל. תוספות (ד"ה מה) הקשו, שדמיון הדיבור לפטיש אינו דמיון גמור, כי הדיבור עצמו מתחלק ואילו הפטיש עצמו אינו מתחלק. ופירש ר"ת (שם), שהכתוב מדבר במין קשה (והמובא במדרש (פליטה רפה ד ח) שכשמכים עליו בפטיש הפטיש מתפוצץ ונחלק לכמה ניצוצות, ר'פפוצץ סלע' היינו שהסלע מפוצץ את הפטיש [וכמו 'אבנים שחקו מים' (איוב יד יט)]. כב. **רש"י** (מלי ח ו). כג. **דברי** הימים (ג' ח ג) ורש"י (שם). ולא רק מלך נקרא נגיד, אלא כל בעל שררה וחשיבות, וכמו בדברי הימים (ג' כ"ו כ). כה. **הקדים** 'להמית', משום שנגיד אינו יכול ממש 'להחיות', אלא שלאחר שפסק לאדם מיהה בידו הוא להחזותו, והיינו שלא להמיתו. עיין יעקב (ד"ה מה). עיי"ש טעם נוסף. כה. **רבי** יהושע בן לוי דרש כן (יומא שם) מהכתוב 'ואת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל' (דברים ד מד), 'שם' מלשון 'סם' (מהרש"א שם מ"ש ד"ה ואת התורה). כו. **עסוקים** בכל כוחם וטרודים לדעת סודה, ונקראים 'מימינין' על שהתורה היא העיקר אצלם, כאדם המשתמש ביד ימינו שהיא עיקר. רש"י (ד"ה למימינין). כז. **אמנם**, על דברי הגמרא (לעיל סב) שהמיימינים בתורה זוכים לאורך ימים וגם לעושר וכבוד והמשמאילים זוכים רק לעושר וכבוד פירש רש"י (שם ד"ה למשמאלין) פירוש נוסף, שהמיימינין בה הינו העוסקים בה לשמה, והמשמאילים הם העוסקים שלא לשמה [ראה תענית (ז:)]. ומהמהרש"א (ד"ה שם) נראה ששני הפירושים מכוונים לענין אחר. בביאור כיצד ומדוע נעשים דברי התורה סם המות למי שאינו עוסק בה בכל כוחו, ראה מכתב מאליהו (ח"א עמ' מן-נא). כח. **'נגידים'** לשון רבים ומיעוט רבים שנים, כי לכל דיבור שני פנים, הנגלה והנסתר, ולכל אחד מהם קשרו כתר אחד. מהרש"א (ד"ה שם). כט. **מאמור** (שמות כ טו) 'וכל העם רואים את הקולות'. רש"י (ד"ה קושרים). ל. **מצודת** ציון (שיר השירים ד ט נו). לא. **שאמר** לי 'הורד עדיך מעליך' (שמות לג ה) [ענין כתרים אלה ראה לעיל (ע"ח)]. ודרשו 'שיצורר' רומז ל'מיצר' [לשון צרות] ו'המור' רומז ל'מימר' [לשון מרירות]. לב. **והיינו** שאמר לעשות משכן כדי שתהיה שכינתו מצומצמת בו בין שני כרבי הארון, אשר היו נראים במקדש הראשון כשני שדים, שהיו דוחקים ובולטים בפרוכת שכנגד הפתח. רש"י (ד"ה בין פין) ע"פ הגמרא (יומא נד:). לג. **'בד'** הוא עבודה זרה, כמו בפסוק 'העורכים לגד שולחן' (ישעיה סה יא). ורש"י (ד"ה מין). ועוד פירש רש"י, 'עבודה' הכוונה לחטא העגל, שהוא מין בהמה [ראה עגל וכבש בכלל 'בד'], כי סתם בני הוא לשון ולד רך (רש"י שמות כג יט). וראה בן יהוידע (ד"ה מכאן) מדוע כינה הכתוב חטא זה 'בד'. לד. **כמו** שאמרו בעגל 'אלה אלהיך ישראל אשר העלוך' וגו' (שמות לב ד), בלשון רבים. רש"י (ד"ה מכאן). וראה ענף יוסף (ד"ה מי) למה הזהיר 'מי שהכל שלו' בסליחות עוון העגל. לה. **שלי"ה** (כללי התלמוד כלל יג בחטוי מוגיות, קוח קה). לו. **בבא** זה הוא קדש אורך ובו נקבים רבים, ומניחים מוגמר [בשמים שמשים על האש לעשן את הבגדים לתת בהם ריח טוב (רש"י לעיל יט. ד"ה מוגמר-בלתלמון)] מתחתיו, והבגדים מתעשנים דרך הנקבים.

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מַאי דִּכְתִיב (שיר השירים ה יג) 'לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם, כְּךָ הוּא פִּירוּשׁ הַפָּסוּק: כָּל דִּיבּוּר וְדִיבּוּר מֵעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת שֶׁיָּצָא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִתְמַלֵּא כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ בְּשָׂמִים[לי]. וְיֵשׁ לְשַׁאוֹל: וְכֵיוָן שֶׁמִּדִּיבּוּר רִאשׁוֹן נִתְמַלֵּא כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ כל העולם, ריחו של הדיבור השני להיכן הָלַךְ [-נכנס][לי]. אלא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא את רֵיחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו וְהֵבִיא מֵעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן - לאחר כל דיבור היה מעביר את הריח של אותו דיבור לגן עֵדֶן[לי]. ודבר זה נלמד ממה שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפסוק (שם) 'שִׁפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר', אַל תִּקְרֵי [-תקרא] 'שׁוֹשַׁנִּים' אֶלָּא 'שְׁשׁוֹנִים', ששינה הקדוש ברוך הוא אחרי כל דיבור והעביר מהעולם את ריח המור[מ].

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל דִּיבּוּר וְדִיבּוּר מֵעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת שֶׁיָּצָא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָצְתָה נִשְׁמָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ה ו) 'נַפְשִׁי יָצְאָה בְדַבְּרוֹ'. ויש לשאול: וּמֵאֲחַר שֶׁמִּדִּיבּוּר רִאשׁוֹן יָצְתָה נִשְׁמָתָן, דִּיבּוּר שֵׁנִי הַיְאַךְ קִיְּמוּ[נ]? אלא הוֹרִיד ה' טַל שֶׁהוּא עָתִיד לְהַחֲיוֹת בּוֹ מֵתִים, וְהָיְתָה אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר בתהלים (שם ס) בענין מתן תורה, 'גֶּשֶׁם נְדָבוֹת תָּנִיף אֱלֹהִים, נַחֲלָתְךָ וְנִלְאָה אַתָּה כוֹנַנְתָּהּ', כלומר שעל ידי טל התחיה וגשמי הרצון שניתן עליהם, כונן ה' את עמו ונחלתו היגעים[מא].

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל דִּיבּוּר וְדִיבּוּר מֵעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת שֶׁיָּצָא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָזְרוּ יִשְׂרָאֵל לְאַחוֹרֵיהֶן מפחד הקול שָׁנִים עָשָׂר מִיל[מב], וּמִפְּנֵי חוֹלְשָׁתָם הָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְדַדְּיִן אוֹתָן ומסייעים להם לחזור ולהתקרב מֵעֹט מֵעֹט[מג]. שֶׁנֶּאֱמַר (שם שם יג) 'מַלְאֲכֵי צְבָאוֹת יִדֹּדוּן יִדֹּדוּן, אַל תִּקְרֵי [-תקרא] בניקוד 'יִדִּדוּן', דהיינו שהם עצמם ידדו, אֶלָּא יְדַדְּיוּן את אחרים, דהיינו את ישראל[מד].

★

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בְּשָׁעָה שֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם אָמְרוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מָה יְלוּד אִשָּׁה שמקומו בארץ, בֵּינֵינוּ. אָמַר לָהֶן, לְקַבֵּל תּוֹרָה מִן השמים כדי להורידה לארץ בָּא[מה]. אָמְרוּ לְפָנָיו, האם את אותה חֲמוּדָה[מו] גְּנוּזָה שְׁגְנוּזָה לָךְ תְּשַׁע מֵאוֹת וְשִׁבְעִים וְאַרְבָּעָה דוֹרוֹת קוֹדֶם שְׁנִבְרָא הָעוֹלָם[מו] אַתָּה מְבַקֵּשׁ לִיתְּנָהּ לְבָשָׂר וָדָם, 'מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ וּבֶן אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ' (תהלים ח ה), 'ה' אֲדֹנֵינוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל הָאָרֶץ, אֲשֶׁר תְּנָה הוֹדְךָ עַל הַשָּׁמָיִם' (שם שם ב), כלומר, שמך כל כך אדיר בארץ, ואין ראוי שיהיה הודך שם, אל תתן את הודך אלא על השמים[מח]. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הַחֲזֵר לָהֶן תְּשׁוּבָה[מט]. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מֻתְּיָרָא אֲנִי שֶׁמָּא יִשְׂרְפוּנִי בְּהַבְלֵי שִׁבְפִּיהֶם[נ]. אָמַר לוֹ, אֲחוֹז בְּכִסֵּא כְּבוֹדִי וְהַחֲזֵר לָהֶן תְּשׁוּבָה[נא]. ומוכח מן הכתוב שה' הגן על משה על ידי שאחז בכסא כבודו, שֶׁנֶּאֱמַר (שיר ב ט) 'מְאַחֵז פְּנֵי כִסֵּא פָּרַשׂ עָלָיו עֲנָנוֹ', וְאָמַר רַבִּי נְחוּם בכיאור פסוק זה, מְלַמֵּד שֶׁפֵּירַשׁ שְׁכִינָתוֹ עָלָיו [-ה'] מִזִּיו שְׁכִינָתוֹ וְעֲנָנוֹ עָלָיו[נב]. אָמַר לְפָנָיו משה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, תּוֹרָה שֶׁאַתָּה נוֹתֵן לִי מָה כְּתִיב בָּהּ, 'אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם' (שמות כ ג), אָמַר לָהֶן למלאכים, וכי אתם מִצְרַיִם יְרַדְתֶּם, לְפַרְעֹה הַשְׁתַּעְבַּדְתֶּם, תּוֹרָה לָמָּה תְּהֵא לָכֶם[נג]. שוב שאל, מָה כְּתִיב בָּהּ, 'לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים' (שם כ ג), אמר משה למלאכים, וכי בֵּין עַמִּים אַתֶּם שְׁרוּיִין, שֶׁעוֹבְדִין

לז. **שֶׁדִּרְשׁוּ** 'לְחִיָּיו' לשון 'לוחות', דהיינו הדברים הכתובים על לוחות הברית. וענין הבשמים היה להשיב את נפשם של ישראל, שנחלשו מחרדת הקולות [ראה להלן]. מהרש"א (ל"ח לחיים).

לח. **אע"פ** שהריח אינו ממשי ואפשר להוסיף בחלל העולם ריח טוב חדש, שאלת הגמרא היא מאחר שכבר נתמלא העולם ריח טוב רב ועצום מהדיבור הראשון, תוספת הריח של הדיבור השני לא תהיה ניכרת. בן יהוידע (ל"ח כל). לט. **והיה** חלל העולם מתרוקן מריח הדיבור הקודם, כדי שיכוא הריח של הדיבור שאחריו. בן יהוידע (ל"ח כל). והתמלאות העולם בשמים על כל דיבור ודיבור באה לרמוז שעל כל דיבור יש שכר בפני עצמו, אף בלי חברו. עין יעקב (ל"ח כל - הפלפלי). מ. **'ישוֹנים'** מלשון שינוי. מהרש"א (ל"ח שם). ר'מור עובר' על שהעביר את הריח. רש"י (ל"ח מלן). והחתם סופר (ל"ח ומוסיף - הפלפלי) כתב שלולי דברי המהרש"א היה אומר ש'שונים' הוא מלשון לימוד. וראה לעיל (ג) ששם הכרח הוא לפרש מלשון לימוד. מא. **'וְנִלְאָה'** לשון לאות ויגיעה. תרגום (תהלים שם ח). והיא לשון המורה על פסיקת הכח לגמרי. מלבי"ם (ישעיה ז יד). והטל נקרא 'נגש נדבות' על שבא בנדבה ואינו נעצר [כעצירת גשמים], שלא כגשם, שאינו בא אלא בזכות. ונאמר 'נדבות' בלשון רבים, על שה' החיה אותם בטל עשר פעמים, אחר כל דיבור ודיבור. מהרש"א (ל"ח לעיל). ופירש הבן יהוידע (ל"ח שם) שעשה כן כדי להטיב את לב גופיהם של ישראל, שלא יאמרו הגופים, אנחנו עמלים ואינו מקבלים שכר, והנפש לבדה תתענג בגן עדן, לכן החזיה אותם באותו טל שיתעדי להחזות בו את המתים לעתיד לבא, כדי שידעו שתהיה תחיית המתים וגם הגופים יקבלו את שכרם. והעיון יעקב (ל"ח שם) כתב שנשמתם יצאה כדי שיראו שבכח התורה גם להמית, כאמור לעיל בדברי רב חנגל בר פפא. נא. **אורך** מחנה ישראל היה שנים עשר מיל (פירוקין נח:), ומחמת הפחד חזרו הקרובים לדיבור אחורנית, עד קצה המחנה. רש"י (ל"ח ע"ב). **פירוש** 'מדדין אותן' הוא כמו אשה המדדה את בנה שלומד ללכת [ראה להלן (קמז:)], שמסייעת לו ומוליכתו מעט מעט. רש"י (ל"ח מלעיל). מד. **הדרשה** היא מכפל הלשון, 'ידודון' הראשון פירושו כמשמעו, שהמלאכים עצמם ידדו, והשני כוונתו שידדו את אחרים. מהרש"א (ל"ח ירושלמי). מה. **מהרש"א** (ל"ח שם לעיל). מו. **במשנה** (פסוק ש"ג מ"ל) נקראת התורה 'כלי חמדה', וכתב במגן אבות לרשב"ץ (שם) שהוא על פי הכתוב 'הנחמדים מזהב ומפז רב' (תהלים יט יא), האמור על התורה. מז. **התורה** קדמה לעולם אלפיים שנה (בראשית רבה ח ב), ואם היה גם העולם נברא אז, היו עתידים להברא בשנים הללו תשע מאות שבעים וארבעה דורות, שכן התורה היתה ראויה להנתן רק לאחר שיעברו אלף דורות מבריאתה.

שנאמר (תהלים קה ח) 'דבר צוה לאלף דור', אלא שראה ה' שאין העולם יכול להתקיים זמן כה רב בלי תורה, והעבירם ולא בראם [דהיינו שלא ברא עדיין את העולם], ונתן את התורה עשרים ושמה דורות אחרי בריאת העולם, ומכאן שהדורות שמעבירו ולא ברא היו תשע מאות שבעים וארבעה. רש"י (ל"ח שם מתקני"ד) ע"פ הגמרא (מנחות יז:), כפי שביאר בדבריו הטורי אבן (שם ל"ח שלט). מח. **רש"י** (ל"ח שם שם לחיים). וביאר המהרש"א (ל"ח שם לעיל, ל"ח מתניא, ל"ח שם שלט) שהתיכות היה רק על חלק הנסתר שבתורה ['חמדת גנוזה' הכוונה לסודות התורה, שגנוזים ונסתרים], האם לאדם שהוא ילוד אשה ומוטבע בחומר ראוי לתת את הנסתרות. ואמרו המלאכים, מה אדיר שמך בארץ בעשותך דין ברשעים שעליה [כמו שדרשו (מנחות נג:) על פורענות המצרים בלשון 'אדיר']. אולם בגלל חטאיהם אין ראוי לתת את התורה לארץ, וכמו שלא ניתנה בכל הדורות שקדמו מפני שלא היו ראויים לתורה, גם עתה אינם ראויים, שהם בשר ודם מוטבעים בחומר, ואין ראוי שיהיה הודך שם, ולכן 'תנה הודך' שהוא נסתר התורה 'על השמים', דהיינו למלאכי השרת, שהם מוכנים וראויים לזה. מט. **ח'** לא השיב להם, אלא אמר למשה החזר להם תשובה, כי רצונו שיוקרא הניצוח על שמך [כי אתה אחזו במדת 'נצח' ותנצח גם את המלאכים]. כן יהוידע (ל"ח שם לעיל). וראה מה שביאר בזה השפתי חיים (מועדים ס"ג עמ' קכ-קכז). נ. **שהוא** כולו רוחני ומסוגל להשיג את התורה הרוחנית יותר מן האדם שמוטבע בחומר, ונתיירא משה שבזה יצטוותו בשתעבוד האתורה ראויה להם ולא לבני האדם. מהרש"א (ל"ח שם לעיל). נא. **האדם** אחוז בכסא הכבוד, שנשמות הצדיקים צרורות בצרור החיים תחת כסא הכבוד [אלו שכבר נפטרו, ונשמות העתידים להברא (פנחס יב:)], ולכן אף שהוא בשר ודם מוטבע בחומר, מוכן הוא לקבל דברים רוחניים ומושכלים ואף נסתרים [וזהו שהביאה הגמרא בסמוך שכשאחז משה בכסא הכבוד ה' פרש עליו 'מזיו שכינתו וענני', אצילות רוחנית לקבל סודות ונסתרות], ובאחיזה זו יש תשובה לטענת המלאכים שהנסתרות אינם ראויים לבני אדם, ומעתה ניתר למשה להשיב להם תשובה מדוע היא ראויה להם יותר מלמלאכים. מהרש"א (ל"ח שם שלט, ל"ח שם לעיל - הפלפלי). נב. **דרש** 'פרשו' כנוטריקון [ראשי תיבות], 'פירש שדי מזיו'. נג. **ומענת** משה היא, מאחר שדרך הנסתר ראוי גם לאדם, ראוי לתת לו את התורה יותר מאשר ליתנה למלאכים, משום חלק הנגלה שבה שאינו שייך במלאכים, שלא היו במצרים ודיני התורה אינם שייכים בהם, כפי שהוא הולך ומבאר. מהרש"א (ל"ח שם שלט). ובאפיקי ים (ל"ח שם, ל"ח שלג) מבואר שחלק הנגלה וחלק הנסתר שבתורה הכל אחד ומחוברים זה לזה ואי אפשר להם להיות זה בלא זה.

עֲבוֹדָה וְרָה. שׁוּב, מֶה תָּתִיב בָּהּ, זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ (שמות כ ח), בְּיוֹם אֲתֶם עוֹשִׂים מְלָאכָה שֶׁאַתֶּם צְרִיכִין שַׁבָּת - שביתה. שׁוּב, מֶה תָּתִיב בָּהּ, לֹא תַּעֲשֶׂה אֶת שָׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא׳ (שם פסוק ז), וכי מַשָּׂא וּמַתָּן יֵשׁ בֵּינֵיכֶם שאתם נזקקים להשבע בשם ה'. שׁוּב, מֶה תָּתִיב בָּהּ, עֶבֶד אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ׳ (שם פסוק יב) וכי אָב וְאֵם יֵשׁ לָכֶם. שׁוּב, מֶה תָּתִיב בָּהּ, לֹא תִרְצָח, לֹא תִנְאָף, לֹא תִגְנֹב׳ (שם פסוק יג), וכי קְנָאָה יֵשׁ בֵּינֵיכֶם[א], שאתם באים על ידה לידי רציחה, וכי יֵצֶר הָרָע יֵשׁ בֵּינֵיכֶם, שאתם באים על ידו לידי ניאוף וגניבה. מֵיָד הוֹדוּ לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שראוי יותר לתת את התורה לישראל מליתנה להם, מפני הנגלה שאינו שייך בשמים[ב], שֶׁנֶּאֱמַר בסוף אותו מזמור בתהלים (ח י), שהמלאכים אמרו, ה' אֲדֹנֵינוּ מָה אַדִּיר שִׁמְךָ׳ וגו', וְאִי"ו תְּנָה הוֹדְךָ עַל הַשָּׁמָיִם׳ לֹא כְּתִיב כאן, כפי שאמרו בתחילה[ג].

מאחר שהשיב משה את תשובתו, מֵיָד כָּל אֶחָד וְאֶחָד מהמלאכים שקטרגו עליו נַעֲשָׂה לוֹ אוֹהֵב, וּמִסֵּר לוֹ דָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר (שם פסוק יט) 'עָלִיתָ לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶׁבִי' לְקַחְתָּ מַתָּנוֹת בָּאָדָם', מהו 'באדם', יש לדרוש, בִּשְׁכַר שֶׁהִרְפוּן וְקָרְאוּךָ 'אָדָם', לשון שפלות[ד], לְקַחְתָּ מַתָּנוֹת.

וְאַף מַלְאַךְ הַמָּוֶת מָסַר לוֹ דָּבָר, שֶׁהרי נֶאֱמַר במגפה שהחלה לאחר מעשה קרח (במדבר יז יג) 'וַיִּתֵּן אֶת הַקְּטֹרֶת וַיְכַפֵּר עַל הָעָם, וְאוֹמֵר עוֹד (שם יז יג) 'וַיַּעֲמֹד בֵּין הַמֵּתִים וּבֵין הַחַיִּים וגו' וַתֵּעָצֵר הַמַּגֵּפָה', וְאִי לָאו דְּאָמַר לַיְהּ - אם לא שמלאך המות גילה לו סוד זה, שהקטרת מחטאת קטורת ועמידה בין החיים ובין המתים עוצרת מגפה, מִי הֲוָה יָדַע - וכי היה יודע זאת מעצמו?

★

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בְּשָׁעָה שֶׁיָּרַד מֹשֶׁה מִלִּפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לאחר קבלת התורה, בָּא שָׂטָן וְאָמַר לִפָּנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, תּוֹרָה זוֹ הֵיכָן הִיא?[ה], אָמַר לוֹ, נְתָתִיהָ לָאָרֶץ - לעולם התחתון. הָלַךְ אֵצֶל אֶרֶץ[ו], אָמַר לָהּ, תּוֹרָה הֵיכָן הִיא, הלא התורה שֶׁאֲרֵכָה מֵאֶרֶץ מִדָּהּ׳ (איוב יא ט), ואי אפשר שתתקיים בארץ[ז]. אָמְרָה לוֹ, אֱלֹהִים הֵבִין דַּרְכָּהּ וגו' (והוא יָדַע אֶת מְקוֹמָהּ׳ (שם פסוק כג), הוא יודע איזה מקום בעולם התחתון יוכל להחזיק את התורה שתתקיים בו. הָלַךְ אֵצֶל יָם ושאלו הֵיכָן הִיא, שהרי היא רְחָבָה מִנִּי יָם׳[ח], אָמַר לוֹ, אֵין עִמִּי (איוב יא ט) ואי אפשר שתתקיים בים. הָלַךְ אֵצֶל תְּהוֹם, וְאָמַר לוֹ אֵין עִמְּדִי, כי אכן אין העולם יכול להחזיק אותה. הָלַךְ אֵצֶל תְּהוֹם, וְאָמַר לוֹ אֵין בִּי, כי גם התהום לא יוכל להכילה. שֶׁנֶּאֱמַר 'תְּהוֹם אָמַר לֹא בִי הִיא וְיָם אָמַר אֵין עִמָּדִי׳ (שם פסוק יט), וגם כשהלך אצל 'אֲבַדּוֹן וָמָוֶת[ט] אָמְרוּ, בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ שִׁמְעָהּ׳ (שם פסוק כב).

העולל: (אמר) רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מַאי דִּכְתִיב (שמות לב ו) 'וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק' - לשחק עם התורה שנתנה להם, הוא יודע איזה מקום בעולם התחתון יוכל להחזיק את התורה שתתקיים בו. בָּא שָׂטָן וְאָמַר לִפָּנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, תּוֹרָה הֵיכָן הִיא?[י], אָמַר לוֹ, נְתָתִיהָ לָאָרֶץ - לעולם התחתון. הָלַךְ אֵצֶל אֶרֶץ[יא], אָמַר לָהּ, תּוֹרָה הֵיכָן הִיא, הלא התורה שֶׁאֲרֵכָה מֵאֶרֶץ מִדָּהּ׳ (איוב יא ט), ואי אפשר שתתקיים בארץ[יב]. אָמְרָה לוֹ, אֱלֹהִים הֵבִין דַּרְכָּהּ וגו' (והוא יָדַע אֶת מְקוֹמָהּ׳ (שם פסוק כג), הוא יודע איזה מקום בעולם התחתון יוכל להחזיק את התורה שתתקיים בו. הָלַךְ אֵצֶל יָם ושאלו הֵיכָן הִיא, שהרי היא רְחָבָה מִנִּי יָם׳[יג], ואי אפשר שתתקיים בים. הָלַךְ אֵצֶל תְּהוֹם, וְאָמַר לוֹ אֵין עִמְּדִי, כי אכן אין העולם יכול להחזיק אותה. הָלַךְ אֵצֶל תְּהוֹם, וְאָמַר לוֹ אֵין בִּי, כי גם התהום לא יוכל להכילה. שֶׁנֶּאֱמַר 'תְּהוֹם אָמַר לֹא בִי הִיא וְיָם אָמַר אֵין עִמָּדִי׳ (שם פסוק יט), וגם כשהלך אצל 'אֲבַדּוֹן וָמָוֶת[יד] אָמְרוּ, בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ שִׁמְעָהּ׳ (שם פסוק כג), כלומר לא קבלוה. אבל שמעוה בנתינתה[טו]. חָזַר וְאָמַר לִפָּנָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, חִיפַּשְׁתִּי בְּכָל הָאָרֶץ וְלֹא מְצָאתִיהָ, כלומר לא מצאתי שתוכל התורה להתקבל שם, כי אין המוצע מחזיק את המרוצה. אָמַר לוֹ, לֵךְ אֵצֶל משה בֶּן עַמְרָם. הָלַךְ אֵצֶל משה וְאָמַר לוֹ, תּוֹרָה שֶׁנָּתַן לְךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֵיכָן הִיא, הלא אי אפשר לך לקיימה, משום שילוד אשה אתה. אָמַר לוֹ, וְכִי מָה אֲנִי, שאתה אומר שֶׁנָּתַן לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא תּוֹרָה[טז]. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמשֶׁה, מֹשֶׁה וכי בָּדַאי אַתָּה, כלומר, מכזב אתה[יז]. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, חֲמוּדָה גְּנוּזָה יֶשׁ לְךָ שֶׁאַתָּה מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ בְּכָל יוֹם[יח], וכי אֲנִי אֶחֱזִיק טוֹבָה לְעַצְמִי לומר שאני ראוי לקבלה, הלא מצדי שאני ילוד אשה לא הייתי ראוי לכך אם לא שפרשת עלי מזיו שכינתך. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמשֶׁה, הוֹאִיל וּמִיעַטְתָּ עַצְמְךָ ולא החזקת טובה לעצמך אלא תלית אותה בי, גם אני תולה בך שתַּקְרָא התורה עַל שְׁמְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג כב) 'זִכְרוּ תּוֹרַת משֶׁה עַבְדִּי' וגו'[יט].

★

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, בְּשָׁעָה שֶׁעָלָה משֶׁה לַמָּרוֹם מְצָאוֹ לַהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהָיָה קוֹשֵׁר כְּתָרִים - תגים לְאוֹתִיּוֹת[כ], אָמַר לוֹ הקדוש ברוך הוא, משה, אֵין שָׁלוֹם בְּעִירְךָ, כלומר, למה נאמר 'בשש', ולא לשון אחיזור, כבכל מקום בתורה[כא], אֶל תִּקְרֵי [-תקרא] 'בְּשֵׁשׁ', אֶלָּא כשתי תיבות, 'בְּאוֹ שֵׁשׁ', שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁעָלָה משֶׁה להר סיני כדי לעלות לַמָּרוֹם אָמַר לָהֶן יִשְׂרָאֵל, לְסוֹף אַרְבָּעִים יוֹם בְּתַחַשְׁתָּ שֵׁשׁ [-השעה השישית[כב]] אֲנִי בָּא. ולסוף ארבעים יום, היינו ארבעים ימים שלמים, עם הלילות, אבל אותו יום שעלה בו אינו נמנה בכללם, כיון שכבר עבר הלילה של אותו יום, והם טעו וסברו שכוונתו היתה לארבעים עם יום עליית[כג] משה, ולכן לְסוֹף אַרְבָּעִים יוֹם לפי מנינם, לאחר שחלפו שש שעות, בָּא שָׂטָן וְעִירְבֵב אֶת הַיּוֹם והרהה דמות חושך ואפלה, דמות ענן וערפל וערבוביא, כדי שיאמרו שמשה ודאי מת ולכן באה עירבוביא לעולם, שהרי כבר באו וכלו שש שעות ועדיין לא באי[כד], אָמַר לָהֶן, רַבְּכֶם הֵיכָן הוּא. אָמְרוּ לוֹ, עָלָה לַמָּרוֹם. אָמַר לָהֶן, כבר בָּאוּ שֵׁשׁ, ועבר עמוק מכדי השגת יולדי אשה. מהרש"א (מ"ש פ"ש פ"ל). טו. **שהרי** אתה יכול לקבל גם את הנטפל [מאחר שהאציל ה' על הנשמה האחוזה בכפא הכבוד 'מזיו שכינתו וענני' כדי שיהיה ראוי לכך, כנזכר לעיל (פח:)]. מהרש"א (מ"ש פ"ש ח"ל - פנקס). ב. **מהרש"א** (לעיל פח: פ"ש פ"ש פנקס). ג. **בתחי"ת** המזמור (שם ח ב) נאמר 'ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים', ולכאורה אמרו רק 'מה אדיר שמך בכל הארץ' (שם פסוק י), ולא טענו שהתורה צריכה להנתן בשמים. ד. **מאחר** שראו את השתובחו הנצחית ונוכחו לדעת שהאדם מסוגל לקבל סתרי תורה, מסר לו כל אחד דבר במתנה, והיינו שגילו ולימדו לו מרזי התורה. ודרשו רז מהכתוב 'שבית שבי לקחת מתנות', שמשה עלה למרום ושבה 'שבי' שהשמיע להן הנגלה, שהוא כשבוי בשמים כי אין זה מקומו הטבעי (משה, ר'מתנות' הם הסדרות שמסרו לו. מהרש"א (שם). ה. **שאמרו** יבן אדם כי תפקדנו'. מהרש"א (שם). והוא לשון שפלות, על שם שנוצר מהאדמה. רש"י (ע"ז פח:). ובספר בניהו (מכת"י, ע"ז פח:) הקשה על רש"י, וכי שם אדם הוא חרפה חס וחלילה, והלא קרוי כשם זה על שם תכונתו ועניינו, שכן אדם הראשון קרא שם לכל הנבראים לפי סוד שורשם, ולעצמו קרא אדם על שנוצר מן האדמה (ב"ל ח ז), ע"י"ש מה שהקשה עוד. וביאר, שהמלאכים כינוהו אדם לרמוז שבא לגנוב מה שאינו שייך לו, כי התורה שלהם היא, ודימוהו לאדם הראשון שאכל מעץ הדעת שלא ניתנה לו רשות עליו. וכאשר הוכיח שהתורה שייכת לו ולישראל הצדיקו לפיוסו ונתנו לו דבר סתר מנסתרות התורה, ובזה גילו דעתם והודו שהיא שלו והוא ראוי למסרה לו. וזהו שנאמר שהיו שקראוך אדם לקחת מתנות.

ו. **אף** מלאך המות, שהוא עיקר המקטרגים [השטן הוא מלאך המות (ב"ב טז:)]. מהרש"א (לעיל פח: ד"ה מה מנין). ז. **אם** לא מלאך המות עצמו, מנין ידע משה דבר זה, שהרי בתורה לא נכתב. רש"י (ד"ה ואף). ואף שלא כל מה שידע משה ולמד פשט ה' נכתב בתורה, מסתבר שלא נאמר לו כל מפי ה' לכפר בקטורת, כי מאחר שה' הפקיד את מלאך המות על המיתה, שורת הדין מחייבת שלא יגלה לשום נברא דבר שיוכל להפריע את מעשיו, אלא ודאי ידע סוד זה ממלאך המות עצמו. יעב"ץ ובן יהוידע (רש"י פ"ב). ח. **חשמן** ידע שהתורה ניתנה לישראל, שהרי הוא עצמו נתן למשה מתנה לאחר הוראת המלאכים על נתינתה [כאמור לעיל שאף מלאך המות נתן לו מתנה, והרי חשמן ומלאך המות ויצר הרע אחד הם (ב"ב טז:)], אלא שאחרי נתינתה בא לקטרג על ישראל שיעתידים לחזור מקבלתם, ולהסיתם שיחזרו בהם, מפני שאינם יכולים לקיימה בעולם הזה כי מחמת חמורותיה תקצר דעתם מלהשיג את עומקה [ראה מכתב אליהו (מ"ש פ"ש פ"ל - פנקס)]. שהסתת חשמן את האדם ותקוטעו עליו (דברי אחד הם), והוא 'יחיכך היא', איזה מקום יש בעולם הזה שהיא מתוכל לו. מהרש"א (מ"ש פ"ש ח"ל). ט. **הכוזבה** שהלך לשר התרחיני הממונה על הארץ, וכן להלן באלו שהלך אליהם ושאלם. מהרש"א (מ"ש פ"ש פ"ל - פנקס). י. **אינו** דומה קנה המידה שמודדים בו דבר קטן [בנון קנה המידה למדידת משי] לזה שמודדים בו דבר גדול [כחבל למדידת ארץ]. ומידת התורה [כלומר, קנה המידה למדרה] ארוכה יותר מהארץ. הובא בליקוטים מהגר"א (דברי שלמה, פרשת שמות שם). יא. **כי** אין המרוצו מחזיק את המרובה. מהרש"א (מ"ש פ"ש פ"ל - פנקס). יב. **אבדון** ומות' הוא השר הממונה על הגיהנום, ושאל אותו על מקום התורה משום שמצד מקומו אפשר שתינתן בו התורה, כי הגיהנום גדול הרבה יותר מהעולם (פסחים נד:). מהרש"א (מ"ש פ"ש פ"ל - פנקס). יג. **בשנתן** ה' את התורה היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו (שמות קנח:). מהרש"א (מ"ש פ"ש פ"ל - פנקס). יד. **ובאי"ו** הדה לדבריו ואמר שנסתרות התורה אכן אינם נתונים לו אלא רק הנגלה, כי סוד ונסתר התורה

א. **ואמנם** על הכתוב 'נעשה אדם' (בראשית א כו) כתב רש"י 'ענותנותו של הקב"ה למדנו מכאן, לפי שהאדם הוא בדמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהם', ומשמע שתיתכן קנאה במלאכים. וראה מה שיישב הגור אריה (שם). רע"א (ד"ה קנאתם). ב. **מהרש"א** (לעיל פח: ד"ה מה פנים). ג. **בתחי"ת** המזמור (שם ח ב) נאמר 'ה' אדוננו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים', ולכאורה אמרו רק 'מה אדיר שמך בכל הארץ' (שם פסוק י), ולא טענו שהתורה צריכה להנתן בשמים. ד. **מאחר** שראו את השתובחו הנצחית ונוכחו לדעת שהאדם מסוגל לקבל סתרי תורה, מסר לו כל אחד דבר במתנה, והיינו שגילו ולימדו לו מרזי התורה. ודרשו רז מהכתוב 'שבית שבי לקחת מתנות', שמשה עלה למרום ושבה 'שבי' שהשמיע להן הנגלה, שהוא כשבוי בשמים כי אין זה מקומו הטבעי (משה, ר'מתנות' הם הסדרות שמסרו לו. מהרש"א (שם). ה. **שאמרו** יבן אדם כי תפקדנו'. מהרש"א (שם). והוא לשון שפלות, על שם שנוצר מהאדמה. רש"י (ע"ז פח:). ובספר בניהו (מכת"י, ע"ז פח:) הקשה על רש"י, וכי שם אדם הוא חרפה חס וחלילה, והלא קרוי כשם זה על שם תכונתו ועניינו, שכן אדם הראשון קרא שם לכל הנבראים לפי סוד שורשם, ולעצמו קרא אדם על שנוצר מן האדמה (ב"ל ח ז), ע"י"ש מה שהקשה עוד. וביאר, שהמלאכים כינוהו אדם לרמוז שבא לגנוב מה שאינו שייך לו, כי התורה שלהם היא, ודימוהו לאדם הראשון שאכל מעץ הדעת שלא ניתנה לו רשות עליו. וכאשר הוכיח שהתורה שייכת לו ולישראל הצדיקו לפיוסו ונתנו לו דבר סתר מנסתרות התורה, ובזה גילו דעתם והודו שהיא שלו והוא ראוי למסרה לו. וזהו שנאמר שהיו שקראוך אדם לקחת מתנות.

ו. **אף** מלאך המות, שהוא עיקר המקטרגים [השטן הוא מלאך המות (ב"ב טז:)]. מהרש"א (לעיל פח: ד"ה מה מנין). ז. **אם** לא מלאך המות עצמו, מנין ידע משה דבר זה, שהרי בתורה לא נכתב. רש"י (ד"ה ואף). ואף שלא כל מה שידע משה ולמד פשט ה' נכתב בתורה, מסתבר שלא נאמר לו כל מפי ה' לכפר בקטורת, כי מאחר שה' הפקיד את מלאך המות על המיתה, שורת הדין מחייבת שלא יגלה לשום נברא דבר שיוכל להפריע את מעשיו, אלא ודאי ידע סוד זה ממלאך המות עצמו. יעב"ץ ובן יהוידע (רש"י פ"ב). ח. **חשמן** ידע שהתורה ניתנה לישראל, שהרי הוא עצמו נתן למשה מתנה לאחר הוראת המלאכים על נתינתה [כאמור לעיל שאף מלאך המות נתן לו מתנה, והרי חשמן ומלאך המות ויצר הרע אחד הם (ב"ב טז:)], אלא שאחרי נתינתה בא לקטרג על ישראל שיעתידים לחזור מקבלתם, ולהסיתם שיחזרו בהם, מפני שאינם יכולים לקיימה בעולם הזה כי מחמת חמורותיה תקצר דעתם מלהשיג את עומקה [ראה מכתב אליהו (מ"ש פ"ש פ"ל - פנקס)]. שהסתת חשמן את האדם ותקוטעו עליו (דברי אחד הם), והוא 'יחיכך היא', איזה מקום יש בעולם הזה שהיא מתוכל לו. מהרש"א (מ"ש פ"ש פ"ל). ט. **הכוזבה** שהלך לשר התרחיני הממונה על הארץ, וכן להלן באלו שהלך אליהם ושאלם. מהרש"א (מ"ש פ"ש פ"ל - פנקס). י. **אינו** דומה קנה המידה שמודדים בו דבר קטן [בנון קנה המידה למדידת משי] לזה שמודדים בו דבר גדול [כחבל למדידת ארץ]. ומידת התורה [כלומר, קנה המידה למדרה] ארוכה יותר מהארץ. הובא בליקוטים מהגר"א (דברי שלמה, פרשת שמות שם). יא. **כי** אין המרוצו מחזיק את המרובה. מהרש"א (מ"ש פ"ש פ"ל - פנקס). יב. **אבדון** ומות' הוא השר הממונה על הגיהנום, ושאל אותו על מקום התורה משום שמצד מקומו אפשר שתינתן בו התורה, כי הגיהנום גדול הרבה יותר מהעולם (פסחים נד:). מהרש"א (מ"ש פ"ש פ"ל - פנקס). יג. **בשנתן** ה' את התורה היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו (שמות קנח:). מהרש"א (מ"ש פ"ש פ"ל - פנקס). יד. **ובאי"ו** הדה לדבריו ואמר שנסתרות התורה אכן אינם נתונים לו אלא רק הנגלה, כי סוד ונסתר התורה

הזמן שקבע לכם. **וְלֹא הִשְׁגִּיחוּ עָלָיו**[כח]. אמר להם, **מֵת** משה. **וְלֹא הִשְׁגִּיחוּ עָלָיו. הֲרֵאָה לָהֶן דְּמוּת כִּסְאוֹ** של משה, שנושאים אותו באויר רקיע השמים[כט], והאמינו, ומזה באו לחטא העגל. **וַהֲיֵינוּ דְּקָאָמְרִי יְיָ** - וזהו מה שאמרו **לְאַהֲרֹן** אז, כמראים באצבע, **כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ** וגו' **לֹא יָדַעְנוּ מֶה הָיָה לוֹ'** (שם)[לא].

★

הגמרא דנה במשמעות השם 'סיני': אָמַר יְיָ הַהוּא מָרְבָּנָן - אחד החכמים **דָּרֵישׁ בָּהָנָא, מִי שְׁמֵיעַ לֵיךְ** - האם ידוע לך **מַאי** משמעות השם **הַר 'סִינַי'**[לב]. **אָמַר** רב כהנא, **הַר שֶׁנִּצְטַוּוּ בּוֹ נְסִים יִשְׂרָאֵל עָלָיו**[לג]. דחה ההוא מרבנן, אם כן, **הַר 'נִיפָאי' מִיבָּעֵי לֵיהּ** - היה לו לומר. **אֶלָּא** אמר רב כהנא, **הַר שֶׁנִּצְטַוּוּ סִימָן טוֹב יִשְׂרָאֵל**[לד]. שוב דחה לו, אם כן, **הַר 'סִימָנַאי' מִיבָּעֵי לֵיהּ. אֶמַר**

הגמרא מביאה מאמר אמורא שאמר כדבריהם: וַהֲיֵינוּ - וזהו מה **דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, חֻמְשָׁה שְׁמוֹת יֶשׁ לוֹ** למדבר סיני, הוא נקרא **'מִדְבַּר צִין'** (במדבר כ ו) על **שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל עָלָיו** [-בו] במצוות התורה, **'מִדְבַּר קֶדֶשׁ'** (תהלים סח ח) על **שֶׁנִּתְקַדְּשׁוּ יִשְׂרָאֵל עָלָיו**, **'מִדְבַּר פָּארָן'** (במדבר י יב) על **יְיָ** ההוא מרבנן, **מַאי מַעְמָא לֹא שָׁכִיחַת קָמֵיהּ** - מדוע אינך מצוי לפני **דְּרֵב פָּפָּא וְרֵב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרֵב יְהוֹשֻׁעַ, דְּמַצֵּינִי בָּאנֵי דְּתָא** - שהם מעיינים אף בדברי אגדה[לה], ומהם היית יכול לשמוע **דְּרֵב חִסְדָּא וְרַבָּה בְּרֵיהּ דְּרַב הוּנָא דְּאָמְרִי תַּרְוַויְיהוּ** - אמרו שניהם, **מַאי 'הַר סִינַי', הַר שֶׁיָּרְדָה שְׁנָאָה לָעַכּוּ"ם** - לאומות העולם **עָלָיו**, כלומר שנשנאו ונדחר מלפני ה' על שלא רצו[לו] לקבל את התורה[לז].

[כפי הדין בכל התורה ש'מקצת היום ככולו' (מכ"ק נב.)], ולכן כשהגיע יום ט"ז בתמוז עדיין לא נשלמו ארבעים יום, ויום י"ז [עד שש שעות ביום] נמנה גם הוא, כדי להצטרף עם מקצת יום העלייה, להשלים לארבעים [וכמה שחסר ביום העלייה כך התעכב משה בירידתו ביו"ז בתמוז (רכ"י יומ"ט ד: ד"ה כשנ"ט)]. וישראל סברו שיום העלייה נמנה כיום שלם, וכן יום ט"ז בתמוז אע"פ שעדיין לא נשלם היום. והמהרש"א (פ"ק ד"ה ל"ו) תירץ את דברי רש"י בדרך אחרת. כח. **משום** שאף שטעו וסברו שכוונת משה היתה לארבעים ימים בלי לילות ולפיכך יום עלייתו נמנה עימם, מכל מקום גם הם היו מסופקים שמא לא כך היתה כוונתו, ועדיין לא הגיע הזמן. מהרש"א (שם) בביאור דברי רש"י (ל"ש כשנ"ט). כט. **רש"י** (שמות לב ו). ל. **השטן** ויצר הרע ומלאך המות אחד הם, הוא המסית את האדם לחטוא, והוא העולה ומסטין ומקטרג עליו לפני הבורא לאחר שחטא [ולכן נקרא 'שטן'], והוא הנשלח להמיתו על חטאו (כ"ב פז:), וכן כאן השטן הוא שהתעה אותם לחטוא. רש"י (ל"ש כג). והוסיף רש"י, שיש המפרש ש'שטן' האמור כאן הכוונה למידת הדין, אך כתב שאינו הגון, וכתב הבן יהוידע (פ"ק כג) שאין הכוונה שהיברו עם השטן, אלא שנעשה יצר הרע בלב כל אחד מהם, והעלה בלבבם דברים אלו שיחשבו כך. לא. 'זה' היינו שרואים ר'מראים באצבע' (מגמות כנז), ואמרו 'זה משה' על דמות מטתו שראו. ואמרו עליו 'לא ידענו מה היה לו' משום שעדיין היו מסופקים קצת, שמא מעשה שטן הוא ובאמת עדיין לא הגיע הזמן, כמבואר בהערה לעיל. מהרש"א (פ"ק ל"ש כג). לב. **כי** הלא שמו העיקרי הוא 'חורב' [כמבואר להלן (פ"ב)] לפי שיטת 'ההוא מרבנן', שהוא השם הראשון שנקרא בו בתורה (שמות ג ו), ולמה נשתנה שמו במתן תורה לקרותו הר סיני, מהרש"א (פ"ק ל"ש מפ"ק). לג. **פירש** הבן יהוידע (ל"ש סה), שקמו לתחייה כמה פעמים לאחר שפרחה נשמתן (ע"ז ל"ש ב:), וראה מה שכתב שם עוד. לד. **שניתנו** להם בו הלוחות השניות שנאמר בהן 'טוב', מה שלא נאמר בלוחות הראשונות. בן יהוידע (ל"ש כג). לה. **ואתה** אינך מעיין, ולכך אתה אומר פירושים לא מדוייקים. הר"מ הורוויץ (ל"ש כ:ל). לו. **בשעת** מתן תורה נגלה ה' ושאל לכל אומה ואומה אם רוצים לקבל את התורה, וביקשו לדעת מה כתוב בה, וכשמעו דברים הקשים להם סירבו. ספרי (כרכום שמג). לז. **ריא"ף** (עה' עין יעקב ל"ש כג), וכן מפורש במדרש (במ"ר ל ח). ויש שפירשו ששנאת הגויים אותנו באה להם מהר סיני, וכמו שאמרו במדרש (שם כד ג). דרשות הר"ן (דרוש ד"ה ומפני), עיין יעקב (ל"ש נמה). וביאר הר"ן שהם שונאים אותנו מפני שה' הבדילנו מהם שלא נתחתן בהם ושלא נאכל ממאכליהם האסורים לנו, והריחוק וההבדל מביא לידי שנאה, וכעין זה כתב רש"י (פרכום ל כח). לח. **התורה**, שקדמה לעולם (שמות נה:). ע"פ רש"י (ויקרים ג כו).

שָׁפְרוּ וְרִבּוּ עָלַיְהוּ יִשְׂרָאֵל לאחר מתן תורה[א], **'מִדְּבַר סִינַי'** (שמות יט ג) **שָׁיְרָדָה שְׁנֵאמַר״ם** לְמֹאֵב עַל הַגְּלוּי״ו, **וּמָה** הוא עיקר **שְׁמוֹ**? **'חוֹרֵב' שְׁמוֹ**[ב].

הגמרא מביאה דעה אחרת: וְאָמְרִי לָהּ ונדעתם של רב חסדא ורבה בריה דרב הונא שחלוקה על **דְּרַבִּי אַבָּהוּ, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, 'הַר סִינַי'** הוא עיקר **שְׁמוֹ**[ג], **וְלָמָּה נִקְרָא 'הַר חוֹרֵב'** (שם ג ו), על **שֶׁיָּרְדָה חוֹרְבָה** - חורבן **לָאֻמּוֹת״ם עָלָיו״ה**.

★

שנינו במשנה: מָנַיִן שְׁקוֹשְׁרִין לְשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית וכו' בראש שעיר המשתלח, שנאמר (ישעיה ו יח) **'אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ'**. **הגמרא מביאה דרשות שונות על פסוק זה:** שואלת **הגמרא:** למה נאמר **'כַּשָּׁנִים'** בלשון רבים[ד], **הלא 'כַּשָּׁנִי' מִיבָּעֵי לֵיהּ** - היה לו לומר, כפי שנאמר 'כַּשֶּׁלֶג' בלשון יחיד. **אלא אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל**, גם **אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם הַלָּלוּ שְׁקוּלִים כְּשִׁתֵּי מִדּוֹת זְהוֹרִית וּכְאוֹת מִשְׁנֶּאֱמַר וְכִי בְּרֹאשִׁית זֶה עֲשָׂיוֹ״ח**, אף **על פי כן 'כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ'**.

דרשה נוספת: דָּרַשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב - מה פירוש מה שכתוב בתחילת פסוק זה, **'לְכוּ נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר ה'** אֲם יְהִיוּ וגו', למה נאמר **'לְכוּ נָא'**, והרי **'בּוֹאוּ נָא' מִיבָּעֵי לֵיהּ** - היה לו לומר, שהרי הוא מזמנים לויכוח[ה]. ועוד, למה נאמר **'יֹאמַר ה'**, והרי **'אָמַר ה' מִיבָּעֵי לֵיהּ**, שהרי נבואה זו כבר נאמרה בשם ה'. **אלא**, לשונות אלו נאמרו משום **שֶׁלָּעֲתִיד לָבֹא** - בתחיית המתים[ו] **יֹאמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לְכוּ נָא אֲצֵל אֲבוֹתֵיכֶם״א וְיוֹכִיחוּ אֶתְכֶם״ב. וְיֹאמְרוּ לָפָנָיו יִשְׂרָאֵל, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲצֵל מִי נֵלֵךְ, אֲצֵל אַבְרָהָם שֶׁאָמַרְתָּ לוֹ** (בראשית טו יג) **'יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ וגו' וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם וְלֹא בְּקֵשׁ רַחֲמִים עָלֵינוּ** שלא נצטרך **ולהתעבד ולהתענות, או שמא נלך אֲצֵל יִצְחָק, שֶׁבֵּירְכָךְ אֶת עֵשָׂו** (שם כז מ) **'וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ'**,

וְלֹא בְּקֵשׁ רַחֲמִים עָלֵינוּ״ג, אוֹ אֲצֵל יַעֲקֹב, שֶׁאָמַרְתָּ לוֹ (שם מו ד) **'אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה וְאָנֹכִי אֲעַלְךָ גַּם עֲלֹה', וְלֹא בְּקֵשׁ רַחֲמִים עָלֵינוּ״ד, אֲצֵל מִי נֵלֵךְ, שֶׁכָּשָׁיו 'יֹאמַר ה'**, כלומר, אמור לנו אתה את התוכחה, **וכך אנו תולים** בטחוננו[ט]. **אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוֹאִיל וְתָלִיתֶם עַצְמְכֶם בִּי, אֲנִי יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים, כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ״ט.**

★

הגמרא מביאה מאמר נוסף בענין גאולת ישראל מחטאיהם לעתיד לבא, שתלויה בה' ולא באבות: אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מַאי דִּכְתִיב (ישעיה סג טז) **'כִּי אַתָּה אָבִינוּ כִּי אַבְרָהָם לֹא יְדָעָנוּ וְיִשְׂרָאֵל לֹא יַכִּירֵנוּ אַתָּה ה' אָבִינוּ גֹּאֲלֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ**, כך הוא פירוש הפסוק, **לֶעָתִיד לָבֹא** - בתחיית המתים[י] **יֹאמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, בְּנֵיךָ חָטְאוּ לְיַ. אָמַר לָפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הוֹאִיל וְחִטְאוּ יָמְחוּ עַל קִדּוּשַׁת שְׁמֶךָ״ח. אָמַר ה', אֵימָתַי לֵיהּ** - עוֹמֵד **לְיַעֲקֹב** שבניו חטאו, **דְּהַוְיָא לֵיהּ** - שכן הוא סבל עליהם **צַעַר גִּידּוּל בָּנִים״י**, ולכן **אֲשֶׁר דִּבְּרֵי רַחֲמֵי עֲלַיְיהוּ** - יתכן שהוא יבקש רחמים עליהם. **אָמַר לֵיהּ** ליעקב, **בְּנֵיךְ חָטְאוּ. אָמַר לָפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְיָמְחוּ עַל קִדּוּשַׁת שְׁמֶךָ. אָמַר** ה', **וְלֹא בְּקֵשׁ מֵאֲמָא וְלֹא בְּדָרְקֵי עֲצָה'** - לא בזקנים [אברהם] **'מצא דבר טעם**[ה] **ולא בצעירים [יעקב] מתצא עצה**[כא], לפיכך **אָמַר לוֹ לְיִצְחָק, בְּנֵיךְ חָטְאוּ לְיַ. אָמַר לָפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם**, מדוע קראת להם בנים שלי, וכי **בָּנַי הֵם וְלֹא בְּנֵיךָ**, הלא **בָּשָׁעָה שֶׁהַקְּדִימוּ לָפָנֶיךָ 'נַעֲשֶׂה' לְ'נִשְׁמָע'** וקבלו עולך מאהבה כבנים **קָרָאתָ לָהֶם 'בָּנַי בְּכוֹרִי'** (שמות ד כב), **וַעֲכָשָׁיו** אתה אומר עליהם שהם **בָּנַי, וְלֹא בְּנֵיךָ**[כב]. **וְעוֹד** יש לי ללמד זכות עליהם, ולשאול, **בָּמָּה חָטְאוּ**, שהרי **בָּמָּה הֵן שָׁנוֹתְיוּ שֶׁל אָדָם, שִׁבְעִים שָׁנָה**[כג]. **דְּ״א** - הרוד מהן את **עֶשְׂרִין** השנים הראשונות של חיין, **דְּלֹא עָנְשַׁת**

א. **שבשנצטוו** ישראל לאחר מתן תורה **'שובו לכם לאהליכם'** (דברים ה כז) והתורו בתשמיש [שנאסר להם קודם לכן (לעיל פז:)], התעברה אשתו של כל אחד מהם בבן זכר. רש״י (ד״ה שפרו). וכתב שאינו יודע היכן נרמז דבר זה, אבל המהרש״א (לעיל ע״א מ״ב ד״ה מלמד) פירש שיש ללמוד זאת מן הכתוב, כי אם לא באה אמירת 'שובו לכם לאהליכם' אלא להתירם בתשמיש היה לו לפרש את ענין ההיתור, אלא שנרמז בזה שובו לכם' לאהליכם, והיינו להנאתכם, שתוכלו לבנים. ב. **וחומש** זה הוא כדברי רב חסדא ורבה בריה דרב הונא, אמנם, הניתן שם הוא ההר וכאן הכתוב. ג. **שהוא** השם הראשון שנקרא בתורה ['אל הר האלהים חורבה'] (שמות ג ב). ומה שאמר 'חמשה שמות יש לו' היינו חמשה שמות נוספים מלבד שמו העיקרי, מהרש״א (שם). וראה מה שפירש המהר״ל (נצח ישראל פכ״ו) במאמר זה. משמעות הגמרא היא שזהו מדבר אחד בה׳ חמשה שמות, אולם תוספות (לעיל ע״א ד״ה מלמד) האריכו להוכיח מן הכתובים שמדבר ציון ומדבר פארן ומדבר סיני הם שלשה מקומות, והקשו על פשטות הגמרא. ותירצו שהיה זה מדבר גדול, שכמה מקומות נזכרו בו נקראים בשמות שונים, ומכיון שמדבר אחד הוא, שמות אלה רואים להאמר גם על המדבר כולו [ודהיינו המדבר שבתחומו מצוי מקום פלוני]. אולם הקשו, שמכואר בכתוב (דברים ב כ, שופטים ה יח) שמדבר קדמות הוא במזרח ארץ ישראל, והרי מדבר סיני הוא ברדומה. וראה מה שתירצו בזה המהרש״א (שם), והיעב״ץ (במוס׳ שם), והמגיני שלמה (במוס׳ שם) כתב שאחד מן התלמידים כתבו, ונדאי לא ר״ל כתב כן, ומה שנאמר (דברים שם) 'ואשלח מלאכים ממדבר קדמות' וגו' אין הכוונה למקום הנקרא מדבר קדמות, אלא כפי שפירש רש״י שם על פי מדרש. ד. **שכן** על פי רוב כך הוא נקרא בתורה. מהרש״א (לעיל ע״א מ״ב ד״ה מלמד), ופירש המרומני שדה (ד״ה ואפילו) שאין מחלוקת ששמו העיקרי של המדבר הוא 'חורב', כדברי רבי יוסי ברבי חנינא [מאחר שזה היה שמו הראשון (שמות ג ו)], ולכן צריך למצוא טעם למה נקרא בשמות אחרים], אלא שנחלקו מה הוא שמו העיקרי של ההר, רבי אבהו סובר שהוא 'הר סיני' [ולכן צריך למצוא טעם למה נקרא 'הר חורב', אבל שמו העיקרי 'סיני' הוא מדבר סיני עצמו], ורב חסדא ורבה בריה דרב הונא סוברים שגם שמו העיקרי של ההר הוא 'חורב' [וצריך למצוא טעם למה נקרא 'הר סיני']. אמנם במהרש״א (שם) משמע שאינו מחלק בין שם ההר לשם המדבר, ונחלקו גם בזה וגם בזה, ואם כן כוונת יפה״נאמ׳ היא שדעת רבי יוסי ברבי חנינא [ורב חסדא ורבה בריה דרב הונא] חלוקה על דעת רבי אבהו. ה. **שקבלו** גזר דין וענש על שלא רצו לקבל את התורה, כפי שדרשו (במד״ר פ״ג ס״ח) על הפסוק (תהלים ס יד) 'והנחים חרוב יחרבו' [מחורב יחרבו', ריא״ף (בעל עין יעקב פ״ח ס״ק ס״ב)]. וראה רש״י (כאן פ״ה ס״ב - ה״מלמד). שתכלית התגלות ה' לאומות בשעת מתן תורה לשאלם מה רוצים לקבלה, היתה בשביל להענישם. וביאר הצ״ע יוסף (במד״ר פ״ג ס״ח) שהשנאה והחורבן שהגיעו לגויים הם על שלא קבלו את האמונה באחדות ה׳, ובעבודתו, ולא על המצוות המעשיות, שלהם חיוב בהן. וכתב, שלכן כל האומות שעבדו את אלילים נחרבו ונאבדו מן העולם הם ואמונותיהם. יש להבין מה התחילן בין שתי הדעות, מה בין 'חורבה' ל'שנאה', וביאר באיי הים (לעיל ע״א ד״ה מלמד) שיש שני מיני ענשים, ענש גמולי ועונש יסורי, והיינו ענש הבא כגמול רע על מעשי רשע, ועונש הבא מצעמו על עושה הרעה מכח תכונת מעשיו. על העונש הגמולי ראוי לומר שהמענישו שונא את המכרה את פיו ומענישו על עוונותיו, אולם העונש הסגולי אינו שייך לשנאה, אלא רעתו באה אליו מן הטבע, כאוכל סם המות, שמשחית ומחריב את עצמו באכילתו, וכמו כן יש בטבע העונות והחטאים להחריב את החוטאים. וזו היא דרשת רבי אבהו 'שירידה חורבה', שכאשר הגויים לא אבו לקבל את התורה בא עליהם חורבן סגולי, אשר לא היה גמול ועונש על בחירתם הרעה, ולדעת רב חסדא הגויים נשנאו ונענשו על שלא רצו לקבל את התורה. ו. **פשט** הכתוב הוא הבטחת ה' לישראל שכאשר ישובו אליו בתשובה, אף אם יהיו חטאיהם אדומים כשני, יהפכם להם ולילבינם כשלג. רש״י (ישעיה א יח). ז. **לשון** שני, שהוא חוט צבוע בצבע אדום. מצודות ציון (ישעיה שם). ח. **כלומר**, שמספר חטאיכם יהיה כמנין השנים שעברו מאז בריאת העולם. מהרש״א (ע״ז ד״ה כשנים). וראה מה שפירש בזה המהר״ל (מד׳ מגדל ד״ה כשנים). ט. **'לכו'** ונוכחוה' הוא לשון תוכחה ויוכחו, להתווכח ולברר מי הוא שטרח על שכנגדו. רש״י (לעיל קכט:; ד״ה תוכחה, ישעיה שם), וד״ק ומלבי״ם (ישעיה שם). ובפשוטו פירש הרד״ק שילכו נא' הוא לשון זירוז, ולא הליכה ממש. י. **מהרש״א** (ד״ה לכו). בניהו (ד״ה כשנים). יא. **ולכן** לא נאמר 'בואו', כי יאמר להם ללכת אל האבות, ונאמרה לשון עתיד משום שהוא יהיה לעתיד לבא. יב. **ביום** הדין הגדול שיהיה בתחיית המתים (ראה דניאל יב ב), וראה תוספות (ד״ה מז: ד״ה ולימא) למה יהיה אז דין נוסף אחרי שכבר נידונו הנפשות בגן עדן או בגיהנום], יהיו שלש כתות, צדיקים גמורים, שיכחכו ויחתמו מיד לחיי העולם הבא, רשעים גמורים שיכחכו ויחתמו מיד לגיהנום, וביניונים, שהם בעלי מחצה זכויות ומחצה עוונות, ונחלקו בית שמאי ובית הלל בברייתא (ד״ה מז:) כיצד יהיה דין הביניונים. וביאר המהרש״א (ד״ה לכו).

עֲלֵיהוּ - שאין אתה מעניש עליהן[כד], פָּשׁוּ לָהּ חֲמִשָּׁה - נשארו חמישים שנה. דָּל - הורד עֲשָׂרִים וְחָמֵשׁ יְתֵירוֹתֶיהָ - של הלילות, שהם חצי מחזי האדם, פָּשׁוּ לָהּ חֲמִשָּׁה. דָּל תָּרְתֵּי סְרֵי וְפַלְגָא - הורד עוד שתים עשרה ומחצה דְּצִלְיוּ וְיָכְלִ֫ל וְדִבְיֵת הַכְּפָא - שהן הזמן שעסקו בו בתפילה, באכילה, ובבית הכסא[כה]. פָּשׁוּ לָהּ תְּרֵתֵי סְרֵי וְפַלְגָא - נשארו שתים עשרה ומחצה, שבהן חטאו, הרי שרק מיעוט שנותיהם עברו בחטא, והאדם נידון עליו לפי הרוב, לכפ"ה. וְאִם אָתָה סוֹבֵל אֶת בּוֹקֶם - [כל החטאים]. מוֹטָב, וְאִם לָאו, יהא פָּלְגָא - חצי מהן עָלַי, וּפַלְגָא עָלָיךְ - וחצי עליך. וְאִם תְּמָצֵא לוֹמַר שִׁבּוֹקֶם עָלַי, הָא קָרֵיבִית נַפְשִׁי קָמֶךָ - הרי הקרבתי את נפשי לפניך, בעקידתי[כו]. פְּתָחוּ יִשׂראל וְאָמְרוּ כנגד יצחק, '(כי) אַתָּה אָבִינוּ. אֲמַר לָהֶם יִצְחָק, עַד שֶׁאַתֶּם מְקַלְּסִין לִי אומרים כך כנגדי, קַלְּסוּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמַחֲוֵי לְהוּ - ומראה להם יִצְחָק את הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעֵינֵיהוּ - בעיניהם[כז], לומר להם שֶׁרָאוּ כנגדו שהוא אביהם. מֵיָד נְשָׂאוּ עֵינֵיהֶם לַמָּרוֹם וְאוֹמְרִים, 'אַתָּה ה' אָבִינוּ[כח] גַּאֲלֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ[כט].

★

הגמרא מביאה מאמר נוסף בענין הנהגת רחמי אב לבניו שמנהיג בה ה' את ישראל[ל]: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, רָאוּי הָיָה יַעֲקֹב אָבִינוּ לְיָרֵד לְמִצְרַיִם בְּשִׁלְשָׁלְאוֹת שֶׁל בַּרְזֶל, כדרך הגולים, שהרי בגזירת גלות ירד לשם[לא], אֶלָּא שֶׁזְּכוּתוֹ[לב] גָּרְמָה לוֹ שתהיה סיבת ירידתו נוחה ונעימה, שנמשך הוא וכל זרעו אתו למצרים מרצונו לשביל להיות קרוב ליוסף[לג], דִּכְתִיב (תהלים ל"ו ד) 'בְּהַבְלֵי אָדָם אִמְּשָׁכֵם בַּעֲבוֹתוֹת אַהֲבָה, וַאֲהִי לָהֶם כְּמְרִימֵי עֹל עַל לְחָיֵיהֶם, וְאֶט אֵלָיו אוֹכִיל', והיינו שבשביל חיבת האדם (-יעקב) משכים למצרים ברחמים, בחבלים רכים ולא בשלשלאות[לד], ואף בכל צרות השעבוד במצרים נהגתי איתם כאדם המסייע לבהמתו להרים את העול מעל צווארה על ידי לחשות עין ומקלות, להקל מעליהם, והטיתי [-נתתי] להם כח להכיל את יסורי עבודת הפרך[לה].

★ ★ ★

משנה המשנה חוזרת לעסוק בשיעורי הוצאה לרשות הרבים לענין חיוב חטאת: הַמּוֹצִיא לרשות הרבים עֲצִים שסתמם להסקה, שיעורם בְּדֵי לְבַשֵּׁל בגחליהם[לו] כגרוגרת מֵבֵיצָה קָלָה לבישול, והכוונה לביצת תרנגולת שמתבשלת

גמרא הגמרא דנה בשיעור הוצאת עצים לרשות הרבים לענין חיוב חטאת. שנינו במשנה: המוציא עצים, שיעורם כדי לבשל ביצה קלה. מקשה הגמרא: הלא תְּנִינָא הָדָא וְזִמְנָא - דין זה כבר נשנה לעיל במשנה (פ:), המוציא חֲגָה [-קנה סוף], שיעורו בְּדֵי לַעֲשׂוֹת ממנו קוֹלְמוֹס[לז], וְאִם הָיָה עָב או מְרוּפָּף [-סדוק] שיעורו בְּדֵי לְבַשֵּׁל בֵּיצָה קָלָה שֶׁבְּבֵיצִים, כשהיא מְרוּפָּה [-בחושה ומעורבבת] וְנִתּוּנָה בְּאֵילֹ֫פָּס - במחבת.

מתרצת הגמרא: מַהוּ תֵּיתֵימָא - שמא היית אומר, הָתָם הוּא - דווקא שם בקנה דְּלָא חֲזֵי לְמִידֵי - שאינו ראוי לשימוש אחר מלבד הסקה, לכן שיעורו כדי לבשל ביצה קלה, אֲבָל עֲצִים דְּחָזֵי לְמִבְנָא דְּאָהֳלֵי֫דְא - שראויים לעשות מהם שן למפתח, יהיה שיעורם אֲפִילּוּ בָּעֵי לְמֵיהַוֵי, קָא מַשְׁמַע לַן - משמיענו המשנה שגם עצים שיעורם כדי לבשל ביצה קלה[מה].

★

הגמרא דנה בשיעור הוצאת תבלין. שנינו במשנה: המוציא תָּבְלִין שיעורו בְּדֵי לְהַתְבַּל בְּבֵיצָה קָלָה, וכל מיני תבלין מצטרפים זה עם זה לשיעור. מקשה הגמרא: וְרַבְיָנְהוּ - ואקשה סתירה ממה ששנינו במסכת ערלה (פ"ג מ"ג), מיני תַּבְלִין של איסור, שלהם שְׁנַיִם וְשִׁלְשָׁה שֻׁמּוֹת והם מִמִּין אֶחָד, כגון פלפל לבן, פלפל שחור ופלפל ארוך[מו], אוֹ אפילו הם מהבלינים הם מְשָׁלְשָׁה מִינִין (וְשֵׁם אֶחָד) ולהם שלשה שמות, ותיבלו בכולם את הקדירה ואין די באחד מהם כדי לתבל, אֲסוּרִין וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, כלומר כל תבליני האיסור המצטרפים לתיבול אוסרים את התבשיל באכילה[מז]. וְאַמַּר חִזְקִיָּה,

---

כד. **שכן** מצינו בדור המדבר, שלא ענש ה' אלא מבן עשרים ומעלה, כאמור בחטא המרגלים (במדבר יד כט) 'במדבר הזה יפלו פגריכם וגו' מבן עשרים שנה ומעלה אשר הלינותם עלי'. רש"י (ד"ה ל).

כה. וראה רש"י (במדבר טז ח) שכתב על פי מדרש (תנחומא בא סה"ר ג) שבית דין של מעלה אינם מענישים עד עשרים שנה, ובירושלמי (מכות פ"ג ה"ו) מפורש שאדם אינו נענש בעונש כרת רק אחר עשרים שנה (וראה חכם צבי (שו"ת סי' מט) שהרחיב בענין).

כו. **מהרש"א** (ד"ה סי' מט) כתב, **אם** אתה סובל את כולם' היינו באם תסבור תה בינם לבין המקום, שתסליחה עליהם אינה תלויה אלא בך, מוטב, 'ואם לאו' היינו שתטאר גם בינם לבין הבריות וצריכים לפייסם, אם כן יהיה החצי שבינך לבינם עליך ושבינם לבין הבריות עלי. 'ואם תמצא לומר כולם עלי' היינו שכל חטאיהם הם בין אדם לחברו, הרי הקרבתי נפשי לפניך ואוכל לסבול כולם. מהרש"א (שם), עי"ש שביאר ע"פ זה 'ומחוי להו', וכו', השל"ה (שני, תו"מ תורה אור ד"ה נקד שלמטה ד"ה ומפוהלא) כתב שרבים הקשו, הרי מדתו של אברהם היא מדת החסד, ושל יצחק מדת הדין, ויעקב כולל מהחסד והדין, ואיך תתגלגל שכולם של ישראל דווקא על ידי יצחק. וראה מה שביאר בזה המהרל"ו (נצח ישראל פ"ל-לג), ומה שכתב בזה המכתב מאליהו (ח"ב עמ' נח).

כז. **לשון** מליצה היא, ולא בפשוטו, שהרי 'לא יראני האדם וחי' (שמות לג כ). כן יהודיע (ל"ה ומפורי).

כח. **רבי** יונתן דרש את דרשתו ממשמעות הכתוב, שבסופו מפורש 'אתה ה' אבינו', משמע שבאמור בתחילתו 'כי אתה אבינו' אין הכוונה לה', ומכיון שאברהם ויעקב מוכרים בהמשך הפסוק, משמע שזה מכוון כלפי יצחק. מהרש"א (ב"ב פ"ד ה"ט סוף ס:). כט. **שאמנם** בפעם הזו המליץ יצחק טוב עליהם, אך הלא בפעם אחרת בירך את עשו כמבואר בגמרא לעיל, אבל אתה ה' אבינו וגואלנו מעולם ועד העולם. ריא"ף (נב"ז עין יעקב ד"ה מראבד"ם) בשם כסף נבחר, וראה כמו כן במדרש (ב"ר פ ז). וכתב בספר בניהו (ד"ה לפתיל), נראה דרקיעא ושניים בבתי מדרשות וכתובים בגמרא, הרי גם האבות ידעיים אותם, שכך רקיעא הכי, וכך ישיבו הם, ואם כן מהו הענין בתשובותיהם, כיון שגילה ה' שכך ישיבו הרי הדברים שאמורו אינם דבריהם, משום שהם מוכרחים להשיב כדברים האלה בדיוק. ויש לתרץ, שדבר זה יהיה אחר תחיית המתים, כשהאבות יחזו ויעמדו על כל אנ"ש שהדברים התגלו בשמים ובארץ והאבות ידעיים עתה מכל זה, אחר שיחזו מחדש תמלק ידיעה זו מלבם ותשתכח, וכל אחד מהם ישיב תשובות אלו כפי מה שעולה בלבו ולפי ראות עיני שכלו. ל. **ועוסק** בענין ירידת יעקב למצרים, שהכוונה לעיל 'ואנכי ארד עמך מצרימה'[]. לא. **רשי"י** (ד"ה כשלשלאות) לב. **כאותו** במדרש (ב"ר פו ג) 'אמר הקב"ה, בני בכורי, ואני מוריידו בבניון וכו' אלא הריני מושך את בנו לפניו והוא יורד אחריו'. וראה תורת משה (לשלשלי, דברים י"ט כ) שכתב שבאותיות יורדי מצרים זכו לכך בזכות שהיו בעלי אחדות, בלי פירוד. לג. **בראשית** (מהדו' ט-כ"ס). לד. **רש"י** (ד"ה כשלשלאות) ועוד פירש רש"י (בשופט יב) מה הוא 'בחבלי אדם אמשכם', שמשכתים תמיד במשיכת רחמים כאדם המושך את בנו, בחבלים רכים. וראה במהרש"א (ד"ה כשלשלאות) שביאר את הפסוק בדרך נוספת. לה. **רש"י** (ד"ה כשלשלאות, מתרגמי, ופסוק שם) ותרגמו 'לחיתם' לשון לוחזים [-לוחות עץ (ד"ה ס"ע קיז)]. ופירוש 'אט' כמו 'אשה' (ד"ה שוף שמש שם). לו. **מאירי** (ד"ה ממצטרפין). לז. **לעיל** (פ:) בענין קנה שביארנו הנראתו לחייב חטאת גם הוא ביצה קלה, והוספה המשנה שמדובר בביצה טרופה ונתונה באילפס. והעיר התחם סופר (ד"ה כדי) מדוע לא הוספה גם משנתנו תיבות אלו.

לח. **פמעט** שומים ובצלים, שאף שמתבלים גם את הקדירה, מכל מקום אינם קרויים תבלין. על פי תוספות יום טוב (פ"ט מ"ה) שדייק כן מהרמב"ם (פירוש המשניות שם), והוסיף שכך מבואר גם בתוספות להלן (קמ:, סוף ד"ה תנן). ובשנות אליהו (ד"ה תבלין) כתב שתבלין כולל גם שומים ובצלים.

לט. **השפת** אמת (ד"ה תבלין) הקשה, מדוע תלתה המשנה שיעור הוצאת תבלין בביצה שלמה ולא בכגרוגרת ממנה. וכתב שאולי ביצת תרנגולת צריכה פחות תבלין מפאכלים אחרים, וזהו שיעור קטן ביותר, ולכן קבעו חכמים שיעור חשוב, לחבל ביצה שלמה. החתם סופר (ד"ה כדי) הקשה, שהרי לענין התבלין אין זה מעלה או מוריד מה שהיא קלה לבישול, ומדוע שנינו כדי לחבל ביצה קלה, הלא היה ראוי לשנות כדי לחבל ביצת תרנגולת. והתפארת ישראל (יכין פ"ח סוף כב) כתב, שביצת תרנגולת עריבה יותר משאר ביצים ואין צריך הרבה תבלין כדי להמתיקה, ולכן נקראת קלה משום שתיובלה קל.

מ. **הקליפה** הירוקה שעל קליפת האגוז בעודה לחה. רש"י (ד"ה קליפה). ועושים ממנה צבע.

מא. **רש"י** כתב שהוא צמח הנקרא קרו"ג, ובהגהות יצרינים הביא בשם גליון מהרי"ל. המוציא תְּבָלִין - מיני בשמים וצמחים שריחם טוב ומתבלים בהם את התבשיל[לח], שֶׁהֲרֵי בְּדֵי מַה בֵּיצָה קָלָה[לט] וּמִצְטָרְפִין לשיעור זה כל מיני תבלין זֶה עִם זֶה. המוציא קִלְיְפֵי אֱגוֹזִין[מ] וּקְלִיפֵי רִמּוֹנִים וכן אִיסְטְמִי֫נָא[מא] וּפוּאָה[מב] שמכינים מהם מיני צבע, שיעורם בְּדֵי לְצַבּוֹעַ בָּהֶן בֶּגֶד קָטָן הנתון בִּפֵי כַּבָּה - אריג קטן הנתון בראש הכובע העשוי רשת שהאשה מכסה בו את ראשה[מג]. המוציא מֵי רַגְלַ֫יִם, נֶתֶר - מין אדמה וּבוֹרִית - מין צמח המשמש לנקיון[מד]. קְמוֹלְיָא וְאֶשְׁלָג - מיני עשבים המשמשים לנקיון וכביסה[מה], שיעורם בְּדֵי לְצַבֵּעַ בֶּגֶד קָטָן הנתון בִּפֵי כַּבָּה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שיעורם בְּדֵי לְהַעֲבִיר אֶת הַטָּהֵם של דם נדה שנמצא על בגד ולטהרו[מו].

★

גמרא הגמרא דנה בשיעור הוצאת עצים לרשות הרבים לענין חיוב חטאת. שנינו במשנה: המוציא עצים, שיעורם כדי לבשל ביצה קלה. מקשה הגמרא: הלא תְּנִינָא הָדָא זִמְנָא - דין זה כבר נשנה לעיל במשנה (פ:), המוציא חֲגָה [-קנה סוף], שיעורו בְּדֵי לַעֲשׂוֹת ממנו קוֹלְמוֹס[מז], וְאִם הָיָה עָב או מְרוּפָּף [-סדוק] שיעורו בְּדֵי לְבַשֵּׁל בֵּיצָה קָלָה שֶׁבְּבֵיצִים, כשהיא מְרוּפָּה [-בחושה ומעורבבת] וְנִתּוּנָה בְּאֵילֹ֫פָּס - במחבת.

מתרצת הגמרא: מַהוּ תֵּיתֵימָא - שמא היית אומר, הָתָם הוּא - דווקא שם בקנה דְּלָא חֲזֵי לְמִידֵי - שאינו ראוי לשימוש אחר מלבד הסקה, לכן שיעורו כדי לבשל ביצה קלה, אֲבָל עֲצִים דְּחָזֵי לְמִבְנָא דְּאָהֳלֵי֫דְא - שראויים לעשות מהם שן למפתח, יהיה שיעורם אֲפִילּוּ בָּעֵי לְמֵיהַוֵי, קָא מַשְׁמַע לַן - משמיענו המשנה שגם עצים שיעורם כדי לבשל ביצה קלה[מח].

★

הגמרא דנה בשיעור הוצאת תבלין. שנינו במשנה: המוציא תָּבְלִין שיעורו בְּדֵי לְהַתְבַּל בְּבֵיצָה קָלָה, וכל מיני תבלין מצטרפים זה עם זה לשיעור. מקשה הגמרא: וְרַבְיָנְהוּ - ואקשה סתירה ממה ששנינו במסכת ערלה (פ"ג מ"ג), מיני תַּבְלִין של איסור, שלהם שְׁנַיִם וְשִׁלְשָׁה שֻׁמּוֹת והם מִמִּין אֶחָד, כגון פלפל לבן, פלפל שחור ופלפל ארוך[מט], אוֹ אפילו הם מהבלינים הם מְשָׁלְשָׁה מִינִין (וְשֵׁם אֶחָד) ולהם שלשה שמות, ותיבלו בכולם את הקדירה ואין די באחד מהם כדי לתבל, אֲסוּרִין וּמִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, כלומר כל תבליני האיסור המצטרפים לתיבול אוסרים את התבשיל באכילה[נ]. וְאַמַּר חִזְקִיָּה,

---

מב. **השפת** אמת (ד"ה תבלין) הקשה, מדוע תלתה המשנה שיעור הוצאת תבלין בביצה שלמה ולא בכגרוגרת ממנה. וכתב שאולי ביצת תרנגולת צריכה פחות תבלין מפאכלים אחרים, וזהו שיעור קטן ביותר, ולכן קבעו חכמים שיעור חשוב, לחבל ביצה שלמה. החתם סופר (ד"ה כדי) הקשה, שהרי לענין התבלין אין זה מעלה או מוריד מה שהיא קלה לבישול, ומדוע שנינו כדי לחבל ביצה קלה, הלא היה ראוי לשנות כדי לחבל ביצת תרנגולת. והתפארת ישראל (יכין פ"ח סוף כב) כתב, שביצת תרנגולת עריבה יותר משאר ביצים ואין צריך הרבה תבלין כדי להמתיקה, ולכן נקראת קלה משום שתיובלה קל.

מג. **הקליפה** הירוקה שעל קליפת האגוז בעודה לחה. רש"י (ד"ה קליפה). ועושים ממנה צבע.

מד. **רש"י** כתב שהוא צמח הנקרא קרו"ג, ובהגהות יצרינים הביא בשם גליון מהרי"ל. נצא. **רש"י** כתב שהוא צמח הנקרא קרו"ג. ובהגהות יצרינים הביא בשם גליון שהכוונה לצבע כעין תכלת, וכן פירש הרמב"ם בפירוש המשנה.

מה. **שרשי** עשב שמוציאים מהם צבע אדום. רע"ב (פ"ט מ"ח). מג. **כדי** לחמם את הראש, או לצניעות לשמור שהשערות לא יתפזרו, או לשמור את שערה שלא תשבר. ראב"ד (מעשיות פ"ג מ"ח). מד. **רע"ב** (שם).

מה. **תאנת** ישראל (יכין פ"ח ס"ק ל). מו. **רש"י** (ד"ה פלח). וכוונתו למה ששנינו בנדה (פ:) באשה שנמצא כתם של דם [בגודל של גריס] על בגדה, טמאה משום שתולים שהוא דם נדה. אם מכבסים את הכתם בסממנים אלו והכתם אינו עובר, הרי זה מוכיח שהכתם אינו דם אלא צבע והיא טהורה. השפת אמת (ד"ה ר"י פ"ח סוף) מדייק שצריך לומר שגודל הכתם הוא כגריס, שהרי בפחות משיעור זה אין הכתם מטמא, ולאיזה צורך יבדקו אותו בסממנים. והעיר שאם מעבירים את הסממנים כדי לבדוק אם זה דם או צבע, לכאורה אין צריך לשיעור של סממנים כדי להעביר כתם שלם בשיעור כגריס אלא די בשיעור קטן שראוי להעביר בו מעט מהכתם, שהרי אם מקצת הכתם אינו עובר הרי זה מוכיח שהכתם כולו הוא צבע ולא דם, ונשאר בצריך עיון, שהרי לא משמע כן מלשון המשנה. וכוונתו שלשון המשנה הוא 'כדי להעביר את הכתם', ומשמע שמדובר בכמות של סממנים הראויה להעברה של כתם שלם.

מז. **דרכם** היתה לעשות קולמוס מקנה-סוף לכתיבת ספרי הקודש, כמובא בתענית (כ:) 'מה קנה זה עומד במקום מים וגומי מחליף ושרשיו מרובין, ואפילו כל הורמנות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו אלא הולך ובא עמהן', דמומו הורחוות עמד הקנה במקומו וכו', ולא עוד אלא שזכה קנה ליטול חימנו קולמוס בכדי בו ספר תורה נביאים וכתובים'. מח. **כיון** שסתם עצים עומדים להסקה ולא לשן של מפתח, אף שזו קולא, שאינו מתחייב עד שיוציא שיעור לבשל בו ביצה קלה. הריטב"א (ד"ה לחזק). מט. **רש"י** (ד"ה כ:). והתוספות (ד"ה שלשלאות) תמהו עליו, הלא שלשה מינים שונים הם וטעמם שונה ומדוע השם 'פלפל' המשותף לכולם נותן להם דין של מין אחד. ולכן פירשו בשם רבינו תם שהמשנה בערלה מכוונה 'איסורים' בלשון 'שמות', וכך מתפרשת המשנה שם, תבלין, שהם ושלשה שלשה, כלומר שלשה תבלינים ממין אחד אלא שכל אחד יש עליו איסור אחר, כגון ערלה וכלאי הכרם ושאינה מכוין שלשתם מן אחד מצטרפים. נ. **רש"י** (ד"ה שלשלאות). והוסיפו התוספות (שם ד"ה שלשלאות - הגמ') 'כגון פלפל וכמון וקנמון'. וכתב המהרש"ל (ד"ה שלשלאות) שלרש"י אין לגרוס במשנה בערלה 'או משלשה מינין ושם אחד', שהרי לרש"י הם שלשה מינים ושלשה שמות. אבל התוספות שפירשו ש'שמות' היינו איסורים, נשארת הגרי"ס 'או משלשה מינים ושם אחד', כלומר שלשה מינים תבלין ושלשתם אסורים באיסור אחד. נא. **על** פי רש"י (שם). והתירוץ הוא שאין אומרים שכיון שאין בכל אחד לחוד כדי לתבל את הקדירה יתבטל ברוב התבשיל. והתוספות (ד"ה שלשלאות) כתבו בשם רבינו תם פירוש נוסף, ש'איסורים' הכוונה שאם התבלינים ניתנו בקדירה, הם אוסרים את התבשיל בנתינת טעם של איסור, ו'מצטרפים' הכוונה שאם נתערבו מיני תבלינים של איסור יבשים בתבלינין היתר יבשים, הרי הם מצטרפים לאסור את כל התערובת (גם בלי נתינת טעם) עד שיהא בהיתר ששים כדי לבטלם. ומדובר שהתבלינים נימוחו ותבלינין האיסור אינם ניכרים, או שאינו יודע אלו הם תבליני האיסור. חזון איש (דמאי סימן כה אות ו).

צ. [א] אמר רבי עקיבא פרק תשיעי שבת

בְּמִינֵי מְתֶיקָה שָׁנוּ - המשנה בערלה עוסקת בשלושה תבלינים שטעמם מתוק[א], והטעם שמצטרפים זה לזה, **הוֹאִיל וּרְאוּיִין** תבלינים אלו **לְמָתֵק** את **הַקְּדֵירָה** לכן נחשבים כולם למין אחד ואם מצטרפים לאסור את הקדירה[ב]. **מדייקת הגמרא: מַשְׁמָע** - הטעם שמצטרפים, **מְשׁוּם דְּמָתֵק אֶת הַקְּדֵירָה, הָא לָאו הָכִי** - משמע שאם אינם באים למתק, **לָא** מצטרפים, ומדוע נאמר במשנתנו שכל התבלינים מצטרפים לשיעור הוצאה, ולכאורה אף אלו שאינם ממתקים את הקדירה[ג]. **מתרצת הגמרא: הָכָא נָמֵי חָזֵי לְמָתֵק** - גם משנתנו עוסקת רק במיני תבלין שממתקים את התבשיל.

★

הגמרא דנה בשיעורי הוצאה של כמוניים שמכינים מהם צבעים. שנינו במשנה: המוציא לרשות הרבים **קִלְיְפֵי אֱגוֹזִין וְקִלְיְפֵי רִמּוֹנִים קְמָיִם וּפוּאָה**, שיעורם **כְּדֵי לְצַבּוֹעַ בֶּגֶד קָטָן. הגמרא מקשה סתירה: וְרָמִינְהוּ** - ויש להקשות ממה שאמרו בברייתא, **הַמּוֹצִיא קְמָנִים שְׁרוּיִין** במים ומוכנים לצביעה, שיעורם **כְּדֵי לְצַבּוֹעַ בֶּהֶן** צמר **לְהוֹגְמָא** - להראות ללוקחים אם הצבע רואי להם, וכמות הצמר לדוגמא מספיקה **לְאֵירָא** - כדי לסתום את קנה האריגה שבו נתונה פקעת הערב[ד]. **מתרצת הגמרא: הָא אִיתְּמַר עֲלָהּ[ה] אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ**, משמעון עוסקת בסממנים שאינם שרויים ואינם מוכנים לצביעה, ולכן השיעור אינו כדי לצבוע דוגמא לאירא, **לְפִי שֶׁאֵין אָדָם טוֹרֵחַ לְשָׁרוֹת סַמָּנִים לְצַבּוֹעַ בֶּהֶן דּוּגְמָא לְאֵירָא**, אלא כדי לצבוע בגד קטן, אבל בברייתא עוסקת בסממנים שרויים ומוכנים ולכן שיעורם לצבוע דוגמא לאירא.

★

הגמרא עומדת על טיבם של חומרי הניקוי שנזכרו במשנה. שנינו במשנה: המוציא מי רגלים, נתר וברורית קמולא ואשלג, שיעורם כדי לכבס בגד קטן. **מבארת הגמרא: מֵי רַגְלַיִם, תְּנָא** בברייתא, **מֵי רַגְלַיִם** חייב על הוצאתם רק **בֶּן אַרְבָּעִים יוֹם**, לאחר זמן זה הם אינם מועילים ולא חייבים על הוצאתם.

נֶתֶר, תְּנָא בברייתא, **נֶתֶר אַלְכְּסַנְדְּרִית** - שהובא מאלכסנדריה, **וְלֹא נֶתֶר** שהובא ממקום ששמו **אַנְטַכְּסַנְדְּרִין.**

בּוֹרִית, אָמַר רַב יְהוּדָה, זֶה חוֹל. מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא, הַבּוֹרִית וְהַחוֹל, ומשמע שחול אינו בורית. **מתרצת הגמרא: אָלָּא מַאי בּוֹרִית, בְּרִירְתָא** - גפרית.

מקשה הגמרא: מֵיתִיבִי, הוֹסִיפוּ בברייתא (תוספתא שביעית פ"ח ה"ד) **עֲלֵיהֶן** - על מיני צמחים שעושים מהם צבעים, השנויים במשנה (שביעית פ"ו מ"ה) שיש להם קדושת שביעית, גם את מיני הכביסה האלה[ז], **הַחַבְּיצִינִין[ח] וְהַחֲלִיגִינִין** [-לענה] **וְהַבּוֹרִית וְהָאֲהָלָה** [-שורש של עשב הנקרא אהלן]. **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - ואם היה עולה בדעתך שבורית היא **בְּרִירְתָא** - גפרית, **בְּרִירְתָא מִי אִיתָא** - וכי יש לגפרית קדושת **בְּשְׁבִיעִית, (וְהתנן[ט]) [וְהָתַנְיָא], וְזֶה הַכְּלָל כֹּל** צמח **שֶׁעֹּשֶׂן יֹּוֹ עִיקָּר** - שורש באדמה שממנו הוא יונק, **יֶשׁ יֹּוֹ** קדושת **שְׁבִיעִית, וְשֶׁאֵין יֹּוֹ עִיקָּר** - שורש באדמה[י], **אֵין יֹּוֹ** קדושת **שְׁבִיעִית**, והלא גפרית היא חומר שמוציאים מאדמה ואין לה שורש בארץ[יא].

מתרצת הגמרא: אֶלָּא מַאי בּוֹרִית, אָהֳלָה[יב]. מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא וְהַבּוֹרִית וְאָהֳלָא, משמע שהם שני דברים שונים. **מתרצת הגמרא: (אָלָּא) תְּרֵי גַּוְונֵי אָהֳלָא** - ישנם שני מיני אהל.

קִימוּלְיָא, אָמַר רַב יְהוּדָה זה צמח הנקרא **שָׁפוֹךְ דּוּיךָ[יג].**

אַשְׁלָג, אָמַר שְׁמוּאֵל, שְׁאִילְתִּינְהוּ לְכָל נְחוֹתֵי יָמָּא - שאלתי את כל יורדי הים **וְאָמְרוּ לִי, שׁוֹנָאנָה שַׁיְיתָה, וּמְשָׁתְכָה בְּנוּקְבָא דְּמָרְגָּנְיתָא** - ומצוי בנקב שבמרגליות ששולים מהים, **וּמַפְקֵי לַיהּ בְּרְמָצָא דְּפָרְזְלָא** - ומוציאים אותו מהמרגליות על ידי מסמר ארוך של ברזל[יד].

★ ★ ★

משנה משנתנו דנה בשיעורי הוצאה של חפצים שונים: המוציא **פַּפָּלֶת** [-מין צמח][טו], שיעורה **בְּכָל שֶׁהוּא[טז]**, וְכֵן **עִטְרָן** [-חומר המשמש להבערה][יז] שיעורו **בְּכָל שֶׁהוּא. מִינֵי בְשָׂמִים** שמפיצים ריח טוב, **וּמִינֵי מָתָכוֹת**, שיעורם **בְּכָל שֶׁהֵן[יח]**. המוציא **מְאַבְנֵי הַמִּזְבֵּחַ וּמִכֹּתֶל הַמְּזוּבָּה**, וכן המוציא **מֶקֶל קְפָרִים** - רקבון הספרים הבא מאכילת תולעים, **וּמֶקֶל מִטְּמוֹנוֹתֵיהֶם** - רקבון הבגדים שהספרים הולבשו בהם, שיעורם **בְּכָל שֶׁהוּא** לפי **שֶׁמְּצַנְּעִינִיו אוֹתָן מִגְּזֵזַן** מפני קדושתם[יט], ואף כל שהוא יש לו חשיבות[כ]. **רַבִּי יְהוּדָה** מוסיף **וְאוֹמֵר, אַף הַמּוֹצִיא מְשָׁמְשֵׁי עֲבוֹדָה זָרָה** שיעורם **בְּכָל שֶׁהוּא, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים יג יח) **וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם**, ותיבת 'מאומה' משמעותה 'כל שהוא', הרי שהתורה החשיבה [לשלילה] אפילו כל שהוא מהעבודה זרה[כא].

★

א. **שאף** שכל תבלין טעמו שונה משל חבירו, מכל מקום טעמם קרוב זה לזה, וכשהם ניתנים בקדירה טעמם שוה ולכן מצטרפים לאסור את התבשיל. הראב"ד (מבוא"ד סי' ס"ו ד"ה ומיהו). ב. **לשון הגמרא** אינו מדויק, שהרי מדובר בשהה כדי שיעור הוצאה, ואם [התבלינים] ממתקים את הקדירה, שהרי מדובר שנתן אותם בקדירה. תוספות (ד"ה הואיל), והתחם סופר (ד"ה הואיל) כתב לתרץ על פי מה שכתבו התוספות לעיל (סט: ד"ה לפומיה) שהתבלינים של איסור מצטרפים יחד לאסור גם אם הם יכשים ונתערבו בתבלין שאין בו איסור, ועל כך אמרו בגמרא שהם מצטרפים לאסור את כל התערובת עד שיהיו ששים נגד כל תבלין האיסור, משום שהם ראויים למתק את הקדירה כאשר יתנו בה, והביא ראיה ממה שמבואר בריטב"א (ע"ז סו. ד"ה לפומיה) שגם תבלינים יכשים מצטרפים לאסור משום שסופם שיתנו בקדירה למתק אותה. עוד הקשו התוספות (ד"ה הואיל) על חזקיה שמעמיד את המשנה בערלה בתבליני איסור שהם מיני מתיקה, שאם מדובר שטעמם של התבלינים מורגש במאכל, אם כן מדוע דורקא מיני מתיקה אוסרים את הקדירה, הלא גם שאר מיני תבלין של איסור היו צריכים לאסור את הקדירה אם טעמם מורגש במאכל. ואם אין טעמם של התבלינים מורגש במאכל, אף מיני מתיקה לא יצטרפו. ותירצו, ששאר מיני תבלין אף אם נותנים טעם בתבשיל מכל מקום הטעם פגום, כיון שיש בו תערובת של טעמים שונים, וטעם פגום של איסור אינו אוסר את התבשיל, ודורקא צירוף של תבלינים ממיני מתיקה נותנים בתבשיל טעם טוב ולא פגום. ג. **חקשה** הרמב"ן לעיל (סט: ד"ה הפלפל), איך מקשה הגמרא מאיסורי אכילה להוצאת שבת, הלא באיסורי אכילה אין מצטרפים מיני מאכלים זה עם זה לשיעור אחד, אף ששיעור כל אחד מהם להתחייב הוא כזית, ואילו לענין חיוב חטאת בהוצאת שבת כל אלה שאיסוריהם שוה מצטרפים, כמו שאנינו 'המוציא אוכלים כגרוגרת חייב. ומצטרפין זה עם זה מפני ששוו באיסוריהן', ומדוע סברה הגמרא שאיסורי אכילה ואיסור הוצאה דינם שוה, ולא יצטרפו תבלינים אלו עם אלו לשיעור הוצאה עד שיהיו כולם ראויים למתק את הקדירה כמו באיסורי אכילה. ותירץ, שאין לדמות תבלינים למאכלים, שמאחר שהמאכלים ראויים לאכילה בפני עצמם, ברין הוא שהם הוצרו בין כולם לשיעור לאכילה והיינו כגרוגרת חיוב. אבל תבלינים אינם ראויים לאכילה בפני עצמם, וכל חשיבותם היא רק במה שמתבלים בהם את האוכל, לפיכך שני מינים שאין בכל אחד מהם כדי לתבל, היה מן הראוי שלא יצטרפו לשיעור הוצאת כזית שמשום שהם נתבל בשניהם ביצה היא לא תהיה מתובלת, נמצא שאין בהם שיעור כדי לתבל ביצה, ולכן אם כולם מיועדים למטרה אחת נגון למתק אינם מצטרפים. התוספות (ד"ה זה ומשקה) תירץ, שאף שהאוכלים כולם מצטרפים לכגרוגרת לשיעור הוצאה, תבלינים אינם מצטרפים, משום שכל האוכלים שיעורם שוה כגרוגרת, אבל תבלינים אין שיעורם שוה, כי יש תבלין חריף שנותנים ממנו מעט לקדירה, ויש תבלין שנותנים ממנו הרבה, ויש תבלין שמתבלים בו רק בשביל זה ולא בשביל אחר, ויש מהם חריפים יותר ויש פחות, מתוקים או מלוחים, וקושיית הגמרא היא, שכיון שאין תיכלם שוה לא שיעורום שוה, לכן יצטרפו. ד. **פעולת** האריגה נעשית ע"י שמותחים את חוטי השתי על מכונת האריגה ומעבירים ביניהם את חוט הערב, והחשלתלה נעשית ע"י שמניחים פקעת של חוט הערב בתוך קנה וסותמים את פי בפיסת צמר [אירא] ויש שם נקב קטן ליציאת החוט. את הקנה מעבירים בין חוטי השתי ופקעת חוט הערב מתגלגלת בתוך הקנה וחוט הערב יוצא לפי הצורך, וכך נמתח חוט הערב בין חוטי השתי. מאירי לעיל (ח: ד"ה לפי שאין). ה. **נמחק** על פי ההגהות וציונים. ו. **הגירסא** שלפנינו היא 'מי רגלים עד בן ארבעים יום'. וכתבו התוספות (ד"ה מי) שיש לגרוס 'מי רגלים עד ארבעים יום', וכן הגיה הב"ח (סוף ס) ומחק תיבת 'בן'. וכתבו התוספות, שאלו שגרסו בגמרא 'מי רגלים בן ארבעים יום', היינו מי רגלים של תינוק עד ארבעים יום, ודחו התוספות גירסא זו, שהרי במסכת נדה (סב.) הסתפקה הגמרא אם מדובר במי רגלים של ילד או של זקן. עוד כתבו התוספות, שיש שגרסו 'מי רגלים של ארבעים יום', והכוונה שעברו עליהם ארבעים יום, גם גירסא זו דחו התוספות, משום שמבואר בברייתא שהוכאה בגדה (סב) שמי רגלים ראויים להעברת כתם מאז ששתו שלשה ימים עד ארבעים יום. ולכן גרסו התוספות בגמרא 'מי רגלים עד ארבעים יום', וכמבואר בברייתא שם. והרמב"ן (ד"ה מי) גרס 'מי רגלים בן ארבעים יום', והביא על גירסא זו את שלשת הפירושים שהזכירו התוספות, ולא הכריע ביניהם [מדבריו עולה שהלשון 'בן ארבעים יום' ניתנה לפירושים שונים, ושלא כהתוספות שכתבו שהמשמעות בגירסא זו היא דווקא על תינוק בן ארבעים יום]. ז. **החיבות** (ד"ה המוציא) והתוספות עליהן[1] אינן מלשון הברייתא אלא מלשון הגמרא שאמרה שבברייתא הוסיפו על המניים במשנה. הרמב"ן (ד"ה אם) והרשב"ם (ד"ה ובחידושים המיוחסים לר"ן) (ד"ה מיתיבי). ח. **זרע** השמיר כמין ביצים. ויש אומרים שהוא צמח הנקרא ביציי נץ החלב והוא פרח לבן. ערוך (ערך חבצן). ט. **על** פי הגהות וציונים. י. **ובמסכת** עבודה זרה (יב.) פירש רש"י (ד"ה כל) שהכוונה שמתקיים בארץ אף ביפות הנשמיט. יא. **בגון** קישואין ודילועין. רש"י (שם). יב. **רש"י** (שם, ד"ה פה. ד"ה פיקה). והקשו הר"ן והריטב"א (ד"ה מלח), שאם כברייתא היא נפרש, למה הוצרכה הגמרא להוכיח ש'כברייתא' אינה אסורה בשביעית ממה ששנינו 'זה הכלל כל שיש לו עיקר' וכו', והרי פשוט הוא, שכיון שגפרית אינה בכלל גידולי קרקע, לא חלים עליה דיני שביעית, ולכן פירשו, שכברייתא הוא מין צמח שאין לו שורש בקרקע. יג. **רש"י** לא פירש. והאבודרהם (מעל שמיים בל מוז) כתב בורית היא עשב שמכבסים בו ונקרא (בארמית) אהלא, ותרגום איוב (ט ל) 'והזיכותי בבור כפי' 'ובורית בהאלא ידי'. יד. **רש"י** (ד"ה שלח) כתב שלא נתפרש איזה צמח הוא, ובדבש תמר (ד"ה שלח) פירש על פי הערוך (ערך אשלג), שהוא מין עשב שזורעים אותו וכשגדל מעט שולפים אותו מהאדמה ונועצים אותו במקום אחר בארין, וכשגדל כל צרכו עוקרים אותו ומיבשים אותו ותוחמים אותו ורוחצים בו את הידים והוא מנקה את הידים מהלכלוך. טו. **רש"י** להלן (קב. ד"ה דפפלת). טז. **רש"י** (ד"ה שלח) כתב שאין הכוונה לפלפל המצוי אצלנו. וביאר התוספות יו"ט (פ"ח מ"ה) בשם הר"ש (פרה פ"ח מ"ו) שהוקשה לר"ש שהרי הפלפל המצוי אצלנו הוא מין תבלין, ולעיל במשנה (סט:) שנינו ששיעור הוצאת הפלפל הוא כדי לתבל ביצה קלה, ולכן כתב ר"ש שהפלפלת הוא צמח אחר, וראה בתוספות יו"ט מה שהעיר על דברי הר"ש. יז. **ובגמרא** יבואר למה ראוי פלפלת בשיעור זה. יח. **משנה** לעיל (כד:). וביאר רש"י לעיל (כ: ד"ה שפולאת) שלאחר שיוצא הזפת מן העץ, שורפים את הזפת באש ויוצא ממנו פסולת צלולה כשמן והוא העיטרן. יט. **בגמרא** יבואר למה ראויה מחכת כל שהיא. כ. **שכל** דבר קודש טעון גניזה, כמבואר במגילה (כו:). רש"י (ד"ה שמשמשין). כא. **הרמב"ן** (ד"ה אם ואם) העיר שהדין שנזה כאן התנה באבני מזבח ומקק של ספרים ומטפחותיהם שהחייבים חטאת על הוצאתם, היינו דווקא לדבי יהודה הסובר שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייבים עליה, שהרי אינו מוציא אותם להשתמש בהם אלא לגנזם, אבל לדבי שמעון הסובר שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה. אף כאן פטור. וראה להלן בהערה בדברי התוספות יום טוב שהוכאו שם. כב. **אמנם** קשה ממה שנינו לעיל (שם:) שכל הכשר להצניע ומצניעים כמותו והוציאו בשבת חייב, ומדוייקת הגמרא מהמשנה שהמוציא עצי אשירה [שדינם לשריפה] אינו חייב עליהם כיון שהם מאוסים וצריך לאבדם ואין מצניעים אותם, והלא לדבי יהודה במשנתנו חייבים אף על הוצאת מעשי עבודה זרה כיון שהתורה החשיבתם בתיבת 'מאומה'. רש"י (ד"ה מיתיבי). וכתב, שאכן המשנה שם אינה סוברת כדבי יהודה. והרמב"ן (ד"ה ואם) תירץ שבמשנתנו מדובר שמוציא את העבודה זרה לשורפה או להוליכה לים המלח, ולמטרה זו אמנם מצניעים את העבודה זרה. וצריך לומר שדבי יהודה לשיטתו שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, שהרי הוצאת עבודה זרה לצורך כלי[ה] היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, כיון שאינו מוציאה לרשות הרבים מחמת שהוא זקוק להם שם, אלא להיפך רוצה לסלקה מביתו ולשורפה. אולם במשנה לעיל מדובר במי שמוציא לרשות הרבים עצי אשירה כדי להשתמש בהם, ופטור משום שאין דרך בני אדם להצניע עצי אשירה להשתמש בהם לפי שהם מאוסים. התוספות יום טוב [כפי הנראה לא ראה את דברי הרמב"ן] כתב, שלכאורה נחלקו דבי יהודה ואנא קמא בענין הוצאת משמשי עבודה זרה, שלדעת דבי יהודה מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה ולדעת אנא קמא פטור. אולם אף לדעת הרמב"ם לא היא להלכה את דברי דבי יהודה, ומאידך פסק (פרק ח"ו ה"י) שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה. ולכן ביאר שלדעת אנא קמא הצנעת עבודה זרה לצורך איבודה אינה בכלל 'כל הכשר להצניע', כיון שלמעשה הוא אינו

גמרא במשנה נזכרו כמה שיעורי הוצאה בכל שהוא, הגמרא מבארת למה הם ראויים. **שנינו במשנה:** המוציא פֶּלֶפֶלֶת שיעורה בְּכָל שֶׁהוּא. **מבררת הגמרא:** לְמַאי חַיְיָא - למה רואים כמות כל שהיא של פלפלת. **מתרצת הגמרא:** לְרֵיחָא הָפֵּה - להסיר ריח רע בפה על ידי הנחת פלפלת בו[כג].

שנינו במשנה: המוציא עִיטָרָן שיעורו בְּכָל שֶׁהוּא. **מבררת הגמרא:** לְמַאי חַיְיָא - למה רואים כמות כל שהוא של עיטרן. **מתרצת הגמרא:** לְצִינָּחֲתָא - לכאב חצי הראש, שעל ידי ריח כל שהוא מהעיטרן[כד] נחלש הכאב.

שנינו במשנה: המוציא מִינֵי בְּשָׂמִים שיעורם בְּכָל שֶׁהֵן. תָּנוּ רַבָּנָן, הַמּוֹצִיא צמח שמפיץ רֵיחַ רָע[כה], שיעורו בְּכָל שֶׁהוּא. המוציא שֶׁמֶן טוֹב, שיעורו בְּכָל שֶׁהוּא. אָרְגָּמָן[כו], שיעורו בְּכָל שֶׁהוּא, וּכְתוֹלַעַת הַזָּוִרָד - ורד צעיר[כז], שיעורו בעלה אֶחָת[כח].

שנינו במשנה: המוציא מִינֵי סַתָּכוֹת שיעורם בְּכָל שֶׁהֵן. **מבררת הגמרא:** לְמַאי חָזֵי - למה ראויים הם לשמש בכל שהוא. תָּנוּ רַבָּנָן, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, שָׁבָן רָאוּי לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ דְּרָבָן קָטָן[כט].

★

הגמרא דנה במקדיש מתכות לבדק הבית ולא פירש כמה: תָּנוּ רַבָּנָן, הָאוֹמֵר הֲרֵי עָלַי בָּרְזֶל לבדק הבית ולא פירש כמה, אֲחֵרִים אוֹמְרִים[ל], לֹא יְפַחֵת מֵאַמָּה עַל אַמָּה. **מבררת הגמרא:** לְמַאי חָזֵיָא - למה ראוי לשמש ברזל בגודל אמה על אמה בבית המקדש. אָמַר רַב יוֹסֵף, לְכַלְיָא עוֹרֵב - מגרש העורבים[לא]. וְאֵיבָא דְּאָמְרִי - ויש שאמרו ברייתא זו בלשון אחרת, אֲחֵרִים אוֹמְרִים, לֹא יְפַחֵת מִכְּלְיָא עוֹרֵב. וְכַמָּה שיעורו, אָמַר רַב יוֹסֵף, אַמָּה עַל אַמָּה.

בהמשך הברייתא נאמר: האומר הרי עלי נְחֹשֶׁת ולא פירש כמה, לֹא יְפַחֵת מִמָּנָה אֶפֶס אֲפִילּוּ מַטְבֵּעַ אֶחָד, לֹא יביא נחושת השוה פחות ממנה כסף[לב]. תָּנְיָא, רַבִּי אֶלְיֶעֶזֶר אוֹמֵר, לֹא יְפַחֵת מִגִּינּוֹרָא קַטָּנָה [-מזלג קטן] שֶׁל נְחֹשֶׁת שנוהגים לטוות בו חוטי זהב. **מבררת הגמרא:** לְמַאי חָזְיָא - למה ראוי לשמש מזלג כזה בבית המקדש. אָמַר אַבָּיֵי, שֶׁמְּחַטְּטִין בָּהּ אֶת הַפְּתִילוֹת - מסירים בו את ראש הפתילה השרוף, וּמַקְנְחִין הַגְּרוֹת[לג] מהאפר שבתוכם[לד].

★

הגמרא דנה בענין מקק ספרים ומטפחות שנזכרו במשנה. שנינו במשנה: מָקָק - רקבון של סְפָרִים וּמָקָק - ורקבון של הַמִּטְפָּחוֹת שמכסים בהם את הספרים, שיעורם בכל שהוא. **הגמרא מציינת את שמות התולעים שגורמים לרקב:** אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, התולעת 'מָקָק' גורמת לרקב דְּסִיפְרֵי - של הספרים. התולעת 'תִּקְהָ' גורמת לרקב דְּשִׁירְאֵי - של בדי משי. 'וְאִיפָּא' היא התולעת שגורמת לרקב דְּעִינְבֵי - של הענבים. 'וְשָׂה' היא התולעת הגורמת לרקב דְּהָאנֵי - של התאנים. 'וְהֵ' דְּרִימּוֹנֵי - של הרימונים. וּכוּפָּהוּ סַנַּנְתָּא - וכל התולעים האלו סכנה לאוכלם[לה].

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: הַהוּא תַּלְמִידָא דַּהֲוָה יָתִיב קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן - שהיה יושב לפני רבי יוחנן, הֲוָה קָאָכֵיל תְּאֵינֵי - היה אוכל תאנים, אָמַר לֵיהּ התלמיד לרבי יוחנן, רַבִּי, קוֹצִין יֵשׁ בָּהֶאֱנֵים, והתלמיד לא ידע שתולעת התאנים 'סה' מנקרת בגרונו. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן, קַמַּלְיֵהּ פֵּה דְּרִין - התולעת 'סה' הרגה אותו.

★ ★ ★

משנה **משנתנו ממשיכה לדון בשיעורי הוצאה שונים:** הַמּוֹצִיא לרשות הרבים קוֹפַּת הָרוֹכְלִין - קופה קטנה של מוכרי בשמים לנשים, שבתוכה מונחים צרורות של בשמים מסוגים שונים, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צרורות מִמִּינִין הַרְבֵּה של בשמים, אֵינוֹ חַיָּיב חטאת על כל צרור וצרור אֶלָּא חייב רק חַטָּאת אַחַת על הוצאת הקופה[לו]. המוציא לרשות הרבים זַרְעוֹנֵי גִינָּה פְּחוֹת מִכַּגְרוֹגֶרֶת[לז], חייב חטאת, וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר, אפילו לא הוציא אֶלָּא חֲמִשָּׁה זרעוני גינה חייב[לח].

זקוק לה כלל, ולרבי יהודה זה בכלל 'כל הכשר להצניע' [כיון שמצניעו לקיימים בו מצות ביעור. תוספות הרא"ש להלן (כה: ד"ה אף על פי שאינו)], ולכן הוצרך רש"י לומר שהמשנה לעיל אינה כרבי יהודה. הרמב"ם בספר המצות (לו שעשה כה) והרמב"ן (לו שעשה קלב) חולקים בענין הלאו 'ולא יפדה בירוק מאומה מן החרם', (ויקרא יג יח), הרמב"ם סובר שהלאו נאמר גם על משמשי עבודה זרה, והרמב"ן סובר שהלאו נאמר רק על עבודה זרה ולא על משמשיה. והקשה הרמב"ן על שיטתו מדברי רבי יהודה במשנתנו שאמר 'אף המוציא משמשי עבודה זרה כל שהוא שנאמר 'ולא יפדה בירוק מאומה מן החרם'', הרי שהפסוק נאמר גם על משמשי עבודה זרה. ותירץ, שכוונת רבי יהודה היא, שמאחר שמצינו שהתורה כתבה על עבודה זרה 'מאומה', והחשיבה ממנה גם כל שהוא, למדו מזה גם לענין שיעור משמשי עבודה זרה, שהחשיבתה התורה אף במשהו, אף שלא נאמר לאו מפורש במשמשי עבודה זרה. **כג.** **כך** מבואר בגמרא (כתובות עה:). והרש"ש (בכ"מ ד"ה אלא) העיר שלעיל (סד:) מבואר במשנה שאשה יוצאת בשבת בפלפל שבפיה, וביארו בגמרא (שם), שהפלפל מונע את ריח הפה כמו שאמרו כאן בפלפלת, ואם כן פלפל ופלפלת דבר אחד הם, ומדוע ביאר רש"י במשנה [הובאו דבריו לעיל בהערה] שפלפלת אינו פלפל שלנו. **כד.** **רבינו** פרחיה (ד"ה עיטרן). **כה.** **רש"י** (ד"ה ריח) הביא לדוגמא צמח הנקרא חלטית שמעשנין בו חולים ותינוקות כדי להבריח מעליהם את המזיקין. **כו.** **צבע** שצובעין בו ארגמן, ולא נתבאר הטעם מדוע שיעורו בכל שהוא. רש"י (ד"ה ארגמן). והוסיף שנראה שראוי הוא להרחה ולכן שיעורו בכל שהוא, כיון שגם כמות קטנה ראויה להריח בה. ובפסקי הרי"ד (ד"ה ת"ל) כתב, שהכוונה לבגד צבוע, שכל שהוא ממנו חשוב כדי לעשות ממנו אימרא [-שפה]. **כז.** **והמאירי** (ד"ה המוציא בפוטם) כתב, שהוא מין ורדים שריחו נודף. **כח.** **עלה** של וורד בחור אחת, רש"י (ד"ה בפוטם). וברש"י כת"י [והובא בהגהות וציונים] הגירסא 'עלה של וורד בייחור אחד', וכן כתב בפסקי הרי"ד (ד"ה ת"ל) 'שהיא גדילה לבדה בקלח אחד שדרך השושנים לעלות כפותין וזה עולה לבדה והיא חשובה', והיינו שמחמת חשיבותה די בעלה אחד ממנה כדי להתתיכ. **כט.** **מסמר** בראש מוט שבו מדרוך האדם את פרטו לחדוש את השדה בתלמים ישרים מבלי לנטות ימין ושמאל. רע"ב (כלי פ"ע מ"ו). **ל.** **בדרך** כלל 'אחרים אומרים' הכוונה לרבי מאיר. הוריות (יג:). **לא.** **טבלא** של ברזל מצופה במסמרים חדים שהיו מניחים על גג ההיכל כדי למנוע מהעורבים לשבת שם. וברש"י (ערכין ו. ד"ה פחת) כתב, שתיבת 'כליא' מלשון גירוש בארמית (מגה ת). או מלשון מניעה כמו 'לא תכלא רחמיך' (תהלים מ יב). **לב.** **הקשו** התוספות (ד"ה פ) מדוע לא אמרו שהנחבד נחושת לבדק הבית לא יפחות ממטבע העשויה נחושת, כמו שאמרו במנחות (קף קו:) שהאומר הרי עלי זהב לא יפחות מדינר זהב, והאומר הרי עלי כסף לא יפחות מדינר כסף. ותירץ הריטב"א (ד"ה פ) שפרוטה של נחושת אינה חשובה ומן הסתם היתה דעתר להקדיש נחושת בכמות חשובה יותר מפרוטה. **לג.** **הצלוחיות** שהשמן והפתילות בתוכה. **לד.** **רש"י** מנחות (קו. ד"ה ומקנקנין). **לה.** **ובן** יש להזהר בלילה קודם שיאכל מאותם מאכלים שתולעים אלו מצויים בהם, לבדוק אותם כדי שלא יאכלם ויסתכן. אוצר הגאונים (סי' רמד). **לו.** **ויש** להקשות, מהו החידוש במשנה שהמוציא מינים הרבה בקופת הרוכלין שאינו חייב אלא חטאת אחת, הלא אף אם הוציא מין בשמים אחד וחזר והוציא מין אחר בהעלם אחד, אינו חייב אלא חטאת אחת, וכל שכן כשהוציא את כולם בבת אחת. תוספות (ד"ה המוציא) ותירצו בשם רבינו תם, שהחידוש הוא שאף אם נודע לו שהוציא לרשות הרבים מין אחד והביא חטאת ואחר כך נודע לו על מין נוסף שהיה באותה הוצאה, שאילו היה מוציאם בזה אחר זה היתה הכפרה מחלקת את החטאות כמובאר לעיל (פג:); מכל מקום בקופת הרוכלין אינו חייב חטאת נוספת, לפי שכל מיני הבשמים הנמצאים בכלי אחד חשובים כדבר אחד ואין המינים מחלקים לחטאות. ועוד תירצו בשם ר"י, שהחידוש הוא שאף לרבי יהושע (לעיל פג.) הסובר שהאוכל כזית חלב מבושל וכזית חלב צלי בהעלם אחד חייב שתי חטאות לפי שמיני האוכלים מחלקים לחטאות. מכל מקום לענין הוצאה מיני בשמים אינם מחלקים. ובחידושים המיוחסים לר"ן (ד"ה המוציא) ביאר החילוק, שלענין אכילה חלוק כל מאכל בטעמו מחבירו, ולכן המאכלים מחלקים, אבל לענין הוצאה לרשות הרבים, אין חשיבות במין בשמים זה על מין אחר, ולכן אין המינים מחלקים. **לז.** **מעט** פחות מגרוגרת. פירוש המשניות להרמב"ם. ובתוספות יו"ט (ש"ו מ"ח) כתב שכוונת הרמב"ם לכזית. ואף שהשיעור בכל האוכלים הוא גרוגרת, מכל מקום בזרעוני גינה חייב אף על פחות מכך, כיון שמקיימים זרעונים לזריעה בפחות משיעור זה. **לח.** **פירוש** המשניות להרמב"ם (שם).

המוציא **זֶרַע קִישׁוּאִין**, שיעורו **בִּשְׁנַיִם** - שני גרגרים[א]. **זֶרַע דִּיפּוּעִין**, שיעורו **בִּשְׁנַיִם**. **זֶרַע פּוֹל הַמְצָרִי**, שיעורו **בִּשְׁנַיִם**[ב]. **חֹמֶץ חַי טָהוֹר**, שיעורו **בְּכָל שֶׁהוּא**. **חֹמֶץ מֵת**, שיעורו **בְּגְרוֹגֶרֶת**[ג]. **צְפוֹרֶת תְּרָמִים**[ד] **בֵּין חַיָּה בֵּין מֵתָה**, שיעורה **בְּכָל שֶׁהוּא**, לפי **שֶׁמְּצַנְּעִינִין אוֹתָהּ לִרְפוּאָה**. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף הַמּוֹצִיא חֹמֶץ חַי מֵאָה**, לפי **שֶׁמְּצַנְּעִינִין אוֹתוֹ לְמַקֵּה שְׁחוֹק בּוֹ**[ה].

★

גמרא הגמרא דנה בשיעורי הוצאה של זרעים. במשנה הובאו שיעורי הוצאה של זרעים למיניהם והשיעור הקטן ביותר הוא שני גרגרים. מקשה הגמרא: **וּרְמִינְהִי** - ואקשה סתירה ממה ששנינו לעיל (פ:), המוציא **זֶבֶל וְחוֹלֹ הַדָּק**, שיעורו **כְּדֵי לְזַבֵּל שָׂדֶה שֶׁל פְּרוּב, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כְּדֵי לְזַבֵּל כְּרִישָׁא** - מין כרתי שראשו שמן[ו], שהוא שיעור קטן מזה של רבי עקיבא[ז]. ומכל מקום מוכח שגם זרע הבא מגרגיר אחד הוא חשוב ומדוע הצריכה משנתנו שני גרגרים.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, הָא - המשנה לעיל עוסקת באופן **דְּזָרְעִיךְ** - שהכרוב או הכרישא כבר זרועים, ולכן כל זרע הוא חשוב, שאדם טורח לזבל אף זרע אחד שכבר נזרע, אולם **הָא** - משנתנו עוסקת באופן **דְּלָא זָרְעִיךְ** - שעדיין לא זרעו את הזרעונים, ולכן שיעורם גדול יותר, **לְפִי שֶׁאֵין אָדָם מוֹרֵחַ לְהוֹצִיא נִימָא אַחַת** - גרעין אחד **לְזָרִיעָה**.

★

שנינו במשנה: המוציא **זֶרַע קִישׁוּאִין**, שיעורם בשני גרגרים. הגמרא מביאה ברייתא שדנה בשיעורי הוצאה בדברים נוספים: **תָּנוּ רַבָּנָן, הַמּוֹצִיא זַרְעוֹנִין** של תמרים, **אִם** הוציאן **לְנַטְּעָה**[ח], שיעורן **בִּשְׁתַּיִם** - שני גרעינים, **וְאִם** הוציאן **לְאָכְלָה, שִׁיעוּרָן כְּמָה פִּי חֲזִיר**[ט], **וְכַמָּה** הוא השיעור של **מְלֹא פִּי חֲזִיר**, גרעינה **אַחַת. וְאִם** הוציאם **לְהַקִּיס** בהם, שיעורם **כְּדֵי לְכַשֵּׁל** כגרוגרת **מַצִּיאָה קָלָה**, דהיינו ביצת תרנגולת. **וְאִם** הוציאן **לְהַשְׁבִּין** - כדי שישמשו סימן לדבור מספר כל שהוא, שיעורן **בִּשְׁתַּיִם, וְאֲחֵרִים אוֹמְרִים**, שיעורם **בַּחֲמֵשׁ** גרעינים[י].

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין זה: תָּנוּ רַבָּנָן, הַמּוֹצִיא שְׁנֵי נִימִין [-שיערות] **מִזֶּנֶב הַסּוּס וּמִזֶּנֶב הַפָּרָה, חַיָּיב, לְפִי שֶׁמְּצַנְּעִינִין אוֹתָן לְגִישְׁבִּין** - לרשת ללכידת עופות[יא]. המוציא **מַקֶּשֶׁה** [-שיערות קשות] **שֶׁל חֲזִיר** שגדלים על שדרתו, שיעורן בשערה **אַחַת**[יב]. המוציא **צוֹרִי דָּקָל** - ענפים[יג] קלופים של דקל שעושים מהם סלים, שיעורם **שְׁתַּיִם** - שני ענפים, כיון שעושים מהם שתי בתי נירין, כלומר אריגת שתי שורות[יד], **וּתְוֹרֵי דָּקָל** - כמין חוטים עבים הגדלים סביב הדקל[טו], שיעורם **בְּאַחַת** - בחוט אחד[טז].

★

הגמרא מבארת מה טיבה של צפורת כרמים. שנינו במשנה: המוציא צִיפּוֹרֶת בְּרָמִים בֵּין חַיָּה בֵּין מֵתָה, שיעורה **בְּכָל שֶׁהוּא. מבארת הגמרא: מַאי צִיפּוֹרֶת בְּרָמִים, אָמַר רַב**, שמה **פָּלְיָא בִּירְיוֹ**[יז]. **אָמַר אַבָּיֵי, וּמְשְׁתְּכָח בְּדֵיקְלָא דְּחַד נְגָרָא** - והיא מצויה בדקל צעיר שלא נכרך סביבו אלא חוט אחד, **וְעָבְדֵי לַהּ חוּכְמָא** - ועושים ממנה מאכל לחולה - כדי לפתוח את הלב לדברי חכמה. ואופן אכילתה הוא כך, **אָכֵיל לַהּ לַפָּלְיָא דִּימִינַהּ** - אוכל את חציו הימני.

א. **משום** שהוא חשוב לכן אין שיעורו כשאר זרעוני גינה השגויים קודם לכן במשנה. רש"י (ד"ה זרע קישואין). היפה עינים (ד"ה זרע) כתב שבירושלמי (פ"ב ה"ז) מוכח שהטעם שקבעו חכמים ששיעור הוצאה בזרע קישואים הוא שנים, ולא כגרוגרת כבשאר מאכלים, הוא משום שזרע קישואים אינו נאכל אלא נזרע, ולכן שיעורו לפי מה שזרוך בני אדם להוציא לזריעה. ב. **גם** זרעונים אלו חשובים משאר זרעוני גינה ולכן שיעורם בשנים. רע"ב (פ"ב מ"ז). ג. **משום** שמצניעים אותו לקטן לשחק בו. רש"י (ד"ה כל שהוא). ד. **כדיון** שאר מאכלים. רש"י (ד"ה מת). וכתב התוספות יום טוב שהטעם שקבעו שיעור חגב מת בכגרוגרת, הוא משום שראוי לאכלו מת אף בלא שחיטה. והרש"ש (ד"ה מת) כתב שאף אם לא היה ראוי לאכלו, מכל מקום הרי ראוי ליתנו לגוי כמבואר בתוספות (ד"ה שמצניעין). אמנם הקשה, שאם כן זהו הטעם, מדוע חולק הנא קמא בחגב חי טמא, והרי גם הוא ראוי ליתנו לנכרי קטן לשחק בו. ה. **להן** תבאר הגמרא מה היא. ו. **אבל** תנא קמא סובר שאין אדם מצניע חגב טמא לקטן לשחק בו, שמא יאכלנו. רש"י (ד"ה שמצניעים). ז. **השרוך** (ערך קפלן). ח. **רשיי** לעיל (ב: ד"ה כרישא). ט. **אין** הכוונה שהוציא את הגרעינים לרשות הרבים על מנת לנוטעם, שאם כן היה שיעורם גרגיר אחד כמבואר להלן (ע:), שרבי מאיר מחייב במוציא גרגיר חטה אחת לוריעה, אלא היינו שהגרעינים הללו ראויים לנטיעה או שבאותו מקום רגילים לנוטעם, ולכן שיעורם בשני גרעינים. תוספות (ד"ה ואם). י. **והיינו** משום שראויים ליתן אותם או למוכרם לגוי שמגדל חזיר. תוספות (ד"ה שמצניעין). יא. **דרך** האדם לזכור עד מנין של ארבעה דברים, אבל מחמשה דברים ומעלה דרכו לשכוח והוא עושה לעצמו סימן. רש"י (ד"ה שמצניעין). יב. **חערוך** (ערך נשם). יג. **משום** שהרצענים משתמשים בשערות אלו כמחטים לתפירה. רש"י (ד"ה שמצניעין). יד. **רש"י** (ד"ה טוי) ביאר שהכוונה לנצרים קלופים שעושים מהם סלים. והערוך (ערך נצר - ה"ספרון), והרמב"ם בפירוש המשניות (פיסקות פ"ג מ"ח) כתבו שנצרים הם ענפים. טו. **בשעושים** אריג מנצרים, רגילים לארוג מיד שתי שורות של ערב כיון ששורה אחת אינה מחזיקה ומתפרקת. על פי רש"י להלן (קנ: ד"ה פיס שמא). טז. **פסקי** הרי"ד (ד"ה תורי). יז. **רשיי** (ד"ה פליא). כתב, שאינו יודע לאיזו מטרה ראוי לשמש סיב אחד. ובערוך (ערך פר - ה"שניה) ובפסקי הרי"ד (שם) כתבו שסיב אחד לתפור בו בי דלעת יבשה קטנה ששותים בה יין. והמאירי (ד"ה שמצניעין) כתב שיש מפרשים שהוא ראוי להכות בו את הבהמה, שמתוך שהוא לח אינו נשבר. יח. **ולאו** דווקא ששים. רש"י (ד"ה שיפון). יט. **ואף** רבי פרת הסובר (ריטמוק קיד:), שקטן האוכל נבלות אין בית דין מצווים להפרישו מהם, מכל מקום מודה שאסור להאכילו בידים, כמבואר שם בגמרא בברייתא, שנאמר בתורה בענין אכילת השרצים (ויקרא יא מג) 'לא תאכלום', ומאחר שהפסוק מיותר, דרשו חכמים וקראו תיבות אלו 'לא תאכילום', ללמדנו להזהיר גדולים על הקטנים, כלומר לא להאכילם בנבילות בידים. רש"י (ד"ה ולמעלה). וכתב המגן אברהם (סי' שמב סק"ק) שמוכח מהגמרא כאן שאף שאינו מכניס את החגב לפיו אלא רק נותן ליידי, הרי זה נחשב להאכילו בידים. כ. **חגבים** אינם טעונים שחיטה, ולמדו כן מהפסוק (ויקרא יא מו) 'זאת תורת הבהמה והעוף, וכל נפש החיה הרומשת במים ולכל נפש השורצת על הארץ'. ואמרו חכמים 'וכל נפש החיה הרומשת במים' אלו דגים, 'ולכל נפש השורצת על הארץ' אלו חגבים. וחגבים נכתבו לאחר דגים, ללמדנו שדינם כדין דגים שאינם צריכים שחיטה. רש"י בחולין (פ. ד"ה ומה) בשם הלכות גדולות (סוף שלמת שחיטה ודיניה ד"ה). והוסיפו התוספות (ד"ה לפי) שאף שאסור לאכול חגב חי משום כל תשקצו, מכל מקום כשחותך ממנו אבר ורוחצו ואוכלו אין בזה משום כל תשקצו, וכאן מדובר שאוכלו כשהוא חי ושלם. כא. **מבאן** אסרו חכמים שלא לאכול מאכלים ומשקים המאוסים על רוב בני אדם. רמב"ם (מאכלות אסורות פי"ג ה"כ-יט) ומבואר בדבריו שאין זה אלא אסמכתא והאיסור הוא מדרבנן. בכמה מקומות משנה הגמרא מלשון הכתוב, כגון כאן, שבפסוק כתוב 'אל תשקצו' ובגמרא כתבו 'על תשקצו', וכן בפסוק נאמר (במדבר יא י) 'ולא תותירו' ובגמרא (שבת כח.) נכתב 'ישנו בכל תותירו', ועוד. וראה בשורי חמד (כרך ג' סעמוד 368 ג) שכתב שלא מצא מי שיבאר מדוע נהגו כך בעלי הגמרא. כב. **אבל** אין חרושים שיאכלנו בעודנו חי. רש"י (ד"ה כל שהוא). הקשה בחידושים המיוחסים להר"ן (ד"ה אלמא) מדוע אין משערים חגב טמא בכל שהוא שהרי ראוי ליתן אותו לגוי קטן לשחק בו. והוכיח מכאן שבסחם הוצאה אין משערים בדבר שראוי לגוי אלא רק בדבר שראוי לישראל, והובאו דבריו לעיל בהערה. אלא שלדעת התוספות (ד"ה שמצניעין) שמשמע מדבריהם שאף אם לא הוציא את גרעיני התמרה לאכילת חזיר מכל מקום שיעורו באכילת חזיר כיון שראוי לחזיר של גוי, קשה קושיית הר"ן מדוע אין משערים גם בחגב טמא שראוי ליתן אותו לגוי קטן. ותירץ הקול יהודה (פאות שם) שהאכלת גרעינים לחזיר הוא דבר שכיח ולכן משערים בה, אבל נתינת חגב טמא לתינוק גם אצל הגויים אינה שכיחה ולכן אין משערים בה. כג. **ראה** בהקדמת המאירי לפרק זה (ד"ה שמצניעין). כד. **שנתכאר** במשנה לעיל (פה:). כה. **ר"ן** (על הרי"ף, ד"ה לגיזמא). כו. **כל** אחד בשיעורו המפורש בו ולעיל במשנה בסוף הפרק הקודם], בזרעים חמישה, ובזרע קישואים או דילועים או פול המצרי שנים, ובשאר דברים כגון

פרק עשירי - המצניע

בפרק זה יתבאר שיש אופן שמתחייב בהוצאה אף בפחות משיעורה, ומתוך כך מבאר ענינים אחרים במלאכת ההוצאה[כג].

משנה **המשנה מביאה אופן שהמוציא מתחייב בכל שהוא ואינו צריך להוציא הדבר בשיעורו הקבוע[כד] לְהִתְחַיֵּב: הַמְצַנְּיעַ** דבר **זֶרַע** - לזורעו, וכן אם הצניעו **דְּרוּגְמָא** - להראות לאחרים שיש לו למכור ממינים אלו[כה], וכן המצניע **לְצוֹרֶךְ רְפוּאָה, וְהוֹצִיאוֹ** מרשות היחיד לרשות הרבים **בָּשָׁבָּת, חַיָּיב** חטאת על מלאכת ההוצאה **בְּשִׁיעוּר כָּל שֶׁהוּא**[כו], אף שאינו כשיעור ששאר בני אדם מתחייבים עליו, כיון שהצניעו וגילה דעתו שהוא חשוב בעיניו[כז]. **וְכָל אָדָם** אחר **אֵין חַיָּיב עָלָיו** - על הוצאת דבר אף שהצניעו אדם אחר לאחד מן הדברים האמורים, **אֶלָּא** אם היה בו **בְּשִׁיעוּרוֹ**[כח], שהרי לא החשיבו בפחות מכך.

המשנה מבארת אופן שגם המצניע חייב על הוצאת הדבר שהצניע רק כשיעורו: אמנם, אם לאחר שהוציאו לזריעה **חָזַר** בו המצניע, ונמלך שלא להשתמש בדבר המוצנע כמחשבתו הקודמת, **וְהֶכְנִיסוֹ** מרשות הרבים לרשות היחיד, **אֵינוֹ חַיָּיב** על הכנסה זו, וכן אם יחזור ויוציאו, **אֶלָּא** אם היה בו **כְּשִׁישׁוּרוֹ**, שכיון שחזר בו ביטל את מחשבתו הראשונה, וחזר דינו להיות כשאר בני אדם שלא הצניעוהו מעולם.

★

גמרא הגמרא מקשה על לשון הדין הראשון במשנה: **מַה יָּיחַ יָּחִיד** - מדוע הוצרך התנא לשנות **'הֶמְצְנִיעַ'** לזרע ולדוגמא ולרפואה והוציאו חייב בכל שהוא, **יָּתְנִי** - שישנה, **'הֶמּוֹצִיא' יָּזַרע וְיָּדּוּגְמָא וְיָּרְפּוּאָה חַיָּיב בְּכָל שֶׁהוּא**, אף אם לא הצניעם קודם לשם כך, כיון שלכך היתה מחשבתו בהוצאתם[כ].

אביי מבאר את כוונת המשנה: אָמַר אַבָּיֵי, ודאי אם החשיב את הדבר והוציאו חייב אף בכל שהוא ואף אם לא הצניעו קודם, **וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** - וכאן במשנה, שחייבה את המוציא כל שהוא רק אם הצניעו מקודם, במה מדובר, **בְּגוֹן שֶׁהֶצְנִיעוֹ** מתחילה לצורך דברים אלו, **וְשָׁכַח** לאחר מכן **לְצורך מָה הֶצְנִיעוֹ[כא]**, **וְהַשְׁתָּא** - ועתה כשמוציאו אינו חושב עליו לצורך זרע, דוגמא או רפואה, **אֲבָל אָדָם פָּשִׁיט יָּדֵיהּ פָּתְמָא** - מוציאו בסתם, כגון לטלטלו מבית לבית, שלא ניתן לחייבו מצד מחשבת ההוצאה, אלא מפני שהחשיבו מקודם בהצנעתו,

---

יין או שאר מאכלים או גמי, כשיעורים המפורשים לעיל בפרק כלל גדול (סו:) ובפרק המוציא יין (עח:).

כא. **שהמעם** שהצריכו חכמים שיעור בהוצאת גרעינים בסתם, הוא כפי שאמרו לעיל (לא:). רש"י בעמוד זה, מפני שאין דרך בני אדם לטורח להוציא גרעין אחד לזורעו, ולכן המוציאו בסתם חייב רק אם הוציא גרעינים כשיעור, אך הטורח ומוציא גרעין אחד לזרע, גילה דעתו במפורש שהחשיבו, וחייב [והוא הדין בהוצאה לצורך דוגמא ורפואה]. רש"י (ד"ה ניחנו).

כח. **אך** עדיין זוכר את ההצנעה ורק שכח לצורך מה הצניעו, אולם אם שכח שהצניע חזר הדבר לשיעורו ואם הוציא אוכלים אינו חייב בפחות מכגרגרת, שסתם הוצאתם לאוכלם, ושיעורם כגרוגרת. תוספות (ד"ה שכח). וכן מדובר שעדיין רוצה את הדבר שלצורכו הצניעו, ויתכן שיזכר לצורך מה הצניעו ויעשה כך. מיוחס לר"ן (ד"ה ומסת).

מַהוּ הְתִימָא - שמא תאמר שכיון שבשעת ההוצאה שכח לאיזה צורך הצניע **בְּטוּלֵי בְּטָלָה מַחֲשַׁבְתּוּ** להצניע לאותו צורך, ונמצא שאין כאן חשיבות הדבר מחמת הצנעתו, וגם אינו מוציאו לצורך זה אלא בסתם, והיינו אומרים שאינו חייב על הוצאתו אלא בשיעורו, **קָא מַשְׁמַע לָן** שקל"ו **הָעוֹשֶׂה** מעשה בסתם שלא לצורך מסוים, **עַל יַדֵּעַת** מחשבתו **הָרִאשׁוֹנָה הוּא עוֹשֶׂה**, וחייב אף בכל שהוא.

הגמרא מבארת שיטת רבי מאיר בשיעור ההוצאה לוריעה: אֲמַר רַב יְהוּדָה אֲמַר שְׁמוּאֵל, מַחֲיַיב הָיָה רַבִּי מֵאִיר אַף בְּמוֹצִיא חִטָּה אַחַת לְוָרִיעָה. מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** - הלא פשוט שרבי מאיר סבר כך, שהרי **כָּל שֶׁהוּא תָּנֵן** - שנינו במשנתנו שהמצניע לזרע והוציאו חייב אף בכל שהוא, ורבי מאיר שנה את משנתנו[א], ומדוע הוצרך שמואל לומר דין זה בשיטתו. **מתרצת הגמרא:** אף על פי כן הוצרך שמואל לומר שחייב אף בחטה אחת, שכן **מַהוּ הְתִימָא** - שמא תאמר, שהלשון **'כָּל שֶׁהוּא'** שנאמר במשנה בא רק **לְאַפּוֹקֵי מִגְּרוֹגֶרֶת** - להוציא ולמעט שאין צריך שיוציא שיעור כגרוגרת כשיעור ההוצאה במאכלים, **וּלְמֵימְרָא** אינו מתחייב **עַד דְּאֵיכָּא** - עד שיוציא שיעור **פְּרוּטָה**[ב], ונמצא שהחשיבו רק בשיעור זה[ג], **קָא מַשְׁמַע לָן** שאין שיעור בהוצאה לזרע כלל.

הגמרא מקשה על ביאור אביי במשנתנו, שהמצניע לצורך והוציא בסתם חייב בכל שהוא: מְתִקֵּיף לַהּ רַב יִצְחָק בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה, אֶלָּא מֵעַתָּה שהמשנה תלתה את שיעור הצנעתו בדעתו, וכי באופן **שֶׁהוֹצִיא כָּל חִטֵּי בֵּיתוֹ** בהוצאה אחת, **הֲבֵי נָמֵי דְּלָא מִיחַיַּיב עַד דְּמָטֵיף לְכוּפָּיהּ** - גם בזה תאמר שאינו מתחייב עד שיוציאם כולם כאחת כמחשבתו, ואם שכח מחשבתו והוציאם מעט מעט פטור[ד].

מתרצת הגמרא: הָתָם - שם בחשב להוציא כל חפצי ביתו כאחת, **בְּטָלָה דַּעְתּוֹ אֲצָל כָּל אֶחָד**, שבעיניהם חשובה הוצאת כל דבר בשיעורו, אך במצניע לזרע או לדוגמא או לרפואה, הרי הם חשובים אצל שאר בני אדם גם בכל שהוא, ולכן יכול המצניע להחשיבם ולהתחייב בהוצאתם בשבת[ה].

★

שנינו במשנה: וְכָל אָדָם אֵין חַיָּבִין עָלָיו אֶלָּא כְּשִׁיעוּרוֹ.

הגמרא מביאה שיטה חולקת על משנתנו: תָּנְיָתִין - משנתנו שפטרה את המוציא דבר שהצניעו חבירו, כשאין בו כשיעור הוצאתו, ונשנתה **הִלֵּא בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, דְּתַנְיָא** בברייתא, **בְּלֹ' אֲמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, כָּל** דבר **שֶׁאֵינוֹ כְּשֵׁר** [-ראוי] **לְהַצְנִיעַ** אותו מחמת גריעותו, **וְדבר שֶׁאֵין מַצְנִיעִין כְּמוֹתוֹ** משום ששיעורו מועט, **וְהוֹצִיאָן לָזֶה** - ונעשה ראוי בעיני אחד כמות שהוא **וְהֶצְנִיעָן, וּבָא אַחֵר וְהוֹצִיא** את מה שהצניע חבירו, **נִתְחַיֵּיב זֶה** שהוציא **בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל זֶה** - מפני מחשבת המצניע שהחשיבו בהצנעתו כמות שהוא.

★

הגמרא מביאה הלכה בענין שיעור ההוצאה לפי מחשבת המוציא: אֲמַר רָבָא, אֲמַר רַב נָחְמָן, הוֹצִיא מאכל הראוי לזריעה בשיעור **כַּגְּרוֹגֶרֶת לְצורך אֲכִילָה**[ו], וקודם שהניחה ברשות הרבים **נִמְלַךְ עָלֶיהָ** להשתמש בה **לְזְרִיעָה, אִי נָמֵי** - אופן נוסף, אם הוציא מאכל בשיעור כגרוגרת **לְזְרִיעָה**, וקודם שהניחה **נִמְלַךְ עָלֶיהָ לַאֲכִילָה**, בשני האופנים **חַיָּב** חטאת.

מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא - הלא הלכה זו פשוטה היא, **דִּילְמָא הָכָא אֵיכָּא שִׁיעוּרָא וְזִיל הָכָא אֵיכָּא שִׁיעוּרָא** - שהרי בין אם תלך אחר מחשבת זריעה ובין אחר מחשבת אכילה, הוציא דבר שיש בו שיעור להתחייב עליו לפי מחשבתו, שהרי הוציא שיעור כגרוגרת, ומה בא רב נחמן ללמדנו[ז].

מתרצת הגמרא: רב נחמן הוצרך לחדש זאת, שכן **מַהוּ הְתִימָא** - שמא תאמר **בְּצִנְעָן עֲקִירָה וְהַנָּחָה בָּחֲדָא מָחֲשָׁבָה** - שצריכים שתהא העקירה מהרשות שמוציא ממנה וההנחה ברשות שמכניס אליה במחשבה אחת, **וְהָא לָא אָתְיָא** - וכאן לא נתקיים תנאי זה, שהרי בהנחה חשב להשתמש לצורך אחר מבעקירה, ויהיה פטור, **קָא מַשְׁמַע לָן** שכיון שבעקירה ובהנחה היה שיעור, חייב.

ספק בדינים של כמה אופני הוצאה כעין דינו של רב נחמן: בְּעֵי רָבָא, עקר **וְהוֹצִיא חֲצִי גְּרוֹגֶרֶת לְזְרִיעָה, וְתָפְחָה** לשיעור כגרוגרת שחייב עליו המוציאו לאכילה, **וְנִמְלַךְ עָלֶיהָ** להשתמש בה **לַאֲכִילָה** והניחה, **מַהוּ** - מה דינו. **ומפרש רבא את ספיקו: אִם תִּמְצֵי** [-תרצה] **לוֹמַר** שאופן זה שונה מדינו של רב נחמן, שכן **הָתָם הוּא דְּמִיחַיַּיב** - דווקא שם חייב כיון **דְּזִיל הָכָא אֵיכָּא שִׁיעוּרָא וְזִיל הָכָא אֵיכָּא שִׁיעוּרָא** - שבין אם תלך אחר מחשבתו הראשונה ובין אחר מחשבתו השניה, הרי בשניהם היה בהוצאתו שיעור המחייבו דהיינו כגרוגרת שראוי גם למחשבה השניה לאכילה, ולכן אין שינוי מחשבתו מפריד את העקירה מההנחה, אבל **הָכָא** - כאן, **קָסָבַר דְּבְעִידְנָא דְּאַפְקֵהּ לָא הֲוָה בֵּיהּ שִׁיעוּר אֲכִילָה** - כיון שבזמן שהוציאו לא היה בו שיעור כגרוגרת המחייב דבר שמיועד לאכילה כמחשבתו בעת ההנחה, יתכן **שלָּא מִיחַיַּיב**, ששינוי מחשבתו בין העקירה להנחה למחשבה שלא היה ראוי להתחייב עליה בשעת העקירה, מפריד את העקירה מההנחה[ח]. **אוֹ דִילְמָא** - שמא **בֵּיוָן דְּאֵיפּוֹ אִישְׁתְּהִי וְלָא חָשִׁיב עֲלַיְיהּ** - שאין שיעור כגרוגרת בהנחה, **מִיחַיַּיב**, ואין שינוי מחשבתו מגרע כלום.

רבא מסתפק באופן נוסף: וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר לפשוט את הספק הקודם לחיוב, **הֵיכָן דְּאֵיפּוֹ אִישְׁתְּהִי וְלָא חָשִׁיב עֲלַיְיהּ** לאכילה **מִיחַיַּיב אַמַּחֲשָׁבָה** ראשונה **דְּזָרִיעָה, הָשְׁתָּא נָמֵי** - עכשיו גם כששינה וחשב לאכילה **מִיחַיַּיב**, עדיין יש להסתפק באופן אחר, והוא, אם **הוֹצִיא כַּגְּרוֹגֶרֶת לַאֲכִילָה**, וקודם שהניחה **בְּמָקֹם** אחר, והוא, **מִיחַיַּיב** - מה הדין, **אוֹ דִילְמָא** - שמא תאמר, **בְּתַר הָשְׁתָּא אָזְלִינַן וּמִיחַיַּיב** - שהולכים אחר שעת ההנחה, וכיון שיש בה שיעור לחייבו בהוצאתו לפי מחשבתו שבאותה שעה, חייב, ואין צורך שיהא בשעת ההנחה שיעור המחייבו גם בשעת העקירה.

רבא מסתפק באופן נוסף: וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר לפשוט הספק הקודם, **בְּתַר הָשְׁתָּא אָזְלִינַן וּמִיחַיַּיב**, עדיין יש להסתפק באופן אחר, **אם הוֹצִיא כַּגְּרוֹגֶרֶת לַאֲכִילָה**, ולאחר העקירה **בְּמָקֹם**, וקודם שהניחה **חָזְרָה וְתָפְחָה** כבתחילה, והניחה, **מַהוּ** - מה דינו. ומבאר רבא את צדדי הספק: **הָכָא** ונדאי **כִּי אִישְׁתְּהִי מַחֲשָׁבָה קַמָּיְיתָא לָא מִיחַיַּיב** - כאן ודאי אם היה שותק בשעת ההנחה ולא היה חושב לזריעה, לא היה חייב על מחשבתו הראשונה לאכילה, שהרי נחסר השיעור, וממילא אף אם שינה מחשבתו לזריעה, לא תועיל מחשבתו לצרף ההנחה לעקירה ולחייבו. **אוֹ דִילְמָא** - שמא תאמר, **בְּתַר הָשְׁתָּא אָזְלִינַן וּמִיחַיַּיב** - שהולכים אחר שעת ההנחה, וכיון שיש בה שיעור לחייבו בהוצאתו לפי מחשבתו שבאותה שעה, חייב, ואין צורך שיהא בשעת ההנחה שיעור המחייבו גם בשעת העקירה.

רבא מסתפק באופן נוסף: וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר לפשוט הספק הקודם, **בְּתַר הָשְׁתָּא אָזְלִינַן וּמִיחַיַּיב**, עדיין יש להסתפק באופן אחר, אם **הוֹצִיא כַּגְּרוֹגֶרֶת לַאֲכִילָה**, ולאחר העקירה **בְּמָקֹם**, וקודם שהניחה **חָזְרָה וְתָפְחָה** כבתחילה, והניחה, **מַהוּ** - מה דינו. ומבאר רבא את צדדי הספק, האם **יֵשׁ דִּיחוּי לְעִנְיַן** מלאכת **שַׁבָּת**, כלומר שאם נדחה הדבר מתורת מלאכה, שוב אינו חוזר לכך אף אם חזר לשיעורו וראוי לכך, ואף כאן, כיון שכשצמקה נדחתה עקירתו מלחייבו, ואם היה מניחה כך היה פטור, שוב אין לחייבו על עקירה זו אף אם חזר הדבר לשיעור המחייבו, **אוֹ שֶׁאֵין דִּיחוּי לְעִנְיַן שַׁבָּת**, וכיון שכשהניחה לאחר שחזרה ותפחה, והיה שיעור חיוב בין בעקירה ובין בהנחה, אף שהיה זמן ביניהן שצמקה, מכל מקום חייב על הוצאתו[ט].

מסיקה הגמרא: תֵּיקוּ - תעמוד שאלה זו במקומה, שלא נפשטה.

★

הגמרא מביאה ספק נוסף של רבא בענין שיעור הוצאה: בָּעָא מִינֵּיהּ [-שאל] **רָבָא מָרֵב נַחְמָן, זָרָק בַּזִּית תְּרוּמָה לְבֵית טְמֵא, מַהוּ** - מה הדין.

מבררת הגמרא: לְמַאי - לענין מה נסתפק רבא, **אִי** [-אם] **לְעִנְיַן** הוצאה **בְּשַׁבָּת**, וכגון שזרקו מרשות הרבים לבית שהוא רשות היחיד, ונסתפק רבא אם חייב על זריקה זו משום מלאכת הוצאה או לא, הלא **בְּגַרוֹגֶרֶת בְּעִינַן** - צריך שיוציא כגרוגרת כדי שיתחייב, והוא זרק כזית ובודאי פטור[י], **וְאִי** - אם נסתפק **לְעִנְיַן טוּמְאָה**, דהיינו אם נטמא כזית זה לטמא מעתה מאכלים אחרים או לא, הרי **בְּכֵיצָה אוֹכְלִין בְּעִינַן** - צריך שיהיה האוכל הטמא בשיעור כביצה כדי שיהיה ראוי לטמא[יא], והוא זרק רק כזית. ובמה נסתפק רבא.

מתרצת הגמרא: לְעוֹלָם נסתפק רבא **לְעִנְיַן שַׁבָּת**, ואף שצריך שיעור כגרוגרת, כאן הדבר שונה, **דמדובר בְּגוֹן דְּאֵיכָּא** - שכבר יש בבית **פְּחוֹת מִכְּבֵיצָה אוֹכְלִין, וְהַאי** - וכזית זה שזרק **מַשְׁלִימוּ** בהנחתו **לְשִׁעוּר כְּבֵיצָה**, ובהנחה זו נהיו ראויים לטמא, ונסתפק **מַאי** - מה הדין, האם **מְהַמְצַטְרֵף לְעִנְיַן טוּמְאָה** - מתוך שחשובה זריקה זו שעל ידה האוכלים מצטרפים לשיעור כביצה לטמא, נחשבת גם שיש בה שיעור להוצאה בשבת[יב], **וּמִיחַיַּיב נָמֵי** - וחייב גם **לְעִנְיַן שַׁבָּת** כאילו יש בו שיעור כגרוגרת לחייב על הוצאתו[יג], **אוֹ דִילְמָא** - שמא נאמר, **שכָּל** חיוב **לְעִנְיַן** מלאכות **שַׁבָּת** במאכלים, שיעור **כְּגַרוֹגֶרֶת** דווקא **בְּעִינַן** - צריכים כדי לחייבו.

רב נחמן פושט את הספק: אֲמַר לֵיהּ רב נחמן לרבא, **תְּנִיתוּהָ** - שנינו זאת בברייתא, **אֲבָא שָׁאוּל אוֹמֵר, שְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְלֶחֶם הַפָּנִים, שִׁיעוּרָן** להתחייב על הוצאתם בשבת מן המקדש לרשות הרבים **כְּגַרוֹגֶרֶת**[יד], **וְאֲפִאי** - מדוע שיעורם כגרוגרת, הרי מחשיבים פחות מכשיעור בשבת משום שהוא חשוב לענין איסור אחר הבא עמו, ואם כן **לֵימָא, מִדְּלְעִנְיַן** פסול

א. **שכל** משנה השנויה בסתם דברי רבי מאיר היא (מנחמין שם). רש"י (ל"ח כב). ב. **ומצינו** 'כל שהוא' שנאמר בו שיעור, שכן שנינו במשנה בתולין (כה:), שחמש רחלות גזזוות כל שהן חייבות בראשית הגז, ובגמרא (שם כה:) פירשו השיעור שהוא מנה ופרס [-חצי מנה]. ריטב"א (ל"ח מט' - ל"ט מט' תשע"ו). ג. **ונקבו** דווקא שיעור כזית. כיון שהוא שיעור המצוי במקום אחר. מיוחס לר"ן (ל"ח ועוד"מ). ד. **פירשנו** לפי שיטת רש"י (ל"ח ב"ה), שקושיית רב יצחק היא על מה שביאר אביי שמשנתנו עוסקת במצניע לצורך והוציא בסתם, שחייב בכל שהוא[טז]. ה. **ושיעוריהם** נאמרו רק למוציאיהם בסתם, כיון שאין דרך בני אדם לטרוח בהם בפחות משיעורם. רשב"א וריטב"א (ל"ח מ"ש מ"ק). ו. **שאז** יש שיעור אכילה המחייבו בהוצאה, וכל שכן המוציאו לזריעה, ששיעורו בכל שהוא. רש"י (ל"ח כ"ג ד"ה). ז. **כיון** שבהוצאה צריך שכל העקירה וההנחה יהיו במחשבת איסור (עמ' ס"ב), ונסתפקה הגמרא שמא כאן פטור כיון שלא היו העקירה וההנחה במחשבת איסור. רבינו חננאל (ל"ח ס"ש ד"ה). ח. **רש"י** (ל"ח מ"ש ד"ה), והריטב"א (ל"ח ע"ש) פירש, שמתוך שנתחדשה בהנחה זו טומאה, נתחדש בה גם חיוב לענין שבת.

יוצא שחל על הלחם בצאתו מהמקדש[א], נחשבת יציאתו לעבור עליו בלאו **בָּאכלת** שיעור **עֲזִית** ממנו[ב], **דְּמַנְּיָן שָׁבַת נָפַי** יתחייב **בְּעַזִּית**. ומכך שאכא שאול לא אמר כך אלא אמר שהשיעור הוא בגרוגרת, מוכח שאין מחשיבים פחות מכשיעור במלאכת שבת משום שהוטעל לאיסור אחר, ואם כן הוא הדין בזורק כזית תרומה לבית טמא בשבת, שאינו חייב משום מלאכת הוצאה מחמת חשיבות הכזית לענין השלמת הטומאה.

דוחה הגמרא את ראיית רב נחמן: הָכִי הַשְׁתָּא - וכי כך נראה בעיניך עתה, שכשם שבהוצאת לחם הקדשים בשבת אינו חייב בכזית, כך גם בזריקת כזית תרומה בשבת לבית טמא כשהוא משלים לכביצה לא יתחייב, הרי **הָתָם** - שם בקדשים שהוציאם, **מְדְאַפְקֵיהּ** - מיד כשהוציאו **חוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה אִיפְּקֵיל לֵיהּ בְּיוֹצֵא** - נפסל משום יוצא, אף שעדיין לא הוציאו לרשות הרבים[ג], ואילו **אַשַּׁבָּת לָא מִיחַיַּיב** - משום מלאכת הוצאה בשבת אינו מתחייב **עַד** לאחר מכן **דְּמַפֵּיק לֵיהּ** - כשמוציאו **לְרַשׁוּת הָרַבִּים**, ובאותה שעה כבר עברה חשיבותו מצד פסול יוצא, ולכן אין לחייבו מחמתה לענין שבת משום הוצאה, אולם **הָכָא** - כאן בזורק כזית תרומה לבית טמא בשבת, מלאכת ההוצאה **בְּשַׁבָּת** והצירוף לענין **טוּמְאָה, בַּהֲדֵי הֲדָדֵי קָאָתְיָין** - באו יחד, שעד שנצטרף הכזית עם שאר האוכלים שהיו בבית, לא היה בו שיעור לא לשבת ולא לטומאה, ולכן נסתפק רבא האם אומרים שמשום כך משתנה שיעור ההוצאה בשבת וחייב אף בכזית, או שמכל מקום שיעור ההוצאה נשאר על כנו בכגרוגרת.

★

שנינו במשנה: חָזַר וְהִכְנִיסוֹ אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא בְּשִׁיעוּרוֹ.

מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא, שהרי כיון שלא זרעו או שאר הדברים שרצה, ביטל את מחשבתו הראשונה שלצורכה הצניע, ומדוע הוצרך התנא לשנותו.

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיי, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן, בְּגוֹן שלא חזר בו במפורש ממחשבתו הראשונה קודם שהכניסו, אלא **שֶׁזָּרַק לְאוּצָר** של הפירות להיות יחד עם כל הפירות, ולא הקפיד להניחו לבדו, שבכך הוכיח שביטל את מחשבתו הראשונה, ומכל מקום מדובר שלא נתערב הטיבל בתוך הפירות **וּמָקוֹמוֹ נִיכָּר** ביניהם, וכיון שמקומו ניכר הוצרך לשנות במשנה שאם חזר והכניסו אינו חייב אלא כשיעורו, שכן **מַהוּ דְּתֵימָא** - שמא תאמר שֶׁעַיִן **דְּמָקוֹמוֹ נִיכָּר** אינו נידון כמי שעירבו בין פירותיו, אלא נחשב כהצניעו בפני עצמו, ועדיין **בְּמִיתְּתֵיהּ קָמַיְיתָא קָאֵי** - בדינו הראשון הוא עומד ששיעורו בכל שהוא, **קָא מַשְׁמַע לַן** - לכן השמיענו התנא, **מִדְּזָרְקֵיהּ לְאוּצָר** - שמכך שזרקו לאוצר עם פירותיו, אף שמקומו ניכר בין הפירות, ודאי **בְּטוּלֵי בְּטָלֵיהּ** - ביטל את מחשבתו הראשונה שלצורכה הצניע[ד].

★ ★ ★

משנה מכיון שעסקה המשנה בשיעור מלאכת הוצאה, היא ממשיכה בדיני הוצאה נוספים: **הַמּוֹצִיא אוֹכְלִין** מרשות היחיד **וּנְתָנָן עַל אַסְקוּפָה** - מפתן הדלת[ה] שבפתח הבית מבחוץ, **בֵּין שֶׁחָזַר** הוא **וְהוֹצִיאָן אַחֵר, בֵּין שֶׁהוֹצִיאָן אַחֵר, פָּטוּר** המוציא[ו], ואף שאם הוא חזר והוציא נמצא שהוציא מרשות היחיד לרשות הרבים שהעושה כן חייב משום הוצאה, מכל מקום פטור **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא עָשָׂה מְלַאכְתּוֹ בְּבַת אַחַת**, אלא בשתי פעמים, מרשות היחיד לאסקופה, ומהאסקופה לרשות הרבים, ונמצא שעקר ממקום חיוב והניח במקום פטור, ואחר כך עקר ממקום פטור והניח במקום חיוב[ז].

המשנה מבארת דין נוסף בהוצאה לאסקופה: קוּפָּה שֶׁהִיא מְלֵיאָה פֵּרוֹת, שהוציאה מרשות היחיד וְנָתְנָה עַל אַסְקוּפָה הַחִיצוֹנָה - איצטבא[ח] כותל נמוך בנוי מאבנים וטיט[ט] שלפני מפתן דלת הבית, באופן שרוב הקופה יצא לחוץ ומונח על האסקופה, ומיעוטה נותר ברשות היחיד[י], **אַף עַל פִּי שֶׁרוֹב הַפֵּרוֹת** שבתוך הקופה יצאו מרשות היחיד לרשות הרבים ועומדים **מֻבְחָנִין, פָּטוּר עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת כָּל הַקּוּפָּה**[יא], כלומר אינו חייב אלא אם כן הוציא בתחילה את כל הקופה בבת אחת[יב].

★

גמרא הגמרא דנה בדין הראשון של המשנה: **הַאי אַסְקוּפָּה** - אסקופה זו שהוציאה מרשות היחיד לרשות הרבים ונתנם עליה וחזר והוציאם הוא או אחר פטור[יג], **מַאי** - מה היא, **אִילֵימָא** - אם נאמר **שֶׁאַסְקוּפָּה** זו **רְשׁוּת הָרַבִּים** היא[יד], וכי ניתן לומר שהמוציא מרשות היחיד לאסקופה זו **פָּטוּר, הָא קָא מַפֵּיק** - הרי הוא מוציא **מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אֶלָּא** מה נאמר, **שֶׁאַסְקוּפָּה** זו **רְשׁוּת הַיָּחִיד** היא[טו], אם כן כיצד אמר, **בֵּין שֶׁחָזַר** הוא עצמו **וְהוֹצִיאָן** מאסקופה זו לרשות הרבים **וּבֵין שֶׁהוֹצִיאָן אַחֵר פָּטוּר, הָא קָא מַפֵּיק** - הרי הוא מוציא **מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים.**

לכן מבארת הגמרא: אֶלָּא, אַסְקוּפָּה זו **בָּרְמְלִית** היא, שגבוהה שלשה טפחים או יותר ופחותה מתשעה, ורחבה ארבעה טפחים[טז], שאין בה איסור הוצאה מן התורה, **וְהָא קָא מַשְׁמַע לָן** - ומכל מקום הוצרך התנא להשמיענו שפטור, כדי לחדש **מַעֲמָא** - שהטעם שפטרנוהו הוא מפני **הָגֵּז** החפץ **בְּבָרְמְלִית** בין עקירתו מרשות היחיד להנחתו ברשות הרבים, **הָא לָא גָּז בְּבָרְמְלִית מֵיחַיַּיב** - אולם אם לא נז בכרמלית, אלא העבירו בבת אחת מרשות היחיד לרשות הרבים, אף שהעבירו דרך כרמלית, הרי הוא חייב, ואין דנים את האדם המהלך כמי שעומד בדרך הליכתו, ונחשוב את הנחת גופו כאילו גם הניח את החפץ שאוחז, אלא נחשב ככל מוציא מרשות היחיד לרשות הרבים וחייב.

ומדייקת הגמרא: מַתְנִיתִין דְּלָא כְּבֶן עֲזַאי - משנתנו נשנתה שלא כשיטת בן עזאי בענין זה, **דְּתַנְיָא** - ששנינו בברייתא, **הַמּוֹצִיא מֵחָנוּת** שהיא רשות היחיד **לְפַלְטְיָא** - רשות הרבים[יז] **דֶּרֶךְ סָטְיוֹ** - מקום מוקף איצטבאות לישיבה, שהוא כרמלית[יח], ולא הניחו שם אלא הוציאו מיד לרשות הרבים, **חַיָּיב. וּבֶן עֲזַאי פּוֹטֵר**, שלשיטתו גם אדם מהלך נידון כמי שעומד בדרך הליכתו (שבת ו:)[יט], והנחת גופו נחשבת גם כהנחת החפץ, ונמצא שהניח את החפץ במקום הליכתו, ולא עשה מלאכתו בבת אחת, שהרי נח גם בכרמלית[כ].

★

שנינו במשנה: קוּפָּה שֶׁהִיא מְלֵיאָה כו' פירות ונתנה על אסקופה החיצונה, אף על פי שרוב פירות מבחוץ פטור, עד שיוציא את כל הקופה.

הגמרא דנה אם דין זה נאמר בכל מיני הפירות, ומביאה מחלוקת בזה: אָמַר חִזְקִיָּה, לָא שָׁנוּ שאינו מתחייב עד שיוציא את כל הקופה, **אֶלָּא** במוציא **קוּפָּה מְלֵיאָה קִישׁוּאִין וְדוּדְּוִין**, שהם ארוכים וממלאים את רוחב הקופה, שכל זמן שלא הוציא את כל הקופה לרשות הרבים, אף הם לא יצאו לגמרי, **אֲבָל** אם היתה **מְלֵיאָה** גרעיני **חַרְדָּל, חַיָּיב**, כיון שאף אם הוציא את מקצת הקופה, הרי יצאו גרעינים בשלמותם, אף שגם הם מאוגדים בכלי שחלקו עדיין ברשות היחיד[כא]. **מדייקת הגמרא מדבריו: אֲלִמָּא קַסְבַר** - מוכח שחזקיה סובר, **שְׁאֲגַד כְּלִי לֹא שָׁמְיָה אֲגַד** - חיבור שעל ידי כלי אין שמו חיבור[כב], וכיון שחלק מגרעיני החרדל נמצאים בפועל ברשות הרבים, ורק מחוברים לרשות היחיד על ידי הכלי, אין הכלי מועיל לחברם להיות נחשבים כמונחים ברשות היחיד, ונמצא שהוציאם לרשות הרבים, ולכן חייב. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ** אם הוציא קופה **מְלֵיאָה חַרְדָּל**, כל זמן שלא יצאה כל הקופה **פָּטוּר. מדייקת הגמרא מדבריו: אֲלִמָּא קַסְבַר** - מוכח שרבי יוחנן סובר, **שְׁאֲגַד כְּלִי שָׁמְיָה אֲגַד** - חיבור על ידי כלי שמו חיבור, ולכן אף שחלק מגרעיני החרדל נמצאים ברשות הרבים, מכל מקום מאחר שהם בתוך כלי שלא יצא מרשות היחיד לגמרי, הכלי מחברם להיות נחשבים כמונחים ברשות היחיד[כג], ונמצא שלא הוציאם לרשות הרבים, ופטור.

רבי זירא מתקשה בסברת המשנה: אָמַר רַבִּי זֵירָא, מַתְנִיתִין - מה שנאמר בדין זה במשנתנו, **דְּלָא כְּחִזְקִיָּה דְּיָקָא וְדְלָא כְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּיָקָא** - מדויק שלא כחזקיה ושלא כרבי יוחנן. **כְּחִזְקִיָּה לָא דְּיָקָא, דְּקָתָנֵי** שהמוציא אינו מתחייב **עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת כָּל הַקּוּפָּה**, ומדויק מכך, **מַעֲמָא דְּכָל הַקּוּפָּה** - שהטעם שחייב הוא מפני שהוציא את כל הקופה, **הָא** - אך אם הוציא רק את **כָּל הַפֵּרוֹת**, אך מקצת מהקופה נותרה ברשות היחיד, **פָּטוּר, אֲלִמָּא קַסְבַר** - מוכח שהתנא סובר **שְׁאֲגַד כְּלִי שָׁמְיָה אֲגַד**, ולכן פטור כיון שמקצת הכלי בפנים נחשב שגם הפירות נשארו מחוברים לרשות היחיד על ידי הכלי, ושלא כדברי חזקיה. **וְרַבִּי יוֹחָנָן לָא דְּיָקָא, דְּקָתָנֵי** שהמוציא פטור **אַף עַל פִּי שֶׁרוֹב פֵּרוֹת בַּחוּץ**, ומדויק מכך, **מַעֲמָא דְּרוֹב פֵּרוֹת** - הטעם שפטור הוא

א. **בזבחים** (סב:) דרשו פסול בשר קדשים שיצא מחוץ למקדש, מן הפסוק (שמות כט ל) ׳ובשר בשדה טריפה לא תאכלו׳, שכיון שיצא הבשר מחוץ למחיצתו נאסר. ופסול זה הוא בכל הקדשים [אף שאינם בשר], כפי שמשמע במכות (יח:), עיין שם. ב. **שקדשים** שנפסלו עוכר כלאו על אכילתם (שפתים כה. ועוד). ורוב שיעורי איסור אכילה שבתורה, הם בכזית. רש״י (ד״ה ואפילו). ג. **שקודם** שיוצא לרשות הרבים יוצא מעזרת ישראל לעזרת הנשים במזרח דרך שער ניקנור, או למקום החיל [שטח המקיף את העזרה] בצפון דרך שער הגיתאין, ורוק מהם יוצא אל רשות הרבים שבהר הבית. על פי רש״י (ד״ה חוץ) [ראה גם תחם סופר (ד״ה ואם)] בביאור דבריהן], והמשנה במידות (פ״א מ״ד ומ״ה, פ״ב מ״ו). ד. **על** פי רמב״ם (פסולי המוקדשין, ה. **ובגמרא** בסמוך יבואר שמדובר באסקופה שהיא כרמלית, ופירש רש״י (ד״ה אלא), שרוחבה ארבעה טפחים וגבוהה משלשה ועד שמונה טפחים. ו. **רע״ב.** ז. **על** פי רש״י בסוכה (ה. ד״ה עד). ח. **רש״י** (ד״ה עד)[ל]. ט. **בגון** שהיא סמוכה לרשות הרבים וגבוהה תשעה טפחים ורחבה ארבעה, שנוחה ורואיה לשמש את הרבים לכתף עליה את משאם, כמבואר לעיל (פ). י. **שהיא** גבוהה עשרה טפחים ורחבה ארבעה. רש״י (ד״ה רשות). יא. **ואינה** מקורה. רש״י (ד״ה אלא)[מא]. יב. **רש״י** (ד״ה שלשה), ולעיל (ג.) אמרו בברייתא, שרשות הרבים היא סדטא ופלטיא גדולה ומבואות המפולשים. ופירש רש״י (שם ד״ה שלשה), ש׳פלטיא׳ היא רחבה של עיר שמתקבצים שם לשחורר. יג. **שאין** הרבים מצויים לעבור שם ואינו דרך הרבים. רש״י (ד״ה פטור), על פי רש״י בעירובין (ו. ד״ה מכלל). יד. **שעקירת** כל פסיעה נחשבת עקירה, והנחתה נחשבת הנחה. רש״י בכתובות (נ: ד״ה מאלן). טו. **ואף** שלא ניתן לקשור חרדל, מכל מקום נקטו בו לשון ׳אגד׳, כיון שדרך הגמרא לגבי הוצאת שבת לקרוא ׳אגד׳ לכל דבר שלא יצא כולו מרשות מסוימת, שנחשב מחובר לרשות זו. רש״י (ד״ה אגד)[מב]. על פי ביאור באורות המים (פרק״י סה).

מפני שלא יצאו אלא רוב הפירות, **הָא** - אך אם הוציא את **כָּל הַפֵּרוֹת, אַף עַל גַּב דְּאַגִּידָה קוּפָּה מִגַּוַּאי** - אף שהקופה עצמה נשאר מקצתה בפנים והיא מאגדת לתוכה את הפירות, **חַיָּיב, אַלְּמָא קַסָּבָר** - מוכח שהתנא סובר **שֶׁאֵגֶד כְּלֹא שָׁמַיְהּ אֵגֶד** ולא נחשב שהפירות בפנים, ושלא כדברי רבי יוחנן.

הגמרא דנה ביישוב הסתירה בזה: וְאֶלָּא משנתנו **קָשְׁיָא,** שדיניה סותרים זה את זה. **מיישבת הגמרא: חִזְקִיָּה מְתָרֵץ לָהּ מַתְנִיתִין** - יתרץ דברי המשנה לפי שיטתו. **וְרַבִּי יוֹחָנָן מְתָרֵץ לָהּ מַתְנִיתִין** - יתרץ דברי המשנה לפי שיטתו. **ומבארת הגמרא: חִזְקִיָּה מְתָרֵץ לָהּ מַתְנִיתִין,** שמה ששנינו שפטור **עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת כָּל הַקּוּפָּה,** לא מדובר בכל אופן, אלא **בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּקוּפָּה מְלֵיאָה קִישׁוּאִין וְדֶלּוּעִין,** שכיון שהם גדולים וממלאים את כל רוחב הקופה כאמור, אין הוצאתם נשלמת עד שיוציא את כל הקופה, ולכן אמר התנא 'עד שיוציא את כל הקופה', שאף הפירות לא יוצאים עד אז. **אֲבָל** אם היתה הקופה **מְלֵיאָה חַרְדָּל,** באופן זה לא נאמר שפטור משום שמקצת הכלי בפנים, אלא משעה שיש שיעור הוצאה בחרדל שהוציא, **נַעֲשָׂה** דינו **כְּמִי שֶׁהוֹצִיא אֶת כָּל הַקּוּפָּה, וְחַיָּיב. ורַבִּי יוֹחָנָן מְתָרֵץ לָהּ מַתְנִיתִין,** שמה ששנינו **אַף עַל פִּי שֶׁרוֹב פֵּרוֹת בָּחוּץ** פטור, הכוונה היא, **וְלֹא** רק אם הוציא את **רוֹב הַפֵּרוֹת בָּלָבָד** פטור, **אֶלָּא אֲפִילּוּ** אם הוציא את **כָּל הַפֵּרוֹת פָּטוּר, עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת כָּל הַקּוּפָּה,** ורק אז חייב[יט], ואף בקופה מלאה גרעיני חרדל, כל זמן שמקצת הכלי בפנים הרי הוא מחבר כל הנמצא בתוכו לרשות היחיד, והמוציא פטור.

הגמרא מקשה על חזקיה: מֵיתִיבִי, שנינו בברייתא, **הַמּוֹצִיא** מרשות היחיד את **קוּפַּת הָרוֹכְלִין** - מוכרי בשמים, שיש בה הרבה מיני בשמים[כ], **וְנָתְנָהּ עַל אַסְקֻפָּה הַחִיצוֹנָה** שהיא רשות הרבים, **אַף עַל פִּי שָׁרוֹב הַמִּינִין** שבתוכה **בָּחוּץ, פָּטוּר עַד שֶׁיּוֹצִיא אֶת כָּל הַקּוּפָּה. וְקָא סָלְקָא דַּעְתָּיִן** - עולה בדעתנו לומר, שמדובר **בְּצָרְרֵי** - בקופה מלאה בצרורות קטנים של בשמים שחוקים[כא], שבהוצאת מקצת הקופה לרשות הרבים יוצאים כמה צרורות בשלמותם, ומכל מקום פטור עד שיוציא את כל הקופה, ומוכח שכל הצרורות נחשבים מחוברים לרשות היחיד כיון שהכלי מחברם, **וְקָשְׁיָא לָהּ לְחִזְקִיָּה** שאמר שחייבור כלי אינו חיבור.

מתרצת הגמרא: אֲמַר לָךְ חִזְקִיָּה, הָא בְּמָאי עָסְקִינַן, לא בצרורות קטנים של בשמים שחוקים, אלא **בְּאוּרְנָךְ** - באגודות שרשי בשמים אורכים, כגון קנה או קליפה של קינמון[כב], שאינם יוצאים בשלמות עד שתצא כל הקופה, ולכן פטור עד שיוציא את כולה.

קושיא על רבי יוחנן: מֵתִיב רַב בֵּיבִי בַּר אַבָּיֵי, שנינו בברייתא, **הַגּוֹנֵב כִּיס** - אורנק מלא מעות והגביהו בבית הבעלים והוציאו לרשות הרבים **בָּשַׁבָּת, חַיָּיב** לשלם גניבתו, ואף שחייב מיתה על הוצאה זו בשבת, וההלכה היא שמי שנתחייב בשני עונשים דיו להיענש בחמור מביניהם (ממוטת ט:), וכאן במיתה ותשלומים החמור הוא עונש המיתה, מכל מקום באופן זה הדין שונה, מפני **שֶׁגָּבַר נִתְחַיֵּיב בָּגְנֵבָה** בבית הבעלים בשעה שהגביה את הכיס[ב] **קוֹדֶם שֶׁיָּבָא לִידֵי אִיסּוּר שַׁבָּת** בהוצאתו לרשות הרבים, ושני החיובים אינם במעשה אחד. אמנם אם **הָיָה** הגנב **מְגָרֵר** את הכיס **וְיָצָא** לרשות הרבים מבלי להגביהו, **פָּטוּר** מלשלם גניבתו, **שֶׁהֲרֵי** באופן זה **אִיסּוּר גְּנֵיבָה וְאִיסּוּר שַׁבָּת בָּאִין כְּאֶחָד,** כיון שהקנין הוא המחייב את הגנב לשלם, ולכן לא קנה את הכיס לענין הגניבה עד שהוציאו מבית הבעלים לרשות הרבים[בא], ובמעשה זה גם עשה מלאכת הוצאה בשבת ונתחייב עליה[כג]. **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** - ואם עולה בדעתך לומר, **שֶׁאֵגֶד כְּלֹא שָׁמַיְהּ אֵגֶד** - חיבור על ידי כלי שמו חיבור, נמצא שגם בסיפא באופן שגרר את הכיס והוציאו לרשות הרבים, **קָרֵים לֵיהּ** [-קדם לן] **אִיסּוּר גְּנֵיבָה לְאִיסּוּר שַׁבָּת,** שהרי קנה את המעות בגניבתו מיד כשהוציא את מקצת הכיס מבית הבעלים, משום שיכול להוציא את כל המעות מן הכיס כשפתחו פונה כלפי חוץ[יז], ואילו משום הוצאה בשבת אינו חייב אף שכבר יצאו חלק מן המעות, שכל זמן שלא הוציא את כל הכיס, לדברי רבי יוחנן שאגד כלי שמו אגד, נחשב כאילו המעות שבתוכו מחוברות לרשות היחיד על ידו, ואינו חייב משום הוצאה בשבת. ומדוע אמרה הברייתא שבסיפא חלים שני האיסורים כאחד.

מתרצת הגמרא: אִי דְּאַפְקֵיהּ דֶּרֶךְ פִּיו הָכִי נָמֵי - אם אכן היה הגנב מוציא את הכיס כשפתחו פונה לחוץ ויוצא תחילה, ודאי היה הדין כך, שהיה מתחייב על גניבתו קודם שיבוא לידי איסור שבת, משום שלענין שבת אגד כלי שמו אגד, אמנם **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן** - כאן בברייתא זו במה מדובר, **דְּאַפְקֵיהּ דֶּרֶךְ שׁוּלָיו** - שהוציא את הכיס כשתחתיתו פונה לחוץ ויוצאת תחילה, ופתחו עדיין בתוך הבית, שבאופן זה, כיון שבחוץ אינו יכול ליטול את המעות היוצאות עד שיוציא את כל הכיס, ממילא אינן נקנות לו ביציאתן אלא בגמר יציאת הכיס[כד], ונמצא איסור גניבה והוצאת שבת באים כאחד בגמר הוצאת הכיס.

מקשה הגמרא: וְהָאֲנָא מְקוֹם חֲלָמָה - והרי בשולי הכיס יש את מקום התפירה של חלקי הכיס זה לזה[כה], באופן שיכול להרחיבו בלא איסור תורה[כו].

טז. **שכיון** שאמר בסיפא 'עד שיוציא את כל הקופה', מוכח שבריישא אין כוונתו דווקא שרוב הפירות בחוץ, אלא אמר שני דינים בדרך 'לא זו אף זו', שלא רק אם הוציא את רוב הפירות פטור, אלא אף אם הוציא את כל הפירות פטור, כיון שלא הוציא את כל הקופה. רש"י (ד"ה קס"ל ר' יוחנן). יז. **יש** שגרסו כך במפורש בברייתא 'רבה מינין הרבה', ראה תוספות (ד"ה קס"ל) ותילופי גרסאות (פתח פתאות ופיונים). יח. **שהרי** סתם קופת רוכלים מלאה בצרורות בשמים, וכן משמע ממה ששנינו [לפי הגירסא הנזכרת] שיש בה הרבה מינים. תוספות (ד"ה קס"ל)[כג]. יט. **ומה** שמבואר בברייתא [לפי הגירסא הנזכרת] שמדובר בהרבה מינים, הוא כפי הדרך להכניס בקופה מינים רבים, ובאמת ניתן להעמיד במינים ארוכים. תוספות (שם). כ. **שהגבהת** הגניבה קונה לגנב גם בבית הבעלים. כא. **שאין** משיכה קונה ברשות הבעלים, ובאופן זה קנה רק על ידי שהוציאו מרשותם. כב. **מה** שפטור באופן זה היינו אם אבד הכיס אחר כך, אך אם הוא בעין חייב להחזירו, ואין אומרים שקנאו במה שנתחייב מיתה בלקיחתו [משום הוצאת שבת]. מאירי (ד"ה שנינו). כג. **'חלמה'** הוא לשון תפירה, כלשון הגמרא (מולין קכ:) 'עור חלים' [שפירושו שמחובר בחוזק, עיין רש"י (שם ד"ה חלמה)]. רש"י (ד"ה שם). כד. **מאירי** (ד"ה יכול).

דְּאִי בְּעֵי מְסָתֵּם לֵיהּ וְשָׁקְיֵל - שאם רוצה יכול לקורעו מבלי שינזק, וליטול את המעות היוצאות, ואם כן קנאן מעת יציאתם, וחזרה הקושיא על רבי יוחנן, שלדבריו שחיבור על ידי כלי נחשב חיבור, ואינו מתחייב משום הוצאה בשבת עד שיוציא את כל הכיס, ונמצא שאיסור גניבה חל קודם איסור שבת, וצריך להתחייב על שניהם, ואילו בברייתא מבואר שפטור מתשלומים על הגניבה.

מתירצת הגמרא: הברייתא שפטרה מתשלומים את המגרר את הכיס מבית בעליו ויוצא, דיברה **בְּנָסְבָא** - בכיס מלא בחתיכות כסף ארוכות, שאין הוצאתם נשלמת עד שיוציא את הכיס כולו, וכל זמן שחלקן בפנים לא קנה אותן, ונמצא שאיסור הגניבה ואיסור שבת באים כאחד[א].

מקשה הגמרא: וְלִיגְנוֹב **דְּאִיבָּא שְׁנָצִין** - שיש בשולי הכיס רצועות קשירה, **מָפִיק לֵיהּ עַד פּוּמֵיהּ** - הרי יכול להוציא את הכיס כולו עד פתחו, **וְשָׁקֵיל** - ואז יתיר את פתח הכיס ויטול את חתיכות הכסף, וכיון שבידו לעשות כן קנה אותן, **וּשְׁנָצִין אֲגִידֵי מְנָּאי** - והרצועות שבשוליו עדיין מחוברות לפנים כיון שלא יצאו, וממילא לרבי יוחנן שזה נחשב חיבור, עדיין אינו חייב משום הוצאה בשבת, כיון שלא נגמרה המלאכה, ומדוע מבואר בברייתא שהמגרר כיס ומוציאו פטור מתשלומים כיון שחייב משום הוצאה בשבת[ב]. **מתרצת הגמרא:** מדובר בברייתא באופן **דְּלֵיכָּא שְׁנָצִין** - שאין לכיס רצועות, ולכן אינו חייב על הגניבה קודם שיעבור על הוצאה בשבת. **ועוד מתרצת הגמרא: וְאִיבָּעֵית אֵימָא** - ואם תרצה תוכל לתרץ, **דְּאִית לֵיהּ** - שיש לכיס רצועות, **וּמְבָרְכֵי עֵירָיוְיהּ** - אך הן כרוכות עליו ואינן נמשכות ממנו, ולכן אין אופן שיצא כולו בלא הרצועות, וממילא ביציאת כולו איסור גניבה ואיסור שבת באים כאחד, ולכן פטור מתשלומים.

אמוראים נוספים שנחלקו במחלוקת חזקיה ורבי יוחנן: וְכֵן אָמַר רַבָּא כחזקיה, **שֶׁלֹּא שָׁנוּ** במשנה, שקופה שהיא מליאה פירות ונתנה על האסקופה החיצונה, אף שרוב פירות מבחוץ פטור, עד שיוציא את כל הקופה, **אֶלָּא** במוציא **קוּפָּה מְלֵאָה קִישׁוּאִין וְדִפְּוָצִין** ארוכים הממלאים את רוחב הקופה, שכל זמן שלא הוציא את כל הקופה לרשות הרבים, אף הם לא יצאו, **אֲבָל** אם היתה **מְלֵאָה** גרעיני **חֲרָדָל**, כיון שאף אם הוציא את מקצת הקופה, הרי יצאו גרעינים בשלמותם, **אֲפִילּוּ קֻבָּר** - ומוכח שסובר שאֲגַד **בְּלֵי לֹא שְׁמֵיהּ אֲגַד** - חיבור שאין שמו חיבור, וכיון שחלק מן הגרעינים יצאו לרשות הרבים, ורק מחוברים לרשות היחיד על ידי הכלי, אינם נחשבים חיבור לענין שבת, וכיון שבפועל הוציאם לרשות הרבים חייב. **וְאָבֵי אָמַר, אֲפִילּוּ** אם הוציא קופה **מְלֵאָה** גרעיני **חֲרָדָל**, כל זמן שלא יצאה כל הקופה **פָּטוּר, אֲלָא קֻבָּר** - ומוכח שסובר שאֲגַד **בְּלֵי שְׁמֵיהּ אֲגַד** - חיבור על ידי כלי שמו חיבור, ולכן אף שחלק מן הגרעינים יצאו לרשות הרבים, כיון שהם בתוך כלי שלא יצא מרשות היחיד לגמרי, הכלי מחברם לרשות היחיד, וכיון שלא יצא כולו לרשות הרבים פטור.

מביאה הגמרא: אביי ורבא חזרו בהם מדבריהם, והחליפו את שיטתם, **וְהָם אֲבָיֵי בְּשִׁיטָתֵיהּ דְּרַבָּא** - עמד אביי והחזיק בשיטת רבא שחיבור על ידי כלי אינו חיבור, וכן **הָם רַבָּא בְּשִׁיטָתֵיהּ דְּאַבָּיֵי** - עמד רבא בשיטת אביי שחיבור על ידי כלי נחשב חיבור.

מקשה הגמרא: וְרַבִּי דְּאַבָּיֵי אַדְּאַבָּיֵי - ולפי זה קשה סתירה על שיטת אביי מדברי אביי עצמו, **וְרַבִּי דְּרַבָּא אַדְּרַבָּא** - וכן קשה סתירה על שיטת רבא מדברי רבא עצמו[ג], **דְּאִיתְּמַר** - שנאמר בבית המדרש, **הַמּוֹצִיא פֵּרוֹת** בשבת מרשות היחיד **לִרְשׁוּת הָרַבִּים**, נחלקו בזה אביי ורבא, **אַבָּיֵי אָמַר**, אם הפירות הוצאו **בְּיָד** לרשות הרבים, אף שגופו ברשות היחיד **חַיָּיב** על הוצאת הפירות, מפני שחיבור על ידי גופו אינו חיבור, ונמצא שכבר הוציאם לרשות הרבים, ואם היו הפירות **בְּכֵלִי**, ולא הוציא את כל הכלי לחוץ אלא מקצתו נשאר ברשות היחיד, אף שכל הפירות יצאו לגמרי **פָּטוּר**, מפני שחיבור על ידי כלי נחשב חיבור, ונמצא שהפירות עדיין מחוברים על ידי הכלי לרשות היחיד. **וְרָבָא אָמַר** להיפך, אם הוצאו הפירות **בְּיָד**, וגופו ברשות היחיד, **פָּטוּר**, מפני שחיבור על ידי גופו נחשב חיבור, שירו נגררת אחרי גופו, ואם היו הפירות **בְּכֵלִי**, ומקצתו ברשות היחיד, **חַיָּיב**, מפני שחיבור על ידי כלי אינו חיבור. ודברי אביי ורבא אלו סותרים לשיטותיהם לאחר שהחליפום כפי שנתבאר.

א. **מיוחס לר"ן** (ר"י ווא"ו). ב. **רש"י** (ר"י מפיק) וריטב"א (ר"י ומיון)[ב]. ג. **הגמרא** מקשה על שיטות אביי ורבא לאחר שחזרו בהם והחליפו שיטותיהם, וצריך לומר שהגמרא ידעה שהדברים שמקשה מהם נאמרו לאחר שאביי ורבא חזרו בהם [שאם לא כן אין כאן קושיא]. תוספות (ר"י ומ"ט).

ד. **שמחזיק** - ונאמרה בתחילה, והרי אחר כך חזרו בהם כפי שנתבאר, וגם סתם 'איפוך' שבכל מקום פירושו להפוך את המחלוקת האחרונה. ריטב"א (ר"י לפיכך). וראה במאירי (ר"י המוציא פירות). פירוש אחר.

ה. **שידו** נגררת אחר גופו. תוספות (ר"י ואם). ו. **עַל** פי בעל המאור (ר"י המוציא פירות) [על פי שמן למאור (שם ב)], וכן כתב הריטב"א (ר"י לפיכך) בשם רש"י ורוב המפרשים. ז. **אמנם** אסורים העני ובעל הבית לעשות כאופנים אלו לכתחילה, שמא יבוא כל אחד מהם לעשות מלאכה שלימה בשבת. רש"י (שם ג. ד"ה שמחזיק). ח. **שכל** גובה בפחות משלשה סמוך לקרקע נחשב כקרקע אחת עבה. מאירי (ר"י המוציא). ט. **האבן** עזרא (שמות ד יז) הביא בשם הגאון שהחזיק הוא בית הזורע, והביא לכך סמך מהפסוקים 'וכבה בחיקו ישא' (יחזקאל יג יח), 'שאהזו בחיקך' (במדבר יא יב). ובשם אחרים ביאר, שהחזיק הוא הבגד הסמוך לחזה. וכעין זה כתב המצודות ציון (משלי ו כז). והאברבנאל (שמות ד ו) כתב, 'החזיק הוא שולי הלבוש העליון ובו ישא האומן את היתוך'. יא. **המעם** שחייב על שאר אופני ההוצאה משום שכך דרך אנשים להוציא. רש"י (ר"י שכן)[ד]. יב. **עַל** פי רבינו פרחיה (ר"י כנגלה). יג. **היינו** כשמוציאו דבר שאינו מאכל, אבל המוציא מאכל כפיו בעת האכילה חייב (כריתות יג:), שכך הדרך להוציאו. ותוספות (ר"י המוציא). ורבינו פרחיה (ר"י לפ) כתב, שאם נתנו בפיו וחשב להוציאו מתחייב במחשבתו אף אם אינו אוכלו, ולא רק באוכל אלא אף במטבע. יד. **שאף** אם יקשור הפתח, יחכן שיותר הקשר, ואינו לפניו למשמש בו ולתקנו. אמנם אם פתחו למעלה, והיינו שהפתח סמוך לראש החגורה, והוא עשוי למשמש בו כל שעה, דרך הוצאה בכך. מאירי (ר"י המוציא). טו. **בתוספות** (ר"י ומ"ט). טז. **רבינו** פרחיה (ר"י לפ). יז. **מאירי** (ר"י המוציא). יח. **רבינו** פרחיה (ר"י לפ). יט. **שאם** נושאו על כתיפו, שאף היא למעלה מעשרה טפחים, הרי כבר במשנה נתבאר שחייב, אלא ודאי כוונת רבי אלעזר לחדש הדין באופן שנושאו באויר ולא על כתיפו. רש"י (ר"י המוציא)[ה].

מתירצת הגמרא: **אֵיפּוּךְ** - הפוך את מחלוקת זו של המוציא פירות לרשות הרבים ומקצת היד או הכלי נשאר בפנים[ו], ואמרו כך, אביי אמר ביד פטור ובכלי חייב, כיון שרק חיבור על ידי גופו נחשב חיבור[ז], אבל חיבור על ידי כלי אינו חיבור, ורבא אמר ביד חייב ובכלי פטור, מפני שחיבור על ידי גופו אינו נחשב חיבור וחיבור על ידי כלי נחשב חיבור[ח].

מקשה הגמרא: וכי ניתן לומר שהמוציא פירות והם עדיין **בְּיַד חַיָּיב, וְהָתְנַן** - והרי שנינו במשנה (לעיל ג), **פָּשַׁט יָדוֹ עַל הַבַּיִת** העומד ברשות היחיד **אֶת יָדוֹ** הנושאת חפץ שעקר מרשות היחיד **לַחוּץ, וְנָטַל הֶעָנִי** העומד בחוץ את החפץ **מִתּוֹכָהּ** - מתוך יד בעל הבית, והניחו במקום שנמצא שהוא רשות הרבים, **אוֹ שֶׁנָּתַן** העני העומד ברשות הרבים חפץ שעקר משם **לְתוֹכָהּ** - לתוך יד בעל הבית שהושיטה לחוץ, **וְהֶבְעִים** בעל הבית את ידו לפנים והניח שם את החפץ, **שְׁנֵיהֶן פְּטוּרִין**, כיון ששניהם לא עשו מלאכת הוצאה שלימה של עקירה והנחה, שבאופן הראשון, בעל הבית עקר את החפץ מרשות היחיד ולא הניח את החפץ ברשות הרבים, והעני הניח את החפץ ברשות הרבים, אך לא עקרו מרשות היחיד, ובאופן השני, העני עקר את החפץ מרשות הרבים ולא הניחו ברשות היחיד, ובעל הבית הניח את החפץ ברשות היחיד, אך לא עקרו מרשות הרבים[ט]. ומבואר במשנה זו, שהמוציא חפץ בידו מהרשות שגופו עומד בה, אם לא הניח את החפץ פטור, ושלא כדברי המחייב.

מתירצת הגמרא: **הָתָם** במשנה מדובר באופן שהוציא ידו אל רשות הרבים בגובה **לְמַעְלָה מִשָּׁלֹשָׁה** טפחים מהקרקע, שלא נחשב כהניח את החפץ ברשות הרבים, ולכן פטור, ולא משום שנחשב מחובר לרשות היחיד על ידי גופו[יא], אולם **הָכָא** כשהוציא פירות בידו לרשות הרבים שבו נחלקו אביי ורבא, מדובר באופן שהוציא ידו בגובה **לְמַטָּה מִשָּׁלֹשָׁה** טפחים מהקרקע, שנחשב שהניחם על הקרקע[יב], ונמצא שעקרם מרשות היחיד והניחם ברשות הרבים, ועשה מלאכת הוצאה שלימה, ולסובר שחיבור לרשות היחיד על ידי גופו אינו חיבור, נמצא שהוציאם לגמרי לרשות הרבים ולכן חייב.

* * *

משנה **לאחר שנתבארו במשניות הקודמות השיעור המחייב במלאכת הוצאה בשבת, וכן הרשויות המחייבות והפוטרות כשמוציא מהם ומכניס אליהם, מבארת המשנה את אופן ההוצאה המחייב: הַמּוֹצִיא** בשבת מרשות לרשות, **בֵּין** שהוציא **בִּימִינוֹ, וּבֵין בִּשְׂמֹאלוֹ**[יג], **אוֹ בְּתוֹךְ חֵיקוֹ** - בתוך בגדיו בסמוך לגופו[יד], שבכך דרך האנשים להוציא, **אוֹ** שהוציא כשהוא נושא את הדבר **עַל כְּתֵפָיו, חַיָּיב, שֶׁכֵּן הַמַּשָּׂא** שהיו נושאים **בְּנֵי קְהָת** במסעות בני ישראל במדבר היה נתון על כתפם, ונקרא עבודה[טו], שנאמר (במדבר ז ט) 'וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ'[טז].

המשנה מבארת באיזה אופן פטור על הוצאה בשבת: אולם המוציא בשבת מרשות לרשות, כשהיה הדבר נתון **בְּלֹאָחַר יָדוֹ** - על גב ידו[יז], **או בְּרַגְלוֹ** - בכף רגלו[יח], **או בְּפִיו**[יט], **וּבְמִרְפָּקוֹ** - בבית השחי שלו[כ], **או בְּאָזְנוֹ, וּבְשַׂעְרוֹ, וּבְפוּזְגָּתוֹ** - בחלל שבחגורתו שבו מניח מעותיו, **וְהִיא לָמְטָה** - כשפתח החלל נמצא מאחוריו רחוק מראש החגורה, שאין דרך הוצאה בכך, כיון שאין דרך השומרים להניח שם שמא יפול[כא], או שהוציא **בֵּין פּוּזְגָּתוֹ** - תגרותו החלולה **לַהֲלוּזוֹ**, כגון שתלה חציו על החגורה וחציו נסמך על חלוקו, שפעמים מכביד מצד אחד ונופל לארץ[כב], ואין זו דרך הוצאה, **וּבְשָׂפָת חֲלוּקוֹ** התחתונה, כגון שבתפירת שולי הבגד היה נקב והניחו שם[כג], שכל מקום שרוחק ממנו כל כך כמקום זה, אין הדרך לשמור בו חפציו[כד], או שהוציא **בְּמִנְעָלוֹ** או **בְּסַנְדָּלוֹ**, שהניחו על קרקעית הנעל או הסנדל[כה], **פָּטוּר**, מפני **שֶׁכֵּל** אלו **לֹא הוֹצִיא דֶּרֶךְ הַמּוֹצִיאִין.**

*

גמרא **המשנה פסקה, שהמוציא משא על כתיפי חייב, שכך היה משא בני קהת במסעות המשכן. הגמרא מביאה אופן נוסף שהמוציא חייב מטעם זה: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, הַמּוֹצִיא מְשֹׂאוֹ** [-משא] מרשות לרשות, ומעבירו בידו **לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים** באויר רשות הרבים, **חַיָּיב**, ואף שאינו מונח על כתיפו[כו], **שֶׁכֵּן מַשָּׂא בְּנֵי קְהָת** היה למעלה מעשרה טפחים[כז].

מבררת הגמרא: וְכַמָּה גַּבֵּי קֻרְחָה, מָנֶה - מהיכן למדנו שנשאוהו למעלה מעשרה. **מושיבה הגמרא:** יש ללמוד זאת מנשיאת מזבח הנחושת שהיה גבוה עשר אמות ונישא למעלה מעשרה טפחים, **דִּכְתִיב** (במדבר ג טו) 'וְקַלְעֵי הֶחָצֵר וגו' אֲשֶׁר עַל הַמִּשְׁכָּן וְעַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב', **מַקִּישׁ** הכתוב את **הַמִּזְבֵּחַ לַמִּשְׁכָּן**, ללמדנו **מָה** - שכשם שגובה **הַמִּשְׁכָּן עֶשֶׂר אַמּוֹת, אַף** גובה **מִזְבֵּחַ** הנחושת **עֶשֶׂר אַמּוֹת**[ב]. קודם ביאור הראיה מקלעי המשכן מבררת הגמרא, **וּמִשְׁכָּן גּוֹפֵיהּ** [-עצמן], **מָנֶה** - מהיכן למדנו שגובהו עשר אמות. משיבה הגמרא, **דִּכְתִיב** (פסוק פו עו) 'עֲשֶׂר אַמּוֹת אֶרֶךְ הַקָּרֶשׁ', והקרשים היו עומדים לאורכם סביב המשכן[בא]. **וּכְתִיב** (שם מ יט) 'וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן', **וְאָמַר רַב, מֹשֶׁה רַבֵּינוּ פָּרְשׂוֹ.** ומבואר שגובהו של משה היה עשר אמות, ולכן היה יכול לפרוש את האוהל על המשכן שכך גובהו. **וּמִבָּאן אַתָּה לָמֵד,** שאף **גּוֹבְהָן** שֶׁל שאר **הַלְוָיִם** בני שבטו של משה, היה **עֶשֶׂר אַמּוֹת** כמותו[בב]. עתה מבארת הגמרא כיצד למדים מכך שכל המזבח היה נישא למעלה מעשרה טפחים, **וּגְמִירִי** - מסורת בידינו, **דְּכָל טוּנָא דְּמִזְבְּחֵי בְּמוֹטוֹת** - שכל משא הנישא במוטות, נושאים אותו **תֵּילְתָּא מִלְּעֵיל וְתַרְתֵּי תֵּילָתֵי מִלְּתַחַת** - כאשר שליש מגובהו הוא מלמעלה[בג] ושני שלישים מגובהו הוא מלמטה. ולפי זה **אִישְׁתְּכָח דַּהֲוָה מִיכְּלֵי טוּבָא** - נמצא שהיה המזבח מורם הרבה מעל עשרה טפחים מהקרקע[בד], שהרי היה נישא על כתפי בני קהת הגבוהים עשר אמות כאמור, ורק שני שלישי גובהו נתונים מתחת כתפיהם, ונותרו מתחתיו שלש אמות ושליש שהן עשרים טפחים[בה]. וכיון שכך היתה דרך עבודת הלויים, חייב המוציא באופן זה מרשות היחיד לרשות הרבים.

הוכחה נוספת שמשא בני קהת היה גבוה למעלה מעשרה: וְאִיבָּעֵית אֵימָא - ואם תרצה תאמר, שאף אם שאר הלויים לא היו גבוהים כמשה[בה-נוסף], מכל מקום יש להוכיח שבני קהת נשאו מעל עשרה טפחים **בְּנִשִׂיאַת הָאָרוֹן** על ידי בני קהת, **דְּאָמַר מָר** - שנאמרה שמועה בשם אחד החכמים, גובה **הָאָרוֹן** היה **תִּשְׁעָה** טפחים, **וְגוֹבַהּ הַכַּפּוֹרֶת** שעליו **טֶפַח, הֲרֵי עֲשָׂרָה** גובה **עֶשְׂרָה** טפחים. **וּגְמִירִי** - ומסורת בידינו, **דְּכָל טוּנָא דְּמִזְבְּחֵי בְּמוֹטוֹת** - שכל משא הנישא במוטות, נושאים אותו **תֵּילְתָּא מִלְּעֵיל וּתְרֵי תֵּילָתֵי מִלְּרָע** - שליש מלמעלה ושני שלישי שליש מלמטה[בו], **וְאִישְׁתְּכַח הַמְּעָלֶה מֵעֲשָׂרָה הֲוֵה קָאֵי** - ונמצא שבעת נשיאתו היה הארון בגובה למעלה מעשרה, דהיינו אחד עשר טפחים ושליש.

מקשה הגמרא: מדוע צריך להוסיף להוכיח מן הארון, **וְלֵימְרֵי מִמִּשֶׁה** - הרי ניתן ללמוד מגובהו של משה שהוא עשר אמות, שאף גובה בני קהת נושאי המזבח היה כך, ומזה נלמד שהמזבח נישא למעלה מעשרה וכפי שלמדנו בתחילה[בז].

מתרצת הגמרא: יתכן שאין ללמוד ממשה שהיה גבוה עשר אמות לשאר הלויים, שכן **דִּילְמָא מֹשֶׁה שָׁאנֵי** - שמא משה היה שונה משאר בני שבטו וגבוה מהם, **דְּאָמַר מָר** - רבי יוחנן (מגילה יג:), **אֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה אֶלָּא עַל חָכָם** שהוא גם **גִּבּוֹר וְעָשִׁיר וּבָעַל קוֹמָה**[בח], ולכן הוצרך משה להיות גבוה בקומתו מכל שאר בני ישראל[בט], אך קומת שאר הלויים היתה נמוכה יותר.

★

הגמרא מביאה דין באופן מסוים של הוצאה שלא כדרכה: אָמַר רַב מְשׁוּם [-בשם] **רַבִּי חִיָּיא, הַמּוֹצִיא מְשֹׁאוֹ** [-משא] **בָּשָׁבָּת** כאשר הוא מונח **עַל רֹאשׁוֹ** בלא לאוחזו בידו כלל[ג], **חַיִּיב חַטָּאת,** אף שאין דרך רוב העולם לישא כך את משאם, **שֶׁכֵּן אֲנָשִׁים** העיר **הוֹצְאָה עוֹשִׂין בֵּן.**

דוחה הגמרא לשון זו: וְכִי אֲנָשִׁים הוֹצְאָה רוֹצֵה - רוב העולם הם, שניתן לחייב על הוצאה באופן שהם מוציאים.

לכן מביאה הגמרא את הדין בלשון אחרת: אֶלָּא, אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר - מה שנאמר בשם רבי חייא על המוציא משא על ראשו בשבת, על כרחך כך נאמר, **אָמַר רַב מְשׁוּם רַבִּי חִיָּיא, אֶחָד מְבָנֵי** העיר **הוֹצְאָה עַל רֹאשׁוֹ** [-משא] בלא לאוחזו בידו **בָּשָׁבָּת, חַיִּיב, שֶׁכֵּן בְּנֵי עִירוֹ עוֹשִׂין בֵּן.**

הגמרא דוחה גם את הדין באופן זה: מה בכך שבן הוצל הוא, **וְתִיפְּתַר דַּאֲתוֹ אֲצַל כָּל אָדָם** ברוב העולם, שאינם מוציאים על ראשם.

לכן מבארת הגמרא את הדין בלשון אחרת: אֶלָּא, אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר, הַמּוֹצִיא מְשׁוֹי [-משא] **עַל רֹאשׁוֹ** בלא לאוחזו בידו, אף אם הוא בן העיר הוצל, **פָּטוּר,** מפני שלא הוציא כדרך ההוצאה ברוב העולם.

כ. **ביאר** רש"י (ד"ה גפ) שמפני שהיה המזבח גבוה עשר אמות, הוצרך לסובבו בקלעים שרוחבם עד גובה המזבח היה עשר אמות [נרוחבם היה לגובה המשכן][נא]. כא. **רש"י** (פסוק פו עו) בביאור הפסוק (שם) 'ועשית את הקרשים למשכן עצי שיטים עומדים'. כב. **שליש** גובהו שלמעלה ממנו, מודדים מראשו של הנושא ולמעלה, או שמודדים מכתיפו ולמעלה. רש"י (ד"ה תלתא). כג. **הוצרכו** להוכיח כך, כדי שלא נאמר שהלימוד ממשא בני קהת הוא רק כשמקצת המשא יורד למטה מעשרה טפחים, ולא כשכולו למעלה מעשרה שהוא מקום פטור לענין זורק, לכך הוכיחו שבכל פעם היה כל המשא של בני קהת למעלה מעשרה, ואף על פי כן החשיבה אותו התורה לחייב עליה בשבת. שפת אמת (ד"ה ומפקי). כד. **אף** אם תאמר שגובה המשא נמדד לפי הראש ולא לפי הכתף [כפי אחד הצדדים ברש"י הנ"ל], ונמצא שחסר מעט מעשרים הטפחים, מכל מקום היה מורם הרבה מעל עשרה טפחים מהקרקע. מארירי (ד"ה ממזבח). כה. **ואף** שגובה המזבח היה עשר אמות, יתכן שהלויים שנשאוהו לא היו גבוהים אלא שבע אמות, ושלוש מן המזבח שהוא שלש אמות ושליש [עשרים טפחים] היה מעל כתפיהם, ומתחת כתפיהם היו שני השלישים התחתונים של המזבח שהם שש אמות ושני שלישים [ארבעים טפחים], וכיון שגובה הלויים היה רק שבע אמות [ארבעים ושנים טפחים], נמצא שלא היה המזבח מורם מן הקרקע אלא שנים או שלשה טפחים. רש"י (ד"ה ותיפתר). כו. **וגם** אם הלויים היו גבוהים רק שלש אמות כמותו [ולכן צריך לומר שהמזבח לא היה גבוה אלא שלש אמות, ולכן יכלו לשאתו. ריטב"א (ד"ה וכתיב)], שהן שמונה עשר טפחים, מכל מקום הארון אינו תלוי למטה מכתפיהם אלא בגובה שני שלישים ממנו, שהם ששה טפחים ושני שלישי טפח. רש"י (ד"ה ותיפתר). וצריך לומר, שבגובה זה היו הטבעות שבהן קבועים בדי הארון, שהרי בבדים אלו היו נושאים הלויים על כתפיהם את הארון. רבינו פרחיה (כתב"י פמ"ב). כז. **רש"י** (ד"ה מצנע). ומשמע שאם אוחזו בידו, דרך הוצאה בכך. שפת אמת (כתב"י פמ"ב). והוסיף שברמב"ם (שבת פ"ח ה"ט) מבואר שאם אוחזו גם בידו מחמת שהוא כבד, דרך הוצאה בכך.

וְאִם תִּמְצֵי [-תרצה] לוֹמַר ולהקשות, הרי אֲנַשֵּׁי העיר הוּצַּל עוֹשִׂין בֵּן, וכיון שדרכם בכך יחשב להם להוצאה, אין זו קושיא, משום שְׁבָטְלָה דַּעְתָּן של בני הוצל אֲצַּל כָּל אָדָם, וכל אדם אין דרכם להוציא בכך[א].

* * *

משנה המשנה מבארת דיני הוצאה שנעשתה שלא ככוונת המוציא: **הַמּוֹתְנִין** לְחוּצִיא לְפָנָיו וּבָא לוֹ לְאַחֲרָיו, כגון שצרר מעות בבגד שיהיו תלויים בו לפניו, על מנת להוציאם כך מרשות היחיד לרשות הרבים, ולבסוף נתהפך הבגד שבו המעות ובא לאחריו, והוציאם כך, פָּטוּר, אף שבפועל הוציאם, מפני שבעת המלאכה לא נתקיימה מחשבתו שחשב לפניה, ונחשב כמתעסק כיון שלא התכוין לעשות את מעשה המלאכה. ואם נתכוין להוציא לְאַחֲרָיו, וּבָא לוֹ לְפָנָיו, חַיָּיב, מהטעם שיתבאר בגמרא.

אופן שבו אין חילוק בין נתכוין להוציא לפניו או לאחריו: בָּאֻמָּת אָמְרוּ[ב], הָאִשָּׁה הַחוֹגֶרֶת בְּפִיקָּר שהוא בגד קטן [כעין מכנסיים] שחוגרות אותו הנשים במותניהן לצניעות, ותלתה עליו דבר להוציאו[ג], בֵּין אם תלתה אותו מִלְּפָנֶיהָ וּבֵין מִלְּאַחֲרֶיהָ, ואף אם נתהפך מלפניה לאחריה או להיפך, חַיֶּבֶת, שֶׁכֵּן רְאוּי לִהְיוֹת חוֹגֵר - דרך סינר הנשים לחזור מצד לצד, ומתחילה כשהוציאה ידעה שסופו לחזור, ונחשב שנתכוונה בתחילה לכך.

*

אופן נוסף כעין זה: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף כְּקַבָּלֵי פְתָקִין - כתבי דבר המלך, כדי למוסרם ליד הרצים היוצאים למסור דבר המלך במקום אחר, דינם כאשה החוגרת בסינר, שהמתכוין להוציא באופן זה והוציא באופן אחר, אם נתקיימה מחשבתו חייב, שאם הוציאו פתק שקיבלו למוסרו לאחד מן הרצים, ולבסוף נתנוהו לרץ אחר, חייבים על הוצאתם, אף שלא נתקיימה מחשבתם הראשונה[ד].

*

גמרא הגמרא דנה בחילוק שבין שני הדינים שברישא. מקשה הגמרא: **מַאי שְׁנָא** - מדוע שונה דין המתכוין להוציא לְפָנָיו וּבָא לוֹ לְאַחֲרָיו דְּפָטוּר, משום דְּלָא אִתְעֲבִיד מְחֻשָּׁבְתֵּיהּ - שלא נעשתה מַחְשַׁבְתּוֹ, אם כן, המתכוין להוציא לְאַחֲרָיו וּבָא לוֹ לְפָנָיו, נָמֵי הָא לָא אִתְעֲבִיד מַחְשַׁבְתֵּיהּ - אף הוא הרי לא נעשתה מחשבתו, ומדוע חייב. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, תַּבְרָא** - אכן המשנה קשה ושני דיניה סותרים זה את זה', וצריך לומר שִׁמְעִי שֶׁשָּׁנָה זוֹ לֹא שָׁנָה זוֹ, והתנא שפטר את הראשון סבר שיש לפטור בשני האופנים, והתנא שחייב את השני סבר שיש לחייב בשני האופנים[ה].

רבא דוחה את קושיית הגמרא: אֲמַר רָבָא, וּמַאי קוּשְׁיָא, דִּיְיקָא - הרי יתכן שהמתכוין להוציא כשהדבר לְפָנָיו וּבָא לוֹ לְאַחֲרָיו, הַיְינוּ טַעֲמָא - זהו הטעם דְּפָטוּר, מפני דְּנָתְנָוֹן מתחילה בהוצאתו לְשָׁמִירָה מְעוּלָּה, דהיינו כשהדבר לפניו ויכול לשומרו היטב, ולבסוף עָלְתָה בְיָדוֹ רק שְׁמִירָה פְּחוּתָה כשהדבר חזר לאחוריו ואינו יכול לשומרו כראוי, שוראי אין דעתו נוחה בהוצאה זו ששמירתה פחותה, ולא נעשתה מחשבתו, ואילו המתכוין להוציא כשהדבר לְאַחֲרָיו וּבָא לוֹ לְפָנָיו הַיְינוּ טַעֲמָא דְּחַיָּיב, משום דְּנָתְנָוֹן מתחילה בהוצאתו אף לְשָׁמִירָה פְּחוּתָה, וְעָלְתָה בְיָדוֹ שְׁמִירָה מְעוּלָּה, שכל שכן שדעתו נוחה יותר בהוצאה זו ששמירתה מעולה[ו].

הגמרא מבארת את הקושיא באופן אחר: אֶלָּא, מַאי קוּשְׁיָא, דִּיְיקָא דְּתַנְיָתֵין - הדין שניתן לדייק ממשנתנו קָשְׁיָא, שמתחילה שנינו, **הַמּוֹתְנִין לְהוֹצִיא לְפָנָיו וּבָא לוֹ לְאַחֲרָיו, פָּטוּר**, כיון שלא נעשה רצונו, ומדויק מכך, הָא - אבל אם התכוין להוציא לְאַחֲרָיו וּבָא לוֹ לְפָנָיו, שנעשה רצונו, חַיָּיב, משום שהוצאה כדרכה היא[ז], וקשה, אם כן אֵימָא - אמור ובאר את הַסֵּיפָא, ששנינו שהמתכוין להוציא לְאַחֲרָיו וּבָא לוֹ לְפָנָיו דווקא הוּא דְּחַיָּיב, מפני שעלתה בידו הוצאה בשמירה מעולה, הָא אם התכוין להוציא לְאַחֲרָיו וּבָא לוֹ לְאַחֲרָיו, פָּטוּר[ח]. **מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, תַּבְרָא, מִי שֶׁשָּׁנָה זוֹ לֹא שָׁנָה זוֹ**, והתנא שנאה את הדין הראשון סבר שיש לחייבו, והתנא ששנה את הדין השני סבר שיש לפטרו[ט].

רב אשי דוחה גם קושיא זו: אֲמַר רַב אָשֵׁי, מַאי קוּשְׁיָא, דִּילְמָא אין לדייק משני הדינים באופן שיסתרו זה את זה, אלא התנא שחייב את המתכוין להוציא לאחריו ובא לו לְפָנָיו, לָא מִיבָּעֲיָא קַאֲמַר - אמר דבריו בדרך 'אין צריך לומר', כלומר, לֹא מִיבָּעְיָא - אין צריך לומר במתכוין להוציא לְאַחֲרָיו וּבָא לוֹ לְאַחֲרָיו, דְּחַיָּיב, משום דְּאִיתְעֲבִידָא מַחְשַׁבְתֵּיהּ - שנעשתה מַחְשַׁבְתּוֹ ממש, שהוציא באופן שהתכוין, אֶלָּא אֲפִילּוּ המתכוין להוציא לְאַחֲרָיו וּבָא לוֹ לְפָנָיו אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ - הוצרך לומר שחייב, משום דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא - שהיה עולה בדעתך לומר, שהוֹאִיל וְלֹא אִיתְעֲבִיד מַחְשַׁבְתּוֹ ממש, שהרי לא הוציא באופן שהתכוין, לֹא דְּיָחֵיב, קָא מַשְׁמַע לַן דַּנְתְנָוֹן לְשָׁמִירָה פְּחוּתָה וְעָלְתָה בְּיָדוֹ שְׁמִירָה מְעוּלָּה, דְּחַיָּיב.

הוכחה שהאופן הנידון שנוי במחלוקת תנאים: וְהַרי במתכוין להוציא לְאַחֲרָיו וּבָא לוֹ לְאַחֲרָיו, תַּנָּאֵי הִיא - שנוי במחלוקת התנאים, דְּתַנְיָא בברייתא, הַמּוֹצִיא מְעוֹת בְּפוּנְדָּתוֹ - בתגורתו החלולה' וְיָרַק לְמַעְלָה - כשפתח חללה נמצא לפניו', חַיָּיב, שבאופן זה יכול לשמור מעותיו בה היטב, ודרכו להוציאה כך. ואם הוציאה כשְׁיָרַק לְמַטָּה - כשפתח חללה נמצא מאחוריו[י], נחלקו בזה תנאים, רַבִּי יְהוּדָה מְחַיֵּיב, מפני שסבר שאף שאינו יכול לשמור מעותיו היטב באופן זה, שחושש שמא יפלו ולא יבחין בכך, מכל מקום דרך הוצאה היא. וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין, משום שכל שאינו יכול לשמור מעותיו כראוי אין דרכו להוציא כך. אֲמַר לָהֶן רַבִּי יְהוּדָה לחכמים, וכי אִי [-אין] אַתֶּם מוֹדִים, בְּאוֹפֶן שהתכוין להוציא לְאַחֲרָיו וּבָא לוֹ לְאַחֲרָיו, שֶׁהוּא חַיָּיב אף שלא ניתן לשומרו כראוי, אם כן, הרוו לי גם במוציא בתגורתה חלולה כשפתח חללה למטה שהוא חייב, וְאָמְרוּ לוֹ חכמים, וְכִי אִי [-אין] אַתָּה מוֹדֶה במוציא לְאַחַר יָדוֹ וכמוציא בְּרַגְלוֹ שֶׁהוּא פָּטוּר, כיון שאין הדרך להוציא כך, אם כן הודה לנו גם במוציא בתגורה כשפתח חללה למטה שהוא פטור. אֲמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֲנִי אָמַרְתִּי להם דָּבָר [-דין] אֶחָד, שאף הם מודים שהמתכוין להוציא לאחריו ובא לו לאחריו חייב, שממנו יש להוכיח כדברי, וְהֵן אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד, שאף אני מודה שהמוציא לאחר ידו וברגלו פטור, שממנו יש להוכיח כדבריהם, אֲנִי לֹא מְצָאתִי תְּשׁוּבָה לְדִבְרֵיהֶם לדחות הוכחתם, וְהֵן לֹא מָצְאוּ תְּשׁוּבָה לְדִבְרַי לדחות הוכחתי.

מוכיחה הגמרא: מְדַקְאָמַר לָהוּ רבי יהודה לחכמים, **אִי אַתֶּם מוֹדִין** במתכוין להוציא לאחריו ובא לו לאחריו שהוא חייב, לָאו מִכְּלָל דְּפָטְרֵי רַבָּנָן - האם לא מוכח מכך שחכמים סברו שאכן פטרו אף במתכוין להוציא לאחריו ובא לו לאחריו, ולכן לא השיבו לו כיון שחלקו עליו אף בזה[יא].

דוחה הגמרא: וְלֵיטַעְמָיךְ - ולשיטתך שאתה סובר שנחלקו בזה, וכי גם כמה דְּקָאָמְרֵי לֵיהּ חכמים לרבי יהודה, **אִי אַתָּה מוֹדֶה** במוציא כלאחר ידו וברגלו שהוא פטור, תאמר שממה שלא השיב על כך מִכְּלָל - מוכח דְּמְחַיֵּיב רַבִּי יְהוּדָה במוציא **(והתניא) [אֲתָא רָבִי יְהוּדָה] (ורגלו דברי הכל פטור) [וּבְרַגְלוֹ][יב]**, כיון שהוא מודה להם ששני האופנים שוים, והרי באופן זה לדברי הכל פטור, כיון שאין דרך אנשים להוציא כך.

לכן הגמרא חוזרת בה: אֶלָּא, המתכוין להוציא לְאַחֲרָיו וּבָא לוֹ לְאַחֲרָיו, דְּבְרֵי הַכֹּל חַיָּיב, שיש המוציאים באופן זה אף ששמירתו פחותה, והמוציא לְאַחַר יָדוֹ והמוציא בְּרַגְלוֹ, דְּבְרֵי הַכֹּל פָּטוּר, כיון שאין הדרך להוציא באופנים אלו כלל, וְכִי פְּלִיגִי - ובמה נחלקו רבי יהודה וחכמים, רק במוציא בְּפוּנְדָּתוֹ וְיָרַק לְמַטָּה, מַר - רבי יהודה מְדַמֵּי לֵיהּ - מדמה אופן זה למתכוין להוציא לְאַחֲרָיו וּבָא לוֹ לְאַחֲרָיו, שבשני האופנים שמירה פחותה היא, שאין הדבר לפניו ואינו יכול לשומרו היטב, וכיון שעל אף סיבה זו במתכוין להוציא לאחריו ובא לו לאחריו חייב, כך גם במוציא בתגורתו כשפתחה למטה, וּמַר - חכמים סברו שאין לדמות מוציא בתגורה שפתחה למטה למוציא לאחריו, כיון שבמוציא לאחריו אף ששמירתו פחותה כיון שאינו רואה את הדברים שמוציא, מכל מקום עדיין משתמרים הם מן הגנבים, כיון שצרורים בבגד ואוחזו כל העת, אך במוציא בתגורה שפתחה למטה אין הדברים משתמרים כלל אלא נופלים מאליהם בלא שיבחין בכך, ואין זו שמירה כלל, ולכן מְדַמֵּי לֵיהּ - מדמים הם אופן זה למוציא לְאַחַר יָדוֹ וְרַגְלוֹ, שאין הדרך להוציא כך כלל, ופטרוהו.

*

שנינו במשנה: בָּאֻמָּת אָמְרוּ, הָאִשָּׁה כו' החוגרת בסינר בין מלפניה ובין מלאחריה חייבת.

[הגמרא מביאה ברייתא המבארת מדוע הוסיפה המשנה בדין זה 'באמת אמרו': תָּנָא בברייתא, בָּל מקום שהוסיף התנא לדין שאמר את הלשון 'בָּאֻמָּת אמרו', היינו להשמיענו שֶׁהֲלָכָה הִיא, ואין חולק עליה[יג].

*

שנינו במשנה: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף כְּקַבָּלֵי פְתָקִין.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את טעמו של רבי יהודה: תָּנָא בברייתא, הטעם של רבי יהודה הוא, שֶׁכָּן לָבָרִי מַלְכוּת - סופרי המלכות הכותבים את דבר המלך ומוסרים את הכתב לידי אדם שיעבירו למקום מסוים, עוֹשִׂין

א. **הגמרא** תבאר מדוע נקטו הלשון 'באמת אמרו'. ב. **ודרך** הוצאה בכך, כיון שדרך האשה לצרור מעות בסינרה, כשם שדרך האיש לצרור מעות בסודר שבראשו, ואין זה כהוצאה כלאחר יד שאין דרכה בכך. תוספות רי"ד (ד"ה כ' יחתא - סלפגון) בשם רבותיו. וכתב שליבו מגמגם בפירוש זה, ובגמרא מבואר טעם החיוב, שכך עושים סופרי המלכות[ד]. ג. **רש"י** (ד"ה כ' יחתא - סלפגון) בשם רבותיו. ד. **על** פי רש"י (מחוסרי עט: ד"ה מן: ד"ה סלפגון). ה. **מדובר** ששינה מעט ממה שהתכוין להוציא, דהיינו שחזר לאחריו במקום אחר, ולכן פטור כיון שלא נתקיימה מחשבתו. פני יהושע (ד"ה מ"מ). ו. **רש"י** (לעל ע"ב ד"ה מותמתן). ז. **מאירי** (לעל ע"ב ד"ה ממלן). ח. **מאירי** (פס). ט. **כך** הגיה בדקדוקי סופרים (מות ס) את קושיית הגמרא על פי כתב יד והנוסח שהיה לפני רש"י [שביאר את הקושיא כפי שנתבאר בפנים, ולא שהקשו מברייתא]. י. **רש"י** בסוכה (נה: ד"ה בפלמית).

יא. **על** פי רש"י (מחוסרי עט: ד"ה מן: ד"ה סלפגון). יב. **מדובר** ששינה מעט ממה שהתכוין להוציא,

בָּזֶן, שמתכוונים למסור לאדם זה שיעביר את דבר המלך למקומו, ואם אינם מוצאים אותו, ונחזר להעביר את דבר המלך מיד, מוסרים אותו לאדם אחר שיעבירנו[יא].

* * *

משנה המשנה מבארת דין שנים שהוציאו מרשות היחיד לרשות הרבים בשבת: **הַמּוֹצִיא** פָּבָר מרשות היחיד **לִרְשׁוּת הָרַבִּים** בשבת **חַיָּיב**[יב], ואם **הוֹצִיאוּ** שְׁנַיִם, כיון שכל אחד יכול להוציאו לבדו, שניהם **פְּטוּרִין**. אבל משא שֹׁא יָכוֹל אף אֶחָד מהם לְהוֹצִיאוֹ לבדו, **וְהוֹצִיאוּהוּ** שְׁנַיִם, שניהם **חַיָּיבִין. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר**[יג].

*

גמרא הגמרא מביאה שמועה בנידון משנתנו: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וְאָמְרֵי לָהּ** - ויש אומרים **שֶׁאָמַר אַבָּיֵי, וְאָמְרֵי לָהּ בְּמַתְנִיתָא תָּנָא** - ויש אומרים ששנינו בברייתא, שנים שהוציאו בשבת מרשות היחיד לרשות הרבים משא שׁוֶה יָכוֹל להוציאו לבדו וְזֶה יָכוֹל להוציאו לבדו[יד], **רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב**, כיון שהוא דרך הוצאה, וסבר שאין לדרוש מפסוק לפוטרו כפי שיתבאר לקמן (סה.)[טו], **וְרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטְרִים**, שאין הדרך להוציא כך, וכפי שסתם התנא במשנה[טז]. ואם הוציאו השנים משא שֶׁזֶּה אֵינוֹ יָכוֹל להוציאו לבדו וְזֶה אֵינוֹ יָכוֹל להוציאו לבדו, ורק שניהם יחד היו יכולים להוציאו, **רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיבִים, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר** אף באופן זה, ודרש זאת לקמן (סה) מפסוקים. ואם הוציאו השנים משא שׁוֶה - אחד מהם יָכוֹל להוציאו לבדו, וְזֶה - השני אֵינוֹ יָכוֹל להוציאו לבדו, **לְדִבְרֵי הַכֹּל חַיָּיב** אחד מהם, ולהלן יתבאר מי החייב.

מביאה הגמרא ראיה לדין זה: תָּנְיָא נָמֵי הָכִי בברייתא[יז], **הַמּוֹצִיא פָּבָר** לחם מרשות היחיד **לִרְשׁוּת הָרַבִּים** בשבת, **חַיָּיב**, ואם **הוֹצִיאוּ שְׁנַיִם, רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב** בכל אופן. **וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם** הוציאו משא **שֹׁא יָכוֹל אֶחָד לְהוֹצִיאוֹ** לבדו, **וְהוֹצִיאוּ שְׁנַיִם, חַיָּיבִין, וְאִם לָאוּ**, אלא הוציאו משא שיש כח ביד כל אחד מהם להוציאו לבדו, וכגון הככר המרובר, **פְּטוּרִים, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר** בכל אופן. ומבואר שלרבי יהודה אם כל אחד יכול להוציא לבדו והוציאו שנים פטורים, וממילא רבי מאיר המחייב סבר שחייבים אף באופן זה, וכפי המאמר הקודם.

הגמרא מבארת טעמי ומקורות השיטות בענין שנים שהוציאוהו. מבררת הגמרא: מַנָּא הָנֵי מִילֵּי ששנים שעשו מלאכת איסור אחת יחד פטורים. **משיבה הגמרא: דְּתָנוּ רַבָּנָן** בברייתא, נאמר בענין חיוב חטאת על עבירה בשוגג (ויקרא ד כז) 'בַּעֲשֹׂתָהּ אַחַת מֵמִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה', ולמדים מתיבת 'בעשותה' שדווקא **הֶעוֹשֶׂה אֶת** העבירה **בּוֹזֶהּ** חייב חטאת, **וְלֹא הֶעוֹשֶׂה אֶת מְקֻצָּתָהּ.** והיינו שאם אדם עשה עבירה בשוגג יחד עם חבירו, ולא עשה כל אחד את העבירה בשלימות, פטור מחטאת. **ומביאה הברייתא דוגמאות לכך ממלאכות האסורות בשבת: כֵּיצַד, שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ אוֹחֲזִין** בשבת **בַּמַּגָּל** - כלי בן שלש שינים, המשמש להפוך ולאסוף תבואה בשדה ולעורמו בגורן, **וּמַזְרֶה** - אוספים את שיבולי התבואה בשדה, ועוברים על מלאכת מעמר האסורה בשבת, או שהיו אוחזים **בָּעֲרָרָה** - עץ שראשו חד ומשמש את האורגים[יח] **וְשׁוֹזְרִין** - מסדרים את חוטי השתי [חוטי הבסיס] שבאריג[יט], ועוברים על מלאכת מיסך האסורה בשבת (לעיל עה:), או שאוחזים **בַּקּוֹלְמוֹס** - נוצה שכותבים בה **וְכוֹתְבִין**, או שאחזו **בַּקָּנֶה וְהוֹצִיאוּ** אותו יחד מרשות היחיד **לִרְשׁוּת הָרַבִּים**, בכל אלו **יָכוֹל** היית לומר שיִהוּ [-יהיו] **חַיָּבִין, תַּלְמוּד לוֹמַר** (פס) 'בַּעֲשֹׂתָהּ', שדווקא **הֶעוֹשֶׂה אֶת בּוֹזֶהּ** חייב, **וְלֹא הֶעוֹשֶׂה מְקֻצָּתָהּ**, וכיון שהיה כל אחד מהם יכול לעשות את כל העבירה ועשאוה יחד, נמצא שכל אחד עשה רק את מקצתה ופטורים.

יא. **רש"י** (ד"ה שֹׁא נִכְנַס), והוא לשיטתו בפירושו לדין מקבלי פתקים במשנה (ד"ה כי יהוסף - סהדמון) בשם רבותיו. אמנם ראה בעיוני הפשט לעיל במשנה פירושים אחרים בזה. יב. **מעמו**, וכן טעם הפטור בשנים שהוציאו ככר לדברי הכל, יבואר בגמרא. יג. **רש"י** (ד"ה י"מ)[יג]. יד. **רש"י** (ד"ה וכי יהוסף). אמנם הריטב"א (ד"ה וז פיט) ביאר בשם הר"ם, שלא עשה כל אחד מהם את המלאכה בכל כוחו [אלא מעורבים בה כוחות שניהם]. טו. **רש"י** (ד"ה זה פיטן)[יד]. טז. **ריש"י** אומרים בגמרא שהמאמר הראשון לא אמרוהו אמוראים אלא אף הוא שנוי בברייתא, הגמרא מביאה בריייתא נוספת כזו. יז. **רש"י** (לעיל פפ. ד"ה כיצד). יח. **רש"י** (לעיל עה: ד"ה שוכנו - סהדמון).

אולם אם אחזו שנים בְּעֵיגּוּל שֶׁל דְּבֵילָה - כלי ששמו 'עיגול' שדורסים בו תאנים רבות הנדבקות יחד ונעשות עיגול כעין גבינה, ונקראות 'דבילה'[א], וְהוֹצִיאוּ אוֹתוֹ לְרְשׁוּת הָרַבִּים, או שאחזו בְּקוֹרָה וְהוֹצִיאוּ אוֹתָהּ לְרְשׁוּת הָרַבִּים, שהם משאות גדולים וכבדים, ואין אדם אחד יכול להוציאם, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם אֵין לֹא יָכוֹל אֶחָד לְהוֹצִיאוֹ לבדו, וְהוֹצִיאוּהוּ שְׁנַיִם, חַיָּבִין, וְאִם לָאו, אלא יש כח ביד אדם אחד להוציאו לבדו, והוציאוהו שנים, פְּטוּרִין. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָכוֹל אֶחָד לְהוֹצִיאוֹ וְהוֹצִיאוּהוּ שְׁנַיִם, פְּטוּרִים, שֶׁלְּךָ נֶאֱמַר (ויקרא ד ב), 'בַּעֲשׂוֹת', שרק וְיָחִיד שֶׁעָשָׂה חַיָּב חטאת. אבל שְׁנַיִם שֶׁעָשׂוּ, פְּטוּרִין[ב].

ביאור מחלוקת התנאים בזה. מבררת הגמרא: בְּמַאי קְמִיפְּלְגִי התנאים בענין זה. משיבה הגמרא: נחלקו בְּהַאי קְרָא - בדרשת כל הפסוק הנזכר (שם) 'וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִּשְׁגָגָה מִכֹּל הָאֲרֶן בַּעֲשׂוֹתָהּ אַחַת מִמִּצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה'. רַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר, תֵּלְתָּא מִיעוּטֵי כְּתִיבִי - שלשה מיעוטים כתובים בפסוק[ג], מיעוט אחד הוא 'נֶפֶשׁ תֶּחֱטָא'[ד], כלומר, שממה שנאמר 'נפש' ולא 'נפשות', ניתן לדרוש שרק נפש אחת תחטא באותו חטא ולא שתים, והמיעוט השני הוא 'אַחַת תֶּחֱטָא', שהיה לפסוק לומר 'ואם נפש תחטא', ותיבת 'אחת' מיותרת למעט דווקא אם נפש אחת חטאה ולא שתים, והמיעוט השלישי הוא 'בַּעֲשׂוֹתָהּ תֶּחֱטָא', שהוסיפה התורה 'בעשותה' ללמד שנפש אחת עשתה לבדה את כל החטא, ולא עם נפש נוספת. ושלשה מיעוטים אלו ממעטים שלשה אופנים[ה], חַד מֵהֶנֵּי - הראשון בא למעט אם הוציאו שנים מרשות לרשות באופן שֶׁזֶּה עוֹקֵר מרשות זו וְזֶה מַנִּיחַ ברשות אחרת, ששניהם פטורים[ו], וְחַד מֵהֶנֵּי - והמיעוט השני בא למעט שנים שעשו יחד עבירה שֶׁזֶּה יָכוֹל לעשותה לבדו וְזֶה יָכוֹל לעשותה לבדו, ששניהם פטורים, אף שכל אחד מהם עשה את כל העבירה[ז], וְחַד מֵהֶנֵּי - והמיעוט השלישי בא למעט שנים שעשו יחד עבירה שֶׁזֶּה אֵינוֹ יָכוֹל לעשותה לבדו וְזֶה אֵינוֹ יָכוֹל לעשותה לבדו, שגם הם פטורים, אף שבאופן זה הדרך לעשותה בשני בני אדם[ח].

וְרַבִּי יְהוּדָה שפטר רק כשכל אחד מהם יכול וחייב כשכל אחד מהם אינו יכול, דרש חַד - את המיעוט הראשון לְמֵהֶנֵּי זֶה עוֹקֵר וְזֶה מַנִּיחַ, וְחַד - והמיעוט השני לְמֵהֶנֵּי זֶה יָכוֹל וְזֶה יָכוֹל, וְחַד - ואת המיעוט השלישי לְמֵהֶנֵּי שֶׁעָשָׂאָה בְּהוֹרָאַת בֵּית דִּין - אם טעו בית דין והורו להתיר איסור תורה המחייב בחטאת, ועשה יחיד על פי הוראתם, ונודע שטעו, שאותו יחיד פטור מחטאת[ט], משום ש'בעשותה' משמע שמדובר בעושה אותה לדעת עצמו, ולמעט התולה עשייתו בהוראת בית דין שפטור מחטאת משום שאנוס הוא[י], שסבר שמותר כיון שהורו בית דין להתיר. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן לא דרש למעט שיחיד שעשה על פי הוראת בית דין פטור, כיון שסבר שֶׁיָּחִיד שֶׁעָשָׂאָה בְּהוֹרָאַת בֵּית דִּין חַיָּב[יא].

וְרַבִּי מֵאִיר שלא פטר כלל שנים שעשו יחד עבירה, סבר שאין לומר שבפסוק נאמרו שלשה מיעוטים, שכן מִי כְּתִיב - וכי נאמר בפסוק 'נֶפֶשׁ תֶּחֱטָא אַחַת בַּעֲשׂוֹתָהּ תֶּחֱטָא', והרי לא נאמר אלא 'וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא וגו' בַּעֲשׂתָהּ', ו'נפש אחת' הוא מיעוט אחד, שכך דרך הכתוב לומר[יב], וממילא תְּרֵי מִיעוּטֵי כְּתִיבִי - שני מיעוטים בלבד נאמרו כאן, 'נפש אחת' ו'בעשותה', חַד מֵהֶנֵּי - המיעוט הראשון ממעט זֶה עוֹקֵר וְזֶה מַנִּיחַ, וְחַד מֵהֶנֵּי - והמיעוט השני ממעט יָחִיד שֶׁעָשָׂאָה בְּהוֹרָאַת בֵּית דִּין[יג].

★

הגמרא עוברת לדון בדין השלישי, שבשמועה האמורה לעיל (לג:), לגבי שנים שעשאוה: אָמַר מָר - הובא לעיל בסוגיא, שאם שנים הוציאו בשבת מרשות היחיד לרשות הרבים דבר שזה - אחד מהם יָכוֹל להוציאו לבדו, וְזֶה - והשני אֵינוֹ יָכוֹל להוציאו לבדו[יד], לְהֵבְרֵי הַכִּי חַיָּב אחד מהם.

שואלת הגמרא: הֵי מְנַיְיהוּ מִיחַיַּיב - מי מבין השנים חייב[טו]. משיבה הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, זֶה שֶׁיָּכוֹל להוציאו לבדו חייב, כיון שמכוחו נעשתה כל המלאכה, דְּאִי - שאם תאמר, שזֶה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל חייב, קשה, מַאי אֲמָרַת - וכי מה עשה, הרי לא נעשתה המלאכה מכוחו כלל, אלא מכח זה שיכול.

דנו החכמים בתשובה זו: אָמַר לֵיהּ רַב הַמְנוּנָא לרב חסדא, ודאי יש סיבה לחייב גם את שאינו יכול, דְּקָא מְסַיְיעֵי בַּהֲדֵיהּ - שהרי הוא מסייע לזה שיכול בעשיית המלאכה, ומדוע אתה פוטרו. אָמַר לֵיהּ רב חסדא, זה שרק מְסַיְיעֵי במלאכה, ואין יכול לעשותה לבדו, וממילא אינה נעשית בכוחו, אֵין בּוֹ מַמָּשׁ - אין מעשהו נחשב לחייבו משום עשיית המלאכה[טז].

ראיה לדברי רב חסדא שמסייע אין בו ממש: אָמַר רַב זְבִיד מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבָּא, אַף אֲנַן נְמֵי תְּנִינָא - אף אנו שנינו שמסייע אין בו ממש בענין טומאת מדרס הזב[יז], שנאמר במשנה (זבים פ"ד מ"ו), הָיָה הזב יוֹשֵׁב עַל גַּבֵּי הַמִּטָּה, וְאַרְבָּע טֲפָיוֹת [-טליתות] תַּחַת ארבע רַגְלֵי הַמִּטָּה, נחשב שנסמך על כל אחת מהן, וכולן מְטַמְּאוֹת מדרס, מִפְּנֵי שֶׁהַמיטה אֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמוֹד עַל שָׁלֹשׁ רגלים בלבד אלא על ארבע, ונמצא שכל אחת מרגליה אינה יכולה לישא את המיטה ולבדה, וממילא מדרס הזב על כולן. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מְטַהֵר, משום שסבר שגם באופן שכל אחד מהם אינו יכול לעשות הדבר לבדו, כל אחד נחשב רק מסייע, ואין הזב דורס עליו. ואם הָיָה הזב רוֹכֵב עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה, וְאַרְבָּע טֲפָיוֹת [-טליתות] תַּחַת ארבע רַגְלֵי הַבְּהֵמָה, אף לחכמים מְטַהֲרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁיְּכוֹלָה לַעֲמוֹד אף עַל שָׁלֹשׁ רגלים בלבד, ולא רק על ארבע, ונמצא שאין עמידתה על כל רגל ורגל, ולכן דנים כל רגל כאילו אינה מדרס הזב ומטהרים הטלית שתחתיה[יח]. מוכיח רבא, וְאָמְרֵי - מדוע הן טהורות, הָא מְסַיְיעֵי בָּהּ הֲדָדֵי - הרי גם הרגל הרביעית שאינה נצרכת להליכת הבהמה, מסייעת לה בהליכתה, ומדוע אינה נידונת כנושאת הזב, וְאִי מְשׁוּם דְּאָמְרִינַן - האם אין זה משום שאנו אומרים שמְסַיְיעֵי אֵין בּוֹ מַמָּשׁ[יט].

הגמרא רוצה לדחות את הראיה: אָמַר רַב יְהוּדָה מִדְּיסְקַרְתָּא, לְעוֹלָם אֵימָא [-אומר] לָךְ, שמְסַיְיעֵי יֵשׁ בּוֹ מַמָּשׁ, וְשָׁאנֵי הָכָא - ורגל הבהמה שונה מכל מסייע, דְּמֵעִקָּרָא הָוֶה לֵיהּ גַּמְּרֵי - שדרך הבהמה לעקור בהליכתה אחת מרגליה לגמרי, ולעמוד על שלש רגליה האחרות בלא סיוע מן הרביעית כלל, וכיון שאינה מסייעת בקביעות אינה נידונת כמסייעת, וכל אחת מן הרגלים נחשבת כרביעית, ויש לטהר הטלית שתחתיה.

הגמרא מוכיחה שאין לדחות את ההוכחה מן המשנה של מדרס רגלי הבהמה. מקשה הגמרא: הרי אם נחשב שכל רגל נעקרת לגמרי ואינה מסייעת לאחרות, יש לטמא את הטליתות שהאחרות הכבידו עליהן, וְצִיְּינוּ דְּזִימְנִין עָקְרָה הָא וְזִימְנִין עָקְרָה הָא - שלפעמים הבהמה עוקרת רגל זו ופעמים רגל זו, הרי יש ספק על כל רגל שמא היא משלש הרגלים שהכבידו על הטליתות[כ]. אם כֵּן לֵיחַיְּבוּ - יהיה דין כל אחת מהטליתות שתחת הרגלים בְּדִין זַב הַמְתַּהֵךְ על כמה משכבים, שמטמא את ספק מדרסו[כא], מִי לָא תָּנֵן - וכי לא שנינו במשנה (שם פ"ד מ"ז), זַב שֶׁהָיָה מוּטָל עַל חֲמִשָּׁה סְפָסָלִין אוֹ עַל חֲמִשָּׁה פּוּרְנְדָאוֹת - כיסים ארוכים לשמירת מעות' הנתונים זה בצד זה, באופן שאורך גופו היה מוטל לְאוֹרְכָן, כגון ששוכב פרקדן [-על גבן] או על מעיו, כולם טְמֵאִים, כיון שהזב מטמא משום מדרס בכל פעם ששוכב על ספסל או כיס אחד, שהרי נשא כולו את הזב, ותולים ששכב על כולם, פעמים על זה ופעמים על זה[כב]. אמנם אם היה אורך הזב מוטל לְרָחְבָּן, הרי הם טְהוֹרִין, מפני שכל אחד מהם לא נשא את רוב הזב, אלא את מיעוטו[כג], ואין חשש שנתהפך מרחבם לאורכם, שהרי הוא ער ונותן דעתו לכך. אמנם אם יֶשׁ עֲלֵיהֶם, אף שהיה מוטל בתחילת שכיבתו ובסופה לרחבם, יש כאן קֶפֶק שמא היה מְתַּהֵךְ עֲלֵיהֶן בתוך שינתו מרחבם לאורכם, ועל כל אחת יש לומר שמא נתהפך עליה, ולכן כולן טְמֵאִין מספק. ומבואר שבספק מדרס תולים לחומרא ומטמאים, ואם כן, לדברי רב יהודה מדיסקרתא, ברגלי הבהמה, שמחשיבים את הרגל העקורה שאינה מסייעת כלל, והשלש האחרות נושאות לבדן, מדוע לא טימאה המשנה את כל הטליתות שתחתיהן מספק. אֶלָּא לָאו - ודאי דנים כל אחת מרגלי הבהמה רק כמסייעת להליכתה[כד], וטיהרה המשנה את הטליתות מִשּׁוּם דְּאָמְרִינַן [-שאנו אומרים] שמְסַיְיעֵי אֵין בּוֹ מַמָּשׁ, וכפי שהוכחנו.

רב ספי מביא ראיה אחרת בשם רבא, לדברי רב חסדא שמסייע אין בו ממש: אָמַר רַב סָפֵי מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבָּא, אַף אֲנַן נְמֵי תְּנִינָא - אף אנו שנינו כך בדין אחר בענין טומאת מדרס הזב,

---

א. **רש"י** בוכרים (עב. ד"ה שהלסה). ב. **ועדיין** מסתבר למעט יותר באופן שכל אחד מהם יכול לעשות לבדו, כיון שאין הדרך בזה לעשותה בשנים אלא באחד [ולכן הקישמו מיעוט זה למיעוט של זה אינו יכול וזה אינו יכול]. **רש"י** (ד"ה ואם - שהלמוון)[יז]. ג. **רש"י** כאן (ד"ה יחיד) ובהוריות (ג: ד"ה שם)[יח]. ד. **רש"י** (ד"ה תלת). והריטב"א (ד"ה ותני מיעוט) ביאר, שלדבי מאיר המיעוט הראשון הוא מ'אחת', ו'נפש' אינו מיעוט כיון שהדרך לכתוב גם על כמה אנשים 'נפשי'. ה. **ובשטמ"ק** בשאלת שכך הדרך אין ממש במעשהו של זה שאינו יכול, ולא כפי שכתב רש"י לעיל (ד"ה ואם - שהלמוון) בענין שניהם יכולים, ואכן כאן (ד"ה אלא) נראה שרש"י חזר בו. ו. **והרי** אף אם מדרס הזב על רוב הדבר טמא מדרס. רש"י (ד"ה שהלסה) בשם תורת כהנים (מצורע פרשה ופיס פ"ו). ז. **והוא** לשיטתו ששנים העושים מלאכה אף שאין כל אחד מהם יכול לעשותה לבדו פטור. רש"י (ד"ה יחיד) ובהוריות (ג: ד"ה שם)[יח].

ח. **וסתם** משנה זו כרבי יהודה, שבאופן שכל אחד מהם יכול לעשות לבדו (ד"ה ול' שמעון)[יט]. ט. **ובספק** כזה אף ברשות הרבים [שבו נמצאת ההבמה] טמא, ואין אומרים בו בספק טומאה ברשות הרבים טהור כבשאר ספיקות (טהרות פ"ד מ"ו ועוד). **תוספות** (ד"ה ויכין)[כ]. י. **שפתחם** נעשה באופן שניתן להשתמש בהם למלאכתם ולהוציא מהם את המעות אף בשעה ששוכבים עליהם, ואין צריך לעמוד מהם בעת המלאכה [שאם היה צריך לעמוד מהם בעת המלאכה לא היו טמאין כלל במדרס, כמבואר לעיל (עג:)] ולכן מקבלים טומאת מדרס. רש"י (ד"ה שהלסה). והמאירי (ד"ה זב שפתם ופותן) הביא פירוש כזה אף ברשות הרבים נראים, ופירש שהם כעין שקים ארוכים. יא. **רש"י** (ד"ה שהלסה ופותן)[כ]. יב. **כיון** שאף כשנעקרת עדיין נותנת כח לעמידת הבהמה ומסייעת בהליכתה. ריטב"א (ד"ה ואמרי).

ששנינו בסיפא של המשנה הקודמת (שם פ"ל מ"ז), זב הרוכב על בהמה שהיו ארבע טליתות תחת ארבע רגליה, כולן טהורות, **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר**, אין כולן טהורות, אלא **הַסּוּס מְטַמֵּא עַל יָדֵיהוּ**, כלומר אם היה הזב רוכב על סוס, מטמא את שתי הטליתות שתחת שתי רגליו שמלפניו הנקראות 'ידיו', **וְהַחֲמוֹר עַל רַגְלָיו**, כלומר אם היה הזב רוכב על חמור, מטמא את שתי הטליתות שתחת שתי רגליו שמאחוריו[א], מפני **שְׁמִשְׁנָּתָן הַסּוּס** היא **עַל יָדֵיהוּ** ולא על רגליו, ומצא שהזב מכביד עליהן בלבד ומטמא מה שתחתיהן בטומאת מדרס, אבל מה שתחת רגליו אינו מטמא, **וְהַחֲמוֹר** משענתו **עַל רַגְלָיו** ולא על ידיו[ב], והזב מכביד עליהן בלבד ומטמא מה שתחתיהן בטומאת מדרס, ומה שתחת ידיו אינו מטמא[ג]. **מוכיח רבא: וְאַמַּאי** שתי הטליתות האחרות אינן שמאות, **הָא קָא מְסַיֵּיע בָּהְדֵי הָדָדֵי** - הרי אף שאין משענת הבהמה על כל הרגלים, מכל מקום הן מסייעות לעמידת הבהמה על הרגלים האחרות, ואין הבהמה יכולה לעמוד על רגליה האחרות בלעדיהן[ד], ומדוע אינן נחשבות כנושאות הזב שיטמא מה שתחתיהן בטומאת מדרס, **לָאו מִשּׁוּם דְּאָמְרִינַן** - האם אין זה משום שאנו אומרים **שְׁמַסַּיֵּיע אֵין בּוֹ מַשָּׂא** כדברי רב חסדא[ה], ולכן אינו נחשב כמדרס הזב[ו].

הגמרא מביאה ראיה נוספת שמסייע אין בו ממש: אָמַר רַב אָשֵׁי, אַף אֲנַן נָמֵי תְּנִינָא בברייתא שמסייע אין בו ממש, בענין עבודת הכהן כשדבר חוצץ בין רגליו לרצפת העזרה[ז], **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר**, כהן שעבד במקדש **כְּשֶׁרַגְלוֹ אַחַת עַל הַכְּלִי וְרַגְלוֹ אַחַת עַל הָרִצְפָּה**, או שהיתה **רַגְלוֹ אַחַת עַל הָאָבֶן וְרַגְלוֹ אַחַת עַל הָרִצְפָּה, רוֹאִין** - משערים את עמידתו, **כַּל שֶׁאִילּוּ נִקַּב הַכְּלִי וְתִיעָקַּר הָאָבֶן**, ועדיין **יָכוֹל לַעֲמוֹד עַל רַגְלוֹ הָאַחַת** שעל הרצפה, **עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה**, שבאופן זה עיקר משענתו על אותה רגל שאין חציצה בינה לרצפה, **וְאִם לָאו**, שאינו יכול לעמוד בלא משענת זו, שבאופן זה נשען גם על הרגל שיש חציצה בינה לרצפה, **עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה**[ח]. **מוכיח רב אשי: וְאַמַּאי** אם יכול לעמוד על רגלו האחת שעל הרצפה עבודתו כשרה, **הָא קָא מְסַיֵּיע בָּהְדֵי הָדָדֵי** - הרי רגלו השניה שעל החציצה מסייעת בעבודתו, האם **לָאו מִשּׁוּם דְּאָמְרִינַן שְׁמַסַּיֵּיע אֵין בּוֹ מַשָּׂא**.

ראיה נוספת לדין זה: אָמַר רַבִּינָא, אַף אֲנַן נָמֵי תְּנִינָא בברייתא, כהן **שקִּיבֵּל** את דם הקרבן **בָּזִיָּן** - ביד ימינו הכשרה לעבודה, **וְיָד שְׁמֹאל** שלו הפסולה לעבודה[ט] **מְסַיַּעְתּוֹ** לקבל, **עֲבוֹדָתוֹ כְּשֵׁרָה. מוכיח רבינא: וְאַמַּאי** עבודתו כשרה, **הָא קָא מְסַיֵּיע בְּהָדֵי הָדָדֵי** - הרי יד שמאל הפסולה מסייעתו לעבוד, האם **לָאו מִשּׁוּם דְּאָמְרִינַן שְׁמַסַּיֵּיע אֵין בּוֹ מַשָּׂא**.

מסיקה הגמרא: שְׁמַע מִינָּהּ - אכן מוכח מכל דינים אלו, שמסייע אין בו ממש[י].

★

אָמַר מָר - הובא לעיל (שם): בברייתא, **זֶה יָכוֹל וְזֶה יָכוֹל, רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב.**

הגמרא מביאה ספק באיזה אופן מחייב רבי מאיר: אִיבָּעֵיָא לְהוּ, האם כדי להתחייב באופן שכל אחד מהם יכול להוציא, **בָּעֵינַן** - צריכים שיהיה בדבר שהרוציאו **שִׁיעוּר** מלאכה **זֶה וְשִׁיעוּר** מלאכה **זֶה**, והיינו שיהיו בו שני שיעורי מלאכה[יא], **אוֹ דִילְמָא** - שמא נאמר שדי **בְּשִׁיעוּר אֶחָד לְכוּתְּכֶם**[יב].

הגמרא מביאה מחלוקת בנידון זה: רב חִסְדָּא וְרַב הַמְנוּנָא נחלקו בזה, **חַד** - אחד מהם **אָמַר**, שצריך **שִׁיעוּר זֶה וְשִׁיעוּר זֶה, וְחַד אָמַר**, שדי **בְּשִׁיעוּר אֶחָד לְכוּתְּכֶם.**

הגמרא מביאה ראיה כפי השיטה השניה שדי בשיעור אחד לכולם: אָמַר רַב פָּפָּא מַתְנִיתִין [בשמו] **דְּרַבָּה, אַף אֲנַן נָמֵי תְּנִינָא** שבשני פעולות איסור שנעשו במעשה אחד די בשיעור אחד לכולם[יג], ששנינו במשנה (זפס פ"ד מ"ז), זב **שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב עַל גַּבֵּי מִטָּה, וְאַרְבָּע טָיְיוֹת** [-טליתות] **תַּחַת אַרְבַּע רַגְלֶיהָ הַמִּטָּה, מְמֵאוֹת, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַמִּטָּה יְכוֹלָה לַעֲמוֹד עַל שָׁלֹשׁ** רגלים, ונמצא שכל אחת מהן בפני עצמה אינה יכולה להעמיד המיטה, וכולן נושאות את הזב. **מוכיח רבא: וְאַמַּאי** הטליתות טמאות אף שלא ישב על המיטה שעליהן אלא זב אחד, **לֵיבְעֵי** - היה לתנא להצריך **שִׁיעוּר זִיבָה** שיכביד עליו רובו של זב אחד **זֶה** - לטלית זו, **וְשִׁיעוּר זִיבָה זֶה** - לטלית האחרת, כלומר שישבו על המיטה ארבעה זבים כמנין הטליתות, האם **לָאו מִשּׁוּם דְּאָמְרִינַן** שצריך רק **שִׁיעוּר אֶחָד** של זיבה **לְכוּתְּכֶם**, וכדברי הסובר כך במלאכת הוצאה בשבת.

ראיה נוספת לכך: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אַף אֲנַן נָמֵי תְּנִינָא לענין צירה בשבת, ששנינו במשנה (לקמן קו:), **צְבִי שֶׁנִּכְנַס** מאליו **לְבַיִת** בשבת, **וְנָעַל אֶחָד** את דלת הבית **בְּפָנָיו** באופן שאינו יכול לצאת מן הבית, שבכך הוא ניצוד, **חַיָּיב** הנועל משום מלאכת צידה. ואם היה אחד יכול לנעול את הדלת לבדו, **וְנָעֲלוּ** אותה **שְׁנַיִם** יחד, שניהם **פְּטוּרִין**[יד]. אמנם, אם **לֹא יָכוֹל אֶחָד לְנָעוֹל** לבדו, **וְנָעֲלוּ שְׁנַיִם**, שניהם **חַיָּיבִים**[טו]. **מוכיח רב נחמן: וְאַמַּאי, לֵיבְעֵי** - היה לתנא להצריך **שִׁיעוּר צְרִידָה** של צבי אחד **זֶה וְשִׁיעוּר צְרִידָה** של צבי אחד **זֶה**, וכאן אותו צבי לא ניצוד על ידי אחד מהם אלא על ידי שניהם[טז], האם **לָאו מִשּׁוּם דְּאָמְרִינַן** שדי **בְּשִׁיעוּר אֶחָד לְכוּתְּכֶם**[יז].

ראיה נוספת: אָמַר רַבִּינָא, אַף אֲנַן נָמֵי תְּנִינָא כן בברייתא, **הַשּׁוֹתְפִין שֶׁנִּגְנְבוּ** בהמה **וְנִמְחוּ** אותה, **חַיְּיבִין** לשלם תשלומי ארבעה וחמשה[יח]. **מוכיח רבינא: וְאַמַּאי** חייבים על הטביחה, **לֵיבְעֵי** - הרי היה לתנא להצריך **שִׁיעוּר טְבִיחָה זֶה וְשִׁיעוּר טְבִיחָה זֶה**, וכאן אותה בהמה נטבחה ונמכרה על ידי שניהם, האם **לָאו מִשּׁוּם דְּאָמְרִינַן** שדי **בְּשִׁיעוּר אֶחָד לְכוּתְּכֶם**[יט].

א. **על** פי המאירי (ד"ה הסוס). ב. **במשנה** בזבים שנינו להיפך 'הסוס מטמא ברגליו והחמור בידיו' שמשענת הסוס על רגליו ומשענת החמור על ידיו', וכתב בהגהות הגר"א (פוס ס) שגם כאן צריך לגרוס כך. וביאר הגר"א (שלמי רפפ, זפס פ"ד מ"ז), שהסוס רואי לרכיבה, ולכן עיקר כוחו ברגליו שעל ידם סוס למהרה, וידיו רק מסייעות לו, וחמור ראוי למשא, ויכול לישא משאות הרבה יותר מן הסוס, ולכן עיקר כוחו בידיו, ורגליו רק מסייעות לו. והתילוק בזה, שעיקר כח המשא בירים, וכח המרוצה עיקרו ברגלים. ג. **רש"י** (ד"ה מטמא) כתב, שתנא קמא שאמר שהטליתות שתחת כל רגלי הבהמה טהורות, חלק על רבי יוסי שחילק בין סוס לחמור, וסבר ששם מטמא רק מה שתחת ידיו, וחמור רק מה שתחת רגליו. וביאר בתוספות רי"ד (ד"ה ואמאי), שתנא קמא סבר שכל הרגלים בין של סוס ובין של חמור שוות הן אצל משענת הבהמה. והמאירי (ד"ה הסוס) כתב בפירוש ראשון, שתנא קמא דייבר כשאר בהמות שאינן סוס וחמור, שבהן אין חילוק בין ידיהן לרגליהן לענין משענתן [ולא חלק על רבי יוסי שדיבר בסוס וחמור]. ד. **והן** נחשבות כמו 'זה אינו יכול וזה אינו יכול'. תוספות רי"ד (ד"ה ואמאי). ה. **לפי** זה רגלי הבהמה נחשבות כמו 'זה יכול וזה אינו יכול', שכבר נפשט לעיל (ע"ב) שזה שיכול חייב, ואף שבמלאכות שבת מדובר שזה שיכול אינו צריך כלל את סיוע זה שאינו יכול, ולכן חייב, ואילו כאן אין הבהמה יכולה לעמוד בלא רגליה האחרות, מכל מקום כיון שמסייע אין בו ממש, ועיקר משענת הבהמה על רגלים אלו, והאחרות הם מסייעות, רק הן מטמאות כאילו הן יכולות האחרות אינן יכולות. תוספות רי"ד (ד"ה ואמאי). אמנם מרש"י ותוספות נראה שלא סברו שרגלי הבהמה נחשבות זה יכול זה אינו יכול, שרש"י כתב לעיל (ע"ב ד"ה מפני) שרגלי בהמה נחשבות זה יכול זה יכול. ואילו התוספות (ד"ה משמשנתן) כתבו, שאף משענת הסוס על ידיו, מכל מקום פשוט שבלא רגליו אינו יכול לעמוד, ונמצא שרגלי הבהמה נחשבות כזה אינו יכול וזה אינו יכול, ולכן רבי יוסי מדבר בזה שרגלי הסוס אינן מטמאות. ו. **קשה**, מדוע הוכיח רב פפי בשם רבא מדברי רבי יוסי שהטליתות שתחת שתי הרגלים האחרות טהורות, ולא הוכיח מדברי תנא קמא שכולן טהורות, וכפי שהוכיח רב זביד לעיל (ע"ב) בשם רבא. ותירצו התוספות (ד"ה משמשנתן) בשם ר"י, שטעמו משום שאת ההוכחה מתנא קמא ניתן לדחות כפי שדחה רב יהודה מדיסקרתא לעיל, שהטליתות טהורות משום שדרך הבהמה לעקור אחת מרגליה לגמרי בלכתה, ולא משום שהיא מסייעת, אולם את ההוכחה מרבי יוסי לא ניתן לדחות בכך, שאם כן מדוע טימא רבי יוסי את שתי הטליתות שתחת ידי הסוס ורגלי החמור, הרי גם הן נעקרות בעת ההליכה, אלא ודאי אין טעמו שטיהר האחרות משום שנעקרות בלכתה, אלא משום שהן רק מסייעות, ומסייע אין בו ממש. ז. **כהן** שעבד והיתה חציצה בין רגליו לרצפת העזרה, עבודתו פסולה, שנאמר (ויקרא ז ז) 'ושחט את אשם כמקום אשר ישחט את החטאת יִשְׁחַט אֶת אֵשַׁם' (ויקרא יד יג), ודרשו (זבחים פ ע"ב) 'ושחט' בשם ה' אלהיו ככל אחיו הלויים העומדים' וגו', ולמדים שצריך שתהא עמידתו 'ככל אחיו' דהיינו כשאר בני אדם בדרך שירות ובלא חציצה (על פי תוספתא מנחות פ"ג ה"ח). טעם נוסף מבואר בזבחים (כה:), שכיון שברן רצפת העזרה וברן כלי השרת מקודשים [והרצפה דוד קידשה (שם)], ועל כלי השרת נאמר (במדבר ד ט) 'וימשחם ויקדש אותם'. רש"י (זבחים שם ד"ה וכלים), לכן כשם שחציצה בין יד הכהן לכלי השרת פוסלת את העבודה [שנאמר בהם (ויקרא ח ו) 'ולקח הכהן'], הדרשו (ילקוט יחזקאל רמז שסו) שתהא לקיחה בעצמו של כהן. רש"י (זבחים שם ד"ה ובלא, ע"ב) כך חציצה בין רגליו לרצפה פוסלת את עבודתו. ושני לימודים אלו הובאו בש"ע (ד"ה כהן). ח. **ממה** שאמר שאף האבן שהיא ממין הרצפה מכל מקום חוצצת בין רגל הכהן לרצפה, לכאורה ניתן היה להוכיח שמין במינו חוצץ. אמנם דחו התוספות (ד"ה ויכול), שהחשם שהאבן חוצצת בפני הרצפה הוא. משום שאינו מבטל אותה לרצפה. שהרי לא ישאירנה שם משום שהההלכים נתקלים בה, ולכן אף אם נאמר שמין במינו אינו חוצץ, כאן האבן חוצצת מפני שאינו מבטלה. וראה מהרש"ל ומהרש"א וחידושי הב"ח (פסוס שם) ביאור לשון התוספות. ט. **מבואר** בחולין (כב.) ועוד, שכל עבודת כהן שהוזכרה בה 'אצבע' או שם כהונה, אינה כשרה אלא ביד ימין. בקבלת הדם נאמר (ויקרא ד ה) 'ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו'. י. **יש** להבין, מדוע הצורכו האמוראים להביא כמה ראיות שמסייע אין בו ממש, ולא היה די במקום אחד שסתמכה כך המשנה כדי להביא ראיה שכך ההלכה בכל מקום. ויישב בזרע יעקב (ד"ה ואמאי) שכיון שניתן לחלק בזה בין מסייע במקום זה למסייע במקום אחר, וכמו במקוץ [-מגלח] פאת הראש, שאף הנקוץ מסייע להקיפו לוקה (מכות כ:), לכן הצורכו להביא כמה ראיות מעניינים שונים, כדי להשמיע שבכל התורה מסייע אין בו ממש, ורק ניקוף נתרבה להייבו אף שרק מסייע. יא. **ושיעור** מלאכה בהוצאה להתחייב עליה, אם דבר מאכל הוא כגרוגרת (לעיל ע:), ואם הוצאוהו שנים אינם מתחייבים אלא אם היה בו שיעור כשתי גרוגרות. על פי רש"י (ד"ה שיעור פס). יב. **הוא** הדין שיש להסתפק כשעשו שנים מלאכה שאין אחד מהם יכול לעשותה לבדו, שבאופן זה אף רבי יהודה מחייבם [שהרי הגמרא מביאה הוכחות ממשניות שנשנו בסתם, ואם לרבי יהודה אין להסתפק, הרי ניתן לדחות שמשניות אלו שנאן רבי יהודה, ואין להוכיח מהן על שיטת רבי מאיר]. ומה שלא נסתפקה הגמרא באופן זה אלא באופן שכל אחד יכול לעשותה לבדו ולרבי מאיר, משום שבאופן שאין כל אחד מהם יכול לעשותה לבדו, אין הדבר מצוי שלא יהא בו שיעור מלאכה לכל אחד. תוספות (ד"ה אמאי). וכך משמע גם מרש"י לגבי הוכחת הגמרא מצידת צבי (ד"ה שיעור), שניתן להוכיח לספק זה מדברי רבי יהודה. והריטב"א (ד"ה ושיעור) הוסיף טעם מדוע נסתפקו בשיטת רבי מאיר דווקא, כיון שדעתו היא הדעה הראשונה בברייתא לעיל. וראה עוד טעם אחר בגור אריה למהר"ל (ד"ה אמאי). יג. **לשון** רבא צריך עיון, שהרי הדין השני אינו פשוט שיאמר שאף אנו שנינו כך, אלא נחלקו בזה, והיה לו להביא ראיה בלשון 'תנינא כאן דאמר שיעור אחד לכולם'. שפת אמת (ד"ה אמאי). יד. **משנה** זו נשנית בדברי יהודה, שפטר (לעיל כה:) כשכל אחד מהם יכול לעשות המלאכה לבדו. רש"י (ד"ה ונעלו). טו. **ורבי** שמעון פוטר, כמבואר במשנה שם. והוא לשיטתו שפטר אף בזה אינו יכול וזה אינו יכול. רש"י (שם ד"ה ורבי שמעון). טז. **מאירי** (ד"ה ואמאי). יז. **ומדברי** רבי יהודה המחייב באופן שכל אחד מהם אינו יכול לעשות המלאכה לבדו, נלמד לדעת רבי מאיר המחייב אף באופן שכל אחד מהם יכול לעשותה לבדו, שדי בשיעור אחד לכולם, שהרי בזה לא נחלקו. רש"י (ד"ה שיעור - שלפנינו). יח. **נאמר** בתורה (שמות כב ו), שהגונב שור ושבחו או מכרו, משלם לבעליו חמשה שוורים, והגונב שה ושבחו או מכרו, משלם לבעליו ארבעה שיים. וראה פרטי הדינים בזה בבבא קמא (סו: -סח:). והוא הדין אם אחד מן השותפים שגנבו יחד את הבהמה שבחה ומכרה על דעת חבירו, שכיון שהתורה ריבתה שבטביחה ומכירה יש שליח לדבר עבירה (בבא ק"ק עט:), נחשב ששניהם עשו זאת ושניהם חייבים. מאירי (ד"ה כגר יעשה) וריטב"א (ד"ה ושיעור). יט. **אמנם** לא היה יכול להוכיח ממה שמבואר בברייתא שאם גנבו חיבים לשלם, ואין צריך שיעור גניבה לכל אחד, כיון שאכן בגניבה אין צריך שיעור כדי להתחייב בכפל, וכל דבר שגנב אפילו כל שהוא חייב.

ראיה נוספת: וְאָמַר רַב אַשִׁי, אַף אֲנַן נָמֵי תְּנִינָא כן בברייתא, **שְׁנַיִם שֶׁהוֹצִיאוּ כָּזֶה שֶׁל גָּרְדִּי** - קנה אריגה[ב] מרשות לרשות, **חַיָּבִין. מוכיח רב אשי: וְאַמַּאי** - מדוע שניהם חייבים, **לֵיבְעֵי שִׁיעוּר הוֹצָאָה לָזֶה, וְשִׁיעוּר הוֹצָאָה לָזֶה,** וכאן הרי לא הוציאו כשיעור[בא], **לָאו מְשׁוּם דְּאָמְרִינַן** - האם אין זה משום שאנו אומרים שדי **בְּשִׁיעוּר אֶחָד לְכוּתְּכֶם.**

הגמרא מביאה שדנו האמוראים בהוכחה זו: אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ [-בנו] **דְּרַבָּא לְרַב אַשִׁי,** מנין לך שאין בקנה הגרדי שיעור לכל אחד מהם, **דִּילְמָא** - שמא יש לומר שהברייתא עוסקת בקנה **דְּאִית בֵּיהּ** - שיש בו שיעור **כְּדֵי לְכַשֵּׁל בֵּיצָה כָּזֶה לָזֶה.** שהוא שיעור הוצאת עצים להסקה (נעיל פט:)[בב] **לָזֶה, וּכְדֵי לְבַשֵּׁל בֵּיצָה כָּזֶה לָזֶה.** אמר לו רב אשי, **אִם כֵּן, לֵישַׁטְעִינְהוּ קָנֶה דְּקַלְּקָא** - היה לתנא להשמיענו את דינו בסתם קנה העומד להסקה, שכך שיעורו, וניתן לומר שיש בו שיעור כזה לכל אחד, **מַאי שְׁנָא דִּגְרָדֵי** - ומדוע נקט קנה גרדי דווקא, הרי ששיעור קנה זה הוא כדי לארוג בגד אחד, וכיון שעומד לכך נמצא שאין בו אלא שיעור הוצאה אחד, ומכך ששנים חייבים על הוצאתו, מוכח שדי בשיעור אחד לכולם.

אמר לו רב אחא, **וְדִילְמָא** - שמא יש לומר **דְּאִית בֵּיהּ** - שיש בקנה שיעור **כְּדֵי לֶאֱרוֹג מַפָּה לָזֶה וּכְדֵי לֶאֱרוֹג מַפָּה לָזֶה,** ורק משום כך נתחייבו שניהם.

רב אשי לא השיב לשאלה זו, ולכן מסיקה הגמרא: אֶלָּא, מַהָא לֵיכָּא לְמִשְׁטַע מִינָּהּ - מברייתא זו לא ניתן להוכיח ששנים שעשו מלאכה באופן שחייבים, די בשיעור אחד לכולם.

אגב שהזכירה הגמרא דין הוצאת קנה של גרדי, מביאה הגמרא ברייתא בענין זה: תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן - שנה אחד החכמים ברייתא לפני רב נחמן, **שְׁנַיִם שֶׁהוֹצִיאוּ קָנֶה שֶׁל גַּרְדֵּי פְּטוּרִין, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן מְחַיֵּיב.**

מקשה הגמרא: כְּלַפֵּי לֵיָּא - להיכן נהפך דבר זה, כלומר הרי האמת היא להיפך, שהרי רבי שמעון פוטר שנים שעשו מלאכה יחד בכל אופן. לכן מתקנת הגמרא את גירסת הברייתא, **אֶלָּא אֵימָא** - אמור בגירסת הברייתא כך, שנים שהוציאו קנה של גרדי **חַיָּבִין**[בג], **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר.**

* * *

משנה **המשנה מבארת את הדין כשהוציא פחות מכשיעור בתוך כלי שהוא דבר שחייבים על הוצאתו**[בד]: **הַמּוֹצִיא** מרשות היחיד לרשות הרבים **אוֹכְלִין** שהם **פָּחוֹת מִכַּשִּׁיעוּר** שחייב בו על הוצאתם [שהוא כגרוגרת (נעיל עו:)], כשאוכלים אלו מונחים **בְּכֶלְיָ,** שהוא דבר שחייבים על הוצאתו כשהוא בפני עצמו, **פָּטוּר** לא רק על הוצאת האוכלים אלא **אַף עַל** הוצאת **הַכֶּלְיָ,** מפני **שֶׁהַכֶּלְיָ מְכַסֶּה לוֹ** - לאוכל, כלומר מאחר שלא הוציא את הכלי אלא עבור האוכל, הרי הוא בטל אליו[בה]. וכן המוציא **אֶת** האדם[בו] **הַחַיָּה,** שאין חיוב על הוצאתו כיון שהוא נושא את עצמו[בז], כשהוא מוטל **בְּמִטָּה,** שחייבים על הוצאתה כשהיא בפני עצמה, **פָּטוּר** לא רק על הוצאת האדם אלא **אַף עַל הַמִּטָּה,** כיון **שֶׁהַמִּטָּה מְכַסָּה לוֹ** - לאדם המוטל בה, שהרי מוציאה רק עבורו ובטלה אליו.

המשנה מוסיפה לבאר דין המוציא אדם מת במיטה, וכן דין המוציא את שאר הטומאות: אַמַּת המוציא מרשות היחיד לרשות הרבים **אֶת הַמֵּת בְּמִטָּה, חַיָּב** משום הוצאת המת, כיון שאינו נושא את עצמו[בח]. **וְכֵן** המוציא **בַּזַּיִת מִן** האדם **הַמֵּת, וְכַזַּיִת מִן הַנְּבֵלָה** של בהמה או חיה או עוף שמתו, **וְכַעֲדָשָׁה** - כשיעור עדשה [ממין קטנית] **מִן הַשֶּׁרֶץ** המת, **חַיָּב,** שבשיעורים אלו הם מטמאים[בט], ולכן הוצאתם בשיעורים אלו הוצאה חשובה היא, שהרי בכך מציל את עצמו מן הטומאה. **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר** על הוצאת כל אלו, ואף במוציא מת שלם, כיון שאינו צריך את גוף המלאכה, אלא מוציאם רק כדי שלא יטמאו, וסבר שמלאכה שאינה נצרכת לגופה פטור על עשייתה[ל].

*

גמרא **הגמרא מביאה ברייתא המבארת דין המוציא אוכלים כשיעור בכלי: תָּנוּ רַבָּנָן** - שנו חכמים בברייתא, **הַמּוֹצִיא אוֹכְלִין כְּשִׁיעוּר** שחייב על הוצאתם [כגרוגרת], גם **אִם**[לא] הוציאם **בְּכֶלְיָ, חַיָּב** רק **עַל הָאוֹכְלִין וּפָטוּר עַל הַכֶּלְיָ,** כיון שהכלי טפל לאוכל, **וְאִם הָיָה** גם **הַכֶּלְיָ צָרִיךְ** [-נצרך] **לוֹ** להשתמש בו תשמיש אחר במקום שמוציאו שם[לב], **חַיָּב אַף עַל הַכֶּלְיָ,** כיון שאינו טפל לאוכל שהוציא.

מקשה הגמרא: הרי מכך שחייבה הברייתא בסיפא שתי חטאות, **שָׁמַע מִינָּהּ** - מזה שהאוכל **שְׁנֵי זְיָתִים חַיָּב** בשוגג **בְּהֶעְלֵם אֶחָד** - בפעם אחת שהאיסור נעלם מידיעתו, כלומר, שלא נודע לו בין אכילה לאכילה האיסור לאוכלם, או שלא נודע לו שמה שאכל הוא חלב, **חַיָּב שְׁתַּיִם** - שתי חטאות, ואם כן מדוע נסתפקו בזה חכמים[לג].

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כאן בברייתא במה מדובר, **בְּגוּן**

תוספות (ד"ה ומפלף). ובתוספות הרא"ש (ד"ה והריטב"א (ד"ה ואמר) ביארו, שבגניבה יש שיעור לכל אחד, כיון שחייב אף על גניבת מטלטלים [ובבהמה ודאי יש שני שיעורים של מטלטלים].

כ. **מדברי** הגמרא כאן ובסמוך נראה שהקנה של גרדי היה כבד והוצרכו לשאתו שני אנשים. וכן מדברי הגמרא בסמוך שאומרת שיש בו כדי לארוג מפה לזה ומפה לזה נראה שהכוונה לקנה כבד שהיה האורג מעלה ומוריד בשעת האריגה ומיישב ומותח על ידו את חוטי השתי בכדי שלא יסתבכו בתנועותיהם למעלה ולמטה. כא. **הגמרא** דנה להלן מהו שיעור אחד בקנה גרדי. כב. **רב** אחא סבר שזה גם שיעור קנה גרדי, ונקט דווקא קנה גרדי, כיון שרק קנה זה דרך העולם לטלטלו בשנים [מחמת כובדו], ולא בסתם קנה [שהדרך לטלטלו אף באחד]. רש"י (ד"ה קנה גמ"י).

כג. **מדובר** באופן שהקנה גדול וכבד כל כך, עד שכל אחד מהם אינו יכול להוציאו לבדו, ולכן חייבים אף לרבי יהודה. תוספות (ד"ה מתניתין). כד. **מאירי** לעיל (ד: ד"ה מתניתין), ועל פי דבריו כאן (ד"ה ומפלף) שהמשנה היא מהלהלן הראשון שמדבר עליו שם. כה. **מאירי** (שם). וכהר צבי (ד"ה מתניתין) ביאר, שכל פעולת המלאכה אינה אלא עבור העיקר, ומה שטפל לו נידון כמי שנעשה מאליו, וכיון שעיקר ההוצאה כאן הוא האוכל, נראה כאילו הוצאת הכלי נעשית מאליה. כו. **בנמרא** (לקמן ע:) יבואר שמדובר באדם. כז. **ביומר** שהוא מקל את עצמו על נושאיו. רש"י (ד"ה נחת). כח. **אף** שאינו צריך את גוף המלאכה, שהרי אינו צריך את גוף המת. אלא צריך רק לפנות את ביתו מן המת שלא יקבל ממנו טומאה, וברצונו לא היתה באה לו מלאכה זו, מכל מקום חייב, שדין זה שנה רבי יהודה המחייב אף במלאכה שאינה צריכה לגופה (נעיל עג: ושנה). מאירי (ד"ה ואמר). כט. **ראה** במסכת אהלות (ד"ה מ"ז). ל. **בעצמו** של רבי שמענון שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה, שכיון שרצונו הוא שלא היתה באה לו מלאכה זו, ואינו צריך אותה, ולכן אינה מלאכת מחשבת שחייבה עליה התורה בשבת. רש"י (ד"ה וכי שמעון). אולם התוספות (לקמן ה: ד"ה מי) כתבו בשם ר"י, שגוף המלאכה הוא הצורך שעבורו נעשית המלאכה בכשכן, ומלאכה שאינה צריכה לגופה, הינו שאינה נצרכת לו לצורך כעין שהיו צריכים אותה במשכן, ואף כאן לגבי מת, אינו צריך את גוף המת שמוציא אלא לקוברו, ובמשכן היו צריכים את החפצים שהוציאו עצמם. ועיין שם בתוספות שהביאו לכך דוגמאות נוספות משאר המלאכות. לא. **בדקדוקי** סופרים העיר ש'אם' הוא מיותר, ואינו בכתב יד ובמאירי. לב. **בירושלמי** (פ"א ה"ח) פירשו, שאם הכלים נצרכים לאוכל כגון התחתים שלא ניתן להוציאם בלא כלי, פטור על הכלי כיון שהכלי טפל לו, ואם מדובר באוכל אחר שאין הכלי נצרך לו, אין הכלי טפל לו וחייב אף על הכלי. ורבינו פרחיה (ד"ה מתניתין) פירש את דברי הברייתא 'ואם היה כלי צריך לו' להיפך, שאם האוכל צריך את הכלי חייב, ואם לאו פטור. והוסיף, שבאופן שהאוכל צריך את הכלי חייב על הכלי גם אם האוכל היה פחות מכשיעור, כיון שיש צורך בכלי, ונחשב למלאכת מחשבת. לג. **רמב"ן** (ד"ה הא) ורשב"א (ד"ה ממנו). ותמהו הרשב"א (ד"ה ממנו) ועוד ראשונים, שהרי הוא מוציא את האוכלים והכלי בבת אחת, והרי זה כקושר שתי קצירות או אוכל שתי אכילות אסורות בבת אחת, כלומר שקצר או אוכל בבת אחת שני שיעורי איסור, שחייב רק אחת, כלומר שאף אם נאמר שהעושה שתיהן בהעלם אחד חייב שתים, מכל מקום הרי אם עשה בבת אחת חייב רק אחת, כמבואר בכריתות (טו:). וייישבו, שכיון שאוכל וכלי הם שני שמות שגופיהם מחולקים, אף שהוציאם בבת אחת נחשב שהוציאם בזה אחר זה. פירוש נוסף בקושיית הגמרא כתב הריטב"א (ד"ה ממנו), שהגמרא תמהה שהרי מוכח מברייתא זו שהאוכל שני דיתי חלב בהעלם אחד, אף באופן שהוא בבת אחת כמו כאן חייב שתים, ואין מי שסובר כך כמבואר בכריתות (שם) לגבי שתי קצירות. ובשבת של מי (ד"ה ממנו) הביא שהקשו בני ישיבתו, שהרי יש לחלק בין אוכל וכלי לשני דיתי חלב, שהאוכל והכלי הם שני איסורים כמו חלב ודם, שהאוכלם בהעלם אחד חייב שתים, ושני דיתי חלב הם שני שיעורים באיסור אחד, וניתן לומר שהאוכלם בהעלם אחד חייב רק אחת. ותירץ, שכיון שהאוכלם באוכל וכלי הוא שנעלם ממנו שיש בהוצאה זו איסור שבת, נחשב כאוכל שני דיתי חלב בהעלם אחד שנעלם ממנו איסור חלב.

שֶׁשָּׁנַג עַל הָאוֹכָלִין וְהֶזִיד עַל הַכְּלִי, כלומר שנעלם ממנו איסור הוצאת האוכלים מרשות היחיד לרשות הרבים, והוציאם בשוגג, אך ידע שאסור להוציא את הכלי, והוציאו במזיד, שחייב חטאת על שגגתו בהוצאת האוכל, ואם היה צריך לכלי, חייב מלבד החטאת גם מיתה על זדונו בהוצאת הכלי. וממילא מה ששנינו בסיפא של הברייתא 'חייב אף על הכלי', אינו שחייב חטאת נוספת, אלא שחייב מיתה על זדונו בהוצאת הכלי[א].

הגמרא מקשה על תירוץ זה: מַתְקִיף לַהּ רַב אַשִׁי, וְהָא אַף עַל הַכְּלִי קָתָנֵי - והרי שנינו בברייתא 'ואם היה צריך לכלי חייב אף על הכלי', ומשמע שמדובר בשני חיובים שונים, ולתירוץ זה הרי על האוכלים חייב חטאת ועל הכלי חייב קטילה.

לכן רב אשי מתרץ באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי, לעולם מדובר כששגג בהוצאתו בין על האוכלים ובין על הכלי, ויתכן שהעושה כמה איסורים בשוגג בהעלם אחד חייב רק חטאת אחת, אמנם היינו דווקא כשנודע לו על כל האיסורים בבת אחת, אבל כאן בברייתא מדובר בְּגוֹן שֶׁאמנם כשהוציא את האוכלים והכלי שָׁגַג בָּזֶה וּבָזֶה, ועשאם בהעלם אחד, אך לא נודע לו על שניהם בבת אחת, **וְנוֹדַע לוֹ** תחילה **על האחד, וְחָזַר וְנוֹדַע לוֹ** על השני, ובאופן זה חייב שתי חטאות. מבארת הגמרא, **וְתולי הדבר בְּפָלוּגְתָּא** [-במחלוקתם] **דְּרַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ** בענין זה (לעיל עח:), שרבי יוחנן סבר, שחילוק הדיעות מחלק את חיוב החטאות, ואף שעשה שני האיסורים בהעלם אחד, חייב שתים[ב]. וריש לקיש סבר, שאין חילוק הדיעות מחלק את חיוב החטאות, ואף באופן זה חייב רק חטאת אחת[ג], ואף שנודע לו בינתיים על אחד מן האיסורים. ורב אשי סבר שיש להעמיד את הברייתא כשיטת רבי יוחנן[ד].

★

שנינו במשנה: הַמּוֹצִיא אֶת הַחַי בְּמִטָּה פָּטוּר אַף עַל הַמִּטָּה.

שואלת הגמרא: לֵימָא סְתָנִיתִין - האם נאמר שמשנתנו שפטרה בהוצאת חי, כדעת **רַבִּי נָתָן הִיא** שנויה, **וְלָא** כדעת **רַבָּנָן.** מביאה הגמרא את המחלוקת בזה, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **הַמּוֹצִיא** בשבת **בְּהֶמָּה, חַיָּה וְעוֹף**, מרשות היחיד **לִרְשׁוּת הָרַבִּים, בֵּין אם הָיוּ חַיִּין וּבֵין אם הָיוּ שְׁחוּטִין, חַיָּיב. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, עַל שְׁחוּטִין חַיָּיב, וְעַל חַיִּין פָּטוּר** מפני **שֶׁהֵחַי גּוֹשֵׁא אֶת עַצְמוֹ**, כלומר, שעושה עצמו קל על נושאיו ומסייע להם בנשיאתו[ה].

משיבה הגמרא: אֲמַר רַבָּא, אִיפּוֹךְ תֵּיבָה - אף אם תאמר שמשנתנו כדעת **רַבָּנָן** היא ניתן לבאר מדוע פטרה את המוציא חי, לפי **שֶׁעַד כַּאן לֹא פְּלִיגִי רַבָּנָן עַל רַבִּי נָתָן** - לא נחלקו חכמים על רבי נתן, **אֶלָּא בְּנושא בְּהֶמָּה חַיָּה וְעוֹף חיים, דְּמִשְׁרַבְּטִי נַפְשַׁיְיהוּ** - שרוצים לשמוט עצמם מיד הנושאם ולכן מכבידים גופם כלפי מטה, ולכן אינם נידונים כנושאים את עצמם, **אֲבָל** בנושא **אָדָם חַי, דְּנוֹשֵׂא אֶת עַצְמוֹ** ואינו מבקש להשמט, **אַפּוֹ' רַבָּנָן מוֹדוּ** לרבי נתן שאין חיוב בהוצאתו, ומשנתנו ד'יברה באדם ולא בבעלי חיים, ולכן מה שאמרו שהמוציאו חי פטור הוא לדברי הכל ולא רק כרבי נתן.

רב אדא בר אהבה מקשה על תשובה זו: אָמַר לֵיהּ רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה לְרָבָא, וְהָא דְּתָנֵן - ולדבריך יקשה מה ששנינו במשנה בענין איסור מכירת בהמה גסה לנכרי (ע"ז יד:)[ו], **בֵּן בְּתֵירָא מַתִּיר בְּפוּם** למוכרו לנכרי, **וַחֲכָמִים** אוסרים בברייתא (שם מג.) טעם ההיתר, **בֵּן בְּתֵירָא מַתִּיר בְּפוּם מִפְּנֵי שֶׁהוּא** - הנכרי **עוֹשֶׂה בּוֹ** - בסוס **מְלָאכָה שֶׁאֵין יִשְׂרְאֵלִים אֵין חַיָּיבִין עֲלֵיהֶן חֲטָאת**, והיינו שהוא מיוחד למלאכת הרכיבה בלבד, שאינה אסורה בשבת מן התורה[ז], מפני שהחי נושא את עצמו[ח]. **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בֵּן בְּתֵירָא** שהתיר מכירת סוס,

וְרַבִּי נָתָן שפטר את המוציא בעלי חיים בשבת, **אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד**, ששניהם סוברים שחי נושא את עצמו. מסיים רב אדא בר אהבה את קושייתו לרבא, **וְאִי אָמְרַתְּ** - ואם אתה אומר **דְּלֹא פְּלִיגִי רַבָּנָן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי נָתָן** - שלא נחלקו חכמים על רבי נתן **אֶלָּא בִּבְהֵמָה חַיָּה וְעוֹף, מִשּׁוּם דְּמְשָׁרְבְּטִי נַפְשַׁיְיהוּ** - שמכבידים עצמם להשמט מיד הנושאם, **מַאי אִירְיָא** - מדוע נקט רבי יוחנן דווקא 'בֵּן בְּתֵירָא **וְרַבִּי נָתָן** אמרו דבר אחר', **וְהָאָמְרַתְּ** - והרי אמרת שבהוצאת אדם **אֲפִילּוּ רַבָּנָן** החולקים על רבי נתן בבעלי חיים **מוֹדוּ** שפטור משום שאדם חי נושא את עצמו, וכיון שסוס עומד לרכיבת אדם ונושא אדם חי, יודו אף רבנן לבן בתירא, אלא על כרחך מאחר שרבי יוחנן נקט דווקא 'בן בתירא ורבי נתן' מוכח שלא כדבריך, אלא שרבנן חולקים גם באדם, ושוב יקשה שנאמר שהמשנה היא כרבי נתן ולא כרבנן.

תירץ לו רבא: בִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן - מה שאמר רבי יוחנן שהיתר מכירת הסוס הוא כרבי נתן ולא כרבנן, היינו **בְּסוּס הַמְיוּחָד לְנשיאת עוֹפוֹת**, שאף אותו התיר בן בתירא למכור לנכרי[ט], מפני שדעתו כרבי נתן, שאף בהמות ועופות חיים נושאים את עצמם, ועל זה חולקים רבנן, אבל אדם חי נושא את עצמו גם לרבנן[י]. **מקשה הגמרא: וְכִי אִיכָּא** - וכי יש **סוּס הַמְיוּחָד לְנשיאת עוֹפוֹת** בלבד. **מתרצת הגמרא: אִין, אִיכָּא דְּבֵי וְיָיאדָן** - אכן, יש את סוסי ציידי העופות, שמניחים עליהם עופות כגון נץ וכיוצא בו [מעופות הדורסים], המסייעים להם לצוד את שאר העופות[יא].

הגמרא מביאה חילוק בדין חי נושא את עצמו: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְכוֹדֶה רַבִּי נָתָן בִּכְפּוּת - בכעל חי או אדם קשורין, שכיון שאינו יכול להלך על רגליו אין לומר בו שהוא נושא את עצמו, והמוציאו חייב.

מביאה הגמרא קושיא על דברי רבי יוחנן: אָמַר לֵיהּ רַב אַדָּא בַּר מַתְנָה לְאַבָּיֵי, וְהָא הָנֵי פָּרָקֵאי - והרי פרסים אלו, שהם עטופים בבגדים רחבים ומעונגים, ולכן אינם יכולים להלך הילוך רב על רגליהם, אלא יוצאים ובאים תמיד ברכיבה[יב], **דְּכַמָּאן דְּכָפְיתֵי דְּמוּ** - שהרי הם ככפותים[יג], ומכל מקום בן בתירא שהתיר מכירת סוס לא חילק בין מכירה לאדם רגיל לבין מכירה לפרסי, ומוכח שסבר שאף רכיבת הפרסים אינה אסורה בשבת משום הוצאה כיון שחי נושא את עצמו, **וְאָמַר** על כך **רַבִּי יוֹחָנָן** עצמו, **שָׁנֵי בְּתֵירָא** המתיר מכירת סוס **וְרַבִּי נָתָן** הפוטר בהוצאת בעל חי, **אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד**, ואם אתה אומר שאף רבי נתן מודה בכפות שהוא חייב, ולפי זה אסור למכור סוס לרכיבת פרסים, אם כן אין דעתו כדעת בן בתירא[יד].

תירץ אביי[טו]: לעולם גם הפרסים בכלל 'חחי נושא את עצמו', ואין לדמותם לכפות, מפני שהכפות אינו יכול להלך כלל, **וְהָתָם** - שם בפרסים שאינם קשורים, מה שאינם מהלכים, אין זה מפני שאינם יכולים, אלא **רְמוּת רוּחָא הוּא דְּנָקְטִים הָכִי** - גסות הרוח היא שהורגלו בה, ומכל מקום בידם להלך אם ירצו, ותדע שכן הוא, **דַּהֲהוּא פָּרְדְּשְׁכָּא** - שהרי היה מעשה בשוטר פרסי אחד, **דְּרָתַח מַלְכָּא עֲלַיְיהוּ** - שכעס עליו המלך וביקש להענישו, **וַהֲיטַ תְּלָתָא פַּרְסֵי בְּכַרְעֵיהּ** - וברח מפניו ורץ שלש פרסאות ברגליו[טז].

★

שנינו במשנה: אֶת הַמֵּת בְּמִטָּה חַיָּיב, וְכֵן צְוָאַת מִן הַמֵּת וכו' חייב, ורבי שמעון פוטר.

רבי יוחנן וריש לקיש מבארים דעת רבי שמעון: אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְאָמַר רַב יוֹסֵף אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, פּוֹטֵר הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן בהוצאת מת, בכל אופן שהרוצאו.

א. **רש"י** (ד"ה שגגב) ועל פי תוספות (לעיל עג: ד"ה שגגב)[אא]. ב. **שנאמר** (ויקרא ד כח) 'והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על חטאתו אשר חטא', ומשמע שעל כל חטא שעשה ונודע לו עליו יש להביא קרבן בפני עצמו. על פי רש"י (לקמן פז: ד"ה פלגי). ג. **שנאמר** (שם ד כז) 'וכיפר עליו הכהן מחטאתו ונסלח לו', ומשמע שאף אם הביא קרבן רק על מקצת חטאו, מכל מקום נסלח לו כולו. רש"י (שם ד"ה מחטאתו). ד. **ורב** ששת שלא העמיד כך, סבר כריש לקיש שאין ידיעות מחלקות. רש"י (ד"ה כפלגתא). ה. **מבואר** שם (סו.), הטעם שחכמים גזרו שלא למכור בהמה גסה לנכרי, כדי שלא יבואו להשאילה או להשכירה להם, ויש לחשוש שמא הנכרי יעשה מלאכה בשבת בבהמת הישראל השאולה או השכורה, ויעבור בעליה על איסור 'לא תעשה כל מלאכה וגו' וכל בהמתך' (דברים ה יג), או שמא ימכרנו לו לפני כניסת שבת סמוך לשקיעת החמה, ויאמר לו הנכרי שרינסה את הילוך הבהמה, והיא שומעת את קולו והולכת מהמתו אף לאחר השקיעה, ונמצא מחמר אחר בהמתו בשבת שאסור מן התורה. ו. **ואף** אם ישאילו או ישכירו לנכרי וירכב עליו אין זו מלאכה האסורה מן התורה, ולגבי אזהרת שביתת בהמתו ('למלאכה' (דברים שם)), זהו אינה מלאכה מן התורה. רש"י (ד"ה מחמר). ז. **ועופות** אלו אינם מכבידים עצמם להשמט כיון שמדובר שאינם קשורים לסוס, ולכן גם נחשבים לרבי נתן כחי נושא את עצמו. רש"י (ד"ה דכי) על פי המהרש"א (ב"ק צא:). והיו מניחים אותם על הסוס כדי שלא לייגעם בהליכה עד מקום הציידה. רמב"ן (ד"ה ומיהו). אך אם היו כפותים מבואר להלן שאין אומרים בזה שהחי נושא את עצמו, ולכן אין לפרש שמניחים על הסוס את העופות הניצודים, שהרי הם קשורים. תוספות (ד"ה פוסק). אמנם המהרש"ל (בב"ק שם) כתב, שרש"י סבר שמניחים את הסוס את העופות הניצודים, שאף שהם קשורים מכל מקום אינם כפופים ואינם מכבידים את עצמם. ח. **וכן** בחולה, שדינו ככפות (יומא פה:). ריטב"א (ד"ה מדקתני). ט. **רש"י** (ד"ה כמלמ). והריטב"א (ד"ה ופלג) פירש, שהפרסים אינם מתנגדים כלל כשהם רוכבים על הבהמה. והמאירי (ד"ה פמ"ג) כתב, שהם מסורבלים בבשר [גופם רחב]. י. **ולכן** נקראים 'עכורים' בפי האומות. רש"י (ד"ה בן). וביאר בחתם סופר (ד"ה פרסקא), שהגירסא שהיתה לפני רש"י היא 'ארמאי' ולא 'פרסאי', וסבר שכל האומות מכונות בשם 'ארמאי', וגם הפרסים, ולכן כתב שבפי האומות הם נקראים 'עכורים', כלומר שהם זרים בלבושם. אך אין כוונת רש"י לומר שהפרסים נקראים 'עכורים' שהוה דבר פשוט, שהרי כל האומות נקראו 'עכורים'. יא. **ואף** שהעמידה הגמרא לעיל את דברי בן בתירא בסוס המיוחד לעופות, ועל דעת כך אמר רבי יוחנן שגם דעת רבי נתן כך, כוונתה רק לומר שלדעתם מותר למכור אף סוס זה, ושלא כדברי חכמים החולקים על רבי נתן, שלדעתם אסורה מכירת סוס זה. רש"י (ד"ה בן) [אך פשוט שלשיטת בן בתירא מותר למכור לנכרי סוס המיוחד לרכיבת אדם, כמו שכתבנו התוספות (ד"ה בפוסק)]. יב. **רבינו** חננאל (לקמן קח: ד"ה ופסק). יג. **בהמהר"ן** חיות (ד"ה ומיהו) כתב, ששלש פרסאות הן לאו דווקא, אלא כלומר רץ מרחק רב.

דהיינו לא רק במוציאו ומניחו בחוץ, שאין צורך בכך לא לגוף המוציא[א], ולא למלאכת ההוצאה עצמה, שהרי אינו מוציא את המת כדי להשתמש בו, אלא אַף בְּמוֹצִיא אֶת הַמֵּת לְקוֹבְרוֹ, שהוא צורך המת, שכיון שאין זה צורך המוציא, נחשבת הוצאה זו למלאכה שאינה צריכה לגופה[ב].

הגמרא מביאה אופנים שבהם אף רבי שמעון מחייב: אָמַר רָבָא, וּמוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן הפוטר במלאכה שאינה צריכה לגופה, בְּמוֹצִיא מֵת [-מעבר] כדי לַחְפּוֹר בּוֹ, ובמוציא סֵפֶר תּוֹרָה כדי לִקְרוֹת בּוֹ, לְחַיֵּיב, כיון שיש בכך צורך למוציא.

מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא, דְּאִי הָא נָמֵי - שאם תאמר שאף הוצאה זו מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ הִיא, ופטורים עליה לדעת רבי שמעון, יקשה אֶלָּא מֵעַתָּה שֶׁצְּרִיכָה לְגוּפָהּ שמתחייבים עליה לְדַעַת רַבִּי שִׁמְעוֹן, הֵיכִי מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ - באיזה אופן מצינו אותה, ודאי בהוצאה לצורך השתמשות בחפץ שמוציא.

מתרצת הגמרא: החידוש בזה הוא, מַהוּ דְּתֵימָא - שמא תאמר שאין ההוצאה נידונת כמלאכה הצריכה לגופה, עַד דְּאִיכָּא - שיש בה צורך בין לְגוּפוֹ של המוציא, ובין לְגוּפָהּ של מלאכה, כלומר לצורך החפץ שמוציא, וְכֻלְּהוּ מָר [-מעבר] שנמצך קצהו, ומוציאו כדי לַעֲשׂוֹת לוֹ טֶס - ברזל דק בראשו לתקנו שיהיה ראוי לחפור, שזה צורך החפץ שמוציא, וְגם כדי לַחְפּוֹר בו, שזה צורך המוציא, או סֵפֶר תּוֹרָה שאינו מוגה, ומוציאו לְהַגִּיהַּ אותו, שזה צורך הספר שמוציא, וְגם כדי לִקְרוֹת בּוֹ, שזה צורך המוציא, אולם המוציא מעדר כדי לחפור בו בלבד, או ספר תורה רק כדי לקרוא בו, היה עולה בדעתך לומר שאין הוצאה זו נחשבת מלאכה הצריכה לגופה, קָא מַשְׁמַע לָן רבא שאף באופן זה נחשבת ההוצאה כמלאכה הצריכה לגופה[א].

הגמרא מביאה מעשה בענין הוצאת המת שנידון במשנתנו: הֲהוּא שְׁכָבָא דַּהֲוָה בְּדָרְזָקֳרֵי - בעיר דרוקרת היה מת אחד המוטל בבזיון[ב] בשבת, שָׁרָא - [-התיר] רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְאַפּוקֵיהּ [-להוציאו] לְכַרְמְלִיתָא[ג]. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן אֲחוֹהּ דְּמַר בְּרֵיהּ דְּרַבְּנָא [-אחיו של מר בן רבנא] לְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, כְּמָאן - כשיטת מי התרת, ודאי כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן הפוטר בהוצאת מת[ד], אמנם קשה לדבריך, שכן אֵימָר - מה שיכול אתה לומר הוא, דְּקָסָבַר רַבִּי שִׁמְעוֹן מְחַיֵּיב חֲצָאִי בהוצאת מת לרשות הרבים משום שאינה נצרכת לגופה, כיון שסבר שאינה אסורה מן התורה, אך גם לשיטתו אִיסּוּרָא דְּרַבָּנָן מִיהָא אִיכָּא - מכל מקום איסור מדרבנן יש בהוצאה זו, ואם כן מדוע התרת להוציאו לכרמלית. אָמַר לֵיהּ רב נחמן לרבי יוחנן, הָאלֳהִים דְּעִיֵּילַתְּ בֵּיהּ אַתְּ - נשבע אני[ה] שאתה עצמך תיכנס לסייע בהוצאתו, שהיתר גמור הוא, וַאֲפִילּוּ לְדַעַת רַבִּי יְהוּדָה המחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה[ו] (שָׁרֵי - מותר), הָכִי קָאָמְרִינָא - וכי אמרתי שמותר להוציאו לְקִרְאוֹת הֲרַבִּים, שאז היה קשה על דברי שהרי לדעת רבי יהודה יש בכך איסור דאורייתא, הרי רק לְכַרְמְלִית קָאָמְרִינָא - אמרתי שמותר להוציאו, וההוצאה אליה אסורה רק מדרבנן[ז], והתרתי משום שיש כלל שִׁנּוּי לִכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת שֶׁהוֹצִיא אֶת לֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבָּהֶם, כלומר, שחכמים החשיבו את כבוד הבריות, לדחות מפניו איסור לֹא תעשה של לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל (דברים יז יא), האוסר לעבור על דברי חכמים[ח], וגם כאן מותר להוציא את המת לכרמלית אף שאסרו חכמים הוצאה זו, כדי שלא יהא מוטל בבזיון[ט].

★

הגמרא מביאה מחלוקת השייכת לנידון במשנתנו בענין המוציא חתיכה מן המת: תָּנָן הָתָם במשנה בנגעים (פ"ו מ"ד), הַתּוֹלֵשׁ כֵּיקָנֵי בּוּמְאָה שהם שתי שערות לבנות הצומחות בנגע הבהרת, שעל ידן הנגע מטמא (ויקרא יג ג), ובכך שתולשן מטהר עצמו מן הבהרת, וְכֵן מי שֶׁהֶחֱוָה באש את הַמִּחְיָה - בשר חי, שהוא סימן טומאה כשנמצא בתוך גבו השאת (שם יג י-יא), ובכך שכיווהו ביטל את מראה הבשר החי, וטיהר עצמו מן השאת, עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שנאמר (דברים כד ח) הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת, ואמרו חכמים (עיין יומא ל:) שכל מקום שנאמר 'השמר' אינו אלא לא תעשה, ר'השמר' זה הוא אזהרה שלא לבטל ממנו את סימני הטומאה כדי לטהרו[י].

וְאִיתְּמַר - נאמר על כך בבית המדרש, התולש שערה לבנה אַחַת מִתּוֹךְ שְׁתַּיִם שהיו בנגעו, לדברי חַיָּיב מלקות, כיון ששיער לבן שנאמר בפרשת הנגעים שמטמא את הנגע (שם יג ג), דרשו חכמים (תו"כ מזיע פ"ב) שהן שתי שערות לבנות, ורק אם יש את שתיהן טמא, ואם תלש אחת מהן הועיל לטהר את נגעו, ועבר על 'לא תעשה' האמור[י]. אך אם תלש שערה לבנה אַחַת מִתּוֹךְ שְׁתַּיִם שהיו בנגעו, ונשארו שתים, שעדיין יש בהם כדי לטמאו, באופן זה נחלקו האמוראים, רַב נַחְמָן אָמַר שהתולש חַיָּיב, וְרַב שֵׁשֶׁת אָמַר שהוא פָּטוּר. וטעמם הוא כך, רַב נַחְמָן שֶׁאָמַר חַיָּיב, שכן אֲהֲנֵי [-הועילו] מַעֲשָׂיו לטהרו בכך דְּאִי מְשַׁתֵּקֵל חָדָא אֲחָרִיתִי אָזְלָה לַהּ טוּמְאָה - שאם תנטל אחת מהשערות הנשארות, יטהר מן הטומאה[יא]. וטעמו של רַב שֵׁשֶׁת שֶׁאָמַר פָּטוּר, שכן הַשְׁתָּא מִיהֵית הָא אִיתָא לְטוּמְאָה - מכל מקום עתה הטומאה נשארה, ולא נתבטלה במעשהו, ומה בכך שאחר כך תנטל שערה נוספת ויטהר[יב].

רב ששת מביא ראיה לדבריו: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, מְנָא אֲמִינָא לָהּ - מהיכן למדתי לומר כן, מַתְנִתִין - מכך ששנינו במשנתנו (נגעים שם:), וְכֵן המוציא עֲזִית מִן הַמֵּת, וְעֲזִית מִן הַגְּבִילָה, חַיָּיב, ויש לדייק, הָא - אך אם הוציא רק כְּחֲצִי זַיִת, פָּטוּר. וקשה, וְהָתַנְיָא בברייתא, שאף אם הוציא רק כְּחֲצִי זַיִת, חַיָּיב, מַאי לָאו - האם אין התירוץ לכך כדברי, דְּהָא דְּתַנְיָא בברייתא שֶׁחַיָּיב, מדובר באופן דְּאַפֵּיק [-שהוציא] כְּחֲצִי זַיִת מִתּוֹךְ עֲזִית מן המת שהיה בבית, שכיון שהועיל בכך שנטלו שהפחית את שיעור הטומאה, שהרי לא נשאר בבית כזית שהוא שיעור טומאה, ונטהר הבית, הוצאתו חשובה, ולכן חייב עליה, וְהָא דְּתַנְיָן במשנתנו שֶׁפָּטוּר, מדובר באופן דְּאַפֵּיק [-שהוציא] כְּחֲצִי זַיִת מִתּוֹךְ עֲזִית וְגַבְלָה מן המת, שכיון שגם לאחר הוצאתו נשאר בבית כזית שהוא שיעור המטמא, אף שהועיל בכך שצמצם את שיעור הטומאה, ואם ינטל משהו נוסף יטהר הבית, מכל מקום אין הוצאתו חשובה, כיון שעתה עדיין יש שיעור טומאה[יג]. והוא הדין בסימני טומאה, שכל זמן שהשאיר שתי שערות שהם שיעור טומאה, לא הועיל במעשהו כלום, אף שאם תנטל שערה נוספת ייטהר.

רב נחמן חולק על כך ומתרץ את הסתירה בין המשנה לברייתא לפי שיטתו: וְרַב נַחְמָן סובר, דַּאֲמִידִי וְאִידִי - שבין כשהוציא כחצי זית מכזית, ובין כשהוציאו מכזית ומחצה, חַיָּיב, וכמבואר בברייתא, וְהָא דְּתָנַן במשנתנו שֶׁפָּטוּר, היינו באופן [-שהוציא] כְּחֲצִי זַיִת מִמֵּת גַּדוֹל, שגם לאחר הוצאתו נשאר בבית יותר משיעור טומאה[יד], ולכן לא הועיל בהוצאתו כלל[טו].

★ ★ ★

משנה משנה זו דנה במלאכת גוזז, ועוד מלאכות: הַנּוֹטֵל צִפָּרְנָיו זוֹ בְּזוֹ, כלומר, שבצפרני ידו האחת נוטל את צפרני ידו האחרת, אוֹ שנוטל את צפרניו בְּשִׁנָּיו, וְכֵן התולש שְׂעָרוֹ [-שער ראשו] בידיו, וְכֵן שֶׁפָּשַׁט, וְכֵן זֶקֶנוֹ[טז], וְכֵן הַגּוֹדֵלֶת - קולעת שער ראשה[יז], וְכֵן הַכּוֹחֶלֶת - נותנת כחול בעיניה כדי שתהיינה נאות[יח], וְכֵן הַפּוֹקֶסֶת - מתקנת שערה במסרק או בידיה[יט], רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּיב בכולם חטאת[טז]. וַחֲכָמִים אוֹסְרִין מִשּׁוּם שַׁבָּת - מדרבנן[טז].

★

גמרא רבי אליעזר וחכמים נחלקו במשנתנו אם הנוטל צפרניו או שערו חייב חטאת. הגמרא מגבילה את מחלוקתם: אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, הַמַּחֲלוֹקֶת בְּקִלִּיפִּין, לדברי הכל חַיָּיב חטאת, משום תולדת גוזז[יט]. מקשה הגמרא: שְׁמַע מִינַּהּ - פשוט שמחלוקתם היא דווקא בנוטל בידו, שהרי 'הנוטל צפרניו זו בְּזוֹ' תָּנֵן [-שנינו בלשון משנתנו], ומבואר בזה שמחלוקתם היא דווקא באופן שנוטל

א. **וגם** באופן שצריך את המלאכה לגופה של המלאכה ולא לגופו של המוציא, שהוא עצמו אינו צריך לה. רשב"א ומיוחס לר"ן (ל"ח ע"ב). ב. **או** בדליקה או בחמה. רש"י (ל"ח ע"ב) [משנה]. אמנם בפסקי הרי"ד (ס"פ שסוף) הוכיח, שלא התיר [רב נחמן בר יצחק להלן] להוציאה את המת לכרמלית אלא מפני הדליקה. ג. **כגון** בקעה, כשדה או מדבר וכדומה, כמבואר לעיל (ג:). ד. **אף** שרבי שמעון התיר גם לרשות הרבים, וראה הטעם בזה בעיני השלח להלן. ה. **'האלהים'** הוא לשון שבועה. רבינו פרחיה (ל"ח ע"ב). ו. **ריטב"א** (ל"ח ע"ב) ובמיוחס לר"ן (ל"ח ע"ב) ביאר, שאמר לו שיוכיח לו שהיתר בראיות, עד שהוא עצמו יוציא את המת. ז. **רב** ניסים גאון (ל"ח ע"ב) [משנה]. ח. **וכן** כשהכוונה את המחיה, חייב רק כשהקטינה לפחות מכשיעור שהוא כעדשה. מאירי (ל"ח ע"ב). ט. **אך** לא מדובר שנשאר דווקא 'מת גדול', אלא הוא הדין כשהוציא כחצי זית מכשנים או שלשה זיתים. תוספות (ל"ח ע"ב) [משנה]. י. **באורי'** (ל"ח ע"ב) [משנה] [ופסקו"ת ל"ח ע"ב] [מעמיקים]. בזיות צמר מן הבהמה היא אחת מל"ט אבות מלאכות (לעיל ע:), משנתנו וסוגיית הגמרא להלן דנים בתולדת גוזז.

יא. **והוא** הדין שאר מקומות שבגוף, ראה שולחן ערוך (סי"ח ס"ב סעי' ס"ל). יב. **תרגום** 'מעשה עבות' (שמות כה יז) הוא 'עובד גדילה', דהיינו מעשה קליעת חוטים (רש"י שם). יג. **רש"י** (מ"ק ט: ל"ח ע"ב [משנה]). יד. **רש"י** (ל"ח ע"ב וכן [משנה] בפירוש ראשון. וביאר הריב"ש [סי' סה סעי' ט]) שאין כוונת רש"י לסריקת השיער ממש במסרק להפרדת השערות [שהרי בסריקה זו ודאי תתלוש שיער, היא 'פסיק רישא' של מלאכת גוזז, ותהיה חייבת עליה חטאת לדברי הכל], אלא כוונת רש"י לתיקון אחר שעושה במסרק, שאחר שמסרקתו שערה יפה, היא מושחת את המסרק בשמן, ומעברת על שערותיה כדי להשכיבן על הראש ומתדבקות השערות זו בזו. ובתוספות (ל"ח ע"ב [משנה]) פירשו דברי רש"י שכוונתו לסריקה ממש, אמנם הקשו על דבריו. ראה בעיני' הפשט להלן על דברי הגמרא 'משום טוהר'. עוד פירש רש"י, שפוקסת היינו שטחה כמין בצק על פניה, וכשנוטלתו מאדים בשרה. טו. **הנוטל** שערו וצפרניו חייב משום תולדת גוזז. תוספות יו"ט. בגמרא יתבאר משום מה חייבים בשאר הדברים. טז. **דברים** האסורים בשבת מדרבנן מכונים 'שבות' [מלשון 'שבתתי'. ראה לבוש (פרש"י סי' תרמ"ח)], ופירושו, דברים שהטילו חכמים לשבות משעייתם. ראה רש"י (פסח ט: ל"ח ע"ב). יז. **וחרי** הוא גוזז על ידי שינוי שפטור [כל מלאכה הנעשית שלא כדרכה אינה אסורה מן התורה]. ורבי אליעזר סובר שיכול לאמן ידיו לישל צפרניו יפה אף בלא כלי, ולכן אינו נחשב שינוי. ראה רש"י (ל"ח ע"ב [משנה] ונצמן). יח. **היינו** מספריים או כיוצא בזה מכלי הגילוח. רמב"ם (שביתת שבת פכ"ג ה"ב). יט. **כי** דומה למלאכת 'הגוזז את הצמר', שהוא חותך מן המחובר לבעלי חיים. רש"י (פירוש קר: ל"ח ע"ב).

בידו[כ], ולמה הוצרך רבי אלעזר להשמיענו זאת. **מתרצת הגמרא: מַהוּ הֲתִיקָא** - שמא תאמר **שֶׁרַבָּנָן בִּכְלֵי נְמֵי פְּקְרֵי** - גם פוטרים, כיון שסוברים שמלאכת גוזז שייכת רק בגזזות צמר בהמה[כא], **וְהָא דְּקָתָנֵי** - ומה ששנה התנא את מחלוקתם באופן של 'זז בְּזוּ', הוא כדי **לְהוֹדִיעֲךָ כַּחוֹ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** שאפילו בנוטל בידו מחייב, **קָא מַשְׁמַע לָן** - השמיענו רבי אלעזר שאין הדבר כן, אלא בכלי מודים חכמים שחייב.

הגמרא מביאה דבר נוסף המגביל את מחלוקתם: וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, הַמְחַלּוֹקֶת בין רבי אליעזר לחכמים היא דווקא כשנוטל צפרנים[כב] **לְצַמְצֵם,** שבזה מחייב רבי אליעזר, כיון שיכול לאמן את ידו לתקן צפרני עצמו בלא כלי[כג], **אֲבָל** הנוטל **לְחָבְרוֹ, לְדִבְרֵי הַכֹּל פָּטוּר**[כד], כיון שאינו יכול לאמן את ידו ליטול יפה את צפרני חבירו בלא כלי[כה]. **מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא** - פשוט שמחלוקתם היא דווקא בנוטל לעצמו, שהרי 'הנוטל **צְפָרְנָיו' תָּנֵן**, ומבואר בזה שמחלוקתם היא דווקא באופן שנוטל את צפרני עצמו[כה], ולמה הוצרך רבי אלעזר להשמיענו זאת. **מתרצת הגמרא: מַהוּ הֲתִיקָא** - שמא תאמר **שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר לָחֲבֵרוֹ נְמֵי** [-גם] **מְחַיֵּיב, וְהָא דְּקָתָנֵי** - ומה ששנה התנא את מחלוקתם ב'**צְפָרְנָיו**', כלומר, בנוטל צפרני עצמו, הוא כדי **לְהוֹדִיעֲךָ כַּחָן דְּרַבָּנָן** שאף בזה הם פוטרים, **קָא מַשְׁמַע לָן** - השמיענו רבי אלעזר שאין הדבר כן, אלא לחבירו מודה רבי אליעזר שפטור[כו].

★

שנינו במשנה, **וְכֵן שְׂעָרוֹ כו'** וכן שפמו וכן זקנו. **הגמרא דנה באיזה שיעור חייבים על נטילת שער: תָּנָא** - שנינו בברייתא, **הַנּוֹטֵל** שערו **כְּאִלָּא פְּאֵי הַזִּוּג** [-אלא חודר של מספריים[כז] בשבת, **חַיָּיב**[כח]. **מבררת הגמרא: וְכַמָּה הוּא אִלָּא פְּאֵי הַזִּוּג, אָמַר רַב יְהוּדָה, שְׁתַּיִם** - שתי שערות[כט]. **מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא** - והרי שנינו בסוף אותה ברייתא, **'וְלֹקְרֵחָה שְׁתַּיִם'**, כלומר, לגבי איסור 'קרחה'[כט] חייב כשנוטל שתי שערות, ומכך שהברייתא מפרשת את שיעור גוזז ושיעור קרחה בשתי לשונות ורק בקרחה נקטה 'שתים', מוכח ששיעור 'פי הזוג' אינו שתי שערות. **מתרצת הגמרא: אֵימָא** - אמור בברייתא **'וְכֵן לֹקֵרֵחָה שְׁתַּיִם'**[ל].

הגמרא מסייעת מברייתא לדברי רב יהודה ששיעור פי הזוג הוא שתי שערות: תָּנָיָא נַמִּי הָכִי - שנינו כן אף בברייתא, **הַנּוֹטֵל כְּאִלָּא פְּאֵי הַזִּוּג בְּשַׁבָּת, חַיָּיב. וְכַמָּה כְּאִלָּא פְּאֵי הַזִּוּג, שְׁתַּיִם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,** אפילו בשערה **אַחַת** חייב[לא]. **וּמוֹדִים חֲכָמִים לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, בְּמְלַקֵּט** שערות **לְבָנוֹת מִתּוֹךְ שְׁחוֹרוֹת שֶׁאֲפִילּוּ בְּאַחַת חַיָּיב,** משום גוזז, לפי שאדם מקפיד אפילו על שערה אחת

כ. **ואף** לגבי שערו עוסקת המשנה באופן שנוטלו בידיו, כפי ששנתה בהמשך דבריה 'וכן שערו'. ראה רש"י (ד"ה וכן שפמו). כא. **בתוספות** ד"ה כתב, שדברי רבי אלעזר מוסבים אף על שערות. עיין שם. כב. **וביון** שכן אין זה נחשב שינוי. כג. **דזווקא** בידו, אבל בכלי אף לחבירו חייב. רש"י (ד"ה לא [שפתיו]). [כן הוכיח המגן אברהם (משל"מ פי' שם) מדבריו, וכן כתב בשפת אמת (ד"ה פמ"ג)]. כד. **והרי** זה שינוי. ובמאירי (ד"ה משמשם כשפתיים) פירש שהואיל והדבר מאוס, אין דרך בני אדם בכך. וכן הוא בירושלמי (פ"י ה"ו), ופירש שם בקרבן העדה (ד"ה אלא) שכיון שמאוסים אצלו שערות חבירו אינו נוטלן יפה. כה. **וכמו** כן שנתה המשנה לגבי נטילת שער, 'וכן שערו וכן שפמו וכן זקנו'. כו. **פיסחו** הדברים: הנוטל צפרנים כדרכו, לדברי הכל חייב בן לעצמו בין לחבירו. ביד, לחבירו לדברי הכל פטור, ולעצמו, לרבי אליעזר חייב ולחכמים פטור. כז. **רש"י** (ד"ה שנועל, מכוש כ: ד"ה ס). כח. **לדעת** חכמים רק בכלי, ולדעת רבי אליעזר אף ביד. רש"י (ד"ה מייב). וראה עייני הפשט. כט. **אסור** לקרוח ראשו כצער על המת, שנאמר (דברים יד, א) 'ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת', [והייב על כל הראש כעל בין העינים, שנאמר (ויקרא כא, ה) 'לא יקרחו קרחה בראשם'. (קיקיון לו).]. ל. **ממה** שאמרה הברייתא 'וכן לקרחה שתים', באה לפרש ששיעור מלא פי הזוג הוא שתי שערות. רש"י (מכוש כ: ד"ה אימא). לא. **ואין** צריך שיטול שיעור 'מלא פי הזוג' כדי להייבו. רש"י (ד"ה כפי - מצמן). לב. **רש"י** (ד"ה אחת מהמנו כ: מהמנו). כתב הכל בו (סי' לג) שבנוטל לבנות מתוך שחורות אפילו ביד חייב, כיון שדרך ללקט כך בחול. [ומה שאמרה הברייתא 'ומודים חכמים לרבי אליעזר', היינו שאפילו ביד ואפילו באחת. ראה ביאור הגר"א (סי' שמ ס"ק ל"ג ד"ה ומודים)]. לג. **הוא** הדין ציצית הפורשים בשאר מקומות שבגוף. ראה ביאור הלכה (סי' שמ ס"ק ל"ג ד"ה ומודים). לד. **אינו** ברור מהיכן מתחיל הרוב בציצית. ואפשר דהיינו כל שדרך בני אדם ללקלפו, אם נקלף הרוב ממנו דינו כתלוש. פרי מגדים (סי' שמ משבצות זהב ס"ק כג). וביאר בספר תולדות שמואל (מכוש ג; מלאכת נחוש פוש ט) שהכוונה בדבריו על רוב רוחב הרצועה במקום חיבורה בעור. ראה עוד בדבר אברהם (סי' כג פוש ז). לה. **כיון** שפרשו רובם, הם קרובים ליתקן [כמו שכתב רש"י (ד"ה שהיתה)]. ולכן הם כתלושים, כיון שכבר אינם יונקים מן הגוף. על פי פרי מגדים (שם ס"ק כה) ומשנה ברורה (שם ס"ק נו). לו. **כאורה** קשה מדין ברור [אוכל מתוך פסולת ולאלתר] שבכלי חייב חטאת וביד מותר לכתחילה [כמבואר לעיל (ד"ה ואין)]. ראה שפת אמת (ד"ה שם) שהקשה כן ונשאר בקושיא. לח. **וצריך** ליהדר שלא יוציא דם. פרי מגדים (שם ס"ק כג). לט. **הוא** הדין בלא פירשו כלל שפטור ביד, כי אין דרך לתלוש ביד. אלא שהברייתא נקטה אופן זה להשמיענו שאפילו בפירשו קצת ונוטלו בידו, אסור, כיון שלא פירשו רובן. משנה ברורה (שם שמ ס"ק נו). מ. **והטעם** שהתירו ליטלן ביד, שכיון שמקום צער הוא

[כמבואר בגמרא בסמוך שהתיהר הוא כשהן מצערות אותו], לא גזרו חכמים כשמסירו על ידי שינוי. פרי מגדים (שם), משנה ברורה (שם ס"ק נח). וכתב בביאור הלכה (סי' שמ ס"ק ל"ד ד"ה ופלגים), שבאופן שדרכן לינטל ביד, כגון ציצית מדולדלים שעל שפתיו, אם לא פירשו רובן, אפשר שיהא חייב חטאת אפילו אם יטלם ביד, ואם פירשו רובן, פטור אבל אסור, כיון שאין כאן שינוי. מא. **מדברי** רב יהודה 'הלכה' וכו', משמע שנחלקו עליו רבי אליעזר וחכמים, שלרבי אליעזר אין הבדל בין פירשו רובן ללא פירשו רובן, ואפילו בפירשו רובן וביד חייב חטאת, וכן לחכמים אין הבדל בזה, ובכל אופן בכלי חייב חטאת, וביד פטור אבל אסור. שבת של מי (ד"ה פמ"ג). מב. **היינו** כלפי ראשי אצבעותיו. כלומר, הציצית מופרשים מצד מעלה אצל הציפורן, ומחוברים לצד מטה באצבע, באופן שעונקן כלפי הציפורן. [פרישה (סי' שמ ס"ק יח) וראה רבינו ירוחם (מלם ומוס נתיב יב חלק ינ)]. ונקרא 'למעלה' כיון שראשי האצבעות הן למעלה כשמגביה ידיו. כן פירשו תוספות (ד"ה ומוס) דברי רש"י, ורבינו הם פירש להיפך, ראה להלן. מג. **בלומר**, כיון שפירשו כלפי מעלה. הן מצערות אותו ביותר. רש"י (ד"ה כלפי). אמנם ברמב"ם (שבת פ"י ה"ט) כתב, שאם פירשו כלפי מעלה ומצערות אותו, מותר ליטלן, אך אם אין מצערות אותו, אסור ליטלן, ומשמע שהם שני ענינים, ויתכן שיפרשו כלפי מעלה ומכל מקום לא יצערו אותו. ראה טור (סי' שמ). [בשלחן שלמה (סי' שמ ס"ק ג"ג) כתב שלפירוש רש"י צריך עיון לענין הצער בציצית, מדוע יש צער כשפרש כלפי מעלה יותר מכאשר פרש כלפי מטה]. מד. **התוספות** (ד"ה ומוס) ורמב"ם (פ"י ה"ט) כשם רבינו הם כתבו להיפך, ש'כלפי מעלה' היינו 'כלפי הגוף', דהיינו שהצד שפירשו הציצית הוא לצד הגוף. ומחוברים הציצית למעלה בצד הציפורן, ועונקן לצד הגוף. ובאופן זה מותר, וכלפי הציפורן נקרא 'כלפי מטה' ואסור. [ובכתבי בהגהות מרדכי (מכוש תמוז) וריטב"א (ד"ה ומוס) שנקרא 'למטה', כי כאשר אינו מגביה את ידו, אלא היד נתונה כדרכה כלפי הקרקע, ראשי האצבעות הן למטה]. ובשולחן ערוך (סי' שמ סעיף ל"ג) פסק כלשון לשני הפירושים, ולכן להלכה אפילו ציצית שפירשו רובן אסור ליטלן אפילו ביד. משנה ברורה (שם ס"ק נח). מה. **או** שמאדמת את פניה על ידי בצק, ראה לעיל בהערה על המשנה. מו. **בלומר**, גדולת היא תולדת אורג, וכן להלן. מז. **בענין** מלאכת אורג, ראה בהערה להלן על דברי הגמרא 'כי דרך אריגה בכך'. מח. **לכאורה** יש לתמוה, הרי כותב אינו חייב אלא בשתי אותיות (לעיל עג.). תירץ בריבך דוד (ד"ה כותבים) שלכתול העין הוא כמו הכותב לגמרי ספר שחייב אפילו באות אחת (לקמן קב:). ראה שם תירוצים נוספים. מט. **בן** פירש רש"י (ד"ה שהיה) לעיל (ד"ה וכן הפוקסים). וראה עיוני הפשט. ולפירושו השני שפוקסת היינו שטחה כמין בצק על פניה. פירש רש"י שדומה למלאכת טווה, בכך שעושה מאותו בצק כמין חוט.

כּוֹחֶלֶת מְשׁוּם צוֹבַעַת, גּוֹדֶלֶת וּפוֹקֶסֶת מְשׁוּם בּוֹנָה. תַּמָּה הַגְּמָרָא: וְכִי דָּרֵךְ בַּנָּיָן בְּכָךְ? [תִּיקּוּן שִׁיעוּר]. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: אֵין - אָכֵן, וְכִדְרָבִי יִצְחָק בַּר שְׁמוּאֵל בַּר מָרְתָא בְּרִיבְרְבֵי מַלְכָּא (פסחים כ כב) "וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֵּלָע", לְשׁוֹן "וַיִּבֶן" מְלַמֵּדְנוּ שֶׁקִּלְּאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְחַוָּה, כְּלוֹמַר, קָלַע אֹתָהּ בְּאֹמֶן, וְהַבְיָאָהּ אֵצֶל אָדָם הָרִאשׁוֹן[ב]. שֶׁכֵּן בִּבְרֵבֵי חַיָּם קוֹרִין לְמַלָּעִיתָא - לִקְלִיעַת שֵׂעָר הָאִשָּׁה - בְּנִיָּתָא[ג].

★

הַגְּמָרָא מְבִיאָה בְּרַיְיתָא שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ פֵּרוּט נוֹסָף בְּדִין גּוֹדֶלֶת, כּוֹחֶלֶת וּפוֹקֶסֶת: תָּנְיָא בִּבְרַיְיתָא, **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, גּוֹדֶלֶת, כּוֹחֶלֶת וּפוֹקֶסֶת, לְצַמְּתָהּ בְּטֻוְורֵיתָא**[ד], לְפִי שֶׁאִינָהּ יְכוֹלָה לִבְנוֹת יָפֶה, מֵאַחַר שֶׁאִינָהּ רוֹאָה אֶת שְׂעָרָהּ[ה]. **לַחֲבֶרְתָּהּ חֲיֵיבֶת**, כְּיוָן שֶׁרוֹאָה וּבוֹנָה הֵיטֵב[ו].

דבר נוסף שאמר רבי שמעון בן אלעזר באיסורי שבת: וְכֵן רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר מְשׁוּם רַבִּי אֶלְיעֶזֶר, אִשָּׁה לֹא תֵצֵא בְּקֶרֶס קָרָק [-צבע אדום שבא מקנים] **עַל פָּנֶיהָ, מִפְּנֵי שֶׁצּוֹבַעַת**[ז][ח].

★

הגמרא מביאה ברייתא השונה עוד מלאכות שנחלקו בהם רבי אליעזר וחכמים:

תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, **הַחוֹלֵב** את הבהמה, **וְהַמְחַבֵּץ** - העושה פעולה שעל ידה נפרדים מי החלב מהחלב ונעשה גושׁ[ט], **וְהַמְנַפֵּץ** - מקבץ את פתיתי הגבינה ומדבקן לגוש אחד[י], כל אלו שעשו **בְּשִׁיעוּר גְּרוֹגֶרֶת**[יא], **וְכֵן הַמַּכְבֵּד** - מטאטא את הבית, **וְהַמְבָרֵךְ** - המולח מים של קרקע הבית כדי לגרום לאבק שלא יעלה, **וְהָרוֹדֶה** - המפריד את **חוּלּוֹת הַבָּשָׂר**[יב] מן הכוורת, כל אלו אם **שָׁגַג בְּהֶם בְּשַׁבָּת, חַיָּיב חַטָּאת**[יג], ואם **הֵזִיד בהם בְּיוֹם טוֹב, לוֹקֶה אַרְבָּעִים**[יד]. **חֲכָמִים אוֹמְרִים, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה - בין בשבת ובין ביום טוב[טו], אֵינוֹ אסור אֶלָּא מְשׁוּם שְׁבוּת**, דהיינו מדרבנן[טז].

הגמרא דנה בטעם החיוב בחולב, מחבץ ומגבן: רַב נַחְמָן בַּר גּוּרְיָא אִיקְּלַע [-הזדמן] **לְנְהַרְדָּעָא, בָּעוּ מִינֵּיהּ** - שאלו אותו בני הישיבה, **'חוֹלֵב' מְשׁוּם מַאי** [-מחמת מה] **מִיחַיַּיב. אָמַר לָהוּ** [-להם], **מְשׁוּם חוֹלֵב.** שאלו אותו, **'מְחַבֵּץ' מְשׁוּם מַאי מִיחַיַּיב. אָמַר לָהוּ, מְשׁוּם מְחַבֵּץ.** עוד שאלוהו, **'מְנַפֵּץ'**

מְשׁוּם מַאי חַיַּיב, אָמַר לָהוּ, מְשׁוּם מְנַפֵּץ. תמהו בני הישיבה על תשובותיו **וְאָמְרוּ לֵיהּ**, וכי **רַבָּךְ קָטֵיל קְנֵי בְּאַגְמָא הֲוָה** - חותך קנים מן האגם היה ולא ידע לפרש משנה. **אֲתָא שְׁאִיל בֵּי מִדְרָשָׁא** - בא רב נחמן ושאל שאלות אלו בבית המדרש, **אָמְרוּ לֵיהּ, 'חוֹלֵב' חַיָּיב מְשׁוּם מְפָרֵק**, כמו מפרק משא, שמפרק אוכל ממקום שנתכנסה בו, ותולדת דש הוא[יז]. **'מְחַבֵּץ' חַיָּיב מְשׁוּם בּוֹרֵר**, כיון שעל ידי פעולתו נפרדים הגושים ממי החלב[יח] הרי הוא בורר אוכל מתוך פסולת[יט]. **וּ'מְנַפֵּץ' חַיָּיב מְשׁוּם בּוֹנֶה**[כ].

הגמרא מבארת את טעם החיוב ברודה חלות דבש: שנינו לעיל בברייתא, **הַמְבַצֵּעַ, הַמְרַצֵּץ וְהָרוֹדֶה חוֹתֵךְ בְּשַׁבָּת, שָׁגַג חַיָּיב חַטָּאת. הֵזִיד בְּיוֹם טוֹב, לוֹקֶה אַרְבָּעִים.** הֵבִיאוּ אֲרָבָעִים. **הֵבְרֵי רַבִּי אֶלְיעֶזֶר. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי אֶלְיעֶזֶר** שמחשיב חלות דבש כמחוברים לקרקע, ומחייב חטאת את הרודה אותם, משום תולש[כא]. **דְּכְתִיב** (שמות ל' יד מ) **"וְנִכְרַתוֹ אוֹתָהּ מֵעַמֶּיהָ"**, **וְכִי מָה עִנְיַן יַצָּר אֵצֶל בָּשָׂר**, הרי הפסוק מדבר על דבש במקום גידול, והיה לו לומר 'ויטבול אותה בחלת הדבש', ומדוע שינה הכתוב ואמר "יצרת הדבש"[כב], **אֶלָּא לְמֵימְרָא** שֶׁכְּשֵׁם **דְּיַצָּר חַוָּה** בְּעַצְמָהּ **חַיָּיב חַטָּאת, אַף חוֹתֵךְ דְּבָשׁ** במקום גידולו, כלומר בכוורת, **הְרוֹדֶה מֵמֶנּוּ בַּשַּׁבָּת חַיָּיב חַטָּאת** משום תולש[כג].

★

הגמרא מביאה אופן המותר בריבוי[כד] ואת טעם האיסור לרבין: אֲמַיְּמָר אָרָא זֵירָא - התיר לרבין את הבתים **בְּמָחוֹזָא** [-שם עיר], כי **אֲמַר, מַעֲמָא מַאי הָוֵי גוּזְמָא** - שמא יבא להשוות גומות[כה], **הָכָא לָאו גוּזְמָא גוּזְמוֹת** - כאן במחוזא אין גומות, כיון שבתיה מרוצפים, ולא שייך חשש זה[כו].

★

אופן נוסף המותר בריבוין: רָבָא תּוֹסְפָאָה אֲשְׁכְּחֵיהּ לְרֵבִינָא הָכָא מְצַטְעֵר מְהֲבָלָא - פגש את רבינא שהיה מצטער מהבל שנוצר מחמת האבק שעלה, **וְאָמְרֵי לֵיהּ** - ויש אומרים, **מָר קָשְׁיָא בְּרֵיהּ הֲדָרְבָא אֲשְׁכְּחֵיהּ לְרַב אֲשֵׁי הָכָא מְצַטְעֵר מֵהֲבָלָא. אָמַר לֵיהּ, לֹא סָבַר לֵהּ מָר לָהָא דְּתָנְיָא** - האם אינך סובר

א. **מהגמרא** בעירובין (יח.) מוכח, שמה שהוצרך רבי שמעון בן מנסיא לדדרש את תיבת ויבן, הוא רק לשיטת האומר שאדם הראשון היה בריאתו זכר מצד אחד ונקבה מצד שני וחילקו הקב"ה לשנים, שלשיטתו לא מובן מהו "ויבן", שהרי כבר היתה בנויה ועומדת, אך לשיטת האומר שנבראה מגבו של אדם הראשון, אין צורך לדדרשה. כי משמעה בפשוטה מלשון בנין, שהרי מתוספות בנין היתה. **הרא"ש** (פ"ז סי' מה) מה: ד"ה דכתיב). ב. **הטעם** שהקב"ה קלע את שערה, כיון שהיא לעצמה לא היתה יכולה לקלע יפה כבנין, מחמת שאינה רואה את שערה, וכפי שנאמר בברייתא להלן 'גודלת וכו' לעצמה פטורה', מהרש"א (שם). ובערך יוסף (בל ענין יוסף ד"ה שקלעה) כתב שלא הקב"ה לפניו רק אחר שקישטה, כי לא רצה לתקנה בפניו כדי שלא תתגנה בעיניו. ג. **עפ"י** פירוש עין יוסף על המדרש (כ"ר יח ג), מדרשתו של רבי שמעון בן מנסיא מבואר שיש דרך בנין בקליעת שיער, כלומר ב'גודלת', ולמדה הגמרא שהוא הדין ב'פוקסת' שהוא תיקון השערה לפי הפירוש הראשון ברש"י לעיל (שם: ד"ה וכן פוקסת), ולפירוש השני שהובא ברש"י שם ש'פוקסת' היינו שטחה בצק על פניה וכשנטלתו מאדים בשרה, ביארו בתוספות (מו"ק ט: ד"ה פוקסת) שהבנין הוא התיקון שהיא עושה בגופה. וחכמים סוברים שיש בגודלת ופוקסת רק איסור רבנן, כיון שהגודלה והפיקוס הם בעין בנין, ומכל מקום אינם בנין גמור להקרא תולדת בונה לחייב עליו חטאת, על הדרך שאמרו (שבת פ"ו ד"ה רבי) שמפרידין רש"י נראה שאם עושה כן לפני מראה, אפילו לעצמה חייבת, כיון שרואה ועושה. ה. **דעת** האליה רבה (סי' צב סק"ן) היא, שרבי שמעון בן אלעזר אמר זאת אף בדעת חכמים, וגם הם מודים שלחברתה חייבת. אמנם בביאור הלכה (סי' צב סכ"ג ד"ה משום) כתב שרבי שמעון בן אלעזר אמר דבריו רק לדעת רבי אליעזר במשנתנו המחייב חטאת, אבל לדעת חכמים שפטרו, אף לחברתה פטורה. וכפי שמוכח מהמשך דברי הברייתא 'וכן אמר רבי שמעון בן אלעזר משום רבי אליעזר'. וכן מפורש בתוספתא (פ"י מ"ח), שאף על דין זה אמרו 'רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי אליעזר'. ו. **תיבת** 'וכן' כותבה לומר 'דבר נוסף שאסור בשבת'. אך אין הברייתא מפרשת בה חילוק בין לה או לחברתה. ראה רש"י (ד"ה וכן). ז. **דווקא** אשה לא תעביר סרס על פניה, שמכוין שדרכה בכך ונקרא שצובעת, מה שאין כן באיש שאין דרכו בכך. מגן אברהם (סי' צה סק"ק יט). משנה ברורה (שם סק"ק עט). ח. **כדי** להבין את ענין מחבץ ו'מגבן' המובא אחריו, יש להקדים ולפרט את אופן עשיית הגבינה. הגבינה נעשית על ידי נתינת דבר חמיץ בחלב [ראה משנה ברורה (סי' שיט סק"ל סק"ם)], ועל ידי כך נקרש החלב ונעשה גוש, אך עדיין מעורבים בו מי חלב. לאחר שקרש ונעשה גוש, שמים את הגוש במסננת כדי להוציא ממנו את מי החלב המעורבים בו, והחלב הקרוש שנשאר, הוא הגבינה. אחר כך לשים ודוחקים את פירורי הגבינה ומדבקים אותם להיות אחד. רש"י (ד"ה המחבץ) הביא שני פירושים ב'מחבץ'. לפירוש הראשון הוא תחילת עשיית הגבינה, כלומר, העמדת החלב בקיבה [ובד המרין] כדי להקרישו. ולפירוש השני הוא השלב השני בעשיית הגבינה, כלומר, נתינת הגוש הקרוש לתוך כלי מיוחד כדי לסננו על ידי שינטפו ממנו מי החלב. וכתב שנראה לו לפרושו השני. הגמרא להלן תבאר איזו מלאכה שייכת בזה. וכן בהמשך יתבארו שאר הדברים המובאים בסמוך בברייתא. ט. **ערוך** (ערך גבן - חלב טהור), **רמב"ם** (פסוה"מ פ"ו ה"ו), **ר' גרוגרת** היא תאנה יבשה. רש"י (בכורות מג: ד"ה ואפילו) כתב, שהוא שיעור לכל איסורי מלאכות הוא תחילת שעורי באוכלים. רש"י (לעיל ג: ד"ה וכגוזמיתא). יא. **חלות** שעונה שכנוס בתוכם דבש. רש"י (לעיל יט: ד"ה פוסים). יב. **כאמור** לעיל, הגמרא להלן תבאר משום איזו מלאכה הם חייבים. יג. **מפני** שעבר על לאו של 'כל מלאכה עבודה לא תעשו' (ויקרא כג יז), ו'כל מלאכה לא יעשה בהם' (שמות יב טו). אבל המזיד בשבת חייב סקילה כשהתרו בו, וכרת אם לא התרו בו. והשוגג ביום טוב פטור מחטאת [מפני שאין זדונו כרת, וכל שאין זדונו כרת אין חייבים על שגגתו חטאת. הגה הוריות (ח:)]. דברי רבי אליעזר 'ביום טוב לוקה את הארבעים' מוסבים על כל דברי הברייתא, דהיינו על חולב, מחבץ, מגבן, מכבד ומרצין ורודה חלות דבש. ונקשו בתוספות (ד"ה ואפילו), הרי חולב מחבץ ומגבן ורודה חלות דבש מלאכות אוכל נפש הם, ומלאכת אוכל נפש מותרת ביום טוב (מגילה יז:). ותירצו, שמדובר באופן שאינם ראויים לאכילה, כגון רודה דבש שנתקלקל, או חולב בהמה טמאה לנברי, או מחבץ ומגבן על ידי חומץ של יין נסך שאסור בהנאה[כא]. יד. **רש"י** (ד"ה לחלב). ומשמע מדברי הרשב"א (ד"ה ואפילו) שלפירוש זה נחלקו חכמים על רבי אליעזר רק במרצין, ואמרו שהוא אסור מדרבנן, אבל במכבד מדרים הם שהוא איסור האריותא, ולכן לא נתפרש שהכונה ב'אחד זה ואחד זה' לחלק השני בברייתא, ה'היינו מכבד, מרבץ ורודה חלות דבש. אמנם רש"י בפסחים (פס. ד"ה לחלב) ביאר שהכוונה ב'אחד זה ואחד זה' למכבד, מרבץ ורודה חלות דבש, ובא למעט שלא נחלקו חכמים על רבי אליעזר בחולב מחבץ ומגבן, וראה עוד בהערה הבאה. טו. **בברייתא** ישנם שני חלקים: א. חולב, מחבץ ומגבן. ב. מכבד, מרבץ ורודה חלות דבש. נחלקו הראשונים אם חכמים חולקים על רבי אליעזר גם בחלק הראשון. רש"י בפסחים (פס. ד"ה לחלב) פירש שחכמים נחלקו על רבי אליעזר רק בחלק השני, אבל בחולב מחבץ ומגבן מודים הם שאסורים מן התורה [ראה בהערה לעיל דעת הרשב"א, שבחלק השני לא נחלקו על כולו, אלא מודים חכמים במכבד שאסור מן התורה, משום פסיק רישא שמשלה [ר"ח מסכבד]. שנחלקו גם יש כאן 'פסיק רישא', לרבי אליעזר אי אפשר שלא תיעשה השוויית גומות על ידי הכיבוד והריבוץ, ואף שאינו מתכוין לכך אסור מן התורה משום בונה. ולחכמים אינו מוכרח שישתוו הגומות, ולכן אף אם בסוף נעשה כן, הרי זה דבר שאין מתכוין ופטור. ומכל מקום אסור משום שבות, כיון שדעתם היא כרבי יהודה הסובר שדבר שאין מתכוין אסור מדרבנן, כמבואר בתוספות לעיל (מח: ד"ה מיחזי). אבל לדעת רבי שמעון מותר לכתחילה, כיון שאינו פסיק רישא [דווקא במרבץ, אבל במכבד כתבו התוספות (ד"ה ואפילו) שאף לרבי שמעון אסור מדרבנן משום מזיז עפר ממקומן][כא]. ראה בהערה להלן את סברת רבנן לענין רודה חלות דבש. טז. **כמו** שהדש מפרק חיטה ממלבושה, אף החולב מפרק חלב מן הדד. תשובות הגאונים (שערי תשובה סי' רכ). גדר מלאכת דש הוא, הפרדת האוכל מדבר המכסה אותו, ואף הפרדת משקה מאוכל, דומה לזה החיוב משום מפרק. ראה לקמן (קמב:) וברש"י שם (ד"ה לחן)[כב]. יח. **לפי** הפירוש הראשון ברש"י [ראה לעיל] על ידי העמדת החלב בקיבה, ולפי הפירוש השני על ידי נתינת החלב הקרוש לתוך כלי גמי כדי לסננו מהמים. יח. **רש"י** (ד"ה פוקס). ביארת אוכל מתוך פסולת מותרת אם היא נעשית בידי [שבת פ"ח ד"ה ר"ש]. כא. **בכלחמת** ישראל עם פלשתים תשביע שאול את העם 'ארוד האיש אשר יאכל לחם עד הערב' (שמואל א' יד כה). ויתנחן בו שאול לא שמע משבועתו זו, 'וישלח את קצה המטה אשר בידו, ויטבול אותה ביערת הדבש, וישב ידו אל פיו ותאורנה עיניו' (שם יד כז). כב. **על** פי רבינו גרשום (ב"מ ח: ד"ה פיעמה) ורשב"ם (שם סב. ד"ה ס"ד). כג. **וחכמים** אסרו משום שבות והחשיבוהו כמחובר, כיון שמקום גידול הדבש הוא בכוורות, והרי זה דומה לתולש. ראה רמב"ם (שבת פ"כ ה"י) שולחן ערוך (או"ח סי' שיט סי"ג) ומשנה ברורה (שם סק"ם). כד. **בלומד** מן פירות של קרקע הבית כדי לגרום לאבק שלא יעלה. כה. **כן** היא דעת חכמים, שמרבץ אסור רק משום שבות ומשום שמא יבוא להשוות גומות. ראה רש"י (ד"ה משום). כו. **אבל** אם אין כל בתי העיר מרוצפים.

את מה ששנינו בברייתא, **הָרוֹצֶה לָרֶבֶץ אֶת בֵּיתוֹ בְּשַׁבָּת, מְבִיא עֲרֵיבָה** [-קערה גדולה[כה]] **מָיִם, וְרוֹחֵץ פָּנָיו בְּזָוִית זוֹ, יָדָיו בְּזָוִית זוֹ, רַגְלָיו בְּזָוִית זוֹ, וְנִמְצָא הַבַּיִת מְתֻרְבָּץ מֵאֵלָיו**, ולמה אינך משתמש בעצה זו[כח]. **אָמַר לֵיהּ, לָאו אֲדַעְתַּאי** - לא זכרתי זאת[כט].

הגמרא מביאה ברייתא נוספת שמביאה היתר זה: תָּנָא - שנינו בברייתא, **אִשָּׁה חֲכָמָה**, כגון אשת תלמיד חכם ששמעה מבעלה, או בת תלמיד חכם ששמעה מאביה שניתן לרבץ בהערמה[ל], **מְרַבֶּצֶת בֵּיתָהּ בְּשַׁבָּת** על ידי שרוחצת כדים בזוית זו וכוסות בזוית זו[לא].

עד עתה התירה הגמרא לרבץ רק באופן שאינו מתכוין לרבץ, וכגון שרוחץ ידיו וכדומה. עתה מסיקה הגמרא שמותר אף במתכוין לרבץ. אומרת הגמרא: וְהָאִידָּנָא דְּקָבְרִינְהוּ - וכיום שאנו סוברים **כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** שדבר שאין מתכוין מותר, **שָׁרֵי** - מותר לרבץ **אֲפִילּוּ לְכַתְּחִלָּה**, כלומר אף כשמתכוין לרבץ, שהרי אינו מתכוין להדביק עפר בגומא ולהשוות את קרקע הבית, אלא שלא יעלה אבק[לבן].

* * *

משנה משנתנו דנה במלאכת קוצר: הַתּוֹלֵשׁ זרעים **מֵעֲצִיץ נָקוּב** [-שיש בו נקב], **חַיָּיב** משום תולש[לג], מפני שחשוב כמחובר לקרקע[לד], **וְהַתּוֹלֵשׁ** מעצץ **שֶׁאֵינוֹ נָקוּב, פָּטוּר**, מפני שאינו כמחובר[לה]. **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר בָּזֶה** - בין בעצץ נקוב בין בעצץ שאינו נקוב, מפני שלדעתו אין הנקוב נחשב כמחובר.

*

גמרא במשנה הובאה דעת רבי שמעון הפוטר בעציץ נקוב, הגמרא מקשה סתירה בדעתו: רָמֵי [-הקשה] **לֵיהּ אֲבָיֵי לָרָבָא, וְאָמְרִי לֵיהּ** - ויש אומרים **שֶׁרַבִּי חִיָּיא בַּר רַב** הקשה **לָרַב, תָּנַן** - שנינו במשנתנו, **'רַבִּי שִׁמְעוֹן פּוֹטֵר בָּזֶה וּבָזֶה', אַלְמָא** - מוכח מלשון המשנה 'פוטר בזה ובזה', **שֶׁעֲצִיץ נָקוּב לָרַבִּי שִׁמְעוֹן נָקוּב מִשּׁוּם לֵיהּ** [-מחשיבו], **שֶׁמִּלְּשׁוֹן זוֹ מִשְׁמַע שֶׁהֵם שָׁוִים לִגְמָרֵי**, ועציץ נקוב נחשב כתלוש לכל דבר[לו]. **וּרְמִינְהוּ** - קשה על כך מברייתא אחרת, ששנינו, **'רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֵין בֵּין נָקוּב לְשֶׁאֵינוֹ נָקוּב**

אסור אף במרוצף, גזירה שמא יבואו לרבץ אף בבית שאינו מרוצף [וכפי שמבואר להלן (קלג:)]. אמנם אין גוזרים בעיר זו משום עיר אחרת. תוספות (לעיל סט: ד"ה גוזרים). כה. **רמב"ם** (פרק"ח משבת שבת ה"ג). **התירו** כאן להערים בדרך זו, אף שיש חשש שישוה גומות, כיון שאין המרבץ קרוב לבוא לידי השוויית גומות. רמב"ן (ד"ה ופלג) [ואין להתיר מצד שאינו מתכוין לריבץ, שהרי הגמרא סוברת כאן כרבי יהודה שדבר שאין מתכוין אסור, ורק להלן בסמוך היא מביאה את הדין בזה לדעת רבי שמעון]. כט. **רש"י** (ד"ה לאו). ובשם רבותיו פירש, שהשיב לו, איני סובר מהיתר זה. ל. **כן** משמע מרש"י (ד"ה ופלג), ובר"י מלוניל (שם) כתב ששמעה מאביה שאסור להתכוין לשם השוויית גומות אלא להנאת עצמה. לא. **'יש'** הובא בשם הרמב"ן שהתירו כאן להערים בדרך זו, כיון שאין המרבץ קרוב לבוא לידי השוויית גומות, ומשמע שהתירו כן לכל אדם [וכמשמעות הברייתא לעיל 'הרוצה לרבץ' וכו']. אמנם הר"י מלוניל (ד"ה ופלג) כתב, שדווקא לתלמיד חכם ולאשה חכמה התירו הערמה זו, ולא לכל אדם, כיון שהערמה בדבר האסור מדרבנן מותרת רק לתלמיד חכם שאינו מדמה להתיר איסורים נוספים מחמת היתר זה. וכמו שאמרו בגמרא לקמן (קלג:). וכן הביא המאירי (ד"ה יש).

לב. **ואם** כיבד והתכוין להשוויית גומות, כתב הרמב"ן (מלחמת ה', לקמן קכ: ד"ה ומה שכתב) שאסור רק מדרבנן, כיון שהוא משוה גומות כלאחר יד [בשינוי]. וראה בביאור הלכה (סי' שכ ד"ה שאסור) שדייק מדברי הראשונים שאסור מדאורייתא. לג. **היינו** תולדת קוצר, רמב"ם (פרק ח"ה ה"ג). וכתב בלחם משנה (שם) שנראה שהחילוק בין קוצר לתולש הוא, שקוצר הוא בכלי, ותולש הוא ביד. לד. **כיון** שיונק מן הקרקע על ידי הנקב, שעל ידו מריח את לחלוחית הקרקע, ואפילו אם הנקב בדופן העציץ. כן כתב רש"י (ד"ה האומנם). וכתב הרשב"א (פרי"ח ח"ג שמ"ב) דהיינו דווקא אם ניקב העציץ כנגד מקום שיש בו עפר וטמון בו מהגזע, אך לא בנקב למעלה מהעפר. שאם נאמר שיונק אף על ידי נקב למעלה מהעפר, נמצא שאף בעציץ שאינו נקוב יונק האילן מהקרקע, והיינו דרך האורי שלמעלה מהעציץ. ושיעור הנקב להיחשב כמחובר, מבואר בגמרא להלן (ע"ב). לה. **ובכ"מ** מקום אסור משום שבות [כלל הוא בהלכות שבת, שכל מקום ששנו חכמים 'פטור', היינו פטור אבל אסור, חוץ משלשה מקומות המפורטים לקמן (קו:)]. לו. **שאם** כותנת רבי שמעון לומר שרק לענין שבת נחשב כתלוש, היה לתנא לומר רק 'ורבי שמעון פוטר'. רמב"ן וחידושי הר"ן (ד"ה ופלג).

אֲבָל הַהֶכְשֵׁר את הַזְּרָעִים הזרועים בתוכו **בְּלָבַד**, כלומר, בכל הדברים שזה דין עציץ נקוב לשאינו נקוב ונחשב כחלוש, ורק לענין הכשר זרעים[א] יש הבדל ביניהם, שעציץ נקוב נחשב כמחובר ואין הזרעים שבתוכו מקבלים הכשר לטומאה, ועציץ שאינו נקוב נחשב כחלוש והזרעים שבתוכו מקבלים הכשר לטומאה. הרי מבואר כאן שרבי שמעון מחלק בין עציץ נקוב לשאינו נקוב, ולא כמבואר מלשון משנתנו שרבי שמעון אינו מחלק ביניהם כלל[א].

מתרצת הגמרא: אָמַר לַיהּ רבא לאביי, **לָךְ מִיַּי רַבִּי שִׁמְעוֹן הָתָתּוֹשׁ מָתָתּוֹשׁ** - אכן לגבי כל הדברים מחשיב רבי שמעון עציץ נקוב כחלוש[ב], **וְשַׁאנֵי** - שונה הדבר **לְעִנְיַן מְזוּמָּאָה**, כלומר, לגבי הכשר זרעים[ג], **דְּהִתְזְרָה** - **רִיכְתָּה טָהֳרָה אַצְּלָ זְרָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא יא לח) **'עַל כָּל זֶרַע זָרוּעַ אֲשֶׁר** יִזָּרֵע', ריבוי לשונות זריעה בפסוק מלמדנו שזרעים מוכשרים לקבל טומאה רק כאשר הם בגדר 'אשר יזרע', דהיינו כדרך שאדם מוציא לזריעה[ד], שהדרך היא לזרוע זרעים שהם תלושים לגמרי, למעט כשהם מחוברים אף בחיבור כל שהוא, וכגון בעציץ נקוב[ה], שאינם מקבלים הכשר לקבל טומאה[ו]. ואמנם כוונת משנתנו באומרה 'ורבי שמעון פוטר בזה ובזה' היא לרבות שאר דברים שרבי שמעון משוה בהם נקוב לשאינו נקוב, אך אין הכשר זרעים בכלל זה, כיון שהתורה ריבתה בו טהרה.

הגמרא דנה אם יש אופנים שרבי שמעון מודה בהם: בָּעָא מִינֵּיהּ הַהוּא גַּבָּא - שאל זקן אחד **מַרְבִּי זֵירָא**, באופן שיש בעציץ נקוב **שׁוּרֶשׁ נָעֲקָר הַנָּעֲקָר מַהוּ שֶׁיְּהֵא כְּאָבִיו שֶׁעַל הָאָרֶץ**, כלומר, מה אמר רבי שמעון באופן זה, האם מודה הוא שנחשב כמחובר, והתולש ממנו בשבת חייב[ז]. **אֵישְׁתִּיק וְלָא אֲמַר לַיהּ מִידִּי** - שתק רבי זירא ולא ענה לו כלום[ח]. **זִימְנָא חָדָא אֲשְׁכַּחֵיהּ** - פעם אחת פגש אותו זקן את רבי זירא **דְּיָתִיב וְקָאָמַר** - שישב ואמר, **'מוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן שֶׁאִם נִיקַּב בְּבַדֵּי הֶחָרֵשׂ'**, כלומר, מודה רבי שמעון שהעציץ נחשב כמחובר אם ניקב העציץ בשיעור כזה, שאם היה טמא קודם לכן היה נטהר על ידי שבירה זו[ט] ולכן, אם ניקב בשיעור שיכול לצאת דרכו זית[י], ולא רק מה שכנגד הנקב נחשב מחובר, אלא אף כל הזרעים שבתוכו, כיון שנקב כזה מבטלו מתורת כלי. **אָמַר לַיהּ** אותו זקן, **הָשְׁתָּא** - מעתה יש לי לתמוה,

הרי **בְּשׁוֹרֶשׁ בְּנֶגֶד נֶקֶב בָּאנֵי מִינַּהּ** - שאלתי אותך מה דין התולש ממנו, **וְלָא אֲמַרְתָּ לִי וְלָא מִידִּי** - ולא ענית לי דבר, מפני שהסתפק בזה, והיה לך צד לומר שאינו נחשב כמחובר אף על פי שינוק ממש מן הקרקע, ואם כן **נִיקַּב בְּבַדֵּי טָהֳרַתּוֹ מִינַּיְיהוּ** - וכי נצרך לומר בניקב בכדי שטהרתו, בזרעים שאינם בנגד הנקב ואינם יונקים ממש מן הקרקע, שהיה לך להסתפק בהם שמא אינם נחשבים כמחוברים, ואיך אמרת בפשיטות שמודה רבי שמעון שכל הזרעים שבתוכו מחוברים הם[יא].

הגמרא מביאה אופן שניתן לומר בודאות שרבי שמעון מודה בו: אָמַר אַבָּיֵי, וְאִי אִיתֵּימָא לָהָא דְּרַבִּי זֵירָא - ואם נאמר את מה שאמר רבי זירא שרבי שמעון מודה באופן מסוים של עציץ נקוב שחשוב כמחובר, **הָכִי הוּא דַּאֲמַר** - כך נאמר זאת, **'זִמּוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן שֶׁאִם נִיקַּב בְּמַשֶּׂה מִרְבִּיעִית'**, כלומר, מודה רבי שמעון באופן שניקב העציץ בתחתיתו באופן שאין העציץ מחזיק כשיעור רביעית הלוג[יב] מן הנקב ולמטה, שהוא חשוב כמחובר, כיון שכלי שאינו מחזיק רביעית, אינו חשוב כלי כלל[יג].

*

הגמרא מביאה את דיני טהרת כלי חרס מחמת נקב שיש בו[יד]: אָמַר רָבָא, חֻמְשָׁהּ מִדּוֹת נאמרו **בִּכְלֵי חֶרֶס** שניקבו[טו]. **המדה הראשונה[טז]: נִיקַּב כְּמוֹצִיא מַשֶּׂהּ**, דהיינו אם ניקב נקב דק מאוד משמשה יוצא דרכו, **טָהוֹר מִשֶּׁטָּמֵא נִיטְמְאָה**, כלומר, אם היה נקב כזה בשבר כלי חרס שעדיין ראוי להשתמש בו [הקרוי 'גיסטרא'[יז]], ודינו שמקבל טומאה, אינו טמא עוד מדין גיסטרא. **נֶעֱדַיִין בְּלֵי הוּא לְקַדֵּשׁ בּוֹ מֵי חַטָּאת**, כלומר, אם היה נקב כזה בכלי שלם, פרה אדומה, שצריך לזה כלי אבן, ואפילו לענין קידוש מים המתקדשים על ידי אפר חַיִּים אֶל כְּלִי[יח], וכל שכן שמקבל טומאה בתורת כלי[יט].

המדה השניה: נִיקַּב כלי חרס שלם **כְּשִׁיעוּר כּוֹגֶם מַשֶּׂהּ**, כלומר, שכאשר מושיב את הכלי על מים, יכולים המים ליכנס דרך הנקב לתוך הכלי, והוא נקב רחב יותר משיעור 'מוציא משקה', **טָהוֹר מִשֶּׁקִּדֵּשׁ בּוֹ מֵי חַטָּאת**, כלומר,

---

א. **כדי** שזרעים יקבלו טומאה מנבלת שרץ הנופלת עליהם וכיוצא בזה, צריך שקודם יוכשרו לכך, והיינו על ידי שניתן עליהם אחד משבעה משקים, והם, יין, דבש, שמן, חלב, טל, דם ומים [וז'סימנם ר"ד שח"ט דש"ם. בית יוסף (סי' תרס"ב קמ"ו)]. הראה מכשיריהן (פ"ו מ"ח), רמב"ם (מהל' מאכלות אסורות פ"ט ה"ג), רש"י (ד"ה אלא) ב. **כגון** לגבי תולש בשבת, שפטור התולש, כפי שאנו רואים במשנתנו. ולגבי קרקעים, שנקנה במשיכה כמטלטלין ולא בכסף כקרקעות. וכן לגבי פרוטבול, שאינו נכתב אלא אם יש ללוה קרקע, ועציץ נקוב אינו חשוב קרקע [מי שהלוה כסף לחבירו והגיעה שנת השמיטה קודם שפרע הלוה חובו, אסור למלוה לגבות חובו מן הלוה, מדין שמיטת כספים (רמב"ם שו ג), ומפני תקנת הלווים שלא ימנעו מלהלוות תיקן הלל אופן שבו יוכל המלוה לגבות, על ידי שיכתוב המלוה שטר מרוזבל, דהיינו שמוסר חובו לבית דין והם גובים אותו מן הלוה, כמבואר בשביעית (פ"י מ"י). ואין עושים פרוזבול אלא אם כן יש ללוה קרקע, כמבואר שם (מ"י)]. על פי רש"י (ד"ה נמלכו). ג. **הגמרא** מכנה דין זה 'מוזמאה', כיון שהזרועים מוכשרים לקבל טומאה על ידי שניתן עליהם מים. ד. **כן** דורשת הגמרא בחולין (קכ"ה). [שם למדו מדרשה זו הלכה אחרת, עיין שם]. ואף שדרשו שם (קפ"ב) מריבוי לשונות זריעה שבפסוק, דברים אחרים, מכל מקום לא למדו לכאן בבת אחת. תוספות יום טוב (מעקצ"ת פ"ט). ובלא ריבוי לשונות זריעה בפסוק לא היה לנו לדרוש כן את תיבת 'אשר יזרע'. ה. **אבל** עציץ שאינו נקוב, תלוש גמור הוא, רש"י (ד"ה תלוש). ו. **לשון** הפסוק הוא, 'כי יפול מנבלתם על כל זרע זרוע אשר יזרע, טהור הוא'. פסוק זה עוסק בדין טומאת אוכלים, ומה שנאמר בו 'טהור הוא', היינו לפי שלא קיבלו הזרועים הכשר לקבל טומאה, וכפי שנאמר מיד בפסוק שלאחריו, 'כי יותן מים על זרע ונפל ממנבלתם עליו, טמא הוא לכם'. ויתור הלשון מרבה, שיש אופן שניתן עליו מים ואף על פי כן אינו מוכשר, כגון בעציץ נקוב, כיון שהוא מחובר כחיבור כלשהו, ולכן אינו כולל במשמעות התיבות 'אשר יזרע', כלומר, כדרך שאדם מוציא לזריעה. ראה רש"י (חולין קח: ד"ה על). ז. **השורש** עצמו פשוט שהוא מחובר, אלא שנסתפק על הזרעים שבעציץ, האם הולכים בהם אחר השורש ונחשבים כמחוברים או שהולכים בהם אחר רוב הנפח שהוא חלוש, ובטל החלק המחובר לגבי הנפח התלוש, ונחשבים כתלושים. אור החמה (נכתבי ר"י מן פס ג). ח. **ה"ז** יתבאר שרבי זירא שתק מכיון שהסתפק אולי באופן זה אינו נחשב כמחובר. ט. **ל'חבנת** דין זה והמשך הסוגיא, יש להקדים כמה דינים בהלכות טומאה. כל כלי שנעשב ואינו ראוי לתשמיש המיועד לו, טהור, כלומר, שברוב אינם מקבלים טומאה מכאן ואילך, וכן אם כבר נטמא הכלי קודם לכן, הוא נטהר על ידי שבירה זו. רמב"ם (כלים פ"א ה"ג), וכלי חרס העשוי להניח בו אוכלים, שיעור שהתהו הוא כשניקב כמוציא זית (כלים פ"ב ה"ג), היינו שיכול לצאת זית דרך הנקב. וזהו פירוש דברי רבי זירא, 'זמודה שרבי שמעון שאם ניקב בכדי שהתהו', כלומר, מודה רבי שמעון שאם ניקב כמוציא זית, חשובים הזרועים שבעציץ כמחוברים, כי באופן זה העציץ אינו חשוב כלי. רש"י (ד"ה כמוציא) [ב]. י. **היה** פשוט להחכמ סבא ששחיקת רבי זירא היתה משום שהסתפק בזה, כי אם היה הוא תלמיד המקשה לרבן קרשיא על דברי, היה ניתן לומר שהרי בררה התשובה אך שותק מכיון שלא חש לקושייתו, אך כאן ששאלו מה הדין בזה, אם היתה התשובה ברורה לו לא היה לו לשתוק, שבת של מי (ד"ה נמלכו). יא. **שבת** של מי (שם). תמיהת ההוא סבא על רבי זירא לכאורה אינה מובנת, הרי רש"י (ד"ה נכתבי) פירש שרבי שמעון מודה בכדי שהתהו שנחשב כמחובר, משום שבטל מתורת כלי, וסברא זו אינה שייכת בשורש כנגד נקב, שהרי ניקב הכלי נקב כזה שאינו מבטלו מתורת כלי, ואף שהשורש הוא כנגד הנקב, מכל מקום ניכר שהוא מונח בתוך כלי, ניתן לומר שהכלי מבטל ממנו רק מחובר לקרקע, ואולי משום כן נסתפק רבי זירא רק שם, עמק ברכה (סי' נעילת יהיו ס"ק ג' וד"ה ומסה), ותירץ גם כן מה שביאר הגרי"ז בדברי הרמב"ם (פירוש המשניות פרה פ"ח מ"ו) שאף בכלי שניקב נקב קטן שאינו מבטלו מתורת כלי, מקום הנקב עצמו אין עליו דין כלי, לכן תמה ההוא סבא, הרי אף בשורש כנגד נקב, השורש עצמו אינו מונח בכלי, ועוד שניקתו היא כנגד הנקב, ואף על פי כן הסתפקת והיה לך צד לומר שאינו מחובר, ואם כן בנקב בכדי שהתהו אולי אינו מחובר, שהרי הזרועים שבתוכו אף אינם כנגד הנקב. יב. **כלֹ** 'רביעית' סתם המחוכרת בגמרא היינו רביעית הלוג, רשב"ם (ב"ב סט:). יג. **ורק** במקום שנשאר מהדופן באופן שעדיין יש מן הנקב ולמטה בכדי שיחזיק רביעית, חולק רבי שמעון, שאז עדיין יש עליו שם כלי וכתלוש הוא. וחכמים סוברים שנקוב לעולם נחשב כמחובר כיון שפריחה לחלוחית הקרקע, וחידושים המיוחסים לר"ן (ד"ה ותולש). ואף שגם בניקב בכדי שהתהו ויש בו כדי להחזיק רביעית אין עליו שם כלי, כמבואר ברש"י לעיל (ד"ה כמלא), מכל מקום בניקב בכדי שהתהו ואין בו כדי להחזיק רביעית יש בו דבר נוסף, והוא שבטל כל כך מתורת כלי עד שאינו נטמא אפילו מדין שבר כלי חרס הקרוי 'גיסטרא' [כלומר, לא זו בלבד שאינו נטמא בתורת כלי שלם שהרי ניקב כבר בכדי שהתהו ואינו ראוי כלי, אלא שאינו נטמא אפילו מדין שבר כלי חרס כיון שאין בו כדי להחזיק רביעית, כמבואר בכלים (פ"ב מ"ב), ויבואר להלן בסוגיתינו]. ובאופן זה לא חל על העפר שם תלוש כלל, אלא בכל מקום שהוא מונח מחשיבים אותו כחלק מהקרקע. חזון איש (מעשרות מעקצ"ת סנף פ' סב אות כח). ורבבי רבי זירא שהביאה הגמרא לעיל 'זמודה רבי שמעון בכדי שהתהו', ניתן לבארם באופן שניקב העציץ בכדי שהתהו למעלה בכלי שעדיין יש בו כדי להחזיק רביעית, לכן הקשה לו ההוא סבא, אם באופן שיש נקב כנגד השורש ויונק ממש מהקרקע הסתפקת שמא אינו נחשב כמחובר, ודאי שבאופן זה שהנקב הוא למעלה בכלי ואינו כנגד השורש היה לך להסתפק שמא אינו נחשב כמחובר כיון שלא בטל כל כך מתורת כלי, שהרי הוא נמצא בדבר שעדיין נטמא מדין גיסטרא. אך האופן שהביא אביי שמודה בו רבי שמעון, דהיינו שניקב באופן שאינו מחזיק רביעית, בו לא שייך להקשות כן, כי בשורש כנגד נקב אכן יש להסתפק אולי יחשב כתלוש, כיון שמכל מקום הוא נמצא בכלי, אך באופן שאין העציץ מחזיק רביעית אין להסתפק כלל, כיון שבאופן זה העציץ בטל כל כך מתורת כלי עד שאינו נטמא אפילו בתורת 'גיסטרא', ובכל מקום שהעפר מונח מחשיבים אותו כחלק מהקרקע. חזון איש (שם). יד. **הגמרא** מביאה חמשה דינים לגבי כלי חרס, שלכל דין יש שיעור נקב מיוחד הקובע אם הכלי עדיין נחשב כשלם כלפי אותו דין. ומבואר בברייתא שיעור הנקב הנצרך בכלי חרס כדי להחשיבו כמחובר. טו. **המדה** הראשונה עוסקת גם בשבר כלי חרס שניקב, הקרוי 'גיסטרא'. ראה הערה הבאה. חמש המדות הם חמשה כלים הראויים לשמש בתורת כלי אף אחר שניקבו. ואין הכוונה לחמשה נקבים. כמו שיבואר בהערה להלן בשם המהרש"א (פסוס' ד"ה ניקב). טז. **כדי** להבין את דברי רבא, יש להקדים דין בטומאת כלי חרס. יש חרס המקבל טומאה בתורת 'כלי' ויש שמקבל טומאה בתורת 'גיסטרא' [שבר כלי]. סתם כלי חרס מקבל טומאה בתורת כלי, ואם נשבר ושברי ראויים להשתמש בהם, מקבלים טומאה בתורת גיסטרא, דהיינו שבר כלי. ראה כלים (פ"ב מ"ג). במדה הראשונה מבאר רבא שיש סוג נקב המבטל שם גיסטרא משבר כלי לענין שלא יקבל טומאה, אך נקב זה אינו מבטל שם כלי כלל מכלי חרס שלם. במדות הבאות מבאר רבא שיש סוגי נקבים אחרים שכל אחד מהם מבטל קצת את שם הכלי לענין מסוים אף בכלי חרס שלם, עד המדה החמישית שבה מבואר שיש נקב שמבטל בו לגמרי שם כלי, לענין שלא יקבל טומאה. יז. **כל** דבר החלוק לשנים קרוי 'גיסטרא'. רש"י (חולין כה: ד"ה ושפחה וערוך (ערך גסטר – סיליקון). ראה עוד ברע"ב (כלים פ"ב מ"ו). יח. **כדי** לטהר מפאי מתים, צריותה התורה לשרוף פרה אדומה ולהזות מאפרה על הטמא ביום השלישי וביום השביעי. (במדבר יט). יש לחת את אפר הפרה לתוך מים חיים [מי מעין] שנתמלאו לתוך כלי, נתינת אפר פרה על המים נקרא 'קידוש', והמים שעליהם ניתן האפר, נקראים 'מי חטאת'. ראה רמב"ם (פרה אדומה פ"ט ה"ח). ונקראים מי חטאת מלשון חיטוי וטוהר. ראה רש"י (במדבר יט טו), אבן עזרא (שם ט ז). יט. **ביותר** ביאור, אם ניקב חרס כשיעור מוציא משקה נקב קטן ביותר, יש חילוק באיזה בהם, הרי רש"י בחרס המקבל טומאה בתורת גיסטרא, דהיינו שהיה שבר כלי הראוי להשתמש בו, ועכשיו ניקב כמוציא משקה, אינו טמא עוד בתורת גיסטרא, כלומר הוא טהור לגמרי. אבל אם מדובר בכלי שלם [המקבל טומאה בתורת כלי], אינו נטהר בכך, ועדיין כל תורת כלי עליו, ולא רק לגבי קבלת טומאה, אלא אפילו לגבי קידוש מי חטאת כפי שצריכים לזה כלי ראוי, אין נקב קטן זה מבטלו מתורת כלי. בגמרא להלן (נו:) מבואר טעם החילוק בין כלי שלם שניקב כמוציא משקה שעדיין מקבל טומאה, לבין גיסטרא שניקב כמוציא משקה שטהור. מפני שכלי שלם שניקב אין זורקים אותו, אלא אומרים הבא שבר כלי [גיסטרא] ונניח תחתיו לקבל טיפות הנוטפות ממנו, ועדיין הוא ראוי לתשמישו. אבל גיסטרא שניקב, אין אומרים הבא גיסטרא לגיסטרא, שאינו חשוב להצניעו ולומר הבא שבר כלי אחר ונניח תחתיו לקבל את הטיפות הנוטפות ממנו, ואם כן כבר אינו ראוי לשמש כגיסטרא. רש"י (ד"ה גיסטרא).

בטל מתורת כלי לענין קידוש מי חטאת[כ], **וַאֲדַיִין כְּלִי הוּא לְהַכְשִׁיר בּוֹ זָרְעִים**

כתוב בתורה (במדבר יט טו) לגבי טומאת אהל 'וְכֹל כְּלִי פָּתוּחַ אֲשֶׁר אֵין צָמִיד פָּתִיל עָלָיו, טָמֵא הוּא'. דהיינו שכלי חרס פתוח הנמצא באהל המת, נטמא הוא וכל מה שבתוכו. אבל אם הוא סתום, דהיינו שכיסויו מחובר אליו יפה, טהור הוא ומה שבתוכו[כח]. **רבא מבאר באיזה שיעור נקב שוב לא יצילֿ עליו כיסויו מהטומאה: וְאִם הוּזַק** הכלי חרס **צָמִיד פָּתִילֿ** - כיסוי מחובר[כט] והוא באהל המת, אין טומאה נכנסת בו דרך נקב, **עַד שֶׁיְּהֵא רוּבוֹ** של הכלי, שנאמר (שם) 'וְכֹל כְּלִי פָּתוּחַ', ומשמע שרק דרך פתח נכנסת לו טומאה ולא דרך נקבֿ.

הגמרא דנה בדין זה: אָמַר רַב אַסִּי, שָׁמַעְתִּי שִׁכְלַיי חֶרֶס שִׁיעוּרוֹ כְּמוֹצִיא רִימּוֹןלא**. אָמַר יְהִי רָבָא** לרב אסי, **שָׁמָא לֹא שָׁמַעְתָּ** ששיעורו כמוציא רימון **אֶלָּא כְּמוּזָּק צָמִיד פָּתִילֿ**, ולענין שאם היה באהל המת, אינו מציל על מה שבתוכו אם ניקב כשיעור זה[ל]. **מקשה הגמרא על דברי רבא: וְהָא רָבָא הוּא דְּאָמַר** - והרי רבא עצמו אמר לעיל **שמּוּזָּק צָמִיד פָּתִילֿ** מציל מהטומאה על מה שבתוכו, **עַד שֶׁיְּהֵא רוּבוֹ**, שכאשר נפתח רובו אינו מציל, ואם כן בניקב כמוציא רימון עדיין מציל, ואיך אמר רבא לרב אסי ששיעור כמוציא רימון ששמע, הוא לגבי שיציל בצמיד פתיל. **מתרצת הגמרא: לֹא קָשְׁיָא,**

הַמְצַנִּיעַ פֶּרֶק עֲשִׂירִי שַׁבָּת

הַמַּדָּה הַשְּׁלִישִׁית: נִיקָּב כְּשִׁעוּר שׁוֹרֶשׁ קָטָן, שֶׁהוּא נָקָב גָּדוֹל יוֹתֵר מִכְּנוֹס מִשְׁקֶה, טָהוֹר מִלְּהַכְשִׁיר בּוֹ זְרָעִים, שאין הזרעים שבתוכו מקבלים הכשר לטומאה, מפני שנחשב כמחובר על ידי יניקתו מהקרקע[כג]. **וַאֲדַיִין כְּלִי הוּא לְקַבֵּל בּוֹ זֵיתִים**, כלומר, עדיין כלי הוא לגבי קבלת טומאה משום תורת סתם כלי חרס העשוי לאוכלים, שכל זמן שהוא ראוי לקבל בו זיתים, אינו נטהר מלקבל טומאה.

הַמַּדָּה הָרְבִיעִית: נִיקָּב כְּמוֹצִיא זֵיתִים, דהיינו נקב שראוי לצאת דרכו זית[כד], **טָהוֹר מִלְּקַבֵּל בּוֹ זֵיתִים**, כלומר, טהור מלקבל טומאה משום תורת סתם כלי חרס[כה], שהרי שיעור טהרתם הוא כמוציא זית[כה]. **וַאֲדַיִין כְּלִי הוּא לְקַבֵּל בּוֹ רִימּוֹנִים**, שאם יחדו שוב לרימונים, מקבל טומאה מכאן ולהבא[כו].

הַמַּדָּה הַחֲמִישִׁית: נִיקָּב כְּמוֹצִיא רִימּוֹנִים, דהיינו נקב שיכול לצאת דרכו רימון, **טָהוֹר מִקַּבָּלוֹם**, כלומר, אין עליו שם כלי ואינו מקבל טומאה כללֿ[כז].

כ. **דברי הגמרא** 'שהרי מלקדש בו מי חטאת' אינה במשמעות של טהרה, שהרי אין טהרה שייכת לדין זה שדנים בו אם הכלי ראוי לקדש בו מי חטאת או לא. אלא כמו 'טהר יומא' (פלטות ג.), שפירושו עבר ובטל היום, ואף כאן פירושו בטל מלקדש בו מי חטאת. רש"י (ד"ה ואדיין טהור - הפנני).

כא. **ואפי'** לחכמים הסוברים שעציץ נקוב כמחובר הוא, מודים הם בנקב כ'כנוס משקה' שאינו חשוב כמחובר. רש"י (ד"ה ואדיין - הפנני). כב. **המוזכר** כאן הוא דווקא לחכמים במשנתנו, אך בדעת רבי שמעון נחלקו אמוראים לקמן (ט.), ואחד מהם אומר שלדבריו רק בנקב כמוציא רימון טהור מלהכשיר בו זרעים. רש"י (ד"ה טהור מלהכשיר) על פי ביאור החידושים המיוחסים לר"ן (ד"ה ניקב) [והוא כביאור הרמב"ן לקמן (ט. ד"ה ואם) בשיטת רש"י (שם ד"ה שלגיו) שמחלוקת האמוראים שם היא בדעת רבי שמעון]. כג. **כמבואר** לעיל על 'ניקב כדי שהרחיר', שכדי שכלי העשוי לאוכלים לא יקבל טומאה, צריך שינקב נקב שיכול לצאת על ידו זית [כמוציא זית]. ודווקא אם לא יתדו לרימונים, כפי שיתבאר בהמשך. רש"י (ד"ה ואדיין - הפלפלין). כד. **וכן** אם היה הכלי טמא קודם לכן, נטהר על ידי נקב זה. רש"י (ד"ה טהור מלקבל). כה. **שכך** שנינו בכלים (פ"ג מ"ח), 'שיעור כלי חרס ליטהר, העשוי לאוכלין שיעורו בזיתים', וטעם הדבר, כיון שאינו ראוי יותר לתשמיש המיועד לו, חשוב הוא כאילו נשבר, ושבירת כלי מטהרת אותו מלקבל טומאה. (פירוש המשנה לרע"ב שם). כו. **וכן** אם היה מתחילה מיועד לרימונים, לא נטהר בנקב כמוציא זית. רש"י (ד"ה ואדיין - הלכתיו). כז. **אלא** אם כן הוא מצניעו לגיסטרא, דהיינו כדי להשתמש בו בשימוש הראוי לשבר כלי [המפורש בכלים (פ"ג מ"ב)], אז יקבל טומאה בתורת 'גיסטרא'. רש"י (ד"ה טהור מלקבל)[לא]. כח. **בלי** חרס אינו מקבל טומאה מגבו אלא מתוכו, לכן אם הוא סגור היטב בפתחו אין הטומאה נכנסת והוא טהור, אך בשאר הכלים לא תועיל סגירת הפתח, שהרי נטמאים מגבם. ראה רש"י (במדבר יט טו). כט. **'צמיד'** פירושו מחובר, ו'פתיל' פירושו כיסוי. רע"ב (שם מ"ב). וכן משמע מרש"י (חולין נה. ד"ה שחוט). ל. **רש"י** (ד"ה עד). בפתח עצמו, שנכנסת הטומאה אפילו דרך נקב קטן, וצריך שיסתם הפתח לגמרי כדי שיציל עליו כיסויו, ורק בנקב שאינו במקום הפתח, אין הטומאה נכנסת דרכו אלא אם כן נפתח רובו, שאז הנקב נחשב כפתח. כן פירש ר"י (לעיל נו. בתוס' ד"ה ונענין) בדעת רש"י [ראה שם שהכריח כן מחמת קושייתו מהמשנה בכלים (פ"י מ"ח)]. יש להקשות, למה לא פירט רבא אף מדה זו בין המדות, והיה לו למנות שש. דהיינו מוציא משקה, כנוס משקה, שורש קטן, מוציא זית, מוציא רימון, ונפתח רובו. ביאר המהרש"א (בחוס' ד"ה ניקב), ש'חמש מדות' שמנה רבא, לא מנה את הנקבים, שבהם אכן היה יכול למנות ששה, כפי שנתבאר. אלא מנה את הכלים הראויים לשמש בתורת כלי אחר הנקיבה, ובהם יש רק חמש מדות. א. מוציא משקה, ראוי לקידוש מי חטאת. ב. כנוס משקה, ראוי להכשיר בו זרעים. ג. שורש קטן, ראוי לקבל טומאה בסתם כלי חרס. ד. מוציא זית, ראוי לקבל טומאה במיוחד לרימונים. ה. מוציא רימון, ראוי בצמיד פתיל עד שיפחת רובו. אבל נפחת רובו כבר אינו ראוי לכלום, ולכן לא מנאו. לא. **בפשטות** משמע שכוונת רב אסי לומר, שכדי שכלי חרס יטהר לגמרי מלקבל טומאה, צריך שינקב כמוציא רימון, וכפי שנתבאר לעיל. בהמשך יבואר שרבא ביאר דבריו באופן אחר. וראה הערה הבאה. לב. **יש** להבין, למה הבין רבא את דברי רב אסי לגבי דין צמיד פתיל, הרי יכול היה לפרש דבריו בפשטות, ששיעור מוציא רימון הוא לגבי כלי שיחזרו לרימונים ששהוה מלקבל טומאה, וכפי שרבא עצמו ביאר במדה החמישית, ותירצו התוספות (ד"ה שמע) וכמיוחס לר"ן (ד"ה שמעתין), שרב אסי הזכיר כלי חרס בסתם, וסתם כלי חרס אינו עומד לרימונים, ושיעורו ליטהר מלקבל טומאה הוא במוציא זית. לכן הבין רבא שכמוציא רימון שהזכיר רב אסי הינו לגבי צמיד פתיל.

הָא - זה שאמר רבא ׳עד שיפחת ברובו׳, מדובר **בְּרַבְרֵבֵי** - בכלי חרס גדולים, שהם אינם נפסלים מלהציל על מה שבתוכם עד שיפחתו ברובם, **וְהָא** - וזה שאמר רבא לרב אסי ׳שמא לא שמעת אלא כמוציא רמון׳, מדובר **בְּזוּטְרֵי** - בכלי חרס קטנים, שבנקב כשיעור מוציא רמון בטל מהם שם כלי ואינם מצילים על מה שבתוכם[א].

★

לעיל (שם:) **נתבאר שבאופן שניקב הכלי ׳כמוציא משקה׳, הדיינו נקב דק שמשקה יוצא דרכו, יש חילוק בין כלי חרס שלם לשבר כלי חרס [׳גיסטרא׳], שבכלי שלם אין נקב כזה גורם לו להתבטל כלל[ב], ובשבר כלי מתבטל ממנו שם גיסטרא ושוב אינו מקבל טומאה. הגמרא מבארת את טעם החילוק: אָמַר רַב אַסִי**, התנאים **שׁוֹנִין** ברייתא[ג], **שְׁלֵי חֶרֶס** שלם **שִׁיעוּרוֹ בְּכוֹנֵס מְשֶׁקֶה**, דהיינו שהשיעור הראשון האמור בו לבטלו קצת מתורת כלי הוא, ניקב ׳ככונס משקה׳[ד], שבנקב כזה בטל ממנו שם כלי לענין קידוש מי חטאת, כפי שנתבאר לעיל. **מתיבה הברייתא: וְלֹא אָמְרוּ** שנקב **כְּמוֹצִיא מַשְׁקֶה** נחשב נקב לענין שלא יקבל טומאה, **אֶלָּא לְעִנְיַן גִּיסְטְרָא** [-שבר כלי] **בִּלְבָד**, ששבר כלי שניקב אפילו כמוציא משקה, שוב אינו מקבל טומאה בתורת גיסטרא[ה]. **מבררת הגמרא: מַאי מַתָּמָא** - מה הטעם שנקב כמוציא משקה מבטל שם גיסטרא משבר כלי ואינו מבטל שם כלי מכלי שלם. **מתיבה הגמרא: אָמַר מָר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן, לְפִי שֶׁאֵין אוֹמְרִים הָבֵא גִּיסְטְרָא לַגִּיסְטְרָא**, כלומר, שבר כלי אין חסים עליו, ולכן כאשר ניקב אפילו כמוציא משקה אין אומרים הבא שבר כלי אחר לצורך שבר כלי זה, כדי להניחו תחתיו ולקבל את הטיפות הנוטפות ממנו, אלא זורקים אותו, ולכן בטל ממנו שם גיסטרא. אבל כלי שלם שניקב כמוציא משקה, חסים עליו ואין זורקים אותו משום נקב קטן זה, אלא מניחים תחתיו שבר כלי כדי לקבל את הטיפות הנוטפות ממנו, ולכן לא בטל ממנו שם כלי.

★

לעיל (שם) **נתבאר בדברי רבא, שעניין שניקב כשוש קטן נחשבים הזרעים שבתוכו כמחוברים לענין שאינם מקבלים הכשר לטומאה[ו]. עתה מביאה הגמרא מחלוקת תנאים בזה: אָמַר עוּלָּא, פְּלִיגִי בָּהּ תְּרֵי אָמוֹרָאֵי בְּמַעֲרָבָא** - נחלקו בדין הכשר זרעים, שני אמוראים שבארץ ישראל[ז], והם **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי אַבִּין וְרַבִּי יוֹסֵי בַּר זַבְדָּא, חַד אָמַר**, שעיטור נקב לבטל תורת כלי לגבי הכשר זרעים, **הוּא כְּמוֹצִיא רִמּוֹן, וְחַד אָמַר, שֶׁעִיטּוּרוֹ הוּא כְּשׁוֹשׁ קָטָן** [נכפי שאמר רבא לעיל (שם)][ח].

הגמרא נותנת סימן לזכור באיזה שיעורים נחלקו: וְסִימָנָךְ שלא תטעה לומר שאחד מהם אמר כמוציא זית [שהוא שיעור האמצעי בין כשושׁ קטן לכמוציא רמון], הוא לשון המשנה (מנחות קי:) **׳אֶחָד הַפָּרָבָה וְאֶחָד הַמַּקְצֶעִים׳**[ט], שלשון זו סימן הוא שאחד מהאמוראים ריבה לשער בגדול שבשלושת השיעורים, דהיינו כמוציא רמון, ואחד מהם ממעט לשער בקטן שבשלשתם[י].

★

לעיל (שם) **נתבאר בדברי רבא, שכלי חרס שניקב כמוציא זית, טהור מלקבל טומאה, ואם יחדו לרמונים, מקבל טומאה עד שינקב כמוציא רמון. הגמרא מביאה דעה חולקת הסוברת שלא מועיל בו יחוד לרמונים: אָמַר רַב חִיָּנָּא בַּר בָּהֲנָא**

א. **כן** פירש רש״י (ד״ה בגבכרי, ד״ה זומרי)[א]. **דהיינו** שהוא ראוי אפילו לקדש בו מי חטאת, וכל שכן שמקבל טומאה בתורת כלי. ב. **כדי** להבין את המשך הסוגיא, ראוי לסכם ולחזור כאן בקצרה על שיעורי הנקבים שהוזכרו במאמרו של רבא. א. כמוציא משקה, טהור מלטמא גיסטרא. ב. ככונס משקה, טהור מלקרש מי חטאת. ג. כשורש קטן, טהור מלהכשיר זרעים. ד. כמוציא זית, טהור מלקבל זיתים [כלומר שאינו מקבל טומאה בתורת סתם כלי חרס]. ה. כמוציא רמון, טהור מכלום. והוסיף רבא, שהוקף צמיד פתיל מציל על שיפחת כדורבו או כמוציא רמון, תלוי אם הכלים קטנים או גדולים. ד. **כן** פירש רש״י כאן (ד״ה פחות) ובנדה (מה: ד״ה פחות) פירש רש״י, דהיינו הלכה למשה מסיני. וראה רש״ש (בכתי״ם שם). ה. **שבאשר** מורשב את הכלי על מים, יכולים המים לינכס דרך הנקב לתוך הכלי. רש״י (לעיל נה: ד״ה נקב כמוציא). והוא השיעור השני ב׳חמש מדות׳ שהזכיר רבא, ראה בהערה לעיל. ו. **בזיטור**, שיעור ׳מוציא משקה׳ נאמר רק לגבי גיסטרא ולא לגבי כלי חרס שלם, ובכלי חרס שלם השיעור הראשון הוא נקב כ׳כונס משקה׳. והיינו אלו מבוארים בדברי רבא לעיל, בשתי המדות הראשונות. ז. **המדה** השלישית בחמש מדות שהזכיר רבא לעיל (שם). ח. **בזיטור**, נחלקו איזה שיעור נקב צריך כדי שיחשב הכלי כמחובר ולא יוכשרו הזרעים שבו לקבל טומאה. ארץ ישראל נקראת בפי אמוראי בבל ׳מערבא׳, על שם שארץ ישראל היא במערבה של בבל. הלילכות עולם (שמר מני ס״ק ופוס נון). ואף שמבואר בגמרא (ד״ש כה:) שבבל היא בצפונה של ארץ ישראל, צריך לומר שבבל עומדת בצפונה של ארץ ישראל ולמזרחה. תוספות רי״ד (ד״ש שם ד״ה ממקיקין). ט. **ענין** קרבנות היא שנויה. נאמר בעולת בהמה (ויקרא ג ט) ׳אשה ריח ניחוח׳, ובעולת העוף (שם ה יז) ׳אשה ריח ניחוח׳, ובמנחה (שם ב ג) ׳אשה ריח ניחוח׳, לומר לך, שאחד המרובה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוין לבו לשמים. וביאר רש״י (נכרות ח. ד״ה שנינו), דהיינו שיש שכר למעיט כמו למרבה. י. **ראה** רש״י (ד״ה הבי) ותוספות (ד״ה פחות) [מפרשים שהוא מלשון הפסוק (ויקרא ג יד) ׳ופתח ממנה׳]. יא. **ואף** שהיא משנה מפורשת במסכת כלים (פ״ב מ״ח) ׳שיעור כלי חרס ליטהר, העשוי לאוכלין שיעורו בזיתים׳, הוצרך להשמיענו זאת מחמת מה שהביא בהמשך, שלדעת רבי אליעזר אין מועיל בו יחוד לרמונים כדי שיקבל טומאה, ולא כפי שפסק רבא לעיל (שם). תוספות (ד״ה שיעורו) יב. **רש״י** (לעיל נח. ד״ה כלי, מנחות קט: ד״ה כלי גללים) ובתוספות (מנחות שם ד״ה כלי גללים) הביאו בשם רש״י שהוא כלי שעשוי משיש, כמו ׳אבן גללי׳ האמור בעזרא (ה ח) [ראה רש״י (לעיל עז: ד״ה גללים)]. יג. **אף** כלי חרס עשויים מאדמה, אבן כלי אדמה אינם עשויים ככלי חרס שמצדפים אותם בכבשן, אלא עשויים מאדמה שהיא כאבן רכה וחוקקים ממנה כלים. רש״י (יומא ב. ד״ה כלי אדמה). יד. **ואף** ששנינו בכלים (פ״ז מ״ם) ׳כלי בעלי בתים שיעורן כרמונים׳, כלומר, שכאשר ניקבו כמוציא רמון אינם מקבלים טומאה, אך כאשר ניקבו כמוציא זית, מקבלים טומאה. היינו בכלי עץ שהם חשובים, ואם ניקבו כמוציא זית דעתו עליהם לרמונים. רש״י (ד״ה פחות) על פי המיוחס לר״ן (ד״ש פרק). וכתב במנחם משיב נפש (בכתי״ם שם) שבכלי גללים שאינם חשובים, אפילו אם יחדו לרמונים בטלה דעתו אצל כל אדם. טו. **וראה** בהערה להלן (ט. על דברי הגמרא ׳שלשתם׳) לגבי מעבירי ארבע אמות ברשות הרבים, שנחלקו האחרונים בדעת התוספות האם יש חיוב על העברה ברשות הרבים באופן שהעקירה והנחתה נעשו ברשות היחיד. ויש שביארו בדבריהם שנחלקו אם חיובו של המעביר תלוי בעקירה (שמחה) או רק בהעברת ארבע אמות [ראה אפיקי ים (פ״ב סי׳ ט)]. טז. **רמב״ם** (שבת פ״ג ה״ח, ט). יז. **רמב״ם** (שם פ״ח). יח. **רמב״ם** (שם פ״ט). יט. **על** פי הרמב״ם (שם פ״ד) והרע״ב במשנה זו. וראה עוד טור ובית יוסף (סי׳ שמה) שהארוכה בעניין ארבע רשויות אלו. כ. **בכלל** זה גם תל גבוה עשרה טפחים ויש בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים או חריץ עמוק עשרה טפחים שיש בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים. וכן כלי, כגון תיבה או מגדל, הגבוה עשרה טפחים ויש בו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים. כא. **חורים** שבכתלים כלפי רשות הרבים, אם הם גבוהים למעלה משלשה טפחים אינם כרשות הרבים, אלא נידונים לפי מידותיהם. אם הם גבוהים עשרה טפחים ורחבים ארבעה דינם כרשות היחיד. ואם אינם גבוהים עשרה טפחים, אם יש בהם רוחב ארבעה טפחים דינם ככרמלית, ואם אין בהם רוחב ארבעה טפחים דינם כמקום פטור. רמב״ם (שם). כב. **בגון** רחובות העיר שאין בהם שש עשרה אמות, או שיש עליהם הקרה, או מקום שרחב ארבעה על ארבעה ואין לו מחיצות עשרה טפחים [אבל לא פחות משלשה טפחים], וכן ימים ונהרות. כרמלית הוא מלשון הפסוק (משלי י יח) ׳יוצרו וכרמלו׳, כרמל היינו מקום שדות וכרמים שאינו מקום הילוך לרבים ולא תשמיש רשות היחיד. רש״י (לעיל ג: ד״ה פנין). התוספות (לעיל ו. ד״ה כרמלית) מפרשים שהוא מלשון הפסוק (ויקרא ב יד) ׳גרש כרמל׳, כרמל נוטריקון רך ומלא, היינו חיטה שאינה לחה ואינה יבשה אלא בינונית, וגם כרמלית אינה לא כרשות היחיד ולא כרשות הרבים. הרמב״ם (שם פ״ט ה״ג) מפרש שהוא קיצור של המילה ׳כארמלית׳, דהיינו כאלמנה שאינה בתולה ואינה נשואה, כך כרמלית אינה רשות היחיד ואינה רשות הרבים. כב. **וגזרו** על הכרמלית מפני שהיא דומה לרשות הרבים, ושמא יחליפו ויחיבו את ההנחה ברשויות האסורות מהתורה. רמב״ם (שם) [ממנם לא החמירו בה יותר מרשות הרבים ומרשות היחיד, ולכן אין כרמלית פתוחה מארבעה טפחים ואין כרמלית למעלה מעשרה].

בס"ד

לוח לימוד העמוד היומי תשפ"ד

ו	א	סיון	שבת נז ע"א	
ש	ב	סיון	שבת נז ע"ב	
א	ג	סיון	שבת נח ע"א	
ב	ד	סיון	שבת נח ע"ב	
ג	ה	סיון	שבת נט ע"א	
ד	ו	סיון	שבת נט ע"ב	
ה	ז	סיון	שבת ס ע"א	
ו	ח	סיון	שבת ס ע"ב	
ש	ט	סיון	שבת סא ע"א	
א	י	סיון	שבת סא ע"ב	
ב	יא	סיון	שבת סב ע"א	
ג	יב	סיון	שבת סב ע"ב	
ד	יג	סיון	שבת סג ע"א	
ה	יד	סיון	שבת סג ע"ב	
ו	טו	סיון	שבת סד ע"א	
ש	טז	סיון	שבת סד ע"ב	
א	יז	סיון	שבת סה ע"א	
ב	יח	סיון	שבת סה ע"ב	
ג	יט	סיון	שבת סו ע"א	
ד	כ	סיון	שבת סו ע"ב	
ה	כא	סיון	שבת סז ע"א	
ו	כב	סיון	שבת סז ע"ב	
ש	כג	סיון	שבת סח ע"א	
א	כד	סיון	שבת סח ע"ב	
ב	כה	סיון	שבת סט ע"א	
ג	כו	סיון	שבת סט ע"ב	
ד	כז	סיון	שבת ע ע"א	
ה	כח	סיון	שבת ע ע"ב	
ו	כט	סיון	שבת עא ע"א	
ש	ל	סיון	שבת עא ע"ב	
א	א	תמוז	שבת עב ע"א	
ב	ב	תמוז	שבת עב ע"ב	
ג	ג	תמוז	שבת עג ע"א	
ד	ד	תמוז	שבת עג ע"ב	
ה	ה	תמוז	שבת עד ע"א	
ו	ו	תמוז	שבת עד ע"ב	
ש	ז	תמוז	שבת עה ע"א	
א	ח	תמוז	שבת עה ע"ב	
ב	ט	תמוז	שבת עו ע"א	
ג	י	תמוז	שבת עו ע"ב	
ד	יא	תמוז	שבת עז ע"א	
ה	יב	תמוז	שבת עז ע"ב	
ו	יג	תמוז	שבת עח ע"א	
ש	יד	תמוז	שבת עח ע"ב	
א	טו	תמוז	שבת עט ע"א	
ב	טז	תמוז	שבת עט ע"ב	
ג	יז	תמוז	שבת פ ע"א	
ד	יח	תמוז	שבת פ ע"ב	
ה	יט	תמוז	שבת פא ע"א	
ו	כ	תמוז	שבת פא ע"ב	
ש	כא	תמוז	שבת פב ע"א	
א	כב	תמוז	שבת פב ע"ב	
ב	כג	תמוז	שבת פג ע"א	
ג	כד	תמוז	שבת פג ע"ב	
ד	כה	תמוז	שבת פד ע"א	
ה	כו	תמוז	שבת פד ע"ב	
ו	כז	תמוז	שבת פה ע"א	
ש	כח	תמוז	שבת פה ע"ב	
א	כט	תמוז	שבת פו ע"א	
ב	א	אב	שבת פו ע"ב	
ג	ב	אב	שבת פז ע"א	
ד	ג	אב	שבת פז ע"ב	
ה	ד	אב	שבת פח ע"א	
ו	ה	אב	שבת פח ע"ב	
ש	ו	אב	שבת פט ע"א	
א	ז	אב	שבת פט ע"ב	
ב	ח	אב	שבת צ ע"א	
ג	ט	אב	שבת צ ע"ב	
ד	י	אב	שבת צא ע"א	
ה	יא	אב	שבת צא ע"ב	
ו	יב	אב	שבת צב ע"א	
ש	יג	אב	שבת צב ע"ב	
א	יד	אב	שבת צג ע"א	
ב	טו	אב	שבת צג ע"ב	
ג	טז	אב	שבת צד ע"א	
ד	יז	אב	שבת צד ע"ב	
ה	יח	אב	שבת צה ע"א	
ו	יט	אב	שבת צה ע"ב	
ש	כ	אב	שבת צו ע"א	
א	כא	אב	שבת צו ע"ב	
ב	כב	אב	שבת צז ע"א	
ג	כג	אב	שבת צז ע"ב	
ד	כד	אב	שבת צח ע"א	
ה	כה	אב	שבת צח ע"ב	
ו	כו	אב	שבת צט ע"א	
ש	כז	אב	שבת צט ע"ב	
א	כח	אב	שבת ק ע"א	
ב	כט	אב	שבת ק ע"ב	
ג	ל	אב	שבת קא ע"א	
ד	א	אלול	שבת קא ע"ב	
ה	ב	אלול	שבת קב ע"א	
ו	ג	אלול	שבת קב ע"ב	
ש	ד	אלול	שבת קג ע"א	
א	ה	אלול	שבת קג ע"ב	
ב	ו	אלול	שבת קד ע"א	
ג	ז	אלול	שבת קד ע"ב	
ד	ח	אלול	שבת קה ע"א	
ה	ט	אלול	שבת קה ע"ב	
ו	י	אלול	שבת קו ע"א	
ש	יא	אלול	שבת קו ע"ב	
א	יב	אלול	שבת קז ע"א	
ב	יג	אלול	שבת קז ע"ב	
ג	יד	אלול	שבת קח ע"א	
ד	טו	אלול	שבת קח ע"ב	
ה	טז	אלול	שבת קט ע"א	
ו	יז	אלול	שבת קט ע"ב	
ש	יח	אלול	שבת קי ע"א	
א	יט	אלול	שבת קי ע"ב	
ב	כ	אלול	שבת קיא ע"א	
ג	כא	אלול	שבת קיא ע"ב	
ד	כב	אלול	שבת קיב ע"א	
ה	כג	אלול	שבת קיב ע"ב	
ו	כד	אלול	שבת קיג ע"א	
ש	כה	אלול	שבת קיג ע"ב	
א	כו	אלול	שבת קיד ע"א	
ב	כז	אלול	שבת קיד ע"ב	
ג	כח	אלול	שבת קטו ע"א	
ד	כט	אלול	שבת קטו ע"ב	
ה	אתשרי תשפ"ה		שבת קטז ע"א	
ו	ב	תשרי	שבת קטז ע"ב	